Digitized by the Internet Archive
in 2009 with funding from
Research Library, The Getty Research Institute

http://www.archive.org/details/delectusscriptor00gior

DELECTUS
SCRIPTORUM
RERUM
NEAPOLITANARUM,

QUI

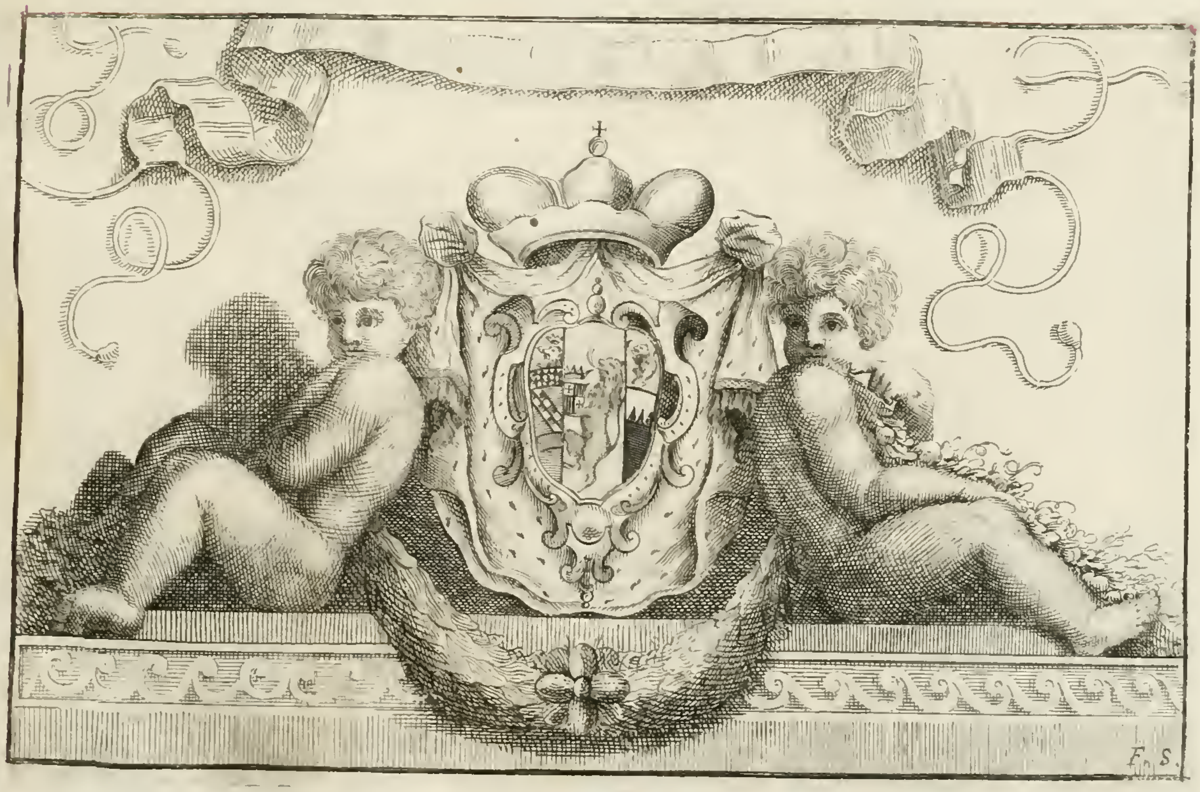
Populorum, ac Civitatum res antiquas, aliaſque vario tempore geſtas memoriae prodiderunt.

Partim nunc primum editi, partim auctiores, ac emendatiores

ACCESSERUNT

VARIAE, AC ACCURATAE TABULAE GEOGRAPHICAE, AC ALIAE, CUM INDICE LOCUPLETISSIMO.

Eorum ſeriem pagina poſt Epiſtolam dedicatoriam exhibet.

NEAPOLI, M.DCC.XXXV.

Excudit Franciſcus Ricciardi.)(*Cum Superiorum Licentia.*

ILLUSTRISS. ET EXCELLENTISS. DOMINO,

D. JO: DOMINICO
MILANO-FRANCO
DE ARAGONIA,

Marchioni S. Georgii, & Poliſtenae, Principi Ardoris, Magno Comiti de Mazalanes, utili Domino Baroniarum, Terrarumque Syderonis, Galatri, Plaiſani, S. Nicolai de Canalibus, S. Donati, S. Marinae, Melicucci, Bombilis, Caſignani, Pratariae, Paliaforii, Scuderii, Bellagii, &c. Domino totius Familiae MILANO, & FRANCO.

QUanam potiſſimùm ratione & publicae utilitati conſulerem, & aliquod, qualecumque fuerit, ſummae meae erga Te, EXCELLENTISSIME PRINCEPS, obſervantiae teſtimonium darem, cogitanti jamdiù mihi, tandem in mentem venit, non alienum me facturum, ſi ea, quae a variis ſelectioribuſque Auctoribus, de praecipuis Regni Neapolitani, ubi nati atque educati ſumus, partibus, ſcripta ſparſim fuerant, mea diligentia impenſaque

colligerem, ac Typis impreſſa, ampliſſimo Nomini Tuo nuncuparem. Quod ut facerem, impulit nedum ratio, verum etiam in hoc ſtatu rerum, ut ita dicam, neceſſitas. Cum enim quae in ſingulos diſpertita raro memorantur, ea omnia in Te uno, PRINCEPS EXCELLENTISSIME, collecta ſuſpiciantur, Generis nimirum Nobilitas; Ingenii in re litteraria, atque militari mirum in modum exculti acumen; & demùm in eodem Regno noſtro ingens Feudorum ditio; quin Tibi opus hoc dicarem, facere haud poteram. Et ſane, ut hinc exordiar, videbis hoc in eodem Volumine graphicè deſcriptam ipſam quoque antiquam nobiliſſimamque Brutiorum regionem, Calabriam poſtea nuncupatam, cujus Tu amoeniora ac faecundiora loca a praeclariſsimis in univerſo Terrarum Orbe Atavis Tuis velut per manus accepta, atque abs Te itidem aucta, jure poſſides, & ſumma cum humanitate regis gubernaſque. In qua regione deſcribenda laudandaque non minimum inſudarunt qui hìc continentur, *Gabriel Barrius*, & *Franciſcus Grani*, non infimae ſane eruditionis viri. Eandem verò nobiliorem feliciorem que, ac ſuo priſco nitori velut poſtliminio reſtitutam, reddet brevi, Deo auſpice, invictiſsimi juxta & glorioſiſsimi Regis noſtri CAROLI BORBONII primigenia Proles, reddentque deinceps Pronepotes, quibus, utputo, Progenies tua, qua nobilitate, qua fide & obſequio ad Tui exemplum, ſe quoque reddet bene meritam; ac proinde ſicut caeteras inter alias ejuſdem Provinciae Magnatitias Familias praecipua, ita dignitatibus ac honoribus magis magiſque adaucta, erit Regiae munificentiae meritiſsimum objectum. Nam, ut ad Genus nunc progrediar, inclyta ſereniſsimaque tua MILANA Domus, quam cum melioris notae Scriptoribus *Milà* rectiùs dixerim, complectitur in praeſentiarum & URSINAM, & GIOJENAM, & CARACCIOLAM, & MENDOZZAM, aliaſque ſimiles cùm Regni noſtri, tùm Europae ferè totius antiquiſsimas itidem & celebratiſsimas. Quae omnia notiora ſunt, quàm quae probatione indigeant, ut idcircò ſilere potiùs, quàm de iis, pro Epiſtolae hujuſce ratione, pauca deguſtare, mihi expediat; ne pro uno hoc, quod Tibi dicandum duxi, alterum non minus ingens in tuis laudibus omnibus recolligendis recenſendiſque, ſi tamen omnia recolligi & recenſeri queant, Volumen efficere videar. Quod modeſtia certè tua nec etiam patietur, factis nimirum propriis magis, quàm alienis verbis dumtaxat contenta. Quamobrem ab ineunte aetate (quod pro mei propoſiti ratione reſtat dicendum) placuit Tibi in omni diſciplinarum genere ſelectiores libros nocturna verſare manu, verſare diurna, non interim poſthabito nobiliſsimo armorum exercitio, adeout ad utrumque tempus & Belli, & Pacis, Te habilem reddideris, &, ſi occaſio dediſſet, quoque pa-

paratum . Atque ita Te, PRINCEPS EXCELLENTISSIME, pro Reipublicae muneribus obeundis dignum reddidiſti , ut eandem etiam tutari, ad Regis noſtri amabiliſsimi amantiſsimique nutum, & velis, & poſsis. Tu autem hic ad animi Tui oblectamentum documentumque videbis & Regni noſtri varias , ut in rebus omnibus , viciſsitudines, & quammulta Regnicolarum noſtrarum , Gentilium praeſertim tuorum , praeclara facinora; eritque propterea Volumen hoc, accedente Auctorum dignitate, gratum Tibi acceptumque. Quid igitur ipſe ſperem ignotus adhuc nulliuſque meriti homuncio? Sed quae tua eſt humanitas, atque animi celſitudo cum liberalitate conjuncta, accipies procul dubio munus, quod exhibetur, & cum hoc exhibentis animum , quem eſſe caeterorum omnium munerum optimum precioſiſsimumque, in Proverbio eſt . Collector dumtaxat hujuſce , & ſimilium, quae ſequentur, Voluminum , fui, ac ero, fateor . At adhibui induſtriam, diligentiam, impenſam, quam potui, maximam. Id, quod conferenti utraque Tibi, ſi lubet, fiet palam. Et ipſe interim Deum Opt. Max. pro incolumitate tua , ac majori in dies tuo Tuorumque incremento , oro obteſtorque, futurus quoque Tui Tuorumque, dum in humanis agam,

EXCELLENTISS. DOMINE.

Neapoli V. Kal. Auguſti M.DCC.XXXV.

Humillimus & obſequentiſſimus Famulus
Dominicus Jordanus.

SERIES AUCTORUM.

Quorum Opera in hoc Volumine continentur.

Ambroſius Leo *de Agro Nolano*.
Gabriel Barrius Francicanus *de Antiquitate, & Situ Calabriae*.
Franciſcus Grani *de laudibus Calabriae*.
Joannes Juvenis *de varia Tarentinorum Fortuna*.
Pauli Antonii *de Tarſia Hiſtoriarum Cuperſanenſium lib.III.*
Antonius Galateus *de Situ Japigiae*,
De Civitate Gallipolis,

AC

De Villa Laurentii Valla:

Abbatis Damadeni *AEs Canuſinum, ſive de Tabula AEnea Canuſina*; ubi elegantèr, ac perfusè agitur *de antiquitate Canuſii*.
Henrici Brencmanni *Diſſertationes duae*,

ALTERA

De Republica Amalphitana,

ALTERA

De Amalphi à Piſanis direpta.

P R Æ F A T I O
A D L E C T O R E M.

NOn multis ab hinc annis peculiare apud ſingulos penè Europæ Populos ſtudium fuit, Rerum ſuarum Scriptores inſimul colligere, ac certo ordine diſponere, ut facile eſſet, minuſque laboris hiſtorias ſuæ Nationis percurrere: Nec una tantum contenti, plures fecerunt. Sic habent varias collectiones Galli, habent Angli, habent Poloni, habent Hungari, Siculi, Veneti. Sola Neapolitanorum gens, aliarum Nationum non inferioris gloriæ, præcipuis Hiſtoriæ ſuæ Auctoribus inſimul collectis hactenùs caruit, qui partim variis in locis omninò deliteſcunt, aut in pulvere cum tineis, & blattis colluncfantur, partim licet editi, tamen poſtea neglecti, aut raro inveniuntur, aut ſparſim in aliis collectionibus, ſive Bibliothecis. Percelebris enim, ac magnifica eſt collectio *Burmanni*. Percelebris etiam illa noſtri *Muratoris*; Sed pergrandes certò ſunt, & ſummo pretio vendi ſolent, cum pene meliores totius Italiæ Scriptores reſpectivè contineant; nec omnes tamen, quos Nos habemus, Auctores in illis inveniuntur. Hæc cum attentè conſiderarem, & conſilio ab Eruditis accepto, ſummæ laudis eſſe Neapolitanæ Regioni, proficuumquæ doctis civibus, omnes præcipuos Neapolitanarum rerum Scriptores, potiſſimùm latinos (cum plures Italicè conſcripti, & latinè redditi in collectione erunt apponendi) publici juris facere. Quòd ideo ad hanc collectionem animum adjiciens, ſummo labore, continuiſque vigiliis è multis tum publicis, tum privatis Bibliothecis permultos celebres Scriptores collegi, ac certo ordine diſpoſui, itaut tota collectio quinque voluminibus conſtaret; & iam tempus manus apponendi erat, ut tàm diù optatum opus ad lucem prodiret, quando propter varia incidentia fuit intermiſſum, & ad meliorem frugem reſervatum, quod ſi Deo Optimo videbitur, ſequenti anno erit in ordine: Interim tamen cum quædam præcipuorum etiam, & rariorum Auctorum opuſcula ſummoperè ab eruditis perquirantur, quæ extra noſtram collectionem erunt, opere pretium duxi pubblici Juris facere. Accipe igitur benigne lector hanc non ſpernendam plurium Scriptorum Rerum Neapolitanarum editionem, in uno volumine collectam, quæ ſi tibi arridebit, maiori animo ad illam maximam, & completam veniemus. Quales, & qui ſint ipſi Scriptores, brevi nunc ediſſeram.

In hac noſtra collectione primum obtinet locum *Ambroſius Leo*, Medicus, & Philoſophus inſignis. Hic Nolæ, Patriæ ſuæ tribus libris originem, magnitudinem, varios ſtatus, & Fata deſcripſit. In primo de *Agro Nolano*, & antiquæ Urbis ſitu agit. In ſecundo hodiernam *Nolam*, *Nolanorumque* ritus accuratè deſcribit. In tertio de Incolis, magiſtratibus, & moribus *Nolanorum* perfusè, ac ſapienter ſcribit. Cuius ruditionis noſter *Ambroſius* fuerit, patet ex eo, quod adducit *Eraſmus Roterdamus in Adagio* δὶς διὰ πασῶν, ubi ſermonem eruditiſſimum cum eo habitum de hoc proverbio totum memoriæ prodidit; & quotæ extimationis fuerit apud illius temporis eruditos, innoteſcit ex ſua Epiſtola ad *Eraſmum* (n. 324., cui reſpondet ſua n. 466) Medicam artem exercuit, tantoque ardore in literis humanioribus verſatus fuit, ut ſenex etiam Græcas addiſcere non erubuerit. Multum eruditionis noſter Leo hoc in opere prodit, & Patriæ ſuæ ignominiam, illam, qua *Virgilius* urbem hanc adfeciſſe vulgo creditur, lib. 1. cap. 2. operosè amolitur.... Verè hiſtoricus, qui Patriæ ſuæ, ſuorumque civium tam facta laude digna, quàm ignominioſa eleganter deſcribit; ut legenti patebit.

Urbs Nola inter cæteras Campaniæ Urbes præcipuè celebrata eſt, & exceſſu Auguſti, & Paulini Epiſcopi fama.

Sequitur *Gabriel Barrius Francicanus* Presbyter ſecularis Calaber, qui Calabriæ ſitum, & antiquitatem deſcripſit. Auctor certè eruditus, & qui vixit Anno Dom. 1571. Tantoperè hoc imprimis agit, ut *Calabriam*, viroſque in ea natos acerrimè defendat contra obtrectatores laudum Calabricarum. A ſuperſtione etiam non fuiſſe alienum, paſſim ea, quæ narrat, oſtendunt: Imò ex Fabulis, quæ Oenotri, & Itali in hanc partem Italiæ adventum, & *Calabriæ* origines tradunt, ſe expedire potuit, aut voluit: Indignatur illis, qui *A. Gellii* locum lib. X. corruperunt, & ignominiam illam, quæ *Brutios* à Romanis adfectos dicit, ille *Boiis*, *vel Bojanis*, *Gallis*, *vel Bajanis*

nis Campanis eſſe inuſtam magno conamine vult probare; his præcipuè argumentis, quòd *Boii* dicti carnifices, & *Boja* vincula, & quòd non *Bruttii* à Romanis primi defecere, ſed *Boii Galli*, & deinde *Campani*; *Brettios* verò, licèt quosdam ex gente illa ſtipendiarios habuerit *Hannibal*, non ſponte defeciſſe, ſed vel à Romanis deſtitutos, vel vi oppreſsos fuiſſe, paucos neceſſitate coactos defeciſſe, ſed ante alios rediiſſe in fidem Romanorum; ideoq; non potuiſſe hac iniuria adfici. Sed hæc infirma, & vana; licèt enim demus quasdam Urbes *Bruttii* in fide manſiſſe, potuere tamen quidam etiam *Brutii*, ſimul cum *Campanis* deficere, qui cum poſtea hac ignominia notati eſſent, nomen illud *Bruttium* deinceps etiam Miniſtris Magiſtratuum adhæſit, licèt illi non eſſent *Brutii* origine. Nèc quia *Boii* primi defeciſſe dicuntur, illi hic ſubſtituendi: hi enim non in Italia, ſed Gallia Ciſalpina ſiti, & *Gellius* dicit, *cum Hannibal in Italia eſſet, & aliquot jam pugnas adverſus RR. pugnaviſſet.* Tunc primos *Bruttios* defeciſse, nihil ergo cogitare potuit Gellius *de Boiis*, qui iam poſt terga relicti erant, & ſub Hannibale diu militabant. Quod vero *Boja* carnificem, & vincula notet, probandum erat, hoc à *Boiis* Populis deduci, cum alii diverſas origines huius vocis dent. Vide *Menag.* orig. Ital. in *Boja*, & *Cangium* in Gloſſario, & quos laudant. Et cur non hæc vox, ut plurimæ aliæ, potuit ad Romanos à Germanis, vel alio Celtico Populo veniſſe? Deinde genti ſuæ favens verſum *Silii*, ubi *Bruttius ambiguus* dicitur, explicat *ambiguum fortuna*; & in *Leandrum* acriter invectus, qui ignorantia latinæ linguæ aliter expoſuit; ſed imponit Barrius lectoribus incautis. Certiſſimè enim inter illos refert Silius populos Bruttios, qui fidem fefellerunt, & à Romanis ad Pœnos defecere; ſed quod notaſſe debuerat, ſi legiſſet diligenter Poetam *Barrius*, non *ambiguus* dicitur ibi *Bruttius*, ſed *levis*; Ait nimirum lib. XI. 9. Silius.

Mox levis, & ſero preſſurus fata pudore
Bruttius, ambiguis fallax mox Appulus armis

ità enim legitur ille locus, non *Bruttius ambiguus*; illa vero verba, *ſero preſſurus fata pudore*, videntur ad illam ignominiam, qua *Bruttiani* illi poſtea preſſi fuere, reſpicere. Eodem animo, & leviſſima ſuſpicione inductus, ſuſpicatur pag. 29., illa, quæ in *Joviani Pontani* libris de Calabris leguntur minus honorifica, à Campano quodam ſubdolo, & perverſo eſſe inſerta.

Linguæ autem latinæ acerrimus Vindex (nam, & pro *lingua latina* librum ſcripſit) eos, qui Italicè ſcribunt, vehentiſſimè perſtringit ubique, & præcipuè pag. 161., ubi illis, qui ſuum librum in Italicam linguam vertere vellent, iram Dei multis diris imprecatur, & novo devotionis genere, vota ad Deum concipit, ne annum interpretes exigant. Inſcriptionem, quam habet pag. 193., pleniorem exibet *Gruterus* p. XCVII. 8. alia pag. 81. ex Gualthero paullo aliter legitur apud *Gruter*, p. CLXXIV. 7. duæ illæ, quæ p. 126. *M. Megonio* poſitæ leguntur, ſunt apud *Gruter.* pag. CXXV., & *Fabret.* pag. 404. pleniores, quæ ibi videndæ. Atq; hæc de Barrio, ut eius ingenium, & eruditio innoteſcant, ſufficiant, qui ſingulari planè induſtria totius Calabriæ Urbes, pagos, & omnia, quæ vel nomine appellantur proprio, loca ita recenſuit, & cum antiquiorum Scriptorum monumentis comparavit, ut dubitem, an ullius regionis exactior deſcriptio dari poſſit. Si quid peccaverit, aut gravius in quosdam dixerit, id omne Patriæ amori tribuendum, quo ita ſæpè aufertur, ut Calabriæ etiam adſcribat viros multos illuſtres, qui Siculi fuere, errore inde nato, quia *Calabriam* olim etiam *Siciliam* dictam fuiſſe credit. Sed refutarunt hoc eius, & aliorum Calabrorum Scriptorum *furtum* (ut vocant Siculi) plurimi Inſulæ Siciliæ Vindices, & imprimis Cl. Mongitor, in delineatione Siciliæ §. 2., ubi de *nominibus* Inſulæ *Siciliæ*, & de titulo illo *Regni utriuſq; Siciliæ*, eruditè, & candidè agere viſus eſt. Antequam Barrium dimittam, neſcire me fateri cogor, quid de *Davidis Abercrombii* Scoti cenſura ſtatuendum, qui furto hæc omnia *Cardinali Sirleto* Barrium ſurrupuiſſe adfirmat, in Jure Academ. p. 90. Sed cum nullo teſtimonio, imo ne argumento quidem probabili innixus id referat, nobis id parum veriſimile videtur; nam *Sirleti* ſtudia omnia aliò verſa fuere; idemq; ſtilus, eadem vehementia in hoc libro regnat; quæ in aliis pro *lingua latina*, & de *laudibus Italiæ*, & de *urbis æternitate*, quæ ſimul prodiere A. 1571. Præterea nullus eorum, qui *Sirleti* vitam ſcripſere, quos recenſet *Toppius in Bibliotheca Neapolitana*, vel minimam huius rei ſuſpicionem iniicit; contra omnes uno ore ad ſacra, & eccleſiaſtica ſcribenda animum applicuiſſe Cardinalem tradunt.

Adjungendum Barrio curavimus parvum, ſed ſapidum, & elegans poema Franciſci Grani Croponitani de Situ, laudibusq; Calabriæ *. Fuit Granus in græcis, & latinis literis ſummè verſatus; ut Diatribæ in Homerum ab eo compoſitæ, demonſtrant. Situs, flumina, Civitatum origines, & magnificentias eleganti verſu deſcribit. Calabriæ glo-

riæ,

riæ, & laudis non ita vindex , ut Barrius , ſed in honeſtiori forma . Multa circa fabulam Arochæ Nimphæ perdoctè ſcribit, & in hoc verè Poeta , reliqua apud eundem videre eſt.

Poſt Calabriæ deſcriptionem , congruum fuit viſum adnectere *Joannis Juvenis* libellum de *Antiquitate* , *& varia Tarentinorum fortuna* ; fuit enim Tarentum Urbs magnæ Græciæ primaria , & opibus , & deliciis florentiſsima , & nacta fuit diligentiſsimum inter Cives ſuos hiſtoricum hunc . Fuit hic Presbyter ſæcularis doctus ſatis , & eruditus , ut teſtatur *Tappius in Bibliotheca Neapolitana* , ſed de quo , cum nulla alia ab eo opera edita recenſeat , nihil præterea novimus. Ipſe in dedicatione ad Lœlium Brancatium , Archiep. Tarentinum , ſe in eius contubernio vixiſse ſcribit , & ex præfatione ſub Sixto V. ſcripſiſſe patet. Eruditionem eius oſtendit ſatis lexicon vocum Tarentinarum, quod hiſtoriæ præmiſit , ex antiquis Grammaticis collectum. De origine Tarenti agens, ab Annianis fabulis , & vulgi opinionibus animum alienum oſtendit. Et cum de Tarante parum conſtet, de Phalantho , inſtauratore Vrbis , certiora ex hiſtoricis profert ; & deinde ordine temporis deducit ad ſua uſque tempora. Viros illuſtres , rationem gerendi rempublicam , & rei pecuniariæ , deinde Agri Tarentini ſitum , & fertilitatem , delicias , & luxuriam Incolarum , & alia quatuor prioribus libris complexus eſt. Sequentibus tribus Hiſtoriam Urbis , à Phalanthi temporibus , ad ſua deducit , ubique optimorum Scriptorum teſtimoniis ſua firmans . Ultimo vero libro Eccleſiæ Tarentinæ fata narrat , à Petro Apoſtolo , & Marco Evangeliſta , ut ſolent omnes ferè iſtius tractus urbes , fundamenta , & initia Chriſtianiſmi repetens , non ut in hiſtoria, reliqua certis annalibus innitens , ſed patruum ſuorum traditione , & manuſcripti cuiusdam Codicis , qui in choro templi ſervatur , auctoritate. Nec certiori fide nituntur ſequentia , donec ad Catalogum Epiſcoporum , quorum nomina ex tabulis publicis recenſentur , pervenerit ; numquam tamen non offendiſſe hunc Scriptorem, egregio exemplo oſtendit C. Mongitor in delineatione Siciliæ , quæ ante eius Bibliothecam Siculam legitur §. 2. num. 20., ubi *Regnum utriuſq; Siciliæ* dictum inde eſſe tradit , quia olim continens fuerit , & Italiæ adhæſerit Sicilia , poſtea verò Terræmotu avulſa duas fecerit quaſi partes , & regna; ſed meliorem huius tituli rationem ibi reddit vir doctiſſimus; ut cupienti patebit .

Optimæ quoque notæ eſt liber egregius *Antonii Galatei de Situ Japygiæ* , qui Medicus , & Philoſophus ante duo Sæcula vixit , multis virorum Doctorum elogiis honoratus , & à *Pontano* , *Hermolao Barbaro* , & aliis laudatus ; elogium ejus ſcripſit etiam Jovius num. CXIX. , ubi hoc opus cum veteribus comparandum ſibi videri ait; laudat eum etiam Sanderus lib. III. de Claris Antoniis , & *Joannes Juvenis* lib. II. cap. 4. de varia Tarentinorum Fortuna , ubi de ſitu Tarenti agens , prædicat ejus induſtriam & fidem , ut qui loca , quæ deſcripſit , ipſe noverit omnia . De ejus vita & ratione ſtudiorum quædam ex hoc ipſo opere colligi poſſunt . Pag. 615. ſe ex urbe Galatina , ſive Galata oriundum dicit ; quæ Urbs à Gallipoli IX. mill. paſſuum diſtat . Patrem ſuum à Joanne Antonio Principe Tarentino in exilium ejectum ſcribit pag. 619. Ipſe in urbe Nerito, ubi celeberrima toto Regno ſtudia literarum fuiſſe dicit pag. 330.... prima fundamenta literarum poſuit . Habitaſſe deinde Gallipoli (cujus Vrbis deſcriptio ultimam partem ſui libelli abſolvit) a ſextodecimo ætatis anno pag. 626. narrat , & in laudes iſtius Urbis , ejuſque ſalubritates , & tranquillitates latè excurrens pag. 631. ſe cibo , & ſomno parciùs uſum athleticè valere , tertia , aut quarta hora noctis , dormitum ire , nona , aut decima , nec diutius in lecto pudico, & cælibe poſſe ſe morari , ſed ad ſcribendum , aut faciendum excitari . Deinde ante Solis ortum rei divinæ vacare , tunc ægrotos circuire , dehinc prandere ſobriè , & ſimplici cœna defungi , & reliquum vitæ ordinem enarrat . Libri ſui de *Eucraſia* meminit pag. 626. quare miror hujus viri tam docti nomen omiſſum in *Lindenio* de ſcriptis Medicorum , licèt ejus meminerit *Caſtellanus* in Vitis Medicorum , ſed ex Jovio ad verbum omnia deſcribens . Fuiſſe vero Antonium noſtrum , non eruditum modo , ſed veritatis indagandæ cupidiſſimum , & à vulgi erroribus , & anilibus commentis alienum , egregiè patet ex illis , quæ pag. 620. Phaſmatibus , Strigibus , Lamiis , & Spectris diſputat , quæ legi merentur ; cum præſertim eo tempore ſint ſcripta , quo denſis tenebris occæcatæ adhuc mentes hominum erant. Hæc de Scriptore. In ipſo libello nihil ferè eſt , quod culpari meruit , licèt poſtea major lux literis adfulſerit pag. 593. Notatu digna eſt expugnatæ Hydruntis hiſtoria per Achmatum , Mahometis Turcarum Regis præfectum , quæ neſcio , an ab alio veriùs deſcripta ſit , & unde conficere licet , Hydruntinos ſtultitia ſua , & intempeſtiva temeritate ſibi exitium acceſſiviſſe , quos tamen noſter a Turca jugulatos , Martyres J E S U C H R I S T I appellat , pag. 614. lapidem exhibet , Vaſtæ repertum , quem ille eruditis Pontano , Hermolao , & aliis miſit , literis , ut noſter credit , maſapicis, quibus

bus

bus ante Idomenei adventum Japyges uſi fuere, inſcriptum; habet & illum Grut. pag. CXLV. 5. ſed ille Græcas, forma aliquantum immutata, linguæque Æolicæ eſſe cenſet.

Adjunximus poſt hunc libellum *Pauli Antonii de Tarſia*, qui de Apulia, & Patria ſua *Cuperſano*, hodie *Converſano*, tres libros reliquit. Fuit iſte Auctor Doctor Theologus, & Abbas, ex nobiliſſima gente deſcendens. Ipſe enim lib. 1. familiæ ſuæ nobilitatem, & Antiquitatem multis deſcribit, & poſt majores enumeratos, patrem ſuum, *Donatum Mariam de Tarſia* multa eruditione, & juris ſcientia clarum, muneribus etiam ampliſſimis functum celebrat. Ipſe Auctor non Italica modo lingua, ut vernacula, promptus, ſed Hiſpanico etiam ſermone quædam ſcripta edidit, quæ memorat Nicol. in Append. ad Biblioth. Hiſp. T. II. p. 356. Tribus libris, ut diximus Apuliam, & Urbem Patriam deſcripſit, & ab Antiquitate orſus, multam oſtentat, & variam eruditionem; pauca tamen libro primo profert, quæ non in aliis, qui in eodem ſcribendi genere verſati ſunt, leguntur: An Scribæ, aut operis tribuam inſignem lapſum pag. . . . . neſcio, ubi *Plauti* locum ex *Heautontim.* Profert, certè doctior, & verſatior fuiſſe ſcriptor videtur in Antiquorum libris, ut tam negligentem fuiſſe credam. Liber ſecundus, diligentia magna conſcriptus, Comitum Cuperſanorum geſta ordine apto continet, in quo multam ævi medii peritiam oſtendit, ut præcipuè *Gentis Aquavivæ*, quæ Comitis Cuperſani titulo gaudet, ſplendorem, & viros illuſtres, quos recenſet, egregiè illuſtrat. Tertio res Eccleſiaſticas Patriæ proſequitur, ubi more tralatitio, à Petro Apoſtolo conditam ibi Religionem Chriſtianam tradit, & reliqua, quæ ante certam Annaliam fidem, illis credenda relinquimus, quorum intereſt: perducit verò Epiſcoporum ſeriem ad An. Chriſti MDCXLII.

Inter Apuliæ Urbes *Canuſium* veteribus jam celebrata fuit, & maxime nobilitata vicinitate Cannarum, ad quas Romanorum exercitus ab Hannibale victus, & cæſus fuit, parsque exigua Canuſium profugit. Hujus Urbis in Agro A. 1675. menſe Novembri, Ruſticus aratro Terram vertens, æream Tabulam invenit, quam cum Domino Agri, Baroni *Octavii Affaitati* detuliſſet, ille eam Venetias miſit, ubi in manus *Bernardi Palotulæ* venit, qui adhuc poſſidere dicitur, quamvis Montfauconius, eam ſe in Muſeo *Antonii Capelli* Patricii Veneti vidiſſe dicat in Diario Italico pag. 63. ad quem tranſiiſſe ejus poſſeſſio videtur; nam, & Baro *Stoſch* cum Venetiis verſaretur, Tabulæ ipſius exemplar ab eo obtinuit, quod Editor Theſauri Italici expreſſit, ne Illuſtriſſimi Marchionis Codex ulla parte labem aliquam acciperet. Nam apud Palotulam cum vidiſſet Abbas Damadenus, eam longo commentario illuſtravit, qui elegantiſſimè *ſcriptus*, cum veniſſet in manus Viri Excellentiſſimi Marchionis *Berretti landi*, ab illo eum obtinuit Editor Theſauri Italici; & in lucem primò prodiit. Exibuit eam etiam Sponius in Miſcell. Erud. Antiq. p. 280. De ipſo Commentario, nihil dicemus, ſed eruditis exiſtimandum de illo liberum arbitrium permittimus. Editor ille curavit, ut inſcriptiones, quas plurimas adduxit Commentator, ad Gruteri editionem exigerentur; quoſdam etiam ex Goltzio nummos illuſtrandis Auctoris verbis adiici voluit; quod & Nos fecimus in hac ſecunda editione.

Hiſce annotatis noſtris Scriptoribus, adnectere curavimus *Henricum* Brenkmannum, Virum Batavum, eruditione, & humanitatis laude digniſſimum. Hic cum Italicum iter eo fere unicè animo ſuſcepiſſet, ut Florentinorum Pandectarum exemplar illud, verè auguſtum, & Sacrum, accuratiſsime perluſtraret, ſenſit ſibi quoque ejus Codicis Fata perquirenda eſſe, & cum a Piſanis ex Urbe Amalfi adductum eſſe omnes traderent, expeditionem illam *Piſanorum*, & Urbis ipſius *Amalfitos* omnem ſimul hiſtoriam conſcribere aggreſſus, tanta diligentia elaboratam, & omnis ævi, quo floruit hæc Civitas, tot monumentis illuſtratam, ut dubitem, an ulla in tota Italia Urbs, vel locus à Civibus, & Popularibus ſuis tam accuratè ſit deſcriptus. Certè non contentus ex omnis ævi, & generis Scriptoribus, quorum magna pars vulgo ignoratur, ſubſidia conquiviſſe, ex Italiæ Bibliothecis, quas ſummo ſtudio perluſtravit, tot nova produxit documenta, ut victuro hoc ingenii, & doctrinæ monumento æternam ſibi laudem paraverit.

Et hæc dixiſſe ſufficiat de hiſce Scriptoribus, qui in hoc Opere continentur; reliqua legenti patebunt. Vale.

AMBROSII LEONIS
DE NOLA
Patria,

AD HENRICUM URSINUM

Principem juſtiſſimum

PRÆFATIO.

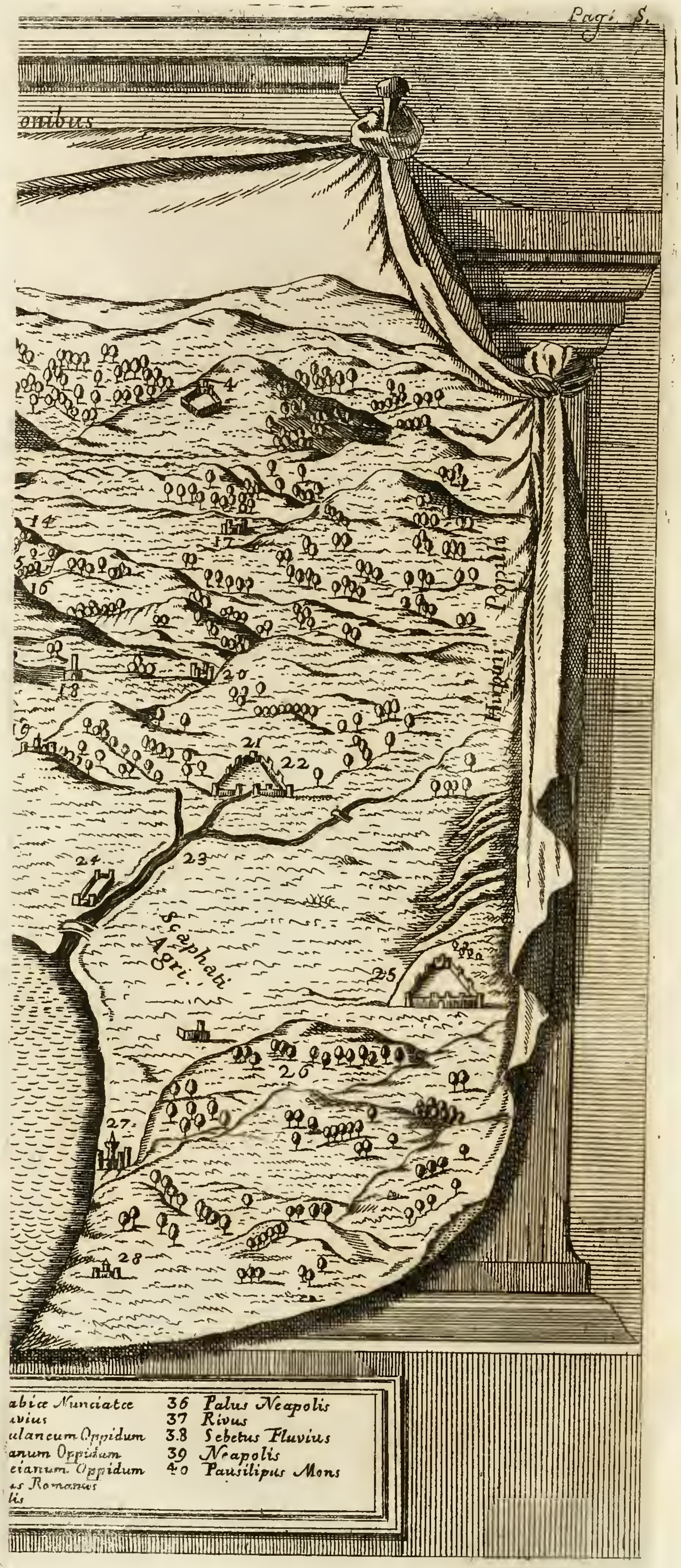
OMnes homines, Enrice Princeps, vehementer optant, mirificeque nituntur, ut patriam tam ope ſumma juvent, quam omni officio, veneratione, ac pietate proſequantur. Cari namque ſunt filii, cari parentes, cari quin etiam, atque nihilominus amici: omnium tamen patria una longe cariſſima eſt. Non ſolum enim patria parentum eſſe parens, atque munera, quæ à parentibus proficiſcuntur, omnia contuliſſe videtur: verum etiam complura nobis alia comperitur præſtitiſſe, veluti ſolem, æthera, humum, orationem, documenta, mores, nomen, ſocietates, domos, atque alimenta. Quibus muneribus ſimul ſe benignam, atque ſuavem oſtendit: ſimul etiam nos uſque adeo ſecum conjunxit, ut ſi quid facto, dictove, ſive alii, ſive nos fuerimus, de ea benemerentes, id omne æque, ac nobis ipſis acceſſerit, exiſtimemus, atque ſummopere gaudeamus. Eam ob rem, combuſtam, dirutamque à Gallis Romam Fu. Camillus ardenti animo, cura, ſolicitudine ab interitu vendicavit, inſtauravit, adauxit. Alfonſus item Rex Aragonæus ſecundus, Enrici avi tui frater, Parthenopen patriam, quæ jampridem aperta prope, atque anguſta fuerat, tum plurimum amplificavit, tum mœnibus quam præſtantiſſimis circumdedit. Athenas quoque alioquin inter urbes illuſtres facile clariſſimas, Iſocratem, ac Ariſtidem inter primos laudibus magnis juvit extollere: idque dicatis Panathenaicis orationibus luculentiſſimis. Innumeri quinetiam comperti ſunt viri, qui ſe, corporaque pro vallo auſi ſunt hoſtibus obiicere, eligentes mor-
A tem cum vita commutare potius, quam ſinere patriam vinci, aut vaſtari, aut lædi. Alii inſuper aliter operam egregiam navavere pro patria: quos recenſere opus foret immenſum. Ipſe vero patriam quoque ſtudio proſecuturus, ut horum omnium benefaciendi cupiditatem videor imitari: ita modo quodam ſum diſpar munere ipſo reddendo. Illi enim patriam opere magno redintegra-
B vere, vel effecere majorem: ipſe imagine atque aſpectus proprii ſimilitudine tanta produxi in medium, adiutus opera Hieronymi Moceti pictoris, ut oculis omnium, atque ubique terrarum per quam facile poſſit eſſe conſpicua. Quinetiam illi patriam concinne affatimque laudaverunt, ac evexerunt ad aſtra: ipſe contra copia dicendi ſepoſita, relictiſque floribus, & orationum lenoci-
C niis, ſola ſum hiſtoriæ ſimplicitate complexus. Imagine namque pura, atque hiſtoria defæcata in hoc opuſculo decrevi patriam venerari. Imaginis enim vis, atque actio divina nimirum eſt: quippe quæ veram, ſuamque rei cuiuſque faciem agit, & offert: atque abſentem tam exacte præſentem oſtendit, ac ſi foret in conſpectu. In hiſtoria vero non ipſa res ſolum univerſa, & vires ipſius, & mo-
D res, & honor, & dignitas, & geſta lucent: verum etiam eius ineſſe comperitur promiſſio magna quædam æternitatis. Videor quinimmò interim operæ pretium facturus tam civibus Nolanis, quam hominibus exteris; hi enim nomen Nola audientes in quadam inani, fictaque cogitatione tanquam in ſomnio vagantur: ſpectantes vero hæc noſtra, urbem, ſitumque eius, atque plurima alia, quæ ſunt cognitione digna, æque ac ſi præſentia forent, infallaci, certaque de-

prehenſione noviſſe valebunt. Cives A vero, qui hac tempeſtate ſunt, præſertim qui non multa callent, ut hodiernam tuentur, ita veterem Nolam perſentiſcere nequeunt, etiamſi nomen, & geſta multa urbis audiant: ſimul atque hæc ipſa, quæ nunc edidimus, didicerint, antiqua cum præſentibus conjungentes, B rem integram exquiſite norint. Poſteris vero civibus non modo utilitas memorata provenerit: ſed etiam præſentem urbem luculenter deſcriptam capient à nobis; quam nos ne tenebricoſo quidem verbo ſignificatam ab aliquo eorum, qui ante nos fuere, accepimus. Illo quoque C poſteri Nolani juvabuntur; ſiquidem cernere poterunt, quo pacto cum iis, qui nunc ſunt in urbe, ſe habeant: ut novi aut recepticiine, & ex collecta illuvie cives, an indigenæ ſint: ac ex obſcuris ne ad claras familias ſurrexerint, an ab optimatum genere ad ignobiles, abiectoſque D degenerarint. Et præſentis urbis tam figuram, quam vires, ac morum ordines, item tam urbanica quam agreſtia conferre quam facillime poterunt cum eis, quæ ſuæ cuiuſque tempeſtatis fuerint: num eadem ipſa manſerint, an deleta, mutatave tum extiterint. Non enim eſſe ſolet idem E rerum vultus hoc atque altero curriculo temporis. Utriſque præterea plurimum conducet hæc tractatio; æſtimantes enim ſeſe, atque patriæ dignitatem, liberiore ſane animo conſuetudinem iniverint cum externis: conſcientia enim obſcuræ patriæ magno impedimento loquendi libertati eſſe videtur. Contra vero externi homines, quum Nolam non ignorarint magnã dignamque, ac illius antiquæ, avitæq; virtutis prolem, ac hæredem extare: ut ratione, locoque majore excipiant, ac habeant Nolanos, fas eſt, animum inducant; in urbe enim digna æque cives egregie libereque educari, ac emendatis moribus & preceptis inſtitui, reputantur. Indubitatum etiam eſt, nobilitatem patriæ quam maximam fore civibus dehortationem, atque cohortationem. Qui enim antiquam patriæ dignitatem, honoremque agendis in rebus animo ſervant: ii tam turpia & patriæ indecora patrare perhorreſcunt, quam ad honeſta gerenda, ac ſuis digna municipibus accenduntur. Verum enimvero, magnanime Princeps, quod ab avis atavisque tantæ urbis imperium ſuſcepiſti, quodque urbs, civitaſque ipſa ob ſingulares, ac regias virtutes tuas intenta erga te eſt, teque amat, atque colit: nefas eſt, ut urbis imago hæc, quam modo deſcripſimus, vel aliorum ſit, vel aliter quam urbs ipſa ſe gerat. Proinde eam cape vel ut tuam, vel ut tibi nuncupatam a nobis, proq; Nola una duas habe: alteram quam regas: alteram, quam legas. Diviſum autem opuſculum eſt in libellos tres, in quorum poſtremo præſentis urbis, ac noſtri temporis cives, eorumque mores, & conſuetudines explicantur. In ſecundo verò ager, atque ea, quæ ad ſtructuram præſentis urbis ſpectant, continentur. At in primo de eis, quæ ad urbem antiquam referuntur, diſputatur: qui ab agro hoc pacto auſpicium ſumpſit.

DE

Bar. de Prado f.

onibus
4
14
17
16
18
20
19
21
22
24
23
Scaphati Agri.
Hirpini Populi
25
26
27.
28
abicæ Nunciatæ
avius
ulaneum Oppidum
anum Oppidum
eianum Oppidum
as Romanus
lis
36 Palus Neapolis
37 Rivus
3.8 Sebetus Fluvius
39 Neapolis
40 Pausilipus Mons

DE AGRO NOLANO
DEQUE MONTIBUS VESUVIO, ET ABELLA, cæteriſque agri limitibus.

CAPUT I.

NOlanus Ager in extremo, ac orientali receſſu Campaniæ patet, atque à meridie *Veſuvio* monte clauditur, Gauranoſque colles proſpectat, contra ab Arcto ſepitur *Abella* monte. Quinetiam ab Ortu monte Sarno, ac Gecalæ, Veſcianique collibus terminatur. At vero ab Occaſu campi, planitieſque ſunt dumtaxat: quæ uſque ad Vulturni oſtia, mareque Thyrrhenum æquo ſolo porriguntur, in quibus Clanius fluvius de tranſverſo incurrens, ſe tanquam agri Nolani terminum ſtatuit occidentalem; Idem ager habet ab Ortu Hirpinos populos confines: à quibus per interiectos colles Veſcianos, Gecalanoſque diſcriminantur Campani; ab Arcto vero Samnitibus hæret: quos à Campania mons Abella diſiungit. Eo ſitu quinetiam ſub Abella Veſuvioque Nolanus jacet ager: ut ſicuti Nolani coloni proſpiciunt occidentem ſolem hybernum in ſiniſtro Veſuvii cornu: ita æſtivum in dextro cornu Abellæ occidere videant. Sunt autem Veſuvius atque Abella celſitudine, ac mole fere pares, longitudine vero multo ſuperior evaſit mons Abella. Quinetiam quô magnæ conflagrationes, ac vaſta incendia effecerunt Veſuvium celebriorem: eô Abella quaſi frigeſcens jacuit obſcurior; non enim eſt aliquo præcellenti redimitus bono, neque, ut ille, inſigni malo infamatus: quamvis injuriis quibuſdam, & ipſe afficiat accolas, quarum una eſt hæc. Nam à radicibus dextri cornu, quâ ſpectat agrum noſtrum, aquæ ſulphure putentes emanant: unde ab earum putore nomen loco inditum eſt: Mephitim enim appellant; haud item procul à Mephiti ſunt fontes Clanii fluvii, qui de eiſdem radicibus erumpentes, totos fere campos eos, quos Nola ab occaſu præſertim æſtivo ſpectat, implent, adeout parte maxima paludes jam effectæ ſint. Quamobrem Seſſulam celebre quondam oppidum Clanio vicinam, reliquerunt Seſſulani, cuius veſtigia quædam murorum, fanorumque ſola nunc apparent. A ſiniſtro vero cornu ejuſdem Abellæ non parvus ſolet exoriri pavor: ſiquidem ab eius jugis ſubitus torrens, vel aere ſereno defluere, atque fluendo divellere arbores ingentes innumeraſque, ipſaſque divulſas, atque etiam ſaxa maxima de monte abſciſſa, devolvere ſæpe viſus eſt. In quo ni quaſi à natura, vel potius a Deo cautum eſſet, qui ad eas montis radices colliculos quoſdam obiecit, ut in vallem primum torrentes influerent: profecto uſque ad Veſuvium profuſi, & arboreta, & pagos, & oppida, ac Nolam ipſam obruiſſent. Quamobrem torrentes corruendo in eam vallem, infringuntur, atque à campo Nolano divertuntur: perque eam rapti ſe-
A cundum montem occaſum verſus (Abella enim ab ortu æſtivo ad æſtivum occaſum recta porrigitur) fluere coguntur. Neque interea mites: ſed evellentes quoque, & arbores, & cæmenta quotcunque per vallem occurrerint, demum mitiore raptu, curſuque in paludes, quæ ſub altero cornu ſtagnant, recepti deliteſcunt. Noſtra tempeſtate torrens is ſemel erupit magno cum murmure, atque rerum ſtrage, rapuit aliquot ædes, quæ erant prope alveum, quem vallis facit: fluxit maximus nocte, atque die; namque nocte media prorupit; vaſtitas enim ſua, & vallis obliquitas, atque complicata terra, & ſaxa, & ligna cum aquis, curſum tarda-
B bant: ne cunctus, ut una hora in vallem cecidit, ita totus hora una tranſiret. Quamobrem deinde triduo magnus viguit, atque per aliquot dies decreſcens deſivit; reliquit in alveo ſaxa quamplurima, & arborum truncos innumeros, ac maximos: qui videntem in ſtuporem inducebant. Veſuvius autem, quô inferior eſt in profundendo torrentes (nam aliquot, & ipſe demittit tum ſolummodo, quum nimiæ in eum pluviæ turbinantur: qui nec moles illas Abellanas trahunt, neque ingentium arborum ſtrages rapiunt, atque plurimum à ſiniſtro cornu montis non verſus urbem Nolam, ſed in hyber-
C num occaſum defluunt; namque Veſuvius ab occaſu hyberno ad hybernum ortum aliquanto protenſus extat) eô veluti contraria rerum conditione compenſata infeſtior fuit copioſa cinerum eructatione, ac miris incendiis: quibus ſæpe tota vicina Veſevo ora jugo fœdata, combuſtaque eſt; unde magna ſcribentibus materia orta dataque eſt. De eis namque Veſuvii mirandis iniuriis plerique viri illuſtres, tum Græci, tum Latini, ſcripſere. Quorum *Dio* tanquam pro cæteris ſcribens, meminit hoc pacto: *In Campania horrenda quædam, atque miranda forte viſa ſunt; ingens enim ignis autumni tempore de repente exarſit. Veſuvius enim mons mari imminens,*
D *prope Neapolim extat, fonteſque habet perennes. Is vero quondam ſimili undique clivo exurgebat in verticem: à cuius medio cacumine ignis erupit, hac in parte ſolummodo incenſus eſt, partes vero externæ, atque juga, ut igne fuere vacantia, ita nunc etiam vacant. Montis igitur juga, cum ſemper abſque igne fuerint, mediæ vero partes combuſtæ, ac in cinerem verſæ, factum eſt, ut cacumina undique antiquam altitudinem ad hoc tempus ſervarint. At vero quodcumque igne correptum conſumptumque eſt, id tempore longo cavum evaſit deſidente ſemper materia, itaut mons totus (ut parva magnis comparemus) ſimilis theatro venatorio videatur. Ejuſque extrema, & arboribus, & vitibus abundantia ſunt: circus vero igne conſumitur, atque interdiu fumum efflat, noctu vero flammas*

uſque adeo, ut in eo multa videantur ac varia ſuffimenta tractari; efflatus autem ejuſmodi ſemper efficitur: quanquam interdum major, interdum minor. Sæpe numero vero cineres ejicit: atque ubi quicquam inverſum cohæſerit, tum lapides rejectat. Si quando vero vis aliqua venti coegerit, immurmurat, atque reboat, perinde ac ſi non arctas, ſed laxas, profundaſque reſpirationes haberet; talis eſt Veſuvius: atque hæc ipſa ſpectacula in eo frequentiſſime quotannis producuntur. Verumtamen, quæ aliis temporibus apparuere, & ſi ingentia viſa ſint iis, quorum quiſque ſua tempeſtate ſpectavit: comparata tamen cum eis, quæ autumno memorato viſa ſunt, per quam parva procul dubio habita fuerint: etiamſi omnia veluti in unum collata ſimul erupiſſent. Et paulo inferius ſecutus *Dio* ait: *Cinis immenſus proflatus eſt, qui terram, mare, aeremque omnem occupavit, multoſque perdidit homines, & armenta, & agros: ubi ſua quemque fata pati, acciderat. Piſces quinetiam, & aves omnes interemit, oppida tota præterea duo Herculaneum, & Pompejos, etiam populo in Theatro eorum ſedente, operuit. Et tanta fuit cineris magnitudo: ut ab ea regione facile penetrarit in Aphricam, Syriam, & Aegyptum, tranſvecta quoque eſt aduſque Romam: aeremque illic omnem replevit, ſolemque abſcondidit.* Fuere hæc magna incendia, quæ Dio ſcripſit ſub imperio Titi: quibus Plinius ſuffocatus etiam eſt ad Stabias. De cuius obitu ſcribens ad Tacitum Plinius Nepos, etiam miranda refert de eadem Veſuvii conflagratione. Ea vero quæ alii ſuper hac re ſcripſerunt, reliquimus: tum quia cum Dione conſentiunt, tùm etiam quod omnibus ſunt notiſſima. Noſtra vero tempeſtate id oſtendit Veſuvii caminus. Triduo enim aerem teterrimum vidimus, uſque adeo, ut cuncti mirantes compaveſcere cœperint; deinde ubi deferbuit æſtus, qui materiam extollendo omnia texerat, pluit cinere ſubrufo quamplurimo: quo cuncta veluti nive tenui obruta videbantur. Neque ignis illic extinctus adhuc prorſus eſt; in vertice enim montis eius loca multa excavantur in rupibus, ut vaporaria fiant, quo plerique male valentes Auguſto menſe aſcendunt: ut per deſudationes nimias ſolutis, exuctiſque articulorum humoribus curentur, quem locum *Vevium* per *eu* dipthongum, & *i* conſonantem dictione facta dyſſillaba vocant: debentes *Veſuvium* proferre. Differunt quinetiam Veſuvius, & Abella; is n. habet marmora atque lapides albos: Veſuvii vero ſaxa omnia nigra ſunt. Quinetiam hic nives nullas uſquam tolerat, niſi pauculas, atque tum, cum hyems ſæviſſima eſt. Abella vero ſtatim tempore ab Octobre, & Vergiliarum occaſu caneſcere nivibus incipit, atque per valles nivem altam excipit, eamque perpetuam ſervat: qua uti ſolebat in menſis æſtivis Ferdinandus Aragonæus Neapolitanorum Rex primus, matris tuæ avus. Veſuvius item undique aridus ſiccuſque eſt: exceptis paucis (ut quidam opinantur) laticibus, qui ſub extremis radicibus lævi cornus funduntur verſus agrum Neapolitanum. Quorum pars per ſubterraneum aquæductum puteis paſſim ſuper eo factis diſtinctum excepta, coactaque prope Pauſilypi montis radices, Neapolim uſque deducitur, ac vicatim diffunditur per urbem, idque per altos ad id factos cuniculos. Quamobrem fontes, & puteos paſſim in urbe gignit: cui flumini nomen eſt *Sebetus*. Pars vero altera ſoluta rivulum detectum quendam producit; qui loco inferiore, quam Sebeti aquæductus eſt, defluit; veruntamen tanquam illius aquæductus curriculi ſocia procedens (ab hoc n. ille parum abeſt) trecentiſque paſſibus citra Neapolim mare tranquille fluens, ingreditur. Sunt qui arbitrantur, eos latices, Sebetumve non à Veſuvii concava, ſed de paludibus, quæ ſub Abella congeruntur, exortos eſſe. Palus enim, &sì ſtagnat, ſuapte tamen natura aditus quæribunda eſt. Quamobrem per ſubterraneas inanitates ſecus Veſuvii radices creditur penetraſſe: quouſque illic detecta, ac in rivos coacta eſt. Non enim Sebetus tantus eſſe poſſet, nec adeo perennis, ni à fœcunda palude, veluti ab ubere pleno proflueret nutritus. Eadem ratione cenſent paludes Neapolitanas à palude Abellana, Sueſſulanave genitas, & alitas eſſe. Hæc n. mare indagans per profundiora loca, quam quibus Sebeti latices ſcatent, deſcendit, prorumpitque in agrum Neapolitanum, qui vergit ad arctum ac æſtivum ortum; demum cum rivulo detecto, qui dictus eſt, confluens, in mare eodem alveo devolvitur. Ah hæc rivulus continue fluens prope Herculaneum apparet, atque per eam Veſuvii oram auſtralem aliquot ſcaturigines erumpunt. Quartum aquarum pænus non ipſe mons eſt, ſed campi tractus, qui inter maris oram atque montis radices interiectus eſt; is enim univerſas pluvias colligens tum ſuas, tum à jugis deſcendentes, ac in imo imbibitas ſervans, in rivulum, ſcaturigineſque eas digeſſit. Et hi ſoli poſſunt eſſe fontes perennes, quos Veſuvium profundere, paulo ſuperius *Dio* memoravit. Abella vero non modo Clanium parit: ſed etiam pleroſque magnos alios fontes prope Clanium, eoſque non adeo ſuperiores, ut de alto colle ac vallibus caderent. Nam ſub radicibus ſcatent, quibus plurimùm perpetuumque paludes, quæ ſunt, augeſcunt. A lævo quoque cornu rivulos plures demittit: quorum unus cæteris major per extremum agrum Nolanum, qua vergit ad arctum hyberno, vernoque duntaxat tempore aduſque paludes fluens, pertendit. Eodem modo de eis jugis Abellæ, quæ ſpectant ſeptentriones, rivuli crebriores in Samnitium agros profunduntur. Veſuvius inſuper ventos nullos generat: Abella Aquilonem ingentem, qui boatu tam magno, & murmure ſpirat, ut pavorem interdum incutiat audientibus: idque à ſiniſtro, orientalique cornu. Idem quinimo adeo ſævit, ac æſtuare ſolet, ut tecta detrudat, arboretaque tum frangat, tum divellat, præſertim ea, quæ ad radices montis adjacent. Quamobrem Abellani, & eorum locorum accolæ ſaxis injectis tegulas tecto ſiſtunt adverſus impetum, & vim venti. Vites item inſerunt, quæ Auguſto menſe præcoquant: ut pridie exortum venti vindemiam colligant. Namque ſi pri-

uſquam

uſquam vindemiam faciant, cœperit flare ventus, omnes fructus etiam, non modo uvas concutiendo deſtruit; proinde ea vitis ab incolis *Ingannaventum* appellata eſt, quod præcocitate ſua vindemiam præſtans tempeſtiviorem videtur ventum decipere: *ingannare* n. decipere eſt. Solet etiam frigidiſſimus atque nimius flare, interdum n. vel x. vel XII. vel etiam xv. dies perpetuus flat: à qua re oppido, quod intra montem, ac in eo ſiniſtro cornu extructum eſt, nomen factum eſſe videtur a priſcis illis Grecis, qui loca ea primum incoluere; ἄελλα enim dicta eſt aut à venti vertigine, aut ab eius nimietate: quarum utramque ἀέλλαν Greci vocant, atque earum utraque tum in eo cornu, tum vel maxime ſub oppido ipſo viget: poſteri vero ac Latini homines *b.* literam inter vocales inſerentes de *Aella* fecerunt *Abella*, quæ vox uſu ſervata eſt: atque ab oppido eo nomen idem monti inditum eſt. Veſuvius quoque vina optima, & fructus pulcherrimos gignit. Abella in hiſce utriſque ineptus eſt. Et Veſuvius cicadas neſcit: Abella vero plurimas producit, & alit, hoc itaque pacto ſe habent Veſuvius atque Abella: qui è regione, alter ab Auſtro, Abella ab Arcto ſe ſpectant, novem fere millibus paſſuum uterque ab altero diſtantes. Colles autem Gecalæ, & Veſciani, qui placide ab oriente exurgunt, nihil horum malorum pariunt mortalibus. Veruntamen non uſque quaque nota carent. Plures enim convalles à tergo, quaque ad Hirpinos vergunt, faciunt: quæ pluvias, niveſque omnes congregant, atque in imum paulatim exorbent: illa vero loca, quod arenoſa, pumicoſaque ſunt non cretacea, etiam in imis collium ſedibus aquam collectam ſuſtinere nequeunt, proinde quæ pluviæ per totam hyemem in eis vallibus ingurgitantur, eædem per campos Nolanos circiter xv. cubitos ſubterraneæ, ac verſus occaſum ad paludes uſque penetrant: idque Februario, Martio, atque Aprili. Unde putei omnes urbis, ac meridionalis præſertim regionis altiores tum aquas continent, atque dulciores, quod Nolani ſentientes ajunt, *aquas filare*: quaſi ut equum equus: ita filias aquas aqua pareret; interdum verò quumque pluviæ majores crebrioreſque ſunt, aqua campos ſuperat, præſertim eos, qui depreſſiores habent ſedes, atque fluenta plurima paulatim diriguntur verſus occaſum item, & paludes. Quæ vero ſtagnant, atque in lacunis manent, eæ æſtate accedente putreſcunt, atque aerem vitiant, morboſque afferunt graviſſimos, ſicuti tempeſtate noſtra contigit. Vidimus enim multos campos aqua obrutos, ut lacus altos, amploſque crederes: & flumina plura Februario aduſque Auguſtum continue defluentia, multos inſuper fontes ſub radicibus Gecalæ collis exortos: qui lacus, & fluenta producebant, ac augebant facta. In quibus piſces lacuſtres, & cancri, & ranæ, & anguillæ, pluraque alia ejuſdem generis animalia ingenita ſunt. Julio vero febris invaſit omnes incolas: à qua perpauci evaſere. In urbe Nola, & pagis Nolanis ad octo millia hominum capita ea æſtate interiere. Fiunt ejuſmodi illuviones non per omnes campos, ſed per menſulam ſolam quandam, quæ à radicibus Gecalæ incœpta uſque ad paludes protenditur: media vero verſus Veſuvium parum recurvatur. Huius menſulæ latitudo eſt ad trecentos paſſus, obnoxia his malis ſola ea menſula eſt, quod eius tractus cætero campo pauxillo humilior, ac depreſſior jacet. Neque crebræ prorumpunt ejuſmodi vaſtæ illuviones, ſed rariſſimæ, tanquam maxima etiam mala quoad fieri poteſt, propelleret, aut differret ipſa natura; audivimus n. a ſenioribus ſeptuageſimo anno eas iterum erupiſſe, atque ſecutam eſſe peſtilentiam, ac interitum plurimorum hominum. Hoc itaque pacto ſe habent ea, quæ veluti ſenticoſæ ſepes Nolanum agrum concludunt. Ager autem ipſe caret flumine omnis generis atque rivulo, & fonte. Solus unus rivulus (ut dictum eſt) ſecundum Nolanum campum à ſiniſtro cornu Abellæ defluit hyberno, vernoque tempore: æſtate vero areſcit adeo, ut vix in ſuprema valle atque etiam tenuiſſimus inveniatur. Quinetiam extant veſtigia quædam parvi aquæductus in ea via, quæ Laurinium fert. Eſt autem *Laurinium* oppidum in ima valle extructum, ab ortu verno ſex millibus paſſuum ab urbe Nola diſtans, in qua valle tenues quidam rivuli ſcatent; horum igitur aliquis eo aquæductu ad voluptatem, ornatumque potius, quam ad uſum in urbem Nolam inductus eſſe videtur. Campus item Nolanus æquabilis eſt, in quo putei tum ſi mediocriter, tum ſi altius deſcenderint, facile ubique locorum fodiuntur, aqua vero eorum optima eſt; ea ſola Nolani in quavis neceſſitate abunde, ſummaque cum commoditate utuntur. Bonitatem magnam aquæ huius dum ex aliis ſignis, tum ex pane ea ipſa confecto judicavere; iidem enim piſtores ex eadem farina, & Neapoli, & Capuæ, & Sarni, atque compluribus locis panem edidere, ſed eo, quem Nolæ pinſerant, longe inferiorem. Panis enim Nolanus pulpa, candore, ſapore, levitate cæteros longe antecellit, quamobrem in Italia, orbeque toto laudatiſſimus habetur.

DE FERACITATE, ET GRATIIS Nolani agri: Deque Virgiliano Carmine:

Vicina Veſevo Ora jugo:
Atque altero carmine:
Deſpectant mœnia Abellæ:
& eorum interpretatione.

C A P. II.

Quantum Nolanus ager multis montium ipſum ſepientium injuriis videtur affectus: tantum ſuapte amœnitate atque bonitate præcellit; ut dicere recte poſſes, eo pacto illum habere ſe cum ambientibus aſperis montibus, quo ſuaviſſima roſa florens inter moleſtiſſimas vepres, aut nucleus mollis intra cortices duriores incluſus. Neque mirum; ſolet enim natura conditionum optima

tima diſtributrix res multo digniores, præſtantioreſque in eis, quæ per quam noxia, ac deteriora ſunt, tum apte inſerere, tum occultare prudenter. Nullam enim eius agri partem arena ſterilem effecit, aut ſaxa, aut tophi inutilem reddunt; vacat enim arena, ſaxiſque prorſus Nolanus ager. Tophus vero altiſſimus dumtaxat unus inventus eſt: ac in eo agri angulo, qui ad ortum æſtivum excurrit. Veruntamen is non extat, extuberatve uſque adeo, ut verruculas aliquas ſupra ſolum exertet. Siquidem infra preſſus dorſum æquum cæteris campis præſtat, atque terrenum: quod nihilominus facile vomere ſcinditur, ac ferax eſt; idem vero nomen pago dedit, quod *Tophinum* appellatur. In hoc item loco, tophoque lapidicinæ altæ fiunt in uſum univerſæ fabricæ Nolanorum. Carens ergo arena is ager, & ſaxis, tophiſque, manet videlicet totus mollis, inſulſus, ac pinguis; totus herbidus, ac vomere, vel altè deſcendente perquam facile proſciſſilis, res grata colonis: bobus gratiſsima. Eſt inſuper totus apricus; omnes enim eius ſinus, receſſuſue meridiem ſpectant, apertique ſunt ab occaſu; unde Favonios omnes fructuum, ac ſegetis altores excipiunt; paluſtres vero nebulæ, quanquam ſuapte natura mites ſunt, ſemper tamen ab auris moderate repelluntur, tenuanturque: quæ exurgunt à vallibus, & Abellæ, & Gecalæ; humor quinimo paluſtris ab ariditate radicum montium circumjacentium temperatur, & ſi genuina ſuaque terræ ſiccitas, ob magnum paludis dulcemque ſuccum furtim continueque ſubeuntem, lenteſcit, ac madet. Quinetiam rigores Aquilonios, Arcticoſque mollit maris tepor. Nolanus enim ager ſedibus ſolis Veſuvii montis diſtat à mari. Contra vero fervorem auſtralem non etiam patitur ager. Veſuvius enim illi objectus intercipit, ac avertit auræ quinetiam Abellanæ aſſidue æſtate ſpirantes veluti Eteſiæ, eundem perquam facile molliunt, atque temperant. Quamobrem mediocritate quadam ingenium, viſque agri conſtitit, quæ ſtirpibus amiciſſima eſt, atque tanquam certa parens præparatur. Hinc ejus feracitas, fœcunditaſque ampla promittitur, atque vis potentiſſima ad omnia ſtirpium genera ferenda; omnia enim quam facillime in agro noſtro veniunt, ut laurus, ut cupreſſus, ut pinus, ut quercus, ut caſtanea, ut olea, ut vites, ut citreorum, & fructuum arbores omne genus, ſic frutices, ſic herbæ cunctæ. Quidque triticum, hordeum, ſemen, avena, ſiligo, quod *germanum* nunc vocant Campani, item milium, panicum, ac leguminum omnia genera ſane quam in eo agro luxuriare, comperiuntur? Pleroſque agros paſſim nanciſceris, qui ob quaſdam ſtirpes, quæ in eis optimæ fiunt, felices exiſtimantur: ad alias vero alendas ineptiſſimi offenduntur. Ager vero contra Nolanus omnes quaſvis plantas optime alere poſſe comperitur. Antonellus Campobaſſius de Pelignis multa crociſemina Nolam advexit, eaque in agri parte, quem ad paludes poſſidebat, conſevit, de quibus crocus optimus atque abunde collectus eſt. In hortis quoque Pacelli Claramontii palma

A orta eſt, quæ ad altitudinem turris jam excrevit: quæ caryotas, ſive palmulas, ut Celſo placet, dicas, quotannis fert ad quantitatem naturalem, coloreque citreo, atque paulo citra maturitatem concoquit, quos fructus etiam dactylos vocant. Item piper ſolo, cœloque duntaxat Arabico gaudens, Nolæ aliquando ſatum germinavit, excrevitque aliquantum. Ipſe in hortis ſiliquam, quam caſiam fiſtularem appellant, ſevi: quæ perpulcrè germinavit, ac ad magnam altiB tudinem excrevit. Illud quinetiam ſoli noſtri magnam, ac omnipotentem vim arguit; ſi quando idem ager eodem tempore vicem gerit arboreti, atque arvi (conſitus enim populis, & ulmis, & quercubus, atque hiſce vitibus junctis, item malis, pyris, ſorbis, cæteriſque ejus generis) fructus quidem alto in hiſce arboribus plurimos atque pulcherrimos fert: in ſolo vero ſub eiſdem arboribus patente, ſi facta ſit ſementis frumentum omne genus abunde producit, idque quotanC nis: nedum tertio, quartove quoque anno. His, quæ diximus, etiam teſtis egregius eſt Virgilius Maro, optimum n. agrum exemplo monſtraturus, hunc Nolanum inter primos cecinit hiſce verſibus.

Quæ tenuem exhalat nebulam, fumoſque volucres
Et bibit humorem: & quū vult ex ſe ipſa remittit,
Quæq; ſuo viridi ſemper ſe gramine veſtit;
Nec ſcabie & ſalſa lædit rubigine ferrum.
Illa tibi lætis intexet vitibus ulmos:
D *Illa ferax oleæ eſt: illam experiere colendo,*
Et facilem pecori, & patientem vomeris unci.
Talem Dives arat Capua: & vicina Veſevo
Ora jugo, & vacuis Clanius non æquus Acerris.

In quo *A Gellius* ait à Poeta mutatum fuiſſe verbum, & pro *Nola* ſcriptum eſſe *Ora*, vel ob negatum à Nolanis beneficium petitæ aquæ: vel, quod ipſi potius placet, ob ſuavitatem concurſus vocalium finientis carminis atque incipientis alterius. Verum E enim vero illud, quod prius refert Gellius, hominis eſt prorſus nugas commentantis, eiuſque qui nuſquam agrum Nolanum novit, viſitve. Ait Gellius, ſe legiſſe in quodam commentario, Virgilium petiiſſe à Nolanis aquam, ut duceret in propinquum rus. Nolanos beneficium petitum non feciſſe, Poetam offenſum nomen urbis eorum quaſi ex hominum memoria, ſic ex carmine ſuo deraſiſſe, oraque pro Nola mutaſſe: atque ita reliquiſſe ſcriptum. *Et vicina Veſevo Ora juF go*. Ego vero velim diceret ille vir optimus quicunque fuit: Quamnam aquam ducendam in ruſculum ſuum petierit Maro? cum nulla alia eſſet ducenda, niſi Abellana: aut illa, quæ aquæductus eſt à Laurinio venientis. Abellana non eſſet negata: quandoquidem uſque ad hæc tempora vulgaris eſt, communiſque omnibus ruribus, ac pagis, qui propinqui ſunt; quiſque enim (ut lubet) ducto rivulo in agrum, in hortos, in ciſternas derivat aquam: idque abſque incommodo vicinorum; neque ſuſpicandum eſt, Nolanos feciſſe eam aquam vectigalem, quod uſus eius rivuli non eſſe potuiſſet tantus, ut ſummulam dignam exactione præſtitiſſet, par-

parvus enim agri tractus eſt, cui rivus uſui eſſe poſſet. Quod ſi etiam vectigalis illa fuiſſet, compertum eſt, pro derivanda aqua parem fuiſſe exactionem à Marone, atque à quovis ruſtico, villicoque rivuli accola; hoſce autem obolos dono petiiſſe à Nolanis Maronem, non modo ridiculum eſt dicere: ſed eſſet magna Vergilium ignominia proſequi: qui adeo cuminiſector (ut ajunt) viſus fuiſſet, ut obolos pauculos contendiſſet petere a Nolanis. Rivulus inſuper is, quum per extremum agrum Nolanum tranſit, continue per planiciem repit uſque ad paludes: quamobrem ad aquandum duntaxat utilis eſſe poteſt: ad molendum vero, aliaſve moles agitandas inutilis reperitur. Maro itaque potuiſſet minimo aquari, ut cæteri omnes: minima autem non petunt magni viri. Eam vero aquam, quæ aquæductu ferebatur, quod paucula erat, atque in ornatum urbis magis, quam ad uſum ducebatur: Maro ſi non benigno, quo erat ingenio, ſed moroſo potius, ac puerili, ut hic fingit, fuiſſet, non petiiſſet. Namque ſi tantillam in agrum aliquem deflexiſſet, in urbem nulla fluxiſſet aqua; quam tenuiſsimi enim ſunt rivuli, qui prope Laurinium ſcatent. Nulla itaque negari potuit aqua à Nolanis. Nam Abellana non erat negata: Lauriniana non erat petita. Adde Servium ſuper eo carmine Æneidos. *Et quos maliferæ deſpectant mœnia Abellæ*, ſcriptum reliquiſſe hoc pacto: *Multi Nolam volunt intelligi, & dicunt iratum Vergilium nomen eius mutaſſe propter ſibi negatum hoſpitium, & id aperte noluiſſe dicere: ſed oſtendere per periphraſin (nam illic Punica vel plurima mala naſcuntur) ut nunc pro Nola Abellam poſuerit*, hæc Servius. Tu vero, Princeps vide, quæſo, cui potius fidem adhibeas: illi ne male cogitanti Gelliano, an hiſce multis ſomniantibus Servianis? In quo primum mirum illud eſt, hos utroſque cum legiſſe, tum ſciviſſe factum Nolanorum, atque iram Vergilii. Servium vero atque Gellium non legiſſe, id neque noviſſe niſi ab eis. Quis item crederet in homine ſuapte natura tacito, prudentique, atque ſemper cum muſis ſummuſsitabundo, ira cadere potuiſſe, cogitationemve ſumendi pœnas tam minimarum rerum negationis, non ſolum offenſionis, aut repulſæ? Quod ſi magni viri graveſque, aut nihil petant, aut tradenda petant: contra vero ſenatus illuſtris longe plus magni faciat rem bene locaſſe, quam poſſediſſe: profecto nugæ ſunt hæ, quas iſti viri tam diligenter ſunt commenti, à Vergilioque neque hoſpitium, neque rivos petitos eſſe, neque negatos à Nolanis. Veruntamen ſeius verbi mutationem, ſi modo unquam mutatum eſt, alia cauſa feciſſe Maronem, cenſeo. Namque carmen cum verbo *Ora* præterquam quod ſuavius fertur, etiam pleniore, & honeſtiore ſignificatu præcellit, plura enim dicit: neque vicinos, ſimileſque agros afficit injuria; affeciſſet enim tacendo illos, atque ſolummodo nominando Nolanum. Veſuvius namque ſingularis mons eſt, atque à meridie mari propinquus, ac imminens extat, à cæteris verò plagis agris perpetuis ambitur, qui Neapoli procedentes tenduntur ſub A ſiniſtro, occiduoque cornu ipſius ad uſque Abellam montem: ab Abella vero converſi, interque Sarnum montem, & cornu dextrum, orientaleque ejuſdem Veſuvii verruca facta, quæ *Altorella* nunc vocatur, protenduntur: deinde æquo ſolo uſque ad Nuceriam, & Gauranum, & Pompeios, & hoſtia Sarni ac Stabias contendentes finiunt. Stabiæ vero ubi locorum fuerint, monſtrabitur inferius. Ea itaque ora, quæ Veſuvium ambit, eique vicina eſt, agrum Neapolitanum continet, B & Sarnatem, & Nucerianum, & Stabianum, & Pompeianum, omnes pari bonitate præſtantes. Suavius itaque (ut Gellio placuit) & plenius, atque abſque offenſione cuiuſquam vicini ceciniſſe videtur Poeta dicens *Ora* pro *Nola*. Eandem rationem in VII. Æneidos ſervaſſe Maro videtur. Quandoquidem ſub monte Abella, qua Campaniam ſpectat, eſt Bovianum, eſt Abella oppidum, eſt Nola: Item Sueſſula erat, ſunt Acerræ, eſt Atella, atque Neapolis. Quorum populi o- C mnes eo carmine una ſignificatione continentur; ſiquidem Abella oppidum, quod intra montem eſſe ipſum dictum eſt, ab alto aperte deſpectat cæteros omnes eos populos, qui in planicie jacent, veluti ipſe Poeta expreſſit, quorum nemo reliquos ita ſpectare poteſt; ſignificantius itaque, cumque locorum proprietate, quam Maro callebat multos annos Neapoli immoratus, carmen fertur cum dictione *Abellæ*, quantum nullo pacto, neque vere ſignificare potuiſſet cum dictione *Nolæ* D ſeu *Bellæ*. Ager quoque Nolanus, & ſi gratiis hiſce illuſtris eſt: illa tamen peculiaris eundem nobilitavit; apud antiquos enim Græciæ medicos laudata eſt ſertula Campana in Italia: quam *melilоton* appellant, ea, quæ in Campo Nolano naſcitur. Dioſcorides libro tertio de materia medica ita ſcriptum reliquit; μελίλωτος κράτιστος ὁ ἀττικὸς, καὶ ὁ ἐν κυζίκῳ, καὶ ὁ ἐν καρχηδόνι γεννώμενος κροκίζων., καὶ εὐώδης. φύεται δὲ καὶ ἐν καμπανίᾳ περὶ Νώλαν μηλίζων, καὶ ἄτονος κατὰ τὴν εὐωδίαν ſertula Campana optima eſt, quæ in Attica, & quæ Cy- E zico, & quæ in Carthagine naſcitur, crocea ac odora; naſcitur quoque in Campania circa Nolam, ſed lutea, atque odore remiſſiore.

DE POSITU URBIS: DEQUE Nolana natione, urbiſque conditionibus.

CAP. III.

F IN hoc tam pulcro, atque utili ſolo urbs Nola fundata ſurrexit: quæ à Veſuvio quinque millibus paſſuum abeſt, ab Abella quatuor, à Clanio fluvio octo, à Gecalæ, Veſcianique collibus ſtadiis tum ſex, tum octo, tum decem, tum etiam duodecim. Gens autem Nolana, quæ fuerit, & unde terrarum originem traxerit, ambiguum eſſe videtur; varia enim, atque inter ſe diſſentanea autores etiam clariſſimi de ea ſcripſerunt. In Epitomis namque T. Livii colonia Romanorum

norum fuiſſe legitur hiſce verbis : *L. Cæſar Cos. male adverſus Samnites pugnavit . Nola colonia in poteſtatem Samnitium cum L. Poſtumio prætore venit , qui interemptus eſt .* Idem autor lib. 7. tertiæ decadis : *Hæc acta in conſiliis. xxx. tum coloniæ pop. Romani erant, ex his* xii. *quum omnium legationes eſſent Romæ , negaverunt conſulibus eſſe , unde milites pecuniamque darent .* Et paulo poſt : *pro duodeviginti coloniis M. Sextilius Fregellanus reſpondit , & milites paratos ex formula eſſe: & ſi pluribus opus eſſet , plures daturos , & quicquid aliud imperaret, velletque po. Romanus , enixe facturos , ad id ſibi neque opes deeſſe , animum etiam ſupereſſe ,* & paulo poſt ait , *Segnini fuere , & Norbani* , ac cæteri . Plinius. iii. na. hiſt. coloniam Romanorum Nolam eſſe docet , ſcribens : *Intus coloniæ Capua , Aquinum , Sueſſa , Venafrum , Sora , Theanum , Sidicinum cognomine , Nola : oppida , Abellinum , Aritia , Albalonga* , & cæteræ . Strabo vero lib. 5. Campaniæ urbes Græcas fuiſſe docet his verbis : *Res Campanorum initio Græcas fuiſſe , deinde Græcis permiſtas ,* indicio ſunt præfectorum urbis nomina ; ritus , & educationis Græcorum hoc in loco plurima ſervantur adhuc veſtigia . Silius lib. 12. de Nola ſic cecinit :

Hinc ad Chalcidicā transfert citus agmina Nolā;
Campo Nola ſedet crebris circumdata in orbem
Turribus : & celſo facilem tutatur adiri
Planiciem vallo.

Juſtinus quoque lib. 10. Chalcidicam Nolam fuiſſe , docet , quid inquiens *Cerem urbem ? quid Latinos populos , qui ab Aenea conditi videntur ?* Jam Faliſci , Japygii , Nolani , Abellani , nonne Chalcidenſium coloni ſunt ? In quo ſciendum eſt , plures fuiſſe Chalcides , ut Stephanus teſtatus eſt , quarum præſtantiſſima ea habita eſt , quæ in Euboea ſita eſt : atque ab hac ſola profectas eſſe tum ad alias provincias , tum in Italiam colonias. Quamobrem quum ſuperiores autores Nolam Chalcidicam eſſe ſcripſerunt : ex ea Chalcide , quæ in Euboea eſt , originem traxiſſe , audiendum eſt . Quod T. Livius quoque lib. 8. decadis primæ memoraſſe videtur , ſcribens: *Palæpolis fuit haud procul inde , ubi nunc Neapolis ſita eſt : duabus urbibus populus idem habitabat . Cumis erant oriundi : Cumani Chalcide Euboica originem trahunt , claſſe , qua advecti ab domo fuerant , multum in ora maris eius , quid accolunt potuere : primo inſulas Aenariam , & Pithecuſas aggreſſi : deinde in continentem auſi ſedes transferre :* Illud quoque non eſt prætereundum , quod docuit Libanius dicendi magiſter in argumentis orationum demoſthenicarum hiſce verbis : ὄλυνθος ἦν πόλις ἐπὶ θράκης , ἑλληνικὸν δὲ ταύτῃ τῶν ἐνοικούντων γένος ἀπὸ χαλκίδος τῆς ἐν εὐβοίᾳ . ἡ δὲ χαλκὶς ἀθηναίων ἄποικος . *Olynthus urbs eſt mediterranea Thraciæ . In qua incolarum genus Græcum eſt : atque à Chalcide , quæ in Euboea eſt deductum . Chalcis vero Athenienſium colonia eſt .* Quamobrem ubi hæc ita ſe habent , quis eſt , qui non videat , cenſeatque , Nolanos etiam Athenienſes eſſe , atque ab Athenis oriundos ? ſunt itaque Nolani tum

A Romani , tum Athenienſes : utravis gens ſub ſole præſtantiſſima . Veruntamen , ſicuti monuit Strabo , prima ac antiqua Nolanorum origo Græca , & Attica fuit : deinde miſcella facta Græcorum Latinorumque hominum , Romana quoque habita eſt ; antea vero quam cum Romanis tractaretur , tumque cum urbs Nola condita eſt , natio Nolanorum Græca , & Chalcidica , & Attica fuiſſe comperitur iidem conditores fuere urbis . Duces vero qui nam fuiſſent Romanorum Chalcidenſiumve B coloniæ , nullibi ſcriptum eſſe novimus.

UNDE URBS APPELLAta eſt Nola .

CAP. IV.

HUic vero nomen Nola inditum fuit ; neutiquam (ut arbitror) à conditore , duce , regulove aliquo . Nec à natione ipſa C quidem incolentium , ſed potius ſumptum eſt à ſuopte agri ingenio , in quo urbs ipſa fundata eſt , ſedeſque jam dictas occupavit . *Nola* enim verbum Græcum eſt : atque per o magnum ſcribitur , ut Νῶλα , hoc vero compoſitum eſt ex νω particula privativa , & nomine λᾶς λᾶ : quod ſignificare Græcis volunt lapidem , atque fluvium : hoc eſt locus abſque lapidibus , & fluvio . Campus enim Nolanus neque lapides habet ullos , neque flumine aliquo rigatur ; ut monſtratum eſt D ſuperius . Quamobrem T. Livius , ut eam nominis compoſitionem , atque proprietatem interpretatus exprimeret , fecit exclamare ad ſuos Annibalem hiſce verbis : *Expugnate Nolam campeſtrem urbem , non flumine non mari ſeptam .* Eodem quinetiam obtutu , & animi ſpectro , Silius illa ceciniſſe videtur carmina :

Campo Nola ſedet crebris circumdata in orbem
Turribus , & celſo facilem tutatur adiri
Planiciem vallo.

E Eo nimirum veriora ſunt hæc , quæ de nominis Nolani ſtructura diſſeruimus , quo minus in hiſtoria Græca , & Latina reperire valueris nomen gentis alicuius , aut principis , à quo appellationem hanc ipſam urbis aptius attendiſſe , auſis aſſeverare.

DE CONDITIONE SItus urbis Nolæ.

CAP. V.

F MAgni momenti fuit urbem Nolam in eo ſitu fundatam eſſe , cum ad hominum conſuetudinem , tum ad occaſiones belli ; Lucanis n. , Oenotriiſque populis omnibus atque Siculis Romam , Ethruriamve aptius acceſſuris , Nola tranſeant , opus eſt . Eodem modo quibus ab urbe Roma , ad harum gentium plagas proficiſcendum eſt , eadem tranſire coguntur ; contra vero à Campania , Neapolique in Apuliam , atque illinc ad hæc loca tranſituris , via per Nolam commodiſſima eſt . In medio itaque horum ſe concidentium itinerum ſedere , maximum refert ad hominum conſuetudinem ; ad belli vero occa-

occaſiones urbem in eo loco extare plurimum referre, duorum (ut cæteros taceam) prudentiſſimorum imperatorum conſcientia, atque contentio patefecit in ſecundo bello Punico; namque quanto ſtudio Annibal, atque Pœni duces Nola potiri conati ſunt: tanto niſu Marcellus, atque Romani tueri, ac retinere Nolam ſtuduerunt. Proinde tum hoc ipſo bello, tum aliis, quamplurima prælia circa Nolam commiſſa ſunt: atque urbs ipſa ſæpiſſime capta ac vaſtata eſt; ſicuti victoriæ cauſa plurimum fuit iis, quibuſcum urbs ipſa in ſocietate manſit. Quinetiam ubi tanta huius loci conditio eſt, fit nobis magna fides, in eo urbem ſæculis innumeris ſtetiſſe, ſpeſque futurum, nunquam urbem deletum iri poſſe.

DE INCREMENTO, AC potentia Nolanorum

CAP. VI.

HAnc veluti infantiam Nolæ urbis legimus excreviſſe uſque ad Samniticum bellum, quod cum Romanis geſtum eſt ante Auguſtum ducenteſimo ac ſeptuageſimo anno. Ea n. tempeſtate populus Nolanus in tantam potentiam, & dignitatem auctus eſt, ut cum Samnitibus non ſubditicia, ſed conſocia arma ferre, atque bella gerere potuiſſet; ut T. Livi. teſtatur: *Publilius duomillia Nolanorum militum*, inquit, *& quatuor Samnitium, magis Nolanis cogentibus quam voluntate Græcorum, recepta Palæpoli miſerat*: *fuiſſeque Palæpolin haud procul inde, ubi nunc Neapolis ſita eſt*, atque urbibus his duabus eundem populum habitaſſe, idem autor eſt. Hæc quantum ex hiſtoricis licet conjectari, videtur fuiſſe ea, quæ nunc *Turris Jopparellorum* appellatur; eſt n. locus is prope Neapolin ad tria millia paſſuum: quinetiam prope mare, prope montem Veſuvium, & in ipſa via, quæ Neapoli Nolam fert, atque tum conterminus Nolano agro; quam Palæpolin eo bello Nolani ſubigere contendiſſe videntur potius, quam Samnites; tum n. Nolani erant duces atque cogebant; Samnites vero ſtipendia faciebant: conſocia quoque arma cum Samnitibus Nolanos feciſſe, teſtatur marmor quoddam antiquum: in quo inciſo legitur exercitus Samnitium, Nolanorumque victoria illuſtri potitos; nec plura legi queunt, literis ob antiquitatem interlitis. Eſt autem hoc ipſum marmor in oppido quodam Hirpinorum, quod *Mirabella* nuncupatur, atque in lævis antis portæ auſtralis fundatum; quam autem ea victoria fuerit illuſtris, atque grandes exercitus, indicat nomen facti, quod etiam loco pugnæ inditum eſt; illic n. bella mira fuere geſta, in quibus Samnis imperator anteiviſſe videtur; quæ quum ita ſe habeant: compertum eſt, Romanos bellum illud Samniticum, tam atrociſſimum, longiſſimumque non cum Samnitibus ſolum geſſiſſe, ſed etiam cum Nolanis, quorum tum præſtantes erant vires in Campania. Illud quoque illuſtrem populum Nolanum teſtatur; namque templum Victoriæ Nolanos dicaſſe,

A conſtat: quod non modo exercitum ingentem, ſed etiam victoriam partam oſtendit fuiſſe glorioſam; parva n. facinora non eò probe attollunt, ut pro eis templa erigi dignum, decorumque eſſe videatur. Idem autor ait: *Dictator Cla. Pœtelius quum audiviſſet, arcem Fregellanam ab Samnitibus captam, omiſſo Boviano, ad Fregellas pergit, unde nocturna Samnitium fuga ſine certamine receptis Fregellis, præſidioque valido impoſito, in Campaniam reditum fecit: maxime ad Nolam* B *armis repetendam; eò ſe intra mœnia ſub adventum dictatoris, & Samnitium omnis multitudo, & Nolani agreſtes contulerant. Dictator urbis ſitu circumſpecto, quo apertior aditus ad mœnia eſſet, omnia ædificia (& frequenter ibi habitabatur) circumjecta muris incendit. Nec ita multo poſt ſive à Pœtelio dictatore, ſive ab C. Junio conſule, (nam uterque traditur) Nola capta eſt; qui captæ decus Nolæ ad conſulem trahunt, adiiciunt Atinam, & Calatiam ab eodem captas*. Ex quibus C clarum fit, tum à frequenti habitatione, quæ circa urbem, tum a ſocietate cum Samnitibus, tum ab exercitibus Palæpolim, Mirabellamque miſſis, tum à gloria Conſulis ob expugnatam Nolam, rem Nolanam ea tempeſtate extitiſſe non humilem, ſed potentem atque ſuperbam; in quo illud ſpectare nos licet, Nolanos damno doctos non etiam poſteris ſæculis extra muros ædificia condere conſueviſſe; uſque n. ad ſecundum bellum Punicum aditus liber remanſit accedere D volentibus undequaque ad muros: indicio illo. Nam Annibal Nolam aggreſſurus, ſcalas ſtatim muris ſummittendas paravit: non etiam impeditus in delendis ſuburbiis, quod etiam uſque ad noſtra tempora ſervatum eſt; nulla n. circa urbem præſentem ædificia videntur extitiſſe, nec etiam extant. Secundo autem bello Punico, quod geſtum eſt anno centeſimo decimo poſt Samniticum, quanto fuerit amplior, & dignior Nolana res, oſtendit cum Livianus Annibal hortando ſuos: E *hinc vos ex tam opulenta urbe præda, ſpoliis onuſtos vel ducam, quo voletis, vel ſequar*, tum Herennius Baſſus Nolanus vir primarius hiſce Annibalis verbis reſpondens patefecit: *multos annos jam inter Romanum, Nolanumque po. amicitiam eſſe, cujus neutros ad eam diem pœniteret: & ſibi, ſi cum fortuna mutanda fides fuerat, ſero jam eſſe mutare eam; dedituris ſe Annibali, non fuiſſe accerſendum Romanum præſidium; cum iis, qui ad ſe tuendos veniſſent, omnia ſibi & eſſe conſo-* F *ciata, & ad ultimum fore*. Hæc non ſunt populi ſocietatis ſpecie ſubditi, ſed potius liberi, ac magnifici, & per ſe ipſum conſtantis. Magnas item vires Nolanas eodem bello excreviſſe, indicare poteſt pugna illa illuſtris: qua Annibal Nolæ vertere terga coactus eſt, atque uſque ad caſtra fugere; non n. veriſimile eſt, Marcellum cum expedita manu, præſidiarioque milite valuiſſe tantum ducem, tantum exercitum in fugam vincendo vertere, niſi Nolanorum copiæ additæ illius copias juſtas, æquaſque Pœnis feciſſent. Magnam etiam Nolanorum potentiam eodem bello viguiſſe, teſtatur illud. Samnitibus namque, atque Campanis hoſtibus po.

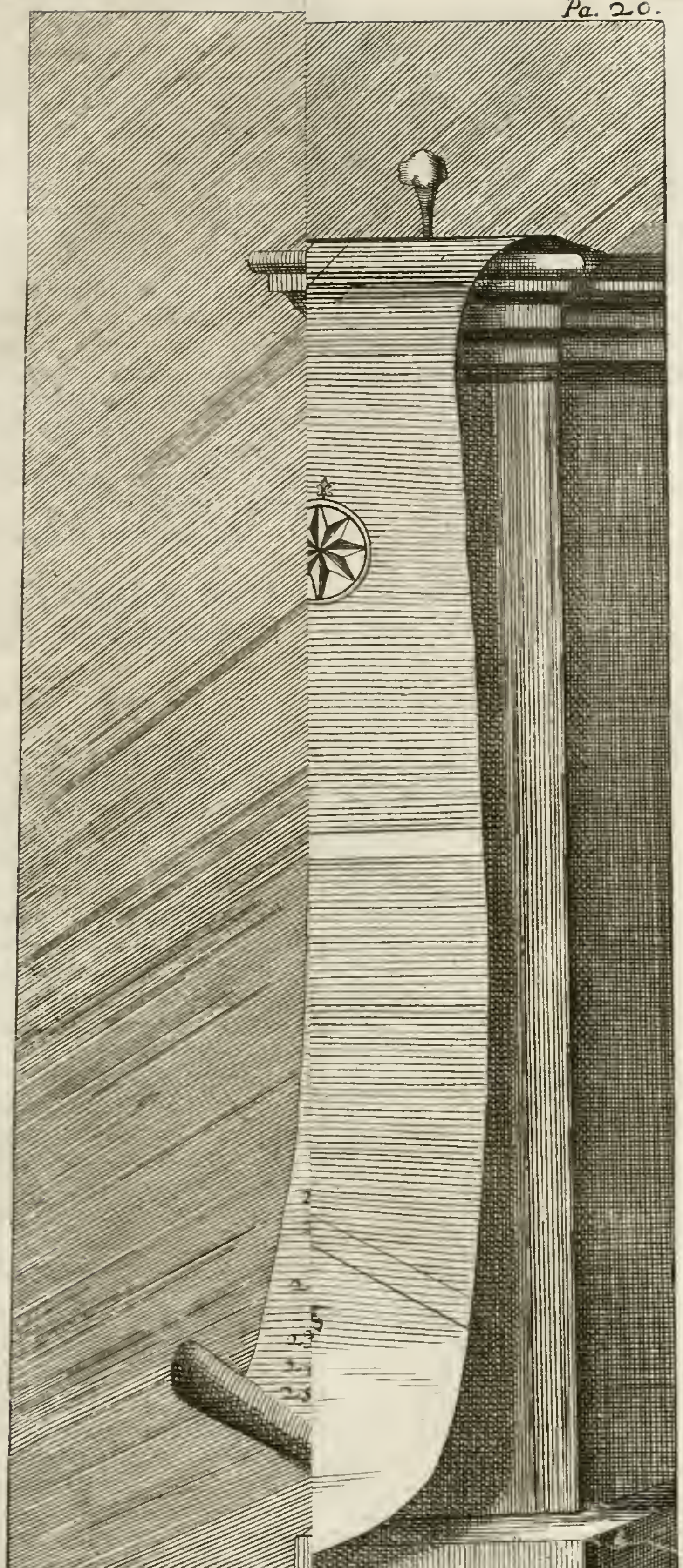
Romani, Nolanique inter Romam, Nolamque ſedentibus cum Punicis etiam præſidiis, potuere Nolani duce Marcello totum Samnium vaſtare, incendereque, atque Samnites cogere, ut auxilio revocarent ex Apulia Annibalem: Samnites inquam, qui tot annos bellum geſſere cum po. Romano; Nolanarum magnarum virium, quæ per ea tempora fuere, magnum argumentum eſt. Namque ſenatus, ſi plebs aliquantum non inclinata fuiſſet ad Annibalem, neque quoque Marcellum è Sueſſula auxilio vocari fuiſſet opus, potuiſſet fretus propriis armis, Annibalem accedentem arcere ab urbe, atque agro Nolano. Rem quoque Nolanam extitiſſe longe grandiorem, atque potentiorem etiam poſt bella Punica, apertiſſime conſtat. Extant n. reliquiæ quædam duorum amphitheatrorum: quorum alterum erat ad occaſum æſtivum, alterum ad ortum hybernum: illud antiquius: hoc poſterius extructum fuiſſe videtur: illud latericium, quæ *Murara* nunc dicitur: hoc marmoreum ac lapide quadrato compactum; quod *Caſtellum ruptum* hodie nuncupatur; ſiquidem conſilium ædificandi, & ſumptus immenſi, atque eorum uſus, non eſſe poſſunt arcti, humilis, obſcurive populi: ſed ſua potius ſunt opera ampli, magnifici, atque ſplendidi ſenatus. Compertum eſt plurimum etiam auctam eſſe Nolanam rem poſt ſecundum bellum Punicum, quod in eo nihil detrimenti fecit, atque chariſſima po. Romano evaſit: par eſt itaque ſi in bello ſe magnam ſervavit, etiam benivolentia po. Romano maximam ſe reddidiſſe in pace, quæ longiſſima ſecuta eſt. Namque in Campania ab eo bello uſque ad Syllam, nullum unquam bellum geſtum eſt. Quam magna fuerit res Nolana, conjectari quoque eſt, cum ab ambitu urbis, tum à numero civium; ſiquidem, ut inferius monſtrabitur, ambitus excreverat adusque bis mille paſſus: civium vero capitum ſupra quinquaginta millia cenſa. Illud quoque rem Nolanam arguit fuiſſe excelſam, ſiquidem multa poſt bella, quæ Romani geſſere in Italia, non modo cum invadentibus barbaris, ſed etiam cum Latinis, cum Samnitibus, cum ſervis, cum ſociis, atque poſt eorum inteſtina bella, in quibus Nola ſæpe periclitata, captaque eſt, potuit vel magna remanere, vel brevi inſtaurare ſeſe, atque magnam ac divitem extollere; tempeſtate n. Beati Paulini à Mauris, Vandaliſque Nola vaſtata eſt, atque bonis cunctis ſpoliata, per quæ tempora ditiſſima tot malis ſupererat; quarum divitiarum, magnitudiniſque populi Nolani teſtes ſunt tum ipſe Paulinus in epiſtola ad Severum Sulpitium, tum Paulus diaconus de geſtis Romanorum li. xv. Indicio nimirum magnificentiæ Nolanæ ſunt quoque monumenta, quorum aliqua etiam nunc extant, partim in via antiquæ urbis, quæ Neapolim ferebat: partim ad viam, quæ ab Abella per agrum Nolanum ſub Gecala colle fert ad Stabias; hæc n. ſunt eleganter ædificata: nec mediocres ponentium ſumptus oſtentant. Multa quoque marmora paſſim inveniuntur in urbe, atque circa urbem præſentem, in quis inciſa nomina ſunt eorum, qui monumenta ſibi ſuiſque poſuere, tum oratione tum ſcriptura eleganti: quæ humilibus, parviſque nulla ratione quadrare, congruereque valent. Adde templa multa urbis, de quibus inferius dicetur, quæ in quavis urbe erecta non poſſunt niſi potentiam, magnanimitatemque civium teſtari.

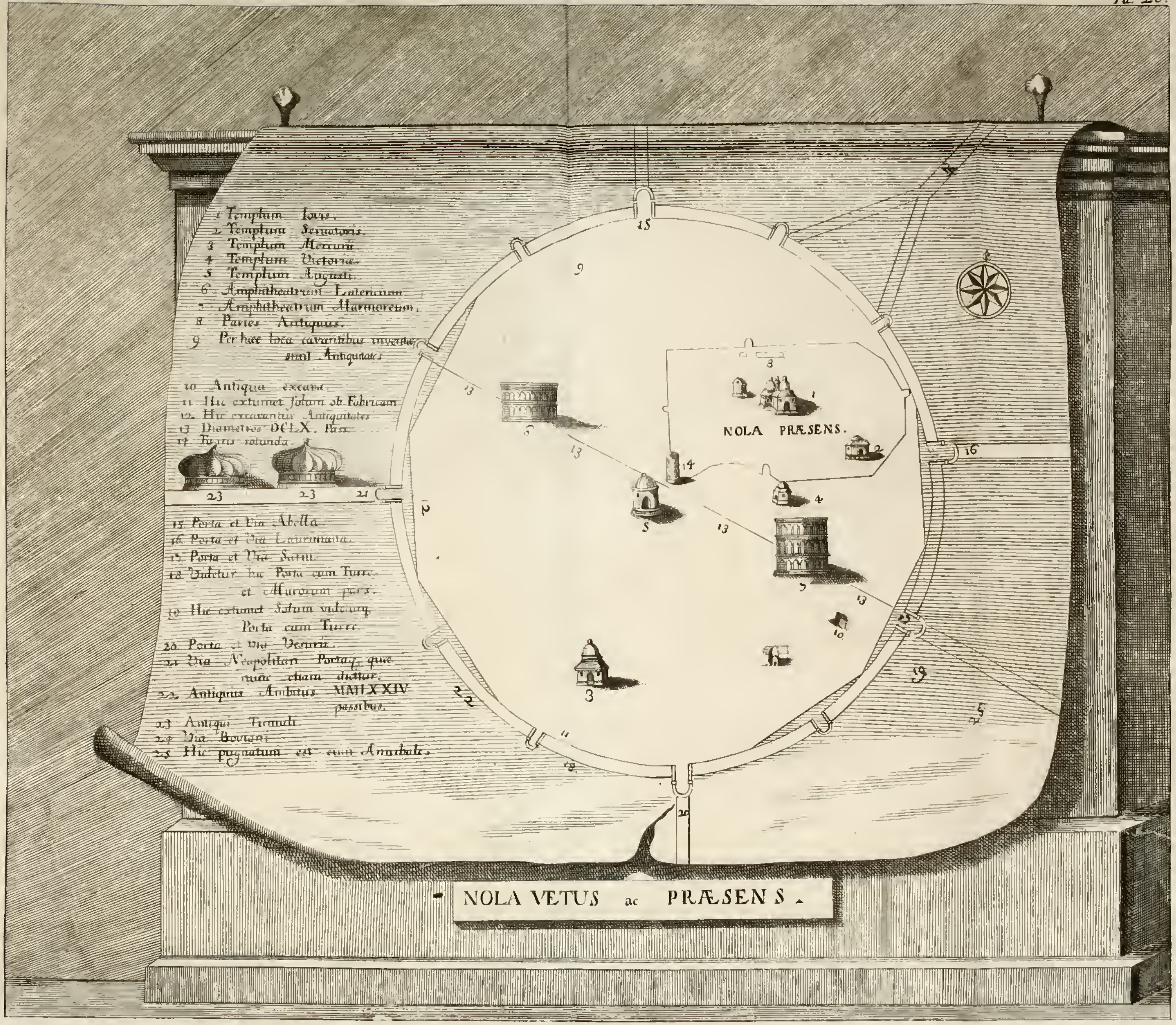
DE AMBITU URBIS, ATque portarum numero.

CAP. VII.

Sicuti ea, quæ dicta ſunt, demonſtravere Nolanos potentes, & magnos, atque illuſtres: ita valent ambitum, areamque urbis ipſam non anguſtam, ac hiantem, ſed amplam, ac ſane quam refertam extitiſſe, conſentaneè ſignificare; magna n. magnos decent. Quinetiam licet certa ratione, atque menſura colligere ab eis fragmentis, reliquiiſque antiquæ urbis, quæ adusque noſtra tempora duravere, extantque, quantum areæ urbs ipſa occuparit, quaque fuerit figura, & quanto ſit ambitu circumducta; videre nunc namque eſt, duo memorata amphitheatra inter ſe diſtare circiter trecentis ſexaginta paſſibus; paſſum eſſe audiendum eſt, ſpacium VIII. pedum. Quinetiam ſingulorum amphitheatrum diametrum paſſuum eſſe quinquagenum; præterque ea ſpectare licet, extra utraque amphitheatra per eamdem rectitudinem, in qua illa ſita diſtant, alia veſtigia, ac fundamenta magnorum ædificiorum; ut extra latericium, verſus occaſum æſtivum, circiter centum paſſus, extra vero marmoreum, verſus ortum hybernum, tantundem; amphiteatra n. extra urbem, aut intra, ſed juncta muris, aut muris vicina non poterant erigi, tempore n. belli plurimum potuiſſent officere, ac impedimento eſſe. Quamobrem collectis in eadem longitudine menſuris quinque, ut quæ eſt inter amphitheatra, quæque ſunt duarum diametrorum ipſorum, atque præter eas duabus aliis, quibus utrinque amphitheatra erant ſecreta a muris urbis, compertum eſt, diametrum urbis ſexcentis ſexaginta paſſibus patuiſſe. Quod ſi Nola rotunda erat figura, & crebris circumdata in orbem turribus, ut *Silius* cecinit, utque veſtigia, & relicta fundamenta quoque nunc indicant, orbem undique, quo continebantur, monſtrantia: fuit nimirum maximus urbis ambitus duum millium ac ſeptingenti quatuor paſſus. Sexangulam vero urbem ſi in orbem circumdatam ſaltem intellexeris, ſingula ejus latera trecentenum tricenum paſſuum excurriſſe oportet; fuiſſe itaque minimum urbis ambitum duum millium paſſuum demptis xx. compertum eſt; ſin vero duo decangulam manſiſſe urbem velles, ambitum patuiſſe oportet medium inter utroſque menſus hoſce: hoc eſt duum millium ac xx. ſeptem paſſuum fere. Tantum ambitum continuiſſe urbem, illud quoque indicio eſt. Namque autore *Livio*, Marcellus ex tribus portis occurriſſe ſcitur Annibali urbem Nolam invadenti, quas portas

tres

1 Templum Iovis.
2 Templum Servatoris.
3 Templum Mercurii.
4 Templum Victoriæ.
5 Templum Augusti.
6 Amphitheatrum Latericium.
7 Amphitheatrum Marmoreum.
8 Paries Antiquus.
9 Per hæc loca cavantibus inventæ sunt Antiquitates
10 Antiqua excava.
11 Hic extumet solum ob Fabricam
12 Hic excavantur Antiquitates
13 Diametros DCLX. Pass.
14 Turris rotunda.
15 Porta et Via Abella.
16 Porta et Via Lauriniana.
17 Porta et Via Sarni.
18 Videtur hic Porta cum Turre et Murorum pars.
19 Hic extumet Solum videturq. Porta cum Turre.
20 Porta et Via Vesuvii.
21 Via Neapolitan Portaq. quæ nunc etiam dicitur.
22 Antiquus Ambitus MMLXXIV passibus.
23 Antiqui Tumuli
24 Via Boviani
25 Hic pugnatum est cum Annibale.
NOLA PRÆSENS.
NOLA VETUS ac PRÆSENS.

tres in eadem urbi plaga patuiſſe oportet, atque intervallo vicinas: ut milites ſibi propinquiores erumpentes, denſius, ac tutius in adverſos hoſtes incurriſſent. Quod ſi illæ tres portæ non à ſe manſere averſæ, ſed ex ordine, atque vicinæ, manifeſtum eſt, ab hiſce ternas alteras averſas fuiſſe, atque inter utraſque à dextera ternas, à læva item ternas, omneſque fuiſſe XII.; verum quatuor earum præſtitiſſe principales: reliquas vero commodatarias arbitrandum eſt. Tot autem portas campeſtris, rotundæque urbis tantum circuitum, quantum diximus, expoſcere, conſentaneum eſt; porta enim altera ab altera illarum diſtare minore tractu non poterat, quam centenorum ſexagenorum quinum paſſuum; majorem vero portarum numerum in eo circuitu, ambituque deſiderare, eſt tempore pacis ſupervacaneum, belli vero non tutum; minorem vero numerum utroque quidem tempore & pacis, & belli minus commodum: pacis vero potius ineptum eſt.

DE EIS ANTIQUÆ NOLÆ reliquiis, quæ nunc apparent.

CAP. VIII.

Quatuor ſunt; quæ nobis hactenus reliqua fecit urbs antiqua Nola, ut amphitheatrorum duorum partes quaſdam, ut tumulos, ut pavimenta quædam templorum, ut fundamenta etiam terra tecta multorum ædificiorum; verum inter omnia hæc, certa & clara melius ſunt amphitheatra, & tumuli. Amphitheatrorum igitur duorum, quæ dicta ſunt, latericium adhuc ſervat ambitum, atque parietem exteriorem etiam ſupra fornices & arcus infimos: ſuperiora vero corruerunt, videturque habuiſſe duos ordines fornicum. Namque paries exterior non uſque adeo ſolidus validuſque eſt, ut etiam tertium ſupremumque ordinem teſtudinum ſuſtinere valuiſſet. Quare latericium amphitheatrum, etſi cum marmoreo area pari & æquo ambitu conſentiat: eo tamen minus, & humilius fuit uno ordine; marmoreum vero, quod nobis pueris magis corruptum atque dirutum erat, quam latericium, etiam paulo poſt fere funditus extirpatum eſt ab Urſo Urſino, Nolæ tum regulo, Nicolæ avi tui patruele. Is enim quum reficere, amplificareque regiam conſtituiſſet, omnia fere amphitheatri fundamenta fodiendo exhauſit, totque quadrata marmora effodit, quot non ſolum primorem parietem regiæ, qui Arctum ſpectat, conſtruere potuerunt & extollere, ſed etiam ad magnum uſum reliquæ ædificationis ſufficere, inque multorum civium commoditatem concedere; atque præter ea vel quam plurima alia ſupereſſe, fundamenta ejus jacta aduſque viginti pedes, ac è lapidibus quadratis, maximiſque compacta oſtendunt; antea vero quam ab Urſo excavarentur, extare nos vidimus duos arcus ſolos quadratis lapidibus compoſitos: quorum alter occaſum hybernum, æſtivum alter ſpectabat; & horum fundamenta fundamentis aliorum arcuum certo intervallo at-

A que in eodem circuitu reſpondebant. Ex quo ordine, ambituque, atque arcubus clare ſcire licet, eo in loco amphitheatrum ſtetiſſe, idque altiſſimum: ſimul quia fundamenta erant ampliſſima, validiſſimaque tolerare ſuperinjecti operis altitudinem: ſimul quod ejuſmodi marmorea amphitheatra non minoribus ternis ordinibus arcuum erigi ſolent. Ea autem marmora quanquam innumera, tamen aſperiora erant; non item pellucida, non peregrina; quamobrem in ſub-
B diticio opere jacta, atque alia pulcriora, effigiataque adjecta cruſtationi eſſe oportuit, veluti etiam multa cruſtationis fragmenta reperta indicant, quorum & materia eſt pulcrior, & ars, quæ in eis videtur, diligentior. Hoc opus nobiliſſimum extitiſſe, indubitatum eſt, ac maximo animo, ingenio, labore, ſumptuque editum: ſive ea marmora fuerint crate convecta Stabias, & Stabiis plauſtro Nolam, ſive illa aſperiora exciſa fuerint de monte Gecala: peregrina vero de
C Liguria Circæiſve advecta. Quam maximum extitiſſe hoc opus, ruina etiam teſtatur; dirutum enim ædificium verrucam grandem quaſi naturalem extuberavit. In eo etiam opere certaſſe videntur Nolani cum Campanis; namque huic operi ſimile ab eis extructum fuiſſe manifeſtum eſt, duobus millibus paſſuum citra Vulturnum amnem, ubi tum Capua ſita erat. Veruntamen Nolanis opus longe difficilius extitit; illi enim per Vulturnum atque ſcaphis: Nolani vero Sta-
D biis plauſtro domum cæmenta devexere. In quo nemini velim mirum ſit, ſi videat in medio amphitheatro hoc marmoreo quædam ædificiorum veſtigia: ut ſcalas ſingulas fornice tectas, ac duas alias fornices, quæ in amphitheatro locum habere nequeunt, cujus medium vacuum erat & ſubdium; namque à poſteris illa ædificata ſunt: ſtructura enim earum fornicum multo vilior eſt. Quinetiam eadem adjecta ædificia quadrata figu-
E ra fuiſſe, indicant tum duo fornicum latera in angulum concurrentia: tum ſcalæ, quæ à cavædio aſcendentes videntur tertio lateri hæſiſſe. Quamobrem ſpeciem arcis præ ſe ferunt, quam aſpicientes ii, qui poſteris ſæculis fuere, appellaverunt eam ruinam verrucamque, *Caſtellum ruptum*, cenſentes arcem fuiſſe, non amphitheatrum; ſed amphitheatrum fuit non arx. Arces enim primorem murum ſolidiſſimum continuumque maxime volunt, non ſuper arcubus piliſque erectum: ſicuti ſuum eſt amphitheatri ſuper
F pilis, arcubus, atque teſtudinibus in ambitu ductis extare; his enim ſedilia attolluntur. Potuit autem hoc amphitheatrum ſupra triginta millia hominum ſpectatum excipere; ſingula enim ſedilia in tanto ambitu ad ſepties centena capita facile capere, quorum ordines ab imo ad ſummum ſcandentes ad quadragenos, atque quinos deinceps ſubjeciſſe ſibi convenit. Extra autem amphitheatrum latericium via ampla etiam nunc eſt, qua recta tenditur verſus occaſum vernum, fertque Neapolim, quæ antiquæ urbis fuiſſe indicatur: partim quia locus is videtur ſemper appellatus fuiſſe *porta*, & ſacellum quoddam quod illi adjacet, vocatum eſt *Sanctus* *Pe-*

Petrus ad portam : partim quia eidem viæ hærent tumuli quidam antiquiſſimi , idque è regione illius ſacelli ; ſunt ejusmodi tumuli eleganter conditi , non etiam multum extantes : ſunt ampliatque rotundi , coronatique , tectum quorum ab orbe exurgens pedetentim faſtigiatur turbinaturque in apicem medium ; ſtructura intericia eſt , ac tam apte compacta , ut materia ſolida eſſe videatur ; ab averſo autem latere urbis , quod ad ortum vergit vernum , via Lauriniana etiam nunc exit ampla , recta, oblongaque , quæ portam aliam urbis antiquam indicat , quæ averſa erat a porta Neapolitana . Item parvo tractu ab amphitheatro marmoreo recedens verſus Arctum fanulum eſt : quod humi depreſſum eſt, atque pavimentum teſſelatum in eo cernitur, figuramque baſilicæ habet : quæ nunc *ſancta Victoria* nuncupatur. Quod templum Victoriæ priſcis temporibus fuiſſe videtur ; eſt autem hoc ſacellum inter amphitheatrum & arcem præſentis urbis . In eadem parte arctica , atque majore receſſu facto amphitheatro eſt *Epiſcopium* , in quo pavimentum antiqui templi, quod Jovi dicatum erat , detegitur , quod nunc ſubterraneum ſacellum eſt *beati Felicis* ; atque prope ipſum alter locus etiam humi depreſſus comperitur, qui nunc vocatur *ſanctus Apoſtolus* ; ſed ambos hoſce locos depreſſos ejusdem templi Jovis extitiſſe partes , notum eſt , ut inferius dicetur . Adhæc parvo intervallo verſus æſtivum occaſum ſecedens ab Epiſcopio, locus eſt etiam humi depreſſus : in quo erectis quibusdam pilis baſilica conſtructa eſt , quæ nunc appellatur *Sanctus Felix in platea* : quod antiquum templum extitiſſe creditur ; alterum enim templum ſuper eo erectum eſt: ſed ignoratur cujuſnam numinis illud antiquum fuerit . Veruntamen hæc tria pavimenta antiqua in eodem curriculo tractuve conſiſtunt , qui ab occaſu æſtivo in ortum hybernum diſtenditur : in quo , *Apoſtolus* eſt ab hyberno , *Felix in epiſcopio* eſt in medio , *Felix in platea* eſt ab æſtivo latere . Nec alia pavimenta, quæ humi ſint depreſſa, apparent intra metas ambitumque antiquæ urbis . Veruntamen in eo jam memorato tractu , ſi quis epiſcopio per centum paſſus verſus hybernum ortum recta proceſſerit , obvius fit locus , in quo templum fuit Servatoris : nunc vero appellatur *ſanctus Servator* ; neque locus depreſſus eſt humi , ut illi : ſed naturali ſolo eſt altior ; præſens enim ſacellum videtur eſſe erectum ſuper fabricam atque ruinam antiqui ; nam omnis ejus viciniæ ſolum extumeſcit ob antiquarum ædium ruinam ; eſt autem hoc præſens Servatoris ſacellum ſub turre Megaldina præſentis urbis: idem adjacet muro cuidam, in quo porta urbis patuiſſe videtur , ſed non antiquæ, ſed ejus , quæ poſt caſum antiquæ reſarcta modo quodam fuit . Præter hæc in media duorum amphitheatrorum diſtantia etiam inventa ſunt marmora aliquot quadrata : inter quæ , unum erat inciſum litteris dicentibus ; TEMPLUM AVGUSTI, cæteræ deletæ erant ; quæ certo argumento ſunt , illic extitiſſe Auguſti templum : ab hoc vero loco ſi quis recta inter auſtrum , &

A occaſum hybernum ad ducentos paſſus proceſſerit , incurret fragmenta quædam, locumque , ubi quam plurima marmora quadrata effoſſa ſunt tempeſtate etiam noſtra , eaque Neapolim plauſtris tranſvecta fuere a Carolo Carraffa , ex quibus conſtructæ ſunt omnes partes imæ ædium , quas ille edidit prope porticum , quod *ſegium Nidi* vocant ; hic igitur , ubi effoſſa ſunt marmora , templum antiquæ urbis videtur extructum fuiſſe, quod fundamenta , quæ erant jacta domibus , la-
B tericia reperiuntur : non autem tanta congerie quadratorum lapidum ſtabilita . Atque illud templum credendum eſt, dicatum fuiſſe Mercurio : ſiquidem in quodam marmore inciſo legimus L. Sattium fuiſſe magiſtrum & Mercurialem & Auguſtalem in urbe Nola : eundem vero virum magiſtrumque duorum vicinorum templorum manſiſſe , veriſimilius eſt . Quinetiam ab Auguſti templo recta in auſtrum proficiſcenti trecentos paſſus , fit obvius locus quidam extumeſcens
C ob antiquæ fabricæ fragmenta : quas reliquias murorum antiquæ urbis fuiſſe , menſus atque rotunditas urbis ipſius oſtendunt . Quinetiam illic portam cum turribus patuiſſe, qua Veſuvium verſus ferebat , ſicuti nunc via eodem ducens patet . Ab amphitheatro præterea marmoreo recta eunti verſus Vulturnum ventum ad centum paſſus , locus extumeſcens alter occurrit : ubi murus urbis ſtetiſſe , eadem ratione creditur : atque ſimiliter porta cum turribus , quæ Sarnum,
D Nuceriamque euntibus iter præbebat . At vero , quod Annibal primum Nuceria via hac ipſa ad Nolam expugnandam venit , veriſimile eſt ante hanc portam eſſe caſtra metatum , atque cum eo ſub hac eadem urbis plaga illa illuſtri pugnatum eſſe pugna , in qua victor Annibalem docuit poſſe vinci . Inter autem Mercurii templum , atque portam Sarni , amphitheatrumque marmoreum, ac portam Veſuvii , paſſim effodiuntur ædium antiquarum fragmenta ; item antiqua,
E oblongaque fornix inibi extat , quod nunc *balneum Ceccii* vocant . Quin etiam in omni ea plaga, quæ patet inter templum Auguſti, atque portam Neapolitanam , latericiumque amphitheatrum , atque Mercurii templum , effodientibus antiqua fundamenta crebro paſſimque deteguntur . Regio demum ſeptentrionalis , quæ eſt ab amphitheatro, temploque Jovis verſus arctum , atque portam Abellæ , referta eſt fragmentis antiquarum fabricarum , uſque adeo, ut ter-
F ra cum intrito, lapilliſque, ac fruſtulis miſta ſit , non modo altius tegantur ubique locorum fundamenta parietum . Aliquantulum quinimo parietis magni & ſolidi in eadem plaga extat : qui aut magnarum ædium fuit, aut templi magni , aut murus urbis , ut dictum eſt : reſarcta , poſtquam antiqua perſumivit, ceciditque aut bellis , aut peſtilentia afflictata . Is vero paries diſtat à templo Jovis quadraginta paſſus, qua vergit ad Arctum ; cui nunc parieti hærent ædes *Cæſarinorum* , & *Macceorum* , & *Fricciarum* , & *Tangorum* . Hæc ſunt igitur reliquiæ antiquæ Nolæ , quas area , urbiſque ſedes potuerunt ab injuriis temporum omnia conſumen-

mentium vendicare, nobiſque uſque ad hanc tempeſtatem ſervando transducere: Amphitheatra diruta, pauci tumuli, templorum magnorum pavimenta arctiſſima, atque deletarum ædium rudia, atque ſolo tecta quam plurima fundamenta.

QUOMODO URBS SERVATA ſit illuvionibus, quæ in eam influxerint.

CAP. IX.

HOc in loco aliquantiſper ſiſtere gradum nos cogit ambiguitas quædam: ſiquidem tempeſtate noſtra vidimus, illuviones magnas inundaſſe, ſuperaſſeque quandam Nolani agri partem; veluti eam, quæ incipit abuſque radicibus Gecalæ, ubi colles ejus in angulum protenſi conjunguntur, procedenſque circa amphitheatrum marmoreum, ac ante portam Vicanicium urbis præſentis, item circa templum Auguſti, atque ſecus ambitum auſtralem amphitheatri latericii, prolabitur aduſque paludes: a principio ſcilicet uſque ad finem veluti arcum laxum faciens, cujus convexitas verſus Veſuvium vergit, eſtque longitudine duum millium atque quingentorum paſſuum latitudine vero trecentorum. Quamobrem non parvam antiquæ urbis partem in hoc ipſo arcu, plagave illuvionibus obnoxiam manſiſſe, compertum eſt; omnis enim auſtralis urbis regio in mediis illuvionibus conſtitit. Qui igitur factum eſt, ut illuviones nullas urbs, agerve ſenſerit, optimeque & in tota urbe, & in agro, & ædificatum, & habitatum, & cultum ſit? præſertim ſi illuviones natura ferente ſtatis ſiderum curriculis fuiſſent erupturæ. Quam dubitationem ſtatim delet mentio inductæ foſſæ; ſiquidem via, quæ Laurinium fert, a dextra etiam nunc retinet veſtigium altæ foſſæ: quæ ſecundum eam protenditur ab aggere, qui ſub Megaldina turræ præſentis urbis eſt, quouſque ſubiverit prope angulum, quem Gecalæ colles claudunt. Contra vero alterius foſſæ veſtigium apparet; quæ ab aggere, qui ſub turre rotunda exurgit, incipiens verſus occaſum recta excurrit ſecundum viam, quæ à porta, quæ nunc clauſa eſt, exibat; hæ duæ utrinque foſſæ in eodem recto tractu manent, quas intercedere oportebat foſſam aliam ſubterraneam, veluti magnum aquæductum per urbem veterem ductam, utraſque utrinque contingentem: quæ nunc eſt præſentis urbis meridionalis foſſa, à Megaldina per Vicanicium ad Rotundam turrem excurrens; foſſa vero, quam verſus occaſum deſcendere diximus, ad paludes declinat: quamvis non appareat, quo progreſſu in paludes evadebat; eſt enim magna ex parte æquata ſolo: in paludis vero parte, quæ vicina Nolæ eſt, iterum foſſa alta edita eſt, quæ recta uſque ad Clanium fluvium producitur, quem *Lagnum* corrupto verbo Græco vocant Nolani: quod dicere debent lagynum; λάγυνος enim Græcis ſignificat non modo vas, ſed etiam receptaculum

A quodcunque, in quod aqua liquoreſve excolantur & influunt; nam in eam foſſam omnis fere aqua paluſtris, quæ prope Nolam ſtagnat, furtim penetrat. Quamobrem à radicibus Gecalæ aduſque Lagynum foſſa alta ducta erat: in quam omnis aqua, quam Gecalanæ valles atque radices imæ in campum Nolanum profudiſſent, excipiebatur: atque per eam in Lagynum, Claniumque amnem defluebat. Quamobrem ubi non impedita aqua alveum curriculumque invenie-
B bat, tum ſtagna lacuſve nullus in agros urbemque exurgere quibat; ſervabatur quoque ea foſſa, ſicuti Lagynus hucuſque ſervatus eſt. Auguſto enim menſe, quum aquæ funditus ab æſtu fervoreque ſolis exuctæ ſunt, Lagynus quotannis expurgatur excavaturque (ſicubi ripæ corruerint) ut hyberno atque verno tempore expeditus alveus aquis in Lagynum fluxuris pateat; cavatur autem à cunctis paganis in agro Nolano colentibus, juſſu ac more antiquo
C coactis. Hoc itaque ingenio & ager, & urbs vetus ab illuvionibus vendicata eſt. Quod ſi ea foſſa noſtra tempeſtate, atque ſeptuageſimo ante anno ſervata fuiſſet, non tantam civium ſuorum ſtragem ſemel atque iterum Nola vidiſſet. Nique futurum eadem excavetur, toties peſtilentiam expectare urbem neceſſe eſt, quoties longa pluvia valles Gecalanas complerit, ac in agrum Nolanum illuviones erumpentes profuderit.

D

QUOUSQUE PROTEnuſis ſit Nolanus ager.

CAP. X.

SI quæ dicta ſunt, vera ſunt: videtur, ut eò Nolanorum agrorum fines fuerint ampliores, quò cives cenſi ſunt plures: quoque urbs ipſa grandiori area fuit dilatata; idem vero exquiſitius quiſque atque facilli-
E me dignoſcere ex his, quæ dicemus, poterit; à Nolanis enim vel ad hæc tempora ager poſſeſſus eſt is, qui ſi non Clanium uſque fluvium, aut ejus fontes, tamen ad uſque Mephitim, putidarumque aquarum concas protenditur, ab urbe Nola initium ſumens; fontes autem Clanii ad occaſum æſtivum vergere, dictum eſt. Itidem recta progredientes ab urbe per octo milliaria verſus occaſum hybernum, aſſidue ſuum agrum calcabant Nolani; quouſque veniſſent ad con-
F terminos agros Neapolitanorum. Erat autem finis is intra radices ſiniſtri occidentaliſque cornu Veſuvii montis; quo in loco, quum lis de finibus agrorum cum Neapolitanis orta eſſet, & ad eam arbitrandam miſſus eſſet à Senatu Rom. Q. Fabius Labeo, judicium vafrum ab eo latum eſt de agrorum terminis. Siquidem is, quum ad locum veniſſet, cum utriſque ſeparatim locutus, ne cupide quid agerent, ne quid appeterent, atque ut regredi quam progredi mallent. Id quum utrique feciſſent, aliquantum agri in medio relictum eſt. Itaque illorum fines ſic, ut ipſi dixerant, terminavit. In medio relictum quod erat, po.

Rom.

Rom. adjudicavit : qui vel uſque ad noſtra tempora *Campus Romanus* appellatus eſt ; cujus meminit Cicero, atque Val. Maximus. Si quis igitur limitem ducat à fontibus Clanii, vel a Mephiti aduſque Romanum hunc campum, certo novit confinia Nolana, quæ tum in occidentem plagam protendebantur; quod eo præſertim credere eſt, quod intra hoſce terminos nullum oppidum alicujus nominis extitiſſe conſtat. Noſtra quinetiam tempeſtate Nolanum ſolum fere porrigitur abuſque urbe aduſque radices dextri, ac orientalis Veſuvii cornu : videlicet ad terminum, qui inter verrucam, quam nunc *Altorellam* appellant, & dextras Veſuvii radices interiacet. Si ergo intellexeris duos terminos, alterum ab urbe aduſque Campum Romanum, alterum item ab urbe verſus Vulturnum ventum, protenſum aduſque Altorellæ metam, clauſeris intra eos omnem auſtralem ſortem Nolanæ poſſeſſionis; in qua Veſuvii montis juga, quæ vergunt ad arctum, concepta ſunt; compertumque cum ſit, nullum oppidum clari nominis tum, quum Nolani florerent, inter Veſuvium, urbemque Nolam ſtetiſſe : etiam manifeſtum eſt, omne id Nolæ poſſeſſionis fuiſſe, quod claudit limes ductus à Campo Ro. ad verticem Veſuvii montis, ac à vertice ipſo ad Altorellæ terminum. At vero quod intra hos terminos cadit Octavianum oppidum, cujus nunc etiam poſſeſſiones extenduntur uſque eo, quo dextrum cornu Veſuvii declinat, ac ubi ſunt agrorum confinia Pompejorum, qui hodie *ſanctus Petrus Scaphatæ* nuncupatur; iccirco eodem uſque promotos Nolanos fuiſſe, par eſt. Namque quæ Octavianorum ſunt, quum ipſi fuerint prius Nolani pagani, poſterius vero Octavii Auguſti, à quo nomen id ſibi traxiſſe videntur, ea omnia Nolanorum dominatu ſubjecta fuiſſe oportet; à vertice itaque Veſuvino, per orientale ejus cornu, ad Pompeiorum confinia deductus limes, atque per lævum aduſque Campum Romanum porrectus, clauſit omnem meridionalem Nolanorum agrorum poſſeſſionem. Adhæc verſus ortum vernum via, quæ ab urbe Laurinium oppidum fert, nunc etiam euntes campum Nolanum calcant: quouſque ad foſſam quandam, turremque pervenerint, quæ ſub colle auſtrali Gecalæ erecta eſt, quæque *Martiani Turris* appellatur; hic enim ſunt confinia Nolanorum & Laurinienſium; ducatur itaque linea à cornu lævo, orientalique Veſuvii, confinia uſque Pompejorum, ac ſcindat de monte Sarno omne id cornu, quod verſum eſt ad occaſum, protendaturque uſque ad hanc Martiani turrim, ipſa terminabat Nolanum campum ea parte, qua eſt ortus hybernus; ab urbe quinetiam verſus æſtivum ortum recta euntibus finis Nolani agri etiam nunc occurrit illic, quo declinans finit collis Veſciani : in eo enim angulo jacent campi Tophinenſium, & Gallenſium. Tophinum enim, & Gallum pagi ſunt Nolani. Proinde limes ductus à turre Martiani ſuper colles, aduſque declinationem, cornuque collis Veſciani, clauſit Nolanum agrum, qui vergebat ad ortum vernum & æſtivum. Ab hoc de-

A mum ipſo cornu ductus limes aduſque Clanii fontes, Mephitimve, unde profecti fueramus, etiam noſtra tempeſtate terminat agrum Nolanum : qua ſpectat ſeptentriones. Hos fuiſſe agros Nolanorum, exactiore ratione auſim aſſeverare. Quod ſi noſtra tempeſtate in eo agro ſunt in occaſu Marianum, vel ut ajunt, *Marilianum*, & Pompejanum, quod *Pomilianum* nunc appellant : ad meridiem vero *Sancta Anaſtaſis*, ac *Summa* oppidum, & *Octavianum*, quæ intra radices
B Veſuvii exiſtunt : item ab oriente *Palma* oppidum, & *Democella*, quæ ad radices Sarni montis eſt, qua is vergit in occaſum: atque poſtremo à ſeptentrione Titianum, quod *Cicianum* vocant : nihil inquam hæc turbant eos, qui dicti ſunt agrorum fines. Omnia enim ea oppida fuere pagi, & villæ, ruraque Nolanorum : quæ à Romanis empta (ut fit) aut rapta cœpere primum ſeorſum, atque per ſe agere, deinde paulatim creſcere in ſpeciem oppidi. Demum decli-
C nante Nolana potentia, partem Nolani agri veluti proprio jure, quam nunc poſſident occupavere; licet hoc ipſum diſcere à T. Livio. *Sylla*, inquit, *Nolam à Samnio recepit, & legiones in agros captos deduxit, eoſque illis diviſit*. A Cicerone quoque libro decimo tertio epiſtolarum eſt cognoſcere, hæc fuiſſe Nolanorum; ſcribit enim hoc pacto : *& alicui des negocium, qui quærat, Q. Faberii fundus nunquis in Pompejano Nolano venalis ſit*. Eſt autem Pompejanum No-
D lanum, quod *Pomilianum* hodie vocant. In quo Cicero addidit verbum *Nolano* : ne ſi ſcripſiſſet in Pompejano ſolum, intellectum fuiſſet in Pompejanorum agro. Fuiſſe autem aliquos agreſtes Nolanos, etiam Livius docet : *Dictator*, inquit, *Cl. Pœtelius in Campaniam reditum fecit : maxime ad Nolam armis repetendam ; eo ſe intra mœnia ſub adventum dictatoris, & Samnitium omnis multitudo, & Nolani agreſtes contulerant*. Vera quinimo eſſe ea, quæ diximus de agris, ex
E hiſce, qui velit, conjectari valuerit; labefactatam n. multis temporum injuriis Nolanam rem excepit poſteritas, atque recordata Nolani nominis, tum pudore, tum reverentia ſuperioris urbis excita eſt, atque teſtificata quodammodo Nolanorum jus & dominationem in hæc ipſa omnia loca, quæ auſa ſunt, tanquam fugitivi à dominis, atque membra à corpore abducere ſe. Nolæ namque urbi vel maximè afflictæ cum omnia hæc, tum alia quoque plura oppida ob-
F noxia fecit, ut non modo jure civili, ſed etiam pontificio regerentur ab ea; quod uſque ad noſtra tempora ſervatum eſt : quanquam aliqua eorum nunc jura civilia non capiunt ab urbe, cuncta tamen dicto parent, ac pontificio jure à Nolanis gubernantur. Marianum n., Pompejanum, Sancta Anaſtaſis, Vallis, Summa oppidum, jure pontificio urbis ſunt Nolæ. Octavianum vero, & Palma utroque jure gubernantur ab urbe. Laurinium vero, Bovianum, ac Abella oppidum, quæ extra agri Nolani fines erant, etiam utroque jure ab urbe Nola reguntur; at Montefortium, quod intra valles, & confinia Hirpinorum extructum oppi-

pi-

pidum eſt, jure communi ſolummodo ab urbe noſtra moderatur. Ticianum autem in cauſis ſolis criminalibus Nolano judici paret; à Stabiis demum quotannis magnus atque albus agnus cum cornibus auratis Nolam ad præſulem mittitur.

UBI LOCORUM STABIÆ fuerint, & unde Nomenclatura Veſuvii montis.

CAP. XI.

EA, quæ ante dicta ſunt, jam poſtulant, ne amplius differamus, docere, ubi nam loci antiquæ Stabiæ ſteterint, ſitæve fuerint. Namque clari viri ſunt, qui ſcribunt, Stabias eſſe, quod *Caſtellum maritimum*, aut *Caſtellum ad mare* hodie vocant: quod verum non eſt. In quo, ut ea res apertius intelligatur, audire oportet ea, quæ *Galen.* lib. 5. curatoriæ artis de Stabiis ſcripſit; ſolus enim is rem omnem explicuit quam enucleatiſſime; cujus verba hæc ſunt: *Stabiarum ſedes ad mare adjacent, atque ad imum littus Surentini ſinus, qui Surentum Neapolimque interfluit: & sì Stabiæ potius à Surentino latere ſint. Eſt autem in toto hoc latere magnus collis, atque oblongus, excurrens in mare Tyrrhenum, atque ſenſim declinans occaſum verſus; non n. recta in meridiem protenditur. Idem mons tanquam tutum vallum objectus orientalibus ventis Vulturno, Subſolano, atque Aquiloni, ipſum ſinum tuetur. Quinetiam eisdem Stabianis ſedibus conjungitur mons alter excelſus, qui prope imum littus ipſius ſinus eſt: quem montem antiqui Romani ſcriptores, atque qui noſtra tempeſtate ſunt elegantiores, appellant Veſuvium. Veruntamen celebre atque novum nomen monti Lesbius eſt; omnibus notus eſt quod à profundis ſedibus ignem excitum cacumine hiante eructat, qui (ut arbitror) plurimum confert ad deſiccandum aerem, qui ea loca circundat: quanquam etiam abſque eo igne idem aer ſuapte natura ſiccior eſt, quando neque lacus aliquis, neque paludes fluviuſve alicujus momenti reſident, fluitve aliqua in parte ſinus: ventis vero cunctis, qui ab arcto occaſuve æſtivo perflant, Veſuvius is ut provallum obeſt, inter imum ſinum atque arctum excurrens verſus vernum occaſum; ſæpe quoque numero cinis ab eo ejectus, aduſque mare devenit: quæ ſunt reliquiæ combuſtæ jam materiæ, atque ejus, quæ nunc etiam comburitur; hæc omnia aerem illum ſane quam ſiccum reddunt.* Hæc *Galenus*: quæ ſicuti nullo pacto congruunt Caſtello maritimo, ita exactiſſime conſentiunt cum eo loco, qui *Turris Nunciatæ* nunc appellatur. Caſtellum n. maritimum non eſt in imo ſinu, ſed in latere, atque intra montem Gaurum, qui in Tyrrhenum mare protenditur, ac parum diſtat à Gaurano oppido, quod corrupte dicunt *Granianum*: parum etiam abeſt à Surento. Turris vero Nunciatæ in ipſo imo ſinu eſt: quanquam limite dirimente ſinum, atque ejus imum littus in duo latera, hinc Surentinum, hinc A Neapolitanum, ipſa Turris magis eſt à latere Surentino, ſicuti Veſuvius à latere potius eſt Neapolitano. Quinetiam agri Caſtelli ſub Gauro monte patent, atque citra hoſce ſedet ager Pompejorum, quos Sarnus fluvius alluit. Veſuvius vero multo occidentalior, ac citerior Sarno fluvio jacet. Quamobrem Veſuvius non conjungitur cum Agro Caſtelli interiacentibus Pompeiis: contra vero ager Turris in eadem ora continetur, quæ citra Sarnum fluvium eſt, atque B dextrum orientaleque cornu attingit Veſuvii; is enim ager inter Veſuvii dextrum cornu, atque oſtia Sarni extenditur. Quinetiam ignis, & cinis ignescens, qui à Veſuvio ad mare devolvitur, per agrum Turris, non autem per agrum Caſtelli deſcendit. Quare aer Turris magis, quam Caſtelli ab eo deſiccatur. Quinetiam Galeni dictis conſentiunt, quæ *Plinius Nepos* ad Tacitum ſcripſit. *Rectum*, inquit, *ipſe curſum, rectaque gubernacula in periculum tenet, adeo ſolutus* C *metu, ut omnes illius mali motus, omnes figuras, ut deprehenderat oculis, dictaret, enotaretque. Iam navibus cinis inciderat: quo propius accederet calidior & denſior; iam pumices etiam nigrique, & ambuſti, & fracti igne lapides: Iam vadum ſubitum ruinaque montis littora obſtantia, cunctatuſque paullum, an retro flecteret, mox gubernatori, ut ita faceret, monenti: fortes inquit, fortuna juvat. Pomponianum pete. Stabiis erat: diremtus ſinu medio.* Hæc *Plinius*, quæ naviganti verſus D Veſuvium, Turremque Nunciatæ contingere neceſſum eſt: ei vero, qui ad Caſtellum maritimum tenderet, non poſſunt; ſemper recta navigavit Plinius Veſuvium verſus, nec uſquam reverſus eſt, aut aliquo pacto divertit, petens namque Caſtellum, divertiſſet iter. Quare Stabiæ in ea regione erant, in qua Turris Nunciatæ nunc eſt. Eſt autem hæc Turris oppidulum cum villis, & emporiis, quæ Nolanorum quoque erant, in quas abiere antiquæ Stabiæ, ut *Plinius* E teſtatur. Verum hoc oppidulum parvo tractu diſtat à mari: Stabiæ vero maiore intervallo à mari aberant, atque magis verſus montem ſecedebant. Jacet hoc oppidulum ad imum littus Surentini ſinus, atque ab Arcto cornu orientale Veſuvii: ab occaſu vero Heracleam, vel ut alii dicunt, Herculaneum, quam nunc *Turrem Græci* vocant: ab ortu Sarnum fluvium, & Pompejos confines habent. Verum enim vero his, quæ dicta ſunt, conſtare videtur Columella F canens: *Fontibus & Stabiæ celebres, & Veſuvia rura.* Namque circa turrem Nunciatæ nulli ſunt fontes, propter quos illa tantopere celebraretur: ni fontes pro puteis, qui parum illic alti ſunt, uſurparit, à quibus aquæ illimes hauriuntur. Nec deſunt, qui in ea ſententia ſunt, Columellæ tempeſtate plures fuiſſe fontium ſcaturigines, quæ nunc exeſo littore teguntur à mari, in quo etiam ſe vidiſſe ajunt, dulces aquas ab ima ſalſa veluti bullientes: idque crebris in locis exurgere. Aut legendum eſt non *fontibus*, ſed *flatibus*; flatus enim Favonii, Aphricique illic perpetui, atque placidiſſimi increbreſcunt: à mari enim ejuſmodi flatus, &

auræ

auræ excurrentes Heracleam, atque Stabias perflant, ac nullo impediente montis jugo tranſeunt in campos Pompeianorum, atque Nucerianorum. Quamobrem omni ei oræ, in qua Stabiæ ſunt, atque Heraclea, ſummam cum amœnitatem, tum ſalubritatem pariunt, ut etiam *Strabo*, & *Galenus* teſtantur; neque ſilentio prætereundum eſt caprarum lac huius Veſuvianæ oræ, quod Stabias quoque indicat; non quidem inquam, quia Galenus primus id ſummopere laudavit, eoque plurimos curavit, verum etiam quod à ſalubritate laudatum erat (ut idem autor ſcriptum reliquit) atque idcirco in uſu magno prius habitum fuerat, Galenus deinde commendavit, factum eſt, ut magnopere homines uterentur: quod uſque ad noſtra tempora ſervant Stabiani, atque Heracleenſes; paſcunt enim per radices, jugaque meridionalia Veſuvii montis plurimos caprarum greges, idque ad uſum ſolummodo lactis: quod perparum coactum tenerrimumque fiſcellulis planis excipientes, ad circumpoſitas urbes convehunt cotidie, ad quas ſtatim tempore matutino facile pervenire poſſunt; proinde Neapoli, Nolæ, Sarni, Nuceriæ, cæteriſque in locis vicinis haud pluribus XII. paſſuum millibus magna preſſi lactis copia Stabiani divenditur. Quanquam hoc ipſum potius Heracleenſes, quàm Stabiani nunc factitent; hi enim perpauci ſunt, Heracleenſium verò populus multo major. Illud inſuper minus prætermittendum eſt, quod Galenus ſuperioribus monſtravit inter ſcribendum: *Monti*, ait, *Veſuvio nomen eſſe Lesbium inſigne atque novum*. Namque mutata litera *L.* in *B.* atque *V.* vocali interpoſita, fit de verbo *Lesbius* Beſubius: ac deinde *Veſuvius*. Latina enim oratio non facile patitur literam *S.* ante *B.* ſicuti *S.* cum *P.* frequentiſſimè conjungit. *Lesbius* itaque appellatus mons eſt, quod in eo Leſbii patria exeuntes aliquando incoluere; quod veriſimillimum eſt: ſiquidem legitur apud *Solinum*, Lesbios imperium maris aliquando tenuiſſe, ipſumque amiſſuros multo antea Sybillam Erythræam præmonuiſſe, aut quoniam Lesbii ob quandam orationis turpitudinem infamantur à ſcriptoribus: unde *Lesbizire*, proverbium factum eſt, quod eſt inquinare cum os, tum alia, aut iniuſtis aut obſcœnis dictis; & alterum proverbium: *Lesbiis digna*: quum fœda, inquinata, turpia, injuſtaque ſignificare quiſquam velit. Veſuvius enim cacumine hiante tanquam ore aperto cineres, igneſque eructans fœdat omnem oram, quæ ei ſubiecta eſt. Nec ignoramus in quibusdam codicibus etiam antiquis ſcriptum eſſe Besbium, atque pleroſque dixiſſe *Besbium*, non *Lesbium*. In quo ſiqui ſint, qui magis ament legere Besbium quam Lesbium, ne crebro acceptam dictionem mutent, nihil moror: modo videant per quam facile dilucideque verbum Besbius etiam deductum eſſe à verbo Lesbius, ratione atque modo, quem diximus. Nec erit ab re arbitrari Besbium dictum eſſe non à Leſbiis, ſed ab duce aliquo Pelaſgo, qui in eo monte damnatus aliquando, fecit loco nomen. Pelaſgorum enim nomen *Besbicos* u-

A num ex propriis eſt, ut *Stephanus* ſcribit: à quo nomine litera *C.* exempta, besbius remanſit. Neque quinetiam veri diſſimile eſt, Besbium dictum eſſe à gigantis nomine *Besbicos*, qui nomen indidit inſulæ parvæ, quæ prope Cyzicum extat, ut idem autor refert; mons enim Veſuvius, quum uſque ad imum pertuſus, cavernoſuſque ſit, videtur etiam excavatus eſſe, quæ opera ſola gigantum eſſe creditur; gigantes enim, quorum princeps fuit Besbicus, leguntur excavaſſe B littora, atque per maria devolviſſe ſaxa: ut oſtia Rhyndaci fluvii clauderent. Ex quo nomine litera utraque *B.* mutata in *V.* conſonam, atque altera vocali *V.* iniecta, effectum eſt verbum *Veſuvius*. Quod ſi priſci favillas nuncupavere *veſuvias*, ut quidam arbitratur Latinus Grammaticus, erit *Veſuvius* Latinum verbum: dictuſque Veſuvius, quaſi favilloſus ob crebras favillas, quas eructare olim ſolebat, cui addita litera altera *V.* fit Veſuvius: & mutata utraque litera C *V.* in *B.* fit Besbius. Ad hæc licet homini Latino verbum idipſum exquiſite monſtrare, Latinum eſſe, compoſitumque ex tribus, ut *ve* particula adauctrice, & *ſus* dictione, quæ motum ad ſuperiora oſtendit, & *via*, nomine, quod iter vult ſignificare; hoc eſt, mons, in quo perquàm arduum ſurſum iter fit, ſiquando cacumina Veſuvii aſcendere volentibus ardua adſcandendum juga deinceps occurrunt: veluti Joannes Antonius Dondus Cremonenſis vir omni literarum genere re- D dimitus interpretatus eſt. Quare à loci proprietate factum nomen eſt *Veſuvius*, à quo & per mutationem, & per exemptionem literarum & *Besbius*, & *Veſuvius* attendere quam facillimè poteſt. Veruntamen quòd gens Campana antiquior fuit Græca, quàm Latina, placet locorum nomina antiquiſſima Græca potius, quam Latina eſſe reputare, atque rationibus Græcis magis, quàm Latinis interpretari.

E

DE STUDIO, ET BENEvolentia Divina erga Nolam.

CAP. XII.

QUis, rogo, non aſſeverare fuerit auſus, illud favore Divino quodam contigiſſe laribus, genioque, ac ſedibus Nolanis? Secundo n. bello Punico tum præſertim, quum F res Romana ubique terrarum afflictata eſſet, maxime clade ad lacum Thraſumenum, & illa omnium truculentiſſima, quæ ad Cannas ſuſcepta eſt, extaretque Annibal cunctis tum terribilis, tum omnibus appareret invictus: Nolæ duntaxat conceſſum fuit à Deo optimo maximo, ut in eius conſpectu Annibal primum Romanis, Nolaniſque terga verteret, vincique poſſe monſtraretur; atque deinde ſæpius apud Nolam relictus, victus, atque in caſtra fugiens recluſus ſit: qui nullis unquam antea in tot quæ geſſit bellis, vertiſſe terga hoſti legitur. Quæ nota tanta fuit, ut cæteris illius belli temporibus non ſolum ſuperior nuſquam evaſerit Annibal, verum etiam

etiam longe inferior habitus ſit, ac veluti pedetentim conſeneſcens tandem, propulſus ſit Italia. Apud Nolam quoque minimo abfuit Annibal, ut à Marcello obtruncaretur: iterumque illi arma ferenda Feretrio Jovi darentur. Veruntamen interim ipſe periculum evadens reliquit puerum dilectiſſimum Cynipa, deliciaſque ſuas, cui caſsidem L. Pauli dono dederat: quo obtruncato ab illuſtri juvene Pediano Patavino, inſignis illa galea Romanis reſtituta eſt. Quis non etiam nutu divino illud urbi Nolæ eveniſſe affirmaverit, Cæſarem Auguſtum in ea diem claudere? quo in obitu (ait *Dio*) ſtellas cometas, atque ſanguinolentas viſas eſſe. Qua pro re a Tyberio templum Auguſto erectum, atque dedicatum eſt Nolæ: ut idem autor, atque *Svetonius* ſcribunt, noſque eius ſedes, & veſtigia vidimus. Quis etiam non ad deos referat, rem Nolanam ſpectantes? vaſta illa incendia Veſuvii montis accidiſse tempeſtate, & imperio potius Titi, qui liberalitate, & bonitate ſua peſsundatam ab illa conflagratione Campaniam reſtituit: ut *Svetonius* autor eſt. Quorum malorum non parvam partem Nola ſortita eſt. Namque tametsì in urbe nihil damni ſuſceptum eſt: in pagis tamen, qui circa Veſuvium erant, detrimenta multa ſubivit. Ni illud multo benignius exiſtimandum ſit: Nolam ipſam non eis, aliiſve Veſuvinis incendiis deletam eſse, veluti Heraclea, & Pompeii fuere conſumpti. Agrum quoque, urbemque Nolam à torrente Abellano defenſam eſse, quum illi ruenti quaſi obex collis oppoſitus ſit, ſola benignitate, & voluntate divina actum eſse impium eſt ire inficias. Magna quinetiam benevolentia Nolam, agrumque Nolanum dii proſecuti ſunt, ubi profuſione quadam non ſolum liberalitate tot gratiarum hunc adornavere, quas tum quis à deo optimo profectas eſse, evidentiſsime viderit, quum innumeras urbes agroſve compererit omnibus, aut plurimis eiuſmodi gratiis privatos. Demum quis non aſseverare auſit etiam illud ſtudio, atque decreto quodam divino eſse Nolæ tributum: Neminem in Italica terra tempeſtate priſca regem aut ducem inſigniri ornarique excellenti corona potuiſse, niſi illam illi Nola miſiſset? Siquidem melilotos, quam *ſertulam Campanam* nomine vocant, herba florida eſt; ac in Italia laudatiſsima ea eſt, quæ in Campania naſcitur; coronas ex hac antiquitus factitatas, indicio eſt nomen ſertulæ: quod occupavit, ut *Plinius* teſtatur de coronis ſcribens. Veruntamen *Campana* appellata eſt, quæ circa Nolam pulcherrima Italicarum omnium oritur, ut *Dioſcoridem* docuiſse memoravimus. Arabes autem ſecuti potius uſus, nomenclaturamque Italorum, quam Græcorum etymologiam, herbam appellaverunt *Elcilelmelicum*: quæ vox quadrat cum Latina voce, quæ corona regia eſt, ut interpretatus eſt *Symo* vir Arabicæ linguæ peritiſsimus. Quamobrem ex herba ea coronæ regum, vel ſerta contexebantur, ſed laudatiſſima: quam ſolummodo Nolanum agrum ferre, benignitati divinæ placitum eſt. Neque mos coronandi ille vetuſtiſsimus apud Nolanos deletus, oblivionive traditus eſt. Ve-

A re n. adoleſcentuli, puellæque ex ea herba florentiſsima concinne affabreque intexere corollas, illiſque capiti apte impoſitis cantando tripudiare ſolent. Illud quoque ad benignitatem divinam referendum: quod Nolæ urbi non modo alia multa, ſed etiam vim campanas inveniendi largita eſt: ut opera Nolana ubique terrarum ſacrificiis atque cærimoniis, quæ cum divis, tum ipſius erga majeſtatem agerentur & ornamento, & adiumento forent; atque ut parum dignæ repu-

B tabantur regum coronationes, niſi ſertula Campana fuiſſet intexta, ita divina officia ut occulta tranſigerentur, ni campanæ illuſtrarent vocalitate. Nam ut ſertula nuncupata eſt Campana, quod Nolæ optima oritur: ita id ſemivivum inſtrumentum campana nuncupatum eſt, quod Nolæ inventum; atque eam ob rem Nola ſibi inſigne ſolam campanæ figuram aſſumpſit, atque prætulit: quod uſque ad noſtra tempora in faciendis ſignis uſu ſervatum eſt. Quas ob res Nolam,

C ſedeſque Nolanas magnas, ſacraſque eſſe auſim affirmare, ſi ſacra, magnaque ſolum, aut ante alia dii & ſpectant, & colunt, & amant.

DE NOLANORUM FIDE, ſemelque incœpta amicitia, ac ſemper ſervata.

CAP. XIII.

D

ILlud inſitum eſſe Nolanis ingeniis, compertum eſt, fidem datam atque ſemel incœptam amicitiam ſemper ſervare: idque ad ultimum, vel incidentibus, imminentibuſve periculis maximis, patriæque ipſius expugnatione, ac interitu; bello namque Samnitico Nolani fœdere, & amicitia cum Samnitibus conjuncti, non eam prius frangere ſolvereve voluere, quam incurſiones in

E agrum paſſi ſint ſuum: multitudinem Samnitium in urbem, ut municipes proprios receperint: incendia omnium ſuburbiorum ſpectarint: demum urbem ipſam expugnari atque capi viderint; tulere Nolani hæc omnia, quum à Cl. Pœtelio dictatore urbs Nola capta eſt, ut autor eſt T. *Livius*; ſecundo deinde bello Punico quantam fidem Romanis Nolani ſervarint, monſtravit tum Herennius Baſſus, quum reſpondit multa promittenti, ut ſe darent Annibali, hiſce amici veri verbis: *Multos annos iam inter Ro-*

F *manum, Nolanumque po. amicitiam eſſe, cuius neutros ad eam diem pœniteret: & ſibi, ſi cum fortuna mutanda fides fuerit, ſero jam eſse mutare eam, dedituris ſe Annibali non fuiſse accerſendum Romanum præſidium, cum iis, qui ad ſe tuendos veniſsent, omnia ſibi & eſse conſociata, & ad ultimum fore*; hæc ille. Quæ omnia facto comprobata oſtenſaque ſunt; namque poſtquam Nola capta fuit à Cl. Pœtelio, cum Romanis amicitia uſque adeò magna ſtabiliſque jacta fuit, ut nuſquam ab eis aliqua fieri potuerit alienatio. Et in eodem bello in fide manentes Nolani, ſæpe ſe, patriamque ſummo

periculo expoſuere ; ter enim Annibal Nolam ſummo conatu aggreſſus eſt. In quo nemo magnitudinem Nolanæ conſtantiæ æſtimare certo quiverit, niſi qui ſenſerit, paveſcere Romanos, Romamque totam contremiſcere tum, quum Annibalem caſtra adverſus urbem Romam moviſse nunciatum eſt. Quinetiam Capua, Samniumque Annibali jam dedita excluſam Nolam à Romanis (quum ipſa interjacerent) propè fecerunt: atque eam ferè undique hoſtilibus circumdedere; nec ob hæc ipſa unquam à fide diſcedere placitum eſt Nolanis, ſed potius in fide manentes totum ferè Samnium incurſionibus devaſtavere. Neque ſi plebs Nolana ſpe effugiendi incommoda, quæ obſeſſi ferre ſolent (Annibali n. favebat) ideo Nolana res infida eſt habenda; urbs enim civitaſque propriè illud eſt, quod caput eſt, atque melior pars, qui Senatus, & primarii urbis exiſtunt; ſicuti enim in exercitu omnes milites imperatorem ducemve ſequuntur; qualiſque hic fuerit, talis exercitus æſtimatur, (quanquam plerique milites averſi ſint animo;) ſimiliter habet res in urbe atque populo. Qualis videlicet fuerint ſenatus, primariique, talis cunctus populus eſt habendus, vel ſi ab illis averſa fuerit plebs ignara atque timidula. Num majora polliceri, offerreve Damoni Phintias valuiſset iis, quæ po. Romano Nolani obtulere, & milites paratos ex formula eſse, & ſi pluribus opus eſset, plures daturos, & quicquid aliud imperaret, velletque po. Romanus, enixe facturos: ad id ſibi neque opes deeſse, animum etiam ſupereſse? Privatæ verò conditionis hominis fides, & conſtantia quanam inferior fuit illa L. Bantii? qui po. Romano ne fidem ſolveret, datumque locum in ea pugna, quæ ad Cannas commiſsa eſt, linqueret, maluit ab hoſtibus obtruncari; quare vulneribus prope confoſsus inter occiſos ſemianimis inventus eſt. Idem deinde recordatus veteris amicitiæ Romanæ monente Marcello adeò cæterum egregiè ſe geſſit, ut nemo ſociorum rem Romanam fortius, ac fidelius juverit: teſtis eſt T. *Livius*. Fidei demum ſervandæ Nolanis inſitum ingenium cauſæ potiſſimum fuit, ut ſæpius urbs capta expugnataque ſit, deſciverit nunquam. Ita ergo ſe habens, primum à Cl. Pœtelio magno cum damno capta eſt, tum, quum bellum Samniticum geſtum eſt. Deinde bello ſociali, quum L. Cæſar coſ. male adverſus Samnites pugnavit; tum enim Nola colonia in poteſtatem Samnitium cum L. Poſthumio prætore venit, qui interemptus eſt. Tertiùm Civili bello, in quo Marianis partibus hæſiſse videntur Nolani; tum enim Sylla Nolam à Samnio recepit, & legiones in agros captos deducens, eos illis diviſit. Quarto à Mauris Vandaliſque anno poſt Auguſtum quatercenteſimo, ac quinquageſimo, quo tempore Paulinus Nolæ Epiſcopus erat, urbs omnis direpta atque vaſtata eſt. Anno quoque ferè milleſimo quadringenteſimo poſt Aug. decem & octo menſes obſidionem regiarum copiarum pertulit Nolana Civitas, ne Nicolam Urſinum regulum ſuum proderet. Paucis annis poſt illud facinus præteritis, Blaſius quidam, qui cum A turmis militum aliquot mane ſummo capta clanculum urbis porta, Nolam intravit, regiamque militibus circumſepſit, ut Raimundum Urſinum Pyrrhi filium manu caperet (erat enim is tum puer, ac Nolæ regulus) eo enim capto ſperabat Blaſius urbe potiri. Nolani verò id ſentientes, facto civium armatorum cuneo, ſtatim tempore Blaſium aggreſſi ſunt, eumque urbe pepulere, ac regulum ſervavere. Porro noſtra tempeſtate quum Carolus VIII. Gallorum rex dejeciſset de B regno Ferdinandum Neapolis regem, fractæq., potius extinctæ eſsent regiæ vires, atque confugiſsent Nolam Verginius, atque Nicola Urſini genere, atque Ferdinandi duces illuſtres: quorum Nicola avus tuus Nolæ regulus tum erat: pauloque poſt huc adventaſſent turmæ aliquot equitum Gallorum, qui recepti ſunt à ducibus hiſce in urbem, poſteraque die duces ipſi à Gallis capti eſsent; dicentibus eos jure belli capi debere, atque idcirco volentibus illos ab urbe abducere, C Nolani obſtiterunt; poſtulantes, ne regulos ſuos extra urbem abducerent, quouſque ab eorum Rege decretum eſset, an duces jure capti eſsent, nec ne; de hoc enim ipſo lis contentioque erat; quibus Galli, ut eorum animum, qualis eſset, explorarent, dixere: an dum id à Rege judicatum ſit, vos ſolvere velitis militibus noſtris cunctis expenſas? namque ſi velletis, nos eos fortè non abduxerimus. Nolani ſe id, quod propoſuerant Galli, facturos animo per quam libenti, D reſponderunt; at verò Galli metuentes ſibi, duces eos ab urbe Nola abduxere, minitando Nolanis, quod tantum pro eis regulis adverſum Gallos auderent. Duces verò paucos poſt dies ſoluti evaſere. Quantum ament fidem Nolani homines, indicat quoque odium ſummum atque convicium omnium in eos, qui fregiſſe fidem comperiuntur; ſiquidem ubi quiſquam non ſervaſſe fidem infamatur, ſtatim tempore à cunctis maximo odio habetur, digitoque monſtratur, atque illum E tanquam ſcopulum quiſque vitat, ac fugit. Quumque fortè cum ejuſmodi fidei corruptore aliquo rixari acciderit, tum populi convicio proditionis tanquam vehementiſſimo ictu eum extemplo laceſſunt: Ad hæc non facile in aliis locis tot paria amicorum offenderis, quot Nola ſemper ſcatens producit, & alit. Neque cum civibus Nolanis ſolis amicitia percrebeſcit; verum etiam cum externis plurimum ſolet coaleſcere. Quod non ſpe lucri quidem Nolani agere uſquam ſunt comperti, F veluti quamplurimi idipſum de induſtria, & arte quadam factitavere, ſed idea, & amicitia ipſa ſola gaudentes.

DE STUDIIS NOLANORUM.

CAP. XV.

IN omni rectè conſtituta atque ordine fundata Republica quinque ſtudiorum genera ſemper antecelluiſſe, compertum eſt. Divinorum cultum, philoſophiam, artem militarem, agriculturam, at-

que mercaturam; hæc omnia, vel non parva Nolanis tractare placuiſſe, apertiſſime demonſtratur. Divino namque cultui enixè navatam à Nolanis operam priſcis illis ſæculis teſtantur nobilia complura templa, quæ in urbe erecta fuerunt: veluti templum Mercurii, & templum Auguſti. In marmore enim antiquo hiſce literis inciſo legimus, L. SATTIO. LL. PHILEROTI. MAGISTRO. MERCURIALI. ET. AUGUSTALI. NOLÆ. *Tranquillus*, & *Dio* ſcripſere Auguſto templum erectum eſſe Nolæ. Nos quoque, ut dictum eſt, marmor quoddam Nolæ effoſſum vidimus, quod erat inciſum hiſce literis. TEMPLUM AUGUSTI. Cætera vero verba deciderant. Templum quinetiam Victoriæ erectum fuiſſe Nolæ, illud ſacellum indicat, quod hodie *ſanctam Victoriam* vocant. Quinetiam in angulo urbis præſentis, qui Vulturno vento occurrit, in quo turris Megaldorum extat, ſacellum *ſancti Servatoris* nunc erectum eſt, ad decem paſſus diſtans à muris. In hoc ipſo, ubi ſacellum memoratum eſt, loco, atque in tota vicinia, quæ ſeptentrionem verſus extenditur, quouſque via ſeſe erigens, portam Cortefellam oſtendit, terra ipſa eminentior cætero ſolo extat, ac tanquam verruca exurgit: non quidem naturalis, ſed factitia, cæmentitiaque; ex quibus conjectare licet, illic fuiſse non arcem, ſed templum potius aliquod nobile: ſimulque ſacellum antiquiuſculum ſuperſtructum eſt; conſuetudo n. fuit ſuper vetera, etiam nova ſacra ædificandi, ſtatuendique; ſimul etiam quia extra eum locum, vel tractu magno alia complura veſtigia antiquorum ædificiorum inventa ſunt, quod circa templum ædificari potuiſſent; circa vero arcem non potuiſſent. Neque dubitarim affirmare apud veteres Nolanos priſcos id templum dicatum fuiſſe Jovi Servatori, appellatumque eſſe templum Servatoris: quemadmodum apud alios populos, tum Græcos, tum Latinos Jovi Servatori fana erigi conſueviſſe; favet nobis eo pacto rem cenſentibus loci huius nomenclatura hodierna, vulgariſque: nuncupatus n. vulgo ſemper fuit is locus, ut à ſenioribus audivimus, ſicuti nunc appellatur etiam, *Servator*: non autem *ſanctus Servator*; retinens vetuſtiorem, non autem ſacelli recentioris appellationem. Extat præter hæc, vel tempeſtate noſtra templum quoddam extra urbem ad primum lapidem, qua ſpectat arctum, quod *Cœmeterium* appellant Nolani, quanquam nomen hoc ipſum Græcum Κοιμητήριον ſignificat locum in quo complures dormire ſolent: quod dormitorium ajunt, non templum. In templo vero ipſo medio ara magna, quadrataque eſt, quam ambiunt, ſecundum quatuor eius latera aliquanto ſecedentes quatuor columnarum ordines: quarum ſingulæ binis inſidentibus arcubus ſubjacent, atque ſuper curvaturas omnium arcuum æqua, atque terminata continuitas eſt, non exurgens in parietem; triangula vero, quæ acciderunt inter binos quoſque arcus, repleta ſunt fabrica lateritia; totum itaque hoc opus, quod per arcus columnis inſidet, cruſtationibus vitreis opertum eſt; teſſerulæ n. vitreæ, quarum verſicolores aliæ, aliæ vero atque quam plurimæ deauratæ ſunt, graphice compoſitæ compactæque varias rerum picturas repræſentant; quanquam à pluſculis locis cecidit ejuſmodi cruſtatilis pictura, longitudine temporis diſſoluta. Præter hoc vermiculatum, antiquumque opus baſilica grandis recentiorum more ædificata eſt, ambiens tegenſque memoratum opus antiquum; atque inter antiqui operis columnas, aliqua ſunt marmorea ſepulchra ad quatuor pedes ſupra pavimentum extantia, cum inſcriptionibus multorum divorum in eis tumulatorum. Extra vero baſilicam novam multæ compertæ ſunt reliquiæ ædificiorum, ac marmora: quæ ſignificant magnitudinem, ac dignitatem antiquæ loci eius fabricæ. Quinetiam circa eandem baſilicam parvo interiecto ſpacio ſacella quædam extant, noviſſimo ædificandi more erecta viliaque, quanquam eorum aliqua ſunt aliquantum humi depreſſa; quæ res antiquitatem præ ſe ferre videtur. Omnia igitur ea indicantia ſunt illius ſacri, ſanctique loci dignitatem: licetque ſpectantibus certo coniectari, illic ſtetiſſe fanum pulcherrimum, atque ditiſſimum, cum ſacerdotum aſſidue deum orantium cœnobio, ac (ut ajunt) dormitorio. Viris n. rectè ſacris initiatis duo loca ſatis eſſe, alterum in quo faciant ſacra, alterum ubi corpora curent; ſtructura autem illa antiquæ aræ videtur eſſe ætatis ſexcentorum annorum: ſiquando compertum eſt opera eo modo treſſellata per ea increbuiſſe tempora; nomen autem loci Græcum vult antiquiores cærimonias ſignificare, atque eas, quæ tum fiebant, quum urbs Nola cives Græcos alebat; ſolita ſunt namque, & Romæ, & in pleriſque aliis locis templa, atque loca ſacra ſervari: atque ut fuerant dicata antiquis quibusvis myſteriis, ita in uſum meliorem recentium, poſterarumque cærimoniarum admitti. Quoniam vero legitur in hiſtoria divi Felicis Junioris de templo Apollinis quodam, quod prope urbem Nolam erectum erat, ubi reſponſa Apollinis per verba vatum dabantur, quos, ubi ad eos venit Felix, rogando mendaces arguit: quamobrem ſpreto Apolline, imago eius dejecta eſt etiam à ſacerdotibus templi ipſius, cenſentibus vitam, ac verba Felicis à deo vero proficiſci, inque eo oratorium conſtitutum eſt, quod à poſteris Felici dicatum eſt: atque nomine eius quotannis celebratum, idque ſervatum aduſque noſtram tempeſtatem. Non ab re igitur credere ex hiſce quiſque poteſt, templum hoc Apollinis fuiſſe, quod nunc cœmeterium vocant. Ad hæc templum Jovis in urbe Nola extitiſſe compertum eſt; tum quod eorum princeps Jupiter erat, tum quia repræſentatur etiam nunc bellum giganteum in eo templo, quod Nolanum nunc eſt epiſcopium, atque baſilica princeps. Alia plura extitiſse Nolæ egregia fana, credere eſt. Namque ſi à Nolanis duo nobiliſſima amphitheatra conſtructa ſunt ad ſtudia, cultumque, atque voluptatem; longe liberius, & templa multa, atque magna, ſuperbaque ab eiſdem erecta, dicataque diis fuiſſe, conſentaneum eſt: quæ injuria temporum deleta ſunt, monumen-

tiſque literarum carent . Verum hæc , quæ dicta ſunt , monſtrare ſatis poſſunt , quantum operæ à Nolanis hominib. perpetuumque divino cultui navatum ſit. Philoſophiæ vero Nolanos magnam operam dediſse , ex hiſce cognoſcere eſt ; civitas n. in duas diviſa erat partes, ſenatum, atque plebem ; hæc paret : ille regit , regere vero qui uſquam quiſquam poteſt ſenatus abſque legum peritia ? abſque hiſtoriarum cognitione ? abſque arte dicendi ? accuſatur n. , defenditur , ſuadetur , diſsuadetur , laudatur , reprehenditur: in quibus omnibus inſita eſt philoſophiæ pars princeps , quæ prudentia eſt . Quinetiam Nolæ duo amphitheatra fuiſse , in quibus fabulæ præter cætera recitabantur , & poemata ; poeticam vero cum philoſophia unà incolere monet *Syneſius* ſcribens ad Nicandrum. Et *Ariſtoteles* cenſuit poetam philoſophum eſse ; proinde omnis antiqua philoſophia ſolis poetis tractabatur Homero , Heſiodo , Orpheo , Empedocle , Parmenide , Meliſſo , Arato , Comicis, Tragiciſque. Quamobrem *Plutarchus* præcepit , philoſophaturos adoleſcentes à Poetis incipere ; ſive enim Comœdiam, ſive Tragœdiam , ſive quod velis poema antiquum ſpectes , maximam philoſophiam inveneris , & rerum humanarum atque divinarum ſcientiam. Humano autem generi inſitum eſſe inabſtruſum eſt : ut eorum , quibus quiſque audiendo fuerit delectatus , idem author eſſe percupiat , ut alios delectet . Qua pro re fit , ut quum rem gratam miramque (namque quod mirum eſt , id gratum eſt) audiverimus , quæramus alios , quos eadem voluptate referendo afficiamus ; delectati igitur homines audiendo fabulas , eaſdem componere , ac edere , referreque , ut alios oblectent , amant , & gaudent ; volunt itaque facere fabulas , quos juvat , illas audire ; & qui volunt , idem ſtudent , idem philoſophantur . Sicuti in omnibus hominum actionibus compertum eſt : quæ earum apud quoſcunque honore præſtiterint , eas multos magiſtros genuiſſe , aluiſſe , auxiſſeque ; Poeſim igitur , quum magno honori , ſummoque loco apud Nolanos habita eſt , aliquot ex eis reddidiſſe poetas neceſse eſt , plurimumque apud eos eſse philoſophatum . Quod ſi Atella , quæ hodie *Averſa* dicitur , (ut autore *Stephano* cognoſcere eſt) quæque diſtat ab urbe Nola ſexdecim millia paſsuum , potuit nomen Comœdiis quibusdam facere ; (namque comœdiæ Atellanæ fuiſse leguntur , riſum ex jocis, ſaltationibusque aptiſſimis commoventes) cur Nolam multo illuſtriorem quam Atellam non huiusmodi hiſtrionicis , ſed honeſtioribus ſtudiis indulgere minus juverit , atque poetis , & philoſophiæ incumbere ? Adde Nolanos genere Græcos, ut dictum eſt , fuiſse, monſtrabimuſque cum elegantia vixiſse : quare ex hiſce opinandum , ita à natura conſtitutos fuiſse , ut ſcientiarum omnium ſtudia exercuiſsent ; ſicuti de Neapolitanis idem, atque eadem de cauſa cenſuit *Philoſtratus* . Artem autem militarem enixe, minusque inglorie tractaviſse Nolanos , teſtatur primum templum , quod Victoriæ in ipſa urbe Nola erectum dicatumque eſt : teſtatur ſocietas cum Samnitibus . teſtantur exercitus extra

A urbem miſſi : item incurſiones in hoſtes ; Samnium enim ſemiuſtum eſt à Nolanis incurſantibus duce Marcello . Quinetiam extollunt Hiſtorici L. Bancium Nolanum, erat vir acer , & ſociorum ea tempeſtate nobiliſſimus eques , quo nemo rem Romanam fortius , ac fidelius juvit . Is igitur unus cæterorum Nolanorum ingenia martialia fuiſſe , facile indicare poteſt ; tantus enim vir accendere reliquos , vel timidos valuit , cui ſua ipſius gloria , tum plurimos peperiſse B æmulos , tum multos ſectatores imitatoreſque credendum eſt : ſi modo inter Nolanos nuſquam quisquam alius exercuiſset arma . Simile enim , & in aliis artibus fieri ſolet , vel in eadem familia , vel Civitate ; à magno enim unius fulgore cæteri quodammodò illuſtrantur , ac eriguntur . Verum enim vero quum aliàs , tum præſertim ea tempeſtate Nolani ferociores armis viguere , cum auxere uſque adeo copias Marcelli , ut coactus ſit in pugna Annibal ſæpius apud C Nolam terga dare vincentibus . Qui enim potuiſset uſquam prætorius exercitus cum Annibale totis caſtris pugnare , eumque in fugam vertere , ni maximum Nolanorum robur acies Romanas auxiſset , ac æquas Pœnis reddidiſset ? Si non veriùs fuerit victum eſse Annibalem à Nolanis adiutore atque duce Marcello . Marmora quinetiam martios Nolanos fuiſse teſtantur , quæ paſſim cum inciſis Ducum nominibus,dignitatibusque comperiuntur in agro Nolano , ac in ipſis urbis D ſedibus , ut illud . P. SEXTILIUS. P. F. FAL. RUFUS. AID. ITERUM. II. VIR. QUINQ. POMPEI . DECURIO . ADLECTUS. EX. VETERIB. NOLA. AUFIDIÆ. ST. F. MAXIMÆ. MATRI. L. PETRONIO. L. F. FALVERO. VITRICO. DECURIONI. NOLA. EX. TESTAMENTO. HS. CULDD. ARBITRATU. FIDI. L. extat alterum in hæc verba ; CURIATIO. L. F. FLAMINI. DIVI. AUGUSTI. PRIMI. PIL. TRIB. MILIT. II. PRÆFE. CASTR. PRÆ. E FABR. ARBITRATU. HYACINTHI. LIB. hic Nolanus fuiſse monſtratur eo , quod flamen Auguſti fuit , cuius templum Nolæ ſolummodo erectum fuiſse conſtat , non etiam in cætera Campania ; in qua dignitate Nolanos eſse prælectos intelligendum eſt , niſi certa proprietas cognomenti addita vetuiſſet . Idem & illud : T. RUTILIO. VARO. TRIB. MIL. LEG.V. MACEDONIC. PRÆF. ALAE. BOS. Q. DIVI. VESPASIANI. AED. CUR. COM. IMPERATO. PATRONO. D.D. F hunc quoque fuiſse Nolanum ex eo licet conjectari . Namque marmor magnum eſt , atque Nolæ inciſum . Quare præſentia ſua nomen patriæ ſignificatur , addique ipſum non oportuit . Quinetiam locus datus eſt à Decurionibus Nolanis . His ſimilia quamplurima alia comperta leguntur . Demum certamina , quæ inter pueros Nolanos fieri ſolent , atque curſus , & magiſtratus quidam teſtantur militarem artem placuiſse ſummopere Nolanis , de quibus inferius ſuis in locis amplius diſputabitur . Magnam curam nimirum agrorum quoque atque rei ruſticæ inviſse Nolanos clarum eſt ; omnis enim Nolanus ager à crebris villis , pagiſque fuit oc-

occupatus, atque eo modo ad noſtra uſque tempora diviſus permanſit. Quod eò factum eſt, quò coloni prope agros colendos forent, ac jumenta, boves, porci, capræ, oves, gallinæ, columbi, examina melius curarentur, & alerentur: meſses quoque atque vindemiæ opportunè domum transportarentur. Non enim eodem tempore magna res commode, & colligi, & advectari via multa poteſt. Quinetiam fœcunditas agri ſuapte natura ad agriculturam colendam, ut nunc allicit, ita tum homines allexiſse creditur: utilitas enim magna accedit iis, qui agros colunt fœcundos: idque ſumma cum voluptate honeſta. In agro item Nolano multam rerum culturam viguiſse oſtendunt Stabiæ; ad has enim omnes fructus Nolanorum venales, ut nunc devehuntur, devehebantur; atque illinc Romam aliove navibus transferebantur. Quamobrem Romani erant allecti fœcunditate, felicitateque agri Nolani, & facilitate transferendi Romam agrorum fructus, & proventus, villas non paucas in agro Nolano feciſse videntur; aliquæ n. villæ in agro noſtro à Romanis nominibus apparent appellationem accepiſse: veluti *Pompejanum*, *Marianum*, *Octavianum*, *Fabianum*. Quinetiam tanto gratior agricultura Nolanis fuit, ut non opere ſolummodo eam tractarint, executique ſint: ſed etiam libros de re ruſtica placitum ſit aliquando edere; eoſdem nimirum docte factos, non modo Romani doctiores deinde minus ſprevere, ſed etiam ſummo ſtudio ſecuti, & edocti ſunt. Præſertim M. *Cato*, qui in libro de re ruſtica ſæpius legitur citaſse *Memium Percenium* Nolanum; is n. præter alia primus viſus eſt docuiſse quo pacto ſeri cupreſseta oporteret; diligentis quoque agriculationis Nolanæ indicio ſunt inſtrumenta concinne fabrefacta. Namque præter cætera Italia tota laudabantur agricolarum quædam inſtrumenta Nolana; idem *Cato* autor eſt. Mercaturam demum exercuiſse Nolanos, agricultura coegit, & docuit præter innatam lucri facilitatem. Namque collecti fructus emptorem expectant, ac optant: emptio vero fit, aut compenſatione nummorum, aut rerum aliarum commutatione. Evehentes itaque Nolani ſuos fructus interdum commutationem facere cogebantur cum iis mercimoniis, quæ Nolam, aliove revecta lucrum majus parere valuiſsent. Quinetiam Stabiæ monſtrant mercaturam Nolanam; illic n. extitiſse Nolanorum emporium, ſcribit *Strabo*: quod uſque ad noſtra tempora, tum ipſum, tum uſus ſervatus eſt. Ex quibus aperte jam patet, & divinum cultum, & philoſophiam, & militarem artem, & agriculturam, ac mercaturam inter Nolanos excelluiſse: quibus ſtudiis, ingeniiſque recte ſtructa conſtanſque fuit reſpub. Nolana.

DE ELEGANTIA, VITÆQUE cultu, atque felicitate Nolanorum.

CAP. XVI.

DIctum eſt in agro Nolano plurimas villas manſiſſe diſiectas, in quibus omnia A Bacchi, atque Cereris arma ac inſtrumenta ſervabantur; hoc ipſum omni ruſticana ſorde liberaſſe urbem, neceſſum eſt; hac autem amota reliquæ ſolæ politiæ, & urbanitates ſolæ in urbe ipſa manebant ac retinebantur; accedebat quinetiam opulentia magna, cum ex agricultura, mercaturaque, tum ex arte militari adaucta: quæ ſociata cum mundiciis, atque moribus à philoſophia temperatis, nonniſi ſummam ac æmulandam elegantiam, vivendique cultum civibus cun- B ctis parere valebat. Proinde certo conjectari, atque noſſe quiſque poteſt: ſicuti amphitheatra tum duo, tum illuſtria erecta erant, ita & muri, & turres, & viæ ſtratæ, & templa, & exedræ, & ædes ornatu & decore magno ædificata, extructaque cernebantur; veſtimenta quinetiam elegantia, & domicilia ornata, item dapes opiparæ, & politæ menſæ. Quinetiam ſervi, & equi, & canes, & arma egregia; idque eo libentius, quo Nolanus pop. amicitia Romana tuebatur, fovebatur, gau- C debat. Neque niſi conſequens his eſt, orationem Nolanorum, atque mores non barbaricos, difficileſve, aut ruſticitate pollutos, ſed urbanos, miteſque, atque quales vel Athenis, vel Romæ oriundos decebat, cujus vel illud indicio eſſe poteſt. Namque populus Nolanus adusque noſtra tempora illam priſcam bonitatem, ac orationem retinuit; mitis n. eſt, voceſque Latias tam exacte profert, ut Italorum, barbarorumque Latina verba melius quam Nolani pronunciet nemo. Quod D vir aure ſolerti, ac noſtra tempeſtate doctiſſimus *Laurentius Valla* excipiens, ſentienſque, referre ſolebat atque admirari magnopere. Eo itaque pacto Nolani educati cum concordia & amicitia tranſegiſſe creduntur, libereque caveas, amphitheatraque ſpectatum, auditumque aſcendiſſe, atque muſicis, & honeſtæ voluptati ſtatis ſuiſque temporibus indulſiſſe, per quæ deprehendere quiſque poteſt, nuſquam ſeditiones, atque civilia odia aluiſſe Nolanos: ſicuti noſtra etiam tempe- E ſtate hujuſcemodi hominum inſanias ignorat, neſcitque popu. Nolanus. Quinetiam ubi natura ità conſtitutum eſt, ut homo antequam naſcatur, non ſolum poſtquam natus fuerit, elegantiam & vitæ diligentiam, atque cultum expoſtulet, ut omni ex parte completus evadat: videtur fortunatus ille vir eſſe, cui naſci, educari, inſtituique in urbe vitæ cultus, ac elegantiæ amatrice contingit. Nam omnino pulcher erit. Deformitas n. ſemper errorem arguit atque defe- F ctum. Ea pro re inter homines ruſticos, in quibus nullum eſt elegantiæ, vitæque ſtudium, turpitudo vehementer abundat. In urbibus vero illuſtribus homines maxima ex parte pulcherrimi producuntur. Quod ſi Nolani quaque in re fuere elegantiæ ſectatores, æquum eſt, pulcherrimos evaſiſſe. Quibus ex locis compertum eſt, Nolanos aliquando fuiſſe tribus præditos generibus bonorum: animi, corporis, atque rerum externarum dominæ, atque idcirco nobiliſſimos atque felices.

DE

DE NOLA

LIBER SECUNDUS.

IN EISDEM IN QUIBUS PRIus erat ſedibus Nolam præſentem ſtare.

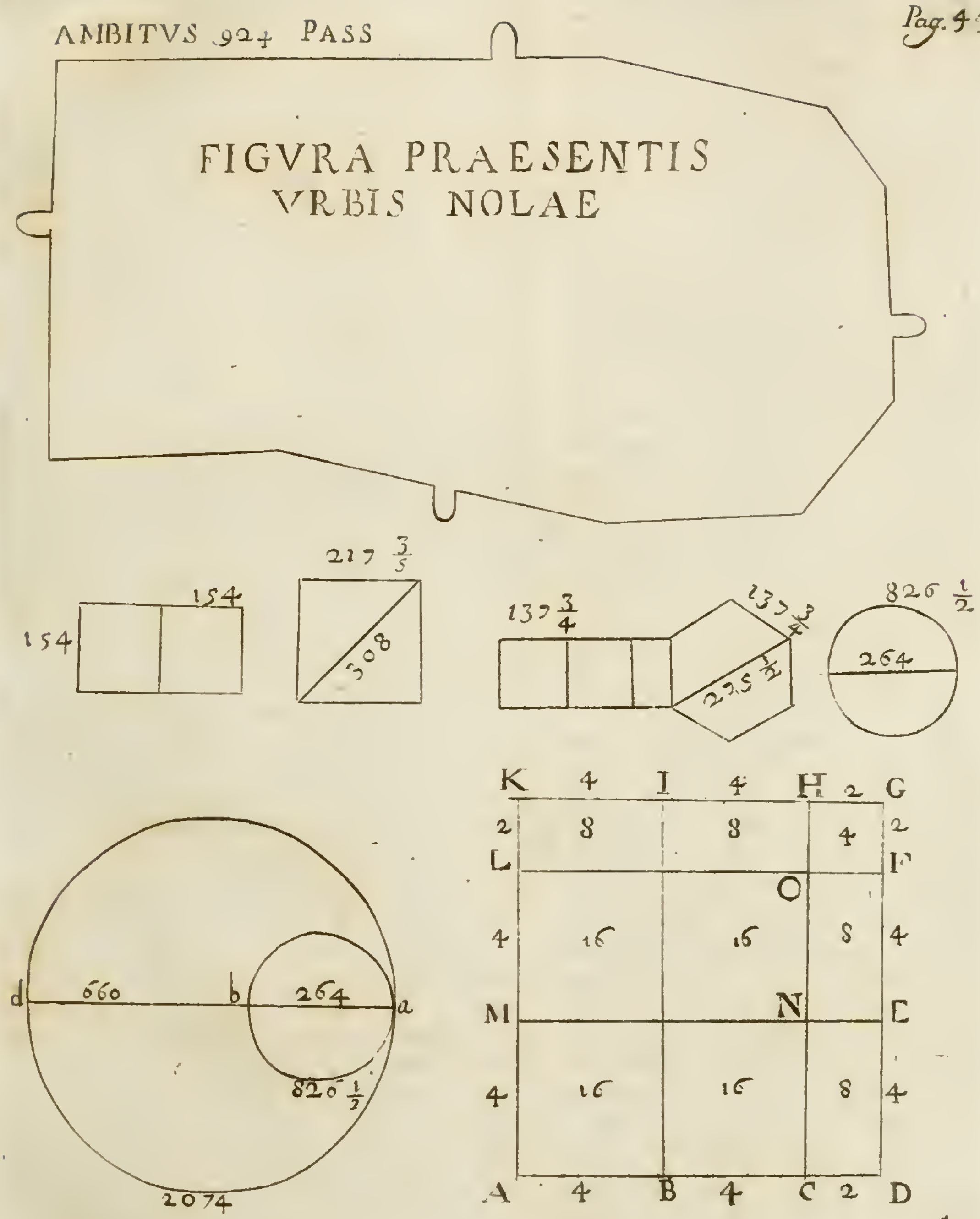
CAP. I.

URBS Nola quo in agro fundata, quamque magna, atque quibus moribus Nolani fuerint, idque abuſque origine aduſque tempeſtatem noſtram, iis, quæ memorata ſunt ſuperiore libello, explicatum eſt. Quonam autem modo nunc ſe habeat, hoc eſt Anno M. D. XII. poſt Jeſum Dominum, conſequens eſt, enarremus. Nola igitur præſens in eodem agro, atque ſedibus eiſdem jacet, in quibus olim ſtabilita extiterat. Quo ex loco illud conjectari licet, nunquam bello deletam urbem funditus fuiſſe, uſque adeove afflictatam, ut civium reliquiæ fugere coactæ ad aliquam villam vicinam venerint, coluerint, auxerint, Nolamque illam nominarint: ſicuti pleriſque accidit populis bello, aliove caſu de patrio ſolo propulſis, qui de monte in planiciem, aut de planicie ad montem, aut de urbe ad pagum, ſedeſque, atque lares mutando tranſmigravere: ſed ſedes antiquas, quaſque primum dantibus diis occuparant, ſemper coluere Nolani: neque mutando tantillo locum à laribus genioque ſuis degeneravere, ſeque cum paganis miſcuere, hoſpiteſve apud populos alienos uſquam manſere. In eiſdem autem ſedibus, in quibus prius erat, urbem præſentem ſtare, evidentiſſimum eſt. Pars enim hodiernæ urbis, quæ ad occaſum hybernum vergit, quæque vocatur *Turris rotunda*, inter duo amphitheatra prope procurrit; qua vero ſpectat arctum ad portam Samuelis, parietis partem laterici antiqui validique habet, quem vel templi vel magnæ domus fuiſſe, neceſſum eſt; is nunc intra urbem eſt, diſtatque à muro arctico, Samuelinaque porta circiter decem paſſus. Eidem parieti videlicet domus Tangorum, Fricciarum, Macceorum, atque Cæſarinorum inhærent, atque via, quæ per Samuelinam portam intrat urbem, ſcindit hunc eundem inter Macceas, & Cæſarinas domos. In media vero urbe præſente epiſcopium eſt, quod erat in antiqua Nola templum Jovis. Quinetiam in angulo urbis, in quo turris Megaldorum extat, fundamenta templi Servatoris antiquæ urbis à muro præſentis clauduntur; relinquo alia plura veſtigia ædificiorum, quæ paſſim per urbem inventa apparent, continueque ab effodientibus reperiuntur: quod ea, quæ retulimus, ſatis fidei luciſque præſtare facereve poſſunt ad oſtendendas antiquæ, atque hodiernæ Nolæ eaſdem ſedes eſſe.

DE FIGURA, ET AMBITU præſentis urbis: & quanto minor ſit hæc quam antiqua: deque numero ædium atque civium urbis utriuſque.

CAP. II.

B FIgura præſentis urbis quanquam undecim eſt angulorum, aliquanto tamen eſt longior; longior n. eſt, qua ab ortu occaſum verſus protenditur. Quinetiam qua ad occaſum vergit paulo arctior: qua vero ad ortum, latior. Latus quoque quod occaſum ſpectat, rectum eſt: id vero quod orientem ſolem excipit, anguloſa rotunditate curvatur. Proinde dimidio humani calcis. veſtigiive, quod à talo eſt, urbs hæc ſpectatur perſimilis: menſus vero ambitus nongentorum ac xx. quatuor paſſuum inventus C eſt. Area vero tanta eſt, quanta capere poteſt duo quadrata, quorum ſingula latera ſunt centenum quinquagenum quaternum paſſuum. Ea quinetiam duo quadrata in unum collecta efficiunt quadratum magnum, cujus ſingula latera ſunt ducentenum ſeptenumque denum paſſuum cum ternis quintis paſſus unius: ejuſdem vero ambitus eſt octingentorum ſeptuaginta paſſuum, cum ternis duabus quintis. Diametrus vero ipſius trecentorum ac octo paſſuum fere. Id ipſum autem D quadratum etiam tantum continet, quantum ſunt duo minora quam illa duo, quæ prius dicta ſunt quadrata, atque dimidium alterius. Quorum minorum quadratorum latera ſingula ſunt centenum tricenum ſeptenum paſſ. cum ternis quartis. Eadem vero duo quadrata cum dimidio ſimul conjuncta redduntur æqualia ſexangulo ſpacio, cujus ſingula latera ſunt æqualia lateribus ſingulis eorum duorum quadratorum. Sexangulum n. ſpacium, quod æquilaterum fuerit E alicui quadrato, eſt etiam eidem quadrato duplo ſes quialterum. Quamobrem quadratum illud magnum æquum eſt huic ſexangulo. Areæ itaque Nolanæ, quæ ad quadrilateram ſpeciem redacta fuerit, ambitus oræ erit octingentorum ac ſeptuaginta paſſuum fere. Diametrus vero trecentorum & octo fere; redactæ vero in ſpeciem ſexangulam erit ambitus octingentorum viginti ſex cum ſemiſſe; diametrus vero ducentorum ſeptuaginta quinque cum ſemiſſe. Item ſi circui- F tus ſexangulæ areæ reddatur orbis, erit ejus diametrus minor diametro ſexangulæ. Eſt n. diametrus rotundæ areæ ducentorum ſexaginta quatuor paſſ. fere. Atque hac ratione non arcta, brevive, ſed ampla, & tanquam paſſim progreſſa certam diametri quantitatem invenimus, atque comparabilem cum diametro antiquæ urbis; oportebat n. urbis præſentis aream cum antiquæ embado comparaturos invenire diametrum rotundæ areæ præſentis, ſicuti factum eſt; primum n. redegimus præſentis urbis aream in duo quadrata æqualia inter ſe, ſecundo hæc duo conjunximus in unum quadratum magnum, tertio magnum hoc diviſimus in duo quadra-

AMBITVS 924 PASS
FIGVRA PRAESENTIS
VRBIS NOLAE
154
154
217 3/5
308
137 3/4
137 3/4
225 1/2
826 1/2
264
d
660
b
264
a
826 1/2
2074
K 4 I 4 H 2 G
2 8 8 4 2
L F
O
4 16 16 8 4
M N E
4 16 16 8 4
A 4 B 4 C 2 D

drata & dimidium alterius, quarto hæc duo cum dimidio congregavimus in ſexangulum, poſtremo ſexangulum in orbem transformavimus ; ut hujus inveniremus diametrum certam comparabilemque ,diametro antiquæ. Qua inventa manifeſtum eſt , quanto præſens urbs arctior minorque eſt antiqua ; ambitus n. orbis antiquæ urbis erat duum millium ſeptuaginta quatuor paſſuum , diametrus vero ſexcentorum ſexaginta ; præſentis vero urbis circuitus orbis eſt octingentorum viginti ſex cum ſemiſſe ; diametrus vero ducentorum ſexaginta quatuor . Quare area antiquæ urbis eſt ſexſcupla ſesquiquarta præſentis urbis embadi capit ; n. hoc illa vetus ſexies & quadrantem . Namque duorum orbium , circulorumve alter ad alterum ea ratione refertur qua quadratum diametri hujus orbis ad quadratum diametri illius. : ut ſi diametrus hujus menſura fuerit quatuor pedum , illius vero duum , illius orbis , ac circulus. ad hujus circulum ita ſe habebit comparatus , ſicuti quadratum diametri quatuor pedum ad quadratum diametri duum: eſt autem quadratum illius ſexdecim pedum, hujus vero quadratum quatuor , quadruplus ille igitur hujus eſt . Quamobrem quum diametrus antiquæ urbis ſit ſexcentorum ſexaginta paſſ. præſentis vero ducentorum ſexaginta quatuor : eſtque illa ad hanc dupla ſesquialtera , non etiam area illius eſt dupla ſesquialtera præſentis , ſed ſeſcupla ſeſquiquarta ; quadratum n. illius ad quadratum hujus ita ſe habet : quod hoc modo facile eſt videre , pone diametrum præſentis eſſe quatuor pedum ; pones etiam diametrum antiquum eſſe pedum decem (eſt n. dupla ſeſquialtera) conſtituaſque ambas diametros in eadem linea , quæ ſit decem pedum A.D. hanc diviſeris in duobus locis B. & C. itaut linea A. B. ſit quantitate quatuor pedum . Item B. C. totidem , C. D. vero remaneat duum pedum , deinde conſtituas quadratum ſupra lineam A. D. erectis lineis D. G. & A. K. atque ducta linea K. G. Item dividas lineam erectam D. G. duob. punctis E. & F. pari menſu quo diviſa eſt linea A. D. eodem modo dividas lineam è regione erectam A. K. in punctis M. L. ſimiliter quoque dividas lineam K. G. ex tranſverſo deſcriptam videlicet in punctis I. H. ducaſque deinde lineas medias M. E. & L. F. item B. I. & C. H. feciſti jam quadratum ſuper lineam A. D. quod capit quadratum lineæ A. B. ſexies cum quarta . Namque A. C. O. L. ſunt quatuor quadrata ſibi æqualia . Item columna D. N. & altera columna N. F. ſociatæ, junctæque ſunt æquales quadrato lineæ A. B. ſunt enim dimidia quadrati ; ſimiliter ſe habent columna L. I. & I. O. ſunt n. æquales quadrato lineæ A. B. ſunt igitur ſex quadrata lineæ A. B. quadratum vero parvum H. F. eſt quarta pars quadrati linea A. B. eſt enim productum ex dimidia lineæ A. B. Quare qnadratum lineæ A. D. eſt ſeſcupulum ſeſquiquartum quadrato lineæ A. B. Idem eſt videre in numeris . Namque ſi latus A. D. ſit decem ejus quadratum erit centum : & ſi A. B. latus ſit quatuor , ejus quadratum erit ſexdecim . Centenarius

A vero capit ſedenarium ſexies atque quartam ejus , ſicuti in his figuris ſpectare apertiſſimè licet . Sin autem areas urbium antiquæ & præſentis non rotundas , ſed ſexangulas feceris : eamdem habere rationem neceſſe eſt; ſin vero duo decangulas utraſque redegeris: proportione atque comparatione eadem habere ſe oportet , qua quadrata diametrorum ſe habere dictum eſt ; hanc itaque rationem habet area præſentis urbis ad aream antiquæ.

B Quod ſi voluerimus veriore comparatione rem Nolanam dignoſcere , oportet etiam harum ambarum urbium non ſolum embada , ſed etiam habitandi modum , & rationem recenſere æſtimareque . Ita igitur compertum eſt , antiquæ Nolæ adeo frequenter habitatum eſſe , ut priuſquam à Pœtelio Dictatore caperetur , plurima ſuburbia oportuiſſet ædificari . In hac vero hodierna Nola tum ſuburbia nulla manent , tum etiam intra muros areæ multæ, amplæque , & horti quampluC rimi atque ampliſſimi reperiuntur . Quinetiam in ædibus ſingulis fere cavædia ſingula multo quam par eſt dilatata : quas *cortinas* , *corteſque* vocant: horum omnium ſuperfluam amplitudinem ſi conjunxerimus, alteram ſaltem urbis partem inanem eſſe nimirum cognoverimus ; reliquum vero ſi ad decentem habitandi in urbe modum conſtrinxeris , inveneris præſentem urbem non ſextam partem antiquæ , ſed duodecimam remanſiſſe ; præſens itaque pars duodecima eſt D antiquæ , undecim vero reliquæ deletæ ſunt. Quinetiam ubi hæc ita ſe habere novimus, compertum quoque eſt , ſi noſtra tempeſtate in urbe fuerint civium ad quatuor millia , in antiqua cenſa fuiſſe ad quinquaginta millia ; ſunt enim in urbe præſente haud pauciores quam ſeptingentæ ædes , in ædibus verò ſingulis plurimum ſena civium capita colunt , idque ſervis a connumeratione ſemotis . Quinetiam ex hiſce rationibus videtur in antiqua urbe extitiſſe ad octo milE lia ædium . Verum hoc ipſum non eſt uſquequaque aſſeverandum . Nam in urbe majore etiam ædes majores aliquanto ſtetiſſe decet , ad ſex millia verò excreviſſe , probabilius eſt , reputanti tantum continuiſſe domum antiquam , quantam nunc occupat domus una cum quincunce . Numerum verò civium , potius fuiſſe majorem , quàm qui paulo ante prolatus eſt . Nam quo domus eſt illuſtrior majorque , eo etiam familiam numeroſiorem habere par eſt ; cenſus itaque F civium fuit congruentior , qui ad ſexaginta millia capitum excrevit . Niſi quoque tantus fuiſſet populus Nolanus , nec amphitheatra nobilia condere , neque Annibalem arcere, ac vincere , idque ter valuiſſet . Eſt autem Nola præſens reliquum quoddam ejus partis antiquæ, quæ tum arctum , tum ortum ſpectabat ; namque præſens urbs à meridie ſpectat amphitheatrum marmoreum , ab occaſu vero latericium ; quæ intra urbem veterem extitiſſe dictum, compertumque eſt.

non enim hæc pars vallem claudit cum Sarno monte, veluti reliquus collis: quamobrem dextera ejus juga ſoli poſt ortum, meridianoque, atque poſt meridiano patefacit. Alter vero Gecalanus collis ab eodem angulo proficiſcens, inter occaſum æſtivum & arctum, ad mille & quingentos paſſus, ad uſque pagum Caſamarcianum excurrit: juga ejus læva antemeridiano ſoli, meridianoque, atque in occaſum inclinanti; dextera vero orienti, atque poſt meridiano pandens. Proinde angulus, ipſaque collium curvitas hybernum occaſum ſpectat. Collis item occidentalis maxima parte, atque qua ad arctum vergit, terrenus eſt: vix n. marmora in eo vides, idque vel in cacumine, vel in jugis: meridianus vero quique in ortum excurrit, atque ipſe uncus marmoreus eſt, præſertim circa verticem: rarius terrenus, idque per juga atque radices; & ille placide exurgit, raroque ad quingentos paſſus: hic vero meridianus frequentius ad mille paſſus aſcendit; eſt arduus atque circa verticem non facile cultum ſuſcipit. Hi itaque Gecalæ colles parvi quidem, ac perbreves ſunt: verum quo minores, eo gratioſiores atque præſtantiores, feracitate tanta, quanta ne ullis orbis partibus ſive colles, ſive campi, ſive verrucæ ſint, cedant. In his enim Bacchi vis maxima eſt, vina n. dulciſſima ſuaviſſimaque gignuntur: alia item auſtera: alia *Muſcatella* vocata: atque præter hæc vina *Græca* (ut ajunt) quæ omnia alba ſunt, cætera rubra, pellucida, & odoratiſſima, cuncta precioſa habentur. Oleæ nuſquam generoſior liquor: pomorum ut omnia genera, ita nullis ſecunda; ſunt ſpecus, ſunt ſpeculæ, ſunt proſpectus gratiſſimi: æſtate auras perpetuas, hyeme apricitatem magnam invenis, nives, aut gelu, aut pruinas neſciunt hi colles. Quamobrem fructus & flores præcoces quam plurimi in eis veniunt: alii contra ſerotini uſque ad hyemem in arboribus integerrimi pulcherrimique ſervantur. Citreorum item omnis varietas, prunus, cupreſſus, myrtus, roſmarinus, atque complures frutices nuſquam frondem linquentes, medicarum herbarum ingens numerus. Apibus certa atque optata manſio: luſciniarum, aliarumque avicularum vocalitate gaudentium civitas in eis collibus eſſe creditur. Et ne aliquando aures offendat Gecala dulcis, cicadas nullas gignit, admittitque, veluti omnis ager Nolanus etiam ea moleſtia caret. Demum colles hi non inferioribus gratiis afficiunt incolas, quam quibus ſtirpes, & aves proſequuntur; ſalubres enim uſque adeo ſunt, ut plerique Macrobii, & aduſque centenos annos in eis vixiſſe comperti ſint; ob has itaque partes gratiaſque, omnis ea collium regio a Græcis illis, priſciſque Nolanis appellata eſt γηκαλά, Gecala, hoc eſt, *terra bona pulcraque*: qualibet enim in parte tum bona, tum pulcra, tum feracitate ſua utiliſſima, tum aſpectu proſpectuque jucundiſſima. Oppidum vero, quod in concurſu duorum ipſorum collium anguloque extructum eſt, terræ cognomine eſt. Gecala enim ei quoque nomen eſt: quamquam poſteritas mu-

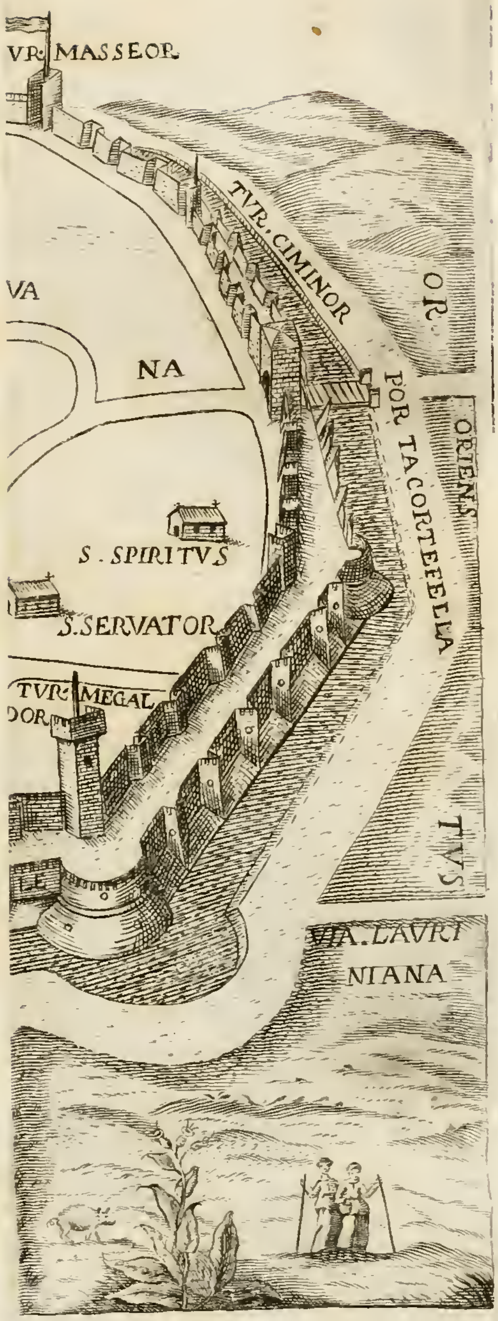
A tatis literis, & *Cecalam*, & *Cicalam* appellaverit, ſicuti hodierni Nolani appellant. Horum autem collium pars a Regulo urbis, pars à Nolanis, pars à Gecalanis civibus poſſeſſa eſt; oppidum vero ipſum ſolius reguli eſt. Legitur autem apud *Stephanum* Velcia urbs fuiſſe antiquæ Auſoniæ: & ut quidam arbitrantur in Samnio: à qua, quum eſſet deleta, videntur quædam reliquiæ civium tranſmigraſſe in eam vallem, quam ad ortum facit collis Veſcianus, qui B à Gecala proficiſcens verſus Abellam extenditur, atque in ea oppidum ſtruxiſſe, ipſumque feciſſe oppidanis cognomine, *Veſcianum* appellantes. Eſt autem hoc oppidum in confinibus Hirpinorum, & Campanorum; Collis vero Veſciani fere gratias omnes conceſſit collibus Gecalæ, eſt enim obſcurus, & umbratilis: quippe qui eo prope vertitur, unde vix occiduum, & inclinantem ſolem excipiat. Nam qua Gecalam attingit, aliquam parit utilitatem, oleas præſertim C per ſaxa producens atque fovens.

DE OPPIDO, PAGISQUE, atque cæteris, quæ in agro Nolano erecta ſunt.

CAP. VI.

Oppidum unum ac pagi complures, qui nunc in agro Nolano extant, hi ſunt. D Namque in collium unco Gecala oppidum circunſpectatur; hoc primum à Nolanis ædificatum eſſe, credere licet: ſimul propter belli occaſiones (imminet n. urbi Nolæ locus is) ſimul etiam propter commodiorem eorum collium cultum. Nolanos vero aliquos eo habitatum aſcendiſſe veluti in coloniam quandam, indicio eſt illud, quod ab antiquo tempore ad noſtram uſque tempeſtatem in uſu Nolanis eſt. Quum n. matrimonia nuptiæve ſanciuntur, pactaque, E & dotes ſpondentur, illa more antiquo Nolæ atque Gecalæ rata ſervari oportere exprimuntur, quod proprium eſt ſuumque coloniarum. Hoc autem oppidum ſuperioribus temporibus grandius fuiſſe, reliquiæ ædificiorum ac murorum oſtendunt: nunc vero pauculas caſas circa arcem retinet etiam muro ſeptas, ſolitudinem oppidi videntur feciſſe oppidani, qui alta loca relinquentes ad juga, radiceſque collium habitatum devenere: idque ob meliorem locorum condi- F tionem, præſertim, quum etiam campos colere placitum eſt; commodius enim, & colles, & campos colunt, qui inter utroſque habitant. Quamobrem ſub unco ipſo, atque colle meridiano per radices paſſim incolunt Gecalani pagos multos jungentes. Quorum primus ſub unco ipſo eſt *Sanctus Paulus* nuncupatus: deinde *Liber*: ac *Liberi*: ulterius vero *Bardi*. Nam ut eorum nomina plurativa oſtendunt, plures villæ fuere: atque eorum, qui aliqua ratione liberi, atque egregii, item qui bardi atque ruſticani eo tempore habebantur. In ipſo autem campo planicieve, qua Veſuvium meridiemque ſpectat, eſt pagus appellatus *San-*

ctus

VR: MASSEOR
TVR. CIMINOR
OR
VA
NA
POR TA CORTEFELLA
ORIENS
S. SPIRITVS
S.SERVATOR
TVR: MEGAL
DOR
LE
TVS
VIA. LAVRI
NIANA

ARCTVS
PORTA SAMVELIS
TVR·PRIORIS
TVR·QVINQ PONTAR
TVR MASSEOR
RAMVS VIAE PORTEL
DOCANA
VIA VICAN
COLLEGIV
SACELLVM IESV
S FRANCIS
AREA
VIA PORTELLI
VIA PORTELLA
D·IO·BP EPISCOPIVM
S APOSTOLVS
S FELIX
AREA
PORTICVS
VIA SCIGNA
VIA MEGALDINA
CASALENOVVM
S M NOVA
TVR CIMINOR
FELLA
NA
REGIA
VIA
S PAVLINVS
CORTE
S. SPIRITVS
S.SERVATOR
OCCASVS
PORTELLVM
VIA CORTEFELLANA
CLARA STELLA. S.CLARA
NOLA PRESENS
VIA SCRIGNARIANA
VIA MEGALDINA
PORTA CORTEFELLA
ORIENS
PORTA CLAVSA
TVRRIS PINVS
PORTA VICANCIVS
ARX
TVR. SCRIGNARIORVM
VIA MEG
TVR MEGAL DOR
TVR·ROTVNDA
POMERIVM
PRO
FRIS
AGGER
AGGER
VIA LAVRINIANA
VIA NAPOLIS
AVSTER
VIA SARNI
S.VICTORIA
4

ctus Eramus ab urbe diſtans ad octingentos paſſus, deinde pauco tractu interjecto Syricum eſt, & Sabinianum. Quorum uti priores incolatu minores, ita Sabinianum maxime excellit. Quinetiam prope Syricum ac ab occaſu hyberno veſtigia ſunt magni pagi jam deleti, quæ *Centuria* appellabatur, quæque nomen loco, atque veſtigia pauca ædium reliquit, ab occaſu vero pagus nullus extat. Ea vero pars agri, quæ vergit ad arctum complures pagos continet: ut Cœmeterium, templum jam memoratum, atque cognominem pagum: ulterius vero Campaſanum, Fabianum, ac verſus Veſciani collem Tophinum, Vineolam, Gallum, Comitianum, Cotinianum, Reſinianum, Ponticulum. Sub colle vero ipſo Pedemontium, quod prope deletum eſt: atque ad vallem Gecalæ, Caſam marcianam. Præter hæc in jugo Gecalæ occidentali templum eſt divo Angelo dicatum, cum cœnobio ſacerdotum præcepta divi Franciſci ſectantium, atque inter hoc monaſterium, & pagum Sanctum Paulum ſub ipſum oppidum Gecalam ad ipſaſque radices collis, fanum extructum eſt, ac Divo Joanni dicatum, cognomento *Cæſcum* (cæſcum enim Nolani ſaxum magnum vocant) quaſi de monte cæſum: fanum n. ſuper ſaxo erectum eſt; complura quinetiam ſacella huic ſimilia paſſim per omnem Nolani agri plagam licet videre. At vero inter Cæſcum, ac memoratum Franciſci monaſterium extat quaſi ſubterranea porticus, antiquum opus, quam *cryptoporticum* architecti quidam vocant: quæ ad voluptatem nunc tempore nunc frigore captandam extrui ſolebat: non publica modo publicoque ære, verum etiam ut quiſque amabat, ære privato ſibi ædificabat. Colle etiam ſub ipſo lapidicinæ marmorum videntur fuiſſe, unde abſciſſa creduntur cæmenta, quæ ad conſtruendum advecta ſunt amphitheatrum.

DE MURIS, POMOERIIS, promurali, foſſa, portis, & aggere præſentis urbis.

C A P. VII.

Tlietur ſe noſtra hac tempeſtate Nolana civitas muris, pomœriis, promurali, foſſa, portis, atque aggere. Murus eſt latitudinis quinque fere pedum, altitudinis vero xx. idem diſtinctus eſt frequentibus turribus quadratis terna latera extra murum exerentibus, interque ſe diſtantibus per octogenos pedes; quas vero turres ſupra portas, aut in concurſu murorum angulove, extrui contigit, hæ cæteris ſunt excelſiores, atque nomine proprio ſunt inſignes. Quinetiam in hoc muro quatuor portæ patent binæ binis averſæ, atque ſingulæ ſingulas cœli plagas ſpectantes; ad meridiem n. Veſuviumque prima verſa eſt, quæ *Vicancius* appellatur, is n. locus in urbe veteri videtur fuiſſe vicus Anciorum: unde attendit vicus Ancius atque Vicancius. Altera porta ſpectat occaſum vernum, cui nomen eſt *Portellum*. Nam in eodem muro occidentali erat porta antiquior, cui nomen erat *Porta*; verum quod Regia aliquanto ab ipſa aberat, iccirco aliam parvam portam huic vicinam reguli aperuere: ne vero duæ manerent portæ tam vicinæ, veterem clauſere muro, novam vero reddidere majorem, cui nomen minutum jam inditum remanſit. Claudendi veterem portam etiam hoc cauſa fuit; namque via, quæ per eam ferebat, magna aqua ex urbis ſtillicidiis collecta defluebat, quæ adeo illam excavarat fluendo, ut in foſſam prope deſcendere redacta ſit: qua pro re portam ineptam tranſeuntibus redditam clauſere. Tertia porta ſpectat arctum, ac montem Abellam Vicancio averſa; hæc appellata eſt *Samuelis* à cuſtode, vel vicino id nomen aſſumens, eſt n. familia civium Samuelium. Quarta ad ortum vernum verſa eſt, ac occidentalem Gecalæ collem conſpicit: eadem Portello averſa; nominata autem eſt *Cortefella*; videlicet à malo. Namque *Cortem* Nolani vocant tum domus cavædium, tum magni viri domum, *fellum* vero hominem appellant, qui felleus pravus falſuſque eſt; in quo itaque loco porta ſtatuta eſt, domus aliqua egregia quidem, ſed pravorum dominorum fuerat: quæ deleta, & loco, & portæ nomen idipſum reliquit, atque à poſteris ſervatum ſimul ad infamiam facti, ſimul etiam ut qui infamari metuant, caveant malefacere. Murus item à Vicancio procedens verſus occaſum æſtivum, perparum in urbem incurrit: primumque angulum ac foris cavum facit, in quo turris præſtans eſt, appellata *Pinus*: quod intra urbem vicina ei pinus altiſſima ſtabat, quam etiam vidimus; ab hoc angulo exiens murus ad occaſum vernum procedit quodam tractu uſque ad angulum: quem claudit cum muro occidentali recta veniente ab arcto. In quo angulo turris extat appellata *Rotunda*, quod magna ac ea figura eſt; ſpectat hæc turris occaſum hybernum, atque prope media eſt inter duo amphitheatra. Item murus occidentalis ab hac turre proficiſcens uſque ad portellum, in quo turrem habet nominatam *à Portello*: deinde recta procedit quouſque facit angulum cum muro occurrente ab ortu. In quo angulo turris extat vocitata *Quinque puntarum*, quæ anguloſa turris erat; *puntam* n. a pungendo angulum omnem appellant: arcticus vero murus ab hac turre exiens in ortum vernum uſque ad portam Samuelitanam, in qua turrem habet altam nominatam turrem *Samuelis*: deinde paulo etiam recta procedens, angulum facit cum muro occurrente ab ortu fere hyberno, in quo angulo turris eſt appellata *Prioris*, quod ei ſubjacent ædes Prioris. Prior autem is intelligitur ſacerdos, qui præfectus eſt monachorum Annunciatæ: cujus templum ac monaſterium eſt in jugo collis Veſciani, quod Caſæ marcianæ pago imminet; ab hac item turre murus excurrens in ortum fere hybernum recto atque longo tractu quouſque facit angulum cum muro occurrente fere à Vulturno vento: in quo angulo turris eſt *Maſſeorum*, quod illorum domus ei turri ſubjacet, ab eo vero idem, qui occurrit, murus brevi tractu progre-

greſſus attingit murum venientem prope à meridie, atque in concurſu turrem habet *Ciminorum* appellatam ab ædibus illorum. Ab hac item exiens murus recto ac longo progreſſu uſque ad Cortefellam portam pervenit, in qua turrem habet nuncupatam *à porta*. Item ultra portam hanc ipſam exiens parum declinat, ab auſtro, atque brevi ſpacio, quouſque angulum facit cum muro veniente fere ab Aphrico, ac in eo turrem *Sancti Spiritus* habet, quod fanum huic dicatum ſubjacet; ab ea item turre murus progreſſus verſus Aphricum unde occurrerat, longo rectoque tractu obvius fit muro venienti ab occidente prope verno: & in eo concurſu turris eſt *Megaldorum*, quod omnes domus, quæ ſub eo ſunt angulo, eius familiæ ſunt: à Megaldina turre procedit is, qui dictus eſt murus ad occaſum vernum recto ac longo ſpacio, quoad ei fit obvius murus ab occaſu prope æſtivo veniens, angulumque cum eo claudit, in quo turris eſt *Scrignariorum*: quod vicina eſt domus, quæ eius familiæ fuit; ab hac demum turre parvo tractu murus proficiſcitur ad foſſam uſque arcis: arx n. inter hunc murum atque portam Vicancium interjacet. Citra vero murum omnem urbis pomœrium eſt ad XV. pedes latum, quare nulla domus pacto aliquo attingit mœnia; ultra quoque mœnia alterum eſt pomœrium aliquanto arctius, quod inter murum, & promurale procurrit, promurale vero altitudinis eſt decem fere pedum, latitudinis duum, inter binas quaſque pinnas habens intervalla ſingula: à fundamento etiam promuralis eriſma demittitur in foſſam uſque ad aquam, itaut tegat internum foſſæ latus, atque promurale ſuffulciat, quod eriſma cum promurali, verbo novo *Barba canis* appellatur; in eo quinetiam promurali propugnacula quædam prominent; ſunt hæc ipſa turres veluti trilateræ metæ inverſæ, namque angulum ſolum exertantes, conum uſque ad imam foſſam demittunt. Turrium autem harum trilaterarum ſingulæ inter binas murorum turres reſpondent ſpectantque. In angulis vero hujus promuralis, turres ſunt rotundæ. Promurali quinetiam ſubjacet foſſa alta ad xx. pedes, lata ad quindecim, cujus latus externum terrenum eſt, non ulla anteride, quam *ſcarpam* vocant, munitum; ultra foſſam agger extat latitudine xx. pedum, altitudine ſupra naturale ſolum ſex pedum: ſuper quo via eſt, foſſam urbis omnem ambiens. Verum ultra aggerem occidentalem forum Boarium patet longitudine centum, latitudine vero quindecim paſſuum; ultra vero cæterum aggerem horti atque olitoris campi dilatantur, qui multo ſpacio patentes, amotis altis arboribus omne genus, ambiunt urbem, quanquam in foro Boario quod ante Portellum eſt, Tiliæ aliquot ordine digeſtæ extant, quæ ab Urſo ſunt ſatæ, ut ſub umbra poſſent mercatores paciſci; foſſa itaque urbem ambiens facit, ut ponte ſit opus ante portam unamquamque, ut in urbem fiat ingreſſus: ſtructura autem murorum, ac turrium non ex quadrato eſt lapide, ſed è ruderibus novis tophi atque intrito confecta.

A

DE ARCE NOLANA.

CAP. VIII.

ARx erecta eſt inter portam Vicancium atque murum extremum, qui ab ortus plaga aduſque foſſam arcis protenditur. Eſt inſula quædam quatriquetra, cuius latera ſingula ad octogenos pedes longa ſunt, quamque undique circundat foſſa altitudinis xx. pedum, latitudinis prope totidem; excepta B meridiana parte, quæ arctior quam cætera eſt, eriſmatis, & anteridibus utrinque firmata, quæ ab imo ad ſummum exurgentia terram, lateraque defendunt, ne foſſam ruendo compleant. In inſula vero ſunt quinque turres rotundæ, quarum una cæteris major in media inſula extat; ambitu CXX. pedum, altitudine totidem. Ferunt eam fuiſſe altiorem quadraginta pedibus cum pinnis mœnianis ſuper mutulis ſtantibus, ſed ab Urſo Urſino minutam ea celſitudine fuiſſe. In C imo turris huius carcer eſt, in quem per oſtium, quod in prima eſt teſtudine, ſontes demittuntur, retinenturque quoad cauſam dicant, atque pœnas dent. Quatuor vero turres reliquæ minores ſunt hærentes ſingulæ ſingulis inſulæ angulis, exurgenteſque ab ima foſſa quouſque ſupra ſolum ad quadraginta pedes extent: circuitus vero earum ad LX. pedes eſt, harum quælibet ſuper mutulis pinnas mœnianas, ac propugnacula habet; inter binas vero angulares turres pa- D ries ductus eſt latitudinis quatuor pedum, altitudinis paulo minoris quam turres, à quo media turris abeſt quindecim fere pedes. Duo arcis oſtia ſunt, alterum ad meridiem, quo itur extra urbem; alterum vergit ad arctum, quod ab arce in urbem ducit, atque ponte erectili greſſus in arcem utrinque fit; ambo quinetiam oſtia veluti in ſemiturribus quadratis ſunt aperta: quarum ſummitas expoſitis mutulis propugnacula habet. Quinetiam ultra foſſam meridianam arcis, E altera inſula parva eſt in ſpeciem hemicycli figurata, cuius curvatura, & umbo exterior eſt: frons vero e regione jacet oſtio arcis: hæc etiam circundatur à foſſa ſimili continuaque cæteris arcis foſſis, ab ima vero foſſa exurgit eriſma quouſque extet XVI. pedibus ſupra ſolum: idque in curvatura ipſa umbonis. Namque in fronte eriſma ſupra ſolum non exurgit: umbonis vero ambitus eſt ad LX. pedes. Eſt hæc veluti ſemiturris tanquam præmurale, quod ante oſtium F arcis externum erectum eſt; ab arce itaque ad hoc præmurale ponte erectili tranſitur. In arce ſemper eſt præfectus à regulo, quem *caſtellanum* appellant. Ex quibus jam liquet urbis præſentis principem partem atque caput hoc in loco eſſe.

DE REGIA.

CAP. IX.

ANtiqua regulorum domus ad portam eam urbis erecta eſt, quod Portellum appellatur, ut dictum eſt. Verum ea principum domus, regiaque non ſcindit urbis murum al-

altera parte intra, altera extra urbem manens, veluti arces extare ancipites ſolent, ſed univerſa intra urbem comprehenditur, tanto à muro portaque ſecedens, quantum internum pomœrium ſemel, atque iterum patet. Regia itaque ab occaſu, pomœrio, ab arcto area longa, in quam Portello intrantes, recipiuntur; ab ortu atque meridie hortis cingitur. Hæc autem ſub Raimundo Urſino, atque regulis ſuperioribus, ita ſeculo ferente, abiecta erat, atque ſtructuræ vilioris. Sub Urſo vero Urſino, qui domi militiæque vir fuit illuſtriſſimus, magnificentius ædificari cœpit: idque noſtra tempeſtate. Urſus n. dirutis fere cunctis ædificiis veteribus domum quatriquetram erigere aggreſsus eſt, cuius arcticum latus longitudinis eſt ad XXV. paſſus: orientale vero prope par eſt, ſed opus inchoatum reliquit; ea autem latera, quæ finem ſunt conſecuta, altitudinis ſunt fere duodenum paſſuum. Fabricæ autem cæteri parietes tophacei ſunt; paries vero ſeptentrionalis ſolus ex marmore quadrato eſt commiſſus, exceptis fundamento, ac parte eius interiore. Fundamentum enim totum eſt tophaceum: parietis vero facies exterior marmorea, interior vero tophacea conſtat: quod forte quadam evenit. Mens erat Urſo fabricam omnem ex tophis conficere, ignoranti multitudinem marmorum, quæ in fundamentis amphitheatri latebant orientalis. Ergo jacta ſunt regiæ fundamina ex tophis, auctaque quouſque ſolo terræ æqua eſſe videbantur. Interea vero aliqua effoſſa ſunt marmora in amphitheatro, ut illis regiæ anguli firmarentur, at effoſſa effodientibus alia ſubeſſe marmora patefecere: quamobrem tot effoſſa ſunt, ut eius parietis tres ordines ex eis marmoribus, non modo anguli, erecti ſint ſupra fundamenta. Res cœpit apparere magnifica uſque adeo, ut Regulo auctus ſit animus erigendi modo eo parietem, quoad marmora ſuppeterent. Cui amphitheatrum tot præſtitit, quot non modo totam parietis altitudinem atque angulos regiæ pilaſque multas, & baſes, atque coronamenta omnia conficere, ſed innumera quoque potuere ſupereſſe; at vero ubi viſum eſt id opus expediri, omnes, qui fabricam eam ab initio norant, judicarunt illum parietem brevi deciſurum; quod tophacea fundamenta nequirent diu tolerare tot immenſa marmorum pondera, atque in tantam altitudinem evecta. In eodem pariete oſtium marmoreum eſt, atque ſupra oſtium ſtatua ex marmore Pario Urſi reguli: in pariete vero meridiano alterum eſt è regione apertum oſtium, quod in hortos ducit. Fabrica autem abuſque medietate fere lateris occidentalis incipiens, ac procedens verſus arctum, vertenſque ante arctum, deinde vertens ante ortum uſque ad medietatem orientalis lateris, finita eſt ita, ut tectum etiam ſit indepta: ſequens vero uſque ad oſtium meridianum jam dictum, inchoatum opus eſt; in hac enim inchoata parte ſolæ ſunt cœnationes teſtudinibus altis validiſque contectæ, quæ veluti primam contignationem præſtitere; reliquus vero regiæ angulus, qui occaſum hybernum ſpectat, vetuſta illa ædificia etiam retinet; quod evenit, bello Hetruſco Urſum trahente. Rex Ferdinandus enim cum Florentinis bellaturus in Hetruriam miſit Urſum ducem exercitus: is inibi contractis torminibus Viterbii ægrotans hominem exuit; nec fabricæ deinde quiſquam unquam quicquam adiecit.

DE PORTICU NOLANA atque viis urbis.

CAP. X.

IN media urbe tethredra quædam extat, quod *Segium* vocant à ſedendo; mihi verò non tethredram hexedramve, ſed *porticum* liceat appellare. Figura eſt quatriquetra: ac altera longitudinis eſt quinque paſſuum, altera latitudinis pedum XX., altitudinis vero ad tres paſſus; extenditur autem ab ortu verſus occaſum vernum. Hujus latus occiduum atque arcticum ſolidus paries eſt. Lateris vero meridiani ſiniſtra pars paries quoque eſt, dextera vero arcu ducto adaperta eſt. Latus autem orientale eſt ſolus arcus: ſed uterque arcus altero cornu ſuper uno eodemque capitello columnæ firmantur: quæ in angulo, quem ipſi concurrentes arcus terminant, ſola extat; hæc alta eſt ad X. pedes: tegitur autem porticus teſtudinibus duabus medio intercedente ac longitudinem porticus ſecante: cacumen pluteis coronariis circumductis finitur. Quare ab ortu toto, & à dimidiato meridiano porticus aperitur, totaque intus videtur, cætera clauditur. Neque viis ambientibus æquum pavimentum habet: ſed altius adeo, ut ſex gradibus aſcendendum in ipſum ſit. Intus autem ambitu toto ſedilia ſolummodo eriguntur, quæ dividuntur à duobus, qui in ipſa ſcandunt aditibus: altero ſub medio arcu meridiano: altero ſub medio arcu orientali: qui aditus ſunt latitudinis ternorum pedum. Viarum autem urbis duæ ſunt principes: altera à porta Vicancio ad portam Samuelinam extenſa eſt: altera à Cortefella ad portam antiquam, quæ nunc clauſa eſt, protenditur. Sed harum Vicanciana eſt nobilior; à capite n. principeque urbis parte, quæ Vicancius eſt, exoritur, atque omnis hoſpitum advenarum; viatorumque tranſitus hac ipſa fit; domus quinetiam meritoriæ fere omnes atque nobiliores viæ huic adjacent; hæ vero principes viæ duæ ſeſe concidunt ſub porticu eo modo, ut illius columnæ baſis coronaque prematur ab angulo ipſo viarum, qui ad occaſum æſtivum vergit. Neque recta procurrunt hæ viæ. Nam præſertim dextrorſum ſiniſtrorſumque ſerpentes, partim recte procedunt. Ex quo licet conjectari, præſentem urbem, non ut diviſa, ſed ut rapta fuiſſet, ita ædificatam eſſe. Neque ædificiorum viarumve ratio, & ordo habitus eſt in ædificandi principio: ſed lubentia, & propria cujuſque commoditas antecelluit. Præter autem has vias celebrantur aliæ duæ, non ut principales, ſed ſecundo loco præſtantes, quæ à meridiano pomœrio exortæ verſus arctum ſulcando urbem protenduntur, &

& eædem ſecant viam principem, quæ a porticu ad Cortefellam portam excurrit. Verum earum duarum altera, quæ orientalior eſt, paulo citra turrem Megaldinam exorta, anteque fanum Servatoris procedens, ad murum pomœriumque ſeptentrionale pertingit ita, ut ſiniſtrorſum, parumque diſtantem turrem prioris habeat; eadem item medio curriculo viam Cortefellanam incurrens de tranſverſo ſecat: atque angulo, qui vergit ad ortum æſtivum, ſacellum ſanctæ Mariæ Novæ concipit; ab hac vero ſectione aduſque murum arcticum ipſa via ampla rectaque patet, quæ *Caſale novum* appellatur. Altera vero hujus ſocia, ac non principalis via à turre Scrignariana, quæ prope arcem extat, incipit, principio parum obliqua: deinde ampla, & recta procurrit, ac viam Cortefellanam, etiam incidens ſecat paulo inferius ſectione antedicta, atque in angulo hujus ſectionis, qui vergit ad occaſum hybernum, erectum eſt fanum divo Paulino dicatum. Deinde verſus arctum ſerpens per quinquaginta paſſus finitur, inque ejus fine monaſterium obvium fit virginum, quod *Collegium* appellant. Eſt inſuper tertia ac non principalis via, quæ non ab Auſtro ad Arctum ut illæ: ſed ex tranſverſo ab occaſu verſus ortum excurrens; hæc enim initium ſumit à pomœrio, quod inter portellum, ac turrem quinque pentarum interjacet: primumque recta, deinde parum obliqua procedit, ſecatque viam Vicancianam, quæ inter Porticum eſt, & portam Samuelinam ita, ut abſit ea ſectio à porticu triginta quinque paſſus, habetque in angulo, qui vergit ad occaſum æſtivum, emporium extructum compluribus pilis arcubuſque, tum in ambitu, tum in ſolo ipſo, quod non fornice ſed contignatione tectum eſt: quæ *docana*, hoc eſt ſuſceptorium appellatur; in angulo vero, qui ad occaſum hybernum vertitur, templum Felicis in platea erectum eſt: eadem deinde via XII. paſſus procedens paulum extumet, Macellumque inibi à ſiniſtra oſtendit; extumet autem quod fundamenta, & reliquiæ templi, ac baſilicæ divi Felicis Junioris, quæ uſque eo extendebatur, ut dicetur inferius, extuberant eo in loco ſolum. Superato vero hoc ſolo ſerpens procedit eadem Portellana via, incurritque in extremam viam, quæ ab auſtro, & à turre Scrignariana venire memorata eſt, atque angulum unum cum ea facit; non enim ſe ſcindunt, nec prætereunt. Cujus anguli e regione monaſterium eſt Virginum, ut dictum eſt. Verum ab eo angulo viarumque earum concurſu angiportus quidam derivatur, qui per anfractus perbreves verſus ortum vernum procedens in Caſale novum erumpit. Cæteræ autem urbis viæ veluti rivuli ſunt ab hiſce, quæ dictæ ſunt, defluentes, atque inſularum ſectiones, & viciniæ ſunt: excepto pomœrio interiore, quod ſub mœnibus perpetuo procedens tanquam Oceanus cunctas urbis vias gignit, & ambit. Harum quinetiam viarum aliquæ ſtratæ marmore ſpectantur: quæ marmora Nolani vocant *ſilices*. Ea enim quæ à Vicancio ad Samuelis portam tenditur, ſtrata tota eſt:

A quæ vero à Cortefella venit quouſque ſcindit Vicancianam viam ſub porticu, atque paulo ulterius, ea omnis ſtrata eſt; cætera vero, quæ aduſque portam clauſam, quæque *Clara ſtella* vocatur, ſilice vacat. Quinetiam adjectivarum viarum, atque non principalium ea pars, quæ inter ſacellum ſanctæ Mariæ Novæ, atque fanum Servatoris interjacet, ſtrata ſolummodo eſt. Item ea, quæ à ſacello Servatoris verſus Cortefellam vertitur, donec cum portæ hujus via B jungitur, ſilice contecta eſt. Contra vero quæ à Portello aſcendit uſque eo, ubi Vicancianam ſecat ſub docana, ſtrata perſtat, cætera ſilice caret; eadem via, quæ à Portello tenditur, antequam Vicancianam attingat, ramum ſiniſtrorſum producit, qui docanam ab occaſu terminans revertitur ſerpendo verſus occaſum æſtivum, quoad in latum templi Franciſco dicati incurrit: is ramus ſilice ſtratus eſt. Item Vicanciana ſtatim in urbem intrans ramum dextrorſum C fundit viam Scrignarianam uſque procurrentem, qui marmore teſſellatus eſt, quique noſtra vicinia eſt. Eadem inſuper Vicanciana citra portam Samuelinam, ultra vero parietem antiquum, alterum ramum dextrorſum derivat pomœrium uſque protenſum, qui quoque ſtratus eſt: reliquæ vero viæ omnes ſilice, atque ſtramento marmoreo omni vacant.

D

DE BASILICA URBIS principe & Epiſcopio,

CAP. XI.

SIcuti viæ primariæ ſeſe recta ſectione concidentes in angulo, qui vergit ad occaſum æſtivum à duobus lateribus porticum ambiunt; ita in altero angulo, qui vertitur ad ortum æſtivum inſulam quandam claudunt ab occaſu quidem Vicanciana, à meridie ve- E ro Cortefellana; ſed tamen Vicanciana recta procurrens à Porticu ad uſque alteram ſectionem, quæ ſub Docana fit curriculo XXXV. paſſuum: Cortefellana vero ab eadem porticu recta procedens uſque ad ſectionem fani Paulino dicati, tractu paſſuum quinque, & quadraginta. Eandem quinetiam inſulam ab arcto claudit via Portelli, quæ à Docana uſque ad angulum, cui Collegium monaſterium hæret, procedit menſu quoque XXXXV. paſ. ab ortu vero claudit via Scrignariana, quæ F ab hoc angulo aduſque ſectionem Divi Paulini protenditur, curriculo quadraginta fere paſſuum. In hac itaque inſula templum urbis maximum primumque extat, Divæ Mariæ nunc dicatum, quod *Epiſcopium* vocant: aut quod ipſi templo Epiſcopium, hoc eſt Epiſcopi domus hæret: aut quod in eo ſacra facit Epiſcopus; veruntamen verbum id diverſa pronunciatione à Nolanis quam à cæteris Latinis profertur; hi n. epiſcopium cum accentu in antepenultima Latina facta dictione pronunciant. Nolani vero Græcam, & peculiarem loco vocem ſervantes cum flexo in penultima proferunt. Tempore autem Divi Paulini dedicatio tem-

pli

pli fuit *Dominedio* , deus n. tum *Dominedius* vocabatur : quod verbum in ore jurantium ac invocantium deum uſque ad noſtra tempora ſervatum audimus . Præter hæc ædis hujus ſi non figuram , ſed ſacrificia ſpectaveris , *templum* appellare convenit : ſin vero figuram non ſacrificia , *baſilicam* potius dices; baſilica enim ædes oblonga quadrangulaque eſt , altera januam , altera e regione cellam, vel dicas hemicyclum habet . Neque quoque certa baſilica eſt : nam inter ædem & cellam tranſverſa interiacet altera oblonga ædes, quem *titulum* appellant. Quamobrem hæ duæ ædes figuram T. literæ præſentant : cui ſi cellam ſuperaddideris , tunicam cum cucullo ac extentis manicis fixeris . Neque in hoc templo hæc memorata ſolum reperiuntur : ſed etiam hæc ipſa tanquam cum capite tunica additas continet duas alias baſilicas , titulo eodem diſcriminatas à cellis : quarum ædes, mediam jam dictam majorem ædem utrinque adjacentes continent : cellæ vero circa cellam majorem locantur . Quoniam vero totum ædificium templumve conſtat ex cellis ædibuſque : quæ partes ſunt baſilicæ non templi : *baſilica* potius appellanda eſt , quam templum. Sunt itaque hujus baſilicæ ſeptem partes , tres quidem ædes pari longitudine , ſed media amplior cæteris : quarum media appellatur media ædes , à recentioribus vero *Navis* : alteræ laterales ædes , nunc *alæ* dicuntur : quarta pars eſt ædes tranſverſa his tribus , quibus & ipſa aliquanto eſt brevior , vocaturque *trabs* ſive *titulus* . Quinta pars eſt Hemicyclum , ſive cella major , quam *tribunam* dicunt , debentes dicere *tribunal* ; quæ in altero tituli latere eſt e regione mediæ ædi reſpondens . Sexta ſeptimaque ſunt duæ cellæ minores utramque alam è regione ſpectantes , ac in eodem latere tituli , in quo major cella eſt , poſita mediam cellam circunſtant , ſi quando titulus altero longiori latere ac occidentali capita ædium trium terminat : in altero vero orientali huic æque diſtanti cellas tres habet , ſive tribunalia dicat ; baſilicæ autem longitudo patet à pariete januarum aduſque curvaturas cellarum : latitudo vero ab externo pariete dextræ alæ ad externum ſiniſtræ ; caput baſilicæ eſt titulus atque cellæ , præcipueque cella major : quod ab eis tanquam à capite cætera initium habent ; pes vero ejus, paries eſt , in quo ſunt januæ , ad eum n. terminatur baſilica : ſicuti ad pedes deſinit corpus à capite originem ſumens . Quod ſi parietem januarum frontem velis eſſe , eo quod à fronte eſt , cellas baſilicæ dices occiput atque receſſum . Longitudo quoque baſilicæ ab ortu verſus occaſum tenditur : atque pes baſilicæ eſt prope mediam viam Vicancianam : à qua per interjectam parvam aream diſtat : caput vero in inſulam penetrat . Eſt autem tituli longitudo ad XV. latitudo ad quinque, altitudo ad XII. paſſus . Ejuſdem paries occiduus , quo cum tribus ædibus conjungitur, habet tres magnos arcus , quorum medius eſt aliis major : per quos arcus non modo tranſitus ampliſſimus fit de titulo in alas , & navem : verum etiam idem aer , & eadem inanitas omnium quatuor ædium redditur ; paries autem tituli orientalis cellas tres me-

A moratas habet, ſingulas ſingulis arcubus prædictis è regione jacentes : atque ſingulæ cellæ ſingulas continent aras , ſed ara majoris cellæ aliquot gradibus excellit . Quinetiam tituli paries auſtralis in angulo orientali parvo arcu aperitur : per quem tranſitus fit deſcendentibus in templum Apoſtolorum , de quo inferius dicetur . Media autem ædes in longum porrigitur ad XX. paſſus : cujus latitudo altitudoque pares ſunt titulo . Ejus vero dexter atque lævus paries , quibus B diſtinguitur ab aliis ſuprema in parte , feneſtras multas atque oblongas continet : in ima vero pilis ac interpilaribus & arcubus magnis æqualibus apertus eſt : unde & mediæ ædis , & alarum utrarumque inanitas & proſpectus idem redditur . Alarum vero parietes exteriores ſolidi ſunt , raras ſolummodo feneſtras habentes . Et in eorum , qui ſeptentrionalis eſt, medio oſtium eſt , quo iter fit in parvam aream, quæ ante fanum divi Joannis Baptiſtæ patet ; ſunt iidem parietes longitudine pares parieti- C bus ædis mediæ , altitudine vero dimidio minores . Eodem modo , & alæ ipſæ ſunt longitudine pares ædi mediæ:amplitudo vero earum alarum eſt triente quam media minor . Demum media ædes , atque alæ in pede baſilicæ clauduntur pariete uno , in quo tres ſunt januæ , quarum media multo aliis major ; ſupra vero majorem januam ſunt duæ feneſtræ oblongæ , ſupra quas eſt oculus , atque faſtigium : at ſupra majores januas ſingulæ ſunt feneſtræ , illis , quas diximus minores , ſupra quas ſemi- D faſtigium erigitur , tectum imbricatum , ſolum vero lithoſtratum ; media quinetiam ædes diviſa eſt in duas partes : quarum major vergit ad januam , minor à titulo eſt , parietibus parvulis diſtinguentibus , ac in medio arcum , ut oſtium continentibus . per quem arcum de majore in minorem Navis partem tranſitur ; alti ſunt hi parietuli ad X. pedes; non ſolum ea minor pars hiſce parietulis in longitudine terminatur , ſed etiam à lævo, ac dextro latere clauditur . Quamobrem ab E occaſu arcum , ab ortu vero interpilare magnum tituli habet : quæ expedita apertaque ſunt ; ille quidem , ut ingredientibus pateat aditus : interpilare vero , ut ara magna videatur . In hac ipſa parte ſunt quatuor ſedium ordines , quæ ex aſſeribus nuceis compactæ ſunt : bini à dextera , ac bini à ſiniſtra, qui ab antis oſtii arcuſve ad angulos dextrum lævumque , & ab angulis aduſque pilas tituli porriguntur ; eorum ordinum vero exteriores duo ſunt eminentiores , atque concameratio- F ne una veluti fornice contecti : in quis ſellæ diſtinctæ ſunt opere pulcherrimo ſegmentato, ac virgulato ; reliqui vero ordines duo ſunt inferiores , carenteſque & tegmine camerato, & ornamento ſegmentationis ; quamobrem qui in medio eo loco eſt , omnes undique intuetur ſellas . Quinetiam ſub ordinibus inferioribus ſedilia quædam alia extenduntur , non diſtincta in ſellas , ſed unam communemque ſedem facientia . Appellatus eſt locus is *Chorus* , dicitur quoque à recentioribus *Chorhoſpita* numero plurativo ; hoc eſt loca, vel ſolia hemicyclave ſuſcipientia chorum , ſunt qui dicunt *Chorhoſpitæ* ; hoc eſt, ſellæ capientes chorum , hoſpitum n. id eſſe

vult

vult, quod ſuſcipit cum amplexu, & charitate quadam; chorus autem ordo canentium eſt, hic n. ſacerdotes ſedentes quotidianas rogationes, & hymnos divinos cantant. Reliqua vero ædis pars nomine caret; appelletur ergo *prochorus*, ſeu *chori atrium*; ſub choro autem hoc ipſo ſacellum eſt ſubterraneum, divo Felici dicatum: quod teſtudine tegitur, quæ tribus columnarum ordinibus fulcitur; huc deſcenſus duo per gradus aliquot fiunt: ſinguli de altera baſilicæ ala adeuntes. In occiduo vero ſacelli huius latere ara extat: & ſupra aram menſa marmorea erecta, ac pertuſa trajectaque canaliculo argenteo, unde liquor quidam ſtiriatim fluens decidit tum, cum maxime urget hyemale gelu, quem liquorem *mannam* vocant, idemque *Divi ſudor eſſe* creditur, cuius corpus in puteo jacet; hic nempe à tergo tabulæ marmoreæ patet, ac in imum deſcendit. Hoc quinetiam ſacellum antiqui partem templi fuiſſe, arbitrandum eſt: quod ſubterraneum eſt humi, & depreſſum; appellant hoc ſubterraneum ſacellum *juſum corpus*: juſum dicentes contrariũ ſus,quod *ſus*, & *ſuſum* dicunt, hoc eſt, locus corporis beati Felicis quod ſubterius eſt: ſed baſilica tempeſtate noſtra conſtructa eſt. Cujus Fabricæ præfectus fuit etiam gratuitus patruus noſter Leo, vir militiæ domique egregius, patriæ amantiſſimus adeo, ut dum illius curaret rem, negligeret frequentiſſimè ſuam: modeſtia ac juſtitia tanta præditus, ut omnia Reipub.præclara ei credita ſint munia, non modo magnæ hujus fabricæ præfectura. Gratus inſuper fuit populo, gratiſſimus regulis, præſertim Raimundo Urſino Salerni Nolæque Principi, atque Joanni Antonio Urſino Tarenti regulo potentiſſimo: idem malos conniventer præteribat: bonos ac doctos colebat, obſervabat, ſectabatur. Pollebat oratione non quidem celeri, longave, ſed brevi, ſevera, plena ac lucida; quamobrem in conſeſſu dicens ſemper laudatus fuit; privatim quoque quam familiariter ſe geſſerit, vita & vivendi ratio argumento eſſe poteſt; cum Marino enim fratre tum ſuperiore ætate, tum maximè ſeneſcens triginta annos in eadem domo amiciſſimè vixit, in eademque menſa ſemper cum eo cœnavit; vixit annis octoginta. Longe demum major digniorque fuit is Leo, quàm qui hoc noſtro calamo repræſentari valeat. Sub baſilicæ autem fronte præter aream viamque, area magna eſt in conſpectu, quem *Mercatum* appellant. Quinetiam lateri meridianæ alæ hæret turris, in cujus ſummo vertice campanæ pendent: unde illam vocant *Campanarium*. Hoc quadratum eſt, atque celſitudine templo imminet, infima vero pars amplior, ac è lapide quadrato compacta, quæ marmorea pars altitudinis ſexaginta ferè pedum exiſtit; in ambitu verò ejus marmora quædam ordine locata ſculptaque ſunt, tum poetim, tum militarem artem ætatis ſuæ teſtantia; opus idipſum ſculptile a manu docta elaboratum, antiquiſſimum eſt: atque non ut campanaria turri baſis fundaretur, ſed ut ſuperbiori potius ædificio ſubjaceret. Quinetiam in eadem inſula atque angulo baſilicæ, qui ad Vulturnum

A ventum vertitur, baſilica alia parva antiquaque hæret, media æde aliſque atque cellis tribus compoſita: titulus vero deeſt. Hujus mediæ ædis parietes ſupra columnas ex marmore peregrino tornatiles pulcherrimasque inſidentes erecti ſunt: quarum columnarum ſingulæ longitudinis ſunt ſenum denum pedum. Sed in meridiano latere undecim earum erectæ ſunt, in arctico vero novem: quod hujus lateris duas columnas occupavit angulus tituli baſilicæ majoris, in quo an-
B gulo, ut dictum eſt, tranſitus per arcum apertum de altera in alteram harum ambarum baſilicarum fit, parietes vero tantundem ſuper eis columnis exurgunt. Pavimentum autem fani hujus depreſſius XII. pedibus, quam vulgare ſolum eſt: alæ vero fronſque atque cellæ, parietibus clauduntur: tectum imbrice ſtructum. Ejuſdem longitudo ab ortu in occaſum tenditur ad decem paſſus. Janua non in fronte, ſed in ala meridionali patet. Ala enim eadem per aream XX.
C pedum latam diſtat à via Cortefellana: ea vero janua non ſtatim deſcenſum præbet in templum: ſed ſecus eius frontem iter æquale habet uſque latus meridianum, arcumque illic apertum tituli magnæ baſilicæ. Quare janua ſua utriuſque baſilicæ etiam alterius eſt. Eſt a. hoc iter latum quindecim fere pedum, longum autem quinquaginta: à quo toto dextrorſum per multos gradus deſcenditur in hanc minorem baſilicam: cui nunc nomen eſt *ſanctus Apoſtolus*. Eadem item
D in inſula, atque à plaga ſeptentrionali extat altera baſilica minor ſimplexque hærens angulo tituli, ac alæ arcticæ majoris baſilicæ, appellaturque *divus Ioannes Baptiſta*; eadem verſus occaſum vernum ab angulo tituli procurrit, ſicuti baſilica Apoſtoli ab angulo oppoſito in orientem extenditur; baſilica Joannis tota tophacea fabrica conſtat: cuius arcticum latus januaque viam attingit, quæ à Portello exoritur, macellumque è regione ſpectat. Duorum vero angulorum inſulæ, qui
E circunſtant frontem baſilicæ magnæ, alter ad emporium docanamque, ad Porticum alter ſpectantes, officinis taberniſque diviſi occupantur. Nam à janua meridianæ alæ Epiſcopii aduſque angulum ſiniſtrum inſulæ, qui Porticum ſpectat, atque ab hoc aduſque januam Apoſtoli tabernarum ordo diſtenditur; eodem modo à janua arcticæ alæ Epiſcopii aduſque angulum dextrum inſulæ, qui emporium ſpectat, atque ab hoc aduſque januam Joannis Baptiſtæ, alter tabernarum or-
F do protenditur. In eadem præterea inſula, atque à tergo cellarum baſilicæ, domus extat Epiſcopi; cuius oſtium patet à tergo cellarum baſilicæ Apoſtoli, in Cortefellanam viam exiens. Ab hoc vero oſtio uſque ad angulum inſulæ, qui templum Paulini ſpectat, tabernæ ſunt. Cæterum autem inſulæ, quod ab angulo quarto continetur, horti ſunt ampliſſimi epiſcopalis domus. Tota item inſula poſſidetur ab Epiſcopo excepta baſilica Joannis Baptiſtæ: hæc enim a veſpillonibus ſeu libitinariis poſſidetur, magna enim civium multitudo in veſpillonium munus nunc conſpirata eſt, quam *fratariam* appellant; hi enim præter alias luſtra-

tio-

tiones rerum ſacrarum atque munia , ubi fuerit opus , ſaccos induti funus efferunt , ac longo ordine bini incedentes pompam , aut augent , aut ſoli faciunt : luſtrandoque à domo defuncti proficiſcuntur , atque uſque ad locum ſepulturæ procedunt. Namque primum perpauci abiectique homines eſſe ſolebant ejuſmodi veſpillones , qui ſolummodo funera efferebant : paupercula deinde eorum multitudo etiam per ingenuos viros conſcriptos adaucta eſt , ſimul præ miſericordia , ſimul etiam præ mutua pietate , atque proprio quodam divinorum cultu . Eſt autem ſaccus is , quem induunt, tunica talaris ex tela linea albaque , cui conſutus eſt cucullus , qui & collum undique , & caput tegit . A cuculli vero fronte oritur buccula, quæ à fronte uſque ad pectus deſcendens faciem omnem occulit adeo, ut induti hominis nihil cerni poſſit. In buccula vero tria ſunt foramina , quorum duo præbent oculis viſum , tertium ori ſpiritus viam pandit : Induti ſaccos fune cinguntur ; idem ſaccus à tergo pedale foramen habet , ut nudum tergus appareat, atque à manica dextra ſcutica pendet , ut quum quis graviter commiſſorum pœnas ſit Deo ſoluturus , non ſolum pœnitentia factorum , ſed etiam corporis dolore, indutus ſolummodo eum ſaccum, vel ambulando ad fana complura , vel genib. flexis ante crucem domini rogando , ſcutica acrius percutiat tergus ; idque ubi dextra ſumptam ſcuticam , nunc ſuper humerum lævum , nunc ſub dextram axillam celeriter verſando agitat. Hæc de inſula deque baſilica principe, atque Epiſcopio , quæ noſtra ſunt tempeſtate.

DE BASILICA ; ET EPISCOPIO antiquo , deque reliquiis divorum, quæ inibi erant.

CAP. XII.

At vero referre poſt hæc , quonam pacto baſilica eodem hoc ipſo in loco ſe habuerit tempore divi Paulini , operæ precium eſt. Licebit enim videre , tum, & inſulam hanc ipſam , de qua ſuperius aliqua ſunt memorata , tanquam divino nutu ſemper fuiſſe dedicatam myſteriis , atque cæremoniis ſacris: atque quantopere ſit , vel veneranda , vel obſervanda , vel timenda ; non ſolum ob tot millia millium tot annos factarum in ea rogationum , atque celebratorum ſacrificiorum , ſed etiam quod ſub eius ſolo multa latent occultaque ſunt , quæ ignorantur noſtra hac tempeſtate , corpora divorum , & martyrum , & confeſſorum . Quam autem res ita ſe habeat , divus Paulinus ad Severum Sulpicium ſcribens enucleatiſſimè patefecit . In ea enim epiſtola docet Severum de baſilica Fundana , atque Nolana. Namque Paulinus prius extitit Fundanus Epiſcopus ; deinde Nolanus , quod ipſe quoque hiſce verbis monuit : *Egrediamur* , inquit , *jam Nolana hac baſilica* , *&* *in Fundanam tranſeamus . Fundis nomen oppido eſt , quod æque familiare mihi fuit , dum* A *maneret poſſeſſio* , *quam illic uſitatiorem habui* . De Nolana verò hæc ſcripſit : *Baſilica igitur illa* , *quæ ad Dominedium noſtrum communem patronum in nomine domini CHRISTI DEI jam dedicata* , *celebratur* , *quatuor ejus baſilicis additis reliquiis Apoſtolorum* , *& martyrum intra abſidem trichoraque ſub altaria ſacratis* , *non ſolo Beati Felicis honore venerabilis eſt . Abſidem ſolo , & parietibus marmoratam camera muſæo infuſa clarificat* . Et paulo poſt ait: *totum vero extra concam* B *baſilicæ ſpacium alto & lacunato culmine geminis utrinque porticibus dilatatur : quibus duplex per ſingulos arcus columnarum ordo dirigitur , cubicula intra porticus quaterna longis baſilicæ lateribus inſerta , ſecretis orantium , vel in lege domini meditantium , præterea memoriis religioſorum , ac familiarium accommodatos ad pacis æternæ requiem locos præbent* . Et paulò poſt ſubdidit : *proſpectus vero baſilicæ , non ut uſitatior mos eſt , orientem ſpectat , ſed ad domini mei Beati Felicis* C *baſilicam pertinet ; memoriam eius aſpiciens : tamen cum duabus dextra lævaque conculis intra ſpacioſum ſui ambitum abſidibus multis laxatur ; una earum immolanti hoſtias jubilationis antiſtiti patet : aliæ poſt ſacerdotem capaci ſinu receptant orantes . Latiſſimo vero conſpectu tota ſimul hæc baſilica memorati confeſſoris aperitur trinis arcubus paribus perlucente tranſenna , per quam viciſſim ſibi tecta , & ſpacia baſilicæ utriuſque junguntur . Nam quia novam à veteri paries abſide cujuſdam* D *monumenti interpoſiti obſtructus excluderet ; totidem januis patefactus à latere confeſſoris , quot à fronte ingreſſus ſui foribus nova reſerabatur : quaſi diatritam ſpeciem ab utraque in utramque ſpectantibus præbet* . Hæc *ille* , quibus apertè monſtrare videtur , duas tum extitiſſe baſilicas , quarum altera erat divi Felicis confeſſoris , hoc eſt Junioris : altera erat Epiſcopium ſuum Paulini , & illam fuiſſe antiquam , Paulini verò epiſcopium manſiſſe novum : atque alteram ab altera ſolius E fornicis pariete ſequeſtratam , qui ubi pertuſus fuit , atque per tres arcus apertus , veterem , & novam baſilicam in unam conjunxit uſque adeò , ut ambarum idem eſſet proſpectus, & templi inanitas ; vixit autem Paulinus poſt tempeſtatem Felicis Junioris anno centeſimo , ac ſexageſimo . At vero quum jam exploratam habeamus in præſente epiſcopio baſilicam Felicis (nam ea eſt , quæ ſub choro eſt) convenitque , ut illa protenderetur uſque ad viam Portelli , ſuper qua F erant tria oſtia templi , veluti in eo loco ſolum extuberatum indicare nunc videtur , ſpectaretque arctum , ac extenſa foret verſus meridiem , conſentaneum eſt: baſilicam vero Paulini habuiſſe januas ſupra viam Corteſellanam , atque protenſam fuiſſe verſus arctum. Nam (ut ait) ea baſilica non erat orientem ſpectans. Ex quo perſpicere licet, aream tituli præſentis epiſcopii , atque eius trium cellarum omnem baſim conceptas manſiſſe in area baſilicæ Paulini . Neque id ſolum conceptum fuiſſe ; ſed etiam aream ſacelli totius , quod nunc appellatur *Sanctus Apoſtolus* , atque omnem eam aream , quæ à tergo eſt trium cellarum , quouſque dilata-

retur ſecundum longitudinem ſacelli Sancti A
Apoſtoli. Namque longitudo baſilicæ Paulini, quæ à meridie verſus arctum porrigebatur, erat ad XXV. paſſus: tantundemque patebat in latera, ac diviſa duobus columnarum ordinibus. Ergo dextrum, & orientale latus baſilicæ Felicis conjunctum erat cum ſiniſtro, ac occidentali latere baſilicæ Paulini uſque adeò, ut figuram repræſentarent duarum teſſerarum: quum ſibi ita hæſerint, ut angulus alterius medium, alterius latus attigerit. Tam magnam autem B
patuiſſe Paulini baſilicam conjectandum eſt ex ordine columnarum: ex alto lacunatoque tecto, ex marmoribus, ex opere muſæo, quæ omnia arguunt multos ſumptus; multi autem ſumptus non poſſunt eſſe arcti parvique, ac humilis populi. Magnum verò magnificumque populum etiam magna nec minor, quam quæ dicta eſt, baſilica decet, quæ quum veriſimilia ſunt, inducunt etiam nos credere, fanum, quod nunc *Sanctus Apoſtolus* vocatur, non tum temporis extitiſ- C
ſe; ſed poſt ruinas magni illius templi editum eſſe à pauperculo populo ex fragmentis reliquiiſque magni templi: columnaſque pulcherrimas, quæ in eo nunc ſunt erectæ; fuiſſe etiam illius templi manifeſtum apparet. Quinetiam ex hiſce perſpicere licet, antiquum epiſcopium fuiſſe baſilicam Felicis: quam declaravimus, ipſam ſuperioribus priſciſque temporibus extitiſſe templum Jovis. In quo mortuus eſt Felix Junior, ut etiam dicemus apertius: ſepultus verò in la- D
tere orientali eius templi, atque idcirco de epiſcopio mutatam eſſe in baſilicam Felicis; Epiſcopium verò translatum eſſe per nova ædificia, erectumque ubi erat baſilica Paulini, quam monſtravimus: itaùt utraque baſilica eſſet ſecreta pariete ab altera, quem parietem Paulinus factis tribus arcubus magnis aperuit, atque ex utriſque baſilicis vetere, & nova unum effecit, ut ipſemet docet; paries autem dividens utraſque baſilicas erat, ubi nunc eſt paries occiduus ti- E
tuli. Is enim habet ab occaſu fanum ſubterraneum beati Felicis. Videtur quoque Paulinus adeo eo opere delectatus, ut in illis arcubus pluſculiſque locis carmina depinxerit, decantantia, & conjunctionem baſilicarum manſiſſe congruentiſſimam, & divinam, atque omnibus ſpectantibus jucundam atque commodam, quæ hæc ſunt:

Ut medium nulli pax noſtra reſolvit Jeſus,
Et cruce diſcidium perimens duo fecit in unū:
Sic nova deſtructo veteris diſcrimine tecti F
Culmina conſpicimus portarum fœdere jungi.
Sancta nitens famulis interluit atria lymphis
Cantharus: intrantumque manuſque lavante miniſtro.
Plebs gemina Chriſtum Felicis adorat in aula
Paulus Apoſtolico quam temperatore ſacerdos.

Hi verſus, ut eorum *autor* ſcribit, erant è regione baſilicæ novæ ſuper medianum arcum, ac intra ipſam tranſennam, qua breve illud, quod propinquas ſibi baſilicas prius diſcluſerat, intervallum continuabatur. Quinetiam hæc binis notata verſibus epigrammata ſuper arcus alios dextra lævaque erant:

Attonitis nova lux oculis aperitur, & uno.
Lumine conſiſtens geminas ſimul aſpicit aulas

In altero:

Tergeminis geminæ patuerunt arcubus aulæ;
Miranturque ſuos per mutua limina cultus.

In eiſdem item arcubus à fronte, quæ ad baſilicam divi Felicis patebat mediana, hi erant verſus.

Quos devota fides denſis celebrare beatum
Felicem populis diverſo ſuadet ab ore:
Per triplices aditus laxos infundite cœtus.
Atria quamlibet innumeris ſpacioſa patebunt;
Quæ ſociata ſibi per apertos comminus arcus
Paulus in æternos antiſtes dedicat uſus.

Super alios arcus hi bini:

Antiqua digreſſe ſacri Felicis ab aula
In nova Felicis culmina tranſgredere.

Item:

Una fides trino ſub nomine, quæ colit unum,
Unanimes trino ſuſcipit introitu.

Baſilicam beati Paulini habuiſſe à fronte tres ingreſſus non ſolum idem ipſe autor monuit, quum dixit: *Paries totidem januis patefactus à latere, quot à fronte ingreſſus ſui foribus nova reſerbatur*: verum etiam epigrammate, quod ſuper januis erat, edito monſtravit, quod hoc pacto habet:

Alma domus triplici parte ingredientibus arcū
Teſtaturque piam janua trina fidem.

Baſilicam vero Felicis per tres item januarum ingreſſus adiri non monuit Divus Paulinus: ſed ex dictis eius facile eſt perſpicere. Nam ubi dixit: *paries tribus januis patefactus, quaſi diatritam ſpeciem ab utraque in utramque ſpectantibus præbet*: docuit de trib. etiam januis baſilicæ Felicis. Nam quum baſilica Paulini tres contineret porticus, vel dicas ædes, vel aulas, duobus columnarum ordinibus diſcriminatas, factiſque tribus arcubus in pariete medio per eos accedit, tres alias aulas conſpici ita, ut qui fuiſſet in baſilicæ novæ latere ſeptentrionali, is ſpectaſſet verſus meridianam partem, trinas aulas, quæ in ipſa baſilica erant, & verſus occaſum alias trinas, quæ de nova in veterem baſilicam per arcus protendebantur: Eodem modo qui manſiſſet in latere meridiano baſilicæ veteris, idem ſpectaſſet verſus arctum trinas aulas, quæ in ipſa baſilica erant, atque trinas alias ab ortu, quæ de vetere in novam baſilicam directe porrigebantur. Hoc enim pacto eſt ſpecies diatrita, vel diatritæa. Illud quoque ex ea Paulini deſcriptione baſilicarum compertum eſt, Nam ubi de omnibus baſilicæ partibus docuit, vel uſque ad ſacrarium, & ſecreta oratoria, nihil de campanaria turre, & campanis meminit, quod indicio eſt, illius Divi tempeſtate campanas, aut ullas, aut magnas inventas non eſſe. Nam apud Hieronymum legitur: *quouſque campanula in clauſtro pulſabitur*. Præter hæc autem, quæ omnia ſunt hominum opera, & copiarum potius vires; etiam aderant in eis baſilicis plæraque alia multo cariora, & admirabiliora. Nam præter Paulini ſanctiſſimi viri præſentiam, aderat corpus Beati Felicis Junioris, atque ut dicemus inferius alterius Felicis martyris: aderant etiam reliquiæ quædam apoſtolorum atque martyrum; ve-

veluti idem autor ſcribendo docuit, quamobrem ni fallor, altaria ea ſub quæ erant ſacratæ reliquiæ, in eo loco baſilicæ novæ extabant; ubi nunc eſt fanum *Sancti Apoſtoli*. Poſteritas enim ubi alia reficere nequiſset: cum ſaltem angulum baſilicæ novæ ut venerabiliorem erexit in formam, quæ nunc eſt; quæ res quum ita habere videatur, etiam expoſtulat, ut illa baſilica fuerit antiquitus appellata *ſanctorum Apoſtolorum*, & *ſancti Apoſtoli* numero plurativo: non autem unius Apoſtoli, ut nunc pronunciatur. Illic enim Apoſtolorum non autem Apoſtoli unius reliquiæ ſacratæ ſunt. Quinetiam aderat inter alia divina dona pars quædam è ligno crucis, quo munere ſolo impartita urbs Nola connumerari poteſt inter eas orbis partes, quæ vel fortunatiſſimæ fuere, vel Deo gratiſſimæ; lignum igitur illud ſanctiſſimum Nolam abſportatum eſse à Judea Hieroſolymaque, & à quo viro delatum, & quo in loco ſervatum ſit; atque cum quibus ſociis, idem autor clarum carmen cantando docet, hoc pacto:

Hic pietas, hic alma fides, hic gloria Chriſti:
Hic eſt martyribus crux ſociata ſuis.
Nam crucis è ligno magnum brevis haſtula pignus
Totaque in exiguo eſt ſemine vita crucis.
Hoc Melani ſanctæ delatum munere Nolam,
Summum Hieroſolymæ venit ab urbe bonum.
Sancta Deo geminum velant altaria honorem,
Cum cruce Apoſtolicos quæ ſociant cineres.
Quam bene junguntur ligno crucis oſſa piorum:
Pro cruce ut occiſis in cruce ſit requies.

Ergo in ſacello Apoſtolorum cum eorum reliquiis lignum crucis ſervatum fuit. Quamobrem ſi ejuſmodi reliquiæ in eo loco obrutæ ſunt, præſentia, & honore tantarum rerum locus is venerandiſſimus eſt, ſin verò illæ non ſunt diſperditæ obrutæque, ſed amotæ: nihilominus locus ſacer eſt, quod ſacrarium fuit non auri, ſed magnarum divinarumque rerum; utrum autem obrutæ maneant, an amotæ ſurreptæque fuerint, incertum eſt. Veruntamen ſi conjectura uti vellemus, dicere valeremus, eas ſervatas eſse uſque ad noſtra tempora, nec furto ſummotas raptaſve eſse, aut obrutas latere. Namque in ſacrario præſentis epiſcopii cuſtoditur manus ex argento ad quantitatem naturalem effigiata, in qua multæ ſacræ reliquiæ ab antiquo diligentiſſime ſervantur: eas eſse illas, de quibus Paulinus locutus eſt, veriſimillimum eſt. Fertur tamen in ea argentea manu incluſam eſse manum beati Paulini; namque cæterum corpus, ubi nam ſit, ignoratur. Quamobrem pridiè feſtum eius Beati per urbem fertur à præſule, tum cum fit luſtratio ſacrorum. At nihil vetat manum Paulini poſteritatem conjunxiſse cum illis reliquiis. Namque ſi ſanctitate animi cum illis una fuit Paulinus, & corpus cum corporibus ſociari dignum viſum eſt: manus autem argentea à cubito extat, habetque medium, atque indicem digitos erectos junctoſque, reliquos verò concluſos. Nam epiſcopus ea ſpecie manus ſignum benedictionis populo facit, ſignando in aere crucem; digiti enim illi duo erecti junctique indicant gratiam Dei cum animo hominum conjunctam; nihil enim aliud eſſe videtur benedictio, quàm cum homine Dei gratiæ, & benevolentiæ conjunctio.

DE RELIQUIS URbis baſilicis.

CAP. XIII.

CÆterarum baſilicarum egregiarum prima eſt ea, quæ dicata eſt *Divo Franciſco*: hæc erecta eſt in angulo urbis, qui ſpectat occaſum æſtivum ſub turre Quinquepontarum; ſimplex baſilica eſt, habet ædem & cellam: longitudinis verò CL. fere pedum: latitudinis XXXV. altitudinis LXX. eadem; à meridie arctum verſus extenditur frons meridiana, ſub qua area magna eſt, inter eam, & alteram aream, quæ ante regiam panditur, intercurrit via Portelli: hæret lateri baſilicæ occidentali campanaria turris, atque dormitorii pars, ſed hæc, quæ ab arcto, reliquaque pars, quæ ab occaſu eſt, ambiunt cavædium quadratum amplumque; atque præter hoc etiam alterum ſequitur parvum cavædium oblongumque, quod ad pomœrium urbis internum pertenditur; inter quæ cavædia altera pars dormitorii eaque major interiacet, eſt cavædium quadratum propriè ut antiquitus fuiſſe legitur, ſubdium n. quadratum circumcurrunt quatuor porticus teſtudinatæ: quarum latera, quæ ſubdium terminant, ordines columnarum ſunt baſibus coronis atque capitellis, & arcubus. Verum hoc non cavædium vocant, ſed *inclauſtrum*, & *incloſtrum*; dormitorium eſt ſupra primam contignationem, longus amplusque locus tecto imbricato opertus: in quo medio curriculum eſt: cui utrinque ordo cubiculorum adiacet, ſingula n. cubicula ſingulis ſacerdotibus ad dormiendum manendumque delegata ſunt, tota vero horum ſacerdotum habitatio monaſterium *Sancti Franciſci* vocatur; ſub dormitorio vero atque à meridie horti ſunt pomœrio, & via Portelli atque area memorata ambiti; hic ſacra faciunt ſacerdotes, quos *divi Franciſci fratres* appellant, quod indumenta, & vivendi rationem Divi illius ſectantur. Altera quinetiam baſilica erecta eſt inter porticum, & portam clauſam, cujus latus arcticum attingit viam Corteſellanam, quæ via hac in parte *Claraſtella* vocatur, ut diximus, hæc autem baſilica antedictæ ſimillima eſt: præterquam quod cella, & tribunali caret. Hæret vero baſilicæ campanarium, & dormitorium cum cavædio quodam hortiſque amplis ab altis parietibus clauſis; dicata eſt hæc baſilica *divæ Claræ*, ſacerdotes ſunt virgines: quas *Monachas divæ Claræ* vocant. Angulo præterea, quem claudunt via Portelli, & via Scrignariorum, adiacet alterum cœnobium virginum: quod *collegium* vocant. Eſt hic dormitorium, & horti atque baſilica ſimplex cum quadam cella, & Campa-

panario parvo : baſilica vero *Annunciatæ Mariæ* ſacra eſt ; ſub Angulo vero urbis in quo turris eſt Sancti Spiritus, ſacellum ignobile ſuperioribus temporibus erectum erat, cui noſtra tempeſtate additum eſt cœnobium virginum ; vetula n. dives coemptis aliquot vicinorum domibus monaſterium mediocre confecit, in quo ipſa prima initiata cœpit incolere, atque locum aliis dare ; ſacellum vero *Divi Paulini* ubi nam ſit, clarum eſt: ædes ſola eſt abſque cella ; hæret illi magna domus, quæ nobis pueris hoſpitium mendicorum ſolummodo adventantium erat : *Hoſpitale* eam ob rem appellatum, & ab ipſo tota vicinia cognominis facta eſt, nunc vero in cœnobium mutata eſt, in quo *Divi Auguſtini ſacerdotes* inhabitant. In eo vero ſacello quotannis cærimoniæ atque nundinæ aguntur, cum pompis, ſpectaculis, atque magiſtro nundinarum, ut inferius amplius dicetur : quod Divus is ſervitute ſolutus atque ab Aphrica rediens Nolam, ſecum omnes etiam Nolanos, nomine eius liberatos, tranſvexit, qui capti ſerviebant in Aphrica. Nam quum illic cuiuſdam principis olitor foret Paulinus, mira quædam prædixit ſuo domino ; quamobrem ſolutus liberque factus eſt, atque omnibus Nolanis, qui tum in ea provincia ſervirent, (nam multi capta Campania à Mauris Vandaliſque in Aphricam delati fuerant) petitis donatus eſt à principe ; ſervus autem in Aphrica fuit, quod eo cum vidua quadam navigavit, ut ſeſe dando redimeret illius filium, quum alias ſua omnia petentibus fuiſſet libentiſſime largitus ; redeuntem ergo tantum Nolanæ civitatis patrem, tantumque de Nolanis benemerentem, omni pompa lætitiaque excepere Nolani, atque deinde eundem diem ſtatis pompis, feſtis, ſpectaculiſque venerati ſunt, atque uſque ad noſtram tempeſtatem venerationes ſunt factitatæ : idque à XVI. kalen. Julias uſque X. eaſdem. Quod ſi in cærimoniis ſanctorum legitur memorata die celebrari natalis divi Paulini, hoc eſt eius obitus, (namque tum divi, & ſancti naſcuntur, quum obeunt) non cogimur audire, pompas, & ſpectacula agi ob natalem diem beati : quoniam pompas, ut reditus ab Aphrica longe prior fuerat obitu, & natali, ita multo prius inceptum erat quotannis agi. Quare potius natalis dies redactus, confuſuſque fuit cum die reditus, ut huius diei pompis etiam natalis celebraretur, quum dies reditus promotus ſit ad natalicium diem. Fanum quoque divo Felici dicatum, jam monſtratum eſt extare ad ſectionem, quæ ſub Docana eſt, vocatur autem *Felicis in platea*. Verum fanum ipſum duplex eſt : alterum n. eſt ſubterraneum in humumque depreſſum, alterum vero ſupra huius teſtudines erectum ; in illud ſubterraneum alteris ſcalis deſcenditur, ad hoc alteris aſcenditur. Et infernum rudis inanitas eſt : in qua pilæ quædam extant teſtudinem fulcientes. Supernum baſilicæ figuram habet ; hærent ſacellis his habitacula pauca, ad quæ etiam mendici adventantes excipiebantur, atque idcirco appellatum eſt hoſpitale, idem à civibus veſpillonibus regebatur : nunc vero

A ejectis veſpillonibus prohibitiſque medicis proventus, & uſum capit ſacerdos unus; huius autem fani depreſſæ ſedes atque pavimenta indicant, in eis templum antiquum fuiſſe extructum. Verumenimvero hoc in loco ſcire oportet, plures Felices fuiſſe divinitate donatos. Fuere namque *duo Felices* fratres genere Romani, ambo ſacerdotes, atque citra dignitatem epiſcopatus iidem ſub Diocletiano, anno poſt dominum Jeſum fere trecenteſimo ; horum major natu à Draco

B præfecto urbis Romæ capite mulctatus eſt, idque ad mille paſſus extra Romam, ac in foſſa, quam forte illic evulſa arbor fecerat, atque cum Adaucto ſocio obrutus eſt. Junior vero ab eodem Draco verberibus cæſus eſt, ac miſſus ad Circeos, ut illic exilium agens vitam finiret. In quis tum forte locis præfectus erat quidam Probus genere Nolanus. Hic igitur Felix incolatum agens, præfecti filiam, quum furens eſſet, ac uxorem, quæ aqua intercute laborabat, ſolo nomine Jeſu

C liberavit. Probus igitur miris hiſce commotus, Chriſtianus factus eſt, atque exacto magiſtratu Nolam rediit, Felicemque ſecum duxit ; is vero paucis Nolæ moratus primum ad templum Apollinis, quod propè urbem erat, quodque hodie *Cœmeterium* dicunt, acceſſit, vatemque Apollinis, qui illic vera reſpondere rogantibus profitebatur, mendacem arguit ; quamobrem tanta cunctis ſuborta eſt indignatio, ut ſtatim tempore imago Apollinis à populo ſacerdotibuſque dejecta

D ſit, ac deinde illic oratorium Chriſticolarum conſtitutum eſt ; XII. vero anno (tot n. annos poſt ejus adventum Nolæ vixit Felix) quum factis ſacris populo dediſſet pacem, idque in urbe, atque in templo, non diſcedens loco obivit ; deo eum vocante, non autem martyrio aliquo, ac in eo templo tumulatus eſt. Anno verò poſt hunc quinquageſimo alius Felix illuxit pontifex atque martyr, qui Roma ejectus ad villam, quæ cum ſacello erat, ſeceſſit ; itaque illic capite

E truncatus eſt ab inimicis, ibidemque ſepultus, idque XVII. Kal. Decembres. Legitur quartus micuiſſe Felix Aquileienſis, ac frater Fortunati etiam ſub Diocletiano, amboque fratres hi capite truncati fuere, ſed alter in Aquileia, alter Vincentiæ tumulati ſunt. Per eadem tempora extitit quintus Felix genere Scyllitanus Cucufati concivis, & ſocius : qui in Gerunda Taraconenſis Hiſpaniæ urbe martyr obivit : quinetiam per eadem tempora Diocletiani fuit Sextus Felix Tubizacenſis epiſcopus ; is Roma Nolam

F miſſus eſt omni interdictus cibo ab compede etiam vinctus (nave n. vectus eſt) qui quum primum Nolam deductus eſt, à præfecto urbis capite mulctatus eſt, idque XVIIII. Kal. Februarias. Horum itaque ſex divorum duo corpora Nolæ habentur. Verum quum Junior ille in templo obiverit, atque illic ſepultus ſit, antiquumque teſtimonium dicentium doceat in ſacello ſubterraneo, quod ſub choro baſilicæ eſt, manere divi Felicis corpus ; cenſendum eſt, Juniorem Felicem illic eſſe. Atque ea pro re baſilicam Epiſcopi templum Jovis fuiſſe licet coniectari. Nanque ille pacem populo dedit factis ſacris in tem-

templo, quod primum urbis fuiſſe conſentaneum eſt; primum autem tum templum primo deorum, qui Jovis erat, ſacrum fuiſſe, nemo ambigit. Corpus vero Felicis epiſcopi, ac martyris ignoratur ubi nam ſit. In quo ſi conjecturali ratione rem liceat diiudicare, arbitrandum eſt, huius corpus in eodem ſacello cum Felice Juniore tumulatum eſſe, vulgo n. & dicitur, & creditur Felix martyr illic eſſe. Quinetiam quoniam junior Felix in cœmeterio deturbarat vatem Apollinis, eratque hoc ipſum quoque facinus magnum cæremoniis illuſtrandum: Felix vero martyr XVIIII. K. Februarias obiverat: eadem dies quaſi facta ſocietate utroſumque feſtivitate celebratur in cœmeterio, illic n. ea die multæ cærimoniæ aguntur, accedentibus univerſo Nolano po. atque circumpoſitis oppidanis, diem teſtantibus, & in memoriam revocantibus concurſum populorum, qui ea die factus eſt, qua diruta eſt Apollinis imago. Templum autem duplex, quod in ſectione emporii eſt, duobus etiam divis videtur eſſe dicatum, Namque à cærimoniis, quæ XVII. Kal. Decembres aguntur illic, dicatio arguitur Felici pontifici, ac martyri; at vero quod eadem die etiam ſacellum, quod ſub choro magnæ baſilicæ eſt, ornatur, ac in eo cæremoniæ factitantur, videtur eſſe templum Felicis Junioris, aut Epiſcopi martyris, qui ſub choro tumulati ſunt. Quod ſi non ob eandem martyrii rationem (nam in utriſque de martyribus dicitur) fit ut in duobus fanis eadem die eædem cæremoniæ habeantur: erit ut templi duplicis pars ſubterranea ſit ſacellum Felicis Epiſcopi martyris, ſuperna vero Felicis pontificis, ac martyris, cui à Nolanis etiam erectum eſt fanum atque dicatum: quanquam Nolæ non ſit aut mortuus, aut ſepultus (cum qua ſententia concors eſſe videtur in epiſtola Paulinus, qui baſilicam, quæ erat, ubi nunc eſt chorus epiſcopii, ad Felicem confeſſorem, id eſt, juniorem retulit) aut pars ſubterranea dicata eſt Felici ſacerdoti martyri fratri majori natu Felicis junioris, ſuperna vero Felici pontifici. Quæ ſicuti complicata ſunt, ita quoque antiquula pictura, quæ in duobus parietibus atrii baſilicæ ſuperioris ſpectatur, compoſita eſt è facinoribus miris, atque ſuppliciis diverſorum divorum, non unius Felicis. Illud quoque ex prædictis claret, neminem eorum divorum Nolanum genere fuiſſe; junior vero Felix Nolanus vocatus eſt, quod XII. annis Nolæ vixit, ac Nolæ obivit, Nolæque ſepultus habetur, atque ob hunc unum tum ei, tum pluribus cognominibus divis cæremoniæ, ac ſacella Nolæ increvere adeo, ut ſolorum Nolanorum videantur credanturque eſſe divi Felices. Eſt inſuper fanum *domino Jeſu* dicatum ædes; ſola eſt ſine cella, ſed turrem campanariam habet. Idem ſpectat ab occaſu verno aream eandem, quæ ante baſilicam divi Franciſci patet; regitur autem à veſpillonibus multis, qui nunquam mendicis locum dedere: quoſque imitati veſpillones divi Joannis Baptiſtæ, mendicis oſtia clauſerunt; namque illos in quædam habitacula, quæ baſilicæ hærent, excipiebant. Hæc ſunt clariora urbis ſacella fanave: præter hæc etiam plura alia ſunt ignobilia, quæ paſſim in urbe erecta ſunt, quorum, & ſi aliquorum meminimus enarrando vias, cætera referre non opus eſt. Illud potius meminiſſe decet, multum in urbe numerum baſilicarum atque ſacellorum nonniſi multum ſtudium Nolanorum erga divinas cæremonias teſtari: idque non modo orando, ſacraque audiendo; ſed etiam efferendo funera, mendicoſque domo, lecto, & alimentis excipiendo. Qui mores à Felice juniore atque Paulino urbis epiſcopo introducti eſſe videntur. Quippe quod Paulinus non ſolum ſua pauperibus licenter, ac mendicis largiebatur, verumetiam pro liberando redimendoque viduæ filio, ſeſe in perpetua ſervitia intruſit, ac dedidit.

QUA RATIONE IN URBE præſente ſint ſubterranea cavave ſacella.

CAP. XIV.

IN ſuperioribus ſæpe numero dictum eſt, in baſilica majore, atque ſub choro ſacellum eſſe ſubterraneum: item baſilicam Apoſtolorum ad multos pedes depreſſam in humum: ſacellum etiam infernum divi Felicis ſubterraneum ſpectari: id inquam, mirum quibuſdam videri poſſet in urbe campeſtri, præſertim quum ſolum aliarum baſilicarum, atque urbis ipſius, & agrorum æquum omne eſſe ubique ex comperiatur, ſed miri nihil erit, ſi vetuſtati hoc ipſum referatur: qua hæc quoque in ſolo æqua erant cum urbe, & agris: referaturque fabricis urbicis, agrorumque incrementis, ſolum enim urbis altius redactum eſt ex fabricis, atque ruinis, multiſque aliis, quæ in urbem ad continuum vitæ uſum commodumque invecta ſunt; hæc enim tantum illa loca pavimentaque templorum adaugere potuerunt, quantum vias, & domos impleverunt; ſi quando domus aliquæ etiam nunc demiſſius ſolum occupant, aliquæ quoque viſæ ſunt demiſſioribus ſedibus prius fuiſſe, deinde ab ædificiis, & ruinis repletæ æquatæque ſunt viarum ſolo, uti nos plæraſque vidimus. Sed tamen nemo paſſus eſt, quoad fieri potuit, ut pavimenta templorum obruerentur omnia, aut ea, quæ magis videbantur populo veneranda. Quamobrem depreſſa, ut erant, ſemper ſervata ſunt. Agros quoque altiores cotidiè redditos eſſe, neceſſe eſt, quod à tribus lateribus ſunt circundati montibus, è quis multa materia devolvitur excuſſa depulſaque à pluviis, à ventis, à tonitribus, à terræmotibus. In quo illud noſſe operæ precium eſt, non ſolum agros augeri, ſed etiam aquas certis temporum intervallis in altiore, vel alveo fluere, vel ſtrato fundove jacere; limo enim tenuiſſimo, vel confluente, vel incidente fundum aquæ, aſſiduè excreſcit, tolliturque; quam rem apertè cernere licet in Pado limum fluxu multum trahente: qui non inter ripas, inter margines aggereſque fluit, inter quos alveus flumi-

fluminis longe altior eſt, quàm agrorum ſolum utrinque adiacentium. Aquæductus quoque, & rivi omnes niſi expurgentur ſtatis temporibus, aut à curſu, & impetu proprio, aut à manu hominum, obſtruuntur, ac impediuntur. Proinde quo nunc ſolum urbis abeſt ab aqua puteorum (nam altius eſt plurimum XXV. pedibus) eo tum altius erat ſolum ſubterraneorum horum locorum quam puteorum aqua. Quod ſi ſolum aquæ auctum ſit, horum verò ſacellorum pavimenta aucta nuſquam ſint: nihil mirum etiam eſſe debet, ſi ſacellorum pavimenta tam vicina aquæ nunc ſint; aqua enim ipſo inferior eſt octo fere pedibus: ſubter enim fundum aqua excrevit, ſolo ſacellorum nihil ſuper creſcente; compertum itaque eſſe remur, ea ſacra loca cæteris vetuſtate præſtare, inque eis templa priſcis extitiſſe temporibus.

QUÆ SIT FIGURA ÆDIUM præſentis urbis, & qualiter earum partes ſe habeant.

CAP. XV.

QUa figura quove modo antiquorum ædes ſe habuerint Nolanorum, nulla earum in præſentiarum extante, ignoramus. Ne igitur poſteritas aliquando idem deſideret, cognoſcereque nequeat: placet hoc in loco illas illarumque partes ſcribendo repræſentare. Aedium itaque ſpecies aut quatriquetra conſpicitur, aut, quod frequentiſſimum eſt, oblongior quam lata patet; ædium quinetiam ita habentium quædam ac perquam paucæ inveniuntur, quæ carent cavædio: quædam verò atque quàm plurimæ reperiuntur cavædium continentes. Quæ verò cavædium amplectuntur, illæ frequentius unum latus ejus attingunt: multæ tamen ſunt, quæ binis illud lateribus ambiunt: quædam, quæ ternis: rariſſimæ omnium offenduntur, quæ undequaque cavædium cingant. Domus autem partes, ædiumve, quæ magno interſtitio ſeparantur, ſunt hæ: atrium, cella vinaria, equile, conclave, cubiculum, porticus ſuperior, bibliotheca, penus, navis, turris, cavædium, atque horti. *Atrium* locus eſt in ſolo ipſo ſedibuſque domus, in quem primum per januam de via excipiuntur intrantes, hoc ſæpius protenditur aduſque cavædium; ut lucidius ſit, atque ad introducenda utenſilia expeditius, idem latitudinis minimæ eſt decem pedum: maximæ vero XXV. altitudinis verò XVI. aut plurium, itaut uſque ad XXXII. pedes interdum tollatur, quouſque contignationem primam ſubierit; eſt autem latius quam janua, hæc enim ampla eſt pedibus quinque aut pluribus (nam uſque ad XII. pedes dilatatur) alta verò tantundem cum ſemiſſe, aut triente, aut quadrante. Contignatio vero atrij frequentiſſime ex tignis conſtat, raro teſtudine tegitur, ſolum vero pavimento ſtratum eſt: quod ex calce & paruis pumicibus, quos *lapillos* vocant, ac pauca arena conficitur, quod lithoſtratum ſeu pu-

A miciſtratum volentes dicere Nolani, *aſtracum* dicunt, verbum Græcum ſequentes; pumiculi verò hi tum in agro Nolano fodiuntur, quum altius fuerit excavatum, tum in radicibus Gecalæ collis occiduis, ubi quoque arena præſtantiſſima abundè comperitur; quæ argumento ſunt, eorum collium imas ſedes magna ex parte arenoſas pumiculoſaſque eſſe, non argilleas, atque aquarum ſuſtentatrices: atrium demum hoc *porticum* vulgo appellant. In eodem etiam ſolo *equile*, quam B *ſtallam* vocant, ædificatur; locus oblongius porrectus eſt, in quo equi muliique ad equitandum vehendumque curantur. Eſt *cella vinaria* oblongior quoque, quod etiam *cellarium*, verbis illis corruptis in unum hoc ipſum, vocant: in ea ſervantur vina doliis ligneis recondita; ſunt autem ejuſmodi dolia vaſa rotunda, duabuſque partibus inter quas porriguntur, compreſſa, duploque longiora quam lata, longa vero ſunt, quantum homo tendere poteſt brachia: media in parte pa- C rum extumida. Structura ex tabellis caſtaninis, interdum quernis, tantundem longis, palmo latis, digito altis ad unguem commiſſis, atque utrinque à plurimis circulis ligneis arctantibus perficitur. Quin utraque frons aut cornu dicas, orbe ex compactis aſſeribus tabulato clauſa eſt, quem orbem *tympanum* appellant, quod ſpeciem tympani præ ſe fert; in media vero dolii longitudine foramen ad amplitudinem mali terebratur, per quod impletur vas: illudque *cavonem* nun- D cupant, quod dolio fabricato cavatur. Quin etiam in altero cornu tympanove tria duove foramina parva faciunt, ut in uno eorum inſito canaliculo vinum (ut lubet) hauriatur, hoc ipſum vas *bottem* vocant ſectantes vocem Græcam, hoc eſt, magnum conceptaculum. βου namque magnitudinem vult ſignificare: θήκη verò id, quod rem impoſitam ambiendo capit, ex quibus compoſitum eſt βουθήκη butheca: à quo verbo abſciſſa ultima remanſit *buthe*, & *bothe*, & *botte* E mutatione literarum atque pronunciantis aſperitate. Atrio autem frequentius equile hæret quam cella vinaria, hæc enim ſtrepitus odit, qui & in atrio & in via fiunt ſæpiſſime. Super his autem aulis inferioribus prima ſternitur contignatio ex trabibus caſtaninis conſtructa: raro enim infernæ domus partes teſtudine operiuntur. Equile quinimmo caret pavimento: cella vero creberrimum pavimentatur: atque in quibuſdam cellis etiam fovea ad magnitudinem dolij fit, F quæ pavimento incruſtatur; hiſce vero partibus cavædium adiacet, in quo plurimum puteus coronatur: is pluviarum aquarum nihil ſuſcipit, nam ad eam, quæ ſuapte natura ac ſubterranea ſcatet, deſcendit. Poſt cavædium patent horti paruo duntaxat pariete excluſi à cavædio, interdum pars domus inter cavædium hortoſque interiacet. In eodem quinetiam ſolo frequentius & furnus & lavacrum: quod *cantarum pannorum* vocant, ædificatur. Ab atrio præterea cavædiove ſcalarum gradibus aſcenditur ſupra primam contignationem, quod *ſolarium primum* nuncupant; in hac frequenter conclave & cubicula ſociata ſtruuntur: *conclave* autem

tem vel Græce dicas triclinium, *ſalam* Nolani vocant à ſaltando. Nam in ea ſaltare ſolent, vel quum nuptiæ fiunt, vel quum convivia parantur; locus eſt longior duplo, quàm latus: in altum vero tollitur, quantum eſt latus. Solet imminere viæ, atque ab eo latere feneſtris duabus magnis aperiri, unde quæ fiant in via (ut lubet) ſpectarent; hærent conclavi cubicula, quas *cameras* appellant; hæc laudatiſſima ſunt quæ exacte quadrata figura cernuntur; latera enim ſingula ad XXXII. pedes extendi ſolent, ſingula autem cubicula ſingulis alteriſve feneſtris illuſtrantur, feneſtrarum altitudo eſt ſex pedum, latitudo trium. Quarum podium non altius tollitur quàm ut ad cingulum noſtrum pertingat: conclavis vero feneſtræ multo ſunt majores quam cubiculorum, interdum cubicula non omnia conclavi hærent, ſed eorum unum ſolummodo: cui cætera deinceps ſunt adiecta, ab eoque ad reliqua tranſit, quæ aut ſerie diriguntur, aut primo cuncta hærent cubiculo. Habet conclave caminum magnum cum foco: cubiculum verò hæc eadem, ſed dimidio minora. Hæret quoque conclavi *bibliotheca*, locus eſt cubiculo minor; interdum æqualis: in eo libri in pluteis pendentibus, parietive affixis panduntur; hic contemplatur, literarijſque rebus incumbitur, tractaturque, quod *ſtudium* vocant. Interdum etiam hæret conclavi *porticus ſuperior*, hujus aut duo latera arcus ſunt, duntaxat inſidentes ſuper pilis columelliſve, aut unum latus adapertum eſt uno duobusve arcubus, quam *logiectam*, hoc eſt, *ſcenulam*, vocant: quod in ea ſedentes ſub umbra λόγον, id eſt, ſermonem ſerere ſolent, & colloqui; tegi conſuevit ea porticus contignatione laquearibus pulcris ornata: raro vero teſtudine picta. uſus hujus etiam eſt ad captandum lucidiorem amplioremque aeris proſpectum, atque auras excipiendas; ædificatur quoque in hac prima contignatione *coquina*. Illud tamen referre oportet: nam in quibuſdam ædibus ſunt cœnationes E ſolummodo, in plurimis vero cœnacula & cœnationes, ubi & amplitudo ſoli, & animus magnus, atque divitiæ conſenſerint, quemadmodum ab horum contrarijs contingit, ut in ædibus pleraque ex hiſce deſint. Vicina quinetiam conclavi manet *penuaria cella*: quæ ſæpius in cœnatione ſtatuitur, quam *diſpenſam* vocant. Prima autem contignatio orditur ex trabibus caſtaninis paſſim ſuper duobus parietibus ſitis, atque ex transverſo aſſeribus coaſſatis confixiſque, atque his injecto pavimento pumicitrato teguntur conclave, cubicula, cæteraque, quæ ſuper contignatione erecta ſunt, ab altera contignatione, quæ inferiori ſimilis edi ſolet; interdum vero ex trabibus ac aſſeribus abſque pavimentatione conſtruitur: ſuper qua plurimum unus atque indiſtinctus locus patet, qui ſuper cœnaculis exurgentes etiam habet parietes cum crebris ac parvis feneſtris; cooperitur vero hoc ſupremum ſpacium, à pectinato tecto: interdum à ſemifaſtigiato, ac imbricibus injurias cœli defendentibus. Uſui autem hic locus Nolanis eſt ad ſtipandas ſervandaſque maxime avellanas, quarum ingens

A nunc hiſce copia naſcitur; appellant hunc locum *navem* domus, à ſimilitudine longæ navis, quæ pectinato tegmento ſolet operiri, à Nolanis verò nuncupatur verbo Græco *megacenum avellanarum*. μεγάκενον enim Latini interpretantur magnum vacuum, eſt enim hic locus magnus vacuuſque ubi merces multæ ſtipari atque ſervari poſſunt. Turris autem rara in ædibus Nolanis extat: ſicuti rara pavimenta ſubdialia, his enim aliqui cives loco tecti utuntur. At vero tertia conti-
B gnatio omnium rariſſima in ædibus Nolanis reperitur; fabricæ autem Nolanæ non latericiæ, tophaceæ ſunt omnes, ex cœmentis enim topheis arena, calceque corrupta conficiuntur. Numerus ædium Nolanarum omnium, quæque in urbe nunc ſunt, ad ſepties centum cenſetur, ſunt inſuper ædes ejuſmodi ſemotæ à tabernarum locis: quod factum eſt honeſtioris vitæ cauſa; non enim decens eſſe dicunt, ut in eo loco & matronæ & puellæ inhabitent, in quo omnis eſt virorum con-
C ſuetudo. Namque tabernæ ac meritoriæ domus ſitæ ſunt in media urbe circa porticum, circa emporium, circa forum frumentarium, circa inſulam baſilicæ: cæterum vero urbis ſolum ædes occupavere. Quamobrem virorum omnis congreſſus & exercitium interdiu agitur in tabernis, & in earum vijs: noctu vero quiſque ubi ſeravit tabernam, ſuas ad ædes ſe confert. Ea vero loca, quæ ſupra tabernas manent aut megacena ſunt, non hominum habitationes: aut diverſoria-
D rum domorum triclinia cubiculaque; atque prætoris eſt, noctu cuſtodire tabernarum ſolitudinem, circa eas aſſiduas excubias facientis.

QUI FUERINT, QUI ædificando benemeriti ſunt de urbe Nola.

CAP. XVI.

Operæ pretium erit hoc poſtulante loco, ea referre, quæ a ſuis autoribus in urbe edita ac ædificata ſunt: quique illi fuerint, declarare; idque quantum aut ſcriptores, aut inſcriptiones, aut relatio, aut præſentia ipſa facti præſtare docereque poſſunt. *Tiberius* igitur *Cæſar* templum Auguſto erexiſſe legitur. *Nicola Vrſinus* Pyrrhi pater cœnobium divi Franciſci, atque divæ Cla-
F ræ, atque Collegium virginum condidit: in media vero urbe porticum fundavit. Arcem alij ad *Ladislaum* regem, alij ad *Pyrrhum Vrſinum* Nicolæ filium referunt. *Raimundus Vrſinus* Pyrrhi filius promurale cum eriſmatis fecit; *idem* ſemiturrem, quem umbonem vocavimus, ante oſtium arcis externum conſtruxit; omnes quinetiam vias, quas ſilice ſtratas eſſe monſtravimus, ab eo planatas eſſe, atque extra urbem in clivo ipſo collis Gecalæ occiduo baſilicam cum cœnobio erexit, Divoque Angelo dicavit. *Vrſus Vrſinus* noſtra tempeſtate regiam inſtaurare magnificentius aggreſſus dimidiatum opus expedivit. Namque morte præreptus ædificium

cium

cium imperfectum reliquit . *Idem* aream , A
quem *Mercatum* appellari monuimus , am-
pliorem apertioremque atque ſpecie quatri-
quetra reddidit . Carnarium quoque , quod ſu-
perioribus temporibus in hac area exerceba-
tur , amovit , illudque incluſit in angiportu ,
qui à via Portelli divertitur , ut dictum eſt.
Emporium quinetiam , quod antea arctiſſi-
mum ac vetuſtate nutans erat , inſtaurans
amplificavit . Baſilica Epiſcopij incepta eſt à
Raimundo Vrſino memorato : finita vero eſt
ab Vrſo atque Epiſcopo Nolano *Joanne An-* B
tonio Tarentino . Chorhoſpitæ baſilicæ fabri-
catæ ſunt ab hoc ipſo *Joanne Antonio* Epi-
ſcopo , à quo epiſcopale palatium etiam in-
ſtauratum magna ex parte fuit , atque aptius
diſtinctum . Palatium , quod in medio plano
Palmæ extat , conditum eſt à *Nicola Vrſino*
Petiliani Nolæque regulo avoque tuo , in quo
Ferdinandus primum , deinde Federicus ejus
filius reges incolebant , quum eo ad aucupium
milviorum rapaciumque avium certamen ſpe-
ctandum ſe contuliſſent . *Gentilis Vrſinus* C
pater tuus columnas earumque coronas & ſpi-
ras , item latera cuncta pavimentumque ac
teſtudines omnes ſacelli Beati Felicis , quod
ſub choro obſtruſum eſt , lævigatis aſſeribus
quernis concinne contexit , ac ſacelli ejuſdem
totum parietem , qui ſupra altare extat , ſi-
gno marmoreo eleganti adornavit . In quo
principe animus magnus erat illuſtrandi mi-
re factis urbem Nolam adeo , ut frequens ab
ejus ore verbum audiretur , ſe omnes de ur-
be benemeritos ſuperaturum , quod feciſſet D
profecto , ni ab inchoata juvenilitate fe-
bris iniquiſſima virum tantum evulſiſſet .
Baſilicam divi Joannis Baptiſtæ atque domini
Jeſu ſui cujuſque *veſpillones* tum ære colla-
to , tum legato extruxere . Idem cœnobium
fanumque divi Angeli , quod ut monitum eſt,
in Gecalæ jugo erectum eſt , partim amplifi-
cavit , partim elegantius atque commodius
reddidit induſtria , ſtudio , & auctoritate ſua
Joannes Infantius concionator divinorum .
Quinetiam omnem clivum , qui ante tem- E
plum ipſum ac monaſterium aſſurgit , ductis
arcubus atque teſtudinibus piliſque oportu-
nis fundatis adeo affabre contexit , ut ab ima
ejus collis radice gradus rectos longoſque ex-
ciperet deinceps exurgentes , quo uſque aream,
quæ ante templum & monaſterium eſt , ſcan-
derent ; opus magnum pulchrumque , atque
aſcendentibus facillimum ſternens iter , atque
veluti eriſma firmiſſimum jugo ſuppoſitum
eſt , quo , ne fanum cœnobiumque labante
clivo ruinam faciant , tutiſſimè ſuſtentantur. F

QUAE FORA, ET QUIBUS in locis pateant, atque quæ res in eis tractentur.

CAP. XVII.

Locus jam ab his datus eſt , ut pauca de
foris referantur , fora namque complura
exercentur : quorum unum eſt *boarium* , quod
extra Portellum ampliſſime patet , in quo
armenta , greges , & animalia omne genus
venduntur : idque Mercurij quaque die , quæ
octava quæque eſt . Namque pridie diem Mer-
curij illucet Martis dies : ac pridie Martis eſt
Lunæ dies , pridie item Lunæ Solis dies illu-
ceſcit , quæ etiam Dominica nuncupatur ,
eſtque ſemper dies feſtus nefaſtuſque ; at dies
poſtera Mercurij , Jovis dies eſt , & hujus po-
ſtera eſt Veneris , atque poſt hanc eſt dies
Saturni , quod Sabbatum vocant . Alterum
autem forum eſt *farinarium* : quod emporium
& docana eſt ; verum in hoc ipſo non fari-
na ſolum , ſed etiam caſeus , oleum , cera , la-
na , panni , coria , ac pleraque alia vendun-
tur : idque non paulatim libratimue , ſed ſum-
matim ; hæc omnia Mercuriana die præſer-
tim à circumpoſitis oppidis apportantur , ven-
dunturque , farina vero die Lunæ atque Ve-
neris quoque invecta foro divenditur . Eſt ter-
tium forum *frumentarium* in conſpectu baſi-
licæ , quem *Mercatum* appellant : in quo
Mercurij die frumentum omne genus vendi-
tur , & legumina , & poma , & linum , &
quæcunque à domo ruſtica ciſtis aſportare in
urbem poſſunt paganæ mulieres . In hoc autem
foro ſpira magna quædam marmorea ſita eſt,
ſuper qua trabs etiam marmorea quadrila-
teraque tranſverſa jacet , qua in trabe exca-
vata ſunt omnia menſurarum publicarum ge-
nera : ut vini , frumentorum , avellanarum,
cæterorumque pomorum , ut omnes harum
rerum menſuræ , quæ ex alia materia fabre-
fiunt , tum probarentur , cum hiſce illas æ-
quas eſſe magiſtratus compererit , olei nam-
que menſuræ à pondere non à vaſis capaci-
tate accipiunt emendationem . Quinetiam ab
alterutro trabis ejuſdem cornu magna cate-
na pendet , qua collare ferreum ultimo liga-
tur ; hic ſontes quidam citra dolorem corpo-
ris dant pœnas , ſiquidem nudi atque eo vin-
cti collari exponuntur conſpectui & maledi-
ctis omnium , qui ea die mercandi cauſa No-
lam ſe conferunt : exacta vero vendendi ho-
ra , quæ ad inclinationem uſque ſolis proro-
gatur , ſontes tamquam ſatis pœnarum eo pa-
cto ſolviſſent , dimittuntur . Qui locus pœ-
naque *vergonia* vocatur , quod ſontes aſſidue
averſi faciem in humum vergunt . Eſt in-
ſuper forum *aſſerum* , quod eadem die exer-
cetur in area , quæ ſub baſilica patet Apoſto-
lorum , in quo trabes , aſſeres , ac ſimilia no-
va lignorum rudera venduntur . Forum quin-
etiam *cupedinis* patet , ſed quod in duobus
urbis locis atque cotidie habetur , alterum
n. ad ſacellum divi Paulini , quod Hoſpitale
etiam , appellatum eſt : alterum prope empo-
rium frequentatur ; in his manent cupedi-
narij omnis generis , ac omnia , quæ eſu
apta ſunt , venduntur , exceptis piſce ac vi-
ſcere . Eſt *laniena* eo in loco , quem diximus,
atque in eodem forum *piſcarium* etiam ſta-
tutum eſt . Artes vero utenſilium in officinis
tabernisque , quas *apothecas* appellant , exer-
centur , quæ circa ea fora paſſim adiacent ,
ut dictum eſt . Lupanari vero , quod tanquam
proſtituentium puellarum forum eſt , locus
nullus deſcriptus eſt , meretriculis n. conceſ-
ſum eſt ; ut in diverſorijs domibus ſolum-
modo ſe proſtituant , ſuique corporis operam
illic , ut lubet , divendant.

DE

DE NOLA

LIBER TERTIUS.

DE SACRIS, INITIATIS, ET dignitatibus, ac proventu eorum: item de Beginis, & Veſpillonibus Nolanis.

CAP. I.

SUPERIORE Volumine præſentis urbis forma ſtructuraque omnis atque locorum viarumque deſcriptio, quinetiam ager ac ejus partes explicatæ ſunt exacte: In hoc autem tertio quem mox exaraturi ſumus libello referentur cives, atque eorum mores & exactiones: cives inquam tam profani, quam ſacris initiati & addicti: item tam principes præſuleſque quam qui hiſce reguntur, hiſque obnoxij ſunt. Verum prius de ſacris imbutis: poſterius de profanis enarrabimus. Sunt igitur ſacerdotum Nolanorum alii epiſcopales, quos *clericos presbyteroſque* vocant: alij cœnobitæ, quorum hoſce *monachos & fratres*, fœminas vero *monachas* appellant, clericorum autem alij ſunt conſcripti ſtatutique in officio quoad vixerint: nonnulli vero extraordinarij vagantur; ſtatuti vero ſacerdotes ij ſunt, qui in chorhoſpitis ſedent: quique omnes duo ſunt atque xxx. Quorum xx. *canonici*: duodecim vero *numerales* appellantur; canonici ſedent in chorhoſpitis ſuperioribus, deni quidem in ordine dextro, ac deni in ſiniſtro: numerales vero in ſedibus inferioribus ſeſſitant, ſeni in latere dextro, atque ſeni in latere lævo. Atque ſicuti canonici ſede excellunt numerales: ita quoque in quavis re participanda præferuntur. Quamobrem majores partes capiunt & proventuum & rerum cæterarum, quæ communi conditione ad eos acceſſerint. Canonicorum quinetiam quatuor ſunt dignitates *Archidiaconus*, *Theſaurarius*, *Decanus*, & *Cantor*. Quorum Decanus & Cantor primi ſedent in ordine ſedium dextrarum: Archidiaconus vero ac Theſaurarius a latere Epiſcopi in ordine lævo; harum dignitatum quælibet ſemel conceſſa nunquam tollitur, niſi poſſeſſor renunciaverit epiſcopo; tum igitur alter loco renunciantis tanquam defuncti adſcribitur ac admittitur: ſed tamen in locum canonici tam abſque dignitate prædictarum aliqua dignitatum ornati, adſcribitur vel unus è numeralibus, vel aliquis qui extra omnem ordinem epiſcopii manſerit: vel etiam canonicus ad aliquam earum dignitatem attollitur. Ad numeralis vero ſacerdotis locum, ubi mortem cum vita commutarit, ſolummodo recipiuntur, qui extraordinarij ſunt; hac enim ſpe plerique ſacris initiati & diaconi gratuito templo ſerviunt: quorum nemo aut canonicus eſt aut numeralis, qui & ſi nihil rerum clericalium participant, alunt ſe tamen lucellis, quæ orationes faciendo colligunt, atque parvis aliis vectigalibus, quæ ab extraordinariis ſacellis, in quibus ſacra

A agunt, capiunt. Quinetiam præter eas perſonas etiam eligitur Sacrarius, quem *Sacriſtanum* vocant: qui unus è numeralibus computatur. Sed ea dignitas non eſt illi perennis; mutatur enim ab Epiſcopo, quum mutandi neceſſitas aut voluntas aderit: præter hoſce ſunt duo *procuratores*, atque *quæſtores*: quorum alter è canonicis, alter è numeralibus deſignatur. Neque ejuſmodi quæſtura perpetua manet: quotannis enim quæſtores deliguntur. Epiſcopus autem, qui o-

B mnium Dominus eſt, primus ſedet in choro ac in ordine ſedium lævo ſuperiore. Namque ſedem primam, quæ in ordine dextro eſt, regulo conceſſit. Epiſcopus quinetiam in ædibus habitat, quæ baſilicæ conterminæ ſtructæ ſunt: canonici vero atque cæteri omnes clerici, ſuæ quiſque (ut lubet) domi; ſacrarius autem ſolummodo cum miniſtris ejus aſſidue in templo præſens eſt, ac in aula ſacraria corpus curat. Namque diluculo primum campana pulſata citantur clerici omnes

C ad matutinas orationes: inclinante vero ad occaſum ſole iterum campana revocantur ad orationes veſpertinas. Nec aliis horis ad templum clerici ſe conferre coguntur. Proventus autem tam Epiſcopi quam Cleri colliguntur ex agris, aut domibus taberniſve locatis aut tributariis: quarum poſſeſſioni ſucceſſere legatis & teſtamento defunctorum. Veruntamen ſeparata eſt poſſeſſio ac reditus locorum epiſcopi ab ea, quæ eſt cleri. Quamobrem proventus cleri in ſtatos ſuos ſacerdo-

D tes dividuntur eo pacto, quo ſinguli canonici tricenis ſenis aureis quotannis impertiantur: numerales vero vicenis quaternis. Nam præter hoſce proventus, quilibet eorum alios habet redditus ex aliis extra ordinem poſſeſſis ſacellis. Epiſcopi vero annalis proventus ad octingentos aureos conſummatur; aureus autem atque argenteus pondere pares ſunt, ſed cenſu differunt. Namque aureo decem argentei æquum cenſum faciunt; quamobrem aureus etiam *docatus* appellatus eſt, quod

E decies argenteo valeat. Cœnobitæ autem diſtinguntur; nam alij ſunt monachi ſectantes beati Auguſtini ſtatuta, qui in monaſterio vivunt, quod beati Paulini fano hæret: alii vero beati Franciſci ordines ac præcepta ſubeuntes vitamque agentes in cœnobiis duobus, quorum alterum eſt intra Nolam in angulo, qui eſt ſub Turre Quinquepontarum, alterum in jugo Gecalæ collis. Verum hi nudos pedes ſocculis & ſoleis duntaxat ligneis muniunt, atque interulam pilis aſperis con-

F fectam aſſidue indutam gerunt, linea omnia tam veſtiendo quam dormiendo fugientes; quamobrem *Obſervantes* appellantur; Illi vero & lineas interulas induunt, & in lecto linea ſternunt, atque caligas laneas, & calceos crepidaſque, quæ è ſubere corioque conſuuntur, admittunt; *Conventualeſque* vocantur. Omnes, qui prædicti ſunt, oſtiatim in urbe mendicant; ſed Auguſtinenſes atque Franciſcani conventuales, præter prædicamenta, etiam vectigalia ex agris ac domibus, & tabernis colligunt: Obſervantes vero ſolis munuſculis atque petitis mendicatiſque alunt ſe, poſſeſſionibus quibuſcunque non ſolum redditibus abrenunciantes. Cœnobitæ autem

fœminæ omnes virgines ſunt: atque tria intra urbem cœnobia habent. Nam aliæ in monaſterio clauſæ ſunt, quod collegium appellari dictum eſt: aliæ in cœnobio divæ Claræ: Item in ſancti Spiritus conventu aliæ. Aluntur omnes redditibus atque lucellis, quæ ſuendo filandoque faciunt. Nec ulla in cœnobium prius admittitur, quam decentem pecuniæ quantitatem, tanquam dotem ferat, cœnobioque largiatur. Sex itaque Nolana cœnobia ſunt. Veruntamen ut in monaſteriis marium cœnobitæ perpauci ſunt Nolani: ita fœminæ cœnobitæ maxima ex parte de familiis Nolanis ſunt exceptæ: pauciſſimæ enim externæ admittuntur. Quod eo factum eſt, namque monachi fere quotannis cœnobium mutant: fœminæ vero non ſolum non mutant monaſterium, ſed quod ſemel intraverunt, nuſquam ab eo proficiſcuntur foras. Sunt præter hoſce umbræ quædam initiatorum veluti *beginæ*, ſeu ut aliis placet dicere, *bezeguæ*, quos Nolani *bizogas* vocant: atque veluti ſunt veſpillones, quos *confratres* appellant. Nanque beginæ ſive mares ſive fœminæ ſint, non includuntur: domi enim quiſque ſuæ vitam agit, atque ut profani conſuetudinem ineunt; videntur tamen initiati: quod ex eodem panno indumentis ſimilibuſque prope figura ijs, quibus ſacerdotes utuntur, atque ſtatis quibuſdam horis ad fanum accedunt veluti ſacerdotes, ſtataſque quaſdam orationes faciunt: item inſtitutiones & leges obſervant, quas potiſſimum à cœnobitis divi Franciſci accipiunt; hos enim tanquam magiſtros audiunt & venerantur, atque ad eorum fana maxime oraturi accedunt. Veſpillones autem ut fanum proprium habent, ita ab orandi temporibus ſtatis, atque obſervandis aliorum ſacerdotum præceptis ſe vendicaverunt. Namque profani prorſus ſunt: umbræ vero videntur initiatorum, quod curam quandam ſubeunt regendi baſilicam, quam collato ære conſtruxerunt, atque efferendorum funerum. Ad hæc ſe vinculo jurisjurandi mutuo aſtrinxere ita, ut æque ac fratres ſe colerent ac adjuvarent. Quamobrem conventus eorum, & veluti familia numeroſa appellata eſt *fratraria*. Quinetiam tam hi, quam beginæ nihil rerum proventuumque, quod ad fana ſpectaret, attingunt, inque proprium uſum aut alimentum abducunt: ſed potius contra de ſuo aſſiduè penu ſacculoque erga baſilicam atque ſacerdotes, quos ſequuntur, aliquid effundunt atque conferunt.

DE SACELLIS, SEPULCRISque privis: deque funeribus atque eis, quæ circa funera tractantur à Nolanis.

CAP. II.

INcrebuit tempeſtate tam ſuperiore quam noſtra, ut ſicuti in urbe quiſque ſibi domum condidit, in qua cum familia bene ageret atque viveret: ita quoque contendat extruere ſacellum cum ſepultura, in qua mortuus humaretur honeſte cum ſuis. Neque ejuſmodi ſacellum ſepulcrumque extruitur extra urbem ſecundum celebres vias, ut viatoribus nomina magna ponentium oſtentarentur in marmore inciſa candido, veluti priſcis ſeculis conſuetum fuit: Neque in excavatis in monte verrucave aliqua magnis concameratiſque cuniculis, quæ aliquanto tractu ſemota ſint ab urbe, incavantur ſepulcra ſingulis defunctis, quæ ſicuti capſæ longa ſerie ac ſibi hærentes ordinatæ, tum in dextro tum in lævo cuniculi latere ſoloque calle, qui in medio eſt cuniculo relictus, diſcriminante ſtructa ſpectantur. Quamobrem in viſceribus montis terræve facta eſſet veluti civitas defunctorum, atque tanquam per vicinias, ita per cuniculos tumulatorum iretur: quemadmodum ætas, quæ ſecuta eſt illam priſcam, feciſſe comperta eſt; utque Neapoli, atque Syracuſis ejuſmodi mortuorum civitates excavatas etiam nunc eſt cernere: quanquam neque tempeſtate noſtra, neque longis anteactis temporibus quiſquam in eis conditus ſit. Verum noſtrates ſacella priva, quas *cappellas* vocant, (hoc eſt ædes parum capientes) in baſilicis magnis urbis non in cuniculis ſtruunt: ut in epiſcopio, in ſanctis Apoſtolis, in baſilica divi Franciſci ac cæteris: quaſi defunctos ſacris initiatos minus deceat, niſi in locis ſacris jacere. Sacellum igitur parieti baſilicæ hærens extruitur latum ad octo, decemve pedes, nanque factis utrimque duabus ſemipilis in pariete ipſe arcus ſuperincurvatur, qui à ſolo extat ad XII., pedes. Quinetiam eriguntur duæ columellæ ſingulæ ante ſingulas ſemipilas: ſuper quibus teſtudo vertitur ita, ut cum arco prædicto eandem faciat camerationem, deinde ſuper teſtudine opus faſtigiatur in ſigilla imagunculaſque vel virorum vel foliorum apte ſe complicantium. In medio vero ſacello ara extat longitudine trium, latitudine quatuor pedum, hærens etiam parieti, ſuper qua fiunt ſacrificia & divinæ rogationes quædam, quas *miſſas* vocant; ſuper ara vero tabula magna erigitur, quæ parietem, quem à tergo habet, omnem fere tegit; in hac frequentius picta eſt Dei mater ſinu gerens JESUM Dominum infantem: atque a latere utroque divæ matris pinguntur Divorum imagines, quos ſacelli dominus maxime colit. Hanc tabulam Græco verbo *econam* vocant; in aliquibus vero ſacellis non tabula eſt, ſed in pariete ipſo eædem picturæ conſpicantur; tegitur itaque econa & ara atque ſacerdos, quum ſacra in ea facit, à teſtudinis cameratione: ſub ara vero foſſa alta ad XVJ. pedes cavatur, lata ad VIII, longa ad X. erumatis undique firmata, atque ſubterranea quoque teſtudine operitur; foſſæ oſtium quadratum eſt, lateriſque trinum pedum, quod clauditur à menſula marmorea: eſtque hoc ipſum oſtium ante aram; lapis autem tegens interdum protenſus eſt ad hominis magnitudinem, latus vero pedes tres: atque inſculptus in eo eſſe ſolet ſacelli dominus, atque circa ejus imaginem, nomen etiam & laudes inciduntur, idque tum præſertim fit, quum vir fuerit virtute præſtanti; hoc itaque modo ſe habent ſepulcrum domuſque

que

que defunctorum atque ſacellum. Quum igitur quiſquam civium egregius mortem cum vita commutarit, etiam biduo defunctus continetur domi, frequenter die una: pridie vero quam exequiæ agantur, ad primas faces campana maxima pulſatur, prius quidem in epiſcopii campanaria turre, atque quam vehementiſſime percuti poteſt, ut ſonus ſit terribilior, ac tanquam pro mortuo clamores etiam campana mittere videatur: pulſaturque ad ducentos ictus. Poſt hanc pulſatur altera campana etiam maxima in campanario divi Franciſci ad totidem ictus, modoque eodem utraque viciſſim ter pulſatur, quum defunctus mas fuerit; namque pro fœmina ſemel atque iterum ſingulæ pulſantur. Si vero defunctus fuerit opifex, aut non ex ordine meliorum, tum campanæ hæ ad quinquagies ſexagieſve ictum accipiunt: interdum non utraque ſed alterutra dumtaxat ictu agitur. Quum vero qui obiit, puer infanſve fuerit, campana parva pauciſque ictibus, idque in altero ſolum campanario auditur. Quinetiam ſub diluculum poſteræ diei pro primario ſolummodo viro campanæ eædem ut pridie tractantur: item tertio poſt exortum ſolem, atque ſub ipſam funeris elationem. Defunctus vero quum domo educendus eſt, in capulo ſtrato, culcitra, & lodice pulcherrima imponitur veſtitus eo modo, quo precioſiſſime ornatus fuiſſet vivens; ſequuntur ipſum mulieres uſque ad capulum paſſis capillis, lugubri veſte plorantes plangenteſque, inter quas ſi qua uxor fuerit defuncti, ipſa palam reſectis forfice capillis omnibus pectus mariti contegit, ac relinquit largiens, ut illos in ſepulturam rem ſuam uxoris cariſſimam conferat, deinde oſculis poſtremis datis lamentationibuſque magnis factis evellitur à cadavere, quod amplexa tenet; plorantem illam evellunt magiſtri pompæ ac viri amici, poſtea filiolæ atque affines mulieres etiam plorantes defunctum oſculantur, atque ultimis his officiis actis tollitur capulum humeris quatuor validorum juvenum veſpillonum, atque effertur; mulieres ſequi conantes domi retinentur ab aliis amicis: quarum numerus ingens ad id ea die accurrit. Pompa vero partim præcedit, partim ſequitur funus; præcedunt enim primum libitinarii bini incedentes tacenteſque: ſequuntur hoſce cœnobitæ: poſtremo ſacerdotes epiſcopii bini quoque ſed concinentes pſalmos næniales; eorum vero trium generum ſingula præferunt altam crucem, quam veluti vexillum comitantur: atque ſinguli omnium ordinum horum candelam accenſam gerunt; ſequuntur funus primum affines pullati omnes, iidem bini gradientes plorant: eis amici catervatim comitem præſtant; vehitur funus ad baſilicam ſacelli ſui, atque in ea media capulum demittitur, collocaturque in mediis caſtellaminibus. Caſtellamina autem ad id extruuntur hoc pacto: eriguntur quatuor tigna veluti pilæ, ſingula ſenis pedibus alta, quorum bina à reliquis diſtant ſex denos pedes; binorum vero alterum ab altero pedibus octenis, his inſident quatuor triangula ex tigillis conſtructa, binis tigillis ſingula triangula faſtigiantia angulum: per

A eorum vero triangulorum latera omnia paſſim candelæ accenſæ eriguntur: in angulo vero faces extant; hanc itaque ſtructuram fabricamque lignorum ad id temporis paratam, *caſtellamina* vocant. Defunctus autem intra ea tenetur quouſque divinæ preces, atque nænia à ſacerdotibus decantantur, atque collaudatio facta ſit; ſiquidem interdum habetur oratio, qua defuncti mores ac vita laudantur in ipſo funeris officio: interdum vero poſt ipſius humationem, quod magis pro-
B batum eſt, quò n. oratio habetur humatione poſterior, eò magis à ſilentio & hominum oblivione veluti ad vitam defunctus revocatur, magiſque amari ac deſiderari videtur, contra vero quum præſente defuncto oratur, una cum eo humari ac ſepeliri videtur oratio. Proinde Gentilis Albertinus juvenis magna eloquentia præditus biennio poſt tumulatos luculentiſſima oratione collaudavit Sigiſmundum Alfanum, atque Baldaſare Judicenſem. Actis itaque inferiis næniiſque, primum
C dimittitur ab æditimis tota lugubritas, quæ comitata funus erat, ut domum redeat, illaque prius ad defunctum accedit, atque oſculo dato revertitur domum verſus. Deinde defunctus in arca lignea linteis ſolis convolutus includitur, atque in foſſa ſacelli ſui ſtipatur ac tegitur. Illuſtrioribus verò viris atque Epiſcopis, & regulis arca fit excavato inſculptoque marmore: quæ non in foſſam demittitur, ſed erectis quatuor columellis piliſve ſuperponitur extans à terra ad ſex
D pedes, in qua ubi defunctus ſitus eſt, tegitur altero marmore imagine defuncti effigiato, atque nomine & laudibus ejus inciſo; quorum vero tanta non eſt vel vis vel ambitio, in foſſas publicas intruduntur, quæ per reliquam baſilicam ſunt excavatæ, neque caſtellaminibus incaleſcunt, aut collaudationibus illuſtrantur. Illi vero qui occiſi ſunt tam repente, ut ne ſacra quidem à Sacerdotibus accipere quirint, extra baſilicam humantur, fit n. ligone foſſa alta ad quinque
E ſexve pedes: in qua cadaver abſque pompa, & næniis delatum à paucis ſola terra operitur; eſt autem hiſce occiſis ſepeliendis area quædam deſtinata, quam ambit à meridie ala epiſcopii, ab ortu vero areola baſilicæ divi Joannis Baptiſtæ; ea area quadrilatera patet, cujus ſingula latera ſunt ad quadragenos pedes protenſa, totaque ſub dio, appellataque eſt *olearum horti*: namque conſitæ illic alias fuere oleæ, quas nos vidimus. Illud quoque referendum eſt: qui namque ſacel-
F lum privum ſibi ſuiſque condere cupit, eum oportet non prius reſtruere, quam mercari locum à præfectis baſilicæ, vel epiſcopo, vel Sacerdotibus, atque præterea opus eſt tradere edito ſacello agrum ædeſve ſub ditiias reditiaſque, ut ex eis pecunia tanta valeat exigi, quæ juſtum præmium orantibus ſtatis horis in eo Sacerdotibus eſſe poſſit; contingit quinetiam, ut ea poſſeſſio amittatur: vel quum domini familia extinguitur, vel obſcuratur adeo, ut nullus hæres appareat, quamobrem iterum à præfecto venditur ſacellum: interdum vero ipſum hæres vendit; emptor autem ubi factus eſt ſacelli dominus ſtatim tempore foſſam expurgat eximens & ter-

terram, & oſſa omnium eorum, qui ſuperiore ſæculo illic ſepulti fuerint, illaque plauſtris extra urbem tanquam alteris exequiis efferunt, ac in viis cœnoſis ſparguntur: ut viatoribus calcata reddant itinera ſicciora; præfecti quoque baſilicarum vel quum publicas foveas mundare purgareque volunt, aut novas aliquas excavare, purgamina & terræ immiſta oſſa defunctorum eodem modo extra urbem ejiciunt, viatoribuſque ſternunt, ne ita ferente conditione humana ſit aliquis etiam mortuis quieti locus, utque non animadvertat, inter ipſum atque terram quam pedibus calcat, nihil intereſſe. Poſtquam autem à funere æditimiſque dimiſſi ſunt filii affineſque defuncti, domum ſe conferunt ſola amicorum turba comitante: ubi offendunt menſas magnas opipare paratas; vicini n. amicique ac affines varias optimaſque dapes eo præmiſerant: diſcumbitur à cunctis: fiunt colloquia nihil ad defunctum attinentia: ſed ea, quæ triſtes animos mitigent ac levent, atque interim ſiqui ſint, qui plorent, illos conſolantur ii, quibus curæ eſt convivium, & levamentum, nam illud, quod dici ſolet, ſervare velle, videntur, ſolatium in adverſis; familia vero defuncti poſt humationem triduo biduove domi ſe continet: deinde ad officia quiſque ſua foras exit. Sed tamen pater pro filio, atque filius pro parente, item frater pro fratre, ac patruus avunculuſque pro nepote, & hic pro illis annum lugubris inter homines agit, nigram pallam veſtiens quæ ubi in collari vincta ſit, ſoluta deſcendit uſque ad talos tegens omnes corporis partes, quam *Gramaliam* vocant, verbo enim *gramum* ſignificatu novo lucubre ſignificatur, capitis quoque tegmen nigrum eſt: ſtrophium vero quod capiti intortum geſtari deberet, ſolutum humero pendet; barba quinetiam promittitur, capillos intonſos alit, per id quoque tempus non ridet præ viribus; non læta loquitur, auditve: nec ad ea loca accedit, in quibus aut nuptiæ celebrantur, aut ſodalitia aguntur. Cæteri vero affines per tres menſes, interdum duos, aliquando minus lugent. Mulieres autem domi foriſque lugent; uxor quidem vidua facta perpetuo pullata eſt, tum nigris veſtibus, tum velis capitis fuſcis utens, niſi tranſierit ad alteras nuptias. Filiæ item defuncti aut ſemper, aut uſque quo maritentur, nigra induunt: cæteræ vero affines aliquot menſes luctum oſtendunt, vittis tribus ſericis nigris rubriſve, pede longis, digito latis, quæ ſub velo pellucido alboque ab occipiti per verticem uſque ad frontem diſtinctæ locis tenduntur.

DE FAMILIIS PRAESENTIS urbis egregijs.

CAP. III.

NEmo (quæſo) me Nolanus accuſet, ſi neq; de omnibus, ſcribens de familiis Nolanis neq; de paucis earum tanquam de illuſtrioribus mentionem fecerim. Nanq; ſi paucas duntaxat referre velim, multas alias memorandas honore ſuo defraudem neceſſum eſt; ſiquidem præter paucas etiam pleræque aliæ numerantur memoria dignæ familiæ; ſin vero omnes cenſerem, profecto multas quoque injuria quadam afficerem: inter omnes n. pleræque ſunt, quarum nomen eſt in obſcuro quarumque qui meminerit dicendo cunctas, is indignas dignis æquas feciſſe exiſtimatur. Eas itaque cenſere familias recte videor facere, quæ ſtudiis ingenuis non artibus ſordidis aut multum ſervitii continentibus incumbentes, alunt ſe: quæque vel mercaturæ ſtudio, vel literis, vel armis utentes clarius cæteris degunt, atque ad honeſtum vitæ modum bene beateque vivendum cotidie attollere ſe ſumma ope nituntur. In quo nemini quoque mirum eſſe velim, ſi alicujus familiæ unum alterumque nominaverim virum egregium, atque horum cauſa etiam familiam exceperim enotarimque: quamvis illa tota ſordida ſit. Siquidem bonitatis atque virtutis munus hoc ipſum potiſſimum eſt, ut potius a viro vel modice ſtudioſo claroque familia ignobilis obſcuraque poſſit illuſtrari: quum lumen virtutis viri ſolius valeat extingui ab oſcuritate familiæ, quaſi minima ſcintilla facilius magnas tenebras, quam tenebræ maximæ parvam ſcintillam vincere atque ſuperare poſſint; adde nullam eſſe familiam etiam nobiliſſimam, quæ non ab uno parvoque aliquo tanquam igniculo cœperit illuſtrari: quod ſi magnæ gradus fecerunt à primis inchoantibus, nefas eſt, de primis non etiam ſua merita commemorare. Neque hoc in loco mihi negocium eſt conferendi laudandique unamquanque familiam, viroſque in eis præcellentes; ſed ut dictum eſt monendi repræſentandique duntaxat poſteris civibus, duos præſentium ordines eſſe, alterum obſcurorum, clarorum alterum: ut illorum quiſque poſſit judicare, quo pacto conſentiant poſteriora cum præſentibus; cernereque unde nam genus trahat: atque an receptitius ſit, an indigena civis; & an à ſervitiis ad honeſtos evectus, an à claris ad ſervitia degenerarit, quod ſummopere nunc nos cupientes conferre cum præteritis præſentia, conſequi non poſſumus; nequimus n. comparationem facere præſentium cum anteactis ſæculis, de familiis n. ut de pleriſque aliis rebus Nolanis nihil à quoquam relatum uſquam legimus. Verumenimvero recte cenſuros Nolanas familias, primum omnem urbem in quatuor partes veluti tribus diviſam tueri oportet: quarum una continetur à pomœrio Vicancij atque via Cortefellana, quæ oritur a porta clauſa procurrente aduſque ſectionem, quæ ſub ſacello beatæ Mariæ novæ fit, atque via, quæ ab hac ſectione deſcendit aduſque turrem Megaldorum; hæc enim populi pars Vicancianorum eſt; altera concluditur à pomœrio Cortefellano atque via procurrente a turre Megaldorum per ſectionem beatæ Mariæ novæ, atque per Caſale novum aduſque pomœrium arcticum: quæ pars populi Cortefellana eſt. Tertia clauditur item à pomœrio Samuelitano, atque Caſali novo a via Cortefellana, quà tenditur a ſectione beatæ Mariæ aduſque Porticum, atque à Vicanciana, quæ procedit à Porticu aduſque emporium, demum à

ram,

ramo viæ Portelli, qui ab emporio aduſque divi Franciſci baſilicam reflectitur: quæ regio Samuelini populi eſt. Quarta pars eſt reliquum urbis, quod clauditur ab eodem ramo, eademque Vicanciana, atque via Cortefellana, quæ à Porticu protenditur uſque ad portam clauſam, atque pomœrio Portelli, quæ urbis pars Portellanorum eſt. In hiſce ita factis urbis, populique partibus, tribubuſve hæ familiæ meliores tempeſtate noſtra incolere reperiuntur.

Nam in regione Portellana ſunt *Ferarii*: inter quos *Bartholomæus* jureperitus, ac *Adrianus* ejus filius etiam jureperitus, atque poeta: item *Placitus* ſcientia juris utriuſque floruere. Cenſentur *Infantii*, inter quos *Altobellus* eques acerrimus extitit, atque *Joannes* monachus concionator divini verbi: cuius induſtria ſtudioque multa addita ſunt in templo atque cœnobio divi Angeli, quod in Gecalæ jugo erectum eſt. *Antonius* quoque huius frater, quod & decanus in Epiſcopio, atque Epiſcopi Vicarius perpetuus vixit. Incolunt *Calabrii*, quorum *Hieronymus* excelluit moribus, elegantia, atque armis non modo in Campania, verum etiam apud Inſubres. Sunt *Coronæ*, quos inter *Jacobus* atque *Antonius* eius filius arte chirurga polluere. Comperiuntur *Corriales*, ex quibus *Joannes* eques micuit, Cenſentur *Boccalati*, inter quos *Marcus* Philoſophus atque medicus præcelluit.. *Aloiſius* vero Marci filius atque *Joan. Paulus*, item *Pyrrhus*, & *Franciſcus* arma exercuere, & *Bernardinus* mercaturæ ſtudio pollens. Sunt *Albertini*: ex quibus *Jacobus* utriuſque juris peritia excelluit, atque Neapoli regius judex conſcriptus eſt in foro, quam Magnam curiam vocant; idem in bello Gallico, magno habitus eſt loco. Quinetiam *Gentilis* huius filius legum ſcientia, atque oratione præſtanti floret. *Symo* item *Trojanus*, ac *Joannes Antonius* ſenatores boni exiſtunt. *Angelus* quinetiam canonicus atque theſaurarius clericatus præſtat. *Felix* quoque arma exercens: *Hieronymus* vero, & *Antonius* legum ſcientia redimiti. Sunt *Fulcii*, inter quos *Hercules* muſica, & armis excellit. Præter autem hoſce familia tua *Urſinorum* fulget, quæ & ſi Romæ, ac Italia tota Illuſtriſſima eſt: ex ea tamen multos duces protulit Nola urbs, ut *Colam*, *Pyrrhumque*, qui Nolæ principes atque multorum in Umbria oppidorum domini fuere, item *Raimundum*, qui Fregellarum, quod quidam Atripaldum nunc vocant, ac Sarni Salernique non modo Nolæ princeps fuit. *Joannem Antoninm* itidem, qui Tarenti magnæque Apuliæ partis, quæ olim Calabria dicebatur, regulus extitit; is aliquando tantum præſtitit conſilio, potentia, atque armis, ut Regem Ferdinandum primum ad fontes Sarni fluvii magno cum exercitu vertere in fugam quirit, peneſque eum aliquando fuerit, illum Neapolis Regem futurum, quem ipſe deſignaſſet; tum enim inter Ferdinandum, ac Joannem de regno bellum gerebatur. Extitit alter *Joannes Antonius* frater tuus è Gentile atque Catharina Ferdinandi regis nepte ortus, qui vel ante pubem eleganti, & ſoluta, & numerata polluit oratione, atque memoria tanta præditus fuit, ut vel quatuor quinqueve ſcribentibus varia epiſtolarum genera eodem tempore dictaret; equo quoque & haſta accommodatiſſime utebatur, vixit annis XVIII. Ex eiſdem parentibus tu quoque *Enrice* digniſſime genitus es: qui tam præclaro, & paterno, & materno genere illuſtratus, etiam ingenio, ac moribus regiis præfulges, ornatuſque magno excellis imperio. Nolæ enim urbis præſtantis Regulus evaſiſti, in cuius ætate tenella poſita eſt ſpes generis patriæque ſumma, & indoles maxima conſpicatur: quæ geſta clara, ac avis patreque tuo digna pollicentur, quem Deus optimus maximus benignitate ſumma cum illuſtri Maria Sanſeverina cariſſima conjuge complectatur, ut & Neſtoris annos ſuperetis prolemque dignam producatis, atque res ſumma omnes cum gloria geratis.

Hæ familiæ ſunt in Portellana urbis plaga. In Samuelitana vero ſunt hæ; ſiquidem *Sarini* primum occurrunt, inter quos *Marcus*, ac *Bartholomæus* ob magnam equorum curandorum peritiam claruere; quamobrem etiam ducibus regibuſque cari habiti ſunt. Numerantur *Todones*, in quorum numero *Melchionus*, & *Antonius* ingenio mercaturæ polluit. Item *Alexander*: qui arma exercuit, atque contra Turcas in Aſia recte ſe geſſit. Cenſentur *Jordani*, inter quos *Jordanus* magno mercaturæ ſtudio valuit: *Verginius* vero arma tractavit. Incolunt *Menuati*, quorum *Leonardus* literas exercuit: *Antonius* vero frater, atque horum pater *Georgius* peritia curandi equos præ ſtitere: *Alexander* vero nepos eques acerrimus floret: ac *Sylvagius* huius patruelis, qui armis glorioſe incumbit. Cenſentur *Coci*, qui & ſi literis & armis caruere, nuſquam tamen auſi ſunt eorum aliqui ſœculare ſe abjectarum artium ſervitio, ſed honeſtiore ſtudio vixere mercaturam exercentes, ut *Pyrrhus* pater & *Antonius* & *Jacobus* & *Santillus*, & *Alexander* filii. Incolunt *Cæſarini*, quos inter *Colangelus* armis floruit, Vir enim manu fide, atque conſilio præſtans, duxque exercitus etiam extitit; is inter Salernum, Ebulumque Aloiſium ducem ſtrenuum cum exercitu fugavit, inque ea pugna cum eo ſingulari certamine manus conſeruit, ſpoliaque cæſi ducis cum ingenti gloria reportavit; huius tres filii extant: *Joannes* alter, qui eques laudatus eſt: alter *Micheles* canonicatus dignitate honoratus: Tertius *Jacobus Antonius*, qui ſcientia legum conſilio, atque facto floret; is n. ab Aldobrandino patruo tuo in Hiſpaniam miſſus eſt, ad regem navigavit, cum rege tractavit, obtinuit. Sunt præter eos *Laudi*: inter quos *Martinus* mercaturæ diligentia polluit, atque *Sylveſter* eius filius arithmetica, Numerantur *Matrenſes*, quos egregios reddidere *Antonellus*, atque *Felix Antonius* literas exercentes. Spectantur *Tangi*, unde *Sanctillus* ſtudio mercaturæ ſingulari excelluit, atque *Baptiſta* eius filius canonicatus dignitate decoratus. Item *Antonius*, qui literas exercuit. Extant *Friciæ*: Ex quibus *Trojanus* armis inſervivit, ac *Antonius* eius filius

lius miles acer extitit. Item alter *Antonius* poeta, qui doctam ætatulam cum morte commutavit. Sunt *Canditæ*: de quorum numero *Alexander* eques floret egregius. Cenſentur *Maccei*: inter hoſce præſtitere tum *Lionellus* ſenator bonus, ac elegantia vivendi ornatus: tum huius tres filii, *Joannes Felix*, *Pyrrhus*, & *Philippus*, omnes enim fuere equites præſtantiſſimi, atque in ſingulari conflictu haſtiludiove, quam *gioſtram* appellant, debentes cloſtram dicere, excellentiſſimi: idque præſertim in Inſubribus; cloſtra enim concurſus duorum certantium eſt, atque locus clauſus in quo haſtis concurritur. Illorum autem Joannes Felix domum reverſus Ferdinando regi gratiſſimus fuit: biſque orator ad Matthiam Pannoniæ regem ab eo miſſus eſt, unde multis muneribus honoribuſque onuſtus rediit: In bello vero Turcico, quod ad Hydruntum geſtum eſt, glande igneſcente genu ictus obivit. *Pyrrhus* in conflictu cecidit ſurculo, & haſta ſciſſa trajectus tempora. *Philippus* peregre ſemper arma exercens vixit. Quinetiam ex eadem familia, atque genere altero duo fratres claruere, *Franciſcus*, atque *Vincentius*. Ille n. ſæpe Regiæ exigendæ pecuniæ quum pax fuiſſet, quum vero bellum, commeatuum præfectus extitit; Vincentius vero regis erat à ſecretis: quique ſtudiis humanitatis, atque muſica polluit. Incolunt *Sanctori*: inter quos *Nardus* jureperitus excelluit, atque *Joannes* mercaturam exercens. Sunt *Sardi*: ex quibus *Angelus Felix* ſtudio mercaturæ peritia nituit. Numerantur *Samueles*: quos inter *Hieronymus* mercatura tractanda præſtitit. Item *Paccæ* innumerantur: quorum *Angelus*, & *Antonius* eius filius literas exercuere. Sunt *Cratiani* inter quos *Vincentius* literas exercuit: atque *Franciſcus* mercaturæ ſtudio pollens. Cenſentur *Perillii*, quos *Franciſcus* nobilitavit dignitate archidiaconatus. Item *Philippus* ſagacitate mercaturæ egregius.

Cortefellana autem regio hiſce nationibus illuſtratur: ſiquidem cenſentur in ea *Abundi*, ex quibus *Felix* præſtanti muſica redimitus floret. Sunt *Gallucii*: inter quos *Joannes* gladiaturæ magiſter illuſtris extitit. Incolunt *Ruſſi*: quos *Angelus Felix* præſtans curſu, vi, & armis nobilitavit. Sunt *Sicoranſæ*, quos inter armis excelluere *Angelus*, ac *Nardus*. Cenſentur *Tancilli*: ex quibus extitere *duo Micheles*, alter monachus philoſophus, & concionator verbi divini, alter philoſophia, atque medicina ornatus. Item horum patruelis *Vincentius* philoſophus, ac medicus. Numerantur *Capoſcrofæ*: quorum numero *Orolandus* ſenator, *Felix* vero eius filius jureperitus extitit. Immorantur *Griphi*: unde *Aloiſius* extitit, qui in Aquilanorum urbe præfectus urbis electus eſt: & *Felix* eius filius arma exercuit, item *Dantes* mercaturam exercens: atque alter *Felix*, mercaturæ indulgens; ac *Alexander* eius frater, qui armis incumbit. Sunt *Maſſei*, ex quibus *Joannes* philoſophia, & medicinæ ſcientia polluit: *Blaſius Marinus* vero eius pater ſenatorio ordine aſcriptus eſt. Cenſentur *Balletæ*: ex qua gente *Marchiſella* mater orta eſt noſtra; at-

A que *Jacobus* miles. Item *Patricius* canonicatus dignitate honoratus: atque *Ferdinandus*, qui armis tractandis delectatus eſt. Comperiuntur *Rebæ*: inter quos præſtitit *Joannes* ſtudio mercaturæ pollens. Item *Nicolaus* muſicus atque canonicus, quinetiam *Carolus* hiſtoricus, & huius filius *Annibal*, qui arma exercuit: atque *Hieronymus* vir ſenatorius. Sunt *Suſſolani*, quos inter *Franciſcus* atque *Laurentius* eius filius juris utriuſque ſcientia clari præfulſere: atque *Petrus* ſacerdotio, ac
B literis circumſeptus. Numerantur *Mariſeolæ*, in quorum numero *Fuſcus* extitit mercatura præſtantiſſimus ditiſſimuſque; & huius filii duo *Marcus* ſenator optimus, ac *Felix* corpore, & manu validiſſimus: Item *Hierardus* literis inſignitus. Quinetiam *Joannes* atque *Antonius* eius filius boni ſenatores. Cenſentur *Liæ*: inter quos *Petrus*, ac *Vincentius* jureperiti præſtitere. Petrus vero in Apuliam Oenotriamque, quam nunc *Calabriam* vocant, ſæpe auditor cauſarum à Rege miſſus eſt;
C item *Petrus* canonicatus dignitate honoratus: & *Symo* mercatura pollens: atque *Paulus* huius filius literis ornatus. Cenſentur *Maſtrillii*: inter quos *Antonius* medicus præſtantiſſimus atque philoſophus extitit. *Gabrieles* vero eius filius jureperitus, & ſenator optimus viguit, gratuſque regulis atque populo, octogenarius, atque felicitate prope potitus obivit; veruntamen filii filiæque totque nepotes atque pronepotes exorti ſunt ab eo, ut octoginta unus numerati ſint omnes: quos
D ſenex ille quotannis convivio excipiebat, ut in eadem menſa cuncti diſcumberent, ipſeque ſedens in altero menſæ cornu longam ſumma cum voluptate prolem conſpectaret. *Cyrus* huius filius armis polluit: quo rex ſæpe uſus eſt, ac ſenator optimus fuit: *Franciſcus* alter filius jureperitus extitit, ac regius magnæ curiæ Neapolitanæ Judex conſedit. *Angelus* vero tertius Gabrielis filius mercaturæ diligentia præſtitit atque ſenator optimus. A Cyro orti ſunt *Matthæus*, qui eques
E juveniſque in caſtris obivit, & *Antonius*, qui ſenator optimus atque publicis in rebus ſæpe præfectus, tertius *Nicolaus* eques atque ſenator optimus: utrique populo, ac regulis cari. Alfonſus vero rex in Hiſpaniam Nicolum miſit; erat enim is regis familiaris; atque præter hoſce ortus eſt *Victorius* mercatura magna pollens. Franciſco autem quatuor filii orti ſunt: *Joannes Thomas* jureperitus egregius, idem auditor cauſarum in Oenotriam Brutioſque à rege miſſus eſt. Nea-
F poli quoque regius judex adſcriptus fuit in eo foro ſummo, quod ſacrum vocant conſilium: atque in altero foro, quæ magna curia nuncupatur, Fiſcalis advocatus ſeſſitavit. Alter *Felix*, qui in epiſcopatu locum præſulis tenens clerum juraque epiſcopatus multos annos gubernavit, idem canonicatus cantoriſque dignitate præcelluit; tertius *Ambroſius*, qui adoleſcens arma egregie exercens obivit; quartus *Cornelius* ſenator bonus. Verum hoſce Franciſci filios inter *Vicancianos* connumerari oportet, in illa enim tribu incolunt. Angelo vero complures filii orti ſunt. Sed unus *Innocentius*, ac *Joannes* alter legum ſcientia præſtitere, *Alexan-*

der

der vero ingenio mercaturæ, ac *Antonius* A literis ornatus extitit. Quinetiam altero genere *Maſtrillicrum Enricellus*, ac eius filius *Micheles* extitere magna mercaturæ diligentia pollentes, ſenatoreſque præſtantes; hujus vero filii tres, *Bernardinus* ſcientia legum emicuit: qui tandem contemta hominum conſuetudine cœnobium arctum intrans ſacris initiatus eſt, ut ſolitaria vita gauderet; Quinetiam *Vincentius*, juvenis parvo corpore animoque audaci extitit: *Joannes* vero ſenator bonus evaſit. Computantur *Barones*: B inter quos *Colucia* præſtitit arte medica. *Felix* vero ejus filius ſenator bonus extitit: Felicis vero filii quatuor: *Palamedes* ſenator optimus, ac elegantia, & liberalitate nobilis, poeticaque gaudens, à quo complures orti ſunt, ut *Petrus* ſenator bonus, *Albentius*, qui jureperitus excelluit: *Lucius*, qui eques evaſit: *Argentinus*, qui equeſtri ordine floruit, ac à ſingulari certamine, quod ſæpe inivit, ſemper victor atque cum gloria rediit: *Mirantes*, qui arma exercuit: quos il- C le filios nominavit ſecundum ordinem elementorum nominis ſui; atque præter hoſce *Annibal* Petri filius ſenator præſtans excellit. *Joannes* vero alter Felicis filius eques bonus extitit: cuius item filius *Marianus* eques laudatus, & alter *Adrianus*, qui arma exercuit. Tertius vero Felicis filius *Franciſcus* fuit ſenatorio egregius munere, cui etiam duo filii orti ſunt: alter *Felix*, qui ſenatoria diligentia fulget, atque *Andreas*, qui literis ornatus ante frugem obivit. At *Servator* D quartus Felicis filius dignitate archidiaconatus, atque canonicatus inſignitus eſt. Sed tamen hi tres Coluciæ nepotes, ac pronepotes in plaga Vicanciana ſunt cenſendi: illic n. immorantur. Sunt præter hoſce *Saxi*: inter quos *Marinus* cum literis ornatus, tum architecturæ peritiſſimus, item *Marius* huius filius poeſi atque ſcientia legum excellens. Sunt *Scrignarii*: inter quos *Reſtainus* ſenator: *Thomas* vero, atque *Raimundus*, *Caruluſque* utriuſque juris ſcientia præ- E ſtitere. *Maximus* item mercatura pollens atque ſenator magnus: ac huius filius *Petrus Cola* literis inſignitus, cuius alta ingenia, quæ in legibus præſeferebat adoleſcens mors cita vetuit explicari. Cenſentur *Januarii*: quorum *Jeſueles* ſenator optimus extitit, Regique Ferdinando cariſſimus: *Felix* vero huius filius literis ornatus, ac ſenator præſtans præcellit. Numerantur *Alfani*: inter quos *Joannes* præſtitit, vir adeo continens, ut ab omni reipub. Gubernatione ſe tempe- F rarit; Urſo vero regulo carus fuit: *Sigiſmundus* huius filius excelluit tum eloquio tum legum ſcientia: qui vir magnus evaſiſſet niſi morte præreptus fuiſſet in adoleſcentia; quinetiam *Franciſcus*, ac *Ciccus* ſenatores boni. Sunt *Campiones*: inter quos *Joannes* philoſophus, ac medicus magnus præſtitit: Item *Franciſcus* huius filius monachus atque philoſophus; *Carulus* quoque, ac *Pyrrhus Aloiſius* mercaturam exercuere. Sunt *Motones*: inter quos *Julianus* mercaturam exercuit. Extant *Caraccioli*: ex quibus *Altobelius* floret arte muſica, ac *Felix*, & *Joannes* armis inſerviere. Numerantur *Baſilii*: in quibus *Bernardinus* philoſophus, ac medicus viguit; *Carulus* vero pater, ac *Antonius* arma tractavere. Incolunt *Perarii*: in quorum numero *Colantonius* jureperitus extitit, ac ſenator optimus: ac *Jacobus* ſenator bonus: *Caſpar* item eques egregius: & *Aloiſius*, ac *Vincentius* monachi philoſophi, atque divini verbi concionatores, & *Hilarius* juris peritia inſignitus: *Bernardinus* quoque philoſophus, ac medicus, ac huius pater *Anſoiſius*, qui arma exercuit, ſed hi duo Vicanciani ſunt. Cenſentur *Sclavi*: quorum *Bernardinus* monachus philoſophus, & concionator extitit: ac *Jacobus* & *Thomas*, qui arma exercuere. Sunt *Cucurbitæ*: inter quos *Danieles* ſacerdos ac peritia juris pontificii polluit: & *Nardus* qui literis fuit ornatus: Item *Ambroſius* ſcientia legum redimitus: *Joannes* quoque canonicatus dignitate honoratus: cuius opera Pannonum Regina uſa eſt. Sunt *Pappones*: inter quos *Ciccus* extitit canonicatu honoratus, ac Regi Ferdinando percarus: item *Pantaleo*, qui literas exercuit: *Paulinus* quoque canonicatus dignitate inſignitus. Numerantur *Thetii*: inter quos *Citatinus* vir illuſtris emicuit, duxque exercitus: *Orolandus* vero huius filius eques egregius atque elegantia vitæ nitens, *Bernardinus* vero, & *Urſus* huius filii literis redimiti fuere. Numerantur *Vicarienſes*: ex quibus *Palamedes* vir prudens laudatur ac Reguli rerum curator atque magiſter (ut ajunt); huius filii duo *Felix* alter: alter *Bernardinus*: ille ſacerdotio canonicali, ac humanitatis ſtudio: hic ſcientia jurium atque vi dicendi emicuere, cui tanta innata fuit ſuaviloquentia, ut quum loqueretur alios conticentes intentoſque redderet; proinde ab orationis ſuavitate cognomentum aſſumpſit; *Lepidus* enim cognominatus eſt: mores vero utriuſque elegantiores: amor ingens erga juſta honeſtaque, apud eos ut locum nullum occuparet pecuniæ tenacitas, liberalitate ubique gentium nemini concedebant; Regulis ac populo cari amicique, ac nullius unquam malevolentiæ altores extitere. Incolunt *Tocci*: inter quos *Robertus* eques egregius extitit: idem Clanchetellæ oppidi cuiuſdam, quod in Samnio, dominus. Comperiuntur *Hierardi*: unde *Gabrieles* chirurga arte præſtitit, huius filii duo *Felix*, ac *Antonius* philoſophi, ac medici evaſere, ac tertius *Cæſar*, qui literas exercuit. Sunt *Palmenſes*, inter quos *Philippus* eques acer floruit, ac ſenator ſeneſcens optimus.

In angulo vero Vicanciano cenſetur primum *Riſia* natio: in qua *Gabrieles* jureperitus, ac ſenator optimus virque graviſſimus extitit. *Antonius Felix* vero huius filius utriuſque ſcientia juris eximius, eloquio quinetiam magno excellens, ſenatorque optimus habitus eſt. Idem auditor cauſarum in Apuliam ſæpe miſſus eſt a rege. Nolæ vero à Regulo electus eſt auditor univerſi Nolani dominatus, cui tres filii orti ſunt: *Franciſcus*, qui legum ſcientia, ac morum bonitate præſtitit: *Gabrieles* alter, qui armis niſu magno inſudavit; *Felix* vero tertius canonicatus dignitate honoratus. Sunt *Angelici*: in qua gente *Felix* micuit poeſi atque

atque

atque ſcientia legum, & *Sanſonettus*, ac *Joannes* pater, avuſque eius ob ingentem mercaturam magni viri; item *Silvius*: qui arma cunctis rebus antepoſuit. Cenſentur *Judicenſes*, in qua familia *Baldaſar* præſtitit poeſi atque philoſophia. Item *Paulus* huius frater minor natu, philoſophus illuſtris atque medicus; is autem quum patriæ Campanæque ſcholæ parum placerent, ad Venetas aque Patavinas navigavit, in quis brevi ſubtilis diſputator evaſit, ingenſque opus edidit de contradicentib. doctorum locis, quæ antilogica nuncupavit. Sunt *Campaſani*: inter quos *Antonellus* ſenator optimus præſtitit, præfectuſque urbis tum quum peſtilentia afflictata fuiſſet, quam ſumma diligentia juvit: *Pyrrus* vero huius filius literas exercuit: item *Colafranciſcus*, qui mercaturam ſectatus eſt. Sunt *Cyrolii*: unde *Majellus*, ac *Antonellus* fratres, & *Alexander* huius filius equites laudati evaſere: *Antonius* alter filius miles extitit. Cenſentur *Sanſones*: quorum *Sanſonettus*, & duo eius filii *Antonius* cognomento, ac *Robertus* arma exercuere; *Joannes Maria* vero mercaturam tractavit. Reperiuntur *Triumphii*: quos *Joannes Baptiſta* arma exercens illuſtravit. Numerantur quoque *Montorii*: quorum unus *Matthias* elegantia vivendi, atque arte muſica canonicatuque honoratus excelluit; *Joannes Antonius* vero armorum fulgore delectatus eſt. Sunt *Bulini*: inter quos *Lyſias*, ac *Georgius* eius filius ſtudio magno mercaturæ præſtitere: & *Laurentius* huius filius literas exercuit: item *Thomas* filius alter legum excelluit ſcientia: utrique patriæ amantiſſimi; *Jacobus* vero ejuſdem filius arma præter cætera ſecutus eſt. *Altero* vero *Bulinorum genere Ciccus* ortus eſt, qui & animo & armis & conſtans & valens fuit: quo ſæpenumero uſus eſt Ferdinandus rex, cui quoque perquam carus extitit; ex hoc ortus eſt *Franciſcus*: qui jureperitus ſenatorque optimus præſtitit, atque inter Nolanos callidiſſimus. Auditor quoque cauſarum omnis reguli ditionis declaratus eſt: item *Vennerellus* hujus frater magni animi juvenis: is arma exercens Hydruntum adverſus Turcas miſſus eſt, ac in aggreſſu quodam in oppidum, murum ſcandit, hoſtem dejecit, in eo glande igneſcente caput ictus decidit ad ſuos, ac paucos poſt dies obivit; præter hoſce *Ferdinandus* miles extitit. Sunt hic quoque *Tancilli* altero genere orti, inter quos *Cola*, atque *Joannes bernardinus* ejus filius philoſophia & medicina egregia præſtitere. Cenſentur *Campobaſii*, ex quibus *Antonellus* illuſtri extitit robore, prudentia arteque militari: duxque aliquando exercitus; magno quinetiam loco a rege Ferdinando habitus eſt, & hujus filius *Baldaſar* ſenior floret egregius: item *Carulus* qui armorum decore perfulget. Sunt *Perioanni*, inter quos *Don Petrus* clarus armis atque potens fuit: & *Ioannes Rubinus* equus acerrimus, ac *Ambroſius* hujus filius eques, juveniſque ingenti animo, ac omne audens adire periculum. Quinetiam alio genere ortus eſt *Laurentius* laudatus philoſophus atque medicus, filius primus *Calliander* jureperitus evaſit; alter *Eugenius*, tertius *Suavius* philoſophi atque medici, quartus *Jocundus* ſcientia legum præſtans; quintus *Amænus* Theanenſis decanus, Nolanuſque canonicus ac Julij ſecundi cubicularius: ſextus *Benignus* eques excellens: Ultimus *Perioannis* utriuſque ſcientia juris inſignis, extitere; at Perioannis in Oenotria regius auditor iura dixit. Quinetiam *Rainaldus* Suavii filius canonicatus dignitate ornatus, ac *Aloiſius* Jocundi filius; qui arma exercuit. Sunt *Morgani*, inter quos *Angelus* canonicatus dignitate præditus. Sunt *Candicii*: inter quos *Bernardinus* literas exercuit: atque *Felix* canonicatu redimitus. Sunt *Morræ*, inter quos *Antonius* armis excelluit: atque *Felix* qui arma tractavit. Sunt *Lyſii*, quorum *Mickeles* armis præſtantiſſimus antecelluit, is enim in pleriſque Italiæ locis ſingulari certamine, quod *ſtichatum clauſum* vocant, pugnavit, ſemperque cæſo hoſte palmam ingenti cum laude atque illæſus reportavit. Quinetiam in pleriſque bellis ductor magnæ peditum turmæ militavit, ducibus carus, cunctis terribilis; erat enim juvenis quadrato quodam validoque corpore, capillo fulvo intortoque non criſpo, facie fulva, animo interrito, oculis acerrimis, vir tacitus, juſtus, innocuus, impigerrimus, laboris tolerantiſſimus, callidus, ac ſi velis nihilominus ſimilia audire, alter Labancius. *Scaramella* item hujus frater exercuit arma. Extant hic *Barones*: ut dictum eſt. Inveniuntur *Cærij*: inter quos præſtitit *Jacobus* mercaturæ ingenio. Sunt *Cajetani*: ex quibus *Nardus*, atque *Oliverius* literas exercuere, Narduſque muſica præſtitit: & *Bernardinus*, qui arma tractavit. Manent *Labrones*: inter quos *Barbatus* miles laudatus micuit. Immorantur *Samueles* hic quoque, quorum *Ceccius* eques floruit: ac *Antonius Felix* ejus filius, qui literas exercuit. Spectantur *Fellichiæ*: quorum *Jacobus* eques laudatus extitit, atque *Andreas* hujus filius jureperitus: atque *Antonius Ferrandus* Andreæ filius legum ſcientia præditus: Item *Leonardus*, ac *Federicus* ejus filius ſenatores boni: *Felix* item qui arma & literas tractavit. Numerantur *Angeli*: inter quos *Felix* jureperitus atque poeta extitit, & *Colantonius* literis & canonicatus dignitate ornatus. Sunt *Munciolæ*, inter quos *Cola* eques optimus extitit ac Alfonſo regi carus. Spectantur *Claramontii*, quorum *Pacellus* peritia rerum magna excelluit: hoc ſæpe Ferdinandus rex uſus eſt, idem tanti ingenii atque judicii fuit, quanto primus viam ditandi Nolanis, ſi voluiſſent, potuit monſtrare; *Angelum* enim filium juvenem patre non inferiorem in Ægyptum atque Alexandriam navigare juſſit, evehentem ſummam ingentem avellanarum; adivit ille: rem bene tractavit: rediit onuſtis cinnammomis ac ſpeciebus (ut ajunt) quæ ita in Italiæ ſunt precioſæ, ut in Campania viliores Avellanæ; item *Vincentius* alter ejus filius philoſophia & medicina ſingulari micuit, & *Sigiſmundus* ſenator bonus: item *Antonius* mercatura pollens. Incolunt. *Venæ*: inter quos *Angelus* literas exercuit. Sunt hic quoque *Mennati* alio genere orti: inter quos *Ioannes* dignitate canonicatus & literis ornatus; item *Marinus* ingenio mer-

caturæ

caturæ præſtitere. Sunt *Mirandæ*, inter quos *Bernardinus* canonicatus dignitate ornatus extitit. Spectantur *Romani*; in primis *Serpentinus*, qui eques eximius præſtitit. is corpore parvus, magnus vero conſilio rerum militarium erat, ductor equitum turmæ; Regi carus adeo, ut ille ſæpius viri hujus prudentia uſus ſit: *Marcus* item ejus filius eques egregius extitit. Incolunt *Baruli*: inter quos *Andreas* miles in juventa, ſeneſcens vero mercatura excellenti præſtitit. Cenſentur *Burſelli*, inter quos excelluit *Colamagno* mercaturæ ſtudio, atque divitiis magnis. Comperiuntur *Fontanæroſæ*, inter quos *Aloiſius* ſenatorio ordine nituit; *Joannes*, ac *Polydorus* ejus filii ſcientia legum redimiti. Comperiuntur *Verteraimi*: quorum *Andreas* philoſophia præſtanti floruit (is epiſcopus Sarni extitit) atque *Troilus* literas exercuit: & *Franciſcus* hujus filius literator. Sunt hic quoque *Griphi* alio genere orti: ubi *Danieles*, ac *Darius* ejus filius literas exercuere. Manent *Joſepi*: inter quos *Turcus* eques præſtitit: *Matthæus* vero ejus filius armis magno niſu inſervit: Item *Angelus*, & *Contarenus* arma exercuere, ac *Petrus* Muſica præſtans. Sunt hic quoque *Maccei*: quorum *Antonius* rerum antiquarum fuit ſtudioſiſſimus, atque mirabilis, ſenator bonus. Cenſentur *Martini*, unde *Felix* ſtudio mercaturæ præſtanti excellit, atque *Gaſpar*, qui optime mercaturam ſectatur, item *Rentius* Geometra. Sunt *Florentii*, inter quos *Neapolitanus* extitit Geometra. Comperiuntur *Peruſini*: inter quos *Antonius* mercatura polluit, ac *Baro* Geometra, *Joannes Thomas* vero hujus filius legum ſcientia præditus. Sedent *Vitaliani*, inter quos *Ambroſius*, & *Dominicus*, & *Joannes Baptiſta* literas tractavere: *Andreas* vero *Antonius* hujus filius mercaturam. Cenſentur *Megaldi*: inter quos *Verteraimus* jureperitus extitit; is animadvertens immenſum litium pelagus, averſus ab eis ad ſacerdotia animum applicuit. Item alio genere ortus eſt *Colella*, atque tres hujus filii *Angelus*, *Antonius*, ac *Joannes Baptiſta*, qui literas exercuere; verum hi ſunt numerandi cum Cortefellanis. Sunt *Verrilli*: ex quibus *Petrus* literas exercuit, *Paulus* vero hujus filius muſica arte & philoſophia emicuit: item *Minichellus*, qui arma exercuit. Cenſentur *Crucini*: quorum *Joannes Franciſcus* literas exercuit. Sunt *Carminiani*, inter quos *Angelus*, ac *Felix Antonius* ejus filius uterque ſenator bonus perfulſit. Sunt *Scavetti*: in quorum numero *Franciſcus*, ac *Lucius* ejus filius arma exercuere: *Aurelius* vero literis redimitus. Comperiuntur *Hiaſii*, quorum *Macceus* literator laudatur, & *Nardellus*, qui literas exercuit: *Felix* vero canonicatus dignitate ornatus. Sunt *Vivaquæ*: inter quos *Paulinus* monachus & concionator divini verbi præcelluit. Numerantur *Hierordi*: inter quos *Patricius* literas exercuit. Cenſentur *Spatarelli*; è quibus *Felix* jureperitus, atque *Colangelus* ejus filius literator extitere. Fuere item his altero genere *Scrignarii*. Sunt *Gravinæ*: inter quos *Sanſonettus*, atque *Carulus*: item *Validus* Sanſonetti filius literas exercuere. Immorantur item *Ma-*

A *ſtrilii*, de quibus dictum eſt. Sunt *Supini*: inter quos *Joannes Paulus* philoſophus ac medicus, *Raimundus* vero ejus frater medicus extitere: & *Franciſcus* medicus & canonicatu inſignitus, & *Bernardinus* qui literas exercuit. Cenſentur *Leones*, quæ familia noſtrum eſt genus: inter hoſce *Leo* patruus, qui tum armis præſtitit, tum ſenator optimus habitus eſt: de quo ſuperius ſatis dictum eſt; *Marinus* item noſter pater vir prudens ac ſtudio mercaturæ excelluit: *Maſellus* horum

B pater mercatura quoque polluit: *Damianus* vero muſicus præſtantiſſimus extitit, regi Alfonſo primo carus: Quinetiam *Maſellus* noſter frater arma exercuit: *Camillus* vero noſter filius literis inſignitus. Me quoque inter hoſce connumerato Leones, qui maximis amicitiæ vinculis connexus ſum cum Marco Muſuro Cretenſi viro optimo graviſſimoque, ac in utraque lingua & doctiſſimo & facundiſſimo, omnique ſcientiarum genere ornatiſſimo. Demum inhabitant hac in noſtra vici-

C nia *Nocarii*: inter quos *Micheles*, atque *Carlus*, equites extitere, ac hujus filii duo *Nicolaus*, atque *Vincentius* arma exercuere. Item *Franciſcus*, *Robertus*, & hujus filius *Bernardinus* ſenatores boni, quinetiam *Silveſter* canonicatus dignitate ornatus. In hac quoque familia *Beatrix* puella venuſtiſſima illuxit: cuius orane an ingenia potius divina forent, non erat hominis etiam Paridis opus dijudicare; utraque enim viſa ſunt ſumma eſſe, atque ſupra quam ubi vis humana con-

D ſtituta eſt, evecta; hanc Thomas Malvicus ſculptor præſtantiſſimus è marmore finxit: ſed inter cœlandum creduntur Gratiæ atque Horæ affuiſſe, opificiſque oculos illuminaſſe, manuſque eruditiſſimas reddidiſſe, ſiquidem marmore Pario miranda proprietate edita eſt; ubi enim marmor, vivaque coram præſtoque fuiſſent, Beatrices geminæ cernebantur: altera audiens, loquens altera: ridens altera, altera læta. Neque Malvicum ſolummodo magnus ille puellæ decor atque ſplendor ad

E effingendum commovit: verum etiam omnes Italos poetas ad canendum excivit, atque inter primos Antonium Thebaldeum Ferrarienſem virum, ut divino ingenio, ac eloquio fulgentiſſimum, ita viris doctiſſimis aſſidue atque ubique terrarum laudatiſſimum. Quamobrem poematis innumeris utraque illa divinitatis imago celebrata eſt, prænomenque accepit à Muſis, namque Diva Beatrix ab omnibus eſt cantata. Eadem duodeviceſimum jam annum agens, atque ad Gecalæ

F pulcherrima juga profecta, quum inter oleas quercuſque aſcenderet, è medio (rem miram) ſtatim tempore ſublata eſt, nec uſquam à quoquam deinde viſa fuit, creditur tamen ob ejus optimos divinoſque mores viva volare cum ſuperis, atque alto ſucceſſiſſe cœlo. Hæc ſunt Nolanorum genera, quæ tempeſtate noſtra in urbe excellunt; quos vero in ſingulis viros generibus memoravimus, parte maxima novimus, vivuntque plerique eorum, quanquam plurimi ob eam peſtilentiam, quæ ab illuvione anni milleſimi quingenteſimi quarti poſt Dominum JESUM, orta eſt, deſiderantur: ſeniores vero perpaucos a ſenioribus, qui illos cognovere, didicimus.

DE JUDÆIS, QUI NOLÆ ſæculo noſtro habitavere, ac eorum ejectione.

A

CAP. IV.

DE Nolanis familiis & habitatione ſatis dixiſſe videmur: conſequens eſt, docere de incolatu Judæorum, quem aliquando fecere in urbe Nola: tanquam de corpore locutis, conſentaneum ſit, etiam de accidentariis rebus meminiſſe, accidit enim forte quadam Judæos incoluiſſe Nolam. Ex qua facti narratione erit poſteritas multo doctior earum rerum, quæ noſtra tempeſtate actæ ſunt in hac urbe. Anno itaque milleſimo quatercenteſimo quadrageſimo in urbe Nola incolere cœpere Judæi atque perquam pauci. Quorum fuit Vilielmus chirurgus medicus, homo pannoſus ac pauperculus: veluti ſenes noſtri retulere; is ubi Nolam ingreſſus eſt, urbem ſtatim totam commovit novitate præſentiæ Judaicæ: uſque adeo, ut poſtquam auditum fuiſſet adventaſſe Judæum, turmatim Nolani per urbem ruere, ut illum tuerentur: tanquam ſperaſſent unum ex illis cernere, qui Dominum JESUM cruci affixere; illi vero conductis ædibus cœpere vivere civem Nolanum: quum alia nullum in urbe Judæum habitaviſſe auditum cognitumve ſit à ſenioribus noſtris. Deinde hiſce veluti initium aditumque facientibus advenere paulatim alii, totque, ut ad viginti ædes conduxiſſent. Priores vero paucos annos ditiſſimi evaſere fœnore faciendo, namque veſtes omnis generis, vaſa ænea, ſtannea, argentea, annulos, gemmas, cæteraque precioſa quæcunque potuiſſent accipere in fidem & pignora capientes fœnerabant; fœnus autem erat menſtruum: velut pro ſexagenis mutuatis nummis ſingulos cum ſemiſſe expilabant, quæ lucella ſuper pignore ultra mutatam pecuniam adiecta brevi augebant ſortem adeo, ut uſuræ debitum precio iuſto rei æquaretur, unde res de pignoris proprietate in Judei poſſeſſionem ſilenti devoratione tranſigebatur. Neque id eis ſatis fuit: ſed Vilielmus etiam primus, ſenex jam auſus eſt ædes magnas mercari, eaſque fabrica majores pulcrioreſque efficere: idque ſuper via Vincanciana. Item agrum amplum emere ad Turrem Martianam, quæ ædes agerque poſtea poſſeſſi ſunt à Cæſarinis tum, quum adventantibus Gallis Judæi omnes expoliati fuere. Incoluerunt vero Judæi in urbe Nola annis ſeptuaginta. Nanque milleſimo quingenteſimo nono ejecti fuerunt, non ſolum à Campania, ſed etiam de Pelignis, Apulia, Calabria nunc dicta: ac longe antea de Sicilia, omnique Hiſpania ab altero Ferdinando Aragonæo, qui prius Hiſpaniarum rex erat ac Siciliæ. deinde pulſis noſtris regibus longo bello habito cum Gallis, ipſe ſucceſſit imperio Neapolitano, quo in bello Gallico Judæi plurima paſſi ſunt damna. Nanque divitiis omnibus ſpoliati ſunt partim à militibus, partim à populis, idque anno Mcccccvi, poſt Jeſum dominum.

DE STVDIIS NOLANORUM Præſentium.

CAP. V.

EX ante facta de civibus hiſtoria pluſculiſque locis aliis memoratis quam facillime perſpici poſſunt omnia ſtudia Nolanorum, qui hodie extant: atque eadem illa vetuſta à preſentibus hominibus tractari: ut cærimoniæ divinæ, philoſophia, militaris ars, agricultura atque mercatura, hanc n. peculiarem Nolanis eſſe: atque magnopere cultam multitudo eorum civium, qui ſolis mercaturæ muneribus ſe domumque egregios reddiderunt, apertiſſime teſtatur, quanquam mercatura longe major ditiorque agi poſſet, quam agitur à Nolanis; materia enim magna atque via facilima data eis eſt, via n. breviſſima facillimaque patet ab urbe ad Stabias. Stabiis vero nave exire licet ad omnes orbis partes, præſertim in Ægyptias Alexandrinaſque nationes, ubi Nolani fructus precioſi habentur: atque illinc revectare aromata ſpecieſque in Italiam, in qua carius venduntur, quod utiliſſimum expeditiſſimumque eſſe, oſtendit aperuitque primus Pacellus Claramontius, ac Angelus ejus filius, ut antea dictum eſt. Maximi quoque momenti id eſſe docuere Veneti, atque Ligures mercatores: quorum quicunque (nam complures venere) Nolam mercatum fructus noſtros acceſſerunt, ii ditiſſimi in patriam rediere, quam rem animadvertentes Neapolitani, & ipſi ſummo cum lucro idem tractaverunt; ut Franciſcus, atque Matthæus Coppula, Colantonius Galiardus ac plerique alii; materiam vero noſter ager tum alias, tum noſtra tempeſtate aptiſſimam produxit: vina enim optima plurimaque Nolana ſunt, atque Avellanarum ingens copia; vina quidem Romæ Venetiiſque paratum liberalemque inveniunt emptorem: avellanæ vero gratiſſimæ omnibus non ſolum Italis, ſed etiam Aphris populis habentur, quod ſi ad ea loca exteri mercatores hæc devectant magna cum utilitate: cum eadem devehere facilius poſſent Nolani, ſi vellent; id autem ab eis, ut ſatis perſpectum, aliquando fuiſſe videtur: ita nec factitatum unquam, quod mediterraneis ingeniis inſitum eſſe creditur, humi hærere velle potius, quam undis fluctibuſque huc atque illuc more piſcium agitari. Agriculturam vero rem magnam dignamque eſſe, animo concepiſſe Nolanos, illud maxime indicare poteſt: ſiquidem omnis ager Nolanus colitur. In quo quanquam cætera omnia lætiſſime veniunt: duobus tamen Nolani præſertim nunc indulgent, arboretis atque coryletis; proinde ſummum Nolanorum vectigal ex hiſce duobus capitur. Vina enim atque avellanæ abunde colliguntur. Quantitas autem vini omne genus, quæ vendi poteſt, quæque ſupereſſe ei, quæ uſui cuique eſt, duum millium doliorum eſt dolium autem vas eſt capiens xxiiij. cados, quos *Bariles* vocant, à pondere juſto decentique humero ho-

hominis. βαρύ nanque ponderoſum eſt. Cadus enim vaſculum eſt ligneum, quod quum plenum ſit, fit hominis juſtum ad ferendum pondus: equo vero tres cadi juſtam ſagmam ſarcinamque faciunt. Venditur autem Nolæ vini dolium, quum muſtum eſt, triginta argenteis. Eſt autem argenteus nummus ex argento ponderis quatuor ſcrupulorum: horum ſinguli vicena grana frumenti ponderant. Avellanarum autem ſumma collectio eſt ſexaginta centenaria Nolana: centenarium vero triginta modios capit; modius avella- B narum apud Nolanos menſura eſt decem & octo tumulorum, aut duas jumenti ſarcinas capiens; ſingula enim jumenta novenos tumulos juſte ferre poſſunt: tumulus vero avellanarum menſura eſt capiens decem & octo rotula cum ſemiſſe fere, nanque tumulus frumenti lx. rotula capit, rotulum vero eſt pondo triginta trium unciarum cum triente: uncia vero pondus eſt triginta ſcrupulorum. Quinetiam centum rotula pondus complent, quod *cantarum* circumflexa penultima vo- C cant Nolani. Quamobrem ſi pondera avellanarum collegeris, quæ in uno ſunt centenario, invenies centenarium capax eſſe centum cantarorum: hoc eſt centenarium cantarorum, quod ſine illa adiectione proferentes, *centenarium* appellant: quodque duntaxat de avellanis intelligunt. Neque tamen hæc pondera audienda ſunt, quum avellanæ ſiccæ fuerint: ſed tum, quum de coryletis domum vehuntur. Centenarium vero menſura, quod primum a pondere ſumptum eſt, auditur D tam in ſiccis antiquiſque, quã recentibus avellanis. Venditur autem Nolæ modius avellanarum frequentius xxiiij. argenteis.

DE ELEGANTIA, ET gratis moribus Nolanorum.

CAP. VI.

SErvant Nolani hac etiam tempeſtate mores illos antiquos atque vetuſtam vivendi elegantiam; in urbe enim nulla ruſticitas admiſſa eſt. Soli enim fabri, & rerum utenſilium opifices incolunt atque viri primarii, quorum (ut noſti) meminimus. Gaudent pulchris ædibus ſumptuoſiſque domiciliis atque domus ornamentis, præſertim lecti, cubiculi, conclavis, atque menſæ: gaudent pulchris veſtibus, annulis, gemmiſque mulieres vero ſolæ aureos torques, bullaſque F pulcherrimas à collo pedentes geſtant, atque in utramque manum immiſſa bina ternave dextrocheria, ſeu dicas armillas argenteas aureaſve, quas *manilias* vocant. Quamobrem Antonellus Campobaſius vir gravis atque cenſorius ſæpe numero carpere accuſareque ſolebat Nolanos, quod nimis impenderent veſtibus, & ornatu corporis. Utuntur equis mulabuſque atque ſervis: alunt canes ad venandum, atque ad aucupandum accipitres. Hi enim edocti in coturnices à domino de manu immiſſi involant, capiunt, atque captas domino ſervant. Gaudent quinetiam hoſpitalitate, libentiſſimeque hoſpitibus do- A mum adaperiunt: opipare lauteque illos excipiunt, ut ſpectatores teſteſque habeant ornamentorum atque erga cunctos innatæ familiaritatis. Cibos ruſticorum fugiunt. Laudant ſiquid ornatè dictum factumve ſenſerint: ſordidos oderunt, caſtigant, ut quiſque quantum fieri poſſit eleganti honeſtæque vitæ indulgeat. Natos quinetiam diligenter ac liberaliter educant: neque hiſce contenti ſtudent etiam in nuncupandis filiis; volunt enim & puellis & pueris ſtatim ortis nomi- B na pulchra indere. Quamobrem pulchriores & viros & mulieres Nola gignit, quam quævis ex circumpoſitis locis. Ex quibus ſtudiis mores placidiſſimi increbuere, præſertim mutua omnium benevolentia. Factiones quoque neſciunt Nolani, neque homicidia, neque proditiones, neque latrocinia. Illud quoque mirum eſt, nuſquam viſas eſſe Nolanas meretrices, neque mendicos per alias urbes vagari. Quorum omnium fons atque magiſtra eſt domeſtica patriave atque pertinax vi- C tæ elegantia atque cultus. Has ergo partes Nolanorum ſentiens Joannes Franciſcus Caracciolus poeta illuſtris, virque moribus integerrimis, ac (ut ajunt) Petrarcha Neapolitanus, ſummopere & nomina & corpora & ingenia & facilitatem, atque elegantiam Nolanam non modo mirifice laudabat, verum etiam admirabatur magnopere, eamque ob rem frequentiſſime Nolam ſpaciandi gratia ſe conferebat. Et Jovianus Pontanus noſtra tempeſtate florentiſſimus philoſophus & poe- D ta, urbe & moribus Nolanis delectatus eſt adeo, ut peſtem Neapolitanam fugiturus, omnibus circumpoſitis urbibus poſthabitis, Nolam diverterit, ac in ea integram etiam æſtatem magna cum voluptate (ut nos vidimus) contriverit. Laurentius quoque Valla, qui Latinæ orationis atque elegantiarum autor, ac indagator ſummus ſuperiori tempeſtate fuit, Nolam ſæpe ſe conferebat, delectatus Nolanorum oratione, non modo amœna, atque ab omni ruſticitate remota, ſed E etiam quod antiquam Latii proprietatem ſervatam in ea videbatur agnoſcere; proinde ſæpius dicere ſolebat: *Latina verba nec à Barbaris rectius quam à Nolanis pronunciari*: veluti compertum habuimus ab Antonello Petrucio Atellano Laurentii Vallæ diſcipulo, atque Philippino Bononio Laudenſi, qui nunc monaſterii Sancti Baſſiani commendatarius eſt: quorum uterque vir optimus atque doctiſſimus habitus eſt, atque Regis Ferdinandi primi a ſecretis extitit. Joannes quinetiam Attaldus philoſophus præſtantiſſimus, quanquam Archiepiſcopus Tranenſis erat, maximam tamen partem ætatis Nolæ conſumpſit: hic mortuus eſt: hic quoque opertus tumulo. Eadem ratione Aurelius Biennatus poeta atque orator optimus, &si Epiſcopus erat Martorani, Nola tamen allectus frequentiſsime ad eam ſe conferebat. Annibal etiam Januarius vir acri ingenio ac literis omnibus ornatus, &sì Salerni, Neapolique multa digna poſsideret, ſæpe numero tamen Nolam ſe contulit delectatus urbe ac moribus Nolanis. Antonius quoque Galateus utroque literarum charactere atque ſcientia omni vir maxime cir-

cumſeptus , Nolam libentiſsime veniebat , A ſemperque domum noſtram divertens ; is præter cætera dicere ſolebat : *Nolam ſibi ſolam Syracoſias eſſe* . Nam Syracoſiæ videntur appellatæ, quod vel invitos homines ob amœnitatem trahant . Petrus Graviani Panhormita orator atque poeta illuſtris virque vitæ elegantioris diligentiſsimus , aliquot annos Nolæ ſuaviſsime vixit . Quinetiam Raimundum Urſinum Nolæ , Sarni , Salerni, multorumque aliorum locorum principem , Nola ſola potuit trahere , delectare , ac per B omne vitæ curriculum detinere . Urſum Urſinum quoque virum graviſsimum adeo Nola oblectabat , ut creberrime Neapoli & à regis latere Nolam diſcedere cogeretur. Gentilis pater tuus tantopere Nola gaudebat , ut ſemper triſtis ab ea proficiſceretur : ad eam vero reverteretur lætiſsimus . Neque mirum id ſit : ſi eadem etiam tum , quum iniuriis Syllæ laceſsita fractaque jaceret potuit Auguſtum allicere detinereque , atque Ti. Claudium excire , ut in Campaniam C Nolamque crebro accederet . Multos præterea alios , ne multos recenſeam Nolæ conditionis amatores . Hæc inſuper in cauſa eſt, cur multi è Nolanis peregre diu vivere, atque extra patriam incolere nequeant : ſed quam celerrime fieri poteſt , ubi exierint , domum reverti percupiant, non n. inveniunt in exteris morum ſuorum dulcedinem, quibus domi educati , alitique fuere, quare aſperitatem quandam offendentes ab ea , ut à contrario hoſteve repelluntur ad ſuos . Unde D factum eſt Nolæ veluti proverbium : *Nolanum campanarium* : in eos , qui non longius tolerant , aut manere , aut proficiſci, quam unde campanarium ſpectare quirint. Laurentius Buſinus nepos jam adoleſcens , quum triduo peregre mecum forte per Samnium veniſſet, adeo offenſus eſt moribus externis , ut reverſus Nolam , non prius portam Samuelitanam ingredi voluit , quam equo deſiliens antas oſcularetur ; quod ſæpius inter equitandum voverat , ſi cito No- E lam reverteretur ; ſed huius felicitatis fortuna quaſi invida illa , quæ ex illuvione jam dicta orta eſt , peſtilentia multum rem Nolanam afflixit , atque non magnum modo hominum numerum ſuſtulit, verumetiam divitias immenſas exhauſit ; quamobrem æqua ratione cætera quæque diminuta perditaque eſſe quoque oportere , compertum eſt.

DE MAGISTRATIBUS Nolanis.

CAP. VII.

NOlani magiſtratus ſunt hi : Prætor , Auditor , Electi , Præfecti eduliorum , Præfectus menſurarum , Ædilis, Quæſtor urbis , Magiſter nundinarum , Quæſtor reguli , Præfectus arcis . Horum plurimi conſtituuntur à regulo : pauci à populo : Regulus prætorem quotannis in urbe præponit , quem *Capitaneum* vocant , atque eum , quem ei lubeat : is tamen vir externus eſt frequentiſſime , non civis Nolanus , controverſias omnes civium primum judicat, ſonteſque quoſcunque punit , Nam lites , quæ ſacerdotum ſunt , Epiſcopi eſt componere ; ubi vero forum agit , domus eſt conductitia , quæ circa medium urbis , propeque Porticum eſſe ſolet . Salarium prætori ſtatutum eſt à Regulo , cui quoque licet nonnullas parvas pecuniarum exactiones facere . Namque ſontium mulctæ in ærarium fiſci deferuntur : verum prætori qualicumque literarum genere fuerit redimitus , aut literis caruerit , ſemper adhibetur aliquis jureperitus , quem *aſſeſſorem* vocant : eius officium eſt controverſias dirimere , judicia n. quæ ab hoc ipſo feruntur, ea prætor feciſſe , exiſtimatur . Idem plerunque ex civibus Nolanis atque à regulo quotannis conſtituitur : a quo etiam ſalarium delegatur. Regulus etiam *Auditorem* prætore ſuperiorem conſtituit : qui non modo prætoris urbani : ſed cæterorum etiam oppidorum, quæ Nolæ ſubdita ſunt, cauſas aſſumit ; ſi quando in his aliqua male tranſigantur , is n. qui injuria lite cecidiſſe credit, appellat Auditorem . Eſt autem Auditor frequentius Nolanus civis , forum conventumque juridicum domi ſuæ habens : præmia quoque ſtatuta à regulo capit : tempus autem magiſtratus , annus eſt . Electura vero ſenos homines excipit , quos *Electos* vocant , quod quarto quoque menſe à populo eliguntur terni de primariis ; totidemque de plebeis ; horum ſumma urbis poteſtas eſt ; de unaquaque n. re verba facere poſſunt , atque reipub. intercedere regi, regulo , prætori , atque cæteris magiſtratibus , atque cum ea autoritate rempub. gubernant . Exercent autem magiſtratum ſuum Electi non ſtipendio munereve conducti : ſed prorſus gratuiti , ac ea charitate concives amplectuntur , qua patres filios proſequuntur . Præfecti vero eduliorum à populo etiam ſtatuuntur , quos *catapanes* vocant , debentes dicere *catapan* : hoc eſt præfecti catapan id eſt circa omne eduliorum genus , nihil n. eſculenti vendi in urbe poteſt , niſi indicto declaratoque ab eis precio. Siqui ſint ergo , qui rem pluris vendiderint, aut iniuſto pondere menſurave , aut rem vitiatam adulteratamve , ii ab illis pecunia mulctantur ; conſcribuntur autem hi à populo altero quoque menſe atque bini , ſed alter ex primariis , ex plebeis alter ; pro præmio vero his mulctæ conceduntur , quas ab iis, qui cum fraude vendidere , exegerint . Verum quum acriores in ſumendis pœnis ſunt , ab Electis refrænantur . Quæſtor autem urbis , F (quem *Syndicum* Græco verbo appellant) populi magiſtratus eſt : is enim ſyndicus eſt, ad quem communia à populo publicata deferuntur , quod ea juſte recipit . Ergo pecuniam exigit à Publicanis populi , atque à concivibus ſecundum publicatam à populo Electiſque formulam . Eligitur autem quotannis atque unus à populo Electiſque , cui præmia quædam ſolvuntur , quod labores multos ſubit in eo officio, illaque ex pecunia publica ſumit . *Aedilis* vero magiſtratus à regulo pronunciatur , verum is quoad vixerit , rem tractat : præfectus eſt viarum , arearum tam in urbe quam extra urbem , ſtillicidiorum & ad hæc ſpectantium . Idem ſo-

lus

lus unus eſt, eique nulla ſtipendia ſolvuntur, Namque mulctæ, quas à tranſgreſſoribus exigit, illi conceduntur. *Præfectus* vero *menſurarum* etiam unus eſt, atque à regulo declaratur; ei curæ ſunt menſuræ, ſtateræ, trutinæ, & cætera id genus: mulcta vero, quæ ex iniuſte his utentibus exigitur, ſtipendia præbet. Solet idem ſemper in magiſtratu eſſe, Præter hoſce quæſtor reguli, quem *ærarium* vocant, à regulo eligitur cum annuo ſalario: ſed ad incerta tempora; is colligit omnem reguli pecuniam: verum quotannis quaterni homines de plebe urbana paganiſque deliguntur, quibus ille ut lictoribus ſemper præſentibus utitur. Horum unus ex plebe Nolana jubetur: alter de paganis, qui à Vicanciana porta ſunt: tertius de paganis, qui à Corteſellana ſunt plaga: quartus de paganis, quos Samuelis porta excipit. Singuli quinetiam horum baculum tanquam inſigne aſſidue ferunt, unde *Bajuli* ſunt appellati; vel quod Aerario bajulant, hoc eſt ferendo, quod velit, ſerviunt. Habent hi bajuli forum, controverſiaſque minutulas cognoſcunt: præſertim eas, quæ oriuntur ex damnis illatis in agris. Verum quod literis carent, judex eis datus eſt ex civibus Nolanis, qui literas exerceat, pœnaſque pecuniarias duntaxat exigunt. *Præfectus* vero *arcis* à regulo ſtatuitur, qui ut cuſtos eſt arcis, ita nemini obnoxius eſt judici niſi uni Regulo. Statuitur autem ad interminata tempora. *Magiſter* autem *nundinarum* etiam à regulo conſtituitur: ſed ex primariis Nolanis; fit quotannis quidem, verum octonum dierum imperium habet, quibus nundinæ & Cærimoniæ Beati Pauli aguntur, ut ſuperius dictum eſt. Licet enim tum omnibus libere impuneque in urbe publiceque eſſe, vel ſi alios magiſtratus fugerint, tum enim omnium magiſtratuum poteſtas interdicta conticeſcit, ſicuti omnia vectigalia ſublata ſunt. Quamobrem ab externis populis mercatores quam plurimi ad urbem ſe conferunt, cum mercimoniis innumeris, ut vendant emantque abſque ſolutione vectigalium, ac portoriorum. Huic itaque conventui octomerino magiſtratum præeſſe oportet, ut controverſiæ compeſcantur, quæ inter negociantes ſolent excitari; is ergo prima die magnum imperium oſtentat. Nam à Regia ſumpto vexillo magno reguli, exiens ordine longo, per urbem totam procedit. Primum n. omnis multitudo paganorum pedes progreditur arma gerentium, quæ turmam peditum in aciem deſcendentium præfefert; hos ſequuntur tubicines Tibicineſque atque tympaniſtæ equo ſedentes, ac vexillum præcedentes; ſequitur hoſce vexilliger: is juvenis validus eſt atque ex equeſtri ordine delectus, equo ſedet pulcherrimo, quem nunc in hoc nunc in alterum latus agitans, geſtat vexillum erectum, quum dextra, ac cubito exerto illud fixerit, ubi genu premit equum, atque dederit, ut eius velum aſſidue obvius ventus crebras in undas verſet. Poſt hunc lictores magiſtratus pedes ſequuntur, hoſce ſequitur ipſe magno equo delatus ornatuſque veſtibus, gemmis & auro, ſceptrumque dextera

A tenens: comitantur omnes Nolani cives, qui equo ſequi poſſunt. Tandem facta luſtratione ad Porticum, quæ per eos dies aulæis, ac frondibus ornatur, devenitur, hic vexillum erigitur ſuper Porticus faſtigio. Magiſter vero ſolio alto ſedens jura cunctis dicit. Septimo vero die, ac pridie feſtum beati Paulini altera fit luſtratio; primum n. agricultores cum falcibus procedunt, ſequentes tanquam vexillum eorum, ingentem ut columnam facem accenſam, ſpiciſque triticeis
B redimitam. Hæc adeo magna eſt, ut pondus iniuſtum ſit homini ferenti, quare in capulo quodam erecta præfertur à pluribus: ex collata pecunia agricultorum confecta eſt, atque quotannis augetur; non ſolum reficitur id quod in luſtratione incenditur, quod *cereum* vocant, ſimiliter fax alia conficitur ab aliis, quam in hac pompa ſuam quique præmittentes ſequuntur. Deinde ergo ſequitur fax olitorum cæpis alliſque corollata: quam ſequuntur olitores, ac deinceps reli-
C quæ faces opificum. Poſt hoſce incedunt ordines cœnobitarum, ac ordines ſacerdotum clericorum: quorum ultimus epiſcopus eſt, ferens manu reliquias apoſtolorum, ac ligni crucis, quorundamque martyrum, ac divi Paulini, eaſque in manu argentea clauſas. Epiſcopum comitantur regulus, atque magiſter nundinarum, deinde primarii urbis, atque plebs reliqua: omnes videlicet pedes incedentes. Poſtrema vero die nundinarum, quæ feſta divi eſt, præmia curſoribus expo-
D nuntur in ipſa porticu pendentia: quæ tria ſunt. Primum militares veſtes: alterum Scorpio cum pharetra: tertium enſis. Conveniunt ergo undique, qui curſu præſtant; curriculum eſt mille, & quingentorum paſſuum: curritur per portam Vicancium: carceres ſunt extra urbem ad Candicios, meta eſt ad Porticum. Curſores nudi, ac revinctis capillis certant. Horum primo vincenti primum; ſequenti alterum: tertio tertium præmium datur. Poſt hoc currendi certamen
E primores adoleſcentuli, qui duodecim annis natu non fuerint majores, equo inſidentes curſu altero certant haſtulas geſtantes: curritur eadem via per trecentos paſſus: carceres ſunt extra portam Vicancium, meta ad porticum. Hic enim in media viarum ſectione orbis auratus pendet amplus, quem haſtula ſub axilla dextra firmata directaque incurrentes transfigunt. Transfigentibus crumenæ ſericæ donantur. Hæc omnia gradum facere videntur ad militarem artem: non ſo-
F lum ad pompam inſtruuntur. Teſtanturque apud veteres horum ſpectaculorum autores magnam curam fuiſſe rei militaris, non modo divini cultus. Quibuſque expeditis magiſter abdicat ſe magiſtratu, domumque ſe confert privata facturus.

DE TRIBUTIS, ET VECTIgalibus, quæ in urbe populoque Nolano ſiunt.

CAP. VIII.

IN urbe Nola tum publica pecunia exigitur, tum privata; publicam exigit populus

pulus Nolanus, privatam vero regulus atque civis. Verum ea, quæ publica eſt Nolanorum etiam in privatam mutatur. Transfertur enim in tributa regia: à rege nanque juſſa eſt anniverſaria pecunia præ numero ædium, quæ & in urbe ſunt, atque in pagis villiſque Nolanis palantur, itaque ut pro ſingulis ædibus populus juſſus ſit denos quinos argenteos ſolvere: atque præter hoſce ſingulæ ædes juſsæ ſunt accipere ab eo modios ſingulos ſalis. Modius n. hic (qui & *tumulus* dicitur) pondo eſt centum, ac decem librarum: atque pro ſale diſtributo exiguntur argentei quini cum ſemiſſe in ſingulos modios. Quamobrem ædes ſingulæ, quas *focos* appellant, vicenos argenteos cum ſemiſſe ſolvere tenentur. Nolanæ vero ædes tum urbanæ tum paganæ, quum uſque ad millenarium numerum cenſeantur, fit ut ſingulos annos pop. Nolanus tributum vicies centenum quinquagenumque aureum regi pendat. Verumtamen & ſi populus numerum pro numero ædium penſurus eſt: non tamen ea teſſera pecuniam colligit, ut pauperes ſortes æquas locupletioribus ſolvant, ſed rem cuique ita impartitur, ut ſuum cuiuſque peculium, ac cenſus eſt. Quinetiam ne omnis ea ſumma hauriatur à civibus, indixit annuente rege atque regulo quatuor vectigalia rebus quibuſdam, quæ publice venduntur; quas *gabellas* appellant, volentes dicere *capiellas* à capiendo. Eorum unum eſt *ſuper farina*, quod in emporio venditur: in quo emptor ſolummodo ſolvit in ſingulos tumulos memorati ponderis obolos quoſdam, quæ argentei decima eſt pars. Alterum vectigal inductum eſt *ſuper vino*, quod duntaxat in tabernis diverſoriis venditur. Caupo enim in ſingula dolia aureos quaternos ſolvit. Tertium eſt *ſuper viſcere* rotulatim vendendo; lanius enim pro bove, vitulove, aut porco, aut cæterorum quolibet ſolvit habita ratione æque ac rotulatim libratimve fieret ſolutio. Quartum eſt *ſuper eis, quæ ſale macerantur*, inter quæ etiam recentes piſces audiuntur: in quo venditor ſolum ſolvit præ numero rotulorum. Omnium horum vectigalium, atque diſtributi ſalis pecuniam Syndicus & quæſtor urbis colligit, idemque ex ea tributum regi nomine Nolanorum pendit. Regulus autem privatam pecuniam excipit ſimul per vectigalia quædam, quæ ſuper mercatura rerum injecta ſunt, ſimul per redditus agrorum atque ædium & tabernarum, quas poſſidet. Vectigalia *ſex* ſunt; unum eſt *ſuper ſtatera*, nam pro omnibus rebus, quæ publicè ſummatim venduntur pondere, quum ſtatera ſint librandæ, ſolutio fit libratori à venditore. Alterum *ſuper animantibus*, quæ venduntur, ſolvitur pro precio animantis venditæ, ſolutio fit ab emptore, atque par à venditore: quo vectigali ſoluti ſunt Nolani tàm emendo quàm vendendo. Tertium eſt, quæ *Graſſa* nuncupatur; namque præ abſportandis rebus ab urbe aut tranſigendis per urbem agrumve Nolanum portorium ſolvitur à rerum domino. Neque huic vectigali obnoxius eſt Nolanus civis. Quartum eſt *ſuper jugulandis animalibus*, quorum viſcus divenditur, quod lanius etiam ſolvit præ magnitudine animalis, quod jugulat. Quintum eſt *ſuper menſuris* frumentorum & leguminum, atque fructuum, qui in Mercatu venduntur: cui Nolanus civis ſi emptor fuerit, non manet obnoxius: venditor vero frumentimetræ præ numero menſurarum ſolvit. Sextum *ſuper pannis*, in quo advena, ſi in urbe vendiderit, præ venditorum precio pannorum facit ſolutionem. Collectio igitur regulinæ pecuniæ, quæ in agris urbeque Nola quotannis fit, excreſcit ad bis millenos atque quingentenos aureos. Pecunia autem privata civibus exigitur, partim à feudis, partim ab agrorum fructibus; feudum enim eſt jus quoddam regium, quod habetur in pleriſque aut ædibus aut tabernis aut agris, aut omnibus his, quorum feudatarii tenentur quotannis tributula quædam pendere feudi domino. Quod jus nuſquam dividitur, ſed integrum ſemper venit ad hæredem eum, qui natu fuerit primus; cives autem, qui feuda non poſſident, ex agris taberniſve aut domibus uſum, fructuſque capientes, vectigalia faciunt; nemo tamen civis Nolanus eſt vel cum feudo vel ſine feudo, qui præter impenſas factas in agris, tantum pecuniarum exigere poteſt, quod excedere valeat trecentos aureos.

DE MATRIMONIIS & dotibus.

CAP. IX.

Matrimonia Nolani contrahunt primum per occulta pacta: deinde antequam fidem dent ſponſi, referuntur ad præſulem, atque in epiſcopio audiente populo publicantur: ut ſi quid forte conjugium occulto fuiſſet patratum, detegeretur, neve duo conjugia conjungerentur; atque ubi compertum ſit, nullam adeſſe fraudem, illud, de quo agitur, paucos poſt dies data fide compleretur. In quo mulier dotem fert viro: contra vero vir dono mulierem proſequitur. Namque ob ſumptum primum oſculum illi mulieri de pecunia ſua tantum largitur, quanta eſt dotis decima. Quinetiam præ onere prolis tollendæ, quanta eſt dotis quarta. Dos autem ſi parva aut mediocris fuerit, frequenter ex triente utenſilia ſunt, è beſſe vero nummi, aut domus aut ager, qui nummis ſit cenſu par; ſi vero magna, è ſextante utenſilia ſunt, è dextante vero nummi aut prædia: vir vero veluti acceptæ ſummæ, quæ fit ex dote conſtituta, & quarta & decima memoratis, obnoxias & obligatas facit poſſeſſiones ſuas, præſertim domos & agros, adeout illarum uſus ipſius ſit, mulieris vero hypotheca ſeu primum jus. Manet autem ſponſa domi paternæ aliquot menſes, interdum uſque ad annum virginitate ſervata, exacto vero tempore manendi ſtatuto ad epiſcopium deducitur à parente cum pompa & ſonis: atque illic idem ſumpta filiolæ manu, eam viro tradit, dedit, atque addicit, at is cum accepta ſponſa ad aram accedit ducente ſacerdote: & actis illic orationi-

tionibus, acceptaque benedictione domum viri puella cum eadem pompa deducitur, atque illic tum die, tum biduo, interdum triduo nuptiæ celebrantur inter ſonos & tripudia & choreas, & cantus, & opipara amplaque convivia. Nam quamplurimi ad convivia invitantur, ad tripudia vero & choreas cuique accedere & intrare licet. Hoc pacto Nolani ante prolem gignendam præludunt, ut ſummo honore & lætitia eos excipiant, quibus ſunt ſenectutem gravem commiſſuri. Summa vero dos aduſque ſeptingentenos aureos excreſcere, minima vero non infra quinquagenos minus & tenuari ſolet. Quamobrem ubi tantum auri cum puella transferri videretur, autore Raimundo Urſino Nolæ regulo cautum eſt, edictumque factum, ac à po. Nolano jurejurando ſancitum, quod hoc pacto habet. *Nolano homini à contерminis populis uxorem ducere licito, in uxorem vero Nolanam puellam mulieremve ad externos populos mittere non licito*; quod multis annis ſervatum eſt: noſtra vero tempeſtate prope antiquatum.

DE SPECTACULIS hiſtrionum atque ludo equeſtri.

CAP. X.

Quanquam per hæc tempora nulla extant amphitheatra, neque veſtigia aliqua videntur eorum, quæ extare potuiſſent poſt illa duo, quæ in urbe antiqua (dictum eſt) manſiſſe: ſpectacula tamen quodam modo aguntur, quæ ſimilitudinem & ſpeciem faciunt illorum ludorum antiquorum: ſiquando nunc ſpectacula redduntur tum perſonatorum, tum etiam juvenum veris armis certantium, atque illi pedes, hi vero equo ſedentes rem agunt. Veruntamen perſonatorum ſpectacula quædam ſunt ad oſtendenda myſteria religionis: veluti quum repreſentatur reſurrectio Domini JESU, aut quum Reges tres ſtella monſtrante viam, viſere natum JESUM, quæ omnia in baſilicis ſolent agi. In quibus reddendis peritiores extiterunt actores *Paulus monachus*, *Baptiſta Tangus*, *Bernardinus Miranda*, *Bernardus Gratianus & Antonius* frater ejus, *Joannes Monfortes*, *Joannes Moſcarellus*, *Petrus Paulus* ejus filius, atque *Carulucius Tangus*. Quædam vero ad voluptatem apparantur: quæ quoque maxime varia ſunt; neque ipſa hæc in templis, in areis urbis magnis actitantur, veluti in foro frumentario, ut in area, ea, quæ eſt ante baſilicam divi Franciſci, atque ante Porticum; aut etiam vagando urbem. In his quam maxime comœdia Atellana introducta eſſe videtur, omnia n. vel choreas & tripudia capiunt, vel jocos & ſales habentia, riſum creberrimo movent. Peritiores quam plurimi etiam in his apparuere hiſtriones: ſed præſtantiſſimi omnium tres, *Joannes Gratianus* cognomento *Roſta* (*roſtam* n. dicunt fruſtulum aſſum carnis: erat n. illius corpuſculum roſtæ perquam ſimile) *Damianus Capuanus*, atque *Angelus Maſſellus Saſſius*. Is adeo facetus fuit, ut ne moriens

A quidem jocorum oblitus ſit, quum n. rogaretur, quo nam in templo placeret humari? voce ſane quam tenui reſpondit: in ſancto Apoſtolo: ut ſicuti vivus bene bibi: ita mortuus bibam aſſidue; erat n. vini amantiſſimus: in ſancto vero Apoſtolo pavimentum adeo humi depreſſum eſt, ut parum abſit ab aqua. Proinde qui illic ſepulti ſunt, fere ſemper aqua madent. Eorum vero qui equo ſedent, ſpectaculum tanquam equitum certamen eſt, ſinguli enim armantur ubi
B primum calcaria fuerint calciati, ocreis à talis ad uſque inguina, quarum *ſcinerios*, quibus tibiæ, *arniſios* vero, quibus coxæ teguntur, appellant, item faleris, quæ à cingulo aduſque genua pendentes ambiunt clunes ac coxas, quaſque *faldas* vocant. Tertio ſemilorica vel ſemitunica, quæ & brachia & cæterum corpus, quod à collo ad cingulum eſt, operit, quod *fiancale* appellant, verum tam faleræ, quam ſemilorica tela quædam eſt ex ſolis annulis ferreis tex-
C tilis. Item thorace, manicis, caſſide, atque buccula, quam *baveram* appellant. Quinetiam humero ſiniſtro veluti quædam ala, quod *ſpallarolum* vocant, adiecta eſt, quæ tegit uſquequaque humerum axillamque atque ſcapulam, habetque anterius ea ala veluti parvum ſcutum: quo & axilla & pectoris pars ſiniſtra tutius armantur. Quinetiam adiicitur femorale, hoc n. eſt tegmen, quod à cingulo pendens tuetur alui ſiniſtram partem atque coxam; læva n. validius
D armantur, quod lævo latere ictus hoſtis excipiuntur. Sunt autem hæc arma præter faleras atque ſemitunicam ſolido duplicique ferro conſtantia, terſaque, ac veluti ſpeculum fulgentia; caſſidi quoque ſemper aſſidet criſta aliqua aurea argenteave, ut equitis fert libido, habet is eques armatus in conflictu turbinatam haſtam longam pedibus quatuordecim: cujus citra capulum cauda eſt longa trium pedum, craſſa vero tantum, quantum apte ab axilla aſtringi poſſit; ultra
E capulum vero turbinis ambitus eſt duum pedũ; cuſpide vero ſumma ambitus eſt digitorum ſex, quinetiam ultra capulum ſtatim affixus eſt orbis ferreus magnus, ac nitidus, qui ubi haſtæ cauda ſub axilla tenetur, regit & manum & axillam tenentis, quod *ſchiſum* vocant; in cuſpide vero haſtæ ſpiculum nullum, ea n. ſecta eſt ſolummodo. Neque tam longa magnaque haſta, ubi inclinata in hoſtem fuerit, poſſet teneri ab axilla atque dextra manu, niſi etiam exertus à thorace eſſet ferreus veluti dens porcinus; hoc n.
F tanquam unco mutulove haſta quam maxime ſuſtinetur, quem dentem *reſtam* appellant. Aſcendit itaque is armatus equum magnum, ac validum, atque eum exeuntem quatuor juvenes etiam equo ſedentes antecedunt, quorum ſinguli ſingulas haſtas, quales diximus, gerunt erectas: atque cum comitib. aliis ad curriculum ſpectaculumque gravi inceſſu devenit. Locorum vero certaminis huius alter extra urbem eſt in foro Boario: alter intra urbem, atque in ea via, quæ à ſacello Paulini verſus turrem Scriguariorum procurrit. Eſt enim ampla, recta planaque, cuius ſolum non cœnoſum eſt

neque

neque ſilice ſtratum . Sed tamen ut in foro A Boario rariſſime fit conflictus : ita hoc in loco frequentiſſime agitur . In hac autem via media ſepes extruitur altitudinis ſex pedum , longitudinis vero paſſum XX. contexta ex perticis tenuibus viridibuſque atque frondoſis , primum quidem pedatim humi fixis, deinde altera inclinatis , quam *telam* appellant . Conflictus vero fit aut quum duo concurrunt , uterque ab altero telæ cornu ita, ut concurrentes tela ſola mutuo dirigat, atque diſcriminet : aut quum eorum alter B ictum excipit expectans in altero cornu telæ, alter vero ab altero impetum facit. Sæpius tamen eodem in ſpectaculo alterque ſocius omnes incurrentes expectando excipiunt. Expectantes *tabulerii* nuncupantur : qui duo interdum ſunt , ut unus eorum ſemper ſit in ſpectaculo ; licet autem ſingulis quaterna incurrere , quæ quaternæ haſtæ feruntur à ſingulis , atque quod in eo numero omnis vis & equi & equitis experitur . Neque ſingula paria certantium in ſingulis ſpectacu- C lis: ſed deinceps quamplurima numerantur. Accidit itaque in eo conflictu haſtarum confractio aut omnium aut plurium . Verum qui omnes eas frangit feriendo , is præmia refert : ni fuerit , qui hoſtis caſſidem eiuſque frontem feriat . Is enim præfertur cunctis , ubi nemo hoſtem ab equo feriendo detruſerit ; nam hic ante omnes dignus habitus eſt . Accidit caſus , accidit confractio, aut brachii , aut tibiæ , aut capitis : accidunt vulnera ob ſurculos fruſtaque fractarum D haſtarum , quæ per commiſſa arma infiguntur ab impetu: accidit interdum etiam mors tam à vulnere quam à caſu . Præmium vero aliquando tela ſerica eſt , aliquando pannus , aliquando annulus aureus . Neque in conflictum hunc Nolanum milites deſcendunt , ſed juvenes , qui militarem artem inire cupiunt paranturque . Appellant autem hunc conflictum *gioſtram* , debentes dicere *cloſtram* : quippe quod in loco veluti clauſo id genus certaminis agitur . Ex quibus E licet videre veluti quaſdam umbras antiquarum inſtitutionum, quibus populus oblectabatur & diſcebat in amphitheatris , atque quibus juvenes ad ingenium pugnandi erudiebantur . Namque ſicut in ſcholis primum adoleſcentes declamando docentur orare , ut in foro concioneve appoſitè dicendo ſuadere valerent: ita in ſpectaculis juvenes & equos & haſtam regere atque arma tolerare , ut diſcunt , ita aſſueſcunt , ne in pugna veriore ab ignorantia , & novitate facti tardaren- F tur . Verum enim vero mos hic uſque ad noſtra tempora ſervatus , ſi non per ſe degeneravit , cœpit tamen corrumpi à more alio, qui nuper in Italiam furtim inductus eſſe videtur , hoc pacto ſe habens . In eodem enim curriculo funis è tranſverſo tenditur, à cuius medio pendet bacillus ultimo annulum ferreum continens , non majorem eo , quem medius digitus indueret, quam *quintanam* vocant . Curritur igitur ab equite inermi atque cum haſtula tenui ad transfingendum eum annulum: transfigenti cuique datur pecten , aut ſpeculum , aut crumena, aut muſcarium ſetaceum : ei vero qui equo decidit (namque hoc etiam contingit) utriculus quidam mittitur . Currunt hic equo ſedentes tam perſonati quam non perſonati, atque in curriculo nulla his tela ſepesve erigitur.

DE CONSUETUDINE QUAdam ſacerdotum præſulem venerantium.

CAP. XI.

Antiquus mos Nolæ increbuit is . Septimo enim quoque Kalen. Majas omnes ſacerdotes epiſcopales , quos *presbyteros* vocant , tàm qui in urbe , quàm qui in conterminis oppidis immorantur , ad urbem epiſcopumque ſe conferunt : oppida vero , quæ ſub præſulatu Nolano ſunt , ſuperius enumeravimus . Veruntamen non licet clericis urbem intrare , niſi coronatis , atque ordine canentibus cum pluſculis tibicinibus. Cantus ſunt Dei , ac ſanctorum hymni : corollæ vero contextæ ſunt è roſis , floribuſque citreis, aliiſque , ſi quos pulcherrimos ea dies producere ſolet ; manu quoque ferentibus faſciculos roſarum affabre contextos , ac apte diſtinctos . Eo itaque modo ornati ſacerdotes urbem templumque epiſcopi ingrediuntur ; ſingulæ vero turmæ eorum à ſingulis oppidis adventantes . Deinde ubi omnes in choro congregati ſunt , ſingulatim vocantur ad epiſcopum . Is verò tum ſedet in ſolio quodam alto , quod ſitum eſt ſub parva teſtudine : teſtudo autem hæc inter majorem cellam atque minorem lævam , erecta à duabus columellis atque pariete , tribus arcubus parvis interiacentibus ſuſtentatur , quæque per ſolia atque imagines quaſdam faſtigiatur . Sed hoc ſolium , quod in cella majore eſſe deberet , expoſitum eſt eo pacto , quo dictum eſt . Vocatus igitur ſacerdos de ordine , ac turma ſua ſolus ab æde ad cellam , & à choro ad Epiſcopum accedit coronatus , atque floribus redimitus : deinde ſolium aſcendit , ac genu flexo extractaque capiti corolla Epiſcopum veneratur,corollamque ac faſciculos florum omnes illi largitur , & exoſculata præſulis manu recedit ad ſuos;atque eodem modo cæterorum ſinguli vocati accedunt, floridaque munuſcula ferentes donant. Epiſcopus vero ubi pluſculæ corollæ fuerint collectæ , dono eas mittit ad primarias urbis matronas . Populus enim omnis ad hunc veluti triumphum ſpectandum collectus eſt . Inter hoſce vero ſacerdotes unus à Stabiis mittitur , qui agnum baiulo portante conducit; agnus eſt magnus candiduſque atque cum cornibus auratis : quem ille dono ad præſulem ducit , ut alii ſerta roſaſque largiuntur. Facto itaque eo pacto cenſu ſacerdotum , cum communi omnium eorum cantu ſacræ rogationes finiuntur , domumque cuncti ſuam hilares revertuntur . Ea res , atque clericorum quaſi cenſus uſum baſilicæ antiquum autoritatemque oſtendit . Prætor enim tum in cella alto loco ſedens jura dicebat populo collecto in æde . Nolanorum quoque antiquum imperium in circumpoſita oppida , quod ſuperius

p.rius monſtratum eſt, teſtatur. Quinetiam cæremonias quaſdam Jovis indicare videtur, quas Nolæ in templo ejus contermini populi quotannis factitabant: in quibus agnus albus cum auratis cornibus à Stabianis mactabatur; auratum enim agnum Jovi mactari cecinit Apollonius Rhodius in ſecundo Argonauticorum ab iis, quibus in profugiendo Juppiter præfuiſſet. Proinde videre licet quoque ex his Nolanum epiſcopium, non modo templum atque celeberrimum Jovis extitiſſe, ſed etiam Jovis Profugii atque Fœdericii; Stabianoſque aliquando profugiſſe ad Nolanos, atque Nolanis deditos fœdus deditionis percuſſiſſe. Nam apud Homerum III. Iliados à Menelao Greciſque ducibus Jovi mactatur agnus albus, qui ſervatores fœderum juvaret: male contra puniret eorum transgreſſores atque ruptores. Roſarum autem atque florum ſerta, faſciculi, & glomi lætitiam ac hilaritatem ubique teſtari volunt, flores enim ſunt veluti gaudia & lætitiæ ſtirpium. Sunt enim apertiores pulcherrimæ atque gratiſſimæ. At vero qui ad dominum præſulemque ſuum veneraturi accedunt, eos primum benignos hilareſque lætoſque eſſe, atque gaudia animi præ ſe ferre decet, quamobrem ad illud maximum judicium Paridis legitur iiſſe Venus non ſolum Horis & Gratiis redimita, ſed etiam roſas manu ferens, ob quas tam læta grataque viſa eſt judici, ut pro roſis palmam reportarit. Severitas contra atque triſtitia, & ſuperciliorum corrugatio: item vacuæ manus, & inornatum caput, quandam animi averſionem atque deteſtationem oſtendit & arguit, quæ res quam plurimum ab officio venerantis reputatur aliena.

DE ALTERA SACERDOTUM conſuetudine.

CAP. XII.

Conſuetudo ſacerdotum altera ita habet. Paucis enim poſt memoratam diem coronarum ſertorumque præteritis, atque tum, quum dies illuxit, quod *Paſca roſarum* appellatur; Baſilicam epiſcopium fronde atque floribus ſpargunt ornantque ſacerdotes, ac inter ſacrificandum ex eis unus vaſculo arctiſſimi orificii roſiſque ſemipleno ſingulos accedentes irrorat; exactis deinde rogationibus ſacris in ſpectaculum erigunt populum hoc pacto; templo enim pendet porcella viva, magna, valida, præcepſque atque tota ſævo illita, cujus poſteriores pedes ligantur fune ductorio, qui per trochleam templo alligatam fluitat: nam alteram funis partem trahentibus porcella ſtatim extollitur, eiſdemque laxantibus & illa humum verſus celerrime ruit; trahentes autem non humi, ſed ſupra fornicem minoris cellæ dextræ firmantur. Super trabibus tituli quinetiam coaſſatio quædam aſſerum contabulatur adeo, ut certa contignatio videatur: in qua paratur copia maxima aquæ, ac ingentes cumuli faſcium urticarum, ſtupeorumque A glomorum magna multitudo: ut iiſce porcellæ defendantur. Contra vero ad raptandam porcellam datur iis, qui in pavimento ſunt, libertas aditus: iccirco ad eam capiendam accinguntur iuvenes validiſſimi ruſticique nudi brachiis, coxis, & cruribus, quorum capita cervicalibus conteguntur: quibus non licet accedere pluribus quam quinque aut ſex: trahentibus vero uno alterove licet pluribus eſſe; permittunt igitur ſuperiores porcellam paulatim defluere uſque ad capita B ipſam aggredientium: hi vero primum manu (ut lubet) pedes aureſve illius prehenſant, ſed quum tenere abducereque arbitrantur, ſtatim tempore a ſuperioribus retracta e manibus tenentium dilabitur; iidem vero ſaltando ſequuntur aſcendentem, iterumque capiunt detrahuntque ſenſim etiam ſinentibus ſuperioribus: deinde iterum cogentibus extollunt eam quam facillime dilabentem: interea à contignatione aqua infunditur in raptores major omni pluvia, omni nimbo, & C imbri. Neque qui fundunt, videri poſſunt ab eis, qui in pavimento manent. Illinc quoque raptores feriuntur faſcibus urticarum, atque glomis ſtupeis inflammatis uſtulantur tam apte jactis, ut fulminibus videantur eſſe percuſſi; raptores vero tolerant haſce veluti cœli injurias maximas, intenti ſummopere ut porcella potiantur. Crebri riſus primum cuncto fiunt populo, deinde cachinni: demum etiam conclamationes nunc hoſce, nunc illos hortantium. Certantes autem tam ſu- D perni quam inferni non amplius de porcella, contendere, ſed de robore honoreque, quem populus exclamans polliceri ſe vincentibus oſtendit, accenduntur. Quare vis omnis utrinque colligitur adhibeturque, pugnaque vehementiſſima redintegratur: raptorumque cernuntur alter ſuper alterius dorſo humeriſque ſcandere, ac ſæpe eorum duo ſuper tribus ſeſe ſummittentibus extare ita, ut cumulus ex eis veluti mons ex montibus erectus eſſe videatur, unde porcellam facillime E capere ſperant; veruntamen quo ſe altius aggerant, eo acrius feriunt, faciliuſque veluti vaſta moles quaſſata præcipitantur. Hoc itaque pacto per horam certatur, ac interdum victoria horum eſt, rupto, inciſo, aut ſoluto fune: interdum ſupernorum. Sed tamen ſuperni vincentes demum porcellam ſinunt raptoribus prædari, ubi multum afflictatos eſſe ſenſerint, ſpectaculumque ſolvitur. Hujus quinimmo ſimile Neapoli factitatur atque in baſilica Archiepiſcopali: quod F à pleriſque vitio magno datum eſt. Quorum unus eſt *Jovianus Pontanus*; is enim in Charonte ſcripſit, id tractari ab iis, qui ut porci luto gaudent. Nobis vero aliter viſum eſt, cenſentibus eum morem vetuſtiſſimarum cærimoniarum rationem retinere, bellumque eo illud repræſentari, quod gigantes cum Jove, diiſque quondam auſi ſunt gerere, ut à Poetis fictum eſt. In quo raptores validi ruſticique pro gigantibus inducuntur: porcella vero illis objecta eſt, ut in eam faciant impetum, quare demonſtrantur gigantes, ubi opinantur aggredi cœlum Iovemque atque deos, in abjectiſſimam atque fœdiſſimam quadrupedem invehi, veluti Sophocleus

Aiax : qui quum contemneret deos , atque aggredi obtruncareque Agamemnona , Vlyxem , ac cæteros Heroas Græcos , ut pararat, crederet , in boves arieteſque impetum feciſſe dicitur ; aut porcella ſignificat cupiditatem ab omni ratione ſemotam , quæ in gigantibus imperare creditur : hanc igitur ſecuti gigantes in cœlum impetum facere præſentantur , dum juvenes porcellam inſultare cernuntur ; percuſſi ſunt gigantes jaculis cœlo miſſis , fulmine , imbre , æſtu , frigore , pro quibus in ſpectaculo ſunt igneſcentes globi , aqua , & urticæ à contignatione intortæ : demum ut juvenibus ſanequam attritis afflictiſque ſordidum animal ſolummodo lucro eſt præque manibus habetur: ita gigantibus ſpe fruſtratis præterquamquod pœnas maximas dedere , inuſta etiam eſt temere appetendi turpitudo atque infamia ; cujus facti ſimile omnibus iis evenire ſolet , qui nimia atque ea quæ ſupra captum hominis ſunt , conſequi , animum inducunt . Nanque pro rebus magnis appetitis abjectiſſimas ac indecoras ſolummodo nanciſcuntur . Quamobrem ſpectaculum eiuſmodi in honorem Jovis , ac opprobrium gigantum factitatum eſſe ætate illa priſca credendum eſt : idque in templo ipſo Jovi dicato maximaque diligentia & paratum & actum . Quinetiam baſilicam ipſam epiſcopii templum Jovis fuiſſe , vel hoc ſpectaculum indicio maximo eſt . Chriſtiana vero poſteritas , cui ſemper placuiſſe videtur corrigendo ſervare vetuſta , omniaque ad uſum bonum ſanctumque quantum licuit , transferre : minus id ſpectaculum turbaviſſe : ſed potius ut convenientiſſimum religioni ac populo conſuetum & gratum reliquiſſe . Eo enim ſignificatur Deus optimus maximus ultor tum malorum præſertim ſuperborum hominum , ac injuſte raptare honeſta nitentium , tum eorum . qui irato furentique animo cogitant in cœlos atque Dei ſævire majeſtatem . Jovianus vero non omnino ab re rem vitio dedit ; nanque illud ſcripſit , dum Neapolitanorum ſpectaculum cerneret . In quo non ſolum ea , quæ dicta ſunt , ſuperni jaculantur in raptores : ſed etiam lotium , excrementa , fæces , & omnia quæcunque potuerunt ſuggerere purulenta.

DE MORE QVODAM ADOLEſcentium Nolanorum.

CAP. XIII.

QUæ ſacerdotum conſuetudines ſint , explicatum jam eſt : nunc de quodam adoleſcentulorum urbanorum more tranſigendum. A Januariis igitur Kalendis ad uſque Kalendas Martias bellum quoddam civile Nolani adoleſcentes gerunt , ſcilicet quouſque dies abſtinendi à viſcere edendo , aderint : quæ *Quadrageſima* nuncupatur . Tres igitur portæ ſunt urbis: quibus adoleſcentes ſui cujuſque addicti bellum gerunt , *Vicantius* , *Corteſella* , *Samuelis*. Nam interdum Vicanciani cum Cortefellanis pugnant : interdum hi cum Samuelitanis : aliquando vero Vicanciani cum Samuelita-

A nis . Locus vero pugnandi Vicancianis , & Cortefellanis totus agger eſt , qui inter utraſque eorum portas extenditur : Cortefellani vero , & Samuelitani pugnant in aggere interiecto inter eorum portas . At locus pugnæ Vicancianis ac Samuelitanis non extra urbem atque in aggere , in urbe ac via ipſa Vicanciana eſt : præſertim ſub ipſa porticu , quæ in media urbe erecta eſt . Pugnatur in aggere eminus quidem glebis , ceſpitibus , ac luto : interdum , quum irritantur utrinque B animi , etiam lapidibus . Comminus vero pugnis , cæſtu , involatu , impulſu ut de aggere hoſtem defendat , alterutro aut in foſſam aut in hortum , item raptu : nam adiecta manu aut capillos aut collare capientes rapiunt hoſtem in humum . Neque ſilendo manus eiuſmodi conſerunt , ſed cum clamore pugnantes magno , ſuoſque quique hortantes: aliquando vero pugna æquo marte ſolvitur , plerunque ab altera victoria eſt . Sed tum videntur fugientium cadentia multa corpora, C atque paſſim alia ſuper alia corruentia : aliqui quinetiam capiuntur , in quos atque proſtratos pugnis quantum lubet , ſævitur . Interdum fugientes reſecta acie additoque animo convertuntur adverſum vincentes tam acriter , ut illorum impetum ſuſtineant , perſtringant , cogantque eos etiam terga dare atque reddere vicem pœnæ , interdum victis nulla ſpes reficiendi aciem reſtat . Quare quanto maximo curſu poſſunt , fugiunt : victor vero acriter inſtat ſequendo aduſque portam D adverſam , quam claudere quoque aliquando coguntur , qui victi ſunt . Victores vero tum verba cantant in contemptum fugientium incluſorumque . Sed tamen hoc non diu licet agere . Nanque omnes viciniæ tum colliguntur , ac aperta porta in pauciores incurrunt: quos ſuperant , profligant , ac in fugam revertunt , inſequuntur fugatos aduſque portam adverſam . Ea pro re raro vincentes aduſque portam fugientem inſequuntur . In hiſce certaminibus frequenter pugnant adoE leſcentes natu quindecim annorum pluriumque uſque ad XX. Veruntamen utrinque veniunt ſpectatum quam plurimi natu majores, quorum quiſque ſuis favet , atque quum rem inclinatam vident, ineunt pugnam : in quo adeo turgeſcunt interdum ſpectantium animi , ut etiam ſenes nihil pudeat in aciem eam deſcendere , ac ſe pugnis vehementer contundere. Hora vero pugnæ poſt meridiana datur . Neque omnes adoleſcentes civeſve ad hanc ſemper pugnam deſcendunt: ſed frequentiſſimè plebei , interdum etiam primaF rii . Longe autem frequentius in aggere pugnatur , quam in urbe : atque ut rariſſimè certatur inter Cortefellanos, Samuelitanoſque ita creberrimæ maximæque pugnæ committuntur inter Vicancianos , & Cortefellanos . In quo illud maxime mirum licet ſpectare , nanque & ſi veſpere pugna maxima pugnatum ſit , poſtera omnes amici conſuetudinem agunt , qui heſterna tanquam hoſtes inter ſe concurrerant , ſimulque ridentes egregiè facta recenſent , ac validiores laudantur: victi verò æquo animo fortunam ferunt . Hic ipſe mos ab antiqua profectus eſſe videtur inſtitutione . Priſca enim illa ætas omni ratione,

qua

qua potuiſſet, conata, juvenes ad bella ac pugnas evocabat, parabat, inſtruebat. Hæc enim imago præludiumque quoddam eſt illius, quæ armis pugna certa committitur. Ex quo fides quoque nobis major ſumitur, non parvam fuiſſe curam artis militaris apud priſcos Nolanos, veluti ſuperioribus ſæpe jam monſtratum etiam eſt.

DE VINDEMIA, ET MORE quodam paganorum cum vindemiam faciunt.

CAP. XIV.

A Rboreta omnia non vineta Nolana eſſe ſuperioribus dictum eſt, eam ob rem vindemia fit ſcalis longiſſimis pluribuſque arbori admotis, undique enim rami veluti promiſſa brachia exerti ſunt: quibus malleoli flagellaque cum racemis plurimis deorſum luxuriantes ſuſtentantur: quaternæ quinæve ſcalæ ſingulis arboribus admoventur, ſingulis verò ſcalis ſinguli racemorum decerptores, quos *vindemiatores* vocant, utuntur. Turba vero horum varia eſt. Nam aliquando XV. decerptorum eſt, aliquando XX. & XXV. ac XXX. Fert quiſque ſurſum ciſtam turbinatam, cujus baſis conus eſt, ſuprema pars ampla ac virgulata, amplitudo eſt decem palmorum, altitudo pauco minor brachio; habet capulum qua vimen in ſemicirculum flexum ſupra os utrinque affixum eſt, cui longus funis atque uncus ligneus alligantur; hæc *fiſcina* nuncupatur *à findendo*, namque quum plena deſcendit ſuo cono vites ac ramuſculos implicatos findit: aut (ut Varro) *à ferendo*: aut quod contecta viminibus tota eſt fiſſilis. Fiſcinam ergo racemorum plenam manu veluti facta trochlea per ductarium funem demittit ab alta arbore vindemiator: atque alta voce aſſiduè clamat nuncians fiſcinæ deſcenſum, humi vero pueri ſunt, quos *fiſcinarios* vocant, qui demiſſas fiſcinas capientes in ſolium invertunt extemplo, racemoſque de fiſcina in illud excutiunt; ſolium vero *cupellum* à cupo & capacitate vocant: vel Græcum nomen ſervantes κύπελλον, nam hoc eſt calicis pars, quæ humore impletur; ſolium autem tres fiſcinas capit, fiſcinam vero evacuatam vindemiator ſurſum iterum per eundem funem paulatim retrahit. Cupella ſingulatim capiti impoſita defert ad currum mulier una, aut altera, quam *cophinariam* appellant, currui enim magnum ſolium ſuperpoſitum eſt, quod recte vocant *labellum* Nolani: eſt enim labrum & labellum vinarium; curru deinde labellum plenum uvarum conculcatarum ad lacum convehitur, hæc eſt Nolana vindemia. At vero vindemiatores ea die, qua pro quoquam vindemiam faciunt, atque per totum vindemiæ tempus Baccho Deo pleni eſſe, ac furere prorſus videntur. Tria enim præter omnem conſuetudinem modumque factitant, eſum, vindemiam, clamorem laſcivientium; ſinguli enim tantum comedunt una die, idque ter, quantum alias quatuor hominibus ſatis eſſet: quinetiam celerrimam vindemiam, ac rem omnem agunt ridentes, ſaltantes, currenteſque, quum humi ſunt; ſcalas quoque altiſſimas erectaſque altera manu de arbore ad arborem aſſiduè facillimeque transferunt. Clamor vero captum omnem hominis ſuperat, atque qui vix audientibus creditur; nam omnino furentium eſt. In agro quinetiam in quo vindemiant, ſemper pudibunda vindemiando inclamant, obſcœnaſque quaſque partes ſuis nominibus pronunciantes, veneres vel obſcœniſſimas ſe optare exclamant, eas jactant, minitantur, idque omnibus iis, qui humi ſunt: atque ob hæc dicta etiam riſitant atque cachinnantur. Quod ſi agri dominum dominamve aut domeſticos horum ſpectarint (namque tota familia ad agrum vindemiamque ſe conferre ſolet) tum veluti crabrones irritati ſimul omnes exclamant, atque certatim efflant, quod cuique venereum lubet; reliquos vero advenientes ad agrum aut forte pertranſeuntes, non modo his ipſis verbis excipiunt, ſed etiam omni genere conviciorum laceſſere gaudent: quod ſi in itinere obvii fuerint vel civibus, vel hoſpitibus tum convicia auditu mirabilia inveniunt, atque contorquent in eos præter injectas omne genus veneres. Nec parcunt regulis, magiſtratibus, aliiſve ſummis viris. Sacerdotibus quoque, præſertim cœnobitis, omnium furiarum furentiſſimi eadem male obſcœneque dicta incutiunt, ſicubi viderint. Neque ob hæc pœnas ullas ſolvunt, more loci eos abſolutos ferente. Monentem vero, ſi quis eos caſtigare velit, derident, ac exerta lingua contemnunt, oreque ipſo in eum oppedunt, pudor nullus, reverentia omnis deleta eſt in eis, loquendi ſumma licentia atque arrogantia in promptu eſt, demum non homines videntur, ſed Satyri ac Bacchi ſacerdotes petulantes, injurii, laſcivientes, luxuriantes. Poſtquam vero vindemia exacta eſt, omnia ſanant, oblivionique omnem illam obſcœnitatem mandant, modeſtiam amant, eademque temperantur, pudor eos regit: verba omnia (ut decet) ab omni obſcœnitate purgata proferuntur, quaſi exhalarit inſania; eundem n. ſpectare eſt honeſte viventem, qui non ita pridem fuerat maximis corruptus inſaniis. Veruntamen hunc ipſum morem inoleviſſe paganis Nolanis ab orgiis Bachicis atque trietericis, veluti Bacchum ipſum naſcentem quot annis atque vindemia ipſa celebrantibus: quamobrem modo quodam ſacer habitus eſſe videtur mos iſte. Ex quo nobis conjectari licet, priſcorum Nolanorum diligentiam ſummam atque ſtudium magnum in re agraria extitiſſe. Nanque ſicuti ruſticis æquo animo tantam libertatem concedentes, videntur voluiſſe Bacchum per ſua ſacra coli, excipi, atque doliis condi: ita vites, arbores, arboretaque ſumma cura atque diligentia coluiſſe, creduntur. At vero, Enrice princeps, eò jam (ut vides) reverſi ſumus, unde principium facientes fuimus progreſſi; ab agro enim auſpicati in eundem, cunctis, quæ ad urbem Nolam patriamque noſtram ſpectarent pertractatis, rediimus: Quod niſi eadem iterum recenſere velimus, fas eſt, modum hic atque finem faciamus.

GAB. BARRII FRANCICANI

DE ANTIQUITATE, ET SITU CALABRIÆ,

LIBRI QUINQUE.

PIUS PAPA QUINTUS.

MOTU proprio, & C. cum ſicut dilectus filius noſter Gabriel Barrius Francicanus nobis exponi fecit, ad communem omnium ſtudioſorum utilitatem opus quoddam de antiquitate & ſitu Calabriæ à ſe compoſitum hactenus non impreſſum imprimi facere velit, maximumque ſibi damnum foret, ſi poſtmodum ab aliis imprimeretur: Nos igitur motu ſimili, & ex certa noſtra ſcientia inhibemus omnibus Chriſti fidelib. ubique exiſtent. præſertim bibliopolis, & librorum impreſſorib. ſub excommunicationis latæ ſententiæ, in terris vero S. R. E. mediatè, vel immediatè ſubiectis etiam ducatorum ducentorum aureorum cameræ apoſtolicæ applican. & amiſſionis librorum pœna toties quoties contraventum fuerit, ab ipſo facto, & abſque alia declaratione incurrenda, ne quis per ſeptennium ab impreſſione dicti operis computandum, dictum opus ſine ipſius Gabrielis expreſſa licentia imprimere, vendere, ſeu venale habere, aut proponere audeat. Mandantes univerſis venerabilibus fratribus noſtris Archiepiſcopis, A epiſcopis, eorumque vicariis in ſpiritualib. generalibus, & in ſtatu temporali S. R. E. etiam legatis, vicelegatis ſedis apoſtolicæ, & ipſius ſtatus gubernatorib. ut quoties ex ipſius Gabrielis parte fuerint requiſiti, eidem Gabrieli efficacis defenſionis præſidio aſſiſtentes ad omnem dicti Gabrielis petitionem contra inobedientes & rebelles per cenſuras eccleſiaſticas etiam B ſæpius aggravando, & per alia juris remedia opportuna auctoritate apoſtolica exequantur: invocato etiam ad hoc ſi opus fuerit auxilio brachii ſecularis, non obſtantibus conſtitution. & ordination. apoſtolicis quibuſcunque. Quia vere difficile admodum eſſet præſentem motum proprium ad quælibet loca deferri, volumus, & apoſtolica auctoritate decernimus præſentium C tranſſumptis, vel exemplaribus etiam in ipſis operibus impreſſis fidem plenam, & eandem prorſus ubique tàm in judicio quàm extra haberi, quæ præſenti originali haberetur, & quod præſentis motus proprii ſola ſignatura ſufficiat, & ubique fidem faciat in judicio & extra, regula noſtra quacunque in contrarium non obſtante.

Placet motu proprio M.

GAB. BARRIUS FRANCICANUS

DE ANTIQUITATE, ET SITU CALABRIÆ,

Ad BERNARDINUM SANCTOSEVERINUM Beſidianenſium Principem.

PROOEMIUM.

CUM ego, ampliſſime princeps, A probè ſcirem, & à natura inſtitutum eſſe, & uno omnium ſapientium ore celebratum, tum multorum exemplis confirmatum; ut ſummo nos opere patriæ debeamus: pro qua ſi nobis ingrati animi notam inuri nolumus, ſanguinem effundere, & B mortem oppetere, nedum quemvis ſubire laborem cogimur: ſedit animo ultrò munia obire, ut totius Italiæ laudes ex pluribus & Græcis & Latinis auctoribus excerpens, librum de eius laudibus, nec non pro lingua Latina, & de urbis æternitate ſcriberem. Nimirum Latinæ linguæ honos, & urbis laus ad Italiæ gloriam attinent, quòd C Latium, à quo illa dicta, & in quo urbs eſt, in Italia ſit. Inde vero Calabriæ laudes, quæ itidem ad Italiæ gloriam pertinent, colligere, & librum de ipſius antiquitate, & ſitu ſcribere mihi certum fuit: quo patria charitate devictus penſum meum pro virili parte ſolvens meritis eam illuſtrarem laudibus: quinetiam eam per ſe pri- D mum ex nomine ipſo, inde verò poſteà à pleriſque gravibus auctoribus illuſtratam oſtenderem. Cæterum nequaquam legentes id fugere velim, quod movit quoque me ſcilicet, ut pro lingua Latina & de æternitate urbis & de Italiæ laudibus, ac de antiquitate & ſitu Calabriæ ſcriberem, communis omnium ſtudioſorum utilitas & delectatio, non tantum patriæ charitas, & amor. Itaque omnes & Latinos & Græcos auctores diurna nocturnaque verſavi manu, ſuccifivis tamen operibus, ut quæque memoratu digniſſima ad Calabram regionem attinentia carptim perſcriberem. Collegi autem plurima omni atque immortali laude digna, quæ fere ſepulta jacebant. Siquidem eam, ut quamque Europæ regionem Auſonum primo habitatione vetuſtiſſimam, inde vero à clariſſimis Græcorum principibus populisque, & ante & poſt Trojæ ruinas habitatam, multis nominibus à Græcis ipſis appellatam, magnis inſuper à Græcis & Latinis ſcriptorib. laudibus celebratam, magnas præterea ac potentes in ea urbes fuiſſe, eamque quamplurimos, & eos præſtantiſſimos viros ac mulieres, variis diſciplinis eruditos, utpotè Poetas, & Philoſophos, & Mathematicos, & Medicos, & legislatores, & muſicos, aliarumque rerum ſcriptores, ac multarum rerum inventores, tum ingenioſos artifices, nec non robuſtiſſimos athletas, duceſque edidiſſe reperio. Adde quod à Romanis Coloniis etiam & municipali jure: tum Civitate Romana honeſtata fuit & exornata. Nec deſunt ei ſanctiſſimi viri, ac mulieres, quos ipſa peperit regio. Cæterum nequid laudis regioni deeſſet, eam minutatim, ac ſeriatim, ac cuncta quæ in ea gignuntur, accuratè ſcribere libuit. Nova veteribus junxi, vetera locorum nomina, quoad fieri potuit, veſtigavi, ut opus abſolutius eſſet, & Calabrum nomen apud omnes

nes gentes in ſempiternum ævum illu- A
ſtrius redderetur, tum venerandum &
admiratione dignum. Quandoquidem
ut eſt Calabra regio vetuſtate, laudi-
buſque prædictis clara: ita & rerum
ubertate, ac varietate, quæ in ea ſi-
ve ultrò proveniunt, ſive incolarum
cura fiunt, tum ingeniorum præſtan-
tia, & corporum robore nulli Italiæ
regioni cedit. Quinetiam, abſit verbo B
invidia, omnium Italiæ regionum eſt
nobiliſſima. Nam præter ea, quæ in
reliqua Italia, aut parte eius quota
fiunt, multa alia in ea ob ſoli felici-
tatem & cœli clementiam, aut fiunt,
aut gignuntur. Has ob res eam Græ-
ci Auſoniam primum, inde Calabriam
appellavere, quod bonis omnibus ſca-
teat, eorumque proventus in dies au- C
geatur. Quod utique nomen nulli aliæ
Italiæ regioni convenit. Cum itaque
talis, ac tanta ſit Calabra regio, ac
per omnes ætates in ea eruditi flore-
rint viri; nemo tamen unus per tot
ſæcula, hanc provinciam ſuſcepit, ho-
ſce labores obivit, ut patriæ gloriam
propriæ utilitati præponens eam cele-
braret. Quod opus, ut ipſe confice- D
rem, nulli parcens labori, regionem
univerſam luſtravi, neve falſa ſcribe-
rem, neve inveſtigandis veterum lo-
corum nominibus in eos errores inci-
derem, in quos neotericorum ſcripto-
rum plerique vulgi & leviter erudito-
rum opinionibus innixi lapſi ſunt: ut
Guido Ravennas, Blondus Forolivien-
ſis, Raphael Volaterranus, Pandol- E
phus Piſaurienſis, aliique plurimi. Quod
opus in quinque libros diſtinctum ti-
bi, qui in tota regione primarius prin-
ceps es, nuncupavi. Magna quidem, ac
præſtans res, magno ac præſtanti vi-
ro convenit, ac debetur. Præſertim
etiam quòd Sanctoſeveriana domus an-
tiquiſſima eſt & nobiliſſima, ex qua plu-
rimi præſtantiſſimi viri floruerunt. Et F
maiores tui Beſidianenſium Principes,
tum maxime Petrus Antonius pater
tuus, cui regius animus inerat, ty-
rannidem veris Principibus prorſus exo-
ſam, ſemper abhorruerunt, & juſtitia,
clementia, & liberalitate, quibus vir-
tutibus tu quoque præſtas, pulluerunt.
Es quidem tu in tanta expectatione,
ut nulli majorum tuorum virtutibus
ceſſurus ſis. Neque mater tua Herina
laude caret, quæ Scanderbech ſangui-
ne genita præſtanti animo fuit, pudi-
citia quoque, ac religione nulli matro-
narum ceſſit, atque in rei familiaris
adminiſtratione prudens fuit. Accedit
quod id quoque, ut hoc agerem me ade-
git, quod cum tu de hoc libro certior fa-
ctus fueris, patriæ charitate incenſus,
ne tot meæ vigiliæ, totque labores, tot
inquam perpetuæ Calabriæ laudes peri-
rent & obliterentur, hac in me, imo in
patriam liberalitate uſus es, ut liber
ipſe tuis auſpiciis ſumptibuſque in me-
dium prodeat. Proinde non mihi modo
Calabria univerſa, verum etiam tibi
quandiu cœlum movebitur, gratias ma-
ximas agere, etiam habere majores, &
Francicanos cives meos civitate & im-
munitate donare debet.

CALABRIA Italiæ regio, quæ in extre-
mis eius finibus, ut lingua porrecta in-
ter utrumque fretum, Inferum Supe-
rumque interiacet; incipit è mari Infero,
quod Græci *Tyrrhenum* vocant, à Talao flu-
mine; à Supero vero, quod iidem *Jonium*
nuncupant, à Syri amni: & protenditur ad
Euripum uſque Rhegiumque. Atque Apen-
nini montis jugo in longitudinem ſecta duo
cornua emittit, Leucopetram dextra, Laci-
nium ſiniſtra. Quæ tum montuoſa eſt, tum
campeſtris Latii inſtar aquarum ſcaturigini-
bus irrigata. Ipſius vero regionis ambitus,
ad DCCXXX. M. paſ. colligit. A Talio e-
nim Fluvio ad Laum amnem milliaria ſunt
XII. A Lao autem, ut *Strabo* fert, ad Eu-
ripum, qui à Cænide promontorio incipit,
millia paſ. ſunt CLXIX. communi vero ex-
timatione CLXI. Euripi autem tractus, qui
ut dixi, à Cænide ad fretum uſque Hercu-
leumque promontorium porrigitur, LX. mil-
lium paſſuum eſt: A freto, quod ab Hercu-
leo promontorio initium habet, idem Stra-
bo Polybii auctoritate, ad Lacinium Juno-
nis templum CCLXXXVIII. intervallum
eſſe tradit. A Lacinio ad Syrim amnem mil.
ſunt CXXIII. A Syris fluminis oſtiis, ad Ta-
lai amnis oſtia intervallum eſt M.P.LXXVI.
Eſt ſcilicet Calabria omnium Italiæ regio-
num vetuſtiſſima à diluvio. Prima n. ea in-
habitari cœpta, utpote ab Aſchenaz prone-
pote Noe. Nam poſt univerſalem aquarum
inundationem, cum Gomer maior natu fi-
liorum Japhet filii Noe, Galatas inſtituiſſet,
Aſchenaz filium majorem natu in Italiam
tranſmiſit ad habitandum. Qui eò loci,
ubi nunc *Rhegium* eſt, cum perveniſſet,
cum quia is ſibi locus primus oblatus eſt,
tum vero loci amœnitate captus (viget enim
illic perennis quædam ac beata cœli tempe-
ries) ibi conſedit, urbemque ſtatuit, quam

à ſuo nomine *Aſchenaz*, ejuſque incolas appellavit *Aſchenazeos*. Joſephus enim, qui Tito imperante floruit, Judaicarum Antiquitatum libro primo ita ſcribit: *Aſchenaz inſtituit Aſchenazeos, qui nunc Rhegini vocantur à Græcis*. Et Hieronymus in quæſtionibus Hebraicis ſuper Geneſim inquit: *Aſchenas Græci Rheginos vocant*. Liquet ſane nuſquam locorum gentiumque Rheginos alios inveniri, neque à quoquam auctore ſcribi, quàm qui in Calabria ſunt. Hanc urbem poſtmodum Græci *Rhegium* dixere, aut à fiſſura, ut quidam volunt. (ῥηγὴ enim fiſſuram ſonat) quod in ea parte Sicilia ab Italia disjuncta ſit; quam Antiochus *Neptuniam* appellavit, quod Neptunus ea loca diremerit. Aut, quod credibilius eſt, ab aeris beata & juge temperie: nam ῥήγιον utile jucundum & bonum notat, Hebraicè autem, ut *Hieronymus* tradit, Paſcua eorum ſignificat. Inde Cethim patruelis Aſchenaz in Italiam & ipſe profectus Latium incoluit, urbemque in eo conſtruxit, quam *Cethiam* nuncupavit. Calabria autem multis fuit appellata nominibus: nam primo dicta eſt ab incolis Græcis, aut à finitimis *Auxonia*, ab auxo verbo Græco, id eſt, augeo, quod ſemper ibi rerum proventus augeatur; dicta eſt & tum ab Orientalibus Græcis *Heſperia*, quod heſpero, id eſt, occaſui ſubjecta ſit. Inde dicta eſt *Oenotria* ab Oenotro Arcade, poſtea *Italia* ab Italo Oenotro genere in Calabria nato ac regnante. Quare hallucinantur, qui Auſoniam ab Auſone Itali, ſivè Ulilſis filio dictam fuiſſe opinantur. Nam Homerus, itemque Strabo Ulyſſem ad Temeſam Calabriæ urbem, quam nec non & *Beſciam*, præter alias urbes, Auſones condidiſſe memoriæ proditum eſt: veniſſe ſcribunt. Id quod argumentum eſt, ante Ulyſſem Calabriam vocitatam fuiſſe *Auſoniam*: quod ipſum ex Dionyſio etiam Halicarnaſſeo conſtat. Dicta eſt autem *Auxonia*, ut Etymologicus fert, quod ejus finitimi eam appellaſſent *Auxenam*, & mutatione x in ſ, & e in o *Auſonam*. Fuere quidem Auſones admodum potentes, de quibus Dionyſius Apher de ea regione, quæ nunc Calabria eſt, loquens, ad verbum translata ſententia ſic ait:

Hinc Italorum filii in continenti paſcuntur,
Ab Jove Auſonii ſemper magnopere dominantes,
Incipientes à Borea uſque Leucopetram.
Quæ in freto Siculo radicata eſt.

Quibus ſuper verbis Euſtathius ait: *Italos quondam monarchas magnopere dominatos fuiſſe Dionyſius ait, quos & Auſones appellat, eoſdem enim & Auſones & Italos appellat*. Hinc *Auſonius Pontus*, ait idem Euſtathius, & Suidas, mare, quod orientalem Calabriæ oram alluit, quod & *Siculum* appellatur. Et rurſus de Locris loquens dicit, ipſos Auxoniam tenere, qua currit flumen Halecis. Et Dionyſius Halicar. Occiduam Calabriæ oram Auſoniam dictam ſcribit. Item Strabo libro tertio ait *Auſonium mare nunc Siculum vocitatur*. Et Plinius orientalem Calabriæ plagam Auſoniam dictam ab Auſonibus primum habitatam tradit. Et Lycophron in Alexandra Philoctetem ab Auxonibus circum Crotonem habitantibus interfectum fuiſſe ſcribit. Quare utramque Calabriæ oram Auſoniam dictam fuiſſe palam eſt. Fuit & quingentis ſexaginta ſeptem annis ante Ilii excidium *Oenotria* dicta ab Oenotro Arcade in eum ſinum Auxonium adventante, regioniſque occiduam oram occupante: Qui & illic oppida quamplurima condidit. Horum quorundam memoria apud Stephanum extat, à quo hæc ſcribuntur. Arintha, Ariantha, Arthemiſium, Bryſtatia, Coſſa, Cyterium, Erimum, Ixias, Lametia, Menecina, Malanium, Ninœa, Patycos, Setæum, Siberena, Seſtium, Thyella: Item Pandoſia, quam Oenotrorum regiam fuiſſe Strabo prodit. Inde Oenotri ipſi potentes facti alia Italiæ loca occuparunt. E regione vero Oenotriæ dicta eſt *Peucentia* à Peucentio Oenotri fratre, qui eam partem ſui juris cum feciſſet, Peucentiam nominavit. Quo vita functo Oenotrus orientalem quoque Calabriæ partem poſſedit, quæ jure ſibi ceſſit, quam etiam nuncupavit Oenotriam, urbeſque in ea quoque parte ædificavit. Poſtea vero haud multo ante ruinas Trojæ regnante in Latii parte quadam Evandro, ut Dionyſius Halicar. libro primo auctor eſt, Hercules claſſem in Italiam advexit, ac Calabriam petens oppida quædam illic extruxit, ac loca quædam à ſe nominavit, id eſt *promontorium Herculeum*, *portus Herculis*, aut ab eo factus, aut crebro repetitus. Herculis autem ætate, aut paulo ante Calabria dicta eſt *Italia* ab Italo quopiam Oenotro genere hujus regionis rege, ſive, ut alii, à bobus. Dein dicta eſt *Morgetia* à Morgete Itali filio. Exinde pars ejus quota circa Rhegium *Sicilia* nuncupata eſt. Quota vero pars circum Peteliam & Crotonem appellata eſt *Chonia*, & *Japygia*, & *Salentinia*, quod oſtendam. Poſtmodum Græci à rerum copia ac bonitate eam appellarunt *Calabriam* ut priſci *Auxenam*, inde *magnam Græciam* à magnis urbibus. Poſtremo pars quædam circum Sybarim *Lucania* dicta eſt, Lucanis eam partem occupantibus. Atque ita hæc regio ob frequentes Græcorum Colonias, qui loci amœnitate, ac rerum ubertate ac præſtantia allecti eò confluebant, tot eſt appellata nominibus. Novis tamen ſupervenientibus vetera, aut ut uſu identidem evenire ſolet, deſinebant, aut aliam in oram tranſibant manabantque. Ut Auſonia, Oenotria, & Italia in eam figuram, quæ nunc Italia eſt, Sicilia in Trinacriam inſulam: Calabria in eam modicam oram, quæ modo Apuliæ pars eſt. Nam cum magna Græcia dici eſt cœpta, deſiit interdum vocari Calabria. Dicta quoque fuit pars ejus quota occidentalis *Brettia* à Brettia muliere, ſive ut alii, à Brento filio Herculis. Sed tandem poſtea quam magna Græcia deſiit appellari, *Calabria*, quod nomen regioni præcipuè convenit, rurſus appellata eſt. Quæ ſemper à claris Græciæ populis ac principibus & ante & poſt everſionem Trojæ, fuit inhabitata, magnæque in ea urbes

ab

ab ipſis conditæ, quare & *Magna Græcia* dicta eſt. Nam, ut dixi, ante Trojæ ruinas Oenotrus, & Peucentius fratres Arcades, & inde Hercules conceſſere. Poſt vero Trojanum excidium complures Græcorum procerum, qui bello Trojano præſentes adfuerunt, in Calabriam contenderunt, ibique civitates ſtatuerunt, ut Philoctetes Herculis comes & hæres; Oreſtes, qui & portui cuidam nomen dedit, & in Calabriæ fluminibus ſe eluens matricidium expiavit: Ajax Oileus, ſive, ut alii, ejus ſocii, Sagaris filius. Ulyſſes, à quo inſulæ parvæ contra Hipponitum nomen ſunt mutuatæ, qui & Minervæ templum inſigne in Calabria extruxit, ut Solinus ait: Epeus, Neſtor, Idomeneus, Menelaus: Item Phocenſes, Athenienſes etiam in Calabriam Colonias miſere. Contulere ſe in Calabriam & Mneſtei Trojani viri comites. Quod autem Calabria hæc nomina, quæ dixi, ſortita ſit, auctores ſunt quamplurimi. Dionyſius enim Halicar. ut ait Euſebius, Romanæ hiſtoriæ atque Italiæ peritiſſimus, ita libro primo fatur: *Arcades Græcorum primi ſinum Jonium trajicientes Italiam incoluerunt, ſub Oenotro Lycaonis filio, qui quintus erat ab Aegeo & Phoroneo, qui primi in Peloponneſo, regnarunt. Nam Phoroneus quidem Niombes pater fuit: Hujus autem & Jovis filius, ut dicitur, Pelaſgus, Aegeique filius Lycaon, hujuſque filia Deianira: & ex ea & Pelaſgo Lycaon alter. Lycaonis filius Oenotrus decem & ſeptem ætatibus ante Trojam obſeſſam, hoc enim tempus erat, cum colonos in Italiam miſerunt Græci. Reliquit autem Oenotrus Græciam, non ſatisfaciente ſibi portione ſua. Nam cum eſſent Lycaoni duo & viginti filii, totidem in partes dividi Arcadiam oportebat. Hac igitur cauſa Peloponneſum relinquens Oenotrus, claſſemque inſtruens Jonium ſecat mare, & cum eo Peucentius unus ex fratribus. Secuti vero ſunt eos etiam ex domeſtico populo complures. Nam populoſiſſima fuiſſe dicitur hæc gens à principio Græcarum omnium, quæcunque ex eis regionem ſortitæ ſunt, minorem quàm pro multitudine ſua. Peucentius igitur in quam partem Italiæ curſus tulit ſupra vertices Japigis populum ſuum deportans ibi collocat: Peucentiique ab eodem dicti ſunt, qui circum ea loca habitant. Oenotrus autem majorem exercitus partem ducens in alterum venit ſinum ab occidente ſecundum Italiam diffuſum: & qui tunc Auſonius ex accolis ejus Auſonibus dicebatur. Poſtquam vero Tyrrheni denominationem maris habuere, ſumpſit eam quam nunc habet appellationem. Inveniens autem Oenotrus regionem ipſam multam pecori, multamque cultui percommodè expoſitam, magna autem ex parte deſertam, ac ne illam quidem, quæ incoleretur, hominibus frequentatam, cum expurgaſſet barbaris partem ejus quamdam, urbes condidit in montibus parvas & crebras, qui mos erat condendi priſcis. Vocata eſt autem ea ora & quidem multa, quantumcumque occupavit, Oenotria, atque homines, quibuſcumque imperavit, Oenotrii, tertiam hanc aſſumentes cognominationem. Nam Aegeo quidem regnante Aegei dicebantur. Suſcipiente autem imperium Lycaone, Lycaones dicti ſunt. Oenotro vero transportante eos in Italiam, vocati ſunt quoddam tempus Oenotrii. Teſtimoniumque mihi eſt Sophocles tragicus in Triptolemo. Inducitur enim Ceres in ea fabula docens Triptolemum quanta ei peragranda ſit regio jacendis ſeminibus, quæ à ſe acceperit. Atque orientalis Italiæ primum mentionem faciens, quæ eſt à verticibus Japygis uſque ad fretum Sicilienſe. Poſteaque oppoſite commemorata Sicilia ad occidentalem Italiam rurſus divertit, genteſque maximas maritimam oram incolentes percurrit, ab Oenotrorum habitatione principio ſumpto. Abunde autem ſufficiens hæc ſola de jambicis dicta, in quibus ait: hæc autem à tergo manus in dexteram Oenotriaque omnis, & Tyrrhenus ſinus, & Liguſtica tellus excipiet. Antiochus autem Siracuſanus hiſtoricus vetuſtiſſimus in Italiæ habitatione conditores vetuſtiſſimos diſcurrens, & ut partem ejus quandam ſinguli occuparent Oenotros primos dicit: Antiochus Xenophanis hæc ſcripſit & ſermonibus priſcis valde credita, & certiſſima. Hanc terram, quæ nunc Italia dicitur, antiquitus habuerunt Oenotrii. Poſtea pertranſiens quemadmodum gubernabantur, & ut Italus aliquando rex eorum fuit, à quo denominati ſunt Itali, huicque ſucceſſit Morges, à quo Morgetes vocati ſunt. Et ut Siculus hoſpes Morgeti factus proprium ſibi conſtituens Imperium, diſtincta gente huic infertur, atque ita Siculi & Morgetæ, & Itali fuerunt, qui erant Oenotrii. Age jam & genus Oenotrorum quantum erat oſtendamus ex priſcis hiſtoricis, teſtem alium habentes, Pherecydem in Athenienſium originibus nemini ſecundum. Fit autem ei ſermo de regnantibus in Arcadia ſic: Pelaſgo & Deianiræ fit Lycaon, hic Cyllenem ducit nympham Najadem, à qua mons Cyllene dicitur. Poſtea qui ab his deſcenderunt enumerans, & quæ unuſquiſque eorum loca incoluerit, commemorans, cum Oenotri & Peucentii meminit, ſic inquit: Et Oenotrus, a quo Oenotrii vocantur, qui in Italia habitant, & Peucentius, à quo Peucentii, qui in Jonio ſinu. Quæ igitur à veteribus poetis & fabularum ſcriptoribus dicta ſunt de habitatione Oenotrorum ſunt talia, quibus ego aſſentio, ſi vera Græca origo Aboriginibus fuit, ſicut à Catone & Sempronio aliiſque pleriſque traditur. Oenotrorum ipſorum progeniem eos fuiſſe arbitror. Nam Pelaſgam quidem nationem & Cretenſem, & cæteros, quicunque alii ſedes in Italia poſuerunt, poſterioribus temporibus adveniſſe reperio. Neque antiquiorem hac ipſa claſſem aliam ex Græcia in occiduum Europæ poſſum ullam percipere. Atque Oenotros ipſos multa alia loca Italiæ obtinuiſſe exiſtimo, alia deſerta, alia infrequentia occupantes, atque Umbriæ pars eſt etiam, quam ſibi vendicarunt expulſis inde Umbris. Vocati autem Aborigines puto ex habitatione ipſa montium: nam & illud Arcadum eſt montes ſequi.* Et paucis interiectis: *Italia autem poſt aliquod tempus vocata eſt à viro præpotente nomine Italo. Hunc vero bonum ſapientemque fuiſſe Antiochus Syracuſanus dicit, atque aliis finitimorum oratione perſuaſis, aliis vi adactis, terram omnem ditionis ſuæ effeciſſe quantacunque intra ſinus Nepeti-*

num

rum & Scyllaticum eſſet, eamque primum vocatam eſſe Italiam ab Italo. Qui poſtquam hujus dominus fuit, multoſque homines habuit dicto audientes, ſtatim etiam conſequentia appetiit, urbeſque congregavit multas; fuiſſe autem eum Oenotrum genere. Hellanicus autem Lesbius dicit Hercule agente boves Gerionis in Argos, dum eſſet in Italia, juvencus quidam e grege fugiens oram omnem peragravit, & in Siciliam venit, quem Hercules perſecutus eſt, atque oram omnem, quantam vitulus permeavit, dictam eſſe Vituliam. Tranſiſſe vero poſt tempus id nomen in eam, quam nunc figuram habet. Minime mirum eſt, cum multis etiam Græcorum nominum id acciderit. Cæterum ſive ut Antiochus à duce, quod probabilius eſt, ſive ut Hellanicus putat, à tauro nomen ſumpſit, illud certe ex utriſque manifeſtum eſt, quod ætate Herculis, aut paulo ante ita nominata eſt regio. Nam antea quidem Græci Heſperiam, & Auſoniam eam vocabant: incolæ vero, ut dictum eſt, Saturniam. Et rurſus libro eodem: *Antiochus Syracuſanus ait: Regnante in Italia Morgete, (erat autem tunc Italia à Metaponto uſque ad Neptuniam maritimam) veniſſe ad eum virum quemdam profugum Roma, ſic enim dicit. Cum autem contenuiſſet Italus, regnavit Morges, ejuſque tempore vir advenit Roma Siculus nomine.* Secundum itaque eum antiqua quædam & Trojana præcedens tempore Roma invenitur. Eſt autem ætas, ut id etiam dilucidemus, ſecundum quoſdam ſpatium triginta annorum, ſecundum alios triginta trium annorum & quatuor menſium, ita quod tres ætates centum perficiunt annos. Quare decem & ſeptem ætates, anni ſunt quingenti ſexaginta ſeptem, quatuor menſibus minus, ergo tot annis Oenotrus & Peucentius ante ruinas Trojæ in Calabriam venerunt: Ante urbem conditam annis mille. Ergo ab adventu Oenotri hucuſque anni ſunt ter mille trecenti viginti duo. Nam ab adventu Oenotri ad Ilium captum anni quingenti ſexaginta ſeptem, ut dixi, ſupputantur. Ab Ilii excidio ad urbem conditam anni fluxere, ut Solinus tradit, quadringenti triginta tres. Ab urbe condita ad CHRISTI natale anni interceſſere ſeptingenti quinquaginta & unus. A CHRISTO nato jam annus agitur hic milleſimus quingenteſimus ſeptuageſimus & unus. Licet Naſo Metaph. libro duodecimo ætatem centum annorum ſpatium eſſe ſenſerit. Ariſtoteles, ut ad rem redeam, Polit. libro ſeptimo ait: *Tradunt periti homines Italiæ fuiſſe Italum quendam Oenotriæ regem, à quo mutato nomine pro Oenotriis Itali ſunt vocati, oramque illam maritimam Europæ, quæ eſt inter Scyllaticum & Lameticum Sinum (diſtant vero hæc loca iter meridiei) Italiæ nomen primo recepiſſe. Hunc ergo Italum tradunt agriculturam Oenotros docuiſſe, illiſque leges poſuiſſe, & commeſſationes inſtituiſſe primum. Quapropter etiam nunc quidam illorum populorum commeſſationibus utuntur, & legibus quibuſdam ab illo poſitis.* Incolebant autem eam Italiæ partem, quæ ad Tyrrhenum verſa eſt, Auſones. Alteram vero partem, quæ ad Japigiam & Jonium pertinet, incolebant Chones, *Sirtim* appellatam, & ipſi quoque ab Oenotriis orti. Inventio igitur commeſſationum hinc primum extitit. Fuit autem Italus, ait idem Ariſt. Pol. libro ſecundo, longe antiquior Minoe Cretenſium rege. Strabo etiam libro quinto ait: *Poſt infimas Alpium radices, ejus quam hac ætate Italiam vocant, initium eſt. Namque majores Italiam, quæ ab Siculo freto uſque ad Sinum Tarentinum & Hipponiatem progreſſa eſt, Oenotriam appellabant. Nomen autem obtinens uſque ad Alpium radices proceſſit. Aſſumpſit etiam ab ora Liguſtica Vari fluminis confinia, mariſque proximi à Tuſciæ finibus Iſtriæque uſque Polam. Opinari vero cuipiam licet priſcos Italorum florentes in communionem devocaſſe finitimos. Hunc in modum auctis viribus in Romanorum Imperium perveniſſe. Tandem vero quandoque ex quo Romani in regni ſocietatem & in civitatem Italos vocavere, decretum eſt, & Gallis Ciſalpinis & Venetis id honoris impertiri, univerſoſque Italos Romanoſque vocare: permultas inſuper Colonias partim prioribus annis, partim poſterioribus emittere, quibus meliores alias non facile dixerim.* Et libro ſexto: *Tarentinum ſinum Chones & Oenotri incolebant*. Antiochus in conſcripto ab eo de Italia volumine hanc ſolam & veram Italiam aſſerit, deque ea ſe ſcribere, quam priſci Oenotriam appellavere; ejus terminum oſtendit, quem è Tyrrheno quidem mari Brettiæ terræ diximus Laum flumen, è Siculo autem Metapontum; Tarentinam vero quæ Metaponto confinis eſt terram extra Italiam nominatim explicat Antiochus. Item antiquitus Oenotrios, & Italos appellatos fuiſſe dicit, qui intra iſthmum ad fretum vergunt Siculum. Eſt autem Iſthmus ipſe incluſa terra pelago viginti mil. paſſ. intra geminos Sinus Hipponiatem ſcilicet, & quem Antiochus Nepetinum dixit, & Scyllaticum alterum: navigationis autem ipſius ambitus & ſpatium terræ comprehenſum ad interiorem Euripum ducentorum quinquaginta millia paſſ. eſt. Hucuſque vero inquit, Italiæ & Oenotriæ nomen oſtenditur, ad Metapontinos & Syritides videlicet, & hanc regionem Chones gentem Oenotriam & quidem inſignem habitaſſe, & terram nominaſſe *Choniam*. Autumo quod Oenotri Chonim oppidum Coloniam deduxerunt, ſeque Chones ac circumjacentem regionem *Chonam* appellavere. Namque Apollodorus, apud Strabonem Philoctetem Chonam oppidum ſuper Crimiſſam promontorium aut juxta ipſum conſtruxiſſe dicit. Nec quidem quicunque Græci primum Colonias in Calabriam apportarunt, ſed Arcades, qui omnes alios Græcos virtute antecellunt. De quibus Polybius libro quarto ait: *Gens Arcadum quandam omnis virtutis formam habet, non ſolum propter felicitatem morum, & benignitatem naturæ, ſummamque erga omnes hoſpitalitatem, verum etiam, ob pietatem atque obſervantiam in Deos, cum confeſſione omnium à reliquis Græcis ſcelere, & crudelitate differunt*. Cum igitur Dionyſius Halicar. rerum Græcarum diligentiſſimus & indagator & ſcriptor, Oenotros primos è Græcia quingentis ſexaginta ſeptem annis ante res Trojanas in Auxoniam, id eſt, Calabriam profectos fuiſſe; & advenas aliun-

aliunde illò adventaſſe nulli exploratum ſit: conſequens haud dubium eſt, ante Oenotri adventum in ipſam indigenas, hoc eſt, Aſchenazi poſteros Auxones dictos incoluiſſe, etſi raro. Nam Oenotrus eam magna ex parte deſertam, & illam, quæ incolebatur, hominibus minime frequentatam invenit. Antiochus quoque, ut ad inſtitutum redeam, Strabone referente, locum circum Rhegium antiquitus ab Siculis habitatum ſimul & à Morganiis fuiſſe dicit, qui ab Oenotriis ejecti in Trinacriam trajecere. Item Dionyſius Halicar. libro ſecundo, Siculos ea loca incoluiſſe refert, ubi nunc Roma eſt, qui inde rurſus exacti in inferiorem Italiam tranſiere, & inde rurſus ejecti tranſmiſere in Sicaniam inſulam. Thucydides etiam libro ſexto infit: *Siculi ex Italia (ibi namque habitavere) fugientes Opicos in Siciliam trajecerunt, & ut credibile eſt, & fama fertur, ratibus obſervato, cum ventus poſuiſſet, freto, forte & aliter tranſvecti. Et ſane adhuc extant in Italia Siculi, ipſaque regio ab Italo quodam Arcadum genere hoc nomen habente, ſic eſt cognominata. Hi magno cum exercitu in Siciliam tranſeuntes, victis prælio Sicanis, & in partes, quæ meridiem Occaſumque ſpectant, remiſſis, fecerunt, ut pro Sicania Sicilia vocaretur, & ejus optima quæque loca incoluerunt, & nunc quoque mediterranea ejus, atque ad aquilonem vergentia obtinent, annis ex quo tranſierunt prope trecentis ante Græcorum in Italiam adventum.* Dionyſius vero Halicar. libro primo ita ſcribit: *Hellanicus Lesbius ait: Siculi reliquerunt Italiam, trib. ætatibus ante res Trojanas. Philiſtius vero Syracuſanus octoginta annis ante Trojanum bellum. Et quidem credibilius eſt octoginta, aut centum annis, id eſt, tribus ætatibus ante ruinas Trojæ, Siculos ex Calabria pulſos in Sicaniam tranſmiſiſſe.* Plinius libro tertio Calabriæ habitatores deſcribens, ait: *Poſt Lucanum agrum ager Bretiius incipit: nec ibi rara incolarum mutati, tenuerunt enim Pelasgi, Oenotri, Itali, Morgetes, Siculi, Græciæ maximi populi, ultimo Lucani à Samnitibus orti duce Lucio.* Et ri rurſus: *à Locris Italiæ frons incipit, magna Græcia appellata, in tres Sinus incedens Auſonii maris, quoniam Auſones tenuere primum, patet LXXXI. mil. paſ. ut auctor eſt Varro, plerique LXXII. fecere.* Strabo & Polybius plerique in locis fretum, quod *Siculum* vocant, quod orientalem Calabriæ plagam abluit, *Auſonium mare* vocant. Vergilius Æneid. libro tertio Helenum Æneæ ex Epiro in Italiam tendere cupienti loquentem inducens, atque eum docentem quanta ei peragranda ſit regio, antequam urbem tuto in loco condere queat, circumacta Sicilia Auſonium mare primum ſcribit, dein Lucrinum & Avernum, Campaniæ lacus. Ait enim:

Ante & Trinacria tentandus remus in unda,
Et ſalis Auſonii luſtrandum navibus æquor,
Infernique lacus, Ææaque inſula Circes,
Quàm tuta poſſis urbem componere terra.

Et rurſus eandem Calabriæ regionem, quam Auſoniam appellatam fuiſſe dixit, Heſperiam quoque, & Oenotriam, & exinde Italiam à rege ſcribit, inquit enim:

Eſt locus Heſperiam Graii cognomine dicunt,
Terra antiqua potens armis, atque ubere glebæ,
Oenotri coluere viri, nunc fama minores
Italiam dixiſſe ducis de nomine gentem.

Marcus vero Varro rei ruſticæ libro ſecundo eam à bobus dictam putat, ait enim: *Denique Italiam à vitulis, ut ſcribit Piſo, Romanorum vero populum à paſtoribus eſſe ortum quis non dicit?* Et paulo poſt: *Bos in pecuaria maxima debet eſſe auctoritate, præſertim in Italia, quæ à bobus nomen habere, ſit exiſtimata. Græcia enim antiqua, ut ſcribit Timæus, tauros vocabat Italos, à quorum multitudine & pulchritudine, & fœtu vitulorum Italiam dixerunt. Alii ſcripſerunt quod e Sicilia Hercules perſecutus ſit eo nobilem taurum, qui diceretur Italus, hic ſocius hominum in ruſtico opere, & Cereris miniſter.* Proinde eam tantum regionem, quæ nunc Calabria dicitur, primum Auſoniam, & Heſperiam, & Oenotriam, & Morgetiam, & Italiam appellatam fuiſſe ſatis dilucide oſtendimus, & ejus partem quotam Chonam, & Siciliam nominatam fuiſſe. Cæterum Antiochus, & Dionyſius Halicar, & Ariſt., & Thucyd., & noſter Maro Italiam ab Italo rege dictam fuiſſe rentur; Hellanicus vero, & Piſo, & Varro à vitulis. Partem vero Calabriæ quotam, & quæ ad orientem ſpectat, *Iapygiam*, & *Salentinam* appellatam fuiſſe, ex his, quæ mox ſubnectam liquebit. Dionyſius Halicar., ut oſtendi, Orientalem priſcam Italiam à verticibus Iapygis úſque ad fretum Siculienſe eſſe ait, quam à Metaponto & Lao amni initium habuiſſe in apertum protuli. Ovid. Met. libro quintodecimo Iapygis arva poſt Sinum Tarentinum, quem ipſe à Thurio Thurinum appellat, Scyllaceum verſus ponit, ait enim:

Præterit & Sybarim, Salentinumquè Neæthum,
Thurinoſque ſinus, Miliſenque, & Iapygis arva
Vixque pererratis quæ ſpectant littora terris,
Invenit Æſarei fatalia fluminis ora.

Et rurſus libro eodem:

Italiam tenuit, præterque Lacinia templa,
Nobilitata dea, Scylleiaque littora fertur:
Liquit Iapygiam, læviſque Amphiſſia remis
Saxa fugit.

Strabo quoq; libro ſexto Iapygiam inter Scyllaceum & Laciniũ promontorium locat, inquit enim: *Poſt Scyllaceum Crotoniatarum fines ſunt, & Japigum terna promontoria, deinde Lacinium Junonis templum.* Et rurſus: *Crotonem Japiges incoluerunt.* Item Polybii auctoritate: *à Lacinio*, inquit, *ad ultima Japigiæ ſpacium eſt LXXXVII. mil. paſſ. cum dimidio, quod Tarentini ſinus os eſſe ferunt.* Tarentini autem ſinus os in littore Coriolani eſt. De Salentina autem Ovidius, ut ſupra oſtendi, Neæthum flumen ſecundum Crotonem Salentinum appellat. Et Vergilius Aeneid. libro tertio Helenum loquentem inducens Salentinos campos ab Idomeneo Cretenſi in magna Græcia obſeſſos inter Locros, & Peteliam Calabriæ urbes ſcribit. Ait quidem:

Has autem terras, Italique hanc littoris oram,
Proxima quæ noſtri perfunditur æquoris æſtu
Effuge, cuncta malis habitantur mœnia Grajis:
Hic & Naricii poſuerunt mœnia Locri,

Et

Et Salentinos obſedit milite campos,
Lyctius Idomeneus: hic illa ducis Melibœi
Parva Philoctetæ ſubnixa Petilia muro.

Item Probus in ſextam eclogam Vergilii infit : *Varro in tertio rerum humanarum refert, gentis Salentinæ nomen tribus è locis fertur coaluiſſe, è Creta, Illyrico, Italia. Idomeneus è Creta oppido Licto pulſus per ſeditionem bello Magneſium, cum grandi manu ad regem Clivicum venit ad Illyricum. Ab eo item accepta manu cum Locrenſibus pleriſque profugis in mari conjunctus amicitiaque per ſimilem cauſam ſocietatis Locros appellit, vacuata eo metu urbe ibique conſedit, aliquotque oppida & condidit, in quis Uria & caſtrum Minervæ nobiliſſimum, in tres partes diviſa copia, in populos duodecim. Salentini dicti quod in ſalo amicitiam fecerint.* Idipſum & Sextus Pompeius tradit, qui Salentinos in magna Græcia ponit. Ait enim : *Salentinos à ſalo dictos Cretas & Illyrios, qui cum Locrenſibus ſocietatem fecerunt eius regionis* C *Italiæ, quam magnam Græciam appellabant.* Item Livius ab urbe condita lib. decimo inquit : *Cleonymus Lacedæmonius Thurios urbem in Salentinis cepit.* Quæ urbs haud dubiò in Calabria eſt. Et Salluſtius referente Servio in tertium librum Æneid. ait: *Omnis Italia coacta in anguſtias ſcinditur in duo promontoria, Brettium & Salentinum.* Italia autem ut omnes innuunt, & res ipſa loquitur, nuſquam eſt anguſtior quàm inter ſinus Scyllaticum & Terineum, cuius latitudo, ut relatum eſt, XX. mil. paſ. eſt. Ut autem Italia anguſtior in hæc duo promontoria ſcindatur, ea ſe invicem ſpectent eſt neceſſum. Brettium autem promontorium Tyrrheno Pelago in Terineo ſinu prominet, *Subarum* vocant accolæ. Salentinum vero è regione Bretii promontorii Jonio mari in Scyllatico ſinu incumbit, *Stalatum* indigenæ appellant: Tot igitur nominibus appellata eſt Calabriæ regio. Calabriam appellavere Græci à *calon*, quod bonum, pulchrum, & honeſtum ſignificat, & *brio*, id eſt, emano & ſcaturio, quòd bonis omnibus ſcaturiat. Magnam autem Græciam appellaverunt, aut ut Jamblyco placet, ob Pythagoræ frequentes diſcipulos, qui, inquit, eloquentiſſimi & doctiſſimi erant, obque magnum frequenſque eius gymnaſium : aut, ut Euſtathius in Dionyſium Aphrum vult, ob in eam regionem frequentes Græcorum Colonias deductas, civitateſque crebras & magnas ab eis conditas. Siquidem, ut præfati ſumus, quamplures Græcorum proceres regionis fœcunditate, & felicitate allecti & ante & poſt Trojanum excidium illò contenderunt. Athenæus autem lib. duodecimo, & Archilochus poeta apud eundem Calabriam Græciam magnam dictam volunt ob delicias & felicitatem univerſæ regionis, & multitudinem hominum. Ob has ergo tres cauſas Calabriæ regio magna Græcia dicta eſt. Strabo quoque lib. ſexto dum Calabriæ regionem deſcribit, ait: *Tantopere res Græca amplificata fuerat, ut hanc magnam Græciam appellarent.* Et de Neætho fluvio loquens : *Troja everſa Græcorum compiures, navibus à Trojanis mulieribus* A *combuſtis ſecundum Crotonem regionis bonitate inſpecta multas ſedes feciſſe, hoc eſt, oppida condidiſse ſcribit.* Trogus item Pompeius libro XX. de Metapontinis loquens infit : *Omnis illa pars Italiæ maior Græcia appellatur.* Item Plinius in Italiæ deſcriptionis primordio fert : *Ipſi de ea judicavere Græci, genus in gloriam ſuam effuſiſſimum, quotam partem ex ea appellando Græciam magnam.* Quotam inquit non totam. Et Ovid. Faſt. lib. quarto.

B *Itala nam tellus Græcia major erat.*

Omnes quidem qui de magna Græcia locuti ſunt, eam Italiæ partem eſſe dixerunt, quæ & Auſonia, & Heſperia, & Oenotria, & Italia ſola primum dicta eſt, nunc Calabria vocatur. Verg. Æneid. lib. tertio Helenum Æneæ in Italiam tendere, & Græcas urbes fugere jubentem introducens, ait:

Has autem terras Italique hanc littoris oram,
Effuge, cuncta malis habitantur mœnia Grajis.

Inde Locros & Peteliam commemorat. Quib. verbis Virg. inſinuat eam tantum partem Italiæ, quæ id temporis Calabria eſt, à Græcis habitatam : alioqui non dixiſſet Æneæ Helenus: I in Italiam, & Græcas urbes fuge ; ſi tota tunc Italia, ut quidam falsò opinantur, magna Græcia fuiſſet, præſertim etiam quòd hanc oram Itali littoris dicens eam Italiæ partem intelligit, ubi Locri & Petelia ſunt. Jam vero etiamnum nonnulla D oppida pagique Græci nominis ſunt in Calabria, qui in quotidiano ſermone Græca & Latina lingua utuntur, ſacerdotes vero Græca lingua, ac ritu rem divinam faciunt. Atque cuncta ferè Calabriæ priſca oppida, ac pagi, ac propria loca Græcis ſunt appellata nominibus. Cicero etiam Tuſc. libro quarto inquit: *Quis eſt enim, qui putet cum floreret in Italia Græcia, potentiſſimis & maximis urbibus, ea, quæ magna Græcia dicta eſt, in hiſque primum ipſius Pythagoræ,* E *deinde Pythagoreorum tantum nomen eſset, noſtrorum hominum ad eorum doctiſſimas voces aures clauſas fuiſse?* Id idem paſſim, & præſertim libro tertio de Orat. ſcribit. Quibus in locis, & libro primo & quarto Tuſc. ſcribit Pythagoram ipſam Græciam præceptis omnibuſque doctrinis artibuſque expoliviſſe, atque ita Pythagoreos doctos fuiſſe, ut nulli alii docti viderentur. Qui non Calabros modo, ſed reliquos etiam Italos, ut Romanos, ut Cicero tradit, atque F etiam orientales Græcos inſtitutis ac diſciplinis erudierunt. Quorum auctoritatem Cicero plurimum apud ſe valere dicit. Ait enim in Lælio, de immortalitate animæ loquens : *Plus apud me antiquorum auctoritas valet vel noſtrorum maiorum, qui mortuis tam religioſa jura tribuerunt, quod non feciſſent profectò, ſi nihil ad eos pertinere arbitrarentur, vel eorum, qui in hac terra fuerunt, magnamque Græciam quæ nunc quidem deleta eſt, tunc florebat, inſtitutis & præceptis ſuis erudierunt.* Quibus verbis Cicero Calabros Philoſophos immortalitatem animæ tenuiſſe oſtendit. Nam & Philoſophi ſummi, & poetæ, & legumlatores, & rheto-

res, & dialectici, & medici, aliarumque rerum ſcriptores complures evaſerunt: Subinde procedente tempore Calabriæ pars quota, quæ ad Occiduum, & ſeptentrionem vergit dicta eſt *Brettia*: ultimo, ut Plinius tradit, pars eius minima dicta eſt *Lucania*, circum Thurios. Qui Lucani, ut quidam volunt Brettii poſtea dicti ſunt. Nam Samnites Lucanos duce Lucio, quos barbaros Strabo vocat, eo Colonos deduxerunt. Ait enim Strabo ipſe libro ſexto: *Cum autem res Samnitica eò magnitudinis crevisſet, ut Chones & Oenotros ejecisſent, Lucanos eam in partem Colonos Samnites deduxerunt. Cumque Græci utrumque ſimul littus ad fretum uſque tenerent, inter Græcos & Barbaros diuturnum conflatum eſt bellum. Demum poſtea barbari hoc eſt L cani Græcis inde exacti ſunt.* Brettii autem admodum potentes extitere. Nam Apuliæ & Lucaniæ, quæ trans Laum amnem eſt, partes quotas bello armiſque ſui juris fecerunt, & Colonias aliquot ibi deduxerunt. Nam Sipontus Apuliæ civitas Brettiorum Colonia fuit, Livio lib. octavo prodente. Tarentinos infeſtarunt ita, ut Tarentini Alexandrum Epiri regem accire cogerentur, ut ſibi opem ferret, ut Livius libro octavo prodit, qui apud Pandoſiam urbem, à Brettiis trucidatus eſt. Brettii autem ut Diodorus Siculus in Philippo auctor eſt, inditionem ſuam redactis Arponio, Thuriis, aliiſque aliquot urbibus ſibi ſuam remp. inſtituerunt. Atque Q. Servilio & M. Tuſilio Conſſ. cum milites Timoleontis ab eo uti deſertores urbe pulſi, duce Thraſio ex Sicilia in Italiam tranſiſſent, oppidum maritimum Brettiorum & occuparunt & diripuerunt. Qua iniuria Brettii commoti coactis magnis copiis contra eos profecti ſunt, oppidoque, in quo erant, vi potiti omnes eos trucidarunt. Et Juſtinus libro vigeſimo tertio, ſic ait: *Agathoclici Siciliæ regi in Italiam tranſeunti Brettii primi hoſtes fuere, qui fortiſſimi & opulentiſſimi videbantur, ſimul & ad iniurias vicinorum prompti. Nam multas civitates Græci nominis Italia expulerunt. Auctores quoque ſuos Lucanos bello vicerunt, & pacem cum eis æquis legibus fecerunt. Namque Lucani iiſdem legibus liberos ſuos, quibus & Spartani inſtituere ſoliti erant. Ab initio pubertatis in ſilvis inter paſtores habebantur, ſine miniſterio ſervili, ſine veſte, qua induerentur, vel cui incumberent, ut à primis annis duritiæ parſimoniæque ſine ullo uſu urbis aſſueſcerent. Cibus his præda venatica, potus, aut mellis, aut lactis, aut fontium liquor erat. Sic ad labores bellicos indurebantur. Horum igitur ex numero quinquaginta primo ex agris finitimorum prædari ſoliti, confluente deinde multitudine & plures facti, infeſtas regiones reddebant. Itaque fatigatus querelis ſociorum Dionyſius Siciliæ tyrannus, ſexcentos Afros ad capeſsendos eos miſit, quorum caſtellum proditum ſibi per Brettiam mulierem expugnarunt: ibique civitatem concurrentibus ad opinionem novæ urbis paſtoribus ſtatuerunt, Brettioſque ſe ex nomine mulieris vocaverunt. Primum illis cum Lucanis originis ſuæ auctoribus bellum fuit, qua victoria erecti cum pacem æquo jure feciſſent, etiam cæteros finitimos armis ſubegerunt. Tantaſque opes brevi aſſecuti, ut pernicioſi etiam regibus haberentur. Denique Alexander rex Epiri cum in auxilium Tarentinorum cum magno exercitu in Italiam veniſſet, cum omnibus copiis ab his deletus eſt. Quare ferocia eorum ſucceſſu felicitatis incenſa diu terribilis finitimis fuit. Ad poſtremum imploratus Agathocles ſpe ampliandi regni à Sicilia in Italiam trajecit. Principio adventus, opinioni eius concuſſi legatos ad eum ſocietatem amicitiamque petentes miſerunt. Quos Agathocles, ad cœnam invitatos, ne exercitum traiici viderent, in poſterum ſtatuta his die, conſcenſis navibus fruſtratus eſt, ſed fraudis haud lætus eventus fuit. Siquidem revertendi eum in Siciliam interiectis paucis diebus vis morbi coegit.* Dicta eſt autem *Brettia* longe ante Dionyſium tyrannum à Brettio rege, ſive à regina *Brettia*, ut Oenotria ab Oenotro, & Italia ab Italo, & Morgetia à Morgete, & Sicilia à Siculo duce. Nimirum Alexis Sybartia poeta comicus vetuſtiſſimus inter alias comœdias, ſcripſit quam Brettiam appellavit. Ait itaque Jornandes eo in libro quem de rebus Geticis ſcripſit: *Brettiorum regio nomen quondam à Brettia ſortitur regina.* Itaque reſpublicæ Calabriæ Dionyſium non ſocium habuerunt, ſed aut tyrannum pertulerunt, aut hoſtem. Stephanus verò & Euſtathius, Brettium nomen à *Brento* deductum autumant: ait enim ille in libro de urbibus: *Brettium urbs Brettiorum Tyrrhenorum à Brento filio Herculis, & Baletiæ, quæ fuit Baleti: incolæ Brettii, & regio Brettia & lingua Brettia. Ariſtoph. ait: Nigra gravis lingua Brettia eſt. Antiochus autem Italiam dicit appellari Brettiam, deinde Oenotriam.* Hic vero in Dionyſium Aphrum ait: *Brettii à Brento filio Herculis dicuntur, qui Brenti per n, vel Brettii per duplex tt ſcribi debent.* Jam vero omnes Græci Auctores Brettios ſcribunt, & ipſimet Brettii in ſuis numiſmatibus Brettii, per duplex tt inſcribunt. Cudebant enim nummos tum argenteos variis ſignis, Græcis literis inſcriptos inſcriptione hac βρεττίων, hoc eſt, Brettiorum: nam ut opinari licet Græca lingua & fortaſſe etiam barbara, id eſt, Lucana utebantur, quod Lucaniæ finitimi eſſent. Cæterum de Brettii nominis origine hallucinatur Juſtinus ſive Trogus. Nam ſub id tempus, quo Dionyſius regnabat, quatuor in Calabria reſp. erant, Rhegina, Locrenſis, Crotonienſis, & Thurina, quæ totius Calabræ regionis dominabantur. Et Thurina eius quoque partis dominabatur, quæ Lucanis ultra Laum amnem contermina eſt. Proinde fieri nequaquam poteſt, ut L. paſtores quicunque hi fuerint Thuriorum, quorum potentia non modica erat, oppidum aliquod etiam confluentibus accolis expugnarent. Neque Thurii adverſus illos externo auxilio egebant, ut illos profligarent: neque ſi eguiſſent, illud à tyranno, quocum nullam unquam ſocietatem habuerunt, imploraſſent, qui jam Thurios oppugnare conatus eſt. Nam quod *Diodorus Siculus* dicit Brettios Arponium & Thurios infeſtaſſe, id non à L. paſtoribus, ſed à Brettiis Calabriæ populis, ubi ſucceſſu temporis potentes effecti ſunt, fa-

ctum

ctum fuiſſe, dicendum. Sed neque etiam fortes & bellicoſos viros à muliercula proditrice cognomen ſumere credendum eſt. Nam proditoribus nulla amplius fides habetur, nullus honos. Signabant quandoque Brettii in denario ducem exercitus ſui, ſive præfectum regionis ſine nomine galeatum, & in galea Gryphonem, qui velocitatem ſignificat, & à tergo victoriam alatam & trophæum, duos clypeos & malleum Vulcani inſtrumentum, & Amaltheæ cornu, regionis ubertatem ſignificans. Quandoque à tergo ſignabant Palladem cum haſta & clypeo, & juxta nunc lyram, nunc lampadem, nunc noctuam. Aliquando effingebant Jovem, & ex poſtico nunc Martem cum haſta & clypeo quaſi pugnantem, & in clypeo fulgur, nunc aquilam fulgur pedibus habentem, & juxta nunc Amaltheæ cornu, & ſupra ſtellam Martis: nunc juxta aquilam, incudem, & forcipes Vulcani inſtrumenta, quibus fulgura Jovi fabricare fingitur, nunc hexangulum mutuo nexu conjunctum ſex lineis conſtantem Pythagoræ Symbolum, quod ſanitatem, & animorum concordiam nuncupabat. Quandoque effingebant Milonem Crotoniatam juvenem Leonis tergum in capite habentem, item clavam quaſi alterum Herculem, & ex adverſo Palladem poſt ſe reſpicientem quaſi præterita contemplantem cum haſta & clypeo; item fulgur. Interim ſculpebant Jovem altera manu fulgur quaſi in terras jacientem, altera ſceptrum habentem, item ſtellam & Amaltheæ cornu, & ex adverſo Victoriam. Nonnunquam imprimebant Apollinem, & ex poſtico bigam cum auriga & fulgur. Interdum ſignabant Neptunum tenentem tridentem pede tauri capiti appoſito, item cancrum, & ex altera facie pietatem ſive Junonem, & pyrauſtam, quæ vigilantiam notat. Nam opes, quas Juno ſuggerere dicitur, ſine vigilantia haberi non poſſunt. Aliquando effingebant Martem amiculum in capite habentem, & manu haſtam & ſpolia, & ex poſtico caput victoriæ alatæ. Signabant quandoque Minervam caſſidem cancri inſtar, in capite habentem, & ex poſtico cancrum & bovis caput.

Item ſculpebant Jovem in biga, fulgur in terras jacientem, & ex poſtico victoriam. Licet neoterici quidam ſcioli ac perverſi, & in ſcriptis ſuis, & in veterum auctorum libris de induſtria pro Brettio nomine *Brutium* convitii loco falsò ac temerè ſcribant, & immutent, quaſi Brutiorum, Ruſticorum, Porciorum, & Beſtiarum nobiliſſimæ Romanorum familiæ à brutis, ruſticis, porcinis, & beſtialibus moribus dictæ ſint. Non enim cognomen à vili re deductum poſterorum moribus animiſque obeſt; neque parentum vitia in poſteros perpetim manant, ut iis accidit, qui ſub eadem cœli gravitate naturali & ingenito quodam vitio naſcuntur. Qui hujuſmodi mordaciſſimi & maledicentiſſimi homines Calabros, quia morum probitate, animorum magnitudine, & corporum robore pollent, regionis felicitate valent, judicio florent, & ingenio præſtant, livore quodam & rureſtri atque incitatiſſimo odio proſequentes genuino dente mordent, in ipſoſque ſua ac ſuorum civium probra irrogant. Anſam quoque ipſos convitiis impetendi ex Gellii textu libro decimo ab ipſiſmet depravato ſumentes. In quo legunt *Bretios*, quos ipſos *Brutios* perverſè ſcribunt, primos totius Italiæ populorum poſt aliquot adverſas Romanorum clades ab Annibale acceptas, ad ipſum deſciviſſe; & ob id devicto pulſoque Italia Annibale Brettios ignominiæ cauſa non milites ſcripſiſſe, nec pro ſociis habuiſſe: ſed magiſtratibus in provinciis euntibus parere & præminiſtrare ſervorum vice juſſiſſe, magiſtratibuſque ſecutos, & quos, erant juſſi, vinxiſſe aut verberaſſe. Quem Gellii locum à malignis ipſis, ut dixi, ac pravis depravatum, & pro Boiis, & Bojanis, ſive Bajanis, Campaniſque immutatum eſſe ex his, quæ mox promam, liquido patebit. Quandoquidem ſi hæc ignominia merito iis inurenda fuit, qui primi à Romanis ad Annibalem deſciverunt: porro ex Tranſpadanis Boiis, ex Ciſpadanis Campanis inuſta eſt. Siquidem, ut rem altiùs repetam, Annibal non ex Sicilia, ut Brettii primi ei occurrerent, ſed per Alpes Coctias in Italiam iter fecit. Cui primi ex Ciſalpinis in Italiam adventanti Boii, qui inter Padum, & Trebiam amnes ſunt, occurrerunt. Qui multis Romanorum millibus ab ipſis cæſis Italorum primi ad Annibalem deſciverunt, qui longe ante Annibalis in Italiam adventum infenſi erant Romanis. In quos ingenti odio flagrantes Tranſalpinos Gallos contra ipſos acciverunt, ut apud Polybium libro ſecundo ſcriptum legimus. Qui ſic ait, *Boii & inſubres trans Alpes legatione miſſa Congolitanum, atque Aneipeſtem Gallorum reges, itemque alios ejus provinciæ circa Rhodanum populos hortantur, ut coacto exercitu in Italiam contra Romanos tranſeant*. Id arbitror tum fuiſſe, cum Romani audito Gallico tumultu centum mil. ped. & LXXX. mil. equitum abſque ullis externis auxiliis, & abſque Tranſpadanis armaverunt. Quibus non modico adjumento eo in bello fuit Ibicus Poeta idemque Muſicus patria Rheginus: *Inde antequam Annibal Pyreneos montes tranſiſſet*, ait in eo Plutarchus, *Boii legatis Romanorum per fraudem captis, Manlio prætore magna clade affecto ſolicitatis Inſubribus ad Pœnum defecerunt. Quem fluctuantem animo in Italiam tranſire, an adverſus Cornelium Conſulem Maſſiliæ commorantem exercitum ducere, legati Bojorum in eam partem traxerunt, ut omnibus rebus poſtpoſitis in Italiam concederet*. Et rurſus: *Satis conſtat magnam multitudinem Ligurum & Gallorum ad Annibalem confluxiſſe, qui non minori odio in Romanos, quàm Pœni, ardebant*. *Atque*, ait Livius belli Punici libro primo, *ſolicitatis Inſubribus defecerunt ob veteres in populum Romanum iras: & quòd Placentiam & Cremonam Colonias in agrum Gallicum deduxiſſent. Ii*, ait idem libro tertio, *exercitu Romano deleto poculum ex calva L. Poſthumii conſulis fecerunt*. Quin etiam Romanorum proditores fuerunt: nam, ait idem Bel. Pun. libro primo, *ex caſtris Romanorum, quæ Placentiæ erant Galli auxiliares ad duo millia peditum, & ducenti equites, vigilibus ad portas trucidatis, ad Annibalem transfugerunt, quos Pœnus benigne allocutus, & ſpe ingentium donorum accenſos in civi-*

civitatem quenque ſuam ad ſolicitandos popularium animos dimiſit. Quare Boii ipſi pulſo Italia Annibale à L. Valerio conſule fuſi ſunt, ac graviter à Romanis multati fuere: nam Lorarii, ac Lictoris, carnificiſque officiis attributi ſunt. Unde etiamnum ab omnibus Italis, vulgari vocabulo carnifices *Boii* nuncupantur, & Boja vincula, & torquis damnatorum. Claſtidium vicus, quo magnum frumenti numerum congeſſerant Romani à P. Brunduſino præfecto præſidii nummis aureis quadringentis acceptis Annibali traditur: ut idem *Livius*, & *Polybius* libro tertio tradunt. Per id autem tempus, quo Annibal Placentiæ erat, Carthaginienſes viginti quinque remes ad maritimam Italiæ oram vaſtandam miſerunt, ut idem Livius libro primo bel. Pun. indicat, qui ait: *Amilcar Carthaginienſis claſſis præfectus vaſtatis Locrorum, & Brettiorum agris, cum omni claſſe in Panormitanum agrum revertitur*, id ipſum ſcribit Livius libro primo: *Vibonienſes autem*, ait Livius, *libentius agri depopulationem, urbiſque terrorem pati quàm à Romanorum fide diſcedere voluerunt. Senatuſque poſtea hoc perſcito, Sexto Pomponio legato cum viginti quinque longis navibus Vibonienſem Agrum, maritimamque oram Italiæ tuendam attribuit*. Et libro quarto Græcas urbes in Romanorum ſocietate manentes Hannonem tentaſſe, Locrenſeſque inter alios, ſua ſponte urbem omnibus neceſſariis rebus, quo Pœnis pertinacius reſiſterent, inſtruxiſſe ſcribit. Non enim Carthaginienſes Locrorum, Brettiorum, Vibonienſiumque agros, ac demum utranque Calabriæ maritimam oram omnem vaſtaſſent, depopulatique fuiſſent, ſi hi populi ad Pœnos deſciviſſent, ſocietatemque cum illis iniiſſent. Itaque ex Tranſpadanis Italis Boii primi omnium Italorum, & cum ipſis Inſubres, & Ligures à Romanis ad Annibalem defecere, ſocietatemque cum eo iniere, non Brettii cæterique Calabri. Qui, ut dixi, ſimul atque Carthaginienſes in Calabris oris ſeſe oſtendere, urbes neceſſariis rebus munierunt, atque juxtà cum aliis fidis ſociis, & amicis Romanorum in fide perſtitere, damnaque plurima perpeſſi ſunt. Ex Ciſpadanis autem Italis primi ad Annibalem deſcivere Campani. Qui etiam ignem in urbe circa forum domibus iniecere eo animo ut totam urbem incenderent. De quibus Q. Flaccus, qui Campanos mœnibus incluſos tenebat, ita de eis apud Livium bel. Pun. libro ſexto Levinum Conſulem alloquens dixit; *Sibi privatam ſimultatem cum Campanis negare ullam eſſe: publicas inimicitias & hoſtiles eſſe: & futuras, quoad eo animo in Populum Romanum eſſe ſciret. Nullam enim in terris gentem eſſe, nullum infeſtiorem populum nomini Romano; ideo ſe mœnibus incluſos tenere eos, quia ſiqui evaſiſſent aliqua, velut feras beſtias per agros vagari, & laniare, & trucidare quodcunque obvium detur, alios ad Annibalem transfugiſſe, alios ad Romam incendendam profectos. Inventurum in ſemiuſto foro Conſulem veſtigia ſceleris Campanorum, Veſtæ ædem petitam, & æternos ignes & conditum in penetrale fatale pignus Imperii Romani, ſe minime cenſere tutum eſſe Campanis, poteſtatem intraudi Romana mœnia fieri.* Iam vero Vibius Campanus homo, apud Livium libro eodem ſuos alloquens faſſus eſt, Campanos Annibalem ad oppugnandos Romanos vocaſſe, ipſumque ad oppugnandam Romam miſiſſe, in defectione præſidium Romanum, quod poterat emitti, per cruciatum ac contumeliam necaſſe, aliaque multa, quæ adverſus Romanos egerint, recenſet. Et belli Mac. libro primo L. Ruffus legatus de Campanorum ignominia hunc in modum verba fecit: *Capua quidem ſepulchrum & monumentum Campano populo data, exterri, elato, & ejecto populo ſupereſt urbs trunca, ſine ſenatu, ſine plebe, ſine magiſtratibus, prodigium relicta, crudelius habitanda, quàm ſi deleta foret*. Et paulo poſt Campanorum ingratitudinem exprobrans, eoſque ex Ciſpadanis Italis primos à Romanis ad Annibalem defeciſſe oſtendens infit: *An Campanorum pœna, de qua neque ipſi quidem queri poſſunt, nos pœniteat? Hi homines, cùm pro iis bellum adverſus Samnites per annos prope ſeptuaginta cum magnis noſtris cladibus geſſiſſemus, ipſos fœdere primum, deinde connubio, atque inde cognationibus, poſtremo civitate conjunxiſſemus, tempore noſtro adverſo primi omnium Italiæ populorum, præſidio noſtro fœde interfecto ad Annibalem defecerunt: deinde indignati ſe obſideri à nobis Annibalem ad oppugnandam Romam miſerunt. Horum ſi neque urbs ipſa, neque homo quiſquam ſupereſſet, quis id durius, quàm pro merito ipſorum ſtatutum, indignari poſſet? Plures ſibimet ipſi conſcientia ſcelerum mortem conſciverunt, quàm à nobis ſupplicio affecti ſunt. Cæteris ita oppidum, ita agros ademimus, ut agrum locumque ad habitandum daremus, Vrbem innoxiam ſtare incolumem pateremur, ut qui hodie videat eam, nullum oppugnatæ captæve ibi urbis veſtigium inveniat*. Et rurſus de Campanorum natura: *Etenim Campana gens ferox atque ſuperba ſuopte ingenio eſt*. Et belli Pun. libro tertio. *Campani cum poſtularent Senatum Romanum, ut alter Conſul Campanus fieret, ſummoti indignatione à curia ſunt, atque per lictorem ex urbe educti, extra fines Romanos manere juſſi ſunt*. Cujus rei meminit etiam Cicero in prima de lege agraria contra Rullum, ubi, præter cætera, inquit: *Maiores noſtri Capua magiſtratus, Senatum, conſilium commune, omnia denique inſignia reip. ſuſtulerant, neque aliud quicquam niſi inane nomen Capuæ reliquerunt*. Et in oratione ſecunda: *Itaque illam Campanam arrogantiam, atque intolerandam ferociam ratione & conſilio majores noſtri ad inertiſſimum & deſidioſiſſimum otium perduxerunt. Et nervis urbis omnibus exectis urbem ipſam ſolutam ac debilitatam reliquerunt*. Et rurſus: *Coloni Capuæ in domicilio ſuperbiæ, atque in ſedibus luxuriæ collocati ſunt*. Item Livius libro ſexto de Campanorum pœna & ignominia ait: *Senatores Campani catenati, in cuſtodiam miſſi, inde ad palum deligati, virgis cæſi, & ſecuri percuſſi ſunt, multi venundati, multi per Latinas urbes in cuſtodiam miſſi, variis ſuppliciis interfecti ſunt*. Et Plut. in Annibale: *Campani ita turpiter ſe ſummiſerunt Pœno, ut quaſi libertatis obliti non ſocium in urbem, ſed dominum accepiſſe viderentur*. Fuere quoque Campani infidi Romanis,

nis, & eorum ſociis; nam cum Romani ipſi Pyrrhi bello legionem Campanæ gentis pr-ſidium Rhegium ſibi amicam & ſociam urbem miſiſſent: Campani ipſi ſcelerati & nefarii Rhegium, & Cauloniam, atque alias Calabriæ urbes Romanis ſocias diripuere, ſed debitas luere pœnas. Proinde liquet ſane ex Tranſpadanis Bojos, & cum eis Inſubres: ex Ciſpadanis vero Campanos primos omnium Italorum à Romanis ad Annibalem deſciviſſe, & magnis pœnis, & contumeliis à Romanis affectos fuiſſe, non Brettios. Poſt autem Cannenſem cladem Campani, Lucani, Hirpini, Samnites, Appuli, Ciſalpini omnes Galli, aliique multi Italiæ populi non Annibale infeſtati, ſed odio in Romanos moti ab ipſis ad Pœnos defecerunt, ut in Livio bel. Pun. libro ſecundo, & in Plutarcho in Annibale ſcriptum eſt. *Vt vero ex Campania*, ait Livius bel. Pun. libro quarto, *in Brettios reditum eſt, Hanno Græcas urbes in ſocietate manentes Romana tentavit, Rhegium obſedit, ſed aliquot dies nequicquam abſumpſit. Peteliam validum propugnaculum poſt longam, undecim inquam menſium, obſidionem vi cepit. Locrenſes urbem omnibus neceſſariis rebus, quo pertinacius Pœnis reſiſterent, munire ſtatuerunt: ſed magna civium multitudine in agris ab Carthaginienſibus intercepta, ipſos in urbem accipere coacti ſunt, præſidio tamen Romano clam in portum incolumi deducto, & in naves impoſito, ut Rhegium deveheretur. Croto vi oppugnata eſt. Petelia recepta Pœnus ad Conſentiam copias traducit, quam intra paucos dies in deditionem recepit*. Nam cum illi populi tam potentem & efferum hoſtem domi haberent, viderentque Peteliam validum propugnaculum illius potentiæ obſiſtere non potuiſſe, ſed vi expugnatam fuiſſe, & Romanos Petelinis opem ferre non potuiſſe: noluerunt extrema experiri ac perpeti. Præſertim quod eam copiam à ſenatu Petelinis, ut quod vellent agerent, factam, ſibi quoque tacitè factam intelligerent. Reſpondit enim Senatus Petelinorum legatis: nil tam longis ſociis in ſe præſidii eſſe, atque ſibimetipſis in puncti fortuna conſuli juſſit; jam vero Livius bel. Pun. libro ſexto ait: *Annibal Roma ejectus in Brettios proficiſcens, repentino adventu illos populos incautos oppreſſit*. Et Plut. in Annib. infit: *Aſdrubalis fratris morte audita ſe in Brettios recepit, ubi excurſionibus magis, quàm juſtis præliis bellum gerebat*. Et rurſus idem, & Eutropius libro tertio, *Peteliam, & Conſentiam, & Pandoſiam, aliaque in Brettiis urbes ab Annibale expugnatas, non ultro illi datas ſcribunt*. Thurini autem, qui Romanis fœdere & ſocietate conjuncti erant, ad Annibalem defecerunt, moti ira in Romanos propter obſides nuper interfectos, ut Livius bel. Pun. libro quin. prodit. Et libro nono: *Latrociniis magis quam iuſto bello in Bretiis habebantur res à Numidis, Brettiis, & Romanis militibus. Q. Fulvius Flaccus Crotone Junonis templum detegit. Pleminius Locris Proſerpinæ delubrum ſpoliavit, & Locrenſes utriuſque ſexus, & omnis ætatis infandis contumeliis injuſtè affecit*. Nam quod Livius Peteliam Brettiorum urbem ſcribat, eamque a Pœnis & à Brettiis ob ſeparata à ſe conſilia oppugnatam dicit, miror; cum Petelia Græca urbs à Philoctete condita ſit. Sed hi Brettii, qui Pœnis adjuncti non adverſus Romanos dimicaviſſe, ſed Calabræ regionis Græcas urbes infeſtaviſſe dicuntur, qui, id eſt, ex qua urbe fuerint, compertum non eſt. Opinandum eſt ipſos agreſtes, & tumultuarios, & exules latrociniis addictos fuiſſe. Quanquam negare non auſim Brettios quoſdam ſtipendiarios Annibalis fuiſſe. Thurini autem haud diu in Annibalis fide permanſerunt: ſed & ipſi & Conſentini ultrò ad Romanos redierunt, rediiſſentque & alii multi, ni Romani ducis temeritas obſtitiſſet. Ait enim Livius Bel. Pun. libro quinto: *Ex duodecim populis Brettiorum, qui priore anno ad Pœnos deſciverant, Conſentini, & Thurini in fidem populi Romani redierunt: & plures rediiſſent, ni L. Pomponius Vejentanus præfectus ſociorum, proſperis aliquot populationibus in agro Brettio juſti ducis ſpeciem nactus, tumultuario exercitu coacto cum Annone conflixiſſet, magna ibi vis hominum, ſed inconditæ turbæ agreſtium ſociorumque cæſa, aut capta eſt, minimumque jactura fuit, quòd præfectus inter cæteros eſt captus, & tum temerariæ pugnæ autor, & ante publicanus omnib. malis artibus & reipublicæ & ſocietatibus infidus damnoſuſque*. Et libr. ſeptim. *Ad Q. Fulvium Conſulem Hirpini & Lucani & Volſcentes traditis præſidiis Annibalis, quæ in urbibus habebant, dederunt ſeſe, clementerque à Conſule cum verborum tantum caſtigatione ob errorem præteritum recepti ſunt. Et Brettiis ſimilis ſpes veniæ facta eſt: cum ab iis Vibius & Pactius fratres longe nobiliſſimi gentis eius, eamdem, quæ data Lucanis erat, conditionem deditionis petentes veniſſent*. Et libro nono: *Devicta Petelia à P. Sempronio Conſule Conſentia & Pandoſia, & ignobiles aliæ civitates voluntate ad Conſulem in deditionem venerunt*. Et libro decimo. *Conſentia, Vffugum, Vergæ, Beſidiæ, Hetriculum, Sypheum, Argentanum, Dapetia, multique alii populi ad Cn. Servilium Conſulem redierunt, qui cum Annibale in agro Crotonienſi acie conflixit. Nihil ultra rei in Italia ab Annibale geſtum*. Et rurſus: *Annibal inutili militum turba præſidii ſpecie in oppida Brettii agri quæ pauca magis metu, quàm fide continebantur, dimiſſa, quod roboris in exercitu erat, in Africam tranſvexit, multis Italici generis, qui in Africam ſecuturos abnuentes conceſſerant in Junonis Laciniæ delubrum, inviolatum ad eam diem, in templo ipſo fœdè interfectis*. Et Eutropius libro tertio ait: *Q. Cæcilio & Valerio conſſ. omnes civitates, quæ in Brettiis ab Annibale tenebantur, anno quarto ante Annibalis receſſum Romanis ſe tradiderunt, anno XIII. poſtquam in Italiam venerat: abiit autem ex Italia anno XVII.* Itaque perſpicuum quidem eſt Brettios populos repentino adventu ab Annibale oppreſſos fuiſſe, quoſdam Romana ope deſtitutos, aut vi captos, aut neceſſitate ad Pœnos deſciviſſe, eorum quoſdam intra defectionis annum ad Romanos rediiſſe, quoſdam, ne redirent, temeritate Romani ducis præpeditos, tandem eorum multos voluntate ad Q. Fulvium Conſulem;

adhuc

adhuc in Italia Annibale, anno quarto antequam Italia exceſſiſſet, voluntate ad Romanos rediiſſe, ac ſi quid à Brettiis quibuſdam erratum fuit à Conſule eis ignotum fuiſſe. Qui nunquam poſtea à Romanis deſciverunt, quemadmodum Italorum plerique fecerunt, qui non modo exiſtente in Italia Annibale, ſed longe etiam poſt ipſum ejectum rebellabant, ut Ligures, quos *Maro* libro XI. vanos, & elatos, & ſuperbos, & lubricos, ideſt inconſtantes, & fallaces vocat, & L. Æmilius Paulus conſ. apud. Liv. Bel. Mac. libro X. latrones appellat; qui fraude pace petita induciis datis per ipſum induciarum tempus contra jus gentium ad caſtra Romana oppugnanda iverunt. Et *Cicero* in Orat. contra Rullum Ligures duros vocat & agreſtes, *Cato* fallaces, qui ſæpe rebellarunt: Item Boii. Bojorum gentem univerſam, ait *Eutropius* libr. quart., qui ejecto Italia Annibale, duce Amilcare Cremonam & Placentiam vaſtaverunt, Marcellus & Furius conſſ. igni ferroque vaſtantes propemodum uſque ad nihilum deleverunt. Aliique Ciſalpini Galli, item Picentes, Lucani, Samnites, Veſtini, Marſi, Peligni, Marrucini, Umbri, ut Livius Bel. Mac. lib. LXXII. & LXXIV. paſſim & Appianus Bel. Civilium lib. primo ſcribunt, unde ſociale bellum eſt exortum. Samnites per centum annos cum Romanis conflixere, ut in Liv. Bel. Pun. libro tertio ſcribitur. De Samnitum autem perfidia & ignominia Strabo libro quinto infit: *Samnites in perfidia adverſus Romanos ſoli conſiſtentes, à Sylla aliiſque Romanis ducibus deleti ſunt. Qui vero arma projecerunt ad millia tria; vel, ut alii, quatuor in campo Martio ad ovilia coacti jugulati ſunt*. Et Livius, referente Floro in Epitome lib. LXXXVIII. *Samnites ſoli Italicorum populorum arma non depoſuerunt, eorum octo millia deditorum in via publica Sylla trucidavit*. Et Auguſtinus libro quinto de Civitate Dei: *Jam pacata Italia, multiſque aliis nationibus Romano Imperio ſubjugatis, deletaque Carthagine, Picentes, Marſi, & Peligni poſt diuturnam ſub Romano Imperio ſervitutem, in libertatem caput erigere tentaverunt, in quo bello Romanis ſæpiſſime victis, ubi duo conſules, & alii nobiliſſimi ſenatores perierunt. Quintus ei annus finem dedit*. Multi externos hoſtes adverſus Romanos concitarunt, ut Boii Gallos Tranſalpinos, & inde Annibalem, ut oſtendi. *Etruſci*, ait Livius ab urbe condita libro quinto, *à quibus Romani bellum Gallicum in ſe averterant, cum viderent Gallos in agrum Romanum incurſiones facere, & Veios præſidium & ſpem ultimam Romani nominis oppugnare volentes, ingrati Romanos irridebant, eiſque Romanæ clades ludibrio erant, ac luere pœnas*. Rurſus ait idem libro decimo, *Induciarum tempore bellum parant ac ſocietatem cum Gallis hoſtibus ineunt, & adverſus Romanos pugnarunt. Tarentini*, ait Strabo, *Cleonymum Lacedæmonium adverſos Romanos accivere*. Item & Tarentini ipſi, & Campani, & Appuli, & Samnites, & Lucani, & Meſſapii Pyrrhum ex Græcia adverſus Romanos accerſiverunt. Quare pleriſque Italiæ populis ob voluntariam defectionem, infidelitatem,

A & perfidiam in Romanos ignominiæ nota inuſta eſt. Nam ut pecudes ad palum ligati, ſub haſta & corona ut mancipia venditi, jugulati ut pecora, ſub jugum ut boves miſſi fuere, ut in *Livio* ſcriptum legimus. Samnites enim nudi ſub jugum miſſi, & eorum multi jugulati. Tuſci & Tarentini venundati. Volſci ſub jugum miſſi, ſic & Æquicoli, ut *Val. Max.* lib. ſecundo auctor eſt. Iſtri ſub corona venditi, & eorum quinque millia DCXXXII. auctores belli, virgis B cæſi, & ſecuri percuſſi ſunt. Ligures ſecuri percuſſi, & eis Poſthumus arma ademit. Campani catenati ut amentes, ad palum ligati ut pecudes, virgis cæſi & venundati ut mancipia, ſecuri percuſſi ut pecora, extra ſolum Romanum ut importuni pulſi, agris privati ut rebelles & obſtinati, atque infidi. Rurſus Campani omnes, Attellani, Calatini, & Sabatini Romano & Latino nomine privati ſunt. Ni quidem tale de Brettiis reliquiſque Calabris ab aliquo priſco auctore C ſcribitur. Ita ne merebant Rhegini, Cauloniates, Locrenſes, cæterique illius oræ populi, qui Pyrrhi bello ob præclaram in Romanos fidem tot mala, & à Pyrrho ipſo, & à ſcelerata Campana legione perpeſſi ſunt? Et Mamertini Brettiorum, qui ſoli per ſe abſque Rom. duce aut milite Pyrrho ex Sicilia per Mamertinum agrum Tarentum eunti, opem Tarentinis adverſus Romanos ferenti, cum decem millib. armatorum obviam facti, cum ipſo conflixerunt? Et Terinei, quorum D urbs ab Annibale ſolo æquata eſt? Rurſus Rhegini & Petelini, qui ad ultimum in fide Romana permanentes mala plurima à Pœnis pertulere? Et Locrenſes, Vibonienſes, Brettii, ac demum utriuſque Calabræ oræ populi omnes exiſtente apud Placentiam Annibale, mala ingentia paſſi ſunt, & ſoli ſua ſponte urbes muniebant, ut Pœnis ipſis obluctarentur? Rurſus Rhegini, quorum unus Ibicus ingenio & artificio ſuo magno adiumento Romanis in Gallico conflictu fuit? Crotoniatæ, quorum urbs poſt longam obſidionem vi ex-E pugnata fuit, & Pyrrhi bello ingentem calamitatem perpeſſa eſt? licet Livius Brettios & aliquot Græcas urbes poſt Cannenſem cladem cum aliis Italiæ populis ad Annibalem deſciviſſe ſcribat. Thurini, qui ſemel à Romanis data cauſa defecerunt, ipſi & alii ante annum voluntate ad eos redierunt, qui & omnium primi Romanos ſtatua & aurea corona donarunt, ex qua urbe Octavius Auguſtus oriundus fuit? Merebant, inquam, hi, & alii Calabri, qui improviſo adventu ab F Annibale oppreſſi, non fide, ſed metu ab eo detinebantur, qui ſponte vel exiſtente in Italia Annibale ad Romanos redire, & ſi quid erroris patraverunt, in partem veniæ, atque Lucani, Hirpini, & Volſcenſes à conſule recepti ſunt, ut lorarii & lictores eſſent? Quos Romani & ſocios & cives ſuos eſſe voluerunt. Siquidem Livius ab urbe condita libro nono, inter alios Italiæ populos, quos Alexander magnus, ſi in Italiam Romanis bellum illaturus veniſſet, aut ſocios validos Romanis, aut bello fractos inveniſſet, Thurinos omnemque Græcorum inferi maris oram ſcribit. Cumque nullibi ſcriptum legitur

Thurios

Thurios Græcamque Calabriæ oram ad eam diem bellum cum Romanis geſſiſſe, reſtat, ut Thurini & alii illius regionis populi validi ſocii cum Romanis dicantur. Et libro quarto Bel. Pun. Annonem, ut oſtendi, Græcas urbes in Romanorum ſocietate manentes tentaſſe ſcribit. Et lib. 5. L. Pomponium temeritatis inſimulat, quòd in agro Brettio ſociis infidus damnoſuſque fuerit. Et lib. 6. D. Quintius à ſociis, Rheginiſque debitas exegit naves, & circa Crotonam, Sybarimque ſuppleverat remigio naves. Poſtea verò quàm Brettii Calabrique reliqui omnes ad Romanos, anno ſcilicet quarto, ut oſtendi, ante Annibalis ex Italia receſſum, redierunt; Romani ipſos pro ſociis, ut antea habuerunt, & milites ſcripſerunt. *Livius* enim Bel. Pun. lib. 9. ſcribit legatis Locrenſium in ſenatu de Pleminio querentibus quòd fana ſpoliaſſet, reſponſum fuiſſe, Senatum populumque Romanum eos viros bonos, ſocioſque, & amicos appellari velle, & lib. XLII. ab urbe condita: Q. Fulvius Flaccus, qui Crotone Junonis templum detegit, in Senatu increpitus eſt, quòd ſociorum templum detegiſſet. Et rurſus lib. eod. Lucretius juſſus ab ſociis ex fœdere acceptis navibus ad Cephaleniam claſſi occurrere, ab Rheginis triremi una, à Locrenſibus duabus, ab Vitib. quatuor; & bellitia. Ac lib. 5. Stipendium naveſque Romanos ab Rheginis ex fœdere accepiſſe ſcribit. Et lib. 6. *C. Livius præfectus Romanæ claſſis ab Rheginis, Locriſque & eiusdem iuris ſociis debitas exegit naves.* Cæſar. bell. civ. lib. 1. *Cato naves novas civitatibus imperabat in Lucanis Brettiiſque per legatos ſuos*. Thurini, ut dixi, Romanis fœdere & ſocietate coniuncti erant, & omnium primi Romanos ſtatua & aurea corona donarunt. Cumque ſæpe tota Italia militum delectus habitus ſit Senatus conſulto, & interim rep. in extremo periculo poſita ſublatis vacationibus, ut *Appianus*, & *Livius*, & *Cicero*, & *Cæſar* vulgo ſcribunt, quis neget huiuſmodi delectum in Calabria, quæ non modica Italiæ pars eſt, & ubi gens admodum fortis & ad bellicos labores apta viget, fuiſſe habitum? Jam verò Livius lib. XXIV. ait conſules delectum habere inſtituerunt, & ad novas ſcribendas in Brettios legiones, & in cæterorum (ita n. juſſi à Senatu erant) exercituum ſupplementum. Ergo ne ex omnib. Italis ſoli Calabri Brettiique bellicoſi homines, ac robore præſtantes à Romana militia repellendi erant? Quibus igitur ex Italis magis quàm Calabris bellicis in reb. fidendum erat? Apulis fortaſſe, quos Silius fallaces armis appellat? Lucanis & Meſſapiis, qui unà cum Campanis & Samnitibus Pyrrhum regem abuſque Epiro in Italiam contra Romanos accivere? An Campanis infidis & Romano nomini infeſtiſſimis, qui ex Ciſpadanis primi ad Annibalem deficientes ipſum ad opprimendos Romanos vocavere, & ad oppugnandam Romam miſere, eamque incendere tentaverunt? Quos Romam ingredi conſul minimè tutum cenſebat, & idcirco eos mœnibus incluſos tenebat? An Samnitibus, qui vel longe poſt pulſo Italia Annibale in perfidia manentes diu bellum adverſus Romanos geſſere? An Tuſcis perpetuis Romano nomini hoſtibus, qui præter cætera, induciarum tempore bellum Romanis paraverunt & fœdus cum Gallis inierunt? Et quos Tarchon eorum Rex apud Virg. lib. XI. impudentes, quod nunquam doleant, hoc eſt, nunquam ſe ſceleris pœniteat: item timidos, inertes, ignavoſque, & imbelles vocat, quòd magnam ipſorum turmam Camilla Volſcorum Regina parva manu, parvoque negotio profligarit: & inertiæ, ac luxuriæ, ac gulæ addictos his verbis objurgat; imò vero Virg. ipſe ſub Tarchontis perſona eorum vitam deſcribit:

Quis metus o nunquam dolituri? o ſemper inertes
Tyrrheni, quæ tanta animis ignavia venit?
Fœmina palſantes agit, atq; hæc agmina vertit?
Quo ferrũ, quidve hæc geritis tela irrita dextris?
At non in Venerem ſegnes, nocturnaque bella,
Aut ubi curva choros indixit tibia Bacchi,
Expectare dapes, & plenæ pocula menſæ.
Hic amor, hoc ſtudiũ, dũ ſacra ſecundus aruſpex
Nunciet, ac lucos vocet hoſtia pinguis in altos.

An Liguribus, qui & ipſi, ut dixi, vel induciarum tempore caſtra Romana oppugnarunt? Quos conſul latrones, & Cato in Orig. fallaces vocant. Et Virg. lib. XI. eos vanos, elatos, ſuperbos, fallaces, & lubricos, id eſt, inconſtantes his verbis appellat.

Vane Ligur fruſtraque animis elate ſuperbis,
Nequicquam patrias tentaſti lubricus artes,
Nec fraus te incolumẽ fallaci perferet Auno.

An Ciſalpinis Gallis, Boiis præſertim, qui cum Inſubribus Tranſalpinos Gallos, & inde primi ad Annibalem deſciſcentes ipſum in Italiam adverſus Romanos accerſere? quorum corpora, ut in *Livio* legitur, magna magis, quam firma eſſe, item emollita ac fluida & intolerantiſſima, humori & frigori aſſueta, tum æſtu & angore vexata: quorum prælia, præter prima, minus quam fœminarum eſſe experientia deprehenſum erat: quos tandem Romani Italia ejecerunt? Quinetiam Romani multas Colonias in Calabria deduxere, quot in nulla alia Italiæ regione deductæ ſunt, ut Tempſam, Hipponium, Crotonem, Rhegium, Scyllaceum, Peteliam, Coſam, aliaſque in agro Thurino, & Brettio. Item Rhegium & Thurium municipia fuere populi Rom. aliæque urbes, ut Cicero in oratione pro Planco inſinuat, ubi ſic ait: *Iter à Vibono Brunduſium terra petere contendi, cum omnia illa municipia, quæ ſunt à Vibone Brunduſium, in fide mea judices eſſent, tunc iter tutum multis minitantibus magno cum ſuo metu mihi præſtiterunt*: Fuit ſiquidem Cicero totius Calabriæ patronus, ut ipſe hic innuit. Et lib. ſecundo de leg. Locrenſes clientes ſuos vocat. Fuit enim apud Romanos mos, ut ſocii P. R. in clientelam ſeſe darent Romanis proceribus, qui eos ſibi adoptabant, non ſolum publicè, ſed etiam privatim. Municipes autem honoribus & magiſtratibus populi Romani fungebantur, & ſuis moribus & legibus utebantur. De quibus & de Coloniis plura Gellius libro ſexto.

Calabriæ etiam oppida Romanis ſocietate conjuncta, civitate Romana donata ſunt, ſicut & alia Italiæ oppida ſocietate Romanis conjuncta, ut Cicero in oratione pro L. Cornelio Balbo ſcribit. Qui ait: *Lege Julia civitas Romana eſt ſociis & Latinis data*. Et Plinius libro XXXVI. de Praxitele loquens inquit: *Hic in Græcia Italiæ ora natus, & civitate Romana donatus cum iis oppidis*. Donati autem civitate cives Romani erant, & civium jura habebant. Unde L. Poſthumius Tempſanus Romæ prætor fuit, & Q. Manilius Thurinus ædilis plebis, & inde prætor. Honeſtaverunt quoque, ac decorarunt Romani Calabriam ingentium ſumptuum ædificiis. Nam præter cætera Hipponi pro ſtatua araque Proſerpinæ reficienda DCCLXX. M. XC HS, hoc eſt, vigintinovem millia nummorum aureorum, & duos cum dimidio ſupra ducentos expendere. Proinde ſatis abunde oſtenſum eſt, non Brettios reliquoſque Calabros primos ad Annibalem deſciviſſe, ſed Boios & Campanos: Brettias vero Græcaſque Calabriæ urbes in fide & ſocietate Romana manentes ex improviſo ab Annibale oppreſſas, vi ac metu tentas, brevi ultrò longe antequam Annibal ex Italia exceſſit, ad Romanos rediiſſe, & unquam amplius ab eis defeciſſe, & ſi quid erratum fuerat, ipſis à conſule ignotum fuiſſe, & ab eis, quibus parcitum eſt, Romanos ob eam ipſam culpam pœnas exegiſſe afferere quis audet? Senatum Romanum ipſos ſocios, & amicos habuiſſe, milites ſcripſiſſe, Romana civitate donaſſe, Colonias in Calabria deduxiſſe, jus municipii ipſis impertiiſſe. Cum igitur ſic ſe res habeat, Gellii textum à perverſis depravatum fuiſſe, & non Brettios ſed Boios, ſeu Boianos, & Baianos, & Campanos Lorariorum & lictorum officiis fuiſſe additos liquidò conſtat. Decuit enim, ut qui agreſti & incitatiſſimo odio in Romanos exteras gentes adverſus eos excitarunt; primi ad ipſas defecerunt, & perfidia in ea defectione quandiù licuit perſtiterunt, ac ſæpe rebellaverunt, quive ad palum ligati, virgis cæſi, & vincti ac catenati, & ſecuri percuſſi ſunt, hi lorariorum & lictorum officiis aſſignarentur, qui ſontes noxioſque ſui ſimiles vincirent, virgis cæderent, & ſecuri percuterent, quæ in ſe ipſis experti fuerant. Quare quicquid contumeliæ in priſcis auctoribus, Brettiis aliiſque Calabris attributum legitur, à falſariis maledicentiſſimis obtrectatoribus adſcriptum, aut immutatum eſſe hærendum non eſt. Ab his præſertim, quibus ob in Romanos odium & perfidiam ignominiæ nota eſt inuſta. Arbitrantes hujuſmodi homines eam ſua in alios maledicentia dilui poſſe. Nam quod Silius libro undecimo dicat: *Brutius ambiguus, fallax mox Appulus armis*. Brutius ambiguus ſcilicet fortuna: Appulus fallax armis. Id quod non vidit luſcioſus vulgaris ſcriptor Leander, qui quòd Latinè ſcribere neſciſſet ingens volumen conviciis & mendaciis refertum ſibi ſuique ſimillibus dignum ſcripſit. Videat nunc eruditus, & pius lector obtrectatorum, ac detractorum malignitatem & perverſitatem, ſitque æquus

A judex. In bellis autem civilibus Calabria univerſa Cæſaris partibus ſtuduit, ut in commentariis eius, & in Appiano liquet. Ac ſubinde Octavio favit uti ea oriundo, ut in Appiano conſtat. Quæ regio cum plurima damna à Q. Pompeio accepiſſet; Octavius ad Brettiorum maritimam oram, quam Pompeius diripuerat, milites pro cuſtodia miſit, ut idem App. bel. civ. libro quinto prodit. Ac ſæpenumero ipſe Hipponium ac Rhegium ſe conferebat, & interdum ob ſe-

B curitatem præter Locros Rhegium pedeſter uno famulò comite meabat, ut Suet. tradit. Et quanquam, ut reliqua proſequamur, omnium eruditorum ac prudentium ſententia propalam ſit, Europam & habitatoribus & rebus Aphrica atque Aſia nobiliorem ac præſtantiorem eſſe, quia tamen Trojana Aſiæ à Marone in Juliæ familiæ gratiam celebratur, oſtendendum eſt etiam plures Trojanorum, qui cum Ænea, quem ex Latio oriundum in libro de æternitate urbis demonſtravimus,

C in Italiam contenderunt, in Calabria conſediſſe. Ait enim Dionyſius Halicar. lib. primo. *Qui vero cum Aenea erant non unum in locum omnes Italiæ deſcenderunt, ſed alii cum pluribus navibus, ad Japigis arces advecti ſunt, qui tunc campus Salentinus dicebatur. Reliqui vero juxta Athenæum, quod & obviam Aeneas habuit, aſcendens in Italiam. Hic autem locus eſt promontorium, & in eo ſtatio æſtiva, quæ ex illo portus Veneris vocatur. Præternavigaverunt autem uſ-*

D *que ad fretum manu tenentes Italiam, & in eis locis etiam veſtigia relinquentes adventus ſui, cum alia, tum pateram æneam in templo Junonis, ſcriptura vetere demonſtrantem Aeneæ nomen donantis deam*. Item *Strabo* libro ſexto, & *Licophron* in Alexandra ſcribunt Trojanas mulieres captivas juxta Sybarim, & Neæthum flumen Crotonis Græcorum naves incendiſſe, qua ex re Græcos cum Trojanis & viris & mulieribus captivis ibi manſiſſe coactos fuiſſe; Trojanoſque

E alios multos ibidem conſediſſe, ut ſuis locis oſtendemus. Sunt Calabri, abſit verbo invidia, ſuopte ingenio benignitate præditi, atque erga omnes hoſpitales. Erga Deum, ac cœlicolas religione, ac pietate affecti, ut minime ab Arcadibus, qui in Calabria conſedere, & ab Athenienſibus qui complura illic oppida conſtruxerunt, aut Colonias deduxerunt, & à Romanis, qui multas ibidem Latini ſanguinis Colonias deduxerunt, degeneres videantur. Vigent inſuper in Calabria

F vegeta fervidaque ingenia, ſeu gubernandæ reip. virtutem, ſeu bonarum artium juriſque ſcientiam propoſueris, ſeu etiam in re militari robur & animorum promptitudinem, Calabri anno à Chriſto nato M. LXX. Roberto Guiſcardo duce Lucaniam, Apuliam, Campaniam, & Samnium, quæ nunc una appellatione regnum Siciliæ citra Pharum dicitur, quòd Calabriæ pars circum Rhegium Sicilia quondam dicta ſit, Roberto ipſi ſubegerunt. Quare & ob id, & quòd Calabria & antiquitate & rerum omnium copia, ac varietate aliis ſupraſcriptis regionibus nobilior ſit, regis filius major natu *Calabriæ dux* appellatur, ac patri in regno ſufficitur. Chriſti

ſti autem fidem Calabri Italorum primi, Romanis exceptis, ſunt complexi, Paulo Apoſtolo Rhegii concionante. Qui ut in geſtis Apoſtolorum ſcriptum eſt, ex Judæa in Italiam tendens, Rhegium pervenit, quinto & vigeſimo anno à paſſione Chriſti. Atque illic diem unum commoratus, Deique verba faciens, Rheginos ad Chriſti pietatem, ac fidem traxit, & Stephanum ibi Archiepiſcopum ordinavit, reliquitque. Stephanus autem ipſe circumvicinos populos ad Chriſti fidem convertit, & Epiſcopos ac Sacerdotes ordinavit. Qui aliquot poſt annos cum Suera Epiſcopo, atque aliis & viris & mulieribus, ut ſuo loco dicemus, obiit martyr. Hinc Rheginus Archiepiſcopus in generalibus conciliis poſt Romanum Pont. ſive eius legatum ſemper primum locum obtinuit. Quare permultos utriuſque ſexus, & omnis ætatis Sanctos viros & martyres, & confeſſores, Virgineſque atque viduas ex Calabria extitiſſe opinandum eſt: ſed Scriptorum incuria, aut fortaſſe dolo derelictos, aut aliis provinciis, & præſertim Calabriæ finitimis attributos. Atque ità fit, ut certi maligni ac perverſi homines ſua ſuorumque civium aut aliorum probra & ignominias (tanta eſt horum in Calabrum nomen iniquitas & invidia) malignè ac perperam Calabris adſcribant. Contra vero Calabram gloriam claroſque & doctrina & ſanctitate Calabros viros ſuis, aut aliorum regionibus ac civitatibus tribuunt. Caſſiodorum Calabrum hominem in Apuliam, divum Thomam cognomine Aquinum itidem Calabrum hominem in Frentanos Samnii partem, Steſichorum poetam Calabrum & ipſum hominem in Siciliam inſulam, Auguſtinum Niphum Calabrum quoque hominem Sinveſſam repetunt. Raphael Volaterranus divum Franciſcum Paulitanum Siculum ſcribit. Franciſcus Mauronicus homo Siculus in martyrologio ubi ſeptem martyres minoritæ Calabri homines, pro Chriſti fide occubuerint ſcribit, ſed cuiates fuerint, ſubticet. Beatum Phantinum Calabrum hominem quaſi Julia lege repetit Syracuſas. Quidam, qui veteres Latinos auctores emendare exiſtimantur, in tertio Ciceronis de Orat. libro locum quendam ſecus atque res eſt legunt. Nam cum Philolaus Architam doctrinis inſtituiſſet, locum illum immutarunt, quaſi Architas Philolaum inſtituerit. Cum ibi Cicero primo rectum, inde obliquum caſum, id eſt, primo præceptorem, inde diſcipulum ponat, ſic: Lyſias Epaminondam. Xenophon Ageſilaum, Philolaus Architam, Pythagoras Italiæ Græciam. Fuit quidem Philolaus Pythagoræ auditor, Architas vero Platonis tempore, qui Pythagoram non vidit. Alii ſive errore, & incuria, ſive quia ſola Calabria initio Sicilia, & magna Græcia, & Italia dicta eſt (unde etiamnum rex, qui Calabriæ & Trinacriæ inſulæ, quæ nunc Sicilia dicitur, dominatur, utriuſque Siciliæ citra & ultra Pharum rex cognominatur: Et Innocentius tertius ad Conſentinum Epiſcopum ſcribens Conſentiam Eccleſiam unam ex antiquioribus Eccleſiis regni Siciliæ eſſe ait;) res urbeſque Calabras, necnon Calabros etiam & doctrina & ſanctitate, & di-

A gnitate claros homines patrium ſolum reticentes confusè, & indiſtinctè, aut ſub Siciliæ, aut ſub Græciæ, aut ſub Italiæ nomine ſcribunt. Cæterum nequaquam quidem rectè, nam nemo ſua propria laude eſt fraudandus, ſed unicuique regioni, civitati, pago, homini, ſua propria laus omni ſimultate atque invidia poſthabita eſt tribuenda. Et ubi Siculi ex Calabria exacti in Trinacriam tranſmiſere, eaque Sicilia dici cœpta eſt, & Italiæ nomen ex Calabria Alpes uſque B manavit, & Calabria quibuſdam locis exceptis, Latina facta eſt, neutiquam amplius Calabræ res confusè & indiſtinctè, urbis ac loci nomine ſublato ſub Siciliæ, & Græciæ, & Italiæ nomine ſcribendæ ſunt. Stephanus Bizantius in libro de urbibus Miſtiam Calabriæ urbem Samnii eſſe dicit: Scylleum verò & Metaurum, & Lagariam, & Proſtropeam Calabras urbes, Siculas ſcribit. Multas inſuper alias Calabriæ urbes, ut Acram, Crimiſſam, Macallam, Morgetiam, C Peteliam, Sybarim, Taurianum, Temeſam, Terinam, Reatium confusè & indiſtinctè Italiæ urbes ſcribit. Item quidam Leonem ſecundum, & Agathonem, & Stephanum tertium ſive quartum Romanos Pontifices, Calabros homines, Siculos ſcribunt. Joannem XVI, ſive XVII. Romanum Pontificem gente Calabrum, patria Roſſanenſem, lingua Græcum hominem, Græcum gente fuiſſe omnes perhibent: ſed ex qua Græcia, orientali, an occidentali, ideſt ex Calabria, & D ex quo oppido is fuerit, elucidat nemo eorum, qui vitas Romanorum Pontificum ſcribunt. Cum, ut oſtendi, Calabria à Græcis habitata magna Græcia appellata fuerit, & Roſſanenſis Eccleſia ab hinc paucos annos Latina facta eſt. Extant etiamnum in Calabria divi Baſilii & virorum & mulierum cœnobia pleraque, qui myſteria Græco ſermone, ac ritu peragunt. Quinetiam oppida ſunt non pauca Græca, & in horum agris pagi complures Græci, & oppidani utraque E lingua Græca & Latina utuntur, ſacerdotes vero rem divinam Græca lingua Græcove ritu faciunt. Quare haud dubio cenſendum eſt, & Teleſphorum, & Dionyſium monachos, & Antherium, & Zoſimum, & Joannem Sextum, & Zachariam Romanos Pontifices, lingua Græcos homines: quorum patrium ſolum Scriptores ſive per ignorantiam, ſive potius per malitiam ſubticent, occidentales Græcos, id eſt Calabros fuiſſe. Utique credibilius eſt Græcos Calabros, utpotè in F Italia natos, quorum vita & doctrina nota erat Romanis, potius Romanos Pontifices eligi, quàm Græcos orientales in longinquis partibus ortos, ut jam de Philolao Roſſanenſi homine lingua Græco Joanne XVI. ſive XVII. dicto accidit. Græciæ orientalis, & ulterioris Siciliæ, hoc eſt Trinacriæ res memoratu dignas apertè & diſtinctè ſcribunt, Calabriæ vero non item. Adde quod nec deſunt, qui libros etiam à Calabris eruditis viris compoſitos ſibi attribuentes, nomine ſuo foras dederunt. Cum itaque, ut unde digreſſa eſt, redeat oratio, Calabria à Paulo Apoſtolo ad Chriſtum converſa ſit, & à converſione ſua uſque ad Conſtantini & Silve-

ſtri tempora anni propemodum trecenti fluxerint, & Imperatorum ſævitia in Chriſticolas ubique efferbuerit, qui fieri potuit, ut ſoli Calabri hanc rabiem effugerent, impuneſque eſſent, & qui in Calabria commorabantur, & qui in urbe, aliiſque locis reperiebantur? Quare opinari, imo credere licet, permultos Calabros utriuſque ſexus, & omnis ætatis & ordinis ob Chriſti fidem mortis ſubiiſſe ſententiam, ſed, ut dixi, aut ſcribi omiſſi ſunt, aut aliis provinciis attributi. Jamvero ſtatim à ſuæ converſionis primordiis perſecutionis rabiem perpeſſa eſt. Nam ut ſuo loco oſtendemus, Stephanus à Paulo Apoſtolo Rhegii conſtitutus Epiſcopus cum aliis quibuſdam eadem die pro Chriſti fide necati ſunt. Et in Martyrologio Caroli magni XVIII. Kal. Octob. legitur: Apud Calabriam Sanctorum martyrum Scantorii, Viatoris, & Dominicæ eorum matris, quorum corpora in æde Epiſcopali Marci urbis quieſcunt. Et nudius tertius, ut ſic dicam, divi Franciſci Aſſiſini ævo ſeptem Calabri ejuſdem Franciſci cœnobitæ martyrii palmam adepti ſunt. Cumque etiam Romani præſules à Lino ad uſque Silveſtrum tot Epiſcopos, presbyteros & diaconos ordinaverint, eoſque ad diverſa Italiæ loca miſerint, quis neget horum aliquos fuiſſe Calabros, quoſdamque in Calabriam, quæ non modica Italiæ pars eſt, miſiſſe? Jam vero univerſæ eccleſiæ à Conſtantino pace reddita, Nicenæ primæ univerſali ſynodo ipſius Conſtantini & Silveſtri tempore celebratæ adfuit præſens Marcus Epiſcopus Calabriæ, utique Rheginus, ſolus ex tota Italia, Victore & Vincentio Romanis presbyteris exceptis, qui geſſere vices Papæ unà cum Marco ipſo præſule Rhegino. Et deinceps aliis ſynodis ſub Julio primo, Sixto, Hilario, Felice, & Symmacho Romanis Pontificibus celebratis, Epiſcopi Calabri plerique, quod oſtendam, interfuere. Qui non à Sylveſtro vel à Julio primo conſecrati & ordinati fuere, ſed ab aliis ante Sylveſtrum ipſum. Agatho Romanus Pont. Calaber duos conterraneos ſuos Epiſcopos, Joannem Rheginum & Abundantium Paternenſem Conſtantinopolim ad ſynodum miſit, qui unà cum Joanne Epiſcopo Portuenſi vices ſuas gererent. Sunt nunc in Calabria *ſedes Epiſcopales quatuor & viginti*, metropolitana *Rhegina eſt*. Olim plures fuere, nam Amanthea, Hipponium, Taurianum, Stilum, Tabernæ, Epiſcopales ſedes fuerunt. Fuit præterea Calabria quondam altera Ægyptus Monachorum, Monialiumque, & parens & nutrix ſanctorum Baſilii, Benedicti, & Bernardi, quorum adhuc templa ædeſque paſſim viſuntur, quæ Monachis ejectis (heu tempora) in ſecularium libidinem ac delicias pervenere: quædam ſemidiruta & vepribus obducta cernuntur, ex quibus plerique ſanctiſſimi viri, ac mulieres extitere. Referta eſt & modo Calabria divi Auguſtini, & Franciſci Aſſiſini, & Franciſci Paulitani, & Dominici Monachorum cœnobiis. Sunt quoque in pleriſque Calabriæ templis multorum Sanctorum reliquiæ. De qua Joannes Joachimus Abbas ita fatur in Eſaiam: *Nazareth non in maritima, ſed in montanis poſita Galilææ cum Calabria montuoſa concordat in ſpiritu, ut ſicut ibi ad virginem dirigatur angelus Lucæ primo, ſic ad religionem Ciſterciam doctor angelicus dirigatur*. Nec defuerunt, qui eremiticam vitam ducentes ſanctitate floruerint. Qui etsì nunc modo ignoti ſint, quòd eorum cognitio ad nos, præter unum Teleſphorum, non pervenerit, Deo tamen, cui omnia patent, noti ſunt, & æterna vita fruuntur. Nuper autem octo eremitarum Calabrorum, qui eodem tempore fuere, apud me fama percrebuit. Quorum nomina ſunt hæc, Hilario, Nicolaus Græcus (non modo enim ab oppidis, viciſque, verum etiam à regionibus cognomina ſumuntur, manantque ad poſteros) Rinaldus, Franchus, aliorum trium nomina me latent. Horum magiſter & ductor fuit Hilario, qui cum ſeptem aliis ex Calabria abiens in Samnium contendit, atque in valle Aventina in Frentanis, in loco, cui *Plata* eſt nomen, ſecundum Caſulum & Lamam caſtella conſedit, ibique eremiticam vitam degentes Deo ſervierunt. Mortuo autem Hilarione unoquoque eorum ob humilitatem aliis præeſſe renuente, convenerunt, ut ſinguli lancem ſuam ligneam in fontem conjicerent, & is, in cujus lancem piſcis ingrederetur, aliorum gubernacula ſuſcepiſſet. Lancibus autem, prius tamen exorato Deo, in fontem conjectis, protinus Dei nutu piſcis in lancem Nicolai ſubiit; tum ille Dei numen agnoſcens regendi alios munus obivit. Exceſſit è vita centum annos agens Eugenio quarto Pontifice. Ejus corpus Vardagrelæ jacet miraculis fulgens. Ejus feſtum agitur ſept. Idus Auguſti. Corpus beati Rinaldi quieſcit Falaſcoſi, ejus feſtum agitur Nonis Maii. Corpus beati Franchi jacet Francavillæ, ejus feſtum agitur eodem die. Corpus beati Falci jacet Palenæ. Hæc antiphona à ſacerdotibus illis canitur. *O proles Calabriæ, ſplendor ſeptem ſyderum, novum Vardagrelæ decus nobile depoſitum, fero jubar gratiæ, Chriſti beneficium, ne breve veniæ tempus inane defluat*. Anno domini DCCCCVIII. Anaſtaſii tertii tempore Patricius Leonis Conſtantinopolitani Imperatoris dux Italiam ingreſſus, ſe omnia brevi everſurum minabatur, ni Leoni Imperatori properè obtemperarent. Sed à Landulpho Beneventanorum principe ingenti prælio ſuperatus fuit. Quocirca Græci Agarenos in Italiam accerſunt, qui Calabriam, Lucaniam, Apuliam anno à Virgineo partu DCCCCL. vaſtarunt, atque inde moventes urbi Romæ exitium ſe illaturos minabantur, qui à Joanne undecimo ſuperati, loca omnia fermè, quæ in littore Italico obtinebant, incenderunt. Quam vaſtitatem beatus Nilus, divinæ mentis inſtinctu præſagivit. Inde Otho ſecundus Joannis quartidecimi tempore Agarenos, Conſentia recepta, cæcidit, & Græcos, qui cum Mauris fœdus inierant magnis præliis attrivit, atque eos omnes ferè ex Calabria & Apulia ejecit. Quia Nicephorus Conſtantinopolitanus Imperator filiam ei pactam in matrimonium tradere negabat. Poſtea Benedicti ſeptimi tempore Otho ipſe magno exercitu comparato contra Baſilium & Conſtantinum Imperatores Græcos,

cos, qui Calabriam occupaverant, apud Baſentum amnem juxta Conſentiam à Græcis ſuperatus, ſcapha ſalutem ſibi fuga comparavit. Anno poſt Chriſtum M.LXXVI. denuo Græci & Cretenſes Mauri & Pœni inita ſocietate, ac comparato exercitu ingenti, claſſe, adjutoribus Siculis, Calabriam, Lucaniam, & Apuliam depopulati ſunt, præter Rhegium, & Scyllaceum, quas urbes expugnare non potuerunt. Quos Guilelmus Tancredi filius, ſive, ut alii, Robertus ejus filius, frater Rogerii, Sergii quarti Rom. Pont. tempore, Mauros, Pœnoſque etiam Græcos ex Calabria exegit, præter ſacerdotes Græcos. Et à Nicolao ſecundo rex Siciliæ citra & ultra Pharum appellatus eſt. Utuntur Calabri in vernaculo ſermone Latina lingua, quam à Latinis eò à ſenatu miſſis didicerunt: quanquam pleraque adhuc Græca vocabula retineant, nonnullaque Græca oppida, ut dixi, in ea, pagique Græci ſint. Et præter ea Latina vocabula, quæ toti nunc Italiæ communia ſunt, multis aliis Calabri utuntur, quæ nullibi, quod ſciam, Latio excepto, in uſu ſunt. Utunturque Calabri verborum temporibus proprie ut à Latinis didicerunt. Quare ſi Boccatius Florentinus Latinam & Græcam linguam probè calluiſſet, nunquam dixiſſet Calabros Teutonicè loqui, agnoviſſetque Tuſcos ſuos peſſimè omnium Italorum Latiali lingua abuti, ac ſemibarbare loqui. Servatur alicubi in Calabria priſcus Latinus lugendi mortuos ritus, ubi præfica in funere pretio conducta aliis ad nænias canendas & lamentabilem cantum, ejulatumque modum dat. Inferiis vero peractis, mortui conſanguinei & affines eduliis comportatis, defuncti domi una veſcuntur. Licet temerarius quidam bonarum literarum & hiſtoriarum neſcius morem hunc irrideat. Mulieres Calabræ ſuapte natura virtutis gratia & quod aquæ nobiles ſint & innoxiæ, ſunt abſtemiæ. Probro datur eis ſi vinum guſtent, niſi vetula ſit, aut puerpera. Quamvis Alcinous Siculus, *Athenæo* libro 10. referente, fabuloſum quippiam hac de re ſcribat, & Herculi aſſignet, quod ob negatum ſibi à muliere quadam vinoſa ſecundum Crotonem vinum, mulieribus vini uſum interdixerit. Anno à Chriſti natali M.D.LV. Franciſcus Gallorum rex ſuimet ac Chriſtianæ pietatis oblitus, cum Turcarum tyranno adverſus Carolum quintum Cæſarem ſocietatem iniit, & ejus claſſem è *Byzantio* accivit, quæ omnia Calabriæ, & Lucaniæ maritima oppida diripuit, & magnam utriuſque ſexus, & omnis ætatis manum captivam duxit. Franciſcum rebus humanis exemptum imitatus eſt Henricus ejus filius, qui & ipſe cum eodem tyranno paternam ſocietatem renovans, illius claſſem in Italiam accerſivit, quæ rurſus cuncta Calabriæ & Lucaniæ maritima oppida direptioni & igni tradidit, & reliquos oppidanos captivos duxit. Ob quod facinus paulo poſt Lutherana hæreſi Gallia infecta, ſemet cladibus & direptionibus vexavit. Nunc reliquum eſt, ut de ejus ubertate aliquid dicamus. Equidem regionem cum regione conferendo, omnium Italiæ regionum, abſit verbo invidia, eſt Calabria optima, Nam præter vetuſtatis nobilitatem, qua, ut palam eſt, omnes Italiæ regiones, Latio fortaſſe excepto, excellit, regionis præſtantia, fœcunditas, ac bonitas ex ipſo nomine percipi poteſt; à *calo* enim, ut alias dixi, ideſt bono, & *bryo* ſcaturio eſt dicta, quòd bonis omnibus ſcaturiat. Et, ut Herodotus libro primo ait: *Nec una regio cuncta ſibi ipſi ſuppeditat, ſed aliud habens, alio indiget, quæ tamen habet plurima, ea eſt optima*. Et Dionyſius Halicar. *Eam regionem optimam eſſe dicit, quæ quicquid vitæ mortalium eſt neceſſarium gignit, ſibique per ſe ſatis eſt, nec multum adventitiis bonis indiget*, hanc ſolam Italiam eſſe aſſerit. Hac ergo ratione omnium Italiæ regionum Calabriam optimam eſſe dico. Nam, ut retuli, quicquid mortalibus eſt neceſſarium terra ipſa per ſe felix abunde gignit, nulliſque adſcititiis bonis eget, ſed per ſe ſibimet ſuppetit. Quinetiam multa foras emittit, & quidem neque Meſſana ſine Calabro commeatu vivere poſſunt: multaque in ea proveniunt ac fiunt, quæ pertinent ad ornatum. Eſt quippe univerſum Calabrum ſolum felix & amœnum, non ſtagnis impeditum, ſed liberum & herbidum pabulis accomodatum. Ubi Cerealium inaudita fœcunditas viget, & vivi ac perſpicui fontes emanant. Tellus pulla eſt, de bonitate in libro de laudibus Italiæ Plinii auctoritate diximus. Et ut ſingula recenſeam, ſunt Calabra arva pinguia, & feraces campi, ubi cernere eſt ſimul & mirari quam grandes ſegetes novales, & campi ipſi roſcidi emittant. Montes in eis ſunt frugiferi: & aprici pingueſque colles frugibus, vitibus, arboribuſque impendio apti, ac benigno ventorum afflatui expoſiti, valles amœnæ & frugales, extant & amœna opacave nemora, ſingulari quadam voluptate conferta ſpirantibus uſquequaque undique ſuaviſſimis auris; paſcua item pabulaque ibi florentiſſima ſunt, teneris herbis floribuſque virentia, perennibus rivis irrigata. Ac, præter cætera, provenit ibi ſponte ſua Medicæ herbæ ingens copia, qua armenta gregeſque ſaginantur. Quam herbam è Media in Italiam advectam quidam aſtruunt, ſed nempe in Calabria, & præſertim orientali tractu multis locis, quæ nunquam vomeres ſenſere, neque ligones ſarculave, ultro naſcitur locis argilloſis. Quare opinandum eſt, cum è Media allata eſt in Latium, ignotum fuiſſe Romanis in Calabria naſci. Habet ad hoc Calabria munificas ac pulcherrimas ſilvas tum optimæ picis & reſinæ ac terebinthinæ feraces, tum proceris omnis generis arboribus & aquis frigidis refertas, & ad domorum tigna, reliquave utenſilia, & ad navium fabricam aptas, ac venationi ſatis commodas, præſtant enim cubilia feris. Habet & paſſim glandiferas ſilvas ad porcos alendos adeo commodas. Sunt enim glandiferæ arbores, ait Plin. quercus bigena, harum altera lati folia dicitur ab effectu, *farnam* vocant: robur, ilex bigena, harum altera parva eſt, & coccum fert, æſculus, fagus, cerrus, ægylops, *corylum* vocant; hemeris & haliphleos, ferunt glandiferæ arbores, ait idem, Agaricum: fungus eſt candidus, odoratus, nocte relucens, naſcitur in Calabria è quercu acu-

lea-

leatis ſpiculis, ſed tenellis erinacei modo obductus, *arnacem* vocant accolæ, quo in cibo utuntur: in Subalpina Italia & in Carnis ſive Japidia legitur ex Larice; arbor eſt altiſſima, montes amat, foliis Pini ſimilibus, quæ non decidunt; fert & reſinam, decerpunt illum menſe Auguſto vel Sept. cum triennio in arbore ſteterit, & ſit optimus. Naſcitur ſub ramorum truncis pediculo innixus, atque eò melius, quo arbor vetuſtior. Siccatur Sole, & decorticatur. Habet præterea Calabria vulgo *caſtaneta* & ad mortalium uſum, & ad porcos alendos opportuna. Adde & nobilium herbarum ad morbos pellendos copiam, proveniunt & paſſim ſpontè nobiles plantæ, ut platanus, vitex, terebinthus, oleander, ſiliqua Sylveſtris, arbutus. Item crocus Sylveſtris, rubea tinctoria, glycyrrhiza, id eſt radix dulcis, tubera. Nec deſunt tepentium calidarumque ſcaturigines aquarum morbis curandis opportunæ. Frigidorum quoque laticum dulcium, levium, & innoxiorum ſcatebræ, perſpicuæque paſſim erumpunt, quas parens ipſa natura ad incolarum commoditatem & ſalutem comparavit. Effluunt & multis locis fontes ſalſam aquam manantes, ex qua fit muries. Irrigatur & tota Calabriæ regio innumeris propè ſimul parvis ſimul magnis fluminibus, & his piſculentis. Quorum quidam ad morbos depellendos alioſque inſignes effectus ſunt commodi. Mare quoque Calabrum ex utroque latere piſcoſum eſt, variis clariſque piſcibus tum tynnis, xiphiis, & murænis fœcundum. Ubi multis locis corallium optimum album & rubeum naſcitur. Venatio ibi & aucupium nobiles ſunt & variæ: nam multigenæ quadrupedes ſtabulantur, & alites nidificant, ut apri, cervi, capreæ, lepores, vulpes, lynces, lutræ, ſciuri, martes, meles, viveræ, iſtrices, erinacei, teſtudines, tum aquaticæ, tum terreſtres, glires; ex alitibus phaſiani, externæ, perdices, coturnices, ruſticulæ, gallinagines palumbi, phaſſæ, cornices, turtures, turdi, merulæ, ficedulæ, & aliæ parvæ aves, & accipitrum genera plura, item aquaticæ aves, & præſertim ardeæ. Nec caret armentis, gregibuſque. Quam rem Varro rei ruſt. libro ſecundo commemorans inquit: *nobiles pecuariæ in Brettiis habentur*. Equi præterea peroptimi ibi generantur eximiæ pernicitatis & magni, quorum armenta multis locis exiſtunt. Metallis olim nequaquam caruit, & in præſens eiſdem exuberat, cum ſit ſanè tota metallifera, ubi aurum, argentum, ferrum, ſal foſſile, marmor, alabaſtrites, chryſtallus, pyritides, id eſt marchaſita, gypſoria genera, ſynopes, ſive ut alii, minium, rubrica fabrilis, chalcanthum, bolum, alumen, ſulphur, aetites, hamatites, gagates, magneſia. *Magnetis*, ait Plinius libro trigeſimo ſexto, *genera quinque ſunt. Quintum in Magneſia naſcitur, ruffus eſt, & niger, nec attrahens ferrum.* Item berillus, ſmiris pumex, cos, ſilex, cos aquaria & olearia, lapis molaris, olearius, & frumentarius, lapis obſidianus, lapis quo pictores imagines inumbrant, lapis ſpecularis, lapis phrygius, lapis ophites, lapis ſive color cyaneus. Sunt, qui amianthum in Calabria ſecundum ſalis

A fodinam naſci tradunt, ſed mihi compertum non eſt. Honeſtatur inſuper Calabria nobilibus crebriſque emporiis, quæ paſſim in annos ſingulos celebrantur. Quæ alicubi quindenis diebus, alicubi octonis, alicubi quatriduo, alicubi minimum biduo perdurant. Opificia quoque perpulchra fiunt, ſive ex terra ac creta, ſive ex ligno vaſa quæres, ſive ex lana vel coloria vel tincta, ſive ex lino, cannabivè, & ex goſſipie, & ſerico veſtes, ſupellectiliave mavis. Exuberat verum B enim & frumento, & eo nempe probatiſſimo, quod *Plinio* libro decimo octavo referente, ante mortem Alexandri Magni annis ferè CXLV. Sophocles poeta tragicus in Triptolemo, qua in fabula Dionyſio Halicar. teſte, Ceres inducitur, ante cuncta laudavit. Ad verbum translata ſententia: *Et fortunatam Italiam frumento caneſcere candido*. Quod ſane de Calabria, tum tantum Italia dicta, intellexit, ceu ex Dionyſii verbis in propatulo eſt, quod jam expoſui. C Sunt in Calabria frumenti genera plura, triticum, ſiligo, far, ſecala, irio, *diminum* vocant, triminum quod *Turchicum* appellant, ſagria, robus, *roſiam* vocant, cingia. Fiunt Zea, *ſpeltam* vocant, hordeum, oriza, & ſeſami copia ingens. Affluit & omnis generis leguminibus, inter quæ etiam lupinis, quibus tellus & armenta pingueſcunt. Redundat & vino, oleo, ac melle, & his porro optimis. Abundat præterea arborum fructibus omnis generis ſapidis & innoxiis; D præcipui ſaporis. Et, præter cætera poma, mila in ea fiunt, quæ alibi ſana, alibi æſtiva appellantur: magna ſunt & præcipui ſaporis, quæ in arcis aſſervata mirum ſpirant odorem, & ægris ac febre laborantibus innoxia: quæ in ore inſtar ſaccari liquefiunt. Laudatur & Romæ viſcum Calabrum, quod tenacitate alia omnia præſtat. Exiſtunt & paſſim horti nemoroſi malorum aureorum, limonum duum generum, & citrorum arboribus inſtructi, & amœnitate referti. Fit & E ſerici probatiſſimi copia ingens, quod inter Italica ſerica bonitate obtinet principatum; plurimum enim necidalis bombicibuſque nutriendis dant operam, Goſſipii itidem plurimum fit. Lina affatim fiunt horum genera duo, maſculum vocant alterum, femineum alterum Martio menſe ſatum ſuperiori præſtantius, Alexandrino minimum invidens. Cannabis etiam bigena fit, & crocus, ſaccarum, aniſium, coriandrum & id laudatiſſimum. Sed quid de cœli clementia ac tem- F perie dicam? Habet nempe Calabria terras hyeme æſtateque vernantes & amœnas, verè quidem humanæ voluptatis loca, aer ibi purus, mitis, & blandus; ubi nec vis rigidæ hyemis, nec ſolis æſtus immenſus terræ virentia perurit, aut incolas fatigat, ſed quieta moderatio, compoſitaque, ac grata temperies ſalubri ſuavique eos vegetatione ſuſtentat. Ita fit ut plurimis locis avos proavoſque videas. Sed quid his immoror? Quid multis opus eſt verbis? Quando præterea, quæ dicta ſunt, unum maximum de hujus regionis temperie, ac clementia cœli argumentum eſſe poteſt, quod aereum mel, quod *manna* vocant, cœleſte alimentum, atque

verè

vere nectar atque ambroſia paſſim affatim ſtillat ac legitur. Et quod Iſraelitæ in deſerto pro miraculo longe mirabantur, hic felix ipſa natura ſua ſponte præſtat. Quod quomodo fiat, Pontanus in libro Meteororum Calabriam felicem appellans ſic ſcribit.

Quinetiam Calabris in montibus, ac per opacum
Labitur ingenti Crathis qua cærulus alveo,
Quaque etiam Syriis ſilvæ convallibus horrent;
Felices ſylvæ, quarum de fronde liqueſcunt
Divini roris latices, quos ſedula paſſim
Turba legit, gratum auxilium languentib. ægris.
Illic æſtate in media ſub ſole furenti
Dum regnat calor, & terræ finduntur hiantes,
Tum tener ille vapor ſenſim ſublatus ab æſtu,
Verſatuſque die, multoque incoctus ab igni
Concava per loca, & areſcentibus undique ſylvis,
Ingratum ut ſenſit frigus ſub nocte madenti,
Cum nullæ ſpirant auræ, & ſilet humidus aer,
Contrahitur paulatim, & lento humore coactus
In guttas abit, & foliis ſitientibus hærens
Lenteſcit, rurſumque diurno à ſole recoctus
Induit & ſpeciem ceræ, melliſque ſaporem.
Quodq; & apes præſtant arte, ingenitoque favore,
Hoc medicos natura hominum producit in uſus.

Et libro aſtrorum Calabriam laudans, eamque cum cætera Italia ſub leone eſſe aſſerens ita fatus eſt;

Et tellus latè ingenti circundata Sile,
Dives agri, dives pecoris, longe optima nutrix
Leneææ vitis, ditique argentea gleba,
Clarorum inventrix ſtudiorum, atq; æmula divis,
Magna viris, magna ingeniis, atq; urbibus ingens.

Cum itaque Pontanus tam optime de Calabria ejuſque incolis ſenſerit ſcripſeritque, opinari cuique prudenti ac probo viro licet convicium, quod in ejus libris de Calabris ſcriptum eſt, à Campano quopiam ſubdolo ac perverſo fuiſſe inſertum, ut ſub tanti viri nomine fides perhibeatur mendacio. Item Joannes Ant. Campanus in Epiſtola, quæ eſt ad Secundinum, nullum locum in Italia nomine ac vetuſtate clariorem eſſe exiſtimat, quàm Calabriam. Ac nullibi philoſophi plures & meliores, quàm ibi: nullibi ingenia cultiora, quam Calabris, & undique. Item Horatius de eadem Calabriæ ora ſcribens carminum libro 2. od. 6. ſic infit:

Ille terrarum mihi præter omnes
Angulus ridet, ubi non hymeto
Mella decedunt, viridique certat
Bacca venafro:
Ver ubi longum, tepidaſque præbet
Jupiter brumas, & amicus Aulon,
Fertilis Baccho, minimum falernis
Invidet uvis.
Ille te mecum locus, & beatæ
Poſtulant arces: ibi tu calentem
Debita ſparges lacryma favillam
Vatis amici.

Sane palam eſt apud *Strabonem* Aulonem eumdem & Caulonem montem, a quo Caulonia oppidum dictum eſt, in Calabria eſſe. *Maro* quoque libro tertio Caulonis arces commeminit. *Euripides*, ut dudum oſtendi, Calabriam fertilem eſſe, & fortibus viris abundare ſcribit. Plurimos quidem, & eos præſtantiſſimos viros, & philoſophos, & poetas, & geometras, & medicos, & legislatores, aliarumque rerum ſcriptores, & ingenioſos variorum operum artifices, & pictores, & ſculptores, ac novarum rerum inventores, necnon robuſtiſſimos athletas, duceſque, eruditaſque mulieres, & ſanctiſſimos viros ac mulieres edidit Calabria, ut ſuis locis oſtendemus, quot qualeſque nulla Italiæ regio, Latio excepto ob Romæ majeſtatem, protulit. Item Athalaricus rex in Epiſtola ad Severum, apud Caſſiodorum libro octavo, de hac regione ita ſcribit: *Redeant poſſeſſores & curiales Brettii ad civitates ſuas: Coloni ſunt, qui agros jugiter colunt, patiantur ſe à ruſticitate diviſos, quibus & honores dedimus, & actiones publicas probabili extimatione commiſimus. In ea præſertim regione, ubi affatim veniunt inelaboratæ deliciæ, Ceres ubi multa fœcunditate luxuriat, Pallas etiam non minima largitate congaudet. Plana rident paſcuis fœcundis, erecta vindemiis. Abundat multifariis animalium gregibus, ſed equinis maxime gloriatur armentis. Merito quando ardenti tempore tale eſt vernum Sylvarum: ut nec muſcarum aculeis animalia fatigentur, & herbarum ſemper virentium ſatietatibus expleantur. Videas per cacumina montium rivos ire puriſſimos, & quaſi ex edito profluant, ſic per Alpium ſumma decurrunt. Additur, quod utroque latere copioſa marina poſſidet frequentatione commercia, ut & propriis fluctibus affluenter exuberat, & peregrino penu vicinitate littorum compleantur. Vivunt illic ruſtici epulis urbanorum, mediocres abundantia præpotentum: ut nec minima ibi fortuna copiis probetur excepta. Hanc ergo provinciam civitatibus nolunt excolere, quam velut in agris ſuis ſe fatentur omnino diligere?* Et in calce epiſtolæ: *Sed ne ulterius in eandem conſuetudinem mens aliter imbuta relabatur, datis fidejuſſoribus tam poſſeſſores, quam curiales ſub extimatione virium, pœna interpoſita, promittant anni parte majore ſe in civitatibus manere, quas habitare delegerint. Sic fiat, ut eis nec ornatus deſit civium, nec voluptas denegetur agrorum.* Et in alia epiſtola ad eundem: *Quicquid enim præcipuum opulenti Brettii mittunt, aut Calabri peculioſi.* Et in epiſtola ad Bergantinum apud eundem Caſſiodorum lib. 9. *Quapropter ad Maſſiam ruris noſtri ad Ruſticianam in Brettiorum provincia conſtitutam magnitudinem tuam jubemus chartarium deſtinare. Et ſi, ut ab artifice harum rerum, Theodoro dicitur, moderatis rebus terra fœcunda eſt; officinis ſolemniter inſtitutis montium viſcera perquirantur, intretur beneficio artis in penetrale telluris, & velut in theſauris ſuis natura locuples inquiratur.* Et infrà: *Proinde quicquid ad exercendam hujus artis peritiam pertinere cognoſcitis, ordinatio veſtra perficiat, ut & terra Brettiorum ex ſe tributum, quod dare poſſit, inveniat, quæ fructibus copioſa luxuriat. Decet enim ut inter tanta bona, nec illa deſint, quæ putantur eſſe præcipua. Cur enim jaceat ſine uſu, quod honeſtum poteſt eſſe compendium?* Et libro 12. *Brettiorum mare dulces mittat acerras.* Et libro 13. *Bret-*

Brettii boum pecus indigena ubertate præſtant. A Jure igitur optimo ſapientiſſimi illi Græci hanc regionem Auſoniam & inde Calabriam appellavere, hoc uno vocabulo optima eaque plurima, ut dixi, in ea gigni prætendentes. Et licet regio hæc ob incolarum viciſſitudines, & regnantium nomina multis fuerit, ut oſtendi, nuncupata nominibus: priſcum tamen illud & peculiare nomen Calabria, ut ſemel atque iterum retuli, quod regioni aptiſſime & propriè convenit, retinet. Rediit namque tandem & quidem jampridem B in hanc regionem patriam quondam ſuam Calabria, nomen, juſque priſcum ſuum ſibi vindicavit, quod olim ab aliis hujus regionis nominibus motum, ac relegatum, extra eam inquam, anguſtiſſimo loco exul permoleſtè aliquandiu jacuit. Videbat enim quòd nullibi in Italia, præterquam in hac regione ritè ac jure eſſe poterat. Rediit autem iis regionis hujus nominibus, quæ ſe antea relegaverant, vice verſa relegatis, aut toti nunc Italiæ, aut parti ejus attributis & impertitis C. Morgetia enim & magna Græcia nomina obſoluerunt prorſus & obliterata ſunt: Auſonia autem, ut oſtendi, & Heſperia, & Oenotria, & Italia toti nunc Italiæ impertita: Sicilia vero Trinacriæ inſulæ: Japygia & Salentina Apuliæ parti quotæ. Jam vero Conſtantini & Sylveſtri temporibus Nicenæ ſynodo primæ Epiſcopus ex Calabria, utpotè Rheginus, interfuit præſens. Inde Conſtantii Conſtantini filii, & Julii primi temporibus ſynodo Sardicæ, quæ Illyrii eſt civitas D, celebratæ affuere Epiſcopi ex Calabria, ut tradit Theodoretus: quod ipſum argumentum eſt, longe ante hæc tempora Calabrum nomen in hanc regionem rediiſſe. Ait enim libro ſecundo Hiſt. Eccleſiaſticæ: *ſancta ſynodus Sardicæ Dei gratia coacta à Roma, Hiſpania, Gallia, Italia, Campania, Calabria, Africa*, & quæ ſequuntur. Calabria præcipue uti magna ac nobilis Italiæ pars, & Græcis orientalibus notiſſima, ſcilicet antea magna Græcia appellata, commemoratur. E Jam vero *Iſacius* in Lycophronem Temeſam Calabriæ urbem ſcribit, & *Pauſ.* in Eliacis de Temeſa & Euthymo loquens, mentionem facit de Calabro fluvio. Cum igitur Calabriæ regio talis ſit, ac longe compendioſa regibus ab omni onere etiam juſto vacare deberet, & dignis honoribus honeſtari. Sed, heu tempora, non modo ordinariis exactionibus fatigatur, ſed injuſtis etiam ac gravibus extorſionibus vexatur. Quare multi etiam vineas exciderunt, ob nimiam earum cenſus F exiſtimationem. Adde quòd utraque regionis maritima plaga annis ſingulis graviſſime a piratis infeſtatur: unde oppida pagique crebrò direptioni, ſanguini, & igni traduntur, ſegetes exuruntur, vineta, olivetaque, cæteræque arbores exciduntur, pecora ac pecudes, & quod miſerabilius & infelicius eſt, utriuſque ſexus, & omnis ætatis homines prædantur. Qua ex re oppida pagive civibus vacui ſunt, & agri multis locis rudes ſunt & inculti. Nemo eſt, qui maria tueatur, itinera à prædonibus & latronibus infeſta ſecuritati det, tam magnam captivorum manum recenſeat, eoſque a barbarica ſervitute redimat, & Chriſtianæ libertati reddat: ſed ſunt, qui nulla belli neceſſitate ſingulis tribus luſtris omnis ſexus & ætatis populos recenſeant, & vel à pauperrimis tributa exigant. Id quod nequaquam erat apud Romanos, ſed denarius tantum in ſingula capita quotannis Imperio ſolvebatur. Servius Tullius ſextus Romanorum rex cives infra numerum quinque millia æris habentes ſine cenſu reliquit, quaſi tenues & impotentes. Senatus Porſennæ tempore & ſemper in magna neceſſitate plebem à tributo liberavit, decrevitque ut divites conferrent, qui oneri ferendo eſſent: pauperes ſatis ſtipendii pendere, ſi liberos educarent. Adde quod regio ipſa monſtris etiam, regulis inquam & tyrannis abundat, qui eam expilant & deglubunt, ac veluti alteri Campani Læſtrigones ob inexplebilem ſitim & inexhauſtam avaritiam mortalium labores depaſcunt in dies, & ſylvas, ſaltus, agros, pabula, flumina, aucupia, venationes, omnia demum populorum jura ſibi uſurparunt. Quare populos ſibi ſubjectos quod eos longe vexent, *vexallos*, hoc eſt vexatos appellant. Quos Romani modeſtiæ cauſa non ſubjectos appellabant, ſed ſocios. Mercaturam inſuper vilem rem, ingenuis hominibus indignam, eorum pleriſque exercent. Apud Romanos in tanto Imperio nequaquam tot famelicæ & inſatiabiles harpyiæ erant, mortalium labores depaſcentes. Verum enim vero multæ claræ Urbes moleſtiſſimas excuſſere è cervice bipennes, quòd duræ ſervitutis jugum ferre non valerent.

LIBER SECUNDUS.

Nunc autem, quia de regione univerſè ſatis dictum habeo, ſupereſt ut eam ſingillatim ſcribere aggrediar, ac quicquid quoquo in loco memoratu dignum ſit annotare. Qua in re majus mihi opus incumbit. Nam cum quorundam locorum atque urbium priſca nomina immutata ſint, & oppida quædam interierint prorſus: quorundam; quæ ſolo æquata fuerunt, mutatæ ſedes: magna ad ea indaganda, adhibenda mihi cura fuit, magnus ſubeundus labor. Præſertim etiam quod veteres Scriptores loca pleraque haud quidem diſtinctè, ſed confuſe ſcribant. Siquidem *Strabo* locorum ordinem interdum ita confundit, ut vix eo facile dignoſci poſſint. Nam ſupra Locrum & Cauloniam, Mamertum, & Brettianam Sylvam eſſe ſcribit, quæ in hac ora non eſſe ſuis locis docebimus. Item poſt Scyllaceum Crotoniatarum fines, & Japygum terna promontoria eſſe dicit, ſed qui Locrenſium & Crotoniatarum fines ſint, utpotè Crotalus fluvius aut Semiris, quæve tria hæc promontoria ſint, nequaquam enodat. Rurſus Philoctetem juxta Peteliam Crimiſſam condidiſſe ait, atque Apollodorum dixiſſe Philoctetem in Crimiſſa promontorio agri Crotoniatarum Chonim oppidum extruxiſſe, ſed in qua parte agri Crotoniati, utpotè læva aut dextra ſit Crimiſſa promontorium, non elucidat. Et duo oppida in hoc promontorio à Philoctete condita fuiſſe oſtendit,

dit, Crimiſſam, & Chonim, cum de Petelia & Cerillis fatur, adeo implicitè ſcribit, ut quo in loco ſint ex eo ſciri non poſſit. Neque hoc crimine carent alii plerique. Adde quod veterum ſcriptorum codices mendis plurimis ſcatent, tum temporum malignitate, tum quia dum quidam eos emendare deſudant, atque elaborant, magis depravant. Neoterici quoque Scriptores tum veterum mendoſis libris, tum vulgi & imperitorum opinionibus ac fabellis innixi in multos errores lapſi ſunt. Ut Raphael Volaterranus, Guido Ravennas, Blondus Forolivienſis, Pandulphus Collenutius Piſaurienſis, Sebaſtianus Corradus, & alii plurimi. Quid de vulgaribus ignorantiſſimis ſcriptoribus dicam? Quibus magnæ curæ fuit ingentia quidem, ſed nugis, conviciis & mendaciis conferta volumina ſcribere. Qui ſuos ineptos & indignos & inſanos, ac propediem perituros labores Italiæ equiſonibus, laniis, coquis, cauponibus, piſtoribus, bajulis, morionibus, ſetariis, fartoribus, cupedinariis, cerdonibus, veterementariis, & ejuſmodi infimæ ſortis hominibus, & deliris aniculis, & mulierculis, ac demum ſcortis parant. Nam Latinè ſcribere neſciunt, & Latina quæſtus gratia vulgaria faciunt: quod facilius ſit opus diſſolvere quam conficere. Graves autem & eruditi viri gravia, ac Latinæ linguæ nitorem, gravitatem, ac majeſtatem ſectantur, & Latina ſcripta legunt, & Latinè ſcribunt, quo ſua ingenia judicia, ac doctrina, ubique gentium, pateant, cunctis utilitati ſint, & æternitate donentur: vulgares vero libellos uti indignas & viles res abominantur & execreantur. Quare ego illis, qui hos alioſque meos libros, Latine à me editos, in vulgarem ſermonem vertere audebunt, jam nunc Dei iram imprecor, ne exigant annum. Atque ne hæ imprecationes meæ in hujuſmodi improbos, nefarios, & lucriones homines irritæ ſint, Deum ipſum vindicem imploro. Nolo enim eas lucubratiunculas, qualeſcunque hæ ſint, in Italia tantum maligni ac ſordidi & imperiti vulgi obtuſo & hebeti judicio exponi, ac brevi aboleri: ſed ubique gentium in eruditorùm manibus verſari, & æternitate donari. Futurum eſt enim, & ut quantum auguror, è proximo, ut Latina lingua ſimul cum fide & Imperio Romano rurſus univerſum orbem permeet. Vulgares autem libelli propediem cum ſuis Auctoribus interibunt. Sed hac de re, & quod ingenuæ diſciplinæ cum vulgo communicandæ non ſint, uberius in libris pro lingua Latina facti ſumus: quare ad inſtitutum redeamus. Attamen id unum præfari mihi viſum fuit, quod loca, quæ ſanctorum nominibus à vulgo appellantur, ſine ſancti additamento ſcribenda: & quæ duobus nominibus ab eo ipſo vulgo appellantur, ut Latinitas patitur, componenda cenſuimus. Non enim portus & mons ſanctus appellandus eſt, aut oppidum ſanctum, quia ſic ignarum vulgus appellat, etiam ſi in eo alicui ſancto ædes dicata ſit. Jam vero *Laurentum* Latii opidum à Pico rege conditum *Sanctus Laurentius* vocatur à vulgo: Et *Severena* Calabriæ urbs ab Oenotriis extructa *Sancta Severina* à vulgo appellatur, Sunt & alia ejuſmodi propè innumera. Proinde non inſani & ignari vulgi conſuetudinem, ſed hiſtoriæ, & Latinitatis rationem ſequamur. Vulgus enim ut eſt imperitum ac rude, ita eſt credulum, præceps, audax, & obſtinatum, de quo plura diximus in libris pro lingua Latina.

Talaus amnis nunc Calabriam à Lucania dirimit, cujus meminit Strabo. A Talao ad duos lapides *Turtura* oppidum eſt edito loco, à mari M. P. duobus diſtans. Eſt Turturinus ager pabulis & venationi & aucupio aptus, ſunt & in eo ſilvoſa loca: legitur manna, fit ſaccharum & oriza, & ficus optimæ fiunt. Naſcuntur & optima vina: Item chalybs & ferrum. Non longe à freto locus eſt, *Palæcaſtrum* vocant, ubi veteris oppidi veſtigia viſuntur. A Turtura ad ſecundum lapidem *Aeta* oppidum eſt, ab aeto, quod aquilam ſignificat dictum edito loco: ſunt enim hic prærupta loca, in queis accipitres multigeni congerunt: abeſt à freto m. p. quatuor. Eſt Aetinus ager ferax, & venationi & aucupio & pabulis idoneus, extat & Sylva glandifera ad porcos alendos commoda. Naſcuntur & vina generoſa, fit goſſipium, legitur manna, naſcitur ſilex, & lapis molaris, & lapis phrygius. Secus littus index paſſim reperitur; lapis eſt, cujus attritu auri & argenti bonitas indicatur. In mari portus eſt Dinus, & ejuſdem nominis inſula paulum à continenti diſtans, in qua cuniculi ſtabulantur, & circum corallium capitur, fit trichiarum & halecum captura, quæ ſale in cadis condiuntur. Sunt & retia thynnaria. A Dino portum m. p. duobus portus alter exiſtit *Nicolus* dictus. Inde *Scalea* oppidum occurrit, *Talaus* olim dictum, cujus meminit Strabo. Qui ait: *Talaus amnis & Talaus tenuis ſinus, & urbs Talaus paululum à mari ſemota Lucaniæ poſtrema Sybaritarum Colonia.* Nunc mari abluitur. Mare n. alicubi creſcit, alicubi recedit. Abeſt à Talao amni m. p. x. Ab Helea, ait Strabo m. p. l. Juxta Talaum urbem ait, idem Draconis ſacellum erat, qui comitum Ulyſſis unus extitit. Pandulphus Collenutius Piſaurienſis parum prudenter Scaleam Heleam ſcribit, cum, ut in Strabone & Plinio videre licet, Helea ultra Palinurum ſit, diſtatque à Silari amni m. p. xxxi. Alius quidam Trebatium Heleatem fuiſſe ſomniat: hac, ut quantum auguror, deceptus cauſa, quia Cicero ad Trebatium ipſum ſcribens dicit: *Veni Heleam, & vidi tua & tuos*. Quaſi vero Romani proceres villas ac rura extra ſolum Romanum non habuerint, in quibus colonos & rerum ſuarum habebant curatores. Scaleanus ager frugifer eſt, & venationi & aucupio, ac pabulis aptus. Extant & ſilvæ glandiferæ ad porcos alendos opportunæ, & ſylvæ ad navium fabricam & domorum tigna commodæ. Fit & in hoc agro ſaccharum & xylon. Naſcitur plumbum & vina bonitate præcipua fiunt. Ex adverſo oppidi inſulæ parvæ adjacent non longe à terra. A Scalea ad duos lapides Laus fluvius in pontum mergitur torentinis & anguillis uber, & circum Lutræ ſunt: cujus Strabo itemque Plinius meminere, antiquæ Auſoniæ, Heſperiæ, Oenotriæ, Italiæ, Magnæ Græciæ & Calabriæ

briæ terminus. Eſt & intus oppidum ejuſdem A nominis, de quo mox. Poſt Laum flumen, Batum flumen alterum in mare influit, quod pervium ſign. torentinis, abundans, cujus meminit Plinius. Et ſupra oppidum eſt eodem nomine vetuſtiſſimum ab Auſoniis aut certe ab Oenotriis conditum. Diſtat à mari m.p. duobus. In hoc agro fit ſaccharum, & mel optimum: naſcuntur & vina bonitate mirifica, ager hic fertilis eſt, provenit affatim radix dulcis: naſcitur cos aquaria. Exciditur lapis molaris olearius & frumentarius. Eſt & ſilva glan- B difera ad porcos alendos, & paſcendis pecoribus opportuna. Inde ad ortum proficiſcenti *Papeſiderum* oppidum ſeſe offert, quaſi admirabile ſidus ſupra ſaxum ſitum, natura munitum: abeſt à freto m. p. IX. quod ejuſdem nominis fluvius adlabitur, qui Laum amnem influit. Supra Laum *oppidum* exiſtit loco edito ſitum vetuſtiſſimum ab Auſoniis vel Oenotriis conditum, quod Laus fluvius præterfluit, de quibus commeminit Plin. lib. 3. Oppidani coriis ſoleiſque concinnandis C operam navant. Deinde ad occiduum redeunti *Merimagnum* oppidum offertur, in cujus agro pabula inſignia ſunt, fit caſeus probatiſſimus, & mel non vulgare, oriuntur berilli. Ubi hinc ceſſeris, *Urſimarſum* oppidum invenies, ab eventu fortaſſe, hoc eſt ab *Urſimorſu o* in *a* verſo dictum, *Abiſtrum* olim Ptolomæo, humili petra ſitum, cui maximi imminent montes, ſed mutata ſede in radicibus Appennini, quia ejuſdem nominis fluvius torentinis & anguillis fœcundus præ- D terfluit, qui Lao fluvio miſcetur. Hic Lutræ ſunt, eſt à mari M. P. V. à Lao amni duobus. In hoc agro vina, olea & mella laudabilia fiunt, extat & ſilva ad domorum tigna & navium fabricam apta, & venationi commoda, provenit terebinthus affatim. Naſcitur lapis molaris frumentarius & olearius. Et gypſum è terra effoditur. Sunt & teſtudines terreſtres. Ad mare Cerilli oppidum eſt vetuſtum, edito loco ſitum, ab Auſoniis vel ab Oenotriis conditum, abeſt à Lao flu. M. E P. VII. Jam certe oſtendi oram hanc ac totam Calabriam ab Auſoniis indigenis Aſchenazi poſteris initiò fuiſſe habitatam, rarè tamen: inde ab Oenotriis occupatam & crebris oppidis cultam. Cerillorum meminit Strabo lib. 6. qui ait: *Iſthmus à Thuriis in Cerillos extenditur prope Laum. Ipſius autem iſthmi milliaria ſunt triginta ſeptem cum dimidio. Supraque hos Brettii cherſoneſum habitant.* In qua iſthmo pars Phocenſium habitavit, ut Herodotus libro primo tradit. Eſt & Ce- F rilii promontorium Talai ſinus finis. Et portus Parthenius, cujus meminit Plinius. In Cerillenſi agro vinum bonitate mirificum naſcitur, quod Romæ habetur in precio: ſubeſt & oleum clarum, fit & ſaccharum: ex oleribus cepæ laudantur. Mare hoc & Scaleanum piſcoſum eſt, ubi thynni & alii nobiles piſces capiuntur. Contra oppidum inſula parva adjacet modicum à terra diſtans. A Cerillis ad ſecundum lapidem Diamas fluvius freto miſcetur. Hic portus Phocenſium eſt, cujus Plinius commeminit, quia Phocenſes poſt Trojæ ruinas Rhegium primò pervenientes, poſtea huc commigrarint, ut Iſacius in Lycophronem ſcribit. Sunt autem Phocenſes Græciæ populi, qui aliquot urbes in Calabria condiderunt, ut Amphiſſam, ut Criſſam, ut Hyelam, ut Lagariam, ut Ariantham ut alias multas. Supra Cerillos paululum *Machæra* oppidum eſt, quod gladium ſignificat, cum ſpectato vino. In cujus agro berilli oriuntur. E regione Macheræ, *Criſeora* oppidum exiſtit, editiori loco ſuper ſaxum ſitum, quaſi aureus mons, quæ modicum inter ſe & à Cerillis diſtat. Hic etiam generoſa vina fiunt, naſcuntur berilli, & ſilices, & lapis phrygius, provenit terebinthus & vitex, ſunt & caſtaneta ingentia, & ſilvæ glandiferæ, ad porcos alendos opportunæ: præſtant & ubera gregibus armentiſque paſcua. Congerunt & in his locis accipitres multigeni, & ſylveſtria animalia ſtabulantur, unde & nobilis venatus fit in hac ora paſſim, & ubertim fœnicula marina naſcuntur. A Criſeora M. P. quatuor *Vernicarium* oppidum eſt à vernante aere dictum: forte Aprultum Plinio, in cujus agro ſilvæ ſunt ad domorum tigna & navium fabricam aptæ, provenit terebinthus. Procreantur teſtudines terreſtres. Inde eſt *Summuranum* oppidum, cujus meminit Antoninus Pius in itinerario, qui fuit anno Chriſti CXL. ex Syphei ruinis, ut autumo, excitatum, quod Sybaris fluvius torentinis & anguillis uber præterfluit, ubi gammarorum magna copia naſcitur. Hic ſericum optimum fit, texuntur panni nobiles ex ſtamine laneo, vel lineo, vel bambiceo, vel goſſipino, & ſub tegmine laneo albi coloris. Genus hoc panni *frondinum* vocant. Celebratur mercatus annuatim. In hoc agro oriuntur berilli, gypſum, & ſpecularis lapis, legitur manna. Provenit & tragium, quod herbarii & pharmacopolæ Calabri *dictmaum* appellant: habet enim, ut Dioſcorides ſcribit, dictami vim, & utranque herbam in Creta tantùm naſci ait. Eſt & in agro hoc planicies ingens, *Teneſius campus* dictus, agriculationi, pabulis, & aucupio percommoda, inde vallis eſt amœniſſima lympidis aquis referta. A Septentrionali parte mons eſt ſublimis, *Pollinus* à polleo dictus, quod nobilibus herbis medelæ commodis polleat. Provenit enim ibi, ut ab herbariis accepi, tragium, dictamum Cretenſe, chamæleon bigenum, draucus, meum, nardus celtica, anonides, anemone, peucedanum, turbit, reubarbarum, pyretrum, juniperus ubertim, ſtellaria, imperatoria, cardus maſticem fundens, dracagas, cythiſus, unde & caſeus & hippaces probatiſſimi fiunt: erumpunt & in hoc monte aliæ plures nobiliſſimæ herbæ, ſunt & aurifodinæ. Naſcitur & lapis phrygius fungos procreans in ſingulos menſes eſu ſuaves & innoxios. Eſt mediocriter ponderoſus, & inæquali coloris concretione, candidas Cadmiæ modo venas habens. Quam rude vulgus ex lyncis urina condenſam falſo putat: cum ea, ait Plinius, gemma fiat, quam lynx mortalium uſui invidens, ut primum minxerit terra obruit. Phrygius autem lapis ait idem libro trigeſimoſexto, Gleba eſt pumicoſa. Hic Sybaris fluvius oritur. Non longe à Summurano, *Syphei* oppidi veſtigia viſuntur, cuius me-

meminit Livius, quod unà cum aliis qui- A
buſdam Calabriæ oppidis ad Romanos rediiſ-
ſe tradit. Ubi Summurano abieris, tende-
riſque ad occiduum, *Seracenam* oppidum in-
venies, *Seſtium* olim, ut coniicio, dictum
ab Oenotriis conditum, ut ſcribit Stepha-
nus, qui ait: *Seſtium urbs Oenotrorum me-
diterranea*. Abeſt à Summurano m. p. qua-
tuor, quod Garga fluvius adlabitur frigidiſ-
ſimus, qui Sybari miſcetur. In delubro,
quod divo Leoni eſt dicatum, quorundam
Sanctorum fruſta aſſervantur, ut mentum B
Joannis Baptiſtæ, fruſtum veſtis Chriſti,
fruſta Petri, & Pauli, Andreæ, & Bartho-
lomæi Apoſtolorum, Georgii, Cornelii, Cy-
priani, Theodori, digitus Stephani proto-
martiris, dens genuinus Blaſii, coſta Luciæ,
phiala vitrea cum particula unguenti, quo
Maria Magdalena Chriſti pedes unxit. Eſt
& arcula cum quorundam aliorum Sanctorum
fruſtis. In hoc agro vina generoſa naſcun-
tur, fiunt & olea nobilia, legitur manna,
fit goſſipium, naſcitur plumbum, ſunt & C
aurifodinæ, eximitur gypſum. Gypſi, ait
Plinius, duo genera, alterum è lapide co-
quitur, alterum è terra effoditur. Qui co-
quitur, lapis eſt, non diſſimilis alabaſtrite
eſſe debet, aut marmoroſo: coquitur fimo
bubulo, ut celerius uratur. Omnium au-
tem optimum fieri compertum è lapide ſpe-
culari ſquamam vitalem habente; finditur
in tenuiſſimas cruſtas. De quo Plinius li-
bro trigeſimoſexto ſic ait: *Lapis ſpecularis
faciliore multo natura finditur in quaslibet* D
tenues cruſtas, talcum appellat aromatariorum
turba. Eſt & in agro hoc *Charitoros*; ideſt
gratiæ mons Apennini, herbis medendi ar-
ti commodis, oppletus: ſunt & ſilvæ glan-
diferæ alendis porcis aptæ: fiunt venationes
nobiles, ſtabulantur & lynces. Poſt Serace-
nam M. P. quinque *Altimontium* eſt oppi-
dum vetuſtum edito loco, *Balbia* olim di-
ctum. Sed an ab Auſoniis, an ab Oenotriis
conditum ſit ignoratur. Unde vinum Bal-
binum bonitate præcipuum, cuius meminit E
Plinius libro quartodecimo, illudque cum
aliis Calabris vinis plurimum commendat.
De quo Athenæus libro primo inquit: *Vi-
num Balbinum generoſum & admodum auſte-
rum, & ſemper ſeipſo melius naſcitur*. Hinc
vitis Balbina, alias byblina in Siciliam al-
lata eſt, ut Athenæus tradit, qui ſic libro
primo ſcribit: *Hippias Rheginus vitem illam
vocatam fuiſſe byblinam aſſeruit, quam Polis
Argivus, qui Syracuſis regnavit, primus ad
Syracuſas ex Italia detulit, & id fortaſſe vi-* F
*num quod dicatur polium apud Siculos ipſum
eſt byblinum*. Hic emporium bis annis ſin-
gulis celebratur. In fano beatæ Mariæ &
multorum Sanctorum fruſta aſſervantur. Eſt
enim ſpinarum una coronæ dominicæ, fru-
ſtum crucis Chriſti, coxendix cum crure &
pede cum carne & cute Joannis Chryſoſto-
mi, lacertus divi Baſilii, pars crinium bea-
tæ Mariæ Virg. & Mariæ Magdalenæ, fru-
ſtum Matthiæ & Philippi Apoſtolorum, Pon-
tiani, Laurentii, Stephani Protom. Barbaræ,
Claræ, Georgii, Gamalielis, Virgæ Moyſis,
& aliorum quorundam, pars digiti Thomæ
Aquini, ſanguinis Blaſii Epiſcopi. Jacet
& corpus beati Pauli Militenſis ordinis præ-
dicatorum. Eſt in hoc agro beatæ Mariæ
Aqua formoſa cognomine templum, Ciſter-
cienſium Monachorum Cœnobium. In quo
multorum quoque Sanctorum fruſta aſſervan-
tur. Sunt enim fruſta veſtis Chriſti, ac bea-
tæ Mariæ Virg., Sixti, Gregorii, & Sylve-
ſtri Rom. Pont. Apoſtolorum Thomæ, Jaco-
bi, Simonis, Judæ, & Philippi. Item Joan-
nis Bapt., Chryſogoni, Fabiani, Phantini,
Seantoris, Luciani, Chryſanti & Dariæ,
Paulinæ, Annæ, Feliciſſimi, & Agapiti,
Theodori, Primi, & Feliciani, quatuor Co-
ronatorum, Bibianæ, Marii, Marthæ, Au-
difax, & Abacu, Vitalis, Margaritæ, Ar-
meniæ, Blaſii, Saturnini, Barbaræ, Nerei,
Achillei, & Pancratii, Mennæ, Georgii,
Creſcentii, & ſociorum, & aliorum quorun-
dam. Non longe à fano hoc vallis eſt, in
cuius medio rivus labitur, & in altera par-
te caſtaneæ, in altera cirrhi naſcuntur, ita-
ut in hac nulla caſtanea, in illa cirrhus
nullus oriatur, ut naturæ miraculum ſit. In
hoc Balbino agro montes ſunt nativi ſalis
candidiſſimi, quod lapidicinarum modo cæ-
ditur: eſt pellucidus denſus, concretione ſua
æqualis nec lapidoſus, intus gemma eſt ſalis
candidi ac translucidi. Naſcitur & alabaſtrites.
Extant & aurifodinæ duobus locis: & argentifo-
dinæ ferrifodinæ, & lapis cylleus. In huius agri
Appennino naſcitur chryſtallus, exciditur
gypſum. Eſt & Balbinus ager frumenti, &
aliarum frugum ferax & pabulis aptus, quem
Crondus fluvius irrigat, torrentinis & anguil-
lis uber, ubi & lutræ ſunt. Naſcitur in mon-
tibus Tirus fluvius. Stabulantur & ſilveſtres
quadrupedes, fiunt & aucupia phaſianorum,
perdicum, & aliarum avium. Exiſtit & ſil-
va glandifera ad porcos alendos commoda,
optimaque gregibus armentiſque pabula ſug-
gerens. Sunt & caſtaneta, legitur & in agro
hoc manna. A Balbia ad quintum lapidem,
Ninetum oppidum eſt, *Donatum* vulgus vo-
cat, *Ninæa* olim dictum, ab Oenotriis con-
ditum, ut ſcribit Stephanus. *Ninæa*, inquit,
urbs Oenotrorum mediterranea. In hoc agro
Grondus & Acida fluvii naſcuntur, qui I-
ſauro fluvio miſcentur. Naſcuntur Berilli &
ſilex, ſunt & montes nativi ſalis. Provenit
Terebinthus, & Juniperus frequens. Fiunt
vina, olea, & mella non vulgaria: erum-
punt & perſpicui fontes. Eſt & mons celſus
in Appennino, cui *Mula* eſt nomen nobili-
bus herbis medelæ aptis refertus, in quo
chryſtallus gignitur. Atque in ima eius par-
te quadam Synopis naſcitur nobilis, & la-
pis Phrygius provenit, & terebinthus. Eſt
& Sylva glandifera & alendis porcis oppor-
tuna, ſuggerit & gregibus armentiſque pa-
bula. Exiſtunt & caſtaneta, necnon Sylvæ
ad domorum tigna reliquave utenſilia, & ad
navium fabricam aptæ. Stabulantur in mon-
tibus ſilviſque apri, capreæ, & alia ſilve-
ſtria animalia. Nidificant & accipitres mul-
tigeni, unde & venationes nobiles fiunt. Non
longe à Donato *Polycaſtrellum* oppidulum
eſt. In cuius agro lapis molaris frumentarius,
& olearius, & cos aquaria naſcuntur, in
montibus chryſtallus gignitur. Poſtea eſt *Fo-
lonum* oppidum, quaſi folea, hoc eſt fera-

rum cubile, inter Roſam & Acidam amnes, quorum alter torentinis & anguillis fœcundus eſt, & uterque Iſauro miſcetur, fortaſſe *Ariantha*, quam, ait Stephanus, Phocenſes inter duos fluvios condiderunt. Cum enim, ut oſtendi, ante caſum Trojæ, Auſonii indigenæ, & inde Oenotrii advenæ, & poſt Trojæ ruinas, præter cæteros, Phocenſes Calabriam incoluerint, urbeſque in ea extruxerint, & harum quarundam nomina immutata ſint (quædam enim priſca nomina aut integra, aut litteris tantum vel ſyllabis immutatis retinent) difficile eſt quænam hæ ſint pro certo aſſerere. Folonenſis ager frugifer eſt, & paſcendis pecoribus aptus: quamobrem armentis abundat, & gregibus. Sunt & in agro hoc glandiferæ arbores, ad porcos alendos opportunæ: ſunt & caſtaneta, ſed caſtaneæ inſitæ ſunt. Naſcuntur & præclara vina, exciditur lapis molaris frumentarius & olearius. Non procul ab oppido uberrimus fons è ſaxo manat, ut ſtatim flumen fiat torentinis affluens. A Folonio ad quartum lapidem *Agatha* oppidum eſt, *Artemiſium*, ut arbitror, ab Oenotriis, ait Stephanus, conditum, incola Artemiata. Diſtat à freto M. P. octo. In hoc agro Iſaurus fluvius piſculentus oritur. Naſcitur chalcanthum, & rubrica fabrilis & lapis phrygius, legitur manna. Sunt Sylvæ glandiferæ ad porcos alendos commodæ, & ſilvæ ſilveſtribus arboribus oppletæ præſtant & pecuariis pabula. Agathini adeo agiles ſunt & apti, ut veluti viverræ ferè celſiſſimas arbores ſcandant, & unco ramis appliciti, ex alia in aliam tranſeant, venantes glires. Ab Urſimarſi agro hucuſque, & deinceps Leucopetram uſque in Apennino apri, cervi, capreæ, ſciuri, lynces, martes, meles, viverræ, lepores, iſtrices, erinacæi, & alicubi urſi etiam ſtabulantur, unde & pulchræ venationes fiunt. In planis autem locis optima phaſianorum, externarum, perdicum, coturnicum & aliarum avium aucupia. Nec deſunt teſtudines; congerunt & in præruptis locis accipitres multigeni, & hi optimi. Ac paſſim terebinth. abundè naſcitur, ex qua terebenthina fit, quæ etiam ex pino, abiete, & larico fit. Cumque ut dixi, paſſim in Calabria flumina, & perennes, ac perſpicui fontes, tum amœnæ valles, colleſque, & optima pabula, & caſtaneta, glandiferæque ſylvæ ſint, & nec nimius calor, nec vehemens algor in ea vigeat, ſed temperata cœli temperies: præter cætera, vulgo nobiles pecuariæ habentur. Ab Agatha M. P. quatuor *Ginetum* ſive *Thyetum* oppidum eſt. Thyella Oenotrorum urbs, ait Stephanus, in qua pars Phocenſium habitavit. Eſt à mari M. P. tribus, quod eiuſdem nominis fluvius præterfluit, qui vehementi impetu ſe in mare præcipitat, & ob id formidabilis eſt nautis. In hoc agro fit ſaccharum, exiſtunt & horti nemoroſi malorum aureorum & limonum. Fiunt Gineti opera figulina, fiunt, & ficus probatiſſimæ: naſcitur ferrum, chalcanthum, & lapis ophites. Inter Ginetum & Agatham fragarum mira ubertas naſcitur. A Gineto ad quatuor lapides *Bombicinum* oppidum eſt: in cuius agro ſaccharum

A fit, naſcitur terebinthus. Extra oppidum beati Cyriaci templum eſt, & divi Baſilii monachorum monaſterium. In quo templo ipſius Cyriaci monachi corpus jacet. Exiſtunt in hoc agro horti nemoroſi Limonum, & malorum aureorum. Ad mare *Blanda* oppidum eſt edito loco, ab aere blando ſalubrique dictum: *Bellividarium* vulgus vocat, ab Auſoniis, aut ab Oenotriis conditum, & inde à Phocenſibus habitatum, quod Soleum flumen adlabitur, abeſt à Cerillis M.P. B novem. Huius oppidi meminit Plinius, itemque Mela, qui ipſum inter Laum flumen & Temeſam urbem locant. Quod oppidum oppugnavit Fabius, ut Livius Bel. Pun. libro quarto tradit. Qui hanc urbem *Blandas* plurativo numero declinat, & in Lucania ponit, alicuius auctoris ſcriptis deceptus: ut Plutarchus, qui Vibonem Lucaniæ urbem eſſe ſcribit. In Blandimenſi agro fit ſaccharum, & goſſipium, ac ficus generoſæ: naſcuntur & vina & olea præclara, naſcun- C tur & tubera, fit & ſericum nobile. Supra Blandam M. P. quatuor, parte læva, *Bonifatum* oppidum eſt. Hanc *Hielam* eſſe arbitror: de qua Herodotus in Clio ſic: *Hyela civitas eſt, quam Phocenſes Rhegium cum liberis & uxoribus pervenientes in agro Oenotriæ condiderunt*. Non in Rhegino agro, qui ad Metaurum amnem prope Taurianum protenditur, urbes condiderunt Phocenſes. Fit Bonifati caſeus laudatiſſimus. Ubi & pulchræ ovium greges ſunt, fit & vinum, & ſericum D nobile, ac ficus optimæ. Ad mare *Lampetes* promontorium eſt Terinei ſinus initium, diſtat à Blanda m. p. ſex. Milliario ab eo ſtatio eſt. Meminit de hoc promontorio Lampete Lycophron, ut alibi dicemus. Supra eſt *Melivitum* civitas olim Epiſcopalis ſedes, ſed in Marcum tranſlata, à vitium vinique bonitate dicta, edita loco *Tempſa* quondam appellata, præter quam Iſaurus fluvius excurrit. Abeſt à freto m. p. ſex. Hic arx eſt natura inde manu munitiſſima & urbi in- E cumbit. Eſt quidem vetuſtiſſima urbs ab Auſoniis condita, Homeri & Lycophronis, aliorumque poetarum præconio clara. De qua ita Strabo libro ſexto ſcribit. A Lao prima urbs Brettiæ *Tempſa*, quam Auſonii condiderunt, noſtræ autem ætatis homines Tempſam etiam vocitant. Poſt illos eam habuerunt Thoantis Comites Ætoli, quos ejecere Brettii. Prope Temeſam ſacellum eſt oleaſtris circumſeptum, Politæ Ulyxis ſocio dicatum. Quem barbarorum fraude trucida- F tum graves excitaſſe iras tradunt. Ab eoque extare proverbium: *heroem Temeſæ ingruere ſibi dicat nemo*. Locrenſibus autem Zephyris ipſa urbe potitis, Euthymum fabulantur pugile, poſtquam ad eum deſcendiſſet, victorem evaſiſſe pugna, atque ut finitimos ab eo tributo abſolveret coegiſſe. Huiuſque Temeſæ poetam meminiſſe ajunt, non autem illius, quæ in Cypro eſt Temeſæ. Nam utroque modo dicitur, quod ad Temeſam ærarium eſt, & ærifodinarum locus oſtenditur; quæ hiſce defecere annis. Quod autem Strabo hanc primam à Lao Brettiæ urbem dicat, de claris quidem urbibus intelligit, nam & ipſe Cerillos prope Laum,

&

& Plinius , itemque Mela , Blandam inter
Laum & Temeſam ponunt . Item Strabo
ipſe Temeſæ Terinam proximam ſcribit ,
quæ multum abeſt , inde in maritima ora,
Hipponium, & Medamam & Scylleum tan-
tùm ſcribit . Meminit de Temeſa Ovid. Faſt
libro 5. Ubi ait: *Rurſus aquam tangit, Te-
meſæaquæ concrepat æra.* Et alibi. *Et quam-
vis aliquis Temeſæa removerit æra* . Et Met.
lib. 7. Medeam ſic facit loquentem : *Te quo-
que luna traho , quamvis Temeſæa labores
Aera tuos minuant* . Et lib. 15. *Temeſeſque
metalla , Leucoſiamque petit* . Item Statius
Syl. lib. 1. *Et quis ſe totis Temeſæ dedit hau-
ſta metallis* : Et rurſus : *Nuſquam Temeſæa
notabis æra* . Et Homerus Odyſſ. lib. 1. *Pal-
las ipſa Telemacho , nunc autem ſic cum na-
vi deveni & ſociis navigans nigrum mare
ad alienigenas homines. Ad Temeſim æris gra-
tia, duco autem nigrum ferrum* . Et Lyco-
phron in Alexandra de Menelao loquens ait:
*Dona dedicavit virgini ſpoliatrici Minervæ ,
Temeſæam craterem & clypeum,* Quibus ſu-
per verbis Iſacius interpres ait : *Temeſa urbs
eſt Calabriæ in qua optima æra effodiuntur.*
Huc etiam poſt Trojanum excidium conceſ-
ſere Phocenſes ſocii & Schedii & Epiſtraphi
ducum Phocenſium , ut idem ſcribit , qui
ait :

Naboliorum vero in Temeſam filiorum,
Nautæ pervenient , ubi Lampetes
Hipponii verticis ad mare promontorium
Aſperum vergit , contra autem Criſſæ fines,
Crotoniatam mari oppoſitum ſulcum.
Boum arabunt acuto vomere.

Super quibus verbis Iſacius ait : *Nauboli
filius fuit Ephitus , cuius filii fuerunt Sche-
dius & Epiſtraphus , Phocenſium duces , qui
apud Trojam cæſi fuerunt . Poſt autem Trojæ
expugnationem illorum ſocii in Italiam pulſi
Temeſam incoluerunt , quæ civitas eſt Cala-
briæ , quæ generoſum aurum habet ; quæ nunc
Tempſa vocatur , quam Lycophron nunc Te-
meſim , nunc Temeſam nominat . Lampetes
eſt promontorium juxta Temeſam , & Lam-
petia urbs. Hipponium eſt Italiæ urbs & pro-
montorium . Ubi Criſſa urbs eſt Phocenſium , à
Criſſo Panopei fratre condita , è regione Croto-
nis* . Meminit de Temeſa Ptolemeus & Mela,
de qua plura Callimachus . Eſt Temeſa Co-
lonia civium Romanorum , ut Livius bel.
Mac. lib. 4. auctor eſt : *deduxit* , inquit ,
eam L. Cornelius Merula . Tempſanus ager
de Brettiis captus erat . Eam prædari ſoli-
tus erat Verres, ut Cicero in Verrem ipſum
actione quinta ſcribit . Meminit & actione
ſeptima de Tempſano incommodo . Ex hac
fuit L. Tempſanus Romæ prætor . Fuit Tem-
pſa ſedes Epiſcopalis , quæ , ut dixi , in
Marcum translata eſt , aut certe Marcenſi
adiuncta . Hilarius Epiſcopus Tempſanus in-
terfuit Synodo Romanæ quartæ , quæ ſub
Agathone Papa celebrata eſt . Et Abundan-
tius Epiſcopus Tempſanus interfuit Synodo
Conſtantinopolitanæ ſextæ , ſub Agathone .
Signabant in nummo Tempſani templum cum
æditui , & ex poſtico politem inſcriptione
græca Τεμεσίων. Hic præclariſſimum vinum na-

A ſcitur , quod Plinius quarto decimo , inter
cætera Calabra vina laudat : fiunt & olea , &
mella , & ſerica clara , ager hic frumenti &
aliarum frugum ferax eſt , poma omnis ge-
neris fiunt . Aer blandus eſt , fit in agro hoc
goſſipium , legitur manna , naſcitur gypſum,
& lapis phrygius , fit viſci copia ingens,
ſunt caſtaneta & ſilvæ glandiferæ ad porcos
alendos commodæ , & ſilvæ ad domorum
tigna & navium fabricam aptæ , præſtant &
optima gregibus armentiſque paſcua . Supra
B Temeſam m. p. quatuor *Vergianum* oppi-
dum eſt , *Rogianum* vulgus vocat primis li-
teris immutatis , *Vergæ* olim dictum . Vetu-
ſtum quidem eſt , ſed an ab Auſoniis , vel
ab Oenotriis conditum ſit , compertum non
habeo . Meminit huius urbis Livius , quam
cum aliis quibuſdam ad Romanos , ut oſten-
di , rediiſſe ſcribit . Vergianus ager frugifer
eſt , fiunt & vina & mella clara . Legitur
manna , fit & ſericum nobile . Texuntur
Vergis panni quales texuntur Murani. Exin
eſt *Marcum* civitas ſedes epiſcopalis , Tempſæ
C ſuffecta : *Argentanum* olim dicta . Quam
cum Vergis aliiſque quibuſdam ad Romanos
rediiſſe Livius tradit. In æde Epiſcopali ſan-
ctorum martyrum Seantoris , Viatoris , & Caſ-
ſiodori , & Dominatæ eorum matris corpora
quieſcunt , qui huius urbis cives fuere. Me-
minit horum Uſuardus in martyrologio ſuo.
Hanc epiſcopalem ſedem Maurolycus Siculus
Meſſenio Archiepiſcopo olim ſubiectam fuiſ-
ſe , inſulsè nimis nugatur . Urbem hanc Fo-
lonum flumen præterfluit , nec longe Malo-
D ſa fluvius alter fluit , qui Folonio miſcetur.
Ager hic uberes fructus refert , fiunt vina,
& olea non vulgaria , & ſericum nobile , le-
gitur manna , exciditur lapis molaris , naſci-
tur ſilex . Extant caſtaneta , & ſilvæ glandi-
feræ ad porcos alendos commodæ , ſunt &
ſilvæ ad domorum tigna & navium fabricam
aptæ , præſtant ubera gregibus pabula ; &
cubilia feris , nec deſunt præclara aucupia.
Sunt & in hoc agro pagi : Cervicatum , Ca-
ſaletum , Mucraſanum , Cavalatum , Cir-
E cejum , Jacobum , Caſalenovum , Martinum
& Dominica . Inde eſt *Fagianum* caſtellum ,
quod Calabrices fluvius torentinis uber præ-
terfluit, qui Sybarim influit . Exuberat Ca-
ſtaneis inſitis , ſunt & ſilvæ ad domorum
tigna , ac reliqua utenſilia & ad navium fa-
bricam aptæ , fit viſci ingens copia , prove-
nit in Fagianenſi agro ingens fragorum co-
pia . Naſcitur lapis phrygius . Oppidani li-
gneis vaſis conficiendis navant operam. Ca-
labrices fluvius Fagianenſem agrum à Mar-
F cenſi diſterminat . Prope Fagianum *Locium*
vicus eſt , in hoc agro Albani populi in tu-
guriolis habitant. Hic gypſum è lapide co-
quitur . Ad mare *Cetrarium* oppidum eſt
edito loco , ſuper ſaxum ſitum mari incum-
bit , quod eiuſdem nominis fluvius adlabi-
tur , *Lampetia* olim dictum , à Lampetia
ſorore Phaethontis condita , cuius meminit
Lycophron , & Polybius libro tertiodecimo,
referente Stephano : à qua gentile Lampe-
tienſis & Lampeticus . Unde Lapeticus ſi-
nus , abeſt à Lampete promontorio m. p. ſex.
Meminit & urbis huius Pomp. Mela , item-
que Plinius ; licet quidam mendosè *Clampe-
tia*

zia legant. Hic navale eſt, ubi naves Triremes A fabricantur. Olei optimi copia, & ficus laudatiſſimæ fiunt, coquitur gypſum è lapide. Naſcitur vitex, & fœniculi marini. A Cetraro ad quartum lapidem *Vardia* caſtellum eſt, montis vertice paululum à mari ſemotum, cum balneis non vulgaribus, à tranſmontanis habitatum. Hi bilingues ſunt, nam ſua, & Latina lingua utuntur. Sed nuper à Tranſpadanis Gallis Lutherana hæreſi infecti, ſui ſceleris pendere pœnas: nam omnes ferè vitam ſuſpendio finierunt. In B hoc agro gypſum naſcitur. Extant & glandiferæ Sylvæ. Nec longe eſt *Fiſcaldum* caſtellum alterum. Ubi ſaccharum fit, & mel, ac vinum non ignobile. Naſcitur, & lapis phrygius. Supra eſt *Hetriculum* oppidum, quod vulgus corruptè *Lataracum* appellat. Quod unà cum aliis quibuſdam ad Romanos rediiſſe, Livius aſtruit. Ager hic frumenti, & aliarum frugum ferax eſt, fiunt vina, ac lina, cannabis, & ſerica, & fructus optimi, ex quibus caſtaneæ ex inſitis arboribus C laudantur, fit & xylon. Naſcitur gypſum & ſilex. Prope eſt Toranum oppidum cum ſpectato temeto. Hanc Dapetiam eſſe arbitror, quam cum aliis multis ad Romanos rediiſſe Livius tradit. Hic figlina opera fiunt. In hoc agro eadem fiunt, quæ in Lataraci agro. Torani agrum Turbidus fluvius à Marci agro diſpeſcit. Nec longe *Regina* oppidum eſt edito loco, *Herinum* olim appellatum, ab Oenotriis conditum: *Herinum*, ait apud Stephanum He- D catæus, *Oenotrorum urbs eſt mediterranea*. Juxta Perditium flumen labitur, & inde Neia fluvius alter fluit. Fit hic optimi olei copia, naſcitur alabaſtrites, & ſulphur, & ſilex, & nitrum, cos aquaria, & olearia, lapis molaris frumentarius, & olearius. Inter legumina maxime laudantur ciceres, provenit Terebinthus. Eſt & ager hic frumenti & aliarum frugum ferax. Quem Finetum flumen à Toranenſi agro diſterminat. Deinde eſt *Montaltum* civitas, *Uffu-* E *gum* olim dictum, quod ſimul cum aliis multis ad Romanos rediiſſe Livius ſcribit, ſedes Epiſcopalis quæ Conſentinæ juncta eſt. Hic nobile emporium in annos ſingulos celebratur. Fit Serici optimi ingens copia. Texuntur panni ſericei, & frondinei. In hoc agro naſcitur alabaſtrites, & lapis molaris frumentarius & olearius, & ſulphur oritur & chalcanthum & plumbum. Juxta Vincentium vicum ſal foſſile naſcitur. Eſt in hoc agro *Xoſtus* vicus. Agrum hunc Manilianus F & Septimius amnes piſculenti irrigant qui Crathi miſcentur. Nunc ad fretum redeundum eſt. Ubi *Paula* oppidum eſt cum fonte nobili, quod ejuſdem nominis fluvius præfluit, divo Franciſco minimorum ordinis fundatore inclytum, *Patyces* olim dictum, ab Oenotriis conditum, ut Stephanus fert, incola Patycita. Eſt à Cetraro m. p. duodecim. Ortus eſt divus Franciſcus, ut de eo, ut par eſt, aliquid dicamus, à partu virgineo anno. M. ccccxv. honeſtis parentib. ac Chriſtianæ fidei cultoribus, haud ſanè ſine futuræ ſuæ ſanctitatis portento. Nam ea nocte & hora, qua conceptus eſt, viſa fuit ſuper parentum domum trabs ignea. Qui duodecimum annum agens cum parentib. Aſiſium Umbriæ urbem religionis gratia divi Franciſci Aſiſini corpus veneraturus petiit. Inde in Calabriam reverſus divino inſtinctu juxta prophetæ dictum: *Ecce elongavi fugiens & manſi in ſolitudine*, patriam amplius ingredi renuit, ſed hominum cœtum conſuetudinemque declinans ſeceſſum delegit. Ubi divino cultui jugiter die, ac nocte impiger verſabatur, jejuniis, vigiliis, obſecrationibus & contemplationibus incumbens. Manſit autem hunc in modum totum quinquennium. Subinde ſimul atque exceſſit ex ephebis undeviginti annum natus, cœnobitas ad eremum, facta ſibi prius à Conſentino antiſtite copia, admittere cœpit. Ac præter cætera, crebris etiam corporis laboribus operam navabat: ita ut nulla vel momenti intercapedo interciperetur, quin & ſibi & aliis frugi plurimum eſſet. Erat nimirum cunctarum virtutum ſpecimen. Eius vultus verum præ ſe numen ferebat. Pedes toto ſuæ vitæ tempore nudos geſſit. Signis plurimis fulſit. Quippe qui pleroſque vita functos ad vitam, lepra aliiſque ulceribus & languorib. confectos ad priſtinam ſecundamque valetudinem revocavit. Luminibus captis viſum, auribus auditum reſtituit. Sæpe ignem nudis pedibus illæſus calcavit, calcariam ardentem; & ruinam minantem nudis pedibus ingreſſus, nudis manibus, ne rueret firmavit, Dæmonibus obſeſſos liberavit. Nec prophetiæ munere caruit: nam divino afflatus ſpiritu pleraque præcinuit. Sæpe plures dies, ac noctes manſit impaſtus. Sanctam quadrageſimam totam abſque cibo potuque tranſegit. Carnes nunquam comedit, quin etiam ſuis Cœnobitis carnibus, ovis, Lactariiſque, infirmitatis tempore excepto, & tum conſulente medico, penitus interdixit. Eius ſanctitatis nomen ad Ludovicum Galliarum regem cum percrebuiſſet, omni poſthabita cunctatione rex ipſum ſumma veneratione ad ſeſe accerſivit. At ille nonniſi Sixti quarti ſummi Præſulis juſſu ad eum acceſſit. Obiit diem ſuum Turone Galliæ, ſenio confectus, unum & nonageſimum annum agens; à natali dominico anno MDVII. quarto Non. Aprilis, Julio ſecundo Pontifice, die vero & hora qua Chriſtus pro humani generis ſalute, paraſceves inquam, & hora nona expiravit, ideſt, more Romano horas à ſolis occaſu præcedentis diei uſque ad occaſum ſequentis numerando, hora vigeſima prima, ut etiam in Evangelii vinea liquet. Sui quidem finis die, quo è vita hac exceſſit, ſuis alumnis Chriſti exemplo quam humiliter pedes lavit, Euchariſtiæque viaticum multis obortis lachrymis ſuſcepit. Qui à Leone decimo poſt Chriſtum natum anno MDXIX. in numerum ſanctorum relatus eſt. Sed de die Romano in Dig. ſcribitur; & de horis Martialis lib. 4. Paulæ clara vina fiunt, & dulce, vernatium dictum, & auſterum, laudantur cepuria. Fiunt & figlina opera, è quibus phialæ & ollæ laudantur. Erat hic palma frugifera; ſed agitata vento corruit. In hoc agro lapis molaris exciditur frumentarius & olearius. Mare hoc

piſcu-

piſculentum eſt, in quo verriculis ingens piſcium copia, necnon & corallium capitur. Poſt Paulam fluvius labitur *Tynnaria* dictus, quod contrà tynnorum captura fieret. Inde Leudus fluvius alter mare influit. A Paula m. p. quatuor *Nicetum* oppidum eſt, edito loco mari incumbens, quod victorem ſignificat. Hic clariſſima vina fiunt dulcia vernacia dicta, & ficus optimæ, laudantur & perſica, & ollaris uva: plerique fructus præcoquuntur, ut Puteolis, ager hic frugifer eſt. In quo etiam lapis molaris eximitur frumentarius & olearius, & cos aquaria. Naſcitur gypſum & ſilex: Fiunt palumborum & aliarum avium aucupia generoſa. Ex hoc oppido fuit Nicolaus divi Franciſci Paulitani ſocius integræ ac ſanctæ vitæ vir. Poſt oppidum Moſa fluvius labitur. Intus eſt *Arintha* oppidum inter duos amnes Emulam & Sordum ab Oenotriis conditum, ut Stephanus refert; diſtat à Niceto m. p. octo. Hic figlina opera pulchra fiunt, & præſertim ollæ coquinariæ & oleariæ. In hoc agro præter cætera ingens cicercularum copia fit, item goſſipium, legitur manna. Naſcuntur cos aquaria, & ſilex & magneſia. Eſt & *Felum* pagus. Dein eſt *Caſtrifrancum* oppidum, edito loco, *Pandoſia* olim dicta, quam Oenotrii condiderunt. Quæ Oenotrorum regia fuit, quam Acheron amnis, quem *Capanianum* vocant, præterfluit: à quo, ait Plinius, oppidani Acherontini. De qua Strabo lib. 5. ita ſcribit: *Supra Conſentiam paululum Pandoſia eſt, validum propugnaculum, ubi Moloſſorum rex Alexander trucidatus eſt. Dodonæo deceptus oraculo, Acherontem atque Pandoſiam cavere jubente, cum ſimilis appellationis loca in Theſprotio monſtrentur agro. Trivertex autem ipſum eſt propugnaculum, cui Acheron amnis præterfluit. Aliud inſuper fraudavit oraculum. Pandoſia perdes populum quandoque trivertex. Credidit enim hoſtium, non ſuorum cladem oſtentari.* Oenotrorum quoque regum regiam fuiſſe Pandoſiam memoriæ proditum eſt. Fuit Alexander a Tarentinis in Italiam accitus, quò ipſis adverſus Brettios opem ferret, nam Tarentini per ſe Brettiorum potentiæ reſiſtere non valebant. De qua re Juſtinus lib. 12. ex Trogo Pompejo infit: *Alexander rex Epiri in Italiam à Tarentinis auxilia adverſus Brettios precantibus ſolicitatus, ita cupide profectus fuerat, ut in diviſione orbis terrarum Alexandro Olympiadis ſororis ſuæ filio oriens, & ſibi occidens ſorte contigiſſet, non minorem rerum materiam in Italia, Aphrica, Siciliaque, quam ille in Aſia & Perſis habiturus. Huc accedebat, ut ſicut Alexandro magno Delphica oracula inſidias in Macedonia, ita huic reſponſum Dodonæi* Jovis *urbem Pandoſiam, amnemque Acherontem prædixerat, quæ utraque cum in Epiro eſſent, ignarus eadem & in Italia eſſe, ad declinanda fatorum pericula, peregrinam militiam cupidus elegerat. Geſſit cum Brettiis bellum: ſed juxta urbem Pandoſiam & flumen Acheronta, non prius fatalis loci cognito nomine quam occideret, interficitur. Morienſque non in patria fuiſſe ſibi periculoſam mortem, propter quam patriam fugerat. Corpus ejus Thurii publicè redemptum ſepultu-*

A *ræ tradiderunt.* Id idem Livius ab urbe condita lib. 8. ſcribit. Hanc urbem aliquando Lucanorum fuiſſe Theopompus apud Plinium tradit. Signabant Pandoſii in denario Apollinem, & ex poſtico tripodem. Hic ingens ſerici copia fit. Naſcitur in hoc agro gypſum, & ſilex. Non longe *Cyterium* oppidum eſt, quod literis immutatis *Cyriſanum* vulgus appellat, ob Oenotriis conditum: *Cyterium*, ait apud Stephanum Hecatæus, *Oenotrorum urbs eſt mediterranea, à* B *qua oppidani Cyterini.* Situm eſt edito loco in radicibus Appennini, cui mons ſublimis imminet *Cacucius* ab alto cacumine dictus, nobilibus ac ſalubribus herbis oppletus. In hoc monte bolum naſcitur haud ignobile, & fragarum copia ingens. Inde eſt *Conſentia* civitas nobilis, divitiis pollens, & vetuſtiſſima, inter Crathim & Baſentum amnes, ab Auſoniis, aut certe ab Oenotriis condita. Nam ut dixi, ante Oenotrii & Peucentii in Calabriam adventum, Aſchenazi poſteri Au- C ſones ſive Auſonii à Græcis dicti, univerſam regionem, urbes in ea rarè tamen condentes, incoluerunt. Inde Oenotrii advenæ urbes in ea crebras extruxerunt. Poſt vero Trojanum excidium, præter alios Græcos, Phocenſes & Phyloctetes multas urbes in ea condiderunt. Eſt Conſentia declivi loca ſita Septentrionem ſpectans, atque à Niceto ideſt Tyrrheno mari m. p. duodecim diſtans. Ab urbe ad orientiale uſque fretum vallis eſt amœniſſima ad x. l. m. p. longitudine, Crathi flu- D vio nobili, & piſculento, de quo alibi plura, aliiſque plurimis fluviis, qui Crathi miſcentur irrigata; ac crebris oppidis in ſpeculis collibuſque ſitis ac villis undique cincta. Nam parte læva ſunt Domanicum, Menecina, Caroleum, Pandoſia, Arintha, Monſaltum, Regina, Lataracum, Toranum, Marcum, Rogianum, Fagianum, Tarſia, Terranova, & Albanorum vici complures. Parte vero dextra ſunt Caſtionum, Lucii, Roſæ, Acra, Beſidiæ, Terranova, & itidem E Albanorum vici frequentes. Quæ vallis rerum omnium ubertate referta eſt, nam frumenti & alicubi vel ſiliginis & aliarum frugum ferax eſt. Fiunt omnis generis fructus optimi, in quibus caſtaneæ laudantur, non quæ ex nativis, ſed ex inſitis caſtaneis proveniunt, unde & inſertas caſtaneas vulgus appellat. Fiunt item hortenſia non vulgaria, ac vina, olea, mella, lina, cannabis, goſſipium, ſeſama clara, legitur paſſim manna. Extant & læta pabula, atque in planis F aucupia, in montibus venationes perpulchræ fiunt. Sunt & ſylvæ glandiferæ, & ſylveſtres. Fluvii omnes, quibus planicies hæc ex utraque parte irrigatur, piſcoſi ſunt, in quibus, præter cæteros piſces, torentinæ capiuntur. Cingitur & utrinque Conſentia ditioni ſuæ ſubjectis crebris caſtellis, de quibus mox. Eſt Conſentia ſedes Archiepiſcopalis cui *Montaltina* ſedes adjuncta eſt. Quam unam ex antiquioribus Eccleſiis regni Siciliæ eſſe, Innocentius Papa hujus nominis tertius ad Conſentinum Epiſcopum ſcribens, aſſerit: cujus conſuetudines quod ſacris canonibus non contrariantur, immutari nolit. De qua Joannes Joachimus Abbas ſuper Eſaiam inquit: *Li-*

cet

cet opprimi habeat in futurum eccleſia Conſentina, quæ cum Jezrael Carmelo, tertio Regum, vicina concordat in ſpiritu: ad eam tamen ac ſi ad alteram Bethlehem angelus ſani conſilii dirigetur. Qui filios ejus ad interiora ſolitudinis transferat, & ſeculares Aegyptios tyrannorum furiis derelinquat. Julianus Epiſcopus Conſentinus interfuit Synodo Conſtantinopolitanæ ſextæ, quæ ſub Agathone Papa celebrata eſt. In æde Epiſcopali multorum ſanctorum fruſta aſſervantur. Sunt enim calvitium Gregorii Nazian. Brachium Martini Epiſcopi, Brachium Hippolyti, & brachium Bernardi Abbatis, tibiæ beati Hieronymi, fruſtum crucis dominicæ, & crucis Andreæ Apoſtoli, pollex Rhodos, qui fuit unus ex LXXII. diſcipulis. Eſt & arbuſcula & arcula cum fruſtis oſſeis multorum ſanctorum. Item in ara maxima recondita ſunt fruſta crucis dominicæ, veſtis beatæ Mariæ Virg. & manna Joannis Evang. baculi Pauli Apoſtoli: fruſta Annæ, Simeonis Juſti, Marci & Lucæ Evangeliſtarum, Stephani Prot. Dionyſii Areopagitæ, Xiſti, Cornelii, Sylveſtri, & Damaſi Rom. Pont. Blaſii, Laurentii, Anaſtaſii, Priſcæ, Martini, Nicolai, Hilarii, Baſilii, Malachiæ, Mariæ Magd. Teclæ, Sabinæ, Agathæ, Luciæ, Euphemiæ, & Samaritanæ, cum qua locutus eſt Dominus. In ara à parte merid. ſunt fruſta Joannis Bapt., Zachariæ patris ejus, Joſephi ab Arimathia, Eufratæ, qui fuit unus ex lxxii. diſcipulis, Fabiani Papæ, Donati, Gervaſii, Protaſij, Sebaſtiani, Luciani, Juliani, Bonifacij, Pantaleonis, Coſmæ, Euſtachij, Marcelliani, Antonij Abbatis, Macarij Abbatis, Conſtitii & Juſtinæ. In ara à parte Aquilonari beato Petro & aliis Apoſtolis dicata, recondita ſunt fruſta crucis dominicæ, pars crinium Petri Apoſtoli, fruſta Pauli, Andreæ, Jacobi, Philippi, Matthæi, Matthiæ, & Bartholomæi Apoſtolorum: Clementis & Bonifacii Rom. Pont. pars crinium Gregorii Papæ, fruſta Joannis Chryſoſt. Cameſini, & Cataldi Epiſcoporum, Rhodos, Nerei, Achillei, Mercurii, Chriſtophori, Georgij, Dariæ, Vitaliani, Helenæ Auguſtæ, Cæſarii, Cyriaci, Tiburtii, Pancratii, Luciæ, Geminiani, Primi & Feliciani, Felicitatis, Luciæ, & Agnetis. In templo minorum beati Joannis ejuſdem ordinis cœnobitæ corpus quieſcit. Fuit Conſentia, ait Strabo, Brettiorum Metropolis, quam Annibal, capta Petelia expugnavit, quæ ante annum cum aliis multis circumvicinis urbibus in fidem P. R. rediit, ut ſcribit Livius. Eſt Romæ ſtatua qua Conſentini Julium Agrium donarunt. In cujus Superiori parte hi verſus dimidiati extant. *Julii Arciani V. C.* & in l. In baſe vero ſtatuæ: *Julio Agrio Tarrutenio Marciano V. C.* & in l. *Nobilitate. juſticia. clementia. Conſpicuo. & à primo ætatis flore. Probato. Quæſt. candidato Proconſuli Siciliæ, Proconſ. Orient. Legato ampliſſimi ordinis terr. Urbi, judici ſacrarum cognitio. Item ob egregia ejus in Sena. Quod illis ſummus in cujus loc. Per annos triginta ſententia. Vetuſtate prælucet, eique ea, honeſta ſeu juſta conſen. Nobiliſſimus ordo Conſen. Statuam merita ejus perpetua ætate primus agens cum ſuis.* In Baſenti alveo ſepultus eſt Alaricus Gothorum rex, qui Radagiſo fuerat ſuffectus. Ait enim Jornandes eo in libro quem de rebus Geticis ſcripſit: *Alaricus ſubito immatura morte præventus rebus exceſſit humanis. Quem Geti nimia dilectione lugentes, Baſentum amnem juxta Conſentiam civitatem de alveo ſuo derivant. Nam hic fluvius à pede montis juxta urbem dilapſus fluit unda ſalutifera. Huius ergo in medio alveo collecto captivorum agmine, ſepulturæ locum effodiunt, in cuius foveæ gremio Alaricum cum multis opibus obruunt, rurſuſque aquas in ſuum alveum reducentes, ne à quoquam quandoque locus cognoſceretur, foſſores omnes interimunt.* Idipſum ſcribit Paulus Diaconus. Apud Baſentum quoque Otho Federicus Cæſar à Baſilio Conſtantinopolitano rege ſuperatus, ſcapham conſcendens ſalutem ſibi fuga quæſivit. Afrorum rex quidam, qui magnam Calabriæ partem occupaverat, dum Conſentiam oppugnat, fulminis ictu divinitus in ipſa oppugnatione interiit. Fuit Conſentia depopulata & combuſta ab Agarenis, anno a partu virgineo Dcccclxx. Joanne xii. Pontifice. Hic nobile emporium quoto quoque anno celebratur, fiunt opera figlina, & præter reliqua ferramenta, cultri fiunt. Atque, quòd civitas in umbilico ferè Calabriæ ſit, & rerum ubertate polleat, regionis præſes reſidet. In Conſentino agro, ait Varro rei Ruſt. libro 1. pomus bifera erat: quam tamen Plinius libro 15. triferam fuiſſe dicit. Naſcitur in hoc agro vinum bonitate mirificum, cujus meminit libro 14. illud inter præclara Auſoniæ, ideſt, Calabriæ vina enumerans. Ubi ſic ſcribit: *Verum & longinquiora Italiæ ab Auſonio mari non carent gloria Serviciana, & Conſentiæ genita, & Tempſæ, ac Balbiæ, Lucanaque, antecedentibus Thurinis. Omnium vero eorum maxime illuſtrata Meſſallæ potu ac ſalute Lagaritana, non procul à Grumento naſcentia.* Laudantur præter cætera hortenſia & Conſentinæ intubi ſativæ, & braſſicæ. Fit & coriandrum & fœnogræcum. Et Caſtaneæ, quas inſertas vocant, quòd ex inſitis caſtaneis fient: ſunt enim craſſæ & oblongæ. Secundum Conſentinam arcem, quæ imminet urbi, aurum & argentum & plumbum naſci fertur, Fiunt opera figlina. Sunt in Conſentino agro ſylvæ glandiferæ ad porcos alendos opportunæ. Eſt & in hoc agro Sila Sylva, pice terebinthina nobilis. De qua Strabo lib. ſexto ſic ſcribit: *Eſt ſylva picis ferax optimæ, Brettiana dicta, proceris arboribus, & aquis recentibus referta ad LXXXVII. longitudinis.* Meminit & Silæ Maro lib. XII. quam vocat ingentem, & pulchrorum taurorum armentis frequentem eſſe oſtendit. Meminit & Salluſtius de fugitivis loquens. Hanc inter nemora Vibius ponit. Eſt & crebris & iis piſculentis fluviis oppleta, quorum torentinæ laudatiſſimæ ſunt. Arborum mira eſt frequentia ac varietas: nam alicubi pinaſtri frequentes tantum naſcuntur, alicubi tedæ crebræ: alibi aliud arborum genus. Atque ita tam vaſta Sylva arborum varietate diſtincta eſt, ut id naturæ opus mortalium ſolertia diſtributum videatur. Eſt & Sylva hæc venationi & pabulis mirifice accommodata,

in

In loco *Miliano* dicto ſal foſſile , in loco , [A] cui *Machia germana* nomen eſt , aurum & plumbum ; in *Collenigro* dicto lapidem moralem naſci ferunt. Naſcitur & in Sila hac frutex rubo minori ſimilis fructus ferens ſimiles fragis, paulo minores ; guſtu ſuaves, fraboſos vocant. Naſcitur & arbor, cacomalum vocant , fructus ferens ſimiles prunis , colore electri. De huius Sylvæ pice meminit Columella libro XIII. & Vegetius ſæpe libro 4. Veterinariæ, & Scribonius Largus medicus, qui Tiberii principatu fuit. [B] Celebratur & hæc pix à multis medicis. Dioſcorides enim libro primo eam commendans ait: *Pix privatim ſicca vel ſpiſſa probatur , quæ pura pinguis que eſt , odorata , reſinoſa & leviter rutila , talis Lycia & Brettia eſt : conjuncta eſt ſimul picis & reſinæ natura* . Meminit & Galenus Antidotorum libro ſecundo in emplaſtro Menippi , & libro tertio de copia medicamentorum , & de compoſitione pharmacorum libro octavo , & alibi ſæpe. Item Paulus Ægineta in tertio libro de arte [C] medendi , & Aetius libro XV. Plinius etiam libro quartodecimo eam impendio commendans, ait enim . *Pix in Italia ad vaſa vino condendo maximè probatur Brettia , fit è picea reſina*. Et rurſus : *Picis duo genera ſpiſſum & liquidum : ſpiſſarum utiliſſima medicinæ eſt Brettia , quoniam pinguiſſima utraſque præbet utilitates* . Et libro XV. Picinum oleum laudans, docenſque quomodo fit, inquit : *Oleum in Italia fictitium picinum dictum fuit , cum conquitur , velleribus* [D] *ſupra halitum eius expanſis atque expreſſis , probatum maxime è Brettia reſina, eſt enim pinguiſſima & reſinoſiſſima* . Ex hac urbe fuit Theolophorus presbyter & eremita vir non mediocriter doctus, & ſanctimonia præditus. Qui ſacris initiatus hominum conſuetudinem declinans , eremum petiit , ubi dieque noctuque Deo famulabatur . Hic res futuras noſſe percupiens, apud Thebas Calabriæ urbem nunc Lucii dictam, admodum ſupplex & mœrens jugis orationibus & lachrymis die [E] ac nocte, nec non & jejuniis Deum precabatur , quo mala Eccleſiæ imminentia ſibi revelare dignaretur. Vix tandem à virgineo partu anne MCCCLVI. diſuculo Reſurrectionis dominicæ, ei leviter dormienti Angelus Domini virginei vultus, altitudinis cubitorum duorum , duabus longe nitentibus alis ornatus, candida talarique veſte amictus, apparuit. Atque ipſum dulcib. alloquens verbis, quæ jamdudum ſcire concupiverat, ſibi aperuit . Invenit etiam apud Thebas inter [F] cætera , libellos Cyrilli , & Joannis Joachimi , & Lucæ præſulis Conſentini hiſtorias. Edidit de ſtatu Eccleſiæ & tribulationibus futuris librum . Obiit ſenio confectus . Hic Lucas monachus fuit , & Joannis Joachimi alumnus, qui ob morum probitatem & vitæ ſanctitatem in Archiepiſcopum Conſentinum electus fuit . Scripſit quædam de Joachimo magiſtro ſuo , & hiſtorias à natali domini uſque ad annum MCCXVI. Fuit & ex Conſentina civitate Janus Parrhaſius præſtanti ingenio , ac judicio vir, & flagranti ſtudio, ac doctrina longe præditus , poeta idemque orator . Latina Græcave lingua ſane quam eruditus, nulli ſui ſeculi ſecundus . Mediolani bonas litteras publicè eſt profeſſus, tanta facundia & doctrina , ut Trivultius ſexagenarius ac ſummæ dignitatis vir inter frequentem juventutis catervam conſpiceretur, Inde Leone decimo Rom. Pont. conducente venit in urbem , profeſſus eſt in ea publicè bonas literas . Duxit uxorem Demetrii Chalcondylis filiam , qua felici cognatione & ſocer & gener utriuſque linguæ imperium tenuerunt . Edidit commentarios in Claudianum , & in Naſonis Ibin recondita eruditione refertiſſimos . Scripſit & in Poeticam Horatii, & libellum de arte dicendi , & in Epiſtolas Ciceronis ad Atticum . Edidit & fragmenta quædam fortaſſe Linguæ latinæ aut artis grammaticæ , cuius rei meminit Aldus Manutius libro quarto inſt. gram. Ait enim ; *In fragmentis illis antiquis ſine nomine , quæ Janus Parrhaſius homo utriuſque linguæ doctiſſimus , cum Mediolani publicè bonas literas profiteretur , edidit.* Noviſſimè autem in manibus erat penè abſolutum volumen de rebus abſtruſis per Epiſtolam quæſitis Valgium Ruffum æmulatus , quod quinque & viginti libros continebat . Scripſit & ſuper Epiſtolas Ovidii , & in primam Epiſtolam commeminit de opere per Epiſtolas , ubi ait: *Copioſius & diſtinctius oſtendam in eo opere, cui nomen feci de rebus per Epiſtolam quæſitis* . Nunc autem , quia plerique alieno ingenio ac labore , & eruditorum nomen induunt , & magnum quæſtum faciunt, quædam Parrhaſii opera ſub aliorum nomine leguntur , tempore , & nominibus , ad quos ſcribebat, & fortaſſe phraſi quoque quo magis furtum lateat, immutatis: Id quod Carolus Jardinus eius alumnus præſagiens ſemper querebatur . Jam certe commentarii in Ciceronis Epiſtolas ad Atticum in Siripandi , & inde ab eo in Pauli Manutii manus cum pervenerint , ſub eius nomine leguntur. Et quidem vel ipſe aliquando mecum loquens , ſe eos à Siripando habuiſſe faſſus eſt. Fuit & ex Conſentina urbe Petrus Paulus Pariſius Pontificio & Cæſareo jure conſultiſſimus, qui Patavii & Bononiæ plures annos frequente juvenum cœtu publice Romanum jus eſt profeſſus . Inde à Paulo Rom. Pont. huius nominis tertio Romanæ Eccleſiæ Cardinalium ordini eſt additus . Opus ingens & præclarum civilis juris conſilia continens edidit . Fuit & Antonius Thileſius vir impensè eruditus . Edidit librum de coloribus, & coronis , & librum elegiarum , & tragœdiam , quæ inſcribitur imber aureus . Vivit modo Bernardinus eius ex fratre nepos , Græca lingua eruditus & philoſophus , ſcripſit de principiis naturæ libros duos . Fuit & Coriolonus Martiranus Marci urbis , de qua dudum dixi , antiſtes ſpectatæ virtutis vir, utraque lingua ſatis eruditus . Scripſit tragœdias , Medea , Electra , Hippolitus , Bacchæ , Pheniſsæ , Cyclops , Prometheus , Plutus , Nubes , Odyſſeæ libros VII. Batrachomyomachia , Argonautica , Epiſtolarum librum unum , & alia quædam , quæ nondum ſunt impreſſa . Fuit & Joannes Antonius Pandoſius Campaniæ Epiſcopus . Scripſit de prædeſtinatione , & gratia , de arbitrio , & operibus,

bus, de vera Chriſti carne & ſanguine : de cœna Domini. Vivit modo Joannes Thomas ejus ex fratre nepos: qui ſcripſit de ſpeculo comburente libros duos, de practica arithmetica, & geometrica demonſtrativa librum 1. de Mechanica librum 1. Archimedis omnia opera explicavit. Fuit & Joannes Baptiſta Amicius. Qui juxta Peripateticorum placita cœleſtium corporum motus deſcripſit, nullis uſus eccentricis aut epicyclis, res ab antiquiſſimis Philoſophis & mathematicis tot ſecula fruſtra tentata. Et ni immatura morte fuiſſet præventus, aggreſſus eſſet majora. Egit diem ſupremum annum natus vigeſimum ſeptimum. Sunt in Conſentino agro pagi circiter centum, quorum plerique ſunt oppidis magnitudine pares. Omnes autem in viginti duas præturas, ſive XXII. corpora diſtincti. Horum primum eſt *Caſtionum* non longe ab Crathi amne colle atque natura egregie munitum, amœno loco ſitum. Non longe ab urbe Arenthum flumen labitur, qui Crathi miſcetur. Ager hic frugibus, oleribus, & varii generis fructibus fœcundus eſt: affluit oleo & vino, fit & ſericum optimum, & legitur manna, Oppidum clarius reddidere duo Cæſarii, pater & filius, Joannes Antonius, & Joannes Paulus: ambo ingenio & doctrina clari. Quorum ille grammaticæ inſtitutionis rudimenta, & notationes in Livium edidit, & quatuor millia carminum. Reddidit Plutarchi opuſculum de immoderata verecundia Latinè. Hic vero utraque lingua eruditus, nunc Romæ Latinas literas publicè profitetur. Scripſit in primum librum odarum Horatii, ſcripſit & poemata. Non longe ab oppido Arenthum flumen labitur. *Sapanum* beato Franciſco venerandum. Fuit hic Sanctæ vitæ vir, militavit Chriſto ſub habitu Eremitarum divi Auguſtini, ejus corpus Suberati jacet. *Lapanum*, *Rubetum*, *Cœlicum* Joanne Joachimo Abbate glorioſum, & prope *Jovinum* flumen torentinis uber fluit; ſecundum quod aurum & ferrum naſci ferunt. Fuit Joannes Joachimus Abbas Mauri Tabellionis & Geminæ filius. Qui non ſine futuræ ſanctitatis portento conceptus fuit. Siquidem matri, cum Joachimum concepiſſet, juvenis quidam forma decorus, & lineis candidis veſtibus amictus per quietem apparuit, eique dixit: Puerum concepiſti, quem cum pepereris, ſi ipſum vivere cupis, ante ſeptennium baptiſmatis fonte lavari ne ſinas. Eo v. nato patri ſuper aram divi Michaelis Archangeli, quod ſacellum non longe à domo ſua aberat, puerum aſpicere videbatur, cujus vertex templi tectum tangeret, & chorum aſtantem albis veſtibus indutum alta voce concinnentem, Puer natus eſt nobis alleluja, & filius datus eſt nobis alleluja. Elapſo ſeptennio cum pater diem baptiſmatis ſtatuiſſet, mater graviter ægrotare cœpit, eoque morbo deceſſit. Atque tribus aliis annis defluxis, decimo anno non ſine myſterio puer baptizatus eſt, & uſque ad quartumdecimum grammaticæ operam dedit. Atque non multo poſt Hieruſalem religionis gratia perrexit, quo itinere inopes quoſdam ſumptibus aluit. Et monachalem habitum albi coloris & aſperum ſumpſit. Cumque de-

A ſerta quædam loca eſſet ingreſſus nimia ſiti confectus, mori veritus ſabulo ſe obruit, ne inſepultus feris cibus foret, ac dum ſcripturarum intelligentiam meditatur, ſopore corripitur. Et ecce olei flumen, & juxta hominem ſtantem cernere, ſibique dicentem: bibe de hoc flumine, eique ad ſatietatem bibere videbatur. Cumque evigilaſſet totius divinæ ſcripturæ intelligentia illi patuit. In monte, in quo CHRISTUS ſe transfiguravit, in ciſterna quadam veteri totam qua- B drageſimam vigiliis, obſecrationibus, jejuniis, hymnis & pſalmis vacans tranſegit. Nocte vero reſurrectionis dominicæ ingens illi claritatis ſplendor apparuit. Atque ita cœleſti numine afflatus eſt, ut utriuſque teſtamenti concordiam, omneſque difficultates & involucra intelligeret. Quare totum ſe divinis lectionibus dedit; triaque opera tum cœpit, concordiam duorum teſtamentorum, expoſitionem in Apocalypſim, & Pſalterium decem chordarum. Ex Hieroſolimis in Sici- C liam conceſſit, ubi in quadam ſpecu latitans jejuniis, & orationibus vacabat & die Mercurii, Veneris & Saturni nil prorſus guſtabat. Poſtea in Calabriam tranſmiſit: & ſacris initiatus monaſterii Coratii abbas eligitur. In ejus vita nulla erat intercapedo laboris, ſemper enim aut orabat, aut legebat, aut ſcribebat, ſicque pernoctabat aſſiduè. Orabat flexis genibus, manibus & oculis in cœlum erectis, vultu alacri angelicum præ ſe ferens vultum, ac ſi Chriſtum D præſentem alloqueretur. Quotidie altaris ſacra peragebat, ac perſæpe lachrymabatur. In monaſterio, cui nomen eſt Petralata totam quadragenam dominicis diebus exceptis panem tantum & aquam guſtabat potius, quam edebat. Claruit multis miraculis. Scripſit libros quinque concordiæ utriuſque teſtamenti, quod pridem, ut dixi, inchoavit, adhortante eum Lucio Papa hujus nominis tertio, & inde Urbano & Clemente jubentibus, ut in epiſtola ipſius Clementis ad il- E lum directa videre licet. In quibus de quinque ſigillis agens eximia & arcana myſteria enodavit: & in quinto nonnulla Danielis, & aliorum Prophetarum capita dilucidavit. Expoſitionem quoque Apocalypſis octo partium titulis inſignitum dictorum Pontificum juſſu lucubravit: Item pſalterium decem chordarum tribus voluminibus diſtinctum exaravit, quorum primum dedicavit Deo Patri, ſecundum Filio, tertium Spiritu Sancto. Quod opus die Pentecoſtes, ut ipſe dicit, inchoa- F vit, ſcripſit & in Evangelium Joannis, & contra Judæos, & ſuper Merlinum, & in Cyrilli revelationem, & librum de flore nuncupatum de ſummis pontificibus, & librum de conſolatione, & ſententiarum volumen egregium, & in Herithream. Item Henrici ſexti Cæſaris rogatu anno à Chriſto nato M. CLXXXXVII. ad eundem, ut ipſemet ſuper Hieremiam fert, in Eſajam, & in nonnulla capita Naum, Abacuch, Zachariæ, & Malachiæ prophetarum. Scripſit & in Hieremiam, in quibus ſe ſpiritum prophetiæ habuiſſe manifeſtum eſt. Pleraque enim eſt vaticinatus, quorum multa adimpleta ſunt, cætera adimplenda ſuperſunt.

Nam

Nam & Græciam ob in Romanam eccleſiam perfidiam gentibus dandam, & prædicatorum, ac minorum ordines initiatores mox futuros, quinetiam in januis eccleſiæ eſſe prædixit. Et quidem cum hæc præſagivit, ipſi in mundo erant, ſed qui futuri eſſent ignoti: ordines autem initiarunt paucis poſt annis quàm ille prædixerat, utpote divus Dominicus tribus, divus Franciſcus novem. Quos vel Venetiis in divi Marci delubro, quod Salomonis templi inſtar fieri curavit, effingi fecit. In cuius pavimento, parietibuſque, ac fornicibus, teſtudinibuſque ſimulacra alia pleraque effigiata emblemate, vermiculatoque opere futura portendentia, quæ in dies exitus comprobat, formari atque effingi fecit. Efflavit animam in monaſterii Floris loco, qui canalis dicitur, cœnobitis ſuis benedicens. Eius corpus poſtea in monaſterium Florenſe translatum eſt. Ex cœnobitis eius, qui ipſo vivente ſanctitate floruerunt, hi ſunt, Peregrinus, & eius frater Bonatius, quibus futuram & proximam tribulationem revelavit. Lucas ejus ſcriba, qui poſtea Epiſcopus Conſentinus fuit, Gerardus Abbas, Joannes & Nicolaus, quorum alter Abbas Monaſterii Coratii fuit, alter iſtius vices gerebat: item Matthæus, qui poſt Joachimum Abbas Floriacenſis fuit, & poſtea Gerentinus Epiſcopus, Rogerius Diaconus Eccleſiæ Severinatis, Petrus, & Nicolaus. Qui omnes ſanctæ vitæ viri extiterunt. De Abbate autem ipſo Joachimo Guilelmus Pariſienſis in libro de virtutibus ſic dicit: *Debes ſcire, quia donum intellectus tantæ claritatis eſt & acuminis in quibuſdam, ut valde aſſimuletur ſpiritui prophetiæ, qualem crediderunt nonnulli fuiſſe in Abbate* Joachimo. *Et ipſemet de ſeipſo dixiſſe dicitur, quia non erat ei datus ſpiritus prophetiæ, ſed ſpiritus intelligentiæ.* Si quis autem reſpexerit libros eius, quos ſcripſit ſuper Apocalypſim, & ſuper concordiam duorum teſtamentorum, mirabitur donum intellectus in eo: verum in libris ſuper prophetas liquet fuiſſe in eo ſpiritum prophetiæ. Licet quidam divinarum literarum ignari negent ipſum fuiſſe prophetam, quòd Chriſtus Apoſtolis dixerit: *Non eſt veſtrum noſſe tempora, vel momenta*: & alibi, *omnes Prophetæ & lex uſque ad Joannem prophetaverunt*. Quod utique de primo Chriſti adventu intelligendum eſt, ut Hieronymus in Matth. & in Amos, & Joan. Chryſoſt. & Athan. in ſecundam Epiſt. Pauli ad Cor. & Aug. contra Fauſtum aſſerunt. Jam vero in eccleſia, quæ erat Antiochiæ, prophetas fuiſſe Lucas in actibus Apoſtolorum ſcribit. Et Agabus, & quatuor Philippi filiæ, & Corinthii, & Apoſtoli ipſi prophetaverunt, ut paſſim in Epiſtolis Pauli videre licet. Et Juſtinus Philoſophus & martyr apud Euſebium Eccleſiaſticæ hiſtoriæ libro quarto, uſque ad tempora ſua prophetiæ gratiam in Eccleſiis floruiſſe ait. Quid multis opus eſt verbis? Cum Joel Apoſtolos, alioſque in eccleſia prophetaturos prædixerit, ut Petrus in Actibus Apoſtolorum dicit, & Chriſtus ſe ad Judæos, inter cæteros, prophetas etiam miſſurum ab ipſis in Synagogis ſuis occidendos dicit. *Nam,* ait Amos, *non faciet dominus Deus verbum niſi revelaverit ſecretum ſuum ad ſervos ſuos prophetas*. Cur autem Deus ſecreta ſua ſervis ſuis revelat, & quare non neceſſe eſt omnia fieri, quæ dicit, qui ſcire cupit, legat Hieronymum in Jonam, & in Ezechielem. Alii quidam Joachimum uti hæreticum calumniantur, quòd Innocentius tertius libellum quendam Joachimi nomine, hoc eſt, iniuſtam adverſus Petrum Lombardum reprehenſionem in concilio damnarit. Cum ipſe, in epiſtola, quam propria manu exaravit ſimpliciter & humiliter fatetur, ſe eam fidem tenere, quam Romana tenet eccleſia, jubetque cuncta ſua opera compoſita & componenda ſummo Pontifici aſſignari, quæ ipſemet morte fortaſſe præventus offerre non valeret, Apoſtolicæ ſedis judicio approbanda & corrigenda. Idipſum Innocentius ipſe in decretali illa aſſerit. Extat in bibliotheca Vaticana epiſtola Honorii tertii Rom. pont. ad epiſcopum Lucan. in favore Joachimi adverſus obtrectatores, quæ hæc eſt: *Ad audientiam noſtram noveritis perveniſſe, quòd cum abbatem & monachos ordinis Floris de crimine hæreticæ pravitatis infamas, & à tuis permittis ſubditis infamari, ſumens occaſionem ex eo, quòd felicis memoriæ Innocentius Papa prædeceſſor noſter libellum ſive tractatum, quem abbas Joachimus ejuſdem ordinis inſtitutor edidit contra magiſtrum Petrum Lombardum de unitate, ſeu eſſentia Trinitatis, generali approbante concilio damnavit. Cum igitur idem prædeceſſor noſter in ſententia prædictæ damnationis expreſſerit, quod per hoc Florenſi monaſterio nolebat aliquatenus derogari, quoniam in eo & regularis eſt inſtitutio, & obſervantia ſingularis, idemque Joachimus omnia ſcripta ſua ipſi prædeceſſori noſtro aſſignari mandaret Apoſtolicæ ſedis approbanda judicio, vel etiam corrigenda, dictans epiſtolam, cui propria manu ſubſcripſit, in qua firmiter confitetur ſe illam fidem tenere, quam Romana tenet eccleſia, quæ diſponente Deo mater eſt cunctorum fidelium & magiſtra: Fraternitati tuæ per apoſtolica ſcripta mandamus, atque præcipimus, quatenus fratres ordinis ſupradicti ſuper hæreſeos crimine nec ipſe infamare præſumas, nec à ſubditis tuis permittas, ſeu aliquatenus diſſimules infamari. Datum Romæ apud Sanctum Petrum IV. Nonas Decembris pontificatus noſtri anno primo.* Poſt Cælicum, *Spatianum* eſt, cum fonte nobili, hic marmor effoditur. Inde eſt *Spatianum* iterum, ubi aurum & ferrum naſci dicitur: ex huius corporis vico quopiam, cui *Caſula* nomen eſt, fuit Antoninus Ponta utraque lingua eruditus. *Pedatium*, hic etiam aurum naſci fertur; nec longe Cardonum flumen auriferum labitur, quod cadit in Crathim, torentinis aureis maculis ſparſis fœcundum. Ex huius corporis vico quodam, qui *Serra* dicitur, fuit Joannes Craſſus utraque lingua ſatis eruditus, poeta & orator clarus, ingenii acumine & memoriæ tenacitate pollens, fuit & accumulatæ virtutis vir. Inde eſt *Petrafictà*, & juxta Iſpica fluvius labitur. Hic plumbum & chalcanthum & ſal foſſile naſcuntur. *Aprilanum*, ſecundum quod Crathis fluvius oritur. Hic præter alia ferramen-

menta, cultri fiunt nobiles, & ſclopi machinulæ. *Filinum*, *Magonum*, *Rublanum*, & juxta Sabatum flumen labitur, incolæ bovina coria, & ſoleas optime concinnunt. Fiunt & hic ſalſamenta optima ut farcimina, pernæ, petaſoneſque. Ex huius corporis vico *Ferveto* dicto, fuit Nicolaus utraque lingua eruditus, & bonis moribus præditus. Scripſit librum de rebus ſacris, & Sylvarum libros quatuor conqueſtionis Italiæ, heroico carmine librum. *Carpacianum*, *Syllanum*, cuius incolæ pectinibus conficiendis & lanificio plurimum vacant. Nam & aula, & tapetia, & ſitarchas texunt, & lodices, quas quòd alicubi ex caprina lana fiant, capritas vocant. *Altilia*. Nec longe *Crepiſitum* vicus eſt, ubi ſpecularis lapis naſcitur. *Maletum*, ex quo fuit Carolus Jardinus Parrhaſii alumnus, acerrimi ingenii vir, Romanæ facundiæ haud inglorius, Græca quoque lingua apprimè eruditus. Sed enim in literarum ocio ſe mirum in modum accinxit. Romæ bonas literas publice eſt profeſſus. Rebus exceſſit humanis juvenis admodum. *Paternum* cum emporio annuo. Incolæ hircinis, vervecinisque & ovinis pellib. aptandis dant operam. *Depinianum*, cuius incolæ æreis vaſis conficiendis navant operam. Nam & lebetes, & ahena, & ſartagines & pelves & cacabos, & alia ejuſmodi vaſa optime conficiunt. *Theſſanum*, *Donitium*, hic chalcanthum naſcitur, & prope Album flumen labitur. Per omnia autem loca hæc generoſa vina fiunt, & præſertim Rublani. Fiunt & lina nobilia eius generis, quæ femina vocant. Extant & in Conſentino agro pulchra boum armenta. Supra Conſentiam *Menecina* oppidum eſt, Oenotrorum urbs mediterranea, ait Hecatæus apud Stephanum, civis Menecinus. Ager hic frugifer eſt, fit ſiligo, & lens laudatiſſima, & caſtaneæ optimæ, quas inſitas vocant, & optimi ſerici copia, naſcitur & ſilex. Non longe à Menecina *Caroleum* oppidum eſt, *Ixias* olim dictum, urbs quoque Oenotrorum mediterranea contra Menecinam, ait idem Hecatæus eodem Stephano referente, & prope Baſentum flumen labitur. Hic etiam ſiligo fit, & caſtaneæ inſitæ, & ſericum, naſcitur & ſilex, inter reliqua hortenſia cærulei laudantur cinaræ, quorum ingens numerus ſit. Ex hoc oppido fuit Baſilius Latina lingua eruditus. Juxta Caroleum *Domanicum* caſtellum eſt cum ſiligine & caſtaneis, quales fiunt Carolei agro. Ad mare *Fligidium* oppidum eſt freto imminens, quod ejuſdem nominis fluvius adlabitur, diſtat à Niceto m. p. VI. hic optimi ſerici numerus immodicus fit, naſcitur & vinum non vulgare, ſunt in hoc agro Sylvæ glandiferæ ad porcos alendos commodæ. Ex hoc oppido fuere Franciſcus Majoranus, & Antonius Bonius integerrimæ vitæ viri, beati Franciſci Paulitani ſocii: ſunt in hoc agro vici *Falcunaria*, & *Longorburgum*, ex quo fuit Archangelus itidem ſanctæ vitæ vir, & beati Franciſci Paulitani ſocius. Poſt Fligidium *Bellimontum* oppidum eſt in tumulo ſitum à loci amœnitate dictum, milliario à mari ſepoſitum, abeſt à Fligidio m. p. VI. Hic marmor naſcitur. Sunt & horti nemoroſi citrorum, limonum, & malorum aureorum. Fiunt & omnis generis fructus, & hi præcoces. Dein Verres fluvius cadit in mare: eſt & eodem nomine promontorium, *Linum* quondam dictum, quod Lycophron, ut mox oſtendemus, appellat jugoſum, & contra ſcopuli adjacent duo. Exin *Amanthea* civitas occurrit, mari abluitur. Amanthea enim nympha eſt, quaſi per arenam currens, egregiè loci natura, inde vero poſtea manu munita, quam Catocaſtrus fluvius adlabitur: civis Amantheanus. Diſtat à Verre promontorio milliario, à Bellimonte m. II. Hanc *Nepetiam* eſſe arbitror, à qua Antiochus apud Strabonem ſinum hunc Nepetinum dixit. In æde divo Bernardino dicata beati Antonii Scocetti minorum ordinis cœnobitæ corpus jacet, qui beati Franciſci Paulitani ævo floruit, & beati Joſuæ epiſcopi corpus quieſcit. Sedes hæc Epiſcopalis Tropeanæ eccleſiæ juncta eſt. Hic optimi olei copia ſit, naſcitur capparis. Eſt in agro hoc *Petreium* vicus. Nec longe *Lacum* puſillum caſtellum eſt. Poſt urbem, Oliva, & Turbidum fluenta labuntur: & *Corica* promontorium prominet, *Tyleſium* olim dictum, abeſt ab Amanthea milliario. Eſt & intus *Tyleſium* oppidum, *Agellum* nunc dictum, edito loco ſitum, & ejusdem nominis fluvius, diſtat à freto m. p. IV. à Corica promontorio III. Tyleſii & Lini meminit Lycophron in Caſſandra. Ubi ſic ait.

Alii autem colles inacceſſos Tyleſios,
Linique maritimi verticem ſupremum,
Amazonis conſortem munient civitatem.
Servæ mulieris jugum recipientes,
Quam ferream mitram ſtrenuæ puellæ habentes
Errantem ducet unda ad peregrinam terram.

Super quibus verbis Iſacius ait: *Tyleſium mons & urbs & ſilva in Italia, & Linum promontorium Italiæ*. Meminit & Stephanus. Arx eſt hic ſuper ſaxum natura munitiſſima, celebrantur nundinæ quotannis. Hic jacet corpus beati Martini Beſidianenſis minoritæ. In hoc agro marmor effoditur, & gypſum coquitur è lapide. In ſylvis apri & alia id genus animalia ſtabulantur. Sunt & in hoc agro *Serratum*, & *Serra*, vici. Inde eſt *Petramala* caſtellum, *Cleta* olim dicta, à Cleta Penteſileæ reginæ nutrice condita, validis turribus undequaque munita, à Crotoniatis everſa, ut Lycophron in Caſſandra ſcribit, ubi ſic ait:

Crotoniatæ vero civitatem devaſtabunt aliquãdo,
Amazonis perdentes intrepidam puellam,
Cletam reginam cognominis patriæ.
Multique prius terram ab illa dentibus
Mordebunt præcipitatæ, neque ſine laboribus
Turres devaſtabunt Lauretæ filii.

Super quibus verbis Iſacius ait; *Cleta Amazonis Penteſileæ nutricis fuit, quæ cum intellexiſſet Trojæ mortuam eſſe Penteſileam, navigavit ut illam quæreret, pulſaq; ventis in Italiam pervenit: ubi cum civitatem condidiſſet, in illis locis regnavit. Porrò multo tempore elapſo,*

ſo, exercitum ducentes, Crotoniatæ, interfecerunt ultimam reginam Cletam. Omnes enim Cletæ urbis Reginæ Cletæ dictæ ſunt. *Laura* autem civitas eſt Crotonis, à Laura Lacinii filia dicta, à quo Lacinium promontorium in Italia nomen accepit. In Petramalæ agro ſal foſſile naſcitur. Non procul à Petramala *Sabatium* oppidulum eſt, & eodem nomine flumen navigabile & piſculentum cadit in mare, Ocinarus olim dictus, de quo mox. Intus eſt *Mamertum* civitas vetuſta, ſedes epiſcopalis, *Martiranum* nunc dicitur, ſecundum quam Ocinarus fluvius, id eſt Sabatium, labitur, cuius meminit Antoninus Pius in itinerario. De qua urbe Strabo, ubi de Locris & Caulonia ſcribit, ſic ait: *Supra has urbes mediterraneam Brettii occupant, ubi eſt Mamertum oppidum nobile, & ſilva picis ferax optimæ, Brettiana dicta.* Fuere Mamertini viri bellicoſi, Romaniſque amici & ſocii fideliſſimi. Qui primi, ac ſoli abſque Romano duce aut milite, Pyrrho, ex Sicilia à Tarentinis adverſus Romanos accito, occurrerunt, ut Plutarchus in eo ſcribit. Qui Meſſana cum clade ſolvens, Tyrrhenumque pontum legens tranſmiſit in Italiam, ac Terineo ſinui juxta Lametum flumen appellens, ibi exercitum cum elephantibus expoſuit, iterque fecit Tarentum per Neocaſtrenſem & Mamertinum agrum, valle, quæ ab indigenis dicitur Decollatura, & per Silam ſylvam ad Crathis fluminis oſtia. Ait itaque Plutarchus ipſe: *Pyrrhus compluribus navibus in Meſſanenſi portu amiſſis, in Italiam pervenit. Mamertinorum haud pauciores decem millib. primo tranſgreſſu ſignis collatis dimicare cum non auderent, iniquis locis, impetu contra regem facto, totum exercitum turbavere. Ibi duo elephanti ex iis, qui poſterius claudebant agmen oppreſſi, ipſe rex à fronte diſcurrens adverſus homines bello aſsuetos magno cum periculo reſtitit: vulnere autem in capite accepto, cum paulo ex pugna ceſſiſset, etiam magis extulit hoſtes. Quorum unus præ cæteris ferox, procero corpore & ſplendidis armis, ſuperba voce regem, ſi viveret, in certamen provocabat. At Pyrrhus ob hæc irritatus, iraque incenſus, & ſanguine fœdatus, trucique aſpectu terribilis in pugnam rediit hominem illum conſequutus ita caput percuſſit, ut vi ictus, & virtuto gladii uſque ad partes inferiores plaga deſcenderet, cederentque hinc inde diviſæ corporis partes. Hoc reliquos continuit, ne amplius perſequerentur, quaſi ſupra humanam vim Pyrrhum admiratos conterritoſque. Ipſe vero quod reliquum erat itineris ſecure profectus, Tarentum pervenit, Peditum* XX., *equitum tribus millibus ſecum adductis.* Signabant Mamertini in nummo Martem nudum ſtantem, at galeatum, altera manu enſem, altera haſtam habentem, & juxta ipſum ſcutum & thoracem, & ex altera facie gallum, qui Marti eſt dicatus, eique ob vigilantiam ſacrificabatur: item Martis ſtellam, inſcriptione Græca tali, Μαμερτινῶν Βρεττιῶν. Quandoque ſignabant Martem tenentem equum, ex poſtico Apollinem. Interdum ſignabant Martem galeatum ſedentem in ſaxo innixum glypeo, & dextra haſtam tenentem, & ex poſtico Apollinem. Interim ſignabant Jovem, & ex altera facie Martem cum haſta & clypeo pugnantem. Aliquandoque ſign. bant Jovem imberbem, & ex altera parte aquilam fulgur in pedibus habentem. Quandoque ex poſtico Jovis ſignabant taurum. Interdum ſignabant ex poſtico Apollinem. In Mamertino agro vinum generoſum naſcitur, fit mel & ſericum optimum, naſcitur & lapis molaris, & lapis phrygius, & chalcanthum, & rubrica fabrilis, & color cyaneus. Sunt & in hoc agro pagi, *Conſtitium*, *Mota*, & *Conflentum*. Exinde ad fretum proficiſcenti *Nuceria* oppidum occurrit, inter Sabatium, & Grandum amnes, Terinæ reliquiæ, abeſt à mari m.p. II. circum Sabatium lutræ ſunt. In hoc agro vina & mella bonitate præcipua fiunt, naſcitur & lapis phrygius. Sunt & ſylvæ glandiferæ ad porcos alendos opportunæ, & ſylvæ ſilveſtres, ubi ſilveſtrium animalium venationes fiunt. Secus mare *Terinæ* oppidi veſtigia viſuntur. Terinæ locus eminet, rupibus quaquaverſum circumſeptus, ubi jugiter benignæ ſpirant auræ. Planities eſt ſatis magnæ urbis capax, ubi aer viget amœniſſimus & ſaluberrimus, abeſt ab Amanthea m.p. XII. Fuit enim Terina dicta à loci amœnitate, quòd aer hic mollis ſit & blandus, ubi incolæ, ut creditur, longam agebant ætatem, & vegeta, ac felicia vigebant ingenia. Eruta fuit ab Agarenis beati Nili tempeſtate, quo tempore univerſa Calabria, Lucania, & Apulia magnas calamitates perpeſsæ ſunt. Abeſt ab Amanthea m.p. VIII. Collem hunc Sabatium flumen olim Ocinarus dictus adlabitur, cuius radices mare abluebat, ſed nuper paululum receſſit, & Terinæum ſcopulum, cuius meminit Plinius, navem vocant nautæ, reliquit in ſicco. Meminit Terinæ Pomponius Mela, itemque Plinius. Fuit Terina, ut Solinus, & Plinius, & Phlegon apud Stephanum ſcribunt à Crotonienſibus condita, quo tempore ut quantum auguror, Cletam urbem ſuſtulerunt. De hac urbe Strabo libro 6. ait: *Temeſæ proxima eſt Terina, quam Annibal cum tutari ſe poſse deſperaret, ſolo æquavit, qua tempeſtate in ipſam confugerat terram Brettiam.* Solo, inquit, æquavit, mœnia utique diripuit, non urbem. A Terina Plinius Terinæum Sinum nominat, eumque ingentem eſſe ait. Siquidem à Lampete promontorio ad Vaticanum uſque promontorium protenditur, cuius ambitus uno ſupra centum m.p. eſt. Meminit & ſinus huius Thucydides. Quem interim Vibonienſem etiam, Plinius appellat, à Vibone urbe, ſic & Cicero in epiſtola ad Atticum. Strabo autem ipſum Hipponiatem vocat ab Hipponio, ideſt, Vibone. Ariſtoteles vero Lameticum à Lametia urbe. Antiochus autem apud Strabonem Nepetinum vocat, à Nepetia urbe. Nuper Terinæ plumbei aquæductus cuniculi reperti ſunt inſcriptione hac: *L. Appius magiſter viarum*. Meminit & urbis huius Lycophron in Alexandra, in qua Ligia una è Sirenib. interiit, ſepultàque eſt. Ait enim:

Li-

Ligia vero in Terinam à fluctibus eiicietur,
Per undam natans, illamque nautæ,
Hanc quidem Phaleri
Littoribus ſepelient in oris,
Ocinari vorticibus conterminam:
Lavabitque ſepulchrum bovis cornua habens aquis Martis.

Super quibus verbis Iſacius ait: *Ocinarus fluvius eſt juxta Terinam, Mars, ideſt, robuſtus vocatus, & bovis cornua habens propter ſtrepitum*. Quod autem fluvios cornutos, & boum cornua habentes inducunt, fortaſſe fit propter violentiam & ſtrepitum undarum. Mars enim non eſt fluvius juxta Terinam, ſed æris, unde illud epitheton impoſuerunt. Item Lycophron ipſe:

Alii rurſum Terinam, ubi irrigat aquis
Ocinarus terram, puram eiiciens aquam;
Oberratione inhabitabunt laborantes amara.

Iſacius: *amara oberratione infortunati, ubi circa Terinam, Ocinarus fluvius terram irrigat, aquam puram eiiciens*. Cicero Tuſ. primo de Elyſio Terinæo ſic ſcribit: *Terinæum Elyſium cum graviter filii mortem mœreret, veniſſe in pſychomantium quærentem quæ fuiſſet tantæ calamitatis cauſa: huic in tabellis tris huiuſmodi verſiculos datos*:

Ignaris homines in vita mentibus errant
Euthyonus potitur fatorum funere læto.
Sic fuit utilius finiri ipſique tibique.

Notabant Terinæi in numiſmate Ligiam Sirenam, & juxta tubam & lyram, & ex altera facie victoriam alatam in ſella ſedentem, & manu ſertum habentem, quandoque vero tenentem aquilam Græca inſcriptione τεριναίων. Aliquando effingebant eandem Ligiam diadema in capite habentem, & ex poſtico victoriam alatam ſedentem in ſella, altera manu ſertum, altera oleæ ramum, & quandoque caduceum tenentem. Interdum ſignabant Apollinem, & ex altera parte ſolem. Mare hoc Euripum uſque longe piſcoſum eſt: nam & parvorum & magnorum piſcium, & præſertim thynnorum & xiphearum captio fit, quibus membratim diſſectis cætaria replent: capitur & corallium multis locis. Poſt Terinam *Caſtionum* oppidum offertur edito loco paulum à mari ſepoſitum. Huius oppidi dominus eſt nunc Cæſar Aquinius, ex divi Thomæ Aquinii familia. Diſtat à Terinæ loco m. p. IV. Hic vina & mella præclara fiunt, & gypſum coquitur è lapide, ſunt etiam verricula thynnaria. Archeſtratus apud Athenæum libro ſeptimo Thynnos, qui in hoc ſinu capiuntur, mirifice laudat, ait enim de thynnis loquens: *Si forte Hipponii Italiæ perveneris oras, optimi erunt illic cunctorum*. Thynni biennium excedentes orcyni dicuntur, ante vero annum palamides. Non longe *Subarum* promontorium eſt, *Brettium* à Salluſtio appellatum. Secundum quod *Euphemia* oppidum occurrit haud nimium à mari ſemotum, à Caſtiono m. p. VI. diſtans, *Lametia* olim dictum à Lameto fluvio, quod adhuc nomen retinet. *Lametia*, ait Hecatæus, referente Stephano, *urbs eſt Oenotrorum à Lameto fluvio dicta*. Fuit Crotoniatarum. Ab ea Lameticus & Lametinus civis, à qua Ariſtot. ut dixi, ſinum hunc appellavit Lameticum. Meminit & Lametiæ urbis Lycophron in Alexandra, ubi & Tyrſenum vadum eſſe dicit: meminit & Philogenes referente Iſacio in Lycophronem. Hinc ad Scyllaticum fretum m. p. ſunt viginti, ubi Italia anguſtior eſt. Euphemiæ divi Joannis fanum & divi Benedicti monachorum cœnobium, B in quo divi Joannis lacertus, & divæ Euphemiæ caput, & pars quota brachii Sancti Stephani protom. aſſervatur. Sunt & nonnullorum aliorum oſſea fruſta. Haud procul ab oppido Lametum flumen navigabile & piſcoſum labitur. In hoc agro juniperus frequens provenit. Supra eſt *Neocaſtrum* civitas, ſedes epiſcopalis cum emporio nobili, edito penſilique loco ſita, fontibus rivisque affluens, diſtat a freto m. p. ſeptem. Huius urbis ager eſt frumenti & aliarum frugum C ferax, & paſcuus, ſunt perpulchra limonum citrorum & malorum aureorum nemora, abundat & omnis generis fructibus, fit & optimi olei ubertas & vina, ac mella præclara. Naſcitur rubrica fabrilis: provenit & juniperus. Fiunt multarum alitum pulchra aucupia. Extat & ſylva glandifera ad porcos alendos opportuna. Eſt in agro hoc *Blaſium* pagus, *Turres* olim Antonino Pio Cæſari in itinerario dictus, cum melle ſpectato, & balneis nobilibus, aqua ſulphurea eſt, quæ D multis medetur morbis. Vico *Marcinara*, via qua Neocaſtro Catanſanum itur, lapis ſpecularis naſcitur. Poſt Neocaſtrum Ipoletum & Peſipum fluvii labuntur, qui Lameto miſcentur. Supra eſt *Lametum* vicus, ubi marmor effoditur: & prope eſt *Feroletum* caſtellum cum melle optimo. Ex hoc caſtello fuit Matthæus Collacius eruditus vir, qui Venetiis Latinas literas publice eſt profeſſus. Scripſit quædam. Exinde *Maida* oppidum nobile eſt, edito eoque amœno loco E ſitum, olim *Malanium* dictum ab Oenotriis conditum mediterraneum, ait Stephanus, civis Malanius & Malanienſis. Orientem ſolem ſpectat, quod Panopletus, ideſt, bono omni repletus, fluvius perlabitur. Abeſt à freto m. p. octo, à Neocaſtro totidem. Hic vina & mella laudata fiunt. Ager hic totus prope in planitie eſt, frumenti & aliarum frugum uber, pabulo, aucupio & venationi commodus. Naſcitur gypſum marmoroſum. Eſt & fons ſalſam manans aquam, ex F qua muries fit. Eſt & Calocrius mons in Apennino ſublimis quaſi Pulcher mons, vel pulchra ſublimitas, aut pulchrum, ideſt, ſuave frigus, ubi fons ſcatet. E cuius jugo utrunque fretum conſpicitur. Provenit & in agro hoc Juniperus. Ex hoc oppido fuit Vincentius Vianeus medicus chirurgus eximius, qui primus labia & naſos mutilos inſtaurandi artem excogitavit. Fuit & Bernardinus eius ex fratre nepos, & artis hæres. Viget modo huius filius & itidem artis hæres. In hoc agro pagi ſunt *Cortalis*, *Coriga*, *Petreium*, & *Jacorſum*. Poſt Maidam, *Lacavia* caſtellum offertur, abeſt à mari m.p. tribus, à Maida ſex, quod Mocata fluvius præ-

præterfluit . Hic lina optima fiunt ejus generis, quæ fœminina dicuntur , fit & ſeſama , naſcitur vitex, & nymphea herba, gignuntur tubera, eximitur marmor , extant & retia thynnaria . Ager hic ſaccaro aptiſſimus eſt. Proveniunt ſponte platani frequentes. Quanquam quidam , qui plantarum peritiam habere præſefert , platanos in Italia ſponte naſci temerè negat. Hic ſi Calabriam reliquamve Italiam ſedulo perluſtraſſet, plurimas plantas, aliaque in ea eſſe, quæ ultro gignuntur, vidiſſet, ſi tamen veram huiuſce rei notionem habebat . Verum quia in uno tantum Italiæ loco diu contabuit, & emarcuit , quicquid ibi non novit , nullibi in Italia naſci audacter aſſerit . Supra Lacaniam *Monſaurum* exiguum caſtellum eſt, cum melle claro. Et prope eſt *Monardum* oppidum edito loco, cujus ager frugifer eſt , aprorum , caprearum & aliorum quadrupedum venationi, ac palumborum & phaſiarum, aliarumque avium aucupio, nec non pabulis aptus . Naſcitur lapis phrygius, gignuntur tubera. Dein meridiem verſus eſt *Francavilla* oppidum cum temeto laudatiſſimo eoque auſtero. Diſtat a freto m. p. tribus, à Lacania totidem, ſalubri amœnoque loco ſitum. Ager hic fœcundus eſt; venationi & aucupio commodus. Fit ſeſama, provenit vitex , & juniperus . De lentiſco & myrto nil attinet dicere, cum tota Calabria his referta ſit. Poſtea eſt *Angitula* oppidum edito loco, & ejuſdem nominis fluvius navigabilis & piſcoſus, torentinis & anguillis uber, cujus meminit Antoninus Pius in itinerario. Fuit olim dicta Angitula, Criſſa urbs Phocenſium , cujus meminit Lycophron, ut ſupra oſtendimus, à Criſſo Panopei fratre condita , ait Iſacius in Lycophronem , propè Hipponium è regione Crotonis. Hic nobile emporium annuatim celebratur, diſtat à freto m. p. duobus, à Francavilla tribus . Fit in hoc agro ſeſama & goſſipium , naſcitur marmor, & intus ſmiris lapis reperitur, provenit vitex, eſt & fons ſalſam aquam ſcaturiens, ex qua fit muries: fiunt in agro hoc aucupia & venationes uberes . Sunt quoque pagi *Matheratum* & *Pimæum* à pimæno verbo Græco, quod paſco gregem ſignificat. Intus ſunt *Polia* & *Monruſum* & *Monſantum* tenuia caſtella, cum ſpectato melle: in montibus lapis phrygius naſcitur. In Monſanto mulier eſt nomine Angela, quæ veſtes in telario inconſutiles conficit , ut induſia , diploides, brachas cum ocreis caligiſque , & capitis operimenta . Eſt in hoc agro *Capiſtranum* pagus . Ad mare eſt *Picium* oppidum freto imminens novum opus , abeſt Euphemia m.p. XVIII. Conditum eſt id oppidum ut piratis deprædandi hac tranſeuntia navigia facultas interciperetur: nam hic ſeceſſus eſt , in quo piratæ latebant . Hic tynni è verriculo exponuntur . Quem locum oppidani *ſegiolam* vocant , & à Cicerone in epiſtola ad Atticum *ſedaculam* appellatam opinantur; cum ibi Cicero Ariſtotelicam diſciplinam intelligat , quam Atticus ſedeculam ſuam appellare conſueverat . Oppidani piſcationi & navigationi dant operam, merces homineſque lembis ultro citroque traiicientes : Mare piſcoſum eſt. Sunt & retia thynnaria, quibus ingens thynnorum copia capitur, quos cætarii membratim cæſos ſale aſſervant, conduntque in cadis, Fit & magna trichiarum piſcatio, quibus ſale conditis cados opplent, Eſt Picii aqua ferrea, quæ tamen bibi poteſt. Naſcitur in hoc agro marmor, intus quoque ſmiris reperitur . Fit in hoc agro goſſipium : ſunt & limonum & citrorum nemora . Intus eſt *Philocaſa* tenue caſtellum, ideſt amabilis caſa. Ager hic frugifer eſt frumenti & aliarum frugum ferax & pabulis aptus. Fiunt olea & vina non vulgaria; provenit nardus montana. Eſt in hoc agro *Stephanaculum* vicus , qui coronam ſignificat cum melle optimo. Fiunt & in agro hoc phaſianorum & externarum & aliarum alitum aucupia pulchra, & caprarum & leporum venationes. Philocaſæ contermina eſt *Panagia* puſillum caſtellum, quod nomen totum purum ſignificat. Exin eſt *Vallonga* exiguum caſtellum, cum caſeo probatiſſimo, in hoc agro ſylvæ ſunt glandiferæ, & caſtaneta ad porcos alendos opportuna . Sunt & pulchra pabula, fiunt venationes, & aucupia. Proveniunt ubertim fraga. Sunt in hoc agro pagi *Pizonum* , ubi fit charta ; erumpit & ſquilla. *Nicolaum* , *Batianum* , ubi quoque ſquilla provenit. *Broniatarum* , quod tonitrua obſervantem ſignificat, quod Ancinalis fluvius intermeat. In hoc agro glandiferæ arbores ferunt agaricum . A Vallonga m. p. duobus *Belifortum* oppidulum eſt edito loco, *Subſicinum* Antonino Pio in itinerario. Quod Medama fluvius adlabitur. Intus divi Stephani ædes eſt Cartuſienſium monachorum cœnobium à Rogerio Guiſcardo junioris Roberti ex fratre nepote conditum, in qua æde beati Brunonis huius ordinis fundatoris, beati Januini ejus ſocii corpora quieſcunt, venit in Calabriam beatus Bruno Urbani ſecundi pont. max. & Rogerii junioris temporibus. Exceſſit è vita anno à Chriſto nato M. C. pridie nonas octob. Eſt & digitus Stephani protom. Fruſtula crucis dominicæ, & menſæ & virgæ Aaron, & Joannis baptiſtæ, & Zachariæ patris ejus, utriſque Jacobi , Philippi , Matthæi , Bartholomei , Thomæ, Simonis & Judæ Apoſtolorum, Joannis Chryſoſt. Athanaſii, Baſilii, Gregorii, Felicis, & Caliſti Rom. Pont. Marcellæ , Mariæ Magdal. Chriſtinæ, Catherinæ, Priſcæ, Georgii, Dionyſii Areop. Coſmæ & Damiani, Joannis & Pauli , Cyriaci , Hippolyti , Pantaleonis, Theodori , Antonii , & multorum aliorum Sanctorum. Item dens Agathæ, dens Goberti, dens Joannis Joachimi. Sunt & fruſtula ſanctorum locorum, ut ſepulchri Chriſti, & lapidis, ubi fuere pedes ejus transfigurati, & criptæ in qua jejunavit, & montis aſſumptionis, & columnæ in qua fuit flagris cæſus. Secundum ædem lapis obſidianus naſcitur, ex quo fit vitrum optimum. Quo lapide accolæ in ædificiis utuntur . In agro *Monaſterii* lapis ophites cæditur ; granitum vocant ſcalptores, ejus generis eſt, quo columnæ in Romano Pantheo ſunt. Non longe à Monaſterio, via qua itur Stilum , lapis ſpecularis naſcitur. Sunt in hoc agro pagi *Moſaurum*, ubi aſparagi optimi omnibus anni

ni

ſi menſibus proveniunt: *Gaſparium*, *Spatula*, quod cibum delitiaſque ſonat, cum caſeo & hyppace optimo. Et juxta *Cæcinos* fluvius fluit, ubi lutræ ſunt. *Bovungium*, ubi aurum & ferrum naſci traditur: naſcuntur & aſparagi cunctis menſibus anni. *Cimbarium* itidem cum caſeo & hyppace claro, ubi & obſidianus lapis naſcitur. Sunt & in huius Monaſterii territorio ſylvæ ad domorum tigna reliquave utenſilia, & ad navigiorum fabricam aptæ. Glandiferæ arbores agaricum ferunt. Fiunt ſilveſtrium animalium venationes. Inde occiduum verſus *Sorianum* oppidum eſt, penſili loco ſitum. Soria congeriem ſublimitatemque ſonat. Hic figlina opera fiunt haud ignobilia, variaque vaſorum genera, quæ uſui humano ſunt accommodata. In hoc agro gypſum è terra foditur, quo utuntur figuli, exciditur & lapis molaris frumentarius & olearius. Sunt & ſylvæ glandiferæ ad porcos alendos opportunæ, & pabulo, venationi & aucupio commodæ. Sunt in agro pagi *Baſilium*, & *Barbara*. Fiunt in Surianenſi agro olea præclara. Dein ad fretum eunti *Dimitrium* tenue caſtellum offertur, cuius ager frugifer eſt. Subinde eſt *Monoilecnum* oppidum: *Hipponium* olim ab Hippone Heroe, ut vult Stephanus, dictum, fortaſſis Phocenſe; nam Phocenſes multas urbes in hac ora, & alibi in Calabria, aut condiderunt, aut ab Auſoniis & Oenotriis conditas incoluerunt. Huius urbis meminit Lycophron in Alexandra. Strabo vero libro ſexto hanc & Medamam à Locris conditas tradit, qui ſic ait: *Hipponium Locrorum ædificium, quam obtinentibus Brettiis eripuere Romani, qui Vibonem Valentiam appellavere.* Hic Agathocles Siciliæ tyrannus ea potitus urbe, nobile emporium inſtituit, cujus florentiſſimæ regionis amœniſſima prata eſſe conſtat, ad quam Proſerpina è Sicilia carpendos ad flores venit. Hinc matronarum uſus invaluit, ut collectis ex floribus coronas texant, cum dies feſtos agunt, quoniam empta geſtare ſerta, vitio illis datur. A qua urbe Hipponienſes & Hipponiates, Vibonienſes & Valentini incolæ. Hic Gelo nemus amœniſſimum extruxit, quod cornu Amaltheæ appellavit. De quo Duris apud Athenæum libro XII. ſic ſcribit: *cornu Amaltheæ locus eſt, quem ſtruxit Gelo in nemore amœniſſimo egregiæ pulchritudinis, aquiſque irriguum juxit Hipponium civitatem.* Fuit nempe urbs hæc opibus ac gloria, vel portu inclyta. Hanc & Rhegium inter ſeptem illuſtriores & opulentiores Italiæ civitates fuiſſe: quæ ſubſtantia & domorum pulchritudine pavimentiſque præſtabant, Appianus bellorum civilium libro quarto memoriæ traditum reliquit. Fuit quoque Romanis amica ac ſocia. Quæ cum ſub id tempus, quo Annibal Placentiæ erat, Carthaginenſes claſſem ad eam oram vaſtandam miſiſſent. Hipponienſes agri libentius depopulationem, urbiſque terrorem pertinaciter ſunt perpeſſi, in fideque & ſocietate P. R. perſtiterunt, urbemque neceſſariis rebus, quo hoſtibus reſiſterent, munierunt, ut Livius Bel. Pun. libro primo tradit, ubi ſic ſcribit: *Jam forte Carthaginienſes viginti quinqueremes cum mille armatis ad*

A *populandam oram Italiæ miſere, populatoque Vibonienſi agro, urbem quoque terrebant. Repetenti Siciliam T. Sempronio Conſuli excurſio hoſtium in agrum Vibonienſem facta nunciatur Sexto Pomponio legato cum vigintiquinque longis navibus Vibonienſem agrum, maritimamque oram Italiæ tuendam attribuit.* Fuit & Colonia Romanorum civium perilluſtris, velut Livius Bel. Mac. libro V. autor eſt, *ad quam*, inquit, *mille ſeptingenti pedites & trecenti equites ivere.* Vellejus etiam Patercu-

B lus Valentiam Coloniam deductam ſcribit. Fuit quoque nobiliſſimum municipium Romanorum, ut Cicero in Verrem actione ſeptima innuit, ubi ſic inquit: *Ipſis Valentinis ex tam illuſtri nobilique municipio tantis de rebus reſponſum nullum dediſtis.* Cicero exilii ſui tempore cum Melitam inſulam petere ſtatuiſſet, ut ibi commoraretur quouſque res ſuas componeret, Vibonem ad Siccam terreſtri itinere conceſſit, ut inde tranſmitteret. Cæterum ubi Clodii rogationem

C de ſuo exilio allatam percepit, per quam CCCC. ab Italia milliaria aqua & igni ſibi interdicebatur, ut ipſemet ad Att. libro tertio & XVI. ſcribit, cum Melitæ ſibi eſſe non liceret, conſilio repente mutato à Vibone Brunduſium convertit, ut ſe in Græciam reciperet: verum prius Locros ad clientes ſuos petit, quo ex loco ſcribit ad Att. inde Crotonem contendit, & Thurios. Quo in itinere omnes Calabriæ civitates, ad quas divertebat, ipſum quàm humaniter excipie-

D bant hoſpitio, ut ipſemet in oratione pro Planco dicit. Poſt vero reditum ſuum in urbem Senatus univerſus, ut ipſemet Cicero in oratione pro domo ſua ad pont. ſcribit, gratias agendas cenſuit civitatibus iis, quæ M. Tullium recepiſſent. In bellis autem civilibus, Hipponium Cæſaris partes eſt ſequuta, ut Appianus Bel. civilium lib. tertio ſcriptum reliquit. Hic Cæſaris naves quinque à Pompejanis combuſtæ ſunt, ut Cæſar ipſe Bel. civilium libro quarto prodit. Hanc ur-

E bem Plutarchus Lucaniæ eſſe dicit. Ex hac urbe fuit Peſtanus ſcriptor antiquos, cuius meminit Macrobius Satur. libro ſexto, quem adducit in verbo tranſmitto pro tranſeo. Signabant Vibonienſes in nummo Proſerpinam habentem in capite tiaram, quod ibi ejus templum eſſet celebre: & ex poſtico gemina Amaltheæ cornua regionis ubertatem ſignificantia, inſcriptione Latina, Valentia. Interdum incidebant Jovem & ex altera parte fulgur. Aliquando incidebant Herculem, &

F ex altera facie duas clavas. Interim incidebant Minervam, & ex poſtico noctuam eius alitem. Quandoque incidebant Apollinem & ex altera facie lyram. Erat Hipponii magnificentiſſimum Proſerpinæ fanum plurimis marmoreis columnis ornatum, quas Rogerius Guiſcardus Calabriæ princeps Miletum tranſtulit, & in epiſcopali æde, atque in Sanctæ Trinitatis delubro locavit. Huius Proſerpinæ ſignum araſque Romani religionis cultores, Hipponio ab eis deducta colonia, reficientes, DCCLXX. m. XC. Seſtertios expendere, hoc eſt uſualis noſtræ monetæ nummorum aureorum ſcutatorum XVIIII. millia ducenta quinquaginta duo cum quadrante. Nam mil-

mille ſeſt. maſculino genere, & ſeſtertium neutro genere idem ſunt, valetque aureos nummos vigintiquinque. Baſis cum iſcriptione eſt Mileti in foribus epiſcop. ædis infimo loco ſita tranſeuntium pedibus conculcata. Quɔd hi, qui eam ibi locarunt, quive deſtituunt, ſint vetuſtatis contemptores, unde & primi verſus literæ quædam abſumptæ ſunt. Cum potius hujuſmodi rerum memoria magna eſſet ſtudio conſervanda, ut nobis eſſet ad imitandum exemplum. Nam ſi idolatriæ venæ ac falſæ religionis cultores tanto ſtudio, ac tam magnis ſumptibus idolorum templa ac ſigna, araſque decorabant, quid nobis eſt faciendum? Inſcriptio a. hujus baſis hæc eſt I.. vid. vir. ƆL.. Q. Cincius, C. Aul. IV. viri D. Signum Proſerpinæ reficiendum ſtatuendumque, araſque reficiendas ex S. C. curarunt HSDCCLXX. m. XC. fuere. Helvia Q. F. Orbia M. filia. Curæ eſſe debet Hipponiatib. baſim illam alibi locare, ne tantæ rei memoria prorſus aboleatur. Fuit etiam Hipponium ſedes epiſcopalis, Synodo Romanæ, ſub Symmacho Papa, interfuit Joannes Epiſcopus Vibonienſis, & ſynodo Nicænæ ſecundæ ſub Hadriano Papa primo interfuit Stephanus Epiſcopus Vibonienſis. Eruta fuit Vibo ab Agarenis ſub beati Nili tempus, quo & Terina & Taurianum, & Triſchenes everſæ fuere. Sedes hæc epiſcopalis, necnon Tauriani Miletum translatæ ſunt à Gregorio Papa huius nominis ſeptimo. Celebratur Hippony nohile emporium ter in annos ſingulos. Ager hic frumenti; & aliarum frugum ferax eſt. Fit ſacharum, & ſeſama, & oleum clarum. Fiunt perdicum & phaſianorum aucupia, extant verricula thynnaria. De bonitate thynnorum Hipponiatis ſinus diximus. Sunt in hoc agro pagi Fiſcopium, Gregorium, Vena, & iuxta Vena iterum, Treparvum, ubi lapis ſpecularis naſcitur. Longoburgum cum linis non ignobilibus. Poſt Hipponium Briaticum oppidum eſt edito loco milliario à mari ſepoſitum, diſtat à Montileono m. p. quatuor. In mari ſtatio eſt *Nicola* dicta, & juxta Praca, & Braces, & Turrecula modicæ inſulæ ſunt, *Ithacuſæ*, à Plinio nuncupatæ. Ait enim: contra Hipponium inſulæ parvæ ſunt, quæ *Ithaceſiæ* appellantur, Ulyſſis ſpecula, ſunt & retia thynnaria. In Briaticenſi agro vina & olea clara fiunt, item xylon, & ſeſama, & amygdalarum copia, & varii generis fructus optimi, laudatur & apiana uva. Extant & viridaria citrorum, limonum, & malorum aureorum. Naſcitur & ſponte ubertim in collibus arido loco, ubi nec aliud ſeri, aut naſci poteſt, herba anguſta & longa duorum cubitorum, ad fiſcorum, ſportarum, & reſtium verriculorumque uſum, & vinearum ligamenta apta, præbet & bobus pabula, *votunzum* vocant incolæ, ego ſpartum id eſſe autumo. Sunt in hoc agro pagi, *Mantineum*, quod vaticinium norat: *Paraconum* quod ſignificat ſalutare: nec procul eſt *Paradiſonum*, quod præter odium ſonat: & ei conterminum eſt *Cœnidonum*, id commune donum ſignificat: & prope eſt *Meſonum*, à meſo ideſt medio dictum. Inde eſt *Syconum* à ficuum ubertate dictum: & ei vicinum eſt Favelonum, & juxta eſt *Ciſidonum* à Ciſſo deſidero nominatum. Inde eſt *Cochiceronum*: & Marcum, & *Sophadum*, quod ſapientem cantum ſignificat. Item *Conum*, & *Piſitonum*, quod humidum locum ſonat. Exin Tropæam verſus ſunt Polycarpum, Leum, ubi rubrica fabrilis naſcitur: Conſtantinum, Potentionum, cum ſoleis optimis: Roſarnum *Madaradonum*, quod ſalvum donum ſignificat, *Sterapodonum*, quod ſolidum pedem notat. Poſt Briaticum Sabronum promontorium eſt, *Higponium* appellatum Is ab ſacio, diſtat à Briatico m. p. VIII. Intù eſt Meſianum oppidum cum nundinis, quæ in ſingulos annos celebrantur. Ager Meſianenſis frumenti & aliarum frugum ferax eſt, fit & optimi olei copia, provenit in agro hoc crocus ſilveſtris. Suntque pagi *Zegarium*, quod jumentum ſonat, *Papelontum*, *Vicinum*, quod denſum ſignificat, *Argiona*, quod venationem notat, *Scaletum*, *Cælendarium*, quod ſignificat vallem, Praſinacum à praſia areolaherbarum, *Pernocarium* a Pernos aquilæ ſpecie, & perricarium iterum, *Orcilladum*, ab orcillo adjuro, *Rombiolum*, à rombeo voluo dictum: *Caryvatum* à Carya nuce: *Moladum*, ab eventu aliquo, moleo enim ſignificat pugno. Ad mare Tropæa civitas eſt, mari incumbit, à tropeo retroverto dicta, quòd, ut licet opinari, dux quiſpiam Romanus Claſſis præfectus ex Africa, aliunde reverſus eam condiderit, aut ex caſtello quod hic erat, in urbem aucta. Non enim ora hæc vinetis & olivetis, aliiſque arboribus impendio commoda abſque habitatoribus, frequentibuſque villis ab Auxoniis, & inde ab Oenotriis, aliiſque Græcis deſtituta fuit. Meminit hujus urbis Stephanus Byzantius, quam *Poſtrepæam* vocat. Fuit Juſtiniani Imperatoris temporibus. Diſtat à Sabrono promontorio m. p. ſex. Eſt & ſedes epiſcopalis antiqua. Theodorus Epiſcopus Tropienſis interfuit ſynodo Conſtantinopolitanæ ſextæ. Et Stephanus Epiſcopus Tropienſis interfuit ſynodo Nicœnæ ſecundæ, & Laurentius Epiſcopus Tropienſis interfuit ſynodo Romanæ ſub Symmacho Papa. In æde divi Franciſci una ſpinarum coronæ dominicæ aſſervatur. Hic mercatus quotannis celebratur. Fiunt panni goſſipini nobiles. Secundum urbem inſulæ adjacent duæ cum ſtatione. Vivit modo hujus urbis civis Petrus Vianeus medicus Chirurgus: qui, præter cætera, labia & naſos mutilos integritate reſtituit. In hoc agro provenit ſtaphys agria. naſcitur & ingens votumi copia. Sunt in Tropianenſi agro pagi plerique Græcis appellati nominibus. Juxta urbem parte læva eſt *Paralia*, quaſi maritima, quod ſecus littus ſit. Inde eſt Sabronum, quod edacem ſignificat, cum oleo & vino nobili. In his pagis goſſipii ubertas ſit, ſupra eſt Joannum. Inde urbem verſus eſt Daphna, & juxta Daphna iterum, à lauris dicta; poſtea eſt Phytalis, quod plantam hortumque arboribus conſitum ſignificat. Supra eſt *Zacharopolis*, quaſi utilis civitas, & prope eſt *Aliphitum*, ab bonitate olei dictum. Cui contermina eſt Drapea, quod maturam meſſem ſonat. Dein eſt *Cheſpanum*, à cheo fluo dictum, cum optimi olei copia. Et ei propinqua eſt *Charia*, à valle dicta. Exin eſt *Bri-*

tarium , quod ſcatens ac fervens notat : & A prope eſt ejuſdem nominis amnis: intus eſt *Chorametum* , quod regionem vini ſonat: ei proxima eſt Dominica. Hic pagus quomodo initio vocatus ſit , compertum non habeo , nunc *Dominica* dicitur , quod in eo beata Dominica nata ſit, eique templum erectum, tametſi quidam eam Campaniæ tribuant. In mari portus eſt Herculis, *Formiculas* vocant accolæ, quaſi Herculis formas: cujus meminit Plinius, itemque Strabo , qui ubi de Hipponio fatus eſt ait: *Cum ad Herculis portum* B *navigas , extrema Italiæ circumflectis : eſt enim haud procul à Vaticano promontorio . Secundum portum hunc ſtatio quædam eſt, & Gadanum ſcopulus , nec longe Meſcheta & Proteria ſtationes alteræ ſunt : de hinc Vaticanum promontorium occurrit Terinæum Hipponiatemque ſinum efficiens, à vaticinio aliquo dictum, & ejuſdem nominis amnis , diſtat à Tropæa m. p. ſeptem* . Hinc rurſus Geolienſis ſinus incipit & uſque ad Cœnidem promontorium protenditur . Contra eſt *Mantineum* ſcopu- C lus, à vaticinio itidem dictus. Ab urbe hucuſque ora hæc vinetis & olivetis eſt referta. Intus eſt Nicolaum pagus , & prope eſt *Briadum*, quod floridum, lætum ac delicioſum ſignificat, cum ficis optimis . Inde eſt *Orciladum*, ab olei copia dictum: orci enim lecytum ſonat. juxta eſt *Rigadum*, quod ſedis ruinas notat. Intus rurſus ſunt Bryvanacalum, à bryo & ana , iterum & *Calos* dictum , quod hic bonum ſemper ſcaturiat : prope eſt *Lapathonum* , à lapatho herba di- D ctum, hic bumaſthus uva optima fit : exinde eſt *Panagia* , quod totum purum ſignificat, & juxta eſt *Spilinga* , quod ſaxum concavum ſignificat: dein eſt Condrochinonum, quaſi fructus particeps; nec longe eſt *Carciladum*, quod cancrum ſonat. Inde eſt Jopolis exiguum caſtellum edito eoque ſalubri loco ſitum, quaſi diopolis , hoc eſt, Jovis civitas, haud nimium à mari ſemotum, Auguſtini Niphi philoſophi patria. Quem Sinveſſani quaſi Julia lege repetunt Sinveſſam. E Hic cum jam puer, mortua matre, à patre & à noverca (duxerat enim ejus pater aliam uxorem) male haberetur aufugit domo, & ſe Neapolim recepit. Quem præclaram præ ſe indolem ferentem, Sinveſſanus quidam cum eſſet intuitus , Sinveſſam in domum ſuam duxit, ut liberis ſuis inſerviret . Qui quòd acris ingenii, ac gloriæ cupidus eſſet, ſimul cum illis in literarum ſtudium incumbit. Atque inde cum eiſdem Patavium profectus, philoſophiæ ſtudio acriter navavit operam. F Cumque poſtea Sinveſſam ac Neapolim reverſus patrem omnia bona dilapidaſſe , atque ſubinde mortuum eſſe percepiſſet, noluit amplius Jopolim patriam ſuam redire, ſed Sinveſſæ uxorem duxit, & Neapoli multos annos philoſophiam publice eſt profeſſus . Floruit Leonis decimi temporibus, & obiit Pauli tertii pontificatu; Scripſit in omnes Ariſt. libros commentarios . Extat adhuc Jopoli Nipharum familia . Verum ipſe in Sinveſſorum gratiam, quòd apud eos aliquando degerit, uxoremque duxerit , Sinveſſanum ſe ſcribebat . Quanquam ſæpius in gymnaſio palam Calabrum ſe eſſe fateretur , & in epiſtola , quæ eſt ad Joannem Arenarum Principem in Commentario ſuper perihermenias , ſe Calabrum eſſe teſtatur. Id quod tamen in ſecunda operis editione ſublatum fuit. Sed porro vani ac dementis eſt alienam gloriam aucupari, & inopem laudis aliena laude prædicare ſe glorioſum. Fit Jopoli olei copia , & amygdalæ laudatiſſimæ, ac præter cæteros fructus, pira nobiliſſima, & pepones optimi , fit & ſericum nobile. Extant & horti nemoroſi citrorum, limonum & malorum aureorum . In hoc agro votumi herbæ copia naſcitur. Eſt & Cocurinum pagus. Exinde eſt Nicotera civitas ſedes epiſcopalis edito ſalubrique loco ſita , mari imminente . Septem millium intervallo à Vaticano promontorio abeſt . Olim vel Domitiani ætate *Medama* dicta, quo tempore ſcripſit Plinius. Antonini vero Pii tempeſtate aut paulo ante *Nicotera* ideſt Victrix dici, eſt cœpta. Cujus idem Cæſar in itinerario ſemel atque iterum meminit: Quidam puerili atque anili opinione ducti in littore duobus locis Medamam fuiſſe, biſque everſam fabulantur : Cum à Domitiano ad Antonini tempora anni interceſſerint quadraginta paulo amplius aut minus. Jam pulſo ab Italia Annibale uſque ad Honorii principatum, quo tempore Gothi irruperunt , nil ab exteris paſſa eſt Italia . Sed qui priſcis condendarum urbium mos fuerit alibi dicemus . Conjiciendum eſt Romanæ Claſſis præfectum, aut Nerva, aut Trajano, aut Adriano Imperante, qui inter Domitianum, & Antoninum Pium fuerant, ex Africa aut aliunde cum victoria revertentem , acceptos è claſſe permultos huic urbi dediſſe accolas, & ea ex victoria nominaſſe Nicoteram, & inſuper Tropæam civitatem à ſe auctam appellaviſſe, & à reverſione appellaviſſe Tropæam. Fuit Medama urbs à Medama fonte appellata, ut vult Hecatæus apud Stephanum. De hac Strabo ita refert. *Medma, Locrorum ædificium, Medama à Romanis, & prope ejuſdem nominis fons magnus*. Quæ nobile emporium habuit . Ante littus hoc Liparentium jacent inſulæ longe ab euripo XXV m.p. Hoc ipſum ſcribit Plinius. Ex hac urbe fuit Philippus vir , ait Stephanus, maximæ exiſtimationis , qui ſcripſit de ventis . Sergius Epiſcopus Nicoterenſis interfuit ſynodo Nicenæ ſecundæ , ſub Hadriano Papa anno Chriſti DCCLXXXI. Meminit hujus urbis Joannes Joachimus abbas ſuper Eſaiam , licet mendoſe pro Nicoterenſi Geraccetranenſis legatur . In æde beatæ Mariæ beati Pauli Synopolitani minoritæ corpus quieſcit. Hic ſerica & lina clara fiunt . In hoc agro pagi ſunt Comerconum , Pryetonum , Caloſytonum , quod pulchram plantam ſignificat, Vatunium , à bateo abundo, & Carynetum, à carya nuce. Non longe ab urbe ſtatio eſt fida navigiis . Inde Metaurus amnis navigabilis mari illabitur , cujus meminit Strabo. Intus eſt Philocaſtrum oppidum edito amœnoque loco ſitum , quaſi amabile caſtrum . Hic ſerica, & vina, & olea clara fiunt , & fructus optimi ; Sunt in hoc agro pagi, Nicolaum cum emporio nobili, *Libadum* à loci amœnitate dictum: Caronum , quod ſignificat ſortem ; & Madaranum. Exinde eſt Ca-

limera

limera caſtellum, quod bonam diem ſignifi- A
cat, cum mercatu annuo. Cujus ager, ſi-
cut Philocaſtri, aquis irriguus eſt. Extant &
horti nemoroſi limonum, citrorum & malo-
rum aureorum, fiunt olea laudatiſſima, &
fructus optimi. Extat & fons ſalſam aquam
manans, ex qua ſit muries. Nec longe eſt
Calocerum puſillum caſtellum, quod bonam
cœli temperiem ſignificat. In hoc agro, gy-
pſum marmoroſum & ſpeculare exciditur in
ripis Litremæ fluvii, qui hunc à Militenſi
agro diſcernit. Poſtea eſt Miletus civitas ve- B
tuſta inter duos amnes edito loco à Mileſiis
Aſiæ populis condita. Nam, ut Herodotus
libro ſexto auctor eſt, Mileto Aſiæ à Dario
everſa, Mileſii, qui ea clade ſuperfuere, pri-
vati patria, ut quondam Trojani, una cum
Samiis, liberis & conjugibus ſuſceptis novam
ſedem conquirentes Rhegium pervenerunt.
Qui ab Anaxilao Rheginorum tyranno ſuaſi
Zanclem, hoc eſt, Meſſanam obſident: ſed
quia numero longe erant inferiores, à Zan-
clæis victi fuſique ſunt. ſuperſtites vero ſi- C
niſtræ fortunæ tædio affecti, cum in Sicilia
eſſe ſibi non liceret, in Calabriam redeunt.
Et Samii Samum Calabriæ urbem à Samiis
jam olim conditam pergunt ire, Mileſii ve-
ro ad Medmæum littus appellunt (abeſt Me-
dama à Meſſana m. p. XL.) ac quietam ac
à maritimis caſibus perturbationibuſque ſe-
motam ſedem quærentes hanc condunt ur-
bem, quæ diſtat à Medmæo littore m. p. o-
cto, eamque priſcæ patriæ nomine, quaſi a-
dhuc illam colentes Miletum vocant, ut Lo- D
cri Naritii Locrum in Calabria condidere,
utque illi Locri, ab hac Locrenſes: ita à
Mileto Aſiæ Mileſii, ab hac Militenſes di-
cuntur. Sunt nempe in Calabria pleraque
loca iiſdem nominibus appellata, quibus
Græciæ aut Aſiæ loca: ut Tempſa, Pando-
ſia, Thuria, Miletus, Scylleum, Amphiſſa,
Locrus, Samus, Thebæ, Meliſſa urbes. I-
tem Acheron, Butrotus, Crathis, Sybaris
amnes. Hic Rogerius Guiſcardus junior, Ro-
berti ex fratre nepos, Calabriæ princeps, E
nobile templum divo Nicolao extruxit, mar-
moreiſque columnis, quas ex Hipponio ex-
portavit, ornavit. Atque anno humanæ ſa-
lutis M.CLXXXXV. Gregorio hujus nomi-
nis ſeptimo Pont. Max. jam Hipponio &
Taurino ab Agarenis erutis, in epiſcopatum
erexit, & magnis proventibus ditavit. Pri-
mus epiſcopus fuit Arnulphus. In hujus tem-
pli valuis inferiori loco eſt baſis illa, de qua
alibi locuti ſumus. Franciſcus Maurolycus
homo Siculus, neotericus ſcriptor Sicula va- F
nitate præditus, Militenſem, & Marcenſem
Calabriæ epiſcopatus Meſſenio Archiepiſcopo
olim fuiſſe ſubjectos temerè ſcribit, depra-
vati textus Joannis Joachimi lectione delu-
ſus, neſciens judicii inops Joachimum ſin-
gulæ regionis epiſcopatus deſcribere, &
cum Calabriæ epiſcopatus deſcribit, Militen-
ſem, & Marcenſem epiſcopatus in ea deſcri-
bit: & Marcenſis epiſcopatus Melivitenſi,
Tempſano quondam, ſuffectus eſt, qui Me-
livitenſis epiſcopatus ad ſedem Apoſtolicam
olim pertinebat. Militenſis vero, ut dixi,
Hipponiati & Tauriano Rhegino præſuli ſub-
jectis, eſt ſubrogatus. In hoc Militenſi de-
lubro multorum Sanctorum fruſta aſſervan-
tur. Sunt enim fruſtula linteaminis, quo
Chriſtus fuit conditus in ſepulchro, pepli bea-
tæ Mariæ Virginis, Perpetuæ, & Felicita-
tis, Victoriæ & ſociorum, Proceſſi & Mar-
tiniani, Petronillæ, Anaſtaſii, Arnulphi Epi-
ſcopi, Silveſtri, Macarii, Leonis, Chryſan-
ti & Darii, Martini, Stephani, Blaſii, Cor-
nelii Papæ, Alexii, Marcellini, Chriſtopho-
ri, Sebaſtiani, Barbaræ, Domicillæ, Lauren-
tii, Hilarionis, Pancratii, & aliorum quo-
rundam: in ædicula quadam eſt fruſtulum
crucis dominicæ. Condidit etiam idem Pius
princeps anno virginei partus M. C. II. in
Mileti ſuburbiis, in ſpecula, magnificentiſ-
ſimum ſanctæ Trinitatis templum, quod mar-
moreis columnis ex Hipponio allatis, ſuſten-
tatur. Quod templum Calliſtus Rom. Pont.
hujus nominis ſecundus anno à Chriſto na-
to MCXXII. conſecravit, pluримiſque cri-
minum expiationibus decoravit. Hic Roge-
rii corpus in nobili marmoreo ſarcophago
conditum eſt. Sebaſtianus Corradus in epi-
ſtolam Cic. ad Att. libro tertio putat Me-
litam oppidum id eſſe, quòd inquit, poſi-
tum eſt non procul à Vibone. Ex hac ur-
be ſive ejus pagis fuit beatus Paulus prædi-
catorum ordinis Cœnobita, cujus corpus in
Altimonte eſſe diximus, qui primus Prædi-
catorum ordinem in Calabriam duxit. Hic
mercatus annuatim celebratur. Fiunt lage-
næ tantum. Et bovini corii concinnantur.
Eſt Militenſis ager frumenti & aliarum fru-
gum ferax, ſit olei copia, exciditur gypſum
marmoroſum, & ſpeculare. Siſon naſcitur,
quam aromatarii & herbarii amomum eſſe
opinantur. Sunt in hoc agro pagi Joannum,
Camparonum cum linis non vulgaribus,
Petrejum, *Paravatum* quod tranſgreſſionem
ſignificat, *Jodanum* oppido par, quod vio-
larium notat, Nais ab aquarum copia ac
bonitate, *Cotoſonium*, quod vocem iratam
ac cædem ſignificat, Calaurum quod notat
delicioſum. Secundum Miletum milliario
cum dimidio Francica oppidum eſt cum em-
porio nobili, & ſerico laudatiſſimo meum
natale ſolum, optimis lymphis fœcundum.
Eſt Francicanus ager penè totus campeſtris
& pulla tellure frumenti, & aliarum frugum
ferax: quem Scotopetus fluvius, à Militenſi,
& Medama amnis à Sorianenſi agro dirimit.
Fiunt in hoc agro olea & vina non vulga-
ria. Item phaſianorum, externarum, palum-
borum, phaſſarum, (torquatos vocant inco-
læ) ruſticularum (reverſiones appellant) &
gallinaginum, & ficedularum, & cornicum
aucupia. Naſcitur radix dulcis, radix tin-
ctoria, raphanus, & ſiſon herba ea, quam
amomum vocant, & aliæ medicinales her-
bæ nonnullæ. Hic circiter annum Chriſti
M. D. VI. magna Gallorum ſtrages edita eſt.
Sunt in hoc agro pagi, Pinguadum, Muta-
rium à mutata ſede, Clamiſta, quaſi pen-
ſilis. Conſtantium. Ex hoc oppido fuit Fer-
nandus Ritura presbyter, vir imprimis in-
tegerrimæ vitæ, latinis literis ſatis erudi-
tus, poeta idemque orator, atque etiam ſa-
cri eloquii præco eximius. Inerat ei peracre
ac facile ingenium, in edendis carminibus
facilis erat, & elegans. Fuit & flagitiorum

 objur-

objurgator ſeveriſſimus, ac cunctarum virtutum ſimulacrum repræſentabat. Milliario ab oppido haud longe à Conſtantino pago locum ſibi delegit, cui nomen eſt Comerconum, ubi quieti ac literarum ocio commodius incumberet. Se enim mirificum doctrinæ laboribus addixerat, non parvamque ſibi bibliothecam comparaverat. Ibi beatæ Mariæ deiparæ ædem ſtatuit, cęnobiumque erexit, in quo cum Nicolao Aloiſio, Baronio, & Marco Candioto presbyteris civibus ſuis, probis itidem moribus refertis agebat. Ac primum, ne talentum ſibi à Deo præſtitum abſtruſum retineret, literarum ludum aperuit, cuius ſchola cunctæ circum regioni patuit. Ad quem ſcilicet audiendum frequens hominum turba non epheborum modo, ſed trigeſimum etiam excedentium annum ingenti veneratione confluebat. Inde vero ſeſe colligens adſpiravit ad potiora. Quandoquidem Dei obſequio ſe totum tradens, ejus eloquii concionator perſpicuus effectus eſt. Veſtibus cœruleis & ipſe & contubernales talo tenus utebantur. Vitam cum morte commutavit nono Cal. Julii ſenio confectus à natali domini anno M.D.XVI. diem obitus ſui ante præſagiens. Intus Arenæ oppidum eſt, edito loco ſitum, in cuius agro ingens olearum numerus eſt, ut ſylvæ propè videantur, unde & magna olei copia fit. Extant & caſtaneta ingentia, & ſylvæ, ad domorum tigna & navigiorum fabricam aptæ, fit & ſericum optimum, naſcitur ſaxifragia, & lapis molaris. Sunt in hoc agro pagi Daſa, cum vino optimo, quaſi ſilvoſa, quod olearum ſylvæ ſint, quam eiuſdem nominis fluvius adlabitur: Aquarium, cum mero non vulgari Simiatonum itidem, cum claro vino: Lympidum: Brazaria cum vino optimo: Potamia, quod ſecus flumen ſit: Melianum; Ceanum, ubi gypſum è terra foditur, quo utuntur figuli ad vaſa linienda: & Jerocarnum, cum fluvio eodem nomine, quod ſacram carnem ſignificat. Arenis, eiuſque pagis incolæ vaſis ſupellectilibuſque ligneis conficiendis operam navant. Ubi Arenis ceſſeris tenderiſque ad meridiem, Soretum oppidum invenies, à Soro, hoc eſt, acervo dictum, cum mercatu annuo. Altanum, Antonino Cæſari in Itinerario, diſtat à Subſicino, id eſt Belliforto, m. p. decem, ab Arenis quatuor. Quod Metaurus amnis torentinis & anguillis affluens præterfluit. Fiunt Soreti vina & olea clara, & sylveſtrium animalium venationes: & gallinaginum, turdorum, phaſianorum, externarum, & ardearum aucupia. Sunt & Erinacei, & teſtudines terreſtres & aquaticæ. Exciditur lapis molaris optimus, frumentarius & olearius. Eſt & ager hic frugifer, provenit terebinthus. Suntque pagi Melichlochia, à melle & chloazo abundo dicta: Dynamis, quod robur ſignificat, & ejuſdem nominis amnis anguillis uber: hic coria hircina caprina & arietina optimè concinnantur, ut merito his palma detur: ſoleæ quoque perbenè concinnantur, Fit vinum & oleum optimum, nec longè Melanda fluvius, torentinis uber labitur. In agro hoc glandiferæ arbores agaricum ferunt, arnacem accolæ vocant, quem è quercu de-

A cerpunt, eoque in cibo utuntur. Non longè à Soreto Charida oppidulum eſt, quod gratiam confereus ſignificat. Hic generoſum vinum naſcitur, fit & oleum laudatiſſimum. Extant & caſtaneta, & glandiferæ arbores, quercus agaricum ferunt. Sunt in hoc agro pagi Charopolis, quod gratioſam urbem ſignificat, & Petreium. Fiunt & venationes, quales Soreti. Inde ad meridiem tendenti Borellum oppidum offertur, edito loco ſitum, quaſi aquilonare, boreas enim aquilo-

B nem ſignificat. Quod Metaurus amnis navigabilis anguillis uber præterfluit, hic lutræ ſunt. Abeſt à freto m. p. ſex. Hic emporium quotannis celebratur. Ex hoc oppido fuit beatus Randiſius divi Benedicti monachus Caſſini agens, vir ſanctitate plenus. Qui dum ægrotaret beatum Stephanum protomartyrem cum innumerabili turba ad ſe venientem in viſione perſpexit, quod cum aliis recenſeret, continuo è vita hac abiit. Borellenſis ager frumenti & aliarum frugum ferax

C eſt. Fiunt lina non vulgaria, naſcitur & ſpectatum vinum. Extant & pulchra nemora limonum, & malorum aureorum. Subtus oppidum in hortis Camilli protoſpatharii piſtacius arbor eſt, fert piſtacia, ſed inania, quod mas deſit. In hoc agro cepuria & fructus optimi fiunt. Sunt & erinacei & teſtudines aqueæ. Exciditur lapis molaris, qualis Soreti, Suntque pagi Serrata cum temeto bonitate præcipuo. Hic rubrica fabrilis naſcitur. Candinonum, Belatonum, quod

D floridam ſagittam ſignificat: Stridanum, quod ſignificat pingue, hic fons eſt ſalſam manans laticem: & *Lauriana*, à lauris dictum. Non longe eſt Pretianum, puſillum caſtellum edito ſalubrique loco ſitum, cum vino & oleo claro, & ficis laudatiſſimis, quorum magnus fit numerus. Sunt in hoc agro sylvæ glandiferæ, & caſtaneta ad porcos alendos opportuna. Eſt & Feroletum pagus, ubi aqua ſulfurea ſcatet, Intus eſt Calatrum oppidum, imo loco in radicibus Apennini ſi-

E tum: collibus undequaque circum ſeptum, quod bonam uberemque terram notat, quod Metaurus amnis anguillis & torentinis gratiſſimi ſaporis fœcundus intermeat, ubi lutræ ſunt. Hic vina, olea, & ſerica probatiſſima fiunt, Et ſoleæ longè optimæ concinnantur, ut jure inter Calabras, & fortaſſe Italas etiam, bonitate obtineant principatum, ut corii hyrcini & arietini Dynamis. Harum ſolearum magnus numerus in annos ſingules eximitur, & in Siciliam in-

F vehitur, Hic ſulphureæ aquæ ſcaturiunt, naſcitur ferrum, & lapis phrygius. Eſt in hoc agro beati Heliæ Abbatis templum olim divi Baſilii monachorum Cœnobium, nunc Minoritarum, Fuit hic beatus Helias divi Baſilii monachus patria Bovenſis, viguit beati Nili temporibus, ejuſque amicus fuit, cuius corpus hic eſſe creditur. Sunt in Calatrenſi agro sylvæ glandiferæ porcis alendis opportunæ, & sylvæ ad domorum tigna, ac ſuppellectilia commodæ. Fiunt & venationes pulchræ sylveſtrum animalium. Nec longe ab oppido vicus eſt Micropolis, ab effectu. Et prope eſt Anogeum caſtellum, quod ſurſum & cœnaculum ſonat. In hoc agro lapis

mo-

molaris exciditur frumentarius & olearius: ſuntque pagi Micopetum, & Tritantum. Exinde eſt Quinque frondum caſtellum in Apennini radicibus, quod Cherapotamus fluvius, anguillis uber, præterfluit, quod ſalubre flumen ſignificat. Fiunt hic vina non vulgaria, & fructus optimi. Extant & horti nemoroſi limonum, & malorum aureorum. Scaturiunt & ſulfureæ aquæ, fiunt venationes, quales Calatri. In ſylvis Labunum arbor naſcitur: Inde eſt Georgetum oppidum in Apennini radicibus celſo tamen ſalubrique loco ſitum, Morgetum olim ſive Morgetia dictum, à Morgete conditum, ut ait Stephanus, *Georgium* vocat vulgus. In hoc agro Melichlochium pagus eſt. Eſt ager hic paſcuis aptus. Subtus eſt Polyſtina oppidum, quod robur, magnamque vim ſignificat, quod Cherapotamus fluvius torentinis, & anguillis uber influit, & juxta Bracalis fluvius alter labitur. Diſtat à freto m. p. octo, affluit bonarum aquarum ſcaturiginibus. Fit optimi ſerici copia, fiunt cepuria clara, ac lina laudata, vina item optima naſcuntur. Nundinæ his annis ſingulis celebrantur. Laudantur & huius oppidi Sepatiæ candelæ, & telæ. Fiunt in hoc agro phaſianorum, & externarum, & coturnicum avium aucupia. Inde eſt Roſarnum oppidum à freto m. p. duobus ſepoſitum, à Nicotera quatuor. Quod Metaurus amnis navigabilis adlabitur, cuius, ut alibi diximus, meminit Strabo. Inter huius oppidi cepuria pepones laudantur, inter legumina vero ciceres, craſſi ſunt & coctibiles, fit & ingens phaſeorum copia. Extant & teſtudines aqueæ. In hoc agro ſylva extat nobilibus herbis medelæ aptis referta, ubi præter cæteras, crocus ſylveſtris, reuponticum, tragium, & ſiſon quæ amomum à pharmacopolis dicitur, erumpunt. Eſt Felum pagus, Hipporum Antonino Pio in itinerario, abeſt Altano, id eſt, Soreto m. p. decem. Poſt Roſarnum Geolia oppidum ſeſe offert quaſi gemma, paulum à mari ſemotum, diſtat à Roſarno m. p. ſex Metauria ſive Metaurum olim dicta à Metauro amni, qui haud longe ab eo fluit. De quo meminit Strabo, qui duos fluvios Metauros in hac ora poſt Medamam, non nimium inter ſe diſtantes ſcribit. *Poſt Metaurum*, inquit, *Metaurus alter occurrit, & ejuſdem nominis ſtatio*. Metaurus hic Rheginorum agrum à Locrenſium olim agro diſcriminabat. Hunc Cato in Originibus, ut mox oſtendam, *Paccolinum* vocatum refert, & ex ſeptem fluviis, quibus Oreſtes à matricidio ſe expiavit, ſeptimum eſſe ait, fines Rheginorum, atque Taurianum diſpeſcentem. Taurianum Rheginorum erat cum omni hac regione Alecem amnem uſque Metauria vero, & Medama, & Hipponium, & item Temeſa Locrenſium. De Metauria oppido meminit Mela, qui illud inter Taurianum & Medamam locat. *Locrorum ædificium*, ait Stephanus, licet Solinus illud à Zanclenſibus Peloponneſi populis conditum ſcribat. Ex hac urbe, fuit Steſichorus, muſicus & poeta lyricus filius Euphemi Metaurenſis, licet quidam ipſum Medmæum dicant. Fuit unus è novem lyricis. Hic, ut quidam volunt, in Siciliam

A cum uxore & filiis traiiciens Himeræ habitavit: hinc quidam ipſum Himeræum putarunt, ut Pythagoram Calabrum putarunt Samium, quia pater eius cum uxore & filiis Samum incoluit. Fuit Steſichorus Pythagoræ, & Phalaridis tyranni ævo. Cuius etiam filiæ poemata edidere. *Luſcinia*, ait Plinius libro decimo, *in ore Steſichori cecinit infantis, mirabili auſpicio ſummum eum poetam futurum præmonſtrans*. De hoc Suidas ſic ait: *Steſichorus, ut nonnulli volunt, ex Me-* B *tauria Italiæ civitate natus eſt olymp. XXXVII. obiit autem olymp. quinquageſima ſexta. Habuit fratrem Mamertinum geometriæ peritum, & alterum Helianactem legiſlatorem. Sunt eius poemata Dorica lingua libri vigintiſex. Dicunt a. ipſum cum ſcripſiſſet vituperationem Helenæ excæcatum fuiſſe, & rurſus cum laudem Helenæ ſcripſiſſet ex inſomnio palinodiam feciſſe, & viſum recepiſſe. Appellatus eſt autem Steſichorus, quoniam primus conſtituit chorum ad cantum citharæ, alioqui an-* C *te vocabatur Tilias*. Plato etiam in Phædro inquit: *Eſt autem his, qui confabulando peccant, expiatio, quam Homerus non novit, ſed Steſichorus: oculis enim privatus ob Helenæ vituperationem non ignoravit cæcitatis cauſam, ut Homerus, ſed utpote muſicus eam agnovit. Itaque ſtatim illa fecit carmina:*

Num verus ſermo ille fuit.

Nec navibus altis exiſti fugiens, Nec adiſti Pergama Troiæ. Atque ita edito poemate, quam Palinodiam, ideſt, cantum contrarium vo- D cant, *confeſtim recuperavit amiſſum*. Meminit de Steſichoro Ovid. & Hor. libro quarto car. *Steſichori*, inquit *graves camœnæ*. De quo Quintilianus libro decimo ait, *Steſichorus quam ſit ingenio validus, materiæ quoque oſtendunt, maxima bella, & clariſſimos canentem duces, & epici carminis onera lyra ſuſtinentem, reddidit perſonis in agendo ſimul loquendoque debitam dignitatem: ac ſi tenuiſſet modum. Hic*, ait Ariſtoteles rhetoricorum libro ſecundo, *in Locris dixit, non* E *oportet eos contumelioſos eſſe, quia cicadæ non cantant deſubtus*, ideſt cum patiuntur injuriam non murmurant. Fuit & Ameriſtus Steſichori frater geometra. De quo Proclus libro ſecundo: *Thales geometriam apud Ægyptios repertam in Græciam tranſtulit, multa quidem invenit, multorum autem principia ſibi ſuccedentibus enarravit. Alia quidem univerſalius, alia vero ſenſibilius attingens. Poſt hunc autem Ameriſtus Steſichori poetæ frater tanquam qui geometriæ ſtudium tetigit degu-* F *ſtavitque memoratur, cuius Hippias quoque mentionem fecit, veluti in geometria gloriam reportantis. Poſt hos Pythagoras eam philoſophiam, quæ circa ipſam geometriam verſatur in liberalis doctrinæ figuram commutavit, altius ipſius principia conſiderans immaterialiterque, & intellectibiliter theoremata perſcrutans. Qui ſane eorum etiam, quæ explicari in geometria non poſſunt, tractationem, mundanarumque figurarum conſtitutionem invenit.* Non longe à Metauro amni eſt portus Oreſtis *Ravagoſum* appellant accolæ, cuius meminit Plinius, licet locorum ordinem confundat, meminit & Strabo, qui Metaurum fluvium, & ejuſdem nominis ſtationem ſcribit.

bit. Cum enim Oreſtes oraculo admonitus ut in ſeptem fluviis ſe ablueret Reghium petiit ſecum, illuc Dianæ Phaſcelidis portans ſimulachrum, in eiſque ipſis ſe abluit fluviis, ut Probus in Bucolica Virg. ſcribit, ubi ſic ait: *Oreſtes poſt parricidium furens reſponſo didicit, quod deponeret furorem ita demum, ſi recuperata ſorore Iphigenia ablueretur fluvio, qui ſeptem fluminibus confunderetur, diu vexatus cum in Taurica Iphigeniam reperiſſet, venit ad fines Rheginorum illique invento flumine elutus eſt.* Hujus autem fluminis, apud quod purgatus eſt Oreſtes, Varro meminit rerum humanarum libro decimo ſic: *Juxta Rhegium fluvii ſunt continui ſeptem Lapadon, Micodes, Eugion, Stracteros, Polmæ, Melciſſa, Argeades, in his à matris nece dicitur purgatus Oreſtes, illique diu fuiſſe enſem, & ab eo ædificatum Apollinis templum, cuius loco Rheginos cum Delphos proficiſcerentur re divina facta lauream decerpere ſolitos, quam ferrent ſecum.* Item Cato in originibus tertio ait: *Rhegini Taurocini vocantur de fluvio, qui præterfluit. Id oppidum Arunci primò poſſederunt, id eſt, Achæi Troia domum redeuntes. In eorum agro fluvii ſunt ſex, ſeptimus fines Rheginorum atque Taurianum diſpecens, fluvio nomen Paccolino. Oreſtem autem cum Iphigenia, atque Pallade dicunt maternam necem expiatum veniſſe, & non l.nginqua memoria eſt, cum in arbore enſem viderint, quem Oreſtes abiens reliquiſſe dicitur. Phaſcelitis autem Dianæ.* Lucilius quoque in tertio Satyrarum meminit ſic: *Et ſæpe quod ante optaſti, freta Meſſana, & Rhegina videbis mœnia, tum Lyparas Faſcelinæ templa Dianæ.* Geoliæ mercatus annuus celebratur. Eſt Geolienſis ager frugifer. Mare hoc piſcoſum eſt, ubi, præter cæteros piſces, magna trichiarum captura fit, quæ in cadis ſale condiuntur. A Geolia Geolienſis ſinus dicitur, qui à Vaticano ad Cænidem protenditur. Poſt Paccolinum hoc eſt Metaurum amnem Tauriani oppidi veſtigia viſuntur, paululum à mari ſemota. Taurianum, ſive Tauriana civitas his locis erat, cujus meminit Plinius. Itemque Pomp. Mela, qui ipſam inter Metaurum, & Scylleum oppida locat, meminit & Stephanus. *Tauriana*, inquit, *urbs, à qua Taurianus civis:* A quo oppido piſcem quendam nomen ſumpſiſſe Athenæus libro ſexto refert. Scribit enim Taurianum obſonium. *Thimos*, inquit, *Taurianus à Tauriano oppido piſcis, qui Taurianus eſt appellatus.* Plinius autem libro trigeſimo ſecundo. *Taurianus*, inquit, *alii xiphiam vocant. Et rurſus xiphiam.* Id eſt, *gladium roſtro mucronato eſſe, ab hoc in oceano naves perfoſſas mergi. Inveniuntur quandoque qui delphini magnitudinem excedant*, ait idem libro nono. Hos Strabo Galeatas appellat, vulgus piſces ſpatos vocat. De quorum captura mox. Fuit Taurianum ſedes epiſcopalis, Georgius Taurianus Epiſcopus interfuit Synodo Conſtantinopolitanæ ſextæ. Et Theodorus Epiſcopus Taurianus interfuit Synodo Nicenæ ſecundæ. Et in decretis Gregorii Papæ tertii, qui fuit anno à Virgineo partu DCCXXXV. fit mentio de Opportuno, Epiſcopo Taprienſi, licet mendoſe legatur Me-

A
taurianenſe. Ex hac urbe fuit beatus Phantinus abbas monachus divi Baſilii, vere lumen. Hic primo cujuſdam civis ſui equiſo fuit, ejus vitam civis quidam ſuus Græce ſcripſit. Qui in æde divi Phantini, quæ non procul à Parma oppido extat, ſepultos eſſe ait beatos Joannem & Georgium Epiſcopos Taurianos. Floruit autem beatus hic Phantinus beati Nili ſeculo, de quo ſuo loco dicemus. Cujus mutua benevolentia beatus Phantinus ingenti ſuavitate ac delectatione

B
fruebatur. Quem beatus Bartholomæus in vita beati Nili celebrem appellat, præerat beati Mercurii monaſterio. De quo Bartholomæus ipſe ita ſcribit: *Beato Phantino ecſtaſis contingit, verius fuit mutatio dextræ excelſi, qui vere Propheta fuit, atque uti Jeremiam audivimus capite ac mento abraſo Hieruſalem in luctib. verſantem obambulaſſe, atque extimationem delirantis ſtultis de ſeipſo exhibuiſſe; ad eundem modum erat videre hunc celebrem virum, vereque prophetam ac bea-*

C
tum effectum eſſe. Sive enim ſenſibilem Calabriæ vaticinans deſtructionem, ac miſerandam Agarenorum invaſionem, ſive omnimodam virtutis everſionem, ac monachorum ad vitia declinationem atque vulgaritatem, quod magis credendum eſt. Verum & ipſe obambulabat luctibus deplorans eccleſias, monaſteria, libroſque. Has quidem dicens aſinis & burdonibus repletas eſſe ac coinquinatas: Hæc vero igne combuſta ſunt, inquit & pereunt: Hi vero quòd araneis pleni ſunt, & evanuerunt, fracti ſunt:

D
neque deinceps habemus quos legamus. Cum a. videbat aliquem e ſuo monaſterio cœnobitam ut mortuum eum lugebat, dicens: ego te fili interfeci. Hæc & hujuſmodi faciebat ac loquebatur. Nec ſub tecto ſtare, ſed ſub dio, nec cibum guſtare volebat, ſed per deſerta oberrans vivebat agreſtibus oleribus. Hæc in maximam triſtitiam induxerunt Nilum (tunc enim in ea crypta prope monaſterium beati Mercurii commorabatur aram habente beato Michaeli Archangelo dicatam) ac penè nocte &

E
die lugebat, & ipſe beatus Nilus boni ſocii, amici, & cooperatoris privationem. Sæpe illum ſecutus eſt, ut ei ſuaderet, quòd monaſterium reverteretur, & illic conquieſceret. Ipſe vero ejus monitis parere noluit, dicens, qui in monaſterio habitant. non ſunt mei cœnobitæ: ſi n. eſſent, mecum lugerent. At contra me furentem ac mente captum vocant. Scito igitur dilecte pater, quòd ad ſuperiorem regionem ſemigrabo, atque ibi perficiar, & ad monaſterium meum non amplius revertar. At-

F
que ita beatus fecit, ut dixit, apprehendens locum. quem Deus ante omnia ſæcula illi præfinivit. Ejus feſtum agitur nono Cal. Aug. Hunc Franciſcus Maurolycus Siculus Siracuſas repetit, & ejus parentes Fantum & Deodatam martyres fuiſſe Sicula vanitate nugatur. Erat in eodem monaſterio beatus Lucas frater beati Phantini, illi prudentia, & vita ſimilis, & ad gubernandum idoneus, ac ſacrarum literarum mediocriter eruditus. Quem invitum beatus Nilus unà cum cæteris ejus monaſterii monachis beato Phantino in monaſterii regimine ſuffecit. Erat etiam in eodem monaſterio beatus Zacharias magnæ virtutis ac ſanctitatis vir, quem beatus

Bar-

A Bartholomæus *angelicum* appellat, cujus quoque benevolentia beatus ipſe Nilus fruebatur. Non longe ab hoc monaſterio erat aliud monaſterium (erat nempe tum Calabria altera Ægyptus monachorum parens) cujus nomen beatus Bartholomæus ſubticuit. Arbitror id eſſe, quod eſt Meliclochiæ, de quo mox, in quo monaſterio degebat beatus Joannes abbas beati Nili coævus, vir cum ſacris literis longe eruditus, tum ſanctitate plenus, quem beatus Bartholomeus magnum B appellat. Hic lectioni incumbebat aſſidue, præſertim Divi Gregorii Nazianzeni, eamque aliis ediſſerebat. Hunc beatus Nilus veluti Joannem Baptiſtam venerabatur: ita ut ſæpe vel veſtigia pedum ejus ingenti devotione exoſcularetur, eumque ſacræ ſcripturæ dubia conſulebat, quæ ille ſapientiſſime & doctiſſime elucidabat. Erutum autem fuit Taurianum ab Agarenis, Mauris, Carthaginenſibus impia inter ſe inita ſocietate, ac magno exercitu comparato adjuvantibus Si- C culis, beati Nilj ævo, quo & alia & Calabriæ, & Lucaniæ, & Apuliæ oppida everſa ſunt. Ob quam vaſtitatem quia civitates quædam civibus vacuæ remanſerunt, Epiſcopales ſedes in alia oppida translatæ, aut aliis adjunctæ ſunt. Supra Geoliam *Droſium* caſtellum, quod rorem ſignificat. Et ſupra eſt Terranova oppidum nobile edito loco, quaqua verſum rupib. ſeptum in Appennini radicibus, quod Marnus fluvius adlabitur torentinis uber, ubi lutræ ſunt. Abeſt D à freto m. p. decem: oppidum vetuſtum eſt ſed poſt Calabriæ vaſtitatem ab hinc annos ſexcentos novis colonis ſuſceptis ſic appellatum eſt. Hic emporium nobile in annos ſingulos celebratur, fit & optimi ſerici ingens numerus. In templo divæ Catherinæ duæ ſpinæ Coronæ Dominicæ & fruſtulum ligni Crucis, & columnæ, in qua Chriſtus fuit flagris cæſus aſſervantur: item fruſtula pepli beatæ Mariæ Virg. Matthæi Apoſtoli, Blaſii, Chriſtophori, & aliorum ſanctorum. Id oppidum E in ſpecula exiſtens magna planicie gaudet, quæ frumenti & aliarum frugum ferax eſt, & pabulis apta. Hic vina præclara naſcuntur, fiunt & lina laudatiſſima duum generum, quæ indigenæ maſcula & femina vocant, fit & cannabis, fiunt & pulchra aucupia phaſianorum, externarum, perdicum, & aliarum alitum, in montibus venationes ſilveſtrium animalium. Sunt in hoc agro pagi Rigiconum, Leonum, Martinum cum cepuriis claris ubi aquæ calidæ, ac ſulfureæ ſca- F turiunt, Martinum iterum, *Chreſtoum* quod bonum & utile ſignificat, *Vatonum* à vateo abundo, Radicina oppido par: Jatrinonum quali medicinale cum linis optimis, Bracadum cum mercatu annuo, Cortiladum, Galatonum ab eventu fortaſſe (galotonus enim lactentem puerum ſignificat) Scrophonium, *Molochiium*, quod molle notat, & Molochium iterum cum emporio. Dein eſt Caſtellatum puſillum caſtellum. Et ſupra eſt Opedum civitas ſedes epiſcopalis in radicibus Appennini edito ſalubrique loco ſita, quaſi opem incolis dans inter duos amnes Trecotium & Madam Torentinis & anguillis fœcundum, quæ eſt undique vallibus cincta. Hic nobiles nundinæ quoto quoque anno celebrantur. Ager hic cuncta incolis ſuggerit neceſſaria, nam frumenti & aliarum frugum ferax eſt, & paſcendis gregibus aptus & irriguus, ubi regia equorum armenta æſtivo tempore pabulantur. Fiunt olea & vina, & ſerica nobilia. Sunt in hoc agro pagi Varapodum oppido par cum emporio, quaſi gravis ſtabiliſque pes, *Chrotonum* quod laudem ſonat, Treſilicum, Meſinadum, & Sargonadum. Hic olivæ ad amygdalarum magnitudinem craſſæ, & carnoſæ conditæ in cupis optimæ ſunt eſu. Nec longe eſt Chriſtina caſtellum humili loco ſitum in radicibus Apennini, quod ejuſdem nominis fluvius præterfluit. In hoc agro ſylvæ glandiferæ ſunt ad porcos alendos opportunæ, nec non ſylvæ ad domorum tigna, ac ſuppellectilia, & ad navigiorum fabricam aptæ, fiunt venationes, quales Calatri, fit & oleum nobile, olivæ ad amygdalarum magnitudinem craſsæ & carnoſæ conditæ in doliolis optimæ ſunt eſu. Sunt in hoc agro pagi Pedaulum quaſi pinguis pes, vel puerorum aula, cum linis optimis, quæ Alexandrinis minimum invident: *Sidum* cum emporio annuo, quod aſſulam ſcandulamque ſignificat, itidem cum linis optimis, qualia Dauli fiunt, *Georgia*, quod agricolationem ſonat, *Cocypedonum*, quod puerorum ploratum notat, *Lobricum*, & *Sitizanum* à ſitizo nutrio dictum, ubi marmor naſcitur. Hi pagi Græci ſunt, & rem divinam Græca lingua ac more faciunt, in quotidiano vero ſermone Latina & Græca lingua utuntur. Exin ad meridiem proficiſcenti Synopolis oppidum ſe ſe offert in Apennini radicibus edito, ſed penſili loco, quod Vadus fluvius, torentinis & anguillis uber, adlabitur. Ex hoc oppido fuit beatus Paulus minorita, cuius corpus Nicoteræ quieſcit. In hoc agro caſtaneta ſunt, & pagi Euphemia, Præcopum, Synopolis Græcus pagus, cum mercatu annuo, Aquarium: naſcitur vinum nobile, fit optimi olei ubertas, hinc etiam olivæ ad amygdalarum magnitudinem craſsæ & carnoſæ ſunt, quæ conditæ in cadis optimæ ſunt eſu. Non longe à Synopoli Coſiletum tenue caſtellum eſt. Inde Melichlochia oppidum, ubi olei optimi copia ingens fit, & olivæ quales Synopoli. Hic emporium in annos ſingulos celebratur. Eſt & beati Heliæ abbatis divi Baſilii monachi templum, cuius corpus Calatri eſſe exiſtimatur. Dehinc Seminaria civitas offertur Tauriani reliquiæ à freto m. p. tribus ſemota declivi loco orientem ſolem ſpectante. Nam poſt Tauriani vaſtationem populus ea clade ſuperſtes cum ſuo Pontifice huc ſe contulit, perſtetitque hic epiſcopalis ſedes annis plurimis. Sed Rogerius Guiſcardus & hanc, & Hipponiatem ſedem Miletum tranſtulit, quod tum, & Hipponiates, & Taurianenſis, qui huc conceſſerat, populus exiguus eſſet. Nunc autem & Hipponium, & Seminaria clara oppida ſunt, ac ſatis populoſa. Quare utrique epiſcopalis ſedes reſtituenda eſſet, remanente Mileti ſua. Nam nunc Militenſis diœceſis ingens eſt, ut in tres diœceſes commode diſtribui poſſit. Fit hic ſerici & olei proba-

ba-

batiſſimi copia , olivæ craſsæ, & carnoſæ ſunt, quales Melichlochiæ . Fiunt telæ nobiles , naſcitur vinum non vulgare , & gypſum ſpeculare , fiunt aucupia phaſianorum, externarum , & aliarum alitum . Haud procul eſt beati Philareti ædes divi Baſilii monachorum cœnobium , ubi ipſius Philareti brachium , & beati Heliæ eius magiſtri caput aſſervantur . Fuit beatus hic Philaretus divi Baſilii monachus huius regionis accola, eius magiſter fuit, ut dixi, beatus Helias. Feſtum beati Philareti octavo idus Aprilis celebratur , ſubtus oppidum Metaurus amnis excurrit. In hoc agro pagus eſt Anna , Decalſtidium Antonino Pio in itinerario , cum olei optimi copia , & olivis craſſis & carnoſis, quales Seminariæ . In hoc agro , uſque Cænidem , crocus ſylveſtris affatim provenit. Inde eſt Parma oppidum ſupra mare cum oleo nobili , diſtat à Geolia m. p. ſex. Non longe eſt beati Phantini delubrum, olim beato Mercurio dicatum , divi Baſilii monachorum monaſterium: ad quod beatus Nilus monachalem habitum ſuſcepturus acceſſit , ubi tunc plerique ſancti viri erant , ac præter cæteros, erant beatus Phantinus,beatus Zacharias,beatus Lucas , & beatus Philaretus. Supra oppidum monseſt ſublimis mari imminens, hic ſpecus eſt, in quo beatus Helias abbas ſolitariam vitam interim degere ſolebat , quam interdum etiam beatus Nilus incolebat. Parmæ retia thynnaria ſunt:eſt enim mare hoc piſcoſum , ubi thynni & xiphiæ, & murenæ, & auratæ,& congij , alijq. nobiles piſces capiuntur . Capitur Corallium . Poſt Parmam Balnearia oppidum offertur , cum ſtatione , mari alluitur edito loco ſita inter duos amnes Catianum & Stalaſſam , abeſt a Parma m. p. ſeptem. In fano divæ Mariæ pleræq. Sanctorum reliquiæ aſſervantur , inter quas eſt fruſtulum Crucis Dominicæ , & tabulæ, in qua Dominus cœnavit,& veſtis beatæ Mariæ Virg. poſt Balneariam ad tertium lapidem Crateis fluvius in mare cadit, cuius meminit Plinius , qui ait : Crateis amnis mater , ut dixere Scyllæ. Id quoque ſcribit Solinus, itemque Ovidius Met. libro tertiodecimo, meminit & Virgilius in Cyri, & Homerus Odiſ.libro duodecimo.Dehinc Scylleum oppidum occurrit , mari incumbit ſupra Scylleum promontorium , ſublime ſaxum, diſtat a Balnearia m.p.ſeptem. arx eſt hic loci natura & inde manu ſatis munita. De quo Strabo libro ſexto ait: *Scylleum excipit ſaxum ſublime,quod humilem a tergo tellurem abluentibus undis habet , in Cherſoneſi faciem,quam Rheginorum Tyrannus Anaxilaus ædificato munivit muro , ut Tuſcis navale ſtrueretur,& prædonibus navigandi per euripum facultatem interciperet.Craſſus*, ait in eo Plut.*Spartacum in hac Rheginorum cherſoneſo , exercitum ſtatuentem loci naturam diligenter contemplatus , foſſa & muro interclusit . Iſthmum enim muro clauſit, & Spartacum a continenti diſiunxit. Et licet opus magnum eſſet & perdifficile , brevi tamen temporis ſpacio ex tranſuerſo iſthmi utrinque ad mare pertingentem trium millium paſſuū cū dimidio foſſam quindecim pedum latitudine atque altitudine totidem duxit , ſuperq.eam murum*

A *conſtituit robore atque altitudine mirandū.Hac primo Spartacus contemnere , ac nullius omnino momenti ducere ſimulabat.Inde vero deficientibus commeatibus , cum iam nihil in cherſoneſo ſupereſſet , quod ad victum ſuppeditaret , noctem obſervans nebulis obſcuram & vehementer ventorum flatibus turbulentam , non magnam foſſæ partem abſciſſis arborum ramis , ac ſuperinjecto aggere complevit , & ſic Craſſum fruſtratus evaſit . Scyllei* , ait Solinus, *Vlyſſes Minervæ templum extruxit* . Hinc B Dionyſius Apher Scylleum Minervæ promontorium nuncupat. Dictum eſt autem Scylleum a Scylla monſtro , ut poetæ fingunt. In ſuperiori enim parte promontorium id humanam effigiem , in inferiori vero plures reſectos ſcopulos ſub radicibus cavernoſos habet , intra quos dum æſtuoſum mare ingreditur, ab ijs refractum tumultuando canum latratum , & luporum ulula tum ſonat ac repræſentat. Hinc poetæ fabulantur monſtrum eſſe virgineam faciem pubetenus , reliC quam vero corporis partem piſcium vel canum , atque luporum habens. Hinc igitur fabulæ Scyllam & Charybdim peperere , hinc latratus auditos, hinc monſtri credita ſimulacra , dum navigantes magnis vorticibus pelagi deſidentis exterriti latrare putāt undas , quas ſorbentis æſtus vorago collidit. Hanc cecinere Homerus Odyſſ. libro duodecimo , & Virg. Æneid.libro tertio , & Ovid. Met. lib. tertiodecimo & ſequenti . *Hic Vlyſſes*, ait Dyctis Cretenſis , *inter Scyllam &* D *Charybdim mare verticoſum ſæviſſimum , & illatas ſorbere ſolitum naves plurimas cum ſociis amiſit* . Fulgentius hanc fabulam ſic eſt interpretatus . *Scyllam ferunt virginem pulcherrimam , quam Glaucus Anthedonis filius amavit , quem Circe Solis filia diligebat, irataque Scyllæ , fontem in quo lavari ſolita erat , venenis infecit. Vbi illa deſcendens ab inguine lupis canibuſque marinis inſerta eſt. Scylla enim Græce quaſi Scyllon dicta eſt , quod nos latine confuſionem dicimus. Et quid con*E*fuſio niſi libido eſt? Quam libidinem amat Glaucus. Glaucus enim græce luſcitioſus dicitur.unde & glaucomata dicimus cæcitatem. Ergo omnis , qui luxuriam amat , cęcus eſt, nam & Antedonis filius dictus eſt. Anthedon enim Græce quaſi Antidon , quod nos Latinè contraria videns dicimus . Ergo lippitudo ex contraria viſione naſcitur . Scylla enim in modum ponitur meretricis , quia omnis libidinoſa canibus, lupiſque inguina ſua neceſſe eſt , miſceat.Iuſte ergo lupis & canibus mixta , quia* F *neſcit ſua alienigenis devorationibus ſaturare ſecreta.Sed hanc odiſſe Circe dicitur.Circes manus diiudicatio & operatio nuncupatur, quaſi chironetity . Laborem enim manuum & operationem libidinoſa mulier non diligit , ſicut Terentius ait , a labore proclivam ad libidinem, accepit conditionem , dehinc quæſtum occipit. Nam Vlyſſes innocuus tranſit , qui libidinem, ſapientia contemnit.* In Scylleo agro nobile vinum naſcitur , *melvaſium* dictum , quale naſcitur Cretæ . In hoc mari , ut dixi, piſcium . & præſertim galeatarum.i. Xiphiarum magna piſcatio fit. De quorum captura ita Strabo libr. 1. ſcribit: *De galeatarum piſcati , ne quæ circa Scylleum tractum inſti-*

tui-

tuitur, *manentibus in ſtatione frequentibus remorum duorum ſcaphis*, *ſpeculator quidam communis ſuperne inſtat*, *duos ſingulæ ſcaphæ tenent*, *alter navigat*, *alter haſtam habens ſedet in prora*. *Cum primum vero ſpeculator ſuperemimentiam galeatæ ſigno indicat*, *belluæ vero ſupra mare pars tertia eminens fertur*, *ſcaphu propius appellitur*, *deinde jacto manu telo vulnus incutitur*. *Tum evulſa ſine cuſpide de corpore haſta*, *quod telum ſane eſt hamatum ut educi facile queat*, *apteque infixo ei funiculo*, *appenſum ſauciata acclinat bellua*, *donec agitata ſuffugiensque laſſatur*. *Tunc in terram deducunt*, *aut intra ſcapham accipiunt*. *Quod ſi in mare telum exciderit*, *haud ſane perit*. *Eſt nanque vel è quercu*, *vel ex abiete compactum*, *adeo quod querna gravitate demerſum*, *deinde in ſublime relatum facile poſſit apprehendi*. *Contigit autem interdum ut remigem in ſcapha per magnum galeatarum gladium vulnerari*. Et cum inſtar apri belluæ vitat impetus, aſperrime fit ipſa venatio. Thynni enim cum gregatim præter Italiam acti elabuntur, & in Siciliam attingere prohibentur, in maiores incurrunt belluas, ut puta delphinos, canes, aliaſque balenis ſimilis, è quorum venatione canes & galeolas pingueſcere, quos Xiphias, id eſt, gladios appellari ferunt. Vnde Homerus odyſ. XII. Illic circa Scyllam & eius ſcopulum piſcoſum delphinorum canumque indagatrix, & ſiqua apud Græcos eſt balena. De bonitate gladii piſcis huius, & Byzanceni maris Archeſtratus apud Athenæum lib. ſeptimo ait:

Accipito gladii accedens Byxentia fruſta
Vertebramq; ipſam poſtremam: eſt optima nāq;
In Siculo ponto circa oſtia ſumma Pelori.

Canem vero marinum Nicander, Athenæo lib. eodem referente, lamiam & Scyllam vocari inquit. Laudatur & latus piſcis in hoc mari. Athenæus lib. eodem ait: *Latum optimum naſci in Italia* ſcribit Archeſtratus hunc in modum.

Italiæ nemoroſa latum ſibi præbeat ora
Quod Scylleus habet epulum mirabile portus.

Eſt, ait Athenæus, *hic piſcis candidiſſimus*, *atq; optimus*, *ſuaviſſimuſque quacunq; ratione fuerit conditus*. Supra Scylleum *Malleæ* oppidum erat, quod interiit, cuius meminit Antonin. Pius in itinerario. Aberat a Nicotera m. p. vigintiquatuor, ni textus depravatus eſt. Poſt Scylleum *Cænis* promontorium occurrit Geolienſem ſinum efficiens, & Euripi initium. Abeſt à Scylleo m. p. tribus, a Lao, ait Strabo m.p. CLXX. Euripi tractus uſque ad Herculeum promontorium milliaria ſunt LX. De Euripo ita Strabo infit: *Cænis promontorium ultimas conficit oras*, *& anguſtias freti ad prominens Siciliæ promontorium Pelori*, *quod in æſtivos vergit ortus*, *ſicut Cænis in occaſum*, *cum mutuam inter ſe faciant inflexionem*. *A Cænide in Poſſidonium receſſum & Reginam columellam ad Euripum anguſtus provenit meatus*, *ad ſtadia ſex ubi minimus trajectus*, *paulo major eſt*:

A *Ab ipſa vero Columella ad Rhegium m. p. XII. cum dimidio*, *cum prodeuntibus in exterius & orientale pelagus*, *quod Siculum dicitur*, *latior extenditur Euripus*. *Minimus autem Euripi trajectus in Cænide eſt*. *Cænis autem*, ait Plinius, *abeſt à Peloro Siciliæ promontorio milliario cum dimidio*. Id etiam aſtruit Diodorus Siculus. Thucydides vero & Polybius dicunt Siciliam à continenti abeſſe m. p. duobus cum dimidio: id etiam aſſerit Parrhaſius, qui locum hunc ſe metatum fuiſ-
B ſe ait. De Euripi autem natura Strabo libro primo ita ſcribit: *Quolibet die & nocte Euripi fretum bis fluxum alternat*, *quòd ex altiore ſuperficie Tyrrheni maris inundatio deſcendit*. *Nam fluxus ipſe eodem tempore incipit & quieſcit*, *quo ipſæ inundationes*. *Incipit enim circa exorientem lunam & occidentem*, *deſinit autem cum utique cœli medio & ſuper terram adiungitur*, *& decreſcentiæ contrarium exeuntem vocari*, *utriuſque per cœlum mediis ſitibus lunæ incipientem*,
C *ſicut ipſe*, *excreſcentiæ*. *Inundantiæ vero conjunctionibus ad ortum & occaſum deſinentem*. Homerus vero & Virgilius ter de die id fieri ſcribunt. Ait n ille Odyſ. XII.

Terq; die removit, *ter ſorbet deinde defluxus*,
Terrificum eſt, *ibi nec fueris ſorbente Charibdi*
Te neque ab hac peſte ſervaverit Enoſigeus.

Hic vero tertio Æneid ait:

D *Dextrū Scylla latus*, *lævū implicata Charybdis*
Obſidet, *atque ima barathri ter gurgite vaſtos*
Sorbet in abruptum fluctus, *rurſuſq; ſub auras*
Erigit alternos, *& ſidera verberat unda.*

Idipſum ſcribit Ovid. in Medea. Ariſtoteles autem libro primo de mirabilibus, ſtupendum quiddam de hoc Euripo ſcribit, ait enim: *De Siculo freto cum alii complures ſcribunt*, *tum hic ſe ſtupendam rem evenire inquit*. *Polycletus rerum Sicularum ſcriptor*.
E *Tyrrheni n. maris æſtum ſtrepitu ingenti utrinque cum Siciliæ*, *tum Italiæ oram*, *quam Rhegium vocant*, *ferire*, *delatumque ex mari vaſto in anguſtias poſtremo concludi*, *atque ibi ſublimem tolli ſonitu magno*, *ſpacioque altiſſimo*, *ut procul diſtantibus conſpicua ſit hæc aquarum ebullitio*, *ut puta alba*, *& ſpumoſa*, *nec ſimilis maris incremento*. *Hæc ut credibiliter narrentur*, *ita contueri oculis nemo ſuſtinet*. *Interdum enim diffuſi rurſus ex colliſione mutua æſtus*, *adeo profundum atque horribilem aſpectum neceſſario intuentibus præbent*,
F *ut nonnulli præ timore animi impotentes*, *velut offuſa oculis tenebra concidant*. *Poſtquam vero ad alterutram partem fluctus alliſi ſublatique ad littus ſupremum*, *denuo in ſubjectum mare devolvuntur*, *tunc magno rugitu cum verticibus & immenſis & crebris ex imo fundo ebullit*, *inque girum elevatur*, *& omnigenos etiam colores reddit*. *Interdum n. ater*, *nonnunquam cæruleus*, *frequenter purpureus apparet*. *Cæterum curſum atque immenſitatem fluxus refluxuſque ne reptilia quidem vel audire vel videre ſuſtinent*. *Quocirca ad radices montium juxta confugiunt*. *Tempeſtate autem deſinente*, *in ſublime efferuntur*, *voragines*

ſpecie relucente varia, turbinibuſque ac motibus ventorum aut ingentium ſerpentium ſpiris non abſimiles. Euripi piſces laudatiſſimi ſunt, tum maxime murænæ & anguillæ. *Quæ* Macrobius ait, *olim accerſebantur ad piſcinas urbis abuſque Euripo; & utræque ex illo loco plotæ à Græcis, à Latinis flutæ, ideſt navigabiles vocantur quia in ſummo ſupernatantes ſole torrefactæ curvare ſe non poſſent, & in aquam mergere deſinunt, atque ita facile capiuntur*. De his Martialis ait:

Quæ natat in Siculo grandi murena profundo.
Non valet exuſtam mergere ſole cutem.

Et Archeſtratus apud Athenæum lib. 7.

Italiam ſi intra, pelagique anguſta Sicani
Murænam captam videas, quæ fluta vocatur,
Hanc eme, namque illic epulum admirabile noſces.

Et rurſus ibidem de Euripi anguillis inquit:

Anguillas omnes laudo, præſtantior illa,
Quæ capitur Regii maris è regione profundi:
Hanc aliis cunctis mediam tu ponito: tales
Si comedas epulas, opulentius os erit ipſum.

Capitur etiam circa Rhegium piſcis exormiſton, de quo mox dicemus. Poſt Cænidem promontorium *Columella* eſt, ſive columna Rhegia, cujus meminit Antoninus pius in itinerario, quam diſtare à Malliis oppido ait, m.p. XIIII. à Nicotera XXXVIII ni locus ſit depravatus. Commeminit de columna ipſa Cicero in oratione pro P. Sextio. De qua Strabo libro tertio inquit: *Rhegini Columellam turrem exilem ſuper freto pro confinio locaverunt, cui e regione turris poſita eſt, quam Pelori nuncupant*. Diſtat à Regio m. p. XII. cum dimidio. Supra Cænidem promontorium m.p. tribus, *Cænis*, ſive, ut Stephanus ait, *Cæniſium* oppidum eſt, licet ipſe Siciliæ, ut alia Calabriæ oppida multa ſcribit. Abeſt à Medama, ait Strabo, m.p. XXXI. edito eoque penſili loco ſitum meridiem ſpectans, quod ejuſdem nominis fluvius adlabitur. Quem quia utrinque frequentes merorum arbores ſylvarum inſtar ſunt, flumen *Morum* pro mororum vocant. Hic ſerica laudatiſſima fiunt, & horum copia ingens. Extant & horti nemoroſi limonum & malorum aureorum. Novi ego Hieronymum Fabam presbyterum hujus oppidi civem integerrimæ vitæ virum, literarum latinarum minime expertem. Qui in numerato habet ingenium, nam & carpentariam & ſutoriam artes, quandiu libuit, exercuit, picturam quoque & ſculpturam optimè ſcit, fructus facit ex buxo cujuſvis generis artificio mirabili, ut facile crederes veros eſſe, ac recenter decerptos ex arbore. Quare plerique decepti ſunt. Rhedam fecit ex ligno magnitudine grani tritici (incredibilem videor fortaſſe quibuſdam rem ſcribere, at vera refero) in qua ſtatiunculæ, hoc eſt, viri ac mulieres ſedentes, & boves, qui rhedam trahere videbantur, & rhedarium ſedentem,

A rhedamque regentem. Aliam fecit, quam pulex catena lignea alligatus trahebat. Fecit item ex buxo opus, in quo tota paſſionis Chriſti ſeries continebatur, ut cœna, in horto cum Apoſtolis, captura à Judæis & Juda, flagellatio ad columnam, coronatio ſpineæ coronæ, & deluſio, damnatio à Pilato, & Chriſtus crucem baiulans, crucifixio cum latronibus, & reſurrectio. Quod opus tanto erat artificio, ut in cortice nucis avellanæ contineretur. Fecit eodem artificio, ac ma-
B gnitudine, domum Pilati cum miniſtris educentibus Chriſtum per ſcalas, Crucem bajulantem, & Pilatum lavantem manus, erat ibi & hortus penſilis, in quo flores erant & aves, erat & cavea cum carduele ave, vaſa item cum floribus. Fecit eodem artificio & magnitudine hiſtorias veteris teſtamenti, & alia ejuſmodi pleraque. Ejus opera ad Carolum quintum Cæſarem, & ad Gallorum regem, & ad Philippum regem Hiſpaniarum pro miraculo advecta ſunt. Poſt oppidum
C Gallicum & inde Luborum amnes cadunt in fretum. Supra oppidum haud procul ab eo *Calanna* oppidum eſt in radicibus Appennini, quod pulchrum agnum ſonat, cum ſerico & oleo nobili. In cujus agro pagi ſunt *Alleſſium*, & *Stephanum*. Intus Apennini ſilva eſt nobilis miræ longitudinis proceris arboribus & aquis recentibus referta, ac piſcis ferax optimæ, uberemque ad domorum tigna reliquave utenſilia opera, & ad navigiorum fabricam materiam ſuggerens. Sunt
D & glandiferæ arbores alendis porcis opportunæ. Proveniunt & frugiferæ arbores ſponte, erumpunt & herbæ nobiles medicinales. Lata ibi ac diffuſa planicies, montibus virentibus herbis coronatis cincta, valles ibi amœnæ ſuſurrantibus rivis irrigatæ. Paſcua pabulave vulgo læta ac florida. Frequens illi & varia venatio: eſt enim ferarum luſtrum, nam, ut ſemel atque iterum dixi, in Apennino Calabriæ varia ſilveſtrium animalium genera ſtabulantur, congerunt & accipitres
E multigeni, in planis vero multarum avium genera ſunt, quare in utraque Calabriæ ora aucupia & venationes uberes fiunt. Naſcitur paſſim lapis phrigius, provenit aniſum, cuminum, Crocus ſylveſtris, fraga, cythiſus, & uberes, fontes in ea manant perſpicui ac flumina prope innumera piſculenta, torrentinis & anguillis fœcunda, quæ utranque Calabriæ oram ubertim irrigant. In loco dicto *Petrona* agri Synopolitani naſcitur marmor. Hujus ſilvæ meminit Plinius, & So-
F linus, qui eam Rheginorum ſaltum appellat. De hac ita Fontanus hortorum libro ſecundo ſcribit:

Eſt nemus extremis Calabrum inviolabile terris
Diis ſacrum patriis multa & pietate verendum.
Arborei dives fœtus, volucrumque rapinis
Opportuna domus, tuta & ſpelæa ferarum.
Hoc nemore in ipſo, luciſque horrentibus olim
Advectam memini ſtirpem, quæ citron ab omni
Parte & odore quidem, foliis & flore referret

Sed

Sed fructus variata, & longe aliena figura
Vix orbem retinens, protento & corpore longo
Seſe agit in ductus, varia & trahit agmine cauda.

LIBER TERTIUS.

RHegium in Italiæ humero, ait Plinius, *ſitum, à quo veluti cervicis incipit flexus, inter Lubonem & Calopinacum Taurocinum olim dictum amnes eſt*. Abeſt à Meſſana m. p. ſeptem; Urbs equidem longe nobiliſſima & vetuſtiſſima, totius Calabriæ metropolis, utpote quæ prima in Calabria, imo v. in Italia, Roma excepta, ut mox latius oſtendam, Chriſti fidem ſit complexa, primaque ut libro primo oſtendi à diluvio condita. Quæ multas colonias in Calabria deduxit: nam ante Oenotrorum in Calabriam adventum, qui è Græcia primi in eam adventaſſe dicuntur, Rhegium, *Aſcheua* prius a conditore dicta, colonos per totam regionem, & ſi rare, emiſit. Quos Græci Auxones, & regionem Auxoniam, ut alibi retuli ab auxo, id eſt, augeo, quod rerum proventus ibi ſemper augeatur, appellavere. Fuit autem condita, non multo poſt diluvium Noe ab Aſchenaz ipſius Noe pronepote, filio Gomer, ut jam libro primo demonſtravimus. Qui Aſchenaz à Gomer in Italiam ad habitandum directus, cum is ſibi primus locus eſſet oblatus, loci amœnitate captus, hic conſedit, urbemque hanc ſtatuit, quam à ſuo nomine Aſchenam, atque incolas appellavit Aſchenezæos. Viget medius fidius in hac ora beata felixque quædam amœnitas, ubi ver perpetuum, arborum frondes perennes. Hinc horti nemoroſi omni optimorum fructuum genere referti: nemora inſuper malorum aureorum, citronum, & limonum arboribus oppleta, ut totus Rheginus ager jam irriguus pomœrium videatur. Hic palmæ ob cœli gratam temperiem dactylos ferebant, qui ad maturam frugem perveniebant, ſed à Turcis exciſæ ſunt. Nam poſt virgineum partum anno M. D. XLIIII. Julio menſe à Turcarum & Gallorum claſſe Rhegium & omnes ejus pagi, templa quoque & monaſteria agri Rhegini direpta & exuſta ſunt, vineta & arbores omnes ferè inciſæ. Quando Gallorum rex Franciſcus ſuimet, ac Chriſtianæ pietatis & religionis oblitus, ſocietatem, fœduſque cum Turcarum tyranno adverſus Carolum quintum Cæſarem iniens, claſſem Turcicam Conſtantinopoli acceſſivit. Qui utramque Calabriæ & Lucaniæ, & Appuliæ oram diripiens igne concremavit, magnamque utriuſque ſexus, & omnis ætatis hominum turmam captivam duxit: inde anno à Chriſto nato M.D.LII. Julio itidem menſe Henricus Franciſci filius impia patris veſtigia ſecutus cum eodem tyranno paternam ſocietatem ac fœdus innovans claſſem iterum è Byzantio adverſus eundem Carolum accivit. Quæ rurſus eaſdem oras pervaſtavit, magnamque captivorum manum duxit. At ob tantum flagitium ſolvit partim jam multos annos Galliæ pœnas, penditque etiamnum. Nam Lutherana hæreſi infecta ſemet inteſtinis diſſidiis, cædibus, & direptionibus vexavit, & vexat. Vidi Rhegii (ut unde digreſſa eſt, redeat oratio) plantam, muſam vocant & paradiſi malum, quæ folia habet cubitali longitudine, lata palmo prope: ejus caulis haud diu perdurat, creſcit enim, & iterum pullulat, fructus fert digitali longitudine craſſos & gibboſos dulcis ſaporis, matureſcunt menſe Novembri; Fit Rhegii ſericum laudatiſſimum ubertim, naſcitur & vinum probatiſſimum: de quo Athenæus libro primo ait: *Vinum Rheginum, cum Surrentino pinguius fit, uſque ad annum quintumdecimum eſt utile*. Sunt Rhegii figlinæ, ubi ollæ coquinariæ laudatiſſimæ fiunt. Olim etiam patinæ nobiles fiebant, ut Plinius libro trigeſimo refert. *Rhegium*, inquit, *figlina & plaſtice nobilitatur*. Et rurſus. *Nobilitatur Rhegium patinis*. Hic nundinæ nobiles in annos ſingulos celebrantur. In Rhegino littore poſt Cœnidem promontorium m. p. quatuor uſque ad Leucopetram, ſimulatque mare exieris, pede uno, & interim eo minus, terra effoſſa aquæ dulces ſcatent. In hoc agro vitex, ſiliqua ſilveſtris, & abſinthium ſponte proveniunt. Naſcitur & molaris lapis frumentarius & olearius. Palladiæ arbores, id eſt, olivæ affatim naſcuntur. Olivæ ad magnitudinem amygdalarum craſſæ, & carnoſæ conditæ in doliolis optimæ ſunt eſui. Sunt in hoc agro pagi Mota, Sabatelum, Diminitum, Boiacianum, Orthium, quod rectum altumque ſignificat, Arenum, ab arenzo placeo dictum: Cæiaretum, Tiretum, Trezenum a trezo gemo: Perlupum, Naſetum, Pavilianum, Cannavum, Peratum, Velanedum: & ejuſdem nominis fluvius. Olim Rheginorum ditio à Poccolino, nunc Metauro amni, ut oſtendi, uſque ad Halecem fluvium protendebatur. De piſcibus, qui in Euripo, circa Rhegium capiuntur, diximus. Caſſiodorus epiſtolarum lib. duodecimo ad Anaſtaſium Cancellarium Lucaniæ, & Brettiorum præpoſitum ſcribens de Rhegina ora, ſic ait: *Rhegini cives ultimi Brettiorum iniqua ſuggerunt ſe exactorum præſumptione fatigari, implorantes non aurium, ſed oculorum noſtrorum nota remedia, qui poſſumus ſcire territorium eorum, quod petitur non habere. Rheginorum terra eſt montanis lapillis rariſſima, arida paſcuis, ſed undoſa vindemiis, ſegetibus adverſa, ſed olivis accommoda. Ideo cultura ejus omnis in ſarculis eſt. Quia ſuperficies ipſius ſicca nutrire non valet ſuperne naſcentia. Stercore illic ager nudus induſtria potius, quàm natura veſtitur. Nam Palladiæ ſilvæ viriditate contegitur, quæ in ſolo aridiſſimo approbantur. Talibus enim locis illa proficiunt, quæ radicibus proceris ad humi penetrale deſcendunt. Segetes irrigantur ut vivant, & conditione mutata hoc ariſtis impenditur, quod olerib. exhibetur. In hortis autem ruſticorum agmen habetur operoſum, quia olus illic omnium ſaporum eſt marina irroratione reſperſum, quod humana induſtria fieri conſuevit. Contra Maronis autem ſententiam intuborum illic fibræ dulciſſimæ ſunt, quæ præcinctæ foliis dulciſſimis tortuoſis calloſa teneritudine conglobantur. Unde in morem vitri aliquid decerptum frangitur, dum à fœcundo ceſpite ſegregatur. His victualibus, ſi vix* nos-

noſſe, regio ipſa fœcunda eſt. Nam & marinis deliciis copioſa jucunditate perfruitur. Quia ibi mare ſuperum atque inferum inſertis fontibus adunatum delicias utrinſque pelagi in unam congregationem ſinus ſui volubilitate perducitur. Neceſſe eſt enim illuc & piſces properare, ubi conſtat & undam poſſe defluere. Exormiſton quoque inter piſces regium genus compar murænis corpore vel colore, diſtans naribus ſetoſis, coloſtrea delicatitudine præditum, oleoſo ac ſuavi liquore coagulatum, appetibilis grataque pinguedo. Cum ſpumis fluctuantibus inter aeris confinia cœpit enatare, neſcit ad cubilia redire, quæ deſerit. Credo immemor reverſionis, aut teneritudine ſumma mollitus nequit undis elevantibus contraria obluctatione demergere. Fertur velut corpus exanime nullis nixibus periculum, nulla arte devitans, & hinc viribus deſtitutus creditur non redire, quia neque fugere poſſe ſentitur. Hic plane tantæ dulcedinis eſſe dignoſcitur, ut & nullus piſcium comparetur. Hæc ſunt in littore Rhegino, quæ diximus, quod non alio referente cognovimus, ſed viſuali probatione retinemus. Quapropter lapidi atque tritici ſpecies nullis temporibus coertionis nomine inde decernimus poſtulari. Quia nimis calumnioſe petitur, quod loci beneficio non habetur. Deinde ſufficere debet oſtenſio veritatis, & teſtimonium judicis. Quia nimis execrabile malum eſt, ſi cum aliud noverit conſcientia, aliud lingua decernat. Additur etiam quòd tantis commeantium fatigatur adventibus, tanta exurentium laceratione deteritur, ut rationabiliter illi remitti debuiſſet, vel quod apud ipſam naſci poſſe conſtaret. Inde vero poſtea Chalcidenſes una cum Meſſeniis è Peloponneſo Rhegium incoluerunt, Antiſthene ſive Antineſto duce, qui, ait Heraclides, in Rep. Ariſtocratiam conſtituerunt: nam mille optimates electione creati civitatem adminiſtrabant, licet Strabo eam à Chalcidenſibus conditam dicat. Eam Græci Rhegium appellavere a fractura, ut quidam volunt. ῥήγη n. ut dixi, fiſſuram ſignificat; Sicilia, n. Italiæ conjuncta erat, ſed terræmotibus avulſa eſt. Quocirca Strabo lib. 6. de Rhegio loquens ait: *Sed ei Aeſchylo teſte, caſu quodam hoc nomen inditum eſt; namque Siciliam ab continenti vi terræmotus avulſam, & ille & alii memoriæ prodiderunt, ex quo erhagine, id eſt à frangendo nomen aſſecutum: Reſeratis enim tum oribus per que ignis reſpirat, & igneti lapides & aquæ effluunt, raro vicina freto tellus motibus quatitur; cum v. omnes ad ſuperficiem meatus occluderentur, in ſubterraneis concavitatibus ardentes ignes, & ſpiritus vehementes terræmotus efficiebant. Agitati v. ventorum violentia loci ceſſere, & abſciſſi utrique mare admiſerunt. Cum Sicilia tota cavernoſa ſub terra ſit, fluviis & igne pleniſſima, ſicuti Tyrrhenum mare uſque Cumas eſt;* Idipſum ſcribit Trogus Pomp. apud Juſtinum libro quarto. Et Virg. lib. 3. Aeneid. id idem affirmans, ait,

Hæc loca vi quondam vaſta convulſa ruina,
(Tantum ævi longinqua valet mutare vetuſtas)
Diſſiluiſſe ferunt, cum protinus utraque tellus
Una foret, venit medio vi pontus & undis
Heſperium Siculo latus abſcidit, arvaq; & urbes
A *Littore deductas anguſto interluit æſtu.*

Cæterum credibilius eſt, ut alibi dixi, Rhegium ab aeris temperie cœlique clementia dictum, nam ῥήγιον utile jucundum, & bonum notat. Hebraicè autem paſcua eorum. Callimachus autem Rhegium Joacaſti urbem dixit. Nam Joacaſtus Æoli filius eam tenuit: id etiam Diodorus Siculus libro ſexto aſſeverat. Meminit de Joacaſto & Dyctis Cretenſis libro quinto. Fuit enim non multò
B poſt excidium Trojanum. De Æolo Strabo libro primo ſic ait: *Aeolus in Euripi Siciliæ locis, qua percurſus & recurſus eſt, & navigationis aſperitas per fluxus atque refluxus, aggrediendi ſigna præmonſtravit. Itaque ventorum cuſtodem, atque regem creditum fuiſſe Polybius refert.* Antiochus a. apud Dionyſium Halicar. Rhegium *Neptuniam* appellavit. Quæ & *Poſſidonia* dicta eſt. Nam Poſſidon Neptunius dicitur. Quare Strabo à Cænide uſque in Poſſidonium receſſum, & Rhe-
C ginam columellam anguſtum provenire meatum ait. Incoluerunt quoque Rhegium Arunci, ut Cato in Orig. ait. Dicti quoque ſunt Rhegini Taurocini, ait idem, à fluvio. Frequens de Rheginis, Locrenſibus, & Thuriis, apud Thucydidem fit mentio. Hanc & Hipponium inter ſeptem illuſtriores & opulentiores Italiæ urbes, quæ ſubſtantia, & domorum pulchritudine, pavimentiſque præſtabant, Appianus bellorum civilium libro quarto, fuiſſe, memoriæ prodidit, Cice-
D ro in Verrem actione ſexta, Siculos Rheginorum civitati invidere ait, Polybius etiam libro X. hanc & Locrum & Cauloniam, & Crotonem clariſſimas urbes fuiſſe refert. Strabo quoque libro ſexto ait; *Antiochus locum hunc univerſum circum Rhegium ab Siculis antiquitus habitatum, ſimul & à Morgantiis fuiſſe tradit. Qui deinde ab Oenotriis ejecti in Siciliam trajecere. Sunt qui Morgantium ab hiſce nomen duxiſſe ſcribant. Ingens vero olim Rheginæ civitatis potentia fuit, validis*
E *quaqua verſum caſtellis munita. Propugnaculum aſſidue imminens habens inſulæ & priſcis annis, & ætate noſtra. Cum ſolicitante Sex. Pompeio Sicilia deſcivit à Romanis.* Cumque de ſeparatione Siciliæ ab Italia, Rhegiiſque ob id nomine diſſeruiſſet, adiecit: *Veruntamen ſive ob eam cauſam nomen civitati factum eſt, ſive propter illius claritatem, conſiderare licet, utro veritas ſe modo habeat: Cum Samnites Latino ſermone regiam illam appellarint: Et priſci eorum auctores regendis*
F *civitatibus communia cum Romanis inſtituta ſervarint, ac plurimum Latinam linguam uſurparint, & in pleraque oppida colonias deduxit, ac permultos celeberrimos viros edidit, ſeu gubernandæ reipublicæ virtutem, ſeu doctrinæ magnitudinem propoſueris.* Eam Dionyſius ſolo æquavit, illa commotus cauſa; nam cum ex ea civitate puellam in matrimonium petiiſſet, Rhegini ſervi publici ſeu lictoris filiam ei protenderunt. Eius filius quandam urbis partem acceptam inſtaurans, Pyrrhi ætate *Phœbiam* nominavit. Inde Campanorum præſidium Rheginos maxima ex parte delevit. Terræmotibus quoque paulo ante bellum Marſicum urbis pars magna

cor-

corruit. Poſtea Cæſar Auguſtus fugato ex Sicilia Pompeio cum deſolatam hominibus urbem cerneret, acceptos è claſſe permultos ei dedit accolas. Nunc autem bona ſatis eſt civitas. Hinc Rhegium *Julium* dictum eſt. Julius etiam in libro de prodigiis inquit: L. Martio & Sex. Julio conſulibus pars urbis muri Rhegii terræmotu diruta fuit. Atque L. Furio & Attilio Serrano conſulibus Rhegium penè totum incendio conſumptum ſine ullo humanæ fraudis veſtigio. *Dionyſius,* ait Sex. Julius Frontinus Stratag. libro tertio, *multis urbibus captis, cum Rheginos aggredi vellet, qui copiis abundabant, ſimulavit pacem, petiitque ab eis, ut commeatus exercitui ipſius ſubminiſtrarent, quod cum impetraſſet, exhauſto oppidanorum frumento, aggreſſus urbem alimentis deſtitutam, ſuperavit. Hic,* Ait Ariſtoteles Oecon. libro ſecundo, *cum cepiſſet Rhegium convocato populo dixit, quam ob cauſam ab eo juſte capti eſſent: nunc tamen impenſas, quas in belli uſum conſumpſiſſet, percipiens, & inſuper ab unoquoque minas tres, abſolveret eos. Rhegini vero quæcunque abſconderant in apertum eduxerunt, & egeni à ditioribus, & peregrinis mutuo accipientes, conflarunt ſummam, quam præceperat, quam ab ipſis accipiens, nihilominus omnium corpora vendidit, & cunctam ſupellectilem, univerſaque bona ſive occulta ſive aperta diripuit, à civibus accipiens pecunias ea lege, ut illas reſtitueret, cum ab eo repeterentur, juſſit ad ſe afferri quantum quiſque poſſideret argenti, alioqui mortem mulctam indixit. Delato autem argento, nummum percuſſit novo charactere, deditque drachmam duarum drachmarum valore, ſicque debitum penes ipſum remanſit.* Hæc Rhegium à Sicula crudeli tyrannide, ſimultatione ac fraude perpeſſa eſt. Tulit & Rhegina civitas mala plurima a Siculis ipſis & Campanis, infidis & levibus hominibus. *Nam cum Rhegini,* ait Juſtinus in Trogo libro quarto, *diſcordia laborarent, civitaſque per diſſenſionem diviſa in duas partes eſſet, veterani ab altera parte ab Himera urbe in auxilium vocati, pulſis civitate, contra quos implorati fuerant, & exinde cæſis, quibus tulerant auxilium, urbem cum conjugibus & liberis ſociorum occupavere, auſi facinus nulli tyranno comparandum.* Quippe ut Rheginis melius fuerat vinci, quàm viciſſe: nam ſive auctoribus captivatis jure ſervaſſent, ſive amiſſa patria exulare neceſſe habuiſſent: non tamen inter aras & patrios lares trucidati crudeliſſimis tyrannis patriam cum conjugibus ac liberis prædam reliquiſſent. *Tempore autem,* ait Polybius libro primo, *quo Pyrrhus Epirotarum Rex in Italiam copias trajecit, adventu ejus territi Rhegini, ſimul quod Carthaginienſes tunc mari dominantes metuebant, populi Romani opem, atque præſidium poſtularunt. Miſſi ab Romanis ad Rheginos milites aliquandiu urbem tutati, fidem civitati ſervaverunt, erant numero quatuor millia hominum, quibus duces præerant Decius, & Campanus, ſed tandem Mamertinorum exemplo permoti, & eos tanti facinoris conſpiratores habentes, ipſi quoque Rheginis fidem violant, tum rei opportunitate, tum Rheginorum

A opulentia pellecti, cives alios ex urbe depellunt, alios cædunt. Denique ut Mamertini fecerant, civitatem detinent.* Id etiam Livius ab urbe condita libro XII. ſcribit. At tanti ſceleris legio ipſa meritas luit pœnas. Nam ut bel. Mac. libro primo Livius ipſe tradit, *Romani eam bello perſecuti in poteſtatem redactam tergo & cervicibus pœnas ſociis pendere cum coegiſſent, urbem, agros, ſuaque omnia cum libertate, legibus Rheginis reddiderunt;* id ipſum ſcribit libro XV. *Rheginorum reſp.* B ait Ariſt. Pol. libro ſexto, *in Anaxilai tyrannidem commutata* eſt. *Hic,* ait Thucydides lib. ſexto, *exterminatis Samiis, qui antea Siculos e Zancla expulerant, Zancleam urbem promiſcuis hominibus frequentem reddidit, & à ſua quondam patria Meſſanam appellavit. Hic,* ait Juſtinus ex Trogo libro quarto, *juſtitia cum cæterorum crudelitate certabat, cujus moderatio haud mediocrem fructum attulit. Quippe decedens cum filios parvulos reliquiſſet, tutelamque eorum Micy*C*tho ſpectatæ fidei ſervo commiſit, tanti amor memoriæ ejus apud eos fuit, ut parere ſervo, quam deſerere filios mallent, principeſque civitatis obliti dignitatis ſuæ regni majeſtatem adminiſtrari per ſervum paterentur.* Id etiam ſcribit Macrobius Sat. libro primo. Sunt Rhegini ſuapte natura ſumma humanitate ac benignitate præditi. Fuere Rhegini Tarentinis amicitia conjuncti. Horum ad tria millia, qui opem Tarentinis, ait Herodotus libro ſeptimo, adverſus Meſſapios tulerant, quo D tempore Micythus regnum adminiſtrabat interiere. Ipſe vero Rhegio excedens Tegeam Arcadum incoluit. *Cumque Tarentini,* ait Aelianus de Varia hiſtoria lib. 5. *à Romanis obſiderentur, & fere parum abeſſet quin præ nimia fame caperentur, Rhegini publico decreto ſanxere decimum quemque diem jejunium agere, & illi cibos præbere, recedentibus poſtea Romanis ſervati ſunt, & memores periculi illius feſtum agunt quotannis vocatum niſtian, ideſt jejunium.* Magna etiam erga A-E thenienſes uſi ſunt humanitate; *nam,* ait Thucydides libro ſexto, *cum claſſis Athenienſium in Italia appuliſſet à nulla civitatum recepti ſunt, neque in mercatum, neque in urbem, aquatione tantum eis & ſtatione conceſſa, ac nec his quidem conceſſis à Tarentinis atque Locrenſibus, donec ventum eſt Rhegium Italiæ promontorium, ubi contractis jam copiis extra urbem, quoniam intra muros non recipiebantur, caſtra tenuerunt, & apud Rheginos verba fecere, ut illi quia Chalcidenſes eſſent, Leontinis, qui & ipſi Chalcidenſes erant,* F *auxilium ferrent. Rhegini negant ſe alterutris affuturos, ſed quicquid Italicis cæteris communiter placeret, id eſſe facturos.* Verumenimvero *aliquando Rhegini,* ait idem libro tertio, *in bello Syracuſanorum cum Leontinis, Locrenſes vero Syracuſanis ſtudebant. Rhegini & Athenienſes,* ait idem libro eodem, *cum triginta navibus Æolias inſulas invaſerunt. Rhegini & Locrenſes,* ait Cicero in oratione pro Archia poeta, *Archiam ipſum civitate cæteriſque præmiis donarunt.* Dionyſius major Siciliæ tyrannus platanos arbores, ut Theophraſtus libro quarto de plantis tradit, primus ex Sicilia in Italiam tranſtulit, & Rhegii

gli in hortis domus ſuæ miraculum plantavit, quæ in gymnaſio ſtant, ibi enim poſtea factum eſt gymnaſium, nec ullam magnitudinem capere poſſunt. Id etiam ſcribit Plinius lib. duodecimo, *Rhegii Q. Lucejus*, ait Cicero in Verrem actione ſeptima, *argentariam maximam fecit*. Cicero Rhegii aliquando commoratus Topicorum libros edidit, ut ipſe in epiſtola ad Trebatium ſcribit. Rhegini & Petelini in fide & amicitia P. R. ad ultimum permanſerunt, ut Livius bel. Pun. libro tertio prodit. Fuit Rhegium Romana civitate donatum, ac colonia Romanorum, inde municipium nobiliſſimum, ut Nonius Marcellus & Feſtus Pomp. ſcribunt. C. Paterculus libro primo ait: *Scyllaceum & Neptunia coloniæ deductæ, Coſæ donata civitas*. Et Cicero in Verr. libro ſexto inquit, *Quid arbitramini Rheginos, qui jam jam cives Romani ſunt, mereri, velle, ut ab iis marmorea Venus illa ne auferatur?* Et Philipp. prima: *Cum autem me ex Sicilia ad Leucopetram, quod eſt promontorium agri Rhegini, venti detuliſſent, ab eo loco conſcendi, ut tranſmitterem, nec ita multum provectus ſum in eum locum, unde conſcenderam. Cumque intempeſta eſſet, manſiſſemque in villa P. Valerii comitis & familiaris mei, poſtridieque apud eundem ventum expectans manerem, municipes Rhegini complures ad me venerunt*. Et in epiſtola ad Cornificium, eos tribui Cornificiæ attributos eſſe oſtendit, ait enim: *Ego iratus temporibus in Græciam deſperata libertate rapiebar, cum Auſter adverſus maximo flatu me ad tribules tuos Rheginos retulit*. Unicuique enim tribui Romanæ municipia attribuebantur, ut in Livio bel. Mac. libro octavo liquet. In foro Rhegino hæc inſcriptio erat. *T. Tareſenus, T. F. Sabinus triumuir æd. Pot. II. teſtamento legavit municipibus & Rheginis Jul. in pritaniaco ſtatuam auream Mercurii, trullam argenteem anaglyptam p. II. S. .., lares argenteos ſeptem p. II. S. pelvim æream corinthiam. Item in templo Apollinis majoris pugillares membraceos operculis eboreis: Pyxidem eboream: Tabulas pictas XIIII. Hæredes ejus ponenda curaverunt*. Extat & Rhegii lapis Græcis literis inſculptus ſic: ὁ δῆμος τῶν ῥηγίνων νικανδρου νῖκος τοῖς θεοῖς. Erat olim Rhegium, ut dixi, validum propugnaculum. Hanc urbem Hanno, ut Livius bell. Pun. libro quarto ſcriptum reliquit, obſedit, ſed dies aliquot nequicquam abſumpſit. *Gothi*, ait Procopius libro tertio de bello Gothico, *ubi Rhegium pervenere haud quaquam prius inter medium fretum trajiciunt, quam Rhegii præſidium pertentaſſent. Præerant tum ejus loci cuſtodiæ Teremundus & Imereus per Beliſarium præſides conſtituti, qui cum multos & fortiſſimos apud ſe milites tum forte haberent, à mœnibus non ſolum hoſtes erumpendo propellunt, ſed vel pugnam cum his conſerentes victoriam retulerunt. Verum cum numero eſſent longe inferiores intra murbs quieti de cætero ſe continebant. Totilas vero exercitus ibi parte in obſidione relicta, potiturum ſe fame præſidium, & Romanos ſimul operiendo victurum ratus, Tarentum cætero exercitu miſſo ſine ullo negotio præſidium cepit*. Id-

A ipſum ſcribit Agathias de eodem bello libro 4. In illa tàm furioſa perſecutionis rabie Cretenſium & Carthaginienſium, quam univerſa Calabria, & Lucania, & Appulia perpeſſæ ſunt, nil adverſi ſenſit Rhegium. Idque ob ſanctitatem Euſebii Archiepiſcopi Rhegini, cujus precibus ſervata eſt civitas. Franciſcus Maurolycus homo Siculus neotericus ſcriptor, atque bonarum literarum neſcius Sicula vanitate ac craſſitudine delibutus, infans & jejunus, Arcadium Imperatorem B Rhegium nobiliſſimam urbem Meſſenæ civitati aſſignaſſe peculium, nulla etiam propoſita cauſa temere nugatur, & Militenſem & Marcenſem Calabriæ epiſcopatus Meſſenio Archiepiſcopo olim ſubjectos fuiſſe blaterat, apertiſſimum & vaniſſimum commentum Siculæ genti peculiare. *Qui*, ut probe Plutarchus in Nicia de Timæo Siculo hiſtorico ſcribens, ait, *in hiſtoria ſcribenda ſæpe ad ridenda quædam ac levia, minimeque ad hiſtoriæ contextum pertinentia digrediuntur*. *Qui Timæus*, C ait in Bruto Cicero, *Lyſiam Athenienſem oratorem quaſi Licinia & Mutia lege repetit Syracuſas*. Franc. Maurolycus in ſuo martyrologio divum Phantinum Taurianum ſancti Baſilii monachum, de quo dudum ſcripſimus, quaſi Licinia & Mutia lege, ut Ciceronis verbis utar, repetit Syracuſas, illiuſque parentes martyrio vitam finiſſe blaterat. Beatam Dominicam Tropianenſem Campaniæ tribuit. Quid multa? cum Siculi Calabros claros viros, ut ſe Siculos eſſe dicerent D pecunia, quod oſtendemus, ſubornarint. Meſſana autem colonia fuit Rheginorum: nam, ut dudum ex Thucydide oſtendi, Anaxilaus Rheginorum tyrannus exterminatis Samiis, qui Zanclem incoluerant, urbem promiſcuis hominibus frequentem reddidit, & à ſua quondam patria Meſſanam appellavit. Jam vero Calabri, utpotè Locrenſes, Meſſenæ, quod oſtendam, aliquando dominati ſunt. Ergo Meſſana nunc ſub Rheginorum, nunc ſub Locrenſium ditione fuit. Nec Meſſenii E ſine Calabro commeatu vivere poſſunt: nam cuncta, vel quidem certe ligna & ſaxa ipſis ex Calabria ſubminiſtrantur. Effingebant Rhegini in nummo leporem & currum: *nam*, ait Ariſt. Julio Polluce referente, *Anaxilaus cum Sicilia ante lepores non gigneret, hic invehens nutrienſque ſimul rheda in Olympia vincens, Rheginorum monetæ rhedam inſculpſit & leporem*. Imprimebant etiam in nummo interdum mulam, & ex poſtico lyram fortaſſe in Ibici poetæ gloriam, inſcriptio- F ne Græca ῥηγίνων: interdum ex poſtico muſæ ſignabant leonem gradientem. Quandoque inſculpebant Mercurium altera manu caduceum, altera marſupium tenentem, & ex altera facie Caſtorem & Pollucem. Interim effingebant Jovem & ex altera parte Minervam ſertum dextra tenentem. Aliquando ſignabant Proſerpinam, & ex altera parte Jovem, ſive Æſculapium ſedentem. Quandoque ſignabant lunam biformem, & ex poſtica facie Jovem ſedentem. Signabant & ſolem ſub imagine leonis quaſi cuſtodem: leo enim dormit apertis oculis, vigilat clauſis. Imprimebant nonnunquam Apollinem, & ex altera facie ſolem. Plerumque ſignabant Ca-

ſtos

ſtorem & Pollucem, ex poſtico militem ſa- A crificantem ſuper aram tenentem craterem. Item Apollinem & Dianam, & ex altera parte tripodem. Item Jovem & ex altera facie ſalutem, hoc eſt, Ygiam Æſculapii filiam dextra ſerpentem tenentem. Item Martem, & ex poſtico Minervam tenentem ſcutum & Victoriam. Rhegina autem Eccleſia Archiepiſcopalis ſedes eſt vetuſtiſſima ab Apoſtolo Paulo fidem edocta, totius Calabriæ metropolis. Et Archiepiſcopus Rheginus in generalibus conciliis poſt Romanum Pont. ſivè B eius legatum ſemper primas tenuit. Cum enim, ut alibi dixi, Paulus Apoſtolus ex Judæa Romam peteret, Rhegium divertit, ut Lucas in Actis Apoſtolorum tradit; Qui diem totum hic commoratus, & Dei verba apud populum, ut ſuus erat mos, faciens, Rheginos ad Chriſtum convertit, & Stephanum quemdam Archiepiſcopum Rheginum conſtituit. Extat Rhegii ipſius beati Stephani vita è Græco in Latinum verſa hunc in modum: *Paulus Apoſtolus Rhegium perveniens,* C *ac die uno ibi moratus, Deique verbum apud Rheginos adhuc idola colentes concionatus, ipſos ad Chriſti fidem convertit. Et ſicut bona terra ſemen recipiens centuplum reddit: ita Rhegini verb m divinum receperunt, in eoque uſque perſtiterunt, quos beatus Paulus inſtruxit, & plurimos eorum baptizavit in nomine Patris & Filii & Spiritus Sancti. Quibus Stephanum Nicænum hominem, qui ipſum è Judæa fuerat comitatus Archiepiſcopum conſtituit. Cumque Stephanus ipſe ſeptem* D *& decem annos Rheginam eccleſiam optime rexiſſet, & multos circumvicinos populos prædicatione ad fidem duxiſſet, atque epiſcopos & presbyteros ordinaſſet, orta in Chriſtianos perſecutionis rabie, ipſe & Suera circumvicinæ civitatis epiſcopus, nec non Agnes, Felicitas, & Perpetua mulieres beati Stephani diſcipulæ Chriſtum conſtanter confitentes, idola vero ligna & ſaxa inſenſata eſſe libere fatentes, Rheginæ civitatis præſidis Hieracis nomine juſſu taxis peſiti, ac fractis oculis in* E *fornacem proiecti fuerunt, ex qua illæſi egreſſi ſunt. Quod videntes, qui adhuc erant idolatræ, clamantes Deum beati Stephani & Sueræ verum & magnum eſſe, crediderunt in eum. Illi vero Nonis Julii interempti ſunt. Corpus autem beati Stephani intempeſta nocte à viris catholicis in auſtrali parte civitatis milliario ab ea in ſeceſſu, oratorio ſuo ſepultum eſt. Aliorum vero corpora eodem loco humata ſunt, ubi fuerant trucidati.* Haud dubium & Rheginos, et circumvicinæ regionis F ac demum univerſæ Calabriæ utriuſq; ſexus fideles per multos poſtea uſque ad Coſtantini & Sylveſtri tempora martyrii palmam fuiſſe aſſecutos, plurimoſque abſque martyrio ſanctitate floruiſſe. Nicenæ ſynodo primæ Conſtantini & Sylveſtri tempore celebratæ, interfuit præſens Marcus Archiepiſcopus Rheginus ſolus ex tota Italia Victore & Vincentio Romanis presbyteris exceptis, qui geſſere vices Papæ. Joannes Archiepiſcopus Rheginus unà cum Joanne epiſcopo Portuenſi, & Abundantio epiſcopo Paternenſi, quæ civitas, ut oſtendam, in Calabria eſt, geſſit vicem Papæ Agathonis Rhegini civis in ſynodo Conſtantinopolitana ſexta, & Conſtantinus Archiepiſcopus Rheginus interfuit ſynodo Nicenæ ſecundæ ſub Adriano Papa celebratæ. Anno à partu Virginis CCCCXXXVIII. ſub Sixto Papa tertio, & Theodoſio juniore, & Valentiniano Imp. habita fuit Rhegii provincialis ſynodus Hilario Archiepiſcopo adverſus Briaticenſem epiſcopum qui minime legitime fuerat ordinatus. Gregorius Papa libro quinto ad Bonifacium archiepiſcopum Rheginum ſcribens Cariatenſem Eccleſiam ob civium paucitatem Rheginæ Eccleſiæ committit. Erat enim olim, ut dixi, Rhegina eccleſia totius Calabriæ metropolis, quæ cum opus erat, provincialia concilia indicebat. Sed ambitione Archiepiſcopalem dignitatem affectante, & ne uni ſubiiciatur, ſuffragante ſuperbia, quatuor nunc ſunt in ea Archiepiſcopales ſedes, quot vix fermè ſunt in reliqua Italia. Atqui certe ſicut unum corpus non plura capita, ut monſtrum, ſed unum dumtaxat habere expedit, & una provincia unum præſidem, cui univerſi pareant, habere decet: ita unum præſulem, cui omnes epiſcopi ac ſacerdotes obtemperent, habere convenit. Et in una provincia non plures ſed una dumtaxat ſynodus eſt habenda, ad quam cuncti provinciales epiſcopi coeant. Quare mea quidem ſententia, optime provideretur, ſi uni Rhegino Archiepiſcopo in tota provincia primatus dignitas deferatur, cujus unius partes ſint provincialem ſynodum cum oporteret, cogere, & ad quem unum habeatur relatio, qui jure Archiepiſcopus dicitur. Archon enim Græcè, Latinè principem ſignificat. An autem epiſcoporum princeps dicendus ſit is, qui in tres tantum in provincia epiſcopos, aut in duos, & in nullum prorſus poteſtatem habeat, non video. Iam vero Conſentinus Archiepiſcopus tres ſolummodo epiſcopos ſubditione ſua habet; Severinas duos Roſſanenſis nullum prorſus. Elegit Rhegina eccleſia beatum Brunonem Carthuſienſis ordinis initiatorem in ſuum Archiepiſcopum Vrbani ſecundi temporibus, qui ipſum in Archiepiſcopum confirmavit, ut Dionyſius Carthuſienſis in Acta Apoſtolorum ſcribit, ſed ille eremiticam vitam prætulit Archiepiſcopatui. Cumque Rhegium locuples olim ac potens urbs fuerit, & ut ſemel dixi, prima a diluvio in Calabria condita, coloniaſque in ea plurimas emiſerit, ac prima Chriſti fidem ſuſceperit, plurimumque Græcam, & Latinam linguam uſurpaverit, haud dubio plurimos præſtantes viros, & gubernandæ reip. idoneos, & doctrina ac ſanctitate præditos protulit. Quorum plerique ſimul cum aliis Calabris multis, aut memoriæ aſcriptoribus traditi non ſunt, aut ſub Siciliæ nomine ſunt ſcripti, idque ſcriptores ſive dolo Calabriæ gloriæ invidentes egerunt, ſive inſcitia, ſive quia Rhegium Rheginaque regio Siciliæ inſulæ vicina eſt, ut libro primo oſtendi, olim à Siculis habitata, Sicilia dicta eſt, vel quidem certe Thucydidis tempore: apud quem libro tertio Rhegium, & Meſſanam opulentiſſimas Siciliæ urbes fuiſſe ſcriptum eſt. Et Steph. By-

Byzan, ut alibi dixi, multa Calabriæ loca
ſub Siciliæ nomine ſcribit: & Rogerius Gui-
ſcardus Calabriæ, & Trinacriæ inſulæ do-
minus utriuſque Siciliæ citra, & ultra Pha-
rum Innocentii ſecundi tempore ab Antipa-
pa Anacleto rex cognominatus eſt. Sed cer-
te cum quælibet regio ſuo proprio, & pe-
culiari vocabulo nominetur, & ut de aliis
nunc taceam, Trinacria inſula Sicilia, ci-
trà Pharum vero, Italiæ pars uſque ad Ta-
laum, & Sirim amnes Calabria dicatur,
nequaquam res Calabriæ confusè, & indi-
ſtinctè ſub Siciliæ nomine ſcribi debent,
nam, ut alibi dixi, nulla regio, nulla urbs,
nullus locus, nullus homo ſua propria lau-
de fraudandus eſt. Quod ſi qui eximii ac
memoria digni viri confuſe, & indiſtincte
ſub Siciliæ nomine ab auctorib. ſcripti ſunt
utique hi Calabri intelligendi ſunt. Nam
Calabria, & antiquitate, & quod non inſu-
la, ſed in continenti Italiæ, ejuſque non
minima pars ſit, nobilior eſt, quam Tri-
nacria inſula, & primo à Siculis habitata,
Sicilia dicta eſt. Et ob id rex, qui Calabriæ,
Apuliæ, Lucaniæ, Campaniæ, & Samnio
dominatur, citra Pharum rex cognomina-
tur: non quod hæ regiones, præter Cala-
briam, aliquando a Siculis habitatæ Sici-
liaque dictæ ſint. Cæterum nequaquam me
fugit, aliquos fore, qui claros viros ab au-
ctoribus confuſe, & indiſtincte ſub Siciliæ
nomine ſcriptos propriis Siciliæ inſulæ locis
aſſerent, id quod jam hucuſque de aliis
multis egerunt. Fuerunt ex Rhegina civi-
tate, aut certe ex Rhegina regione Leo ju-
nior; Stephanus tertius ſive quartus; & A-
gatho Romani Pontifices ſub Siciliæ nomine
indiſtinctè ab aliis ſcripti, quorum poſtre-
mus Ioannem Archiepiſcopum Rheginum,
& Abundantium Epiſcopum Paternenſem
conterraneos ſuos ſynodo Conſtantinopolita-
næ ſextæ præfecit. Fuit & ex hac urbe
beatus Cyprianus divi Baſilii Monachus di-
vi Nicolai monaſterii Abbas, quod eſt in
Calamitio pago. Fuit & beatus Thomas e-
juſdem divi Baſilii monachus abbas mona-
ſterii in Tireto pago. Fuere & noſtra me-
moria Ludovicus divi Franciſci Aſiſini mo-
nachus ſanctæ vitæ vir, & Georgius inte-
græ vitæ vir Ludovici ſocius. Cumque, ut
ſemel atque iterum dixi, Rhegina civitas
Paulo concionante Chriſti fidem amplexa ſit,
ambigendum non eſt plurimos utriuſque ſe-
xus homines pro ea vitam cum ſanguine
fudiſſe, alioſque poſt Conſtantini baptiſmum
ſanctitate floruiſſe. Qui & ſi ab hominibus, ſive
dolo, ſive incuria ſcribi prætermiſſi fuere, in
Dei tamen libro ſtylo ferreo exarati ſunt.
Nunc ſcribendi ſunt qui diſciplinis clarue-
runt. Sed primum is eſt ſcribendus, qui
non philoſophiæ præcepto, ſed ſuo ipſius
exemplo qualis in patriam charitas eſſe de-
beat docuit. *Python Rheginus*, ait Philoſtra-
tus de vita Apollonii Tyanei, *exul, cum
ad Dionyſium Siciliæ tyrannum confugit, at-
que honoratius ab eo ſuſceptus, quàm exuli
convenire videretur, tyranni mentem intel-
lexit Rhegii capiendi percupidam: cumque
id Rheginis per epiſtolam nunciaſſet, à tyran-
no deprehenſus eſt. Quapropter tyrannus illum*
A *uni ex machinis, quas pro Rhegio expugnan-
do conſtruxerat, vivum ſuſpendit, eumque
muris admovit, exiſtimans Rheginos ne Py-
thonem vulnerarent adverſus machinam tela
non emiſſuros. Ille autem magnis vocibus ex-
clamans Rheginos hortabatur, ut in machi-
nam tela torquerent, ſe namque ajebat ſignum
libertatis eſſe propoſitum*. Hic Academicam
diſciplinam ſecutus ſapiens liberque evaſit.
Eruditos a. homines ex hac urbe complures
fuiſſe opinandum eſt, cum, ut relatum eſt,
B Rhegini plurimum Græcam & Latinam lin-
guam uſurparint: tum quidem maxime Py-
thagorica diſciplina inſtructi fuere. Nam
præter eos, qui agente Crotone Pythagora
eo commigrantes ejus diſcipuli extitere, *Py-
thagorici*, ait Jamblychus, *exuſtis ducibus
philoſophiæ Rhegium contendere, ibique diu ver-
ſati ſunt. Pythagoræ autem diſcipuli præcla-
riſſimi viri fuere*, ait idem Jamblychus in
libro de ſecta Pythagorica, *Ariſtides, Ari-
ſtocrates, Demoſthenes, Athoſion, Calais, Eu-*
C *thycles, Elicaon, Hipparchides ſive Hippar-
chus, Mneſibolus, Obſimus, Phetius, Selinun-
tius, & Theocles*. Horum Elicaon, & Hip-
parchus, item Phytius philoſophi clari fue-
runt & legumlatores, qui Rheginas reſp.
conſtituerant, & eam, quam gymnaſiarcham
vocant, & eam, quæ ſub Theocle diceba-
tur. Hipparcho Plato librum inſcripſit de
ſtudio lucrandi. Ex Hipparchi autem dictis,
hæc ſunt apud Stobæum in ſermone, quod
eventus. *Homines, qui breviſſimum vitæ tem-*
D *pus habent, ſi totius mundi ævo comparetur,
optimam in vita veluti peregrinationem tran-
ſigent, ſi vixerint in tranquillitate. Hoc au-
tem aſſequentur, ſi imprimis diligenter ſcien-
tiam, & cognitionem ſui habuerint: nempe
quòd mortales ſint, ex carne conſtent, corpus
offenſu facile & corruptibile gerant. Denique
graviſſima quæque ad ultimum uſque ſpiritum
expectare cogantur. Primum enim lugenda
ſunt, quæ circa corpus eveniunt, morbi co-
ſtales, pulmonarii, phrenitides, podagræ, ſtil-*
E *licidia urinæ, tormina, veterni, comitiales,
putredines, & infinita alia. Circa animam
vero longe maiora & difficiliora contingunt.
Siquidem omnia quæ per vitam committun-
tur nefanda mala, illegitima, & impietates
ex animi affectibus oriuntur. Nam propter
immoderatas contra naturam cupiditates,
multi in affectus effrenatos inciderunt, &
nec à filiabus, neque à matribus ſuis im-
piiſſima voluptate capienda ſibi temperaverunt:
quin etiam parricidæ facti ſunt, & multi eo-*
F *rum ſuos liberos jugularunt. Quid illa recen-
ſeam, quæ foris impendent nobis, per imbres,
ſquallores, æſtus immodicos, & nimia frigo-
ra, itaut frequenter propter inæqualem aeris
intemperiem peſtis & fames, & alii multi
diverſique caſus fiunt, & integræ civitates
deſolentur? cum igitur huiuſmodi multa no-
bis immineant, neque corporis dotibus glo-
riantes efferri debemus, ut quæ vel exigua
febricula Deum voluntate immiſſa ſtatim im-
marceſcant, nec externa proſperitate, ut pu-
tatur: & hæc enim ut plurimum citius pe-
rire, quàm oriri ſolet. Quippe hæc omnia in-
certam atque inſtabilem obtinere naturam, &
in multis variiſque mutationibus gigni explo-
ra-*

ratum habemus, & nil ipſorum permanere, neque immobile, aut firmum aut continuum eſſe. Quapropter ſi hæc cogitemus, tranquille vivemus, quosvis eventus fortiter ſuſtinentes. Nunc vero multi omnia, quæ natura, fortunave ipſis contulit, quam optima fore animo ſecum præſumentes, & non qualia ſunt reputantes, ſed qualia in præſtantiſſimo ſui ſtatu fieri poſſent, ſubito illis privati animam onerant multis magniſque, & illegitimis, ac temerariis malis: atque ita uſu venit ipſis, ut vitam acerbiſſimam triſtiſſimamque agant. Contingunt autem talia amiſſis pecuniis, vel amicis mortuis, aut liberis, aut alterius rei precioſæ exiſtimatæ facta jactura. Deinde flentes ac lugentes ſe ſolos infortunatos & infelices eſſe putant. Nec meminerunt quod ſimiles caſus & aliis multis acciderunt, & adhuc accidant: neque animo perſpicere poſſunt, vel aliquot noſtri ſæculi hominum vitam, vel jam defunctorum in quantis calamitatibus & malorum tempeſtatibus ibi quidem adhuc ſint, illi quidem quondam fuerint. Conſiderantes igitur quod multi pecuniis amiſſis ipſi deinde ſervati ſint propter pecuniæ jacturam, cum aliter in periculum à latronibus, aut à tyranno patiendi aliquid venturi fuiſſent. Item quod multi cum amore & maxima benevolentia proſecuti quoſdam eſſent, eoſdem paulo poſt vehementer odio habuerint. Hæc inquam omnia poſtquam cognovimus ex hiſtoria nobis tradita, & intellexerimus, quòd multi à liberis & amicis dilectiſſimis perditi ſint, vitamque adeo noſtram cum infelicioribus contulerimus, & eventus omnes humanos nec nobis ſolum contingentes reputaverimus, tranquillius degemus. Non enim æquum eſt hominem aliena mala levia putare, ſed propria etiam leviter ei ferenda ſunt, cum videat omnem humanam vitam multis adverſitatibus obnoxiam eſſe. Qui autem flent ac lugent, præter id quod rem pereuntem aut diſcedentem nihil plane juvant, in majores perturbationes animam ſuam impellunt, in medio multorum pravorum affectuum conſtitutam. Quamobrem convenit ut abnuentes ac repugnantes modis omnib. nævos illos in philoſophiæ corpore iam induratos abſtergamus. Hoc autem faciemus ſi prudentiam & temperantiam colamus, præſentib. utamur, & non multa deſideremus. Quid eſt quòd homines multi ſibi conquirant, cum poſt illud vitæ tempus uſus eorum nullus ſit futurus? Utamur igitur bonis præſentibus, quæ per philoſophiam decora & honorifica ſunt, & inſatiabili malorum cupiditate liberabimur. De hoc Plinius libro 2. ait: *Utriuſque ſideris curſum in ſexcentos annos præcinuit Hipparchus, menſes gentium, dieſq; & horas, ac ſitus locorum & vicos populorum complexus ævo teſte, haud alio modo, quam conſiliorum naturæ particeps.* Et infra: *Ducentos annos Hipparchi ſagacitate compertum eſt, & lunæ defectum aliquando quinto menſe à priore fieri, ſolis vero ſeptimo. Eandem bis in triginta diebus ſupra terras occultari, ſed ab aliis, atque aliis cerni, quæque ſunt in hoc miraculo maxime mira, cum conveniat umbra terræ lunam hebetari: nunc ab occaſus parte hoc ei accidere; nunc ab ortus.* Et rurſus:

A *Hipparcus nunquam ſatis laudatus, ut quo nemo magis approbaverit cognationem cum homine ſiderum, animaſque noſtras partem eſſe cœli, novam ſtellam & aliam in ævo ſuo genitam deprehendit. Ejuſque motu qua die fulſit ad dubitationem eſt adductus, an ne hoc ſæpius fieret, moverenturque & eæ, quas putamus affixas.* Et rurſus: *De terræ univerſæ menſura Eratoſthenes ducentorum quinquagintaduorum millium ſtadiorum prodidit. Quæ menſura Romana computatione efficit trecen-* B *ties quindecies centena millia paſſuum. Hipparchus & in coarguendo eo, & in reliqua omni diligentia minus, adiecit computationi illius ſtadiorum paulominus vigintiquinque millia.* Item *Hipparchus nomina ſtellis omnibus imponens, ſiderum ſtellarumque numerum explicavit.* Eius epitaphium apud Stobæum ſic erat: *Sepulchrum hoc Hipparchi eſt. Perge juſticiam animo complectens.* Fuit & ex Rhegina urbe Androdamus philoſophus & legiſlator, qui, Ariſtotele Pol. lib. 3. referente, C Chalcidenſibus leges ſcripſit, iis, qui ſunt in Thracia, cuius extant de cæde leges, & de hæreditatibus. Fuit & Theæthetus philoſophus & legiſlator, cui Plato librum de ſcientia inſcripſit; fuit & Lycus philoſophus Pythagoricus, Alexandri magni temporibus, ad quem magnum librum ſcripſit. De quo Suidas inquit: *Lycus & Buteras hiſtoricus adoptione pater Lycophronis tragici; qui fuit ſub Alexandri ſucceſſoribus. Inſidiis petitus à Demetrio Phalereo.* Hic hiſtoriam Libyæ & D Siciliæ ſcripſit; meminit hujus Stephanus. Fuit & Hippias ſive Hippis philoſophus, & orator, poeta, & hiſtoricus, ut Suidas tradit. Qui floruit Perſicis temporibus primus Siculas res ſcripſit, quas poſtea Myes in compendium redegit. Scripſit de Italia conſtructa, de rebus Siculis libros quinque, de temporibus totidem, de rebus etiam Argolicis libros tres. Qui & prius parodeam, chos liambrumque & alia ſcripſit. De quo Plutarchus de oraculis deficientibus meminit, E aitque de eo mentionem feciſſe Phaniam. Meminit hujus & Galenus in libro de hiſtoria philoſophica. Qui materiam ignem & aquam eſſe dixit, & fœminas non minus maribus ſemen effundere opinatur, quicquam tamen ipſum ad conformationem fœtus non conducere, cum extra uterum incidat. Hic mulieres aliquot, viduas præſertim abſque virili concubitu ſemen interdum emiſiſſe. Hic, ait Stobæus in ſermone de invidia, *dicit duplicem invidiam eſſe, juſtam quidem* F *cum quis invidet improbis honoratis, injuſtam vero, cum bonis. Et invidi duplo magis quàm cæteri calamitoſi ſunt: non enim propriis malis gravantur, ut alii, ſed alienis quoque bonis.* Hic, ait Plutarchus in libro de calumnia apud ipſum Stobæum, *graviſſimam rem calumniam eſſe dicit, quia nulla pœna lege ſancita ſit calumniatoribus ut furibus, quamvis amicitiam, quæ optima eſt poſſeſſio, furentur. Quamobrem contumelia licet malefica ſit, juſtior tamen eſt, quam calumnia: quæ quia latet nocentior eſt.* Xenophon facit interlocutores de juſto Hippiam & Socratem, cui Plato duos libros inſcripſit, de pulchro, & de mendacio. *Utebatur* Hippias, ait Ælia-

nus de varia hiſtoria libro duodecimo, *veſtibus purpureis*. Fuit & Glaucus ſive Glaucia philoſophus Pythagoricus & muſicus excellentiſſimus Democrito contemporaneus, qui ſcripſit de poetis & muſicis antiquis, ait Plutarchus in muſica; ſcripſit, & alia, cuius meminit Laertius Diogenes in Democrito. Fuit & Theagenes poeta clarus, qui, ut Euſebius libro decimo de præparatione evangelica refert, Cambyſæ regis patris Cyri temporibus floruit. *Qui*, ut Tatianus in libro contra Græcos prodit, *ante omnes alios perſcrutatus eſt Homerum, ſcripſitque de eius poeſi ac tempore*. Fuit & Cleonymus poeta dithyrambicus. Scripſit ad Alexandrum Magnum epiſtolas & dithyrambos, ut Athenæus libro nono auctor eſt. Fuit & Ibycus poeta Lyricus & hiſtoricus & muſicus Certandis filius: quem decantat Ariſtophanes in Cerealibus; *Ibycus*, inquit, *poeta circa muſicam & concentum verſatus eſt*. Fuit unus ex novem lyricis univerſæ Græciæ, ut Iſacius in Lycophronem, & auctor quidam epigrammatum ajunt. A quo Ibycium metri genus dictum eſt: pluraque lingua Dorica ſcripſit. De quo Suidas inquit: *Ibycinum dictum, ſed Ibycini verſus*. Ipſum ait idem Suidas, & Plutarchus in Sympoſiis, nequid erga Deos peccans pœnam ab hominibus acciperet, eſt autem conſonum cum Sacerdotio; Hic, ait idem Suidas, Certandis Rhegini filius fuit, Samumque petiit Olymp. xliiii. Polycrate Polycratis tyranni patre regnante. *Ibycinum inſtrumentum*, ait idem, *ab Ibyco inventore in conflictu Celtarum cum Romanis*. Erat autem innumerabilis tibicinetarum & tibicinum multitudo ſimul totius exercitus canentium pæana. Clamor erat commixtus, ut & vicina loca reſonarent, & videbantur edere vocem terrificam. Id magno adiumento tum Romanis fuit. *Fuit etiam Ibycus*, ait Athæneus lib. 4. *inventor Ibyci inſtrumenti muſici triangularis trigonum dictum. Scripſit libros ſexaginta, & triangularem cytharam invenit, quæ Sambuca dicitur. Sambuca*, ait Porphyrius, *eſt triangulum inſtrumentum, quod ex inæqualibus longitudine, ſicut & craſſitudine nervis efficitur*. Hic diluculum cliton appellavit, quod eo tempore clyn, hoc eſt audire jam & loqui liceat. *Hic* etiam, ait Athenæus libro I. *affirmat Ambroſiam ad mellis naturam decuplam habere dulcedinem, mel dicens nonam Ambroſiæ partem habere ſecundum ſuavitatem*. Ab eo Ibycus equus proverbium eſt; ait enim Plato in Parmenide: *Ibyci equo athletæ & ſeniori curruum ſubituro certamen, & propter experientiam eventuum extimeſcenti, Ibycus ipſe ſe conferens, intuitus inquit, & ipſe jam ſenex ad amores regredi cogor, unde Ibycius equus proverbium*. Fuit autem puerorum amator, de quo Cicero Tuſc. Quæſt. lib. quarto ait: maxime vero omnium flagraſſe amore Rheginum Ibycum apparet ex ſcriptis. De quo auctor epigrammatum ita ſcribit:

Rhegium Italiæ paluſtris extremum cano
Semper Trinacriam guſtans aquam
Propterea quod amâiem lyram, amâtem pueros
A *Ibicum frondoſa poſuit ſub ulmo.*
Hic multa paſſus, multam ſub ſepulchro hederam.
Fundit. Et candidi plantam calami.

Fuit autem occiſus à latronib. de cuius morte Plutarchus de futili loquacitate ait: *Ibycus cum in latrones incidiſſet jam occidendus grues forte ſupervolantes obteſtatus eſt. Aliquanto poſt tempore cum iidem latrones in foro ſederent, rurſumque grues ſupervolarent, per jocum inter ſe ſuſurrabant in aurem, adſunt* B *Ibyci grues. Eum ſermonem aſſidentes in ſuſpicionem rapuerunt, maximè deſiderato iam pridem Ibyco. Rogati quidnam ſibi vellet ea oratio, hæſitanter atque inconſtanter reſponderunt: ſubiecti tormentis facinus confeſſi ſunt, atque ita velut gruum indicio pœnas Ibyco dederunt, ac potius ſuo ipſorum indicio, ut dicitur, perierunt: Unde parœmia orta eſt, Ibyci grues.* Simile quidpiam Crotone Pythagoræ tempeſtate accidiſſe Jamblychus in libro de ſecta Pythagorica, de nautis quibuſdam, C qui quoſdam e navi in mare demerſerunt, refert. Fuit ex hac urbe & Ariſto muſicus, de quo meminit Strabo, ut in Locris dicemus. Fuit & Sillax pictor celebris, qui, ut Athenæus lib. 6. tradit, porticum in Phliunte egregiè pinxit, quod polemachio dicebatur. Fuit & Clearchus ſtatuarius celeberrimus: de quo Pauſanias in Laconicis ita ſcribit: *in dextra Chalciœci parte Jovis ex ære ſignum factum eſt omnium, quæ ex eadem ſunt materia vetuſtiſſimum: neque n. una & eadem fuit univerſi operis fabricatio, ſed particulatim membra excuſa inter ſe deinde ſunt aptè clavis confixa, atque ita ne diſſolvi poſſint coagmentata; feciſſe ajunt, Clearchum hominem Rheginum, quem Dipoemi & Scyllidis nonnulli, alii Dædali diſcipulum dicunt fuiſſe.* Fuit & Pythagoras Græcis litteris eruditus ſtatuarius & fictor clariſſimus, qui primus ſtatuarum proportionem conſideravit. *Floruit*, ait Laertius, *tempore Pythagoræ philoſophi & primus numerorum ac modorum re-* E *pertor fuit*. Qui, ut Pauſanias in Eliacis, prodit, diſcipulus fuit Clearchi Rhegini in plaſtica arte celebris, ut ſiquis alius, ideſt fictor. Fecit imaginem Aſtyli, quam ſtadio. dromoſtylon vocant. Fecit in Olympia ſtatuam Mnaſei curſoris cognomento Lybin. Fecit ſtatuam Euthymi, & Leontiſci cuiuſdam. Fecit, ut idem Pauſanias in Phocaicis ſcribit, in Olympia ſtatuam Protolii Mantinei athletæ, qui pueros in pugilatu vicit. Fecit Tarenti ex ære egregiam imaginem tauri exportantis Europam Agenoris F filiam ex Phœnice, ut Varro linguæ Latinæ lib. I. ſcriptum reliquit. De hoc Plinius lib. 34. infit: *Pythagoras Rheginus ſtatuarius vicit Myronem diligentiſſimum ſtatuarium pancratiaſte Delphis poſito. Licet ipſe primus multiplicaſſe varietatem videtur, numeroſior in arte, quàm Polycletus, & ſymmetra diligentior. Fuit*, ait idem Plinius *Olympiade* lxxxvii. *circiter urbis annum* cccxvi. Fuit & alius Pythagoras Samius initio pictor nepos ex ſorore & diſcipulus Rhegini, eique indiſcreta facie ſimilis. Ergo Pythagoræ Rhegini ſtatuarii ſoror Samio homini nupſit. Fuit n. in Calabria urbs Samos, quam ædifica-

ficaverunt Samii, ut Locri Naritii Locrum, & Mileſii Aſiæ Miletum urbes in Calabria condiderunt. Sunt, ut retuli in Calabria & alia loca complura iiſdem appellata nominibus, quibus & orientalis Græciæ loca, quare haud quidem ab re D. Thomas, & Pythagoram philoſophum ex Samo Calabriæ urbe fuiſſe dicit. Fuit ex Rhegio Nicolaus medicus eximius Latina, Græcave lingua apprime eruditus, qui Nicolaum Alexandrinum medicum, atque omnia Galeni opera è Græco in Latinum vertit, ſed pauca extant. Edidit librum de Cemate, qui Græcè deſideratur, collationem locorum Galeni & Hippocratis emendatiorem. Eius exemplaria caſtigatiſſima & integerrima ſi extarent, non tot erratis ſcateret Galenus. Floruit à natali domini anno M.ccccl x. Fuit & ex hac urbe C. Antiſtius vir magna prudentia præditus, & in re militari peritus, legatus C. Julii Cæſaris in bello Gallico, ut lib. 6. bell. Gall. ſcriptum eſt. Fuit & Lucius Romæ tribunus plebis, cuius meminit Val. Max. libro quarto. Fuit & Ludovicus Chereus Juriſconſultus, edidit opus quoddam ad jus civile attinens. Poſt Rhegium Calopinacum flumen Taurocinum olim dictum excurrit. A partu Virgineo anno MDLXII. non procul à fluvio hoc diſſiluit reſeditque tellus jugeris ſpacio, & mare ingreſſum eſt. Supra Rhegium m. p. quatuor *Agatha* Græcum oppidum eſt, quod bonum ſignificat, edito loco natura ſatis munitum, quod undique rupibus clauditur, & ejuſdem nominis fluvio torentinis & anguillis fœcundo abluitur, ab Auſoniis conditum. Cum enim, ut ſemel atque iterum, ac tertio dixi, Auſonii ideſt Aſchenazei utranque Calabriæ oram primum incoluerint, oppidaque plurima, licet, ut dixi, rarò condiderint, certe haud dubium in hac Rhegina ora oppida condidere, coloniaſque deduxere. Inde Oenotrii & Itali Oenotrii genere, deinceps Morgetes, poſtea Phocenſes, & in ora Crotoniata Philoctetes urbes in Calabria condiderunt. Hic ſerica & olea optima fiunt, naſcuntur cappares. Sunt in hoc agro pagi *Cardetum* & *Miſcripha*. Incolæ in communi ſermone Latina & Græca lingua utuntur, rem vero divinam Græca lingua, Græcove ritu faciunt. Poſt Calopinacum amnem Agatha fluvius excurrit. Inde eſt Leucopetra portus, diſtat à Rhegio millibus paſſ. quinque. Et ſupra eſt ejuſdem nominis Græcum oppidulum olim P. Valerii Villa ut dudum oſtendi, abeſt à Rhegio m. p. octo. Incolæ in communi ſermone Latina & Græca lingua utuntur, ſacra vero Græca lingua Græcove more faciunt. Inde eſt Leucopetra promontorium, diſtat à Rhegio m. p. duodecim. De quo Strabo ait: *E Rhegio ad orientem naviganti Leucopetra promontorium occurrit, quod à colore Leucopetram*, id eſt ſaxum album, *appellant, per ſtadia quinquaginta, ubi montis Apennini finem adeſſe ajunt*. De hoc promontorio plurimi veteres ſcriptores meminere, ut Strabo ipſe, & Plinius, & Mela, & Dionyſius Apher, & Cic. ad Att. lib. 16. & Phil. prima. Quare miror Paulum Manutium Leucopetram Tarentinorum ſemel atque iterum impreſſiſſe. In hoc mari corallium capitur. In agro hoc naſcuntur cappares. Inde eſt *Pentedactylum* caſtellum, quod quinque digitos ſignificat, milliario a freto diſtans, in cujus agro ſeſama fit, & amygdalarum & capparum ubertas: fiunt & mella optima, naſcitur cos aquaria nobilis. Fit in hoc mari optimarum trichiarum captura ingens, quas ſale in cadis condunt. Ex hoc caſtello fuit Petrus ſancti Baſilii monachus Crypt ferratæ, quod monaſterium ab urbe m. p. duodecim diſtat, Abbas utraque lingua ſatis eruditus, acrique ingenii, & integræ vitæ vir. Interfuit Florentinæ synodo Eugenio Rom. Pont. huius nominis quarto. In qua adverſus Græcos pro Romana eccleſia doctiſſime diſputavit. Opus ſane egregium abſolvit multa ad utranque linguam attinentia continens. Quædam eius opuſcula reperiuntur, ut epiſtolæ, logiſtices libri, arithmetica, de numeris, geometria, ſuper inventione feſti paſchæ, theologica ſpeculatio. Fuit præceptor Pauli Peruſini legislatoris. Supra eſt *Montibellum* tenue caſtellum imo loco ſitum cum amygdalarum copia. In littore ſal marinus fit. Dehinc eſt *Laurentum*, oppidum edito loco, quod ejuſdem nominis fluvius adlabitur, abeſt à mari m. p. octo, à Pentedactylo decem. Hic lina optima fiunt, & caſeus probatiſſimus, provenit terebinthus, naſcitur lapis molaris frumentarius & olearius, naſcuntur cappares, cuminum ſylveſtre, & fœniculum marinum, & Seriphium, ſive absynthium marinum, quod & Santenicum vocant. Naſcitur herba, quam alii votumum vocant, Græci Calabri lixin, & ſinnacum appellant, naſcitur & ſpartum teres eſt & lini modo, ſed craſſius, bulliunt, & terunt, macerantque. In templo divo Angelo dicato beati Geraſmi huius oppidi civis corpus quieſcit. Eius feſtum decimo octavo Cal. Julii agunt. Exin Halex fluvius labitur torentinis & anguillis uber, qui Locros, ait Strabo, à Rhegio diſterminat. Qui per vallem profundam curſum habet. Peculiare quiddam de cicadis obvenit: quæ enim in Locrorum ripa verſantur ſonantius ſtrident, illis aliis vox nulla contigit, cuius rei cauſam ſuſpicantur eſſe: nam cum iis omnino umbroſa regio ſit, unde roſcidas alarum pelliculas minimè pandant, illis ſole fervida eſt, quæ áridas & uti corneas habeant, unde apte ſtridor emittitur. Diodorus Siculus lib. 5. de antiquorum geſtis fabuloſis, huiuſce rei aliam cauſam tradit: *Cum*, inquit, *Hercules ad fines Rheginorum & Locrenſium perveniſſet, deque via feſſus quieſceret, cicadarum ſtrepitu pertæſus Deos oraſſe fertur, ut eas inde amoverent, exaudita prece non ſolum tunc, ſed etiam poſtmodum cicadæ nunquam ſunt his locis repertæ*. Id quod aſſeverat Granius apud Solinum. Athenæus lib. 15. & Ælianus in libro de hiſtoria animalium negant huiuſce rei cauſam ſciri poſſe. *Canunt autem cicadæ*, ait Ælianus, *membranulæ verberatione, & non ore; ut cætera animalia.* Quod ſi ita eſt, vera eſt cauſa, quam ſcribit Strabo. Juxta Halecem amnem *Amygdalia* oppidum eſt, *Peripolis* quondam dictum, edito loco natura ſatis munitum cum linis, & caſeo, & melle optimis, à mari m. p. quatuor di-

diſtans, à Laurento totidem, Locrenſium quondam nam, ut dixi, olim Halex fluvius Locrenſem agrum à Rhegino diſterminabat. Fuit hoc oppidum ſimul cum tota ora hac Romana civitate donatum, ut Plinius tradit. De quo Thucydides libro tertio ſic ait: *Athenienſes, qui circa Siciliam agebant, cum in Locridem navigaſſent, Peripolim oppidum in congreſſu quodam Locros qui loco auxilium ferebant, ſuperantes cœperunt*. In hoc agro lapis Phrygius naſcitur, proveniunt & aſparagi omnibus anni menſibus; ſuntque pagi *Rigudum*, *Arocha*, & *Gallicum*. Ex peripoli oppido hoc fuit Praxiteles ille ſtatuarius & pictor celeberrimus, qui arte ſua naturam eſt imitatus; cuius ſimulachra vivis adeo ſimillima erant, ut vel bruta animalia deciperentur, & homines ad concubitum allicerentur. De quo Plinius libro trigeſimo tertio ita ſcribit: *Praxiteles primus ſpecula fecit magni Pompei ætate CIIII. Olymp.* Et quadrageſimo quarto: *Praxiteles marmore felicior, ideo clarior. Fecit tamen ex ære pulcherrima opera Proſerpinæ raptum, item Cataguſam, & ebrietatem, & Liberum patrem, nobilemque unà Satyrum, quæ Græci periboeton cognominant. Signa etiam, quæ ante Felicitatis ædem fuere, Veneremque, quæ cum ipſa æde incendio cremata eſt Claudii principatu, marmoreæ illi ſuæ per terras inclytæ parem. Item Stephuſam, Spelumenen, Oenophorum, Harmodium, & Ariſtogitonem Tyrannicidas, quos à Xerxe Perſarum rege captos, victa Perſide, Athenienſibus remiſit magnus Alexander. Fecit & puberem Apollinem ſub repente lacerto cominus ſagitta inſidiantem, quem Sauroctono vocant. Spectantur & duo ſigna eius diverſos affectus exprimentia, flentis matronæ, & meretricis gaudentis. Hanc putant Phrinen fuiſſe, deprehenduntque in ea amorem artificis, & mercedem in vultu meretricis*. Et libro trigeſimo quinto; *Poſſunius laudat Praxitelem, quia plaſticen matrem ſtatuariæ ſculpturæque & cælaturæ eſſe dixit*. Et libro trigeſimo ſexto; *Praxiteles marmoris gloria ſuperavit etiam ſemet, opera ſunt Athenis in Ceramico, ſed ante omnia, & non ſolum Praxitelis, verumetiam in toto orbe terrarum Venus, quam ut viderent multi navigaverunt Gnidum. Duas fecerat, ſimulque vendebat, alteram velata ſpecie, quam ob id quidam prætulerunt optione, quarum conditio erat Coi, cum alteram etiam eodem pretio detuliſſet. Severum id ac pudicum arbitrantes, rejectam Gnidii emerunt immenſa differentia famæ. Voluit eam poſtea à Gnidiis mercari rex Nicomedes, totum æs civitatis alienum, quod erat ingens, diſſoluturum repromittens. Omnia perpeti maluere, nec immerito, illo enim ſigno Praxiteles nobilitaverat Gnidum. AEdicula ejus tota aperitur, ut conſpici poſſit; undique effigies deæ, favente ipſa, ut creditur, facta, nec minor ex quacunque parte admiratio eſt. Ferunt amore captum quendam, cum delatuiſſet nocte ſimulachro cohæſiſſe, ejus cupiditatis eſſe indicem maculam. Sunt in Gnido & alia ſigna marmorea illuſtrium artificum, nec majus aliud Veneris Praxitelicæ ſpecimen, quam quod inter hæc ſola memoratur. Ejuſdem eſt Cupido objectus à Cice-*

A *rone Verri: ille, propter quem Theſpiæ viſebantur, nunc in Octaviæ ſcholis poſitus. Ejuſdem eſt alter nudus in Pario colonia Propontidis, par Veneri Gnidiæ nobilitate, & injuria. Adamavit enim eum Alcidas Rhodius, atque in eo quoque ſimile amoris veſtigium reliquit. Romæ Praxitelis opera ſunt Flora, Triptolemus, Ceres, in hortis Servitianis, boni eventus, & bonæ fortunæ ſimulachra in Capitolio, item Mœnades, & quas Thyadas vocant & Caryatidas, & Silleni in Aſinii Pol-*
B *lionis monumentis, & Apollo, & Neptunus. Praxitelis filius Cephiſodorus rei & artis hæres fuit. Cujus laudatum eſt Pergami Symprega ſignum nobile, digitis corpori verius, quam marmori impreſſis. Romæ ejus opera ſunt Latona in Palatii delubro, Venus in Aſinii Pollionis monumentis, & intra Octaviæ porticus in Iunonis æde Æſculapius, ac Diana*. Et rurſus infra: *Admiratur & Praxiteles qui etiam quinque volumina ſcripſit nobilium operum in toto orbe. Natus hic in Græca Italiæ ora, &*
C *civitate Romana donatus cum iis oppidis. Jovem fecit eburneum in Metelli æde, qua campus petitur. Accidit vero ei, ut cum in navibus, ubi feræ Africanæ erant, per caveam intuens leonem cælaret, ut ex alia cavea panthera erumperet non levi periculo diligentiſſimi artificis. Feciſſe opera complura dicitur, ſed quæ fecerit nominatim non refertur*. Ex libro 35. *Ceris pingere ac pictura inurere quidam Ariſtidis inventum putant, poſtea conſummatum à Praxitele*. De quo Varro. *Praxite-*
D *les propter artificium egregium nemini eſt paulo humaniori ignotus*. Et Cicero de divinatione lib. 1. *Praxiteles cælavit argento Roſcium puerum circumplicatum ſerpentis amplexu, quod ejus futuræ probitatis indicium fuit*. Et in Verrem actione ſexta, *Apud Hejum erat ſignum Cupidinis marmoreum Praxitelis. Idem opinor artifex ejuſmodi cupidinem fecit illum, qui eſt Theſpiis, propter quem Theſpiæ viſuntur, nam alia viſendi cauſa nulla erat*. De hoc etiam meminit Stra-
E bo lib. 9. qui & libro 13. ædem templi Dianæ Epheſinæ, totam Praxitelis operibus plenam fuiſſe tradit. Et Val. Max. lib. 8. *Praxiteles Veneris ſtatuam in marmore quaſi ſpirantem in templo Gnidiorum collocavit, propter pulchritudinem operis libidinoſo cujuſdam amplexu parum tutam. Equus etiam viſa equæ ſtatua hinnitum edere coactus eſt. Et canum latratus aſpectu picti canis latratus, taurusque ad amorem & concubitum vaccæ Syracuſis nimiæ ſimilitudinis irritamenta com-*
F *pulſus*. Hunc quoque decantavit Propertius ſic; *Praxitelem Parius vindicat arte lapis*. Fecit & Niobis ſtatuam pulcherrimam à Græcis poetis celebratam. Extat hoc epigramma ad verbum Latinum factum.

Ex vita me dii fecerunt lapidem, ex lapide vero
Vitam Praxiteles iterum fecit. Item Auſonius.

Vivebam, ſum facta ſilex, quæ deinde polita,
Praxitelis manibus vivo iterum Niobe.
Reddidit artificis manus omnia, ſed ſine ſenſu.
Hanc ego cum læſi numina non habui.

Et

Et Pauſanius in Atticis. *Bellonæ ſignum Praxitelis filiorum opus. Fecit & ſtatuam equeſtrem militari ornatu non longe à porta Athenienſium. Fecit & equum ipſum & hominem inſidentem. In Cereris templo ipſius deæ, & filiæ, & Inachi facem præferentis ſigna fecit. Fecit & deam ſuadelam, & deam, quam paregoron, hoc eſt, conſolatricem vocant, & Satyrum in ſacello Dionyſii, è Pario lapide, quem patrium vocant, & alterum Dionyſium, quæ Daſyllum appellant è lapide Pario. In templo quodam fecit duodecim deorum ſigna. In arce Athenienſium fecit Dianam. In templo Veneris fecit ipſam eburneam cognomento praxim à nomine ſuo. Fecit & Fortunam in templo ejus, & Latonam, & Dianam, & Apollinem in templo ejus longe præclarum, & Dianam Brautoniam. Phryne interim eum percontanti quodnam ejus eſſet pulcherrimum opus, Praxiteles dicere noluit. Accurrens autem Phrynes famulus dixit, multa Praxitelis opera conſumpta eſſe igne accenſo in domicilio, non tamen omnia abſumpta fuiſſe. Praxiteles reſpondit, nil refert, dum ignis Satyrum & Cupidinem non abſumpſerit. Tum Phriyne dixit Praxiteli, nil dubites, nam nihil amiſſum eſt, nec ignis in domicilio accenſus eſt. Hoc commento mulieris confeſſus eſt Praxiteles quod pulcherrimum opus fecerit. Tum Phryne petiit ab eo Cupidinem. Fecit*, ait idem in Arcadicis, *ſigna Latonæ & ejus filiorum. Fecit & Junonem in templo ejus ſedentem in ſella, & Heben filiam ejus, & Minervam Junoni aſſiſtentes. Fecit & Platenſi*, ait idem in Boeticis, *Rheam quæ ſaxum faſcis involutum pro puero, quem pepererat Saturno habet, & Taleam, ideſt adultam Junonem è lapide Penteleſio & Cupidinem ex eodem lapide, & commentum Phrynes in ipſum. Quem Cupidinem Gajus Imperator abſtulit, Claudius vero eum remiſit Theſpias, quem rurſus Nero abſtulit, quem poſtea ignis conſumpſit. Fecit & Phrynem & Venerem. Fecit & in laquearibus Thebanorum majorem partem duodecim laborum Herculis, & ſignum quoddam ingenti magnitudine, utrumque è lapide Penteleſio. Fecit & Æſculapium. Fecit*, ait idem in Eliacis, *& Mercurium portantem Bacchum infantem in templo Junonis, & Dionyſium in templo ejus. Fecit*, ut idem in Phocaicis, *Dianam dextra facem, ſiniſtra canem, in humeris vero pharetram habentem.* Calliſtratus etiam de Cupidine Praxitelis duobus locis plura ſcribit. Cephiſodorus autem Praxitelis filius, præter ea, quæ Plinius ſcribit, *fecit*; ait Pauſanias in Atticis & Boeticis, *Bellonam* & *Cadmum*. Poſt Peripolim, hoc eſt Amygdaliam *Bova* civitas offertur, ſedes Epiſcopalis in montis cacumine ſita, diſtat à freto m.p. quinque, ab Amygdalia tribus. Laurentius Epiſcopus Bovenſis interfuit Synodo Romanæ ſub Symmacho Papa. Ex hac urbe fuit beatus Helias Abbas divi Baſilii monachus, beati Nili contemporaneus, eique benevolentia conjunctus. Ejus corpus Calatri eſſe creditur. Cujus feſtum agunt tertio Idus Septembris. In hoc agro eſt *Africum* pagus, ex quo fuit beatus Leo divi Baſilii monachus, cujus corpus Bovæ jacet in æde Epiſcopali. Ejus feſtum agunt tertio Nona Maii. Fit hic

A caſeus landatiſſimus, item vina, olea & mella præclara. Extant & ſylvæ glandiferæ ad porcos alendos commodæ, congerunt & accipitres multigeni. Fiunt & coturnicum aucupia non vulgaria. A Leucopeta villa huculque incolæ in familiari ſermone Latina & Græca lingua utuntur: ſacra vero Græca lingua Græcoque ritu faciunt. Poſt Bovam *Palitium* tenue caſtellum eſt humili loco, quod ejuſdem nominis fluvius præterfluit, abeſt à Bova m. p. ſex, à freto totidem. Hic B quoque caſeus laudatiſſimus fit, & vina, olea & mella clara, extant & ſylvæ glandiferæ ad porcos alendos commodæ. Fit in hoc agro ſeſama, naſcuntur cappares affatim, & tubera. Eſt & ager hic frumenti & aliarum frugum ferax. In hac orientali Calabriæ plaga provenit paſſim & ubertim ſiliqua ſilveſtris, azoialum vocant indigenæ, & terebinthus, quam alii acroſcinum, ideſt ſilveſtrem ſchinum, alii tranſpoſitis dictionibus Scinocraſtum vocant. Schinus autem lentiſcum C ſignificat. Item oleander rufus & albus, vitex, Lachanum vocant græco vocabulo, quod herboſum & fructicoſum ſignificat. Item tamarix, lentiſcus, & eringium. Item in hac ora vulgò, & præſertim Palatii agro, & Brancaleonis Bianci, Geolioſæ, Arocellæ, Cutri, Crotonis, Coriolani, Caſtrovillari, atque alibi herba naſcitur, quæ maſticem fundit, Quam Plinius libro duodecimo in Aſia & Græcia reperiri tradit, de qua ſic ſcribit: *Sed maſtix quoque gemina eſt, quoniam & in* D *Aſia Græciaque reperitur herba è radice folia emittens, & carduum ſimilem malo, ſeminis plenum lachrymaque erumpit inciſa parte ſumma, vix ut dignoſci poſſit à maſtice vera. Fit autem vera maſtix è lentiſco.* Poſt Palitium Herculeum promontorium occurrit ab Hercule dictum, portum habens ab occaſu. Diſtat à Leucopetra promontorio m. p. XXXVI. De quo ſic ſcribit Strabo: *Herculeum promontorium extremum ad meridiem inclinatur, nam cum deflexeris, ſtatim vento navi*E*gandum eſt Africo uſque in Iapygiam: poſtea in Septentrionem ſemper, & magis in occaſum vergit in ſinum Jonium.* A Leucopetra huculque optimarum trichiarum ubertim captura fit, quas ſale aſſervant in cadis. Naſcitur & in ora hac vulgo votumum herba. Deinde eſt *Brancaleonum* puſillum caſtellum in montis ſupercilio locatum, abeſt à mari milliario cum dimidio, ab Herculeo vero promontorio m.p. quatuor. Hic mel optimum fit & goſſipium, & ſeſama, fiunt a F prorum, & aliarum quadrupedum venationes, & aucupia minutarum alitum, naſcuntur tubera; provenit terebinthus, naſcitur lapis molaris frumentarius & olearius, item magneſia lapis, quo utuntur figuli. Exinde eſt Bulſanum oppidum ſuper ſaxum conditum, diſtat à Brancaleono m. p. tribus, à freto quatuor. Huc Cretenſium, Maurorum, & Carthaginienſium claſſis primo applicuit anno poſt Chriſtum natum M. LXXV. qui & oppidum id, & totam Calabriam, Appuliam, & Lucaniam diripuerunt. In monaſterio D. Mariæ, Epeſaca cognomine, agri Tabennenſis, ſcriptura quædam eſt, in qua ſcriptum eſt Bulſanum, ſive Brettianum ſe

dem

dem epiſcopalem fuiſſe, & ejus dioeceſim partim Bovenſi, partim Locreſi additam. Ager hic frugifer eſt, fiunt aucupia parvarum avium, proveniunt tubera. Eſt in hoc agro *Motavicus*. Inde eſt *Crepacorium* caſtellum edito loco cum melle ſpectato, abeſt à mari m. p. quinque, fortaſſe *Samos* olim dicta, per hæc enim loca Samii Samum urbem condiderunt. In hoc agro Agatha vicus eſt, ubi cos aquaria eximitur. Poſtea *Zephyrium* promontorium extat, diſtat à promontorio Herculeo m. p. xii. De quo Strabo ſic ſcribit: *Zephyrium promontorium agri Locri, à quo Locrenſes Zephyrii dicti ſunt, portum habens ab occaſu venientibus commodum, unde & nomen accepit, habet & portum alterum ab ortu. Hic Locrus urbs primo condita fuit*. *Hic*, ait Plinius, *includitur Europæ ſinus, ab eoque Maria nuncupatur; & rurſum primus Euopæ ſinus à Calpe Hiſpaniæ extimo monte Locros & Zephyrium uſque protenditur immenſo ambitu*. Pomponius Mela in hac ora tres ſinus ponit, primum inter promontoria Salem & Lacinium, qui Tarentinus & Thurinus dicitur ab oppidis; in quo Tarentum, Metapontum, Thurium, & Crotonem locat. Secundum inter Lacinium & Cocynthum promontoria (licet mendoſe pro Cocyntho Zephyrium legatur) qui Scyllaticus ſinus nuncupatur, in quo portum, Caſtra Annibalis, Peteliam, Scyllaceum, & Cæcinum locat; ejus ambitus lxx. m. p. eſt. Tertium inter Cocynthum & Zephyrium (licet mendoſe pro Zephyrio Brettium legatur) qui Locrenſis ſinus appellatur: in quo Conſulinum, Cauloniam, & Locrum ponit. Plinius autem inter Zephyrium & Cocynthum, Miſtram, Conſulinum, Locrum, Cauloniam, Sagram, & Locanum ponit. Qui libro trigeſimo quarto ait: *Molybdena, ideſt Galena laudatiſſima, quæ in Zephyrio fit*. Mare hoc pluribus locis ſcopuloſum eſt, ſecus littus. Poſt Zephyrium, *Biancum* oppidum eſt edito loco ſitum, diſtat à freto milliario cum dimidio, a Zephyrio vero m. p. tribus. Hic vinum bonitate mirificum naſcitur, album eſt & auſterum, ſemper ſeipſo melius, cujus & magnus numerus fit. Sunt in agro hoc ſylvæ glandiferæ alendis porcis commodæ: oriuntur cappares, naſcitur cos aquaria probatiſſima; eſt & *Caſignana* pagus. Inde eſt *Potamia* oppidulum cum melle ſpectato abeſt à freto m. p. ſex. hic tubera naſcuntur, & lapis phrygius. Dein eſt *Bovolina* oppidum cum vino bonitate præcipuo, diſtat à Bianco m. p. ſex, a fretu duobus. Aer hic ſaluberrimus eſt. In hoc agro legitur manna, naſcitur gypſum, & rubrica fabrilis, & aetites lapis, proveniunt tubera, naſcuntur cappares, fit goſſipium & ſeſama. Extant & perpulchra pabula ubi medicarum ſponte naſcentium copia eſt ingens. Hic regia equorum armenta pabulantur, ſaginanturque. Fiunt & pulchra perdicum, coturnicum, turdorum, ruſticularum, gallinaginum, ardearum, & aliarum minorum alitum aucupia: congerunt & accipitres multigeni. Extant & horti nemoroſi limonum, citrorum & malorum aureorum. Supra eſt *Charethum* exiguum caſtellum, ubi aetites &

A tubera naſcuntur, legitur manna. A Bovalina ad quartum lapidem *Condojanum* oppidum eſt edito loco ſitum abeſt à mari milliario cum dimidio. Id *Uriam* eſſe arbitror, nam, ut oſtendi, Varro dicit Idomeneum claſſe Locros appuliſſe, ibique oppida aliquot condidiſſe, in queis eſt Uria, & Caſtrum Minervæ nobiliſſimum, licet Strabo & Plinius Uriam alibi ponant: fortaſſe ibi ejuſdem nominis oppidum fuit. In hoc agro aetites naſcuntur, proveniunt cappares, fit goſ-

B ſipium & ſeſama & amygdalarum copia. Fiunt vina & mella optima, & aucupia qualia Bianci agro. A Leucopetra hucuſque & inde vulgò in montibus apri, cervi, capreæ, meles, ſciuri, lutræ, martes, lynces, viverræ, & iſtrices ſtabulantur, & lepores extant teſtudines terreſtres, & erinacei, paſſim naſcuntur cappares ubertim, item vitex, oleander, terebinthus, tamarix, lentiſcus, ſiliqua ſylveſtris, & votumum herba. Extant & perpulchra pabula paſcendis ſaginandiſque ar-

C mentis gregibuſque opportuna; ubi, præter alias herbas medicas ſponte affatim provenit. Poſt Condojanum, *Hieracium* eſt, ſedes Epiſcopalis, *Locrus* olim dicta, edito eoque ſaluberrimo, ac natura mundiſſimo loco ſita inter duos amnes Mericum & Novitum, diſtat à freto m. p. 5. *à Rhegio*, ait Strabo, *ſeptuaginta quinque*. Eſt autem vetuſtiſſima ac nobiliſſima, ab Ajace Oileo & Locris Naritiis ſuper Zephyrium promontorium primum condita, unde & Locri Epizephyrii dicti ſunt,

D inde huc, ubi nunc eſt, tranſlata fuit urbs, quia is locus illo tutior & ſalubrior ſit. Eſt enim, ut dixi, locus eminens, quod ipſum Dionyſius etiam Apher & Strabo ſcribunt. *Fuit enim mos priſcis*, ait Dionyſius Halicar, *condendi urbes parvas & crebras in montibus*. Strabo quoque libro 5. de Populonia loquens inquit: *Conditores urbium maritimas fugitabant oras, vel ante illas tuta jaciebant propugnacula, ne illi incurſantibus prædonum navigiis in promptu jacerent, exuviæque illo-*

E *rum fierent*. In condendis autem urbibus locus opportunus Ortum aut Meridiem ſpectans deligendus, & ſi regionis ſitus patitur, editus in ſaxo, ne cuniculis ſit obnoxius, natura munitus, aut certe ſemimunitus, rupibus vallatus undique aut maxima parte, qui manu adjutus facile muniri poſſit, quo incolæ tutari ſe, & hoſtes lædere poſſint. Item cœli temperies requirenda eſt, & aquarum ubertas bonitaſque. Hæ loci dotes Hieracio, Locro olim, conſpiciuntur, in qua & duæ arces erant paulum inter ſe diſtantes,

F ut Livius lib. 9. ſcribit. Quare longe hallucinantur, qui urbem Locrum ſecus littus in loco, quem Peripolim vocant, olim fuiſſe opinantur. Nam quod in Livio bel. Pun. lib. 4. de Locri obſidione ſcriptum eſt: *Amilcar loco ſuperiore caſtra ponit, unde agros urbemque poſſit conſpicere*. Et libro 7. *Criſpinus Locrum oppugnare conatus obſedit, naves ex Sicilia accerſivit, quæ vergentem ad mare partem urbis oppugnarent*: Non quidem, ibi, loco ſuperiore, comparative accipiendum eſt, ut locus ille ſuperior urbe, hoc eſt eminentior fuerit: cum neque circum urbem locus ſit ea editior, ſed ſuperiore pro edito intelli-

li-

ligendum eſt: nam Latinitas identidem comparativo pro poſitivo utitur. Partem autem urbis ad mare vergentem naves oppugnabant, ne oppidani per ea loca vagarentur, neve commeatus in urbem inveheretur, præſidiumque adventaret. Urbes enim vicinæ mari, marique terraque obſidentur, oppugnanturque. Secus vero littus ſuburbia erant, nam Locrus potens olim & opulens urbs fuit. Peripolis autem ubi ſit, oſtendimus. A Locro urbe cives Locri & Locrenſes dicuntur. A quibus autem condita ſit Locrus varia eſt Scriptorum opinio. Dionyſius enim Apher in libro de ſitu orbis à Locrorum regina hanc urbem conditam ſcribit, ait enim;

Hinc ad boream Zephyrii, quæ ſumma vocatur,
Sub qua ſunt Locri celeres, qui tempore priſco,
Illuc reginam propriam venere ſecuti:
Auſoniamque tenent, qua currit flumen Halecis.

Maro lib. 3. Æneidos eam à Locris Naritiis conditam ſcribit. Vbi ait: *Hic & Naritii poſuere mœnia Locri*. *Hi*, ait Servius, *ſocii fuere Ajacis Oilei, qui poſt tempeſtatem montis Capharei huc conceſſere, & urbem hanc condidere*. Strabo autem libro 6. ita de ea ſcribit: *Locri Epizephyrii urbs inſignis. Quoniam è Locris Creſoum habitantibus ſinum coloni huc profecti ſunt. Evanthe ductore paulo poſt conditam Crotonem atque Syracuſas. Qua in re fallitur Ephorus, eos ab Locris Opuntiis deſcendiſſe inquiens triennio, aut quadriennio cum Zephyrium incolerent. Poſtmodum urbem tranſtulerunt, opem ferentibus Syracuſanis una cum iis, apud quos eſt lacus Lucrinus, ubi Locri in expeditionem profecti fuerant. Nam è Rhegio uſque Locros* m. p. lxxv. *interſunt. Situm eſt autem oppidum in quodam montis ſupercilio, quod Eſopis vocatur. Eos autem primos legib. ſcriptis uſos eſſe opinio eſt. Et plurimum temporis rempublicam optimis rexiſſe inſtitutis. At Dionyſius ejectus à Syracuſanis flagitioſiſſime omnium abuſus eſt. Quippe ornatis ſponſalibus puellas cubicula & thalamos irrumpens vitiabat. Formoſas vero & maturas viro virgines in unum congregabat. Dehinc dimiſſas integris alis columbas in convivio illas nudas in circuitu quæritare captare videbat. Nonnullaſque ſandalia ſoluta calciantes partim supernè, partim infime ſectari dicebat dedecoris cauſa. De quibus pœnas dedit poſtmodum, cum recuperaturus imperium rurſus in Siciliam regreſſus eſſet. Locri n. cæſo Dionyſii præſidio, primo quidem in libertatem ſeſe vendicarunt, dehinc uxorem illius ac liberos in poteſtatem ſuam redegerunt. Erant autem filiæ quidem duæ, filius vero unus minor natu, ſed jam ad adoleſcentiam perveniens. Alter enim Apollocrates nomine unà cum patre in expeditionem comes reverſionis in regnum cauſa profectus fuerat. Cum autem Dionyſius pariter ac pro eo Tarentini multis eos fatigarent precibus ut corpora redderent redemptione, quæcunque collibuiſſet, accepta, nullo pacto reſtituerunt. At obſidionis incommoda, agrorumque populationem potius toleraverunt. Et iracundiam furoremque* A *omnem in filias evomuerunt. Eaſque paſſim conſtupratas demum ſtrangularunt, corpora deinde concremaverunt, oſſaque cum molendo attriviſſent in mare diſſipaverunt.* Clearchus quoque hac de re ſic ſcribit: *Dionyſius junior Doridis Locrenſis filius cum ad Locrenſium civitatem veniſſet, ſerpillis ac roſis ampliſſimam totius civitatis domum conſtravit, Locrenſiumque virgines viciſſim arceſſebat, cum quibus denudatis nudus ipſe ſuperſtratis volutatus, nihil omnino turpitudinis intentatum* B *relinquebat. Quare multò non poſt qui injuriam acceperunt eius uxorem liberoſque comprehenſos in via ſtatuerunt omneque contumeliæ genus in eos exercuerunt, qua demum exaturati acubus ſub ungues præfixis interfecerunt. Et ut in defunctas quoque ſævirent, earum oſſa in mortariis contuderunt, carneſque reliquas partiti, eos, qui non deguſtaſſent execrati ſunt, reliquas in mare projecerunt. Ipſe vero Dionyſius poſtremo in Cibelis ſacris tripudians tympanum geſtans miſerabiliter vitam* C *finivit*. Item Trogus Pompejus Juſtino libro vigeſimoprimo referente, ait: *Dionyſius junior à Syracuſanis dejectus exulque à Locrenſibus ſociis acceptus, velut jure regnaret, arcem occupat, ſolitamque ſibi ſævitiam exercet, conjuges principum ad ſtuprum rapiebat, virgines ante nuptias abducebat ſtupratasque ſponſis reddebat, locupletiſſimos quoſque aut civitate pellebat, aut occidi imperabat, bona eorum invadebat. Deinde cum rapinæ occaſio deeſſet, univerſam civitatem callido* D *commento circumvenit. Nam omnes feminas impenſius ornatas in templum Veneris convenientes immiſſis militibus ſpoliavit, quarundam viros ditiores interfecit, quaſdam ad prodendas virorum pecunias torquet. Cum his artibus per annos ſex regnaſſet, conſpiratione Locrorum civitate pulſus in Siciliam redit*. Quæ tyrannorum ferax & nutrix tales ſæpe emittebat flagitioſiſſimos & lethiferos fructus. Dionyſius autem major, inter cætera flagitia, Proſerpinæ templum Locris E ſpoliavit. De quo Cicero libro 3. de Nat. Deorum ait: *Dionyſius cum fanum Proſerpinæ Locris expilaſſet, navigabat Syracuſas, iſque cum ſecundum curſum teneret, videtisne inquit, amici, quam bona à diis immortalibus navigatio ſacrilegis detur?* Hoc ipſum ſcribit Val. Max. lib. 1. *Ariſtides Locrus ex Platonis familiarib. unus*, ait Plut. in Timoleone, *cum ſuperior Dionyſius unam natarum eius in uxorem peteret reſpondit; ſuavius ſibi fore illam mortuam, quam tyranno* F *nuptam aſpicere. Paulo poſt cum Dionyſius eum morte damnaret, & contumeliæ cauſa illum interrogaſſet, ſi quemadmodum prius de collocatione filiæ ſentiret, reſpondit, rerum geſtarum mœſtitia affici, dictorum autem nulla pœnitentia detineri*. Fuit Locrus, teſte Platone, flos Italiæ, nobilitate, & divitiis & gloria geſtarum rerum. Quæ non modo quotam Calabriæ orientalis oræ partem ab Halecio amni uſque ad Crotolaum flumen, ſed non modicam quoque occiduæ Calabriæ oræ partem poſſedit. Nam, ut oſtendi, Metauria, Medama, Hipponium, & Temeſa Locrenſium fuere. Cum itaque Metauria & Medama, & Hipponium ſub Locrenſium ditio-

ditione eſſent, haud dubium & ora hæc maritima omnis à Pacolino ideſt Metauro amni Lametum flumen uſque (id n. flumen Vibonienſem agrum à Terineo diſterminabat) necnon mediterranea regio ſub illorum ditione erat. Erant & præter cætera oppida ſub Locrenſium ditione Itone & Melæa ipſorum finitimæ, ac coloniæ, quæ aliquando ab ipſis deſcivere, ut mox ex Thucydide liquebit. Jamvero Itonem urbem & alibi, & in Italia quoque fuiſſe ſcribit Stephanus. Cæterum in qua parte hæ urbes finitimæ eſſent Locrenſium, an in orientali plaga cis Cæcinum amnem, an in occidua ora cis Lametum flumen, an in agro Temeſæ, quæ etiam ut oſtendi, Locrenſium erat, & an maritimæ an mæditerraneæ incertum eſt. Redegerunt etiam Locrenſes in poteſtatem ſuam Meſſanam urbem, ut Thucydides tradit, qui libro 4. ſic ſcribit. *Decem Syracuſanorum naves totidemque Locrenſium Meſſanam in Sicilia ceperunt ab ipſis oppidanis acciti. Defecit autem ab Athenienſibus ea civitas præcipue opera cum Syracuſanorum, qui cernentes id oppidum invadendæ Siciliæ opportunum, metuebant ne ſe majoribus copiis aggrederentur, illinc profecti Athenienſes tum Locrenſium, qui Rheginos ſibi inviſos volebant utrinque oppugnari. Itaque in eorum agrum cum omni exercitu invadunt, ſimulne Mamertinis illi ferrent auxilia, ſimul inducti ab Rheginis, qui apud ipſos erant exulibus. Nam Rhegium permulto tempore ſeditionib. agitabatur, nec in præſenti poterant Locrenſes arcere, quo magis illi ingruebant; qui poſteaquam agrum populati ſunt, rediere cum peditatu: nam naves ad Meſſanam in præſidio erant, in eodemque aliæ quæ inſtruebantur venturæ atque illinc bellum geſturæ.* Et libro quinto: *Pheax Athenienſium legatus cum rediit in Italiam, cum nonnullis civitatibus de amicitia Athenienſium ſermonem habuit, atque cum Mamertinis apud Locros agentibus, quo relegati erant, cum poſt Sicilienſium pacificationem orta inter Mamertinos ſeditione ab adverſa factione accitis Locrenſibus ejecti eſſent, factaque aliquandiu Meſſana Locrenſium. Hos itaque Pheax illuc receptus nihil læſit, quia cum Locrenſibus tranſegerat Athenienſium nomine. Soli enim omnium ſociorum in reconciliatione Sicilienſium fœdus abnuerant cum Athenienſibus, ne tum quidem admiſſuri, niſi bello adverſus Itones & Melæos occupati fuiſſent finitimos ſuos atque colonos.* In bello Syracuſanorum Leontinis, Locrenſes Syracuſanis, Rhegini Leontinis ſtudebant, ut Thucydides lib. 3. prodit. In bello vero Athenienſium cum Syracuſanis, Locrenſes Syracuſanis, Rhegini Athenienſibus favebant, quo tempore Locrenſes Rheginorum agrum depopulabantur, ut idem auctor libro quarto ſcribit. Polybius etiam libro decimo, Locrum & Rhegium & Cauloniam, & Crotonem clariſsimas urbes fuiſſe ſcribit. *Romani*, ait idem libro primo, *Locrenſium & Tarentinorum, & Neapolitanorum navibus uſi cum exercitu in Siciliam transfretarunt*. Pulſo quoque Italia Annibale Romani, ut libro primo oſtendi, naves à Locrenſibus ſociis accepe-

A runt. Hanc urbem decantavit Accius poeta qui in Erigona, Nonio referente, ait: *Locrorum loca viridia, & frugum ubera ſunt.* Hanc urbem Ovid. Met. libro quintodecimo, *Naritiam* vocat, quod eam Naritii condiderint. Cicero etiam libro tertio hic ad Atticum ſcribens: *Nariti Locridis*. Et Virgilius Georg. lib. 2. picem, quæ in Apennino huius urbis agro fiebat, laudans ait: *Et juvat Naritiæ picis ſpectare lucos*. Huius & Crotonis aeris ſalubritatem Plinius lib. 2. his B verbis oſtendit: *Locris & Crotone peſtilentia nunquam fuit, nec ullo terræmotu laboratum annotatum eſt*. Et rurſus: *In Italia Locris nullo non die apparet arcus*. Ineſt enim natura occultum quidpiam, quod ad loci felicitatem facit, unde ob gratam cœli temperiem hic clara ingenia uſquequaq; claruerunt. Uſus erat Locrenſibus, ut matronæ ex lectis floribus necterent coronas. *A Locris*, ait Plinius, *Italiæ frons incipit magna Græcia appellata, in tres ſinus incedens Au*C*ſonii maris, quoniam Auſones tenuere primum*. *Obtulerunt Locrenſes*, ait Pauſanias in Eliacis, *Sicyoni Apollinis ſtatuam ex buxo, capite vero aureo, quam Patroclus Crotoniata Catylli filius fecit*. *Locrenſes, ait* Cicero in oratione pro Archia poeta, *ipſum Archiam civitate, cæteriſque præmiis donarunt*. Fuit Cicero ipſe Locrenſium ac totius Calabriæ patronus. Libro enim ſecundo de Legibus clientes ſuos appellat. *Locrenſes*, ait Polyænus lib. 6. *fœdus & cum Siculis* D *inientes aliorum capita ſub tunicis ſuper humeros impoſuerunt, & terram iniectam calceis ſub pedibus habentes, jurarunt, ſe firmam, ac ſolidam ipſis rempub. conſervaturos donec eam terram calcarent & capita in humeris ferrent. Juſiurando fidem habentes Siculos omnes poſtridie Locrenſes interfecerunt, quaſi jam non amplius in eadem terra gradientes, nec capita in humeris ferrent*. Cauſa autem, ut Locrenſes eam potentiam ac felicitatem amitterent, fuit Dionyſii tyranni affinitas. Duxit enim uxorem Doridem E Locrenſem, ait Diodorus Siculus lib. 14. Xenoti filiam, qui cives ſuos illis temporibus gloria amplitudine ſuperabat: ex ea Dionyſium juniorem ſuſcepit, ut idem in Philippo tradit. Meminit huiuſce rei Cicero, Tuſculan. libro 5. qui flagitioſiſsimus fuit, & ſæviſsimus tyrannus. Ait itaque Ariſt. Pol. lib. 1. *Cauſa fuit ut Locrorum civitas interiret propter Dionyſii affinitatem, quod non contigiſſet in populari ſtatu, neque* F *in ea optimatum gubernatione, quæ optimè mixta temperataque fuiſſet*. *Locrenſes enim*, ait Plato libro primo de legibus, *optimis legibus uſi ſunt*. Et Strabo lib. 6. *Ephorus deſcribendis Locrorum legibus memoriam faciens, quas ex Cretenſibus & Spartanis, & Areopagitarum inſtitutis Zaleucus conſcripſit, inquit, Illud imprimis novum induxiſſe Zaleucum, ut cum priſtinæ leges definiendarum condemnationum in ſingulis delictis modum judicibus ipſis concederent, ille per leges ipſas terminavit. Putavit enim judices ipſos haud eandem eaſdem de re habituros eſſe ſententiam, oportere autem eaſdem approbare. Et de contractibus iiſdem ſimpliciori quodam modo inſtitue-*

ſitnere. Thurios poſtea cum præter Locros accutius explicare voluiſſent, celebriores quidem cæterum deteriores evaſiſſe. Bonos quidem legumlatores eſſe non qui omnia accuſatorum acta caverint, ſed qui in ſimpliciter latis conſiſtant. Hoc a Platone dictum eſt. Quibus leges adſunt plurimæ ac pene plurimæ iis, & vivendi ritus depravatos eſſe: ſicut quibus plures adſunt medici, iis & ægritudines permultas adeſſe probabile eſt. Fuerunt Locrenſes Romanis amici ac ſocii. Quos, ut Siciliam tranſmitterent, ſuis navibus, ut retuli, adiuverunt. *Horum & Brettiorum agrum*, ait Polybius lib. 1. *Amilcar claſſis Præfectus vaſtavit. Cumque ab Hannone obſiderentur, urbem omnibus neceſſariis rebus, quo Pœnis reſiſterent, munierunt*, ut in Livio bel. Pun. lib. 1. liquet. Quam autem ob cauſam ſe Annibali dederunt idem Livius bel. Pun. lib. 4. prodit, ubi ſic ait: *Hanno adiutoribus & ducibus Brettiis Græcas urbes tentavit, eo facilius in ſocietate manentes Romana, quod Brettios, quos & oderant & metuebant, Carthaginienſium partis factos cernebant. Rhegium primum tentatum eſt, dieſque aliquot ibi nequicquam abſumpti. Interim Locrenſes frumentum lignaque & cætera neceſſaria uſibus ex agris in urbem rapere etiam, nequid relictum prædæ hoſtibus eſſet, & in dies major omnibus portis multitudo effundi. Poſtremo ii modo relicti in urbe erant, qui reficere muros ac portas, telaque in propugnacula congerere cogebantur. In permiſtam omnium ætatum, ordinumque multitudinem & vagantem in agris magna ex parte inermem, Amilcar Pœnus equites emiſit, qui violare quempiam vetiti, tantū ut excluderent ex urbe fuga diſſipatos turmas obiecere. Dux ipſe loco ſuperiore caſtra ponit, unde agros urbemque poſſit conſpicere. Brettiorum cohortem adire muros, atque vocare principes Locrenſium ad colloquium juſſit, & pollicentes amicitiam Annibalis, adhortari ad urbem tradendam. Brettiis in colloquio nullius rei primo fides eſt; deinde ut Pœnus apparuit in collibus, & refugientes pauci aliam omnem multitudinem in poteſtate hoſtium eſſe afferebant, tum metu victi conſulturos ſe populum reſponderunt, advocataque extemplo concione cum & leviſſimus quiſque novas res novamque ſocietatem mallet, & quorum propinqui extra urbem intercluſi ab hoſtibus erant, velut obſidibus datis pignoratos haberent animos, pauci magis taciti probarunt conſtantem fidem, quam probatam tueri auderent; haud dubio in ſpeciem conſenſu fit ad Pœnos deditio L. Attilio præfecto præſidii, quique milites cum eo Romani erant, clam in portum deductis atque impoſitis in naves ut Rhegium deveherentur. Amilcarem Pœnoſque ea conditione, ut fœdus extemplo æquis legibus fieret, in urbem acceperunt. Cujus rei prope non ſervata fides eſt deditis. Cum Pœnus dolo dimiſſum Romanum incuſarent, Locrenſeſque profugiſſe ipſum cauſarentur, Locrenſibus juſſu Annibalis data pax, ut legibus ſuis liberi viverent, urbs pariter, & portus in poteſtate Locrenſium eſſet. Societas eo jure ſtaret, ut Pœnus Locrenſem, Locrenſis Pœnum pace, & bello juvaret.* Cæterum non multo poſt ad Romanos redierunt. Nam, ut idem bel. Pun. lib. 9. refert; *Locrenſes alterius factionis, qui Romanis ſtudebant, & qui in civitate erant, & qui Rhegij ab adverſa factione pulſi exulabant, Scipionem ex Sicilia advocarunt, ut urbem reciperet: qua recepta Scipio vocatos ad concionem Locrenſes graviter ob defectionem incuſavit, de auctoribus ſupplicium ſumpſit, bonaque eorum principibus alterius factionis ob egregiam fidem erga Romanos conceſſit. Inde Q. Pleminio legato præſidioque, quod arcem ceperat ad tuendam urbem relicto, cum quibus venerat copiis Meſſanam trajecit. Ita ſuperbe, & crudeliter habiti Locrenſes a Carthaginienſibus poſt defectionem ab Romanis fuerant, ut modicas iniurias non æquo modo animo pati, ſed prope libenti videri poſſent. Verum enimuero tantum Pleminius Amilcarem præſidii præfectum, tantum præſidiarii milites Romani Pœnos ſcelere atque avaritia ſuperaverunt, ut non armis, ſed vitiis viderentur certare. Nihil omnium, quæ inopi inviſas opes potentiores faciunt, prætermiſſum in oppidanos eſt ab duce, aut a militibus. In corpora ipſorum in liberos, in conjuges infandæ contumeliæ editæ. Iam avaritia ne ſacrorum quidem ſpoliatione abſtinuit; nec alia modo templa violata, ſed Proſerpinæ etiam intacti omni ætate theſauri, præterquam quod a Pyrrho, qui cum magno piaculo ſacrilegii ſui manubias retulit, ſpoliati dicebantur. Ergo ſicut ante regiæ naves laceratæ naufragiis nihil in terram integri, præter ſacram pecuniam deæ, quam aſportabant, extulerunt: Tum quoque alio genere cladis eadem illa pecunia omnibus contactis ea violatione templi furorem objecit, atque inter ſe ducem in ducem, militem in militem rabie hoſtili vertit. Nam cum conclamatum eſſet ad arma, Pleminii milites victi ſunt a militibus tribunorum. Inde tribuni virgis cædi a Pleminio iuſſi ſunt. Rurſus Pleminius a militibus tribunorum penè exanguis, naſo, auribuſque mutilatis relictus tribunos poſtea laceratos omnibus, quæ pati corpus ullum poteſt, ſuppliciis interfecit. Nec ſatiatus vivorum pœna inſepultos projecit. Simili crudelitate & in Locrenſium principes eſt uſus, quos ad conquerendas iniurias ad P. Scipionem profectos audivit, & quæ antea per libidinem, atque avaritiam fœda exempla in ſocios ediderat: tunc ab ira multiplicia edere infamiæ atque invidiæ non modo ſibi, ſed etiam imperatori eſſe.* De templo autem Proſerpinæ, ita Locrenſium legatorum unus de Pleminio conquerens Romæ in Senatu retulit: *Fanum eſt apud nos Proſerpinæ, de cujus ſanctitate credo aliquam famam ad vos perveniſſe, Pyrrhi bello: qui cum ex Sicilia rediens Locros claſſe præterveheretur inter alia fœda, quæ propter fidem noſtram erga vos in civitatem noſtram facinora edidit, theſauros quoque Proſerpinæ intactos ad eam diem ſpoliavit. Atque ita pecunia in naves impoſita, ipſe terra eſt profectus. Claſſis poſtera die fœdiſſima tempeſtate lacerata, omneſque naves, quæ ſacram pecuniam habebant, in littora noſtra ejectæ ſunt: qua tanta clade edoctus tandem Deos eſſe ſuperbiſſimus agnovit rex: Pecuniamque omnem conquiſitam in theſauros Proſerpinæ referri iuſſit.* Nec tamen illi unquam *poſtea proſpere quicquam evenit, pul-*

ſuſque Italia ignobili atque inhoneſta morte temere nocte ingreſſus Argos occubuit. Et poſt pauca: *Majores noſtri cum gravi quondam Crotonienſium bello premerentur, hanc pecuniam, quia extra vrbem templum erat, transferre in urbem voluiſſent, nocte audita de delubro vox eſt, abſtinerent manus, deam ſua templa defenſuram. Quia movendi inde theſauros incuſſa erat religio, muro circumdare templum voluerunt. Ad aliquantulum* jam *altitudinis excitata erant mœnia, cum ſubito collapſa ruina ſunt*. Quibus legatis ita a Senatu per Fabium reſponſum eſt: *Senatui placere Pleminium legatum vinctum Romam deportari, & ex vinculis cauſam dicere, & ſi vera eſſent, quæ Locrenſes dicebant, in carcere necari, bonaque ejus pubblicari. Locrenſibus coram Senatum reſpondere, quas ſibi injurias factas quererentur, eas neque ſenatum, neque populum Romanum velle factas, viros bonos, ſociosvue, & amicos eos appellari: liberos, conjuges, quæque alia erepta eſſent reſtitui. Pecuniam, quanta ex theſauris Proſerpinæ ſublata eſſet, conquiri duplamque pecuniam in theſauris reponi. Pleminius autem in vinculis conjectus prius mortuus eſt, quam de eo populi judicium perficeretur*. Meminit hujus rei, & Val. Maxim, libro primo. Fuerunt ex hac præclariſſima vrbe viri præexcellentes quamplures, ſed quorum memoria habetur, ſunt ij, Zaleucus Philoſophus, & Legislator, Pythagoræ diſcipulus, velut Laertius, & Iamblycus tradunt. Qui civibus ſuis Locrenſibus leges dedit, ut dudum oſtendimus. De quo Ariſtoteles Pol.lib.2.inquit: *Scripſerunt leges Zaleucus Locris iis, qui ad occidentem pertinent, & Charondas Catinenſis ſuis civibus, aliiſque Chalcidicis civitatibus, quæ ſunt Italiæ, & Siciliæ finitimæ*. Et rurſus: *Zaleucus primus legum ferundarum peritus*. Item Cicero ad Atticum libro 6.ait: *Quis Zaleucum leges Locris ſcripſiſſe non dixit?* Et de Legibus lib. 2. *Zaleucus, & Charondas non ſtudii, & delectationis, ſed reipublicæ cauſa leges civitatibus ſuis ſcripſerunt, quos imitatus eſt Plato. Zaleucum commemorant ipſius cives noſtri clientes Locri. Dedit etiam leges Thuriis*, ait Athenæus libro undecimo: *& quia erant utiles ſuaſit quibusdam Græcis illis uti*. Ephorus autem, & Chameleon Heracleotos in opere de ebrietate, & Ariſtoteles de republica Locrorum, Clemente Alexandrino Stromate primo referente, Zaleucum Locrum leges a Minerva accepiſſe litterarum monumentis mandarunt. Id etiam refert Plutarchus ad Herculanum ſcribens. Item Valer.Max.libro tertio infit: *Zaleucus ſub nomine Minervæ apud Locrenſes prudentiſſimus habitus eſt*. Zaleuci autem legum prœmium, deorum pluralitate excepta, divinæ cuidam actioni haud quaquam quidem abſimile eſt. Quod hoc fuiſſe Stobæus de lege teſtatur: *Omnes, qui urbem, ac regionem inhabitant, perſuaſos eſſe oportet, exiſtimareque deos eſſe, quod manifeſtum ſit cœli, & totius mundi inſpectione, rerumque in ipſis diſpoſitione pulcherrima, & ordine. Haud n. fortuita, aut humana hujuſmodi opera putare convenit. Deinde colendi honorandique dii ſunt, ut bonorum omnium nobis auctores, quæ aliqua ratione fiunt. Singulos igitur habere, & comparare animam quemque ſuam oportet, ut ab omnibus malis pura ſit. Nam ab improbo homino non honoratur Deus, neque ſumptibus colitur, neque tragædijs capitur, inſtar hominis mali, ſed virtute, atque inſtituto bonorum operum, & juſtorum. Quocirca opus eſt unumquemque pro virili bonum eſſe tum factis, tum voluntate, qui modo futurus ſit Deo charus, & non metuere pecuniarum iacturam magis, quam vitæ, & famæ dedecora, & civem meliorem exiſtimare, qui opes amittere mavult, quam honeſtatem, & juſtitiam. Cæterum illos, quorum voluntas non facile ad hæc perſuaderi poteſt, animus ad iuſtitiam pronus eſt, viros, & feminas, cives alioſque cohabitatores admonitos velim meminiſſe deorum, ut qui & ſint, & pœnas ab injuſtis ſumant: atque ob oculos ponere tempus iſtud, quod unicuique finis eſt vitæ futurum. Morituros enim omnes injuriarum, quas commiſerunt, memores pœnitentia invadit, & vehemens cupiditas, qua vellent exactam ſibi vitam omnem fuiſſe iuſtum. Quamobrem ſingulos oportet ſemper in ſingulis actionibus illud tempus adeo ſuis cogitationibus familiare facere, ac ſi præſens eſſet. Ita enim maxime honeſti iuſtique cura vigebit. Si quis vero a malo genio quopiam aſſiſtente ſibi ad injuſtitiam inſtigatur, is ad templa, araſque, & delubra verſetur fugiens injuſtitiam ceu dominam impiiſſimam, moleſtiſſimamque, & deos oret, ut opem ad propellendam ipſam ſibi ferant. Accedat quoque viros probitatis nomine claros, ut de vitæ fœlicitate, & malorum hominum vindicta diſſerentes audiens, ab iniuſtis facinoribus animum avertat. Mali genij a ſuperſtitioſis metuuntur. Cæterum qui urbem habitant deos omnes venerari debent ritibus patriis, qui omnium optimi cenſendi ſunt. Præterea cunctos oportet obedire legibus, principes revereri, eiſque aſſurgere, & quod præcipitur facere. Siquidem poſt deos, dæmones, & heroes, proximis honoribus afficiuntur parentes, leges, ac principes apud homines, qui mentem habent, atque incolumes agere ſtudent. Civitatem vero chariorem ſibi facere nemo debet, quam patriam ſuam: de his enim dii patrii ulciſcuntur. Tale enim ſtudium proditionis initium eſt. Adhuc autem deterius eſt patria deſerta vitam in aliena degere. Nihil enim natura nobis, quam patria conjunctus eſt. Sed neque quiſquam pro hoſte inreconciliabili reputato aliquem de numero civium, quem leges voluerunt reipublicæ muneris participem eſſe. Talis n. vir neque imperare, neque iudicare poterit recte, ut qui iraſcibilem animæ partem ratione ſuperiorem habeat. Nemo etiam maledictis petat neque civitatem communiter, neque civem ullum privatim, ſed legum cuſtodes eos, qui delinquunt, obſervent admonendo primum, deinde, niſi pareant, mulctando. Ceterum ex conditis legibus ſi qua videbitur non bene lata eſſe, in meliorem formam mutetur. Confirmatis vero, & permanentibus omnes obediunto. Nam poſitas leges ab hominibus vinci nec debet neque conducit: contra homines ſuperari a lege præſtantiori honeſtum ſimul, & utile eſt. Iſta autem traſgredientes puniendi, ut*

qui

qui inobedientiam maximorum malorum prin- A *cipium in civitate excitent. Porro principes non ſint contumaces, neque ad contumeliam judicium ferant, neque judicando amicitiæ inimicitiæve meminerint, ſed juſtitiæ. Sic enim judicia, quam juſtiſſima proferent, & officio ſui digni erunt. Siquidem ſervos certe convenit ob timorem aliquid juſtè facere, liberos vero propter reverentiam, & honeſtatem. Quocirca præfectos quoque tales eſſe oportet, ut ſubditis digni videantur, apud quos erubeſcant. Quod ſiquis voluerit leges ſanctas movere, aut* B *novam ſtatuere, is collo in laqueum immiſſo de lege verba faciat, & ſi per ſuffragia videatur legem veterem eſſe tollendam, aut eam, quæ nova infertur, bonam eſſe indemnis maneat. Contra ſi prior lex melius habere videatur, aut quæ nova proponitur, iniuſta ſit, is, qui movit, infertque legem, laqueo attractus moriatur. Dicere ſolebat Zaleucus*, ait idem Stobeus, *leges eſſe ſimiles telis araneorum, nam ſi muſca, aut culex impegerit detinetur, ſi vero veſpa, aut apes dirupta tela advolat,* C *ita ſe res habet in legibus.* Extat aliquot legum Zaleuci memoria apud auctores. Ariſtoteles Pol. lib.2. ait: *Apud Locros lege cautum eſt, nequis patrimonium alienare poſſit, niſi evidentem calamitatem oſtenderet ſuperveniſſe. Locrenſes*, ait Ælianus de varia hiſtoria, *mortuos non lugebant, ſed poſtquam cadaver efferrent, & humarent, convivabant. Nec caupona apud eos erat mutabilis, ſed agricola vendebat ſua. Siquis apud Locros*, ait idem Ælianus, & Athenæus lib. 10. *merum hauſiſſet* D *medicinæ cauſa medico non imperante mortis multa afficiebatur, Zaleuco legem ferente. Laudanda*, ait Plutarcus de Furioſitate, *Locrenſium lex, quæ ſiquis peregrè reverſus rogaſset, nunquid novi, eum mulcta afficiebat. Lege etiam excepit Zaleucus*, ait Lucianus, *ne liceret mulieri aureis ornamentis circumponi, neque contextis indumentis, arteque laboratis venuſtari, niſi cum ſcortari, atque amatorem ſibi moliri ſtuduerit, Legem quoque tulit*, ait Suidas, *liberam mulierem in forum pro-* E *deuntem candidis veſtibus indutam cum domeſticis incedere ancillam unam habentem. Alias vero in floridis, ideſt varii coloris. Tulit etiam legem*, ait Ælianus itemque Val. Max. lib.6. *ut in adulterio deprehenſis oculi eruerentur. Quam legem cum ejus filius temeraſſet, ut eam exemplis firmius probaret, filio oculos effodi iuſſit. Et cum univerſa civitas eum precaretur, ut neceſſitatem penæ adoleſcentulo remitteret, aliquandiu repugnavit, ad ultimum precibus populi evictus, ſuo prius, deinde fi-* F *lio oculo eruto, uſum utrique videndi reliquit, æquitatis admirabili temperamento inter miſericordem patrem, & iuſtum legiſlatorem partitus eſt. Lege etiam cavit*, ait Hierocles apud Stobæum in ſermone de patria, & Euſtatius in primum Iliad. Homeri, *nequis enſem in concilium ferret. Cumque ipſe interim imminente bello eum detuliſset, atque de hoc a quopiam, qui prope ipſum erat quod ipſe legiſlator eam temeraſset, inquit, modo eam ſauciam, mox eidem enſi diſtricto incumbens, ſibimet mortem conſcivit.* Licet apud Valerium Maximum hanc legem Charondam tuliſſe mendoſe legatur. *Locrenſes*, ait Athenæus lib. 6. *neque per legem poſſidere licebat ſervos aut ſervas.* Fuit & ex hac urbe Locro Stenidas Pythagoricus legiſlator, qui ſcripſit de regno. Qui, præter cætera, ut ſcribit Stobæus, de regno, dixit: *Oportet regem ſapientem eſſe, ſic n. venerandus erit, atque æmulator ſummi Dei, qui natura primus eſt rex & princeps. Ille vero creatione, iſte imitatione. Deus quidem in omnib. & in univerſo, ille in terra ſolum. Deus omnia ſemper gubernat & vivit, in ſe poſſidens ſapientiam: ille vero per aliquod tempus ſcientiam habet. Imitabitur autem Deum quam optime, ſi magnanimum, ſapientem, & paucorum indigum ſeſe præſtiterit, paternum animum in ſubditos gerens. Hanc n. ob cauſam præcipue Deus exiſtimatur primus eſſe parens deorum, atque hominum, quoniam omnibus ſibi ſubiectis benignum ſe præbet, nec unquam ceſſat gubernatione ſua neglecta. Nec ſatis putavit ſe creatorem tantum rerum omnium eſſe, quinetiam nutritor præceptorque bonorum omnium, ac legiſlator omnib. ex æquo eſt. Talis & ille debet eſſe, qui in terra & inter homines rex futurus eſt. Nihil vero citra regnum imperiumq; laudandum eſt. Sine ſapientia vero & ſcientia neque rex neque princeps ullus eſſe poteſt. Itaque Dei imitator & miniſter legitimus erit vir ſapiens & rex.* Fuit & ex hac urbe Locro Onomacritus legum ferendarum peritus, ait Ariſtoteles Pol. lib. 2. & in Creta circa legiſlationem exercitatus ad Thaletem profectus. Fuit & Timares, ait Iamblychus optimus legiſlator. Fuit & Gyptius, ait idem Iamblychus. Fuit & Philiſtion medicus nobilis, cuius Athenæus lib. 3. & Plinius libro primo ſæpius, & trigeſimo, & Gellius lib.17. & Galenus lib. 1. methodorum meminere. *Hic*, ait Athenæus, *panes ſimilagineos magis ad robur conferre aſſerit, quam alicarios, ſecundo loco hos collocat, tertioque triticeos.* Fuerunt & Timæus, & Euthycrates, & Acrion philoſophi Pythagorici celeberrimi, a quibus Plato plura didicit, ut Cicero lib. 5. de finibus tradit, ubi ait: *Plato ad Euthycratem, Timæum, & Acrionem Locros Pythagoricos peragravit, ut cum Socratem expreſſiſſet, adjungeret Pythagoreorum diſciplinam, eaque, quæ Socrates repudiabat, addiſceret.* Et Tuſc. lib. 1. *Plato à Timæo Pythagoreo omnia dicit.* Hic ſagacis animi vir philoſophus & mathematicus & medicus & primus de animorum æternitate, & de univerſi natura ſcripſit, ut Laertius tradit, ad quem videndum venit Locros Plato, qui ei librum de mundi natura inſcripſit. De quo in eo ipſo libro inquit: *Timæus quidem hic ex Locris, quæ urbs in Italia juſtiſſime gubernatur, nobilitate & opibus præſtantiſſimus, ſummis magiſtratibus & honorib. functus eſt, & ad ſumma totius philoſophiæ, ut opinor, aſcendit.* Et rurſum: *Timæus in aſtronomia noſtrorum omnium peritiſſimus, maximeque in rerum natura cognoſcenda verſatus primus, ediſſerat: itaut à mundi generatione exordiens, uſque ad generis humani naturam deveniat.* Ariſtoteles, ut Laertius prodit, ex Timæi & Architæ diſciplinis excerpens ſcripſit librum unum. Timæus, ut Theodoritus libro

ſecundo de principiis, & Euſebius libro 13. de præparatione evangelica, & Clemens Alex. ſtromate quinto teſtantur, negat Deum eſſe genitum. Ait enim. *Unum omnium eſt principium, quod non eſt genitum, ſi ſit, non utique erit principium potius illud, unde id ſit exortum, quod vocamus principium. Scripſit*, ut ait Suidas, *librum de mundo & anima, mathematica, & de vita Pythagoræ. Soluſque*, ut ait Proclus in libro de anima & dæmone, *omnem animæ eſſentiam declaravit. Dicit etiam eſſentiam animæ noſtræ non ex primis omnino generibus conſtitutam quemadmodum ſuperiores animas, ſed ex ſecundis tertiiſve, atque ex individua dividuaque natura conſtitutam*. Rurſus Proclus ait: *Timæus omnem animæ ortum atq; creationem ex formis complevit mathematicis, omniumque cauſas in ipſa collocavit. Hic erudiendi viam mathematicarum diſciplinarumq; appellat cognitionem, quoniam ſane eam habet rationem ad univerſorum ſcientiam, primamque philoſophiam, quam eruditio ad virtutem.* Et rurſus: *Timæus de omnium natura contemplationem mathematicis nominibus patefecit, elementorumque ortus numeris atque figuris exornat, & vires & paſſiones, actioneſque ipſorum ad ea refert; tum angulorum acumina, & obtuſitates, tum laterum levitates, vel vires contrarias, & multitudinem, ac paucitatem pervariæ elementorum mutationis cauſam eſse ſentiens.* Et rurſus: *Timæus nos docuit univerſorum unionem, & diviſionem identitatem unà cum diverſitate. Et præter hæc, ſtatum & motum ad animam complendam rerum opifex ſuſcepit, & hiſque generibus ipſam conſtituit. Miraculorum effectrix triplex eſt, alia ponderibus, quorum motus in æquilibrium, ſtatus vero æquilibrium Timæus determinavit.* Et rurſus: *Timæus ex rectis circularibuſque lineis animam conſtituit. Ille qui animam produxit ad omnia providis progreditur actionibus, ad ſeſeq; reverſus eſt, manens in ſuo quodammodo more.* Et rurſus. *Sunt enim, ait Timæus, puriſſimæ atque perfectiſſimæ pulchritudine animarum figuræ, quæ cum vita quidem plenæ per ſeſeque nobiles ſint, quæ ab alio moventur præexiſtunt, cum vero immaterialiter & ſine ulla dimenſione ſubſiſtant, iis, quæ dimenſionem & materiam habent, præcellunt, de quibus & Timæus nos docuit, qui opificam eſſentialemque animarum explicavit figuram. Timæus cum univerſi elementa rectilineis conſtituiſset figuris, motum ipſis circularem & informationem ab ea, quæ mundo inſidet anima, præbuit.* Item *Timæus*, ut Ariſtoteles in libro de anima refert, *animam movere corpus erectione quadam atque intellectione dicit, eo enim quod movetur, & corpus movere, propterea quod connexa eſt ad ipſum. Tradit etiam animas per affectiones prius elegiſse fortes formaſque vitarum palàm obiecta, ſecundo dæmonas accepiſse, tertio motiones attigiſse fatales per vehicula ſua ſcilicet cæleſtia earum corpora cæleſtibus influxibus motionibus contigua. In motu vero animæ verum eſse numerum muſica proportione concentuque conſtantem dicit. Neque autem humanas animas in beſtias tranſire, ſed id inductum falſo eſse* **A** *ad terrorem hominum impiorum: negat quoque eas ex homine in hominem tranſmigrare, utpotè qui in corporibus aereis putat eas interea vivere, atque ita vexatione purgari. Mundum autem*, ut Cælius lib. 1. refert. *duobus conſtare Timæus aſtruit, mente & neceſſitate, ideſt actu formali, qui ſanè eſt divinæ mentis voto præcipuus, mentiſque imago: Item ex neceſſitate, ideſt materia, quæ non tam intentione propria, quàm neceſſaria quadam conditione ad hoc opus accipitur.*

B Plato Timæum præceptorem ſuum ſummopere coluit, nec tamen per omnia eſt eum æmulatus. Nam cum divinus Timæus ante mundum eius architectum fuiſſe, mundumque ipſum factum, atque ab alio factum ingenue fateatur, Plato longe ſecus ſentit. Nam hic, Petro Comeſtore in Geneſim referente, tria ab æterno fuiſſe dicit, deum, ideas, hylen hoc eſt materiam, & in principio temporis de hyle mundum factum fuiſſe. Ariſtoteles duo, mundum & opificem, **C** qui de tribus principiis, ſcilicet materia & forma operatus eſt ſine principio, & operatur ſine fine. Epicurus duo inane & atomos, & in principio natura quoſdam atomos ſolidavit in terram, alios in aquam, alios in aerem, alios in ignem. Timeus triplicem mundi cauſam perſcrutatur efficientem, ideſt, divinam mentem, exemplarem, ideſt, Idearum ſeriem, divina mente conceptam, & finalem. Quam apud ſapientes optimam arbitratur habendam. *Utq; mundus*, inquit, **D** *perfectus foret, animalia cuncta tam divina, quam caduca ſunt genita.* Ait etiam Deum mundi opificem cum creaviſſet mundum requieviſſe, dicens mundi opificem in circumſpectum ſuum ſe recepiſſe. Quod quidem cum divina philoſophia convenit: nam, ait Petrus Comeſtor in hiſtoria Eccl. ſuper Geneſim, Deus requievit ab opere in ſemetipſo, ideſt, à mutabilitate operum eius immutabilitas apparuit. Plotinus in libro de cœlo ait. *Cum igitur Timæus mundi corpus* **E** *ex igne primum terraque componat, ut per ignem quidem videri, per terram ſolidum eſse tangique valeat: conſentaneum eſse videtur, ut & aſtra non totum quidem, ſed plurimum habeant ignem.* Quandoquidem aſtra ſoliditatem habere videtur. Forſan vero recte ſe id habebit, quippe cum Plato ſententiam hanc probabili & apparenti ratione confirmat. Cœlum autem Timæus ipſe nominavit univerſum. Ait enim: *Deus autem animam mundi creavit ſuo corpore priorem tum* **F** *poteſtate, tum tempore.* Quod Platonis expoſitores Plotinus, Porphyrius, & Proclus, aliique ſic exponunt, ut poteſtas & tempus, quibus anima præcedit corpus, non ſit extrinſecum intervallum, ſed ut ſucceſſio quædam in anima in ipſa formarum diſcurſione antecedat origine mundi motum, ut hic ſit motus ab illo, atque ille ſit ſæculum ſæculorum. Rationales autem animas non ab anima mundi, ſed ab eodem auctore, à quo & illam, & ex generibus conſimilibus aſſerit conſtitutam. Dicit quoque intellectum in nullo unquam alio præterquam in anima fieri. Obiecta autem intellectus præſtantiora verioraque eſſe quàm obiecta ſenſus. *Timæus*, ait

ait Plutarchus libro tertio de placitis philoſophorum, & Galenus in libro de hiſtoria philoſophica, *complures fluvios è Celtarum montibus in Atlanticum pelagus labi putat, horum incurſu pertundi, & inundare mare credit, defectu revocare & ſubſiſtere. Infantes*, eodem Plutarcho, eodem in libro referente, *in utero novem menſes permanere exiſtimat, cum alii decem putent*. Timæus, & Neocles Crotoniata apud Ælianum libro octavo de hiſtoria animalium, ajunt rubetas duo jecora habere, & alterum quidem occidere, alterum alteri adverſantem ſalutem afferre. *Scripſit* etiam *Timæus*, ut Plinius lib. 1. tradit, *de medicina metallica*. Et lib. 2. ait, *Timæus millia de medicina ſcripſit*. Et ruiſus: *ſigniferi autem ambitum peragit incertis & duo de quinquagenis diebus ab ſole nunquam abſiſtens partib. ſex atq; quadraginta longius, ut Timæo placet*. Et libr. 5. *Timæus mathematicus Siris Aſiæ fluminis incrementi occultam protulit rationem phialem appellari*. Et libro 15. *Folia decidere Timæus mathematicus ſole Scorpionem tranſeunte ſideris vi, ut quodam veneno aeris putat*. Fuerunt & alii philoſophi Pythagoræ diſcipuli, ut Jamblychus ſcribit, ut Adicus, Evethes, Euthemus, Gyptius, Philodamus, Soſiſtratus, Stenonides, & Xenon. Fuit & Eurytus, ait Conſtantinus Laſcaris, vir doctus, & citharœdus eximius. De quo Strabo ſic ait: *Eurytus philoſophus, quem vidit Plato*. Fuit & Xenocrates poeta heroicus perilluſtris, & muſicus excellentiſſimus, qui, ut Heraclides tradit, ex nativitate cœcus fuit. De quo Plutarchus in muſica ait: *De Xenocrate Locrenſe ex Locris urbe Italiæ dubitari video, utrum poeta pæanus fuerit. Argumenta heroica geſta continentia condidiſſe proditum eſt memoriæ, ac propterea nonnulla argumenta dithyrambos vocitaſſe*. De hoc etiam meminit Plinius lib. 1. Fuit & Heraſippus, ut ſcribit Heraclides. Fuit & Glaucus, qui ut Julius Pollux, & Athenæus libro nono producit, ſcripſit de obſcoriis ac re coquinaria. Fuit & Teano mulier poetrix lyrica nobilis. Scripſit cantica lyrica, & cantus permultos, ait Suidas, ſcripſit lyricis verſibus de patria ſua multa. Vivit modo Fabius Monteleonius jureconſultus, qui de quatuor literis arbitralib. ſcripſit. Fuit & Eunomus cytharœdus clarus, de quo ſic Strabo: *Locris Eunomi Locrenſis cytharœdi ſtatua oſtenditur, quæ inſidentem cicadam habet. Timæus tradit in Pythiorum quodam certamine Eunomum Locrenſem & Ariſtonem Rheginum citharœdos aliquando in contentionem veniſſe uter præmium ſortiretur. Ariſtonem fuſis precibus Apollinem invocaſſe Delphicum, ut ſibi adjutor afforet. Eunomum dixiſſe, Rheginis nunquam de muſica ab eorum primordio fuiſſe certamen. Cum quidem apud eos cicadæ cunctorum animalium cantu ſuaviſſimo, omni ſono deſtitutæ ſint. Nihilominus Eunomum victorem declaratum, ſtatuam in patria poſuiſſe, quæ cicadam inſidentem habet. Nam cum inter cantandum chorda una fracta defeciſſet, cicada ſupervolans aſtitit, quæ vocis ſupplementa faceret*. Fuit & Euthymus athleta ſanè quam fortiſſimus, *qui*, ut Plinius libro ſeptimo tradit, *ſolus vivus conſecratus eſt, ſentienſque oraculi ejuſdem juſſu, & Jovis Deorum ſummi adſtipu-* A *latu Euthymus pytha ſemper Olympiæ victor, & ſemel victus. Patria ei Locri in Italia, ubi imaginem eius eſſe, & Olympiæ alteram eodem die tactam fulmine, Callimachum, ut nihil aliud miratum video, eumque juſſiſſe ſacrificari, & quod vivo factitatum & mortuo, nihil adeo mirum quàm hoc placuiſſe Diis*. Et Ælianus de varia hiſtoria libro ſeptimo, *Euthymus Locrus ex Italia Pytha inclytus & robore incredibili inſignis fuit. Lapidem geſtabat ingentë magnitudine, qui Locris ante fores oſtenditur, &* B *Temeſæum heroa, quod cuiq; per vim abſtulerat, reddere coegit etiam cum fœnore, ut inde natum ſit adagium iis, qui & injuſtos quæſtus faciunt, Affore Temeſæ genium*. Euthymus autem ad Cæcinum amnem oculis hominum apparere deſiit. De hoc Pauſanias in Eliacis ita ſcribit: *Quæ autem ad victorias & reliquam Euthymi gloriam pertinent, præteriri minimè decet. Fuit quidem Euthymus ex Locris Italiæ patre Aſtycleo, vel, ut indigenis perſuaſum eſt, e Cæcino amne. Vicit in Olympia quarta &* C *ſeptuageſima Olympiade ſemel à Theagine Thaſio victus, non tamen quidem juſto certamine, ſed ab eo circumventus dolo. Unde nec à Græcis judicibus Theagini decretus honor. Inſuper damnatus Theagenes & mulctæ nomine talentum ſacrum dandum Deo, & aliud Euthymo ob injuriam ſolveret. Sexta autem & ſeptuageſima Olympiade argentum debitum deo ſolvit, & nec in certamen eadem Olympiade, neque in ſequenti prodire ſibi conceſſum eſt. Euthymus autem coronam ſuſcepit. Eius ſtatuam fecit Py-* D *thagoras celeberrimam. Cum poſtea rediiſſet in Italiam, pugnavit adverſus heroem. Nam Ulyſſem erroribus actum poſt captam Trojam & ventis in Italiam delatum fuiſſe, atque cum ad alias Italiæ urbes, tum etiam ad Temeſam cum navibus appuliſſe memoriæ proditum ſit, unumque è nautis temulentum virginem violaſſe, ob quam injuriam ab incolis lapidibus obrutum fuiſſe; Ulyſſem autem hominis interitu nihil prorſus commotum naves conſcendiſſe, atque abiiſſe. Dæmon vero interfecti hominis nunquam* E *poſtea deſtitit, in omne tempus Temeſenſes exturbare. Pythia eos ex Italia omnino fugere decernentes, nec Temeſam relinquere permiſit. Verum heroem placare juſſit, ſuaſitque templum dæmoni ædificari, atque ut quotoquoque anno virginem pulcherrimam ex Temeſa illi exponerent. Itaq; Pythiæ parentes dæmoni omnia, quæ juſſi fuerant, ſedulo curarunt, nihilque ampliùs incommodi à dæmone perpeſſi ſunt. Cum autem Euthymus poſt octavam & ſeptuageſimam Olympiadem patriam repetiſſet, ad Temeſamque forte fortuna perveniſset, ad conſtitutam* F *illius celebritatis diem, rem, ut erat, edoctus, & templum illud ingredi & virginem expoſitam, videre concupivit. Quam cum conſpexiſset pietate primum motus, mox etiam eius amore incenſus fide prius ab ea accepta, ſi eam ſervaſset, non alium, quàm ſe virum habituram accinxit ſe ceu cum dæmone pugnaturus. Qui adventantis dæmonis impetum ſuſtinuit facile, & eum demum luctando ſuperavit in ſolum proſternens. Quare dæmon ipſe Temeſam deſtituit, & vicinum mare cum ſtrepitu ſubintravit. Nuptiaſq; Euthymo & Virgini celebres regio univerſa à dæmone liberata celebravit, vixitque cum ea Temeſæ per quandiu: alio-*

alioque, quàm cæteri mortales ſolent, modo exceſſit. Audivi ego hæc ab homine ad me ad emporium veniente. Vidique talem perlegens ſcripturam. Et in quadam tabula vetuſtiſſima juvenili effigie Sybaris & Calaber fluvius ſimul cum fonte Calyeo, aderat Juno, & Temeſa civitas, & inter has dæmon ille, quem è regione Temeſæa expulerat Euthymus colore plane admodum niger, forma vero terribili, quæ plurimum inſpectantes perterrere poſset: lupi autem pellem indutus videbatur. Nomen appoſitum erat dæmoni libantis. Inde ſtatuam Euthymi Pytarchus poſuit Mantineus. Fuit & Ageſidamus Archeſtrati filius Athleta Olympionica valde quam fortiſſimus, Pyndari tempeſtate. Qui in Ageſidami laudem ſcripſit hymnum. Unde ode decima muſas omnes & inter alias, veritatem cum filia Jovis in Ageſidami laudem invocat. Ubi etiam Locrum urbem à loci amœnitate, à veritate, à poeſi, & à rebus bellicis commendans ait:

Olympiorum victorem ad memoriam revocate,
Mihi Archeſtrati filium, quo Locrorum
Mentis meæ ſcriptus ſit.
Dulce nanq; ipſi melos debens,
Eius oblitus ſum, ò Muſæ.
Atq; tu una veritas Jovi filia
Recta manu arcete mendaciorum, in amicos delinquentem ſermonem.
A longe nanq; adveniens futurum tempus meum pudefacit ingens debitum
Attamen dilationem tardam fœnus perſolvere poteſt.
Nunc ubi præeffluens fluctus ſubmergit volutatum in littore calculum,
Et ubi jam communem ad charam iam oblectationem ſermonem exolvemus.
Porrò synceritas urbem Locrorum adminiſtrat Zephyriorum.
Illisq; curæ eſt Calliope, & ferreus Mars.
Convertit autem in fugam cycnea pugna & viribus præſtantem Herculem.
At pugil Ageſidamus Olympiade vincens Hylæ referat gratiam.
Quemadmodum Achilli Patroclus, ſic alium virtute magnum virum alius exercens
Ad ſublimem evexit gloriam dei numine. Et poſt pauca.
Sic eſt quando is, qui egregia facinora peregit,
Sine hymno Ageſidamus ad ditis ædes acceſserit.
Inaniter enim ſpirans labore ſuo breviter admodum delectatus eſt.
Tibi vero ſuaviſſima lyra, dulciſq; tibi gratiam parit ac variat.
Sed & Pierides Jovis filiæ longe lateq; tuam adaugeant famam:
Et ego adiunctus Muſis inclytam Locrorum gentem incidi, melleq; fortem irrigans amaridem
Archeſtrati filium laudavi.
Quem vidi manus robore, ad aram Olympiam præſtantem,
Eo quidem tempore forma pulchrum, ætate temperatum.
Quæ impudentem à Ganymede mortem unà cum Venere prohibuit.

Et ode undecima laudans eum à pugilatu, à corona victoriæ, à liberalitate tum ipſum, tum Locros à ſapientia, & à fortitudine & hoſpitalitate ait:

A *Abundans autem laus Olympiorum victoribus conſtituta eſt.*
O noſter, quam & lingua noſtra diſpenſare geſtit.
Dei enim providentia ſapientibus aliquis perpetuo curis floret.
Noveris itaq; nunc Archeſtrati fili Ageſidame tuæ pugilatoriæ cauſa.
Qua aurea olea corona coronatus es,
Hanc ſuaſionum ornatum reſonabo,
Locrorum Epizephyriorum genus magni ducens:
Illic & vos una mecum ò muſæ chorum ducite.
B *Spondeo enim vos non averſantem hoſpites exercitum, neque honeſti inexpertum.*
Cæterum ad ſapientiſſima belligeratores acceſſuras.
Natura nanq; inſitum arte, neq; aſtuta vulpecula, neq; terribiles leones facile permutarint.

Hylas autem fuit Alyptes Ageſidami, qui cum videret ferè ſuccumbentem primo Ageſidamum: ita ei animum addidit, ut protinus ſuum adverſarium vinceret. Sculpe- C bant Locrenſes in nummo Iovem, & ex poſtico aſteriam alitem pedibus leporem habentem, quam Græci Hieracem vocant, a qua urbs nomen eſt mutuata inſcriptione Græca λόκρων. Interdum ex poſtico ſignabant fulgur, & caduceum, & Amaltheæ cornu: aliquando cancrum. Interim imprimebant Bellonam, ideſt, Minervam galeatam, & ex poſtico Pegaſeum equum & fulgur, & ex altera facie etiam Cererem & ſtellam cum Amaltheæ cornu ſtantem. Aliquando ſigna- D bant Minervam & ex altera parte mulierem ſedentem, altera manu crepitaculum, altera craterem habentem. Nonnunquam ſculpebant Minervam, & ex poſtico Pegaſum, aliquando ex poſtico fulgur. Quandoque Apollinem & ex poſtico aquilam fulgur pedibus habentem, & poſt tergus palmam. Aliquando ſignabant Iovem habentem fulgùr & campum plenum fructibus, & ex poſtico Caſtorem, & Pollucem. Interim ſignabant martem gladio & ſcuto pugnantem, & E ex adverſo Minervam galeatam, quam ſapientiæ deam ſignificare volebant, quod arma, prævia ſapientia, quæ ex ſcientia comparatur, ſumi debent. Eſt Hieracium ſedes epiſcopalis antiquiſſima. Petrus Epiſcopus Locrenſis interfuit Synodo Romanæ ſub Felice tertio. Et Stephanus Epiſcopus Locrenſis interfuit Synodo Conſtantinopolitanæ ſextæ ſub Agathone Papa. In æde Epiſcopali aſſervantur fruſtula crucis dominicæ, Thomæ, & Simeonis Apoſtolorum, Stephani Prct. F Petronillæ, Mariæ Egyptiacæ, Iudithis Virginis, & Martiris Agathæ, capitis Ioannis Baptiſtæ Gervaſij, Felicis, Hyppoliti, Moiſis, & Veſtis Beatæ Mariæ Virginis. Eſt & arcula multorum aliorum ſanctorum fruſtulis referta. Eſt & Beatæ Mariæ Virginis Imago, quæ in magna religione & pietate ab oppidanis & circumvicinis populis veneratur. Ex hac urbe fuit beatus Antonius divi Baſilii Monachus, ejus feſtum agitur decimo cal. ſept. Et beatus Ieiunius itidem divi Baſilii monachus, cuius feſtum agitur oſtavo Cal. Iunij. Et beatus Nicodemus etiam divi Baſilii Monachus. Et beata Venera Virgo, eius Feſtum agitur quinto cal.

Aug.

Aug. Exuberat urbs hæc aquarum ſcaturiginibus, & iis optimis. Eſt & fons Francica dictus, cujus aqua eſt bonitate præcipua. Extant & balnea clara, ſunt enim ſulfureæ aquæ & ſalſæ multis morbis utiles, conferunt & mulierum ſterilitati. Fiunt Locris figlina opera nobilia, patinæ, gutti, capſares, amphoræ, lances, diſci, cannæ, & alia id genus. Fit & ſericum & oleum nobile, legitur manna, oriuntur cappares, naſcitur rubrica fabrilis, & lapis molaris frumentarius & olearius, item magneſia, ſilex, & lapis gilvus, quo figuli utuntur, provenit rheuponticum, fit goſſipium, & ſeſama. In hoc agro pagi ſunt *Nicolum*, *Adurium* ab ardo verbo Greco quod irrigo; ſignificat; *Bombilium*, *Cannabum*, *Partiſeola*, & *Antonimina*. In hac ora ab agro hoc uſque Cocyntum promontorium, & alibi, novilunio terra evomitur, Maramuſcam vocant, ceu cum a talpis mota aſſurgit, quæ ſine aqua cocta rubrica fabrilis fit optima. Ab urbe m. paſ. duobus Novitum flumen navigabile excurrit, Buthrotus olim dictum, cujus meminit Livius belli Pun. libro nono, quod haud procul ab urbe Locris abeſſe dicit. Inde eſt *Sideronum* vicus. Poſtea Proteriatum flumen navigabile anguillis & torentinis uber labitur, Locanus olim dictus, cujus meminit Plinius. Qui ait: *In hac ora flumina innumera, ſed memoratu digna Locanus, Sagra*. Supra eſt *Cripteria* oppidum edito ac penſili loco ſuper ſaxum conditum, orientem ſolem ſpectans. Diſtat a freto m.p.ſex, a Locris decem, olim *Caſtrum Minervæ* dictum, quod condidit *Idomeneus* Cretenſium rex eruta Troia. Iam vero, Varro, ut oſtendi, Idomeneum aliquot oppida iuxta Locros condidiſſe ſcribit: in queis eſt *Vria*, & *Caſtrum Minervæ* nobiliſſimum. Hic emporium in annos ſingulos celebratur. Fiunt olea, mella, & ſerica clara, & fructus optimi, & amygdalarum copia, extant & horti nemoroſi, limonum, citrorum, & malorum aureorum arboribus inſtructi. Extant & ſylvæ glandiferæ ad porcos alendos opportunæ, naſcitur marmor, & plumbum, & aurum. Provenit terebinthus, & ſiliqua Sylveſtris. In hoc agro pagi ſunt *Mammola*, ubi pars calvitij beati Nicodemi monachi Sancti Baſilij, de quo ſupra mentio facta eſt, aſſervatur. Fiunt hic figlina opera, hoc eſt pilæ & hujuſmodi e terra ſubruffa: item *Joanum* pagus cum fluvio, & *Martotonum*. M.Antonius Glurifrigus hujus oppidi regulus, ob multa in oppidanos flagitia, Melitæ in perpetuum damnatus exulat. Poſt Cripteriam *Geoloſa* oppidum exiſtit, edito ac penſili loco ſitum, orientem ſolem ſpectans, quod Galitium flumen præterfluit, abeſt a freto m.p.trib. *Miſtra* olim dictum, cujus meminere Stephanus, & Plinius & Mela: licet in Mela mendoſe in ſinu Scyllatico ſcribatur. Hic ſerica, vina, & olea laudabilia fiunt. Fit & goſſipium & ſeſama; eſt & nativum ſal, naſcitur lapis, quo pictores imagines inumbrant, tener eſt & ſubater: naſcuntur cappares. Extant & horti nemoroſi citrorum, limonum, & malorum

A aureorum. Ad mare *Arocella* oppidum eſt edito loco, eoque natura munito, diſtat a Locris m.p.XII. *Amphiſia* olim dictum, cujus meminit Ovid. Met. lib. 15. ubi de hujus oræ oppidis loquens ait: *Levibuſque Amphiſsia remis Saxa fugit*. Etenim mare hoc aliquibus locis ſaxoſum. Vbi Corallium capitur. Fit in hoc agro Xylon & ſeſama, proveniunt cappares. Secundum flumen aurum naſcitur. Dehinc Alarus fluvius navigabilis cadit in mare, Sagra olim dictus,
B Crotoniatarum ſtrage & auctorum ſcriptis celebris. Quem Strabo inter Locros, & Cauloniam ponit, qui ſic ſcribit: *poſt Locros Sagra fluvius labitur, quem feminine vocant, in cuius ripa Caſtoris, & Pollucis aræ ſitæ erant. Apud quem decem Locrorum millia una cum Rheginis adverſus Crotoniatas numero CXXX. millia marte collato victores evaſerunt. Quo ex negotio ortum eſt adverſus incredulos proverbium hoc*: re apud Sagram geſta verius eſt. *Qua die certamen*
C *initum eſt ad Olympia exiſtentibus illis nunciatus eſt belli exitus, & tanta celeritate nunciatæ pugnæ veritas comperta eſt. Hanc ipſam vero cladem Crotoniatis, ne magno ulterius perdurarent tempore, cauſam extitiſſe memoriæ proditum eſt. Tanta quidem mortalium occiſorum fuerat multitudo*. De hac parœmia mentionem facit Menander, ut ait Apoſtolus Byzantius proverbiorum ſcriptor. Trogus vero Pompejus libro vigeſimo, Iuſtino referente, belli cauſam ſcribens de nu-
D mero diſſentit a Strabone, ni horum alterius textus depravatus ſit. Ait itaque, *Crotonienſes cum Sybaritanis, & Metapontinis pellere cæteros Græcos Italia ſtatuerunt. Cum primum vrbem Sirim cepiſſent, in expugnatione eius quinquaginta iuvenes amplexos Minervæ ſimulacrum, ſacerdotemque deæ velatum ornamentis inter ipſa altaria trucidarunt. Ob hoc cum peſte, & ſeditionibus vexarentur, priores Crotonienſes Delphicum oraculum adierunt. Reſponſum his eſt, finem mali fore, ſi*
E *violatum Minervæ numen, & interfectos manes placaſſent, itemque cum ſtatuas iuvenibus iuſtæ magnitudinis, & imprimis Minervæ fabricare cœpiſſent, Metapontini cognito oraculo deorum occupandam manum & pacem deæ rati, iuvenum modica & lapidea ſimulacra ponunt, & deam panificiis placant. Atque ita peſtis utrolibi ſedata eſt: cum alteri magnificentia, alteri velocitate certaſſent. Recuperata ſanitate non diu Crotonienſes quievere. Itaque indignantes in oppugnatione Syris auxilium con-*
F *tra ſe a Locrenſibus latum, bellum his intulerunt. Quo motu territi Locrenſes ad Spartanos decurrunt auxilium ſupplices deprecantes. Illi longinqua militia gravati auxilium à Caſtore & Polluce petere eos jubent. Neque legati ſociæ urbis reſponſum ſpreverunt, profectique in proximum templum, facto ſacrificio, auxilium deorum implorant litatis hoſtiis, obtentoq; ut rebantur, quod petebant, haud ſecus læti, quam ſi deos ſecum advecturi eſſent, pulvinaria iis in navi componunt, fauſtiſq; profecti hominibus ſolatia ſuis pro auxiliis reportant. His cognitis Crotonienſes & ipſi legatos ad oraculum mittunt, victoriæ facultatem, belliquæ proſperos eventus deprecantes.*

Re-

Reſponſum prius votis hoſtes, quam armis vincendos. Cum voviſſent Apollini decimas prædæ, Locrenſes & voto hoſtium, & reſponſo Dei cognito, nonas voverunt, tacitamque eam rem habuerunt, ne votis vincerentur. Itaque cum in aciem proceſſiſſent, & Crotonienſium centum viginti millia armatorum conſtituiſſent, Locrenſes paucitatem ſuam circumſpicientes (nam ſola quindecim millia militum habebant) omiſſa ſpe victoriæ in deſtinatam mortem conſpirant; tantuſque ardor ex deſperatione ſingulos cœpit, ut victores ſe putarent, ſi non inulti morerentur. Sed dum mori honeſte quærunt, feliciter vicerunt. Nec alia cauſa victoriæ fuit, quàm quod deſperarunt. Pugnantib. Locris aquila ab acie nunquam receſſit, eoſque tandiu circumvolavit, quoad vincerent. In cornibus quoque duo juvenes diverſo à cæteris armorum habitu, eximia magnitudine, & albis equis & coccineis paludamentis pugnare viſi ſunt, nec ultra apparuerunt, quàm pugnatum eſt. Hanc admirationem auxit incredibilis famæ velocitas: nam eadem die, qua in Italia pugnatum eſt, & Corintho & Athenis, & Lacedæmone nunciata eſt victoria. Olympiæ etiam belli eventus nunciatus eſt. Cicero quoque de Nat.Deorum lib.2.infit. *Atque etiam cum ad fluvium Sagram Crotoniatas Locri maximo bello deviciſſent, eo ipſo die auditam eſſe pugnam ludis Olimpiæ memoriæ proditum eſt.* Et libro 3. *De Sagra Græcorum eſt vulgare proverbium: Qui quæ affirmant certiora eſſe dicunt, quam illa, quæ apud Sagram.* Id etiam ſcribit Plinius. Inde eſt *Caſtrovetum* oppidum edito ſalubrique loco ſitum inter Alarum, & Muſam amnes torentinis & anguillis fœcundos, undique rupibus ſeptum. Diſtat a mari m. p. tribus, a Locris duodeviginti, *Caulonia* olim dicta, a qua abeſt Lacinium LXX. m.p. ut apud Plinium prodidit Agrippa. Fuit quidem Caulonia vrbs nobiliſſima. Hanc & Rhegium & Locrum & Crotonem clariſſimas urbes fuiſſe Polybius lib decimo tradit, ad quam oppugnandam Fabius Conſul, ait Livius bel.Pun. libro ſeptimo, octo millia hominum miſit, quibus additi ſunt Brettiorum perfugæ. Qui tunc ſub adventum Annibalis ne opprimerentur in tumulum a præſenti impetu tutum, ad cætera inopem ſe recepere, quos Annibal in deditionem accepit. De hac urbe Strabo ſic ſcribit: *Poſt Sagram Caulonia extat prius Aulonia, quaſi vallonia a vicina valle denominata, ab Achivis condita.* Solinus vero a Crotonienſibus conditam ſcribit. Aulon quidem vallem, Planitiemque ac florida loca ſignificat, Caulonia vero iactantiam, quod ob loci ſalubritatem, rerumque opulentiam præcellat, monſque Aulon, & Caulon eſt appellatus, Maronis & Flacci præconio decantatus. Ait enim libro 3. Æneid. *Cauloniſque arces.* Hic vero ſecundo Car. libro: *Et amicus Aulon Fertilis Baccho minimum Falernis invidet uvis. Ille te mecum locus, & beatæ poſtulant arces: Ibi tu calentem debita ſparges lacryma favillam Vatis amici.* Et Martialis lib.13. *Nobilis & lanis, & felix vitibus Aulon, det precioſa tibi vellera, vina mihi.* Servius autem in Virgilium, Horatium Caulon ſcripſiſſe dicit. Sed & Aulon & Caulon dici poteſt. Opinandum eſt hic Horatium villam habuiſſe. Hanc & Rhegium diripuit infida & ſcelerata Campana legio, quam Romani Rhegium, & in hanc vrbem præſidium miſerant Pyrrhy bello, ut alibi diximus. De hac urbe Pauſanias in Eliacis ait: *Caulonia, quam Auloniam Hecatæus appellavit propterea, quia iuxta vallem ſit, inde Achæorum colonia. Cuius etiam colonus fuit Typhon Aeginenſis. Hæc direpta fuit a Campanis Romanorum militibus, qui in præſidio erant, eo tempore, quo Pyrrhus cum Tarentinis adverſus Romanos bellum conflarunt.* Et Ariſt. Pol. libro ſecundo: *Quo tempore ea in regione Italiæ, quæ tunc Magna Græcia appellabatur, cœtus Pythagoreorum ob clandeſtinam coniurationem concrematus fuit, magna rerum publicarum mutatio facta, utpotè principibus uniuſcuiuſque civitatis temere interfectis, accidit ea loca, eaſque vrbes maximis cædibus ſeditionibuſque vexari. Quocirca variæ ad eos undecumque legationes componendarum rerum gratia confluxere. At illi cæteris poſthabitis, Acheorum dumtaxat fidei res ſuas commiſerunt. Quin etiam non multo interiecto tempore omnino inſtituta illorum imitari, atque eam Rempublicam effingere decreverunt. Siquidem Crotoniatæ, Sibaritæ, Cauloniatæ compoſitis inter ſe unanimiter rebus, primo Omenii Iovis templum publice conſtituerunt, ubi & conciones fieri, & cum populo agi poſsit. Præterea acceptis ab Achæis inſtitutis & legibus, iis dumtaxat uti, ſuamque Rempublicam componere volebant: ſed a Dionyſio Syracuſanorum tyranno, & vagantibus per id tempus circum ea loca Gallis, deſiſtere ab incepto coacti ſunt.* Cauloniæ materia ad fabricandas naves idonea, quæ Athenienſibus præparata erat, a Syracuſanis concremata eſt, ut ait Thucydides lib.7. Quo tempore Dion Siracuſanus patriam in libertatem vendicare ſimulabat, arma adverſus Dionyſium ſuſcipiens. Dionyſius ipſe ad Cauloniam agebat, ut Diodorus Siculus in Philippo tradit. Ex hac urbe fuere, ut Iamblycus ait, Callibratus, Drymon, & Dicon philoſophi Pythagoræ diſcipuli. *Dicon autem Callibrati Filius*, ait Pauſanias in Eliacis, *quinque in Pythicis ludis curſu victorias reportavit, tres autem ab Iſthmicis, quatuor è Næmeis, Olympicam unam dum eſſet puer inter pueros, duas alias inter viros, ſibique tot ſtatuæ extant in Olympia, quot victoriæ. Hic ſe Cauloniatam, ut erat, dicebat: poſtea vero propter pecunias, quas a Syracuſanis accepit, Syracuſanum.* Signabant Cauloniatæ in nummo cervum cum vaſe, & ex altera facie, Creſum Cauloniatam manu olivæ ramum habẽtem, qui cum cervum fugaret in fluviũ cadens ſuffocatus eſt, inſcriptione Græca Καυλονιατῶν. Fiunt Cauloniæ vina bonitate mirifica, item olea & mella clara, & caſeus & hippaces laudatiſſimi, & figlina opera non vulgaria. Fit goſſipium, & ſeſama, naſcuntur cappares, provenit terebinthus, naſcitur gypſum, magneſia lapis, rubrica fabrilis, item ſal nativum, plumbum & aurum. Extant & ſylvæ ad domorum tigna & ad navigiorum fabricam aptæ, item ſylvæ glan-

dife-

diferæ & caſtaneta porcis alendis , & pabulis opportuna . Fiunt venationes uberes aprorum , cervorum , & aliorum ſylveſtrium animalium . Sunt & teſtudines & erinacei . In fano divi Hilarionis brachium ejus præſervatur . Ioannes Baptiſta Carafa hujus oppidi regulus , ob plurima in oppidanos patrata ſcelera , Neapoli capitali ſententia damnatus obtruncatus fuit . A Caulonia ad quatuor lapides *Pacanica* oppidum exiſtit edito loco , quaſi panaca ideſt , ſalutaris , quod Pacanitum flumen navigabile & piſculentum adlabitur , diſtat a freto m.p.quinque . Fit Xylon & ſeſama , naſcuntur cappares , naſcitur hematites . Inde eſt *Monaſteracum* tenue caſtellum inter Stilarum & Aſſam fluvios millario a mari ſemotum , Pacanica m.p.quinque . Hic etiam caſeus probatiſſimus fit , & lina clara , fit & goſſipium & ſeſama , naſcuntur cappares . Supra eſt *Stylum* oppidum nobile cum annuo emporio edito loco ſuper ſaxum a ſtylo , hoc eſt columna dictum , quod ſtylarum flumen adlabitur , a quo oppidum nomen ſumpſit . Cui mons ſaxeus imminet celſus , diſtat a freto m.p.quinque , *Conſulinum* olim dictum , cujus meminit Mela , itemque Plinius , qui illud in hoc Locrenſi ſinu ponunt inter Cocynthum & Zephyrium promontoria . In quadam ſcriptura Græca , quæ eſt in monaſterio D.Mariæ è peſaca ſcriptum eſt , Stylum ſedem epiſcopalem fuiſſe , & eam Scyllatico adiunctam . In hoc agro fit goſſipium & ſeſama , fiunt & lina clara . Naſcuntur cappares , provenit Crocus , & ſiliqua ſilveſtris , & terebinthus , naſcuntur & herbæ medicinales , ut panax trigena , ariſtolochia , centaurum , chamæleon , daucus , ſticas , ciſtus , hipociſtus , turbit , peucedanum , pyretrum , hypericon , chametreos , ameos , cyperus , ſtaphyſagria & aliæ multæ . Naſcitur æs , & chalcanthum , rubrica fabrilis , & lapis ophites optimus ejus generis , quo columnæ , quæ in Romano pantheon extant . Naſcitur argentum , & ferrum tribus locis , conflatur & nunc hic ferrum . Non longe ab oppido Ioannis Abbatis divi Baſilij monachi cognomine tereſti , ideſt meſſoris , templum exiſtit ; ubi ipſius corpus quieſcit , qui beati Nili coævus & amicus fuit , de quo alibi fati ſumus , ejus feſtum agitur ſexto Kal.Martias . Hic etiam & beatorum Bartolomæi & Nicolai divi Baſilij monachorum corpora iacere dicuntur . In hoc agro pagi ſunt *Patianum* , ubi aurum & argentum & cyaneus color naſcitur , ſunt & ferrifodinæ : *Camenum* ubi tubera naſcuntur : *Stenianum* , ubi lapis molaris frumentarius & olearius naſcitur . *Reatium* oppido par , & *Virdivallis* Guilelmo Syrleto nobilis . Hic Latinis , Græcis & Hebraicis literis , divinæque ſcripturæ ſcientia apprime eruditus eſt , & a Pio Rom. Pont. hujus nominis quarto S. R. E. Cardinalium ordini eſt additus . Inde eſt *Cocynthum* promontorium Locrenſem ſinum efficiens . *Quod* , ait Plinius , *longiſſimum Italiæ promontorium eſſe aliqui exiſtimant* . *Id* , ait Polybius libro ſecundo , *unus eſt Italiæ angulus meridianam plagam ſpectans Ionium , ac Siculum dividit mare* . A freto enim hucuſque , Siculum mare dicitur , a Cocyntho vero uſque Hydruntum Ionium mare nuncupatur , inde Adriaticum . *Hydruntum* , ait Plinius , *ad diſcrimen Ionii & Adriatici maris* . Diſtat Cocynthum a *Zephirio* promontorio m. p. circiter L. A Cocyntho rurſus Scyllaticus ſinus incipit , & *Lacinio* promontorio terminatur. Ovidius Met.lib. XV. in navigatione Æſculapij meminit Lacinij & Scyllacei , inde Cocynthi & Zephyrii promontoriorum , & Amphiſſiæ & Cauloniæ , & Naritiæ , ideſt , Locri ; licet metri cauſa locorum ordinem minime ſervet . Ait enim , de Æſculapio loquens ;

Italiam tenuit , præterque Lacinia templa
Nobilitata dea , Scylacejaque litora fertur.
Linquit Iapigiam , levibuſque Amphiſſia remis
Saxa fugit , dextra prærupta Cocynthia parte,
Zephyriumque legit, Cauloniamque, Naritiamque
Evincitque fretum , Siculique anguſta Pelori .

Iam vero oſtendimus inter Lacinium templum & Scillaceum tria Japigum promontoria eſſe . Sed quidam codices depravatos accipientes , magis depravant . Sunt enim qui pro Scyllacia legunt Scyllea , cum Scylleum poſt Euripum contra Pelorum ſit ; pro Amphyſſia legunt Amphriſia , cum Amphryſus fluvius ſit in Theſſalia ; pro Cocynthia legunt Ceraunia , cum Cerauni montes ſint in Epiro ; pro Zephirio neſcio quod Romechium ſomniant . Non animadvertentes quod Ovidius Æſculapium ex Epidauro Romam navigantem Italiam attigiſſe navigio apertè ſcribat . Et nunc orientalis Calabriæ oræ loca , per quæ erat Aeſculapius tranſiturus deſcribit , inde reliqua Romam uſque non Epiri , aut alterius alicujus regionis. *Levibus* , inquit , *remis fugit* , *ſaxa Amphiſſia* : nam contra Amphiſſia ſaxa ſunt , inter quæ & urbem navigat , aut levibus remis quod mare illud , ut dixi ſaxoſum ſit , poſt Cocynthum promontorium ad ſextum lapidem Chaterena oppidum offertur edito loco , diſtat a mari m.p.quatuor . In hoc agro ſal foſſile naſcitur , & rubrica fabrilis , naſcuntur & cappares , provenit terebinthus , fit goſſipium & ſeſama , fiunt olea , & mella nobilia , oritur ciſtus , & hipociſtus , & aliæ nobiles herbæ . Hic panni fiunt ex lana coloria , nigri coloris haud ignobiles : fiunt enim multis modis , ex ſtamine ſerico , vel goſſipino , vel lineo , & ſubtegmine laneo . Item panni goſſipini tenues , quibus mulieres peplis utuntur . Inde *Badolatum* oppidum ſeſe offert edito loco a βαδίζομαι verbo Græco , quod diligo ſignificat , quod is locus dilectione dignus ſit . Secundum oppidum Bruda fluvius labitur , abeſt a *Catherena* m.p.tribus , a mari duobus . In hoc agro goſſipium & ſeſama fiunt , item vina olea & mella , & ſerica inſignia , provenit terebinthus . Fiunt hic & goſſipini panni quales Chatarenæ . Sunt in hoc agro pagi *Andreas* & *Iſca* . Non procul ab oppido Calipparus amnis navigabilis fluit . Inde Alaca fluvius alter labitur . Dehinc *Satrianum* oppidum occurrit edito loco , *Cæcinum* olim dictum , diſtans a freto m.p.quatuor , a Badolato

lato decem, quod Cæcinos amnis navigabilis adlabitur. De *Cæcino* oppido meminit Mela, qui ipſum in Scyllatico ſinu ponit: de Cæcino fluvio meminit Plinius: qui *in hoc ſinu*, inquit, *amnes navigabiles ſunt Cæcinos, Crotalus, Semiris, Arocha, Targines*. Item Stephanus, *Cæcinum*, inquit, *oppidum & fluvius*: meminit & Thucidides libro 3. ubi ait: *Laches & Athenienſes egreſſi e navibus nonnulla in loca Locridis iuxta Cæcinum amnem, Locrenſes ad arcendam vim occurrentes, cum Proxeno Capatonis filio circiter trecentos cæperunt, detractiſque armis abierunt*. *Ad Cæcinum amnem*, ait Pauſanias, *Euthymus apparere deſiit*. Hic mel optimum fit, fit & goſſipium & ſeſama, naſcitur terebinthus, & gypſum e terra foditur. In hac orientali Calabriæ ora, ut ſemel atque iterum ac tertio dixi, paſſim & ubertim provenit terebinthus, & vitex, & tamarix, & oleander, & lentiſcus. Sunt in hoc agro pagi *Seſtum*, & *Daulum*, quod pingue ſonat. Poſt Cæcinum *Galeatum* vicus eſt. Inde *Petritium* caſtellum, ſalubri loco ſitum cum vino & melle optimis, abeſt a mari m.p. tribus. Hic etiam terebinthus provenit. Non longe eſt *Claravallis* caſtellum alterum cum linis optimis non cedentibus Alexandrinis. Inde eſt *Suberatum* caſtellum ſupra mare paulum edito loco, quod Beltrana fluvius præterfluit, abeſt a Cæcino m.p. quatuor, in æde divæ Mariæ beati Franciſci Sapanenſis corpus quieſcit. Sunt in hoc agro pagi *Argutum*, & *Cardinalum* cum linis optimis, qualia fiunt Claravalli, fit & caſeus optimus, extant & horti nemoroſi citrorum, limonum, & malorum aureorum. Inde eſt *Montipaonum* tenue oppidum, diſtat a Suberato m.p. duobus, a freto milliario. Hic iuxta Melitæum frontem quercus eſt nunquam folia dimittens. Exinde eſt *Scyllaceum* civitas nobilis & vetuſtiſſima ſedes epiſcopalis edito ac natura munito loco ſita, undique rupibus vallata, inter duos amnes, qui ſubtus urbem in unum coeunt, abeſt a freto m.p. tribus ab Auxoniis, aut ab Oenotriis condita, & inde ab Athenienſibus colonia deducta. Quandoquidem, ut ſæpe dictum eſt, Auxonii in utraque Calabriæ ora multas condidere urbes, inde Oenotrii ea potiti, urbes crebras & parvas conſtruxerunt. Poſtea Athenienſes, & Phocenſes, & Philoctetes, & Idomeneus complura oppida in Calabria aut ædificaverunt, aut colonias deduxerunt. De hac autem urbe ita Strabo ſcribit: *Scyllaceum Athenienſium colonia, qui Mneſthei comites fuere*. Hoc tempore *Scyllaceum* vocatur. Tenentibus autem Crotoniatis, Dionyſius Locris terminum ſtatuit. Ab urbeq; ſinus ipſe Scyllaticus nomẽ accepit; qui ad Hipponiatem ſinum iſthmum, quem diximus efficit. Conatus eſt autem Dionyſius iſthmum illum mœnibus munire, in ea expeditione, quam contra Lucanos ſuſcepit. Verbo quidem ut intra iſthmum habitantes redderet adverſus barbaros tutiores: re autem vera, ut communem Græcorum invicem concordiam diſſolveret, & ſecurius interiores ſuo ſubderet imperio. Verum exteriores incurſione facta vetuerunt. Mneſtheus autem, cuius comites hanc urbem coloniam deduxerunt rex fuit Athenienſium electus, Theſeoq; ſuffectus; qui Ilium in expeditionem Græcorum eſt profectus, ut Plutarchus in Theſeo ſcribit. Plinius etiam ait: *Sinus & Scyllaceum, quem occurrens Terineus ſinus peninſulam efficit, & in eo portus, qui vocatur caſtra Annibalis nuſquam anguſtiore Italia, XX. m. paſſ. latitudo eſt*. Id etiam Strabo & Ariſtoteles aſſerunt. Fuit Scyllacium Romanorum colonia, ut C. Velleius Paterculus lib. primo ſcribit. De nobilitate Scyllatici agri Athalaricus rex nepos ex filia Theodorici ad Severum ſcribit. Ex hac urbe fuit Caſſiodorus vir & doctrina & ſanctitate perſpicuus, ut mox ex epiſtolis eius liquebit, qui, præter cætera, ſe huius urbis patriotam appellat. Item Theodoricus rex in Epiſtola quæ eſt ad Caſſiodorum clarè oſtendit, ipſum fuiſſe Calabrum, in qua eius virtutes ſcribit & laudes. Cui poſtquam Siciliam inſulam gubernandam attribuit, Brettiam i. Calabriam genitale ſolum, regendam tribuit. Libuit hic regis epiſtolam innectere, quæ hæc eſt; *Caſſiodoro viro illuſtri atque Patricio Theodoricus rex. Quamvis proprio fruatur honore quod eſt natura laudabile, nec deſunt probatæ conſcientiæ faſces, cum generant animo dignitates (Omnia ſiquidem bona ſuis ſunt iuncta cum fructibus; nec credi poteſt virtus, quæ ſequeſtratur à præmio) tamen judicii noſtri culmen excelſum eſt, quoniam qui à nobis provehitur, præcipuis plenus meritis extimatur. Nam ſi æquabilis credendus eſt, quem juſtus elegerit, ſi temperantia præditus, quem moderatus aſcivit, omnium profectò capax poteſt eſſe meritorum, qui judicem cunctarum meruit habere virtutum. Quid enim majus quæritur, quàm ibi inveniſſe laudum teſtimonia, ubi gratificatio non poteſt eſſe ſuſpecta? Regnantis quippe ſententia judicium de ſolis actibus ſumit, nec blandiri dignatur animus domini poteſtate munitus. Repetantur certe quæ te noſtris ſenſibus infuderunt, ut laboris tui fructum capias, ut noſtris animis ſingula ſuaviter inhæſiſſe cognoſcas. In ipſo quippe imperii noſtri devotus exordio, cum adhuc fluctuantibus rebus provinciarum corda vagarentur, & negligi rudem dominum novitas ipſa pateretur, ſingulorum ſuſpicantium mentes ab oſtinatione præcipiti deviaſti, culpam removens illis, nobis neceſſitatem ſubtrahens ultionis. Egit ſalubris perſuaſio, quod vehemens non poterat emendare diſtrictio. Lucratus es damna provinciæ, quæ meruit ſub devotione neſcire. Ubi ſub præcincto marte civilia jura cuſtodiens, publica privataque commoda inavarus arbiter extimabas. Et proprio cenſu neglecto ſine invidia lucri, morum divitias retuliſti, excludens vel querelis aditum vel derogationibus locum. Et unde vix ſolet reportari patientiæ ſilentium, voces tibi militavere laudantium. Novimus enim teſtante Rullio, Siculorum natura quam ſit facilis ad querelas, ut ſolita conſuetudine poſſint judices etiam de ſuſpicionibus accuſare. Sed nos eorum præconiorum ſine contenti, Lucaniæ & Brettiorum tibi dedimus mores regendos, ne bonum quod peregrina provincia meruiſſet, ge-*

nita

nitalis ſoli fortuna neſciret. At tu conſuetudine devotiones impendens eo nos obligaſti munere, quo tibi putabamus omnia reddidiſſe. Inde ampliando debitum, unde credi poterat abſolutum, egiſti te per cuncta judicem totius erroris expertem, nec invidia quenquam deprimens, nec gratia blandientem ſublimans. Quod cum ubique ſit arduum, tamen ſit in patria glorioſum, ubi neceſſe eſt, aut gratiam parentela provocet, aut odium longæ contentiones exaſperent. Oblectat igitur actus præfecturæ recolere totius Italiæ notiſſimum bonum, ubi cuncta provida ordinatione diſponens, oſtendiſti quam leve ſit ſtipendia ſub judicis integritate deprehendere. Nullus graviter intulit, quod ſub æquitate perſolvit. Quia quicquid ex ordine tribuitur, diſpendium non putatur. Fruere nunc bonis tuis, & utilitatem propriam, quam reſpectu publico contempſiſti, recipe duplicatam. Hæc eſt enim vitæ glorioſa commoditas dominos eſſe teſtes, cives habere laudantes. His ergo tot ampliſſimis laudib. incitati Patritiatus tibi apicem juſta remuneratione conferimus, ut quod aliis eſt præmium, tibi ſit retributio meritorum multæ ſummæ, vir felicitate laudabili: qui ad hanc vocem dominantis animos impuliſti, ut bonorum tuorum potius fateremur eſſe, quod credimus. Sed hæc divino perpetrata auxilio, ut cum hæc pro remuneratione tribuimus, ad meliora iterum tuis meritis exigamur. Ipſe vero Caſſiodorus libro 12. in epiſtola ad Maximum præpoſitum de laude Scyllacei patriæ ſuæ, & juris ſui ſcribens, ſic ait: *Scyllaceum prima urbium Brettiorum, quam Troiæ deſtructor Ulyſſes creditur condidiſſe, irrationabiliter dicitur præſumentium nimietate vexari, quod nobis præſidentibus non oportuiſſet aſſumi: quia læſiones eius cogimur plus dolere dum patriotica nos probetur affectione contingere. Civitas ſupra ſinum Adriaticum conſtituta in modum botrionis pendet in collibus, non quòd difficili aſcenſione turgeſcat, ſed voluptuoſe campos virentes, & cærulea maris terga reſpiciat. Hæc naſcentem ſolem ab ipſis cunabulis intuetur, ibi ventura dies non præmittit auroram, ſed mox ut oriri cœperit lampadem ſuam vibrans fulgor oſtendit. Gaudentem reſpicit Phœbum, propria illic luminis claritate reſplendet, ut ipſa magis ſolis putetur eſſe patria, Rhodi opinione ſuperata, fruitur luce perſpicua. Aeris quoque temperatione dotata, apricas hyemes, refrigeratas ſentit æſtates, & ſine aliquo mœrore tranſigitur, ubi infecta tempora non timentur. Hinc & homo ſenſu liberior eſt, quia temperies cuncta moderatur. Patria ſiquidem fervens leves efficit, & acutos frigida tardos, & ſubdolos, ſola temperata eſt, quæ mores hominum ſua qualitate componit. Hinc eſt quòd antiqui Athenas ſedem ſapientum eſſe dixerunt, quæ aeris puritate peruncta lucidiſſimos ſenſus ad contemplativam partem felici largitate præparavit. Nunquid n. tale eſt corpori aquas cœnoſas ſorbere, quale perſpicuitatem lucidiſsimi fontis haurire? ſic animæ vigor oneratur, dum ſpiritu graviore comprimitur. Subiacemus n. neceſſariò talib. rebus, quando nubilo triſtes efficimur, & iterum naturaliter ad ſerena gaudemus: quia cæleſtis animæ ſubſtantia ad infecta quæq; & puriſſima lætetur. Fruitur marinis quoque copioſa deliciis, dum poſſidet vicina, quæ nos fecimus, clauſtra Neptunia. Ad pedem ſiquidem Moſcii montis ſaxorum viſcerib. excavatis, fluenta Nerei gurgitis decenter immiſimus, ubi agmen piſcium ſub libera captivitate ludentium & delectatione reficit animos, & admiratione mulcet obtutus. Currunt avidi ad manus hominum, & antequam cibi fiant, eſcas expetunt. Paſcit homo delicias ſuas, & dum habet in poteſtatem, quod capiat, frequenter evenit, ut repletus omnia derelinquat. Spectaculum quoque pulchrè admirandum non adimitur in civitate ſedentibus. Cernuntur affatim copioſæ vindemiæ, arearum pinguis tritura conſpicitur, olivarum quoque virentium vultus aperitur. Non eget aliquis agrorum amœnitate, cui datum eſt de urbe cuncta conſpicere. Hanc quia modo non habet muros civitatem, credis ruralem, villam judicare poſſis urbanam, inter utrunque poſita copioſa naſcitur laude ditata. Hanc dum frequenter inviſere deſiderant commeantes, dum tædia laboris refugere cupiunt, amœnitate civitatis in paraveredorum & annonarum præbitione propriis cives fatigantur expenſis. Quapropter ne lædat urbem amœnitas ſua, aut res præconii fiat cauſa diſpendii, paraveredorum, & annonarum præbitionem ſecundum evectiones conceſſas, in aſſem publicam conſtituimus imputari. Pulveratica quoq; judicis funditus amputantes, trium tantum etiam dierum præſulibus annonas præberi, ſecundum vetera conſtituta decernimus, ſuis expenſis facta tarditate vecturæ. Leges enim adminiſtrantes, remedio non oneri eſſe voluerunt. Qua de re æquitatis intuitu civitas veſtra relevare judiciarium eſt, quod tibi referimus, non remiſſum. Vive juvante Deo juſticia ſæculi, & ſecuritatis gaudio ſingulari. Alii dicant inſulas, ego vero habitationes tuas appellarem potius fortunatas.* Civitas *veſtra*, & habitationes *tuas* dicit, quia Maximus, ad quem ſcribit, Scyllaticæ regionis præpoſitus erat, & Scyllacei reſidebat. Et libro eodem ad Anaſtaſium Cancellarium Lucaniæ & Brettiorum præpoſitum de caſeo & vino Brettiano, & præſertim Scyllatico vino loquens, ait: *Cum apud rerum dominum ſolemni more pranderemus, & diverſæ provinciæ de ſuis deliciis laudarentur, ad vina Brettiorum & Scyllatica ei ſuavitate currente, ut aſſolet, ſermone perventum eſt. Quod herbarum beneficio tanta ibi naturæ jucunditate conficitur, ut non credas deeſſe mellis guſtum, quem nulla conſpicis qualitate permixtum. Manet illic leviter provocatum lac uberib. fiſtuloſis, & quaſi in alios ventres naturæ ubertate collectum, non guttis impluit, ſed quibuſdam repentinis torrentib. influeſcit. Redolet ſuavis & varius odor herbarum, naribus agnoſcitur pecudum paſtus, qui flagrans virtute diverſa, thuris ſentitur inſpirare ſimilia. Huic tanta pinguedo ſociatur, ut arbitreris ſimul decurrere Palladium liquorem, niſi quod ab illa praſina viriditate niveo candore diſcernitur. Tunc cadis late patentibus copia illa mirabilis læto nimium paſtore ſuſcepta cum admixtione coaguli in calloſam cœperit teneritudinem condurari, ad*

R 2 *pul-*

pulcherrimum orbem forma perducitur, quæ ſub terraneis horreis aliquantulum congregata diuturnam caſei facit eſſe ſubſtantiam. H c quanto eius ſuperimpoſitum navigiis deſtinabis, ut deſideriis regalibus parvo munere ſatis feciſſe videamur? Vinum quoq; quod laudare cupiens Palmatianum nomin. vit antiquitas, nos ſtipſm à ſpiritu, ſed gratum ſuavitate perquirere. Nam licet inter vina Brettia videatur extremum, factum eſt tamen penè generali opinione præcipuum. Ibi n. reperitur & Gazaro par, & Sabino ſimile, & magis odoribus ſingulare. Sed quia illud famam ſibi nobiliſſimam vendicavit: Hoc & in ſuo genere nimis elegans perquiratur, ne prudentia majorum aliquid appellaſſe videatur improprium. Eſt n. ſuavi pinguedine molliter craſſum, vivacitate firmiſſimum., nare violentum, candore quoq; perſpicuum. Quod ita redolet ore ructatum, ut merito illi à palma nomen videatur impoſitum. Viſcera defecta conſtringit, vulnera madida deſiccat, lapſum reficit pectus, & quod vix valet implere potus arte compoſitus, hic naturaliter præſtat infectus. Sed provide, ut ſupradictas ſpecies exactas debeas deſtinare, quia falli non poſſumus, qui hoc patriotica veritate retinemus. Ad præſens enim de cellariis noſtris quæ deſiderabantur obtulimus, tu autem tuo periculo diſſimilia facis, quorum jam indicia tenere poſſe cognoſcis. Item de admirabili cujusdam fontis natura agri Scyllatici, qui Arethuſa dicebatur, ad Severum præpoſitum ſcribens libro octavo, ita dicit: *Cum Niſandus vir ſublimis pro cauſis ſuis ad comitatum ſacratiſſimum feſtinaret, itineris longinquitate confectus, animalia feſſa reparare contendens ad fontem Arethuſæ in Scyllatico territorio conſtitutæ elegit ponere manſionem. Eo quod ipſa loca & paſturarum ubertate fœcunda ſint, & inundatione aquarum pulchreſcant. Eſt enim, ut dicitur, ſub pede collium ſupra maris arenam fertilis campus. Ubi fons vaſtus egrediens cannis in coronæ ſpeciem cingentibus riparum ſuarum ora contexit, amœnus admodum, & arundineis umbris, & aquarum ipſarum virtute mirabilis. Nam cum ibi tacitus homo & ſtudioſè ſilentioſus advenerit, aquas fontis irrigui repperit ſic quietas, ut in morem ſtagni non tam currere, quàm ſtare videantur. At ubi concrepans tuſſis emiſſa fuerit, aut ſermo clarior fortaſſe ſonuerit, neſcio qua vi aquæ ibidem concitatæ proſiliunt. Os illius gurgitis ebullire videas graviter excitatum, ut putes aliquam rigentem ſuccenſæ ollæ ſuſcepiſſe fervorem. Silenti homini tacitè, loquenti ſtrepitu & fragore reſpondens, ut ſtupeſcas ſic ſubito perturbatam, quam nullus tactus exagitat. En nova vis, inaudita proprietas, aquas voce hominum commoveri. Et quaſi appellatæ reſpondeant, ita hominum ſermonib. provocatæ neſcio quid immurmurant. Credas ibi aliquod animal proſtratum ſomno quieſcere, quod excitatum magno ſtrepitu tibi reſpondeat. Arethuſa n. fons multis locis eſſe fertur, diciturq; ab irrigando.* Fuit Caſſiodorus in ſecularib. diſciplinis, omnium ſuo ſeculo facile erudititiſſimus. Sed ſeculi honorib. contemptis divi Benedicti monachus factus divinarum ſcripturarum ſcientia atque etiam ſanctitate effulſit. Fuit Abbas Cœnobii, quod eſt Ravennæ; ſcripſit epiſtolarum libros 28. Hiſtoriam tripartitam in libros duodecim, in epiſtolas Catholicas libros ſeptem: in Actus Apoſtolorum librum unum: Inſtitutionem ſecularium literarum libros novem: Inſtitutionem divinarum lectionum libros duos: de ratione animæ librum unum: In Cant. Canticorum librum unum: Memoriale ſcripturarum lib. unum: Complexiones in Apocal. lib. unum. Sacerdotem prænominatum lib. unum: in totum pſalterium lib. unum, ubi pſalmorum occulta præcipuè potentiſſime reſeravit. Catalogum Conſulum Romanorum lib. unum: de etymologiis lib. unum: de orthographia lib. unum: de ſchematibus & tropis lib. unum. Claruit temporibus Juſtini ſenioris uſque ad imperii Juſtini junioris finem. Obiit annum agens XCVI. à Chriſto nato DLXXV. Functus eſt autem Romæ magnis ac ſummis honoribus ac magiſtratibus: nam fuit Senator & Quæſtor, & Conſul, & magiſter officii, & præpoſitus officiorum Theodorici & Alarici regum, & totius Italiæ præfectus. Eſt Scyllatica Eccleſia vetuſtiſſima. Zacharias epiſcopus Scyllaticus interfuit Synodo Romanæ ſub Vigilio Papa, & Paulus epiſcopus Scyllaticus interfuit Synodo Conſtantinopolitanæ ſextæ ſub Agathone Papa, & Gaudentius epiſcopus Scyllaticus interfuit Synodo Romanæ ſub Hilario Papa. In æde Epiſcopali divi Agathii corpus quieſcit, aſſervantur & fruſtula dominicæ crucis, & crinium Beatæ Mariæ Virg. & Mariæ Magd. & Beatorum Apoſtolorum Matthæi & Bartholomæi. In calamitate illa, quam univerſa Calabria & Lucania ab Agarenis, & Cretenſib., Mauris & Carthaginienſibus perpeſsæ ſunt, Rhegium ob Archiepiſcopi ſanctitatem, & Scyllaceum quod tuto ac munito loco eſt, nil adverſi tulerunt. Credebatur hic nobile emporium annuatim. Fiunt figlina opera inſignia, utpote patinæ, lances, diſci, & alia id genus. Fiunt & vina, olea, mella, & linea optima; ſunt aurifodinæ & argentifodinæ; naſcitur marmor. Effoditur gypſum trigenum, ſpeculare, & marmoroſum, & alabaſtritæ ſimile, ſive ut quibusdam placet, alumen ſciſsile. Fit goſsipium, & ſeſama, & oriza cum libet, fit & triticum laudatiſsimum, provenit therebinthus, vitex, tamarix, & oleander. Sunt in hoc agro pagi *Stalarum*, a ſtalizo ſtillo, & mons ſive promontorium eodem nomine *Moſcius* olim dictus, in ima parte cujus ſecus littus Caſsiodori villa fuit. Hic tubera producuntur, & aſparagi ſponte omnibus menſibus anni intyborum campeſtrium fimbriæ dulces ſunt. In templo hujus pagi eſt corpus beati Gorgonij. *Montaurum*, ubi divi Pantaleonis fruſta quædam aſſervantur. *Gaſparina*, *Vitum* cum linis optimis minimum invidentibus Alexandrinis. Hic ſanctorum Viti, Modeſti, & Creſcentiæ corpora iacere dicuntur. *Lucedanum*, *Olivadum*, *Centracum*, *Palermitum*, ubi effoditur marmor, *Helia*, *Amaronum*, *Florum*, & *Borgia*; ſunt & in Scyllatico agro caſtaneta mortalium uſui & porcis alendis opportuna. In-

tus

tus eſt *Gemilianum* oppidum , quod Crotalus amnis præterfluit , abeſt a Scyllaceo m. p. novem , a freto duodecim . Oppidani ligneis vaſis conficiendis navant operam . In hoc agro chalcanthum naſcitur , & cos olearia oleo trahens aciem. Ex hoc oppido fuit Tiberius Roſellus philoſophus Auguſtini Niphæ auditor . Qui Neapoli poſt præceptorem ſuum primum locum inter philoſophos obtinebat . Salerni plures annos philoſophiam publicè eſt profeſſus. Inde Africæ viſendæ impatiens eam adiit , ubi a ſuo mancipio ſopore ſepultus interfectus eſt . Viget modo Joannes Cryſoſtomus divi Benedicti Monachus ſpectatæ vitæ vir Latina & Græca lingua impensè eruditus Archiepiſcopus Dyrrhachinus m. p. octo ab oppido divæ Mariæ a Coratio cognomine templum extat Ciſtercienſium monachorum cœnobium ubi multorum ſanctorum fruſta aſſervantur . Ad ſecundum lapidem a Gemiliano *Tyrium* oppidum eſt vetuſtiſsimum edito loco ſitum , diſtat a freto m.p.duodecim , a Scyllaceo novem. Fuit ab Athenienſibus aut conditum , aut deducta colonia , Hierone ductore , circiter Olymp. ſeptuageſimam , ut Plutarchus in Nicia tradit . Ubi ſic ait : *Hieron coloniæ , quam Athenienſes in Italiam miſerunt , ductor conſtitutus fuit , & Tyriorum civitatem ædificavit* . Licet quidam Thuriorum legant . Sed porro allucinantur ; nam Thurium coloniam deduxit Pericles , quo cum ſene Nicias iuvenis præturam geſsit. Hic caſeus laudatiſsimus fit . Extat mons ſublimis nobilibus herbis medicinalibus refertus , ſunt enim Apennini juga . In hoc agro vicus eſt *Sitigianum* , nec longe *Marcionaria* vicus alter. Inde fretum redeunti *Arocha* caſtellum occurrit , quod Crotalus fluvius adlabitur . Ex hoc caſtello fuit Agathius Guidacerius presbiter integræ vitæ vir Latina , Græca , & Hebraica lingua apprimè eruditus . Romæ Hebraicas literas publicè docuit Leone & Clemente Pont. Inde bibliotheca quam multo ſtudio ſibi comparaverat amiſſa, ea in direptione , quæ per Carolum Borbonium facta eſt , Pariſios adijt , ibi plures annos eaſdem literas publicè eſt profeſſus . Edidit rudimenta Grammaticæ Hebraicæ linguæ . Scripſit ad Clementem ſeptimum ſuper cantica , & ſuper aliquot pſalmos , & in Danielem . Migravit è vita Pariſiis Pauli tertij Pont. anno octavo , ætatis ſuæ anno ſexageſimoquinto . Exinde eſt *Girifarcum* caſtellum cum oleo optimo , cujus ager frumenti & aliarum frugum ferax eſt , & pabulis , necnon phaſianorum , externarum , & coturnicum aucupio commodus : naſcitur reoponticum . Secus littus a Scyllaceo m.p.ſex cujusdam oppidi veſtigia viſuntur , quod a Cretenſibus , Mauris , & Carthaginienſibus exciſum fuit . Iuxta locum hunc Crotalus amnis navigabilis in mare defluit , cuius , ut dixi , meminit Plinius , qui olim Crotonienſem agrum a Locrenſi diſpeſcebat , nam antea illum Cæcinos diſterminabat . Siquidem Scyllaceum Crotonienſium erat , ut dudum ex Strabone oſtendi . Qui & alibi ait : poſt Scyllaceum Crotoniatarum fines ſunt : ſed Dionyſius Tyrannus A illud Crotoniatis adimens Locrenſium iuris fecit . Tota nempe ora hæc a Cæcino prius ut dixi , inde a Crotalo amni uſque ad Hyliam, nunc Triontum flumen ſub Crotonienſium ditione erat : ab Hylia vero uſque ad Acalandrum flumen Thuriorum.

LIBER QUARTVS

B POſt Crotalum flumen *Catazanum* civitas nobilis extat inter Crotalum ipſum , & Allium amnes edito , ſalubrique ſitu locata , loci natura & inde manu munita ; diſtat a freto m. p. ſex , a Scyllaceo duodecim , eſt ſedes epiſcopalis. Novum opus. Fuit autem a Fagitio Nicephori Imperatoris in Italia procuratore conditum , poſt vaſtitatem eam , quam univerſa Calabria, Lucania , & Apulia perpeſſa eſt. Condidit etiam Fagitius C ipſe in hac vrbe Eccleſiam in honorem Michaelis Archangeli , quam Stephanus Archiepiſcopus Rheginus conſecravit . Dictum eſt autem Catazanum a *Cathzo* verbo Græco , quod ſignificat ſedeo , quòd hoc condendæ urbis loco delecto , hic conſederint : Vel a *cata* ideſt ſuper , & *Zao* hoc eſt vivo , & oros ideſt mons, quod ſuper hunc montem , aeris temperie cœlique amœnitate præſtantem , condita ſit urbs . Vnde *Catazarum* eſſet appellanda . Quæ adeo coa- D luit , ut hac tempeſtate inter primas Calabriæ urbes annumeretur . Hic omnis generis , & verſicolores ſericei panni , & ii optimi texuntur , quibus conficiendis textores adſunt plurimi , telariaque plurima in ea ſunt . In æde Epiſcopali, beati Vitaliani membra aliquot , & beati Teodori brachium aſſervantur . Nuper exceſſit e vita Joannes Jacobus Pariſius huius urbis civis philoſophus . Qui Patavij , & inde Romæ plures annos philoſophiam publicè eſt pro- E feſſus . Scripſit ſuper primam philoſophiam , & ſuper animam Ariſt. & alia . In hoc agro vina clara fiunt , gypſum ſpeculare , & color cyaneus, provenit terebinthus , & vitex, & oleander , fit goſſipium , & ſeſama, & oriza . Inde eſt *Taberna* civitas nobilis iuxta Silam Sylvam (hic n. incipit Sila) *Triſchenes* urbis reliquiæ , quam Allium flumen torentinis , & anguillis uber adlabitur . Abeſt a Catazaro m.p. octo , a freto quatuordecim . Fuit autem Triſchene civitas nobilis ; F & magna ac populoſa muris & turribus cincta inter Crotalum , & Semirim amnes non longe à freto. Quæ cum a Cretenſium , Maurorum , & Carthaginienſium exercitu graviter obſideretur , cives ſe diu viriliter tutati ſunt , ſed longa obſidione & inſidiis expugnata tandem fuit & direpta . Fuit & ſedes Epiſcopalis antiquiſſima , nimirum Lucius epiſcopus Trium tabernarum interfuit Synodo Romanæ ſub Hilario Papa . Et Decius Epiſcopus Tabernarum interfuit Synodo Romanæ ſub Felice Papa . Hæc ſedes , ut in codice Vaticano ſcriptum eſt , ad ſanctam Romanam ſedem pertinebat . In monaſterio D.Mariæ è Pelaca epiſtola extat Gregorij Pa-

pæ

pæ ad epiſcopum Ioannem Scyllaticum, qua ei Tabernenſem epiſcopalem eccleſiam regendam committit. Extat & epiſtola Calliſti Papæ ad populum Tabernenſem, qua Ioannem epiſcopum Tabernenſem conſecraſſe ſcribit. Gregorius Papa hanc eccleſiam ob civitatis vaſtationem Joanni archiepiſcopo Rhegino commendat, Eccleſiæque ſuæ unit. Dicta autem fuit *Triſchene*, ideſt tres tabernæ ſive tria tabernacula, quod cum ibi tres principales Eccleſiæ eſſent, epiſcopus urbis in eis alternatim principalibus feſtis diebus divina facere conſueverat. Cæterum poſt vaſtitatem illam Nicephorus Græcorum Imperator Gorgolanum in Calabriam miſit, ut urbes dirutas reſarciret, aut aliò eas transferret, Terina, & Taurianum & Arocha, & Triſchene in novas ſedes translatæ ſunt, reliquæ eisdem in locis reſarcitæ. Reſtituitq; eis Gorgolanus epiſcopales cathedras. Trium tabernarum Eccleſiam Stephanus archiepiſcopus Rheginus conſecravit. In templo Minoritarum beati Matthæi Meſurgacenſis corpus quieſcit. Tabernenſes mortuo epiſcopo Nicolaum Marinum in ſuum epiſcopum delegerunt. Incolæ plurimum Latinam linguam uſurpant, liberalibusque diſciplinis, & juri civili navant operam, atque ob gratam cœli temperiem præclara ingenia gignuntur. Affluit & urbs optimarum aquarum ſcaturiginibus. Naſcuntur in hoc agro vina clara. Naſcitur & Chalcanthum, & lapis ſpecularis. Provenit Terebinthus affatim, extant & ſylvæ glandiferæ, & caſtaneta ſaginandis porcis commoda. Suntque pagi *Sorbum*, *Nucum*, *Maraniſum*, *Sabutium*, *Foſſatum*, *Pentonum*, *Ioanum*, *Album*, *Dardaniſum*, *Magiſanum*, *Viculſium*, *Petrium*, ubi ſtibium naſcitur; lapis eſt plumbeo colore, unctuoſus & tener, qualis naſcitur in Britania, & Romam deportatur. Ab urbe ad ſecundum lapidem eſt divæ Mariæ templum, divi Baſilij monachorum cœnobium, ubi una coſtarum divi Laurentij, & fruſta divi Baſilij, & Senatorij, & Caſſatorij, & Dominatorij, & Pancratii, Polycarpi, Sebaſtiani, Trifonis, & aliorum Sanctorum aſſervantur. A Taberna ad fretum tendenti *Aſylia* caſtrum occurrit edito loco inter Allium, & Semirim amnes, quod defenſaculum ſignificat. Ager hic frugifer eſt, naſcuntur vina præclara, fit goſſipium, & ſeſama, naſcitur color cyaneus, provenit terebinthus. E regione Aſiliæ parte læva *Zachariſum* oppidum eſt edito loco ſecundum Silam ſylvam, quod nomen utile ſignificat. In hoc agro ſpina pontica, & rheuponticum, & lapis phrygius producuntur. Subtus Aſiliam *Semiris* oppidulum eſt, edito loco, & iuxta ejusdem nominis amnis navigabilis anguillis fæcundus excurrit, cuius, ut alibi dixi, meminit Plinius, a quo oppidum nomen ſumpſit, diſtat a mari m. p. quinque, a Catazaro ſex. Ager hic frumenti & aliarum frugum ferax eſt, & paſcuus. Fiunt vina, & mella nobilia, legitur manna, fit goſſipium, ſeſama, & oriza; naſcuntur cappares, provenit terebinthus, & vitex, fit & caſeus optimus. Poſt Semirim amnem *Cropanum* oppidum eſt; abeſt a Semiri m. p.

A octo, a freto quatuor. Ager hic Campeſtris eſt, & frugifer. Fit amygdalarum copia, & goſſipium ac ſeſama. Scaturit & fons ſalſus, legitur manna, fiunt vina, olea, mella, & ſerica optima. A Semiri amni Cariatum tenus vulgò agri feraces ſunt, & campi paſcui, & novales roſcidi, triticum candidum ferunt. Non longe a Cropano Arocha fluvius navigabilis defluit, cuius meminit Plinius. Dein eſt *Belicaſtrum* civitas, ſedes epiſcopalis edito loco ſita, diſtat a Cropano m. p. B quatuor, a mari octo. Hanc *Chonam* eſſe arbitror, quam Lycophron appellat opulentam. Et Strabo ipſam Philoctetem circa Peteliam, a qua abeſt m. p. decem, condidiſſe ait. Necnon eundem circa Peteliam ipſam ſuper Crimiſſam promontorium, de quo paulo poſt, Crimiſſam urbem, aliasque deinceps urbes conſtruxiſſe tradit. Ait enim, ubi de Petelia fatus eſt: *circa loca ipſa Philoctetes, & vetuſtam condidit Crimiſſam.* Apollodorus quidem in expoſitione navium Philoctetæ mentionem inferens nonnullos dixiſſe ait, C ut Philoctetes ad Crotoniatarum agrum profectus promontorium Crimiſſam habitari fecerit. Et ſupra illud oppidum *Chonin*, a quo Chones incolæ dicti. Et *Pumenum*, & *Vertinæ* interius, & *Calaſerna*, & exigui quidam alii vici uſque Venuſam urbem celebrem extant. Philoctetes enim in Crotoniata regione oppida quædam condidit, quædam ab Auxonijs, & Oenotrijs condita, veluti colonias ſuis habitanda præbuit. D Chonam autem, hoc eſt, Belicaſtrum Naſcarus fluvius, Syrus olim dictus adlabitur; De quibus Lycophron in Alexandra ait. *Et Syrus celer fluvius fluit irrigans profundam Choniæ fertilitatem*. Id quod urbi huic convenit. Ager enim hic frumenti, & aliarum frugum ferax eſt; naſcuntur vina nobiliſſima, & olea, ac mella optima fiunt. Non caret urbs aquarum ſcaturiginibus; extat & fons nobilis Charia dictus, quod gratioſum ſignificat. Extat & fons ſalſam aquam manans, ex qua fit muries. Naſcuntur cappares; fit E goſſipiũ, & ſeſama; provenit terebinthus; naſcitur gypſum ſpeculare, & marmoroſum, & alabaſtritæ ſimile; naſcitur & rubrica fabrilis, & terræ genus quoddam, ex qua fit color gilvus; naſcitur & ſilex; legitur manna. Quocirca non abs re belicaſtrum ei nomen inditum eſt. Ex hac urbe fuit divus Thomas cognomine Aquinus, doctor eximius, prædicatorum ordinis, cœnobita Landulphi, qui hujus urbis, & vicinorum oppidorum dominus erat, filius matre Theodora. Non F enim Aquinus dictus eſt, quod Aquini natus ſit, quæ urbs in Frentanis in Samnio eſt, non in Campania, ut Geographiæ rudes quidam falsò ſcribunt: ſed quod id vocabulum Aquinas divi Thomæ familiæ gentilitium nomen eſt. Extat etiamnum in Calabria multis locis Aquina familia, ut Conſentiæ, ut Tropeæ, & alibi, ubi viri nobiles ſunt & locupletes, ac præter cæteros, viget modo Cæſar Aquinus divi Thomæ agnatus, ac gentilis, Caſtioni, quod oppidum, ut oſtendi in Calabria eſt, dominus. Quare altius nobis repetenda eſt hiſtoria. Nimirum divi Thomæ familia initio a nobili Frangi-

pani

pani Romana familia, quæ olim potens admodum fuit, originem ducit, ex qua & divus Gregorius papa fuit. Huius familiæ unus quiſpiam, inter cætera oppida Aquinum etiam Samnij oppidum poſſidebat, a quo Aquina, ſive Aquinia familia cognomen ſumpſit, quod ad poſteros manavit deinceps. Qui cognominandi mos etiamnum Romæ viget, nam ferè omnes oppidorum domini ab oppidis ipſis cognomina mutuantur. Aliique prope innumeri vel ab oppidis ubi orti ſunt, aut quibus imperant, cognomina ſumunt: quinetiam plerique a provinciis quoque cognomina mutuantur. Divi autem Thomæ maiores, qui ea ratione, qua diximus, Aquina, ſive Aquinia cognomine dicti sũt, urbi huic Belicaſtro dominabantur, in eaque agebant, in qua & divus ipſe Thomas eſt ortus. In annalibus enim magiſtrorum ordinis prædicatorum, ſic ſcriptum eſt. *Thomas de Aquino in linea paterna natus eſt ex genere Comitum Aquinorum, qui dicuntur de Loreto & de Belcaſtro, & antiquitus dicebatur de Frangipanis Romanis. Quæ fuit progenies ſanctiſſimi Gregorii papæ primi huius nominis, & progenies eſt antiquiſſima. Retulit dominus Bernardus comes de Loreto ſe habere unum inſtrumentum apud ſe pertinens ad progeniem ſuam, in quo Boethius Senator ſummus philoſophus & theologus, qui alias ſanctus Severinus appellatur, pro teſte inducitur, in quo ipſa domus de Loreto & de Belcaſtro vocatur de Francipanis, ut reperitur in quadam chronica antiqua in conventu ſanctorum Ioannis & Pauli Venetiis. In linea vero materna habuit matrem Neapolitanam Theodoram nomine, quæ habuit duas carnales ſorores, quarum una mater extitit Petri ſereniſſimi regis Aragonum; altera autem mater fuit inclyta Ludovici regis Siciliæ.* Comitum, inquit, Aquinorum plurativo numero, hoc eſt Aquinæ familiæ, qui dicuntur de Loreto, & de Belcaſtro, id eſt, qui his oppidis dominabantur. Matre tantum Neapolitana fuit. Conſtat ergo Aquinam familiam vel Boethij tempeſtate Belicaſtro dominatam fuiſſe. Quamquam non deſunt Calabræ gloriæ parum faventes, qui nolint Thomam Calabrum fuiſſe: qui præter rem mihi ſubiraſcentes, locum illum annalium prædictorum, ceu falſum, immutandum, aut delendum ſe curare dixerunt. Iam vero conſtans apud cives ſuos Belicaſtrenſes memoria hucuſque durat, Thomam ipſum hic fuiſſe ortum. Extat inſuper in huius urbis arce ædicula, in qua pictura eſt vetuſtiſſima hujuſmodi. Pictus eſt Thomas ipſe puerili ſpecie aperto ſinu roſas recentes patri oſtendens. Cum enim in hac regione ingens caritas eſſet, Thomas iam tum puerulus pietate incenſus quidquid habere poterat erogabat egenis. Cumque aliquando huiuſcemodi præclaro facinore ipſius pater hyberno tempore deprehenderet, ſciſcitareturque quidnam geſtaret in ſinu, ipſe pavore perculſus ſe roſas geſtare reſpondit, illicoque ſinum aperuit, & veræ roſæ recentes viſæ ſunt, proinde atque ſi tum ex roſario decerptæ eſſent. Hoc miraculum oſtendit Deus illius futuræ ſanctitatis indicium. Edidit animam in Monaſterio Foſſæ Novæ agri Terracinæ; A quod oppidum non in Campania eſt, ut quidam ſcribunt, ſed in Latio, humanæ ſalutis anno MCCLXXIIII. dum proficiſceretur ad Lugdunenſe concilium a Gregorio X. eò accerſitus. Nihil aliud de eo a me ſcribendum cenſui: nam reliquam eius vitam ſcripſere alii. Id unum tantum addere mihi viſum fuit, quod divus ipſe Thomas, & homo calaber patria, charitate devictus, ex hiſtoria tamen Pythagoram philoſophum calabrum conterraneum ſuum fuiſſe in B primum Meteor. Ariſt. ſcripſit. Cæterum ſunt & alii quidam qui indignantur, ac permoleſte ferunt divum Thomam calabrum fuiſſe, & ipſum, ut alios calabros multos, aliis regionibus falsò ac maligne aſſerunt. Perinde ac ſi calabra regio in Italia vilis ſit & abiecta, & non ea, quæ huiusmodi homines edere poſſit. Cum Calabria, ut oſtendi (fremant, ac diſrumpantur invidi omnes licet, ubi eorum perverſitas id me ſcribere adegit, dicam id quod res eſt) C omnium Italiæ regionum (Latium tantum ob Romæ maieſtatem excipio) & habitationis, & Chriſtianæ religionis vetuſtate, ac populorum claritate, utpote a pronepote Noe, & a claris Græciæ populis Oenotriis, & Athenienſibus, poſtremo a Romanis, cæteriſque Latinis habitata; nam ex triginta in Italia coloniis, novem in Calabria ſunt, quot in nulla alia Italiæ regione, multis oppidis municipale ius datum; ſola primò Auxonia, Heſperia, Oenotria, & Italia dicta, D & in omni ſcientiarum genere, ac rerum omnium tum quæ natura ſponte gignuntur, tum quæ induſtria fiunt copia, ac varietate eſt nobiliſsima. Quæ enim Italiæ regio, Latio excepto, tot claros doctrina, & robore præſtantes viros protulit, quot Calabria? quæ ob plurima virorum præclara ingenia eruditorumq; multitudinem Magna Græcia (ut quidam volunt) dicta eſt, qui & multarum rerum fuere inventores. Proinde apponant obſecro digitum ori, & obmuteſcant maligni E obtrectatores, & deſinant de cætero aliorum laudi ac gloriæ ac virtuti invidere, ac detrahere. Poſt Belicaſtrum *Meſurga* oppidum eſt, *Reatium* olim dictum ab Oenotriis conditum, a Reatio flumine nuncupatum, ut ait Stephanus, quod ſecundum oppidum excurrit. Eſt autem oppidum inter Reatium & Virgarim amnes, qui Targini miſcentur, civis Reatinus; abeſt a Belicaſtro m. p. quinque, a freto ſexdecim. Dictum eſt autem Meſſurga, quaſi Meſſurgus exempto *a* quod cantorem ſignificat, quod ob agri fertilitatem incolæ cantu, hoc eſt lætitia geſtiF rent. Eſt enim Ager hic frumenti & aliarum frugum ferax. Fiunt figlina opera ex argilla, & ex luto ſubrufo. Fit in hoc agro goſſipium; naſcuntur cappares, & terebinthus; oritur rubrica fabrilis, & terra ex qua fit color gilvus; naſcitur & marmor in Sylla Sylva. Fiunt aucupia multarum avium. Ex hoc oppido fuit beatus Matthæus Vidius minorum ordinis cœnobita, cujus corpus Tabernæ quieſcit. Meſurgacenſes anno a virgineo partu MDXXVII. tale quidpiam patrarunt in regulum, quale quondam Locrenſes in Dionyſ. nam Io. And. Caracciolum, & eius

ẽius coniugem, & filium, ac filias omnes, A præter unam quæ ab amicis ſervata eſt, ob plurima in ipſos flagitia iugularunt. Subinde eſt *Policaſtrum* oppidum in radicibus Silæ edito loco validum propugnaculum, loci natura munitum, rupibus undique ſeptum inter Seleum, & Cropam amnes, torrentinis, & anguillis fœcundos: diſtat a Meſurga m. p. quinque, a mari viginti, a Crotone totidem, *Petelia* olim dicta. Mela enim itemque Plinius Peteliam in hoc Scylaceo ſinu ponunt. Rurſus Plinius eam me- B diterraneam eſſe oſtendit, cum ipſam intus eſſe dicit. Sex. Iulius Peteliam undecim menſes obſidionem ab Annibale ſuſtinuiſſe ſcribit. Livius hanc Annibalem multo ſuorum ſanguine cepiſſe prodit, atque non vi ſed fame: quæ res argumentum eſt Peteliam validum propugnaculum eſſe. Proinde Policaſtrum Peteliam eſſe minimè eſt ambigendum, licet Raphael Volaterranus ex Peteliæ occaſu vicinum oppidum Altimurum ædificatum eſſe nugetur: cum neque Petelia in- C terierit, & Altimurum in Apulia ſit. Eſt Petelia urbs vetuſtiſſima ac nobilis, ſed non adeo magna, ab Auxoniis, vel ab Oenotriis, ut opinari licet, condita: qui multas urbes in utraque Calabriæ ora condiderunt, inde a Philoctete habitata. Quidam vero eam a Philoctete ipſo Pæantis filio & Herculis comite haud multo poſt Ilii excidium conditam volunt: ait enim Virgil. Æneid. libro tertio: *Hic illa ducis Melibœi Parva Philoctetæ ſubnixa Petilia muro.* Et D Strabo lib. 6. *Petelia Lucanorum metropolis putatur ſatis ad hoc tempus incolarum habens.* Hanc Philoctetes è melibœa per ſeditionem profugus ædificavit egregiis munimentis validam, adeout Samnites eam quandoque caſtellis ædificatis corroborarint. Fuit Petelia amica, & ſocia P.R. *Petelini* enim, *& Rhegini*, ait Livius Bell. Pun. lib. 3. *ſemper in fide, & amicitia Romanorum ad ultimum permanſerunt.* Et rurſus. *Petelinos, qui uni ex Brettiis manſerant in amicitia Romana, non Cartaginienſes modo, qui regionem obtinebant,* E *ſed Brettii quoque cæteri ob ſeparata a ſe conſilia, oppugnabant: quibus cum malis ſiſtere nequirent Petelini, legatos Romam ad præſidium petendum miſerunt; quorum preces lacrymæque (in queſtus enim flebiles cum ſibimetipſi conſulere iuſſi ſunt, ſeſe in veſtibulo curiæ profuderunt) ingentem miſericordiam patribus, ac populo moverunt. Conſultique iterum a M.Pomponio Prætore patres circumſpectis omnibus imperii viribus fateri coacti ſunt, nil iam longinquis ſociis in ſe præſidii eſſe:* F *redire domum fideque ad ultimum expleta conſulere ſibimetipſos in præſenti fortuna iuſſerunt. Hæc poſteaquam renuntiata legatio Petelinis eſt, tantus repente mœror, pavorque ſenatum eorum cœpit, ut pars profugiendi quà quiſque poſſet, ac deſerendæ urbis auctores eſſent. Pars adiungendi ſe cæteris Brettiis, ac per eos dedendi Annibali. Vicit tamen ea pars, quæ nihil raptim nec temere agendum, conſulendumque de integro cenſuit. Relaxata poſtero die, per minorem trepidationem, re tenuerunt optimates, ut convectis omnibus ex agris urbem ac muros firmarent.* Et paulo poſt. *Expugnata tandem Petelia fuit ab Amilcare Annibalis præfecto aliquot poſt menſibus, quam cœpta oppugnari erat. Sed ſanguine multorum ac vulneribus ea Pœnis victoria ſtetit. Non ulla magis vis obſeſſos quam fames expugnavit. Abſumptis enim frugum alimentis, carniſque omnis generis quadrupedum, ſutrinæ poſtremo coriis, & herbis, & radicibus, & corticibus teneris, ſtrictiſque rubis vixere. Nec antequam vires ad ſtandum in muris ferendaque arma deerant, expugnati ſunt.* Et Sex. Iulius Frontinus Stratag. libro quarto. *Petelina Pœnis obſeſſi parentes & liberos propter inopiam eiecerunt, & ipſi coriis madefactis, & igne ſiccatis, foliiſque arborum, & omni genere animalium vitam trahentes undecim menſes obſidionem toleraverunt.* Idipſum ſcribit Athenæus libro duodecimo. Ad Petelinos montes, ut Plutarchus in M.Craſſo tradit, Spartacus fugit, Q.Craſſi legatum & Schrofam quæſtorem in fugam vertit. Sub tumulo Peteliæ, ut Livius bell. Pun. libro ſeptimo prodit, Equitum duo, peditum tria millia ab Annibale in occulto locata, in quæ inexplorato euntes Romani cum incidiſſent, ad duo armatorum millia cæſa, & mille dugenti ferme vivi capti, alii diſſipati fuga per agros ſaltuſque rediere. Tumulus erat ſylveſtris inter Punica, & Romana caſtra a neutris primo occupatus, ibi M. Marcellus conſul, qui ſuorum cladem percepiſſet e Venuſio cum Criſpino collega, atque exercitu eo conceſſerat, ab Annibalis militibus in inſidiis collocatis occiditur. De hoc tumulo ſic Plutarcus in Marcello inſit: *Inter Romana, & Punica caſtra munitus admodum ſurgebat tumulus varia denſus ſylva, acclives utrinque ſpeculæ, inde fontani labuntur rivuli.* Signabant Petelini in denario Bacchum Apollinem habentem in capite ſertum hederæ, & ex poſtica facie citharam, & ſertum lauri hac Græca inſcriptione πετηλινων Interdum ſignabant Iovem fulminantem & ſiniſtra manu ſceptrum habentem, & iuxta ſtellam, & ex altera parte Cererem. Interim effingebant Iovem coronatum lauro, & ex altera facie itidem Iovem fulgurantem, & ſiniſtra habentem ſceptrum, & iuxta caduceum. Aliquando effingebant Iovem coronatum lauro, & contra victoriam palmam manu tenentem, aliquando ex poſtico Iovis ſignabant tripodem. Fuit Petelia Romanorum civium colonia nobilis a Sempronio conſule deducta. Fuit & nobile municipium Romanorum, ut ex duobus ſaxis literis inciſis, quæ Strongili ſunt, apparet ſic. M. Megonio M. F. M. N. M. Pron. Cor. Leoni. æd. iiij. Vir. leg. Cor. Q. P. P. iiij. vir decuriones Auguſtales populuſque ex ære conlato ob merita eius. Et in alio ſic: M. Megonio M. F. Cor. Leoni æd. iiij. vir leg. cor. quæſt. pec. P. patrono, municipi Auguſtales ob merita eius l. d. d. d. Decreverunt enim Petelini ſtatuas Marco Megonio municipi, quibus locus datus decreto decurionum fuit. Peteliæ in æde divæ Mariæ una ſpinarum coronæ dominicæ aſſervatur. Hic mercatus in annos ſinguios celebratur. In hoc agro vina optima fiunt, fit goſſipium, & ſeſama, & crocus, legitur manna, provenit terebin-

thus

thus, naſcitur marmor. Sunt & ſylvæ glandiferæ, ad porcos alendos opportunæ, necnon ſylvæ ad domorum tigna, reliquave utenſilia commodæ; fiunt venationes ſylveſtrium animalium, & aucupia multarum avium; nec longe eſt *Crotonæum* caſtellum. Inde Targines fluvius navigabilis & piſcoſus fluit, cuius meminit Plinius: & iuxta eſt eodem nomine oppidum, nunc *Vernauda* dictum a vernante aere, cum emporio, abeſt a Petelia m. p. quatuor, a mari duodeviginti. Ager hic frugifer eſt, & paſcuis commodus, fiunt vina & olea & mella præclara, fit goſsipium, & ſeſama, naſcitur ſal foſsile. Non procul eſt Clibanus mons, cuius meminit Plinius, *Viſardum* vocant accolæ. Exinde eſt *Siberena* civitas nobilis, ac vetuſtiſſima ſedes Archiepiſcopalis celſo eoque ſaxeo loco ſita, natura validiſſimum propugnaculum ingentibus ſaxeis rupibus cautibusque undique cincta, abeſt a Vernauda m. p. tribus, a Crotone duodecim, ab Oenotriis condita, ut auctor eſt Stephanus, quam imperitum vulgus *Sanctam Severinam* appellat: & oppidani hiſtoriarum gloriæque ſuæ neſcii puerile, & anile quiddam ineptiarum plenum narrant, cum urbs hæc ante Chriſtum natum annis M.CCL. ab Oenotriis condita ſit. Signabant Siberenates in numo Dianam cum pharetra, & ex poſtica facie cervum Græca inſcriptione σιβερηνα hunc numum aureum vidi Romæ pendentem drachmas duas. Signabant & Minervam galeatam, & in galea delphinum, & ex altera facie noctuam Minervæ alitem cum capſace, & circum olivarum rami inſcriptione eadem. Hic emporium haud ignobile quotannis celebratur, fiunt vina præclariſſima, quæ Plinius lib. XIIII. cum aliis Calabris vinis quibusdam laudat, ait enim: *Ab Auſonio mari non carent gloria Siveriniana, & Conſentiæ genita*, & quæ ſequuntur, ut alibi relatum eſt. Licet quidam Servitiana mendoſe legant: nullum enim in hac ora oppidum eſt, quod Servitium fuerit appellatum, & vina Siveriniana talia ſunt, quæ jure a Plinio inter generoſa ab hoc Auſonio ideſt Calabro mari numerentur. Fit & oleum optimum, olivæ ad amygdalarum magnitudinem craſſæ, & carnoſæ conditæ in doliolis optimæ ſunt eſu. Sunt & viridaria citrorum, limonum & malorum aureorum arboribus inſtructa. Fit goſſipium & ſeſama, provenit terebinthus. In æde epiſcopali beatæ Anaſtaſiæ brachium aſſervatur. Ab urbe ad ſecundum lapidem Neæthus fluvius navigabilis & piſcoſus labitur. Eſt & eodem nomine caſtrum. Hic montes nativi ſalis candidiſſimi ſunt, quod lapicidinarum modo eximitur. Intus gemmam ſalis habet. In hoc agro pagi ſunt *Maurum*, *Iannum*, *Scavalium*. Eſt & *Cutrum* caſtrum cum linis non vulgaribus, & agro paſcuo, ac tritici, & aliarum frugum feraci. Hic opera figlina fiunt. Ad mare *Poſterionum* promontorium extat, inde *Caſtella* oppidum eſt cum portu nobili, qui *Caſtra Annibalis* appellatur, cujus meminit Mela, qui portum Caſtra Annibalis in hoc Scyllatico ſinu ponit. Item Plinius ait: *A Scyllaceo Scyllaticus ſinus nomen accepit, & in eo portus, qui vocatur Caſtra Annibalis, nuſquam anguſtiore Italia XX. m. p. latitudo eſt.* Item Solinus, *Italia*, inquit, *arctiſſima eſt ad portum, quem Annibalis portum dicunt.* Hic Annibal claſſem habebat, qua cum opus erat, exercitum quo voluiſſet traiiciebat. Guido Ravennas & eum ſequutus Blondus portum Caſtra Annibalis Troiam Apuliæ eſſe ſomniant. In hoc mari corallium capitur. Huius oppidi ager frugifer eſt, & pabulis aptus: naſcuntur vina clara, exciditur lapis molaris frumentarius, & olearius. Juxta oppidum Pilaca fluvius defluit, Aiax olim dictus. Cuius meminit Lycophron in Alexandra, ubi ſic ait.

Ubi errantem moleſtam videbit vitam
Lacmonii bibentis Aiacis aquas,
Crathis autem vicinus & ſaxoſis finibus locus.

Super quibus verbis Iſacius ait: *Nereus Charopi, & Aglaiæ filius, poſt navigationis errores habitavit iuxta Lacinium montem, & Aiacem fluvium. Crathis autem vicinus eſt fluvio Aiaci, & locus vicinus ſaxoſis locis.* Ab hoc oppido atque a mari m. p. tribus *Iſula* Civitas eſt ſedes epiſcopalis, cuius meminit Abbas Joachimus, licet mendoſe pro Iſulenſis Geſulenſis legatur. A Caſtellis oppido ad ſextum lapidem *Lacinium* promontorium occurrit, abeſt à Cocyntho promontorio m. p. circiter 70. à Crotone 18. Habet ab occidua parte ſtationem, ab altera vero portum. In hoc promontorio cedri ſponte naſcuntur. Fuit autem dictum Lacinium à Lacinio prædone hanc oram rapinis & latrociniis infeſtante, quem Hercules occidit, ac juxta templum Junoni conſtruxit, quam Laciniam à nomine occiſi prædonis templumque ipſum & promontorium Lacinium vocavit. Diodorus Siculus libro quinto de antiquorum geſtis fabuloſis ait: *Hercules cum bobus in Italiam profectus cum juxta littus progrederetur, Lacinium furem bobus furantem peremit. Crotonem vero cum invitus cecidiſſet, ſepulcro ei conſtructo ſepelivit egregiè, incolis prædicens futurum tempus, quo ibi civitas inſignis ex mortui nomine conderetur.* Theocriti vero interpres a Lacinio Corcireo dictum voluit, qui Crotonem hominem fugientem hoſpitio ſuſcepit. Qui Croto Lacinii ſui hoſpitis beneficii memor, hoc promontorium illius nomine appellavit, & Lauram Lacinii filiam duxit uxorem, ut ſcribit Iſacius in Lycophronem, & Crotonem urbem condidit, ut idem Theocriti interpres vult. *A Lacinio promontorio*, ait Plinius, *ſecundus Europæ ſinus incipit, magno ambitu flexus, & Acroceraunio Epiri Promontorio finitur, a quo abeſt LXXV. m. p. A Lacinio*, ait Strabo, *Tarentinus ſinus incipit, cuius navigationis circuitus ad CCXL. m. p. eſt ut autem regionis deſcriptor Artemidorus, eſt CCC. & LXXX. expedito viatori.* Eſt autem ſinus hic in hemicicli ſpeciem, in cuius utroque exitu duo oppida ſunt ſita, *Croto* ad occidentem ſolem, *Tarentum* ad orientem, in medio autem Thuriorum civitas iacet. Hunc ſinum Ovid. Met. lib. XV. *Thurinum* appellat. Quem tractum vocat *Iapygiam*. Ante oram

Lacinii, *ait Plinius*, inſula parva eſt X. m. p. a terra, *Dioſcoron*, altera *Calipſus*, quam *Ogygiam* appellavit Homerus. Et tres *Sineruſſæ meloeſſæ*. A Lacinio m.p. ſex promontorium aliud eſt cum ſtatione, *Manna* vocant accolæ. Ab hoc promontorio m. p. ſeptem aliud extat promontorium, cum ſtatione; *Naum* vocant, quod ſignificat templum, *Storthynghum* olim dictum. Hæc promontoria Strabo *Iapygum* appellat, ait enim: *p ſt Scyllaceum Crotoniatarum fines ſunt, & Iapygum terna promontoria.* Hic quoque cedri naſcuntur, & fœnicula marina, critamos vocant. In hoc mari corallium rubeum & album capitur. In hac ora Manna promontorio uſque Crotonem ſecus littus vulgò fontes dulces ſcatent. Abeſt Naum promontorium a Crotone m. p. ſex. Hic quondam nobiliſſimum illud, & auguſtiſſimum Iunonis Laciniæ templum fuit, quod ante Trojanum excidium Hercules, ut dudum diximus, ſtatuit. In quo Æneas thure fecit, cui & muneri dedit pateram æneam ſuo nomine inſcriptam, veluti Dionyſius Halicar. libro primo memoriæ prodidit. Ait enim: *Æneas in templo Iunonis pateram æneam reliquit ſcriptura vetere demonſtrantem Æneæ nomen donantis deam.* De hujus templi nobilitate, ac magnificentia Strabo libro ſexto inquit: *Lacinium Iunonis templum ſuperiori ætate locupletiſſimum, doniſque frequentiſſimis plenum fuit. Intervalla quidem non iudicatu, non dictu facilia.* Et Livius bel.Pun. lib.quarto ait: *Sex millia aberat ab urbe Crotone nobile templum ipſa urbe nobilius Laciniæ Iunonis, ſanctum omnibus circa populis. Lucus ibi frequenti ſylva, & proceris obiectis arboribus ſeptus. Læta in medio paſcua habuit, ubi omnis generis ſacræ deæ paſcebatur pecus ſine ullo paſtore, ſeparatimque egreſſi cuiuſvis generis greges nocte remeabant ad ſtabula. Nunquam inſidiis ferarum, non fraude violati hominum. Magni ergo fructus ex eo pecore capti, columnaque inde aurea ſolida facta, & ſacrata eſt. Inclitumque divitiis etiam, non tantum ſanctitate fuit. Ac miracula affinguntur plerumque tam inſignibus locis. Fama eſt aram eſſe in veſtibulo templi, cuius cinerem nullus unquam moveat ventus.* Id etiam ſcribit Plinius libro ſecundo, & Val.Max.libro primo. De Columna autem illa aurea ſic ſcribit Cicero lib. primo de divinatione: *Annibalem Cælius ſcribit, cum columnam illam auream, quæ eſſet in fano Iunonis Laciniæ auferret, dubitaretque, utrum ea ſolida eſſet, an extrinſecus inaurata, perterebraviſſe: cumque ſolidam inveniſſet, ſtatuiſſetque tollere, ei ſecundum quietem viſam eſſe Iunonem prædicere, ne id faceret, minitarique ſi id feciſſet ſe curaturam, ut eum quoque oculum, quo bene videret, amitteret. Idque ab homine acuto non eſſe neglectum. Itaque ex eo auro, quod exterebratum eſſet, bacculam curaſſe faciendam, & in ſumma columna collocaſſe.* Hic in annos ſingulos Panegyris, id eſt, ſolemnis publicus conventus, celebrabatur, ad quam univerſa Italia confluebat. Erat templum hoc marmoreis tegulis tectum, quod Q. Fulvius Flaccus violavit tegulas ſubtrahens, ut Livius libro quadrageſimo ſecundo ſcriptum reliquit, ubi ait: *Q. Fulvius Flaccus Cenſor ædem Fortunæ equeſtris, quam in Hiſpania Prætor bello Celtibero voverat, faciebat enixo ſtudio. Ne ullum Romæ amplius, aut magnificentius templum eſſet, magnum ornamentum ſe templo ratus adiecturum, ſi tegulæ marmoreæ eſſent. Profectus in Brettios ædem Iunonis Laciniæ ad partem dimidiam detegit. Id ſatis fore ratus ad tegendum quod ædificaret. Naves paratæ fuerunt, quæ tollerent, atque aſportarent, auctoritate cenſoria ſociis deterritis id ſacrilegium prohibere. Poſtquam Cenſor rediit, tegulæ expoſitæ de navibus ad templum portabantur, quamquam unde eſſent, ſilebatur, non tamen celari potuit, fremitus igitur in curia ortus eſt. Ex omnibus partibus poſtulabatur, ut Conſules eam rem ad Senatum referrent. Ut vero accerſitus in Curiam Cenſor venit, multo infeſtius ſinguli, univerſique præſentem lacerare, templum auguſtiſſimum regionis, quod non Pyrrhus non Annibal violaſſent, violare parum habuiſſe, niſi detexiſſet fœde, ac prope diripuiſſet, detractum culmen templo, nudatum tectum patere imbribus putrefaciendum. Cenſorem moribus regendis creatum, cui ſarta tecta exigere ſacris pubblicis, & loca tuenda more maiorum traditum eſſet. Eum per ſociorum urbes, diruentem templa ædium ſacrarum vagari, & quod, ſi in privatis ſociorum ædificiis faceret, indignum videri poſſit.* Et paulo poſt: *Cumque priuſquam referretur, appareret quid ſentirent patres, relatione facta in unam omnes ſententiam iere, ut hæ tegulæ reportandæ in templum locarentur, piaculariaque Iunoni fierent, tegulas relictas in ara templi, quia reponendarum nemo artifex inire rationem potuerit, redemptores nunciarunt.* Et paulo poſt ſcribit, ipſum Flaccum ob id ſacrilegium luiſſe pœnas, ait enim: *Q. Fulvius Flaccus pontifex, qui priore anno fuerat Cenſor, hic fœda morte periit. Ex duobus filiis, qui tum in Illyrico militabant, nunciatum eſt alterum deceſſiſſe, alterum gravi & periculoſo morbo ægrotum eſſe. Obruit animum ſimul luctus, metuſque, & mane ingreſſi cubiculum ſervi laqueo dependentem invenere. Erat opinio poſt cenſuram minus compotem fuiſſe ſui. Vulgò Iunonis Laciniæ iram ob ſpoliatum templum alienaſſe mentem ferunt.* Licet in Val. Max. mendoſe legatur templum iſtud Locris fuiſſe. Violavit & id Iunonis templum Annibal, qui, ut Livius belli Pun. libro decimo tradit, *cum ex Italia in Africam tranſire decreviſſet, multos Italici generis, quia in Africam ſecuturos abnuentes conceſſerant in Iunonis Laciniæ delubrum, inviolatum ad eam diem, in templo ipſo fœde interfecit. In quo templo,* ait idem bello Pun. libro octavo, *Annibal aram condidit dedicavitque cum ingenti rerum ab ſe geſtarum titulo Punicis Græciſque literis inſculpto.* Plutarchus vero non aram, ſed arcum condidiſſe ait. Pompejus quoque iunior, ut Appianus bel. civilium libro 5. prodit, templum hoc Iunonis Laciniæ donariis refertum ad Antonium paraturus fugam prædæ expoſuit. De hoc templo meminit Lycophron in Alexandra, ubi Menelaum

& Achil-

& Achillem huc veniſſe ſcribit. Ait enim de Menelao loquens:

Venietque errans in Iapigum exercitum
Et dona dicabit virgini prædatrici
Temeſium cratera, & ex pelle bovis agreſtis confectum clypeum,
Et uxoris calceos faciles ad induendum.
Venietque ad Sirim, & Lacinii receſsus
In quibus juvenca hortum parabit deæ
Hoploſmiæ plantis ornatum.
Mulieribus vero erit lex incolis ſemper
Lugere novem cubitorum Aeaci tertium,
Et Doridis flammam miſeræ pugnæ
Et neque auro pulcra ornare membra
Neque tenuiſſimo filo contexta induere pepla
Purpura variegata quando deæ deus
Terræ magnam Storthygam donavit condere.

Super quibus verbis Iſacius eius interpres ait: *Temeſa civitas eſt Calabriæ optimum æs habens. De qua inquit Homerus. in Temeſam pro ære duro, ſed ſplendens ferrum. Hoploſmia Junonis epithetum, quæ in Elide civitate Peloponneſi honorabatur. In Lacinii locis mulieres accolæ ſedentes & nigras veſtes habentes, plorabunt Achillem, quem novem cubitorum magnitudine fuiſſe aſſirmat. Cuius rei gratia dea Thetis Junoni gratificata dicabit magnum promontorium Storthyngum Crotonis, ut fabricet nemus ſeriatim beneque cultum, & ornatum plantis. In hoc templo Sacerdos brevi ſcuto ſuperſtans ſacrum faciebat, & victimam Junoni cædebat.* Per hæc loca *Laurete* urbs erat, à Laura Lacinii filia dicta, quam Croto duxit uxorem. Ab hoc templo m. p. ſex eſt *Croto* urbs vetuſtiſſima, ac longe nobiliſſima amœniſsimo, ac ſaluberrimo loco ſecus mare ſita. De ædificatione autem eius varia eſt Scriptorum opinio. Quidam enim à Lacinio Corcyræo eam conditam volunt. Ovidius vero & Strabo à Micylo. Pythagoras his vetuſtior, cui magis eſt adhibenda fides, ab Hercule. Ait itaque Ovid. Met. libr. XV.

Dives ab Oceano bobus Jove natus Iberis
Littora felici tenuiſſe Lacinia curſu
Fertur, & armento teneras errante per herbas,
Ipſe domum magni, nec inhoſpita tecta Crotonis
Intraſſe, & requie longum relevaſſe laborem:
Atque ita diſcedens ævo dixiſſe nepotum
Hic locus urbis erit; promiſſaq; vera fuerunt.
Nam fuit Argolico generatus Alemone quidam
Miſcelus, illius dis acceptiſſimus ævi.
Hunc ſuperincumbens preſſum gravitate ſoporis,
Claviger alloquitur: patrias, age, deſere ſedes;
Et pete diverſi lapidoſas Cæſaris undas:

Et mox de Micyli in Italiam profectione Crotoniſque ædificatione adiecit:

Navigat Jonium, Lacedæmoniumq; Tarentum
Præterit, & Sybarim, Salentinumq; Neæthum,
Thurinoſq; ſinus, Temeſenq; & Japygis arva,
Vixque pererratis quæ ſpectant littora terris
Invenit Aeſarei fatalia fluminis ora:
Nec procul hinc tumulum ſub quo ſacrata Crotonis
Oſſa tegebat humus, juſſaque ibi mœnia terra
A *Condidit, & nomen tumulati traxit in urbem.*

Secundum itaq; Ovidium per hæc loca ante Crotonis ædificationem oppidum aliud erat, & ut coniici poteſt ab Auxoniis, aut ab Oenotriis conditum. Et ſi quidam pro Meleſen mendosè Temeſen legant. Non quidem fugiebat Ovidium Temeſam in occidua Calabriæ plaga eſſe. Quippe qui non ſemel atque iterum, ſed ſæpe de ea, ut oſtendimus, meminit: ſed certè locum depravatum B eſſe liquidò conſtat, & *Meleſen* legendum eſt, quæ urbs etiamnum in hac ora non longe à Crotone extat, de qua mox. Aut certè Aretemq; legendum eſt, qui fluvius non procul à Neætho defluit. Sed meo quidem judicio melius Meleſen legendum eſt. Strabo quoq; ut ad rem redeam, lib. 6. inquit: *Croto à Lacinio decem & novem m. p. diſtat ab Achivis condita. Cum n. Achivi à deo oraculum accepiſſent, ut Crotonem conderent, Micyllus ad conſiderandum locum acceſſit,* C *qui cum jam ædificatam cerneret Sybarim à vicino flumine cognomen habentem, hanc præſtantiorem eſſe judicavit. Ea propter reverſus ad oraculum denuo rogavit, nunquid hanc pro illa condere datum eſſet? Cui Deus has reddidit voces* (erat enim gibbus.)

Terga brevis Miſcelle tuo de pectore mitte,
Cætera perquirens fruſtra venaris iniqua:
At tectum quodcunque datur in laude probato.

Reverſus igitur, Crotonem conſtruxit Archiæ auxilio, qui Syracuſas condidit: cum D *forte adnavigaſſet, quo tempore Syracuſanorum domicilia conſtituebat. Antea ſane Japyges Crotonem Ephoro teſte, incolebant. Dicitur etiam, quod cum Miſcellus & Archias ad Pythium oraculum profecti eſſent, à Pythia interrogati, utrum divitias an ſanitatem vellent, cum Miſcellus bonam valetudinem, Archias opulentiam velle reſpondiſſent: huic ut Syracuſas, illi ut Crotonem conderent, conceſſit. Itaque factum eſt, ut Crotoniatæ ſaluberrimam incolerent civitatem, va-* E *lidiſsimique fuerint athletæ. In unius etiam Olympiadis ludis ſeptem viri, qui ſtadio cæteros ſuperant, Crotoniatæ fuere omnes. Jure itaque dici viſum eſt, qui Crotoniatarum poſtremus eſt, is aliorum Græcorum primus eſt. Vetus quoque proverbium alterum, Crotone ſalubrius aſſerit. Quod inde ortum eſt, quia locus ipſe ad ſalubritatem, & bonas valetudines propter athletarum multitudinem plurimos ad Olympia victores habuit.* Ex his Strabonis verbis propalam eſt in hoc loco, ubi *Croto* condita eſt, oppidum aliud, F ac circum etiam alia oppida fuiſſe ab Japicibus habitata, oramque hanc Japygiam fuiſſe. Quippe cum alibi Strabo ipſe dixerit: *Poſt Scyllaceum Crotoniatarum fines ſunt, & Japygium terræ promontoria.* Et Ovid. in hoc Thurino ſinu, qui & *Tarentinus* dicitur, Japygis arva ſcribit. Hanc eandem oram Ovidius Salentinam vocatam oſtendit, quippe qui Neætum flumen *Salentinum* appellat. Sed hac de re plura libro 1. diximus. Nunc autem quia tranſverſum unguem diſceſſiſſe videor, ad inſtitutum redeundum eſt. Pythagoras Crotonem ab Hercule, qui iam ante Trojanum excidium migravit

gravit è vita, conditam aſtruit. Qui, ut Iamblicus ait, Crotoniatis dicere erat ſolitus eorum urbem Herculem condidiſſe, quo tempore per Italiam boves agebat; cum n. a a Lacinio iniuria fuiſſet affectus, & Crotonem opem ferentem noctu per ignorantiam, quaſi eſſet hoſtis, interfeciſſet, pollicitus eſt poſtea circa eius monumentum urbem illi cognominem ſe eſſe conditurum, ubi immortalitatem fuiſſet adeptus. Idcirco debere ipſos gratiam beneficij conſervare, quod Hercules ipſis patrius eſſet, cui templum auguſtum erectum erat. Ajebat etiam Pythagoras, dum Crotoniatarum urbs conderetur, promiſiſſe Apollinem duci conditionis ſe progeniem conceſſurum ſi in Italiam coloniam duxiſſet. Itaque liquet nempe Crotonem ſive ab Hercule, ſive poſt eius mortem a Micylo Herculis iuſsu ante excidium Troianum fuiſſe conditam, licet quidam aliter ſentiant. De perenni autem loci hujus ſalubritate, cœlique temperie Plinius etiam libro ſecundo infit. *Crotone, & Locris peſtilentia nunquam fuit, nec terræmotu ullo laboratum annotatum eſt. Ineſt enim natura occultum quippiam, quod ad felicitatem facit.* Polybius libro x. Crotonem clariſſimam urbem fuiſſe ſcribit. Cujus Remp. ut Laertius & Jamblycus ferunt, trecenti viri adminiſtrabant. Val. Max. vero libro octavo, mille hominum; ait enim: *Enixo Crotoniatarum ſtudio a Pythagora petierant, ut Senatum eorum, qui mille hominum conſtabat, conſiliis ſuis uti pateretur, opulentiſſimaque civitas tam frequenter venerati ſunt poſt mortem, domum eius Cereris ſacrarium fecerunt, quamque illa urbs viguit, & dea in hominis memoria, & homo in deæ religione cultus eſt.* De Rep. Crotoniatarum ſcripſit Ariſtoteles, ut tradit Athenæus. Non ſolum enim ora hæc a Cacino primum, inde a Crotalo amni uſque ad Hyliam flumen Crotoniatarum ditioni ſubiecta erat: ſed non modica quoque occidentalis Calabriæ pars. nam Terina, ut oſtendi, Crotoniatarum erat. Hanc urbem decantaverunt etiam Theocritus, & Dioniſius Apher poetæ. Ait enim ille in Eidyllio quarto.

Laudoque Crotonem, pulcra civitas,
Et orientale Lacinium, ubi quidem pugil
Aegon octoginta ſolus comedit panes,
Illic & taurum a monte duxit capiens
Vngula, & dedit Amaryllidi.

Super quibus verbis eius interpres ait: *excellebat Croto omnibus Italicis urbibus fortitudine, & cæteris omnibus, quæ ad felicitatem pertinent, inde proverbium tritum erat: Aliæ urbes ſi ad Crotonem conferantur vanæ, nihilque ſunt.*

Hic vero in libro de ſitu orbis inquit:

Mœnia cernuntur Metaponti, deinde Crotonq;
Quam pulcher gratam præterfluit Aeſarus urbē,
Vlterius pergens hinc templa Lacinia cernes, (tōis
Amabile & delectabile oppidum bene coronati Cro-
Habitati ſub Aeſari gratioſi fluentis.

Super quibus verbis Euſtathius ejus interpres,

A infit. *Ideò hæc dicit Dionyſius, quia Crotoniatæ in certaminibus Græcis victores coronati fuerunt, & propterea honoribus, & coronis patriam exornarunt. Aeſarus autem dictus eſt ab Aeſaro venatore, qui cum cervam inſectaretur, in id flumen cecidit, unde & flumini Aeſari nomen manſit.* Et Cic. lib. 2. de inventione. *Crotoniatæ quondam cum florerent omnibus copiis, & in Italia imprimis beati numerarentur, templum Iunonis, quod religioſiſſime colebant, egregiis picturis locupletare voluerint.* B *Itaque Heracleotem Zeuſim, qui tum longe cæteris pictoribus excellere exiſtimabatur, magno precio conductum adhibuerunt. Is & cæteras tabulas complures pinxit, quarum nonnulla pars uſque ad noſtram memoriam propter fani religionem remanſit. Et ut excellentem muliebris formæ pulcritudinem muta in ſe imago contineret, Helenæ ſe pingere ſimulacrum velle dixit. Quod Crotoniatæ, qui eum muliebri in corpore pingendo plurimum aliis præſtare ſæpe accepiſſent, libenter audie-* C *runt. Putarunt enim eum, ſi quo in genere plurimum poſſet, in eo magnopere elaboraſſet, egregium ſibi opus illo in fano relicturum. Neque tum eos illa opinio fefellit. Nam Zeuſis illico quæſivit ab eis, quaſnam virgines formoſas haberent; illi autem ſtatim hominem deduxerunt in palæſtra, atque ei pueros oſtenderunt multos magna præditos dignitate (etenim quodam tempore Crotoniatæ multum omnibus corporum viribus, & dignitate anteſteterunt, atque honeſtiſſimas ex gymnico certamine vi-* D *ctorias domum cum maxima laude retulerunt) cum puerorum igitur formas & corpora magno hic opere miraretur, horum, inquiunt illi, ſorores ſunt apud nos virgines. Quare qua ſint illæ dignitate potes ex his ſuſpicari. Præbete igitur mihi, quæſo, inquit, ex his virginibus formoſiſſimas, dum pingo id, quod pollicitus ſum vobis, ut mutum in ſimulachrum ex animali exemplo veritas transferatur. Tum Crotoniatæ publico de conſilio virgines unum in locum conduxerunt,* E *& pictori quas vellet eligendi poteſtatem dederunt. Ille autem quinque delegit, quarum nomina multi poetæ memoriæ tradiderunt, quod eius eſſent iudicio probatæ, qui veriſſimum pulcritudinis habere iudicium debuiſſet.* Licet in Plinio libro XXXV. mendoſe legatur Zeuſim hanc tabulam in templo Iunonis Laciniæ ponendam Agrigentinis feciſſe. Item Livius bel. Pun. libro tertio de nobilitate, & potentia huius urbis ita ſcribit. *Recepta Petelia Pœnus ad Conſentiam copias* F *traducit, quam minus pertinaciter defenſam intra paucos dies in deditionem accepit. Iiſdem ferme diebus & Brettiorum exercitus Crotonem Græcam urbem circumſedit, opulentam quondam armis viriſque, iam tum adeo multis, magniſque cladibus afflictam, ut omnis ætatis minus viginti millia civium ſupereſſent. Itaque urbe defenſoribus vacua facile potiti ſunt hoſtes: arx tantum retenta, in quam inter tumultum captæ urbis è media cæde quidam effugere.* Et libro quarto, *Brettii fremebant, quia Rhegium, ac Locros, quas urbes direpturos ſe deſtinaverant, intactas Pœni reliquiſſent. Itaque per ſe ipſi conſcriptis armatiſque iuventutis ſuæ millibus*

XV. ad

XV. ad Crotonem oppugnandam pergunt ire, Græcam & ipſam urbem, & maritimam: plurimum acceſſurum opibus, ſi in ora maris portum, ac urbem mœnibus validam tenuiſſent, credentes. Ea cura angebat, quod neque non acerſere ad auxilium Pœnos ſatis audebant, ne quid non pro ſociis egiſſe viderentur, & ſi Pœnus rurſus magis arbiter pacis, quam adiutor belli fuiſſet, ne in libertatem Crotonis, ſicut ante Locrorum, fruſtra pugnaretur. Itaque optimum viſum eſt ad Annibalem mitti legatos, caverique ab eo, ut receptus Croto Brettiorum eſſet. Annibal cum præſentium eam conſultationem eſſe reſpondiſſet, & ad Annonem eos rejeciſſet, ab Annone nihil ceri allatum. Neque enim diripi volebant nobilem atque opulentam urbem, & ſperabant, quum Brettii oppugnarent, Pœnos nec probare, nec juvare eam oppugnationem appareret, eò maturius ad ſe defecturos. Crotone neç conſilium unum inter populares, nec voluntas erat. Unus velut morbus invaſerat omnes Italiæ civitates, ut plebs ab optimatibus diſſentiret, ſenatus Romanis faveret, & plebs ad Pœnos rem traheret eam diſſenſionem in urbe perfuga nuntiat Brettiis: Ariſtomachum eſſe principem plebis, tradendæq; auctorem urbis, & in vaſta urbe latèque omnibus diiectis mœnibus partitas ſtationes, cuſtodiaſque Senatorum, ac plebis eſſe, quacunque cuſtodiant homines plebis, ea parte patere aditum. Auctore, ac duce perfuga Brettii corona cinxerunt urbem, acceptique à plebe primo impetu, locos omnes, præter arcem, cœpere; Arcem optimates tenebant, præparato jam ante ad talem caſum perfugio. Eodem Ariſtomachus perfugit tanquam Pœnis non Brettiis auctor urbis tradendæ fuiſſet. Urbs Croto habuit murum in circuitu patentem duodecim millia paſſuum habuit ante Pyrrhi adventum in Italiam. At poſt vaſtitatem eo bello factam, vix pars dimidia habitabatur. Flumen, quod medio oppido fluxerat, extra frequentia tectis loca præterfluebat muros, procul iis, qui inhabitabantur. Et arx Crotonis una parte eminet mari, altera vergente in agrum, an ſitu naturali quadam munita, poſtea & muro cincta, quà per aversas rupes ab Dionyſio Siciliæ tyranno per dolum fuerat capta. Eam tum arcem ſatis, ut videbatur, tutam Crotoniatum optimates tenebant, circumſedente cum Brettiis eos etiam plebe ſua. Poſtremo Brettii cum ſuis viribus inexpugnabilem viderent arcem, coacti neceſſitate Annonis auxilium implorant. Is conditionibus ad deditionem compellere Crotoniatas conatus, ut coloniam Brettiorum eò deduci, antiquamque frequentiam eorum recipere vaſtam, ac deſertam bellis urbem paterentur: Omnium neminem præter Ariſtomachum movit, morituros ſe affirmabant citius, quam immixti Brettiis in alienos mores, ritus, leges, & mox linguam etiam verterentur. Ariſtomachus unus quando nec ſuadendo ad deditionem ſatis valebat, nec ſicut urbem prodiderat, locum prodendæ arcis inveniebat, transfugit ad Annonem. Locrenſes brevi poſt legati cum permiſſu Annonis arcem intraſſent, perſuadent, ut traduci ſe in Locros paterentur, nec ultima experiri vellent. Jam hoc, ut ſibi liceret, impetraverant & ab An-

A *nibale, miſſis ad ipſum tum legatis, ita Crotone exceſſum eſt, deductiq; Crotoniatæ ad mare naves conſcendunt, Locros omnis multitudo abeunt.* Armavit Croto quondam adverſus Locros, Leonymo duce, centum triginta millia hominum, ut in Sagra diximus. *Verum*, ait Strabo, *Crotoniatæ ex clade, quam in Sagra fluvio habuerunt, tanta fuit occiſorum multitudo, ut non multo ulterius tempore perdurarint.* Attamen Dionyſio tyranno fortiter reſtiterunt. *Nam Dionyſius Siciliæ ty-*
B *rannus*, ait Trogus Pomp. lib. XX. *qui à Sicilia exercitum in Italiam traiecit, bellumque Græcis intulit, expugnatis Locris Crotonienſes vix vires longo ocio ex prioris belli clade reſumentes aggreditur, qui fortius cum paucis, tanto exercitui eius, quam antea cum tot millibus Locrenſium paucitati reſtiterunt.* Tantum virtutis paupertas adverſus inſolentes divitias habet: tantoq; inſperata interdum victoria certior eſt. *Soli Crotoniatæ*, ait Herodotus libro ſeptimo, *Græciæ peri-*
C *clitanti, auxilium una navi tulere, cui præerat Phaylus vir ter Pythionicus.* Sunt enim Crotoniatæ genere Achæi. Crotoniatæ, ait Timæus, Athenæo libro duodecimo referente, ubi Sybaritas ejecerunt in luxum; dilapſi ſunt, ut & dux ipſorum purpurea veſte indutus, aurea corona coronatus, necnon albis calceis calceatus urbem luſtraret. Quidam autem tradunt id eos egiſſe non ob delicias, ſed propter Democidem medicum Crotoniatam. *Adamabant Crotoniatæ*, ait
D Maximus Tyrius, *oleaſtrum, Sybaritæ luxum.* Imprimebant Crotoniatæ in numo Milonem juvenem Leonis tergum in capite habentem perinde atque alterum Herculem, item palmam victoriarum illius notam, & ex poſtico clavam itidem Herculis, & diſcum, & columnam, quam ipſe in gymnaſio Pythagoræ labantem ſuſtinuit, inſcriptione Græca *κροτωνιάταν*: aliquando ſignabant heroem, forſaſſe Crotonem pileatum, ſive Junonem, & ex altera facie Herculem ſtratum
E ſuper exuvias leonis ſeminudum cubantem, cubito humi fixo innixum, ac dextra ſiphum, ſive poculum tenentem, & ſupra ipſum arcum cum pharetra: quandoque loco horum clavam. Interdum ſignabant Herculem nudum ſtantem leonis exuvias à capite dependentem, & clavæ innixum, hac inſcriptione *κιτα*, & à tergo Minervam galeatam. Interim aquilam tenentem palmam, & ex altera parte tripodem. Quandoque effingebant Herculem, & ex poſtico noctuam
F Minervæ alitem. Interdum ſignabant Apollinem, & altera facie Herculem infantem, & in cunis cubantem duos angues manibus prementem atque oliſdentem. Cenſendum eſt haud dubium Crotoniatas in ſuis numiſmatibus cunctos Herculis labores ſculpſiſſe. Interim effingebant Apollinem & ex poſtico tripodem. *Croto*, ait Eutropius libro ſecundo, *a Romanis invaditur P. Sempronio & Appio Claudio conſulibus. Cornelius Ruffinus conſ.* ait Sex. Julius Frontinus Stratag. libro tertio, *cum aliquanto tempore Crotonem oppidum fruſtra obſediſſet, quod inexpugnabile faciebat aſſumpta in præſidia Lucanorum manus, ſimulavit ſe cœpto deſiſtere: captivum dein-*

deinde magno præmio ſolicitatum miſit Crotonem (tanquam ex cuſtodia effugiſſet) qui perſuaſit diſceſſiſſe Romanos. Id verum Crotonienſes arbitrati, dimiſere auxilia, deſtitutique propugnatoribus inopinati etiam invalidi capti ſunt. Fuit Croto colonia nobiliſſima Romanorum, ut Livius bel. Maced. lib. 4. auctor eſt. Deduxerunt eam triumviri C. Octavius, L. Æmilius, C. Lectorius. *Crotoniatæ*, ait Procopius de bello Gothico lib.3. *à Totila Gothorum rege obſeſſi, & ſi ab hoſtib. prementur, & rerum neceſſariarum penuria urgerentur: tandiu tamen in fide Imperii perſtitere, quandiu Juſtinianus Imp. tum Conſtantinopoli agens, de hoc certior factus ipſis auxilium miſit.* Floruit Crotone diu famoſiſſimum illud ampliſſimumque ſtudium philoſophiæ Pythagoræ primum, inde vero poſtea Pythagoreorum, à quibus Italicum philoſophiæ genus nuncupatum eſt, ut Laertius, & Aug. lib.8. de civitate Dei ſcribunt. *Atq;*, ait Cicero Tuſc.1. *multa ſecula ſic viguit Pythagoreorum nomen, ut nulli alii docti viderentur.* Et Tuſc.4. ſcribit, Romanos Pythagoreorum diſciplinam amplexos fuiſſe. Ait enim: *Quis eſt n. qui putat, cum floreret in Italia Græcia potentiſſimis & maximis urbibus ea, quæ magna dicta eſt, in hiſq; primum ipſius Pythagoræ, deinde poſtea Pythagoreorum nomen eſſet, noſtrorum hominum ad eorum doctiſſimas voces aures clauſas fuiſſe?* Et in Lælio: *Apud me valet auctoritas eorum, qui in hac terra fuerunt, magnamq; Græciam, quæ nunc quidem deleta eſt, tunc florebat, inſtitutis, & præceptis ſuis erudierunt.* Item Laertius: *Ad Pythagoram ex Italicis Picentes, Lucani, Meſſapii, & Romani diſciplinæ ſtudiorum cauſa proficiſcentes cum eo perdurabant.* Et Conſtantinus Laſcaris Bizantius eo in libro, quem ad Alfonſum Aragonium Calabriæ principem de philoſophis Calabris ſcripſit, ſic ait: *Video per Calabros philoſophos Italiam, Siciliam, ac partem Græciæ noſtræ illuſtratas fuiſſe. Fuit nempe Pythagoras Italus ex Calabria magna olim Græcia dicta. Ariſtoxenus enim, & Ariſtarchus, & Theopompus, vetuſtiſſimi, & graviſſimi auctores apud Theodoretum; & Laertius Pythagoram Italum fuiſſe teſtantur, ſed ideo Samium dictum, quia pater eius Sami habitavit.* Conſtantinus etiam Laſcaris dicit Timeſarchum patrem Pythagoræ Italum Græcum aurificem fuiſſe. Multi vero, ut Plutarchus refert in convivio, Pythagoram Locrenſem fuiſſe aſſerebant, atque etiam eius tempeſtate huiuſce rei conſtans erat opinio. Divus autem Thomas Aquinus in primum Met. Ariſt. Pythagoram Calabrum ex Samo Calabriæ urbe fuiſſe aſtruit. Equidem Samum urbem in Calabria à Samiis conditam fuiſſe, mirum videri non debet, cum, ut ſæpe dixi, pleraq; loca in Calabria fuere iiſdem appellata nominibus, quibus & orientalis Græciæ loca, ut Tempſa, Pandoſia, Miletus, Scylleum, Locrus, Amphiſſa, Meliſſa, Thebæ, Thuria: urbes Acheron, Butrothus; Crathis Sybaris amnes. Quo autem tempore Pythagoras floruerit, varia quoq; eſt Scriptorum opinio. Cicero n. & Livius ipſum longe poſt Numam fuiſſe ſcribunt: Epicharmus autem Comicus vetuſtiſſimus, & Pythagoreæ diſciplinæ particeps apud Plutarchum, Numam, qui anno 3. XVI. Olympiadis in regnum fuit conſtitutus, Pythagoræ philoſophi auditorem fuiſſe tradit. Idipſum aſſeverat divus Hieronymus, qui adverſus Jovinianum ſcribens, ad Romamq; apoſtrophans inquit: *Adhuc ſub regibus, & ſub Numa Pompilio facilius maiores tui Pythagoræ continentiam, quam ſub Conſulibus Epicuri luxuriam ſuſceperunt.* Id idem aſtruit Ovidius antiquitatis non neſcius; qui lib.3. de Ponto ait:

Præmia nec Chiron ab Achille talia cepit
Pythagoraq; ferunt non nocuiſſe Numam.
Et Faſt. lib.3.
Primus oliviferis Romam deductus ab armis,
Pompilius menſes ſenſit abeſſe duos.
Sive hoc à Samio doctus, qui poſſe renaſci
Nos putet.
Et Met. libro 15.
Deſtinat Imperio clarum prænuncia veri
Fama Numam, non ille ſatis cognoſse Sabinæ
Gentis habet ritus, animo majora capaci
Concipit, & quæ ſit rerum natura requirit.
Huius amor curæ patria, Curibuſque relictis
Fecit ut Herculei penetraret ad hoſpitis urbem,
Grata quis Italicis auctor poſuiſset in oris
Mœnia quærenti, ſic è Senioribus unus
Retulit indigetis, veteris non inſcius ævi.

Et poſt pauca enumeratis aliquot, quæ Numa à Pythagora didicit, ſubdit:

Talibus atque aliis inſtructo pectore dictis
In patriam remeaſse ferunt, ultroq; petitum
Accepiſse Numam populi Latialis habenas,
Conjuge, qui felix nympha, ducibuſq; camœnis
Sacrificos docuit ritus, gentemque feroci
Aſſuetam bello, pacis traduxit ad artes.

Plutarchus multis rationibus & coniecturis Numam Pythagoræ philoſophi alumnum fuiſſe aſſeverat, & ob ſapientiam & eruditionem Pythagoricam, quam habuit Numa, & ob faſtum exteriorem, & cultum, eodem Pythagoræ inſtituto Numam ſumpſiſſe. Item taciturnitatem, & myſterium, ut quæ de deorum ſimulacris inſtituit, ſacraq; ritum, & ſanctimoniam à Pythagora ſumpſit, & uni filiorum ſuorum Numa Mamercum nomen indidit, propter Pythagoræ filium appellatum Mamercum, & ab hoc Æmiliorum familiam nominatam fuiſſe ferunt. Iam vero Caſsius Hemina, & C. Piſo, apud Plinium lib. XIII. in arca Numæ ſeptem, ſive, ut Antias vult, duodecim libros de jure pontificio, & totidem Græcos de diſciplina ſapientiæ inventos fuiſſe ferunt. In quibus nulla ſcripta erant, niſi philoſophiæ Pythagoricæ, & à Q. Petilio prætore combuſtos, quia philoſophiæ ſcripta erant. *Quæ*, ait Plinius, & Livius lib. XL. & Val. Max. libro primo, *ad ſolvendam religionem* (utiq; de pluritate deorum) *videbantur*. Quanquam enim in Latio Latinarum, ac Græcarum literarum ſtudia (in Sabinis quidem literarum ſtudia tum nulla erant, ut in libris pro lingua Latina oſtendi) ut temporibus illis eſſent: nuſquam tamen legitur in eo Numæ tempore quenquam præſtantiſsimum phi-

philoſophum floruiſſe, a quo ille philoſophiæ præcepta didicerit. *Qui*, ait Livius libro primo, *conſultiſſimus vir fuit, ut illa quiſquam ætate poterat, omnis divini atq; humani juris*. Et Ovid. Met. lib. XXV. de eo ait: *Mente deos adiit, & quæ natura negabat Vſibus humanis oculis ea pectoris hauſit*. Et ſi Livius fieri nequaquam potuiſſe dicat Numam è Sabinis per tot diſſonas linguas (erant enim tum in Italia, ut in libris pro lingua Latina oſtendi, tot linguæ quot Regiones) Crotonem penetrare: quaſi Pythagoras, & Plato, & alii non in Egyptum penetrarint. Immo vero perfacile fuit Numæ adire Crotonem. Nam cum in Latio Græcarum literarum ſtudia tum multis locis eſſent, potuit Græcam linguam ediſcere, atque eius commercio ſe in Calabriam recipere: præſertim quod plerique Campanorum, Picentum, Lucanorum, & Meſſapiorum Græcæ linguæ navabant operam, & Romani nonnulli, ut oſtendi, ſe ad Pythagoram contulere. *Pythagoras*, ait Laertius, *primus amicorum omnia communia dixit, amicitiamque æqualitatem*. Eius diſcipuli facultates omnes in unum deponebant, communeſque faciebant. Quinquennium item totum ſilebant, ſolum quæ dicerentur audientes, ac donec probarentur, nunquam Pytagoram videntes. Hinc iam ad domum ipſius aſpectumque admittebantur, unde adagium ortum erat, ait Suidas *taciturnior Pythagoreis*. Sed de ſilentio Pytagoræ, & de recipiendis inſtituendiſque diſcipulis plura Gellius lib. 1. Fertur diſcipulos admonere ſolitus, ut iſta quotidie, cum domum ingrederentur, dicerent: *Vbinam excidi? quid feci? quid ex his, quæ facere debui omiſi?* Item, *mala operatus dole: bona lætare. Imperare aſſueſce his, ventri primum, ſomno, luxuriæque, & iræ*. Super ianuam Academiæ lapidem habebat propria manu inſcriptum. *Qui neſcit id, quod eum ſcire oportet, brutus eſt inter bruta: qui non ſcit plus quam ſibi opus eſt, homo eſt inter bruta: qui ſcit omne quod ſciri poteſt, Deus eſt inter homines*. Hunc lapidem M. Aurelius Imperator habebat. Monuit Senatum Crotoniatam, ut Muſarum templum extruerent, quo præſentem concordiam conſervarent. Earum n. chorus conſonantiam, concentum, rhythmum, cæteraque, quæ concordiam efficiunt, complectitur, verſaturque circa pulcherrimas contemplationes. Quod templum Crotoniatæ fecerunt, & pellices, quas habere gentile ipſis erat, dimiſerunt, rogaruntque, ut ſeparatim & ad filios ſuos in Pytheo, & ad uxores in Iunonis templo verba faceret. *Siquidem Crotonienſibus*, ait Trogus Pompejus libro 20. *poſt adverſam ad Sagram pugnam nulla virtutis exercitatio, nulla armorum cura fuit*. Oderant enim quæ infeliciter ſumpſerant, mutaſſentque vitam luxuria, ni Pytagoras philoſophus fuiſſet, qui eos in luxuriam lapſos auctoritate ſua ad uſum frugalitatis revocaret. Laudabat quotidie virtutem, & vitia luxuriæ contemnebat, caſuſque civitatum hac peſte perditarum enumerabat. Tantumque ſtudium ad frugalitatem multitudinis provocavit: ut aliquos ex his luxuriatos in optimam frugem converſos fuiſſe, incredibile videretur. Matronarum quoque ſeparatam a viris doctrinam, & puerorum a parentibus frequenter habuit. Docebat nunc has pudicitiam & obſequia in viros, nunc illos modeſtiam & literarum ſtudium. Inter hæc velut genitricem virtutum frugalitatem omnibus ingerebat. Conſequutuſque aſſiduitate diſputationum erat, ut matronæ auratas veſtes, cæteraque dignitatis ſuæ ornamenta velut inſtrumenta luxuriæ deponerent, eaque omnia delata in Iunonis ædem ipſi deæ conſecrarent, præferrentque vera ornamenta matronarum pudicitiam non veſtes eſſe iventutem quoque quantum profligatum ſit, victi feminarum contumaces animi manifeſtant. Interrogatus quod Deo ſimile facerent homines? reſpondit, cum veritatem exercent. *Item interrogatus*, ait Stobæus in lib. de patria, *quomodo oporteat ſe gerere erga patriam ingratam, ut erga matrem reſpondit*. Dixit quoque, eodem Stobæo in libro de rep. referente, primum luxuriam civitates ingredi, deinde ſaturitatem, poſtea contumeliam, poſtremo exilium. *Cum iuvenibus quibuſdam*, ait divus Baſilius in libro de inſtituenda ratione ſtudiorum, *vino, ſertis, ſaltuque per civitatem laſcivientibus Pythagoras obviaret, dixiſſe dicitur ei, qui modos tibia faciebat, ut mutata harmonia Doricum perſonaret. Quod ubi factum eſt, bacchantes illos adeo reſipuiſſe ferunt, ut ſerta abiicerent, & rubore vultus verecundiam confeſſi domum abirent*. Cicero in libro de ſenectute Pythagoram principem philoſophorum vocat. Et rurſus ait: *Vetat Pythagoras in iuſſu Imperatoris, id eſt, dei, de præſidio & ſtatione vitæ decedere*. Et rurſus: *Audiebam Pythagoram Pythagoreoſque incolas penè noſtros, qui eſſent Italici generis philoſophi quondam nominati, nunquam dubitaſſe; quin ex univerſa mente divina delibatos animos haberemus*. *Pythagoras*, ait Laertius, *primus philoſophiam, ſeque philoſophum appellavit*: quod ipſum Cicero aſſeverans, ita Tuſ. libro quarto refert: *Pythagoram, ut ſcribit auditor Platonis Ponticus Heraclides vir doctus imprimis, Phliuntem ferunt veniſſe, cumque cum Leonte principe Phliaſiorum docte & copioſe diſſeruiſſet quædam, cuius ingenium & eloquentiam cum admiratus eſſet Leo, quæſiviſſe ecqua maxime arte confideret? at illum: artem quidem ſe ſcire nullam, ſed eſſe philoſophum; admiratum Leontem novitatem nominis quæſiviſſe, quinam eſſent philoſophi, & quid inter eos, & reliquos intereſſet? Pythagoram autem, ſimilem ſibi videri vitam hominum & mercatum eum, qui haberetur maximo ludorum apparatu totius Græciæ celebritate. Nam ut illic alii corporibus exercitatis gloriam, & nobilitatem coronæ peterent, alii emendi aut vendendi quæſtu & lucro ducerentur, eſſet autem quoddam genus hominum, idque vel maxime ingenuum, qui nec plauſum, nec lucrum quærerent, ſed viſendi cauſa venirent, ſtudioſeque perſpicerent, quid ageretur, & quo modo: Ita nos quaſi in mercatus quadam celebritate ex urbe aliqua ſic in hanc vitam ex*

alia

alia vita & natura profectos, alios gloriæ ſervire, alios pecuniæ, raros eſſe quoſdam, qui cæteris omnibus pro nihilo habitis rerum naturam ſtudioſè intuerentur: hos ſe appellare ſapientiæ ſtudioſos, id eſt, philoſophos, ut & illic liberaliſſimum eſſet ſpectare nihil ſibi acquirentes, ſic in vita longa omnibus ſtudiis contemplationem, rerum cognitionemque præſtare. Nec vero Pythagoras nominis ſolum inventor, ſed rerum etiam ipſarum amplificator fuit. Qui cum poſt hunc Phliaſium ſermonem in Italia veniſſet, exornavit eam Græciam, quæ magna dicta eſt, & privatim, & publicè præſtantiſſimis inſtitutis & artibus. Pythagoricis, ait idem libro primo de div., interdictum putatur, ne faba veſcerentur, quod habeat inflationem magnam is cibus, tranquillitati mentis quærenti vera contrarius. Et libro ſecundo: *Faba quidem Pythagorei utique abſtinuere, quaſi vero eo cibo mens, non venter infletur.* Utebatur Pythagoras, ut Nicolaus Alexandrinus ait, contra omnia, quæ in ſtomacho dolent, antidoto, quo multos ab hoc vitio liberavit, & illud expertum dilectis communicavit. Recipe Iridos drach. XVIII. & ſcrup. duos, gentianæ drach. V. Zingiberis drach. IIII. & ſemis: melanopiperis drach. IIII. mellis quod ſufficit. Datur in modum nucis febrientibus cum tepida. *Scripſit Pythagoras*, ut Laertius tradit, *tria volumina, de inſtructione, de civilitate, & de natura. Moritur*, ait idem, *in domo Milonis, in qua cum ſociis conſederat, quam quidem ex his, quos ille admittere noluerat, per invidiam incendit.* Et Romani ſtatuam erexerunt, ut Plutarchus ſcribit in Numa, qui ſic ait: *Romanis aliquando reddito oraculo, de illius erigenda apud ſe ſtatua, qui prudentiſſimus Græcorum & fortiſſimus extitis, duas in foro æneas imagines ſtatuiſse, Alcibiadis alteram, alteram vero Pythagoræ.* Et Plinius libro XXXIIII. *Romani ſtatuam Pythagoræ in cornibus comitii poſitam dicarunt Apollinis Pythii iuſſu, ſtetitque donec Sylla dictator ibi curiam fecit. Ex ſchola Pythagoræ*, ait Iamblycus, *prodiere prope innumeri eruditi, ac ſapientes viri.* Duxit Pythagoras, ut Laertius, & Suidas ferunt, uxorem Theano Brontini Crotoniatæ filiam, quæ docta ac ſapiens fuit, philoſopha & poetrix. Ex qua ſuſcepit Thelaugem, & mamercum, & tres filias Myan, ſive Alyam, Arignotim, ſive Erigonem, quæ doctæ fuere, quarum, ait Coſtantinus Laſcaris, extant epiſtolæ, & Damon, ſive Dameam, quæ etiam longe docta fuit. Scripſit Theano, ut Suidas, & Plotinus tradunt, commentaria philoſophica, Apophthegmata, & poema quoddam heroico carmine, ac mortuo Pythagora ſcholas cum Thelauge & Mamerco filiis regendas ſuſcepit. Hæc philoſophiæ ſectatrix multa pulchra, ac ſcitu digna de pueris educandis ſcribit ad Eubolam. Ait enim: *Audio te pueros delicate educare, ſed certe optime genitricis eſt liberos non delicioſè, & licenter enutrire, ſed modeſtè, ac ſobriè. Animadverte obſecro, ne non diligentis, ſed adulantis opus agas. Siquidem voluptuoſa educatio pueros aſſentatores reddit. Quid ſuavius iuvenibus domeſtica voluptate? Oportet equidem puerorum educationem carere perverſitate. Naturæ autem perverſitas eſt, cum pueri animo fuerint voluptuarii, corpore vero delicati, ac molles, laboreſque omnes effugerint, ac molliores evaſerint. Oportet autem, cum educantur, exercere eos, ne terribilia metuant, ſive cum affligi, ſive cum laborare opus fuerit, ne turpium affectuum ſervi reddantur. Nam ob voluptates guloſi efficiuntur, & ob deſidiam labores effugiunt. Debent pueri res honeſtas ſummopere complecti, abſtinere a vitiis, & perſeverare in virtutibus. Cavenda eſt pueris ciborum ſatietas, & ſumptuoſa voluptas, & ſuperflua licentia ludorum. Neque permittendi ſunt, ut intemperate, & imprudenter in ludis ſeſe exerceant, neque ut omnia dicant, aut agant. Neque metuas ſi interim plorent, neque læteris, & rideas, cum nutricem pulſaverint, aut tibi maledixerint. Neque in æſtate frigus, aut in hyeme calorem ſuppedites, aut multas delicias, quibus inopes pueri omnino carent. Qui quidem facilius educantur, & creſcunt nihilominus, ac longe meliores efficiuntur. Tu vero veluti Sardanapali progeniem educas pueros, marium naturam voluptatibus effeminas. Quid enim faciet aliquis puero, qui niſi celeriter comedat, plorat, & ſi comederit, delectabilia obſonia quærit? Quod ſi æſtum ſenſerit, debilitatur; ſi frigus, concidit; ſi obiurgatur, reluctatur. Et niſi ei ad voluptatem res adminiſtrabuntur, triſtatur, & ſi non præmanſum in os inferatur, ægre fert, & ad voluptatem pravo ocio utitur, ac molliter & effeminate circumagitur. Studioſè autem cum ſcias, quod pueri delicantes dum pubeſcent in viros, mancipia reddentur, huiuſmodi voluptates auferas, & educationem auſteram, non delicatam adhibeas: ac permittas eos famem, ſitim, frigus, æſtum, & erubeſcentiam pati, & ab æqualibus, & a præceptoribus. Sic enim & exercentur animo impigro, & corpore adoleſcunt. Labores enim quædam corroboramenta ſunt pueris ad virtutem, quibus imbuti, quod ſatis ſit, virtutis colorem apprehendunt. Vide igitur ne quemadmodum vites male cultæ fructum non afferunt, ita propter delicias pueri petulantiæ, & multarum nugarum malitiam gignant.* Hæc, ait Stobeus in nuptialibus, Pythagoræ dogmatum ſtudioſa cuidam interroganti quomodo celebris evaſiſſet, reſpondit, *contexens telam, & meum curans coniugium*: item quærenti, quod officium eſſet matronæ, reſpondit, *viro ſuo placere.* Rogata etiam ait Laertius, quando mulier a viro munda ſit, ad Cererisque ſacrarium veniret, reſpondit: *a ſuo quæque continuò, ab alieno nunquam. Ei vero, quæ ad virum pergeret, in mandatis dabat, uti cum veſte & verecundiam poneret, exurgensque denuo cum ipſa illam una reſumeret. Rogata quænam hæc?* inquit, *per quæ mulier vocor.* Hæc, ait Plutarchus in nuptialibus, veſtem induens brachium nudavit cum quidam dixiſſet, *o pulcrum cubitum; at non pubblicum* inquit. Hæc ait Clemens Alexandrinus Strom. primo, ex mulieribus prima philoſophiam, & Apophtegmata ſcripſit, ditque: Eſſet re vera pulchrum vita convixitque:

vium iis, qui ſe ſcelerate geſſerunt, deinde moriuntur, ſi non eſſet anima immortalis, mors eſſet lucrum. Brontinus autem Theano Pater, ait Iamblycus, ſcripſit de mente, & cogitatu, & alia. *Thelauges*, ſive *Teages*, Pythagoræ, & Theano filius philoſophus eximius fuit, & patri in philoſophia ſucceſſit, ut ait Laertius, & ſcholas cum matre, & fratre Mamerco regendas ſuſcepit. Fuit & mathematicus, ut ait Svidas, ſcripſit de numero quaternario libros quatuor innuens quatuor eſſe elementa, ſive ut alii, profundum, ſilentium, mentem, & verum. Pro quo Ægyptii, ait Laſcaris, ipſum deum habebant. Hunc plurimi & Empedocles Agrigentinus audierunt, cui Plato librum de ſapientia titulum fecit, Thelauges. *Mamercus* quoque cognomento *Æmylios* Pythagoræ filius non modo philoſophus doctus fuit, ſed nimia etiam præditus humanitate, a quo Romanorum Æmilia gens cognomen ſumpſit, ceu Sex. Pomp. ſcribit, qui ait: *Æmiliam gentem appellatam dicunt a Mamerco Pythagoræ philoſophi filio, cui propter unicam humanitatem cognomen fuit Æmilios.* Item Plutarchus in Paulo Æmilio ait: *Æmiliorum familiam in urbe Roma patriciam ſane atque vetuſtam fuiſſe plurimi tradunt: quod vero primus, qui nomen ei familiæ reliquit, Marcus Æmilius propter ſermonis lepiditatem, quam Æmiliam Græci vocant, appellatus Pythagoræ philoſophi puer fuerit, nonnulli ex iis tradunt, qui doctrinam Numæ Pompilii regis in Pythagoram auctorem referunt.* Mamercus, ut dixi, cum Thelauge fratre, & matre ſcholas rexit. Iamblycus autem tradit Pythagoræ in diſciplinis ſucceſſorem fuiſſe *Ariſtæum* Crotoniatam Demophontis filium, is ætate Pythagoræ viguit ſeptem generationibus poſt hunc Mamercum, huic ſucceſſit Bulgaras, inde Gartydas. *Damea* Pythagoræ & Theano filia philoſophiæ ſectatrix admodum erudita fuit. Quæ ingenium in exponendis paternis ſententiarum involucris exercuit. Fuit ſumma prædita caſtitate. De qua Hieronimus adverſus Iovinianum ait: *Timæus ſcribit Pythagoræ filiam virginem choro virginum præfuiſſe, & caſtitatis eas inſtituiſſe doctrinis.* Habuit filiam Biſcalam, ait Laſcaris eruditam. Fuerunt Pythagoræ diſcipuli Crotoniatæ philoſophi docti, ait Iamblycus, Ageas, Agylus, Antimedon, Arignotis, Ægon, Boythius, Bulgaras, Bryas, Cleoſthenes, Chalciphon, Cleophron, Damodes, Dymas, Dinono mulier, Epiſylus, Eratus, Euandrus, Gartydas, Hippoſtratus, Hippoſthenes, Itaneus, Leophron, Millias, Menon, Milo, Ecphantus, Onatus, Philolaus, Phiciadas, Rodippus, Silio, Timicha uxor Mylliæ, Philtis filia Teophrii, Mea uxor Milonis, & Neocles. Ergo novem mulieres Crotoniatæ, præter cæteras, doctrina excelluere. Porro opinandum eſt per ea tempora omnes prope Crotoniatas & mares & feminas in Græcas literas, ac philoſophiæ, aliarumque diſciplinarum ſtudia incubuiſſe, & ſi non omnes in ipſis adeo profecerint, excelluerintque doctrina. Ita & Locrenſes & Rhegines, reliquoſque Calabros, ut olim Romæ, in reliquove Latio in Latinis literis

A factitatum eſt. *Philolaus* Pythagoræ diſcipulus, præceptor Platonis, & Archytæ fuit, veluti Cicero libro tertio de Orat. inſinuat, ait enim: *Pythagoreus ille Lyſias Thebanum Epaminundam haud ſcio an ſummum virum unum omnis Græciæ, aut Xenophon, Ageſilaum, aut Philolaus Archytam Tarentinum, aut ipſe Pythagoras totam illam veterem Italiæ Græciam, quæ quondam magna vocitata eſt, doctrinis omnibus expolivit, atque inſtituit.* Plato, ut Hermippus apud Laertium & B Plutarchum in Platone ferunt, tres Philolai libros Pythagoricæ ſectæ emit ab eius conſanguineis argenti minis Alexandrinis quadraginta, ſive ut alii centum, ſive, ut Gellius decem millibus denarium mercatus eſt. Quam argenti ſummam a Dionyſio tyranno accepit, ex quibus libris Plato, plura in ſuum Timæum tranſcripſit. Quos tanto ſtudio lectitabat, ut ad eius defuncti caput ſint reperti. Opinatur Philolaus omnia harmonia, ac neceſſitate fieri. Terram C iuxta primum circulum moveri dicit. Hic primus de natura rerum ſcripſit. Quorum eſt initium: *In mundo natura coacta eſt ex infinitis, ac finitis, munduſque totus, & quæ ſunt in ipſo omnia.* Hic Dei unitatem aſſeruit: quare Athenagoras ad Antoninos Cæſares ſcribens, unum Deum eſſe ex Philolai ſcriptis aſſeruit. Hic, ut Plutarchus ſcribit, mundi corruptionem bifariam eſſe dixit, tum ex cœlo ignis defluxu, tum ex aqua lunari vertigine ex aere effuſa. Horum D enim ſuffimenta mundi eſſe alimoniam. Dicebat etiam, ut Plutarchus de placitis philoſophorum libro ſecundo, & Galenus in libro de hiſtoria philoſophica tradunt, ſolem vitri modo perlucentem accipere ab igne cœleſti ſplendorem, acceptumque ad nos tranſmittere, & tanquam percolare adeo cœleſtem ignem ſoli aſſimilem, ex quo prodire ſolem, & ſimile quid ſpeculi, tertiamque inde a ſpeculo lucem ad nos per reflexionem diſſipari. Hanc enim nos ſolem vo- E care, quaſi imaginis imaginem. Dicebat etiam, ut iidem ferunt, moveri circa ignem per obliquum circulum, eo modo, quo ſol, & luna: ignem vero in medio ſtatuit, quem totius naturæ focum, ac meditullium cenſet. Supra quem terram, huic noſtræ contrariam, & inde terram collocat, quam ex oppoſito ſitam illic dicit, & circa eam ferri. Quamobrem eos, qui illic ſunt, a nobis videri non poſſe. Hic, ut Marcus Vitruvius libro primo auctor eſt, multas res or- F ganicas & gnomonicas numero naturalibuſque rationibus inventas, atque explicatas poſteris reliquit. Item. *numerus eſt*, inquit *imperioſa quædam & ex ſe progenita ſempiternæ mundanorum perſeverantiæ continentia.* Proclus ait: *Plato multas admirabileſque de Deis ſententias per mathematicas formas nos edocet, Pythagoricorumque phialis utens velaminibus ſacram divinarum ſcientiarum tegit diſciplinam. Talis enim eſt & univerſus ſacer divinuſque ſermo Philolai in bachis, totuſque modus enarrationis Pythagoræ de diis.* Iure Philolaus trianguli angulum diis quatuor conſecravit, ac iuxta tertium angulum ipſorum unionem colligit. Hic omnia, ac cœ-

ſeſtem harmoniam, coactionumque naturæ retulit. Dicere quoque ſolebat, cum in ſacrum perveneris ne ſpectes a tergo. Hic, ait Suidas, ſuſpicionem maxime omnibus cavendam monet: *Et ſi enim*, inquit, *nihil committis, ſed tantum videaris, infelix e.* Eum Crotoniatæ tyrannidis ſuſpicione ſuſtulere, ut Laertius prodit. Fuit & *Alcmæon* Crotoniata Pyrithi filius, Pythagoræ alumnus philoſophus & medicus excellens cognomento phyſicus (maxime enim valuerunt Crotoniatæ medicina) qui, ait Laertius, plurimum in medicina verſatus eſt, deque ea complura conſcripſit, plerumque de natura diſputat, dicens multas rerum humanarum cauſas. Videtur autem primus de naturæ ratione ſcripſiſſe, ut Phavorinus in omnimoda tradit hiſtoria, Lunamque hanc ſempiternam habere naturam. Quod autem Pyrithi filius fuerit, teſtatur ipſe in principio ſui operis ſic; *Alcmæon Crotoniata hæc ait Pyrithi filius Brotino, & Leoni, & Bathyllo de inviſibilibus rebus. Manifeſtam quidem ſcientiam habent Dii, quantum vero coniicere hominibus licet*, & quæ ſequuntur. *Hic*, ait Proclus, *primus rerum naturam literis explicavit. Animam vero immortalem dixit, moverique perpetuo inſtar ſolis.* Huius meminit Cicero libro primo de natura Deorum: *Alcmæon*, inquit, *qui ſoli, & lunæ reliquisque ſideribus, animoque præterea divinitatem dedit.* Et Themiſtius libro primo de anima: *Alcmæon Crotoniata ille, qui cognomento Phyſicus dicebatur, animam*, inquit, *immortalem eſſe oportet ratione ea, quia ſemper agitetur, eoque ſimillima rebus immortalibus videatur: moveri n. & reliqua immortalia inceſſabili agitatu.* Et Ariſt. lib. 1. de an. *Alcmæon dicit animam eſſe immortalem, propter hoc quod aſſimiletur immortalibus.* Et lib. 7. de hiſtoria animalium. *Alcmæon Crotoniata ait, mas primum ſemen genitale magna ex parte incipit ferre anno peracto bis ſeptimo, ſimul etiam pubeſcere incipit eodem tempore, ut ſtirpes ſemen laturas primum florere.* Et Galenus in libro de hiſtoria philoſophica & Plutarchus in libro de placitis philoſophorum dicunt: *Alcmæon ſtellas vagas ex adverſo fixis incedere dicit, hoc eſt ab occaſu in orientem. Auditum fieri, quod aures intus vacuæ ſint, vacua autem omnia reſonare quoties in ipſa vox aliqua feratur. Olfactum autem in cerebro præcipuam animæ partem conſtituit, atque ipſam odores inter reſpirandum attracto percipere. Guſtum vero cum humiditate, & temperato calore, tum mollitie ſapores internoſcere linguam. Somnum autem ſanguinis receſſu in venas ipſius confluxui deputatas fieri. Mortem vero ſi prorſus omnis illuc abſcedat, quia frigidum corpus ita nimium redditur. Expergiſci autem nos ſanguinis eiusdem reditu. At ſanitatem conſtare credit ex æqualitate caloris & ſiccitatis frigoris, & humiditatis, item dulcedinis, & amaritudinis, & id genus aliis. Morbos autem excitari quoties iſtorum unum aliquod cæteris dominetur. Singulorum namque exceſsus ſocietatem diſſolvit, atque ita morbum fieri. Dicit etiam Alcmæon ipſe*, ut Plutarchus ſcribit, *mulini generis mares quidem ſteriles propter genituræ tenuitatem, item ſeminis fragiditatem, feminas vero propter vulvam non dehiſcentem, item non ſe laxantem.* Hic primus exectionem aggredi auſus eſt. Primuſque fabulas adinvenit, ut Iſidorus etymologiarum libro tradit, ubi ſic ait: *Fabulæ ideo ſunt introductæ, ut ficto mutorum animalium inter ſe colloquio imago quædam vitæ hominum noſceretur. Has primus inveniſſe traditur Alcmæon Crotonienſis, appellanturque Aeſopicæ, quia is apud Phrigiam in hac re polluit.* Scripſit lingua Deorica, ait Suidas. Fuit & *Neocles* Crotoniata philoſophus & medicus illuſtris, cuius meminit Athenæus: *Hic*, ait Ælianus de hiſtoria animalium libro octavo, *dicit rubetas duo ſecora habere, alterum quidem occidere, alterum alteri adverſantem ſalutem afferre.* Fuit & *Aſto*, ſive *Aſcon* Crotoniata philoſophus celebris Pythagoræ auditor, qui Laertio libro octavo prodente, complura ſcripſit, ſed Pythagoræ inſcribuntur. Fuit & *Ecphantus* Crotoniata Pythagoræ diſcipulus, qui ſcripſit de regno. De quo Stobæus in admonitionibus de regno meminit, & hæc eius dicta ponit: *Quod uniuſcuiuſque animalis natura ad mundum, & eius partes accommodata ſit, multis mihi videtur argumentis conſtare. Sic enim conſentiens, connexaque ſingulorum natura optimam ſimul & neceſſariam ſequitur ſeriem, quæ ex motu univerſi conſtituta, ut communem rerum omnium ornatum, ita ſingulorum quoque officio durationem conſervat. Quare mundus etiam appellatur, & perfectiſſimum eſt animalium. In partibus vero eius, quæ multæ ſunt, & diverſæ natura, id animal primas tenet, quod plus divinitatis continet. Quare inter cœleſtia quidem, quæ immortalis Dei natura participant, & primario maximeque ſequentur, planetæ ſtellæ ſalutantur. In regione vero infra lunam, ubi corporum motus eſt rectus, dæmonis natura verſatur. Cæterum in terra, & apud nos optimus quidem natura eſt homo, diviniſſimus autem rex, & meliori conditione inter cæteros affluens, ſimilis quidem corpore reliquis, utpote ex eadem materia natus, ab optimo quidem artifice productus, qui fabricavit eum, archetypum imitatus ſeipſum. Quare rex unicum, & excellens quoddam opus eſt, imo imago illius regis creatori ſuo ſemper familiaris, a ſubditis vero in regno tanquam lumine conſpicuo. Examinatur enim & probatur dignitas regia non ſecus, quam avium princeps aquila obverſis ſoli oculis. Eadem eſt ratio de regno, ut quod divinum ſit, & propter nimiam claritatem oculos obtundat omnibus præterquam legitimis. Etenim multi ſplendores oculis obverſantes, atque vertigines arguunt ſpurios, qui aſcenderunt tanquam in altitudinem inſolitam. Illis vero, qui, ut par eſt, propter n.. u. ſimilitudinem regni cacumen adiverunt, habitari poteſt, & uſum ſui commodum præbere. Eſt igitur regnum res ſincera, incorrupta, & propter excellentiam diviniſſima, atque homini difficilis acceſſu. Oportet autem illum, qui ſuſcepit regnum puriſſimum, & lucidiſſimum natura eſſe, ne quod clariſſimum eius eſt obſcuret ſuis maculis, quemadmodum nonnulli ſanctiſſima loca inquinaverunt, & execrabiles quidem eos, quibus obviam facti ſunt. Rex* igi-

igitur naturam habeat minimè pollutam, & quanto reliquis divinior ſit, agnoſcat, ac cætera, quibus decenter inſtructus tum ſeipſo, tum ſubditis optime uti poterit. Cæteri quidem homines a vitiis ſuis ſanctiſſimè purgantur, ſi principibus ſuis ſimiles evadant, ſive legem principem, ſive regem habuerint. Principes vero, qui non habent, quod natura ſua præſtantius imitentur, illi non longius abire debent, ſed ſtatim a Deo utilitatem petere. Nam neque mundum aliquis quæſiverit, in ipſo agens, & pars eius exiſtens: neque is, qui aliis imperat, illum ignorare debet, a quo ipſe regitur. Maximum autem hoc ornamentum eſt, quod nihil non gubernatum non inveniatur. Oportet principem etiam oribus imperium docere. Sic enim ſtatim imperii pulchritudo eluceſcit. Qui Dei virtutem imitatur, & ei charus eſt, quem cumulatus fuerit, & amplius ſubditis. Nullum enim Deo charum homines odio proſequuntur. Nam neque ſidera, neque univerſus mundus Deum odit: nam ſi ducem ſuum odiſſent, non utique ei parerent: Sed quod bene imperat, id in cauſa eſt, ut ſubiecta bene regantur, & pareant. Equidem exiſtimo, terrenum regem nullius virtutis expertem eſſe debere, qua cœleſtis ille præditus eſt. Sed ut ipſa res eſt peregrina & admiratione digna, utpote cœlitus ad homines profecta, ita nimirum & virtutes ipſius Dei opera exiſtimandæ ſunt, divino beneficio ei acceſſiſſe. Quod ſi rem à principio conſideres, verum eſſe, quod dico, intelliges. Per communionem enim omnium primam & maxime neceſſariam hominum genera terreſtris rex conciliat. Similiter facit ille, qui cuncta in univerſo gubernat. Nihil etenim, ſi tollas amicitiam & communionem conſiſtere poteſt, quod etiam in civitatibus ita ſe habet, ſi familiarem ſocietatem abſtuleris, & ſi multo inferior ſit, quàm divina natura & regia, quæ nihil huiuſmodi ſibi deſiderant, utpote perfectæ virtutis: ſed aliis indigentibus ſuppeditant, & communi utilitati conſulunt. Amicitia autem civitatis communem mutuo finem ſpectans, ipſius univerſi concordiam imitatur. Porrò citra conſtitutionem magiſtratuum nulla civitas habitari poſſet. Requiruntur autem ad illam conſtitutionem leges, civilis gubernatio, ſubditique & præfecti, ſi per ſe conſervanda ſit. Hæc ſequitur commune bonum, concinnus quidam ſtatus, & multitudinis conſenſus cum perſuaſione concordi. Ille, qui imperat juxta virtutem nominatur rex, atque eſt eadem amicitia conſenſuque ſubditis conjunctus, qua Deus mundo & in ipſis contentis jungitur. Cæterum oportet omnem benevolentiam inſtitui, primum à rege in ſubditos, deinde viciſſim à ſubditis erga regem, qualis nimirum patris erga filium, paſtoris erga gregem, & legis adverſus utentes ipſa, una eademq; virtus, tum cæteris imperat, tum vitæ propriæ moderatur. Nullus a. ad vitam ſibi propter inopiam alterius miniſterium accerſat, quod ipſe ſibi ſecundum naturam ſatis miniſtrare poteſt. Quamvis enim omnium ſit communio, nihilominus quiſq; per ſe ſuis contentus vivet. Videtur etenim is, qui rebus ſuis contentus eſt, nullo alio ad vitam tranſigendam opus habiturus. Quod ſi vitam activam degere oportcat, liquet, quod,

A etiamſi alia quæpiam ei acceſſerint, nihilominus tamen ſtatu ſuo contentus manebit. Nam & amicos habebit ſuæ virtutis gratia, quibus cum agens non alia virtute eis utetur, quam illa, qua reliquam ſuam inſtituit vitam. Neceſſe eſt enim, ut cætera omnia hanc virtutem ſequantur, cum nihil ipſa præſtantius ei adiungi poſſit. Deus ſane citra famulorum & miniſtrorum operam, neque imperans cuiq; neq; coronans aut præconis voce celebrans obedientes, aut ignominia notans immoderatos, B ipſe ſolus tantam imperii molem gubernat. Sed præbens ſeipſum imitatione dignum, omnibus deſiderium & æmulationem iniicit naturæ ſuæ. Eſt autem bonus ipſe, atque hoc ſolum opus agit, idque facile. Qui vero imitantur ipſum hoc ſtudio melius omnia peragunt, & illius aſſimilatio ſingulis ſufficit. Non n. alia virtus eſt, quæ Deo accepta facit, & alia quæ ipſum imitatur. Cæterum rex terrenus apud nos cur non ſimiliter ſe ſuiſque contentus, & in ſtatu ſuo abſolutus C ſit? Aſſimilabit enim ſeipſum uni tantum optimo, & omnes alios ſibi undecunque ſimiles fieri ſtudebit. Quod ſi vis & neceſſitas cogat ſubditos, ſinguli promptitudinem imitandi remittere ſolent. Non enim fieri poteſt, ut abſque benevolentia, alterum alteri ſimile evadat, quam imprimis obliterat timor. Vtinam humanum ingenium nulla perſuaſione opus haberet. Eſt n. perſuaſio terrenæ gravitatis veſtigium, qua mortale animal participat. Nam perſuaſio res eſt vicina neceſſitati, ut D quæ ea perficere ſua opera conetur, quæ neceſſitatem declinarunt. Atque ſponte naturæ honeſtum amplectuntur, nulla perſuaſionis reverentia movetur, nec enim timent neceſſitatem. Poſſet a. ſolus rex in hominis animo etiam hoc bonum efficere, ut quod melius eſt imitando, decorum ſequeretur. Illos vero qui tanquam ebrietate corrupti ſunt, & propter malam educationem melioris oblivionem inciderunt, oratio adhibita reſtituit, laborantes ſanat, eiectaque oblivione pravitatis vitio ipſis innata E memoriam inſerit. Ex qua perſuaſio dicta naſcitur, quæ licet malis orta, boni tamen aliquid producit terram inhabitantibus, in qua quod vitio naturæ deeſt, propter eius imbecillitatem, oratio inter homines uſurpata reſarcit, atque explet. Et rurſus: Revera rex erit, qui ſacram & divinam habuerit animi meditationem, hac enim imbutus perſuaſuſque bonorum auctor erit omnium, mali vero nullius. Quin etiam quod futurus ſit iuſtus, utpote ad communicandum F promptus, cuius conſtat; communicatio n. in æqualitate, & eius diſtributione ſita eſt. Antecedit juſtitia, communicatio participat: Nam fieri nequit, ut iniuſtus æqualiter diſtribuat, aut ut non ſit ad communicandum promptus, qui diſtribuit ex æquo. Continentem vero eſſe illum, qui contentus ſit ſuo ſtatu, quis negaverit? Sumptuoſitas enim incontinentiæ parens eſt, incontinentia contumeliæ, unde pleraque hominum mala enaſcuntur. Virtus autem, quæ ſuis rebus contentos facit, ſumptuoſitatem, & quæ ſequuntur eam, haudquaquam probat. Sed cum ipſa princeps quædam ſit, præeſt quidem omnibus, ſubeſſe vero nulli poteſt, quod primum Dei, deinde

inde regis proprium eſt, ut nulli ſubiiciantur. ſibi vero ipſis imperant. Vnde & αὐταρκὴς apud Græcos dictus videatur παρὰ τὸ ἑαυτοῦ ἀρχεῖν. Quod autem iſta ſine prudentia fieri nequeant, apparet, & quod prudentia mundi Deus ſit, manifeſtum eſt. Ordine enim & conſtitutione decenti coniunguntur, abſque mente vero non poſsent fieri. Proinde rex quoque ſine prudentia non poterit ſibi comparare iſtas virtutes, iuſtitiam dico, continentiam, communicandi virtutem, & iſtis cognatas. Et rurſus de magiſtratu: *Homines in terra tanquam in exilio ſunt, & eſsentia puriori multum inferiores, plurima terra gravantur, adeout a parente ſua egrè extollantur, niſi quis diviniorum flatus miſerum hoc animal meliori parti coniungat, ſacrum genitoris aſpectum monſtrans, qui a nemine conſpici poteſt. In terra quidem & apud nos optimum ſane ingenium præ cæteris animantibus homini datum eſt. Divinior autem inter homines rex, ut qui multum ſupra communem naturam emineat, corpore reliquis non diſſimilis, utpote natus ex eadem materia, ſed ab optimo artifice factus, qui fabricavit ipſum, archetypo ex ſeſe ſumpto. Utinam fieri poſset, ut humana natura nulla perſuaſione egeret. Reliquiæ enim terreſtris malitiæ, quæ animal efficiunt mortale, cauſa ſunt, ut ſine ipſa degere nequeat. Si quis vero animo fuerit præ aliis divinior, ille nulla in te perſuaſione opus habebit.* Fuit & *Arignotus* Crotoniata philoſophus Pythagoræ diſcipulus, *qui*, ait Lucianus, *ſacer cognominabatur.* Fuit & *Salethus* Crotoniata philoſophus & legislator, qui Crotoniatis civibus ſuis leges dedit, atque inter cætera, lege excepit, ait Lucianus in Apologia, ut mœchi vivi cremarentur. Cumque ipſe fratris uxorem polluiſſet, deprehenſus orationem luculentam habuit, ut cives remittere pœnam vellent, atque exilium tantum eum damnare: at ille magnitudinem culpæ intelligens in ignem ultro inſiliit. Fuit & *Orpheus* Crotoniata poeta Epopeus, ait Svidas, id eſt, qui vera non ficta ſcripſit. Quem Pyſiſtrati Athenienſium Tyranni familiaritate uſum fuiſſe Aſclepiades inquit in ſexto Grammaticorum libro, qua tempeſtate apud Hebræos Iudices rerum ſumma gerebant. Cuius ſunt Ecanteria, Argonautica Heroico carmine, & alia nonnulla. Fuit Oeagri filius, & primi Orphei Threicei in ſuo poemata perſonam induiſſe videtur: qui ſe Oeagri fluminis, & Calliopes filium cecinit. Orpheum autem Threicium Troiana tempora præceſſiſſe perſpicuum eſt. In Orphei vero Crotoniatæ Argonautico multa referuntur, quæ poſt excidium Trojanum peracta ſunt, & Alcinoi regis mentio fit, & aliorum, qui in Odyſſea celebrantur. Licet Ariſtoteles apud Cic. de Nat. Deor. lib. 1. dicat, Orpheum poetam nunquam fuiſſe, & hoc Orphicum carmen Pythagorici cuiusdam Cecropis fuiſſe ferunt. Plato vero ſæpiſſime de Orpheo meminit. Aſclepiades, & Suidas dicunt Orpheum dixiſſe rerum omnium principium eſſe phanoum, id eſt, amorem, qui primus ex dia apparuit. Fuit a Pythagoricis eruditus, ait Conſtantinus Laſcaris. Fuit & *Democides* Crotoniata Calliphontis filius

A medicus celeberrimus, Darii tempore, cuius meminit Plinius lib. 1. è cuius libris nonnulla excerpſit. De quo Herodotus lib. 3. ita ſcribit: *Polycrates ad Oroetem navigans, cum alios, tum vero Democidem Calliphontis filium Crotonienſem medicum, qui eam artem apud ſuos præclariſſime omnium exercebat, ſecum duxit. Sed Oroetes Polycratem Cruci ſuffixit. Darius mandat Perſis, qui in Sardibus erant, ut Oroetem interimant. Contigit a. non diu poſt, ut in venatu ferarum Darius*
B *rex, dum ab equo deſilit, pedem intorſerit, vehementerque luxaverit: nam talus è iuncturis amotus eſt. Exiſtimans itaque apud ſe, ut prius, habere ex Aegyptiis eos, qui primi putarentur arte medicinæ, eorum opera utebatur. At illi torquendo pedem, ac violenter tractando plus mali faciebant, adeo quidem, ut ſeptem dies totidemque noctes Darius præ moleſtia, qua afficiebatur, tranſegerit inſomnes. Octavo die eidem male habenti quidam Democidis Crotonienſis mentionem facit, cu-*
C *ius de artificio prius iam inde in Sardibus audiſset. Darius hominem quam celerrime accerſi ad ſeſe jubet, ille ut inter captivos Oroetis inventus, ubi pro neglecto habebatur, in medium productus eſt, ſicut erat pannoſus, ac compedes trahens. In medio poſitum Darius interrogat, nunquid eam noſset artem? Democides veritus ne ſi ſe proderet, uſquequaque Græcia privaretur, diſſimulavit. Sed dum videretur notitiam artis præ ſe ferre, Darius iuſſit eos, qui hominem adduxerant,*
D *verbera & tormenta afferre in medium: tum ille ſimulatione miſſa, ſe plane ſcire artem illam negavit, ſed aliquantulum eius conſuetudinem, quam cum medico habuiſset. Factaque ei poteſtate curandi Græcis medicamentis utens, & levia poſt acria admovens Darium compotem ſomni fecit, & brevi tempore incolumen reddidit, cum iam ſe invalidum fore ad incedendum deſperaſset. Ob quam curationem cum eum Darius duobus aurearum compedum paribus donaſſet, interrogavit De-*
E *mocides, nunquid ideo duplici ſe malo remunerandum putaret, quod ab eo ſoſpes ipſe foret effectus? Hoc dicto Darius delectatus ad ſuas uxores hominem miſit. Eunuchi, qui eum deducebant ad feminas, dicebant hunc eſſe, qui reſtituiſſet animam regi. Tunc earum ſingulæ auream phialæ thecam ſuffigentes Democidi donaverunt, tam amplo munere, ut excidentes ex percuſſione phialarum ſtateres, famulus, qui ſequebatur, nomine Sciton collegerit non parvam auri ſummam. Hic Democides hunc in modum è Crotone pro-*
F *fectus cum Polycrate conſuetudinem habuit. Cum a Patre ſane iracundo Crotone cohiberetur, nec eum tolerare poſſet: illo relicto abiit in Aeginam, ubi commoratus unum annum primos medicos tranſcendit, & ſi imparatus erat, & nihil inſtrumentorum habens, quæ ad artem medicinæ pertinerent. Ex quo factum eſt, ut ſequenti anno Æginetæ eum talento conduxerint. Athenienſes tertio anno centum minis. Polycrates 4. anno talentis duobus. Ita in Samum profectus eſt. A quo viro non minimum Crotonienſes medici ſpecimen acceperunt. Tunc videlicet enim per Græciam medici Crotonienſes primi numerabantur. Secundi Cire-*

næi. Tunc Suſis itaque Democides Dario ſanato maximas ædes obtinebat, & cum rege ad menſam ſedebat omnibus rebus affluens, præter hanc unam, quod in Græciam redire non poſſet. Quinetiam Aegyptios medicos regem curare ſolitos, cum eſſent patibulis ſuffigendi, quod a Græco medico ſuperati forent, impetrata a rege venia, liberavit. Liberavit item Vaticinum quendam Deum, qui Policratem ſequutus fuerat, & inter captivos pro neglecto relictus. Denique maximi momenti apud regem Democides erat. Interiecto deinde brevi tempore inter alia contigit, ut Atoſſæ Ciri filiæ (erat Darii uxor) in mamilla ulcus oriretur, deinde reſciſſum porro graſſaretur. Quod iſta quoad fuit exiguum præ pudore occultans nemini indicavit: ſed ubi male iam habebat accerſito Democide rem oſtendit. Ille ſe redditurum ſanam affirmans adiurat eam, ut ſibi viciſſim ipſa inſerviat in eo, quod oraverit; oraturum autem nihil, unde dedecus redundaret. A quo, poſteaquam curata eſt, edocta Darium, dum cum eo cubat, ut Democidem virum maxime idoneum ex omnibus ad demonſtrandas Perſis res Græcas, atque exponendas mittat, monet. Darius, ubi primum illuxit, accitis quindecim Perſarum ſpectatis, præcipit ut ſequentes Democidem omnia Græciæ maritima colluſtrarent, neve committerent, ut Democides ab ipſis aufugeret, ſed rurſus eum omnino reducerent. Hæc illis ubi præcepit, ſecundo loco Democidem ipſum ad ſe accerſitum orat, ut expoſita atque demonſtrata Perſis omni Græcia, rurſus redeat. Jubetq; eum dono ferre patri, ac fratribus, omnia ſua utenſilia, aſſirmans ſe alia multò plura illi daturum, ac præter dona miſſurum ait quæ unà iter faciat onerariam navim omnifariis bonis refertam. Hæc Darius nullo doloſo conſilio, ut mea fert opinio mandavit. Ille tamen veritus, ne ſe Darius tentaret tanquam fugitivum, ſi cuncta ſibi oblata caperet, reſpondit, ſe quidem ſua illic relinquere velle, ut ea reverſus ſibi habeat. Verum navim onerariam, quam Darius promittebat dono fratribus accipere. Darius poſtquam hæc Democidi præcepit, homines ad mare dimiſit. Iſti cum Phœnicem deſcendiſſent, & ex Phœnice in urbem Sydonem, confeſtim duas triremes inſtruxerunt, & ſimul ingentem onerariam multifariis bonis impleverunt. Comparatiſq; omnibus in Græciam traiiciunt, & adeuntes maritima eius loca intuebantur, atq; deſcribebant, tum pleraque, ac celeberrima loca Græciæ contemplati in Italiam Tarentum tranſmiſerunt. Ibi Ariſtophilides Tarentinorum rex & ipſe Crotonienſis gubernacula Medicarum navium reſolvit, pariter ipſos Perſas diſtinuit tanquam certos exploratores. Interea dum iſti patiuntur hæc, Democides Crotonem abiit in domum ſuam, quo abeunte Ariſtophilides Perſas miſſos facit, reſtitutis his, quæ de navibus abſtuliſſet. Illinc Perſæ navigantes, ac Democidem perſequentes Crotonem perveniunt, nactiq; in foro Democidem prehendunt. Cum Crotonienſium quidam rem Perſicam reformidantes tradere parati erant: quidam è diverſo ini ctis manibus Perſas fuſtibus cædebant his verbis commonefacientes: viri Crotonienſes conſiderate quid facitis, qui hominem A *regis fugitivum recipitis. An ex uſu vobis erit hanc iniuriam regi Dario intuliſſe, ac vobis bene cedat iſta facientes, ſi non dimiſeritis? cuius n. prius, quam huic urbi bellum inferamus? Aut quam priorem diripere conabimur? hæc dicendo nihil magis Crotonienſibus perſuaſerunt, quinimo non modo Democide, ſed eam oneraria navi quam ſecum duxerant, privati ſunt. Atque ita in Aſiam reverſi omiſſo iam ſtudio diſcendi ulteriora Græciæ duce fraudati. Quibus tamen in digreſſu iſte man*- B *daverat, ut Dario dicerent, Democidem ducere uxorem Milonis filiam. Erat n. apud regem celebre nomen Milonis luctatoris. Quas nuptias mihi videtur Democides eo tempore properaſſe magna erogata pecunia, ut ipſum etiam in patria ſua ſpectatum eſſe Dario appareret.* Scripſit Democides librum. *Quo tempore*, ait Timæus apud Athenæum lib. 12. *Perſæ cœperunt Democidem, Crotoniatæ conati ſunt ſolvere feſtum Olympicum, proponentes præmium argentum opulentiſſimum. Qui*- C *dam vero id feciſſe aiunt Sybaritas. Ante enim victores coronis coronabantur aut laureis, aut myrteis & huiuſmodi.* Talentum autem (quia de eo hic mentio facta eſt) ſexcentis aureis nummis ſcutatis valebat, ut latius in libro de æternitate urbis oſtendimus: mina vero attica centum dragmis ſive denariis Romanis, hoc eſt decem aureis nummis ſcutatis. Fuit & *Dinonon* Brontini Crotoniatæ uxor, ſocrus & diſcipula Pythagoræ. Quæ admodum docta fuit & ſapiens & vir- D tutibus præcellens, cuius pulcrum illud dictum extat: *Mulierem a viri ſui congreſſu ſurgentem ſacrificare eodem die debere.* Quod ipſum in Theanonem eius filiam nonnulli referunt. Fuit & *Phitys* ſive *Phryntys* Crotoniata filia Theophrii, ſive ut alii, Callicratis Pythagoræ diſcipula, eiuſque dogmatum ſtudioſa. Scripſit quædam. Hæc in libro de temperantia mulieris apud Stobeum in nuptialibus, præter cætera ait: *Mulier omnino bona & modeſta ſit, nam ſine vir*- E *tute nunquam talis fieri poteſt. Omnis virtus enim id cui contingit laudabile reddit. Videndi virtus oculos, audiendi aures, equi equum, viri virum, ſic & mulieris mulierem. Eſt autem prima virtus mulieris temperantia, qua virum ſuum colere & amare poterit. Multi fortaſſis exiſtimant philoſophari non decere mulierem, ut nec æquitare, neque concionari. Ego autem ſentio opera quædam propria viri eſſe, alia mulieris, nonnulla utriuſque communia: item alia potius ad mu*- F *lierem, quam ad virum pertinere, alia contra. Viri propria ſunt exercitum, aut rempublicam gubernare, concionari: Mulieri autem peculiare eſt cuſtodire domum, manere domi, expectare, & bene tractare maritum, utriſque communia nomino fortitudinem, iuſticiam, & prudentiam. Quippe cum corporis virtutes & virum, & mulierem poſſidere decet, tum animæ ſimiliter. Et ut corpus habere ſanum utriſque prodeſt, ſic etiam animæ ſanitas. Corporis virtutes appello ſanitatem, robur, ſenſuum integritatem, pulcritudinem. Cæterum ſunt ex virtutibus quæ magis viro conveniunt, ut fortitudo, prudentia, cum propter corporis habitum, tum animæ facultatem.*

Aliæ

Aliæ mulierem magis decent, ut temperantia. Quocirca hac virtute inſtituendam ſcire opus eſt ex quot, quibuſq; hoc bonum mulieri conſtetur. Conſtat igitur ex iſtis quinque: & primum ex ſanctitate ac pietate circa matrimonium: deinde ex ornatu corporis: tertio ex egreſſibus è domo propria: quarto abſtinendo a bachanalibus, & matris Deum feſti: quinto ut ſacrificiis erga Deum cura ſit & moderata. Ex iam dictis maxima & præcipua cauſa temperantiæ eſt, quæ facit, ut circa coniugium incorrupta ſit uxor, nec alieno viro commiſceatur. Principio enim hac parte ſi peccet, offendit natalitios deos, ut quæ domui & cognationi non germanos auxiliatores, ſed ſpurios exhibeat. Quinetiam perfida eſt erga naturæ deos, per quos iuraverat una cum parentibus & cognatis ſuis ſe convicturam legitime cum marito ad vitæ communionem, & liberorum procreationem. Et in patriam quoque peccat, non perſiſtens in eius ſtatutis. Deinde in hiſce rebus delinquere, quibus maxima pœna conſtituta eſt, mors ipſa propter magnitudinem ſceleris, quod voluptatis cauſa & petulantiæ committitur, omnino nefarium. omnique venia prorſus indignum eſt. Petulantiæ autem finis pernicies eſt. Conſiderandum eſt & illud, quod nullum inventura ſit remedium purificatorium huius delicti, ut templa deum ingrediens, araſque accedens caſta, & amabilis Deo eſſe poſſit. Nam huic ſceleri maxime Deus etiam infeſtiſſimus eſt, atque ignoſcit minime. Imprimis vero honeſtum eſt matronæ pudicitiam ſuam erga virum per formam liberorum ſuorum teſtari. Quod fit ſi liberi referant typum ſimilitudinis ſui generis. Et hactenus de ipſo confugio. Cæterum quod ad corporis ornatum, illum probo, qui albus, ſimplex, & minime ſuperfluus fuerit. Veſtes translucidas, varias, diſcolores, & a bombice contextas corpori non induat. Sic enim nimium ornatum, luxuriam, & comptum effugiet, nec improbo zelo alios afficiet. Aurum & ſmaragdum omnino non uſurpet: nam & nimio conſtat, & ſuperbiam præ popularibus arguit. Civitatem autem bene inſtitutam per omnes ſui partes ex æquo recte conſtitui, afficique mutuo conſenſu, & ſimilibus uti legibus, atque huiuſmodi rerum opifices expellere oportet. Facies vero non aſcititio & alieno colore decoretur, ſed genuino & proprio corporis, & aqua ſimplici abluatur, ac pudore potiſſime ornetur. Ita enim tum virum, tum ſeipſam honorabilem magis efficiet. Egrediantur autem domo matronæ populares ſacra facturæ Deo civitatis, principi, & cuſtodi pro ſe & maritis ſuis, totaque familia. Verum nec inſtante nocte, neque veſpera, ſed foro hominibus pleno palam exeat mulier, vel ad ſpectandum aliquid, vel emendum ab una ancilla aut plurimum duabus honeſte deducta. Fiant autem ſacrificia diis frugalia, & pro facultatibus. Cæterum Bachi & matris Deum ſacris domi celebrandis abſtineat; Etenim civitatis publica lege conſtitutum eſt, alioqui nec feſtis huiuſmodi interſint. Et ſane inducunt ebrietates, mentemque alienant iſtæ cerimoniæ. Matrem familias autem, quæ domui regendæ præeſt, temperantem, pudicam, & intactam eſſe convenit. Erubeſcant nunc Chriſtianæ mulieres luxu, & deliciis diffluentes. Fuit & *Dameas* Crotoniata ſtatuarius celebris. Opus eius in ſepto oſtenditur, quod Altim vocant. Hic Milonem celebravit, ait Pauſanias in Eliac. Fuit & *Patroclus* Cratylli filius ſtatuarius, cuius meminit Pauſanias in Eliacis. Qui fecit ſimulacrum Apollinis, capite inaurato in Olimpia dedicatum a Locris Zephyriis. Maxime quoque valuerunt Crotoniatæ palæſtra, in gymnico certamine. Fuerunt itaque ex ipſa urbe Athletæ Olympionici celeberrimi complures, qui multas victorias domum reportarunt. *Olympionicem autem eſſe*, ait Cicero in Oratione pro L. Flacco, *apud Græcos prope maius erat & glorioſus, quam Romæ triunphaſſe.* Fuerunt igitur ſeptem, quos in unius Olympiadis ludis cæteros ſtudio ſuperaſſe Strabo prodit. Fuit & *Glaucius* Crotoniata, qui, ait Pauſanias in Phocaicis, vicit Olymp. 18. Tertio vero anno huius Olympiadis iudices præmia poſuerunt. Fuit & *Diognetus* item athleta, qui ait idem Pauſanias ibidem, vicit anno primo lviii. Olymp. Fuit & *Phayllus* tris Olympionicus celeberrimus, quem decantavit Ariſtophanes poeta in Acharnibus Qui Græciæ periclitanti in rebus Perſicis una navi auxilium tulit. In honorem cuius magnus Alexander multas exuvias Crotoniatis dono miſit, uti Plutarchus in Alex. commeminit, ita ſcribens: *Alexander ad Crotoniatas quoque in Italiam magnam exuviarum partem tranſmiſit, ob Phaylli decus & gloriam in pigri & fortis athletæ, qui Medico bello cum Græcos cæteri deſtituiſſent Itali, propria triremi Salaminam navigavit, illius periculi communicationem ſuſcepturus. Adeo omnia virtutis opera ſummo ſtudio & benevolentia obſervabat. In ludis Pythicis*, ait Pauſanias in Phocicis, *duas victorias eſt conſequutus, tertiam ſtadio. Eius ſtatua eſt in Delphis.* Et rurſus: *Is vero, qui eas exerceret Pentathlus dicebatur. Pentathlum autem certamen ſeu exercitatio quinque artes gymnaſticas continebat, diſcum, curſum, ſaltum palæſtram, &* iaculationem. *Vicit enim Phayllus*, ait Ioannes Tzetzes, *lucta, pugillatu, diſco, curſu, ſaltu, & omni genere ludorum. Saltavit pedes quinquagintaſex. Iecit diſcum pedes nonaginta quinque.* Item Suidas inquit: *Phayllus curſor optimus Olympionicus, de quo Ariſtophanes in Veſpis:* (*adhuc*

Quando curſorem Phayllum exiſtens valde juvenis
Cœpi, impellens convitii calculis duobus.

Fuit autem & armatus, curſor celebris, quem hodometrum, id eſt viæ menſorem vocabant Fuit etiam quinquennio: de quo eſt diſtichum:

Quinq; ſuper quinquaginta pedes latavit Phayllus
Iecit autem diſcum centum quinque minus.

Fuit & *Philippus Butacides*, Olympionicus. De quo Herodotus lib. 5. infit: *Dorieo & vitæ & mortis comes fuit Philippus Butacides vir Crotoniata, qui deſponſa ſibi Tely, Sybarita Crotone profugerat, abnegato matrimonio tranſmiſit Cyrenem, ex hac diſcedens ſectatus eſt familiarem triremem, ac familiarium virorum ſumptum, quod eſſet Olympionices, ideſt victor certaminis ad Olympia, & omnium illic Græcorum ſpecioſiſſimus. Ob quam corporis ſpeciem ab Ægeſtanis ea, quæ nemo*

alius

alius reportavit. Nam ſepulturæ eius heroico monumento extructo, Aegeſtani hoſtias offerunt. Fuerunt & *Aſtylus*, qui & philoſophus fuit Pythagoræ diſcipulus, & *Iſchomacus*, & *Tiſicrates* athletæ: de quibus Dionyſius Halicar. commeminit, qui plures in Olympiacis ludis victorias ſunt aſſequuti. Quorum Aſtylus, ait idem lib. 8. *vicit Olymp. trigeſima ſeptima, C. Julio, & P. Pinario Rufo Coſſ. Iſomachus autem, ait idem lib. 5. vicit bis Olimp. ſexageſima octava, quo tempore Porſenna Romanis bellum intulit, & anno quinto Olymp. lxix. poſt reges exactos.* Tiſicrates itidem bis vicit Olymp. lxxi. conſ. Aulo Semnio & M. Minutio. Et Olymp. lxxii. conſ. Aulo Virginio & Tito Veturio. Aſtylo cum tribus continuis Olympicis viciſſet ſtadio, diaulo, & dolicho poſita eſt ſtatua. Quem perpetua virginitate fuiſſe præditum Plato lib. 8. de leg. tradit. Eſt autem diaulus curſus reciprocus, ideſt duplex obeundi ſcilicet ſtadium, ac mox redeundi ſpacium duorum ſtadiorum longitudine, ideſt ccl. paſſ. dolicus vero eſt ſpacium duodecim ſtadiorum, ideſt. M.D. paſs., vel ut Svidas, viginti quatuor, ideſt m. paſſ. De Aſtylo Pauſanias in Eliacis ait: *Aſtylus Crotoniata Pythagoræ quidem opus, tres continuas victorias Olympiacas ſtadio, & diaulo eſt conſequutus. Quoniam autem in duabus ultimis in gratiam Hieronis tyranni ſe Syracuſanum prædicavit, Crotoniatæ domum eius carcerem eſſe conſtituerunt, & ſtatuam eius juxta Junonem Lacedæmoniam exiſtentem ſuſtulerunt, & bona inſuper publicarunt.* Ergo Siculi duos, quod ſcimus, Calabros claros viros hunc & Diconem Caul. ut ſe Siculos dicerent pecunia ſubornarunt. Fuit & *Timaſithæus* athleta, quem ætate juvenem Milo in Olympia ſuperare non quivit. Fuit & *Ægon* athleta robuſtiſſimus, qui & philoſophus Pythagoræ diſcipulus, qui à Milone perſuaſus in Olympiam ivit certaturus. Quem decantavit Theocritus Eidyllio quarto. Ubi Corydonem Ægonis bubul cum ſic facit loquentem.

Interdum quidem ipſam in Aeſaro paſco,
Et mollis graminis bonum faſciculum do:
Aliquando autem ſaltat obſcurum circa Latymnū
Et quidē in Malimnū impellitur, atq; partes Phyſci.
Et in Neæthum, ubi bona omnia naſcuntur,
Egipyrus, & Cuyza, & odorifera meliteia
Laudo illamque Crotonem, & illum in orientem
Lacinium, ubi ille pugil
Aegon, qui octuaginta ſolus devoravit panes.
Hic & taurum à monte humeris duxit prehendens
Ungula, & dedit Amaryllidi.

Eius interpres. *Latymnus*, inquit, *mons eſt Crotonis nemoroſus: Phyſcus mons ibidem paſcua nimium bobus idonea habens: Malimnus os paludis juxta Crotonem; Aegon*, ait Ioannes Tzetzes, *in montes currens tauros ſuperabat, & ungulas à tauris viventibus avellebat, quos humeris ſuſtollens amicis puellis, & mulieribus donabat.* Fuit & *Milo*, ille ſane quam robuſtiſſimus Diotimi filius, Pythagoræ diſcipulus adoleſcens. *Qui*, ait Solinus, *ſupra hominum naturam erat.* Floruit ut quidam tradunt, Tarquinii Priſci temporibus. De quo Plinius ait: *Milo Crotoniates taurum quatrimum in Olympico certamine ictu nudæ dextræ occidit, & humeris ſuſtollens ſtadii ſpatio portavit, eumq; eodem die conſumpſit. Unde parœmia orta eſt, bovem in faucibus portat.* Huiuſce rei meminit quoq; Cicero in lib. de ſenectute, & Athenæus lib. 10. qui ſic ait: *Milo Crotoniata minas viginti carnium comedebat, totidemque panum, bibebatq; tres choas vini, velut Theodorus Hieropolites in libro de certaminibus teſtatur. At in Olympicis quum quadrimum bovem ſuprà humeros aſſumpſiſſet, per ſtadiumque circum tuliſſet, ac poſtea cecidiſſet, ſolus eodem die totum comedit. Titormuſque Aetolus cum eo bove depoſito decertavit, ut narrat Alexander Aetolus:* Scribit Philarchus in lib. 3. Milonem taurum ediſſe, cum ante aram Iovis eſſet vocatus, quare hæc in eum ſcripſit Borieus poeta:

Talis erat Milo, qui inter certamina Olympi
Quadrimum è terra ſuſtulit ille bovem (eſt
Supra humeros, agnus velut, ingens victima capta
Quam leviter circum pertulit hic ſpacium.
Horror erat certe hoc, magis ac mirabile fecit,
Ante ſacrum Piſæ vir peregrine locum,
Non taurū tulit in carnē, qui haud coniugis expers
Quem cædens edit ſolus, & ille die.

Huic, ait Pauſanias in Elias. *ſex Olympiæ paleſtræ victoriæ fuere. Ex quibus una inter juvenes. In Pythiis autem certaminibus ſex inter viros, una inter juvenes.* Profectus eſt & ſeptimo in Olympia luctaturus. Sed Timaſitheum civem ſuum Crotoniatam ætate juvenem ſuperare non valuit: quin neque prope eum accedere. Dicitur autem Milo ſuam ipſius ſtatuam in Altim tuliſſe. Eſt autem Altis lucus ſive adytus in Olympia circum templum Jovis. De quo Milone Pindarus ode x. & Ariſtodemus. Ajunt autem ipſum ita malum Punicum continuiſſe, ut nec conantibus eripere permitteret, nec malum ipſe premendo collideret. In diſco præterea ita conſtitiſſe, ut omnes irruentes trudenteſque, ac de diſco educere nitentes derideret. Præbebat autem & alia huiuſmodi complura ad oſtentationem. Alligata etiam fronti chorda æque, ac ſi teniam aut coronam circumpoſuiſſet, anhelitum intra labia continebat, & capitis venas ita ſanguine replebat, ut præ venarum viribus chordam diſrumperet. Dexteræ quoque manus quod ab humero ad cubitum lateri admovebat, quod verò à cubito extat in rectum digitorum protendebat, ex quibus pollice ſurſum verſus reflexo, reliquis ſibi invicem per ſeriem incumbentibus nemo ne maximo quidem conatu minimum digitorum correxiſſet. Et divus Baſilius in libro de inſtituenda ſtudiorum ratione. *Milo*, inquit, *in clypeo uncto ſtabat, nec depelli ab eo ulla vi poterat, ſed reſiſtebat non ſecus ac ſtatua quædam plumbo affixa.* Et Plinius lib. 7. *Crotoniatam Milonem athletam, cum ſtetiſſet, nemo veſtigio educebat, malum tenenti nemo digitum corrigebat, cucurriſſe M. ccxl. ſtadia ab Athenis Lacedæmonem biduo.* Item Strabo lib. 6. *Fama eſt columna quandoque in philoſophorum conturbernio laborante Milonem ſubeuntem ſalvos reddidiſſe univerſos, denique ſeipſum extraxiſſe. Hic*, ait Plinius lib. 7. itemq; Solinus, *alectoriis gemmis in ventriculis gallinaceorum inventis criſtallina ſpecie, magnitudine*

dine

dine fabæ in certaminibus uſus invictus fuit. Atque, ait Ioannes Tzetzes, *Crotoniatis in bello adverſus Sybaritas præfuit. Qui ut Hercules à Crotoniatis coronatus fuit: nam cum centum millibus Crotoniatarum trecenta Sybaritarum millia trucidavit*, ut Diodorus & Herodotus ajunt. Hunc Crotoniatæ Iunonis ſacerdotem inſtituere. *Hic*, ait Cicero in libro de ſeneƈt. *cum ſenex eſſet jam, athletaſque ſe in curriculo exercentes videret, aſpexiſſe lacertos ſuos dicitur, illacrimanſque dixit: at hi quidem jam mortui ſunt: Notans quòd corporis vigorem adimit ætas, animi vis ad extremam uſque durat ætatem.* Item Ovid. Met. 15.

Fletque Milo ſenior, cum ſpectat inanes
Ilios, qui fuerant ſolidarum more ferarum
Herculeis ſimiles fluidos pendere lacertos.

De morte autem ejus ſcribit Strabo: *Milonem ferunt, cum profundam denſamque per ſylvam iter faceret, longe a tramite deviaſſe, truncum deinde ingentem adactis cuneis invenientem, inſertis manibus pariter ac pedibus in ſciſſuram eius hiantem, ut penitus diſcinderet, eſſe conatum: tantum autem ſolummodo valuiſſe, ut exilirent cunei, ligni vero partibus ſtatim in ſeſe coeuntibus derelictum in eius generis laqueo a feris devoratum fuiſſe.* Id etiam Ovid. in Ibin. & Cicero, & Valer. Max. commemorant. Eius ſtatua ænea Ephoris erat, ut Philoſtratus lib.4. prodit, ubi ſic ait: *Ephoris Milonis ænea ſtatua erat hoc modo. Erat Milo ſuper diſcum poſitus, ſimulque vinctis pedibus inniti videtur, ſiniſtra autem malum punicum tenet, dextræ vero manus digiti recti & rigentibus ſimiles apparent, caput vitta redimitum.* Fuit & *Phormio* dux rei militaris peritus: de quo Suidas ait: *Phormio, de quo & Theopompus in Philippicis mentionem facit. Fuit autem Crotoniata, & in Sagræ pugna vulneratus eſt. Cum autem vulnus curatu difficile eſſet, oraculum accepit, ut Lacedæmonem adiret, eum fore illi medicum, qui primus ad cœnam ſe vocarit. Vbi igitur Spartam venit, cum è vehiculo deſcendiſſet, ad cœnam a iuvene invitatus eſt. Atque inter cœnandum, ad quid venerat interrogatus, oraculum expoſuit. Quod cum ille audiſſet, ab haſta abradens vulneri impoſuit, utque è cœna diſceſſerunt, cum ſibi videretur ad currum aſcendere ad ianuam ſuæ ipſius domus apud Crotonem deprehenditur. Verum & divina hoſpitalia munera ipſum agentem vocaverunt Iovis filii Battum, qui apud Cirenem erat ac ſurrexit balſami virgam habens.* Proverbium autem eſt, *Phormionis* thori, de ſtratis ſordidis ac frugalibus. Hic n. Phormio bonus fuit militiæ dux, & in inſtruendis militiæ ordinibus videtur fuiſſe per quam laborioſus. Scribitur autem Phormio duabus navalibus pugnis Lacedæmonios viciſſe. Fuit & *Leonymus* Crotoniata, qui Crotoniatarum exercitus ad Sagram dux fuit De quo Pauſanias in Laconicis ait: *In Euxino ad Iſtri oſtia inſula eſt nomine Leuca viginti ſtadiorum ambitu, ſylvis denſa, feriſque, ac cicuribus animantibus referta Achilli conſecrata, in qua eius templum eſt, ac ſimulacrum. Ad hanc dicitur primum navigaſſe Leonymum Crotoniatam. Nam bello a Crotoniatis conflato adverſus Locros, Locrenſibuſque ob familiaritatem, quam cum Opuntiis habebant, Aiacem Oileum in prælio invocantibus Leonymus Crotoniatarum dux ab hoſtibus vulneratus fuit in pectore, ob quod graviter laborabat. Oraculum autem prædixit, quod ibi ab Aiace vulnus curaretur. Itaque cum ſanatus ex inſula rediſſet, vidiſſe aiebat Achillem, & Oilei ac Telamonis Aiacem, & cum iis Patroclum, atque Antilochum: Helenam præterea cum Achille habitare aſſerebat, ſibique mandaſſe, ut Himeram profectus Steſichoro nunciaret ex Helenes ira ipſum oculorum morbo laborare. Steſichorus hac de cauſa palinodiã compoſuit.* Eſt Croto ſedes epiſcopalis vetuſtiſſima, utpote divi Dionyſii Areopagitæ diſcipula. Conſtans fama eſt apud Crotoniatas, ab uſque Dionyſii tempore poſteris per manus tradita, Dionyſium ipſum Romam petentem Crotonem divertiſſe, & Crotoniatas ad Chriſti fidem convertiſſe. Quocirca Crotoniatæ in ſigno civitatis Dionyſii effigie utuntur. Joannes Epiſcopus Crotonienſis interfuit ſynodo Romanæ ſub Vigilio Papa. Et Petrus Epiſcopus Crotonienſis interfuit ſynodo Conſtantinopolitanæ ſextæ ſub Agathone Papa. Et Theotimus Epiſcopus Crotonienſis interfuit ſynodo Nicenæ ſecundæ ſub Adriano Papa. Celebratur Crotone quotoquoq; anno nobile emporium. De aeris autem ſalubritate, ac cœli clementia jam dictum eſt. Solum hoc quoque felix eſt & amœnum, & amplum, non vaſtis rupibus, non ſtagnis impeditum, ſed aut campeſtre eſt, aut amœnis collibus diſtinctum. Cerealium inaudita fœcunditas ac bonitas. Arva inſuper locave herbida ſunt & paſcua armentorum gregumque pabulis accommodata, cingitur & urbs vivis ac perſpicuis fontibus & hortis irriguis. In molendis frugib. piſtrinis utuntur. Fit hic ſimilago triticea ac globuli probatiſſimi, ac figlina opera non vulgaria. Fiunt & vina clara. Naſcitur in Crotoniato agro rubrica fabrilis, & cappares laudatiſſimi. Fit ſeſama & goſſipium. Oritur & herba, quæ maſticem fundit, de qua alibi diximus. In æde cœnobitarum divi Franciſci beati Pyrrhi corpus quieſcit. Secundum urbem Æſarus fluvius labitur, qui olim per mediam urbem, ut oſtendi fluebat. Quem Dionyſius Apher vocat amœnum. Et ejuſdem nominis portus, ait Strabo lib.6. Inter Crotonem & Syberenam Leonii urbis veſtigia viſuntur. Extat adhuc Epiſcopalis ſedes. A Crotone m.p. ſex Neæthus fluvius navigabilis labitur. De quo Strabo lib.6. ſic ſcribit: *Æſarus fluvius & portus, & fluvius alter Neæthus nomine, quorum cognomina caſu proveniſſe dicitur. Nam in Achivorum errore quoſdam ab Iliaca claſſe applicuiſſe, & ad locorum explorationem egreſſos, Trojanas mulieres navigationis comites tam longi pertæſas pelagi curſus naves incendiſſe, quas viris deſertas eſſe noverant, qua ex cauſa illi manſiſſe coacti ſunt. Præſertim cum terrarum virtutem cernerent, è veſtigioque plurimos alios adventantes, & pro ſanguinis neceſſitudine ipſos invitantes, multas habitandi effeciſſe ſedes, è quibus plures Trojanorum ſi-*

milem

milem appellationem aſſecuti ſunt. *Neæthumq; etiam ex malorum eventu vocabulum vendicavit.* Et Lycophron in Alexandra.

Et Neæthus ubi fluit ad mare
Interficient autem illum Auxones, Pellenii.

Super quibus verbis Iſacius eius interpres ait: *Secundum Apollodorum & alios Laomedontis filias, Priami ſorores Aethyllam, Aſtyochen, & Medeſicaſten, poſtquam illuc in Italiam cum reliquis captivis perveniſſent, vitantes Græcorum ſervitutem ſuaſiſſe aliis, ut naves Græcorum viris vacuas, cum in terram deſcendiſſent, comburerent. Unde fluvius Neæthus dictus eſt, à naus*, ideſt navis, *& Aetho ardeo, & mulieres illæ naupreſtites dictæ ſunt. At Græci, qui cum illis erant, exuſtis navibus ibi habitarunt.* Plutarchus vero ſcribit fuiſſe captivam Romam nomine reliquis conſulentem ut exurerent Græcorum naves: Lycophron autem Setæam fuiſſe ait auxilium ferentem Lydis, ſociamque, ut dixi, Rhodiis. Quæ mulieres hoc deliquio pavidæ viros oſculis & amplexibus placaverunt, ut Plutarchus in problematibus auctor eſt. Hinc mos remanſit, ut mulieres propinquos, & affines oſculo exciperent. Combuſtæ ſunt & aliæ Græcorum naves a Trojanis mulieribus captivis circa Sybarim & Crathim Calabriæ amnes, ut ibi ex Lycophrone dicemus. Hoc flumen Naſo *Salentinum* appellat. Poſt Neæthum m. paſſ. ſex. *Strongilis* civitas eſt, ſedes Epiſcopalis edito loco, rupibus undequaque fere ſepta: abeſt a freto m. p. tribus, à Seyerena duodecim, à Crotone totidem. *Macalla* ſive *Macælla* olim dicta, ab emolliendo, ait Stephanus, quod ibi emollitus ſit Philoctetes: gentile nomen Macelleus. Eſt quidem vetuſtiſſima ab Auſoniis, aut certe ab Oenotriis condita. Huius urbis meminit Lycophron in Alex, ubi ait:

Et rurſus in Macalla templum incolæ magnum
Super tumulum extruentes gravem Deum
Libationibus honorabunt, & ſacrificiis boum.

Super quibus verbis Iſacius ait: *Macalla urbs eſt Italiæ, ubi ſepulchrum eſt, & templum Philoctetis ab Incolis conditum, eique dicatum, cui boum ſacrificia immolant, uti, Deus immortalis eſſet.* Inde, ut apud quendam ſcriptorem legi, dicta fuit *Tiropolis*, quæ perſecutionis rabiem paſſa eſt à Mauris, Cretenſibus, & Carthaginenſibus. Aquarum Scaturiginib. affluit, circum n. urbem fontes plurimi ſcatent. Fit hic ſimilago triticea laudatiſſima. Ager hic optimi frumenti & aliarum frugum ferax eſt, & armentorum, pecorumque pabulis accommodatus. Fit goſſipium, & ſeſama, naſcuntur cappares & fœnicula marina: ſunt & teſtudines terreſtres: Fiunt aucupia turturum, turdorum, palumborum, & aliarum parvarum alitum. In molendis frugibus utuntur piſtrinis & molendinis vento agitatis. Hic lapis eſt Latinis literis ſculptus, aliunde huc delatus: In quo capita ſunt duo teſtamenti cuiuſdam, quo teſtator vineam collegio Auguſtalium urbis Petelenæ legat. Hinc quidam Strongilem Peteliam fuiſſe opinati ſunt. Sed longe decipiuntur: nam Peteliam alibi eſſe oſtendimus. Parte læva m. p. tribus *Meliſſa* vetuſtum oppidum eſt, edito loco ab ape dictum, aut fortaſſe à Meliſſo Creteſium rege, aut Meliſſeis Cretæ populis conditum: civis Meliſſeus & Meliſſius. Cuius meminit Ovid. lib. 15. ut dudum oſtendimus. Diſtat a mari m. p. ſeptem. Ager hic fertilis eſt. Sunt aquæ ſulphureæ. Fit Xylon, & ſeſama provenit juniperus. Supra Strongilim parte dextra m. p. quatuor *Caſuonum* caſtellum eſt. Abeſt à freto m. p. ſeptem. In hoc agro Alabaſtrites naſcitur. Et gypſum è terra foditur. Eſt & ſulfur, & juxta *Cinga* vicus eſt ubi fontes ſunt ſalſam aquam manantes. Intus eſt *Cacurium* oppidum edito loco, in radicib. Silæ ſylvæ ſitum, diſtat à Crotone m. p. duodeviginti, à Polycaſtro, ideſt, à Petelia octo. Hic ſal foſſile naſcitur. Extant & ſulfureæ aquæ. Fit olei copia. Provenit rheuponticum. Ex hoc oppido fuit *Franciſcus Simoneta* utroq; jure peritus, vir medius fidius prudens, & apud Franciſcum Sfortiam Mediolanenſium principem magnæ auctoritatis, atque Mediolani prætorem egit, *Joannes* eius frater magni ingenii vir bonarum literarum peritus, apud eundem principem magnæ extimationis, ingens opus unius & triginta librorum Franciſci Sfortiæ geſta continens edidit. Viget etiamnum Mediolani Simonetarum familia, ex qua fuit *Jacobus Simoneta* utroque jure doctus, & divinis literis eruditus. Ob quas virtutes à Paulo tertio Rom. Pont. Cardinalium numero fuit adſcriptus. A Cacurio m. p. quatuor eſt divi Joannis a flore cognomine ædes Ciſtercienſium monaſterium, à Joanne Joachimo Abbate conſtructum, in quo multorum Sanctorum fruſta aſſervantur. Poſt Cacurium Leſa fluvius labitur. Inde *Cerenthia* ſive *Gerentium* eſt, quaſi mellificium. *Pumentum* olim dictum ab Oenotriis, ſive ut Strabo fert, à Philoctete edito loco ſuper ſaxum conditum. Validum propugnaculum undique ingentib, ſaxeis rupibus cinctum. Aer hic ſaluberrimus eſt. Diſtat à Cacuri, m. p. quatuor, a mari quatuor & viginti. Fuit ſedes Epiſcopalis, cuius meminit Joannes Joachimus Abbas, licet pro *Gerentinus*, *ma* ſyllaba interpoſita *Germaentinus* depravatè legatur. Huius urbis Epiſcopus fuit Bernardus Abbas ſocius ſive diſcipulus Joannis Joachimi ſanctæ vitæ vir. Hic vina, olea & mella clara fiunt. Olivæ ad Amygdalarum magnitudinem craſsæ, & carnoſæ conditæ in cadis optimæ ſunt eſu. Aer hic fertilis eſt. Fit ſimilago triticea optima Extant ſulfureæ aquæ multis locis. Fit ſulfur, naſcitur ſal foſſile, & alabaſtrites, ſive lapis alabaſtritæ ſimilis: & lapis, ex quo fit alumen, quo oppidani ob inſcitiam in fabricandis ædib, utuntur. Proveniunt cappares, ſiliqua ſilveſtris, & glycirrhiza affatim. Fiunt & olera pulchra. Non longe ſunt *Spinellum* & *Bellividerium* pagi. A Gerentia m. p. ſex *Vertinæ* oppidum exiſtit ab Oenotriis, ſive ut Straboni placet, a Philoctete conditum, abeſt à mari m. p. undeviginti. Hic caſeus probatiſſimus fit, & mel optimum. In hoc agro alabaſtrites albus & niger naſcitur, item ſulfur, & alumen, & rubrica fabrilis, &

chalcanthum, & ſal foſſile, & lapis ſive terra Samia gilva & alba, qua aurum & gemmæ expoliuntur, tripolim vocant aurifices: naſcitur & ferrum, & argentum, item lapis albus argenti materia, ut quidam volunt. Proveniunt rheuponticum, eupatorium, meum, eufragia, centaureum maius, & aliæ nobiles herbæ. Naſcitur & rhus arbor, item atrolices arbor, & cardus, qui maſticen egerit. Extant & ſylvæ glandiferæ omnigenæ & tedæ. Fiunt venationes aprorum, caprearum & aliorum ſylveſtrium animalium. Sunt & teſtudines: fiunt & aucupia multarum avium. Inde eſt *Bryſtacia*, nunc *Briaticum* civitas ſedes Epiſcopalis, ex Paterno urbe, de qua mox, huc translata, cuius meminit Joannes Joachimus Abbas, & ſi Antiblacenſis depravate legatur. Situm eſt oppidum in vertice montis ſaxei, ab Oenotriis conditum, ut ait Stephanus. Abeſt à Vertinis m. p. quatuor à freto tredecim. Coniiciendum eſt Pumentum, Cacurium, Vertinas, & alia huius regionis oppida ab Oenotriis condita, a quibus & Severena & Bryſtacia ſed a Philoctete poſtea habitata. In æde epiſcopali veſtis Chriſti, & beatæ Mariæ Virginis, & ſanctorum Gregorii Papæ, Cataldi, Laurentii, Donati, Stephani, Georgii, & Petroniſſæ fruſtula aſſervantur. In hoc agro legitur manna, fit goſſipium, & ſeſama. Provenit terebinthus, & cappares. Naſcitur alabaſtrites, & gypſum marmoroſum, & lapis molaris. Extant & ſylvæ glandiferæ. Fiunt venationes, quales Vertinis. Ad mare rediens *Alecium* promontorium reperies cum ſtatione, *Crimiſſa* olim dictum, diſtat a Crotone m.p. quatuor & viginti. In quo laurorum, & iuniperorum ſponte naſcentium copia eſt. Et iuxta Crotonem verſus Lipuda fluvius cadit in mare, Aretan quondam dictus, Crotoniatæ regionis, ait etymologicus, ab Areta uxore Alcinoi, cuius ſepulchrum erat. Super promontorium hoc *Cirum*, ſive *Cirrha* civitas edito loco. Abeſt a Strongili m. p. octo, a mari quatuor. *Crimiſſa* olim dicta a promontorio: ab Oenotriis condita, cuius meminit Stephanus, qui ait: *Crimiſſa urbs & eiuſdem nominis promontorium, & amnis, quam habitavit Philoctetes.* Strabo eam Philoctetem condidiſſe refert. De hac Lycophron in Alex. de Philoctetete loquens ſic ſcribit.

Illum vero & Aeſari ſluenta, & parva civitas.
Oenotriæ terræ, & Cenchrinæ punctum,
Crimiſſa torris recipiet interfectorem.

Super quibus verbis Iſacius ait: *Philoctetem Alexandri interfectorem fluenta Æſaris fluminis Crotonis, & Crimiſſa civitas parva Oenotriæ & Italicæ terræ recipient. Philoctetes bellum inferens Campanis prope Crotonem & Thoryngium Crimiſſam habitavit, & ceſſans ab oberratione Haleo Apollini templum erexit, cui etiam arcum obtulit, ut ſcribit Orion, hoc modo Philoctetes ſublatus eſt. Ab ea Crimiſſeus.* Et Ariſtoteles in libro de mirabilibus: *Apud Sybaritas aiunt Philoctetem coli, qui ex Troia profugus inhabitavit, quæ vocantur mollia Crotoniatis; atque Herculis arcus in Apollinis Halei templo conſecravit, quos per vim a Crotoniatis in Apollinium translatos ferunt. Aiunt iis locis mortuum eſſe auxilia ferentem Rhodiis, qui cum Tlepolemo ad ea loca delati contra incolas depugnarunt.* Inde urbs hæc Crimiſſa dicta fuit *Paternum*, cuius meminit Antoninus Pius in itinerario, quam a Roſſano m.p. duodetriginta diſtare dicit. Nunc, ut dixi, *Cirum* dicitur. Fuit ſedes Epiſcopalis, quæ poſt vaſtationem regionis a Pœnis, Cretenſibus, & Mauris in Bryaticum translata eſt. Abundantius Epiſcopus Paternenſis interfuit ſynodo Conſtantinopolitanæ ſextæ ſub Agathone Papa, qui una cum Ioanne Archiepiſcopo Rhegino, & Ioanne Epiſcopo Portuenſi geſſere vicem Papæ. Hic ſimilago triticea optima fit. Exuberat urbs hæc aquis recentibus. Fiunt vina, olea, & mella clara. Naſcuntur cappares, & tubera, & fœnicula marina, provenit terebinthus, legitur manna. Naſcitur & rubrica fabrilis, & ſilex. Ager inſuper hic frugifer eſt. Extant & horti nemoroſi limonis, citris, & malis aureis arborib. inſtructi. Fiunt & arborum fructus optimi. Non longe à freto locis quibuſdam uvæ maturæ dureſcunt, at præcipui ſaporis ſunt. In hortis Epiſcopalis ædis arbor eſt, quam Plinius lib. 12. in Baſtris eſſe ſcribit. Quæ eſt inquit, terebintho ſimilis, pomo amygdalis, minor tamen magnitudine, præcipuæ ſuavitatis, aliqui terebinthum eſſe proprii generis potius, quam ſimilem ei putaverunt. Fiunt in hoc agro aucupia palumborum, turturum, turdorum, ficedularum, & aliarum parvarum alitum. Poſt *Cirum* Flumica fluvius labitur, Crimiſſa & ipſe ut oſtendi, olim dictus. Inde eſt *Crucolum* caſtellum, ſive *Charocalum*, quod charum bonum ſignificat. Diſtat à Ciro m. p. quatuor, à mari totidem. Hic rubrica fabrilis naſcitur, & cos aquaria, legitur manna. Non procul eſt *Scala* caſtellum alterum cum oleo & melle optimo, fit goſſipium, & ſeſama. Eſt & *Marcellus* vicus. In hac ora paſſim cardus provenit, qui maſticen fundit. Inde Iacanetum fluvius labitur. Ad mare *Chariatum* civitas eſt, ſedes Epiſcopalis mari abluitur. Menecrates Epiſcopus Chartatenſis interfuit Synodo Romanæ primæ ſub Symmacho Papa. Hoc mare piſcoſum eſt, piſces laudatiſſimi capiuntur. In Chariatenſi agro fit Xylon & ſeſama, naſcuntur fœnicula marina, naſcitur lapis molaris frumentarius, & olearius. Ager hic herbidus eſt pabulis egregie accomodatus, fiunt & perpulchra aucupia coturnicum, turturum, palumborum, turdorum, ſturnorum & aliarum parvarum avium. Hæc urbs cremata fuit à Turcis eodem anno, quo & Rhegium. Poſt urbem Leos & Valgius amnes labuntur. Supra eſt *Campana* oppidum, *Calaſerna* olim dictum ab Oenotriis, ſive, ut Strabo vult, a Philoctete conditum. Diſtat à Chariato m. p. undecim, à Bryatico ſex. In huius oppidi templo ſanctorum Stephani Prot., Fabiani, Martini Xiſti, & Precopis fruſta aſſervantur. Hic vina, olea, & mella clara fiunt. Naſcitur cos aquaria, & ſilex, & rubrica fabrilis, & chalcanthum, & lapis molaris, legitur manna. Provenit rheuponticum, & cardus maſticen fundens,

Fit

Fit pix, naſcuntur tedæ arbores. Sunt & glandiferæ arbores, & caſtaneta ad porcos alendos opportuna. Eſt & ager hic herbidus paſcuuſque. A Campana ad quartum lapidem *Bochilerium* oppidum eſt inter Santocrucium & Laurentiam amnes, abeſt à mari m. p. duodecim. In hoc agro cos aquaria probatiſſima naſcitur, & ſilex, & lapis molaris, & lapis phrygius, & gagates lapis optimus. Provenit terebinthus, aniſium ſilveſtre dictannum, centaureum maius, & ſagapenum. Naſcuntur ubertim pinaſtri & alatervi. Extant & caſtaneta, & ſylvæ glandiferæ porcis alendis commodæ: fiunt venationes, quales Vertinis, & aucupia externarum, palumborum, merularum, turdorum, perdicum, & aliarum parvarum avium. Poſtea eſt *Paula* oppidum, diſtat a mari m. p. octo. Ager hic fertilis eſt, fit & mel optimum, fit & goſſipium & ſeſama. Exciditur cos aquaria laudatiſſima, provenit & cardus maſticem fundens. Inde eſt *Calopiciatum* caſtellum cum linis optimis, quod ornamentum & cultum notat; quod Simarelum flumen præterfluit. Hic goſſipium & ſeſama fiunt: naſcuntur cappares, & fœnicula marina. Subinde *Chryſia* caſtellum eſt cum olei copia. Abeſt a mari m. p. 2. in hoc agro naſcuntur cappares, & ſiliqua ſilveſtris. In littore fontes frequentes ſunt dulce manantes aquam. Poſt Chryſiam Triontum flumen navigabile labitur, *Hylias* olim dictum, Crotoniatarum agrum a Thuriorum olim diſpeſcens, ut in Thucydide liquet. Qui lib. 7. ita ſcribit: Demoſthenes & Eurymedon Athenienſium claſſis exercitus duces poſteaquam Thurini ad ſocietatem militiæ ſe expedierunt, iubent claſſem in oram Crotoniatam tendere, ipſi vero recenſitum exercitum per agrum Thurinum ad Sybarim flumen ducunt. Qui cum ad amnem Hyliam perveniſſent, præmiſiſſentque Crotoniatæ, qui dicerent nolle ſe per ſuam terram meare exercitum, deſcenderunt ad mare, & ubi Hylias ad illud excurrit caſtra habuerunt, ubi naves eis ob id præſto fuerunt. Quibus poſtera die conſcenſis abiere ſubinde adeundo civitates præterquam Locrenſium, donec ad Leucopetram pervenere agri Rhegini. Itaque poſt Auſoniorum, Oenotrorum, & Italorum reges, qui univerſæ regioni dominati ſunt, poſt Philoctetem, qui quotæ regionis parti imperavit, & ſiqui alii eiuſmodi in ea regnarint, quatuor reſpublicæ in Calabria fuere, quæ toti regioni dominabantur, Rhegina, Locrenſis, Crotoniata, & Sibarita. Sibari vero a Crotoniatis ſolo æquata eius reipublicæ Thurina ſucceſſit. Cum vero poſtea Brettii potentia pollere cœperunt, complura harum rerum publicarum oppida ſubegerunt, ac ſibi ſuam rempublicam & ipſi conſtituerunt, adeo humanæ res fortunæ temeritati & inconſtantiæ ſubiectæ, volubiles ſunt.

A

LIBER QUINTUS.

Poſt Triontum, ideſt Hyliam flumen *Thurina* regio olim incipiebat. Primum oppidum *Calovitum* eſt, diſtat a Chryſia m. p. quinque a mari ſeptem. Hic vina & olea optima fiunt, naſcitur chalcanthum, & gypſum alabaſtritæ ſimile, ſive, ut quibuſdam placet, alumen ſciſſile eſt. B Laudantur & mala Punica apyrana, quorum acana ad ſtrobilorum magnitudinem ſunt. Provenit terebinthus, & ſiliqua ſilveſtris, & vitex. Prope oppidum Lauretum flumen excurrit. Inde eſt *Longoburgum* oppidum iuxta Silam ſylvam. Hic argentifodinæ ſunt, & iam nunc argentum conflatur in maſſam. Glandiferæ arbores & hic & alibi paſſim ferunt agaricum, naſcitur meum. Ex hoc oppido fuit *Brunus* medicus chirurgus non contemnendus, Patavii medicinæ operam navavit. C Scripſit in chirurgia libros duos, qui extant, ac magno in precio habentur. Floruit a Chriſto nato anno M.cclii. Non longe eſt *Cropalatum* caſtrum. Hic etiam gypſum alabaſtrite ſimile, ſive alumen ſciſſile, & chalcanthum, & alumen naſcuntur. Proveniunt & terebinthus, vitex, oleander, ſiliqua ſylveſtris, crocus ſylveſtris. Laudantur & mala punica apyrana, qualia naſcuntur Caloviti. Ex hoc oppido fuit *beatus Bernardinus* divi Franciſci Paulitani ſocius ſanctæ D vitæ vir. Poſt oppidum Calonatum, & inde Celanum flumina decurrunt. Inde *Roſſanum* eſt civitas vetuſta, ab Oenotriis, ut quantum auguror, condita, validum propugnaculum, egregie natura, inde manu munitum, ſuper ſaxum, atque undequaque ſaxeis rupibus ſeptum, & aquarum ſcaturiginibus exuberans, quod ad loci firmitatem plurimum confert. Aer quoque hic ſalubris viget: diſtat a freto m. p. tribus. Cum enim Oenotrii, ut oſtendi in condendis urbibus loca tuta ac pro- E pugnacula firma deligerent, & mortuo Peucentii Oenotrii fratre, utramque Calabriæ oram tenuerint, urbesque in ea complures parvas, ac crebras condiderint, cenſendum eſt hunc tam aptum urbi locum neutiquam præteriiſſe. Præſertim etiam, quod haud procul hinc Bryſtaciam, & Coſam conſtruxerint. Hanc poſtea Rhodii coloniam deduxerunt, ut Joannes Ioachimus Abbas ſcribit iu Eſaiam. Poſtea eam Coloniam deduxere Romani. Quanquam Procopius lib. 3. de bello Gothico eam F a Romanis conditam velit, ait enim: *Iuxta Lambulam vallem, anguſtumque aditum ad littus, Ruſſia eſt promontorium Thuriorum. Supra id m. p. ſeptem cum dimidio præſidium validiſſimum conſtruxere Romani. Quod utique Ioannes antehac cœperat, & quam optime communierat. Id oppidum Totilas cœpit, deficiente commeatu militibus præſidiariis Beliſarii, auxilioque eis non adveniente.* Id idem Agathius libro 4., de eodem bello aſſerit. Eſt ſedes Archiepiſcopalis. Valerianus Epiſcopus Roſſanenſis interfuit Synodo Conſtantinopolitanæ ſextæ ſub Agathone. Eccleſia hæc ab hinc non multos annos Latina facta eſt: ante n. Græcam linguam ritum-

tumque ſervabat. De hac urbe beatus Bartholomæus in vita beati Nili ſic ſcribit: *Cum omnis finitima regio ab Agarenis beati Nili tempeſtate vaſtata eſſet, eorumque prædæ expoſita, ſolum Roſſanum ab ea vaſtitate immune fuit. Idque haudquaquam humana ope, ſed Deiparæ, quæ locum illum imprimis tuaretur, auxilio factum eſt. Siquidem cum ſæpe Agareni noctu irruiſſent, arcemque expugnare tentaſſent, ſimulatque ad mœnia acceſſiſſent ſcalis admotis, fama eſt è ſuperiore loco mulieri ſimilem purpura indutam illis apparuiſſe facem manibus geſtantem, atque illos propellentem, è muroque deturbantem: idque verum eſſe teſtabantur, qui ex illis aufugerant. Tempore beati Nili*, ait idem beatus Bartolomæus, *Roſſanum magnis terræmotibus quatitur, multis imbribus noctu, ac diu ingruentibus. Unde complures domus, atq; Eccleſiæ dejectæ ſunt. Populo autem ad ſanctum pacis templum ingreſſo, terræmotus, imbreſque ceſſavere. Nullus autem homo, neque jumentum aliquod periit.* In æde Epiſcopali divi Chriſtophori armus aſſervatur. Hic vina laudatiſſima naſcuntur: fit optimi olei copia. Olivæ ad amigdalarum magnitudinem craſſæ, & carnoſæ conditæ in cadis optimæ ſunt eſu. Fiunt fictilia nobilia. Naſcitur gypſum marmoroſum, naſcuntur cappares, vitex, oleander, crocus ſylveſtris, & terebinthus. Proveniunt etiam, ut ab herbario accepi, dictamnum Cretenſe, anenides, centaureum majus & aliæ nobiles hærbæ. Sunt in hoc agro pagi, *Scrufudonium*, & *Palludum* cum vinis optimis, ubi alabaſtrites & ſal foſſile naſcuntur, & cos aquaria probatiſſima. Item rheuponticum, & ſagapenum. Fiunt externarum, palumborum, & ſturnorum aucupia. Ad mare *Roſſia* promontorium eſt, *Athenæum* a Dionyſio Halicarnaſſeo dictum, & Portus Veneris ſtatio æſtiva: ubi Æneas plures Troianos expoluit, atque reliquit; qui per ea loca habitandi ſedes poſuerunt. Non longe ab urbe eſt beatæ Mariæ Patirio cognomine templum divi Baſilii monachorum cœnobium. Ex hac urbe fuit beatus Nilus monachus divi Baſilii, & Abbas, vir nimirum magna ſanctitate & doctrina; qui ceu fulgentiſſimum ſidus in eccleſia Dei emicuit. Hic, ut beatus Bartholomæus eius civis ac diſcipulus, qui totam illius vitam exaravit, ſcribit, ex nobilibus parentibus eſt ortus. Qui iam puer, cum illi migraſſent è vita, a ſorore educatus fuit. Hic ab ineunte ætate bonam indolem, atque excellens ingenium præ ſe ferens, omnes coævos ſuos prudentia ſuperabat; præceptoreſque ſuos tanta prudentia percontabatur, ut eos in ſui admirationem adduceret: unde puero tantum ingenii acumen. Antonii, Hilarionis, Sabæ, Arſenii, aliorumque ſanctorum patrum vitas uſquequaque præ manibus habebat. Inde vero iam excletus dæmonis opera cum virgine quadam concubuit, filiamque ex ea ſuſcepit. Cæterum deinde reſipiſcens, ac ſe perpetrati deliquii pœnitens mundi oblectamenta, ac divitias deſerere ſtatuit. Atque magnam pecuniæ ſummam a debitoribus exigens, vineamque ſe ex ea empturum ſimulans, pauperibus erogavit, ac reliqua bona ſua omnia egenis impertiens ad cœnobium beati Mercurii ordinis ſancti Baſilii ſeceſſit monachalem habitum ſuſcepturus. In quo tum plerique ſancti viri degebant, atque inter cæteros erant divini illi viri Phantinus, Zacharias, & Lucas, de quibus alibi diximus. Haud procul aliud Monaſterium erat, cui præerat divus ille Ioannes, de quo alibi diximus. Quibus viſis ingenti lætitia eſt affectus. Verum quia humani generis perpetuus hoſtis ei in huiuſmodi opere impedimento eſſe ſtudebat, ab illius regionis præſide literæ allatæ ſunt his, qui monaſterio præerant, quibus interdicebatur ipſis ne illum monachalem habitum induerent, quod ſi contempſiſſent manus eorum præciderentur; quare timore perterriti ad ſancti Nazarii monaſterium illum miſerunt. Ibi ſanctum habitum ſumma religione nondum triceſimum annum agens ſuſcepit. In quo monaſterio xl. dies commoratus, neque panem, neque vinum, nec demum coctum quid guſtavit, ſed arborum fructibus, atque oleribus contentus erat. Sic bonus ac ſtrenuus Chriſti miles & athleta a delicata ſeculari vita repente ad auſteram vivendi formam tranſiit. Ibi cuidam regulo tyranno, qui ſe decem annos victurum prædicabat, decem dūtaxat dies victurum prædixit. Id quod & fuit: decimo enim die infeliciter à civibus interemptus eſt. Quadraginta igitur diebus exactis ad monaſterium Mercurii, ut beatos illos viros viſeret, redit. Quorum mutua, atque inſeparabili amicitia, ac benevolentia fruebatur. Erat per id tempus Calabria altera Ægyptus ſanctorum monachorum parens & nutrix. Cum igitur beatus Nilus hominum conſuetudinem declinare ſtatuiſſet, ſeceſſumq; adamaſſet, ſolitariam vitam delegit, Joannem Baptiſtam æmulatus. Itaque cryptam quampiam incolebat, quæ haud procul à monaſterio Mercurii, & ab eo monaſterio, cui præerat beatus Ioannes, abeſt. Quæ in ſublimi & arduo loco eſt ſita, aram habens Michaeli Archangelo dicatam. Is locus quieti aptiſſimus erat, ibi vigiliis, pſalmodiæ, orationib. contemplationib. jejuniis, divinæ ſcripturæ lectionib cæteriſque huiuſmodi actionibus dieq; noctuq; jugiter incumbebat, nam ſomni paululum capiebat. Caput apertum, ac pedes nudos ſemper gerens, unica duntaxat tunica, eaq; ex caprarum pilis confecta contentus erat. Zona ei erat funiculus non niſi ſemel in anno ſolutus. Atque uſqueadeo paupertatis ſtudioſiſſimus fuit, ut ne obolum quidem poſſideret. Atramentarium ei erat ex cera compactum. In ſcribendis libris plurimum vacabat. Tempus ſic dividebat, ut ne quidem minimo momento eſſet ocioſus. Nam ab hora matutina ad tertiam uſque libros ſcribebat ſingulis diebus quaternionem conficiens, ſcribebat enim pſalmos: à tertia autem uſque ad ſextam cruci aſſiſtebat cum Maria & Ioanne pſalterium retinens, ac recitans, millies genua flectens: à ſexta vero uſque ad nonam ſedebat lugens, ac perſcrutans legem Domini, & Sanctorum ſcripta, inde veſpertino hymno dicto paululum ſpiritum reficiebat deambulans, ac pſalmos recitans. Divinam ſcripturam,

ram, qua erat longe eruditus, fratribus exponebat, Joannem Chriſoſtomum, Baſilium, Gregorium Nazianzenum, cæteroſque Græcos, necnon Latinos doctores in manibus habens. Eius menſa erat lapis magnus, ac patella in illo teſtæ fragmentum. Cibus interdum panis ſolus illi erat, & aqua in menſura, interdum legumina cocta, quandoque vero fructibus tantum contentus erat, & præſertim ſiliquis, quæ ultro naſcuntur, utpote myrteis, & comaris, & huiuſmodi pomis. Pertranſiit annum unum menſe minus, nullo prorſus liquido obſonio ab eo deguſtato. Perſæpe biduum: quandoque, triduum, interdum quinque dies totidemque noctes cibo & potu abſtinebat, ſanctam quadragenam ita tranſegit, ut nil penitus præter remunerationem caperet. Rurſus alios ſexaginta dies permanſit bis duntaxat toto hoc tempore cibum ſumens. Jejunium nunquam ſolvit. Quid multis opus eſt verbis? Tot nempe vivendi formas percurrit, quot à ſanctis Patribus ſervatas fuiſſe legerat. Lachrymarum vero non guttas, ſed propè rivulos emittebat. Contemplationibus adeo vacabat, ut plerunque in extaſin raperetur. Libidinum incitamenta prædictis exercitationibus, & ſpinarum attritione, necnon urticarum fuſtigatione propellebat. Varias inſuper dæmonum pugnas non modo inviſibiles, ſed etiam viſibiles & corporales ſuſtinuit, quas & Dei ope ſuperavit. Quodam die dæmon ipſum in capite clava percuſſit, vulnuſque infligit, quo diu cruciatus pertulit, à quo divinitus nocte quam Apoſtolis Petro & Paulo dicatus dies eſt inſequutus, dum pſalmos in eccleſia cum beato Phantino pſalleret, curatus eſt. Rurſus alio die à quodam alio vulnere diaboli opera ſibi infixo, ab Angelo ſanatus eſt. Fuit etiam multorum miraculorum patrator. Quippe qui immundis ſpiritibus obſeſſos liberavit, variis morbis affectos curavit. Neque prophetiæ munere caruit: complura enim præſagivit, ac cordium abdita aperiebat. Inde Agarenis eam Calabriæ partem, ubi ipſe verſabatur, vaſtantibus, id quod jam ipſe prædixerat, eos fugiens ad ſancti Hadriani tum exiguum oratorium, quod eſt in agro Beſidianenſi ſe recepit, ibique cum duodecim diſcipulis divino cultui vacabat, inter quos erat beatus Proculus. Quantum autem humilitatem ſectatus ſit, quis pro dignitate differere ſuppetit? Sacris utique initiari nunquam voluit. Mortuo Roſſanenſi Epiſcopo uno omnium, & Cleri & populi ore, huiuſmodi munere dignus judicatus Epiſcopus creatus eſt. At ipſe ut rem compertam habuit CHRISTI exemplo aufugit ad interiora deſerti, ubi tandiu latuit, quandiu alius eſt electus. Hominum, nobilium præſertim, ac magnatum congreſſum conſuetudineſque uti venenum, ac peſtem vitabat. Licet omnibus principibus & Imperatori Conſtantinopoli degenti fama notus eſſet. Mulierum quoque conſuetudines, haud ſecus ac lethale virus, & aſpidem fugiebat. Aiebat enim ſic: Diabolus de me ita dicit, monachus hic lutum eſt, madefaciam eum aqua, ideſt mulierum lachrymis, & illum liquefaciam

A adeo, ut de eo quicquid mihi libuerit efficiam. Nunquam paſſus eſt mulieres monaſteria aut eccleſias ſuas ingredi. Complures ſolis literis ad præſides miſſis carceribus & ſuſpendiis liberavit. Quodam die dum proſtratus quam humiliter CHRISTO cruci affixo aſſiſteret, orans liberari à quadam tentatione, ab eoque benedici, CHRISTUS dexteram è clavo extrahens trinam benedictionem illi impertivit. Inde è Calabria ſecedens in Campaniam pervenit, & in Caſſi-B nenſi monaſterio aliquot annos commoratus eſt, ab Abbate & monachis eius monaſterii rogatus. Exinde illinc abiens in monaſterio Vallelucion dicto, quindecim annos conſedit. Poſtea in agro Cajetæ in monaſterio Serperi nuncupato decem annos cum ſexaginta monachis permanſit. Cum Philogathus civis ſuus Epiſcopus Placentinus vir imprimis literis eruditus, divitiis affluens, Creſcentio Conſule Romano auctore populi, ac Cleri, ad quos Romani antiſtitis ſpecta-C bat electio, conſenſu, in Romanum pontificem, Gregorio quinto à Romanis urbe pulſo, crearetur, qui Ioannes XVI. ſive, ut alii. XVII. vocatus eſt: Gregorio ipſo inde Ottonis tertii imperatoris auxilio in ſedem revocato, captus eſſet, ab Ottone ipſo oculis, lingua & naſo mutilatus eſt, & in carcere detruſus. Quocirca beatus Nilus Romam petiit, ut eum liberaret. Id audientes Pontifex & Imperator ei ad portam Aſinianam obviam facti, ipſum medium ad D ædes duxerunt, eius manus ſumma veneratione exoſculantes, roganteſque ut Romæ commorari vellet, ſpondentes ſe illi monaſterium daturos quodcunque vellet. Ipſe vero hoc renuens Roma receſſit, & ad ſuum monaſterium remeavit. Gregorius autem paulo poſt miſerabiliter obiit. (Philogatum enim & ipſe & Imperator beato Nilo conceſſerant, ſed minime ſtetere promiſſis) Otto vero tandem reſipiſcens, ac facti pœnitens ad Michaelis Archangeli ædem, quæ in Gargano E Apuliæ monte extat, religionis gratia conceſſit. Inde rediens ad beatum Nilum divertit; cumque eminus monaſterium conſpicatus eſſet: Ecce, inquit, tabernacula Iſrael in eremo, en cives cœleſtis hierarchiæ: hi non ut incolæ, ſed ut viatores hic verſantur. Beatus vero Nilus cum omnibus cœnobitis ei cum cruce obviam perrexit, magnaq; humilitate, ac pietate Cæſarem veneratus eſt, ut in cœnobium deduxit. Cumq; plura unà colloquerentur, inter cætera, octo monaſteria ſe magno cum proventu in qua-F vis ſui regni parte ei daturum obtulit. At beatus Nilus id renuit; nunquam enim temporalia bona à quoquam accipere voluit. Adiecitque Cæſar digrediens, pete à me quod tibi eſt cordi, uti à filio tuo, ipſe vero libenter, ac prompte exhibeam. Beatus vero Nilus tale Cæſari dedit reſponſum: Nil aliud opus habeo è tuo regno ò Cæſar, niſi tuæ ipſius animæ ſalutem, Licet n. rex exiſtas, ut quivis tamen alius homo moriturus es, & ad ſummi regis judicium te aſſiſtere oportebit, & rationem bonorum & malorum reddere. Hæc audiens Cæſar lachrymatus eſt, & coronam in beati Nili manus de-

deponens, ab eoq; benedictus receſſit. Cumq; A
Romam eſſet ingreſſus, orta in populo ſedi-
tione, ab urbe fugiens à populo interemptus
eſt. Beatus vero Nilus ex eo monaſterio
abiens, Tuſculum ſe contulit, ibi Deo fa-
mulaturus quod reliquum ſibi vitæ ſupereſ-
ſet. Atque haud procul ab oppido mona-
ſterio, cui Crypta ferrata nomen eſt, con-
ſtructo, uſque ad obitum manſit, atque ibi
migravit ad dominum ſenio confectus, quin-
tum & nonageſimum annum agens, eius fe-
ſtum agitur ſexto Cal. Octobris. Fuit & ex B
hac Roſſanenſi urbe *beatus Georgius* vir ſan-
ctitate conſpicuus, qui ſub beato Nilo du-
ce Deo militavit. Hic in ſeculo nobilis &
locuples erat, ſanctum habitum ſenex ſuſce-
pit. Qui adhuc in ſeculo exiſtens Angeli-
cam viſionem vidit, & Angelorum melodiæ
concentum ſibi audire videbatur. Inde mo-
nachus factus humilitatem & obedientiam
maximo eſt amplexus opere. Cum adoleſcens
quidam Beſidianenſis Hebræum quempiam
peremiſſet, eoq; fugiente, eius affinis à judi- C
cibus pro Judæo mortuo Judæis cruci affigen-
dus traderetur, beatus Nilus ab illius con-
ſanguineis huius rei certior factus, literas
beato Georgio ad judices dedit, in quibus
hæc ſcripta erant: vos, qui judices eſtis, le-
gem ſervare debetis, quæ præcipit, ut pro
ſeptem Judæis unus Chriſtianus moriatur.
Aut igitur dent ſex alios Iudæos occidendos,
aut vinctum Chriſtianum liberate. Quod ſi
legem ſervare nolitis, hunc, quem cum his
ad vos literis mitto, pro Iudæo mortuo cru- D
ci affigite, & vinctum liberate, ut cum uxo-
re & filiis vitam agere, eiſque vitæ neceſſa-
ria ſuppeditare poſſit. Iudices lectis literis, id
beato Georgio referunt (neſciebat n. ipſe quid-
nam beatus Nilus ſcripſerat) petuntq; ab eo
ſi id ſibi cordi eſſet. Ipſe vero reſpondit, ſe
paratum eſſe omnia, quæ beatus Nilus ma-
giſter ſuus ſcriberet, perficere, adiecitque,
ſi nullus eſſet, qui crucem componere ſciat,
egomet eam conficere optime ſcio. Id audien-
tes judices & vinctum liberarunt, & bea- E
tum Georgium ſoſpitem ad beatum Nilum
remiſerunt. Tantumq; profecit, ut licet nun-
quam literas didicerit, pſalmos tamen ita
canebat, ut omnibus audientibus de ſe præ-
beret admirationem. In Dei via atque obſe-
quio vehementer profecit, eique placuit in
continentia, afflictione, obedientia, humili-
tate eximia, & propriæ voluntatis abnega-
tione, quod martyrium & eſt, & nomina-
tur. Obiit in cœnobio divi Hadriani labo-
rum præmia percepturus. In hoc magnopere F
beatus Nilus Deo gratias egit, certo ſciens
quod vere probatam frugem atque accepta-
bilem oblationem, primitiaſque ipſe obtulit
beatum Georgium. Fuit & ex hac Roſſanenſi
urbe *beatus Stephanus* beati Nili & ipſe a-
lumnus. Hic agreſti atque humili loco or-
tus, patre orbatus jam adoleſcens vigeſimum
annum agens monaſticæ vitæ amore ſuccen-
ſus beatum Nilum convenit. Quem beatus
Nilus ut domum ad matrem & ſororem alen-
das regrederetur, hortatus eſt. Cui ille: mi-
nime, inquit, redibo: non enim ego, ſed
Deus illas alit. Quem beatus Nilus ſimpli-
cem videns, ſecundo anno ubi cryptam il-
lam juxta monaſterium Mercurii incolere
cœpit, monachalem habitum induit. Hic
jam ſimplex fuit, ut illum alterum Jacob
Patriarcham, aut ſimpliciſſimum Paulum di-
vi Antonii Abbatis diſcipulum jure diceres.
Eum beatus Nilus humanitate & manſuetu-
dine admonens ſolertem & urbanum reddere
ſtudebat. Triennio autem tranſacto cum ſic
nec hilum proficere cerneret, auſteris verbis
ac conviciis cœpit increpare, ne rudis re-
maneret. Aliquando etiam manu eum per-
terrefaciebat. Ipſe vero æquo hilariq; animo
omnia ſuſtinebat, & neque duriſſimam exer-
citationem, neque aſſiduas vigilias extime-
ſcebat, ſed in omnibus beatum Nilum æmu-
lari ſtudebat. Quamobrem Dei ope diaboli-
carum tentationum expers fuit. Sæpe enim
beatus Nilus ipſum percontatus eſt, quibus-
nam cogitationibus perturbaretur? reſpon-
debat, ne una quidem, tantum dormito plu-
rimum, & ob id perturbor. Tum beatus
Nilus ſcabellum fecit pedem unum tantum
habens, quod ei impendit dicens: tu qui-
dem duos pedes habes, & ſcabellum habet
unum: en tres pedes, in eo ſedens exercita-
tionem non negligenter operaberis. Hic di-
cto audiens nullibi poſtea niſi in ſcabello
illo ſedebat. Qui ſæpe à dormitatione victus
in terram cadebat. Eo beatus Nilus veluti
novacula quadam ad inobedientes & intole-
rabiles exercendos utebatur. Exceſſit è vita
in Serperi monaſterio, ſeptuageſimum an-
num agens. Qui licet ſenex, & obſe-
nium, & multas infirmitates nimium cur-
vatus eſſet, nunquam tamen a labore ceſſa-
bat. Et animam exhalanti beatus Nilus di-
xit., Stephane: is ſtatim ſedens manus liga-
vit, & animo in beatum Nilum attendebat,
cui beatus Nilus: benedic, inquit, fratribus,
quoniam deficis. Ille vero manum exten-
dens, fecit quod ſibi fuerat imperatum. Et
rurſus beatus Nilus ait: quieſce paululum,
quoniam non amplius vim habes: ille au-
tem recumbens obediens fuit, & mortuus
eſt. Qui etiam in morte obedientiæ ſervator
extitit. Hunc beatus Nilus lugebat dicens, o
bone Stephane, qui mihi adiutor, & colla-
borator fuiſti, poſt tot annos ſeparamur,
& viciſſim privamur: et tu quidem vadis
ad requiem, quam tibi præparaſti, ego ve-
ro ad pœnam remaneo. Tu athleta & mar-
tyr es, ego quidem tibi carnifex fui. Id di-
cebat quoniam ad ſenectutem uſque non de-
ſtitit eum affligere, ſciens ipſum certatorem
glorioſum eſſe. Fuit & ex hac Coſſanenſi ur-
be *beata Teodora* virgo Deo grata, ſanctis
virtutibus plena ac prudens, quæ Chriſtia-
nam philoſophiam exercebat in loco quodam
Arenoſo nuncupato. Hæc a pueris monaſti-
cam, atque aſperam vitam duxit, ac qui-
buſdam aliis ſanctis monialibus virgini-
bus præerat. Quæ iam exacta ætate, bea-
tum Nilum uti filium, a iuventute dili-
gebat. Quam beatus ipſe Nilus viciſſim ut
matrem eximia veneratione colebat, eamque
cuidam Monaſterio beatæ Mariæ dicato, quod
Eupraxius Italiæ regius iudex in Roſſanenſi
agro erexerat, præfecit: in quo beatus Ni-
lus plures virgines collocavit, atque inter
cæteras ſororem, & matrem beati Stephani.

Fuit & ex hac urbe *beatus Bartholomæus* vir ſanctitate plenus, beati Nili diſcipulus, cuius vitam ſcripſit. Hic nobilibus, & piis, atque divini amoris ſtudioſiſſimis parentibus ortus, doctis præceptoribus traditus fuit. Erat quidem optimæ indolis, præclarique ingenii puer, canam præ ſe ferens mentem. Quippe qui non ludis, iocisque, aliiſque eiuſmodi rebus, quibus ea ætas irritata plurimum oblectari ſolet: ſed orationi, & lectioni operam navabat. Atque inter cætera, ieiunium ei præcipuum erat, quod ad finem uſque nuſquam ſolvit. Itaque a puero monaſterio circum Roſſanam exiſtenti a parentibus traditus eſt. Ubi ſic ſe geſſit, ut etiam ſenes moribus antecelleret. Audita inde beati Nili fama, qui tum in Serperi Monaſterio commorabatur ad eundem ſe contulit. Quem beatus Nilus cum fuiſſet intuitus, eius præclaram indolem contemplatus expanſis ad cœlum manibus alacriter ſuſcepit, ſibi perſuaſiſſimum habens, quod pulcherrimum ſuæ virtutis imitatorem eſſet relicturus. Proinde ut primum habitu indutus eſt, adeo ſe illius imitatorem præſtitit, ut omnes in admirationem ſui concitarit. Quandoquidem ieiuniis, vigiliis, orationibus, meditationibus, & divinorum eloquiorum auſcultationibus iugiter vacabat. Maxima item humilitate, & obedientia mentem expoliebat, & illuſtrabat, libros pulcherrime ſcribebat. Hunc beatus Nilus unice diligebat, eiuſque vita, magis quam aliorum ſexaginta, quos ſecum habebat, lætabatur. Romam, ac Tuſculum beatum Nilum ſequutus eſt. Hymnos complures ad Deiparæ, multorumque ſanctorum laudes quam docte, & elegãter edidit. Mortuo beato Nilo ab omnibus ei in Cryptæ Ferratæ monaſterii regimine ſuffectus eſt. Qui tamen invitus juventutem afferens hanc provinciam ſuſcepit, ac beatæ Mariæ templum erexit. Cumque eius probitatis, ac ſanctitatis fama crebreſceret, omnes principes & optimates, non modo populi, maxima eum veneratione proſequebantur. Romanus Pontifex juvenis voluptatibus delinitus, execrabile quoddam delictum perpetravit (hunc Benedictum nonum eſſe arbitror) ac tandem reſipiſcens, veniamque perpetrati deliquii quærens, beatum Bartholomæum ſibi interceſſorem delegit, quo ſperabat fieri poſſe, ut Deo reconciliaretur. Quamobrem ipſum ad ſe acceriſit, eique ſumma cum reverentia & humilitate delictum aperit, congruentemque medicinam ab eo petiit. At ille non throni excellentia perterritus, non honoris dignitatem aſpexit, non munerum, aut honorum rationem habuit, ut plurimi faciunt: ſed ad morbum, qui curatu difficilis erat, aſpexit. Itaque congruam illi medicinam adhibens: non licet, inquit, tibi rem ſacram facere, ſed vaca, ut divinum numen tibi propitium reddas, quod peccatis adverſum te irritaſti. Pontifex illicò throno derelicto Pontificatu ſe abdicavit. Cum ingens caritas fameſque ingruiſſet, omniaque ipſe pauperibus & peregrinis elargitus eſſet, nec haberet quod amplius impenderet, nec egenorum calamitates aſpicere poſſet, à monaſte-

A rio receſſit, Romamque verſus iter faciebat. Cumque feſſus ſopori ſe dediſſet, apparuit ei in ſomnis beatus Gregorius Papa, qui ipſum, quod monaſterium deſtituiſſet, objurgavit, hortatuſque eſt, ut in illud remearet, & ſpem ſuam in Dei miſericordia poneret, vaſculumq; ei dedit, quod admirabilem odorem quendam fragrabat. A ſomno igitur expergefactus rediit in monaſterium. Cui Tuſculanus quidam tritici modios centum impendit, quod ipſe pauperibus erogavit. Eius B vitam monachus quidam eius diſcipulus elucubravit; eius feſtum agitur, tertio idus Nov. Extant in Cryptæ Ferratæ monaſterio libri duo Græce ſcripti, in quorum altero ipſius beati Bartholomæi, in altero beati Nili vita ſcripta eſt. Haud dubium eſt multos alios Calabros viros divi Baſilii monachos per ea tempora ſanctitate floruiſſe, tantis ac talibus ducibus florentibus, utpote beatis Phantino, Zacharia, Helia, Joanne, Bartholomæo, aliiſque. Poſt Roſſinum Colenetum C fluvius labitur, inde Lucinus fluvius alter excurrit Roſſanenſem agrum à Coriolanenſi dirimens. Subinde eſt *Coriolanum* oppidum nobile, ac vetuſtum, quod ejuſdem nominis fluvius adlabitur ab Auſoniis, aut ab Oenotriis, ut opinari licet, conditum. Diſtat à Roſſano m. p. octo, a mari tribus. Hic mercatus annus celebratur. Extat & fons nobilis, Coriolanenſis ager rerum omnium copia exuberat; nam frumenti & aliarum frugum, ac fructuum ferax eſt. Fiunt vina & olea cla- D ra. Fit goſſipium & ſeſama. Naſcuntur cappares, provenit terebinthus, vitex, ſiliqua ſylveſtris, & fœniculum marinum. Extant & pulchra limonum, citrorum, & malorum aureorum nemora, quorum fructuum ingens fit copia. Fiunt & aucupia turdorum & aliarum parvarum avium. Mare inſuper hoc admodum piſcoſum eſt. In quo, præter reliquos piſces, palmitum ingens copia capitur. Intus eſt *Acra* oppidum ab effectu: acra enim ſummitatem ſignificat, quod in E montis vertice ſitum ſit, cuius meminit Stephanus. *Acra*, inquit, *urbs Iapygiæ, altera Italiæ. Quod Muconius fluvius præterfluit. In quem ſi morbidæ oves ſeſe immerſerint, curantur*. Ab oppido m. p. duobus Cotilis fluvius alter decurrit, & uterque Crathim influit. A cuius vado ad oppidum montis dorſum ſenſim aſſurgit arduo aſcenſu. Fit hic oleum & vinum nobile, & inter ſalſamenta laudantur pernæ. Extant & ſylvæ glandiferæ porcis alendis opportunæ. Sunt in hoc F agro pagi *Coſmum*, *Machia*, & *Baccharium*. Meridiem verſus m. p. octo ab Acra *Lucii* oppidum eſt edito loco, *Thebæ* olim, ut arbitror, dictum, cuius meminit Plinius, qui Thebas Lucanas interiiſſe Catonis auctoritate ait. Non n. Thebæ Lucanæ dictæ ſunt, quod in Lucania ultra Laum & Sirim amnes fuerint, ſicut nec Pandoſia, nec Petelia, nec Grumentum Lagariæ conterminum Calabriæ urbes, quæ Lucanorum fuiſſe dicuntur: ſed quod, ut oſtendi, Samnites in ea loca colonos, a duce Lucio Lucanos dictos, miſerint. Et Plinius cum de Thebis mentionem facit, ſtatim ſubdit de Pandoſia, quam Theopompus Lucanorum urbem fuiſſe ait. Te-

leſphorus

Jeſphorus Conſentinus eremita magna ſanctitate vir, de quo alibi diximus, ſcripta quædam Ioannis Ioachimi, & Cyrilli in monaſterio, exiſtente apud Thebas, ſe reperiiſſe dicit. Id monaſterium in agro Luciorum eſt beatæ Mariæ dicatum delubrum. In quo Abbas Ioachimus interim commoratus eſt. Et in eo beatus Lucas Ioachimi diſcipulus, Abbas fuit, & inde Epiſcopus Conſentinus, item beatus Bernardus Abbas, & inde Epiſcopus Gerentinus. In hoc agro provenit vitex, legitur manna. Naſcitur arbor frequens fructus ferens magnitudine meſpili, ſed oblongos acri ſaporis, atrolicem vocant accolæ. A Luciis m.p. quatuor *Roſæ* oppidum eſt edito loco, nec longe Iaviſum fluentem labitur, quod Crathi miſcetur. Hic chalcanthum naſcitur. Poſt Acram vero ſeptentrionem verſus m. p. octo, *Beſidia*, *Beſidianum* vulgus appellat, civitas vetuſtiſſima eſt, *Beſcia* olim dicta, ab Auſoniis condita, ut ait Stephanus, a Romanis interpoſito *i* & *c* inde mutato Beſidia, ut Temſa Temeſa, & Meda Medama. Fuere autem Auſonii, ut libro I. oſtendi, Aſchenazi pronepotis Noe poſteri, qui poſt diluvium primi Italiam, hoc eſt Calabriam incoluerunt. Livius ſicut Blandam Blandas, & Thurium Thurias, ſic hanc urbem Beſidiam, bel.Pun.lib.10. Beſidias plurativo numero inclinat, quam una cum aliis quibuſdam ad P.Servilium Conſulem ultro in deditionem veniſſe dicit; civis Beſidienſis & Beſidianus. Eſt ſedes epiſcopalis. In regeſto Celeſtini tertii ſcriptum eſt, quod ſedes hæc pertinebat ad ſanctam ſedem. Habet urbs hæc octo colles, in medio autem urbis mons aſſurgit, in quo eſt arx. Affluit & ſcaturiginibus aquarum, fiunt & panni frondinei. Parœciales eccleſiæ 15. Eſt itaque hæc civitas ſimul vetuſtate, ſimulque dignitatis titulo perinſignis. Primus huius urbis princeps fuit Lucas Antonii Marcenſium domini filius, cui ſucceſſit Hieronymi filius, huic Bernardinus, & ei Petrus Antonius genitor tuus, vir quidem & corporis robore, & animi magnitudine, tum munificentia præpollens. Siquidem ingeniis favebat, bonarumque literarum ſtudioſos muneribus proſequebatur. De cuius in literatos liberalitate id unum exemplum proferre ſatis eſſe duco. Cuidam literato viro, ut a Ioanne Antonio Sanſeverinio conſanguineo tuo accepi, qui nec ei librum dicarat, nec quicquam in eius laudem ſcripſerat, ducentos aureos nummos muneri dedit, converſuſque ad Ioannem ipſum Antonium, huiuſmodi, inquit, ſunt proſequendi muneribus. Hic figlina nobilia fiunt omnis generis. Fiunt & cultri inter alia ferramenta, non ignobiles. Fit & oleum optimum, fit & Xylon & ſeſama, legitur manna. Inter hortenſia laudantur pepones. Fiunt lina non vulgaria. Eſt præterea ager hic frugifer. In quo eſt ſancti Hadriani templum divi Baſilii monachorum cœnobium, ubi beatus Nilus Abbas plures annos cum duodecim ſanctis Monachis conſedit Deo obſequens, inter quos erat beatus Proclus Beſidianenſis, qui ut beatus Bartholomæus in vita beati Nili ſcribit, cunctarum diſciplinarum peritiſſimus fuit, ac

A magnam ſibi bibliothecam comparaverat. Hic priuſquam monachus fieret in patria ſua exiſtens adhuc iuvenis admodum Dei ſervitute ſic ſeſe exercebat. Singulis diebus ieiunabat ad veſperam uſque, ac lectioni operam dabat, cibis & potibus ad libidinem inflammantibus abſtinebat. A veſpera uſque ad matutinum omnes oppidi ſui eccleſias luſtrabat, pſalterium totum recitans, & ad ſingulas eccleſiarum portas pœnitentiam agens quæcumque ſibi ipſi conſciebat. Hæc omnia B clam agebat. Is Monaſticum ſtudium amplexus, & a beato Nilo virtutis perfectionem adeptus adeo continentiæ, & exercitani ſeſe iniecit, ut cuncta ſua membra mortificarit, acerbis ægrotationibus reſtiterit ad extremum ſpiritum. In hoc Monaſterio beatus Georgius Roſſanenſis beati Nili diſcipulus, de quo dudum diximus, diem clauſit extremum, ſepultuſque eſt. Fuit & ex hac urbe beatus Martinus minorita, cuius corpus Agelli iacet. Poſt *Beſidiam Tarſia* op- C pidum eſt, *Capraſæ* olim Antonino Pio in itinerario, inter Iſaurum & Crathim amnes. Eſt Tarſenſis ager fertilis: naſcitur vinum nobile, provenit terebinthus, & ſiliqua ſylveſtris. Poſt Tarſiam Senitum flumen decurrit. Inde *Laurentum* caſtrum eſt edito, eoque ſalubri loco ſitum, quod Sybaris fluvius præterfluit, cui ſubtus caſtrum Iſaurus fluvius miſcetur; caſtro huic mons imminet, ex quo circumvicina regio conſpicitur. Quod caſtrum pater tuus Barnabæ Piſcario divi Ia- D cobi ordinis equiti muneri dedit. Nunc ipſum Marcellus eius ex fratre nepos, qui modo tuas in Calabria vices gerit, poſſidet. Subinde eſt *Thurium* oppidum, *Terramnovam* vulgus appellat, mutatis literis quaſi Thurium urbem, in colle oblongo ſitum, inter Cratim & Sybarim amnes navigabiles, & piſculentos, propius tamen Crathi, quam Sybari Sybaris urbis reliquiæ. Diſtat a Tarſia m. p. quatuor, a Coriolano octo, a freto totidem. Loci ſitus Diodori deſcriptioni E convenit. Quia vero Thurium Sybaris urbis, ut dixi, reliquiæ ſunt, de ea prius nobis dicendum eſt, poſtea de Thurio. Fuit Sybaris vetuſtiſſima urbs a Trœzeniis, & a Sagari Aiacis Locri filio condita, ut Solino placet, haud multo poſt bellum Troianum. Nam Aiax, cuius filius Sagaris hanc urbem condidiſſe dicitur, Troiano bello adfuit præſens. Condita autem fuit inter Sybarim, & Crathim amnes, vicinior tamen Sybari, quam Crathi, a quo nomen acce- F pit. Sybaris autem fluvius a Sibari fonte Achaiæ dictus eſt. Strabo enim libro octavo *Sybaris fons in Achaia eſt*, ait, *a quo Sibari Italico derivatum eſt nomen*. Urbemque ipſam Sybarim ab Iſiliceo conditam putat. De qua ita fert: *Sybaris fuit condita ab Achivis Trœzeniis. Huius autem condendæ auctor fuit Iſeliceus inter duos fluvios Crathidem & Sybaridem.* Quæ eo excellentiæ & felicitatis excrevit, ut quaternas rexerit gentes & quinque, ac viginti urbes ſuo ſubderit imperio, ac contra Crotoniatas trecentorum hominum millium exercitum duxit. Super Crathide vero domicilia habentes ſex millium & CCL. paſſ. in circuitu. Totam autem

tem hanc felicitatem intra dies ſeptuaginta Crotoniatæ interceperunt, adeo deliciis & luxuria intemperantes diffluebant. Urbe enim potiti inducto fluvio cuncta demerſerunt. Pauci ex ea clade ſuperſtites adunati cohabitabant. Quos temporis intervallo Athenienſes, aliique Græci prorſus extinxerunt. Nam in ſocietatem civitatis pervenientes, eos per contemptum habentes trucidarunt, & urbem alium in locum prope tranſpoſitam ædificarunt, & eos Thurios ducto de fonte vocabulo, nuncuparunt. Qui cum diutius beatam duxiſſent ætatem, tandem in Lucanorum ſervitutem tracti ſunt. Cumque illos Tarentini infeſtarent, ad Romanorum tutelam confugerunt: qui quidem mittentes pro virorum paucitate accolas mutato nomine civitatem *Copias* appellavere. Proinde quæ antea Lucaniam ſuo ſubdiderat imperio, in Lucanorum poſtea aliquando poteſtatem devenit: ſic fortuna inſtabilis eſt & volubilis, utique idem Strabo ait: *Sybaritæ Poſſidoniam ad mare poſuerunt.* Et rurſus: *Talaus Lucaniæ urbs Sybaritarum Colonia fuit.* Fuit autem Sybaris a Crotoniatis everſa Milonis, ut oſtendi, ævo, Darii Hiſtaſpis tempore, ut liquet in Herodoto, libro quinto, & ſexto, qui floruit Olymp.LXV. regnavitque annis undetriginta. Fuit igitur eruta circiter Olymp.LXX. Ariſtoteles Pol. lib. quinto ſeditionis eius cauſam ſcribens ait. *Seditiones concitat peregrinitas, donec in eandem ſimul conſpirationem devenerit. Ut enim non ex quavis multitudine conſtituitur civitas: ita etiam neque in quovis tempore. Quapropter quicumque iam inquilinos ſuſceperunt advenas, omnes fere ſeditionibus iactati ſunt. Ceu Sybarim una cum Trœzeniis incoluerunt Achæi. Poſtea maiorem in numerum creſcentes Achæi Trœzenios pepulerunt. Unde ortum odium eſt Sybaritis. Et in Thurios idem fecerunt Sybaritæ contra illos, qui eos receperunt. Nam plus habere volentes quaſi de ſuis agris pulſi ſunt.* Id etiam ſcribit Plato libro primo de legibus. *Sybari direpta*, ait Herodotus libro ſexto, *univerſi Mileſii, qui plures erant, capita deraſerunt, & ingentem luctum adiecerunt. Ex omnibus enim civitatibus hæ præcipue mutuo hoſpitio iungebantur.* Prælium autem, ait Plinius lib. ſecundo de Nat.Deor. quo Sybaris deleta eſt, eodem die, quo geſtum erat, auditum Olympiæ fuit. *Sybaritæ*, ait Athenæus libro duodecimo, *primi artes ſtrepitum facientes in urbe eſſe non permiſerunt, ne illis ſomnum interrumperent, ſomnique undique penitus intumultuoſi eſſent. Quinetiam neque gallum in urbe nutriri licebat. Mos erat apud eos*, Timeus ait, *pueros ad adoleſcentiam uſque veſtes purpureas ferre, & cincinnos auro implexos. Verſabantur autem apud eos*, ait Timon, *ob mollitiem homunciones puſilli, & ſcopei, quos quidam ſtilponas appellant, & catelli Mileſii, quibus oblectabantur, qui eos in gymnaſia ſequebantur.* Deferebant veſtes Mileſiis lanis confectas. Erat enim ipſis cum Mileſiis amicitia, ut Timæus ait. Geſtabant & floridas tunicas precioſis cingulis præcincti. Equites Sybaritarum ſupra quinque millia, crocea indumenta ſuper thoraces habentes, in deliciis agebant, unde ortum erat adagium apud Græcos: *Sybaritæ per plateas.* Divites cum in agros proficiſcebantur, & ſi vehiculis veherentur, iter tamen unius diei tribus diebus conficiebant. Erant etiam ipſis cuniculi viarum ducentium in agros. Plurimis autem ipſorum erant cellæ vinariæ iuxta mare; ad quas per elices, & cuniculos illos vina ex agris deducebant. Et partim quidem extra regionem vendebant, partim navigiis in urbem tranſvehebant. Celebrabant frequenter convivia publice: et ii qui laute cibos parabant, honorabantur, ſimiliter & coqui, qui obſonia optime præparabant. Unde ortum erat adagium: *Sybaritica menſa.* Ante potum braſſicas edebant; ne eos vinum læderet, neve temulenti fierent. Utebantur miſſo ex oleo & garo, quo utebatur etiam Heliogabalus, ait Lampridius. Quem quo anno Sybaritæ repererunt, perierunt. Sybaritæ primi invenerunt matulas & pyela. Erat urbs in concavo poſita, ubi æſtate mane & veſperi frigus ingens vigebat, Meridie vero intolerabilis æſtus. Exiſtimabant fluvios plurimum ad ſanitatem conferre. Unde dictum eſt, volentem in Sybari ante fatum minime mori, neque orientem ſolem, neque occidentem videre oportere. Miſerunt ad oraculum legatos, quorum unus fuit Amiris, percontantes quouſque felices eſſent? Pythia reſpondit:

Felix tu eris honorans genus deorum,
Beneque venerantes primum hominem Deo:
Tunc tibi bellum, & inteſtina ſeditio veniet.

Id audientes ſemper felices fore putarunt, quod nunquam magis hominem, quam Deum honoraturi ſint. Non longe poſt accidit ut Sybarita quidam famulum etiam ad ſagra fugientem verberaret, confugientem vero tandem ad patris ſepulcrum, herus illud veneratus verberare deſtitit. Tunc Iſamiris Pythiæ oraculum mox complendum fore proſpiciens inſaniam ſimulans omnia bona ſua vendidit, & Peloponneſum profectus eſt. Unde proverbium ortum eſt, *Iſamiris furit*, ut Suidas ſcribit. Occiderunt quoque & triginta Crotoniatarum oratores. Item ſolventes tyrannidem Teli, omnes eos, qui rempublicam mutare conati ſunt etiam ad aras confugientes interfecerunt. In qua cæde verſa eſt deæ ſtatua; pavimentum ſanguinis fontem ſcaturiit; Primores videre viſi ſunt deam ingredientem per medium forum, & bilem vomentem. Ælianus autem de varia hiſtoria libro tertio de Iunonis ira ſic ſcribit: *Cum Sybari citharœdus caneret in certamine, quod in honorem Iunonis erat inſtitutum, inter Sybaritas propter illum orta eſt ſeditio. Cumque mutuo ad arma venirent, citharœdus cum ipſa ſtola confugit ad aram Iunonis. At illi ne in iſto loco quidem manus a citharœdo abſtinuerunt. Paulo vero poſt ſanguis videbatur in Iunonis templo ſcaturire, non ſecus quam ex perenni fonte. Sybaritæ, cum ad oraculum Delphicum conſultum miſiſſent, tale reſponſum acceperunt:*

Cede meis menſis, manibus nam ſanguis adhærens

Deſtillanſque recens, prohibet tibi limina templi,
Non tibi fata canam, magnæ Iunonis ad aram.
Non immortales hoc dii patientur inultum.
Si quis enim prudens, ſcelerata è mente profectum
Committat facinus, gravis. hunc prope pœna ſeque-
Non exorabit, neque ſi genus ab Iove ſummo (tur.
Ducunt, ipſe ſuo collo, ſcolleſque nepotum
Hoc luet, & generi cumulatim dona ferentur.

Aphricanus in libro de re militari de Sybaritarum felicitate, luxu, & ruina inquit: *Sybaritæ eo deliciarum devenere, ut equos in convivia introducerent ita inſtitutos, ut audito tibiæ cantu ſtatim ſe attollerent arrectos, & pedibus ipſis prioribus vice manuum geſtus quoſdam chitonomiæ motuſque ederent ad numerum ſaltatorios. Sed cum tibicem quiſpiam contumelia fuiſſet affectus, transfugit ad Crotoniatas hoſtes, paulo ante prælio a Sybaritis ſuperatos, & quod è rep. foret illorum pollicetur, ſi fidem modo habeant, ſua opera Sybaritarum cunctorum equites in ipſorum venturos poteſtatem. Credita res eſt, & belli dux creatus a Crotoniatis tibicen, convocat omnes quotquot eiuſdem forent in urbe artificii, modulamentumque iis indicat. Atque ut viſum tempus procedere in hoſtem iubet. Sybaritæ facti præturgidi, quod equitatu ſuperabant, eunt contra, præliumque conſerunt. Hic autem repente dato ſigno tibicines univerſi conſpirant. Ecce confeſtim modulamine agnito, cantuque illo vernaculo tollunt eriguntque ſemet in pedes equi Sybaritæ ſeſſoribus excuſſis, & quod tripudium domi didicerant, etiam in acie exhibebant. Ita capti omnes equites humi iacentes, & omnes equi tripudia repræſentantes.* Et Plinius libro 8. *Equorum docilitas tanta eſt, ut univerſus Sybaritani exercitus equitatus ad ſymphoniæ cantum ſaltatione quadam moveri ſolitus inveniatur.* Theocritus Idyllio quinto ſub Æpuli & Pomilionis perſona in Sybaritano agro cyperum, cynosbaton, anemone, cythiſum, ægilum & fraga naſci, item optimi mellis & dulcis olei, & vini copiam fieri ſcribit. Laudat mollem lanam. *Obtulerunt Sybaritæ*, ait Pauſanias in Eliac. *Iovi Olympico theſaurum, quem iuxta theſaurum Epidamniorum collocarunt.* Ex hac urbe inter cæteros opulentos, fuit *Smyndirides* longe ditiſſimus. De quo Herodotus libro ſexto ita ſcribit: *Cliſthenes Sycionis tyrannus Agariſtam filiam nuptui dare deſtinabat ei, quem præſtantiſſimum Græcorum omnium comperiſſet; Cum igitur ludi in Olympia celebrarentur, & ex eis Cliſthenes curriculo quadrigali victor extitiſſet, nunciari iuſſit voce præconis, ut ſi quis ſe dignum putaret, qui Cliſthenis gener eſſet, is ad ſexageſimum diem, aut prius Sycione præſto foret; quoniam Cliſthenes intra annum a ſexageſima die incepturum exequi nuptias deſtinabat. Itaque omnes Græci aut ſua ipſorum aut familiæ claritate ſibi confidentes Sycionem proci contenderunt. Quibus Cliſthenes & curriculum & palæſtram ad certandum præparaverat. Ex Italia illuc ſe contulit Smyndirides Hippocratis filius Sybarita (florebat autem maxime Sybaris ea tempeſtate) qui unus vir in plurimum deliciarum proceſſerat. Contendit*

A *autem Sycionem*, ait Suidas, *propria navi, quæ quinquaginta remiges habebat omnes ſuos ſervos. Duxit etiam ingentem aucupum, coquorum, & piſcatorum catervam, qui non modo cæteros omnes, ſed etiam Cliſthenem ipſum deliciis & luxu ſuperabant. Fuit & ex urbe Sybari Alciſthenes plumarius nobiliſſimus, qui celebratiſſimam veſtem opere plumario Reip. Syb. elaboravit, atque contexuit. Quæ utrinque deorum, variorumque animalium ſpirantibus formis acu pictis mire di-*
B *ſtincta erat, colore purpureo. Erat hæc veſtis*, ait Ioan. Tzetzes, *margaritis & lapidibus precioſis ornata. Una manica habebat Alciſthenem ipſum, altera Sybarim patriam ſuam. Vendita fuit centum viginti talentis*, hoc eſt aureorum nummorum ſeptuaginta duo millia. Quam Ariſtoteles inter mirabilia ponit, ait n. in lib. de mirabilibus. *Alciſtheni Sybaritæ veſtem tradunt, tanta magnificentia confectam eſſe, ut cum in Laciniæ Iunonis panegyri, ad quam tota confluere ſolet Italia, pro-*
C *poſuiſſet ſpectandam, omnium oculos a reliquis in ſe converterit. Hanc aiunt a Carthaginienſibus emptam a Dionyſio ſeniore tum regnante CXX. talentorum precio. Purpurea erat tota amplitudine XV. cubitorum, animalculis intertextis diſtinta. Superne quidem fuſis, inferne vero perſis, in medio a. Iuppiter, Iuno, Themis, Minerva, Apollo, Venus elucebant. Ad latera Alciſthenes, utrinque autem Sybaris.* Meminit & veſtis huius Polemon apud Athenæum libro 12. Fuit & *Thurus* Syba-
D rita fabularum auctor, cuius meminit Theon ſophiſta. Fuit & *Hemitheon* Sybarita poeta, cuius meminit Ovidius libro tertio de Triſtibus. Fuit & *Alexis* Sybarita poeta comicus Menandri poetæ comici patruus, qui ducentas quinquaginta quinque fabulas ſcripſit, inter quas unam Brettiam nominavit. Quare Sybaritica fabula nomen ſumpſit ab auctore Sybarita, de qua meminit Ariſtophanes in Veſpis. Theodoretus etiam in libro exercitamentorum ait: *Sybarita fabu-*
E *larum inventor.* Item Aphthonius ſophiſta inquit: *Sybaritas primos inventores fabularum apologiarum fuiſſe.* Interpres autem ipſius Aphthonii, & interpres Hermogenis dicunt, Sybaritas fabulas effinxiſſe primos ex ſolis animantibus rationalibus, Alcmæon vero Crotoniata, & Æſopus etiam ex irrationalibus. Æſopicæ autem dicuntur, quia Æſopus apud Phrygios hac in re polluit. Extant multa præclara Alexis dicta apud Stobæum pluribus locis. A quo Alexi Latini poetæ,
F ait Gellius libro ſecundo, quædam ſumpſere ac vertere. Qui in comœdia, quæ Pythagoræ vita inſcribitur, ait idem Gellius libro quarto, refert Pythagoram ipſum animalia edidiſſe, Suidas vero Alexim ipſum Menandri filium fuiſſe ſcribit. Fuit & *Stephanus* Alexis filius, ut Suidas tradit, poeta comicus. Fuit & *Menander* Alexis ex fratre nepos poeta, ut idem Suidas fert. Fuit & *Calliſthenes* Sybarita philoſophus & hiſtoricus. Adducit ipſum Stobæus in collectaneis de morbis. Fuerunt & hi alii philoſophi Sybaritæ Pythagoræ diſcipuli, ut Iamblicus ſcribit, Æneas, Deax Diocles, Evanor, Empedus Iſpaſus, Meneſter, Me-

to-

topus, qui plura ſcripſit, cuius meminit A Stobæus, licet ipſum Metapontinum faciat, Proxenus, Ptolemæus, Timaſius, Tirſenus, Tirſeines mulier. Fuit & Philetas Sybarita, *qui*, ait Pauſanias in Eliacis. *XLI. Olymp. ſuperavit iuvenes in cæſtu pugnantes, & XLV. gravioris armaturæ peditum curſus in ſtadium cum plauſum eſt receptus.* De fertilitate agri, ubi Sybaris urbs erat, Varro rei ruſticæ libro primo inquit: In Sybaritano agro iugerum modium centeſimum reddere, ſolitum dicunt. Signabant Sybaritæ in de- B nario Minervam Galeatam habentem in galea Tritonem deum marinum Neptuni tubicinem, & ex poſtico Sybarim fluvium effigiatum, id eſt, tauri figura, altera manu arundinem, altera urnam habentem & effundentem aquam, Græca inſcriptione συβαρις. Quandoque ſignabant caput galeatum inſtar Palladis, & ex poſtico nunc Sybarim fluvium ſub tauri figura retro reſpiciente; nunc cancrum & caput tauri Neptuni victimam. Crathis autem & Sybaris fluvii, inter quos C fuit Sybaris urbs (eſtque & nunc Thurium urbs) multorum poetarum præconiis nobilitati ſunt. Crathis aurifer eſt & piſculentus. Dictus eſt autem Crathis, ait Strabo lib.8. a Crathi Achaiæ fluvio, qui a duobus fluminibus incrementa ſuſcipiens, ſic a miſcendis aquis appellatus eſt. Ad quem Crathim Calabriæ fluvium Annam Didonis ſororem poſt illius mortem adventaſſe Ovidius lib.3. Faſtorum ſcribens, ait:

Eſt prope piſcoſos lapidoſi Crathidis amnes.
Parvus ager, Camerem incola turba vocat.

De fluvio hoc ita Vitruvius lib. 8. ait: *Crathis cum pecora ſuis temporibus anni parantur ad conceptionem partus, per id tempus adiguntur eo quotidie potum. Ex eoque quanvis ſint alba, procreant aliis locis leucophea, aliis locis pulla, aliis coracino colore.* Item Plinius lib. 31. de huius & Sybaris fluvii natura ſic ſcribit: *Theophraſtus ait, in Thuriis Crathim candorem facere, Sybarim nigritiem bobus, ac pecudibus: quinetiam homines ſentire differentiam eam, nam qui Sybarim bibunt, nigriores eſſe, dunoreſque & criſpo capillo, qui ex Crathide candidos, molliereſque, ac porrecta coma*: Et Strabo lib.6. *Crathis homines in eo lotos cæſariem candidos & flavos facit, ac multis medetur morbis. Si qui vero de Sybaride biberint, ſternutamentis agitari conſtat. Quamobrem ab eius potu greges amovent. Pecudes morbidæ ſi ſe Crathis aqua madefecerint, curantur.* Rurſus Ovid.Met.lib.XV. ait:

Crathis & hinc Sybaris veſtris conterminus oris
Electro ſimiles faciunt, auroque capillos.

Lycophron in Alex. Crathim fluvium Althenum, & morborum curatorem appellat, ait enim:

Morborumque curator Adaunis vocabit
Quãdo exulantes ob ſacrificium Altheni influentis.

Super quibus verbis Iſacius ait: *Althenus fluvius dicitur, quaſi Althænans, ideſt, ſanans ſecundum Timæum, omnium, quæ illo* A *lavantur animalium vulnera.* Et rurſus:

Chratis vero vicinus, & Mylacum finibus
Ager cohabitatores recipiunt Colchorum polis
Inquiſitore, quos filiæ miſit moleſtus. Iſacius:

Crathis fluvius Italiæ, cujus aqua in illo lavantium comam flavam reddit, ut ſcribunt Heſigonus hiſtoricus, Cotionque atque Agatoſthenes philoſophus, tum Euripides tragicus inquiens:

Si humectet exornans flavam reddens comam
Crathis vero ager recipiet illos pulſos. (*Crathis, Sybaris fluvii latices conſperſi & potu etiam ſuo continentes reddunt & caſtos*, ait Leonicus. Item Galenus in libro de bonitate aquæ ait: *Sybaris fluvius viros ingenerativos facit.* Laudantur & cibi quidam Sybaritani. Quare Metagenes poeta apud Athenæum lib. 6. ait.

Placenta fertur magna Crathi flumine
C *Sua ſubacta ſponte, flumen alterum*
Devolvit undas carnium cum naſtulis
Sybaris vocatus, batides coctas ſimul.
Lolagines tunc parva volvunt flumina
Coctosque phagros, & locuſtas alterum
Condita ſalſa cum quibus bellaria
Sartagines pericomma, farcimen ſimul
In ora ſponte quæ fluebant omnia,
Ac ad pedem amylum tuebar circulo.

Hæc de Sybari urbe ac fluvio habui quæ dice- D rem. Modo vero de *Thurio* urbe Sybaris urbis quondam reliquiis, quam vulgus corrupto vocabulo *Terranovam* vocat, dicendum eſt. Eſt autem Thurium urbs, ut dixi, edito loco, colle oblongo veluti in ſpecula inter Crathim & Sybarim amnes, propior tamen Crathi quam Sybari. Eius ager totus campeſtris eſt & frugifer, ac pabulis accommodatus, qui totus pene ex urbe ipſa conſpicitur. Eius potentia olim ac nobilitas magna fuit. Cuius regio ab Hylia fluvio, E nunc Trionto dicto, ad Acalandrum amnem uſque protendebatur. De qua ſic Plinius ait: *Thurium oppidum inter duos amnes Crathim & Sybarim, ubi fuit urbs eodem nomine.* Et Diodorus Siculus Bibliothecæ libro duodecimo, a Sybari tamen urbe repetens ſic ſcribit: *Thuriorum his cauſis urbs condita traditur. Quibus ſæculis ſuperioribus in Italia, Græci Sybarim oppidum condidiſſent, ubertate, ac fœcunditate ſoli factum eſt, ut brevi res & opes eius coaleſcerent.* F *Hæc inter duo flumina poſita Crathim, Sybarimque, à quo nomen acceperat oppidum. Eius incolæ amplo ſimul, & frugum feraciſſimo incumbentes agro, ingentes inde divitias, & opulentiam miram congeſſere. Tum pleriſque alienigenis in civitatem, & munera civilia aſcriptis, adeo res provecta eſt, ut multo reliquas Italiæ urbes antecedere opum vi putaretur. Necnon etiam populi numero & multitudine exuperabat, ut trecenta millia civium ea tempeſtate capita illic recenſita traduntur. In qua Teles quidam populi dux cum in magna plebis eſſet gratia autoritateq; præſtaret, potentiſſimum quenque calumniari apud populum, atque variis criminibus accuſando*

dilacerare cœpit. Donec tandem voti compos, Sybaritis perſuaſit, ut quingentos ex ditiſſimis civibus eiicerent urbe, fortunaſque & opes eorum in publicum redigerent. Quo facto, fugata magna civium vis, qui vago errabundi auxilii Crotonem petunt: ibique ad aras in foro erectas ſupplicum more confugiunt. Quo audito Teles legatos ad Crotoniatas mittit, qui juſſu ſuo poſtulent, ut vel exules dedant, vel ſi id renuant, exin ſibi indici bellum armaque & vim expectent. Convocato ſenatu cum inter ſe conſultare, multaque agitare pergerent, num dedant Sybaritis exules, præſtaret, an bellum contra potentiores ſuſcipiendum eſſet, ſenatu populi concione varia & ancipiti ſententia hærente, primum quidem plebis animi ad dedendos ſupplices inclinari videbantur pavore belli perculſa multitudine. Poſt hæc Pythagora philoſopho rogantibus conſulente, atque multa obteſtante, ſupplices incolumi Deum fide, ad quam confugerant eſſe protegendos, revocata ſententia bellum pro ſupplicum ſalute tuenda ſuſcipiendum decernunt. Itaque armato in ſe etiam adventanti hoſtium Sybaritarum agmini trecentis millibus ſtipato Crotoniatæ centum millibus obviam ire properant, Milone gladiatore duce. Qui conſerta pugna vigoris corporei invicto robore cornu hoſtium contra ſe in acie inſtructum primus in fugam vertit. Hic vir ſexies in Olympia victor extitit, robur corporis, quo præſtabat comitem habens. Fertur coronis Olympiacis ornato corpore in Olympicis victoriiſque partis in eam aciem deſcendiſſe. Herculis autem ritu leonis ſpolio, clavaque armatus præcipuam victoriæ adeptæ cauſam huic tribuiſſe armaturæ. Cuius virtutis inſolita magnitudo ſummam civibus admirationem attulit. Fuſis vero hoſtibus, cum Crotoniatæ per iram irritatis animis neminem capi vivum juſſiſſent, quoſcunque in fuga comprehenſos necant. Unde maior tanti exercitus pars cæſa interiit. Qui urbem ingreſſi eam diripiunt, cunctiſque paſſim vaſtatis cultoribus vacua loca deſertaque reddunt. Quæ annis poſt eam cladem octo & quinquaginta Theſſali eo concedentes reſtauravere, atque incoluere. Poſt ſecundam reſtaurationem per eadem ſubiecta tempora profecto. Athenis Callimacho rurſus extrui & cohabitari cœptum eſt. Quæ brevi poſt in alterum locum tranſlata altero quoque nomine impoſito mutavit appellationem. Cuius auctores fuiſſe Lampus & Xenocritus hoc modo traduntur; Ab his n. qui ſecundo patria eiecti profugerant Sybaritis in Græciam legati ad Lacedæmonios & Athenienſes miſſi ſunt, deploratum errores, & auxilia ſua poſtulatum, ut reducerent eos in patrias ſedes, ſecumq; ſibi ut placeret, eam ſibi urbem ex parte coloniam facere vellent. A Lacedæmoniis auditi fruſtra nil impetratum. Res Athenienſib. placuit, moxque decreto eis auxilio decem naves completas Sybaritis ſubſidio mittunt. Quas Lampus & Xenocritus ductabant. Miſſis quoq; per Peloponneſi urbes præconib. edicto præponi ac promulgari fecerant, urbem ſe communem his facturos, qui eò migrare voluiſſent. Cui cum pleriq; aſſentirentur, oraculo Apollinis maxime adducti: percuntantibus namq; reſponderat tale, quærendum, quo ſibi conderent urbem, ejuſmodi ſolum, ubi aquam menſura ſumptam potarent,

A cibum contra ſine menſura caperent. In Italiam itaque navigant, atque Sybarim delati loca ſcrutari pergunt, ſicubi veſtigia loci à Deo juſſi per oraculi interpretationem ſe offerrent. Cumque haud procul Sybari inveſtigatione ſollicitis fons occurriſſet, cui Thuriæ nomen erat, latices erumpentes ærea fiſtula procul fundens, quam accolæ Dimnam, Modiumve appellare conſueverant, re ſimul & nomine ad omen & interpretationem oraculi provecti, eum locum ſibi à Deo oſtenſum, ac B juſſum judicant. Quem circumacto muro communiunt, urbemque ibi condentes eam fontis nomine Thuriam vocant. Tum urbis ſpacium ad longum porrectum in quatuor plateas & fori loca diſtribuunt. Quorum unum Heracleam appellant, alteri Aphrodiſide nomen dant; tertium Olympiada, & reliquum Dionyſiada vocitari inſtituerunt. Per latitudinem vero trib. rurſus foris ſpacioſa loca diducunt, nominaq; ſingulis imponunt, alteri Heroa, alteri Thuria, tertio Thurinam. Intervalla v. inter hæc C intermiſſa domiciliis extructis replent. Videbaturque ea urbs & ſpecie commoda, & eleganti admodum opificio educta. Cæterum brevi tempore concordia nulla Thurios continere valuit, ſed gravis & ſæva admodum haud temerè ſeditione res eorum vexari, diſcerpique cœpit. Nam Sybaritæ incolæ vetuſti primos quoſque magiſtratus, ſummaſque dignitates per uſurpationem veluti hæreditario ſibi jure debitas inter ſe partiri, ab onere abeſſe, contributiones, reliquaque diſpendii & bono- D rum munia poſteriorib. & novis civib. proſequenda demandare. Tum ad ſacra Deum, myſteriaque peragenda mulieres patricias antiquæ originis cives primo deligi, primoque inſtitui loco. Poſt has ſecundò novam urbis reſtauratæ prolem, veluti deteriore jure progenitam. Ad hæc mœnibus finitimum, eoque commodiſſimum pro ſorte cuique dimenſum poſſidere, remotiore novis hoſpitibus pro colendi incommoditate diſtributo. Animis itaque dictæ iniquitatis indignatione commotis, ſæ- E viente iam diſcordia, cum novi adſcriptique cives antiquis & numero plures, & re ſuperiores, viribuſque præſtarent, tumultu excitato vetuſtos Sybaritas fermè ad internecionem cunctos ferro abſumunt, ipſique deinceps urbem iam libera adminiſtratione obtentam diſponere pergunt. Cumque agro & optimo & amplo ſupra cultorum, uſuſque ſui modum abundarent, accerſitis ex Græcia pleriſque eò frequenter colonis, reip. munia digerebant, agrumq; rurſus æqua ſorte dimenſum per ca- F pita diſtribuere. Cæterum illi rempublicam præſtanter, agrumque colendo magnas brevi divitias, opumque vim cumulavere, atque amicitia cum Crotoniatis, ſocietateque conciliata, res ſummas optimis artib. adminiſtrabant. Populari ſtatu civitatem conſtituentes in decem tribus cives omnes diſtribuere. Quib. agente cuique ſua ſunt indita cognomenta. Tres quidem ex colonis à Peloponneſò accitis appellarunt Arcades: totidem ex locis extra Peloponneſum ſitis, ex una & eadem gente adductas Bœotiam, Amphyctyonida, Dorida, reliquas quatuor ex aliis diverſiſque nationibus Iadem, Athænaidem, Euboidem, Heſiotin. Item Suidas ait: *Athenienſes duum mil-*

millia virorum ad ædificandam Thuriam urbem miſerunt, inter quos & Lampus fuit vates, qui ædificationis rationem explicaret. Sebaſtianus Corradus in Epiſt. Cic. ad Att. Thurios oppidum nunc neſcio, quod Rhodium vocari ſomniat. Quidam hanc urbem non a Thuria fonte dictam volunt, ſed a fortitudine: Thurion enim Homerus robur appellat. Quod quidem nomen urbi huic quoque convenit. Plutarchus in Nicia ſcribit: Periclem Athenienſium ducem coloniam in Italiam Sybarim dimiſiſſe, quos Thurios appellavere. Fortaſſe Pericles in ſecunda urbis reſtauratione Thurium colonos Athenienſes miſit. Hanc urbem alii Thurium, alii Thuriam, alii Thurias, alii Thurios appellant, genus & numerum variantes. Incolæ Thurii, & Thuriani, & Thurini dicuntur. Trogus a. lib. 20. ait: *Thuriorum urbem condidiſſe Philoctetem ferunt, ibique adhuc eius monimentum viſitur, & Herculis ſagittæ in templo Apollinis, quæ fatum fuere Troiæ. Frequens*, ait Euſtathius in Dionyſium Aphrum, *eſt Thuriorum in hiſtoriis nomen, quos Thuriomantes, quaſi Thurios vates comicus appellat.* Thuriis leges ſcripſit Zaleucus Locrenſis, ut Athenæus refert. Licet Diodorus Siculus leges, quas Zaleucus Locrenſibus dedit, Charondam Thuriis dediſſe effutiat. *Apud Thurios lege ſancitum erat*, ait Plutarchus de curioſitate, *quæ vetat taxari cives, præter adulteros & curioſos. Thurii*, ut Theophraſtus apud Stobæum in ſermone de lege & conſuet. de rerum vend. loquens ait, *neque in foro, ſicut alia fieri præcipiunt, ſed tribus proxime vicinis parvum aliquod numiſma una dari iubent, memoriæ teſtimoniique cauſa. Itaque neceſſarium ſit his vicinos, illis magiſtratum incuſare, ſi rem non acceperint, aut habentes non eſſe de rebus emptis dicant.* Et paulo poſt: *Determinatur n. uti apud Thurios, ut arrha quidem confeſtim, precium vero eodem die exhibeatur. Pœna igitur ſtatuitur emptori arrhæ privatio, non recipienti autem precium ſolvatur. Et hic mos eſt Thuriis, ut inæquali pœna mulctentur. Precium n. arrham multoties excedit.* Ariſt. Pol. lib. 2. de mutatione reip. Thuriorum ita ſcribit: *In Thuriorum rep. id accidit. Cum n. lege haberent, per quam non niſi intermiſſo quinquennio militum præfecturam gerere liceret, iuniores quidam rei militaris periti, & apud multitudinem pro cuſtodibus probati, cum cæteros, qui in rebus gerendis verſabantur, ſpernerent, ac facile ſe conſequuturos arbitrarentur, legem illam tollere, aggreſſi ſunt primum, lata altera lege, ut liceret perpetim eoſdem præfectos eſſe. At cum populum illos prompte admittentem, ii magiſtratus, qui præerant ſuffragiis, quique appellabantur conſultores, commoti ſunt prius ad reſiſtendum, tamen poſtea deſtiterunt. Putantes hac una lege quamvis ſoluta, cæteras nihilominus eſſe permanſuras. Poſtea vero prohibere volentes, ne aliæ moverentur, nihil proficere valuerunt. Sed mutata eſt eorum reſpublica in potentiam eorum, qui res nova aggrediebantur.* Et lib. 5. *Contigit vero id, quod modo diximus in Thuriis: quod n. a maiori cenſu erant magiſtratus in minorem facta eſt mutatio, & in plures gubernatores, & quia agros totos poſſidebat nobilitas contra legem; nam gubernatio eius civitatis magis erat paucorum: itaque plus habere poterant. At populus bello exercitatus, ac potentior effectus, quam illorum cuſtodes, eos nobiles compulit, quicumque contra legem tenebat, agros dimittere.* Thuriis Herodotus hiſtorias ſcripſit, vixit, & obiit anno cccx. ab urbe condita, ait Pli. lib.xii. ſepultuſque in foro, ait Thucidides lib. 7. Claruit autem, inquit Diodorus Siculus lib. 3., Xerſis Perſarum regis tempore. Qui Thurius vocatus eſt, eo quod particeps fuiſſet coloniæ in Thurios miſſæ, ait Strabo lib. xiiii. Hanc urbem Dionyſius Siciliæ tyrannus obſidere tentavit. De qua re Ælianus de varia hiſtoria lib.12. ita ſcribit: *Adverſus Thurios navigabat Dionyſius, contraque ipſos trecentas naves agebat. Boreas vero ex adverſo reluctans navigia confringebat, univerſaſque navales eius copias delebat. Ex eo rem divinam Boreæ faciendam Thurii inſtituerunt, & publicis decretis civem ſuum pronunciarunt, atque domum certam facultateſque ei aſſignaverunt, ſinguliſq; annis ſacrificia obtulerunt, eumque auxiliatorem amicumque ſcripſerunt.* Erant Thuriis Hannibalis ſtatuæ, ut Plinius libro trigeſimo quarto prodit. Qui ait: *Annibalis ſtatuæ tribus in locis viſuntur: Thuriis, intra cuius muros ſolus hoſtium emiſit haſtam. In mari, hoc eſt Sybari*, ait Pauſanias in Eliac. *portus erat manu factus Adriani Cæſaris opus. Sybari, qui nunc Thurii dicuntur*, ait Varro rei ruſt. libro primo, *quercum eſſe ait, quæ hyeme folia non amittit, quæ eſt in oppidi conſpectu.* Id etiam ſcribit Theophraſtus libro primo, & Plin. lib. XVI. Fuit hæc urbs Romanis fœdere & ſocietate conjuncta. Quam cum a Brettiis & Lucanis obſideretur, Romani per C. Fabritium Lucinum conſulem defendebant, ut Val. Max. libro primo refert. Fuitque nobile municipium populi Romani, ut in Commentariis C. Iulii Cæſaris libro tertio liquet. Hic ſcripſit ad At. Cic. Hanc oram, Livius libro decimo ab urbe condita, Salentinam appellat: hancque Thurium urbem a Cleonymo obſeſſam ſcribit. Ait enim: *Marco Livio, Q. Aemilio conſ. Claſſis Græcorum Cleonymo duce Lacedæmonio ad Italiæ littora appulſa, Thuriaſque urbem in Salentinis cœpit. Adverſus hunc hoſtem conſul Aemylius miſſus prælio uno fugatum compulit in naves. Thuriæque redditæ veteri cultori, Salentinoque agro pax parta.* Cleonymum autem hunc Tarentini adverſus Romanos accerſere, ut Strabo tradit. Thurii ſemel tantum a Romanis deſcivere, data ſibi cauſa. Quare Livius belli Pun. libro quinto ait: *Thurini ad Annibalem defecerunt. Movit eos non Tarentinorum magis defectio, Metapontinorumque, quibus itidem ex Achaia oriundis etiam cognatione iuncti erant, quam ira in Romanos propter obſides nuper interfectos.* Thurii primi ex externis Romanos aurea corona & ſtatua donarunt, ceu Plinius libro trigeſimo quarto effatur, ait enim: *publice ſtatua ab externis poſita eſt Romæ C. Aelio*

lio tribuno plebis , lege perlata in Septimium A *Statilium Lucanum , qui Thurios bis infeſtaverat , & ob id C. Aelium Thurini ſtatua, & corona aurea donarunt liberati obſidione.* In bellis autem civilibus Thurii Cæſaris partes , ſicut & reliqua tota Calabria , ſecuti ſunt : quare a Pompeio obſeſſi ſunt, ut Appianus beilorum civilium libro quarto prodit. Ait quidem : *Pompeius Thurios & Conſentiam obſedit , regionem quoque equitibus attribuit.* Et paulo poſt : *Pompeiani a Thuriis reiecti ſunt.* Signabant Thurii in denario B Minervam galeatam , & in galea delphinum , & iuxta tridentem inſcriptione Græca ϑυριῶν , & ex poſtica facie Polypum piſcem. Polypus quidem quod prehendit nunquam dimittit , quod reip. robur & firmitatem ſignificat : item mutat colorem ad ſimilitudinem loci , in quo erit , quod reſp. utcumque potens quandoque temporibus ſervire debet . Quandoque ſignabant Palladem galeatam , & in galea Tritonem , & ex altera facie taurum iratum cum piſce. Siquidem C Thuriam fontem , a quo nomen ſunt mutuati , venerantes nummis ſub imagine tauri effingebant , hac inſcriptione κριῶν ευφα *i.* ἐυφάνων *.i.* Thuriorum clariorum & famoſorum , ſicut Sybaritæ eorum maiores Sybarim fluvium ſub imagine tauri effingebant. *Nam* , ait Aelianus lib. primo de varia hiſtoria , *quidam fluvios & fontes venerantes , eos pecudum & hominum figuris aſſimilantes figuras ipſas effingebant* . Interim ſignabant Palladem cum galea coronata , & ex altera D facie taurum gradientem & piſcem . Aliquando effingebant victoria caput Cleandridæ Thuriorum ducis nomine inſcriptum , & ex altera parte trophæum , hoc eſt thoracem , & duo ſcuta. Hic autem Cleandridas Spartanus fuit , ut ſcribi Strabo , qui Lucanos Thuriis bellum inferentes bis prælio vicit , licet longe maiorem exercitum haberent. De quo plura Poliænus libro 2. Thuriis texuntur panni , quales Murani. Legitur in Thurino agro manna , provenit te- E rebinthus , vitex , & ſiliqua ſilveſtris. Fiunt lina & mella nobilia , naſcuntur & vina laudatiſſima ; quæ Plinius libro quartodecimo inter generoſa Italiæ vina numerat : quæ ſecundum nobilitatis locum poſt Lagaritana totius huius tractus obtinere ſcribit , ait n. *Longinquiora Italiæ ab Auxonio mari non carent gloria , vina Severiana , & Conſentiæ genita , & Temſæ , ac Balbiæ , Lucanaque antecedentibus Thurinis. Omnium vero eorum maxime illuſtrata Meſſallæ potu ac ſalute La-* F *garitana non procul a Grumento naſcentia.* Et rurſum libro eodem de quarumdam uvarum natura ait : *Capnias & Baccaniatæ & Tarrupia uvæ in Thurinis collibus non ante demetuntur , quam gelaverit* . Eſt autem Capnias , velut Ariſt. de Generatione animalium libro quarto auctor eſt , vitis , quæ albam uvam producit , aliquando vero nigram , quia ſua natura inter albam , & nigram eſt. Strabo quoque libro ſexto inquit : *Vinum Thurinum inter vina nobiliſſimum* . Oleum etiam Thurinum optimum eſt. Quare Amphis referente Athenæo libro ſecundo ait : *Apud Thurios oleum eſt celeberrimum.*

Oleum Thurinum egregium celebravit etiam Alexis poeta , ut ſcribit Athenæus libro ſecundo . *Thunnus item Thurius* , ait Iulius Pollux , *laudatiſſimus eſt* . Laudat quoque Plinius libro trigeſimoſexto huius urbis gypſum , ait enim : *Gypſum calci cognatum è lapide coquitur in Thuriis.* Et libro XXXI. de muria loquens ait: *Laudatur Thuriis muria. In Thuriis* , ait Ælianus de hiſtoria animalium libro tertiodecimo , *fluvius Luſias appellatur , tametſi pellucidos liquores habeat, nigerrimos tamen piſces creat* . Ex hac urbe Thurio fuit *Hippodamus* philoſophus Pythagoricus : de quo Clemens Alex. Stromate ſecundo inquit : *Ac mihi quidem pulcherrime Hippodamus Pythagoricus videtur deſcribere amicitias , una quidem ex ſcientia deorum , altera vero ex hominum ſuppeditatione, tertia vero ex voluptate animantium. Eſt ergo una quidem philoſophi amicitia , altera vero hominis , tertia autem animalis* . Extant quædam Hippodami dicta apud Stobæum in ſermone de rep. ſic enim Hippodamus ipſe in lib. de rep. præter cætera ait . *Dico autem univerſam remp. in tres ordines diviſam eſſe : & unum quidem eſſe bonorum ordinem publica negotia gubernantium , alterum ex viris robuſtis conſtare : tertium ex illis , qui res neceſſarias explent , ac ſuppeditant . Nomino autem primum ordinem conſiliarium , ſecundum auxiliarem, tertium mechanicum. Et priores duos proprios eſſe dicimus vitam liberam degentium , tertium vero victum labore quærentium . Ac conſiliarium quidem optimum eſſe , mechanicum deteriorem , auxiliarem medium . Item conſiliarium imperare oportet , mechanicum parere , auxiliarem vero utrunque. Conſiliarius enim quid agendum ſit , conſiliis præfinit , at auxiliaris dum propugnat totam mechanicam multitudinem regit : quatenus autem ei præſcribuntur conſilia , regitur. Cæterum ſinguli trium iſtorum ordinum denuo in tres alios ſubdividuntur . Conſiliarii enim pars quædam eſt primaria , alia rectoria , alia ſenatoria , vel in commune conſulens. Primaria quidem in conſeſſu ſuo præſidens , ante omnia de rebus conſulit , ac deinde ad ſenatum refert . Rectoria media eſt , & ad reliquos regendos creata . Senatoria ex reliqua multitudine conſtans à primariis propoſita ſuſcipit , ſuffragia fert , & quæ in judicium veniunt , confirmat . Sed ut paucis dicam , primarios quidem ſibi viſa ad communem ſenatum referre opus eſt . Hunc rurſus per prætores ad populum . Similiter & auxiliatores ordines , ſive robore virium præſtantis pars aliqua regit , altera propugnat , reliqua pars , eaque maior , promiſcua & militaris eſt. Prima autem ſive rectoria eſt , ex qua caſtrorum præfecti , ductores ordinum , manipulorum duces , & anteſignani conſtituuntur , ac denique omnes , qui muneri cuipiam præficiuntur. Pars propugnans ex robuſtiſſimis , animoſiſſimis , audaciſſimis quibuſque conſiſtit . Promiſcua vero & militaris omnis reliqua multitudo eſt . Mechanici autem ex labore viventes generis pars una agriculturam exercet, & in regionis cultu occupata . Alia incumbit artib. inſtrumenta & commoditates vitæ negotiis exhibens : alia peregrinatur & mercaturam*

turam facit, quæ in civitate quidem abundantiam in exteras regiones evehit. Conſtitutio igitur civilis communionis ex tot, ac talibus partib. conſiſtit. Deinceps de coniunctione & unione ipſarum diſſeremus. Quoniam vero omnis communitas civilis omnimodam cum lyra ſimilitudinem recipit, eò quod apparatu, concinnatione, & tandem pertractatione aliqua uſuq; muſico indigeat: De apparatu quidem reip. id eſt, ex quot & quibus partibus conſiſtat, jam ante mihi explicatum eſt; Reſtat ut in præſentia de coniunctione decenti atque unione ipſarum verba faciam. Itaque politicam communionem trib. modis aptè concinnari aſſero: nempe doctrina, & rationib. ſtudiis conſuetudinum, ac legibus, ac per iſta tria hominem inſtitui, honeſtiorem fieri. Rationes n. docent, induuntque deſideria ad virtutem incitantes leges, partim metu detinentes coercent, partim honoribus & præmiis allicientes invitant. Conſuetudines autem & ſtudia animum formant, & quaſi cereum fingunt, naturali habitu ob aſſiduam lectionem imbutum. Cæterum oportet hæc tria convenire in honeſto, utili, & iuſto, & in ſingulis, ſi fieri poteſt, ad iſta omnia collimare, ſin minus ad duo ſaltem aut unum, itaut & ratio ſive doctrina honeſta, utilis atque juſta ſit, ſimiliter & conſuetudo, & lex. Præferendum eſt autem honeſtum, ab eo juſtum, tertio loco utile habendum eſt. Et in univerſum conari decet, ut hiſce modis civitatem, quam maximè fieri poteſt conſonam, partibuſque ſuis concinnam efficiamus: ne ſeditionibus, & contentionibus agitetur. Hoc autem eveniet, ſi juvenilium animorum affectus inſtituantur, & ad mediocritatem reducantur, quod jucunda & moleſta attinet: deinde ſi opes, ac reditus ex agricultura mediocres ſint boni, experientia aliqua periti: largitionem vero & ſumptum poſcentibus, opulenti: atque tandem his omnibus officio ſuo, ut decet fungentibus debiti tribuantur. Porro virtus tribus ex cauſis promovetur, metu, cupiditate, pudore: metum incutere lex poterit, pudorem conſuetudines, bonis enim moribus aſſuetos turpe quid admittere pudet: doctrina vero deſiderium parit: nam reddita rei cauſa, animum allicit, attrahitque cum aliàs, tum ſi adhortatione juncta fiat. Quocirca tribus, ſodalitates, contubernia, & conventus, tum militares, tum civiles adoleſcentibus commendare oportet, ita tamen, ut ſeniores ſibi coniunctos habeant. Quandoquidem ut adoleſcentes moderatione & correctione egent, ita ſenes, benevolentia & converſatione jucunda. Quandoquidem igitur per tria hominem diximus honeſtum evadere, ſcilicet conſuetudine, lege, & doctrina: conſiderandum eſt, quomodo conſuetudines, aut corrumpi, aut cuſtodiri poſſent. Inveniemus ergo duobus modis conſuetudini corruptionem accidere: nam aut propter nos, aut propter externos. Per nos quidem, vel quia fugimus moleſta, quoniam ſequimur jucunda: nam qui moleſtias declinant, non tolerant labores: voluptatum autem cupiditas in cauſa eſt, ut bona amittantur. Siquidem labore bona conciliantur hominibus, voluptatis ſtudium mala comitantur. Quare incontinentes ac molles facti, & animis magis effeminati fiunt, & in expetendo prodigi. Cæterum ab externis conſuetudines inficiuntur: cum peregrinus populus nobiſcum habitat, mercatura, felicitate affluens: aut urbis vicini voluptuarii & molliculi ſunt, & morum ſuorum contagio propinquos afficiunt. Quapropter opus eſt ut legislatores, & multitudinis præfecti ſedulo animadvertant, num diligenter obſervantur mores, & æquales in omnibus pergant. Item an multitudo civitatis patria, id eſt, hominum indigenarum ſincera maneat, nec alia gente miſceatur: & an bonorum opumque magnitudo æqualis permaneat, aut non multum variet. Cum n. ſuperflua poſſidentur, plura & ſuperflua conquirendi deſiderium ſollicitat. Hoc quidem pacto mores & conſuetudines cuſtodiantur. Porro doctrina & oratio perpendetur, examinando probandoq; ſophiſtas, an ſecundum leges, & inſtituta civilia, idoneumque ſeu proprium vivendi genus utilia proloquantur. Non mediocrem n. ſed maximam infelicitatem hominum animis ſophiſtarum diſſertationes ingerant, ſi quid auſi fuerint innovare præter commune judicium in divinis humaniſque rebus, quo admiſſo, neque veritas maior, neque vita tutior honeſtiorque futura ſit, ſed maiori potius caligine, ac perturbatione involvenda, & metu omni vacuus exultat ingenio petulanter, & malignum eſt variis modis. Utendum eſt autem oratione civili cum gravitate quadam, itaut ab animi affectu proficiſcatur, & ſimulata non ſit, ſed morata, velutiq; nativum dicentis ingenium exprimat auditoribus. Tales autem opiniones huius ferè generis omnes ſunt, aut nullum eſſe numen, aut quamvis ſit, non hoc tamen præditum eſſe affectu in genus humanum, ut ipſum inſpiciat, & curet, ſed relinqui id & negligi ab ipſo. Etenim huiuſmodi ſententia ſemel recepta ſtultitiam iniuſtitiamq; gignit, in hominibus quanta non facile verbis exprimi poteſt. Quivis enim inobedientia plenus civili & reverenda, diſciplinariis modis abutitur, itaut prorſus ex animi ſui affectu, nec ulla ſimulatione, de rebus loqui videatur, & oratio morata, ac veluti nativum dicentis ingenium ob oculos ponens, appareat. Cæterum legib. confirmabitur reſp. ſi mixta fuerit, aut concinnata ex omnib. aliis, iis, inquam, quæ non præter naturam ſe habent, ſed ſecundum naturam. Nam tyrannidis nullus eſt uſus civitatibus, & ferè etiam oligarchiæ. Primum itaq; regnum inſertum eſſe oportet, ſecundò ariſtocratiam. Eſt enim regnum res quædam ad divinam imitationem comparata, & ægrè ab humano ingenio conſervari poteſt, ut quæ cito per luxum & contumeliam immutetur; quare non prorſus eo utendum eſt, ſed quoad eius fieri poteſt, & reip. conducit. Ariſtocratia vero multo magis inſerenda eſt, eò quod plures ſint principes, qui ſe invicem æmulari ſolent, & imperium ſæpius ab uno in alium transfertur. Democratia quoque omnino eſt neceſſaria: civem enim, qui totius reip. pars eſt, nonnihil ex ea honoris aut præmii accipere decet. Sed minimè indulgendum eſt vulgo, quippe quod audax in agendo, atq; præceps exiſtat. Et rurſus Hippodamus ipſe apud eundem Stobæum in ſermone de vita bre-

brevi: *Omnia ſane mortalia propter neceſſitatem naturæ in mutationib. volvuntur, dum aut à meliori ad deteriorem ſtatum tranſeant, aut contra. Res enim natæ augentur, auctæ vigent, cum viguere ſeneſcunt, & tandem corrumpuntur. Accidit autem corruptio, rebus à natura productis, dum per ipſam naturam ad inviſibilem eius terminum rediguntur: à quo rurſus ad mortalem ſtatum conveniunt per mutuas generationis & corruptionis vices, quæ ambitu reciproco talem circulum conſtituunt. Quædam propter humanam ſtultitiam præ luxuria & ſocietate ferventem, interitum ſibi accerſunt. Quinetiam familiæ & civitates magna felicitate turgentes, amplisq; opibus abundantes, una cum bonis ſuis tantopere laudatis peſſum eunt. Cæterum uſuvenit omnem principatum tribus temporibus circumſcribi, uno & primo, quod ſpacium acquirendi continet, altero, quod fruitionem, & poſtremo, quod amiſſionem complectitur. Primi nanq; infelices ſunt, qui congeſſerunt opes. Secundi vero felices facti, eas amiſerunt poſtea. Quæ igitur à Diis gubernantur, cum naturæ ſint incorruptæ, perpetuò ab incorruptis rebus ſervari ſolent. Quæ a. inter homines mortalia ſunt, mutatione ſemper varia afficiuntur à mortalib. Saturitatis enim, & petulantiæ finis eſt interitus. Inopiæ autem & rerum anguſtiæ humanæ vitæ probitas.* Et rurſus idem Hippodamus apud eundem Stobæum in ſermone de felicitate: *Animalium quædam felicitatem capere poſſunt, alia non. Sunt igitur eius capacia, quæcunq; rationem habent.* Felicitas *enim ſine virtute non conſiſtit. Virtus a. naſcitur ex eo, quod rationem habet primario. Non capiunt autem felicitatem, quæ ratione carent. Nam ut quæ oculis carent, videndi nec opus, nec præſtantiam aſſequuntur: ita quod ratione caret, nec opere, nec excellentia ratione præditi donatur. Ratio veluti organum eſt, cuius effectus eſt virtus, excellentia autem felicitas. Porro ratione præditorum animalium quædam per ſe perfecta ſunt, & nullam aliunde opem requirunt, nec ut ſint, neq; ut bene ſint. Talis ſane Deus fuerit. Non ſunt autem per ſe perfecta, quæ opis externæ indigent, qualis eſt homo. Rurſus ex numero illorum, quæ non per ſe perficiuntur, quædam perfecta, alia imperfecta ſunt. Perfecta quidem, quæ partim cauſas proprias, partim externas habent. Proprias, ut quæ bonum ingenium & voluntatem ſecum adferant: externas, eò quod bonam legum conſtitutionem, & præfectos bonos accipiunt. Imperfecta vero, vel neutrum iſtorum, vel alterutrum duntaxat habent, vel omnino pravum animæ affectum; quales etiam homines nonnulli reperiuntur. At perfectorum hominum diſcrimina duo ſunt.* Nam *aliqui ipſorum natura perfecti ſunt, alii genere vitæ. Natura perfecti, qui boni tantum ſunt, id eſt, virtutem poſſidentes. Virtus n. uniuſcuiuſque naturæ excellentia, & perfectio eſt. Oculi quidem virtus eiuſdem partis naturæ præſtantia perfectioque eſt, hominis autem humanæ naturæ excellentia, nec non perfectio. Cæterum genere vitæ perfecti ſunt, qui non ſolum boni, ſed felices etiam fuerint: Felicitas nanque perfectio humanæ vi-*

A *tæ: vita autem humana ex multis actionibus conſiſtit. At felicitas actiones abſolvit. Nam omnis actio virtute aut f rtuna duce fit. Virtus conſideratur in ipſo uſu: fortuna in ſucceſſu. Atqui Deus nec ab alio virtutem edoctus, bonus evaſit, neque f rtuna duce felix. Natura n. bonus eſt, & uatura felix. Taliſque ſemper & fuit, & erit, nec unquam talis eſſe deſinit, cum incorruptibilis naturaque bonus exiſtat. At homo non eſt natura felix, ſed diſciplina & cura indiget:* B *nempe ut bonus fiat, virtute: ut felix evadat, fortuna eget. Quocirca ex his duobus humana fœlicitas conficitur, laude, & beatitudine. Hæc ex fortuna, illa ex virtute provenit. Virtutem igitur habent homines propter divinitatis ccmmercium: fortunæ v. proſperitatem, mortali ratione. Separantur a. mortalia a Diis. Et idcirco bonus vir, qui deos ſequitur, felix eſt, qui mortalia infelix. Nam prudenoia præditio bona eſt proſpera fortuna, & utilis. Bona quidem propter utendi* C *notionem: utilis vero, quoniam actionibus confert. Egregium itaque eſt, ubi fortunæ proſperitas prudentiæ ac menti coniungitur, veluti ſecundis ventis currentem, & ad virtutem reſpicientem, ita actiones deſignare, ſic enim gubernator ſyderum intuens motus, navigat, ſicut cum non modo Deum ſequitur, verum etiam bonum humanum ad imitationem divini inſtituet. Atqui & hoc manifeſtum eſt, quod vitæ diverſitas ex animi affectu & ipſa actione oriatur. Cæterum affe-* D *ctus neceſſario aut bonus, aut pravus fuerit, actio autem fœlix, aut infœlix. Affectus bonus eſt, qui virtutis particeps ſit, pravus qui malitiæ. Actiones autem felices quidem in proſperitate conſiſtunt, ut quæ pro animi ſententia eveniant. Infelices contra in proſperitate: fruſtramur a. eventu. Quamobrem non ſolum diſcere virtutem oportet, ſed etiam acquirere, utique ipſa ſive cuſtodiendi, ſive promoveudi nos gratia, ſive quod maximum eſt, propter familiarum & civitatum emen-* E *dationem. Rerum n. bonarum non ſolum poſſeſſionem, ſed fructum quoque habere convenit. Hæc a. omnia contingent, ſi quis civitatem bonis legibus conſtitutam nanciſcatur. Et hæc omnia ego Amalthеæ cornu nominatum eſſe dixerim. Nihil n. non eſt bonæ legum conſtitutioni, ſine qua maximum humanæ naturæ bonum neque gignitur, neque natum & auctum durare poteſt. Hæc ipſa n. virtutem & progreſſum, qui ad virtutem fit, complectitur. Quippe tum bona ingenia eius beneficio pro-* F *ducuntur, tum mores, ſtudia, legeſque fiunt optimæ, item rationes recte, & æquæ, pietas, ſanctimonia & reverentia. Itaque ille, qui felix futurus, & vitam ſuam bene proſpereque victurus eſt, ipſam in bona legum conſtitutioue tranſigat oportet. Quinetiam præter iam enumerata rei neceſſitas fieri iubet. Non n. pars quædam eſt communionis: atque cum illis profectus evadit, quibus cum non modo communicat, verum etiam bene communicat. Nam ſunt quædam quæ in pluribus ſimul, non a. in uno fieri queant. Aliæ in uno duntaxat, non item in pluribus. Nonnulla tum in pluribus, tum in uno: ac ideo in uno, quoniam & in pluribus conſiſtunt.*

Har-

A *Harmonia n. concentus & numerus, in plurib. eſſentiam ſuam habent : quippe nulla eorum pars eſt, quæ totum abſolvere poſſit. Felicitas a. & virtus animæ in uno, & in plurib. extare poteſt : itemq; in toto, & in omni, & ideo in uno, quia plurib. etiam ineſt : & in plurib. quoniam in toto, & omni quoq; exiſtit. Totius nanq; naturæ perfectio ſingula etiam perficit : & rurſus perfectio ſingulorum, ipſum totum & omne abſolvit. Hoc ita conſequitur, quoniam totum natura præcedit partem, non a. contra pars totum. Nam* B *ſi non fuerit mundus, neque ſol erit, neque luna, neque erraticæ ſtellæ, neque fixæ. Mundo a. exiſtente, illorum quoque partium ſingulæ erunt. Itidem ſe res habet in animalium natura; videlicet ſi non ſit animal, non oculus, non os, neque aures erunt; at ſi exiſtat animal, ſtatim & iſta ſingula conſiſtent. Porrò quemadmodum ſe totum ad partes habet: ita virtus etiam totius ad virtutem partis. Nam niſi Harmonia & providentia divina mundus regeretur, non poſſent amplius in bo-* C *no ſtatu permanere, quæ in mundo continentur. Similiter ſi bona legum conſtitutio in civitatib. non vigeret, nullus civium bonus, aut felix eſſe poſſet. Item niſi animal ſanitate frueretur, non poſſet manus aut pes validus & ſanus eſſe. Nam harmonia mundi virtus eſt : felicitas civitatis, ſanitas, & robur corporis. Singulæ a. in ipſis partes, ad ipſum totum & univerſum referuntur; oculi n. pro toto corpore viſum exercent : Itemque reliquæ partes & particulæ propter totum & omne* D *conſtitutæ ſunt*. Fuit & ex hac urbe Thurio *Theano* philophiæ ſectatrix Pythagorica, ait Suidas, filia Leophroni, uxor Cariſti, ſive ut alii, Brotini Crotoniatæ Pythagorici. Scripſit de Pythagora, de Hippodamo Thurio cive ſuo, de virtute, admonitiones muliebres, & apophtegmata Pythagoreorum. Fuit & ex hac urbe *Eradoſtius* hiſtoricus, cuius meminit Ariſtoteles libro tertio Rhetoricorum. Fuit & *Cyromachus*, qui primus ſcripſit de philoſophorum opinioni- E bus. Fieri poteſt, ut Alexis, & Menander, eius frater, & Stephanus filius, Thuriis nati ſint, non Sybari, Thuriique dicendi, non Sybaritæ, nam Suidas ait : *Alexis Thurius*. Thurii n. Sybaris olim dicti ſunt. Fuit & *Damon* athleta, qui, ut Pauſanias in Laco. & Eliac. & Arcad. ait, quater vicit ſtadio in Olym. ſc. anno 2. & 4. CI. Olymp. & anno 2. & 3. Olymp. CII. Fuerunt & *Euthydemus*, & *Dionyſodorus* fratres athletæ celebres. Quamvis Plato eos Chios fuiſ- F ſe putet, quorum ſapientiam mirabilem eſse dicit. Cui Plato ipſe librum inſcripſit, Euthydemum. In quo ita de eis ſcribit : *Euthydemus & Dionyſodorus frater patria Chii, ut arbitror, ad Thurios migrarunt, qui in omnibus ſapientiſſimi ſunt & perfecti athletæ, & ad omne certandi genus potentes ſunt : corpore primum pugnare maxime valent, & in eo genere pugnæ, quo omnia ſuperantur. Armorum enim periti ſunt maxime, & armorum peritos reddere, ſi quis mercedem det, etiam cæteros poſſunt. Deinde judicialem pugnam & ipſi tractare expedireque, & unumquenque inſtruere poſſunt, tum ſcribendis, tum perorandis cauſis. Et hactenus quidem horum duntaxat periti erant, nunc autem perfectæ athleticæ facultati finem impoſuerunt. Quod enim deerat certandi genus, nuper ſic aſſecuti ſunt, ut nemo illis valeat reluctari : adeò dicendo valent promptique ſunt, ad quodvis dictum ſeu verum ſeu falſum refellendum.* Hos infra Eteſippus Thurios vocat. Fuit & ex hac urbe *Patrocles* poeta, cuius meminit Clemens Alexandrinus. Fuit & *Cephalus* Rhetor pater Lyſiæ Rhetoris, ait Joannes Tzetzes, divitiis affluens, & nobilis, ſervator Athenienſium. Nam cum triginta tyranni Piręæum occupaſſent, eos Cephalus bello ſuperavit, quibus octingenta ſcuta ademit. Fuit omnibus oratoribus juſtior ſine crimine, ſed Athenienſes in eum ingrati fuere. Nam ipſum mille drachmis mulctarunt. Fuit & *Q. Mallius* Thurinus Romæ prætor. Ex hac etiam urbe, ſive ex pago quopiam huius urbis *Octavius Auguſtus* duxit originem. Cuius proavus reſtio, avus argentarius, pater vero aſtipulator fuit, Romæq; vixit, ſenatorq; factus Cæſaris ſororem duxit uxorem, ex qua Octavium filium ſuſcepit. Tametſi quidam ipſum regia proſapia ortum fuiſſe contendant. Cum ipſemet ab equeſtri familia originem ſe habere ingenue fateatur. Svetonius enim ubi aliorum de Auguſti origine opiniones ſcribit, adiecit : *Ipſe Auguſtus nihil amplius quàm equeſtri familia ortum ſe ſcribit vetere, ac locuplete, & in qua primus ſenator pater ſuus fuerit. Marcus Antonius ei proavum exprobat reſtionem ex pago Thurino, avum argentarium.* Et paulo poſt : *Infanti cognomen Thurinus inditum eſt in memoriam maiorum originis, vel quod in regione Thurina recens eo nato pater Octavius adverſus fugitivos proſpere rem geſſit. Thurinum cognominatum ſatis certa probatione tradiderim, nactus puerilem imagunculam eius æneam veterem ferreis, ac penè exoleſcentibus literis hoc nomine inſcriptam, quæ dono à me principi data inter cubiculares colitur.* Sed & à Marco Antonio in epiſtolis per contumeliam ſæpe Thurinus appellatur. Et ipſe nihil amplius quam mirari ſe reſcribit pro opprobrio, nomen prius ſibi obiici. Idem præſcriptionis tempore ad ſtatuam eius aſcriptum eſt : *Pater argentarius, ego Corinthiarius*. Cum exiſtimaretur, quoſdam propter vaſa Corinthia inter proſcriptos curaſſe referendos. Quod autem Svetonius in dubitationem abductus dicit, vel ideo Auguſto Thurinus cognomen inditum eſt, quod in regione Thurina recens eo nato pater Octavius adverſus fugitivos proſpere rem geſſit, neutiquam verum eſſe poteſt; Non enim Imperatorum ducumque liberis à devictis provinciis populiſque cognomina indebantur, ſed ipſimet imperatores ea ſibi ſumebant. Neque Octavii pater à devictis ſervis cognomen ſumpſiſſet, cum neque M. Craſſus, qui Spartacum vicit, ſibi triumphum decerni poſtulaverit, ut Plut. ait, quòd perindignum eſſe videbatur de ſuperatis ſervis triumphare. Rurſum ſi ei Thurinus cognomen inditum eſſet ob egregiam patris Octavii virtutem, quod adverſus fugitivos in regione Thurina proſpere rem geſſiſ-

ſet, nequaquam Marcus Antonius id, nec A non humilem & abiectam originem ei exprobraſſet, eumque per contumeliam Thurinum appellaſſet, ſed iccirco hæc ei exprobrat, quod in pago Thurinæ regionis ab humili, non à regia, aut vetere clara Romana familia originem traxerit. Cicero etiam in epiſtola ad ipſum Octavium ei generis humilitatem exprobrans, eumque Marco Antonio genere inferiorem, originemq; ab argentario avo ducere inter alia ſic ait: *Aut quem accipient de ſuis poſteris nuncium illi* B *veteres Africani, Maximi, Pauli, Scipiones? Quid de ſua patria audient, quam ſpoliis, triumphiſque decorarunt? An eſſe quendam annos XXIIII. natum cuius avus fuerit argentarius, aſtipulator pater, uterque vero precarium fecerit quæſtum? Sed alter uſque ad ſenectutem ut non negaret, alter à pueritia ut non poſſet non confiteri. Eum agere, rapere remp. cui nulla virtus, nullæ bello ſubactæ, & ad imperium adiunctæ provinciæ, nulla dignitas maiorem conciliaſſet opem potentium,* C *ſed forma per dedecus pecuniam & nomen ſceleratum impudicitiæ dediſſet*. Et off. primo. *Octavius primus ex illa familia Conſul factus eſt, novus homo*. Optime quidem Cicero & M. Antonius Octavii originem ſciebant. In hoc Thurino agro colonia Latina deducta eſt. Ait enim Livius belli Mac. libro quarto. *In exitu huius anni Q. Ælius Tubero tribunus plebis tulit ad plebem, plebeſque ſcivit, ut Latinæ duæ coloniæ, una in Brettios, altera in Thurinum agrum deducerentur. His* D *deducendis triumviri creati, quibus triennium imperium eſſet. In Brettio Q. Nævius, M. Minutius Ruffus, M. Furius Craſſipes. In Thurinum, A. Manlius, P. Æmilius, L. Apruſtius.* Coloniæ quidem nobilia oppida deducebantur; quare fieri poteſt, ut in agro Brettio Mamertum colonia deducta ſit, in agro Thurino Beſidia. Fuit Thurium ſedes Epiſcopalis, ſed ob urbis vaſtitatem in Roſſianum translata eſt. Theophilus Epiſcopus Thurinus interfuit Synodo Conſtantinopoli- E tanæ ſextæ: et Joannes epiſcopus Thurinus interfuit Synodo Romanæ ſub Symmacho, & ſub Hilario. Inter Coriolanum & Thurios *Maurum* civitas erat, quæ interiit, fuit ſedes epiſcopalis. Lucianus epiſcopus Maurenſis interfuit Synodo Romanæ ſub Iulio Papa primo. Combuſtæ ſunt & in his locis Græcorum naves à mulieribus Troianis captivis, ut Lycophron in Alex. tradit, ubi ſic ait:

Crathis autem monimenta videbit interfecti
E regione Alei Patarei templum
Setæa miſera: tibi autem ad petram mors
Manet infortunata, ubi compedibus vincta pedes
Miſerrima, ferreis expanſis ulnis
Morieris, igne combures dominorum claſſem
Abiectam conquerens iuxta Crathim
Vulneribus ſuſpenſam funeſtis corpus,

Scopulus autem ille tuæ cognominis fortunæ Pontus proſpicere dicetur. Super quibus verbis Iſacius ait: *Setæa mulier Troiana una è captivis ſuaſit aliis Troianis mulieribus ut naves Græcorum cremarent juxta Sybarim,* A *eis commemorans mala, quæ pati debuiſſent ſi in Græciam iviſſent. Quam Græci cruci affixerunt, & ad petras alliderunt, à qua petra Setæa vocata eſt. Et Lycophron illam Setæam vocat, quæ hoc conſilium iniecit.* Item Euripides in Troadibus, de Hecuba Priami uxore loquens ait:

Quæ proxime pertingunt terram,
Jonium nautæ pontum,
Quam irrigat pulcherrimus,
B *Qui flavos crines facit*
Ruffos, Crathis fertilibus rivis alens,
Quæ abundat fortibus viris
Fertilem faciens terram.

Stephanus hanc circa Sybarim regionem Setæam vocat a Setæa muliere. Poſt Thurios Sybaris fluvius labitur; ſupra vero Thurios m. p. XII. *Caſtrivillanum* oppidum nobile eſt mediterraneum non longe a Pollino monte inter Sybarim & Lacanum amnes, *Apruſtum* olim dictum, cuius meminit Plinius. C Fuit autem ab Auſoniis, aut ab Oenotriis conditum, & ex Syphei, & Grumenti ruinis auctum. Abeſt a mari m. p. XIIII. Hic nundinæ annuatim celebrantur. Texuntur panni frondinei nobiles. In hoc agro vina & olea clara fiunt; fit ſeſama, & goſſipii copia ingens, legitur manna, naſcitur cardus maſticem fundens. Hic ab uno ſociorum divi Franciſci Aſſiſini, monaſterium extructum eſt. In cuius æde beati Petri Cœnobitæ corpus quieſcit. Huic monaſterio D adhuc divo Franciſco ſuperſtite præerat Daniel ſanctæ vitæ vir. Hic & ſex alii eius ſocii, Samuel, Angelus, Donnulus, Leo, Nicolaus, & Vgolinus, Chriſtianæ fidei propagandæ deſiderio accenſi ad ethnicorum regiones eo animo eunt, ut aut Chriſti fidem proferrent, aut certe pro ea mortem ſubirent. Itaque ab Helia tum totius eius ordinis antiſtitem decedendi ſibi copia facta cœptam Agarenorum urbem contenderunt; atque in vico quopiam extra urbem inſti- E tutoribus Chriſticolis ab rege ad commorandum dato triduum Dei verba populo fecerunt. Quarta vero die altaris ſacris rite, ac religioſe peractis Euchariſtiæ viaticum ingenti cum veneratione ſumunt. Daniel ſociorum pedes abluit; inde eos ad martyrium conſtanter ſubeundum roborat. Sequente vero illuceſcente die, quæ Sabbatum erat, ſparſis ſuper capita de more cineribus urbem ſubeunt, Chriſtum Ieſum per eam paſſim intrepide prædicant: in eumque ſolum cre- F dentes animarum ſalutem aſſequi poſſe audenter aſſerunt, Agarenorum ignorantiam ſimul & ſtultitiam arguunt, quod omiſſo vitæ fonte, & animarum ſalute Chriſto Ieſu, idola ſurda & muta, quinetiam in eis dæmones, creaturas inſuper cæteras ut deos colerent. Cæterum ab Agarenis ad regem trahuntur, atque ibi illuſi prius, probiſque aſpere increpiti, quod talia prædicare auderent, verberib. inde ac plagis ſævè afficiuntur. Quos rex contumeliæ gratia capitibus abraſis, quæ Chriſti, & animarum ſalutis ſunt audacter loquentes cum conſpexiſſet, fatuos opinatus ferreis compedibus dies octo mancipari iuſſit. Inde ad ſe de integro adduc-

du-

ductos, ſi quæ dixerant, retractare, Chriſtum abnegare, fidem ſuam apprehendere vellent percontatur, idque ut agant eis ſuadet. Illi vero quæ dixerant, acrius affirmabant apertiſque rationibus aſſeverant, ſervari poſſe neminem, quam qui in Chriſtum crederent, & baptizentur. Rex ab integro remotis arbitris in pœnitiori domus loco eos ſigillatim blande alloquitur; munera ingentia, ſi Chriſtum abnegarent, ſpondet. At illi veri ac ſtrenui Chriſti milites & athletæ cuncta parvi pendentes ſua in ſententia conſtantius perſtitere; quinetiam ipſum ad Chriſti fidem trahere nervis omnibus nitebantur; quos tandem impius rex, ubi ſe hilum proficere novit, mortis ſupplicio deſtinavit. Tum illi ad Danielis pedes procumbentes, pedes, & manus illius deoſculantur, atque Deo, tum illi quod ſe ad martyrii palmam duxiſſet, gratias agunt innumeras, ab eoque benedici poſtulant. Is vero illos amplexus, & oſculis libans benedixit, & in morte pro Chriſti fide ſubeunda corroborat, inquiens: Gratulemur, Deoque gratias immortales agamus quod nos martyrii corona dignos effecerit. En Angeli nobis præſto ſunt, cœli janua patet, hodie inter martyrum turmas in Paradiſi gloria erimus. His dictis ibant omnes læti ad necem, ac ſi ad epulas; jam certè ad veras & ſempiternas epulas properabant. Obtruncati ſunt à partu virgineo anno M. CCXXI. ante beati Franciſci obitum annis quinq; Quorum corpora à mercatoribus Genuenſibus & Piſanis collecta, atque inde poſtea ab rege Luſitaniæ in ſuum regnum delata ſunt, & in Colimbria civitate jacent. Antonius quidam Pupienſis cum hos irrideret, nocte inſequenti ſibi per ſoporem triſti aſpectu: armis induti minitantes viſi ſunt, atque horum alter arrepto gladio plagam illi in coxendice infigere videbatur. Ubi Caſtrivillaro ceſſeris, tibi ad ortum proficiſcenti, *Coſa* civitas vetuſtiſſima occurrit edito loco ab Oenotriis condita, ait Hecatæus apud Stephanum: *Coſanum* vulgus appellat. Diſtat a freto m. p. XII. a Thuriis octo, in regione Thurina ſub Thuriorum olim ditione. In qua bellorum civilium tempore Q. Pædius prætor cum legione Cæſaris in præſidio erat. Ait enim Cæſar bell. civilium libro tertio: *Milo Pompeianus dux Coſam in agro Thurino oppugnare cœpit: & cum a Q. Pædio prætore cum legione lapide ictus eſſet ex muro periit.* Et: *Cælius, profectuſque, ut dictitabat ad Cæſarem pervenit Thurios. Ubi cum quoſdam eius municipii ſollicitaret, æquitibuſque Cæſaris Gallis, atque Hiſpanis, qui eo prædandi cauſa miſſi erant, pecuniam pollicitaretur, ab his eſt interfectus.* Fuit Coſa colonia Romanorum, ad quam deducendam T. Quintius Flaminius princeps delectus eſt, ait Plutarchus in eo. Fuitque donata civitate Romana, ut Velleius Paterculus libro primo prodit: *Coſæ*, inquit, *data civitas*. Fuit & municipium P. R. ut Cicero in Verrem libro ſeptimo oſtendit, qui ſæpe de P. Gavio municipe Coſano mentionem facit. Eſt Coſa ſedes epiſcopalis. De qua Ioannes Ioachimus Abbas in Eſaiam inquit: *Coſana eccleſia quadriformis, ac ſi cauda Calabriæ in cunctis ſuis ſedibus coniicitur, præcidenda præ meritis. Sed poſtmodum reparanda, ut eo flagellum gravius ſubeat, quo patientius interim ad fidei præmium expectatur, & ſi ſub Aquila terra hæc inſana conſiliis malis æſtuantibus undique concuti habeat, maiora tamen diſpendia perferet, cum poſt illius occubitum levari non poterit a ruina.* Hanc urbem Eianus fluvius adlabitur qui Racanello miſcetur. Hic emporium in annos ſingulos celebratur. Subtus urbem ſpecus eſt, in qua balnea extant non vulgaria. Ex ea duo manant fontes, alter dulcem, alter ſulfuream aquam ſcaturiens. In Coſano agro vina, ac lina nobilia fiunt; legitur manna, goſſipium & ſeſama, proveniunt cappares, vitex, terebinthus & ſiliqua ſilveſtris: naſcitur magneſia lapis. Laudantur pepones. Eſt ager hic herbidus paſcendis armentis gregibuſq; accommodatus. Extant bubalorum, nedum boum armenta. Ab urbe ad quartum lapidem Racanellus fluvius labitur Cyliſtarnus olim dictus. Nomen retinet etiamnum mons, ubi quondam *Lagaria* fuit, quem Cyrniſtaſum vocant accolæ. Abeſt mons hic milliario à Cyliſtarno fluvio, à Coſa m. p. quatuor, à freto ſex, à Thuriis decem. Fuit Lagaria civitas vetuſta, non longe poſt bellum Trojanum in huius montis vertice condita, ubi aer ſaluberrimus viget. De qua Strabo libro ſexto ait: *Poſt Thurios Lagaria eſt oppidum ab Epeo & Phocenſibus ædificatum. Unde Lagaritanum vinum nobile, dulce ac molle à medicis mirifice commendatum.* Item Athenæus ait: *Lagaritanum vinum tenue & optimum eſt validum & denſum.* Hoc vinum Plinius libro quartodecimo primum nobilitatis locum totius huius tractus tenere ſcribit. cui Meſſala ſalutem ſuam retulit acceptam, ut in Thuriis oſtendimus, ait quidem de Calabris vinis loquens: *Omnium vero eorum Lagaritana maxime illuſtrata Meſſallæ potu ac ſalute.* Stephanus hanc urbem propugnaculum eſſe dicit. Eſt porro locus ille, ubi Lagaria erat, ut duxi, eminens, ac natura validum propugnaculum. Nunc hic locus vacuus eſt ſine habitatoribus, & ob id circum vineæ non exiſtunt. Sed non debent quidem tam felicia loca inhabitata, ac ſine vinetis deſtitui. Hanc urbem Lagariam decantavit Lycophron in Alexandra; ubi ait:

Equi fabricator Lagariæ in ulnis
Haſtam timens, & phalangem fortem
Panopei filius Epeus fabrefecit ligneum equum,
Qui circa Cyrim, & Cyliſtarni aquam
Advena domos longe habitabit à patria.

Super quibus verbis Iſacius ait: *Epeus equi fabricator Lagariam condidit juxta flumen Cyliſtarnum. Ferramenta autem dicavit in templo Minervæ & Medeæ, qui juxta Cyrim & Cyliſtarnum hoſpes & advena inhabitavit. Lagaria dicta à Lagaride paſtore ibi gregem paſcente.* Intus *Grumentum* oppidum erat Lagariæ conterminum; Plinius enim vina Lagaritana non procul à Grumento naſcentia ſcri-

ſcribit: & alibi Grumentinos Lucanorum mediterraneos dicit, quod hæc loca Lucani, ut alibi dixi, Samnitum coloni incoluerint. Poſt Lagariam *Querquarium* oppidum eſt vetuſtum, olim *Arponium* dictum, cuius meminit Diodorus Siculus. Sed an [ab] Auſoniis, an Peucentio Oenotri fratre, qui hanc oram tenuit, an à Philoctete, an à Phocenſibus, qui & in hac ora & in reliqua Calabria, ut oſtendi, oppida condiderunt, conditum ſit, compertum non habeo. Abeſta Lagaria m. p. quatuor, a Coſa octo. Iuxta oppidum ex ſaxea quadam crypta, quæ eſt in radice Silari montis, Caldana fluvius oritur, Cyris olim dictus, cuius meminit Lycophron, huius aqua ſulfurea eſt. In hoc Arponiate agro goſſipium fit & Seſama, Crocus, naſcuntur cappares, fiunt & ſpectata vina, naſcitur & ſal foſſile. In montibus ſilveſtria animalia ſtabulantur ut apri, cervi, capreæ, & alia, quæ ſæpe in Apennino Calabriæ eſſe diximus, unde uberes venationes fiunt: congerunt & accipitres. Ad duos lapides Saracenus fluvius labitur, a quo ad ſecundum lapidem *Trebiſatium* oppidum eſt vetuſtum, a Peucetio aut a Philoctete conditum, haud procul a mari edito loco, *Vicenſimum* Antonino Pio in Itinerario, qui illud inter Heracleam & Thurios ponit, diſtareque dicit a Thuriis m. p. XX. ab Heraclea XXIIII. hic fiunt opera ſiglina. In hoc agro fit Crocus, & goſſipium, naſcuntur cappares, & pinaſtri frequentes. Supra eſt *Levidonia* oppidum, & ipſum vetuſtum, *Leutarnia* olim dictum, diſtat a Vicenſino m. p. quatuor, a mari totidem, cuius meminit Lycophron in Alex. ubi ait: *Multi vero Syrim circa & Leutarniam terram habitabunt*. Super quibus verbis Iſacius ait: *Syris & Leutarnia civitates ſunt & fluvii Italiæ, quas incoluerunt reliquiæ Troianorum, qui ex Ilio evaſerunt fugientes in Italiam*. Per hæc loca Podalirius filius Æſculapii pugno ab Hercule interfectus eſt, & ſepultus prope ſepulcrum Chalcanthis, ut Lycophron & Iſacius aiunt. Adfuit præſens Podalerius bello Troiano cum fratre Machaone; duxeruntque Naves triginta, ut Dictis Cretenſis refert. Levidonienſis ager frumenti & aliarum frugum ferax eſt, ſecus littus pinaſtri frequentes naſcuntur. In hoc agro legitur manna, naſcuntur cappares, fit & amygdalarum copia. Exinde eſt *Amygdalaria* oppidum, abeſt a Trebeſatio mille paſſ., mari duobus, *Heracleopolis* olim dictum. Strabo enim ait: *Poſt Lagariam Heracleopolis eſt ſupra mare paululum*. In hoc agro vina, & olea generoſa naſcuntur, & cappares, fit Crocus, aniſum, & cuminum. Ex hoc oppido fuit *Pomponius Lætus* vir Latinis literis impenſe eruditus; licet Iovius Calabræ gloriæ, ſicut & alii multi, invidens, ipſum apud Picentes ex Salernitano principe ortum mentiatur. Viguit Romæ Pauli ſecundi, Xiſti quarti, Innocentii octavi, & Alex. ſexti temporibus, & Latinas literas publicè magna auctoritate, & auditorum frequentia plures annos eſt profeſſus. Crepuſculo ipſum profitentem Romana iuventus poſt gallicinium præoc-

A cupandis ſubſelliis præveniebat. Ipſe è Quirinali ſæpe ſolus laternam præferens ad gymnaſium proficiſcebatur: qui licet in quotidiano ſermone balbutiret, Latine tamen optime & eleganter loquebatur. Miſſus fuit a Rom. Pont. in Germaniam, ut veterum auctorum libros perquireret, unde multos Romam advexit. Fuit vita integer: ſcripſit compendium grammaticæ gravi ſtylo perutile adultis, & omnium Cæſarum vitas ad ſuam uſque memoriam in compendium B redegit: ſcripſit & de Romanorum magiſtratibus, & de ſacerdotiis, & de Juris peritis, & de legibus. Egit animam ſeptuageſimum annum agens. Elatus fuit auditorum nobilium piis humeris, comitante funus Alex. Pont. purpurata familia, ac Martio oratore laudante. Tumulus multis elogiis ornatus eſt. Pontani epigramma id eſt:

Pomponi tibi pro tumulo ſit laurea ſilva,
Oſſa maris rores, myrrheaque umbra tegant.
C *Teque tegant, artuſque tuos violæque roſæque*
Ver habeat, Zephiros ſpiret & ipſe cinis.
Stillet & ipſe cinis quæ & Parnaſſus & antra
Theſpia & ipſa ſuas Aſcra miniſtrat aquas.

Ab Amygdalaria m. p. quatuor *Roſetum* oppidum eſt haud procul à freto, cuius ager frugifer eſt, in quo Crocus etiam fit, & amygdalarum copia, naſcuntur cappares, fiunt vina & olea nobilia. Poſt Roſetum Acalander fluvius labitur, qui olim D Thuriorum & Tarentinorum agrum diſterminabat, ut in Strabone videre licet: Qui libro ſexto de Alex. Epirotarum rege loquens ait: *Alexander publicum Græcorum conventum tractus illius Tarentinorum compulſus odio ad Thuriorum agrum traducere conatus eſt, cum in Herculea Tarentinæ telluris æde illum celebrari mos erat, jubet ad Acalandrum amnem locum ædificari, ubi concilia forent*. Supra *Boletum* oppidum eſt, diſtat à Roſeto m. p. iiij. in cuius agro goſſipium fit, & E crocus, & olei copia. Inde eſt *Cannæ* caſtrum cum generoſo vino, & optimi olei copia, fit & Crocus, eſt & ager hic frumenti ferax. Supra Cannas ad unum lapidem *Nucara* oppidum eſt in cuius agro vina generoſa naſcuntur, ſunt & pecuaria pulchra. Inde eſt *Riolum* oppidum ſupra ſaxum humili loco, cui circumimminent montes, abeſt ab Amygdalaria m. p. octo à mari totidem; cuius ager frugifer eſt, in quo ſpectatum vinum naſcitur, fit & goſſipium. Eſt & *caſtregium* vicus. Intus eſt *Noa* F oppidum edito loco, diſtat à mari m.p. quatuordecim, a Riolo octo. Eius ager fertilis eſt, fiunt & vina nobiliſſima, & Crocus, naſcuntur cappares, & antimonium, & ſilex, legitur manna, exciditur cos aquaria, & lapis molaris frumentarius & olearius, ſunt & caſtaneta, & ſylvæ glandiferæ porcis alendis commodæ, quæ & gregibus armentiſque ubera pabula ſuggerunt; ſunt & ſylvæ, quæ ad domorum tigna, & ad navigiorum fabricam materiam uberem præſtant, ubi ſylveſtria animalia ſtabulantur, quare & venationes fiunt uberes, congerunt & accipitres multigeni. Sunt in hoc agro pagi

Cer-

Cerſoſimum , *Caſalenovum* , & *Conſtantinum*. A Inde ad mare redeunti *Fabalium* oppidulum offertur , quod Syris fluvius præterfluit , hic goſſipium fit : eſt & *Rotundula* vicus . Exinde eſt *Arocha* oppidum à mari m. p. duobus diſtans , cuius ager ferax eſt, fitque in eo goſſipium & ſeſama . Ab Arocha m. p. quatuor Syris amnis labitur Calabriam a Lucania dirimens : a quo m. B p. tribus *Metapontus* oppidum erat , quo tertiam Italiæ regionem finiri Plinius ſcribit . Hic Auſoniæ , Heſperiæ , Oenotriæ , & Italiæ quondam terminus erat . Hæc eſt proinde Calabria antiquiſſima , ac feliciſſima regio : Hæ origines eius , hæc nomina , oppida , atque gentes . Cuius una tantum urbs quondam ccc. hominum millia armavit. Omnia Calabriæ oppida , omnes C pagos aut , ut ſæpius dixi , Auxones , aut Oenotrii , Peucentiique , aut Athenienſes, aut Phocenſes , aut Philoctetes , aut alii Græciæ principes , aut ante, aut paulo poſt Ilii excidium condiderunt. Præter pauca, quæ ab hinc ſexcentos annos ex veterum ruinis excitata ſunt , mutatis ſedibus . Id inſuper haud quaquam legentes prætereat, quod vina , olea , mella , lina , goſſipia , ſe- D rica , frumenta , cæteræque fruges , atque omnis generis poma , item fontes , aquarumque ſcaturigines , item pecuaria , pabula , venationes , aucupia & hæc ſatis optima per totam regionem paſſim , atque affatim fiunt . Ubique ſaluberrimus aer , & præclara virorum ingenia vigent . Sed de his particulatim mentionem fecimus , quæ aliis præſtantiora videntur . Neque uno in loco manna legitur , ſed vulgò prope. Metalla etiam cæteraque ſponte naſcentia , item plantæ nobiles multis locis proveniunt. Glandiferæ arbores , & caſtaneta , & ſylvæ ad domorum tigna , & ad navigiorum fabricam aptæ paſſim ſunt . Hinc Græci cuncta uno verbo complexi eam appellaverunt Calabriam , quod bonis omnibus ſcaturiat. Quamobrem opulentos , ac felices eſſent omnes incolæ , ſi per regulos tyrannoſque liceret . Hæc Calabriæ monimenta ſucceſſivis operis perfeci , ut meæ vigiliæ , meiq; labores poſteritati utilitati forent , & Calabro nomini laudis aliquid afferrent . Monitos velim & reliquos Italos meos , ut me imitantes ſuas regiones diligenter & accurate perſcribant. Vitent ineptias , ac vera, ac gravia , ac laude digna perſcrutentur. In inveſtiganda antiquitate impigri ſint , & veraces ; nam ſi externi , ac longinqui homines ſuas regiones Latinis literis celebrant : cur nos Latini , utpotè in medio Latio nati , aut Latii accolæ noſtram Italiam Latinis literis , priſcos imitantes non diligentiſſime celebrabimus ? Moneo tamen etiam vos , ne vobis curæ ſit ingentia volumina magis conficere , quam bona : ſint veritatis , & veræ laudis plena. Non ſingulos quoſque literatores , & aliqua doctrina imbutos , ſed literatos , & ſcientiis eruditos celebrate . Cæterum ut ſic omnis Italia deſcribatur , curæ eſſe debet eius optimatibus , eruditos & judicio præditos viros deligere , & muneribus adiuvare .

* *
*

FRANCISCI GRANI CROPONITANI.

De Situ, Laudibuſque Calabriæ, deque Arochæ Nymphæ Methamorphoſi.

ASCANIUS MARASCUS CROPONITANUS CANDIDO LECTORI.

NON poſſum (candide lector) Franciſcum Granum undique eruditum Adoleſcentem, ſummis laudibus ad cœlum non extollere. Hic enim cum primum ſapere cœpit: cunctis noſtræ patriæ civibus admirationem, de ſe maximam excîtavit, ac à teneris (ut aiunt) unguiculis tum græcis, tum latinis literis adeo inſudavit, ut inter græcos græcus, inter latinos latinus ab omnibus paſſim teneretur. Veritus poſtea ne propria domus (quæ ſolet plerunque adoleſcentulorum animos à bonarum artium ſtudiis avertere) ex illis ipſum ſeduceret, Neapolim omnibus diſciplinis excultam, ſibi excolendam putavit, ubi quanto ſtudio, quantoque labore, & dialecticæ, & philoſophiæ operam navarit, diatribæ in Homerum ab eo compoſitæ facile demonſtrabunt, bene noverat, quæ ſudore, & labore comparantur diuturniora fore, & ſi quid per laborem aliquid honeſti fit, laborem evaneſcere: honeſtum vero diu permanere, author eſt Gellius ni itaque ſilentio vitam tranſigeret veluti pecora, in dies magis, magiſque in omnibus ferè facultatibus ſuum ingenium exercendum curavit. Mox vero cum omnes homines (ut teſtatur Philoſophus) natura ſcire deſiderent. Neapoli, Romam profectus eſt. Ubi doctiſſimi Cæſarii Conſentini auſpiciis, doctiſſimorum hominum gratiam ſibi comparare meruit. Inter quos fuit vir præſtans, claris natalibus ortus, Franciſcus Urſinus, qui quidem quanta animi comitate ipſum foverit, ipſum dilexerit lingua conſequi nequirem. Calabris literis allectus, ab eo precibus contendit, ut de Calabriæ laudibus aliquid in medium afferret, mirificè enim Calabris oblectabatur, morem gerens itaque tanti viri voluntati, muſarum choros ſollicitare minime gravatus eſt. Annos natus quinque, & viginti eleganti ſtilo Calabriæ ſitum, urbes, flumina, montes, ita erudite deſcripſit, ut mea quidem ſententia dulcius, candidius deſcribi non poſſint. Vera ſunt me hercule, vera quæ dico, ſed longe veriora quæ taceo, nam ſi omnia quæ de huius laudibus dicenda eſſent numero comprehendere vellem, in Cratæ labyrinthum profectò inciderem, & cœli ſydera, mariſque fluctus numerare viderer, quapropter ut Saluſtius de Carthagine, melius eſt ſilere quam pauca dicere. Vale.

Inde meæ patriæ quæris ſit nomen Olympi.
Subdita flammiferi quo nam iaceatque ſub axe?
Spes ingens, Urſine mihi, donoque decoro
Mite quadrigeminæ pectus decorate ſororis:
Dicam equidem, nec iuſſa ſinam mihi ſint tua vana:
Aonides tumidis aſpirent dummodo cœptis
Noſtris, & vatum facundum numen Apollo.
En igitur mihi adeſte precor, mihi adeſte puellæ
Lybethrides, Nymphæque undas quæ dulcis Arochæ
Incolitis gelidas, qua ſe Petrarus Amœna
Effundit per prata vagus, cui pulcher Arochæ
Ah nimium placuit candor, nocuitq;ſuperbæ.
Nam Cropani tam priſca ſenis vos tempora ſcitis.
Sæpe illum vidiſtis enim dum carmine veſtris
Arboribus mulceret oves, armentaque grato.
Eſt Italis interpoſitas in finibus urbes,
Partenope quas docta regit, claroque per errat
Flumine Sebethus:Martis, Phebique triumphis
Sebethus viridi redimitus tempora myrto.
Eſt inquam regio divum bene cognita ſacris:
Hortiferis armis, & præſtans ubere glebæ,
Et ſophiæ ſtudiis, & iuris ſplendida onore.
Trinacriam læva dextra, ſed Japygis arva
Parte tenet, primoque ſinu pars tertia mundi
Cingit, & innuptæ Lucania ſacra Dianæ.
Nomine quæ digno quin iure Calabria fertur:
Si calon eſſe bonum teſtatur Achaica lingua,
Quodque brio vocitat ſcateo ſi noſtra reponit.
Certe ego Cumanæ folio, vel voce ſybillæ
Hoc verum tenuiſſe reor per ſæcula nomen.
Illi nanque boni quid deeſt? quas gratia cœli
Summa negavit opes, dona aut iuſtiſſima tellus?
Sed ne me propriis affectibus ipſe moveri
Credas, & noſtræ mendacia carmina muſæ:
Quam bene conveniat nomen nunc accipe quæſo:
Dum aſpirant noſtris parnaſſia flamina velis.
Urbibus in primis clara eſt, opulentaque regnis.
Hic adſunt urbes inſignes munere claro
Gradivus quod ferre ſolet, Phæbuſq;per orbem.
Inter quas omnes Conſentia maxima nempe eſt
Priſcorum celebris tot ſcriptis, ſola furores
Omnes, quæ ſprevit quondam Carthaginis altæ.
Sylæ muſa ſacii non dedignata Maronis
Cuius docta fuit largos effundere honores.
Tot regit bæc numero(ſic fama eſt)oppida cœlo
Quot luſtrat gradibus longũ Sol aureus annum:
Imperio ſuperat Cræte ditiſſima regna,
Aſſurgitque ſuis clariſſima civibus inſtar
Parthenopes, qua mundus habet nil pulchrius uſquam,
Si vel Democriti plures natura tuliſſet.
Inde Cathanzarium multa digniſſima laude:
Dives opum, doctiſque viris illuſtris abunde.
Sed quo vos doctæ verſu memorabo Tabernæ?
Revera atque ipſo ſectantes omine Athenas.
Muſarum montes quarum, valleſque repoſtæ
Aſſiduo reſonant cantu, fidibuſque Canoris.
Teque canunt, nomenque tuum per ſæcula ducunt
Teutonice: incolumes Litelli primus ad undas
Qui deduxiſti Cyrrhæ ſalvator ab oris.
Hinc te præſidium terris miſere benigna
Numina: ceu quondam Nili Philadelphus in oris
Lumina conſtituit requiem præbentia nautis
Rocca decus Calabrum naturæ conſcie cunctæ.
Corpora cui toties animas mortalia debent
E latebris ſtygiis ſuperis per te revocatas.
Sæpe ego, cui veritus ne Iuppiter ipſe furores
Conciperet: doctus nam ſic Epidaurius olim
Paſſus erat: caſto dum dulcia lumina vitæ
Redderet Hippolyto, ſuperum & revocaret ad auras.
Non ita, ſed ſpero continget. Iuppiter ingens
Nanque hominum ſortem multum miſeratus iniquam.
Te dedit innumeris orbi virtutibus arcem,
Ne genus humanum rueret ſub tartara tetra.
Salve lethæas per quem deflexímus undas,
Særus & in cœlum redeas, ſtellaſque micantes.
Illuſtrant etiam Calabras munimine terras,
Et fama antiqui præſtantia ſaxa Crotonis.
Quo ſamii quondam facundia docta cathedram
Rexit, & Harpocrates digito ſua iura tenebat.
Non opus eſt noſtro quid ſit modo dicere verſu,
Nanque patet ſcriptis græcorum, quanta ſit illi
Et Romanorum præſtantia, nonne ſalubris
Materiam chartis de ſe dedit omnibus aer?
Hanc Numa per celebrem viſit, poſt terga relictis
Imperii curis: ſamii cum docta cathedra
Ingentes fundebat opes, & pectoris artes.
Duxerat hinc ortus Alcmæon doctus, & alter
Cuius Ariſtoteles meminit, teſtemque fatetur.
Hinc Milo mirandis membrorum viribus, uſq;
Victor Olympiaco certamine, victor ubique,
Ingentes humeri cuius traxere ſuperbum
Taurum, preſſus amor quo vix fuit aſper edendi.
Quis tam mentis inops antiquam hanc neſciat urbem
Quantaque finitimis immiſerit effera bella?
Hanc tenebris celebrat ſacra muſa Lycophronis atri,
Hanc animo Caſſandra furens cognovit ab illo
Tempore, quo ſtabant excelſæ pergama Troiæ.
Tu mollem Sybarim vaſtaſti Nobilis, Armis
Saltantes cum equites circumduxere choreas,
In Turcas noſtris præbes obſtacula terris
Aggere celſa, tuo ſemper fidiſſima regi.
Sis felix, priſcumque decus tua mœnia ſervent.
Sunt Locri celebres græcorum carmine, pugnæ
Ad Sagram flumen quorum celebrantur in omni
Aevo, nunc retinent antiqui robora belli
Civibus illuſtres doctis, armiſque ſuperbi.
Hi peperere ſacrum Tymæum, nomine cuius
Divini ornantur memori monumẽta Platonis.
Hinc rex, qui nato proprio ne parceret: ipſi
Effodit lumen, tantum pia iura colebat.
Ingens his antrum eſt quoddam mirabile dictu.
Hoc equidem credo priſcam tenuiſſe ſybillam.
Nurſia tale videt, cumani & literis ora.
Eſt Bellicaſtrum patriæ contermina noſtræ.

Quæ eſt ornata ſui multa virtute Diani.
Principe vel ſolo clariſſima Biſinianum.
Uffugii priſcum Monſaltus ſervat honorem
Urbs armis,opibuſque potens,materque virorũ
Nobilium cui ſata ducem ſi proſpera tantum
Servabunt, meritoſque eius virtutibus annos
Addent, Saturni cognoſcent tempora regis.
Eſtque viris doctis Ruffanum illuſtre, ſuperbi
Mœnia ſunt Styli longum ſpernentia bellum,
Sirleti docti fama præclara ſuprema.
Eſt Hippo,quam tanta ducis prudentia ſummis
Laudibus extollit, quo te mitiſſime cœlo
Attollam verſu dux inclyte, qua ve camæna?
Iuſtitiam ne prius mirer belli ne laborem,
Quo dulcem quæris ſemper componere pacem?
Ipſe tuæ vereor laudis conſcendere pontum
Tam parva cymba, ne me nimboſa procellis
Intercludat hyems, ſcopuliſq; immittat acutis.
Sunt ſatis antiqua heu tranquilli mæniaRhegi,
Diruta quæ toties ſervant tamen otia priſca,
Inclyta nec poſſunt amittere nomina, quamvis
Indigne ah fortuna premas tot cæca procellis.
Eſt Scyllaceum quo nobile grata quot annis
Emporium celebrat toti ſpectacula regno.
Tranſierim nec te verſu Seminara, tuique
Principis eximias laudes, dignaſque tropheis.
Aut Melite decus, quo te dulciſſimus ornat
Martoretta, minus nec frater Tullius eius
Complures aliæ ſunt urbes, nomina quarum
Cuncta recenſere haud poſſem,ſi vel mihi centũ
Ora cupit vates vel qualia doctus ineſſent.
Longa videretur nimium tibi, noſtra Thalia
Si meritam illarum tentaret dicere laudem,
Dignam equidem meliore ſono, & graviore camæna,
Sed tibi ſumma ſatis ſint hæc faſtigia, nanque
Ex his ſat poteris cognoſcere cætera. Totum
Ungula Pythagoræ monſtrabat parva Leonem.
Inclyta non ſolum tantis hæc urbibus extat,
Atque aliis rebus quæ conſtant arte virorum:
Sed quoque naturæ fœcundo munere læta
Omnes exuperat campos,atq; arva propinqua.
Fluminibus quot grata ſacris, quot fontibus illa,
Quot pratis,herbiſq; viret, quot denique rivis.
Quæ tibi ſi dicam,dicam quot montibus Idæ
Turbentur frondes Euro bacchante, vel undæ
Quot maris Ionii veniant ad littoris oras.
Non fluvios noſtris oris natura negavit,
Nympharumque domos, fontes, non ſtagna, lacuſque,
Munera quæ terris non præbuit illa propinquis
Maiorem Calabris quo oſtẽdere poſſet amorem.
Cui non dictus? adeſt Crathis,Sybariſque poetæ
Carmine Naſonis celebres, hiſque Æſaris unda.
Crathis qui electro ſimiles facit ille capillos,
Antiquæ genitor Scyllæ, Conſentia docta
Cuius onoratur reſonanti murmure latè.
Cæcines, eſt etiam Crotalus dulciſſima Arocha
Nympharum dum nympha fuit pulcherrima quondam,
Et Targo, & Semirus, laudatus ſæpe Ne æthus.
Paſtoris Siculi divino carmine muſæ.
Hic quondam Æneæ naves incendia ſæva
Corripuere, ſacro fluvio nomenque dedere.
Allis, Litelluſque ſimul, Bacconus opacas
Murmure qui late ſylvas, & rure fatigat,
Et Sagra locrenſi pugna celebrata per orbem.
Vix olim inſtructæ ſuperabant magna carinæ,
Flumina,quæ Calabros fecundat undiq;campos

A Nunc contuſa quidem quamvis ſint dentibus ævi
Cum tamen olenium regnat pecus, illa relicta,
Inſtaurant vires, & vincunt gurgite ripas.
Balnea pretereo morbos curantia vitæ.
Non cedit Baiis Cumanis noſtra Nicaſtrum,
Quæque rigant calidis locrenſia rura lavacris.
Nil opus eſt rigidis Baiis regionibus iſtis,
Sit Tibur Romane tibi, ſint Theſſala tempe,
Sit Pindus,gelidusve ſuis ſit frondibus Hæmus:
Vlnis dum lætũ me pulchra Calabria habebit,
B Nec Tibur quæram, cupiam nec Teſſala tempe
Sordebit pindus, ſordebit frondibus hæmus.
Verum hæc prætereo ſpatiis diſcluſus iniquis,
Quo tibi quæ nobis adſunt maiora canamus.
Nil eſt quod vigeat Calabris antiquius oris,
Nil geminæ linguæ ſcriptis illuſtrius, abſit
Abſit livor edax. Canimus quæ vera poetæ
Romani, & Græci divina voce fatentur.
Hac regione fuit (quis neſcit?) Græcia magna,
Priſcorum recinũt tam docta volumina vatum
Ingentes laudes cuius per ſæcula notas.
C Monſtrat adhuc priſci veſtigia temporis illa,
Præſertim celebris qua eſt divaLacinia, ſacri
Pythagoræ geminæ ſervantur onore columnæ.
Diruta templa iacent Iunonis tempore victa,
Sed priſcas vires oſtendunt mænia fracta.
Miraque temperies tenet horum rura locorum.
Nempe ſcatent fontes illic prope littoris oras.
Hinc ſylvæ apparent, hinc æquora lata tumeſcunt,
Hic rari montes,facies planiſſima campi
Oblectat viſus mira dulcedine captos.
D Hic mons extendit faſtigia ſumma Latinnus.
Hic, de quo meminit Maro, navifragum ſcylaceum
Ortus quod quondam doctis deduxit Athenis.
Illa Philoctete ſubnixa Petilia muro
Demonſtrat quantum poſſit fera temporis ira.
Thurinique ſinus,Themeſe & fœcunda metallis.
Eſtque Terineus portus, quo punica claſſis
Romanæ genti infeſta hybernare ſolebat,
Et locus illius ſervat nunc nomina regis,
Annibalis dictis dicuntur caſtra latinis.
E Omnia quæ a graiis tandem ſunt cõdita priſcis
Hac regione ſuæ laudis veſtigia ſervant.
Tædia te afficerent ſi vellem ſingula verſu
Dicere,quæ Calabris oris monumenta relicta
Temporis antiqui, ſint uſque ad ſæcula noſtra:
Aſpiceres utinam quandoque hæc littora,forſan
Non minus ac Romæ miratus dicere poſſes:
Omnia fert ætas, mundo nil deniq;firmum eſt.
Mite genus, placidumque hominum ſub rege benigno
Quale fuit quondam Saturno,tempore quo non
F Cõciderant ſylvæ,victum aut Dodona negabat,
Atque pio Chriſti devotum ſemper amori
(Divo Franciſco teſtatur Paula) beatas
Incolit has oras Calabras, natura virorum
Reſpondet terræ fœcundæ, & convenit uſque.
Complures illi clari virtutis onore,
Aonioque choro grati,& Permeſſidos undis,
Illuſtres homines doctrinæ viribus omnis
Contendunt priſcis prorſus ſe æquare poetis
Ennius ipſe pater per quem viruere camænæ
Romanæ,qui primus inter patefecit ad illas,
Hinc ortum duxit muſarum maximus augur.
Hiſtoriæ lætus Romanæ conditor altæ,
Parrhaſiius, Iardinus, in his Thileſia proles.
Ferrarus ſophia illuſtris, ſacræque Caſellus

Scru-

Scrutator chartæ,græco & ſplendore Cilentus,
Doctor atque illo medicina nazza diſertus.
Sirletus vitreis animus cui purior undis
Aonios penitus fontes deplevit amicos.
Mandilis, franchinus, & eſt Piſtoia, diſertum
Martiranus opus qui aptavit rite cothurno,
Striverius poſſet qui vel renovare camænas,
Franciſcus mod'us,Lactantius, hiſq; Girunda.
Et qui iam ſuperat priſcos candore loquelæ
Cæſarius geminæ linguæ decoratus onore,
Fama minor factis de quo diffunditur, unde
Unde tot huic rerum facundi pectoris artes,
Copiaque immenſi ſuperans faſtigia mundi?
Omnes viciſti certamine, victor ut ille
Qui venit, vidit, vicit, doctiſſima quæque
Authorum pandens, ſcriptorũ obſcura retexens
Doctius œdipode,hinc debet tibi Romula tellus
Quantum vix quōdam faſſa eſt debere Camillo.
Tu novus Alcides ſuperans vi pectoris hydram
Barbariem, latium totum trans arte fugaſti.
Tu lucem extollis rebus caligine merſis
Lynceus, & chartis te lumina mille ſequuntur
Quæ nunquam calamis claudet Cyllenius ales.
Sunt quoq;Aquine tuæThoma qui lumina vitæ
Illuxiſſe ferunt illinc, quod ſi modo verum eſt
Quid Calabris toto mundo felicius extat?
Quæ decus illorũ ſuperat modo gloria tantum.
Non abſunt illic fidibus, cantuque ſouoro
Biſtonii ſuperare queant qui carmina vatis.
Martoretta cheli, divina atque arte canendi
Omnes exuperat frater dulciſſimus huius
Tullius atque undas qui mulces carmine lethes
Ah damiane miſer non iuſtis rapte ſub annis.
Eſt Pelligrinus, plectroque inſignis Helya.
Ille venincala eximius, Cæſarque Michael.
Riſulus, & felix locrenſis, voce profunda
Intonuere ſacri cuius palatia Petri.
Et multis fontana bonis dilectus ab ipſis.
Nec te tranſierim Phæbo gratiſſime fera.
Seu penna, fidibus ſeu te velit almus utroque
Complures alii, quorum modo nomina pennæ
Non adſunt, numeris nec poſſem ſcribere cunctos.
Denique nullæ orbis partes, non bactraque, neque Indi
Laudibus, aut meritis tecum, alma Calabria certent.
Quæ purs orbis habet tot apricos gramine colles,
Innocuos ſaltus, fæcundos ſemine campos,
Tot varias ſylvas,tot opacis montibus umbras,
Tot fruges Bacchi lucos, tot Palladis arva,
Tot varios portus rerum uſus uſque ferentes
Vellera tot pecudum, necnon armenta, gregeſque,
Adde quod iſta feris, & monſtris uſque remota eſt,
Quæ vaſtæ ſyrtes cernunt,quæque accola Tauri.
Non herbas educit ibi quas terra legentes
Privignis miſeris poſſint miſcere novercæ.
Nec poſſet Medea ſibi exercere potentes
Artes; his oris correpta cupidinis ira.
Bis ibi ver tepidum, bis fructus aſpicit arbor,
Miraturque ſuos tam fætus eſſe frequentes.
Ubertates terræ, cœli indulgentia mira,
Nil tandem voluit mater natura negare.
Serica nonne vides ut vincant vellera ſeras,
Falſa licet ſeras ſic ornet fabula donis.
Nonne vides Romam quam maxima copia bacchi.

A Mittatur? caricas quas condat molle Nucitum?
Palladis & baccas quot preſſet Paula trapetis,
Flavaq; mella favis ſuperent ut florida hymetti
Prata, nec ipſa ſuo contendat melle calydna.
Certe ego cum ſpatior plateas per & ampla viarum
Urbis nil video è noſtro niſi palmite fætus.
Sunt ibi ferriparæ glebæ, ſunt inde Salinæ
Ingentes queis vita nequit ſat noſtra carere.
Ad ſummam dicunt qui a brutis moribus illam
B Dictam: ſunt falſi ducti gravitate veneni,
Invidiæ ſepti tetra caligine mentes.
Brutia nam fertur brutis animalibus ora.
Quis fæcunda quidem præ cunctis ſemper abundat.
Candida ſæpe ſolent ſileant qui vertere in atra,
Vel quærant aliud poſſint quo explere nefandam
Ingenii rabiem, livorem & mentis acerbum.
Sed quid lingua nocet rebus ſub luce locatis?
C Quid ve poteſt Calabris muſarũ munere claris
Livor edax? qui ſerpit humi, ſemperq; iacere
In vili, tenuique loco ſolet abditus anguis.
Invidia nil maius ego præconibus illis
Tormentum accedat cor quæ noctesque, dieſque
Afflantes furias oculoſque obſumat inertes.
Omnibus invideant, illis ſed denique nemo,
Maxima ſupplicium ſemper ſit gloria noſtra,
Succeſſus noſtri tribuant alimenta furori.
Salve grata mihi muſarum ſemper alumnæ
Tellus, Romanæ per quem viruere camenæ.
D Noſtra quidem doleo quod ſit tam ruſtica muſa,
Nec poſſit meritas laudes ad ſydera ſumma
Tollere, Mæonides quamvis vel doctus onores
Vix poſſet numerare tuos,tibi numina præſtent
India quod ducit tranquilli temporis ævum.
Adſit ſancta Ceres ſemper, dulciſque Lyæus,
Et cum fæcundo ſemper bona copia cornu,
Aſpiretque tibi ſemper Latonia proles:
Sis animo forti tanto ſub Rege Philippo,
Quo videt è cœlo nil Sol præſtantius alto,
Mitius, humano generi ve benignius, hic eſt
E Ille pater qui te defundat ab omnibus uſque
Viſque lupis, pecoris nil te contagia lædent
Vicini, vivat tantus tibi rector, & annos
Neſtoreos ſuperet cumanæ ac ſecula vatis.
Hac regione igitur quidam locus extat,amicus
Et cereri, & baccho, ſuperat qui rura lycæi
Cultura, dan ſæpe lui vaga prata Timoli
Oblitus tenuit, ſævos hic ſæpe calores
Devitans, ſævum ſolatus arundine amorem eſt.
Non nimium diſtat claro, calebrique Crotone,
Doctaque nec nimium diſtat Conſentia ab illo.
F Tutius ut noſcas locus inter utranque locatur
Temperiem miram nactus, Phebique favorem,
Hyppotadæ ventos mites, ſemperque ſalubres.
Vix ſentitur hyems, vix blando frigora morſu
Cum Capricornus habet phæbeos limine currus
Naſcitur Icarius vix cum c anſs ipſe calores.
Mulcetur veris,blandeque tepentibus auſis.
Tēperie haud Baiis, haud Ennæ cædit amænæ.
Quamvis Pontani divino carmine Baiæ
Laudibus ætherei contingant ſydera cœli.
Hinc facile poteris præſtantia quanta ſit illi
Noſcere, cæleſtis præbet quod munera mannæ,
Ornis è duris ſtillant tibi dulcia mella,
Ut mundi imperium quum olim Saturnus habebat,

Nec Iovis orbis adhuc norat iuvenilia iura.
Omni naturæ dotatur munere, & arte.
Deſpicit hinc mare veliuolum, terraſq; iacentes,
Hincque feris ſylvas habitatas, inde repente
Sæpe quidem cervi canibus latrantibus acti
Vicini pelagi ſe commiſere profundo.
Aethera ſemper habet ſudum, nec nubibus ullis
Atris obductum, ſpiſſa aut caligine venti,
In nubes tenues niſi quando cogitur aer,
Vt terris imbres immittat, ruraque abundent.
Sic Rhodos eſt pulchro Phebo gratiſſima tellus,
Et quæ Niliacis ea terra madeſcit ab auſtris.
Hic igitur mea colliculo velut imminet alma
Patria, nectareis ſuccis mihi gratior ipſis.
Quam horriſonis, gelidiſq; ſuis præterfluit undis
Flumen Arocha modo, at quondam formoſa puella,
Nympharum pars una fuit caſtæque Dianæ
Herbarum vires norat, laudeſque medendi,
Sæpe ſuas comites ſerpentum morſibus illa
Tactas, dum legerent flores, & lilia ſylvis
Herbarum ſervavit ope, & medicamine ſacro.
Hinc nymphis dilecta ſacris erat omnibus, hiſq;
Prima choro forſan ni tam formoſa fuiſſet,
Forma illi nocuit, nocuit formoſa videri.
At quoniam credo non dum pervenit ad aures
Illius ſors ſæva tuas modo dicere cuncta
Dignum erat, Aoniis mirè, gratumque puellis,
Fluminis illius, nymphiſque colentibus undas.
Da noſtræ faciles aures Urſine canenti
Muſæ, navis iter timidum mihi dirige parvæ.
Tyndaridas referas, quãvis mea littora ſummi
Cymba legat, veritur ſævum conſceudere Pontum
Remigio, velìſque ſuas nudata carinas,
Et iuveni nimium ventis directa magiſtro,
Targinis affreno Crathis ſuccenſus amore
(Res obſcura quidem ſed vera, & cognita ninphis)
Cum nunquam precibus, lachrymis nec flectere poſſet
Infelix paſtor tam ſævæ pectora nymphæ,
Per nemus impatiens venanti vim tulit illi.
Enixa eſt utero, quæ mox pulcherrima pleno
(Ut novies fratrem latonia Luna reviſit)
Perſimilem forma, qua fæmina nulla puellam
Conſtitit, & pulchro appellavit nomine Arocham.
Nanque placere quidem nos, Græcus dicit aroſæ
Hæc ubi bis ſeptem complevit nubilis annos
Deſeruit patrios montes, maternaque rura.
Non fuit huic curæ lanam mollire trahendo,
Nec poſitas variata comas ornare corollis.
Arte cythoriaci aut deducere pectinisis illas:
Immo aliæ gaudere ſolent qua ruſtica dote
Triſtis erat, cunctis crimenque placere putabat.
Sed tantum ſylvis iaculis agitare fugaces
Utque feras, pictaſque humeris geſtare pharetras
Gaudebat, teſtas & rite appendere caſſes.
Tanto ea venandi iuvenili ardebat amore,
Ut cum triſtis hyems in ſylvis frigore ſaxa
Rumperet, & nivibus canerent undiq; montes,
Icariuſque canis vel flammis ureret orbem,
Illa feras iaculis ſectari nympha ſoleret.
Sæpe ſuos comites fama eſt dixiſſe ſorores:
Deſine Arocha fero tantum indulgere labori,
Quandoque & duris venatibus otia miſce,
Ne tibi Latonæ proles ſuccenſeat alma,
Nec iaculum tamen illa, ſuas pictaſq; pharetras
A Depoſuit grata aut venantibus otia unxit.
Sed modo per montes, & devia flumina telis
Venabatur ovans, modo caſibus undique tectis
Fallere gaudebat non cauta animalia virgo.
Aureus Æthonis nitido iam Phæbus olympo
Terga premebat equi, miro, inſolitoque calore
Icarius ſiccas urebat fervidus herbas.
Cum paſtor cupiens tantos vitare furores
In patulas Petratus oves deduxerat umbras
Obliquis flumen quas circumerrabat amænum
Undis, & raucum per lævia ſaxa cadebat.
B Dunque greges captant umbrarum frigus opacum
Inflatis calamis modulatur carmina, nymphæ
Nullius quamvis eſſet num tactus ab igne.
Audierat ſocios, ſed talia condere ovili
Carmina paſtores certantes ſæpe viciſſim,
Edidicitque uſu multo, curaque frequenti,
Mantica poſt tergum pendebat, tibia dextra
Tunc ſubnixa pedo tetigebat fluminis undas.
Flamina deſierant ſylvas agitare virentes,
Deſierant latrare canes, agrique ſilebant,
C Obſtrepit è ſummis tantummodo vallibus Echo,
Reſpondens iterat cantus & dulcia verba,
Expertus calamos vidit poſtquam eſſe ſonoros,
Sic cæpit dulci modulamina condere voce.
Aura veni, noſtrumque leva formoſa calorem,
Aura veni nam tu mite levamen eris.
Aſpice cuncta ſilent, terras cum ſyrius urat,
Nil dulce arboribus garrula cantat avis.
Solus ego infelix miſeras cantare querelas
Cogor, & ab fati triſtia iura mei.
D Me miſerum gelida quamvis electride in umbra
Immoror, & quãvis nympha miniſtret aquas:
Igne tamen cæco ſemper mea pectora fervent,
Uror, ut in thalamis pinea teda novis.
Nil proſunt nymphæ, nil prodeſt arboris umbra,
Ni venias zephyris aura ſerena tuis.
Quæ te ſegnities igitur tenet aura morantem:
Ne venias noſtro ſpeſque, ſaluſque malo.
Num tu Parthenii gelidis in vallibus erras,
Thaygeta, an reſonis te tenet Hemus aquis?
An potius Phrygiæ placida ſub rupe vagaris
E Menalos an Baiæ rure tepente placent?
Quodcunque aura mihi venias te detinet oro
Ac mihi tu nulli gratior eſſe potes.
Nanq; ut Apollineo quæ languida ficta calore,
Herba viret gelidam ſi videt imbris opem.
Utque canis poſtquam flavas combuſſit ariſtas
Meſſores Zephiri flamina grata iuvant.
Non aliter noſtros mulcebis pectoris æſtus,
Tu maior Zephyro gratior una mihi es.
En flores cecidere tolo cecidere hyacinhti,
Lilia cum violis devariata iacent.
F Pallenteſque roſe ſpinis cecidere relictis,
Amiſere ſuos florida prata Toros.
Per nemora, & ſylvas meſtæ flevere Napeæ
Te fugiente, fugit quam decor arboribus.
At tu ſi venias, & candida liia fiant,
Florebitque ſolum, verque redibit humo.
Purpureæque roſæ, & dulce ſpirans hyacinthus,
Et violæ & grato florida prata Toro.
Per nemora, & ſylvas lætæ riſere Napeæ,
Te veniente, venit quam decor arboribus.
Carmine dum tali ſylvas Petrarus amæno
Atq; greges teneros mulcet clamore ſequentem
Formoſam geminos Cervos aſpexit Arocham.
Quæ deſiderio cervos detenta ſequendi,
Non animadvertens cantantis gaudia, curſu
Pene

Pene humeros tetigit paſtoris concita Nympha.
Quam ſimul ac vidit nam multo aſperſa calore
Pulchrior extabat; ſubito fervoribus Aethnam
Pectore concepit, totis ignemque medullis
Exhauſit paſtor nunquam ſic ante receptum
Depoſito dulci cantu, calamiſque relictis
Infelix Nympham ſequitur, ſed denique opacis
Frondibus ex oculis evanuit illa ſequentis.
Ah quoties truncos amplexus ſtultus, amicam
Credidit eſſe, piis verbis, illoſque rogavit.
Sed cũ Phebus equos cæpiſſet flectere ad undas,
Iam reperire ſuam deſperans poſſe puellam,
Paſtor oves reddens curis impulſus amoris,
Longingua impaſtas illas ad ovilia traxit.
Veſpere non illo mulſit, non ſenſit ahenum
Suppoſitos ignes, nec circumducta fuiſti
Tum fiſcella, caſæ caruerunt limina fumo.
Quin etiam infelix paſtoribus ille ſeorſis
Luctibus, & lacrymis miſeris ſua corda premebat.
In ſomnem duxit tam longo tempore noctem,
Interdum, & quamvis declinet lumina ſomno,
Somno vana tamen miſerum ſua cura fatigat.
Sic ægro, quem febris habet, ſi forte maligna
Ille ſiti: dulci demittit lumina ſomno,
Omnia tum gelidi fluvii, fonteſque videntur:
Sic ſomno formoſa venis crudelis Arocha.
Utque proterva ſoles ſpernis pia vota, preceſque
Nec ſaltem ſomno pacem promittis amanti,
Vel tua ſe precibus proh flectere neſcit imago.
Longior Herculea nox viſa eſt illa Petraro.
Et modo membra levat vili demiſſa grabato,
Atque caſæ è ſpeculis ſtellas proſpectat euntes
Pleiadas, Arcturum, prolemque Lycaonis, & quæ
Ex Ariadneis fulget iam ſtella capillis,
Solis equos, claudoſq; putat modo triſtia verba
Effundit, quæſtuſque ſuæ demonſtrat amicæ.
Interea variis cœlum Thitonia coniux
Floribus ornavit, rebus, duxitque colorem.
Duxit paſtor oves cum paſtum, haud ille moratus
Phæbei currus radios, lucemque coruſcam.
Qui paſtis cœlo cum Sol altiſſimus eſſet
Umbrarum de more lecos, & fluminis undas
Ille petit, taciturſque ſedens non carmina, ut ante
Nec ſi tentaſſet calamos habuiſſet, amica
Sed loca conſpiciens, qui formoſiſſima Arocha
Pectora non ſolitis flammis combuſſerat, inde
Triſtia ducebat toto ſuſpiria corde,
Tranſiit hac ſecum dicebat Nympha, fugaces
Cervi hac, pulchra meos humeros, & corda puella
Preſſit, fœlices herbas, fœlicia rura,
Dulcibus, & preſſæ pedibus quæcunque fuiſtis.
Cur non me genuere feram cæleſtia: cur non
Numina me cervum finxerunt, o mihi ſi nunc
Acteon liceat nudam mihi cernere Phæben.
Non equidem fugerem dulces mihi Nympha ſagittas,
Nec ſinerem curſu plantas tibi lædier iſtas.
Nympha taces cur ſæva? pias ſperniſque querelas?
An tibi deformis videor, quod pellibus iſtis
Induor hirſutis? neſcis puto Nympha relictis
Veſtibus his, quantum formoſum ſit mihi corpus,
Preſertim cum proluerim me vertice ab imo.
Non ſum pauper ego, nec paſtor vilis in antris.

A Implent mille meæ fiſcellas lacte capellæ,
Et cum Phæbus habet cœlum, & cum conditur undis.
Sed quæſtus noſtros nec ſentis ſæva querelas
Nam ſcio tam durum mulſiſſet murmura pectus.
Quam bene ego calamo condo modulamina dulci.
Non ſic Threycia fertur Teſtudine ripa
Biſtonium vatem, quondam mulſiſſe dolorem.
Cur non veniſti cum dulcia carmina in umbris
B Cantabam, placidam calamis auramque vocabam.
Feciſſes ibi credo moram, quamvis mihi raucus
Eſſet tum calamus, quin te piguiſſet onore
Me tanto ornatum tantos retinere labores.
Gaudia quanta ſimul caperemus mutua in umbris
Dedignareris ni noſtræ carmina muſæ.
Hic ſunt pampineæ vites, quæ ſemper onuſtæ
Purpureis uvis, oblectant lumina, dulcis
C Eſt mihi nam recolo ſuper ingens Arbutus antro,
Eſt etiam Myrtus, ſunt poma gravantia ramos.
Quid tantum curſus iuvat indulgere labori,
Quidve feris ſylvæ monſtris contendere Nympham
Herbarum dignam lucorum, & mollibus undis.
Te Cynaræ natus moneat, ne Nympha Leoni
Ne occurras flavo, ſunt hic ſub monte Leones,
Sunt Urſi, Pardique leves, ſunt Tigridis iræ,
Atque alia ignorant, quid ſit formoſa puella.
D Talia dum paſtor ſtudio iactabat inani,
Maiores terris iam Phebus fecerat umbras.
Deſieratque calor ventorum flamine, ut ante
Raucis, & latè reſonabat arva Cicadis.
Veſpere paſtor oves ducens ad ovilia, paſſim
Paſcere paulatim flores, herbaſque ei ſinebat.
Dunque animum fixum in Nympham tenet, ecce ferarum
Cæde domum rediens laſſa illi occurrit Arocha.
Quæ ignorans ignem, ac cordi inieciſſe furores
E Paſtoris (neque enim vidit tum voce canentem
Sic erat in geminos Cervos intenta ſequendo)
Abſque timore domum repetebat, læta quod illi
Nympharum cuſtos tantum dictinna favorem
Miſiſſet, faciliſque fatis pia cura fuiſſet,
Quam ſimul, ac vidit, ſpes o ſi liſſima, noſtros
Num miſerata venis quæſtus, triſteſque dolores.
Inquit, & amplexu tentat circumdare collum.
Illa fugit caſu ſubito perterrita tanto,
F Ac velut in pratis latitantem preſſerit anguem
Ingentem emiſit vocem, Nymphaſque vocavit.
Inſequitur paſtor, dictis ac mulcet amicis.
Quam fugis, hoſtis erat San, deformiſq; puella
Atque ideo ſirinx illum fugiebat, ubique.
Non impune tulit tamen, hoc modo Nympha memento,
Damnavitque pedes tandem Peneia virgo.
Sæva mane, atque oculis tantum mea vulnera mulce,
En mulce flammas, miſeri en miſerere precãtis
Finge feram, atq; in me duras immitte ſagittas,
Nanq; mori preſtat, dulces mihi crede ſagittæ.
Multaque tentabat mulcens his addere verba,
Nec lacrymæ deerant, toto, & ſuſpiria corde.

Quid non ſævus amor cogit mortalia, duras
Emollit mentes, hyrcanaſque improbus iras.
Sed poſtquã vidit nil verba precantia tandem
Proficere, impatiens totis mage viribus illam
Inſequitur, fugit illa metu perterrita ſummo:
Ah miſeram tenues,ſed vires fecerat illi
Nempe timor,curſu quamvis pervertere cervos
Venatrix, celereſq;feras Nympha ante ſolebat.
Dũ tamen ah licuit per opertos arbore montes
Currere ſuſtinuit, ſed corpus denique feſſæ
Petrarus, tenuitq;fugam,rapuitque pudorem.
Quid faceret, iuveni haud poterat contendere duro.
Io teſtis erat, ſylvæque Erimantidos Urſa.
Unguibus,& quãvis laceraſſet lãguida vultum
Paſtoris, vires,atque effudiſſet in illum:
Quamvis invitæ culpæ ignoviſſet amica
Perfacilè Diana, chorus ſimul ipſe ſororum,
Attamn erepta ſibi virginitate dolore
Afficitur tanto, ut ſylvaſq;, chorumq;peroſa
Ah nemora alta petit,vix ullis pervia Nymphis,
Perq;novem luces expers,undæq;, cibiq;
Se lacrymis adeo miſeram, cordiſq;furore
Angit, ſollicitis curis alimenta miniſtrans,
Quod rigor obſeſſos paulatim detinet artus,
Ceruleæq;cadunt toto de corpore guttæ.
Ac velut alta ſolet nix cano in monte, calorem
Cum iam ferre nequit radiis, Soliq;propingua
Liquitur inq;undas mutatur dulcis Arocha,
Quæ ſectatur adhuc reſonanti murmure priſcos
Luctus,atq;odium Petraro,quæ quoq;monſtrãt
Vaſtantes agros valida vi fluminis amplos
Illius, & canibus, multiſq;armenta trahentes.
Et nunc inde tenet vires, arteſq;medendi
Priſcas,& ſervat priſcum nunc flumen onorem
Putrida divine crurum,nanq;ulcera ſanat,
Et ſtomachũ oppreſſũ modo, vel peſte reſolvit.
Preſſa gravi ſcabie, atque etiam nunc corpora purgat.
Non impune tulit tandem ſcelus inde Petrarus,
Dilectam penitus caſtæ caſtæ extinſiſſe Dianæ
Nympharum ſociam, ſylvæ oblectamen opacæ.
Ablucrat ter Phæbus equos,& merſerat undis,
Terq;polos aurora vagos ornaverat alma,
Cũ Nymphæ ſenſere bonã procul eſſe ſororem.
Quæ nemora illarum non accepere querelas?
Quo quæſita loco non dulcis Arocha fuiſti?
Te gelidæ rupes, & te flevere virentes
Sylvę, nec lacrymas udæ tenuere Napææ,
Per te tunc luctus Nymphæ ſenſere quid eſſet
Ipſa tui ah quoties deterſit fluminis unda
Illarum lacrymas, & forſitan unda referre
Omnia tentaret, ſi qua loqueretur haberet.
In caput actoris ſed reddit ſæpe maligni
Omne malum, parnaſq; luit qui fecerit illud.
Forte greges teneras paſcebant flumine ripas,
Et ſalici ſubnixus erat Petrarus amænæ,
Quærentes Nympham forte acceſſere ſorores.
Hinc procul hinc Nymphæ diſcedite dixit, amoris
Ne ve meis flammas accendite quæſo medullis,
Undarum vultis numerum ni augere, lacuſq;
Ut nuper quædam paſſa eſt, & dixit Arocham,
Omniaq;ignarus Nymphis patefecit aperte.
Non opus eſt lechrymis ſecum dixere puellę.
Sed potius manes amyſſæ ſanguine iniqui
Paſtoris Nymphæ cur non placamus inanes?
Poſt modo ne violet noſtras, vitietq;ſorores
Improbus, & noſtro creſcat mærore Petrarus.
Nõne nurus Ciconum ſunt ultæ:dulcia quondã
A Orphea percuſſis ſociantem carmina nervis?
Commoda mox illæ expectãtes tempora,tãdem
Paſtorem ſaxis interfecere canentem,
Mulcentemq;ſuis calamis armenta, gregeſque.
Quod locus oſtendit lapidoſus,qui modo ab illo
Petrari æternum ſervat per ſæcula nomen:
Quo iacet Cœlo dulcis mea patria noſti:
Cur teneat Cropani nomẽ nunc accipe quæſo,
Et ſolito aſpira nobis Urſine favore.
Faſtidi quæſo ne ruſtica carmina, forſan
Tempus erit, quo te quamvis ſint ruſtica,Cœlo
B Attollent, laudeſque tuas gravioribus annis
Immittent terris longa ratione repoſtis,
Quas pater Oceanus diffundens brachia circum
Numina cælicolum venientia ſuſcipit amplè.
Suſcitat ingenium probitas, laudataq;virtus
Quis fulget,cœlo ſplendens,ut Phæbus Apollo.
Eſt ſatis ad dandas Romana in carmina vires,
Atq;vicem præſtat Parnaſſi montis, & undæ
Alma tui comitas animi, & prudentia maior.
Urbs fuit in Calabris tot iam labentibus annis
(Nam modo ſunt urbis nobis veſtigia, tantum
C Tantum ævi longingua valet mutare vetuſtas)
Illi nomẽ erat tum barbarus,hæc mihi quondã
Maiores puero tenero narrare ſolebant.
Inter vicinas hæc urbs clariſſima, multis
Divitiis pollens, crudeli peſte ſubacta eſt:
Noluerit quondã quoe reddere liba,quot annis
Quæ Phæbo debebat, erant pia templa relicta.
Nullaque Phæbeis gens aris thura cremabat
Suſcepto bello deluſa a carmine vatis,
Qui fore victores cives ſine cæde canebat.
Oenea non adeo preſſit latoia virgo
D Ultorem cum miſit aprum ſic ſpreta per agros,
Ut miſeros cives afflixit Delius ultor.
Non ita ſævierat gratiis fera numinis ira,
Aegina haud ſimilem vidit miſer Æacus olim
Dodonæa viros cum effudit quærcus ab alvo.
Biſquinos menſes bacchata eſt peſtis acerba:
Vix parcens ſaxis deprehenſa potentia morbi.
Putria poma cadunt veluti vento arbore mota,
Ilice,vel glandes agitatæ, corpora paſſim
Sic hominũ,pecudumq;viis heu ſtrata iacebãt,
Deſeruere locum cives, urbemque, domoſque,
E Qui tanto potuere quidem ſupereſſe periclo,
Et loca diverſis petierunt paſſibus omnes.
Quos inter Cropanus quidam fuit(hoc erat illi
Nomen) longævus, ſed ſervantiſſimus æqui.
Dives erat,multoſq;greges,armentaq;habebat,
Tempore quo cives florebant undiqe tuti
Expulſus patria chara cum coniuge ſola,
Amiſſis natis, amiſſis omnibus, oras
Externas, alioſq;locos tentare parabat.
Viribus effetus longas,ſed quærere terras
Non potuit, vireſque ſuæ ſua vota premebant.
F Ad decimum lapidẽ tandẽ ſe ſiſtere viſum eſt.
Temperiem ſummam miratus, ruraq; amæna
Noluit ulterius procedere fata ferebant
Sic forſan poſuit terris his numine ſedem
Quis mea fundatur felici patria cœlo,
Atque ibi bobus agros incæpit ſcindere, parvas
Conſtruxitq;caſas primum, mox tempore lõgo
Auctis iam rebus genuit tres denique natos,
Cura domus quibus omnis erat, nanq;ipſe moleſtis
Exutus curis, gelidas ſe ad fluminis oras
Semper oves paſcens cantu oblectabat amæno.
Sæpe illum nymphæ mira dolcedine captæ,
Nudantes teneras ablata veſte papillas
Saltantes agiles circumduxere choreas.

Acro-

A Cropano patriæ nomen deducitur ergo,
Nam coluit terram, primuſq; ſubegit aratro.
Aſt alii ignorant qui ſumma exordia rerum,
A græcæ dicunt deducier omine linguæ.
Romanis vertex a græcis dicitur acron.
Attica lingua polin dicit quod dicimus urbem.
Sed magis agropoli nomen conferret ad altæ.
Nonnulli potius contendunt ubere glebæ
Impoſitum nomen, fæcundo & ſemine, græca
Nanq; cropon vocitat quod dicit noſtra latina
Lingua fimum, eſſe ferax tellus nam conſtat abunde.
Nempe fimo fit terra ferax, quis neſciat illa
Carmina divini reſonantia tale Maronis?
Hoc melius quamvis prima eſt ſententia docta
Patria colliculo ſummo ſita noſtra videtur.
Omnibus obſequerer ni ãtiquæ exordia rerum
Cognita Pieriæ extarent modulamine muſæ,
Nympharũq; tenent, quæ flumẽ dulcis Arochi.
Hic modo naſcũtur (iuvat õnia dicere noſtrã
Plenius, ut noſcas patriam, gratamq; iuventam)
Qui facile ſophiæ cultus attingere poſſent,
Et doctrinarum quidquid ſit mente relictum
Sed dulcis patriæ mira dulcedine capti:
Munera poſt Veneris, cõpertos atq; hymeneos
Torpent, inde vacant dumtaxat pace creandis
Natis, atque arvis curandis uſque paternis:
Ut Venuſinus ait felicem rure decere.
Sed tamen impulſu naturæ dulcia tentant
Arcadicũ in morẽ blandæ moderamina linguæ,
Chordarumq; modos, nulloq; docẽte moventur.
Muſica præ cunctis vires exercet in illis.
Illuſtres cantu quamplures ſunt ibi, quorum
Julius eſt animo noſtro gratiſſimus uſque
Cappellinus, erat Phocæo talis Oreſtes.
Ah quoties tecum memini conſumere ſoles
Cappelline, ſimul tecum decerpere noctes
Totas, & circum variæ oblectamina vitæ.
Ignoro certe quod me tibi temperat aſtrum.
Eſt etiam cantu Vincentius optimus, arti
Si vocem ſimilem naturæ munus haberet.
Nec Pagane tuas laudes, dulcemque tacebo
Ipſe manum, ſuperas qua tu teſtudine ſacrum
Threjicium, Thebiſq; dedit, qui mænia nervis.
Sunt qui iucunda ſe oblectent uſque librorum
Cultura, dulceſque legant permeſſidos umbris
Fructus, quos priſci quondam peperere poetæ.
Inter quos omnes præſtans Antonius extat

A Cuius cognomen ſequitur Conſentia avitum.
Eſt Cappellinus Thomas, doctuſq;, probuſque,
Ingenium cuius poterat renovare cathedras
Res ãguſta domus preſſiſſes ni invidia tantum.
Thuſcia, qui graio patriam illuſtravit onore,
Scipio dicendi præſtans Cornelius arte.
Non abſunt medici, ſacro vel iure periti.
Qui modo muneribus præclaris urbe Quirini
Fungeris, & ſperas maioris ponderis uſque
Præmia, ſi meritis ſors aſpiraverit unquam,
Legibus hanc ornas Antoni, vallis amæna
B Muſarũ es, vallem tua nomina iure ſequuntur.
Carmine nec noſtro tu tunc indictus abibis
Paule Polite, ſacræ leges cui dona tulerunt:
Non ætate gravis truncus bonus arte medendi,
Legibus & qui ſpẽ de ſe excitat ipſe Maraſcus.
Bernardine tamen ſophia venerande decora,
Religionis honos, dulcis, patriæq;, domuſq;
Aonidum donis hanc tu ſic omnibus ornas
Lumina, ut illuſtrat cæleſtia Phœbus Apollo.
Multorum tu ſolus eris vice, quodque minebat
Multos, ecce decus tu ut ſolus docte tuliſti.
C Sic ſolus mundum pro cunctis detinet Athlas,
Alcides quamvis tantiſper forte levarit.
Sunt alii multi clara virtute notandi.
Non foret o utinam tot vectigalibus, illa
Infelix exhauſta ſuis heu civibus, heu heu
Italiæ, ut cunctas urbes ſuperaſſet onore
Telluris, cælique ſitu, bonitate, virumque.
Illa ducis ſperat teneris creſcentibus annis
Inſtaurare ſuas vires, priſcumque decorem.
Di faxint tandem patrio decoratus onore,
Ut miſeros dux alme tuos componere terra
D Tuta iam poſſis, quod erit tibi numina longos
Dent modo felices annos, ut cætera, quando
Eximiũ ipſe refers iam parva ætate parentem.
Hactenus Aonio poteris cognoſcere cantu,
Et nomen, tractumque meæ telluris alumnæ.
Plura tibi mea muſa loquax exponere poſſet:
Doctus Ariſtoteles naturæ conſcius omnis,
Doctorumq; chorus ni inſtaret, meq; vocaret
Intermiſſa diu ne iucunda arva relinquam.
Hæc ſatis ergo tibi nũc ſint munuſcula, noſtræ
E Muſæ, atque ingentis monumenta, & pignora amoris
O doctis Urſine decus, lumenque tuorum.
Forſitan hinc alio mihi (dent modo fata ſororũ)
Tu dicendus eris verſu, & graviore camæna.

FINIS GRATIA MAGNA DEO.

DE

DE ANTIQUITATE ET VARIA TARENTINORUM FORTUNA.

LIBRI OCTO.

IOANNE IUVENE EORUM CIVE AUCTORE.

LIBER PRIMUS.

Præfatio ad Cives.

URBIS noſtræ hiſtoria, quam ut ederem, ſæpenumero poſtulaſtis, quotidianoque convicio efflagitaſtis, futurane ſit literatis hominibus grata, non ſat ſcio. Atque ut tam diu de ea edenda ambigerem rationes multis quidem partibus plures, & illæ (ni fallor) haud leves confluebant, quæ omnes ut meum apud me magis valeret conſilium, utque ab incœpto tunc deſiſterem, quando ſine famæ diſcrimine & poſſem & liceret, me commonebant. Res inprimis Tarentina adeo ob vetuſtatem Cimmeriis (ut aiunt) tenebris obſcuratur, totque ſæculorum curſibus ab ætate noſtra removetur, ut à primordio eam parvo aliquo volumine comprehendere nullo modo valerem: quin (ut cenſeo) ſcriptor ille inter Latinos quidem tam graviſſimus, quàm eloquentiſſimus (quicquid de Patavinitate dicant) qui populi totius quondam orbis terrarum principis, ideſt Romanorum res geſtas miro artificio, luculento ſermone, lacteaque ſua illa eloquentia à Trojanorum clade ad Auguſtum uſque Cæſarem eſt proſecutus, id tentare non auſus eſſet. Et cur noſtro hoc in argumento minus quam in ſuo trepidaſſet celebris illuſtriſque nominis Livius, ſi prima Tarentinorum origo Romanorum incunabulis vetuſtior abſque ulla dubitatione cognoſcitur? Apud eos, qui veterum monumenta literis prodiderunt, erit qui nullo negotio invenire queat, quo mundi naturæque totius anno, qua Olympiade, qua die, quaque hora iacta fuerint Urbis Romæ fundamenta: at noſtra mœnia, quis unquam certò legiſſe contendet, cum primò erecta fuerint? Natalis dies illius Parilia eſt appellatus, hoc eſt ut (multi interpretantur) ante diem XI. Kal. Maias: at huius noſtræ qui primus annotetur, neque audiſſe, neque legiſſe adhuc memini. Si annum ab Orbe condito in illa quæres, quater milleſimum quadrigenteſimum, ac quadrageſimum notavit Euſebius. Si Olympiadem, ſextam refert, annumque eius tertium ex Solis deliquio admirabili nec aliàs viſo Lucius Taruntius Firmanus Mathematicorum præſtantiſſimus. Si denique diei ipſius horam, ſecundam, & ante tertiam, Jove in Piſcibus, Saturno, Venere, Marte, in Scorpione, Sole in Tauro, Lunaque in Libra conſtitutis, idem Taruntius dum Varroni, & Cæſari ſtudet obſequi ex iis quæ Romulo paſſim acciderunt, obſervavit. Nihil horum, quæ de Roma dicta ſunt (quantum ipſe ſentio) poterit de Tarento proferri, non modo aliqua Scriptorum fide, ſed ne levi quidem coniectura ab iis, qui magno conatu rimantur, quæ ſunt ob antiquitatem abditiſſima. Obverſabatar etiam oculis propè, non modò animo, quod ſemel atque iterum legeram apud Platonem divinum illum (ut dicunt) philoſophum. Is dum ſcribentibus con-

ſule-

ſulcret, ſive ab onere eos potius averteret graviſſimo, dicere erat ſolitus, ſi rem amicis pergratam ſe non facturos animadverterent, ſi nulla adhiberetur menti qua perſpicacior fieret, exercitatio ſi demum oblivioni ſenectute genitæ nullum afferretur remedium, caverent ne incaſſum laborarent. Et quid horum, quæ dicta ſunt, ad ſcribendum movere me potuit? Amici de me potius ipſi optimè ſunt meriti, quippe qui, antequam hæc colligerem, viderant quæ ſcribi poſſent, neque fuiſſem ad calamum ſuſcipiendum ingreſſus, niſi illorum conſilio operaque fretus. Ingenii autem exercitatio in hoc ſtudio perexigua videbatur: quantulus enim quiſque, vel parum eruditus ad hunc ſcribendi ſtylum non veniſſet? Cumque opus ipſum multis ante ſæculis penè mortuum jacuiſſet, is non eram, qui tanquam Æſculapius ad vitam revocarem, de quo iam fuerat conclamatum. Recuſabam præterea huiuſmodi laborem, quem inchoatum jam ut minime deponerem, contendebatis, quòd inſtituendis in ſeminario veſtris adoleſcentibus occupato ad rem tantam noſtris maioribus neglectam, vel potius ignoratam, vacuum & liberum tempus non concedebatur. Nec vos præterit eam eſſe hiſtoriæ naturam, ut nullo pacto confici poſſit, niſi ab eo, cui nulla occupata opera, neque impeditus animus, ſed præparatum, ac reconditum otium redundaret. Movit tandem me, & prope invitum impulit, ut voluntati, & dignitati veſtræ, cives, ſubciſivis ſaltem horis paucorum lectione Scriptorum, qui haberi in hoc extremo Italiæ angulo potuerunt, morem gererem, non me ipſum in re tam ſeria audirem, ingens patriæ amor, quæ cum unicuique iuxta proverbium ſit jucundiſſima, eadem carior eſſe debeat, quam filii, quam parentes, quam amici, quam quiſque ſibi. Ea enim ſola parentum eſt parens, ea filiorum, ea amicorum, ea omnium quæ poſſidentur, larga donatrix. Profectò, ſi ut natura ipſa docet, multorumque exempla confirmant, ſanguinem quis non effuderit, & mortem, quam Latinus Homerus pulchram appellat, ubicunque opus fuerit, pro illa non oppetierit, ac inſtar ænei muri hoſtibus ſe obiiciens, ſponte non ſubierit, ingrati & penè dixerim, impii nota non carebit: quanto magis qui laborem, ut eam ornaret, non ſuſtinuerit? Præclarè ſcriptum à Platone ad noſtrum Archytam quis veſtrum non legit, quis à ſuis præceptoribus non audivit? Non nobis ſolum nati ſumus, ortuſque noſtri partem patria ſibi vendicat, partem amici. *Quid turpius, quid indignius eſſe poteſt, quàm in omnibus ſinere ut à belluis vincamur? ſint aliæ perniciſsimæ, ſint fortiſſimæ aliæ: vivant multæ vel tertiam hominum ætatem, quam Neſtora Pylium vixiſſe fabulantur Græci: ſint contentæ cibis nullo cogente creatis: non laborent pro veſtimentis: ac protinus initio vitæ ſint illæ liberæ: naturæ ſunt hæc munera, quæ homini in his omnibus eſt noverca, non induſtriæ, ubi ſuperemur. Avibus chariſsimi ſunt proprii niduli: erratilibus feris cubilia illa dumoſa gratiſsima: piſcibus iucundiſſimæ ſuæ cavernæ: & ſolus homo poterit non amare, poterit odio aliquo in patriam invehi? cuius fumum alieno (ut aiunt) igne luculentiorem Ithacus Heros proſpicere exoptavit, adamavitque Theſeus, Græcorum fortiſsimus, non Ariadnem, quam neque vidit, neque cognovit. Sed vereor cives ne dum me patriæ charitati devinctum connitor oſtendere, & ingrati civis notam exhorreſcere, nimis vehementi deſiderio ornandæ illius detentus ab aliis redarguar. Et quod Ephoro Cumano oratoris Iſocratis in dicendi facultate auditori accidiſſe dicitur, illud ipſum mihi vel multo inhoneſtius accidat. Carpitur enim Ephorus, quod cum res a patria geſtas non haberet, ut eas cum aliis in ſua hiſtoria dinumeraret, neque imperare ſibi poſſet, ut eam relinqueret indictam, erupit in hanc vocem: Ea tempeſtate Cumani quietem agebant. Dicam Græcè ut iucundior hiſtoria videatur:* κατὰ δὲ τὸν αὐτὸν καιρὸν κυμαῖοι τὰς ἡσυχίας ἦγον. *Hoc unum, quod Ephorus dixit ab acutulis ingeniis animadverſum, ipſis movit riſum, nam dum aliquam obſcuro tunc oppido dignitatem verbis illis afferre ſperat, magis illius ignobilitatem patefecit. Sic ipſe non modo riſum, fortaſſe invidis & obtrectatoribus, ſed & cachinnos commovebo, quod tam multa collegerim, quæ longum de rebus maiorum noſtrorum ſtruerent volumen. At me reficit magnopere, & recreat hoc, quod noſtræ Urbi nullus unquam audebit ignobilitatem obiicere, cum nobiliſsima invitis omnibus ſemper fuerit. Præcipuè cum non multis gradibus inferior Roma ipſa aliquando credita ſit. Et ne vanum, ac mendacem me judi-*

cent

cent qui critici vocantur, vel Momi, quorum hoc ſemper fuit ingenium, hic mos, ut nihil ipſi vel loquerentur ſaltem, & aliorum opera oculatis, ut cum Plauto dicam, manibus tractarent, & nimis curioſe contemplarentur, in medium aliqua proferam, ut intelligatur id ita eſſe, ut dixi. Sicut igitur Romæ, ſic Tarenti primus ortus, cum fabuloſus, tum auguſtus. Diis uterque adſcribitur, vel ob vetuſtatem, quod veriſsimum iudico, vel ob maiorem Urbium auctoritatem. Fuit hic veterem ſcriptorum uſus, ut cum vera non occurrerent & certa, ad fabulas perfugium tanquam ad ſacram, ut aiunt, anchoram, haberent. Apud Herodotum hiſtoriæ principem, ac parentem, apud Theopompum Gnidium Thucididis diſcipulum, quod dixi, invenies. Romulus ergo Romam condidit, Taras Tarentum. Ille ſatus Marte, hic Neptuno. Bellorum Deus alter habitus, navigationis alter: quia & populus Romanus bello potentiſſimus erat futurus, re nautica & maritima Tarentinus: licet hic & aliquando armis operam dederit, & ille quàm terra, tàm mari clariſſimus. Europæ ſinu tertiæ ſed pulcherrimæ, & illuſtriſſimæ partis orbis, & Roma, & Tarentum ædificatæ, atque in Italia: illa tamen in Latio, hæc extra Latium, & in Japygia, ac Meſſapia. Vterq; populus reliquis terræ partibus omnibus, quæ tunc innoteſcerent domi, ac militiæ cognitus. Tremuit quondam Romano milite Africa, tremuit Aſia: formidabilem & Tarentinum utraque experta eſt hoſtem. Cultiſſimæ apud Romanos non ubi primùm iacta ſunt fundamenta, ſed poſt domitas bello armiſque provincias fuere quantulocunque illæ tunc comprehendebantur numero artes, quas ingenuas, ac liberales vocant. Sed nec minore ſtudio cultæ apud maiores noſtros: id quod nomen magnæ Græciæ non obſcurè indicare tradunt; quo in loco Pythagorica imprimis diſciplina per multa quidem viguit ſecula: nam in illa clariſſimi viri floruere, quorum haud ſcio an principem locum non tenuerit Archytas ipſe enim inter condiſcipulos Alcmæona, & Philolaum Crotoniatas, Hippaſum Metaponti ortum, Epicharmum Coum, Empedolem Agrigentinum, & alios quamplurimos, qui Pythagorei dicebantur, iis ferè diebus quando L. Brutus Tarquiniis expulſis patriam tyrannide liberavit, tanquam Lucifer inter ſtellas emicari viſus eſt. Duces Romani exercitus atque imperatores nonniſi longa ſerie grandique catalogo ab iis qui chronologiam ſcribunt diſponuntur: & Tarentinæ militiæ non ſuccurrerent pauci, ex quibus primas, ut in mathematicis Pythagoreiſque ſtudiis Archytas longè eſt promeritus, cum Nicomacho cui à frequentiore quam in pugna aſſequebatur victoria nomen inditum videtur: & cum Dinone, cuius virtutem reique bellicæ peritiam ornatiſſimè deſcribit Plutarchus Cheronæus. Nec exprobrent mihi invidi quod peregrinis, & advenis aliquando tum Regibus, tum Imperatoribus obtemperaſſe Tarentinos legatur. Et Ariſtophilidi Crotoniatæ, Alexandro Moloſſo, Agathocli Syracuſano, & Pyrrho Epirotarum Regi in militia ab ipſis electo duci paruiſſe: nam & qui Romulo ſucceſſere non omnes intra urbis pomœria orti, ſed nec omnes è Latio oriundi. Curibus Numa Pompilius accerſitus: Ancus Martius L. Tarquinius peregrini, Numæ ex filia nepos ille, hic Damarati Græci filius, qui in Hetruriam primò è Corintho cum Cypſelli dominationem pati nequiret, Romam mox advenit: omitto reliquos, qui ſi Reges fuere, ipſi tamen non omnes ex Regibus orti. Obiicient aliqui Junios, Valerios, Lucretios, Mutios, Menenios, Larges, Martios, Quintios, Fabios. & cæteros his æquales: obiicient Camillos, Scipiones, Pompeios, Cæſares: quorum Heroum infinitus penè eſt numerus: obiiceremus & nos cives noſtros quamplurimos ſi rerum noſtrarum antiquiſſimarum cura priſcis non fuiſſet ſcriptoribus gravis & ingrata; vel ſi ſors nimium iniqua non fuiſſet, neque præclaris, ac magnificis noſtrorum principum rebus invidiſſet, ut meritò, quantum Alexander Philippi ob Homerum, Achilli invidiæ contraxerit, tantum & Tarentini poſſent aliis populis, quibus fortuna nunquam non improba magnificos tribuiſſet viros, qui parva admodum facta uſque ad sydera elevarent. Sed qualem mihi effingo Spartam? Aſsyrios, Medos, Perſas, Lacedæmonas, Macedonas, Athenienſes, bellicoſiſſimos olim populos, & potentiſſimos nolunt Græci, nolunt Latini Hiſtorici Romanis conferre, & ipſe Tarentinis, vel pares auſim ſcribere? Romanorum civitas adeo ſe extendit imperio, ut univerſo terrarum orbi fuerit dominata; nec modo mari præfuit no-

ſtro,

ſiro, intra Herculis, quodcunq; eſt, columnas, ſed in Oceano diviſiſque toto orbe Britannis: ac tempus quo regni clavum tenuit, non breve ſed diuturnius quam cuiuſvis Reip. ex prædictis populis. Res quidem ita ſe habet, nec quemquam fore arbitror qui mecum non affirmaverit. At quis item non profitebitur omnia, vel multa ſcriptoribus licere dum præcipuè patriam exornent? Tarentini patres noſtri iam inde ab urbe per Phalanthum aucta uſque ad Pyrrhi adventum ſua ditione potiti, tamen, & ſi non tanta, in gloria vixere. Nam & pluribus populis, quos à Livio, Polybio, Diodoro, Dionyſio, licebit agnoſcere, imperarunt, adeout nomen eorum ipſis etiam Romanis aliquando formidoloſum extiterit. Nam qui me continere potero, ut ea his tam multis non interſeram immiſceamq; quæ religioſiſſimum iam inde ab initio gentilium errore, deinde in Chriſtiana orthodoxa ſalutariq; fide conſtantiſſimum indicant Romanum, & Tarentinum? Non tamen non lubentiſſime promptoque (ut debeo) animo profiteor, & quoad ſpiritus hos reget artus profitebor, nec ſinat unquam Deus optimus, & clementiſſimus, ut aliter aliquando profiteri demens audeam, Romanam ſcilicet Eccleſium eam eſſe, & eam fore uſque ad noviſſimum orbis diem, qualis & a primo erectionis lapide fuit, quæ cætærarum omnium, quotquot in Chriſtiana republica ſunt, domina ſit, parens, atque magiſtra: ſola felicitatis culmen adepta, quod ipſi ſoli univerſam doctrinam, Eccleſiaſticamq; diſciplinam Apoſtoli cum ſuo ſanguine profuderunt: ubi Petrus Paſſioni dominicæ adæquatur: ubi Paulus Ioannis præcurſoris exitu coronatur: ubi tandem hodie Siſtus V. ſumma animi virtute religioſiſsime, ac pientiſsime præſidet. Ab hac nunquam deſciſcere viſa eſt Tarentina Eccleſia, nunquamve deſciſcet: hanc tenuit ac tenet radicem: hanc agnovit ſemper, agnoſcitque genitricem. Sed ut ab Ethnica ſuperſtitione id ita ſe habere paucis demonſtrem, prout communis omnium ferè gentium, quibus (ut in Iudæa) Deus verus, qualis quantuſque eſſet, trinus & unus non cognoſcebatur, in idolorum cultu ſtatus erat deterrimus; non enim tantum Delphi Apollinem venerabantur ſuum, Naxos Liberum, Lemnos Vulcanum, Paphos Venerem, Samos Iunonem, Athenæ Minervam, Romani Quirinum, quantum Tarentini Neptunum, quem huius urbis cuſtodem Poeta Venuſinus appellavit. Hic etiam ſuum habebat cultum Apollo Hyacinthius, hic Iuppiter Apollinis pater, in cuius templo ad hanc ferè ſententiam iuſſu Pyrrhi Epirotarum Regis inciſa fuit victoriæ memoria, quam de Romanis non ſine tamen magna Tarentini exercitus iactura acquiſierat: Qui antehac invicti fuere viri, pater optime Olympi, hos ego in pugna vici victuſque ſum ab eisdem. Hic colebatur Hercules, cuius ſtatua, Lyſippi opus, a Fabio Max. Romam aſportata in Capitolio juxta æneam ipſius victoris equeſtrem ſtatuam fuit locata, hic Satyrorum, hic Nympharum ædes magna veneratione cuſtodiebantur: ut omittam Deos cæteros, quos Tarentinis iratos relinqui Fabius idem reſpondit ſcribæ interroganti, quid de illorum ſignis fieri iuberet. In Chriſtiana autem ſalutari ac cœleſti religione, quis unquam negare auderet, æquævam eſſe Romanæ Eccleſiæ Tarentinam? ſiquidem teſtatum eſt apud nos patrum memoria, Apoſtolorum principem ſecundo Cæſaris Claudii anno, Hieronymo in Scriptorum eccleſiaſticorum catalogo ita ſcribente, cum ad expugnandum Simonem magum Marco, qui eius erat diſcipulus, comite Romam commearet, naufragio navis, qua vectabatur ad Tarentinos Hydrunto divertiſſe, quos cum idolis, & Soli maximè, quem ante aquæ hauſtum adorabant, obnoxios tam perdite conſpiceret, ad fidem IESU CHRISTI tum prædicatione, tum ſignis convertit: Amaſianumque illis præfecit Epiſcopum, quem Marcus Evangeliſta adeo incurvum, ut cœlum ſuſpicere nulla ratione poſſet, illis pſalmographi verbis: Dominus erigit eliſos, ſumma omnium qui intererant admiratione, ad pomærii ianuam ſedentem erexit. Et quoniam Apoſtolorum princeps principi omnium quæ habitabantur urbium debebatur: ubi & Petri ipſius navicula erat conſervanda, Amaſiano, quem paſtorem eis dederat, haud multo poſt ad beatiorem vitam fortunatiſsimè accerſito, reverſos ad idolorum cultus, ut canis redit ad vomitum, Tarentinos centeſimo & ſexageſimo anno poſt domini ad patrem aſcenſum, Aniceto Syro tunc Pontifice maximo beatus CATALDUS ab Hibernia uſque exteri maris inſula oriundus ad priſtinam revocavit fidem, iuſſus a Deo ipſo ut id face-

 ret,

ret, poſthabito eremiticæ vitæ in Hieroſolimitanis partibus propoſito, quem divum glorioſiſſimum & miraculis in tota Italia, nedum Iapygia clariſſimum ſi antea, nunc vero majore quadam ſanctione paronum & tutelarem habemus auctoritate Gregorii XIII. Pontificis maximi, quem, ut officium tanti paſtoris pervigilis ederetur, oraculo Gulielmus Sirletus Cardinalis ſibi facto, licentiam conceſſiſſe, ac dediſſe teſtatur, ab eo tempore vixere deinceps, & vivunt Tarentini ſub ampliſſimis pariter & Chriſtianiſſimis præſulibus, quorum omnium vel plurimorum ſuo loco non mediocris videbitur ſeries LÆLII Brancatii, qui hodie nobis in pontificatu ſanctiſſimè præeſt induſtria & ſudore edita, atque in hiſtoria repoſita. Mœnia, arces, lapidibus ſtratæ viæ, ſuburbia, inſulæ, ſublicii pontes, tecta, cives in ſuas diſpartiti claſſes, magiſtratuum honorifici gradus, leges, inſtituta, mores, ludi, certamina, non minus Tarenti, quam Romæ viſebantur. Quid dicam de nobiliſſimo Theatro, de fluviis Galeſo, & Tara celeberrimis? Quid de claſſe maritima, de portu, quem Chriſtianarum navium veluti perfugium ante inſignem in Echinadibus victoriam Ioannes Auſtriacus Philippi invictiſſimi frater deſignarat? Quid de fontibus, lacubus, paludibus, aquæductibus, neſcio an alibi tam magnifice viſis? Quid denique de cloacis ac diverſoriis? Hæc quidem omnia vel pari, vel non longe diſſimili, inferiorive apparatu, cultu, induſtria, apud utroſque. Sed nec tot utrobique portæ: verum & Tamenetida tam celebris, quam aliæ quævis apud exteros: ea continentem intuebatur, & in illa urbis plaga, quæ ampliorem aream complectebatur, cuius meminiſſe Livium nulli obſcurum arbitror. Forum ſi Straboni credimus, ampliſſimum, & in omnium ore ob Iovis coloſſum ære fabrefactum, eximiæ poſt Rhodium magnitudinis, multi noſtris diebus in extractione arcis novæ coniiciebant prope locum, ubi Theatri veſtigia detegebantur, & id ex grandioribus effoſſis lapidibus, continuiſque magna arte & ſumma impenſa extructis parietibus. Aquæductum quis unquam talem viderit? omitto veterem, qui urbem ex orientali continente, & ſuperiore loco ingrediebatur: in eo quem cernimus, quo fruimur, quo vicinis urbibus, totique Iapygiæ invidemur, montes altiſſimi conſpiciuntur perfoſſi, exæquatæ convalles, extructi arcus tanto artificio, per quos modo lapidei, olim ex creta fictiles tubuli, præter ſubterraneos, & canales etiam ſtructiles, cruſtatos, & cæmenticios (ut ſic dicam) ſituantur, locus unde tubulorum initium Trygli dicitur, Criſpianæ abbatiæ ager. Laudabile Senatusconſultum, quo agrorum poſſeſſores prohibentur, ne rivos violarent, proximi ductus, qui a quinto milliario oblongo conſtructi ſunt lapide, majore quadam obſervantur cura, nec tantum quia operis ſunt magni, ſed quia facile effringerentur, & aqua urbem ipſam deſtitueret. Scripſit Iulius Frontinus librum de Romanorum aquæductibus, ſcripſiſſet & de noſtro, ſi Tarentum aliquando divertiſſet. Surgit in ſublime aqua ipſa (ut cernitur) non plumbeis laminis, neque fiſtulis denum (ut præcipitur) pedum longis, vel quinum: & eſt tam ſalutaris, ut medici hauſtum illius crudæ ægrotis non abnegent. Sed hæc omnia ſuo tractanda loco, ne præfatio in ipſum excreſcere opus videatur. Artes autem illæ, quæ vulgò μηχανικὰ ἔργα appellantur, & quarum opifex Suetonio machinarius, non omnes valde notabilis memoriæ apud veteres proditæ ſunt, præter agriculturam, qua Tarentinorum prænomen Cai ἀπὸ τῆς γῆς deductum eſt & præter piſcandi genera tam varia, lanarumque tincturam, quæ colores mentiuntur, quæque adulterantur præcipuè ex purpura marini Conchilii genere, unde juxta intimi maris litus mons proſpicitur de huiuſmodi putaminibus ad multos paſſus ab aquis ipſis elatus, ſicuti ad urbem Romam proſpicitur Teſtaceus. Sed illud non prætermittendum, quod ad liberales artes pertinet, ſtudia, quæ humanitatis appellantur, ſemper hic (ut hodie Lucio Sancto Fovetano, & Franciſco Caveoto præceptoribus) floruiſſe, qua ratione & M. Aurelius, qui Cæſar fuit poſtea viceſimus quintus, a parentibus Tarentũ miſſus manſuetioribus Muſis operã dedit. Hæc obiter dicta ſint tanquã operis ipſius argumentum ſignificantia, & ut intelligatur verum, quod initio dictum fuerat, in his rebus fore, ut non minus laboraſſet Livius ac in Romanis. Illud ab omnibus etiam atque etiam peto, ſive vos cives mei legetis hæc, ſive exteri, ut hunc meum laborem, quem pro ornanda patria ſuſceptum conſpicietis, non

parvi-

parvipendatis: quantus enim, quantus eſt, lectione non eſt indignus. Id quod copioſiſſimus index aperiet, ubi quaſi manu omnibus licebit attrectare nihil me in hac hiſtoria finxiſſe: quicquid ſcriptum eſt, Græcorum, Latinorumque omnis generis Scriptorum teſtimonio firmatur. Ad res autem hiſtoricas non veniam, niſi prius oſtendero, non minus in Græca, quam in Latina & Romanos & Tarentinos effloruiſſe lingua: ea tamen differentia, ut quantum in Latina præcelluerint Romani, tantum in Græca Tarentini: cum illi in Latio habitaverint: hi vero in magna Græcia. Ab Heſichio igitur, Varino, Svida, Etymologiaſte, Budeo, Iulio Polluce, recenti Græco Theſauro, & aliis Lexicon ſubiunxi breviſſimum, quo Tarentinæ tantum (cum de Romanis ſatis ſit credere) Græcæ dictiones comprehenduntur, ut facta de linguæ Græcæ fide, nulla oriri poſſit de Latina, quæ poſterior fuit controverſia.

LEXICON GRÆCARUM VOCUM, QUIBUS TARENTINI UT SUIS UTEBANTUR.

ARISTOTELES in Tarentinorum Republ. ſcriptum reliquit, numum ab illis cudi ſolere, in quo Delphini dorſo inſidens Taras Neptuni filius viſebatur, ac quod alii Græci νόμισμα, *id Tarentini* νόμον, *Dorica dialecto dicebant. Erat profectò in tota hac regione, quæ magna olim, ut dictum eſt, Græcia vocabatur, Dorica dialectus, ut maximè liquet ex quodam, quod Archytæ adſcribitur, volumine, nuper (ut aiunt) è tenebris eruto, & à Dominico Pizzimettio Hipponiate in Latinitatem converſo, ubi de primis rerum generibus, quæ prædicamenta in Dialecticorum ſcholis appellantur* κατηγορίαι *à Græcis, non minus docte quam Peripateticorum principe diſſeritur: atque ex Joannis Stobæi Eclogis de rebus Phyſicis atque Ethicis; qui Archytæ de ente, principiis, ac mente, diſſerentis verba ipſa profert. quæ Gulielmo Cantero interprete ad eius vitam appoſuimus. Quin & inter ſexcentas linguæ Græcæ dialectos, Tarentinam à Grammaticis inſeri non eſt omnibus ignotum, ſicuti ex ſequenti conſtat dictionario.*

Λ.

Ἀβὰς, ὁ εὐήθης, καὶ ἱεράνοσος, Bardus, fatuus, deceptu facilis, ſtultus. ἀβὴς, ἀσύνετος, ἀνόητος, ἀναίσχυντος, ἀνόσιος, imprudens, prophanus, & impius. Eſt & ſacer morbus, ſeu ἐπιληψία, qui & Comitialis apud Latinos eſt caducus, Herculeus, quod Hercules eum morbum paſſus ſit, unde & aliquando ἐπίληπτος, καὶ ἐπιληπτικὸς, ἡρακλῆς dictus eſt. Notum eſt autem illud Comitiali morbo interrumpi ſolere Comitia, quo die aliquis concidiſſet: atque hominem Comitialem appellaſſe veteres, qui eo laborabat morbo, præter Platonem, Ariſtotelem, Apuleium, & Catonem, ſcribit pauca Quinctus Serenus de hoc morbo:

Eſt ſubiti ſpecies morbi, cui nomen ab illo
Quod fieri nobis ſuffragia juſta recuſat.

Ἄβιος, ἔξω, affinis dictio cum ſuperiore: exterior vel qui mente eſt alienatus, impos animi, φρενιτικὸς, phreneticus, delirans, amens.

Ἀγετρία μαῖα μαιεύτρια, obſtetrix, ὀμφαλοτόμος, umbilicum præcidens, cuius munere fungebatur olim amita, ſive patris, matriſque mater, ut natu grandiores, λοχία, quamvis & λοχία, purpureum ſignificet.

Ἄδειξις, ὁμολογία, confeſſio, pactum, conditio, quid ſi forte per additionem τοῦ, ε, ἄδειξις, apud reliquos Græciæ populos dicebatur? & α in hac dictione idem ſignificat, quod ὁμοῦ, ut in ἄλοχος, quaſi ὁμόλοχος, ita poſſimus ὁμόδειξιν, dictionem interpretari, ut interpretamur ὁμολογίαν.

Ἄηκτον, gladiolus, ſica, vel ſicula συστοσὺν, ἐγχειρίδιον, μάχαιρα, ξίφος, pugio, cultellus, ea

A enim gladiolorum genera ſunt, ἄηκες, τὸ μὴ ἠκονημένον ξίφος. Suidas non acutus pugio ἠκὴ, acies ferri, α privativa particula.

Αἰκάνης, vel αἰδάμας, Dorica dialecto, cunctator, vel quod διατρίβων, moras trahens, διατριβὴ cunctatio, ἀναβολή.

Ἀκιλλεα * ἔκλεψαν, excluſerunt, furati ſunt, circumvenerunt, non ſat liquet, locus exiſtimatur corruptus.

B Ακερόδρυον * πλῆρες μέτρον, perfectum metrum, plena menſura. Et hoc quid ſit ignoratur.

Ἀλαζονεύεσθαι, ψεύδεσθαι, καὶ αἰσχύνεσθαι γενικῇ. Suidas, mentiri, iactanter oſtentare vel erubeſcere, multaque alia, ut Varinus. Quo verbo non modo Tarentini utebantur, ſed & Athenienſes, qui claſſici inter Græcos erant. ἄλαζα, αἰσχρὰ, turpia, ἀλαζὼν ὄνομα novo.

C ἀλαζὼν pro ἀλώμενος, ideſt vagus. ἀλαζονευμα, oſtentatio ἀλαζονεία iactantia: quid ſi ἀπὸ τῆς ζώνης quaſi abſque cingulo? notum illud de Sylla in Cæſarem, caverent a puero male præcincto. ἀλάζω, laſcivio nimia pabuli ubertate. ἀλαζὼν, arrogans α intenſiva particula.

Ἀλαθέως, ὁλοσχερῶς, verè, planè, integrè, ἀλαθὴς, ἀληθὴς, verus. ἀκαρέως item. Contractè uno

D momento, in puncto temporis ἐν ἀτόμῳ, ἐν στιγμῇ· ἀλάνεια, ἡ ἀλαζόνεια παροιμία. Suidas.

Ἀλιαιαν, ἐκκλησίαν. Eccleſiam quaſi maritimam, & in Evangelio navi comparatur ἁλιὰς navicula piſcatoria; ἅλις, adverbium confertim, coacervatim, ἁλίζω congredo, coacervo ἁλία, ας, ἡ. congregatio, cœtus, concilium ἁλεῖς in unum congregati, conferti. ἁλία, θαλαττίαν. Varinus.

Ἀματὶς ἅπαξ Semel. ſicut ἀμακίς, Cretenſium: at ἀμάκιοι τὺν ἄβακα vocant Lacones, niſi legendum eſſet ἀβάκιοι.

Ἀμπίθρον, πυλῶνα. portam, atrium, veſtibulum πύλην maiorem domus portam.

Ἀμάσας, κρεμάσας, qui ſuſpendit:

Ἀναγετρὶς, μάζα: Heſychius & Varinus polenta, placenta; hanc autem vocem non videtur admittere Henricus Stephanus in ſuo Theſauro, ut ſequentem dicens, ſed forſan pro ἀναγετρὶς, ſcribendum ἀναγέτρια, & μαῖα pro μάζα.

Ἀναγέτρια, obſtetrix, Heſychius: ἡ ταῖς τικτέσαις ὑπηρετοῦσα γυνὴ, οὕτως λεγομένη, ἣν Ἀττικοὶ μαῖαν καλοῦσι. eiſdem verbis Varinus.

Ἀνολεῖ, σχολάζει, ociatur, negociis vacat.

Ἄνα Θ, ἄγγελος. legatus, nuncius.

Ἀνδικαλοβολος, δίκη ἡ ἐξ ὑπάρχων δικαζομένη, cauſa, quæ a principibus adjudicatur.

Ἄνωμα, τὰ θρυπτόμενα. mollia, delicata, & quæ mollicie friantur.

Ἀντώμονοι, ὑπαντῶνται, occurrentes, obviantes, ἄντομαι occurro. item ſupplico, ut Etymologiaſtes. ἀντομένη, συναντήσασα, καὶ ἀντόμενοι, συμβαλόντες. Suidæ.

Ἀπαρτέειν, ἀποκηρύσσειν, perficere, vel præconio devulgare. ἀπαρτὶ ἐπίρρημα, ὡς ἀμωγητὶ. Suidæ.

Ἀποκλωνεῖν, ἀποστρέφειν, avertere.

Ἀπόληρος, ἡ τοῦ θανάτου γραφή, mortis deſcriptio, forſan παρὰ τοῦ ἀποληρεῖν. ἀπόληρε, παῦσαι. Suid. ἀποληρέω, nugas, nugor, deliro. Mortis autem deſcriptio vel effigies, ut hoc obiter adiiciatur, ita eſt apud Statium:

Stigiis emiſſa tenebris
Mors fruitur cælo, bellat oremq; volando
Campum operit, nigroſq; viros invitat hiatu,
Nil vulgare legens, ſed quæ digniſſima vita
Funera, præcipuos annis, animiſq; cruento
Angue notat.

Ἀρβάνη, τήγανον, ὀστράκινον. Sartago teſtacea, patella fictilis.

Ἀρμόγαλα, τὰ ἀρτύματα, Condimenta ἀρμύματα, eodem modo exponuntur ab Heſychio.

Ἀσάνδης, ἡμεροδρόμος, Curſor diurnus, nuncius. ἄγγαρος, ἄγγελος, Perſicum eſt juxta Suidam, cuius verba ſunt. ἀσάνδαι οἱ ἐκ διαδοχῆς γραμματοφόροι, οἱ δὲ αὐτοὶ καὶ ἄγγαροι. τὰ δὲ ὀνόματα περσικά. propriè ſervitus coacta; unde nomen Angariæ, & Perangariæ in libris iuris frequentatum manaſſe videtur ἀγγαρικὸς δρόμημα, curſus perniciſſimus equitum, horum diverſoria, in quæ peracto diei penſo divertebant Angara ἄγγαρα vocabantur.

Ἀστυξένοι, οἱ μὴ ἔχοντες ἐν τῇ πόλει τὴν οἰκίαν ἰδίαν: inquilini, qui in urbe proprias non poſſident ædes, quaſi hoſpites urbani, ſeu peregrini in urbe commorantes, iidem ſunt cum ἀστυοξένοις, qui ex majoribus quidem oriundi civibus, peregrini habentur nihilominus, cujus modi in Lydia Agamemnon.

Αὐλητήριον, τόπος παρὰ Ταραντίνοις, Theca tibiarum propriè: ſed locus erat apud Tarentinos ubi degebant tibicines. αὐλέω carmen ad Tibiarum ſonum cano, tibiis ludo. αὔλησις ipſa tibiæ inflandæ actio. αὐλητὴς tibicen: αὐλητρὶς, tibicina. αὐλητρὶς πέπτωκεν, ἀμφιβολία λέξεως δύο καὶ τὰ πλείονα πράγματα σημαίνουσα λεκτικῶς, καὶ χυμίας. δηλοῦται γὰρ δι' αὐτῆς ὅτι καὶ οἰκία τὶς πίπτουσα καὶ ὅτι ἡ κιθαρῳδὸς ἡ αὐλοῦσα. Hæc omnia apud Svidam, quæ prius legerat Fabius Quinctilianus. Alterum (de ambiguo

A loquitur) eſt in quo alia integro verbo ſignificatio eſt, alia diviſo: ut in genua, & armamentum, & corvinum, ineptæ ſunt cavillationes, ex quo tamen Græci controverſias ducunt: inde αὐλητρὶς illa vulgata, cum quæritur, utrum aula quater ceciderit, aut tibicina ſi ceciderit, debebat publicari.

Αὐθέται, ἐλεύθεροι. libri, ingenui.

Ἀφεκτὸς, ἱερὸς, τοῖς ἀνέμοις θυόμενος: Sacer, qui ventis ſacrificat, forſan ab ἀπέχομαι, ut ſignificet eum, a quo abſtinetur, ſicut

B Varinus dicit. τοῖς ἀνέμοις ἀκατάστρεπτος: Suidas, ἀφεκτέον, χενι.

Ἀφεταὶ γυναῖκες, & ἀφεταὶ κόραι: dimiſſæ mulieres, dimiſſæ puellæ. Quid ſi exponatur poni pro ſolutis, & permiſſis cuiuſque libidini? ſicut legitur apud Herodotum lib. primo de Babyloniorum mulieribus, quibus lege impoſitum eſt ſemel in vita cum exteris coire ad templum Veneris. Aphetor, hoc eſt ἀφήτωρ, Apollo nuncupatus, quaſi emiſſor, ut Heſychius teſtatur ab emittendis, & e-

C dendis oraculis, vel ſagittis & radiis, utrique enim convenit; & Strabo eiuſdem vocis meminit in nono Homeri verſus afferens. Porro etiam ἀφεταὶ, dicuntur Deo dicati, ut γυναῖκες ἀφεταὶ, καὶ ἀφεταὶ κόραι, quæ ſacratæ Diis, ſicut olim Veſtales, & hodie Sanctimoniales noſtræ: ſic & Athenæus vocare videtur animalia ſacra, & tanquam in ſacro ſepto libera, quæ paſſim vagantur, quales eſſe cernimus in multis Italiæ urbibus Antonianas ſues; Suidas Ἀφήτορος, οὐ κοινότερον, ἀλλὰ τοῦ

D Πυθίου οἶον ὁμοφήτορος, διὰ τὸ οἷον εἰς λόγους ἔρχεσθαι τοῖς χρησμῳδουμένοις. Ἀφεταὶ οἱ ἱερόβοαι, ſacræ boves, & dimiſſæ, καὶ ἀπολελυμέναι, Varinus.

Ἄφραττος, ἀπὸ τοῦ ἀφράσσειν, ἀφραίνειν, καὶ μωραίνειν, dementem eſſe, ⟨…⟩ fatuum: dicebatur autem ἀφράττος ἡ Ἑκάτη, Hecate, Luna, quaſi non ſtabilis a verbo ἀφράττω, quod ſignificat incoſtantem eſſe, unde Triformis dicta eſt, quia nunc in cornua, & prope vacua ſurgit: nunc diviſa eſt: nunc orbe plena.

E Sunt qui has in Luna varietates obſervant, σύνοδον, id eſt coniunctionem, quæ & νεομηνία dicitur, novilunium, interlunium, primatio: μηνοειδὰ, ideſt primā Lunam cum apparet corniculans, falcata, nondum ſemiplena. διχότομον, ἡμίτομον, id eſt ſemiplenam vel dimidiatam, quam vulgus appellat ſeptimam: ἀμφίκυρτον, ideſt gibboſam, turgidam, & tunc undecima eſt: πανσέληνον, plenilunium in oppoſitione Solis, quod tempus decima quinta Luna vocatur. Pythagorei quaternas Lunæ a Sole re-

F cedentis formas obſervabant: ea enim eſt naſcens, vel oriens, corniculata, gibboſa, & plena.

Ἀχέλωας, τῶν ἀχύρων ποιμνιτὶς: Grex quidam, fortaſſe legendum τῶν χοίρων, ideſt porcorum. τὸ ἄχυρον palea, ὁ ἀχυρῶνος, ſtabulū palearum.

Ἀχραδαμυλλος, ὁ κοχλίας. Cochlea, quaſi aſpera, concha ἀκρὰς, δος, ſpinæ genus, pyraſtrum. Columella.

Palmitibusq; feris lætatur, & aſpera Sylvis
Achrados, aut pruni lapidoſis obruta pomis
Gaudet.

B

Βανάται, αἱ λοξαὶ, καὶ μὴ ἰθυτενεῖς ὁδοὶ. τὸ δὲ αὐτὸ κιβδάνατοι: obliquæ & non rectæ viæ, a verbo βαίνω, pro ἔβην dicitur ſæpe apud poetas βῆ, καὶ βᾶ pro ἔβαν, quod ipſum eſt ἔβησαν, βάσις greſ-

ſus:

ſus: βατὴρ qui graditur, ſeu incedit.

Βάρκα, αἰδοῖον, καὶ περόνη, pudendum, & fibula: pudendum autem intelliges fœmineum.

βάρκη πόλις λιβύης, ἡ νῦν πτολεμαῒς καλουμένη, βαρκαῖος λιβυκός. βαρκάζειν τὸ βαρβαρίζειν.

βάρις. genus navigii voce Ionia, qua Barium in ſinu Adriatico oppidum dictum eſt & apud ipſos Tarentinos Barca vulgaris eſt appellatio piſcatorii navigii.

Βασιλίνδα, παιδιᾶς εἶδος, ἣ βασιλέας καὶ στρατιώτας ἀπομιμούμενοι ἐχρῶντο. Baſilinda etiam legitur Latinis literis in Calepino noviſſime edito Luſus, quo Rex aliquis ſorte factus laborioſum quiddam miniſtro ſimiliter ſorte facto imperitabat. Βασιλίνδα τὴν βασιλείαν exponit Suidas, vide etiam Iulium Pollucem. Sed & apud Tarentinos βασιλὶς dicta eſt Venus. Adſcripſi verba Gyraldi Lilii ex Syntagmate decimo tertio. Baſilis Venus a Tarentinis vocata fuit, ut ait Heſychius, quaſi Regina, unde & luſus quoddam genus, quo ii, qui Reges, ac milites imitabantur, uterentur: ideſt quum ducta ſorte aliquis Rex creatur, & imperat ei, qui deinde ſimili ſorte & ipſe Rex imperat. Quod luſus genus inter Iuſtiniani leges quidam trahere viſi ſunt, ut titulo de ludo aleæ, nam Regindalia eſſe exiſtimabatur, quæ βασιλίνδα Græcè a Polluce, Svida, & aliis dicta eſt. Et ſi amicus meus Rhindalcha a diſtortis naribus, quaſi Rhinocalcha libentius legere conſueverit: & neſcio quo pacto ad Cortabum transferre voluerit, hæc ille.

Βατὰς ὁ κατωφερὴς pronus proclivis, multa de hac voce leguntur in Adagio βατακάρας, quod de pinguibus dictum exponunt, & impotentibus; nam ut quæ ſunt vivido ingenio, caput erigunt, ſic capite eſſe deiecto habetioris, ac ſegnioris animi ſignum eſſe ſolet τῶν ἀδυνάτων eſt. Adi Svidam, qui & per Diaſtolen legenda hæc duo verba addit βάτα κάρας. Apud Gulielmum Pontinum Cornelii Celſi enarratorem leguntur hæc verba. Nam quod de Batis in myrtetis attulit, parum ad rei, atque artis diſciplinam confert: ad oſtentationem noviſſe, & curioſitatem non nihil facit. Heſychius βάτας Ταραντίνας, hoc eſt Tarentinos eſſe docet, eſt enim βάτα Græcè, quod Tarentum Latinè dicimus, Calabriæ Urbs celeberrima. Stephanus, βάτα, inquit, δῆμός ἐστι τῆς αἰγηΐδος φυλῆς, quare in agro Tarentino Batas haſce in myrtetis, ut vocat Celſus, ſitas fuiſſe arbitror, ubi è tellure ſulphurea, vel alioqui valde fervida materia affecta, evaporatio exhalet æſtuoſa, quæ verba quid ſibi velint, medici ipſi videant, qui norunt in Celſo locum.

Βάριον ὀξύβαφον, acetabulum, acetarium, vaſculum infundendo aceto paratum, in quod intingitur panis, aut caro.

Βηλαρμόσας Βηλάρχας, ſcribendum potius βελάρχας. ut ſint qui telis, & armis publicis curandis præfecti ſunt.

Βροῦκος, ἀκρίδων εἶδος Ἴωνες καὶ Τυριοι δὲ τὴν χλωρὰν ἀκρίδα, βρούκαν. Ταραντῖνοι δὲ ἀττέλαβον. ἕτεροι ἀρουραίαν μάντιν. Bruchus inſecti genus locuſta. D. autem Hieronymus ἀττέλαβον, ait parvam eſſe locuſtam & bruchum, quæ modicis pennis reptans potius quam volans, ſemperque ſubſiliens, ob eam cauſam ubicunque orta fuerit, uſque ad pulverem cuncta conſumit: quia donec creſcant pennæ, abire non poteſt. Viridem bruchum vocant Cyprii, rurſus D. Hieronymus, Confertur Attellabo, & locuſtæ, quæ in die frigoris eo quod avolare non poſſit, reſideat in ſepe, & poſtea orto Sole ex illius ardore calefacta exiliat, & ad alias regiones advolans nequaquam meminit ſepis, in quo tempore frigoris reſederit.

Γ.

Γαλεοὶ μάντεις, οἱ τοὶ κατὰ τὴν σικελίαν ᾤκισαν, καὶ γένος τι ὥς φησι Φανόδημος, καὶ Ῥίνθων Ταραντῖνοι. Vates qui Siciliam inhabitarunt, & genus ſive familia quædam, ut tradunt Phanodemus & Rhinthon Tarentini γαλεὸς, muſtellus, piſcis, canis, canicula.

Γελύφιον, κέλυφος οἰκεῖον, oculorum involucrum naturale, & eſt κέλυφος, cortex exterior, puramen, cruſta, ſiliqua: & Ariſtoteles in hiſtoria animalium κελύφεα τῶν καρκίνων, cortices, ſeu cruſtæ, quibus cancri teguntur.

Γραυβέα, ἡ γεωργία, πανήγυρις, nundina.

Δ.

Δῆμα, σπιθαμή, καὶ τὸ ἔγκωλον τοῦ σχοινίου, στήμονα δὲ Ταραντῖνοι, palmus, & involucrum funiculi: ſtamen; palmum autem magnum intelligas, id eſt menſuram, quæ fit a pollice ad minimum digitum manu extenſa, menſura duodenum digitorum; lege adagium, Spithama vitæ σπιθαμὴ τοῦ βίου, quod refertur a Diogeniano.

Δόμηα, ἑορτὴ παρὰ Ταραντίνοις, Feſtum quoddam apud Tarentinos fortaſſe Cereris δαμάτηρ Doricè pro δημήτηρ Ceres. Addam ad hæc quod legitur apud Herodotum de Damia Dea. Cum Epidaurus infructuoſa eſſet, cives Epidaurii in calamitate, quam quotannis patiebantur, Delphicum conſuluerunt oraculum, quibus Pythia reſpondit, eis tum demum bene futurum, ſi Damiæ, & Auxeſiæ ſimulacra erigerent, petentibus autem civibus utrumque, ex ære, aut ex lapide facienda? reſponſum fuit è neutro, ſed ex oleagino ligno; at cum vix uſquam gentium ea tempeſtate oleæ, præterquam Athenis invenirentur, Epidaurii rogarunt Athenienſes, ut fas ſibi eſſet oleam ex eorum agro incidere; ea lege Athenienſes conceſſere, ut Poliadi, & Erecteo ſacra dona mitterent; quæ cum perfecta fuiſſent, & Epidauria tellus fructifera, ac ſacra quotannis reddita: & cætera, quæ apud illum legenda eſſent in Terpſicore. Hoc genus ſacrificii in operto fiebat iuxta alios in honorem Bonæ Deæ, dictum a contrario, quod minime eſſet δαμόσιον, hoc eſt publicum, ipſa quoque Dea, quæcunque erat, dicebatur Δάμια & Sacerdos Δάμνας.

Διασῦλάσαι. Διασκεδάσαι, divulgare, diſſeminare, diſpergere, diſiicere, diſſipare.

Δαῆμος, ἡ ὀρχήστρα τοῦ διονυσιακοῦ θεάτρου. Orcheſtra Dionyſiaci theatri. Eſt vero Orcheſtra locus in ſcena, in quo ſcenici artifices ſuas actiones exhibebant, & propriè eſt chori, ſicut ſcena hiſtrionum, teſte Polluce; eſt & locus in theatro, ubi Senatores ſua habebant ſubſellia Dionyſiacum appellavit Theatrum, ubi recitabantur verſus dithyrambici in honorem ipſius Bacchi, qui & Dithyrambus cognominabatur, quod bis natus veluti ianuas penetrarit duas.

Δρῆμι, fugio, thema eſt inuſitatum.

Δυσχιδάτερος, κακοτροπώτερος, magis improbum.

σχι-

σχιδώνυχα, τὰ, animalia quibus fiſſæ, & fulcatæ A ſunt ungulæ, παρὰ τὸ σχίζειν, καὶ ὀνύχων.

E.

Ἐλευτέριος Ζεὺς, θ aſpirata litera in tenuem converſa apud Tarentinos, Syracuſios, Platænſes, Carioſque cultus fuit. ἐλεύθερος Ζεὺς apud Thucydidem, hinc ἐλευθερίως liberaliter, ingenuè, ut ἐλευθερίως ἐπεπαιδευμένος. & notat Suidas paradoxum μόνος ἐλεύθερος ὁ σπουδαῖος οἱ δὲ φαῦλοι δοῦλοι. multa leges de hoc Iovis cognomine apud Lilium Syntagmate ſecundo. Eleutherius, liberator, ſalvator. Illud autem obiter non videtur prætereundum, quando B Iovis Epithetum attigimus, apud Salentinos, qui populi ſunt in ipſa Iapygia iuxta Tarentum, Iovem fuiſſe dictum Menzanam, cui auctore Feſto in verbo October equus vivus in ignem coniiciebatur. Menzana autem quid ſibi velit nondum reperi. Ζὰν ζαμὸς, apud Dores Dores Iuppiter eſt, unde ζαμενὴς iracundus; vehemens, unde ζαμενὴς κεραυνὸς, ideſt vehemens & impetuoſum fulmen, & ſcimus Iovem dici fulminatorem, tonantem, aliis Menzana C oppidum eſt Salentinorum, ut ibi nempe Menzanæ, eſſet hic uſus de iniiciendo in ignem equo.

Ἐξάγω χωλὸν τραγίσκιον, παιδιᾶς εἶδος παρὰ Ταραντίνοις ludi genus educo claudum hirculum, exiguum hircum, ἔξινος temulentus apud Athæneum.

Ἐλευθὼ, καὶ μία τῶν εἰληθειῶν, καὶ ἐπώνυμοι δημήτρος. apud Tarentinos & Syracuſios dicta eſt uno, quæ eadem eſſe legitur cum Cerere, hoc vox ἐλευθὼ a verbo ἐλεύθω quod ſignificat D Venio dicta eſt, qua ratione a Latinis dicta eſt Lucina, a veniendo, quod invocatur, ut puer veniat in lucem. Phurnutus lib. de natura Deorum, Hanc (Lucinam) *ſibi occurrere placidam, parturientes precantur, petuntque ut ſinus conſtrictos leviter ſolvat, facilemque minuſque laborioſum largiatur partum*, quæ eadem & ἐλευθοῦσα, id eſt veniens ſcilicet ad parturientes, nominatur & in Epigrammatum lib. florido μόχθου ἐλευθοῦς ἔκφυγες, & εἰληθυιον, templum Iovis εἰληθυια E Lucina a verbo (ut diximus) ἐλεύθω, id eſt venio.

Ἐργαλεῖον, ἐργαστήριον, inſtrumentum ferramentum artificum, officium, taberna textrina, in qua tela texitur, adhuc hodie Tarentinæ mulieres appellant, corrupta voce, Argalio: Eſt & nomen genericum, nam & ἐργαλεῖα γεωργικὰ inſtrumenta ruſtica apud Pollucem, & ἐργαλεῖον ἔργον, apud Svidam.

ἐρπεῖν Syracuſiii & Tarentini pro ire ponuntur ſemper uſurpat Theocritus, latini di- F cunt repere. Vergil.

Ima ſuſurrantes repebant ad
vada lymphæ.

Et Caprarum eſt repere, ut alibi idem.

Deſerta repebant ad cava rupis.

Et ut a ſerpo dicitur Serpens: ita a repo dicitur reptile, & ab ἔρπω ἑρπετά. Ἐρώτιον ἐρώμενον: imaguncula Cupidinis, & nomen proprium meretriculæ in Epigrammat. At ἐρωτίδια feſtum amoris Theſpienſibus apud Athenæum, quod a Plutarcho ἐρωτικὰ appellatur, quo de feſto ſcribit Zeno Cittienſis, ut refert Laertius.

Ἐσβιθὼν, εἶδος. παιδιᾶς. genus loci, ludi ἔσβη, ἐσβέσθη, ἐπαύσατο. Svidas.

Ἐσταλωπία, ἡ τῶν ἱματίων ἀγορά. forum, ubi venduntur veſtes, forum veſtiarium.

Ἔσυκα, ἐνίοτε, interdum interim aliquoties, ἐσυκῶς, οὐδὲ μέγα φρονεῖ ἐσυκῶς ἀνήρ. Suidas quid ſi ἐσικῶς, per η legendum & non per υnam ut animus quieſcendo, & ſedendo fit prudens, ſic è diverſo dum ſtat nihil grave cogitat. οὐδὲν μέγα φρονεῖ.

Θ.

Θυλακίζειν, τὸ ἀπαιτεῖν τι ἑπόμενον μετὰ θυλάκου. exigere aliquid pertinens cum panario. θύλακος vas farinarium, proverbium eſt, cum ſacro adire: quo ſignificabatur, ut cuicunque petenti ſtatim, quod peteret, exhiberetur, videndus eſt Paulus titulo, de ſalut. & liber. Cap. Quod dicimus, θύλακος, ἡ ἀρτοθήκη. Ariſtophanes Πλούτῳ ὡς ἄλφιτ' οὐκ ἔνεστιν ἐν θυλάκῳ. Suidas.

I.

Ιπνασία, γαστήρ. venter, τὰ ἴπνια, ſtercus apud Callimachum ἱππίτης. panis furnarius, id eſt in furno coctus, apud Athenæum, & Ariſtophanes in Cocalo ἴπνον appellavit τὸν κοπρῶνα, eſt ſterquilinium.

K.

Κάπηλα, ἡ κρεώπωλις, ἀγορά. Macellarium carnarium forum καπηλεῖα ars inſtitoris. καπηλεῖον Caupona, raberna, & qui Cauponam frequentat, καπηλοδύτης appellatur. ἐμπηλᾶς δὲ ὁ οἶνος, ὅθεν καὶ ἄμπελος vinea. Suid.

Κλαυμαλιόμενον, κλαίοντα, flente, κλαῦμα ploratus, κλαυθμῶν, νος, locus flentium & κλαυμαρῆται, κλαίει ἢ καίει. Varinus.

Κυμίνδαλα, καταστροφή, ſubverſio exitus rei. κυμίνδιος, ὁ ἀετὸς καὶ κύμινδος. Suidas, κύμινδις, εως. avis eſt, quam nonnulli noctuam interpretantur. Plinius nocturnum accipitrem, alii Aquilam, alii aliam avem.

Λ.

Λέπαιος, ἡ λέπαιδος. λιπόδερμος, λέπαδος, abſque ν, Varinus. Appella, affectus pelliculæ tegentis glandem, adeout diſtrahi iam amplius non poſſit; formarunt Latini vocem Apellæ, ab à privativa particula & nomine pellis, ut dicitur de Iudæis, qui (ut notum eſt) circumcidi ſolent, credat Iudæus Apella, dixit Horatius libro ſermonum primo Satyra quinta, recutius.

Λιθοβολία. ſcribit Pauſanias in Corinthiacis λιθοβολίαν eſſe feſtum idem cum δάμια. Quoniam Damia & Auxeſia Deæ, de quibus in verbo Damia diximus in Troezeniorum ſeditione lapidatæ fuerunt λιθοβολέω, lapido, lapidibus, peto, lapidibus obruo: λιθοβόλητος, lapidibus petitus: λίθος, βῶλος, βωμὸς καὶ βάσις, τὸ ἐν ἐκκλησίᾳ βῆμα Varinus.

M.

Μαῖρα, κύων τὸ ἄστρον, ἢ ἀκμαιότατον καῦμα, οἱ δὲ τὴν σελήνην. Ταραντῖνοι δὲ μαιρᾶν, τὸ κακῶς ἔχειν, οἱ δὲ τοῦ Προίτου θυγατέρα, αἰθρας ἀδελφὴν εἶναι. Canicula, ſummus æſtus, Luna a nonnullis dicitur. Tarentini autem malè eſſe, malè habere dicunt μαιρᾶν. aliis eſt Præti filia, Aethræ ſoror. Eſt & Mæra Etymologiariis parca, fatum, ſed Græcis dicitur, μοῖρα cum ο, micro, & iota, non autem αι, tertia, & non prima diphthongo.

Μισα, Siculi, & Tarentini τὰ αἰδοῖα, pudenda vocant, a ſitu videlicet, inde in obſcœnis verſibus tam frequens eſt huius vocis uſus. Martialis: *Lambebat medios improba lingua vi-*

viros, & Catullus ad Gelliam:

An vere fama ſuſurrat,
Grandia te medii tenta vorare viri.

Verbum Fello apud Latinos, θηλάζω.

Μηνιαῖος, menſtruus redditur Latinè, ut κάθαρσιν μηνιαῖαν, vocamus fœminarum purgationem menſtruam. Sed Tarentina voce a veteribus Latinis dicebatur Manacus, ſicut & Illyrienſes, quos βαρδιαίους, Græci vocabant, a Latinis eiſdem Bardiaci appellabantur. Huius rei teſtis poteſt eſſe Victruvius, qui lib. nono dicit, Circinatio menſtrui circuli agatur, qui Manacus dicitur; hinc multi contendunt barbaram illam vocem Almanac fluxiſſe, qua Arabes Kalendarium vocant, addito ſcilicet ſuo articulo, non enim quod quibuſdam perſuaſum audio mera vox Arabica eſt, ſed tantum in Arabicarum familiam recepta.

PRAECEDENTES LITERAE VAcant Tarentinis vocibus.

Π.

Πέτορα, pro τέσσαρα, dicebant Tarentini, unde petoritum currus eſt Oſcorum, quia quatuor haberet rotas, ſicut Biſium fuit Galliæ Ciſalpinæ. Sed aliter Agellius: vide illum; quod ſi a verbo πέτομαι deducatur? unde πετώμενος, φερόμενος.

Ρ.

Ραδαλῶπες, οἱ τῶν λαχάνων κηπωροί: hortulani, qui oleribus dant operam, ab ὠπεῖν, quod tutari notat ῥαδαλὸν, ῥαδινὸν, gracile, tenue, mobile. ῥαιβία, τόπος ἴδιος ἰατροῦ, locus medici proprius.

Ρῆτραι Rhetræ ſcripta, ſermones, pacta, conventa. Tarenrini leges, & decreta ſic vocant; apud Lacedæmonios, Rhetra Lycurgi lex eſt ex oraculo ſancita: propter milites lata lex eſt: ut quiſquis eorum tergum dediſſet, in caſtra reverſus pro hoſte lapidibus ab amicis petitus, acerbo genere mortis interiret.

Σ.

Σάμερον, σήμερον, νῦν, hodie, nunc, & σάμερα, Varinus.

Σάννυρος, μωρὸς, παρὰ Ῥινθῶνι, fatuus apud Rhinthonem. Sed & σάννας, & σάννος, apud Cratinum fatuus, ut tradit Euſtatius in Iliade. Sanna apud Latinos irriſio; hinc Sanniones Comicorum verbo dicti, qui riſu admodum ſoluto, & contortis corporis totius partibus immoderatam quandam alios deridendi formam effingunt, & aliorum mores inepto quodam geſtu per contemptum exprimunt, ut ſtulti propemodum ac ridiculi videantur. Nonnulli a quodam fatuo, ſeu ſtulto, qui dicebatur Σάννας, alii a σαίνω: alii aliunde deduxerunt.

Σαννυρίων ἀθηναῖος κωμικὸς, δράματα δὲ τοῦ αὐτοῦ ἐστι ταῦτα. γέλως, δανάη, ἰὼ, ψυχασταί. Suidas ex Athenæi libro ſeptimo: o Batides, o Glaucorum caput de Rhais maritimis loquitur, quas tanquam menſarum delicias Sannyrion nominat.

Σάρματα, κολλύσματα, καὶ κόπρια, κόπρια περιβαλεῖν, fimum coniicere & εἰς κόπρον θυμιᾶς, infimum aromatum odorem ſpargis; proverbia.

A χάσμα σαρμὸς, cumulus terræ ex Suida, & Etymologiaſte in verbo Σαυρόμενος, & Rhinthoni obſervatum apud Varinum.

Συ quod alii dicunt, τύ Tarentini & Romani dicebant; hinc pronomen. Tu apud Latinos, & pro σίσυρος dicebant τίτυρος, hinc Tityri vox apud paſtores deducta eſt.

Τ.

Τελλίν, ὁ δεῖνα. hic & ille τὸν καὶ τὸν τελλῖν,
B totum ordo pars, ὅλον. τάξις. μέρος.

Τίνις. ἕως, quouſque & τί πιτιδὴ λέγεσθαι ἄριστοι apud Homerum: Τί δ' οὕτως, τί ποιεῖτε. quid facitis

Τορόνος, τορνὸς, Tornus inſtrumentum quo vaſcula detornantur, ſive cavantur τορνόω circumſcribo aliquid, circulo Vergilius:

Lenta quibus torno facili ſuperaddita vitis.

A verbo etiam τορέω, ſignificante perforo, perterebror, quæ n. excavantur, neceſſe eſt, ut penetrentur, & perforentur. Τριογδον, μέτρον τι, menſura quædam ternaria. Τάχινον τριχόμφον,
C Tarentini dicebant pro ſpiſſo, aprilis. Varro τριχῆ tripliciter in tres partes, ut τὸ τριχῆ διεστῶν triplici dimenſione diſtans. Quod Trichinus quæſtus erat, nunc etiam uberrimus, trichinum quæſtum vocat Varro ſpiſſum, & ſpiſſum veteribus erat tardum; unde & ſpiſſigradiſſimi ſenes, & ſpiſſe venire, hoc eſt βραδέως, Plauto, & multa præterea talia. Ergo trichinus ſpiſſus, & trichina poſtea trichila, ἡ δασύφυλλος, non eſt dubium quin ea ſit Etymologia.

D

Υ.

Ὑποδῆσαι, ἐνεχυράσαι. Ἰταλιῶται ὑποδησάμενος, ἐπὶ ὑποδημάτων. καὶ ὑπολυσάμενος ἐπὶ τοῦ ἐναντίου. Varinus oppignorare. Tarentinorum autem hoc exiſtimo vocabulum, propter illud quod legitur ſecundo Rhetoricorum libro apud Ariſtotelem, Pythagoram videlicet Samium ab Italiotis honoratum conſtat n. Pythagoram Metaponti ætatem egiſſe magna
E cum admiratione vicinarum civitatum, opinioneque ſanctitatis, & Tarentum ſæpius viſiſſe, ut ſuo in loco ex Laertio, & aliis dicetur, Tarentinoſque ad ſuam traxiſſe diſciplinam, in qua floruit Archytas. Dicebantur autem Ἰταλιῶται, non priſci, & Germani Italiæ populi, ſed Græci, qui poſtea eo advenerant, & ipſius non parvam partem occuparant, quæ ab ipſis magna Græcia nuncupata eſt; quod idem dicitur de aliis populis, nam & Σικελιῶται, & Σικελοί, & Φθιῶται &
F Φθιοί, ita differunt, quam ſimilem differentiam videntur ponere Latini Grammatici inter Romanos, & Romanenſes, Hiſpanos, & Hiſpanenſes; ſunt enim nativi illi, hi vero qui Romæ, aut in Hiſpania verſantur. Et hic explicit Lexicon Tarentinarum vocum, quas nolim quis miretur appoſuiſſe; multarum n. eſt uſus apud noſtrates, & ex illis pleræque Latina centuria donatæ vel aliis præter Tarentinos prodeſſe valebunt populis. Hiſtoriam modo a prima quam invenimus; origine uſque ad noſtra hæc feliciſſima tempora aggrediamur, ab Ethnico (inquam) fundatore Tara, uſque ad Chriſtianiſſimum regnatorem Philippum.

QUÆ

QUÆ INITIO ALICUIUS URBIS A describendæ gratia perquirantur,

CAP. I.

IN exquiſita ampliſſimarum Urbium hiſtoria arbitror initio pauca hæc ſufficere, quæ cognoſcantur, dummodo omni cura, operaque demonſtrentur: pluribus excedere, paucioribus manca vel ſub obſcura cenſerentur, quæcunq; eſſent de illis exitura volumina. Ex omnibus princeps & Caput B eſt, quis Urbis, qua de agitur, fundamenta condiderit: alterum qua cœli & terræ plaga jecerit: tertium quod nomen dederit: quartum quo tempore ædificaverit: quintum quam formam urbs ipſa acceperit: exinde ad cives (quod noviſſimum credo) deveniendum, ut qui non ſecus, ac liberi parentibus, decus patriæ & laudem afferunt, & dignitatem ſuſtinent. Sunt & alia quamplurima philoſophis, ac medicis edocta: verum ipſe, ut civib. meis in petitione tam C honeſta obſequeter, his quæ propoſui contentus, quoquomodo quidque occurriſſet, ſcribere potius, quam præmonſtratum ordinem religioſius ſcribere conſtitueram, niſi me Antonius Portius Monopolitanorum Antiſtes, vir quidem, ut qui maximè eruditiſſimus, ut aliter facerem, in iis præcipuè, quæ res civium geſtas continent, admonuiſſet. Quæ igitur ante Romanorum imperium Tarentini geſſere primo in loco proferentur: ſequentur inde, quæ illis re- D rum totius orbis potitis geſta ſunt: poſtremò eiſdem ad deterius per fortunam in rebus imperii redactis uſque ad noſtra tempora, quæ memoria aliqua digna viſa ſunt, exponere conſtitui.

De Tara primo Urbis conditore, quiq; de illo meminerint.

CAP. II.

OMiſſa Macrobii, & Solini ſententia de E huius noſtræ Urbis origine, cum ſentiat Tarentum dictum Sabina lingua quaſi molle, hic dicat ab Heraclidis conditum: ſcriptorum cæterorum opinionem ſecuti dicimus conditorem antiquiſſimum & primum fuiſſe Taram Neptuni filium, illumque à ſuo & urbi & fluvio nomen impoſuiſſe, atque ut huius rei auctores clariſſimos fuiſſe viros credatur, aliquot recenſeantur, qui tam illuſtris cum domi, tum militiæ Herois meminerint, Ariſtoteles in Tarentino- F rum Rep. auctor graviſſimus, ut nulli negare fas eſt, ſcriptum reliquit (quod initio vocum Tarentinarum præmonſtravimus) nummum ab illis cudi ſolere, in quo Delphini humero inſidens Taras Neptuni filius cernebatur, & quod alii νόμισμα, id Tarentini νόμον lingua Dorica dicebant. Pauſanias in Phocenſium hiſtoria quem alii Taram vocant, Tarentum dicit appellatum. Eius verba hæc ſunt, quæ à Romulo Amaſæo Latinitate donata immutare non audeo. Scribit igitur ſic: *Taram tum quidam Neptuni & indigenæ Nimphæ filium fuiſſe dicunt: ab eo verò nomen impoſitum urbi & flumini: eodem n. fluvius, quo urbs ipſa nomine vocatur.* Strabo cum multa in Geographiæ lib.6. dixerit de Tarentino ſinu, deque huius urbis origine, Antiochi cuiuſdam Syracuſani, quem Xenophanis filium plerique tradunt, uſus teſtimonio, hæc tandem quæ ſequuntur, adiunxit: *Tarentum autem, ab Heroe quodam nomen accepiſſe literis proditum eſt.* Joannes Boccatius dum fabuloſam Neptuni prolem in arbore, tanquam nobiliſſimam undique familiam depingit, Servium ſecutus de Tara ſic meminit: *Taram filium fuiſſe Neptuni Servius aſſerit, dicitque eum circa Salentinorum confinia Tarentum olim inclytam civitatem condidiſſe, & à ſuo nomine nuncupaſſe.* Honorati autem Grammatici verba, ne quis deſideret, appoſui ex tertio commentario Æneidos ipſius poetæ, quibus exponit carmen illud: *Hinc ſinus Herculei ſi vera eſt fama Tarenti. Partheniatæ* (inquit Servius, ſed nos illorum hiſtoriam inſequenti libro ex Pauſania recitabimus) *accepto duce Phalantho octavo ab Hercule, profecti ſunt, delatique ad breve oppidum Calabriæ, quod Taras Neptuni filius fabricaverat: idque auxerunt & à primo nomine appellarunt Tarentum benè ergo Herculei Tarenti, quia Taras condiderat, auxerat Phalanthus.* Stephanus Niger tam Græcè, quam Latine oppido quam eruditus, & qui diligentiſſimè congeſſit quicquid apud Pauſaniam ſcitu dignum legitur, hæc ſcribit de Tara: *Taras nomen eſt civitatis & fluminis in Italia à Tarante Neptuni filio ſic denominata*, & paulò infrà (quod ad rem grammaticam pertinet) *Taras civitas, & cognominis fluvius in Italia juxta mare; Maſculi autem generis eſt ſecundum analogiam. Nullum enim in ρας, nomen fæmininum dicitur: hoc autem & fæminino prolatum genere invenitur.* Dionyſii Alexandrini extat opuſculum de ſitu orbis, in eo σχόλια ſunt Euſtathii Theſſalonicenſis Epiſcopi, ad illa ergo Dionyſii verba: Τάρας δ' ἁλὸς ἐγγύθι κεῖται ἥν ποτ' ἀμυκλαίων ἐπολίσσατο καρτερος ἄρης.

Sic ſcribit Euſtathius: ἡ Τάρας, ἡ καὶ Τάραντος. *jacet ad mare: dicebatur autem & maſculino genere* τάρας *ſecundum analogiam. Nullum enim eſt in* ρας, *nomen barytonum muliebre. Denominata autem fuit urbs ipſa à Tarante quodam Heroe. Habuit & Lacedæmoniorum Coloniam, propterea Dionyſius inquit, quod Amyclæorum ipſam condidit fortis Mars, ideſt Laconum, quorum pars ſunt Amyclæi*, quod declarari videtur his verbis Heſychii: Τάρας πόλις Ἰταλίας, ἀπὸ τοῦ Τάραντος τοῦ Ποσειδῶνος. ἔστι δὲ λαχάνων ἄποικος.

Sed & apud Latinos Sidonius poëta fæminino genere protulit:

Ipſaq; quæ petii trepidaverat uncta Tarentum.

Cæteri autem genere neutro declinarunt, unde varia illa appoſita, molle, madidum: imbelle, Lacedæmonium, Phalanthæum, ſacrum, ſaturum, apud Horatium, Juvenalem, Ovidium, Virgilium, & alios: ſolus Lucanus protulit maſculino genere:

Brunduſium decimis jubet hanc attingere roſtris,
Et cunctas revocare rates, quas avius Hydrus,
Antiquuſq; Taras, ſecretaque littora Leucæ,

Quas

Quas recipit Salatina palus, & ſubdita Sipus
Montibus.

Marcus Antonius Sabellicus, qui omnium populorum facta in unum veluti corpus redegit, eadem refert, quæ dicta ſunt. Tarentum ab heroe quodam nomen accepiſſe tradunt: ſed cur ita contigerit, Antiochus, cuius hæc ſunt, in obſcuro reliquit. Latinorum quidam a Tara Neptuni filio locum a principio munitum tradunt, inde a Spartanis inſtauratum. Natalis Comes inter eos Neptuni filios, quos ſecunda commemorat mythologia, Tarum & Tarantum ponit, quorum matres, ut in multis aliis, quæ fuerint, non oſtendit. Pylades libro de Deorum genealogiis tertio, quas verſibus complectitur, inter Neptuni filios Taram ponit, at matris nomen ignorat:

Incerta genitrice Taram, qui condidit urbem
Unde Tarentini littora nota ſinus.

Superfluum cenſeo apponere, quæ de eodem retulere Cælius Rhodiginus, & Alexander ab Alexandro, cum uterque Ariſtotelis tantum verba repetat. Cumque non diverſa fermè legantur apud Iuſtinum, & Volaterranum, idcirco ab his quoque ſuperſedere viſum eſt. Quidam non imperitus Grammaticus Tarantum ſentit unum ex illis fuiſſe Cretenſibus, quos Strabo dicit una cum minore Minoe, qui floruit anno ab orbe condito 4000. ab aquis diluvii 2000. ante Troiæ excidium 40. in Siciliam navigaſſe, eoque mortuo alios pedeſtri itinere ſinum Adriaticum uſque in Macedoniam penetraſſe, alios Iapygas dictos a quodam Iapyge Dædali filio è Cretenſi muliere. Is igitur Taras Neptuni filius ex Satureia Minois Regis Cretenſium filia ſuſcepit Tarantum, qui delatus cum Pelasgis & Cretenſibus in Italiam, duas condidit urbes non multis inter ſe millibus paſſuum diſtantes, quarum alteram a nomine matris *Satureiam* appellavit, T*arantum* a ſe ipſo alteram: ſic enim Græci hoc nomen proferunt, Τάραντα. Primæ urbis vestigia, cui Satureiæ nomen fuiſſe diximus, coniici non ambiguè poſſunt in loco illo celeberrimo, qui a Tarento hodie octo millibus ferè paſſ. diſtat, & quem adhùc Saturum penultima producta vulgus appellat. Huius loci meminiſſe omnes ſciunt Latinarum literarum profeſſores in Georgicis ſuis Virgilium, qua parte dicit Servius fuiſſe Baphia, hoc eſt tingendæ lanæ officinas, de quibus infra agetur.

Taram, de quo agimus, non eſſe illum, cuius in Sacra Scriptura ſit mentio.

C A P. III.

Quæ ſi vera ſunt, falſum illud ſit neceſſe eſt, quod ſæpe a nonnullis non minus imperitis audivi, in Bibliis ſacris videlicet demonſtrari, quiſnam fuerit Taras, at ipſe diu voluminibus illis pervolutis, quæ libentiſſime præter cætera magna attentione non abſque ſanctorum Patrum explanatione frequentius lego, ut ſalutaria, non Taram heroa, ſed Tharen ſtatuarium, ut docet Svidas in verbo Seruch, Abrahami parentem, Lothi Auum, & a Noe decimum reperi, cuius rectus non Taras, ſed Thare eſt, primaque dictionis litera aſpirata, *Th*, non T, tenui, & duplici ῤῥ apud Svidam, Θάῤῥας. Sed veriora nec ne ſint, quæ nos non minus laborioſe, quam diligenter expiſcamur, ſi cupient aliqui cognoſcere, eos velim non pigeat in chronicis Euſebium adire, & perlegant quæ apud illum inter Chriſtianos auctores in hiſtoriarum lectione accuratiſſimum, ut quivis alius, ſunt annotata. Ipſe quidem verba tanti viri in medium afferre non gravarer: ſed vereor ne caput excreſcat in immenſum, & eo magis, quia non me fugit, multorum eam eſſe inſolentiam hominum audaculorum, qui non abſque irriſione iudicabunt, quod implendi voluminis occaſionem aucupatus longos aliorum contextus apponam; invenient tamen lectores apud Euſebium huius Tharæ anno vigeſimo octavo mortuum Belum, eiusdemque quadrageſimo nono Sycioniorum in Græcia regnaſſe Europen defuncto Aegialeo, qui primus illorum fuit regio ornatus diademate, ab eoque Aegialea aliquando dicta eſt Peloponneſus. Hunc Tharen ſecundo anno & nonageſimo ſuper ducentos poſt diluvium Nachor genuit, cum eſſet annorum octoginta novem: ipſo vero natus eſt Abrahamus, a quo Hebræi dicti, niſi mavis cum D. Auguſtino ab Hebero, quando regnabat Beli filius Ninus. Nati ſunt præterea & duo filii eidem Tharæ, Nachor nomine patris ſui, & Aram; mortuo autem Aram, cum reliquiſſet Lothum filium, ipſe Thare nolens adorare ignem, quem adorabant Chaldæi, & propter luctum Arami filii ſui, quem multo magis lugebat, quod in fide deficiens conſumptus eſſet, cum reliquis filiis, & nepotibus de terra Ur Chaldæorum receſſit, & venit in terram Chanaam, habitavitque (ita Hebræi fabulantur) ibi annos ducentos & quinquaginta: unus enim fuit ex patribus ſecundæ poſt diluvium ætatis, & ut Samotheo placet ultimus, ſicuti eius filius Abrahamus tertiæ fuit primus; mortuus eſt tandem in Charra, ſicut Victor in Geneſim, quam poetico extendit verſu, cecinit.

Donec Chaldæi generis de ſemine Tharæ,
Vir iuſtus, metuenſque Dei, cum ſtirpe ſuorum
Urbem aliam, moreſq; novos, ſedemq; requirens
Manſit in Aſſyriis demum novus accola Charris,
Qui quadragenis luſtris, ubi vixit, & uno,
Infauſtam hanc vitam felici morte redemit.

Qua ratione falſi ſint plerique in Tara inveniendo.

C A P. IV.

Ob fabuloſos noſtræ huius urbis tam inclytæ Scriptores, auſi ſunt nonnulli referre primam eius originem ad ea uſque tempora, quando principes quidam gentium tanquam Dii ſunt honoribus altarium donati, quo-

quorum primus Belus fuiſſe conſtat. Paulus Oroſius ſcribit annos ab orbe condito uſq; ad Nini Aſſyriorum Regis Belique prædicti tempora, quibus in lucem prodiit Abrahamus, omnes a ſcriptoribus tam Græcis, quam Latinis fuiſſe vel omiſſos, vel ignoratos. Hinc factum eſt, ut quicumque res Regum geſtas & populorum ob diuturnam memoriam propagare ſtuduerunt, initium ſcribendi ab hoc Nino ſumpſere. Plures ex hiſtoria Beroſi hæc collegerunt, ad initia populi Tarentini manifeſtanda, quæ vera nec B ne ſint, aliorum ſit iudicium. Anno (inquit) poſt diluvium centeſimo, trigeſimo primo, Noe, quem eundem modo Ianum, modo Ogygem, modo Vertunnum, modo Cœlum, modo Solem invenies dictum, in Scythiam reverſus, Nimbrothum, qui & Saturnus, primum Babyloniæ Regem creavit. Addunt iſti hoc Saturno genitum cum Iove, ac Plutone Neptunum, qui inter quinque, & triginta filios ex diverſis coniugibus, concubiniſque ſuſceptos Taram habuit ſex- C tum. Quin additum adhæc a pleriſque iunioribus lapidem neſcio quem in veterum (ut ipſi dicunt) murorum angulo repertum, dum latiorem pro navium traiectione foſſam magno excavandam apparatu, cives curarent: eo in lapide, quem ipſi norunt ſoli, nullus præterea, huiuſmodi grandiuſcularum literarum erat inciſio, T.N.F.E.N.T.Æ. quæ literæ quid ſibi vellent, nullus eorum, qui tunc degerent, valuit colligere, quando Valerius Probus id temporis cum Paulo Dia- D cono, & Beda, librum non ediderat de notis, ſed neque Probi atavus inter homines vivebat. Servatus vero lapis fuerat (id ita iſti commentantur) cuius literas niſi, ut ille ait apud Plautum Pſeudolus, Sibylla legiſſet, cum nullus interpetrari poſſet, uſque ad ætatem cuiusdam Heraclidis philoſophi ac medici percelebris: is inter cæteras naturæ dotes, cœleſtiſque benignitatis dona, ſic ea interpretabatur, quæ aliis erant obſcura, ut divinus a ſuis & ab aliis E exiſtimaretur. Singulas igitur oblati ad ſe lapidis literas hoc pacto extendiſſe fertur, T. Taras. N. Neptuni. F. Filius. E. Exſtincto. N. Nembrotho. T. Tarentum. Æ. Ædificavit. ipſe quidem non admirari ſupra modum nequeo, unde nam ſit, quod lapis huiuſmodi ad noſtram uſque ætatem maiore poſt dilucidatas literatas non ſit civium cura ſervatus. Quid quod Latinæ literæ ſuis & exiguis tunc contentæ finibus in ea regione, quam a Græcis habitatam diximus, F non vigerent, ſed tempore longo poſt? colligere nihilominus & viri diligentes ab hac urbe aliquando, ſicut ab aliis locis inſcriptas tabulas, ut videre præcipuè eſt in libello, quem Ioannes Taquinus emiſit; ubi ſequens legitur verborum inciſio, lapis autem hodiè non extat. M. AURELIUS. EUTICHEUS. SERA. VICELIA. RUFEN. HANC. SEDEM. VIVI SIBI. POSUERUNT. UNO. ANIMO. LABORANTES. SINE. IULIANO. FILIOLO. multi præterea conſpiciuntur lapides & Græcis, & Latinis inſcripti literis, & ingentium Epiſtyliorum, Scaporum, & Baſium fragmenta, quæ a noſtris quibusdam in ſuis ſervantur Muſæis. Hæc non mei oblitus in medium affero, & quod paulo ante dixeram non recordatus, ſed ne ab aliis deſiderentur, cum & longè poſteriora ſint, quam quæ de Heraclide perferuntur.

C. IULIO. AMBROSIO. D. LUCRETIUS. IUSTUS. FILIUS.

D. M. S.
SEXT. LICINI. PRI.

D. M. S.
VICILIÆ. TITINIÆ.
PROCULÆ.

FAUSTINA. AUG. AURELII
CAR. PUBL. I. C. D. D.

D. M. S.
FESTUS. VIX. A. LV. LVPV-
LA. COIB. M. F.

D. M. S.
T. CALPURNIUS. CRATISTUS.
U. A. VI. D. XXXX. H. S. E.

D. M.
IULIA. FILEMATIN. V. A.
XVIIII. H. S. E.

D. M.
LÆNIA. PRIMIGENIA.
V. A. LV. H. S. E.

CALPURNIA. CRATISTA.
V. A. L. H. S. E.

C. MEMMIUS. DIONYSIUS.
V. A. LX. H. S. E. IULIA.
MARIA. CONIUGI. B. M. F.

MEMMIA. SECUNDINA. V.
A. XXVIII. H. S. E. MEM-
MIUS. SÆNANIUS.
CONIUG. B. M. F.

Sepulchrum vero M. Plautii, cuius in amore coniugali meminit Valerius, & Horiſtillæ coniugis, quod illius elegantiſſimi tametſi aliorum iudicio ſubobſcuri viri diebus conſpiciebat ut τῶν πιλόντων τάφος, hodie non apparet: ſicut neque aliorum, quæ tot hoſtium incurſibus devaſtata credere eſt; & præcipuè Demoſthenis Athenienſis oratoris præclariſſimi, quem conſtat in æde Neptuni hauſto, quod in annulo geſtabat, veneno obiiſſe, dum fugeret excandeſcentem Macedonis Antipatri iracundiam; atque illud Pacuvii Poetæ tragici, quod ab Agellio refertur cum hoc Epigrammate;

Adoleſcens tametſi properas, hoc te ſaxum rogat,
Ut ſe aſpicias, deinde quod ſcriptum eſt legas.
Hic ſunt Pacuvii Poetæ Marciſita oſſa.
Hoc te volebam neſcius ne eſſes. Vale.

Taras

Taras cur Neptuni filius, & de ipſo Neptuno.

CAP. V.

TAram, (ut hæc obiter non omittantur) ſicuti a prudentioribus coniicitur, ideo Neptuno genitum vulgus exiſtimat, quia peregrinos navigio advectos ita appellare conſuevit antiquitas; ut terræ & cœli tam vetuſtos quam ignotos, quique obſcuri eſſent generis: vel haberent corpus enorme, & monſtruoſum; quoniam, dum ignoratur, qua regione ſint homines profecti, ad generalitatem confugitur, id quod de Meſſapo Virgilium indicaſſe enarrat Servius;

At Meſſapus equum domitor Neptunia proles.

Neptuniam (inquit) *vocat prolem, quia per mare ad Italiam venit.* Sed & de Theſeo hæc apud Græcos loquuntur;

Θησεὺς υἱὸς ὢν Ἀττικοῦ Αἰγέως, καὶ τῆς Αἴθρας
Ὡς δὲ ἀνδρεῖον, ἔφασκον παῖδα τοῦ Ποσειδῶνος,
Τοὺς θυμικοὺς γὰρ σύμπαντας, καὶ πάντας τοὺς ἀν.
Τινὰς καὶ φίλους, ἐραστάς φασι τοῦ Ποσειδῶνος. (δήμους
Hoc eſt;

Theſeus filius erat Attici Ægei, atque Æthræ,
Tanquã autem fortem dixerunt filium Neptuni;
Animoſos enim omnes, atq; omnes fortes
Filios, & amicos, amaſioſque dicunt Neptuni.

Et qui in navigatione floruerunt, Neptuni filios appellarunt: ita dictus eſt Sextus Magni Pompei filius ab Horatio ad Mecœnatem ſuum:

Ut nuper actus cum freto Neptunius,
Dux fugit uſtis navibus,
Minatus urbi vincula, quæ detraxerat,
Servis amicus perfidis,
Romanus.

Prætermittenda ſunt illa, quæ poetæ finxerunt, nautas Neptuno genitos credi, quia maris imperium cum tridente, quo ſceptri loco utebatur, in diviſione orbis terrarum illi, non alii ex fratribus ſorte datum feratur: atque apud Maronem ipſe in Aeolum minabundus gloriatur. Qua ratione apud Græcos ποντομέδων, apud Latinos rector pelagi nominatur. Ipſe ut maximè verum illud de Tara aſſererem, uno ex antiquis erronibus, qui incertis ſedib. pervagarunt, quod ab Agellio in Atticis noctibus relatum eſt, ni mali inauſpicatio; ominis tam præclaræ & pervetuſtæ urbis conditorem ſuſpicari inde cogerer invitus. *Præſtantiſſimos* (inquit) *virtute, prudentia, virib. Jovis filios appellarunt. Græci ἐκ Διὸς ἔρνος, ut Minoa, ut Sarpedona: ferociſſimos, immanes, & ab omni alienos humanitate, tanquam è mari genitos Neptuni filios, dixere.* Quin & Phurnutus ait ob maris violentiam, vel, ut Græci loquuntur διὰ τὸ τῆς θαλάττης ἄγριον, omnes violenti, & audacioris animi, Neptuni filii vocati ſunt, ut dirus & prodigioſus Cyclops Polyphemus, in Sicilia Tyrannorum ſede & domicilio: ut illaudatus ille Buſiris, qui,

A quo tempore commiſſa inter Danai atque Aegypti fratrum filios fratricidia fuere, quo tempore Terei & Prognes Philomelæque inceſto additum ſcelus, apud vicina Nilo loca cruentiſſimam exercuit dominationem, tranſeuntes deorum aris hoſpites tanquam victimas immani ſcelere occidendo. Omitto Leſtrygonas, & Aloidas, cæteroſque, quos partim in hiſtoricis, partim in poetis invenies. De Neptuno autem quid eſt, quod verè affirmari poſſit, cum Neptunos, velu-
B ti Saturnos, Ioves, Hercules, Dionyſios, cum aliis Ethnicorum Diis, ſexcentos ferè fuiſſe legatur? Cretenſem alii tradunt, quia de Cretenſi Saturno fabula eſt, quod filios devorarit, quod ſervatis clam fratre, cui regnum abſtulerat, Iovi, Neptuno, Plutoni, regnum diſtribuerit: quod primo Cœlum, alteri mare, tertio inferna poſſidenda tradiderit, hoc eſt Orientale dominium, occidentale, & maritima omnia cum inſulis. Sunt qui Theſſalum fuiſſe contendant:
C nam & Pelaſgi profugi ex Hæmonia, ut tunc vocabatur, nunc eſt Theſſalia, ſedem in Italia habuerunt: & in Theſſalia imperio potitum Neptunum Lucanus inter cæteros auctor eſt in Pharſalico bello:

Primus ab æquorea percuſſis cuſpide ſaxis,
Theſſalicus ſonipes bellis feralibus omen
Exiliit primus chalybem, frænoſque momordit,
Spumavitque novis Lapithæ domitoris habenis.

D Sed rei veritas quomodo ſe habeat, ſciri quidem haud facile poteſt; nam ante diluvium illud, quod Sacræ hiſtoriæ auctor Moyſes univerſale tradit, nullus eſt qui neſciat minimum terræ angulum homines tenuiſſe, nec tum in omnes terras diffuſos: propagato autem ex Noe, eiuſque filiis ac poſteris hominum genere, per orbem terrarum ſunt diſperſi, regionibus, & provinciis, quas primum occupabant, nomina imponentes vel ex ſe, vel ex parentibus, vel ex coniu-
E gibus, vel ex filiis. Quæ autem ſingulis fuerint occupatæ ſedes, & quoto poſt inundationem anno, qui primo occuparint, quique illis ſeſe adiunxerint non ſatis verè poteſt (ut arbitror) explicari. Atque id non modo eſt difficile in ſingulis terræ habitabilis oris oſtendere, ſed etiam in Italia, quæ cum propinquior ſit labori noſtro, in ea deſcribenda multis occuparer figmentis. Antiochus Syracuſanus antiquus ſcriptor, habitatores Italiæ percenſens priſcos, & quæ
F loca a ſingulis ſint occupata, ait Oenotros omnium primos, quorum extat memoria, terram eam incoluiſſe; eius verba afferre videtur Halicarnaſſeus in antiquitate Romanorum, & ex eo ipſe quoque huc tranſtuli. Antiochus Xenophanis hæc diſertè ſcripſit de Italia, bona fide ſecutus ſermones veterum: *Terram hanc, quæ nunc Italia dicitur, olim tenuerunt Oenotri.* hæc ille. & Vates noſter hæc eadem cum legiſſet, in Æneidos primo ita cecinit.

Eſt locus, Heſperiam Graii cognomine dicunt.
Terra antiqua, potens armis, atque ubere glebæ
Oenotrii coluere viri; nunc fama, minores

Italiam dixiſſe ducis de nomine gentem.

Hæc eadem legerat apud Ariſtotelem, qui de antiquo communium cœnarum uſu diſſerens, inquit, *Illas quandoque fuiſſe apud Laconas, ex inſula Creta regnante Minoe, ortas: ſed antiquiores apud Oenotrios, qui poſtea ab Italo duce Itali ſunt mutato nomine vocati*. Sunt qui Antiochi verba eam Italiæ partem reſpicere ſentiunt, quæ occidentalis dicitur intra ſinum Scyllaticum, & Lameticum, loca intra ſe dimidiati diei itinere diſtantia, multis olim nobiliſſimis proceribus occupata & nomina à diverſis ſortita: nam & Auſonia, & Brettia, & Calabria, & Oenotria, & Italia variis ſæculis dicta eſt: unde & hos Jambicos verſus afferunt:

A tergo ad dexteram ſita eſt Oenotria terra,
Thyrrhenicuſque ſinus, ac Liguriæ,

Ex Sophoclis Tragici poetæ Triptolemo quæ fabula non extat. Quid de Barbaris Siculis, quid de Aboriginib. quod de Pelaſgis certi aliquid tradi poterit, cum nullus in his populis ſcriptor ſibi conſtet? Diſerti Romanorum viri, & in his Portius Cato, qui diligentiſſimè ſcripſit de conditoribus Italicarum urbium, Caiuſque Sempronius & alii Græcos eos affirmant eſſe, multis ante bellum Trojanum ætatibus ex Achaia profectos; nec tamen diſtinctè tradunt ex qua Græca natione, quave urbe migrarint: ſed ne tempus quidem, aut Coloniæ ducem, quove caſu antiquam reliquerint patriam, oſtendunt: tantum fabulam ſecuti Græcorum, nullius Græci hiſtorici eam teſtimonio comprobant. Sed quæ de Cretenſib. circumferuntur, veritati magis adhærentia exiſtimo: nam & Hydruntum, Lupiæ, Uria, Brunduſium, Barium ad eos à Strabone, Leonico & cæteris, qui de his agunt urbib. referuntur. Hydruntum a Cretenſib. conditur, quo tempore maxima terræ ſiccitas, & cœli æſtuoſus ſqualor Cretam occupavit inſulam. Lupiæ ſive Aletium dicatur, Lycium Idomeneum habet auctorem. Uria illos Cretenſes, qui cum Minoe navigarunt, auctore Herodoto. *Brunduſium* (ait Strabo) *Cretenſes habitaſſe, memoriæ proditum eſt, qui à Gnoſſo cum Theſeo diſceſſerunt*. Barium ſive Japygem ab Japyge Dædali filio appellarunt, qui & ipſe Cretenſis exiſtimatus eſt. Sic & de Tarento invenies ea multa quæ antea ſcripta ſunt. Fuit Creta à Curetibus per Syncopen dicta, nonaginta habuit civitates, & propterea ab Homero ἑκατόμπολις appellatur, eius antiquiſſimam Remp. Minos juſtiſſimis legib. conſtituit. Cretenſes quondam mari imperaſſe, & omnes Græcas inſulas aut ſubegiſſe, aut habitaſſe, dimiſſis eò colonis refert Ariſtoteles. Omitto illa, quæ à Noe uſque ad Saturnum referuntur: Cam ſcilicet genuiſſe Cus, & Cus Nembrothum, & Nembrothum Cretem, à quo Cretenſes: Creten Cœlum, Cœlum Saturnum, Saturnum Jovem à quo fuit regno expulſus, cum Neptuno, & Plutone, fortaſſe non omnib. placitura ut ſuperflua, & magna rerum dicendarum inopia mendicata.

LIBER SECUNDUS.

De Phalantho, qui Tarentum auxit, cuius filius, de oraculo illi dato, adventu, receſſus, & morte.

CAP. I.

Phalanthus etiam ſecundus Tarentinæ Urbis auctor ſuos habet enarratores, quia partim hiſtorici, partim poetæ, modò ficta de illo loquuntur: nos imprimis hac in re præter Juſtinum, Pauſaniam ſequimur & Stephanum: qui etſi varia ſcribunt, nos tamen ita rem texere ordimur, ut primo loco agamus de bello Meſſeniaco, deinde de ipſo Phalantho. Ignoſcant obſecro, quibus principium videbitur longius repetitum, bonique conſulant id factum eſſe, ita enim dilucidior apparebit hiſtorica narratio. Lacedæmonii populi ſunt in Peloponneſo, qui & Lacones dicuntur, atque ab urbe Sparta Lycurgi legib. inſtituta Spartani, Spartæ, Spartiatæ. De illorum morib. multi aliquid ſcripſere, illud præcipuè quanta fuerit eorundem peritia in reb. cum & fœminæ ipſorum bellum gererent, ne dum viri, filioſque ad arma a primis eorum annis inſtruerent. Notavit Ælianus in libro quem ſcribit de varia hiſtoria. Lacedæmoniorum matronas, quotquot audiviſſent ſuos in pugna cecidiſſe filios, abire ſolere, & vulnera illorum inſpicere tam adverſis quam averſis inflicta corporibus: ſi plura ex adverſo eſſent facta, cum gaudio, gravi & terribili vultu, in maiorum avita monumenta occiſos filios deportare: ſin alio in loco vulnera accepiſſent, pudore ductas lachrymiſque confectas, quam maximè poterant clandeſtina fuga diſcedere relictis mortuis, ut in communi ſepulchro humarentur: aut furtim ſurreptos in domeſticam ſepulturam deferre. Præcelluerunt ſemper factis magis, quam loquacitate: itaut ab ipſis breviloquentia Laconiſmus dicta ſit, pauciſſimiſque verbis ſententias complectebantur graviſſimas. Meſſenii, qui Meſſenen Achaiæ urbem florentiſſimam, & anguſto freto propinquam incolebant, honeſtiſſimi quidem viri, & qui ex urbe ſua Epicureos expulerint, ceu alias Romani Alcæum & Philiſcum, eo quod multarum flagitioſarum libidinum auctores eſſent adoleſcentibus Divus Hieronymus adverſus Jovinianum, eam fuiſſe populorum inter ſe iſtorum amicitiam refert, ut aliquando, quorundam ſacrorum gratia virgines ad ſe mutuò mittere non erubuerint. Regnante igitur apud Lacedæmonas Polydoro, qui Teleclo ſucceſſerat, qui fuit annus ab orbe condito quater milleſimus, quadringenteſimus, & quinquageſimus ſeptimus circa principium nonæ Olympiadis, & circa octavum annum Romani imperii ſub Romulo Geminorum altero, extincto fratre Remo, veluti auctor eſt Euſebius, & ante Chriſti Salvato-

vatoris noſtri adventum ſeptingenteſimus, & quartus ſupra quadrageſimum, ortum eſt inter hos populos, Meſſenius videlicet, & Lacedæmonios bellum illud diuturnum, quodque dicitur vicennale: tanto quidem exitio, ut inter crudeliſſima reponatur. Odii vero tanti initium exinde ortum Ephorus ſcriptum reliquit, quod Teleclum Spartanorum Regem, cui (ut diximus) Polydorus ſucceſſerat, ſacrorum gratia Meſſenen profeſtum Meſſenii interfecerint: ſentiunt alii, ob ſtupratas Lacedæmoniorum Virgines, ab ipſis Meſſeniis in ſacrificio, quod illas nullo honore affecerint, ſive quod tentarint iuvenes Meſſenii ſtuprum inferre, ſed a duce eorum Ariſtomene impediti illas dimiſerint integras & inviolatas. Bellum igitur indixere Lacædemonii, magnoque exercitu Meſſenem obſederunt. Sed cum ſecus quam ſperaverant annos decem in obſidione diſtinerentur, ac variis belli caſibus, cum multi (ut fit) foris morerentur, & frequens delectus, qui quotidie mittebatur, magis in dies urbem Spartam multitudine exinaniret, nec ob viros abſentes ſpes ulla ſobolis propagandæ domi ſupereſſet, duplici civitas eorum affecta clade brevi ad nihilum redigebatur. Uxores tam longa maritorum abſentia dolentes multis eos querelis revocabant, neque precibus, & blanditiis maritalibus, ſed conviciis etiam atque criminibus multis illos arguebant, ut qui privatæ iniuriæ ulciſcendæ ſtudio ſeipſos cum patria tacita perderent calamitate. Cogitare potius animo deberent, quanto id ſibi bellum magis, magiſque eſſet quam hoſtibus pernitioſum: nam etſi illi intra mœnium ſuorum ſepta incluſi, aſſiduaſque bellorum caſibus afferuntur cædes graviſſime ſentiunt perpetua tamen uxorum, quibus cum immorantur fœcunditate, iuventutem reparant: contra vero Spartanam rem, domi virorum iam deſperata abſentia, foris bellorum caſibus in dies magis extenuari: fore aliquando, ut ſi pergerent diutius abeſſe, civitate viribus exhauſta, non modo non inferre aliis bella Spartani poſſent amplius, ſed ne illata quidem propulſare. Eant igitur aliquando poſteritati conſultum: ſatis ſuperque ire datum videantque ne alieno ſtudentes excidio, domeſticum ita alant, ut vitare nunquam ipſi valeant. Quibus uxorum verbis eorum, qui in obſidione commorabantur, moti ſunt animi: cum ſatis intelligerent veriſſima eſſe omnia, quæ ab illis obiicerentur; quia tamen iurati aberant, domumque niſi Meſſena expugnata, nunquam ſe rediturοs obſtrinxerant, bellum omittere nullatenus ſunt auſi. Sed cum variis inde curis eſſent ancipites, fide ſacramenti religioſius obſervata, volentes tamen uxorum conſiliis adhærere, eo tandem pari omnium ſententia decurrunt, ut domum iuniores iniuratos remitterent, qui puerilibus adhuc annis, quando ipſi grandiores natu ad bellum exierant, ad arma inepti erant, & multo poſt initia tanti belli, ſupplementi cauſa fuerant ad caſtra acciti. Permiſere his licentia quidem ſatis infami, neque tamen (ut cenſebant) inutili, ut promiſcue cum omnibus concumberent mulieribus, maturiorem rati conceptionem, ſi ſingulæ per plures viros cognoſcerentur. Qui ex huiuſmodi concubio orti ſunt in diſcreto, ob materni pudoris notam Parthenias nominavere, tametſi huius nominis cauſam alii afferant, quod iuvenibus tantum fuerat permiſſum cum virginibus, quas Græci vocant παρθένους, concumbere ſive liberis, ſive ſervis. Quo tempore apud Lacedæmonas fertur cultam eſſe Venerem Armatam, Cloacinam, Maſculam, & Barbatam. Anno tandem nono poſt miſſos adoleſcentes, & vigeſimo a belli initio pene exacto Meſſena fuit expugnata, & in Spartanorum ditionem redacta, cum apud illos regnaret Euricrates huius nominis primus, Polydoro extincto decimæ quartæ Olympiadis initio, qua Damonem Corinthium tradunt in ſtadio viciſſe. Illud autem unum, quod apud Ælianum legitur, pretermittendum non cenſui, Lacædemonios devictis Meſſeniis, omnium quæcunque in Meſſenia erant, dimidiatam ſibimetipſis accepiſſe partem, & mulieres liberas in funera prodire coegiſſe, ut alienos neque quidquam ad ſe pertinentes mortuos lugerent ex viris aliquos ruri colendo reliquiſſe, nonnullos vendidiſſe, multaſſe etiam plures morte, reliquos in ſuam patriam recepiſſe. Poſt agri Meſſenii diviſionem Lacedæmonii domum reverſi, iuvenes ita promiſcuè natos cum aliis legitimis pari nequaquam in ſua Republica afficiebant honore. At illi cum grandiuſculi eſſent, trigeſimumque agerent annum, his iniuriis accenſi, & metu etiam inopiæ, quia certo carebant patre, in cuius bona ſuccedere ſperarent, Phalanthum ſuarum ſibi fortunarum ducem elegerunt, cuius parentem Aracum ſui ortus auctorem habuerant; is enim fuit, qui pudoris oblitus in bello ſociis perſuaſit, ut iuvenes iniurati domum ad uxorum, ſeu virginum concubitum remearent. Iniere igitur cum illo conſilium, ut in Hyacinthiorum celebritate cum certamen haberetur in Amycleo, Phalanthus pileum ſuperimponeret capiti, & tum repente ad deſtinatam popularium diſcurrerent cædem, qui a cæſarie, qua utebantur, facillimè poſſent dignoſci. Hac autem re per ſervos quoſdam Ilotas, qui & ipſi cum adoleſcentibus conſpiraverant, patefacta, dum certamen haberetur, in medium procedit præco, & Phalantho, ne pileum capiti imponeret, inhibuit. Quod coniurati ſentientes, apertis iam hoc modo palam inſidiis partim fugitant, partim adventant ſupplices: ſed iuſſi bene ſperare, in vincla coniiciuntur. At Phalanthus, qui factionis erat caput, ad Apollinem de Colonia deducenda conſulturus a ſenioribus mittitur: huiuſce illi Dæmon reſponſum dedit:

Σατύριον τοι δῶκα Ταραντά τε πίονα δῆμον
Οἰκῆσαι, καὶ πῆμ' Ἰαπύγεσσι γενέσθαι.

Hoc eſt:

Saſtyreum & pinguem populũ tibi trado Tarenti,
Incolere, & late populum per Iapygas ades.

Adie-

Adiecit præterea oraculum, quod tum Phalanthus regionem eſſet adepturus, & civitatem cum ſuis conditurus, quando ſub Æthra pluviam animadvertiſſet. Revertitur inde Phalanthus animi (ut res erat) anceps, quia quid ſibi vellet Apollo, non intellexerat; Seniorum tandem ſuaſu, nullo ad hæc augure conſulto, ea conditione cum Partheniis urbe exceſſit, ut ſi nullam demum terram adepti eſſent, quam incolerent, & ubi perpetuo conſiderent, in Laconiam reverſi, tertiam Meſſenii agri partem ſortirentur. Conditionem illam Phalanthus accepit invitus, & claſſe ad eam rem parata, applicuit ad eam Italiæ partem, quæ magna Græcia a Græci incolis dicta eſt. Addunt ad hæc nonnulli, quod priuſquam Italiam appuliſſet, in Criſæo mari naufragium perpeſſus a Delphine ad littus delatus ſit, id quod mirum non videbitur, neque novum, ſi quis Herodotum & Plutarchum de Arione legerit, ſi quis Theophraſtum, & Plinium præter Ælianum obſervaverit. Utcumque tamen ſeſe res habuerit, Phalanthus tandem ad promiſſa pervenit loca, ubi ob Achivos adverſus barbaros bellum gerentes, cum nullam adhuc occupare potuiſſet urbem, nulloque potiti agro ob novam condendam, Oraculi e re de improviſo nata, ei multa cogitanti in mentem venit, ac plane quod fieri nullo modo poſſet, Dei voce ſibi ſignificatum cum antea ſecum meditaretur (qui enim eveniret, ut puro ſerenoque cœlo, quam Æthram Græci vocant, plueret aliquando?) cœpit hoc pacto bene ſperare; in tanta n. animi ſollicitudine, cum miſer obſervaretur, uxor, quæ eum domo ſecuta fuerat, mœſtum & afflictum, & iam animi deſpondentem, ut fit, conſolabatur, & ſuis eius caput genibus ſuſtentans, inter conſolandum pedunculos quæritabat; inter hæc viri miſeratione commota tantas effudit lachrymas, ut viri caput madefecerit perfuderitque. Tunc igitur primum evolutæ ſunt oraculi ambages, & Phalathus hoc ſentiens (erat n. uxori nomen Æthra) Phœbi reſponſum interpretatur, & ea nocte, quæ diem illum inſecuta eſt, Tarentum hoſtium urbem maritimorum tunc pro tempore maximam & opulentiſſimam cœpit, expugnatis, vique ac dolo expulſis veteribus colonis, qui ſe Brunduſium contulere. Unde poſthac Lacedæmoniorum opus, Laconumque oppidum Tarentum dici cœptum eſt, & Tarentinos Phalantheos ſpurios, qui nihil a patre aliud habebant, quam ſemen, a Græco fortaſſe verbo σπείρειν, quod ſeminare apud Latinos valet. Hoc igitur modo Lacedæmonii illi adoleſcentes Phalanthum, ſecuti ſedem, quam diu quæſiverant, adepti, Tarentinos veteri nomine ſe appellari voluerunt, ut primos, qui remanſerant, accolas ſibi alliceret, quod aliter fieri debebat, cum victi victorum potius nomen accipere ſoleant, non victores eorum qui victi ſunt. Exinde, ut tutius, commodiusque viverent, Brunduſinis, ad quos Tarentini (ut diximus) multi confugerant, bellum movent, & brevi victoria potiti eos non parva agri portione privant. Evenit autem, ut non A multos poſt annos dux Lacedæmonum & Tarentinorum Phalanthus, tam ſtrenuus, tam prudens ubi leges ſanxerit, ubi humana atq; divina omnia conſtituerit, per ſeditionem turbatus in exilium Brunduſium ſe contulerit. Hanc ipſe eiectionis cauſſam coniicio: quod Phalanthus ex animi tantum ſui ſententia poteſtatem exerceret, quod videntes Lacedæmonii adverſus patrium fieri inſtitutum, illum expulere. Siquidem Lacedæmoniorum Reges in rebus gerendis ſui haud B erant arbitrii, ut quicquid ſibi placeret, facerent. Sed ſenatus erat poteſtas in negotiis ad Rempublicam pertinentibus, & hanc dignitatem non multo ante hæc tempora de Laconica ſumptam dederat Romulus Senatui, populoque Romano. Quæcumque tamen fuerit ſive hæc ſive alia eiectionis cauſa, a Brunduſinis benigne eſt exceptus Phalanthus, qui & populos veteres Tarentinos ab ipſo Spartanorum duce profligatos benignius antea exceperant, & civitate donaverant. Spe- C rarant fortaſſe Brunduſini apud ſe fore totius Meſſapiæ regionis dominium, quod Phalanthus non ſine ultione ingratorum comitum iniuriam perpeti videbatur. At is non multos poſt menſes morti propinquus ex graviſſimo, in quem inciderat, morbo, perſuadet Brunduſinis, uti oſſa ſua poſtremaſque poſt obitum reliquias contererent, taciteque in Tarentinorum foro ſpargi curarent; hoc enim modo recuperare illum aliquando poſſe patriam ſuam unde fuerat D expulſus, quem conſuluerat Apollinem, Delphis ceciniſſe. Contra vero Brunduſini, eum in ultionem ſui fata civium prodidiſſe, arbitrantes, præceptis ſibi datis paruere. Sed Oraculi diverſa fuerat ſententia, nam urbis perpetuitatem, non amiſſionem hoc pacto promiſerat, ita ducis exulis conſilio, & hoſtium miniſterio Tarentina poſſeſſio Partheniis in æternum fuit fundata: ob cuius beneficii memoriam, & Parthenii divinos Phalantho honores decrevere, & Brunduſini exi- E miam illi condidere ſepulturam.

Tarenti Epitheta pleraque Phalanthi gratia a poetis, & hiſtoricis notata.

CAP. II.

Diximus ſupra Iuſtini Iſtorici teſtimonio Tarentinos a Phalantho Phalantheos fuiſſe appellatos, quod etiam Epithetum a F Sylio Italico appoſitum eſt, cum dixit:

Inde Phalantheo levitas animoſa Tarento,
Auxonium laxare iugum.

Et ab Horatio:

Dulce pellitis ovibus Galeſi
Flumen, & regnata petam Laconi
Rura Phalantho.

Et a Martiali:

Dic toga facundi gratum mihi munus amici
Eſſe velis, cuius fama decuſque gregis?
Appula Ledæi tibi floruit herba Phalanthi
Qua ſaturat Calabris culta Galeſus aquis.

Et ab eodem:

Puella ſenibus dulcior mihi Cygnis,

Agna

Aqua Galeſi mollior Phalanthini,
Concha Lucrini delicatior ſtagni.

Virgilius appellavit Tarentum Herculeum lib. Æn. 3. v. 551.

Hinc ſinus Herculei, ſi vera eſt fama, Tarenti.

Ubi Servius ita ſcribit: *Partheniatæ duce Phalantho octavo ab Hercule profecti ſunt, delatique ad breve oppidum, quod Taras Neptuni filius fabricaverat, id auxerunt, & priſco nomine appellarunt Tarentum. Bene ergo nunc Herculei Tarenti, ſi vera eſt fama, quia Taras condiderat, auxerat Phalanthus, ab Hercule oriundus.* Quid ſi octavus ab Hercule dictus ſit Phalanthus non agnatione, ſed proverbio? nam huius meminit Xiphilinus è Dione in Avito: *Sardanapalus* (inquit) *interea certamina præbebat, & crebra ſpectacula, in quibus Aurelius Ælix athleta glorioſus fuit, qui tantum cæteris antecelluit, ut auſus ſit in Olympia, lucta ſimul certare & pancratio, victorque utriuſque in Capitolinis fuerit: cui cum inviderent Elæi, ne foret (quod dici ſolet) octavus ab Hercule, neminem ad luctam advocarunt, quamvis in albo id genus certamina adſcripſiſſent. Romæ vero utrumque vicit, quod ante fecerat nemo. Dedit* (inquit Parrhaſius in Claudianum) *hoc epitheton Tarento poeta, quod apud Ariſtotelem in naturæ miraculis, & in libro* περὶ θαυμασίων ἀκουσμάτων *legerat, Heracleam Tarento nomen aliquando fuiſſe ſcilicet ab Hercule, qui Tarentinos bello domitos in poteſtatem redegit, & quia noverat Maronis prudentia, hoc ut fabuloſum inter ea, quæ fidem non aſſequuntur, Ariſtotelem coniectaſſe, conſulto interponit* (*ſi vera eſt fama*) *ne iudicium ſuum in re tam incerta immiſceret.* Ovidius vocavit Lacedæmonium Tarentum cum Horatio:

Ventiſque faventibus æquor
Navigat Ionium, Lacedæmoniumq; Tarentum.

Horatius:

Tendens Venafranos in agros,
Aut Lacedæmonium Tarentum.

Eadem ratione dicitur a Vergilio Oebalium, quia (ut ait Servius Statii auctoritate) Oebalia ipſa eſt Laconia.

Namq; ſub Oebaliæ memini me turribus altis,
Qua niger humectat flaventia culta Galeſus,
Corycium vidiſſe ſenem.

Et a Claudiano:

Formoſum Oebalii locum poſuere Tarenti.

Et Galeſus, qui apud Tarentum fluvius eſt, dicitur Theramnæus, ideſt, Laconus, a Statio in ſylvis, quia & aliquando Lacedæmonii dicebantur Theramnæi:

Blanda Theramnæi placeant vineta Galeſi.

Ubi videre poteris Luctatium Grammaticum Statii enarratorem fide dignum, & inter Grammaticos ſui temporis Ariſtarchum, ſicut plures docti viri ante me iudicarunt, quos nominare non auſim. Idem fluvius Ga-

A leſus vario appoſito ſolet a Martiali Lacedæmonius appellari.

Te Lacedæmonio velat toga læta Galeſo;
Vel quam ſepoſito de grege Parma dedit.

Qua eadem ratione & Phalanthum Lacedæmonium ſupra appellavit. Græci vocant Τάραντα σατύριον, καὶ πίονα. πίονα, ideſt pinguem, quia in agro (ut infra apparebit) Tarentino facilè eſt victum invenire, qua ratio-
B ne idem Græci vocarunt πορνικῶν πόλιν σατύριον, vel ut nonnulli alii locum Strabonis emendantes σατύριον Τάραντα, ideſt luxurioſum, affluentem, & feracem, qua ex voce dicti ſunt Satyri, qui in libidinem ab ipſa natura ſunt proni, & a genitali membro quo σάθην appellant. Quin & Tarentum Saturium appellavit Vergilius in Georgicis 2. v. 195.

Sin armenta magis ſtudium vituloſque tueri,
Aut fœtus ovium, aut urenteis culta capellas,
C *Saltus & ſaturi petito longinqua Tarenti.*

Habuit & alia apud poetas Epitheta; ut molle, madidum, imbelle, unctum, & madens. Molle appellavit Horatius *Satyr. 2. Sat. 4.*

Pectinibus patulis iactat ſe molle Tarentum.

Quia, ut ait Macrobius, *Tarentum ita appellatum eſt Sabinorum lingua, quaſi Tere-*
D *non: ita n. quod molle, illi dicunt, & tenerum ſyllabarum tranſpoſitione, quam ob cauſam in libris Favorini Tarentini dicta eſt nux, quia eius erat molliciei, ut vix attrectata frangeretur.* Annotavit eundem locum Adrianus Turneb. libro Adverſariorum primo, & capite vigeſimo quarto his verbis: *Molle autem Tarentum cum dixit, ſi Macrobio lib. 1. Saturnalium cap. 8. credimus, erraſſe videri poteſt: qui etymologiam reſpiciens, idem eſſe Terentum & Tarentum cre-*
E *diderit. Nam quæ dicuntur oves Tarentinæ, eas Terentinas dici debere credit, quod Terentum Sabinorum lingua ſit molle: ſed Flaccus potius ad populi fortaſſe mores, quam ad vocis notationem reſpexit.* Tarentinum notat Arnobius lib. 5. pro molli & laſcivo, ubi de Sabaziis agit, ſic dicens: *Tum illum citabimus Tarentinam notumque ſenarium, quem antiquitas canit dicens:*

Taurus Draconem genuit, & Taurum Draco.

F Imbelle idem poeta dixit in Epiſtola ad Mœcenatem:

mihi iam non Regia Roma,
Sed vacuũ Tybur placet, aut imbelle Tarentum.

Quaſi ocioſum, quietum, & tunc quando ipſe ſcribebat a bello vacuum, & voluptuarium, imbelle etiam Raviſius Horatium imitatus appellavit in præfatione Cornucupiæ,

Oſtrum antiqua Tyros, lanas imbelle Tarentum,
Saſſina lac, Memphis ſtamina, Sparta canes.

Madidum dixit Juvenalis, coronatum, petu-

petulans, quas voces in deliciis Tarentinorum declaramus:

A

Atque coronatum, & petulans, madidumque Tarentum.

Nam Tarentini frequentiſſimi erant in compotationibus, genialibus conviviis, in quibus dabantur, & circumferebantur coronæ. Uno quoque menſe publicum epulum inſtruebant cæſo bove: privati plæbei etiamnum Veneri & commeſſationibus indulgebant aſſidue. Ebriæ mulieres deſudantes unguenta vino permiſcebant. Iuvenalem imitatur Sulmonius poeta;

B

Et Sybaris ſequitur luxus, madidiq; Tarenti.

Et Pontanus:

Bacchi deliciæ, aut madens Tarentum.

Et unctum appellavit Sidonius:

Ipſaq; quæ petii trepidaverat uncta Tarentus.

Horatius item, Sacrum appellavit:

Neptunoque ſacri cuſtode Tarenti:

C

Vel quia Tarenti devotius colebatur Neptunus: vel quia in Neptuni fuiſſet tutela: vel quia ut unaquæque urbs, ſic Tarentum, eorum, quos intus habet, eſt nutrix, quod officium divinum eſt, ἱερὰς πόλεις Græci & ἱερὰ τείχεα dicunt. Antiquus Taras legitur apud Lucanum in Pharſalico bello;

quas Avius Hydrus,
Antiquuſq; Taras, ſecretaq; littora Leucæ

D

Livius lib. nono primæ decadis Tarentum appellat validum oppidum. *Apulia* (inquit) *perdomita (nam Tarento quoque valido oppido Iunius potitus erat) in Lucanos perrectum.* Hactenus de Epithetis.

Alibi non eſſe huius nominis urbem: obiter de ludis ſæcularibus, & aliquando aliud habuiſſe nomen.

C A P. III.

E

HOc etiam veluti pro Colophone adiungendum duxi, quod quia certiſſimum eſt, non omnino ingratum arbitror fore lectoribus candidatis. Nullibi orbis terrarum, quatenus ab Hiſtoricis, & Geographiæ doctoribus colligi poteſt, aliud huius nominis oppidum tam celebre, vel poſito (ut aiunt) pignore eſſe contenderem. Obiicient aliqui in Gallia Narbonenſi Sabaudiorum populorum urbem Tarantaſienſem, obiicient Taram Sardiniæ, & Tarantum Lucaniæ, ubi texitur plebeius pannus, qui ab oppido Taranta dicitur. Neque ſum neſcius apud Græcos Iovem Ταραντᾶιος appellatum, non a Tarento noſtro, ſed a Taranto Bithyniæ oppido maſculo genere denominato: idque apud Stephanum in libro de urbibus qui volet, legat. Quin Urbs illa per Δ Δάρανδος ab aliis profertur, & Taranti, vel Tarantæi Iovis Demoſthenes libro Bithyinacorum ſecundo meminit. Afferam adhæc, quæ ſcribit Honoratus Grammaticus in octavo commentario & in illo carmine,

F

Stringentem ripas, & pinguia culta ſecantem

Hoc (inquit) *dictum a Vergilio de Tyberino fluvio, hoc eſt radente, & imminuente ripas, adeout ab antiquis Rumon dictus ſit, quaſi ripas ruminans, atque excedens, & in Sacris Serra dicebatur, & in aliqua urbis parte Tarentum, eo quod ripas terat: ceu Ovidius in Faſtis cecinit, dum Evandri, & Carmentæ genitricis in Italiam adventum depingit,*

Fluminis illa latus, cui ſunt vada cuncta Tarenti
Accipit, & ſparſas per loca ſola caſas.

Cuius item loci meminit Valerius Maximus, iuxta quem ludi ſæculares, qui Tarentini dicti ſunt, celebrabantur, Diti patri, & Proſerpinæ, ad quos alluſiſſe Auſonius videtur in Grypho:

Trina Tarentino celebrata trinoctia ludo,

Neque non Statius Papinius in ſylvis:

Nec tantum induerint fatis nova ſæcula crimen
Aut inſtaurati peccaverit ara Tarenti.

Eſt & Martialis Epigramma de matrona, quæ binis Claudii ſcilicet, & Domitiani ludis interfuerat:

Bis mea Romanos ſpectata eſt vita Tarento,
Et nihil extremos perdidit ante rogos.

In quarto eiusdem epigrammatarii volumine de eadem re ſic habetur:

Hic colat ingenti redeuntia ſæcula luſtro,
Et quæ Romuleo ſacra Tarentus habet.

De origine autem ſæcularium ludorum, & cauſa nominis, quot annorum interiecto ſpacio, quoties facti, quo ritu, quibuſque diis celebrari conſueverint multa ſcribunt Grammatici, nonnulla Volaterranus, qui addit præcepto Sybillinorum verſuum anno primo Punici belli inſtitutos. Sed in primis Angelus Politianus in Miſcellaneis multorum (ut ipſe fatur) auctoritate, Terentii ſcilicet, Varronis, Valerii, Horatii, Lucii Flori, Feſti, Zoſimi, Herodiani, Svetonii, Cenſorini, Caſſiodori, Porphyrionis, & Acronis uſque ad ſatietatem. Recentiores non indocti illi quidem locum hunc non Tarentum, ſed Terentum cum ſecunda & non prima vocali Latina ſcribendum autumant; notationis, credo, ratione, quam a Terendo deduci Servius docet, illique ſic ſcribunt, ſicque corrigunt omneis poetarum verſus, quos ſuperius adductos ex tam multis adſcripſimus. Quin & Feſtus tradit Terentum ibi dici, quod ara, ut Conſo Deo conſiliorum, Diti, & Proſerpinæ ſub terra condereretur, ſicut ſuperis Diis in ædificiis a terra erectis ſacra rudis faciebat antiquitas, & terreſtribus in terra, & in Epitome Liviana libri quadrageſimi noni leguntur hæc verba: *Diti patri ludi*

ad

ad Terentum ex præcepto librorum Sybillinorum facti, qui anno 100. *primo Punico bello,* 500. *& altero ab urbe condita facti fuerunt*; quem locum agnovit idem Volaterranus. Poſt Herculis victoriam Tarentini non modo Heracleam dixerunt iuſſu ipſius Victoris urbem, ſed etiam in illius honorem delubrum fabricaverunt. Appellaverant & alio nomine imperantibus Ionibus Pleona, & ab ante illos prioribus vocabatur Sigium: cuius rei fidem facit Ariſtoteles in libro, quem ſupra citavimus, de naturæ miraculis: cui an fides danda ſit, alii viderint, iam n. opus ſpurium eſt, ſicut & illa de Xenophane, de Zenone; de Gorgia, de Mundo, quæſtiones mechanicæ, & de lineis inſecabilibus. Pleon boni erat hominis vox, nam & plus conſequi per Tarentum ſperabant Iones. Dalecampius in Plinianis annotationibus πλεῖον dictum exponit ob navigationis commoditatem. At Sigium quietem indicabat, quod primis huc errantibus, inſpecto loco, ut ſilerent, & a navigationis laboribus quieſcerent, viſum eſſet. Aliis idem urbibus evenit, ut Romæ, ut Florentiæ, aliquando nomen ut mutarent ſuum, & vel a victoribus, vel a re quadam per cives geſta, ſive a quovis eventu novo nomine nuncuparentur. Ex tot autem quæ dicta ſunt, ut urbis Tarentinæ conditor appareret, tam de nomine, quam de tempore ſimul ſcribere neceſſe fuit, reliquum eſt ut de regione diſſeratur.

De Situ Tarentino, & de Siciliæ nomine.

CAP. IV.

QUæ de plaga, climate, longitudine, latitudineque dici poſſent, quæ de ſigno ex duodenis, cui ſubeſt, quia communiora ſunt, ex induſtria omiſimus: & eo magis, quod facillimum videatur apud Mathematicos de Tarento cuncta hæc cognoſcere. Quæ ad ſitum ipſum pertinent ex variis Geographis, cum omnes inter ſe vel nominibus ſaltem diſſentiant, ea tantum hoc capite recenſemus: legat qui volet apud Ptolemæum, ſigno Virginis ſubeſſe Tarentum ad latitudinem graduum quadraginta verſus ſeptentrionem, ab occidua autem plaga ad longitudinem graduum duum & quadraginta ad orientalem recedere. Cœlum præterea eſſe temperatiſſimum, aerem quandoque caliginoſum, ſerenum ferè ſemper, & propterea ſaluberrimum, in hyeme ipſa parum pluvioſum, nivoſum autem rarius quam obſervari poſſit. Sinum igitur, (quem ab urbe Tarento voce quadam excellentiore Tarentinum vocant, ut eſt apud poetam noſtrum:

Hinc ſinus Herculei, ſi vera eſt fama Tarenti) duo comprehendunt, eaque tenuia, Salentinum ſcilicet & Lacinium promontoria, ſicut ex Geographis omnibus conſtat: illud ab Oriente, & læva, hoc ab Occidente & dextra protenditur. Utriuſque meminit idem poeta Minervæ, & Iunoni ab antiquis conſecrati:

A *Crebreſcunt optatæ auræ, portuſque pateſcit*
Iam propior, templumq; apparet in arce Minervæ.
Attollit ſe diva Lacinia contra.

Sed cum in hac re aliorum verba ſint apponenda, a Catone, ut ordo ſervetur aliquis, cenſui inchoandum. Neque tamen me fugit nonnullos noſtri temporis Scriptores eſſe, qui fragmenta Catonis, Beroſi, Fabii Pictoris, Sempronii, Myrſili & aliorum eſſe potius quædam fabuloſa, quam hiſtorica B contendant. Sed cum iſtorum ſententia ſingularis ſit, placuit nobis quod & antiquiores, & doctiores ſuper hac re ſenſerint, & in eo etiam indulgendum nobis confidimus, quia & alii viri alioquin doctiſſimi idem fecerunt in ſuis hiſtoriis Vrbanis, ut ex ſcriptoribus, quorum ſumma apud omnes eſſet auctoritas, multa in medium eadem de re afferrent. Cato igitur in quodam de originibus fragmento ita ſcribit: *A Gargano ad Brunduſium coluere Cœlii, unde Appuli Dau-* C *num, Appuli Boi, in quibus Arpe, Canuſium, Barium, ſub his Appenninus ex tranſverſo dividit in duos fines Italiæ, quos inter Tarentinus ſinus iacet circumque ipſum undique eſt magna Græcia. Ad Orientem vero magnæ Græciæ pars eſt Oenotria Arcadum, & calabri prius Auſones, ad quos Græca verboſitas fert veniſſe primam Græcorum claſſem annis ferme quadringentis ante ruinas Troiæ, cum Oenotrum ducem Arcadum poſt Troiam conditam adnavigaſſe in* D *Calabriam tradat Antiochus Syracuſanus, & circa oram maritimam poſuiſſe colonias, & ut parcius mentiantur Græci, ab eo quondam dictam Italiam Oenotriam ſcribunt, cum ab initio Italia a vetuſtiſſimo Rege Sabinorum & Ethruſcorum, penes quem erat imperium, id nomen ſortita fuerit.* Hactenus Cato: nunc Strabonem audiremus ſi Polybius, cuius & ipſe Strabo paſſim meminit, de hac eadem re ita prius non ſcripſiſſet: *Cum* (inquit Polybius) *inde a freto & civitate Rhegino-* E *rum Tarentum uſque ſtadia ſint pluſquam duo millia, ipſum tamen Italiæ latus prorſus portu deſtituitur, demptis illis, qui ſunt Tarenti. Avertitur autem latus illud, ad mare Siculum, & vergit ad loca Helladis. Barbaras gentes habet populoſiſſimas, & illuſtriſſimas Græcorum civitates. Etenim Brutii & Lucani, & nonnullæ Samnitarum partes: adhæc & Calabri, & plures alii eam Italiæ regionem incolunt, ſicut & ex Græcis civitatibus Rhegium, Caulona, Locri, &* F *Croton. Præterea Metapontii, & Thurii eam maritimæ partem occupant. Itaq; & Siculi & qui ex Hellade veniunt, quando ad aliquem ex dictis locum navigant, neceſſitate ad portus Tarentinos feruntur, & in ea civitate mutua commercia, & œconomias cum omnib. lateris illius incolis faciunt, & facere coguntur. Poterit autem quiſquam coniicere loci illius commoditatem ex ubertate, ac felicitate provenire, quam habent Crotoniatæ. Illi ſiquidem cum æſtivales ſtationes & prorſus exiguum quendam habeant proventum, nihilotamen minus magnam ſibi felicitatem vendicare videntur, haud aliunde quam ex loco-*

rum fertilitate ; quæ ne conferri quidem poteſt ad Tarentinorum portus & loca. Eſt autem & commoditas eius loci etiam ad portus Adriaticos, nunc quidem magna, ſed maior fuit antè hæc tempora. Etenim quotquot ex ſuperiore Apulia ad Sipuntas uſque è regione navigabant, & ad Italiam ferebantur, Tarentum divertebant, illaque civitate ad faciendos contractus, & permutationes, quaſi quodam Emporio utebantur. Tum enim Brenteſinorum civitas condita nondum erat. Strabo ſequitur, cuius verba hæc ſunt: Poſt Scyllacium Crotoniatarum fines ſunt & Iapygum terna promontoria. Deinde Lacinium Iunonis templum, ſuperiori ætate locupletiſſimum, doniſque frequentiſſimis plenum: intervalla ſiquidem non iudicatu neque dictu facilia. Veruntamen à freto uſque Lacinium promontorium intervallum eſſe ſtadiorum duum millium & trecentorum Polybius refert. Hinc item ſpaciam ad Iapygiæ ultima ſtadia DCC. quod Tarentini ſinus os eſſe ferunt: ſinus autem ipſe navigationis circuitum ita ratione comprehenſum habet, ad milliaria ducenta, ac quadraginta: ut autem regionis deſcriptor Artemidorus ait CCCLXXX. expedito viatori. Tot autem ſtadiis latitudo ipſius oſtii ſinus omiſſa eſt. Ad hybernos verò ortus eius aſpectus vergit, ipſius autem initium eſt Lacinium. Statim enim ubi flexeris, ibi urbes Græcæ fuerant, quæ nunc nullæ ſunt excepto Tarento. Ptolemæus in ſitu Italiæ hæc locatum maritima tum mediterranea, ita ſituat: Magnæ Græciæ juxta Adriaticum pelagus Zephyrium promontorium, Locri civitas, Locanii fluvii oſtia. In ſinu iuxta Scyllacium intima ſinus, Lacinium promontorium in Tarentino ſinu, Croto civitas, Thurium, Metapontum, Tarentum: Salentinorum, Iapygium promontorium, quod & Salentinum dicitur. Calabriæ iuxta Ionium pelagus: Hydra, Luſpiæ, Brunduſium, quæ verò mediterraneæ ſunt magnæ Græciæ Petilia, Aiſtrum: Salentinorum Rhudia, Neritum, Aletium, Baubona, Uxentum. Calabriæ, Vretum, Sturni. Pomponius Mela: Frons (inquit) Italiæ in duo quidem cornua ſcinditur. Cæterum mare quod inter utraque iacet, tenuibus promontoriis ſemel iterumque diſtinguens, non uno margine circuit, nec diffuſum patenſq; ſed per ſinus recipit; primus Tarentinus dicitur inter promontoria Salen & Lacinium, in eoque ſunt Tarentus, Metapontum, Heraclea, Croto, Thurium. Plinius: Connectitur (inquit) ſecunda regio amplexa Hirpinos, Calabriam, Apuliam, Salentinos CCL.M. ſinu, qui Tarentinus appellatur, ab oppido Laconum in receſſu hoc intimo ſito, contributa eò colonia maritima quæ ibi fuerat. Abeſt CXXXVI. M. paſſ. à Lacinio promontorio, adverſam ei Calabriam in peninſulam emittens. Græci a Duce Meſſapiam appellavere, & ante Peucetiam à Peucetio Oenotri fratre in Salen. agro inter Promõtoria C.M. paſſ. interſunt. latitudo peninſulæ à Tarẽto Brunduſiũ tirreno itinere XXXV.M. paſ. patet, multoq; brevius à portu Satina. Oppida per continentem à Tarento Varia, cui cognomen Apulæ, Meſſapia, Aletium, in Ora vero Senum Gallipolis, quæ nunc eſt Anxa, LXV.M. paſſ. à Tarento I, inde xxxii.M. promontorium, quod

A Acran Iapygian vocant, quo longiſſimè in maria excurrit Italia. Ab eo Baſta oppidum, & Hydruntum decem, ac novem M. paſſ. ad diſcrimen Ionii & Adriatici maris, qua in Græciam breviſſimus tranſitus. Julius Solinus idem dicere videtur aliis tamen verbis: Inde procedens (de Italia enim loquitur) paulatim ſe Apennini montis dorſo attollit, extenſa inter Thuſcum & Adriaticum, ideſt inter ſuperum mare & inferum, ſimilis querno folio, ſcilicet proceritate amplior quam latitu-

B dine. Vbi longius proceſſit, in cornua duo ſcinditur, quorum alterum Ionium ſpectat æquor, alterum Siculum: inter quas prominentias non uno margine acceſſum inſinuati freti recipit, ſed linguis proiectis ſæpius à procurrentibus diſtinctum promontoriis pelagus admittit. Ibi, ut obvia paſſim notemus, arces Tarentinæ, Scyllacæa regio, cum Scyllaceo oppido, & Cratide flumine, Scyllæ matre, ut vetuſtas fabulata eſt. Procopius reddit (inquit) Tarentinum littus Hemicycli formam, in ſi-

C num longiſſimum inductum mare ad centum viginti quinque mill. paſſ. recipit. In Ore autem ſinus duas habet utrinque civitates clariſſimas; Crotonem, quæ occidentem intuetur plagam, & Tarentum, quæ orientem, inter utramque Thurium habitatur. At in libro de antiquo jure Romanorum, expulſo hinc ad opportuniorem locum Galatheo, Sigonius ex prædictis omnibus hæc colligit: Lucaniam (inquit) regio attingit ea, quam Græci inſederunt: & in tres partes diviſa eſt, Bru-

D tios, Meſſapios, & Salentinos. Brutii Græcis expulſis occuparunt eam partem, quæ quondam Oenotriæ nomen tulit, à Lao flumine uſque ad Metapontum oppidum, ſicuti Strabo ex Antiochi ſententia tradit. Nam ab antiquis Oenotros, & Italos ſolos vocatos ait, qui Iſthmum habitarent: Iſthmum autem eſſe, quicquid agrorum inter duos ſinus includeretur, à Tyrrheno mari Hipponiatem, ſive Napitinum, à Siculo Scyllaticum. Deinceps occurrit regio, quæ ab Iſthmo eſt incluſa à Tarento

E ad Brunduſium, quam Meſſapiam, & Iapygiam, & Calabriam, & Salentinam variis nominibus ſignarunt, quanquam alii in duas eam partes diſtribuerunt, teſte, Strabone, unam, in qua Tarentum, quam Calabriam, & Meſſapiam, alteram in qua Brunduſium, quam Salentinos ſive ultimam Iapygiam appellarunt. Antonius Galatheus medicus (hic enim locus eius viſus eſt opportunior) ſcripſit de totius Iapygiæ ſitu librum unum: Gabriel Barrius Francicanus ſcripſit, v. li-

F bros de tota regione illa quam vulgato nomine Calabriam appellamus: ſunt & hi in hac parte conſulendi, ut qui non modo prædicta legerint, ſed & omnia noverint natura ipſa, cum ille Salentinus, hic Calaber fuiſſet. Atque ut ab occiduo incipiam cornu, ad hæc verba ſcribit Francicanus: Calabria incipit è mari infero, quod Græci Tyrrhenum vocant à Talao flumine: à ſupero verò quod iidem Jonium nuncupant à Syriamun, & protenditur ad Euripum uſque Rhegiumque, atque Apennini montis jugo in longitudinem ſecta duo cornua emittit, Leucopetram detra, Lacinium ſiniſtra, quæ tum montuoſa eſt, tum campeſtris Latii inſtar, aquarum

ſca-

ſcaturiginibus irrigata . Ipſius verò regionis ambitus ad DCCXX. M. paſſ. colligit : à Talao enim amne ad Laum fluvium milliaria ſunt 12. à Lao autem Strabo refert ad Euripum, qui à Cænide promontorio incipit, millia paſs. ſunt CLXIX. communi verò exiſtimatione CLXI. Euripi autem tractus, qui, ut dixi, à Cænide promontorio ad fretum uſque Herculeumque promontorium porrigitur LX. mill. paſs. eſt, à freto, quod ab Herculeo promontorio initium habet, idem Strabo Polybii auctoritate ad Lacinium promontorium ubi Iunonis eſt templum cclxxxiij. intervallum eſſe tradit. à Lacinio ad Syrim amnem M. ſunt cxxxiii. à Syris fluminis oſtiis ad Talai amnis oſtia intervallum eſt. M. paſſ. lxxvi. Hæc refert Barrius: de altero & Orientali cornu loquentem modo Galatheum audiamus : *Vt Calabria à Scyllaceo ad Hipponiatem ſinum, ſic & hæc à Brunduſio ad Tarentum & Iſthmo, ſed longiore clauditur. Sunt n. à Brunduſio Tarentum Mill. paſſ. xl. à* Tarento *Gallipolim mill. paſſ. L. inde Iapygium promontorium, quod alii Salentinum vocant, Salentum alii, Græci autem acram Iapygiam, mill. paſſ. xx. Inde Hydruntem, quæ teſte Leonardo Aretino ultimum eſt Calabriæ mill. paſs. xxx. Hinc Brunduſium L. totius regionis ambitus cxc. mill. paſſ. Vt illa Leucopetra, cui navigantes noſtri temporis à diſcrimine ventorum Capo di ſpartivento, nomen indiderunt, ita hæc Iapygio promontorio terminatur quib. apicib. maximè in mare excurrit Italia. Utrumque extremum finis eſt Apennini. Nam ut Italia ſic & Apenninus bifurcatur, & ut Italia Alpibus, ſic Iapygia montibus circum ſepta eſt, non nimis altis, ſed lapidoſis & nemoroſis.* Hæc Galatheus, qui paulo ante, & hiſtoriæ ſuæ initio hæc quæ tot ſecuti ſcriptores appellavimus cornua, peninſulas vocat, vertices, & conos arboris bifidæ, inter quæ ſitum eſt, quo de agimus, Tarentum: niſi mavis in pedis concavo repoſitum loco dicere: quandò Calabria anteriorem, quæ articulos habet, Iapygia poſteriorem pedis partem referat, quæ calx, ſive calcaneus nuncupatur, ſicut totius Italiæ figura fœmur, crus, & tibiam referre videtur. Totus autem quantus eſt, integerque pes ipſe ob ingentem & urbium & virorum nobilitatem, & Cœli clementiam, & ſoli ubertatem Græcis omnib. conſentientib. nomen ſibi magnæ Græciæ vindicavit. Qua ratione dixeris indubitato in magna Græcia ſitum eſſe Tarentum, quæ eadem urbs finis eſt Calabriæ, quæ nunc dicitur, & principium Iapygiæ, atque ita reſpondiſſe memini Jano Peluſio Crotoniatæ viro illi eruditiſſimo, & latinarum Muſarum alumno, cum id à me quæreret.

De Agro Tarentino.

CAP. V.

ASinu Tarentino ad agrum tranſitus eſt, ob libri integritatem, ne aliquid intactum remaneat, quod ad tam præclaram urbem demonſtrandam videri poſſet pertinere. Ager igitur Tarentinus, quem Theſſali- A cis Tempe non immerito comparaveris, inter Burrhacum & Potamiſcum amnes formam Hemicycli, quam reddere videtur, excedit : eius enim infra centrum pars extenditur verſus urbem, quæ mari undique circumalluitur, at ſuperior circumferentia ipſos attingit Apenninos, quos diximus extenſos ad utraque ſinus cornua. Amnes ipſi duobus clareſcunt oppidis apud noſtrates, Borrhacus Marrhuvio, quod a mari, cui imminet, qui non fatentur dictum, ad gen- B tem referendum contendunt Marrhuviam, cuius in ſeptimo Æneidos poeta meminit: *Quin & Marrhuvia venit de gente ſacerdos*, Marrhubia aliis: vel ad herbam illam commendatiſſimam ob ſerpentum internecionem, Marrhubium Plinio, & vulgo appellatur, Potamiſcus, quem ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ per vocis diminutionem dictum cenſebat Adrianus Aquavivus Cupreſſani Comes, & literarum Græcarum ſtudioſiſſimus, Maſſafra, quæ cum fuerit ab iis quæſitum quid ſibi vellet ſuo C nomine, ab Afrorum maſſa, hoc eſt multitudine, dictam judicatum eſt, cuius quidem rei nullum extat monumentum. Borrhacus igitur ab urbe diſtare creditur Auſtrum verſus millib. paſs. quatuor ferè & viginti, cuius fluvii oſtium apparet juxta Virginis ædiculam, & mare ingrediens quingentos perficit paſſus. Orbita inde ſequitur, quæ ducit ad Sacellum, ubi divus Nicolaus ab antiquis accolis colebatur, ſerpitque Marrhuvium uſque, quod oppidum non ſane cre- D ditur antiquum, Rhodianis militib. ſubditum, nullius, vel Tarentinæ ob vicinitatem diœceſeos, multis affluens opib., croco præcipuè, vino, oleo, atque ante omnia agro paſcuo neque exiguo, ſed qui multis ad paſtum gregib. armentiſque locatur conductorib., quo circa miror Galatheum in ſua Iapygia hæc prætermiſiſſe. Inde exeuntib. fonticuli quidam ad dexteram flectentes, & dulciſſimis aquis ſcaturientes occurrunt. Venitur inde ad oppidum Santoriorum, cui E Turricellæ nomen eſt vulgare, non longè ab ædicula divi Marci per ſylveſtre olivetum, & magnum quendam parietem ſaxis, moliſque extructum inſanis & eximiis, quam diverticulo ſiniſtrorſum ad collem ſcanſio eſt declivum, moxque ad montem Magalaſtrum frequentib. à natura conſitum oleaſtris. Paſanum ibi erat oppidum, nomen ſolum, & pauca ſuperſunt veſtigia : erat & Allianum alterum iam diu dirutum ; eſt & Græcorum tertium quæ S. Marſanus dicitur, F circa parietem omnia. Proſpicitur inde Conca mons, & pervetuſtum divæ Candidæ Sacellum monti excavatum, ſignaturque ibidem cum antro ingentis magnitudinis ſpecula : & non longe poſt apparet divus Cataldus, monteſque tres, Lauritellus, Calvus, Scotanus, iuxta quos geminæ ſeſe erigunt ſpeculæ, quarum altera Luporum, Tarentina altera dicitur, proximiorque eſt ſylva quercubus frequens, & tredecim parvulæ ſpeculæ quaternis mill. paſſ. diſtantes eodem ſemper apparente pariete. Tarentina ſpecula ducit ad Cœlium oppidum antiquiſſimum, cuius meminit Plinius inter Baleſium, & Brunduſium. Via

eſt per quasdam quercus, fagoſque, & ea tenditur ad Sarni torrentis valles & foveas, & ad montem divi Martini, ſupraque in Apennino ipſo proſpicitur Martina populo frequens, dives opum, ducatus titulo inſignita, fructibus abundans, Ceraſis præcipue, prunis, & Pyris, ut cum Propertio dixeris:

Hic dulces Ceraſos, hic autumnalia pruna
Cernis, & æſtivo mora rubere diu.

Hic, quod admirationem forte afferet magnam, non deſiderantur Aproniana Ceraſa, quæ maxime rubent, non Actia, quæ ſunt nigerrima, & ſanguinem imitantis ſucci, non Cæciliana quæ ſunt rotunda: ut appareat non Vrbem Romam, ſed ad agrum Tarentinum migraſſe Lucullum a Ceraſunte Ponti civitate cum ſuis Ceraſis. Et Martina (ut unde exiit revertatur oratio) deſcenditur ad paludem, quam Comitem vocant, inde ad ſpeculam, ubi olim fertur fuiſſe Vigiliarum locum, & inde ad montem divi Heliæ, tandem ad Potamiſcum alterum fluvium, qui occidentem reſpicit, & quo tranſitus eſt per ſaxa & cuniculorum ſcopulos, per puteum, qui ab aquæ ſalſedine ſalſus adhuc, & per Maſſafram oppidum; in huius autem Hemicycli ambitu, cum recta quaſi axis poſitura, milliaria ſunt ad ſeptentrionalem quam Pontis vocant urbis portam, ab Orientali, quæ foſſæ imminet ſex ſupra centum. Adhæc vero quæ de extremo Tarentini agri margine ſcripta ſunt, convenit, ut addantur, quæ præter urbem ipſam intra aream paſſim occurrunt. Atque ut a fluviis iterum ſumatur narrationis exordium, Galeſus fluviorum, qui in hac ora ſunt, breviſſimus videtur, qui & aliquando Eurotas dictus eſt, accepto nomine ab eo fluvio qui Lacedæmona præterfluit, Galæſum appellare videtur Polybius. Cernitur & Taras, qui ab Heroe, ut alias dictum eſt, cum urbe ipſa nomen eſt aſſecutus, nec longe fluens, & a loco, quod Cannetum vocant accolæ a Cannarum copia: Arundinetum ab Arundinibus voce diceretur elegantiore: de utroque in hiſtoria ſua in multis verbis agitur. Sunt & multa Græcorum, Latinorumque oppidula, quæ Caſalia vocant ab humilium aggregatione caſarum: atque ut a Latinis commemorandis incipiam præter Martinam & Gryptalias, Puſanum videtur, Leporanum, & Monacicciium, hoc audio, a Monachis dictum, quorum olim fuerat Cœnobium, Pulſanum a pulſu habitantium inſigni, Leporanum, vel a lepore, qui & inſigne eſt civium, vel quaſi leporarium corrupta voce, quia olim incluſa habebat animalia in agro vicino Saturiæ paſcentia. Hæc tria terrarum nomine, cum mœnibus cincta ſint, & ſuam quoque habeant arcem, vocantur; quæ vero ſequuntur, caſalia, quia ſunt aperta, lateque patent omnibus pervia: Fragagnianum, Lecianum, Turricella, Monſmeſula, Monsblaſius, Civitella, & Caroſinus, quod Deiparæ Virginis clarum miraculis tota ferè Italia celebratur. Græcorum quæ extant, ſive Albaneſium caſalia hæc ſunt: Sanctus Georgius, Sanctus

A Marſanus, Sanctus Criſperius, Sanctus Martinus, Faggianus, Roccaforciata, & Bellumvidere. Erant & multa alia, quorum everſione condita Gryptalias, & Martinam oppida, hoc a principe quodam Tarentino, illud ab Archiepiſcopo ſuo in loco narratur. Sunt & alii fluvii, ut Bradanus, Latus, Lemna, Raſchia, Fluvicellus, qui mare exterum, & intimum ingrediuntur, ſed horum nomina quia apud Scriptores non leguntur, propterea ſatis duxi ita paucis de-

B ſcribere. Extendebatur olim Tarentinus ager per totam Iapygiam, & Calabriam: nam & Cicero Leucopetram appellat Tarentinorum: & qui de balneis ſcribunt a Leuca tradunt agri Tarentini oppido per totum tractum Tarentinum fuiſſe olim calidas ſcatebras, quæ balnea calefaciunt. Galeſus ἀπὸ τοῦ γάλακτος dicitur, ſicut Galatea, hoc eſt a lacte, quod album eſſe conſtat; unde Martialis ad Cordubam ſcribit:

C *Albi quæ ſuperas oves Galeſi.*

Quod ſi ita eſt, verſus Virgilii in Georgicis:

Namq; ſub Oebaliæ memini me turribus altis
Qua niger humectat flaventia culta Galeſus
Corycium vidiſſe ſenem,

Emendandi ſunt in epitheto, & loco, *niger*, reponatur, *piger*, ſicut reponendum cenſuit, quidem non imperitus Grammaticus, quoniam fluvius ille etiam non longius profluit, & ſi aliquibus meandris

D tortuoſus nullo aquarum ſtrepitu, ut qui de montis cacumine non cadat, ſed inſtar lacus prope litus exoriatur. Ipſe vel poſito (quod aiunt) pignore contenderem legendum, *niger*, quemadmodum in omnibus cum veteribus tum manuſcriptis codicibus legitur. Et Virgilius notationis haud ignarus, quaſi ſubridens nigrum appellavit Galeſum, quem fortaſſe ex vocis ſymbolo lympidiſſimum amnem antea opinatus fuerat; quod etiam reſpexiſſe poetam Epigram-

E matarium non erit abſonum credere, quia & aqua & totus ille locus ferrugineus apparet. Quid quod nigrum mare etiam vulgus dicat, & pueri natantes uſque ad nigrum poſſe progredi glorientur, & Aquilam multi ab aquæ colore, quod fuſca ſit, dictam velint? Callimachus in hymnis μελαμψήφιδα ἄναυρον, & Homerus Neptunum μέλανα dixere; poteris etiam & nigrum Galeſum ideſt, profundum interpretari atque atrum, ut vulgus etiam Abyſſum vocat, ſicut πηγὴ μελάνυδρος ab Homero βαθεῖα dicitur.

F Quid ſi autem nigrum Galeſum dixit, ut nemus nigrum, lucum opacum, & umbroſum diximus? & ut Propertius (quem locum alibi citavimus) Galeſum ipſum umbroſum?

Tu canis umbroſi ſubter vineta Galeſi &c.

Taram alterum fluvium a Tara heroe, qui & urbi nomen dederat, hac ratione appellatum tradunt, quod is dum Neptuno & Iovi rem ſacram faceret, ubi ab illis urbi ſuæ felicitatem exoptaret in aquam inter victimas converſus, nunquam alias viſus ſit. Fabuloſa

loſa quidem res, neque immerito cum & antiqua ſit, & Græcorum mendaciis ſubiecta. Meminit huius fluvii Appianus Alexandrinus ad hæc verba: *Octavia Cæſaris Auguſti ſoror, Antoniique uxor, cum iam a fratre impetraſſet, ut cum marito in colloquium veniret, inter Metapontum & Tarentum convenere ambo: quo loco fluvius eiuſdem nominis medius interfluit. Congredientibus ad fluvium illis fortuna quadam Antonius ex ripa ad occurrentes naves properans ſcapham ſolus inſiluit, & ad Cæſarem quaſi amicum ſe credens pertranſibat: quem cum intueretur Cæſar, imitatus eſt, ſic fluvii in medio ambo convenere, alterius in ripam uterque deſcendere velle contendentes. Vicit tandem Cæſar, & veluti ad Octaviam Tarentum profecturus in Antonii ripa penes eum ſimul conſtitit. Tarenti quoque ad eius diverſorium nullo munitus cuſtode pertranſiit, & noctu iuxta illum armatis nullis circumſeptus conquievit, ſimilia & ab Antonio poſtridie geſta ſunt.* Eſt in eodem agro Tarentino tribus fere vel paulo minus a Gryptaliis Epiſcopali oppido ſtadiis diſtans, iuxta cœnobium fratrum Cappuccinorum, qui vitæ aſperitate, & pietate ſunt conſpicui, quædam Vallis, *Foroneſum* vulgo dicta, aprica quidem illa, ſed Saxis circumdata tophaceis & montanis, pluribus a natura arboribus conſita, ex quibus nonnullæ ad manſuetiorem cultum ſunt inſitione redactæ, præter oleas, quæ plurimæ, & grandiuſculæ ab avis, ataviſque poſſidebantur, locus ab ortu ad occaſum meridiemque ſerpens extenditur in intima parte canalibus vi imbrium ex collibus deſcendentium excavatis. Ibi ruſtici multi antehac antra ſibi ad domicilia nocturna exciderant, ne ſemper ad oppidum a labore diurno cogerentur redire. Viri etiam religioſi quamplurimi ad ea ſe conferre meditationis ergo conſueverunt; aliquos ipſi ætate noſtra cognovimus, ſed eorum nomina ſilentio obvolvimus, ut qui certo ſcimus, ſi viverent, nullam de ſe memoriam, quæ ſua erat humilitas, fieri paterentur. Erat olim vallis multis partibus pervia, nunc clauſa muro, cuius ambitus mille fere excedit paſſus, itaut difficilior ſit aditu, niſi per ianuas ferreis ſeris occluſas, peſſuliſque nulli ingredi licet. Lælius Brancatius Tarentinorum Archiepiſcopus, & Gryptaliarum dominus ſepiendam occludendamque ære ſuo diligenter curavit, ſtratis in ea viis, cum antea vel volutari, vel turbinari, vel ſaltibus de ſaxo ad ſaxum tranſilire opus eſſet. Undique præruptæ erant rupes, occulti & præcipites calles, ſpineta ſimul & fruteta cum denſa tum aſpera ingreſſum alicunde occludebant, inacceſſibilemque reddebant. Laudabunt profecto, atq; in cœlum extollent omnes opus hoc immenſum, ubi tanti viri ſanctiſſimam cognoverint mentem. Ea quia cito manifeſte clareſcet, iam enim opus ad Colophonem (ut dicitur) pervenit, neceſſe mihi eſſe non duxi pluribus modo explicare. Unum ſcio, illudque adeo certum, quam quod certiſſimum, ſacras ædes (unde ſacra vallis ſortita eſt nomen) inde, quæ iam eriguntur, non abfuturas, pauperum hoſpitium peregrinantium

A præcipue fore commodiſſimum, neque abſq; cenſu annuo perutili, præter diviniſſima ſecreta: quæ poſt perſpectam Archiepiſcopi ſententiam cum omnium hilaritate innoteſcent. Et tandem ut a ſinu, agroque Tarentino videamur aliquando exire, non erit ab re diſſerere, an hæc regio Sicilia dici poſſit, ſicut diu ab aliis quæſitum animadverti, & præcipue adverſus Thomam Fazelium, qui in ſua hiſtoria de Sicilia id omnino pernegat. Ælianus in libro de militaribus ordinibus Tarentum his verbis appellat Siciliæ

B urbem: *Tarentum autem olim Siciliæ urbs habuit milites iaculatores, qui equis vecti iaculis brevibus eminus certabant, mox manum cum hoſte conferebant.* Scholiaſtes Theocriti in Amaryllide Crotonem appellat Siciliæ urbem. Eius verba apposui in tertii Idillii hypoteſi: Τὰ ὑπὸ πράγματα εἴη ἀνέπι Ἰταλίας περὶ Κρώτωνα τῆς Σικελίας, ἤδει δὲ τὴν ἀμαρυλλίδα ὑποτίθεται. Diodor. Siculus in biblioteca Tarentum dixit Syracuſano excepto, omnium quæ

C in Sicilia ſunt, pulcherrimum. Si tamen germanam quis negaverit lectionem, ipſe caſtigatiorem inveniat, & concedam. Pandulfus Collenucius in Neapolitana hiſtoria tradit, hoc regnum a Scriptoribus aliquando appellari Neapolis Regnum, aliquando Apuliæ, & aliquando Siciliæ citra Pharum. Svidas in hiſtoricis in verbo Philoxenus, oſtendens, quid ſit proverbium φιλοξένου γραμμάτιον dicit: *Philoxenus Cytherius cum Latomias Syracuſanas effugiſſet, in quas coniectus*

D *fuerat, quod Dioniſii Tyranni tragœdias non approbaret, commoratus eſt* Tarenti *Siciliæ urbe.* Et gloſſa interlinearis in actibus Apoſtolicis Rhegium Siciliæ urbem appellat. Sed tamen contendit Thomas Fazelius libro de rebus Siculis primo, tam multorum teſtimonio innixus veterum auctorum, ſolam inſulam, quæ a continente Italia ſeiungitur, Siciliam appellari, abuſuque a Romanis Pontificibus exorto ita appellatum fuiſse regnum Neapolitanum. Quin idem auctor eſt ma-

E gna vi Alphonſum Regem cum Neapolim eſſet adeptus, & utrique regno dominari cœpiſſet, abſurdo, & novitio titulo utriuſque Siciliæ Regem vocari ſe voluiſſe. Ego vero dixerim, ob id duas Sicilias appellari incœptum, quia ex terræmotu avulſa fuit inſula ab Italiæ continente, ſicut Cyprus a Syria, Eubœa a Beotia, qua de re poeta ita cecinit Mantuanus:

Hæc loca vi quondam & vaſta convulſa ruina
F (Tantum ævi longingua valet mutare vetuſtas)
Diſſiluiſſe ferunt, quum protinus utraque tellus
Una foret.

Qua ratione fortaſſe a Siculis ex Italia fugientibus, ſed quaſi Sicilita, hoc eſt exeſta, & Græci Rhegio promontorio, cum eiuſdem nominis urbe antiquiſſima, unde diviſum primo apparuit, nomen dedere, quaſi avulſo & abrupto, ſicut verbi Græci, quod eſt ῥήγνυμι, etymologia demonſtrat.

De

De forma ; ambitu , & munitione Vrbis : adhæc de Inſulis occaſum verſus ſitis.

CAP. VI.

ANtiqua urbis poſt Phalanthi adventum non nativa modo, quam Taras inchoarat forma, vix ſcitur, vixque coniici ſignis aliquibus poteſt, cum & loca aliquando mutarit, nec ſemel everſa ſit. Quantum vero ex ipſa veteris urbis ruina divinare licet, huiuſmodi illius figuram, ac poſitionem fuiſſe dixerim, ut ſcilicet Pyramidem exprimeret, cuius utrumque latus, eo quod interno, externoque mari allueret, ſinuoſum erat: baſis ubi maxime urbs in ipſa latera porrigebatur, hybernum orientem reſpiciebat: extremæ pyramidis conus ad occidentem æſtivum pertinere videbatur, qua parte Arx tandiu & inaniter ab Annibale obſeſſa erat, ubi hodie ſita eſt civitas ipſa, quamvis inferiores in interno mari parter aliquot complexa. Verum quoquo te verteris ingentes deletæ, atque incenſæ urbis ruinæ, ſed admiranda non curarunt veſtigia publicorum præcipue ædificiorum. Nova urbs circumflua ſive (ut Græci loquuntur) amphitalaſſa, oblonge inſulæ, aut longæ navis habet ſpeciem. A Puppi manufacta eſt foſſa, longis navibus permeabilis, quæ utrumque mare admittit a Continente Marcus Antonius Philomarinus nobilis Neapolitanus de ſedili, plateaque, quam dicunt Capuanam, iuſſu Ferdinandi & Alphonſi iunioris, cui Straboni agnomen fuit, mira arte, & ingenio abſcidi curavit, quum Turcæ Hydrunte capta inter alias Salentinorum urbes Tarento, propter ſummam eius portus opportunitatem imminerent. Eamdem foſſam noſtris temporibus latiorem fieri Philippus Auſtriacus Caroli Cæſaris filius, Rex noſtro ſæculo invictiſſimus & fidei Chriſtianæ defenſor acerrimus mandavit, & operi præfuit Ribera provinciis tunc præfectus, & hodie Regius Cancellarius, & magni Camerarii Locumtenens. Prora, ubi æſtus maris concitatiſſimus eſt, fluctibus & refluentibus undis inſtar rapidiſſimi torrentis duplicis quidem, vel prope dixeris Euripi, propter undarum Lunæ (ut aiunt) motum ſenis quibuſque horis converſionem, duobus a piſcatoribus notatam nominibus Serra, & Chioma pontibus cum ligneis tum lapideis octoginta fere taſſ. & amplius continenti adiungitur, quo in loco frumentarias poſſe ſtrui molas non ſemel diſceptatum eſt, habetque inde difficiliorem oppugnationem. Ambitus aliquando fuit paſſ. ſex mill. hodie non videtur excedere ſcacium duodecim ſtadiorum. Internum & concluſum mare, ubi latiſſimum eſt, vix duo perficit milliaria, in circuitu duodecim millia paſſ. & paulo plus complectitur: at Straboni minor eſt centum videlicet vix ſtadiorum. Eius fauces longo (ut diximus) includuntur ponte, ſemperque vel ſævis incidentibus tempeſtatibus tranquillam & tutam navibus ſtationem, copioſiſſimamque præbæt piſcationem, ſuffocantur aliquando ipſæ fauces, ut

A vidimus IOANNIS AUSTRII iuſſu multo labore exhauſtas ad longas ante victoriam in Echinadibus de Turcis habitam, naves admittendas. Feliciſſimi illius anni primi & ſeptuageſimi ſupra milleſimnm, & quingenteſimum cur æterna non erit memoria, quo Ioannes Auſtrius tam præſentium quam ſequentium temporum decus CAROLI Cæſaris ſemper Auguſti filius fratre a PHILIPPO Hiſpaniarum Rege Chriſtianiſſimo, & SENATU VENETO maximè illuſtri,
B magnifico, ac prædivitate, ac primum omninm a PIO huius nominis quinto feliciſſimæ recordationis, Pontifice Maximo, Chriſtianæ claſſi fæderis Sanctiſſimi præpoſitus, Nonis Octobris in inſulis Ethinadibus, quæ ad Epirum ſitæ ſunt, trium horarum ſpacio novam de Turcis, & inauditam adeptus eſt victoriam, trecentis devictis triremibus, quorum aliquot ſummerſæ, nonnullæ exuſtæ, plures captæ, & paucæ ductu Oechalii Calabri Archipiratæ, qui
C è Chriſtiana religione ad Machometicam barbariem multo ante defecerat, in fugam converſæ? Muris, & turribus urbs eſt undequaque lapideis munita, ab Auſtro præcipue & Septentrione omniumque iudicio olim ferebatur inexpugnabilis. Nam & Turcæ a *Bizantio* ad Neapolim, Galli a Pariſiis ad Hydruntem, Urbem Tarento munitiorem ſe vidiſſe negabant, quæ terrarum omnium bella & ferre & inferre poſſet. At hodie tormentis igneis, quas bombardas & baliliſcos
D vocant, ita facilè expugnationi obnoxia, ut Marcus Antonius Columna Romanæ totiuſq; Italæ gentis gloria ut miſerrimam defleverit. Includitur ab Auſtro & occidente duobus tenuiſſimis promontoriis, ubi, ut in tota hac ora ab Hydrunte uſque Neapolim ad explorandum Piratarum adventum turres erectæ ſunt, quæ à ſcriptoribus Phari appellantur in ſiniſtro promontorio fuit olim Græcum Cœnobium de ſocietate magni Baſilii ſub titulo SS. Viti & Modeſti atque
E Creſcentia quorum reliquiæ in æde Ludovico Rege illis dicata religioſiſſimè ſervantur, propè dexterum cui ab hirundinis avis forma Rondinello nomen eſt, horti ſunt cultiſſimi piratarum præda, & aquatione notabiles. Inter hæc duæ magnitudine diſpares jacent inſulæ, quæ nullius apud auctores ſunt nominis. In Servianis tamen ſcholis Electrides, ſive Febræ videntur appellari, alias aureæ dictæ ſunt inſulæ, vel a piſcatura non minus mirabili, quam in ſinu Brutiorum Hipponiato, & preipue Coral-
F liorum: vel quia ſedes erant Archipiratarum, ut totos ibi ſex menſes viderimus aliquando Oechalium, Curtugolum, Dragutem, lucri cauſa & quotidianæ prædæ hyemare. Ioannes Franciſcus Rubeus eques Troianus in hiſtoria Neapolitana, quam morte occupatus non edidit, arbitrabatur alteram ex Tarentinis inſulis Ogygiam fuiſſe Calypſus: id autem verum ne ſit, qui viderit Plinium, judicabit. Utraque hodie a ſanctis ſuum quæque ſortita eſt nomen, maior a diva Pelagia, minor ab Apoſtolo Andrea. Eſt & tertia in ipſis faucibus portus divo Nicolao dicata iuxta quam proſpicitur ſcopulus

pulus, qui a nautis in hydrographia Tur- A rundæ ſcopulus appellatur, non abſque diligenti obſervatione proviſus. Temenetida porta apud Tarentinos tam perſpicua olim ferebatur denominatione, quam Troianorum Scæa, Alexandrinorum Canopica, Athenienſium Pyraica, Corinthiorum Teneatica, & hodie Neapolitanorum Capuana cum Regali. Duas modo portas habent, alteram ad Orientem, ad Septentrionem alteram: prima ducit ad Meſſapiam & totam Iapygiam, ſecunda ad reliquam Italiam: propè illam Arx eſt non B multum perſpicua, prope hanc turris prealta vulgari appellatione *Citatella*, quæ pontem cum portu defendere videtur. Maiore, & aperto mari rupes ſunt altiſſimæ & inacceſſæ, ut adigi ad mœnia nullo pacto naves queant; imminetque urbs ipſa, ut nonniſi altioribus ſcalis, multorumque graduum conſcendere quis valeat. Incluſo & mediterraneo arenoſum eſt littus, & urbi, quæ inferior inde eſt, æquale olim non erat munitum, ut hodie piſcatores eo ſubducunt lintres & cym- C bas ubi piſcari ceſſaverint. Illud non videtur prætermittendum, mœnia ſcilicet Tarentinorum non infero & Tyrrheno, ſed ſupero atque Adriatico mari allui; hæc enim eſt, ſcilicet L. Flori ſententia, hæc eadem colligitur apud Felinum iuriſconſultum, qui in hiſtoria Regni Neapolitani, quam ſcripſit iuſſu Alexandri quinti ſummi Pontificis, dicit, hoc regnum a ſupero mari ab Imperatoribus Græcis gubernatum, ſicut ab infero a noſtris: & in Tarentinorum privilegiis, D quæ multa ſunt, extantque ab anno domini milleſimo trecenteſimo & trigeſimo, Conſtantinopolitanorum Cæſarum, atque Imperatorum eſt mentio, Catherinæ videlicet, Roberti, eius filii Philippi, atque aliorum, ſicut in octavo, qui ultimus eſt, libro ſcribemus. Sed continere me non poſſum quin Elyſii Calentii Epiſtolam ad Florum de Tarento ſubſcribam, deque eius forma. Fuit Calentius vir Neapoli inſignis, cum Aragonii regnarent, quando Pontanus, Altilius, Gravina, & Actius immortali ingenio præ- E diti vates divina carmina factitabant. Adamavit eum Pontanus, & contubernalem a puero habuit: ſuſpexit Altilius: Actius vero Syncerus meritis laudibus exornavit, hic ita ſcribit: *Tarentum urbs altera parte mari: altera lacu abluitur, in quem Galeſus fluviorum breviſſimus fluit. Verum & is mari viciſſim congrediens immiſcetur, ideoque ab accolis præ amatore ſimili Mare appellatur, cuius ambitus paſſuum millibus duodecim conſtat. Quod ſi fretum confitebimur eſſe, tendit* F *initio ad Orientem, mox ad meridiem declinat, relinqueturque inter duo maria telluris paululum, bovinæ linguæ ad imaginem, qua civium domicilia poſita ſunt. Urbem ipſam inter geminas aquas longæ navis in effigiem editam, urbium penè omnium amœniſſimam puto, & iucundiſſimam, niſi quantum copia rerum civibus egeſtati eſt pro deſidia & inertia. Hic vini, ſalis, olei, pomorum abundè, piſcium plus quam ſat eſt. Croci, amygdalarum quoque ſatis: puellarum ad faſtidium. Quieti locus ampliſſimus, ac longe remotus ab his, quas duxi eſſe moleſtas, rebus. Id volui ſcire te ut qui oculis egregiam urbem non videris, animo videas. Vale.* Scribunt Plato, Ariſtoteles, & Hippocrates, primus in ſexto de legibus Dialogo, alter in ſeptimo de Repub., tertius in libello de aere, aquis, & locis, quomodo erigendæ ſint urbes, & quæ in illis obſervanda ſunt, priusquam congregentur cives: ſed antiquiores urbis noſtræ conditores, qui præceſſerunt, naturæ credo impulſu, ac iudicio multa perſpexere in illa ædificanda, nempe qua ventorum plaga locus iaceret, ac ſolis occaſum ne, vel exortum proſpiceret: quæ aquarum erat commoditas: quæ terræ arandæ, ac ſeminandæ qualitas: locus ubi condenda erat, eminentior, ac montanus videretur, an campeſtris & imus: quam formam poſſet recipere, circularem, an multilaterem: ubi templa, ubi forum, ubi magiſtratuum palatia eſſent conſtruenda: quibus muris, terreis an (ut poeta dixit) æneis, ferreiſque eſſet erigenda. Erat priſcis uſus in editis, excelſiſque locis urbes ponere, non quia alterius (ut aiunt) diluvii metu impulſi hoc ſibi expedire credebant, ſed quia difficilior hoſtibus acceſſus erat futurus, ſed hæc philoſophorum ſunt, non hiſtoricorum: nam hi quid factum ſit, animadvertere debent, quid faciendum illi. Non eſt non animadvertendum, quod ſcribit Livius de agro Tarentino, illum civibus domitis publicum populi Romani fuiſſe: Caio Decimio Prætori fuit ab illo mandatum, ut ducenta illius agri iugera darentur Oneſimo nobili Macedoni, Pythonis filio, qui Romam ſe contulit cavens ſibi a Rege Macedonum, quem admonuerat, ut pacem cum Romanis haberet, ſervaretque fœdus ictum cum illis.

De Principatu Tarentino.

C A P. VII.

IN octavo, qui ultimus eſt huius operis libro, multa, & fortaſſe ſuperflua ſunt, quæ ſcribimus de Tarentinorum Principibus, initium ſumentes a Roberto Guiſcardo Gothifredi fratre, Bohemundi, qui deinceps in bello ſacro fuit, patre, uſque ad Philippum Auſtriacum Chriſtianiſſimum. Cum igitur actum ſit huc uſque de regione, & agro Tarentino, conſentaneum videbatur pauca referre de principatu. Tarentinus igitur principatus utraque in ſinu deſcripta cornua in ſua olim habebat ditione. Blondus Foroliivienſis tradit ab Aufido fluvio uſque ad Zephirium promontorium, hinc a mari ſupero, inde a Thyrreno. Erat animus, ut & urbes non quidem ſingulas, ſed quæ apud Geographos percelebres ſunt, cum fluviis, montibus, locis, populiſque principatui ſubiectis adiicere. Verum quia & in Principum geſtis rebus, præcipue Ioannis Antonii, & in toto ferè opere nominantur: & nullo negocio a Plinio, Strabone, Pomponio Læto, Solino, Dionyſio, Volaterrano, multiſque recentioribus ea colligere cuique licet, mutato in melius conſilio, brevitati potius ſtudere, quam idem ſæpe

ſæpe repetere viſum eſt. Sed illud tantum A non prætereundum duxi, Marcum Varronem nobiles appellaſſe urbes, quæ in tractu Tarentino occiduo ſunt, ſicut & ad illius æmulationem Propertius nobiles dixit Miſenas: utriuſque verba hæc ſunt. Varronis: *Ad Sybaritanam prædam, in qua ſunt Tripodes, Creterræ, Anancea populo, nobilium Tarentinarum.* Propertii:

Et te mirantem Theſproto ſubdita regno B
Proxima Miſenis æquora nobilibus.

Sed de Brundiſio, & propter veteres, qui eo fugati ſunt, Tarentinos, & propter Phalanthum, nequivi penitus me abſtinere, quin pauca alia hæc ſubiungam. Brundiſium vulgo *Brindiſi.* Exiſtimant aliqui vocari Brundum inſulam, Græci Brendeſium, Stephanus ΒΡΕΝΤΗΣΙΟΝ Vulgatum eſt, hoc nomine caput, cervi ſignificari, non Græca, non Latina lingua, ſed Meſſapia ſeu Peucetia, quia à C ducibus ſuis utrumque nomen hæc ultima Italiæ ora aſſecuta eſt. Portus cervino capiti ſimilitudinem exhibet, nam Meſſapii βρένδον cervum dicunt: cornua magna ex parte urbem cingunt, toto terrarum orbe eſt notiſſimus, unde Ennius dicit.

Brunduſium pulchro præcinctum prepete (portu.

Afranius poeta comicus fabulam ſcripſit D Brund: quam vocem Brunduſinam extendit in Nonio Marcello Adrianus Iunius: ſed Sext. Pompeius Brundiſinam habet. Didymus auctor antiquiſſimus in Homeri ſcholiis Brundiſium ſentit olim dictum Temeſin: eius verba in primo Odyſſeæ leguntur commentario, Τεμέση πόλις κύπρε. κατὰ δὲ Ἰταλίας, ἣν νῦν Βρεντήσιον καλοῦσι. Interior portus nunc turribus, olim & catena claudebatur: exteriorem hinc atque hinc ſcopuli, & inſularum obiectus protegit; urbs E quaſi peninſula eſt, inter duo cornua: ab occidente ſupra dextrum cornu arcem habet miro opere & quadrato lapide, primo a Friderico iuniore Henrici filio, Aenobarbi nepote conſtructum, deinde a Ferdinando, & Alfonſo eius filio: noſtris diebus a Philippo Auſtrio munitam. Urbem quoque quos è mari non habebat, muris iidem cinxere. Arcem inexpugnabilem in inſula, in qua erat templum divi Andreæ Alfonſus rex ædificavit, quæ portus exterioris oſtio imminet. Sylius Italicus Brundiſii finem eſſe Ita- F liæ dicit:

Nec non Brundiſium, quo deſinit Itala tellus.

Huius urbis meminit Herodotus in Melpomone, Trogus Pompeius, Strabo, Polybius, Seleucus & alii.

LIBER TERTIUS.

Qui poſt Phalanthum Reges.

CAP. I.

QUI poſt Phalanthum Reges fuerint Tarentini, & duces, uſque ad Philoſophum Archytam, id prorſus ignoratur: ſiquidem nulla eſt de illis continuata ſeries. Sed tamen plane conſtat apud Scriptores haud neglectæ auctoritatis, Tarentinum populum inter cæteras orbis terrarum gentes ſuum aliquando habuiſſe Regem. Is a libero tunc populo eligi conſueverat, ac magis officii, quam ſuperbæ dignitatis erat nomen & titulus. Parebat ei Calabria omnis, atque Apulia, & Tarentum tempeſtate illa mater erat, & caput omnium civitatum, ſuo cuncta ubique diſponens arbitrio. Herodotus in tertio muſarum meminit cuiuſdam Ariſtophilidis Crotoniatæ, qui apud Tarentinos rerum potiebatur, quando Darius Demociden Crotoniatam medicum una cum Perſis aliquot iuvenibus ad univerſæ Græciæ loca exploranda miſit: ita enim ab ipſo medico, qui viſendæ patriæ deſiderio flagrabat, per Atoſſam Cyri filiam, Dariique coniugem, quam ſchyrrum in mammella habentem curaverat, fuit Dario perſuaſum. In hiſtoria, quam Clerici Tarentini habent de adventu Principis Apoſtolorum Tarentum, Reguli cuiusdam fit mentio, cui Eucadio nomen erat, & cuius filiam cacodæmone obſeſſam Marcus Evangeliſta Petri comes liberavit, quod in Eccleſia Tarentina pluribus enarratur.

De Archyta Tarentino.

CAP. II.

CONſtat apud Diogenem Laertium plures fuiſſe Archytas: nos & ſi Tarentinum mathematicum querimus, omnes tamen commemorare haud pertæſum eſt; nam ut Thebano Herculi, quicquid huius nominis reliqui fecerint, poetæ tribuunt, ita & permulta aliorum illuſtria, ac præclara facinora, qui Archytæ dicti ſunt civi illi noſtro, vel Hiſtorici reliquorum ignari adſcripſerunt. Fuit igitur Archytas unus Mitilenæus, & is muſicus, cuius haud indignum eſt credere Athenæum meminiſſe, & illum vocaſſe ἁρμονικόν, qui ſcripſit ὀψαρτυτικά, hoc eſt de condiendis obſoniis, cui cum daretur probro, quod dum caneret non exaudiretur, reſpondit: inſtrumentum pro ſe loqui. Alter ſequitur, qui de agricultura ſcripſit, quamvis & hic Tarentinus videri poſſit, qualis Pierio Valerio in Hieroglyphicis viſus eſt. Docuit is inter cætera, cavendum, ne in Vinetis aliquid ſeminetur, Braſſica præcipuè, utpote quæ vitibus egregiè ſit contraria. Nam quæ ſuæ naturæ ſiccitas eſt,

multo

multo indiget humore, vitibuſque conſita alimentum trahit. Tertius poeta erat Epigrammatarius. Quartus & his additur, cuius proferunt librum de Machina. Quintus noſter eſt Tarentinus, Hæſtiei filius iuxta Svidam, vel Mneſarchæ, vel Mneſagoræ, qui claruit circa ſextam, & nonageſimam Olympiadem, Platonis æqualis, Pithagoreus philoſophus, cum eſſet Perſarum Rex magnus Artaxerſes undecimus, qui in Heſter libro Aſſuerus coniicitur, quod tempus ſi ad mundi totius annos reduxeris, octingentos invenies, & paulo plures ſupra quatuor mille. Si Romanum imperium perquiſieris, invenies, eum floruiſſe ſecundo poſt quadringenteſimum urbis conditæ, & ſexto, cum Platone converſatum uſque ad trigeſimum tertium, quando de voluptate diſſeruit. Laudatur in Archyta animi magnitudo, ſed illi præfertur manſuetudo, qui iracundiæ dominabatur, ſicut de Neſtore Pylio tradit Galenus medicus: & philoſophi etiam ipſi inquiunt, irritabiles eſſe optimorum ſæpe virorum animos, & eoſdem ſæpe placabiles, cuius virtutis encomion uno in loco Cicero, & eum ſecutus Valerius, multis verbis ſcribunt, nam & in libro de Rep. ſecundo: *Sed imitor* (inquit) *Archytam Tarentinum, qui cum ad villam veniſſet, & omnia aliter inveniſſet &c.* cuius quidem loci verba cum manca ſint, addam quæ in Tuſculanis quæſtionibus de eadem re ſcriptum reliquit: *Qui habent ulciſcendi vim, differant in tempus aliud, dum deferveſcat ira: Deferveſcere autem certe ſignificat ardorem animi invita ratione, excitatum, ex quo illud laudatur Archytæ, qui cum villico factus eſſet iratior, Quo te* (*inquit*) *modo accepiſſem, niſi iratus eſſem?* Quam eandem animi modeſtiam habuiſſe etiam legimus Platonem, qui adverſus ſervum ventri deditum ira percitus vocato ſororis filio Speuſippo, ubi, dixit, *hunc verberato, nam ego nimia exagitor ira.* Quanti autem feciſſet Archytas amicitiam, idem Cicero docet in Lælio his verbis: *Verum igitur eſt illud, quod a Tarentino Archyta* (*ut opinor*) *dici ſolitum noſtros ſenes commemorare audivi ab aliis ſenibus auditum: ſiquis Cœlum aſcendiſſet, naturamque mundi, & pulchritudinem ſiderum perſpexiſſet, inſuavem illam admirationem ei fore, quæ iucundiſſima fuiſſet, niſi aliquem, cui narraret, habuiſſet.* Verborum obſcœnitatem ſicut Ælianus in varia hiſtoria docet, aſſidue vitavit, ut qui modeſtiſſimus: cum vero neceſſitas aliquando poſtularet abſurdius aliquid dicere, non profatus eſt, ſed id quidem tacuit, inſcripſit autem in pariete, monſtrans quod dicendum erat, neque ut diceret, cogi unquam potuit. Celebrantur, ut huius, ſicut aliorum philoſophorum, ac ducum Apophtegmata: nam & aliquando, humanum genus omnium animantium vaferrimum conſiderans, dicebat, *quemadmodum difficillimè piſcem ſine ſpinis invenias, ſic & hominem qui non doloſum ſpinoſumque quiddam habeat admixtum. Solertis eſt hominis,* (inquit philoſophus) *ſimilitudinem longe diſtantibus in rebus cernere, quemadmodum dixit Archytas: idem arbitrum, atque aram eſſe, quia utroque confugit, qui iniuriam paſſus eſt.* In philologia dicit Volaterranus Archytam ſolitum diſſerere, omnem communitatem conſtare ex tribus, dominante, dominato, & legibus, præterea meliorem imperare oportere, peiorem imperari. Cum autem Eratoſthenis legiſſet Hermen dixit hoc carmine: χρειὼ πάντ' ἐδίδαξε τί δ' χρειὼ κεν ἂν εὕροι, Neceſſitas omnia edocuit: Quid enim neceſſitas non inveniret? Ferunt quidam non indiſerti, Archytam conſuluiſſe, ut ſiquis manè tranſglutiret cor Vpupæ, vel Hirundinis, ſive Muſtelæ, ſive Talpæ, eo adhuc vivente, & palpitante, conferre ei ad memoriam, reminiſcentiam, intellectum, ac divinationem. Omnia cenſuit proportione moveri. Animam dixit ad exemplum unius compoſitam, quæ ita illocaliter dominatur in corpore, ſicut unum in numeris. Scripſit multa, ut ex Stobæo conſtat περὶ τῶ ὄντος, ideſt de ente, περὶ ἀρχῶν, ideſt de principiis: περὶ νῶ καὶ αἰσθήσεως, ideſt, de mente, & ſenſu, περὶ τῆς σοφίας, ideſt de ſapientia. De ente hæc leguntur ex prædicti auctoris Eclogis Ethicis, atq. phyſicis, quas Latinitate donavit Gulielm. Canterus. *Valde falli mihi videntur, qui de quavis re duas contrarias ferri poſſe credunt ſententias utranq; vel veram, vel falſam, at ego primum hoc nefas duco, ſiquidem nec pulchrum pulchro, nec album albo contrarium eſt, ſed pulchrum, ac turpe, album, ac nigrum inter ſe contraria ſunt, ſic etiam verum falſo contrarium ponimus, nec duas veras ſententias, vel duas falſas, ſed alteram veram, alteram falſam: non enim qui animum hominis laudat, corpus reprehendit, contraria dicit, niſi etiam qui de cœlo, ac terra agat de eodem agere dicamus, ſiquidem duo ſunt illa non unum. Sed quid verbis opus? etenim qui Athenienſes dixerit doctos, & qui ignavos, nequaquam contraria dixerit: cum enim inter ſe contraria pugnent, in eodem hic jam duo cernuntur.* De principiis ſic diſſerit: *Duo neceſſe eſt, rerum eſſe principia, alterum ſeriem ordinatorum, & finitorum, alterum inordinatorum & infinitorum complectens: & illud quidem effabile, ac rationis particeps, tum res continere, tum definire, & componere, ſemperq; rebus adiunctis ratione illas, ac numero producere, univerſoq; naturam, & ſpeciem largiri: hoc videlicet nec effabile, nec rationis particeps tum compoſita lædere, tum ad ortum progredientia diſſolvere, ſemperq; reb. adiunctis ſibi eas ſimiles reddere. Et quoniam duo contrariorum ſunt principia, quod alterum boni ſit, alterum mali cauſa, duæ quoq; rationes requiruntur, altera boni auctoris naturæ, altera mali, quapropter tum artis tum naturæ opera, hæc duo primum nanciſcuntur formam, & ſubſtantiam, quarum illa certum quid eſſe rem facit, hæc illam ſubiecta recipit, atqui nec ſubſtantia per ſe poteſt formam recipere, nec illa hanc veſtire: ſed maior aliqua requiritur cauſa, quæ ſubſtantiam ad formam perducat eademque prima ſit, ac potentiſſima, quam quidem vocari convenit Deum. Itaque tria iam ſunt principia, Deus, ſubſtantia, & forma. Deus quidem opifex, & motor: ſubſtantia autem materia, ac mota: forma verò ars: at unde*

 move-

movetur à motore, ſubſtantia. Iam quia quod movetur contrarias habet in ſe corporum ſimplicium vires, contraria autem compagem quandam & copulam deſiderant numerorum vires, ac proportiones, & Arithmeticas, Geometricaſque demonſtrationes oportet aſſumere, quæ ſubſtantiam cum forma compingere, & copulare poſſint, nam per ſe quidem ſubſtantia forma caret, forma autem admota, formam accipit, & compoſitionis rationes, ac ſimiliter ſi quid movetur, oportet aliquid eſſe quod per ſe moveat, quocirca tria ſunt ponenda principia, ſubſtantia, forma, quodque per ſe movet, nec cernitur: quod quidem non tantum exiſtere oportet, ſed etiam menti præſtare, menti autem præſtat, quem Deum vocamus. Itaque æqualis quidem ratio ad effabilem, & rationis participem naturam, inæqualis autem ad rationis expertem, & ineffabilem pertinet. Ea vero ſubſtantia eſt, ideoque in hac non abſque hac ortus, & interitus cernuntur. Et paulo poſt: *Rerum cognitionis principium de iis quæ cernuntur ſumitur, ea vero partim intellectu, partim ſenſu percipiuntur, hoc mobilia, illo immobilia, quorum priora mente, poſteriora ſenſu iudicantur. Quæ autem non cernuntur, partim ſcientia, partim opinione comprehenduntur, illa mobilia, hæc immobilia. Ac tria quædam requiruntur, quod iudicet, quod iudicetur, & ad quod iudicetur, quorum primum eſt mens, ac ſenſus, alterum ratio, tertium id quod cernitur, id quod partim intellectu, partim ſenſu percipitur. Iudicat porrò rationem mens nunc rei intellectu, nunc ſenſu perceptæ inhærens, unde & figurarum, ac numerorum captiones in Geometria exiſtunt, & veriſimiles in Politicis, ac Phyſicis artes, & factorum cauſa, etenim harmoniam quidem duplam rationem habere, intellectu percipitur: convenire autem hanc rationem, ſenſus docet: qui etiam Mechanici ſecundum intellectum figuras, numeros & proportiones uſurpat, ac effectus ad ſenſum referuntur, quandoquidem in materia, & motu cernuntur. Denique rei cauſam nemo cognoverit, niſi eius naturam ante conſideraverit, ac natura quidem cuiuſque mente iudicatur, cauſa autem & modus ratione, & ſenſu: ratione quidem cum aliquid neceſſario efficitur, ſenſu vero cum ſenſus affertur teſtimonium. De mente, & ſenſu hæc habentur: Senſus quidem in corpore ponitur, mens autem in anima, nam ut illud eorum, quæ ſub ſenſum cadunt, ponitur principium, ita hæc eorum, quæ ſub intellectum. Etenim multitudinis quidem eſt numerus, menſura, longitudinis autem pes, ponderis vero, trutina, rectitudinis denique norma, eodem pacto corporum quidem ſenſus eſt menſura, rerum autem intelligendarum, mens, principium, ac menſura. Præterea mens quidem rerum naturæ primum intelligendum eſt principium, ſenſus autem nobis, ſiquidem ut illa principium eſt animæ, ita hic corporis, mens porro de præſtantiſſimis iudicat, ſenſus de utiliſſimis: ſiquidem ut ſenſus corporis miniſterii cauſa procreatus eſt, ita mens amplioris eiuſdem curæ, præterea mens ſcientiæ principium eſt, ſenſus opinionis: ſiquidem ut hic ſub ſenſum cadentium habet functionem, ita ſub intellectum*

A *cadentium illa. Iam quæ quidem ſentiuntur, moventur, ac ſunt communia, quæ autem intelliguntur, conſiſtunt ac ſunt ſingularia: ſimiliter quoque ſenſus ac mens ſe habent, etenim ſenſus quidem, ad id quod ſentiri poteſt, refertur: hoc autem & movet, & movetur, nec unquam quieſcit, ideoque tum magis, ac minus, tum melius ac peius ſentitur: mens vero ad id quod intelligi poteſt, refertur: hoc autem nunquam movetur, ideoque nec magis nec minus, nec melius aut*

B *peius intelligitur. Iam quemadmodum mens primum & exemplum conſpicit, ita ſenſus imaginem & ſecundum: ſiquidem ut mens non ſimpliciter hominem conſiderat, ita ſimpliciter ſenſus orbem Solis vel fabri: præterea mens quidem dividi nequit, velut Monas aut punctum: ſimiliter nec quod intelligitur, quoniam forma, nec finis eſt, nec terminus corporis, ſed rei tantum deſcriptio, quatenus res eſt: ſenſus autem dividi poteſt. Eorum enim quæ ſunt,*

C *alia ſenſu, alia opinione, alia ſcientia, alia denique intellectu comprehenduntur, & corpora quidem quæ ſubſiſtunt, ſenſu comprehenduntur, opinione autem quæ formas habent & imagines, velut homo quiddam hominis, ac triangulum quoddam trianguli: ſcientia vero quæ neceſſariò formis eveniunt, ut in Geomeeriæ figuris: intellectu denique cum ipſæ formæ tum ſcientiarum principia, ut ipſe circulus, ipſum triangulum, ipſe orbis. Iam in anima quoque noſtra quatuor cernun-*

D *tur cognoſcendi facultates, mens, ſcientia, opinio, ſenſus, quorum duo rationis principia ſunt, mens, ac ſenſus, duo fines, ſcientia, & opinio: cum porrò ſimile ſemper à ſimili cognoſcatur, efficitur, ut mens, quæ ſub intellectum cadunt, cognoſcat: ſcientia, quæ ſub ſcientiam, opinio, quæ ſub opinionem, ſenſus quæ ſub ſenſum.* Hæc omnia ex Stobæo. Scripſit præterea Archytas multos libros de ſapientia, quam in rebus omnibus dominium quoddam excelſum habere, ut in

E ſenſibus de viſu, in anima de ſenſu, in ſideribus de ſole, dixit: *Nam viſus longiſſimè tendit plurimaſque rerum formas intuendo complectitur: & mens quaſi Regina quodcunque opus eſt, ratione, & excogitatione perficit: ac viſus quidam, viſque eſt rerum præclariſſimarum: & Sol ipſe oculus eſt, atque animus totius naturæ, per quem ſcilicet omnia cernuntur, gignuntur, nutriuntur, augentur, foventur: Homo vero animantium omnium longe ſapientiſſimus, vim quippe habet illam,*

F *qua ſpeculari omnia poſſit, ac ſcientiam prudentiamque ex omnibus elicere, ut in quo Deus maximus rationem impreſſerit, ac ſignaverit, ubi rerum ſpecies omnium diſtinguerentur, diſtinctæ ſignificationeſque forent nominum, & verborum, ſic ut loca etiam certa vocum ſonis aſſignata ſint.* Archytas cum ſervis abundaret quamplurimis, illorum liberis uſque adeo oblectabatur, ut cum illis frequentiſſimè luderet, ac plurimum inter convivia illorum præſentia delectaretur, quod quidem, & aliis quamplurimis, & potentia & ſapientia præditis accidiſſe narrant ſcriptores. Nam & Hercules quos in certaminibus ſubibat labores, ludicris alle-

via-

viabat, quique Iovis & Alcmenæ filius prædicabatur, cum pueris admodum ludere non graveſcebat. Sed & Euripides eundem Deum introducit, fingitque dicentem: *ludo, ac laborum recreat me gratiſſima viciſſitudo*. Socrates etiam aliquando deprehenſus eſt ab Alcibiade ludere cum Lamprode adhuc infante. Ageſilaus verò arundini inſidens equitabat cum filio puero, & cum quidam riſiſſet: *nunc* (inquit) *tace, cum vero & ipſe pater evaſeris, tunc patribus dicito*. Volaterranus ait, Coſmum Medicen jam ſenem & patriæ principem nepotib. parvis colluſiſſe, & ex his cuidam * avenam in medio foro aptaſſe. Is (ut ad Archytam revertamur) diutius Tarentinorum princeps enituit, emicuitque, atque ut nonnulli volunt ſepties civibus præfuit, cum cæteri plusquam annum imperare lege prohiberentur. Cum exercitui præficeretur; dictator creatus, & à civibus ſuis, & à circumvicinis Græcis, nunquam ab hoſtibus fuit ſuperatus, ſæpe cum victoria domum rediit, ſpoliiſque onuſtus, creditur autem hoc illi accidiſſe, quia (ut Plutarchus refert in Politicis) magna fides eſt Archytæ à ſuis præſtita, ſicut & Bato cuidam, & quamplurimis aliis à ſuis quibuſque populis habebatur, quod ſi aliis ducibus etiam exteris Tarentini ita fuiſſent obſecuti, ad tantam cladem, quanta poſtea videbitur, non perveniſſent, & ipſe etiam Archytas cum ſemel cederet invidiæ, quam ex optimo regimine contraxerat, ſeſe imperio abdicavit, nec multo poſt vidit ſuorum civium exercitum in jus, ac poteſtatem ceſſiſſe hoſtium. Nobiliſſimus hic Pythagoreus fuit primus, qui mechanica mechanicis uſus principiis, expoſuit. primus motum organicum deſcriptioni Geometricæ admonuit ex dimidii Cylindri ſectione, duas medias ſecundum proportionem, ſumere, quærens ad cubi duplicationem primus (inquam) in Geometria cubum, ut Plato in ſua teſtatur repub., adinuenit: & in Marcello Plutarchus Eudoxo Gnidio, & Archytæ adſcribit machinamentorum artem, ut qui varietate quadam exornare Geometriam ſtuduerunt. laudatur in primis tanti viri ingenium à philoſopho, & *ſimul* (inquit) *opus eſt, ut pueri habeant exercitationem aliquam, & Archytæ organum rectè repertum eſt, quod pueris dant, ut in eo occupati, illa, quæ ſunt domi, non frangant, neſcit enim pueritia quieſcere.* Hinc adagium illud apud Græcos natum Ἀρχύτου πλαταγή. Hoc eſt, Archytæ crepitaculum, à Suida annotatum, & in hominem vehementer garrulum, obſtreperumq; dictum: neque abſurdè torquebis in eos, qui naturæ vitio, quovis loco, quavis de re, & apud quoſvis, quidvis, garriunt, quales Græci λάλους, ἀμετροεπεῖς, ἀχριτομύθους, πολυμύθους, appellant. Latini Garrulos, locutuleios, Rabulas, Blaterones, & Linguaces. Sed neque hoc in loco prætereundum arbitror, quod ad ingenii Archytæ oſtentationem laudatiſſimum ſcribit Agellius, nam & maius quoddam, atq; admirabilius videri poterit. *Sed* (inquit) *id quod Archytam Pythagoricum commentum eſſe, atque feciſſe traditur, neque minus admirabile, neque tamen vanum æque videri debet, nam & pleriq; nobilium Græcorum, & Phavorinus philoſophus memoriarum veterum exequentiſſimus affirmatiſſime ſcripſerunt, ſimulachrum columbæ è ligno ab Archyta ratione quadam, diſciplinaq; mechanica factum volaſſe, ita erat ſcilicet libramentis ſuſpenſum, & aura ſpiritus incluſa, atque occulta conciſum. Libet herclè ſuper re tam abhorrenti à fide, ipſius Phavorini verba ponere.* Ἀρχύτας Ταραντῖνος φιλόσοφος ἅμα καὶ μηχανικὸς ὢν ἐποίησε περιστερὰν ξυλίνην πετομένην, εἴ τις ἤποτε κάθισεν, οὐκ ἔτι ἀνίστατο μέχρι γὰρ τούτου, hoc eſt, *Archytas Tarentinus philoſophus pariter, & mechanicus vir, Columbam ligneam fecit volantem, quæ ſi unquam obſediſſet, præterea non exurgebat.* Artem hanc machinandi, in qua Eudoxum (ut diximus) Gnidium habuit ſocium, multis variiſque geometricis cælaturis exornavit, ſubtiles & occultas artis propoſitiones machinarum formis mortalium oculis ſubiicere adorſus. Id Plato ægrè tuliſſe fertur, ut quæ ingenii eſſent, ſenſibus ſubiicerentur: nec fruſtra ille auguratus, futurum aliquando, ut machinandi ratio philoſophia avulſa, alterius eſſe crederetur, quod poſtea accidit militaribus incluſa artibus, atque inſerta. Quo quidem in genere Archimedes multo poſt traditur tantum ſtudio atque ingenio profeciſſe, ut iactare ſolitus dicatur, ſi alterum terræ globum nactus eſſet, ſe alterum alteri applicaturum. Habuit Archytas diſcipulos quamplurimos, ſed Empedoclem Suidas nominat, Eudoxum Gnidium Ariſtoteles, moribus modeſtum, pauperem, tenuiſque fortunæ, Geometram, Aſtronomum, medicum, philoſophum, legiferum, & voluptatem ſummum bonum eſſe dicentem. Philolaum Crotoniatam apud ſuos maximæ auctoritatis: Sed in voluptate, ſi tamen non animi voluptatem intelligimus, Epicurum Eudoxus, vel Eudoxum Epicurus eſt ſecutus. Nam Cicero in Catone majore, differentem adducit Archytam contra voluptatem: erat enim tertia hæc ſenectutis vituperatio, quod eam dicebant voluptate carere.

Archytæ oratio contra voluptatem.

O *Præclarum*, exclamat, *ætatis munus, ſiquidem id aufert à nobis, quod eſt in adoleſcentia vitioſum: Accipite* (inquit Cato) *optimi adoleſcentes veterem orationem Archytæ Tarentini magni in primis, & præclari viri, quæ mihi tradita eſt cum eſſem adoleſcens Tarenti cum Q. Maximo: Nullam capitaliorem peſtem, quam corporis voluptatem hominibus dicebat à natura datam, cuius voluptatis avidæ libidines temerè & effrenatè ad potiundum incitarentur. Hinc patriæ proditiones, hinc rerum publicarum everſiones, hinc cum hoſtibus clandeſtina conſilia, & colloquia naſci dicebat, nullum denique ſcelus, nullum magnum facinus eſſe, ad quod ſuſcipiendum non libido voluptatis impelleret. Stupra vero & adulteria, & omne tale flagitium nullis aliis illecebris excitari, niſi voluptate. Cumque homini ſive natura, ſive quis Deus nihil mente præſtabilius dediſ-*

ſet, huic divino muneri, ac dono nihil tam eſſe inimicum, quam voluptatem: nec enim libidine dominante temperantiæ locum eſſe, nec omnino in voluptatis regno virtutem poſſe conſiſtere. Sed quo magis intelligi poſſit, fingere animo aliquem iubebat tanta incitatum voluptate corporis, quanta percipi poſſet maximè, nemini cenſebat fore dubium, quantum tandiu, dum ita gauderet, nihil agitare mente, nihil ratione, nihil cogitatione, conſequi poſſit: quocirca nihil tam deteſtabile, tamque peſtiferum, quam voluptatem: ſiquidem ea cum maior eſſet, atque longior, omne animi lumen extingueret. Hæc cum C. Pontio Samnite patre eius, quo in Caudino prælio Sp. Poſthumius, & T. Beturius Coſſ. ſuperati ſunt, locutum Archytam Nearchus Tarentinus hoſpes noſter, qui in amicitia populi Romani permanſerat, ſe a maioribus natu accepiſſe dicebat: cum quidem ei ſermoni interfuiſſet Plato Athenienſis, quem Tarentum veniſſe L. Æmilio, Ap. Claudio Coſſ. reperio. Huic Archytæ orationi contra voluptatem, ita per Catonem ſummatim, & memoriter recitatæ, non eſſet ab re noſtri inſtituti apponere, quæ Atheneus refert pro voluptate ex perſona Polyarchi: hiſtoria tamen ea eſt, quam Ariſtoxenus refert in Archytæ vita. Dionyſius iunior legatos miſit Tarentum, inter quos fuit Polyarchus cognomine Delicatus, non dictis, ſolum verum etiam factis corporis voluptatibus addictus, Archytæ familiaris, nec omnino alienus a philoſophia, qui Archytæ ad lucum (erat is Tarenti locus) obvius, cum eo ſpatiatus eſt interim dum diſputantem audiret (inciderat enim queſtio, ac conſideratio de cupiditatibus, ac in univerſum de voluptatibus corporeis) multa pro voluptate reſpondit, quæ ibi, qui volet, legat: inveniet enim quæ dixerat exemplo Regis Perſarum, & ſui Dioniſii Tyranni, ſexcentorumq; aliorum. Philoſophiam & contemplativam vitam non temere multi peregrinam dixere: nam multos invenias philoſophos, qui diſcendi ſtudio nunquam peragrare orbem terrarum deſtituerunt, ſicut fecit Pythagoras Samius, qui ſexageſima peracta (ut infra dicetur) Olympiade in noſtra hac floruit ora: ſicut fuere Empedocles, Heraclitus, Democritus, Anaxagoras. Apollonius adiit Gymnoſophiſtas, & Indos: Anacharſis Scyta Atticos, Regina Saba * Solymos: Plato Ægyptios, & demum ad audiendum Archytam Tarentinos, quem a piratis captum redemit ære ſuo Archytas, & ſervum, atque diſcipulum habuit in Pythagorea philoſophia: hi ſunt verſus latinitate donati, quos de hac re affert Ioannes Tzezes.

A Polide navarcho quidem genere Spartiata
Platonem philoſophum emit Archytas,
Philoſophus & iſte quidem, verum Pythagoreus
Servum autem habens docuit philoſophiam
Ipſum Pythagoream.

Fuit inde inter Platonem libertate donatum & Archytam ipſum magna arctaque familiaritas, unde traditur, quod cum Dionyſius iunior Syracuſis Tyrannus Platonis tertio videndi, & eius philoſophiæ deſiderio flagraret, Archytam, ac cæteros Pythagoreos, qui per ea tempora Syracuſas receſſerant, induxit, ut vades ipſi pro eo exiſtentes Syracuſas illum accerſerent, qui Archidamum Syracuſanum, Archytæ imprimis familiariſſimum, quemque unicè Plato amabat, Athenas miſerunt: ſed & ipſe Dionyſius plures Siciliæ oratores viros apprimè nobiles, & triremes ad Platonem tranſmiſit cum literis, quibus minabatur, niſi Syracuſas remearet, nunquam ſe Dionem, ut promiſerat, revocaturum. Erat is Platoni cariſſimus, quem omni diſciplinarum genere erudierat, cognati præterea, ſoror, atque uxor, Dionem per literas commonebant, ut omnino Plato Syracuſas veniret, ſi ipſe patriam, ac ſuos cernere aliquando ſperaret. His omnibus Plato Syracuſas tertiò venit, ubi cum Dionyſio familiariſſime verſatus, non deſtitit uſque adeo tyrannidem obiicere, Dioniſque revocationem, quam intra annum ſpoponderat, repetere, ut iratus tandem tyrannus ex arce eum remiſerit, & extra arcem manere iuſſerit, cumque cognoviſſet ad Theodotum ſuum inimicum profectum, nunquam amplius in ſuas ædes vocavit, ſed inter conductivos milites habitare præcepit, qui cum illum, obſecuturos ſe in hoc Dionyſio exiſtimantes, interimere vellent, Dionyſius obſtitit. Qua re cognita Plato Archytam, & cæteros Pythagoreos, qui Syracuſis receſſerant, quo in diſcrimine eſſet, per certum nuncium facit certiores: debere id animadvertere qui eius fuerint vades. Conveniunt omnes, & Salmiſcum qui ex ipſis unus erat cum triremi ordinis triginta remorum ad repoſcendum Platonem ad Dionyſium legatum mittunt, atque ita Plato a Dionyſii ereptus ſævitia, quam & Philoxenus Dithyramborum ſcriptor fuerat antea expertus, Athenas, commeatum Rege ſibi ſuppeditante, eſt reverſus. Addit Plutarchus in Dione, quod antequam Platonem a ſe dimitteret, Dionyſius per epulas, & familiariſſima eum habuit officia, & tale quid dixiſſe a multis commemoratum narrat: *Complura de nobis Plato & graviſſima certe crimina tuis denunciabis æqualibus, & ſtudiorum ſociis,* cui ſubridens ille reſpondit, *haud tanta diſciplinarum fieri poteſt in Academia mendicitas, & inopia, ut tuis de rebus quidquam commemorare vacet.* Extant adhuc duæ Platonis ad Archytam Epiſtolæ, quæ familiaritatem illorum apertiſſime indicare videntur, in quarum altera, quæ nona eſt, conſilium dat amico contemplari ſemper volenti, ne honeſtam ſimul, & neceſſariam deſerat actionem. Altera vero, quæ duodecima ſimul; & ultima, nobis argumento eſt, quam liberalis, & ſimplex fuerit Plato, utpote qui arctiora quædam commentaria ſua nondum abſoluta Archytæ crediderit. Primæ autem æpiſtolæ verba hæc ſunt: *Plato Archytæ Tarentino bene agere. Venerunt ad nos Archippi, Philonidiſque familiares ferentes epiſtolam, quam eis dederas, ac de rebus ſuis, quæ oportuit nunciantes. Publica quidem civitatis negotia abſque difficultate peregeram: neque enim admodum laborioſa erant. Te vero narraverunt permoleſte ferre, quod a publicis civitatis oc-*

tis occupationibus liberari non valere, quod igitur dulciſſimum vitæ genus ſit, agere ſua preſertim, ſiquis talia elegerit facienda, omnibus ferme manifeſtum eſt. Sed illud quoque te conſiderare oportet, nullum noſtrum ſibi ſoli natum eſſe, ſed ortus noſtri partem ſibi patriam vendicare, partem parentes, partem amicos: multa inſuper pro temporum diverſitate nobis accidere, quibus vita noſtra occupata eſt: Vocante igitur te patria ipſa ad Rempublicam gubernandam, abſurdum forſan eſſet non parere, preſertim cum ſimul accidat, ut aditus pravis hominibus relinquantur, qui nulla ipſius quod optimum eſtratione, proficiſcuntur ad publica. De his ergo iam ſatis. Echecratis autem curam habemus in præſentia, habebimuſque in poſterum & ſui gratia & Patris eius Phrynionis, & propter ipſum adoleſcentem.

Alterius epiſtolæ hæc ſunt verba:

Plato Architæ Tarentino bene agere. Mirum eſt quanta cum voluptate commentaria abs te miſſa accepimus, eorumque auctoris ingenio delectati ſumus. Viſus quidem nobis eſt vir ipſe dignus maioribus illis iam olim ſuis. Ferunt virorum decem millia fuiſſe, qui ex omni Troianorum, qui ſub Laomedonte ſucceſſere, numero, ut fabula tradit, præſtantiſſimi fuerunt. Commentaria vero, quæ tu per literas a me petis, nondum abſoluta ſunt: qualiacumque tamen ſunt ad te miſi, de cuſtodia vero idem ſentimus ambo, quapropter nihil cohortatione opus eſſe videtur. Sed & ipſius Archytæ epiſtolam ad Platonem ſubſcripſi.

Archytas Platoni bene agere. Facis tu quidem rectè, quod nobis te convaluiſſe ex ægritudine ſignificaſti, de Damiſco idem nuncians, de Commentariis autem curavimus, venimuſque ad Lucanos, ibique convenimus Occeli nepotes. Quæ igitur de regno, legibus, iuſtitia, omniumque generatione, & ipſi habemus, & ex his quædam miſimus: reliqua modo ſperari non poſſunt, cum inventa fuerint, ad te deferentur. An autem vera ſit epiſtolæ incœptio, quam præmiſimus bene agere, non ſat ſcio: quoniam Archytas cum Pythagoreus fuerit cum cæteris Pythagoræ ſcholaribus, repudiatis inſcriptionibus χαίρειν, ideſt gaudere, & εὐπράττειν, ideſt bene agere, quibus Cleon & Epicurus utebantur, ὑγιαίνειν induxit, hoc eſt, bene valere, exiſtimans huiuſmodi compellationem & animi & corporis eſſe maximè congruentem, & ſimul omnia intra ſe mortalium bona complecti. Sed neque fortunæ tela profugit Archytas: nam & de illo, ut de Platone diximus, legitur, quod cum diſcendi ſtudio flagraret, multas peragravit oras, captuſque aliquando a piratis, & venditus ſervivit aliis, fuitque redemptus. Qui & ultimum vitæ diem habuit infeliciſſimum, ſicut Venuſinus poeta ſuo deflet carmine:

Te maris, & terræ, numeroque carentis arenæ
Menſorem cohibent Archyta
Pulveris exigui propè litus parva Matinum
Munera

Sentit enim in illa proſopopœa, mari obrutum Appulo tantum virum, cui nihil profuit fuiſſe philoſophum, Geometram, & patriæ adminiſtratorem.

Me quoque devexi rapidus comes Orionis
Illyricis notus obruit undis.

Verba ſunt, ut fingit poeta, Archytæ, qui omnes commonendos docet, præcaturq; nautam, ut cadaver curet ſepeliendum;

At tu nauta vagæ ne parce malignus arenæ
Oſſibus & capiti inhumato
Particulam dare: ſic, quodcumq; minabitur Eurus
Fluctibus Heſperiis, Venuſinæ
Plectantur ſylvæ, te ſoſpite, multaque merces,
Unde poteſt, tibi defluat æquo
Ab Iove, Neptunoque ſacri cuſtode Tarenti.

Hæc de Archyta, cuius vitam Ariſtoxenus, & ipſe Tarentinus ſcripſit, collecta ſunt.

Commemorantur, & alii illuſtres viri, qui inter Tarentinos recenſerunt.

C A P. III.

ARchytam Philoſophum diximus Pythagoreum, non quia adoleſcens Pythagoram habuerit præceptorem: nam inter utrumque multa concurrere ſæcula. Floruit ſiquidem Pythagoras, ut ex Euſebii chronico colligitur, circa finem Olympiadis ſexageſimæ tertiæ, & moritur circa Olympiadem ſeptuageſimam, quod tempus ab anno Urbis conditæ CCXXVIII. uſque ad CCLV. extenditur: Archytas autem, quem Platoni æqualem diximus, floruit anno Urbis conditæ CCCCII. qui reſpondet Olympiadi centeſimæ: quin & Livius reprehendit illos, qui ſentiunt Numam Samii philoſophi fuiſſe auditorem, & deſcribit tempus doctrinæ Pythagoreæ his verbis: *Auctorem doctrinæ eius, quia non extat alius, falsò Samium Pythagoram edunt, quem Servio Tullio regnante Romæ, centum amplius poſt annos in ultima Italiæ ora circa Metapontum, Heracleamque, & Crotonem iuvenum æmulantium ſtudia cœtus, habuiſſe conſtat.* Quodcumque igitur tempus verum duxeris, iam clariſſimum tibi erit, Archytam non potuiſſe inter Pythagoræ iuvenes ſtudia æmulantes eſſe, dum ille viveret, dictus tamen eſt Pythagoreus, quia is Pythagoræ hæreſi erat addictus, ſicut Peripatetici dicuntur, non illi tantum, qui Ariſtotelem vivum audiverunt, ſed & omnes qui illius doctrinam ſectantur. Hic igitur Pythagoras non Tarentinus, ſed Samius, ut plerique ſentiunt, fuit vel Tyrrhenus, ut Ariſtoxenus cum Ariſtarcho, & Theopompo tradit, vel Tyrius ut unus Neanthes ſuſpicatur, verum quia, & ipſe in Italia Tyrannidem aliquando exercuit, ut in Mithridatico bello oſtendit Appianus, & Tarenti, præter Crotonem ſæpiſſime verſabatur, ut alibi dictum eſt, quia & Tarenti mortuus eſt, propterea inter illos, qui ex hac urbe percelebres fuerunt, repoſui, de quo pauca hæc collegi. Scripſit Pythagoras περὶ τῆς ἐρυθρᾶς θαλάσσης, de rubro mari: herbis, & olea-

& oleribus veſcebatur, fuit & pauciſſimi A potus, frugalemque ſibi adeo rationem victus indixit, ut ſæpius melle ſolo contentus fuerit. Apollodorus Arithmeticus auctor eſt, Pythagoram Diis immolaſſe, ac ſacrificaſſe Hecatombem, quod inveniſſet in triangulo rectis angulis conſtante, lineam, quæ recto angulo ſubtenditur * tantum valere, quantum aliæ eundem angulum continentes, hypotenuſam vocant: vel quia duabus propoſitis figuris ſibi diſſimilibus, & inæqualibus, tertiam inveniſſet, quæ alteri quidem æqualis, B alteri vero ſimilis eſſet. Notatur auctore Svida illud proverbiale de Pythagora αὐτὸς ἔφα, ipſe enim, ut orationi ſuæ, & vitæ auctoritatem conciliaret, in congreſſibus aiebat, ipſe dixit: ac ſi diceret, non meus, ſed Dei eſt ſermo. De animarum traſmigratione ab ipſo ineptè poſita, ſcripſimus in vita Ennii. Habuit uxorem quæ dicebatur Theana, ex illa ſuſcepit filiam Damoa, & filium Thelaugem, qui patri ſucceſſit, ac iuxta quoſdam Empedoclis, qui fuit prior Archytæ C diſcipulus, præceptor: mortem eius ita deſcribit Hermippus: *bello inter Agrigentinos, & Syracuſanos exorto, exiit Pythagoras cum ſociis, ut Agrigentinis contra Syracuſanos opem ferret, ſed cum Agrigentinis, ac Sociis in fugam verſus, campum circuivit fabarum, inde extractus a Syracuſanis fuit interfectus, reliqui capti ad triginta cremati ſunt Tarenti, quia primariis civitatis contraibant, & ab eis in Reipublicæ adminiſtratione diſſentiebant*: Extat Græcum epigramma de Pytha- D goræ interitu iocoſum quidem illud, ſed ex hac hiſtoria ortum:

Αἲ αἲ Πυθαγόρης τὸ τόσον κυάμους ἐσεβάσθη,
καὶ θάνε διπταφυταῖς ἅμμιγα τοῖς ἰδίοις.
χωρίον ἦν κυάμων, ἵνα μὴ τούτους δὲ πατήσῃ,
ἐξ ἀκραγαντίνων κατθάν' ἐπὶ τριόδῳ.

Heu heu, Pythagoras quid vile legumen adorat?
Quem in propriis fama eſt occubuiſſe fabis.
Nam ne forte fabas fugiens calcaret in agro, E
Tandem ab Agrigentino cæſus ab hoſte perit.

Dionis cuiusdam Tarentini qui fuit ductor exercitus, virque apprime fortis, & rei bellicæ ſanequam peritus, meminit Plutarchus in Græcanicis problematibus, & ab hoc fluxiſſe refert adagium, hæc potior, hæc victrix ἄντη κρία, multa apud Adagiographos leges. Nicomachus, unus ex Tarentinis imperatoribus, qui ut Mathematicus clariſſimus de Arithmetica, & muſica ſcripſit: ve- F rum apud Svidam ſex reperiuntur Nicomachi, & nullus dicitur Tarentinus: vox hominis ſonat pugnæ victorem, ſicut Nearchi novum principem, quo deegit Cato in oratione Archytæ adverſus voluptatem. Ariſtoxeni muſici Tarentini volumina de Harmonia noſtra etiam tempeſtate paſſim leguntur Latinitate donata ſub Antonio Gogavino interprete Gravienſe. Scripſit & ſequentia, ut paſſim videre eſt apud Athenæum. τοῦ Αρχύτου βίον, hoc eſt Archytæ vitam: περὶ αὐλητῶν, de tibicinibus, περὶ αὐλῶν καὶ ὀργάνων, de tibiis & organis: περὶ μουσικῆς, de Muſica, πολιτίας, de Republica σύμμικτα συμποτικὰ, confuſi convivales: σύγκρισεις, Comparationes, ὑπομνήματα, compendioſi, & breves commentarii. Genus illud ſaltationis, quod in manibus plurimum exerceret motum, cæteris anteferebat, cum eſſet muſicus. Hic dixit animam eſſe quandam armoniam, qua de re dixit in Tuſculanis Cicero. Sed hic quidem quamvis eruditus ſit, ſicut eſt, hæc magiſtro concedat Ariſtoteli, canere ipſe doceat: bene enim illo proverbio Græco præcipitur, *quam quiſque norit artem, in hac ſe exerceat*. Neque ſolum Ariſtotelem habuit præceptorem, ſed & patrem primò, qui dicebatur Spintharius, deinde Lampum Erythræum, poſtea Xenophilum Pythagoreum. Sed Ariſtoteli morienti, quod Theophraſtum in ſcholæ ſucceſſione ſibi & aliis præferret, convicium dixit, cuius rei hæc fertur hiſtoria. Cum ad extremum vitæ periculum ægrotaret Ariſtoteles, ac iam deſperata ſalus eſſet, coivere ad eum diſcipuli, atque rogarunt, quandoquidem ipſe in diſcrimine eſſet vitæ, & humana forent fragilia, atque incerta, iam inde eum in doctrina præficeret; quem ipſe maximè omnium probaſſet. Tum Ariſtoteles cum ante obitum id ſe facturum pollicitaretur, haud multo poſt, vinum ſe cupere inquit, aut Lesbium, aut Rhodium: iuſſit utriuſque poculum ſibi afferri, cumque illa viciſſim delibaſſet: *Lesbium* (inquit) *hoc perquam ſuave eſt & amœnum, Rhodium & hoc probandum, & bonum*, quo quidem facto nemini dubium fuit, quin Theophraſtum & Menedemum ſuo iudicio anteferret, quando Lesbius origine alter erat, Rhodius alter, hoc eius iudicium perſapiens (quoniam aliter diſcipulis interrogantibus ſupra hoc non reſpondit (cauſſam pro evitanda cæterorum diſcipulorum invidia fuit. Dixit enim quodummodo & non dixit. Nec tamen ea cautela vitare potuit, quin aliqui perinde quaſi non recte ſpreti ab eo, atque poſthabiti offenderentur, eorumque unus fuit Ariſtoxenus, quem Lucianus vocat paraſitum Regis Nelei, quemadmodnm Euripidem Archelai, & Anaxarchum, atque Ariſtotelem Alexandri. Fuit Dicæarchi æqualis, & Mantineæ degit, quæ in Peloponeſo eſt, & in regione Arcadiæ. In muſicis ſuos habuit ſectatores, qui Ariſtoxenii dicti ſunt, ut Pythagorei. Heraclides Tarentinus ſcripſit librum, qui inſcribitur συμπόσιον, ideſt, convivium. Adduxit in queſtionem, ſicut legitur apud Athenæum, an in prima menſa inferenda ſint * bellaria, ut mos eſt quibusdam in locis Aſiæ, & Græciæ, an non, ſed poſt cœnam? nam cœnatis ſi apponantur, copiſior cibus in ventrem, ac inteſtina cum jam ſubierit, quæ poſt eduntur nuces, quia bibendi cupiditatem, ut delectationem irritant, ingeſto cibo immixtæ inflant, & alimentum jam ſumptum corrumpunt, ob nativam earum ad concoctiones difficultatem & contumaciam, ſupernatantemque pinguedinem, unde fiunt cruditates, & ventris intempeſtivæ dejectiones. Scribit idem in convivio, acetum foris adhibitum, externas partes, intro ſumptum, ventrem adſtringere tumores autem diſcutere: quod humores in nobis varii miſcean-

ſceantur . Docuit ibidem non eſſe bibendum , antequam mediocris cibus ſumatur, & is præcipuè , qui familiaris ſit , & conſuetus. Dixit, Bulbum , cochleam, ova, & ſimilia , quæ glutinoſum quidpiam habent, & viſcidum , diutiuſque in ventre morantur, & intermixta detinent, humores ſemen gignere , quia prima illorum natura eandem cum genitura ſpeciem & poteſtatem habet. De Melone dixit ὑδ᾽ γαιον vocari , quod è terra ſuavis prodeat . Alii contendunt hoc dixiſſe de cucumere; anguino, Sicyon Græci vocant, à verbo κύειν , quod eſt veloſculari, vel utero gerere , quoniam eo cibo Venus accenditur . Dubitabat idem & percontabatur poſt eſum ficuum , an aqua gelida bibenda ſit, an calida: qui calidam malunt, illos (inquit) hoc ſuadere, quod animadvertant ſolidas manus aqua calida totas confeſtim purgari, & hoc exemplo credibile putent, in ventriculo ficus * à calore diſſolui, præſertim cum extra corpus noſtrum aqua calida ficuum continentes partes diſtrahat, & in tenues portiunculas liquatas dividat, frigida vero illas contrahat, & cogat. E diverſo qui frigidam bibendam ſentiunt , ſic ratiocinantur , frigidæ potione ob eius gravitatem , quæ inſident ventriculo deorſum protrudi, non admodum bellè ventriculum habere poſt eſum ficuum , quia æſtuoſus & imbecillis reddatur : quamobrem quidam extemplo merum bibunt: aquam porro frigidam in ventriculum acceptas illas depellere : *eſt autem*, dicebat , *poſt ſumptas ficus largius & affatim bibendum, ne in ventriculo ſubſiſtant , ſed ad inferiorem inteſtinorum partem dilabantur* , ſcripſit & multa alia, ut teſtantur medici, de pulſu, de ſimplicibus , de herbaria , de compoſitionibus pharmacorum , de Catapotitjs, de Iceſio nigro : eius experimenta ſæpe refert Galenus in decabiblo , ſcripſit & pharmaca compoſtoriæ ſpeculationis , quo tempore nondum tantis deliciis incumbebant fœminæ. Diſputavit & experimento docuit, femur, ubi repoſitum fuerit , manere iam , nec ſemper abrumpi nervum , ut alii contendunt, ſed relaxari interdum & iterum contrahi . Audivit Manthiæ Herophileum medicum : invenit, & machinam , qua expugnandis hoſtium mœnibus utebantur Romani , ſicuti auctor eſt Moſcus libro quem ſcripſit de Machinis, & multa alia leges in Athenæo. Miror Volaterranum huius non meminiſſe, neque ante illum Suidam . Non laudatur à Cornelio Celſo in curatione quartanæ, quod ſentiret primis diebus ducendam alvum, deinde abſtinendum uſque in ſeptimum diem. Heraclitus Tarentinus ſi omnia vera ſunt, quæ in deipnoſophiſtis Athenæus ſcribit , interfuit Alexandri nuptiis, qui inter cantantes citharam pulſavit , & ipſe cantans: ſicut & inter præſtigiatores fuit Scymnus Tarentinus lepidiſſimus, cum quibus & Alexis etiam Tarentinus Rhapſodus , ingenii dexteritatiſque ſuæ ſpecimen exhibuit , vocarunt autem illum Rhapſidum , quia frequenti hominum conventu alienos verſus recitabat, accinendo , vel ut nonnullis placet, quia ex tempore carmina componeret,

A concinnaret, & tanquam fueret; quod vulgò Italorum componere all' improviſo dicitur. Iccus Tarentinus medicus fuit celeberrimus, qui ſeptuageſima floruit Olympiade, hoc eſt , circa annum mundi ſeptingenteſimum poſt quater milleſimum , & circa Urbem conditam ducenteſimum, & quinquageſimum tertium , quando Pythagoras (ut ſupra viſum eſt) moritur . Hunc Veneris tradunt expertem . Sed Pauſanias Iccum dicit fuiſſe Athletam , de quo ad hæc qui-
B dem verba loquitur : *Iccus Nicolaidæ filius Tarentinus Olympicam coronam , de Quinquertio cœpit : ac deinde in ſequentibus fuit Athletarum magiſter ſui temporis præſtantiſſimus*. Tanta fuit viro huic gloriæ libido cara , ut toto vitæ tempore caſtus vixerit, ne Venereo concubitu corpus enervaret, fieretq; propterea inutilior ad certamen , ex cuius exemplo forſan in arte dictum videri poterit ab Horatio:

C *Qui ſtudet optatam curſu contingere metam,*
Multa tulit , fecitq; puer , ſudavit & alſit,
Abſtinuit Venere & vino.

Et idem Iccus locum dedit apud Græcos proverbio ἴκκȣ δεῖπνος, ideſt Icci cœna: ut commemorat Euſtathius , quo vitæ parſimonia notatur . Addam & quæ de eodem ſcribit Ælianus: *Taurus gregis dux , cum ab altero gregis duce fuerit ſuperatus , ſe in quendam locum ab aliis ſegregat , & ſemetipſum non*
D *alieno impulſu, ſed ſua ſponte exercet , atque omni contentione cornibus , calcibus , unguib. certat : cornua quidem in arbores infligit , pedibus pulverem ſpargit , cæteriſque exercitationibus ſeſe accommodat, à vaccis ſe continet, atque à Venere ſe abſtinet , & libidini ſuæ moderatur , queamdmodum Iccus Palæſtrita* Tarentinus , *quem Plato toto certaminum tempore omnis coitus expertem permanſiſſe affirmat . Sed Iccum ratione præditum , atque Olympiorum cupidum ſimul , &*
E *gloriæ ſenſu affectum, nihil admodum mirum videri debet , emendatè, & ſumma corporis caſtimonia vixiſſe . Nam ei præmia propoſita videbantur illuſtria , pinus Iſthmica , laurus Pythica , oleaſter Olympicus : tum verò ſperabat ſe , quoad viveret , circumſpiciendum eſſe, & cum è vita exceſſiſſet , magnam laudem ex ea re adepturum* . Verba autem Platonis hæc videri poſſunt in legibus : *Num igitur de Tarentino Icco non audivimus , qui propter Olympica , aliaque certamina artificioſo circa*
F *hæc ſtudio, temperantiam ſimul & fortitudinem animi conſecutus, nullam unquam in toto exercitationis ſuæ tempore Venerem agnovit.* Addit Volaterranus in Anthropologia in hoc apoſtolicum illud deprehendi poſſe: *qui in ſtadio currunt , omnes ab omnibus abſtinent , & hi quidem ut corruptibilem coronam accipiant , nos autem ut incorruptibilem.* Zeuſis cuiusdam Tarentini medici meminit Galenus in libris Epidemiorum & ipſe pictorem Zeuſim Heracleotem Tarentinum contenderem, cum dicat Ariſtoteles Tarentum quondam Heracleæ nomen habuiſſe cujus hiſtoriam ſupra attigimus . Apollodorum etiam non modò Citicum , ſed & Tarentinum citat

tat

tat Plinius, & eum de venenorum remediis ſcripſiſſe tradit. In Atticis apud Pauſaniam, neque non apud Stephanum Nigrum legitur maximè celebre fuiſſe nomen Nicoclis Tarentini ſupra omnes ferè Cytharœdos, cuius monumentum erat juxta aram Zephyro erectam, Cererisq; ac Proſerpinæ templa, quibus cum Minerva & Neptuno honores habebantur. Eumeneus Cytharœdus Tarentinus, de quo nonnulli celebris inter neotericos nominis Grammatici exponunt verba Horatii in arte,

Sic priſcæ, motumq; & luxuriam addidit arti,
Tibicen, traxitq; vagus per pulpita veſtem,

Afferentes Luciani verba in libro, πρὸς ἀπαίδευτον πολλὰ βιβλία ὠνούμενον. Sed verius εὐάγγελος appellatur, ſic enim apud Græcum auctorem incipit hiſtoria: Ταραντῖνος εὐάγγελος τοὔνομα τῶν οὐ τε ἀφανῶν ἐν τῷ Τάραντι, &c. Huius autem cytharœdi vanitas ea erat, qualis a Cicerone ad Herennium in quarto rhetoricorum libro deſcribitur: *Ante oculos*: (inquit) *ponendi negotii cauſa, ſumetur ſimilitudo per collationem, ſic. Uti Citharœdus, cum prodierit optimè veſtitus, palla inaurata indutus, cum chlamyde purpurea, coloribus variis intexta, & cum corona aurea magnis fulgentibus gemmis illuminata, cytharam tenens exornatiſſimam, auro, eboreq; diſtinctam, ipſe præterea forma, & ſpecie ſit & ſtatura appoſita ad dignitatem, ſi cum magnam populo commoverit expectationem* his rebus, *repente ſilentio facto, vocem emittat acerbiſſimam cum turpiſſimo corporis motu, quò melius ornatus, & magis fuerit expectatus, eò magis deriſus, & contemtus eiicitur: ita ſi quis in excelſo loco, & in magnis, ac locupletibus copiis collocatus, fortunæ muneribus, & naturæ commodis omnibus abundabit, ſi virtutis, & artium, quæ virtutis magiſtræ ſunt, egebit, quò magis cæteris rebus erit copioſus, & induſtrius, & expectatus, eò vehementius deriſus & contemtus, ex omni conventu bonorum eiicietur*. An autem hic Evangelus fuerit ille Comicus poeta, cuius meminit Athenæus, qui fabulam ſcripſit ἀνακαλυπτόμενον, quique ſcripſit de re militari, ut refert Plutarchus in Philopœmene, haud ſcio: cum idem ante me ignoraverit Volaterranus. Rhinthon Tarentinus Phylax ab eodem Pauſania citatur, qui tragica ad ridiculum tranſtulit, cuiuſque δράματα octo & triginta, tum Comica, tum Tragica, ſed quæ non extant, feruntur. Athenæus in Amphitryone, & Hercule Rhinthonem nominat. Donatus Rhinthonicas comœdias ab auctore cenſet appellatas. Verum Rhinthon non ut auctor, ſed ut poeta commendatur, & auctor comœdiæ genus mutare, vel conſtituere non poteſt. De hoc pauca quæ ſequuntur reperies apud Ciceronem ſcribentem ad Atticum: *Illud tamen, velim, exiſtimes, me hanc viam optimatum poſt Catuli mortem nec præſidio ullo, nec comitatu tenere: nam ut ait Rhinthon* οἱ μὲν γὰρ οὐδὲν εἰσιν, τοῖς δὲ οὐδὲν μέλει. *Alii quidem prope nihil ſunt, aliis autem nihil curæ eſt*; Hic fuit vocatus Temulentus, ſeu nugator, quaſi qui blandè res tragicas ridiculis accommodaret & luderet non in ridiculoſis, ſed contrà garriret. Suidas tradit filium fuiſſe figuli ſub primo Ptolomæo, & illum appellat auctorem Hilarotragœdiæ, quæ eſt Phylacographia: quæ nomina facta ſunt ab hilaritate tragœdiæ, & excubiarum deſcriptione. Sed & Deipnoſophiſtæ in nono libro meminere Sciræ cuiuſdam Tarentini qui Italicæ comœdiæ auctor fuit. Eſt & apud Svetonium in clariſſimorum grammaticorum catalogo Craſſitius quidam Grammaticus Tarentinus, cuius verba hæc ſunt: *Lucius Graſſitius genere Tarentinus ordinis libertini, cognomine Paſidis, mox Pauſam ſe transnominavit*. Hic initio circa ſcenam verſatus eſt, dum Mimographos adiuvat: deinde in Pergula docuit, donec commentario Smyrnæ edito, adeò claruit, ut hæc de eo ſcriberentur,

Uni Craſſitio ſe credere Smyrna probavit,
Deſinit indocti coniugio hanc petere.
Soli Craſſitio ſe dixit nubere velle,
Intima cui ſoli nota ſua extiterint.

Sed cum doceret Romæ iam multos ac nobiles, in his Julium Antonium Triumviri filium, ut Verrio quoque Flacco compararetur, dimiſſa repente ſchola tranſiit ad Q. Sextimii philoſophi ſectam. Multi Surrentinum tradunt, ut diximus in oratione quam de laudibus Lælii Archiepiſcopi habuimus. Hegeſippus Tarentinus multa ſcripſit, ἀδελφοὺς idest fratres, ὀψαρτυτικά, hoc eſt de condimentis, vel condiendis obſoniis, πλακουντοποιικὰ συγγράμματα, deplacentis conficiendis. Paſſim de hoc ait Athenæus: *multi apud Hegeſippum in fratribus, & de arte culinaria dicta ſunt, & Hegeſippus Tarentinus id conſici prodidit ex elixa carne deraſo pane, Phtygio caſeo, anetho, & pingui juſculo &c.* Quibus in verbis Gandaulon condimenti genus intelligit. At cum placentarum nomina multi tradiderint, tecum hæc communicabo, non ignarus Callimachum in indice omnigenerum ſcriptorum recenſuiſſe Ægimii, Hegeſippi, Metrobii, atque etiam Phæti libros de placentis conficiendis, ſcripſit, & φιλεταίρους hoc eſt amicos & neceſſarios, quo de libro hos refert verſus:

Epicurus ſapiens flagitante quodam
Sibi ut diceret, quod nam illud ſit bonum
Quod inveſtigant aſſiduè? voluptatem eſſe reſpondit
Euge vir optime, ac ſapientiſſime,
Manducatione præſtantius nullum fuerit
Tum bonum, inquit, voluptas ſi bonum eſt.

Apud Pauſaniam libro Eliacorum priore ſive dixerim quinto, celebratur Hippotion quidam Tarentinus ſtatuarius, qui Herculis ſagittis in Altis (nomen Urbis eſt) muro dicavit ſignum, in Nemea leonem conficientis; eius verba hæc ſunt Amaſæo interprete: *In eodem verò Altis muro præter Agrigentinorum dona, incluſa ſunt & Herculis ſigna duo nuda, ætate puerili, unus item ad eius imaginem expreſſus, qui ſagittis in Nemea Leonem confecit. Hunc cum Leone dicavit Hippotion Tarentinus. Nicodami alterum opus eſt.* Ab eo-

eodem poſteriore ponitur quidam Anochus A- A
damatæ filius Tarentinus, quod de ſtadio &
repetito curriculo victor, ſtatuam permeruit,
opus Ageladæ Argivi. Omnes fere medici in
hoc conveniunt inſaniæ genera tot eſſe, ut
pene illa nullus exacte adhuc connumeraverit:
ſed Leonicus in varia hiſtoria raras admodum
nonnullas, novaſque inſanias ab Ariſtotele
in libro de rebus auditu mirabilibus,
& Plutarcho ſumptas, affert: ex illis
unam collegimus, ut quæ inſtitutum noſtrum
non omnino dedecorat. *Tarenti* (in- B
quit) *idem auctor refert, cauponem fuiſſe
quendam, qui noctibus quidem fureret, interdum
vero ſi quis alius proprio exercitio diligenter
operam navaret, cæterum noctu etiam
dum inſaniret, ſua illum ſolerter omnia cuſtodiſſe
ait, ſiquidem tabernæ clavem, quam ſub zona
ferre ſolitus eſſet, nunqam amiſiſſe, quinimo
multis plerumque (ut fit) illam clavem
ſubducere tentantibus, ſemper cuſtodiſſe,
diligenterq; conſervaſſe, affirmat. Præfecto claſ-
ſis Philoxeno* (Plutarchi verba ſunt in Ale- C
xandro) *apud ſe Tarentinum Theodorum eximia
facie pueros venales habentem divertiſſe
ſcribente, & num emere velle percontante,
perſæpe vociferans, æquales rogavit, quidnam
olim tam obſcœnum de ſe Philoxenus animadvertiſſet,
ut hæc illi probra compararet? ſcribens
etiam ad Philoxenum poſt multa in illum
maledicta, & convitia ipſum cum ſuis
mercibus Theodorum Mangonem malam in rem
mittere iuſſit.* Polybius, ſicut teſtatur Athenæus
in aſſentatoribus meminit alterius He- D
raclidis Tarentini, quem ipſe Athenæus Proclidem
appellat, eius verba hæc ſunt, quamvis
hiſtoria alium ſibi locum adſciſceret: *Erat
Heraclides, cui Philippus Argivorum Rex
mandaverat, ut Rhodiorum naves infeſtaret,
& perderet, natione quidem Tarentinus, ex
manuariis opificibus ortum trahens: verum
ſingulariter ad vecordiam, & aſtutiam inſtructus,
primum enim in ætate tenera corpore
ſuo palam fuerat abuſus, deinde cum ingenio
ſagaci eſſet, auctuarius factus eſt, & erga hu- E
miles ſeverus, & audax, erga præſtantes vero
adulantiſſimus. Hic initio quidem patria
pulſus, quod videretur civitatem Tarentinorum
clanculum prodere Romanis, cum politicam
potentiam non haberet, ſed architecton exiſtens,
& propter quaſdam numerorum ſtructuras,
claves portæ ad mediterraneam partem
ducentis in poteſtate ſua haberet, cum
autem ad Romanos profugiſſet, ac rurſus illinc
Tarentum ad Annibalem ſcripſiſſet, ac
miſiſſet, ubi patuit dolus, fugit ad Philippum, a- F
pud quem tantum fidei, & potentiæ conſecutus
eſt, ut ad tanti regni ſubverſionem prope
maximus auctor factus ſit. Terra*, inquit
Varro, *in Aſiam diviſa eſt, & Europam: Aſia
enim iacet ad Meridiem & Auſtrum: Europa
ad Septentrionem, & Aquilonem. Aſia
dicta eſt a Nimpha, a qua & Iapeto trahitur
Prometheus. Europa ab Europa Agenoris filia,
quam ex Phœnice Mallius ſcribit Taurum portaſſe,
quorum egregiam imaginem ex ære Pythagoras
Tarenti fecit.* Sed adverte non Pythagoram
in numeris excelſum fuiſſe ſtatuarium,
ſed Rheginum alium eiuſdem nominis,
qui Græcis quidem literis apprime eruditus,
fuit ſtatuarius, & Pictor clariſſimus,
diſcipulus Clearchi Rhegini, in plaſtice
arte celebris, ut ſiquis alius, de quo
multa leges, præter Plinium, apud Pauſaniam
præcipue in ſexto libro, qui eſt Eliacorum
poſterior. Extant apud Græcos duo
adagia, quorum primum eſt Μῦς ἄρτι πίσσης γευόμενος,
Mus nunc picem guſtans: alterum,
ὅσα μῦς ἐν πίσσῃ quanta mus apud
Piſam, utrique videtur dediſſe cauſſam Pugil
quidam Tarentinus, cuius meminit Suidas,
qui ſentit proverbium in eos dictum,
qui multum vicerunt labore. Pugil enim
Tarentinus iſte Piſæ certans, multos habuit
adverſarios, multiſque acceptis plagis vix
tandem vicit centeſima Olympiade: eius
nomen fuit Mus. Sed & Diodorus Siculus
Smicrinæ cuiusdam Tarentini meminit, qui
fuit victor in ſtadio inita Olympiade ſexta
ſupra centeſimam, quo anno Athenienſes
principem Ariſtodemum, Romani Caium
Sulpitium, & M. Valerium Coſſ. habuerunt.
An autem ille fuerit Smicrines, qui Archippam
amaverat, quæ a poeta Tragico poſtea
requiſita fuit, viderint alii. Diogenes Laertius
in Pythagora Lyſidem Tarentinum
Pythagoricumque philoſophum commendat,
is cum Thebas profugiſſet, Epaminondæ
ſummi illius imperatoris præceptor fuit,
ſuiſque illum monitis accendit, ut ſummarum
gloriam rerum adipiſceretur, qua de
re ſic legere eſt apud Æmilium Probum:
(*Philoſophiæ præceptorem habuit Lyſidem Tarentinum
Pythagoreum, cui quidem ſic fuit
deditus, ut adoleſcens triſtem & ſeverum ſenem
omnibus æqualibus ſuis familiaritate
antepoſuit, neque prius eum a ſe dimiſerit,
quam doctrinis tantò anteceſſit condiſcipulos,
ut facile intelligi poſſet pari modo
ſuperaturum omnes in cæteris artibus*: multa
de eodem legito apud Pauſaniam in Boœticis.
Scripſit Lyſis de inſtitutione, de civilitate,
& de natura. Extant & nonnullæ
epiſtolæ, & ea imprimis ad Hipparchum,
ubi in hunc modum de Pythagora: *Aiunt
plurimi publicè te id quod Pythagoras ſemper
inhibuerit, philoſophari, qui cum Damoni filiæ
commentaria ſua commendaret, iuſſit ne
cui extra domum ea traderet: ea vero cum
ingenti pecunia poſſet ea diſtrahere, omninò noluit,
inopiam quippe, patriſque monita auro
prætioſiora cenſuit, idque cum eſſet mulier.*
Ad Epaminondam Lyſidis diſcipulum ſpectat,
quæ ſcribit Plutarchus in opuſculo de
Socratis genio: *Quid*, inquit, *aiebat Theanor?
Epaminondas ſuam ſententiam non profert,
eadem inſtitutus diſciplina? tum pater
renidens: tale, inquit, eſt eius ingenium taciturnum,
& caute ad loquendum ſedans,
audiendo & diſcendo inexaturabile, itaque etiam
Spintharus Tarentinus cum eo hic non
exiguum tempus verſatus, frequenter dicebat,
in neminem ſe hominem ſuæ ætatis incidiſſe,
qui & plura noſſet, & pauciora loqueretur.*
Cleanthes Tarentinus, Clearcho teſte, inter
convivandum eloquebatur omnia verſibus,
ut & Pamphilus Siculus, qualia hæc ſunt,

Da quod bibam.
Perdicis crus.

Matulam aliquis mihi porrigat,
Placentam aliquis mihi dato

Ita ſcribit Athenæus, apud quem invenies Stratonem quoque Tarentinum, qui in conviviis dithyrambicos verſus imitabatur, auctore Ariſtoxeno. Philolai & Euriti Tarentinorum meminit Laertius in Pythagora, qui & ipſi fuerunt Pythagorei, præceptores Zenophili Chalcidenſis ex Thuria, Plantonis, Echecratis, Dioclis, Polymneſti Phliaſiorum. De Ennio multa ſcribit, præter explicatio-
B nes in illum elegantiſſimas, Hieronymus Columna, ad quem miſi commentarios perbreves in vitam huius poetæ a Petro Crinito ſcriptam in libro de poetis Latinis. Sciri autem nunquam verè potuit, fuerit ne Tarentinus, an Rhudienſis, quoniam eum Rhudiæ genuere vetuſtæ, & Cicero in oratione pro Archia Rhudium appellat hominem, & Svidas poetam Romanum, & Meſſapium, quem Ælianus laude dignum eſſe tradit, nam dum Scipionem canit, & virum illum ma-
C gnificè extollere ſtudet, ſolum Homerum, ait, pro dignitate laudare poſſe Scipionem. Rurſus Eutropius qui in fine ſecundi libri tradit, primo Punico bello Ennium natum, Tarentinum cenſet, ſicut & Euſebius, ſed hoc quoniam alibi diſcuſſimus, prætermittamus. Illud certiſſimum & ab omnibus receptum, quod a Catone Romam translatus in Monte Aventino habitarit, parco admodum ſumptu contentus, uniusque ancil-
D lulæ miniſterio, cumque Romæ ſuum tandem obiiſſet diem, in Scipionis monumento via Appia ſepultus, inde paulo poſt eius oſſa Rhudias patriam aſportata. Sed & Pacuvium in ſcribendis hiſtoriis apprime nobilem, Brunduſinis nollem tollere; ſunt tamen qui cum Tarentinum tradant, & Quinti Ennii ex ſorore, vel ex filia nepotem, ac Tarenti egiſſe, & illi ſeni ab Actio ſcripta ſua recitata, ibique tandem nonagenarium diem obiiſſe, non ignorare debent, qui-
E bus non ingratum eſt Euſebii chronicon, quibuſque non diſplicet multiplex Agellii lectio. Aulum Licinium poetam, qui & Archias dictus eſt, a Tarentinis non modo multis præmiis, ſed & civitate donatum, tradit Cicero in oratione, quam pro illo habuit: *Erat*, inquit, *Italia tunc plena Græcarum artium, ac diſciplinarum, ſtudiaque hæc & in Latio vehementius tum colebantur, quam nunc iiſdem in oppidis; & hic Romæ propter tranquillitatem Reipublicæ non negligebantur. Itaq; hunc & Tarentini, & Rhegini, & Neapoli-*
F *tani, civitate, cæteriſque præmiis donarunt, & omnes, qui aliquid de ingeniis poterant iudicare, cognitione atque hoſpitio dignum exiſtimarunt.* Hæc ille. Calliſtratus Iuriſconſultus in libris digeſtorum ſub titulo de re iudicata, in lege, *Divus Adrianus*, meminit cuiuſdam Iulii Tarentini, hunc multi crediderunt iuriſconſultum, ſed ut ibi legitur, fuit reus, teſtium perfidia condemnatus. Inter Neotericos non mediocris laus data eſt Laureto philoſopho Tarentino, apud Marinum Frecciam, ſicut apud Heſychium inter veteres in verbo γαλεοί, Phanodemo, quem adiungit Rhinthoni poetæ. Quod au-

A tem nonnulli (Pogium ſecuti, Trebellium, ut ipſi dicunt, & Sulpitium, Sybillam, tradant, Delphicam Tarenti ortam ante adventum Phalanthi, & Romuli, qui eam conſuluit) Romanis ſuis leges daturus, tempore floruiſſe, id ego nuſquam legi, atque miror Onufrium, cuius negotium fuit de rebus Romanis, & de Sybillis copioſè ſcribere, hoc non animadvertiſſe, ut omittam Svidam & Lactantium, qui de Sybillis etiam per quam multa ſcripſere. Veriſimi-
B lius eſſet credere librariorum incuria, ut accidit, lectum aliquando eſſe pro Tyburtina Sybilla Tarentinam, vocum affinitate, quamvis non ſim oblitus apud Livium obſervari Sybillæ (quam tamen ipſe non nominat) adventum in Italiam, ſed ea fortaſſe fuit Erythræa, quam Romulo Rege vixiſſe tradit divus Auguſtinus. Extant adhuc in Græcorum florilegio multa Tarentini Leonidæ Epigrammata, quorum aliqua hæc ſunt, & plura ad Latinam formam verſa.

C

Λεωνίδου Ταραντίνου.

Ἴξαλος εὐπώγων αἰγὸς πόσις ἔν ποτ᾽ ἀλωῇ
Οἴνης τοὺς ἁπαλοὺς πάντας ἔδαψε κλάδους,
Τῷ δ᾽ ἔπος ἐκ γαίης τόσσον ἄπυε, τῆρε κάκιστε,
Γναθμοῖς ἡμέτερον κλῆμα τὸ καρποφόρον.
Ῥίζα γὰρ ἔμπεδος οὖσα, πάλιν γλυκὺ νέκταρ ἀνήσει,
ὅσσα ἐπισπεῖσαι σοί τράγε θυομένῳ.

Inſiliens hircus inter vineta racemos
Exedit teneri palmitis ore novos.
D Viſceribus terræ vox execrabilis exit,
Hoc buccis germen peſſimè perde tuis.
Radix dum ſalva eſt, non deerit fun lere nectar,
Et Baccho fies victima ſacra Deo.

Λεωνίδου Ταραντίνου.

ὁλκάδα πῦρ μ᾽ ἀνέφλεξε, τόσην ἅλα μετρήσασαν
Ἐν χθονὶ τῇ πεύκας εἰς ἐμὲ κειραμένῃ.
ἡ πέλαγος διέσωσεν ἐπ᾽ ἠόνας, ἀλλὰ θαλάσσης
Τὴν ἐμὲ γειναμένην εὗρον ἀπιστοτέρην.

E Ignis me excuſſit: pelaguſq; remeſa profundum
Ad terram veniens ardeo tota pice.
Quam toties pelagus ſervavit, perdere terræ
Auſa eſt, & genitrix impia, mitis aqua.

Λεωνίδου Ταραντίνου.

Ἄστρα μὲν ἠμαύρωσε, καὶ ἱερὰ κύκλα σελήνης,
Ἄξενα δινήσας ἔμπυρος ἠέλιος.
Ὑμνοπόλους δ᾽ ἀγεληδὸν ἀπημάλδυνεν Ὅμηρος,
Λαμπρότατον μουσῶν φέγγος ἀνασχόμενος,

F Aſtra, quis ignorat? Lunæ cycloſq; rotaſq;
Obtenebrat Phœbus dum meat ille polo.
Sic quotquot fuerint vates, vetereſq; novoſq;
Perdis Homere canens carmina geſta ducum.

Λεωνίδου Ταραντίνου.

Θῆριν τὸν τριγέροντα, τὸν εὐάγροις ἀπὸ κύρτων
ζῶντα, τὸν αἰθυίης πλείονα νηξάμενον.
Ἰχθυσιληϊστῆρα, σαγηνέα, χηραμοδύτην,
Οὐχὶ πολυσκάλμου πλώτορα ναυτιλίης.
Ἔμπης οὔτ᾽ Ἀρκτοῦρος ἀπώλεσεν, οὔτε καταιγίς,
Ἤλασε τὰς πολλὰς τῶν ἐτέων δεκάδας.
Ἀλλ᾽ ἔθανεν καλύβῃ σχοινίτιδι, λύχνος ὁποῖα
Τῷ μακρῷ σβεσθεὶς ἐν χρόνῳ αὐτόματος.

Σύ-

Σῆμα δ' ἐπὶ τῷ δ' οὐ παῖδες ἐφήρμοσαν, οὐδ' ὁμόλεκτρος,
Ἀλλὰ συνεργατίνης ἰχθυβόλων θίασος.

Therina Naſtoreum, dederant cui retia victum,
Cui nanti ceſſit incola Mergus aquæ.
Anteaq; qui coluit, piſces tulit orbe ſagenæ,
Non multi remis navita navigii.
Non vis Arcturi rapuit, non Ægidis horror,
Annorum decadas ſolvit & oſſa ſenis.
Aſt animam efflavit, qui iuncea tecta teneret,
Ut lychnus longo tempore ſponte perit.
Pignora non tumulum decorant, non coniugis (ardor,
Sed comiti comites hæc pia buſta parant.

Λεωνίδου Ταραντίνου.

Πολλὸν ἀπ' Ἰταλίας κεῖμαι χθονός, ἔκ τε Τάραντος
Πάτρης, τοῦτο δέ μοι πικρότερον θανάτου.
Τοιοῦτος πλανίων ἄβιος βίος. ἀλλά με Μοῦσαι
Ἔστερξαν, λυγρῶν δ' ἀντὶ μελιχρὸν ἔχω.
Οὔνομα δ' οὐκ ἤμυσε Λεωνίδου. αὐτά με δῶρα
Κηρύσσει Μουσέων ἐς πάντας ἠελίους.

Sat procul Italica terra, patriaque Taranto
Et iaceo, & mortem vicerat iſte dolor.
Erronum vita hæc non vita eſt: ipſe ſororum
Muſarum cœtu diligor, atque choro.
Atq; Leonida haud periit, ſed vivet in ævum;
Plures ſpero dies nomen habere meum.

Λεωνίδου Ταραντίνου εἰς Ἀφροδίτην.

Τὰν ἐκφυγοῦσαν ματρὸς ἐκ κόλπων ἔτι
Ἀφρῷ τε μορμύρουσαν εὐλεχῆ Κύπριν,
Εἶδ' ὡς Ἀπελλῆς κάλλος ἱμερώτατον,
Οὐ γραπτόν, ἀλλ' ἔμψυχον ἐξεμάξατο.
Εὖ μὲν γὰρ ἄκραις χερσὶν ἐκθλίβει κόμαν,
Εὖ δ' ὀμμάτων γαληνὸς ἐκλάμπει πόθος,
Καὶ μαζὸς ἀκμῆς ἄγγελος κυδώνιος.
Αὐτὰ δ' Ἀθάνα, καὶ Διὸς συνευνέτις
Φάσουσιν· ὦ Ζεῦ, λειπόμεσθα τῇ κρίσει.

Effugientem matris de ſinibus adhuc
Spumaque frementem pulchri tori Cyprim,
Doctus Apelles pulchritudinem deſideratiſſi-
Non pictam, ſed vivam repræſentavit. (mam.
Bene ſiquidem ſummis manibus exprimit co-
(mam,
Bene oculorum tranquillũ effulget deſiderium.
Et mammilla florentis puellæ nuncia imitatur
cotoneum malum.
Ipſa autem Minerva, & Iovis coniux (cio.
Loquuntur: o Iupiter, inferiores ſumus iudi-

Λεωνίδου Ταραντίνου.

Πρέσβυν Ἀνακρείοντα χύδαν σεσαλαγμένον οἴνῳ
Θάσαι δινωτοῦ στρεπτὸν ὕπερθε λίθου.
Ὡς γέρων λίχνοισιν ἐπ' ὄμμασιν ὑγρὰ δεδορκὼς,
Ἄχρι καὶ ἀστραγάλων, ἕλκεται ἀμπεχόναν.
Δισσῶν δ' ἀρβυλίδων, τὰν μὲν μίαν οἷα μεθυπλὴξ
Ὤλεσεν, ἐν δ' ἑτέρᾳ ῥικνὸν ἄραρε πόδα.
Μέλπει δ' ἠὲ Βάθυλλον ἐφίμερον, ἠὲ Μεγιστέα,
Αἰωρῶν παλάμᾳ τὰν δυσέρωτα χέλυν.
Ἀλλὰ πάτερ Διόνυσε φύλασσέ μιν, οὐ γὰρ ἔοικεν
Ἐκ Βάκχου πίπτειν Βακχιακὸν θέραπα.

Senem Anacreonta fuſè turbatum vino
Aſpice verſatili flebilem ſuper lapide.
Ut ſenex gulolis ab oculis laſcivè inſpiciens,
Uſq; ad talos trahit veſtem.

A Geminorum autem calciamentorum, unum quidem ſicut ebrius
Perdidit, in alio autem rugoſam pedem ada- (ptavit.
Cantat autem ſive Bathyllum deſiderabilem, ſive Magiſten.
Attollens manu amore perditam chelym.
Sed ò pater Dionyſe ſerva illum: non enim fas
A Baccho cadere Bacchiadum ſervum. (eſt

Λεωνίδου Ταραντίνου.

B Ὁ Κρὴς Θηρίμαχος τὰ λαγωβόλα Πανὶ Λυκαίῳ
Ταῦτα πρὸς Ἀρκαδικοῖς ἐκρέμασε σκοπέλοις,
Ἀλλὰ σὺ Θηριμάχῳ δώρων χάριν, ἀγρότα δαῖμον,
Χεῖρα κατιθύνοις τοξοτιν ἐν πολέμῳ.
Ἔν τε συναγκείαισι παριστάμενος δεξιτερῇ τε
Πρῶτα δίδους ἀγρούς δῶρα κατ' ἀντιπάλων.

Cres Therimachus retia Pani Lycæo
Hæc in Arcadicis ſuſpendit ſcopulis.
Sed tu Therimacho munerum gratia agreſte (numen
C Manum dirigas ſagittariam in bello.
Inque convallibus alta dexteris,
Primum cum dederit venationis munera.

Apud Paulum Iovium lib. 44. hiſtoriarum ſui temporis laudari videtur tandem Ioannes Perellus patria Tarentinus, qui ex equitum Rabatinorum ordine fuit unus inter eos triumviros, qui ætatem Mahometis pueri Tunetani Regis rexere, hic Gyneceum invaſit, quod ei tanquam profeſſione Chriſtiano tum
D licebat, & in libidinem effuſus, Amidæ concubinas ad unam omnes conſtupravit. Amida poſtea Perello ita uſus eſt: omnibus tormentis excruciat primò, abſciſſiſque virilibus vivum in foro comburi iubet: nec Perello conſtantia defuit, qui oblato vitæ munere adduci non poſſet, ut a Chriſtiana religione deficeret. Legitur in Nolana hiſtoria, quam edidit Ambroſius Leo libro 2. Ioannes quidam Antonius Tarentinus Epiſcopus Nolanus his verbis: *Baſilica Epiſco-*
E *porum incœpta eſt a Raymundo Urſino, finita eſt ab Vrſo, atque Epiſcopo Nolano Ioanne Antonio Tarentino: Chorhoſpitæ baſilicæ fabricatæ ſunt ab hoc ipſo Ioanne Antonio Epiſcopo, a quo Epiſcopale palatium inſtauratum magna ex parte fuit, atque aptius diſtinctum.* Ex Neotericis commemorantur Antonius Agellinus, Alexander Monfrida, Nicolaus Arponus, quorum primus fuit Archiepiſcopus Barenſis, alter Epiſcopus Monopolitanus, tertius Oſtienſis, vivit hodie Ioannes Ba-
F ptiſta Santorius Epiſcopus Tricaricenſis. Poſſem quamplures alios & in ſacra Theologia, & in legibus, & in philoſophia, ac medicina, in mathematicis, in Grammatica, manſuetioribuſq; ſtudiis, poſſem tandem & alios in armis recenſere, ſed ab his ſicut a familiis me abſtinui, ne dum eos celebriores reddere calamo ſtuderem, offenderentur magis, novi enim quanta ſit inter pares invidia, & neſcio an ſuo quiſque loco eſſet contentus.

Politiarum genera, & de ritu Tarentinorum.
CAP. IV.

De antiqua Tarentinorum Repub. haud quaquam facile erit dicere, niſi prius cognita fuerint diverſa, quæ apud multos leguntur, Politiarum genera, & tam ea, quæ commendantur, quam ea quæ improbantur, omnia ex lectione Ariſtotelis, Polybii, Herodoti, Strabonis, Plutarchi, Demoſthenis, Thucydidis, Heſychii, Budæi, atque aliorum, colliguntur. In quavis igitur Republica vel unus erit, qui imperabit, vel non unus erit. Quando unus eſt, qui dominatur, μοναρχία Græcè dicitur huiuſmodi dominium: quod ſi bonum fuerit, ſervato in illo debito ordine, βασιλεία appellabitur: at ſi contra fuerit malum, incertoque ordine, Τυραννὶς erit, cuius cura ſola eſt cuſtodia. Quando autem non eſt unus Princeps, ſed plures, hi vel erunt multi vel pauci: ex multis bonis conſtituitur Δημοκρατία, cuius finis eſt libertas, ex multis malis exit Ὀχλοκρατία, quæ eſt Democratia illegitima, plebejoque recta impetu. Paucorum eadem eſt conſideratio, quoniam ſi boni fuerint Ἀριστοκρατίαν formabunt, cuius finis ſunt leges ipſæ, juxta quas conferuntur honores, ac dignitates: at vero ſi fuerint mali, Ὀλιγαρχίαν, facient, cuius finis ſunt ipſæ divitiæ & earum habetur ratio in magiſtratuum electione. In ſummo igitur honore poſt extinctos Reges, ac nobiles viros, quemadmodum apud Athenienſes, aliaſque præclaras olim civitates, ut noſtris etiam temporibus in Italia ipſa, ita olim apud Tarentinos fuit Democratia, & Democrates dicebatur ſupremus ille magiſtratus, qui vice Regum præerat omnibus, id ex Ariſtotele habetur in Republica, ubi de ſeditionibus loquitur: *Contingit vero* (inquit ille) *quandoque id per fortunam, velut apud Tarentum, cum ſuperati prælio ab Iapygenſibus, nobilitatis magnam partem amiſiſſent (fuit autem id prælium paulo poſt id tempus, quo Medi Græciam invaſerunt) ad popularem ſtatum ex Republica facta eſt mutatio.* Et hunc Tarentinorum ſtatum commendat idem philoſophus his verbis: *Rectè ſe habet Tarentinorum exemplum imitari. Illi enim cum opes efficiunt communes ad pauperum uſum, per hunc modum benevolam ſibi plebem conſtituunt, magiſtratus inſuper omnes duplices faciunt, ut ſint alii per electionem, per ſortem alii, quo enim populus percutiat, per ſortem; quo autem melius gubernentur, per electionem. Eſt autem hoc facere in uno eodemque magiſtratu, ita partientes, ut alii ſint ex ſorte, alii electione ad eum gerendum aſſumantur.* Coniici ex hoc loco poteſt, laudabilem fuiſſe Tarentinorum Democratiam, in qua patrium erat, & conſuetum colere Deos, cum honore obſequi parentibus, ſeniores venerari, legibus obedire, pauperes amplexari, omnium etiam civium in magiſtratu gerendo rationem haberi, quo in ſtatu ita optimo filii armorum tantummodo parentum hæredes conſtituebantur, opes autem omnes fœminarum erant, atque ita adoleſcentium ætas bonam parentibus ſpem promittebat, ſi nullam divitiarum curam haberet; tota autem prona eſſet ad arma, quales dicebantur Lacedæmonii, a quibus ipſi Tarentini ſunt oriundi. Tempus, quod a philoſopho dicitur de initio Tarentinæ Democratiæ, illud eſſe exiſtimo, quod in Clio ponitur ab Herodoto, quando quinquennale bellum conflatum eſt inter Lydos & Medos, *quo in bello* (ut ille dicit) *ſæpe Medi victores extiterunt, & nocturnum quoddam geſſerunt prælium ſexto anno, ſignis collatis, cum æquo Marte certarent, ſtante acie, contigit, ut repente dies nox efficeretur. Quam immutationem huius diei futuram Thales Mileſius Ionibus prædixerat, hunc ipſum annum præfiniens, quo immutatio facta eſt. Lydi, ac Medi ubi diem nocteſcere viderunt, a pugnando deſtiterunt*: ita Herodotus. Regnabat tunc temporis apud Romanos Ancus Martius, & erat annus mundi quatermilleſimus, non longe poſt Phalanthi ad hanc oram adventum. Pauca alia ad ea quæ dicta ſunt addere viſum eſt, & ſpectant ad præſentem Reipublicæ adminiſtrationem. In promptuario publicorum ſcriniorum, & in Archivio ipſius civitatis duplex & non obſcura habendi Senatus recondita eſt inſtitutio: utraque a Ferdinando Neapolitanorum Rege diverſis quidem temporibus munita 1475. & 1491. autographum ipſius Regis utrobique legitur REX Ferdinandus. At initio primæ inſtitutionis leguntur hæc verba: *D. Rex mandavit mihi Antonello de Petrutiis*: in alterius fronte, *D. Rex mandavit mihi Joanni Pontano*. Sed primæ inſtitutionis hæc erat ratio. Ex triplici civium ordine, nempe ex nobilioribus, mercatoribus, & artificibus centum & octo eligebantur, quorum poteſtas regendæ Reipublicæ nonniſi biennium durabat, ſingulorum nomina in duodecim ſcribebantur ſchedulis, ita ut in ſingulis novem eſſent terni, prædictorum ordinum ſchedulæ illæ cera cooperiebantur, atque in urnula incluſæ à puero doli mali inſcio educebantur: quiq; in educta reperti eſſent, bimeſtre habebant dominium atque onus Reipub. His ſi aliquod incidiſſet grave quod decernendum eſſet, duodecim viros, quod duodecim virorum concilium dicebatur, conſulebant, illorumq; ſententiæ coherentes, quid omnium intereſſet, ſtatuere nimio zelo curabant. At ſi maius quid inſurgeret, exacti bimeſtris novem accerſebantur; ſi verò graviſſimum omnes centum & octo in concionem coibant: nihil tamen, vel à paucis illis, vel ab omnibus his, inſcio, ratum, firmumq; habebatur, Prætore Urbano, qui à Rege ipſo ad jus ſuum cuiq; præſtandum, annuo (ut hodie) magiſtratu deſtinabatur. Illud obiter ſubiungam triplicem huiuſmodi civium ordinem apud plures fuiſſe obſervatum. Diodorus Siculus libro antiquarum rerum primo, multorum urbes dicit, Ægyptiorum more fuiſſe partitas in tres gradus, quorum primus erat nobilium, qui præ cæteris doctrinæ dediti maiore honore digni habebantur, & in ea re ſacerdotibus Ægyptiis perſimiles. Secundus eorum quibus agri aſſignati erant, utq; armis intenti patriam defenderent, illis pares qui in Ægypto agros tenentes milites

ad

ad bellum ſubminiſtrabant . Tertius plebis erat atque opificum , qui artibus mercenariis intenti , neceſſarias operas præberent. Altera autem inſtitutio, quæ ad hodiernum uſque diem devenit (& ſi multis tentatum, ut ea ob civium diſſidia litigiaq; reformaretur) ita ſe habet . Quolibet triennio Kalend. Auguſti eliguntur ſeptuagintaduo, qui futuri ſunt Senatores : huius vero numeri pars minor eſt nobilium, plebis maior, nec habetur, ut in prima , ratio aliqua mercatorum , vel ob illorum penuriam , vel quia qui pauci ſunt, nihil aut parum diſtant ab iis , quos artifices diximus. Horum omnium eligendorum hic mos eſt, ut ab iis qui iam in fine tertii anni , onus , quodregimen civitatis affert , ſunt depoſituri , triginta eligantur viri , decem nobiles , plebei viginti. At hi electi duos , & quadraginta rurſus eligunt , à quibus & ipſi rectè , vel ne fuerint deſtinati , probantur. Hi ordinum ratione in tribus deſcribuntur longiuſculis ſchedulis , quæ A , B , C , cum ſigno ipſius urbis obſignantur , & in urnam ſimul coniiciuntur. Mox puerulus ſeptimum non excedens annum , ſchedulam extrahit : quiq; in illa reperiuntur , Remp. primo adminiſtrant anno , idemque in reliquis obſervari conſuevit. Rurſus viginti iſti quatuor , duorum & ſeptuaginta pars tertia , ſeni in quatuor eodem ritu reſcribuntur , ſchedulas , quæ certa adeò oblinitæ , ut pilulas dixeris , ac in urnulam demittuntur , quique in prima à puero extracta fuerint reperti , trimeſtrem habent conſulendi Reip. facultatem , ſexq; viratus appellatur , idemq; in ſingulis ſenariis ſumma cura obſervatur ad finem uſque triennii totius. Prædicto autem majori numero tres extrinſecus adduntur , qui ſingulis viginti quatuor , ſinguli & ipſi annum præſunt , quem appellant Syndicum , propterea quod eius officium & munus ſit patrocinari , omniumque cauſam defendere . Hi ex ordine ſunt patricio & nobili , atque ad hunc honorem in urbe ſupremum admiſſi. Tentatumq; diu eſt , ut & ex his , qui medii ordinis ſunt , admitti poſſent , neq; obtentum , niſi in Notariis quos dicunt , Regiiſque judicibus ad contractus , de cæteris adhuc ſub judice lis eſt inter primum civium ordinem , & medium. In omni autem concione ſinguliſque comitiis , ſive tunc Senatorum fiat electio , ſive aliquid aliud decernatur , intereſt , ut ſupra attigimus , prætor Urbanus Regius , & quandoq; in controverſiis , quæ non rarò obveniunt , aliquis alius vir gravior , qui provinciam ipſam gubernaret . Ii , tam illis qui eligendorum aliorum poteſtatem habent , quam illis , qui electi ſunt , onus conſcientiæ graviſſimum , Regis & eius magiſtratuum , ac miniſtrorum obedientiam præ oculis præferunt cum publica & pauperum præcipuè utilitate : quin jurare omnes cogunt & ſingulos , ut quavis in re gerenda nullius animi motus rationem habeant , Magiſtratus autem per triennium duraturi ſunt hi , Syndici tres de patriciorum ordine , vel (ut dictum eſt) Notarii , ac Judices ad contractus : ſed ad nobiles talis prærogativa ſpectare viſa eſt Ferdinando Aragonio olim Regi , Horum autem munus , ac partes ſunt , non nova ex ſe decernere , ſed decernenda tantum modo proponere , quæq; fuerint deliberata perficere , an autem Syndici nomen Latinum ſit , Bulæus docet in Græcis commentariis , noſtrum eſt quæ ad hiſtoriam faciunt , ſcribere . A ſcribis de medio ordine tres eliguntur ; partes illorum ſunt propoſita à Syndico & decreta , vel à ſex viris , vel ab omnibus viginti quatuor ad futuram rei memoriam ſcribere , & quæcunque alia opus fuerint . Quæſtores ſex , tres nobiles , populares tres , illi æſtate per totum ſemeſtrem à Kalend. Martii , uſque ad pridie Kalend. Septembr. vicem ſervant ſuam noctu cuſtodiendæ urbis , hi verò ſuam hyeme à Kalend. Septembr. uſque ad pridie Kalen. Martii : vulgus appellat Camerlengos. Olim dicebantur tres viri , ſicuti legere eſt in Amphitryone Plauti , & in carcerem trudebant , * quos per noctem vagantes comprehendiſſent . Ædiles quatuor & viginti , itaut bini tres menſes ſint in officio , alter nobilis , popularis alter : præſunt hi ponderibus & menſuris , obſoniorumque curant genera omnia . Præfecti nundinis ſive mercatibus , qui duo ſunt Kalend. Maii & totidem XVII. Kal. Februarii , ut omittam tertium qui eſſe ſolet XVIII. Kalend. Septembr. Sex (inquam) quolibet triennio , (de eo enim adhuc loquimur ,) eliguntur ex iis qui nobiles ſunt , & totidem ex popularibus. Perceptores publicorum cenſuum , ac reddituum tres populares , quos vocant depoſitarios , quia apud ipſos publica deponatur pecunia . Omitto ianitores , ac Syndici miniſtros , quos porterios vocant. Omitto ſingularium artium præfectos , qui protomagiſtri appellantur , omitto tandem municipales judices , qui omnes à Senatu eliguntur.

De Tarentinorum numis , ac ſignis.

CAP. V.

FUit olim (ut ſuo dicitur loco) atque adeò magna Tarentinorum potentia , ut non ſolum Japygiæ , Magnæ Greciæ , Calabriæ , Apuliæ , & totius Lucaniæ principes eſſent , atque ad Iſtriam , Illyricum , Epirum , Achaiam , Aphricam , Siciliam vela dimitterent , ſed & nummos quoque cuderent ſuos . Gabriel Barrius idipſum videtur ſignificare , quando Brettiorum quam multi fuerint numi variis ſignati imaginibus oſtendit in libro , quem de Calabriæ antiquitate edidit . Vidi ipſe numum argenteum , in cuius prima facie juvenis eſt , qui Delphino inſidens in læva fuſcinam , piſcatorium inſtrumentum, habet , inſcriptio literis Græcis ſub piſce : ΤΑΡΑΣ. in altera verò juvenis item cernitur nudus , & nudo invectus equo , ſiniſtra manu tenens lora , dextra verò ſupra caput equi extenſa , ramum , ni fallor , olivæ in modum corollæ , atque alia item Græcis literis inſcriptio. ΕΥΤΑΡΑΣ. Vidi alium numum argenteum literis & duabus ſtellulis à ſuperiore tantum diſtinctum, ſiquidem in fronte huius præter verbum

TA-

ΤΑΡΑΣ leguntur literæ *πελυρ.* At in tergo integræ non omnes ſunt literæ, ut quicquid ſit, colligi non poſſit. Addam & tertium in quo eadem figura, ſed literæ. *Ευ. Αυτοκράτωρ.* Græci characteris. Sunt præterea ſexcenti ferè alii, & argentei numi, in quorum utroq; latere legitur dictio hæc, præter adoleſcentis, Delphini, & equi picturas, grandioribus, & adhuc Græcis literis, ΤΡΕΦΕΙ. ideſt nutrit, ac ſi monſtraretur, quæ terra mariq; huius ſitus ſit copia. Coniici facilè poteſt præter ea, quæ dicta ſunt, per delphinum, & equum, incolarum virtutem, qua mari, ac terra præditi tunc erant, denotari, ut per fuſcinam, quæ eadem eſt cum tridente, vulgi ſtudium noſtris (ut antea diximus) etiam temporibus maximum piſcandi: Cuius rei magnus meminit Peripateticorum magiſter in politicis, quod idem ipſum de Byzantio, ſeu (ut hodie dicitur) Conſtantinopolitano pelago ſcriptum eodem in loco requirit, licet omnibus piſcandi artibus ſemper Tarentini uſi ſint, atque hodie utantur variis rerum generibus, Contis, Naſſis, & hamis, quin & è muris ipſius urbis veluti è ſpecula quadam *Συνεσκοπευ'οι* eſt. Thunnos enim piſces inde piſcatores obſervant, quemadmodum Strabo fieri tradit in Herculis portu, Hoc & in mari parvo, & mediterraneo obſervari quibuſdam menſibus ſolet in mugiles, mullos, auratas, quæ optimæ adeò cenſentur, ut nuſquam ſimiles ſint, minutos piſciculos, atque in primis ſardas. Sunt, qui tradant (quoniam ſuus cuique ſenſus) Neptunum eſſe alterum, qui equo aſſidet, quaſi eodem numo patrem, & filium voluiſſent Tarentini celebres reddere, quorum ſententiæ, & quis ſcit, an voluerit poeta Venuſinus aſtipulari, cum in primo carminum dixerit:

Neptunoq; ſacri cuſtode Tarenti.

Nam Acron ibidem non penitus hoc dicit, neque tamen longe diſcrepat. Vult enim hoc ab Horatio relatum, vel quia Tarenti Neptunus devotius quam alibi coleretur, vel quia in Neptuni tutela fuerit: niſi dixeris, quia Phalanthus Herculi, & Neptuno templa conſtituit, ut fortiter per illius favorem, huius vero obſequio feliciter, atque ideo Herculeum à Vergilio appellatum, aliis ita opinantibus non omnino refragarer, quaſi Herculi dicatum, vel cuius Hercules numen eſſet tutelare. Et *ξυδα.ά'τας ἠ ραχλις* à Tarentinis celebrabatur, ut notat Heſychius. Sed de hoc alibi dictum eſt; putaverim ipſe à contentionibus, & rixis compeſcendis, & eò magis ad hoc ſentiendum moveor, quia apud Strabonem reperitur, Herculis imaginem capta urbe, ſublimem ex ære, quæ cum tot pompis, auro, purpura, ſignis, Tabulis, Tarentiniſque deliciis ſublata eſt, in Capitolio ſixam, opus Lyſippi, quod à Fabio Maximo, qui Urbem cæperat, oblatum eſt donum. Eſt & alius numus, in cuius altero latere videtur Neptunus equeſtris cum literis. ΧΙΝΤΤ. in altero vero ΤΑΡΑΣ, ſupra Delphinum cum eiuſdem literis, & in ſæva tridentem habens: at prope dexteram ſignum videtur ſtellæ cum literis Αγ. atque cum imagine mulieris alatæ binas ambabus manibus corollas habentis. Deam nonnulli credunt eſſe victoriam, quod genus illud numi ſignaſſe credunt Tarentinos poſt partam de hoſtibus victoriam. Hoc vero non prætermittendum duxi, quia viros graves idem dictitare audivi, ſignatam videlicet à Tarentinis pecuniam fuiſſe poſt ipſius Taræ obitum, quem juxta fluvii ripas patri Neptuno, & patruo Jovi ſacrificium offerentem nuſquam viderunt, & ſi fabuloſum, ac commentitium credi poſſit, & ab eo maximè, quod de Æneæ fingitur interitu ad Numicum. Hoc vero ſignum non in pecunia tantum, ſed & in foribus Urbis, ac Theatro poſuere. Templum eidem Taræ cum ara, & ſtatua erexere poſteri, æternam illius memoriam, & ſtatua erat virgo aureos diffuſa crines, & equo in piſcem deſinente ſupervecta, ad ſitum Urbis mari ſcilicet, & terra itidem exprimendum. Prædictorum numerorum teſtimonio iam apparet, cur inſignis, ſcutis, vexillis, adoleſcentis ſit & Delphini ſimulacrum, neque non in fonte, qui hodie in medio foro cernitur, ſemimarmoreo lapide, albo, levi, & nimis in Hydruntina regione claro, & fiſtulis, & ſalientibus magno artificio ſcalptus. Joannes Pierius Valerianus in ſuis Hieroglyphicis de utroq; meminit ſigno, & quidem de Delphino ſic: *Quod vero ſignum in argenteo nummo Delphino vehitur. Taras is eſt, ut etiam indicat inſcriptio, de quo Ariſt. meminit in Tarentinorum Repub. apud quos numiſma nummum dicit appellari, in quo Taras Herculis Delphino vectus: quanquam apud Aſiaticos quoq; puerum Delphino inſidentem fuiſſe in nummis tradit Strabo. Sed Phalanthum Lacedæmona memorat Pauſanias, qui Tarentum (ut dictum eſt) Coloniam duxit, priuſquam Italiam attingeret, naufragium in Criſæo mari feciſſe, cui Delphinus opem tulerit, ſublatumque dorſo in littus incolumem expoſuerit. Quin etiam in nummo, cuius titulus* ΤΑΡΑΣ, *eques jaculator inſpicitur ob equeſtrem ſcilicet militiam, quam egregiè Tarentini ſunt exercere ſoliti, unde apud Græcos Tarentinos ordines invenias ex equitibus huiuſmodi conſtitutos, & ταραντιάζειν verbum, eo ſe militiæ genere exercere adſignificat.* Cæl. Rhodigin. in antiquis lectionib. ita tradit: *Ferentarii equites ii dicuntur, qui eminus ſolent dimicare, quorum alii jaculis utuntur, alii arcu jaculantur. Quos Tarentinos, vocamus arcu utuntur; qui equites ſagittarii, & à nonnullis etiam Scythæ vocantur. Tarentinorum duo faciunt genera: alios namque ſuo nomine Tarentinos vocant, qui è longinquo jaculari conſueverunt, alios leves, qui pugnam cominus ſubeunt.* Equitum Tarentinorum meminit etiam T. Livius, ubi de ſolertia Philopœmenis Achai ſummi ducis diligenter locutus addit: *Et tum omnium primum agmen conſtituit: deinde Cretenſes auxiliares, & quos Tarentinos vocabant, equites binos ſecum trahentes equos, ad prima ſigna miſit,* & infra: *Luce orta Cretenſium levis armatura, & Tarentini equites ſuper torrentem prælium commiſerunt. Leteinnaſtus Cretenſis popularibus ſuis, equitibus Lycortas*

Me-

Megalopolitanus præerat . Cretenſes & hoſtium auxiliares , equitumque id genus Tarentini præſidio aquatoribus erant . Cicero etiam Tarentinorum equitum ad Pomponium Atticum his quidem verbis memoriam exhibuit: *De Patrone & ſuis condiſcipulis , quæ de Tarentinis in militia laborans , ea tibi grata eſſe gaudeo* . Licet non probetur hæc lectio omnibus σχεδίων ſcriptoribus. Plutarchus item horum facit mentionem , & in Philopœmenis eiuſdem vita , & in Agidis , ac Cleomenis , nec non Polybius in excerptis libri undecimi . Multis autem in locis Ælianus Tarentinos celebrat milites , ut in lib. de inſtituendis aciebus : *Quamobrem* (inquit) *illi de more Tarentinorum à longe jaculantur , circularem retorquentes acceſſum & turbantes . Tarentinos jaculatores appello , ſicut inter initia operis dictum eſt à Tarentino Calabriæ oppido , cuius equites parvo quodam jaculo uti conſueverunt* , & ibidem dicit Tarentinam turmam conſtare duabus duplaribus equitum , videlicet ducentorum , & quinquaginta . Duæ autem Tarentinæ magiſterium conſtituunt , equitum quingentorum ſcilicet & duodecim . Addunt alii ex neotericis Tarentinos omnes fuiſſe comatos , ſicut erant Spartani , Mileſii , Thurii , & omnes ii , quibus Laconica ſtudia , inſtitutaq; placuerunt. Hæc de militibus Tarentinis obiter ſint dicta , revertamur modo ad ſigna , unde digreſſi ſumus . Tradunt nonnulli , hiq; non admodum pauci ſignum Scorpionis , quo hodie Tarentini utuntur , primum fuiſſe à Pyrrho datum , Epirotarum Rege , Tarentinique exercitus duce adverſus Romanos, cuius rei hiſtoria ſuo ex Livio, & aliis narratur loco. Jam diu autem hoc ſaxum (ut aiunt) volvo , atque nullum ex hiſtoricis multis, quos legi , quantum potui accuratiſſimè id dicere animadverti . Sunt verò alii , qui rem huc conferunt , libidinem , & nequitiam Scorpioni deſignari picto , eique ex humani corporis partibus pudenda dedicari , & huic ſigno Martem dominari adulteriorum infamia ſemper notatum , militeſque omnes mulieroſos eſſe , atque hinc ortam fabellam de concubitu Martis & Veneris , quiq; ſupra finitorem, prodeunte Scorpio, oriuntur, eos à mathematicis laſcivos forè prævideri . Ergo fuit Scorpius , atque eſt (ut coniiciunt) Terentinæ laſcivæ ſymbolum , & nos iam de Urbis huius deliciis multa ſubiungimus. Quid ſi aliquanto plus placebit , quod ad ſuperiora adiicere cupit animus de huiuſmodi ſigno ? Nam ſatis ſuperq; conſtat, diu multos quæſiviſſe , utrum doli fallaciæq; Pœnorum, quæ tot bellis univerſo terrarum orbi per tot annos innotuere, an corporum color fuſcus , an aliquid aliud ſignum dederit , ut Scorpius Africæ terræ ſymbolum haberetur? atque in quibuſdam Hadriani nummis Scorpionem non aliter Africam ſignificare , quam Cuniculus Hiſpaniam, Equus Italiam oſtendant. Et iam omnes ſcimus Annibalem Pœnorum ducem Romanis per proditionem Tarentum abſtuliſſe , *ut alibi* cura aliquantò maiore dicitur . *Veriſimilius* itaq; iuxta me eſt, ut hoc ſignum à Pœno , & non ab Epirota noſtris majoribus datum credatur. Co-

A rona autem ſuper impoſita regiam denotat Urbis quandoque fuiſſe potentiam, ut nunc Regi eſt gratiſſima , & olim multarum provinciarum caput , & regina fuit . Liliorum flores , putandum eſt , impreſſos , quia prioribus non multo ante ſæculis Gallorum Regibus fideliſſimè obtemperavit : pari poſtea & maiore , & diuturniore fide , Catholico Regi Carolo Cæſari huius nominis quinto, & Philippo eius invictiſſimo , ſemper glorioſo , & Catholicæ fidei defenſori unico
B adhuc obtemperat , ac natis natorum , & qui naſcentur ab illis , obtemperatura eſt , ut ſperat, atque in domino confidit . Omitto alia quæ de Scorpio vulgus ſuapte natura incertum , ac ſtolidum ſtudia in diverſa, atque contraria ſciſſum blaterat . Magnas enim nugas magno huc afferre conatu non eſt in animo, ſed quæ , vel auctorum teſtimonio , vel ob rem adeo vetuſtam coniectura non mea ſolius , ſed & aliorum affirmare potero plæclariſſimorum . Quid quod plæ-
C rique contendant, Scorpium Tarentinis datum , quia adulari atque blandiri ſæpiſſimè norunt ? nemo enim eſt, qui neſciat , Scorpii ingenium id videri , ut chelis videlicet blandiatur , atque amplexetur, quæ ſibi fierent obvia , eius verò caudam ſemper eſſe in ictu , nulloque ceſſare momento , quin meditetur , ne quando deſit occaſioni , & propterea doli (ut diximus) atque fallaciæ ſignum ab Hieroglyphicis traditur . Eſtque apud Sophoclem Captivis proverbium in hanc
D ſententiam , ſub omni lapide Scorpium inſidere i Græcè ſic : ἐν παντὶ γὰρ τ' εσκορπίος φρουρεῖ λίθῳ & apud Nicandrum in theriacis : Σκορπιος ἀπροϊδὴς ὀλίγῳ ὑπὸ λαλοχήσας . *Scorpius inſidias parva ſub caute tetendit* . Quin morum acerbitatem per Scorpium notat Apuleius . Sed hæc omnia , ut ſerpenti huic concedimus , ita ob eius ingenium , maioribus datum, nobiſque convenire , id verò pernegamus, ſicuti fidiſſimè teſtari poterunt, qui cum Tarentinis degunt alienigenæ. Sunt
E qui Scorpium propterea eſſe Tarentinorum ſignum aſſeruere , quod Urbis formam reddat figura corporis : pars enim prope arcem duas veluti chelas reddere videtur , quæ vero pontem attingit in inferiore urbe caudam indicat molliter inflexam , qua parte aquæductus nobiliſſimus à decimo uſque lapide , vel ulterius in urbem per cuniculos fictiliumque tubulorum ductiones multo labore , exquiſitoque artificio profluit , mare utrumque ſegregans , quiq; olim omnis ur-
F bis parœcias irrigare ea inprimis parte , qua non aſcendit tractus, videbatur , tentatum ſæpius noſtra ætate , ut duplex fieret , accitis undiquaq; architectis ſolertiſſimis , ſed ad ſuperiora duci haud quaquam poſſe ſine magna , quam cives non paterentur impenſa, judicatum eſt , reliquum Scorpii corpus reliqua ſignant urbis partes . Hæc de nummis, & ſignis Tarentinorum dicta quantulacumq; ratione potui fidem habitura , nec ne ſint , haud ſcio.

Ll

LIBER QVARTVS.

De Tarentini agri fertilitate.

CAP. I.

AGri Tarentini fertilitatem, quam Romæ coram optimatibus plurimis illiſque purpuratis prædicarat ſæpius præceptor meus in Græcis literis Franciſcus Caveotus Archidiaconus Solitanus, quem octuageſimo primo poſt milleſimum & quingenteſimum anno ſubita mihi, & ſodalibus meis invidaq; mors Romam ad filium proficiſcentem de via eripuit apud Caſtellanetenſes: præter ea, quæ de vinetis, olivetis, aliiſque fructuum generibus primo in libro promiſſa ſunt, hoc in loco cum piſcatione etiam copioſiſſima ſcribere in animo eſt, more, atque inſtituto noſtro veterum auctorum teſtimonio in medium adducto, & à Polybii ſententia initium ſumere videbatur, niſi eius auctoritate in primo libro, & in ſinu Tarentino, uſi fuiſſemus: ibi eum conſulat, qui volet: locum ex decimi libri Epitome ſumptum animadvertet, ubi de huius regionis fertilitate ab eo agitur. Et fortaſſe hoc idem quod à Polybio ſcriptum eſt, de Tarentino emporio reſpexit Plautus dum in fabula, quæ Menæchmi inſcribitur, hoc fingendo dixit;

Poſtquam iam pueri ſeptuennes ſunt, pater
Oneravit navem magnam multis mercibus.
Imponit alterum geminum in navim pater,
Tarentum avexit ſecum ad mercatum ſimul,
Illum reliquit, alterum apud matrem domi.
Tarenti ludi fortè erant, quum illuc venit;
Mortales multi ut ad ludos convenerant,
Puer inter homines aberravit à patre:
Epidamnenſis quidam ibi mercator fuit,
Is puerum tollit, avebitq; in Epidamnum,
Pater eius, poſtquam puerum perdidit,
Animum deſpondit, atque is ægritudine
Paucis diebus poſt Tarenti mortuus eſt.

Duas Septimio commendat Horatius regiones amœniſſimas, Tiburtinam ſcilicet & Tarentinam, de hac ultima, quæ noſtra eſt, ſic habet;

Unde (nempe ex Tiburtino agro) *ſi Parcæ prohibent iniquæ*
Dulce pellitis ovibus Galeſi
Flumen, & regna petam, Laconi
Rura Phalantho.
Ille terrarum mihi præter omnes
Angulus ridet, ubi non Himetto
Mella decedunt, viridiq; certat
Bacca Venafro.
Ver ubi longum, tepidaſq; præbet
Juppiter brumas: & amicus Aulon
Fertili Baccho minimum Falernis
Invidet uvis.
Ille te mecum locus, & beatæ
Poſtulant arces: ibi tu calentem
Debita ſparges lachryma favillam
Vatis amici.

A Idem Horatius ad Quinctum ſuum fundum amœnitate, & fertilitate cum Tarentino comparat, atque adeo Tarentum ipſum in fundum ſuum tranſlatum dicit:

. . . . . . *Quid ſi rubicunda benignè*
Corna vepres & pruna ferent? ſi quercus & ilex
Multa fruge pecus, multa dominum juvet umbra?
Dicas adductum propius frondere Tarentum.

Et ad Mœcenatem:

. . . . . *mihi iam non regia Roma*
B *Sed vacuum Tibur placet, aut imbelle Tarentum.*

Tarentino receſſu uſque adeo oblectabatur Virgilius, ut ibi carmen paſtorale cecinit juxta Propertium:

Tu canis umbroſi ſubter pineta Galeſi
Thyrſin, & attritis Daphnin arundinibus.
Utq; decem poſſint corrumpere mala puellas
Miſſus & impreſſis hœdus ab uberibus,
Felix qui viles pomis merearis amores
C *Huic licet ingratæ Tityrus ipſe canat.*
Felix intactum Corydon qui tentat Alexin
Agricolæ domini carpere delicias.

Laudavit & Claudianus cum amœnitatem, tum fertilitatem huius loci dicens:

Formoſum Oebalii luxum preſſere Tarenti.

Quin & ipſemet poeta in Georgicis agrum extollit Tarentinum multis laudibus:

Sin armenta magis ſtudium, vituloſq; tueri,
D *Aut fœtus ovium aut urenteis culta capellas,*
Saltus & ſaturi petito longinqua Tarenti.

Et ex urbibus Julii Cæſaris Scaligeri hæc habentur in commendationem eorum quæ dicimus;

Mollia quæ tenuis demittunt pondera lanæ,
Tonſa Tarentinis iugera læta jugis:
Hæc eadem complent vegrandibus horrea culmis
Et tua ſub prælum munera Bacche ferunt.
Nulla eſt in Latio Pomona beatior uſquam
E *Nulla eſt Heſperidum gratior aura locis.*
Se totum exhibuit lauta ad convivia Nereus;
Seruit & innumeris proxima ſylva feris.
Hic ver perpetuum eſt tantum pro frugibus æſtus
Nectareas ſuperant ſydera fœta dapes.
Quod ſi Cœlum imis vellet mutare ſuperna,
Haud aliis poterat plenius eſſe locis.

Celebrabantur ab antiquis Tarentinæ oves, ſicut legimus apud Columellam: *Græcum pecus, quod plerique Tarentinum vocant,*
F *niſi cum domini præſentia eſt, vix expedit haberi; ſiquidem & curam, & cibum maiorem deſiderat; nam cum ſit univerſum genus lanigerum cæteris pecudibus mollius, tum ex omnibus Tarentinum eſt molliſſimum, quod nullam domini, aut magiſtrorum inertiam ſuſtinet, multoq; minus avariciam, nec æſtus, nec frigoris patiens,* & alibi: *Oves Tarentinæ radice lanaria lavari debent, ut tonſuræ præparentur, & generis eximii Mileſias, Calabras, Appulaſq; noſtri exiſtimabant, earumq; optimas, Tarentinas, & M. Columella patruus meus acris vir ingenii, atq; illuſtris agricola quoſdam arietes mercatus in agros tranſtulit, & manſuefactos tectis ovibus admiſit.*

miſit. Eæ primum hirtos, ſed paterni coloris agnos ediderunt, qui deinde, & ipſi Tarentinis ovibus impoſiti, tenuioris velleris arietes progenuerunt. Et pleraque ſimiliter, inquit M: Varro, *faciendum in ovibus pellitis, quæ propter lanæ bonitatem, ut ſunt Tarentinæ & Altinates, pellibus integuntur, nè lana inquinetur quo minus, vel infici rectè poſſit, vel lavari, ac parari*. Paſcales autem oves, quas Feſtus refert, poſuiſſe Catonem pro Paſcuales non Tarentinas intelligi, ſed Terentinas cum ſecunda vocali in agro videlicet Terentino, ubi centeſimo quoq; anno fiebant ludi ſæculares, de quibus ſupra mentio facta eſt. Poſt oves commendabantur lanæ, quæ ex ipſis ovibus tondebantur. *Tarentum*, inquit Plinius, *Canuſiumque ſummam nobilitatem habent*. & alibi: *Hiſpania nigri velleris præcipuas habet, Polentia juxta Alpes cani, Aſia rutili, quas Erythræas vocant, item Betica, Canuſium fulvi, Tarentum & ſuæ fuliginis*, quem locum corrigunt multi, *puliginis*. Eſt & Cornelii Nepotis auctoritas, qui Auguſti principatu diem obiit ſuum. *Me* (inquit) *juvene violacea purpura vigebat, cuius libra denariis centum venibat: nec multo poſt Tarentina, huic ſuccedit dibapha Tyria; quæ in libras denariis mille non poterat emi. Erant*, inquit Servius, *juxta Tarentum Baphia, in quibus tingitur lana in eo loco, quem à Tarento hodie vix octo millibus paſſuum diſtare, Saturumque appellari diximus.* Hinc color Saturus apud Poetam in Georgicis legitur:

At mater ſonitum Thalamo ſub fluminis alti
Senſit, eam circum Mileſia vellera Nymphæ
Carpebant hyali Saturo fucata colore.

Hinc Venenum Tarentinum dixit Horat. in Epiſtolis:
Lana Tarentino violas imitata veneno.
Martialis ſæpiſſimè lanarum huiuſmodi, togarumq; purpurearum meminit, atq; ovium:

Nobilis & lanis, & felix vitibus Aulon
Det precioſa tibi vellera, vina mihi.

Erat enim, quicquid alii dixerint, Aulon locus in agro Tarentino. ruiſus Martialis:

Te Lacedæmonio velat toga læta Galeſo,
Vel quam ſepoſito de grege Parma dedit.
Et in Cleon meretricem:
Puella ſenibus dulcior mihi cygnis
Agna Galeſi mollior Phalanthini
Concha Lucrini delicatior ſtagni.
Et Raviſius in cornucopia·
Oſtrum antiqua Tyros, lanas imbelle Tarentũ,
Saſſina lac, Memphis ſtamina, Sparta canes.
Sed & idem Martialis de Partheniana toga:
Dic toga facundi gratum mihi munus amici
Eſſe velis cuius fama decuſq; gregis?
Appula Ledæi tibi floruit herba Phalanthi,
Quà ſaturat Calabris culta Galeſus aquis.

Laudat Macrobius in Saturnalibus Nuces Tarentinas, illaſq; Favorini teſtimonio tradit, ſic dictas quaſi Terentinas, hoc eſt, molles à Terenon, quod eſt Sabinorum lin-
A gua molle, qua voce, & Terentios putat Varro dictos. Sed & Plinius aſſerit duo genera Tarentinarum nucum fragili putamine, ac duro. *Quæ* (Amygdalas ipſe crediderim) *Nuces ſunt ampliſſimæ, & minimè rotundæ: præterea molluſcæ putamen rumpentes*. Idem alibi *Nucum pinearum genus alterum poſuit Tarentinum digitis fragili putamine, aviumq; furto in arbore. Eaſdem Scaliger dicit appellari Perſicas: ſed Tarentini vocant Ambroſias*. Turnebus in
B Plinio agnoſcit Macrobii lectionem Terentinas nuces, quia Τέρεν, unde Terentum, Sabinorum lingua molle ſignificat. *Nucem Græcam*, (inquit Columella) *& Avellanam Tarentinam facere hoc modo poteris in quo ſcrobe deſtinaveris nuces ſerere, in eo terram minutam pro modo ſemipedis ponito, ibique ſemen ferulæ repangito. Cum ferula fuerit nata eam findito, & in medulla eius ſine putamine Nucem Græcam, aut avellanam abſcondito, & ita obruito, hoc ante Kalend. Martias fa-
C cito, vel etiam inter nonas & idus Mart.* Pira item Tarentina laudat Macrobius, illaq; appellat ſera, ut pleraq; alia. Cornelius Celſus, *Pira* (inquit) *quæ reponuntur Tarentina*. Sed & Plinius, qui omnia complecti voluit, Tarentina tradit Pira ſeriſſimè legi, ſic dicta à patria, ut Amerina, Picentina, Numantina, Alexandrina, Numidiana, Græca, Signina. Quid autem noſtra ætate dici queat, inſigne, ac præcipuum, de ovibus, lanis, nucibus, ac piris non vi-
D deo. Nam neque horum eſt copia, ut olim apud veteres, neque qualitas illa: non tamen omnino his deſtituimur. De oleis Tarentinis ad hæc quidem verba Theophraſtus in de hiſtoria plantarum: *Circa Tarentum fructum uberem oleæ ſemper præmonſtrant, ſed ſub flore pars magna perditur.* Cauſſamq; huius oſtendit in ſecundo, ubi agit de cauſis plantarum: *locorum* (inquit) *diverſitatem cauſſis hiſce tribuimus, ubi nihil aliud impedimento detrimentoque acciderit, ut apud
E Tarentum oleæ accidere ferunt. Silens enim ſpiritus ſenſu conſpicuus eſt, quippe pleraq; aduruntur, & conflatus ex mari talis occurrerit, ut invecta ſalſugine corrodantur flores, ac pereant. Caligo quoque ſine ullo flatu egredi quædam videtur, quæ ubi flores tetigerit, exurit.* & Scaliger in Theophraſto de agro Tarentino, ità ſcribit: *Plautinus verſus lepidiſſimus: ſi non fecero peribo, ſi faxo vapulabo, ſic in agro Tarentino, ſi non flat, rubigo interficit, ſi flat marina nebula, craſſa,
F fœtida, flores necat.* Sed neq; oleum idcirco ſemper modicum eſt, & quantumcumq; ſemper laudabile, & præcipuè quod ad condituram aſſervatur, Monopolitano, Oſtunenſi, Bituntinoque præſtantius. Vina, quia & uvæ, ex quibus paſsæ peroptimæ fiunt, non à veteribus modò ſcriptoribus celebrantur, ſed & nullibi per totam Italiæ oram præſtantiora videntur, quin & prædulci uva novum apud veteres & Tarentinum genus vitium factum eſt. *Verum* (inquit Plinius) *& longinquiora Italiæ ab Auſonio mari non carent gloria: Tarentina, & Seviriana, & Conſentiæ genita, & Tempſæ, ac Babiæ, Lucanaque antecedentib. Thurinis. Tarentinum*

vinum (inquit Athenæus) *& quæ in illo* **A** *tractu fiunt omnia*, *leve*, *ſuave*, *ſtomacho gratum*, *minimè calidum*, *aut infeſtum capiti*. Ficus prædulces Tarenti naſci, quas vocant Omas, legitur apud Plinium, & hanc lectionem agnoſcit Hermolaus, qui quaſi ὠμὰς, hoc eſt crudas dici ſentit, quoniam prædulces ſunt ſtatim cum naſcuntur, nondum præcoctæ ſolibus: ita & palmarum genus in Cypro, cuius non matureſcit fructus, ſed crudus admodum ſuavis, ac prædulcis eſt. At ſi onas legeris cum aliis Pli- **B** niani libri caſtigatoribus, vel hanc vocem flectes ab ὠνέομαι, quod ſignificat emere, & ſic eas intelliget Plinius, quas Tarentini vulgato nomine ſanctæ crucis ficus appellant oblongas, & nigri coloris, vel detorſeris vocem ἀπὸ τῶν ὤων, & ita illa erunt ante folia, quæ aſinina ſunt ruſticis, quid verò quod alii agnoſcunt œnadas, quaſi ex vini ſapore ſic appellatas? Caſtaneas in agro Tarentino modo non videmus, ut in Campania, ſed illas olim tradit Plinius laudatiſſi- **C** mas fuiſſe faciles, neque operoſo cibo, figuraq; planas. Credit Stephanus Caſtaneas dictas à Caſtano Apuliæ oppido non procul à Tarento, quod Caſtanetum, vel Caſtellanetum vocant: alii à Caſtano Magneſiæ. Myrtus folio minuto non ſic hodie paſſim naſcitur, ut olim, conſpicitur frutex myrti huiusmodi prope Potamiſcum flumen, ubi Principis pomarium fuiſſe non pauci conjiciunt. At quam Cato Tarentinam appellat Cupreſſum, nulla eſt, credit Plinius, ita **D** à Catone dictam, quod Tarentum è Creta inſula primum advenerit, ubi Cupreſſeta fuiſſe tradit Cic. cum dicit primo de legibus: *in Cupreſſetis Gnoſiorum* &c. Candelabrorum ſcapis nobile vocat Tarentum idem Plinius, ſicut Æginam Candelabrorum ſuperficie, ſunt autem ſcapi columnarum partes, ut norunt Grammatici ex Vitruvii lectione annotavitq; Budæus. Sal è ſtagnis Tarentinis oculis utilis eſt, & eſt ſalſiſſimus ſicciſſimus, ſuaviſſimus omnium, atq; candidiſ- **E** ſimus ad medicinæ uſus ab antiquis maximè laudatus. Erant olim duæ apud Tarentinos ſalinæ, quarum veſtigia, & nomina adhuc reſtant, una enim maior dicitur, minor altera: verum ex utriſq; (ſtagna enim ſunt) imbrium deſcenſu colligebatur ſalis albi copia, ſicut etiam, & ex conchis alveiſque qui ſunt in inſulis, prope urbem juxta portum parvula admodum ſalina eſt, quæ tam imbribus, quam mare infuſo ad vulgarem, ſubnigrumq; ſalem, & lapidoſum **F** conficiendum adiuvatur, nec ſine rivulis aquæ dulcis: illac enim aquæductus tendit ad fontem, qui eſt in medio foro: reddit, & hæc ſalina album ſalem ſuum, & ſubtiliſſimum, quando artifices volunt habita prius à Regiis miniſtris venia; Majoris ſalinæ meminiſſe videtur Joannes Boccatius in particula de lacubus: *Tarentinus* (inquit) *lacus eſt apud Tarentum Italiæ civitatem*, *qui æſtivo æſtu ſiccatur in ſalem*, quod idem ſentit Plinius his verbis: *ſiccatur in lacu Tarentino æſtivis ſolibus*, *totumque ſtagnum in ſalem abit*, *modicum alioquin*, *genua non excedens*, pauloq; poſt: *Marinorum maxime laudatur Cyprius ſal à Salamine*, *ut à ſtagnis Tarentinus*, *ac Phrygius*, *qui Tartæus vocatur*, *omnium ſuaviſſimus*, *atque candidiſſimus*, *& propterea fragilis*. Hodie inductis bobus franguntur ſtagna, ne inde ſal colligatur, Rege ita jubente. Abundat hodie ſolum Tarentinum omni frumentorum genere, non ea tamen copia, qua finitimæ civitates, ex quo conficitur panis, & popularis, & ſiligineus. Vocabant olim Græci Δωρικὸν ἄρτον, ideſt, Doricum panem, Tarentinum videlicet, à magnitudine buccellatorum, qui & hodie ſunt in uſu, maximè apud vulgares, ac plebeios, & Chryſippus Tyanæus ἐν τῷ ἀρτοκοπικῷ, ideſt, in opificio panario: inter placentarum genera ex celeberrimis Tarentinam reponit, quod ante me obſervavit Alexander ab Alexandro ex Athenæo. Crocus non eſt infœcundus; & auctore Varrone, ſicut in Falerno vinum, in Caſſinate oleum, ſic in Tarentino mel cæteris præferebatur. De Porris Tarentinis ita ſcribit Martialis:

Fila Tarentini graviter redolentia porri,
Ediſti quoties oſcula clauſa dabam.

Naſcitur Manna in agro Tarentino juxta oppida Palæianum, & Palæianulum, an ſit autem orientali inferior, ut illa quæ in Calabria provenit, ſicut in Philologia notat Volaterranus, neſcio. Lapis, quem vocant Carpanum ſubrufum, & Tophum album, copioſiſſimus apud Tarentinos, apud quos fiunt, & figlina vaſa præcipua, quæ in aliarum maximarum urbium deliciis eſſe ſolent, ſed nobis quotidiano uſui. Horti ſuburbani non pauperes, eſſent, & ditiſſimi, niſi tanta obeſſet civium negligentia. Naſcuntur, & herbæ arti medicæ perutiles, de quibus ſingulis volumen promiſit edere Donatus Antonius Juranna medicus, ut meritò Græci Tarentum appellaverint τροφιμὴν πόλιν, ideſt, in qua facilè eſt victum invenire. At imprimis piſcandi ſtudio maximè vigent Tarentini, quin & ab ipſa urbe condita viguerunt: qua de re in ſequenti capite, ſervato quodam ſingulorum totius anni menſium ordine, tractandum eſt.

De Tarentinorum piſcatu aſſiduo.

CAP. II.

SExcenti quidem ſunt, qui de piſcibus, & magna ſcribunt volumina, quorum aliquot elegantiores, ut Oppianum, Ariſtotelem, Theodorum, Theophraſtum, Nicandrum, Ælianum, Dioſcoridem, Plinium, Albertum, Rondoletium, Jovium, Hieronymum Cardanum, Hippolytum Salvianum, Typhernatem Romæ medicinam ſub Julio tertio profitentem, ſi attentè legeris, nihil erit, in piſcibus, quod deſiderabis. Ipſe hoc in loco non omnia piſcium genera, non varias illorum differentias, non multiformem naturam, non illorum condimenta, ſive elixare, ſive aſſare, ſive frigere placuerit, ſed illud modò attingam, quod ad Tarentinorum hiſtoriam facere exiſtimavi: qui piſces, ab aliis in piſcando, maximè exercita-

citatis, ſingulis capiantur menſibus, & magna copia, conſultis accuratè admodum hac in re piſcatoribus: qui ex navigiis, quos lintres, cymbas, barcas appellant, & ex trabibus longiorib. ſive (ut dicunt) parmaticis, lapideiſque molibus tàm diu, quàm noctu piſcantur. Ea eſt in aquis Tarentinis piſcium copia, ut ſi urbs à conditore ſuum non fuiſſet ſortita nomen, Sidon potuiſſet appellari, ſicut Tyrii à Phœnicibus oriundi, ſuam appellarunt urbem, juxta mare in Aſsyria conditam: nam Phœnicum lingua Sidon piſcis eſt, & Tarentini ipſi Ichtyophagi ſunt: Captantur piſces tam in interno, quam in externo mari hamis, retibus, naſſis, lineis, arundinibus, fuſcinis, aliiſque inſtrumentis, quæ propria videntur in tanta piſcium frequenti varietate. Plures populi gradus recenſet Philoſophus, & primum dat agricolis: alterum iis, qui artes colunt: tertium appellat forenſem, in emendo, ac vendendo occupatum: ſequitur mox ille, qui in mari verſatur, poſt hunc qui bello deditus, indè qui quæſtui incumbit. Conſtat ille exportitoribus * hunc conficiunt piſcatores, & multis locis unumquodq; genus prædictorum magnam continet turbam, ceu piſcatores Tarenti, & Byzantii, remiges Athenis, & reliqua reliquis locis. Conſule illum ſi voles, nos ad menſium ſingulorum prædas tranſeamus.

Januarius, Februarius.

Ab die igitur Kalendarum Januarii per totum Februarium ingens eſt Camarum copia, omnium quidem generum, quæ multa numerat Ælianus, nam & aſperas capiunt, & læves, quæq; digitorum compreſſu nullo negotio franguntur, & quæ ſaxo ægrè conteruntur, nigerrimas, argenteas, & utroq; colore mixtas. χήμα, χῆμη. Vrticæ tot ſunt, ut nuſquam totidem videris, & illæ præcipuè quæ exigui ſunt corporis. Κνίδη, ἀμαλύφη. Digiti, ſive melius dixeris Græco, & vulgato nomine δάκτυλοι, qui, & ab Adriatici ſinus incolis Cappæ longæ dicuntur, cum unguibus odoratis, atque imbricibus, omnes dura carne, niſi idem eſt teſtaceorum genus, eiſdem menſibus videntur frequentes in foro piſcario venundari, atque idem eſt de vertebris, ſive verticillis, ſive vertibulis, ut vocat Gaza apud Ariſtotelem, tam coloris pallidi, quam rubicundi, quæ & ipſa ſunt inter conchas, & hæc omnia in mari interno δόναξ, ὄνυξ σπόνδυλος. At per univerſam hyemem in aperto ingens eſt agreſtium piſcium captura, Chartilagineorum præcipuè, & planorum, ut ſunt Rana piſcatrix, Raia, Squatina, Canicula, Centrina, Rhinobates, ſive Squatria, vel Squatinoraia ex Raia, & Squatina compoſitæ. Horribiles quidem aſpectu, atque eſu admodum iniucundæ, & integræ ingratæ. Ranam piſcatricem βάτραχον ἁλιεύς, Raiam βάτος. λειοβάτον, βατίδα, ἀστερίας, vocat Græci. Torpedo, cuius vim eam eſſe omnium ore fertur, ut capta retibus, priuſquam attingatur, piſcantium manus ſtupefiant. Sed Tarentini tradunt mederi ſibi in huius piſcis tractu flatus retentione. νάρκη νάρκα νάρκησις. Paſtinaca eſt huic perſimilis, cui piſcatorum vulgus tam Venetum, quam Tarentinorum Columbi nomen dedit τρυγών. Paulus Iovius exiſtimat illum piſcem eſſe, qui Athenæo Achanthe eſt infimæ plebis obſonium, auſim ipſe dicere, quas Iecorarias docti quidam homines appellant, ἡ πάτης, Græci, ſed Galenus ἀνήπατος felle carentes. Aquila, quæ & ipſa Chartilaginea, & plana eſt, ſic dicta, quod ſuis expanſis alis volantem Aquilam imitetur, ἀετος, carnem omnes habent mollem non iniucundam, nec concoctu difficilem: advenarum ſolent eſſe deliciæ, Kalendis Maii ad emporium, nundinaſq; commeantium. In utroq; autem mari ſub idem tempus colliguntur Mytuli parvuli illi quidem, ſed omnium optimi, ac ſaluberrimi, μύαξ. μίτυλος. μύτλος. Tellinæ, quæ, & aliæ ſunt à Mytulis, quicquid dicat Paulus Jovius, qui mavult cum Athenæo errare, quam cum Dioſcoride rectè ſentire, τελλίνη. Conchæ etiam illæ, quas aliqui Galadas, & quas Patellas appellant, neque non etiam Squillæ, γαλάς, λεπάς, καρίς. Cancri tam fluviatiles, quam marini. Gambari, Maiæ, maximum ſcilicet Cancrorum genus, Corſe vulgò, & Cancelli cum Paguris, κάρκινος, κάμμαρος καρκίνιον, πάγουρος, μαῖα. Purpuræ, quarum copia olim maxima, unde opinio veterum de lanarum tinctura apud Tarentinos per quam optima (de his Ælianum conſulito) πορφύρα, πορφύρια. Buccinæ aliquot: σάλπιγξ. Cochleæ albæ, ac nigræ, magnæ, parvæ, mediocres, cum Nucibus, κοχλος, κοχλίαι. Vermium, & quoddam genus cretaceum, quibus pro eſca, ut parva ſiliqua ad Auratas præcipuè extrahendas utuntur piſcatores, σκώληξ. Concharum nobiliſſima Oſtrea, quæ, ut tradunt hiſtorici, adeò apud Romanos in honore fuerunt, ut non modo Brunduſio in lucrinum lacum transferre ſtuduerint, verum, & in remotiſſimas è mari regiones ligneis ſecum lacub. aſportaverint. Hæ aliquando veluti extincta eorum progenie, nuſquam apparent, aliquando, & me puero tantus fuit numerus, ut vili venderentur, ὄστρεον. Et quæ carent ſanguine pectines, quæ à Græcis κτένες, à noſtris vulgò Conchæ Sancti Iacobi dictitantur, quoniam peregrini dum Compoſtellam proficiſcuntur ad viſendas Apoſtoli reliquias, illis ſolent peregrinationis pileos exornare. Spongiarum genera omnia, quæ recenſentur à Plinio, fitq; experientia illa in ſpongiarum convulſione, quam idem refert, quod ubi avulſorem ſenſere, contractæ multo laborioſius extrahuntur, σπογγιος, σπογγία. Citula menſe Ianuario longè melior, hunc piſcem appellant omnes piſcem S. Petri, Ligures Rotulum vocant, Rhombo eſt perſimilis, præcipuè ſi caput abſcideris, χαλκεύς. Tinca Auſonio cognitus Tarentinos fluvios non deficit, Tenga vulgò dicitur. Lampetra non minus pretioſa in Tarentino portu, quàm in Arno, & Tyberi fluviis, frequens tamen non eſt, γαλεξία. Aloſa hoc tempore pinguis eſt, ac neſcio, an quæ in Tyberi capitur, Tarentinæ ſit præferenda: ſed non ante hac viſus eius numerus, quàm anno ſeptuageſimotertio poſt

 mil-

milleſimum ; & quingenteſimum. Gobius, & ille quidem multiplex, ac frequens in arena naſcens, albus item, ac niger. Scombrus, quem Hiceſius apud Athenæum εὔχυλον vocat, ideſt, boni ſucci, modo laudabilis, σκόμβρος. Lupi etiam permulti ſunt, & laudatiſſimi, qui & Spigulæ à Romanis, & Spinæ à Tarentinis dicuntur, neque in mari tantum, ſed & in Galeſo, & Tara fluviis capi conſuevit, λάβρακας Græci vocant, quamvis alii Lupum à Labrace differre contenderint, ἀχάρναξ. Acus de longorum genere, roſtrumq; proferens Gruis, iiſdem menſibus commendatur, βελόνη. Lucernæ, quarum ingenium eſt, lingua ignea per os exorta ſerenis noctibus lucere (adi Plinium) ἱέραξ. Et tam marina, quam fluviatilis Perca quam & inter ſaxatilem, tertio tamen loco reponit Galenus. Athenæus ait, Percam eſſe ſpinis coronatam, inſignique varietate conſpicuam. Aſſimulatur Mænis, quæ hodie Mænulæ dicuntur, eiuſque dux eſt Melanurus, qui alio nomine ab oculi magnitudine oculata vocatur, πέρκη, μελάνουρος, ὀφθαλμίας. Turdus etiam piſcis his diebus apparet, qui inter ſaxatiles reponitur, & nobiles vocat Plinius, κίχλη. Sub idemq; tempus Coracini piſcatio eſt, in cuius capite lapillus invenitur, quem puerorum collo pro amuleto ſuſpenſum, regio morbo adverſari ignobiles quidam auctores tradunt κορακῖνος.

Martius, Aprilis, Maius.

At menſibus Martio, Aprili, & Maio, præter prædictos in aperto mari Thynnorum multitudo non rara eſt, & in littore ipſius Urbis, & per totum Iſthmum, duplicique retium ordine captantur: quorum quidem piſcium partes ſale conditæ variè nominari ſolent. Ventris enim pinguiorem adipem Tarantellum ab urbe ipſa vocant: dorſum autem magis carnoſum, ac macilentum Tonninam appellant, θύννος. Muræna cum Congro, & Anguilla nullo quam hoc tempore magis commendata, & in utroque mari Sardæ, ac in inſulis quantò maiores, tantò pinguiores, itemq; Aleces, & quæ Plinio, & Theodoro ſunt Trichiæ, digitaleſque alii piſciculi, quos lactarenulos appellare videtur plebs, & ab antiquis, quomodo dicti fuerint, nondum reperi. Anguillæ prægrandes paucæ, ſed quæ parvæ ſunt, exiguiq; capitis multæ, & guſtu elegantiores, hæq; in primis laudantur, μύραινα, γογγρός, ἔγχελυς, σάρδα, μαίνα, τριχίδες. Adde his Lupinum ova habentem, poſt Thynnum, æſtimabilem, abdomine præſertim. Adde etiam Pinnas, Aſtracos, Polypos, Cicadas, atq; Echinos, quos, & maritimas Caſtaneas appellare poteris. Horum omnium præcipua copia eſt in Martio. Optimi, & maximi Echini in externo mari. Adde præterea Pagros, ſive Phagros, qui vulgò Fragolini appellantur, ex his qui aſſantur, longè probatiſſimos, ἀμία, πίννα. ἀστακος, πολύπους, τέττιξ, ἐχῖνος ἐρυθρῖνος. Quid dicam de Pelamidibus, quas, & parvos Thynnos vocant, & à luto ſic dictas ferunt, ſiq; pedalem exceſſerint magnitudinem, in Thynnos abire? Quid de Thynnoteris, quibus ab thynni abdomine Zyrrulis nomen eſt? Nam & zyrra appellatur imus Thynni venter, & hæc ſunt abdomina Thynnia, quæ Lucilius commendat in primo Satyrorum libro, vulgus (ut diximus) Tarantellum, & zurram vocat, quod nomen putat Paulus Jovius deductum, propterea quod in Tarentino ſinu ſale Thynni benè aſſerventur, πήλαμυς. Non deſunt his menſibus Merulæ, quæ & ipſæ cum Turdo, Umbra, Aſello, à colore, quem referunt, appellantur, & ſunt ſaxatiles, κόττυφος, κίχλη, σκίαινα, ὄνος, ὀνίσκος. Mugilum copia eſt, & Mormyrorum, qui nec ſine piſcantium riſu capiuntur: in metu enim capite abſcondito, totos ſe occultari credunt, μύξινος, μορμύρος.

Junius, Julius ſive Quinctilis.

Abundat Junius Scorpionibus, Scorpenis, Draconibus. Anguillæ his diebus pingueſcunt, ut alias: ſed juxta fluvios, qui portum ingrediuntur, ſepiſſimè atque ingentes capiuntur. Aliud genus piſcium, qui Coccyges à piſcatoribus dicti ſunt, verumtamen ſi Jovium audire placebit, Merula cum Coccyge erit eadem; piſcem vocalem appellat Ariſtoteles lib. 4. Animalium. Sequitur Quinctilis, quo Auratæ non linea, & hamo, ſed retibus ad inſidias paratis captantur, & Sardæ circumiacto rete, ubi primum viſæ ſunt, præcipuè in Galeſo. Eodemq; menſe nigræ Cochleæ, & Purpuræ colliguntur, σκορπίος, δράκων θαλάσσιος, κόκκυξ.

Auguſtus ſive Sextilis.

Aſellorum menſe Sextili duo illa genera, quæ Plinius commemorat, in aperto mari grandiora, quam incluſo, vulgò Cergne, atque idem tempus profert Corvum κόραξ. Salpæ optimæ ſunt his diebus, piſces tam operosè atque eleganter à natura depicti. Cephali quoque; & illi multiplices variis nominibus appellati à corporis accidentibus, nam & Capitones à capitis amplitudine dicuntur, & apud Græcos caput eſt κεφαλὴ Labeones à prominentibus labris inferioribus. Sic, & Ceſtres, Bacchi, Myxini, Chelones, Iouchiſti, & Mucones alii appellantur. σάλπη, βοῦς, κεστρεύς, σάργος. Quod autem tradit Ælianus in primo de Scaro piſce, id Tarentini de Cephalo experiuntur: Sed Ælianum audiamus, eſt enim hiſtoria gratiſſima. *Scarus cum aliis herbis marinis, tum alga imprimis veſcitur, omnium piſcium ad Venerem inflammatiſſimus eſt. Cauſa cur capiatur, eſt cupiditas inexplebilis in fœminam, eam non ignorantes rei piſcatoriæ, qui ſunt periti ſſimi, hoc modo illi inſidias ponunt, ut comprehenſæ fœminæ ſummum os ad tenuem funiculum ex ſparto confectum alligent, eamque vivam per mare trahant, ubi eorum cubilia eſſe, & in quem locum congregentur, norunt, Conficiunt etiam grave plumbum figura rotundum, longitudine trium digitorum, quo ex chordis appenſo trahitur Scarus fœmina captiva. Aliquis eorum naſſæ in piſcatorio navigio accommodatæ os latè diducit, datque operam, ut naſſa in Scarum captum,*

ptum convertatur. Ea enim ſenſim demittitur lapide ad certam menſuram facto. Mares vero non aliter, quàm homines ad conſpectam amatam libidinis furore feruntur, circumq; eam concurſantes, alius alium prævertere, eiq; appropinquare, & contingere ſtudet, ut ſolent iuvenes vehementer amantes, & oſculum, aut vellicationem, aut aliud quippiam furtum amatorium venantes. Qui deducit fœminam ſenſim, & pedetentim inſidiis collocatis recta ad naſſam cum amata, diceres amantes ducere. Cum proximè ad naſſam hi acceſſerunt, plumbum in interiorem partem à piſcatore traductum, ex linea decidens, fœminam in naſſam detrahit, quo ſimul influentes mares capiuntur, ac pœnam dant Scari eiuſmodi furentis libidinis, Hæc Ælianus. Verum hanc venandi induſtriam non vidi apud Tarentinos in Cephalorum captura; ſequuntur nihilominus fœminam filo tractam, ac tridente bis terq; ſauciati non recedunt, donec ſemimortui capiantur, vel ſuccumbant, Vulgò l'ovato dicitur hoc piſcis genus. Maxima Tarentinis Cephalorum gratia eſt, habent enim ova, quæ geminis veluti folliculis inciſa parte ſuminis recentibus eximuntur piſcibus. Hæc Græco nomine paſſim Ovataricha, ideſt ſalita ova nuncupantur, Sunt apud Græcos Ταρίχα obſonia pretioſa, & probè condita: hæc autem ova inter Principum obſonia reponuntur. Piſcium carnes abſque abdomine vilius plebi venduntur, interno mari capiuntur, & præcipuè ante Urbis januam in Archiepiſcopali piſcaria. Omataricha ſunt ſalſamenta apud Græcos, quæ cruda comeduntur, ὠμοτάριχα: ita ſcriptum reliquiſſe Alexim teſtatur Athenæus. Pingueſcunt Cephali, ut multi alii piſces in aquis Galeſi fluvii, neque ex Cephalis ſolum Ovataricha fiunt, ſed & ex aliis piſcibus, præcipuè ex Spigulis, ſed quæ ex Cephalis nobiliora. Hieronymus Mercurialis appellat Botargas plebeo nomine, quorum inventorem Lampridio ſic referente, Heliogabalum fuiſſe tradit. Et apud Herodotum idem Mercurialis ſcribit uſurpari hoc verbum Ταριχεύειν in corporum mortuorum conditturis, propterea, cum plures Ægyptii tenerent modos, quibus mortuos à putredine ſervarent, primus omnium, atque etiam frequentius à populo uſurpatus fuit, qui ex ſolo ſale conſtabat, unde merito condire corpora, ſalire dicebatur, & quæ condita erunt τεταριχευμένα. Ovatarichis proximum eſt Caviarium, quod ſi nigrum eſt, ex ovis Sturionis conficitur: ſi rubrum, ex ovis Cyprini ſaliti, & in maſſam congeſti, in Capha, quæ ad Tanaim civitas eſt: unde & Caphiarium dici poteſt.

September, October, November, December.

Venit inde Septembri menſe ingens quædam Solearum copia, quæ à M. Varrone Lingulacæ nuncupantur, ab Athenæo Bugloſſi, eoquòd bovinæ linguæ effigiem imitentur. Harum ingenium recenſent omnes ferè ſcriptores, ac ipſe benè expertus collaudo Jovium, qui frictas Arancii mali ſucco pipereque conditas probari in conviviis aſſerit, Smarides, & Menæ huius menſis laudabiliores: Βούγλωσσοι. Oculata, ſive Melanurus, quem Percarum ducem ſupra diximus, licet de hac re magna ſit inter ſcriptores contentio, quam prudens, ac ſciens prætereo, hoc tempore cum Boca provenit. Boca autem picturatum habens dorſum à voce ſic dicta eſt, aliis Boopa, quoniam hic piſcis prægrandes habet oculos inſtar bovis. Gregatim capitur, ut nullum alium piſcem his diebus ferè cernas in macello piſcario, βῶκες. Auratæ captura optima eſt (quamvis toto anno huius generis piſces capiantur, quas infantes ab ætate appellant, quo nomine puerulos, vel puellulas dicimus) à Kalendis Octobris uſque ad Martinalia, quæ apud Tarentinos piſce potius quam carnib. ſolent celebrari, vel per totum Novembrem, χρύσοφρυς. Synodontes piſces, ſi Græca voce, uti volemus, Dentices ſi Latina, Auratis perſimiles in venatione illas ſectantur. Συνόδων. Cephalorum, & quoddam genus, cui longo collo nomen impoſuerè veteres piſcatores. Trigla, Τρίγλη, quod ter in anno pariat, ſive Mullus optima eodem menſe, capitur parvo mari, & in ea præcipuè parte extra Urbem, ubi piſcaria Sancti Leonardi dicitur à ſacello, quod illi Sancto erectum adhuc apparet, quæ, & prope Archiepiſcopalem piſcariam cernitur, non longè à fornacib. qui locus ad fornaces dicitur, quia ibi præter calcem coquuntur cretaceæ domorum tegulæ, imbrices à vulgo dictæ, unde tecta imbricata. Sardæ etiam, & Sargi eodem tempore felices, ut mirer cur Brundiſinos potius commendarit Ennius, quam Tarentinos, niſi fortaſſe ibi commorans illis frequentius veſceretur, σάργοι. Eſt, & minor Sargus ipſe etiam gregalis, & Sparus, qui meliorem, quam piſces alii plures, ſuccum habet, his temporibus in Auratarum comitatu, σπάροι à verbo Græco σπαίρειν, ideſt palpitare. December noviſſimus anni menſis mollioribus affluit piſcibus, ut ſunt Polypi, loligines, ſæpiæ, & quæ intra domum latet ſuam, Teſtudo, religioſorum quorumdam, qui à carnium eſu ſanctiſſimo inſtituto abſtinent, obſonium paſchale, hoc menſe ſæpius in littore hæret. Sexcenta etiam alia piſcium genera ne ab antiquis quidem cognita ſingulis apparent menſib. ea propriis nominib. nec audeo, nec poſſum appellare: & in hac re piſcatores nomen (ut opinor) ſibi ipſi effingunt. πετρόφυεις πολύποδες, τευθίδες, σηπίαι, χελώνη, θαλάττια. Portentoſos aliquando capiunt piſces, ſed in mare, quod maius vocant, nos apertum, vel externum ſæpè ante hac appellavimus. Balenam, me puero, tormentis, ac telis Tarentini milites ſauciarunt, ea in acta Gallipolis mortua inventa eſt; κῆτος, Cete. Capiuntur, & aliquando monſtruoſi piſces quamplurimi, inter quos præter Gladium, vel Spatham, (à telo quod in fronte gerit, ſic dictum) multi viſi ſunt humanas manus, oraq; habentes, & inter eos etiam Vituli, qui, & Phocæ appellantur, Tirſio, ſeu Turſio Gaza. Delphines quotidiani ferè proſpiciuntur ex muris ludere, quales Ovidius in maiore ſuo volumine deſcribit, hos φιλανθρώπους. Græci vocant, ideſt hominum amatores, Quid de Coralliis dicam? ad quæ col-

colligenda, & Tarentini, & Siculi, & Napolitani piſcatores non ſemel viſi ſunt contendere. Non expertus eſt Plinius, vel nuſquam de his audivit, legitve: nam ut multorum locorum, ſic & Tarentina laudaſſet Corallia, ea etenim ſunt, & quam ramoſiſſima, & quam maximè rubentia, non ſcabroſa, non lapidea, non inania, non concava, retibus avelluntur, ſed acri ferramento prius præciſa. Scribit idem Plinius aquatilium tegmenta plura eſſe, quæ cum omnia in Tarentino mari, quotidie experiremur, hic apponere haud viſum eſt indignum. Alia corio, & pilo teguntur, ut Vituli, & Hippopotami: alii corio tantum, ut Delphini: Cortice, ut teſtudines: Silicum duricia ut Oſtrea, & concha: Cruſtis, ut locuſtæ: Cruſtis & ſpinis, ut Echini: Squamis, ut piſces: aſpera cute, ut Squatinæ, qua lignum, & ebora poliuntur: molli, ut Murenæ: nulla, ut Polypi. Vendendorum piſcium ars piſcinaria appellari poteſt, ἰχθυοπώλαιναι appellavit Athenæus: & frequentiſſima eſt apud Tarentinos, eſſent, & multa dicenda de ritu condiendorum piſcium, ſed quia varius, ac plebeius eſt, omiſimus. Hæc de Tarentinorum piſcatu, non quæ eſſent omnia dicenda, ſed quæ colligi potuere conſultis in hoc (ut præfati ſumus) piſcatoribus quamplurimis. Illud autem non prætermittendum, quod Principibus in Urbe præſidentibus, non omnibus, qui cives eſſent, ſed illis tantum piſcari liceret, qui veniam ab ipſis conſequerentur, ut in nemoribus, ac Sylvis fieri pro ferarum venatione ſolet.

De Tarentinorum deliciis, ac luxuria.

CAP. III.

NUllus eſt, qui vel in ſeipſo, vel in aliis non experiatur, opum affluentiam eam eſſe, ut ſæpius ad malum cogat hominem ſuaptè natura ad illud ferè ſemper pronum, atque proclivem. Hinc noſtrorum maiorum deliciæ, ut in proverbium ceſſerint, non ſecus, ac Siculæ, Syracuſanæ, Perſæ, Tyrrhenæ, atque Sybariticæ. Laudat Ælianus in varia hiſtoria Phocionis uxorem, quæ mariti veſtem geſtabat, neque opus habebat veſte Tarentina, quaſi molli, ac laſciva. Julius Pollux Tarantinidion veſtem appellat pellucidam Tarentinis uſitatiſſimam. Ταραντινίδιον καὶ Ταραντινὸν ſubſtantivè genus veſtis ſubtilis muliebris. Athenæus auctorite cuiusdam Semi Delii, qui ſcripſit librum περὶ παιάνων de Pæanibus hæc refert: *Quos Ithyphallos nuncupant, perſonas ebriorum induunt, coronas geſtant, & manicis anthino colore tinctis manus operiunt: tunicis veſtiuntur albo diſtinctis, Tarentino amictu præcinguntur ad malleos uſque demiſſò.* Quibus in verbis duo animadverti poſſunt, anthinum colorem eſſe violaceum, & Tarentinum amictum è molliſſima lana, qualis erat Tarentina, contextum. In epiſtola ad Mecænatem Horatius appellat Tarentum imbelle.

. . . . mihi jam non regia Roma
Sed vacuum Tybur placet, aut imbelle Tarentum.

Imbelle, inquam appellat, quaſi otioſum, quietum, à bello vacuum, & voluptati deditum. Ob quam eandem cauſſam dictum alii volunt ab eodem in Satyris molle, quibus non aſtipulatur Macrobiùs. Alexander ab Alexandro, ex ſententia cuiuſdam Lucii Parthenopæi, recenſet multorum ingenia populorum, ſed veterum, ut credo, ex loci natura, aut cœli climate, ita vitiis obſepta, ut propria illis ſint, atque perpetua: & inter cætera hæc poſuit: *Aſiani, Jones, Abydeni, Medi, Arabes, Tarentini, & Galatæ, molles, & effæminati, enervatis animis, ad inertiam nequitiamq; parati, omnibus imbuti delinimentis, in gymnaſiis & turpibus amoribus exerciti. Illecebræ enim luxuriæ ad eſtinguendum vigorem animi, apud eos ſunt.* Erant Tarentini frequentiſſimi in compotationib. & genialibus conviviis, in quibus dabantur, & circumferebantur coronæ: unoquoq; menſe publicum epulum inſtruebant, cæſo bove, privati plebei etiam tunc Veneri, & commeſſationibus indulgebant aſſiduè. Ebriæ mulieres deſudantes unguenta vino permiſcebant. Hinc Juvenalis ſatyra ſexta:

Atq; coronatum, & petulans, madidumq; Tarent.

Hinc Salmonius poeta:

Et Sybaris ſequitur luxus, madidiq; Tarenti.

Hinc Pontanus:

Bacchi deliciæ, aut madens Tarentum.

Marcus Tullius ad Trebatium ita ſcribit: *Indicavit mihi Panſa meus, Epicureum te eſſe factum. O' caſtra præclara: quid feciſſes, ſi te Tarentum, & non Samarobrinam miſiſſem?* Lacædemonius Megillus in primo legum apud Platonem oſtendit, & ipſe Tarentinorum delicias, & ebrietatem. Dicit enim ſe vidiſſe civitatis univerſæ vinolentiam in Bacchanalibus. Hæc ſunt eius verba de voluptate differentis: *Quò enim* (loquitur de Lacedæmoniorum legibus) *omnes homines ſummopere in voluptates vehementiſſimas, petulantiamq; & inſaniam incidunt, id ab univerſa regione lex noſtra exterminavit. Nec in agris, nec in urbibus, quas Spartiatæ gubernant compotationes, videbis: Sed nec in compotationibus coniuncta, quibus ad omnes voluptates movemur. Nec ullus eſt, qui cuidam ebrietate laſcivienti obviam factus, non maximo ipſorum ſupplicio ſtatim afficiat, neque Bacchanalium tempus ipſum liberet, quemadmodum, & apud vos in curribus vidi, & apud Tarentinos, qui noſtri coloni ſunt, omnem in Bacchanalibus ebriam civitatem.* Quod autem Tarentini aliquando ebrietati ſtuduerint, ac commeſſationibus, facile etiam poſſumus ex eo judicare, quod legitur de Pyrrho, & ipſis Tarentinis. Huius quidem rei meminit Fabius Quintilianus, capite de riſu, neq; non Valerius Maximus, cuius verba appoſui: *Audierat Pyrrhus apud quoſdam in convivio Tarentinorum, parum honoratum de ſe ſermonem habitum: accerſitos qui ei interfuerunt, percunctabatur, an ea quæ ad aures eius pervenerant, dixiſſent? Tum ex his unus, inquit, niſi nobis vinum defeciſſet, iſta quæ tibi relata ſunt, præ iis quæ de te locuturi eramus, luſus, ac iocus fuiſ-*

fuiſſent. Tam urbana crapulæ excuſatio, tamque ſimplex veritatis confeſſio iram Regis convertit in riſum: qua quidem clementia, & moderatione aſſecutus eſt, ut ſobrii ſibi Tarentini gratias agerent, & ebrii benè precarentur. Obiter hic libuit apponere, quod Blondus in Roma triumphante de Cynea Pyrrhi oratore narrat, quia fortaſſe, & ad Tarentinos ſpectare tàm veriſimile ſit, vel videri poſſit, ut quidvis aliud. *Unde* (inquit ille de vini uſu agens) *iocus prodiit viri excellentiſſimi Cyneæ Regis Pyrrhi oratoris, cuius à Romana legatione ad Regem ſuum redeuntis ſervi & familiares, cum apud Ariciam Urbem nunc funditus dirutam, vino immoderatius hauſto, ut ſolent ebrii, capitis dolorem, & nauſeam ab aeris gravitate cauſarentur: quin (inquit ille) vini hoc effecit auſteritas, illiusq; inhumani indignitas: unde iter agens inſpectas altiſſimis in ulmis* (quod etiam nunc fert regionis natura) *vites; illis oſtendit, matremq; dixit vinorum, à quibus tantum acceperunt incommodum, in tam alta cruce meritò pendere.* Sed Argivorum luxui ſubdit hæc pauca Rhodiginus: *Tarentinis inveterati fuit moris, matutinis ſe poculis ita invitare, ut iam frequentiore foro, temulenti plane viſerentur.* Athenæus ex ſententia Theopompi, & Calliſtrati de eadem re ſic habet: *Theopompus ex lib. decimo Philippicorum, à quo ultimam partem, ubi de Athenienſium oratoribus, & Reipub. adminiſtratorib. agitur, quidam ſepararunt, his verbis refert intemperantem, & prodigum Eubulum Demagogum fuiſſe. Tantum luxu (inquit) & improba alieni cupiditate in Tarentino populo cæteros anteivit, quantum Eubulus circa epulas intemperans fuit, qui & Athenienſium vectigalia in alendis ſemper militibus conſumpſit.* Idem alibi: *Tarentinorum* (inquit) *civitas propemodum quoto quoque menſe boves immolat, & convivia populo exhibet: coit verò turmatim vulgus, & aſſiduè compotat. Sic autem de cæteris nationibus Tarentini dictitant, alios quidem homines induſtria, & circa munera ſua laborioſa ſedulitate in poſterum vitam ſibi comparare: ſe vero quia conveniant, & voluptatem inde percipiant, iam vivere nec expectare, dum olim vivant.* Jam verò (inquit Ælianus in hiſtoria animalium) *ſi quis, qui nondum exceſſerit extrema pueritia, Thunni ſanguine illiniatur, non pubeſcet. Hoc idem Torpedo, & marinus Pulmo efficiunt: nam in aceto putrefactæ eorum carnes, & mento aſperſæ fugam pilorum facere dicuntur. Quid ad hæc Tarentini, & Tyrrheni ſophiſtæ malorum inveſtigatores, conantes pilorum evulſione ex viris mulieres facere?* Addam, & ſi invitus, neque ſine ingenti vultus robore, ſed hiſtoriæ ratione coactus, quod in Athenæo legitur de nonnullorum facinore militum, qui dum bellicoſi, ac fortes haberi voluerunt, tanta in miſeros hoſtes abuſi ſunt, & imprudenti inſolentia, ut magnam inde & ſibi, & ſuis omnibus acquiſiverint infamiam. Athenæi verba hæc ſunt: *Clearchus libro quarto vitarum ait, Tarentinos populos confiſos viribus, & copiis, quas tum magnas poſsidebant, voluptatibus, ac deliciis uſque adeò ſe tradidiſſe, ut totius corporis cutem lævigarent, unde pilorum avellendorum exemplum reliqui ſumpſerunt. Veſtes (inquit) textiles pellucidas omnes geſtabant, quibus nunc luxuriat molliuſcularum fœminarum cultus. Secundum eorum peccatum id fuit, quod deliciis corrupti, & licentia vitæ ad iniurias vicinis inferendas pertracti, oppidum in Iapygibus Carbinam cum devaſtaſſent, virgines, & florentes ætate matronas in Carbinatum ſacris ædibus congregarunt: deinde tentoriis fixis, nuda omnibus clara diei luce corpora ſpectanda præbuerunt, ut cui libitum eſſet, his tanquam in miſerum gregem inſilierit, libidinem ſuam expleret, illarum, quæ eò collectæ fuerunt pulchritudine, ſub omnium oculis, Deorum præſertim: ante quos id nunquam patratum iri credidiſſet oppreſſus ille populus.* Tanto *flagitio ſic indignatus eſt Deus, ut quotque* Tarentini *ſcelus id adverſus Carbinatas præter ius, & humanitatis leges commiſerant, exanimaverit fulmine. Ad noſtram uſq; memoriam* Tarenti *ante ſingulas ædes pylæ ſtatutæ ſunt pro foribus, & in illis eorum, qui militarunt adverſus Carbinates, inſculpta nomina, & quando interierunt de cœlo tacti, nec eorum qui ſic vitam amiſerunt, quiſquam miſeretur, nec legitima iis libamina effundunt, ſed Iovi fulminanti ſacra faciunt.* Hæc ille. Unam Tarentini ducebant uxorem pro liberis procreandis (de veteribus loquor) at duas inſuper ducebant luxuriæ, & voluptatum gratia. Et quoniam de uxoribus facta eſt mentio, illud non eſt ſilentio prætereundum, Tarentinos hanc olim habuiſſe conſuetudinem, quod ex novis ſponſis in prima cœna neuter manibus cibum ſumere audebat ſuis, uterque expectabat cibum, ut ſibi ab aliis porrigeretur: aliter ſi feciſſent, coniugium nullum erat. Servatur huius hodie moris aliqua particula. Nam quando nova uxor mariti domum primò ingreditur, ab aliquo conſanguineo utrique ad os porrigitur argenteo cochleari aliquid mellis, vel obſonii Zuccaro confecti, ut ſit boni hominis indicium, eos in pace dulciſsimè convicturos.

Quæ Tarenti *accidiſſe ferantur.*

CAP. IV.

G*ratam* (inquit Ælianus) *accepti beneficii memoriam ipſæ etiam beſtiæ retinent.* Tarentina *mulier nomine Heracleis, & cæteris in rebus, & maximè raro fœminarum genere fuit, & verò ab omni ſtupro integram caſtamque ſe marito conſervavit. Quippe quæ ut viventem eum ſtudioſè, & diligenter coluiſſet: ſic poſteaquam è vita exceſsit, ſe fidiſsimam, & ab omni libidine continentem humato conjugi præſtans, urbanas commemorationes, & domum in qua mortuum vidiſſet maritum, adeò male oderat, ut præ mœrore ad ſepulchri monumentum, ubi ſepultura affectus eſſet ille, miſerrimè commoraretur. Hæc igitur fœmina cum æſtivo anni tempore ciconiis pullorum ſuorum volatum experientibus, unus, & infirmiſsima ætate, & alarum debilitate delapſus, alterum crus fregiſ-*

ſet

ſet, eiuſmodiq; caſum intuita, ſe cognito morbo miſericordem pullo præbuit, nam & vulnus obligavit, & medicamentis, & cibo potioneq; adhibitis, cicatricem obduxit, & ad incolumitatem perduxit, atq; iam advolatum confirmatum è manibus dimiſit. Hic admirabili quadam naturæ intelligentia non ignorans ſe conſervatæ vitæ præmium mulieri debere, anno poſt cum adverſum Solem fortè apricantem eam, quæ ſibi benignè fecerat, perſpexiſſet, demiſſo atque humili volatu proximè ad ipſam profecta, in eius ſinum lapidem evomit: deinde in tecto ſubſedit, cuius facti admiratione commota Heracleis dubitabat, quid hoc eſſet. Cum igitur lapidem intus alicubi depoſuiſſet, nocte inſequenti ſomno ſoluta eum fulgere, & radiatam domum tanquam immiſſis facibus ex eo ſplendere perſpexit, ubi verò Ciconiam comprehendiſſet, & vulneris cicatricem percepiſſet, hanc cognovit eam eſſe, quam miſeratione commota curaviſſet. Hæc Ælianus. Scribit Ovidius lib. ſeptimo metam: Æſonem Jaſonis patrem à Medea ex ſene factum fuiſſe juvenem, ubi eum in aheno recoxerit, quod & legere poterit, qui volet apud Volaterranum in Philologia. Verum hoc poſſet, ut debet, figmento adſcribi poetarum. Quod autem legitur in Hiſpano quodam libello, cui titulus: *Iardin de flores curioſas*, & cuius auctor eſt Antonius de Torquemada, fortaſſe non erit adeò fabuloſè narratum, ut non videatur verum καὶ δοκατον, refert enim per quendam Bernardum (eſt enim dialogus) anno poſt natum dominum quingenteſimo, & trigeſimo primo, vel ſecundo, cum Romæ ipſe degeret, publicam fuiſſe per totam Italiam vocem, ac nuncium certiſſimum, Tarenti ſenem quendam capularem, & decrepitum centum annos natum, juvenem eſſe factum mutatione dentium, pellis, & quicquid pilorum in toto corpore haberet, unguium etiam tam manuum quàm pedum, itaut vix à ſuis internoſceretur, vixiſſeq; ſic validum annos quinquaginta, uxorem duxiſſe, & filios etiam ſuſcepiſſe; tandem ad eam deveniſſe cariem, ut lignum potius cenſeretur quàm caro. Hoc idipſum pluribus accidiſſe ibidem ſcribitur, & ab eodem auctore: ſed quia ad noſtram illi haud pertinent hiſtoriam, prætermitto. Commodavit mihi librum Hiſpano ſcriptum idiomate Joannes Baptiſta Atheniſius Juriſconſultus peritiſſimus, ut qui maximè in tota Iapygia, & ipſe nobilis inter Tarentinos. Eſt, & inter ea, quæ humana excedunt conſilia, reponendum, quod in lamia Angelus Politianus, & Cælius Rhodiginus in antiquis lectionibus memoria dignum cenſuere, id ita eſt. Bovem apud Tarentinos in agro quodam paſcuo fortè Pythagoras conſpicatus viridem adhuc fabaciam ſegetem morſu truncantem, rogavit bubulcum, moneret bovem ſuum, ne illam depaſceretur. Huic bubulcus illudens, atqui (inquit) bovatim loqui neſcio, tutè ſi ſcis potius moneto. Non cunctatus ipſe acceſſit propius, & in aurem bovi illi voce tamen ſummiſſa diutulè locutus imperavit, non modò ut in præſens, ſed ut etiam in perpetuum pabulo fabacio abſtineret. Itaque bos ille Tarenti deinde molliter conſenuit, in Iunonis fano ſacer habitus, cibiſque hominum veſci ſolitus, quos illi obvia turba offerebat. Viſus eſt Tarenti vitulus biceps anno domini milleſimo quingenteſimo ſeptuageſimotertio menſe Februarii Maſſafræ oppido natus, quem octipedem etiam aiebant bubulci, portentoſum caput Tarentum fuit aſportatum ad Præfectum provinciæ, qui ibi commorabatur ob panem nauticum conficiendum pro claſſe regia, quæ adverſus Turcas parabatur in ſancto illo fœdere. Et quoniam de pane facta eſt mentio, addendum videtur prodigium, quod ab auctore chronicæ hiſtoriæ recenſetur *Sylla* (inquit) *apud Romanos præfecto, & Sothero Ptolomæo apud Ægyptios regnante, cum in convivio, quod Tarenti tunc temporiscelebrabatur, panis divideretur, ſanguis inde effluere viſus eſt, qualis è corpore humano ſaucio emanare ſolet. Quo quidem tempore ſeptem dierum ſpacio cum grandine lapides ceciderunt univerſum ferè Tarentinorum agrum devaſtantes.* Erat apud Tarentinos, ſicut apud Athenienſes Prytaneum, ubi judices, & magiſtratus verſabantur, conſultabantque de Repub. eo in loco etiam publicè alebantur qui de Repub. benè eſſent meriti. Habebatur hic honos maximus. In Tarentino Prytaneo Dionyſius Iunior Siciliæ Tyrannus candelabrum dicavit, in quo totidem ſuccenderentur lychini, quot in anno numerantur dies: Hoc ab Athenæo refertur, auctore Euphorione in hiſtoricis commentariis. Animantia bruta homines adamaſſe, & formoſos præcipuè, atque virtute præditos multi ſcribunt: quantus autem Delphinorum fuerit amor in huiuſmodi, docent Herodotus, Plutarchus, Pauſanias, Athenæus, Theophraſtus, & Plinius. Hic tandem cum multa adduxiſſet exempla, quibus hoc verum eſſe perſuaderet, ſubdit: *Nec modus exemplorum. Eadem Amphilochii, & Tarentini de pueris delphiniſque narrant. Quæ faciunt, ut credatur, Arionem quoq; Citharœdicæ artis interficere nautis in mari paratis, ad intercipiendos eius quæſtus eblanditum, ut prius caneret cythara, congregatis cantu Delphinis cum ſe deieciſſet in mare exceptum ab uno Tænarium in littus pervectum.* Herodotus in Clio hanc Arionis fabulam ſive hiſtoriam dicit tum accidiſſe, cum parta ingenti pecunia voluiſſet ille Corinthum ad Periandrum redire: cumq; profecturus eſſet à Tarento, quia nullis magis quam Corinthiis fideret, navigium virorum Corinthiorum conduxit. de eadem plura leges apud Plutarchum in convivio ſeptem ſapientum. Hymnum quo ſe Arion gratum Neptuno exhibuit leges apud Ælianum in Tænaro, cui Cereapoli cognomen antea fuerat, Arionis, & Delphini ſtatua cernebatur cum hoc ſubſcripto Epigrammate:

E pelago ſervavit Ariona Cydone natum
Delphinus vector, diis ducibus Siculo.

Habuit, & ager Tarentinus multorum cineres paæclariſſim orum. M. Pacunius Ennii ex ſorore nepos Tarenti moritur annos natus

tus quinquaginta, in cuius tumulo hæc legebantur carmina:

Adoleſcens tametſi properas: hoc te ſaxum rogat,
Ut ſe aſpicias, deinde quod ſcriptum eſt, legas.
Hic ſunt poetæ Pacuvii Marci oſſa,
Hoc volebam neſcius ne eſſes. Vale.

Sunt, & multi qui contendunt Virgilium apud Tarentinos ſuum obiiſſe diem, unde illa diſticha:

Mantua me genit, Calabri rapuere, tenet nunc
Parthenope, cecini paſcua, rura, duces.
Qui pecudes, qui rura canit, qui prælia vates,
In Calabris moriens hac requieſcit humo.

Sed hæc mirabilia non ſunt, quocunq; enim pergit homo, ſecum affert moriendi neceſſitatem, quæ vitari nullo modo poteſt, videtur tumulus Virgilii Neapoli ſupra antrum ad ædem divæ Mariæ, quæ ad pedem cryptæ dicitur cum diſticho:

Quid cernis tumuli hæc veſtigia? conditur olim
Ille hoc, qui cecinit paſcua, rura, duces.

Eſt apud Hieroglyphicos Tarantula invidiæ ſymbolum, cuius exitiale virus à medicis tale deſcribitur, ut læſis inducat ſtuporem, genuum labefactationem, demumque univerſi corporis πάλμόν, ideſt, tremorem, qui in proverbium uſque abierit. Eſt Tarantula, idem cum Phalangio, animal ex aranearum decuria, quarum multa genera refert Nicander in Theriacis: & videtur in tota Iapygia, nedum Tarenti. Qui ad hoc vermiculo mordentur, non ſibi mederi ſolent Cancrorum paſtu, quod naturæ impulſu faciunt Cervi, ut docet Plinius: ſed ut legitur apud Theophraſtum Academiæ poſt Ariſtotelem ſucceſſorem, cantilenis, fiſtulis, ac tympanis: eoſq; delectant colores varii, ut alius rubro, alius viridi, cæruleo alius alliciatur, odioq; habere videntur quemvis alium, fœminæ aliquando mordentur, quæ inſtar Amazonum & Lacænarum, niſi mavis Baccharum, gladios in manibus habere, ſignaq; feriendi, defendendique, ac ſi in ſingulari certamine, non erubeſcunt: hos vulgò dum ſimili inſaniunt morbo, Tarantatos vocant, qua de re agnominatione quadam nonnulli utuntur dicentes, Tarentini Tarantati, dum huius Urbis cives, eos præcipue, quos conſtantia decet, volunt levitatis arguere. Inter alios huius rei ſcriptores, Alexander ab Alexandro juris peritiſſimus tam multa ſcripſit in libris Genialium dierum, ut plura (ni fallor) Latinè an dici queant, non videatur, quo doctore qui non fuerit contentus, adire illum haud pigeat Ælianum ex principibus Græcis unum in hiſtoria animalium: videbit enim admiratione digniſſima de Phalangiis præcipuè Zacynthi, quorum morſu totum humanum corpus obtorpeſcit, & debilitatum tremore afficitur, & frigidiſſimum illicò fit, & vomitum cum convulſione patitur, membrumque genitale illi intenditur. At ſi qui ab eorum morſu integri atque intacti balneas,

A quarum lavatione Phalangii vulnerati fuiſſent uſi, fortè ſubiſſent, aut pedes abluiſſent, omnibus doloribus, quibus torquentur, morſu preſſi exarſerunt. Andreas præterea Mathiolus in ſecundo Dioſcoridis commentario annotavit, & pauca alia eadem de re, iſtos videlicet ab hoc verme, variè, ac diversè torqueri: alios perpetuò canere, alios ridere, plorare alios, multos clamitare, nonnullos dormire, plures vigiliis affici, pleroſq; vomitionib. laborare, non pau-
B cos ſaltare. Sunt qui ſudant, alii tremebundi fiunt, quidam pavoribus infeſtantur, plerique alii alia patiuntur incommoda, fiuntq; phreneticis, lymphaticis, ac maniacis perſimiles. *Quæ* (inquit) *Symptomata tam varia, atque diverſa non aliunde provenire dicendum eſt, quam aut ex vario eorum animalium veneno, aut ex demorſorum hominum temperamentis*, & paulò ante dixerat: *Sed mirum certè quam facilè huiuſce veneni vis muſica mulceatur. Quandoquidem*
C *auditis lyricis inſtrumentis, vel tibiarum ſono, primo ſtatim occurſu icti à Tarantula à languoribus ceſſant, & in medium tripudiare, & ſaltare incipiunt, tamque diu rem proſequuntur, ac ſi ſani eſſent, & nullo unquam tenerentur dolore. Quod ſi eveniat, ut tibicines tantillum conquieſcant, ac interponant, non multo poſt tempore in terram concidunt, & ad priſtinos redeunt languores: niſi tam diu indeficiente ſonitu ſaliant, atq; tripudient, donec veneni virus partim inſen-*
D *ſibiliter per cutis meatus, partim per ſudorem exeat, & diſcutiatur. Ob id igitur tibicines ſtipendio conducuntur, alternatimque mutantur, abſque ulla ſonitus intermiſſione, tam diu tripudient demorſi, quouſque penitus curati quieſcant.* Hæc ille, qui etiam ſua addit coniectura à Tarento Urbe dictam Tarantulam, non à Tarantula Tarentum, ut nonnulli imperiti aſſerverunt. Scribit Philoſtratus multos libros de vita Apollonii Thyanei, 15. lib. 7. cap. inquit. *Nerua, qui*
E *poſt Domitianum juſtè, modeſteque imperavit, iam ad imperium vocari videbatur; id præcipuè Orphytus, & Rufus opinabantur: hos Domitianus paratarum contra ſe inſidiarum inſimulans in inſulam relegavit: Neruam quoque Tarentum ſecedere iuſſit.* & cap. XII. *Cum quidam ex iis, qui unà cum Apollonio erant in cuſtodia, quæreretur, propterea ſe accuſatum, quod Tarenti, ubi dominabatur, ſacrificans publicis precibus non addiderat Domitianum Palladis filium eſſe. At enim*
F *(inquit) arbitrabaris fortaſſe Palladem non peperiſſe, cum ſemper habita ſit virgo: ignorabas autem (ut opinor) Deam ipſam Draconem quandoq; Athenienſibus peperiſſe.* Erecta domorum tecta, Tarentini ut plurimum cannitia conficiunt, adiecto arenario, & tegulis, præter trabes & forcipes. Zacharias Lilius in libro de ſitu orbis dicit, Oebaliæ nomine Urbem eſſe in Italia juxta Tarentum ab Oebalo Telonis Regis Capreæ filio ſic nuncupatam, citatq; Virgilium in Georgicis, cuius verſo alibi nos adſcripſimus. Quæ Lilii ſententia movit me, ut crederem, unam ex parœciis Urbis inde nominatam. Dividitur hodie quantulacunque

eſt in quatuor parœcias, quarum una Balei parœcia eſt appellata, corrupta fortaſſe voce ab iis que Oebaliam juxta Galeſum habitabant. At ſi quis volet fortaſſe, & aliarum parœciarum nomina cognoſcere, illa quidem recentia ſunt, & altera divi Petri paræcia dicitur, tertia Turris pœnnæ, quarta cognominatur à ponte: duæ inquam ſunt, in ſuperiore Urbe, totidem in inferiore. Quòd Virgilius lib. Æneidos 7. laudat Galeſum quendam his verſibus.

Corpora multa virum circa, ſeniorq; Galeſus
Dum pauci medium ſe offert, juſtiſſimus unus
Qui fuit, Auſoniiſq; olim ditiſſimus arvis,

Amicum fortaſſe laudaverit ſuum, cui ob recepta beneficia Tarenti erat obligatus: juris ergo hoſpitalis memor, ita remunerat. Tributa & vectigalia multa, ac varia ſunt. Nam alii Regi debentur, ac ſolvuntur, alia ſenatui, & colliguntur ex piſcatu piſcium, & ex illorum venditione, & pane confecto, ex vino, ex oleo, ex croco, & ex domorum, prædiorumve cenſibus, ex pauperum labore, & ex mercimoniis. Habent hodie, ut in tota Chriſtiana Repub. laudabilem hanc conſuetudinem Tarentini, ut ſicuti in Urbe quiſq; ſibi domum condidit, in qua cum familia bene ageret, atque viveret, ita quoq; contendat extruere ſacellum cum ſepultura, in qua mortuus humaretur piè honeſteq; cum ſuis, non extra Urbem ſecundum celebres vias, ſed in baſilicis magnis, quas alibi recenſebimus. Ritus autem efferendi ad ſepulturam cadavera, illaq; ſepeliendi, quia iidem ſunt, qui apud omnes, nihil opus eſſe exiſtimavi de illis agere, ſicut alii conſueverunt in ſuarum urbium hiſtoriis: nempe de campanarum pulſatione, de illarum vario numero juxta mortui dignitatem, & comitatu cognatorum, affiniumque, etiam mulierum, quando defunctus effertur, de veſtibus lugubribus, de pompa, quæ partim præcedit, partim ſequitur, de facibus, de cruce, de amicis, qui catervatim ſe comites præſtant, deq; ſacerdotum divinis precibus, & tandem de humatione, & funebri oratione, quæ non ſemper habetur, ſed quando illuſtris quidam vir, ſive mulier, ſive antiſtes ſit, qui vitam obierit.

LIBER QUINTUS.

CAP. I.

TArentini ſive ea, quæ in Phalantho dicta eſt, ſive alia, à Spartanis ratione oriundi, armis ut plurimum, quam initio habuere potentiam, conſumpſere. Notum illud eſt, militare ſcilicet ſtudium durum, atque horridum ita fuiſſe Spartanorum proprium, ut degeneres haberentur, & matribus etiamnum indigni, nedum patribus, qui in armis à prima uſque ætate non ſe exercerent. Primum igitur, & antiquiſſi- A mum bellum, quod poſt Lucanum, cuius nulla præter nomen eſt memoria, Tarentini geſſere, fuiſſe creditur illud, quod adverſus Thurios, Sybaritaſq; geſtum Pauſanias, & Strabo cum Herodoto in Terpſichore tradunt, Thuriorum imperator fuit Cleandria è Sparta profugus, & huius belli cauſa, Siritidis amnis, atque Urbis vendicatio ferebatur. Convenere tandem uterque populus, ut communiter habitata Tarentinorum tantum Colonia Sybaris judicaretur, quæ non B longè poſt Heraclea dicta, & nomen, & locum commutavit. Miſſos alii ſcribunt colonos à Tarentinis Heracleam, quos prius è Siritide deduxerant. Hæc autem omnia accidiſſe conſtat poſt eam cladem, quam Sybaritæ à Crotoniatis acceperant, ex quibus pauci admodum ſuperſtites ad Lucanorum, non admodum duriſſimam ſervitutem ſunt tracti, ſed à Tarentinis iterum ſubacti, ac penè deſtructi ad Romanorum tutelam confugere: at illi mittentes pro virorum C illius temporis paucitate accolas, mutato nomine Copias appellaverunt. Diodorus ſcribit hæc, quæ de Heraclea dicta ſunt, eo accidiſſe anno, quo Athenis præfectus erat Apſeudes unus, ac princeps ex novem qui nobiles erant præſidibus, & Rom. Coſſ. creati T. Virginius, & Proclus Gegannius Macerinus. Eiuſdem Heracleæ cauſa, & propter agrorum fines, ut ſcribunt Herodotus, & Diodorus, bellum ſuſcepere Tarentini adverſus Meſſapios quibus, & Dauniorum, D & Peucetiorum Reguli favebant. Si igitur Meſſapia ea eſt, quam Strabo depingit in Peninſulæ Typum à Brunduſio uſque Tarentum iſthmo incluſam ſtadiorum decem poſt trecenta, veriſſimum erit bellum Meſſapium illud eſſe, quod uriæ fuiſſe tradit Herodotus in Polymnia, & Diodorus in Iapygia. Hyriam appellat Herodotus, traditq; à Cretenſibus hoc pacto fuiſſe conditam. Cretenſes cum in Sicaniam magna traieciſſent claſſe, & quinquennio Camicum Agrigentinorum E urbem obſediſſent, ad extremum non valentes illam expugnare, neq; in obſidione permanere, cum fame perirent, ea relicta abire, dumq; circa Iapygiam curſum tenerent, ingenti eos tempeſtate adorta in terram eiecti ſunt, laceratiſq; navibus cum nullus in Cretam oſtenderetur receptus, illic ſubſidentes Urbem Hyriam condidere, & mutato nomine pro Cretenſibus Iapyges Meſſapii facti ſunt, & pro inſularibus continentis habitatores. Adeo autem huius urbis creverat potentia, ut totius Iapygiæ F imperium nullo negotio fuerit ferè conſecuta: at nunc eò miſeriarum devenit, ut nullus credere poſſit Meſſapiorum aliquando regiam fuiſſe. Sita eſt in Apennino, & faciem inferum Mare proſpicere videtur, duodecim millibus paſſuum per continentem diſtans, tergo ſuperum, unde quindecim milliaribus recedit. Bellum geſſit cum Tarentinis, & Rheginis Calabriæ populis, tantoque apparatu belli prælium fuit commiſſum, tanto militum numero, tantiſque pugnatum animis, ut illud adhuc dicatur, nuſquam antea tantum humani ſanguinis tantamque ſtragem accidiſſe. Illo (inquam)

die

die quo prælium habitum eſt , tria millia A hominum ex Uritanis deſiderata ſunt, Tarentinorum verò, & Rheginorum ne ab ipſis quidem hoſtibus qui ſuperfuere , occiſorum numerus teneri potuit . Rhegini ut opem Tarentinis hoc in bello præſtarent , Micythi cuiuſdam Anaxilai famuli ſuaſu adacti ſunt . Erat hic apud Rheginos vir non mediocris auctoritatis , ut qui ab Anaxilao Rege procurator ibi fuerat relictus, ſed Rhegio poſt hac excedens Tegeam Arcadum incolnit, ſemper autem Tarentini ſocietatem B cum Rheginis , & arma iunxerunt . Nam, & Tarentinorum opibus etiam ipſi uſi ſunt, quando à Dionyſio ſeniore ſunt obſeſſi . Ælianus etiam in varia hiſtoria narrat , quod cum Tarentini à Romanis obſiderentur, periculumq; eſſet , ne fame ad deditionem compellerentur, Rhegini decimo quoque die jejunium decernentes victum Tarentinis conceſſerunt . Deſcendentibus ergò utriſque in aciem Iapygibus (inquam) & Tarentinis atrox conſeritur pugna , ubi cæſis (ut di- C ctum eſt) tot millibus, vix tandem Japyges victoria potiuntur. At hoſtes victi, ac profligati in duas cum fugerent partes, diverſi rapiuntur, nam Tarentum pars agmine præcipiti , pars Rhegium contendunt . Iapyges confeſtim duo itidem agmina ad fugientium terga cædenda dirigunt , alterum Tarentinos opprimere properat , quibus cum breve ſpatium fugæ daretur , magna occurrentium, ac reſiſtentium multitudo cæditur . Qui Rheginis inſiſtebant , tanta præcipites conten- D tione ſunt inſectati, ut cum illis ſimul intra mœnia irruperint, atq; illo impetu momentoque ſunt urbe potiti . Decedentibus autem hoſtibus cum liberi eſſent Tarentini, Memores calamitatis, & periculi illius, feſtum quotannis conſtituerunt , quod jeiunium appellabant , Niſtiam alio vocabulo. De Uria leges plura apud Strabonem , qui illam ponit in via Appia, plurima apud auctorem de ſitu Iapygiæ , qui præcipuè immoratur in nomine urbis huius , explicando . E Non pauca in oratione , quam Quintus Marius Corradus edidit ad cives ſuos Uritanos de divo Franciſco Durrachino divinis honoribus præſtandis . Donatus tandem Caſtilio, & ipſe Uritanus Medicus tres præ manibus libros habet de cœlo Uritano , quod invitis omnibus , & contra quotidianum periculum defendit ſaluberrimum , Tarentino, Brunduſinoque , (ſi Diis placet) præferendum . Illud tandem adiecit Diodorus hoc fuiſſe bellum Menone rem Athenienſium pu- F blicam gerente , Romaniſque Coſſ. Lucio Aemylio Mamerco , & Caio Cornelio Lentulo, eiuſdemque videtur meminiſſe Ariſtoteles libro de Repub. quinto . Cum eiſdem Meſſapiis non longè poſt Tarentini denuò congreſſi, victoriam nacti ſunt , ob cuius memoriam equos æneos, captivaſque fœminas Delum dono miſerunt, quod in Phocicis apud Pauſaniam his legitur verbis : *Iam Tarentinorum equi ænei , & captivæ fœminæ dona ſunt, quæ Meſſapiis barbara gente finitimis ſuis victis miſerunt . Tarentini etiam de Peucetiis barbara natione à ſe victis decimam Delphos miſerunt : ſigna elaborarunt Onatas, Ægineta , & Calynthus: equeſtres , & pedeſtres ſunt imagines : Opis Rex Iapygum Peucetiis auxilium ferens, atque hic quidem in pugna cadenti perſimilis : qui verò adſtant, Taras heros eſt , & Phalanthus Lacedæmonius, & ab eo non longè Delphinus : ante enim quam in Italiam perveniret , navi in Criſæo mari fracta , ad littus Delphino evectum Phalanthum tradunt.*

Bellum quod Tarentini alias geſſere cum finitimis Barbaris.

CAP. II.

Poſt Archytam civem , & imperatorem ; poſt paucos alios bellorum duces , de quibus ſupra meminimus, cum nullos haberent quorum ductu ſperarent poſt hac de hoſtibus victoriam , coacti ſunt in diſcrimine bellico Tarentini ad exteros confugere duces . Atque initio Archydamo Ageſilai filio uſi ſunt, ut ſcriptum reliquit Pauſanias in Laconicis . Traiecit Archydamus in Italiam, quo tempore Tarentini bellum geſſere cum finitimis barbaris , quo in bello, Apollinis, cuius numen læſerat , indignatione interfectus ſepulturæ honore caruit, quamvis multam hoſtibus pecuniam Tarentini afferrent. Hos finitimos Barbaros Diodorus Siculus appellat Lucanos , quibus cum iterum Tarentini ſunt congreſſi . Alii ex eodem Pauſania, Achæos tradunt , qui Metaponto à Samnitibus deleta , locum habitarunt deſtitutum: hoſtes quidem Tarentinorum nullam aliam ob cauſam , niſi quia à Lacedæmoniis , quorum Tarentini coloni ſunt, fuerant eiecti ; additur , & ſimultatis cauſa altera ex Strabone. Achæi Leucippum ſocium legatum ad Tarentinos miſerunt, ut ad diem, noctemque locum habitationi permitterent : repetentibus autem poſtea Tarentinis locum, ſi dies erat , ad noctem ſe recepiſſe reſpondebant , ſi nox , rurſus ad diem referebant . Quare indignati Tarentini bellum movere deſtinarunt . Indignationis, quam Apollo in Archydamum oſtendit, ſi quis cauſam volet cognoſcere , adeat Theopompum: ille enim ſcribit , quòd Archydamus , cum eſſet Phocenſibus fœdere junctus, ab illis cum uxore Donicha donis corruptus Apollinis fanum diripuerat . Evenit hoc anno ab urbe condita decimo quarto ſupra quadringenteſimum , quo tempore Athenienſibus præerat Charondas , Romæque Conſulatum iam inierant Caius Plautius iterum, & L. Aemilius Mamertinus, atque Macedoniæ Rex Philippus Athenienſes aliqua clade nitebatur deprimere . Anno deinde ſequente, vel ſeptimo poſt, ut ſupputat Paulus Oroſius, Tito Mallio Torquato tert. P. Decio Mure Coſſ. cum Lucanorum Populi in Tarentinos coiviſſent , Alexandrum Epiri Regem claſſe tranſvectum in Italiam veniſſe conſtat. Alias nec ſemel Tarentinus miles ſub Archyta præcipuè levi docuerat certamine , iram ſine viribus inanem eſſe. Fugarat (inquam) quandoque inimicum exercitum . Fugatumque fuerat inſecutus, At in novo hoc tantoque apparatu prudens

ſibi cavit ; ne bellica fortuna aliquando terga ſuo quidem more averteret. Accito hac de cauſa a Tarentinis Alexandro, Dodonæum quod conſuluerat oraculum, reſpondit, ſubmonens aquam caveret Acheruſiam, Pandoſiamque Urbem, ibi fatis eius terminum dari. Oraculum duobus his Græcis verſibus fuit expreſſum foliis ſcribente Sybilla:

Αἰακίδη προφύλαξο μολεῖν Ἀχερούσιον ὕδωρ
Πανδοσίαν τε, ὅτι τοὶ θάνατος πεπρωμένος ἐστι.

Quo circa Alexander tranſit ocyſſimè in Italiam, ut quam maximè procul urbe abeſſet Pandoſia, & Acheronte amni quem in Epiro ex Moloſſide fluentem in ſtagna inferna accipit Theſprotius Sinus: ignarus in Italia, & Urbem, & fluvium eiuſdem nominis eſſe: & Juſtino ſcribente, ſperans non minorem in Occidente materiam Italiæ, Siciliæ, & Africæ occupandæ ſibi a fortuna porrigi, quam Alexandro ſororis filio in Oriente Aſiæ, & Perſiæ. Primo quidem congreſſu Alexandro minus obſequens fuit militaris alea: ſed indignatus rem ſibi malè geſtam propter ingratos Tarentinorum mores obveniſſe, quia ſibi obtemperare noluerunt, publicum Græcorum conventum illius tractus eorum compulſus odio, ad Thuriorum agrum traducere conatus eſt, qui in Herculea Tarentini ſoli æde, antiquorum ritu, celebrabatur, juſſuque ad Acalandrum amnem ædificari locum, ubi concilia fierent. Aulo Cornelio iterum, Gn. Domitio Coſſ. bellum Alexandrinum traxit Samnites in Lucanorum auxilium. Hi duo populi adverſus Regem & Tarentinos, qui Regem acciverant, dum a Peſto excurſionem facerent, collatis ſignis pugnam habuere cruentam, ſed eo certamine ſuperior Alexander factus, Romanos ſibi conciliavit, cum eſſet incertus an a ſe devicti populi fidem eſſent ſervaturi, eo tamen tempore cum Brutias Lucanaſque fudiſſet legiones, cumque Heracleam Tarentinorum, quam diximus Coloniam, quæ jam ab illis defecerat, Conſentiam ex Lucanis, cum Siponto, & Brutiorum Aceranam ſive malueris Therinam ſibi obſequentes, ſubegiſſet, ad alias ſeſe cum exercitu ſuo convertit urbes, ex quibus trecentas illuſtres familias in Epirum obſides miſit. Scribit Livius non paucis interitum Alexandri huius Moloſſi ſub C. Petilio, & L. Papirio Mugillano Coſſ. ibi cognoſces vim fatorum vehementem, nam Alexander in Italia, quo ſe receperat, non in Epiro unde aufugerat, Acheruntem adinvenit amnem, & Pandoſiam urbem non longe ab Oppidis, quæ hodie Acheruntia, & Matera appellantur, ibidem invenies, anno eodem Alexandrum Philippi in Ægypto Alexandriam de ſuo nomine conditam appellaſſe, cujus Moloſſus erat avunculus Olympiæ matris frater. Adjicitur ab aliis ſide dignis, corpus Alexandriæ Tyriis militibus redemptum, ſepulturæque perhonorificè ab eiſdem traditum, ſcribit Strabo pluribus & ortum, & educationem ejuſdem, at hac omnia nos ex induſtria prætermiſimus, cum nihil ad rem noſtram facere viſa A fuerint: narrat Juſtinus ex Trogo, Appulis Alexandrum moviſſe bellum, ſed ab illo tandem abſtinuiſſe, antiquitatis fata veneratum.

De Cleonimo Spartano, & Agathocle Siracuſanorum Tyranno.

C A P. III.

Occiſo, & in aquis necato Alexandro, Brutii, & Lucani non deſtiterunt cum cæ-
B teris finitimis Tarentinos infeſtare, uſi ſunt hoc tempore Tarentini militiæ duce Cleonymo Spartano: ſi vera ſunt, quæ ſcribit Strabo, & illius ductu atque auſpicio Thurias in Calabria urbem ſubegere, fuit Cleonymus magnæ apud Tarentinos exiſtimationis, quod apertè colligitur ex Ariſtotelis opuſculo illo, ubi de admirandis agit auſcultationibus: *Italiæ* (inquit) *mons eſt Cryſæus nomine, in quo veneni quædam ſpecies lethalis oritur, hujus vis atque naturæ, ut ſi quis*
C *ex ipſo aſperſus fuerit, continuo concidat, ac caluus efficiatur, membraque totius corporis defluant, quamobrem ſuperficiem corporis defunctorum miſeratione dignam inde eſſe traditur. Hanc autem veneni ſpeciem ferunt Paulum, Peuceſtium, & Gajum cum Cleonymo Spartano tradere decreviſſent, à Tarentinis compertos, ac de veneno interrogatos capitales pœnas perſolviſſe.* Hactenus philoſophus. At quoniam de Cleonymo Spartiata haud plura invenimus ad nos pertinentia,
D præter hæc quæ dicta ſunt, omiſſis quæ in Pyrrho, & Demetrio Plutarchus refert ad Agathoclem tota præſens ſe conferat oratio. Hic Syracuſis abſcedens indignatus, quod honore & dignitate Chiliarchatus auctore Soſiſtrato fuerat privatus, in Italiam profectus ad Brutios deſcivit, quibus cum adverſus Crotoniatas eiſque faventes Syracuſanos, bellum movit. ſed eo prælio victus Agathocles fugatuſque, a Tarentinis fuit exceptus quam benigniſſime, ubi ob ſingularem quam pro-
E fitebatur militaris rei peritiam, præfectura donatus eſt, cumque in rerum novarum ſuſpicionem poſtmodum incidiſſet, dignitatem ſimul cum civitate qua fuerat donatus, amiſit. Agrigentini a Soſiſtrato ad reprimendam Agathoclis tyrannidem cohortati, ducem exercitus Cleomenis Regis filium, maximum, qui paratam in Lacedæmonia claſſem habebat, delegere. Is Tarentum Sparta navigans Tarentinos cum parata quam & ipſi habebant, claſſe, ad Agathoclis expugnationem
F ſocios adſcripſit, quibus cum applicuit tandem Agrigentum. Ejus adventu Agrigentini magna primum ſunt affecti lætitia, ſed poſtea hominis vecordiam, luxumque, ut rei militaris imperitiam, & quod dolo Soſiſtratum eum coarguentem ad necem depopoſcerit, Syracuſani, Agrigentini ſimul, & Tarentini experti ſpretum, militiæ præfectura privarunt, lapidibuſque etiam impetiverunt, cæterumque ipſe eorum deluſo impetu noctu, cæteris ignorantibus, Agrigento ſua claſſe ſolvens, Lacedæmona reverſus eſt, & Tarentini cognito ejus receſſu Tarentum reverterunt. Cæteraquæ de Agathocle ſcribuntur, leges apud Thomam Fazellum, Trogum Pompejum,

jum, & ejus abbreviatorem Juſtinum, Diodorum Siculum, & Athenæum: ibi enim juvenies Agathoclem humili loco, & ſordido genere utpotè ignobili, & figulo patre genitum, Syracuſarum urbis tyrannidem occupaſſe, cui puero poſt patris obitum dormienti ingens apum examen favuum mellis ad os convolans formavit: notatur eius libido jam inde ab adoleſcentia, utraque enim Venere laboravit, quare Timæus ſcortum promiſcuum impudentiſſimum, & cuique obſcœniſſimo, expoſitum Triorchen a Trioche avo effrenata libidinis appellabat, ex cujus laſcivia natum ferunt proverbium: ex ſcorto Rex, ut in verbo Graculus legitur apud Suidam. Uno autem illo commendatur quod in amica fortuna nunquam ſine fictili opere cœnaſſet, opeſque ſimul cum pauperie admiſcuiſſet, qua de re extat Auſonii quod ſequitur epigramma perelegans, quo alios ad modeſtiam cohortatur:

Fama eſt fictilibus cœnaſſe Agathoclea Regem,
Atque abacum Samio ſæpe oneraſſe luto.
Fercula gemmatis cum poneret horrida vaſis,
Et miſceret opes pauperiemque ſimul:
Quærenti cauſſam reſpondit: Rex ego qui ſum
Sicaniæ, figulo ſum genitore natus,
Fortunam reverenter habe, quicunque repente
Dives ab exili progrediere loco.

Eum mortuum uxor ſic lamentata & luxiſſe perfertur; *cur non ego te? cur non tute me quoque?*

Quæ fuerit inter Romanos, & Tarentinos ſimultatis origo.

CAP. IV.

ERat in tractu magnæ Græciæ ad Zephyrium promontorium Urbs a Naritiis condita, ea dicebatur Locri, cujus non modo Virgilius apud Latinos meminit,

Hic & Naritii poſuerunt mœnia Locri:

Sed & Livius, Solinus, Pomponius Mela, & Trogus: apud Græcos Ptolemæus ipſe, Strabo, Pauſanias; Stephanus, & Euſtathius. Palæpolis deinde dicta quaſi vetus, ut Neapolis, Nova civitas. Cum igitur obſiderent Palæpolim Romani in eo bello, quod adverſus Græcos gerebant, cum Lucanis, & Appulis fœdere juncti, Publ. Philone Coſ. cui triumphus ob partam decretus eſt victoriam, hac ratione ſunt urbe illa potiti, obſeſſi Locrenſes cum jam experti eſſent vana, atque ludibria eſſe, quæ a Tarento, & Samnitib. expectarant auxilia, auctorib. Nymphidio, & Charyalo civibus ſeſe Romanis ſponte dedidere, leviſſimum deditionis malum opinati, graviſſimum ſi vi caperentur. Quod factum cum Tarentini reſciviſſent, ac ſi illi ita miſerè obſeſſi, atque ipſis defeciſſent, ac non magis illos ipſi vana auxilii ſpe deluſiſſent, increpare eos, ut in ſocietate non fortes, ira atque invidia in Romanos furere cœperunt, audientes inſuper Lucanos, & Appulos jam in Romani populi fidem tranſiviſſe. His & ſequentibus cauſis iniere Tarentini conſilia inveſtigandæ pro ſerendis diſcordiis viæ, atque artis, ut Lucani, quos jam ad Romanos iſſe certò cognoverant, revocari impel-

A lique ad abolendam Romanam ſocietatem poſſent. Eo enim res pervenerant, ut Romani aut hoſtes, aut domini haberentur, diſcrimenque rerum ſuarum in bello Samnitico, & illius ab eventu verti cernebant. Hortantur itaque primum omnium Samnites Tarentini, ut forti animo ſicut eos decebat, bellum ſuſtineant, auxilia, & commeatus promittentes, inde ſubducunt Lucanorum quoſdam juvenes, qui pretio aſciti clari magis inter populares, quam honeſti, inter ſe mul-
B tati virgis cum corpora nudata in civium cœtum intuliſſent, in media concione gemebundi vociferati ſunt, juſſu Romani Conſulis ſe fœde cæſos, ac prope ſecuri percuſſos, quod Romana caſtra ingredi auſi fuiſſent. Res ſuapte naturæ deformis cum ſpeciem injuriæ magis quam doli præſeferret, concitati homines illorum clamore magiſtratus Senatum cogere poſcunt, ut bellum Romanis inferatur; alii ad concitandam in arma agreſtium multitudinem diſcurrunt, tumultuſq;
C etiam ſanos conſternante animo decernitur, ut ſocietas cum Samnitibus renovetur, & legati ad eam conficiendam mittantur. Repentina res, quia ut cauſam nullam, ita ne fidem quidem habebat: quo circa ſunt a Samnitib. coacti, & obſides dare, & præſidia in munita loca accipere, cæci quidem in fraude, & in ea nihil recuſarunt. Dilucere deinde brevi fraus cœpit, poſtquam criminum falſorum auctores Tarentum commigravere: & amiſſa de omni re poteſtate nihil
D ultra quam ut facti pæniteret, fruſtra eis reſtabat conſilii, & quoniam de Samnitib. facta eſt mentio, ridicula illa Tarentinorum legatio ad Samnites, & Romanos initio belli prædicti, ſequatur neceſſe eſt. Anno ab urbe condita 400. & 39. cum Samnites ad Luceriam caſtra haberent a Papirio conſule, cujus curæ delegatum fuerat bellum a collega Publio, coacti eſſent, ut vel dimicarent vel ſeſe dederent: per id tempus parantib. utriſque ſeſe ad prælium, legati interveniunt
E Tarentini Samnitibus Romaniſque denunciantes, ut bellum omnino dimitterent; per utros ſtetiſſet quominus ab armis recederent, adverſus eos ſe pro alteris acriter hoſtiliterque pugnaturos, ea Papirius legatione audita perinde, ac ſi motus fuiſſet eorum dictis, cum collega ſe communicaturum reſpondit: quo accito cum tempus omne in apparatu bellico conſumpſiſſet, collocutus de re haud dubia, ſignum pugnæ propoſuit: cum interea agerent Coſſ. divina humanaque omnia,
F quæ quando acie dimicandum ſit, agi aſſolent: expectabant Tarentini legati quid reſponderet: illis Papirius, qui legationem acceperat, ait: *Auſpicia ſecunda eſſe, Tarentini, pullarius nunciat: litatum præterea eſt egregiè, auctorib. Diis, ut videtis, ad rem gerendam proficiſcimur*: inde juſſit ferri ſigna, copiaſque eduxit, vaniſſimam increpans gentem, quæ ſuarum impotens rerum pro domeſticis ſeditionibus, atque diſcordiis, aliis modum pacis, ac belli facere æquum cenſeret. Samnites ex parte altera cum omnem belli cauſſam remiſiſſent, quia aut pacem verè cupiebant, aut expediebat ſimulare, ut Tarentinos ſibi conciliarent, cum inſtructos

repente ad pugnam Romanos conſpexiſſent, vociferari ſe in Tarentinorum auctoritate manere, nec deſcendere in aciem, nec extra vallum arma ferre: deceptos acie potius quodcumque caſus erat paſſuros, quam vi (previſſe pacis auctores Tarentinos videantur, qua de cauſa Romani Coſſ. vallum hoſtium militem ſubire cogunt. Hic momento temporis repletis foſſis, munitionibus diſiectis caſtra miles irrumpit, cædis, & ruinæ omnia complens, fuiſſentque hoſtes ad unum obtruncati, niſi duces militem a cæde imperio & minis revocaſſent: dolere vulgò omnes interpellatam ſuæ iræ dulcedinem, ob idque Coſſ. adiiſſe: ſed pro concione edocti ſunt ſexcentorum equitum, qui in hoſtium poteſtate eſſent, rationem haberi oportuiſſe, ne qui in Urbe incluſi erant, recente ſuorum cæde irritati, florem Romanæ juventutis crudeliſſimè necarent. Laudare milites quod ſuæ iræ itum eſſet obviam, omniaque prius ferenda exiſtimare, quam ſalutem tot fortiſſimorum juvenum prodendam.

Initium belli inter Tarentinos & Romanos.

CAP. V.

Bellum quod inter Tarentinos & Romanos duce Pyrrho Epirotarum Rege maximo, ſumptum eſt, & ſcribit Agellius fuiſſe anno ferè urbis conditæ quadringenteſimo, & ſeptuageſimo, qua tempeſtate Epicurus Athenienſis, & Zeno Cittienſis philoſophi erant percelebres. Paulus Oroſius, quem poſt Divum Antoninum Florentinorum Epiſcopum aſſequitur Joannes Sedennius in Hiſpana hiſtoria, ab hoc numero ſex annos ſubtrahit. Plinius ad annum ſeptuageſimum ſecundum, nonnulli ad ſeptuageſimum tertium ſupra quadringenteſimum referunt. Polybius in primo dicit anno uno ante Gallorum in Italiam adventum, Tarentinos bellum cum Romanis geſſiſſe, vocato ad ſe Rege Pyrrho: illud animadvertendum, quod anno trigeſimo quarto ante, hoc eſt ab Urbe condita quadringenteſimo, & trigeſimo ſeptimo, Tarentini fuerant domiti à C. Junio Bruto Bubulco Coſ. ob eam arrogantiam, qua uſi ſunt, Romanis, & Samnitibus edicentes, ut à bello deſiſterent, ſicut in præcedenti viſum eſt capite. Verba Livii appoſui non multa illa quidem ex libro nono, ſed attentione digna: *Apulia* (inquit) *perdomita* (*nam Tarento quoque valido oppido Iunius potitus erat*) *in Lucanos perrectum*. Hæc Livius. Indictum Tarentinis bellum fuit a Romanis, eo quod iniuria (quod jus gentium minimè patitur: neque enim: ὑπρέσβυς juxta Græcum proverbium τύπτεται, οὐδὲ ὑβρίζεται affeciſſent turpiſſima eorum legatos, & fœciales ex Urbe miſſos ad res de more repetendas, cum Romanam claſſem illac prætereuntem ſpectaculo Amphitheatri, cujus formam ovum retuliſſe detecta noſtris diebus indicant veſtigia, & quod portui ad proſpectum maris imminebat, a longè viſam hoſtiliter invaſerint, odio in illos concepto ob devictos ſeſe a Iunio, (ut diximus) non modo Samnites, quibus cum icerant fœdus. Quinq;

A tantum naves Romanæ claſſis vix tunc per fugam ſunt elapſæ, cæteras Tarentini in portum retraxerunt ſuum, ac profligaverunt, occiſo ad hæc Duum viro, qui præerat claſſi, præfectiſq; etiam navium ſingularum impiè trucidatis, & omnibus qui bello utiles erant reciſis, reliquis pretio divenditis. Incredibilis populi tunc florentis Tarentini ſuperbia, qui ſcelus ſceleri jure (ut dictum eſt) gentium neglecto, addidit, ſed verè finem fruendarum opum, quibus ad
B invidiam abundaverat, quæſivit. Tanta vero legatorum fuit conſtantia, ut cum omnes pulſati eſſent, unuſque etiam urina aſperſus in Amphitheatrum (ut eſt conſuetudo Græciæ) introducti, legationem, quibus acceperant verbis peregerunt, de his quæ paſſi erant, conqueſti non ſunt, ne quid ultra ac mandatum ſibi eſſet loqui præſumerent, intimiſque eorum pectoribus antiqui moris reſpectus dolore, qui ex contumelia graviſſimus ſentitur, convelli non po-
C tuit. Tuncque primum Romani adverſus Tranſmarinos hoſtes dimicaverunt, Legatos ſuos ita vindicantes a Tarentinis pulſatos, ut alias à Fidenatibus, à Teuca Regina, à Gallis Senonibus interfectos Suidas in verbo τήβεν Romanum civem, quem in legatione urina, ſive ſtercore inquinarunt, Poſthumium appellat, quem Tebennum cognominatum ex illo tempore tradit à Romana veſte polluta, cui tebenno nomen inditum tradit à Tebenno quodam Arcade, qui pri-
D mus eam chlamydem induit, cum Ionium ſinum ingreſſus eſſet, & ab illius loci incolis ſuſceptus: à quo edocti indigenæ eodem modo veſtierunt, & veſtem Tebenniam vocarunt, poſtea nomine corrupto, Tebennus dicta eſt. Data eſt provincia Æmilio Coſ. quinimis atrox paucis diebus agros depopulatus eſt Tarentinos. Addit divus Antoninus, quod Romani dum ſecum meditarentur, qui & quanti eſſent hoſtes, neceſſitate coacti proletarios etiam juvenes, qui pauperes erant
E & plebii, ad ſumenda arma, ac ſi militia eſſet tumultuaria, excitarunt. His itaq; rationibus Tarentini à Romanis bello potiti, cum magnæ illorum potentiæ viribus impares inferioreſq; ſe agnoſcerent, neq; tutò poſſent ſe finitimorum fidei comittere, ut qui ſæpe leviſſimis de cauſis defeciſſent, cumque ob innatam ſuperbiam nobiliumque pravitatem bellum nollent deponere, Pyrrhum nobiliſſimum Epirotarum Regem ac Imperatorem tunc maximum ducem accerſere ſtatuerunt,
F utpote inter cæteros Reges magis ocioſum, reiq; militaris peritiſſimum. Quibus autem placuerit hæc ſententia, quiq; in eam pedibus iverint, dicam paulo poſt, ubi paucis docuero, quis nam fuerit hic Pyrrhus, quem in tanta adverſus Romanos expeditione accerſendum magno conatu curarunt Tarentini. Erat Pyrrhus materno genere ab Achille, paterno ab Hercule oriundus. Pauſanias in Atticis refert, Alexandrum Philippi habuiſſe propinquiſſimum, ſi quidem Tharypus quidam à Pyrrho Achillis decimus quintus Alcetam genuit, Alcetas Arybbe fuit pater, & Neoptolemi. Arybba natus eſt Æacida, Neoptolemo Olympias,

hæc

hæc mater fuit magni Alexandri, Aæacida pater Pyrrhi, occiſo ab Epirotis patre, cum ad necem, & ipſe quoque infans quæreretur furtim ſubtractus eſt, & ad Illyricum delatus, & traditus Heroæ Glauci Regis uxori fuit nutriendus. Cum undecimum ageret annum revocatus a ſuis tanta virtute crevit, ut cum, ſicut Cæcilius ſcribit, imperium orbis agitaretur, & Romanos potentes videret, Apollinem de bello conſuluerit: ille ambiguè de more reſpondit:

Ajo te Aeacida Romanos vincere poſſe.

Hoc ad ſe dictum trahens auxilio Tarentinis contra Romanos venit. Huic (tradit Ælianus) per gratum fuit Aquilæ cognomen, quemadmodum Antiocho Accipitris. Accepto ab Epirotis regno ſibi debito, primum in Corciræos arma movit, quo in bello navalibus copiis (ut Thucydides eſt auctor) à Tarentinis fuit adiutus, ut alias ab iiſdem adjuti ſunt Lacedæmonii adverſus Athenienſes, metuebat Pyrrhus Corcyreorum inſulam, quam finibus ſuis ex adverſo ſitam, hoſtibus pro ſtatione futuram aliquando ſuſpicabatur. In Macedonia aliquando eſt dominatus, pulſo Demetrio, quouſque a Lyſimacho inde pulſus eſt, atque in patriam revocatus, multas ab eo clades eſt paſſus, hæc atque alia de Pyrrho leguntur, priuſquam Tarentinis opem ferret.

Metonis Tarentini oratio, ne Pyrrhus accerſeretur.

CAP. VI.

Concilio, quod Tarentini inierant de Pyrrho adducendo, licet per majores natu & graviores reſiſteretur, eam ſententiam civitati maximè obſuturam perniciemque multam allaturam clamantes, qui tamen belligerendi auctores fuerant, in concionibus ſuffragiiſque ferendis plus potuere, ſtrepituque & vi audiri bonos, & prudentes viros non permiſere: quo in tempore quidam Meton nomine, vir urbanus, & ea ipſa die, qua decretum de Pyrrho vocando ſciri per populum debebat, & multitudo in concione ſederat, accepta corona & lampade, quaſi ebrius tibicine ducente, ludibundus in concionem pervenit, utque fit in turba populari, aliis applaudentibus, aliis ridentibus, & ut procederet in medium invitantibus, proceſſit ille ridiculus, & quaſi aliquid cantaturus aſtitit, ſed ubi ſilentium nactus eſt, *Viri* (inquit) *Tarentini bene facitis qui jocari & ludere volentibus dum licet, permittitis: ſi tamen ſapitis cuncti, hac ludorum libertate fruemini, antequam Pyrrhus adveniat, Nam tunc non noſtro, ſed ipſius arbitrio vivendum erit.* Hæc verba non multos ex Tarentinis caſuræ libertatis admonitos commoverunt, murmurque fuit per concionem laudantium approbantiumque; ſed qui Romanos timebant, ne facta pace dederentur, formidantes populum increparunt, quod ità inhoneſtè ſe deludi paterentur, & ſimul his dictis Metonem concione propellunt, ejectoque confeſtim, ut in ſuam ſententiam decretum fieret, obtinuerunt. Quo firmato, oratores cum donis ad Pyrrhum tranſmittuntur non ſolum Tarentinorum, verum etiam Italicorum, qui dicerent ſe indigere ſapiente & magnæ autoritatis viro: nam copias ſatis frequentes ſibi in Italia affuturas ex Lucanis, Meſſapiis, Samnitibus: equitum eum xx. peditum CCCL. millia habiturum. Hæc non Pyrrhum ſolum extulere, ſed & Epirotas ipſos ad militiam adeo inclytam, & quæſtuoſam promptiores fecerunt. Perſuaſerant Regi Italiam toti Græciæ felicitate præſtare, neceſſe ſatis æquum ſe amicos, & ſupplicum more auxilia rogantes iniquiſſimis temporibus ſuis deſeri, hæc exponentibus legatis, Trojani belli eventus Pyrrho in mentem venit: ſpemque concepit, ex animi ſententia omnia eventura, quando ipſe ab Achille (ut diximus) originem ducens adverſus Trojæ Coloniam arma eſſet ſumpturus. Scribit Joannes Sedennius auctor Hiſpanus in ſumma clarorum virorum ad Philippum Catholicum ſimul, & invictum Regem noſtrum ſemper feliciſſimum, Pyrrhum humiles Tarentinorum preces reſpexiſſe, at imprimis majorum exemplo ſuorum, Alexandri videlicet, quo de egimus, Moloſſi, huic populo veniſſe ſuppetias. Erat præterea & regnandi percupidus, magni Alexandri æmulatione ductus, cui totius orientis imperium contigiſſe audierat; hac ſibi occaſione a fortuna præſtita, totam ſaltem Italiam occupare ſperabat: noluit autem (ut dictum eſt) Apolline inconſulto arma capere, ſed per hanc Apollo ſuam ambiguam conſuetudinem perurbanè reſpondit, ut è duobus quidquid accidiſſet ipſe divinus, non modo verax haberetur: ait enim, ut ex Ennii fragmentis colligitur:

Ajo te Æacida Romanos vincere poſſe.

Atque ita ſive Pyrrhus a Romanis, ſive Romani a Pyrrho vincerentur, ſecurus fatidicus, utrumlibet ſpectaret eventum: ſed veriſſimum illud credi poteſt, quod ab eodem Ennio traditur.

. . . ſtolidum genus Æacidarum
Bellipotentes magis quam ſapienti potentes.

Nam dicto Apollinis per obſcuro in voluntatem tracto, Pyrrhus pro Tarentinis ſtare adverſus Romanos omnino decernit.

Cyneæ ad Pyrrhum ſermo de abſtinendo ad Italiam adventu, belloque ibi gerendo.

CAP. VII.

Erat his temporibus in Theſſalia Cyneas, vir magni ingenii, quique cum Demoſthenis fuiſſet auditor in ejus imitationem ſe tradens maxime vim dicendi illius aſſequi videbatur. Hic apud Pyrrhum degens cum ſæpe ad civitates tranſmitteretur, verum eſſe oſtendit illud Euripidis dictum: *Omnia conficit oratio, vel quæ hoſtile etiam ferrum conficere non poteſt*; Et Pyrrhus ipſe dicere ſolitus erat, plures a Cynea oratione, quam a ſe armis captas, partaſque eſſe urbes, itaque ipſum ſemper in honore habuit maximo, uſuſque plurimum eſt illius opera. Hic igitur Cyneas Pyrrhum ad Italiam adeo inclinatum cernens, cum inveniſſet illum aliquando otioſum, fretuſque quod alias eo fami-

familiariter eſſet uſus, in hujuſmodi ſermonem adduxit: Egregii quidem bello Romani eſſe dicuntur, & multis bellicoſis imperare gentibus, quod ſi eos ſuperare nobis Dii conceſſerint, quid tunc agemus Pyrrhe? adhæc Pyrrhus: De re haudquaquam obſcura (inquit) o Cynea percontaris, neque enim barbara nobis, neque Græca civitas illic reſiſtere valeret, Romanis ſuperatis, ſed haberemus confeſtim Italiam totam, cujus magnitudinem & potentiam minime te ignorare arbitror. Parumper ergo commoratus Cyneas, enimvero cum Italiam cæperimus (inquit) quid tunc agemus? & Pyrrhus nondum mente ejus intellecta, proxima (inquit) eſt Sicilia inſula fœlix, & populoſa, capi verò facilis ob ſeditiones ac diſcordias civitatum, rectè dicis (inquit Cyneas) ſed an finis militiæ ac laborum nobis erit Siciliam cepiſſe? Deus modo (inquit Pyrrhus) victoriam præſtet, nam his veluti præludiis utemur ad res maximas conficiendas: quis enim ſe Libya abſtineat, & Carthagine, quam nuper Agathocles clam ex Syracuſis profectus exigua claſſe paulo abfuit quin caperet? his autem victis nullus nobis reſiſteret hoſtis: ita eſt, inquit Cyneas, conſtat enim, quod & Macedoniam recuperare, & Græciæ dominari certiſſimè cum hac potentia licebit: Sed victis omnibus ac ſubactis, quid faciemus tandem? Et Pyrrhus ridens, otium (inquit) agemus, & quotidiana feſtivitate mutuiſque ſermonibus lætitiaque perfruemur. Cum ad hæc Cyneas Pyrrhum adduxiſſet: & quid vetat, o Rex (inquit) quo minus nunc iſta lætitia & feſtivitate & otio perfruamur? adeſt quippe nobis ſine labore facultas eorum, ad quæ per ſanguinem, moleſtias, & pericula noſtra, & aliorum perventuri ſumus: his Cyneas verbis turbavit potius Regem, quam ab incœpto retraxit, ſpem eorum quæ conceperat, deponere nequeuntem: uterque quidem parum honeſta intulit, & Rex qui otium, non beneficentiam, & cultum juſtitiæ victoriæ fructum credidit, & Cyneas qui Regem in otio retinere ſatius duxit, quam ab injuria mortalibus inferenda avertere: quamvis alias laudabilior videri poſſit Pyrrhus, qui tanquam continens ac prudens præſentem audebat moleſtiam & pœnam ſubire, ut poſtea diuturniore perfrui valeret voluptate. Interea Tarentini legationem iterarunt, adjectis Samnitum, & Lucanorum precibus, & Pyrrhus cum eſſet poſt ictum cum his populis fœdus, intentus ad bellum cum Romanis gerendum, excogitavit, primo iactis ſubliciis pontibus, intervallum Græciæ atque Italiæ ab Apollonia ad Hydruntum continuare: quam idem poſt eum M. Varro, cum claſſibus Pompeii piratico bello præeſſet, tentavit: ſed cum aliis Pyrrhus & fortaſſe majorib. præmeretur curis, cumque Tarentini feſtinandum eſſe monerent, propterea quod Romanus exercitus cum Æmilio Coſ. in univerſos igni feroque irrueret fines, nullo ſibi obviam eunte, ſed tutus omnia ad libidinem vaſtaret, plurima expugnaret oppida: injuriam inſolenter acceptam inſolentius & crudelius vindicaret, ad expeditionem a tam memorabili averſus opera ſe accingit: atque Cyneam ipſum Oratorem paucis inter- A jectis diebus cum tribus millibus militum Tarentum miſit, ab Antigono naves ad exercitum deportandum mutuo petit: multæ etiam rates, & omnis generis navigia ex Tarento ad hoc idem faciendum delata ſunt, ab Antiocho pecuniam petiit, quia opibus, quam militibus inſtructior erat: a Ptolemæo Macedonum militum auxilia: ſed Ptolemæus, cui nulla dilationis ex infirmitate virium eſſet venia, quinque millia peditum, equitum quatuor millia, Elephantos quinquaginta, B qua ex parte virium bis (ut dicetur) Romani victi ſunt, non amplius quam in biennii uſum tradidit. De his paulo aliter ſcribit Plutarchus: nam Elephantes viginti numero dicit ratibus ſuper impoſuiſſe Pyrrhum, coramque aliquot cœpiſſe refert Pauſanias in ea pugna, quam idem geſſerat cum Demetrio, equitum præterea tria millia, peditum viginti millia & tria, ſagittariorum duo millia, & funditores quingentos.

C *Pyrrhi naufragium in mari Jonio, quando Tarentum appulerit, & de caduceatore ad Romanos miſſo.*

CAP. VIII.

HOc apparatu Pyrrhus Epirotarum, Theſſalorum, Macedonum, & incognitis in id tempus Elephantis, navigans, anno ab urbe condita (ut ſcribit Oroſius) ſexageſimo D quarto ſupra quadringenteſimum, relicto Ptolemæo filio, ut Epirotarum præeſſet regno decimum quintum annum agente, cum medium teneret Jonium, rapitur vento Borea intempeſtivè exorto, claſſis per mare diſiecta, naveſque diſperſæ aliæ in Libycum, ac Siculum pelagus ſunt delatæ, alias in ſummam Japygiam, cum ſuperare nequirent, nox ſimul & procella in loca aſpera, cecaque illidens omnes confregit præter regiam. Erat autem ſeptiremis, quæ poſt mortem Pyrrhi fuit Annibalis Carthaginenſium Ducis, & E eam amiſit in navali prælio, quod geſſit cum Romanis in Sicilia, & in ſcapham proſiliens fuga ſaluti ſuæ conſuluit. Hæc igitur nautarum & gubernatorum magna vi adverſus venti impetum, nitentium, tandem littus verſum adigitur, & dum obliquum habuit ventum, magnitudine ac robore reſiſtebat, evadebatque, ſed poſtquam à terra veniens procella ferire proram cœpit, ac ne fatiſceret, magnum erat periculum, & ſe mari ſævienti variiſque agitato ventis permittere terribiliſſimum omnium F videbatur, Pyrrhus ſeſe ex navi in mare deiecit, ſtatimque circa ipſum familiarium amicorumque pro eius ſalute fuit certamen: ſed nox, & fluctus cum magno fragore, ac violentia opus difficile auxiliantibus faciebant. Itaque vix tandem luce exorta vento deficiente ad terram pervenit, corpore, quidem penitus exhauſto, at robore animi invicto. Meſſapii in quorum litora evaſerat, promptiſſimè ad opem ferendam convenerunt, & ſimul naves quædam ex tempeſtate ſuperſtites advenere, in quibus erant equites perpauci, peditum verò circiter duo millia, elephanti duo. Paucis poſt diebus cum his

his copiis profectus, & militibus à Cynea obviam adductis, Tarentum expectatus intravit, quo tanto apparatu Tarentini non minus admirati ſunt, quam gaviſi ſunt, imprimis propter Elephantos, qui nuſquam in Italia ante hac fuerant conſpecti. Primo quoque tempore nihil invitis Tarentinis agere cœpit, quoad navibus ex mari ſervata copia convenere. Sed cum animadverteret populum ſua ſponte non ſervare ſeipſum, nec ſervari ab alio poſſe, ſed tanquam illo propugnaturo domi ſedere balneis conviviiſq; indulgentem, clauſit gymnaſia, & deambulatoria omnia, in quibus ſpatiantes pro rebus verbis militabant: potus vero, & laſcivias intempeſtivas inhibuit. Delectum habuit ita acrem, ut multi imperium ferre inſueti, ex urbe migrarent, ſervitutem vocantes non vivere ad voluptates. Decius Magius ſuperbam appellavit Pyrrhi dominationem, & miſeram Tarentinorum ſervitutem: hic enim unus fuit qui reſtiterat, ne huiuſmodi præſidium in Urbem acciperetur. De Pyrrhi adventu ſcribit Pauſanias in Atticis, legiſſe ſe in libris non ſane illuſtrium auctorum Pyrrhi cum alacritatem, quam in præliis præ ſe tulit, tum providentiam qua ſe ad futuras dimicationes comparavit. In Italiam claſſe tranſmiſit, cumq; iam appuliſſet, non prius adeſſe eum Romani animadvertere, quam commiſſa cum Tarentinis pugna, ſe ille cum exercitu inopinato oſtendit, factoque repente impetu, hoſtium (ut par fuit) agmen turbavit. Videndus etiam eſt Polybius in primi libri fragmentis, quid fecerint Rhegini Tharentinorum, ut diximus, amiciſſimi, audito Pyrrhi in Italiam adventu. invenies enim eos Romanorum opem, ac præſidium poſtulaſſe, & à militibus eò per Romanos, miſſis fuiſſe urbe ſua depulſos, aliaſque huiuſmodi calamitates perpeſſos, tandem & urbem & agros recepiſſe. Sed iam hiſtoriæ ſeriem proſequamur. Albinus Romanus conſul magno iam apparatu adventare, & Lucaniam omnem acriter vaſtare nunciabatur. Albinus in Plutarcho ſolo legitur, Eutropius, Lucius Florus, Plinius, Sabellicus, Oroſius, Sigonius, Livium ſecuti, P. Valerium Levinum Conſ. tradunt à Romanis ad hanc expeditionem tunc miſſum: quin & ante hunc Levinum adverſus Tarentinos ab aliis compluribus ducibus benè pugnatum legitur, recenſetur in his L. Aemilius Barbula, cum Q. Marcio Philippo in Capitolinis triumphis. Hoc audito nuncio Pyrrhus, quamquam non adveniſſent ſociorum copiæ omnes, indignum tamen ratus tolerare, hoc cum exercitu obviam proficiſcitur, verum præmiſſo non multis millibus paſſuum caduceatore ad Romanos ſi vellent ante bellum, ſe iudice & mediatore cum Tarentinis de iure cauſam decerni: reſponſo autem à Conſ. dato, Romanos, nec elegiſſe Pyrrhum iudicem, nec hoſtem formidare, tunc progreſſus inter Panduſiam urbem Heracleamq; caſtra poſuit. Cumq; audiret Romanos trans flumen Syrin caſtra habere, non longè ab ipſa Heraclea ſecus amnem ipſum ſpeculandi gratia

A obequitavit, ordinemque & formam caſtrorum, cuſtodias, & diſciplinam admiratus Romanorum, *hæc* (inquit) *barbarorum diſciplina barbara non eſt*, *ſed opera eorum videbimus*. Eutropius & eum ſecutus Blondus ſentiunt non ipſum Pyrrhum exploraſſe, ſed alios à ſe miſſos, qui capti à conſule Levino per caſtra ducti ſunt, cumque vidiſſent omnem exercitum, dimiſſi ſunt, juſſi ut quæcumque geri à Romanis vidiſſent, Pyrrho renunciarent. Explorato igi-

B tur, ut cumque fuerit, perluſtratoque exercitu, ipſe de futuro ſollicitus expectare ſocios, quos ex naufragio perdiderat, ſtatuit: adverſus autem Romanos ſi fortè amnem Syrim tranſire tentent, ſtationem oppoſuit, at Romani, ut ille expectare decreverat, ſic ipſi prævenire feſtinantes, tranſnare cœperunt flumen, haud uno tamen vado pedites equiteſque, ſed pluribus ſimul locis: itaque metuentes Græci ne circumvenirentur, ſe retraxerunt. Et Pyrrhus ut hæc ſen-

C ſit, turbatus pedeſtrum copiarum ducibus mandavit, ut confeſtim armatos milites in ordinibus continerent, ipſe autem cum tribus millibus equitum profectus eſt, ſperans tranſeuntes adhuc & ſparſos ſine ordine Romanos invaſurum, acceſſuq; ſuo in ripa adhuc tumultuantes conturbaturum: at ubi clypeos multos pro flumine ſtantes, equiteſq; in ordine obviam prodire conſpexit, primus omnium in hoſtes medios delatus, armis atque ornatu egregiè inſignis, gloriam, ac famam virtutis ſuæ rebus ipſis aſſeruit.

D Manus enim & corpus exhibens prælio, & contra hoſtes fortiter pugnans, providentiam tamen boni ducis non omittebat, ſed ubicunq; auxilio opus erat accurrens, rectis conſiliis bellum gubernabat. In ea pugna Leonatus Macedo virum Italicum conſpicatus intentum, ſemperq; contra ſtantem, & ſimul ſe moventem, cernis (inquit) ò Rex barbarum illum, quem niger equus pedibus albis portat? Is magnum quoddam agitare in animo videtur, nam te ſolum intuetur,

E & tibi ſoli intendit: & Pyrrhus ad hæc: fata quidem, ò Leonate, nemo poteſt effugere, verum enim vero nec iſte, nec alius quiſquam hoſtium in manus noſtras veniſſe gaudebit, adhuc loquebantur, cum Italus citato equo infeſta haſta Pyrrhum invadit: non tamen Regem percuſſit, ſed equum, & ſimul à Leonato ipſius equus percutitur, ambo in terram ceciderunt, ſed Rex à ſuis protectus aſportatur, in aliumq; recentem equum cum ſubito conſcendiſſet, ad pugnam

F eſt reverſus. Italus verò pugnans ſua virtute infelix confoditur. Erat hic genere Ferentanus, Præfectus turmæ nomine Eplacus. Hoc periculum admonuit Regem magis cavere.

De errore ex armis Regiis concepto: de Romano exercitu fugato: de numero occiſorum: & de Pyrrhi animo ob victoriam elato.

CAP. IX.

POſt hæc Pyrrhus nihilo ad pugnam ſegnior, cum equites animadverteret impetum ferre non poſſe, phalangem inſuper accitam oppoſuit. Ipſe chlamyde & armis uni ex amicis Megadi traditis atque illius aſſumptis, incognitus ad prælium revertitur Reſiſtentibus autem acriter Romanis, diu anceps fuit prælium, ſepties enim dicuntur pepuliſſe, ac pulſi eſſe utrinque omnibus morti intentis, & fugæ neſciis, nam permutatio armorum quæ ad ſalutem Regi plurimum contulit, paulominus rem ſubvertit, victoriamque hoſtibus præbuit. Certatim enim ad cædem eius, qui arma Regia geſtabat, concurſum eſt. Sed ante omnes Deſter quidam nomine illum proſtravit, chlamydeq; & caſſide detracta ſe Pyrrhum occidiſſe clamitans, & ſpolia oſtentans ad Conſulem properavit. Erat ob hoc Romanis lætitia, Græcis verò ſecordia atque formido, itaut parum abfuerit quin in fugam ſe converterint: donec Pyrrhus intellecta re per aciem diſcurrens nudo capite ſe militibus oſtendit, Decreverat inde iam aufugere; tanto hoſtium impetui non reſiſtere poſſe, animadvertens, cum equis Romanorum ob Elephantes conterritis, ac ſeſſores inde auferentibus, ac plurimo excutientibus, immiſſus à Pyrrho equitatus, Romanos qui ſemper vincere conſueverant, non abſq; Epirotarum, & Tarentinorum ſanguine, & Conſulem imprimis in fugam convertit: cum præſertim nox quæ iam aderat, prælio finem dari ſuaderet. Oroſius non beneficio noctis tantum pugnæ finem impoſitum tradit: verum etiam quia Minutius quartæ legionis primus haſtatus protentam in ſe manum belluæ gladio deſecuit, & conturbatam dolore vulneris, averti bello, atque in ſuos ſævire compulit, eiuſque immoderato diſcurſu perturbari, ac permiſceri cœperunt. Huius Minutii Lucius Florus adhuc meminit: ſed accidiſſe hoc ſcribit non in primo, ſed in ſecundo poſt ad Aſculum prælio, quando belluarum terror iam exoleverat. Hac autem victoria adeptus eſt Pyrrhus plus gloriæ quam lætitiæ, ſed plurimum proventus: nam multæ civitates defecerunt à populo Romano ad ipſum, & imprimis Locienſes, qui occiderunt omnes Romanos milites, qui in Urbis præſidio erant. Quot autem in utroq; exercitu fuerint militum millia deſiderata certa ratio non eſt. Dionyſius non multo pauciores quindecim millibus ex Romanis cecidiſſe ſcribit. Hieronymus autem tantum ſeptem millia, ac mille & octingenti capti in hoſtium poteſtatem venere, quos Pyrrhus poſtea liberaliter dimiſit. Ex his autem, qui cum Pyrrho erant, Dionyſius tredecim millia: Hieronymus pauciores quatuor millibus cecidiſſe tradit, optimos quidem ex amicis, & Ducibus, & quibus maximè utebatur, fide-

A batq; Pyrrhus eo prælio amiſſos. Oroſius aliter videtur ſentire, Romanorumq; oſtendit relatum cecidiſſe peditum quatuordecim millia octingentos octoginta, captos mille trecentos, ac decem: equites autem cæſos ducentos quadraginta duos, & captos duos, & octingentos, ſigna amiſſa duodecim. At quantus numerus è diverſo ſociorum Pyrrhi fuerit extinctus, memoriæ traditum non eſſe dicit, maximè quia ſcriptorum veterum mos eſt ex ea parte, quæ vicerit, occiſo-

B rum non commemorare numerum, ne victoriæ gloriam maculent damna victoris: niſi fortè quum adeo pauci cadunt, ut admirationem, terroremque virtutis augeat paucitas perditorum, ſicut in prima Perſici belli congreſſione apud Alexandrum magnum fuit, cui inter quadringenta ferè millia hoſtium interfecta, novem tantum modo in exercitu eius pedites defuiſſe referuntur. Pyrrhus finita pugna cum Romanos adverſis vulneribus occiſos, trucique vultu mortuos tacere videret, ſublatis ad cœlum manibus:

C quàm facile (inquit) erat orbis imperium occupare, aut mihi Romanis militibus, aut me rege Romanis. Amicis præterea gratulantibus: quid mihi reſpondit, cum tali victoria, ubi exercitus robur amittam? quin cladis atrocitatem hoc in bello excepta Diis ſuis, hominibuſq; teſtatus eſt, affigens titulum in templo Tarentini Jovis, in quo hæc ſcripſit:

Qui ante hac invicti fuere viri, pater optime
D *Olympi,*
Hos ego in pugna vici, victuſq; ſum ab iiſdem.

Et cum à ſociis increparetur, cur ſe victum diceret qui viciſſet? reſpondit: ne ego ſi iterum eodem modo vicero, ſine ullo milite Epirum revertar.

De eo quod Pyrrhus fecerit fugatis Romanis: illorum exercitus augetur: legatio Cyneæ: auctoritas Appii
E *Cæci.*

CAP. X.

POſtridie Pyrrhus caſtra cœpit Romanorum, quæ noctu fuerant, Coſ. fugato, deſerta: ſpolia etiam ex cæſo collegit hoſte: urbes ſociorum aggreſſus, ac regionem multam, totamque trementem Italiam, Campaniam, Lirim, Fregellaſque populatus eò proceſſit, ut trecentis non amplius ſtadiis

F Roma cum exercitu abeſſet. Eutropius memoriæ tradidit ad Præneſte, poſt Campaniam devaſtatam, veniſſe decimo octavo ab urbe lapide: cuius trepidæ oculos fumo, ac pulvere implevit. Interea Lucanorum, Brutiorum, Samnitum copiæ, ut in legatione acceperat, ad eum venere, quos licet de tarditate reprehenderit, tamen gaudere & magnificare videbatur, quod ipſe cum ſuis, & Tarentinorum duntaxat copiis magnum Romanorum exercitum ſuperaſſet. Poſtem ipſe ſentire, quod non veniſſent, niſi de ſubita victoria cognoviſſent: invidebant ſiquidem omnes populi Romani iam tum præclaro no-

nomini, & expertas toties vires paveſcebant. A Romani Levinum Coſſ. non revocarunt, quamquam dicatur, Fabritium dixiſſe, non Romanos ab Epirotis, & Tarentinis, ſed Levinum à Pyrrho ſuperatum: arbitratus ob hoc non victum exercitum, ſed ducem à duce ſuperatum. Hæc antequam fierent, ſcribit Oroſius, miſerabilem belli cladem gravioribus monſtris auctam accumulatamq; perſenſiſſe Romanos: nam pabulatores forte progreſsos, velut hoſtilis quædam oborta tempeſtas cum horribili fragore cœli correptos, B diris fulminibus excuſſit, quippe triginta quatuor eorum idem turbo proſtravit, duodecim ſemineces relicti, jumenta examinata, & capta quam plurima: ut meritò contigiſſe non ſignum vaſtationis futuræ, ſed vaſtatio ipſa referatur. Scribit Suidas Grammaticus, Romanos in hoc bello cum pecunia indigerent, Iunoni pro pecunia comparanda vota feciſſe: illa eos admonuit, ut juſtitiæ armis uterentur, ita enim pecuniam eis nunquam defuturam: facti deinde voti com- C potes, Monetam Iunonem adorarunt, atque in eius rei memoriam numiſma moneta inſcriptum in templo Junonis aſſervandum, dedicarunt. Supplemento exinde habito, inſuper amplificato militum numero, nulla mentio pacis, id quod Pyrrhus expectabat, a Romanis facta eſt, hæc res Pyrrhum in admirationem convertit, viſumque eſt, ut prior ipſe ad eos mitteret, & experiretur, an pacem vellent. Etenim exiſtimabat non eſſe præſentis potentiæ ſuæ, D urbem Romam capere poſſe: rurſus poſt partam victoriam, amicitiam, & pacem fore ſibi pergloriosam. Miſſus itaque Cyneas a Rege legatus cum primoribus civitatis locutus eſt. Traditur etiam poſtquam venerat Romam die ſenatum introiſſe, atque ibi antequam initium inchoaret orationis, omnes ordines propriis ſalutaſſe nominibus. Erat quidem hujus viri admirabilis memoria, ut Hippiæ, Senecæ, Cyri, Simonidis, & aliorum circumfertur: dona etiam Pyrrhus per E Cyneam ipſis Principibus, neque non illorum uxoribus, tranſmittenda curavit, quippe qui cupiebat, ut qui ſuam cognoverant in re militari virtutem, cognoſcerent & liberalitatem: nemo autem accipere dignatus eſt, ſed reſponderunt viri, ſi pax publicè fieret, ſe & ſua omnia Regi offerre. Scribit etiam Ælianus mulieres reſpondiſſe, præclara quidem eſſe dona, & digna eo qui miſiſſet; ſed geſtare illa ſibi eſſe nefas. In ſenatu multa præclara, & humaniter dicta ſunt a Cynea, cum & liberationem captivorum, & F auxilium ad ſubigendam Italiam populo Romano Pyrrhus offerret, ac pro his nihil aliud, quam amicitiam ſibi, Tarentinis ſecuritatem poſtularet. Et conſtabat ſenatores ad pacem inclinari, victoriam ſemel magno prælio, & ſecundam Pyrrhi victoriam ob ſuperadditas Italorum copias metuentes: cum Appius Claudius vir nobiliſſimus quidem, cæterum ſenectute, & orbitate oculorum poſt Cenſuræ functionem a Reip. muneribus ceſſans, auditis iis, quæ a Rege annunciabantur, ac rumore obtinente, ſenatum pacem eſſe decretuium; tolerare non potuit, ſed in curiam ſe deferri juſſit. Legatus igitur in lectica per forum, ubi ad januam curiæ pervenit, filii ſimul & gener ſuſcipientes ipſum, ſtipanteſque in Senatum duxerunt: factum eſt ſilentium ad præſentiam tanti viri: ille autem ubi ſuo conſtitit loco, ita dicere eſt exorſus: *Antea quidem patres conſcripti, hanc meam oculorum fortunam permoleſtè ferebam: nunc autem doleo, atque angor, quod non ultra cæcitatem ipſam ſurdus etiam ſim, ne turpes conſultationes ac ſententias veſtras, quæ hujus urbis gloriam ſubvertunt, audire compellerer: ubi eſt enim illa jactantia, quam crebro verbis uſurpare ſoletis, affirmantes, ſi magnus Alexander in Italiam profectus nobiſcum adoleſcentibus, aut cum patribus noſtris tum florentibus conſeruiſſet bellum, nequaquam eum nunc ut invictum gloriam habiturum, ſed aut fuga, aut morte ſua majorem huic urbi gloriam, nomenque relicturum fuiſſe? Hanc igitur inſolentiam verborum nunc rebus oſtendite. Chaones & Moloſſos, qui ſemper Macedonum præda fuere, & Pyrrhum Regem eorum formidatis, unum ex Alexandri ſatellitibus, quem ſemper ſecutus eſt, ac coluit, & nunc non magis Tarentinis auxilium ferens, quam hoſtes domi fugiens in Italia verſatur, auſus profiteri principatum in Italia cum hac potentia, quæ ad parvam Macedoniæ partem conſervandam ſufficere non valuit. Non itaque hunc removebitis, ſi amicum feceritis, ſed alios invitabitis per contemptum noſtri, quaſi ſuperare nos facile ſit, ſi Pyrrhus abibit, ne dum pœna non data eorum, quæ contra nos fecit, verum etiam mercede accepta fœderis, eo auctore cum Tarentinis Samnitibuſque recipiendi.* Hæc Claudii verba ad ſtudium belli omnes, conſilio immutato, traduxere, quod bene exponere videtur Ovidius in faſtis:

Appius eſt auctor, Pyrrho qui pace negata
Multum animo vidit, lumine captus erat.

Cujus orationem Cicero appellat volubilem, ſed paulò fervidiorem: quem eundem dicit in tanto cæcitatis caſu, neque privato, neque publico muneri defuiſſe, & Ennius ut totam hiſtoriam, ita hanc Appii orationem, fuit verſibus complexus.

Quò vobis acies mentis, quæ ſtare ſolebat
Ante hac, dementi tendit ſe flectere paci?

Cum igitur omnes in hujus ſenis pedibus iſſent ſententiam, Cynea dimiſſo reſponderunt: Pyrrhus Italia excedat, tunc ſi volet de amicitia, ac ſocietate verba faciat: quoad verò eſſet in armis, populum Romanum adverſus eum belligeraturum, etiam ſi mille Valerios Levinos pugna ſuperaſſet. Dicitur Cyneas interea dum hæc in ſenatu agerentur, cognoſcendi cupiditate, moribus, ac inſtitutis Romanis ſtudium impertiſſe, atque ea de re cum optimis viris locutum Pyrrho poſtea retuliſſe cum alia multa, tum Senatum Romanum multorum Regum ſi hi congreſſum videri: taleſque illic omnes ferè ſenatores, qualis unus ipſe Pyrrhus apud Epirum, & reliquam Græciam putaretur; de

multitudine populi formidare ſe ſubjiciens, ne adverſum quandam Lernæam Hydram pugnare videantur: ſupra duplum enim plures quam antea pugnaſſent Conſuli decretos, & multiplices etiam ex eis qui arma ferre poſſent, ſupereſſe.

De Romanorum legatione, & Caii Fabritii virtute: quomodo Pyrrhum commonefecerint: & de mutuis donis.

CAP. XI.

PErſuaſit Marcus Junius Romanis, cum in Senatu eſſent, ut ad Pyrrhum in Heraclea cum exercitu commorantem, legati pro redimendis captivis mitterentur: quibus miſſis & auditis, reſpondit Rex teſtatus Deos, ſe cum Romanis de gloria & imperio non mangonum more negotiari, propterea pretium non accepit: hanc quidem præclaram ſententiam Regiſque integritatem ita expreſſit in Annalibus Ennius:

Nec mi aurum poſco, nec mi pretium dederitis,
Nec cauponantes bellum, ſed belligerantes,
Ferro, non auro vitam cernamus utrique,
Vos ne velit,an me regnare hera,quidve ferat ſors
Virtute experiamur, & hoc ſimul accipe dictum:
Quorum virtuti belli fortuna pepercit,
Eorundem me libertati parcere certum eſt.
Dono:ducite:doq;volentibus cum magnis Diis.

Inter legatos autem Cajus Fabricius fuit, qui cum audiſſet Romanos à Pyrrho victos ad Labienum converſus, *Pyrrhus* (inquit) *non Epirotæ, neque Tarentini vicerunt*. Hujus a legatione reverſus Cyneas retulerat, maximam apud Romanos mentionem haberi, ut viri boni quidem, atque bello egregii, cæterum vehementer pauperis. Huic Rex ſeorſum blanditus, ut pecuniam a ſe caperet, ſuadebat, non ob aliquam turpem cauſam, quam propoſuiſſet, ſed ob amicitiæ, & hoſpitalitatis ſignum: quamvis non deſint, qui tradant, quartam regni ſui partem promiſiſſe, ut a Romanis deficeret, & ad ſe tranſiret: renuente autem Fabricio, tunc quidem plura dicere, ac tentare deſtitit. Poſtridie vero volens illum terrere, utpote qui nunquam antea elephanthum vidiſſet, juſſit dum ſimul loquerentur, maximum elephantum poſt auleam juxta ſe conſtitui, ac deinde ſubito aulea ſublata elephas ex improviſo conſpectus, proboſcidem ſuper caput Fabricii extulit ac vocem terribilem alperamque emiſit: at Fabricius tranquillo converſus, leniterque arridens inquit: *Nec heri aurum, nec me hodie beſtia permovit*. In cœna autem apud Regem acta cum multi, ac varii ſermones inciderent plerique verò de Græcia, ac de philoſophia, fortè evenit, ut Cyneas Epicuri mentionem faceret, memorans ea quæ ab Epicureis dicuntur, de Diis immortalibus, ac de Rep. ut nonnulli finem bonorum in voluptate ponentes, curam Reip. fugiendam ſenſerint. utpote fælicitatis corruptionem: Deos autem a gratia, atque ira longiſſimè remotos, nec ullam de nobis curam ſuſcipientes, in

A otio vitam, & plenam voluptate conjicere, etiam ipſo dicente, Fabricius exclamat, *ac utinam* (inquit) *hæc Pyrrbo, & Samnitibus cordi ſint, quam diu adverſus nos bellum gerunt*. His & aliis rationibus mentem viri Rex admiratus magis, ac magis optabat, pacem quam bellum cum Romanis habere, & Fabricium privatim rogavit, ut facta pace una ſecum eſſe vellet, primus amicorum & ducum ſuorum futurus, ad hæc Fabritius ſubmiſſa voce fertur reſpondiſſe: *ut ne hoc* B *quidem tibi o Rex conducit: illi enim ipſi qui te nunc admirantur & colunt, ſi me experiantur, a me potius quam a te regi optabunt*. Pyrrhus non tyrannicè, neque ſuperbè Fabritii verba ſuſcepit: ſed quanta magnitudine animi ille foret, ad amicos protulit, & captivos illi credidit ſoli, ut ſi non decerneret pacem ſenatus, poſtquam cum parentibus, ac domeſticis Saturnalia peregiſſent, ad eum remitterentur, atque ita factum eſt: & poſt feſtivitatem adverſus non redeuntem, C pœna mortis per ſenatum decreta. Scribit etiam Eutropius ſenatum juſſiſſe, ut omnes captivi quos reddiderat Pyrrhus, haberentur infames, quod armati capi potuiſſent, nec ante eos ad veterem ſtatum redituros, quam ſibi notorum hoſtium occiſorum ſpolia reportent. Cajus Fabricius legatus paulo poſt, & Q. Æmilius Coſſ. interjecto anno facti, cum in caſtris eſſent, jamjam cum hoſte congreſſuri, medicus Pyrrhi nocte ad Fabricium venit, promittens venenoſe Pyrrhum neca- D turum, ſi ſibi aliquid pollicitarentur. Hunc Fabricius vinctum reduci ad Dominum juſſit, Pyrrhoque dici, quæ contra caput eius medicus ſpopondiſſet. Tunc Rex admiratus dixiſſe fertur, ille eſt Fabricius, qui difficilius ab honeſtate, quam ſola ſuo curſu converti poſſet. Demochari huic medico nomen fuiſſe tradunt, addentes non illum veniſſe, ſed literas ad conſules dediſſe. Valerius Antias furtim eum veniſſe ſcribit, remque ad patres a conſule delatam, atque publicè le- E gatos ex urbe ad Regem miſſos, qui eum commonerent, ut ab inſidiis ſuorum ſibi caveret, nulla Democharis interim mentione tum ad regem facta. Claudius Quadrigarius, non Democharem, ſed Nicæam id pollicitum, prodidit, neque legatos a ſenatu miſſos, ſed literas a Coſſ. ad Pyrrhum datas, quia Fabricius collegam Æmylium adduxerat, ut hoc agerent, deteſtati injuriam ſervi medici: extat literarum exemplar juxta Quadrigarium apud A. Gellium. *Coſſ. Romani* F *ſalutem dicunt Pyrrho Regi. Nos pro tuis injuriis animo ſtrenuè ſtatim commoti inimiciter tecum bellare ſtudemus: ſed communis exempli, & fidei ergo viſum eſt, uti te ſalvum velimus, ut eſſet quem armis vincere poſſimus. Ad nos venit Nicæas familiaris tuus, qui ſibi pretium a nobis peteret, ſi te clam interfeciſſet, id nos negavimus velle, ne ob eam rem quicquam commodi expectaret, & ſimul viſum eſt, ut te certiorem faceremus, ne quid ejuſmodi ſi accidiſſet, noſtræ conſilio civitatis putarent factum, & quod nobis non placet precio, aut præmio, aut dolis pugnare, tu niſi caveas, jacebis*. Plutarchus aut breviore exemplo literas nonnihil ab his diverſo

verſo datas refert : *C. Fabricius , & Q. Aemilius Coſſ. Pyrrho Regi ſalutem . Neque amicorum , neque hoſtium fortunatus exiſtimator eſſe videris , cum hanc epiſtolam ad nos miſſam legeris , tum ſatis cognoſces te bonis quidem & juſtis viris bellum inferre , in malis verò & injuſtis confidere . Hæc autem non tui gratia tibi ſignificamus , ſed ne mors tua calumniam afferat , quaſi virtute nequiremus , te dolo ſuperare contenderimus* . Pyrrhus his literis lectis , medicum ſceleris convictum (facilè enim id facere poterat , quoniam filii ſui pocula in convivio Regi miniſtrarent) merito ſupplicio affecit , ac laqueo ſuſpendi juſſit : captivoſque ſine pretio , ut beneficii ſuſcepti id hoſtimentum eſſet , populo Romano reſtituit , rurſuſque Cyneam miſit pro pace firmanda . At Romani nec gratias ab hoſte , nec mercedem accipere volentes parem Tatrentinorum , atque Samnitum captivorum numerum Pyrrho remiſerunt : neque enim inſidias Pyrrhi gratia indicaſſe , ſed ne viderentur Romani , ut dictum eſt , dolo necare , perinde atque ſi apertè haud poſſent . De amicitia verò , & pace nihil agi denuò permiſerunt , priuſquam Rex ipſe cum armis , atque exercitu , cumque his , quas ſecum ex Græcia duxerat naves , ex Italia navigaſſet .

Secunda Pyrrhi , & Romanorum pugna apud Aſculum : accerſitur Pyrrhus a Siculis ut Carthaginenſes effugaret : Tarentum tandem remeat.

C A P. XII.

Annus ſecundæ hujus pugnæ inter Pyrrhum , & Romanos fuit juxta Eutropii tempora quadringenteſimus ab Urbe condita , ac ſeptuageſimus quartus , quo fuiſſe conſtat Coſſ. P. Sulpitium , & Decium Murem , ſed in Chronologia Livianæ hiſtoriæ , Carolus Sigonius aſſerit , hoc anno fuiſſe Coſſ. iterum C. Fabricium , & Q. Æmilium , anno autem ſuperiore prædictos Sulpitium , & Decium , quod ſi ita eſt , priorem dicemus fuiſſe pugnam in qua Oroſius Fabricium legatum vulnere ictum exponit , & exinde Medicum Fabricio Coſ. pollicitum Regi ſe venenum daturum . Miror etiam in epitomis Livianis nuſquam legi nomen Sulpitii , & Decii . Apud Glareanum in anno prædicto 474. Coſſ. ponunt P. Sulpitius Averrio . P. Decius Pyrrhicus , in ſequenti C. Fabricius , Luſcinus iterum , Q. Aemilius Papula iterum , priore anno fuit habita oratio contra Pyrrhum ab Appio Cœco , ſequenti verò geſtum fuit prælium , quo de agimus : ſed hæc alii viderint , ſequar ipſe quod plures ſcribunt , ratus minus eſſe errare cum multis , faciliuſque veniam mereri . Pacem igitur hac ratione Romanis abnegantibus , Rex bellum exequitur cum Pu. Sulpitio , & Decio Coſſ. apud Aſculum in Apulia , ut ſentire videntur Plutarchus , & Lucius Florus : hæc urbs ducali noſtris temporibus dignitate inſignitur , cujus meminere non pauci ſcriptores : Appianus in primo , L. Florus in bello Tarentino , Strabo in Geographia recen-

A ſet Aſculum Piceni appellari , quia & Pelignorum eſt Aſculum . Locum autem hunc refert idem eſſe munitione prævalidum , cui & murus , & circunſtantes montes ſupereminent . Plura de hoc oppido leges in Blondi Italia . Dicebatur ab antiquis Satrianum Aſculum , & Plinius appellat nobiliſſimam Piceni Coloniam in ea pugna , quæ ad hanc Urbem cœpta eſt fieri , compulſus Rex ad loca aſpera , & flumen grave multoque limo abundans , cum Elephanti impetum nullo

B modo ſuſtinere poſsent , multis vulneribus & magna ſuorum cæde uſque ad noctem dimicavit , nox prælium diremit . Poſtridie vero ſive , ut alii , triduò poſt æquioribus ſtructa acie locis , & aſperioribus ſaltibus præſidio occupatis , miſſiſque inter Elephantos jaculatoribus , ac ſagittariis , denſo agmine Romanos invaſit : addit Julius Frontinus juxta Homericum verſum , quo peſſimi in medium reciperentur , ita Pyrrhum milites diſpoſuiſſe , dextro ſcilicet cornu cum Samnitibus

C Epirotas , ſiniſtro Brutios , atque Lucanos , at in media acie eos collocavit omnes , qui inviti pugnabant , equitatum & Elephantos in ſubſidiis eſse mandavit : contra verò Coſs. optimè ſuis in cornuæ diviſis equitibus , legiones in prima acie , & in ſubſidiis collocarunt , & his immiſcuerunt auxilia , ſed neque a loco , ut pridie , adjuti æqua planicie contra frontem venientes , cum priuſquam adeſsent Elephanti , pedites profligare properarent , graviter adverſus ſariſsas cum

D gladiis pugnabant , nulli labori parcentes : vulnerando ac cædendo hoſti intenti , nullam prorſus rationem habebant , tandem poſt longum tempus dicitur fuga Romanorom militum ex ea parte , qua Rex præmebat hoſtes , fieri cæpta , ſed plurimum Elephanti ſuo robore , atque audacia perfecerunt , cum non poſsent Romani ſolita virtute uti , ſed quaſi violentia cujuſdam ſupervenientis fluctus , ac terræmotus in fugam compulſi , fuga verò non longa , ſed in caſtra fuit . Addit ad hæc

E Paulus Oroſius , Elephantos congeſtis in belluas pilis , vibratiſque in turres facibus , in ea pugna vulneratos , atque in fugam converſos : deinde ſubjectis inter poſteriora ac mollia ignibus exagitatos , exitio etiam ſuis fuiſſe , cæſa idem Oroſius vult in ea pugna fuiſſe quinque millia Romanorum , de exercitu vero Pyrrhi viginti millia proſtrata , ſive dimidia pars exercitus amiſſa , ut ſcribit Julius Frontinus : Regis inſignia ablata tria & quinquaginta , Romanorum undecim amiſſa , ſed hæc res varie traditur : nam præter ea , quæ dicta ſunt , Hieronymus , cujus teſtimonio , & auctoritate ut plurimum utitur Plutarchus ,

F ſex Romanorum millia eo prælio cecidiſse tradit , a Pyrrho autem , in Regiis commentariis relatum eſse dicit , tria millia & quingentos quinque fuiſse deſideratos . Dionyſius tamen nec duas ad Aſculum pugnas , nec ſuperatos refert Romanos , ac ſemel duntaxat uſque ad ſolis occaſum pugnatum , vix tandem prælium diremptum vulnere , cum Pyrrhus haſta brachium transfixus , ſive humero ſaucius a ſatellitibus in armis ſuis fugientium poſtremus referretur , & impedimenta Samnites diriperent : dicitur Pyrrhus in recenſendo

cenſendo numero militum ſuorum, dixiſse, A ſi alia item pugna Romanos ita vicerimus, omnino periemus : maxima enim militum pars, quos ſecum advexerat cum amicis ducibuſque ferè omnibus interierant, & præterea nulli erant, quos denuo vocaret. Romanis verò quaſi ex fonte quodam abundantiſſimo tam celeriter caſtra replebantur, ut ne ſuperati quidem remittebant animum, ſed magis ad prælium incendebantur. His peractis, in Siciliam Agrigentinorum, Syracuſanorum, & Leontinorum legatio Pyrrhum avocavit, B nam cum Carthaginenſes claſse in Siciliam invaſiſsent poſt Agathoclis Tyranni obitum, cujus erat Pyrrhus ipſe gener, & ex cujus filia Helenum, & Alexandrum ſuſceperat, omnes ferè Græci nominis urbes ad vaſtitatem redegerant, ſub idem tempus ad eum ex Græcia legati venere, qui nunciata Ptolemæi Ceravni a Gallis cum exercitu trucidatione immaniſſima, a Seleuco regnum Macedoniæ ademptum, pro ipſis Macedonibus auxilia magnis ab eo precibus implorabant C : dum Rex quæreretur duabus his legationibus adverſus fortunam, quam plurium ac magnarum rerum occaſiones in unum idemque tempus conceſſiſſet, cum duobus ſimul officiis fungi nequiret, conſultò ad Siciliam, utpote materiam rerum grandiorem propter propinquitatem Libyæ afferentem, converſus eſt, ſtatimque Cyneam Theſsalum miſit, civitatibus, uti conſueverat, ſuo nomine præfaturum, ſed ut non prius ad Tarentinos venit, quam reliquiſset cuſtodem ſui regni D Ptolemæum filium quindecim annos natum, ita noluit in Siciliam prius navigare, quam præſidium, cui Helenum alterum filium præfecit, apud Tarentinos reliquiſset, Alexandro, quem tertio ſuſceperat, in longinquæ expeditionis ſolatia aſportato, cui poſtmodum Locrorum curam dedit, quæ urbs cum multis aliis regionis illius primò in prima ſe dederat pugna, at Tarentini, & ſi cæteras civitates valido firmaſset præſidio, graviter id ferebant, poſtulabantque, ut adverſus E Romanos bellum gereret cum una, qua de cauſa venerat, aut qualem acceperat urbem, talem relinqueret: ſed nullo ad eos benigno reſponſo facto, Tarento deceſſit, jubens ut quieſcerent, & tempus expectarent. Congreſſus in Sicilia cum Carthaginenſibus victoriam primò ſummo cum honore aſsecutis, illorum potentiam domuit, adductis ſecum Tarento peditum triginta millibus, equitibus verò quingentis ſupra duo millia cum viginti navibus. Ingreſſus Syracuſas totius tunc inſulæ caput, F Theonis, & Soſtrati Principum Syracuſanorum ſuffragiis Rex Siciliæ ſicut Epiri, eſt appellatus. Civitates, quæ fidem præſtiterant Cyneæ facundia, illi ſtatim ſe dedunt: cæteræ vel vi, vel ultro in deditionem quoq; ſunt receptæ, Erycem poſtea & natura, & magis Pœnorum præſidiis firmatam urbem cum ingenti exercitu ſubita oppugnatione aggreſſus, ludos Herculi ſi ea potiretur, voluit. Inde ſcalis ad mœnia admotis, omnium primus muros conſcendit, plures ex reſiſtentibus in præceps deiecit, pleroſq; gladio transfixit, ipſe illæſus terribili, ac atroci aſpectu hoſtem præ formidine ab armis ceſsare cogens, urbem expugnat: quam adeptus Herculi votum ſpectaculumq; ex omnis generis ludicris inſigne celebravit. Sed in victoria quæ natura inſolens & ſuperba eſt, non eum ſe exhibuit, quem præſtiterat. Qua de re his ſucceſſibus, & rerum magnitudine elatus Heleno filio Agathoclis nepoti Siciliæ veluti avito, Alexandro verò Italiæ regno deſtinato, cum non benignè, ſed imperioſè, ac ſuperbè civitates premeret, contra conſuetudinem ſui initii, in quo egregiè mitis, ac placidus, nulliq; moleſtus fuerat, de populari Tyrannus factus, ingratitudinis, ac perfidiæ notam contraxit. Quin & Theonem virum Principem per quem non modo Syracuſarum urbem, ſed per plures etiam alias civitates adeptus fuerat, interfici juſſit. Idem de Soſtrato procul dubio facturus, niſi fuga ſalutem ſibi ille redemiſſet: qua ratione adverſus ipſum Siculorum odia exarſerunt, ac ſtatim aliæ civitates, quæ Pyrrho ſe ante hac dederant, Carthaginenſibus contra quos claſſem inſtruxerat ingentem, aliæ ſe Mamertinis conjunxere. Cernens igitur defectiones, & conſpirationes contra ſe initas Pyrrhus, & quæ Siciliam veluti navem vi agitatam ventorum, tenere nequiret, & non ſine ignominia eam relinquere cogeretur, peropportunè ad dedecus celandum literis Samnitum, & Tarentinorum acceptis, quia vix reſiſtere bello poterant, & ferè ſuis excluſi regionibus, auxilium rogabant, occaſionem hinc arripiens abeundi ex Sicilia, quaſi non metu nec rerum Sicularum deſperatione, ſed opulationis cauſa receſſit, Tarentum velis remiſq; adnavigans, fertur cum abiret claſſe, quam contra Libyam paraverat, Siciliam reſpexiſſe, atque ad amicos converſus dixiſse, ò quantam, & qualem Carthaginenſibus, & Romanis pro hac inſula relinquimus palæſtram, Barbaris in ipſo receſsu inſultantibus, Carthaginenſibus verò navali prælio in ipſo portu laceſſentibus, compluribus ex navibus ſuis, quæ ducentæ erant numero, amiſſis, in Italiam remeavit. Mamertini etiam è veſtigio terreſtri itinere abſque Romano duce ſoli per ſe eum per Calabriam inſecuti, eius agmen in locorum anguſtias coniecerunt, atque à tergo & à lateribus adorti, duobus eius Elephantis proſtratis, plures circum eos milites occiderunt. Unus autem præ cæteris ferox barbarus procero corpore, & ſplendidis armis ſuperba voce Regem in ſingulare certamen provocabat. At Pyrrhus ob hæc irritatus, iraque accenſus, & fœdatus ſanguine (nam grave acceperat vulnus in capite, cum maximo impetu in aciem irrueret) truciq; aſpectu terribilis in pugnam rediit, & barbarum illum conſecutus, ita caput percuſſit, ut vi ictus ex virtute gladii uſque ad partes inferiores plaga deſcenderet, caderentq; hinc inde diviſæ corporis partes. Hoc barbaros continuit ne amplius proſequerentur, quaſi ſupra humanam vim Pyrrhum admiratos conterritoſq; inde quod reliquum erat itineris ſecurè profectus Locros ad filium ſe contulit Alexandrum, Crotone everſa, pecuniamque Proſerpinæ per deriſum raptam, cum diceret intempeſtivam religionem ſuperſtitionem eſse, & opes coge-

re

re ſine labore prudentiam, advehere tentavit, quam Pleminius legatus pauco poſt annorum numero interiecto, ſpoliaſse traditur, ſed ea naufragio relata eſt. Ad quod facinus peſſimi, & ſceleratiſſimi quidam impiorum, & nefariorum dogmatum Epicuri ſectatores, Pyrrhi amiciſſimi illum moverunt, & eos tradit Suidas fuiſse Evegorum Theodori, & Balacrum Nicandri, & Dinarchum Niceæ filios. Tarentum inde pervenit peditum viginti, equitum tribus millibus ſecum adductis, ſtatimq; optimo quoque ex Tarentinis delecto adverſus Romanos, quæ tunc in Samnio caſtra habebant, contendit. Superati multis iam præliis Samnites ſpeque ſimul cum rebus amiſsa, ſimulq; ob navigationem in Siciliam adverſus Pyrrhum infenſi, minus frequentes ad eum venerunt.

TERTIUM, ET ULTIMUM BELLUM

Inter Tarentinos, & Romanos per Pyrrhum, & eius ab Italia receſſu.

CAP. XIII.

SUpremam cum Pyrrho, & Romanis pugnam omnes referunt Hiſtorici, quorum Principes ſunt, Plutarchus, Livius, Juſtinus, Oroſius, Eutropius, Valerius Flaccus, Cicero in Catone, & in oratione pro Muræna, auctor libri de viris illuſtribus, & Valerius Maximus: ac nos maiore ex parte quod & fecimus hucuſque, Plutarchum in vita Pyrrhi ſequimur, aliis tamen non deſpectis. Quintum alii omnes tradunt, atque ultimum fuiſſe annum, ex quo Pyrrhus ad Italiam advenerat, quo cum Coſſ. Curio Dentato congreſsus in Aruſinis campis victus eſt, & in fugam converſus, ſed hiſtoriæ ordinem aggrediamur. Pyrrhus omnibus copiis, quæ octoginta millibus peditum, equitum vero ſex millibus conſtabant, bifariam diviſis, & partim in Lucaniam miſſis, ut alterum Conſulem Lucium Cornelium Lentulum demorarentur, ipſe contra Marcum Curium Dentatum quartò Conſulem apud Beneventum caſtra habentem, exercitum duxit. Curius verò quòd & collegæ adventum expectabat, & ſimul auguriis bellare certantibus pugnam, ut poterat, detrectabat: è diverſo feſtinans Pyrrhus, eum opprimere priuſquam collega adveneret, fortiſſimiſque militibus, & bellaciſſimis Elephantis delectis, noctu caſtra ex ſuperiore loco aggredi contendit. Longam & ſylvis denſam viam euntem lumina defecerunt, & in errorem delapſus uſque ad matutinum tempus eſt: Orta exinde die a Romanis conſpicitur de montibus deſcendere. Primo itaque trepidatum eſt in caſtris, ſed tamen peractis ſacris, neceſſitate cogente, Curius caſtra egreſſus primos invadit, eoſq; in fugam vertens omnes conterruit, ut etiam complures ibi caderent, & multi Elephantes caperentur. Hæc victoria Curium extulit, ut ad æquam deſcenderet pugnam: prodiens itaque in apertum, ſignaq; conferens partim hoſtes in fugam convertit, partim, & ipſe cum ſuis, beſtiarum impetu, ad caſtra repulſus eſt. At milites præſidio caſtrorum relicti, qui frequentes pro vallo ſtabant, a Coſ. vocati, impetu de ſuperiore loco facto, belluas in fugam per ſuos retrovertere coegerunt. Hæc res victoriam Romanis tradidit, & ſimul principatum, nam gloriam quaſi inſuperabiles ex illa victoria nacti, confeſtim Italiam, & paulo poſt Siciliam ſubegerunt. ex copiis Pyrrhi cæſa tradit Oroſius 3000. capti autem ſunt 1300. Eutropius ea die cæſa ſcribi hoſtium 2300. addit præterea Oroſius rationem victoriæ. nam Romani aſſueti jam, ut ſupra ſcriptum eſt, cum belluis pugnare, cum malleolos ſtupa involutos, oblitoſque pice uncis inſuper aculeis tenaces præparaſſent, eoſque flammatos in terga belluarum turreſque vibrarent, non difficile furentes, ardenteſque belluas in eorum excidia, quorum ſubſidia fuerant, retorſerunt. Curius in conſulatu triumphavit tertiò, nam primò triumpharat de Samnitibus, & iterum de Sabinis: primus Romam Elephantes quatuor duxit, laudatuſque abſtinentia, quippe nihil omnino ex præda regia, qua exercitum, atque urbem ditaverat, attigit. Hic eſt ille M. Curius qui Samnitibus legatis, cum ipſe in foco rapas torreret, magnum auri pondus publicè offerentibus, reſpondit, malo hæc in fictilibus meis eſſe locupletibuſque imperare, quam ipſe fieri locuples. Hic eſt ille Curius de quo in 6. Æneidos tam ſublime cæcinit Latinus Homerus.

Ille triumphata Capitolia ad alta Corintho
Victor aget currum, cæſis inſignis Achivis.
Eruet ille Argos, Agamemnoniaſque Mycenas,
Ipſumque Æaciden genus armipotentis Achillis
Ultus avos Trojæ, templa & temerata Minervæ;

Hic eſt ille Curius de quo in bello Gothico tam honorificentiſſimè ſcribit Claudianus:

Sublimi certè Curium canitore vetuſtas,
Æaciden Italo pepulit qui littore Pyrrhum.
Nec magis inſignis Marii Paulique triumphus
Qui captos niveis Reges egere quadrigis.
Plus fuga laudatur Pyrrhi, quã vincla Iugurthæ,
Et quamvis gemina feſſum jam clade fugarit:
Poſt Decii lituos, & nulli pervia culpæ
Pectora Fabritii donis invicta vel armis,
Plena datur Curio pulſi victoria Pyrrhi.

Nullus (inquit Florus) *pulchrior in Urbem, aut ſpecioſior intravit triumphus: quum ante hunc diem nihil, niſi pecora Volſcorum, greges Sabinorum, carpenta Gallorum, fracta Samnitum arma vidiſſet: Tum ſi captivos aſpiceres, Moloſſi, Theſſali: Macedones, Brutius, Appulus, atque Lucanus: ſi pompas, aurum, purpura, ſigna, tabulæ, Tarentinæque delitiæ, ſed nihil libentius populus Romanus conſpexit, quam illas, quas timuerat cum turribus ſuis, belluas, quæ non ſine ſenſu captivitatis ſummis cervicibus victorum equos ſequebantur.* Fuit auctore Onufrio in Faſtis, hic triumphus, menſe Februario, anno ab Urbe condita, CDLXXIIX. atque idem ponit de iiſdem Tarentinis triumphaſſe prius Lu. Æmilium Barbulam. VI. idus Quinctilis,

lis, anno CDLXXIII. cujus rei ſolus Verrius Flaccus meminit, atque idibus Decembribus Cajum Fabricium Luſcinum anno CDLXXV. de cujus triumpho idem Verrius agit, & Cic. in L. Piſonem. Refert idem Onufrius ſolius Flacci Verrii teſtimonio niſus, Spurium Carvilium Maximum de Lucanis, Brutiis, Samnitibus, Tarentiniſque triumphaſſe anno CDXXCI. & eodem anno meminit Lucii Papyrii curſoris: qua victoria tradit magnam Italiæ partem in poteſtatem populi Romani redactam, victis præſertim Tarentinis, Samnitibus, Lucanis, & paulo ante Gallis Senonibus, & Etruſcis. Quæ ipſe potui apud ſcriptores fide dignos obſervare, vel meis, vel illorummet verbis recenſui, in cæteris ſatis viſum eſt, vel eos tantum citare, vel eorum libros & capita ſignare, atque oſtendere, per me jam non ſtetiſſe, quin & in ſingulis idem facerem: ſed me Pyrrhus Italia receſſurus expectat. Rebus itaque Tarentinorum, & Pyrrhi vehementer attritis ac perditis, de fuga (quia ſibi aliter per Romanos, & ſine pugna minime licitu um ſperaret) ipſe Rex tale cœpit conſilium. Legatos cum literis ad Aſiæ Reges, ipſumque Antigonum miſit, ab aliis pecuniam, auxilia ab aliis, ab ipſo Antigono utrumque expoſcens, cum verò legati reverſi literas reddidiſſent, Epirotarum & Tarentinorum Principes in concionem vocat; ibi quas acceperat literas, non recitavit, ſed propediem affutura auxilia affirmavit. cum percrebuiſſet igitur fama, in Romanorum etiam exercitu, & è Macedonia, & ex Aſia magna Pyrrho auxilia adventare, nihil illi novi moliri auſi ſunt. Pyrrhus verò ea, quæ conſecuta eſt nocte, ad Epiri montes, quæ Ceraunia vocantur, claſſe transvectus eſt, per hunc itaque modum Italia, Siciliaque dedicit Pyrrhus ſex (ut ſolus ſentire videtur Plutarchus) annorum curriculo in illis abſumpto, & rebus quidem attenuatis, ſed animi robore invicto: famam ex eo bello nactus, quaſi peritia rei militaris, & fortitudine atque audacia plurimum in tot ſuæ ætatis Reges præcelleret: ſed quæ poſſidebat ſpe illorum, quæ nondum habuerat, deperderet, nihilque eorum quæ ad tuendum jam parta attineat, conſervaret. itaque aſſimilavit illum Antigonus luſori, qui & multa, & bene jaceat, ſed cedentibus uti neſciat. De Pyrrho quamplurima iterum eſſent dicenda, ſed quoniam ex abundanti videri poſſent dicta, prætermittam, ſubditurus tamen Scaligeri de illo Epigramma.

Robore nulli, nulli animis, nulli arte ſecundus,
Magno ter tanto major Achille meo.
Veras quæro acies, & veri prælia Martis,
Qui petat imbelles malumus eſſe domi.
Aut totum, aut nihil. at parvum nihilominus, illud
Dedecet Æacidas, progeniemque Jovis.
Nolim exprobetur tenuis victoria Pyrrho.
Vinci à Romanis vincere penè fuit.

Hæc ſatis videbantur ſuperque ſufficere ad hujus libri abſolutionem, niſi unum occurriſſet ex chronologia Caroli Sigonii ſubjungendum de iiſdem temporibus captivitatis Tarentinorum, & de Pyrrhi in Italiam adventu, & ab illa receſſu: quod ideo appoſui, quia aliquanto diverſus eſt Sigonius ab Onufrio, & lector quem velit in hac re, habeat auctorem. Cum Tarentini ante bellum quam cum cæteris eſt initum, anno (ut Plinius refert) ab urbe condita 472. cum illi claſſem Romanam diripuiſſent, & legatos Romanorum, qui ea de re remiſſi fuerant, queſtum contumeliis affeciſſent. Bellum autem cum Pyrrhi Epirotarum Regis, & Brutiorum, & Samnitum ſocietate, in decimum uſque annum eſt protractum. Sp. Carvilio L. Papyrio Coſ. quo anno Tarento a Romanis capto Tarentinis pax, & libertas eſt conceſſa. triumphaſſe autem de Tarentinis, & Brutiis C. Fabricium anno CDLXXV. C. Junium CDLXXVI. Q. Fab. Gurgitem CDLXXVII. Triennio poſt C. Claudium (de utriuſque Sp. Carvilium, & L. Papyrium anno CDLXXII. pluribus verbis in Faſtorum conſularium commentariis demonſtravit: tu lector illum conſulas, jam ego libro finem impono. hoc altero tantum quod ſequitur adjecto. Quid ſibi velit Euſebius in chronico, dum dicit Milonem Romanis Tarentum tradidiſſe, illoſque Calabriam Meſſanamque tenuiſſe anno mundi 4925. declaratur apud Julium Frontinum lib. 3. c. 3. quod Papyrius curſor Coſ. apud Tarentum Miloni, qui tum præſidio Epirotarum urbem obtinebat, ſalutem ipſi, & popularibus, ſi per illum oppido potiretur, pollicitus eſt: quibus præmiis ille corruptus perſuaſit Tarentinis, ut ſe legatum ad conſulem mitterent, à quo plena promiſſa ex pacto referens in ſecuritatem oppidanos reſolvit, atque ita in cuſtoditam urbem Curſori tradidit. Hoc autem eveniſſe conjiciendum eſt non multo poſt diſceſſum Pyrrhi ab ea regione.

LIBER SEXTUS

De Fœdere inter Tarentinos, & Cartaginenſes icto.

CAP. I.

Tarentini poſt Pyrrhi diſceſſum, domeſticis ut antea viribus diffiſi ad Carthaginenſium opes per legatos confugiunt: hi punico ingenio Tarentinis opem ferunt, claſſemque ſuam auxilio miſere. Quæ ſanè res mirum in modum, ut par erat, Romanis diſplicuit, nam inter eos, & Carthaginenſes jam inde a Pyrrhi bello fœdus erat quartò, ut L. Florus tradit, renovatum, ſed ternò ut Polybius. legitur enim, quod eo ipſo tempore, quando ad Pyrrhum legati Romanorum venerant pro captivis redimendis, Mago Dux Carthaginenſium Aſdrubalis, atque Annibalis pater cum CXX. navium claſſe, & fœdere jam inde abjecto, Urbe regio nomine cum illis icto in auxilio Romanorum venit. Is Curiam ingreſſus ægrè Carthaginenſes dixit ferre, quod bellum in Italia a peregrino Rege, atque ab externis militibus illatum haberent, miſſumque ob eam cauſſam, ut ſocios auxilio ju-

juvaret. Unde gratiæ actæ ſunt Carthagi- A nenſibus à ſenatu hac bona voluntate, non tamen accepit oblatum auxilium. Sed eodem tempore idem Mago ad Pyrrhum divertit, Afrorum ſagacitate uſus, ut populo Carthaginenſi Regem conciliaret, ne in Siciliam tranſuehere poſſet, ad quam verebatur Mago Regem aſpiraturum. Addit Polybius tunc temporis renovatum tertiò fœdus inter Carthaginenſes & Romanos his conditionibus: Si cum Pyrrho fœdus percuſſerint, curato uterq; populus, ut auxilium alteri fer- B re liceat iis, quibus bellum inferretur. Si Carthaginenſes ſociive Romanorum auxilium implorabunt, navigia præbento ad traiiciendum, belligerandumque. Si Romani ſociive Romanorum poſtulabunt, mari Carthaginenſes opitulantor, in terram verò ut deſcendant nemo compellito. Suis quiſq; ſtipendia ſoluito. Cenſet Oroſius hunc annum ſocietatis Tarentinorum cum Pœnis adverſus Romanos fuiſſe 475. aliis quinque adiectis octuageſimus eſt. Neque adverſus Tarentinos ſo- C lum eſſe bellatum, ſed & Samnites, Brutios, ac Lucanos. Nam ex tabulis Capitolinis cognoſcitur. De his omnibus triumphaſſe Coſs. L. Papirium Curſorem, & Sp. Carvilium Maximum. Plerique teſtantur à Fabio Licinio, & C. Claudio Coſs. prælio Tarentinos ſuperatos, & cum illis Carthaginenſes, qui etsi nondum hoſtes apertè ſunt judicati, vinci tamen ſe à Romanis poſſe ſenſerunt. Anno etiam 84. poſt 400. dato iterum adverſus Romanos Tarentinis auxilio, cum à Se- D natu per legatos arguerentur, turpiſſimam rupti fœderis labem, præſumpto accumulavere periurio, quin & ipſi de Romanis conqueſti ſunt, propterea quod cum Hierone Syracuſarum Rege ſocietatem iniiſſent. Ad Pœnos etiam defecere Tarentini cum his populis: Atellanis nempe, Calatinis, Hirpinis, magna Apullorum parte, Samnitib. præter Petelinos, Brutiis omnibus, Surrentinis, Metapontinis, Campanis, Neapolitanis, Crotonienſibus, Locriſq; quando Anni- E bal pugnavit ad Cannas cum Æmilio Paulo, & Terentio Varrone Coſs. Hanc defectionem tradunt fuiſſe tertiam, non contenti pace, & libertate, qua cæteris in bellis fuerant à Romanis donati. Erant tamen ſub Romanorum ditione, ſicut videre eſt apud Polybium, qui recenſet copias, quæ Senatui pop. Romani adiunctæ erant, tradit, in Sicilia, & circa Tarentum duas legiones præſidii cauſſa conſtitutas, quarum ſingulæ habuerunt peditum quatuor millia, & ducentos, equi- F tes vero ducentos tantum. Et tunc præcipuè hoc fecere Romani, quando viderunt Sempronium ab Annibale devictum. Etenim timentes ne ad Urbem Romam victor Pœnus permearet, parare novas copias, auxilia in Siciliam, ac Sardiniam mittere. Tarentum, & cætera Italiæ oppida munire, quinquaginta, & quinq; triremium claſſem ædificare, omni denique ſtudio ad bellum intendere. Quin, & ante devictum Sempronium 25. naves M. Valerio datæ ſunt, quibus oram maritimam inter Brunduſium, ac Tarentum poſſet tutari, quo quidem tempore legati à Philippo Macedonum Rege ad Annibalem miſſi (quorum princeps Xenophantes dicebatur, felix in mendacio ſtruendo, ut qui maxime) vitarunt portus Brunduſinum, ac Tarentinum, quia cuſtodiis navium tenebantur Romanorum, ac ad Laciniæ Iunonis ſacellum in terram egreſſi ſunt: coacti poſteà, & paulò poſt Romani illorum aſtutia detecta, 25. alias, quæ paratæ erant, naves ſuperioribus addere, ut tutius totam Italiæ oram maritimam ab Oſtia præcipuè uſque Brundiſium poſſent cuſtodire, & in ipſa Macedonia Regis Philippi ſententiam explorare, an fœdus cum Annibale eſſet initurus.

TARENTINI QUIDAM JUvenes Annibali promittunt ſui populi ſocietatem.

CAPUT II.

Poſt Cannenſem cladem acceptam ad Pœnos Græcorum fermè omnis ora defecit, non tamen omnes populi ſimul. Nam anno 30. poſt 500. defecerunt Locrenſes cum Crotoniatis: tertio anno poſt Tarentini cum Metapontinis, quæ res ita ſe habet. Annibal cum Avernum veniſſet in animoque haberet occupare Puteolos, ad lacum Averni, quinque Tarentini juvenes ex iis quos partim ad Traſymenum lacum; partim ad Cannas cæperat, domumque dimiſerat, eadem uſus comitate qua adverſus omnes Romanorum ſocios, memores beneficiorum eius, referunt perpuliſſe magnam Tarentinæ juventutis partem, ut Annibalis amicitiam, & ſocietatem habere mallent, quam populi Romani; addentes ad hæc legatos ſe a ſuis miſſos, rogare Annibalem, ut exercitum propius Tarentum admoveat: futurum enim, ut ſi ſigna eius, ſi caſtra conſpecta à Tarento ſint, haud mora ut ſe dederent, in poteſtate juniorum plebem, in manu plebis rem Tarentinam eſſe. Læto quidem animo Annibal hæc audivit, ac collaudatos oneratoſque ingentibus, ut par erat, promiſſis dimiſit, domumq; ad cœpta maturanda redire jubet, ſeq; in ipſo tempore affuturum cum exercitu eſſe. Ad hunc modum Tarentinis juvenibus dimiſſis, ingens ipſum cupido inceſſerat Tarenti potiundi. Urbem eſſe videbat cum opulentam, & nobilem, tum maritimam, & in Macedoniam oportunè verſam, Regemq; Philippum, à quo legati fuerant miſſi, hunc portum, ſi tranſiſſet in Italiam, cum Brundiſium Romani haberent nihilq; ipſe inde ſperaret, petiturum. Eo ipſo tempore deſcenderat (ut diximus) ad lacum Averni, per ſpeciem ſacrificandi, re tamen ipſa ut tentaret Puteolos, quiq; ibi præſidio erant. Sacro igitur perpetrato, ad quod veniſſe finxerat, pervaſtatoq; agro Campano uſque ad Miſeni promontorium, cum fruſtra tentaſſet Puteolos capere, Neapoli pulſus, & Nola, qua potiri ſperaverat, à plebeis occultè accerſitus, Tarentum ad certiorem proditionis ſpem proficiſci motis caſtris pergit, cum maxima omnium, quacunque ierat, clade. In Tarentino agro pacatum incedere agmen iuſſit. Nihil ibi vio-

 lare

lare, neque uſquam via excedere, cogitans ita conciliare ſibi poſse Tarentinorum animos. Cæterum cum prope iam mœnibus acceſsiſset, nullo ad conſpectum primi agminis, ut rebatur, motu facto, caſtra ab urbe fermè paſsus eſt mille metatus.

ANNIBAL A TARENTINO agro caſtra movet, & defectio quando fieri cœpta.

CAPUT III.

Tarentum triduò antequam Annibal ad mœnia accederet, à M. Valerio Proprætore qui claſsi ad Brundiſium præerat, P. Valerius legatus miſsus. Is primorum iuventute conſcripta, diſpoſitiſq; ad omnes portas, circaq; muros, qua res poſtulabat, ſtationibus, die, ac nocte plurimum intentus, neque hoſtibus, neque dubiis ſociis quicquam præbuit ad tentandum. Sicque diebus aliquot fruſtra ibi abſumptis, Annibal, cum eorum nemo, qui ad lacum Averni adeſſent, aut ipſi venirent, aut nuncium literaſve mitterent, vana promiſiſse, & ſe temerè ſecutum cernens, caſtra inde movit. Tum quoque intacto agro Tarentino, quamquam ſimulata lenitas nondum profuerat, tamen ſpe labefactandæ fidei haud abſtinens, Salapiam tendit, ubi hyemare conſtituit, fecitq; Pœnus locum ipſum meretricio amore inſignem. Eoq; frumentum ex agris Metapontino, & Heracleenſi comportat: iam enim media æſtas exacta erat, & hybernis placebat locus. Prædatum inde Numidæ Mauriq; per Salentinum agrum, proximoſq; Apuliæ ſaltus dimiſſi, unde cæteræ prædæ haud multum, equorum greges maximè abacti: è quibus ad quatuor millia domanda equitib. diviſa. Et ſequentem æſtatem in agro conſumpſit Tarentino, incaſsum tamen: ſed ſpe per proditionem urbis Tarentinorum potiundæ, non abiecta. Ipſorum autem Salentinorum ignobiles, quæ multæ erant, urbes ad eum citra ullum Numidarum, quos miſerat, negotium defecerunt. Mox Tarentinæ Urbis defectio ita initium ſumpſit, cauſſa de foris illius maturandæ interveniente. Phileas Tarentinus, diu iam per ſpeciem legationis Romæ cum eſset, vir inquietum ſemper gerens animum, & qui minimè otium (quo tum diutino ſeneſcere videbatur) ſolitus erat pati, aditum ſibi ad obſides Tarentinos invenit. Cuſtodiebantur in atrio libertatis minore cura, quia nec ipſis, nec civitati eorum fallere Romanos expediebat. Hos crebris colloquiis ſollicitatos, corruptis æditu is duobus, cum primis tenebris cuſtodia edux iſset, ipſe comes occulti itineris factus profugit. Luce prima vulgata eſt per urbem fama, emiſsiq; qui ſequerentur, à Tarracina comprehenſos omnes retraxerunt: deducti in Comitio virgis, populo id probante, cæſi, de ſaxo deiiciuntur. Huius atrocitas pœnæ duarum nobiliſsimarum civitatum in Italiæ Græcarum animos irritavit, tum publicè, tum etiam ſingulos privatim, ut quiſqu tam fœdè atque inhumaniter interemptus, aut propinquitate, aut amicitia contingebat. Ex iis tredecim ferè nobiles juvenes, inter quos primi quinque Tarentini coniuraverunt, quorum principes Nico, & Philomenus erant. Polybius addit Tragiſcum, quem multi inſignivere Cay prænomine, quod frequens erat Terentinis, & per illud Brutum, terrenum, & colonum hominem deſignabant, ſiquidem γέα terra eſt, unde γέϊος, & γάϊον deducuntur. Quod ſi Tragiſcus ex nobilibus erat, credi non idcirco non poteſt ita fuiſse nominatum, nam & illis diebus erat agricultura apud eos, qui ex prioribus erant civitatum.

DE SIGNO, QUOD ANNIBALIS juvenes coniurati dederant pro aperiendo oſtio.

CAPUT IV.

Coniurati adoleſcentes, priuſquam aliquid moverent, colloquendum cum Annibale rati, principio ſive per ſpeciem venandi, ſive excurſionis facturi, urbe egreſsi ad eum proficiſcuntur, & cum haud procul à caſtris Carthaginenſium abeſſent, cæteris ſylva propè viam ſeſe occulantibus, Nico, & Philomenus progreſsi ad ſtationes, comprehenſique nihil dicentes, neque unde, neque qui eſsent, ſed hoc ſolum ſignificantes, velle ſe ducem convenire, ad Annibalem ducti ſunt. Illo ipſos admodum propenſo animo ad colloquium admittente, excuſant, & patriam & ſe, & ſimul Romanos multis, ac variis modis accuſant: ne præter rationem ad huiuſmodi cauſsam egredi viderentur. Cum igitur, & cauſsas conſilii ſui, & quid pararent, expoſuiſsent, Annibal eos, & collaudavit, & acceſsum eorum comiter accepit: denique à ſe ſic dimittit, ut citò ad ſe redeant, ſeq; rurſus conveniant, in præſenti verò iubet, ut priora ex jumentis emiſsis, & hi viri unà cum illis, ubi longius à caſtris eſsent abacti, confidenter dimitterentur: ſe namque curaturum ea, quæ ſecuritatis eſsent. Hoc autem ob id faciebat, ut ſibi acceſsum ad ſcrutandum res juvenum pararet. & illis fidem apud cives popularesq; facerent, quaſi ab ipſo imperatore ad latrocinia excurrerent, urbe egreſsi. Cum id autem, quod juſsus erat, feciſset Nico, Annibal erat animo grato, & hilari, propterea quod hactenus ægrè commodum poterat perficiundi negotii nanciſci occaſionem. Philomenus verò magis adhuc propoſitæ cauſsæ inhiabat, quia, & ſecurus datus erat acceſsus ad colloquendum, & Annibalem animo invenerat propenſo, & præterea ſufficientis commeatus copiam ſuis dandam eſse fidem ab illo acceperat. Tum partim inito pacto, partim commeatu proſperè ſuccedente non modò fidem faciebant Tarentinis, ſed & æmulatores habebant non paucos. Poſtea ſecundò excurrentes, & conſimiliter ſingula exequentes fidem Annibali dederunt ipſi, & rurſum ab illo acceperunt, quod videlicet Carthaginenſes Tarentinos liberos reddere, nec vectigalibus, aut tributo ullo in loco gravare, nec aliquid aliud illis imponere, ne præſidium quidem vellent.

lent. Romanorum verò ædes, & diverſoria, ſi urbe potirentur, Carthaginenſibus diripere liceret. Deinde, & illud paciſcuntur, quod cuſtodes, ubi ad caſtra venirent, ipſi in promptu acciperent. Quibus factis, poteſtatem acceperunt frequenter accedendi, & colloquendi cum Annibale, nunc velut ad excurſionem, nunc quaſi ad venationem civitate egreſsi. His ita ad futurum compoſitis, plures quidem occaſionem obſervabant, Philomenum verè venationi deputarunt. Etenim propterea quod ei rei ſupra modum ſtudebat, putabatur nihil in vita melius facere poſse, quam venationi incumbere. Quapropter huic id muneris occaſione capiendarum ferarum exequendum iniunxerunt: Primum ut Cajum Livium civitati Præfectum (hunc Livius M. Livium Macatum, Cic. M. Livium Salinatorem appellat) deinde eos, qui veſtibulum portarum, quas Temenetidas vocant, cuſtodiebant, ſibi devinceret. Erant portæ Temenetidæ ſitæ fortaſse, qua parte erat lucus: τέμεν enim Græcis lucus eſt. Hic accepta hac commiſsione, quædam ipſe venando exequebatur, quædam ipſi per Annibalem parabantur. Ipſe continuò feras captas afferebat, & earum alias Caio, alias cuſtodibus veſtibuli portarum, ut portam ipſam Rhinopylam dictam Græca voce, qua poſticum ſive poſticulum ſignificatur, in promptu aperirent. Frequenter enim noctu per illam, metum hoſtium prætexens ingrediebatur, & egrediebatur. Cum verò eiuſmodi conſuetudinem Philomenus apud cuſtodes portæ comparaſſet, ut ſine ulla hæſitatione, quotielcunque noctu ad murum accedens indicium fiſtula dabat, Rhinopylam ipſi confeſtim reſerarent, obſervantes Romanum Præfectum, cuius domus ad portam erat, quandoque ad muſæum foro vicinum cum pluribus (ut ſolebat) iturum, ipſum illum diem Annibali deputant juvenes coniurati. Finxerat Pœnus quod ægrotaret, ne Romanis inſolitum videretur, ſi pluſculum temporis illis locis immorari ipſum audirent. At tum etiam cum vicinus eſſet ſtatutus dies, magis infirmitatem ſimulabat, abſtinebatq; a caſtris per totum triduum, vel quatriduum, via qua Tarentum itur. Qua ratione Romanis quoque, qui in præſidio Tarenti erant, ſuſpecta eſſe jam ſegnis mora ejus deſierat. Cæterum ubi tempus adfuit, circiter mille viros corporis agilitate, & animi confidentia excellentes, tam ex equitibus, quam ex peditibus delegit, illiſque mandavit, ut quatuor dierum commeatum quiſque ſecum haberet. Livius auctor eſt, decem millibus peditum, atque equitum electis, quarta vigilia noctis, ſigna moviſſe Annibalem. Motuius ergo caſtra ſub crepuſculum matutinum feſtinanter proficiſcebatur. Octoginta vero ex Numidis delectis equitibus, in mandatis dedit, ut exercitum triginta ſtadiis præcederent, & in utraſque itineris illorum locorum partes excurrerent, nequis totum exercitum conſpicari poſſet. Sed ut alii interciperentur ex fugientibus, alii verò qui evaderent, incurſionem a Numidis fieri in civitate nunciarent. Cum autem Numidæ ſtadiis quaſi centum abeſſent, & viginti, cœnam parant ad fluvium quendam præruptum, & qui ægerrimè vadari poteſt: & collectis ad ſe Ducibus clarè ſignificat, quid conaretur: Et ingenuè hortatur, primum velint cuncti dextros ſe ſe viros præſtare, quod nunquam ipſis majores præmia propoſita eſſent. Deindè ut quiſque ſuos milites in itinere ſub ſe retineant & cohibeant, & acriter increpent eos, qui prorſus ſuum locum transgredi, prævaricarique vellent. Poſtremo ut animum adhibeant ad ea, quæ præcipiuntur, nec quicquam proprio arbitrio extra juſſa moliantur. Sed eodem ferè tempore Tarentum fama pervenerat, Numidas equites paucos, populari agros, terroremque latè agreſtibus injeciſſe. Ad quem nuncium nihil ultra motus Præfectus Romanorum, quam ut partem equitum poſtero die luce prima juberet exire, ad arcendum populationibus hoſtem. Interea adeò nihil obedienter curatum eſt, ut contra pro argumento fuerit illa procurſatio Numidarum Annibalem exercitumque caſtris non moviſſe.

ANNIBAL PORTA TEMEnetida Tarentum ingreditur.
CAPUT V.

Annibal ſic Duces exercitus ſui allocutus, principium profectionis facit, cum eſſet adhuc caligo, ad hoc contendens, ut muros circa noctem intempeſtam adveniret, & præeuntem habens Philomenum, cui & Synagrum ad conſtitutum uſum addiderat. Et Cajo Livio Romanorum Præfecto, cum ſodalibus in Muſæo commoranti, cum jam potandi ſtudium prope ad ſummum inter illos incaluiſſet, nunciatur, Numidas ex occidentis partibus regionem totam invadere: ille cogitans quid faceret, ut illos deprimeret, advocatis ad ſe Ducibus mandat, ut dimidia equitum pars ſub matutinum egreſſa crepuſculum, hoſtes regioni incommodum inferentes reprimerent. Hoc enim erat quod potiſſimum de tota cauſſa conjectare tunc poſſet. At qui cum Nicone, & Tragiſco erant, ubi tenebras ingruiſſe perſpexerunt, cuncti intra urbem collecti, ne Livii reditus facilis eſset cum ſuis obſuerunt. Cum igitur propere exurgerent alii ad quendam præſcriptum intra ſe locum accedentes, illic permanent: Alii vero Cajo obviam eunt, jocantes, ac ludentes intra ſe, & quaſi eos qui in convivio fuerunt redecturos ſe ſimulantes, imò magis velut alienati propter temulentiam eorum, qui cum Livio erant, mox atque congreſſi eſſent, utrinque riſus oritur, & ludus incontinens, deinde reflexi domum reducunt Cajum. Ille vero quieſcit temulentus, ſicut ſolent, qui totos dies bibunt, nihil præcipuum, aut grave habens in animo, ſed plenus gaudio, & ſocordia. Nicon vero, & Tragiſcus receptis ad ſe adoleſcentibus, diviſerunt ſe in tres partes, & habita obſervatiotione, acceſsus fori opportuniſſimos occuparunt, ne quid eos, vel eorum quæ extrinſecus acciderent, vel quæ in ipſa Civitate fierent, lateret. Appropinquant autem, & ad domum Caji, certe futurum ſcientes, ut ſi qua ſuſpicio ejus, quod Livio eventurum erat, oriretur, primum illum fore conficiendum,

dum, & quicquid gereretur, initium ab illo ſumendum. At ſicut frequenter poſt reditum a conviviis accidere ſolet, cum jam tumultuatio illa ſummatim tranſiſset, & multitudo plebis ſopita jaceret, ac noctis progreſsu ſpes propoſiti integra maneret, tum congregati ad executionem procedunt. Erat autem adoleſcentibus pactum, & conventio cum Carthaginenſibus, Annibalem oportere, cum ad civitatem veniſset, circa μεσογαίαν, id eſt mediterraneam regionem ad latus Orientis, & ad portas quas Temenetidas vocant, ignem in tumulo accendere, qui a nonnullis Hyacinthi, a quibuſdam Apollinis Hyacinthi tumulus appellatur. Eos verò, qui cum Tragiſco erant, ubi hoc ita fieri vidiſsent, ſigno per ignem dato, reſpondere viciſſim, quo facto Annibalem ignem extra civitatem accenſum extinguere, ac pedetentim appropinquare ad portam. Hiſce ita conſtitutis, juventus, quæ intra urbem erat, cum eam civitatis partem tranſiſset, quæ habitabatur, venit ad monumenta mortuorum, pars enim Orientalis civitatis Tarentinorum plena erat monumentis, quia mortui etiamnum omnes intra mœnia apud eos juxta vetus quoddam oraculum ſepeliuntur: ferunt enim Deum per oraculum ſignificaſse, ſatius illis ac melius fore, ſi cum pluribus habitent: illos vero ſic ſe quam optimè juxta oraculum habitaturos putare, ſi mortuos quoque intra mœnia ſecum retineant, ideoque illos ad hunc uſque diem mortuos ſuos intra muros ſepellire. Juventus igitur (ut ad rem revertamur) civitatis, cum ad hunc Pythonicum tumulum perveniſset, quid eſset futurum expectabat. Appropinquante autem Annibale, & quod conſtitutum erat faciente, mox atque ignem ii, qui cum Nicone, & Tragiſco erant: proſpexerunt, animum ſumentes rogum accenſum, & ipſi intus oſtendunt: ubi verò Annibalis ignem extinctum rurſus proſpiciunt, curſu, & ſtudio ad portam properant feſtinantes, quia volebant eos, qui cum Annibale erant omnino prævenire, occiſis primi veſtibuli cuſtodibus, propterea quod ſe ad ingreſsum componentes Carthaginenſes ſegniter, ac pedetentim proficiſcebantur: cum autem ſucceſsu potirentur, & cuſtodes jam antea capti eſsent, alii alios occidunt, alii vectes infringunt. Portis properè, ac in tempore apertis, accedunt ii, qui cum Annibale erant, inceſsu ſic commenſurato uſi, ut ſine ulla protractione Civitatem ingrederentur: ingreſsum autem juxta propoſitum ſecurum, & ſine tumultu conſecuti, putantes ſe jam maximam conatuum ſuorum partem perfeciſse, ipſi quidem confidenter ad forum accedunt per eam plateam, quæ a profundo ducit: equites verò intra muros relinquunt haud pauciores numero duobus millibus, quos illic ſubſidii gratia eſse volebant, cum adverſus ea, quæ extrinſecus ſupervenire poterant, tum contra alios incertos caſus, qui in ejuſmodi conatibus plerumque evenire ſolent, cum ad loca foro vicina veniſsent, exercitum in platea ſiſtunt.

A *PHILOMENUS PORTA altera juxta conſuetudinem ingreditur.*

CAPUT VI.

Philomenus verò ſollicitus quomodo ſuas quoque partes commodè exequeretur, foris expectabat. Non enim cum ignem accendiſsent ad eam partem accurrerant, & Philomenum ſuem habentem in feretro, & Lybyes una ſecum circiter mille extra portam
B vicinam miſerant, volentes ſecundum id, quod initio propoſitum fuerat, non ſimpliciter ex una tantum ſpe, ſed ex pluribus, hanc cauſsam exequi. Philomenus verò cum ad murum ſecundum conſuetudinem ſuam appropinquaſset, mox atque ad illum acceſſit, aderat confeſtim cuſtos ad Rhinopylam deſcendens: illo extra portam dicente, ut properè ſibi aperiretur, quod ſuem ſylveſtrem portantes onere gravarentur, cuſtos id cupidè audiens ſedulò aperit, ſperans ad se quo-
C que aliquam eorum pertinere partem, quæ Philomenus cæpiſset, eo quod antea ſemper particeps fuiſſet eorum, quæ inferebantur: ipſe itaque Philomenus primum locum in illo cuneo habens, ingreditur, & cum eo alius quiſpiam Numidicum gerens apparatum, quaſi unus ex ejus loci incolis eſſet, & poſt hunc alii duo feram à tergo deferentes. Cum autem jam quatuor intra portam eſſent, eum qui tam liberaliter aperuerat, & qui ſimpliciter abſque ſuſpicione ulla, ut ſuem gran-
D dem palparet, accurrebat, percutientes interimunt, & ſequentes, alios verò præcedentes, Lybies circiter triginta pedetentim, & tacitè ad portulam inducunt. Hoc facto continuò alii vectes abrumpunt, alii cuſtodes veſtibuli occidunt, alii Lybies adhuc extra portam exiſtentes ſymbolis datis advocant, & illos quoque ingreſſos cautè juxta conſtitutum ducunt ad forum. Annibal, cum hi quoque prioribus adjuncti eſſent, alacris factus, quod inſtitutum hoc ſecundum animi
E ipſius ſententiam ſuccederet, cœpto inſiſtebat. Separat itaque duo Celtarum millia, ac diviſis illis in tres partes, duos unicuiq; parti ex adoleſcentibus, qui cauſſam hanc obibant, ac conſequenter nonnullos ex ſuis ducibus deputat, ſimulque a ſe dimittit, & mandat, ut vias opportuniſſimè, quibus ad forum itur, occupent, & ubi id feciſſent juvenes ejus loci excipiant, immò & cives in quos incidiſſent, illæſos ſervent, plurimumque Tarentinos inclament, ut in eo loco
F maneant, quod data ipſis eſſet permanendi ſecuritas. Carthaginenſium, & Celtarum ducibus præcipit, ut Romanos, ſi quos obvios habuerint, occidant: illi itaque a ſe invicem diviſi expediunt, quod in mandatis acceperant. Hoc autem hoſtium ingreſſu Tarentinis patefacto, redditur civitas plena clamoribus, & perturbatione inopina. At Cajus, cum & ipſi hoſtium ingreſſus innoteſceret, cogitans ſe iam nihil efficere poſſe propter temulentiam, confeſtim domo cum famulis ſuis egreditur, & cum ad portam veniſſet, quæ ad portum ducit, cuſtoſq; Rhinopylam aliam aperuiſſet, per illam effugiens, piſcatoriam navim ex illis, quæ in na-

navali ſtatione erat, una cum ſuis aſcendit, A & in arcem aſportatur. Poſt id temporis Philomenus tubas navales Romanas parat, quibus nonnulli uſum earum propter conſuetudinem callentes, circa theatrum ſtantes clangebant, ſignaque dabant. Romanis verò in armis ſecundum conſuetudinem ad arcem concurrentibus, ſuccedit hoc cœptum Carthaginenſibus ex animi ſententia. Qui plateas illas inordinatè, ac ſparſim ingrediebantur. incidebant alii in Carthaginenſes, in Celtas alii, quibus hoc pacto occiſis, B magna Romanorum militum multitudo peribat.

ANNIBAL QUAM HUMANIſſime Tarentinos alloquitur.

CAPUT VII.

ILluceſcente die Tarentini quidem in ædibus ſuis quieſcebant, cum non poſſent amplius diſponere, quod accidebat: etenim C ob clangorem tubæ, & quoniam nulla afficiebantur injuria, nec rapina exercebatur in Civitate, motus illos ex Romanis eſſe exiſtimabant. Ubi verò ſuorum multos in plateis occiſos, & nonnullos ex Galatis interemptorum Romanorum cadavera ſpoliare cernebant, de Carthaginenſium adventu ſuſpicari cœperunt. Annibal autem cum exercitum jam in foro locaſſet, ac Romani in arcem ſe ſe, quam cuſtodia, & antea occupaverant, ſubduxiſſent, clara luce per præconem edicit, D ut Tarentini omnes ſine armis in foro congregarentur: juventus verò civitatem circumiens clamat ſimul ad libertatem, hortaturque, ut Carthaginenſes ipſorum bono adeſſe conſiderent. Quotquot itaque ex Tarentinis favebant Romanis, re intellecta ſecedebant in arcem ad Præfectum, reliqui ad præconis vocem inermes congregabantur: hos Annibal benignis, & humanis alloquitur verbis: cum autem Tarentini unanimiter ſingula, quæ dicebantur propter inopinam ſpem an- E notaſſent, tum quidem multos ex illis dimittit, mandatque ut ſinguli domum reverſi foribus ſuis nomen Tarentini diligenter inſcriberent, ſi verò quiſquam id nominis Romano cuipiam diverſorio inſcriberet, illi mortis ſupplicium determinat. ſelectos itaque ad eam rem accommodatiſſimos ad diripiendum Romanorum ædes mittit, dato illis ſymbolo, ut ædes Tarentinorum nomine non inſcriptas hoſtiles eſſe judicarent, reliquos verò, ut iſtis ſubſidio eſſent, in acie deti- F net. Cum autem multa, ac varia ſuppellex ex ea direptione congeſta eſſet, Tarentiniſq; commoditas conceptæ ſpei reſpondens ceſiſſet, tum demum ad arma adverſus Romanos revertuntur. Hoc ipſo tempore teſtatum reliquit Livius multa Romæ, & foris loca de cœlo tacta: Reatæ ſaxum ingens volitare viſum: Solem rubore ſanguineo perſimilem: quibus prodigiis de more procuratis, erant jam Coſſ. in provinciam abituri, quum allatum eſt Tarentum ab Annibale captum, poſt centeſimum, ut refert Plutarchus, propè annum, ex quo in Romanorum ditionem poteſtatemque venerat.

ANNIBAL CUM TARENtinis init de munienda Urbe conſilium.

CAPUT VIIJ.

SEquenti die Annibal inito cum Tarentinis conſilio, civitatem muro ab arce diſtinguere, & communire decernit, ne quis metus a Romanis arcem occupantibus in poſterum ipſis Tarentinis relinqueretur: igitur civitatem primum vallo præmunire aggreditur correſpondente mœnibus arcis, & tumulo, qui eſt ante arcem: (hodie hic tumulus juſſu Philippi Auſtriaci Regis excisus eſt,) quoniam autem certò ſciebat, fore, ut nunquam hoſtes quieſcerent, ſed eo loco vires ſuas oſtenſuros, ſufficientes adhibuit copias, arbitratus nihil magis in futurum ad hoc neceſſarium fore, ut Romani abſterrerentur, & Tarentinorum animi confirmarentur. Romanis verò mox, atque vallum initio ſtruebatur, confidenter & audaci conatu adverſarios invadentibus, Annibal cum illis parumper congreſſus, provocat eos ad pugnam. Et quoniam plures extra tumulum prorumpebant, hortatus ſuos, ad pugnam confligit cum hoſte. Cum autem pugnaretur acriter, quantum loco anguſto, & muris cincto fieri poterat, tandem circa finem conflictus violenter repreſſi Romani retrocedunt, & multi ex illis in Numidarum manus vivi incidunt, major verò pars repreſſa, & in foſſam præceps data periit. Poſthac igitur Annibal abſq; diſcrimine civitatem, ut cœperat, vallo communit, & rebus ex animi ſententia geſtis tranquillitate potitur. Hoſtes enim concluſos intra muros jam non ſibi tantum, ſed & arci metuentes, manere coegit: Civibus verò tantum indidit animi, ut ſe jam citra Carthaginenſes, illorumque ſubſidia Romanis reſiſtere poſſe putarent. Deinde modico interſtitio a vallo urbem verſus relicto foſſam molitur, vallo ac muro arcis correſpondentem, unde per vices ad murum civitatis coacervatio fieret. Præterea & vallo adhuc ei foſſæ impoſito, contigit ex ea munitionem fieri haud multum muro inferiorem. Præterea hanc quoque internè verſus civitatem interſtitio commenſurato relicto, murum extruere aggreditur, facto illius initio ab ea parte, quam ſervatricem vocant, uſque ad eam quæ profunda dicitur: ſic ut etiam ſine murorum ſubſidio munitiones illæ ſtructuris ſuis ad hoc ſufficerent, ut Tarentini ſecurè habitarent. Relicto itaque una cum neceſſariis ſuis ſufficiente equitum ſubſidio, ad civitatis, ac muri cuſtodiam caſtra metatur, loco ab urbe ſtadiis quadraginta diſtante ad fluvium, quem nonnulli Galeſum, plurimi verò Eurotam vocant, quod cognominis ab eo fluvio accepit, qui Lacedæmona præterfluens, & ipſe Eurotas vocatur. Sunt autem hujuſmodi cognomina Tarentinis tam in agro, quam in civitate multa, propterea quod coloniam, ſicut ante pluribus dictum eſt, & cognationem a Lacedæmonibus indubitanter acceperunt.

DE

DE CONSILIO ANNIBALIS pro oppugnanda arce, & de navibus per urbem transvehendis.

A

CAPUT IX.

MUlto autem tum propter Tarentinorum diligentiam, ac ſedulitatem, tum propter Carthaginenſium cooperationem abſoluto, deinceps Annibal arcem etiam excindere, ac demoliri cogitat. Cum autem ad obſidionem illius iam prope ſtructuras abſoluiſſet, B Romani auxilio in arcem per mare ex Metaponto accepto, parumper recreati, noctu invadunt Annibalis ſtructuras, & cunctos operum illius, & machinarum apparatus deſtruunt. Quo facto de obſidione quidem arcis deſperat Annibal, & muris civitatis undique abſolutis, Tarentinos congregat, illiſque declarat ſummopere neceſſarium eſſe, adverſum præſentis temporis incommoda, ut mare in ſuam poteſtatem occupent. Etenim cum locus, quo naves portum ingrediuntur C in poteſtate arcis eſſet, ſicut & antea dicebatur. Tarentinis haud, quaquam liberum erat navibus uti pro arbitrio, aut è portu navigare. Romanis verò ſecurè quæ neceſſaria erant adferebantur. Quod cum fieret, nunquam eſſe poterat civitati firma libertas. Hæc cum conſideraſſet Annibal, Tarentinos inſtruxit, futurum ut qui arcem tenerent, ſi ſpem commoditatis, quæ ex mari erat, amitterent, confeſtim ipſis ultro cedentes arcem relinquerent, & locum traderent. Hæc audientes Ta- D rentini aſſentiuntur quidem dictis: at quomodo perfici illa poſſent, in præſenti neutiquam intelligere poterant, niſi claſſis à Carthaginenſibus miſſa adveniret, id quod tunc temporis fieri non poterat. Quapropter conjicere nequibant, quo reſpiciens Annibal hæc ipſis proponeret: illo vero affirmante poſſe ipſos ſuapte opera citra auxilium Carthaginenſium, maris conſequi poteſtatem, magis adhuc ſtupentes erant, mentem enim illius aſſequi non valebant. Ille cum plateam bene diſpoſitam E cerneret, eam videlicet, quæ intra murum quidem erat, ducebat verò juxta murum ex portu in externum mare, illic cogitabat naves è portu ad Auſtrale latus trajici poſſe. Hoc conſilium cum Tarentinis aperuiſſet, confeſtim non modo conſentiunt, ſed & virum hunc mirum in modum extollunt, intelligentes nihil illius induſtria confidentiæque obſiſtere poſſe. Confectis ſubitò rotis paratur navibus iter, & dicto citius opus abſolvitur: nam ad propoſitum hoc, & animi pro- F penſio, & multitudo operantium cooperabatur. Tarentini itaque ſuas hoc pacto naves ad exterum mare transferunt, & ſecure illos obſident, qui ex arce externa ſubſidia intercipiebant. Annibal verò civitate relicta, caſtra cum exercitu metatur, & tertio die, ad vallum initio ſtructum revertitur, & reliquam hyemis partem illic degens in eo loco manet. Fuit hic annus quando Tarentum à Romanis ad Carthaginenſes defecit, ab Annibale ita occupatum, decimus ſecundi belli Punici, ut Livius ſignificare, hæſitans tamen, videtur, octavus, & quadrageſimus ſupra quingenteſimum ab urbe condita, a mundi totius origine 93. ſupra nongenteſimum, & quatermilleſimum, quo tempore Philippus in Macedonia regnabat, Antiochus, Achæo jam dudum citra murum ſublato, in Syria, Ptolemæus Philopator in Ægypto: Eratque in Judæa pontifex Oſias. Hæc omnia his carminibus cæcinit Silius Italicus:

Verterat, & mentem Tyria ad conata Tarentum
Fortiſque intrarant Poeni: ſed enim arce coruſca
Fiſa loco manus Auſoniæ ſtipata ſedebat.
Hic miranda movens claſſem, quæ condita portu
Aſtabat, (namque anguſtis è faucibus æquor
Erumpit ſcopulos inter, patuloque receſſu
Effundit campis ſecretum gurgite pontum)
Incluſas igitur, quibus haud enare dabatur,
Arce ſuperpoſita clauſtris maris extulit actu,
Perque averſa tulit portatas arva carinas.
Lubrica roboreis aderant ſulſtramina plauſtris
Atque recens cæſi tergo prolapſa juvenci
Aequoream rota ducit per gramina puppim.
Et iam per colles dumoſque ad litus adacta,
Innabat pelago veniens ſine remige claſſis.

ACCERSITUR ANNIBAL A Campanis, utque Tarentinorum arcem linqueret, exoratur.

CAPUT X.

CUm Annibal circa Tarentum, Coſſ. ambo in Samnio eſſent, ſed circumſeſſuri Capuam viderentur, quod malum diuturnæ obſidionis eſſe ſolet, jam famem Campani ſentiebant, quia ſementem facere prohibuerant eos Romani exercitus. Itaque legatos ad Annibalem miſerunt orantes, ut priuſquam Coſſ. in agros ſuos educerent legiones, viæque omnes hoſtium præſidiis inſiderentur frumentum ex propinquis locis convehi juberet Capuam. Annibal Annonem ex Brutiis in Campaniam cum exercitu jubet tranſire, & dare operam, ut frumenti copia fieret Campanis. Hoc anno cum nulla feciſſet mora, tandem à Coſſ. fugatus vix unde venerat, in Brutios rediit. Et Campani audita ſua pariter, & ſuorum clade legatos ad Annibalem miſerunt, qui nunciarent duos Coſſ. ad Beneventum eſſe diei iter à Capua, tantum non ad portas, & murum bellum eſſe: ni properè ſubveniat, celerius Capuam, quam Arpos in poteſtatem hoſtium venturam: ne Tarentum quidem non modò arcem, tanti debere eſſe, ut Capuam, quam Carthagini æquare ſit ſolitus, deſertum indefenſamque populo Romano tradat. Annibal curæ ſibi fore rem Campanam pollicitus, in præſentia duo millia equitum cum legatis mittit, quo præſidio agros populationibus poſſent prohibere, quam rem idem poeta eodem in libro ita ſcripſit.

Nuncius interea vectis non more carinis
Terrentem freta curarum fervoribus implet,
Dum procul Oebalios amat expugnare nepotes,
Et primus roſtris ſulcet navalibus arva,
Obſeſſos Capuæ muros, clauſtra ipſa revelli
Portarum ac totum miſeris incurrere bellum:
Linquit cœpta ferox, pennaſque addente pudore
Atque ira ſimul immani per proxima motu,

Evo-

Evolat, & minitans avida ad certamina fertur. A

Romanis interim, ſicut aliarum rerum, arcis Tarentinæ præſidiique, quod ibi obſideretur, curæ eſſe. C. Servilius legatus ex auctoritate Patrum a P. Cornelio Prætore in Etruriam ad frumentum coemendum miſſus, cum aliquot navibus onuſtis in portum Tarentinum inter hoſtium cuſtodias pervenit, cujus adventu, qui antè exigua ſpe vocati ſæpè ad tranſitionem ab hoſtibus per colloquia erant, ultimò ad tranſeundum hoſtes B vocabant, ſollicitabantque, & erat ſatis validum præſidium, traductis ad arcem Tarenti tuendam, qui Metaponti erant, miſitibus, itaque Metapontini extemplo metu, quo tenebantur liberati, ad Annibalem defecere, hoc idem eadem ora maris, & Thurini fecerunt, movit eos non Tarentinorum magis defectio, Metapontinorumque, quibus indidem ex Achaia oriundis etiam cognatione juncti erant, quam ira in Romanos propter obſides nuper interfectos. Anni- C bal poſt pugnam ad Herdoneam commiſſam, ubi Fulvianum deleverat exercitum adeò, ut ex decem, & octo millibus hominum vix duo millia evaſerint. Tarentum duxerat legiones ſpe, aut vi, aut dolo arcis Tarentinæ potiundæ: quod ubi parum proceſſit, & fruſtra tentari omnia vidit, ad Brundiſum flexit iter, ratus ut id oppidum proderetur, ſed ibi cum tempus fruſtra quoque tereret, D legati Campani (jam enim Coſſ. Appius Claudius, & Q. Fulvius, foſſa valloque Capuam circundare paraverant, eoque res evaſerat, ut portis muroque adhæreret Campanus, ſeque contineret) ad eum venerunt quærentes deſertam ab eo Capuam, ac propè redditam Romanis, orantesque ut tunc ſaltem opem non circunſeſſis modo, ſed etiam circumvallatis afferat, quibus Annibal magnificè reſpondit, & antea ſolviſſe obſidionem, & tunc adventum ſuum Coſſ. non laturos, cum hac E ſpe dimiſſi legati vix regredi Capuam jam duplici foſſa valloq; cinctam potuerunt. Cum in hoc ſtatu ad Capuam res eſſent, Annibalem in diverſum Tarentinæ arcis potiundæ, Capuæque retinendæ trahebant curæ, vicit tamen reſpectus Capuæ, in quam omnium ſociorum hoſtiumque converſos animos videbat, documento futuræ qualemcunque eventum defectio à Romanis habuiſſet, igitur magna parte impedimentorum relicta in Bruttiis, & omni graviore armatura cum delictis F peditum equitumque, quam poterat aptiſſimis ad maturandum iter in Campaniam contendit; ſequuti tamen tam raptim euntem tres, & triginta Elephanti, in valle occulta poſt Tifata montem imminentem Capuæ conſedit, idem poeta Italicus Annibalis iram, celeremque motum deſcribens, hanc ſubjunxit ſuperioribus carminibus comparationem:

Haud ſecus amiſſo Tygris ſi concita fœtu
Emicet attonitæ paucis luſtratur in horis
Caucaſus, & ſaltu tranſmittitur alite Ganges,
Donec fulmineo partus veſtigia curſu
Colligit, & rabiem prenſo conſumit in hoſte.

Sed nos Annibalem dimittamus cum Centenio cognomento Penula dimicantem, quid deinceps Tarentinis acciderit, deſcripturi.

PUNICA CLASSIS TARENTUM à Sicilia accerſitur, & Tarentinis bellum navale gerunt cum Romanis.

CAPUT XI.

AEſtatis ejus extremo, quo Capua capta eſt, (rem ita interciſam videbis apud Livium) & Scipio in Hiſpaniam venit: Punica claſſis ex Sicilia Tarentum accerſita ad arcendos commeatus Romani præſidii, quod in arce Tarentina erat, clauſerat quidem omnes ad arcem à mari aditus: ſed aſſidendo diutius arctiorem annonam ſociis quam hoſtibus faciebat: non enim tantum ſubvehi oppidanis per pacata littora apertoſq; portus præſidio navium Punicarum poterat, quantum frumenti claſsis ipſa turba navali mixta ex omni genere hominum abſumebat, ut arcis præſidium etiam ſine invecto, quia ibi pauci erant, ex ante præparato ſuſtentari poſſet. Tarentinis, claſsiq; ne invectum quidem ſufficeret: tandem maiore gratia quam venerat, claſsis dimiſsa eſt. Annona haud multum laxaverat, quia remoto maritimo præſidio ſubvehi frumentum non poterat. Exinde cum in arce Tarentina vix inopia tolerabilis eſset, ſpem omnem præſidium quod ibi erat Romanum, Præfectuſq; præſidii, atque arcis Livius in commeatibus a Sicilia miſsis habebant, qui ut tutò præterueherentur Italiæ ora, claſsis viginti ferè navium Rhegii ſtabat. Præterea claſsi commeatibusq; D. Quinctius obſcuro ortus genere, cæterum multis fortibus factis gloria militaris illuſtris. Primò quinque naves, quarum maximæ duæ triremes à Marcello ei traditæ erant, habuit: poſtea rem impigrè ſæpè gerenti, tres additæ quinqueremes: poſtremò ipſe à ſociis Rheginiſq; & à Velia, & à Peſto, debitas ex fœdere exigendo, claſſem XX. navium, ſicut antea dictum eſt, effecit. Huic a Rhegio profectæ claſsi Democrates cum pari navium claſse Tarentinarum numero, quindecim millia fermè ab urbe ad Sacriportum obvius fuit. Velis tum fortè improvidus futuri certaminis Romanus veniebat. Sed circa Crotonem Sybarimq; ſuppleverat navigio naves, inſtructamq; & armatam egregiè pro magnitudine navium claſſem habebat. Et tum fortè ſub idem tempus ferè, & venti vis omnis cecidit, & hoſtes in conſpectu fuere: ut ad componenda armamenta expediendumq; remigem, ac militem ad imminens certamen vix ſatis temporis eſſet. Rarò alias tantis animis pares concurrerunt claſſes: quippe cum in maioris diſcrimen rei, quam ipſæ erant, pugnarent. Tarentini, ut recuperata urbe a Romanis poſt centeſimum propè annum, arcem etiam liberarent: ſpem commeatus quoque hoſtibus ſi navali prælio poſseſſionem maris ademiſſent, intercluſuri. Romani ut retenta poſſeſſione arcis oſtenderent, non vi aut virtute, ſed proditione, ac furto Tarentum amiſſum. Itaque ex utraque parte ſi-

gno

gno dato cum roſtris concurriſſent, neque retrò navem inhiberent, nec dirimi a ſe hoſtem paterentur, quam quis indeptus navem erat, ferrea iniecta manu, ita conſerebant ex propinquo pugnam, ut non miſſilibus tantum, ſed gladiis etiam propè collato pede præliarentur. Proræ inter ſe cunctæ hærebant, puppes alieno remigio circum agebantur. Ita in arcto ſtipatæ erant naves, ut vix ullum telum in mari vanum intercideret: frontibus veluti pedeſtris acies urgebant, perviæq; naves pugnantibus erant. Inſignis tamen inter cæteras pugna fuit duarum, quæ primæ agminis concurrebant inter ſe. In Romana nave Quinctius ipſe erat, in Tarentina Nico cui Perconi fuit cognomen, non publico modò, ſed etiam privato odio inviſus atque infeſtus Romanis, quod eius erat factionis, quæ Tarentum Annibali prodiderat. Hic Quinctium ſimul pugnantem, hortantemq; ſuos incautum haſta transfigit. Ille ſimul atque præceps cum armis procidit ante proram, victor Tarentinus in turbatam, duce amiſſo, navem impigrè transgreſſus cum ſubmoviſſet hoſtes, & prora jam Tarentinorum eſſet, puppim malè conglobati tuerentur Romani, repentè, & alia à puppi triremis hoſtium apparuit. Ita in medio circumventa Romana navis capitur. Hinc cæteris terror iniectus, ut prætoriam navim captam videre, fugienteſque paſſim aliæ in alto merſæ, aliæ in terram remis abreptæ, mox prædæ fuere Thurinis, Metapontiniſq; Ex onerariis quæ cum commeatu ſequebantur, per paucæ in poteſtatem hoſtium venere, aliæ ad incertos ventos hinc atque hinc obliqua transferentes vela in altum evectæ ſunt. Nequaquam pari fortuna per eos dies Tarenti res geſta. Nam ad quatuor millia hominum frumentatum egreſſa cum in agris paſſim vagarentur, Livius qui arci præſidioq; Romano præerat, intentus in omnes occaſiones gerendæ rei, C. Perſium impigrum virum cum duobus millibus armatorum ex arce emiſit, qui vage effuſos per agros palatoſq; adorſus cum diu paſſim cecidiſſet, paucos ex multis trepida fuga incidentes ſemiapertis portarum foribus in urbem compulit, ne urbs eodem impetu caperetur. Ita æquatæ res ad Tarentum, Romanis victoribus terra, Tarentinis mari: frumenti ſpes, quæ in oculis fuerat, utroſq; fruſtrata eſt pariter.

DE Q. FABIO MAXIMO COS. qui Tarentum à Carthaginenſibus recuperavit.

CAPUT XII.

ANno ab Urbe condiſa 541. vel ut alii ſupplent, quinto, Fabius Maximus, (cui Verrucoſo fuiſſe cognomen Plutarchus, & Plinius auctores ſunt, quemque cunctatorem appellavit Ennius quum dixit,

Unus homo nobis cunctando reſtituit rem.)

Conſul creatur, cuius collega fuit Q. Fulvius Flaccus quart. Cos. Utriq; Italia provincia demandata, regionibus tamen partitum Imperium. Fabius ad Tarentum, Fulvius in Lucanis, ac Brutiis rem gereret. Q. igitur Fabius Cos. cum oppidum in Salentinis Mandurium (hodie Caſale novum appellatur populo frequentiſſimum) vi cœpiſſet, ac quatuor millib. hominum captis, præter cæteram prædam, Tarentum profectus eſt, atq; in ipſis faucibus portus poſuit caſtra. Naves quas Livius habuerat tutandis commeatibus, partim machinationib. onerarat, apparatuq; mœnium oppugnandorum, partim tormentis, & ſaxis omniq; miſſilium B telorum genere inſtruit: onerarias quoque naves non eas ſolum, quæ remis agerentur, ut alii machinas, ſcalasq; ad muros ferrent, alii procul ex navibus vulnerarent murorum propugnatores. Eæ naves ab aperto mari, ut urbem aggrederentur, inſtructæ, paratæq; ſunt. Fabium Tarentum obſidentem leve dictu momentum ad rem ingentem obtinendam adiuvit. Quod ita eſt. Præſidium Brutiorum datum ab Annibale Tarentini habebant. Eius præſidii præfectus C deperibat amore mulierculæ, cuius frater in exercitu Fabii Cos. erat, is certior literis ſororis factus de nova conſuetudine advenæ locupletis, atque inter populares tam honorati, ſpem nactus per ſororem quolibet impelli amantem poſſe, quid ſperaret ad Cos. detulit. Quæ cum haud vana cogitatio viſa eſſet, perfuga juſſus Tarentum tranſire, ac per ſororem Præfecto conciliatus, primò occultè animum eius tentando, deinde ſatis explorata levitate blanditiis D muliebribus perpulit eum ad proditionem cuſtodiæ loci, cui erat præpoſitus.

Ubi & ratio agendæ rei, & tempus convenit, miles nocte per intervalla ſtationum clam ex urbe miſſus, & quæ acta erant, quæq; ut agerentur, convenerant, ad Cos. refert. Fabius vigilia prima, dato ſigno iis qui in arce erant, quique cuſtodiam portus habebant, ipſe circuito portu, a regione urbis in Orientem verſa occultus conſedit. Canere inde tubæ ſimul ab arce, & à porE tu, & à navibus, quæ aperto mari appulſæ erant. Clamor undiq; cum ingenti tumultu, unde minimum periculi erat, de induſtria ortus. Cos. interim ſilentio continebat ſuos. Igitur Democrates, qui præfectus claſſis antea erat, fortè illi loco præpoſitus, poſtquam quieta omnia circa ſe vidit, alias partes eo tumultu perſonare, ut captæ urbis interdum excitaretur clamor, veritus ne inter cunctationem ſuam Cos. aliquam viam faceret, ac ſigna inferret, præſidium ad arcem, unde maximè terriF bilis accedebat ſonus, traducit. Fabius cum temporis ſpatio, & ſilentio ipſo (quod ubi paulò ante ſtrepebant excitantes provocanteſq; ad arma, inde nulla accinebat vox) deductas cuſtodias ſenſiſſet, ferri ſcalas ad eam partem muri, qua Brutiorum cohortem præſidium agitare, proditionis conciliator pronunciaverat, jubet. Et primum captus eſt murus, adiuvantibus, recipientibuſq; Brutiis, & tranſcenſum in urbem eſt, deinde proximè refracta porta, ut frequenti agmine ligna inferrentur. Tum clamore ſublato ſub ortum fermè lucis nullo obvio armato in forum perveniunt, omneſq; un-

dique

dique qui ad arcem portumq; pugnabant, A in ſe convertunt. Prælium in aditu fori maiore impetu quam perſeverantia, commiſſum eſt. Non animo, non armis, non arte belli, non vigore, aut viribus corporis par Romano Tarentinus erat. Igitur pilis tantum coniectis, prius penè quàm conſererent manus, terga dederunt, delapſiq; per nota urbis itinera in ſuas amicorumq; domos. Duo ex ducibus Nico, & Democrates fortiter pugnantes cecidere. Philomenus qui proditionis ad Annibalem auctor fuerat B cum citato equo ex prælio avectus eſſet, vacuus paulò poſt equus erranſq; per urbem cognitus, corpus nunquam inventum eſt. Creditum vulgò in apertum puteum ex equo ſe præcipitem dediſſe. Carthalonem autem Præfectum Punici præſidii cum commemoratione paterni hoſpitii, poſitis armis, venientem ad Cos. miles obvius obtruncat. Alii alios paſsim ſine diſcrimine armatos inermeſque cadunt, Carthaginenſes Tarentinoſque pariter. Brutii quoque multi paſ- C ſim interfecti viſi ſunt, non modo per errorem, ut credebatur à pleriſque, verum etiam pervetere in eos odio. Additur, & tertia, quæ & potior cauſſa: ad proditionis obortam famam, ut vi potius atque armis, non dolo, & inſidiis captum Tarentum videretur, pœnitus extinguendam. Tum à tanta cæde juſsi milites, ut ad diripiendam urbem diſcurrerent. Quod non modo ab illis abſq; ulla mora factum eſt, ſed alacri animo quiſque locum obſervabat, unde plus D prædæ domum reportaret.

PRÆDÆ A ROMANIS IN EXpugnatione Tarentina acquiſitæ declaratio.

CAP. XIII.

Triginta millia ſervilium capitum dicuntur capta ac vendita: ingens vis argenti facti ſignatique, auri LXXXIII. millia E pondo, tria millia talenta ſcribit Plutarchus, atque Romam in ærarium invecta. Signa tabulæque propè ut Syracuſarum ornamenta æquarent. Sed maiore animo generis eius præda abſtinuit Fabius quam Marcellus. Nam interroganti ſcribæ quid fieri de ſignis vellet? (ingentis erant magnitudinis Dii, ſuo quiſque habitu in modum pugnantium formati) Deos iratos Tarentinis relinqui juſsit, quod etiam Marcello Syracuſis devictis, opes, & ſigna oſtendenti F Deorumq; ſacra inferenti dixiſſe fertur, ut exemplo ſuo Deos ſuis iratos relinqueret, ut ipſe Tarentinis. Murus inde ab eodem Fabio, qui urbem ab arce dirimebat, dirutus eſt, ac disiectus: & Herculis tantum ſimulacrum Tarento aſportatum in Capitolio juxta æream ſui equeſtrem ſtatuam locavit. Dum hæc Tarenti aguntur, Annibal iis, qui Cauloniam obſidebant, in deditionem acceptis, audita oppugnatione Tarenti, dies noctesque curſim agmine acto, cum feſtinans ad opem ferendam, captam urbem audiſſet, & Romani (inquit) ſuum habent Annibalem: eadem qua cœperamus arte, amiſimus. Ad amicos autem privatim tunc primum dicere ſibi in mentem veniſſe, ut iam pridem perſpexiſſet, difficile ipſis eſſe, nunc autem impoſsibile præſentibus copiis Italia potiri. Ne tamen fugientis modo convertiſſe agmen videretur, quo conſiſteret loco, quinque millia fermè ab urbe poſuit caſtra. Ibi paucos commoratus dies, Metapontum ſe recepit: inde duos Metapontinos cum literis principum eius Civitatis ad Fabium Tarentum mittit, fidem a Cos. accepturos, impunita priora fore, ſi Metapontum ei cum præſidio Punico prodidiſſent. Fabius vera, quæ afferrentur, ratus, diem qua acceſſurus eſſet Metapontum, conſtituit: literaſq; ad principes dedit, quæ ad Annibalem delatæ ſunt. Enim verò lætus ſucceſſu fraudis, ſi ne Fabius quidem dolo invictus eſſet, haud procul à Metaponto inſidias ponit. Fabio auſpicanti priuſquam egrederetur à Tarento, aves ſemel, atque iterum non addixerunt. Hoſtia quoque cæſa conſulenti Deos Aruſpex cavendum à fraude hoſtili, & ab inſidiis prædixit. Metapontini poſtquam ad conſtitutum non venerat diem, remiſsi, ut cunctantem hortarentur, repentè comprehenſi, metu gravioris quæſtionis detegunt inſidias. Ab hac fraude arbitratur Plutarchus cum multis, Deorum benevolentia ſervatum fuiſſe Fabium: ſed hæc ante Tarentum captum contigiſſe autumat.

QUÆ GLORIA FABIUM PROſecuta ob captum Tarentum.

CAP. XIV.

Fabio Tarentum aſtu captum magis, quam virtute, gloriæ magnæq; famæ fuit. Qua de re ſic Italicus poeta, quem alias in hoc præſertim libro citavimus, ſcripſit;

Tunc & Tyndarii Latias fortuna Tarenti
Auxit opes laudemq; ſimul, nam perfida tandem
Urbs Fabio devicta ſeni; poſtremus in armis
Ductoris titulus cauti, ſolertia tutum, *(maris.*
Tum quoque adepta domos captis ſine ſanguine
Namq; ut compertum, qui Punica ſigna regebat,
Fœminea exuri flamma, tacituſq; quiete,
Exin virtute placuit dolus, ire ſorori,
(Nam caſtris erat in Rutilis germanus amatæ)
Cogitur, & magnis muliebria vincere corda
Pollicitis, ſi recluſas tranſmittere portas
Concedat Libycus rector votique potitus.
Evicto Fabius Pœno circundata telis
Incuſtodita penetravit mœnia nocte.

Romani cum aliis honoribus Fabium affecerunt, tum eius filium Cos. deſignarunt. Cumq; is magiſtratum iniiſset, & quædam ad bellum diſponeret, pater ſive ætatis vitio, ſive alia quadam vi morbi, ſive quod filium tentare vellet, invectus equo per medium circundantium turbam incedebat. Quem cum vidiſset juvenis, non tulit, miſsoque ad eum lictore, patrem deſcendere ex equo juſsit, ac pedibus accedere, ſi quid à magiſtratu petiturus eſſet. Quod imperium ut nimis ſuperbum, atque arrogans cæteri indignè tulerunt: & in Fabium omnes oculos ani-

animumque converterant, quem putabant priore gloria indigna pati. Ipſe autem repentè ex equo deſiliens, equo citius ad filium properat, eumq; complexus, & gratulans: rectè (inquit) fili, & ſentis, & agis: nec latuit te quibus imperes, & quantam imperii molem ſuſceperis. Sic & nos, & maiores noſtri Romanam civitatem exauximus, publicam pietatem privatæ, patriæ gloriam ſemper parentibus, ac liberis præferentes. Conſulendus eſt A.Gellius cum Valerio Maximo, Georgio Trapezuntio, Caſſianeo, aliiſque iureperitis, rectè ne iuſſerit filius, & rectè paruerit pater. Nos ad hiſtoriam tranſeamus. Quo tempore Marcello Coſ. deſignato mandatum eſt, ut de Etruriæ defectione inſpiceret, Tarentinorum legatis pacem petentibus cum libertate, ac legibus ſuis, reſponſum a ſenatu eſt, ut redirent, cum Fabius Maximus Coſ. Romam veniſſet. Non multo autem tempore poſt, de Tarentinis magna contentione in ſenatu actum eſt coram Fabio, defendente ipſo, quos cœperat armis, aliis infenſis, & pleriſque æquantibus eos Campanæ noxæ, pænæq; Senatusconſultum in ſententiam M. Accilii factum eſt, ut oppidum præſidio cuſtodiretur, Tarentiniq; omnes intra mœnia continerentur, res integra poſtea referretur, cum tranquillior ſtatus Italiæ eſſet. Huius autem præſidii, quod Tarentum fuerat miſſum, bonam partem Coſſ. juſſu Locros ductam, Annibal ſub tumulo Petiliæ equitum duobus, peditum tribus millibus in occulto locatis aggreſſus eſt, ad duo millia armatorum cæſa, & mille, & ducenti fermè vivi capti, alii diſſipati fuga per agros ſaltuſq; Tarentum reverterunt. Et de M. Livio arcis Tarentinæ Præfecto haud minore certamine actum eſt, aliis S. Conſulto notantibus Præfectum, quod eius ſocordia Tarentum proditum hoſtibus eſſet, aliis præmia decernentibus, quod per quinquennium arcem tutatus eſſet, maximeq; unius eius opera receptum Tarentum foret. mediis ad Cenſores, non ad ſenatum cognitionem de eo pertinere dicentibus: cuius ſententiæ, & Fabius fuit, adiecit tamen, fateri ſe opera Livii Tarentum recepiſſe, quod amici eius vulgo in ſenatu jactaſſent. Neq; enim recipiendum fuiſse, niſi amiſsum foret. Poſt hæc fuerunt alias Tarentini ſuſpecti, ne ad defectionem redirent, ideo ſcripſit Q. Criſpinus ad Senatum ſe Comitiorum cauſa non poſse Romam venire, quia præter viæ laborem, quem pati ſaucius non poſset, de Tarento ſollicitus erat, ne ex Brutiis Annibal eò converteret agmen: moritur paulò poſt Tarenti juxta quoſdam. Fuit ſequenti anno Tarentum miſsus C. Hoſtilius ad eum exercitum, quem T. Quinctius Coſ. habuerat. Mandatur L. Manlio, ut in Græciam legatus iret, & ſi fortè Tarentinos cives ab Annibale ibi relegatos reperiret, domos redire juberet, diceretque omnia, quæ ante bellum habuiſsent, eis reddere populum Romanum. Duæ etiam legiones circa Tarentum, & Salentinos Q. Claudio obtigerunt. Sed hæc levia ſunt. Hoc adiiciendum duxi Fabium Maximum propterea Herculis, & non Iovis, (de qua Lucilius lib. 16.

A *--Lyſippi Iuppiter iſta*
Tranſivit quadraginta cubita, altus Tarento)

ſtatuam Tarento Romam advexiſse, quia, & ipſe cum tota Fabiorum familia Herculeus dicebatur, ut docet Ovi. in Faſtis.

Ut tamen Herculeæ ſupereſſent ſemina gentis
Credibile eſt ipſos conſuluiſſe Deos.

Hic fuit ille Fabius, qui iterum dictator creatus Annibalem pluribus victoriis ferocem cunctando coercuit, unde de eo preclarè Ennius B ſcripſit.

Unus homo nobis cunctando reſtituit rem;
Non ponebat enim rumores ante ſalutem,
Ergo poſtq; magiſq; viri nunc gloria claret.

TARENTUM ET SALENTINOS Provincias, Tarentinos Municipes, & Colonos fuiſſe.

CAP. XV.

C DE Provinciarum origine, deq; earum numero, & quomodo confectæ ſint juniores Grammatici, Sigonius præcipuè, Robertellus, Onufrius, permulta ſcribunt. Illud modo dicendum, quod Tarentum cum Salentinis provincia fuerit, mirorque ſatis id omiſſum ab aliis fuiſſe, niſi forte crediderint, Tarentum, & Salentinos in Sicilia provincia recenſeri, ſed conſtat id aliter eſſe, & ex iis quæ ſupra dicta ſunt, & ex iis D quæ dicentur. Anno igitur tertio, & decimo belli Punici Q. Claudio Tarentum, C Hoſtilio Tubulo Capuam prorogatum in annum imperium eſt. Decimo etiam quinto eiusdem belli M. Cornelio, P. Sempronio Coſſ. T. Quinctius Tarentum, C. Hoſtilius Tubulus Capuam pro Prætoribus, ſicut priore anno cum vetere uterque præſidio obtinuerunt. Coſſ. etiam M. Æmilio Lepido, & C. Flaminio. L. Terentius Siciliam, Q. Fulvius Sardiniam, Ap. Claudius Tarentum, E M. Fulvius Galliam provincias ſortiti ſunt. Magno etiam illo ſeruili motu in Apulia orto, Tarentum provinciam L. Poſthumius prætor habuit. Iſque de paſtorum coiuratione, qui vias latrociniis paſcuaque publica infeſta habuerant, quæſtionem ſecurè exercuit: ad ſeptem millia hominum condemnavit; multi inde fugerunt, de multis ſumptum eſt ſupplicium. Omitto, quæ Livius ſcribit de L. Quintio, cui à Conſule novi milites perſcripti, ut tueri omnem oram circa F Tarentum Brundiſiumq; valeret. Perfectis comitiis, idem dicit, quas provincias Prætoribus eſſe placeret, retulit ad ſenatum, Conſul. decreverunt duas Romæ juris dicendi cauſa, duas extra Italiam, Siciliam, atque Sardiniam, duas in Italia Tarentum, & Galliam &c. Lege Iulia belli ſocialis anno primo lata, Tarentini Municipes facti ſunt: nam antea fœderati tantum erant, & ſuis non Romanis legibus utebantur. Hoc autem fuit Sext. Iulio Cæſare, & L. Martio Philippo Coſſ. Velleius Paterculus auctor eſt, ductam eſſe Coloniam Tarentum poſt annum, quàm Fabrateriam oppidum non longè ab Aquino. Id fuit anno urbis *ſexcenteſi-*

teſimo, *& trigeſim primo*, quod non laudatur ab iis qui tempora obſervant, nam aliquot poſt annis tanquam fœderatam jure Italico, quod erat extra Latium, civitatem voluit in eam adſcribi Archias poeta, quem Cicero defendit luculentiſſima illa oratione, quæ extat, ſed ipſi viderint, nam & Sigonius, & Onufrius Plutarcho, & Velleio aſtipulantur. Exigebant Romani à Tarentinis, ut à Rheginis, & Neapolitanis ſua tributa, ſicut reſponderunt Minioni Antiochi Regis legato. Nos a Rheginis, & Neapolitanis, & Tarentinis, ex quo in noſtram venerunt poteſtatem, uno, & perpetuo tenore juris ſemper uſurpato, nunquam intermiſſo, quæ ex fœdere debent, exigimus. Verum quia hæc obſcura ſunt, ad finem libri accedamus.

LIBER SEPTIMUS.

TARENTUM QUANDO fuerit inſtauratum.

CAP. I.

UNiverſam Gothorum hiſtoriam multi quidem & Græcis & Latinis illuſtrarunt literis. Procopius Cæſarienſis in caſtris Belliſarii viri illius patricii, & Juſtiniani Imperatoris ſtrenuiſſimi ducis medicus: Guido Ravennas: Leonardus Aretinus: Blondus Foroliviensis: Raphael Volaterranus: Æneas Sylvius Senenſis, qui magnam ſuæ ætatis partem ante ſummum pontificatum apud Germanos egit: Agathius qui longo, & copioſo volumine res Gothorum geſtas ab uſq; Troiæ incendio narrandas aggreditur: Pandulphus Collenucius, qui Neapolitanorum Regum facta ſimul, ac dicta Ethruſco ſermone edidit: Omnium verò noviſſimus Joannes Magnus, qui & ipſe Gothus, & Sedis Apoſtolicæ in Suetia, & Gothia legatus Julio huius nominis tertio pontifice maximo, in Uſpalenſis Eccleſiæ Archiepiſcopalem aſſumptus eſt dignitatem. Ut omittam vetuſtiores, qui de Gothorum origine, diviſa eorum gente, cæteriſq; rebus memoria dignis tam Gothicè, quàm Græcè, & Latinè, ut Ablabius, Dion, & Jordanes ſcripſerunt. Apud omnes unum quod ſequitur, ad noſtram pertinere provinciam invenio. Quo tempore Totilas, qui aliter Balduilla dicebatur, ſextus, & quadrageſimus Gothorum Rex externus, tam in expugnandis hoſtibus terribilis, quàm erga devictos perhumanus, bellum cum Belliſario pro Gothis in Italia gerebat, anno domini Salvatoris quingenteſimo, & quadrageſimo ſeptimo, Vigilio ſummo pontifice, & Juſtiniano Romanorum Imperatore, quidam Calabri, & illorum finitimi domo profugi Tarentum, quod aliquandiu dirutum, deſertum, incultumq; ſuperioribus bellis jacuerat, inſtaurarunt, non veterem urbis aream, non primam mœnium longitudinem circumplexi, ſed partem portui propinquam aditu à tergo facillimè munito, cum eam in cherſoneſi ſpeciem mare

A utrinque alluat. Conveniunt ſecum ſcriptores prædicti, hoc quod de Tarento diximus renovato, eo præcipuè accidiſſe tempore, quando Totilas Romæ ſive ſalva, ſive everſa egreſſus, parte exercitus ſui Belliſarii copiis obiecta, ipſe adverſus Vitalianum Juſtiniani germanum fratrem properabat, qui audito Hoſtis teterrimi adventu ſe cum multis militibus receperat intra Hydrunti mœnia. Poſt ſecundam urbis captivitatem, cum Totilas expeditionem in Siciliam paraſſet, & obiter

B Rhegium expugnare tentaſſet, inde Termundi, & Amerei, qui urbis præſidio præerant, ingenio, & virtute expulſus, Tarentum invaut, eſtq; ea urbe brevi potitus, quia non dum adeò communita à novis ſuis conditoribus fuerat, ut hoſtium valeret reſiſtere incurſionibus. Captum Tarentum Totilas muris extero mari circumſepſit, locumque ut ibi ſuorum eſſet ſedes, elegit, relictiſq; in ea copiis, Ragnerium præfecit virum inter Gothos præclarum quidem, & impigrum,

C ſed maximè inconſtantem, quod ſubſequens docebit factum. Cum audiret Ragnerius unà cum Morrha, qui Acheruntiæ præerat, Crotoniatas longa Gothorum obſidione fatigatos, liberos tandem ab illa eſſe, ob Græcorum claſſem juſſu Imperatoris Thermopylis ex improviſo profectam; cumq; perſpiceret ſocios multa cæde perfractos, ac profligatos partim ad ſe Tarentinum in portum cum ratibus aufugiſſe, partim ad Scyllæum fretum loco propinquum delatos abiiſſe, à To-

D tila ad Imperatorem Iuſtinianum cui tota hæc regio obſequium præſtabat, ac ſuberat, accepta prius ab illo fide pro ſua, & ſuorum ſalute, deficit cum Morrha, ab utroq; ſenis Gothis obſidibus præſtitis, qui Hydrunti ſub Pacurio Peranio cive Romano, urbiſq; Præfecto cuſtodirentur. At ubi audivit Totilam à Longobardis occiſum, & Tejam in regium culmen aſſumptum; Francos, & Burgundiones in ſocietatem adverſus Narſeten Juſtiniani ducem venturos, pæ-

E nituit ſe ad illum tranſiſſe, & pro Gothis iterum ſtare conſtituit. Ut verò obſides reciperet ſuos, quorum recuperandorum ſtudio nimio flagrabat, huiuſmodi inceſſit aſtutia; ad Pacurium, quem Hydrunti Præfectum dicebamus, ac Prætorem, mittit qui ſuo nomine dicerent, ut vel auxilium præſtaret adverſus Gothorum copias, quas contra ſe venturas cognoviſſe ſimulavit; vel ſaltem, ut Hydruntum ſibi liceret tutò commeare, quo inde Ionico ſinu tranſmiſſo Byzantium

F deferretur. Miſit Pacurius nihil adhuc fraudis ſuſpicans, è ſuis militibus 50. Hos Ragnerius intra præſidium admiſſos, & in poteſtatem ſuam redactos cuſtodiri vinctos juſſit, & ad Pacurium per nuncios iterum miſit, ut ſibi ſuos reddendos omnino curaret obſides, ſi milites Tarentum à ſe miſſos ſalvos cuperet, & incolumes. Senſit tandem ille ſibi graviter illuſum, ac ſimul ira accenſus, paucis militibus in Hydruntina cuſtodia relictis, ipſe cum cæteris copiis adverſus Ragnerium profectus eſt: quem etiam in pugnam deſcendere auſum in fugam convertit, ſed milites ſuos à periculis eripere nequivit, omnes ad unum à Ragnerio ante

congreſſum in carcere trucidatos. Deinde Ragnerius cum omnes viæ, circumſiſtentibus undique Romanis, recluſæ eſſent, nec in Tarentum regredi poſſet, nam & Tarentini fidem Græcis ſervari, invito illo, volebant, Acheruſiam ad ſuos cum magno vitæ diſcrimine delatus eſt. Eodem tempore Brunduſini à Gothis, in quorum ditionem ante hac venerant, claſſe, qua commeatus in caſtra advehebatur, contra publicam fidem intercepta, defecerunt, eſtq; ob eam rem non parum in Tejanis caſtris rei frumentariæ inopia laboratum. Hæc de Tarentinis memoriæ prodita ſunt in diuturnis bellis Gothicis in Italia per tot duces geſtis, nuſquam vero mihi conſtitit, quando fuerit ante adventum Lucanorum, & Calabrorum exciſum, & everſum Tarentum, ſed de tota hac re conſulito Procopium libro tertio.

Quid Longobardorum, quid Saracenorum temporibus Tarenti evenerit.

CAP. II.

AD initium Pontificatus Vitaliani hujus nominis inter Petri ſucceſſores primi, & noviſſimi, Conſtantius Imperator confectum comparatumque exercitum in Italiam tranſducendum inſtituit, non quidem ut juxta famam tunc a ſe accuratè diſſeminatam Longobardis Germaniæ populos inde ejiceret: ſed ut urbem Romam, & ſubjectas illi, vel provincias, vel civitates homo avariſſimus divitiis ornamentiſque ſpoliaret. Conſtantino itaque filio conſorte imperii declarato, & Conſtantinopoli relicto, claſſem, quam inſtruxerat, præmiſit Athenas, quo ipſe pedeſtri itinere eſt profectus: inde navigium ingreſſus, ventos nactus ſecundos, oram ſolvit, ac nullo prius in loco, quam apud Tarentum ſubſtitit. Copiis in eam civitatem expoſitis, qui erat maximus, & dignus Romano Principe exercitus, conſtituit Conſtantius terreſtri itinere in Samnium venire, Beneventum obſeſſurus: at ubi intellexit urbem valido præſidio, multiſque commeatibus Rhomoaldi diligentia munitam eſſe, Luceriam munita urbem, vi cœpit, captam ſolo æquavit, quid inde ſecutum ſit, haudquaquam noſtrum eſt ſcribere. Hoc tantum ſatis fuerit cognoſcere, quod anno Domini 657. Orientali imperio Tarentum ſubeſſet, & Conſtantinus cum parum proficeret, paulò poſt Tarentum reverſus in Siciliam navigavit. Et quoniam Beneventi meminimus, non eſt ſilentio prætereundum quod in Leone II. viro Latinè Græceque doctiſſimo apud Platinam legitur: Rhomoaldum ducem Beneventanum ingenti comparato exercitu, Tarentum, Brunduſium, ac totam denique Apuliam occupaſſe: ejuſque uxorem Theodatam mulierem pientiſsimam ex his manubiis non longè a Benevento Baſilicam in honore Beati Petri ædificaſſe, adjecto ſacrarum virginum cœnobio. In portu Tarentino, & in externo mari extant veſtigia arcis cujuſdam latericiæ; quæ à Sarracenis nomen adhuc ſervat: diſtat ab urbe ternis, neque integris ſtadiis, locus à piſcatoribus pro Thynnis capiendis Martio, Aprili, Majoque menſibus frequentatur. Conjici hinc nullo negotio poteſt Sarracenos aliquando Tarentum divertiſſe, urbem expugnaſſe, arcemq; illam pro præſidio erexiſſe: de his hæc ad noſtrum inſtitutum facientia, colligere viſum eſt. Sarraceni cum è Mauritania ad Italiam reverti ſſent, depoſita è navibus, quam ingentem ſecum abduxerant, præda, Siciliam, Tarentumque eodem invaſerunt tempore, in eos Michael Imperator Conſtantinopolitanus Theo-
B doſium Patricium claſſis Præfectum, juſſit navigare. Sed tulit illius anni infortunium, ut dum magnis, & nunquam antea viſis apparatibus in Chriſti fideles immaniter ſævirent Sarraceni, Michael ipſe Imperator Græcus primò, & brevi poſt, Gregorius IV. Romanus, & ſummus Pontifex, & Ludovicus Imperator Romanorum eodem ferè menſe ſuum obierint diem. Is fuit humanæ redemptionis annus 842. Saracenis interea, ut præfati ſumus, Siciliam, Tarentinumque
C duce Sabba Regis Maurorum Præfecto obſidione prementibus, Theodoſius qui orientalis præfecturæ claſſem agebat, copiis è Græcia adductis diffiſus ad Venetos ſe contulit, & Petro Andronico, ac Joanni ejus filio Venetis ducibus Spatharii dignitate, quæ tunc erat omnium illius ſæculi maxima in imperio ornatis, ab ea Repub. imperravit 60. navium claſſem, quam ipſi Veneti ſuo ære armarent: ea auctus Theodoſius, non prius ab inchoata in Venetiarum portu velificatione
D deſtitit, quam ſinum attigit Tarentinum. Sabba verò Sarracenus, quam primum eam omnium inter ſe pio fœdere conjunctorum Chriſti fidelium claſſem Adriatico emenſo in ſinum Tarentinum flectere intellexit, ſive quia timuerit, ſive quia timoris ſimulationem rebus ſuis conducere ſit arbitratus, obſidionem Tarenti ſolvit, & ad Crotoniatarum littus repentè navigans, Chriſtianis quid rei eſſet facturus, dubium movit. Ea inter magnas claſſes vicinitate, levia oblatis occa-
E ſionibus conſerebantur certamina, tandem utriuſque claſſis duces Sabba, & Theodoſius, vel inviti ad certamen protrahi viſi ſunt, quo fractis, & fugatis Chriſtianorum copiis in Venetos, qui pugnæ erant intentiſſimi, magna ejus cladis calamitas ceſſit: nam eorum naves partim merſæ, partim captæ ſunt; militum verò paucis in barbarorum poteſtate factis, reliqui ad internecionem ſunt cæſi. Theodoſius autem Præfectus navium, quas Conſtantinopoli ſecum adduxerat, majore parte amiſſa, ſaluti ſuæ fuga conſuluit. Ea
F elati victoria Sarraceni ſinum denuo ingreſſi Tarentinum, omnem ejus oram ferro igniq; vaſtabant, quos non multo poſt Veneti receptam ulciſcentes cladem, duce Urſo Particiaco fuderunt, anno 864. Anno Virginei partus 914. rurſus Sarraceni ad Italiam devaſtandam regreſſi ſunt, hanc ſibi redeundi occaſionem arripientes. Apud Græcos, cum Conſtantinus puer, Leonis filius, orientali imperio potiretur, quidam nomine, & genere Romanus, quem Leo pater dum viveret, claſſi præfecerat, pueri tutelam primò, deinde imperium armis doloque occupavit. Qua rerum turbatione, Calabri, Appuli,

&alii

& alii qui in ea eſſent ora , cum legitimo Imperatori Conſtantino , ſicut conſueverant , ſubeſſe nequirent , adulterino rebelles erant . Romanus iſte peſſimus erat vir nulla alia ratione ab initio Imperatori carus , niſi quia Venator fortiſſimus Leonem agros vaſtantem , & obvios quoſque trucidantem occiderat , quod idem ætate noſtra Salvatori Abbatilillo Tarentino adoleſcenti in Africa obveniſſe traditur : ſed miſer deſcivit a Chriſtiana fide , & vixit transfuga gratioſiſſimus Mauritanæ Regibus multorum equitum ductor . Romanus itaque cum maxima in Italos , & Romanos præcipuè , apud quos licet ſordido loco natus erat , impietate Sarracenorum abuteretur, Africanorum Regem impulit , ut ad Calabros , Appuloſq;ſibi rebelles perdomandos copias traduceret . Ea gens, quia Chriſtianum , & imprimis Italicum immani , & crudeli odio proſequebatur nomen, Calabros , Appulos , Lucanos , & Salentinos omnes non domuit modo , domitoſque Græco Imperatori obedire coegit : verum etiam commiſſis cædibus , rapinis , incendiis : pene ad internecionem uſque delevit , adeoq; vincendo inſolens eſt facta , ut de ſubigendæ diruendæque Romanæ urbis ratione ſæpe numero ſecum conſuluerit : multitudine igitur ſua Sarraceni confidentes omnem illam Italiæ plagam a ſtrictioribus Calabrorum , & Hydruntinorum promontoriis in ampliorem terram , quæ maria inter ſuperum , ac inferum ſemper ſe extendit , uſque ad ipſa propè urbis Romæ mœnia tunc cœperunt , quæ brevi poſteliminata Græci Imperatoris memoria ab ea barbarie jugo dominii eſt oppreſſa. Conſilio autem Joannis decimi , & Alberici Marchionis ejus fratris copiis , Romæ finibus expulſi, Gargani montis arcem communierunt, ibique ſedem cum cæpiſſent , Italiam multis poſtea temporibus vexaverunt , & eam præcipue , quæ ab Aterno , cui Fluvio nunc Piſcariæ eſt appellatio , in Salentinos , & Tarentinum ſinum extenditur , cum alteram , quæ à Tyberi amne in Calabros porrigitur , Hungari effera , & indomita gens , & quæ nulli mortalium ætati , aut ſexui parcere ſolet , devaſtarent , ab Alberico invitati ad opem urbi præſtandam . Unde Græci Calabriam , Salentinos , Apuliam obtinentes , ſatis duxere cum illis ad inducias venire : aliter enim ſuæ , & ſubditorum ſaluti : & indemnitati conſulere haud poterant : quod ita eſſe ſequens hiſtoria docebit . Ab anno Dominicæ Nativitatis nongenteſimo , primo & ſexageſimo per decennium Conſtantinopoli , & in tota Græcia clavum imperii tenuit Nicephorus : is fuit nepos Nicephori Phocæ , qui cum minimè reſiſtere valeret Saracenorum viribus , Euſtathio Calabriæ duci , qui in ſuo eſſet dominatu , mandat , uti fœdus annui cenſus conditione cum Sarracenis inire ſtudeat , quod & magna factum eſt difficultate , & poſthac ſæpius cum illis quieſcere neſcientibus , bellum geſſit . Hujus ergo Nicephorus alter (ut dictum eſt) nepos , & cujus filiam , ſive ſororem Theophaniam Otho ſecundus duxerat , Tarentum ædificiis omnibus ſpoliatum renovavit , quod ita nobis conſtat . In arce Tarentina inventus eſt lapis magnus , ubi Græcæ erant ſequentes literæ inciſæ , quibus ſignificabatur Tarentum tot Saracenorum incurſibus vaſtatum , ac penè relictum iuſſu ipſis Nicephori fuiſſe reædificatum . Ἔβλεψάς μετρίων , ὅσον δυστυχῶς ἀνεστράφθην . λίαν μὲν ἐπιφανὴς ἐγενόμην , καὶ λαμπρὰ , καὶ καλλίστοις ἐπιτειχίσμασι κεκοσμημένη . Ταῦτα δὲ ὅμως ἐπὶ τῶν μοχθηρῶν πραγμάτων , ἐμὲ σώζειν οὐκ ἐδυνήθην νῦν δὲ ἀγαθῇ τύχῃ πάλιν ἐπισκεύασμαι . Νικηφόρος ἀρχιτέκτων ἔξοχος ἀμφὶ τὴν ἑσπέραν τοῦ θεμέλιου ἤρξατο θεμελιοῦν , Πρόσπερος ἔπειτα παρελθὼν ὃν νῦν οἰκοδόμημα βλέπεις ἐτεκτήνατο . καὶ μὴν Νικηφόρος αὐτοκράτωρ κράτιστος , καὶ εὐσεβὴς ἐμὲ πρὸς ὀρῶν κειμένην . καὶ γάρ με ἐκ τῆς λίβυας βάρβαροι , καὶ παλαιοὶ σαρρακηνοὶ ἐξ Ἀφρῶν ἐκδραμόντες ἐκ θεμελίων κατέβαλον , ἀνώρθωσε θαυμαστῶς , καὶ ἐκέλευσε Νικηφόρον τειχοποιὸν κατ᾽ ἐκεῖνον τὸν χρόνον πολυώνυμον , καὶ ἄριστον ἰδίᾳ τῇ τύχῃ ἐπιτηδείοις πράγμασιν ἐμὲ διακοσμῆσαι . Sic ita latinitate donatæ ſunt , ut ab omnibus intelligantur . Vidiſti me paulo ante quonam modo diruta infeliciter fuerim , ſatis planè ſplendida fui , & admodum illuſtris , noviſque ornata mœnibus : qua tamen in adverſis rebus metueri nequaquam potuerunt . Sed nunc bona fortuna iterum erecta ſum . Nicephorus Architectus egregius veſpertina hora locare cœpit fundamenta . Proſper inde percurrens opus , quod conſpicis , perfecit . Cæterum Nicephorus Imperator fortis , & pius , videns me humi iacentem (me jamque Libyci barbari , vetereſque Sarraceni ex Aphrica poſtea profecti ſolo æquarunt) iterum erexit viſu mirabili ; juſſit Nicephoro artifici ſua ætate præſtanti , atque optimo , ut me ſua arte rebus operi idoneis exornaret .

De Bohemundo primo Tarentinorum Principe , Conſtantia uxore , & Bohemundo parvulo .

C A P. III.

Anno humanæ ſalutis 1061. poſt obitum Nicolai ſecundi Allobrogis, Robertus Guiſcardus Gothifredi frater , fugatis ab Italia Sarracenis circa hæc tempora illò reverſis , Calabriæ , & Apuliæ Comitatui , quem ab eodem Pontifice cum ſolvendi tamen annui cenſus conditione Eccleſiæ Romanæ acceperat , Matheram , & Tarentum per ſuos oratores , conventione , ut inde ut ex Hydrunto Græcos ejiceret , adjecit , & ſuæ ſubegit ditioni : is ex Aberada uxore filium ſuſcepit Bohemundum , qua mortua alteram duxit Goglegardam nomine Giſulphi Salernitani Principis ob Guaimarum fratrem , neptem , ex qua Rogerium habuit filium . Cum igitur ipſe Robertus ad opem Michaeli Diocliſi Conſtantinopoli expulſo ferendam navigaſſet, priuſquam diſcederet , Rogerio omnes Italiæ res , & Bohemundo navigationis præfecturam demandavit . Non longè poſt Roberto apud Coſſiopen inſulam , fugatis Venetis , defuncto , anno ætatis ſuæ 62. , & Chriſti nati ſexto ſupra octuageſimum , & milleſimum , Rogerius minor natu in ducatum ſucceſſit Apuliæ, cui ob patris abſentiam præerat , & ad eum haud mora omnes Italiæ populi ſicuti , & ge-

& genitori, præter Siciliæ civitates, obedituri A
pervenerunt, Bohemundus natu major, quem
ex prima, ut diximus Robertus ſuſceperat
conjuge, dolens nimium, nimiumque indi-
gnè ferens, quam nulla ſibi in Italia civi-
tatum pars daretur propria, claſſem cum ter-
reſtribus copiis Hydruntum advexit, quod
vix fecerat, & quæcumque genitori, & ſibi
apud Dalmatas paruerant, ad Alexium Græ-
cum Imperatorem defecerunt. Hoc ipſo tem-
pore Rogerius animum ſuæ in Italia poten-
tiæ adaugenda intendens, Capuam urbem B
potentiſſimo invaſam exercitu cœperat, cui
etiam omnes populi, quicumque hinc à Ty-
beri, inde a Velitris ad Campanum perti-
nent agrum, quia Romani Pontificis Roma-
nique populi jam enervatas videbant vires,
ſeſe permiſerunt regendos. Bohemundus ut
primum turbatos, ac quaſſatos de navigatio-
ne equos ſatis quieſſe, & milites omnia bel-
lo neceſſaria comparaſſe conſpexit, Hydrun-
to velis paſſis in Rogerium fratrem naviga-
vit, & cum illo ad Farnetum, qui Bene- C
ventanus locus eſt, aciebus utrinque mili-
tari peritia ſtructis, conflixit. Decertatum
tradunt prælio haud quaquam cruento, ſolo
homine in eo occiſo, nam Comites paterni
utriuſque exercitus pacem his conditionibus
propoſitis, & acceptis compoſuerunt, ut ſci-
licet Bohemundo pars obveniſſet ducatus A-
puliæ, & Principatus Tarentinus tam ſibi,
quam hæredibus; Rogerius titulum ducatus
cum cæteris retineret oppidis, quæ pater in
Italia poſſediſſet. Et in Urbano ſecundo te- D
ſtatum reliquit Platina, hoc eveniſſe præci-
puè ſummi ipſius Pontificis auctoritate, fra-
tribus ut ab armis deſiſterent, imperantis,
ſe enim Urbanus Melphim contulerat, ſy-
nodum ibi habiturus, cum parum Romanis
jam pridem novis rebus ſtudentibus confide-
ret: pace facta Rogerius Melphim ad Pon-
tificem vadit, & ligium ſe, ac vaſallum (ut
ajunt) Romanæ Eccleſiæ devinciens, duca-
tus, & paternæ ſucceſſionis confirmationem
ab illo obtinuit. Exinde contra Sarracenos E
in Siciliam trajiciens, Syracuſas cœpit, & tunc
Halam Roberti Friſonis filiam duxit uxorem:
erat Friſo comes Flandrenſis, & antea Da-
norum Regi filiam eandem deſponſaverat:
ex hac Robertus duobus in adoleſcentia de-
functis, Rogerio ſcilicet, & Amphulſo, in
quibus veriſſima paternæ virtutis reddeba-
tur effigies defunctis, Gulielmum ſuſcepit
ducatus Apuliæ ſucceſſorem. Et per idem
tempus Roberto ita occupato, Bohemundus,
qui parum erat contentus conceſſis a fratre
civitatibus, quarum maxima pars ſub prin- F
cipatu continebantur Tarentino ab Aufido
fluvio, uſque ad Japygium, hinc a mari ſu-
pero, inde à Tyrrheno uſque ad Zephyrium
promontorium, Melphim furto ſurripere au-
ſus eſt. Quod cum Rogerius, ut pateretur,
nullis eorundem paternorum Comitum ſua-
ſionibus adduci potuiſſet, bellum utrinque
iterum parari cœptum eſt, & primo Roge-
rius, quia a Sarracenis magnam Siciliæ par-
tem occupantibus ſibi, & omnibus ditionis
ſuæ, & Siciliæ timebat, viginti millia bel-
licoſorum hominum ſtipendio conduxit, &
in Italiam ſecum tranſuexit, adjunctiſque

illicò copiis, quas ex Calabris, Lucanis,
Appulis non omnibus, ſed ex Apulia ſibi
ſubjecta, contraxerat, in Melphim iter di-
rexit, Bohemundus verò ad decem millia
habens ſecum milites veteranos ſub ſe nutri-
tos, & diſciplinam a ſe edoctos militarem,
in propinquo Melphi, naturaque munito ſe
continens loco, urbem, cum ipſe adeſſet, de-
cernit conſervare pro ſe adverſus fratrem:
atque ut hoc melius, & facilius efficeret:
fœdus iniit cum Beneventano, vel (ut alii)
cum Capuano Principe Ricardo fraterno ho-
ſte, qui ea fratrum diſcordia percepta in pa-
triam redierat: bellum hoc jam ab omnibus
exitiale habiturum exitum credebatur, niſi
inopinatum, improviſumque conſilium acci-
diſſet. Urbanus Pontifex cum in Gallias Pla-
centia abiret, rem memoratu dignam eſt ag-
greſſus. Concilio apud Clarummontem ha-
bito, ita principes Galliæ ad recuperandam
Hieroſolymam a Sarracenis jamdiu occupa-
tam excitavit, ut anno reſtitutæ ſalutis 1094.
tercentum millia hominum nomen in mili-
tiam Chriſtianam dederint, ſignumque cru-
cis ſuſceperint. Bohemundus animo quidem
generoſior, cum tot principes clariſſimos
plurimum gloriæ, & meriti conſecutu-
ros intelligeret, quo inde multo clariores
forent: cumque videret militum manus cum
claſſe tripartitò profectas, partem videlicet
unam Brunduſium, Barulenſem portum al-
teram, & tertiam Hydruntum, laudabili
exarſit æmulatione, & ab ipſis principibus
viris, quibus cum illico in ſermonem venit,
ſuaſus, liberum Rogerio fratri effecit, Mel-
phim nè, an cætera quæ ſibi eſſent de Ap-
pulis occuparet: & ſtatim è ſuo veſtiario
purpureas, non nigras, ut quidam tradunt,
eduxit Chlamydes, pluresque inde abſcidit
notas perexiguas, quibus cum præter dele-
ctæ nobilitatis equites, & pedites volunta-
rios, Italæ gentis ad duodecim mille viri cru-
ce fuerunt ab eo inſigniti. Movit autem
Rogerium Bohemundi, quam in hac re præ-
ſtitit, animi generoſitas: dansque commili-
tionibus ſuis, ſi illum in Græciam ſequi vel-
lent, libertatem abeundi, Melphim obſidio-
ne ſolvit. Declaravit præterea Rogerius, o-
mnia ſibi cum fratre Bohemundo eſſe com-
munia. In hoc bello multa, atque præclara
geſſit Bohemundus, ab omnibus quidem hu-
jus hiſtoriæ ſcriptoribus illuſtrata, & præ-
cipuè a Roberto Monacho, Gulielmo Tyrio,
& aliis, qui univerſam belli hujus ſeriem
literis illuſtrarunt, & noviſſime Ethruſco
carmine a Triſſino poeta noſtra ætate inge-
nioſo, & locuplete decantata. Duxit Bohe-
mundus Conſtantiam Philippi Francorum
Regis filiam, ex qua duos ſuſcepit filios,
Bohemundum, qui patri ſucceſſit, non mo-
do in Tarentino, ſed & in Antiocheno
principatu (in bello enim illo Orientali An-
tiochiæ Princeps ab omnibus fuit Bohemun-
dus electus, & in ejus poſſeſſione confirma-
tus) & filiam, cujus nomen non legi, quam
Conſtantia mortuo viro, Raymundo Guliel-
mi ducis Auſtriæ filio matrimonio conjunxit.
Moritur Antiochiæ Bohemundus anno 1106.
Sed ſunt qui ſcribunt in Japygia, & Ca-
nuſii ſuum obiiſſe diem: videtur quidem
Ca-

Canuſii ſepulchrum, ut colligitur ex hiſtoria Joannis Pontani. Extant duo apud Clericos Tarentinos privilegia, tam Conſtantiæ, quam Bohemundi junioris, quorum alterum fuit datum anno 1118. & ſequenti alterum. In utroque continentur dona, quæ tam ab ipſis, tunc degentibus principibus, conceſſa ſunt, cœnobio pervetuſto Beati Petri Apoſtoli, quæ olim erat inſula, quam ab aliis majoribus. Sunt autem dona hæc quæ ſequuntur: Uſus duarum Cymbarum, ſeu ſchifatorum, ut vulgo ibi legitur, quædam domus, in Tara fluvio Molendini unius conſtructio, terrarum jugera aliquot, & alia, quæ vetuſtate corroſa legi non poſſunt: parum vixit Bohemundus junior cum Conſtantia matre, qui tamen Patris veſtigia ſectatus Gualterio primo Tarentinorum Archiepiſcopo novas auxit juriſdictiones: quo mortuo Tancredus, qui a Bohemundo ſeniore fuerat puero tutor relictus, & principatuum Antiocheni, & Tarentini adminiſtrator: ex eadem Normanna familia Antiochiæ dominium adipiſcitur: ſoror autem Bohemunduli Tarenti, quæ cum marito Raimundo etiam Antiochia donatur a Balduino Rege, cujus præfectura privaverat Tancredum, quid inde ſecutum ſit, uſque ad annum 1195. ad nos nihil pertinet, præter illud quod legitur de Rogerio ſecundo, qui Rolemanno Archiepiſcopo omnia ſupra dicta privilegia confirmavit anno ſalutis 1133. ex voto, quod parentum gratia divo Cataldo voverat.

Extinctis penitus Normannis, atque in Italia jam eorum memoria obliterata, Henrici Friderici Ænobarbæ, vel dixeris Barbaroſſæ filius, genere Suevus, cœpit in utraque Sicilia regnare. Huic adoleſcenti Cœleſtinus III. anno 1195. Conſtantiam Rogerii Regis filiam Deo dicatam, & jam grandævam è cœnobio Panormitano eductam ſimul cum Regni utriuſq; juribus matrimonio jungendam curavit, reſervato tamen annuo cenſu, qui Pontifici feudatario (ut dicunt) jure quotannis ſolveretur. Angelo tunc Tarentinæ Eccleſiæ Antiſtiti eodem anno confirmavit omnia privilegia per ſuperiores Reges conceſſa, illaque ampliora. Coſtituens in ſuis deplomatibus hæc adjicere conſuevit verba: *In nullo melius ſalutem noſtram conſulimus, quam ſi Eccleſiarum Dei commodis, & quieti proſpicimus*. Verba profecto tanto, & quovis Catholico Rege digna, potentatus eminentiam non ab humana, ſed a Divina manu cognoſcente.

Moritur Henricus Panormi, ſive (ut alii) Meſſanæ anno 1197. & Philippo germano ſuo Hetruriæ duci Imperii, & Regnorum adminiſtrationem demandat, eò enim venerat cum Conſtantiæ uxore, & filio quadrienne a ſummo Pontifice invitatus ad bellum Aſiaticum ob Hieroſolymam denuo recuperandam. Conſtantia ejus uxor, & ipſa magnæ pietatis mulier, confirmavit denuò Eccleſiæ Tarentinæ privilegia omnia, & ea præcipuè quæ maritus irrogarat, rata ac firma declarans, quod idem fecit filius Fridericus tertio poſt anno, qui vivente matre ſuo in officio piè, ac religiosè non modò prudenter ſe gerebat: illa autem ad meliorem vitam progreſſa, cœpit

A immaniſſimè Eccleſiam lacerare omnibus ſuis viribus, Romanos inſectatus Pontifices, Honorium III. Gregorium IX., & Innocentium IV. unde factum eſt: ut ab hoc, & a Communione fidelium, & ab Imperio per ſententias dejectus, cum in gravem morbum incidiſſet, a Manfredo Spurio, filio ex Ancilla ſuſcepto, quem Tarentinorum principem jam elegerat, Deo ipſo ita ſponſam dilectam vindicante, in oppido Apuliæ Florentino ſuffocatur. Sed Manfredus, ut dolorem paB terni obitus ſimularet, in ejus tumulo voluit, ut ſequentes verſus, quales ætas illa proferebat, inciderentur:

Si probitas Senſus, virtutum gratia, cenſus,
Nobilitate orti, poſſent reſiſtere morti,
Non foret extinctus Fridericus, qui jacet intus.

Inſtituit Hæredem ſuum ex aſſe Fridericus, priuſquam moreretur, Conradum filium, quem ſibi pæpererat Jola filia Joannis Brenni Regis C olim Hieroſolymitani, cujus gratia perpetuus ei, ac poſteris hæreditario jure titulus ejus regni contigiſſe creditur. Conradum Manfredus veneno ſuſtulit, ingratus quidem nec contentus, quam præter Tarentinum principatum, à Friderico patre Siciliæ ulterioris fuerit hæres relictus, ſed priuſquam moreretur Conradus, Conradinum ſuum vel, ut alii, fratris ſui Henrici filium inſtituit hæredem: Manfredus ſuppreſſit illius teſtamentum, conſcios quoſcunque veneno ſuſtulit, populos ad Conradini fidem, ut admiſſa D facinora contegeret, eſt hortatus, miſit legatos in Germaniam, qui puerum veneno extinguerent. At mater pueri ſummam habens curam, loco ejus alium exhibuit puerum legatis, ſuſpicionemque, quam de illis non inanem habuit, in pueri oſtenſi morte comprobavit: ſimulavit inde Manfredus Conradini mortem, allegans ſe fratris hæredem, ideo omnia regni loca occupaſſe præſidiiſque firmaſſe: atq; ejus opera atrati quidam nuncii ex Germania venerunt, qui flentes affirE mabant Conradinum ab humanis exemptum ſimulatoque mœrore exequias defuncto adoleſcenti celebravit, quibus peractis, Regem ſe continuò appellari, ſalutarique edicto mandavit.

Evocatur ab Urbano Pontifice adverſus Manfredum Carolus Divi Ludovici Francorum Regis Frater, Andegavenſium dux, provinciæque Narbonenſis comes, & ei utriuſq; Siciliæ conceſſo jure mandat, ut incumbatorem Manfredum vi deturbet, deturbatumq; F jugulet: injungit item, ut quadraginta millia (quibus aliqui octo millia adjiciunt) nummum aureorum, quotannis Pontifici tributi nomine penderet, atque ad Romanum Imperium, neque ipſe, neque quicunque poſthac Neapolitani Reges futuri eſſet, pateretur aſſumi. Carolus a Beatrice Condemania uxore trium Reginarum ſorore, maximè ſollicitatus trajecit Alpes, & diu variis cum Manfredo præliis congreſſus, illum tandem ad Beneventum ſuperatum interficit, juxta Colorem fluvium, cujus oſſa Conſentinus Conſul, quia communione fidelium privatus occubuit, abſque ullo funerali officio dejici jui-

juſſit: collecta poſtmodum ad ripam Viridis fluvii a Picenatibus Aprutinos dividentis, & in Truentum cadentis juſſu Clementis quarti ſepulta ſunt: vixit Carolus in Regni culmine annos un de viginti. Moritur Fogiæ civitate Apuliæ clariſſima, cum annum ageret quintum, & ſexageſimum, Carolo II. & Philippo filiis relictis, & eius corpus Neapolim translatum in majore Baſilica conditur.

Petrus Aragonius Conſtantiæ Manfredi filiæ maritus tentavit, ut Siciliam occuparet, quia mortuo Conradino, quem Neapoli Carolus ſecuri percuſſit, jure hæreditario ad Conſtantiam uxorem pertineret. Habuit autem occaſionem, ut hoc faceret, quia in Gallos Rege Carolo II. conſpirarunt omnes Siculi anno ſalutis 1281. initium defectionis factum traditur a Panormitanis, & certa die, & veſperarum hora quicquid in Sicilia Gallorum fuit, ad internecionem traditum eſt: quo facto a Carolo, ad Petrum Aragonium defecerunt. Conflixit inde Aragonius cum Carolo, & captivum in Siciliam, inde in Aragoniam ſecum duxit, & quatuor annos in carcere detinuit. Philippus Franciæ Rex, & Caroli frater patruelis magnum agens exercitum, voluit Carolum de manibus Aragonii liberare: commiſſoque ad Cathaloniam prælio, Philippus fugatus eſt, & Petrus Aragonius lancea ad faciem vulneratus, cum revertiſſet ad Villam francam ſuo enſe, equi habenas ab alio, & hoſte detenti incidens, quia parum diligens fuerat, nec victoria uti ſciverat, mortuus eſt. Exigit locus ut & alia quæ ſequuta ſunt, explicentur, teſtamentum ſcilicet Petri Aragonii, ſucceſſio Jacobi ſecundi ejus filii, Liberatio Caroli, obſides ab illo dati, fides ab eodem Aragonio non ſervata, renovatio belli inter Aragonium, & Carolum, pax rurſus per Odoardum Angliæ Regem inter eos facta, conjugium inter Caroli filias Ælionoram, & Blancam, & Jacobum, ac Fridericum Aragonenſes, multaque alia, quæ à divo Antonino in ſecunda parte, & aliis ſcripta ſunt copioſius: ſed nobis curæ ſunt ea tantum, quæ ad Tarentinos, ſive cives, ſive principes pertinent, & propterea illis omiſſis ad Philippum tranſimus.

Philippus quinctogenitus Caroli II. Princeps Tarenti tres habuit uxores, quarum prima fuit Romaniæ deſpota, & ex ea duos habuit filios, & totidem filias. Primogenitus dicebatur Petrus, qui ob maternam hæreditatem Romaniæ deſpotus creatus eſt, cum duxiſſet filiam Regis *Balearum* in Hiſpania, ex qua nulla ſuſcepta prole moritur adoleſcens cum adhuc pater viveret, & ejus oſſa ſervantur Neapoli ad Divi Dominici juxta avum Carolum, Alter Philippi filius dictus Carolus moritur cum Petro Gravinæ Comite patruo in ſubſidio Florentinorum. De fæminis hæc tantum habentur, primam Armeniæ Regi nupſiſſe: alteram Athenarum ducem, & Lycii Comitem ob maritum Gualterium de Briencia fuiſſe. Ab altera uxore, quæ fuit Maria Caroli Valeſii filia, nullam Philippus habuit prolem. Tertiam Balduini Flandriæ Comitis filiam, & Imperatoris Conſtantinopolitani Catherinam habuit uxorem fœcundiſſimam: nam ex ea quinque ſibi nati ſunt

A filii, tres mares, fœmellæ duæ: Robertus, Ludovicus, & Philippus, Margarita, & Maria, Robertus patrem in principatu ſequitur, reliqui alter alteri ſuccedunt. Habent Tarentini nonnulla privilegia Philippi, & Catherinæ cum huiuſmodi inſcriptionibus *Philippi claræ memoriæ illuſtris Hieruſalem, & Siciliæ Regis filius princeps Tarenti, juſtitiariis &c.* Extant & literæ, quas vocant, exequutoriales ejusdem Philippi ſub anno 1327. in favorem fratrum Dominicanorum,

B qui ordinis Prædicatorum dicuntur, pro quibuſdam domibus, aliiſque bonis, quibus bellorum cauſa fuerant ſpoliati. *Catherina Dei gratia Imperatrix Conſtantinopolitana, & Principiſſa Tarenti, juſtitiariis &c.* Philippi privilegium unum datum in hoſpitali Tripergularum anno domini 1230. primum Catherinæ datum Neapoli 1334. ſic & tria ſequentia, ſed variis diebus, nec modo Latini, ſed & Græci idiomatis. Obiit tandem Philippus Neapoli annum agens ſexa-

C geſimum, & ad divi Dominici ſepellitur.

Philippum (ut diximus) Robertus primogenitus ſequitur, dictus ut matris hæres, Imperator Coſtantinopolitanus, non modo princeps Tarentinus, eius uxor fuit Maria Borboniæ dux, & ex ea nullos habuit filios ſuperſtites. In privilegiis erat inſcriptio, *Robertus Dei gratia Imperator Conſtantinopolitanus, deſpotus Achaiæ, & princeps Tarenti.* Unum anno 1359. datum Caſertæ, quæ fuit primum. Tarenti alterum, 1360.

D Neapoli tertium eodem anno, ſic & quartum, & quintum, uſque ad undecimum, ſed non eodem die. Moritur Neapoli cum uxore, hæc in æde divæ Mariæ Virginis, quæ Nova appellatur, recondita, ille ad divi Georgii, cuius cùm vetuſtate dirutum eſſet ſepulcrum, ſacerdotum cura ibi rem ſacram facientium reconditum eſt. Apparet inſcriptio.

Roberto abſque filiis defuncto ſucceſſit Philippus frater, qui ex Philippi ſuperioris filiis erat tertius. Duxit primò Mariam Ca-

E roli ducis Calabriæ Conſobrini ſui, & Mariæ Valeſiæ marterteræ filiam viduam, quæ habuerat Carolum ducem Darrhachii, & ipſius Philippi Conſobrinum: ſuſcepit ex ea aliquot filios, ſed omnes in puerili ætate perdidit. Mortua Maria, & in Cœnobio Sanctæ Claræ Neapoli ſepulta, tranſiit ad ſecundas nuptias cum annum ageret 38. & curreret annus Domini 1368. & duxit uxorem Eliſabetham filiam Stephani tertiogeniti Regis Ungariæ, ex qua nullos habuit fi-

F lios. Uterque Tarenti moritur, & ſepelitur in æde divi Cataldi. Philippus ab anno 1363. uſque ad 1370. conceſſit Tarentinis multa privilegia, & his ornabatur titulis: *Philippus Dei gratia Imperator Conſtantinopolitanus, Romaniæ deſpotus, Achaiæ, & Tarenti princeps.* Margarita prima eius ſoror, quæ vivo patre fuerat Regina Scotiæ, inſciis fratribus alterum habuit virum Franciſcum de Baucio Montis Caveoſi comitem, qui Nuptiarum ergò Andreæ ducatu ornatus eſt, & inde natus eſt Jacobus de Baucio dictus, & ipſe Imperator Conſtantinopolitanus, & princeps Tarenti. In Margarita finem habuit, dum

dum Neapoli moritur viri cauſa ibi detenta, Philippi principis Tarentinorum domus: nam Maria altera ſoror virgo innupta obiit 1348. & Ludovicus frater, Joannæ maritus 1362. Habent Tarentini à Franciſco privilegium in undecim diſtinctum Capita, cuius Titulus: *Franciſcus de Baucio dux Andriæ, & Comes Montis Caveoſi, ac Baroniarum Bettæ, Theani, & Miſani, maritus Imperatricis, &c.*

Roberto Caroli II. tertiogenito, qui ob Caroli Martelli fratris obitum, & ob Ludovici Epiſcopatum, & religionem, patri ſucceſſerat, abſq; filiis mortuo, contigit ut Regnum veniret ad Ioannam primam Roberti neptem. Pauca ſcribimus de hoc Principe, quia pauca ſunt ad rem noſtram ſpectantia, quorum illud notiſſimum, quod in Archiepiſcopi ſcripturis legitur, anno ſcilicet 1316. conceſſiſſe Gregorio tunc præſuli in oppido Gryptaliarum Nundinas per octo dies. Qui plura volet de hoc Rege cognoſcere, adeat divum Antoninum, legat Blondum, videat Franciſcum Petrarcham.

Dum Robertus eſſet in extremis, legavit, ut Andreas Caroli Martelli fratris ſui filius, ducta Joanna eius nepte, Regnis præeſſet. Joanna volens avi ſui voluntatem perficere, accepit in virum Andream, quem ex corporis habitu Andreaſſum vocabant. & cum eo, & in Apulia, & in Sicilia tres annos regnavit, demum cognita viri illius ſocordia, quamvis ex eo prægnans eſſet, Averſæ ſuſpendi laqueo mandavit. Quod fuiſſe tradunt anno Domini 1345. in menſe Septemb. cum tertium infelix, & vigeſimum ætatis annum ageret, ſepultumq; patet in majore Neapolitana baſilica. Huius Principis necem deflet Franciſcus Petrarcha lib. Epiſtolarum 6. ad Barbanum Sulmonenſem epiſtola, cuius initium eſt. *Heu quam violenti.*

Tranſiit Joanna ad ſecundas nuptias cum Ludovico filio Philippi Principis Tarentinorum: ſed Ludovicus Hungariæ Rex, & germanus Andreæ laqueo necati, audito tanto ſcelere venit cum exercitu in Italiam ad ulciſcendam fratris necem, & bello per ſeptennium magna clade attrivit Regnum, cuius initio cœpit Sulmonem: etenim Sulmonenſes reſiſtere abſque ulla trepidatione pro ſuis Regib. auſi fuerant. Joanna interim, & Ludovicus ejus vir Tarentinus Princeps dictus aufugere Narbonam, relicto in Regni cuſtodia Carolo Dyrrhachino, filio Joannis Peloponneſi, ideſt Moreæ, Principis: hunc Hungarus Rex captum cum ſuo præſidio, capite plecti mandavit eodem in loco, ubi Andreas frater jam impiè, & inhumaniter fuerat ſuffocatus. Neapolim poſtea ſe contulit, & ei, cum nullus obſtaret, ingreſſus novam occupavit arcem, ipſa (ut ferunt) conſentiente Joanna: & multos, qui ab illa in fratre ſteterunt, proceres, in carcerem detruſit, ab anno 1347. uſque ad 1352. Facta eſt demum inter Hungarum, & Joannam pax, & in Regnum reverſa, conſentiente Clemente V. accepit cum marito coronam Regiam, nam primò his conditionibus illi nupſerat, ut ſolo Tarentino principatu contentus, fineret, ut ipſa Regiam exerceret auctoritatem. A Regina Avenionenſem urbem, quæ ſui erant patrimonii vendidit Pontifici: at ille remiſit ei loco pretii tantundem, quod jure feudi Apuliæ debebat: nam tot gravibus jactata caſibus non fuerat ſolvendo. Habuit Ludovicus ex Regina duas filias, Catherinam, & Franceſcam, illa moritur quinquennis, hæc 6. die poſt parentum coronationem 1351. de tota hac re ſcribit Poggius in lib. de varietate fortunæ, & Petrarcha ad Philippum Cavalicenſem Epiſcopum his verbis: *Rex B Siculus dilatatum diadema recepit, interque eum, & Hungaricum regnatorem pax nunc æterna convenit*. Poſt decennium migrat Ludovicus è vita abſque filiis die Jovis 7. Calend. Julii, magnifica juſta more Regio fiunt in divi Dominici, ubi filiæ ſepultæ fuerant: corpus verò transfertur Neapolim ad Monachos Divæ Mariæ Montis Virginis, ubi ejus mater erat repoſita Catherina Flandrenſis comes.

Fuit tertio Joanna uxor Jacobi Regis inſularum Balearium, quo etiam brevi vita C defuncto, cum non concepiſſet ex eo, habuit virum Othonem Bruycenſem ducem Theutonicum, quem noluit Regem appellari, ſed Tarentinum Principem, ſic enim ipſamet illum appellat in ſuo (ut vocant) indulto, proceribus quibuſdam Neapolitanis facto, qui de primatu inter ſe contendebant, orta controverſia inter nobiles platearum, quas vocant Portæ novæ, Portus, S. Archangeli, Nidi, & Capuanæ. Othone vivo Joanna fuit regno ſpoliata non a poſthumo filio, quem ex D Andrea conceperat, ut multi contendunt, (ille enim puer quadriennis in Hungaria, quo a patruo Ludovico miſſus fuerat, moritur) ſed a Carolo III. qui Urbani VI. mandato venit Neapolim anno ſalutis 1381. accepto Romæ regio diademate. Oderat Urbanus Joannam, tum quia favere auſa fuerat Clementi VII. Antipapæ: tum quia dicebatur adoptaſſe ſibi in filium, quia ex Othone non conceperat, Ludovicum Andegavenſem Ducem, Regis Francorum filium; nullo igitur obviam ad E reſiſtendum exeunte, Carolus urbem ingreſſus Reginam in Caſtro novo obſedit, & Othonem virum a ſuis captum militibus cuſtodiri præcepit in arce S. Felicis, & cum per deditionem Caſtrum intraſſet novum, Reginam capit, captam necari mandat occultè, tunc ægrotantem, pulvillo ori adjecto. Otho uxoris morte audita aufugit, carceris ſui cuſtodib. pecunia corruptis, ſed paulò poſt moritur Fogiæ: Hujus Joannæ extant in arca ſcripturarum Archiepiſcopi Tarentini nonnulla F privilegia, donationes atq; immunitates ab annuo cenſu Curiæ regiæ ſolvendo Caſali, atq; Eccleſiæ Gryptaliarum.

In Philippo juniore diximus ex Franciſco Baucio, & Margarita Philippi ſorore natum Jacobum, qui ab Aloyſio Andegavenſi principatum obtinuit Tarentinum, & Lycii comitatum, atque uxorem duxit Agnetem Dyrrachini Caroli filiam, quæ Cani Scaligero prius nupſerat, & fuit dictus Imperator Conſtantinopolitanus ob Robertum, & Philippum Principes Tarentinos avunculos poſt Agnetem uxorem Neapoli mortuam, ex qua prolem nullam habuit, ipſe moritur Tarenti, & ſepultura marmorea conditur, quatuor adhuc è

marmore columnis ſuperpoſita, duobus leonibus ad baſim ſervientibus. Apparent inciſæ præter inſignia hujuſmodi literæ circa frontem ſepulturæ carmine heroico.

Hoc tuus Andria dux Franciſcus Baucia proles
Extruxit templum. Jacobi tegit oſſa Tarenti
Principis: huic mater Caroli de ſtirpe ſecundi
Imperii titulus, & Bauci ſanguine claro:
Hic Romaniæ, & deſpotus Achajus urbes
Subjecit bello.

Hoc ſepulchrum me puero fuit eductum de Sacello brachii Sancti Patris noſtri Cataldi, atque apertum; & ibi fuerunt reperta oſſa Jacobi cum Dalmatica auro ſerico contexta, manipulo, ſtola, ſceptro, corona, regiis inſignibus. Tradunt alii ſuum Adriæ obiiſſe diem, indeque cum marmoreo ſepulcro Tarentum translatum.

Raymundum, quem Romandellum, vel Raymundellum cognominabant, ſuſceperat Jacobus ex prima uxore, ſed natu grandiorem expulit a ſe: ille autem intendit in Syriam, ibique cum contra Pœnos multa egregiè feciſſet, ac ferociſſimum quendam Sarracenum militem interemiſſet, victor in Regnum reverſus, mortuo patre Tarentino principatu dignus habitus, illum nullo negotio obtinuit. Neque ſolum præfuit Tarenti, ſed & Hydrunti, Brundulii, Lycii, Martinæ, Uxenti, Herithi, Gallipoli, Hoſtunii, Bitunti, Motulis, Bitettæ, & Cupreſſani, præter oppidula, quæ vulgo Caſalia vocantur, & cum eſſet Joannæ ſuperiori cariſſimus, ab ea dono recepit Soletum Græcorum oppidum. Habuit uxorem Mariam Engeritam Francorum ſanguine clariſſimam, ex qua habuit multos filios, & filias, omnes quidem magni nominis, ſed de Joanne Antonio Tarentinorum Principe nobis erit dicendum. Notatur & illud præcipuum de Raymundo, quod Urbanus Pontifex cum contenderet a Carolo, quem ad Regiam provexerat dignitatem, ut ſuus nepos Butilus nomine, nullius neque virtutis, neque conſilii, Capuæ ſaltem Princeps eligeretur: Carolus, vel quia non expedire ſibi hoc ſentiret, vel quia tanti beneficii eſſet immemor, prohibuit Urbano bellum contra ſe paranti, adhibitis cuſtodibus, exitum urbis, atque palatii. Obtinuit tandem Pontifex diſſimulata ad tempus injuria, veniam a Rege, ut ob æſtus vitandos Nuceriæ commorari ſibi permitteret, ibi poſt veniam a Rege impetratam contra illum inchoavit (ut dicunt) proceſſum, miſſa de more per ſatellites citatione, qui brevi ſe venturum Nuceriam reſpondit, diluiturumque objecta crimina non verbis modò, verum etiam armis. Nuceriam itaque cùm ſatis magno exercitu veniens, urbem obſedit, cum Pontifice: qua indignitate motus Raymundus, ſuis fretus copiis, quas ſub Rege ductaverat, Urbanum, & totam ejus familiam ad proximum deduxit litus, vel Barium (ut alii) & Genuenſium triremibus ad id inſtructis paratiſque impoſuit.

Extant apud Tarentinos quatuor Ladislai privilegia, quorum tria præcedentia data ſunt eodem anno 1407. & menſibus Martio, A Aprili, & Majo: ultimum anno ſequente. Hic Ladislaus fuit filius Caroli III. & cum eſſet puer Urbanum Pontificem habuit adverſarium, qui ob paternum ex prædicta in Raymundo cauſſa odium regnum illi ſubvertere cupiebat: ſed Cajetani magna, ut ſubditos decet, uſi fide, & puerum, & Regnum ſervarunt. Capit Regnum in Apulia, cum eſſet annus Chriſti Salvatoris 1385. mortuo patre venit in Italiam, quia in Apulia proſperè minimè ſuccedere audiebat. B Regnavit ibi unde triginta annos, coronam adeptus per Bonifacium Papam V. anno pridie poſt Calend. Junii. Anno 1408. cum Ladislaus in Apulia obſideret Civitatem Tarentinam, ubi dominabatur Duciſſa Maria uxor Raymundelli Baucii cum filiis ſuis, poſt multa prælia eam duxit uxorem, (duas enim priores perdiderat, alteram divortio, veneno alteram) cum filiis Tarentum accipiens. Hæc vocata fuit Regina Maria. Ladislaum ferunt concubinæ dolo in actis venereo venenatum C occubuiſſe, atque per Joannem tertium, & vigeſimum excommunicatum anno 5. vel 6. poſt occupatum Tarentum.

Joanna hujus nominis ſecunda Ladislai Regis tanquam legitima hæres, fratre abſque liberis defuncto, & ad Eccleſiam S. Joannis à Carbonara Neapoli ſepulto in Apuliæ regnum ſucceſſit, & regnavit annos 21. accepto diademate a Martino tertio, qui & quintus dicebatur. Hæc anno 1414. conceſſit Tarentinis multa privilegia, & omnia quinto Idus Septembris data. Improbatur in hac D Gynœcocratia naturæ legibus inimica, quæ viris prudentiam, robur, animi magnitudinem, imperandi vim dedit, fœminis ademit.

Joanna ob Geldriæ Ducem maritum vita defunctum vidua, ut vitaret ortam de ſe, & ab omnibus creditam infamiam, nupſit Jacobo Burbonio Marchiæ Demarcho certis conditionibus, nempe ne titulum Regis uſurparet, aut Regiam ageret perſonam, ſed Tarentino contentus principatu, quem frater E Ladislaus, ut dictum eſt) occupaverat cum ejus vectigalibus, Regni adminiſtratio libera ſibi permaneret, multi ex proceribus Regni cum inviderent Sfortiæ, inclitæ Sfortianæ familiæ anteſignano, datis ad Jacobum unis, binis, terniſque literis, illi perſuaſerunt, ut nomen animumq; afferret Regium, nulla enim ſibi ita venturo defutura eſſent auxilia: duabus igitur navibus Venetiis Manfredoniam brevi appulſum, omnes proceres occurrentes Regio nomine ſalutarunt, F Regemque appellarunt: ſolus Sfortia, cui ob ductam Catharinellam Pandulphi ſororem, Regina liberalitatis digreſſa terminos; largita fuerat Beneventum, Manfredoniam, Barolum, itemque Tranium urbes, quibus viginti oppida, partim in Appulis, & Samnio, partim in Brutiis, atque Lucania adjecit, ad Beneventum obvius ſalvum adveniſſe Comitem gratulatus eſt, quare Jacobus ira concitus in Beneventanam arcem illum conjici, equitatumque ejus omnem è veſtigio diripi, oppida per vim cum urbibus eripi mandavit, mox Benevento in inſulæ Megaris arcem, cui ab ovo nomen eſt, devectum acerbiſ-

biſſimis tormentis cruciare decreverat. Summo omnium applauſu Neapolim Jacobus excipitur, una omnium voce Rex ſalutatur, Arcemque novam prodente Averſano Comite, cui a contrario eventu Servatori nomen erat, ea potitur: interfectoque Pandulpho Alopo, qui alter cum Sfortia Reginæ concubitor credebatur, nuptiales menſas ejus ſanguine conſpergit: Potitus regno Gallos ubique præfecit, urbibus illos, & oppidis donavit. Neapolitanis etiam, & cæteris regni proceribus omnino ſeptis Regnum conſilio armiſque Gallorum adminiſtravit. Reginam conjugalis quidem thori conſortem fecit, ſed erepta totius imperii poteſtate multis oneratam probris, thoro (quod muliebrem animum aſperius vulneravit) ſæpius ablegatam, & ſeverè caſtigatam, ne diffugeret, a Gallis cuſtodiri jubet. Sed duo Neapolitani, altitudine animi inſignes, eripiendæ, aſſerendæq; in libertatem Reginæ, ac expellendi Regis negocium ſuſceperunt, Othinus Caracciolus, qui inter optimates auctoritate, & opibus præcellebat, & Anechinus Morominus popularium Princeps. Hi cum Regina, quæ feſto quodam die a viro licentiam impetrata, de Arce exierat, a dextra, ſiniſtraque comprehenſam comitarentur, ſtipati valida juvenum manu eam in Capuanam arcem perducunt. Extemplo Reginæ nomen acclamatur, invaduntur Galli, totaque urbe fugati in arcem compelluntur. Rex ad inopinati periculi diſcrimen conſternatus portas claudi jubet; Neapolitani ex adverſo circumvallare arcem, egreſſus obſtruere, & latè obſidere Regem pergunt. Quibus rebus non modo dignitati, ſed & ſaluti vehementer timens, nudatuſq; omni militum præſidio, & conſilii penitus inops, his conditionibus in deditione eſt receptus, ut in poſterum Regiis titulis abſtinere. Tarentinus ſive Dux, ſive Princeps, ſive Comes mallet, appellaretur: Gallos verò omnes, præter 40. in Galliam remitteret, & Sfortia ſtatim cuſtodia emitteretur, redderenturque ei vi erepta oppida, ac renovato veteri honore Magiſter equitum crearetur. Vix undecim menſibus Jacobus regnaverat, cum nobiliſſimorum civium, quos honoribus privarat, conſpiratione in poteſtatem Reginæ redactus, eum ſuperbiæ & crudelitatis exitum tulit, ut Talionis pœnam ſubiret: ſed demum impetrante Martino ſummo Pontifice, cum liberiore cuſtodia ſervaretur, navigio repente conſcenſo Tarentum, ubi Princeps erat, profugit. Eam urbem Regina potenti exercitu obſidendam juſſit, & hujus belli onus Joanni Antonio Urſino injunxit, ut inde expulſo Jacobo, ipſe Tarentinus eſſet Princeps, ſicut Raymundus fuerat pater. Sed Jacobus à pluribus ſibi adhærentibus deceptus venit in conditionem cum Joanne Antonio per Mariam ejus matrem, & accepta neſcio quanta pecunia in Gallias delatus, & religioni addictus, Anachoretæ pallio utebatur, ſuperſtes Reginæ, quæ Neapoli abſq; liberis moritur anno 1435. quartò nonas Februarii.

Statui paterno, hoc eſt Tarentino principatui adjecit Joannes Antonius prædives Barium, Montem peluſium, Pomaricum, Materam, Acquavivam, Minervinum, Rubos, Caſamaximam, cum Labello; quæ oppida ſunt in Lucania, & Peucetiis: at in principatu ulteriore Flumarum, Vicum, Cœdoniam, Biſaccium, Carbonariam, Accadiam, Cariſram, Vallatum, Sanctum Soſium, Caſtellum, Sanctum Nicolaum, Torcarinum, Guardiam Lombardam, Montem Apertum, Bonitum, Melitum, Montem acutum: in Campania autem emit Marilianum, & Acerras pervetuſtam civitatem. Expulſo ratione ſuperius dicta Jacobo, in quo verum cognitum eſt proverbium ſecundam fortunam ſtulto viro nequaquam eſſe diuturnam, variam atq; incoſtantem ſeſe oſtendit Regina, illa tandem mortua prævaluit Alfonſus Rex Aragonius è citeriore Hiſpania accitus, quem florentem armis, pluribuſque rebus geſtis inſignem Regina ante alios adoptaverat, & Neapolim poſt diuturnam obſidionem per vim cœpit, Renatoque expulſo, victor regno potitus eſt: fuit Alfonſo Joannes Antonius cariſſimus, & ab illo non modo fuit adiutus in perſecutione, quam paſſus eſt a Regina, quæ dolens Tarentinum principatum a ſua ditione præreptum, Jacobum Caudolam Bari ducem in eum moverat cum exercitu, ut tanta dignitate ſpoliaret, ſed etiam confirmatus in principatu, fuit ab eodem electus magnus Conneſtabulus, qui magiſtratus in regno primas habet in militia, redituſque erat ejus centum millia aureorum, cum obligatione tamen, ut quoties opus eſſet, juſſu Regis Joannes Antonius armatos ſecum haberet mille equites, quos vocant levis armaturæ. Ejus uxor fuit filia Jordanis Columnæ, fratris Martini Papæ, & ab ea non ſuſcepit filios. De qua ſic ſcribit Calentius ad Hiaracum. *Veni ad Annam Columniam Tarentinam tuo, & Regis juſſu: nunquam vidi tanti corporis mulierem, ea demum pene omnem ſedens complebat, ita ut ſtanti mihi deeſſet locus ad dicendum: Os magnum, oculi ut bovum putares, grandia membra omnia ſupra quam credibile eſt, ut vix Leænæ: cumque literas illi Regia manu ſcriptas reddidiſſem, legit, & gratias egit ſcriptori, qui tam blandam, ac candidam epiſtolam dediſſet: poſt collecta paululum veſte, ac ſella poſita me ſedere juſſit, & ſi qua ſuper eſſent, dicerer ſedi, dixi, audivit, reſpondit. Summa eſt hæc, ſe injuſſu Regis non abituram, verum ſigna fugæ ſunt lectica ante fores, navis in portu Brunduſino parata, comites in equis, per domum ſolliciti clientes, quid ultra? me detinet tibi renunciare, quare his literis ſcias velim, ut ſi quid facto opus ſit, habeas, & quid cogitandi tempus, & diſturbandi: vive:* & paulo poſt: *Diluculo mulier abiit, Hiarace, puellas ſecum duxit quatuordecim, equites ſexaginta, aureorum millia decem ferè, ſuppellectilem reliquit, iter facit verſus Saletum oppidum ſcito.* Habuit tamen Joannes Antonius nothum quendam filium, qui cum nullius eſſet valoris, donatus ab illo eſt Lycii comitatu. Habuit & tres filias illegitimas, quarum prima fuit uxor Julii Antonii Aquævivæ S. Flaviani Comitis, dos ejus creditur fuiſſe Bitettum, Cupreſſanum, & Bituntum civitates, cum his oppidis, Caſamaxima, Joia, Caſſano, Nucibus, Turri & Caſtellano. Altera fuit uxor Comitis Catan-

zarii, qui fuit primogenitus Marchionis Crotonis, in tota tunc temporis Calabria potentiſſimi. Tertiam duxit Jacobus Sanſeverinus. Privilegium Joannis Antonii quod habent Tarentini, datum anno 1432. Calend. Septemb. fuit illud, quod continet diſcrimen inter Tarentinos, & Uritanos, de finibus, ac terminis agrorum. Hujus Principis juſſu fabricata eſt Baſilica S. Antonii Patavini, ſicut docent duæ Tabulæ lapideæ cum inſignibus ipſius Principis Latinis, & Gallicis literis idem continentibus. Habitant ibi fratres minores, qui de obſervantia nuncupantur. Utriuſque tabulæ literæ id ſonant:

„ Joannes Antonius de Baucio de Urſinis Ta„renti Princeps, Dux Barii, Lycii comes, „regni Siciliæ magnus Coneſtabulus,&c. Hanc „conſtrui fecit Eccleſiam ſub vocabulo & no„mine Beati Antonii Anno Chriſti M. CCCC. „xlviii.

Eſt & tertia tabula, quæ rudiores quoſdam verſus, quales ætas illa parturiebat, continet, hoc ipſum idem demonſtrantes, adſcripti ne ab aliquo deſiderarentur:

Hæc domus Antonio Patavino ſacra locatur,
Principe Joanne Antonio dominante Tarenti.
Sub quo præſes erat fidus Nicolaus ibidem
De Cupreſſano Leonardo milite cretus,
Mille quatercentum ſeptem Sol aureus orbes
Arce ſub Ætherea Chriſti quadraginta rotabat.

Ab eodem Principe fuit conſtructum Sacellum Beati ejuſdem Antonii, quod cratibus ferreis voluit circundari, & ibi apparet ipſius ſtatua genuflexa.

De Alfonſo primo ſcribimus hæc pauca, quia & ab ipſo Tarentini habuere privilegium, ut ſcilicet in utraque Sicilia cives haberentur, omniumque immunitatibus gauderent. Hic cum liberis ex juſto matrimonio careret, Ferdinandum, quem ſuſceperat ex pellice, Ducem Calabriæ declaravit in ſpem ſucceſſionis, cujus res ut validius conſtitueretur, Iſabellam Triſtani Claromontis filiam, qui erat dux Venuſinus, Joannis Antonii ex Catherina ſorore neptem, uxorem habere voluit. Quæ ab Alfonſo pro Neapoli præſertim ornanda, & arcibus, & mole, & portu, & rebus militaribus, & ſtudiis ſcientiarum, & Reipub. adminiſtratoribus facta ſunt, quia parum ad rem, quam ſcribimus pertinere viderentur, prætermitto. Cæterum ingraveſcente ætate febre correptus anno ſalutis 1458. haud multis poſt æſtivum ſolſtitium diebus fato functus eſt, cum Neapoli, quam Urbem per aquæductus immiſſis militibus, Renato abſtulerat anno 1442., annos ſexdecim regnaſſet, ætatiſque ſuæ annum agens quartum, & ſexageſimum, in morbum tradunt incidiſſe, quia hyeme in Apuliam profectus aucupii, ac venationis ſtudiis ultra vires indulſiſſet.

Ferdinandum ab Alfonſo hujus nominis primum in Regno Neapolitano hæredem inſtitutum, Reguli omnes, & civitates, miſſis undique oratoribus, Capuæ conventu habito Regem ſalutarunt, & in ejus verba de more jurarunt, præter Joannem Antonium Urſinum Tarentinorum Principem: oderat enim Joannes Antonius Ferdinandum, ſive quia indignum cenſebat homini illegitimo ſubeſſe, ſive quia rumor erat Regem concubuiſſe cum Roſſani Principis uxore, cujus ipſe Joannes Antonius erat ex Raymundo, & Maria frater. Noverat Rex Principis animum minimè tranquillum, quippe cui ab adoleſcentia ſeditiones in ſe, diſcordiaſque gratas fuiſſe intelligeret. Erat Joannes Antonius (quis enim veritatem occultaret?) vario, & non ſatis conſtanti ingenio, ac parum firma amicitia, apud quem etiam ſancti honeſtique non tantus reſpectus quantum ſtudium, quantaque cura erat ejus aſſequendi, quod animo deſtinaſſet, atque ut ſui parciſſimus, utque in bello abundè timidus, ſic in pace parum fidens ſuis, aut amicorum opibus, quem longa, & maximè quieta Alfonſi pax malè habuerat. Is igitur per finitimas civitates, locaque opportuna clam ſummittere cœpit, qui aliis præmia, aliis delictorum condonationem promitterent, nobiles alios ſuæ inopiæ, alios gloriæ majorum admonerent, Regulos ut quemque, vel cupidum rerum novarum, vel ære alieno preſſum, vel rei ſuæ pœnitere intelligerent, tentare, hortari, ſollicitare, multa pollicendo erigere, opes ejus oſtentare, ne deſinerent, deniq; belli eum auctorem, ac Ducem offerrent. His atque aliis animis hominum ad belli ſtudia cum impelleret, in Galliam quoque ad Carolum Regem, & Genuam ad Renati filium mittit, qui eos ad Regnum armis repetendum hortentur, omnibus denique artibus participes ſocios, duces conſilii ſui quærit, atque habere tentat. At Rex artes illius veritus, nunc per literas, interdum per oratores, aut amicos, operam dabat, illum uti conciliaret, appellabat eum patrem, confitebaturque Alfonſum parentem, non niſi per eum regnum fuiſſe adeptum. Sed jam (ut diximus) Principis in ſe odium animadverterat Rex, quando erat Dux Calabriæ, vivo adhuc patre, neque ſibi in hac re profuit Iſabella neptis matrimonio juncta, quæ nunquam ceſſavit avunculum accuſare, deque illo conqueri, quod per eum ſibi non licebat cum marito quietè vivere, & Regno frui, nunquam tamen quievit Tarentinus Princeps, quouſque adverſum Regem arma moveret: & movit tandem, bellumque illud à Joanne Pontano, de quo prædicta omnia collegimus, elegantiſſimè ſcriptum per biennium ferè geſtum eſt, donec Ioannes Antonius hoc modo è vita commigraſſet. Dum Ferdinandus Sueſſam obſideret, levibus ex initiis de pace cœptum eſt agitari: cumq; intelligeret Jo: Anton. quartana in dies magis magiſq; premi, cupiens in Apuliam quam primum finitimaq; Tarentinis loca cum exercitu proficiſci, pace jam facta diſcendentem in Apuliam Regem, Antonius Vidanus Sancti petrinas, & Antonius Agellus Tranenſis adierunt Principis legati, iique Romam, ut ajebant, ituri. Habito ſecum congreſſu Rex illos ad Joannem Antonium remiſit, qui aggravante eius quartana Idid. Decembrib. in arce Altamuræ diem obiit. Mors tamen eius ſuſpicione non caruit: Nam uterque Antonius in ſuſpicionem cum veniſſet initi cum Rege conſilii, ſubminatus in cubiculo ſolus cum eſſet, ac ſine teſtibus, Princeps eis fuerat, ubi Tarentum,

tum, quo properabat, perveniſſet, ſecuri quam primum in illos animadverſurum. Id à puero, qui aſſiduus in cubiculo verſabatur, clanculum, & quaſi non audiſſet exceptum, atque ad alterum ex Antoniis perlatum, à quo blanditiis pollicitationibuſq; delinitus puer fuerat, præproperandam ad necem perpuliſſe utrunque creditum eſt. Itaque multam ad noctem ingreſſos cubiculum, ut qui repentinum aliquod afferrent, ſomno morboque oppreſſum ſtrangulaſſe. Statimque ad Regem miſiſſe mortis nuncium. Multaque comperta violentæ mortis ſigna ſtatim divulgatum eſt. Mortuo Principe Ferdinandus diſpoſitis per opportuna loca copiis, Tarentum proficiſcitur, ibique invenit pacata omnia, mox per totum ferè commeans Regnum, nullum alicuius nominis oppidum adiit, ubi non benignè liberaliterque fuerit a civibus acceptus: ipſe omnes publicè privatimque, ac præſertim benè meritos quoque proſecutus eſt privilegiis, muneribus, beneficiis, & alios liberavit vectigalib. alios ornavit ſtipendiis, & equeſtri prærogativa. Extant apud Tarentinos multa huius Regis privilegia, quæ ſingula multas habent illorum pro Reipub. utilitate petitiones, ſicuti privilegium, quod fuit in arce Tarentina expeditum ſub anno 1463. & Regni ſexto, 42. quæ & ipſi Tarentinæ, quam dicunt, univerſitati conducere tunc cenſebantur, ac certis quibusdam civib. Sed inter eas ſecunda admodum credita eſt laudabilis, qua petebant, ut Rex Urbem ipſam tutaretur, atque communiret, haberetq; ſuo ſub dominio, neq; pateretur poſt hac, ut ſub principali eſſet poteſtate, niſi qui futurus eſſet Princeps, eius foret legitimus filius. Privilegium item Averſæ datum 1464. undecim habet petitiones, privilegium in arce Nova Neapolitana ſequenti anno datum 1465., 47. continet particulas de modo vivendi ipſorum civium, cuius initio hæc leguntur verba: *Ferdinandus Dei gratia Rex Siciliæ, Hieruſalem, Ungariæ univerſis, & ſingulis præſentes literas inſpecturis tam præſentibus, quam futuris. Illis inſtinctu dignæ conſiderationis inducimur benefacere, quos nobis novimus probabili experientia ſerviviſſe: ſed ad illos potiorib. beneficiis efferendos deflectimur, qui pro fidei obſervantia forti conſtantiq; animo labores, atque pericula diverſimodè ſubierunt. Sanè in mente noſtra ſæpius revoluentes quod propter integram fidem, quam univerſitas, & homines civitatis Tarenti noſtri fideliſſimi, ſignanter poſt obitum quondam illuſtis Principis Tarentini erga ſtatum noſtrum opere, & effectu demonſtrarunt, ſe, & ipſam civitatem ſpontè, & voluntariè nobis dantes, & aſſignantes, quo fit, ut pacatis belli fremitib. pax extemplo ſuborta ſit. Eorum quidem opera, & exemplo multa, & complurima alia beneficia nobis ſubſecuta ſint &c.* in fine autem hæc. *Quibus quidem Capitulis majeſtati noſtræ porrectis nomine præfatæ magnificæ civitatis, & hominum Tarenti fuit nobis humiliter ſupplicatum, ut dicta Capitula, unà cum decretationib. adiectis juxta ipſorum ſeriem, & tenorem benignè confirmare, ratificare, applicare, convalidare, concedereque, & indul-*

A *gere dignaremur, ad diuturnam firmitatem, perpetuumq; robur. Nos ipſius magnificæ univerſitatis, & hominum precib. clementer annuere volentes, repetentes memoria quantum ipſi univerſitati Tarentinæ, & hominibus eiuſdem civitatis debeamus, quippe qui quam primum eis licuit, partes noſtras illico ſecuti ſine ulla armorum vi, ultro ſeſe nobis dediderunt, nomen noſtrum invocaverunt, nos in urbem receperunt, & ſumma veneratione præclariſque honoribus proſecuti ſunt, quæ res*
B *nobis quietem peperit, regnum ſtabilivit, & nomen noſtrum reddidit, & venerandum, & formidabile exemplumq; fuit, ut caput pleraque membra ſequerentur: Conſiderantes etiam quantum noſtra interſit, ut hæc præciata urbs, quæ olim Romanis ipſis formidabilis fuit, pro virili noſtra inſtauretur, ne madidum nobileque Tarentum, ut veteres appellabant, ad internecionem adigatur, ſed priſtinam dignitatem aliquando accipiat: Impulſi etiam, quòd hæc Capitula majeſtati no-*
C *ſtræ porrecta prudentiſsimè inſtituta, & egregiis rationib. adinventa ordinataque ſunt, quodque partes noſtræ ſunt hanc urbem inſignem favoribus proſequi, beneficiis cumulare, noſtriſque gratiis favere, & omni ex parte tanquam urbem claram inter Regni primates, dè nobiſq; benemerentem cariſſimam habere &c.* Ut omittam alia ad annum uſque nonageſimum primum poſt mille, & quadringentos expedita. Suſcepit ex Iſabella conjuge Ferdinandus plures filios, quorum primogeni-
D tus fuit Alfonſus dux Calabriæ, alter Fidericus, tertius Joannes Cardinalis, qui fuit Tarentinus Archipræſul, quartus Franciſcus, fœminæ fuerunt Helionora, quam Herculi Esteli, & Beatrix, quam Matthiæ Pannoniæ Regi, Tertia Spuria, quam Antonio Pii ſummi Pontificis propinquo locavit. Henricum item Spurium habuit, ex quo genitus Aloyſius, qui neptem Innocentii Pontificis pactam prius matrimonio habuit: mox Pontifice defuncto abdicata, Cardinalis
E Tarraconenſis eſt à ſucceſſore creatus. E' Regiis filiis Franciſcus, & Joannes Cardinalis, & Henricus, Juvenes admodum defuncti, patre ſuperſtite. Varia Ferdinandus per ſe, & per filium Alfonſum geſſit bella: etiam cum Procerib. Neapolitanis rurſus mortuo Joanne Antonio eſt tumultuatus. Hinc illa conſpiratorum comprehenſio, in carceres coniectio, ac demum ſilentio noctis omnium occiſio, & nonnullorum per fruſtra conciſio. Anno etiam Dei noſtri humanati 1480. quando Mahumetes Græciæ domitor
F Rhodum maximis viribus oppugnabat, improviſus Turcarum adventus, qui oportunitate breviſſimi tractus freti ab Aulona totaque Epiro accitis copiis, non modo Apuliam, ſed cunctam Italiam incredibili terrore compleverat. Sed Hydruntum in Salentinis urbem brevi accepit, decimo ſeptimo vix in obſidione oppugnationeq; conſumpto die. Unde coactus Rex Ferdinandus Alfonſum filium à Florentinis armis ad Regni ſubſidium revocavit, & ad Hydrunti reparationem: Iniunxitq; Raymundo Baucio Uxenti Comiti, ut ſtatim Tarentum, cui à Turcis maximè timebat, ſe conferret cum præ-

præſidio peditum quadringentorum. In bello autem adverſus Turcas pro Hydrunto ab illis recuperando tenuerunt Tarentini 4. onerarias naves, unamq; triremem, & tranſmiſerunt trecentos pedites, quibus ipſi victum ære publico ſubminiſtrabant, ſicut legitur quibusdam in Regiis literis, quæ Neapoli expeditæ fuerunt 18. Calend. Septemb. anno 1482. quib. mandabatur, ne Tarentini vexarentur in ſolutione, quam extraordinariam vocant, qua de re extat adhuc proceſſus. Mors Mahumeti Turcarum Regis, qui fœdus cum Venetis adverſus Ferdinandum inierat, magnam Alfonſo occaſionem, quam citiſſimè Hydrunti reparandi porrexiſſe creditur. Nam Turcæ audito Imperatoris ſui obitu, quotquot intra Hydruntum erant, ſalvis reb. illi ſe dedidere, aliquot Alfonſus inter ſuos milites detinuit, ſicut ſcribere videtur Antonius Galatheus Ferdinandi Medicus. Moritur Rex Ferdinandus intra biduum ex morbo, & Catarrhi deſcenſu, quem ex immoderata venatione conceperat, octavo Calend. Februarii, hora 17. anno ſalutis reſtitutæ 1494. & ſexagenarius deceſſit, cum annos undequadraginta regnaſſet, ac ſtatim Alfonſus eius primo genitus juſtis regali pompa defuncto patri perſolutis, ad imperium evehitur. Rex in primis à Federico fratre natu minore, reliquiſq; Neapolitanis principib. ſalutatur, auditæq; gratulantium, qui aberant, procerum legationes, urbiumq; quæ undiq; officii gratia Neapolim coibant.

Alexandro pontifici huius nominis ſexto, qui antea Rodericus Borgia nuncupabatur, per oratores ſuos humiliter ſupplicat Alfonſus Junior pro Bulla Pontificia, quam omnium Cardinalium conſenſu annis ſuperioribus fecerat Innocentius octavus, qui Alexandrum præierat. In legatione autem fuerunt, ipſo ita jubente, Eugenii, Nicolai, Pii, & Sixti inveſtituræ recenſitæ: & demum Alfonſus Apuliæ, & Siciliæ Regno, quia vivo patre Dux fuerat Calabriæ, inveſtitus eſt; hoc enim erat conſuetudinis, ut primogenitus Regis, dum pater dominaretur, Ducis Calabriæ nomen haberet, & qui Dux fuerat, Rege mortuo, in Regem eligeretur. Sic Ferdinandus ſenioris Alfonſi filius, qui ante paternam coronam Princeps erat Capuanus, coronato patre. Dux Calabriæ eſt electus. Ad Alfonſum autem quo deagimus, inveſtiendum, ex Sacri Senatus Conſulto declaratus fuit legatus Jannes Borgia Pontificis nepos Sanctæ Suſannæ præsbyter Cardinalis Montis regalis nuncupatus, vir & auctoritate, & integritate maximus, & miſſus Neapolim cum ingenti prælatorum, & curialium comitatu Regem inveſtivit, & coronavit 1494. 8. Idus Maii. Quod tanta cum ſolemnitate exactiſſimaq; ceremoniarum omnium obſervantia factum fuiſſe legitur, ut nullum unquam ſacrum ſolemnius in ea urbe præclariſſima ita percelebre fuiſſe credatur. Quæ ad Tarentinos pertinent. Alfonſus cum patre vivo exactis Hydrunto Turcis muniendum Tarentum curavit. Fuerat (ut diximus) antiqua urbs munitiſſima, & murus centum circa turrib. jungebatur: ultima quæ tunc temporis adhuc ſtabat Centenariæ

A nomen ſervabat, aliarum lapides ad muniendam, & inſtaurandam urbem Alfonſus juſſit transferri, quamvis à Turcis, & à Gallis fuerat auditum à Byzantio ad Neapolim, à Pariſiis ad Hydruntum munitiorem ſe Tarento nullam vidiſſe urbem. Foſſa longis navib. permeabili a continenti Urbs fuit exciſa (ut alias diximus) per Marcum Antonium Philomarinum. Ex uxore Hippolyta Maria Galeatii Mariæ Sfortiæ ſorore, quam vivo patre duxerat, ſuſcepit Alfonſus Ferdi-
B nandum, & Iſabellam filios. Hæc nupſit Joanni Galeatio Mediolanenſium duci: quod quidem conjugium turbavit Alfonſi felicitatem, qua in Regno vix frui cœperat. Hiſtoria plurib. explicatur ab aliis, pauca hæc annotavi, ut ad Ferdinandum II. facilius deſcenderem. Dum Iſabella cerneret Ludovicum viri ſui patruum minimè permittere, ut Principis ille munia ſubiret, ſcripſit ad avum Ferdinandum, & Alfonſum patrem, ut vel legationibus, vel literis, vel quavis
C alia ratione Ludovico perſuaderent, vellet, quæ ſua erat fides, atque juſtitia. Fratris ſui filio non adulto modo, atque firmo, ſed etiam planè iam viro, atque adeo duorum filiorum patri, aliquando tandem regnum tradere, ſuique illum imperii, ſuarum rerum compotem facere. Literis lectis miſſi ſunt Antonius, & Ferdinandus Gennarii viri graves ad Ludovicum, qui nomine Aragoniorum Regum illi perſuaderent, ut reſtitueret Mediolanenſe Imperium Joanni Ga-
D leatio nepoti, quæ cum noluiſſet Ludovicus facere, Alfonſus patre invito, qui paulò poſt moritur, movere in eum arma decernit. quæ audiens Ludovicus, Gallorum Regem Carolum in Italia evocat, ſuas illi opes, copiaſque pollicens, quamvis ſibi poſtea valde exitiabilem fuiſſe illius adventum perdoluerit. Carolus audita Ferdinandi primi morte, magno cum delectu Neapolim ſe conferre decernit. Alfonſus ſentiens hoſtium copias iam propinquas eſſe, cumq; amiſſa
E omni ſpe, ſuiſq; reb. omnino diffidens, cumque cerneret ſe populis infenſum, Regnum Ferdinando filio poſſidendum permiſit, Fiderico fratre adhibito, eumq; uti alterum parentem vereatur gravi oratione commonet. Ipſe cum bonis quib. potuit, ubi primum idoneam nactus eſt tempeſtatem, in Siciliam tranſmiſit, & Meſſanæ tandem mortuus eſt, & in Maiori Templo ſepultus;

Junior Ferdinandus annos natus 20. Rex à patre Alfonſo factus, 10. Calend. Febr.
F anni nonageſimi quinti milleſimi, & quadringenteſimi in Caſtello Ovi, quæ mari undique alluitur, totam viſus eſt perequitare civitatem in veſte Regia cum Fiderico patruo, præeunte vexillario cum vexillo, Regemq; acclamante, & ſalutem illi deprecante: quo in ſaltu de omnib. optimè meritus vix menſem permanſit integrum. Nam Carolus interea Regnum fuerat ingreſſus cum magna militum copia, quam ei dederat Ludovicus Sfortia, cui poſt partam victoriam principatum promiſerat Tarentinum. Cum igitur cerneret adoleſcens Rex in ipſam Gallici tumultus flammam ſe incidiſſe, eam non expectavit, ſed ſponte cedere

ſta-

ſtatuens, cum ſuos gratia, & indole antecederet, Regni proceres ad ſe cum Caſſino Neapolim rediiſſet, vocatos in hanc ſententiam eſt allocutus: Quando Deus, in cuius manu omnium eſſe poteſtates, omniumque jura Regnorum non ignorarent, ita vellet, ut Gallorum furori a ſe cederetur, ceſſurum omnino ſtatuit, neque viribus impar eſſet; populis magis, quam ſibi incommoditatem pareret. Agi ſecum longè felicius putare, Regem in bello ob virtutem occumbere, quæ privatum cum ignominia vivere. Quod ſi amor ullus Aragonenſium apud eorum corda remaneret, cum quandoq; ſi forte ſuperſtes fuerit, poſt eam calamitatem in patriam revocarent, ſperarentque non Regem ſed Regni laboriſq; ſocium habituros. His dictis omnes amplexus obortis lachrymis diſcuſſit cum Fiderico patruo, & uxore Ferdinandi avi ſui altera, nomine Joanna ſorore Regis Ferdinandi Hiſpaniæ eiuſque filia: ſeſe primò contulit in inſulam Megarim, ex qua non longè ab urbis littore Neapolitani Reges qui præceſſerant, arcem Ovi dictam munitiſſimam illam quidem effecerunt. Mox in Ænariam inſulam trajecit. Dum Neapolim cum exercitu accederet Carolus, Aquilani ſe & locum ſuum ſtatim dediderunt, quæ idem & Caſſinates, Capuani, Nolaniq; fecerunt. At illi qui in munitione erant S. Germani, reſtiterunt, ſed dicto citius oppidum à Gallis fuit expugnatum, direptum, atque obtentum. Adveniens Neapolim poſt expugnatas vi, ac prætio arces duas, à civibus admittitur, & in Regem recipitur. Neapolitanos ſequuntur Calabri, Brutii, Lucani, & Appuli. Tarentini idem fecerunt, ii præcipuè (ut ferunt) qui ex medio, atque infimo erant ordine: nam ex nobilib. perpauci Gallis adhæſere, unde illorum adventu multi capite truncati ſunt, & propterea volens Carolus pergratum ſibi id fuiſſe, quæ ſtatim à ſe adverſus Aragonenſes ſteterint demonſtrare, privilegium conceſsit, ut non modò ii, qui nobiles eſſent, & ex prima civium claſſe, ſed & ii, qui ſunt medii ordinis, quos vulgò cives vocant honoratos, in Syndicum, qui primus in ſenatu eſt magiſtratus, poſſent eligi, dicunt tamen privilegium illud non fuiſſe Caroli ipſius manus ſubſcriptione munitum. Sed hanc de Syndicatu controverſiam, quæ magnos in urbe excitavit tumultus, Antonius Orificius ſenator præſtantiſſimus, & nunc conſilii Regii Præſes ſua diremit ſententia: cenſuit enim ab eo minimè excludendos eſſe Notarios, & judices Regios, qui contractuum ſtipulationi præſunt. Carolo poſt quatuor vix exactos menſes in Galliam redeunte, propterea quod cœperat paulatim exercitus deficere, & partim morbis, partim cædib. debilitari: Eoq;magis, quod Ludovicus dux, quem cœpti iam pœnituerat, ipſum ad Regnum recipiendum invitaſſe, & Veneti non æquo animo Gallos in Italiam invaſiſſe patiebantur, omnibuſq; conatib. ad eum expellendum conſpiraverant, Ferdinandus in regnum incredibili omnium ſtudio Neapolitanorum præcipuè, qui Gallos iam faſtidirent, rurſus eſt revocatus, quod fuiſſe tradunt Nonis Quinctilibus, priuſquam Alfonſus pater moreretur. Nam ille hoc animadvertens erexit ſe ad ſpem iterum recipiendi regiminis: ſed Ferdinandus, uti Regum ferè omnium moris eſt, qui regnandi cauſſa, neq; pietate, neq; verecundia permoventur, patris deſiderium celeriter eluſit, illum orans, atque obſecrans ne initia infirmæ adhuc victoriæ intempeſtivo adventu ſuo perturbaret, & everteret: oderant enim illum omnes, ut præfati ſumus, ob multorum procerum cædem, ſed accepta Rex junior à patre ingenti pecunia cum Conſalvo Ferdinando Magno duce Rhegium Meſſana navigavit, quo capto Monopolim in Japygia juſſit expugnari, quæ inter multas præcipuè maritimas urbes adhuc Gallorum præſidiis fulciebatur. Sed magna fuit, & Ferdinando, & Fiderico patruo difficultas urbis noſtræ reparandæ, cuius rei ita ſe habere ferunt hiſtoriam. A Tarentinis Galli ſicuti à Venuſinis, & Cajetanis datæ acceptæq; fidei teſſeras in Galliam ſecum detulerant, quo circa volebant cives, ii præcipuè, qui ex ſecundo, & tertio ordine erant, ex quib. neq; omnes primi deſciverant, pro illis emori magis quam fidem ſolvere, & rurſus in Aragonenſium, quorum tempora tam varia cum maximo omnium detrimento perſpexerant, ditionem accedere. At Ferdinandus non deſtitit legatos mittere, qui omnia ſuo nomine illis pollicerentur, quæ peterent. Videns demum Tarentinorum pro Gallis tantam animi conſtantiam, quantam Aragonis in amica fortuna ſervarunt, urbem decrevit mari, terraq; aggredi. Præfecit claſſi Fidericum patruum Altamuræ Principem: At terrenarum copiarum ducem inſtituit Cæſarem, qui patris ſui etiam frater dicebatur, ſed Spurius. Cum itaq; terra mariq; viderent ſe Tarentini obſeſſos, non propterea timore perculſi à Gallis ſtatim defecerunt, ſe majora pati pro ſervanda Carolo data fide inter ſe ſanciverunt. Terreſtris exercitus ductor Cæſar infeſto agmine illorum agros devaſtare, urbem tormentis oppugnare, obvios quoſq; occidere, aditum aliis ad urbem occludere: & marina claſſis ſub Fiderico aperti maris imperium habens peiora facere non deſiſtebat. Nullus erat dies, nox nulla abſque tumultuariis inter noſtros, & Aragonios præliis: hinc ſpes quandoque futuræ oriebatur victoriæ, hinc deſperatio tantam miſeriam poſſe pati. Erat Tarentinis animus, & ſi urbs tota mœnib. nudaretur, ſua, conjugum, filiorum, opponere corpora, nec pedem referre, nec hoſti locum relinquere perexiguum, ut in urbem immitterentur. Quin quò acrius bombardarum ictib. undiq; petebantur, eò firmiores conſtantioreſq; ſe exhibebant. Erat tunc in claſſe Marcus quidam Cizenus, qui prætor 25. roſtratis navib. præerat à Venetis Senatoribus Gallorum hoſtibus, opem Ferdinando ut in hoc bello ferret, miſſus, is ad Tarentinum littus cum applicuiſſet, claſſi quam Fidericus ductabat, naves adiunxit ſuas. Expoſiti recentes milites tantam agris, illos depopulando, cladem inferebant, ut id Tarentinorum aures animoſque ſimul feriens, illos nulla mora ar-

matos

natos impulit, ut hoſti tam perfido, & qui ab ipſis nullam receperat injuriam, occurrerent. Dum dimicaretur, clamore hinc inde (ut fit) exorto, tantum Venetis militib. timoris eſt injectum, tanta illorum cædes facta, ut peracto ad veſperam certamine, obſervatum ſit mane mille hoſtium de navali exercitu deſiderari præter trecentos, qui vivi capti à Tarentinis fuere: Reliquis ad naves fugatis, dux Cizenus ad mortem ſaucius vix evaſit. Tarentini cum Gallico præſidio victores ad urbem redeunt, quos adhuc bellare avidos in fortuna uſque adeo amica, dux Gallus, ut victoria uti ſcirent, domumq; ut pedem referrent, admonuit. Veneti adhortantib. Ludovico Mediolanenſium rectore, & Alexandro Pontifice Ferdinandum defendere, & adverſus Gallorum violentiam rabiem, & regnicolarum perfidiam diadema regium illi conſervare. Ea tamen initio ſubſidii fuit propoſita, acceptaq; conditio ut ſibi maritimæ in Adriatica ora urbes, Tranium, Monopolis, Polymnianum, Mola, Hydruntum, & Brundulium pignori traderentur, tamdiuq; eſſent ſub ditione Veneta, donec Ferdinandus expenſam eo bello pecuniam Senatui perſolviſſet. Aragonenſes animadverſa non abſq; animi cruciatu Tarentinorum pertinacia, morientium magis quàm ut à Gallorum deficerent fide, Georgium Svillum Gallis præpoſitum, & eam urbis partem tutantem, quæ portum reſpicit, ubi turris altiſſima erecta eſt, noſtris adhuc diebus Citadella vocata, munerib. ac pollicitationib. variis tentare cœperunt, atque per legatos, quibus ſe altera die Gallus reſponſurum promiſit, ad deditionem adhortari. Sed re à principe majoris arcis Præfecto, cui Svillus ſuberat, detecta, Tarentinorum conſilio juſſus eſt Svillus hoſtibus tanquam laſſus dediturum ſe urbem promittere, & re id præſtiturum in ſe recipere. Verum ergo dux Gallus cum Aragonicis legatis ſequenti, ut dixerat, die ad colloquium: oſtendit placere ſibi ſublata munera: conſuluit ut in craſtinum, prima ſequentis noctis luce, pars navium Citadellæ muro adhæreſceret. Sic enim expoſitæ navali turbæ, inimicoq; terreſtri inſtructo agmini Turris portas aperiret. Aderat iam dati ad deditionem ſigni hora. Tarentini ad eam advolant portam tutandam, qua admittendi hoſtes credebantur. Signo utrinque dato acceptoque naves aliquot oſtenſum ad murum accedunt, & copijs inſtructis dux Cæſar rei potiundæ ſtudio eodem adventabat. Erat præfectorum omnium urbis illud conſilium, ut inimicum inter pontem, qui longus eſt, & Citadellæ oſtium clauſum trucidarent: ſed rei exitus illos ineptè fefellit. Nam ubi hæc agi tentabantur, diſploſum è mœnibus in hoſtem tormentum, coegit illum ſubſiſtere. Sentientes Tarentini cum Gallis ſuum nihil jam profuiſſe inter ſe conceptum ſtratagema, aſſiduis tormentorum ictibus inimicas naves percutere, percuſſas ſubmergere, ſubmerſas obruere, timorem undiq; terroremque iniicere tentarunt. Dux terreſtris ad fugam agilior, ne, & ſibi hujuſmodi aliquid accideret, retrocedere cum exercitu conſuluit. Moritur interea Ferdinandus Rex nonis Octobris, & anno 1496. cum Neapoli regnaſſet duodeviginti menſes, & moritur abſque ſobole, cum in matrimonium duxiſſet Joannam Ferdinandi primi filiam, non ex matre patris Alfonſi, ſed ex ſorore Hiſpani Regis ſuſceptam, & Alfonſus jam ſuum obierat diem decimo ante menſe, hoc eſt 15. Calend. Januarii anno 1495. Quæ res haud mediocri Gallis, & Tarentinis voluptati eſſe potuit, ſic enim ab utroque liberati exercitu, quo tandiu fuerant obſeſſi, tempus ſibi conſulendi, ut illi abirent, hi ut poſt hac quietè viverent, habuerunt.

Ferdinando juniore extincto, Neapolitani, Fidericum in regni culmen admiſerunt. Hic Gallorum reliquias, quæ adhuc in regno ſubſtiterant, ut vel ſibi obedirent, vel morerentur, vel ſaltem ad ſuos recederent, remearentq; magno ſuſcepto labore, coegit, atque idem per Alexandrum Sextum Capuæ coronæ regiæ inſigni donatus eſt, decimo à Ferdinandi obitu menſe, 4. idus Auguſti, quo die celebratur divi Laurentii combuſtio. Tarentini interea tot mutationum pertæſi, & dominantium Gallorum tœdio affecti, cœperunt intra ſe, in tanta fortunæ varietate, quid potiſſimum agerent pro ſua ſalute, & quiete diſcutere, deficerent ne à Gallis, & Aragonenſibus, quos ad regnum provectos cernebant, & quib. ante Gallorum adventum ſuberant, ſeſe dederent, an utroſque delererent, & novum quoddam ſubiectionis jugum, quod diuturnius, & levius foret, ſubirent. Omnes tandem in eo conveniunt, ut Venetis Senatoribus ſe ſubiicerent, quos & ſi iratos ſuſpicari ſuperiore prælio poterant, quia tamen juſtos, ac modeſtos eosdem fuerant alias experti, Monopolim, erectis prius Venetis vexillis, quæ feliciſſima vocabant, Adriatici maris urbem triginta ferè millib. paſſuum à Tarento remotam ad Aloyſium Lauredanum, ibi pro Rep. rectorem legatos mittunt, qui omnium nomine illum obſecrarent, obteſtarenturque, ut ſibi ſubveniret, & in nova hac pro ſua Rep. deliberatione iret ſuppetias, ille ne temerè aliquid inſcio Senatu faceret, ſtatim literas hac de re tam ſeria dandas, perferendaſque curat Venetias. Tarentini præterea duos mittunt legatos, alterum ex nobilioribus, è medio ordine alterum. Audita Veneti proceres legatione, & voluntate Tarentinorum, quia res erat magni conſilii indigna: Nam & ipſi Aragoniis Regibus multarum (ut viſum eſt) captis pignoribus urbium faverant Ferdinando adhuc vivo: & ſi Tarentini imperio potirentur, ſperarent facilè univerſam Japygiam, & Calabriam ſub ſe, & brevi habere poſſe, complures dies ſententiis dicendis, quid Tarentinis reſponderent, conſumpſerunt, & recipiendi ne eſſent, ut petebant, vel ad ſuos Reges Neapolitanos remittendi. Huc tandem deveniunt Tarentum, unum ex Senatorib. mitti oportere, qui urbis illius curam gereret, haberet ad dignitatem Reip. ſervandam, nomen proviſoris, ſed potiſsimum illud ſtuderet, ad illud nervos intenderet ſuos, ut Tarentinis Fidericum Regem, & Fiderico civitatem conciliaret

ret jam enim poterant Tarentini memoria repetere illius adoleſcentis in ſuam civitatem benevolentiam. Nam cum provinciis præeſſet vivo tunc patre, liberalem in privilegiorum confirmatione ſe præſtitit. Nondum Andreas Zancanius (hunc enim Senatus legatum deſignarat) diſceſſerat, & Oratores Hiſpaniarum Regis, Ludovici Mediolanenſum ducis, & imprimis Alexandri Pontificis Maximi Venetias appulerunt, qui Senatores admonerent, ne in Tarentinorum cauſam adverſus Neapolitanum Regem ſe inſinuarent. Veneti non minis territi, ſed laborem, quem prævidebant, fore ut cum invidia paterentur, devitantes, Zancanium, ne navem conſcenderet, & Tarentum ſe conferret, continuerunt, iniunctoq; onere levarunt. Dum hæc fierent, non ceſſabant Tarentini cum Gallis intra mœnia ab exercitibus ſepti pro virili ſe defendere. Crevit tamen in tanta biennii ferè obſidione rerum omnium inopia, ut moribundi, & ab Aragonicis ducibus tentati, ad deditionem ſe inclinare cœperint: eò magis, quia fruſtra à Carolo Gallorum duce auxilia ſperarent. Et jam ipſi urbem magna ex parte munitioreque dirutam, agros pervaſtatos, animalia omnia occiſa, piſcationem perditam oculis cernebant. Quin ad tantam vivendi pervenerant miſeriam, ut canes, mures, beſtiarum, quæ intra urbem erant, coria, fame invaleſcente, comedentes ſtomacho hebetari, ac langueſcere indies, vitamque diutius vivere non poſſe ſentiebant. Convenerunt tandem cum Gallis, qui in præſidio erant, ut ad hoſtem legati deditionis conditiones utriſq; proficuas relaturi deſtinarentur. Conſentiunt Galli, qui ſe perditos omnino videbant, id fieri, dummodo, & ipſi junctim cum Tarentinis legati mitterentur. Qui ad hoc electi fuerunt, Cæſarem terreſtium copiarum ducem adeunt, rogant, concionem cogeret, ut audito, quid vellent, omnium aſſenſu ad Regem perferretur. Unus ita dicere orſus eſt: Ea ſemper dux invicte, noſtra fuit, erga Reges Neapolitanos, fides ut mori potius majores noſtri, & nos illorum veſtigia ſecuti, elegerimus, quam illam aliquando violare: ceſſimus tempori quandoq; & veluti membra capiti ſemper adhæſimus. Nam quod Neapolis fecit, id nos facere decebat. Adverſa Aragoniorum fortuna, tempora tam varia, quæ cum diſcrimine, & bonorum, & vitæ, & cum urbis etiam totius perditione ſumus experti coegerunt modò, ut quam Gallis fidem præſtiteramus à Neapolitanis prius præſtitam, ſervaremus, proq; ea parum duximus, neglexinus, quod pane miſeri ex furfure confecto, quo genere canes paſcuntur, diveſci cogeremur, ſordidiore illo quidem, & interiora ob ſiccitatem adſtringente. Urticas vix coctas, ne vel ſapore, vel innatis læderemur aculeis, quoties eſitavimus? Sed modò omnibus jam perditis extenuati corpore, pallore, ac livore idolis facti ſimillimi, pacem oraturi, veniamq; exoraturi à ſociis ad te miſſi ſumus, quam largiri his conditionibus, neque tibi, neque Friderico, quem Regem accipimus, amplexamurque illius quamvis abſentis proſtrati genua, ſit, quæſumus, permoleſtum. Liberos poſthac cuiuſlibet ſtatus Tarentinos, non ſervos, ut qui bello capiuntur, poſcimus. leges, magiſtratuſque, quibus antea degebamus, ſalvos petimus, integroſq; bona noſtra, quæ tot cladibus vix pauca conſpiciuntur, noſtra eſſe precamur, nullumque Regi vectigal pro damni recepti ſpecie ſolvendum recepturi. Gallorum præterea duces, qui, & ipſi legatos nobiſcum miſere, cum toto præſidio intactos, inviolatoſque in Galliam uſque tranſmitti, rogamus, ac obſecramus. Hæc ſi concedentur, iam Tarentinæ portæ Aragonenſibus pateſcunt, ingrediantur, quando libitum fuerit, dominentur in noſtra urbe, ut Alfonſi, ut Ferdinandi, nihil eſt, quod eos impedire poſſit. Rex certior per Cæſarem de hac legatione factus, non tam urbis obtinendæ deſiderio, quod maximum quidem erat, quàm timens, ne Regi Turcarum, cui vicini ſunt Tarentini (quod quidem nunquam ipſi cogitaverunt, ut ex Senatus conſultis conſtat) ſe dederent, cum magna, & ſuæ ditionis, & totius Italiæ jactura, atq; pernicie, petita ſtatim concedit, & majora, ac graviora pollicetur: & ſcribi, veluti leges ære inciſas perpetuoque ſervandas, legatorum propoſitas juſſit conditiones ad hæc ferè verba: Liberi Tarentini immuneſque cuiuſcunq; ordinis poſthac in utraq; Sicilia ſunto. Suos vivendi ritus, conſuetudineſq; magiſtratuum eligendorum ſalvas habento. Vectigal Regi poſthac, quod non eſſet ex uſu, ob veniam defectionis impetratam, non ſolvunto: præſidium militum inviti non recipiunto. Gallorum duces cum toto ſuo exercitu intacti, & nulla affecti injuria Tarento in Galliam, & reliquo regno, ſi volent, abeunto. Sic igitur Fiderico ſe Tarentini dediderunt. Vix quintum in pace annum regnaverat poſt Gallorum diſceſſum Fidericus, & in eum facta eſt nova, ſed maior Hiſpani, Galliciq; Regum, Conſalvo magno inde, Namurtio hinc ducibns conſpiratio. Convenerant enim Ferdinandus Rex Hiſpaniæ Catholicus dictus, & Ludovicus Gallus, Regnum inter ſe Fiderico expulſo, partirentur. Ferdinando ut utraq; obveniret Calabria cum tota Apulia, & Salentinis, ibiq; ſortiretur nomen Ducis Calabriæ, & Apuliæ. Ludovico autem cum reliquæ provinciæ, tum in primis tota Campania. Samnium, populi Marſorum, & Pelignorum cum regio nomine. Tanta autem calliditate Ferdinandi nomen in fœdere ſuppreſſum eſt, ut Fidericus à nemine in ipſo ſummi periculi metu majorem opem, quam à Ferdinando conſanguineo, vetereq; ſuo defenſore expectaret. Sed deſperatis rebus cum uxore, & liberis in Iſolam Aenariæ inſulæ arcem confugit, iratuſq; Hiſpano Regi, à quo ſe deſtitutum querebatur, cum Namurtio atq; Obenigno Gallorum ducibus aſſignata illis arce Neapolitana tranſegit, ut ſibi tutò liceret in Galliam navigare, expeririq; Ludovici Regis clementiam quem ſupplex eſſet aditurus. Venia ergo navigandi ab illis impetrata contulit ſe ad Ludovicum, à quo quidem fuit perbenignè acceptus, ſed ibi in

Gallia paulo poſt moritur, cum eſſet annus humanæ ſalutis quartus poſt quingenteſimum & milleſimum.

Reliquerat Tarenti Fidericus ob ſpem pacis à Ludovico impetrandæ Ferdinandum filium adoleſcentem natu maximum, quem de more aliorum Regum Calabriæ ducem vocabant, ut urbem totius regni tunc munitiſſimam, atque opportuniſſimam præſidio tueretur. Erat cum Ferdinando puero regio Joannes Gevarra Potentianus regulus, & Leonardus Aleſius è Rhodia militia vir bellica virtute inſignis. Tenebatur, & eodem tempore Fiderici præſidio Manfredonia ad Garganum montem, ubi vetus fuit Sipontus. Reliquæ urbes, juxta Regum conventionem & arces partim in Gallorum, partim in Hiſpanorum conceſſerant poteſtatem. Conſalvus itaque quoniam Salentinus ager, & Japygia Hiſpano (ut diximus) obvenerant Regi, coactis in unum copiis, & accitis à Namurtio, à quo nondum diſſenſerat, Gallorum duce Vaſconum ſagittariorum cohortibus duabus, & totidem equitum alis, ad Tarentum caſtra poſuit. Eò quoque venere alii cum Proſpero, atque Fabricio Columniis ducibus, qui apud Conſalvum magna erant in exiſtimatione, atque honore. Bellum geri cœptum. Erumpebant: ut plurimum Aragonii, & in ſubiectis urbi campis equeſtrib. præliis admiſto pedite adverſus Hiſpanos dimicabant. Conſalvus cum deſperaret urbem vi, ac tormentis expugnare ſe aliquando poſſe, premendam acri obſidione, ac fame domandam judicavit. Conſumpſerat jam aliquot ea in obſidione menſes, cum multis ſenſim conjecturis animadvertit, Gallos haud quaquam regni diviſione jam facta contentos, occultè hoſtilia moliri, literiſq; tranſmiſſis ſolicitare Gevarram adoleſcentis Aragonii nutritium, & Leonardum præſidii præfectum, ut ſuo potius quam Hiſpano Regi, qui Fidericum deſtituerat, Tarentum dederent. Auxerat quoque ſuſpicionem Alegria Gallorum ducum longe promptiſſimus, qui paulò ante per ſpeciem religionis poſtularat, ut ſibi aditus pateret, ad Sancti Cataldi templum, ſcilicet ut votum pro ſalute ſuſceptum oblatis donariis præſens exolveret. Et per idem tempus Galli Manfredoniæ præfectum, ut ſibi non Hiſpanis arcem urbemq; dederet, magnis invitarent pollicitationibus. At Conſalvus cum in præoccupanda Manfredonia miros Gallorum conatus ſuperaſſet, egit cum Gevarra, ac Leonardo Gallorum ſuaptè natura hoſtibus, ut ad deditionem Hiſpano regi maturandam, adoleſcentem æquis conditionibus propoſitis hortarentur. Audierat jam illum, ut præcellentibus animi dotibus vigentem, unum quod primum, & noviſſimum tamdiù obſeſſis urbibus remedium eſſe ſolet, cives humaniſſimè, & quandoq; perfuſis lachrymis appellaſſe ſingulos quoſq; penſaſſe, patris majorumq; ſuorum publicè, ac privatim benefacta commemoraſſe, auxilia prope diem affutura permiſiſſe. Admirabili interea ſtupendaq; Conſalvo ratione Annibalis Pœni exemplo circiter viginti navigia plauſtris impoſita ab aperto pelago in internum, atque concluſum mare tranſvexerat, qua parte urbs minimè erat munita, ut hodie juſſu Philippi Regis munitiſſimam cernimus ſuis popularium domus frontibus inter ſe conjunctæ pro muro erant, nihil unquam hoſtile inde expectantibus Tarentinis. Ingenti itaque militum plauſu, multiſq; tympanorum, ac tubarum cantibus in portum deductis navibus, totoq; mari quantulumcunque eſt vagantibus magnus Aragoniis terror eſt illatus, quanquam ea res ſpecie ipſa quam uſu, & facultate oppugnationis terribilior erat. Nec multo poſt velut deſperatis rebus Leonardus, & Gevarra Ferdinando adoleſcenti perſuaſere, ut ſe incolumem meliorib. fortunæ caſibus ſervaret. Si enim conſeneſcere obſeſſa in Urbe perſeveraret, certa ei inſtarent vitæ pericula. Jam enim conſiderare poterat, infenſos ſibi imminere longè maximos, & potentiſſimos Reges, & cæteros principes eorum eſſe fœderatos, à quibus auxilia operiri, & opinione ſtultum, & exitu miſerum videretur. Falſum præterea eſſe quod ferebatur, patrem ſcilicet Fidericum cum Ludovico Galliæ Rege in Italiam deſcendere. Tarentinos, quos ſibi jam agnoverat obſequentiſſimos, adeò cumulatis diuturnæ obſidionis tædiis & incommodis afflictos eſſe, ut jam acerbiora quæq; exoptent, modò obſidione, belloque liberati tot ærumnis atque laboribus finem inveniant. Si urbem arcemque dederet, à Conſalvo abſque ullo negotio, & facilè impetraturum, ut ſibi in quaſcunq; velit terras cum omni regia ſuppellectile, totoque domeſtico comitatu libere ſtatim proficiſci liceat. His atq; aliis adductus adoleſcens Ferdinandus conſiliis Gevarram ad Conſalvum emittit: induciæ ſex dierum ſtatuuntur, commeantibuſque intra urbem Aloyſio Errera, & Petro Paceo Conſalvi præfectis, de Tarenti deditione utrinq; tranſigitur. Cuius quidem tam celeris, & præpropere Leonardus, & Gevarra cum nonnullis Tarentinorum primoribus, libertatis deſiderio motis ingenti invidia flagrarunt. Nam illi etiam obſides Raymundum Maramontem, & Januccium Ficatellum Conſalvo dederunt, ut ſecurus eſſet, fore ut ab Aragoniis, quæ promitterent, ſervarentur. Ferdinandus puer Regius ſummo cum honore, & ſingulari humanitate ab Hiſpano Duce ſuſceptus, cum Regno excedere, & paterna ſequi maturaret conſilia, à Bitunto oppido non multo poſt Tarentum retrahitur, fruſtra quærens, & interdum gemens, quod fallaciis inductus, & ſub fide Regia proditus cuſtodiæ traderetur, & Conſulvum ſibi, ut patri, fidem non ſervaſſe, receptorum immemorem beneficiorum, ſed verebatur Dux prudens Hiſpanus, ne adoleſcens Fiderici Patris conſilio innixus ad Gallos Hiſpanis infeſtos tranſiret, Aragoniorumq; animos in ſpem recuperandi ſui Regni erigere, & renovato bello ab Hiſpanis niteretur avertere. Defendebat ſe Conſalvus, ſi quæ promiſerat, non præſtaret, id totum ex Regis voluntate pendere, qui uti abſens, ignaruſq; earum rerum, ex jureconſultorum reſponſis nulla Conſalvi ſponſione obligari poſſe cenſeretur.

Nec

Nec multis inde menſibus adoleſcens regius, (quod vehementer mœrorem eius auxit) in Hiſpaniam deductus eſt, ubi in libera honeſtaque cuſtodia paternæ ſimul fortunæ, & iniquæ ſuæ ſortis caſum æquo animo pateretur, vixitq; ſeptuagenarius abſque liberis, ſed cum uxore Germana Ludovici XII. Francorum Regis ex ſorore nepte, quæ ante fuerat uxor Ferdinandi Regis Catholici, moritur tandem Valentiæ cum ibi fungeretur proregis magiſtratu. Multi ex Tarentinis militibus eum videre ſuſpirantem, regnumq; ſuum non abſq; lachrymis ſaltem cernere exoptantem, deque multis, quos erga ſe obſequentes noverat, interrogantem. Quo die Ferdinandus in Hiſpaniam captivus miſſus eſt, obſides Maremontius, & Ficatellus, qui Gryptalis Conſalvi juſſu, & in navib. quandoq; fuerant detenti, Tarentum rediere à civibus magno excepti applauſu, quod fuiſſe ſcribunt Calendis Martii anno ſecundo à quingenteſimo, & milleſimo.

Orta eſt haud multò poſt inter Conſalvum & Namurtium, hunc Gallici, illum Hiſpani exercitus ducem, contentio magna de finibus regionum, & præcipuè de Capitinata, quæ Daunia eſt, & Baſilicata Lucaniæ regione. Tentatum primò, ut tollerentur lites togatorum hominum, & jureconſultorum arbitrio: Mox inſolentia, & libidine militari res ad altercationem cruentiſſimam eſt deducta. Hiſtoriam huiuſmodi integram, quantacunq; fuit, pluribus, & elegantioribus verbis proſecutus eſt Paulus Jovius in vita magni Conſalvi, nos inde ea collegimus, quæ huc pertinere cenſuimus. Quum diu Conſalvus contra Namurtium in tota Apulia evagantem ſuis cohortibus iviſſet, multiſque locis expuliſſet: exigua militibus ſuis quiete recreatis Petrum Navarrum cum ſua Cantabrorum cohorte, Canulio Tarentum miſit, ratus eam urbem ducendo bello, parandæq; demum victoriæ grave momentum habituram, cui hoſtis ex propinquo vehementer inhiaret, maximè valido fideliq; præſidio muniendam. Namurtius enim Meſſapiam, Dauniam, Japygiamq; pervagatus, multa in Salentinis oppida in poteſtatem redegerat, & in his Lectium nobile oppidum, Lupiæ antiquitus dictum, præterea Calatanam antiquiſſimam Theſſalorum Coloniam, quæ hodie à Sancto Petro nomen duxit, & Nardoum à Leucadia, Neritho, condentibus Græcis dictum. Item Rhudias Ennii poetæ natalibus celebres, quæ Rhodeiæ hodie vocantur: Oriam demum, & Mottulam. Converſiſque ſignis, & Gallipoli ex itinere fruſtra tentato, Tarento copias admoverat, nihilq; ſe commovente præſidio, & quieſcentibus Tarentinis, Cuperſanum adortus eius oppidi Regulum fidem mutare coegerat. Poſtremo urbem Caſtellanetum medio, ſed obliquo itinere inter Tarentum, atque Brunduſium ſitam, ea conditione in fidem acceperat, ut præſidii cauſa duas Gallorum turmas imponeret, quibus ſeſe adverſus Hiſpanos è Tarento ſæpius erumpentes tuerentur. Sed fortè evenit, ut Caſtellanetani Gallorum injuriis exagitati conjurarent, quod nonnulli procacius quam Appu-

A lorum mos ferret, matronarum pudicitiam attentaſſent: alii hoſpitum pennariis copiis prodigè uterentur: at quidam hoſpites ſuos ægrè iniquis imperiis parentes temerè verberaſſent, itaque præſidium intempeſta nocte ſopitum in hoſpitiis ad datam teſſeram eſt comprehenſum, accitiſque à Tarento Hiſpanis urbs tradita: ea tamen conditione, ut Galli quanquam exuti armis, & equis, quoad in tutum pervenirent, inviolati præſtarentur. Namurtius feſtinanter Caſtellanetum noctu diuq; continuato itinere pervenit. B Oppidani ſubito adventu irati, repentinique hoſtis magnopere turbati, quod pauci in præſidio Hiſpani aderant, quod adverſus vim tormentorum imparati eſſent, & mulierum, puerorumque planctus deliberantib. viris fortia conſilia excuteret, ad id conſilium decurrerunt, ut admiſſi ſceleris pœnas pecunia redimerent, poſtquam nihil in corpora deſæviſſent. Sed dux iracundus, cum triplo majorem pecuniam poſtularet, C & niſi integram continuò perſolverent, cunctis extrema ſupplicia minaretur, id omninò importunè effecit, ut oppidani ad deſperationem verſi extructis introrſum tumultuariis munitionibus aliquot tormentorum ictus conſtanter ſuſtinerent, ſubireq; murum ſcalis auſos provolutis è corona trabibus, ſaxiſque ingentibus deterrerent. A tanto autem periculo liberat Caſtellanetanos Namurtius Geriona Ruboſque revocatus. Quo non multis poſt menſibus extincto Conſalvus, D qui ab illo Baruli fuerat obſeſſus, quò metu perculſus Petrum Navarrum, & Ludovicum Erreram propinquum ſuum cum ea manu, qua poſſent, Tarento coactus evocarat, Neapolim in ditionem recepit Hiſpanam, Cajetaq; potitus Ludovico Erreræ arcis, urbiſque cuſtodiam ita tribuit, ut in eius locum Tarenti Petrus Nicoſſa ſuccederet. Virtute igitur Conſalvi magni ducis Rex Catholicus Ferdinandus expulſis omninò Gallis, & prius Aragoniis ipſe Aragonius regnum E acquiſivit Neapolitanum anno prædicto 1503. decimoſeptimo Calend. Junii. Sequenti anno, & tertio poſt, multa, quæ adhuc extant, Tarentinis conceſſit privilegia, & ea præcipuè, quæ ad cochlearum nigrarum capturam in foſſa, cui Arx major imminet ex aperto mari urbs ex intercluſo, cum magna civium commendatione, ſpectant. Appoſuimus verba laudationem continentia. *Ferdinandus, & Heliſabeth Dei gratia Rex, & Regina &c. Etsì omnibus ſatis* F *eſt clarum, nobis verò clariſſimum eſt, qui eorum animos, nedum opera fideliſſima inſpeximus. Quippe qui cum omnis ferè provincia Apuliæ, & Calabriæ ad Gallos à dictis Catholicis Maieſtatibus defeciſſet, non ſolum eadem civitas permanſit in fide, ſed etiam hoſtibus aſſiduè pugnando multa prælia confecit: propter quæ omnia multas impenſas fecit, & damna multa perpaſſa eſt, atque eo pacto, ut aliquæ aliæ civitates idipſum facerent, exemplo, & documento fuit. Quare evenit, ut ſuperatis tandem & profugatis Gallis multò celerius eandem provinciam recuperaverimus, quam defecerunt: & propterea meritò inducimur, ut erga dictam univerſitatem,*

& homines ejuſdem civitatis Tarenti, ſimus A *ad gratiam non ſolum prompti, verum etiam promptiſſimi.*

Paterna Caroli origo ſemper Chriſtiana, & potens, maternæ, quæ fuit, & antiqua, & Catholica conjugio adiecta, illum reddidit adeò potentem, nobilem, & pium, ut qui tot multis ſimul, & ſublimibus ornatus vixerit titulis, haud facilè alterum invenias parem. Philippus Auſtrius Archidux, Maximiliano genitus Cæſare pater fuit Caroli, Mater Joanna, quam Ferdinandus Hi- B ſpaniarum Rex Catholicus ex Heliſabetha Henrici ſorore cum Joanne Maximiliani ejuſdem genero, & Catherina, ſuſcepit. Parentibus igitur adeò illuſtribus naſcitur Carolus anno humanæ ſalutis 1500. quinto Calend. Martii, & illorum tanquam hæres legitimus multa illa poſſedit regna, quæ in inſtrumentis, indultis, edictis, decretis, honorificentiſſimè præſcripta videntur. Cum vix undecimum expleſſet annum patrem amiſit adoleſcentem, qui 28. agens annum C Burgas Hiſpaniæ oppidum ſe contulerat, audita Heliſabetha ſocrus morte, cuius in regno Caſtiliæ hæres erat Joanna ejus uxor, qua ratione Ferdinandus, ita decernentibus Hiſpanis proceribus, inde decedens in regnum Aragoniæ, mox Neapolim venire ſtatuit cum nova uxore germana Francorum Regis ex ſorore nepte. Sed audiens Joannam filiam obitu viri Philippi mente captam, rediit in Hiſpaniam, ſecum advehens Conſalvum magnum, quem novarum rerum au- D ctorem in regno Neapolitano non quidem invenerat, ſed ſuſpicabatur, & per quinquennium curam filiæ Joannæ, & Caroli nepotis geſſit. Moritur Ferdinandus anno reſtitutæ ſalutis 1516. undecimo Calendas Februarii, cum eſſet ſexagenarius. Quin aliis contendentibus, ſuperarat annum, quem ſcalarem dicunt, ſexageſimum tertium, & pervenerat ad ſexageſimum quintum. Inſtituit hæredem ex aſſe Joannam filiam viduam, & matrem Caroli, qui tunc annum E agebat decimum ſextum. Is vigeſimo poſt à morte Ferdinandi avi ſui menſe, contulit ſe in Hiſpaniam, anno 1517. decimotertio Calend. Octobris, ubi regia inſignitus corona Rex ab omnibus ſalutatur, quamvis per aliquot annos commune haberet cum Joanna matre regimen: Sic enim in omnium ſcripturarum frontibus legebatur: Nos Joanna, & Carolus eius filius primogenitus: & ſic contenderant Hiſpani quidam proceres, ne viva matre ſolus diceretur Rex. Eodem an- F no confirmarunt Tarentinis omnia privilegia, quæ Ferdinandus Catholicus, & nova conceſſerat, & vetera confirmarat. Maximiliano avo Imperatore vita defuncto, ob Joannam matrem, quæ fuerat Philippi uxor, non modo hæres ſucceſſit Regnorum avitorum, ſed etiam Imperialis Coronæ, deſignatus Chriſtianorum Imperator Francfordiæ ab Imperii electorib. quamvis Franciſcus Valeſius Francorum Rex, non modo largitione ingenti illum oppugnaret, ſed ea etiam potiſſimùm ratione, quia cum Neapolitanus eſſet Rex, non poterat Imperium aſſumere: Ita enim multo antè per Romanos Pontifices, & Carolum Andegavenſem fuerat ſancitum. Qua in re per Cardinalem Cajetanum, Summus Pontifex Urbanus Carolo adverſabatur. Vicit tandem Caroli virtus, nolentib. Teutonicis electorib. ut Imperium in aliam à ſua migraret gentem. Decimoquarto igitur Calendas quintileis anni 1520. fuit occidentalis Imperator electus annos natus undeviginti, cum eſſet in Hiſpania: & ſequente anno menſe Februarii eodem, quo natus eſt, die, accepit Aquiſgrani Imperiale diadema ab Antiſtite Colonienſi magna cum pompa, & feſtivitate (quo eodem die, & anno Solimanus Turca Imperator Conſtantinopolitanus Selimo patri mortuo ſuccedens coronatus eſt) à Clemente ſeptimo Bononiæ in Imperio confirmatur, cum trigeſimum ageret annum. Non eſt animus omnes invictiſſimi huius Cæſaris res geſtas percurrere. Hoc enim, & ab aliis ante me elegantiore factum eſt ſtylo, & fortaſſe Plutarchus ſi viveret, id aggredi vereretur. Addam verba cujusdam privilegii, quod Tarentini habent ab hoc Cæſare invicto, cum in regno Neapolitano Proregia auctoritate fungeretur Philippus Cialonius, 1528. *Philippus de Cialon Orainge Princeps, Cæſareæ Majeſtatis Capitaneus Generalis in Italia. & in præſenti regno Vicerex, & Locumtenens generalis, univerſis, & ſingulis præſentium ſeriem inſpecturis tàm præſentibus, quàm futuris. Si cui univerſitati huius regni pro eius ſervitiis, conſtantia, & fidelitate, reddenda eſt remuneratio, ei profectò univerſitati, & hominibus magnificæ, & fideliſſimæ civitatis Tarenti, quæ pro ſervanda erga Cæſaream, & Catholicam Majeſtatem fide, præſertim in obſidione, paſſa fuit à militibus exercitus ligæ inimicæ Cæſareæ Majeſtatis invaſoribus huius regni, vaſtationes omnium agrorum, & alia maxima damna, & incommoda firmiſſimo animo perpeſſa eſt, ob quam rem decet reddere nos erga ipſos liberales ad gratias, & circa præſertim eorum petitiones beneficos oſtendere nomine præfatarum Cæſ. Majeſt. &c.* Hæc adieci, ut ex Carolo Cæſare ſicut, & ex aliis ſuperioribus, Tarentinorum innoteſceret fides erga Reges ſuos, ſicut, & erga Philippum eius filium, cuius res, & ipſe eſt teſtis, hodie ſervat, de quo reſtabat dicendum (ſed aliis tantum onus ſervetur) ſimul, & ut annum huius in Carolum fœderis oſtenderem fuiſſe ſuperiorem à privilegio conceſſo nempe 1527.

LIBER VIII.

De Tarentina Eccleſia, & de adventu Principis Apoſtolorum, & Marci Evangeliſtæ Tarentum.

CAP. I.

TArentinam Eccleſiam Romanæ æquævam oſtendimus in præfatione: id autem ita ſe habere, in hoc, & aliis poſt ipſum, capite animadverti certiſſimè poteſt. Pe-

Petrus igitur, qui Simon antea vocabatur, A natione Galilæus, vico Bethſaida, Andreæ germanus, Bar Jona, id eſt, Joannis vel Jonæ filius, à Chriſto Salvatore noſtro poſt ſuam reſurrectionem inſtitutus Vicarius, Apoſtolici collegii princeps, ſummus Eccleſiæ paſtor, & Pontifex uſque ad quintum illius, ubi ad patrem conſcendit, annum, multas fundavit Evangelii prædicatione Eccleſias, Ponti videlicet, Galatiæ, Cappadociæ, Aſiæ, & Bithyniæ. Antiochenam exinde ad ſumma evexit faſtigia; ibique cum erexiſſet Cathedram, ſedit annos ſeptem. B Quadrageſimo autem quinto Domini noſtri anno, & Claudii Tyberii Cæſaris ſecundo, cum Romam eo conſilio proficiſci decreviſſet, ut Simonis cujuſdam magi, cuius antea Hieroſolymis nequiſſimas detexerat fallacias, errores quamplurimos refelleret, ſicuti ſcriptores multi fidiſſimè teſtantur, Clemens imprimis, qui illi quarto in Eccleſiæ regimine ſucceſſit loco, cum Marco eius diſcipulo, & interprete, quem ipſe Canonica ſua epiſtola filium C appellat, navem conſcendit, cumque dies multos ex Aſia ad Europam navigaſſet, vi ventorum adverſa ab incœpto, quò intenderat, itinere, deflectens, ſinum, quem Tarentinum vocari tot auctoribus præmonſtravimus, intravit. Viſitur hodie ad XII. mill. paſſuum, ab Acra Japygia verſus Tarentum, vetuſtiſſimum templum divo ipſi Petro dicatum, quem locum primum in Italia attigiſſe creditur, ibique (ut ajunt) rem divinam fecit. Ut omittam multa in toto ipſo D regno, non modo in noſtra hac regione ſacella, atque oppida, quæ Sancti Petri nomine inſignita ſingulari devotione frequentantur. Illudq; præcipuum, & populo olim Græco habitatum, ubi commorari Princeps Tarentinus conſueverat, S. Petrus Galatina. Ad inſulas igitur cum ſociis, & nautis expoſitus, inde urbem proſpiciens, quam à multis habitatam perceperat, exiſtimavit Chriſti virtute huc ſe devectum. Flexit igitur Apoſtolus gratias Deo acturus de more E ad orationem genua: lapis ſervi Dei pondere preſſus, ita mollis redditus, ac ſi cereus eſſet, recepit ſanctorum genuum veſtigia: locus inde Apodonia; ut in Gargano monte ad Eccleſiam Michaelis Archangeli ob ſigna veſtigiorum eſt appellatus: vulgus hodie piſcatorum divum appellat Petrum Veteranum in illo maioris inſulæ eminentiore loco, unde proſpectare conſueverunt inimici pyratæ; ne ibi commorantes præda fierent, Venetum præcipuè, quibus Adriatici maris F uſque ad prædictum ſinum cura eſt. Audivi à multis majorum traditione, dicentibus lapidem illum ita Apoſtoli genibus concavatum à Venetis nautis ablatum, Venetiaſque aſportatum, ubi beatus Marcus ingenti omnium veneratione colitur. Crebreſcentibus deinde Auſtris, cum diſcedere, quò incœptum abſolveret iter, inde nequiret, à Spiritu Sancto admonitus portum ingreditur Urbis, ænea catena à turri Turrunda ad urbis ipſius muros diſtenta clauſum, intimumque cum comite brevi cymba navigans, mare ad littus tandem devenit. Erat tunc diei hora ferè tertia, quo tempore cives, qui in aquis obverſantur, hinc atque illinc propè littus erant frequentes. Cognita per eos via, ad puteum accedit, prope quem Solis ingens aſtabat ſimulacrum: effundere ad illud preces neſcio quas cogebantur, qui haurire aquam, vel bibere optarent, & dum beatiſſimus claviger potum ab iis peteret, qui tunc ferè haurirent, reſponſum hujuſmodi accepit: Adora, & bibe: ad quæ Apoſtolus, nos Hieroſolymitani ſumus, & hoc ſignum in nomine Dei noſtri, qui ſolus verus eſt Deus, facimus, ſive manducamus, ſive bibimus, & facto crucis ſigno aquam potavit. Obſtupeſcunt omnes, tali quod ignorarant, perſpecto ſigno, & iterum Apoſtolo repetunt puteum illum eſſe Dei Solis, nullique ante hac licuiſſe bibere, niſi adoraſſet. At ille rurſus: Puteus Joannis Baptiſtæ, qui Jordanis fluenta exhauſit, ſalvator omnium eſt homo CHRISTUS JESUS, quibus dictis, facto iterum crucis ſigno receſsit, plebes relinquens omnes admirationis, ac ſtuporis, cum viderint novo illi manus dexteræ metui eam fuiſſe vim, ut idolum ad terram dejecerit, dejectumque confregerit. Erat ſtatua illa tantæ Magnitudinis, ut inter Coloſſos recenſeretur, quæ turribus eſſent pares: opus fuit Lyſippi cubitorum quadraginta. Sed illud in ea mirum, quod cum manu eſſet mobilis, ea erat libramenti ratio, nullis convellebatur procellis: artifex id providit cum modico intervallo Columnam appoſuiſſet, unde maximè flatum frangi opus erat. itaque propter magnitudinem difficultatemque moliendi non attigit eam Fabius Verrucoſus, cum Herculem, quèm in Capitolio ſtatuit, inde transferret. Ingreſſus iterum ſcapham Petrus per eundem ſinum interiùs navigavit, cumque in Reguli ipſius urbis pomoarium deſcendiſſet, rogavit horti cultorem, ut aliquantiſper, dum æſtivus deferveſceret ignis, ibi ſe una cum ſuis quieſcere pateretur. Erat ibi tum pomarii cuſtos Amaſianus quidam pauperculus, uſque adeò incuruus, ut nullo modo cœlum ſuſpicere miſerrimus valeret: petiit ab eo Petrus, quod nomen loco illi eſſet, reſpondit, Cervaricium ab omnibus appellari, dictum ante hac ad fontanas, remque hujuſmodi expoſuit. Regulus noſter Eucadius cum fortè in venatione, quo exercitationis genere nimium oblectatur, cervam hic lancea transfixiſſet, inde non multo poſt ingentem inter fruteta viſum Ericium occidit, & ex Cerva, & Ericio nomen loco imponi mandavit Cervaricium: intuens Apoſtolus: quantopere homo ille jam inde a pueritia ſua infeliciſſimus, dum loqueretur, laboraret, ut de facie eum internoſceret, & miſeratione motus, utque initium prædicationi, illiuſq; populi converſioni daret, Marco dixit, fili dilecte erige hominem: ſuam tunc Marcus extendens manum apprehendit illum, prophetæque verbis piè prolatis, Dominus ſolvit compeditos, Dominus illuminat cœcos, Dominus erigit eliſos, Dominus diligit juſtos, illum elevavit. Et homo ille fortunatiſſimus auctoribus iiſdem baptizatus, tam brevi temporis curriculo, & corporis & animæ ſalutem fuit conſecutus. Ante ſolis occaſum, qui prope aderat, ratem denuò ingreſſus

greſſus ad eam Urbis partem venit, ubi por- A
ta major dicebatur. Cœpit ibi inter Urbem,
& arcem antiquiſſimam de ingenti marmo-
re, ante Apoſtoli ipſius ſacram ædem ad uſq;
noſtra tempora ſervato, verbum Dei prædi-
care aſtantibus præcipuè illis, in quorum
conſpectu Solis ſtatua deciderat: & in hoc
ſalutifero, nec dum ſatis commendato opere,
plures conſumpſit dies: multi, qui audie-
runt, crediderunt in Dominum JESUM,
ejuſdemque Apoſtoli manu ſunt omnes ba-
ptiſmate ſacratiſſimo initiati. Proſpiciens de- B
mum fore, ut poſthac univerſus populus,
qui frequens erat, & pronus ad pietatis cul-
tum, in JESUM CHRISTUM crederet, Rhe-
gium vetuſtiſſimum Calabriæ oppidum com-
meaturus, reliquit ibi Marcum, is multos
in prædicatione menſes expendit, & nullus
illuceſcebat dies, quo Tarentini illi veteres,
cum accolis omnibus ad fidem non advola-
rent. Accidit ut Eucadii filia Principis à
Dæmonio vexaretur, & Marcum prædican-
tem audiens clamabat, quid mihi, & tibi C
ſerve Dei Marce? cur me ante tempus, ut
magiſter tuus, tam ſævè conaris incendio
afficere? increpuit eam Evangeliſta, vixque
Dæmoni præcepit, ut abiret, & protinus
ille aufugit, audiens præcipue illa Catechiſ-
ma verba; exi ab ea immunde ſpiritus, exi
& da locum Spiritui Sancto Paracleto: Puel-
la igitur hoc modo liberata, pater ejus Eu-
cadius Tarentinorum regulus, cum reliquo
credens populo in nomine Domini noſtri
JESU CHRISTI baptizatur, cunctis idolo- D
rum Fanis, quæ tunc plurima erant, dirutis,
& ad memoriam ſanctorum denuò Apoſtolo-
rum, ipſius inprimis Dei Genitricis ſemper-
que Virginis MARIÆ à poſteris erectis. An
autem illa fuerint, quorum unum in portu
juxta litus Deiparæ Matri, alterum Princi-
pi Apoſtolorum intra Urbem, & arcem, ter-
tium in acta parvi maris Beato Marco nun-
cupabantur, haud facilè conjici poteſt, cum
ipſa urbis forma fuerit immutata. His omni-
bus ea, qua dictum eſt ratione, peractis, E
& omnibus jam in fide confirmatis, Beatus
Marcus ad præceptorem ſuum Petrum, qui
Rhegii commorabatur, tranſiturus, ne ſine
paſtore oves tenerrimæ aberrarent, Amaſia-
num, quem ante ad hoc ritè inſtruxerat,
Epiſcopum deſtinavit: at ipſe Apoſtolo ad-
hærens cum eo Romam verſus iter direxit.
Hæc ita ſcripta ſint, veluti patrum noſtro-
rum traditione præcepta, & manuſcripti
etiam cujuſdam codicis lectione, quem Ta-
rentini Clerici pro officio Divi Cataldi in F
in choro aſſervabant: mutata ſunt tamen
nonnulla, & ſtylus ipſe in meliorem a nobis
redactus Laurentii Surii imitatione. Illud
autem non prætereundum cenſui, Marcum
Evangeliſtam, priuſquam Regii Petrum con-
veniſſet, Sybarim divertiſſe à Crotoniatis,
olim Urbem dirutam, & quæ aliquando Ar-
gentina, atque Mendonica Civitas eſt appel-
lata, non Sybarim tamen litoralem, ſed cu-
jus reliquiæ in montis vertice erant, ubi ho-
die urbs apparet, cui ab ipſo Evangeliſta ob
prædicationis beneficium, Sanctus Marcus no-
men eſt: ſicut a Gulielmo Sirleto S.R.Eccle-
ſiæ Cardinali, & Bibliothecario, olim illius
urbis Epiſcopo ſalutis noſtræ anno milleſimo
quingenteſimo ſexto, & ſexageſimo ſe audiſſe
mihi retulit Conſalvus Joannes Hieronymus
Gonzaga Calaber, U.I. Doctor, vir apprimè
nobilis, & fide dignus. Alterum eſſet dicen-
dum de adventu Beati Petri Neapolim Cam-
paniæ urbem præclariſſimam, & totius Re-
gni noſtri caput, de converſione populi Nea-
politani per illum ad fidem, de ſancta Can-
dida, quæ prima illi eo venienti occurrit,
de Sancto Aſprene, qui ab ipſo Apoſtolo in-
firmitate curatus, & deinde baptizatus, ejuſ-
dem civitatis Epiſcopus ordinatus fuit, deq;
Baſilica, cui nomen eſt Sanctus Petrus ad
Aram, ubi ſacrificium Deo obtulit idem
Chriſti Vicarius, & ubi degunt religioſi illi
viri, qui Canonici Regulares dicti ſub Divo
Auguſtino militant: Sed hæc omnia ab aliis
pluribus, & elegantiore dicendi forma ſcripta
ſunt, & præcipuè a Paulo Regio Vici Equen-
ſis Epiſcopo.

De Beato Cataldo.

CAP. II.

Beatus Cataldus ex partibus Hiberniæ,
quæ ſuis, & ipſa gloriatur in Domino,
& lætatur ſanctis, oppido Numeniæ Catan-
do, patre Eucho, matre Athenia, honeſtis
quidem inter cives natus, quantæ futuræ eſ-
ſet ſanctitatis, quantiſque, & quot miracu-
lis Dei Omnipotentis virtute, corruſcus, jam
inde a Nativitate præmonſtratum eſt. Vir
quidam eximiæ virtutis Chriſtianæ, & Maje-
ſtati Divinæ amicus, cui vaticinii munus ob
ſuam gloriam fuerat dilargitus, Dichus no-
mine, ſtellæ cujuſdam ductu, non ex illis
quæ in firmamento fixæ nuſquam moventur,
ſed ad vaticinium iſtud declarandum mira-
biliter exortæ, domum naſcituri infantis per-
venit, & cum occluſas perſpexiſſet fores, il-
las mendicantium more feriens aperire ſibi
ob eleemoſynam petiit: intus Athena pul-
ſanti reſpondit, ſola ſum, partu laboro, ape-
rire tibi, vel cuiquam nequeo. Scias mu-
lier, foris ille prædixit, naſcetur tibi fi-
lius coram Domino magnus, illique gratiſ-
ſimus, quibus dictis abiit nuſquam deinde
viſus. poſtero autem die natus puerulus de-
cidens tenello capite ſaxum impegit duriſſi-
mum, quod non modo illæſum erexit, ſed
tanquam ſi in molliſſimam incidiſſet mate-
riam concavum lapidem reliquit. Eadem ho-
ra mater dolore partus, quæ muliercularum
miſeria eſt, expiravit: infantulus non obſte-
tricis, neque alicujus alterius ope adjutus,
præter divinam, ſurrexit, ac parentem exan-
guem tenellis brachiolis complexus ſuo illam
oſculo, Dei gratia ad vitam revocavit: la-
pis, ubi naſcens caput admoverat, ſub dio
aliquando poſitus, & in partem concavam
aquam excipiens, priſtinæ omnes reſtituebat
ſanitati, quicumque ægrotantium aquam indè
ad potum devotiſſimè haurirent, nomen illi
in fontis lavacro imponendum juſſerunt pa-
rentes, Cataldus, cujus deſinentiæ nomina,
quamplurima in ea inſula eſſe ſolent, ut Mo-
gal-

galdus, Donaldus, Oſaldus, & Helbaldus, Haraldus, Arcibaldus.

Creſcebat puer non minus ſapientia, & eruditione, quam pietate erga Deum, & proximum, percelebreque Cataldi nomen inter Francigenas, Anglicos, Theutonicos, Scotioſque magno cum honore divulgabatur. Parentibus inde orbatus, ad ſacerdotalem promotus ordinem ſuos excitat cives, ut in honorem Beatæ ſemperque Virginis, ac Matris DEI ædem Sacram erigerent: ipſe inprimis, & vehementior aliis tanto operi occupabatur: & dum fabricæ eſſet intentus, ecce quidam nobilis vir filii unici cadaver nuperrimè defuncti multis ad eum lachrymis adducit, rogans, ut ad vitam ſenectutis miſeratus ſuæ revocaret: reſtituit adoleſcentem glorioſus Chriſti athleta ad vitam, ſed facta prius oratione, non immemor verbi illius, quod Apoſtolis aſſertor humani generis promiſerat: Quodcunque petieritis à patre in nomine meo dabit vobit. Præcucurrerat Pater, quum nondum ſanctum confeſſorem conveniſſet, ad foſſam, quam diximus naſcentis infantis capite ſaxo impreſſam, & fruſtra miſer præcucurrerat, quod eam, ut antea, cœleſti rore plenam non reperiſſet. Fama tanti miraculi totam ſubito replet & urbem, & paulò poſt provinciam. Credentes in fide confirmantur, qui fideles nondum erant, ad fidem invitantur.

Non longe poſt militis cujuſdam filius moritur: ejus cadaver a patre ad amicum Dei Cataldum in feretro affertur: rogat gemebundus, ut & ſe conſolari non dedignaretur in mortuo filio, nam & ipſe æquè miſererat, atque ille, cujus ante filium ſuſcitaverat: recuſat aliquantulum ſanctus, ſeque id efficere cum Deus ipſe non ſit, nullo modo poſſe aſſeverat: volebat præterea & patris conſtantiam periclitari: nam & hoc in Evangelio legerat, Salvatorem aliquando factitaſſe. Inſtat pater, & lachrymis, & precibus filio vitam deprecari. Attendebat interim Eccleſiæ operi ſanctus, qui dum terram effoderet, dumque caſu terram ſuper mortui adoleſcentuli corpus aſpergeret, continuo ille ſic tactus vivus è feretro deſiliit, ſanctumque veneratus patris ingemiſcentis pependit amplexibus. Pergit inde, qui vivum filium miles receperat ad Regem, & quantum ſui miſertus fuerit Deus, quantumque Beati viri Cataldi interceſſione beneficii ſibi contulerit, ordine exponit. Incredulus ille magicis omnia cenſet artibus adſcribenda, & ut è ſuo ſanctum ejiceret, deturbaretque regno, quanta admodum celeritate navigavit. Ubi ad locum venit, comprehendi ſine mora Cataldum jubet, compreheſumque apparitoribus tradit in vinculis cuſtodiendum in craſtinum ad exilium miſſurus. Nocte, quæ nefandi conſilii diem ſubſequitur, ab Angelis per viſum terrore magno perculſus ab iis audit, quod ſtatim moreretur, niſi à propoſito malo ceſſaret. Excuſſus ſomno Rex ſuſpirat ſæpius, ut qui melancholia percitus: quid ſibi hæc velint ſuſpiria, ſuſcitatur Regina Regi, ſibique timens? revelat ille viſum: at illa conſulit, quæ eſſent, ut ab imminente diſcrimine liberarentur, facienda. Eadem nocte dux quidam ſceleris conſiliarius moritur, id Rex audiens, Deique ultionem pertimeſcens, ſanctum non modo è carcere educi liberarique mandat, ſed & ab illo veniam gemebundus petit, tam ſibi, quam ſuis omnibus: mox defuncti ducis provinciam Eccleſiæ, quæ etiam tunc erigebatur, cuique Cataldus conſtruendæ præerat, in perpetuum conceſſit. Erat Dux ille Meltridis Dominus. Sanctus igitur acceptam Provinciam in duodecim Epiſcopatus diſtribuit, & ſuum Epiſcopium Archiepiſcopatum faciens Rachau Archiepiſcopus fuit dictus: cumque Rachaenſi Eccleſiæ multos præfuiſſet annos, & verbo, & exemplo nunquam deſtitit alios ad fidem trahere, alios jam tractos confirmare.

Hæc ubi tam fœliciter ad honorem Omnipotentis DEI, & ejus Eccleſiæ expanſionem ſibi ſucceſſiſſe animadvertit, Divina motus inſpiratione ſepulchrum Domini ſalutiferum, ubi pro omnium ſalute triduum jam quieverat, viſere diſpoſuit, locaque omnia perluſtrare, ſique fieri poſſet, quantum in ſe eſſet ſtratus lingere, lachrimiſque perfundere, ubi ſteterunt ſanctiſſimi, & nunquam fatigati pedes ejus, Conducta navi ſub peregrini habitu viam ingreditur, pervenit tandem Hieroſolymam, continuò ſepulchrum dominicum, cujus viſendi deſiderio flagrabat, magna divotione nudis pedibus introivit, illudque labiis, & cordis, & oris, quanta potuit humilitate tremens, & ingemiſcens exoſculatus immenſas humani generis Redemptori gratias egit, quod dignatus eſſet ſibi ſervo ſuo concedere, ut attingere valeret monumentum illud uſque adeò ſuaviſſimum, unde morte ſurrexerat devicta: atque idipſum fecit de ſanctiſſimis locis illis, quæ à Sacratiſſima Virgine, olim frequentabantur, dum viveret.

Quibus ita devotè pieq; abſolutis, vitam, ea in regione ſtatuit degere eremiticam, quod tamen propoſitum honeſtiſſimum voluntati divinæ commendarat: & quum interea nihil juxta cordis ſui deſiderium obtingere cerneret, orationi aſſiduæ, quam & lachrymis condire aſſueverat intento, ut quid Deo de ſe placeret, cognoſceret, apparuit illi Dominus noſter JESUS CHRISTUS, & inter cætera, quæ ad ejus ſolatium locutus eſt, illud in primis præcepit, ut ab eremitica deſiſtens deliberatione ſe ad eam Italiæ partem transferret ubi civitas eſt, quod Tarentum appellatur: ibi enim rudem olim idoliſque deditum populum per Petrum Apoſtolum, & Marcum ejus diſcipulum ad fidem ſuam converſum inveniret, quem ad idolorum cultum prædicantium inopia reverſum ipſe denuò ad fidem revocaret. Hoc Domini præceptum alacriter audiens cum multis navem inſcendit Italiam verſus navigaturus: inter navigandum autem divino repletus ſpiritu tempeſtatem prædicit, cujus quidem inſtantis periculi, quia ſignum nautæ non videbant ullum, fidem illi non adhibuerunt. Sed vix poſt ſancti viri prædictionem dimidiæ horæ ferè ſpatium tranſierat, exoritur tempeſtas, cui ante hac ſimilem nautæ haud proſpexerant: rudens craſſior, quo velum in ſublimem arborem elevatur, vi tempeſtatis effringitur

gitur. Unus ex nautis adoleſcentior, & cæteris agilior malum conſcendit, ut rudentis partes diſiunctas connecteret, ventorum procelloſa rabies illum infelicem ea vi dejecit, ut ſtatim colliſus vitam cum omnium dolore perdiderit. Qui in navi erant, ut mox morituri Deo, quiſque ſuo lachrymis effuſis ſupplicare, vota proponere, nonnulli inter hujuſmodi afflictiones recordati, quod vir ille, quem Deo cœleſti, & immortali adeo carum prius non cognoverant, naufragium prædixerat, provoluti illius pedibus humiliter obſecrare, obteſtarique: Homo Dei, dicentes, qui talem cœleſti afflatus ſpiritu imminere nobis tempeſtatem proſpexiſti, qualem alias non ſumus experti, exorare quæſumus, ne graveris, Deum, ut tuis placatus precibus nos de vehementi periculo miſericorditer eripiat. Confeſſor ſanctus, ut qui pietate redundabat, ad orationis præſidium confugit, qua nondum finita, ceſſant venti, ſedatur mare, & magna inde ſequitur exoptataque ſerenitas. Neque tamen ſanctus ab oratione ceſſat, donec juvenem è malo delapſum conſtractumque non vitæ reſtituat, conſolidetq; Dant iterum nautæ vela ventis, & nullo negotio Hydruntum perveniunt, ubi ſanctum exponunt, & gratias illi agentes ob tot in undis officia præſtita, ejus ad Deum deprecationibus ſe commendant.

Dum ſanctus Tarentum pergeret juxta Felinum (oppiduli nomen eſt) occurrit illi puella, quæ ſurda, & muta pecudes ad paſtum fortè agebat: eam cum fuiſſet bis, & ter perperam allocutus, & cognoſcens tandem miſellæ defectum, præcipio (inquit) tibi in Nomine Domini JESU CHRISTI, ut abſq; mora mihi reſpondeas: & ſtatim illa recipiens cum auditu loquelam, eum ad ſuos domum deduxit, omnibuſque divulgavit miraculum, quod vir ſanctus divina in ea fuerat virtute operatus, ibique ab incolis honorificè exceptus cum illis, quos omnes ſacro abluit fonte, aliquot dies commoratus eſt. Cum verò Tarentum introiret, vidit antè januam pauperculum quendam à nativitate cæcum: eum Beatus Cataldus ita alloquitur: Cujus Religionis, & Fidei ſunt homines iſtius Civitatis? Cœcus reſpondit, patres noſtri omnes fuerunt Chriſtiani, nunc autem omnes quotquot videbis, præter paucos, Ethnici. Tu verò fili (inquit) Chriſtianus es, an Ethnicus? reſpondit cœcus, Utinam aliquis me ad fidem IESU CHRISTI docendo adduxiſſet, jamdiu Epiſcopo, qui nos inſtrueret, deſtituti ſumus. Si ex toto corde, ſubdit ſanctus, credideris in ſanctam, atque individuam Trinitatem, Patrem, Filium, & Spiritum Sanctum, & in ejus nomine fueris baptizatus promitto tibi ſalutem animæ, & lumen, quod exoptas, oculorum. Credo, inquit ille, domine omnia eſſe, ſicut dicis. Tunc Beatus Confeſſor ſuis hauriens manibus aquam illum baptizavit, & ſtatim ejus oculi aperti ſunt. Qui videns jam, quæ prius ignoraverat, clamare cœpit iis, qui non longè diſtabant. Venite, & videte hominem Dei ſanctum, qui me, in ejus nomine aquam ſuper caput effundens, illuminavit, ad ejus vocem factus eſt populorum multus concurſus Deum col-

A laudantium, atque dicentium; nunquam ſe tale quid alias perſpexiſſe (audiviſſe tamen) ut cœcus a nativitate cerneret. Erat annus Domini centeſimus, & ſexageſimus ſextus, quando Divus Cataldus Tarentum ingreſſus eſt. Sedem Petri tenebat tunc Anicetus Syrus, qui ſedit annos novem a ſexageſimo tertio, uſque ad ſeptuageſimum tertium poſt centeſimum a Chriſto nato, martyr in quarta Eccleſiæ perſecutione, Imperatoribus M. Antonio Vero, & L. Aurelio Commodo.
B Sunt qui contendunt Divi Cataldi comites fuiſſe Euperpium, qui poſtmodum fuit appellatus Leutius Brunduſinorum Epiſcopus, & Barſonuphrium, qui colitur ab Uritanis, qua de re aliter legitur. Corpus ſcilicet Divi Barſonuphrii ex remotiſſimis Paleſtinæ partibus ad ſuperi maris vicina delatum litora, ad Theodoſium virum alioqui Sanctiſſimum Uritanorum Pontificem ab hominibus illis, ad quos id erat expoſitum, vel qui antea ſervandum acceperat, fuiſſe adductum: quæ poſteriora tempora deſignare videntur, Divum
C vero Leutium multi tradunt fuiſſe Alexandrinum. Eſt & alia opinio, quam dicunt referri a Jacobo Antonio Ferrario Lupienſi in hiſtoria, quam nondum edidit, Auſtria: ſanctum ſcilicet Cataldum ad Japygiam veniſſe, qui, & Comitem habuit germanum fratrem nomine Donatium primum Lupienſium Epiſcopum, & per quatuordecim annos vitam cum illo eremiticam elegiſſe prope oppidum, quod ab ipſo ſancto nomen accepit, hodieq;
D adhuc extat, Sanctus Cataldus ad decem millia paſſuum ab Hydrunte remotum. Hunc igitur tantum patronum majores noſtri, & viderunt, & amplexi veneratique ſunt, gratias indies Deo agentes, quod ſua ſola gratia, & largitate non eorum meritis dignatus ſit hanc Urbem, ſub Beati Cataldi patrocinio apud ſe eſſe, ut ſexcentas, quæ in toto orbe terrarum ſunt in Chriſtiana Repub. ampliſsimæ, quamlibet Divorum ſuorum, tutelariumque cuſtodum præſidio fulciri, Venetias
E Marci, Peruſium Herculani, Aſſiſium Franciſci, Matthæi Salernum, Andreæ Amalphiam, Bartholomæi Beneventum, Galleciam Jacobi, Maſſiliam Magdalenæ, Ambroſii Mediolanum, Nicolai Barium, Brundiſium Leutii, aliaſq; aliorum ne catalogum conficere tot recenſendis videar. Voluit enim Deus ipſe ſanctos ſuos inter se, & homines poſt Chriſtum ejus filium, qui princeps, & caput omnium eſt, eſſe mediatores, ut vota illorum, quæ criminum mole in altum advolare nequirent;
F veluti quibuſdam alis ſanctorum videlicet interceſſionibus levarentur in cœlum.

Scriptura nulla extat, qua dignoſcere poſſemus quot annos cum Tarentinis ſuis vitam duxerit Beatus Cataldus: legitur autem in ejus vita, unde hæc exſcripſimus, quæ ante Romanum Officium reſtitutum in Choro à Clericis legebatur, quod hic Sanctus, dum ſui diſſolutionem corporis imminere ſentiret, convocetis ad ſe urbis optimatibus, quos in fide, quam prædicaverat, conſtantiores cognorat, & erga Deum magis devotos, clericiſq; omnibus ad hæc ferè verba locutus ſit: Fratres, & filioli mei dilectiſſimi, ſcire debetis adverſus fidem Catholicam per magnam ab hæreticis,

ticis, & inimicis Crucis Chriſti non multò poſt inſurrecturam perſecutionem: navem Petri magnis fluctibus actum iri: Vos autem, qui ſpirituales eſtis, confirmate, ubi ego ad Dominum pertranſiero, confirmate (inquam) populum, illumque docere, admonere, corrigere, ne ceſſetis, ut in fide Domini noſtri IESU CHRISTI, quam ei tot laboribus, ac vigiliis prædicavi, firmi ſint, & conſtantes, ab illa nunquam recedant, nunquam diſtrahantur, ſive præmia promittantur, ſive pœnæ acerbiſſimæ ante oculos proponantur, ad hanc enim Græcæ regionis urbem percelebrem non caſu, ſed dominico juſſu profectus ſum, jam inde à Palæſtina, quò me religionis, ac pietatis ergo contuleram, à Britannis toto orbe diviſis. Etenim cum Hieroſolymis agerem, apparuit mihi Dominus noſter IESUS CHRISTUS, juſſitque ut haud mora iſtuc ad vos, & veſtros omnes me conferrem, Sanctum ejus Evangelium, & fidem concionaturus, & cordibus omnium impreſſurus, ubi centum, & viginti quatuor annis ante B. Apoſtolorum Princeps Petrus: & ejus in Domino filius, & in rebus Chriſti geſtis diſcipulus Marcus prædicaverant. Vos præterea rogatos etiam, atque etiam velim, ut corpus meum in meliore noſtra æde reponendum curetis, & in cellula, quæ Sancti Ioannis in Galilæa dicitur, ipſumque ſub terra quam diligentiſſime recondatis. His ita dictis, & mox expletis in eo cunctis Sacris Miniſteriis, quæ circa ab hoc ſæculo commigrantes à fidelioribus fieri conſuevere, ſanctiſſima illa anima corpore ſoluta in æternæ claritatis gaudiis Angelorum manibus fuit collocata: ipſa etiam obitus hora campanæ, quotquot erant in urbis Eccleſiis pulſari angelicis non humanis ictibus cœperunt. At ubi Sancti viri corpus intra Eccleſiam domo deductum eſt, ut circa illud clerici de more funerali, exequiaſque perſolverent, confluxit eò innumerabilis utriuſque ſexus frequentia cum ingenti affectorum ægritudinibus multitudine, qui ubi primum venerabile illud corpus tangerent. priſtinæ reddebantur ſanitati. Celebratis tandem ritè honorificeque parentalibus, tam Clerici, quam Cives pii, habito ſuper hoc concilio, ſepulcrum, quod adhuc extat marmoreum, miræ (ut tempora illa erant) pulchritudinis extruxerunt: ibique corpus illud odore fragrans nimio ob ſanctitatem magno devotionis affectu reponentes, ipſum ſub terra, ut moriens mandaverat, poſuerunt. Ex adventu igitur, & prædicatione hujus glorioſiſſimi Confeſſoris extiterunt Tarentini ſemper religioſiſſimi, vitam viventes Chriſtianam, Deorum cultu gentilium, qui pro ſtatu temporum illo miſerabili, magno ſtudio (ut dictum eſt) à veteribus ſtatis ceremoniis obſervabatur, penitus deleto. Qui vero, Divo Cataldo in ſinum Abrahæ, hoc eſt, in Paradiſum recepto, ſecuti ſunt Epiſcopi Tarentinæ Eccleſiæ Præſides, non ſatis liquet uſque ad annum humanæ ſalutis XCI. ſupra D. S. Gregorio Pontifice Maximo, cujus dignitas extenſa eſt, uſque ad quartum, & ſexcenteſimum: hoc autem fuit, vel quia ſcripturæ ipſæ combuſtæ ſunt, vel quia nullæ fuerunt ante hoc tempus: quoniam qui à Paganis reperiebantur Chriſtiani, aut verberibus afficiebantur, aut gladiis, variiſque tormentorum generibus occidebantur. Viſum tamen eſt prius aliqua alia de hoc ſancto referre, mox ſubjungam Epiſcoporum ſeriem, qui à præſcripto tempore colligi ad noſtrum uſque potuerunt: illud verò non prætermittendum duxi, ab hoc Divo per totam Italiam, nedum Iapygiam, atque Apuliam multa oppida appellata, multaſque parœcias: quid quod, & Venetiis, & in Umbria, & in Sicilia hoc nomen percelebre ſit? *Ab Lati faucibus p. m. 3.* (inquit Thomas Fazelius lib. 7. prioris Decadis) *Sancti Cataldi Turris ſpecula ab ædicula ejuſdem nominis appellationem habens, occurrit: & juxta fluvii Divi eiuſdem titulo inſcripti oſtium.* De nomine hujus Sancti, deque ejus apud Deum loco honorificentiſſimo ſcribit in ſecunda parte de origine Franciſcanæ Religionis Frater Franciſcus Gonzaga Generalis Minoritarum miniſter, nunc in Epiſcoporum cœtu aggregatus, his quidem verbis: *Cum tempore univerſalis contagioſæque cujuſdam peſtis, quæ adeò univerſam Italiam pervagata eſt, ut nihil intactum reliquerit, Coraltino cuidam, ſimplicique homini Quirico Tranbotto, revelatum divinitus eſſet, ut ſi Coraltum Apuliæ oppidum à graſſante lue liberari cuperet, Eccleſiam Divo Cataldo ſacrandam eo ipſo loco, in quo ſibi bos ſequenti luce ſub curru occumberet, communibus ſumptibus, nulla interpoſita mora, ædificandam curaret. Quod cum ille Coraltinis prædixiſſet, alligatuſque ad currum bos ſequenti mane mortuus corruiſſet, ex tempore ſacra ædes tum ex publicis, tum quoque ex privatis eorum facultatibus in honorem Sancti Cataldi eodem prorſus in loco conſtructa extitit. Quam tamen cum ſolemniore obſequio cultam affectarent, omnibus ſuis numeris abſolutam Patribus Minoritis, qui Obſervantini dicuntur, quorum duodecim ibi commorantur, poſt XXIII. annum ab eius erectione anno ſcilicet Dominicæ Incarnationis 1506. ex Apoſtolica Julii Secundi Summi Pontificis auctoritate inhabitandam contulerunt.*

Quomodo fuerit inventum Corpus Beati Cataldi de eius translatione, & de linguæ inventione.

CAP. III.

POſt multos annos Drogonus Pontifex in hac Provincia maximus, Tarentinæ (inquam) Eccleſiæ Archiepiſcopus, vir apprimè Religioſus Dei cultui anhelans tota animi propenſione divinitus inſpiratus majorem Tarentinam Baſilicam vetuſtate conſumptam conſtituit funditus diruere, & novam auguſtiorem erigere, quæ ornatu, & magnitudine veterem ſuperaret: placet omnibus tam laudabile conſilium: inchoatur ergo opus, & inter multos, qui ibi opifices erant, vir quidam vitæ ſanè optimæ, quem Deus ad tantum detegendum theſaurum paraverat, fundamentum effodiens, attigit ſepulcrum quoddam marmoreum, unde mira odoris fragrantia emanabat. Vocatus Pontifex ad miram ſuavitatem percipiendam properans adeſt, & monumentum cœpit animo concipere, & à reli-

reliquiis ; quæ ibi erant reconditæ, odorem illum tam ſuavem prodire. Clerus currit, populus properat, cum vocibus, tum odoris fragrantia, accerſiti. Aperit Præſul tumbam, videt ſanctas reliquias ebore (ut ajunt) antiquo rubicundiores. Crucem præterea adinvenit auream ſancti ipſius nomen C. T. Latinis duabus literis ſignificantem, indicitur pro gratiarum actione ſupplicatio, cerei, lampadeſq; accenduntur, diverſique generis concremantur aromata: quæ tamen de reliquiis prodiens ſuavitas non minus ſuperare ſentiebatur, ac minora lumina Solis ſplendor hebetat. Pontifex interim ſuis ipſe manibus precioſum reliquiarum theſaurum colligit, quarum magna pars thecis hodie argenteis conditæ ſpectantur. Brachium præcipuè ſancti ipſius dexterum, tibia, calvaria, oſſa quamplurima, dentes, & quæ ſtuporem cernentibus affert integra lingua, cujus inventio, quia ſuam habet hiſtoriam, ab ea nunc ſuperſedendum videtur. Monumentum Marmoreum funibus, rudentibuſque extrahitur, & in ſacello, quod à brachio ipſius ſancti nomen habuit, magna cum reverentia reconditur.

Tranſlationem deinde Reliquiarum ita fuiſſe tradunt. Giraldus Archiepiſcopus anno à Dominica Incarnatione centeſimo primo, & quinquageſimo poſt milleſimum, quando Romæ ſedis clavum tenebat Eugenius III. Piſanus, Imperatore Corrado Tertio, & Regnum Neapolitanum Regente Rogerio cum Gulielmo filio, devotione in Sanctum admirabili accenſus, cœleſti plenus ſpiritu loco decrevit precioſiore Confeſſoris Reliquias recondere. Expertus invenitur Argentarius, qui arcam conflaret, totamque argenteam, ubi ſculptæ forent imagines permultæ, Salvatoris noſtri videlicet, glorioſæ ſemperque Virginis MARIÆ, Sanctorum duodecim Apoſtolorum, cum Angelis quamplurimis, operique ſic fabrè facto adhibita eſt portiuncula ligni ſalutiferæ Crucis auro circumtecta, & lapidibus admodum precioſis. Diem Pontifex Giraldus tranſlationis indicit ſuffraganeorum Epiſcoporum conſilio, apertoque prius marmoreo monumento, quod Rainaldus item Pontifex longo ante tempore ſub majori Eccleſiæ altari recondiderat, extractiſque inde reliquiis intra argenteam, quam diximus, arcam honorificè collocavit, quas adinvenit.

Rogerius autem, qui præfuit Eccleſiæ Tarentinæ anno 1346. cum recognoſceret reliquias, ſtipavit intra Chryſtallum limpidiſſimam linguam Sancti Confeſſoris, quæ adhuc integra conſpicitur, ſicut Brundiſii ſervatur lingua glorioſiſſimi, & facundiſſimi Hieronymi Doctoris illius Eccleſiæ celeberrimi. Arca illa argentea, juſſu ipſius Rogerii, conſentiente Clero, & Senatu Tarentino, immutata fuit in ſtatuam illam Pontificiam, quæ ipſum Cataldum referre videtur Pontificiis veſtibus indutum, ac ſi Sacrum Miſſæ officium eſſet celebraturus, cum mithra, omnibuſque aliis, quæ Epiſcopum decent indumentis argenteis laminis ad incudem extenſis. Et quoniam pervolutis Tarentini Senatus Conſultis reperi anno 1465. ſtatuam ære publico erectam, cum peſtes multæ percurriſſent, conjicio cum multis, quod arcæ veteris argentum cum ad ſtatuam erigendam non ſuffeciſſet, & dimidiata tantum relicta fuiſſet, reliquum corpus eo anno adjectum fuiſſe; ſicut & ipſæ indicare videntur juncturæ. Neque prætermittendum eſt, ſæpius quamplurima miracula Deum per Sanctum ſuum fuiſſe operatum: nam & cœcis viſum, ſurdis auditum, mutis loquelam, paralyticis, leproſis, & alio morbo laborantibus multis ſalutem reſtituit, & hæc ſeorſum ab hoc opere à nobis recitantur. Illud cognoſcendum eſt, octavo idus Martii feſtum Divi Cataldi ſolemniter celebrari, atque ſexto idus Maji inventionem, ac tranſlationem ſollemniſſimè, quo diem magnus eſt vicinorum incolarum accurſus ob plenariam à Summo Pontifice Gregorio Decimotertio conceſſam Indulg. deprecante hoc Lælio Brancatio Archiepiſcopo. Quarto Kalend. Novemb. fit commemoratio Tarentinæ Baſilicæ, & die quarto menſis Decemb. currente anno octuageſimo poſt milleſimum, & quingenteſimum cœptum eſt recitari Officium Beati Patris noſtri Cataldi ad normam Romani Breviarii ejuſdem Lælii Archiepiſcopi diligentia repurgatum, habita ab eodem Gregorio venia, ſicut in fine libri his verbis declarat Gulielmus Sirletus S. R. Eccl. Presbyter Cardinalis: *Nos Gulielmus Sirlerus tit. Sancti Laurentii in Paneperna S.R.E. Presbyter Cardinalis, fidem facimus, & atteſtamur S. D. N. D. Gregorium XIII. vivæ vocis oraculo nobis facto, conceſſiſſe, & licentiam dediſſe Archiepiſcopo, & Clero Tarentino, dicendi in choro, & extra ſupraſcriptum officium Sancti Cataldi Epiſcopi, & Confeſſoris eorum Patroni, ad formam Romani Breviarii redactum, & emendatum tàm in feſto ejuſdem, quàm in inventione, per totam Metropolim, iuxta antiquam Eccleſiæ Tarentinæ conſuetudinem. Datum Romæ in Palatio Apoſtolico, in loco noſtræ ſolitæ reſidentiæ. V. Nonas Julii, M.D.LXXX. Gul. Sir. Card.*

His tam multis de Divo Cataldo ſcriptis, non fuit alienum ab inſtituto ſubjungere Catalogum non omnium quidem Archiepiſcoporum, ſed plurimorum, qui ex ſcriptis tum Archiepiſcopalis menſæ, tum Capituli, & Cleri: ſed & ex libris Conciliorum, ac Decretis, aliiſque locis collecti ſunt: quod in aliis Eccleſiis factum eſſe conſtat, in Mediolanenſi præcipuè.

Andreas I.

AD Andream Gregorius Summus Pontifex hujus nominis primus Sanctiſſimus, & toti Eccleſiæ notiſſimus ſcribit Epiſtolam, quæ eſt 44. libri Epiſtolarum 2., & cap. 83. quæ etiam legitur diſtinctione 33. ff. habuiſſe: illum arguit de ejus concubina, & de muliere de matriculis verberata: qua de re etiam idem Gregorius ſcribit ad Joannem Epiſcopum Gallipolitanenſem. Verba Epiſtolæ non appoſui, ſatis eſt ſignaſſe locum.

Honorius II.

HOnorio etiam ſcribit idem Sanctus Pontifex, ſicuti apparet lib. 2. Epiſt. 22. de baptiſterio per ipſum in ſuæ Eccleſiæ erecto. Hæc fuerunt inter annum 591. uſque ad 604. quandiu Gregorius præfuit Eccleſiæ univerſali.

Joan-

Joannes III.

INterfuit hic Archiepiſcopus Concilio Lateranenſi Romano ſub Martino Primo anno Domini 643. vel (ut aliis placet) 647. ita colligitur ex Secundo Concilior. tomo.

Germanus III.

HIc ſubſcripſit ſextæ Synodo Conſtantinopolitanæ tempore Agathonis Papæ anno Domini 682. verba inſcriptionis in eodem tomo hæc leguntur: Germanus humilis Epiſcopus Sanctæ Tarentinæ Eccleſiæ Provinciæ Calabriæ in hanc ſuggeſtionem, quam pro Apoſtolica noſtra fide unanimiter conſtruximus, ſimiliter ſubſcripſi.

Alexander Faccipecora V.

SEdavit tumultum Mutilenſium in electione ſui Epiſcopi, & auctoritate Metropolitana eligendum juſſit Lybertum à Fumis germanum Ducis ipſius, urbis Mutilarum, anno ſalutis humanæ 1040.

Baſilius VI.

DE eo legitur in faſciculo ſcripturarum quarundam ipſius Cleri, & donavit Capitulo neſcio, quam annui cenſus decumam, anno noſtræ redemptionis 1085.

Jacobus VII.

HUjus Vicarius Frater Antonius confirmavit Capitulo omnia, quæ tunc habebat, privilegia, præter duo prandia, & uncias decem, neque non decumam decumæ ex annuis redditibus Megniani oppidi, quod hodie dirutum eſt. Nec legitur, an hic aliquando ſua in Eccleſia reſederit, ſicut ferè omnes non reſederunt, præter paucos ſuo in loco ponendos anno ſalutis noſtræ 1099.

Stephanus Philomarinus VIII.

IN eiſdem annalibus Mutilarum urbis in vertice montis poſitæ legitur de quodam Stephano Philomarino, qui fuit Archiepiſcopatus Tarentini moderator anno 1102., quo tempore urbs ipſa Mutilenſis fuit à Gallis penitus everſa, poſt quam ruinam pauca, quæ videntur, reſtant veſtigia, qui hæc literis mandarunt, fuere Joannes Antonius de Leuca Tarentinus Presbyter, Eunofrius Sabellus de Palægiano, & Paſchalis Taglieta, qui & ipſe fuit de collegio Tarentinorum Sacerdotum.

Rainaldus IX.

EXtat de eo memoria in Archiepiſcopali Archivio ab anno 1107. uſque ad 1119.

Rolemannus X.

SOlus hic ita appellatus, de eo habetur ſimplex recordatio circa annum 1133.

Philippus XI.

SCripturæ Capituli, & Cleri de hoc loquuntur. A. 1138.

Giraldus XII.

TRes fuere Giraldi, quorum hic primus Divi Cataldi Reliquias honorificentius aſſervari cupiens capſam argenteam ſuo elaborari juſſit ære, quod in vita ipſius Sancti dictum eſt, Eugenio III. Summo Pontifice, & Rogerio Siciliæ Rege, intercurrere 16. anni inter Philippum, & Giraldum, cujus mentio eſt in ſcripturis Archiep. anno poſt dominum natum 1154.

Drogonus XIII.

FUit hic ante Giraldum, & plures alios; verum quia neſcitur annus ſui Pontifi- A catus, poſt Giraldum repoſuimus, quia & is Cathedralem Eccleſiam vetuſtate collabentem novam erexit, reliquiaſque primus adinvenit.

Baſilius XIV.

ALter hujus nominis, qui erexit Eccleſiam Sanctorum Apoſtolorum Simonis, & Judæ, quæ hodie Atheniſiorum eſt juris patronatus, & habuit cognomen de Palajano: annus Domini 1181. hunc in ſcripturis nominat.

Gervaſius XV.

B REſedit aliquando, & præcipuè anno 1187. nullum habet cognominem, ejus memoria adinventa eſt ab anno prædicto uſque ad 1194.

Angelus XVI.

DE Angelo Archiepiſcopo unus tantum eſt index in ſcriptura quadam Capituli, & Cleri, ſed plura leguntur in ſecundo libro Decretalium Innocentii Tertii, qui præfuit Romanæ Eccleſiæ ab anno 1197. uſque ad 1215.: ibi videre licet, quantæ hic præſul fue- C rit prudentiæ Summi ipſius Pontificis teſtimonio. At ſi deſideras cognoſcere, quo anno de eo agatur, apud Tarentinos 98. invenies poſt 1100. qui fuit ſecundus Innocentii.

Giraldus XVII.

DE ſecundo Giraldo habetur 1203. adhuc Innocentio Summo Pontifice.

Nicolaus XVIII.

GIraldum ſequitur Nicolaus Primus: præfuit Eccleſiæ Tarentinæ duodecim, vel plures annos, certum id non eſt, ejus reſi- D dentia non legitur: ſed habetur illius memoria 1205.

Gualterius XIX.

SCribitur de Gualterio inter Nicolaos poſito 1216. poſt Innocentium mortuum ſub Honorio Romano, ſed reſediſſe non legitur.

Nicolaus XX.

AB anno decimo ſexto prædicto uſque ad quadrageſimum ſecundum nullius Archiepiſcopi nomen legitur, præter Nicolaum II, in tablino Capit. & Cleri.

Giraldus XXI.

E TErtius eſt hujus nominis, & illum reperies nominatum in anno 1260.

Jacobus XXII.

HIc alter Jacobus litem moviſſe traditur anno 1275. ſuper decimas omnium jurium Civitatis Tarentinæ, & ejus (ut dicunt) pertinentiarum, erat tunc Summus Pontifex Gregorius X. Placentinus.

Henricus XXIII.

DE Capitulo fuit Henricus optimè meritus: nam illi largitus eſt modios fru- F menti trecentos (vulgò appellantur tumuli) inſuper confirmavit quartam (ut dicunt) mortuorum, ac multa alia: ter de eo legitur: 1280. 83. 84. Sed anno Domini 1297. impetravit à Roberto Duce Calabriæ, primoque genito Regis Roberti, & ejus Vicario, quod Caſale Soletum, & alia congregarentur Caſali Gryptaliarum ob belli diſcrimina: ita enim futurum erat, ut ſecurius habitarent ſubditi Eccleſiæ.

Gualterius XXIV.

ET hic Gualterius II. liberaliſſimus fuit; nam Clericis ſex inſtituit annua prandia, cum trecentis frumenti modiis. Voluit

præterea, ut magiſter ſacriſta, & qui in majore altari miniſtraverint, ſacrumque fecerint, de menſa ſua comederent: hæc leges in anno 1300.

Gregorius XXV.

RESedit quandoque Gregorius, diuque præfuit Tarentinæ Eccleſiæ: nam de eo habetur ex anno tertio poſt trecenteſimum, & milleſimum, uſque ad trigeſimum primum, Appellabatur à Philippo Tarentinorum Principe Conſiliarius, & Familiaris ſuus, fuit Capuanus, atque Ordinis Prædicatorum: traditur cum Clericorum Collegio conveniſſe, ut conceſſo eis Regii Telonis jure, ſive (ut dicunt) Doganæ, onus ſubirent lampades accendendi ante altare majus Eccleſiæ.

Rogerius XXVI.

DE Rogerio illud habetur glorioſum, quod ſcribi poſſit, repoſitio videlicet linguæ ſancti Cataldi in chryſtallo, reſedit aliquando, inſtituit Canonicos, & à Roberto Principe appellabatur conſiliarius, & familiaris ſuus, de eo legitur anno 1346. 1350.

Joannes XXVII.

DE Joanne nihil aliud reperitur præter eius memoriam. anno 1353.

Iacobus XXVIII.

JAcobus tertius, qui litigavit cum ſuo Capitulo, deinde donavit illi quam multa, nempe duodecim Italicæ pecuniæ uncias, bina prandia, decumam decumæ cujusdam Caſalis Megniani, quod hodie non extat præter ædiculam Divæ Mariæ, quæ dicitur della Camera. a. 1362. 64.

Franciſcus Jacobus XXIX.

FRanciſcum Jacobum Archiepiſcopum binæ Capituli literæ nominant eodem anno 1368.

Jacobus XXX.

LEgitur, quod hic Jacobus fuerit à quibuſdam Gryptaliarum hominibus necatus: unde veniam petere coacti ſunt à Gregorio XI. ſummo Pontifice Lemovicenſi. anno 1378. 1381. Extat, & quoddam inſtrumentum Joannæ 1378.

Marinus Amalfitanus XXXI.

MArinum Amalfitanum de Judice, Tarentinum Archiepiſcopum Urbanus VI. prima creatione Cardinalem S. Pudentianæ tit. paſtoris creavit 1381., cum eſſet perpetuus Averſæ, Cuſani, Caſſani adminiſtrator. S.R.E. fuit Camerarius, ac legatus in Hungaria: renunciavit Epiſcopatum Cuſani Roberto de Judice fratri 1385. Extat in Eccleſia Metropoli Amalfitana ſub titulo Divi Andreæ Apoſtoli cœnotaphium cum inſcriptione horum verborum: Marinus de Judice Archiepiſcopus Tarentinus. S. Pudentianæ tit. paſtoris Presbyter Cardinalis. S. R. Eccl. Camerarius. obiit ſub Urbano ſummo Pontifice, A. D. 1385.

Jacobus XXXII.

REſediſſe Jacobum quintum docent ſcrinia Archiepiſcopi. 1388.

Matthæus XXXIII.

ET hic Matthæus reſedit 1398., ut conſtat ex Clericorum tabulario.

Eliſarius XXXIV.

SEquenti anno Eliſarius Archiepiſcopus per fratrem Angelum Suævum de Peſco A ſuum Vicarium confirmavit Capitulo omnia jura &c.

Jacobus XXXV.

SExtus hic Jacobus de Urſinis ab aliis fuit obſervatus a.1400. ipſe locum non vidi.

Alemannus XXXVI.

NOn reſedit Alemannus, ſed per ſuos procuratores, ac Vicarium confirmavit Capitulo omnia jura à. 1402. at quinto poſt anno 1407. primus citra Capituli (ut B dicunt) præjudicium exegit tres partes ex octonis de feudo Caſtinei in agro Marrubienſi, qua de re igitur lis Romæ. Sepultus eſt Alemannus Romæ in Baſilica Sanctæ Mariæ Novæ Montis Oliveti: in eius ſepulchro inciſæ ſunt hujuſmodi literæ: Hic Florentiæ ex Adimariorum familia antiqua nobiliq; ortus U. J. D., & omni literarum genere eruditus, primum Protonotarius, deinde Tarentinus, poſt Piſanus Præſul ad Cardinalatus apicem provectus eſt, dum pro Romana Ec- C cleſia legatione fungeretur in Gallii: doctorum virorum amator, & cultor, vir ipſe doctiſſimus, zelator juſticiæ, & communis Reip. boni, qui pro Eccleſiæ unione apud Piſanum, Conſtantienſeq; Concilia uſque ad optatam concluſionem neminem veritus laboravit intrepide. Obiit ex peſte anno ætatis ſuæ 60. menſe Septemb. 17. die 1422.

Ludovicus XXXVII.

FUit Ludovicus Alemanni ſucceſſor, nam de eo legitur 1408. ex nobiliſſima, & D vetuſtiſſima Brancatiorum familia, ab Innocentio ad Ladislaum Regem Neapolitanum legatus miſſus, & abſens à Gregorio XII. Cardinalis creatus. tit. S. Mariæ Tranſtyberim. Moritur Arimini cum multis aliis ſub ejusdem Gregorii obedientia.

Rainaldus XXXIIX.

DIaconus Cardinalis tit. Sanctorum Viti, & Modeſti Martyrum in macello, ex eadem clariſſima familia Brancatiorum: interfuit Concilio Conſtantienſi 1414. moritur E Romæ menſe Septembri, anno 1427. Cadaver Neapolim tranſlatum ſepultum eſt in Eccleſia S. Angeli ad Nidum à ſe fundata

Joannes XXXIX.

JOannes III. non reſedit: fuit tantum deſignatus Archiepiſcopus. De eo legitur 1416.

Franciſcus de Caris. XL.

ET quia Franciſcus de Caris fuit unus ex ſacro Cardinalium Collegio non reſedit: fuit noster Archipræſul. 1419.

F

Joannes Bernardus XLI.

IOannes Bernardus Taliacotius. 1421.

Joannes XLII.

IOannes Quartus declaratur ex utriuſque ſcripturis per decennium ab anno 1422. uſque ad 1432.

Joannes XLIII.

IOannes ex Comitibus Taliacotii, Presbyter Cardinalis. tit. Sanctorum Nerei, & Achillei, poſt S. R. Eccl. major pœnitentiarius ab Eugenio 4. fuit deinde Epiſcopus Cardinalis Præneſtinus, & Decanus. Obiit Romæ XII. Kal. Feb. a. 1449., ſepultus ad S. Au-

S. Auguſtinum, cuius ordinis protector erat. A Habuit duas orationes in concilio Baſilienſi, eius notarius erat quidam Clericus Tarentinus, qui dicebatur Jacobus Adſerricius.

Marinus XLIV.

MArinus de Urſinis viſitavit Eccleſiam, totamq; diœceſim: eius nomen legitur in anno 1450. & 1469. de eo conqueſtus eſt ſenatus ad Regem, quòd non curaret Eccleſiam in ruina, quam minabatur, ſaltem reſarcire.

Latinus XLV. B

LAtinus de Urſinis I. U. D. Presbyter Cardinalis erat Archiepiſcopus Tranenſis 1448., poſt Epiſcopus Cardinalis Sabinus. Tandem Epiſcopus Tuſculanus. obiit Romæ III. Idus Auguſti anno 1477. Pontificatus Xiſti Quarti anni 7. ſepultus in Eccleſia Sancti Salvatoris de Lauro à ſe fundata Romæ.

Joannes XLVI.

JOannes de Aragonia Neapolitanus, Ferdinandi Regis filius, Pronotarius Apoſtolicus, Diaconus Cardinalis. S. Hadriani.; deinde C Presb. Cardinalis. tit. S. Sabinæ. obiit Romæ anno 1485. ſepultus in abſide tituli ſui annum agens XXII. patre ſuperſiſte.

Joannes Baptiſta XLVII.

JOannes Baptiſta de Petruciis (habetur de eo 1486. non reſedit) filius Antonii de Petruciis à ſecretis Regum Aragonum.

Baptiſta XLVIII.

BAptiſta Urſinus, Romanus, Clericus Cameræ, & Protonotarius Apoſtolicus, Diaconus Cardinalis, S. Mariæ Novæ, poſt D Presbyter Cardi. tit. Sanctorum Joannis, & Pauli. tit. Pammachii. Ceſſit adminiſtrationem Eccleſiæ Tarentinæ manibus Alexandri Sexti ſummi Pontificis anno redemptionis omnium 1498. ſed quatuor præcedentibus annis fuit in Archiepiſcopali ſede, quo tempore fabricandum curavit ligneum chorum in majore, & Cathedrali Eccleſia. obiit Romæ in mole Hadriani, veneno ſublatus anno 1504. undecimo Alexandri Sexti Pontificatus anno, ſepultus ad S. Petrum. E

Henricus XLIX.

FUit hic alter Henricus ordinis Prædicatorum, legitur de eo ab anno 1498. uſq; ad 1505. fuit cognomento Brunus. Viſitavit Eccleſiam.

Frnnciſcus L.

FRanciſcus Barchionenſis de Parets, Tarenti moritur, & ſepelitur, parum in Eccleſia præfuit: & de eo non legitur niſi in anno 1506.

Joannes Maria LI. F

JOannes Maria Pudericus Neapolitanus viſitavit Eccleſiam, de eo fit mentio in anno 1513., extatq; eius memoria uſque ad annum 1523. Neapoli mortuus ad D. Laurentium ſepelitur. Ibi legitur hoc Epitaphium. I. Mariæ Puderico, Tarentinorum Pontifici, ac intimo Regum Conſiliario, de patria, ſuaq; familia optimè merito, Paulus Pudericus patruo benemerenti puſillnm gratitudinis munus poſuit, anno Domini 1525. erexit ſuo ære magnam partem baſilicæ S. Agnelli, cuius altare majus poſuit ſub titulo S. Cataldi.

Henricus LII.

HEnricus III. generalis quæſtor, & Theſaurarius Clementis VII. Pontificis maximi, uſque ad annum 1534.

Hieronymus LIII.

HIeronymus primus de Hippolyto Monopolitanus ordinis Prædicatorum, electus Archiepiſcopus, legit Patavii, atque Neapoli non abſque magna ſcholarium attentione, moritur Viterbii, antequam Eccleſiam ſuam viſeret, anno 1527.

Antonius LIV.

ANtonius Sanſeverinus, fuit impeditus à poſſeſſione uſque ad coronationem Caroli V. Cæſaris, Presbyter Cardinalis creatus à Clemente VII. tit. S. Suſannæ poſt tit. S. Apollinaris, demum S. Mariæ Tranſtyberim, poſtea Epiſcopus Cardinalis Albanus, mox Sabinus, ultimo Portuenſis, & S. Rufinæ fuit liberalis, & benignus clericis ſuis, ut videre eſt anno 1531. moritur Romæ in Baſilica S. Trinitatis in monte Pincio ſepultus anno 1543. Sunt qui inter Hieronymum, & Antonium recenſent Cardinalem Armellinum Florentinum, cui non data fuit Eccleſiæ Tarentinæ poſſeſſio, contendente Romana ſede ſibi, & non Regi competere jus eligendi Pontificis.

Franciſcus LV.

FRanciſcus Columna, qui antea fuerat Archiepiſcopus Ruſſanenſis, anno 1545. viſitavit Eccleſiam Gryptaliarum. Habuit Vicarium fratrem Angelum Paſchalem ordinis Prædicatorum, qui & ab initio interfuit Tridentino Concilio ſacratiſſimo cum eſſet Epiſcopus Mutilenſis, & Jacobum Carrozzam Mandurinum, & Epiſcopum Cupreiſanenſem, moritur, & ſepelitur Neapoli, ubi vitam vixit peracto in Campania bello, ad montem Oliveti in ſacello, quod Columnenſi familiæ illuſtriſsimæ dicatum eſt, erectumq; Pompeio Columnæ Cardinali, qui Neapoli præfuit, ita jubente Carolo Quinto: & biennium in adminiſtratione rerum publicarum verſatus, eum in reddendo jure, recreandaq; provincia, & pecuniis exigendis, juſtitiæ, humanitatis, & temperantiæ modum tenuit, ut cum ſeveritate facilitatem miſceret, publicæq; egeſtatis, & ærarii cauſam tueretur, ſingularis ei apud omnes ordines laus pararetur. Huius vitam ſcribit Jovius.

Marcus Antonius LVI.

MArcus Antonius Cardinalis Columna, prædicti Franciſci ob patrem nepos reſedit aliquando, ſed parum, & nomine dotis, ut qui liberaliſsimus eſt (adhuc enim vivit) donavit Capellæ S. Agnetis modios viginti ſalis, & jus quod habebat in feudo Caſtirnei. Bis viſitavit Eccleſiam, interfuit ſacro Concilio Tridentino, quo tempore nondum fuerat inter Cardinales cooptatus. Theologum habuit ſecum Joannem Matthæum Valdinam ordinis Prædicatorum, qui poſtea fuit Epiſcopus Acerranus. Synodum Provincialem, & diœceſanam vocant, ubi interfuere Epiſcopi Monopolitanus, Caſtellenatenſis, Motulenſis, & Acerranus. Erexit Seminarium clericorum pauperum. Diſcedens poſtea juſſu Philippi Regis Salernitanis

tanis datus eſt Archiepiſcopus, dimiſſo Tarentino Pontificatu, ſed & Eccleſiam Salernitanam, ob majora à ſummis Pontificibus Gregorio, & Sixto ſibi injuncta munera adhuc dimiſit. Multos Epiſcopos habuit Vicarios, Mutilenſem, Acerranum, Sancti Leonis, & Hoſtunenſem, præter alios, qui omnes fuerunt juris peritiſsimi. Erat enim antiqua Tarenti conſuetudo, quando Archiepiſcopi aliis diſtracti negotiis non reſidebant, ut illorum Vicarii ob Sacramenta adminiſtranda eſſent Epiſcopi, quæ poſtea ſublata eſt, quia, & ipſi Epiſcopi poſt Tridentinum Concilium in Eccleſiis reſidere coguntur. Hæc autem omnia, quæ de tanto Antiſtite dicta ſunt intercurrere ab anno 1561. uſque ad 1568.

Hieronymus LVII.

HIeronymus alter Auſtriacus Cardinalis de Corrigio nuncupatus. eius Vicarius Bonellus I. V. D. qui poſtea fuit Raguſienſis Antiſtes, magna quidem induſtria, ſtudio, ac vigilantia viſitavit Eccleſiam, Cornelii Muſsi Butontinenſis Epiſcopi ſecutus veſtigia in dicendi, ſcribendi, concionandiq; facultate. Convocandam juſsit Synodum Provincialem, & Diœceſanam, cui præfuit Aloyſius Campagna Ruſſanenſis Epiſcopus Mutilenſium Anno 1571.

Lælius Brancatius LVIII.

LAELIUS Brancatius Neapolitanus, qui olim fuerat per Pium V. ad Surrentinæ Eccleſiæ Archiepiſcopalem præfecturam aſſumptus, Hieronymum ſequitur Gregorio XIII. Pontifice Maximo, & Philippo Rege noſtro ita jubentibus. Anno igitur Domini ſeptuageſimo quarto poſt quingenteſimum, & milleſimum, & decimo ſexto Calend. Novembris Tarentum die Dominico ſollemni quidem apparatu, & pompa eſt ingreſſus. Nondum autem annum in ſua exegerat reſidentia, & magna inter hunc Pontificem, & Cives clericoſque Tarentinos oborta eſt controverſia, illis ſedulò, atque inſtanter conſuetudinum ſuarum, quas ut maximè antiquas, laudabiles eſſe juriumque vim habere contendebant, confirmationem, ut ab aliis prædeceſſoribus obtinuerant, efflagitantibus, eo verò promittente, ſeſe, quicquid vellent facturum, ſi viſitationis tempus, quod proximum erat, expectarent, ut interea perpenderet, an quas jurisdictiones appellabant, legibus adverſarentur. Tota autem re ad Sedem Apoſtolicam deducta, quæ petebant, ad quatuor tantum redacta Capita idem Gregorius ſummus Pontifex cauſa ad ſe avocata, & Antiſtitis dignitatis ratione habita, ſuo, quod in calce libri ſubſcripſimus, diplomate ad futuram rei memoriam compoſuit. Cumque deinde per totum biennium magna diligentia, ac labore Metropolim, totamque cum ea Diœceſim, & Seminarium, quod paterna diligentia, & regere, & augere adhuc non ceſſat, viſitaſſet, quæ in viſitatione decreverat, novam rurſus, & Clericis, & populo litigandi anſam exhibuere. Adeunt denuò Romanam Sedem, & Illuſtriſſimi S.R.E. Cardinales Montis Regalis, & Lancelottus nuncupati, quibus, & à Gregorio non dum A vita functo, & à Sixto V. eius ſucceſſore, fuerat viſendæ, corrigendæque viſitationis cura demandata, cogitantes qualis quantuſq; eſſet Archiepiſcopi zelus, quam integra eius vita, auditiſq; in ſingulis tam Capituli, & Cleri, quam populi procuratoribus, omnia ferè, perpaucis exceptis, decreta, & probarunt, & confirmarunt, ſicut in extremo opere ex authentico eorum ſcripto conſtabit. Sed civibus cum Clericis nondum omnino quieſcentibus, à Sanctiſſimo Domino B noſtro Sixto ſaluberrimum aliquod in tanta animarum ægritudine remedium expectatur, unde ſalus, & quies ſperatur tranquilla iſtis tandem diuturnis procellis omnino ſedatis.

Archiepiſcopus Tarentinus, qui à Rege præſentatur, duos tantum habet Epiſcopos ſuffraganeos, Mutilenſem ſcilicet, & Caſtellanetenſem: primum quoq; præſentare conſuevit Rex, alterum eligit Summus Pontifex. Præſidet Archiepiſcopus præcipuè Baſilicæ Divi Cataldi, qui patronus eſt Urbis C noſtræ. Habuit initium ſuæ erectionis jam inde Apoſtolorum prædicatione, mox ab ipſo Cataldo, cuius vitam leges in ultimo operis libro: verum ad hanc, quæ hodie conſpicitur, formam Drogonus Archiepiſcopus, quia vetuſtior ruinam minabatur, qua plurima vigebat pietate, reduxit. Sexdecim utrinque ſuſtentatur marmoreis columnis, & pavimentum multis emblematibus laboratum: habet navim à duabus hinc atque illinc minoribus diſtinctam cum ſuis ædicu- D lis, quæ divorum imaginibus decorantur. Omitto Campanarum turrim, omitto majoris altaris poſitionem, atq; ſacrarium, ubi repoſitæ ſunt Reliquiæ ſanctorum: atque imprimis Cranium, Brachium, Tibia, lingua, oſſaq; aliquot Divi Cataldi thecis argenteis ſtipata: ubi Argentea etiam ſtatua, quæ Pontificem, dum celebrat, imitatur cum pallio, infula, baculo, aliiſq; ſacris, & Pontificiis indumentis. Rem divinam ibi faciunt duodecim Canonici, multiq; Sacer- E dotes, & Clerici, qui omnes in chorum conveniunt pro Matutino, Miſſa, & Veſperis, reliquæ horæ ab iisdem diurna viciſſitudine recitantur. Sed hæc nimis curioſa, & propterea ſuperflua videri poſſunt. Sunt & in Tarentina Diœceſi quinque Abbatiæ conſiſtoriales, & ut plurimum Illuſtriſſimis Cardinalibus commendantur: Prima eſt SS. Viti, Modeſti, atque Creſcentiæ, quæ olim fuerat Græcorum Monachorum è ſocietate magni Baſilii, qui extra Urbem habebant F Monaſterium ſub Sancti Viti nuncupatione. Habet hodie Abbas juxta Urbem Eccleſiam Sancti Salvatoris, ubi ſervantur reliquiæ prædictorum Divorum, Caput imprimis, & Brachium Sancti Viti argento obtecta, cum non parva ſanguinis parte, qui in vitrea phiala aſservatur: hunc toto anno duriorem perſpicimus, at in feſto quod decimo ſeptimo Calend. Julii celebratur, liqueſcit, ut ſi recens de corpore manarit. Altera Abbatia dicitur Sanctæ Mariæ de Galeſo, quæ olim fuit ordinis Ciſtercienſis: & habetur de ea in ſecundo libro Epiſtolarum, & Decretalium Innocentii Tertii Pontificis maximi ad Archiepiſcopum Hydruntinum,

&

& Epiſcopum Licienſem ſcribentis. Tertia vocatur SS. Petri, & Andreæ, cuius Baſilica fuerat ante hac in Inſula parva ordinis Sancti Benedicti; ſicut Quarta, quæ appellatur Sanctæ Mariæ de Criſpiano huius redditus magna, & melior pars eſt apud Martinenſes, illius verò apud Mandurinos. Quincta, & ultima Græcorum etiam Monachorum Baſilii magni Sanctæ Mariæ de Talſano, cuius Eccleſia ſex ab urbe milliaribus diſtat, nomen habuit. Eſt, & Abbatia, ubi à Monachis in Conventu vivitur, & iis qui Montis Oliveti nuncupantur, Eccleſiæ Sanctæ Mariæ de Juſtitia, olim fuerat pauperum peregrinantium hoſpitium. Sunt, & intra, atque extra Urbem multæ, tam Regularium, quam ſæcularium ſacerdotum Baſilicæ, & per totam Diœceſim, quas deſcribere non modò ſummatim, ſed & particulatim, placuiſſet, niſi aliis, quorum conſilio adhæſi, opus viſum fuiſſet ſuperfluum.

Gregorius Papa XIII.

AD perpetuam rei memoriam. Quoniam in Eccleſia Dei eius vices, meritis licet indignis, gerimus in terris, ſicuti ad diſciplinam Eccleſiaſticam conſervandam, atque propagandam, divinumque cultum amplificandum nihil eſt ipſa concordia accommodatius, ita nihil æquè univerſum Eccleſiaſticum ordinem conturbat, atque adeo pervertit, quam ſi quando à ſuo capite membra diſſidere conſpiciantur. Et ſicut non ſine animi noſtri diſplicentia accepimus, inter Venerabilem fratrem Lælium Archiepiſcopum Tarentinum ex una, & dilectos filios Capitulum, & Clerum, & forſan Communitatem Tarentinæ Civitatis, partibus, ex altera nonnullæ lites, diſſenſiones, ac controverſiæ coram Venerabilibus fratribus noſtris S. R. E. Cardinalibus ſuper Epiſcoporum cauſis deputatis, aliiſque forſan Judicibus, ac Tribunalibus verſæ fuerint, & in præſenti verſantur, prætendentibus quidem Capitulo, & Clero, & Communitate prædictis eiuſdem Archiepiſcopi Vicarios pro tempore exiſtentes Syndicatui eſſe obnoxios, ac Notarium ſeu Magiſtrum actorum (ut vocant) non niſi de gremio, ſeu corpore Capituli per Archiepiſcopum eligi debere: Archiepiſcopo verò quod Capitulum, & Clerus ipſo inconſulto, ipſoque vel eius Vicario non intereſſente minimè inſimul cogi, nec haberi poſſet, quodque aggregatio ſive electio, vel ſaltem inſtitutio, & confirmatio Clericorum primæ tonſuræ, qui Metropolitanæ Eccleſiæ Tarentinæ deſerviant ad ſe omnino, vel ad eius officiales, minimè verò ad Capitulum, & Clerum prædictos pertineat: nos pro paſtoralis officii debito, litibus, controverſiis, ac diſſenſionibus hujuſmodi finem imponere, ac eorundem Archiepiſcopi, Capituli, Cleri, ac Communitatis quieti, & animarum ſaluti conſulere, eoſdemque omnes à gravibus diſpendiis, & moleſtiis, quæ ex litibus huiuſmodi, ac controverſiis in dies ſuſcipiuntur, eximere, ac penitus liberare cupientes, illoſque à quibuſvis excommunicationis, ſuſpenſionis, & interdicti, cæteriſque Eccleſiaſticis cenſuris, & pœnis, ſi quibus quomodolibet innodati exiſtunt ad effectum præſentium dumtaxat conſequendum abſoluentes, motu proprio, non ad dictorum Archiepiſcopi, Capituli, Cleri, & Communitatis, aut alicuius eorum inſtantiam, ſeu requiſitionem, ſed ex mera voluntate, & certa, ac deliberata ſcientia noſtra, ac de Apoſtolicæ poteſtatis plenitudine, habita prius ſuper præmiſſis cum prædictis Venerabilibus fratribus noſtris Cardinalibus, qui Iura partium pluries audierunt, ac diligenter examinarunt, matura deliberatione omnes, & quaſcunque lites, controverſiaſque, & differentias prædictas, eorumq; ſingulas, à prædictis, & aliis quibuſcunque Iudicibus, & Tribunalibus, ubi illas pendere contingeret, ad nos harum ſerie avocantes Apoſtolica auctoritate perpetuò extinguimus, caſſamuſque, & annullamus, proq; extinctis, caſſis, penitus annulatis haberi volumus, & mandamus, ac omnibus, & ſingulis, quorum intereſt, ſive in futurum quomodolibet intereſſe poterit ſuper præmiſſis perpetuum ſilentium imponimus: Volumus autem, ac eadem auctoritate tenore præſentium perpetuis futuris temporibus expreſsè ſtatuimus, & mandamus, quod de cætero Vicarii, & Officiales, ſive Generales, ſive particulares, etiam foranei nuncupati, per eundem Archiepiſcopum, ſive eius pro tempore ſucceſſores in dicta Eccleſia Tarentina, ſive eius Diœceſi deputati, vel deputandi, ad aliquem ſyndicatum nullo modo teneantur, aut eidem ſub quovis reſpectu ſint obnoxii: Notariorum quoque actuariorum, quos Magiſtros Actorum appellant, electio, ac deputatio etiam ſi laici ſint, ac exteri ipſorum Archiepiſcoporum pro tempore penitus libera, ac ad nutum amovibilis exiſtat. Quodque Capitulum, & Clerus prædicti etiam abſque ipſius Archiepiſcopi notitia, & interventu ſe pro eorum negociis capitulariter congregare, dummodo non eo tempore, quo in choro reſidentia, vel alibi Eccleſiaſtica aliqua functio ſit peragenda, poſſint, ac valeant: liberum tamen ſit Archiepiſcopo, & ſucceſſoribus præfatis per ſe ipſum, niſi de ſuo, vel ſuorum intereſſe ageretur, intervenire. Vicarius verò Clero, & Canonicis invitis minimè admittatur. Volumus tamen, ut in ſingulis Capitulis, ſeu Congregationibus huiuſmodi abſque Archiepiſcopi interventu, ut præfertur, faciendis, quod primus Canonicus in ordine, qui in dicto Capitulo, & Congregatione præſens erit, ipſe juxta debitum ordinem, & modum, vota, & ſuffragia ſuſcipiat, altercationes, ac clamationes, & jurgia cohibeat, contumaceſque, & inobedientes eidem Archiepiſcopo, ſeu Vicario ſtatim denunciet, in eos iuxta qualitatem delicti animadverſuro. Inſuperque quod Clericorum eiuſdem Metropolitanæ Eccleſiæ ſervitio addictorum, & addicendorum electio, ſive aggregatio, ad Clerum, & Capitulum, ſeu Canonicos prædictos abſque aliqua ipſius Archiepiſcopi, ſive eius Vicarii confirmatione, inſtitutione, vel approbatione pertineat: Ita tamen ut electi, & aggregati huiuſmodi ab ipſo Archiepiſcopo, ſive eius Vicario mandatum de ſeſe ad dictum gremium admittendis, prout hactenus conſuetum extitit, petere teneantur, ac reſervato eidem Archiepiſcopo Jure, & facultate omnes ordines conferendi, licentiamque eiſdem Clericis de ſe promovendo concedendi, ac eoſdem ad ſacramentorum ad-

adminiſtrationem admittendi: idoneos tamen, A & prævio examine approbandos iuxta ſacrorum canonum ſtatuta, & ipſius Eccleſiæ laudabiles conſuetudines. Quocirca omnibus, & quibuſcunque, quos præmiſſa concernunt, & in poſterum quomodolibet concernent, cuiuſcunque dignitatis, ſtatus, gradus, ordinis, & conditionis fuerint, diſtinctè præcipiendo mandamus, ut præmiſſa omnia, & ſingula inviolabiliter obſervent, & obſervari mandent, & faciant, diſtrictius inhibentes omnibus, & ſingulis prædictis, ne ſub indignationis noſtræ, B & excommunicationis latæ ſententiæ eo ipſo ſi contra fecerint incurrendis pœnis, ne quo minus prædicta omnia, & ſingula ſuum debitum ſortiantur effectum, ſeſe opponere, impedire, retardare, aut quoquomodo perturbare audeant, vel præſumant, & ita per quoſcunque Judices, & Commiſſarios quavis auctoritate fungentes etiam Cardinales, ſublata eis, & eorum cuilibet quavis aliter iudicandi, & interpretandi facultate, & auctoritate iudicari, & definiri debere, ac irritum & inane decernimus C quicquid ſecus ſuper his à quoquam quavis auctoritate ſcienter, vel ignoranter contigerit attentari, non obſtantibus conſtitutionibus, & ordinationibus Apoſtolicis, & regula noſtra de iure quæſito non tollendo, Capitulique ac Cleri, & Civitatis prædictorum etiam iuramento confirmatione Apoſtolica, vel quavis firmitate alia roboratis, ſtatutis præſcriptionibus, ac conſuetudinibus, etiam immemorabilis temporis, ac etiam Synodalibus decretis, privilegiis quoque indultis, & literis Apoſtolicis, etiam dictis D Capitulo, & Clero, Communitati, & Civitati, etiam per nos, ſeu prædeceſſores noſtros, etiam motu, ſcientia, & poteſtatis plenitudine, ſimilibus, ac etiam conſiſtorialiter ſub quibuſcunq; tenoribus, & formis, ac cum quibuſvis etiam derogatoriarum derogatoriis, aliiſque efficacioribus efficaciſſimis, & in clauſulis irritantibuſque, & aliis decretis quomodolibet etiam iteratis vicibus conceſſis, approbatis, & innovatis, quibus omnibus etiam ſi de illis ſpecialis, & individua mentio habenda foret, eorum E tenores, ac ſi de verbo ad verbum, inſererentur, præſentibus pro plenè, & ſufficienter expreſſis habentes, ac vicem duntaxat ſpecialiter, & expreſsè motu, ſcientia, & poteſtatis plenitudine prædictis, derogamus; cæteriſque contrariis quibuſcunque, Datum Romæ apud Sanctum Petrum ſub Annulo piſcatorio. Die ſecunda Maii. M. D. LXXVIIII. Pontificatus noſtri anno ſeptimo.

Cæſ. Glorierius.

SCRIPTUM CARDINALIUM de approbata viſitatione.

NOs Vincentius Laureus, tit. S. Mariæ in Via Montis regalis nuncupatus, & Scipio tit. S. Simeonis Lancelotus nuncupatus S. R. E. P. C. his ſcriptis teſtamur, quod annis præteritis habito recurſu à Reverendo Capitulo & Clero, & Univerſitate Civitatis Tarenti ad felicis recordationis Gregorium Papam XIII. ſuper prætenſis quibuſdam gravaminibus eis illatis in viſitatione facta à Reverendiſſimo Domino Lælio Brancatio Archiepiſcopo eiuſdem Civitatis, & per eundem remiſſo negocio ad Sacram Congregationem ſuper negociis Epiſcoporum, & ibidem per plures annos ventilato, tandem nobis fuit ab eadem Congregatione iniunctum, ut omnia & ſingula acta, & decreta dictæ viſitationis examinaremus. Nos auditis voce, & ſcriptis pluries procuratoribus dicti Archiepiſcopi, & Capituli, & Cleri, tandem habita ſuper omnibus matura deliberatione, nonnullum ex dictis decretis emendavimus, & correximus, prout in Apoſtillis in margine huius libri dictæ viſitationis propriis noſtris manibus ſubſcriptis apparet: reliqua vero omnia in eo contenta approbavimus, in quarum fidem præſentes noſtris manibus ſubſcriptas, & ſigillis noſtris munitas fieri fecimus. Datum in ædibus noſtris die primo Septembris 1585. V. Card. Montis Regalis. S. Card. Lancelottus.

SUPPLEX LIBELLUS LEGATORUM Archiepiſcopi pro viſitatione liminum Apoſtolorum.

Illuſtriſſime, ac Reverendiſſime Domine.

OPtabat Reverendiſſimus Dominus Lælius Brancatius Archiepiſcopus Tarentinus præſens hoc Sacratiſſimorum liminum viſitationis munus adimplere, ac de iis, quæ ad Eccleſiæ ſuæ ſtatum, ac paſtorale officium pertinent juxta Sanctiſſimi Domini Noſtri Sixti Divina Providentia Papæ V. conſtitutionis præſcriptum rationem reddere. Verum cum ita gravi detentus nuper fuerit infirmitate, ut non ſine vitæ diſcrimine iter hoc ſuſcipere poſſet: propterea nos Scipionem Tortamanum Cantorem, & Scipionem dello Vecchio de gremio ſuæ Eccleſiæ Procuratores ſuos ad hoc ſpecialiter conſtitutos, ac deputatos cum authenticis mandatis, & legitimi impedimenti, quo detinetur documentis, Illuſtriſſimæ, & Reverendiſſimæ Amplitudini veſtræ exhibitis, transmiſit, ut ejus nomine Beatiſſima Apoſtolorum limina viſitaremus, ac Sanctæ Sedi Apoſtolicæ Romanoque Pontifici Sixto V. Domino noſtro veram obedientiam, & ſubiectionem ſponderemus: ſtatum dictæ Eccleſiæ exponeremus: ac demum Apoſtolica præcepta, ac ſacras iuſſiones exciperemus.

Præſtitimus iam Illuſtriſſime, ac Reverendiſſime Domine viſitationis liminum munus, venerati ſumus Sanctiſſima Apoſtolorum corpora: Romanum Pontificem Chriſti Domini noſtri Vicarium, ac B. Petri Apoſtolorum Principis ſucceſſorem Eccleſiæ caput agnoſcimus, ac ejus monita, & præcepta pacatiſſimi ſu-
F *ſcepimus, & Deo dante exequi curabimus. Cæterum quod ad Eccleſiæ ſtatum ſpectat. Eſt Eccleſia Tarentina inſignis Metropolitana in Regno Neapolitano, ſuffraganeas habet Eccleſiam Motulenſem, & Caſtellanetenſem, à quibus ad prædictum appellatur. In Civitate, & tota Diœceſi præter Cathedralem Eccleſiam, nullæ adſunt Collegiatæ. Plura tamen ſunt Regularium Ordinis Mendicantium Monaſteria. Adſunt in dicta Eccleſia quatuor Dignitates, octo Canonicatus. Copioſus præterea Præsbyterorum, & aliorum Clericorum numerus ad centum quadraginta. Seminarium præterea Clericorum juxta Tridentini Concilii decreta inſtitutum, ubi plures ſunt pueri, qui Chri-*

ſtianis

ſtianis diſciplinis à Seminarii Magiſtris imbuuntur. Habet autem Seminarium prædictum in redditibus ad quingentos ducatos, ex quibus Trecentos perſolvit Archiepiſcopus. Mons etiam Pietatis à Communitate, & Civibus Apoſtolica auctoritate erectus, à quo expoſiti aluntur, & alia pietatis officia erga puellas nubiles, & pauperes honeſtiores, ſeu verecundas impenduntur, & luminaria pro cultu Cappellæ Sanctiſſimi Sacramenti ſuppeditantur, qui etiam ordinarii viſitationi ſubeſt. Hoſpitale item pro infirmis curandis ejuſdem ordinarii viſitationi ſubiectum. Monialium verò Monaſterium unum tantum intra Civitatem Ordinis Sancti Benedicti, ubi Clauſura, & alia juxta formam regulæ laudabiliter obſervantur. Curavit autem ſemper Archiepiſcopus, ut in dicta Eccleſia, & Diœceſi Verbum Dei, & Chriſtiana doctrina prædicaretur, Eccleſiæ Sacramenta frequentarentur, & alia ad populi inſtitutionem, animarum ſalutem, & Dei laudem perficerentur: nihilq; prætermiſit, quantum in ipſo fuit, quod ad paſtorale officium, & ſollicitudinem pertinere videretur, viſitando, prædicando, mores corrigendo, ac Tridentini Concilii decreta inſinuando, prout ab Illuſtriſſimis, & Reverendiſſimis Cardinalibus ſuper conſultationibus Epiſcoporum fuit alias cognitum. Cæterum quoniam à tribus ferè annis adeſt in Eccleſia Vicarius Apoſtolicus, qualis ſit præſens Eccleſiæ ſtatus plenius ex ejuſdem relatione ſciri poterit. Reliquum eſt, ut à Deo optimo maximo, & Sanctiſſimo Domino noſtro, Illuſtriſſimæ, & Reverendiſſimæ Amplitudini veſtræ perpetuam felicitatem exoremus, quam pro ſua benignitate concedere dignetur clementiſſimus Dominus.

LITERÆ CARDINALIS ANTONII Carafæ ad Archiepiſcopum de viſitatione liminum Apoſtolorum.

Reverendiſſimo Domino uti fratri, Domino Lelio Archiepiſcopo Tarentino.

Reverendiſſime Domine uti frater: Reverendi Scipio Tortamanus iſtius Eccleſiæ Cantor, & Scipio Vetus de iſtius Capituli gremio, Amplitudiniſque tuæ procuratores de cauſis, quæ illam impediverunt, quo minus ad Urbem ipſi proficiſceretur, præſentes legitimè docuerunt, iiſque probatis, & admiſſis, ut conſtitutioni Sanctiſſimi Domini noſtri Sixti V. Pontificatus ſui anno primo editæ, & præſtito ab illa juramento cujus nomine ſatisfacerent, proximis ſuperioribus diebus Sanctorum Apoſtolorum limina, ut habebant in mandatis, viſitarent, Sanctiſſimique Domini Noſtri juſſu à Sagra Congregatione Cardinalium Concilii Tridentini interpretationi, & executioni præpoſitorum de iſtius Eccleſiæ ſtatu, aliiſque ad illius gubernationem pertinentibus auditi, demum benignè dimiſſi fuerunt. Quorum rerum omnium ejus ſanctitatis auctoritate, quæ hoc mihi præcipuè mandavit, teſtimonium volui Amplitudinem tuam his meis literis habere, quibus pro ea, qua nos Chriſtus Dominus noſter conjunxit charitate, magnopere hortamur, ut in conſortium Apoſtolicæ ſolicitudinis à Deo vocata commiſſo ſibi gregi aſſiduè invigilet, ſupremæq; Sedis mandata, ac monita, cum primum ad eum perlata erunt, non tam verbis, quam re explicet, & quicquid animarum ſaluti prodeſſe intelliget, id diligenter exequatur. Unum verò, quod maximè paſtorale eius officium adiuvare poterit, inter alia curet, ut Concilii eiuſdem decreta in iſta Eccleſia ab omnibus obſerventur: præſertim verò meminerit, non dominari in Clero, ſed ſubditis tanquam filiis, & fratribus paterna dilectione præeſſe, Seminarii pueros literis, & pietate informandos, alioſque in univerſa ſua Diœceſi Doctrina Chriſtiana, quæ eſt ſalutis fundamentum, inſtituendos curet. Cumque verbi Dei alimento fidelis populi vita ſuſtentetur, id illi per ſe, vel alios cum omni charitate ſubminiſtret. Multas pecuniarias locis piis aſsignet, ad ſuamque præcipuè curam pertinere arbitretur, providere, ut ipſa pia loca fideliter gubernentur, & pauperes, in quibus ſentitur perſona Chriſti, qui cum dives eſſet, ut nos ditaret, inops eſt factus, eleemoſinis juvet, omnibuſque in rebus commendatos habeat: Synodos quoque juxta Concilii ejuſdem præſcriptum celebret. Provinciales autem quas habebit, ad Congregationem eidem Concilio interpretando à Sanctiſsimo Domino Noſtro præpoſitam expendendas, & recognoſcendas quamprimum mittat. Quæ de ejus Amplitudinis pietate, atque in Apoſtolicam Sedem perſpecta devotione ſperantes, Omnipotentem & miſericordem Deum rogamus, illam incolumem ſervet, ut ſpacio, quod ad ſanctorum liminum viſitationem præſcribitur, redeunte, hoc tam neceſſarium munus per ſe ipſa obire poſſit. Romæ die xxiii. Decemb. 1588.

Amplitudinis tuæ uti frater A. Cardinalis Carafa.

Hæc habui, quæ de Tarentinis rebus à primis conditoribus ad noſtra uſq; tempora ſcriberem, iis arbitror omnia fore lectoribus gratiſsima: at ſi qua videbantur ingrata, illa haud prætermiſſa omnes cogitent, ne traditæ ab aliis hiſtoriæ rationes violarentur.

F I N I S

[illegible]

[illegible]

[illegible]

ANTONII GALATEI, LICIENSIS,

Philoſophi & Medici Doctiſſimi ac Celeberrimi,

DE SITU JAPYGIÆ LIBER.

NEC NON

URBIS GALLIPOLIS DESCRIPTIO;

UT ET DE

VILLA LAURENTII VALLÆ.

JOANNES BERNARDINUS BONIFACIUS,
ORIÆ MARCHIO,

CLARISSIMO VIRO

LOISIO GEORGIO,
PATRITIO VENETO,
S. P. D.

E*A eſt elegans fama, quæ de te ab omnibus prædicatur, ut licet numquam te præſens viderim, tamen cogar communi ſuffragio calculum addere, & eadem de te ſentire & dicere, quæ omnes dicunt & ſentiunt; nam etſi facie te judicare minimè poſſum, qualis nam ſis, hoc non multum attendendum; quippe ex egregiis factis tuis ſic vivum animum expreſſum video,*

Qualis Apelleis eſt color in tabulis.

Nec quiſquam iſtinc ad nos venit, qui in te laudando & extollendo finem facere poſſe videatur. Quo factum eſt, ut ita ſim accenſus deſiderio te videndi, & aliqua in re animum erga te meum oſtendendi, ut ubi ſim, quidvè faciam, omnino neſciam. Quùmque mihi negotiorum, nec levium cauſa, iſtuc aliquando proficiſcendum ſit, urgeo interdum rem, ut quàm primum liceat optatiſſima ora intueri, veraſque audire, & reddere voces. Hoc demum pacto voluntati meæ ſatisfaciam. Interea, moræ veluti impatienti, viſum fuit hoc ad te mittere opuſculum, in μνημόσυνον, *& pignus erga te mei amoris, & benevolentiæ, quod tantiſper vellem te legere, donec poſt præſens te interpellem. Liber eſt ab Antonio Galateo Licienſi philoſopho, & medico celeberrimo compoſitus, inſcribiturque* de Situ Japygiæ. *In quo, ceu in tabula, ob oculos tibi omnia ferè hujus regionis noſtræ loca proponuntur; præſertim verò mea hæc oppida, in quibus nunc dego. Spero, quæ tua eſt humanitas, & propenſum in hujuſmodi ſcripta ſtudium, munuſculum qualecunque eſt, tibi omnino non ingratum fore. Quòd verò ad Authorem attinet, multa mihi dicenda eſſent, maximè quum adhuc, neſcio qua injuria factum ſit, ut opus ipſius nullum, quod ſciam, in lucem prodierit; etſi quotidie paſſim docti, indoctique pariter ſcribamus. Sed quamvis, ut dixi, ex ſuis lucubrationibus nondum manifeſtus apparuerit, non dubito quin citò ipſum omnes cogrituri ſint, cùm ex hoc opuſculo, quod ad te mittimus, tum ex*

aliis, quæ inveſtigare aſſiduè non ceſſamus. Scripſit namque vir ille præclariſſimus multa doctè, & ſcitu digniſsima. Nec immeritò a magno Pontano noſtro, tam honorificè celebratur in ſuis Hendecaſyllabis, *& alibi. Et doctiſſimus ille veſter Hermolaus Barbarus, peculiarem illi* Paraphraſim Themiſtii in Ariſtotelis Phyſicen *dicavit. Non tacebo inſuper, benemeritum quoque fuiſſe de inclyta, & feliciſsima iſta veſtra Republica, ut ipſe multis in locis teſtatur, præcipuè verò in quadam ſua epiſtola, quam nobiliſſimo viro Loiſio Lauredano, Patritio veſtro, ſcripſit; in qua graphicè ipſam exprimere, & laudare, compendio tamen, conatur, ubi inter cætera, hæc verba ſunt:* Mallem literas neſcire, unicum infelicitatis meæ ſolatium, quàm Venetias non vidiſſe. *Et in lib.* de optimo genere philoſophandi: Nuper Venetiæ, alteræ Athenæ, imago Romæ, philoſophiam, Græcas, & Latinas literas amplexatæ ſunt. Et ni mors tam citò illum rapuiſſet, familiaris meus Hermolaus Barbarus, barbarorum diſciplinas ex Italia profligaſſet. Erat enim vir excellentis ingenii, & Græcarum Latinarumque literarum peritiſſimus. Sunt & alii Venetorum proceres, Hermolao non inferiores, qui a morte revocare philoſophiam poſſent. *Hactenus noſter Galateus. Sed quis dignè veſtram urbem laudare poterit? Vetera ingenia obſtupeſcerent; cogita nunc quid facerent nova. Et jure quidem; Vos etenim ex illis eſtis, qui alterum Romanum imperium exuſcitaſtis; eò pulchrius, & felicius, quò diuturnius. Vos pacis, bellique ſequeſtres. Vos veſtra ſumma prudentia, & valida ope facitis, ut regina Italia, & antiquum Latinum nomen, penitus non deleatur, & in barbariem abeat. Vos non Italiæ modò, ſed orbis etiam ſplendor, lumen, honor, & gloria. Pro vobis, veſtroque perpetuo imperio, omnes pii noctes dieſque orare Deum debent; nam tantum Chriſtianæ reipublicæ conſultum erit; quantum incolumes vos feliceſque extabitis. Beati profectò exiſtimandi, qui in tam præclara, & bene inſtituta urbe nati eſtis. Mihi verò ſi quod nunc optarim, Deus benignus conceſsiſſet; veſtrum ſolum natale omnino contigiſſe. Verùm, quùm ſuperis aliter viſum ſit, ſubinde cum* Poeta *ſuſpiro:*

O utinam ex vobis unus, veſtrique fuiſſem.
Aut cuſtos gregis, aut maturæ vinitor uvæ.

Quod ſupereſt, vos omnes ſemper colam, ſemper amabo, venerabor, & pro numine habebo. Ac in primis te, mi GEORGI, virum omnibus virtutibus, præſertim humanitate ornatiſsimum. Qui in Vrbe inclyta natus, in familia illuſtri, tot Imperatorum, & Ducum ſplendida fortuna bonis, copia, ore elegantiſsimo, ſupremis honoribus, tibi a tua Republica frequentiſsimè collatis: tamen hæc omnia candido, & pulcherrimo animo tuo, longè vincis, & ſuperas. Tametſi ex ſe unumquodque conſpicuum, & mirandum quemlibet redderet: nihilominus juncta, & animi dotibus comparata: famulas illa, hæc reginam oſtenderent. Vive diu mi humaniſsime GEORGI, quando tu verè mihi dignus vita videris, cùm ſingulis innumera humanitatis officia quotidie præbens; tum tuo exemplo alios invitans ad virtutis, & ſapientiæ ſtudium. Vnde feliciſsimæ, & inclytæ Venetiæ, non tantùm gloriabuntur de opibus, de latiſsimo imperio, de inſtructis copiis, de admirabili illo Navali, octavo orbis miraculo, de numeroſa claſſe, etiam Aſiæ formidabili, denique de omnibus quibus feliciſsimum, & ampliſsimum regnum gloriari ſoleat: quantum (& quidem juſtius) de ſapientiſsimis, & prudentiſsimis alumnis, ac in primis de te viro, omnium quos ſol aſpicit, clariſsimo. Itaque in cauſa eſtis, ut quæ Vrbs ex ſe magna, & admirabilis ſit; veſtra tamen virtute, longè major, & admirabilior appareat. Faxit DEVS OPTIMVS MAXIMVS, ut quod mihi hucuſque non licuit, liceat ſaltem in poſterum; ut in iſta florentiſsima Republica, quod ſupereſt ævi tranſigam, atque oculos tandem claudam. Quæque incunabula non præbuit, benigna concedat, vel tumulum. Vale, Oriæ, in Salentinis, vel Japygiæ, Calend. Octobris, M. D. LVI.

ANTONII GALATEI PHILOSOPHI, ET MEDICI PRÆSTANTISSIMI,

DE SITU JAPYGIÆ,

Ad Clariſsimum virum Ioannem Baptiſtam Spinellum, Comitem Choriati.

QUÆ nunc Italia dicitur, ab Alpibus ortum habens, ſupero, & infero mari abluitur, in quo ortum hybernum, & meridiem porrecta, perpetuis Apennini jugis, duabus peninſulis, ſeu (ut Græci dicunt) cherſoneſis, finitur. Quæ quaſi vertices ſunt, ſeu coni bifidæ arboris. Hæ peninſulæ, & interiacens ora, antiquis temporibus non ſolùm cæteris terris: ſed ipſi quoque Græciæ prælatæ, ob ingentem, & urbium, & virorum nobilitatem, & cœli clementiam, & ſoli ubertatem (Græcis omnibus conſentientibus) nomen ſibi magnæ Græciæ vendicavere. Nunc afflictis, ac perditis, priſcorum Græcorum rebus, & dehinc deleto in Oriente Romano imperio, hæc quoque ora ſimul concidit, & ut quondam Græcis totum ferè internum mare, Maſſiliam, & Aphricæ oram, Aegyptum, Syriam, Aſiam, Græciam, & majorem Italiæ partem, Siciliam, Cretamq; tenentibus, hæc ora in umbilico erat Græciæ, ſic nunc diviſo, imò potius diſciſſo terrarum orbe, & Græcis, latiniſq; diſſentientibus, & Saracenis Turciſq; rerum potitis, in extremo penitus angulo eſt. Omnes huius oræ urbes percurrere, & illarum res geſtas narrare, non eſt perpoſiti noſtri, nec tantùm mihi à laborioſiſſima arte mea ocii conceſſum eſt. In hac Hydruntum, Callipolis, Neritum, & unde mihi antiqua origo eſt, Calatana, Brunduſium, Tarentum, Metapontus, Heraclea, Thurii, Sybaris, Croton, Locri, Rhegium, Meſſana, Syracuſæ, & ut mihi conſtituam, tales erant, quondam hæ urbes, quales, quæ nunc in Italia habentur nobiliſſimæ. Hic à Pherecide Syro, fluxit Italica philoſophia: hìc Pythagorica diſciplina: hìc mores, hic apud Græcos (teſte Ariſtotele) prima benevivendi inſtituta, primi convictus. Primi leges ſcriptas dedere Thurii, apud quos Græcæ hiſtoriæ pater Herodotus ſuas ſcripſit Muſas. Nunc tempore, & vetuſtate omnia collapſa ſunt. Nunc inconſtans, ac lubrica fortuna, quæ res hominum, atq; Imperia ipſa, nunc huc, nunc illuc agitans, omnia permiſcet, ac perturbat, aliò vertit ſua munera. Hæc eadem regiones, urbes, gentes, linguas, familias, nunc has extollit, nunc eaſdem deprimit. Quin etiam, & ipſas regum, & populorum leges, & varias religiones, & ipſa philoſophiæ (ut Ariſtoteles ait) ſcita,
A & dogmata, permutat. Nihil eſt in tam magno, ac volubili opere, quod firmum, aut ſtabile ſit. Extrema totius oræ duæ ſunt (ut dixi) peninſulæ. Quæ ad meridiem ſpectat, & ad Siculum vergit fretum, paulò maiori ambitu cingitur, clauditur iſthmo, qui eſt à Scyllaceo, ad Hipponiatem ſinum, ſeu (ut Ariſtoteles ait) à Scylletico, ad Lameticum, inter utrunq; eodem authore, iter eſt mediæ diei. Strabo ſpacium eſſe ait.
B CLX ſtadiorum. Nuſquam anguſtiorem eſſe Italiam Plinius ait. Hæc eſt propriè dicta Italia, ab Italo rege, unde Virgilius Ariſtotelis ſententiam ad verbum referens ait *lib.1. v.536.*

Oenotrii coluere viri, nunc fama minores,
Italiam dixiſſe Ducis de nomine gentem.

Hunc univerſæ Italiæ nomen dediſſe certum eſt. Propagatum inde nomen, Canpaniam,
C & Latium comprehendit, & à ſupero mari, Salentinos, Apulos, Ferentanos, Marſos, Picenos, inde Hetruriam, & Liguriam, uſq; ad Varum amnem, & Alpes Venetas & uſque ad confinia Illyridis. De univerſa Italia dicere, nec propoſitum mihi eſt, nec ocium. De altera peninſula, quæ Orientem ſpectat, pauca de multis perſtringere me oportet, quoniam id tibi placere video, cujus juſſis jure mihi ſemper parendum eſt.
D Ut illa (quemadmodum diximus) à Scyllaceo, ad Hipponiatem ſinum, ſic, & hæc, à Brunduſio Tarentum, & Iſthmo, ſed longiori clauditur. Sunt enim à Brunduſio Tarentum, millia paſſuum circiter XL, à Tarento Callipolim, millia paſſuum L. Inde Japygium promontorium, (quod alii Salentinum, alii Salentum, Græci Acram Japygiam appellant) millia paſſuum xx. Inde
E Hydruntum, quod teſte Leonardo Aretino, ultimum eſt Calabriæ, millia paſſuum xxx. Hinc Brunduſium L. Totus ambitus eſt cxc millia paſſuum. Ut illa Leucopetra, cui navigantes temporis noſtri, à diſcrimine ventorum, nomen indiderunt, ita hæc Japygio promontorio terminatur, quibus apicibus, maximè in mare excurrit Italia. Utrunque extremum finis eſt Apennini. Nam ut Italia, ſic, & Apenninus bifurcatur: & ut Italia Alpibus, ſic & Japygia montibus circumſepta eſt, non nimis altis, ſed lapidoſis, & nemoroſis. Hi ultrà Brunduſium, & Tarentum, ferè ad utrunque mare deſcendunt. Sunt qui Iſthmum ponunt, ab Egnatia, & Monopoli, uſque Tarentum: id ſpa-

ſpatium xxx. millium paſſuum, eſſe dicunt. Ab extrema Japygia, ad ſyrtis magnæ intimos receſſus, maxima mediterranei maris latitudo eſt. Sunt enim millia paſſuum ferè octingenta. Ab hac eadem ad interiora ſinus Corynthiaci, quatuor millia, & quingenta ſtadia. Ad Acroceraunios montes, & Lacinium promontorium par eſſe ſpatium, auctor eſt Strabo, hoc eſt ſeptingentorum ſtadiorum, quæ noſtra computatione efficiunt LXXXVII. mill. & D paſſ. Idem à Caſſiepia Corcyræ Brunduſium, & ab altero Caſſiepiæ cornu, uſq; Tarentum, ſtadia ſunt M.D.CCXL, hoc eſt, Romana computatione, mill. paſſ. CCXXVII. Recentiores navigantes ab Hydrunto ad Thoronum inſulam, quæ oſtio Adriatici ſinus obiicitur, LX. millia paſſuum eſſe dicunt. à Thorono Corcyram XL. Oſtium Adriatici ſinus, ubi breviſſimum eſt ſpatium, L. millia paſſuum, hoc eſt, ab Hydrunto, ad Acroceraunios montes. Hæc regio, ſi Ptolemæo credimus, ad cœlum relata, Leoni, & Soli ſubiicitur, ut & tota Italia: ſed Apulia præcipuè. Hæc, quoad terrarum ſitum attinet, temperatiſſimam orbis partem ſortita eſt. Ut, & altera peniſula quartum ſcilicet clima: quantum ad cognomen, umbras Solis, ſi aliqua res terreſtris non obſtiterit, temperatiſſimum eſſe, & ratio, & experientia ipſa, & plurimorum conſenſus affirmat: quamvis Avicenna, & Averroes, ab antiquorum ſententia, & inter ſeipſos diſſentiunt. Alter, qui ſub æquinoctiali, plagam temperatiſſimam eſſe opinatus eſt, alter, quintum clima laudavit, in quo ſe eſſe credidit, cum fuerit, ſi Cordubæ vixit, in quarto. Utriuſque opinionem in libello noſtro de Eucraſia confutavimus. Averrois opinionem, nemo, quem ego ſciam, ſecutus eſt. Avicenæ conſentit Aponus, & Albertus, qui libellum de natura locorum ſcripſit, ubi ſe multa ex Platonis, & Ariſtotelis epiſtolis, collegiſſe aſſeverat. Sed ſi tempratiſſima orbis loca cognoſcere cupis (his namq; menſurantur cætera. Nam rectum eſt index ſui, & obliqui) ne pigeat inter tot curas hæc quoque legere, quæ nonnihil ad civilem uſum conducunt. Earum, quas Alfraganus, & cæteri Arabes deſcripſere regionum urbiumq; nomina, nec mihi nota ſunt, nec illis, ut puto: non ſolùm locorum, ſed ſtellarum, & auctorum & (quod vitæ intereſt) herbarum quoque nomina Arabes corrupere: unde rerum ignoratio non parva orta eſt. Placuit noſtris potius è turbidis barbarorum rivulis, quàm è Græcorum puriſſimis fontibus hauſiſſe Philoſophiam, Medicinam, cæteraſq; diſciplinas: ſed ad propoſitum redeamus. Quartum clima ex Italia nonniſi, quæ citra Neapolim, & Garganum montem ſunt, loca complectitur. Incipit ab occiduo Oceano, continet Gades, Sacrum promontorium, & oram Oceani uſque ad Lunæ Promontorium, quod eſt in Luſitania. Medium freti Herculei, quod inter tertium, & quartum clima jacet, Abyla in tertio, in quarto Calpe exiſtente: comprehendit omnem Bæticam,

A & partem Luſitaniæ, & omnem oram Hiſpaniæ interni maris uſque Barcinonem, Ebiſum, & Baleares inſulas, Sardiniam, & partem Corſicæ, Siciliam, & adjacentes inſulas, & Italiæ partem à Leucopetra uſq: Neapolim, & ab extrema Japygia uſq, ad Garganum montem, & Luceriam Apulorum, Macedoniæ partem ferè uſque Dirrachium, Acrocerraunios montes, & omnem oram Aepiri, Corcyram, Cephaleniam, Jacinthum, ſinum Corinthiacum, omnem oram Aetoliæ, & Acarnaniæ, Iſth-
B mon, & mediam Peloponneſum, Actidem, Achajam, Beotiam, ſinum Therniaicum, Theſſalonicam, uſque Athon montem, Stagiram, Lemnon, Eubœam, & maximam partem Aegæi pelagi, Tenedon, Lesbon, Chion, Con, Samon, omnem oram Aſiæ minoris à Tenedo, & Sigæo, & Helleſponto uſq; ad Gnidum: & à Gnido uſque ad Iſſichum ſinum, & partem Syriæ uſque ad terminum tertii climatis in cuius medio Hieroſolymorum Civitas eſt ſita, qui terminus eſt juxta
C Alexandriam. Pieriæ continet, & Rhodi oram, quæ Septentrionem ſpectat, & Cypri Cromicrum tantum extrema, Mœſiam, Aſiam minorem propriè Meoniam, Aeolidem, Cariam, Pamphiliam, Lyciam, Ciliciam, utriuſque Armeniæ partem, & partem Meſopotamiæ, partem Aſſyriæ, Mediam, & partem littoris Hircani maris, Hyrcaniam, Parthiam, partem Margianæ, Ariæ, Paropaniſi, & Battrianæ, & Sogdianæ, & Sacarum regiones, & terram incognitam. Latius
D quàm par erat digreſſus ſum, ſed opere pretium hæc noſſe civili viro; & maximè philoſopho, & medico, quos regionum, & orbis totius ſcientiſſimos eſſe oportet. Primum munus eſſe medici Hippocrates cenſet, contemplari tempora, & regiones. Idem re monſtravit, quod opinatus eſt: Nam libellum ſcripſit de aere, & aqua & regionibus, de Aſia præcipuè, & Europa: & in calce admirandi illius Prognoſticorum libelli, ſic ait. *Quæ diximus in Aethiopia, & Heſperia, &*
E *Septentrione experti ſumus*: certè hominum mores, ingenia, & craſes, quas complexiones appellavere, & ipſis regionibus judicantur, Ariſtotele in Problematis, & Galeno in libello de virtutibus animæ teſtibus.

Ego ſecundum Ptolemæi deſcriptionem, principium quarti climatis ad latitudinem XXXVI. graduum, finem verò unius, & quadraginta poſui: nec me latet quoſdam trigeſimum, & trigeſimum quartum ferè fines poſuiſſe, atque alios aliter. Galenus temperatiſſimam orbis partem, ſeu zonam Con
F inſulam Hippocratis patriam judicavit, & Gnidum, & regiones, quæ parum ad Arcton, aut ad Auſtrum ſecedunt. Averroes quoque hoc idem confeſſus eſt, auctoritate Galeni, Græcorum terram temperatiſſimam, præcipuè patriam Hippocratis. Demonſtratum ſatis; ut puto, eam regionem, cujus ſitum, atque urbes cognoſcere diu optaſti, ex ſegmentis terrarum temperatiſſimum obtinere. Hæc inſularum omnium peninſularumq; ocellus quondam fuerat. Hæc eſt de qua Horatius cecinit. *lib.2.od.6.*

Unde

Unde ſi Parcæ prohibent iniquæ
Dulce pellitis ovibus Galeſi
Flumen, & regnata petam Laconi
Rura Phalanto.
Ille terrarum mihi præter omnes
Angulus ridet, ubi non hymecto
Mella decedunt, viridiſq; certat
Bacca Venafro.
Ver ubi longum, tepidaſq; prebet
Juppiter brumas, & amicus Aulon
Fertili Baccho minimum Phalernis
Invidet uvis.
Ille te mecum locus, & beatæ
Poſtulant arces, ibi tu calentem
Debita ſparges lachrima favillam
Vatis amici.

Hanc cherſoneſum variis nominibus à diverſis auctoribus ſubinde appellatam fuiſſe compertum habeo: alii (ut Ariſtoteles, Herodotuſque) Japygiam dixere: alii Salentinam: Peuceciam alii: alii à Duce Meſapo Meſapiam: alii magnam Græciam: alii Apuliam, ἀπό τοῦ ἀπόλεσθε: eo quòd hic celeriùs, C quàm alibi arbores dejiciant folia: alii Calabriam: nam quæ nunc Calabria, Brucia quondam dicebatur, tantum eſt nominum, rerumque varietas, atque mutatio. Quæ de hac regione ſcribit Strabo ad verbum referam: Terra deinceps Iapygia, non ſine admiratione commoda oppido eſt: Nam cum in ſuperno tergo aſpera videatur, ubi aratris panditur, altioris fertilitatis glebas invenies: cumque aquarum indiga eſt, nihilominus læta ſuppeditat paſcua, & arboribus referta D ſpectatur. Hæc etiam omnis regio aliquando copioſa admodum mortalium multitudine floruit, & tredecim urbes habuit: nunc autem excepto Tarento, atque Brunduſio, cætera exigua ſunt oppidula, adeò abſumptæ ſunt vires. Salentinos Cretenſium fuiſſe Coloniam memoriæ proditum eſt: hæc ille.

Hæc regio quamvis nunc effœta, & annoſa ſit, tamen Hiſpanorum, Gallorum, Italorum, & præcipuè Campanorum, qui amœniſſimam Italiæ partem incolunt. Græcorum E quoque, & Turcarum, judicio pulcherrima atque apprimè optima judicatur. Fruges, olera, fructus præſtantiſſimi ſunt: triticum, & ordeum valentiſſimum eſt: avena hujus regionis cum hordeo, & hordeum cum tritico aliarum certare poteſt. Paleæ medullis plenæ vehementiſſimè alunt: braſſicæ, cæpæ, intubi, raphani, cucurbitæ, fabæ in immenſam creſcunt magnitudinem: melones maximi, atque optimi ſaporis: citria ubiq; proveniunt: herbæ, quæ in uſus medicos ve- F niunt, aliarum ejuſdem generis omnium efficaciſſimæ: cœlum ſalubre, ſolum non aridum, non paluſtre, aquas habet pleriſq; in locis ſalientes, & in pleriſq: fontanas: bovum, & aſinorum ſpectatæ magnitudinis corpora gignit, & mulorum genus laudatiſſimum.

Sunt qui Italiam à vitulorum magnitudine dici exiſtimant: homines habet placidos, mitiſſimorum morum, boni ſenſus, non fallaces, non ſubdolos, regionis natura non ſatis bellicoſos: ſed ob fœdera ſervanda, & ob honorem fortiſſimos, ut audies. Fit enim, ut qui temperatas terras habitant, plus ingenii habeant, & humanitatis, & A meliorem corporis temperaturam: ſic minus audaciæ, ac immanitatis: exemplum ponit Cicero, de Græcis, & Cymbris; & Hippocrates de Europæ, & Aſiæ gentibus. Qui manſuetior eſt, plus ad hominem, qui animoſior, plus ad belluam accedit. Diſpereant, qui principatum animalium audaciſſimis rapaciſſimiſque dedere. Nonne erat decentius, & naturæ magis conſentaneum bovem, aut ovem, aut equum, aut gallum, aut pavonem; animalia humano generi non innoxia modò, B ſed utiliſſima, & neceſſaria, quibus diademata tam decora natura ipſa ſua ſponte conſtituit, reges aliorum facere: quàm aut leonem, aut aquilam, animalia torui vultus, atque horridi, aduncorum ungium, rapaciſſimi animi, inſatiabilis gulæ, nata in aliorum perniciem? Dices, quoniam hæc armata ſunt, illa inermia & natura monſtravit inermen eſſe debere Regem: cæteras armatas & ſpiculis, & venenis genuit. Hoc documento mortales àdmonuit, inermes armatis C imperare debere, & ingenio vires cedere: Ideo Ariſtoteles, qui naturæ ſemper conſentit, ait: *corpora robuſta apta eſſe ad ſerviendum*. Nos ad caſtiganda ſcelera noſtra reges armavimus. Præcepit Petro Dominus noſter, ut arma conderet, quamvis ille nunc neſcio quomodo, aut quibus artibus rerum potitus, arma ſtringere, ac bella exuſcitare tam promptus, aſſuetus eſt: atq; ea, quæ Dei, cum iis, quæ Cæſaris erant conjunxit. Nos ſumus obliti noſtri propoſiti.

D Provincia hæc mitiſſimos homines gignit, & humani ſanguinis minimè avidos. Sed hæc tanta ſua, quæ diximus, munera, naturam labefactaſſe, quibuſdam fortaſſe videtur. Genuit hic natura arachneum animal nocentiſſimum, cujus venenum fiſtulis, & tympanis pelli non crederem, niſi per plurima experimenta didiciſſem, legiſſemque apud Aulum Gellium auctoritate Theophraſti, eſſe quoſdam ſerpentes, quorum venenum cantu, & fiſtulis pellitur. *De his loqui-* E *tur Virgilius Georg. lib. 3. ver. 425.*

Eſt etiam ille malus Calabris in montib. anguis.

Sunt, & ſerpentes peſtilentiſſimi: Cherſidri enim ſunt nati in arida tellure. Gignit etiam regio bruchos: ii parum peninſulæ fines tranſgrediuntur. Peculiare huic regioni malum, animalia ſunt, quæ omnia ſolo tactu fœdant, omnia devorant, omnia more hoſtium vaſtant: nihil qua tranſeunt virens, nihil intactum relinquunt. Videre F ſæpe ruſtici ſuas meſſes, ſuos annuos labores penè maturos, ac falcibus vicinos, una qua ibi bruchi nocte caſtramentati ſunt, atra ingluvie, & acutis dentibus corroſiſſe, & quandoque ab arboribus non abſtinent. Vacavit Provincia hac peſte multis annis, ope marinarum avium, quas Gainas appellant, quarum ova aut pullos ne quis violaret, lege cautum eſt. Hæ bruchorum fœtus tanquam à Deo miſſæ, roſtris è terra excavant: deinde poſt Equinoctium vernum, quum è terra prodire incipiunt, devorant implumes, ut ſic dicam, ſeu nondum alatos: deinde volantes depaſcuntur. Hoc contigiſſe Plinius ait incolis Caſſii montis, quibus præſidio erant

erant Seleucides aves, locuſtis eorum fruges vaſtantibus. Nunc aut avium, quas diximus, defectu (earum enim fœtus poſt bruchorum interitum vaſtare cœperunt) aut deorum ira, aut aliqua ignota nobis injuria, bruchi rediere, & iterum felices Salentinos campos populari cœperunt. Quin etiam rarus annus eſt, quo non magna vis grandinum aliquam partem regionis percutiat: uvas & etiam palmites, & olivarum tenellos ſurculos, & ſegetes, & fructus omnes non proſternat. Horum omnium cauſam cœli temperiem eſſe dixerim: nam hic, ut in Campania, hyeme, & æſtate fiunt fulmina.

Erimus ne nos, Spinelle, naturæ ingrati, ut recuſemus illius munera, quoniam illis aliqua admixta ſunt mala, quæ illa minuit? Sæpe optimis mixta ſunt peſſima: ut bona de manu Domini, ſic & mala accipere debemus. Sunt aliqui, qui quum diſerti haberi volunt, naturam incuſant: imò, & Deum, quem ipſi ignorant: (natura enim à Deo dirigitur) quòd tanta ſua munera, ſæva mercede compenſavere, dolens ſe non fuiſſe genitos truncos, ut gemina veſte tuti eſſent, aut veſtitos pilis, aut corticibus, aut armatos ungulis, aut cornibus, aut duris roſtris. Ridenda verba, & Deo improba. Si diis illis darent optionem Metamorphoſeos, vellent ne in truncos, aut bruta animalia tranſire, quoniam tuta ſunt à frigoribus, aut caloribus? Et quoniam naturæ cauſam agere cœpimus, vellent ne in aves, ut volare poſſent ſine præceptore, aut in piſces verti, ut nare ſcirent? O verba verè digna hominibus è truncis, & duro robore natis. Vis tu eſſe ſuber, ut craſſo cortice tegaris? vis mutari in teſtudinem, aut locuſtam, aut oſtream, ut cortice, & teſta dura operiaris? Dii dent tibi voti tui facultatem: ego malo tenui cutè, quam duro corio tegi. Ariſtoteles acumen ſenſus ex carnis mollicie argumentatur. Tu invides animalibus vellera, pilos, ſetas, ſpinas, cortices, teſtas, quæ omnia in noſtros uſus veniunt. Hominem nudum natura genuit, fateor: ſed tu quot homines ſine veſtibus vitam egiſſe vidiſti? & illas tibi ingrate natura genuit. Nec tibi ſatis ſunt tot lina, tot lanæ, tot vellera, tot coria, tot nobiles, atque alio orbe petitæ pelles, vermium quoque domicilia, & aurum in fila lenteſcens: nuditati tuæ ſubveniunt omnia, nobis genita ſunt. Sumus enim nos, ut Ariſtoteles ait, finis omnium. Ait idem Ariſtoteles: ὁ θεὸς καὶ ἡ φύσις οὐδὲμ μάτην ποιοῦσι, hoc eſt: Deus, & natura nihil fruſtra faciunt, nec deficiunt neceſſariis: & ex bonis, & poſſibilibus, quod optimum eſt, faciunt. Corpus temperatum facilius ægrotat: tu mavis eſſe intemperatum corpus, rudelignum, aut robur, aut lapis, ut nunquam ægrotes. Te arachnei metus ſollicitat, tuos labores bruchi depaſcunt, tibi æſtivæ muſcæ moleſtæ ſunt? aut tu incole Scythicas paludes, & perpetuas pruinas, aut Hyperboreas ſpeluncas, ubi robora totis admovere focis, ubi gens effræna virum Riphæo tunditur Euro, aut Aethiopum exuſtas ſolibus terras, ubi nulla campis arbor æſtiva recreatur aura. Gaude tuis bonis, & fruere dum licet, &

A mala ſi qua bonis admixta ſunt, quando nihil eſt ab omni parte beatum, & ſemper (ut ait Plato) voluptati admixtus eſt dolo. feras æquo animo. Nec plus Japyges arachneos, quam aut Lybiæ ſerpentes immenſæ magnitudinis, & leones, aut tygres Scythiæ metuas, timeas ve bruchorum genus edaciſſimum. Nemo adhuc inventus eſt, qui ob bruchos fame perierit. Non habes flumina, & nemo ſiti laborat: nec in his locis fluminis incrementum cum ſtabulis armenta tulit.

B Strabonis, Pomponii, & Plinii temporibus, hujus regionis urbes, aut ſolo erant æquatæ, aut penitus deletæ, aut ſemidirutæ, aut in oppidula, & vicos abierant. Si libri Hipparchi, Artemidori, & Eratoſſtenis extarent, fortè multarum illarum notitiam haberemus. Ego conjectura quadam ductus, nova oppida omittens, ruinas quaſdam urbium, & loca enumerabo. Quis enim in tam obſcura vetuſtate non offendet? & quemadmodum urbes, & oſſa hominum terra operuit, C ſic & famam illarum, & aliquarum etiam nomina, & locorum claritatem depreſſa, temporis caligo obtenebravit. Nos primum oram, deinde mediterraneas partes proſequemur. Principium à Tarento ſumentes Græci Taranton, ut illi talanton, quod nos talentum dicimus. Stephanus ab eo quod eſt τάρας τάραντος, quod eſt urbis nomen, & fluvii commune, poſuit. Ab incolis adhuc is Taras dicitur: diſtat à Tarento verſus Metapontum quatuor millibus paſſuum: totidem D ab urbe diſtat Galeſus, qui in mare, quod parvum dicunt, influit. Hæc urbs à Tarento Neptuni filio condita: ſed (ut alii volunt) ab Hercule. Unde Virgilius Eneid. lib. 3. v. 550.

Hinc ſinus Herculei, ſi vera eſt fama Tarenti.
Cernitur...

Hæc urbs, pulſis Japygibus & Spartanis, duce Phalanto occupata eſt, Lacedæmoniorum facta colonia. Hæc amplitudine, & divitiis, & civium multitudine diu floruit, E uſque ad ſecundum bellum Punicum, adeò ut quondam, duce Archita Tarentino Pythagorico philoſopho, armatorum civium in campo habuerint peditum triginta millia. Hujus urbis Plato, Ariſtoteles, Theophraſtus, Strabo, necnon recentiores ſcriptores meminerunt. Ex nulla Græcarum urbium tantum auri, argenti, ſignorum, cæterarumque rerum, quantum ex Syracuſis, & Tarento reportaſſe Romanos, Livius auctor eſt.

Urbs natura, & mœnibus munitiſſima, F admirabilis proſpectus eſt, & imperioſi. Quæ nunc urbs, olim (ut puto) arx fuerat: videntur enim veſtigia veterum (ſic enim dicuntur) murorum. Sedet ſuperba inter duo maria, quorum alterum majus, alterum minus dicunt. Quod, ut & Byzantium, ſeu Conſtantinopolitanum mare piſcoſiſſimum eſſe dixit Ariſtoteles, hoc in ſe multos recipit fontes, & ipſum quem diximus Galeſum, fluviorum breviſſimum. A parte majoris rupes ſunt altæ, & inacceſſæ, à minori arenoſum littus. Urbs circunflua, ſeu (ut Græci dicunt) amphitalattos, oblongæ inſulæ, aut longe navis habet ſpeciem. A puppi manufacta eſt foſſa longis navibus permeabilis;

quæ utrumque mare committit. Hanc Marcus Antonius Philomarinus, Ferdinandi, & Alphonſi juſſu, mira arte, & ingenio perfodi curavit. A prora, ubi æſtus maris concitatiſſimus eſt, fluentibus, & refluentibus undis in modum rapidiſſimi fluminis, pontibus continenti jungitur. Hic magnus, & toto orbe memorabilis eſt piſcaturæ proventus, cujus (ut diximus) Ariſtoteles meminit.

Urbs eſt omnium judicio inexpugnabilis. Turcæ a Byzantio ad Neapolim, Galli a Pariſiis ad Hydruntum, urbem Tarento munitiorem ſe vidiſſe negabant: quæ terrarum omnia bella, & ferre, & inferre poſſet. Circa urbem pinguiſſimi ſunt campi, vinetis, olivetis (frugibus, & paſcuis aptiſſimi. unde Virgilius: *Georg. lib.* 2. *v.* 197.

Saltus, & ſaturi petito longinqua Tarenti.

Et idem *Georg. lib.* 4. *v.* 125.

Namque ſub Oebaliæ memini me turrib. altis,
Qua niger humectat fluentia culta Galeſus,
Corycium vidiſſe ſenem.

Accedit ad hæc, quòd urbs in intimo Tarentini ſinus receſſu in umbilico eſt terrarum: hinc Japygium, hinc Lacinium, habet promontoria, quibus Tarentinus ſinus terminatur. A Japygio ſeptuaginta, a Licinio CXXXVI. millibus paſſuum diſtat. Itaque urbs circunquaque mari cincta, mediterranea dici poteſt.

E Tarento quàmplurimos illuſtres viros habuimus, Architam philoſophum, & Imperatorem, Nicomachum mathematicum, qui de Arithmetica, & Muſica ſcripſit: & Platone teſte, Iccum ſeu Ittum, athletam, Ariſtoxenum muſicum, & philoſophum, Ariſtotelis familiarem, Heraclidem muſicum, cujus Plinius ſæpe meminit, & cujus experimenta ſæpe Galenus refert in Decabiblo, hoc eſt, in libro decem tractatuum.

Tria ſunt (ut Græci dicunt) politiarum genera: unius, paucorum, multitudinis principatus, hoc eſt monarchia, ariſtocratia, & democratia: Democratia, hoc eſt popularis Principatus in ſummo honore habebatur: ut erat (teſte Platone) apud Athenienſes, & in nonnullis hodie Italiæ civitatibus: Democratia Tarentini juſtè, & temperatè utebantur, quæ potius politia dici merebatur: ſed nominibus ſæpe abutimur. Regnum tyrannidi, ariſtocratia oligarchiæ, politia democratiæ opponitur: ſed affluentia opum, & Romanorum eo tempore inopia, & Fabritii mendicitas Tarentinis mollitiem exprobravit. Et Romani quum ad ſummum divitiarum pervenere, a majorum vitæ ſeveritate degeneraverunt. Facilè ii temperatè vivunt, quibus deſunt luxuriæ alimenta: at ii, quibus amplæ ſunt facultates, non poſſunt non molliter, & delicatè vivere. Exemplo nobis ſunt Principes ſacerdotum, quibus dum pauperes erant, ſatis fuerant oluſcula, & piſciculi minuti: nunc nec terræ, nec maria eorum gulæ, ac libidini ſufficiunt. Hic eſt mos ferè omnium gentium, quæ cùm inopes ſunt, atque omnium rerum indigæ, parcè, modeſtè: frugaliter, ac temperanter vivunt. Quæ deinde per bella, & cædes, & rapinas, & miA ſerorum viſcera ſaginatæ, contempta, quam prius laudaverant neceſſaria frugalitate, in omni luxuriæ genere volutantur. Teſtes ſunt Medi, Perſæ, Macedones, & ipſi rerum Domini Romani. Nec non, & nos Chriſtiani; ut dixi, dum pauperes, & mendici fuimus, piè, juſtè, & ſanctè viximus: at poſtquam res Criſtiana ad tantas devenit opes, in apicem vitiorum aſcendimus, nec habemus quò ulterius progrediamur. Certant inter ſe duo illa maxima vitia, avaritia, atque luxuria, B & cùm utraque in ſummo ſit, non eſt facilè judicare utra illarum ſit major. Res admiratione digna eſt, quomodo, & homines, & Dii ferre poſſunt ſcelera noſtra.

Spinelle, Vir excellentis, & animi & ingenii, non mihi cura eſt omnia exquiſitè narrare, quæ Auctores ſcripſere, ſed ſummatim aliqua, ut tibi morem geram, & ut Philoſophum, non ut Hiſtoricum decet. Ariſtoteles ait in ſuis Problematis, *eam hiſtoriam placere, quæ non nimis antiqua eſt, aut nimis recens.* Nam C quæ nimis antiqua ſunt, minimè credimus: etenim in fabulas abiere: ut, quæ Herculis; aut Liberi patris, aut quæ Viterbienſis de Beroſo, & Petoſyri, & Necepſo ſomniat. Quæ verò nova ſunt, contemnimus: omnes enim noverunt. Medii temporis hiſtorias concupiſcimus, & ut ſunt noſtro tempore, Alexandri, & Romanorum, & quæ poſt captam Trojam geſta ſunt. Ob quam rem ego ſi qua ex Guldone quodam Ravennate, qui medii temporis fuit, quique de urbibus Italiæ ſcripſit, ut erant illius tempore, referam, D non me peccaſſe exiſtimes. Hic de Tarento hæc ſcripſit: *Tarentum inclyta, & regalis urbs, & omni copiarum genere opulentiſſima, in qua Q. Ennius Poeta antiquiſſimus exortus Romæ floruit*, Guidoni non niſi, quæ ipſe vidit, credendum eſt: etſi in multis erravit, tamen non habemus meliorem illius temporis Auctorem. Ipſe videtur non ſatis Græcis literis inſtructus, nec bonos Auctores legiſſe. Q. Ennius teſtimonio ſcriptorum, Rhudias, ut dicemus, non Ta- E rentinus eſt. De hac urbe pauca dixi: ſatis enim habet, & laudis, & gloriæ apud omnes, & Græcos, & Latinos Hiſtoricos.

A Tarento in Eurum navigantibus ad VIII. millia paſſuum occurrit in ora locus, quem incolæ Satùrum penultima producta nominant, amœniſſimus tractus eſt, & apricis in Meridie ſpectans: ab Aquilone tutus, fontibus paſſim frequens, nobiliſſimos gignit fructus, citriorum omne genus, ficos, mala punica, & hortenſia omnia: adeò ut F Tarentinorum urbi omnia affatim ſuppeditet. Hinc ſolventibus ad XII. millia paſſuum, templum eſt Divo Petro dicatum, quem locum ajunt Divum Petrum ex Oriente proficiſcentem, primum in Italia attigiſſe, ibique rem divinam feciſſe: deinde Tarenti in Eccleſia, quæ eſt juxta majorem arcem, hoſtiam Chriſto obtuliſſe: ubi inventus eſt nuper plumbeus libellus, de quo tot, & tanta narrata ſunt in toto orbe Chriſtiano. Hinc ſolventibus, & oram Tarentini ſinus navigantibus, nulla uſque Callipolim occurrit urbs memoria digna. Inter Tarentum, & Callipolim, vicus eſt in littore Ne-

ritono, qui a Diva Cæſarea nomen accepit, a A Callipolitanis (ut ajunt) deletus. Hic eſt vadoſum, frequentibus, tenuibus, & puſillis inſulis conſitum, mare, piſcaturæ aptiſſimum. Inde Divi Iſidori Turris, Neritonorum emporium: inde vicus divæ Mariæ ad balneum, derelictus & ipſe ob Piratarum, ut puto, & Saracenorum incurſiones. Hic ſcaturigines erant calidarum aquarum: ruinæ cernuntur ædificiorum: aquæ ſulphureæ odor ſentitur. Sed an aqua illa multis morbis ſalubris aliò verterit ſuos curſus, an in- B curia hominum, & ruina tectorum meatus obſtructi ſint, incertum eſt. Has thermas multis mortalibus utiles Beliſarius Aquævivus, Vir magni animi, qui Nerito dominatur, inſtaurare cogitat.

Ab hoc vico ſex millibus paſſuum abeſt urbs Græca Callipolis; ſed neſcio cur in ora Senonum illam poſuerit Plinius. Nec apud Auctorem aliquem memini me legiſſe his in locis Senones conſediſſe, aut mendoſi ſunt codices. Sita urbs eſt in extremo promontorio longe in C mare procurrenti, ſed arctiſſimo Iſthmo, adeò ut in aliqua parte vix curribus pervius ſit. Urbs formam habet ſartaginis, iſthmus auxæ: munita eſt, & rupibus circumſepta, & firmiſſimis muris. A continenti unus eſt aditus, in quo caſtellum eſt munitiſſimum. Hæc Petri Aragonum Regis, qui Siciliam regnis ſuis adjecit, partes ſequuta, a Carolo Apuliæ primo, aut ſecundo rege, neſcio, ſolo æquata. Qui cladi ſuperfuerunt cives, in villas abiere, ubi centum annos D morati ſunt. Inde redeuntes domunculas ſibi ſuper domorum ruinas ædificavere, ut cuique viſum eſt: & quæ quondam pulchra urbs a Græcis appellata eſt, nunc nullo viarum ordine ſervato habitatur, non ut condita, ſed ut occupata. Hæc etiam per bella Alphonſi ſenioris, nunquam a fide deſcivit: cum aliis nonnullis ejuſdem provinciæ urbibus, ut dicemus. Hæc, quinto, poſt captum a Turcis Hydruntum anno, a Venetorum claſſe capta, ac direpta eſt. Spectatæ fi- E dei, & virtutis civitas: nullo adjuta externo præſidio, hoſtibus ad necem uſque reſtitit. Pauci adeò erant oppidani, ut cuique illorum, ſex aut ſeptem pinnæ defendendæ ſorte contingerent. Magna pars civium ſuper muros ſtrenuè pugnando cecidit: qui ſuperſtites fuere, omnes ferè vulnerati. Tandem nonnullæ mulieres muros conſcenderunt, atque hoſtibus aliquantulum obſtitere; ex oppidanis magna parte (ut dixi) cæſa, pauci ſine vulneribus F abiere. Ex hoſtibus quingenti cum ipſo duce deſiderati ſunt. Sic ſe Callipolitani geſſere, ut nemo illos iure victos dicere poſſit, ſed a multitudine hoſtium ſuperatos.

Præclariſſime Spinelle, quando eorum, qui in extremo Italiæ angulo Luceriæ, virtus, & fides oblivioni, ac ſilentio datur, nos ipſi Callipolis, & Hydrunti fortia facta non teceamus. Dicam, quoniam verum eſt, ſi omnes huius regni urbes Lupienſium, Tarentinorum, Callipolitanorum, & Hydruntinorum animos habuiſſent, multa quæ nos opprimunt, mala non pateremur. Hæc eadem urbs, in illo ſcelerato, & exitiali toti Italiæ Caroli Francorum Regis adventu, ſemper in fide Aragonenſium partium permanſit, Marco Antonio Philomarino Patricio Neapolitano urbem gubernante. Hic, Francis totius ferè regni potitis, uſque ad reditum Ferdinandi Junioris, urbem tutatus eſt. Sæpe cum paucis, quos habebat levis armaturæ equitibus, Francorum turmas, uſque ad ſextum ab urbe lapidem perſecutus, multos Francorum, & cepit, & occidit. Hæc etiam pulſo Frederico, Regi fidem ſervavit. Gonſal, eò quòd ſuo Regi fidem ſervaverat: villas exuri, felices arbores excidi juſſit, & minas, & damna immenſa libenti animo pertulit: tandem Præfecto arcis cum Gonſale paciſcente, urbs ad deditionem coacta devenit. Deinde Galli, Hiſpano duce intra Bareti mænia latente, omnia nemine prohibente imperio ſuo ſubegere. Urbs in maximo erat diſcrimine: quæ poſtea adventu Joannis Caſtriotæ viri Macedonis: qui nunc Ferrandinæ Dux eſt, cum prudentis, tum etiam ſtrenui, confirmata eſt. Hic adſcitis quibuſdam vicinarum urbium transfugis & exulibus, qui partes Aragonenſes ſecuti ſunt, ſæpe ex urbe erumpens, variis cladibus Francos afflixit, atque urbem ſervavit. Longe ab urbe mille paſſibus inſula eſt pari ambitu. Hic Gainarum avium, quas diximus, magnus proventus, & toti Provinciæ ſalutaris.

Poſt Callipolim ad quintum lapidem promontorium non abſimile ei, in quo urbs eſt, quod Acroterium incolæ vocant, Latinè promontorium, recentiores navigantes promontoria capita appellant. Inde Uxentinorum portus. Deinde Japygium promontorium, in quo templum eſt Divæ Mariæ, inclytum, & antiqua religione ſacrum, ac venerandum. In hoc ſita erat parva urbecula, nunc diruta, quæ Leuca appellabatur: de qua Lucanus: *Parvæ mænia Leucæ*, ſeu *ſecretæq; litora Leucæ*, ſic, ut puto, dicta ab albedine, & nuditate ſcopulorum. Inde caſtrum eſt oppidum epiſcopale, quod ad ſecundum lapidem templum habet, alterum divæ Cæſareæ. Juxta eſt fons calidarum aquarum, quas ad complures morbos utiles eſſe experientia docet. Fons in antro eſt, qui non alium habet aditum, quam è rupibus mari imminentibus penſilibus, & tabulis, jactis pontibus, aditur, nec niſi ſemel ſingulis annis Majo menſe. In hoc latuiſſe divam Cæſaream incolæ autumant, dum furorem patris fugeret. Nec deſunt, qui teſtantur ſe ibi vidiſſe Deam lampada ferentem. Adiri antrum non niſi placido mari poteſt. Orta repentè tempeſtate perterrita mater, filium ibi reliquiſſe perhibetur, quem Deam ipſam per annum aluiſſe fama eſt. In hanc noſter Hymnus extat Sapphico, & Adonico carmine, cujus hoc eſt Principium:

Diva in extrema latitans latebra, &c.

Poetæ fabulantur Gigantes a Diis Phlegræis campis ejectos huc confugiſſe. Hinc ad Hydruntum ſex millia paſſuum numeran-

ran-

rantur. Quarto ab Hydrunto lapide con- A vallis parva, attamen amœniſſima, & oleis conſita eſt, quam incolæ Pomarium nuncupant: per hanc rivulis aqua decurrit. Hæc puſillum portum efficit, quem ideo Vadiſcum incolæ dicunt: parvarum navicularum ſtatio eſt. Poſt hunc Cœnobium eſt divo Nicolao dicatum, mille & quingentis paſſibus ab Hydrunto diſtans. Hic monachorum Magni Baſilii turba convivebat: hi omni veneratione digni, omnes literis Græcis, & plerique latinis in- B ſtructi, optimum ſui præbebant ſpectaculum. Quicunque Græcis literis operam dare cupiebant, iis maxima pars victus, præceptor, domicilium, ſine aliqua mercede donabatur, ſic res Græca, quæ quotidie retrò labitur, ſubſtentabatur. Fuit temporibus proavorum noſtrorum ſtante Aula Conſtantinopolitana, vir Philoſophus Nicolaus Hydruntinus, cujus ante Turcarum tranſitum, plures libri de Logica, & Philoſophia in hoc monaſterio habebantur. Hic Abbas C hujus monaſterii factus, & Nicetas nominatus, ſæpe a ſummo Pontifice ad Imperatorem, & ab illo ad Summum Pontificem permeabat ad componendas res, quando inter Pontificem, & Imperatorem aliqua contentio, aut de orthodoxa fide, aut de alia re oriebatur. Erat enim hic vir graviſſimæ auctoritatis, & ſanctiſſimorum morum, ut qui de Philoſophia ad religionem commigraverat. Hic ſumptui minimè parcens, quos per univerſam Græciam invenire potuit, librorum omnis generis bibliothecam, D in hoc cœnobio congeſſit: quorum magna pars negligentia Latinorum, & contemptu literarum Græcarum periit. Non parva pars Romam ad Beſſarionem Cardinalem deportata eſt, & inde Venetias; partem, quæ ſuper fuerat Turcarum, qui monaſterium populati ſunt, bella abſumpſerunt.

Hinc Hydruntum, ut diximus, mille & quingenti ſunt paſſus. Hæc urbs clade ſua ſatis nobilis, ſed magis vetuſtate, & civium fide, atque animi magnitudine. Hæc to- E tius peninſulæ, & aliquanto amplius nomen Metropolis ſuo (ut puto) merito, adepta eſt. Nam per Gothorum bella inter univerſas Italiæ urbes in fide Imperatoris permanſit. Huic urbi Joannes Vitalianus præfectus, vir ſtrenuus, & rei bellicæ minimè ignarus, Gothos, qui per Japygiam, Apuliam, Dauniam, & Lucaniam vagabantur, variis cladibus vexabat: accurrentibuſque innumeris Gothorum copiis, illico ſe in urbem recipiebat, donec à Beliſario, deinde F Narſete Juſtiniani ducibus, Gothi ex Italia pulſi ſunt, & ad extremas totius Europæ, imò, & totius Orbis partes, Occidentem, & Septentrionem ejecti. Hæc urbs variis a diverſis auctoribus nominibus nuncupatur. Ptolomæus Hydram ab Hydro, ut puto, flumine nominat: unde, & Hydræ inſigne urbem accepiſſe exiſtimo, non ut vulgò dicitur. Alii Hydruntum, alii Hydrentum, ut eſt Neapoli in antiqua inſcriptione quam dicemus, alii Hydrontem: alii Hydruntem ab eo quod Hydrus Hydruntis, quemadmodum amathus amathuntis: alii Τ'ἑρεῦσαν πόλιν. Sunt circa urbem multæ aquarum ſcaturigines, & fontes inter laureta, & citreta fluentes ſaluberrimarum aquarum. Sunt & putei innumeri tam modicæ altitudinis, ut aquam manu capere poſſis, quod in hac Regione rarum eſt. Videtur enim hæc portio à Peloponenſo, aut Tempe abſciſſa, & Italiæ adjecta. Quæ nunc urbs eſt (ut de Tarento diximus) arx olim erat: quamvis quæ antiqua urbs fuit, non nimis amplo circuitu claudebatur: Etenim ut reor, non excedebat ſpatium undecim ſtadiorum, ex eo quòd ante bellum Turcarum conjici poterat: nunc enim æquata ſolo ſunt omnia. Urbs antiqua munitiſſima fuerat: murus, centum (ut fama eſt) turribus jungebatur aliquarum veſtigia me puero monſtrabantur; Ultima uſque ad noſtra tempora Centenariæ nomen ſervavit: aliarum lapides ad muniendam, & inſtaurandam urbem Alphonſus Ferdinandi filius transferri juſſit, quæ nunc validiſſimis muris, & ingenti foſſa vallatur. Portum habet ſatis commodum, ſed aquilone minimè tutum: à mari altæ ſunt rupes, ex molli, & fragili lapide, ex cujus crebris ruinis, non parvam urbis partem mare occupavit: A tempore Patrum noſtrorum, uſque ad hanc noſtram ætatem, lxxx. paſſuum ſpatium mare abſorpſit. Urbis cœlum ſaluberrimum eſt, ſolum lætum, & fontibus ſcatens, lauris, mirtis, olivis, & citriis conſitum, ſemper virens. Turcarum bella omnia vaſtavere, nunc revireſcere cuncta cœperunt.

Ex hoc loco Ceraunii Epiri montes ita clarè cernuntur, ut nonnulli exiſtimaverint, teſte Plinio, Italiam Græciæ pontibus jungi poſſe. Audax fuit cogitatio, ne dicam temeraria: attamen locorum vicinitatem ſignificans ab hoc loco in Græciam, hoc eſt a Calabria in Epirum: fretum eſt quinquaginta millia paſſuum, uſque ad intima ſinus Adriatici DCL., uſq; Tarentum pedeſtri itinere LXX., uſque Sepiuntem, & Manfredoniam, quæ eſt ad radicem montis Gargani CLXXX., ad quem montem nomen Japygiæ, ut diximus, extendebatur, ſicut & Apuliæ uſque Hydruntum: quamvis Barium ante Japix appellatum fuerit a Dædali filio, quem nomen Japygiæ dediſſe auctor eſt Plinius. Hæc ora, ut Ptolemæo placet, Jonio mari abluitur. Ubi variant Auctores, veritatem indagare difficile eſt, conjectura eſt opus: adeò incerta ſunt omnia, ut nulla ſit diſciplina in qua non ſit opinionum, & ſententiarum inexplicabilis varietas, & quandòque confuſio nominum perturbat rerum ſcientiam. Jonium mare uſque ad intima ſinus Corynthiaci, quidam nominant, Lucano teſte. Jonium, & Aegeum Iſthmus diſterminat. Ptolemæus ab Hydrunte ad Garganum montem Jonium mare appellat, interius Adriaticum. Idem Zephyrium promontorium, quod eſt inter Lacinium, & Leucopetram ad Adriaticum pelagus ponit. Theophraſtus Apolloniam, quæ eſt inter Aulonem, & Dyrrachium, ad Jonium mare ſitam eſſe ſcribit: ſic & Ariſtoteles. Ptolomæus Acrocerraunios montes, qui ſunt in Epiro juxta Ionium eſſe aſſerit. Strabo

Adriaticum ſinum Ionium nominat, cujus longitudinem ponit ſex millium ſtadiorum, hoc eſt DCCL. mill. paſſ. Plinius auctor eſt, Hydruntum poſitum eſſe ad diſcrimen Jonii, & Adriatici maris. Ionium in prima parte, interius Adriaticum, quod & ſuperum vocant, ſed hæc perquirere longum eſt. Nos (ut juſſit parens medicinæ Galenus) de nominibus non curemus, cuſtodita rerum notitia.

At hæc ignorare nefas eſt hominem Chriſtianum. Anno à Chriſto nato. M. CCCCLXXX. Achamatus præfectus claſſis Machometis Turcarum Regis, ex Aulone Macedoniæ oppido ſolvens, cum ducentis nabus, & XVIII. mil. fortiſſimorum bellatorum, Hydruntum obſedit, non ſine omni armorum, & machinamentorum genere. Qui tentatis oppidanorum animis, oblatiſq; non iniquis conditionibus, ut quando non haberent aliquam ſpem auxilii (exercitus enim noſter eo tempore in Hetruria res gerebat) neque invalidam urbem defendi contra tantam vim poſſe, & callidè, & verè ajebat Barbarus, ſed ut ultrò ſe dederent, ſuadebat, aut cum uxoribus, & liberis, & iis quæcumque ferre poſſent urbem deſererent, atq; in vicinas urbes commigrarent, vitamq; & libertatem ſuam ſervarent. Stultum eſſe ajebat bene ſperare ubi nulla eſſet ſpes ſalutis, aut auxilii: at ſi ipſi fidem homini, & ignoto, & hoſti non haberent, ſe exercitumque ſuum omnem naves aſcenſurum, atque in mare octo, aut decem millibus paſſuum ab urbe abiturum pollicebatur, illi interea ſuæ ſaluti, & libertati conſulerent.

Hæc oratio primò ab Hydruntinis contempta eſt: reſponderunt ſe paratos eſſe pro Chriſto, proque ſuo Rege extrema omnia pati, & demum mortem obire: ac nuncio, ne iterum rediret, juſſerunt, ac mortem comminati ſunt, ſi quis civium de deditione verbum faceret: ſecundum nuncium eadem referentem ſagittis confixerunt. Concitatus ira Barbarus omnia machinamentorum genera, & quæ bombardas dicunt, & quas habebant incredibilis magnitudinis, expediri juſſit, ac invalidos, & veteres muros triduo evertit, adeò ut per plures dies inter noſtros Turcaſq; res telis enſibuſque ageretur. Noſtri urbem acerrimè pugnantes tutabantur, tandem ſexta, quam genus Turcarum in veneratione habet feria, XV. obſidionis die, tertio idus ſextilis: (idus ſemper Italiæ infauſtas: etenim vi idus Sextiles apud Cannas cum Hannibale, infœliciter pugnatum eſt) omnibus ferè noſtris ſauciis, ac laboribus, & vigiliis defeſſis, Turcæ urbem per plana ingreſſi primo impetu nemini pepercerunt. Sacerdotes in Eccleſia omnes ad unum trucidaverunt, & nonnullos ſuper altaria hoſtiam tenentes tanquam victimas mactaverunt.

Poſtquam nocte tota, quam turbulentus ille dies ſecutus eſt, Stephanus Archiep. conſanguineus meus, omnem populum Divino Euchariſtiæ ſacramento firmaverat ad matutinam quam præſcierat pugnam, à ſubterranea templi parte, ad locum, quem chorum dicunt aſcendit, ubi martyr Chriſti Pontificalibus inſignitus ornamentis in ſuâ ſede ab irruentibus Turcis jugulatus eſt. Qui cladi ſuperfuerunt octingenti viri, aut capti, aut ſaucii, aut ægroti extra urbem ducti, omnes ante crudeliſſimi Ducis Barbari oculos cæſi ſunt. Dicam rem raræ, & antiquæ laudis, & futuris fortè ſæculis minimè credendam. Nemo in tanto populo mortis metu a fide CHRISTI deſcivit, imo alter alterum, filius patrem, pater filium, frater fratrem ad mortem hortabatur. Macti virtute viri: fœlices Animæ: Martyres JESU-CHRISTI auſi facinus magnum, ac memorabile: nunquam ego poſſum vos ſatis laudare: laus veſtra, & gloria, & fœlicitas apud Deum manet æterna, ſemperq; manebit. Horum oſſa multa, Alphonſus Ferdinandi filius, Alphonſi ſenioris nepos, vir pietate inſignis, Neapolim deportari curavit; quæ in templo Divæ Magdalenæ ſacro locavit, & quoad vixit in maxima habuit veneratione; quædam cives poſt reparatum locum, tanquam reliquias, ſive fragmenta in unum collegerunt, repoſueruntque intus cappellam, ſeu ſacellum, quod dedita opera conſtituerunt in Eccleſia majori, ubi uſque ad hodiernum diem quieſcunt, & quoad Chriſtiana erit religio viſenda commorantur, in maximaque veneratione habentur, ſolemnibus Officiis divinis celebrantur.

Urbem penè dirutam, Turcæ Italiæ affectantes Imperium, ingentibus munitionibus reparaverunt. Achamatus ipſe Aulonem revertens, cum magna ſuorum, & captivorum ex tota provincia, & mulierum, & puerorum manu, relicto in urbe quatuor millium fortiſſimorum virorum præſidio, apud Saſonem Ionii maris inſulam, à claſſe noſtra victus, & fugatus eſt, magna navium parte, aut capta, aut demerſa. In qua victoria Villamarini, qui nunc comes Capaciæ eſt, & hujus regni Apuliæ Admiratus, eo tempore adoleſcentis virtus præcipuè emicuit. Tandem Alphonſus magna vi, ac non ſine ſuo periculo, & ingenti Turcarum, & noſtrorum ſtrage, poſt quatuor menſium obſidionem Hydruntum recuperavit, atque in formam urbis compoſuit. Minimè crediderim illam Maſſiliæ ab hiſtoricis maximè celebratam expugnationem fuiſſe, aut magis periculoſam, aut magis laborioſam, & cruentam. Antequam urbs à noſtris obſidione ſtringeretur, Deus optimus maximus oportuna reipublicæ chriſtianæ morte Machometem ſuſtulit, alias actum erat de nobis. Et quamvis hæc urbs in illa Caroli illuvione, quæ omnem Italiam perturbavit, regno capto, perculſis omnium animis, ut & cæteræ urbes, paucis exceptis, Gallos admiſerit: tamen ſtatim ad Aragones partes reverſa, prima Ferdinandi Junioris nomen, antequam ille è Sicilia excederet, invocavit. Quæ de hac Urbe Guido ſcripſit, hæc ſunt: *Hydruntum Minervium, in quo templum Minervæ, ubi Anchiſes pater Aeneæ primo omen, equos paſcentes, Italiam advectus proſpexit (ut inquit Virgilius) & idem aptum mercimoniis Hydruntum ſcilicet, Hydruntum ne an Brunduſium intellexerit Virgilius, neſcio.* In ora Jonii, quarto ab urbe lapide lacus eſt piſcoſus, cymbis tantum piſcatoriis nabilis, quem incolæ adhuc Græcè Λίμνη nominant: ſeu ut Galenus ait, Limnothalaſſan (ita enim ille appellat lacus, qui

in

in mare fluunt, ac refluunt) Ambitus illius A eſt XII. millia paſſuum, multos in ſe recipit fontes, quorum aliqui molis apti, nunc aquarum magna pars defecit, Hunc lacum ubi ſe in fretum arctat, via dividebat Trajana, quam dicemus; hunc locum hodie Feneſtras dicunt. Inde vrbecula occurrit, quam Roccam appellavit Gualterius Brehena, de quo poſtea dicam. Hic ab Oriente revertens, ab Hydrunto Lupias iter faciens vrbem dirutam conſpexit, paulò minoris ambitus, quàm antiqua fuerat Hydruntus. B Locus arcis (ut mos erat) Græcarum urbium eminentior cernebatur: ex arce tantum urbeculam condidit, unde & Roccam nominavit. Franci enim arcem Roccam dicunt. Hanc eſſe voluit, ut antiquis (ut puto) fuerat temporibus, Lupienſium emporium, ideo & has quoque Lupias appellaſse Ptolemæum crediderim: nam Lupias mediterraneam vrbem eſse certum eſt. Inter eas ſpatium eſt XIII. millia paſsuum. Hanc vrbem Gualterius Quæſtori Lupien- C ſium tradidit habitandam. Ille deductis ex vrbe, & ex vicinis colonis, in formam oppidi redegit, ac perpulchro viarum ordine diſpoſuit, Hanc Turcæ capto Hydrunto, à civibus primò, deinde à præſidio noſtrorum militum derelictam, penè ſolo æquaverunt. Ante Turcarum adventum pulcherrimum fuerat oppidulum, ſatis munitum, & majori ex parte mari cinctum, & honeſtis civibus habitatum. Hoc, pulſo à Joanna Alphonſo Rege, ſemper in illius fide D cum Lupiis, Tarento, Gallipoli, & Caſtro permanſit, & Loyſio Andegavenſi, quem Regem appellabant, oppugnanti ſtrenuè reſtitit. Hinc aliqui breviorem eſse in Græciam tranſitum, quàm ab Hydrunto exiſtimant. Hanc Joannes Antonius fidelem vocabat, & pro delitiis, & animi laxamento habebat, & familiariſſimè cum oppidanis verſabatur, quorum nonnullos honoratis magiſtratibus, & arcibus tuendis præficiebat.

Compertum non habeo quo verè nomine appellata fuerit: ſcriptorum, quos E habemus temporibus jam deleta erat. Inter Hydruntum, & Brunduſium, nulla alia, quæ ego ſciam, videntur in ora antiquæ vrbis veſtigia, Ptolomæus, ut dixi, inter Hydruntum Brunduſiumq; Lupias in ora locat, fortaſſe à Lupiis nomen translatum eſt. Ingens palus oppido proxima aerem inficit, unde non ſatis ſalubris locus. Hæc antiquis temporibus foſſas habebat in mare procurrentes, per quas palus expurgabatur. Extra oppidum in medio veteris vrbis lo- F cus cavus eſt, profundus decem paſſibus, ad quem mare recipitur per ſubterraneos meatus (ut mihi viſum eſt) non manu factos, ſed natura aut fluctibus excavatos, per quos à mari ad foveam cymbis itur; locus vitulis marinis frequens: eam foveam incolæ Græco nomine προδοσίαν vocant, nos proditionem poſſumus dicere. Fama eſt per hunc quaſi cuniculum vrbem captam, ac deletam fuiſſe, Inde exeuntibus ad decem millia paſſuum occurrit Caſtellum, quod à divo Cataldo antiquiſſimo Tarentinorum Archiepiſcopo nomen accepit, eo quòd ille ex Oriente proficiſcens, hæc primùm loca attigit, ubi, & puſillum templum illi dicatum extat. Hoc quoque caſtellum Gualterius condidit pro emporio Lupienſium urbi propinquiori: ubi Maria ejusdem hæres, ingentem molem longis junctam lapidibus miro opere conſtruxit: nunc incuria Principum, & Lupienſium rebus poſt mortem Joannis Antonii Principis, & ob continua bella defectis, atque afflictis, penè diſgregata: hic aer craſſus atque inſalubris eſt. Tota ubiq; Japygia ſaluberrimum ſudum, atque ſincerum habet cœlum, præterquam in ora, quæ à lacu Hydruntino, quem diximus, uſque Brunduſium, ubi pleriſq; in locis juxta mare ſunt paludes, & circa Cæſaream Neritoni agri.

A Caſtello Divi Cataldi ſex millibus paſſuum abeſt Caſtellum in Lupienſi agro, cui nomen Caulon, diſtat à Monaſterio Ceratenſi, quod videmus, duobus millibus paſſuum: videtur ingens ſtructura fuiſſe, nunc nihil eſt, niſi acervus lapidum, qui exuſti videntur, deinde tempore exæſi; vix duobus à mari diſtat ſtadiis: veſtigia quæ ad mare procedunt adhuc cernuntur, Neſcio ſi fuerit Caulon, quem remota litera C, Horatius Aulonem dixit: incolæ Speculam Caulonis appellant. In huius peninſulæ editioribus locis frequentes ſunt cumuli lapidum, quos incolæ Speluncas nominant; has nunquam me vidiſſe memini, præterquam in hoc tractu. Has congeries non niſi magna numeroſæ multitudinis manu coacervatas fuiſſe credibile eſt. Paucis in locis ubi lapides non ſunt (omnes enim colles aſperi, & lapidoſi) ex terra facti ſunt cumuli tantæ magnitudinis, ut aſpicientibus, & hominum manus, & pecus omnem non parvam partem decacuminavit. Monumenta hæc fuiſſe illuſtrium virorum exiſtimo: mos enim erat vetuſtiſſimorum Græcorum, & ante illos fortè Japygum ſuper cadavera clarorum virorum ingentem lapidum, aut arenarum molem accumulare: unde fortaſſe cumuli, aut tumuli ſepulchra dicuntur. Plutarchus in vita Alexandri, Demaratum Corynthium Alexandri funere extulit magnificentiſſimo, congregatus eſt illi ab exercitu tumulus ambitu quidem ampliſſimo, altitudine verò octuaginta cubitorum. In ultima parte peninſulæ, Brunduſium inclyta urbs ſita eſt, quam aliqui Brundam inſulam ſic appellari exiſtimant, Greci Brendeſium dicunt: Steph. Βρεντήσιον, Vulgatum eſt, quod nomen hoc, caput cervi ſignificat, non in Græca aut Latina lingua, ſed Meſapia, ſeu Peucecia de qua lingua aliquid dicam cum de Vaſta oppido tractabo. Portus capitis cervi ſimilitudinem habet, cornua magna ex parte urbem cingunt. Portus toto terrarum orbe notiſſimus, unde natum eſt proverbium, tres eſſe in orbe portus, Junii, Julii, & Brunduſii. Interior portus turribus, & catena clauditur: exteriorem hinc atque hinc ſcopuli, & inſularum objectus protegit. Videtur ludentis, ac providæ naturæ ſagaci induſtria factus. Ora à Gargano monte ad Hydruntum rectilinea ferè eſt, brevibus falcata finibus. Ad Brunduſium diſcreta terra

mare

mare in ſinus formam excipit, in intima ſinus parte fretum eſt, quod turribus, & catena clauſum diximus. Hoc oſtium quondam altiſſimum erat, & quibuſcumque quamvis magnis navibus permeabile. Joannes Antonius in bello, quod inter Alphonſum, & Venetos geſtum eſt, timens ne urbs in Venetorum, ſeu Alphonſi poteſtatem deveniret, onerariam navem ingentibus onuſtam lapidibus, in ipſo ore demerſit, atque ita oſtium obſtruxit, ut nunc non niſi parvis navibus, & biremibus, & triremibus pateat. Ferdinandus, & Alphonſus ſæpe conati ſunt oſtium effodere, ſed ab incœpto deſtiterunt: Puto quod fluxus, & refluxus maris, qui, non ut Tarenti, vehementiſſimus eſt, multas arenas ſuper lapides & navigium congeſſit: durato per tot annos alveo, non niſi magno, & ſumptu & labore perfodi poſſet. Ab hoc freto duæ excavatæ foſſæ vallos urbis ambientes, mare longè in continentem effuſum admittunt. Mira eſt præcipuè in dextro cornu maris altitudo, ajunt alicubi menſuram viginti paſſuum excedere.

Urbs quaſi peninſula eſt, inter duo cornua ab Occidente: ſupra dextrum cornu arcem habet miro opere, & quadrato lapide, primo à Friderico Juniore Henrici filio, Enobarbi nepote, conſtructam, deinde à Ferdinando, & Alphonſo ejus filio munitam. Urbem quoque, quos à mari non habebat, muris iiſdem cinxere. Arcem inexpugnabilem in inſula, in qua erat templum Divi Andreæ, Alphonſus ædificavit, quæ portus exterioris oſtio imminet. Hæc urbs quondam populoſiſſima, nunc crebris ſeditionibus, & cœli intemperie penè deſerta eſt, & majori ex parte vacua. Hoc ferè commune eſt omnibus magnis urbibus, ubi frequentia hominum deeſt, aeris accuſatur inclementia. Hoc Babylon, omnium urbium populoſiſſima, experta eſt, quam ſi ſcriptoribus creditur, provinciam, non urbem, appellavit Ariſtoteles, non ſecus ac ſi quis circumponat murum toti Peloponneſo. Hoc videbis, & in Italia, ut Metapontus, Heraclea, Crotopeſtum, Capua, & Roma terrarum caput; In proverbio enim eſt; *magna urbs, magna ſolitudo*. Ideo mos fuit Græcorum non immenſæ magnitudinis urbes condere. Exemplo nobis ſunt, Athenæ, Thebæ, Lacedæmon, Megara, Argi. Plato urbem ſuam quinque millibus domorum numerum excedere vetuit, ac ſi creſcat multitudo, colonias eſſe mittendas juſſit. Ariſtoteles tantam eſſe urbem ſtatuit, ut illius omnis populus vocem, & dicta præconis, aut concionantis facilè audire poſſit. Quinetiam, & urbes ſub ſalubri cœlo poſitæ, deletæ ſunt. Sicut & homines, ſic & urbes fata habent ſua. Sed civium negligentia urbem hanc infamavit: quæ ſi aquæ ſuos exitus apertos habuiſſent, nunquam tale nomen aſſecuta fuiset.

Nonne vides, Spinelle, quot mortales hoc anno Neapoli periere, aut longos paſſi ſunt morbos, præcipuè in ea parte, in qua Caſtellum Capuanum, & forum, ob reſtagnantes aquas in paludibus, & in foſſis prædiorum, & obſtructos meatus, ſeu canales, qua aquæ in mare profluebant, quondam Regibus id curantibus. Diſtat Brunduſium ab urbe Roma CCCLX. millia paſſuum, à Dyrrachio urbe Illyrica, ſeù, ut Ptolomæo placet, Macedonica, ad quam frequens erat trajectus Romanorum, millia paſſuum CCXX. Hæc urbs in primo bello Gallico ſemper in fide Aragonenſium partium perſeveravit. Dominantibus toti regno Gallis, Iſabella, quæ poſtea Regina fuit, Frederici uxor, & Cæſar Ferdinandi filius nothus, huc ſe receperunt. Et quamvis invalidum haberent præſidium, Gallos tamen, duce eorum capto, ad Meſaniam octavo ab urbe lapide Brunduſini vicerunt: in qua pugna Spinetus Ventura, amicus noſter, ſtrenuè ſe geſſit, qui ducem Gallorum a ſe ſervatum Brunduſium captivum duxit. Qualis erat hæc urbs Romanis imperantibus, omnes noverunt.

Ait Lucanus *lib.II. Pharſel.* ℣.608.

Profuguſque per Appula rura
Brunduſii tutas coſcendit Magnus in arces

Et *lib. V.* ℣.373.

Brunduſinm decimis jubet *hanc attingere caſtris*

Et Silius Italicus *de II.Bello Punico lib.*8.*v.* 576.

Necnon Brunduſium, quo deſinit Itala tellus.

Sed qualis fuerit Guidonis temporibus illius hæc verba demonſtrant. *Et poſt has antiquius cunctarumq; nobilius Bruuduſium, in quo Eccleſia ſancti Pontificis, & Confeſſoris Chrileucii, egregio opere conſtructa, ubi & requievit, cernitur. Hanc urbem Romoaldus Beneventanorum Princeps, cum Tarento ſimul cœpit, & diruit: ſimul quoque, & cæteras Civitates Salentinæ regionis; eo quod exercitus Romanorum ab urbe Conſtantinopolitana miſſos ſuſciperent, & devotæ Orientali Aulæ: aut antiquitus, dum Longobardorum gens Divina miſſione Italiam infeſtaret, parerent.* Hæc verba, Spinelle, maximum perhibent teſtimonium integritatis, & fidei illius regionis, quæ non niſi veris Imperatoribus parère ſolita eſt: Nunc de mediterraneis dicendum eſt.

Inter Brunduſium, & Tarentum duæ antiquæ urbes fuere: altera in humili colle, altera in plano ſita: utraq; campos frugum feraciſſimos, & paſcuis aptos habet. Quæ in colle ſita, à pleriſq; Uria, ab aliis Oreas, ab aliis Uretum, nunc Oria dicitur. Omnia hæc nomina montanam urbem ſonant. Colles perennes habent fontes: in ſummo colle arx poſita eſt, & loco, & mœnibus tutiſſima: urbs duplici muro cingitur. Hæc inter perpetuas planities in colle poſita, perpulchrum undique ſui reddit proſpectum. Hæc Alphonſo primo Apuliæ Rege extra regnum agente, cum Lupiis, Tarento, & Gallipoli conſentiens, à Joannæ Reginæ duce Jacobo Caldora, dum Aragonenſes partes ſequeretur, vi capta, ac direpta eſt, & majori ex parte igne ferroq; vaſtata. In hoc bello, quod inter Hiſpanos Galloſque geſtum eſt, quoniam arci non parvum Gallorum præerat præſidium, neceſſariò Gallorum partes ſequuta eſt, muris, quamvis ii non ſatis erant validi, dirutis, & Hiſpanis penè mœnibus potitis, Hiſpanorum ſæpe impetus pertulit, & pertinaciſſimè reſtitit. Urbs nullum, aut paucum habens intus præſidium, & bellis inſueta, ſine ulla

ſpe

ſpe auxilii, tandem deſperatis de auxilio Gallis, & urbi conſentientibus, urbs in deditionem venit, his conditionibus, ut urbs ſervaretur, & Galli cum ſuis ſarcinulis incolumes abire permitterentur. Unde rectè quis conjicere poterit, non magnitudine murorum, non foſſarum altitudine, ſed virorum animis, & virtute, regna atque urbes ſervari, atque defendi. Fortè non nimis malè Lacedæmonii opinabantur, quamvis Ariſtoteles aliter ſenſerit. Hi urbem ſuam tanquam pecudum gregem muris claudi paſſi non ſunt: hoc modo enervari vires animorum putabant, dum muris, turribus, & foſſis confiderent: ferro enim, non lapidibus, & repagulis ſalutem eſſe committendam. Non ſecus exiſtimabant antiquorum quidam, qui nihil literis mandandum eſſe cenſebant: nam immemores, & obliviosos fieri, qui chartis ſuam ſervant ſcientiam. Ideo Hippocrates (ut ait Galenus) uſus eſt breviloquio antiquo, & leges quæ nunc ſunt verboſiſſimæ, decem primò, dehinc duodecim parvis tabellis continebantur, & Lacedæmonii jure, non ſcripto utebantur, & Dominus noſter breviloquam docuit orationem, cum dixit *Math. VI. Orantes autem ne multiloqui ſitis.* Nunc tanta eſt librorum copia, & magnitudo, ut non ſolum dicta, ſed ne nomina quidem Auctorum memoriter tenere valeamus.

Ridebis fortaſſe Spinelle, Galateum, qui brevitatem ſuadet, cum ipſe prolixus ſit, ſed hoc ritè fit. Breviloquium non poteſt commendari, aut damnari multiloquium niſi longa, & prolixa oratione. Galenus cauſam prolixitatis ſuarum conſcriptionum refert ad eos, qui falſa dogmata invexerunt, in quibus confutandis longis ſermonibus opus eſt. Ego non libros, ſed inanem immenſitatem recentiorum librorum, qui non niſi arrogantiæ, & depravandorum ingeniorum, & alendorum impreſſorum cauſa ſcripſere. Non ego muros, & munitiones damnaverim, ſed hoc mihi ſemper perſuaſum velim, quod noſtris malis didicimus: nihil nobis tot ſumptus, tot munitiones profuiſſe, ſolamq; eam artem tutiſſimam eſſe, quam valentes volenteſque tutantur: nec tibi è mente excidat, Oriæ ſumus: Unde VIII. millibus paſſuum abeſt Mandurium: alii Menturum: Stephanus Μανδύριον: unde Mandurini, incolæ Mandurinum dicunt. Hoc à Quinto Fabio vi captum fuiſſe Livius Auctor eſt. In plano ſitum erat oppidum mediocris, ac juſti ambitus.

Hujus in extrema Occidentali parte ex veteribus ruinis conſtructum eſt oppidum, quod Caſale novum dicunt, pluſquam CCCC. focis habitatum, murorum ingentes reliquiæ aliquibus in locis videntur, quas adhuc ne ipſum quidem, quod omnia perdit tempus, nec coloni avidum genus ad omnia devaſtanda, pervincere potuere. Foſſæ parvæ pro murorum magnitudine, in aliqua parte gemini neſcio qua cauſa videntur muri vix XXX., aut XL. paſſib. inter se diſtantes, fortaſſe Pomerium duplici muro claudebatur. Sed in hac regione non monſtrantur (ut erant) grandia, atque immenſa urbium veſtigia: cauſa eſt: quoniam lapides, & toti ferè ubique molles, ac fragiles, quos ventus, & imbres facilè exedunt, & comminuunt. Hydruntini, & Roccæ oppidi lapides cretæ compactæ, non igne coctæ, ſed ſolæ duratæ ſimiles ſunt, ita ut domus, quam pater ædificavit, a filio reficienda ſit: cum per tot ſæcula duret materies, mirum eſt, qui ventum, & imbrem non patiuntur: contra ignem vim habent indomitam: incolæ pyromachos vocant, quibus ad fornacem, & furnos, & caminos utuntur. Ego non aliam cauſam aſſignaverim, niſi eam qua cocti lateres, ventos, & imbres, non cocti verò ignes melius patiuntur.

A Brunduſio Lupias pedeſtri itinere occurrit Baleſus diruta, ac penitus deleta: quæ vix monſtrat urbis veſtigium ambitus murorum, ut oculis metiri licet VII. aut VIII. erat ſtadiorum, ubi muri fuerunt, aggeres tantum, & lapidum cumuli cernuntur dumetis obſiti. Coloni arcem monſtrant, ubi eſt altior lapidum acervus, foſſæ penè oppletæ ſunt, urbs tota aratris vertitur, numiſmata, & lapilli, quos Corneolos dicunt, variis inſigniti figuris ſæpe reperiuntur. Hic urbem mediam dividit via, quæ à Roma Brunduſium, & inde Lupias, & Rhudias, de hinc Hydruntum ducit. Hæc ſepe inter Brunduſium, & Lupias, & inter Lupias, & Hydruntum paſſim hinc, atque illinc cernitur: quam viam incolæ Trajanam appellant. Trajanus enim (ut ait Galenus lib. 9. Therapeuticæ) antiquas vias in Italia correxit. Urbem in duas partes ſecat torrens, ut ex ripis conjicere licet. Rivulus fuit perennis aquæ cujus originem, ſeu fontem in media urbe fuiſſe demonſtratur.

Nec mirum eſt. Multi fontes eſſe deſierunt, atque ubi fontes non fuerant, oriri videntur. Nonnullos fluminum alveos ſiccos videmus. Quid dicam de fontibus, & rivulis? ait Ariſtoteles. *Neque Nilus, neque Tanais ſemper fluxerunt*. Non diu eſt, quod in Campania tanta aquarum erupit multitudo, ut maximam partem ejus, quæ infra Nolam eſt regionis, & Nuceriæ campos inundaverit, & (quod mirabile eſt) maximam ſecum attulit piſcium copiam: quæ res Campaniæ peſtilentiſſima fuit. Nolam urbem penè depopulata eſt, nunc, ut erat, ſiccus eſt campus. Hac in re motus terræ multum poſſunt: quinetiam, & terræ cultura. Ait Plinius: oppido quodam deſerto cultoribus fontes defuiſſe, eiſdem redeuntibus, & terram colentibus fontes quoque rediiſſe. Ludovicus de Monte alto Syracuſanus, vir acutiſſimi ingenii, non ſolum legum ſed multarum quoque aliarum rerum peritiſſimus, narravit mihi rem prodigioſam, nec dandam oblivioni: Arethuſam Anno Chriſti M. D. V. ſexto die Decembris penitus defeciſſe, ita, ut alveus exaruerit. Inde XXV. Januarii emittere cœpiſſe turbidas, & turbulentas aquas: poſt aliquot dies claras, ut ſolebat, ac limpidas.

Urbs hæc à mari tribus milibus paſſuum abeſt: in hoc ſpatio multa reperta ſunt ſepulchra ex albo marmore. Cùm eſſem in villula mea, quæ ab hoc loco diſtat ſex millibus paſſuum, ruſticus quidam, dum puteum foderet, invenit quaſdam tabellas candidiſſimi marmoris. Statim accerſivit me; ego

non

non ſine magna ruſticorum manu huc me contuli: Invenimus innumera coctilia, & tabellas marmoreas & varia vaſculorum genera: viſa ſunt mihi opera non ignavi artificis, nec pauperis Domini: thermæ enim erant ſumptuoſiſſimi operis: hoc mirum eſt, ita omnia terra operuerat, ut nihil ſuper terram videri poſſet, quamvis ſolum ſæpe aratris, & raſtris verteretur. Hæc extra urbis dirutæ muros circiter quingentis paſſibus aberat.

Intra ruinas urbis temporibus Patrum noſtrorum Marſilius quidam pauper ruſticus, civis Lupienſis magnam vim argenti reperit, hæc non fabula eſt: cognita re Maria Comes Lupiarum, quæ poſtea fuit uxor Ladiſlai regis, in theſaurum manus injecit, quem poſt obitum Ladiſlai in maximos belli ſumptus, quod pro Alphonſo geſſerat, erogavit; Ab hoc loco diſtat v. millibus paſſuum nobile quondam Cœnobium ordinis magni Baſilii, quod de Ceratis dicitur, conditum à Tancredo Normanno Lupiarum Comite, & ditatum magnis poſſeſſionibus, ubi Græcorum monachorum cætus morabatur, nunc penè deſertum eſt Monaſterium, ut cætera omnia, quæ in poteſtatem Principum ſacerdotum deveniunt. Hinc ad VII. millia paſſuum, urbes ſunt (Strabone teſte) mediterraneæ, ut dixi, Lupiæ, & Rhudiæ. Duas urbes idem populus habitabat, ut de Neapoli dicunt, & Paleopoli: quinetiam inter ipſas fama eſt ſubterraneas fuiſſe ſpecus, per quas mutua auxilia ſibi invicem cum opus erat, præſtabant. Inter has urbes minus quam duorum millium paſſuum ſpatium interjacet. Rhudiæ, ſeu Rhodeæ, & à Stephano Ῥῶδαι, ſeu Rui, per i literam vocalem, ſive per j literam conſonantem craſſo quodam, ut mos eſt, Regionis ſono Rutæ dicuntur: unde Lupiarum porta, & quarta pars urbis, quam Pittacion Græco nomine appellant, Rhudiarum dicuntur. Hæ penitus interiere, ut vix cognoſcas quo loco fuerint, tantum nomen reſtat inane. Ovidius quinto decimo Metamorphoſeos, ſub finem fabulæ quintæ ad hanc rem ita cecinit.

Vile ſolum Spartæ eſt, altæ cecidere Mycenæ,
Et campus eſt, ubi Troja fuit.

Quid de miſeris mortalibus putandum, quando urbes ſic pereunt?

Dixi nobilitem huius regionis fuiſſe antequam hi, quos habemus, Scriptores naſcerentur. Si Eratoſthenem, Artemidorum, Hipparchum, & vetuſtiores haberemus, multarum urbium, quarum hìc buſta, & ut ſic dicam, cadavera ſolùm cernimus, & nomina, & geſta nota eſſent. Non placet in hoc Strabonis ſententia: ait enim, ſe tantum ea loca ſcribere, quæ ſuo tempore clara erant, & nota: ſcire verò quæ occubuerant, nullam eſſe ait utilitatem. Ego eorum, qui aliqua memoratu digna geſſerunt, & ſi vita functi ſint, malo habere cognitionem, quam eorum, qui nunc illuſtres habentur. Soleo cum amicis ſæpe affirmare, me malle videre buſta urbium Graciæ, & beatas, & deſertas illas inſulas, quæ toto orbe clariſſimæ fuere, quàm Galliarum, Hyſpaniarumque, & Germaniæ opulentiſſimas, & populoſiſſimas urbes. Sunt qui vetuſtatem generis ſui, nobilitatemque rerum omnium indigam, rebus omnibus præferant, & novis hominibus, quamvis gratioſis, atque à regibus, & populis honoratis, & magiſtratibus ornatis. Sic ego ſoleo Veteres Recentioribus anteferre, & (ut ſic tua venia dicam) plus Antiquorum mendaciis, quæ nulla fuere, quàm Recentiorum veritati credere: & illorum ſequi potius negligentiam, quam iſtorum obſcuram diligentiam. Ait Mela: *Cive Ennio nobiles Rhudias*: Circa nomina ipſa variant Auctores, & loca, & nomina traſmutant. In hac de qua loquimur Regione, exemplo nobis eſt Ptolomæi deſcriptio, quæ multa alibi, quàm ſint, locat: ſive id acciderit aliorum relatu, ſive Auctoris incuria, ſive quod chorographiam rectè ſcribere nemo poteſt, niſi qui in ea regione diu verſatus, aut natus fuerit: ſive traſcriptorum, aut traslatorum inſcitia, & librorum mendoſitate, neſcio: hoc tantum habeto à me, quod conjectura, & lapidum inſcriptionibus compertum habeo, has eſſe Rhudias, quæ Lupiis conterminæ ſunt, & in quibus natus fuerit Q. Ennius Poeta. Harum ædificia tempus obruit, & ruſticus antiquitatum omnium everſat aggeres: Alicubi murorum cernuntur ſepulcra innumera fictilibus vaſculis, & oſſibus plena. Huius urbis nomen, & fama apud complures homines ut & ipſa cecidit: Nunc tota, aut ſeritur, aut oleis conſita eſt, ac decima pars omnium fructuum, qui hic naſcuntur, ſingulis annis genero meo ſervit. Solo Q. Ennii nomine urbs collapſa ſuſtentatur: qui tam diu vivet, quàm diu erunt Latinæ Literæ. Hic Scipionibus adeò charus fuit, ut illius ſtatua inter Scipionum ſtatuas in illorum ſepulchris locari meretur: Lupiæ, proximæ ſunt. Vrbem hanc alii Lupias, alii Lypias, alii Lopias, alii Lupium, alii Lyſpiam, alii Lypiam, alii Aletium, alii Licium, alii Lictium, à Lictio Idomeneo, alii Liceam: omnia hæc nomina idem ſunt. Auctores non omnium habuere cognitionem, præcipuè eorum, quæ longè ab illorum patria ſemota ſunt: nobis, qui hac habitamus loca, credendum eſt. Circumadiacentes urbi veteres Græci (quod maximum teſtimonium eſt) Λύπιον appellant, antiqui latini υ Græcam literam in v noſtrum, ut ſoliti ſunt, verterunt. Eſt lapis Neapoli apud divam Mariam de Libera his literis inſcriptus.

M. BAS-

M. BASSAEO M. F. PAL.
AXIO
PATR. COL. CUR. R. P. II. VIR.
MUNIF. PROC. AUG. VIAE. OST. ET.
CAMP.
TRIB. MIL. LEG. XIII. GEM. PROC.
REG. CALABRIC. OMNIBUS. HONO-
RIB. CAPUAE. FUNC. PATR. COL.
LVPIENSIVM: PATR. MVNICIPI. HV-
DRENTINOR. VNIVERSVS. ORDO. MV-
NICIP. OB. REM. PVBLI. BENE. AC.
FIDELITER. GESTAM HIC PRIMVS.
ET. SOLVS. VICTORES CAMPANIAE.
PRETIS. AESTIM. PARIA. GLADIAT.
EDIDIT.
L. D. D. D.

Lupiæ longè à mari Jonio VIII. millibus paſſuum poſitæ ſunt. Hæ pari ſpatio diſtant à Gallipoli, quæ eſt in ſinu Tarentino, ab Hydrunte, & Brunduſio, quæ in Jonio ſunt, eminus XXIV. aut XXV. mill. paſſ., à Tarento autem L. Hanc urbem antiquiſſimam, atque ampliſſimam fuiſſe, quæ ſub terra ſunt, demonſtrant arcus, cuniculi, fornices, & vaſta fundamenta ædificiorum, ſed non præpolita. Nondum enim Græcia, aut Philoſophiam, aut Architecturam, aut alias artes egregias, quas poſtea invenit, noverat: ſcilicet arma magis Lictius Idomeneus, quàm literas, aut Architecturam noverat. Hæc omnia illo dominante, aut ante illum ſub Japygibus antiquis, aut ſub Mallenio urbis conditore facta fuiſſe conjicio.

Everſa Troja, ut Diomedes, Diomedeas inſulas, Garganum montem, Argyripam, Canuſium, & circumadiacentes campos, ſic

Salentinos obſedit milite campos
Lictius Idomeneus: ut canit Virgil. 3. Æneid. verſ. 400.

Hic eiectis, aut ſubactis Japygibus, ferè omnem peninſulam Cretenſium coloniam fecit: Linguam, & literas Græcas invexit: Lingua, & literis Meſſapiis abolitis: aſſumptis Græcis fortè cultioribus, aut quia illis victores utebantur. Solent enim victi populi in victorem, & Linguam, & mores, & veſtes tranſire, neque indocilis eſt infœlix Italia ad peregrinos & mores & habitus capeſſendos. Cretenſes quondam mari imperaſſe, & omnes Græcas inſulas, aut ſubegiſſe, aut habitaſſe, Auctor eſt Ariſtoteles: ait etiam. „ Videtur enim inſula optimè poſita ad imperandum toti mari. Quin- etiam, & Cretenſes Athenarum potiti ſunt, „ & Cyrenaicam provinciam habitaverunt. „ Illorum, & nos ſumus colonia.

Varia urbis de qua loquimur fuit fortuna. Antiqua urbs tota concidit, ac per plurimos annos deſerta jacuit, ac vicatim habitavit. Inde Guidonis tempore talis erat, qualem dicemus. Deinde ſolo æquatam, iterum fuiſſe, & fama, & conjectura eſt. Quo tempore, aut quibus hoſtibus ignoratur. Deinde coaleſcere cœpit, non parvo incremento uſque ad mortem Ioannis Antonii Principis Tarentini: Quo vita functo, cœpit in pejus ruere, ac retrò ſub lapſa referri. Neſcio A qua nam id evenerit cauſa, niſi quæ rerum humanarum publica eſt, qua innumerabiles quoq; urbes interiere; Ea tempus eſt aut peſtes, aut illuviones, aut puſilla animalia, quibus plæræque urbes deletæ ſunt: Sed potiſſima cauſa bella ſunt: quæ (ut ait Ariſtoteles) parvo temporis curriculo rerum faciem permutant. Everſa, ut dixi, urbs, prout videre licet, in vicos abiit. Hic locus ſtatio militum erat, Plinio teſte: quorum militum, aut quo duce, aut qua ra- B tione incertum eſt. Quæ nunc Lupiæ ſunt, Strabonis tempore, aut parvæ erant, aut nullæ: ait enim: *Non vetera, ſed recentiora procurrens loca*. Nunc præter Brunduſium, & Tarentum, cætera parva ſunt oppidula. Ptolemæus, qui Lupias maritimam urbem inter Hydruntum, & Brunduſium locat, relatui ſtetiſſe videtur aliorum: aut Rocham intellexit, quam in agro, ſeu ora Lupienſi ſitam diximus, & quæ nomen fortaſse ab antiquis Lupiis accepit.

C Quo tempore urbs condita fuerit non conſtat, nec mihi tantum curæ, aut otii eſt ea percontari, ſeu potius divinare, quæ ante Noah, & Diluvium fuere, quod Viterbienſis fecerat. Sed non dubium teſtimonium eam urbem ante adventum Idomenei, hoc eſt ante captam Trojam, conditam fuiſſe, quæ in vita Marci Antonii ſcribuntur, præſtare poſſunt: *Marcum Antonium maternum genus duxiſſe à Rege Salentinorum Mallenio, qui Lupias condi-* D *dit*. Hic an Iapix fuerit, an Græcus, non conſtat, eius memoria abolita eſt. Si quis Matheſi credit, ſciat hanc urbem ſub Capricorno, & Saturno poſitam eſse. Quo in ſtatu Res Lupienſis erat tempore Guidonis Ravennatis illius verba oſtendunt. „ Dehinc, „ hoc eſt, poſt Brunduſium, urbs Licea Ido- „ menei regis, de quo Virgilius: lib. 3. ver. 400.

Et Salentinos obſedit milite campos
Lictius Idomeneus,

E „ theatrum tantummodo, cæteris mœnibus „ ſolo æquatis, olim ſolemni ſtudio conditum „ habet, in cuius jam incolæ parvum penè „ lapſum municipium ſibimet, quod nomen „ antiqui reſervat, fecere culmine, quod ſi„ guram magis urbis, quàm eandem urbem „ exprimit. In huius ſuburbanis monumen„ ta Antiquorum innumera ſub divo expoſi„ ta, ſolido ſculpta cernuntur lapide, cui „ conjuncta civitas Rugæ dignoſcitur. Ab hac F uſque Hydruntum, quæ in littore, & portum eiusdem Liceæ ſita eſt, XXX ferè milliaria ſupputantur. Rhudiæ, non Rugæ ſcribuntur: ſed Guido vulgari incolarum ſermone deceptus eſt: qui Rhudias, ut diximus, craſso quodam ſono patrio more pronuntiant. Lupiæ in colle tam humili ſitæ ſunt, ut neſcias an in colle, an in plano jaceant, niſi cum longè proceſseris. Cœlum ſaluberrimum eſt, æſtate tamen percalidum, hyeme tepidum, ſeu non nimis frigidum, imò quarundam aliarum terrarum aeri verno perſimile. Ager ſaxoſus eſt, ſed oleis crebris conſitus, adeò ut urbs inter olivarum alta nemora poſita vi-

detaur. Solum pingue, & frugum omnium A ferax: unde fortaſſe Lupiæ, ab eo quod eſt λιπαρὸν, id eſt pingue, dictæ ſunt. Hic & Citriorum varia genera læta, & fortia ſurgunt. Circa urbem nobiles ſunt horti: olerum, & fructuum ſapor præſtantiſſimus: vineta habet non niſi ad quartum, & quintum lapidem, puto ſecundum græcum diſtichon: Quoniam Pallas, cui oliva curæ eſt, non bene cum Baccho convenit. Vina gignit ochra, (ut Galeni verbis utar,) aut xantha: nos pallida, aut flava, aut aurea B poſſumus dicere; ea nobilia ſunt, & quæ cum Cretenſi vino certare poſſent. Non fontes, non paludes habet Lupienſis ager, ſed altos puteos, & continuo uſque ad aquam lapide. Totus ager undique uſque ad tria, & alicubi quatuor millia paſſuum, olivis, ut dixi, conſitus, & continuis ſeptus parietibus, quas maceries dicunt. Inter hæc viæ anguſtæ, ferratis curruum rotis excavatæ, difficilem hoſtibus aditum faciunt.

Urbs altis, & perpulcris muris, & tur- C ribus, ex dolato, & quadrato lapide, & levigato munita. Nam illi lapides, & ſecari, & levigari patiuntur. Antemurali, & foſſis ſatis altis cingitur. Antiquorum murorum nulla videntur ſuper terram veſtigia. Hæc munimenta quondam tutiſſima fuere, nunc reperto bombardarum uſu, nihil poteſt tanto turbini reſiſtere: præſertim quòd eo tempore, quo muri conſtructi ſunt, non erat bombardarum uſus, ſed ſcalis, & puſillis quibusdam machinamentis urbes oppugna- D bantur. Tota urbs ſuper ruinas veteris urbis poſita eſt, & magna pars penſilis eſt. Forum, & quæ juxta ſunt domus, ſuper ingentes arcus, & fornices, & teſtudines fundatæ ſunt.

Puteos ubique, & ciſternas habet ampliſſimas, quibus cœleſtes imbres optimè ſervantur. Mira lapidis natura, ſine calce, ubi lapis non cavernoſus, ſed continuus eſt, aquas, & (quod majus eſt) oleum quoque continet: cùm adeò mollis ſit, ut & ſerram, & levigam patiatur: ex E quo lapide ingentia vaſa excavantur, quæ pilas appellant: quarum aliquæ quingentas olei amphoras capiunt. Laterum pilæ craſſitudo vix palmam, aut quinque digitos excedit. Hæc urbs ante adventum Normannorum caput erigere iterum cœperat. Ignota ſunt omnia, nec literarum monimenta extant. Neſcio quis Accardus Lupiarum Dominus multa, & præclara opera feciſſe perhibetur.

Hinc Normannis rerum potitis, Orientali F Romano incliante Imperio, Tancredus comes Lupiarum, Rogerii Ducis Apuliæ filius nothus, nepos, ut puto, Roberti Viſcardi, vir magni animi, pulſis Henrico Enobarbi filio, Frederici junioris patre, & Conſtantia eius uxore, Regni gubernationem ſuſcepit, adſcitis ad ſe Regni Proceribus, quos Barones dicunt: nec niſi Tancredo vita functo, Henricus, & Conſtantia Regni Apuliæ ditionem habuerunt. Fredericus deinde junior Conſtantiæ filius, ob vetuſtatem Tancrediadum: cum toti Apuliæ ſemper faviſſet, ejuſque Provinciæ homines extuliſſet, Lupiarum tamen urbem infeſto animo proſequutus eſt, & Brunduſio favere nunquam deſiit: ubi arcem ingenti opere conſtruxit, & variis ornamentis urbem amplificavit. Huius filio notho Manfredo à Carolo victo, atque occiſo, Gualterius Brehennæ, deinde Lupiarum Comes à Carolo Primo Apuliæ Rege declaratus eſt.

Quatuor enim tantùm Comites in hoc Regno ille conſtituit. Hic primò Comes Lupiarum, deinde opibus, & viris à Lupienſibus adiutus, Cercyram inſulam, Achajam, & partem Peloponneſi, & Athenarum urbem ſuæ ditioni adiecit. Dux Athenarum factus, in Salentinis parum moratus, Florentiæ dominatus eſt: inde à Florentino Populo ejectus ob ſuſpitionem nobilis mulieris pudicitiæ violatæ, ſe iterum Lupias recepit. Porta, qua impetum populi fugiens egreſſus eſt, à Florentinis cauſa eſt, & Ducis Athenarum appellata. A Lupiis iterum atque iterum in Græciam revertens, in inſidias Græcorum, ſeu Turcarum à Græcis conductorum, ut quidam dicunt, incautus incidit: ubi cum maxima parte Lupienſium cæſus eſt. Maria, quam uxorem fuiſſe Ladislai Regis diximus, caput Gualterii magno precio redemit, atque in parvo ſepulchro in Cathedrali Lupienſium Eccleſia locavit. Huius teſtamentum, quod antequàm è Lupiis diſcederet, conſtituerat, nos ipſi legimus.

Maria de Eugenio, mortuo Pyrrho eius fratre adoleſcentulo, Gualterii ex filia, ut puto neptis, Lupiarum Comitatum adepta, Raymundo Urſino Soleti Comiti nupſit. Hic Lupiarum Comes factus, Tarentino Principatu empto, Brunduſio vi capto, toti ferè Japygiæ, & parti Dauniæ dominatus eſt. Huius filius Joannes Antonius, Aragonenſes partes ſequutus eſt, contra Joannam Reginam, & Loyſium, deinde Renatum Andegavenſem, eoquòd Alphonſo fidem, & jusjurandum præſtiterat. Hic Alphonſum armis, & pecunia, & omni qua potuit induſtria ſemper juvit, ut nemini dubium ſit, huius, aut ſolius, aut præcipua opera, Alphonſum Regno potitum fuiſſe. Dum Alphonſus Joannæ inſidias fugiens, in Siciliam ſecederet, Joanna ingentem exercitum duce Jacobo Caldora contra Joannem Antonium & Mariam eius matrem miſit, Salentinos campos omnes igne ferroq; vaſtavit. Quinque urbes, quæ vim hoſtium ferre potuerunt, in fide Alphonſi permanſere: Tarentum, Gallipolis, Caſtrum, Rocca, Lupiæ. Hæc urbs incenſis villis, cæſis felicibus arboribus, difficilem paſſa eſt obſidionem: eoquòd hìc, quaſi in altera Regni aula, antiquæ tantorum Principum gazæ ſeù theſauri ſervabantur. Hæc enim urbs per quadringentos annos Japygiæ, & Apuliæ, & opibus, & viris præſtitit.

Hæc eadem, mortuo Joanne Antonio, qui contra Ferdinandum Alphonſi filium, cui Iſabella ipſius Joannis Antonii ex ſorore neptis nupſerat, neſcio quibus cauſis, per ſeptennium bellum geſſerat: quamvis Joannes Andegavenſis Renati Ducis filius, urbi perpetuam immunitatem, & caſtella quàm plurima promitteret, & quaſcunq; vellet conditiones, ſe tamen

men Ferdinando ultrò dedidit, & quæ in A poteſtate Lupienſis erant Populi, ſexcenta millia aureorum, vaſa aurea atque argentea, & opulentem ſupellectilem Ferdinando porrexit, ſpretis Joannis pollicitationibus. Quibus opibus ſi is potitus fuiſſet, Ferdinandus vix duos menſes in Regno peregiſſet: erat enim eo tempore pecunia penitus exhauſtus.

Hæc eadem, capto à Turcis Hydrunto, Provincia tota perterrita, atque in fugam verſa, prima Turcarum furori obſtitit, quouſque au- B xilia à Ferdinando miſſa, Provinciam firmarent: venientem poſtea ab Hetruria exercitum noſtrum penè fractum, ac inopem, & longo itinere fatigatum reparavit, atque ſuis bonis refecit. Demum poſt captam Gallipolim, Venetis totius ferè Provinciæ, nemine prohibente, potitis, niſi hæc urbs fuiſſet, tota fortè Apulia in poteſtatem Venetorum deveniſſet.

Hinc ad XII. millia paſſuum Soletum: alii Salentum dicunt; Græcum eſt, & antiquum op- C pidum in aſpero, & petroſo, & aquarum indigo jugo poſitum, ſed olivetis paſſim veſtito. Amplam fuiſſe hanc urbem, veſtigia murorum aliquibus in locis oſtendunt: nunc in parvum reducta eſt oppidulum, quod quondam (ut ajunt) erat Epiſcopale, & nunc etiam caput Comitatus.

Hinc ad mille, & quingentos paſſus urbs, quæ nomen Sancti Petri ſortita eſt, nova, ſed honeſtis civibus, & adhuc Græcis culta, ſita eſt in plana valla D amœniſſima, oleis, & omni felicium arborum genere conſita, non ut Soletum in aquoſa: ſed puteos habet ſatis abundè. Hæc ab utroque mari æquè, hoc eſt circiter XIII. milliibus paſſuum diſtans, in umbilico totius peninſulæ eſt, & quaſi commune emporium emendis, & vendendis rebus. Percommodum Templum habet pulcherrimum Divæ Catherinæ, à Raymundo Principe Tarentino dicatum cum xenodochio, & Caſtellis nonnullis conſtructum, ut ajunt, E ad exemplum Templi Divæ Catherinæ, quod eſt in Sina monte: ubi vir ille religioſiſſimus, & inſignis pietate, votum fecit de ædificando Templo, in quo monumenta ſunt Urſinorum familiæ, quæ ibi multis annis dominata eſt.

Hinc ad VIII. millia paſſuum locus eſt, in quo non niſi antiquæ urbis murorum veſtigia cernuntur juſti ambitus: unde loco Murus nomen eſt. Videtur ut & urbs, ſic & nomen occidiſſe: tantum vicus ejuſdem nominis reſtat: Urbs to- F ta aut aratur, aut olivis & ilicibus obrumbratur. Hinc VII. millibus paſſuum abeſt Vaſtæ oppidum, totidem ad Hydrunto diſtans, alii Vaſtas dicunt, alii Vaſten, alii Vaſtan: & hæc nunc viculus eſt vix quindecim focis habitatus. Urbs mediocris, ac juſti fuerat ambitus: ejus pars in humili clivo, pars in plano poſita erat. Extra Urbem innumera reperiuntur ſepulcra, fictilibus vaſculis elegantiſſimarum formarum, & oſſibus, & cineribus hominum plena, & in quibuſdam arma ænea vetuſtate conſumpta, & annuli aurei rudes, nec ſatis perpoliti. Repertus eſt annis præteritis lapis inſcultus his litteris, quas à me in hoc loco præteriri non patiar: ſolæ enim hæ reliquiæ ſunt tam longæ vetuſtatis.

Litteræ Dalmaticæ à Divo Hieronymo primùm inſtitutæ.

KΛΟΗΙΧΙΙБΟ ΟΧΟRΙΑ·ΜΑR-
ΧΑΓΙΔΟΓΑΠ·ΧΕΙΒΑϚΧΑ:⁄
ΤΕΙΝΑV VARANIN ΔΑRΑΗΟΟ⁄
ΑΓΑϚΧΙϚ·ΧΑΒΟΟϚ:⁄ΧΟΗΕ
ΔΟΝΑϚ·ΔΑΚΤΑϚ ϚΙΓΑΑΝΕΧΟϚΙΝ.
ΟΙ ΧRΙΙ.ΟΝΟΧΟ:⁄ΑϚΧΑΒΟΟϚ
ΧΟΝΕΧΟΙ ΝΙΔΑΧΙΜΑΙΝΙΒΕΙΛΙ·
ΙΝΙ:⁄ΙΝΟΙRΕΧ ΧΟRΙΧ ΟΑΚΑ·
ΧΑRΕΙ ΗΙΧΟΗΙΕΧΟΙΗΙΟΧΟΕΙΝΙ
ΟΙ:⁄ΔΑΤΟΗΟΗ ΗΙΗΙΙΗ ΟΙΓ
ΑϚΧΙΜΑ:⁄ΔΑБΧΑϚ RRΑΘΕΙ
ΗΙΙΗ ΟΙΑRΔΑΝΝΟΑΓΟΧ ΧΟΝ-
ΝΙΝΙΑ' ΙΜΑRΝΑΙΗΙ:~

Has litteras incolæ Saracenicas falsò, ſed qui Paganas, aut Ethnicas putant, rectè meo judicio ſentiunt. Sunt enim (ut conjicio) litteræ Meſapiæ, quibus ante Idomenei adventum Japyges, ut dixi, utebantur. Lingua Meſapia, ſeu Peuceſia, in qua Brunduſium cervi caput ſignificat, tota interiit, ut Ægyptia, & Punica, Oſca, Volſca, & Hetruſca, & aliæ pleræque in tam longa vetuſtate abolitæ ſunt. Ex ea lingua nihil eſt reliquum, niſi hæ paucæ litteræ: quas ideò exarare volui, ut exiſtimet quicumque has viderit, quanti ſit humana ad quam anhelamus gloria: & quod non ſolum lapides, & monumenta fatiſcunt, ſydera quoque & quæ litteris mandantur eſſe peritura. Si Carthaginenſes viciſſent, *Latina Lingua*, ut nunc Punica, nulla eſſet; Si Latina non eſſet, Græca quoque periiſſet: nam ſi quæ ſunt litteræ, à Latinis ſubſtentantur. Harum litterarum exemplum, Pontano, Hermolao, Accio tuo, imò & meo, Chariteo, & Summontio miſi, & nonnullis aliis: omnes mecum ſenſere has eſſe Meſapias litteras.

A Vaſtis nulla occurrunt antiquitatis veſtigia uſque ad Montem arduum oppidum, ab Acra Japygia VII. millibus paſſuum remotum, ubi & urbs antiqua fuit, ejus pars in colle, pars in plano ſità, mediocris magnitudinis; Hujus & nomen abolitum eſt. In eminentiore hujus urbis parte in edito colle pulchrum eſt oppidulum. Memini me à veteribus audiſſe Græcis hanc Urbem dici τραχεῖω ὄρει, quod Latinè aſperum, ſeu arduum montem exprimit: erat enim urbs in lapidoſo, & aſpero monte ſita. Hic pars eſt Apennini, qui ad Acram Japygiam terminatur. Quin etiam à peritis navigantibus me audiſſe nemini

uſque ad XL. aut L. millia paſſuum in mare protendi juga Apennini, cùm hinc atque illinc altius metiantur mare.

Poſtea verſus Occidentem ad quatuor millia paſsuum Vereti, ſeu Ureti, ſeu ut incolæ dicunt, Veriti, reliquiæ ſpectantur. Hæc urbs tota corruit, in ea ne ulla quidem eſt domus, aut tugurium, aliquæ templorum ruinæ reſtant, nec hæ ſatis antiquæ: Hinc non longè abeſt Uxentum, aut ſecundum aliquos Oxentos, aut Hyencos: nunc Ogentum dicitur, urbs Epiſcopalis eſt; & pars quondam magnæ urbis, nunc urbecula eſt, & ipſa in colle edito ſita. Suburbium in plano jacet: ut & antiqua, ſed illa multo amplioris ambitus fuerat. In hujus urbis ſuburbano juxta Felinem vicum locus eſt, quem Nymphæum adhuc incolæ nominant: fontibus ubique manantibus celebris, tanto in his terris gratior, quanto rarior. Locus non excedit duo ſtadia, nunc neglectus, & calamis obſitus, paucæ reſtant citriorum arbores. Credo quòd Græcis omnia tenentibus, eleganti opera cultus fuerit, quod & nomen indicat. Nonnulla etiam ſunt in ulteriori Græcia loca, quæ hoc nomine honeſtantur. Hinc ad XIII. millia paſſuum, Galatana, unde mihi origo eſt: alii Galatenam, alii Galatinam, alii Galatam proferunt, ut & Urbes, & Populos, ſic & cunctarum rerum memoriam deſtruit tempus. Quis poterit res tam obſcuras rectè conjectare? Certum eſt omnes hujus Peninſulæ urbes ab Oriente duxiſſe originem, & nonnullæ eadem ſervant nomina. Urbs, quam nomen Sancti Petri accepiſſe diximus, à Galatina vico, in quo poſtea conſtructa eſt, nominatur: abeſt à Galatena, ſeu Galatana quinque millibus paſſuum. Qui fuerint Galatini populi, aut Galatæ ex Galatia Aſiæ: an (ut Plinius ait) Senones, quis novit? A Galatana Gallipolim IX. millia paſſuum ſunt. Memini me à Veteribus ſacerdotibus Græcis (hi enim ſolebant omnia litteris mandare) audiſſe Galatenenſes à Theſſalis originem habuiſſe, atque huc propter bella, & domeſticas ſeditiones commigraſſe, nec quo modo, aut quando hoc accidiſſet, ſciebant. Cùm eſſem juvenis, legens apud Livium, inveni Theumam, & Galatanam Theſſaliæ urbes, à T. Q. Flamminio captas. Nunc iterum in Theſſalorum ditionem fatis volentibus rediit. Joannes enim Caſtriota, dux Ferrandinæ, quem ſuprà nominavimus, qui & huic urbi, & aliis circa oppidis dominatur, Macedo eſt; Sed non procul à Calatana, & Phylace, Theſſaliæ urbibus oriundus.

Hæc urbs antiquis temporibus, & clivum, & planiciem amplectebatur. Arx φυλακὴ, ideſt cuſtodia, & ab urbe Theſſaliæ ejuſdem nominis, ut à veteribus audivi, appellata eſt. Latini mutata, ut ſolebant, Y in V. Phulatianum, ſeu Phulcilianum dixerunt, hæc in clivio ſita erat, in plano Calatana. Ex una urbe duo facta ſunt oppida, vix quingentis paſſibus inter ſe diſtantia. Calatana pluſquam duplo majoris erat ambitus. Phulatianum linguam Græcam ſemper ſervavit: Calatana ad Latinos migravit.

Ortis inter duo oppida ejuſdem populi diſſenſionibus, ut inter vicinos ſæpe accidere ſolet, ad arma ventum eſt. Calatana Phulatianum ſuperavit, ac ſolo æquavit. Cives omnes ferè Calatanam transmigrarunt: pauci propter injuriam ad vicina oppida confugere, & mores, & veſtes, & Græcam linguam depoſuerunt, ſed non genus. Nec pudet nos generis noſtri. Græci ſumus, & hoc nobis gloriæ accedit. Divinus ille Plato in omnibus gratias Diis agebat, ſed præcipuè in his tribus: quòd homo, non belva: mas, non fœmina: Græcus, non Barbarus natus eſſet. Galateus tuus Spinelle, non à Morinis, aut Lingonibus: non ab Allobrogibus, aut Sycambris, ſed à Græcis ducit genus. Pater meus Græcas & Latinas litteras novit: avus, & progenitores mei Græci ſacerdotes fuere, litterarum Græcarum, ſacræ Scripturæ, & Theologiæ minimè ignari: non armis, hoc eſt, vi & cædibus, & rapinis, ſed bonis moribus & ſanctitate vitæ celebres. Pudet me, Spinelle (tecum ſine arbitris loquor) in Italia natum fuiſſe: quamvis Japygiam terram extra Italiam ſcriptores quidam poſuere. Græcia ſua vetuſtate ſuaque fortuna, Italia ſuis conſiliis, ſuiſque diſcordiis periit: utraque alienigenis ſervit. Hæc ſponte, illa invita. Græcia Italiam ſæpe à Barbarorum ſervitute liberavit, Italia Græciam Barbaris ſervire permiſit. Sed nos ſcelerum noſtrorum pœnas luimus, luemuſque, nam noſtra mala, ut videmus, nondum ad ſummum pervenere. Non ſit verbo omen: dico non quod volo, ſed quod ſentio.

Apenninus qui Japygiam dividit, à montibus, quos peninſulam claudere diximus, ortum habet, ut qui totam dividit Italiam ab Alpibus. Itaque peninſula hæc totius Italiæ ſpecimen refert, ut quæ ficis foliorum ſectiones toto folio ſimiles ſunt. Hæc clarè cognoſces, ſi conſtituas Tarentum, ubi Genua, Brunduſium, ubi Venetiæ ſunt. Quæ intra Scylleticum, & Hipponiatem ſinum eſt, peninſulam Japygio promontorio: quæ verò intra Brunduſium, & Tarentum, peninſulam, de qua nunc tractamus, ultimo Hydruntini agri promontorio, quod maximè in Orientem vergit, conferas. Sinus, qui inter Leucam, & Hydruntum eſt, pro Tarentino tibi ſit ſinu. Tarentinus ſinus pro infero, Jonium pro ſupero mari. Apenninus citra montes uſque Oriam deprimitur, ad Oriam parum inſurgit continuis in ordinem poſitis colliculis, Rurſus in planum inclinat in agro Galatanenſi, ubi erat quondam nobile Cœnobium monachorum magni Baſilii, divo Nicolao dicatum, cui avunculus meus pluſquam triginta annis præfuit. Incipit iterum molliter inſurgere in Galatana, ad radicem collis ejus arx, quam Phylacen diximus, in colle ſita.

Hic cœlum ſalubre ac tepidum; auræ ſalutares, & ſuaves, ager apricus ſemper

per vernans floribus, & benè olentibus herbis, thymo, thymbra, pulegio, ſerpillo, hyſopo, melilotho, camomilla, calamento, ubique abundans; unde, & caſeum nobilem, & mel gignit, non deterius Hymectio, ac crocum laudatiſſimum. Itaque ut apud Marſos, & Pelignos Sulmonenſis, ſic, & apud Salentinos Galatanenſis crocus, cæteris præſtat. Temporibus Patrum noſtrorum in Salentinis, hìc, non alibi crocus habebatur. Unde huc venerit, incompertum eſt; attamen videtur hoc ſolum ſponte ſua crocum gignere. Omnis ager, ubi ſues non ſunt, ſilveſtri croco abundat; qui flore bulbo; capillamentis hortenſi, ſive ſativo ſimilis eſt: tempore etiam conveniunt, uterque enim floret poſt ortum Arcturi. An qui ſativus eſt, olim ſylveſtris fuit, & ut animalia, ſic quoque plantæ miteſcere hominum manibus didicerunt? Theophraſtus quærit, utrum quæ nunc domeſtica ſunt, ſylveſtria fuerint omnia, non eſt præſentis negotii, hæc pertractare. Hæc materia, ut eſt cognitu digna, ſic & difficilis. Hoc ignorare minimè oportet, multa eſſe quæ mutantur cultu, aut exeunt ſylveſtris animum, aut miteſcunt, ſicut & negligentia multa fiunt, aut ſilveſtria, aut deteriora. Puto quod ſiquis bulbos ſilveſtris croci ex hac in illam terram tranſtulerit, ac diligenti cultu tractaverit, talis fieret tempore ſilveſtris crocus, qualis nunc eſt ſativus. Pleraque ſunt pervicacis naturæ, quibus parum prodeſt dilingentia, aut obeſt negligentia: ut ſunt ex arboribus, nux, juglans, pinus, palma, cupreſſus, platanus, lotos, & omnes glandiferæ arbores: & ex fruticibus myrtus, arbutus, abſinthium, ros marinus, lentiſcus: & ex herbis ſampſycus, olus atrum, calamentum. Multa ſunt etiam, quæ à cultu abhorrent: negligentia, & (ut Plinius ait) injuria, & maledictis, & contumeliis coaleſcunt, nequiſſimorum hominum naturam imitantia, quibus beneficia pro maleficiis, maleficia pro beneficiis ſunt.

Hæc urbs ſeptem res habere præcipua ſe jactat crocei coloris, crocum ipſum, mel, caſeum, vinum, oleum, caricas, & uvas paſſas. Totus tractus aquarum indigens eſt, puteos habet raros, ſed altiſſimos, in oppido XXXIII., in antiqua, ac diruta arce, XXXVII. paſſibus. Innumeræ ciſternæ in toto tractu viſuntur, unde populoſam fuiſſe urbem argumento non dubio eſſe poteſt.

Super jugum Apennini planities eſt ampla, quam incolæ appellant campos Latinos: Credo quòd Salentini eſſent rectius dicendi. Unde cum pluvioſus fuerit annus, erumpit maxima aquarum vis: quæ parvo temporis ſpatio, omnes ciſternas, quæ in toto agro ſunt, & quæ intra oppidum replet: quandoque tanta eſt imbrium copia, ut oppidum aquarum illuvie laboret. Tempore avi mei tanta per oppidum crevit aquarum multitudo, ut in aliquibus locis duum paſſuum menſuram excederet. Nonnulli periere, vinum, oleum, triticum, hordeum, & quamplurima ſupellectilia abſumpta ſunt: libros Græcos, quorum avus meus magnam habebat copiam in Eccleſia, quæ noſtri juris eſt, ubi ipſe verſabatur, aqua delevit, atque conſumpſit. Hæc urbs Jacobo Caldora, cujus mentionem fecimus, Japygiam vaſtante, partes Joannæ Reginæ ſecuta eſt. Poſt Caldoræ diſceſſum, Joannes Antonius, cum omni, qua potuit vi, Galatanam obſedit, Felices arbores omnes ferro, atque igne vaſtavit: murorum non parvam partem machinis ſolo æquavit. Oppidani continua pugna acerrimè reſtiterunt: in qua pugna pater meus interfuit. Tandem Joannes Antonius re infecta, & longa obſidione ſoluta, aliò arma vertit. Poſt hæc Regina, & Caldora vita functis, tota Japygia in poteſtatem Joannis Antonii pervenit. Pater meus tanquam hoſtis ab Joanne Antonio inauditus Gallipoli exulare juſſus eſt. Compoſitis tandem rebus, Joanni Antonio cauſam audire cupienti, in hanc ſententiam ſcripſit pater meus: *Nulla, o bone Princeps, à te accepta injuria, auſibus tuis quoad potui obſtiti. Credebam enim fidem ſervare, ſi Reginæ juſſis parerem, cujus partes Neapolis, & maxima pars Regni ſequebatur. Tu non ſecùs ac ego Regibus ſervimus. An illa rite Alphonſum adoptaverit, an poſtea jure abdicaverit, ipſa viderit. Non intereſt noſtra Regum cauſas decernere, alii matris, alii filii partes ſecuti ſunt. Neceſſe eſt nunc nos fateri eam cauſam juſtiorem fuiſſe, quam Dii ipſi tutati ſunt. Viciſtis, ne vexetis eorum, qui victi ſunt, fortunam. Diis enim ſuperbos victores & intemperantes ſemper oderunt: Victoria non in armis, neque in fortitudine, aut multitudine militum, ſed in Deorum poteſtate eſt. Nullam ego à te veniam precor, nihil enim peccavi: Hoc ſolùm precor, atque obteſtor, ne exiſtimes, quod à me jure factum puto, id aut tui odio, à quo nulla unquam laceſſitus ſum injuria, aut alicujus amore, aut pecuniæ, aut ambitionis cauſa me feciſſe.* Hæc verba adeò grata bono Principi fuere, ut totum ſi quod erat odium in amorem verteret, tantumque patri meo quoad vixit, fidei præſtitit, quantum cui vis eorum, quos chariſſimos habebat, ejuſque heroicam mortem, quam pro veritate, & fide ſervanda paſſus eſt, moleſtiſſimè tulit atque aſperè ultus eſt. Hæc urbs poſtquam in Aragonenſium fidem pervenit, eam integerrimè ſervavit. Eo ſeptennio, quo Ioannes Antonius contra Ferdinandum bellum geſſit, ſemper Aragonias partes ſecuta; nunquam à fide deſcivit. Quæ quoniam Joannes Antonius aliis negotiis occupatus in Japygia, hoc eſt, contra viſcera ſua novum excitare bellum verebatur, & clade evaſit: interdictus tamen illi fuit vicinarum urbium aditus, & tanquam infidelibus ferrum, materies, triticum: ſic per ſeptennium tanquam inter hoſtes vixit.

Turcarum bello provincia tota in fuga verſa, prima Turcarum furores ab ea parte, in qua ſita eſt, & incurſiones tulit, ejus qui profugere, ac urbem deſerere tentavit, domus igne abſumpta eſt, bonis cæ-

cæteris publicatis[r]: eos qui ab aliis locis A auſugerant, admiſit, atque humaniſſimè tractavit. Hæc complures ſacerdotes Græcos doctiſſimos habuit, ſed præcipuè unum quem magiſtrum appellaverunt, unde Magiſtrorum familia, cujus nepotem Virgilium, ego puer novi, & proavi mei, quorum unus viginti annis Byzantii verſatus eſt: ubi & didicit, & docuit Philoſophiam & Theologiam. Græci Georgium Latinum nominarunt, eò quòd in Italia natus eſſet, cùm Latini quidam ex his circumforaneis B Mendicantibus Græcos perſequerentur, ac cogerent eos ex azimo, non ex fermento pane conficere ſacramentum. Hi ſacerdotes poſt longas diſputationes Romæ in pleno Collegio Principum ſacerdotum vicere, ac ne à patrio ritu diſcederent, impetravere: quem morem huc uſque ſervant: & Romanæ Eccleſiæ juſſis, noſtrates omnes Catholici Græci parent.

A Galatana Neritum tria millia paſſuum ſunt: hoc alii Neretum, alii Nere- C tum penultima producta, alii Νηρετὸς Νηρετοῦ: Recentiores (ſed non rectè) Neritonum dicunt, ut Nerito Neritonis. Ego in tebella ex antiquo marmore Lupiis invento me legiſſe memini, *Lupienſes*, *Hudrentinos*, *&* *Neritinos*. Hæc urbs in apricis campis aquarum minimè indigentibus jacet. Cœlum habet ſaluberrimum, & ſolum circa urbem non madidum, ſed lætum, & pingue, & olerum, & frugum ſupra fidem feraciſſimum: cunctarum rerum; quæ D terra gignit, ſatis proveniens.

Urbs inter omnes, quas unquam vidi, meo judicio, in amœniſſima planitie ſita, diſtat ab ora ſinus Tarentini tribus, aut quatuor millibus paſſuum: à Lupiis quindecim: à Tarento XLV. Oram habet XXIIII. millia paſſuum longitudinis à confinio Tarentinæ oræ uſque ad rupem altam mari impendentem, quàm à rectitudine Ortholithon dicunt. Hic lapis Neritonorum, & Gallipolitanorum agrum E diſterminat. Ea ora tota piſcaturæ aptiſſima, & alicubi juxta littus fontibus manans. Omnia quæ in agro Neritino naſcuntur optima ſunt: hic enim magnæ partis Calabriæ imbres cœleſtes ſimul & terrarum pinguedinem recipit. In pluvia copioſa licet videre omnes agros, quos paludes dicunt, aquis opertos, ſimile quid patientes inundationibus Nili: ſed hujus inundationis partem terra combibit, ac concoquit, partem, quæ voragines ab incolis F dicuntur, admittunt. Sagacitatem providæ naturæ ubique ſpectare promptum eſt.

Terra Japygia ferè ubique plana, & colles parvos habet. Non ſunt flumina, non valles, non lacus, necubique torrentes, qui ingentes pluvias receptare poſſint. Inſtituit natura certis in locis voragines, hæ cavæ ſunt foſſæ, nulli videntur hiatus, ideò nulli animalium pernicioſæ ſunt. Hæ aquas aliquandiu continent, donec à cæcis quibuſdam ſpiramentis ex intimis terræ receſſibus ſpiritus eructet, atque erumpat. Hic magno impetu, atque ingenti fragore aperit aquis aditus: illas per ſubterraneos meatus in mare profluere credibile eſt, ut & multa flumina quæ terra abſorbet, deinde iterum emittit aut occultè in mare projicit, ut dicunt de Nilo, & de Alpheo Elidis, & Arethuſa. Exploſa eſt ab Ariſtotele veterum philoſophorum ſententia, qui Tartarum intra terram ponebant: locus enim aquarum, ad quem omnes decurrunt, mare eſt. Hæ voragines crebræ, ubi plani, & latiſſimi ſunt campi: ut ſunt Mandurini. Si hæ non eſſent, magnam Regionis partem, aut paludes obtinerent, aut incultam eſſe Regionem, foret neceſſe: nam per ſementis tempora notiſlare ſolent, & pluvias ingentes ciere.

Univerſus ager Salentinus tempeſtivè ſeri gaudet, aut ante occaſum Vergiliarum: ſi (ut Virgilio *Georg. lib.* I. placet) brumæ intractabilis tempus expectaveris, te ſeges vanis eludet avenis: ſed ut in medicina, ſic & in agricultura contemplari ante omnia oportet, & tempus, & regiones, & ingenia locorum.

Neritini agri paludes noxiæ non ſunt: nullas enim, aut paucas, & innoxias tollunt auras. Æſtate omnia ſicca ſunt, nihil limoſi, & gravis, aut paluſtris humoris relinquitur: ſed tantum, quantum campos reddat pinguiores. In his paludibus, ut & in campis Mandurii, & Galeſi, & Cupertini, phaſmata quædam videntur, quas mutationes, aut mutata dicunt vulgus, neſcio, quas ſtriges, aut lamias, aut, ut Neapoli, Janarias, & (ut Græci dicunt) Nereides, fabulantur. Mirum eſt, totum Orbem invaſit, & in miſeras erravit fabula gentes, nullo certo Auctore, nulla ratione, nullo experimento unuſquiſque credit, quæ neque vidit, neque vera ſunt, ſtamus alienis, & indoctiſſimorum hominum teſtimoniis, puerilibus larvis, anilibus credimus commentis, & plus fidei auribus, quam oculis adhibemus: nemo oculatus teſtis eſt, omnes ab aliis ſe audiſſe fatentur. Quantis tenebris involvitur humanum genus ad mendacia natum, cui ſemper inviſa eſt veritas! Quanta caligo detinet humanos animos, alioqui rationales, & divinos, ut non ab re quis credere poſſit, omnia humana ſimillima eſſe his, quæ dicemus phantaſmatis! Sunt qui credunt mulieres quaſdam maleficas ſeu potiùs veneficas medicamentis delibutas, noctu in varias animalium formas verti, & vagari, ſeu potius volare per longinquas Regiones, ac nuntiare, quæ ibi aguntur, choreas per paludes ducere, & demonibus congredi, ingredi, & egredi per clauſa oſtia, & foramina, pueros necare, & neſcio, quæ alia deliramenta: & quod maximè mireris, ſunt in hac re graviſſimæ Pontificum cenſuræ.

Similis eſt Brocolarum fabula, quæ totum Orientem cæpit: Ajunt eorum, qui ſceleſtè vitam egerunt, animas, tanquam flammarum globos noctuè ſepulcris evolare, ſolitas, notis, & amicis apparere, animalibus veſci, pueros fugare, ac necare, deinde in ſepulcra reverti. Superſtitioſa gens ſepulcra effodit, ac ſciſſo cadavere, detra-

ctum

A ctum cor exurit, atque in quatuor ventos, hoc eſt in quatuor Mundi plagas cinerem projicit: ſic ceſſare peſtem credit: & ſi fabula ea ſit, exemplum tamen præbet nobis, quàm inviſi ſint, & execrabiles omnibus iis, qui male vixerunt, & viventes, & mortui. Similis eſt; & de anima Hermotini Clazomenii apud Plinium *lib. VII. cap.* 52. fabula, & apud Senecam de ſepulcro incantato. Nec defuerunt antiquis temporibus hæ vanitates: & illuſiones ſenſuum humanorum, cùm ſemel mens B decepta fuerit, & mendaciis perſuaſa, ſenſus quoque falli neceſſe eſt: quibus deceptis, mens quoque delirat. Magna eſt inter ſenſus mentemque affinitas: quandòque ipſa ſola mens, ſeu (ut dicunt) ſolæ virtutes interiores operibus exteriorum ſenſuum funguntur. Exemplum eſt ſomniantium, qui opera exercent vigilantium. Et Galeno teſte, delirus quidam tibicinas videbat in angulo domus: & baculus in aqua videtur fractus, & cancellatis digi- C tis, & elevato altero oculo una res, duæ apparent, & duæ lineæ parallellæ videntur ſenſui concurrere, cum nunquam concurrant. Ipſe etiam Lactantius, qui plus eloqutioni, quàm eruditioni ſtuduit, negavit terram ubique poſſe habitari. Hunc vulgaris, & Lactantium error, apparentia decepit:

Sicut negare ſenſum propter rationem, rationis eſt indigere: ſic & ratione non perſuaderi propter aliquam apparentiam ſtultum eſt. D Tunc enim res bene cedit, cùm (ut Ariſtoteles ait in *lib. de Cœlo*) ὁ λόγος τοῖς φαινομένοις μαρτυρεῖ καὶ τὰ φαινόμενα λόγῳ: hoc eſt: *Ratio apparentibus atteſtatur, & apparentia rationi*: cùm hæc duo ſibi invicem non conſentiunt, omnia falſa, omnia erronea ſunt. Sed nos ad eadem Phantaſmata revertamur. Videbis quandòque urbes, & caſtella, & turres, quandòque pecudes, & boves verſicolores, & aliarum rerum ſpecies, ſeù idola, ubi nulla eſt urbs, nullum pecus ne E dumi quidem. Mihi voluptati interdum fuit videre hæc ludicra, hos luſus naturæ. Hæ non diu permanent, ſed ut vapores, in quibus apparent, de uno in alium locum, & de una forma in aliam permutantur, unde fortaſſe mutata nominantur: aut quoniam his apparentibus, cœlum de ſerenitate in pluviam mutari ſolet. Hoc accidit mane, cœlo ſilente, incipiente, ac leviter ſpirante (ut ſolet) Auſtro. Nam ut in fine eſt vehementiſſimus Auſter, ſic in F principio leviſſimus, & cùm calidus ſit, elevat tenues nebulas, quæ, ut ſpeculum, referunt imagines urbium, pecorum, & aliarum rerum: & ut vapores, ſic & ſpecies illæ moventur: ut eſt videre in ſpeculis motis, atque agitatis, in quibus, res ipſæ moveri videntur. Et quoniam res rectè occurrunt vaporibus, rectè videntur, ut umbra, quæ opponitur corpori luminoſo. Quæ verò transverſè, ac reflexè rerum ſpecies ſuſcipiunt, in his res quoque ipſas reflexas videmus. Sic & in aqua videmus culmina montium, & tectorum in inferiori parte: fit enim ut quæ aquæ ſuperficiei, propinquiora ſunt, ut fundamenta à noſtris viſibus ſint longinqua: culminum verò tectorum, quæ ab aqua ſunt remotiora, imagines ad nos magis accedunt: ideo, & inferiora videntur. Sic etiam & nobis in clauſa domo exiſtentibus, parvo per rimulas ingrediente lumine, omnia transverſè videntur, ut hominum capita deorſum, pedes ſurſum: lineæ enim umbrarum non rectè procedunt, ſed tranſponuntur, atque in medio interſecantur. Hoc idem in ſpeculis concavis accidit, ut ſuperior pars ſpeculi infimam partem rei viſæ, inferior ſuperiorem reddat.

Hæc, quæ dixi, phaſmata deludunt ſæpe obtutum viatorum, qui dum ſe prope urbem eſſe exiſtimant, longiſſimè abſunt. Viſæ ſunt etiam in hoc tractu in aere ſpecies hominum equis inſidentium, & pedibus ambulantium. Sic & Scriptores litteris mandavere, viſas fuiſſe in cœlo armatas acies, & hæ, ut puto, ſpecies erant earum rerum, quæ longè aberant, atque ab eo loco, in quo ſpecies viſæ ſunt, videri minimè poterant. Sic & denarium in fundo vaſis non videmus, at ſi idem vas aqua impleatur, videmus non denarium, ſed illius imaginem in ſummo aquæ, quod aeri contiguum eſt: ſuperficies enim aquæ, ſuperficiei aquæ proportionatur. Sed an illæ imagines ſubjectæ ſint in ſpeculo, an in aeris extrema parte, alia quæſtio eſt. Ait Ariſtoteles, *Color eſt extremitas perſpicui in corpore terminato*. Quandoque figuræ nubium ſunt quæ navium, & velorum ſimulacra reddunt: ubi nulla eſt claſſis.

Hæc phaſmata non ſolum inexpertos fefellerunt. Non diu eſt quod tota ora, quæ eſt ab Hydrunto ad Garganum montem, una & eadem hora ante ortum ſolis vidit claſſem ab Orientis parte velificantem, creditum eſt Turcarum illam fuiſſe, & antequam phaſma, ſeu illa deluſio albicante aurora detegeretur, variæ huc atque illuc litteræ ſcriptæ ſunt, ac miſſi nuntii de adventu ingentis claſſis. Hoc fortaſſe modo, aut altero, quem diximus, ut credo, à Lilybæo vidit, neſcio quis, claſſem è portu Carthaginis exeuntem.

In hac urbe, de qua nunc loquimur, & Gymnaſium quondam fuit Græcarum diſciplinarum tale, ut cum Meſapii Græci laudare Græcas litteras volunt, Neritinas eſſe dicunt. Sunt enim hæ litteræ perpulchræ, & caſtigatæ, & iis, quibus nunc utuntur impreſſores, Orientalibus ad legendum aptiores. Inclinante Græcorum fortuna, poſtquam à Græcis provincia ad Latinos traſmigravit, celeberrima Neriti hoc toto Regno fuere litterarum ſtudia. Hanc urbem Sanſeverinorum familia armis, & literis illuſtravit. Temporibus patris mei ab omnibus hujus Regni Provinciis ad accipiendum ingenii cultum, Neritum confluebant. Omnis ſi qua eſt in toto terrarum angulo diſciplina, à Nerito ortum habuit. Hic litteras didicere illa duo noſtri ſeculi lumina, Robertus Lupienſis, & Franciſcus Neritinus: alter Eccleſiaſticorum declamatorum omnium, qui fuerunt, quiq; futuri ſunt, præſtantiſſimus, alter Patavinæ Academiæ pater. Hic & ego prima litterarum fundamenta

ta hauſi : Galatana me genuit , hæc urbs educavit & fovit, & litteris inſtituit . Hic Aquævivus tuus , imo & meus Belliſarius, magni Aquævivi frater , dominatur . Neq; ero ingratus , ſi ut initium deſcriptionis Tarento , ſic & finem Nerito tribuero. Hoc exigit locorum ratio , & conviviorum magiſtri ſemper aliquid , quod maximè delectet, in finem reſervant : ſic ,

Neritum longæ finis chartæq; viæq;

ANTONIUS GALATEUS

MEDICUS,

LOYSIO PALATINO

S. D.

DOleo, mi Palatine, noſtræ regionis celebritatem ita concidiſſe , ut & ſi veſtigia , & (ut ſic dicam) buſta magnarum urbium pleriſque in locis cernantur, memoria tamen nulla extet, aut rerum geſtarum, aut ipſarum urbium, aut peculiarium litterarum , quibus Japyges noſtri , antequam Græci eòdem poſt captam Trojam adventarent , utebantur . Sic res mortalium eunt, omnia tempus conſumit, ac perimit, ut puto , Japyges Trojanis , aut paulò ante temporibus clari extitere . Poſt Lictii , & Idomenei , & Spartanorum , & Phalanti adventum revixere, Græcis literarum monumentis omnia mandantibus . Rurſus Gothis , deinde Longobardis Italiam tenentibus , Græcis , ſeu potius Romanis repoſcentibus : retinentibus Barbaris , omnis , quæ media erat regio inter utrunque imperium vaſtata eſt, ac penè deſerta . Eſt enim terra Meſapia, ſeu Japygia, in diſcrimine poſita & Orientis , & Occidentis . Exemplo tibi ſit Turcarum bellum : quod ſi paulo diutius geſtum fuiſſet , illam terram exhauſtam , ac penitus deletam videremus . Ut , quæ & hominum multitudine quondam floruerat, Peloponneſus illa tot potentiſſimorum Populorum capax , nunc ob aſſidua Venetorum , & Turcarum bella vacua eſt , & ſui miſerabile præbet ſpectaculum . Antiquos ſcriptores non habemus , ut Eratoſthenem , & Hipparchum . Strabonis , Dionyſii , Pomponii , Plinii , & Ptolamei A *temporibus , in hac terra rerum viciſſitudine parva ſupererant oppidula . Nos etſi nonnullos Geographorum , & Hiſtoricorum libellos revolverimus , pauca tamen invenimus notatu digna . Tarentum , Plato , Architas , Ariſtoteles , Theophraſtus , & Hannibalis bella : Brunduſium verò portus in toto terrarum orbe notiſſimus , & Romanorum frequens in Græciam trajectus celebravere : ideo Scriptores aliqua de illis memoriæ tradiderunt , cætera omnia interierunt . Inde* B *Hydruntum Joannis Vitaliani , Juſtiniani Principis in Gotthico bello Ducis virtus illuſtravit , unde toti regioni nomen dediſſe illam urbem , haud dubio argumento crediderim . Leucam , Uxentum , Gallipolim , Neritum , Vaſtas , & unde mihi origo eſt, Galatanam , Soletum , quod veteres Græci Salentum vocant , Rhudias , Mandurium , Cælias , Oreas: Galeſum ſenectus ferè confecit . Noſtras Lupias M. Antonini Principis hiſtoria decorat , quæ illum à Mallenio Daſumni filio* C *Salentinorum Rege , maternum genus duxiſſe perhibet . Alii Lupiarum , & Rhudiarum tantum nominis meminerunt . Guido Ravennas , quem recentiores ſcriptores in pleriſque teſtem adhibent , & quem ego nuper legi , nec recens eſt , nec vetus Author . Illius temporibus quo in ſtatu res noſtræ eſſent , ex ipſius verbis , quæ tibi mitto , intelliges . Leges multa , quæ intelligere opere precium eſt . In quibus deliquit , ea tempori imputanda ſunt : in his venia , in illis laude dignus eſt . Nam ſi illa* D *qualiacunque ſint , non ſcripſiſſet , ne hæc quidem quæ ad te ſcribo, noſceremus . Tu verò ita illum legas , ut & tibi ipſi fidus ſis teſtis . Illius judicio ita utere , ut à tuo minimè diſcedas , meamque ſententiam tam diu probes , quamdiu veriorem non inveneris. Non enim facilè eſt ea , quæ ab hominum memoria abolita ſunt , recenſere : nos tamen quoad poſſumus , patrium ſolum illuſtrare debemus . Quod ille Lupias in Salentinis poſuit, verum dixit : quod Lupiæ nunc Gallipolis di-* E *catur , fallitur , nam Lupiæ ſunt , quam ipſe Liciam nuncupat . Quod Ennius in Calabris natus fuerit , verè narrat : quod Tarenti ortus , minimè . Nam Pompon. ait ,* Cive Ennio nobiles Rhudias : *quæ ab ipſo Rugæ appellantur , nec longè à Lupiis ſitæ ſunt . Fortè inter ipſas urbes nihilo pluſquam ſpatium tredecim ſtadiorum interjacet , utroque nomine ob corruptam ab incolis appellationem , deceptus eſt . Vale .*

AN-

ANTONII GALATEI *MEDICI* CALLIPOLIS

DESCRIPTIO AD SUMMONTIUM SUUM.

SIS ſalvus optime Summonti, quoniam non vis à Sacra Simoentis unda Simoentium vocari. Quæris quid hic agam, procul ab amicorum cœtu, procul ab urbe tot potentiſſimorum quondam Populorum, tot antiquarum urbium Principe, & omnium quæ ſunt, aut fuerunt unquam, aut erunt, amœniſſima feliciſſimaque. Primùm de urbe, in qua moror, aliquid dicam, poſtea quo in ſtatu Galateus ſiet, intelliges.

Hæc à pulchritudine non immeritò nomen ſortita eſt. Græca urbs fuit: neſcio unde acceperit Plinius Gallos Senones hic habitaſſe. Nam non Gallipolis hæc urbs dicitur, ſed, ut antiqui habent codices, Callipolis. Sita eſt in promontorio longè in mare procurrente: opus ludentis Naturæ, & admirandum, jacet inter duos ſinus. Exit à collibus ex utroque ſinu jugum quoddam, quod per quatuor millia paſſuum, continuè magis, ac magis ſe in arctum colligit, quouſque tam anguſtum Iſthmum, ſeu potius fretum faciat, ut vix currus permeare poſſit. Ante arcem, quæ urbi prominet, pons eſt, qui duo maria committit, quæ urbem non peninſulam, ſed verè inſulam faciunt. Indè iterum terra latius ſe in formam ſartaginis diffundit in orbem, qui urbem totam efficit mediocris ambitus (ut videtur) decem ſtadiorum. Urbs eo tempore, quo capta eſt, nec muris, nec machinis, nec præſidio, erat ſatis tuta. Nunc munitiſſima eſt, & è terra, & è mari, ſuperbum & minax, & pulcherrimum ſui præbet ſpectaculum, unde illi nomen indidiſſe priſcos Græcos exiſtimo. Cœlum habet ſudum, tenue, temperatum & ventoſum, non fumoſum, ut iſta noſtra, & humidum: venti enim hic undique ſine aliquo obice perflant. Eſt enim urbs intus plana, ſed in ſcopulis è mari elatis poſita.

Duo ſunt hic, in quibus maximè admirari licet antiquitatem, & Architecti induſtriam, & ſolertiam. Contemplatus eſt, quiſquis fuerit vir ille, expoſitum eſſe hunc locum aſſiduis ventis, ideo nullum, imo fortaſſe optimum, & ſanitati incolarum accommodatum, ſervant viæ ordinem. Nullam viarum præcipuè, quæ procedat ab Auſtro ad Boream, qui ſæpiſſimè, & vehementiſſimè flare ſolent, rectam fecit, ſed alteri altera ſæpe occurrit: altera alteram ſubindè intercipit, inflectitur, curvatur in gyrum, diſcurrit, redit in ſeipſam, nunc in rectum, A nunc in obliquum ſolvitur angulum: nunc rectè, nunc obliquè procedit, adeò ut antiquis habitatoribus difficiles ſint viarum perplexi, & inexplicabiles, & amphractuoſi meatus. Hoc modo putavit ille vim ventorum poſſe frangi, ac mulceri. Occurrit mihi exemplum illius Architecti apud Vitruvium, qui mutato viarum ordine, neſcio cujus civitatis, ex peſtilente incolumem aerem fecit. Alterum eſt, in quo Artificis ſagacitatem admiror. Fons eſt, qui B circiter ſexcentis paſſibus abeſt ab urbe, non nativus, ſed mira arte fabrefactus. Elegit ille locum, ubi ſex, aut ſeptem puteos fodit aquæ ſaluberrimæ, quos omnes per cuniculum junxit. Deinde extendit cuniculum uſque ad declives rupes mari impendentes, ubi oſtium fecit fontis, & quæ hominum, animantiumque cæterorum uſui ſupereſt aqua, in mare proximum defluit: olim uſque ad portum, quod eſt ante urbis portam, perveniebat. Videntur enim quædam aquæductus veſtigia. Ita ille aptavit, libravit, æquavit, & perpendit humori alveum, ut ipſe fons æſtate, & hyeme, & C Auſtro flante, aut Borea, ſemper fluat.

Quoniam (ut ait Theophraſtus) ſingula loca ſua habent vitia, alia ex ſolo, alia ex aere, alia ex utroq; & fortaſſe ex alia cauſa, (ut ait Avicenna) ignota nobis; plerumque enim apertos noſcimus ictus, unde tamen veniant tot mala, cæca via eſt. Galenus ait, Romæ hæmitritæos abundare, & alias regiones aliis, atque aliis morbis infeſtari. Noxium tamen eſſe hoc cœlum phtyſicis, æmoptoicis, tabefactis, & ma- D cilentis, experimento didici. Cæteris mortalibus ſalubre, præcipuè Galateo, qui pinguiuſculus eſt. Accio noſtro hic aer non eſſet innoxius: mihi autem hìc magis convenit, quam aer Calatanæ, ubi natus, aut Neriti, ubi educatus: aut Lupiarum, ubi tamdiu moratus ſum.

De iſtius verò urbis noſtræ, in qua à ſexto decimo anno uſque ad hanc ætatem, non parum temporis ſubinde peregi, & cœlo, & ſolo, melius eſt ſilere, quam pau- E ca dicere. Non ſolum iſta Galateo accommodata ſunt, ſed univerſa ſe humano generi, & ubique locorum natis hominibus. Iſtic hyemes æſtateſque mites ſunt: iſtic eſt perpetuum ver, atque alienis menſibus æſtas. Iſtic eſt felix, & beata illa à Græcis, & Latinis Auctoribus celebrata amœnitas, & cœli clementia, & omnium rerum ubertas. Opus certè (ut Plinius ait) gau-

gaudentis Naturæ . Quibus humanarum re- A
rum ſevitia caret infelix Galateus . De
hoc hactenus : nam ubi locus , tempuſque
poſcebat, ſatis multa diximus , dicemusque.
Joannes Italianus Genuenſis, Accii noſtri
familiaris , vir locorum ſcientiſſimus , im-
piger terrarum urbiumque explorator , di-
cere ſolebat , ſe optare ſenectam agere apud
nos . Elegerat ſibi Japygiam terram pro
ſepulchro , præcipuè Callipolim : ſed Deo
alitèr visum eſt . Ait ille , qui Sapientis
nomen vendicavit : *Multæ ſunt cogitatio-* B
*nes in corde viri : voluntas autem Domi-
ni in æternum permanebit* . Scimus , ut
ajunt , ubi nati ſumus , ſed quo in loco
moriturus ſit , nemo mortalium novit .
Obiit Epidauri , vir , Accii noſtri judicio,
longiori vita digniſſimus . Hujus cœli tem-
periem ſignificant optimæ habitantium
temperaturæ , ſi non me vis meo more di-
cere , complexiones , & rectiùs (ut puto)
& ſignificantiùs , ut in libello meo de Eu-
craſia demonſtravi . Facies jucundæ , colo- C
lores vividi , optimi habitus , corporis agi-
litas , rari morbi , niſi quando cœli com-
munis inclementia eſt . Solent enim in iis,
quæ terra gignit , & in ipſis hominibus ,
& in cæteris animantibus , quæ tempera-
tiora nobilioraque ſunt , celeriùs calami-
tatem pati . Ideò mitior Orbis plaga ſeg-
mentorum mundi , & ipſi homines tot
morbis obnoxii ſunt , non injuria Naturæ
(ut quidam exiſtimant) ſed ſic dixerim ,
beneficio . Dedit enim homini Natura mol- D
les , & teneras carnes , non hiſpidas , non
hirſutas , unde optima temperatura , &
mentis acies , & præſtantia judicatur . Ideo
molliores carnes , aptiores menti dicimus.
Et quoniam ut ex temperantia regionum,
mores : ſic ex moribus incolarum , Hippo-
crate , Ariſtotele , & Galeno auctoribus ,
agnoſcuntur , & temperies , & intemperies
regionum . Etenim talem eſſe , inquit Hip-
pocrates , naturam noſtram , qualis eſt re-
gio . Plato quoque non diſſentit ab illo , E
quem nonnullis in locis ſummoperè ap-
probat : in quinto *Legum* inquit : *Magnam
eſſe locorum differentiam , ad producendos
meliores pejores ve homines propter varie-
tatem cœli , & ſolis , ventorum , aquarum,
ciborum* , & (ut ait) , *divinæ inſpi-
rationis* Habent enim , ut dicunt , ſin-
gula loca ſuum genium , qnemadmodum ,
& homines . Idem in Critia : *Dii* , inquit,
ſigillatim regiones ſortiti ſunt . Fit in ſa-
cra hiſtoria mentio Genii : ſeu Principis F
Regni Perſarum : Idem Plato in Epinomide,
*Atticam terram putat eſſe omnium optimam
ad virtutem , inter hyemalem , & æſtiva-
lem naturam mediam* . Cicero in lib.de Fato:
Athenis inquit , *tenue cœlum , ex quo etiam
acutiores putantur Attici , craſſum Thebis,
itaque pingues Thebani , & valentes* .
Hic homines puriſſimi ſunt , bene mo-
rati , non mendaces , non rapaces , non ſe-
ditioſi , non intemperantes , non cupidi ,
non ambitioſi , & (quod Plato maritimas
urbes incolentibus tribuit) non injuſti ,
non fraudulenti , ſed veraces , & fideles ,
parci , frugales , ſuis rebus contenti , &
A inter ſe concordes , & in ipſo mari , & in
appulſu exterorum , & in tot ſtipendiario-
rum militum conſuetudine , & in utraque
fortuna integritatem , & conſtantiam ſer-
vant ſuam . Sæpe enim (ut vidimus) ob
fidem ſervandam dira paſſi ſunt , neque
unquam tot mala fregerunt illorum ani-
mos .
In pace mites ſunt , & tractabiles , &
humaniſſimi . In bello (prout regio fert)
ſi Puderico placet , pluſquam ſatis ani-
B moſi , & ſtrenui . Teſtatur quidem foris
agrorum vaſtitas , villarum , & omnis ge-
neris arborum incendia : domi vero an-
guſtia rerum omnium vitæ neceſſariorum,
& hujus urbis miſeranda clades , & per-
tinax virtus , & Venetorum , deinde Hi-
ſpanorum Gallorumque arma , quantum
hi fide , & animo valeant . Tota circa re-
gione adverſa penè obſeſſi , Gallorum tur-
mas , Marco Antonio Philomarino Duce ,
multis Gallorum cæſis , aut captis , uſque
C ad quintum , & ſextum lapidem ſæpè per-
ſecuti ſunt .
Puerorum , & adoleſcentium liberalis ,
& modeſta eſt educatio : abeſt ab illis com-
mune adoleſcentium noſtræ ætatis vitium ,
arrogantia , & inſolentia . Sunt inter ſe
amantes , & benevoli . Ludis quod com-
mune eſt , & pernicioſum noſtri ſæculi ma-
lum , non ſatis dediti , & quod eſt maxi-
mum omnium , quæ in vita , bonorum :
hic Populus religionis , & divini cultus
D haud negligens eſt . Habent urbis Patro-
nam , & præſidem Divam Virginem Aga-
tham , quàm piè venerantur boni bonam .
Et quod nos multis perſuaſionibus ab ægro-
tis vix impetramus , ut rem divinam fa-
ciant , ſive victuri , ſive morituri , hi ſpon-
te faciunt , nemine ſuadente in puſillo ul-
cere , aut dolore , in puſilla febricula , in
omni denique morbo , vel minimè pericu-
loſo , rem divinam expoſcunt .
Tantam virorum fidem , & probitatem
E æquat matronarum temperantia : ferè omnes
abſtemiæ ſunt . Mundicies , induſtria , do-
meſtici labores , cura , & diligentia rei fa-
miliaris , pudicitia , & erga viros obſe-
quium : feſtis diebus non per urbem , niſi
raro , non per agros , quos longè ab urbe
habent , vagantur , ſed domi latitant : cæ-
teris veiò diebus lanam linumque faciunt.
Puellarum decor quidam , natura , non
arte , & nimio cultu comparatus : aſpectus
gratiſſimus , facies formoſæ , hilares , fu-
F ſculæ , & venuſtæ , corpora puſilla , & va-
lida : ſermo dulcis , rarus , & lepidus , co-
mæ , & ocelli nigricantes , acres , & niti-
di , & flammantes . Habent neſcio quid Be-
tycum , aut Tripolitanum , hoc eſt , Lepti-
tanum & illud Theocriti , quod ſepè eſt
in ore Accii noſtri Βομβύκα χαρίεσσα , &
illud : *Martialis Epigr.* lib.VII. Epigr.XXV.

Nam mihi quæ novit pungere , Chia ſapit .

Tales fuiſſe puto Spartanas virgines ,
niſi quod illæ per montes , & nemora va-
gari , & venari , & cum viris congredi ſo-
lebant . Hæ urbem monophylam , & mo-
noba-

hobaſiam nunquam egrediuntur . Viros priuſquam nupſerint , non modo alloqui, ne adſpicere quidem audent . Nec paleſtræ indulgent, ſed ut matres, lanam, linumq; faciunt . Nemo illas in feneſtra conſpexit: nemo illas in vano, & inhoneſto, aut geſtu , aut nutu , aut intuitu deprehendit, ſed adhuc puellulæ rem familiarem tractare incipiunt . Dantur nuptui , quamvis non ſecundum Platonis , & Ariſtotelis inſtituta, virgunculæ, & tenellæ. Nullam ferè innuptam invenies ad duodecimum annum, aut tertium decimum.

Etſi pace Puderici noſtri dicere poſſem, quam rarum , aut fortaſſe ignotum in Italia , ſed verè Laconicum , unde profectos Callipolitanos, & quoſdam finitimos puto: Mulieres virorum ſuorum ſtrenuitatem imitantur. In expugnatione urbis pleræq; mulieres, defeſſis, aut vulneratis, aut interfectis ferè omnibus viris, muros fortitèr conſcenderunt, & aliquamdiù hoſtium impetum ſubſtinuerunt , donec confluentibus undiq; triremibus onerariis , & roſtratis navibus cum ingenti bellatorum multitudine , & innumeris machinis, & variis tormentorum generibus , multæ vulneratæ captæ ſunt, nonnullæ ſtrenuè pugnantes ceciderunt. Unde non abs re, cum de ea re incidit ſermo, dicere ſæpe ſoleo , Callipolitanos , & Hydruntinos non victos fuiſſe, ſed à multitudine hoſtium ſuperatos.

Hominum quicunque illi ſint, ſive Græci , ſive Barbari, ſive hoſtes , ſive amici benefacta celebrare , non tacere , aut diſſimulare, viri boni, & veritatis amatores debent . Veneti quamvis non Chriſtianiſſimi appellentur , ſed ut verè Itali, & verè Chriſtiani , capta urbe mulieribus omnibus pudicitiam diligentiſſimè cuſtodierunt, & ſanctè ſervaverunt in Templo Divæ Virginis Agathæ , ut verè dicere poſſimus:

Sacra bonæ maribus non adeunda Deæ

Quin etiam à cædibus, igne , & ſanguine temperaverunt, & captivos redimi vetuerunt. Hic ut & Monopoli mitiùs quam fieri ſolet, jure belli uſi ſunt . Certè non minus laudanda eſt in victoria temperantia, quam in adverſis, & afflictis rebus tolerantia, & magnitudo animi . Qua temperantia qualiter uſi ſint exteri, novit infelix Italia , quorum furta, rapinas, ſacrilegia, ſtupra , incendia, tormenta, cædes, impietatem , immanitatem, quis animo volvens , poterit continere lachrymas? Sed hæc miſſa faciamus: longiori enim egent oratione , ſeu potiùs lamentatione, & deploratione.

Vis dicam, Summonti , videor mihi aut in urbe illa, quam Plato finxit, aut Lacedæmone commorari . Sentio enim hìc aliquid Græcanicum . Agnoſco , imò olfacio Græcanicos quoſdam ritus , quamvis hæc urbs, conſeneſcente, & in occaſum vergente Græcia , ut cætæræ Italiæ urbes , Græcam linguam , qua me puero utebatur, omiſerit: Mores tamen non penitus omiſit. Hic, optime Summonti, fœliciter viverem ſi ſine labore poſſem, ſi Accium, ſi te hic haberem , ſi cæteros Academicos, ſiqui ſuperſtites ſint , quos elapſo hoc anno me viſurum ſpero . Demùm fœliciter agerem , ſi nihil agerem . Fælicitatem inquit Ariſtoteles in quiete eſſe: laboramus enim, ut ociemur, & bellum gerimus , ut in pace vivamus, Certè illa meo judicio nihil agentium eſt, non negotioſorum , quod vel invitus fatetur Cicero. Vera eſt illa Poetæ ſententia.

Ἐν τῷ μηδὲν φρονεῖν ἥδιστος βίος

Sic res ſe habet . Senem animi, non corporis labor decet. Prima, & media vitæ tempora patriæ, parentibus, natis, amicis, conſanguineiſque , extrema nobis ipſis impartiri debemus; Sed Galateum ad perpetuos labores natum eſſe fortuna voluit.

Nulla urbs quam ego noverim aptior eſt beato ocio, ſi quis eo frui ſciret, aut poſſet. Nulla tranquillitati vitæ, nulla aptior viris emeritæ militiæ , quorum hic non parvus eſt numerus: nulla litterarum ſtudioſis, nulla aptior iis, qui negotiorum curas, & moleſtias fugiunt. Videtur enim hæc urbs verè ad otia nata , ut olim iſta noſtra . Nunc verò tota negotiis dedita ex ocioſiſſima rerum viciſſitudine facta eſt negotioſiſſima. Hìc nulla ſunt negotia præter domeſtica, & ea non ſatis magna: nulli tumultus, præter maris, & ventorum: &,

Juvat immites ventos audire cubantem;

ſed non urbem perambulantem.

Nullæ hìc rhedæ , nulli currus , qui anguſtias viarum impediant, nullæ ſeditiones, nullæ rixæ , aut raræ: nullæ ſalutationes, nulla ſuperba potentiorum limina, non nimiæ delitiæ, non divitiæ, bonorum morum corruptrices , & vitiorum alumnæ. Hìc ex æquo vivitur. Hìc penè eſt illa, tantoperè, & tamdiù depicta, expetita, & optata, nec dum inventa ἰσονομία hoc eſt, geometrica illa æqualitas, Diis, atque hominibus præter paucos grata, ut ait Plato: excelſus enim contrà, & Diis, & hominibus inviſus eſt . Hìc eſt imago , & umbra quædam illius civitatis ſanctæ , quæ in cœlo eſt , eritque , quæ de cœlo in terras nondum deſcendit : illius reipublicæ , quam ſapientes , ut & ſapientem, & bonum virum, ſic animo, & verbis, non digito monſtraverunt. Quæſtio enim eſt non de eo quod eſt , aut fuit , ſed de eo, quod eſſe debet, ſi unquam, aut uſpiam fuit, aut eſt. Hic inter maximum, & minimum inter nobiles, & plebem diſtantia quidem eſt, ſed quam Philoſophi , & ipſe Plato laudat: non nimia, & exceſſiva, ſuperba, & contumelioſa, quam ſancti viri, & duo antiſtites ſapientiæ Plato , & Ariſtoteles abominati ſunt, ut alius quidem eſuriat , alius ebrius ſit: hoc eſt, ut alius cœlum tangat vertice, alius demergatur ad inferos. Ait Plato VIII. Reipublicæ : *Neque alii opulentiores ſint, quàm decet neque alii mendici*; non Regium, non Imperatorium, non humanum, ſed Divinum præceptum eſt, non duodecim, ſed duarum tabularum: *Indigens , & mendicus , non erit inter vos* : Tandem non ut olim

olim erat apud Perſas, nunc autem apud Gallos, ut alius ſerviat, alius dominetur: ſed ſtata quædam hic eſt, & moderata æquabilitas: utraque enim immoderata mala eſt, & libertas, & ſervitus. Diſtantiam dixi quoad genus, divitias, dignitatem, magiſtratum virtutem: nam quoad illa, ſumma æqualitas ſumma inæqualitas eſt. Quantum verò ad jus pertinet, & libertatem, ſumma (ut par eſt) paritas eſt ¿ Non eſt, ut Lex divina ſancit, diſtantia perſonarum. Nam in qua nimius eſt exceſſus, aut acceptio perſonarum, aut divitiarum, potentiæ, & gratiæ reſpectus, non Rempublicam appellaverim, ſed privatam, & propriam, quam Olygarchiam ſignificantiùs, ut cetera Græci dicunt, quæ mera tyrannis eſt. Hæc Græciam, hæc Italiam perdidit perdetque. Paucæ hic ſunt lites, pauci inſani fori clamores, pauca delicta, pauca odia, nullæ ſimultates, nulli carceres. Multas gentes viderat Italianus: nam

Mores hominum multorum vidit, & urbes:

ſed, ut dixi, non ſine cauſa, hanc elegerat.

Hìc vivimus ſine invidia, ſine ambitione, ſine ſuperbia, ſine convitiis, ſine injuria, ſine rerum omnium luxuria. Nam neque effusè affluunt opes, neque urget dira egeſtas.

Hìc ſine timore, & concorditèr tanquam in tutiſſima arce vivitur. Urbs nunc munitiſſima eſt, & natura, & Regum impenſa, & oppidanorum, finitimorumque Populorum labore. Libera eſt, & immunis ab omnibus vectigalibus. Hìc ſalubri fruimus cœlo, & lęto colliculorum proſpectu, mare habemus, undique cœlum, penitus à cæteris diviſi, & commerciis, & morib.

Hìc ego, & cibo, & ſomno parciùs utor, valeo athleticè. Tertia aut quarta noctis hora eo dormitum, nona, aut decima ſurgo: ego aliquid, aut ſcribo, quid faciam: dormire amplius nequeo in lectulo pudico, & celibe, & pleno curarum. Reviſo Annotationes meas, hoc eſt antiquos labores meos, qui mihi ſunt maximæ voluptati nedum ſolatio. Non enim ex hac re mihi famam, aut commoda quæro, ſed cogito quæ mihi proximo die agenda ſunt. Ante orientem Solem, ſi dies feſtus eſt, aut profeſtus, rei divinæ vaco in templo divæ Virginis Agathæ: ſin nefaſtus, domi maneo, Deos oro. Ad primam lucem urbem circumeo, ægrotos viſito, deinde prandeo ſobriè (ut meus eſt mos) non lautè, & opiparè. Gaudeo ſimplici cœna, odi compoſitos apparatus, non ſolùm meis, ſed alienis quoque. Poſt prandium lego aliquid facilè, non quod mentem agitet, ſed quod levet, atque delectet: ut ſolent medici dare laborioſis, & defeſſis cibos facilis concoctionis, quos Græci εὐπέπτους dicunt. Eo tempore veniunt ad me aliqui, quæ de ſalute ſua conſulant: hos ego audio. Viceſima hora ęgrotos reviſo, aſcendo, deſcendo, laboro, diſcurro, ſudo, quamvis bruma ſit propè. Tandem defeſſus, ac defatigatus ad primas faces domum redeo, ubi

A aliqui non Ignavi ingenii viri me expectant, qui me audiant de Philoſophia, de Moribus, de Mathematica exotericè, non acroamaticè differentem.

Talis eſt Galatei tui vita. Tu credebas fortaſſe me odio habere Litteras, in quas ego tibi acerrimè, & non ſine rabie quadam invectus viſus ſum; abſitq; quod ego fecerim ullam offenſiunculam cupidiſſimo Litterarum, candidiſſimo, & in erratis amicorum indulgentiſſimo animo tuo, aut alterius, qui B Litteras colat, unicum in ſecundis ornamentum, unicum in adverſis rebus refugium. Non ego per Deum eo animo feci, ut quempiem offenderem, ſed ut bilem evomerem. Non ignoras, quàm facilè iraſcantur, imò, & rixentur famelici.

Sed dicamus bona venia, quid ibi falſum eſt? Sin vera ſunt, quæ dixi, bona quidem ſunt. Vocant Dialectici quædam tranſcendentia: inter illa annumerant bonum, & verum. Nam quicquid verum eſt, id bo- C num eſſe neceſſe eſt. Sed non ignoro plurimorum hominum aures magis pervias eſſe fallis, quam veris, & nonnullis falſa, Ariſtotele teſte, perbabiliora eſſe veris, imò plerunque & gratiora. Neminem vidi adulatorem necatum fuiſſe ob aſſentationes: ſed ditatum, & locupletatum, & ſaginatum. At benè, & rectè admonentes, & optima conſulentes audivi multos periiſſe.

Sed tu, teſte Quintiliano, ais, non abiiciendam eſſe Rethoricam: quoniam quàm- D plurimi Rethores, per quos Cauſidicos, & Juriſperitos intelligere licet, mali ſunt, contra quos ille divino ſpiritu afflatus hæc cecinit: *Si verè utique juſtitiam loquimini, rectè judicate filii hominum*. Didicerunt enim Rethores juſta dicere non autem facere.

Nec Medici ab urbe Roma eiici debuere, ut Cato apud Plinium cenſet. Quoniam plæriq; Medicorum imperiti, imò fortaſsè, & ſcelerati, & homicidæ fuere. Neq; ego adeò ſum ignarus, ut id, quod Artificis vi- E tium eſt, arti adſcribam: ſed hoc volui dicere, quod multis Litteræ veneno fuere, iis dico, quæ natura improbi, aut malè inſtituti ſunt.

Neque vinum (ut vult Plinius, & Machometes Saracenorum legis conditor) abominandum eſt, quod homines cogat delirare, & quod ſit fomentum vitiorum. Paulus Tharſenſis noſter, *in vino*, ait, *eſt luxuria*, & Hieronymus: *quid ardenti*, inquit, *corpuſculo fomenta ignium miniſtramus?* Non F ullum crimen vini eſt, ſed culpa bibentis. Non ferri ſcelus eſt, ſed ſicarii, & graſſatoris. Neque Græcas Litteras rectè dannavit Cato, quas ille idem in ſenectute diſcere, imò, & ſapere cæpit.

Neque puellarum pulchritudo in culpa eſt, ſed intemperantia noſtra. Non erant Alexandro dolori oculorum (ut ipſe ajebat) Perſicæ puellæ, ſed mens prava, & perturbata. Nec naturam meritò convenit, & accuſat Plinius, quòd nos non armavit carnibus, ungulis: non veſtivit pilis, ſetis, corio, cruſta, teſta, cortice. Hoc eſt quòd non fecit nos oſtracodermos, aut ſuberaceos, indo-

indociles, & duro robore natos, aut lapideos ad exemplum Niobes, aut natorum Deucalionis, & Pyrrhæ.

Novimus quales fuerunt Græcorum oratores Demoſthenes, Aeſchines, & hic de quo dictum κακοῦ κόρακος κακὸν ὠὸν, ii quos arguit, Socrates, qualeſq; urbis Romæ ſummi oratores, & cives nobiliſſimi Craſſus, & Hortenſius, vel ipſo Cicerone teſte. Non enim turpe erat eo tempore apud Romanos primores urbis orare cauſas. Certè ab uno, & tam grandi falſi teſtamenti crimine poſſunt deprehendi illorum mores, qualeſq; ſint hodiè recentiores Rhetores, hoc eſt Cauſidici, ut dixi.

A B

Nollem, Summonti, errare, aut, quod deteriùs mihi videtur, pugnantia dicere, hoc eſt, præſtat per dialogum, quàm per epiſtolam, aut acroamaticè ſcribere, quod poſſis pugnantia dicere ſine nota. Neſcio equidem, an credendum ſit Plinio Juniori, qui aſſeverat, nos nonnunquam ex arte, & re quam tractamus, aliquod vitium contrahere. Ait enim, nos qui in foro, & veris litibus terimur, multum malitiæ, quamvis nolimus, addiſcimus.

C

An quod experientia compertum habemus, falſum eſſe putemus? Videmus enim ex militari Diſciplina viros fieri glorioſos, jactabundos, rapaces, audaces, ſuperbos, contumelioſos, crudeles: ex Mercatura vaniloquos, periuros, mendaces, fallaces, inſidioſos: ex Medicina leves, vanos, intemperantes, mulieroſos, & ſibi invicem detrahentes, & (ut dicunt) parabolanos: ex honoribus, & magiſtratibus, & Principum, & Populorum gratia, & favore ſupercilioſos, ambitioſos, inferiorum, æqualium, imò, & ſuperiorum contemptores. Unde rectè Propheta ait. *Homo cum in honore eſſet, non intellexit, comparatus eſt jumentis inſipientibus, & ſimilis factus eſt illis*: ex Rethorica contentioſos iniuſtos modò harum, modò illarum partium patronos, mendaciorum concinatores, & fautores, ſatoreſq; litium, & dorophagos, & lucri cupidos, exemplo, & Craſſi, & Hortenſii: ex opulento ſacerdotio ubi effundere decet opes Eccleſiæ, avaros, & tenaces: at ubi, & quando, & quibus non oportet, profuſos, venales, laſcivos, libidini, & gulæ deditos, ignaviæ: officinæ ferè omnes, & qui ſerviles, & voluptarias artes exercent, &, ut Terentius ait, lanii, coqui, & ii quos banauſos Ariſtoteles vocat, nihil poſſunt habere ingenii.

D E

Philoſophia ſi ea vera ſit, non ficta, & fucata, & quæ re, non verbis, & veſtib. conſtet, ſola eſt, quæ verè homines & verè juſtos facit, *ſub quo uno nomine* (ut Ariſtoteles, & divus Hieronymus ait) *virtutes omnes continentur*. Detur, ut diximus, non arti, ſed artifici culpa, dummodò non negemus artes, exercitationes, negocia, conſuetudines, nonnihil poſſe ad benè, aut malè vivendum. Ideò ille qui omnia novit, non ſolùm prohibet ad benè inſtituendos pueros malorum converſationes, ſed aures, & conſuetudine audiendi, & oculos à conſuetudine videndi turpia. Quapropter abhominanda eſt illa ab impuriſſimo homine

F

Romano Principe Heliogabalo turpis, & impudenda, & obſcæna licentia vindemiarum, & inhoneſta omnis pictura, quæ omnia plus exemplo quàm peccato nocent.

Cur, quòd antiquis, aut jocari, aut laceſſere, aut vera dicere licuit, nobis non licebit? An quòd illi callidè, & per dialogos quaſi in ſcena, aut antiqua Comedia loquentes ſi quid erat, aut paradoxum, aut aſperum, aut rationi minimè conſentaneum, aut difficilè perſuaſu, quod vulgi, aut potentum aures pungeret, aut à communi hominum conſenſu diſſentiret. Id ut invidiam fugerent, vafrè, & aſtutè perſonis quibuſdam dicendum committebant, ut alienis periculis ictus evitarent?

Quot, & quanta contra juſtitiam ſcripſere Plato, Ariſtoteles, Cicero, Carneades, Pyrrho, Menander, Euripides, Ariſtophanes, Plutarchus, contemptorq; Divum hominumq Lucianus, & potenti Flaccus amico circum præcordia luſit. Sed cautè, & ſcenicè, ut dixi, per alienas perſonas, non ſecus, ac ſi quis aliena bucca, alieno ſpiritu inflatis tibiis, ipſe ſuis Obgotis modulationem concinnaret.

Saluſtius ut Romanus apertè in mores Romanos invehitur. Livius Patavinus timens, ut puto, potentiam Romanorum, cum Romanos interdum carpere vult, non ſua ipſius, ſed aut Hannibalis, aut Sannitum, aut Philippi, aut ſub Aetolorum, aut aliorum perſona id facit.

Nemo aptiùs corripuit mores hominum, quàm viri Sancti Prophetæ, & Philoſophi, quorum verba ſpicula acutiſſima ſunt, & acerrimo veneno, hoc eſt, ipſa veritate illita. Calliſthenes Alexandri mores palam execrabatur, Anaxarchus Nicocreontis Cyprii, Socrates Athenienſium. Cato ille ſeverus vitiorum inſectator, & Romanæ probitatis exemplum, non ſolum corripiebat vitia, ſed apud Senatum, & Judices deferebat, & accuſabat, & ut ad noſtros redeamus, Joannes ille, non Apollinis, ſed Chriſti judicio optimus judicatus, Herodem ſceleris arguit.

Novi, Summonti, eos qui benè, ac juſtè vivunt, qui caſtigant turpia, patere ſemper malorum morſibus. Quæ crimina Socrati non tributa ſunt? Dominum noſtrum, Petrum, Paulum, Boetium, Ariſtotelem, falſi teſtes accuſaverunt. Joannes ille idem heros, & monſtrorum, hoc eſt vitiorum domitor, inſaniæ inſimulatus eſt. Ait Hieronymus: *Caſtigans crimina factus ſum criminoſior*. Ideò nè vera tacebimus, quia timemus nè falſa nobis obiiciantur? Uſque adeò nè conſenuere ſecula, & hominum ingenia, ut aliquibus ex noſtra Minerva dicere, aut facere nequeamus? An nobis non licebit, niſi per alienos calles, & per aliena veſtigia incedere, aut noſtris oculis videre, noſtris auribus audire, ſed alienis? Magnos, & excellentes viros fuiſſe Veteres, ut qui amator ſum, & admirator Antiquitatis non negaverim, ſed tamen homines.

Tantum ego tribuo humanitati, & facilitati tuæ, Summonti, ut ſperem à te dari veniam audienti aliquid mihi arrogare. Quintilia-

tilia-

tilianus inquit, illa gloria Romanæ togæ. A Si noſtra vidiſſet, elegantiùs, politiùs, ornatiùs, copioſiùs, & magis Latinè, magis Romanè dixiſſet, & dicendi ſubtiliſſima, & copioſiſſima arte confutaſſet: concedo hæc, & plura, ſi velit Valla: ſed per Deos, ut mihi perſuadeo, non veriùs, aut eruditiùs, aut meliùs, aut ſcripſit, aut vixit.

Nondùm enim orthodoxam Chriſtianam philoſophiam, nondùm Ariſtotelem, hoc eſt, Parentem ſapientiæ, Latinitas noverat. An medicorum præcepta negligemus, quoniam B ægrotantium plurimi rebelles, & contumaces ſunt? An ideò Philoſophia morborum animi Medicina abiicienda eſt, aut vitia non deteſtanda, quoniam offenſum iri aliquos putamus? Amicus Socrates, amicus Plato, ſed ſanctiùs eſt veritatem præferre, & amicitiæ, & potentiæ: quoniam veritas Deus eſt. Et in ſacris codicib. *Pro anima tua ne confundaris dicere verum*. Ibidem: *Uſque ad mortem certa pro juſtitia, & Deus expugnabit pro te inimicos tuos*. Optarem, C ſi qui mea lecturi ſunt, quòd viderint primò divinam Scripturam, quæ fons eſt ſalutis, & benè beatèque vivendi norma: Denique Platonica, & Ariſtotelica dogmata. Deinde explicent omnes vires ſuas in expugnando Galateo, & ſi non mea virtute, fortaſſe adverſariorum ingeniis famam adipiſcar.

Nonnullos hoſtium virtus claros fecit etiam victos. Laudatur Annibalis virtus, non minus apud Carthaginem victi, quàm D apud Cannas victoris. Hic prudens, at non ſine hoſtis culpa vicit: Ibi non ut ignavus ab invicto hoſte victus eſt. Non eſſe bonum Medicum, aut bonum Oratorem, inquit Ariſtoteles, eum qui voto ſuo potitur, ſed eum qui ex contingentibus arti ſuæ nihil omiſerit.

Omnibus in rebus non eventum, de quo fortuna judicat, ſed animum, & induſtriam ſpectant ſapientes. Ignotus eſſet Antæus, ignotus, & Patroclus, niſi cum fortioribus E pugnaſſent. Turpe quidem videtur vinci iis, qui pervicacis ſunt ingenii, fateor: ſed interdum cum potentiore, aut ſapiente contendiſſe decorum eſt. Qui ratione vincitur, non victus vocari debet, ſed victor.

Pœnam ignorantiæ eſſe cenſet Socrates, didiciſſe, quæ quis neſcierat. Non ſecus, ac ſi quis ægrotus ratione victus, & perſuaſus à Medico ſanitatem conſequatur: quæ tantùm animi ſanitati cædit, quantum corpori anima præſtat. Eſt enim ignorantia morbus F animi teterrimus, quæ omnium morborum parens eſt, & nutrix. Idem ille modeſtiſſimus pollicebatur, non obſcurum eſſe eum, à quo ratione victus eſſet, ſe ab illo beneficium maximum accepturum.

Certè Galateus non is eſt, qui nec vinci, nec refelli patiatur: noverunt, qui mecum verſati ſunt, teſtor conſcientiam meam, ſæpè me ex ſententia dimovere indoctiores, & vetulæ. Nefas putavit idem Socrates, nedùm contradicere, aut ſuccenſere, ſed vera dicenti non aſſentiri, idem quod falſa dicenti aſſentari, quorum utrunq; pernicioſiſſimum eſt in vita.

Sed ut in cæteris rebus, ſic, & in perſuadendo non nihil juris habet fortuna. Eſt ex hierographia ſententia ſimplex quidem, attamen veriſſima: Dives locutus eſt ſuperbè, & juſtificaverunt illum: humilis deceptus eſt, inſuper, & arguitur. Loquutus eſt ſenſatè, & non eſt datus ei locus: dives loquutus eſt, omnes tacuerent, & verbum illius uſq; ad nubes perducent. Pauper loquutus eſt, & dicunt: Quis eſt hic? & ſi offenderit; ſubvertunt illum. Nec minus peccatum eſſe ſentio, veritati non aſſentiri, quàm veritatem non tutari, per qua defendenda tot Martyres Chriſti, tot Prophetæ, tot Philoſophi mortui ſunt.

Sed ego nolui, ut dicunt, potiùs culpam deprecari, quàm culpa carere. Profectò non poſſumus culpa carere, niſi aliquid non ſcribamus: & quantò veriora ſcribimus, tantò magis obnoxii ſumus ad culpam deprecandam. Odioſa enim, ut dicunt, ſuaptè natura eſt veritas, imò potiùs noſtra culpa.

Novi te æquum, & mitem, non ſeverum, aut tetricum in cauſis amicorum. Quapropter tui ſit arbitrii omnia noſtra aut oculere, aut oſtendere, aut caſtigare, aut ſervare, aut ſpongiæ donare, aut Vulcano fabrorum, & emendatorum ſapientiſſimo, ſi pro re mea tibi videtur: nec putes me de me tam magna ſentire, ut cum Propertio dicam,

. . . . *tam docta periere tabellæ*.

Ego jocatus ſum tecum, ſcis enim quantum mihi placeat illa Socratica ironia.

Cognovi culpam meam, quam ſatis ſuperque deprecatus ſum in epiſtola, quam ad te ſcripſeram. Eam ſi legeris, eo animo quo ſoles mea, vici, abſolutus ſum, tacitis, & futuris quæſtionibus reſpondere, & diluere ibi conatus ſum errorem meum, ſi error dici poteſt, vera pronunciare. Quem errorem, qui arguet, ſciat ſe Galatei verba, non mentem, aut mores arguere. Non ego, ſed tenuis vapulat umbra mea. Verbis atrocem fuiſſe Marcum Catonem, inquit Livius, moribus autem mitiſſimum, & hoc quoque Græcis imputat idem Livius, lingua quàm factis eſſe ferociores. Bene Vale. Callipoli, pridie Idus Decembres.

ANTONII GALATEI

AD ACCIUM SINCERUM

SANNAZARIUM;

DE

VILLA LAURENTII VALLÆ.

APud Nicetam ſum, mi Acci: hoc ad ripas Jonii. Acroceraunios montes æmula cœlo juga perſpicio. At tu felix hinc Veſuvium, hinc Hermum, illinc Capreas, illinc Athenæum, & illum Cratera ocellum terrarum. Ah Mergelline! ah Pauſilypon! ubi eſt ille Piſcator, qui mihi canat per amænos ſcopulos

pulos docta illa, quæ nuper ipſe fecerat, A carmina? O ubi eſt ille villicus Mergellines? occurrit mihi ſæpe imago illius agelli.

Is eſt villa noſtri Vallæ, in aprica valle ſita, ad montem affixa, ſeu potius appenſa. Villa difficilis eſt aditu, à monte non potes ſine periculo deſcendere, niſi aut volutari, aut turbinari velis. A mari præruptæ rupes ſunt, inacceſſibilis eſt locus, etiam ipſis Piratis. Occulti ſunt tamen, & præcipites calles, quos tantum furax, & famelicum hominum genus piſca- B tores noverunt.

Infra villam ſinus eſt, quem duo acroteria faciunt. Tanta eſt, ut rectè dicere poſſimus, eam vix ampliorem eſſe epiſtola Laconica, & illud Poetæ,

Sed rus eſt mihi majus in feneſtra.

Ambitus totius ſinus ab altero in alterum promontorium unius ſtadii eſt, ſed non quod Hercules apud Piſas menſus eſt, ſed quantum ego, qui obeſi ſum corporis, uno ſpiritu citato gradu pertranſire poſſim. C

Sinus emporium eſt piſcatorum, capit biremes ſeptem, biremes tamen avidas, non eas, quæ in ſingulis tranſtris binum habent remorum ordinem, ſed quæ ex utraque parte ſingulos habeant remos: poſſes ſi velles lintres appellare.

Villæ maxima longitudo à promontorio in promontorium eſt: latitudo quanta ipſum Vallam dormientem capere poſſit, (eſt enim pinguiuſculus) neque hoc ſine periculo. Nam ſi incautus inter dormien- D dum ſe in alterum latus voluerit, niſi aggeres, aut repagula ſint, Valla apud Neptunum Deus fieret.

Villa quando bonus eſt proventus tritici, ſemodium fert: itaut Vallæ una pro horreo poſſit eſſe cucurbita. Vini, quantum convivæ, qui non ſint nimis combibones, neque ſuperent numerum Muſarum, uno ſympoſio abſumere poſſint.

Roſas, violas, jacynthos, narciſos, amaranthos, & omnis generis flores odora- E tos gignit. Sed tanta copia eſt, ut neque uni puero ad corollam ſatis ſint, neque medio apum examini ad pabulum. Fructus præſtantiſſimi ſaporis, ſed qui una ciſtella condi poſſint. Uvas paſſas non abſimiles Maſſicis tuis: tantaque eſt feracitas beati ruris, ut nunquam impleat ſex convolvula, ſeu involucra ficulneorum foliorum, quibus è montibus Maſſicis, hoc eſt, avita proavorum tuorum ditione deferunt illas ſuaviſsimas uvas paſſas, quas ſæpè mi- F hi in ſecundis menſis ſervuli tui appoſuerunt.

Infra villam antiqua ſunt excavatis montibus vivaria. Sed adeò exhauſta ex illo tempore ſunt maria, ut vix unum ſenem piſcem invenias. Juniorum turba maxima. Piſciculi minuti quingenti vix libræ pondus faciunt. Nec dubitat noſter Valla, inter villæ ſuæ cetera bona, quotidiè nobis polliceri tantum piſcium, tantumque cymbarum.

Fœlix villa, mare habet proximum, ſed quia non ſine periculo deſcendere potes, remotiſsimum: montem arduum, & inacceſſum, & invium: planum habet quidem, ſed qui duos viros ad deambulandum vix recipiat.

Villa in Auſtrum verſa, ſolem Orientem accipit. Prima villarum prodromos Etheſiarum flatus, aut Tropæo admittit, ubi Apogei ſemper ſilent. Prima ſentit vernos Zephyros, limpidos, ac recentes, ut è mari prodeunt, nec urbis craſſo aere, & nidoribus vitiatos. Tanta ſoli fœcunditas, cœlique temperies eſt, ut nemo ibi unquam moriatur, quoniam ibi habitare nemo poteſt.

Nuper quum villicum Valla conducere vellet, hæ conditiones ultro citroque datæ ſunt. Villicus, villicaque rem ruſticam probè, ac ſtrenuè agunto. Dominum quamvis mitem manſuetique ingenii, timento, venerantorque. Fruges ſervanto. Arma ruſtica ſuis locis, ſuoque ordine diſponunto. Dolia cum bonus eſt vindemiarum proventus optimè ſecundum legem picanto. Menſas, vaſa, ſupellectiliaque omnia fideliter, ac mundè, ut bonum virum, bonamque mulierem decet, cuſtodiunto. Rem divinam diebus tantùm feſtis, ut cæteri boni coloni, faciunto. Aves, mures, ac fures arcento. Neminem injuſſu domini villam ingredi ſinunto. Contraque Valla Medicum Chirurgicum conducito, ut ſi quod ex præcipitio membrum luxatum fuerit, aut fractum villico, aut villicæ, aut pueris, Valla impenſas omnes adminiſtrato, curatoque ut bene ſit villico, villicæ ac pueris. Præterea Valla funes emito, quibus villica pueros ſuos medios ligare, ut porcellos poſſit. Is enim mos eſt apud Thurios, ac Materanos, qui in præcipitiis, & cavernis montium, ut Trogloditæ vitam agunt. Multæque hujuſcemodi adjectæ ſunt conditiones.

Multaque præterea ſunt feracis, ac ſalubris villæ bona: hoc tantum mali eſt, quòd villa (neſcio quamobrem) nullum habet aditum, nimirum virtuti nunquam aditus, malis ubique patent fores. Solus tuus, meuſque heros Fredericus virtutis cultor hunc aperuit aditum. Dedit Vallæ ſemitam per mediam Mergellinem, qua ſe in villulam ſuam, recipere poſſet.

O fœlix Valla, cui ſatis eſt parva villa, non tibi placent Licinii campi, non Apuliæ lata rura. Solus in tanta turba craſſantium Philoſophicos ſapis mores, qui nec verba vendere, nec mentiri noviſti. Fœlix, & quiſquis contentus parvis, minora deſiderat.

Prodigioſa (ſi verum fateri velimus) res eſt humana mens, quæ in tam parvo ergaſtulo clauſa, non poteſt ipſis mundi finibus contineri. Magna poſſidet, majora deſiderat. In infinitum abit iſta cupiditas, quodque naturæ negatum eſt, ipſa ſibi falsò promittit. Τέλος.

AN-

ANTONIUS GALATEUS MEDICUS,

In Alphonſum Regem, Epitaphium.

INferias tibi Dive Alphonſe facio; tumulum erigo de puro ceſpite, fingo inanem ſepulchrum, inſtauro funus, cineres, & manes condo (altera enim pars jam ſuperos tenet) arenam aggero quam altiſſimè poſſum, in hac ripa Jonii maris, in hoc viridi campo, in hoc angulo terrarum: quem tu à Barbaris tutatus es. Impono tumulo lapidem, in quo ſiquando ad hæc deſerta littora fortè acceſſerit, & nauta, & viator, legere poſſit hæc pauca verba. Alphonſus Secundus Apuliæ Rex, Ducum fortiſſimus, ex antiqua Gothorum Hiſpaniæ Regum progenie, hic ſitus eſt. Vixit annis XLVII. D. XIIII. D. M. S. Alii tibi, qui maximè meritus es, in illuſtri loco ſtruent Mauſoleum: at ego quid poſſum juxta perſolvo. Prætendo tibi pullam veſtem, promiſſam barbam, fundo pias lachrimas, fletus, nænias, lucubres voces, & veros, quos è cœlo audias gemitus: & verba incompoſita: ſed teſtantia gratitudinem animi mei, ob accepta à te beneficia. Erunt qui tuas laudes carminibus (ut par eſt) in cœlum tollant, mihi fas ſit monſtrare affectum, & mærorem meum, & inter has ſylvas, inter hæc dumeta: ubi rara ſunt hominum veſtigia: inter Satyros, & Faunos, inter Dryadas, & Napeas, quarum ſtudio tenebaris, quandoquidem, ut & fortunam, ſic & homines immemores beneficiorum, infeſtos habuiſti. Liceat incuſare Deorum ſævitiam, qui te terris invidere, qui te nobis abſtulerunt. Proh dolor noſter Alcides, noſter Achilles, decus Italiæ, Turcarum terror, noſtrum Aſylum, refugium calamitatum noſtrarum, Alphonſus obiit: quinimò ad ſuperos abiit, nos miſeros reliquit: ò quoties Alphonſum invocabimus! Ut nam ſim falſus vates. Italia, imò tota Chriſtianorum Reſpublica ſentiet quantus fuerit ille, inviſus inſanæ fortunæ Alphonſus, quæ ſæpe bonis invidet, malos extollit. Quot tyranni diu imperaverunt quot boni, & utiles Reipublicæ principes citò extincti ſunt. Achillem Græcorum gloriam, æternis carminibus celebratum: Alexandrum illum Macedonem domitorem Orbis: Titum delicias humani generis: Alexandrum ſanctiſſimum Principem Romanum cita mors abſumpſit. Ego lugeo, ego deploro obitum tuum Alphonſe. Tu inter divos vitam agere beatam cœpiſti, jam rides ſtultitias, & vanitates humanarum mentium, & futuri præſcius temporis, perſpicis, quantum Chriſtianus Orbis tibi ſe debere ſuo malo fatebitur. Jam nunc habitas eam cœli partem, qua locus Erigonem inter chelaſque ſequentes panditur. Ipſe tibi jam brachia contrahit A ardens Scorpius. Hic Oriens te mundo edidit hæroa fortiſſimum, cautiſſimum ducem, juſtiſsimum Principem, ſed non ſatis fortunatum. Hic te ſuo Marti dedit, vix tertium decimum ætatis annum agentem, apud Brutios primum galeam, loricam, thoraca induiſti, in illo heu fatali tibi bello Gallico, quo Ferdinandus pater tuus vexabatur. Qui ut diis viſum eſt, Gallos è regno ſuo pepulit: tibi cætera deinde bella commiſit. Cognovit Rex omnium ſen- B tentia ſapientiſsimus judicatus virtutem tuam. Juvenis adhuc, victis in agro Piceno hoſtibus, triumphaſti: in bello Hetruſco, in bello Ferrarienſi, quantum in re bellica valebas, oſtendiſti. Quid dicam de illa memorabili Hydruntina expugnatione? Quid de bello Turcarum, in quo & patri regnum, & Italiæ libertatem, & Chriſtianis omnibus, auſim dicere, ſalutem propria virtute tribuiſti? Cùm regni proceres in patrem tuum conjuraverunt, tu finibus C extorris expertus extrema omnia, undique auxilia comparaſti. Tandem victor, rebelles omnes patri tui imperium ſubire coegiſti. Deinde mortuo patre tuo, exitiale Italiæ (ut fato datum eſt) bellum Gallicum contra te motum eſt: nulla, injuria, nulla, aut tua, aut patris, aut majorum tuorum culpa, ſed Italiæ vitio. Liceat mihi petita ſacræ parentis venia ad leniendum dolorem meum paululum inſanire. Non eſt hæc illa Deorum Mater mundi, D domina terrarum, caput Italia: ſed perfida, infida, diſcordiarum nutrix, officina ſimultatum, lupanar Barbarorum, ſacerdotum ſcortillum, orba viro, meretricula externis proſtituta gentibus. Hæc in ſui perniciem Gallos accivit. Illi Alpes, ſaluberrima, ſi nobis bonam Dii mentem dediſſent, Italicæ libertati juga teanſcenderunt, ſeu noſtro fato, ſeu noſtris moribus, ſeu quoniam Gallorum animi novarum rerum ſemper cupidi, & ingenium ſuapte natura E avidum ad bella capeſſenda, percurrunt Italiam, portis ubique patentibus. Pudet dicere, nullo uſquam occurrente hoſte, jam jam regnum tuum invaſuri erant. Tunc viſæ ſunt noſtrorum volubiles, & inſciæ ſui mentes fluctuare, & nova juga optare, ut vetera deponerent juſſa aliena pati, & dominos expoſcere Gallos. Tu qui immaniſsimam, & efferatiſsimam Turcarum gentem, non horrueras, nec Gallos timuiſti. In illo bello, non niſi externos hoſtes ha- F buiſti. In hoc plus tibi amici nocuere quam hoſtes. Ceſsiſti Gallis pro tempore imitatus bonos nautas, qui cum ingruentem tempeſtatem ſentiunt, nunc latere fluctus excipiunt, nunc puppi, nunc prora, nunc enituntur, nunc cædunt, & quò fluctus, ventuſque trahunt, ſequuntur, ut demum ſe dato maris tumultu, fœlicem curſum arripiant. Ceſſiſti Gallis, majora animo volvens, expectans dum rapaciſsimus fortunæ impetus ceſſaret. Unus tu nobis cunctando, ut reſtituas rem. Jam eò redacta res erat, ni te immatura mors rapuiſſet. Sunt qui in armis mori pulchrum putant: mihi placet illa Demoſthenis ſententia: ἀνὴρ ὁ φεύ-

φεύγων καὶ πάλιν μαχήσεται. Quidam ex progenitoribus Alphonſi noſtri Hiſpaniæ regibus, cum victus incuſaretur, quòd non deceret Regem fugere, ſed potiùs honeſtè mori, repondit, ſe cum majori, & meliori exercitu mox rediturum: Peripatetici ne in maxima quadam calamitate moriendum eſſe cenſent. Temerarii hominis eſt velle mori, ne moriatur Moriendum fortè eſſet perditis penitus rebus, cum nihil ſpei penitus ſit. Romani, capta, & incenſa a Gallis urbe, ſe in tuta loca receperunt, nec obſtiterunt fato urbis Romæ: tandem & ipſos Gallos, & totum orbem ſubegerunt. Paulus in Cannenſi clade, cum fugere poſſet, ab hoſtibus oppreſſus eſt, & hoſtibus gloriam peperit, quod Romanum conſulem occidiſſent. Terentius a Senatu laudatus, quod de Republica non deſperaverat. Romanæ legiones ad furcas Caudinas neceſſitati parere coactæ, ſub jugum miſſæ fortiùs deinde pugnaverunt. Actum eſſet de Re Romana ſi obiiſſent. Athenienſes oraculo moniti, urbem ſuam Perſis reliquerant, & aliam, quàm in terra, fortunam in mari experti ſunt; Lacedæmonii verò ad Thermopilas ſtrenuè pugnantes occubuerunt. Illi fugiendo univerſæ Græciæ ſalutem: hi moriendo inanem tantum (ut ita dixerim) gloriam, & in tragædiis lamentationes ſibi compararunt. Rex regum Darius fugit juvenem ferocem, & primis fortunæ ſtatibus exultantem. Viſum eſt potentiſſimo regi, & fortunæ cedendum, & ſerviendum eſſe tempori. Pompejus magnus poſt tot claras res geſtas, victus à Cæſare fugit in Ægyptum, & pejorem hoſpitem, quam hoſtem invenit. Cato ille ſeverus, & ſibi crudelis, nec mori timuit, nec fugere: victrices partes recuſavit. Victus Annibal ſuam Carthaginem in hoſtium poteſtatem deſervit, aufugit in Aſiam, nec turpe putavit ignotis regibus ſervire, nova contra Romanos reparaturus bella. Ne longè exempla petantur, Divus Alphonſus Aragonum, & primus Apuliæ Rex, avus Alphonſi noſtri primum regno pulſus: deinde navali prælio victus, & captus ad Philippum Mediolanenſium ducem ductus eſt: & iis in quorum poteſtatem devenit, non fractus animo admirationi habitus eſt: ad poſtremum victor evaſit, & longo tempore tam feſta pace, tam gaudente proventu rerum regnavit, ut verè dicere poſſimus, quod aurea illo ſub Rege fuere ſecula.

Sic placida populos in pace regebat.

Ejus filius Divus Ferdinandus acie victus ad Sarni fluenta, exutus caſtris cum paucis Neapolim ſe recepit. Inde paulatim reparatis copiis, hoſtes apud Trojam Apuliæ Civitatem ingenti prælio fudit. Demum aut mortuis, aut profligatis hoſtibus diù feliciter regnavit. Manfredus Rex, quia ſe, ſuumque regnum fortunæ incautus commiſit, una acie, & regnum, & vitam amiſit. Hujus cadaver per caſtra hoſtium circumlatum, & hoſtibus ludibrio, & à ſacerdote, neſcio quo, diris execrationibus diis inferis

A devotum fuit, & pulſum ultra fines regni: relictum avibus, & feris laniandùm. Conſtantinus Græcorum, ſive Romanorum Imperator, Turcis in urbem irruentibus, ſe in mediis hoſtibus morti devovit: quo facto, & ſe humanis curis, & calamitatibus, & hoſtes metu liberavit: ſibi conſuluit, ſuis, & Chriſtianis omnibus ſpem recuperandi imperii ademit. Si ſe ſervaſſet, fortaſſe Deo, & Chriſtianis Principibus auxiliantibus, in ſuum imperium rediiſſet. Forti viro omnia B tentanda ſunt, priuſquam, ut Poeta ait, moriatur. Qui citò moritur, hoſtibus victoriam parat, & cum fortuna non audet luctari. Numantinorum, Saguntinorum, Cantabrorum, & aliorum quorundam Barbarorum decantata facinora, uxorum, & liberorum neces, pyræ, laquei, venena, gladii, non fortitudinis indicia, ſed exempla ſunt. ſunt tragica, & barbaricam ſapiunt amentiam, & immanitatem. Secus Carthago illa imperii Romani æmula, poſt tot de Romanis C acceptos triumphos, fatorum neceſſitati paruit, in ditionem Romanorum venit, & ſervire potiùs maluit, quam penitùs deleri. Orthodoxa Chriſtianorum dogmata eos, qui ſuæ necis cauſa ſunt, quia projecerunt animos, qui ſeipſos interimunt, honore ſepulturæ arcent inhumatos, antequam profanos abijciunt: quod apud omnes gentes eſt, & fuit ſemper abhominabile. Illud:

Pulchrumque mori ſuccurrit in armis:

D

Et illud:

Moriamur, & in media arma ruamus,

Verba poetica ſunt, & vulgò admiranda: Qui ea cecinit, Brunduſii in lectulo morbo interiit: & is ſub cuius perſona hæc dicta ſunt, mulierculæ fabulam narrabat, & tamen jactabat ſe

E *Medioſq; fugam tenuiſſe per hoſtes:*
Qui deſerta patria, Italiam profugus venit:
Genus unde Latinum,
Albaniq; patres, atq; altæ mœnia Romæ.

Si in armis, ut prædicabat, mori voluiſſet, ſi qui promittebat effeciſſet, nec Roma, nec Alba ſtetiſſent. Quotiès vidi ego te Alphonſe, his oculis apud Hydruntum inter primos pugnatores immixtum Turcis, vidi ego te pro muris armis ſplendentem, impa- F vidum inter lapides, inter ſagittas, inter tot tormentorum genera acritèr pugnantem, Nunquam declinaſti pericula: prudens, ſollicitus, impiger, ſtrenuus, ferox, caloris, rigoris, vigiliarum, laboriſq; patientiſſimus, & ubi res tempuſque poſcebat, nullis non periculis ſemper te, quantum nemo ex ſtipendiariis militibus expoſuiſti: vidiſti exercitum tuum continuis itineribus, & tempeſtatibus ante hoſtium adventum jam fractum, quoſdam ex tuis non ſatis fidos: non tuæ igitur, ſed tuorum ſaluti, ut bonus Rex, conſuluiſti. Sapientis viri eſt, & vires ſuas penſitare, & quò ſe fortuna inclinet co-

cognoſcere. In proverbio eſt: Decertare, & A
vinci nemo non poteſt:. Invidebat virtuti
tuæ Italia, externos admiſit: tu inexplica-
bilem invidiam haud alio modo vinci poſſe,
quam cedendo exiſtimabas. Ita res evenit,
ceſſiſti, ceſſavit invidia, omnis in auxilium
Ferdinando tuo convenerunt. Ille acer, ille
inclitus juvenis, & terrarum imperio di-
gnus, jam regnum tenet cnm patruo, imò
cum patre ſuo Frederico, viro, & bello, & B
pace inſigni, quæ imitatus eſt exemplum
ſanctiſſimi Regis divi Ferdinandi pro avi ſui,
qui nepoti ſuo regnum tam bona fide ſer-
vavit, & auxit. Sed neſcio an fas ſit dice-
re: hic illum pietate ſuperavit: ille pacato,
hic everſo penitùs Regno, nepoti ſuo ſub-
venit, patria, uxore, liberiſq; relictis. Ohe
jam vertit fortnna ſuas vices, jam regnum C
tenent, & quod felix fauſtumq; ſit, tene-
bunt: & nati natorum, & qui naſcentur ab
illis. Tu verò Alphonſe dive, cum cæteris
diis, & illis, & nobis ſemper dexter aderis.
Sed quis eſt hic ululatus, quæ ſunt illa ſu-
ſpiria, ſolus ſum, & in ſolis locis, tamen
reſpondent omnia ſylvæ: Nymphas ululaſſe
ad meos fletus puto, quas tu coluiſti. Plo-
rate mecum Nereides, & tu non immemor D
antiqui doloris mater Theti, quæ hæc A-
driatica æquora colis: meminiſtis, & vos
nymphæ vidiſſe has undas Turcarum ſangui-
ne rubentes, quum Neptunus tridente ſuo
barbaram claſſem agitans, Italiam ſervavit.
Teſtantur hæc litora, teſtantur hi ſaltus: en
omnia candicant oſſibus. Plangite Napeæ,
& Naiades puellæ, & tu qui tam longè abes E
Sebethe pater deliciarum, qui apricos, &
ſemper florentes lambis campos, cui notus,
cui tam gratus eras. Quis te ditavit? Quis
te excoluit? Quis te novis honoravit arbo-
ribus? Cui magis placebant fontes, & pra-
ta virentia, & nobiles horti? Non ille car-
minib. poetarum cantatus Alcinous, non
Heſperidum horti tecum, ò Alphonſe, cer-
tare potuiſſent. Qualis eras in extruendis ar-
cib. qualis in inſtaurandis templis, qualis
in ornandis domibus, qualis in omni regio
apparatu, omnes noverunt. Omnes nobiles
ſculptores, pictores, architectos, omnes de-
niq; artifices ex tota Italia, imò ex toto
orbe, in regnum tuum magnis, & mune-
rib. & ſumptib. contraxiſti: Bibliotechas ex
omni genere librorum comparaſti: quales
nec Ptolemæos habuiſſe crediderim. Illu-
ſtrium virorum, quorum mores admirari,
atque imitari ſolebas, etiam imagines vene-
rabaris: duces, milites, profectos navium,
non autim dicere quanto amore amplexatus
es: Poetas, Oratores Legis peritos, Philoſo-
phos, Religioſos, & probatæ vitæ viros,
Theologos, Medicos, ſemper ut parentes co-
luiſti: deniq; ubi cunq; terrarum fuerat vir,
qui ingenio valeret, ſubitò in tua retia in-
cidere compuliſti. Quid dicam de cultu, &
pietate erga Deum immortalem, de pietate,
& reverentia erga Parentes: non fuit vir
qui ſanctiùs Deum coleret. Non fuit filius
magis obſequens patri, quàm Alphonſus:
nemo filios, nemo fratres, nemo amicos,
nemo fæderatos conſtantiùs amavit. Dii im-
mortales, quid illi profuit tam diligens re-
ligio? Quid pietas erga parentes? Quid mu-
ſarum cultus? Quid recti obſervantia? Quid
benignitas? Quid comitas? Humanitas, &
facilitas, qua cæteros Principes ſuperavit?
Quid tot animi virtutes? Profectò, ut di-
cunt, quando bona opera nunq; carent ſua
mercede, hæ tibi Alphonſe cœlum dederunt,
te Deum fecerunt. Te igitur diuum appello,
tibi rictatus procedo, tibi aram ſtatuo, &
tuum ſupplex numen adoro. Tibi ſacra,
tibi divinos, ut cæteris diis honores offero.
Tu lætus accipe, tu exaudi preces meas,
& votis jam nunc aſſueſce vocari. Ego quod
poſſum Alphonſe offero ad tumulum arden-
tes tædas, odoratas lauros, myrtos, & cu-
preſſos benevolentes, ex vicino tractu her-
bas. Tibi flores ſpargo, roſas, violas, hia-
cynthos, & immortali tibi immortales ama-
ranthos: nec deerunt poſthac qui incendant
ad aras benemerenti tibi Indicos, & Arabi-
cos odores. Vale æternum Alphonſe, & deos
nobis Deus ipſe propitius facito.

F I N I S.

EPISTOLA DEDICATORIA.

INVICTISSIMO AC POTENTISSIMO,

IN UTROQUE ORBE MONARCHÆ,

PHILIPPO

HISPANIARUM REGI,

Hujus nominis IV. cognominis MAGNO, ejuſque Supremo Italiæ SENATUI doctrina, & integritate, maximo, adhecaſto.

HIſtoriam hanc meam (*Philippe* Rex, Potentia MAGNE, Religione MAJOR, utraque MAXIME) utpotè multis tibi debitam nominibus, ſub auſpiciis tandem depromo tuis. Vetuſta ſiquidem *Cuperſanenſis* Urbis, Patriæ meæ, ornamenta, ex te, majoribus accepta tuis, haud alii præcipue conſecranda, niſi uni tibi; ut optatum ſcilicet gratitudinis ſpecimem referant, in id redeuntia, unde exordia ſumpſere. Et licet perpetuitatis ſecum omnia ferant, Cupreſſi etymo (unde & Urbi nomen) hieroglyficè expreſſa; nihil tamen illis firmius acceſſerit, niſi quod ex *Auſtriacis* tuis mutuaverint fulgoribus. Sed quæ, quantaque illa ſint, ex innumeris, quo enitet, privilegiis, prærogativiſque apparet; vel inde etiam (Rex Invictiſſimè) conjicies, quod Regiis tantummodo Heroibus, faſces ſubmiſerit *Cuperſanum* ſuos. Comitis ſiquidem titulum (prætermiſſis, quæ Gentilium tempore, Patriis, ſuperſtitioſis licet, inſequendis ritibus, quà nobilitatis, quà Religionis præ ſe tulerit) inter primas citimæ *Heſperiæ* Urbes à *Normannis Tancredi* filiis accepit, haud alia, quam propria, id poteſtate indulgente; unde, & *Inclyti* cognomentum *Cuperſani* olim Comitibus adſcriptum. Primi, qui *Cuperſanum* imperio tenuere, *Goffridus*, *Alexander*, *Robertus*, *Rogerius*, & *Bernardinus* ex alta ejuſdem *Tancredi* progenie. Hoſque ſubſecuta eſt *Albiria* Comes, *Tancredi Siciliæ* Regis filia, eiuſque vir *Galterius* Comes *de Brenna*, *Joannis Hieroſolymorum* Regis germanus. Poſt fatalem hujus diem Comitatum obtinuit *Galterius* alter ejus filius poſthumus, *Eliſabethæ Cyprii* Regis filiæ matrimonio conjunctus; mox *Ugo* ejus natus. Dux *Athenarum*, qui *Beatricem de Tarento* ex Regia *Philippi* Principis, & *Conſtantinopolitani* Imperatoris, *Caroli II.* nepotis ſtirpe, atque *Galterius III. Athenarum* itidem Dux. Succeſſit his *Margareta Anghiana*, indeque Regia *Lutzemburgiorum* Domus, nam & *Joannes Lutzemburgius Margaretæ* Vir, *Petrus Lutzemburgius*, & *Petrus* alter *Sabaudiæ* Ducis filiæ maritus, *Cuperſanam* tenuere Urbem. Exin Comites numerat ſuos, *Joannem Borbonium Mariæ* Reginæ parentem, *Ludovicum de Enghineo*, *Franciſcum Urſinum*, Regio claros ſanguine; *Albericum à Barbiano*, militaris artis Magiſtrum, toto Orbe conſpicuum, & *Manfredum* ejus filium; nec non *Mariam de Enghineo* Reginam, *Jacobum Caldoram*, *Antoniumque* ejus filium, natalibus, bello, ac virtute egregios. Præfuit deinde *Cuperſano Joannes Antonius Urſinus Tarenti* Princeps, & *Catharina* ejus filia *Julio Antonio*

tonio

tonio Aquavivæ Aragonio Hadriæ Duci nupta, unde ad *Aquaviviam* Inclytam progeniem ex Imperatorio *Othonis*, & *Auſtriacorum*, ac *Bavariæ* Ducum ſanguine ſatam, noſtra pervenit Civitas, cui ad hanc uſque tempeſtatem paret. Tot igitur præclara Heroibus Patria hæc mea, totque à majoribus tuis cumulata prærogativis, noſtriſque luminibus, etſi non adeo claris delineata, lubens ad te (Rex Potentiſſime) accedit, non enim ſub alio Sole, lucem aſpicere debuerat, quam ſub *Auſtriaco* tuo, quo radios diffundente, vitales illa ex hominum memoria halitus, eoſque perennes hauriet: & Zoylorum flatibus impetita, ſecundo procedet æſtu. Ad genua ergo tua provolutus (*Philippe* Rex Catholice) opellam hanc quamvis exiguam, ne vacuus coram tanto Numine appaream, tibi ſiſto, dicoque. Eam igitur, & Auctorem hilari admittas vultu, Regiaque complectaris dextera obteſtor, Vivas ævum felix, fauſtumque.

MAJESTATIS TUÆ

Addictiſsimus & humillimus
Cliens

D. PAULUS ANTONIUS DE TARSIA S.T.D.

D. PAULI ANTONII DE TARSIA,

Doctoris Theologi, Abbatis S. Antonii Cuperſanenſis, & Academici Ocioſi Neapolitani,

HISTORIARUM CUPERSANENSIUM

LIBRI III.

Editio poſtrema, nævis & mendis purgata.

D. PAULI ANTONII DE TARSIA,

DOCTORIS THEOLOGI,

DE HISTORIA SUA
PROLOQUIUM
Ad Benignum Lectorem.

H*Iſtoria (Lector benigne) teſtis temporum, lux veritatis, vita memoriæ, magiſtra vitæ, ac nuncia vetuſtatis, ab eloquentium Principe* Tullio *doctè non minùs, quàm prudentèr vocata eſt. Quod profectò quàm conſtans, quamvè germanum ſit, nullus erit ſanæ mentis homo, qui mecum non profiteatur. Ecquinam enim lapides, quæ marmora magna licet, ac ſolida, temporum viciſſitudines poſteris indicantia, teſtantiaque, ipſorum injuriis temporum non ſuccumbuere? Una tamen pagella tot calcatis ſeculis, vivit adhuc, fragilis licet, incolumis. Ecquinam nobis veritatis emicarent radii, quibus non lateret tenebris involuta ſeneſcens veritas, ni mutæ loquerentur pagellæ? Ubinam locorum, memoria viveret hominum, niſi eam unus imminente ab interitu calamus ſervaret immunem? Quibuſnam exemplis noſtros propoſitis ob oculos initam vitæ rationem firmè teneremus, niſi bona, malaque, papyraceo in cupro, ſuis delineata coloribus non exhiberent nobis, humanæ vitæ Præceptrices Hiſtoriæ? Ruunt ſub aſpectum cadentia, fluuntque dies, noctesque: futura nondum novimus, præſentia non tenemus, præterita memoriæ nec ſuccurrerent, niſi ex Hiſtorico penario eorum depromerentur imagines. Sed ne* Tullianæ *auctoritati reſpondentia deſint exempla, placet ea in medium ſiſtere: ſiquidem Hiſtoria vetuſtatis nuncia, ac proinde Lux veritatis, quam ſummoperè ſequi debent Principes, ut ſe, ſuoſque benè regant ſubditos. Unde* Carolus Magnus, *Imperatorum Typus Hiſtorias avidè legebat, ut veritatem ex illis aſſequeretur, juſſitque in ampliſſima ſua ditione conſcribi; earumque lectione quà cœnam, qua prandium condire ſuum ſæpè ſolebat. De eo hæc Cranzius* lib. II. Saxoniæ cap. 8. Carolus magnus omnium nationum, quæ illi ſubeſſent memorabilia geſta, quæ ſcripta non erant, ſcribi & mandari juſſit; *mox vero;* Carolo Magno Imperatore in cœna, & prandio legebantur Hiſtoriæ antiquorum præclaræ. *Nec id certè ob aliud, niſi ut veritatis eum nunquam laterent radii. Hinc etiam fuit, ut* Clemens I. *PP. Regiones ſeptem diviſerit Notariis, à quibus res martyrum geſtæ accuratè ſcriberentur, unde ortos Protonotarios teſtis eſt Polydorus Virgil.* lib. IV. cap. 11. *de rerum inventoribus, & Platina in* Jul. I. Fabianus *autem ſub* Decio, *&* Cajus *deinde Regiones diviſit ſeptem Diaconis, qui martyrum geſta literis mandarent. Nec ſolum Hiſtorias, ſed Hiſtoricos etiam à Principibus amandos, & impenſè diligendos, audiendoſque, ab uno docemur Imperatore victoriis claro, nempè* Petro Lauretano Veneto, *qui* Fl. Blondum Forolivienſem *Hiſtoriographum eximium ob egregiam eruditionem ad ſe accerſit, atque* ampliſſimis muneribus (*ut inquit Egnatius* lib. IV. cap. 7. Brixiam pertraxit, ſibique illum à ſecretis eſſe voluit, & præter alia ornamenta Civitate etiam Veneta donandum curavit. *Sed hac præcipuè noſtra tempeſtate, qua omnes interiiſſe videntur Mecœnates, unus effulget cæteros inter Principes,* Joannes Hieronymus Aquaviva Aragonius Cu-

Cuperſanatium *Comes, qui omnigena imbutus eruditione, Hiſtoriam callentes, viroſque proſequitur doctos, & amore, & muneribus. Verum, ut à nemine ſpernantur Hiſtoriæ ob oculos ſemper habendum* Mahumeti Turcarum *Regis exlegis exemplum, de quo ſic* Paulus Jovius Noviocomenſis *in ejus vita.* Mahumetus II. Turcarum Imp. excellentes in quavis arte viros ſummoperè dilexit. Impenſiſſimè curavit, ut victoriæ, quibus ipſe potitus fuerat, à doctis, atque judicio præditis hominibus conſcriberentur, Antiquorum verò Hiſtorias continuò legere conſueverat. Joannem Mariam Vicentium, Muſtaphæ primogeniti ſui ſervum, maximis excepit blanditiis, quod victoriam quam ipſe de Uſuncaſſano Perſiæ Rege reportarat, Turcico Sermone, atque item Italico litteris mandaſſet. *Nec modica ſanè Hiſtoriæ laus eſt, eam humanæ vitæ Magiſtrum appellari, idque quam jure, vel inde habes, quod* L. Paulus Æmilius, *Hiſtoriis ſpeculorum vice abutitas, è memoria imagines reddentium, utpretur. Audi Victorium* lib. XXXIII. variar. lection. cap. 5. Narrat Plutarchus, L. Paulum Æmilium, qui devicit Perſen Regem Macedonum, in ornanda vita ſua, & omni virtute expolienda diligentiſſimè ſolitum tanquam in ſpeculum inſpicere in Hiſtoriam, atque ità ſtudiosè ſemper conatum eſſe imitari virtutes, & præclara facta eorum, qui illic laudati forent. *Hæc ille. Sed enim verò maximam Hiſtoriarum vim in* Claudiani *carminibus liquidò contueberis: ſic enim ille* Honorium *Imperatorem ad legendas Hiſtorias magnatibus dignas, impellit.*

Interea muſis animus dum mollior inſtet
Et quæ mox imitere legas: nec deſinat unquam
Tecum Graja loqui, tecum Romana vetuſtas.
Antiquos evolve Duces, aſſueſce futuræ
Militiæ, Latium retro te confer in ævum.
Libertas quæſita placet? Mirabere Brutum.
Perfidiam damnas? Metii ſatiabere pœnis.
Triſte rigor nimius? Torquati deſpice mores.
Mors impenſa bonum? Decios venerare ruentes.
Vel ſolus quid fortis agat? Te ponte ſoluto
Oppoſitus Cocles, Mutii te flamma docebit.
Quid mora perfringat? Fabius. quid rebus in arctis
Dux gerat? Oſtendet Gallorum ſtrage Camillus.
Diſcitur hinc nullos meritis obſiſtere caſus.
Prorogat æternam feritas tibi Punica famam
Regule: ſucceſſus ſuperant adverſa Catonis,
Diſcitur hinc quantum paupertas ſobria poſſit.
Pauper erat Curius, reges cum vinceret armis.
Pauper Fabritius, Pyrrhi cum ſperneret aurum.
Sordida Serranus flexit dictator aratra.

Hactenus Claudianus, *& luculentèr: quibus quidem carminibus quicquid de Hiſtoria multis dici poſſet voluminibus, comprehenditur. Quid autem miramur Hiſtoriam vitæ Præceptricem, ſi nonnunquam eadem, ipſiuſmet vitæ vita videatur. Quandoquidem Hiſtoriarum lectione, vel valetudinem conferri auctor eſt* Jo: Bodinus *in proœmio. Eum ſic fantem audiamus.* Hiſtoriarum voluptas eſt hujuſmodi, ut omnibus interdum corporis, & animi morbis ſola medeatur. Teſtes ſunt, ut alios omittam, Alphonſus, ac Ferdinandus Hiſpaniæ, & Siciliæ Reges; quorum alter a T. Livio, alter à Q. Curtio valetudinem amiſſam, quam à Medicis non potuerant, lectionis ſuavitate recuperarunt. Teſtis eſt etiam Laurentius Medices (is qui literarum parens uſurpatur) qui ſine ullis medicamentis (quanquam Hiſtoria ſalutare eſt medicamentum) a morbo convaluiſſe dicitur, ex ejus Hiſtoriæ narratione, quæ fertur de Conrado III. Imp. qui cum Guelfum Bavariæ Ducem obſidione diuturna fregiſſet, nec ullis conditionibus a propoſita ſuſceptaque Urbis everſione

de-

deduceretur; ad extremum victus nobilium fœminarum precibus, permiſit, ut inviolatæ abirent, ea lege, ut nihil ex Urbe, niſi quod humeris poſſent, exportarent. Tum illæ confidentia majore dicam, an pietate? Ducem ipſum, maritos, liberos, parentes ab humeris ſuſpenſos geſtare cœperunt. Ex quo Imperator tantam voluptatem cœpit, ut effuſis præ gaudio lachrymis, non modo feritatem, & iracundiam ex animo penitùs depoſuerit, verùm etiam Urbi pepercerit, & amicitiam cum hoſte omnium acerrimo contraxerit. *Hucuſque* Bodinus. *En quanta Hiſtoriarum vis: ut vel ſanitatem conferre poſſit. Unde meritò dixit* Alphonſus *Rex: Apud Antonium Panormitam* de reb. geſt. Alph. *& Æneam Sylvium* de ejus dictis, *à* Conrado Lycoſtene relatos: Valeat Avicenna, valeat Hippocrates, & alii Medici, & vivat Curtius reſtitutor ſanitatis meæ: *quia cum is* Capuæ *ægrotaret*, Quinti Curtii *Hiſtoriarum lectione delectatus, vi morbi ſuperata, ſanitatem adeptus, ut ſuprà ex* Bodino. *At non ſanitatem modo reſtituit Hiſtoria, ſed etiam mortuos ferè ad vitam revocat, ut* Nicetas Coniates *lepidè, ac facetè ad rem ſcripſit*: Quamobrem haud ab re liber viventium appellabitur Hiſtoria, rerumque geſtarum deſcriptio tubæ clangor, quo jam olim mortui velut è ſepulchris excitati in medium producuntur. *Sed cum hæc ex una prodire videamus Hiſtoria, liquido cognoſces, quam injuſte* Bonifacius *Vannozzius tom.*1. *monit. polit. num.*493. *eam carpat. Nihil enim boni eſt, nihil optimi, quod non in malam partem a quoquam verti poſſit, ſi minus licitè, ac prudentèr eo utatur. Jure igitur vetuſtatis nuncia, (liceat inverſo verborum ordine* Ciceronis *eloqui ſententiam) Magiſtra Vitæ, Vita memoriæ Lux veritatis, Teſtis temporum Hiſtoria eſt. Hanc amamus, amplectimur hanc, hanc ſcribimus,* Apulis *quamvis finibus, &* Cuperſanenſi *diſtrictu introcluſam, remotiſſimas tamen Orbis Regiones, & abditiſſima quæque, perniciſſimo volatu perluſtrantem. Hæc* Cuperſani *antiquæ in* Peucetia *Urbis, vetuſtiſſimos, atque è memoria penè elapſos palam proponet natales, ritus, nobilitatem, prærogativas, & Chriſtianæ Religionis antiquitatem. Hæc excidentes humana è recordatione res, nutu reparabit ſuo. Hæc antiquarum una rerum indagatrix, vel ipſis ex latebris, quæ Urbem noſtram imprimis commendent, eruet. Certè dictu difficile eſt quanto opus fuerit labore, ut res ſiccas, pingues redderemus, atque è faucibus oblivionis Patriam vindicaremus, & Patriæ dignitatem. Cum de* Apulia *magnos confecerint libros Hiſtoriographi,* Cuperſanum *ſicco pede, & muto quaſi ore pertranſierunt: & tamen non contemnenda de eo ſcribi poterant. Tardè nos arripuimus calamum, Urbis ſcilicet natales reſpicientes, haud noſtros, cum primam huic Hiſtoriæ dedicaverimus juventam, ſed non tardè Patriæ ſuccurrimus, ejuſque nitorem accerſimus, in quam pietatem exercere continuò debemus; quia (teſte Caſſiodoro* lib. III. epiſt. 10.) nobiliſſimi civis eſt, Patriæ ſuæ augmenta cogitare. *Quod tam exactè à nonnullis, & cogitatum & exhibitum ut æterna poſteris ſuorum facinorum monimenta reliquerint, inter quos celebratur* Ancurus Midæ *filius à* Plutarcho, *quod ſe in ea præcipitem dederit voraginem, è qua maxima aquarum vis erumpens Patriam vaſtabat; quo Numinum indignationem pacatam crediderunt. Laudatur &* Menœceus Thebanus, *qui pro ſalute Patriæ ab* Achivis *obſeſſæ è mœniis ſe præcipitavit; qua de re Statius* lib XVI.

: : : : : : inſignemque animam mucrone coruſco
Dedignantem artus pridem, mœſtamque teneri
Arripit, atque uno quæſitam vulnere rumpit.
Sanguine tunc ſpargit turres, & mœnia luſtrat,
Seque ſuper medias acies, nondum enſe remiſſo
Jecit, & in ſævos cadere eſt conatus Achivos.

Quicquod Codri Athenienſium *Regis, de quo Horatius* lib. III. Carminum:

Codrus pro Patria non timidus mori.

Quid quod Theſei Ægei Athenarum *Regis filii, de quo* Catullus.

Ipſe ſuum Theſeus pro charis corpus Athenis

 Pro-

Projicere optavit potiùs quàm talia Cretam
Funera Cecropiæ, ne funera portarentur.

Quidquod Themiſtoclis, *aliorumque ſexcentorum; qui erga Patriam pietatem exercuere, ſequi reddidere immortales; quia ſcilicet teſte Cicerone* ad Att.6. Pro Patria, & in Patria mori præclarum: *At nos hanc antiquorum pietatem barbaram appellamus, ut pote à gentilibus barbaro diſtractis ritu adhibitam. Veriorem nos erga illam exercemus calamo quàm illi nece, Thema non ita ducitur, ut aliquem ſecum non trahat illectum: & fore ſpero, ut legenti placeamus. Si quis autem, quidquid in hac Hiſtoria continetur ſibi minimè arridere confiteatur: ſciat me illam ſcripſiſſe, ut Patriæ ſatisfacerem, non ut ei aſſentarer, ſibiq; hoc quod narrat Plutarchus* in Rom. apoph. *in memoriam revocet, obſecro; nempè cum* Romæ *maxima annonæ penuria deſeviret,* Pompejus *in* Africam, Sardiniam, *&* Siciliam *navigavit; magnaque tritici vi collecta, Patriam verſus illicò naves ſolvere decernit. Oborta verò tempeſtate, naucleri mari ſe committere non audent. Tunc primus navim ingreditur, anchoras tolli jubet, & navigationem auſpicari:* Ut navigemus (*inquiens*) urget neceſſitas, ut vivamus non urget. *Quod Plutarchus refert;* ſignificans Patriæ periclitantis habendam rationem potiùs, quàm privatæ incolumitatis. *Sic & nos:* Ut ſcribamus urget neceſſitas, ut placeamus non urget. *In Patriæ enim utilitatem ſolummodo oculos converti meos. Patria ſiquidem tot annorum ſecula, tenebris, & oblivione jacens, erigenda tandem fuit lucique ſiſtenda ſolari. Et hoc quidem jure debitum ſolvimus: quando quidem ſororis loco Patriam nobis Deus conſtituit. In ſacris enim literis, & in* Tertulliani *libris Urbes Sororis nomine inſignitas legimus, Ezechiel.* cap. VI. num. 48. Non fecit Sodoma ſoror tua. *Et Cap.* XXIII. *n.* 33. Calice ſororis tuæ Samariæ: *Et Cap.* VI. *n.* 46. Et Soror tua major Samaria. Soror autem tua minor te. *Sept. autem Tertullianus* lib. de pallio, *ait:* Sic & in proximo ſoror Civitas veſtiebat. *Et mox.* Soror quidem Civitas ſuopte arbitrio mutare properavit. *Nec id ab re; quandoquidem ſumma cum civibus ſuis cognatione Patriam junctum eſſe, ait Cicero* 1. de orat. Non poteſt cognatio ulla propior eſſe, quam Patriæ. *Sororis ergo noſtræ honori proſpiciendum erat.* Soror *enim* noſtra parva, & ubera non habet, quid faciemus ſorori noſtræ in die quando alloquenda eſt. *Cant. cap.* VIII. *Faciemusnè ei ubera ex lapide ad modum Turris, an ex tabulis Cedrinis? Neutrum: Sed ex tabulis* Cupreſſinis, *& ceratis, in quibus, ut perpetuior maneat ſororis noſtræ fœcunditas, eam, ejuſque laudes, & encomia depingemus. Hinc intelliges illud Euripidis* de Iphigenia in Tauris.

Tumulumque congere, & monumenta imponito.
Comas ſepulchro det Soror cum lacrymis.

Ubi Sororem pro civitate accipio. Hiſtoriam igitur tibi proponimus, Lector, haud nudam, ſed varii indutam obſervationibus, multa refertam eruditione, noviſq; exornatam cogitationibus. Ea enim, quæ ad Hiſtoricam attinent veritatem, quæve à noſtris majoribus, aut literis, aut manu tradita accepimus, nuda tibi tradimus; veſtita verò, excultaq: ea, quæ literis, memoriæq; conſignata non legimus quorum intermicantes quaſdam ſcintillas, hic tibi propinamus collectas. Digreſſiones itidem frequentiores placuit admittere, ne Apulos tantum videremur alloquuti, cum aliorum etiam cujuſvis regionis utilitati, ac emolumento conſuluerimus; Quandoquidem multa noſtris hiſce lucubrationibus identidem aſſuimus, quæ jucundiorem redderent Hiſtoriam, ac velut ſales, legentium gratiam conciliarent.

Tribus libris diſtributa exit Opella hæc. Primo Apuliam, *&* Cuperſanenſem *Urbem delineavimus; antiquum, eumq; vanum deorum cultum, eorumq; adorandorum ritum, & rationem: Civitatis nomenclationem, civium,* Apulorum*que mores, & nobilitatem ſcripſimus. Altero Illuſtrium* Cuperſanenſium *Comitum dignitatem & numerum, nec non eorum præclara geſta legentibus, propoſuimus. Tertio verò Chriſtianam, eamque vetuſtam* Cuperſani *Religionem, Eccleſias, Cœnobia, Venerabiles* S. Benedicti *Abbatiſſas* Ciſtercienſem *regulam ſervantes, & præclaros ejus Urbis Epiſcopos, ante omnium oculos poſuimus. Hac te donamus opella, erudite lector, ea fruere, & lucubrationes alias expecta. Vale.*

In

L. MARIO. MAXIMO. II. L. ROSCIO. ÆLIANO. . COS.

M. ANTONIUS. PRISCVS. L. ANNIVS. SECVNDVS. II. VIR. QUINQUENN.

NOMINA. DECURIONUM. IN ÆRE. INCIDENDA. CURAVERUNT

PATRONI		C. C. V. V.	
APP. CLAUDIU	S	JULIANU	S
T. LORENIU	S	CELSU	S
M. ÆDINIU	S	JULIANU	S
L. DIDIU	S	MARINU	S
L. DOMITIU	S	HONORATU	S
M. ANTONIU	S	BALBU	S
M. STATIU	S	LONGINU	S
L. PONTIU	S	VERU	S
C. BETITIU	S	PIU	S
C. CAVIVIU	S	MAXIMU	S
C. FURIU	S	OCTAVIANU	S
L. BRUTTIU	S	PRÆSEN	S
C. BRUTTIU	S	CRISPINU	S
C. JUNIU	S	NUMIDIANU	S
M. PAPIRIU	S	CANDIDU	S
L. CÆCILIU	S	MAXIMU	S
Q. CÆLIU	S	FLAVIANU	S
L. LUCILIU	S	PRISCILIANU	S
L. PONTIU	S	BASSU	S
L. PONTIU	S	MAURICU	S
M. ANTONIU	S	CRISPINU	S
II. JULIU	S	LICINIANU	S
C. SULPICIU	S	ARRENIANU	S
C. LICINIU	S	LICINIANU	S
L. VALERIU	S	TURB	O
L. FLAVIU	S	LUCILIANU	S
P. MARCIU	S	MAXIMILLIANU	S
M. STATIU	S	PATRUINU	S
M. STATIU	S	LONGINU	S. JUN
M. VALERIU	S	TURB	O JUN

PATRONI		Æ. E. Q. Q. R. R	
P. GERELLIANU	S	MODESTU	S
T. LIGERIU	S	POSTUMINU	S
T. MUNATIU	S	FELI	X
T. FLAVIU	S	CROCALIANU	S
C. GALBIU	S	SOTERIANU	S
T. ÆLIU	S	RUFU	S
T. ÆLIU	S	FLAVIANU	S
Q. COELIU	S	SABINIANU	S

QUINQUENNALICII

T. LIGERIU	S	POSTVMINV	S
T. ANNÆU	S	RVFV	S
L. ABUCCIU	S	PROCULU	S
T. ÆLIU	S	RVFV	S
T. ÆLIU	S	FLAVIANV	S
M. ANTONIU	S	PRISCV	S
L. ANNIV	S	SECVNDV	S

ALLECTI INTER. QUINQ.

C. GALBIV	S	SOTERIANV	S
L. ABVCCIV	S	JVLIANV	S
C. SILIV	S	ANTIIV	S
P. ÆLIU	S	VICTORINV	S

II. VIRALICII

A. CÆSELLIV	S	PROCVLV	S. II.
L. FÆNIV	S	MEROP	S. II.
L. ABVCCIV	S	MAXIMIANV	S
Q. JVNIV	S	ALEXANDER	R. II.
M. ÆMILIV	S	MARCELLV	S
C. JVLIV	S	HOSPITALI	S
L. MARCIV	S	FORTVNATIANV	S
C. FVLVIV	S	SATYRV	S
P. LIBVSCIDIV	S	VICTORINV	S
Q. FABIV	S	FELICISSIMV	S
T. ÆLIV	S	ANTONIV	S
L. HERENNIV	S	ARES VSIANV	S
T. CVRIV	S	SALVIANV	S
A. KANVLEJV	S	FELICISSIMV	S
P. SERGIV	S	BASSAFV	S
P. GRÆCIDIV	S	FIRMV	S
M. ATHANIV	S	FELICISSIMV	S
C. VIBIV	S	OCTAVIANV	S
TI. CLAVDIV	S	ONESIMIANV	S
L. ANNIV	S	PIV	S
Q. JVNIV	S	ONESIPHORV	S
C. LVCRETIV	S	VENVSTV	S
A. FABIV	S	CASSIANV	S
L. TRICCIV	S	APOLLINARI	S
M. APRONIV	S	PRIMV	S
P. ESQVILIV	S	SILVANV	S
Q. JVNIU	S	RVSTICV	S
P. CLODIV	S	DASIMIANV	S
L. ABVCCIV	S	FELICIANV	S

ÆDILICII.

T. FLAVIV	S	CROCALIANV	S
C. ENNIV	S	MARCIANV	S
SEX. TEDIV	S	PRISCV	S
P. GRÆCIDIV	S	JVSTV	S
TI. CLAVDIV	S	CANDIDV	S
M. SERVILIV	S	HELIV	S
T. ARTORIV	S	MINERVALI	S
L. HERENNIV	S	CRESCEN	S
T. FLAVIV	S	MARINV	S
L. CLATIV	S	SECVNDINV	S
L. ABVCCIV	S	EVRYALV	S
P. MARCIV	S	CARPOPHORV	S
L. DASIMIV	S	PRISCV	S
Q. FABIV	S	THALAMV	S
TI. CLAVDIV	S	EVTYCHIANV	S
M. SEMPRONIV	S	SABINIANV	S
C. ENNIV	S	PRISCIANV	S
L. FÆNIV	S	MEROP	S. JVN.
M. ANTONIV	S	VINDE	X.

QUÆSTORICII.

L. CEJV	S	ASCLEPIODOTEANV	S
L. ABUCCIV	S	LABERIANV	S
D. BALONIV	S	FELI	X
T. FLAVIV	S	JVSTV	S
T. FLAVIV	S	QVINTI	O
M. SAVFEJV	S	CONSTAN	S
M. MARCIV	S	JANVARIV	S
P. SERGIV	S	AVGVRINV	S
M. AVRILIV	S	ACRISIV	S

PEDANI

Q. FABIV	S	FABIANV	S
L. VIBIV	S	JVVENTIANV	S
P. GRÆCIDIV	S	VESTINV	S
P. CARINATIV	S	AGATHANGELV	S
C. TERENTIV	S	PRISCINV	S
C. POMPONIV	S	CVPIEV	S
C. PETICIV	S	DIONYSIV	S
SEX. CALPVRNIV	S	ÆMILIANV	S
L. NOVIV	S	ALTICV	S
C. VIBIV	S	SATVRNINV	S
P. PACILIV	S	CHRYSOMALLV	S
T. POMPONIV	S	FELI	X
M. AVRELIV	S	MAXIMV	S
D. AGRIV	S	PIETA	S
Q. JVNIV	S	SILVANV	S
A. KANVLEJV	S	ONESIMIANV	S
V. POMPEJV	S	VITALI	S
C. FVFIDIV	S	RVFV	S
T. POMPEJV	S	ALEXANDE	R
C. LVCRETIV	S	VENVSTV	S. JVN
C. JVLIV	S	STACHY	S
M. ATHANIV	S	FELI	X
I. HERENNIV	S	CELSV	S
D. SATRENIV	S	SATRENIANV	S
T. POMPEJV	S	ATTALV	S
P. ESQVILIV	S	SILVANV	S
TI. CLAVDIV	S	ONESIMIANVS	JVN
Q. JVNIV	S	MVSOGENE	S
P. RVTILIV	S	TERTVLLINV	S
TI. CLAVDIV	S	VERV	S
M. VIPIV	S	ANTHIMV	S
P. PVBLICIV	S	MAXIMV	S

PRÆTEXTATI.

T. FLAVIV	S	FRONTINV	S
C. JVLIV	S	HOSPITALI	S JUN
L. ABVCCIV	S	PROCVLV	S JVN
M. AVRELIV	S	MARVLLV	S
T. ÆLIV	S	NECTAREV	S
L. EGGIV	S	MAXIMV	S
C. VIBIV	S	MARCELLV	S
P. PVBLICIV	S	MAXIMV	S. JVN
L. ANNIV	S	RVFV	S
L. TRICCIV	S	APOLLINARI	S JVN
M. AVRELIV	S	JULIV	S
M. AVRELIV	S	AGRIPPINV	S
L. ATTIV	S	JANVARIV	S
C. GALBIV	S	ATTICILLIANV	S
C. VIBIV	S	FAVSTINV	S
T. POMPEJV	S	ASCLEPIV	S
L. TIMINIV	S	PONTICV	S
M. AVRELIV	S	VALEN	S
C. GALBIV	S	AMANDV	S
M. SERVILIV	S	MARCELLV	S
M. CAVIV	S	RVFV	S
L. DASIMIV	S	JVSTV	S
Q. JVNIV	S	TROPHIMIANV	S
T. FLAVIV	S	SILVINU	S
TI. CLAVDIV	S	FORTVNATV	S

L. CIO. ÆLIANO . . COS.
M·NDVS· II·VIR·QUINQUENN·
NDA. CURAVERUNT

PA'LICII.

APP. C S CROCALIANV S
T. LO S MARCIANV S
M. ÆD S PRISCV S
L. DI S JVSTV S
L. DO S CANDIDV S
M. AN S HELIV S
M. ST S MINERVALI S
L. PO S CRESCEN S
C. RE S MARINV S
C. CA S SECVNDINV S
C. FU S EVRYALV S
L. BRU S CARPOPHORV S
C. BRU S PRISCV S
C. JU S THALAMV S
M. PA S EVTYCHIANV S
L. CÆ S SABINIANV S
Q. CÆ S PRISCIANV S
L. LU S MEROP S.JVN.
L. PO S VINDE X.
L. PON
M. AN

TORICII.

H. JU S ASCLEPIODOTEANV S
C. SUL S LABERIANV S
C. LIC S FELI X
L. VAI S JVSTV S
L. FLA S QVINTI O
P. MAR S CONSTAN S
M. STA S JANVARIV S
M. STA S AVGVRINV S
M. VAI S ACRISIV S

PATANI

P. GERE S FABIANV S
T. LIG S JVVENTIANV S
T. MU S VESTINV S
T. FLA S AGATHANGELV S
C. GAL S PRISCINV S
T. ÆLI S CVPIEV S
T. ÆL S DIONYSIV S
Q. COE S ÆMILIANV S
S ALTICV S
S SATVRNINV S
S CHRYSOMALLV S
S FELI X
S MAXIMV S
S PIETA S
S SILVANV S
S ONESIMIANV S
S VITALI S

C. FVFIDIV S RVFV S
T. POMPEJV S ALEXANDE R
C. LVCRETIV S VENVSTV S.JVN
C. JVLIV S STACHY S
M. ATHANIV S FELI X
L. HERENNIV S CELSV S
D. SATRENIV S SATRENIANV S
T. POMPEJV S ATTALV S
P. ESQVILIV S SILVANV S
TI. CLAVDIV S ONESIMIANVS JVN
Q. JVNIV S MVSOGENE S
P. RVTILIV S TERTVLLINV S
TI. CLAVDIV S VERV S
M. VIPIV S ANTHIMV S
P. PVBLICIV S MAXIMV S

PRÆTEXTATI.

T. FLAVIV S FRONTINV S
C. JVLIV S HOSPITALI SJUN
L. ABVCCIV S PROCVLV SJVN
M. AVRELIV S MARVLLV S
T. ÆLIV S NECTAREV S
L. EGGIV S MAXIMV S
C. VIBIV S MARCELLV S
P. PVBLICIV S MAXIMV S.JVN
L. ANNIV S RVFV S
L. TRICCIV S APOLLINARI SJVN
M. AVRELIV S JULIV S
M. AVRELIV S AGRIPPINV S
L. ATTIV S JANVARIV S
C. GALBIV S ATTICILLIANV S
C. VIBIV S FAVSTINV S
T. POMPEJV S ASCLEPIV S
L. TIMINIV S PONTICV S
M. AVRELIV S VALEN S
C. GALBIV S AMANDV S
M. SERVILIV S MARCELLV S
M. CAVIV S RVFV S
L. DASIMIV S JVSTV S
Q. JVNIV S TROPHIMIANV S
T. FLAVIV S SILVINU S
TI. CLAVDIV S FORTVNATV S

In Cuperſanenſem Hiſtoriam D. PAULI ANTONII DE TARSIA, D. MARTINI Abbatis Lafarina de Madrigali PHILIPPO IV. Hiſpaniæ Regi à domeſticis ſacris, & Conſiliis, ejuſque maximi in Sicilia Sacellani.

CUPERSANE tuos dũ TARSIA protulit ortus,
Ære ſane, & Çupro firmiùs explet opus,

Aliud.

Rex Sophus, è Tarſis tulit aurea dona, ſed auro
TARSIA nunc ſapiens nobiliora promit.

Aliud.

Si nullam patitur cariem Cupreſſus, avita
Jam Cuperſani nec monimenta necem.

* *
*

FRANCISCUS DE PETRIS J.C. Neapolitanus Ad Elegantiſſimum expolitiſſimum luculentiſſimum Auctorem:

Doctrina, ingenio, virtutum culmine magnum
Cur Paulum vocitem, fortè per antiphraſim?

Ad eundem Auctorem, Oratorem, Poetam, Hiſtoricum, FLAVII VENTRILIÆ J.C. Neapolitani Anagramma.

Dominus Paulus Antonius de Tarſia.

Anagramma Purum

Diva Orat, unus ſanè ſapit, Mundi Sol.

Aliud

En tutò ſapis, Diva Orans, Mundi laus.

Aliud

O unus multa ſanè prodis ſat divina.

Diſtichon

Qui hiſtoriæ monumenta, polique Deique receſſus
Et Cyrrhæ luſtret culmina, Paulus erit.

AUCTORES, QUI IN HOC OPERE CITANTUR.

A.

Abrahamus Ortelius.
Accurſius in gloſſa.
Aceſedorus.
Acron.
Acta Melitenſis Curiæ.
Ælianus.
Æneas Sylvius.
Aggenus Urbicus.
Albericus Aquaviva.
Albertus Miræus.
Alexander ab Alexandro.
Al. Fl. Alcuinus.
Aloyſius Novarinus.
...... Riccius.
Alphonſus Toſtatus.
...... Ciacconius.
D. Ambroſius.
Ammianus Marcellinus.
Anaſtaſius Germonius.
Andræas Baccius.
...... Matthæus Aquaviva.
...... Victorellus.
Antonius Beatillus.
...... Galatheus.
...... Panormita.
...... Sanfelicius.
Ara Parentalis Auctoris.
Archivium S. Benedicti Cuperſ.
...... Exc. Comitis Cuperſ.
...... Exc. Ducis Atriæ.
...... Famil. Tarſianæ Cuperſ.
Archontolius.
Ariſtoteles.
Arnaldus Pontacus.
Athenæus.
D. Auguſtinus.
Aulus Gellius.
...... Perſius.

B.

Bartholomæus Anglicus.
...... Caracciolus M. S.
...... Chioccharellus.
Beliſarius Aquaviva.
Benedictus Cocharella.
Bernardus de Angelis.
...... Saccu.
...... Cæſius.
Bonfilius.
Bonifacius Vannozzius.

C.

Cæſar Lambertinus.
...... Cæſar.
Cæſar Baronius.
...... Engenius.
Camillus Pellegrinus.
...... Quernus Archipoet.
Cantacuzenus.
Callimachus.
Carolus Bovillus.
...... Cluſius.
Caſſiodorus.
Catullus.
Criſtoph. Portius.
M. T. Cicero.
Claudianus.
Claudius Aquaviva.
Conradus Lycoſthenes.
Concilia Generalia Sev. Bini.
Concilium Tridentinum.
Cornelius à Lapide.
...... Tacitus.
Crantzius.
Cteſias.

D.

Didacus Sanchez Portocarrer.
Diodorus.
Dionyſius Halicarnaſſeus.
Dorothea Aquaviva.

E.

Egnatius.
Epimenides.
S. Epiphanius.
Euripides.
Euſeb. Nieremberg.
...... in Chronic.
Euſtathius.

F.

Ferdinand. Ughellius.
Feſtus.
Florianus Docampus.
Franciſcus Juretus D. M.
...... de Petris.
...... Alunus.
...... Julianus Notarius Cuperſan. M. S.
Fra. Philip.

G.

Goropius Becanus.
D. Gregorius PP.
Guillelmus Apulienſis.
Guntherus Ligurinus.

H.

Harmenopolus.
Henricus Baccus.
...... Marchellus.
...... Abbas Claravallenſis.
D. Hieronymus.
Hieronymus ab Oleaſtro.
...... Cardanus.
...... Mercurialis.
Hiſtoria Inſulan. Auctoris.
Homerus
Horatius.
Hugo Falcandus.

I.

Jacobus Damianus.
...... Dalecampius.

 ....*Bonl-*

...... Boulduc.
...... Philipp. Bergomas.
...... Roſveida.
...... de Graffiis.
...... Piccolomineus.
...... Spiegelius.
Joannes Baptiſta Maſculus S. I.
...... Caramanius.
...... de Virgilio.
...... Juvenis.
...... Albinus.
...... Mariana.
...... Villanus.
...... Bapt. Porta.
Joan. Pier. Valerianus.
...... Metellus.
...... Briz Martinez.
...... Boterus.
...... Rav. Textor.
...... Bodinus.
...... Roſinus.
...... Tarcagnota.
Jodocus Lorichius.
...... Bapt. Maginus.
Jovianus Pontanus.
Iſacius.
Iſidorus.
Iſocrates.
Itinerarium Donati Antonii Martuccii M. S.
Julius Frontinus.
...... Cæſ. Capacius.
.... Scaliger.
.... Bullengerus.
Juvenalis.

L.

Labeo.
Lambinus.
Laurentius Surius.
Lex XII. Tabularum.
L. Florus.
Lud. Cæſ. Rhodiginus.
Lucanus.

M.

Macrobius.
Marcus T. Cicero.
Marinus Freccia.
Martinus del Rio.
...... la Farina de Madrigali.
Martialis.
Matthæus Weſtmonaſteriens.
Michael Martinez.
Miraball. Ephemer.

N.

Natalis Comes.
Nicetas Choniatas.
Nicolaus Leonicus.
...... de Lyra.
Nilus.

O.

Octavius de Tarſia
Onuphrius Panvinius.
Orpheus.
Ovidius Naſo.

P.

Panthale n de Terra Sancta.
Paulus Oroſius.
...... Jovius.
...... Merula.
...... Diaconus.
...... Minerva.
Petrus Ribadeneyra.
...... Gonſalez de Mendoſa.
...... Capullius Epiſ. Cuperſ.
...... Crinitus.
...... Paulus de Rivera.
...... Bellonius.
...... Bercorius.
Phanuſius Campanus.
Philippus Scaglia.
...... Allegambus.
Platina.
Plautus.
Plinius.
Plutarchus.
Polydorus Virgilius.
Pontus Heuterus.
Privilegiam Reg. Ferdin.
...... Reg. Feder.
Proſper Rendella.
...... de Cantelmis.
Prudentius.
Ptolemæus.

R.

Robertus Aquaviva.
Rodericus.
Rodericus Mendez Sylva.
Rogerius Hoveden.
Ruffinus.

S.

Salluſtius.
Salvator Varro.
Saxo Grammaticus.
Sempronius Aſcia.
Servius.
Severinus Binus.
Scipio Mazzella.
Scholiaſtes. Jul. Pollucis.
Scotiæ deſcriptio.
Sidonius Apollinaris.
Silius.
Sixtus Senenſis.
Solinus.
Statius.
Stephanus Byzantius.
Strabo.
Suetonius Tranquillus.
Suidas.
Summontius.
Sylveſter.
Syneſius.

T.

Tabulæ Eccl. S. Viti.
Tertullianus.
Thelitus Methymnus.
Theatrum Vitæ humanæ.
Thucydides.
Tibullus.
Titus Livius.
Tractatus de nundinis Auctoris.
Tract. de ſubterraneis Auctoris.

V.

Varro.
Victorius.
Vincentius Bellovacenſis.
Virgilius.
Vita Card. Bar. ab Auctore ſcripta
Ulpianus.

EX SACRIS LITERIS.

Amos Propheta.
Cantica Canticorum.
Ezechiel Propheta.
Geneſis.
Jeremias Propheta.
Jeſaias Propheta.
Job liber.
Judicum liber.
Macchabæor. libri.
Marci Evangelium.
Matthæi Evangelium.
S. Pauli Epiſtolæ.
S. Petri Epiſtolæ.
Pſalmorum liber.
Regum libri.
Sapientiæ liber.

D. PAULI ANTONII DE TARSIA

DOCTORIS THEOLOGI,

HISTORIARUM CUPERSANENSIUM

LIBER PRIMUS.

APuliam à *Latona Dianæ* Gentilibus *Apulis* præcipuæ habitæ venerationi parente, olim *Latonicam* appellatam, eandemque Regibus ſubjectam ſuis, Auctor eſt Ariſtoteles *lib.* III. Pol. duas Principatus ſpecies deſignans; quarum altera Regem admittebat, ab eaque appellata *Latonica*, quippè quæ in Provincia *Latoniæ*, id eſt *Apulia*, ſervaretur. Et quamvis inibi *Ariſtoteles* de *Tarentinorum* Democratia meminiſſet (ut in *Tarent. Hiſtor. lib.* III. *cap.* 4. & Freccia *de antiquo ſtatu Regni*) tamen inde probari non poteſt *Ariſtotelem* de *Apulia* non fuiſſe loquutum, cum ex Lucio Anneo Floro *lib.* I. *rerum Roman. cap.* 16. luce meridiana clariùs appareat, *Tarentum* olim *Apuliæ*, *Calabriæ*; & *Lucaniæ* caput fuiſſe: *Tarentus* (ait Florus) *Lacedæmoniorum opus Calabriæ quondam, & Apuliæ, totiuſque Lucaniæ caput, tùm magnitudine, & muris, portuque nobilis, tum mirabilis ſitu, &c.* Quamvis poſteà *Barium* urbs *Apuliæ* primaria, & caput extiterit, cujus Duces Regio coronabantur diademate, unde Reges *Apuliæ* ortos circumfertur, ut ex his *Apulienſis* de rebus *Normannorum* carminibus apparet, quum de *Melo Barii* Duce loquitur:

More virum Græco veſtitum nomine Melum
Exulis ignotam veſtem, capitique ligato
Inſolitos mitræ mirantur adeſſe rotatus

Et cum de ejuſdem morte ſic ait:

At Melus ingredi præventus morte nequivit.
Enricus ſepelit Rex hunc, ut Regius eſt mos.

Quos ſanè verſus legentibus, ac perpendentibus nullus reſtat dubitandi locus, fuerint illa inſignia Regis nec ne? Licet *Rendella* contrarium exiſtimet in *tractatu de Reliquiis juris Longobardici cap.* VII. *num.* 10. Hodiè ſanè *Barium* haud toti *Apuliæ*, ſed *Peucetiæ* tantùm præeſt, cum ea in *Dauniam* dividamus, & *Peucetiam*; de hac verò, in qua noſtrum ſtat *Cuperſanum*, aliquid præmittere, conſentaneum erit. Cujus profectò dignitas ea eſt, quam nulla Provinciarum ferè omnium in hanc uſque diem obtinuit. A *Peucetio* ſanè Duce, *Oenotri* germano, & *Licaonis* filio, anno ante *Trojæ* devaſtationem CCCLXXV. nomen illi inditum *Peucetiæ*; quæ antea varias ſortita nomenclationes, modò *Meſſapia* dict, ſivè *Meſſapygia*, & *Iapygia*, ut Iſacius in *Lycophronem* ſcribit. Eadem, & *Salatia*, ſive *Calatia*, unde *Calabria*. Noſtris verò hiſce temporibus *Terra Bariana*, à *Bario* Principe ejus urbe nuncupata; ejus incolas *Ptolemæus Pediculos* vocat. Regio quidem cœli clementia, ſoli fertilitate; frugum, olerum, amygdalarum, ac fructuum copia non ſolum non inferior ulli, ſed cæteris excellentior; quando quidem *avena hujus Regionis* (Abrahamus Orthelius in ſuo Theatro ait:) *cum hordeo, & hordeum cum tritico aliarum certare poteſt*. At id quàm verum? Cum univerſa ferè *Apulorum* plebs hordeaceo veſcatur pane. Quod & Paulus Merula ſcriptor valdè luculentus *Coſmographiæ partis ſecundæ lib.* IV. c. 31. *de Peucetia* hiſce verbis teſtatur: *Regio hæc ſtupenda agrorum ubertate, admirandaque nobiliſſimorum fructuum copia cum reliqua ferè Italia committi poteſt*. Et quidem hoc jure. Cum enim utriuſque *Apuliæ* laudes nempè *Dauniæ*, & *Peucetiæ* ſint communes: eam *Italiæ horreum Joannes Boterus* appellat; ſicut, & priſcis temporibus *Ægyptum Orbis horreum* dictam aſſerit *Cornelius Tacitus*, & *Hieronymus ab Oleaſtro*, quippè quæ tantam ex *Nili* inundatione frumenti vim percipiebat, ut cunctas aleret Provincias. Inde dictum volunt Iſai. *cap.* XXIII. v. 3. *In aquis multis ſemen Nili, meſſis fluminis fruges eius: & facta eſt negotiatio gentium*. *Sicilia* itidem Populi *Romani* horreum à *Cicerone* vocatur, quod ſæpè maximos paverit exercitus. Nec tritico ſolum abundat, ſed, & vino etiam, cæteriſque rebus. Qua de re *Martialis Tarentinum* commendat virum *Epigr. lib.* XIII. 120.

Nobilis, & lanis, & felix vitibus Aulon
Det pretioſa tibi vellera, vina mihi

A goſſipio etiam laudatur *Apulia*, ſive Xylo, cui nulla ſunt in candore, mollitievè præferenda: & lana apud Plinium *hiſt. lib.* VIII. *cap.* 48. & *lib.* XIX. *cap.* I. *Laudatiſſima eſt Apu-*

Apula, *& quæ in Italia Græci pecoris appel-* A *latur*, *alibi Italica*. Ob Regionis enim planitiem, & caliditatem, *alendo pecori* (ait Jacobus Spiegelius Seleſtadienſis *in Scholiis ad primum Ligurini librum*) *hybernis menſibus maximè utilis*. Unde *Martialis* meritò cæcinit.

Velleribus primis Appulia, Parma ſecundis
Nobilis Altinum, tertia laudat Oves.

Puerorum itidem alacritate, dexteritate virorum, ac ſumma in omnes benignitate, quibus ferrum antiquitùs ignotum, fœmi- B narumque facilitate, ac prudentia, herbis medicis, fontibus quoque calidis, ægritudine preſſis medelam præbentibus, ac rebus tandem innumeris conſpicua. De quibus Geographi conſulantur, & in primis *Bartholomæus Anglicus*, & *Joannes Boterus*. Tantaque tandem rerum omnium copia excellit, ut ex ea negotiatores frumentum, oleum, vinum, lanas, & hujuſmodi innumera aliò transferant; iiſque plurimas, & pingues reddant, & paſcant regiones. Vel ebur quoque C ex *Apulia* delatum *Tyrias* exornaſſe nundinas, ſacræ Paginæ teſtantur, de quo nos in noſtro de Nundinis tractatu. Cui multum quoque laudis accedere ex equorum generoſitate, apertè innuit Bernardus Saccus Ticinenſis *Hiſtoriæ lib. 1. cap. 5. ubi*: *Apulia equorum* (inquit) *optimorum feraciſſima*, *qui reliquos Europæ Equos agilitate*, *& longævitate vincunt*. Teſtis *Italia* ſit, teſtis, & Orbis, quot *Apulia* Equos genuerit nobiliſſimos; quotve in Hippodromis innatam oſten- D tarint generoſitatem. Effulget hodierna tempeſtate *Joannis Hieronymi Aquavivæ Aragonii Cuperſani* Comitis Stabulum, è quo in dies Equos prodire videmus adeò inſignes, ut Lampones dixeris, Peloros, Panchates, Bucephalos, de quibus illud recitarem, quod de Lambone Silius *lib.* IX.

Evolat ante omnes, rapidoque per aera curſu
Calaicus lampon fugit, *atque ingentia tranat*
Exultans ſpatia, & ventos poſt terga relinquit.

Quid quod ejuſdem Equorum Armenti ma- E gna ubique fama celeberrimi? Et profectò *Aquavivæ* neſcio quid laudis, neſcio quid honoris Equinæ Ungulæ, non ſecùs, ac Heliconii latices Pegaſeæ acceptum referant. Mitto *Tarſianæ* familiæ meæ tercentenis ante annis natum, & hodiè quidem non obſcuri nominis armentum, è quo præcipuis *Europæ* Principum ſtabulis decor cum Equis acceſſit, & nomen: de eo conſulantur libri, qui de antiquis, ac recentioribus *Europæ* Equarum armentis agunt. Sed cùm tot, iiſque cœle- F ſtibus ſcateat *Apulia* donis, *Apulos* quondam veluti ſopore nonnunquam correptos Tarantula vile, ac parvum animal excitat, cujus venenum, & ſi modicum non niſi fiſtulis, ac tympanis tollitur, eſt quæ ferè chronicum quotannis rediens, & donec Tarantula vivit perdurans, æſtivis nempe temporibus ſub Cane Tarantatum contorquet, etiam ſi hic *Toleti*, & illa *Barii* maneat; de Tarantula *Athanaſius Kircherus* eruditè ſcripſit. Sed urbibus certè magnis, ac munitiſſimis præ cæteris *Neapolitani* Regni partibus exornatur *Apulia*; quarum ſtructuram *Germanæ* architectonices amuſſi perbellè reſpondere agnovit *Boterus*: quam vetuſtam verò hæ jactent originem, & referre longum eſſet, & à præſenti alienum inſtituto. Omnium ſanè Metropolim numeramus *Barium*, quod anteà *Japyx*, à *Dædali* filio, à quo, & *Japygia* urbs ſanè *Bariana* nobiliſſima, cujus certè nomen liquore è *S. Nicolai Myrenſis* Præſulis, & *Apuliæ* Thaumaturgi oſſibus emanante toto evectum orbe. Claret deinde Monopolis *Proſperi Rendellæ* mihi conſanguinitate conjuncti Patria, viri quidem Patricii; & in doctrinis exercitatiſſimi, cujus calamum novit *Neapolis*, novit *Italia*, novit Orbis. Quem, nonagenis exactis annis, mors nimis propera (hoc liceat illam titulo quamvis alioqui feram appellare) nobis rapuit, cujus Tumulum hac ſepulchrali Parens meus inſcriptione donavit.

PROSPERI RENDELLÆ JURECONSULTI MONOPOLITANI TUMULUS. SATIS EST: DENT RELIQUA AMOENA INGENIA.

ABIIT NON OBIIT. ANN. M. DC. XXX.

Addo *Rubum* urbem antiquiſſimam, *Tranum* itidem, *Andriam*, *Bituntum*, *Bitectum*, ubi oſſa *Beati Jacobi*, qui in Calonata Religione eximiam præſetulit Sanctitudinem, & Patriam meam moribus, ac miraculis illuſtravit, magna cum veneratione aſſervantur. Mitto alias urbes. *Apuliam* laudat Bartholomæus Anglicus *de proprietat. rerum*, *& Prov. lib.* XV. *cap.* 18. à populi frequentia, qua emicat, à metallis, quæ in ea gignuntur, à frugibus, quibus abundat, & ab urbibus, & caſtris in ea præclaris. *Terra ſiquidem eſt* (inquit) *multum populoſa*, *auro*, *& argento referta*, *frumento*, *mero*, *& oleo opulenta*; *Civitatibus nobiliſſimis inclyta*. *Caſtris & Oppidis præmunita*, *frugibus*, *& dives ſi generis fructibus fertilis*, *& fecunda*. Guntherus vero Poeta clariſſimus Ligurinus *de geſtis Friderici primi lib.* I. *Peucetiæ Apuliæ* laudes paucis hiſce exequitur carminibus.

Illa quidem tellus nullius muneris expers
Fœtibus arboreis uberrima, *vitibus*, *agris*.
Urbibus, *& Caſtris*, *omnique decore nitebat.*

Carpit deinde acritèr vulgus *Apulum*, quod in eo ingenuitatis deſiderentur veſtigia.

Sed vulgus ſtolidum; *pravum*, *rude*, *futile*, *vanum*,
Moribus incultum fragili male corpore firmum
Otia longa ſequi ſolitum, *fugienſque laboris*
Mente, *manuque pigrum*, *nec pace*, *nec utile bello*.

Hoc omninò ferendum non eſt, quaſi in alienis oris dexteritatem Vulgus præſeferat? Certè plebs *Apula* nava, ferendis laboribus nunquam victa, adeò ut nulli cæterarum Regionum plebi dicenda ſit inferior. Qua enim ratione *Apulos* fugientes laboris, mente, manuque pigros appellat *Guntherus*; ſi ab eo ipſamet *Apulia* dicitur uberrima? Anne ſumma ejus Regionis ubertas abſque ullo hominum labore, ex ipſorum erumpet campis? Quis hoc aſſeverabit? Anne ignoras, *Gunthere*, omnibus dictum, cum *Adamo* omnium Parenti dictum: *In labore vultus tui veſceris pane tuo?* Suprema eſſet *Apulorum* felicitas,

ſi abſque

ſi abſque labore, eorum Regio eſſet uberrima. Non conſiſtis *Ligurine*; neſcis *Apuliæ* divitias? Non credis *Juvenali* hoc teſtanti: *Vendit agros, ſed majores Appulia vendit?* Addo, & oculatum teſtem *Horatium* pro me pugnantem, *lib.* III. *carminum Od.* 16. qui *Apulos* ab injuria vindicans, ſic inquit:

Quam ſi quicquid arat impiger Apulus
Occultare meis dicerer horreis.

Impigros appellat *Apulos* oculatus teſtis Poeta *Venuſinus*, quare nunquam audiendus *Ligurinus*, qui noſtrates injuſtè ſugillat. Hac una in re, te non erraſſe, *Ligurine*, fateor, quod *Apulam* plebem, rudem, vanam, moribuſque incultam appellaris. Hoc ſiquidem verum; hoc & nos deploramus, & utinam non ità ſe haberet. Sed quod infirmam corpore, ſed quod pigram, ſed quod nec pacis, nec belli tempore dixeris utilem; in hoc mordacitatis tuæ erumpunt ſemina. Segnitien jam delevit *Horatius*. Vires *Apulas* nemo agnovit, niſi qui expertus. In Oppido *Caſtellani* vir ortus eſt, qui dicebatur *Octavius*, obſcuris quidem natalibus, ſed tanta præditus fortitudine, & corporis viribus, ut à nullo ſuæ tempeſtatis homine ſuperaretur, licet tunc viri non defuerint fortitudine monſtroſi. Porrò *Apulia* quot produxerit Heroes à regendis Provinciis claros, ac magiſtratus faſcibus conſpicuos; quotvè militari cingulo, & chlamyde inſignes, recenſeat fama. Non modica eſt *Apuliæ* laus, quæ ex *Aquaviviis* Proceribus illi accedit. At neſcio quid ſibi velit Jacobus Philippus Bergomas, qui in *Chronic. ſupplem. lib.* XVI. *anno* 1498. *Apuliæ* gentes imbelles appellat: quando *Fredericus* ſecundus *Ferdinandi Apuliæ* Regis filius, *Ferdinando* ejus nepote defuncto, *Gallis* reſiſtere veritus eſt. Regionis ſanè fœcunditas animos ſæpè enervat, ſed ex uno eventu iniquum eſt generalem ferre ſententiam. Certè *Apuli* cum *Calabris* ſuppetias tulerunt *Neapolitanis* per *Saracenos* divexatis, quorum ope in fugam eos egerunt, ut Julius Cæſar Capacius in *Neapol. deſcript. die* 2. *fol.* 141. *Saracenos* quidem *Neapolim* infeſtantes *D. Agnellus* Abbas deterruit in ipſius urbis mœniis apparens, inſignia ferens rubea, tempore *Theophili* Ducis *Neapolitanorum*.

Verum enim verò de *Apula* Regione alia aliis ſcribenda relinquamus, paucis enim hiſce, ſatis enim delineavimus, noſtrum nunc adeamus *Cuperſanum*, in ea Regione ſitum, ejuſque rimemur Natales, decorem perluſtremus. Hæc profectò urbs eſt antiquitate excellens, à gentium multitudine frequentiſſima, ab Agri bonitate fertiliſſima, ſi quidem *agro dives*, *divitiis nota*, a Salvatore Varone appellatur in *ſua Hiſtoria Veſuviana*, ſitu amæna, magna rerum omnium ubertate inſignis, nobilitate celebris, pietate illuſtris: Religione, quam inter primarias *Italiæ* urbes eſt amplexata; Eccleſiarum etiam, ac Cœnobiorum antiquitate, & numero venerabilis, Epiſcopali itidem Sede ac infula millenis ante annis decorata. Ne mirere, lector, palpabis hæc. Non enim ulla mihi ſubiit cogitatio meam ſic extollendi Patriam, ut juſtos prætergrædiens limites: Nihil aliæ civitates (dixerim) ad *Crotonem*.

A Quamvis enim Livius, *dec.* I. *lib.* V. *Antiquis* (aſſerat) *in rebus veris ſimilia pro veris accipiuntur*. Hic tamen, quæ vera ſunt, fide promam veriore: Nam ut ait Macrobius *lib.* II. *cap.* I. *Cum à Veteribus dicta referamus ipſorum Auctorum, dignitate defendimur*.

Antiquitatem verò quàm maximè redolent ea, quorum primordia, minus licet obſcura, humana tamen non ſuggerunt monimenta. Quod etſi omnibus perſpicuum,
B ſententiam tamen placet addere ex *Didaco Sanchez Portocarerio*, qui *Molinenſium* deſcribens Hiſtoriam, verbis id Hiſpanis fatetur, & clarè *No es la menos eſtimada prerrogativa de la nobleza la ignorancia de los principios; antes tiene mucho de divinidad, y mucho de excelencia. De aquinacio (a mi antender) la deſvanecida preſumpcion de los Arcadios, y de los Athenienſes, blaſſonando aquellos de deſcender de un Planeta, y eſtos de un elemento, pareciendoles, que ſu mayor*
C *nobleca, era no preciarſe de origen mortal.* Clariùs dici non potuit ex originis ignoratione, rei nobilitatem agnoſci, & antiquitatem argui. Urbium quidem primordia nos latent; quod hæc, vel memoriæ non fuerint tradita à ſcriptoribus, quos poſteritas conſulere negligentes edere piguit quicquid literis perpetuitatem acquireret, eandemque ſuis impertiretur parentibus; vel temporum injuria, aut quod urbium, hominumque calamitate penitùs interierint. Cum *Apulia*
D ſanè noſtra ſupremas perpeſſa fuerit clades; de ea enim Cicero *lib.* I. *de divin. Apulia* (inquit) *maximis terræ motibus conquaſſata eſt*: tunc profectò cum hominibus, & domibus parem ſubiere fortunam Cartophylacia, archiviaque. Noſtra etiam hac tempeſtate mirabiles *Apulia* concuſſiones paſſa eſt, de quibus in tractatu noſtro de ſubterraneis. Sed utcunque res ſe habeat. Illos ego utpotè minùs pios accuſo, qui Patriam cum potuerint atramento illuſtrare, neglexerunt.
E *Danorum* utinam exempla ſibi propoſuiſſent, qui res à ſe magnificè geſtas, majorumque acta ſuorum genuino ſermone, patriiſque literis, haud in papyro, quæ tempori ſuccumbit, ſed rupibus ſculpſerunt, & ſaxis, è quibus *Saxo Grammaticus* Hiſtoriam elicuit ſuam. Vel ſaltem à *Peruanis* ſignis ſcribere didiciſſent, qui ſic Patriæ eorum memoriæ penitùs interirent, *chordis verſicoloribus* (ut Joannes Metellus tradit) *multiſque nodis inſignitis, ac artificio ſingulari contextis,*
F *Fauarum domus ſunt perplenæ, multorum ſæculorum ſeriem ſolertèr involutam, ſine ulla hæſitatione exprimunt*. Siſto ego querelas, quum unus pro me conqueritur vir doctiſſimus, & antiquarum rerum apprimè ſcitus *Joannes Pierius Valerianus*, *Bellunenſis*, qui ſermone primo antiquitatum *Bellunenſium* poſtquam Patriæ ſuæ memoriam penè intermortuam lamentatur, flebiles haſce voces emittit: *Ac ne de una Patria noſtra* (inquiens) *ſolum queri videar, quot nunc in univerſa Italia urbes ſumma celebritate cenſentur, quarum origo penitùs ignoratur? Commemorem aliquot in noſtra Venetia, multas in Inſubris, atque Liguria; plures in Etruria, & La-*

& Latio, innumeras in Campania, in Apulia, in Brutiis, & univerſa Calabria, niſi vererer eos offendere, qui fabulis quoquomodo confictis aliqua ſibi ſpecioſiori origine applaudendum inſtituere. Hanc ſubiit cladem noſtrum *Cuperſanum*, cujus natales ignoramus: cujus extructorem neſcimus, de quo utinam aliquas ego in libris de ejus origine inſpexiſſem fabellas, quas omnium ante oculos dubio procul hic denudarem, ſpecioſam ab eis auferens perſonam. Siluit Geographorum cœtus, & ſi qui loquuti ſunt, aut pauca, aut non totæ fidei de eo tradidere. Nam ejus licet antiquitatem commendent ipſa in primis urbis mœnia, pervetuſta labentia ædificia, lapides, inſcriptiones, hypogæa & loca ſubterranea, antra, cryptæ, quædam etiam rudera, & ruinæ, veterum, ac Gentilium ſepulchra, ipſa quoque annoſa papyrus, & blattis arroſa inſtrumenta, nec non hujuſmodi innumera; quibus pervetuſta *Cuperſanenſis* origo ſatis ſuperque innuitur. Unus tamen deblaterat juris conſultus, vir alioqui inſignis, & literarum peritiſſimus, ſed hiſtoriarum, antiquarumque rerum parum locuples. Nempè *Marinus Freccia Neapolitanus*, Patricius Clariſſimus, Regiuſque Conſiliarius, qui *lib.* I. *de ſubfeudis Baronum, & inveſtituris feudorum*, Regni Provincias, ac præcipuas urbes, earundemque Præſules enumerans, hæc de *Cuperſano* loquutus: *Moderna eſt Civitas, fortis admodum. Titulo comitali ornatur ſub dominio Aquavivo, de cujus genere Illuſtri Blondus, & Albertus ex agro Piceno ſatis ſcribunt.* Sed quam injuſtè *Freccia Cuperſanum* feriat, liquidò apparet legentibus Generalia Concilia. Nam Concilio III. ſub *Symmacho* adfuit *Hilarius Cuperſani* Epiſcopus anno humanæ ſalutis quingenteſimo primo; imò extant adhuc monumenta *Simplicii* Epiſcopi *Cuperſanenſis*, qui multis præclarè geſtis, multiſque ad univerſalis Eccleſiæ utilitatem perpeſſis, mortalem vitam cum cœleſti commutavit, ſalutiferæ Incarnationis, anno quadringenteſimo nonageſimo ſecundo, de quibus plura inferiùs. Sed nil mirum, ſi quandoque Scriptores eximii in manifeſtos incidant errores, non enim, ut lapſus præcaveant, antiquiores, tutioreſque legunt Auctores, & omnijuga delectantur lectione. Dicat obſecro, *Freccia* à quonam hauſerit libro, à quonam acceperit *Cuperſanum* modernam eſſe civitatem? Hoc certè apud nullos reperiit Hiſtoricarum rerum peritos, ſed ſponte commentus eſt ſua, ſed in te invehi *Freccia*, tunc deſiſtam cum modernam eo ſenſu à te dictam civitatem noſtram confiteberis, quaſi modernarum, recentiorumque rerum amantem.

Sed ut inſtitutum ego meum proſequar, Patriæ meæ antiquitatem, ac priſcos natales meridiana luce clariores oſtendam. Et ſane magni ejuſdem erupere nobis antiquitatis radii ex Gentilium ſepulchris in ea paſſim inventis, & ex Idolis quæ inibi veteres adorabunt. Ipſum quoque Urbis nomen, civiumque mores, atque nobilitas nonnihil redolent vetuſtatis. Imò ex inclytis, qui in ea dominati Principibus, magna nobis innuitur antiquitas, magna & ex Religione, Eccleſiarum, Cœnobiorumque numero, atque ex Præſulibus; qui urbem illuſtrarunt. Initium ex ſepulchris deſumamus Denis enim ante luſtris, cum inclyti Principis *Hadriani Aquavivæ Aragonii Cuperſanatium* Comitis juſſione, ut frequens populus latiora domicilia commodiùs incoleret, nova *Cuperſani* ſuburbia conderentur, innumeras penè Gentilium urnas, cum antiquioribus vaſis cretaceis, lacrymarum excipulis, ac Idolis inibi clauſis cineribus plenas terraque obrutas, ita ut nulla earum apparerent veſtigia, infodientes invenerunt. Erat quippè eo in loco pervetuſtum Gentilitatis ſepulchretum, in quo crematorum cadaverum condebant cineres.

Vaſa quidem inde effoſſa diverſi generis urnæ, lachrymarumque conceptacula viſuntur in Muſæo Abbatis *Octavii* germani mei plurimum colendi, qui in dies antiquiora perſcrutatur, ac ſervat. Fuiſſe quidem & hunc antiquis morem una in urna cineres, amicorumque lachrymas in altera condere, quotidie ex effoſſis ſepulchris videmus, unde cum *Ciceronis* ſepulchrum inventum fuit, binas invenere urnas, cinere alteram, alteram lachrymis plenam: hiſceque titulis diſtinctas: *Urna Cinerum: & Urna lachrymarum amicorum*. Ut ait Fr. Pantaleon de Terra Sancta à *D. Petro Gonſalez de Mendoza* Archiepiſcopo *Granatenſi* relatus *libr.* II. *Hiſt. de monte Celia cap.* 3. Hinc nullus reſtat *Arnaldi Pontac.* d. m. hæſitationi locus. Hic enim *in notis ad Euſebii Chronicon* an extra urbem antiquitùs fuerit ſepeliendis mortuis locus deſtinatus, publicæque commoditati patens, in dubium revocat. Cum lucis radio ſcriptum appareat, præcipuis quibuſdam in urbibus id fieri ſolitum. Allatum ſufficeret noſtri *Cuperſani* exemplar, aliarumque quas recenſere poſſem urbium, quibus communis ſepulturæ priſcis illis temporibus, ſicut etiam noſtris hiſce, conceſſa facultas. Sed in unam *Romam* Orbis theatrum oculos convertamus, in eaque extra Portam Exquilinam publicum extitiſſe locum, inſpiciemus, cadaveribus deſtinatum, quem *Puticulos* vocitabant, teſte *Varrone*, *Feſto*, *Horatio*, *Acrone*, Rodigino *lib.* X. *cap.* 17. & Cæſare Baronio *in not. ad Martyrolog. Rom.* 10. *Februar.* Dicti verò *Puticuli*, vel *Puticulæ*, quod inibi projecta cadavera computreſcerent, vel certè quòd à Puteis non eſſent diſſimiles. Meminit enim *Feſtus* de vetuſtiſſimo quodam ſepulturæ genere, quod in Puteis fieri ſolebat. Ecquis hujuſce noſtræ tempeſtatis ſepulchra non diceret Puteos? Erant profectò, & alia loca *Romanis* in ſuburbiis pauperum funeribus deſtinata, quæ ab aliis *Culinarum* nomine diſtincta, Aggenus Urbicus in *Commentario ad Julium Frontinum* teſtatur.

Et ſi verò quiſque in ædibus ſuis, ſuos olim ſepeliret mortuos, ut ex *Cicerone* aſſerit Iſidorus Origin. *lib.* XV. *cap.* 8. & II. (unde ortum ait *Servius*, ut domi lares colerentur, indeque etiam natum umbras lares vocari) Nihil tamen mirum, ſi extra mœnia Gentiles cœmeteria conſtituerunt ſua, ut nuper de noſtro *Cuperſano* diximus, ac de urbium

urbium Principe *Roma*: Scias enim oportet (ut ait Cicero *lib.* II. *de legib.*, & Joannes Roſinus *antiquitatum Romanorum lib.* VIII. *cap.* 6. Lege Pontificia, & Lege XII. Tabularum, cautum fuiſſe, nè ea fierent intra urbium ambitum: hominem mortuum, *In urbe ne ſepelito, neve urito*. Divumque *Adrianum* (teſte Ulpiano apud *Cœl. Rodiginum antiquit. lect. lib.* XVII. *cap.* 19.) *Pœnam ſtatuiſſe aureorum quadraginta in eos, qui in Civitate ſepulchrum feciſſent, quam fiſco inferri juſſit*. Quinimò: *Et in magiſtratus eandem ſtatuit pœnam, qui id paſſi forent. Quin, & publicari juſſit locum, & inde cadaver transferri*. Eademmet verba recitat Jacobus Spiegelius Seleſtadienſes d. m. *Schol. in Ricardum Bartholinum de Bello Norico ad Divum Maximilianum Auſtriados, lib.* XII. Fuiſſeque id rationi conſentaneum probat ſanctus *Vedaſtus*, qui ut refert *Albinus Flaccus, Alcuinus* penès *Surium* in ejus Sancti vita, ſæpè ſæpius repetebat intra muros Civitatis ſepeliri neminem debere: *Quia omnis Civitas locus debet eſſe vivorum, non mortuorum*. Notandum, quod licet cadavera extra urbem ſepelienda ferrentur, non longè tamen à mœniis. Quod cum ex noſtro patet *Cuperſano*, ubi vetus ſepulchretum ſecus Portas erat Civitatis, tum ex Cicerone, qui *Tuſculanarum quæſtionum qu.* V. *Eſt* (inquit de Roma) *ad Portas Agragtanas magna frequentia ſepulchrorum*. *Theodoricus* verò *Italiæ* Rex relatam duodecim tabularum legem contra *Numantes* intra Urbem cadavera latam, conſuetudine fermè abolitam reſtituit. Hujuſmodi autem lege Imperatores, Veſtales, optimè de Republica meritos, claroſque viros nonnunquam exemptos afferit M. Cicero *lib.* II. *de legibus*, Nam, & *Publicolæ* jus ſepulchri intra urbem conceſſum habes ex Dionyſio Halicarnaſſeo *lib.* V. imò & Veſtalibus, ex Servio *lib.* II. *Æneid.* De *Trajano* autem; qui urbanam adeptus fuit ſepulturam, hæc Euſebius Cæſar *in Chronic. anno H. S. C. XVIII. Trajanus morbo in Selinunte perit, ſive ut alibi ſcriptum reperimus, apud Selevojam Iſauriæ profluvio ventris extinctus eſt, anno ætatis* 63. *menſe* 9. *die* 4. *Oſſa ejus in urnam auream collata, & in foro ſub columna poſita, ſoluſque omnium intra urbem ſepultus eſt*. *Corinthiorum* itidem mortui intra urbis ambitum ſepeliebantur. Narrat enim Strabo *lib.* VIII. poſt *Corinthum* everſam, ex demortuorum ſepulchris vaſa eruta *Corinthia*, tàm ænea, quàm fictilia, quæ dicebantur *Necrocorinthii*, hoc eſt *Corinthiorum* defuncti. Sed hanc profectò duodecim Tabularum legem, magnus ille Imperator Leo *Novel. conſtitut.* 53. abrogavit, mortuos, jubens, nonnili intra Oppidorum mœnia ſepeliri. Deinceps vero Cœmeteria circum Eccleſias à Chriſtianis delata: cap. ſicut antiquitus XVII. Quæſt. 4. Quæ certè loca, ut Baronius inquit *in Martyrol.* 3. *Jan.* & 23. *Jun. Modo concilia Sanctorum: modo etiam à natura loci denominatione deducta, Arenariæ, Cryptæ, Catacumbæ, ſive Catatumbæ, in veteribus Martyrologiis appellata inveniuntur*. Apud *Afros* autem eademmet loca Areæ dicebantur: congregabantur enim ibi precum

A fundendarum cauſa Chriſtiani. Sed hujuſmodi licet nominibus loca ſepulchrorum extra urbem ſignificarentur; hiſce tamen noſtris temporibus Cœmeteria appellamus loca, vel prope Eccleſias, vel in eiſdem Eccleſiis cadaveribus excipiendis deſtinata, quamvis peſte graſſante, ne contagio Civitates inficiantur, cadavera ad locum ſacris ab ædibus, & urbe remotum, comportari ſolent. Silveſter in *ſumma dict. ſepultura quæſt.* I. Vide etiam Baronium in *not. ad* B *Martyrolog. Rom. Jan.* 3. & Jodochum Lorichium in *Theſ.* Et ſanè *Cuperſani* pervetuſta ſunt *Beati Rochi* tecta, propè Templum *S. Crucis à Nicolao de Tarſia* gentili meo anno Chriſtianæ Redemptionis M.CCCXX. excitatum: in quæ contagioſo affectos morbo ferebant cum inibi deſæviret divina ultio. *Neapoli* quoque non longè à mœniis ſacræ ſunt *Beati Januarii* Martyris ædes ſatis peramplæ, ac habitaculis undique circumſeptæ, in quibus furente morborum collu- C vie, cadavera, & animam agentes, omneſque peſte laborantes annis conferebant elapſis, cum Dei digito tangerentur *Neapolitani*: quorum magna in *Divum Januarium* devotio inſtar clypei à gladio utraque parte acuto *Neapolitanam* defendit urbem; Martyris quippè huius liqueſcens, præſente capite, ſanguis pro palea, quam in ſe claudit, nempè nomine peccatore clamat. *Panormi* etiam, imò, & ubique locorum hujuſmodi uſibus deſtinata eſſe ſolent ædificia.

D Sed quàm exactè legem duodecim Tabularum, tunc temporis vigentem noſtrum ſervarit *Cuperſanum*; quantaque in eo pietas effulſerit, vel inde patet, quod non communis tantum inibi eſſet Area civium ſepulturæ aperta, de qua ſupra mentionem egimus; ſed, & altera pauperiorum commodo patens. Eratque eo in loco, ubi nunc vetera extant ſuburbia, quæ dum conderentur, urnæ erutæ ſunt ſepulchrales, lacrymarum conceptacula; vaſaque innumera. E Nobiliores autem, qui communi non egebant ſepultura, ſuos habebant agros, ſuaque prædia, in quæ vita functos conferebant. Moris profectò in Agris ſepeliendi meminit Cicero *pro R. ſcio*, Servius *in Virgil.* & Cælius Rodiginus *antiquit. lect. lib.* XVII. *cap.* 19. Et paſſim ſacræ paginæ, unde *Abacuch* magnis honoribus in agro ſuo *Bezochar* anno ab Orbe condito ter milleſimo quadringenteſimo, ac ſexto decimo, humatum eſſe, ait Sixtus Senenſis *Bibliothecæ ſanctæ lib.* I. F Et ex triginta argenteis quibus *Judas Chriſtum* vendidit, ab eoque in Templo projectis, Principes Sacerdotum *emerunt agrum figuli in ſepulturam peregrinorum. Matth. cap.* XXVII. *verſ.* 7.

Sed enim verò *Cuperſanenſem* antiquitatem ſepulchrorum ex agris repetamus. Hac ſiquidem noſtra tempeſtate non multis ab hinc annis, in agro Monialium *S. Benedicti Ciſterc.* Ord. coloni lapicidinam infodientes, Gentilis cujuſdam ſepulchrum invenerunt; quod quidem lateribus erat compactum quatuor exporrigens angulos. Mox ad id viſendum accerſiti ſunt Antiquarii, eorumque anteſignanus *Franciſcus Julianus* Senior Notarius

 anti-

antiquitatis ſtudioſiſſimus, coram quibus apertum eſt monumentum, in eoque nil repererunt aliud, niſi cineres, & quaterna argillacea Idola hiſce nominibus invicem diſtincta Keres. *Juno. Minerva. Veſta.* antiquam, eamque vanam nobilis illius ſuo ſepulti in agro pietatem in Deabus agnovere. At mox invaleſcente Sole, calentibus Idola radiis percuſſa, nec non priſtinam amittentia figuram, deſtituta quam ſub terra detinuerant forma, in auram, & cineres identidem abiere. Has certè Deas, nec non *Dianam*, & *Venerem*, præcipuo quodam cultu venerabantur *Cuperſanates*, ac univerſa *Peucetia*, vana licet ſuperſtitione, ſingularibus tamen rationibus, quæ hic ob oculos ſiſtendæ.

Nec ab re principem ſibi locum vendicat *Ceres* frumentaria, quippe quæ frugibus præerat, quarum vi utraque ſic abundat *Apulia*, ut ea *Italiæ* totius horreum vocitari ab Auctoribus ſolet, quod ſupra latiùs explanavimus, ac teſte *Cicerone*, *Virgilio*, *Diodoro*, *Plinio*, *Ovidio*, & aliis agrorum colendorum rationem invenit, primaque omnium terram arando, ſerendoque exercere, nec non triticum metere, à paleis ſecernere, molere, ex eoque panem conficere auſpicata, *Græcoſque* primum docuiſſe fertur, ut teſtatur Ovidianum illud *lib.* v. *Metamorph.*

Prima Ceres unco glebam dimovit aratro,
Prima dedit fruges, alimentaque mitia terris,
Prima dedit leges, Cereris ſunt omnia munus.

Et Orpheus in hymno de Cerere.

Colla boum, quæ prima gravi ſubjecit aratro.
Felicemque dedit victum mortalibus ægris.

Unde coronas huic Deæ ſpiceas, quas *Apulus* primus intexuit, offerebant: eæque pro templorum foribus appendebantur: ut hoc in diſticho Tibullus ait:

Flava Cerer tibi ſit noſtro de rure corona
Spicea, quæ Templi pendeat ante fores.

Plinius verò *Hiſtor. lib.* xviii. *cap.* 2. *Romanos* ſpiceæ coronæ inventores facit. Et Gellius *c.* 7. *lib.* vi. ait. Fratrum Arvalium Collegii ab *Acca Laurentia* inſtituti inſigne fuiſſe ſpiceam coronam, & albas Infulas. Non quod primi *Romani* hujuſmodi coronas neglexerint, ſed quod, cum tam vanè diverſas ſequerentur religiones, aliarum etiam nationum ſuperſtitiones ſibi vendicare voluerint.

Ob eamque rationem Theſmophoria *Cereris* in honorem inſtituta, eaque initium ſumpſiſſe non a *Triptolemo Eleuſino* in oppido, aut ab alio quovis, ſed ex *Ægypto* à *Danai* filiabus ad *Pelaſgas* mulieres fuiſſe delata; Herodotus *in Euterpe* teſtatur: *Atque de Cereris* (inquiens) *ſolemnitate, quam Græci Theſmophoria nominant mihi fauſtum, felixque ſit omen, ut quantum fas eſt, per Religionem proferam. Fuerunt autem Danai filiæ, quæ hanc ſolemnitatem ex Ægypto*

A *tranſtulerunt. mulieresque Pelaſgas docuerunt.* Nec ab aliis quidem Theſmophoria celebrari poterant, niſi à mulieribus pudicitiæ, & honeſtatis flore fulgentibus. Aliæ non defuere ſolemnitates, quibus agrorum cultores *Cererem* ſibi propitiam reddere ſtuduerint, ut fuere Ambarvalia, quorum ritum hiſce ſcribit carminibus Virgilius I. Georgic. v. 343.

Cuncta tibi Cererem pubes agreſtis adoret:
B *Cui tu lacte favos, & miti dilue Baccho,*
Terque novas circum felix eat hoſtia fruges:
Omnis quam Chorus, & ſocii comitentur ovantes
Et Cererem clamore vocent in tecta: neque ante
Falcem maturis quiſquam ſupponat ariſtis,
Quam Cereri torta redimitùs tempora quercu,
Det motus incompoſitos, & carmina dicat.

Mitto alia ſacrificiorum genera, quibus antiquitas, & noſtra præcipuè *Apulia Cererem* devenerata. Ea enim quiſque ſuopte C arguet ingenio; vel eo quod vana Gentilium ſuperſtitio multum huic Deæ tribueret, ut Ovidius loco citato.

. . . . *Cereris ſunt omnia munus.*

Vel quod apud *Cnidios Ceres* vocaretur *Cyre*, id eſt, vitæ Princeps, ut ſcribit Rodiginus *lib.* xvii. *antiquit. lect. cap.* 27. Et id jure, quod vita in pane ſita ſit; unde cultu eam perenni proſequebantur. Panis verò confectionem à *Cerere* etſi inſtitutam ſuperſtitioſæ Gentilium fabulæ ſubindicent, ſanioris ta-D men mentis Doctores, & cum his Jacobus Boulduch in *ſuo de Eccleſia ante legem tractatu*, primum noſtræ mortalitatis parentem aſſeverant à Deo panificam artem edoctum, juxta illud Geneſis *c.* iii. *v.* 19 *In ſudore vultus tui veſceris pane tuo.* Nihilominus dicerem ego, & jure, conficiendi panis arte, utpotè mulieribus congruiore, *Evam* primò imbutam: & hanc veteres finxiſſe *Cererem*; ſicuti *Eliam* curru raptum igneo, *Phaetontem*, & *Noe Janum* fecere E bifrontem, itaùt *Adam* ſereret triticum, meteret, moleretque. Et *Eva* ex farina panem conficeret. Huic quidem Deæ frugum cauſa, magnum exhibebant cultum *Apuli* ſicut, & *Siculi*, qui in Templo voracitatis, *Cereris* ſimulachrum poſuere, nec non *Thebani* apud quos Dea hæc tanta erat, ut ſi quid ejus imagini, vel extrinſecùs accidiſſet, eo ſigno imminentia ſibi mala ominabantur. Nam aliquandò Aranea juxta faciem *Cereris* cum ſuam exerceret artem, F conſuetamque telam duceret, ſummam ſibi cladem pronunciarunt, quam *Alexander* cum exercitu ad eorum urbem accedens moliebatur, ut Ælianus refert. *var. hiſt. lib.* I. & 12. Magna quippe *Ceres* Antiquis, magna, & *Cuperſanenſibus* olim fuit. Exhibebatur autem honos *Cereri* in ſpelunca apud *Phigalenſes*: audi Ravilium Textorem *lib.* I. *cap.* 18. *At qui Cereris ſacrorum ritus is fuit apud Phigalenſes, ut nullæ victimæ cæderentur: ſed fructus conſitarum arborum, & favos, & ſuccidam lanam ad aram porrigerent, quæ ad quandam ſpeluncam extruebatur, quibus oleum poſtea ſuperinfuſum accendebatur, quæ ſacra fieri quotannis cùm publi-*

publicè, tùm privatim *conſueverunt, ut ſcriptum eſt à Pauſania, in rebus Arcadicis.* At noſtra in crypta, in qua nunc Virginem Inſulanam adoramus, verò ſimile reor antiquitùs *Cereri* exhibitum honorem eo ritu, ac cæremonia, qua *Phigalenſes.* At cum *Cererem* vitæ Præfectam fuiſſe ſupra explanaverimus, cur in ſepulchrum *Cuperſanates Cereris* ſecum ferebant ſimulachrum? Porrò antiquis malè olebant *Peucetiæ* populi, atque cum iis noſtri *Cuperſanates*, quod corporis cultui ſolito plùs indulgerent (ut videre eſt in Leoniceni *hiſtoria lib.* III. *cap.* 99. quam ſupra retulimus.) ac vitiis ſeſe omnibus dederent. Quia verò apud Gentiles Dea hæc legum conditrix habebatur, ut Ovidius loco citato:

Prima dedit leges-

Hac quidem Religione innuere volebant ſe legum fuiſſe ſervatores: legumque parentem ſemper, vel ad ſupremum uſque diem coluiſſe. Et ad noſtros quoque, ſed ſanctiore intellectu, hujuſmodi manavit ritus. Nonnulli enim cum Evangeliorum libro, ubi veræ ſalutis extant leges, ſepeliri voluere, unde cum *D. Barnabæ* Apoſtoli corpus in Inſula *Cypri* temporibus *Zenonis* Imperatoris reperiretur, ad eius pectus *D. Matthæi* Evangelium *Barnabæ* manu conſcriptum aderat.

Altera, cui *Cuperſanates* honorem præbebant, *Juno* erat *Jovis* ſoror, & conjux habita, vel quod oves, quarum ingens vis eſt in *Apulia*, ei dicatæ fuerit: vel quia divitiarum Dea ab Antiquis crederetur, unde nè divitiæ eis, licet vita functis deeſſent, aurum in ſepulturam comportabant, & gemmas; vel certè quod elementum aeris, aeriſque Præfecta putaretur, unde *Orpheus*, & optimè hymnus in Junonem.

Aeriam oſtentans faciem Juno *alma ſinu quæ*
Cyaneo reſides, præbens mortalibus auras
Magna Jovis *conjux, faciles, ventoſque ſalubres.*

Unde, & Anſer avis ei conſecrata, quia hæc vel minimum aeris motum facillimè ſentit. Idcircò autem *Cuperſanates Junonem* ut aerem, aeriſque dominam præcipuò adorabant cultu; quòd aer noſtra olim in *Apulia*, dirè nonnunquam agitaretur. Furente nempè *Atabulo*, vento quidem omnium frigidiſſimo, ac ita vehementi, ut à damno, ac vi, quam *Apulis* inferebat, ventus *Apulus* diceretur. *Horatius* verò *Atabulum Japyga* nominavit, quòd *Japygiam* noſtram infeſtaret. Jure igitur à gentilibus *Peucetiis*, & *Cuperſanenſibus*, Dea illa venerationi habenda erat, quæ tempeſtatum concitandarum facultatem habebat, ut de ſe inquit ipſa *Juno*, quam Virgilius *Æneid. lib.* IV. ſic loquentem facit.

His ego nigrantem commiſta grandine nimbum.
Deſuper infundam, & tonitru Cœlum omne ciebo.

Inde etiam enata ventorum veneratio apud *Apulos* celebris, ut aſſerit *Alexander ab Alexandro. Apulia* enim *Peucetia* Gentilibus aberrans ritibus, ut ventorum à ſe vim, cui ſubjecta erat, procul arceret, Religioni

A quotannis, ac ſacrificiis debebat ſe, quibus *Eolum*, & *Junonem* propitiam ſibi reddere ſtudebat. Unde ſolemnis illa *Junonis* ſimulachri in ſepulchrum cum cadaveribus tranſportatio. Nec multum ſanè differebat hujuſmodi *Peucetiæ* ſpiritus ab eo, quo *Beneventani* impetebantur. *Beneventum* ſanè antiquitùs *Maleventum* vocitabatur, nam ſæpè ſæpiùs temerario quodam ità concutiebatur flatu, quo evenerirent prorsùs inaudita: cum arbores hujuſmodi penitùs eradicaret, B everteret ædificia, & homines aut allideret ad fabricas, aut alios in alios ageret, aut elevaret ad æthera. En quo ventorum genere *Beneventani*, hem quo *Apuli* vexarentur? In noſtra profectò *Apulia*, ſicut & *Beneventi Philetæ* illi (de quo meminit Ælianus *lib.* IX. *de var. hiſtor.*) tam exili, ac gracili corpore prædito, ſoleæ nunquam profuiſſent plumbeæ, aut ferreæ, ut ventorum viribus occurrere poſſet. In his itidem *Sannyzio*, *Melitus*, ac *Cineſia*, poetæ tenues admodum, ac C macri, ventorum vi aerem fuiſſent permenſi. Quidquod *Archeſtrati* vatis, ab hoſtibus capti, qui *ad lancem appenſus, inventus eſt habere pondus unius oboli?* Quicquod Hipponactis poetæ, exigua, ac deformi ſtatura? Quidquod *Panareti*, ſummæ tenuitatis viri, qui *ſine omni morborum contagio vixit?* Quidquod *Philippidis*, cujus exilitas in proverbium abiit? Omnes quippe evaſiſſent dubio procul Aves, nunquam alites. Meritò igitur Gentili *Cuperſano*, *Junoni* aeris Deæ, ac D *Eolo* ſupplicationes ferre opus erat, niſi addere velimus, & hanc rationem, nempè ex Cupreſſu *Junoni* Reginæ ſimulachra fieri ſolita, quod hæc arbor ei placeret: audi *Joannem Pierium Valerianum* de Cupreſſu ſic loquentem: *Ex ea autem arbore ſimulachra* Junoni *Reginæ fieri juſſa, in pleriſque prodigiorum expiationibus obſervatum: ut Gn. Cornelio Lentulo, P. Liceno Conſulibus Cupreſſea ſimulachra* Junonis *Reginæ poſita per virgines viginti ſeptem, quæ urbem luſtraverunt.*

E E Junone ad *Minervam* tranſeamus. Quam *Cuperſanum*, totaque adorabat *Peucetia*, non quod diſciplinarum Dea, & ipſamet ſapientia crederetur, nec quod è *Jovis* cerebro, nempe è ſcientiarum fonte, nata: (tam altum enim, tam utilem, tamque neceſſarium *Apulas* collimaſſe in ſcopum non crediderim) ſed cum omnia noſtrates proprium referrent in commodum, ab oleo, & lanificio, quibus noſtra hæc abundat Regio, colendæ *Minervæ* anſam deſumebant; quòd F cum hæc olearum plantationem, & ex olivis ſuccum exprimere invenerit, nec non lanarum texendarum Princeps, & parens haberetur, jure *Apulis*, & noſtris præcipuè *Cuperſanenſibus* cæca ea tempeſtate colenda fuit omnibus. Sunt noſtra quidem in *Peucetia*, & patria, loca olearum arboribus magno cum ordine conſita, eaque celeberrima, è quibus non mediocris quotannis fructus percipitur. Abundat quoque *Peucetia* lanis, ut ſuperiùs enarravimus, laudatiſſimis. Ob idque Dea illa colenda, quæ lanis præeſſet, & olivis. Nec ab re in ſepulchra *Minervæ* ferebatur ſimulachrum; quod Portarum urbium, ad quas Cæmeteria

ria antiquitùs fiebant, præfecta eſſet; unde *Pyletis* dicta.

Poſtremò *Veſtam* à *Cuperſanenſibus* cultam, & in ſepulchra ejus ſtatuam cum cineribus illatam reperimus; vel quòd pro terra ſumeretur, unde par utrique etymologia reſpondere videtur, juxta Ovidianum illud *lib.* VI. *Faſtor.*

Stat vi terra ſua: vi ſtando Veſta vocatur.

Vel quòd pro igne ab antiquis putaretur, ut *Naſo* hiſce teſtatur verſibus. *Faſtor.* VI.

Nec tu aliud Veſtam, quam vivam intellige flammam,
Nataque de flamma corpora nulla vides.

Et quidem jure honos *Veſtæ* à Gentilibus illis debebatur, honos, inquam, qui urnas ſpectaret, & ſepulchra, quo nempè ritu, cadavera illi commendabant Deæ, quacum perpetuò ſtandum cenſebant, & in quam redire neceſſum erat: & qui, ut ignem *Veſtam* adorabant, jure illam optimo in cadaverum cineribus ponebant.

Neque iſta tantummodò ſigna reperta fuere *Cuperſani*, ejus antiquitatem teſtantia. In quibuſdam enim propè *Seſſanenſem* lacum latomiis vetuſto *Divi Benedicti* Monaſterio addictis, aliud *Ruſtici* monumentum variis, antiquioribuſque vaſis, ac Idolis refertum oſtenderunt. Erantque inter illa *Dianæ*, ac *Veneris* ſimulachra: quæ *Cuperſanum* quanam adoraret, ratione explano.

Dianæ ſiquidem à *Peucetiis* omnibus percelebri in Templo, ut *Ariſtoteles* ait, ſummus exhibebatur honos: nam eadem *Latona* dicebatur, à qua, & *Apulia* tota *Latonia* dicta, ut ſupra. Proindè à *Cuperſanenſibus* in *Peucetia* populis, tantæ habebatur venerationi, ut ejus ſimulachra in ſepulturam comportarent. Hæc ſanè in cœlo *Luna*, in terris *Diana*, in inferis *Proſerpina* vocatur. Toto ſanè Orbe nominatiſſimum erat Templum illud, in quo æneus torques mira arte contextus, hiſceque literis, vetuſtatis injuria penè obrutis inſcriptus: DIOMEDES DIANÆ: innumeros fermè annos ſervatus eſt. Quam profectò Hiſtoriam hunc in modum enarrat Leonicenus *lib.* I. *variar. hiſtoriar. cap.* 92. *Ferunt autem Diomedem* (inquit) *poſt everſam Troiam ad ea loca delatum, torquem eum in capti collum Cervi indidiſſe, illumque Dianâ conſecraviſſe, qui longis poſteà annorum ſæculis, quibus id genus animal procul dubio vivere dicitur, ſuper data jam pelle, obducto latens corio ab Agathocle poſtmodum Syracuſarum Tyranno, qui fortè fortuna feram illam venando interfecerat, tandèm inventus, & Dianæ conſecratus fuiſſe dicitur.* Hactenus ille. Hoc profectò animalium genus, nempè cervorum, *Dianæ* charum, cui aureus currus à candidis tractus cervabus à veteribus tributus, ut hiſce *Callimachus* teſtatur carminibus:

Aurea nam dominatrix Tityi ſunt arma Diana
Cuncta tibi, & zona, & juga quæ cervicibus aurea
Cervarum imponis currum cum ducis ad aureum.

A Venit quidem *Diomedes* in *Apuliam*, in qua cum ſibi fides non ſervaretur à *Dauno* Rege: hoſtibus profligatis: Deos precatus, ut Regio illa ſemen non reciperet, aut captum non redderet; quod obtinuit. Vide Nicolaum Leonicenum *lib.* III. *de var. hiſt. cap.* 86. Culta in *Peucetia Diana*, eo quod venationibus, quarum noſtra hæc abundat Regio, præfecta eſſet. Eadem parturientibus dicebatur, & uterum gerentibus opem ferre; unde de illa Horatius *lib.* III. *Car-*
B *minum*:

Montium cuſtos, nemorumque virgo
Quæ laborantes utero puellas
Ter vocata audis, adimiſque letho
Diva triformis.

Diana humanis placabatur victimis, unde *Longobardi* qui *Apuliam* tenuerunt, pueros ſacrificabant, & (hi ſi quando deeſſent)
C Camelum album Barbaris cum ceremoniis, ut infra. Errabant profectò veteres, pro ſua quique neceſſitate, varios ſectantes ſuperſtitione delibutos ritus.

Et *Venerem* cæteris præ Deabus *Japyges* noſtri Gentilibus oberrantes ritibus, colebant, utpotè deliciarum Antiſtitam. Amores enim eo conſectabatur noſtrates affectu, ut nihil non molirentur, quod ipſorum libidinem confoveret. In tantam quippe hoſce viros (ſi virorum modo appellatione tunc temporis digni) fama eſt deveniſſe lu-
D xuriam, imo procaciam, ut more muliebri comerentur: *Ac patrii obliti decoris, & modeſtiæ* (quod Nicolaus Leonicus aſſeverat *lib.* III. *var. hiſt.*) *fucata facie, ſuppoſitiis, alieniſque ornati Comis, in medium prodire ſint ſoliti, molliſſimis chlamydibus, & talaribus, floridiſque ſemper amicti ſtolis, quibus reliqua etiam vitæ ratio, omnibus reſpondiſſe, & quadraſſe numeris perhibetur.* Proh *Apulorum* laſciviam! Quos à *Cretenſibus* ortos aſſerit idem *Leonicus*, & jure nam, &
E *Cretenſium* mores, & laſciviam ebiberunt. De iis *Epimenides Cretenſis* ità cecinit: *Cretenſes ſemper mendaces, malæ beſtiæ, ventres pigri.* Quod & à *Callimacho* uſurpatur, & à *Divo Paulo* refertur *Epiſtol. ad Titum* vide D. Hieronymum, & Auguſtinum *lib.* II. *con. adv. leg. & Proph.* Siſtat igitur miratio ſi *Cypriæ Veneris* ſimulachra adeò impensè colerent *Cuperſanates*, ut non ſecùs, ac ultimum vitæ, mortiſque ſolatium, ea in monumentum ſecum vehere certarent,
F & ad hoc roborandum notandum eſt, numina à Gentilibus *Cuperſanatibus* culta, non alia ex antiquis apparuiſſe memoris, niſi mulieres, ut *Cererem*, *Junonem*, *Dianam*, *Veſtam*, *Minervam*, tantus ſanè erat *Peucetiorum* in mulieres amor. Sed & alia ſubeſt ratio, quarè tam diligentèr antiqui *Aphotides* Idolis ſuas communirent ſepulturas. Erat quippe illa natalium, mortiſque præſens: *Siquidem in æde Lybitinæ* (ut Rodiginus inquit) *quæ ad ſepulturam pertinent, vendere conſueverant, Lybitinam non aliud quam Venerem eſſe exiſtimantes. Hoc autem argumento humanæ fragilitatis unumquemque admonebant, quod una*

una, *eademque Dea*, *principium*, *ac finem vitæ in poteſtate habeat*, *ut quæ ingredientibus vitam*, *vel decentibus præſideat*. Porrò *Libytinam* eandem eſſe, ac *Venerem* docet *M. Varro* apud *Rodiginum*. Hinc fuit, ut *Venus* in ſepulchro, quod *Cuperſani*, ut diximus, inventum fuit, cum cæteris Idolis extaret. Mos quippe erat antiquis, cadavera auro, ac gemmis ornata, cum intima eis familiaritate conjunctis concremare: cineresque in urna conditos cum Idolis ſepelire. Addebant, & comas charorum, & lacrymatoria, ut in hiſce Euripidis *de Iphigenia in Tauris*, carminibus videre eſt.

Tumultumque congere, *& monumenta imponito*:
Comas ſepulchro det ſoror cum lachrymis.

Et in hiſce Homeri.

Solus honor ſequitur mortales ille miſellos.
Et tondere comam, *& lachrymas in funere ſpargi*.

At qui exuſtionis hujuſmodi rationes commemorat Rodiginus *lib.* XVII. *cap.* 26. earumque prima, quòd igneo veluti vehiculo ad æthera elatum quidquid divini hominibus ineſſet, cæleſtibus nonnulli putarent inſeri: *ſubſidente*, *quod terrenum eſt*. Altera quod expurgationem in igne quandam agnoſcerent. Tertia, quòd alii cum *Heraclito* ignem rerum principium exiſtimantes, in eundem corpora reſolvenda pronunciarent. Viget porrò apud quaſdam *Peruviæ* gentes, ſervos cum dominorum cadaveribus comburendi mos: quem ſervus quidam *Luſitanus* altero captus oculo, rogoque domini deſtinatus, faceto reſponſo deviravit: in ignominiam quippe domini ſui ceſſurum, aſſerens, ſi luſcùm in vitam alteram, ſecum duxiſſet ſervum. Ac alium proinde in eius locum ſubrogarunt, ut habes *ex* Joannis Boteri *apophthegmatibus lib.* I.

Neque ſilentio obvolvendum eſt, innumera priſcorum ſepulchra *Cuperſani* inventa. Inſigne illud, quod alio in fundo non longè à *Mariano* Templo, de Inſula nuncupato, ſecus *B. Appolloniæ* Sacellum, cum oleæ plantarentur, reperere: quod cum aperiretur, perennè lumen, ante cadaver in fictili ardens lucerna, evanuit illicò. Erat quippe demortuum corpus armis indutum, ac opobalſamo delinitum, ut putredini quam maximè obſiſteret: nec non penès eum Idola extabant nonnulla, quæ omnia mox aeri expoſita in cineres rediere. Quod ab Excellentiſſimo *Joanne Hieronymo Aquaviva Aragonio Cuperſanatium* Comite, cæteros inter Principes omnigena eruditione conſpicuo accepi. Perenne quidem lumen ab antiquis frequens parabatur; & in noſtris *Apuliæ* regionibus, in *Diomedeo* ſepulchro lumen coram *Diomedis* oſſibus aurea in limina ſepultis, inventum refert Benedictus Cocarella Vercellenſis *in ſua Tremitanarum Inſularum deſcriptione*. Et in agro *Patavino* propè oppidum *Ateſtinum* (ut refert Joannes Baptiſta Porta *lib.* II. *mag. natur. cap. ult.* citatus à Bernardo Ceſio *de mineral. lib.* III. *cap.* 7. *ſect.* 20. Urnam fictilem repererunt, & intra eam alteram urnulam, & in hac lucernam adhuc ardentem. Sed urna à ruſticis rupta evanuit flamma. Scribit idem Porta *loco citato*. In *Neſide* Inſula prope *Neapolim* anno 1550. marmoreum cujuſdam *Romani* ſepulchrum inventum: intus verò phialam repertam, in qua lucerna adhuc ardebat; qua fracta, & aere in eam intrante, extinctum eſt lumen, quod multis ante ſeculis ibi clauſum fuit.

Noſtris verò hiſce diebus, cum cænobium *Divi Franciſci Paulenſis*, opera, ac ſtudio Reverendi Patris Fratris *Dydaci Juliani Cuperſanenſis*, viri pietate, ac doctrinis ornatiſſimi, in minima Religione maximi, primariiſque Ordinis ſui muneribus perfuncti, antiquo majus, ac peramplius redderetur; nonnulla antiquitatis erupere veſtigia, reperta enim ſunt vaſa, & urnæ fictiles, lacrymarum excipuli, & hujuſmodi, quorum pleraque, ceù non obſcuras *Cuperſanenſis* antiquitatis notas in Muſæo noſtræ *Tarſianæ* familiæ aſſervat Abbas *Octavius* germanus major. Mitto plurima, ne mei faſtidiat lector. Ex his liquidò cognoſces, erudite, ac diligens antiquitatis indagator, *Cuperſanum* annis ante Chriſtianam redemptionem penè innumeris conditum. Quem nam verò habuerit originis ſuæ parentem, neſcimus. Urbium enim aliæ antiquas earum cunas noverunt, aliæ verò primordia non oſtendunt. Illæ (ut philoſophico more loquar) antiquæ à priori, & per notam cauſam: hæ autem à poſteriori non quaſi nullam cunarum originem agnoſcant, ſed quod ea ex antiquitatum tenebris non emergat, cum pervetuſta tantùm appareant, quæ avitam præceſſerint memoriam, veſtigia.

Etſi verò *Cuperſani* natales, ejuſque ignoremus extructorem, illud tamen unum conſtat, nomen illi inditum à Cupreſſibus, quas in illius ambitu multas fuiſſe, nonnullæ in præſentem uſque diem ſuperſtites, annoſæ admodum ſubindicant; itemque à *Jano* agriculturæ in *Apulia*, & in *Italia* ferè tota Parente; Ità ut ex Cupreſſibus, & *Jano*, ambobus hiſce nominibus in unum coaleſcentibus, factum ſit, quod *Cuperſanum* diceretur, quaſi *Cupreſſetum Jani*. Quod bellè reſpondet antiquæ, & obſoletæ illi nomenclationi, qua noſtra olim civitas *Cupreſſanum* appellabatur; idque deindè uſu invaleſcente, ut neſcio quæ ſoni mollities evitaretur, unius tantum literæ tranſpoſitione mutatum. Hinc eſt quò nobis etiam placuerit frequentiori *Cuperſani* nomine uti, quod tum in libris, tum in antiquiſſimis pagellis, ac lapidibus invenimus; niſi *Cuperſanum* illam eſſe *Cupram* judicemus, de qua *Strabo*: & infra. Et quidem *Cuperſano* à Cupreſſu, ſepulchrali hieroglyphico, nomenclatio quàm probè acceſſerit: habes ex ſepulchrorum numero, quorum totus ferè ejus ambitus erat perplenus: & in dies prout infodiendi ſeſe offert occaſio, urnæ erumpunt, & ſepulturæ. Et fortè; *Romanis* apud *Cannas Apuliæ* Vicum, ab *Annibale* profligatis, anno ab urbe condita DXLI. ubi Conſul *Æmilius Paulus* periit, Conſulares, Prætoriivè viri viginti interfecti ſunt, Senatores quà capti, quà occiſi triginta, nobiles

biles viri trecenti, pedeſtrium militum qua- A draginta millia, equitum tria millia, quingenti: Quum, & *Annibal* (ut ait Paulus Oroſius *lib.* IV. *c.* 16.) *in teſtimonium victoriæ ſuæ tres modios annulorum Carthaginem miſit, quos ex manibus interfectorum equitum Romanorum, Senatorumque detraxerat*. At verò non videtur alienum Conſulares, aut Prætorios viros illos, Senatores, cæteroſque nobiles tunc cæſos, *Cuperſanum* advectos, ibique eorum cadaveribus ſepulturæ honorem ſtatutum, ac implantatis in rei memoriam B Cupreſſibus, *Cupreſſani* nomen urbi relictum. Sanè Cupreſſum funus, & ſepulchra nobilium ſignificare teſtis eſt *Lucanus* ſic inquiens:

Et non plebejos luctus teſtata Cupreſſus.

De quo nos peculiaritèr egimus in Ara Parentali ad exequias Excellentiſſimi Dynaſtæ *Dydaci Lopei de Haro Carpienſium* Marchionis ſtructa, ſymbolo I. Thucydides verò *hiſt. lib.* II. ait, oſſa eorum, qui pro Patria C mortem oppetiiſſent, Cupreſſinis in arcis aſſervata. Deorum autem ſimulachra à veteribus idcircò ex Cupreſſu formata quòd hæc cariem non ſentiat, unde ſimulachrum *Jovis* Cupreſſinum ducentos annos duraſſe ait *Plinius* à *Valeriano* citatus. Nec deſunt opinantes *Cuperſanum* dici à *Cupa*, & *Jano* ità, ut eſſet antiquis quaſi *Cupa*, ſive vas vinarium *Jano* dicatum; cum enim veteres *Janum* pro *Noe* ſumpſiſſent, qui vineam plantavit, primuſque omnium vini ſaporem ex- D pertus, meritò illi *Cupam* dicarunt. *Cupæ* nomen in *Hiſpaniis* ingentia retinent dolia ſervando vino deſtinata, quæ *Cubas* dicunt. Porrò *Cuperſanates* magnam quotannis vini copiam percipiunt: Sicut & aliarum *Apuliæ Peucetiæ* urbium cultores, de quibus Proſper Rendella in egregio *de vite, vindemia, & vino tractatu*. Sunt verò qui mallent hujuſce nominis etymologiam à *Cypria Venere*, quàm ardentèr *Apuli* amabant, eſſe petendam: Y, in V. mutato, quod ſæpè u- E ſurpatur; ut proinde *Cupreſſani* nomen ſit ferè *Cypria*, ſive *Cypera* anus, hoc eſt, amor vetus: vel per antiphraſim, amor recens; quod inibi adeò vehementer libidini vacarent, itaque ſe officiis, & calamiſtro pulchriores reddere ſtuderent, ut *Venus* ibi ſeneſcendo vireſceret, ut ſupra retulimus. Quam facetè de mulierum laſcivo mundo Plautus in *Heautcn. act.* II. *ſc.* 2.

.... Noſti mores mulierum,
Dum moliuntur, dum comuntur, annus eſt. F

Annus eſt, & meritò; quia una tantùm hora *Veneri* indulgendo, eam ſalutis, & mentis jacturam facimus, quam multorum annorum ſpatio vix ſubiremus. Unde luxurioſis bellè quadrat illud. *Una nocte ſeneſcentes.*

Cyprus etiam *Veneri* ſacra fertur, quia laſciviæ dedita erat. Et fortaſſe noſtra hæc civitas illa eſt, quam antiqui *Cupram* in littore *Apulo* appellabant à *Cypro* nempè Templo, quod ibi *Tuſci*, ut *Strabo* ait, extruxere.

Sed has quidem nominis derivationes, alacri, promptoque ut animo complectaris, meminiſſe neceſſum eſt in multis multarum urbium, Regionumque nominibus non abſimilem agnoſci inditæ nuncupationis originem: quam ex eventu, vel ex alia quavis oboriente circumſtantia ductam, omnes omnium notarunt annales. Et ut aliqua, quæ ſuppetunt exempla in medio ſiſtam; nonne *Mediolanum Ciſalpina* in *Gallia* tàm ſuperbum, quàm fortè, à *Gallis Inſubribus* conditum, à ſua dimidia parte lanata (ut cum *Divo Ambroſio*, & *Sidonio Apollinari* nonnulli volunt) *Mediolani* nomen ſortitum? Quod & *Claudianus* ſubinnuere videtur, ſic inquiens.

Continuò ſublime volans ad mœnia Gallis
Condita lanigeræ ſuis oſtentantia pellem.

Nonnulla vero *Ægyptiorum* oppida ab animalibus nomen ſumpſiſſe teſtem habemus D. Hieronymum *lib.* XIII. *in Eſaiam, cap.* 46. qui *Pleraque* (inquit) *oppida eorum à beſtiis, & Jumentis habent nomina* Κυνῶν, *à Cane*, Λέων, *à Leone*: Λύκων, *à Lupo*. Et *Canariam* Inſulam *Fortunatarum* unam à *Canum* ingentis magnitudinis multitudine dictam ait Plinius *lib.* VI. *cap.* 32. Nonne *Sena* à ſenibus, quorum gratia à *Brenno Gallorum* Duce fuit excitata, nomen mutuavit ſuum, anno ante Chriſti adventum tercenteſimo ſexageſimo ſecundo? *Brunduſium* vero à Brunda græcè, quod latinè idem eſt, ac cervi caput, eam enim urbem ad modum cervini capitis cornua habentis diſpoſitam eſſe Iſidorus ait *lib.* XVI. *cap. de nomin. Civitat.* & Barth. Anglic. *lib.* V. *cap.* 18. *Beneventana* civitas *Maleventum* antiquitùs appellata, quod & Plinius teſtatur *lib.* III. *nat. hiſt. cap.* II. ſic inquiens. *Cætera intùs in ſecunda Regione, Hirpinorum Coloniæ: una Beneventum, auſpicatiùs mutato nomine, quæ quondam appellata Maleventum*. Idque profectò quòd vehemens inibi exſufflans ventus, quicquid occurreret magni licet ponderis, facilitèr elevaret, ut ſuperiùs dictum eſt. Hic autem placet, Scholiaſtem *Julii Polyhiſtoris* in medium proferre; cujus iſta ſunt verba. *Beneventum verò olim dictum fuit Maleventum, quod à Dalmatia violentior quidam, & acerbus ventus ingruere conſueviſſet*. Livius autem *lib.* V. aliam hujuſce nominis reddit rationem, *Maleventum* nimirum appellatum, eo quod ibi ad triginta *Samnitum* millia (*Sulpitio*, & *Petilio* Conſulibus *Romanis*) cæſa fuerint. Sic primaria quoque magnæ *Ægyptii* Urbs, *Peluſii* nomen obtinuit à *Peleo Achillis* Patre, ejus urbis conditore, licet *Cornelius Cornelii à Lapide Peluſium* quaſi πηλούσιον, id eſt Lateritium dictum velit. Univerſa enim *Ægyptus Nili* inundatione lutoſa, & oblimata, lateribus abundat. *Capym Capuæ* urbi *Campanæ* olim Regionis Principi nomen feciſſe teſtis eſt Silius *lib.* XI.

Tum Capys ut primus dederit ſua nomina muris.

Nec non poetarum Princeps Virgilius:

Et Capy hinc nomen Campanæ dicitur urbis.

Quamvis hoc non probetur *Antonio Sanfelicio* Monacho, qui *Capuam* ait, dici, quod

Cam-

Campaniæ felicis fuerit caput: his verbis: *Non urbis conditor Capys (legimus enim, & Oſcam, & Vulturnum priùs vocatam) ſed amplificator fuit. M. Varro ad campeſtrem retulit ſedem, Strabo ad rem ipſam, quod caput eſſet Campaniæ. Is quinto Geographiæ libro ſic ait. Quum autem urbes duodecim in Campania forent, Capuam perindè, ac illarum caput nominarunt. Romæ* nomen à *Romulo*, tritum eſt, unde Virgil. *lib.* 1. *Æneid.*

Inde lupæ fulvo nutricis tegmine lætus.
Romulus excipiet gentem, & mavortia condet.
Mœnia, Romanoſque ſuo de nomine dicet.

Sicilia dicta à ſiciliendo, eadem *Triquetra* à figura triangulari, & *Trinacria* à tribus promontoriis. *Sabaudia* licet à *Sebuſianis* populis, aut à *Sabatiis* vadis nomen accepiſſe videatur, de ea tamen hæc *Carolus Bovillus* in medium adfert. *Fuiſſe* (inquit) *hanc Regionem olim præ locorum anguſtia (utpote inter Alpes ſita) & habitatorum paucitate, totam à latronibus obſeſſam, qui prætereuntes, aut jugulabant, aut ſpoliabant. Tum nobilis quidam eam Regionem ab Imperatore in titulum Ducatus obtinuit, qui cunctos ex ea prætereuntibus infeſtos vi armorum ſubmovit: & viam peregrinis ſecuriſſimam præbuit. Hinc ſalvam viam (quæ priùs Mala via, vulgò* Mal Voie, *vocabatur) eam in poſterum vulgò* Saul voie, *vocari juſſit. Inde Sabaudiam fecere.* Thuſcia ἀπὸ τῦ θύειν, quod eſt ſacrificare, quia *Tyrrheni*, Deorum cultui, ac ſacrificiis plurimum vacabant: cæteraſque nationes religione anteibant. *Thurium* urbs magnæ *Græciæ*, à *Thuria* vicino fonte nomen habet. *Turum Apuliæ Peucetiæ* Oppidum non longè à *Cuperſano*, à *Tauro*, quem in inſigniis geſtat, nomen accepit, ferunt enim *Tarentinum Taurum* auro, ac gemmis onuſtum in ea regione inventum, ob cuius memoriam oppidum illud erectum, cui à *Tauro* nomen factum, ad hæc uſque tempora retinet. *Herculis* Inſulam propè *Hiſpaniam Scombrariam* appellant, à captis ibi Scombris, ex quibus optimum fit garum, ut ait Strabo *lib.* III. *Geogr. Patavium*, quod hodiè *Padua*, à *Padi* fluminis vicinitate, ſic dictum eſt. *Wandalicia* à *Wandalis* eam occupantibus, modò nuncupatur; quam veteres *Bæticam* à *Bæti fluvio* dicebant, qui hodiè *Arabico* quidem vocabulo *Guadalquivir* appellatur, id eſt, Flumen magnum. *Niſyrus* Inſula una ex *Cycladibus*, *Porphyris* etiam dicta à purpuris, quæ in ea naſcuntur, ut auctor eſt *Suidas*. *Luſitania* itidem à *Luſo Liberi* patris filio: quæ & *Lyſitania* quoque à *Lyſo* ejuſdem *Liberi* ſocio cum *Luſo* bacchante. *Olyſippo Luſitaniæ* Princeps Civitas ab *Vlyſſe* dicta *Vlyſipolis* quaſi civitas *Vlyſſis*, & olim *Pintia* nunc *Valliſoletum* dictum quaſi vallis litium, ut aſſerit luculentus Hiſtoricus *Rodericus Mendez Silva*, amicus noſter, in elaborato de *Hiſpaniæ* reſtauratione libro, apud quem varias civitatum, & oppidorum nomenclationis etymologias reperies, acutè quidem, & appoſitè. *Sardiniam* inſulam *Græci Ichnuſam* à veſtigii humani ſimilitudine vocarunt, ut ait Nic. Leonicenus *lib.* 1. *hiſt.* Sed cur antiquiora tam enixè exempla commemorem, cum recentia non deſint? E Regionibus, Inſulæ *Philippinæ* à *Philippo Hſpaniarum* Rege potentiſſimo nomen habent. Urbium verò una occurrit præ cæteris *Julia nova* quam è nomine ſic vocavit ſuo *Julius Aquaviva Aragonius Atriæ* Dux, qui eam extruxit, ut refert Miraballus *in Ephemer*. Reges enim, ac Principes, rebus quidem aut memoria dignis, aut ab hominum memoria nunquam receſſuris, ut cum iis eorum etiam nomen poſteris viveret; nomina è proprio faciebant nomine. Qua in re, non deſunt exempla, quorum ſuperiùs multa enumeravimus, unde & *Tagus V. Hiſpaniarum* Rex *Tago* Flumini nomen fecit, & *Iberus* amnis ex *Tubale* genito ejuſdem nominis Rege, & ex *Beto Tagi* filio *Betis* nomina accepere ſua: ut referunt *Euſtachius*, Florianus Docampus in *Chron. lib.* 1. *cap.* 8. & Fr. Petrus Gonſalez de Mendoza Archiepiſcopus Granatenſis in *Hiſt. de Monte Celia.* Ne autem mireris *Cuperſanenſem* noſtram hanc urbem ex Cupreſſuum arboribus potiùs, quam alia ex re memorabili nomen ſumpſiſſe, monendus es, lector amice, civitatum pleraſque ex hujuſmodi cauſis cognomenta traxiſſe, ut *Ceraſus* urbs in *Ponto*, à Ceraſis; *Caſtellum nucis* à nucibus; *Abellinum* ab avellanis. Item in *Attica Myrthinus à myrtorum, quas myrrynas dicunt, frequentia.* Nec non *Rhamnus* à Rhamnis. Imò ex arboribus, vel ipſi homini nomen aliquando factum; nam Plinius *de Lauro* loquutus: *Unius arborum* (inquit *lib.* XV. *cap.* 20.) *latina lingua nomen imponitur viris*. Hinc *Laurens* apud *Virgilium*, *Laurentius*, quod profectò nomen paſſim uſurpatur; hinc etiam Libertus *Ciceronis*, *Laurea Tullius* vocatus eſt. Sed quid arbores commemorem, cum vel inclytarum denominatio progenierum, præcipua nobilitatis nota inſignitarum, ex ipſis humilibus mutuata plantis. *Fabios* enim à fabis, *Lentulos* à lente, *Cicerones* à cicere ſerendo dictos, teſtis eſt idem Plinius *nat. hiſtor. lib.* XVIII. *cap.* 3. his verbis: *Cognomina etiam prima inde Pilumni, qui pilum piſtrinis invenerat: Piſonis à piſendo. Jam Fabiorum, Lentulorum, Ciceronum, ut quiſquis aliquod optimè genus ſereret.* Confirmat hoc magis, quod ab ipſo *Cicerone* actum fuiſſe *Græci ſcribant*. Is enim cum *Siciliæ* Quæſturam exerceret, ac munus argenteum Diis offerret, epigramma de more addens, prænomen *Marci*, *Tulliique* nomen integrum juſſit apponi: *Ciceronis autem loco, quod ſequebatur facetè ciceris granum ab artifice inſculpi voluit*. Verùm hæc de nomenclatura ſatis: unde ex præfatis exemplis, allatas de *Cuperſani* nomine rationes lubenti te, lector, animo, lætaque fronte ſuſcepturum reor. Sed antequam ulteriùs procedamus, mirari non deſinam cur *Albertus Miræus* Soc. Jeſ. *Cuperſanum* noſtrum ſcribat latino idiomate dici *Converſam.* Quod profectò ex quibus nam fontibus, libris, aut lapidibus doctus hic hauſerit Vir, neſcimus; penès eum igitur maneat.

Nitor accedit *Cuperſano* ex ipſo urbis ſitu.

tu. Civitas enim hæc in amœno fundata colle inter omnes *Apuliæ Peucetiæ* urbes eminet. fortiſſimis cincta mœnibus, turribus paſſim, ac propugnaculis ſepta; foſſa, valloque circumdata; magna item, turritaque ab Arce defenſa. Eminet in ea turris, & una cæteris altior, ac benè magna, cujus intimæ, penitæque partes acceptam vocem numeroſiore multiplicant repercuſſu; id quod etiam de ſeptem *Cyzici* Turribus narrat Plinius *lib.* XXXVI. *cap.* 15. *Eadem* (inquiens) *in urbe* (de Cyzico loquitur) *juxta Portam, quæ Toracia vocatur, Turres VII. acceptas voces numeroſiore repercuſſu multiplicant, nomenque huic miraculo, Echo eſt à Græcis datum. Et hoc quidem natura locorum evenit, & plerumque convallium ibi caſu accidit: Olympiæ autem arte, mirabili modo in Porticu, quam ob id heptaphonon appellant, quoniam ſeptiès eadem vox redditur*. Reliquum verò urbis, ſplendorem omnibus, præſefert in rebus, nam ædificia ampla ſunt; Eccleſiæ ſumptuoſæ; Clerus frequens, honeſtate præſtans, literis quoque eſſet, ac ſcientiis, ſi nonnihil exueret ruditatis. Duodeviginti millia accolarum alit, viroſque innata quadam facilitate in omnia pronos, ſuavitate, & in cunctis negotiationum generibus dexteritate ſolertes; Fœminas itidem pulcherrimas, & uberum munere fecundiſſimas, quas antiquis illis temporibus *Apulis* militibus in acie ſumma victus egeſtate demerſis, lac ſubminiſtraſſe è propriis mammis mulctum, ac propria manu expreſſum, nemo ſit quem prætereat. Eaſque in primis modeſtia, natoque rubore claras, itaut in tam numeroſa, ac magna civitate, rara hodierna luce offendicula eaque cautè ſeſe offerant; quamvis *Apuli* ſint natura ſalaces, & in *Venerem* proclives. Quod non modica mulierum laus eſt quarum procaciam hiſce urget carminibus Euripides in Andromacha.

At tu cave, bis dico, ſi ſapis, cave,
Si uxor tibi eſt, aliæ frequenter mulieres
Ut ne tuarum tecta ſubeant ædium.
Malarum enim plerumque ſunt, ac turpium
Rerum magiſtræ, aliæ avidæ lucri toros
Temerant pudicos. Sunt quibus vitiis ſcatet
Infamis animus, operam ea dant ſedulò,
Alias ut in contagia ſcelerum trahant.
Multis fatuitas præbet anſam criminis
Atque hinc laborat, hinc virorum affligitur
Malis domus: procul hoc venenum ab ædibus
Arce tuis; ne irrumpat, obde peſſulum;
Firmis fores muni ſeris, ſani nihil,
Nihil integri adferet exteræ ingreſſus, cave,
Sparget venenum viperis nocentius.

Carmina hæc uxorius quiſque ſuæ domus Januæ inſcribat. Pueros quoque dat *Cuperſanum* præclaro ingenio præditos, artium, ac ſcientiarum omnium ſtudio aptos, cui ſi ſe addicerent, peritia gloriam compararent immortalem. Et literis florentes olim dediſſe viros inde conjicio, quod à *Græcis* habitaretur, à quibus, & artes, & diſciplinæ in id invectæ, ut *Græca* nonnulla *Apulis* communia verba, & à *Cuperſanenſibus* paſſim uſurpata teſtantur, & ipſæmet majorum no-

A ſtrorum ſubſcriptiones *Græcè* exaratæ, ut ex vetuſtiſſimis in *D. Benedicti* Archivio aſſervatis apparet inſtrumentis. Notam quoque reddunt hanc urbem Nundinæ, & panegyres, quæ quotannis in ea bis celebrantur: alteræ die ipſo Pentecoſtes incipientes propè Eccleſiam majorem, & Caſtrum civitatis; alteræ verò, ſed celebriores ad *Divæ Mariæ* de Inſula templum, accurrentibus totius ex Regni partibus negotiatoribus; quæ ſanè inſtitutæ ſunt in honorem ipſius Inſulanæ Vir-
B ginis, quæ ibidem in Crypta miraculosè reperta, præcedentibus cujuſdam puellæ divinis admonitionibus, de quo Hiſtoriam intexuimus jam luce donatam. Conceſſit profectò Nundinas illas precibus *Julii Antonii de Aquavivæ Atriæ* Ducis, *Joannes Antoniu de Urſinis Tarenti* Princeps, quod ſanè privilegium antiquo ſtylo exaratum exhibuit mihi Abbas *Octavius* germanus meus ex ſuo Chartophylacio depromptum.

Commendant verò præ cæteris, noſtræ ur-
C bis antiquitatem nonnulli *Cuperſanatium* mores, quos vel cum *Apulis* omnibus habuere communes, vel aliundè uſurparunt. Vigent enim *Cuperſani* ritus quidam vetuſtatem quàm maximè olentes: nec non varii mores, quos imperita plebs, numquam intermiſſa obſervatione indies ſtabilire, ac poſteritati tradere non deſinit. Ex innumerabilibus aliqui mihi ſunt recenſendi, ut hiſtoriæ huic noſtræ ex eorum relatu, & varietas accedat, & jucunditas. Eccleſias
D Sanctis dicatas extra *Cuperſani* mœnia conſtructas quotannis, die quo eorum ſolemnia celebrantur, ut quam obtendunt gratiam obtineant, frequentia virorum, ac præcipuè mulierum, ſed ignobilium, examina circuire ſolent. Sacram verò *B. Stephano* Martyrum anteſignano ædem equitantes ter, aut pluriès circumeunt, ut equi, alvi dolore ſerventur immunes. Sunt etiam alia, quæ circumeunt ſacella, ut *SS. Nicolai, Luciæ, Laurentii, Jacobi*, nec non *Divæ Mariæ* In-
E ſulanæ Templum. Manavit ſanè hic ritus ad noſtrates à Gentilibus ipſis, qui Religionem in circulo reponentes, aut aras, aut idola, aut Templa circuibant, eo quod orbicularis motus omnium ſit perfectiſſimus, unde *Ægyptii* Theologicam ſapientiam, utpotè divinam, Scientiam appellabant orbicularem, *Pierius* aſſerit. Sed Gentilium circuitum vana Religione fultum, ediſcimus ex Scripturis, ubi habetur in circuitu impios ambulare, qui à diabolo eorum magi-
F ſtro id accepiſſe videntur: de quo Petrus *Epiſt.* I. *verſ.* 6. *Circuit quærens quem devoret.* Ipſeque Dæmon de ſe ipſo teſtatus eſt, quum Deo reſponderet: Job. I. *cap.* 6. *Circuivi terram, & perambulavi eam*: Quanti verò fieret antiquis circuitio, vel inde habes, quod quotieſcumque communis lætitiæ ſigna exhibenda eſſent, circuitum cum aliquibus cæremoniis adhibebant. Nam in Imperatoris coronatione Templa à Veteribus fuiſſe circuitu coronata, aſſerit Cantacuz. *lib.* I. *Hiſt. cap.* 41. Nec ullum profectò fuit olim ſacrificii genus, in quo deeſſet circuitio, hinc Apulejus *lib.* II. *Per diſpoſitas* (inquit) *aras circumiens Sacerdos rem*

rem divinam procurat. Et Servius *lib.* 4. *Æneid.* quoddam fuiſſe ſacrificium teſtatur in ararum circuitu: ſic enim ait: *Quidam genus ſacrificii appellant, quo veteres, cum aras circuirent, & rurſus cum reverterentur, & deinde conſiſterent, dicebant minuſculum ſacrum*. Senex autem ille *Antiochenus*, cujus nomen infandis pollutum ſceleribus ſacræ Paginæ ſuppreſſere, *Judæos* à Patriis, Deique veri legibus recedere compellens, eoſdem aſtare ſacrificiis jubebat, & cum *Liberaria* celebrarentur, in *Liberi* honorem eos cogebat circuire: ut Machab. *Lib.* XVI. *cap.*6. *Ducebantur autem cum amara neceſſitate in die natalis Regis ad ſacrificia: & cum* Liberi *ſacra celebrarentur, cogebantur hedera coronati Libero circuire*. *Brutus* quoque longam poſt navigationem cum nonnullis ſociis in Inſulam *Leogeciam* appellens, ad quandam venit Civitatem deſertam *Dianæ* magnifico Templo inſignitam, in quo ipſius Deæ imago petentibus reſponſa dabat. Suggerunt *Bruto* Commilitones *Dianæ* litare, & ab ea quænam illis futura ſit Patria, fixæque manſionis ſedes, inquirere. *At Brutus* (ut refert Matthæus Vveſtmonaſterienſis Monach. in *libr. florum Hiſtoriarum, ac de rebus Brittannicis ætat.* III. *cap.*21. *Conſiliis eorum adſpiciens, ante Aram Deæ, vas ſacrificii plenum vino, & ſanguine candidæ cervæ dextra tenens, vocem in hæc verba diſſolvit.*

Diva potens nemorum, terror Sylveſtribus *apris*
Cui licet anfractus ire per æthereos.
Infernaſque domos, terreſtria jura reſolve.
Et dic quas terras, nos habitare velis.
Dic certam ſedem, qua te venerabor in ævum
Qua tibi Virgineis Templa dicabo choris.

Noniès hæc repetivit, ac deinde Aram quatèr circumiens, ſanguinem, vinumque quod manu tenebat in focum effudit, mox cervæ pelle ante aram extenſâ, ſuper eam procumbens, hora noctis tertia obdormivit. Viſaque eſt illi Dea ſic fari.

Brute ſub occaſu Solis, trans Gallica Regna.
Inſula in Oceano eſt, undique clauſa mari,
Inſula in Oceano eſt, habitata Gigantibus olim.
Nunc deſerta quidem gentibus apta tuis.
Hanc pete, namque tibi ſedes erit illa perennis
Hic fiet natis, altera Troja tuis.
Hic de prole tua Reges naſcentur, & ipſis
Totius Terræ, ſubditus Orbis erit.

Nulla quippe Gentilium Religio ſine circuitu. Veteres etiam in Deorum, Heroumque celebritatibus circuitione uſi ſunt. Carmina enim ad Lyram concinebat Chorus; quumque ſe à dextera ad ſiniſtram verteret ſtrophe, cum à ſiniſtra ad dexteram Antiſtrophe, dum verò gradum ſiſteret, ac interquieſceret, Epodus occinebatur, ut ex *Græco Pyndari* Scholiaſte colligitur, & ex primariis *Græcorum* Auctoribus obſervaſſe ſe, nobis aperuit Clariſſimus, ac Reverendiſſimus vir *Martinus* Abbas *Lafarina de Madrigali*, *Hiſpaniarum* Regi à Domeſticis Sacris, & Conſiliis, ejuſque maximus in *Siciliæ* Regno

A Sacellanus, prima utriuſque linguæ ornatus eruditione, ac literaria nobis neceſſitudine conjunctus: Reſpexiſſe antiquos illos remur, modò in dexteram, modò in ſiniſtram choros agitantes, ac poſtremò quieſcentes, Univerſi totius inſtitutum, cujus ab Oriente in Occidentem motus vergit, erronumque è converſo ab occaſu in ortum; terra verò immobilis ſemper conſiſtat; ac imitari eos voluiſſe mundanam hanc molem, quæ continuo ex motu, in æter- B nam deſinet quietem. Huic aſſuo quod D. Gregorius *l.* III. *Dialog. c.* 20. narrat de *Longobardis*, quorum nonnullas leges retinet adhuc *Apulia* noſtra. Hi nempe iniquis majorum ſuorum veſtigiis inſiſtentes Caput Capræ Diabolo immolare ſoliti erant: eique per circuitum currentes, caput carmine dedicabant infando. Verè *Longobardi*, ſive, ut alii *Longobarbi*, eo quod longa eorum barba, à qua nomen accepiſſe putavit *Curtius*, & meus *Proſper Rendella*, trahebat eos C dæmon. Relatu etiam dignæ videntur quædam Barbarorum cæremoniæ, quibus mos eſt pueros immolandi. Si quando verò puerorum eis deeſt corpus, ut id ſacrificent: *Camelum colore album* (ut inquit *Nilus* de interemptione Sanctorum Pontificum qui ſunt in *Sina* apud Metapraſtem) *& minime vitioſum in genua inclinantes ter circumeunt jacentem, cum tota Populi multitudine in orbem obeuntes. Præit verò, & circuitionem, & canticum, quod ab eis in aſtrum factum* D *eſt, aut ex Regibus quiſpiam, aut ex Sacerdotibus, qui ſunt ex ſenectute venerabiles. Qui poſt tertiam circuitionem, cum nondum canticum finierit populus, & extremam hymni partem adhuc in lingua habeat, ſtrictò enſe valdè percutit eundem, & primus magno ſtudio guſtat ſanguinem: & ſic reliqui cum gladiis accurrentes, aliqui quidem aliquam parvam pellis partem exſcindunt cum pilis alii autem quodlibet rapientes ex carnibus abſcindunt: alii autem uſque ad viſcera pro-* E *cedunt, & inteſtina, nullam hoſtiæ partem relinquentes non confectam, quæ poſſit deindè videri à Sole apparente; neque enim abſtinent ab oſſibus, & medullis, perſeverantia vincentes fortitudinem, & tandem diuturnitate ſuperantes repugnantiam. Atque hic eſt Barbarorum ritus vitæ, & religionis.* Huculque *Nilus*. Has profectò Gentilitatis cæremonias, rituſque inſanos, ſaniore conſilio uſurparunt veteres, quum ſacrificiis veri Dei operam dantes, aras circuibant. Unde David F *Pſalm.* XXV. *v.* 6. *Lavabo* (inquit) *inter innocentes manus meas, & circumdabo altare tuum Domine*. *Franci* verò Orientales, ut tradit Auctor *Archontol.* die quo Natalis Chriſti ſolemnia celebrantur, infantis recens editi ſimulacrum ſuper altare poſitum circumdant, ejuſdemque Regionis *pueri, ac puellæ in orbem ſaltant, plauduntque, majoribus natu accinentibus*. Id quod ipſa Dei ſapientia agere videtur, quum cordis humani charitate flagrantis aram circumdat. *Sapientiæ cap.* VI. *v.* 17. *Dignos ſe ipſa circuit quærens, & inviis oſtendit ſe illis hilariter*, & ab ipſamet vera ſapientia *Chriſto* aras, & Templa circuire edocti ſumus, qui

circumeundo doctrinam cœleſtem prædica-
bat: *Marc. cap.*VI. *num.*6. *Et circuibat Ca-
ſtella in circuitu docens.* Nec aram ſolum-
modò, verum etiam Templa circuibant
Gentiles, quod à *Nerone* non abſque omi-
ne actum, teſtatur *Svetonius* in ejus vita,
nec alia deerunt exempla, quæ legentibus
paſſim occurrent. Hinc magna, ac veriore
cum religione Templorum ritum circum-
eundorum amplexati ſunt Chriſtianæ fidei
cultores, eoque præcipuè utuntur, cùm
ſacra *Hieroſolymæ* loca inviſentes, ut *Dona-
tus Antonius Martuccius* matris meæ ger-
manus, vir ſanctitate venerabilis, ait in
ſuo quem conſcripſit *Hieroſolymitanæ pere-
grinationis libello*, tum in primis pœniten-
tiam præſeferentes, ut habes apud Henri-
cum Abbatem Claravallenſem in *parte po-
ſteriore Annalium Rogerii Hovedeni. Pœniten-
tia illi talis injungitur, ut infra quadragin-
ta dies à patria ſua exulaturus abſcederet
in ſervitio pauperum Jeroſolymis triennio mo-
raturus. Interim verò ſingulis diebus Domi-
nicis Eccleſias Toloſanæ urbis nudus, & di-
ſcalceatus cum diſciplinalibus virgis juſſus eſt
circuire.* Jure igitur noſtri *Cuperſanates* cir-
cumeundi more, quem à Barbaris *Longo-
bardis Apuliæ* quondam Dominis ab eorum-
que dominatu dictæ *Longobardia* didicere,
ſacris operam navantes rebus utuntur, ut
ex ipſis etiam prophanis ritibus religionem
hauriendam ediſcamus.

Quædam etiam magiæ genera apud im-
peritam *Cuperſanenſium* plebem nonnunquam
vigere animadverti, eaque præſertim apud
mulieres ruſticas, cum cæteroqui homines
vanis hujuſmodi rebus non adeo videantur
addicti. Cum enim (ut aliqua tangam) de
futuris nuptiis vaticinari ſtudent. Botano-
mantia utuntur, modò carduum Terræ im-
plantantes, modò verò; idque nonniſi ter-
tiò Calendas Julii, acceptis cujuſdam her-
bæ ſentibus, & in aquam immerſis, pro-
latiſque nonnullis verbis, ut explorent,
num ſpinæ ſimul coeant, & jungantur,
ſicque de futura vaticinantur maris, & fœ-
minæ conjunctione. Et quàm jure è ſpinis
hoc hauriunt, non enim eſt quod hominem
magis urgeat, & pungat ut cum muliere
ſe conjungere. Pro eodem etiam indagan-
do, farina, polline, cera, tomice, & ſi-
milibus ineptè utuntur. Aliis profectò in
rebus alios tenent ritus, ita ut in omnibus
eorum ineptiis non deſit vana Religio;
exempli gratia, quum plumbum in aquam
immergunt octavo Calendas Julii, & quum
ovi albumen in matellam lotio plenam in-
jiciunt, & hujuſmodi. Deliramenta quidem
ſunt hæc, & inſomnia, quibus inhærentes,
neſcio quid aucupantur, quod nullo facto
iiſdem permittendum. Inane etiam ſapit
ritus, ubique receptus, quem præcipuè te-
nent aniculæ delirantes, ac omni ſuperſti-
tionum genere delibutæ, quæ ad amiſſa in-
venienda, furemque inveſtigandum, Coſci-
nomantiæ ſtudent. Cribrum forcipe acci-
piunt, ac elevant, quo ſuſpenſo, eorum no-
mina, quorum ineſt ſuſpicio proferentes,
ex eventu, & motu cribri, ineptè vatici-
nium hauriunt. De quo plura habes apud
A Martinum Delrio *diſquiſit. magic. lib.* IV.
*cap.*2. *quæſt.*6. *ſect.*4. Haud abſimilem Ægy-
ptios effectum in aetite *Aquilino* lapide agno-
viſſe, furem ut deprehenderent, diſcimus
ex *Bellonii* obſervationibus à *Carolo Cluſio* la-
tinitate donatis, qui apud *Græcos* hujuſmo-
di viguiſſe morem, maſſaque aetitis polli-
ne conſperſa ad furtum explorandum uſos,
hiſce teſtatur verbis *obſerv. lib.* II. *c.* 25.
*Furem igitur deprehendere volentes Græci,
omnes furti ſuſpectos ſimul evocare ſolent: ſe
B enim adfuturos pollicentur. Multis autem id
ceremoniis peragitur, admurmurant enim Ca-
logeri multa verba dum maſſam pinſunt ſine
fermento, è qua parvos panes conficiunt ovi
magnitudine: Horum ſingulis, qui convene-
runt, terni devorandi totidem bolis, nullo
potu addito, deglutiendi præbentur. Id ex-
perimentum nos fieri vidimus: atque qui
furtum commiſerat, nunquam tertium pa-
nem devorare potuit, quinimo dum deglutire
nititur, parum abfuit quin ſuffocaretur,
C propterea rejicere coactus eſt. Monachi Græ-
ci id obſervant tanquam peculiare ſecretum,
nec cuiquam communicare volunt. Intellexi-
mus tamen illos lapidis aetitis polline ſuæ
maſſæ, dum panes hos conficiunt, inſpergere.*
Nec diſſimilis eſt *Gallorum*, *Scotorum*que
ablata quærentium religio. Hi enim Canem
habent, quem *Traſſantem* dicunt, à *Gallico
Tracer*, hoc eſt inveſtigo, quem odoratu
res Domini ſui indagantem, à nemine im-
pediri poſſe, lege cautum eſt: impedientes
D acritèr plectente, ut *Aloyſius* ait Novarinus
lib. ſchediaſmat. Sacroprophan. hiſce verbis
ex *Scotiæ* deſcriptionis libro excerptis. *Si
quis pacis tempore, dum ſibi ablatum quid-
piam cane indagatore perſequitur, vel etiam
in Secretiora cubicula canis ingreſſum dene-
get, is planè pro fure habetur. Talis canis
in legibus Scotorum Traſſans appellatur à Gal-
lico Tracer, quod eſt veſtigia perſequi. Nul-
lus perturbet, aut impediat canem traſſan-
tem (inquit lex) aut homines traſſantes cum
E ipſo, ad ſequendum latrones, aut ad capien-
dum malefactores.* Sed hoc quamvis non in-
fallibile ſemper, magis tamen eſt rationi
conſentaneum: quoddam enim reperitur ca-
nis genus, *quod* (teſte Vincentio *Belvac.
ſpec. tom.* II. *lib.*XV. *cap.*78.) *Odoratu fures
intelligit, & à cæteris hominibus implacabi-
li odio diſcernit.* Neſcio quid præſeferant
pueri, cum vel in puerilibus puerilem agno-
ſcant divinationem; & cum annum iam
evaneſcentem, vergentemque in occaſum,
F poſtremo ejus die, popularibus quibuſdam
clamoribus, adhibito etiam incondito ſtre-
pitu, ac murmure, quod in vaſis aere ple-
nis, benèque opertis excitant, è propriis
exturbare videntur laribus, novumque jam
naſcentem accerſere. Hinc fortaſsè fabulo-
ſam *Horatius* appellavit *Apuliam*, quod ſci-
licet fabellis, næniiſque locum libenter tri-
bueret, ac fidem. Sileo mores alios, atque
alios, quibus nonnihil ſuperſtitionis ineſt.
Binos tamen hic referam, utpotè quos ſub-
obſcura noverim eruditione refertos. Solent
enim *Cuperſanates*, *Apuli*que omnes, coloni
videlicet, ac ruſtici, qui pauperie vexan-
tur, & præcipuè paſtores, antiquorum mo-
re

re (de quibus Cælius Rodiginus *lib.* xxvii. *antiq. lect. cap.* 27. & Hieronymus Mercurialis *de art. gymnaſtica lib.* i. *c.* ii. & Athenæus, *lib.* xi. *pag.* 235. & refert etiam Joann. Roſinus *antiq. Rom. lib.* iii. *c.* 38. Boum cornibus non ſecus, ac cyathis, guttuliſque in eorum frugalibus menſis potare: unde Martialis perbellè:

Geſtavit modo fronte me Juvencus
Verum Rhinocerota me potabis.

Eaque cornua humano uſui ità accommodant, ut iiſdem, vel oleum deferant, vel aliud quidpiam eis neceſſarium. Neque is ab antiquo ritu diſſimilis videtur quo Sanctum oleum ungendis Regibus deſtinatum, in cornibus aſſervabatur, quod cum ex paſtoritio ſit uſu deſumptum, Reges indicat non ſecus, ac paſtores ſe ſe in ſubditos gerere debere. Cum enim *David*, Rex inauguraretur, *Tulit Samuel cornu olei, & unxit eum in medio fratrum ejus, & directus eſt ſpiritus Domini à die illa in David, & deinceps.* i. *Reg. cap.* xvi. *num.* 13. & *Salomon* in Regem ungendus, vectus eſt mula Parentis ſui *Davidis* in *Gihon*: ubi: *Sumpſit Sadoc Sacerdos cornu olei de Tabernaculo, & unxit Salomonem, & cecinerunt buccina, & dixit omnis Populus: Vivat Rex Salomon.* iii. *Reg. cap.* i. *num.* 39. Cenſent nonnulli hujuſmodi cornua fuiſſe aurea, aut argentea, ut *Nicolaus de Lyra*, & *Abulenſis*. Hic ſanè inter lenticulam, è qua unctus eſt *Saul* (quam & ex auro, aut argento putat) & cornu, nullum agnoſcit diſcrimen, cum extrinſecam amborum figuram minimè diſtinguat; neſciebat fortaſſe lenticulam à lente ſic dictam, rotundam potiùs, quàm incurvam retinuiſſe figuram. Sed hæc mihi non probatur ſententia. Nec alio nitor fundamento, niſi ſacrarum Literarum auctoritati; quippè cum Deus *Davidem* vellet Regno imponere, *Samuelem* acceriſivit, cui. *Imple cornu tuum* (inquit) *oleo, & veni, ut mittam te ad Iſai Bethlehemitem, providi enim in filiis ejus mihi Regem.* i. *Reg. cap.* 16. *num.* i. At *Samuelem* aureum cornu, ſuis ſecum uſibus tuliſſe, aut argenteum nemo dixerit. Suum enim illi Deus inquit cornu implendum: *Imple cornu tuum oleo*: Ex quo uſitatum fuiſſe antiquis cornua humano uſui accommodare, eaque domi habere, aut ſecum ferre ab humeris, aut cingulo pendentia clarè infertur: quem ſanè ritum *Cuperſanenſes*, *Apuli*, Paſtoreſque fermè omnes in hodiernum uſque diem ſervant. Quamvis quod erat in Tabernaculo cornu, aureum fuiſſe, argenteumve cenſeo.

Nec ſanè tacendum eſt, quod tradit *Cteſias* hiſtoricus de Sylveſtribus aſinis, quorum cornua conviviis deſtinantur, craterum vice, ac Scyphorum, in iiſque aquam, aut vinum bibere, adverſus venena, nonnulloſque morbos remedium eſſe præſtantiſſimum, Eum audiamus ſic loquentem: *Aſinos Sylveſtres habet India equis pares, quoſdam & majores: quibus caput purpureum, oculi cærulei, reliquum corpus eſt album. Cornu illis in fronte cubitalis magnitudinis, cujus inferior verſus frontem pars duorum palmorum ſpatio ſit candidiſſima: at ſuperior quæ in acutum tendit, punicea ſit, ſummum ruborem adjunctum habens: pars autem media ſit nigra. Ex his pocula conficiuntur è quibus qui bibunt, nec ſpaſmo, nec ſacro morbo corripiuntur: ſed nec venena ullam in eos vim habent, ſi modò, vel antequam illa hauriant, vel poſtquam hauſerint, aquam, aut vinum, aut aliud quidpiam ex illis poculis bibant.* Urorum etiam cornibus, argenteis laminis ornatis non ſecus, ac poculis in Sympoſiis quoſdam uti, aſſerit Cæſar *lib.* vi. *belli Gall. cap.* 27. de feris loquens, quæ in Hercynia Sylva naſcuntur. Plinius vero ait *lib.* xi. *cap.* 37. *Urorum cornibus Barbari ſeptentrionales potant: urnaſque binas capitis unius cornua implent.* Cornua adhibuere noſtrates in Sympoſiis, cornua, & in luctu. Mortuos enim ſuos Capillis, quos *cornua* dici teſtis eſt *Rodiginus*, operiunt. Hic ſanè mos capillis operiundi cadavera antiquus eſt valdè, auctore *Alexandro ab Alexandro*. Sed non alia ejus rei ratio ocourrit, niſi id in charorum morte à veteribus actum, ut ſuperſtitibus incolumitatem augurarentur. Capillos enim Deæ ſanitatis a mulieribus olim dicatos ſcribit Cælius Rodigin. *lib.* xxii. *cap.* 2. quaſi capillorum reſectione ſanitas augeretur; putabant enim veteres hujuſmodi cæremonia Deæ (à ſanitate) placere, proindeque vitam propagari, niſi exſectis Capillis, & ſupra mortuum jactis vitam eis reſtitui deſiderarent. Sed certè Capillos abſcindere, doloris eſſe argumentum, innumeris conſtat exemplis: unde *Job* infauſta poſt nuntia: *Scidit veſtimenta ſua, & tonſo capite corruens in terram adoravit.* Job. *cap.* i. Et in parentalibus capillos ſibi evellunt *Cuperſanenſes* mulieres, quos cadaveribus ſuper injiciunt. Apud eaſdem viret adhuc antiquus ille, ac muliebris ritus de fuſo torquendo, ac deferendo, de quo Plinius *lib.* xxviii. *cap.* 2. hæc tradit: *Pagana lege in pleriſque Italiæ prædiis cavetur, ne mulieres per itinera ambulantes, torqueant fuſos, aut omninò detectos ferant: quoniam adverſetur id omnium ſpei, præcipueque frugum.* Simul, & alium tenent noſtrates in auferenda è menſa mappa, ac repoſitorio tollendo ritum, de quo idem *Plinius* paulo ſuperiùs: *Recedente aliquo ab epulis, ſimul verri ſolum, aut bibente conviva, menſam vel repoſitorium tolli, inauſpicatiſſimum judicatur.* Inviolabilitèr obſervant *Cuperſanates* antiquum illum infantes recens natos humi deponendi morem: de quo loquitur Plinius *lib.* vii. *in proœm. Hominem* (inquiens) *tantum nudum, & in nuda homo, natali die abjicit, ad vagitus ſtatim, & ploratum, nullumque tot animalium, aliud ad lachrymas, & has protinùs vitæ principio.* Quæ ſanè verba alludunt ad *Romanorum* morem, quo infantem ſtatim natum, humi deponebant, ac continuò levabant, unde *Levana Dea* vocata eſt. Conſule D. Auguſtinum *de Civitate Dei*. De ſtellionibus, cicadis, venatione, cæteriſque rebus

Cuperſano cum *Apulia* tota communibus, longum eſſet hic agere; ſit Coſmographorum munus ea recenſere. Sed Cicadæ inibi adeò ſunt ſtridulæ, ut alterum deſideremus *Virgilium*, qui eas, noſtris è finibus exturbet, ut olim *Neapolitana* ex Urbe, cicadam effingendo auream, teſte *Joanne Villano*, nè meridianis æſtivi temporis horis earum ſtridore infeſtemur. Clamoſa hæc animalcula caput obtundunt, ita ut mirer, cur ea *Ambroſius* dulce canere dixerit, & in pectore habere plectrum: *Dulcis in exiguo cicadarum gutture cantilena*. Vel mutæ ſaltem eſſent, ut in oppido *Ætoliæ Acantho*: ex *Stephani Byzantii* traditione; ne ſcilicet omninò eas ablegem, quibus aeris, roriſque ſufficit penarium, quaſvè auro, aut alio quovis metallo olim expreſſas, noſtræ Urbis, & *Apuliæ*, mulieres ad crinale etiam ornamentum tranſtulere, calamiſtratis eas capillis addendo. Vel ranæ inibi infeſtæ: nec non muſcæ. Narrat Berchorius *in reduct. moral. lib.* XIV. *cap.* 66. *num.* 1. Sanctum *Gaufredum* Epiſcopum *Veneſtenſem* juſſiſſe, ut in lacu *Cyrenis* clamoſæ ranæ obmuteſcerent, quæ ſtatim factæ ſunt mutæ, & ad hæc uſque tempora perſeverant. *Albertus* etiam ille, magni cognomento inſignis, auream effingendo muſcam *Bononiæ* è Triclinio Patrum Ordine Prædicatorum muſcas inibi frequentiſſimas omninò abegiſſe dicitur. Utinam, & *Apulia* noſtra alterum nanciſceretur *Gaufredum*, alterumque *Albertum*. Sed muſcis ſe vexari non quæratur *Cuperſanum*, quod illi hoc cum *Apulia* tota commune ſit: Audi Bernardum Saccum *Ticinenſis hiſt. lib.* 1. *cap.* 5. qui de *Apulo* loquutus calore, ait: *Siccitati aliud malum additur, innumerabilium muſcarum infeſtatio. Hinc proverbium Italorum.*

Chi vuol provar l'inferno
E' eſtat' in Puglia, ed in Apruzzo il verno.

Ægyptias pyramides innumerabilium penè muſcarum murmure infeſtari, ait Bellonius *cap.* 47. *lib.* 11. *obſervat. Muſcarum* (inquiens) *apud Pyramides tam magna eſt frequentia, ut aer illarum murmure (dum nobis tranſeuntibus avolarent) reſonaret*. Id fortaſsè ex cadaverum in Pyramidibus ſepultorum copia oritur: niſi calore in eas ibi ſæviente, lapidis temperiem aucupentur, quod muſcis peculiare arbitrantur nonnulli Philoſophi naturales, & præcipuè amicus noſter Abbas *Lafarina*. Et vetus quidem tormentum, quo Deus *Cuperſanates*, & univerſam flagellat *Apuliam*, ſitis eſt, quam ſic appellari ait *Paulus Merula* quaſi à pluvia, ideſt ſine pluvia. *Coſmogr. part.* 11. *lib.* 111. *cap.* 30. Sunt enim ibi loca arentia nullo irrigata flumine, ita ut ii ebibantur latices, quibus hyberno pluit tempore, potant ſiquidem aquam non fluentem; ſed ciſterninam, & cadente imbre collectam. Ait quæſo Paulum Merulam *Coſmographiæ partis* 11. *lib.* IV. *cap.* 31. ſic aientem: *Sunt tamen ibi, ne quid ſit omni ex parte beatum, loca quædam quæ pluviis, aquiſque laborant, ut meritò Horatius ſiticuloſam vocet Apuliam*, & Perſius *jure cecinerit Satyr.* 1.

Nec lingua tantum ſitiat canis Apulæ.

Nonnunquam verò in ſummam demerguntur aquæ egeſtatem, ut quamvis aqua una earum ſit rerum, quæ prætio non emantur; unde Plautus in *Aſinar. act.* 1. *ſcen.* 3.

Diem, aquam, Solem, Lunam, noctem, hæc argento non emo.

De *Apulis* tamen noſtris verificari videatur, quod de *Hebræis* Jeremias: *Aquam* (inquit) *noſtram pecunia bibimus*. Et quod Amos *cap.* IV. *Et venerunt duæ, & tres civitates ad unam civitatem, ut biberent aquam, & non ſunt ſatiatæ*. Lugendum ſanè eſt, ſi quando in aquarum egeſtatem *Apulia*, & *Cuperſanum* noſtrum demergatur, quia nullo fluvio irrigatur, & periculoſior eſt in *Apulia*, quàm in *Palæſtina* ſitis, quod *D. Hieronymus* in Amos *cap.* IV. hiſce commemorat verbis: *In his locis in quibus nunc degimus præter parvos fontes, omnes ciſternarum aquæ ſunt, & ſi imbres divina ira ſuſpenderit, majus ſitis, quam famis periculum ſit*. Et tamen *Palæſtina* magnis irrigatur fluminibus. Parem ſanè *Ægyptus*, *Apulia*que noſtra ſiti oppreſſa fortunam ſubire videntur, cum iis, quos temporibus *Michaelis Paphlagonii* Imperatoris pro cœlo, & aere vectigal penſitaſſe tradit *Harmenopulus*, qui tunc temporis floruit; & cum iis etiam quos pro Platani umbra tributum ſolviſſe; auctor eſt Plinius *lib.* XII. *cap.* 1. ut nos in Ara Parentali retulimus, quum de hac arbore mentionem intulerimus. Verum aliquid de *Cuperſani*, & *Apuliæ* luto leviter attingere neceſſum eſt. Id enim uſq; adeo laudant Auctores, ut cum *Armenico* bolo certare aſſerant. Ex ipſo enim *Armenicum* artificioſum naturali præſtantiùs effici poſſe aſſeverat Hieronymus Cardanus *lib.* V. *de ſubtilitate*. *Eſt* (inquiens) *& Apuliæ lutum rubrum, & Armenio viribus non abſimile, eo tamen longè imbecilliùs. Quid tamen prohibet, ne meliùs reddatur etiam Armenio? Elve igitur Apulicum lutum, repurga ab arena inde diligenter ſiccatum aceto acerrime, & olei parte ſexta excipe, ut in formam pultis redigatur. Sepelies autem udo loco in multos annos. Ergo adverſus venena medicamenta, tum vermes hac ratione conficies, terra argillacea puriſſima, oleo, aceto, ſcordio, juniperi ſemine, gentiana, diptamo, contundendo diù, indè ſepeliendo in multos annos*. Ita *Cardanus* cujus opinionem ſequuntur varii Auctores, meminitque præſertim Michael Martinez de Leyna *lib. de peſte cap.* XIII. qui *Apuliæ* lutum ait, terræ *Lemniæ*, ſive ſigillatæ virtutibus æquari, & præcipuè quod è civitate *Materæ* trahitur. *Cuperſani* certè lutum rubrum cæteris reliquarum totius *Apuliæ* partium antecellit; undè locus inibi, non longè à mœniis à luti rubri præſtantia vulgo *Terraroſſa* dicitur. Verum de hujuſce luti viribus Bernardus Cæſius Mutinenſis *de mineralibus lib.* 11. *cap.* 2. *ſect.* 14. aculeatæ *Scaligeri* ſententiæ, qua *Cardanum* de more irri-

irridet, ſe ſubſcribit. Sed *Scaligeri* verbis in A
Cardanum ut plurimum injuſtè prolatis, nunquam ſtandum: quandoquidem inſtitutum illi eſt, *Cardanum* pungere. Maneat igitur *Apuli* luti præſtantia. Hinc mirare quam ſit *Cuperſanenſe* rubrum lutum egregium. *Cardanos* deſiderarem, quos accerſerem, ut quod alieno intellectui difficile, periclitarentur. E luti nobilitate argue fructuum, rerumque argue omnium. Siſte Calame ne juſtos prætergredi limites videaris.

His alia profectò innumera de meo con- B
geſta *Cuperſano* adderem, niſi legentes prolixo afficere tœdio metuerem. Ex ſucco in objecto, ingenii fœcunditas enitet: ſed alia non deerit, ubi mens exſpatietur, area: nec alia, ubi digladietur, arena. Omnia miſſa facio; novumque aggredior de *Apula*, *Cuperſanenſi*que nobilitate argumentum. Nam etſi vetuſtam nonnullarum *Apuliæ* noſtræ, nec non *Cuperſanatium* familiarum claritatem ſilentio præterire decreveram, ne de mea quoque cum aliis; mentionem inferrem, atta- C
men ne hac de re ſilentium agens, Patriæ meæ nonnihil ſplendoris detraham, neve impietatis nota inurar, calamum arripio hujuſce aliquid explanaturus. Ne parem verò fucatis cum calamis, meus quoque ſubeat fortunam, vera ſuis ut delineet coloribus, compoſitæ, juſtæque mentis, & manus erunt partes. Ne denique inanis, gloriaque tumidus vobis videar, faciet loquendi neceſſitas, & occaſio: juxta *Iſocratis* illud. *Duas fac occaſiones loquendi, vel de quibus ſcis clarè,* D
vel de quibus neceſſe eſt dicere. Utrumque in hoc clauditur themate, nempe certitudo, & neceſſitas.

Apulos inurbanitatis accuſare, nec non eorundem detrahere nobilitati videtur *Jacobus Dalecampius*, *Plauti* auctoritate fretus. Is enim in annotationibus ad *Hiſtoriam Plinii lib.* III. *cap.* II. varia ſe delectatum lectione oſtendere volens in hæc verba prorupit: *Apulos* (inquiens) *ruſticos*, *inciviles*, *inurbanos*, *agreſtos fuiſſe monſtrat hic Plauti verſus in* E
milite.

Poſt Epheſi ſum natus, non ſum in Apulis,
non ſum in Umbria.

In *Apulia* exiſtimans, & in *Umbria* nonniſi ruſticos naſci. Sed *Apulos* ſiccine carpis *Dalecampi?* Nihil tamen vexas; non enim ex eo *Plauti* verſu, *Apulorum* extorquetur inurbanitas, ut tu injuria contendis; ſed potiùs loquendi arguitur promptitudo. Sunt autem F
Apuli haud inurbani, Comici mentem ex relato verſu aucupando, ſed benè in omnes naſuti, & deriſores, quorum tu quidem ſcommata fuiſſes expertus, ſi quis illorum, nænias deleturus tuas, calamum in te ſumpſiſſet. *Plauti* ſententiam, quam contra *Apulos* nunquam protulit, ſic explano. *Umbrorum* ſuorum ruſticitatem; *Apulorum*que accuſat oblocutionem, & dicacitatem *Umbre* hic Comicus. Quod certè noviſſes, & ut *Dalecampi*, ſi non in unum illud carmen defixiſſes obtutum, anteriora, & annexa cum eo legas, ut rectè intelligas. Audi *Plautum* ſic fantem.

Neque ego oblocutor unquam ſum alteri in
convivio.

Et mox ſubnectit.

Minimè ſputator, ſcreator ſum, itidem minimè ſuccidus.
Poſt Epheſi ſum natus, non ſum in Apulis,
non ſum in Umbria.

Oblocutio, & murmuratio in convivio, ad *Apulos* noſtros refertur. Quod quid malum, non *Apulorum* tantum eſt commune, ſed omnium: nam ut *Horatius*:

Fœcundi calices, quem non fecere diſertum?

Dionyſius Lambinus in eadem videtur eſſe ſententia, quum ait: *Jam Apuli mendaces, infidi, & fallaces habiti ſunt*. Quem certè alluſiſſe cenſeo ad illud *Epimenidis* carmen de *Cretenſibus* ſupra relatum: *Cretenſes ſemper mendaces, malæ beſtiæ, ventres pigri*. Quos *Japigarum* noſtrorum parentes fuiſſe nonnulli exiſtimant, à quibus derivata in *Apulos* morum pravitas; niſi ſpectare fortaſſe hæc verba convivii tempus, quo fallaciæ expatiantur, & neniæ, velimus. Secùs verò, tanta hic in *Apulos* convitia unde congeſſerit, neſcimus: niſi mente id ſua effinxerit, eructat nonnunquam intellectus ex ſatietate. Sed an fallaciæ ingenii ſint indices; hoc non quæro, quærat qui vult: nam encomia non ſunt petenda ex malo. Hoc unum ſanè mihi certum eſt, his abhorrere titulis *Apulos*, & abeſſe, num iis fuerint antiquitùs inſigniti, ignoro: ſcit *Lambinus*, qui cervo & ſerpente longævior fortè vixit. Atqui ut pacem tecum ineam *Lambine*, ad convivalem à te dicta refero lætitiam: cum neque infidi ſint *Apuli*, neque fallaces. Sed ad *Plautum* redeamus. Itaque obloqui *Apulis*; ſpuere autem, ſcreare, & in omnibus ſqualorem ſpurcitiamque præferre *Umbris* attribuit ſuis, quos crapulæ deditos fuiſſe teſtis eſt *Catullus*, qui *carmine ad Egnatium* ait:

Aut porcus Umber, aut obeſus Etruſcus.

Veteres enim pingues homines, & obeſos appellabant Porcos; quod & hodiè uſurpamus. Et indè profectò eſt, ut *Umbri* comeſſationibus cum fuerint addicti, frequenter expuerent, nimioque ſe vino ingurgitantes ructus emitterent, luridoſque ſe in omnibus exhiberent. Quos certè fædos mores *Plauto* in *Umbria* nato, meliùs obſervare nemo potuit; non igitur *Plautus*, ſed tu de *Apulis* malè loquutus es *Dalecampi?* Theſaurus ſanè tuus totus in lingua eſt, & cum ſtultis communis. Audi *Plautum* in penulo:

Iſtic eſt Theſaurus ſtultis in lingua ſitus,
Ut quæſtui habeant malè loqui melioribus.

Erravit ergo *Dalecampius*, qui ruſticitatem *Apulis* impingere conatus fuit. *Apula* namque ſi perluſtraſſet Tabularia, Chartophylaciaque (de *Umbris* enim hic mihi ſermonem habere, locus non eſt) indè certè innu-

innumeros erumpere vidiſſet eximiæ nobilitatis radios, nec non egregias inibi familias, & illuſtres progenies, vel ſupremis inclytas faſcibus, muneribuſque primo offendiſſet intuitu. Sed quanta hiſce noſtris diebus eluceat in *Apulia* nobilitas, teſtes ſunt, vel ipſæ hodie ſuperſtites antiquæ familiæ; claræque domus. Si *Dauniam* enim adiveris *Apuliam*, ſumma erumpet nobilitas ex inclytis in ea urbibus, ex *Siponto* nempè, hodiè *Manfredonia*, ex *Luceria*, *Troja*, *Equotutico* nunc *Fogia*, Monte *ſancti Angeli*, necnon *ſancto Severo*. Si noſtræ denique *Peucetiæ* ſpectaveris urbes, nempè *Barium*, *Monopolim*, *Tranum*, *Barulum*, *Bituntum*, *Cuperſanum*, *Andriam*, nec non alias, atque alias antiquas urbes, & innumeræ nobilitatis faſcibus tumentes familiæ, ſuperbæque, fumoſas ob imagines domus, ac nobilium itidem examina, ultrò nobis occurrent. Mitto hæc. quòd meum non ſit inſtitutum illa proſequi. Tanta enim eſt *Apulorum* nobilitas, ut vel univerſum *Neapolitanum* Regnum, *Apuliæ* nomine à reliquis olim interſtingueretur, ut *Paulus Merula* teſtatur, & amicus noſter *Camillus Pellegrinus Capuanus*. Præcipua ſiquidem Regni pars, ditior, nobiliorque *Apulia* à veteribus habita, quippè quæ tres inſignes complecteretur Provincias, *Peucetiam* videlicèt, *Dauniam*, & *Salentinam*. Sed in noſtros jam *Cuperſanates* oculos, paulisper convertamus. Facem nobis præbent lapides, necnon perantiqua, quæ extant adhuc inſtrumenta, memoriæque in *D. Benedicti* Archivio (veteri Cathedralis Eccleſiæ belli tempore ab hoſtibus cremato) ſuperſtites. Circumfertur libellus nonagenis ante annis typis datus, in quo nonniſi quatuor *Cuperſani* nobiles enumerantur familiæ, fortaſſe tunc temporis extantes, nempè *Fortia*, *Maueria*, *Rubiuna*, *Tarſia*: etsì claræ non defuerint antea domus, de quibus memoriæ in hæc uſquè tempora perſeverant in Tabulariis. Eaſdem numero recenſet *Paulus Merula* d. m. ſed ejus libri eruditione ornati. Qui *Coſmographiæ partis* II. *lib.* IV. *Italiam* deſcribens ſpecialem, hæc de *Cuperſano* ait: *Ioja ad dexteram X. circitèr lapide*: *XXX. Oſtuno*: *XV. Bario*, *Converſanum eſt Oppidum*, *Epiſcopali Sede*, *Comitatuſque titulo clarum*: *nec non nobilibus aliquot familiis*, *in queis*: *Della Forza*, *de Mauerio*, *Rubiolo*, *de Tarſia.*

Fortia familia admodùm antiqua eſt, claretque Fœudorum dominio, quod in oppida *Roccæ*, & *Sancti Martini* exercuit. Baronum ſanè dignitas noſtra in *Apulia*, temporibus etiam *Longobardorum* extitit, à quibus inſtitutæ ſunt Baroniæ, ut contra *Marinum Frecciam* defendit meus Proſper Rendella *lib.* VII. *in reliqu. jur. Longob. num.* 27. Hujuſce Familiæ claritatem exactè de more explorarunt Equites *Rhodii* ad eorumque inſignia eam admiſerunt præferenda, cum & inter cœteras nobilitatis notas affinitatem inter eam, ac *Tarſianam* noſtram familiam anno 1533. contractam protulerit, ut Acta *Melitenſis* curiæ habent. De ea præ cæteris hæ ſuperſunt notitiæ. Anno ſalutis MXCVIIII. floruit *Aldericus de Fortia* cauſarum Patronus. Anno verò milleſimo tercenteſimo vigeſimo quinto, *Theobaldus* Sacellum Sanctiſſimæ Trinitati in Cathedrali *Cuperſanenſi* Eccleſia erexit, ut ex binis lapidibus ibidem extantibus, quos hic ſubiicio.

MCCCXXV.

THEOBALDUS FORTIA J.C. EX HAC URBE; PATRITIVS STRENVI ROGERII PATRIS; REVERENDISSIMI VOTO SACELLUM INDIVIDUÆ TRINITATI SACRAVIT. BONIFACIO V. PONTIFICE. LADISLAO V. REGE.

Enituit, & in ea *Rogerius* alter, qui anno M. C. D. LXXXV. ædes conſtruxit magnificas, hac inſcriptione donatas.

ROGERIVS FORTIA EX HAC URBE PATRITIVS, HAS ANGVSTIA LOCI, QUALES POTVIT ÆDES, SVIS, AC POSTERITATI MAGIS, QVAM SIBI PONI FECIT: MCCCCLXXXV.

Maneria, & *Rubiuna* familiæ jam extinctæ, antiqua nobilitate, ac divitiis claruere; quarum in Archivio *S. Benedicti Cuperſanenſi* mentio frequens, de iiſdem quid referam, præ manibus nihil mihi eſt, niſi quia clariſſimis ſemper natalibus florentes, ac nobilium ſæpè familiarum conſanguinitate conſpicuæ.

Tarſia familia (ut cum cæteris de mea quoque loquar; ab amicis enim coactus ejus hic meminiſſe effugere nequeo) quadringentis abbinc annis florens ab uno ſtipite cum ea, quæ *Conſentiæ* adhuc extat, provenire tradunt nonnulli; nec *Cuperſanenſi* tantummodò, ſed *Monopolitano* etiam nobilitatis foro gaudet. Generis quidem antiquitate clara, *Aquaviviis* verò favoribus clarior. Ducentos enim annos, & amplius, creditu difficile eſt, quæ, quantave ab *Aquaviviis* Proceribus, *Atriæ* Ducibus, ac *Cuperſani* Comitibus, noſtra acceperit Domus beneficia; magnis enim honoribus ab eis cumulata, & primariis decorata in eorum ditione muneribus. Plurimum quidem eis debemus; imò totum. Sed ut aliquas noſtræ familiæ notitias tangamus. Originem ſanè traxit ſuam à *Boemundo de Tarſia Monopolitanorum* Comite, anno ſalutis MCXL. à quo & *Tarſia Conſentinorum.* Floruit mox *Carbonellus de Tarſia*, & Boemundus alter ex *Hugone Falcando*, & *Fazello*. Anno MCCXL. claruit *Jacobus de Tarſia*, Eques *Rhodius* qui *Meſſanæ* priùs mox *Barulorum* Prioratum tenuit, & à *Carolo* Rege ad Regem *Tunetanum* Orator miſſus. Anno verò M.CCXC. enituit *Jacobus* alter *Cuperſanenſis*, ſtrenuus miles. Et *Odoardus Roberto Neapolitanorum* Regi in primis charus; nec non *Joannes Jacobi* filius, itemque *Joanne* natus *Petrus*. Mox *Nicolaus Petri* germanus frater: *Rucciæ Abadonæ* nobili mulieri matrimonio copulatus, ex qua ſuſcepit *Jacobum Chriſtophorum*, & *Abbatem Balthaſarem.* Hic ſanè *Nicolaus* cùm nobili Judicis titulo, ac illuſtribus geſtis, tùm Templorum etiam erectione, famæ, ac pietatis ſuæ monu-

numenta conſtabilivit. Is enim ſub annum à Chriſti ortu tercenteſimum ſeptuageſimum ſupra milleſimum, Sanctæ Crucis Templum ſecus *Cuperſani* mœnia excitavit, quod deinceps vetuſtate collapſum, Abbatis *Joannis Franciſci de Tarſia* ſtudio fuit perſtauratum. Duo lapides ejuſdem Eccleſiæ id teſtantes.

TEMPLUM CRVCI DICATVM ANNO MCCCLXX. QUOD PIETAS NICOLAI DE TARSIA FVNDAVIT: FAMILIA PENE' DIRVTVM, PERSTAVRAVIT. ABBAS JOANNES FRANCISCVS TARSIA J. C. VT PATRONATVS INNOTESCAT, POSVIT ANNO MDCI.

Inſtituto mox ab eodem *Nicolao* gentilitio Sacerdotio, vernaculo ſermone, *Patronatu*, Eidemque Sanctæ Crucis Templo addicto, quod nondum è noſtrorum manibus excidit *Franciſcus Angelus Cuperſanenſis* Epiſcopus anno Chriſti MCCCVC. *Balthaſarem de Tarſia* jubet Abbatem, & Eccleſiæ illius Rectorem, ut ex diplomate in noſtro Archivio aſſervato quod ſic exorditur, palam eſt.

Frater Angelus Dei, & Apoſtolicæ ſedis gratia Cuperſanenſis Epiſcopus. In Chriſto filio Joanni Balthaſari nato viri nobilis, & providi Judicis Nicolai de Tarſia de Cuperſano ſalutem in Domino, &c.

Floruit mox *Nicolaus Nicolai* nepos, *Jacobi* filius, à quo nobilis *Jordana* ducta eſt uxor, ex qua ſuſcepit *Scalambrinum*, qui anteà *Deadaniam* Domini *Nardi*, deindè, hac vita functa, *Caſtoram Arponam*, ambas nobili ex genere, uxores ſibi junxit. *Scalambrino* editur *Nicolaus* J. C. & *Franciſcus Antonius*, cui *Apollonia de la Forza*, nobilis *Cuperſanenſis*, nupſit. Præclarum porrò *Nicolai* nomen ad hanc uſque memoriam perſeverat, utpotè viri in doctrinis exercitatiſſimi, ac *Cæſaris Lambertini Tranenſis*, Epiſcopi Inſulenſis, ſcriptoris eximii collegæ; nec non *Hadrianorum* Ducibus, & *Cuperſanenſium* Comitibus præ cæteris chari, qui meritò dicere poterat quod de ſe ipſo *Prudentius* in Cathemerinon.

Bis legum moderamine
Frenos nobilium reximus urbium.
Jus civile bonis reddimus, terruimus reos.

In Sacello, quod in Cathedrali *Antonius* Domini *Nardi*, Epiſcopus, *Nicolai* conſanguineus excitavit, & hodierna tempeſtate ad Gentilitium noſtræ familiæ ſpectat Sacerdotium, ſub marmoreo ejuſdem ſimulachro, hæc viſitur inſcriptio.

D. O. M.

NICOLAVS TARSIA JVRECONSVLTVS EMINENTISSIMVS.
GENERIS NOBILITATE, AC MAGNIS MERITIS PRÆCLARVS.
INCLYTI ILLIVS ANDREÆ MATTH. JO: ANT. JO: HIERON.
DVCVM HADRIÆ, ET ADRIANI COMITIS CONVERSANI
MVNERE AVDITORATVS MAX: CVM LAVDE ANN. LX. PERFVNCTVS.
FERDINANDO GONZAGA CAROLI. V. CÆSARIS VICARIO IN PRIMIS CARUS,
ET DIFFICILLIMIS REGNI TEMPORIBVS
GRAVIORIBVS OCCVPATVS,
EXPLETO ÆTATIS ANNO XCII.
OBIIT. ANNO DOMINI
MDLXXXV.

Ex *Sidonia Blancha* multos ſuſcepit *Nicolaus* liberos, è quibus *Joannes Antonius Martiæ Palmeriæ Monopolitanæ*, antiqua, nobilique ſtirpe claræ maritus, *Joannes Hieronymus* avus meus, & *Franciſcus Jacobus*, quorum hic *Lucretiam*, ille *Beatricem Sandalariam* duxit, nobiles ſanè mulieres, ac prudentia conſpicuas. Suorum inſiſtens veſtigiis majorum *Donatus Maria de Tarſia*, *Joannis Hieronymi* filius, Parenſque meus, ſummam hac noſtra tempeſtate, ob juriſprudentiæ, literarum, ac virtutum omnium, quibus præditus erat, ornamenta, aſſequutus eſt gloriam. *Aquavivenſibus* in primis Proceribus, ac ſupremis Regni Principibus, valdè charus. In uno hoc majorum ſuorum merita *Philippus Hiſpaniarum* Rex III. teſtata eſſe voluit, eumque honore afficiendum, datis literis *Lemenſium* Comiti, Regis vices *Neapolitano* in Regno gerenti, mandavit anno MDCX. *Hydruntinam* exindè Provinciam, Regio Auditoratus primum, mox Propræſidis faſcibus adminiſtravit: difficilioribus, ac dubiis in rebus Deum adibat, & conſcientiæ ſuæ clavum venerabili, ac ſanctitate eximio viro *P. Bernardino Realino* Societatis Jeſu dirigendum ſeriò tradidit, cujus admirabiles ſæpiùs evehebat virtutes, & miracula prædicabat, quem, & prophetiæ dono clarum, & intima etiam cordis humani, noſſe dictitabat. De ejus maximis in jure dicendo laudibus, nec non totiùs Familiæ meritis *Philippus IV.* Rex Potentiſſimus in literis ad *Caſtellæ* Admiratum *Fori Egurorum*, ſivè *Gigurrorum* Ducem *Neapolis* Proregem pro Abbate *Octavio*, & *Scipione* germanis meis U. J. Doctoribus, egregium tulit teſtimonium. Ad poſtremum verò *Joannis Hieronymi Cuperſani* Comitis inclyti Ditionem Auditoris munere, quo multis perfunctus eſt annis, ſummo omnium plauſu adminiſtrans, vitæ ſuæ ſtadium complevit anno MDCXXXII. Cujus ſepulchro, hoc æternitati marmor ſtatuendum curavimus, erga ſuaviſſimum parentem debitum pietatis exemplar edentes;

D. O. M.

D. O. M.

DONATO MARIÆ DE TARSIA, VIRO CONSULARI, J. V. LAVREATO:
ANTIQUA, NOBILIQUE PROGENIE CLARO, LITERIS, AC VIRTVTIBVS CLARIORI:
IN ADOLESCENTIA, SENILI MATVRITATE PRÆFVLGENTI:
IN JUVENTVTE, MAGISTRATIBVS, INCORRVPTO;
IN VIRILI ÆTATE, FAMA NOTISSIMO:
IN SENECTVTE, MERITIS VENERABILI:
HYDRVNTINA PROVINCIA FELICITER ADMINISTRATA,
PRÆCIPVISQVE REGNI VRBIBVS, XXX. ANNOS SVMMA CVM LAVDE RECTIS, ET REGIS, ET PROCERVM FASCIBVS:
ANNO DOMINI INCARNATIONIS MDCXXXII.
ÆTATIS VERO SVÆ SECVNDO SVPRA SEXAGESIMVM
E NOSTRIS LARIBVS EREPTO, AD SVPEROS EVECTO; LIBERI MOERENTES PARENTI MERITO, MERITO. PP.

Joannes Franciſcus de Tarſia Abbas Parentis mei frater. Utriuſque Juris Laureatus, Protonotarius Apoſtolicus, & *Cuperſanenſis* Eccleſiæ Archidiaconus, vir ſanè prima eruditione imbutus, *Antonio Marzato* S. R. E. Cardinali, ut ſanguinis, ità literarum neceſſitudine conjunctus, eique in primis charus; qui cum ad *Teutes* præcipuæ *Martuccinorum* urbis Archiepiſcopales Inſulas fuiſſet electus, cum *Romam* ejus rei gratia pergeret, è vita cedens, ad perenniores Inſulas evectus eſt.

Domini Nardi familia illuſtri, & antiquo enituit ſplendore, in qua floruere Equites eximii, qui à Domino *Leonardo* milite, ut primam ſanguinis claritatem, gloriæque fulgores; ſic *Domini Nardi* Cognomentum obtinuere. Reſplenduit præ cæteris, & Sanctitudine, & meritis egregiis *Antonius Domini Nardi*, Patriæ ſuæ electus Epiſcopus, à *Martino* V. ſub annum MCCCCXXII. confirmatus: Qui ſumptuoſum in Cathedrali à fundamentis extruxit Sacellum *Divo Antonio* Abbati dicatum: idque Gentilitio Sacerdotio exornavit peramplo, noſtræque *Tarſiorum* Familiæ, ex illa *Domini Nardi* materno ſanguine, & linea deſcendenti, jam addicto: cujus quidem reditus, obventioneſque mihi cum *Octavio* germano majore communes ſunt. Hujuſce *Antonii* eam prædicant in pauperes pietatem, ut ſæva *Cuperſani* furente paupertate, ac victus inopia, ejus tritico plenum horreum aſſiduis jam hauſtum eleemoſynis, nova ſemper in egenos exeſtuans charitate, iterum plenum meruerit invenire, ita ut quod ſcopis antea ſervi ejus mundaverant, frumento ſic invenere refertum, ut foribus apertis quaſi creſcens erumperet. Nec anteà Præſulis charitas ſtetit, quam annonæ caritas de-
A fecerit. Verum infrà hoc latiùs referemus. Floruit, & *Nicolaus Domini Nardi Lupiorum* Caſtri Præfectus, mox *Tarenti* moderator anno ſalutis MCCCCXLVIII. *Mariæ Ladislai* uxori, H*ungariæ*, Hie*ruſalem*, & *Siciliæ* Reginæ plurimum charus, cui eadem *Mariæ* haſce dedit literas.

Spectabili viro chariſſimo nobis Nicolao Domini Nardi Capitaneo Civitatis Tarenti:
Maria Regina H*ungariæ*, *Jeruſalem*, *&* *Si-*
B *ciliæ*.

Spectabilis vir cariſſime nobis. Nui mandamo quiſti litteri allo Principe noſtro benedicto figlio volimo in quella hora, che li reciperay coſi ligati come ſtanno ſubito per un Cavallaro bono, & experto de tracta li mandi fini ad Altamura al detto Principe, e che quello Cavallero anduca la reſpoſta, quale adduca ſubito per queſto Antonello preſente latore, quale velimo dèbbia aſpectare dallo ni li digi mandare incontinenti, e queſto non manca, perche è ne-
C *ceſſario. Ex Caſtro noſtro Licii XI. Julii VII. indictione.*

Nobilem *Martucciorum* familiam etſi nonnulli cum ea *Domini Nardi* eandem eſſe cenſeant, longè tamen diverſam eſſe, certis evincitur experimentis; cum diverſas de utriſq; vetuſta nobis archivia notitias propinent. *Cuperſanum* venit, magno *Athenarum* Duce in eadem urbe regnante ſub annum, MCCCXXXIII. viriſque ſemper claruit eximiis. Hos inter enituit *Donatus* ille *Martuc-*
D *cius Sarni* Epiſcopus qui Gentilitium poſteris reliquit Sacerdotium, Sacello *D. Donati* addictum ubi hæc viſitur inſcriptio.

SVB TITVLO ALTARIS HVJVS D. DONATI DONATVS MARTVCCIVS DE GVIDOTTO SARNENSIS EPISCOPVS JVS PATRONATVS INSTITVIT.

Sed quidquid de hac familia laudis, quidquid honoris dici poſſet in uno compre-
E henditur *Donato Antonio Martuccio Scipionis* filio, Parentis meæ germano de cujus admiranda vitæ ratione ſermo mihi habendus eſt. Is à teneris annis ſanctitudinis ſuæ ſpecimem dedit; Nam ſeptimum vix attigerat annum, & ſolitariam traducere vitam eo meditabatur animo, ut niſi ætas, & parentes obſtitiſſent, anachoreticam vivendi rationem utique impleſſet. *Neapoli* deinde ſtudiorum cauſa commorans, quidquid ſibi erat, vel lecti ſtramenta, egenis largiebatur; in quos etiam,
F Judicis *Barulorum* munere fungens, anno MDCI. obventiones muneris ſui omnes erogabat, ita ut è propriis ipſe cogeretur paternis vivere reditibus. H*ieroſolymitanam* peregrinationem aggreſſus, ſummos poſt labores *Chriſti* cauſa ſuſceptos, eam complevit. *Neapolim* reverſus, Congragationis Oratorii inſtitutum, ibidem *Divo Philippo Nerio* auctore, per egregium virtute virum *Franciſcum Mariam Tauruſium*, deinde S.R.E. Cardinalem implantatum, magna flagrans pietate, ſubiit. Virtutibus ita ſtuduit omnibus, ut nominis ſui fama ubique per omnium ora volitaret. Lacrymarum, & orationis dono etiam clarus. Humilitatem nun-
quam

quam non coluit: carniſque ſuæ maceratio- A
nem alacri ſemper amplectebatur animo. In
objurgandis peccatoribus uſque adeò intrepi-
dus, ut neque eorum minas, neque ſtrictos
contra ipſum gladios pertimeſceret; ob id-
que *Neapolitanis* Archiepiſcopis plurimum
charus. Prophetiæ dono ità emicuit,
ut internas etiam cordium cogitationes
ſæpè dignoſceret. Confeſſionibus audien-
dis aſſiduus charitate ſemper exæſtuans. Re-
bus arduis componendis præclarus. Miracu-
lorum quoque patratione inſignis. Tandem B
& annis, & virtutibus plenus obdormivit
in Domino Anno MDCXXXVI. Magnum
poſt ſe deſiderium ſui, majuſque virtutum
omnium exemplar relinquens.

Epiſcopa familia antiquam ex *Aquavivæ*
oppido in *Barieſi* Provincia originem ducit
ſuam: impræſentiarum autem *Cuperſani* ferè
nobilitatis gaudet, Anno MCCC. floruit in
eà Joannes *Cæſar Epiſcopi Conſentiæ* Archiepi-
ſcopus. Mox *Stephanus* in legali facultate
inſignis, qui *Mariam de Andrano* uxorem C
duxit, filiam *Lucæ* M.C. magiſtri Rationa-
lis, & Regni Protonotarii. Floruit & *Vitus*
Epiſcopi, qui anno MDXX. *Biteſtenſium* Præ-
ſul creatus. Nec modicam illa ex *Beliſarii*
Epiſcopi Poetæ celeberrimi fama laudem hau-
rit; magnificam qui domum eſtruxit, in qua
hoc legitur marmori inciſum diſtichon.

HAS BELISARIUS ÆDES CONSTRU-
XIT AMICIS
GENTIS EPISCOPIÆ GLORIA MAGNA D
SUÆ.

Antonellus Epiſcopi ob præclara *Iſabellæ Ara-*
goniæ de Baucio, *Altamuræ*, & *Andriæ* Prin-
cipi præſtita obſequia, inſigni exornatus pri-
vilegio anno MCCCCXCV. Nunquam hæc
familia viros deſideravit literis eximios, qui-
bus, & in hodiernum uſque diem claret.
Nam & *Agapytus* amicus noſter in philoſo-
phia, & re medica præclarus, primis huju-
ſce tempeſtatis conferendus eſt viris. E

Clementiorum antiqua, & nobilis familia
ex inſigni clementiæ, ac pietatis edito fa-
cinore nomen mutuavit ſuum: viget adhuc,
cujus ſepulchrum in Cathedrali ſitum, hac
à cæteris lepida ſecernitur inſcriptione:

CLEMENTIORUM OSSIBUS
HIC OPPERIRI LIBET
NOVISSIMUM DIEM.

Familiarum autem aliarum noſtra in urbe F
nobilitatis nota inſignitarum ſeriem, quam
plenè vobis proponere decreveram, ſicco
tranſire calamo cogor, quod ab *Apulis* Ar-
chiviis quaterdenis abfuerim annis, impræ-
ſentiarum autem *Hiſpanas* mihi oras inco-
lenti, nonniſi allatæ præ manibus notitiæ
occurrant, reliquas verò cum per temporis
mihi opportunitatem, & in Patriam redi-
tum, licuerit, alteri reſervamus editioni.
Familias autem penè omnes, tàm ſcilicèt
extinctas, quàm ſuperſtites, hic per indicem
tangam.

NOBILES FAMILIÆ EXTINCTÆ.

Abbadonam.
Arpona.
Baronia.
Blancha.
Domini Nardi.
Durantia.
Ferraria.
Imberlinia.
Maneria.
Montia.
Rubiuna.
Salerna.
Stancionia
Tavara.
Torramana, &c.

NOBILES FAMILIÆ SUPERSTITES.

Accolita. Blaſii.
Aloiſia. Viti.
Amendoria.
Aquavivia, ex Bitunti Marchionum ſanguine.
Caietana. Hyacinthi.
Carbonella.
Clementia.
Contina.
Epiſcopa.
Ebola.
Fortia.
Juliana, è Franciſco Seniore.
Marancia.
Martuccia.
Medica.
Pannicella.
Pentaſulia. Stephani.
Putea.
Rinalda.
Sanductia.
Taconia, quæ & Paviæ antiqua nobilitatis prerogativa illuſtris:
Tarſia.
Therama.
Trombetta; quæ è Narbonenſi Provincia venit, ac perampla Jo: Hieronymi VIII. Cuperſ. Comitis privilegio familiaritatis decorata.
Viola.

Et nonnullæ quoque extant familiæ Patritiatus honore, recentèr auctæ.

D. PAULI ANTONII DE TARSIA

DOCTORIS THEOLOGI

HISTORIARUM CUPERSANENSIUM

LIBER SECUNDUS.

CUperſani primordiis, nomi- A
ne, gentium ritu, mori-
bus, ac nobilitate ſuperio-
ri libro ſatis explicata,
ſuorum modò Comitum Hi-
ſtoriam paucis delineandam
aggredimur. Urbis quippè
claritatem, quam ob ocu-
los poſuimus, majus auget
Comitum decus, & fulgor. Procerum ſiqui-
dem famam, haud in modicum ſubjectæ ci-
vitatis honorem cedere, ex ipſa palàm fa- B
ciam Comitum ſerie, quam mox ſubjiciam.
Comitis profectò, ſive Comarchi dignitatem,
nomen, & munus conferebant Imperatores,
quibus Provincias, aut Urbes committebant
regendas. At illa nihilominus Imperatoribus
antiquior fuit, ſed non imperantibus, cum
Romanorum Regum, Conſulumque tempo-
ribus extiterit; fuiſſeque cum officii, tùm
dignitatis munus, vel indè habemus, quod
Cicero ſua tempeſtate Horreorum Comites di-
ctos aſſerat, qui à Principis horreo, aut an- C
nona erant. Comites etiam *Ammiani Mar-
cellini* temporibus ii dicebantur, quos Priſci
Romani, legatos, & nos vicem Principis ob-
tinentes appellamus, penè quos, Duce, ac
Imperatore abſente, ſumma rerum, ac pote-
ſtatis erat. Quod etiam nomen in cujuvis
Regiique Senatus Præfectos bellè quadrabit,
præcipuèque in inclytos *Caſtellæ* Præſides,
quos non tantùm Regia auctoritate fungen-
tes, ſed & Regis ipſius Comites dixerim.
Fuitque, & hoc Regiæ domus dignitatis ge- D
nus, valdè antiquum, quod ſanè fugit *Fran-
ciſcum Alumnum*, id omninò novum ſcri-
bentem. Namque, & ii Comites appellati,
qui præcipuam alicujus rei curam gererent,
aut aliquod Cæſaris in Aula munus obirent.
Unde Comes Domorum, ſive domeſticorum
quem dicimus *Hiſpanè*: *Mayordomo mayor*.
Bacurium ſanè *Iberorum* Regem à *Conſtanti-
no* Imperatore, Comitem domeſticorum crea-
tum, aſſerit *Baronius* ex Ruffino. Comes
itèm cubiculi: *Camerero mayor*. Comes labo-
rum: *Maeſtre de caſa*. Comes ſacri Patrimo-
nii: *Theſorero del Rey*. Comes Sacrarum lar-
gitionum: *Limoſnero mayor*. Comes Regii
Stabuli. *Cavallerizo mayor*. Comes rerum
privatarum: *Sumiller de corps*. Comites Pa-
latini: *Gentiles hombres de la camara*. Co-
mes *Cortinariorum*: & *Cortinarii* erant, qui
Imperatoris, Regiſque Tabernaculo, quod
antiquis *Corte* dicebatur, miniſtrabant; un-
de, & *Apollinis* tripodem, ex quo oracula
redderentur, *Cortinam* appellarunt, quaſi
Certinam; vel quòd certa illic darentur re-
ſponſa, vel quòd ſeriò ibi ageretur. Ego ve-
ro *Cortinarios* exiſtimo, quos nunc vulgò *Su-
milleres de cortina*; ei verò Comitis nomen
addi, qui eo in munere eſt antiquior, ac
præcipuus.

Neque in Regia ſolùm, ſed, & in bello
Comites; quorum ſanè munus Præfecturam,
& in milites imperium denotabat. Dictos
autem Comites remur; quaſi Imperatorum
Comites: niſi à comite etymologiam pe-
tamus: quæ Comiti bellè quadrabit, quòd
Comes verè debeat eſſe comis; comitas enim
ſi cui utilis, militum Præfectis ſupremum
in modum neceſſaria. De hujuſce muneris
ratione ad rem Joannes Mariana *de reb. Hi-
ſpan. lib.* VI. *cap.* I. *Neque ii tantummodo*
(ait) *quibus Reipublicæ moderatio erat de-
mandata Comites dicebantur; ſed etiam qui-
bus in bello alicujus functionis cura impoſita
erat, quique in Gotthorum Regia honorem ali-
quem gerebant, eodem nomine cenſebantur.
Unde Comites Cataphractarii, Clibanarii, Sa-
gittarii, Tiuphadi in re militari, caſtriſque.*

Do-

Domi Comes Stabuli , *qui vulgò eſt Condeſtabile* , *Cubiculi* , *Patrimonii* , *Notariorum Comites* , *omnia fortaſſis ex Romani Imperii æmulatione* . *Gothorum Regibus* , *ut Romanæ potentiæ hac ætate non multum concedebant* , *ità honorum nomina ex Romano more* , *libenter uſurpantibus* . *Conſtantinus* ille *Magnus* , Comitis dignitatem claris viris Chriſtiana fide recentèr imbutis tribuere ſolebat , ut hac honoris ſpecie , cæteros ad noſtram fidem alliceret , quod affirmat *Baronius* anno 327. cum de *Bacurio* agit *Iberorum* Rege , qui ab eodem Imperatore domeſticorum Comes juſſus fuerat . *Porrò Comitatus* (inquiens) *nobiliſſima dignitate conſueviſſe Conſtantinum Imperatorem inſignire ſublimes* , *ac nobiles viros illos* , *qui ſpretis patriis ritibus ſe ad Chriſtianam Religionem conferrent* ; *cum agit de Joſepho Judæo S. Epiphanius teſtatur* . Qui autem tunc temporis ritus , in Comitis creatione adhiberentur , non ſatis liquet , cum ſingulæ quæque nationes ſuum haberent . Veteres quidem *Hiſpani* , eos nimis rudes uſurparunt , Regis ſanè auctoritati , non ità accommodos , ut temporibus ; quos poſteritati hiſce tradit verbis Joannes Mariana *lib.* xv. *cap.* 20. *de rebus Hiſpan.* Comitis titulum , dignitatemque *Alvaro Nunnez Oſorio Hiſpali* collatam referens : *Oſorio amicorum Principi abs Rege Hiſpali datum* , *ut Thraſtamaræ* , *Lemoſti* , *atque Sarriæ Comes eſſet* ; *Novum id exemplum fuit* , *nullis anteà in Caſtellæ Regno Comitibus rudi cæremonia honos delatus* . *Hiſpania literaturæ expers* , *moris omnis ignara* . *Tres offæ in vini poculo oblatæ*. *Cum inter ſe Rex* , *Comeſque tertiò invitaſſent*, *uter prior ſumeret* , *a Rege offa una ſumpta* , *à Comite altera* . *Jus caldariæ in caſtris* , *in in bello vexilli propriis inſignibus diſtincti datum* . *In eam ſententiam confectis tabulis* , *atque recitatis* , *conſecutus aſtantium clamor* , *plauſuſque* , *læta fauſtaque novo Comiti ominantium* . *Is inſtituendi Comites ritus fuit* . Hactenùs *Mariana* . Sed nè novum , atque inuſitatum exiſtimes hunc *Hiſpanorum* in creandis Comitibus morem , ac quaſi ruſticum irrideas : ſcias oportet , feudorum apud *Longobardos* poſſeſſionem , vulgò *Inveſtituram* bibendo initam , ut ex *Gloſſ. inſtit. de verb. obligat.* narrat meus Proſper Rendella , *in Reliqu.* Juris *Longobardi cap.* VIII. *n.* 7. Certè Antiquitas condendis ritibus haud nimium immorata , cum è vulgari eos mutuaretur commercio . At quænam fides ſponderi poteſt in potu , & crapula ? Et tamen hanc in Feudis exuberare docet , contra *Chriſtophorum Port.* citatus *Rendella* , qui , & in ſuæ confirmationem ſententiæ multa ex *Athenæo*, *Diodoro Siculo* , *Andræa Baccio* , *Herodoto* , *Saluſtio* , *Polidoro Virgilio* , *Alexandro ab Alexandro* aliiſque , ſcitu digna refert . Eundem ſanè ritum inter *Montanos Burgenſes* in Veteri *Caſtella* , perſeverare adhuc , in rerum emptionibus , venditionibuſque , deprehendi ; nunquam enim eas ratas haberent , niſi potus ſequeretur , quaſi bibendo , commutationibus inviolabilis accederet obfirmatio . Idque vulgò ab eis dicitur : *Corrobra* . Hodierna verò tempeſtate Comitis dignitas inter cæteras ultimo numeratur loco , quòd ſcili-

A cet antiquior , cum recens titulorum ambitio , vetuſtas ſenſim expellat dignitates . Sed ultima licet , ab Heroibus tamen ipſa nomen potiùs deſumit , quàm Heroes ab ipſa . Eam egregiè exornarunt inſignes , ac inclyti noſtræ Urbis Proceres . Decus autem magis , magiſque accerſit ſuum Urbs ex Imperatoria *Aquaviviorum* , quibus impræſentiarum ſubeſt , claritate . Eratque , & hujuſmodi dignitas apud *Normannos* peculiaris , cum enim de ejiciendis ex *Apulia Græcis* conſilium ca-
B perent , duodecim viros , cum ſanguine , tùm virtutibus clariſſimos , exercitus eorum Duces elegerunt , quos & Comitum titulis ingnitos aſſerit Guilielmus Apulienſis *lib.* I. *de Reb. Normannic. Hardoinum* inducens loquentem , *Normannoſque* contra *Græcos* inſtigantem .

. . . . . . Vehementer , *& increpat illos*
Appula multimodæ cum terra ſit utilitatis
Fæmineis Græcis cur permittatur haberi ,
C *Cum genus ignavum ſit* , *quod Comes ebrietatis*,
Crapula diſſolvat , *minimo ſæpè hoſtes fugatos* ,
Veſtituque graves , *non armis aſſerit aptos* .

Quibus extimulati verbis , *Apulas* iterùm ſedes quærere , delicias , ruraque , conſectari decernunt , comiteſque conſtituunt , ut hiſce idem *Apulienſis* .

. . . . . . Bis ſex nobiliores ,
Quos genus , *& gravitas morum* , *decorabat* ,
D *& ætas* ,
Elegere duces : *provectis ad Comitatum*
His , *alii parent* , *Comitatus nomen honoris*
Quo donantur , *erat* ;

Apuliam ſanè noſtram , poſt *Romani* Imperii declinationem *Gothi* , & *Longobardi* tenuere , qui , ut *Romanis* inimici , ità , & eorum leges omninò abolere conati , novas inducentes , ut cum legibus *Romanorum* quoque memoria interiret ; itàque iis adheſere *Apuli* , ut in hodiernum uſque diem *Longobardico*
E jure vivant , de quo commentarios ſcripſit noſter *Rendella* , eorumque vidimus proloquium eruditione refertum . *Longobardos* expulere *Græci* , *Saraceni*que , Univerſam penè *Apuliam* , non imperio tantùm , ſed , & morum pravitate infeſtantes ; In *Garganum* ſe montem recepit *Melus* , ultimus *Longobardorum* Princeps , *Græcam* effugiens feritatem , ibique aliquamdiù latuit , donec *Normannorum* ope in *Græcos* arma induens , eos domuit , ac in fugam egit , ſed non multo poſt
F ab iiſdem victus , ad *Henricum I. Alemanorum* Regem , ac Imperatorem confugit , à quo benignè exceptus , auxilia , & copias obtinuit ; remeaſſetque contra *Græcos* iterùm præliaturus , niſi ſupremus ejus vitæ dies antevertiſſet . At *Normanni Apulæ* Regionis amore capti , novum ſibi Ducem delegere *Rannulfum* , mox *Argiroum Meli* filium , qui etſi id muneris reſpueret , à Populo tamen compulſus , invitus licèt , admiſit , cum , & omnes fortiſſimi in eo Parentis veſtigia venerarentur . Rejecta autem in *Argiroum* rei bellicæ ſumma , pari vigilantia , ſtrenuitateque pugnatum . Eoque vita functo , qua bel-

bellum, quà obtinendæ *Apuliæ* decretum A penès *Tancredi* filios manſit, & quidem feliciore auſpicio, ut meliori fortuna. Primuſque, qui Comitis dignitatem in eam invexerit Regionem *Drogo Tancredi* filius, qui *Normannorum* primò, mox ad Annum M. XXXIX. *Apuliæ* Comes, quæ, & hoc anteà quàm Ducis titulo clara.

Expulſis itaque *Græcis*, Præcipuiores noſtræ *Apuliæ* Urbes Comites nactæ ſuos, ſuos tunc, & noſtrum obtinuit *Cuperſanum*, de quibus nonnulla mihi præ manibus occur- B runt, quæ omnium ante oculos ſiſtam, ne quid ſplendoris Hiſtoria hæc deſideret noſtra. Scripſit porrò de Comitibus *Cuperſani Franciſcus Iulianus* ſenior, vir quidem eruditus, cujus Hiſtoriam vidimus non contemnendam, è tenebris antiquitatem, e Claſſicis Scriptoribus, & ex Archiviis erutam.

Primus, qui *Cuperſanenſes* tenuit habenas, *Goffridus Tancredi* filius, qui & in alias, atque alias ex præcipuis Regni, Urbes juriſdictionem exercuit, *Monopolim* nempè, *Lu-* C *pias*, *Brundufium*, *Neritonum*que. Floruit is anno Salutis M. LXXX. & in publicis monumentis hos ſibi titulos vendicabat:

Goffridus Æterni Regis diſpoſitione
Inclytus Comes, & Dominator Cuperſani.

ut ex diplomate anno MXCVI., quod in Archivio *S. Benedicti Cuperſanenſi* aſſervatur. In alio etiam, quo Monaſterium *S. Stephani Monopolitani* anno M. LXXXVIII. idem *Gof-* D *fridus* inſignivit, ſic lego:

Goffridus Dei gratia inclytus Comes Cuperſani, & Dominator Monopolis.

Goffridus iſte adverſus *Robertum Guiſc.* fratrem *Abegelardo F. Drogonis* primogeniti *Tancredi* ſuppetias tuliſſe fertur; deindè præclara pietatis ſigna præſetulit, quandoquidem in Religionem pronior, & in Eccleſias extitit liberalior. In *Monopolitana* enim Civitate anno Salutis humanæ M. LXXXVIII. Protomartyri *Stephano* ſecùs maris littus Tem- E plum erigens, Ordinis *Benedictini*, tunc vireſcentis, Monachos ad id accerſivit, eoſque reditibus, ac privilegiis cumulavit peramplis. Nobile etiam Sancti *Benedicti* Cœnobium, (quod in noſtra *Cuperſanenſi* Civitate ſuperſtite adhuc *Benedicto* Inſtitutore fuit erectum) innumeris, iiſque magnificis decoravit prærogativis, ac opibus auxit; eique *Caſtellanæ*, & *Siſignani* oppida donavit. Quæ omnia, aliaque ejus pietatis veſtigia obſervat, ejuſdem Cœnobii celebre quod extat, F Archivium perſcrutans. *Neritonenſem* Prioratum in Epiſcopales Inſulas, & dignitatem commutatum, una cum *Alexandro* ejus filio dotavit, ac reditibus auxit. Ex Baronii *Annalibus ad Chriſti annum* M. XC. apparet. *Goffridum* hunc noſtrum privilegio, quod *Bantino* Divæ Virginis Monaſterio, *Rogerius* Dux, & *Boamundus Roberti* Magnifici Ducis *Italiæ* hæredes, & filii conceſſere, ſubſcripſiſſe ſe, cum filiis ſuis, aliiſque Comitibus, Proceribuſque, ut hic exhibeo.

✠ *Ego Rogerius Dux me ſubſcripſi:*
✠ *Signum propriæ manus Boamundi fratris ejus.*
✠ *Robertus Comes de Lauretello.*
✠ *Crux manus Goffredi Comitis Cuperſani. ✠ Roberti, ✠ Alexandri, & ✠ Tancredi Filiorum ipſius Comitis Cuperſani.*
✠ *Signum manus Comitis Richardi Andriæ.*
✠ *Signum manus Roberti de Anſia.*
✠ *Signum Roberti Comitis filii Guilielmi filii Ivonis Comitis.*
✠ *Signum manus Aſtruvenſis G.*
✠ *Ego Gratianus Seneſcalcus pro Domino meo Poletnen. Comite in Acherocia languente hanc crucem feci.*
✠ *Signum manus Uffridi montis Cabioſi Dominatoris.*
✠ *Amicus gratia Dei inclytus Comes.*

Sycelgaytæ Goffridi uxoris effulſit quoque Religio, quum *Brunduſii* Monaſterium anno Chriſti MIC. excitavit, ditavitque. Porrò antiquorum nonniſi ea apparent veſtigia, quæ religione obſirmata reliquerunt.

Goffrido Alexander ejus filius in *Cuperſanenſi* Comitatu ſucceſſit. Cujus tam magna apparet in *B. Vitum* martyrem religio, ut antiquam ejus non longè à *Cuperſanæ* Urbis ambitu ſitam Eccleſiam, voti compos, muneribus donaverit ampliſſimis, anno Salutiferæ Incarnationis MIC. & anno MCIII. ut ex Tabulis ejuſdem martyris Eccleſiæ.

Robertus de Vaſville cognominatus, *Alexandro* fratre ſine liberis decedente, *Cuperſani* Comitatum adeptus. Poſt coronationem verò *Rogerii Siciliæ* Regis cujus filiam uxorem duxit *Adeliviam*, hiſce ſe titulis decorabat *Robertus* hic.

En ego Robertus de Vaſville gratia Dei, & Regia Cuperſani Comes.

Ut ex privilegio in Archivio D. *Benedicti Cuperſanen.* aſſervato. In cujus calce ſic lego.

Et plumbeo noſtro typario illud bullare feci, quin meo propria manu ſignum Sanctæ, ac vivificæ crucis appoſui. ✠ Signum crucis mei qui ſupra Roberti Cuperſanenſis Comitis.

In pendenti verò plumbo *B. Virginis* imago inſculpta erat ex uno latere; ex altero autem hæc verba. *Robertus de Vaſville Comes Cuperſani.* Ex quibus quanta fuerit antiquorum Comitum auctoritas liquidò apparet, *Fraxeneti* oppidum *Barienſi S. Nicolai Mirenſis* Præſulis Eccleſiæ, anno MCXI. dono dedit idem *Robertus*; qui, & anno MCXXXIV. bona plurima *Divi Benedicti Cuperſani* monaſterio largitus.

Robertus II. Roberti primi, cui, & in Comitatu ſucceſſit filius, dictuſque eſt Comes *Palatinus*, & *Lorotelli*. In diplomate enim, quo anno MCLXXIII. Cathedralem *Monopolitanæ* Civitatis Eccleſiam muneribus inſignivit, ſic lego.

Robertus Palatinus Comes. Lorotelli, & Cuperſani Comes, filius, & hæres Domini Roberti Cuperſani Comitis donat Eccleſiæ S. Mariæ Epiſcopatus Monopolis quandam terram ſilvoſam &c.

Ejuſdem meminit *Bartholomæus Caracciolus* in compendio Hiſtoriarum, quod manu exa-

exaratum vidi in Chartophylacio amici noſtri Abbatis *Lafarinæ de Madrigali*, qui & ejus mihi legendi copiam fecit. *Robertus* hic *Alexandro IV.* Summo Pontifice hortante, pro *Romana* Eccleſia, adverſus *Siciliæ* Regem *Guillelmum*, *Mali* cognomento teterrimum, cui, & ipſe inviſus, arma ſumpſit, ſtrenuèque ſe geſſit anno MCLV. Ejus adeò magna prædicatur, in rebus gerendis, dexteritas, & ingenium, ut ob malos *Mali Guillelmi* mores à *Rogerio Guillelmi* Parente, & *Roberti* avo, ſceptro dignus haberetur; qui ob hoc in ſævam *Guillelmi* perſecutionem incidit.

Poſt *Roberti II.* fatum, *Rogerius* ejus filius, qui *de Celano* dictus, *Cuperſanenſem* Urbem Comitis titulo, optimiſque legibus moderatus eſt.

Bernardinus Rogerio Patri in Comitatu ſucceſſit, qui anno MCC. ſingulis *Gennæ* Oppidum, quod *Monopolitanæ* parebat Cathedrali, incolentibus, nonnulla in *Cuperſanenſi* territorio jura poteſtatem fecit habendi. Cujus quidem rei facem præbet privilegium ex Archivio *S. Benedicti* exſcriptum, ſic incipiens, „ In anno milleſimo ducenteſimo In-
„ carnationis Dominicæ, Regni Domini Fe-
„ derici Illuſtriſſimi Regis Siciliæ, Ducatus
„ Apuliæ, & Principatus Capuæ anno ter-
„ tio. Bernardinus Dei, & Regia gratia Lo-
„ reti, & Cuperſani Comes, Capit. & ma-
„ gnus Juſtitiarius totius Apuliæ, & Terræ
„ Laboris una cum Comitiſſa Maria cariſſi-
„ ma uxore noſtra pro remedio animarum
„ Divorum Regum Rogerii, Wilhelmorum,
„ primi, & ſecundi, pro animabus Patris
„ noſtri Domini Rogerii de Celano, & ma-
„ tris noſtræ Dominæ Alfaredæ, atque Do-
„ mini Guillelmi Loreti, & Dominæ Comi-
„ tiſſæ Adeliviæ inclyti Domini Regis Ro-
„ gerii filiæ uxoris ejus, concedo hominibus
„ Caſalis Gennæ poteſtatem lignandi, pa-
„ ſcendi, aquandi in toto territorio Civita-
„ tis Cuperſani, &c.

Cum hoc *Bernardino*, *Goffridi* inclyti Comitis linea extincta eſt. Cui ſucceſſit *Albiria Tancredi Siciliæ* Regis, ac *Sibyllæ* filia, quæ nupſit *Galterio Joannis Hieroſolymæ* Regis, germano, Comitique *de Brenna*. *Galterius* iſte, *Philippo Francorum* Rege impellente, numeroſa ſtrenuiſſimorum militum manu collecta, Regnum *Neapolitanum* impetere auſus, à *Diopoldo* profligatis ejus militibus in carcerem conjectus, in quo dies explevit ſuos: ſuperſtite *Albiria* uxore uterum gerente, quæ mox poſthumum peperit, cui *Galterii* Patris defuncti nomen impoſuit. *Conſtantia* Imperatrix *Frederici* ſecundi mater *Albiriæ* caſum compaſſa, *Lupiarum* eidem, *Cuperſanique* Comitatum donavit.

Octavus *Cuperſani* Comes *Galterius de Brenna Albiriæ* natus, qui *Eliſabetham* Regis *Cypri* filiam duxit uxorem, moritur anno MCCLIII.

Ex *Galterio*, & *Eliſabetha* nonus ortus eſt Comes *Ugo*, cui juncta eſt matrimonio *Beatrix de Tarento* è Regia *Philippi* Principis *Caroli II.* nepotis ſtirpe exorta. Hic *Athenarum* ſe Ducem ſcribebat ob Reginæ *Sibyllæ* ejus aviæ jura. Deceſſit anno M.CCXCVI.

A *Conſtantia* hujus filia anno ſalutis MCCCL. renunciata eſt *S. Benedicti Cuperſanenſis* Monaſterii Antiſtita.

Ugone natus *Galterius* hujuſce nominis tertius, decimus verò *Cuperſani* Comes, Ducis *Athenarum* etiam pronomen retinuit, de quo hæc *Cuperſani* in porta, quæ eſt ad carceres, inſculpta viſuntur.

ANNO DOMINI MCCCXXXVIII. REGNANTE DOMINO NOSTRO REGE RO-
B BERTO. DOMINANTE VERO GALTERIO ILLVSTRI DVCE ATHENARVM CONSTRVCTVM EST HOC OPVS.

Galterio ſine liberis vita functo, *Cuperſanenſem* obtinuit Comitatum *Margareta Anghiana* ejus cognata, *Joanni Lutzemburgio Bautevorii* Domino nupta, Regiam porrò, & antiquam *Lutzemburgiorum* Stirpem, accuratè delineavit eruditiſſimus *Pontus Heuterus Delfius*, de rebus *Burgundicis* agens. Fuitque *Joannes* frater *Wallerani Lutzemburgii* C cognomine *Pulchri*, Comitis Fani *D. Pauli*, ac *Lignii*, qui ducta *Mathelde* ſorore *Richardi Secundi Anglorum* Regis, genuit filiam *Joannam* priorem uxorem *Antonii Burgundi*, *Brabantiæ* Ducis, ex qua *Joannes*, ac *Philippus Brabantiæ* Duces, qui ſine liberis obiere. Hanc ſanè *Joannam* unicam *Wallerani* filiam facit *Heuterus*, cum tamen *B. Petrum* ejuſdem *Wallerani* filium cenſeam, qui *Metzenſis* fuit Archiepiſcopus, & S. R. E. Cardinalis, qui ſeptimum ſuprà decimum D agens annum vita functus, inter Beatos à *Clemente VII.* Summo Pontifice anno MDXXVII. ob ejus vitæ Sanctimoniam, unà cum *B. Ludovico Alamanno Gallo*, & S. R. E. Cardinali, relatus. Cujus in *Cuperſanenſi* quidem Cathedrali in hodiernum uſquè diem antiquam veneramur imaginem miraculis claram. Quatuor itèm *Walerano*, & *Joanni* ſorores, quarum prima Comitis *Vandemontii*, altera Comitis *Genevæ*, tertia Comitis *Leſchei*, quarta Domini *Moriamezi* E uxor. Nèc *Cuperſani* tantùm *Margareta*, ſed, & *Brianæ* Comes, ac Domina *Anghiani*, peperitque *Petrum Cuperſani* Comitem, de quo infrà. *Ludovicum Lutzemburgium* natu ſecundum, *Jerovanenſem* Antiſtem, & Cardinalem *Rothomagenſem* Joannem Lutzemburgium *Lignii* Comitem, tertiò natu filium, itemque filiam, quæ poſt *Joannem*, ac *Philippum Brabantiæ* Duces, ſine liberis vita defunctos, facta eſt *Fani D. Pauli*, ac *Lignii* Comes, obiitque ſine liberis, relictis hiſce ditionibus F cognato *Joanni Lutzemburgio Ludovici* nato.

Petrus Lutzemburgius Joannis filius *Cuperſani*, ac *Brianæ* Comes, qui duxit *Margaretam de Baucio*, *Andriæ* Ducis filiam, è qua tres filios, totidemque filias ſuſcepit, *Ludovicum* de quo inferiùs, *Tibaldum Fiennæ* dominum, & *Jacobum Richeburgi* Regulum; *Jacobam*, quæ primò Duci *Bethfordiæ*, *Angliæ* Regis fratri, deindè *Richardo Dondevilio* Comiti *Riverio* nupſit: *Eliſabetham Caroli Dauronii Cœnomanorum* Comitis; & *Annam* (quam nonnulli *Catharinam* appellant) *Artho Britonum* Duci apud *Francos* Equitum magiſtro nuptam.

Ludovicus Lutzemburgius Petri filius *Fani D. Pau-*

D. Pauli Comes, Equitumque apud *Francos* magiſter, à *Ludovico* Rege XI. capite plexus. Duxit autem primò *Joannam Barrenſem Mariæ* Comitem: mox Filiam *Sabaudiæ* Ducis *Mariam*; ex hac unicum ſuſcepit filium *Ludovicum*, ex illa verò ſex; nempè *Joannem Lutzenburgium Fani D. Pauli*, ac *Lignii* Comitem, qui contra *Helvetios* pugnans interiit; nec non,

Petrum Lutzenburgium Fani D. Pauli, *Cuperſani*, *Lignii*, *Leſchii*, ac *Brianæ* Comitem, *Anghianique* dominum, qui filiam Ducis *Sabaudiæ* ſibi matrimonio copulavit, è qua unicam *Mariam* ſuſcipit. *Antonium Lutzenburgium Charnii* Comitem, ac *Ruſſii* dominum ſub *Carolo Pugnace Burgundiæ* Mareſcalcum, *Franciſcæ Croviacæ*, *Philippi* Comitis *Chimaii* filiæ maritum, cui unica tantùm filia *Philiberta*, *Carolum Lutzenburgium Laonenſem* Antiſtitem, & *Jacobam Lutzenburgiam Philippo Croviaco Porceani* Comiti nuptam; & *Helenam Genevæ* Comitis uxorem.

Mutato deindè rerum eventu ob inteſtinas Regni diſſenſiones inter Regiæ ſtirpis Proceres obortas, *Lutzenburgii Cuperſanenſi* Comitatu orbati, quem paucis tenuere annis, ſubſecutuſque *Joannes Borbonius* Comes. *Mariæ*, *Ramundello Orſino* in matrimonium collocatæ parens. *Joannis* porrò tumulus noſtra extabat in Cathedrali, prominebatque è ſolo, ex veterum Principum more. Deinceps verò *Romano* Pontifice altiora, proſtantiaque auferri ſepulchra jubente, omninò everſus eſt: ejuſque oſſa in ſubterraneam cryptam ſepulta. Erat ſiquidem tumulus ille hoc inſignitus epitaphio.

: ✠ . ✠ : ✠ :

ANNO SALVTIFERO MCCCCXXI.
JOANNA ANDEG. REGNANTE.
JOANNI. BORBONIO: STRENVO.
PIISS. GENITORI.
MARIA. LIC. CVPERS. ET ENGHEN. COMITISSA.

P.

s a t n e n n n

C. A. R. L. P. A. A. A.

III. KAL. OCTOBER. GAVFFRIDVS
DE LICIO JVSSV REG.

S.

: ✠ . ✠ : ✠ .

Ludovicus de Enghineo poſt *Joannis Borbonii* fatum *Cuperſanam* tenuit Urbem: de quo *Summontius* mentionem infert *Hiſtoria Neapolitana* quum de *Ramundello Urſino* loquutus, qui obtinendi *Tarentini* Principatus gratia, *Aloyſii* Regis vexilla, poſt *Othonis* de *Branſuich Joannæ* Primæ *Neapolitanæ* Reginæ viri obitum, intrepidè ſectatus.

Franciſcus mox *Urſinus Gravinenſium* Dux noſtram tenuit Urbem, quæ in manus deinceps magni Comeſtabuli ſtrenuiſſimique militaris peritiæ Ducis pertranſiit, *Alberici* nempè à *Barbiano Cuneæ* Comitis, à quo, & illuſtris, & antiquitate præcellens *Cuneorum* familia originem, & primordia deſumpſit ſua. Fortiſſimum *Cuperſani* Caſtrum magnis excitatum ſumptibus ab *Alberico*, cujus teſtimonium, ejus in una Arcis Turrium extantia referunt inſignia. Hic *Albericus* ille extitit qui militari peritia abs *Joanne Aguto* imbutus, & à quo deinceps innumera belli fulmina, inter quæ *Sfortia*, & *Braccius* eam accepere.

Manfredus Alberici filius Parentis ſui obtinuit opes, & *Cuperſanam* quoque Civitatem, at non exempla ſectatus, quippè adeò ſe exhibuit inhumanum, ut inviſus redderetur Civibus, à quibus, Regina *Joanna II.* annuente, expulſus, & Comitatu orbatus.

Uladiſlao Rege extincto, *Maria de Enghineo* uxor, ſuperſtes *Tarenti* Princeps (quippè quæ *Ramundello Urſino* ante Regias Inſulas matrimonio juncta extiterat) *Cuperſani*, & *Lupiarum* adivit Comitatum. Ex hac egregia muliere nonnullos ſuſcepit *Urſinus* liberos, è quibus extitere *Joannes Antonius de Baucio de Urſinis Tarenti* Princeps. *Gabriel Venuſiæ* Dux. *Catharina Triſtano Claramontio* nupta, *Iſabellaque Ferdinando* Primo *Aragonio Neapolitanorum* Regi, matrimonio junctæ, inclyta parens, *Maria* quam *Antonius Aquaviva* ex Imperatorio *Othonis* ſanguine proveniens, ac Regi familiaris, ſibi matrimonio copulavit. Hujuſce *Mariæ* Reginæ Epiſtolæ nonnullæ adhuc extant in Archivio *S. Benedicti Cuperſani* aſſervatæ, quarum exempla hic ſubjungere placuit, ne tempus fragiles obruat pagellas.

Venerabili conſanguineæ noſtræ cariſſimæ Abbatiſſæ Monaſterii monialium Ordinis Sancti Benedicti de Cuperſano.

Maria Regina Hungariæ, Jeruſalem, & Siciliæ.

Venerabilis conſanguinea noſtra cariſsima: poſt Salutem. „ Recepemmo la lettera voſtra,
„ & placzemi aſſai, che lo Principe noſtro
„ beneditto figlio agia fatto rendere la obe-
„ diantia di Caſtellana, & reſpondere delli
„ rayſoni debiti allu monaſterio, imperoche
„ tanto nuy, quanto ipſo ſimo tenuti non
„ ſolamente de le coſe debite, ma etiam
„ de proprio ſubvenire la Eccleſia, pregan-
„ dove che vi piacza avereme ſempre à men-
„ te alli voſtri oracioni. *Datum in Caſtro noſtro Licii XVI. XV. Ind.*

Egregiæ, honeſtæ, & Religioſæ mulieri cariſſimæ nobis Abbatiſſæ Monaſterii Sancti Benedicti Civitatis Cuperſani.

Maria Regina Hungariæ, Jeruſalem, & Siciliæ.

Egregia cariſſima nobis poſt ſalutem. „ Per-
„ che ſemo certo tiè conſolatione quando
„ di nuy ſenti bona novella, ti fachimo à
„ ſapere ad tua contentezza, è nuy Ga-
„ brieli, e queſti altri pichirilli, tutti dun-
„ que ſtanno bene, ancora lo Principe di
„ lo quale hoggi havimo nevella, benche
„ tu

,, tu ſy pluy vicina donde deve havere ſpeſ- A
,, ſo novella. Nuy ſcrivemo mo preſencial-
,, mente ad M. Antonio de Bitonto, che
,, noſtro intuitu ve agia per raccomandate
,, in ſingulis occurrenciis neceſſariis, cre-
,, demo, che lo farà pregannove che ny
,, agiati à mente alle voſtre orationi vuy,
,, è tutti l'altri ſoro monache, le quali ſa-
,, lutamo, pregando alle voſtre orationi per
,, nuy, per lo Principe, per Gabriele, e
,, Catarina noſtra; e per li pichirilli. Dopo
,, à nuy ſcrivetene de lo fatto voſtro. *Da-* B
tum in Caſtro noſtro Licii, die XXII. Octob. p. Indict.

Nobili Viro cariſſimo nobis Notario Nicolao de Terlitio Locumtenenti Reginali. Vicegerenti Provinciæ Terræ Bari.

Maria Regina Hungariæ, Jeruſalem, & Siciliæ.

Vir nobilis, cariſſime nobis ſalutem. ,, La
,, Abbateſſa de lo monaſterio de Sancto Be- C
,, nedicto di Cuperſano ne ſcrive ſopra lo
,, facto de le ragioni, le quali lo dicto mo-
,, naſterio antiquamente, & à tempore cujus
,, in contrarium memoria hominum non
,, exiſtit, have avuto da lo Caſale di Caſtel-
,, lano, & non oſtante certa remiſſione fat-
,, tà alli detti homini di Caſtellano per la
,, bona memoria di Miſſignore lo Rè Lan-
,, celao de li detti ragioni ex inavertentia
,, tempore reductionis dicti Caſalis ad ejus
,, fidelitatem, atque dominium. Da poy ob- D
,, tenne la Abbateſſa de lo dicto monaſterio
,, uno commandamento juſtificato, che tro-
,, vandoſi la ſua expoſitione eſſere vera, do-
,, ver eſſere reducta en poſſeſſione dello di-
,, dicto Caſale, e delli frutti, ſincomo per
,, lo dicto commandamento porrai eſſere in-
,, formato, & niente meno la Maeſtate di
,, Madama mo de novo per li ſui litteri co-
,, manda allo Vichirè, che li deggia fare
,, bona, & expedita raggione, ſincome per
,, lo dicto commandamento ni ſcrive la di- E
,, cta Abbateſſa, che vi coſta. E pertanto
,, ve pregamo affectuoſamente te che vi
,, placza como à quello, che diviti ſapere
,, bono queſti facti tanto per debito di ray-
,, ſone, quanto per noſtro intuitu, & amo-
,, re havere raccomandato li fatti de lo di-
,, cto Monaſterio operantovi, è fare omni
,, bene che per vui ſe potrà, & à queſto
,, hà de placzeriti primo à Dio, & appreſſo
,, à nuy, è ſarimovende tenuti. *Datum in Caſtro noſtro Licii die XXVI. Auguſti, XI. Ind.* F

Rebus mox publicis, inteſtina Principum, Regiique ſanguinis Procerum diſſenſione conturbatis: *Cuperſanenſem* occuparunt Urbem, & Comitatum *Jacobus Caldora*, & *Antonius* ejus filius. Quos deinceps *Joannes Antonius Urſinus* Regina editus *Maria*, legitimus *Cuperſani* Dominus, ex ephebis excedens, armorum vi è Comitatu expulit: ac ſumma deindè cum tranquillitate in *Cuperſanates* dominatus, quos, & optimis moderatus eſt legibus.

Catharinam Urſinam Joannes Antonius ejus Pater, ac *Tarenti* Princeps, *Julio Antonio* *Aquavivæ Aragonio Hadriæ* Duci, ac *Italiæ* Primati matrimoniali conjunxit vinculo: ad quem *Cuperſanenſis* deindè Civitas jure dotis pervenit. Porrò quantis, quotve inclytus hic *Julius Antonius* effulſerit titulis, innumeris ejuſdem encomiis tumentibus libris, ejus quidem fama facinorum buccinatrix, immortale vivens ævum, nunquam eloqui non deſiſtet. Eo *Cuperſanates* moderante, Crypta Inſulani, antiquis *B. Virginis* ſacra veſtigiis, non procùl ab Urbe reperta. Ejuſque tunc tanta enituit pietas, ut magnificam inibi Eccleſiam, ſumptuoſumque ædificaverit Cœnobium; in quo, & hunc vidi lapidem.

AD HONOREM GLORIOSÆ VIRGINIS MARIÆ ILLVSTRIS JVLIVS ANTONIVS DE AQVAVIVA DVX ADRIÆ, THERAMI, S. FLAVIANI, AC CVPERSANI COMES, HOC COENOBIVM CÆPIT CONSTRVERE ANNO DOM. MCCCCLXXII. VI. MAJI.

Conſpicuum deinde Æterni Parentis Verbo humanis induto exuviis in *Cuperſanenſi* Cathedrali ſacellum erexit: quo hæc nos admonet inſcriptio.

M.CCCC. LXXIII. IN HONOREM INCARNATI VERBI HOC JVLIVS DVX, ET COMES.

Julium Antonium ſua tempeſtate militum Imperatorem extitiſſe præclariſſimum, totus acclamat Orbis, cujus quidem aviti ſanguinis claritas in uno præ cæteris repercuſſa gladio, ſic Vivis dabat Aquis ſplendorem, ut celerem hoſtibus inferret interitus caliginem, & mentis, & enſis acie nimio fulgore perſtricta. Ejus in *Hetruſco* bello penes *Calabriæ* Ducem Regis *Ferdinandi* filium, ſtrenuè præliantis pedem transverberant inimici, ſed expedita nihilominùs Ducis extitit manus, & animus ad prælium. Mox *Julius* ex *Hetruria* utpotè unicum vexati Regni remedium, quod in una ejus dextera, in unoquoque conſilio reponebatur, à *Ferdinando* Rege accerſitus. Quot verò, quantave ſupremis, ac deſperatis in rebus *Julius* egerit, laboraveritque in ipſa Regni pace ſtabilita, quæ, ad noſtra uſque tempora perduravit, liquidò perſpicimus. Sed *Ferdinandus* eximia Ducis merita, quæ oculis uſurpabat, multis teſtata voluit ſignis; unoque in primis privilegio, quo eundem *Julium Antonium*, ejuſque filium *Andream Matthæum*, amborumque liberos, ac poſteros, Regiæ *Aragonenſium* Familiæ allegit ſuæ: anno poſt Chriſtum natum M. CCCC. LXXIX. cujus quidem privilegii conceſſione, Regiaque itidem affinitate, *Aragonium*, & nomen, & inſignia, nec non prærogativas *Aquavivii* Proceres uſque in hodiernam lucem, ſuperſtites ubique ferunt: Exſcriptam privilegii illius ſeriem inferiùs lubet exhibere: quum de *Aquavivenſis* Familiæ claritate ſermo habendus. Qua ſiquidem allectione, nec non Regii ſanguinis conjunctione *Carolus V.* Imperator ille magnus cum

Ubi

lippo ejus filio, ſingulos ex *Aquavivio* ſtipi- A te provenientes, conſanguineos appellavit ſuos: evenitque, ut cum *Bononiæ Carolus* Imperatorio donaretur diademate, *Hadriæ*, ac *Neritoni* Duces, non ut ſinguli Proceres Cæſari aſtantes, ſed utpotè affines Magnatum prærogativis, ac titulis affecti. Ex *Etruria Julius Neapolim* deveniens, à *Ferdinando* accerſitus, ut labanti Regno ſuppetias tanti Ducis conſilio daret, in *Turcam* Chriſticolarum hoſtem *Hydruntinam* Provinciam injuſto divexantem gladio, Imperato- B ris munere eum ſeſe geſſit, ut ſummos tandem in re bellica aſſequutus honores: Antiquis illis Ducibus non comparandus modò, ſed præferendus. *Othomanicus* gladius *Neapolitanum* concuſſerat Regnum, ſed *Julii* dextera, & metum excuſſit è Regno, & Regni hoſtem. Laboranti *Othomanicæ* lunæ animorum murmur non opem, ſed ruinam intulit majorem: quandoquidem nonniſi *Julii* nece, enectæ Hydro vita danda. De eo Beliſarius Aquaviva Aragonius Neritinorum C Dux *in paraphr. in œcon. Ariſtot. Quum paucis ille* (ait) *ne inhoneſta, turpique fuga ſaluti conſuleret, pluribus acceptis vulneribus: fortitèr pugnans interiit, ac in prælio potiùs cadere, quam fugere voluit.* Fortiſſimis Ducibus, *Eleazari*, & *Sampſoni* haud impar *Julius*, nam, ut Elephantum ille, & *Philiſtæos* hic proſterneret, vitæ jacturam fecere; ſic occubuit in veſtigio *Julius*, ſatiùs ducens hoſtem ſecum emori, quàm Reipublicæ vitam hoſte divexari. Cæſo nempè Bar- D barorum Duce, victoriæ ſtudet *Julius* augendæ, paraturus, *Turcam* quibus torqueret, inſidias, in nemus abiens. Sed ò ſortem ſibi minus conſtantem: æqualem numquam? Inſidiatores offendit hoſtes, ubi hoſtibus inſidiari putabat, & in luco lux adempta Duci. Præliatus eſt ſolus, vicit ſolus, ſed non ſolus emori potuit, qui inter devictas à ſe hoſtium turmas caput dedit. Cadaver obtruncato capite, equo cui inſidebat, *Sternateam* revectum. Par quidem erat, ut qui E victori paruerat moderatori, victum non deſtitueret inter hoſtes; ſimulque, & Dominum, & victoriæ coronidem victis *Othomanicis* eripuit. Et profectò id *Julio* æquum erat obſequium equo præſtari, ut ſicut Equo ſaxum feriente *Heliconius* Mons aquæ fonte potitus, ſic Equo fugiente *Aquavivæ* in uno *Julii* cadavere adhuc præterlabentis beneficium agnoſcerent *Salentini*, & cum iis tota *Neapolis*, *Italia*, totus, & Orbis. Equo ſanè illi perennes debentur honores, quippè F quo *Julii* cinerum theſauri ad poſteros revecti, ut tanquàm martyris, meritò non carerent obſequio. Et quàm jure theſaurus tàm eximii Ducis, geſtorum extiterit memoria, *Antonius* id teſtatur *Galatheus* ad *Beliſarium Julii* filium hæc ſcribens: *Quamobrèm magnanimus ille heros corporis, & animi viribus inſignis Chriſti martyr, & fratri tuo animæ meæ Domino, & tibi, totique familiæ veſtræ tàm pulcherrimi facti perpetuam memoriam, omni auro, omnibuſque gemmis pretioſiorem hæreditatem reliquit.* Tanto Duci *Sternateæ*, ſepulturæ honos illico delatus, ubi, & hoc poſteritati lapidibus inciſum legimus teſtimonium.

JVLIVS ANTONIVS AQVAVIVUS DE ARAGONIA DVX HADRIÆ CONVERSANI, ET S. FLAVIANI COMES, ANNO HVMANATI DEI M. CCCCLXXXI. VII. IDVS. FEBRVARII PRO CHRISTIANA RELIGIONE. INVICTI REGIS FERDINANDI FIDE, AC TVTIONE OMNIVM IN ORIS HYDRVNTI APVD AGRVM MVRI DVO PASSVVM MILLIA AB VRBE DISTANTEM ACRITER PVGNANDO A TVRCIS CAPITE CÆSVS HIC RECVBAT.

Joan. de Giſſis Servuli.

In *Cuperſanenſi* verò *Beatæ Virginis* Inſulanæ Templo ab eodem *Julio Antonio* magnificis ſumptibus excitato hanc tanti Ducis memoriam proſpicimus.

JVLIVS ANTONIVS DE AQVAVIVA HADRIÆ DVX, ET CONVERSANI COMES, SVMMAM INTER MILITES GLORIAM SVDORE, ET SANGVINE ASSEQVVTVS, TOTIVS DEMVM EXERCITVS REGNI NEAPOLITANI DVX CONTRA TVRCAM CHRISTIANI NOMINIS HOSTEM, ITALIÆ IMPERIO INHIANTEM, APVD HYDRVNTVM FORTITER DIMICANS OCCVBVIT. VI. IDVS FEBRVARII.

M. CCCC. LXXXI.

PRO MILITARI COELESTEM CORONAM ADEPTVS.

Tanta quippè ex *Julii* nece *Neapolitano* Regno, & *Aragonenſibus* in primis Regibus pervenit utilitas. ut *Federicus de Aragonia* Rex anno M.CCCCIIIC. *Beliſarium Julii Antonii* filium privilegio inſigniens, quantum *Julio* deberet hiſce teſtatum reliquerit verbis. *Nam, ut omittamus quod Illuſtris Pater ejus Julius de Aquaviva bello Hydruntino, quod contra Turcas geſtum eſt, pro ſtatu, & ſervitio domus noſtræ viriliter pugnans animam poſuit; quod meritum in primis magnum, nec obliviſcendum filiis quoque ſuis, noſtra domus perpetuò debet.* Julii Antonii, & *Catharinæ Urſinæ* uxoris ſtatuæ genibus innixæ ante princeps Altare viſuntur. Eam, verò quæ *Julii* pietatem refert *Salvator Varo* Societate Jeſu ut ſuam *Veſuviani* Incendii Hiſtoriam, variis, noviſque refertam rebus in lucem promeret, furente *Veſevo* anno MDCXXXI. fulmine tactam aſſerit. Hem fabellam, quam doctus hic refert Jeſuita? quæ, & in hiſtorias referrem, niſi ex relatis vagantem auctoris animum aucuparem, modicamque iis fidem habendam. Et niſi cum ſæva illa *Veſuvii* tempeſtas *Italiam* deterreret, me *Cuperſanum* haberet oculatiſſimum rerum teſtem, vera utique cenſerem, quæ de *Julio* commentus eſt auctor.

Beliſarius Aquaviva de Aragonia Julii Antonii ſecundo natus *Cuperſanenſem* Civitatem, quam poſt parentis ſui obitum dono Regis *Ferdinandi Secundi* poſſederat, *Federico de Aragonia* Regi (ita rebus publicis, regiaque expoſcente utilitate) reſtituit. Sed Rex, ut beneficiis, promptaque *Beliſarii* vo-

voluntate non vinceretur, *Neritonenſem* ei Urbem ob *Angliberti de Baucio* Comitis Ugenti, ejus domini defectionem ſibi devolutam, pro *Cuperſano* donavit. *Beliſarii* auctoritate, & labore *Neapolitanarum* rerum diſſenſiones compoſitas, eique uni, Regni pacem debendam Regali aſſerit privilegio *Federicus* hiſce verbis. *Certè ipſe hic Beliſarius, & aliàs ſemper, & proximis his adverſis temporibus noſtris eum ſeſe præſtitit, ut ſi cui alii pro recuperatione hujus Regni, & hac glorioſiſſima noſtra victoria debemus, huic in primis, & ſupremum in modum debeamus. Nam ità ſubinde ſemper infracta, & conſtanti fide partes noſtras ſecutus eſt, ut nullis neque ſumptibus, neque laboribus parceret, & ſæpe vitam ipſam manifeſtiſſimis diſcriminibus, & periculis obiiceret*. Et inde etiam eſt, ut in eodem *Federicus* privilegio de *Beliſario* dixerit: *Cujus ea in nos, & domum noſtram merita, ſtudiaque extiterunt, ut nullum tàm magnum præmium, vel ornamentum ſit quod polliceri ſibi à nobis jure quodam ſuo non poſſit.* Enim verò egregia *Beliſarii* in domum *Aragoniam* ea extitere obſequia, ut Regno inteſtina diſſenſione laborante, rebus publicis *Gallica*, dubiaque fide quaſſatis, unus, & conſilio, & auxilio adſtiterit *Beliſarius*; qui conjuge, liberis, ſororibus, ſuoque relicto ſtatu, triremi *Barulum* petiit, ut *Aragonenſi* faveret vexillo: *Gundiſalvo Fernandez de Cordona* Prorege, armorumque *Neapolitano* in Regno Imperatore ſic expoſcente. Idemque *Beliſarius* Provincias *Barianam*, & *Hydruntinam* ad Regis *Ferdinandi* fidem ſumma prudentia, nec minore reduxit labore, ſumptuque. De quo Rex in privilegio, ubi *Neritonenſem* illi Statum obfirmat anno 1505. egregiam infert mentionem, additque: *Habentes quoque reſpectum ad grata, grandia, & fructuoſa ſervitia per ipſum Comitem noviſſimè præſtita in bello, quod contra Francorum Regem in dicto Regno geſtum eſt, quæ non ſolùm hæc, ſed majora de nobis promerentur*. Quo ſanè in bello contra *Gallos* geſto, quàm ſe acritèr geſſerit *Beliſarius*, hiſce cecinit carminibus Camillus Querna Archipoeta Monopolitanus, *lib. 1. de Bello Neapol.*

Non Aquavivus abeſt Beliſarius, optima pandens
Virtutis monimenta ſuæ, fidiſſima magni
Corda gerens Caroli titulis, diſcedere nunquam
Parthenope voluit, tanta eſt conſtantia fortis,
Et virtus animi, nullo ſub tempore pallens.

Magna tunc extitit *Joannis Bernardini Beliſarii* filii in domum *Auſtriacam* fides, quod, & ipſemet Archipoeta ſequentibus declaravit carminibus.

Joannes, proles tàm claro digna parente,
Utpotè qui nequeat divelli à Cæſaris armis
Fortis, & intrepidus gaudet tenuiſſe Tarentum.
Hoſtileiſque acies Marte invaſiſſe cruento.

Non contemnendam verò de *Beliſario* Duce, *Antonius Galatheus* datis ad eundem literis mentionem agit, quam ob oculos pono. *In re bellica quantum valeas* (inquit) *omnes noverunt, in bello Gallico virum fortem ſemper egiſti: Ferdinandum Regem extrema per omnia (ut ait Poeta) ſequutus es: Unde inter Regni Proceres magnam gloriam es adeptus. Quapropter Ferdinando mortuo, Federicus Rex te ob ingentia merita tua pulcherrimæ, & celeberrimæ Urbis Neriti titulo decoravit. In bello Veneto, apud Salentinos penè puer ſub fratre tuo (qui ætate noſtra, & armorum, & literarum gloria pollet) militaſti: atque ità te geſſiſti, ut facilè omnes cognoſcerent, te nihil degeneraſſe à paterna, atque avita virtute.* Quanta porrò literarum effulſerit eruditione *Beliſarius* in quæſitiſſimis ab eo editis libris unico agnoſcimus intuitu: quos videat lector. Ejus enim typis datarum lucubrationum catalogum propino.

Beliſarii Aquavivi Aragonei Neritinorum Ducis *de Inſtituendis liberis Principum liber unus.*

Præfatio paraphraſis in Oeconomica Ariſtotelis. lib. II.

De Venatione, & Aucupio, de re militari, & ſingulari certamine.

Explicatio orat onis Dominicæ.

Homiliæ diverſæ ſuper nonnullis Pſalmis.

Expoſitio Pſalmorum quorundam, qui in ſex horis Canonicis diebus ſingulis dici ſolent.

Federicus autem Rex, apud quem Domus *Aquavivia* tanta erat, ut ea nihil majus: *Converſanam* Urbem, quàm à *Beliſario*, ut diximus acceperat, *Andreæ Matthæo Aquavivæ Aragonio*, *Beliſarii* germano majori, *Atriæ*que Duci præclariſſimo, dono dedit. Unde ad manus *Aquavivias Converſana* iterum Civitas devoluta, atque *Andreas Matthæus* ſecundum, & vigeſimum inter ejus Civitatis Comites locum obtinuit.

Anno verò 1480. celebratæ ſumptuoſiſſimæ nuptiæ inter *Andream Matthæum*, & *Eliſabetham de Aragonia Piccolomineam Amalphitani* Ducis filiam, & *Ferdinandi de Aragonia Neapolitani* Regis neptim. Anno verò. 1509. nuptiæ ſecundò initæ ab *Andrea Matthæo*, duxitque *Catharinam de Aragonia de la Ratta*, quæ anteà Cæſari *Aragonio Ferdinandi* Regis filio nupſerat.

Andreæ Matthæi ea enituit pietas, ut Eccleſiis reparandis, ſubveniendis pauperibus, ſublevandis oppreſſis, & piis id genus officiis obeundis numquam non eſſet intentus: quovè hæreditaria *Aquaviviæ* domus religio in uno *Andrea Matthæo* ſupremum ſumpſiſse videatur incrementum. *Divæ Mariæ* Inſulanæ ſacras Cavernas, quas *Julius* Pater ſumptuoſo ornaverat Cænobio, Temploque, Almæ Parentis toto orbe celebrem venerabundus imaginem, ſæpè ſæpiùs inviſens, ibi cordis præferebat pietatem ſui. Interim *Ferdinandi* Regis, & *Alphonſi* filii intentatæ conjurationis ultione in Proceres deſæviente, haud aliàs *Andreas Matthæus* latebras quæritavit, nec aliud, niſi Inſulanæ cryptæ effugium, ut Deiparens ſicut innocentiæ ſuæ teſtis ſic eſſet, & clypeus. Ibique diù potiùs cultui frequens præſtare obſequium, quam ab imminente ſe immunem ſervare periculo videbatur. Et omiſſo quidem frequenti, quotidianoque quod Divinis con-

templandis impendebat, ſtudio, exercitationes ferè omnes, cum internas, tùm externas, quibus ſoccati Religioſi ſtrictioris obſervantiæ ibi degentes addicti, pari conſortio, animo, ſed majore, inibat. Operam tunc temporis, eo in Cænobio, divino dabat cultui *Beatus Jacobus Dalmata*, qui utpotè literaturæ ignarus, vilioribus ſemper, & infimis præficiebatur muneribus, cui, & Cænobii Culinæ cura demandata. Incumbebat coquinariæ *Dalmata* lubentèr, ac ſingulis quibuſque diebus temporario ex igne, vel in æterni ignis meditationem deſcendebat, vel ad æternæ charitatis incendium devolabat. Unde, & ſenſibus ſæpè ſuis deſtitutum, inter ollas immobilem conſiſtere contingebat. Mane quodam fabas Cœnobitis dum pararet, in ecſtaſim raptus. Manus ollæ, Cœlo animus hærebat, & lacrhymæ ultrò ex oculis effluentes, dignæ, quæ cœlo reciperentur, fictilem cadebant fabarum in ollam. Interim Dux per Cœnobium deambulans, ubi devitandæ regiæ perſecutionis gratia domicilium fixerat; pertranſienſque per Coquinæ Januam, Sanctum vidit ollam manibus tenentem, à ſenſibus alienatum, effluentibuſque lacrhymis, & ollam madentem, & fabas. Demiratus tunc Comes, ſtetit pauliſper, Vos felices calonatos inquiens, & iterum felices, quos *Jacobus* ſuis paſcit lacrymis; mox abiit, nè Religioſum virum interpellaret orantem. Sed ut ad ſenſus rediit ſuos *Jacobus*, Comitem adiit, ut coquus, & ab eo quidnam veſci cuperet, ſciſcitatur. Ad quem Comes, nonniſi fabas tuis co as lachrymis eſſe cupio. Quo, & *Jacobo* rubor advenit, & Ducis in *Jacobum* crevit affectus. Porrò de hujus viri ſanctitate Fratrum minorum conſulantur Annales. Nec modica etiam *Andreæ Matthæi* Ducis emicuit pietas, quum Inſulani Cænobii clauſtra, ut per ea deambulanti quid meditaretur, occurreret, variis, iiſque ſacris exornavit imaginibus: illaque magnificentiſſima reddidit, unde ſequens inibi viſitur inſcriptio.

ANDRÆAS MATTHÆVS AQVAVIVA ARAGONIVS ILLVSTRIS DVX HADRIÆ, ET THERAMI, ET BITONTI MARCHIO CONVERSANI, ET JULIÆ COMES, JULII ANTONII MAGNIFICI PATRIS SVI, HVJVS RELIGIOSISSIMI COENOBII CONDITORIS SVCCESSOR, ET FILIVS, CLAVSTRA HÆC COMPINGERE FECIT, ANNO DOMINI MCCCCLXXXI. IV. IDVS SEPTEMBRIS; QVO DIE, ET TEMPORE ALPHONSVS REGIVS PRIMOGENITVS CALABRIÆ DVX ILLVSTRISSIMVS A TVRCIS DIVTIVS EXPVGNATIS HYDRVNTVM ACCEPIT.

Sed enim verò in Regni Proceres, Regiæ ultionis tempeſtate furente, eorumque plurimis capite cæſis, Regis timet manus *Andreas Matthæus*. At *Jacobus* ille *Dalmata* Inſulani Cœnobii cultor, necis metum è Ducis pectore arcet, tantaque tunc erat *Jacobi* auctoritas, & opinio, ut ei fidem, omni hæſitatione ſublata, adhibuerit Comes. Nec evaſit inane tanti viri Oraculum: quandoquidem uni *Andreæ Matthæo* jam ſcimus indultum. Pietati literarum ſtudium ſic adjunxit *Andreas Matthæus*, quo cæteros inter ætatis ſuæ Principes ceu Unicus *Phœnix* emicuerit. Et quantum ſtudio profecerit, libris à ſe editis teſtatum reliquit, quos ſumma eruditione refertos nemo non novit. Nec ob ſtudia literarum conſuetam militari peritiæ operam navare deſiit cujus eruditio an belli arte major, & an hæc illa, in medio adhuc eſt. Novitque hoc præ cæteris ſpectatæ virtutis *Jovianus Pontanus* literatorum fulgor, qui de *Andrea Matthæo*, de magnanimitate ei libellum dedens, hæc ſcriptis tradidit ſuis: *Militare decus, ac belli gloriam ita es aſſecutus, ut Philoſophia, cæteræque artes bonæ te & Authore, & Magiſtro glorientur, & ſeni jam mihi, atque annos plurimos maximis in rebus agenti, gloriari etiam liceat, vidiſſe tandem Principem virum, & in mediis philoſophantem belli ardoribus, & philoſophum inter libros, naturæque ratiocinationes tractantem Ducum artes, muneraque Imperatoria, utrumque cum dignitate, neutrum ſine ſuo, & decore, & laude*. Præclarum habes *Andreæ Matthæi* encomion apud Joannem Tarchagnotam *in Regni Neapolitani deſcriptione lib.* 1. Inter libros ab *Andrea Matthæo* editos numeratur unus de Encyclopedia: de Philoſophia alter, aliique, quorum cathalogus ad meas adhuc manus integer non pervenit. Moritur tandem *Andreas Matthæus* Idibus Aprilis. Anno MDIII. à *Gallis* vulneribus confoſſus propè oppidum *Rutiliani* ebullientibus tunc in Regno diſſenſionibus.

Andreæ Matthæo in *Cuperſanenſi* civitate ſucceſſit *Joannes Antonius Aquaviva de Aragonia* ejus filius, cujus eximias virtutum laudes, nemo extitit qui ea tempeſtate non cognoverit.

Joanne Antonio natus *Joannes* Hieronymus quartus, & vigeſimus *Cuperſanenſium* Comes. Navali bello contra *Turcam* geſto interfuit militum evocatorum Imperator: cunctis ſe in rebus exhibens acerrimum. Filios ſuſcepit *Julium* & *Octavium* S. R. E. purpuratos Patres, illum à *Pio V.* hunc à *Gregorio* XIV. creatum *Rodulphum*, qui in ſocietatem Jeſu aſcriptus, pro Catholica fide amplianda apud *Goas* in *Salſetis* Inſula *Indiæ* Orientalis, ſanguinem effudit *Aquaviva* ſuum. *Horatium Calatinum* Præſulem. *Albertum Bitunti*, & *Aquavivæ* Marchionem. *Ioannem Antonium* militari cingulo eximium. *Eliſabetham Siciliæ* Principem, & *Hadrianum*, qui Comitatum *Cuperſani*, Rege annuente, a Parente obtinuit ſuo: ſubſecutuſq; eſt vigeſimo quinto loco. Eidem *Nucis* oppidum, in idque Ducis titulum *Philippus III.* *Hiſpaniarum* Rex eximia ejus reſpiciens meritorum culmina, elargitus.

Julius Hadriani filius *Philippi III.* *Hiſpaniarum* Regis *Neapolitani* Regni Status à conſiliis (quod profectò munus ſummæ ea tempeſtate æſtimationi habitum) egregiam rebus in omnibus agendis prudentiam præſeferens, majorum ſuorum inſiſtens veſtigiis, *Cuperſanam* Urbem avitis moderatus eſt legibus. *Catharinam Aquavivam Aragoniam Neritino-*

rum

rum Ducem virilis animi mulierem, omnium undequaque virtutum radios diffundentem ſibi matrimonii vinculo copulavit, è qua *Joannem* Hieronymum impræſentiarum inclytum Comitem ſuſcepit.

Itaque *Joannes* Hieronymus, ætate iam adoleſcens, mente ſenex, parente orbatus *Cuperſanæ* Urbis ſuſcepit habenas. Avorumque ſuorum exempla ſectatus, ad id gloriæ culmen brevi pervenit, quod *Neapolitanæ* Urbis Procerum nullus ad hanc uſque memoriam tetigit. Tanta ſcientiarum ferè omnium eruditione imbutus, ut *Parnaſſias* rupes illi cunas præbuiſſe dixeris, ut ve *Eliconios* Fontes pro materno ſuxiſſe lacte cenſueris. Vix ſeptimum ſupra decimum pertigerat annum, & contra *Turcam* in *Sipontinam* Urbem ingruentem numeroſa ictu oculi collecta quadringentorum penè equitum manu, arma tàm ſtrenuè ſumpſit, ut contremiſcentibus utriuſque *Apuliæ* Provinciis auſus, animoſque ſuffecerit, unde Regno, totique Orbi conſpicua extitit tanti adoleſcentis animi fortitudo, ſemperque ſingulis ſe ſe offerentibus *Philippi Hiſpaniarum* Regis, *Neapolitanique* Regni egeſtatibus, *Joannes* Hieronymus, prout exigebat occaſio, animo ſed majore, & ære occurrit, & milite. Interpellata verò fruitus tranquillitate, fortuna tanto Principi invidente, quæ aliquot ante annis, poſtremum in eum edidit flagitium, ùt enim Cicero IV. *ad Herennium* ait: *Virtutis Comes invidia, plerumque bonos inſectatur*. Namque *Vivas* ejus fidei *Aquas* lethæis immiſcere fluctibus auſa eſt ſæva in eum mota perſecutio, ſed ejus immergendæ gloriæ anſam quæritans peſſum ivit. *Hibero* ſiquidem *Aquæ Vivæ* ſuppetiante, feliciori hæc fluxit auſpicio, nitorque Comitis magis emerſit, ac magis. Nemo eſt, quem lateat, quot in hunc Principem dolos (*Medinæ Turrium* Duce *Neapolitanorum* Prorege) ejus gloriæ invidi ſtruxerint; ſed a *Philippo IV.* utriuſque *Hemiſphærii* moderatore *Joannes Hyeronimus* accerſitus, benignè, & honorificentiſſimè exceptus fuit *Cæſaraugaſtæ* anno M. DC. XLIV. quem & ego ſecutus, ejus à ſecretioribus, gravioribuſque negotiis eram. Mox liberaliter in eumdem effudit Rex animi monumenta ſui. Sed quæ *Joannes Hieronymus* pro *Neapolitanæ* Urbis, Regnique tumultu ſedando egerit, difficile calamus expreſſerit meus, cum *Hiſpanici* nominis defendendi ergo bellum proprio ſumptu, undecim ſolidos menſes feriò ſuſtentarit, quo & ſtrenuitatem prætetulit perpetuò celebrandam; & quicquid ſibi aut virium, aut prudentiæ, & exiſtimationis inerat, ſuprà ſingulorum vires Procerum, uno ictu exhibuit. Unde ſubſultantium Populorum audaciam compeſcuit, & *Gallorum* contudit invidiam, ambitumque, & *Philippo* Regi rebellantes Regni Provincias facilè ſubjugavit, ac obſequio ſolus reſtituit; quæ nos omnia in ejuſdem Comitis vitæ, geſtorumque libro, quem meditamur, omnium oculis accuratiori exhibebimus calamo. Vices Comiti ſuas exhibuit *Rodericus Pontius* à Legione Dux Arcus (vulgò *de la Frontera*) Aurei velleris Eques, & ea tempeſtate Regni Prorex, ut A omnibus adhibitis remediis, ſeditionem arceret, rebellibus obſiſteret, ac pro Catholici Regis diademate prælium ſuſciperet, quæ optimè Comes implevit. Quantum porrò debeat Rex Duci Arcus, difficile dictu eſt, cum nec ſibi, nec liberis pepercerit ſuis; ſe enim apertis objecit periculis, filios autem, Regiæ utilitatis intuitu obſides Populo non ſemel obtulit, nullumque non movit lapidem, quo hujuſmodi extingueret incendium; addidiſſet, & ſanguinem, ſi eo B noviſſet aliquid ſe profecturum. Aderant Proregi Duces ſtrenuitate præclari, necnon Adminiſtri prudentia, literiſque conſpicui, quos inter, eminebat *Joannes Ciaconius Pontius* à *Legione*, eidem Regno generalis cenſor à Regemiſſus, qui præter incrementum, quod Regio attulit patrimonio, pro componendis diſſenſionibus præclara edidit, Ducemque Arcus, & conſilio, & ope adjuvit, ut plebis captaret benevolentiam. Comiti ſane noſtro fortitudinis, ac fidelitatis præ- C mium à Rege propediem conferendum expectamus, quod ejus nomine poſtulamus, ut *Caſtellæ* ſcilicet magnatum numero eum adſcribat, meritiſque afficiat prærogativis, quas *Carolus V.* Imperator ſemper *Auguſtus Neritonenſibus* conceſſit Ducibus.

Eliſabetha Filomarina *Roccæ Aſperæ* Princeps *Ioannis Hieronymi* Comitis uxor, verè virago; cujus amazonium nulla unquam infringere adverſitas, aut fortuna erigere valuit animum. Liberos ex ea Comes ſuſcepit D nonnullos, è quibus *Coſmus* emicat *Caſtelli Nucis*, ac *Neritoni* Dux, Parentis ſui, ut feudorum hæres, ità virtutum æmulator omnium. *Iulius Philippi Hiſpaniarum Quarti* Cortinarius, quem infulis, & Galero natum præpropera mors abſtulit. Vita ſanè illi peritura adempta, non perennior; Lucis uſura, non gloria. Sedandis enim ultimis Regni ſeditionibus ſub invicto parente ſedulò pugnans, multis præclarè geſtis, apud *Fractæ* oppidum, quod ut Regio ſubmitteretur E Imperio, armis compellebat, ignito bellici tormenti globulo, è medio ſublatus eſt. *Fr. Thomas* inſignia præferens *Rhodia*, majorumque ſuorum veſtigiis inſiſtens. Et *Catharina Torrecuſentium* Marchioni *Hiſpaniarum* magnati, *Caroli Andreæ Mariæ Caraccioli* magni militum Imperatoris filio nupta.

Comitum ſeriei colophone addito, de antiquiſſimo *Aquaviviorum* germine aliquid prælibare neceſſum eſt. Clariſſimam porrò, pervetuſtamque hujus Familiæ originem ex F antiquitatum latebris ſubobſcurè nobis innoteſcere confitemur. Sed quæque illa fuerit, maxima profectò fuit. Anno enim humanæ ſalutis ſexcenteſimo decimo nono viros dabat *Aquavivium* Genus toto Orbe claros, ſupremiſque conſpicuos honoribus, ut milites ſtrenuos, Equites prudentiſſimos, munificentiſſimos proceres, & S. R. E. purpuratos Patres. *Italia* verò anno M. C. LII. *Aquavivios* excepit, ex iiſque quantum mox floruerit, hodiernum teſtor diem. In ejus origine oſtendenda inſudarunt Hiſtorici, varii varia tamen tradidere. Ex *Auſtriaco*, *Bavarico*que ſanguine *Aquavivios* originem traxiſſe teſtem habemus antiquum, luculentumque

tumque Auctorem Magiſtrum *Joannem de Vir-* A *gilio*, qui floruit temporibus excellentis Poetæ *Dantis*. Hic enim iu ſuis de *Eccleſiæ Catholicæ Romanæ Regno Chronicis cap.* XIV. *&* XXIV. *de Aquaviviis* hæc ait: *Familia Aquaviva ducit ortum ſuum à Germania à Ducibus Bavariorum*. Idem habere videtur Joannes Caramanius *de antiquitate Orbis*. Quod & Philippus Scalia confirmat *in lib. antiqu. Terræ laboris* hæc ſcribens: *Aquaviviorum progenies, quæ ex Auſtriacis oritur illuſtriſſima & nobiliſſima eſt repoſita in ſedili Nidi* B *Almæ Civitatis Neapolis*. Sed ut redeamus ad Magiſtrum *Joannem de Virgilio*; cognomenta hic generis Catholici, generoſi, ac Illuſtriſſimi quæ Sereniſſimæ, ac Imperatoriæ Domus *Auſtriacæ* propria ſunt, *Aquaviviis* attribuit, hiſce verbis: *Catholicum nomen meretur familia Aquavivia, ejus enim duces, virique generoſi militarunt in crucifera militia pro recuperatione Terræ Sanctæ, inter quos Rodulphus Aquaviva Dominus prudentiſſimus, ac magnanimus ſuis impenſis illi* C *ſacro bello interfuit, & in recuperatione Sanctæ Civitatis Jeruſalem multum inſudavit*. Hæc ille. Alii vero originem non tam longè petentes, ut Phanuſius Campanus *lib.* 1. *de familiis Illuſtribus Italiæ, earumque origine cap.* 11. & Proſper de Cantelmis Neapolitanus *in regiſtro Illuſtrium familiarum Regni Neapolitani*: Marinus Freccia Capuani Conſilii Præſes *tract. de ſubfeud.* & *Franciſcus de Petris* amicus noſter, clarus noſtri temporis Hiſtoricus, & Juris Conſultus Fami- D liam *Aquavivam* ſcribunt è *Piceno*, ſeu *Marchia Anchonitana* veniſſe in *Campaniam* Felicem. Nec ullum in hoc agnoſcimus abſurdum: quippe *Aquavivii* ex *Auſtria Picenum* venere, *Caſtrum*que *Aquaviviæ* inibi poſſederunt (ex quo illis cognomen factum nonnulli putant, niſi id ſit, è converſo) inde *Neapolim* ſe tranſtulere; ubi ſemper inter Proceres, ac Magnates adnumerati, adeoque antiquus in hac familia Ducis titulus ut cæteros *Europæ* Duces antecedat. Sanè Duces E apud majores noſtros erant, teſte Joanne Mariana *lib.* VI. *de reb. Hiſpan. cap.* 1. *Qui Urbem aut Regionem aliquam præſidio militari obtinebant*. Ex quibus aureo nummo ducati nomen derivatum, eo quod cudendæ monetæ facultatem haberent, quo ſtipendia militibus promptè ſolverentur. Et quamvis *Neapolitano* in Regno magna ſemper emicuerit nobilitas, & Illuſtria in eo, ac vetuſta germina nunquam defuerint, ſeptem tamen ex his familias, cæteras anteire communi ore F confeſſum, & utpote Illuſtriores ex aliis ſegregatas numerarunt. Eæque ſunt:

Sanſeverina.
De Balzo.
Aquavivia.
Urſina quæ primordia ducit è Latio.
Caldora.
Cantelma.
Et Ruffa.

Quæ *Neapolitanæ* Civitatis ſedilibus nunquam adnumeratæ, licet *Sanſeverina*, & *Aquaviva* anno MDV. *Nidi* ſedili aggregatæ: ut ex illis major ſedili claritas accederet.

Nec modicus is eſt *Aquaviviorum* honos millenis ante annis S.R.E. Cardinalibus eorum familiam floruiſſe, & ut eos hic recenſeam.

Anno Chriſti DCXIX. à *Bonifacio V.* Cardinalium numero adſcriptus *Stephanus Acquaviva*, vir omni virtute ornatus.

Anno verò DCCLXXII. *Papinianus Acquaviva* heros omni ex parte incomparabilis à Pontifice *Hadriano I.* Cardinalis creatus.

Albericum Acquavivam ſalutis anno MLXI. *Alexander* Pontifex II. tanti viri merito præmio afficere volens, purpuratorum Patrum numero adſcivit.

At *Joannes Vincentius Acquaviva* per *Paulum Pontificem III.* anno MDXXXXII. S.R.E. Cardinalis renunciatus.

Julio Acquavivæ de Aragonia Cardinalis dignitas à *Pio Pontifice V.* anno MDLXX. collata.

Octavius Aquaviva Aragonius, Joannis Hieronymi X. Atriæ Ducis, & *Margaritæ Piæ* filius Cardinalium albo relatus à *Gregorio XIV.* anno MDXCI. Archiepiſcopatum *Neapolitanum* optimè geſſit: ſepultuſque eſt in Cathedrali, ubi hæc in marmore æreis literis defixa inſcriptio.

D. O. M.

OCTAVIO AQUAVIVO ARAGONIO
CARDINALI ARCHIEPISCOPO
NEAPOLITANO
PURPURA, ET LITTERARUM MAXIME GRÆCARUM ORNAMENTO
MAJORUM DECORA ADEPTO, QUÆ
FUERUNT E REPUBLICA
CHRISTIANA IN PONTIFICIIS, PRÆCIPUÆ COMITIIS, ATQUE
IN AVENIONENSI LEGATO, CUM
ARDERET PROVINCIA CIVILIBUS
DISCORDIIS, ARDERENT BELLO
GALLIÆ, STRENUE CUNCTA
EXSECUTO
IN OMNI VITA SINGULAREM MAGNI CONSILII, EXCELSI ANIMI
LAUDEM PROMERITO. D. FRANCISCUS AQUAVIVUS MARCHIO
AQUAVIVÆ EX D. JOISIA NEPOTE
DUCE HADRIANORUM XI.
PRONEPOTE PONTIFICIS OBIIT ANNO SALUTIS MDCXII.
NATUS ANNO LII.

Floruit & *Vincentius Acquaviva Hydruntinæ* Civitatis Archiepiſcopus, itemque *Marcellus* ejuſdem Urbis Archiepiſcopus, & Nuncius Apoſtolicus apud *Venetos*, & *Sabaudos*. *Andreas Matthæus* Epiſcopus *Venafri*, & *Horatius Calatinus* Epiſcopus; nec non *Sulpitius*, & *Donatus Cuperſanenſis* Urbis Præſules, aliique.

Viros dedit hæc familia innumeros variis dignitatum generibus conſpicuos, quos inter numeramus magnos Regni *Neapolitani* Juſtitiarios *Andream Aquavivam* anno 1155. *Ricardum* anno 1284. & *Antonium*; magnumque Mareſcallum *Conradum Aquavivam*; necnon *Matthæum*, & *Antonium* magnos Regni *Ciamerlanes*; militum verò Imperatores *Ludovicum Aquavivam*, *Andream Mat-*

Matthæum, *Antonium*, & *Julium Antonium*. Primus ſanè, atque alter à *Ladislao* Rege, tertius à Regina *Joanna*, ultimus à Rege *Ferdinando* exercitibus præfecti ſuis.

Nec armis ſolùm, ſed & literis floruere *Aquavivii* Proceres, ut nobilitate, & gladio magis effulgerent, ac magis literæ, itemque literis nobilitas clareret, & gladius. Nonnullos hic recenſebo, ut eruditis faciam ſatis.

Robertus Aquaviva floruit anno ſalutis 1283. eruditione clarus, quam variis à ſe editis libris præſetulit, ut de eo refert *Phanuſius Campanus*, & Bibliotheca Mundi, ſcripſit enim,

De diſciplina Regum libros ſex;
De calamitatibus Italiæ tractatum;
De fato, & fortuna libros duos.
De conſuetudine librum, &
De Abuſibus rerum Mundi libri tres.

Albericus Aquaviva multa, variaque notus eruditione, Libros compoſuit innumeros, quarum nonnulli hodiè apparent, ut Henricus Marcellus de Agrigento *in Bibliotheca mundi* retulit. Scripſit.

De Principiis Regnorum Mundi Chronicon.
De ſuprema Petri, & Eccleſiæ Romanæ poteſtate libros tres.
SS. Petri, & Pauli geſta.
De excellentia & ſuprema Pontificis poteſtate in utroque foro.
Item librum, qui *Gigliſſimus Philoſophus*, inſcribitur.
De ineffabili Trinitate libros duos.
De animæ immortalitate librum.
De modo in Cœlum aſcendendi tractatum.
De adoratione, ac veneratione libros duos.
Item *in Geneſim tres commentariorum libros aliosquè nonnullos.*

Dorothea Aquaviva mulier omni virtutum genere, & literis ornata, quæ poeſeos lauream promerita, una cum *Victoria Columna*, *Laura Terracina*, & *Margarita Sarrocchia* de qua Franciſcus de Petris in *procem. proble.* VIII. *in Hiſtor. Neap.*

Andreas Matthæus, & *Beliſarius Aquavivii*, Principes omnium virtutum genere ornati, librorum etiam compoſitione, ut diximus, clari, *Andreas Matthæus de Philoſophia* ſcripſit, & Enciclopedia, &c. *Beliſarii* autem libros recenſuimus ſuprà, cum de eo egimus.

Claudius Aquaviva vigeſimo quinto ætatis ſuæ anno *Pii V.* Pontificis Maximi à Cubiculo, eique ob literarum ſtudia, & ſummam ingenii perſpicacitatem in primis charus; nulla rerum humanarum, ac dignitatum ſpe, cohiberi potuit, quin omnibus pro Chriſto relictis, magnæ Societati nomen dederit, ubi ea virtutum merita aſſequutus, & cum nondum quadrageſimum attigiſſet annum, ad ſupremum Præpoſiti generalis faſtigium divinis præcedentibus monitis, mirè evectus fuerit. Tanta enituit humilitate, ut Archiepiſcopales *Neapolitanæ* Urbis inſulas à *Clemente VIII.* oblatas conſtantèr renueret, & colapho ab equite *Romano* injuſtè cæſus, alteram percutienti maxillam præbuerit: orationi, ac divinis contemplandis uſque adeò intentus, ut in ecſtaſim actus

A in aera quandoquè raperetur; nec *Moyſii*, nec *Eliæ* impar, quippe ignitis fulgere radiis ſancto *Philippo Nerio* oratorii congregationis Parenti, non ſemel viſus. Ei tantùm Societas debet, ut ſi *Viva* Claudii *Aqua*, ſemina à divo *Ignatio* jacta non irrigarentur, penè areſcerent. *Ignatius* ſi quidem plantavit, *Aquaviva* rigavit, Deus autem incrementum dedit. Perſeverat adhuc in ſocietate quædam agendi norma à *Claudio* lata, qua Jeſuitarum ritus hodiè ſuſtentantur,

B & Imperium; morti proximus dixiſſe fertur: *Gratias Deo, qui facit de tenebris lucem ſplendeſcere, & de morte vitam ſuaviſſimè rependit*: mox aſtanti *Roberto* Cardinali *Bellarmizio* in hæc prorupit: *Non temo di morire, nè mi vergogno di vivere, perche abbiamo un buon ſignore*. Mortalem hanc vitam cum cœleſti, ac perenniori commutavit anno M.DC.XV. magnuſque hominum concurſus ad ejus cadaver factus, ut religioſè tangerent & exoſcularentur. Libellum

C ſcripſit de induſtriis ità ingenioſum, ut neceſſarium: nec non in pſalmos XLIV. & CXVIII. commentarios, ſive meditationes, & Epiſtolas ad univerſam ſocietatem *de renovatione ſpiritus, & unione fraternæ charitatis*. Opus ſanè poſthumum, quod evulgavit Bernardus de Angelis *Secretarius Societatis Jeſu Coloniæ anno* 1616. de eo hujuſmodi circumfertur epigramma.

Par erat æternæ te ducere tempora vitæ
Nomen, & æternum viva quod indit aqua.
D *Humana probitas major divinaquè virtus.*
Menticana fides, hæc tibi vita fuit.
Vox cæleſtis erat ſpecies digniſſima vultus.
Et quod cælicolis dicitur eſſe color.
Jam fluvios poſt hac nullas reor eſſe perennes.
Cum tu etiam poſſis, o Aquaviva mori.

Scripſerunt de hoc Heroe, *Jacobus Damianus*, *Philippus Alegambus*, & *Joannes Baptiſta Maſculus* in odis.

B. Rodulphus Aquaviva Societatis Jeſu inſtitutum ſectatus, ità ſe virtutum omnium

E ornamentis illuſtrem exhibuit, ut ad *Goas* ſacra Evangelii dogmata diſſeminaturus, mitteretur. In *Salſetis* tandem Inſulam ſe contulit, quatuor ex eadem Societate adhibitis ſociis. Ubi cum in oppido *Cuculini* Catholicam prædicaret fidem, idolorumquè templa everteret, gentilium furore immanitèr percuitur, & quino intrepidè accepto vulnere animam Chriſto reddidit. Cujus vitam nec non relata *Claudii* geſta, *Hiſpanicè*, ſed candido quidem ſtylo exarata æter-

F næ donavit memoriæ Reverendus Pater *Euſebius Nierembergius* amicus noſter ejusdem Societatis literarum, & virtutum exemplar. Ex *Indiis* demùm B. *Rodulphi* vitæ, & miraculorum teſtimonia *Romam* tranſmiſſa, ut ejus per Pontificem Maximum declaretur martyrium, pro quo & *Hiſpaniarum Indiarum*que Rex *Philippus IV.* cognomento magnus ad *Innocentium Pontificem X.* me petente, literas dedit. Fortunatum, & bis fortunatum *Rodulphum*, quem viventem, viva Aqua illuſtravit, morientem ſanguis clariorem reddidit, ut ipſamet Aqua, & ſanguis, vita, & morte tua reſplendeſcerent, en eximium de *B. Rodulpho Aquaviva* quinque

que vulneribus pro fide perempto ingenioſi A cujuſdam Viri epigramma.

Dum cadit innocuum fundens Aquaviva cruorem
Qui par Chriſto annis, vulneribuſquè fuit.
Quam lætor Franciſcus ait, quæ vulnera vivus
Ipſe tuli; moriens illa Rodulphus habet.
Vivere qui voluit quino me vulnere Chriſtus;
Vulnere te quino, vult Aquaviva mori.
Chriſtum morte refers, ego vivus præfero Chriſtum.
Effigies Chriſti, eſt, mors tua, vita mea. B
Vulnera habet moriens, & ſurgens Chriſtus. Imago
Ipſe reſurgentis, tu morientis eris.

Obſequia verò, quæ *Aquavivii* Proceres Regibus præſtitere ſuis, maxima quidem fuere, & quæ ſe offerebat, occaſioni reſpondentia; à quibus plurimis affecti beneficiis, non ſecus ac quibuſdam incitamentis. *Quis enim* (ait Sineſius ad Arcadium) *Laudante Rege, ſanguini parcat ſuo*. Ut cum *Averardus Aquaviva* ſecundus Sancti *Valentini* Co- C mes totius *Neapolitani* Regni nomine *Hungariæ* Regem nuptias cum Regna *Neapolitana* celebraturum magno ſervorum agmine ſtipatus, immenſiſque expenſis ſolemnitèr excepit & cum *Conradus Aquaviva* Sancti *Valentini* itidem Comes *Carolo* tertio *Neapolitano* Regi magnam pecuniæ vim pro Regni reparatione dedit: & cum *Andreas Matthæus Aquaviva Atriæ* Dux Joannam Regis *Ladislai* ſororem ſolemni, & quæ decebat pompa ſtipavit, dum nuptias cum *Gullelmo Au-* D *ſtriaco* Duce celebravit. Et cum *Julius Antonius Aquaviva Aragonius Federicum* Regis *Ferdinandi* filium (ipſo id Rege jubente) *Caroli Burgundiorum* Ducis filiam uxorem ducturum, euntem, magno ſervorum agmine comitatus eſt. Quo in itinere ſe magnificè geſſit, ac ſplendidè, ut hac ſolùm de cauſa peculiari Rex *Ferdinandus* privilegio grati erga eum animi ſui monumenta oſtenderit ſub annum MCCCCLXXXI. & cum *Beliſarius Aquaviva Neritinorum* Dux cùm E pecunia, tùm milite *Ferdinando Neapolitano* Regi II. auxilia, & ſuppetias dedit, ità ut Regni fides, quæ jam ob *Gallorum* vexationem periclitabatur, magis, ac magis conſtabiliretur. Ab eodem hoc *Beliſario* ſumptuoſo exceptus eſt hoſpitio *Mediolanenſium* Dux una cum *Bona* filia ſua, quæ poſtmodum *Poloniæ* Regi matrimonio juncta. Et poſtremò cum *Joannes Hieronymus Aquaviva Aragonius* hodierno die *Cuperſanenſium* F Comes omni virtutum genere ornatus, cum duodevigeſimum nondum attigiſſet annum, contra *Turcas Sipontum* depopulantes, totique *Barienſi* Provinciæ minitantes multo milite, ſua in ditione, collecto, exiit, titubanteſque Civitates, & Oppida confirmavit; Qui & *Hiſpaniarum Philippo IV.* præclara in dies præſtitit obſequia, & milite, & donis. Tantaque in eo erga Regem ſuum fides eduxit, ut ob eam multorum ſibi æmulorum machinamenta concitaverit; ſed Regis, Patriæ, & Populi, ſpectans commodum difficile peſſum ire permittitur. Oblatrent licèt, ac livore rumpantur æmuli, omnium ad ſe oculos convertit *Joannes Hieronymus*, omniumquè ſibi affectum rapuit.

His accedat *Ludovicus Aquaviva Cuperſani* Comes, qui una cum *Thoma de Sancto Severino* è Regni finibus ejecit *Franciſcum de Baucio Andriæ* Ducem Regio ſanguine clarum, ſed Reginæ *Mariæ de Tarento* Imperium detrectantem. Nobiliſſima ſanè *Bauciorum* familia eſt, & antiquiſſima, quam ex uno Regum ad Chriſtum recens natum adorandum, ſtella duce, vocatorum provenire tradunt. Pervetuſtum vidi *Covellæ de Baucio Jacobi de Baucio*, & *Covellæ de Tocca* filiæ teſtamentum, *Joannis de Leſcun* publici Notarii fide obſignatum 5. Kal. Julii anno 1472. ex quo nuptam fuiſſe conſtat *Jacobo de Oſſau Aſtæ*, & *Getæi* domino, ediſſeque *Ramundum de Oſſau*, qui anno 1385. *Mariam Pelliceriam* duxit nobiliſſima ex ſtirpe mulierem, ex qua deſcendit Dominus *Joſeph Pellicerius*, Dominus domus *Pelliceriæ*, & *Oſſau*. Regius Chronographus, Vir omni eruditionum genere ornatiſſimus, & amicus noſter. *Antonius Aquaviva*, qui *Joanna* Regina jubente, Pontificis Maximi Legato tèr ſuppetias tulit contra *Aſculanos*, quibus Legatum à periculo, & Sedem Apoſtolicam ab injuria vindicavit. Et *Joſias Aquaviva Aragonenſibus* Regibus adhærens, *Franciſcum Sfortiam* magno contra *Neapolitanum* Regnum exercitu adventantem, ne Regno accederet, exturbavit. Qua de cauſa ab eodem *Sfortia* cum *Alphonſus* Rex anno 1453. & ipſemet *Joſias* à *Januenſibus* cum *Mediolanenſium* Ducibus confœderatis, navali captus bello multa in ſua captivitate perpeſſus: & poſt modum à *Joanne Sfortia Franciſci* germano una cum *Ramundo Caldora* eandem ob rem divexatus, & *Julius Antonius Aquaviva Aragonius*, qui ad Regis *Ferdinandi* fidem *Urſum Urſinum Tarenti* Principis filium revocavit, multaque pro Regni pace conſtabiliendo geſſit. In *Hetruria* tandem pro Rege fortitèr dimicavit, indeque *Neapolim* vocatus, ut *Turcam* ex *Hydruntina* Provincia ejiceret: quod, & conſequutus eſt *Julius*, non labore tantum, ſed & nece propria; quæ uſque adeò Regi diſplicuit, ut ipſam *Hydrunti* Provinciam libentiùs perdere elegiſſet, quàm tantum Ducem, ut ipſemet privilegio teſtatus peculiari anno 1481. & *Andreas Matthæus Aquaviva Aragonius* unaque cum eo Cæſar *Aragonius*, & *Bartholomæus de Albiano*, contra *Gallorum* Regem *Carolum VIII.* tria militum millia propriis congregarunt expenſis, ipſemet *Andreas Matthæus* nihil non fecit, quo *Aragonenſium* conſtabiliret Imperium, & anno M. DXVI. obortas in Regno publicas diſſenſiones una *Andreæ Matthæi* auctoritas ſedavit, qua cum Regni Proceres, tùm Populus ipſe in obedientiam *Caroli* Regis Catholici nepotis (qui poſt modum *Romanorum* electus Imperator hujuſce nominis V.) inducti. Et *Beliſarius Aquavivus Neritoni* Dux, quæ quantave pro *Aragonenſibus* Regibus patraverit ſuprà enumeravimus, quæ nè moleſtus & prolixior fiam, non repeto. Quæ verò *Joannes Franciſcus Aragonius*, *Bitunti* Marchio, *Balthaſar Aquaviva* & *Franciſcus Balthaſaris* filius; aliiquè

quæ hujuſce familiæ innumeri Proceres, *Au-* A
ſtriacæ Domui ſervitia præſtiterint, longum
eſſet recenſere. Sufficiet tantùm hic memi-
niſſe, quod *Aquavivii* heroes ſuprema ob
merita ingentem privilegiorum numerum à
Regibus obtinuere ſuis; quæ in Archiviis
excellentiſſimorum Ducis *Atriæ*, & Comitis
Cuperſani aſſervantur. Hic tantum exſcribam
unum, quo *Ferdinandus Neapolitanus* Rex
Julium Antonium Aquavivam, *Atrienſium*
Ducem, & *Cuperſanenſium* Comitem, ejuſ-
que filium *Andream Matthæum Bitunti* Mar- B
chionem, eorumque poſteros, & utriuſque
ſexus ſucceſſores propriæ *Aragonenſium* Regiæ
familiæ aſcivit, ita ut privilegia, & præro-
gativæ, *Aragoniis*, & *Aquaviviis* eſſent com-
munes.

,, Ferdinandus Dei gratia Rex Siciliæ,
,, Hieruſalem, &c. Illuſtri viro Julio Anto-
,, nio de Aquaviva Duci Adriæ, Converſa-
,, ni, & Sancti Flaviani Comiti, Armorum-
,, que Capitaneo, Collaterali Conſiliario,
,, & affini dilectiſſimo, gratiam, & bonam C
,, voluntatem. Conſueverunt majores noſtri,
,, ſapientiſſimi viri benemeritos homines,
,, ac virtutibus claros honoribus proſequi,
,, & titulis honeſtare, ut & ornamentum
,, virtutibus adderent, & alios tali quoque
,, exemplo invitarent ad gloriam. Hinc exi-
,, ſtunt decreta illa in erigendis ſtatuis, in
,, ſcribendis titulis, ut non ſolum præſen-
,, tes, verum etiam poſteri magnorum vi-
,, rorum egregia facinora cognita haberent;
,, qualia exempla ſecuti Reges, ac Principes D
,, inclyti, viros inſigni virtute præditos va-
,, riis honeſtamentis, & honoribus libentèr
,, ſunt proſequuti, cenſentes ad ſe ipſos po-
,, tiſſimum hoc pertinere, etenim nobilita-
,, re virtutem, illuſtrare ingenia, honeſtare
,, illos, in quibus animi magnitudo eluceat,
,, ſplendeſcantque præſtantes actiones, vi-
,, detur proprium eſſe Regum; & alii qui-
,, dem Reges in aliis honeſtandis hominibus
,, ob alias cauſas diverſis ornamentorum ge-
,, neribus ſunt uſi. Nos autem cum multa E
,, inter eſſe perſpeximus digna, quæ hono-
,, rari à nobis debeant, cùm plurimas pro-
,, fectò virtutes in te ſitas eſſe viderimus,
,, ac multa magnaque vigere merita conſi-
,, derantes, præſertim in præſenti bello quo
,, pacto te geſſeris, licet jam diù tuam in
,, re militari peritiam optimè perſpexerimus,
,, jure ipſo commoti, atque adducti ſumus,
,, ut te ipſum egregiaſque virtutes tuas, &
,, honoribus exornemus, & titulis illuſtre-
,, mus. Quanquam autem ad ampliora inſi-
,, gnioraque in te ipſum conferenda voluntas
,, noſtra intendat, meritaque tua poſtulent
,, te in præſentia eundem Julium Antonium
,, ad majorem amoris noſtri declarationem
,, licet ſatis ipſe per te nobilis, & illuſtris
,, ſis, tenore hujus noſtri privilegii, ac de-
,, creti deque noſtra certa ſcientia, proprio-
,, que animi motu, meritiſque quidem tuis
,, hoc expoſcentibus in Familiam noſtram,
,, & in domum de Aragonia aſciſcimus, ad-
,, ſcribimus, & annumeramus, volentes
,, quod de cætero in perpetuum Vos, veſtri-
,, que liberi, hæredes, & ſucceſſores utriuſ-
,, que ſexus nati jam, & naſcituri, ſignan-
,, ter illuſtris Andreas Matthæus noſter alu-
,, mnus Marchio Bitunti tuus filius primo-
,, genitus ſitis, & ſint de domo, & proſa-
,, pia de Aragonia, atque in omnibus acti-
,, bus, titulis, negotiis gerendis, atque agen-
,, dis rebus inſcribamini, appellemini, in-
,, ſcribantur, & cognominentur de Arago-
,, nia, ſitque veſtrum, atque illorum co-
,, gnomen de Aragonia. Præterea ad vos,
,, illoſque magis; magiſque illuſtrandas,
,, etiam cum hac ſerie literarum, plenam-
,, que atque amplam conferimus poteſtatem
,, arma noſtra deferendi, & faciendi, qui-
,, bus quidem armis vos, liberos, hæredes,
,, & ſucceſſores veſtros donamus, ac vos, &
,, illos iiſdem inſignimus, & honeſtamus,
,, à vobis, illiſque pro, & cum armis no-
,, ſtris deferendis, utendis, & faciendis,
,, quemadmodum inferius figurantur. Tu
,, igitur quod virtutes exigunt tuæ id effice,
,, & præſta, ut honori, & decori ſis armis,
,, & cognomini noſtro, & brevi fore ſpera,
,, ut majoribus te, atque illuſtrioribus ſimus
,, titulis condecoraturi: in quorum teſtimo-
,, nium præſentes fieri fecimus magno ma-
,, ſtræ ſigillo pendenti munitas. Datum in
,, Caſtello novo Civitatis noſtræ Neapolis,
,, die XXX. menſis Aprilis Anno milleſimo
,, quadringenteſimo ſeptuageſimo nono, Re-
,, gnorum noſtrorum anno vigeſimoſecundo
,, REX FERDINANDUS. Dominus Rex
,, mandavit mihi Antonello de Petrutiis, Egi-
,, dius, &c. Regiſtr. in cellaria, &c. Reg.
,, II. &c.

D. PAULI

D. PAULI ANTONII DE TARSIA

DOCTORIS THEOLOGI

HISTORIARUM CUPERSANENSIUM

LIBER TERTIUS.

Cuperſanum pervetuſta origine, Comitibuſque ſuperbum ſuis jam vidimus; videamus & Religionem redolens ſacram. Subnaſcentis enim Chriſtianæ fidei primordia, per *Apuliam Divo Petro* Apoſtolorum Principe tranſeunte, latamque a *Chriſto* doctrinam diſſeminante, Evangelii ſemina ſuſcepit *Cuperſanum*, clariores ſuos reddens natales, novum ex aqua, & ſpiritu Paracleto renaſcens. Noſtram ſanè luſtratam à *B. Petro Apuliam Joannes Juvenis* de varia *Tarentinorum* fortuna ſcribit, cum eum, & *D. Marcum* Evangeliſtam ad *Tarentinum* ſinum appuliſſe ait: tritumque eſt: quo quidem tempore noſtra cum *Tarento*, & *Rubo*, & variis urbibus fide imbuta *Cuperſanonſis* civitas. In qua primum à *Petro* relictum Epiſcopum qui reliquum urbis expiaret, & idola everteret, conſentaneum videtur, & probatur ex vetuſta *Beato Petro* dicata Eccleſia, prima quæ *Cuperſani* erigeretur, & ex agro in *Cuperſanenſi* territorio, qui de *ſancto Petro* dicitur, ibi enim primum Apoſtolorum anteſignanus Ruſticis terram exercentibus fidem *Chriſti* prædicavit. Sub ipſis initiis magnam *Cuperſanum* præſetulit religionem: nam ſi Urbem perluſtraverimus, mœnibus illa ſacris munita occurret. Quandoquidem Templis in Orbem circumdata, ut *Roma* olim, nullam inibi partem, vel ab ipſis Chriſtianæ fidei incunabulis Diti, ac Manibus reliquam, vicina gentilitio adhuc errore oberrantia Oppida, & Urbes demirata. Porrò ad Urbis mœnia Eccleſias, non ſecùs ac incolarum propugnacula à veteribus extructas, ex *Laurentio Surio* de ſancto *Domnolo* Epiſcopo *Cenoma-*

A *nenſi* hæc ſcribente, habes. *Extruxit autem ſanctæ Eccleſiæ amator devotiſſimus Monaſterium quoddam in ſuburbio civitatis ſuæ, tum ut ejus Urbis eſſet munimentum, tum ut poſſet domino animas lucrifacere: idque in honorem ſanctorum martyrum Vincentii, & Laurentii conſecravit.* Micat ſiquidem noſtra hæc Urbs Eccleſiarum numero, quas veteres Chriſtianæ fidei cultores ubique paſſim erigebant. Sed nè civitatem ſolùm ſacris elucentem Templis cenſeas, totus ferè

B *Cuperſanenſis* ambitus ſacellis plenus apparet. Inter ea, quatuor extant, quæ *Simplicius Cuperſanentium* Præſul exſtruxit, ſub annum noſtræ ſalutis CCCC. XC. cum ex *Africa*, ubi reprimendæ *Patarinorum* hæreſi (Pontifice id maximo jubente) incubuerat, ſuæ rediret Diæceſi; de quo infra dicendum. Viſuntur etiam hodie *Cuperſani* nonnulla antiquitatis veſtigia in cryptis, ac locis ſubterraneis, in quibus veteres ſanctorum ſtatuas, ac imagines, ut ab idolatrorum im-

C petu, & furore ſecuriores, divino vacarent cultui, erigebant: ibique rem ſacram faciebant: quod non à *Cuperſanenſibus* tantummodo actitatum, ſed ab omnibus Chriſtianæ fidei, in quacunque Regione cultoribus, ut teſtatur Baronius *tom.* 1. *anno Chriſti* 57. Variæ extant *Cuperſani* cryptæ, ſed inſignis quidem eſt crypta Inſulana *Beatæ Virginis* clara oſtentis, de qua in tractatu noſtro de ſubterraneis una cum aliis cryptis, ac ſpeluncis à Deipara illuſtratis nonnulla ſcripſi-

D mus; & in ejuſdem hiſtoria hæc retulimus. Ducentenis ferè ab hinc annis Virgunculæ cuidam *Cuperſanenſi*, ibique degenti candidis ſanè moribus claræ, obſcuro, ſed pio genere prognatæ, per ſomnium Deipara Virgo albis induta veſtibus apparens, ſuam adeſſe Inſulano in ſpecu imaginem Crypticam

cam, in eoque lumen ſibi manifeſtavit oſten- A dendendum; proindeque ad eum ſe conferre locum juſſit. Puella ſummo manè experrecta inſomnium, ſive potiùs celeſtem viſionem Amitæ ſuæ, quacum degebat, aperuit. Quæ cum ex deliratione puellari id exiſtimaret accidiſſe, nullam octenni puellæ fidem putavit habendam: quaſi ſomniaſſet ineptias, aut *Alcinoi* narraſſet apologum. Ignara enim mulier illa erat cœleſtia per inſomnium ſæpe ſepiùs revelari: ut de puero *Samuele*, qui dormiens à Deo vocatus B fuit, & de *Joſepho D. Mariæ* Viro, qui in ſomnis ab Angelo admonitus eſt, ac de aliis Sacræ Paginæ teſtantur. *Quando irruit ſopor ſuper homines, & dormiunt in lectulo* (ait Job) *tunc aperit aures virorum, & erudiens eos inſtruit diſciplina*. Sed imaginem diu latere ſuam Virgo non patiens, ſecundò, atque iterùm dormientem puellam admonuit. Ad poſtremum concita hoc ex iterato per trinoctium ſomnio Amita, cum adoleſcentula, ad præmonſtratum eam ductura locum, vici- C nia, amicis, aliiſque ſtipata quamplurimis, domo egreditur. Cum verò ad Portam Urbis benè magnum illud virorum, ac mulierum perveniſſet examen: cumque omnes quo pedes direxerant, minùs è colle, cui *Cuperſanum* innititur, oculos conjeciſſent: en grandè lumen quaſi ardentis cærei funalis, puellæ tantummodò, ut à Virgine prædictum, inibi ante oculos evaſit. Quod cum illa ab omnibus videri circumaſtantibus, ſicut ab ipſa, autumaret, hiſce cæpit verbis mirabunda vo- D ciferari: *Ecce inibi lumen: lumen video: faciſque accenſæ fulgores proſpicio*. Idque ſingulis digito monſtrabat ſalutari. Mirabantur equidem, & quodam veluti ſacro horrore ad ingeminatas adoleſcentulæ voces corripiebantur omnes, quibus lumen illud videre non dabatur: uni enim puellæ hujuſmodi develatum erat oſtentum, cæteris fortaſsè id non merentibus: Attamen Cives inſolentia commoti, ad eum illicò confluentes locum, ubinam Virginis, vel pervetuſtæ cujuſ- E vis imaginis veſtigia cernerentur, puellari ducatu conquiſitè rimabantur. Erat autem Inſulano in loco telluris quoddam chaſma, internaſcentibus virgultis, luxuriantibus herbis, ac ſpinis occultum, è quo radios, & lumen erumpere adoleſcentula deſpiciebat. Dum verò unus è turba lanius cæteris ſolertior, puellæ ſanguinis vinculo, ut ajunt, conjunctus, cultro pecuario, quem ſecum, ut moris eſt, adferebat, annoſum ex hiatibus emergentem dumum radicitùs F avellere, ac incidere conabatur, obſiſtente dumi magnitudine, ac duritie, culter ex inſperato fractus eſt. Quapropter non modico affectus dolore, moerens ad Urbem remeabat; ante cujus portam quam plures aderant civium, quidnam Inſulanis in locis reperiſſent novi, nova curioſitate audire præſtolantes. Quibus à lanione indè revertente, quid actum eſſet ſciſcitantibus, nil aliud eveniſſe novi, reſpondit lanius iracundia, indignationeque percitus, niſi ſe deliramentis, ac inſomniis puellæ illius, ejuſque amitæ nugalibus verbis fidem tribuentem, rhamno neſcio quo lumine, ut ajebant, effulgente, ambabus manibus, totoque in extirpando conatu, cultroque laboraſſe; ac tandèm ſibi præcharum, ac pernecessarium creopolicum cultrum confregiſſe. Cum verò ſibi cultrum oſtendi popoſciſſent nonnulli, è vagina lanius illum exeruit. At, ò mirum! quem fractum in eam recondiderat, ita integrum, ut ne veſtigium quidem recentis fracturæ præſeferret, non ſine maxima omnes admiratione viderunt. Quo extimulati ſigno ad ipſorum Antiſtitem *Petrum de Migolla Hiſpanum*, *Cuperſanenſem* tunc regentem Eccleſiam, ſe ſe raptim omnes contulerunt; eique puellæ viſionem, quà luminis, quà cultri prodigio obfirmatam, calore lætitiæ interturbatis mutuò vocibus enarrantes, nec non antiquam ipſorum de inibi cælata Virginis imagine, traditionem aperientes, Præſulem in admirationem egerunt. A quo, ut diligenter ulterius perveſtigarent, animati, ruſticis cum armis ad infodiendum aptis celeranter, lætoque cucurrerunt animo; & inventis hypogæi, ſivè loci ſubterranei ſignis quibuſdam, tandèm altiùs ſuffodientes, cryptam natura denormatam, anguſtam, oblongam, & in cochleæ formam penè retortam, præruptiſquè, hinc, & illinc impendentibus cautibus aſperatam invenerunt. In cujus quidem antica, ſive ſuperiori parte, ſub orificio, ex quo nunc ad Cryptam per cochlidium patet acceſſus; Deiparæ Virginis extare imaginem, vivis in pariete coloribus, pii, ac devoti Pictoris manu expreſſam, puerum ulnis, ſinuque geſtantem, aſcendente halitu terreno, incluſoque humore nè tantulum quidem labefacta, tàm & adverſus alias, quæ obvenire poſſent injurias, crate ferrea conſeptam, ac quemadmodum hodierna etiam luce inſpicimus, benè munitam; præterea aram ad incruentum Deo ſacrum faciendum, pia veneratione conſpexerunt. In poſtica autem, ſive ulteriori, infima arctaque ejuſdem Cryptæ parte, ipſiuſmet Deiparentis ex ſolido marmore ſtatua ferè quadripalmaris inventa fuit, quam *Beatæ Annæ* levibus, imò nullis credit vulgus indiciis. Cum in eadem Icone *Græcos* hoſce Characteres inſculptos legerim. MP. OT. quod, *MATER DEI*, latinè ſonat. Quam ſanè poſtremam antri partem, ſeu potiùs Cryptulam, octonos ad ſummum homines, eoſque curvatos capientem, ſpongiæ adinſtar, ac pumicis cavernoſam, foraminibus, atque venis natura diſtinctam, non ſemel contemplatus, ac demiratus ſum ob defluentes è ſaxis aquæ guttas, quæ à languoribus ad hæc uſque tempora curandis, non ſolitam cunctis ad locum accurrentibus, eaſque religioſè bibentibus perciunt admirationem, ut inferiùs dicendum. Mox verò *Petrus de Migolla Cuperſanatium* ea tempeſtate Præſul, ulterioris primum, dehinc citerioris *Heſperiæ*, ac noviſſimè utriuſque decus *Apuliæ*, celebri indicta ſupplicatione, Clero, nobilibus viris, Populoque comitatus ab æde ſumma ad Cryptam uſque, & locum nèc à Sole anterioribus luſtratum annis, tot à Virgine ſignis tunc illuſtratum, apparatu, ſolemnique pompa luſtravit. Fa-

nalia deindè, cereos, ac lampades ſacram ante Imaginem ut ardeient, manibus accendit ſuis. Ibique pro ſe, ac ſibi commiſſa Civitate, Dio Numini, Deiparæque, precibus, non ſine magna lacrymarum vi, imò pectore fuſis concionem habuit, qua Cives, ut divinis illis favoribus, Virgineæque protectioni ex animo reſponderent, vehementèr exhortatus eſt; nec non divino quodam impulſu venerabili illi Imagini nomen fecit, quam è loco SANCTAM MARIAM DE INSVLA nuncupavit: nam verè *Maria* Inſula eſt, & mare; inſula nulli Regionum per peccati, ſive originis, ſive actualis labem juncta, & mare eſt gratiarum immenſum. At videte naſcentis adhuc prodigii clamores? Vix ſola Civium concurſione *Mariana* Crypta inventa, perniciosiſſimo fama volatu per omnia *Peucetiæ* loca, quidquid evenerat, prolatavit, innumeroſque accerſivit, qui ab implorata Virginis ope, voti compotes abſceſſere. Aſpectabant omnes, & ſanctam illam venerabantur Imaginem, quæ tanta illos lætitia permovebat, ut effluentes præ gaudio lacrymas cohibere non poſſent. Proh novam noſtri Servatoris liberalitatem? Antrum nobis aperuit, ubi per depicta matris veſtigia ſuæ gratias conſequeremur, ut reſeraret, & Cœlum, in quo divinitatis contemplatione ſine faſtidio ſatiaremur. Glorietur *Cuperſanum* ſe per imagines id aſſequutum, quod *Palæſtina* per D. *Annæ* partum. Felix *Cuperſanum*, terque quaterque felix, quòd illam obtinuerit peccati carie expertem Cupreſſum, de qua *Eccleſ.* xxiv. dicitur: *Quaſi Cedrus exaltata ſum in Libano, & quaſi Cypreſſus in monte Sion.* Cives Virgine protegente magis felices, quàm Dynaſtis Regibuſque faventibus inſignitos. Effulget in antris Virgo, in iiſque cæleſtia hominibus indulget, quæ Creatorem Mundo ſuum humana carne amictum in *Bethleemitico* ſpecu edidit. Ima loca, & latebras amat Deipara, quæ theſaurus eſt paucis notus, ſed Orbem totum locupletans.

Noviſſimè autem tertio à *Cuperſanenſi* Urbe lapide, Deiparentis inventa eſt in quibuſdam ruderibus vetuſtiſſima imago, innumerabilibus quotidiè prodigiis ſcatens, quam de *Cryphella* dicunt, & Epiſcopi *Simplicii* temporibus depictam volunt. Ejuſque *Cryphellæ* nomenclationem à nubibus ciendis pluviam afferentibus, deſumptam exiſtimo. Porrò à veteribus *Crypella*, ſive *Cyphella* pro nubibus accepta. Unde Rodiginus *lib.* x. *lect. antiquit. cap.* 5. ſic ait: *Sed Cyphella nubes appellant, ab occultandi poteſtate, quia Cœli adimant aſpectum, quaſi Crypella.* Præclarum apparet Princeps Templum variam redolens antiquitatem, & à *Petro de Itro* Epiſcopo *Cuperſanenſi* perſtauratum. Extant itidem *Cuperſani* nonnulla virorum religionem ſectantium Cœnobia nempè *Calonatorum* ſtrictioris obſervantiæ, *Capuccinorum*, *Carmelitarum* Minorum, atque Minimorum, nec non mulierum, ut ordinis *Ciſtercienſis*: *Divæ Claræ*, & ſanctæ *Eliſabethæ Vngariæ* Reginæ. Ædem *D. Franciſco* dicatam Minoribus cultam Fratribus ſeptuagenis ante luſtris *Cuperſanates* ædificarunt, ut ex inſcriptione quæ in veteri extabat Eccleſia patet, quam ſubiicio, ne pereat, eam enim cum vetuſta demoliti ſunt, ut nova commodiùs ſurgeret.

D. O. M.

IN NOMINE SANCTÆ, ET INDIVIDVÆ TRINITATIS MCCLXXXIX. QV. DIE PENTECOSTIS. NICOLAO IIII. SVMMO PONTIFICE, REGNANTE CAROLO ANDEGAVENSI DOMINANTE VGONE CVM BEATRICE DE TAREN. BRENNÆ, ET CVPERSANI MAGNIFICIS COMITIBVS PRÆSENS ECCLESIA AD HONOREM S. FRANCISCI CONFESSORIS EPISCOPI MVNIFICENTIA NEAPOLIONIS VRS. CARD. S. R. E. VOTORVM CIVIVM LARGITATE FVNDAMENTA POSITA, LABORANTIBVS IN DOMINO FR. STEPHANO DE SANCTORO DE CVPERSANO, ET FR. GENBRANDO CAVATELLA DE TARENTO DOMINÆ COMITISSÆ CONFESSORE EPISCOPO JOANNE DE GROPIS DOMINI MATTHÆI CARD. S. LAVRENTII ALVMNO, PANEN. DE GENTE TYPAR. CANONVM DOCTORE, ET PASTORE VIGILANTISSIMO.

Divi Martini Eccleſia antiqua admodùm eſt: ea porrò elapſis ſæculis *Sancti Benedicti* ordinis Monialium ſepto, ac cœnobio ſatis amplo illuſtris; cujus ſanè quædam adhuc rudera ſuperſunt; reditus autem ad ſe ſucceſſoreſque ſuos vertit *Franciſcus Maria Sfortia Cuperſani* Præſul, unde, & hæc viſitur ſuper Templi Januam inſcriptio.

HANC DIVI MARTINI ÆDEM, EJVSQVE JVRA FRANCISCVS MARIA SFORTIA MONOPOLITANVS, EPISCOPVS CONVERSANENSIS, VT EPISCOPALIS MENSÆ FRVCTVVM TENVITATEM AVGERET, POSTERISQVE CONSVLERET, EIDEM MENSÆ PERPETVO VNIENDAM CVRAVIT. ANNO DOMINI M.DCIV.

Vixiſſe autem, vel ab anno M.CC.LXXXX. VIIII. multas eo in Cœnobio Moniales, patet ex vetuſto quodam Inſtrumento tunc temporis *Egidii Cuperſanenſis* Notarii fide firmato de nonnullis inter *S. Martini*, & *S. Benedicti* Monaſteria quæſtionibus compoſitis. Extabat, & extra Urbis mœnia in Agro *Seſſani* Monaſterium *S. Leucii Aſcetis* cultum, ſed nunc dirutum. In Monaſterio *D. Claræ V.* centum ante annis extructo, virtutes hac luce vigent, vigent merita. *Divo Matthæo* ſacra ædes, à Virginibus Capuccinarum inſtitutum ſectantibus incolebatur, ſed ut nova inibi *S. S. Coſmo*, ac *Damiano* Eccleſia, ſumptuoſaque Virginum clauſtra erigerentur, jam diruta. In hoc ſiquidem non modica cernitur *Joannis Hieronymi Aquavivæ Aragonii* impræſentiarum Comitis religio, qui ut cupitam fabricæ imponat coronidem aſſiduè ſtudet: nec immenſis parcens ſumptibus. In id Monaſterium ingreſſa illuſtris mulier

lier

lier *Beatrix de Guevara Roccæ* Princeps, quæ calcatis mundi illecebris, virtutibus inſiſtere omnibus cupiens, *S. Eliſabethæ Vngariæ* Reginæ Regulas, & conſtitutiones, vivendique normam (*Vrbano Pontifice VIII.* annuente) attulit: ac magnum facta Religionis exemplar ſibi prius, mox cæteris obſervandam propoſuit monialibus. *Beatrix* jurè Beata, quæ monaſterio acceſſit Dio incenſa amore, ubi virtutibus plena omnibus, & meritis deceſſit.

Atqui percelebris, cæteriſquè videtur nobilior vetuſta *S. Benedicti* Eccleſia, Cœnobiumque ſubnaſcentis *Benedictinæ* Religionis incunabula à *S. S. Mauro*, & *Placido*, *Barienſis* etiam Monaſterii extructoribus, excitatum: ut antiquæ *Cuperſanenſis* Eccleſiæ traditiones habent. Id primis illis temporibus ut ab tranſenna aliquid de eo attingam, ſub Apoſtolicæ ſedis tutela à *Paſchale Secundo* exceptum anno MCX. Pontificatus ſui anno XI. patet ex Apoſtolicis literis ad *Vincentium* ejuſdem monaſterii Abbatem ab eo datis *Beneventi*, manu Joannis S. R. E. Cardinalis, & Bibliothecarii, nec non facultatibus ditatum peramplis, & à quadraginta Monachis *D. Benedicti* inſtituto addictis habitum, habes ex *Celeſtini Pontificis III.* diplomate, quod anno MCXCV. Datum *Romæ* apud *S. Petrum IV.* Nonis Junii Pontificatus ejus anno IV. impræſentiarum autem *Ciſtercienſibus* viventes legibus ferè octoginta moniales incolunt; quæ tot tantiſque ſe Jurisdictionis, ac Thiaræ prærogativis exornatas jactant, ut non *Italiæ* modò, ſed, & *Europæ* totius Monialium cætus antecellant omnes, ut infrà dicendum.

Inclytus ille Comes *Goffridus* anno poſt *Chriſti* natalem M. L. XXXV. ſuæ erga hoc Monaſterium liberalitatis ſpecimen dedit: Namque *Caſtellani* oppidum non obſcurum, & nunc valdè opulentum (in quo jurisdictionem moniales in hodiernum uſque diem exercent ſatis amplam) nec non Villas, & prædia *Seſſani*, *Bigetti*, & *Signani* huic monaſterio dono dedit: innumeraque ejus commodo, ac nitori conceſſit. Accedit præterea immunitatum, ac privilegiorum eidem à Principibus *Tarentinorum*, *Cuperſanantium*, & *Adrienſium*, & Regibus *Tancredo*, *Ludovico*, *Ladislao*, Regina *Joanna I.* & ab Imperatoribus *Friderico*, & *Philippo Romanorum* illo, & hoc *Conſtantinopolitanorum*: nec non à Summis Pontificibus *Paſchale II.*, *Alexandro IV.*, *Gregorio X.*, *Sixto IV.*, *Innocentio VIII.*, *Julio II.*, *Paulo IV.*, *Pio V.*, *Gregorio XIII.* conceſſorum ingens numerus, quibus elucet Cœnobium, & Cœnobio Civitas Monachorum ſanè longo poſt tempore, obſervantia, cultuque collapſo, Monaſterium in mulierum pertranſiit habitationem, in earum ſuſtentationem pingues reditus aſſignati, & in oſtentationem, non quidem vanam, privilegia ceſſere: anno ſiquidem M.CC.LXVI. *Dametta Palæologa* Imperatorio ſanguine clara, & in Monaſterio *S. Mariæ de Verge* Diœceſeos *Motoſtenſis* in *Romania Ciſtercienſes* quondam regulas, religionemque profeſſa, *Græcorum* vexationes (qui, & Cœnobium ubi ipſa præerat, vaſtaverant) cum ſociis Virginibus devitans, ſepta deſtituere, & mari ſe committere compulſa; Ad *Brunduſii* tandem, Deo ſic permittente, appulit oras: Ubi cum *Rodulphus* Cardinalis *Albanenſis*, qui in *Apulia Clementis IV. Pontificis* a latere Legatum agebat, moraretur, nec *Brunduſina* in Urbe, totoque in Regno locus ullus eſſet accommodatior, quem Sacri illis concederet Virginibus: *Cuperſanenſe Sancti Benedicti* Cœnobium jam à Monachis deſtitutum, eis, *Clementis* ipſius juſſu tribuit, juſſitque *Bartholomeo* Epiſcopo *Polinianenſi*, ut eas in poſſeſſionem dicti Monaſterii, & Oppidi *Caſtellani* induceret, ut effecit, in quod ſanè Cœnobium domicilia illicò tranſtulere, divino Cultui toto ex animo indulgere ardentes. Erant quippè Virgines illæ ſanctitatis odore conſpicuæ, *Gregorius* deinde *Pontifex X.* præfatam *Rodulphi* conceſſionem Pontificio obfirmavit diplomate, ipſiuſque Monaſterii privilegia, ac prærogativas monialibus addixit: eas ſub Apoſtolica protectione immediatè ſuſcipiens, diplomate illis expedito apud Urbem veterem 5. Idus *Julii* Pontificat. anno I. Cujus quidem conceſſionis vi juriſdictionem Antiſtita exercet adeò amplam, ut ſeſſum ſuperare videatur. *Caſtellani* ſanè Oppidi Clerum habet ſibi ſubjectum, ad cujus regimen idoneum nominat Sacerdotem, ſuas tenentem vices, Vicariiquè munus exactè obeuntem. Beneficia item Antiſtita confert, Canonicos inſtituit, cæteraſque Eccleſiæ ſuæ dignitates tribuit. Epiſcopalia denique jura habet & non actu, ſed habitu: juriſdictionem enim, quam ipſa habet, exercet per alium, & hunc ſacerdotem, virum poteſtatis illius capacem. In *Hiſpaniis* inſigne, ac nominatiſſimum eſt monialium (vulgò *de las Huelgas de Burgos*) Monaſterium ab *Alphonſo* nono Rege fundatum, divitiiſque ditatum ampliſſimis, cui innumera parent Oppida, & Cœnobia, ejuſque auctoritas, & prærogativæ tantæ ſunt, ut à noſtro *Sancti Benedicti* nihil differat. De quo Joannes Aloyſius Riccius in *praxi variar. reſolut.* 285. *part.* II. meminitque *Rodericus Mendez Silva* amicus noſter, & inſignis noſtrorum temporum Hiſtoriographus. Verum de juriſdictione Abbatiſſæ *Sancti Benedicti Cuperſanenſis* ſpecialitèr mentionem fecere Cæſar Lambertinus Epiſcopus Inſulenſis de *jure patronatus* I. *part.* XI. *lib. quint. art. V. q. prin.* I. *partis*. XI. *lib. num.* 3. Anaſtaſius Germonius de *ſacr. Immunit. lib.* III. *cap.* 10. *in fine*. Sempronius Aſcia *in determin. juris*. 106. D. Jacobus de Graſſiis *in practica qu. caſ. Summ. Pontif. reſer. tit. de Blaſphemia. cap.* 10. *num.* 8. & *tit. de inceſt. cap.* XIII. *nu.* 27. *tit. de concubin. cap.* XVIII. *num.* 27. Victorellus *in notis ad Ciacconium de Vitis Pontificum*, *in Vitis Pii V.* & *Innocentii VIII.*

Quoniam verò poſt *Damettam Paleologorum* ſanguine, magniſquè virtutibus illuſtrem, egregiæ eidem Monaſterio præfuere Antiſtitæ tum virtutibus, cum natalibus claræ: placet earum hic Catalogum ex Archivio ejuſdem *D. Benedicti* Monaſterii, excerptum, brevibus retexere verbis.

I. *Dametta Paleologa* anno Chriſti M.CC.

 LXVI.

LXVI. prima Monaſterium ſuſcepit gubernandum, à Cardinale *Albano* electa, & à *Clemente IV.* & *Gregorio X.* confirmata, ut ſupra plenè relatum eſt.

II. *Iſabella* una ex Virginibus, quæ cum *Dametta* è *Romania* venere: anno M. CC. LXXI. priorem inter moniales locum obtinebat vulgo *Prioriſſa*, mox verò in Antiſtitam electa, & à *Joanne Ciſtercienſi* Abbate de *Delphino* prædicti Monaſterii Generali à *Ciſtercienſi* ordine conſtituto cenſore, confirmata, auctoritate ejuſdem ordinis, & Capituli Generalis. Temporibus hujus Abbatiſſæ anno M. CCLXXIV. *Stephanus*, *Cuperſani* Epiſcopus nonnullos *Caſtellani* clericos ad ſacros promovit ordines, qua de re inter Antiſtitam, & Epiſcopum lis orta, & in Abbatem *Sanctæ Mariæ de Galeſo de Tarento*, & *Fr. Antonium de Celano* Ord. Præd. Priorem ab utroque compromiſſa, tertio quoque Arbitro adhibito, [beneque examinata, in favorem Abbatiſſæ deciſa.

III. *Adelina* anno M.CC.LXXXVII. monialibus præficitur, *Bonifacii Octavi* literis confirmatur. Et hæc *Damettæ Paleologæ* fida Comes.

IV. *Maria Andegavenſis*, *Philippi Tarentinorum* Principis, *Conſtantinopolitani* cognomento Imperatoris filia, anno M. CCCVIII. Monaſterio præfecta eſt: *Joanne XXI. Pontifice* annuente.

V. *Conſtantia*, *Ugonis Brennæ*, *Licii*, & *Cuperſani* Comitis, ac *Beatricis Andegavenſis* filia, Antiſtita creatur, & *Clementis VI.* auctoritate anno M. CCCL. ejus electio firmatur.

VI. *Conſtantia II. Roberti de Baro* Protonotarii filia, Antiſtitæ munus ſuſcepit anno MCCCLXXVII. *Gregorio Pontifice XI.* confirmante.

VII. *Franciſca de Angiò* ex *Caroli Durattii* germine Antiſtita efficitur anno ætatis ſuæ vigeſimo quarto Chriſti verò MCCCXC. *Clemente VII.* Pſeudo Pontifice annuente, & defectum ætatis, ac natalium ſupplente, eo quod ex conjugato, & ſoluta, fuerit genita. Attulit pia hæc Aſcerria *Cuperſanum* unam ex ſpinis, quibus divinum Chriſti caput perforatum fuit, quæ in ipſo *D. Benedicti* Sacrario ſumma cum veneratione aſſervatur.

VIII. *Franciſca de Enghineo* Comitem de *Enghineo* ſanguine clara, *Joannis Borbonii* Comitis ſoror. MCCCIVC. Cœnobio præficitur.

IX. *Franciſca de Angiò II.* Antiſtita confirmatur anno ſalutis. MCCCCXVII.

X. *Sancia Fogetta* Monaſterii *Sanctæ Claræ Neritonenſis* monialis à *Nicolao V.* Pontifice ob ſanctitudinis merita, & preces *Joannis Antonii Urſini Tarentinorum* Principis, ex eo *D. Claræ* Cœnobio, ad hoc *D. Benedicti* translata, ejuſque Antiſtita per *Jacobum* Epiſcopum *Vigilienſem* electa, auctoritate, & conceſſione ejuſdem *Nicolai* Pontificis anno M.CCCC. XLVII. Vixitque uſque ad M. CCCC. LXXXIX. cujus hæc extat in æde *D. Benedicti* inſcriptio.

✠ CIANCIA FUGECTA DE 8RAVIAN8 VENERANDA ABATESSA SEPELLITA. S. D. A. DOMINI. MCCCLXXXVIIII.

XI. *Mariella de Urſinis* ex *Tarenti* Principibus, quæ in *Lupienſi D. Franciſci* Monaſterio, *Sanctæ Claræ* regulas antea profeſſa, anno M. CCCC. LXXXIX. *Cuperſanenſi D. Benedicti* Monaſterio per *Pontificem VIII.* præficitur, & Antiſtita renunciatur; qui ejus rei executionem Epiſcopo *Cuperſani*, ea conditione mandavit, ut expreſſus *Andreæ Matthæi Aquavivæ de Aragonia* ejus Urbis Comitis, aſſenſus accederet.

XII. *Beatrix Aquaviva de Aragonia*, virtutibus, & genere clariſſima omnium voto Antiſtitæ munus ſuſcepit; & à *Julio II.* Pontifice anno ſui Pontificatus primo, ſalutis autem MDIV. confirmatur. Tanta hæc ſanctitudine prædita fertur, ut cæteras moniales Dominas appellaret ſuas, ipſa autem non niſi mulieris titulum ab illis exigeret: vulgò *Maddama*. Sic eleemoſynis largiendis addicta, ut vel lecti ſui ſtramenta; reſque ſibi neceſſarias pauperibus tribueret. In aves quoque liberalis, quas ad ſe vocans, panis paſcebat micis; miram enim ei obedientiam præſtabant. Unde ad ejus cadaver innumeræ advolarunt aves, quæ lugubri concentu parentalia illi celebrare viſæ.

XIII. *Catharina Aquaviva Beatricis* adjutrix *Julio III.* annuente per *Raynucium* Cardinalem *Sancti Angeli*. Porrò *Beatrix* Monaſterium quinquagenos rexit annos, & ob ſenectutem, & infirmitatem electa eſt ejus coadjutrix *Catharina*, quæ omnia Antiſtitæ muneri reſpondentia optimè exercuit, Beneficia contulit; & quidquid de juriſdictione Monaſterii erat, adminiſtravit.

XIV. *Barbara Aquaviva de Aragonia Claudii* Societatis Jeſu Præpoſiti generalis æternum memorandi optima ſoror. Antiſtita renunciatur anno MDLVIII. *Paulo Pontifice IV.* confirmante. Ea tempeſtate ſacerdos quidam *Caſtellanenſis Annibal de Mattheis* vocatus, *Sancti Joannis Hieroſolymitanæ* Religioni aſcribitur, qua de re à juriſdictione ejus exemptum ſe eſſe dicebat, & ab Apoſtolicæ Cameræ Auditore in ſui favorem diploma obtinuit. Sed mox *Barbara*, & Monaſterio inſtante, revocatum eſt.

XV. *Iſabella Aquaviva de Aragonia* poſt *Barbaræ* germanæ ſuæ fatum præcelſiſſimis meritis ad monaſterii regimen admota anno Domini M.DLXIV. Hæc *Caſtellanenſes* clericos ſuæ juriſdictioni ſubjectos ad priſtinam Religioſæ diſciplinæ normam, compellere deſiderans, abuſus, pravoſque mores tollere curavit. Qua de re laxiorem ducentes vitam, ut ſe ex Cœnobii juriſdictione eximerent, Fratrum Minorum Tertii Ordinis *Sancti Franciſci* habitum induerunt, neque ſuarum, ut antea, domorum habitationi, neque ſecularibus negotiis abrenunciantes, cui quidem rei obviare non deſtitit *Iſabella* Sanctæ Sedis Apoſtolicæ adhibitis remediis, *à Pio enim V.* obtinuit, ut quilibet clerici habitum ejuſmodi ſumentes, à ſua non eſſent juriſdictione exempti, Apoſtolicis literis *Ro*-

mę

mæ exaratis apud *S. Petrum V.* Auguſti. MDLXIX. Pontificatus anno IV.

XVI. *Victoria Palagana* nobilis *Tranenſis* (cujus parentes in Oppidis *Cirineolæ*, & *Sancti Viti* dominati fuere) ad regendum *S. Benedicti Cuperſanenſe* Cœnobium ex *Barenſi* S. Scholaſticæ, ubi religioſam vitam profeſſa erat, à *Gregorio XIII.* Abbatis *Scalabrini de Tarſia Cuperſanæ* Eccleſiæ Archipresbyteri precibus evecta, anno Domini MDLXXXIII. juriſdictionem Oppidi *Caſtellani* à perturbationibus ſtrenuè defendit.

XVII. *Donata Aquaviva* nobilis *Cuperſanenſis* Monaſterio regendo electa anno MDC XII. & à *Paulo V.* confirmata, quæ virtutis ſuæ ac religionis zeli eo in regimine ſpecimen dedit.

XVIII. *Catharina Aquaviva de Aragonia* è *Neritonorum* Ducum germine, omnium calculo Antiſtita creatur anno MDCXVIII. accedente *Pauli Pontificis V.* confirmatione, ſummæ, ſpectatæque virtutis fœmina, quæ viginti annos quibus Monaſterio præfuit, cunctis in rebus agendis fortem, ac religioſum præſetulit animum.

XIX. *Barbara de Tarſia* antiqua *Cuperſanenſis* fori nobilitate, ac virtutibus conſpicua, Antiſtitæ munus ſuſcepit anno MDC XXXVIII. quam *Urbanus VIII.* Apoſtolicis literis confirmavit.

XX. *Hieronyma Indellis* nobilis *Monopolitana* impræſentiarum Monaſterio præeſt, prudens quidem monialis religioſæque obſervantiæ, ac virtutis amans. Antiſtitæ munus ſuſcepit anno M.D.CXLI.

Præter nobiles haſce Abbatiſſas prudentia, & virtute claras, religioſæ hoc extitere in Cœnobio moniales æternum memorandæ: per quas collapſa Monachorum reſtituta eſt diſciplina: unde imparem *Cuperſanenſe* Monaſterium cum *Gemmeticenſe* illo ſubiit fortunam. Erat ſiquidem *Gemmeticenſe* ſic appellatum, quod gemmæ ob religionem non eſſet abſimile, vel quod ibi peccata gemerent ſua Chriſti cultores: ſed uſque adeo à Religioſis fuit deſtitum, *ut evaſerit cubile ferarum*. At noſtrum *Divi Benedicti* deletam veterum Patrum obſervantiam non diù ploravit, ſacris ſuppetias ferentibus Virginibus. Quarum quidem virtutes hic recenſere longum eſſet. Præcæteris effulſere *Anna Manfridda*, *Aloyſia Pignatella*, *Agnes Piſana*, *Catharina Blanca*, *Eufraſia Maſſia*, *Bernardina Laſilla*, *Vincentia Nave*, *Beatrix Pelangela*, *Felliciana Maraſſa*, *Eugenia Nerracia*, *Victoria de Medico*, *Ruberta de Tarſia Senior*, *Urſula Veneta*, & ſoror *Hieronyma de Converſano*, aliæquè permultæ Religioſæ obſervantiæ nitore cæteris admirabiliores. Quæ verò de tanto hoc Cœnobio referre hic poſſem, deberemque, & quidem multa, & quidem magna, miſſa facio omnia, breviati conſulens, ea accurato deſcripſit calamo *Franciſcus Julianus* ſenior notariorum, & antiquariorum facilè anteſignanus; mihi verò non deerit locus in quo ea veſtros ſiſtam ob oculos. Et hic ſiſtat, ne prolixior fiam, *Cuperſani* Eccleſiis periodus.

Verum enim verò millenis ante annis

A *Cuperſanum* Epiſcopos numerat ſuos peramplam juriſdictionem in hæc oppida exercentes, nempè *Caſtellum Nucis*, *Rutilianum*, *Turium*, *Puteneanum*, & ante quam belli devaſtatione, prætcritique temporis malitia ab habitatoribus deſtituerentur, in *Caſtelienium*, *Fraxenetum*, *Cimeniam*, *Caſabolum*, *Barſentam*: nec non innumera ante luſtra *Javurram*, *Sexanum*, *Agnanum*, & in alia atque alia Oppida, quorum ruinæ vix hodierna luce ſuperſunt. Præſules

B ſuos meritò jactat *Cuperſana* Civitas, quos vel a naſcentis Chriſtianæ fidei incunabulis primordia agnoviſſe, ex eorum memoriis, quas reperimus, & hic recenſebimus, palam dubio procul fiet. Antiquior ſiquidem *Cuperſanenſis* Præſulatus memoria alia non apparet, niſi *Simplicii*, qui anno Chriſtianæ Redemptionis CCCCLXXXIX. *Cuperſanæ* præerat Eccleſiæ, è cujus ſanè Primicerio, à *Felice* Pontifice *Romano* ad Epiſcopatum evectus: ſummæ quidem integrita-

C tis, doctrinæ, ac ſanctitudinis Vir, qui poſt magnos pro Eccleſia Catholica ſuſceptos labores obiit anno ſalutis CCCCXCII. ut ex quadam inſcriptione quæ ſubterraneo in Templo, ejus affixa Sepulchro annis reperta elapſis dicitur: & hæc præclara *Simplicii* in quodam antiquo, & impreſſo libro fit mentio; quam nè tanti Præſulis præclariora geſta, è memoria elabantur, hic exſcriptam præfero.

Anno Chriſto CCCCLXXXIX. Simplicius Cu-

D *perſani Primicerius deinde Felice SS. Romano Pontifice Epiſcopus, in Africa cum Sinibaldo, Giſulpho, & Petrarcha Diaconis ſuis ad repellendam Patherinorum hæreſim ad Coepiſcopos Africanos ſubdelegatus in Tingitana Urbe applicans Bremi Vandalorum Ducis, qui pro Unrico Rege Urbem invaſerat, modeſtia, ſimplicitate, quibus maxime pollebat virtutibus, gratiam conſequutus, Bremum, & Valfridam conjugem, & gnatos ſuos Hyppicondam, & Aſargen, & gnatam Alfidam rudimentis Catholicæ fidei edocuit: ſociis Coepi-*

E *ſcopis à Vandalis trucidatis: Simplicium tunc chiragra correptum Bremus clam navigio ad Metaponti oram tranſmiſit, qui in littore ſacellum D. Silveſtro dicatum memoria ſanctiſſimi Pontificis ab* Heraclienſ*ibus finitimis Populis lætanter exceptus, ad ovile ſuum rediens Paſtor bonus biennio ſupervixit. Divi Silveſtri ſacellum prope Cryptam Eccleſiæ matricis, quatuor Deiparæ Virginis Mariæ propriis ſumptibus, in ſua Diœceſi ædificari curavit in Maſtella Arpionis ad ortum Solis, in loco*

F *Caſtelli ad occaſum, ubi fons vivus; in Palude ad Boream, & propè ſancti Mauri ad meridianum, ubi à Clero, & Populo exceptus Cuperſanenſi ſexto Idus* Januarii *Imbre à Cœlo cadente, & à Clero indumentus tectus anno CCCCLXXXXII. natalis Domini noſtri* Jeſu *Chriſti, Gelaſii Romani Epiſcopi ann. P. in pace obdormivit, & in Crypta ſepultus.* Quorum quidem ſacellorum veſtigia in hodiernum uſque diem perſeverantia, *Cuperſanenſis* pietas veneratur, tanti civis, & Epiſcopi memoriam recolens, cui & ego intendens hunc ſcripſi lapidem.

D.O.M.

D. O. M.

SIMPLICIO CVPERSANI EPISCOPO.
PATRIÆ PASTORI VIGILANTISSIMO
DOCTORI MAXIMO.
A FELICE III. ROMANO PONTIFICE
AD COMPRIMENDAS OBORTAS HÆRE-
SES, IN AFRICAM LEGATO.
ORTHODOXÆ RELIGIONIS PROPUGNA-
TORI ACERRIMO, AD HÆC
CASTO.
VITÆ INNOCENTIA, ET MORUM
SUAVITATE, VEL IPSIS CHRISTO-
MACHIS VENERABILI.
BREMO WANDALORUM DVCE, WAL-
FRIDA CONJVGE.
HYPPOCONDA, ASARGE, ET AFRIDA;
CATHOLICA FIDE IMBVTIS.
MANIBVS CHIRAGRA CORREPTIS,
OPERI SEMPER EXTENTIS.
BIENNIO ANTE SVPREMVM VITÆ
DIEM AD GREGIS SVI CAVLAM RE-
DEVNTI, IBI QVATVOR DEIPARÆ
SACELLIS, ET HOC DIVO SIL-
VESTRO ÆDIFICATIS, DI-
CATISQVE.
TERRENA DESPICIENTI AD COELE-
STIA TRANSLATO:
E LABORIBVS AD PRÆMIA VO-
CATO:
MORTALIBVS EXVVIIS SVB HAC
CRYPTA SEPVLTIS.
ANNO A NATIVITATE DOMINI
CCCCLXXXXII.
CVPERSANENSIS ECCLESIA
AD CONSTABILIENDAM TANTI
PRÆSVLIS MEMORIAM.
P.

In Crypta *S. Silveſtri* hujus ſancti Epiſcopi oſſa requieſcunt, ſupra quam hodie *Divæ Virginis* à Fonte ſic dicta extat prodigiis ſcatens imago, quæ ab eodem *Simplicio Cuperſanum* lata fertur.

Simplicio ſucceſſit *Hilarius* in Epiſcopatu, qui anno ſalutiferæ Incarnationis quingenteſimo primo *Cuperſanenſi* præerat Eccleſiæ, interfuitque *Romanæ* Synodo tertiò ſub *Symmacho* Pontifice habitæ, ut ex Conciliis generalibus à *Severino Bino* editis, apertè patet. Habeturque ejuſdem *Hilarii* mentio in vitis Pontificum in additionibus *Andreæ Victorelli* viri eruditione conſpicui, cum de *Gregorio XIII.* agit.

Ab hoc quingenteſimo primo *Chriſti* anno noſtræ Urbis Epiſcoporum ſilent notitiæ uſque ad milleſimum, & octogeſimum octavum, quum *Leonis* apparent memoriæ. Hic fuit Epiſcopus *Cuperſani*, & Judex major: per quem juriſdictio ſpiritualis *Caſtri Puteneani* in Monaſterium *S. Stephani*, ordine *Divi Bened.* Civitatis *Monopolis*, precibus inclyti Comitis *Goffridi* (a quo ſex argenti marchas, & ducatos centum ex auro midalatos recepit) translata.

Anno ſupra milleſimum centeſimo vigeſimo *Cuperſanenſem* regebat Eccleſiam *Saxo* Epiſcopus.

Anno milleſimo centeſimo quadrageſimo quinto: *Rogerius Cuperſani* Epiſcopatum tenuit, qui, ut ex ipſius literis apparet, *Puteneani* donationem Cœnobio *S. Stephani Monopolitano*, à *Leone* Epiſcopo facto, clero conſenſum præſtante, confirmavit.

Leo Secundus anno Chriſti milleſimo centeſimo quinquageſimo tertio *Cuperſanenſi* Eccleſiæ Epiſcopus præficitur. Qui & *Puteneanenſem* donationem revocaſſe videtur, eo quòd ſacram *Divi Blaſii* ædem in eodem *Puteneani* Oppido ſiſtentem, & tunc temporis vacantem binis contulerit presbyteris gubernandam, per quos fidelitatis Sacramentum ei præſtitum: ut ex publico patet documento.

Caſiſius Epiſcopus *Cuperſanenſis* anno M. C. LXXX. florebat, obtinuitque privilegium, ſive declarationem à *Raynaldo Barenſi*, & *Canuſino* Archiepiſcopo, Eccleſiam nempè *Rutilianenſem* ad Epiſcopum *Cuperſani* ſpectare, annuente, atque id eidem Archiepiſcopo injungente *A exandro Pontifice III.* Pontificatus ſui anno XX. Excommunicationis ſententiam protulit *Caſiſius* in Abbatem *S. Stephani*, eo quod Archipresbyterum *Puteneani* in carcerem conjeciſſet, anno Epiſcopatus ſui tertio.

Anno M. CXC. temporibus *Guilielmi Apuliæ* Ducis inclyti, *Cuperſanenſem* gubernabat Eccleſiam *Guillelmus* Epiſcopus; ut apparet ex publico Inſtrumento, teſtibus *Boamundo*, & *Baldo* Primiceriis.

Ex alio itidem publico inſtrumento anno M. CCX. exarato, apparent notitiæ cujuſdam Epiſcopi cujus nomen, vetuſtatis injuria pergameno corroſo, diſcerni non poteſt. Eum tamen *Rogerius* Cardinalis à latere Legatus ex ſententia *Cœleſtini Pontificis III.* ponendum declarat, & conſervandum in *Puteneanenſi* juriſdictione: Abbatem vero *S. Stephani* petentem reſtitui, non audiendum pronunciat.

MCCLX. Chriſti anno, alius *Cuperſano* præerat Epiſcopus, cujus nomen, tempore in papyros ſæviente, ignoramus. Cui abſenti duo *Puteneanenſes* presbyteri cenſum, ac tributum ſolvere renuentes, in excommunicationis ſententiam inciderunt. Ad *Barienſem* mox Archiepiſcopum ut abſolverentur, humiliter accedentes, quod petebant; conſecuti: præmiſſo quidem de fide, & obedientia *Cuperſanenſi* Epiſcopo præſtanda juramento. Ex inſtrumento publica fide roborato.

Frater *Stephanus Venerabilis Cuperſanenſis* Epiſcopus anno milleſimo ducenteſimo ſeptuageſimo quarto florebat: ut apparet ex inſtrumento publica auctoritate munito, ex quo *Iſabellam S. Benedicti* Antiſtitem, & ipſum Epiſcopum auctoritate *Caroli Primi, Neapolitanorum* Regis nonnullas lites quorundam *Tarentinæ* Eccleſiæ Canonicorum arbitrio ſubjeciſſe habemus.

Joannes de Gropis Fanenſis Canonum Doctor, & *Cuperſani* Præſul anno MCCLXXXIII. humilem ſe ſcribebat gregis ſui Paſtorem. Supereſt & hodiè memoria hujus Epiſcopi in quodam publico inſtrumento propria ejus manu, aliorumque teſtium ſubſcripto ſub præfatum annum, quo fatetur, Fr. *Petrum* Abbatem monaſterii *B. Mariæ de Dalphino Ciſtercienſis* Ordinis, ſiti in *Archaja*, veniſſe

Cu-

Cuperſanum Abbatiſſæ ac venerabilium *S. Benedicti* monialium cætus inviſendi gratia, pro quo ſane Cœnobio eidem ordini conjuncto, ſicut & pro cæteris tàm Monachorum quàm monialium totius ordinis *Ciſtercii* *Joannes Venerabilis* Abbas *Ciſtercii* olim in *Lugdunenſi* Concilio, ſummo Pontifice *Gregorio X.* pro ſubſidio Terræ ſanctæ decimas ſolverat. Ejus ſanè Præſulatus tempore Eccleſia Cœnobiumque *S. Franciſci* anno *Chriſti* M.CC. LXXXIX. conſtructum. Mentionem itidem hujus Epiſcopi reperimus in alio inſtrumento anno MCCCI. publica fide munito.

Anno M.CCCXVIII. *Cuperſanenſem* Eccleſiam *Guillelmo II.* Epiſcopo paruiſſe ex inſtrumento item publicè ſcripto, ſcimus.

Petrus Baccarius Epiſcopus *Cuperſani* creatur: cui anno ſalutis humanæ milleſimo tercenteſimo quadrageſimo ſecundo, a Capitulo & Clero *Puteneanenſi* præſtita obedientia.

Poſt *Petri Baccarii* dies ad Epiſcopatum *Cuperſanenſem* aſſumptus *Joannes* vir inſigni ſanctitate præditus: qui anno Chriſtianæ Redemptionis MCCCXLVII. Eccleſiaſticas *Puteneanenſis* Eccleſiæ dignitates nonnullas, & præſertim Archipresbyteratum *Gregorio de Micolo* contulit.

Anno Chriſti MCCCLVIII. teſtamento *Domini Angeli de Badò* militis *Cuperſanenſis* deſiderabilis memoriæ, Domini *Stephani* Epiſcopi *Cuperſanenſis* mentio infertur.

Petrus de Itro præſidebat *Cuperſanenſi* Eccleſiæ anno Salutis tercenteſimo quinquageſimo nono ſupra milleſimum. Palatium Epiſcopale, & matricem quoque Eccleſiam vetuſtate penè collapſam propriis reædificari ſumptibus curavit, cujus rei memoriam ſupra ipſius Eccleſiæ Januam marmori inſculptam ſubjicio.

ANNO DOMINI M.CCCLIX. PRÆSENS ECCLESIA CVM EJVS ALIS INCEPTA FVIT, PRÆSIDENTE DOMINO PETRO DE ITRO EPISCOPO CVPERSANI PRÆTER TECTVM IPSIVS ECCLESIÆ, ET FINITA TEMPORE EJVSDEM ANNI MCCCLXXIII. QVI FIERI FECIT PROPRIIS SVMPTIBVS HOSPITIVM NOVUM SICVT PROTENDITVR A CAPPELLA IPSIVS HOSPITII VSQVE AD ECCLESIAM: ET MVLTA ALIA BONA FECIT INTVS, ET EXTRA CIVITATEM, CVJVS ANIMA REQVIESCAT IN PACE. AMEN.

Ante fores autem domus Epiſcopalis ſequens inſcriptio viſitur.

ANNO DOMINI MCCCLXIII. PRÆSIDENTE REVERENDO IN CHRISTO PATRE D. D. PETRO DE ITRO CUPERSANI EPISCOPO HÆC PRÆSENS NOVA FABRICA, SICUT PROTENDITUR AB HINC USQUE AD TECTVM MAJORIS ECCLESIÆ RADICITVS FACTA EST.

Milleſimo tercenteſimo octogeſimo quinto Chriſti anno, alterius *Petri* Epiſcopi *Cuperſani* monumenta veteribus apparent ex inſtrumentis.

Fr. *Angelus* Epiſcopatum *Cuperſani* adeptus, anno M.CCC.XCV. ſub obedientia *Benedicti de Luna* Pſeudo Papæ, apparet ex originali Bulla gentilitii ſacerdotii, hoc eſt juris patronatus Eccleſiæ *Sanctæ Crucis* extra mœnia Civitatis, inſtituti per noſtram *Tarſiorum* familiam, in qua in hodiernum uſque diem perſeverat, quod tunc ceſſit in Abbatem *Balthaſarem de Tarſia Nicolai* viri nobilis, & providi Judicis, ac *D. Ruccia de Abbadò* filium. Cujus Bullæ tenorem ſubjicio, ut eam à futuri temporis injuria vindicem.

Frat. Angelus, Dei & Apoſtolicæ Sedis gratia Cuperſanenſis Epiſcopus. In Chriſto filio Joanni Balthaſari nato viri nobilis, & providi Judicis Nicolai de Tarſia de Cuperſano ſalutem in Domino. Debitum paſtoralis Regiminis nos provocat, & inducit illos Eccleſiis noſtræ Juriſdictioni ſubjectis præficere in Rectores, in eiſdem inſtituere viros, quos vita commendabiles reddit, & approbat laudabile teſtimonium probatorum. Cum itaque præfatus Nicolaus Pater tuus, ad quem ſpectabat, & ſpectat de jure præſentare Abbates, ſeu Rectores Eccleſiæ Sanctæ Crucis, ſitæ extra, & prope ipſam Civitatem Cuperſani vacantis ad præſens, te nobis tanquam idoneum infra tempus à jure ſtatutum, præſentaverit ad Rectoriam Eccleſiæ antedictæ, auctoritate ſui juris patronatus prædicti: nobiſque humilitèr ſupplicaverit, ut te deberemus inſtituere in Abbatem, & Rectorem Eccleſiæ memoratæ. Nos igitur Nicolai patroni precibus utpote juſtis, & rationabilibus inclinati, & quia te idoneum invenimus ad Regendam Eccleſiam ante dictam, ipſam præſentationem admiſimus pro te, quem in Abbatem, & Rectorem ipſius Eccleſiæ ſanctæ Crucis inſtituimus, cum omnibus juribus, pertinentiis ſuis, ac ejuſdem Eccleſiæ curam, & adminiſtrationem in ſpiritualibus, & temporalibus, nihilominus committentes. Salvo ſemper cenſu librarum duarum ceræ, debito nobis, & ſucceſſoribus noſtris per te, & per alios in poſterum tuos ſucceſſores Abbates, ſeu Rectores Eccleſiæ memoratæ ſingulis annis in feſto Aſſumptionis Beatæ Virginis glorioſæ. Inveſtientes te præſentialiter de eadem, & etiam juribus univerſis per noſtrum annulum, ut eſt moris. Mandantes, & committentes harum ſerie in Chriſto filio Abbati Antonio Archipresbytero noſtro Cuperſanenſi, ut te in corporalem poſſeſſionem dictæ Eccleſiæ Sanctæ Crucis inducat auctoritate noſtra, & defendat inductum ac de omnibus juribus, & proventibus ſuis integrè tibi faciat ex modo reſponderi. Contradictores omnes per cenſuram Eccleſiaſticam compeſcendo. In cujus rei teſtimonium, & tui Abbatis Balthaſar Cautelam, ac omnium, quorum intereſt, & intereſſe poterit certitudinem, in futurum præſentes noſtras teſtimoniales literas tibi ex inde fieri juſſimus, noſtri Pontificalis ſigilli appenſione munitas. Actum, & datum Cuperſani, die vigeſimo primo menſis Junii: tertiæ indictionis ſub anno Domini milleſimo trecenteſimo nonageſimo quinto, Pontificatus ſanctiſſimi in Chriſto Patris, & Domini noſtri Domini Benedicti divina providentia Papæ tertii decimi anno primo.

Stephanus Dei gratia *Cuperſanenſis* Epiſcopus

pus vivebat anno ſalutis MCCCCVII. ut ex publico patet documento.

Sub annum humanæ Redemptionis M. CCCC. XXII. ad mænia *Cuperſani* excitatum eſt publicæ commoditati Noſocomium ſancto *Joanni* Evangeliſtæ dicatum, ex cujus quidem fundationis inſtrumento apparet præſidere *Cuperſanenſi* Eccleſiæ quendam Epiſcopum, cujus nomen, papyro ob vetuſtatem corroſo nos latet.

Antonius Domini *Nardi* ex Archidiacono *Cuperſanenſi* ad Præſulatum evectus anno M. CCCC. XXIII. ut apparet ex diplomate ſanctiſſimi D. Noſtri *Martini Papæ V.* eximiæ quidem ſanctitudinis vir, cujus in hodiernum uſque diem æternus perſeverat, ubique effuſus odor. Integer quippè fuit, & ad hæc caſtus, ſpectatæque virtutis, meritiſque permultis venerabilis: qui adeò in pauperes extitit liberalis, ut iiſdem omnibus inſtar Patris eſſet. Quod ſic Deo gratum, ut miraculis confirmaverit. Nam cùm maxima tunc *Cuperſani* fames graſſaretur, omnia Epiſcopus in egenos elargitus erat, ut frumenti, cujus magnam in horreo copiam aſſervabat, nihil illi ſupereſſet. Accedenti tamen inopi, & eleemoſynam petenti, quod jam defecerat, vel juſtè denegare non patiebatur. Quare divinæ fidens providentiæ ſervos juſſit horrea inſpicere, ut, ſi quid in iis eſſet, pauperi illi darent. Servi autem Pio ſic reſponderunt Epiſcopo. Scopis, Domine, nuper verrimus horreum, in quo nec granum quidem frumenti relictum; totum pauperibus diſtributum eſt. Inſtat miſericordia motus Præſul, & iterum ſervos jubet, ut inſpiciant horrea, quamvis verſa; eunt illi, ut Epiſcopo magis obediant, quam ut triticum colligerent, quod inibi non extare ſciebant. Sed ò Diam Bonitatem piorum deſideriis obſecundantem: Reſeratis horrei vectibus, vix fores urgere poterant, ut ingrederentur, tantam in horreo frumenti vim invenere. Quo obſtupeſcentes miraculo, omnibus relictis, læti ad Epiſcopum cucurrerunt, quid ſecum egiſſet divina largitas, renunciantes. Unde frumentum illud totum pauperibus diſtributum. Hoc ſanè Epiſcopi horreum, domumque hæreditario adepta eſt jure noſtra *Tarſiorum* familia ex ea Domini *Nardi* deſcendens, quod in hodiernum uſque diem miraculi horreum appellamus. Huic non abſimile à *Juliano Stylita* editum miraculum ait *Roſvveyda*, cum enim deficeret frumentum, ad *Julianum* Abbatem acceſſit frater *Conon*, cui horrei Cura erat demandata, aitque: *Frumentum non habemus. Senex autem de columna reſpondens, ait; vade frater, & ipſum quod inveneris, collige hodie, & mole, & de craſtino Deus noſtri curam habebit. Ille vero in hoc verbo turbatus (ſciebat ſe nihil dimiſiſſe) abiit ad cellam ſuam. Neceſſitate autem urgente miſit ad eum ſenex, dicens. Accede huc. Ille cum vix venire acquieviſſet, dicit ei ſenior. Frater Conon, vade, & quod inveneris fac in cibum fratrum; ille præ iracundia ſumptis horrei clavibus abiit, volens terræ pulverem ferre. cum autem amotis clauſtris oſtia vellet aperire, non poterat. Erat enim totum horreum frumento plenum.*

A *Quo ille viſo perterritus, à ſene veniam proſtratus petiit.* Reſpondet Deus piæ hominum voluntati, vel miraculorum patratione. *Portia Febonia Cæſaris* Cardinalis *Baronii* mater ſic eleemoſynis dedita, ut panis, & vini multiplicatione pluriès Divina largitate ſubventa fuerit. Idem ejus filio *Baronio* ſæpè accidiſſe in ejus vita ſcripſimus, quam mox luci dabimus. Sit ergo quiſque in pauperes largus, ut manus ſua area fiat, & torcular: quemadmodum viduæ *Sareptanæ* acci-B dit. *D. Antonii* Abbatis ſacellum propè Cathedralis Eccleſiæ ſacrarium, ejuſque gentilitium ſacerdotium ab *Antonio* Epiſcopo, ut primo libro ſcripſimus, excitatum eſt, quod ad noſtram hodie *Tarſiorum* familiam ſpectat: Aliaquè ejuſdem Epiſcopi apparent monumenta, quæ nè prolixior fiam, omitto.

Anno MCCCCXXXIV. *Marinus de Urſinis* Protonotarius Apoſtolicus, Eccleſiæ *Cuperſanenſis* adminiſtrator deputatus.

Sub hac tempeſtate adeſt memoria Abba-C tis *Nicolai de Curſitio* Archidiaconi *Barienſis*, qui electus eſt, & intruſus in Epiſcopatum *Cuperſanenſem*.

Præfuit, & Eccleſiæ *Cuperſanenſi Donatus de Neapoli* S. Theologiæ magiſter, qui anno *Chriſti* milleſimo quadringenteſimo quadrageſimo octavo ad *Volvenſem* translatus Eccleſiam. Ut patet ex S. Sedis Apoſtolicæ diplomatibus.

Petrus de Migolla Hiſpanus Ordine minorum S. D. N. minor Pœnitentiarius erat *Cu-*D *perſani* Epiſcopus anno ſalutis M.CCCCLV. Ex fundatione Sacelli *Sanctæ Mariæ de Succurſa* in *Caſtello Nucis*: & ex Bulla collationis beneficii *Sanctæ Crucis* in *Joannem de Tarſia* ob jura *Nicolai* parentis ſui.

M.CCCCLXIV. *Paulus de Turculis Juvenacienſis*, Epiſcopus *Cuperſani*, præclaræ Vir nobilitatis, ac virtutis præclarioris. Tanta porrò in eo effulſit ſanctitudo, ut teſte *Cæſare Lambertino* ejus conſanguineo, & Inſulano Epiſcopo in ſuo de jure patronatus E tractato, pro Beato habeatur. Qui antea *Turcus de Turculis* nominabatur, deindè à *Paulo Papa II. Julii de Aquaviva Cuperſani* Comitis, & *Catharinæ Urſinæ de Baucio* ejus conjugis precibus, ad Epiſcopatum promotus, nomenque *Turci* ob *Turcicæ* hoſtilitatis odium in *Pauli* commutatum; de quo extat *Jacobi Piccolominei* Cardinalis *Papienſis* Epiſtola 150. ad Cardinalem *Senenſem* data anno 1465. Quæ ſane ſic habet. *Non imprudenter egit hodie Pontifex Paulus. Rem* F *aliquandò non æſtimatam ſine animadverſione prætereundam non duxi. Præficiendus erat Converſanæ Eccleſiæ novus Præſul. Nomen illi erat Turcus ex Turcolorum familia. Cum cætera probarentur in eo, nomen ſolum probatum non eſt. Dixit Pontifex convenire in nomine Epiſcopi nihil, quod fideles aures offendat. Monachi eos, qui à ſeculo fugiunt, ut renaſci Deo appareant, nomen vetus etiam acceptum ex ſanctis cogunt deponere: nos ad Epiſcopatum vocato nomen hoſtile non commutabimus? igitur Patrum comprobatione pro Turco Paulum ex ſuo nomine ſanxit vocari. Atque ita in nova appellatione enunciatus Epiſcopus eſt.* Nomina quidam religioſam

pie-

pietatem minimè redolentia, viros in Eccleſiaſtica dignitate conſtitutos haud conveniunt. *Cæſarauguſtæ* in *D. Franciſci* Eccleſia corpus inſpexi, & veneratus fui ſancti cujuſdam Epiſcopi, à corruptione ſervatum, cui *Lupi* nomen, cum ad Præſulatum eveheretur, in *Agni* commutatum. Et *Trecasinæ* Urbis Epiſcopus *Lupus* appellabatur, quem, refert Laurentius Surius, & M. Marulus Spalatenſis *lib.*v. *cap.*2. *Attila* Dei flagello civitatem obſidente, *Et ego Lupus* (dixiſſe) *vaſtator gregis Dei: dignus flagello ejus*. Cumque portas ei referari juſſiſſet, rectà ille Urbem pertranſiit, nihil hoſtile agi permittens, ſed nec Oppidanorum quenquam reſpiciens, ac ſi neminem vidiſſet; nam qui ſe flagello dignum dixerat, immunis eſſe debuit à flagello. Nominum ſanè ſummis Pontificibus mutandorum conſuetudo, ex *Sergio Secundo* ad Pontificales Infulas elato, exordium ſumpſit, ut refert *Panvinus*, & *Ciacconius*; quippè cum *Os porci* anteà vocaretur, nominis deformitatem mutare coactus eſt, & *Sergii* nomen aſſumere. Multis tamen præclarè geſtis, mortalem *Paulus* vitam cum cœleſti commutavit, ſepultuſque eſt in *D. Mariæ de Inſula*, ubi & ſtatua ejus marmorea, & ſequens viſitur Epitaphium.

D. O. M.

PAULUS DE TURCULIS U. J. D. NOBILIS JUVENACIENSIS AD PRECES ILLUSTRISSIMI DOMINI COMITIS JULII DE AQUAVIVA, ET ILLUSTRISSIMÆ DOMINÆ CATHARINÆ CONJUGUM INVITUS A PAULO II. PONTIFICE PROMOTUS AD EPISCOPATUM CUPERSANENSEM, QUI SANCTISSIME VIXIT, ET MORTUUS FUIT. VERE EXEMPLAR OMNIUM PRÆLATORUM HIC JACET.

Sulpitius Aquavivus Julii Antonii Atriæ Ducis germanus frater, Decretorum Doctor, ex Epiſcopatu *Birectenſi* ad *Cuperſanenſem* tranſlatus poſt obitum *Pauli de Turculis*, anno M.CCCC.LXXXII.

M.CCCCXCVIII. Chriſti anno, *Cuperſanenſis* Eccleſiæ præſulatum gerebat *Vincentius Piſtachius de Neapoli*, ex Bulla beneficii *S. Stephani Terræ Nucum* penès familiam *Caſſanam*.

Donatus Aquavivus de Aragonia Julii Antonii Ducis Atriæ filius, ex Archidiacono *Cuperſanenſi* per *Alexandrum VI.* Papam cum ætatis ſuæ annum vigeſimum ſextum attigiſſet, ad ejuſdem Eccleſiæ Præſulatus aſſumptus MCCCCXCIX. Archidiaconatus verò dignitas in Abbatem *Petrum de Maneriis* collata.

Anno ſeſquilleſimo vigeſimo octavo, *Antonius* tituli *Sancti Apollinaris* S. R. E. Presbyter Cardinalis de *Sancta Severina* Eccleſiæ *Cuperſanenſis* perpetuus adminiſtrator. Erat ſanè *Antonius Tarenti* Archiepiſcopus ex *Joanne Juvene de Tarentinorum* fortuna. Nec *Cuperſanenſis* ſolum, ſed *Nicoterenſis*, & *Laquedovenſis* Eccleſiæ adminiſtrator, ex Ferdinando Ughello Monacho Ciſtercienſi *in notationibus ad vitas Pontificum*, & *Cardinalium*, quas accuratiſſimè elucubravit. Extant hodie Bullæ nonnullorum beneficiorum per eundem Cardinalem collatorum. Ejus Vicarius generalis fuit *D. Ludovicus de Indello*, nobilis *Monopolitanus*.

Jacobus Antonius Carrozza Mandurienſis, aliàs *de Caſali novo* Provinciæ *Hydruntinæ*, è Vicario *Tarentinæ* Eccleſiæ ad Epiſcopales *Cuperſanenſis* Infulas elatus anno M.DXXXIII. per reſignationem ab *Antonio* Cardinali de *Sancta Severina* ſibi factam. Huic Epiſcopo, ſuoque Vicario *Franciſco de Riccardis* tradita poſſeſſio juriſdictionis ſpiritualis Oppidi *Puteneani* per Abbatem *Nicolaum Mariam Gerundo Monopolitanum* Vicarium exequutorem, & Commiſſarium Apoſtolicum; regio etiam nutu accedente.

MDLXII. *Romulus de Valentibus de Trebio Cuperſanenſem* optimo exemplo gubernavit Eccleſiam. Sacroſancto *Tridentino* Concilio interfuit, ut ex Epiſcoporum ſubſcriptionibus patet. Moritur *Cuperſani* anno MDLXXIX. cum è ſua Diœceſi nunquam abfuiſſet niſi cum prædicto Concilio intervenire opus fuit. De eo hujuſmodi extat Lapis in Cathedrali.

ROMULO VALENTI EPISCOPO CONVERSANO, RELIGIONIS ACERRIMO PROPUGNATORI, SINGULARI MORUM INTEGRITATE, OMNI ERUDITIONIS GENERE ORNATISSIMO NOBILISSIMO FAMILIÆ SFORTIÆ ALUMNO. QUI CUM EPISCOPATUM MAXIMA CUM LAUDE XVII. ANNOS ADMINISTRASSET, NEC UNQUAM ADFUISSET SUMMO BONORVM OMNIVM MOERORE DECESSIT, ÆTATIS ANNO LVII. VI. IDVS JVLII M. D. LXXIX. FATRES MOESTISSIMI POSVERVNT.

Franciſcus Maria Sfortia nobilis *Monopolitanus Cuperſanenſi* præficitur Eccleſiæ anno M. D. LXXIX. quam optimè rexit: erexitque Palatium Epiſcoporum commodo, ac domicilio ſumptuoſum: in cujus Januæ ſupero limine hæc lego.

GREGORIO XIII. PONTIFICE MAXIMO CATHOLICO REGE PHILIPPO: EXCELLENTISSIMO JOANNE HIERONYMO AQVAVIVA DE ARAGONIA HADRIÆ DVCE: ILLVSTRISSIMO ADRIANO EJVS FILIO CVPERSANI COMITE SEXTO: FRANCISCVS MARIA SFORTIA MONOPOLITANVS CONVERSANI EPISCOPVS HANC DOMVM PARTIM REFECIT, PARTIM A FVNDAMENTIS EREXIT ANNO DOMINI MDLXXXIII.

Super aliam quoque ipſius Epiſcopalis Domus Januam hæc adeſt inſcriptio.

FRANCISCVS MARIA SFORTIA EPISCOPVS
HAS SIBI SVISQVE SVCCESSORIBVS
RESARCIVIT ÆDES.
TABERNACVLA JVSTORVM GERMINABVNT.

 Mor-

Mortalitatem explevit *Cuperſani* Kalendis Junii. MDCV. in Sacello *D. Hieronymi*, quod cum gentilitio ſacerdotio pro nobiliſſima *Sfortiorum* familia, excitaverat, ſepultus: ubi hoc extat Epitaphium.

FRANCISCVS MARIA SFORTIA MONOPOLITANVS, EPISCOPVS CONVERSANI VIVENS DE MORTE COGITANS, HVIC SEPVLCHRO CORPVS, ANIMAM DEO COMMENDAVIT. OBIIT DIE DECIMA OCTAVA MAJI. ANNO DOMINI MDCV, ÆTATIS SVÆ LXIV. PRÆSVLATVS VERO XXVI.

Magiſter Frater *Petrus Capullius Cortonenſis* Ordinis minorum Conventualium, Regens in Conventu SS. XII. Apoſtolorum in Urbe, ad *Cuperſanenſem* Eccleſiam promotus anno MDCV. Admirandæ vir benignitatis, ac doctrinæ; eximiuſque concionator. Scripſit ad libros ſententiarum *D. Bonaventuræ* commentariorum tomos duos, omni eruditione refertos. Obiit dierum plenus, ac virtutum XVIII. Kalendas Julii MDCXXV. Sepultuſque eſt in *D. Franciſci* Sacello, ab eo in Cathedrali conſtructo, cui hæc addita tanto Epiſcopo inſcriptio.

FRATRI PETRO CAPVLLIO CORTONENSI ALMI COLLEGII S. BONAVENTVRÆ FACVNDISSIMO S.T. INTERPRETI, AC SVPER SENTENTIIS EJVSDEM
COMMENTATORI ERVDITISSIMO
A PAVLO V. SVMMO PONTIFICE
ANNO PRIMO
AD EPISCOPATVM CONVERSANI
EVECTO.
VITÆ INNOCENTIAM, MORVM SANCTITATEM
ANNIS LXXIII.
PRÆSEFERENTI,
FRANCISCVS NEPOS, NON ERGO SANGVINIS, ET GLORIÆ,
SED AMORIS, ET REVERENTIÆ
POSVIT ANNO MDCXXV.

Magiſter *Fr. Vincentius Martinellus* Ordinis Prædicatorum *Nicolai Rodulphii* S.P.A. Magiſter Socius, ab *Urbano VIII.* ad Epiſcopatum *Cuperſanenſem* evectus anno MDCXXV. & ab eodem Pontif. anno MDCXXXII. ad *Venafrenſem* translatus Eccleſiam ubi poſt exactum triennium deceſsit MDCXXXV. Juriſdictionem Oppidi *Ratiliani* ſtrenuè A recuperandam curavit, quam hodiè ſucceſſores ſui pacificè exercent.

Antonius Brunachius, Florentinus, primum *Avenionenſis* Legationis Auditor generalis, Rector deindè *Venayſſini* Comitatus; mox verò apud S. Sedis Apoſtolicæ Nuntius in *Hiſpaniarum* Regnis diù commoratus, indeque Sanctiſſimo *D. N. Urbano VIII.* Epiſcopus *Cuperſani* creatus, conſecratur *Romæ* anno M. DCXXXII. in *D. Joannis Florentinorum* per Eminentiſſimum Cardinalem *Pamphilium* hoB liè *Innocentium X.* Ad gregem ſuum veniens nullo honorum genere, ac ſumptu, ſed privatè excipi voluit grave podagræ morbo laborans. Omnibus in rebus agendis rigorem præſetulit, ac ſeveritatem. Cum verò à Catholico Rege *Philippo* MDCXXXVII. *Monopolitanæ* regendæ Eccleſiæ Pontifici Maximo proponeretur, *Neapolim* hac de cauſa adiit, ubi iterum podagra maceratus, in dies dolore ingraveſcente, prima anni die MDCXXXVIII. obiit; ibique in *D. Joannis Flo*C*rentinorum* ſepelitur.

Auguſtinus Ferentillus Interamnenſis, è Vicario *Fundano* in Epiſcopum *Cuperſani* aſſumptus anno ſalutifero MDCXXXVIII. Honores in ingreſſu reſpuit, juriſdictionem Oppidi *Rutiliani* conſtabilivit, per S. Cameræ Apoſtolicæ decretum. Moritur, ac ſepelitur *Cuperſani* anno ſui Præſulatus quarto. Suique ad lapidem ſepulchri hanc appoſuere inſcriptionem.

D AUGVSTINVS FERENTILLVS INTERAMNENSIS CONVERSANI EPISCOPVS. OBIIT ANNO IV. SVI PRÆSVLATVS. VII. SEPTEMBRIS MDCXXXXI.

Petrus Paulus Bonzius nobilis *Florentinus* Epiſcopus *Cuperſani* ordinatus anno ſalutis M. DC. XLII. eximiæ quidem bonitatis doctrinæque Vir. Qui ſumma hodierna die integritate, maximo omnium plauſu præeſt. Porrò *Bonzia* Familia antiqua in *Florentino*E*rum* dominio nobilitatis prærogativa illuſtris. In ea ſiquidem floruere viri tùm literis, cùm armis, primariiſque Reipublicæ muneribus conſpicui, ut magni vexillarii etiam munus exercuerint.

Et hæc de Patria noſtra ſint ſatis: quæ porrò congeſſimus, ut pietatem erga illam exerceremus. Exerce & tu eam, benigne lector, in calamum noſtrum, hoſceque labores boni conſulas, obſecro. Vale diù.

F I N I S.

ÆS SEDIVIVUM,

SIVE

TABULA ÆREA MAXIMA,

CONSULARIS, DUUM-VIRALIS DECURIALIS,

Faſtorum Conſularium, Romanarumque Familiarum, in pluribus inſtaurativa,

CANUSII

IN AGRO APULORUM

OLIM INCISA, ET ERECTA,

Exinde Barbarorum depopulatione recondita, recens e Terræ Viſceribus eruta:

ILLUSTRATA

PER

ABBATEM DAMADENUM.

Opus nunc ſecundò editum juxta editionem Lugduni Batavarum in Theſauro Antiquitatum, & Hiſtoriarum Italiæ, ad Codicem M.S. pretioſiſſimum.

ICONOLOGIA
TABULÆ
ÆREÆ, CANUSINÆ:
QVI MAGNA SCRVTARIS,
MAGNA
PERCIPE, ET INTVERE.
ADEST
TABULA,
PONDERE MAGNA,
ANTIQUITATE MAJOR,
DECLARATIONE MAXIMA:
CANVSIVM EAM EREXIT,
TERRA CONSERVAVIT,
ARATRVM OFFENDIT,
COLONUS
OBSTETRICANTE MANU
DE MATRE-TERRA
EDUXIT:
NOVO OMINE RENATAM;
AC NOVO PARTV
CANUSINAM COLLAPS: COLONIAM
AD VITAM REDVXIT,
ET SPLENDISSIMUM ORDINEM
DECURIONUM
RESVSCITAVIT.
QVOT SVSCITATOS DECVRIONES VIDES,
TOT VIXISSE, IMO ET VIVERE,
SCIAS,
OMNES,
HÆC OLIM TABULA
VIVOS EXCEPIT, ET VIVOS VENERATA EST:
NVNC DENVO
DE ABSCONDITO TENEBRARVM,
IN ADMIRABILE LVMEN COGNITIONIS,
EDVCTA,

VIVOS IN ÆRE EXHIBET,
ET MEMORIA LAPSOS,
REDIVIVOS ÆTERNITATI RESTITVIT,
FELICIORES
INVENTIONE, QVAM ERECTIONE:

TABULA,

ÆREA EST SONORA;
SONVM DABIT,
ET QVIDEM, IN OMNEM TERRAM EXIBIT SONVS ILLIVS:
VIRGO EST,
NON RVGIS CONTRACTA, SED POLITA CVTE
RVBESCIT,
NON SCALPELLO VITIATA, SED OBDVRATA VIRGINITATE
SVPERABIT.
MAXIMA EST,
QVIA MAJOREM NON PARTVRIVIT ANTIQVITAS:
RARISSIMA EST,
ILLVSTRIOREM QVIPPE ELAPSA TEMPORA NON
PROVIDERE.
SENATVM CLXV. DECVRIONVM
PANDIT:
CONSVLARES FASTOS
ILLVMINAT:
ROMANAS FAMILIAS
AVGET.
VERBO UNO
CRESCIT PER TABVLAM
ROMA.

PRÆ-

PRÆFATIO AD LECTOREM.

LECTOR BENIGNE,

MAgnum quod vides opus, una Tabula peperit: magna illa quidem & inter æreas maxima, quam Antiquitas extulit, recentior Ætas amiſit, & noviſſima tempora recuperarunt. Rem totam paucis accipe. Canuſium deducta Colonia Militaris ſub variis Romanis Imperatoribus floruit, & plures Viros illuſtres, ſuccedente ætate, de gremio ſuo produxit, qui etiam vario in Romana Republica munere decorati, inſignes præſtanteſque extitere. Anno tandèm Urbis conditæ 976. Chriſti verò 225. Kalend. Mart. ad Imperium pervenit Alexander Severus, Varii Geneſii Martiani, & Juliæ Mammææ filius, Elagabali Prædeceſſoris ſui (à quo adoptatus fuerat) conſobrinus. Sub hoc Cæſare, plures uno anno in Republica Canuſina Viri illuſtres, ac varia, vario tempore, perfuncta dignitate ſpectabiles reperiebantur, quorum, ut magnus erat numerus, non parva ex omnibus honoribus Coloniæ accedebat exiſtimatio, eoque major, quod ex iis multi ad Decurionum decus aſſumpti, Splendidiſſimum Canuſii Ordinem ſeù Senatum conſtituerent, quem ex ſexaginta quatuor compoſitum perſonis (ut memoria pereunaret) L. Mario Maximo II. & L. Roſcio Æliano Romanis Conſulibus, in ære incidi curaverunt M. Antonius Priſcus, & L. Annius Secundus, per id tempus Canuſinæ Coloniæ Duum-Viri. Hic habes Hiſtoriam, Hiſtoriæ Circumſtantiæ in libro extant illuſtratæ. Tabula itaque ærea ex Duum-Virum decreto confecta, & erecta fuit. Spectabantur in ea, ſub multiplici dignitatis titulo Canuſini Heroes, in uno tamen Decurionis munere concurrebant. Canuſii Patroni Supremi, Romæ (ut aliarum Coloniarum, & Municipiorum) degebant: Patroni Subalterni, qui aliquando ad majora Romanæ Reipublicæ munia elevati, eapropter Clariſſimatus ornabantur honore, & unà Decurionis exercitio fungebantur, nunc in Colonia, nunc Romæ omnium Defenſionem ſuſcipiebant. Horum filii, aut Equites Romani nati, aut creati, Decuriones eligebantur, & proximum in defenſione gradum, ac Decuria locum ſibi vindicabant. Quinquennalicii à Duum-Viratus honore, per quinquennium continuati, nominabantur; & cum alios Duum-Viros (qui depoſito munere II-Viralicii dicebantur) excederent annorum numero (etenim dignitas erat annalis) eos etiam præcedebant gradu, & honore functionis. Quorum, uti decus rarum, ità numerus parvus erat, hinc aliquandò ex II-Viris aſſumpti, Allecti inter Quinquennalicios nuncupabantur. Duum-Viralici, Ædilicii, Quæſtoricii à defuncto Magiſtratu indigitati, ordinem in Tabula ſervant. Pedani & Prætextati, uti juvenes, non à perfuncto munere, ſed à Magiſtratu, quem actu gerebant, vocati, etiam in Tabula locum habent. Tabula denique, quæ tot tantiſque Viris exornata, Romana tempora vidit, Barbarorum irruptiones paſſa eſt, & ſemper perſtitit inconcuſſa, donec Saracenorum illuvie oppreſſa, inducta populatione Canuſii in terram cecidit, & ruinarum mole tecta jacuit ſepulta. Inde ruinæ ad maceriem, maceries ad rudera, rudera ad pulverem redacta, magnam machinam ad tenuem ſuperficiem tranſtulerunt, quam cum Tabula proximè lamberet, per arantem Colonum Ruſticum inventa, Toparchæ tra-

dita eſt : ut autem cœno & ſqualore mundata fuit, multorum animos ad ſuam poſſeſſionem excitavit . Venetias tandèm ex Apulia translata , benigna quadam Fortunæ ſorte in poteſtatem Bernardi Palotulæ , Antiquarii , pervenit , qui eam viris eruditis admirandam , & explicandam oſtendit . Hæſit longo tempore ſine recto judicio ; divinationes quidem non paucæ acceſſere , ſed eæ, cum Romani Conſules in Tabula ſculpti, eo modo in Faſtis Conſularibus non apparerent , nec apud Faſtorum interpretes invenirentur , evanuerunt . Ultimum, præfatus Bernardus Palotula cum ſe Tabulæ ſignificatione, & explicatione privatum videret, Abbatem Damadenum interpellavit, & enixè rogavit, ut Tabulam, qua poſſet claritate, ſcriptis illuſtraret, & publicæ cognitioni ſiſteret. Hic, poſt longum ac conſummatum ſtudium hunc librum compoſuit, quem eidem Bernardo Palotulæ , utpotè ad inſtantiam ſuam , & ſuis expenſis, confectum, tradidit, ut ipſum Tabulæ jungeret , eique quaſi individuum ſiſteret, ut vel ſic arcanum , & abſconditum lumen ejus , non amplius ſub modio lateret , ſed ſuper Candelabrum poſitum ante omnium oculos exindè clareſceret. Tu, Lector, eodem fruere, lege benignè , ſi placeat; ſi diſpliceat, aut zoilum, aut invidum agas, ne carpe maledica lingua, niſi meliora, & ſaniora, ſi valeas , ex penu tuo litterario depromſeris , & aliorum judicio ſubmiſeris. Vale.

TESTIMONIA DE USU ÆRIS.

USus Æris, inquit Plinius, [a] *ad perpetuitatem jam pridem translatus eſt , Tabulis Æreis, in quibus publica Decreta , & Conſtitutiones inciduntur. Vetus autem ille mos incidendorum Decretorum , ac Conſtitutionum , duravit uſque ad poſteriorum Cæſarum tempora .* Conſtitutionibus autem Legis, Decretis illuſtrium virorum nomina , in perpetuum conſervanda , æri incidebantur, ut qui in Foro claruerant , in Foro etiam perennarent; imò , ut ipſi quaſi vivi perſiſterent , [b] *Alexander Severus Imperator, imaginibus Clarorum Virorum ſuum Lararium ornabat.* [c]

Hinc nullum majus, hoc regnante Cæſare (ſub eo Canuſina Tabula erecta) *felicitatis ſpecimen eſſe putabatur, quam ſemper omnes ſcire cupere , qualis fuerit aliquis . Itaque Virorum illuſtrium Vultus finguntur, & nomina inciduntur, ut certitudine ſua deſiderium pariant.*

a *Plinius lib.34.cap.9.*
b *Lamprid. in Vita.*
c *Plinius lib.35.*

PRÆFATIO TYPOGRAPHI.

BENEVOLE LECTOR,

NOn minori forte jure, quam quidem Colonus ille *Canuſinus*, de Ære redivivo exhibito gloriari poſſe nobis videmur. Inſignis, non negamus, ejus fuit felicitas, invenire æternitatis alumnam; Tabulam æream, quæ plura immortalitati conſecrata oſtentans nomina, tot, & tantas temporum inſpexerat vertigines, tot viderat ſceptrorum metamorphoſes, purpurarum declinationes, & regnorum pro bellis ruentia cacumina ipſa tandem Barbarorum dejecta populationibus, diuturnum inter ruinas perpeſſa eſt ſepulcrum. Inde eruta pluribus ſummi nominis Viris admiranda exhibita, quos inter, vel unicum ſaltem *R.P.D. Bernardum de Montfaucon*, Monachum Benedictinum, Congregationis Sancti Mauri, nominare liceat, qui inter Notitias, ut ipſe vocat, ſingulares in Itinerario Italico collectas, *pag.63.Diarii Italici* Muſeum *Antonii Capelli*, Patritii Veneti, laudans, hanc noſtræ Tabulæ facit mentionem: *Hic illa Tabula ænea antiqua tripedalis quaquaverſum inſculpta nominibus multis Romanorum, quæ paucis hinc annis Canuſii effoſſa eſt. Eam typis dedit Vir Ampliſſimus, & exemplum ejus nobis obtulit cum germana characterum forma: eamdem publicavit Sponius in Miſcellaneis eruditæ Antiquitatis*. Verùm enim verò, pluribus licet rariſſimum hoc Antiquitatis monumentum admirantibus, feliciſſimus alias ipſius poſſeſſor explicatione ejuſdem deſtitutus, multo carere ſibi videbatur non immeritò. Loquebatur Tabula ſcalpro exornata *Canuſii* quidem ejuſdemque Splendidorum Virorum antiquas dignitates, quæ vero non percipiebantur, donec accederet dexterrimi Interpretis, *Abbatis Damadeni*, ſolidiſſima illuſtratio: tùm enim *Æri* redivivo ſonus reſtituebatur cuilibet intelligibilis. Fata verò Tabulæ, ejuſque ruinas, ac reſtitutionem nos hic memorabimus neutiquam. Explicantur omnia non minus ſolidè quam eleganter in ipſo Opere. Id ſaltem noſtrum eſt indicare, extitiſſe horum laborum, à Viro modo laudato Præſtantiſſimo ad explicandam Tabulam ſuſceptorum, hucuſque nonniſi Codicem M. S. unicum, eumque pretioſiſſimum. Communicavit verò nobis inſigne hoc Cimelium, pro ſua in nos ſumma benignitate, Illuſtriſsimus Marchio *D. Beretti Landi*, Catholicæ Majeſtatis ad Potentiſsimos Confœderati Belgii Ordines Orator, ut & in Conventu Camaracenſi, fundandæ Pacis Europæ gratia Plenipotentiarius.

Singulare itaque prælo noſtro ſubiiciendum opus nacti ſingularem etiam adhibuimus induſtriam, ut opus in publicum prodiret ornatum omnibus, quæ ejus requirebat dignitas. Inſcriptionum, quæ apud alios quoque Auctores potuerunt reperiri, addidimus lectiones variantes, ut Lectorem reddamus eo certiorem, noſtras eſſe exhibitas, prout ipſas à *Damadeno* accepimus, fidelisſimè. Continebat, & Codex quædam, quæ, ut æri inciderentur, exigebant: illa unica, & ita uno quoque conſpectu exhibentur

Tabula; locis vero, ubi ea explicantur, Lector ad eandem ablegatur. Tabulam Totius Operis, vel ſi mavis Indicem, ut accepimus, ita exhibemus, mutatis ſaltem, prout exigebat impreſsio, paginarum numeris. Idem in Indice Capitum, Nomenclaturæ Lapidum conjuncto, obſervatum. Hic vero, monitum velimus Lectorem, nos cum Codice nonniſi Nomenclaturam Lapidum accepiſſe. Exhibebat hæc Elenchum omnium in Opere contentarum Inſcriptionum, adjunctis Capitum, ubi eæ leguntur, Titulis, omiſsis Capitibus illis, quæ tali ornamento deſtituuntur. Ut vero uno intuitu pateat, quæ in egregio hoc habentur Opere, reliqua addidimus Capitum Inſcriptiones, & ità cum Nomenclatura Indicem quoque Capitum exhibemus integrum. Ut vero *Æs* hoc *Redivivum*, Explicatione tam ſolida illuſtratum, præ aliis Antiquitatum monumentis locum ſibi facilè vindicat primum: ſic nobis gratulati ſumus non immeritò de Editione Tui gratia, *Erudite Lector*, nunc primum adornata.

INTRODUCTIO
AD COGNITIONEM
TABULÆ ÆREÆ CANUSINÆ.

Multa dicuntur de ſubjecto, quæ A in ſubjecto non ſunt, atque dicuntur, quod ad ſubjectum pertineant. Non abſimili modo, ſententiam Philoſophorum inſecutus, de Ære Canuſino, ſive Tabula ærea edicere poſſum: multa dicuntur de ſubjecto Tabulæ, quæ in Tabula non ſunt: ſed ideò dicuntur, quia ad Tabulam ſpectant. Tabulam quidem quoad materiam, quoad formam explicare valebam, quid autem Ta- B bula ſignificaret, unde veniret, qua tempeſtate fuſa, inciſa & erecta foret, pluraque ſimilia, cum ex tabula non apparerent, aliundè quærenda fuerunt. Quamobrem concludendum: Multa dicuntur de ſubjecto, quæ in ſubjecto non ſunt. Multa, inquam, dicenda, ut antiquitatis cupidum ac ſtudioſum in plenariam tabulæ cognitionem deducere queam. Igitur ſi tabulam Canuſinam funditùs illuſtrare velim, ubi Canuſium ſitum obtinuerit, priùs demonſtrare cogor, C cum autem illud Apuliæ emporium, ac civitatem extitiſſe comperiam, primum *Ager Apulorum* deſcribendus eſt, inde ipſum *Canuſium Apuliæ Civitas*, cognoſcetur. Sed variam cum indè fortunam ſuſtinuerit, ſuperaddendum fuit: *Canuſium a Romanis ſubactum, & inter fœderata oppida relatum*. Fuit exindè accedentibus, & Hannibale, & aliis Romanorum hoſtibus, fœderatæ civitatis fides ſæpiùs tentata, illa cecidit aut voluntate, pellecta; aut vi, adacta, hinc pœnas de- D dit, & onus coloniæ ſuſcipere debuit, quod ſequenti titulo cauſſam præbuit, quo *Canuſii oppidi mutatio in Coloniam militarem Romanam* declaratur.

Colonia abſque regimine ſtare non poterat, ſic nata *Reſpublica Coloniæ Canuſii*. Hujus Reipublicæ capita erant II. Viri, qui conſulari propemodum poteſtate, pleraque pro libitu moderabantur; cum verò plures Viros in Colonia conſpicuos & Decuriali dignitate inſignes, vario tempore Canuſium aleret, eo- E rundem memoriam II. Viri extulerunt, quapropter rectè ſubjicitur: *II. Viri Canuſii erigunt Tabulam æream, in qua nomina Decurionum incidi curaverunt*. Sed tempus inciſionis nominum anceps hærebat. *Tempus* proindè, & *Erectio Tabulæ æreæ Canuſinæ* explananda fuerunt: Cum tempus appareret, & erectio conſtaret, *Materia Tabulæ Canuſinæ* ſuccedebat. Dehinc ſi perfectam Tabulæ cognitionem tradere volebam, *Forma*, *Altitudo*, & *Latitudo Tabulæ Canuſinæ* deſcribi exactè debebant. Nec *Scriptura ſeu Inciſio Tabulæ* abeſſe poterant. Hæc ſic efformata perpetuam durationem promittere videbatur, ſubſtitit multis annis erecta, ſed Barbarorum ſtragibus agitata, perſiſtere nequivit, cecidit proindè populato Canuſio, & ruinis ac cineribus obruta, per multa ſæcula jacuit ſepulta; rectè itaque *Populatio Canuſii*, & *amiſſio Tabulæ* occurrere adjungendæ. Ex immani tandem ruina, quam hodie faciem Canuſium præferat, *Deſcriptio hodiernæ conſtitutionis Canuſii* patefacit. Inventam fortuitò Tabulam per arantem Ruſticum *Inventio Tabulæ æreæ* exponit. Ipſam, ſibi ignotam, Domino tradidit, hic eam Venetias miſit, inde *Invictiſſimi* NOBILIS aulam petiit, in qua nunc conſiſtit perennanda; non inconcinnè propterea ſequitur *Varia Mutatio Dominii*, & *Translatio Tabulæ Canuſinæ*. Jam Tabulam Venetias translatam aſpiciebam, quid ipſa vellet, quid præferret, an Coloniam, an Municipium, an Præfecturam, an Forum, an Conciliabulum, primo intuitu non capiebam, imò etiam poſt conſummatum ſtudium ægrè mihi innotuit, hinc appoſitè ſubjuncta legitur *Significatio Tabulæ æreæ Canuſinæ*.

Cum generica ſignificatio inclareſceret, ſpecifica erat adjungenda, prævii tamen *Conſules Romani Tabulæ inſculpti*, diffusè erant deſcribendi, quod illi tabulæ ætatem, Romano more, indigitare deberent, ſed hæc difficilè conſtabat, cum inſculpti Conſules in Faſtis Conſularibus vix apparerent. Sublata tamen difficultate, dum ſtatim poſt Conſules, II. Viri in Tabula conſpicerentur, *Varii Reipublicæ Romanæ II. Viri* explicantur. Quibus cognitis ſuccedunt ex ordine, *Varii II. Viri Coloniarum & Municipiorum*. Quos tandem excipiunt *II. Viri Quinquennales Tabulæ Canuſinæ*. Hi II. Viri Quinquennales nomina Decurionum Canuſii in ære incidenda curaverunt, quapropter *Decuriones Tabulæ æreæ Canuſinæ* in genere exhibentur. Cum verò eſſent plures, & ſub variis nominibus in Tabula poſiti, ſpecificè omnes exindè producuntur, & primum *Decuriones Patroni* c. c. v. v. Nec intermittenda *Appellatio Clariſſimi Viri Patronis inſcripta*, quæ ad illuſtrationem materiæ conducere videbatur. *Decuriones Patroni EE. QQ. RR.* ſecundum in Tabula locum tenent, hinc eundem in explicatione ſibi vindicarunt. Quibus explicatis ſeſe obtulerunt *Decuriones Quinquennalicii*, qui etiam ſcriptis illuſtriores evadunt. Hos inter cum ſubindè eligerentur alii, qui Allecti dicebantur, ſequuntur deſcripti *Decuriones Allecti inter Quinquennalicios*. Deinde *Decuriones II. Viralicii* quintam ſibi aſſeruere explanationem. Ædilicii poſtea dignoſcuntur, dum *Decuriones Ædilicii* illuſtrantur. Nec deſunt Quæſto-

ricii, quos *Decuriones Quæſtoricii* dilucidant. Pedani qui fuerint, indicant *Decuriones Pedani*. Explicationem Prætextatorum *Decuriones Prætextati* abundè tradunt. Tandem ut Canuſium Romanam Coloniam extitiſſe, Tabulamque in Colonia erectam, ac nomina ipſi inſcripta Decurionum Coloniæ fuiſſe conſtaret, omnes ejuſdem Tabulæ Familias Alphabetica ſequela deductas, Romæ paſſim floruiſſe demonſtrari poſſet, quæ inde Roma Canuſium venientes, ut Romanæ, in ipſa Colonia, & alibi extitere conſpicuæ. Horum omnium ſi ordinem obſervare velim, primum ex ordine procedendum erit, adeoque deſcribendus *Ager Apulorum*.

C A P. I.

A G E R A P U L O R U M.

AGer Apulus variè ab antiquis diviſus legitur: etenim poſt Salentinos Apuli à Brundiſio ad amnem Fiternum, agrum tenuerunt. Duplex fuit, & duorum Populorum habitatione inſignis. Originem nominum Ughellus [a] tradit, ego Populos explico. Alii Peucetii, & Japygæ, & Pediculi vocabantur, alii Daunii & Meſſapygæ. *Peucetiorum ad mare fuerunt* Egnatia, *Barium, Aufidus. Dauniorum Salapia, Sipus, Apeneſte, Garganus Mons, inde Fiternus. Illorum mediterranea Venuſia, Cœlia; horum, Teanum cognomine Apulum, Luceria, Vidarnum, Arpi, Canuſium.* Ptolomæi [b] diviſionem Apulorum inſequitur Plinius [c], & accuratiore diſtinctione illuſtrat, quapropter ipſa ſcriptoris verba hac de Regione recitare operæ pretium eſſe duxi: *Brundiſio*, inquit, *conterminus Pediculorum ager, quorum oppida Rhudia, Egnatia; Barion, amnes Pactius, Aufidus ex Hirpinis montibus, Canuſium præfluens. Hinc Apulia Dauniorum, in qua oppidum Salapia, Sipontum, Uria, amnis Cerbalus Dauniorum finis, portus Agaſus, promontorium Montis Gargani, portus Garnæ, Lacus Pantanus, flumen portuoſum Frento, Teanum Apulorum, itemque Larinum, Cliternia, Tifernus amnis. Inde Regio Frentana. Ità Apulorum genera tria, Teani à Duce Gares, Lucani ſubacti à Calchante, quæ loca nunc tenent Atinates. Dauniorum præter ſupradicta coloniæ Luceria, Venuſia, oppida Canuſium, Arpi.*

His duobus, Strabo tertius accedit, qui non minori ſtudio, ac diligentia hunc Apulorum agrum explanat, quamobrem & hunc ſcriptorem, ut ex ore trium teſtium Regio deſcriberetur, adducere volui. *E Brudiſio*, ſcribit, [d] *Barium* DCC. *ſtadiorum ſpatium eſt. Pariter fere diſtat ab utraque Tarentum. Contiguum quidem paſcuntur agrum Daunii, dehinc Apuli uſque ad Frentanos, ut neceſſitudo ſit uſque ad Peucetios, & Daunios, quos nec accolæ omninò ita vocitant, præterquam antiquioribus annis. Omnis quidem hujus Regionis, quam Apuliam nuncupant, terminos explicamus. E Bario ad amnem Aufidum, ad quem Canuſiorum eſt emporium, ſtadia ſunt* CCCC. *Ad emporium autem ſuperior navigatio ſtadiorum* LXXXX. *Proxima eſt Salapia Argyripenorum emporium. Haud enim multum à mari duæ Italicarum urbium maximæ, quondam in plano ſitæ ſunt, ſicut documento ſunt circuitus earum, Canuſium videlicet & Argyrippa, porrò autem Arpi nunc vocata eſt. Utræque in præſentia ſanè deletæ: à Diomede conditæ dicuntur: his in locis & campus & alia complura, Diomedis potentatum oſtentant. In Minervæ quidem Fano, quæ Luceriæ eſt, priſca dona, & ipſum vetus oppidum Dauniorum extitit, nunc verò depreſſa jacet. In propinquo mari jacent duæ inſulæ, quas Diomedæas appellant. Ex quibus habitatores habet altera, reliquam dèſertam eſſe dicunt, in qua Diomedem diſparuiſſe quidam fabulantur, comiteſque in aves converſos eſſe. Eas etiam hac ætate manſueſcere, & humanam quodammodo vitam agere, & vivendi ordine, & erga benignos manſuetudine, à malignis autem & ſceleratis fuga, & evitatione. De hoc ipſo Heroe, cum alia permulta, per Venetos tum ſoliti vulgantur honores. Creditur & Sipontum ædificium eſſe Diomedis.* Hactenùs Apulorum agrum ex præfatis Auctoribus deſcriptum, ac diviſum demonſtravi, varias civitates, diviſionis membra indicavi, & inter alias Canuſium vetuſtiſſimam allegavi, de qua (cum ſit ſcopi intentioniſque meæ argumentum) plura dicenda occurrunt.

C A P. II.

CANUSIUM APULIÆ CIVITAS.

PErfecta ex Ptolomæo, Plinio, & Sttabone ſupracitatis Scriptoribus Canuſii civitatis deducenda deſcriptio. Ejus fundamenta jecit, unà cum Arpi, Diomedes. *Utræque*, inquit Strabo [a], *à Diomedæ conditæ dicuntur.* In Dauniorum Apulorum regione Canuſium obtinere ſitum Ptolomæus affirmat [b]. *Dauniorum*, ait, *Salapia, Sipus, Apeneſte, Garganus Mons, Hyrium indè Fiternus, Illorum mediterranea Venuſia Cœlia, Horum Teanum cognomine Apulum, Luceria, Vidarnum, Arpi, Canuſium.* Opportuno ſanè loco Aufidi aquis urbem lambentibus, *Aufidus*, Plinii [c] eſt teſtimonium, *ex Hyrpinis montibus Canuſium præfluens.* Jam Diomedes ſitum elegerat, jam Urbem ædificarat, jam civium copia civitatem formarat: ſitus opportunitas, loci commodum, & aquarum uſus Canuſium emporium

[a] *In deſcript. Apuliæ ſub Archiepiſ. Bar. in Ital.Sacr.*
[b] *in Geographia.*
[c] *in Hiſt. Nat. Lib.* III. *Cap.* XI.
[d] *Lib.* VI.

[a] *Lib.* VI.
[b] *In Geograph.*
[c] *In* Hiſt.

rium fecit. *E. Bario ad amnem Aufidum, ad quem Canuſiorum emporium, ſtadia ſunt* CCCC. allegat Strabo [a], jungitque: *ad emporium autem ſuperior navigatio* (en commodum ingens) *Stadiorum* LXXXX. *Haud enim multum à mari duæ Italicarum Urbium* (ſcribit una de Arpi) *maximæ quondam* (en opportunitas multiplex) *in plano ſitæ ſunt, ſicut documento ſunt circuitus earum, Canuſium videlicet & Argyrippa, porrò autem Arpi nunc vocata eſt.*

Canuſium ergò Urbs, & emporium non ignobile, dudum ante Romam conditum, inter totius Apuliæ civitates nominatiſſimum, & præſtantiſſimum extitit. *Canuſium* (ſcribit Abraham Ortelius [b]) *κανύσιον. Apulorum Dauniorum oppidum Ptolomæo ad Aufidum fluvium, Plinio, & Pomponio teſtibus. Item Straboni, ex quo Stephanus, κανύσιον eſt. Nomen Canoſa quidam retinere putant.* Idem eſſe cum Cannarum vico, Romanorum clade nobili, aſſerit Leander. Cui, quo minus aſſentiar, faciunt Livius, Strabo, Plinius, & Plutarchus, qui utriuſque meminere. Procopius item ſcribit, *Canuſium diſtare à Cannarum vico* xxv. *ſtadiis: Circa Barlettam fuiſſe aliqui exiſtimant.* Hujus Canuſii quoque meminit Philoſtratus in Herode.

Verba Pomponii Melæ [c] ſupra citati, ſunt: *Extra Sipuntum (vel, ut Graji dixere, Sypus) & flumen, quod Canuſium attingens, Aufidum appellant.* Aufidum, inquam, quem olim, [d] *cruentum ex Cannenſi Romanorum clade, aliquamdiu fuiſſe Florus aſſerit.*

His accedunt, quæ in Geographia Blaeuwiana [e] de Canuſio allegantur. *Ad eundem*, ſcribit, *Aufidi ripam* XXXV. *Stadia ſupra cannas, ſitum eſt Canuſium, vulgò nunc Canoſa dictum. Urbem fuiſſe mœnibus cinctam patet ex Livii XXII. ex quibus etiam manifeſtum eſt, in quantum errent illi, qui cannas Canuſiumque unum eundemque locum fuiſſe volunt.*

Nec piget adjungere, quæ Philippus Faber [f] de Canuſio profert: *Canuſium*, inquit, *Livio Canoſa, Urbs Apuliæ Peucetiæ* (errat, Dauniæ dici debet) *apud Aufidum flumen, à Cannis exciſis* III. *millibus paſſuum diſtans, à Barolo* VIII. *in Auſtrum, inter Barium ad ortum, & Aſculum ad occidentem* XXXV. *mill. paſſ. circiter diſſitum.* Ab hoc enatum derivativum *Canuſinus*, de quo Martialis [g]:

Hæc tibi turbato Canuſina ſimillima mulſo.

Nec ab eo diſſentit Horatius: [h]

Verba foris malis Canuſini more bilinguis.

Dum hæc ſcribo, occurrit illud Suetonii

A de Nerone [a]: *nunquam carrucis*, inquit, *minus M. feciſſe iter traditur, ſoleis mularum argenteis, Canuſinatis mulionibus.* Hujus itaque vocabuli *Canuſinatis* explicationem trado. *Canuſinatum dicimus*, inquit Beroaldus [b], *indutum veſte ex lana Canuſina confecta, cujus color eſt, ut Græci dicunt, ἐρυθρὸς ut Latini interpretantur, Rutilus*, Canuſinatis ergo mulionibus, eſt Canuſino indumento coopertis. Quapropter Torrentius [c]: *Jam diximus de mulis carrucariis, ergò &*
B *muliones carrucarios intelligo, qui carrucas una cum jumentis regerent. Canuſinatos verò, Canuſina indutos veſte vocat, (quæ & ob lanæ Canuſinæ nobilitatem, & ob colorem, quem Rutilum fuiſſe volunt, conſpicua) lecticarios, ac muliones ſuos veſtiebant.* Canuſina lana laudatiſſima fuit, teſte Plinio, circa Canuſium Apuliæ. Hinc Martialis [d]:

Ut Canuſinatus noſtro Syrus aſſere ſudet.

C Flavius memorat birros Canuſinos ſcenicis donatos fuiſſe, ſignificans veſtimenta ex lana Canuſina. *Fuit ea lana in ſummo pretio, ob idque apud Juvenalem, ovem ſibi Canuſinam emi à marito flagitat ſumptuoſa mulier*, inquit Sabellicus. [e]

Sed nimis per agrum Canuſinum evagatus, ad Canuſium revertor [f]. Illud ſitum obtinuit ſuum in declivi collis ab utraque parte, nempè ad occidentem, & meridiem: hìc erat tota veteris emporii moles, nam
D civitas tortuoſum illìc fluminis alveum reſpiciebat. Altis pluribuſque magnificis ſplendebat ædificiis, quæ veſtigia in hodiernum diem demonſtrant perinſignia. Teſtimonium effert Porta Civitatis, olim & etiamnum hodiè Romana vocata, quæ ad milliarium Italicum à recentiore Canuſio ſtat inconcuſſa, civitatem non claudit, quia undique adſtant rudera, ſed veterem olim clauſam fuiſſe oſtentat. Romana vocabatur, quia civitatem exeuntes Romam ducebat, ſed & Roma ve-
E nientes multiplicata via ex vivo lapide complanata, recipiebat; artificio ſanè magno hæc via erecta fuit, &, ut hodie conſpicitur, ſtructura quaſi teſſellata; induſtria antiquitatem ſuperavit, cum onuſtis rhedis ac carris per tot ſecula reſiſtat. Porta ex opere lateritio confecta, ſumptuoſam Canuſii ætatem exhibet. Eidem adſtat Portula, qua peditibus Canuſii introitus & exitus patebat, utraque ad flumen deflectit. Romam verſus admiranda.

F Aliæ veteris Canuſii undique [g] intuentur, ruinæ, quæ civitatis magnitudinem, extenſumque circuitum (hunc ad ſedecim imò plura milliaria Italica exploratum eſſe, audiim dicere) demonſtrant. Ex circuitu multitu-

[a] *Lib.* VI.
[b] *In Theſaur. Geograph.*
[c] *in Geograph. Lib.* II.
[d] *Joachim Vadianus in Comm. Pompon. Melæ.*
[e] *in Geographia, vulgo Atlantes vocata, in Deſcript. Apuliæ.*
In ſuo Lexic.
[g] *Lib.* XIV. *Epig.* 127.
[h] *Lib.* I. *Sermon. Sat.* 10.

[a] *In Nerone.*
[b] *in Comm. in Sueton. loc. cit.*
[c] *In Sueton. loc. cit.*
[d] *Epig.*
[e] *in Suet. loc. cit.*
[f] *Ex relatione accolarum, & inſpectione mea Canuſii.*
[g] *Fortes videntur.*

titudo, & præſtantia ædificiorum, tàm publicorum quam privatorum (quibus civitas erat exornata) dijudicantur. Sed hæc omnia cineribus obruta, ut infrà dicetur, ſolum ſuperſtitem veteris Canuſii memoriam ad noſtra ſæcula transmiſerunt.

C A P. I I I.

CANUSIUM A ROMANIS SUBACTUM.

Et inter fœderata oppida dignè relatum.

SAmnitibus per Q. Fabium Maximum ex parte oppreſſis, ex parte domitis, Romani Tarentinos bello aggreſſi ſunt[a], *unum quidem fuit titulo, & nomine, ſed victoria multiplex. Hoc enim Campanos Apulos, atq; Lucanos, & caput belli Tarentinos, idem totam Italiam, & cum iſtis omnibus Pyrrhum Clariſſimum Græciæ Regem, una veluti ruina pariter involvit, ut eodem tempore & Italiam conſummaret, & tranſmarinos triumphos auſpicaretur.*

Apulia itaque inter cæteras regiones Romanis acceſſit, & Apuli inter alios populos ſubacti cenſebantur, nam quod bello deerat; pace ſuppletum eſt. *Apuli*, ſcribit Sigonius[b], *quod extat in Annalibus Livii anno Urbis* CDXXVII. *amicitiam petentes ſucepti. Bellum autem poſt triennium commoverunt L. Sulpicio. Q. Aulio Conſulibus. Itaque ſequenti anno Q. Fabius Maximus Conſul in Apuliam progreſſus, maximas indè prædas egit: deindè C. Publilius biennio poſt ad peragrandam Apuliam profectus, aliquot expeditione una populos, aut vi ſubegit, aut conditionibus in ſocietatem accepit. L. Papirius Curſor collega ejus Luceriam, quam Samnites tenebant, preſſit. Biennio poſt, Teanenſes & Canuſini populationibus feſſi, obſidibus L. Plautio Conſuli datis, in deditionem venerunt.*

His accedit Diodorus[c], qui per id tempus regionem omnem Dauniorum Apulorum populatam, & Canuſinos in fidem acceptos teſtatur. *Inclinatis*, ut placet Livio[d], *in Apulia rebus, Teanenſes quoque Apuli ad novos Conſules C. Junium Bubulcum, Q. Æmilium Barbulam fœdus petitum venerunt. Pacis per omnem Apuliam præſtandæ Populo Romano auctores, id audacter ſpondendo impetraverunt, ut fœdus daretur, neq; ut æquo tamen fœdere, ſed ut in ditione Populi Romani eſſent. Apulia perdomita (nam Ferento quoque valido oppido Junius potitus erat) ad Lucanos perrectum.* Quibus, quaſi Sigilli loco, adjungit Sigonius[e]: *nec de Apuliæ rebus quidquid aliud ſcriptum invenimus.*

Ab eo tempore Canuſium Romanis ſubditum, Romanam agnovit poteſtatem. Op-

[a] *Florus lib.*1. *cap.*18.
[b] *De Antiqu. Jur. Ital. Lib.*1. *Cap.*13.
[c] *in Hiſtor.*
[d] *in Hiſt. Lib.IX. Cap.*20.
[e] *Loc. cit.*

A pidum primo fuit confœderatum ac ſociale, & hoc eſt, quod Plinius inſinuare videtur, quando ſcribit[a]: *Dauniorum, præter ſupradicta, Coloniæ Luceria, Venuſia, Oppida Canuſium, Arpi.* Etenim Luceriam & Venuſiam inferioris notæ urbes, coloniæ miſſæ ſunt; Canuſium verò, & Arpi, utpote, Strabone teſte, emporia inſignia, ſocialis oppidi dignitatem promeruere. Sed hic inquiri poſſet, quid ſit oppidum fœderatum, & quid ſub hoc nomine ſignificetur, nam & aliæ
B civitates, ſive Coloniæ, ſive Municipia, ſive Præfecturæ, aliquod cum Romanis, quibus ſuberant, fœdus contraxerant. Oppidum igitur fœderatum, neque Coloniam, neque Municipium, neque *Præfecturam* fuiſſe, deſcribere valeo. Aliquid ſanè ex fœdere Populo Romano[b] debebat, aliquid ſibi reſervabat, nempè libertatem, in cæteris enim oppidum fœderatum liberum erat. Cujus libertatis indicium prodit, quod ſuam Rempublicam, & leges ſuas, & ſuos magi-
C ſtratus habuerit. *Itaque*, inquit Sigonius[c], *Senatus populique in iis oppidis, ut in liberis civitatibus, memoriam uſurpari videmus.* Quod, ne fruſtrà ſingula explanare cogar, una Capua, dum erat oppidum fœderatum, & antequam in Præfecturam eſſet relata, exemplum dabit. *Hannibal*, ſcribit Livius[d], *Capuam flectit iter, luxuriantem longa felicitate, atque indulgentia fortunæ, maximè tamen inter corrupta omnia licentia plebis ſine modo libertatem exercentis, Senatum, &
D ſibi, & plebi obnoxium Pacuvius Calavius fecerat. Is cum forte eo anno in ſummo magiſtratu eſſet, jam diu infeſtam Senatui plebem, ratus magnum auſuram facinus, ut ſi in ea loca Hannibal cum exercitu veniſſet, trucidato Senatu traderet Capuam Pœnis, cum mallet incolumi, quam everſa Republica dominari, nullam autem eſſe incolumem orbatam publico conſilio crederet, rationem iniit,
E qua, & Senatum ſervaret, & obnoxium ſibi, ac plebi faceret.* Verba clara patent, ex quibus proindè colligitur, Capuam extitiſſe Rempublicam, ac in eadem Senatus plebiſque conſilium, ſummumque magiſtratum fuiſſe dominatum.

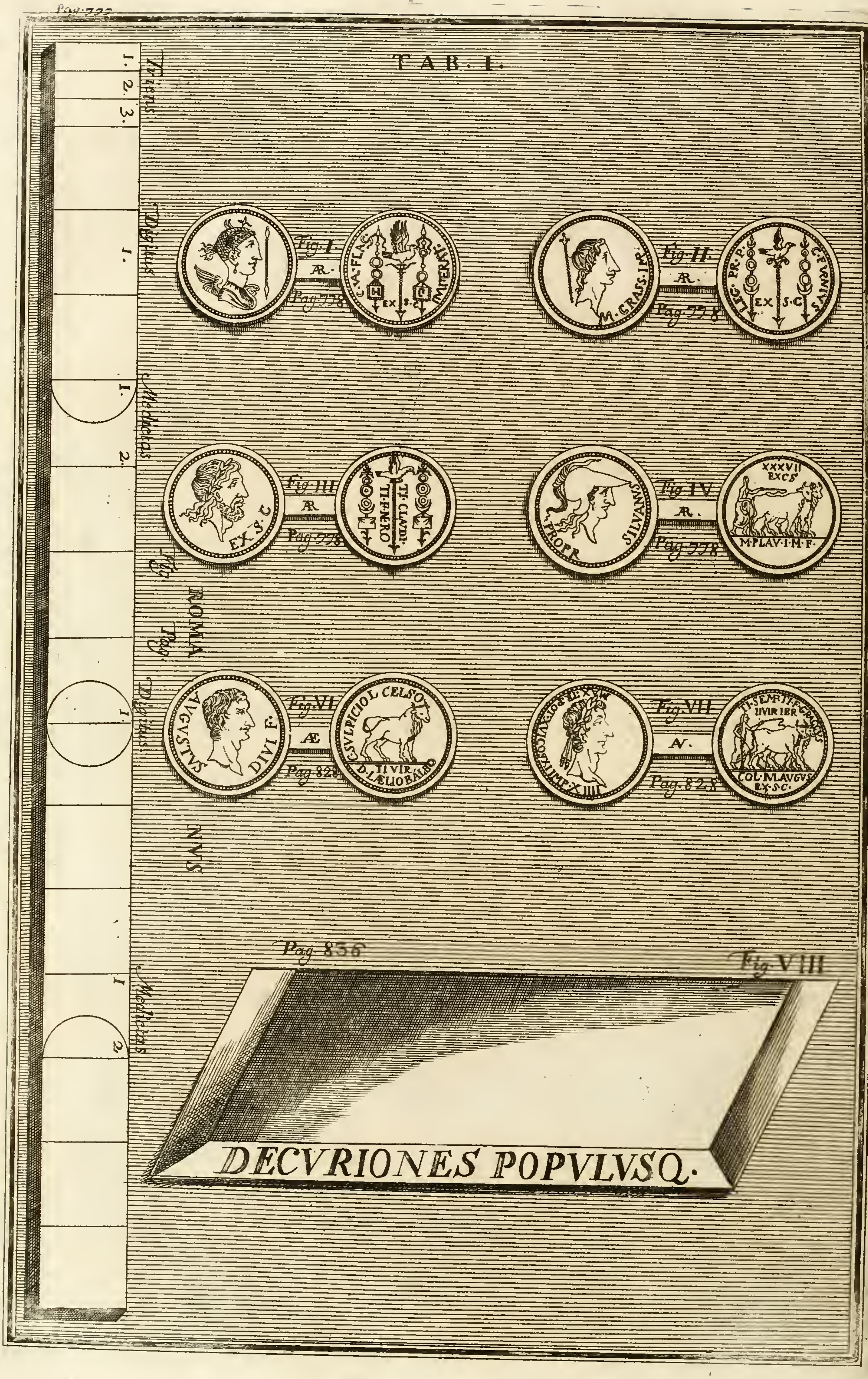
Quod de Capua cognoſcitur, de cæteris fœderatis oppidis dicendum eſt, quæ aliàs victa, conceſſam à Romanis libertatem ſibi aſſerverunt. Talia, ut Capua, fuere Tarentum, & Canuſium.

F Canuſium profectò Reipublicæ dignitate, floruiſſe decoratum, conſtat ex marmore C. Octavio Modeſto, inſcripto, quod infrà explicandum ſuſcipiam.

Qualia autem in fœderatis oppidis olim munia extiterint, Carolus Sigonius[e] enarrat. Ædilitatem ſanè, & Quæſturam ibidem fuiſſe creatam, Strabo auctor eſt.

Horum oppidorum numerus frequens fuit, omnes

[a] *In Hiſt.*
[b] *Carol.Sigonius de Antiq. Jur.Ital. de Oppid. Fœder.*
[c] *De Antiq.Jur.Ital.Lib.*II.*cap.*14.
[d] *In Hiſt. Lib.*XXIII. *cap.*2.
[e] *De Ant.Jur.Ital.Lib.*II.*cap.*24.

TAB. I.
Fig. I.
Æ.
Pag. 778
Fig. II.
Æ.
Pag. 778
M. CRASS. IMP.
Fig. III
Æ.
Pag. 778
EX. S. C
Fig. IV
Æ.
Pag. 778
PROPR
SILVANVS
M. PLAV. I. M. F.
Fig. VI
Æ
Pag. 828
AVGVSTVS DIVI F.
Fig. VII
AV.
Pag. 828
Pag. 836
Fig. VIII
DECVRIONES POPVLVSQ.
Triens
Digitus
Medietas
ROMA
Medietas

imò uberrimus ante bellum Italicum , nam omnes civitates , quæ coloniæ , municipii, aut Præfecturæ nomine non erant inſignitæ, oppida fœderata dicebantur, dummodò Romanis ſubeſſent . Hoc autem bello magna mutatio inducta , & oppida plura antiquo jure libertatis privata , duriorem coacta ſunt ſuſtinere conditionem.

C A P. IV.

CANUSII OPPIDI MUTATIO IN COLONIAM ROMANAM MILITAREM.

Romana Majeſtas tam augendæ ditionis , quam conſervandæ omni ævo allaboravit . Incrementum ſumpſit bello continuo, vicino populo illato, conſervationem induxit Coloniarum erectione , & miſſione. Romanis enim in uſu fuiſſe , allegat Appianus : [a] *nunc hos, nunc illos Italiæ populos ſubjugando, parte agri mulctare , in eumque Colonias deducere: aut in jam ante condita oppida novos colonos ſui generis adſcribere , hæ coloniæ tanquam præſidia partis bello provinciis imponebantur: in quibus, quantum erat culti agri , dividebatur, quod verò incultum ſupererat , ut fermè bellum ſequi ſolet vaſtitas , quia ſub ſortem mittere non vacabat , per præconem invitatis aſſignabant , quibuſcumque liberet colere, excepta ſibi tributi nomine in ſingulos annos ex arbuſtis proventus parte quinta, frugum vero decima. Quin , & gregibus vectigal indictum erat , tàm minoris, quàm majoris pecoris, ita proſpiciebatur frequentiæ generis Italici , quod laboris patientiſſimum eſt habitum , ne careret domeſticis auxiliis* . Ex Appiani verbis elucet erectio Coloniarum in devictis populis fundata , dum illi ſuperati *parte agri mulctarentur*. Inclareſcit Coloniarum deductio dum ait: *in eumque Colonias deducere* . Apparet etiam ex ipſis Coloniis Reipublicæ conſervatio, dum *Coloniæ tanquam præſidia partis bello provinciis imponerentur* . Ex his etiam ad conſervationem accedebat Romanis emolumentum, nunc ex quinta , nunc ex decima parte proventus , quibus & vectigalia pecoris jungebant utilitatem , & hoc modo valida ſolidaque conſtabat Romana potentia, & ſibi *de domeſticis auxiliis* providebat.

Cum igitur aut lege aliqua (quæ agraria dicebatur) à plebe ſcitum , vel Senatus-Conſulto [b] decretum eſſet Coloniam aliquam, aut in vicinas , aut in longinquas partes deducere , Colonorum [c] numerus in ſcriptis redigebatur, & comitiis Tributis interdum per Conſulem, interdum per Prætorem Urbanum, indè per III. Viros, ac Imperatores , Curatores , qui ipſam Coloniam , ac A multitudinem ducerent , ſed pro Coloniarum varietate diverſi , nunc duo , nunc tres , nunc quinque , nunc ſeptem , nunc decem , imò ſubindè viginti creabantur, qui proindè ex aſſumpto numero Duum-Viri, Trium-Viri, Quinque-Viri, Septem-Viri, Decem-Viri , vel Viginti-Viri Coloniæ deducendæ , aut agris dandis , attribuendisve, nominabantur . [a] *Hi poſtquam creati eſſent , colonis , qui vel ſua ſponte nomina dederant, vel ſorte exierant , in agros lege definitos ,* B *atque in Coloniam ſub vexillo quaſi exercitum aliquem deducebant . Dux autem deductionis aliquis ex Curatoribus agrariis erat* . Plura verò reperiuntur vexillorum formæ , quæ ſigna cohortium , à militia nomine mutuato, dici poſſunt : ne longiore deſcriptione utar, formam *Tab.* 1. *fig.* 1.2.3. ſiſto.

Tandem cum Coloni , quaſi novi hoſpites, ad deſtinatum Coloniæ locum perveniſſent , tum Curatores aratro Urbem , & agrum Coloniæ circumſcribebant : Varro C formam , & etymon tradit, dum ſcribit : [b] *Oppida , quæ prius erant circumducta aratro, ab orbe urbes : & ideò Coloniæ ut Urbes conduntur , quod intra pomœrium ponuntur* . Hæc de Urbe ; de agro ſic in Antonium ſcribit Cicero : [c] *Caſilinum Coloniam duxiſti, ut vexillum tolleres , & aratrum circumduceres , cuius quidem vomere portam Capuæ perſtrinxiſti , ut florentis Coloniæ territorium minueretur*. Invehitur quippè in Antonium, quod Caſilini agrum ita dilataverit , ut eum D uſque ad portam Capuæ perduxerit , atque hoc modo Campanum territorium imminuerit.

Uſus ducendi aratri , principium habuit in Romulo , quem tauro , & vacca (fertilem generationem indicare volens) junctis, urbi condendæ locum circumaraſſe , & deſignaſſe Dionyſius auctor eſt . Hinc in antiquis numiſmatibus ductæ coloniæ ſignum exhibetur eo modo, ut *Tab.* 1. *fig.* 4. repreſentatur.

Circumſcriptus ager , ut enarravi , in E plures pro Colonorum multitudine partes dividebatur, ac ſingulis ſingulæ aſſignabantur, hinc agri Coloniarum , agri diviſi , & aſſignati , ut notat Frontinus, nominabantur.

Hoc interim diviſionis , & aſsignationis munus , non minimam in ſe fovebat difficultatem , quam procul dubio generabat Colonorum invidia , quia partem uni ſubindè aſſignatam , alter ſibi applicatam cupiebat. Invidia odium producebat , quo etiam F aliquando ipſi Curatores perſequebantur.

Ne autem inanis eſſet agri Diviſio , aut omine infauſto procederet ejuſdem aſsignatio, omnia fiebant auſpicatò. Hinc ipſis Curatoribus Pullarius dabatur , qui eos ad Coloniæ,

[a] *Lib.* I. *Bellor. Civil.*

[b] *Sigonius , & ex eo Roſinus, de Coloniis.*

[c] Joan. *Roſinus in Ant. Roman. Lib.* 7. *cap.* 47. *ex Cicerone, Appiano, Sigonio & aliis.*

[a] *Hubertus Goltzius in numm. Conſular.* I. *folio* 161. *& alibi.* II. *folio* 175. *& alibi.* III. *folio* 213. *& alibi.*

[b] *De Ling. Lat. in Lib.* IV.

[c] *Cicero in Antonium.*

loniæ locum comitaretur, quapropter Cice- A ro in Antonium inſurgit, dum ait: *Negavi in eam Coloniam, quæ eſſet auſpicatò deducta, dum eſſet incolumis, coloniam novam jure deduci.*

His expoſitis ad Canuſium venio, illudq; ex oppido fœderato in Coloniam Romanam fuiſſe immutatum aſſero. *Colonias*, ex prædictis, & ex Gellio conſtat, *fuiſſe Civitates, ex Civitate Romana quodammodo propagatas*: Oppidum, ſeu civitatem, ipſum Canuſium extitiſſe, ſupra ex Plinio, Ptolomæo, & B Strabone expoſui: Coloniam fuiſſe eo deductam, infra probabo. [a]

Nec mirandum eſt, hanc immutationem fuiſſe inductam *a ſiquidem omnia Italiæ oppida, præter Colonias, Municipia, & Præfecturas, in fœderatarum Civitatum numerum adſcribenda ſunt.* Sive, quod idem eſt, omnia Italiæ oppida, quæ bello ſunt ſubjugata, aut quæ voluntariè in poteſtatem Populi Romani venerunt, ſunt Coloniæ, Municipia, Præfecturæ, aut Civitates fœderatæ. In his, dum Coloniæ, Municipii, aut C Præfecturæ jus inducebatur, ceſſabant nominari civitates fœderatæ, & deinceps Coloniæ, Municipia, aut Præfecturæ dicebantur. Hinc colligitur, oppidum fœderatum facilè in coloniam mutari potuiſſe. Sed objiciet aliquis, pactum fœdus, à quo fœderatum dicebatur, à Romanis exactè fuiſſe obſervatum. Obſervavere Romani, ſed oppida ſæpiùs ab eo declinaverunt, vel bello inferendo, vel armis commeatuque hoſtibus præſtandis, vel etiam ſeſe adverſariis Populi Romani novo pacto, D novoque fœdere ſociando. Quid autem Canuſium ex his peregerit, cum Pœnorum copiæ, & Hannibal earum Dux, omnem circumquaque Regionem occuparent, & ad Cannas, vicinum Canuſio vicum, memorandam Romanis cladem infligerent, hactenus me latet, nec poſt ſatis applicatam mentem, ſtudiumque continuum quidquam aliud indagare potui, quam, quod Livius [b] tradit, dum ſcribit: *ubi primùm in agris pabuli copia fuit, ex hybernis profectus ad* E *Canuſium Hannibali occurrit. Sollicitabat ad defectionem Canuſinos Pœnus.*

His Polybii [c] ſcripta jungo: *Hannibal*, inquit, *arcem Cannarum occupat, eo enim Romani, & frumentum, & reliquos commeatus è Canuſio convexerant, atque indè neceſſaria ad uſum exercitibus deferebant. Urbs quidem ipſa anno prius ſolo æquata fuerat, tunc verò belli apparatibus ſimul cum arce amiſſis, non mediocriter Romanus exercitus ea re eſt perturbatus. Non ſolum enim propter* F *commeatus magnis eo difficultatibus afficiebatur, quod is locus in poteſtatem hoſtis veniſſet, verùm eo etiam nomine, quod vicino tractui* (adeoque Canuſio) *arx illa opportunè imminebat.* Subſtitit in fide Canuſium uſque ad tempus victoriæ Pœni, nam ſcribit Terentius Conſul, [d] *L. Æmilium Cos. exercitumque cæſum, Canuſiique ſe eſſe reliquias tantæ cladis, velut ex naufragio colligentem.* Quid poſteà factum, ignoratur: ſuſpicandum ſanè eſt, Canuſium animo viribuſque ſollicitationi inclinatis, Pœnis adhæſiſſe, & amicam, ac opportunam manum Hannibali victori præſtitiſſe, eapropter Romanæ Gentis indignationem promeruiſſe, ac in coloniam fuiſſe redactum.

Sed huius erectio, aut deductio à Paterculo, & Sigonio (poſterior priorem inſecutus eſt) reticetur, neque in numero Coloniarum, quæ ab Urbe condita uſque ad belli Italici tempora deductæ ſunt, Canuſium invenitur, hinc ejus coloniæ deductionem ad ulteriorem ætatem, in qua floruere Heroes coloniarum Ductores, referre cogor. Quid enim hac in re L. Sulla, C. Cæſare Dictatoribus, M. Antonio, Lepido, & C. Octaviano III-Viris R. P. C. & ipſomet Imperatore Auguſto potuit eſſe illuſtrius? Quos omnes, parta civili victoria, inimicorum ſuorum agros, militibus, per quos vicerant, diviſiſſe litteris proditum eſt. De Sulla quidem Livius ſcripſit hoc modo: *a L. Sullam civitatis ſtatum ordinaſſe, exinde colonias deduxiſſe*, ac poſteà jungit [b] *Sullam XLVII. Legiones in agros captos deduxiſſe, & eos iis* (nempè militibus) *diviſiſſe.* Quas tamen colonias, aut quam multas ille deduxerit, non eſt memoriæ libriſque, quod ſciam, commendatum.

Cæſarem in primo Conſulatu, Capuam duxiſſe coloniam, ex Paterculi verbis dignoſci poteſt, dum tradit: *Cæſarem in Conſulatu legem tuliſſe, ut ager Campanus Plebi divideretur, ſuaſore legis Pompejo, atque civium circiter XX. millia eo eſſe adſcripta.* Plures Dictatorem, & poſteà, duxiſſe, ex ſcriptoribus, & antiquis documentis, quæ hic prætereo, conſtat.

M. Antonium aliquot etiam colonias in Conſulatu duxiſſe, probat Sigonius [c] plures in III-Viratu, quæ proindè triumvirales potius nuncupandæ ſunt.

Quot autem III-Viri deduxere? illud ſanè conſtat, & apud antiquiſsimos rerum Romanarum Scriptores compertum eſt, totum negotium C. Cæſari Octaviano ab Antonio, & Lepido Collegis eſſe commiſſum, ut in deducendis coloniis milites emeritos collocaret, quorum præcipuè opera Brutum, & Caſsium unà devicerant, unde Suetonius prodit ſequentia: *Partitis poſt Victoriam officiis, cum Antonius Orientem ordinandum, Octavius Veteranos in Italiam reducendos, & municipalibus agris collocandos recepiſſet, neque poſſeſſorum tenuit gratiam, alteris pelli ſe, alteris non pro ſpe meritorum tractari, querentibus.* Octodecim per id tempus decretas fuiſſe colonias, Appianus teſtatur, ſed ſeptem tantum enumerans, reliquas divinationi expoſuit: inter ſeptem colonias Venuſiam, & Beneventum, Canuſio vicinas,

a *Carolus Sigonius de Antiq. Jur. Ital. Lib. II. Cap. 24. in fin.*
b *Lib.* XXVII. *Cap.* 14.
c *Megalopolitan. lib. Hiſt.* III.
d *Livius Lib.* XXII. *Cap.* 56.

A. V. G. DCLXIII.
a *In Epit. Lib.* LXXVII. *Idem in Epit. Lib.* LXXXIX.
b *Cicero. Appianus Dio.*
c *De Ant. Jur. Ital. Lib. III. cap. 4.*

nas, aliaſque Regionis civitates conſtituit, quid de Canuſio factum, ſuſpenſum tenuit, Sigonius ut reliquarum coloniarum nomina indicaret, ea ex Frontino mendicari conatus eſt: hinc ſuſpicionis non veritatis argumentum præfert, cum ſubjungit [a]: *Hæ ſunt XVIII. Coloniæ, quas à III-Viris decretas ab Octaviano deductas libet ſuſpicari, alias quærent alii.* Quibus ultrà præſcriptam III-Virum legem, tota ferè ab Octaviano occupata eſſe Italia dicitur [b]. *Siquidem in eadem Appiani hiſtoria ſcriptum eſt, objectum eſſe ab Antonio Cæſari Octaviano, quod cum XVIII. oppida Veteranis aſſignare debuiſſet, totam ferè Italiam diviſiſſet, & cum* XVIII. *legiones eò ducere debuiſſet* XXXIV. *deduxiſſet.*

Proſequitur Sigonius [c]: *Poſtremò Colonias etiam alias duodetriginta ab Octaviano, poſt victum ad Actium Antonium, & præclara Victoria pacem, & Urbi, & Orbi terrarum partam, tum, cum jam Auguſtus diceretur, invenio.* Confirmationis ergo Suetonii verba adduco [d]: *Ad hunc modum*, inquit, *Urbe, urbaniſque rebus adminiſtratis Italiam duodetriginta Coloniarum numero à ſe deductarum frequentavit, & ut Romam ſuffragia mitterent, de Magiſtratibus Urbicis, ſtatuit.* His ſanè incertis, incertitudinis quaſi ſigillum imprimit Sigonius [e], cum de hiſce Coloniis loquitur hoc modo: *Quæ autem hæ Coloniæ XXVIII. fuerint, parum explicata memoria eſt.*

Ad hæc ergò tempora, & inter has Colonias poſt bellum Italicum erectas, procul dubio Canuſina Colonia referenda eſt. Poſt Cannenſem cladem Canuſium forſan in Coloniam redactum, hoc tempore militaris effecta eſt, non abſimili modo, ut Venuſiana Colonia mutationem accepit.

Canuſium ergò Colonia fuit militaris, & emeritis, ac Veteranis aſſignata, quæ tractu temporis in filiis poſteriſque eorum, Canuſinis Colonis, quaſi civilis effecta dignoſcitur; cum hi plures urbicos Magiſtratus, tempore inciſionis Tabulæ, & ante, ac poſt (ut infrà dicetur) Romæ elegerint, & obiverint. Imò hoc eſt, quod ex ſuprapoſitis Suetonii [f] verbis colligitur, ut hæ coloniæ *Romam ſuffragia mitterent, de Magiſtratibus Urbicis, ſtatuit.*

Canuſina proindè Colonia, non jus Latii, ſed Quiritium, non jus Latinæ Coloniæ, ſed Civium Romanorum, promeruit. [g] *Qui autem jus habet Quiritium, is non plenam civitatem Romanam, ſed partem tantum civitatis adeptus eſt: Jure enim Quiritium quid aliud continetur, niſi jus privatæ libertatis, connubiorum, patrium, jus legitimi dominii, ut hæreditatis, mancipii & nexus, uſucapionis & reliquorum, itemque jus teſtamentorum & tutelarum? Ergò Romanæ Coloniæ fuerunt, quæ jus privatum Civium Romanorum habuerunt, quod his rebus eſt comprehenſum.* Hæc autem jura omnia coloniis Romanis conceſſa, latinis interdicta, in veteribus monumentis animadvertere licet.

De jure autem ſuffragiorum (de quo ſuprà Suetonius ſcribit [a]) *Magiſtratuum Romæ petendorum* (quos Magiſtratus plures ex Tabulæ Decurionibus adepti ſunt) *quoniam in hoc propè muta ſunt monumenta, facile adducor* (inquit Sigonius) *ut credam nullum Colonis ullis ante Legem Juliam* (ſeu annum DCLXIII.) *patuiſſe.* Quod jus cum Canuſinis Colonis patuerit, facilè dijudicari poterit, hanc coloniam poſt Legem Juliam fuiſſe deductam, & inter XXVIII. ab Auguſto erectas eſſe recenſendam.

Sub Imperio Trajani, & Hadriani Principum hæc Colonia magno honore floruit, quod licet pluribus comprobare documentis valeam, unum vetuſtum marmor ſufficiet adduxiſſe, quo C. Octavius.

C. OCTAVIO C. F.
PAL. MODESTO.
AVGVR. II. VIRI. D. [b] QUÆSTORII
PRÆF. FABR. ROMÆ PRÆF.
COH. II. PANNONIORUM PRÆF.
COH. III. ITYREOS TRIB. MIL.
LEG. IIII. SCYTHIC. CVRAT. REI
P. ÆCANOR. ITEM HONORA-
TO. AD. CVRAM. KALENDARI
REIP. CANUSINOR. A. DIVO TRA-
JANO. PARTHICO. ET. AB. IMP. HA-
DRIANO AVG. HIC. OPVS. QVA-
DRIGÆ. CVM. EFFIGIE. IMP. HADRI-
ANI. AVG. CITRA. VLLIVS. POSTV-
LATION. CVM. A. MVNICIPIBVS
SVIS. OBLATVM. EX. ARGENTI
LIBRIS DXVII. = LIBRIS ∞. AD-
JECTIS AMPLIVS. VIRITIM. PO-
PVLO. ☼. SING. DISTRIBVTIS
DEDICARI. CVRAVIT.
P. D. D.

Modeſtus, Trib. Mil. Legionis IIII. à præfatis Cæſaribus exhibetur honoratus ad Curam Kalendarii Reipublicæ Canuſinorum, qui etiam ibidem opus quadrigæ, cum effigie Imperatoris Hadriani Auguſti, à municipibus ſuis citrà ullius poſtulationem, ex argenti Libris quingentis, & ſeptemdecim oblatum, de ſuo adjectis Librarum quatuor millibus, remunerationis cauſſa, erigendum curavit. In dedicatione verò viritim, ſive ſingulis de populo, denarium diſtribuere juſſit. Tanti honoris, ac munificentiæ ſplendorem redivivus lapis ſuprà deſcriptus indicat.

Sed & alia plura Marmor docet, imprimis Canuſium fuiſſe Coloniam, partim in verbis: *Reipublicæ Canuſinorum*, partim in aliis ſubjunctis [c]: *Municipibus ſuis*. Fuiſſe Co-

Ddd

[a] *De Ant. Jur. Ital. Lib.* III. *cap.* 4.
[b] *ibid.*
[c] *De Antiq. Jur. Ital. loc. cit.*
[d] *in Auguſto.*
[e] *ibid.*
[f] *in Auguſto.*
[g] *Lib.* II. *cap.* 3. *de Ant. Jur. Ital.*

[a] *in Auguſto.*
[b] 1. Grut. *pag.* 444. *n.* 5. QUÆST.
Marmor hoc Canuſii erutum hodie conſervatur Beneventi in ædibus hæredum Aphonſi Majorani. Metellus, Pighius, & Smetius.
[c] *Joan. Roſinus Ant. Rom. Lib.* IV. *cap.* 3.

Coloniam Civium Romanorum, cum jure A ſuffragiorum, & petitionis Magiſtratuum Urbicorum, conſtat ex honore, & cura Kalendarii, quod dierum ſacrorum, interciſorum & negotioſiorum elenchum indicabat. Primos, Diis ſacros, eorumque ſacrificia, Epulas, Ludos, & Ferias proponebat. Secundos, Diis & hominibus communes, paſſim offerebat. Tertios, propter ſolos homines conſtitutos, Faſtos, & Nefaſtos ſignificabat, illos in Comitiales, Comperendinos, Statos, & Nundinas, hos in varii temporis, B ac rerum, dividebat. Quod Kalendarium Canuſini, ut Romam ex jure civium Romanorum, Suffragiorum, ac petitionis munium convenire poſſent, cognoſcere debebant. Apparet etiam fuiſſe coloniam militarem emeritorum, ac Veteranorum, per C. Octavium Modeſtum, qui per varias Cohortium Præfecturas ad Tribunatum Militum Legionis IV. aſcendit, ac proindè Veterani merita ſibi aſſeruit. Liquet, eumdem Octavium fuiſſe membrum, ſeu Colo- C num Canuſinæ Coloniæ, quod *Honoratus ad curam Kalendarii Reipublicæ Canuſinorum*, hic, id eſt Canuſii, erexerit opus oblatum à *Municipibus ſuis*, hoc eſt, (ut ſtatim patebit) Colonis Canuſinis, Collegiis, ac conſolidalibus ſuis. Tandem Canuſii Coloniam, Tribui *Palatinæ* fuiſſe aggregatam, in eadem fuiſſe cenſam, Comitiis Tributis ſuffragium dediſſe, incláreſcit ex eo, quod C. Octavius præfatus, ejuſdem Tribus exhibeatur Tribulis, his verbis: C. OCTAVIO D C. F. PAL. hoc eſt *Palatina* ex Tribu, MODESTO. Tritum enim & inveteratum eſt, antiquos Romanos Tribum, in qua cenſebantur, nominibus ſuis adjunxiſſe.

Ex his tamen nova exoritur quæſtio, cur ex verbis: *à Municipibus ſuis*, non dicatur, Canuſium municipium potiùs quam Coloniam, ejuſque incolas municipes rectiùs, quam Colonos extitiſſe? Solutio ſtatim apparebit ei, qui diſcrimen inter Colonos & municipes cognoſcit: ut rectè cognoſcatur, E utroſque explicatos allego.

Coloni fuerunt, qui ex Civibus Romani aliò ducti, agrum colendum acquirebant. Municipes, qui ex ſubditis civitatibus, inter Romanos aſſumpti, muneris quaſi capiendi fiebant participes. Priores erant ex familiis Romanis procreati, nomenque conſervabant. Poſteriores, exteris proſapiis nati, exteris vocabulis gaudebant. Cum verò in lapide ſuprà poſito C. Octavius Modeſtus inveniatur, qui cum ex Romana familia F Octavia (hæc alias C. Octavium Auguſtum Imperatorem dederat) procreatus eſſet, & hic incola Canuſinus perhibeatur, ſtabiliendum eſt, Canuſium fuiſſe ductam Coloniam, ex hac, & aliis Romanis familiis compoſitam. Confirmatur aſſertio per Tabulam æream, quæ omnes fermè Decuriones Romanis nominibus Romanarumque familiarum exponit.

Nec obſtat vocabulum *Municipibus*, à municipio derivatum, in lapide reperiri, quia liquet, [a] *Municipis vocabulum etiam ante Legem Juliam* (à L. Julio Cæſare A.V.C.) DCLIII. ad ſedandum Italiæ motum latam, *variè* (Sigonius ſcribit) *eſſe acceptum: ſiquidem & Coloniæ & fœderatæ Civitates municipia dicta ſunt*. Hinc enim illud manavit Livii [a] de bello Punico: *Ipſe per Appiæ municipia, quæque propter eam viam ſunt, Setiam, Soram, Lavinium præmiſit*. Cui jungendum aliud Ciceronis in Epiſtolis, de Neapoli civitate ſcribens: *Erat adſcriptus in id municipium ante civitatem ſociis, & Latinis datam*. Et nihilominus ea tempeſtate Setia, Sora erant Coloniæ, & Neapolis fœderata civitas.

Ex quibus illuſtratur, & intelligitur illud Gellii: *Municipes, & Municipia verba ſunt dictu facilia, & uſu obvia, & nequaquam reperias, qui hæc dicat, quin ſcire ſe planè putet, quid dicat. Quotus enim quiſque fere noſtrum eſt, qui cum ex Colonia Populi Romani ſit, non & ſe municipem eſſe; & populares ſuos municipes eſſe dicat? quod eſt à ratione, & à veritate averſum.*

a Sigonius de Ant. Jur. Ital.

CAP. V.

RESPUBLICA COLONIÆ CANUSII.

OMnis Colonia à Romano deducta imperio, Matris Romæ inſequebatur Magiſtratum. Roma verò plura ſubſellia venerabatur: hinc etiam nonnullis Coloniæ gaudebant. Romana Reſpublica Conſules ſuos, tanquam rerum Dominos colebat, Canuſina Reſpublica II. Viros ſuos in Colonia ſupremos Ergonarchos, & quaſi conſulari poteſtate præditos, extollebat. Senatus à ſenibus dictus, ſenili prudentia Populum Romanum Provinciaſque ſubditas gubernabat [b]. Decuriones; à decima parte olim dicti, & conſilii publici gratia conſcripti, Decuriam ſeu Coloniæ Senatum efformabant, & Canuſium regebant. Ut autem Cæſarum temporibus, ipſi Imperatores erant quodammodo Patroni Romanæ Reipublicæ ejuſque augmento invigilabant, nec conſularem recuſabant dignitatem, ſic etiam in Canuſina Republica Patroni florebant, qui nunc Clariſſimi viri, nunc Equites Romani, ejuſdem tam toga, quam ſago Protectores, onera Decuriæ non abnuebant.

[c] Romæ Conſulares, Prætorii, Ædilicii, Quæſtorii, aliique (nam *generis, ætatis, cenſus, ordinis, magiſtratus ratio habebatur*) in Senatores eligebantur: nec abſimili modo Canuſii Quinquennalicii, [d] II. Viralicii, Ædilicii, Quæſtoricii in Decuriones aſſumpti ſunt [e]. Non defuere Romanis Pedarii Senatores, hinc Canuſinis adfuere Pedani Decuriones [f]. Prætextati Romæ ſubindè Senatores, quapropter & Canuſii Prætextati Decu-

a *in Hiſt. Lib.* XXVI. *Cap.* 8.
b *Pomponius Mela.*
c *Joh. Roſinus lib.* VII. *cap.* 9.
d *Patet ex Tabula ærea.*
e *Roſin. lib.* VII. *cap.* 5.
f *Roſinus ibid.*

[illegible]cationes. Viguere etiam Romæ Allecti in primum ordinem Patriciorum, qui deindè Patrum numero ſunt adſcripti: floruere Canuſii Allecti inter Quinquennalicios, qui poſteà Decuriales honores promeruerunt. Quos omnes Canuſinæ Reipublicæ magiſtratus cum altioris ſint indaginis, infrà ſuo loco explicabo.

Ipſa verò Reſpublica, in Legibus, & Legum Curatoribus fuit poſita. Leges, vel à Populo Romano Canuſium recepit, vel ipſa ſibi per Senatum ſuum, aut populum con-
B didit.

Legum Curatores, aut Magiſtratus, aut Sacerdotes fuere, humanarum illi, quos ſuprà citavi; hi divinarum, quæ potiſſimum in ſacrificiis, aliis populis communibus, conſiſtebant, hic prætermitto. [a] *Leges autem ſuas* (ſcribit Sigonius) *a quæque Colonia habuit præcipuas à Romanis quidem Legibus ſeparatas, ſed tamen à Romanis III-Viris datas.* Ut enim Legati à Senatu decreti, Provincias ordinabant, iiſque Leges, ac Jura præſcri-
C bebant, ſic Curatores Coloniarum, Coloniis.

Hæc Antiquitatis documenta plures Scriptores teſtantur, & inter alios Gellius tradit: *Colonias omnes jura inſtitutaque non ſui arbitrii, ſed Populi Romani habuiſſe.* Nec ab his Flaccus diſcedit, dum ait: *Territoria inter Civitates, id eſt inter Municipia, Colonias, ac Præfecturas, alia fluminibus finiuntur, alia ſummis montium jugis, ac divergiis aquarum, alia etiam lapidibus poſitis*
D *præſignibus, alia inter binas Colonias limitibus perpetuis diriguntur, de quibus Territoriis, ſi quando quæſtio movetur, reſpiciuntur Leges civibus datæ, id eſt Coloniis; Municipiis, ac Præfecturis.*

Aliæ Leges à Decurionibus Canuſio conceſſæ, pro opportunitate temporis, & conſtitutione rei variæ fuere, & mihi hoc infimo tempore ſcribenti, nulla ſuperſtite memoria, incognitæ.

Illud præterea non prætereundum reor,
E quod veluti in Senatore Romano, ſic in Decurione Colonico legendo, cenſum eſſe obſervatum, quod infrà, cum de Decurionibus agam, illuſtrabo.

Ex cenſu Cenſores in Coloniis extitiſſe colligitur, nec alio, ad probationem, quam Livii, de bello Hannibalis ſcribentis, teſtimonio opus eſt: *Decretum eſt*, inquit, *ut cenſus XII. quæ imperium abnuerant, ageretur ex formula ab Romanis Cenſoribus data. Dari autem placuit eamdem, quam Populo-*
F *Romano, deferrique Romam ab juratis Cenſoribus Coloniarum, priuſquam magiſtratu abirent. Sed & Nero & Salinator Romani Cenſores earundem Coloniarum, quod nunquam antea in uſu fuit, deferentibus Coloniarum Cenſoribus, cenſum receperunt, ut quantum numero militum, quantum pecunia valerent, in publicis monumentis redigeretur.* Verba dilucida produnt quid in Coloniarum cenſu peractum fuit.

In Republica Canuſii, uti etiam in aliis Coloniis, erat Magiſtratus habitus ſingula-
A ris, quem Prætextam appellarunt, de qua infrà, cum de Prætextatis agam, plura dabo.

Patronos etiam Coloniarum, & præcipuè Canuſii, ſuo loco variè explanabo.

CAP. VI.

DVVM-VIRI CANVSII ERIGVNT TABVLAM ÆREAM, IN QVA NOMINA DECVRIONVM INCIDI CVRAVERVNT.

Canuſina Colonia tractu temporis non minimùm augmentum cœperat, & uſque ad Alexandri Auguſti annos glorioſum nomen, ac ætatem perduxerat. Plures inſignes Colonos tàm domi quàm foris, tàm Canuſii quàm Romæ publicis functionibus exhibuerat: functiones colonos condecorarant, & eorum nonnulli exercitis muniis in Viros clariſſimos evaſerant. Unum tempus multos conſervabat, ſed labiles anni multorum memoriæ invidebant: ut autem perennarent, M. Antonius Priſcus, & L. Annius Secundus Canuſii Duum-Viri Quinquennales, (L. MARIO MAXIMO II. & L. ROSCIO ÆLIANO COS. Romanis) ſtudium ſingulare adhibuerunt, & novo commento rem totam ſecuram reddiderunt, dum edacitati temporis ingentem Laminam æream oppoſuerunt, ac in Tabulam, (quaſi Album) redactam, formarunt. Ut igitur præcipuorum Colonorum ſana, & illæſa conſiſteret memoria, & annos, & ſæcula, & tempora ſuperaret.

[b] NOMINA DECVRIONVM IN AERE INCIDENDA CVRAVERVNT.

Et rectè, nam viri inſignes Canuſii incolæ, undique perfunctis muniis, nunc majoribus in Urbe Roma, nunc minoribus (attamen primariis) in Colonia, tandem in ordinem ſeù Senatum Canuſii relati, & Decurionis honore, ac inſigniis decorati, in perpetuum, ſi non corpore, ſaltem memoria ſupereſſe merebantur. Omnes ergò quos hac dignitate functos invenerunt, ſub vario, ac multiplici Anterioris Magiſtratus appellatione, in unum collegerunt; omnes inquam, non in unius temporis functione dignitatis, ſed in uno variorum annorum honore magiſtratus. Quapropter plurium Decurionum multiplicata nomina in eadem Tabula leguntur, qui ſub variis titulis ſemper Decuriones indigitantur: ſic *T. Ælius Flavianus*, qui primò (ab inferiori magiſtratu ad ſuperiorem aſcenditur) inter Quinquennalicos Decurio recenſetur, poſteà inter Patronos Equites Romanos Decurio perhibetur. Pari forma *T. Ælius Rufus* priùs Quinquennalicius, exindè Decurio Patronus Eques Romanus ſcribitur. Non diſſimili modo *P. Eſquilius Silvanus*, primum inter

Ddd 2 Peda-

[a] *De Ant. Jur. Ital. Lib. II. Cap. 4.*

[b] *Habetur in Tabula Canuſina.*

Pedanos, ſecundò inter II-Viralicios Decuriones exaratur. *T.* etiam *Flavius Crocalianus*, nunc inter Edilicios, nunc inter Equites Romanos Decuriales honores ſibi vindicavit. Nec tacendus *T. Ligerius Poſtuminus*, qui, & ipſe multiplicatus Decurio, nimirum Quinquennalicius, & Patronus Eques Romanus declaratur.

Sed his ſepotis ipſi M. Antonius Priſcus & L. Annius Secundus, qui Auctores Tabulæ cognoſcuntur, in ipſa Tabula per modum Actionis, & Paſſionis reperiuntur conſtituti. Priori: dum II-Viri Quinquennales nominantur, & in II-Viratu Quinquennali *Nomina Decurionum in ære incidenda curaverunt.* Poſteriori: dum ſeipſos inter Decuriones Quinquennalicios reponendos permiſerunt.

Varii ergo temporis, variorumque annorum, unius Decurialis Dignitatis viros Tabula præfert, qui quamvis ex anteriori magiſtratu (ad inducendum inter illos diſcrimen) nomen retinuerint, omnes tamen (illo licet ſuperaddito) in Decurionis honorem dignitatemque concurrunt, & ut tales in ære inciſi leguntur.

Ipſi etiam II-Viri Quinquennales, in præfatis verbis: *In ære incidenda curaverunt*, uſitatam quandam formulam obſervaſſe videntur, quam ne ſolam extitiſſe ſuſpiceris, aliam ipſi ſociam ſuperaddo.

[a] Moralis refert, in villa propè Cordubam, notam Hiſpaniæ civitatem, extare inſcriptionem, quam II-Viri C. Cornelius Severus, & M. Septimius Severus in ære inciderunt, & M. Calpurnio Luperco dedicarunt. Æs inciſum offero, ut eamdem fermè formam percipias.

[b] M. CALPVRNIO. M. F.
GAL. LVPERCO.
AED. II. VIR. PONTIFICI
MANLIA. CN. F.

II. VIRI. C. CORNELIVS. SEVERVS. ET.
M. SEPTIMIVS. SEVERVS. PVBLICE.
IN. AERE. INCIDERVNT. VALETE.

Eamdem, nudam tamen, hoc eſt abſque inferiori formula, Inſcriptionem, in lapide ſculptam, Sagunti in Turri juxtà januam ſecundæ arcis locatam, inveniri Schottus[c] tradidit.

Formula uſum probat, plurium penuria rarum facit, raritas prætium auget.

CAP. VII.

TEMPVS ET ERECTIO TABULAE AEREAE CANVSINAE.

JAm à longo tempore Canuſina Colonia in Apulia floruerat, jam undequaque famam nomenque ſuum ſparſerat, & Varii Marcelli, (qui mutato nomine M. Aurelius Antoninus ELAGABAL nuncupatus fuit) Cæſaris ætatem attigerat. Anno itaque V. conditæ DCCCCLXVI. [a] *Maximus, & Ælianus* Romæ Conſules extiterunt, & præfati Antonini obitum, & Alexandri Severi ad Imperium ſucceſſoris evectionem, uno anno magiſtratuque emenſi ſunt. His *Conſulibus*, habet Cuſpinianus [b] *M. Aurelius Antoninus Romæ occiditur tumultu militari, cui ſucceſſit Alexander Mammeæ filius, qui regnavit annis tredecim, ſub quo hi Conſules fuerunt.* Kalend. Januar. Conſules creati, ad VI. Id. Martias Elagabal occiſus, reliquum anni tempus ſub Alexandro in Magiſtratu per Conſules continuatum.[c]

His interim Conſulibus *M. Antonius Priſcus, & L. Annius Secundus*, IJ-Viri Quinquennales Canuſium gubernarunt, & Tabulam æream, in qua Decurionum nomina fuere inſcripta, erexerunt. Tabula fuit, quod antiqui *Tabularum nomine, omne genus Scripturarum appellabant.* Ærea fuit, ad inſtar earum, in quibus Leges promiſcuè ſcribebantur. *In æs*, inquit Roſinus[d] *ſive in æneas Tabulas Lex incidebatur.* Quamobrem prudentes JJ-Viri non minus Legum Conditoribus, quam ipſis Legibus tribuere cupiebant, ut autem has, ſic etiam illos in ære perennare volebant.

Tabulam inde Stylo ferreo ſcriptam, ſeu æri inciſam, ac nominibus Decurionum honoratam, in loco publico (ut credi poteſt) expoſuerunt, vel ſaltem ad ærarium in perpetuum conſervandam detulerunt, nam[e] *illæ Tabulæ interdum in publico proponebantur, ut oculis civium paterent, interdum verò ad ærarium deferebantur, & ibi conditæ aſſervabantur.*

Niſi velim aſſerere, Tabulam Æream Canuſinam Civitatis Prætorio fuiſſe illatam, ejuſque muro affixam, non ſecus quam alia Tabula Ærea Regienſis A. V. C. DCCCCXLII. (Canuſinæ proindè fermè coætanea) Silii Juliani, Patroni Fabrum, & Centonariorum Domo fuit appoſita, ut ex ipſa Tabula colligi poteſt, dum legitur: [f] *Petendumque ab eo libenter ſuſcipiat collegii noſtri Patronalem honorem, Tabulamque Æream cum inſcriptione huius decreti noſtri Domo ejus poni cenſuerunt.* Clarior lucidiorque res omnis apparebit, ſi totam Regienſis Decreti Tabulam adduxero, ejuſque inſcriptionem propoſuero, hanc igitur vide & lege:

a *In ſuis Antiq. Monument.*
b *In villa propè Cordubam.*
c *In ſuis Monum. Antiq.*

a *Carol. Patin. ſub M. Aurel. Anton. in Numiſm. Imper.*
b *In Commentar.*
c *Roſ. in Antiq. Rom. Lib.* IX. *Cap.* 21.
d *Ido Lib.* VIII. *Cap.* 2.
e *Idem loc. cit.*
f *Habetur in ſequenti Tabula Ærea.*

IMP.

IMP. CAES. [a] M. AVRELIO
ANTONINO. AVG. PIO.
FELICE. VI. M. PETRONIO. SEPTIMI-
ANO COS.
X. KAL. APRIL. IN. TEMPLO. COLLEG
Ɪ. FABRVM. ET CENTONARIORVM.
REGIENSIVM.
QVOD. REFERENTIB. P. SAENIO. MAR-
CELLINO. ET. C. AVFIDIO. DIALO-
GO. QVAESTORIB. V. F.
IV. SILIVM JVLIANVM VIRVM ET VITA
ET MODESTIA. ET. INGENITA. VERE-
CVNDIA. ORNATVM ET LIBERALEM. O-
PORTERE COLLEG Ɪ. NOSTRI PATRO-
NVM. COOPTARI. VT. SIT. CETERIS
EXEMPLO. IVDIC Ɪ. NOSTRI. TESTI-
MONIVM
Q. F. P. D. E. R. I. C. [b]
SALVBRI. CONSILIO. TAM. HONESTA.
RELATIONE. A. QVAESTORIBVS. ET
MAGISTRIS. COLLEG Ɪ. NOSTRI. FA-
CTAM. ET. SINGVLI. ET. VNIVERSI. SEN-
TIMVS. ET. IDEO EXCVSANDAM. PO-
TIVS. HONESTO. VIRO. JVLIANO. HVIVS
TARDAE. COGITATIONIS. NOSTRAE.
NECESSITAT. PETENDVMQVE. AB. EO
LIBENTER SVSCIPIAT. COLLEG Ɪ. N. PA-
TRONAL. HONOREM. TABVLAMQVE.
AEREAM. CVM. INSCRIPTIONE. HVJVS.
DECRE. N. DOMO. EIVS. PONI. CEN-
SVERVNT.

Quæ omnia, quamvis multis auctoribus confirmare poſſem, illis potiùs ſuperſedere quam inutili narratione rem notam probare, ſtatui. Studioſum tamen, & ulterioris notitiæ cupidum ad Paulum Manutium remitto.

Ex his tandem concludere licitum, præfatam Laminam, ſive Tabulam æream A. V. C. DCCCCLXXVI. ſub conſulatu *Maximi* & *Æliani* (ut ipſa illa exponit) à II. Viris Quinquennalibus fuiſſe erectam.

Cum autem hic annus duorum Cæſarum Imperio fuerit diviſus, dubium occurrit, qua anni parte Tabula primùm patuerit exarata? hac de re quid certi ſtatuere, difficile reputatur; cum verò Elagabal hoc anno tantum tribus, Alexander novem menſibus imperaverit, facilè ad credendum inducor, Tabulam ſub Alexandro Auguſto fuiſſe erectam.

Ex quibus ultimò deducitur Tabulæ Canuſinæ antiquitas, quæ juxta computum meum ad mille quadringentos viginti quinque annos aſcendit: nam annus Urbis conditæ DCCCCLXXVI. [a] incidit in annum CCLV. poſt Chriſti nativitatem, (is enim natus perhibetur anno Vrb. Cond. DCCLI.) quos annos CCLV. ſi ex M. DC. LXXX. dempſeris, rectum computum invenies.

[a] *Fuit hic Imp. M. Ælius Aurelius D.M. Antonini F. Commodus Antoninus. Hæc Tabula Ærea Regii inventa. Ex Pancirola.*

[b] *Senſus litterarum, Q. F. P. D. E. R. I. C. hic eſt: Quod fieri placuit, de ea re ita cenſuerunt.*

CAP. VIII.

MATERIA TABVLÆ CANVSINÆ.

EX nunc Materiam Tabulæ indicavi, dum eam æream dixi. Ærea eſt, ſed cujus æris? Tres æris ſpecies ponit Plinius. [b] *Æs coronatum*, *Æs regulare* ſive *ductile*, *Æs Caldarium*. Æs Ephiretum, Æs Corinthium jungunt alii. Si epitheta ſpecto: ſolidum, grave, canorum, durum, crepitans, ſplendidumque æs invenitur. Quæ igitur materia Tabulæ? ex quo ære compoſita? non ex *Ære coronato* (quod Germanis *Moſſ.*, ſive *Meſſing*, Gallis *Laiton*, Hiſpanis *Arambre*, ſive *Laton*, Italis *Latone* dicitur) Tabula conflata dignoſcitur. Illud enim, ſepoſito flavo colore, quem exhibet, cadmia tinctum fundi quidem poteſt, non autem extenuari in laminas, ſeu lamellas, ob ſuam friabilitatem. Non etiam ex *Ære regulari*, ſive *ductili* (Germanis *Ertz*, Gallis *Bronze*, Hiſpanis *Bronze*, Italis *Bronzo*) quia & illud flavo-viridante quodam colore inſigne, nullam rubedinem præfert; & quamvis ductile, laminæ tamen grandioris impatiens invenitur. Æs etiam *Caldarium*, (quod Germani *Kupffer*, Galli *Cuivre*, Hiſpani *Cobre*, Itali *Rame* nuncupant) ſolum ſubſtantiam Tabulæ non contribuit. Non nigredinem *Æs Ephiretum*, non auri venas *Æs Corinthium* Tabulæ attulere. Quænam tandem materia dicenda? cognoſcitur illa mixti æris ex Cupro nempè ſive ære Caldario, & Ære regulari ſive ductili, compoſita. Primum, quod rubeſcat, alterum, quod ſubflaveſcat, apparent. Rubeſcentis, ſanguineæ maculæ, quæ plures in Tabula extant conſpicuæ, ex antiquitate in ære generatæ ipſum æs mirum in modum nobilitant. Subflaveſcentis indicia in fuliginoſa claritate, quæ Tabulam ipſam paſſim adumbrat, reverentur. Teneritudo æris ductilis Laminam formavit, durities Caldarii ipſam conſervavit. Hinc fuſam fuiſſe Laminam extremi limbi conclamant, affabrè exindè laboratam micans planicies oſtendit. Non ignobili interim vividaque paſſim fulget viriditate; ſic utrumque Æs, & Rubiginem, & Eruginem in præſtantiſſima vivacitate ex quadam exhalatione naturæ (quæ ab Italis *Patina* vocatur) contractam, expreſſit, & quaſi ſpoliis de ſepulchro relatis intumeſcit exornatum.

Superaddo, Tabulam ex ære ſolidam eſſe, & gravis ponderis, canoram etiam, & ex mixtura metalli præſtantiſſimi ſoni, quem paſſim

[a] *A. Ch.* 1680. *Tabula Canusina antiqua annorum* 1425.

[b] *In Hiſt.*

paſſim æs ſimplex , quaſi inani cupiditate , A ſruſtra , perſequitur . Cui etiam duritia , & ex ipſa duritia ſplendor accedit.

Hic habes Tabulæ Canuſinæ materiam illuſtratam , ejuſque circumſtantias , pro temporis præſcripti mihi brevitate , explanatas .

Jungo æs olim , magni nominis habitum fuiſſe metallum , illudque non ſolum Tabularum erectioni , ſtatuarum moli , ſed & familiari hominum commercio inſerviviſſe : hinc Iſidorus Hiſpanienſis , ſcribit : [a] *Antiquiſſimi , nondum auro argentoque invento , ære utebantur , nam prius ærea pecunia in uſu hominum fuit , poſt argentea , deinde aurea ſubſecuta , ſed ab ea , qua cœpit , nomen retinuit : undè & Ærarium dictum , quia prius tantum æs in uſu fuit , & ipſum ſolum recondebatur .* B

In ære vultus Imperatorum [b] , non ſolum naſcente , ſed etiam florente Republica , imprimebantur , non ſolum apud Romanos , ſed etiam apud Græcos mos iſte invaluerat , C rationem non inconcinnam M. Aurelius Caſſiodorus adducit [c] : *ut imago Principis ſubjectos videretur paſcere per commercium .*

Quid de Tabula noſtra dicam ? ærea conſpicitur , in ære conſiſtit , in ære Procerum , ac Decurionum non vultus , ſed nomina inciſa refulgent . Liceat mihi edicere cum Caſſiodoro : *ut ſubditos viderentur paſcere per commercium , per aſpectum , per venerationem* , nam quotieſcumque expoſitam æream Tabulam intuerentur , hinc Procerum D dignitatibus , ac honoribus ſtimularentur ad imitationem , illinc Majorum titulis , & inſigniis paſcerentur ad gloriam.

C A P. IX.

FORMA , ALTITVDO , ET LATITVDO TABVLÆ CANVSINÆ.

FOrma Tabulæ fermè quadrangularis eſt , acuminatis angulis ad normam reductis olim fuit conſpicua , nunc tamen duo inferiores ſublati , edacitati temporis ceſſere in ſpolia . His verò Tabula ſpoliata de longiſſimo quaſi antiquitatis prælio redux , mutilata quidem pedibus , integro tamen ſanoque corpore venuſtior , ac glorioſior evaſit . Dexter angulus à ſuperiori perpendiculo ad extremitatem declinando , duobus cum dimidio fermè digitis , duobus verò diametraliter procedendo , imminutus conſpicitur . F Damnum hic nullum ſenſit , imò contra Serrata imminutio vetuſtatem propalat . Angulus ſiniſter , ſi diametrum inſequor , quinque digitis , ſi perpendiculum , ſex cum dimidio , quaſi per medium circulum excavatus , conſiſtit , & dentatis ſuis acuminibus Barbarorum rabiem ſuperavit , ac totum Tabulæ corpus conſervavit.

[a] *Lib.*XVI. *Etymolog. cap.*17.
[b] *Ariſtoteles Lib.*VI. *Politic.*
[c] *Lib.*VI. *Epiſtol.*7.

Superior pars Tabulæ ab Anguli dexteri extremitate , diametraliter progrediendo , ad longitudinem unius fermè *Pedis* Romani , exiguam fiſſuram , quæ vix digitum cum dimidio attingit , paſſa eſt : disjunctam reunire quis poſſet , ſi antiquitati injuriam inferre vellet.

Profundum Tabulæ ſi inquiris , tactu ſpiſſa eſt , & ad tertiam partem digiti plus minusve exſurgit.

Ad Altitudinem venio , hæc ad quadraginta omnino digitos aſcendit , eos tamen non excedit.

Latitudo ejus triginta ſex digitos comprehendit , hinc quatuor altior , quam lata menſuratur .

Ut omnium æqua menſura ſumi poſſit , Pedem Romanum [a] , quem antiqui lapides ſubminiſtrarunt , cum digitis tam rotundis , quam quadratis , eorumque dimidietate , ac triente hic appoſui . Vide *Tab.* I. *fig.* 5.

Etenim pudebat me , in his antiquis quidquam metiri , niſi Romano more , & Romana menſura . Cum enim Laminam Canuſinam Tabulis , marmoribus , lapidibus , aliiſque vetuſtatis monumentis illuſtrare conor , decebat , ut priſtina forma Æs Canuſinum ad Matris - Romæ menſuram adducerem , ut vel ſic antiqua antiquis probari valerent teſtimoniis , ac documentis.

Planum intereà Laminæ ſeſe ſiſtit examinandum . Illud duplex eſt : Adverſum , & averſum . Adverſum , quod , cum fuſum eſſet , molæ applicatum fuit : hac rudè fricatum , exindè limæ , & planulæ ſubjectum , quatenus , quod reliquum erat , levigarent , & polirent , ut illud tandem nitorem indueret . Planities ergò perfecta efformata ſcribentis ſtylum ferreum ſuſcepit , & ſe incidi paſſa eſt.

Averſum planum , rudiori modo ex fuſione perſiſtit impolitum . Quod olim muro (ut conjici poteſt) fuerit impoſitum , certa quædam adhuc indicia demonſtrant.

E Lamina tandem , eam , quam deſcripſi in altitudine , & latitudine , obtinet magnitudinem . Maximam eam dixi , quod majorem non viderim , imò majorem ea ætate eaque mixtura fieri potuiſſe , planè dubito . Plures per Europam Tabulas æreas ex Antiquitate ſuperſtites vidi , & admiratus ſum , Canuſinæ tamen nullam æqualem.

C A P. X.

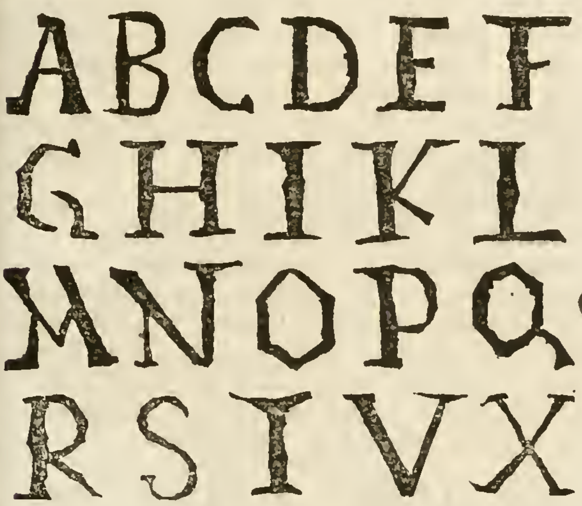
SCRIPTVRA , SEV INCISIO TABVLÆ ÆREÆ.

SCripturam ſtylo ferreo in ære exaratum , cum inciſione hìc confundo , nam illæ coincidere in Tabula videntur , ſit quod velit , unum pro alio ſumo . Tabulam igitur æream planam offero , iſtius , quam anteà de-

[a] *Hunc Pedem Romanum cum digitis , tam rotundis , quam quadratis ſubminiſtrat Janus Gruterus in Antiq. Inſcript. Fol.* 664.

deſcripſi, Formæ & Magnitudinis. Hanc per omnem rectam, qua patet, partem inciſis nominibus repletam intueor, charactere quidem Romano, ſed non iſtius puritatis, qua Conſulum tempore Reſpublica utebatur.

Rudior parumper ſcriptura, quia Colonis indulgendum, cum negligentiorem formam adhibeient. Ne longiores moras traham explicando, Alphabetum ex litteris collectum, legentium oculis expono.

Hoc poſito fundamento, enuncio, ipſam Tabulæ Scripturam, primò Conſules Romanos, deindè II. Viros Quinquennales, tertiò Decurionum ordinem complecti. Hic in novem claſſes diſcriminatur. Primum adſunt Decuriones *Patroni* C. C. V. V. Clariſſimi viri, numero XXXI. quos inter unus abraſus, ipſum numerum imminuit. Leguntur Secundò Decuriones *Patroni* EE. QQ. RR. Equites Romani VIII. ſuccedunt Tertiò Decuriones *Quinquennalicii* VII. Quartò IV. Decuriones *Allecti inter Quinquennalicios* inveniuntur. Hos Quintò excipiunt XXIX. Decuriones II. *Viralicii*. Quibus Sextò ſociantur Decuriones *Ædilicii* numero XIX. *Quæſtoricii* Decuriones. Septimò numerantur IX. Et his accedunt Octavò, Decuriones *Pedani* XXXII. Quos tandem Nonò claudunt Decuriones *Prætextati* XXV. Quos omnes hic in Tabula inciſos indico, infrà inciſos explicabo.

Ordinem novo ordine reſumo, & ad Conſules redeo: hos alibi faſtidioſo commento, quandoquidem ſub iſtis (quibus in Tabula leguntur) ſcriptis nominibus, in Romanorum Faſtorum Scriptoribus non reperiantur, illuſtrabo.

Interim admoneor hic, ipſis appoſitam abbreviaturam COS. explicare. Contrà Tabulam allegarunt viri eruditi, & auctoritate pollentes, has contractas litteras in Superiori ac puriori Romanæ Reipublicæ ſæculo, non Conſules, ſed Conſulem ſignificaſſe; adeòque in Tabula Canuſina inventas, ipſam Tabulam ab illa ætate ſegregaſſe, & ad inferiora tempora, ſæculumque infimum declinaſſe. His viris doctis (pace ipſorum fecero) objicio Janum Gruterum, qui in ſua Litterarum abbreviatarum Interpretatione ſcribit

A hoc modo: COS. & CONSS. *Conſules*. Huic accedit Hubertus Goltzius qui in Dictionum ſcriptarum explicatione ponit: COS. & COSS. *Conſules* CONS., & *aliquando* CONSS. *Conſules*. Sed iſtis præteritis Tabulam æneam in Hiſpaniis inventam, & olim apud Antonium Auguſtinum Archiepiſcopum Terraconenſem conſervatam intueor, in qua C. Vettius Attius, & C. Aſinius Prætextatus Romani Conſules A.V.C. DCCCCVXIV. adeòque ſolum octodecim an-
B nis poſt erectionem Tabulæ noſtræ, hoc modo COS. Conſules, indigitantur.

C. VETTIO. ATTICO. ET.
C. ASINIO. PRÆTEXTATO. COS.
PR. IDVS. APRIL. [a]

Sed quid poſteriora Tabulæ Canuſinæ adduco, anteriora inquirenda ſunt tempora, in quibus tot lapidum occurrunt exempla, ut eorum mole obrui videar. Omnia ſepo-
C no, & ex omnibus unum adducò, in quo Conſules ſub Imperio Hadriani Cæſaris ſcribuntur, ut in Tabula Canuſina, hoc modo, COS. Lapidem vides, qui partem Tabulæ marmoreæ quatuor pedum magnitudinis format; reliqua pars Tabulæ, Romæ in Campo Martio, in ædibus Cecchinorum, conſpicitur.

LEJVS DIOCLES. AGITATOR. FACTIONIS. RVSSATAE. ONE. HISPANVS. LV-
D SITANVS. ANNORVM. XXXXII. MENS. VII. D. XXIII. MVM. AGITAVIT. IN FACTIONE. LAB. ACILIO. AVIOLA. ET. CORELLIO. PANSA. COS. M. VICIT. IN FACTIONE. EADEM. N. b. ACILIO. GLABRIONE. C. BELLICIO. TORQVATO. COS. RIMUM. AGITAVIT. IN. FACTIONE. PRASINA. TORQUATO. ASPRENATE. II. ET. ANNIO. LIBONE. COS. PRIMUM. VICIT. E RUSSATA. LAENATE. PONTIANO. ET ANNIO. RUFINO COS. [b]

E Hæc etiam forma abbreviata, Conſules ſcribendi, in Tabula ſequenti ſæpius apparet exarata.

Quapropter ſublata prima difficultate Scriptionis Conſularis, alteram illicò oppoſuere, ex contractis litteris C. C. V. V. quibus *Clariſſimi Viri* leguntur, deductam. Neque hanc Titulorum ſpeciem Alexandri Severi Principis ætati Conſonam, ſed Gallieni Auguſti longè retroacto Succeſſorum Imperio coætaneam fuiſſe contenderunt. Hanc ego
F contentionem & contradictionem, quia profundioris eſt examinis, infra ad Patronorum (quibus annexa videbatur) explicationem retuli, ubi eam Studioſus Lector deciſam inveniet.

Tertiò in Scriptura apparent abraſa, & expuncta prænomen, nomen, & cognomen De-

[a] Grut. p.ccccxlIII. N.6. *Olim apud Antonium Auguſtinum Archiepiſc. Terraconenſ. Ex Vrſino, & Lipſio.*

[b] Grut. p. ccc. xxxvII. A. V. C. 874. A. V. C. 876. A. V. C. 880. A.V.C. 883.

Decurionis Patroni, C.V. quem fuiſſe indigitatum C. HERONIUM MAGNUM ſuſpicor [a]. Expunctionis autem cauſſam indagare hoc opus, hic labor eſt. Non aliam fuiſſe arbitror quam delicti, quod cum in Decurione puniretur, ejus nomen ac memoria ex conſortio aliorum expungenda videbantur. Juſtitiæ verò cum eſſet ſatisfactum, delinquentis nomen ſubindè fuit reſtitutum, ſed cum hoc addito, *Reſtitutus*. Sic una Tabula marmorea Romæ apud SS. Apoſtolos, parieti Palatii Colonniorum incluſa, ſub *Cæſare* B *T. Ælio Hadriano Antonino Aug.* & *Ælio Aurelio Cæſare* COS. erecta, tres lituras, ſeu nominum expunctiones demonſtrat, & L. Helvium Sulpicium, *Reſtitutum* (qui procul dubio prius erat expunctus) inſinuat. Ratio reſtitutionis forſan fuerit, quod ipſe, (ſicuti in fine ſecundæ columnæ declaratur) unà cum Aulo Egrilio Fauſto, teſtamento reliquerit Ordini Corporatorum, in lapide eſpreſſo, H-s. IIII. M. N. hoc eſt *Seſtertium quatuor millia nummum*. ſub ea conditione, C ut ex uſuris S.S. S. V. KAL. DEC. id eſt *Suprascriptæ ſummæ. V. Kalendas Decuriones*, omnibus annis epulentur: & quamvis ibi ſolum L. Helvius *Reſtitutus* nuncupetur, in quinta columna ipſius cognomen, Sulpicius, apparet, ibidemque, ob reſtitutionem *Reſtitutus* (additamento cognominis) vocatur. Ut autem tantæ rei ſuperſit memoria, totam Tabulam (*quæ e regione exhibetur*) In teſtimonium hic adduxi.

Conſtat itaque ex hoc marmore, Tabulis D inſcripta nomina aliquando fuiſſe ſublata ob res magni momenti, cauſſaſque non vulgares, ut ex ære Canuſino & appoſita Tabula colligitur, & aliquando apparuiſſe reſtituta.

Interpellandus etiam videor, ut hoc ſignum ♥ quod in inferiori parte Laminæ ad majorem rupturam reperitur inciſum (hoc enim ad Scripturam pertinere creditur) explicandum ſuſpiciam. Video illud formam cordis exprimere, ſed cor abſque corpore E apparet. Fragmentum quod deeſt, ut reor, hominem ſuſtulit, illud enim prout credi poteſt Canuſii-Scribæ nomen continebat, quod ad confirmationem Superioris Decreti, A nimirum: *In ære incidenda curavèrunt*, procul dubio appoſitum fuit, ut vel ſic, ex Scribæ publici (qui ſubſcribere ſolebant, ut infrà [a] patet) nomine, decretum factum, & ex præſcripto, promulgatum dignoſceretur. Moris autem fuit Suſcripto nomini ſignum (quod à Scriptione manus, manuale dictum) apponere: quod ſanè fuit Signum, ſeu figura cordis in Tabula apparens. Nec refert illud ante nomen (temporis uſus erat) fuiſſe locatum: quod enim hac ætate nomen ſequitur, ſuperiori nomen præcedebat. Plura ſimilia ſigna in antiquis auctoribus inveniri poſſunt. Scacet Ciaconius, Trithemius, Opmerus, Panvinius, aliique plures, qui proindè deſuper conſuli poterunt.

Tandem ut Tabulæ Canuſinæ Scripturam expediam, aliquid de ſcripturæ forma dicendum. Video illam concinno modo, ac venuſta diſpoſitione fuiſſe ordinatam, & indè exſecutioni mandatam. Illa nimirum primum prænomina, ſecundò nomina, tertiò cognomina exhibet inciſa, ex quibus octo in Tabula columnæ formantur, ſed illæ octo ad quatuor ordines redigendæ ſunt, nam in lectione duæ columnæ combinandæ, ut in prima legatur prænomen & nomen, in ſecunda cognomen hoc modo:

APP. CLAVDIV	S	VLIANV	S [b]
T. LORENIV	S	CELSV	S
M. AEDINIV	S	JVLIANV	S
L. DIDIV	S	MARINV	S

Qui modus ex paritate rationis in cæteris procedit, ſic ergo ulterius columnæ tertia & quarta, quinta & ſexta, ſeptima & octava invicem erunt jungendæ, & ex combinatione quatuor Claſſes ſeu ordines Decurionum, ut jam dixi, efformandi.

In Tabula quoque ſingularis diſpoſitio ultimarum litterarum nominum & cognominum, quæ paſſim in S. (pauca in O.R.X.) finiunt, uno recto perpendiculari filo concinnata, conſideranda & æſtimanda venit.

Hanc diſpoſitionem litterarum olim in uſu fuiſſe probat fragmentum lapidis, quod extat Romæ, ad Templum S. Ludovici, quondam Galliæ Regis, in ædibus privatis.

a *Colligitur ex eminentibus litterarum punctis ſeu apicibus.*

a *Pag.29. in Lapide.*
b Extra Gruterum.

IMP. CÆSARE. T. ÆLI
PIO. P. P. III. M
ORDO. CORPORATOR. QUI. P.UL.

PATRONI
T. PRIFERNIUS SEX FIL.
PAETUS. ROSIANUS
GEMINUS.
M. STLACCIUS. ALBINUS.

TREBELLIVS. SALVSTIVS.
RUFUS.
M. SEDATIUS. C. FIL.
SEVERIANUS.

T. PRIFERNIVS. T. F. PAETVS
ROSIANUS. GEMINUS
M. SEDATIUS. M. FIL.

SEVERVS. JVLIVS. REGINVS
C. ALLIUS C. F.
FUSCIANUS.
T. STATILIUS. T. F.
TAURUS.
TI. ATERIUS.
SATURNINUS
C. PANTULEJUS
GRAPTIACUS
C. ALLIUS. C. F.
FUSCUS.

QUINQ. PERPET.
C. SOSSIUS. BENEDICTUS.
QUINQUENN.
A. EGRILIUS. AUGUSTAL.
QUINQUENNALIC.
P. SULPICIUS. HERA.
L. NAEVIUS. SÆCULAR.
QUINTILIIS. COS.
QUINQUENN.
A. EGRILIUS. FAUSTUS.

SILVANO. ET. AUG. RN
Q. Q. COS
T. FISEVIUS. NICEPHOR.
L. NÆVIUS. PROCULUS.
L. ÆLIANO. ET. PASTORE
Q. Q. COS.
T. FISEVIUS PRISCIAN.
CLARO.ET.CETHEGO.COS.
Q. Q.
M. MAGIUS. MARSUS
MAXIMO.ET.ORFITO. COS.
Q. Q.
L. HELVIVS. RESTITUTUS.
A. EGRILIUS FAUSTUS
TESTAMENTO. RELI
fic
QVNT. H. S. IIII. M. N. SVB
EA. CONDICIONE. UTI.
EX. USURIS. S. S. S. V. KAL.
DEC. OMNIBUS. ANNIS.
EPVLENTVR.

P. CINCIVS. NTSIAN.
L. NÆVIVS VCTVS.
IANVS.
************ ELIX S.
IANVS.
T. FISEVIVS YCHVS.
P. CÆTENNIUS LIATVS.
L. MVNATIVS RAMVS.
VCRIO.
A. EGRILIVS ONICVS.
A. EGRILIUS YCHUS.
STIN. (·)
A. ATINIVS PIRIVS.
A. EGRILIVS HELIVS
A. EGRILIVS VARIVS
ERMES
M. APULEJUS C VICTOR
D. PUBLICIUS CIANVS
A. EGRILIVS ERMES
RCISSVS
A. EGRILIVS INATVS
L. NÆVIVS UNIANUS
DICTVS
Q. KANINIV MFION.
L. NÆVIVS FO ALENS
L. BELLENIV DJVTOR
TVNATVS
P. ENNIVS RCVRIVS
C. RAMMIV SSIANVS
C. SOSSIVS PERPETVS
P. CINCIVS ARNINVS
ARCION.
P. POSTVMIVS VNATVS
M. MAGIV SVLIARIS
C. KANINIVS TIO. JUN:
ICHIANUS
L. NÆVIVS ERAPIACVS
A. EGRILIVS VRNINVS
A. EGRILIUS. HILARVS.
T. ARRANI ARRIVS.
T. FVSEJVS OLYMPUS
AGRIPPA
RVFVS

S. TERENT
JVSTVS.
DATVS.

IMP. CÆSARE. T. ÆLIO. HADRIANO. ANTONINO. AVG. PIO. P. P. III. M. AELIO. AURELIO. CAESARI. COS.

ORDO. CORPORATOR. QUI. PECUNIAM. AD. AMPLIAND. TEMPLUM. CONTUL.

PATRONI

T. PRIFERNIUS SEX FIL.
PAETUS. ROSIANUS
GEMINUS.
M. STLACCIUS. ALBINUS.
TREBELLIVS. SALVSTIVS.
RUFUS.
M. SEDATIUS. C. FIL.
SEVERIANUS.
T. PRIFERNIVS. T. F. PAETVS
ROSIANUS. GEMINUS
M. SEDATIUS. M. FIL.
SEVERVS. JVLIVS. REGINVS
C. ALLIUS C. F.
FUSCIANUS.
T. STATILIUS. T. F.
TAURUS.
TI. ATERIUS.
SATURNINUS
C. PANTULEJUS
GRAPTIACUS
C. ALLIUS. C. F.
FUSCUS.

QUINQ. PERPET.

C. SOSSIUS. BENEDICTUS.
QUINQUENN.
A. EGRILIUS. AUGUSTAL.
QUINQUENNALIC.
P. SULPICIUS. HERA.
L. NAEVIUS. SÆCULAR.
QUINTILIIS. COS.
QUINQUENN.
A. EGRILIUS. FAUSTUS.
SILVANO. ET. AUG V RN
Q. Q. COS
T. FISEVIUS. NICEPHOR.
L. NÆVIUS. PROCULUS.
L. ÆLIANO. ET. PASTORE
Q. Q. COS.
T. FISEVIUS PRISCIAN.
CLARO. ET. CETHEGO. COS.
Q. Q.
M. MAGIUS. MARSUS
MAXIMO. ET. ORFITO. COS.
Q. Q.
L. HELVIVS. RESTITUTUS.
A. EGRILIUS FAUSTUS
TESTAMENTO. RELI
sic
QVNT. H. S. IIII. M. N. SVB
EA. CONDICIONE. UTI.
EX. USURIS. S. S. S. V. KAL.
DEC. OMNIBUS. ANNIS.
EPVLENTVR.

P. CINCIVS. APELLES
L. NÆVIVS SYRIACUS
****
T. FISEVIVS FELIX.
P. CÆTENNIUS EPAPHROD.
L. MVNATIVS TROPHIM
A. EGRILIVS SVCCESSVS
A. EGRILIUS ZORA
A. ATINIVS PROCVLVS
A. EGRILIVS FAVSTVS
A. EGRILIVS HILARUS
M. APULEJUS COMITIANUS
D. PUBLICIUS MARTIALIS
A. EGRILIVS EVTYCHUS
A. EGRILIVS VRBANVS.
L. NÆVIVS PROCVLVS.
Q. KANINIVS CRISPUS
L. NÆVIVS FORTVNATVS
L. BELLENIVS GEMINVS
P. ENNIVS VITALIS
C. RAMMIVS JVSTVS
C. SOSSIVS HERMES.
P. CINCIVS APELLES F.
P. POSTVMIVS EPAPHRODIT.
M. MAGIVS MARSVS
C. KANINIVS DIVINUS
L. NÆVIVS ZOSIMIANVS
A. EGRILIVS JVSTVS
A. EGRILIUS. MERCURIUS
T. ARRANIVS FELICIO
T. FVSEJVS NICEPHOR

L. VARIVS QUIETVS.
T. FISEVIVS FELIX. JVN.
A. EGRILIVS JA
C. SOSSIVS SOSSIANVS
A. EGRILIUS AVGVSTAL. F.
L. NÆVIVS CINCIANVS
P. ÆLIVS AVXANON
L. ÆMILIVS PVPILLVS
A. EGRILIVS. HILARIANVS
P. SVLPICIVS. FELICIO
T. ARRIANVS JANVARIVS.
L. NÆVIVS SVCCESSVS
P. VARENIVS NERVA
A. EGRILIVS CRESCENS
L. FISEVIVS PRISCIANVS
A. EGRILIVS DOMITIVS
L. UTTEDIVS HERMES
Q. KANINIVS METELLVS
A. EGRILIVS HERMETIO
C. SOSSIVS JANVARIVS
A. EGRILIVS PRIMITIVVS
P. CINCIVS PRISCVS
A. EGRILIVS MARIO
P. CORNELIVS SECVNDVS
A. EGRILIVS SVCCESSVS JUN.
A. ATINIVS FELIXS
P. CINCIVS EVARISTIAN
****
C. SOSSIVS MARTIALIS
L. NÆVIVS ASCLEPIADES
SEX. FVSINIVS. AVGVSTALIS

P. ACCVLEJVS EVPHEMER
A. AGRILLVS MARINVS
C. NASENNIVS FELIXS
****
L. NÆVIVS PRIMITIVOS
L. SVLPICIVS CHRESIMVS
A. LVCCEJVS NOMINATVS
A. LVCCEJVS LYCOMEDES
L. NÆVIVS FELIXS.
A. EGRILIVS CARINVS
M. APPVLEJVS VRBICVS
L. HELVIVS SVLPICIVS RESTITVTVS
P. VARENIVS ZETHVS
L. VTTEDIVS STEPHAN.
C. RAMMIVS FAVSTVS
C. NASENNIVS NASENNIAN.
L. NÆVIVS SEVERVS
M. MAGIVS JVSTVS
P. SVLPICIVS FELICISSIM.
L. NÆVIVS VENVSTVS
A. EGRILIVS HILARIO
P. CINCIVS FLORVS
C. JVLIVS CORVINVS
TI. JVLIVS APAGATVS
A. EGRILIVS CHRYSEROS
L. SVLFIVS BENEVOL (?)
L. NÆVIVS VRBANVS
P. MVCIVS FRVCTVOSVS
L. NÆVIVS APELLES
P. NONIVS HERMES
L. SVLFIVS AMFION
P. OCTAVIVS NYNPHODOT (?)
A. EGRILIVS SECVNDVS

T. FVSEVIVS. FELIXS.
C. CÆLIVS. SVCCESSVS.
Q. VIVIVS DIODORVS
T. FISVVIVS ROMANVS
L. SVLFIVS. AMFION F.
A. EGRILIVS. SEVERVS.
L. NÆVIVS. VALENS.
A. EGRILIVS. VITALIS.
M. MAGIVS. MARSVS. F.
T. FISEVIVS. CRESCENS.
P. SVLPICIVS. ISIO.
A. EGRILIVS. MASCELLIO
T. FISEVIVS. PRISCVS.
A. EGRILIUS. AMARANTHUS.
A. EGRILIVS. THALLVS.
A. EGRILIVS. MERCVRIVS.
C. SILIVS. NICEPHORVS.
L. NÆVIVS. PLAVTVS.
Q. VIVIVS. EVPREPES.
L. SVLFIVS. TYRANNVS.
Q. CANINIUS. METELLUS. F.
T. FISEVIVS. FORTUNATUS.
C. JULIUS. SUCCESSUS.
A. EGRILIVS PISTVS.
C. JULIUS VICTOR.
L. NÆVIVS. FORTVNATVS.
M. MALIVS. ONESIMIANVS.
P. CARTIVS. SEVERUS.
M. MALIVS. ROMANVS.
L. NÆVIVS. FELIX.
A. EGRILIVS. CHRESTVS.
C. CORNELIVS. NICEPHOR.
M. MAGIVS. ANICETVS.
M. MALIVS. PRISCIANVS.
A. EGRILIUS. HILARIANUS.
L. HELVIVS. CASTRESIS
A. EGRILIVS. FELIX.
P. MVTIVS. FRVCTVOSVS.
A. EGRILIVS. FAVSTVS.
L. NÆVIVS. EVTYCHES.

T. FUSEJUS. CRESCENTSIAN.
P. CARTIVS. ADAVCTVS.
L. NÆVIVS. JVLIANVS.
M. APPVLEJVS. FELIXS.
L. NÆVIVS SEVERIANVS.
A. EGRILIVS. EVTYCHVS.
P. CINCIVS. AMPLIATVS.
A. EGRILIVS. EVGRAMVS.
T. FISEVIVS. LVCRIO.
P. CARTIVS. FILONICVS.
C. CORNELIUS. EUTYCHUS.
TI. VETVRIVS. CHRESTIN. (?)
C. CÆLIVS. PAPIRIVS.
A. EGRILIVS. HELIVS
A. EGRILIVS. JANVARIVS
C. CÆLIVS. HERMES
A. EGRILIVS. VICTOR
T. FISEVIVS. ATTICIANVS
M. MALIVS. HERMES
L. NÆVIVS. NARCISSVS
L. NÆVIVS. FORTUNATVS
L. VELLENIVS. GEMINIANUS
L. NÆVIVS. BENEDICTVS
L. SVLFIVS. AMFION.
C. DOMITIVS VALENS
L. NÆVIVS. ADJVTOR
C. CAPVRNIVS. FORTVNATVS
L. NÆVIVS. MERCVRIVS
M. HELVIVS. VOLVSSIANVS
P. STERTINIUS. PERPETVS
C. PVLLIVS. SATVRNINVS
M. ANNIUS. MARCION.
M. ÆMILIVS. FORTVNATVS
P. OCTAVIVS. PECVLIARIS
A. EGRILIVS. HERMETIO. JUN:
C. CORNELIVS. EVTYCHIANUS
L. CORNELIVS. SERAPIACVS
P. CINCIVS. SATVRNINVS
A. EGRILIVS. HILARVS.
L. CORNELIVS. ARRIVS.
C. PINARIUS. OLYMPUS
P. SEXTILIVS AGRIPPA
A. EGRILIVS RVFVS
Ψ
L. VOLVSIVS PRISCVS. TERENT
C. RAMMIVS. JVSTVS.
M. ANNIVS DATVS.

In lacunis fuere Conſulum nomina, quæ videri poſſunt in nova Gruteri Editione Tom. IV. pag. ccccxxi. Col. 1. in CORRIG., ET ANIMADV.

AB ÆLIO AP
RANTIBUS AURELIIS RU
ELICITER. ORDO. SACER
DOMUS. AUG. PALAT.
M. AVRELIVS. RVFINVS
M. AVRELIVS. PALLADIVS
M. AVRELIVS. ANVBION. VE

ITEM CLARISS. VIRI

C. JVLIVS. DOMITIVS. HONORATV S.
C. VETTIUS. AQUILINV S.
ATTIVS. RVFINU S.
PONTIVS RABELLIANV S.
VITRASIVS. POLI O.
AMINN. SABINIANV S.
SEPTIM. ANTIPATE R.
PONTIVS. VERV S.
ANNEJUS. RAV S.
PETRONIVS. SEVERV S.
VETTIVS. SCIPIO. ORFITV S.
CORNELIUS. ARCHELAUS
ANTISTIVS. ZOILVS
AELIVS. SAOTERVS
AEMILIVS. FRONTINIANVS

Grut.p.ccc11.N.2.

.ITEM. X. PRIMI.
.M. AVREL. RVFINVS
.M. AVREL. PALLADIVS
.M. GRANIVS. VITALIO. EQ
.M. AVR. MAXIMVS. AVGG.
.A. AEGR. EVNV
.D. FOL. L. CHRYSOGONV
.C. TREB. AVGVSTALIS. V. E. D.
.M. JVN. SELEVCVS. V. E. D. I.
.M. AVR. PRAEPELAVS. V.
.M. AVR. THEODORVS. V.

ITEM. ORDO
.TI. CL. ABASCANTV
.T. AEL. AGATOPV.
.AVR. TVL. EVPREPE
.AVR. PETR. SOSTRATVS
.A. CÆDIC. PRISCIANVS. E.
.JUL. MARCIVS. CELERINVS.
.MINDIVS. COMMODIANVS
.M. AVR. ANTONIVS. E.
.AVR. NVM. ELEVTHER. E.
.M. AVR. BRAHITO, AVG.
.AVR. CYRILL. [1] EPAEFRODIT. [1] Grut.
.AVR. CALL. MARO.
.L. RVCCON. MAXIMIANV
.Q. OSTOR. VALERIV
.CALPVRN. EVNVS. E.
.M. AVR. VICTORIV
.P. NON. SABINIANVS. AVG.
.FL. VALENTINIANVS.

Ex fragmenti pluribus nominibus conſtat, illud Tabulæ Canuſinæ, ſi non, vetuſtius, ſaltem extitiſſe coætaneum.

Non abſimile fragmentum Lamina noſtra 30. ad minimum annis antiquius, extat Romæ in ſolido lapide, qui Baſis figuram demonſtrat, exaratum, & M. Aurelio Antonino Auguſto, quem Caracallam dixere, inſcriptum, ut tempus appareat, anteriorem marmoris partem producere cogor, quæ hoc modo inciſa conſpicitur.[a]

IMP. CÆSARI. M. AURELIO
ANTONINO. AUG.

Grut. p.cclxviii. N.1.

IMP. CAES. L. SEPTIMI. SEVERI. PII.
PERTINACIS. AVG. ARABICI. ADIABEN.
PARTHICI. MAXIMI P. P. FILIO.

COLL. FABR. TIGNARIOR.

Hic habes ætatem mormoreæ Baſis: qua cognita, protinus ad Baſis latera pergo. Dexterum & ſiniſtrum nominibus repleta video. Dexterum hanc exhibebat diſpoſitionem.

Eee Ser-

[a] *Romæ olim conſervabatur in Horto Secretioris Vineæ Cardinalis Carpenſis.*

SERVILIV S ZEN — Grut.p.cclxviii. Num.i.

C. JULIUS C. FIL. ARN. SATVRNIN.

C. APULEJV	S P. F. PHILVMENV	S	CORNELIV	S	JVL.			
MONNIENIV	S	PRISCV	S	MVNATIV	S	EPICTETV	S	IND. xxx.
JULIU	S	CHRYSI	O	METELLIV	S	VENIANV	S	IND. vi.
ANNAEV	S	PHILETV	S	LVRIV	S	MARTIALI	S	IND. xiix.
	HONORATI			AELIV	S	CRESCEN	S	IND. xv.
NIMISIV	S	PRIMITIVU	S	CÆCILIV	S	FELICISSIM		IND. xlix.
MARCIV	S	EVTYCHV	S	CLAVDIV	S	FELICISSIM		IND. xxv.
BETVEDIU	S	EVARISTV	S	JULIU	S	EVTYCHE	S	IND. xxi.
VALERIV	S	JVNIANV	S	VRINATIV	S	CALISTIANV	S	IND. xx.
RVERIV	S	THESEV	S	AELIV	S	AVCTV	S	IND. xxxi.
VALERIV	S	VALERIANU	S	CLAVDIV	S	ERASINV	S	IND. xiv.
JULIU	S	PRIMITIVU	S	MINDIV	S	SVESSIANV	S	IND. xvi.
FABRICIV	S	PERVSINV	S	FAENNIV	S	HELIC	O	IND. xli.
VALERIV	S	ACHILLEV	S	JVLIV	S	EVTYCHE	S	IND. xxx.
PACVVIV	S	MARTIALI	S	NOVIV	S	HERME	S	IND. li.
VOLVSIV	S	PHILVMENV	S	CLAVDIV	S	CARPIO	N	IND. xxvi.
CLAVDIV	S	FILINV	S	POMPONIV	S	PAPIANV	S	IND. xxxii.
SERVILIV	S	ADJVTO	R	THORANIV	S	HONORATV	S	IND. iii.
MARSENIV	S	SABINIANV	S	GELLIV	S	SECVNDI	N	IND. xlvi.
CEJONIOV	S	JULIANV	S					
VLPIV	S	CELSIANV	S					

a

Siniſtrum vero latus hanc Regulam tenet, in qua ultra formam, perpendendum occurrit appoſitum Scribæ vocabulum, ex quo proindè elucet, has ſimilesque Tabulas à Scribis fuiſſe ſubſcriptas, & nomine, ac cognomine confirmatas, quod in Canuſina appareret, ſi ejuſdem ſublatum fragmentum unius, vel plurium Scribarum indicia, denſæ obſcuritati non involviſſet. Cum veritas non dignoſcatur, ſuſpicioni locum reliquit.

Grut.p.ccc.xviii.N.i.

				. . . xxxiiii.
NONIV	S	. . . .		. . . iix.
GORNELIV	S	CAR. . .		. . . xli.
HOENIV	S	XENOPHON		IND. lix.
AELIV	S	SFORTVNATVS		IND, xiv.
CASTRI	C	PROCULU	S	IND. xxii.
COELIV	S	TELESPHO	R	IND. ii.
FABIV	S	LEONA	S	IND. xxv.
VETTIU	S	GERMAN		IND. xlii.
RUTILIU	S	VICTO	R	IND. xxvi.
MARCIU	S	EUTYCHE	S	IND. xxxiv.
SULPICIU	S	JULIANU	S	IND. i.
CLAVDIV	S	FILINU	S	IND. xvii.
MARSE	N	ADJUTO	R	IND. xxxiix.
AELIU	S	MARCIA	N	IND, liii.
CORNELIU	S	FROEVIU	R	IND. xix.
AURELIU	S	EUTYCHE	S	IND. xi.
CAISUVIU	S	FORTUNATU	S	IND. iv.

b

				ND. v.
IVS				IND. xii.
CINTASIV	S			IND. xiii.
DICITIV	S	POMPEJU	S	IND. xxii.
LOLLIV	S	VICTV	S	IND. xxxv.
NVMISIV	S	PHILIPPV	S	IND. liv.
APULEJU	S	CERD	O	IND. lv.
AVRELIV	S	EVFEMV	S	IND. vii.
ASVETIV	S	FELICIS	S	IND. viiii.
CURTIU	S	FELIX	S	IND. xxiix,
NUMEI	R	FELIX	S	IND. liii.
MARCIV	S	SOZOME	N	IND. xxxvii.
MAELIU	S	EPAPHRODIT		IND. lvii.
AVRELIV	S	PARTHENIV	S	IND. i.
C. JUL. C.	F	EXPEDITU	S	IND. xlxii.
JULIU	S	SECUNDU	S	IND. xiii.
FONTEJU	S	PRETIOSU	S	IND. liii.
	SCRIBAE			
VALERIU	S	SEB. .	.	
VALERIU	S	RARICU	S	
TUCEJU	S	HERME	S	
MONNIENIU	S	TUDIENU	S	3.Grut.
MARSENU	S	CASTU	S	Caiſuius
MUSTIU	S			

Ex tribus adductis fragmentis Canuſinæ Tabulæ forma inclareſcit, ejuſdemque diſpoſitio nominum agnoſcitur fermè æqualis. Unum deeſſe comperio prænominum, nempè adjunctio, quæ in primo abraſa, in duobus aliis videtur omiſſa. Alia proindè Tabula eſt inquirenda; nec mora, adeſt alia, quæ omnia prænomina, nomina, & cognomina, eodem fermè ordine enumerat: Hujus fragmentum, (reliqua deficiunt) extat Patavii in ædibus Contarinorum, qui novem olim Sereniſſimæ Venetæ Reipublicæ Duces dederunt, & hodiè decimum, Aluiſium nomine, magno Splendore conſervant.

Marmor hoc Canuſinæ Tabulæ ex ſimilitudine nominum, & cognominum, quæ præfert, contemporale videtur. Hinc Tabula Tabulam firmat.

M.AT-

a *Romæ ibidem Smetius.*

b *Romæ ibidem. Smetius.*

Grut.p.cxxviii.N.1.

M. ATTILIUS. RUFINU	S		
SEX. SALVIUS. SENILIU	S		
C. AUTRONIUS. MAXIMU	S		
L. TITULEJUS. FELI	X		
P. VALERIUS. FESTU	S		
M. JULIUS. MAXUMINU	S		
C. JULIUS. VERU	S		
L. VALERIUS. VERECUNDU	S	Q.	
CANIA. LAJU	S	A, ...	
L. CALVIUS. CLEMEN	S	L	
T. MINICIUS. VITALI	S	M	
M. PUBLICIUS. HISTE	R	T	
M. SOLETIUS. OPTATU	S	L	
C. LOLLIUS. CONSTAN	S	Q.	
M. TAMINIUS. PUDEN	S	Q	
C. JULIUS. RIPANU	S	C	
Q. VALERIUS FIRMU	S	P	
C. DOMITIUS. VICTO	R	VALLIA. LATIA . . .	.
M. SEXTILIVS. MAXIMV	S	L. VALLIUS. LUCANU	S
Q. VALERIVS. CAPIT	O	Q. JULIUS. PECVLIA . . .	
L. DOMITIVS. PROBV	S	L. VALERIVS. SILVANV	S
C. JVLIVS. PHILETV	S	Q. CEJONIVS. PRIMU	S
L. CANINIVS SVPE	R	T. FLAVIVS SEVERU.	S
M. VALERIVS. SECVNDV	S	Q. METIVS. SECVNDV	S
M. HERENNIVS. CAPIT	O	Q. TAPPIVS. SATVRNINV	S
C. VALERIVS. GRÆCV	S	C. ATTILIVS. PACATV	S
Q. RABILIVS. MANSVETV	S	L. SENTIVS. MAXIMV	S
M. CÆCILIVS. RVFV	S	L. PETILIVS. PVDEN	S
C. AQVILIVS. PHILETV	S	L. ANINIVS PUDEN	S
L. NÆVIVS. PROCVLV	S	L. PULLENIVS. SECVNDV	S
L. CASTRICIVS. OMVNCI	O	L. PONTIVS MODERATV	S
L. GAVILIVS. RVFV	S	Q. VMBRICIVS. SEVERV	S
C. VERATIVS. PRIMV	S	L. SPVRIVS. VALEN	S
C. SALVSTIVS. AMANDV	S	C. VALERIVS. TAVRINV	S
M. MVLVIVS COMODV	S		
L. LOREJVS. EXORATV	S		
P. LOREJVS. PROCVLV	S		
L. SACIDIVS. THALLV	S		
P. VALLIVS. SVCCESSV	S		
L. CLAUDIUS. CASSIANV	S		

His omnibus Scripturæ, inciſioni, & ordini Tabulæ abundè ſatisfactum reor, quapropter ad alia propero explicanda.

C A P. XI.

POPULATIO CANUSII, ET AMISSIO TABULAE.

I*Am fuimus Troes*, de exciſa Troja deploranda voce canit Poeta: Jam fuimus Canuſini, intonare poſſent Canuſii incolæ, & antiquæ populatæ civitatis ſtatum deplorare. Canuſium fuit, & amplius non extat: Canuſium fuit, & quod fuerit, ſola memoria celebratur; Canuſium fuit, & quod fuerit, ingentia ruinarum rudera demonſtrant. Canuſium ſanè fuit, & præſtantiſſima Civitas, ac inter Italicas urbes maxima, Strabone teſte, jacet deſolata [a]. Sed undè, & quando tantæ ruinæ? Variam & multiplicem Canuſium ſuſtinuit fortunam. Urbs maxima, emporium famoſum, facilè advenarum Gentium iram rabiemque in ſe contraxit, illic erant divitiæ, & ubi divitiæ (irritamenta malorum) non deſunt contentiones; contentiones invidias; invidiæ odia; odia bella parturiunt. Apulia fertiliſſima Regio, ſæpius pugnæ Theatrum, & Canuſium orcheſtra fuit, ſed orcheſtra indè violata, hoſtibus in ſedem, & una in prædam ceſſit.

Romani primum Regionem explorantes, accolas illatis damnis fatigati ſunt, [a] *Canuſini populationibus feſſi, obſidibus L. Plautio Conſuli datis in deditionem venerunt*. Parumper per id tempus ſplendori detractum eſt: & quamvis civitas Romanis fœderata conſiſteret, pactus fœdum Hannibali inimicum, magnæ ſtragis cauſſam dedit. Romano ſolidata imperio, dum Roma ſubſtitit, intrepida ſemper permanſit, attamen, cum ſubdita fuit, aliquam imminutionem paſſa eſt; hinc eam Strabo ſuo tempore deletam aſſerit [b]. *Vixit* autem *Strabo ſub id tempus, quo JESVS Chriſtus noſtræ ſalutis reparandæ cauſ-*

a *Lib.* 6.

a *Sigonius de Antiq. Jur. Ital. Lib.* 1. *Cap.* 3. *ex Livio*.

b *Lib.* 6.

ſa in terris dignatus eſt degere . [a] Deletam A affirmare nequeo, ſed à priſtino decore aliquo modo declinatam reor.

In Coloniam redacta floruit ſub Cæſaribus, & anno V. Cond. DCCCCLXXVI. hoc eſt, Anno Chriſti 255. plures viros inſignes aluit, & ut Ærea Tabula præfert, conſervavit. Igitur poſterior ætas Canuſinæ populationis inquirenda. Barbarorum in Italiam irruptio civitati cladem intulit: ea non una ſola, ſed varia fuit [b]. Genſericus Vandalorum, & Herulorum in Africa Rex, B ab Eudoxia II. Theodoſii II. Imperatoris filia, poſt Valentiniani III. Auguſti mariti obitum, in Italiam evocatus, cum ingenti exercitu Campaniam, & Apuliam devaſtavit, civitates diripuit, & ruinis involvit.

Canuſium Barbarorum rabiem ſenſit, & omnium ruinam ſuſtinuit, nam quod unius furori defuit, alterius ſupplevit; donec tandem Totilas Gothorum Rex [c], *dirutis Neapolis mœnibus*, quod reliquum fuit, cruore & populatione conſumeret: Is enim Buceli- C no teſte, [d] *Beneventum Neapolimque occupat, Apulia & Calabria potitur*, omneſque civitates vaſtat.

Nec ſatis: ex tot ruinis deplorandus Italiæ Status nullatenus Narſetem, *odio metuque exagitatum* [e], movit, quominus aliam Gentem Barbaram, Longobardam nuncupatam, è Pannonia accerſeret. Hujus Gentis Rex III. Flavius Antharis, ſive Antarius nominatus, ſimulata religione, [f] *Iſtriam, Etruriam, Beneventum, Apuliam, & Calabriam,* D *ſibi ſubjecit, & tanta ſtrages de Francorum exercitu* (nam illos in auxilium, ac fœdus accedere juſſerat) *facta eſt, quanta nuſquam alibi memoratur*.

Hæc accidere Gregorii Magni Pontificis ætate, qui proindè miſerandam Canuſii Civitatis faciem intuens, calamitatemque expendens, Felici Epiſcopo Sipontino, Eccleſiam deſolatam commendans, ſequentem Epiſtolam exaravit:

Gregorius Magnus Felici Epiſcopo Sipon- E *tino Canoſinam Eccleſiam commendat* [g].

Pervenit ad nos, quod Canuſina Eccleſia ita ſit Sacerdotii Officio deſtituta, ut nec pœnitentia ibidem decedentibus, nec baptiſma præſtari poſſit infantibus. Hujus igitur tam piæ rei tamque neceſſariæ mole permoti jubemus dilectioni tuæ, ut hujus præceptionis auctoritate commonitus, memoratæ Eccleſiæ Viſitator accedas, & vel duos parochiales Presbyteros debeas ordinare, quos tamen dignos ad tale officium, veneratione vitæ, & morum gravi- F *tate, prævideris, & quibus in nullo obvient conſtituta Canonicæ diſciplinæ, ut Sanctæ, cum digna cautela, provideatur Eccleſiæ.*

Hactenus Canuſium magnæ deſolationi involutum, & Sacerdotio ſpoliatum exhibui, ſupereſt ut undique dirutum, ac funditùs exciſum demonſtrem. Currebat annus poſt Chriſtum natum 800. quo Petrus Longobardus Eccleſiæ Canuſinæ fuit præfectus Epiſcopus, [a] *fuitque primus Canuſinæ Sedis Archiepiſcopus, ad eam dignitatem ſublimatus anno 818. paulò poſt Canuſinæ Civitatis à Saracenis captæ excidium propriis vidit oculis*.

His adjungit Ughellus in vita Angelarii, ſecundi, & ultimi Canuſini Archiepiſcopi, ſcribens de anno 845. quo ad Barenſem Metropolitanam fuit promotus. [b] *Diruta tunc erat ex Saracenorum incurſione Canuſina Civitas, & præter Cathedralem, ſanctorumque Epiſcoporum Sabini, Ruphini, & Nemoris pretioſa corpora, omnia ruderibus, & ſquallore obruta jacebant*.

Hæc eſt illa ruina & deſolatio, quam S. Sabinus Canuſinus Epiſcopus (anno 514. electus, & anno 566. mortuus) in vita prædixit. De Sabino enarrat Ughellus: [c] *Inter hæc illis ventura hoc modo prophetavit*. Eumque hoc ſermone loquentem inducit: *Ego, inquiens, cum de corporis ergaſtulo, exiens Domino gregem, quem mihi ad paſcendum tradidit, commendo. A Luporum ſcio vos poſt funeris mei tempora graviter dentibus lacerandos, nam gentium invaſione Italia non paucis temporum curriculis premetur: ita ut rura abſque agricolis ob gentium terrorem relicta videantur. Qua cauſſa membrorum meorum tumbam incognitam relinquo. Diuturno etiam tempore abſque adminiculo paſtorum Eccleſia inculta retinebitur: nullus clangor laudantium, ſive canentium ſonora in ea voce audietur. Relicta ab hominibus loca hæc tantummodo beſtiæ tenebunt*.

Quæ omnia ex ordine evenere: Lupi enim rapaces aliqui Longobardorum Reges eccleſiaſticis proventibus nimium inhiantes extitere: variarum Barbararum gentium invaſione miſera Italia non uno tempore agitata, ſæpiùs ſuccubuit: & tandem Apuliam totam [d] (tranſeo Siciliam Inſulam, Calabriam, aliaque ejuſdem Climatis loca) Saraceni ab Euphemio genere Græco, viro militia, & nobilitate inſigni, ſub Imperio Michaelis Balbi, & Theophili Imperatorum, ex Africa vocati devaſtarunt, & Canuſium everterunt, intereà Canuſina Eccleſia adminiculo paſtorum inculta jacuit; ipſamque civitatem (ut poſteà evenit, & adhuc videtur) tantummodo beſtiæ tenuere.

In tanta Canuſii populatione ubinam Ærea Tabula remanſit? conſervari illa non potuit, dum civitas ſpoliata muris, ipſas do-

mus

[a] *Guiliel. Xylander in vita, & præfat. ad Strabon.*

[b] Henninges *in Vita Genſeric. Ann. Chriſt.* 459.

[c] *Procop. Goth. Hiſt. Lib.* III.

[d] *Gabr. Bucelin. in Nucleo Ann.* 543.

[e] *Paul. Diacon. Lib.* II. *C.* 5.

Valerian. Caſtilione in Com. in Theſaur. Reg. ex Paul. Diacon. Lib. III. *cap.* 30.

[g] *Epiſt.* 51. *Lib.* I.

[a] *Ferdinandus Vghellus in Italia Sacr. in deſcript. Apuliæ, & præfatione ad Eccleſiam Metrop. Barenſem.*

[b] *Idem Ughellus in Vita Angelarii Archiep. Barenſ.*

[c] *Vghellus in Vita S. Sabini Archiep. inter Barenſ.*

[d] Henninges *in Familiis, qui Siciliam, Neapolim, Apuliam, & Calabriam tenuerunt.*

nius Saracenis hoſtibus in ſpolia ceſſit: dum orbata præſidio amicorum: inſidias inimicorum ſuſtinere coacta eſt. Cecidere domus, cecidere ædificia, cecidit & ipſa Tabula, ac ruinis tecta, per tot ſæcula in ſinu terræ latuit admiranda; de terra venerat, & iterum ſub terram reverſa eſt: ſed eò glorioſior reverſa, quod igne ſolidata, de matre Terra triumphans, in pulverem reſolvi nequiverit.

Ad Canuſium depopulatum revertor: video ibidem matricem Eccleſiam Barbarorum, ac Saracenorum rabiem effugiſſe, & Petræ ſuæ conſtantia perſtitiſſe. Video plures inferiores Eccleſias ruinis ſepultas, & demolitionibus obrutas, video inter illas duas ſuper antiqua fundamenta innovatas, quibus indè monaſteria extra muros novi Canuſii adjuncta ſunt, à Fratribus Montis Carmeli, & S. Franciſci Minoribus Conventualibus inhabitata: Video tandem veteris ſepta (ubi olim ingentia Palatia, & ſumptuoſæ extabant fabricæ) aratro nunc obedire. Sic omnia ad Principium redeunt: aratrum quondam ad Canuſii Coloniam adductum, nunc Canuſium ad aratrum reductum. Poſt inductum aratrum, olim in Colonia nummi figurabantur, nunc per aratrum percuſſi nummi effodiuntur: Quæ proindè veteres Canuſini in ædibus cara tenebant, recentiores Canuſii incolæ de terra eruta, rara conſervant, ſic ſpolia antiquitatis, cedunt in prætia novitati.

C A P. XII.

DESCRIPTIO HODIERNAE CONSTITUTIONIS CANUSII.

CAnuſii veteris ruinas illuſtravi, nunc recentioris Canuſii ſtatum dabo. Ruinæ, quæ undique videntur, magnitudinem, celebremque præſtantiſſimæ Civitatis molem oſtentant, & novam circumſtant. *In plano* olim *ſitam*, Strabo tradidit [a], *ſicut documento eſt ejuſdem circuitus*, nunc in Colle nova repoſita, non illius ut antiqua extenſionis, ſed ad medium milliare Italicum dimenſionis. Colli, hoc eſt veteris Canuſii ruinis, quæ collem formarunt, impoſita cernitur. Collis agnoſcitur, dum novæ ædes ſtruuntur, dum novæ veteribus ſolidantur. Collis agnoſcitur, dum venerandæ Antiquitatis plurima ſubminiſtrat munimenta.

Civitas trecentas forſan ædes habet, quas undique murus cingit, hæc quamvis aliquando locupletes, agrorumque poſſeſſionibus opulentos, in ſinu ſuo conſervarit, nihilominus hac ætate miſeranda jacet. Arcem habet, & ſitu loci, & ſtructuræ induſtria non inconcinnam, veteris caſtri veſtigiis nobilitatem: cui ſi ars, & expenſæ accederent, in munitiſſimum fortalitium adverſus quoſcumque potentis exercitus inſultus evadere poſset. Magnam fabricæ molem continet, quam

A quidam, ſupremi Principis familiæ ſufficere, autumant.

Nullam in ea civitate Eccleſiam, niſi Sacellum quoddam invenies. Triginta aut plures presbyteros numerabis, qui omnes clerum formant, & Matrici-Eccleſiæ, extra muros poſitæ, inſerviunt.

Cives habet non contemnendos, qui communitatis nomine gaudent, ac Judici & duodecim ad regimen civitatis politicum Deputatis ſubſunt. His omnibus præeſt Vrbis
B Prætor in Civili, & Criminali cauſſa, qui Gentis more Doctorali laurea inſignitus, Gubernator appellatur.

Fuit olim Canuſina Civitas, amandatis Ethnicorum moribus, & religione, fidei Catholicæ fervens æmulatrix. S. Sabinum inter alios audivit, & Epiſcopum habuit, omnes reliquos alibi dabo. Eccleſiam habet in antiquæ civitatis ambitu ſitam, nunc hodiernæ muris imminentem. In Vrbis plano olim poſita fuit, nunc quaſi ſubterranea
C videtur, etenim ædium ruinæ terram undique elevarunt, hinc ex altiori loco per decem, aut duodecim gradus ad Eccleſiam deſcenditur. Sub ipſa Eccleſia, ſecretiori recondito loco, Sacellum S. Sabino inſcriptum invenitur: hic S. Epiſcopi corpus, ut ipſe ſtatuerat, [a] *membrorum meorum tumbam incognitam relinquo*, tumulatum fuit. Quod quamvis ſæpius tentatum erui, nunquam Veſpillones, voti compotes, (ut conſtans eſt traditio) fuere effecti, ſtudium quidem ad-
D hibuere, ſed vel ſubitanea morte oppreſſi, vel immani fulgure, aut horrida tempeſtate perculſi, inane ſtudium reddidere, ſic a labore ceſſatum, & S. Corpori quies relicta.

Eccleſia itaque, vaſtata urbe tota, ſtat inconcuſſa, marmoribus ſcatet, & veteri cultu ſplendet. Duplici Regali tumba, ut rumor eſt, exornatur, quæ introeunti per portam principem ad latus dexterum in Sacello, reliquo Eccleſiæ Corpori juncto, conſpicitur. Vna, Manfredi Regis Arca, opere erecta
E magnifico, varioque ditata marmore, in aerem elevatur. Altera, alterius Regis (ut creditur) in eodem loco priori contigua, ſed inferiori parumpèr ornata inſignita conſiſtit.

Matricis Eccleſiæ titulo honorata, olim Cathedralis fuit Epiſcoporum tempore, quorum nomenclaturam ex vetuſtis munimentis hic adjungo [b]: *Primum, de quo extet memoria, Stercoreum fuiſſe ex Antonio Beatillo* tradit Vghellus, qui *Sardicenſi Concilio inter-*
F *fuit anno* 347. *Poſt hunc Probum in Oriente Apoſtolicæ Sedis Legatum, ad Leonem Imperatorem, à Simplicio Papa miſſum anno* 462. *Sanctum Ruphinum anno* 501. *S. Memorem in Concilio Romano ſub Symmacho Papa* 502. *clarum S. Sabinum electum anno* 514. *defunctum vero die* 9. *Februarii anno* 566. *cujus vitam idem Antonius Beatillus ſcripſit. Marcum, Julium, Stephanum, Palumbum, Vrſum, Trans-*

[a] *Lib.* 6.

[a] *Ughellus in Vita S. Sabini ſub Archiep. Barenſ.*

[b] *in Ital. Sacr. ſub Archiepiſc. Barenſ. ex ex Anton. Beatillo.*

Tranſmundum, *Rodecautum*, *Burſum*, *Mau-* A *rentianum*, *Andream*, *Averaldum*, *Ludiperium*, *Petrum Longobardum*, *Grimaldi Salernitani Principis affinem*, *electum anno* 800. Hic fuit creatus anno 818. primus Canuſinæ ſedis Archiepiſcopus, ſed paulò poſt diruta per Saracenos Civitate[a], *Salernum fugit*; *anno* 834. *Salernitanus evaſit Epiſcopus*, *ibidemque diem ſuum obiit anno* 844. *Angelarius ſucceſſit Petro anno* 834. *qui poſt decem annos factus eſt Barenſis Archiepiſcopus anno* 845. *Tunc Canusinæ dignitas Barium transla-* B *ta eſt*, *& unita*; *qui primus Barensis*, *& Canusinus dictus eſt Archi-præſul*, & in vita Angelarii[b], *qui deincep ex perpetua utrarumque Eccleſiarum unione in ſucceſſores tranſiit uſque in hodiernum diem.*

Deficiente ergò Canuſino Epiſcopo, Cathedralis Eccleſia ſuprema Pontificia auctoritate in collegiatam inſignem Præpoſito, & Canonicorum Capitulo decoratam, imò à Romana immediatè dependentem, immutata fuit. Hinc Barenſis cum Canuſinæ Sedis C aſſumit dignitatem, clandeſtinè, & invitis Canuſinis ſumit poſſeſſionem, titulo quidem gaudet, & quibuſdam exiguis proventibus, nullam tamen jurisdictionem exercere præſumit. *Habet* tamen *Barenſis* (ut opinatur Ughellus)[c] *Melfecti*, *Canuſii*, *Tirlitii*, *& Rutiliani cauſſarum appellationem Apoſtolicæ Sedis auctoritate conceſſam.*

Jungo tandem Eccleſias à S. Sabino Canuſii exſtructas: *pulchro ſiquidem opere in Canuſina Civitate* (inquit de S. Sabino Ughellus)[d] D *in honorem Beatorum Coſmæ*, *& Damiani Martyrum Baſilicam exſtruxit*, *eandemque diverſis coloribus*, *ac muſivo decoravit*, *nec non*, *& ad honorem B.* Joannis *Baptiſtæ*, *ac præcurſoris Domini noſtri* JESU-*Chriſti*, *excelſo culmine Cameram juxta Eccleſiam Beatiſſimæ ſemper Virginis Dei Genitricis Mariæ condidit. Sed & ante Eccleſiam prædicti Præcurſoris*, *Domino Salvatori templum magno decore inſtituit*. Quæ omnia hodierno tempore antiquata, immutata, aut exſtirpata E templa videntur.

Controverſiam autem de S. Sabini corpore inter Canuſinos, & inter Barenſes animosè agitatam, indeciſam relinquo; utrique ſacrum corpus habere contendunt, Canuſinorum fundamenta ſupra dedi, Barenſium argumenta ex Ughello[e] petenda ſunt.

CAP. XIII.

INVENTIO TABULAE AEREAE.

RES mira contigit: Canuſinus ager (Canuſio in Coloniam redacto) aratro fuit circumſcriptus. Hoc moris erat, & in omnibus paſſim coloniis obſervabatur, quapropter dicam, coloniam in aratro, utpotè agrum colendo, fuiſſe radicatam, hinc aratrum, ſeu ductio aratri, ut ſignum expreſſivum coloniam effigurabat. Decuriones in Colonia, ut Senatores Romæ, Senatum componebant, per quem proindè, utpotè potiorem partem Coloniæ, ipſa Colonia indicabatur, ut plerumque occurrit in antiquis marmoribus hoc modo: *Decuriones Coloniæ. Ordo* ſeu Senatus *Decurionum* hoc vel hoc *fieri*, *erigi mandavit*, *curavit*. Omnes Decuriones Canuſii in una Lamina ærea II-Virum mandato inciſi, uno tempore per reconditam Tabulam fuere deperditi. Ut Novi Decuriones crearentur, aut Veteres innovarentur, aratro denuò opus erat. Agri-colonus, Agricola, ſeu Villicus aratrum terræ admovit, & ecce Laminam æream Anno 1675. menſe Novembri, in terra offendit, & per tot tantosque Laminæ inciſos Decuriones, non ſolum Ordinem, ſed ipſam Coloniam, jam ab annis quatuor reſuſcitavit, ac redivivam exhibuit. Aratro igitur Canuſii Colonia fundata, aratro innovata fuit.

Inventionis locus ad milliare Italicum ab ipſa Matrice Eccleſia intrà circuitum Veteris Canuſii, ſed extrà muros Hodierni habetur. Situs adhuc ruderibus cinctus, magnæ deſolatæ Fabricæ, Prætori forſan, aut Ærarii demonſtrat antiquitatem. Hic Tabulam (uti reperta) credendum eſt, fuiſſe expoſitam. De loco ſatis, nunc ad ipſam Tabulam venio.

Illa terræ pondere gravis, terræ quaſi conglutinata videbatur: magnæ molis erat, aut terram removere, aut Tabulam à terra ſeparare: illa relicta, hæc tandem vi avulſa, & in maſſam redacta, informem machinam præ ſe ferebat, quæ interim ſub viridi penetrata ærugine, ſeu reconditi æris exhalatione ſplendebat.. Exteriora in agro Ruſticus amovit, & ad machinæ penetralia venit, quæ cum incurvo ligone nudaret, æream Laminam detexit, & quaſi Theſaurum in agro inventum, veneratus eſt. Æs quidem agnovit, quid eſſet, quid valeret, quid ſignificaret, penetrare neſciens, protinus Canuſii Baronem, Octavium Affaitati, Dominum ſuum (de quo alibi) metallo terraque onuſtus acceſſit. Hic agricolæ fidam operam expertus, larga remuneratione ditavit, pro ære argentum repoſuit, nudumque nova, ac decora veſte, pro more ruſtico, circumdedit, & dimiſit.[a]

F Lamina novum hoſpitium nacta, Dominum quidem agnovit, ſed ſqualore operta incognita permanſit, donec undique purgata, magna diligentia mundata, & ardenti lixivio lavata, veterem faciem innovavit, quæ illicò venuſtate ſua omnium adſtantium oculos cordaque corripuit, ac flagrantem in Laminam Ardorem affectumque ſingularem excitavit.

Dominus veterem, ſed ex vetuſtate pulchriorem Virginem adeptus, in Cimeliarchium ſuum repoſuit, & conſervavit.

CAP.

[a] *Ughellus ibid.*
[b] *ibid. in Vita Angelarii.*
[c] *In Archiepiſc. Barenſ.*
[d] *Ibid. In Vita S. Sabini Epiſc.*
[e] *In Italia Sacrà ſub Arch. Barenſib. in Vit. Angelarii, & Heliæ Archiep.*

[a] *Accepi hæc omnia a D. Franciſco Chryſolito Presb., qui vidit, & adfuit.*

CAP. XIV.

VARIA MUTATIO DOMINII CANUSII; ET TRANSLATIO TABULÆ CANUSINÆ.

Rerum *Dominia*, tradit Juriſconſultus, *non poſſunt eſſe incerta*, hinc, & Canuſium Dominum ſuum agnoſcere debuit: antiquitùs quidem à Diomede erectum, civitas, & emporium cum fuerit, ſuum ſibi Dominium tenuit, & libertatem cum nativitate genitam ea tempeſtate conſervavit, Romanis indè ſubditum, Romani Imperii paruit poteſtati, illis fœdere ſociatum; & poſteà in Coloniam redactum ſub Cæſaribus floruit. Cadente Imperio Barbaris Vandalis, & Gothis obedire neſciens, eorum furorem ſæpiùs attraxit. Aliquando ad Longobardos [a] pervenit. Pipinus Caroli Magni filius Apuliam, cæteramque vicinam Regionem exindè ſubiugavit, & communem cum Græcis tenuit. Circa annum 834. Saracenorum rabiem ſentire cœpit, & uſque ad annum 914. experta eſt. Non ſolum Apuliæ civitates eorundem expilationibus obedivere, ſed ipſum Canuſium multitudine oppreſſum, à multitudine dirutum, & funditùs everſum fuit. Ex ruderum mole novum Canuſium poſteà erectum, & veteris Dominium reſtitutum.

Expulſis Mauris primò per Ungaros, indè per Sclavos, ultimò per Ottonem II. Imperatorem, Regio Apulorum nunc Græcos, nunc Romanos, nunc privatos Dominos agnovit.

Donec tandem Tancredus Normannus Apuliam omnemque adjacentem terram Græcis, ac Longobardis, [b] per ſe poſteroſque ſuos paulatim eripuit. Quapropter Drago Tancredi filius *Succeſſit fratri Gotfrido in regimine titulo Comitis II. Anno* 1039. *menſe Februario, & primo impetu penè pulſus à Mele Imperatoris copiarum Ductore: at Drogo inſtaurato exercitu, Græcis altero prælio victis, provinciam mordicùs recuperat, qua recepta Umfredum fratrem in parte Apuliæ ad continendos in fide Apulos, & Robertum Guiſcardum fratrem in Calabria contra Coſentinos præficit. Verum dum Dominii ampliationi nimis ſtudet, & Apuliæ Urbes munit, Longobardorum, & Apulorum inſidiis ad Montolium oppidum à Viſone Apulo proditione occiditur. A. Ch.* 1050. 3. *Non. Auguſti.*

Interim Leo IX. Pontifex Maximus ex ſua auctoritate Normannis, quæcumque tum temporis, in Italia obtinerent, liberè poſſidere permiſit.

Anno 1060. Robertus Guiſcardus [c] præfatus *primus ex Normannis ſe Apuliæ, & Calabriæ Ducem appellavit. Nec longè poſt, omnem Apuliam, Calabriam, Lucaniam, & magnam Siciliæ partem ſubegit; & omnium primus, proditione, quam tenebat, homagium Nicolao II. Pontifici fecit, eique fidelitatis ſolenne præſtitit juramentum, a quo per vexillum confirmatus eſt.*

[a] *Abb. Brianville in ſuis Hiſtor. Regni Neap.*
[b] *Henninges in Geneal. Normannor. Comit. Duc. & Reg. qui Apuliam, & Calabriam tenuere.*
[c] *ibidem in Vit. Roberti.*

Bohemundus, Roberti filius primogenitus, Princeps Tarentinus, videns ſe à fratre Rogerio, cognomento Boſſo, in Apuliæ, Calabriæ, & Italiæ rebus defraudatum, ipſi bellum intulit, ſed victus ad Beneventum, Tarento, & Apuliæ [a] parte contentum ſeſe tenere debuit, recrudnit tamen exindè bellum. *Obiit verò anno* 1108. *æſtatis tempore in Apulia.* Hunc eſſe (facilè crederem) qui ſepulchralem tubam, de qua anteà ſcripſi, juxta Manfredi Regis Sepulchrum in Canuſina Eccleſia adeptus eſt.

Sic Apulia, ſic Canuſium, Normannos Dominos habuit, & apud Rogerium, Rogerii Boſſi filium, ejuſque poſteros, Siciliæ creatos Reges permanſit, donec in Conſtantia, Rogerii, & ultima Gentis filia deficeret.

Conſtantia Monialis penè quinquagenaria Cæleſtini III. Pontificis facultate, per Gualtherium Panormi Archiepiſcopum, de monaſterio educta, Henrico VI. Imperatori, Sueviæ Duci, in connubium data, Apuliam, & Canuſium cum ipſo Regno ad Suevos tranſtulit. Quæ omnia, apud illos perſtitere uſque ab obitum Manfredi Nothi, Siciliæ Regis, (Canuſii ſepulti) vel paulò poſt, uſque ad Capitale Supplicium Conradini Regis.

Dehinc ad Comites Andegavenſes, utriuſque Siciliæ Reges, Canuſii Dominium translatum eſt. Stetit apud eos uſque ad Joannam II. Neapolis Reginam, quæ inconſtantia ducta, nunc Alphonſum Arragoniæ Regem, nunc Ludovicum Andium Ducem, ad filialem adoptionis conditionem evocatos, inter utriuſque poſteros bellorum ſeminarium extruxit. Arragonii tandem ſuperiores, Canuſio præfuere. His etiam per Ferdinandum Catholicum, Hiſpaniæ Regem, extirpatis, Neapolis Regnum, & cum eo Canuſium Hiſpanis acceſſit.

A quibus, per Joannam Ferdinandi filiam, Philippo I. Archiduci Auſtriæ, & Hiſpaniæ, vel ſaltem Caſtellæ Regi, ſociatam, ad Auſtriacos tranſiit. De Philippo ad Carolum V. Cæſarem, de Carolo ad Philippum II. Hiſpaniarum, & Indiarum Regem, pervenit.

Philippus Rex, ut erat magnanimus, varias Neapolis Regni ditiones Principibus viris, & de ſe bene-meritis in feuda conceſſit.

Hos inter Nicolaus Grimaldus [b] *Vir dives, & virtutibus plurimis ornatus*; enumeratur, cui Salerni Principatum pluresque in Apulia ditiones (quas inter Canuſina recenſetur) donavit. Hujus etiam filius Auguſtinus, Dux Eboli in Campania conſtitutus fuit. Sic Canuſii Dominium, cum 23. aliis in Regno ditionibus Grimaldis advenit, & apud

[a] *ibidem in Vit. Bohemundi.*
[b] *Henninges in Famil. Grimaldi.*

apud eos, qui hodiè Monœco præſunt, remanſit. Hi cum Gallis adhæreant, poſſeſſionibus ſuis eorumque fructibus, ſub Hiſpanis ſitis, belli jure ſpoliantur; cum Hiſpanorum partes inſequuntur, iiſdem gaudent. Canuſium proindè cæteræque ditiones, pro Grimaldorum Principum mutatione, conditionis, mutationem accepere, & auctioni expoſitæ, alium Toparcham conſecutæ ſunt.

Hinc familia Affaitati, Baroli, ſeu Barlettæ Illuſtriſſima, Canuſii ditionem cum titulo Baronis, hoc eſt Liberi Domini, ſibi vindicavit. Plurium Stirpis Heroum inſignem, ac præſtitam fidem Hiſpaniæ, & Neapolis Reges experti: quapropter Affaitati majoribus cumulandi beneficiis, majores à Carolo Rege gratias adepti ſunt, quas inter Canuſii erectio in Marchionatum non minima conſideratur. Octavius Affaitati primogenitus Baronatum hactenus tenuerat, & etiamnum tenet, hic familiæ negotiis implicitus, familiæ procreationem Joſepho fratri juniori commendavit, qui proindè ducta uxore ex Proſapia Tomaſina, Neapolis Illuſtriſſima, Canuſii inveſtituram cum titulo Marchionis, jam ab annis duobus, Regio favore adeptus eſt.

Hoc modo Canuſium à Diomede fundatum per tot tantaſque mutationes Dominii, Affaitatis obvenit.

Tabula verò ærea, ut a Ruſtico intrà ſepta Veteris Canuſii inventa fuit, (ſicuti ſuprà indicavi), quantocyùs ad præfatum Octavium Affaitati Canuſii Baronem Barolum translata eſt, qui eam omni ſtudio mundare, & in Cimeliarchium reponere curavit. Illicò Tabulæ fama ſparſa eſt, & plures vicinos Principes, ſi non invidos fortunæ, Zelotypos ſaltem ſuæ poſſeſſionis excitavit. Nè omnia, quæ acciderunt propalare cogar, hoc ſolum dicam, præfatum Octavium generoſi, ac prudentis viri, hac in parte, perſonam egiſſe: etenim ne rivalium odia attraheret, neve plus uni quam alteri tribueret, Tabulam omnium oculis animiſque eripuit, amico donavit, & Venetias miſit.

CAP. XV.

SIGNIFICATIO TABULAE AEREAE CANUSINAE.

Quid hic de Significatione Tabulæ æreæ Canuſinæ agendum, cum totus Liber ad eam explanandam conſcriptus inſpiciatur? quid ſub uno titulo dicendum, cum plura ſub pluribus dicantur? Liber, ut verum fatear, omnem Tabulæ circumſtantiam exhibet, quid verò ipſa per ſe ipſam Tabula ſignificet, nullibi traditur, & quamvis in Libro plures Decuriones, vario perfuncto munere nobiles, illuſtrentur, quid omnes ſimul Decuriones, in unum corpus redacti, ſibi velint, conſtituantve, hactenus non explicui.

Quid Tabula ſignificat? ſignificat Splendidiſſimum Ordinem, ac Senatum Canuſinæ Coloniæ militaris: hoc eſt, Curiam Canuſinæ Coloniæ: Curiam, inquam, non formalem ædificii, ſed materialem perſonarum.[a] *Quoties enim, Imperator vico, Civitatis jus deferret, eidem jus Curiæ attribuebat, quia nulla Civitas fuit ſine Curia.* Curiæ inſtitutæ ſunt κατὰ τῆς Βασιλευούσης πόλεως μίμησιν. Undè & Senatus dicitur: de quo Auſonius:

.... *Quos Curia ſummos*
Municipium vidit Proceres, propriumq; Senatum.

Curia itaque Senatum, & Senatus Curiam indicabant: à Romana enim Republica hæc nomina, ac dignitates, ad Colonias municipiave deſcenderunt. *Coloniæ*, inquit Gellius,[b] *in quibus primum Decuriones facti, quaſi effigies ſimulachraque Populi Romani fuerunt.* Imò Decuriones à Decuria: Decuria à Curia, ut infrà dicetur, nomen mutuàrunt. Igitur ab illa Suprema Curia Populi Romani omnes reliquæ Curiæ, ab ipſo Senatu cæteri Senatus dimanarunt, & in Coloniis Municipiiſque, quaſi Romanæ Reipublicæ filiabus, conſtituti ſunt.

Coincidit proindè, & Senator, & Curialis in dignitate functionis. Nobilis eſt Senator, nobilis eſt Decurio, hinc Prudentius, prudenter edicit:

[c] .... *abſit ut me Nobilem*
Sanguis parentum præſtet, aut Lex Curiæ.

Quibus adjungit S. Ambroſius:[d] *Viri perſona quæritur, qui etiam in Senatu, & reliquis curiis, generis aſſervat dignitatem.* De his plura ſub Decurionibus tradam.

Quapropter Curialium aſſumptio ſtrictè procedebat, imò *in electione Curialium,*[e] *aut Magiſtratuum nihil ratum fuit ſine Decreto: Imò, & ipſæ nominationes fiebant in legitimo ordinis conventu, non ſine duabus Decurionum partibus.*

Ex his verbis conſtat Curiam, & Senatum etiam ordinem vocari: Ordo profectò vocatur civitatis Senatus, ut etiam ex ſubjecto lapide inclareſcit.

[f] Q. TVLLIO. SEVERINO. SEQVANO.
OMN. HONORIB. INTER. SVOS. FVNCT.
[g] PATRONO. SPLENDIDISS. CORPORIS.
N. RHODRNIC. ET. ARAR.
CVI. OB. INNOCENTIAM. MORVM.
ORDO. CIVITATIS. SVAE. II. STATVAS.
DECREVIT. INQVISITOR. GALLIAR.
TRES. PROVINC. GALL.
L. CONCOR. AVQV. FELICITAS.
Q. R. P. M.

Hic Ordo ſive Senatus Coloniarum, non ſolum ultimis Imperii Romani temporibus, ſed etiam ætate Trajani Aug. Splendidiſsimi appellativum ſibi vindicavit, quod ut appa-

[a] *Jul. Cæſ. Bulenger. de Imp. Rom. Lib.* VII. *Novell.* 38. *Auſonius in Moſella.*
[b] *Lib.* 16.
[c] *Prudentius in Roman. Antioch.*
[d] *In Cap.* 3. *Luc.*
[e] *Bulenger. ibid. L.* 46. *C. de Decurionib. L.* 66. *C. Theodoſ. eod.*
[f] *Lugduni ad S. Irenæum.*
[g] *Ex Symphoriano, & Theveti Coſmographia.*

appareat, plures lapides, cum de Patronis Clariſsimis Viris agam, in teſtimonium adducam, hic interim (qui idem præfert) non contemnendus apponitur:

extra Grut.

TI. CLAVD. TI. F L. PAL. QUART IN. TRIB. MIL. LEG. III. CYRENIAICAE ADLECTO. AB. D VO. TRAIAN. PARTHICO. IN. SPLENDIDISSIMO. ORDIN. QVI . . . . . ONIAE. . DI. . . . PRAETORI PROVINCIAE (a)

Tabula igitur ærea Ordinem ſeu Senatum indicat, Senatus Senatores promit, *Senatores verò in Coloniis, ut etiam in Municipiis Decuriones vocabantur* (b); quod docet Cicero, dum in Sextiana de Capua Colonia deducta, (cum anteà eſſet Præfectura), loquitur: *hoc tempore iidem homines, nomine commutato, Coloni Decurioneſque*, & ibidem: *recita quæſo, quid decreverint Capuæ Decuriones.*

Significat ergò Tabula Curiam, Senatum, ſeù Ordinem. Sed cujus loci? Coloniæ, dixi, Canuſinæ, ibidem enim erecta, ibidem recondita, ibidem etiam inventa fuit.

Sed cur potiùs Coloniæ Canuſinæ, quam Municipii Canuſini? Coloniæ, dixi, & alibi probavi ex ipſis Romanis nominibus Romanorum, qui Roma Canuſium ducti, locum civitatemque familiis ſuis nobilitarunt, quod, ſi aliquando de Familiis agerem, clariſsimè appareret; non Municipii, quia illud familias ſuas, ſi non barbaras, ſaltem exteras conſervabat; Municipium enim nil aliud eſt, quam oppidum jure civium Romanorum donatum, non tamen familiis immutatum. (c) Municipes autem ex eo nominarunt, quod jus adepti eſſent, cum Populo Romano munera capiendi. Quocircà præclarè Ulpianus Municipes propriè dictos prodidit, *qui in Civitatem Romanam accepti munerum participes fierent*. Egregiè etiam Paulus: *qui municipes appellatos, quod munera civilia caperent*, dixit. Munera verò illi nihil aliud, quam officium Civilium jura vocarunt. Municipii porrò conſtituendi, multò expeditior atque proclivior ratio fuit, quam coloniæ deducendæ: quippè *cum ad largiendam Civitatem ſatis Senatuſconſulto fuerit, & Plebiſcito, id eſt, ut ex auctoritate Senatus de ea ferretur ad populum*. (d)

Sed cur in Tabula Senatus Coloniæ potius, quam Præfecturæ dicendus eſt? Ratio eſt, quod illa Duumviros numeraverit, hæc Præfectos ſuos, (à quibus Præfectura dicta) Roma miſſos receperit, aliaque plura munia omninò diverſa ab iis, quæ in Tabula leguntur, habuerit.

Cur non Fori, non Conciliabuli Senatum præfert? illa erant loca minoris æſtimationis, quæ nullo Decurionum Senatu gaudebant: in Foro quidem jus dicebatur, Nonio teſte, cum ait (a) *Fora locos fuiſſe, in quibus jus diceretur.* Quod notis loquendi formulis, *forum indicere*, & *forum agere*, comprobari videtur. *Forum* enim *indicere* Prætores dicebantur, cum locum juriſdicundi, qui conventus dicebatur, deſignabant: *Forum* autem *agere*, cum conventum in Provincia juriſdicundi cauſſa habebant. Forum etiam nundinationis locum indicat, quem pariter Prætores in provinciis indicere, Servio teſte, ſolebant. Hunc autem locum proprio vocabulo, non Forum, ſed diſtinctionis gratia, Conciliabulum dictum invenio, nam Feſtus adfert: (b) *quod eò in concilium veniretur*: Undè & illud Livii emanavit: (c) *Legem latam, ne ambiendi magiſtratus gratia Nundinas, & Conciliabula obire liceret.* Hæc autem aliquando ad jus municipiorum fuiſſe redacta; non obſcurè Frontinus aſſerit his verbis: (d) *Quod ſi ad hæc revertamur, hoc Conciliabulum fuiſſe fertur, & poſteà in Municipii jus relatum.* Quæ omnia nihil commune habent cum Canuſio, quod non Forum, ſed Civitas; non Conciliabulum, ſeù Nundinarum locus, ſed Emporium fuit. Nundinæ ad tempus, Emporium ſemper, durabant.

Ex his tandem concludendum eſt: Tabulam Æream nil aliud efferre, aut ſignificare poſſe, quam Senatum, ſeù Ordinem Coloniæ Canuſii. Quæ Significatio generica, ut magis eluceat, per ſpecies ſuas illuſtrari debet: Species autem ſunt omnes Tituli, & Munia Tabulæ, hinc ipſa Tabula in omni ſua parte, in omni ſuo munere occurrit explicanda. Ut autem cuncta cum fundamento procedant, primum de Conſulibus Romanis, qui in Tabula legentur, indè de cæteris omnibus, ex ordine ſcribendum eſt.

CAP. XVI.
CONSVLES ROMANI TABVLAE INSCVLPTI.

IN capite Laminæ Canuſinæ exhibentur Conſules Romani his verbis:

L. MARIO. MAXIMO. II. L. ROSCIO. ÆLIANO. COS.

Laminam, ſeù Tabulam inciſam, erectam, publico honori, ac commodo fuiſſe expoſitam, L. MARIO MAXIMO II. & L. ROSCIO ÆLIANO COS. extra controverſiam judico, ipſo ære (de cujus antiquitate, quid ſiniſtrum ſuſpicari nefas) eos diſertis verbis intonante. At quis mihi L. Marium Maximum II. quis L. Roſcium Ælianum Romanos Conſules, in Faſtis Conſularibus, aut eorundem Tabulis Capitolinis indigitare poterit? Quis eoſdem à Faſtorum ſcriptoribus, interpretibus, aut correctoribus

 bus

(a) *Lugduni olim in domo Langæi Scalig.*
(b) *Sigonius, & Roſinus de Coloniis. Cicero in Sextiana.*
(c) *Sigonius de Antiq. Jur. Ital. Lib. II. Cap. 6.*
(d) *Sigonius ibid.*

(a) *De Sermon. Latino.*
(b) *De Lingua Latina.*
(c) *Lib. VII.*
(d) *In Libro de Limitib.*

bus allegatos, expoſitos, aut nominatos oſtendet? Hactenùs neminem inveni, poſt multam temporis inutilem conſummationem, nec non poſt plurium auctorum attentam lectionem, & exactam inquiſitionem: & tamen illi Conſules fuerunt, ac in Tabula Conſules nominantur, fides itaque Tabulæ adhibenda, & Faſti Conſulares per eam ampliandi, & reſtituendi.

Sed indagare liceat, quis erit locus Conſulum, quale tempus, ubi invenientur? in ipſis Faſtis Conſularibus inveniri poterunt. Sed quomodo invenientur, ſi ibi non ſint; aut quomodo ſunt, ſi ibidem inveniri non poſſunt? Rem totam explanabo: ſunt, & non ſunt; ſunt cognomine-tenus; non ſunt, prænomine, & nomine expreſſi. Quamobrem ſciendum eſt, Conſulares Tabulas (ut illas Romæ lapidibus inſcriptas vidi) multis in partibus, temporis injuriam, læſionem, ac mutilationem paſſas eſſe; quapropter factum eſt, ut hinc ipſa Conſulum prænomina, illinc nomina, iſtinc cognomina, imò, & dignitates, ovationes, ac triumphi per Viros doctos ex anterioribus probatis Scriptoribus, ubi litteralis facultas permiſit, & humana notitia potuit, ſupplementum receperint.

Conſulares itaque Faſti, quos Hubertus Goltzius edidit (a) ſub initium Imperii Alexandri Severi, Conſules habent hoc modo: ((((((Maximum & (((Papirium Ælianum. Prænomen, & nomen in priori reticetur, exiſtente ſolum Maximi cognomine. In poſteriore deficit prænomen, Conſul verò nominatur Papirius, & cognominatur Ælianus. Onuphrius Panvinius (b) ad rem propiùs accedit, dum eodem tempore Conſules ponit hoc modo: ((((((((Maximus II. & (((Papirius Ælianus. Quem enim Goltzius Maximum ſimpliciter cognominavit, illum Panvinius eo tempore II. Conſulatum obiiſse allegat. Hic verò Maximus II. Conſul, eſt noſter L. Marius Maximus II. & ille Ælianus, falsò, aut ſaltem erroneè nominatus Papirius, eſt noſter L. Roſcius Ælianus, ut infrà apparebit. Prior facilè elucet ex cognomine & II. Conſulatu, nec alia probatione indigere videtur, quam ſupplemento prænominis, & nominis, quæ proindè ex Lamina petenda ſunt, cum hactenùs ex Hiſtoricis ſuppleri nequiverint, & ſic rectè procedet, L. Marius Maximus II. Sed ne L. Marium Maximum perfunctoriè tranſire videar, ejus primò juventutem, indè virilem ætatem, & Conſulatum adferre cupio.

Seccius Secundinus, Civis Romanus, & Miles Veteranus Legionis II. Italicæ, & Petejula Severia conjux, filium, & filiam procrearunt. Filia Seccia Secunda nominata, ex L. Mario Maximo, marito ſuo, duos filios peperit Marium Maximum, & Marium Secundum. Filius verò, Julius Apricius dictus, miles extitit Legionis SS. Supraſcriptæ, B-F. PRAEF. Beneficiarius Præfecti, STIP. AN. VI. Stipendiorum anno Sexto, ANN. XXV. mortuus anno XXV. Cui proindè defuncto Parentes Sepulchralem locum delegerunt, eumdemque ſibi, filiæ, ac nepotibus ſuis vivis, vindicarunt: Quæ omnia ex ſubjecto marmore clariora evadunt.

Grut.p.DLX.N.6.

D. ✠ M.
SECCIVS.SECVNDINVS.VET.LEG.II.ITAL.
PETEIVLA SEVERIA.CONI.EIVS.SIBI.ET.
SECCIÆ.SECVNDINÆ. FIL. ET.MARIIS.
MAXIMO.ET.SECVNDO. NEPOTIBVS.SVIS.
VIVI.FECERVNT.ET.IVL. ATRICIO. FIL.
MLL.LEG.S.S. B.F. PRAEF. STIP.AN.VI.
✠. ANN. XXV. (a)

Ex lapide colligitur Marii Maximi nomen, & cognomen, quod à patre in filium (ut paſſim Romanis, & primis, & ultimis Reipublicæ temporibus in uſu fuit,) deductum eſt. Pater igitur Marius Maximus, Lucius prænominatus, quod in prima luce editus eſſet, Romæ ſubſtitit, (b) & ſub Imperatore L. Septimio Severo floruit, is enim Mariis ob præſtitam operam, & conſervatam fidem addictus, plures Marios ad honores promovit, ac inter alios M. Marium. M.F. Titium-Rufinum cognominatum A.U.C. DCCCCLIX. ad Conſulares faſces evexit, & poſt paucos annos tempore Ludorum ſæcularium L. Marium Maximum ex Kal. Juliis ſuffectum, Conſulem creavit: hic autem fuit Maximi noſtri primus conſulatus, qui cum in Faſtis deſit, locuſque vacuus in Goltzii, Panvinii, aliorumque Commentariis reperiatur, ex antiqua inſcriptione Spoleti Fortunæ Reduci erecta, ac inventa, petendus eſt, & Faſtis adjungendus, ut conſulatum agnoſcas, effiguratum marmor adduco.

Grut.p.MXIV.N.I.

FORTVNAE. REDVCI
. . . . RVFVS. COL. DISP. SVMMAR . . . .
TEMPLVM OMNI. CVLTV. EXORNAVIT. ARAM.
DE. SVO. MAXIMAM. POSVIT. IDEMQ. DECRETO.
ORDINIS. . . . CVM. A. SOLO. AERE. CONLATO.
PERFICIENDVM. CVRAVIT. IN. CVIVS. DEDICAT
SINGVLIS. IN.COLLEGIO. . . . XX. N. DED.
DEDICATVM. XII.KAL.AVG. . . . . ET.MAXIMO. COS.
SI. QVI . . . CVM. PONERE. VOLET. DABIT. ARCAE... II....N.

(c)

Dedi-

(a) *Fol.250. ſub finem.*
(b) *In ſuis Faſt.Conſular. ſub Alexandro Severo Imp.*

(a) *Habetur Celeiæ Styriæ Inferioris oppido ſupra portam Burgi. Appianus.*
(b) *Appianus, & Sigonius.*
(c) *Spoleti. Urſinus, & Gutenſtenius.*

Dedicatum templum marmor enuntiat XII. KAL. AUG. paulò poſt initium Conſulatus, quod ex Kal. Juliis inceptum fuit. Proſequitur marmor . . . . . . & Maximo Cos. Prior Conſul non apparet, poſterior Maximus declaratur; & rectè, ſecundum enim locum in Conſulatu paſſim occupabant ii, qui primò ad Conſularem evehebantur dignitatem, cum autem anteriorem Conſulatum geſſerant, plerumque primum in magiſtratu locum ſibi vindicabant, Sic L. Mario Maximo contigit, qui in hoc primo Conſulatu ultimum locum adeptus, & in ſecundo (ut alibi, & ex Tabula patet) ſibi primum aſſeruit.

Nec urgendum, in præfata inſcriptione non niſi cognomen Maximi inveniri, illudque L. Marium Maximum non indicare. Sufficit hic Maximum dixiſſe, ut L. Marium oſtendam, etenim per id tempus obſervatum fuit, nuda Conſulum cognomina marmoribus inſcribere, quod ſi opus foret, plura antiquitatis monumenta id ipſum edocere poſſent: ſed iſtis præteritis, ipſe Caſsiodorus (a) paulò poſt ſub Alexandro Severo Cæſare, per Maximum cognomen (cum illud Æliano jungit) L. Marium Maximum declarat. Cum igitur in inſcriptione Templi Fortunæ Reducis, Maximum Conſulem inveniam, ac primum L. Marii Maximi Conſulatum quæram, abſque dubio per Maximum, L. Marius erit intelligendus, utpotè qui tempore ludorum ſæcularium ſub Septimio Severo primum Conſulatum geſſerit, & inde circitèr octodecim elapſis annis, ſecundum ſub Alexandro Cæſare adeptus fuerit.

Quem ſecundum Conſulatum M. Aurelius Caſsiodorus (b) exhibet his verbis: MAXIMUS ET ÆLIANUS. Joannes verò Cuſpinianus hæc adjungit: (c) *Horum Conſulum ſic facit mentionem auctor de Pontificibus, Urbanus An. VIII. Menſes XI. dies XII. fuit temporibus Alexandri à Conſulatu Maximi, & Æliani uſque ad Agricolam, & Clementinum* Panvinius iiſdem aſſentitur hoc modo: *Damaſus in Vita S. Urbani comparat Maximum, & Ælianum.*

IN H. D. D. I. O. M. — Gr. p. MV. N. 2.
1. Grut. loci. — GENIO. LOC. ET FOR-
TUNÆ. DIS. DEAB-
QUE. EMERITIUS
SEXTUS. MILES.
LEGIONIS XXII.
PR. P. F. SEVERIA-
NA E. B. F. COS. PRO
SE. ET SUIS. POSU-
IT. V. S. L. L. M.
2 Abeſt a Grut. — MAXIMO. ET.
ÆLIANO: COS.
IDIBVS. JANV-
ARIS,
(d)

(a) *In ſuis Faſtis.*
(b) *In Faſt. Conſul.*
(c) *In Commentar. ad Caſſiodor.*
(d) *Habetur Canſtadii ad Nicrum amnem in Germania. Ex Studionis Schedis. Ex Meliſſi monument. antiq.*

Hi ſunt illi Conſules, qui Magiſtratum obierunt ea tempeſtate, qua Aram Canſtadii ad Nicrum Jovi Optimo Maximo, Genio loci, Fortunæ Dis Deabuſque Emeritius Sextus miles erexit. Inſcriptionem lego hoc modo: *In honorem dedicatum Jovi Optimo, Maximo, Genio loci, Fortunæ Dis Deabuſque, Emeritius Sextus, miles Legionis XXII. Primigeniæ, piæ, fidelis, Severianæ, Beneficiariæ Conſulis, pro ſe & ſuis poſuit. Votum ſolvit libenter, L. Mario Maximo & Æliano Conſulibus, Idibus Januariis.*

Scio, & à multo tempore novi L. M. in Contractis verbis, per nudas litteras expreſſis, aliquando indicare *libens merito*, ſic ut ſenſus colligatur *Votum ſolvit libens merito*. Sed cum in Ara effigurata duplex L. L. inveniatur, & ſecundum, juxta ſententiam Goltzii in tali ſignificatione ſuperfluum, & otioſum eſſe judicetur, ſcribit enim in ſimilibus (a) *alterum L. ſuperfluum eſſe reor*, alius explicandi modus erit indagandus, nec ſaniorem reperio quam ſupra expoſitum; Senſus enim ſubſiſtit in tribus prioribus litteris V. S. L. *Votum ſolvit libenter*. Hinc ſecundo L. & inſequente M. Maximo applicatis, procul dubio L. Marium Maximum indicarunt.

Quæ omnia clariora evadent, ſi profunda mente perpendatur L. Marium Maximum Conſulem cum Æliano in Lamina citari, eamque Alexandri Severi Imperatoris tempori, ut alibi probatum, eſſe coætaneam; ac tandem Alexandri primo Imperii anno Caſſiodoro, Sigonio, Panvinio, Goltzio ac reliquis omnibus Faſtorum Scriptoribus, Conſules conſtitui.

Hæc de Maximo ſufficiant: ad Ælianum alterum Conſulem procedo. Hunc ſupra erroneè))) Papirium nominatum eſſe exhibui, rectè verò L. Roſcium nominandum eſſe contendo. Panvinius, & Goltzius, unus alium ſecutus, hunc Roſcium, Papirium dixerunt. Facilis eorum hallucinatio, facilis nominis inverſio; non enim contenti Maximi, & Æliani cognominibus, (quæ Caſſiodorus ſubminiſtraverat) vetuſtas Faſtorum Tabulas perſcrutari voluerunt, corroſas ibidem inventas litteras, ut novi aliquid ſuperaddere valerent, indagare conati ſunt: antiquum verò marmor (ut omnes paſſim Faſtorum Tabulæ Romæ conſpiciuntur) plures lituras, lineolas, ac virgulas invicem intercidentes, ex eſu temporis contractas, exponebat; quamobrem in dubio conſtituti Papirium pro Roſcio legerunt. Facilè ſumpſerunt in larvato lapide P. in Papirio, pro R. in Roſcio; facilè A. pro O. mutuarunt. Facilè PIR. in Papirio, pro SI. in Roſcio immutarunt, & tandem repertis tribus reliquis litteris I. V. S. in utroque nomine, Faſtis appoſuere Papirium. Securitatem, ac certitudinem ſibi proponebant, quod anno V.C. DCCCCXV. L. Papirium Ælianum, cum Junio Paſtore; Anno V. C. DCCCCXXXV. N. Papirium Ælianum, cum M. Eggio Marullo; & anno V.C. DCCCCXXXIX.))))

(a) *Hubert. Goltzius in Not. Litterarum.*

Papirium Ælianum, cum Clodio Criſpino A Conſules fuiſſe conſtaret, nec ullibi L. Roſcium Ælianum offenderent. Hoc itaque tanquam incognito prætereito, Papirium jampridem notum, ſub Alexandro Principe, Æliani cognomento junctum, cum Maximo Conſulem indicarunt. Nec rectè, non enim ſequitur: Conſul invenitur Ælianus, ergo Papirius nominandus eſt: tranſeat, quod reperiantur Papirii, ſed & inveniuntur Æmilii Æliani, Celſi Æliani, Antonii Æliani, Axi Æliani, Urſi Æliani, Silvani Æliani, Roſcii B Æliani, & plures alii.

Adjuvat ſententiam meam Carolus Sigonius [a], qui Papirios inſectatur hoc modo: *Tres tantum Conſules invenio Papirios Ælianos. Primus cum M. Eggio Marullo, N. Papirius Conſul fuit DCCCCXXV. Alter Ælianus triennio poſt cum Clodio Criſpino, quem Papirium fuiſſe incertum eſt*. Hi *duo temporibus Commodi Imperatoris. Tertius ſub Alexandro* (de quo hic ago) *cum Maximo Conſul fuit Anno DCCCCLXXVI. Sed hic quoque* (Nota benè) *incertus.* C

Incertus ſanè ultimus Papirius Ælianus, fuit, hunc proindè Joannes Cuſpinianus [b], Caſſiodori Faſtos commentans, Celſum Ælianum nominat.

Quem ergò Scriptores incertum hactenus Ælianum adduxere, ego certum profero, & ex Lamina L. Roſcium Ælianum fuiſſe dico.

Sed denuò contra ſententiam meam plures inſtabunt, nullum Roſcium apud Romanos Scriptores Conſulem inveniri. Non ſubſiſtit inſtantia, quia negativa eſt, una affirmati- D va, quam adduco, totam evertit. Roſcium Regulum Conſulem ſiſto [c], qui ſub A. Vitellio Cæſare ex pridie Kal. Novemb. Conſul creatus, ipſis Kal. Novembris Conſulatum depoſuit.

Roſcii Prænomen (quod reticetur) Lucium fuiſſe arbitror, illo enim Lucii Prænomine (ſi Sext. Roſcium Amerinum, Q. Roſcium Gallum, & duos Titos fratres, Capitonem, & Magnum excipias) reliquos paſſim Roſcios inſignitos comperio. Sic Lu- E cium Roſcium, qui in Legatione ad Vejentes Tolumnii Regis juſſu occiſus eſt, nominatum Livius tradit [d]. Sic Roſcius Fabatus, qui Prætor fuit ſub initium belli civilis Pompejani [e], cum antea Legatus Cæſaris in Galliis fuiſſet, Lucius dictus eſt.

Lucium etiam prænomen obtinuit Roſcius, qui L. Cornificii [f] in Africa Legatus celebratur, ibidemque cum ipſo periit.

Lucius etiam vocatur, Roſcius [g] Otho, qui A. V. C. DCLXXXVII. C. Calpurnio Piſone, & M. Acilio Glabrione Cos. Cum F ageretur de bello Pyratico Pompejo demandando, Trib. Pl. extitit.

(a) *in Faſtis.*
(b) *Joannes Cuſpinianus in Comment. M. Aurel. Caſſiodor. Ann. DCCCCLXXVI. ſub Maximo & Æliano.*
(c) *Faſti Conſulares Panvinii, Goltzii, & alior. hoc loco.*
(d) *Lib.* IV. *A.V.C.* CCCXVII.
(e) *Cicero* VIII. *Epiſt.* 16. *ad Attic.*
(f) *Appian. lib.* IV.
(g) *Hieron. Henninges ſub Roſciis.*

Plures Lucios prætereo; & inter alios L. Roſcium, qui inter non paucos Tribules in baſi majore, Æternæ Paci ſub Veſpaſiano Cæſare erecta, nomen ſuum inſcribendum dedit, quod Janus Gruterus [a] famoſus antiquitatis indagator, in ipſa baſi exaratum, legendum exhibet.

Ex quibus facilè cognoſci poteſt pleroſque Roſcios, adeòque etiam & noſtrum, laminæ inciſum, Lucium Prænomen fuiſſe adeptum.

Hactenus Lucium videmus, ſed nullus inter Roſcios Ælianus apparet. Fuit is, & quidem Conſul invenitur in Ara marmorea ſculptus, quæ adhæc uſque tempora conſervatur in Conceſio Brixiana Villa, ibidemque templi muro inſerta, illæſa conſpicitur. Lapidem conſidera, & Roſcium AElianum Conſulem lege.

Grut. p. XVIII.
N. 10.

IOVI. O. M.
CONSERVATORI. POS
SESSIONUM ROSCIOR.
VM. PAUCUL. ÆLIANI. N. COS.
ET BASSÆ FILIORUMQUE
EORVM EX VOTO. L.
ROSCIVS. EVBVLVS NVTRIT.
ET. PROCVRAT. CVM ROSCIO
FIRMO. LIB. PROC. EOR.
(b)

Marmor hoc modo illuſtrandum reor: Roſcius Pauculus, Roſcii Æliani Coſ. Nepos, Baſſa uxor, & filii eorum, Jovi Opt. Max. pro conſervatione ſuarum poſſeſſionum Roſciarum, aram voverunt, quam L. Roſcius Eubulus, filiorum nutritor & Procurator, cum Roſcio Firmo Liberto, & una eorumdem Procuratore ex voto erexerunt.

Hic habes Roſcium AElianum Conſulem, nec alium unquam invenies, quam qui cum Maximo II. initio Imperii Alexandri conſulatum geſſit. Tempus adjuvant Pauculi, Eubuli, Firmi, & Baſſæ nomina, quæ ea tempeſtate in uſu floruere.

Lucii vocabulum in marmore deeſt, ipſum Roſciorum Proſapiæ fuiſſe familiare ex Scriptoribus oſtendi, ſupereſt antiquitatis monumenta producere, ut vel ſic, utroque probationis modo, Roſcius noſter AElianus, Lucius credatur prænominatus. Ameria Hiſpaniæ Civitas duplex ſubmininiſtrat.

Grut. p. MLXVIII.
N. 7.
HOC. SACRUM.
MARTI.
L. ROSCIUS.
RESTITUIT.
EX VOTO.
(c)

Grut. p. MC.
N. 3.
ROSCIUS. L. F.
CITER. HISPANIAE
LEG. II. AVG.
(d)

Ini

(a) *in Inſcript. Antiquit. fol. 241.*
(b) *Habetur in Villa Brixiana, Conceſio in muro Templi. Verderius in ſuis Antiq.*
(c) *Ameræ ad S. Secundi.*
(d) *Ibidem Borromæus in ſuis Antiq.*

In utroque *Lucii* prænomen apparet in primo *L.* Roſcius indigitatur, in II. Roſcius *L.* Filius deſignatur, qui illi fuerint, hic agitare nolo, ſufficit mihi ex vetuſtis marmoribus demonſtraſſe Roſcios, *Lucios* fuiſſe vocatos. Sed necdum ſatis: Roſcium noſtrum *Ælianum*, *Lucii* Prænomine fuiſſe donatum, conjicio ex inſcriptione Lapidis Brixiæ adhuc ſuperſtitis hac forma.

Grut. p. MC. N. 2.

SACRA AEDES. L.
ROSCII. . . . .
. . . . OR. . . . . G . . .
. . . .
L. D. D. (a)

Etenim cum Sacram AEdem in Brixiæ confinio (ibidem lapis inventus) exſtruxiſſet, eamque *L.* D. D. *Libens* dedicaſſet Deo, qui per temporis vetuſtatem è marmore ſublatus non amplius dignoſcitur, atque in eodem Brixiæ confinio Roſcius Pauculus, Roſcii AEliani Conſulis Nepos, (de quo ſuprà) Aram (b) voverit Jovi Opt. Max. Conſervatori poſſeſſionum Roſciorum, conjiciendum eſt, hanc Aram in eadem Æde Sacra *L.* Roſcii fuiſſe votam, & erectam: cum ex præfatis conſtet Roſcios in agro Brixiano poſſeſſiones habuiſſe: Sacræ AEdis Deum, in marmore non apparentem fuiſſe Jovem, in priori lapide expreſſum: & Roſcium AElianum Conſulem, ibidem citatum, extitiſſe Roſcium Sacræ AEdis conditorem, eumdemque *Lucium* fuiſſe prænominatum.

Denique *L.* Roſcius in lapide legitur, ſi injuria temporis lapidi peperciſſet, abſque dubio AElianus legeretur, quod ibi deeſt, ex Tabula Canuſina petendum erit, & Ælianus, qui cum Maximo II. Conſulatum egit, *L.* Roſcius nuncupandus eſt, atque ita initium Tabulæ rectè procedet.

L. MARIO. MAXIMO II. & L. ROSCIO. ÆLIANO COS.

CAP. XVII.

VARII REIPUBLICÆ ROMANÆ II. VIRI.

DUum-Viri, ſi nomen inſpicias, ſic dicti ſunt, quod duo viri ſimul idem munus obirent: unum igitur nomen fuit II. Virum, ſed unius nominis varium, ac multiplex fuit officium; in Sacrum & Prophanum diviſit illud Antiquitas. Omnium antiquiſſimum (ſi unum Perduellionis II. Viratum excipias) Sacrum fuit, ſub Tarquinio Superbo Romanorum Rege inſtitutum. Huic enim, cum Amalthea Sibylla Cumana, Sibyllinorum oraculorum libros vendidiſſet, eoſque diligenter cuſtodire monuiſſet,

(a) *Extat Brixiæ. Rubeus.*
(b) *Pag. præced. in Ara.*

A *Tarquinius II. Viros creavit ex numero Nobilium, hiſque addidit duos miniſtros publicos, & per hos cuſtodiri libros voluit* (a). Expulſis exindè Regibus Sibyllinorum cura devenit ad Populum, qui Nobiliſſimos Viros, eorumdem cuſtodes, in vita perſeveraturos, creavit. (b) *Hi II. Viri creati ſunt uſque ad annum V. C. CCCLXXXVIII. tunc numerus eorum auctus eſt.*

His acceſſere II. Viri Sacrarum AEdium locandarum (), ædificandarum, conſervandarum, B reſtituendarum, ac conſecrandarum, ſeu dedicandarum, quos Populus ex *Lege* Papiria deſignare ſolebat.

Fuere, & II. Viri Pontifices, & II. Viri Flamines (d), quos (in antiquis documentis) aris & ſacrificiis invigilaſſe reperio, & magnam cum præcedentibus habebant, & communionem, & paritatem.

Hæc de Sacris: Prophanorum vero II. Virum omnium vetuſtiſſimos agnoſco II. Viros Perduellionis, etiam Capitales nominatos, C quorum originem ad Tullium Hoſtilium III. Romanorum Regem refero: cum enim ea tempeſtate Horatius Curatiorum victor, urbem triumphans ingrederetur, ac obviam ſibi ſororem, & unum de Curiis lamentantes interfeciſſet, poſtquam quorumdam cenſura reus factus, neque abſolvi juſtè, neque honeſtè damnari à Rege poſſet: (e) Rex II. Viros creavit, qui de Perduellione certarent. Poſt ejectos Reges, hic mos aliquando retentus., ut in judicio Perduellionis II. Viri D crearentur, qui perduellionem judicarent. Donec tandem vetuſtate obſoletus, prorſus intermiſſus fuerit (f). Hunc tamen quaſi reſuſcitatum, aut ſaltem ex antiquitatis deſuetudine redivivum, poſterioribus Reipublicæ temporibus Labienus Tribunus Plebis in uſum reduxit (g).

His adjungo II. Viros Navales (h), qui A. U. C. CDXLII. C. Junio Bibulco Bruto III. & Q. AEmilio Barbula II. Conſulibus, cum per id tempus acerrimum inter Populum Romanum, & Samnites bellum arderet, rogante E M. Decio Tribuno Plebis, creati ſunt. Horum munus facilè ex nomine dignoſci poteſt: Navales enim cum vocarentur, fabricandis navibus, inſtituendis, reficiendiſque claſſibus, colligendis Sociis navalibus, aliiſque ſimilibus præficiebantur.

Quibus licet plures addere valeam, his tamen contentus, reliquos tranſeo, atque alios II-Viros, qui propiùs ad intentionem meam accedunt, explicandos ſuſcipio, quaF propter ſuccedunt *Varii II-Viri Coloniarum*, & *Municipiorum*.

CAP.

(a) *Joan. Roſinus Antiq. Roman. lib.* III. *c.* 24.
(b) *Idem ibid.*
(c) *Gellius lib.* XIII. *cap.* 14.
(d) *Gruterus paſſim in ſuis Inſcript. Antiq.*
(e) *Livius lib.* I.
(f) *Livius lib.* I. & V. *Cicero pro Rabirio. Plutarchus.*
(g) *Suetonius. Dio lib.* XXXVII.
(h) *Livius lib.* X.

C A P. XVIII.

VARII II-VIRI COLONIARUM, ET MUNICIPIORUM.

Coloniarum, & Municipiorum Reipublicæ, cum ad Romanæ formam componerentur, etiam ſuos II-Viros habebant, quorum tamen in ſimilitudine nominis diſſimile erat munus, nec in una conſiſtebat functione II-Viratus honor, ſed pluribus ſplendebat impenſus.

In Coloniis itaque, & Municipiis reverebantur II-Viri Ærarii, qui publicis nummis adſcripti, nunc Quæſtoribus Superiores, nunc ipſis perſimiles, ſuprema quadam auctoritate Reipublicæ Ærarium adminiſtrabant. (a) De his Scriptores pauca tradunt, eorumdem proinde cognitio, ex antiquis marmoribus, inſcriptionibus aliiſque vetuſtatis monumentis eruenda. Tres lapides produco, ut II-Viros eorumque munus adducam. Horum primus Titum Julium Cornelium Valerianum Coloniæ Patronum, & Duum-Virum Ærarii demonſtrat. Vt rectum judicium, totam lapidis molem effiguratum, perſtringere valeat, totam Siſto.

Grut.p.cccxviii.N.6.
1Grut.colon.

T.IVL.T.FIL.CORN.VALERIANO.
PATRON. COL.II.VIR.AER.III.VIR.
LOCOR.P.PERSEQUENDOR. TRIB.MILIT. LEG. VI. VICT. PRAEF. FABRV.
FLAM.AUG.PONTIFICI.
JULIA.T.F.VERA.PATRI.OPTIMO.
(b)

Secundus verò D. Julium D. Filium, Capitonum Flamivenum, & Tertius Q. Valerium Macedonium II-Viros Ærarii, cætera munia (quæ Lapides continent) tranſeo, extitiſſe confirmant.

1 Grut.p.ccccxxi.N.8.

T. IVL. D. FILI
CAPITONI
FLAMIVENI. III. VIR
LOC. PUBLIC. PER
II. VIR. AERAR. . . .
PRAEF. FABR. TRIB.
MIL. LEG. . . . DIV. .
GEN. . . . .
FOEDERATAE
REMI. PVBLIC.
D. D. D.
(c)

Grut.p.ccccLxxix.N.3.

Q. VAL. C. 3F. VOLT.
MACEDONI
FLAM. IWENT. Q.C.V.
II. VIR. AER. AVGVRI
III. VIRI. P.P. HVIC
. . . COS. HADRIANVS.
(a)

His adjungo II-Viros Jure dicundo, ſeu Juris dicundi, quos in Coloniis, & Municipiis jus dixiſſe conſtat: nomen, & munus duo inſequentes comprobare poterunt Lapides.

Grut.p.ccccxxviii.N.6.

C. LEPIDIO. C. F. PAP.
VICTORI.
II-VIRO. IVRE. DIC. CVR
PEC. PVBL. ET. OPERVM. PVBLICORVM. QVIBVS. EX FIDE
REFECTIS. OB. MERITA. EIVS.
DECVRIGNES. ET. AVGVST.
ET. POPULVS.
STATVAM. PONENDAM.
EX AERE. CONLATO. DECREVERVNT. QVI. HONORE.
CONTENTVS. EX.SVO. POSVIT.
ET. CONLATIOMEM. REDDIDIT.
(b)

Grut.p.ccccLxxv N.2.

L. BELLICIO. L. F.
QVARTIONI.
DECVRION. IVVAVENISIVM
II. VIRO. IVRISDICVNDI
VIX. ANN. LVII.
SAPLIAE. BELLATVMARAE
CONJVGI. AN. LXII.
BELLICIVS. SECCIO. ET.
BELLICIVS. ACHILLES.
CVM CONIVGIBVS.
EX. TESTAMENTO
FACIVNDVM. CVRAVERVNT.
(c)

Magna in Republica ſua II-Viri præfati gaudebant poteſtate, non ſolum in Civilibus, imò in Criminalibus, ſed etiam in rebus ſacris, adeò eminenti, ut in Dedicationibus templorum, & Ararum, (cum Diis Deabuſque fierent) Legem dicerent. Præſtantiſſimum deſuper juxtà, ac rariſſimum extat exemplum, in antiquo Marmore Saloniæ in Dalmatia Imperante Hadriano Principe A.U.C. DCCCLXXXIX. L. Ælio Hadriani Auguſti F. Vero, Cæſare II. & P. Cælio Balbino Vibullio, Pio Coss. erectum, quod Cn. Domitium Valentem II-Virum J. D. hoc eſt Juris dicundi, præeunte C. Julio Severo Pontifice, Dedicationis Aræ Jovi, Opt. Max. Sacræ, legem dixiſſe declarat his verbis:

L.AE.

(a) *Varia monumenta antiquitatis.*

(b) *Extat Genevæ extra Portam monetalem. P. Guilielmius, & Simeonius, & Broiſſardus, & Freherus in ſuis Monum. Antiquit.*

(c) *Viennæ Allobrogum in loco Fuiſſini. Scaliger.*

(a) *Habetur ad Oppidum Tein ad ripam Rhodani in Eremitorio. Scaliger.*

(b) *Sutri in Etruria, 14. ab Urbe Roma milliario in ſummo templo in baſi Statuæ Smetius.*

(c) *In Burchkauſen in Germania. Appianus, & Pighius.*

Grut.p.xxiii.N.12.

L. AELIO. CES. IMP. P. COELIO. P. F. BALBINO. VIBVLLIO. PIO. COSS.
VII IDVS. OCTOBRES.

CN.DOMITIVS.VALENS.II.VIR.I.D.PRAEEVNTE.C.JULIO SEVERO.PONTIF.
LEGEM. DIXIT. IN EA. VERBA. QVAE INFRA. SCRIPTA. SVNT.

JUPITER.OPTIME.MAXIME.QUANDOQUE.TIBI.HODIE.HANC.ARAM. DABO. DEDICABOQUE. OLLIS. LEGIB.OLLISQVE.REGIONIBUS.DABO.DEDICABOQ.QUAS.HIC.HODIE.PALAM. DIXERO.UT.INFIMUM. SOLUM.HUJUS.ARAE.EST.SI.QUIS. HIC. HOSTIA.SACRUM.FAXIT. QUOD.MAGMENTUM.NEC.PROTOLLAT.ITCIRCO.TAMEN.PROBE.FACTUM.ESTO.CAETERAE.LEGES.HUIC.ARAE. EAEDEM.SUNTO. QUAE.ARAE.DIANAE.SUNT. IN.AVENTINO.MONTE.DICTAE.HISCE.LEGIB.HISCE.REGIONIB. SICUTI. DIXI.HANC. TIBI.ARAM.JUPITER. OPT.MAX.DICO. DEDICOQVE.VTI. SIS.VOLENS.PROPITIVS.MIHI-COLLEGISQ. MEIS. DECVRIONIB. COLONIS.INCOLIS.COLONIAE.MARTIAE. JULIAE. SALONAE.CONJUGIBUS. LIBERISQVE. NOSTRIS. (a)

Erant, & ibi II-Viri Libripendes, qui ponderibus eorumque juri præerant. Quid perdendum librandumque eſſet, & qua trutina examinabant, quod indè ex juſto, & æquo Reipublicæ accedebat, ſolvi curabant. Nomen, ac munus plures lapides oſtendunt, inter cæteros unum adduco, qui Polæ conſpicitur, & T. Vedium, ac T. Vitorium II-Viros Libripendes exhibet.

Grut.p.mcxv.N.1.

T. VEDIVS T. F.
T. VITORIVS CN. F.
II. VIRI.
LIBRIPENDES.
EX. D.D. (b)

Coloniæ lapidem eſſe apparet per litteras EX.D.D. quæ ſignificant ex Decreto Decurionum, (c) qui eundem in Nolana Colonia (ubi marmor inventum) erigi mandarunt.

His explicatis II-Viris, qui munere ſuo, in partibus ſibi injunctis, defungebantur, & qui proindè in Coloniis, ac Municipiis ſuis ſpecificam quandam gerebant dignitatem, aut functionem, tandem procedo ad propriè dictos II-Viros, qui primum, ac ſupremum in Republica obtinebant Magiſtratum. (d) *Magiſtratus Coloniarum, ac Municipiorum*, inquit Joannes Roſinus, *pæcipui erant Duum-Viri, Cenſores, Ædiles, Quæſtores. Duum-Viratus Magiſtratus erat annuus propemodum poteſtate Conſulari, aut ſaltem Prætoriæ apud Romanos æqualis.* Vndè ſcitè illud in Agrariis Cicero de Capua Colonia dixit: (e)*Cum in cæteris Coloniis Duum-Viri appellentur, Capuæ ſe Prætores appellari volebant.*

Horum nomina in antiquis lapidibus, & Numiſmatibus extant, imò, & iterati Duum-Viratus, ut apud Romanos Conſulatus, Notæ.

Coloniæ, & Municipii II-Viros ſequentia Marmora exponunt.

Grut.p.ccccxxv. N.4.

L. JVLIO L. F. STER.
CVLLIONI
II. VIRI.
COL. AUG. GEM.
D. D. (a)

Extra Grut.

M. ANTONIO M. F.
GAL. SIRIAC. II. VIRI
MVN. AVG. GAD.
(b)

Reiterati Duum-Viratus honor elucet in L. Calpurnio Galer. Silvino. Hunc adjunctum deprædicat documentum, quod D. S. P. D. D. de ſuo poſuere Decuriones.

LI-

(a) *Erectus Lapis Saloniæ in Dalmatia, poſt Patavium translatus. Stephanus, & Pighius, & Ald. Manutius.*
(b) *Nolæ ex Schedis Sermondianis.*
(c) *Goltzius in nominibus contractis.*
(d) *in ſuis Antiq. Rom. Lib. x. cap. xxiv.*
(e) *in Agrariis.*

(a) *Ad Turrim Ximen prope Martos, quæ olim Colon. Auguſta Gemell. in Hiſpaniis.*
(b) *Gadibus habetur. Antonius Auguſtini in ſuis adverſariis.*

LIBERO.
PATRI.
AVG. SAGR.
Grut.p. IN HONOREM
Lxvi. PONTIFICATVS
N.3. L. CALPVRN. L. F.
GAL. SILVIN.
II. VIR. BIS. FLAM.
SACR. PVB. MVNICIPAL.
PONT. DOM. AUG.
D. S. P. D. D.
(a)

Floruere ſub Auguſto Imperatore Romanorum Coloniæ, & Municipia. Hinc plures eorumdem II-Viri varios per id tempus nummos percuſſere, eoſque nominibus ſuis inſignitos Imperatori, & Conſulibus inſcripſere. Nonnullos Hubertus Goltzius (b) ſub Auguſto Cæſare conſpiciendos exhibet, ego ne lectorem cognitionis cupidum ſuſpenſum retineam, nummum produco, qui recta facie Auguſto (cujus nomen, & effigiem refert) dedicatus, & averſa D.Celio Balbo Conſuli per C. Sulpicium, & C. Celſum Coloniæ (quæ ex Bovis figura cognoſcitur) anno Urb. Cond. DCCXLVII. quo Conſulatum geſſit, inſcriptus apparet. Imperatorem, Conſulem, Coloniam, II-Viros in uno numiſmate intuere. (*Hic nummus habetur Tab. I. fig. 6. prout ipſum Hubertus Goltzius exhibet in Faſtis, ac Nummis Conſularibus A.U.C. DCCXLVII.*)

Igitur cudendi nummos Coloniæ, ac Municipii II. Viri pollebant auctoritate, & eos Imperatoris effigie condecorare, ipſique dicare non verebantur. Hanc tamen poteſtatem ex S.C. Reipublicæ ſuæ paſſim recipiebant, dum novos nummos in novo triumpho, novaque acquiſita dignitate, ſeu veteri innovata edebant, & nomen ſuum, ac Magiſtratus honorem apponebant: nec omittebant reiterati II. Viratus notam hoc modo: II. VIR. ITER. Si dignitatem denuò ſubiiſſent, quæ omnia ſubjectus nummus exactè demonſtrat: Hunc enim TI. Sempronius TI. F. Graccus Coloniæ Iuliæ Auguſtæ II. Vir ITERUM, ex S.C. Reipublicæ ſuæ Imperatori Cæſari Auguſto, Pontifici Maximo, Tribunitia poteſtate XVI. Conſuli XI. Patri Patriæ, Imperatori XIV. ob innovatos denuò honores Kalendis Iuliis A. U. C. DCCXLV. gratitudinis, & felicitatis ergò dedicavit. Omnium veritatem ex Capitolino lapide, ipſoque nummo dignoſces. (*Nummum vide Tab. I. fig. 7.*)

Apud Grut.in Tab.Capitul.

EX. K. JUL.)))))
IMP. CAESAR. DIVI. F. AUGUSTUS. PONT. MAX. R. P. C. POTEST. QUART. IN. DECENNIUM ACCEPIT.
IMP. CAESAR. DIVI. F. AUGUSTVS. PONT. MAXIM. TRIBVNIC. POTEST. XVI. XVII. COS. XI. IMP. XIV. (c)

Cum autem Coloniarum II. Viri Urbis Conſulibus paſſim æquiparentur, & hi ſubindè vel ad primum, vel ad ulteriorem Conſulatum promovendi Conſules deſignarentur, quo modo Imperator Auguſtus in XI. ſuo Conſulatu ad XII. fuit deſignatus, ut ex adjuncto conſtat marmore: (d)

Grut. in Tab. Capitol.

IMP. CAESAR. DIVI. F. AVGVSTVS. PONT. MAXIM. TR. POT. XVII. XVIII. COS. XI. DESIG. XII. IMP. XIV.

Sic etiam illi ad II. Viratum evehendi, antequam crearentur, aut magiſtratum inirent, II. Viri nonnunquam deſignabantur, hoc modo M. Veſerius Jucundianus in Colonia ſua II. Vir deſignatus fuit, lapis deſignationem indicat.

Grut. p. CCCCLXXXV. N.6.

D. M. S.
M. VESERIO. M. F. PAL.
JVCVNDIANO
PRAEF. FABRVM ADSCENSO.
VELATO. PROC. ALIM VIAE.
FLAM. II. VIR. DESIGN.
(f)

Veſerius itaque ad II. Viratum ſublimem in Colonia dignitatem elevandus, ante promotionem, Deſignati II. Viri honorem obtinuit, eumque exindè, cum tempore deſignationis moreretur, ſecum monumento intulit, ut ſupra poſitus lapis ſepulchralis oſtendit.

Non minorem honorem L. Calvidius Clemens anno ætatis ſuæ XX. Neapoli in Colonia ſua II. Vir deſignatus ſibi vindicavit, rarumque juventutis exemplum Pater Filio inſcripſit, ne lectorem lateat, libens offero.

L. CAL-

(a) *Arionæ Hiſpan. eique ſimile Giennii. Urſinus, & Scottus in Schedis ſuis.*
(b) *In Faſtis, ac Nummis Conſularibus ſub Imperio Octaviani Auguſti.*
(c) *Onuphrius Panvinius in ſuis Faſt. Conſular.*
(d) *Hubert. Goltzius ſub imperio Octaviani Auguſt. A.V.C. DCCXLV.*
(e) *Onuphrius Panvin. in ſuis Faſt. Conſular.*
(f) *Tibure in Æde S. Magdalenæ.*

Grut. p. mxcii. N. 5. A

L. CALVIDIO. L. F. CLEMENTI
ANN. XX. II. VIRO. DESIGNATO
L. CALVIDIO. L. F. FELICI
AUGUSTALI. LOCUS. DATUS.
VTRIQUE DECVRION.
DECRETO. IN. FRONT. PED.
XXX. IN. AGR. PED. XXX.
QUOD. FILIVS. PATRI. FACERE
DEBVIT. PATER. FECIT
FILIO (a)

Premebat etiam aliquando populi favor, ac deſiderium, quo virum de Republica, ob præſtita beneficia, optimè meritum proſequebatur, qui proindè ex poſtulatione populi ad II. Viratum deſignabatur. Hujus poſtulationis, ac deſignationis luculentum præbet teſtimonium antiquum marmor Sexto Ligurio Marino, Viro quondam in Lugdunenſi Colonia præſtantiſſimo, inſcriptum & hic adjunctum.

Grut. p. ccccxxxi. N. 1.

SEX. LIGVRIVS. SEX. FIL.
GALERIA MARINUS.
SUMMUS. CURATOR. C. R.
PROVINC. LUG. Q. II. RALIB.
ORNAMENTIS. SUFFRAG.
SANCTI. ORDINIS. HONO
RATUS. II. VIR. DESIGNATUS
EX. POSTUL. POPULI. OB. HONO
REM. PERPETUI. PONTIF. DAT.
CUJUS. DONI. DEDICATIONE
CURIONES ✕ . V. ORDINI. EQUES
STRIS. IIIIII. VIRIS. AVG. NEGOTIATO
RIB. VINARIS ✕ III. ET OMNIB. COR
PORIS. LUG. LICITE. COEUNTIBUS ✕ . II.
ITEM. LUDOS. CIRCENSES. DEDIT. L.D.D.D.
(b)

Præfati quoque II. Viri ſubindè à Superioribus Juri dicundo præficiebantur, & ſic eodem tempore Coloniæ, ſeu Municipii II. Viri, & una II. Viri Juris dicundi appellari poterant. Hujus documentum Cordubæ in Hiſpania (olim Coloniæ Patriciæ nominatæ) extat conſpiciendum, quod L. Manlium Bocchium Coloniæ II. Virum Juri dicundo Præfectum inſinuat, & declarat.

(a) *Habetur Neapoli. Ex Sirmondi Autographo.*
(b) *Lugduni in Æde S. Petri. Paradinus, & Bertramius.*

Grut. p. ccccxxxv. N. 1.

L. MANLIO. A. F.
AN. GAL. BOCCH
TRIB. MIL. LEG. XV.
II. VIR. PRAEFECT.
JUR. DIC. DD. C. P. (a)

Nec recuſabant ipſi Decuriones (qui erant Reipublicæ ſuæ Senatores, & Senatum formabant) hanc nonnunquam Juris dicundi B auctoritatem in ipſos Coloniæ, ſeu Municipii II. Viros transferre, qui propterea II. VIRI PRAEFECTI JURIDICUNDO A DECURIONIBUS CREATI, nominabantur, cujus teſtimonium Gadibus inveniri poteſt, his verbis.

Grut. p. cxcv. N. 4.

I. FABIVS. L. F.
GA. RVFINVS
II. VIR. PRAEF.
JVR. DIC. AB
DECVRIONIBVS
CREATVS. D. D. (b)

C

Ex quibus tandem patet Coloniarum, ac Municipiorum II. Viros J. D. fuiſſe appellatos, taleque munus obiiſſe; ex quo ipſis magna auctoritas, nec minor poteſtas acceſſit.

D Ex his concludo II. Viratum in Coloniis, ac Municipiis primarium, ac præſtantiſſimum fuiſſe Magiſtratum, hinc Pomponius aſſerit (c): *In Albo Lex præponi jubet, qui maximo honore in Municipio functus eſt, ut qui II. Viratum geſſit*, Penes quem erat in regendis rebus publicis ſumma poteſtas. Quampropter Magiſtratum, Spartiano (d) teſte, Hadrianus Imperator in Latinis oppidis ſuſcipere non recuſavit. *Hadrianus*, inquit Bulengerus (e), *in Etruria Præturam Imperator* E *egit. Per Latina oppida Dictator, & Ædilis, & II. Vir fuit. Apud Neapolim in patria ſua quinquennalis, & item in Hadria quinquennalis quaſi in alieno Municipio*; quod II. Viratum ſuſceperit ſub Iulio Aciliano Patrono Coloniæ, teſtatur appoſitum marmor ex Scaligeri doctiſſimi viri Schedis productum.

Grut. p. ccccxxi. N. 1.

(L. JVLIO. TROM. ACILIANO
(PRAEF. FAB. CONS. TAB. MIL.
F (PROC. AVG. PATRON. COLON.
(QVI. ROGATVS. AB. ORDINE
(PARITER. AC. POPVLO. VT
(GLADIATORII. MVNERIS. PVBLICI
(CVRAM. SVSCIPERET. FECIT

Ggg (ET

(a) *Extat Cordubæ. Busbequius, & Lipſius.*
(b) *Extat apud Gades. Pighius in ſuis Decument. Antiquitat.*
(c) *De Albo ſcrib.*
(d) *in vita Hadriani Aug.*
(e) *Lib.* VII. *cap.* 15.

ET. EXPLICITO QVOD. PROMISERAT
IMPENDIVM. BIGAE. QUAM
POPVLVS. EX. COLLATIONE
LEGATIVI. AC. DONATIVI
EPVLI. OFFEREBAT. REMISIT.
EO ANNO. QVO. ET. OPTIMVS
IMPER. HADRIANVS. ETIAM
DVVM. VIRATVS. HONOREM
SVSCEPIT. (a)

Sumuntur etiam aliquando Magiſtri Municipiorum pro II. Viris. Hinc Suetonius de Domitiano loquitur hoc modo (b): *Avus Municipalibus magiſteriis contentus.* Ex quo, forte ducti magiſterio fungerentur, de his ait Virgilius (c):

Rectores juvenum, & rerum dedit eſſe Magiſtros.

Hinc Magiſtri pagorum, vicorum.

Sic varium II. Virum nomen, quorum idem ubique munus enatum eſt (d). *Lanuvii DICTATORES fuerunt. Capuæ PRÆTORES erant, Alexandriæ* ὑπομνηματογράφοι. *Siquis Spontaneos Hypomnematographi munificos ſuis exhortationibus ad publicas nominaverunt functiones, jubemus non expectandum eſſe conſenſum pro tempore Viri ſpectabilis Auguſtalis, qui ſit plerumque venalis. CONSVL Tuſcul fuit, alibi II. Viri. Cumis IV. VIRI. X. VIRI commemorantur alibi.* Hactenus Bulengerus.

Prædictis adjungo, neminem ad II. Viratum, qui inferioribus magiſtratibus non eſſet probatus, imò & ordine Decuriæ inſignitus, aſpirare potuiſſe, quamobrem Pomponius tradit; (e) *Is qui non ſit Decurio, Duumviratu, vel aliis honoribus fungi non poteſt.*

Honoribus ſanè fungebantur, & honoribus venerabantur, nam antiquitùs in Coloniis II. Viri Bacillorum honorem obtinebant, *In coloniis*, habet Bulengerus (f), *non faſces II. Viris, ſed bacilli præferebantur.* Hinc Cicero (g): *nam primum cum cæteris in Coloniis II. Viri appellentur, hi* (Capuæ) *ſe Prætores appellari volebant. Dum anteibant Lictores non cum bacillis, ſed ut hic Prætoribus anteiverunt cum faſcibus duobus.* Putem autem bacillos fuiſſe faſces Virgarum ſine ſecuribus.

Varia etiam II. Viri pollebant auctoritate, in qua recenſetur datio Tutorum. *Duum-Viri Tutores*, juxta legem, (a) *dare poterant, ſi pupilli facultates quingentos ſolidos non excedebant. Hadrianus ait*, ἄρχοντες quo anno cum imperio ſunt, neque eorum, quorum tutelam, vel curam gerunt, cauſam in judicio, vel agendo, vel defendendo ſuſtinento. (b)

CAP. XIX.

II-VIRI QUINQUENNALES TABULÆ CANUSINÆ.

Hactenus varios II. Viros, eorumque munia illuſtravi: Coloniarum autem, ac Municipiorum explicandis II. Viris conſtantèr inhæſi, horum ſupra dixi Magiſtratum extitiſſe annuum, hic verò ad quinquennium aliquando fuiſſe productum demonſtrandum occurrit (c).

Cum igitur in exordio ſuo Coloniarum, ac Municipiorum Reſpublicæ ſub annuo regimine eſſent erectæ & inſtitutæ, ac proinde earundem munia II. Virum, Decurionum, Cenſorum, Ædilium, & Quæſtorum anni tempore circumſcriberentur; exindè paulatim tractu temporis, contra primum, ac inveteratum morem introductum fuit, vel ob inopiam Virorum illuſtrium, vel ob eorum ſimultates, vel ob numerum candidatorum, vel ob inſtantias Superiorum, vel ob mandata Principum, accedente paſſim in omnibus aura quadam, ac favore populari, quibus nunc beneficia præſtita, nunc præſtanda ponderabantur, ſic, ut præfati Magiſtratus nunc in annum ſecundum, nunc in tertium, nunc in quartum, imò tandem in quintum (uti infrà ſub Quinquennaliciis Decurionibus ampliori modo enodabo) fuerint producti; non ſolum continuatione honoris, ſed etiam creatione quinquennalis dignitatis. Quapropter ii, qui magiſtratum gerebant, II-Viri, Decuriones, Cenſores, Ædiles, ac Quæſtores, Quinquennales dici cœperunt. Hic de II-Viris Quinquennalibus, cum hoc nomine II-Viri in Tabula ænea nuncupentur, aliqua ſubjicienda ſunt. *Duum-Viri*, ait Bulengerus (d), *pleriſque in civitatibus præcipuo honore erant, quorum annua ferè adminiſtratio, interdum & Quinquennales, hinc luſtrum municipale.*

Hos II-Viros Quinquennales extitiſſe imperante Commodo Auguſto docet marmor adjunctum.

Grut. p. MLXXXV. N. 7.

IMP. CÆS. M. AUREL. COMMODO
ANTONINO AUG. PIO. P. P.
II. VIR. QUINQUENN.
FL. PHANEAS. MARMORARIUS. (e)

Hos

(a) *Ex Schedis Scaligeri, & Inſcript. Antiquit. Gruteri, Fol. 421. N. 1.*
(b) *In Domitiano Cap. 14.*
(c) *Lib. IX.*
(d) *Bulengerus Lib. VII. cap. 15.*
(e) *L. VII. D. de Decurion.*
(f) *Lib. VII. cap. 15.*
(g) *in Rullum.*

(a) *L. 3. de Tutor. & Curat. L. 48. de Judic.*
(b) *Buleng. ibid. cap. XIV.*
(c) *Joan. Roſinus lib. X. c. 24.*
(d) *Lib. VII. Cap. IV.*
(e) *Neap. Sirmondus in ſuis Antiquit.*

Hos in Coloniis floruiſſe ſub Nerva Trajano Cæſare exhibet Lapis Ariminenſis his verbis:

Grut. p.MCII. N.5.

M. VETTIO. M. F.
AN. VALENTI.
CÆSARIS. NERV.
TRAJANI. OPT. AUG. GER.
DACICI. PART. II. VIR. QUINQ.
PRÆS. FLAMINI. AUGURI.
PATRONO. COLONIAE.
VICANI. VICI. AVENTIN.
OPTIMO. CIVI.
PATRONO. SUO. (a)

In Colonia & Municipio (ſucceſſivè arbitror) II-Viratum Quinquennalem geſſiſſe Alfium Rufum, unum idemque marmor demonſtrat, quod hic habes.

Grut. p.CCCLI. N. I.

ALFIUS. C. F. LEM. RUF. II. VIR. QUIN.
COL. JVL. HISPELLI. ET II. VIR.
QVINQ. IN. MVNICIPIO. SVO. CASINI.
C. ALFIVS. C. F. LEM. QVADRATVS. VIV.
EQUO. PUBLICO. IN. HONORE AED. EST. MORTVVS
ALFIA. C. F. MIMISIA. VXOR. (b)

Reiteratum Duum-Viratum Quinquennalem C. Ofillius ſuſtinuit.

Grut. p.CCCCXLV.N.5.

C. OFILLIO SEX. F.
GAL. DUO. VIR. ITERUM
QUINQUENNALI. (c)

Bis eundem quoque II-Viratum Quinquennalem adeptus eſt L. Octavius Rufus, ſed eo digniorem peregit, quod illum ex S. C. & D. D. hoc eſt ex Senatus conſulto, & Decreto Decurionum ſui Municipii ſibi aſſeruerit, ut dictis fidem adhibeas, adjunctum marmor omnimodam fidem facit.

Grut. p.CCCCXLIV. N.8.

L. OCTAVIO. L. F. CAM.
RVFO. TRIB. MIL. LEG. IIII.
SCYTHICAE. PRAEF. FABR.
BIS. DVOMVIRO. QVINQ. EX
S.C. ET. D. D. AVGVRI EX D.D.
CREATO.
QVI. LAVATIONEM. GRATVITAM
MVNICIPIB. INCOLEIS
HOSPITIB. ET. ADVENTORIB.
VXSORIB. SERVEIS. ANCILLEIS
QVE. EOR. IN PERPETVOM.
DEDIT. D. D. PVBL. PATRONO.
(d)

Iterati demum II-Viratus quinquennalis, iterata teſtimonia trado, Caſini, vulgo *S. Germano*, in Campania rediviva, & in S. Maria *delle cinque torre* in baſi marmorea conſpicua, quæ denuo L. Luccejum, & L. Luccium lucere fecerunt.

Grut. p.CCCCXXXI. N.7.

L. LVCCEJO L. F. TER.
HIBERO
II. VIR. ITER. Q. Q. PATRONO.
SACERDOTI. SACROR. SAVADIOR.
CURR. IR. INTERAMNAT. LIRIN.
EORUND. ET. PATRONO
JUDICI. CCCC. SELECTO.
CASINATES. PUBL. OB.
MERITA EJUS
D. D. (a)

Grut. p.CCCCXXXII. N.I.

L. LVCCIO. L. F. PAL.
UMMIDIO. SE.
CUNDO. DECUR.
L. LUCCI. L. F. TER.
HIBERNI. II. VIRI
ITER Q. Q. PATRON
COL. ALUMNO
COLLEGIUM FAB
RUM. QUIB. EX S. C.
COIR. LICET
L. D. D. D. (b)

Tertii perfuncti II-Viratus Quinquennalis præclarum documentum inveni Allifis in atrio Domus Epiſcopalis, quod M. Granium (quem alibi Marcellum probavi) Cordum fratrem, II. Virum ter Quinquennalem extitiſſe, ſive tertio II-Viratum Quinquennalem peregiſſe teſtatur.

Grut. p.CCCCXVII. N.3.

M. GRANIO. M. F.
M. N. CORDO. FRAT.
TR. MIL. PRAEF. EQUIT
PRAEF. FABR. II. VIRO
TER. QUINQ. AED. Q. CUR.
AQUÆ. DUCENDÆ. ALLIFIS.
D. D.
OPPIDIAE
C. F. RUFAE
MATRI. (c)

Ggg 2 Jam

(a) *Arimini prope portam S. Andreæ. Ex Schedis Pighianis, & Sirmondi Marcanovanis.*
(b) *Ex Fulvii Urſini Autographis.*
(c) *Juxta Neapolim alla Rocha. Gutenſtenius.*
(d) *Suaſæ, Senonum quondam civitate nobiliſſima. Ex Urſini Autographo.*

(a) *Caſini ad S. Germanum ex M.S. Cod. Smetii Gutenſtenius.*
(b) *Ibidem. Vidit Smetius.*
(c) *Allifis in atrio Aulæ Epiſcopalis. Smetius, & Manutius.*

Jam II-Viros Quinquennales dedi, & repetitas Magiſtratus vices exhibui, ad officium properandum eſt. Dixi, & ſcripſi ſuprà II-Viros Romanis Conſulibus in multis, nec non Prætoribus in nonnullis, cæteris tamen paribus (hi enim in Romana Republica, illi verò in Coloniis, & Municipiis dominabantur) eſſe æquiparandos. DuumViri Quinquennales eò majore potiebantur auctoritate, quo longiori gaudebant poteſtate.

Eorum verò munus in eo præcipuè conſiſtebat, quod Reipublicæ ſuæ ordini præeſſent, quod ea, quæ Decuriones, ac Populus Senatus conſulta, ac Plebiſcita conſtituiſſent, & omnia, quæ publica negotia concernebant, exſequerentur, & ad finem perducerent. Apud ipſos etiam erat jus gladii, id eſt ſumma poteſtas puniendi reos in vita & nece. Leges etiam aliquando promebant, potiſſimum cum Juri dicundo eſſent præfecti, paucis concludo, *Præeundo*, *judicando*, *conſulendo* PRÆTORES, JUDICES, CONSULES *appellari poterant.*

C A P. XX.

DECVRIONES TABVLAE AERAE CANVSINAE.

VAriæ olim Curiæ, Variæ Decuriæ extiterunt, omnes fuere Sodalitia, Collegia, Corpora, Magiſtratus. Curiarum nomen latiùs quàm Decuriarum extendebatur, attamen unum ſæpiùs pro alio ſumebatur. Sic fuere Curiæ, aut Decuriæ Judicum, Equitum, Venerariæ, Ædilium, Plebis Cerealium, Ædilitiæ, Pompæ, Juliæ, Viatoriæ Conſulares, Lictoriæ Conſulares Præconum, Scribarum Ædilium Curulium, Scribarum ædilit. armentar. Scribarum librorum Quæſtor. Fabrum, Dendrophor. & Centonarior. Sacerdotum Bidentalium, Cugurum, Carum Coluſianorum, Pontificum, & aliorum plurium.

Quibus omnibus præteritis utpotè intentioni meæ parum adminiculantibus, ſolas Coloniarum, ac Municipiorum Decurias illuſtrandas aſſumo. Nomen Decuriæ, peperit nomen Decurionis, non diſſimili modo, ut à Senatus nomine Senatoris appellativum procedit.

Decuriones ergò ex ducta Colonia decimati, Coloniæ Senatum componebant, hinc Suetonius de Decurionibus aſſerit: *Quæ de Magiſtratibus Urbicis Decuriones Colonici in ſuam quiſque Coloniam ferrent*. Imo de Cuguſto profert: *Corpus Decuriones Municipiorum, & Coloniarum à Nola Bovillas uſque deportarunt.* (a)

Decuriones, ut alibi indicavi, annua pollebant auctoritate.

(a) *Suetonius in Auguſto.*

Evoluto anno Kal. *Martiis novi Decuriones, & Magiſtratus nominabantur, Curia à II-Viris ſolemniter per publicum nuntium convocata, duas Curiæ partes, & ipſum Præſidem Provinciæ oportuit: tum II-Viri, aut Cenſores nominabant, ſed ſuffragiis nominatum comprobari oportuit* (a), ut tradit Plinius, imò etiam à Præſidi approbari. Scribit inſuper: (b) *Decuriones, qui ſuprà legitimum numerum Cæſaris indulgentia fuerant, ſingula millia denariorum, & quandoque bina millia pro introitu Curiæ intuliſſe*, quapropter conſulit Trajanum Imperatorem, petitque an in omnibus civitatibus, ubi Decuriones leguntur, certam quantitatem dare debeant, hic, locorum conſuetudini parendum, ait.

Decurionibus autem ætatis annus conſtitutus fuit Vigeſimus quintus, hinc lex edicit: *Neque Senatores neque Decuriones ante* 25. *annum in ordinem allegi poterant.* (c) Scipio tamen Africanus poſt Agrigenti legem tulit, ne Senator ante trigeſimum annum fieret. (d) Idem fecit Clodius Pulcher apud Haleſinos, ſimilemque legem Lucius Rupilius dedit Heracleanis, quæ paſſim in Decurionibus obſervata fuit.

Liberti interim Senatores, aut Decuriones effici non poterant, donec Juſtinianus jus aureorum annulorum libertis omnibus largitus eſt. (e)

Decurionis autem Coloniæ Lapidem Brixia ſubminiſtrat hoc modo.

Grut.p.ccccLXIV.N.5.

P. RVFRIVS. P.F. BALBIN.
DECVR. IN. COLONIA.
SIBI. ET. C. RVFRIO. P.F. PEDON.
FRATRI
ET
RVFRIAE. P. L. AMOENAE
ET
SVIS
T. F. I.
ET. ROMANAE. M. F. TERTIAE
ET. P.ROMANAE. M. F. FRATRI
(f)

Plures verò Decuriones, ac ipſe populus exprimuntur in marmore Præneſtino. (*Vid. Tab.*1.*fig.*8.) (g)

His Decurionibus plura conceſſa fuere Privilegia, quorum præcipuum, ne ipſi, aut eorum filii, à Præſidibus Provinciarum plebejorum tormentis ſubjicerentur: Si publi-

(a) *L.2. 28. 46. C.Theodoſ.de Decurionib.*
(b) *Lib.x.Ep.78.& 80. ad Trajanum.*
(c) *L.Spurii. L.Non tantum D.Decurionib.*
(d) *Cicero IV. in Verrem.*
(e) *L.9. C. de Dignitatib. L. 1. Si ſervus, aut libertus. ibid.Novell.78.*
(f) *Brixiæ ad D.Nagarii. Manutius, & Appianus, & Scultetus.*
(g) *Præneſte in Latio in Palatio Epiſcopi Præneſtini habetur hæc Tabula marmorea. Smetius.*

blicam pecuniam intervertiſſent. plumbatarum ictibus vacabant. *Omnis Ordo Curialis*, inquit Lex *à tormentis his quæ debita reis ſunt, & ab ictibus plumbatarum habeantur immunes.* (a)

Decuriones qui Magiſtratum inibant, vel Togam Virilem ſumebant, vel nuptias celebrabant, alios conſodales ſuos invitabant, & ſingulis binos denarios dabant.

Propria inſignia Decuriones habebant, teſtimonium adfert lapis Veronenſis, qui P. Falerium Trophimum ornamentis Decurionalibus exornatum exhibet.

Grut.p.xcvii.N.ii.

PARCIS AVG.
P. FALERIVS. TROPHIMVS
ORNAMENTIS. DECVRIONALIB.
RESTITVTOR. R. VER. (b)

In Urbe bigis uſi ſunt: hinc Bigæ Decurionum eorumque vehicula in legibus deſcribuntur.

Veſtis etiam Decurionum erat Prætexta, hinc Livius ait: (c) *Purpura viri utimur, Prætextati in magiſtratibus, in Sacerdotiis, liberi noſtri prætextis purpura togis utuntur.* Exactius Plinius morem exprimit, dum ſcribit(d): *Magiſtratus in Coloniis Municipiiſque Togæ Prætextæ habendæ jus eſt, nec id ut vivi ſecum habeant id inſigne, ſed etiam ut cum eo crementur mortui.*

Ex tot prærogativis civilis Nobilitas, aut nata, aut conſervata. Quapropter ait S. Ambroſius (e): *Viri perſona quæritur, qui etiam in Senatu, & reliquis Curiis generis dignitatem.* Nobilitas autem à patre petebatur, non à matre, niſi id à Principe concederetur ut Ilienſibus, Delphis, & Ponticis. Quod jus Antiocheni à Juliano, accepere. Ad rem Julianus in Miſopogene: Βουλευτηρίου τὸν κατάλογον διακοσίοις Βουλευταῖς ἀνεπλήρωσα. *Curiæ Catalogum ducentis Decurionibus auxi.* (f)

Tot Decurionum honores, onera dici poterant, hinc Theophylactus ait (g): *Decurio honor erat, aut potius civile onus, quo affecti fori annonam curabant, & ſæpè periculum obibant, ſi annona gravior eſſet.* Inter onera etiam erat (poſteriori maximè ætate) Circenſes ludos, & ſpectacula curare. Quapropter ad eas populi voluptates inſtruendas excitabantur ea tempeſtate Primates Civium, his enim in Civitatibus, præcipuè magnis, opus erat, in iſtis quippè Decuriones divites legitimos iſtos ſumptus ſuppeditare debebant.

Sed, & Tributa Decurionibus oneri fuere. De his Salmanus ſcribit (a): *Reſpublica Romana, vel jam mortua, vel certè extremum agens ſpiritum, ea in parte, qua vivere videtur, tributorum vinculis quaſi prædonum manibus ſtrangulata moritur. Omnes enim diſtributionum formæ à Decurionibus fiebant, itaut, ſi quid deeſſet, de ſuo ſupplerent.*

Hoc etiam onus ad Decurionum hæredes tranſibat, (b) nam filius Decurionis cogebatur eſſe Decurio. Ideo quidam nuptiis abſtinebant. Juſtinianus edixit, ut tres uncias ex aſſe bonorum Decuriones Curiæ relinquerent.

Deſinebant tandem eſſe Decuriones, (c) ſi deportarentur, vel relegarentur, vel ſi Patricii, aut ordinarii Conſules fierent.

CAP. XXI.

DECURIONES PATRONI C. C. V. V.

VEtuſtiſſimum Patroni nomen, & ab Urbis incunabulis cognitum, cum Romulus Populum in Patricios, & Plebejos diviſiſſet, natum eſt. *Illuſtres genere*, inquit Dionyſius, (d) *& virtute celebres, opibuſque, ut tum ferebant tempora, abundantes, quibus eſſent liberi, ſecrevit ab obſcuris, egenis, & humilibus. Inferioris fortunæ homines Plebejos vocavit, Potiores verò, Patres; ſive quod ætate anteirent alios, ſive quod haberent liberos, ſive propter nobilitatem generis, ſive propter hæc omnia.*

A Patribus indè nati, Patricii vocabantur. Patricios, & Plebejos arcto vinculo colligavit, *commendavit*, ait Dionyſius (e), *Patriciis Plebejos, optione cuique è vulgò data, ut quem vellet, Patronum ſibi legeret.* Ut hoc modo divites, & opulenti pauperum, & humilium tutelam agerent, & hi viciſſim protegerentur. Hinc Patroni, & Clientes dici cœperunt: quibus utrinque varia officia incumbebant.

Patronorum munus erat Clientes tam præſentes quam abſentes in judicio, & extra judicium defendere, eamque curam adhibere, qualem filiis parentes præſtare ſolent. Clientium verò, Patronis, dum opus haberent, nummis adeſſe, captivos ipſos, vel eorum filios, ex hoſtium poteſtate redimere, aliaque agere, quibus recepta beneficia, mutua gratia compenſarent. Quapropter enitebant amborum officia ut quædam cognatæ neceſſitudines. Hinc *maxima laus erat* No-

(a) *L.8.C. Theodoſ.de Decur.*
(b) *In agro Veronenſi in æde D. Georgii Vallis Policellæ. Ex Sayna, & Panvinio.*
(c) *Lib.*xxxiv.
(d) *Lib.*x.*Epiſt.*82.
(e) *In Cap.*iii.*Lucæ.*
(f) *Zoſimus lib.*iii.
(g) *in c.*xv.*Marci.*

(a) *Lib.* iv.
(b) *l.*i. *C. Theodoſiano de Privilegiis Dom. Auguſt. Novell.*101.
(c) *L.*i.*imo & l.ult. C.de Decurionib.*
(d) *Lib. II.*
(e) *Ibidem.*

Nobilium habere clientes quam plurimos tam hæreditariarum Clientelarum, quam portarum virtute propria: ingenſque certamen erat utriſque, ne vincerentur mutua gratia, & benevolèntia, dum Clientes nullum Patronis negarent miniſterium: viciſſim Patroni nullo corrumpi poſſent pretio, ut Clientes moleſtari ſinerent. Tanta illis erat in omni vita temperantia, & felicitatem virtute, non fortuna metiebantur. (a)

Roma igitur ſuos domi Patronos habuit, ſed & Provinciæ, quæ ſub Romana erant poteſtate redactæ, ex Urbis Optimatibus ſibi Patronos delegerunt. Sic Sicilia Marcellos, & Lentulos Marcellinos in Patronos aſſumpſit. Imo ipſi *Syracuſani*, inquit Goltzius, (b) *à Marcellorum Gente in Clientelam accepti, comiterque, & benignè ſemper habiti, in omnibus ſummo ſtudio adjuti: MARCELLEA, Diem feſtum in honorem Patronorum inſtituerunt.*

Sociæ etiam Civitates ex Romanis civibus ſibi Patronos compararunt.

Sed & Coloniæ & Municipia ſub defenſione Patronorum vixere: *Ita Bononienſes in Antoniorum Clientela fuiſſe, prodit Suetonius, Puteolanos in Caſſiorum, Cicero teſtatur Antonium quoq; vexaſſe Puteolanos, quod Caſſium, quod Brutos Patronos adoptaſſent.* (c) Imò ipſe Cicero à Capuana Colonia in Patronum electus hæc de ſe ipſo prodit: (d) *Qua de cauſſa, & tum conventus ille Capuæ, qui propter ſalutem illius Urbis Conſulatu conſervatam meo, me unum Patronum adoptavit.*

T. etiam Avonius Marcellinus, qui A. V. C. MXXVI. ſub Imperio L. Domitii Aureliani Conſulatum geſſit, Campaniæ Patronus extitit, ut lapis enuntiat.

Grut. p. cccLxxi. N. 1.

T. AVONIO. MARCELLINO.
V. C. CONS. CAMP. PATRO-
NO. DIGNISSIMO. OB. IN-
SIGNIA. BENEFICIA. QVI-
BVS. LONGA. POPULI. TAE-
DIA. SEDAVIT. VNIVER-
SA. PLEBS. BENEVENTA-
NA CENSVIT. PONENDAM. (e)

Ob præſtitam protectionem Beneventani ſtatuam erexere, ut paſſim ea tempeſtate moris fuit. Imò etiam in Patronis Collegiorum, ſeù Corporum Arvalium, Fabrum, Centonariorum, Dendrophororum, aliorumque obſervatum.

Plurium etiam Civitatum Patrocinium in uno L. Nonio Vero conſtitiſſe apparet ex marmore Laudiciæ conjugi erecto, & Mutinæ conſervato. Ne longiorem enarrationem adducam, ipſum marmor omnem indicabit.

A Grut. p. Mxcviii. N. 1.

L. NONIVS. VERVS. V. C. BIS CORRECTOR
APVLIAE. ET. CALAB. VENETIARVM ET.
HISTRIAE. COMES. PATRONVS. MVTINENSIVM
AQVILEGIEN. BRIXIANORVM. ET. VNIVERSARVM
VRBIVM. APVLIAE. CALABRIAEQ. VINICIAE.
C. FILIAE. CAECILIANI. P. V. BIS. RATION.
VRBIS. ROMAE. AFRICAE. PRAES. LVSITANIAE.
CORR. APVL. ET. CALAB. VIC. PRAEF. PER.
ITALIAM. LAVDICIAE. CONIVGI. SANCTISSIMÆ.
AC. BENIGNISSIMÆ CVIVS VITA MORVM STVDIO
RVMQ. LAVDIBVS. ET. VNIVERSIS. VIRTVTVM
B ANIMI. ET. CORP. TAM. CLARA. EXTITIT. VT. AD-
MIRABILIA. VETERIS. VETVSTATIS. EXEMPLA.
SVPERARIT. QVO. MERITO. OMNIVMQ. IVDICIO.
SINGVLARI. PRÆCONIO. MATRONARVM. DECVS.
ORNAMENTVMQ. EST. HABITA. (a)

Sed hi Patroni Majores in Senatu, ac Urbe Roma, dum Clientium res urgebant, favorem, ac Patrocinium ſubminiſtrabant, imò ad ſe delatas diſſenſiones dijudicaſiant:
C *Primum omnis Pompejanorum colonorumque diſſenſio delata ad Patronos eſt, cum jam inveteraſſet, ac multos annos eſſet exagitata, deindè ita à Patronis res cognita eſt, ut nulla in re à cæterorum ſententiis Sylla diſſenſerit.* (b)

Inferioris notæ ſed inter ſuos primarii, ac honorati in ipſis Coloniis, & Municipiis inveniebantur, qui publica onera ſuſtinebant, & privata ſubindè munificentia Rempublicam ſuam exornabant. Præclarum
D exemplum in P. Fundanio P. F. (Papiria) Priſco, Civitatis Auſculanorum Patrono, Municipii exhibeo.

Grut. p. ccccxiv. N. 1.

PELAGINIIA

P. FVNDANIO P. F. PAP. PRISCO.
PATRON. MVNICIPI. OMNIBVS.
HONORIB. ET. ONERIBVS. FVN-
E CTO. PATRON. CIVIT. AVSCVL.
QVI. CVM. MVLTA. ET. MAXIMA.
IN. REMP. SAEPIVS. PRAESTITE-
RIT. FONTEM. QVOQVE. NOVVM.
CVM. GRANDI. SVMPTV. FABRI-
CAE. SVA. PECVNIA. INDVXIT.
ET. CIVES. PATRIAMQVAE. RE- Grut.
sic
FORMAVIT. M. CAP. LATORES caplatores.
PATRONO. PRAESTANTISSIMO.
L. D. D. D. (c)

F

Non

(a) *Joan. Roſinus in Antiq. Roman. Lib. I. cap.* 16.
(b) *In Sicilia, ſeù Magna Græcia ſub Syracuſis.*
(c) *Joan. Roſinus Antiq. Roman. Lib. X. cap.* 24.
(d) *In Philippic.*
(e) *Beneventi in Vico Fabrum Ferrarior. in Baſ. Pighius, & Metellus.*

(a) *Mutinæ conſervatur. Sirmondus in Antiq. Monum. Marcanovan.*
(b) *Cicero in Oration. pro Sylla.*
(c) *Habetur Aſculi in Suburbio. Aldus Manutius.*

Non minore honore elatus fuit A. Pompejus. A. F. Interamnæ Nahartium Municipii (quod vulgo *Terni* nuncupatur) Patronus, pro collato in Rempublicam ſuam Beneficio, quod ut ex æquo appareat, lapis Poſthumus teſtimonium perhibet.

Grut. p. ccccLV.

A. POMPEIO. A. F.
CLV. Q. PATRONO.
MVNICIPI. INTERAMNAT.
NAHARTIS. QVOD. EIVS.
OPERA. VNIVERSVM MV-
NICIPIVM. EX. SVMMIS PE-
RICVLEIS. ET. DIFFICVL-
TATIBVS. EXPEDITVM. ET
CONSERVATVM. EST. TE-
STAMENTO. L. LVCINI. T. F.
STATVA. STATVTA. EST. (a)

His poſitis ad Tabulam æneam procedo, in qua triginta, & unum Patronos (C. C. V. V. Clariſſimos Viros nominatos) primo loco inter Decuriones locatos, invenio. Patronos hic, appellativum verò Clariſſimi Viri, alibi illuſtrabo. Hi Patroni in Colonia Canuſii erant primarii, Decuriones, & reliquos omnes (exceptis ſolum DuumViris) præcedebant, magna proindè in ordine, ſeù Senatu ſuo pollebant auctoritate, eo majori quod omnes Colonos horum quaſi clientes cenſerentur. Maximam ſubindè alibi auctoritatem exercebant, præcipuè in urbe Roma, ad Conſularem, Prætoriam, aut aliam dignitatem evocati. Nec hoc mirum videri debet, Coloni enim aliquando ad externum agrum poſſidendum ex Urbe deſtinabantur, & jus Civitatis Romanæ ſubindè retinebant, nec ipſis eapropter interdicebatur reditus ad Urbem, ſed nova acquiſiti agri cumulabantur poſſeſſione, ſic ut remanerent iidem, qui anteà erant, & locum mutarent, non conditionem. Qui verò non procul diſsitum ab Urbe agrum colendum obtinebant, Romæ paſsim commorabantur. Quoad agrum erant coloni, quo ad habitationem erant indigenæ, & ubique remanebant Cives Romani.

Municipes verò indigitabantur, qui obtento jure Civitatis, Romanis civibus annumerabantur, & in meliorem ſemper adnatam mutabant conditionem; tranſlata quoque ſubindè ex municipio ad Urbem commoratione, ad Magiſtratus evehebantur Romanos.

His parumper ſepoſitis, Cives Romani aliquando partem agri in Coloniis, maximè urbi vicinis, ex paterna hæreditate obventam (nam de patre in filium poſteros ſequebatur ager) poſsidebant: hinc & ipſi, reſpectu poſſeſsionis Coloni, reſpectu conditionis cenſebantur Romani. Hi cæteris Colonis præferebantur, in Ordinem Colonicum, & in Patronos eligebantur Coloniæ. Si verò Romanum geſsiſsent Magiſtratum

(a) *Interamnæ Nahartium in Umbria, in Foro ad officinam aromatariam hæc baſis exiſtit. Smetius.*

A majorem, Clariſsimi Viri, ut alibi demonſtrabo, nominabantur, proindè hujus tituli denominatio oriebatur ex functione dignitatis Reipublicæ Romanæ, non verò ex honore Senatus Coloniæ, aut Municipii. Fundat intentionem meam Ap. Claudius Julianus(a), qui anno V.C.DCCCCLXXVII. poſt L. Marium Maximum, & L. Roſcium Ælianum ſub Alexandro Severo Auguſto Conſulatum geſsit, & primus in Lamina Canuſina hos inter Patronos legitur. L. Betitius B Præſens Prætor, & indè Conſul extitit. L. Didius Marinus Procuratorem Auguſtalem Variarum Provinciarum egit. L. Pontius Verus alibi inter Viros Clariſsimos recenſetur. C. Licinius Licinianus primariam obtinuit dignitatem, uti alibi latiùs explicabo. Sufficiat hic extremo digito indicaſſe, hos omnes Canuſii Patronos non immeritò Clariſsimi Viri nomen promeruiſſe.

Sed adeſt illicò ſolvendus nodus, cur ii Patroni (qui Clariſſimi Viri nomine gau- C dent) inter Decuriones recenſentur? Num contradicit Patroni dignitas Decurionis functioni? num una, & altera in eadem perſona poteſt conſiſtere? Poteſt ſanè, & ſæpiùs hæc unio in antiquis monumentis exhibetur conſideranda: ſed ne abſque fundamento procedere videar, unum pro pluribus aliis in P. Ælio Marcello ſolidatum exemplum adduco: is enim extitit non ſolum Patronus, & Decurio Coloniæ Apuleſium, ſed, & plurium Civitatum Patrocinio, ac vario D Militiæ munere, necnon Sacerdotii honore inſignitus vixit, vitam cognoſcere potes, ſi lapidem legas:

Grut. p. cccxLvII. N. I.

P. AELIO. P. F. PAPIR.
MARCELLO. CENT.
FRUM. SUB. PRINCIPE.
PEREGRINORUM. ADSTATO.
ET. PRINCIPI. ET. PRIMIPILO.
LEG. VII. GEM. PIÆ. FEL. ADLEC
TO. AD. MUNERA. PRAEF.
E LEGG. VII. CLAV. ET. PRIMÆ.
ADJUTRICIS * V. E. FLAMINI.
LUCULARI. LAUREN. LAVINA.
PATRONO. ET. DECURIONI. CO.
LONIAE. APULESIUM. PATRONO.
CIVITAT. FORO. FLA. FULGINIA.
ITEMQUE. IGUVINORUM. SPLEN.
DIDISSIMUS. ORDO. FORO FLAMI.
CUJUS. DEDICAT. DECURIONIBVS
ET. LIBERIS. EORUM. PANEM.
ET VINUM. * SS. XX. N. ITEM
F MUNICIPIBUS. SS. IIII. N. DEDIT.
(b)

Probatus eſt Patronus, probatus eſt Decurio. Sed is qui Coloniæ Decurionem - Patro-

(a) *Panvinius, & Goltzius in Faſtis Conſularib.*

(b) *Extat Fulinguæ in Umbria, e regione horti olim Euſebii Heremitæ. Smetius, & Manutius. V. E. Viro Egregio.*

*SS. *ſunt ſeſtertii notæ.*

tronum agebat, pro varietate functionis non uno titulo contentus, etiam Defenſor vocabatur, qui aliquando ad quinquennium auctoritatem prorogabat, dicit proinde Lex:(a) *Quinquennales defenſores exaudiendi ſunt.*

Defenſores igitur erant Curatores Civitatum ex ipſis II-Viralibus creati (b). Hos Arrianus in Epicteto illuſtrat hoc modo: (c) εἰ βουλευτὴς πόλεως τίνος ἢ καὶ βουλευτὴς νέος. ἢ τίνος.

Defenſores verò, ut Defenſores, magiſtratus non ſunt, ſed ἀρχικῆς σεμνότητος μίμημα ἔχουσι, ut ait Juſtinianus, *habent ſpeciem dignitatis Magiſtratum, diſciplinæ Vindices dicti, Plebis Tutores, & Decurionum Patroni.* (d)

Hi omnes eligebantur cum decreto publico (e): Nominationes fiebant in legitimo ordinis conventus non ſine duabus ſaltem Decurionum partibus. Præclariſſimæ hujus Defenſionis Ravenna ſubminiſtrat Documentum. Lapidem lege & invenies.

Grut. p. xcvi. N. 9.

C. MARIO. EVENTIO. C. V. FIDELISSIMO. IN.
ANNIS. JUVENALIBUS. ADVOCATO. POSTEA. JVSSVS.
AC. RO. PER. QVINQVENN..UM. HUJUS. CIVIT. SED.
ET. VICIN. VRBIVM. PROBATISSIM. DEFENSORI.
PRO INSIGNIBVS. EJUS. ERGA. ORDINEM. POSSES-
SORES. ET. CIVES. MERITIS. AB. EO. BENEFICIIS.
PERPETVITATE. EJUS. NOMINIS. POSTERIS.
RETINENDAM. STATUAM. QUÆ. ET. IPSI. RO. AC.
N. D. SUIS. TESTIMONIVM. PERHIBEAT. ET. EXEMPLO.
EJUS. AD. PROBATISSIMA. DEFENSIONEM. SVI;
CETEROS. INCITARET. ORDO. ET. CIVES. F. ARESTI.
SVMPTV. PROPRIO. CONLOCAVERUNT. (f)

Hi etiam Patroni aliquando Defenſores Reipublicæ vocabantur, teſtimonium adferunt duo adjuncti lapides:

Grut. p. cccLxxxvi. N. 4. ſed pleniùs in Appendice, p. MXCII. N. 7.

L. CASURIO. L. F.
CLV. SPECULATORI.
AED. IIII. VIR. I. D. Q. ARC.
PUBL. ET PEC. ALIMENTAR.
DEFENSORI. R. P. CUR. ANN.
POPULO ⊕ PRAEBITAE
COSCONIUS. SECUNDINUS
ET SAFINIA. JUSTINA. ET COSCONI
GRATUS. SECUNDINUS ET. JVSTINUS.
(g)

Grut. p. ccccLv. N. 2.

M. POBLICIO
M. F. SAB. SEXTIO.
CALPURNIANO.
EQUO. PUBLICO
FLAM. DIVI. JULI.
PRAEF. AEDIL. POT.
QUAESTOR. AERAR.
SACERD. JUVEN. BRIX.
DEFENSORI. REIP. BRIX.
COLLEGIA.
CENTON. ET. FABROR.
L. D. D. D. (h)

Cum autem hi Defenſores, & Decuriones & Coloniam defenderent, iique & *Decurionum Patroni*, & *Coloniæ* (a) nominarentur, ex effectu enatus eſt duplex ille *Patronatus*, quem in Cn. Arrio Aximio expreſſum vides.

Grut. p. cccLxv. N. 2.

CN. ARRIO C. F. PUB. AXIMIO.
PATRON. ORDIN. ET. COLON.
(b)

Sic ut Patroni ordinis ſint ii, qui *Patroni Decurionum* in legibus appellantur, & in Tabula Canuſina primo loco inter Decuriones exhibentur, quibus & in Ordine, & in Colonia, & etiam alibi, Decuriones ordinemque defendendi incumbebat auctoritas, & poteſtas. Qui aliquando ad ſublimes in Republica Romana aſcendentes dignitates, V. C. *Viri Clariſſimi* appellativum ſibi vindicarunt.

Patroni Coloniæ ſubindè ex ipſa Colonia, ejuſdemque *Primoribus*, pro rebus majoribus defendendis, eligebantur, & ſic C. Juventius, AEdilis, & II-Vir munificentiſſimus, ob merita ſua, in *Patronum Patriæ*, ſeu Coloniæ creatus fuit, ut ſequens marmor exhibet.

(a) *l. 1. C. Theodoſ. de Medic. & Profeſſor.*
(b) *l. 2. C. Theodoſ. de Decurionib.*
(c) *in Epicteto lib. II. c. 10.*
(d) *D. de Defenſorib.*
(e) *l. 46. C. de Decurionib. l. 6. C. Theod. eod.*
(f) *Ravennæ extat. Pighius.*
(g) *Habetur ad primum lapidem ab AEmilia.* Nicolaus Florentius.
(h) *Cazagi in Sacello D. Mariæ Virg.* Elias Caurioli *in ſua Hiſtor. Brixian.*

(a) *D. de Defenſorib.*
(b) *Zagaroli, quod oppidum Gabios fuiſſe creditur Panvinius.*

Grut.

Grut. p. ccccxxvii. N. 5.
C. JUVENTIO. C. F. QUIRI.
NA. AED. II. VIRO. MUNI.
FICENTISSIMO. CIVI. MU.
NICIPES. INC. OB. MERITA.
* Grut * PATRIÆ. PATRONO DEDE-
Pat. Patriæ. RUNT. (a)

Sic M. Baſſæus Axius, II-Vir Municipalis, aliiſque honoribus inſignitus ad defenſionem Coloniæ, & Municipii *Patronus*, & Curator aſſumptus fuit, & rempublicam bene, ac fideliter geſſit, quapropter hanc meritorum ſuorum ab Hydruntinis adeptus eſt inſcriptionem.

Grut. p. ccclxxiv. N. 5.
M. BASSAEO. M. F.
PAL. AXIO.
PATR. COL. CUR. R. P.
II. VIR. MUNIC. PROC. AUG.
VIÆ. OST. ET. CAMP. TRIB. MIL. LEG.
XIII. GEM. PROC. REG. CALABR.
OMNIB. HONORIB. CAPVAE. FUNC.
PATR. COL. LUPIENSIUM. PATR.
MVNICIPI. HYDRENTINORUM.
VNIVERSVS. ORDO. MVNICIP. OB.
REM. PVBL. BENE: AC. FIDELITER. GESTAM.
HIC. PRIMVS. ET. SOLVS. VICTORES
CAMPANIAE PRECIS † ET. AESTIM.
PARIA GLADIAT. EDIDIT.
L. D. D. D. (b)

† Deeſt ea partic. Galateo.

Patroni etiam Coloniæ, aliquando in rebus maximis, ex Conſulibus Romanis (ut ſuprà indicavi) ad defenſionem eligebantur. Sic M. Valerius Homullo Coſ. *Patronus* Coloniæ renuntiatus fuit.

Grut. p. cccclxxviii. N. 10.
M. VALERIO.
HOMULLO
COS. PATRON.
COL. DD. (c)

Sic etiam Claudius Julius Pacatus Conſul ob æquitatem Judicii, & patrocinia delata Beneventanis, poſt depoſitos faſces ſtatuam promeritus eſt. Hic inſcriptionem vides.

Grut. p. ccccxxiv. N. 1.
CLAUDIO. JULIO.
PACATO. U. C. CONS. CAMP.
OB. AEQUITATEM. JUDICII.
ET PATROCINIA. JAM. PRIVATI
ORDO. BENEVENTANUS.
PATRONO. POST. FASCES. DEPOSITOS
CENSUIT COLLOCANADAM. (d)

Sic Poſtumio Lampadio V. C. Conſuli ob inſignia Patrocinia inſigne encomium Capuenſes inſcripſere.

Grut. p. cccclix. N. ..
POSTVMIO. LAMPADIO V. C.
ET. INLUSTRI. CONS. CAMPANIAE.
RESTITUTORI. * PATRIAE. ET.
REDINTEGRATORI. OPERUM. PUBLICOR.
ORDINIS. PROVISORI. POPULI. SUBVENTORI
OB. INSIGNIA EJUS. BENEFICIA. PATRONO.
LONGE. A. MAJORIBUS. ORIGINALI.
ORDO. CAPUENSIS. VOII. ET. OBSEQUI
SVI. PIGNUS. LOCAVIT. (a)

Tot tantoſque Patronorum lapides ex Romanæ Antiquitatis ruderibus redivivos, alio præſtantiſſimo marmore obſignandos eſſe judicavi, in hoc enim T. Fariontius T. F. Sabinus, ſupremam dignitatem adeptus eſt, dum *Pater pientiſſimus*, & *Patronus Patronorum* indigitari promeruit.

Grut. p. ccccix. N. 4.
D. M.
T. FARIONTIO. T. F.
SABINO.
PATRI. PIENTISS.
PATRONO.
PATRONORUM.
(b)

(a) *Tabula hæc olim reperta in Hiſpania, Loræ. Moralis, & Schottus.*
(b) *Inventa Tabula Hydrunti, poſteà Neapolim translata. Appianus, & Fabricius, & Galateus.*
(c) *Habetur in agro Capuano. Appianus.*
(d) *Ante ſummum templum Beneventi, in Baſi. Metellus, & Pighius, & Smetius.*

Hhh CAP.

(a) *Romæ in ædibus Benzoniorum, traductum Capua ex ædibus D. Michaelis Perpignani. Horatius à Valle in Autograph. Gutenſtenius.*
(b) *Romæ olim in ædibus Ferdinandi Ponzetti. Manochius.*

A

CAP. XXII.

APPELLATIO CLARISSIMI VIRI, PATRONIS. INSCRIPTA.

IN Lamina indigitantur Patroni C. C. V. V. hoc eſt *Clariſſimi Viri*. Qua appellatione permoti Viri graves, & alias Sapientes, ipſam Laminam poſt Gallieni Cæſaris ætatem, ſeu Romanæ Reipublicæ Sæculum infimum, tyrannide & barbarie oppreſſum, referre conati ſunt, ac ſæpius hujus, ſimiliumque titulorum uſum, quaſi aculeum in me retorquere tentarunt, ut vel hac ratione æs Canuſinum ad inferiora tempora, imò inferiorem æſtimationem declinare valerent. Patientèr illos audivi, & unico reſponſo edito, quod longè ſuperior ætas hæc epitheta dignitatum agnoverit, & uſu habuerit familiaria, vix illis ſatisfeci. Quod tunc verbis defuit, nunc factis addo.

B

Optimè novi, ultimis Romanæ Reipublicæ temporibus, varios titulos Imperatoribus, Conſulibus, Civitatum ordinibus, aliiſque fuiſſe inſcriptos, ut quadam honoris ſpecie extollerentur, & à Barbarorum fæce ſegregarentur. De his ego non loquor, quamvis aliàs præſtantiſſimus mihi Campus aperiatur, multa ac præclara edicendi, & probandi, Omitto itaque non ſolum inferiorem illam poſt Gallienum Romani Imperii ætatem, ſed ne quidem illam tango, quæ à Gallieno uſque ad Alexandrum Severum Principem, per plures Cæſares pertranſiit intermedia, ne aliqua producere videar honoris inſignia, quæ Tabulæ (utpote ſub Alexandro Cæſare erectæ) poſteriora accuſentur. Igitur ad priora pergo, & tres honoris titulos adduco, Nobiliſſimi, Clariſſimi, & Splendidiſſimi. Primus Cæſaribus, Secundus Conſulibus, tertius Ordinibus inſcribebantur: quos omnes ſi ſeparatim explicavero, Patronos Clariſſimos Viros rectè illuſtravero.

C

D

Primo itaque loco titulum *Splendidiſſimi* aſſumo, hoc, ſub M. Aurelio Antonino Caracalla Imperatore (Alexandri Prædeceſſore) Ordo ſeu Senatus Caparitanorum in Hiſpania apparuit honoratus, ut veritatem agnoſcas, inciſum marmor lege.

E

Grut. p.ccLxvII. N.1.

IULIÆ. AVG.
MATRI. CASTRORUM
CONJUGI. IMP. CÆS.
L. SEPT. SEVERI. PII.
PERTINACIS. AVG.
ET. MATRI.
M. AVRELII
ANTONINI. IMP.
ORDO. SPLENDIDISS.
CAPARITANORUM
DEVOTUS. NUMINI
MAJESTATIQUE EJUS (a)

F

(a) *Habetur Caparæ Hiſpanicæ. Moralis.*

Caparæ, Juliæ Auguſtæ Conjugi-Matri honor delatus, Vlienſes ad erigendam filio Statuam incitavit. Splendidiſſimum Caparitanorum Ordinem nominatum allegavi, Splendidiſſimum quoque Uliæ Reipublicæ Senatum appellatum ſubjicio.

Grut. p.ccLxxI. N.1.

IMP. CAES. DIVI. SEPTIMII. SEVERI. PII.
PERTINACIS. AVG. ARABICI. ADJABENICI. PARTHICI. MAX. BRITANNICI. MAX.
FILIO. M. AVRELIO. DIVI. M. ANTONINI.
PII. GERMANICI. SARMATICI. NEPOTI.
DIVI. ANTONINI. PII. PRONEPOTI. DIVI.
HADRIANI. ANTONINI. ABNEPOTI. DIVI.
TRAJANI. ET. DIVI. NERVÆ. ADNEPOTI.
ANTONINO. AVG. TRIB. POT. VIII. COS. VI.
SPLENDIDISSIMVS. ORDO. REIP. VLIENSIVM. STATVAM. FACIENDAM. DEDICANDAMQUE. CENSVIT. DEDICANTE. MARCO. MANNIO. CORNELIANO. CVRATORE.
ANNONAE. CIVILIS. DIVI. ANTONINI. (a)

Prætermitto ordinem Civium Ariminenſium hac *Splendidiſſimi* appellatione paulò poſt fuiſſe inſignitum, & ſub Gallieno Auguſto Segunorum Senatum eodem prorſus honoris titulo extitiſſe decoratum. (b)

Ad ipſos Cæſares venio, & Aurelium Commodum Antoninum *Nobiliſſimum* Principem (qui titulus poſt Gallienum paſſim in uſu fuit) nominatum invenio in lapide Tuſculano ad Bennacum lacum poſito, ut rem ſecuram ſtatuam, ipſum honoris marmor ob oculos pono.

Grut. p.ccLxxII. N.4.

IMP. CAES. M. ANTONINI
PII. GERM. SAR. FIL. DIVI.
PII. NEP. DIVI. HADR. PRO.
NEP. DIVI. TRAJANI. PARTH.
ABNEP. DIVI. NER. ADNEP.
M. AVR. COMMODO.
ANTONINO. PIO. FEL. AUG.
SARM. GERM. MAX. BRIT.
P. M. TRIB. POT. XIV.
IMP. VIII. COS. V. P. P.
NOBILISSIMO. PRINCIPI.
BENACENSES. (c)

Idipſum *Nobiliſſimi* Epitheton ad altiora tempora productum video, & M. Aurelio An-

(a) *Habetur ad montem Majorem Uliæ, nunc Vilæ circa Cordubam. Moralis, & Auguſtini.*

(b) *Janus Gruterus Fol. 1005. n. 2. in Inſcript. Antiq. & Fol. 275. n. 2.*

(c) *Habetur Tuſculani ſuper lacum Bennacum in Baſi. Panvinius, & Verderius.*

Antonino inſcriptum lego, hic Inſcriptionem lapidis, Oſſunæ in Hiſpania erecti, habes.

Grut. p.CCLIX. N.2.
M. AVRELIO. NOBILISS.... CV.
SOCERO. ET FORTISS... IMPERATORI
RES. P. URSONENSIUM
D. D. (a)

Nec hoc ſufficiat: ſed ipſum Trajanum Imperatorem *Nobiliſſimum* Cæſarem ſuo tempore appellatum, infra demonſtrabo.

Ab Imperatorum ad Conſulum titulos deſcendo, ut autem illi *Nobiliſſimi* Principis, aut Cæſaris prærogativa gaudebant dignitatis, ſic hi *Viri Clariſſimi* nomine, tituloque honoris indigitabantur.

Plura Conſulum aliorumque Virorum illuſtrium, in medium proferre poſſem hujus tituli honoris monumenta, ſed ne laminæ injuriam inferre videar, poſterioribus Alexandri Cæſaris temporibus denuò præteritis, anteriora ſolum inquiram; & ecce illicò ſub M. Aurelio Antonino famoſa inciſa Tabula marmorea (adhuc Romæ in ædibus Colotianis ad aquam Virginem conſervata) ſeſe offert examinanda, in qua licet nomen Pontificis, & neceſſarii Augg. abraſum ſit, is tamen *Nobiliſsimus* Pr. Pr. *Præfectus Pratorio* nuncupatur, & T. Statilius Calocærus, cum Statilio Dionyſio, Statilio Myrone filiis, ac Statilio Dionyſio nepote ſuo, C.C. V. V. *Clariſsimi Viri* indigitati, Clariſſimorum Virorum appellationem ea ætate promeruere. Lapidem lege, & obſerva.

Grut. p.CCLXX.N.6.
IMP. M. AVRELI. ANTONINI. AVG.
PII. FELICIS. PONTIFICIS. CONS.
IMP. L. SEPTIMI. SEVERI. AVG. PII. FELICIS
PONTIFICIS. ET. PARTHICI. MAXIMI. COS. III. NURUI.
FILIÆ.
. . . .
PONTIFICIS. NOBILISSIMI. PR. PR. NECESSARII.
AVGG. ET. COMITIS. PER. OMNES. EXPEDITIONES. EORUM
T. STATILIUS. CALOCAERUS. NOMENCL.
CUM. STATILIO. DIONYSIO. TRIB. LEG. XVI. FLAVIAE
ET. STATILIO. MYRONE. DISSIGNATORE. SCAENAR.
FILIIS. ET. STATILIO. DIONISIO. DISCIPULO. FICTORUM.
PONTIFICUM. C. C. V. V. NEPOTE. SUO.
AMPLA. BENEFICIA. DE. INDULGENTIA
AUGUSTORUM. SUFFRAGIO. PATRIS. EJUS.
CONSECUTUS. (b)

Sub Antonino Pio, Cæſare, *Clariſsimi & Ampliſsimi Viri* denominationem, Fabius Severus Juris-Conſultus, & Senator, in antiquiſſima inſcriptione Tergeſtina ſæpius obtinuit, quam eapropter hic de verbo ad verbum inſerere volui, ut per illam ejuſdem uſus temporis innoteſcat, incipit autem hoc modo: (c)

KL. NOVEMBR.

HISPANIUS LENTULUS NEPOS II. VIR.
JUR. DIC. V. F.

FABIUM SEVERUM *Clariſsimum Virum* multa jam pridem in Remp. noſtram beneficia contuliſſe, ut qui à prima ſua ætate id egerit, uti in tuenda Patria ſua, & dignitate, & eloquentia creſſeret *ſic*: nam ita multas, & magnificas cauſas publ. aput *ſic* optimum Principem ANTONINUM AUG. PIUM, adſeruiſſe, egiſſe, viciſſe, ſine nullo ærarii noſtri impendio, ut quamvis admodum adoleſcens, ſenilibus tamen, & perfectis ope-

Hhh 2 ribus,

(a) *Extat Oſſunæ in Hiſpan. Auguſtini in ſuis Antiq.*
(b) *Romæ olim in ædibus Colotianis ad aquam Virginem. Principio Tabulæ aliquid deeſt. Smetius.*
(c) *Antiquiſsima Inſcriptio habetur in muro Tergeſtinæ Civitatis, ante portam S. Laurentii.*

ribus, ac factis Patriam ſuam, noſque inſuper ſibi univerſos obſtrinxerit: nunc verò tam grandi beneficio, tam ſalubri ingenio, tam perpetua utilitate Remp. N. adfeciſſe, ut omnia præcedentia facta ſua, quanquam immenſa, & eximia ſint, facilè ſuperarit. Nam in hoc quoque mirabilem eſſe C. V. Virtutem, quod cotidie benefaciendo, & in Patria ſua tuenda ipſe ſe vincat, & idcircò quamvis pro menſura beneficiorum ejus impares in referenda gratia ſimus, interim tamen pro tempore, vel facultate, ut adjuvet ſæpè facturus rem venerandam eſſe C. V. benevolentiam, non ut illum proniorem habeamus, aliut *ſic* enim vir ita natus non poteſt facere, ſed ut nos, judicantibus gratos præbeamus, & dignos tali decore, talique præſidio, quod fieri placere, decere, * Q. F. P. D. E. R. I. C. Primo, cenſente Calfurnio certo ſpatio cum FABIUS SEVERUS *Vir ampliſsimus*, *adque* *ſic* *Clariſsimus* tanta pietate, tantaque adfectione. Remp. N. amplexus ſit, itaque pro minimis maximiſque commodis pius excubitor, atque omnem præſtantiam auxerit, ut manifeſtum ſit, id eum agere, ut non modo nobis, ſed proximis quoque civitatibus declaratum velit eſſe, ſi non aliquam Patriæ ſuæ gratiam, & civilia ſtudia, quæ in eo, quamvis admodum juvene, jam ſint peracta, atque perfecta, ac Senatoriam dignitatem hac maximè ex cauſa, concupiviſſe, uti patriam ſuam cum ornatam, tum ab omnibus injuriis tutam defenſamque ſervaret: Interim aput *ſic* judices a Cæſare datos, interim aput *ſic* ipſum Imperatorem cauſis publicis patrocinando, quas cum juſtitia Divini Principis, tum ſua eximia, ac prudentiſſima Oratione ſemper ad nos cum victoria firmiores remiſit. Ex proximo verò, ut manifeſtator carminibus literiſque ANTONINI AUG. PII, tam feliciter deſiderium publicum aput *ſic* eum ſit proſecutus impetrando, uti Carni Catalique adtributi à Divo AUG. PIO. Reip. noſtræ, prout qui meruiſsent talia, abſque cenſu per AEdilitatis gradum in curiam noſtram admitterentur, ac per hoc civitatem Romanam adipiſcerentur, & ærarium noſtrum jam ditatum complevit, & univerſam R. P. N. cum eo mœniis ampliavit, admittendo ad honorum communionem, & uſurpationem Romanæ Civitatis, ut optimum, & locupletiſſimum quenque, ut ſcilicet, qui olim erat tantum in redditu pecuniario, nunc & in illo ipſo duplici quidem per honorariæ numerationem reperiantur, ut & ipſi ſint, cum quibus munera Decurionatus, ut paucis jam oneroſa honeſtè compartiamur. Ad cujus quidem gratiam habendam, ut in Sæcula permanſuram, ejuſmodi beneficio oportuerat quidem, ſi fieri poſset, ac ſi verecundia *Clariſsimi Viri* permitteret univerſos Nos Nobilium ire, & gratis legitimas LL. juxta optimum Principem agere. Sed quoniam certum eſt, nobis oneroſum ei futurum tale noſtrum officium, illud certè proximè fieri oportuno triumpho Statuam ei auratam Equeſtrem primo quoque tempore in celeberrima noſtræ Urbis parte poni, & in baſi ejus hanc noſtram conſenſionem, atque hoc Decretum inſcribi, uti ad poſteros noſtros, tam voluntas *Ampliſsimi Viri*, quam facta permaneant, Petique à FABIO, viro egregio, patre SEVERI, ut quandoquidem, & commentum hoc ipſius ſit providentiæ, qua Remp. no. infatigabili cura gubernat, & in hoc prius publici beneficii, quod & Nobis, & Imperio civem procreavit, atque formavit, cujus opera ſtudioque ut ornatiores indies nos magis, magiſque ſentiamus; uti ea placuiſse in hanc rem additum ſuum legari mandarique permittat, ſibi uti gratias publicè *Clariſsimo Viro* mandatu ſic noſtro agat, & gaudium univerſorum ſingulorumque, ac voluntatem, ut magiſter talium rerum in notitiam ejus perferat, cenſuernnt.

His accedit Tabella ænea Romæ apud Fulvium Urſinum olim conſervata, quæ ſub Imperio Nervæ Trajani, L. Arruntio Stella, & L. Julio Marino Cos. XIV. Kal. Novemb. à Ferentino Municipio erecta, T. Pomponium Baſſum proſpiciendæ Italiæ conſtitutum, *Clariſsimum Virum*, ejuſque Domum *Ampliſſimam* nominat, ut rectum judicium Lector adferre valeat ipſam illam Tabulam produco.

Grut.

* *Quod fieri placeret, de ea re ita cenſuerunt.*

Grut.p.ccccLVI.N.1.

L. ARRUNTIO STELLA
L. JULIO MARINO COS.
XIV. KAL. NOV.

M. ACILIUS. PLACIDUS. L. PETRONIUS. FRONTO.
IV. VIR. I. D. S. C. FERENTIN. IN. CURIA. AEDIS. MER-
CVRI. SCRIBVNDO. ADFVERUNT. Q. SEGIARNVS. MAE-
CIANVS. T. MVNNIVS. NOMANLINVS.
QUOD. UNIVERSI. V. F. T. POMPONIUM. BASSVM. CLARIS-
SIMUM. VIRVM. DEMANDATAM. SIBI. CVRAM. AB
INDVLGENTISSIMO. IMP. CAESARE. NERVA. TRAJANO.
AVGVSTO. GERMANICO. QVA. AETERNITATI. ITALIÆ.
SVÆ. PROSPEXIT. SECVNDVM. LIBERALITATEM. EJVS.
ITA. ORDINARI. UT. OMNIS. AETAS. CURAE. EJUS. MERITO
GRATIAS. AGERE. DEBEAT. FVTVRVMQVE. VT. TANTÆ
VIRTVTIS. VIR. AVXILIO. SIT. FVTVRVS. MVNICIPIO.
NOSTRO. (1) Q. D. E. R. F. P. D. E. R. I. C.
ΩN. PLACERE. CONSCRIPTIS. LEGATOS. EX. HOC. ORDINE.
MITTI. AD. T. POMPONIVM. BASSVM. (2) CLARISSI-
MVM. VIRVM. QVI. AB. EO. IMPETRENT. IN. CLIEN-
TELAM. † AMPLISSIMAE. DOMVS. SVAE. MVNI-
CIPIVM. NOSTRVM. RECIPERE. DIGNETVR.
PATRONVMQVE. SE. COOPTARI. TABVLA
HOSPITALI. INCISA. IN. HOC. DECRETO. IN. DOMO.
SVA. POSITA. PERMITTAT. CENSVERE.
EGERVNT. LEGATI.

1 abeſt à Grut.

2 abeſt à Grut.

A. CÆCILIVS. A. F. QVIRINALIS. ET.
QVIRINALIS.

AD. AVGVST.
TEM. C. P.

AD. AVGVST.
TEM. C. P. (a)

Tandem præſtantiſſimus marmor , quod utrumque titulum & *Nobiliſsimi Cæſaris*, & unà *Viri Clariſsimi* legendum exhibet , ſub eodem Trajano Auguſto in Hiſpaniis erectum, & Terracone inventum , ſiſto admirandum ; hoc enim (ut præcedens Tabula) centum , & viginti quatuor circiter annos Laminæ Canuſinæ ætatem præcedit , quapropter & ego obſtupui , dum hæc titulorum nomina appellativa, ad illa uſque tempora perveniſſe conſpexi.

Grut.p.ccxLVI.N.3.

PIO. ADQUE. † INVICTO
DN. TRAJANO. NOBILISSIMO.
AC. FORTISSIMO. ET. FELICISSIMO
CÆSARI. SEPTIMIUS
ACINDINUS. C. V. A.
GENS. PER. HISPANIAS
*V.C.P.T-VICE SACRA. COGNOSCENS
NUMINI. MAJESTATIQUE. EJVS.
SEMPER. DICATISSIMVS.
(b)

(a) *Hæc Tabula ænea conſervatur Romæ apud Hæredes Fulvii Urſini. Ex Vrſini append. ad LL. Ant. Auguſtini. Manutius.*

(b) *Tarracone ad D. Barbaræ. Verderius, & Schottus.*

† *INCLITO Verderius habet* **Viri conſularis Provinciæ Terraconenſis.*

His omnibus Criticorum argumento , ex æquo, ſatisfactum reor, dum ſublato dubio, veritas elucet. Rectè itaque C. C. V. V. honoris appellativa, ad Alexandri Severi Auguſti tempora , relata confiteantur , cum ad longè retroactam priorum Cæſarum ætatem ipſa illa producta videant. Stat igitur Canuſina Tabula ſub Alexandro Cæſare, etiam per hæc contracta verba , ſolidata , & affictam inferioris ſæculi barbariem , ſuperioris temporis puritate illudit.

CAP. XXIII.

DECURIONES PATRONI E. E. Q. Q. R. R.

SEcundum inter Decuriones Canuſinæ Laminæ locum tenent Patroni, ab aliis ſegregati, qui denotantur E. E. Q. Q. R. R. *Equites Romanos* , interpretor. De quibus, antequam quid validè ſcribere queam , Equeſtris ordinis originem adducere debeo , ut poſito fundamento , horum *Patronorum* dignitas inclareſcat.

Conſtat primis Urbis temporibus , duos tantum Romæ Ordines fuiſſe *Patricium* , & Plebeium

Ple-

Plebejum : Quapropter L. Seneca (a) *Senatorum aut Equitum nomina, ambitione tantum nata* oſtendit.

Conſtat etiam exactis Roma Regibus, Romanum Populum in tres ordines fuiſſe diſtributum, in *Senatorium*, nempè, *Equeſtrem* & *Popularem*. Quamobrem Livius ſcribit (b), *Conſenſum Senatus Equeſter Ordo eſt ſecutus, Equeſtris ordinis Plebs*, & appoſitè Auſonius:

Martia Roma triplex; Equitatu, Plebe, Senatu.

Senatores dicti ſunt, qui à Regibus primùm, deindè à Conſulibus, poſt à Cenſoribus in Senatum electi fuerunt. Horum verò filii, nondum in Senatum lecti, Equites ſive ex Equeſtri ordine, ut ſtatim clariùs apparebit, extitere. Secundus igitur ordo fuit Equeſter, in quo conſtituendi ſunt omnes illi, quibus publicus equus, & annulus à Cenſoribus datus, quique ab iis in Equeſtrem ordinem lecti fuerunt, non tamen illi qui equo privato ſtipendia meruerunt. Hinc rectè Roſinus infert (c): *Duplices fuerunt Equites: alii oppoſiti Peditatui in exercitu, quales fuerunt omnes, qui equo privato meruerunt, & illi nihil ad equeſtrem ordinem pertinuerunt; alii verò oppoſiti Senatoribus, qui neque Senatores, neque de plebe fuerunt.*

Hi Eqites Romani vocabantur, dum ipſis Cenſus Equeſter eſſet, qui erat Seſtertium quadringentorum millium, & à Cenſoribus eligerentur. Equi publici dono, ab equitibus privato equo militantibus diſtinguebantur; annulo aureo (quo fulgebant) à plebe, & anguſto Clavo, (quo erant induti) a Senatoribus diſcriminabantur. Hunc Equeſtrem ordinem à Senatorio, ſeu Patribus, & populari, ſeu Plebe ſejunctum in uno lapide, qui Senogalliæ in Piceno extat, exhibeo.

Extra Gruterum.

P. F. . . . . A. PRIMOPILO
SPECTATAE. VIRTVTIS
EQVESTRIS. ORDINIS. V.
PATRIBVS. ET PLEBI GRATO
OB GRATAM ADOLESCENTIS INDOLEM
BENE. MERITAM. SAXVM. DEDIT.
(d)

Ex hoc apparet Plebejos dicendos eſſe omnes illos, qui neque Senatores, neque Equites erant.

Senatorum autem filios Equites, quaſi Equites Romanos natos in Cognitionem adducit lapis Sepulchralis, quem M. Valerius M.F. Amerimnus, M. Valerio Amerimniano F. poſuit: ex Marmore præclaram eruditionem percipe.

Grut.p.ccccxxviii.N.1.

M. VALERIO M. F. PAL.
AMERIMNIANO.
VIXIT. ANNIS. XVII. MENSIB.
VIII. DIEBVS. DVOBVS. HOR. X.
M. VALERIVS M. F.
AMERIMNVS.
PATER. INFELICISSIMVS.
FILIO.SANCTISSIMO.ET.PIENTISSIMO.
FECIT.

NATVS. EQVES. ROMANVS
IN VICO. IVGARIO. (a)

Nec ſufficit Equitem Romanum ex Antiquitatis monumentis produxiſſe, equum adjungere debeo: proinde P. Marium Equitem Romanum ſiſto, qui equum publicum adeptus eſt.

Grut.p.ccccxxxvi. N.5.

P. MARIO.
VOT.
LVPERCIANO.
EQ. R. EQ. PVBL. OMN.
HONOR. MVNICIPAL. ADEPT.
IDDICI. DE. SELECT. SACERD.
CAENINEN.
(b)

Hic multa adduntur apud Gruterum.

Huic forſan non abſimile invenietur monumentum, quod Petronia M. F. Marcellina, T. Luccejo T. F. Stellæ Petroniano, Equiti Romano exſtruxit.

Grut.p.ccccxxxi.N.8.

T. LVCCEIO
T. FIL. 1* STELLAE 1 abeſt hæc
PETRONIANO a Grut.
EQ. ROM. EQO. II 2 abeſt hæc
PETRONIA. M. F. a Grut.
MARCELLINA.
MATER.
2* T. F. I. (c)

Annulus aureus Equitem Romanum ornabat, & à plebe ſeparabat. Igitur ſignum *Equeſtris Dignitatis* erat *Annulus* aureus: hinc Vetus Scholiaſtes Juvenalis ait: *Equitum de numero*, id eſt *Annulo*, & ipſe Satyricus: (d)

Ille

(a) *Epiſt.*xxxi.
(b) *Lib.*xxvi.
(c) *Joan. Roſinus in Antiq. Rom. Lib.*1. *cap.*17.
(d) *Senegalliæ in Domo privata. Sculterus, & Manutius.*

(a) *Extat Romæ Via Flaminia extra Portam Flumentanam in Vinea olim* Joan. *Angeli Puzii.*
(b) *Habetur Bergomi in æde S. Alexandri non longè extra Vrbem. Appianus, &* Joan. *Chryſoſtom. Zanchius Lib. de Orig. Orobior.*
(c) *Auguſtæ Taurinorum in Domo Vagnonia. Pingonius.*
* 1. *Credo errorem Sculptor. loco* STELLAT. Stellatinæ Tribus.
* 2. Teſtamento fieri juſsit.
(d) *Juvenalis Satyr.*vii. *Verſ.*89.

Ille & militiæ multis largitur honorem,
Semeſtri vatum digitos circumligat auro.

Nec ab his recedit, dum ſcribit: (a)

Talibus à Dominis poſt cuncta noviſsimus exit
Annulus, & Digito mendicat Pollio nudo.

De Equitum Romanorum habitu hæc ſuperaddo: *Utebantur*, inquit Roſinus, (b) *anguſto clavo, qui à Senatoribus, quorum inſigne latus clavus erat, diſcernerentur.*

Ex his Romanis Equitibus in Tabula ærea octo nominantur, qui à Canuſina Colonia in Patronos electi ſunt.

Hoc verò diſcrimen inter Priores, & Poſteriores Patronos intercedit, quod illi, *Viri Clariſſimi* appellativum adepti fuerant, hi *Equitum Romanorum* Vocabulo gaudebant. Pro quo obſervandum *eos qui ex Equeſtri ordine in Senatorium lecti fuiſſent, vel magiſtratus geſsiſsent, Equites eſſe deſiiſſe* (c), & exindè *Clariſsimos* Viros fuiſſe nominatos: C mutatis proindè ſtatu, ac conditione Patronorum novus titulus enatus, & diſcrimen inter illos in *Tabula Canuſina* inductum fuit.

Romanos autem Equites Coloniarum, ſeù Municipiorum Patronos extitiſſe, ex antiquis Marmorum Lapidumque monumentis paſſim innoteſcit. Ne longior ſim pluribus adducendis, unum ad confirmandam Tabulam exhibeo, eſtque illud nominatiſſimum, quod Interamne ad maximùm Deiparæ D Templum extat. T. Fl. T. F. Iſidoro, Equiti Romano, duorum Equitum Romanorum, Equis Publicis honoratorum, Patri, Patrono Municipii Interamnatis Nartium, cæteros ejuſdem honores prætereo, quod omnes monumentum exhibeat.

Grut.p.ccccxi. N.3.

T. FL. T. F. CLV. ISIDORO ⚲ EQ.
ROM. PATRI. DVORVM. EQ. PVB.
OMNIBVS. HONORIB. HONESTE.
FVNCTO. QVINQ. II. AVGVRI.
SACERD. PONT. PRAEF. SACROR.
PATRONO. MVNICIPI. INTERAM-
NAT. NART. CASVENTINORVM.
VINDENATIVM V. B. ET. QVID-
QVID. IN. EGREGIVM. HOMI-
NEM. LAVDIS DICI. POTEST. IN.
HOC. SIT. BENEFICIO. NATVRAE.
CONLATVM. POSSESSORES IN-
QVILINI. NEGOTIANTES. VIAE.
*(1)STRATAE. CVLTORES. HERCV-
LIS. *(2)KARISSIMO.
L. D. D. D. (d)

Coætaneum hoc fermè marmor cum Canuſii Tabula colligitur ex dedicatione ejuſ- A dem, quæ in lapidis latere ſiniſtro invenitur hoc modo.

Grut. ibid.

DEDIC.
VIII. ID. SEPT.
SABINO II. ET VENUSTO
COS. (a)

Etenim (((*Vettius Sabinus II.* & ((((((((((((*Venuſtus* (ſub quibus lapis dedicatus fuit, Romæ Conſules extitere A.U.C. DCCCCXCII. B Imperante Gordiano Cæſare, & Tabula anteà erecta fuit ſub Alexandro Auguſto A.U.C. DCCCCLXXVI. adeoque ſexdecim tantum annorum tempus inter utrumque intercedit. Conſtat interim Equites Romanos, Coloniarum, & Municipiorum Patrocinium ſibi vindicaſſe. Quod ut evidentiùs appareat, aliud marmor, priori non inferius hic adjungo, quod C. Clodienum, & Equitem Romanum, & Patronum Municipii effert.

Grut.p.cccxcii.N.1.

C. CLODIENO.
C. FIL. STEL. SERENO.
VESITIO. DEXTRO E-
QVIT. ROMAN. PATRON.
MVNICIPI. ET. PLEBIS.
OMNIBVS. HONORIB.
PERFVNCT. PONTIF.
PLEBS. VRBANA. ET HO-
NORE. VSI. CVIVS DE-
DICATIONE. DECVRIO-
NIBVS. SPORTVLAS ET.
MVNICIBVS EPVLAS.
DIVISIT. LOCVS. PLEBEI.
DATVS. DECRET. DECVR. (b)

Ipſos verò Equites Romanos Coloniarum extitiſſe Decuriones, docet Marmor Albæ E Juliæ repertum, quod M. Antonius Valentinus Eques Romanus, Decurio Coloniæ Apuleſium, Marti Aug. pro Salute Gordiani Cæſaris erigendum curavit. Hic inſcriptionem lege.

Grut. p. lvii. N.5.
ſed ibi auctior in fine.

MARTI AVG.
PRO. SALVTE. IMP. CAES.
M. ANTONINI.
GORDIANI. PII. FELICIS.
F AVG.
M. ANTONIVS.
VALENTINVS.
EQ. R. DEC. COL. APVL.
SACERDOS. ARAE.
AVG. (c)

Eoſ-

(a) *Idem Satyr.* xi. *Verſ.* 43.
(b) *Antiq. Roman. Lib.* 1. *Cap.* 17.
(c) *Roſin. ibid.*
(d) *Interamne (vulgo Terni) ad maximum D. Virginis Templum Jacobinus, & Smetius.*
*(1) Grut. Strate.
*(2) Grut. habet Rariſsimo.

(a) *Interamne ut ſup.*
(b) *Urbini in Picene in ædibus Epiſcopi litera elegantiſsima. Smetius.*
(c) *Albæ Juliæ. Roborellus de Vita, & Victu Pop. Rom.*

Eoſdemque Equites in Municipiis Decurionis munus geſſiſſe evidentèr enunciat fragmentum inſcriptionis, Auguſtæ Vindelicorum in ædibus Peutingerorum conſervatum. Hoc ipſum educo legendum.

Grut.p.cxxix.N.4.

. . . .

. . . .
MVNICIPI. AEL. AVG. NEGOTIATOR.
. . . N. ET. . . . AEDEM.
CVM. SVIS. ORNAMENTIS. SIBI. ET.
ANTONIO. AELIANO. EQVITI. ROMANO.
DECVRIONI. MVNIC. AEL. AVG. IO.
(a)

Hiſce accedit Plinius, (b) qui Equitem Romanum Decurioni jungit, dum ſcribit: *Eſſe autem tibi centum millium cenſum ſatis indicat, quod apud nos Decurio es. Igitur ut te non Decurione ſolum verum etiam Equite Romano perfruamur, offero tibi ad implendas Equeſtres facultates CCC. millia nummum.*

Hos tandem Tabulæ Canuſinæ Decuriones-Patronos-Equites Romanos ſtrictè fundavero, ſi tot tantiſque vetuſtatis teſtimoniis unum adjunxero, quod T. Vennonium T. F. Aebutianum, *Patronum* Coloniæ. Aug. Laur. *Equitem Romanum* equo publico donatum, & *Decurionem* ſelectum exponit. Inſcriptionem lege, & una admirare.

Grut.p.ccccLxxxvi.N.2.

T. VENNONIO T. F. STELL.
AEBVTIANO. PATRONO. ET.
MVNICIPI. COL. AVG. LAVR.
EQ. REQ. P. IVD. EX. V. DEC.
SELECTO. CVR. R. P. ALB.
POMPEIANORVM. L. L.
PONTIF. EIVSDE. SACERD.
MVNIA. Q. F. CELERINA. VXOR.
MARITO. KARISSIMO.
(c)

C A P. XXIV.

DECVRIONES QVINQVENNALICII.

Myſticus numerus cenſetur QUINTVS, tùm quòd in ſenſibus ad vivendum, tum quod in digitis manus ad laborandum, reperiatur idoneus. Quod in Phyſicis occurrit, in Politicis Romani obſervaverunt. Quintum numerum paſſim amplexi ſunt, & anno quinto pleraque dimetiebantur. Tranſeo Quinquennium à *Luendo* ſeù *Solvendo*, quod quinto anno vectigalia per Cenſores locata ſolverentur, quod populi cenſus quinto anno haberetur, *Luſtrum* fuiſſe vocatum, illudque in Græcorum Olympiadis locum ſucceſsiſſe. Omitto famoſum omni ſæculo III-Viratum Reip. Conſtituend. cauſa, in Lepido, Antonio, & Octaviano conſtitutum, per Quinquennium fuiſſe ſolidatum. Reticeo plures in Urbe Magiſtratus Quinque-Virorum judicio ſtetiſſe munitos. Non loquor de Quinque-Viris Menſoriis, de Quinque-Viris Cis & Ultrà Tiberim, de Quinque-Viris Turribus Muriſque reficiendis, de Quinque-Viris Coloniæ deducendæ. Silentio involvo Quinquennales ludos, Quinquennalia Neronis, & alia ſimilia. Ad Perſonas venio, eaſque ſæpiùs quinque annorum dignitate donatas, & quinquennii muneris honore ſuffultas, demonſtrabo. Adſunt imprimis Pontifices, quos Quinquennales dictos invenio. Pro pluribus unum C. Meſſium induco. Brixia olim Pontificem complexa, nunc Pontificis titulum honoris conſervat.

Grut.p.ccccxxxvii.N.5.

C. MEFFIO. C. F.
CLA. SAXONI.
PRIMO PILO. PRAEF.
COHORTH. PRÆF. FABR.
PONTIF. QUINQVEN.
COHORS. CARIETVM. ET.
VENIAESVM.
(a)

Flamines etiam Quinquennales extitiſſe conſtat ex marmore, quod Fauſtinæ Auguſtæ plures Magiſtri Collegiorum inſcripſerunt, & infrà, ne poſteros lateat, adducendum eſſe dijudicavi.

Nec his abſimiles fuere IIIIII-Viri Quinquennales Sacris faciundis, & Flamines Auguſtales, quorum olim Roma oblata Sacrificia verita, nunc ſolum in Ara ſuperſtite antiquitatem agnoſcit. Ut autem eorumdem & Religionis, & Antiquitatis appareat memoriale, hic aram produxi. In ara, aræ miniſtros quinquennales intuere.

Grut.p.xLv.N.8.

HERCVLI. COMITI. CVSTODI
M. CAESIVS. AVG. L. SOSTATVS.
PRAEFECTVS. FABRORVM.
COLLEG. DENDROPHORVM.
CENT. TIGNARIOR. ET. PATRONVS.
CORPORAT. FERRARIOR. OST.
ET IIIIII. VIR. QVINQVENN. SACR.
FAC. FLAMEN. AVGVSTAL. ET. VI.
VIR. CVRATOR. V.
(b)

Inter Sacerdotes etiam locum occupabant Quinquennales Decuriones Bidentales, qui Bidentium ſacrificiis præerant, & hi reliquis annumerati, Quinquennalium numerum

(a) *Auguſtæ Vindelicorum. Velſerus.*
(b) *Lib. I. Epiſt.*
(c) *Ad* XIIII. *ab Vrbe Lapidem propè Flaminiam. Lipſius.*

(a) *Brixiæ apud Forum Piſcarium Vetus. Manutius.*
(b) *Romæ, Via Gordiana, prope Tiberim, Ara qua Oſtiam naves ſubducuntur. Jaconius.*

rum augent. Romanum antiquum Marmor, A novum eorumdem teſtimonium præbet.

Grut.p.xcvi.N.5.

SEMONI.
SANCO.
DEO. FIDIO.
SACRVM.
SEX. POMPEIVS. SP. F.
COL. MVSSIANVS.
QVINQVENNALIS.
DECVR.
BIDENTALIS.
DONVM. DEDIT. (a)

His proximè accedunt Augures, qui ſuos habebant Præfectos, ſed & illos etiam ſubindè quinquennale munus obiiſſe probatur per inſequentem lapidem, qui C. Valerium Marianum hac dignitate inſignitum deprædicat. Lapidem lege, & Præfectum Quin-C quennalem agnoſce.

Grut.p.cccLXXIX.N.6.

C. VALERIO. C. F. PAP.
MARIANO.
HONORES. OMNES.
ADEPTO. TRIDENT.
FLAMINI. ROM. ET. AVG.
PRAEF. QVINQ. AVGVR.
ADLECTO. ANNON. LEG. III.
ITALIC. SODALI. SACROR.
TVSCVLANOR. IVDICI.
SELECTO. DECVR. TRID.
DECVRIONI. BRIXIAE.
CVRATORI. REIP. MANT.
EQVO. PVBL. PRAEF. FABR.
PATRONO. COLON.
PVBLICE. (b)

Explicatis Sacerdotibus, magnos multoſq; Viros prophanos (in quibus Quinquennalicia dignitas enituit) adducere poſſem, ſed omnes, ac inter illos *Auguſtales Quinquennales*, *Magiſtros Juvenum Quinquennales*, E alioſque plures, prætermitto, ut protinùs ad Quinquennalicios Tabulæ Canuſinæ properare valeam.

Magiſtros tamen Quinquennales variorum Collegiorum, ac Corporum, quorum frequens in Marmoribus celebratur memoria, uni lapidi inſcriptos (quos inter & Flamen Quinquennalicius reperitur) hic adferre teneor, ut utrumque munus etiam quinquennio aliquandò fuiſſe ſepitum intelligas. U- F nus lapis in plurium cognitionem ducit.

Grut.p.ccLXI.N.4.

FAVSTINAE AVGVSTAE.

MAGISTRI. QVINQVENNALES. COLLEGI. CORP. FABRVM. FERRAR. TIGNAR. DENDROPHOR. ET. CENTON. LVST. XXVII. T. OVINIVS. T. F. THERMVS. L. FVSCIVS. Q. F. SABINVS. FL. ANTIDIVS. SEX. F. EROS. C. FVLVIVS. C. F. NIGRVS. Q. CASSIVS. P. F. ALBINVS. MAGISTER. ET. FLAMEN. QVINQVEN. L. CHRISCIVS. L. F. VENVSTVS. SEX. MAETIVS. SEX. F. VERVS.
DD. KAL. IANVAR.
C. MANLIO. TORQVATO. ET. CORNELIO
MESSALINO. COS. (a)

B Quinquennium etiam in ſubditarum Civitatum defenſionem fuit inſtitutum, & obſervatum, ſic enim C. Marius Eventius, Vir Clariſſimus, cum in juventute advocatum egiſſet Romæ, per quinquennium Ravennæ civitatis aliarumque vicinarum Urbium defenſorem gerere juſſus eſt (b). Probatiſſima quinquennalis defenſio ipſi erectam ſtatuam promeruit, cujus baſis inſcriptio (quàm ſuprà invenies) omnium notitiam pandit.

C Cum ergò ipſa defenſio Ravennæ Municipii, aliarumque Urbium Coloniarum ad Quinquennium injuncta ad Quinquennium duraverit, mirum non eſt, ſi ipſos Coloniarum, & Municipiorum Magiſtratus majores aliquando quinquennio circumſcriptos (adeoque Quinquennales, & indè Quinquennalicios dictos) extitiſſe, indicaverim. Ne attentum lectorem vacuum dimittam, omnes ex lapidibus ruderibuſque erutas adducam.

Primum in Colonia Municipioque Magi- D ſtratum (ut ſuprà innotuit) II-Viri conſtituebant, ac primas proindè ſedes ſibi vindicabant. Hos ſubindè quinquennio muneri ſuo præfuiſſe, ac II. Viros Quinquennales, ut Tabula Canuſina declarat, floruiſſe nuncupatos, ſuprà demonſtravi: Sed ne in copia perſonarum adſit inopia probationis, id ipſum inſuper teſtatur inſigne marmor in agro Formiano Ciceronis, vulgo *Ciceron* appellato, inventum, in quo L. Varronius Capito inter alia munia II-Viratum quinquennalem obiiſſe legitur.

Grut. p. ccccLXXIII. N. 3.

L. VARRONIO. L. F.
PAL. CAPITONI.
SCRIBAE. AEDILIC.
ACCENSO. VELATO.
II. VIRO. QUINQENN.
CURATORI. † AQUARUM.
PATRONO. COLONIAE
ORDO. REGALIUM.
QUORUM. HONORE.
CONTENTUS. SUA. PECUN.
POSUIT. L. D. D. D. (c)

(a) *Habetur Romæ in Inſula Tiberina ad templum. Cioſanus, & Lipſius.*

(b) *Extat inter Bauzanum, & Tridentum. Panvinius, & Ant. Augustini.*

(a) *Romæ erutum Marmor in via ſacra, redemptumque olim à Ligorio è malleis ſcalpriſqueſculptorum. Jacobonius.*

(b) *Suprà ſub Decurionib. Patronis CC. VV.*

(c) *In agro Formiano Ciceronis, vulgo Ciceron appellato. Dionyſius. Harduynus.*

† *VIARUM, Aldo, Manutio, & aliis. Smetius in ſuis Ant. Inſcript.*

Duum-Viris ſuccedunt Decuriones, quorum aliquos, cum de Sacerdotibus Bidentalibus, (qui & Decuriones appellabantur) egi, quinquennales extitiſſe probavi. Hic autem Decuriones Coloniæ, Claudius Auctus VI-Vir Auguſtalis, & iterùm Quinquennalis Decurio, Quinquennales nonnunquam fuiſſe probavit.

Grut.p.cccLxxxvIII.N.7.

II. I. CLAUDIUS.
AUCTUS. B
VI. VIR. AVG. ET ITER.
*Q. D. SIBI. ET.
CLAUDIÆ. ARRETINAE. (a)

Probabit quoque T. Teſtius, Libertinus, Patronus in Coloniis, & Municipiis Quinquennalicios extitiſſe.

Grut.p.ccccIxxIII.N.8.

T. TESTIO. LIBERTINO. C
SEVIRO. AVG. IDEM. † Q. Q.
ITEM. PATRONO. ET. Q. Q.
CORPORIS. ET. REJECTUS.
MARMORIORUM.
IIII. TESTI. HELPIDIANUS.
PRISCVS. PRISCIANUS.
ET. FELIX. FILI. ET. HEREDES.
PATRI. DULCISSIMO. (a)

Nec ab hac probandi forma recedet C. Avidius Clemens, qui IV. Ædilitate per Quinquennium functa, & ipſos Ædiles Quinquennalicios fuiſſe teſtatur.

Grut. p.cccIxix. N.4.

G. AVIDIO.
CLEMENTI. AEDIL.
II. VIRO. NEPOTI.
SUO. ET. SIBI
L. FUFIDIUS L. F. OVF.
PROCULUS. TRIB. LEG. VII.
CLAUD. PRAEF. FABR.
II. VIR. *AED. Q. IIII.
(b)

Probabunt etiam C. Pupius Firminus, & C. Calpurnius Maximus Quinquennalicia Quæſtura bis geſta, ſubinde Quæſtores Quinquennalicium magiſtratum obiviſſe.

Grut. p. ccLv. N.3.

Romæ in Domo Maffeiorum ad Agrippinas Baſis fragmentum. Smetius.

Tandem

(a) *Brixiæ, in ascenſu Scalarum ad Caſtellum. Scultetus.*
* *Q. D. Quinquennalis Decurio. Gruter. in Abbreviatur. interp.*
† *Q. Q. Quinquennalicio. Idem.*

(a) *Salerni. Aldus, Manutius.*
(b) *Ponte curvo, Fragellanorum oppido in Angulo templi. Smetius.*
* *AED. Q. IIII. AEdilis Quinquennal. Gruter. & Goltzius in Abbrev. Interp.*

Tandem pro complemento omnium Quinquennaliciorum adduco perinſigne marmor, quod Romæ in Horto Pontificio, vulgò *Belvedere* nuncupato, conſervatur hac forma:

Grut. p. ccccxxxiii. N. 10.

SEMPRON. AMANDVS. QQ. PP. PATRONUS. ET. QQ. PP. IN.
HON. COLLEG. SU. SPORT. DIVIS. ⋈ XXVI. ITEM. MAG.
QUINQ. ⋈ XVI. CVRQ. *ſic* ADM. ⋈ XII. PLEBI ⋈ VIII.
CL. MAXIMINUS. QQ PP. PAT. ET. QQ. PP. IN. HON. COLL. SVI.
SPORT. DIVIS. ⋈ XXVI. ITEM. MAG. Q. ⋈ XVI. CURQ. ⋈ XII.
PLEBI. ⋈ VIII.
CÆLIVS. APRILIS. QQ. III. IN. HON. COLL. SUI.
SPORTULAS. DIVIS. ⋈ . ∞.
MÆC. FLORINUS. QQ. II. PAT. QQ. PP. SPORT. D. ⋈ . XVI
M. Q. ⋈. CVRQ. ⋈. XII. *ſic* PLEVI. ⋈. VIII. IN. HON. COLL.
LICIN. SEPTIMIVS. QQ. II. IN. HON. COLL. SVI. PAT. ET. QQ.
PP. ⋈. L. MAG. Q. ⋈. XXVI. CVRQ. ⋈. XVI. PL. ⋈. XII.
SOSS. *ſic* FILOCTETA. IN. HONOR. COLLEG. SUI.
QQ. II. SPORT. DIVISIT. ⋈. ∞. (a)

TABULAM MARMOREAM LEGO HOC MODO:

Sempronius Amandus, Quinquennalicius Perpetuus, Patronus & Quinquennalicius Perpetuus, in honorem collegii ſui ſportulas, Divis (nempè Imperatoribus) *Denarios viginti ſex. Item Magiſtro Quinquennali Denarios ſedecim. Curatori Quinquennali addidit* (ADM. eſt error in Scriptura) *Denarios duodecim*. *Plebi Denarios octo.*

Cl. Maximinus Quinquennalicius Perpetuus, Patronus, & Quinquennalicius Perpetuus in honorem collegii ſui ſportulas, Divis Denarios viginti ſex. Item Magiſtro Quinquennali Denarios ſedecim. Curatori Quinquennali Denarios duodecim. Plebi Denarios octo.

. . . . *Cælius Aprilis* (eſt cognomen) *Quinquennalicius* III. (non enim erat Perpetuus) *in honorem collegii ſui ſportulas Divis Denarios quatuor mille.*

Mæc. Florinus Quinquennalicius II. *Patronus Quinquennalicius Perpetuus Sportulas Divis Denarios ſedecim, Magiſtro Quinquennali Denarios ſedecim, Curatori Quinquennali Denarios Duodecim, Plebi Denarios octo in honorem collegii ſui.*

Licinus Septimius, Quinquennalicius II. *in honorem Collegii ſui Patronis, & Quinquennaliciis Perpetuis Denarios quinquaginta. Magiſtro Quinquennali Denarios Viginti Sex. Curatori Quinquennali Denarios ſedecim. Plebi Denarios Duodecim.*

Soſſ. Filoɔteta in honorem Collegii ſui Quinquennalicius II. Sportulas diviſit denarios quatuor mille.

Exactiùs hoc marmor explicare nolo, ne ſuperflua explicatione detinear. Nec aliam ob cauſam illud adduxi, quam ut Lectorem in multiplicem Quinquennalium, ac Quinquennaliciorum cognitionem deducerem.

Cum igitur ex vetuſtis marmorum fragmentis, & præfatis antiquitatis documentis appareat, quod Quinquennalicii appellativum pluribus Magiſtratibus fuerit applicatum, & hoc nomen in Tabula Canuſina inter Decuriones reperiatur, nudum tamen & abſolutum, nec alteri Magiſtratui junctum, dubium oriri poſſet, quibus Quinquennaliciis ſit inſcribendum, & quinam illi Quinquennalicii ſint dicendi, qui hoc vocabulo in Tabula indigitantur.

Decuriones viderentur ſic nuncupandi, quod hi per Quinquennium functo munere, poſteà Quinquennalicii indigitari potuerint. Sed hic Magiſtratus, utpotè annuus, rariſſimè fuit prorogatus.

Forſan Patroni aliqui, ad aliorum præcedentium Patronorum diſtinctionem, hoc modo vocantur: cum enim primò *Patroni CC. VV. Clariſſimi Viri*, Secundò *Patroni EE. QQ. RR. Equites Romani* legantur, videntur tertiò Patroni Quinquennalicii appellandi. Sed animadverte, quod in duobus prioribus locis jungatur nomen Patroni, in tertio non appareat, hinc dicendum eſt, quod neque Patroni hoc loco *Quinquennalicii* appellativo gaudere poſſint.

Nec Ædilicii, aut Quæſtoricii, aut alii inferioris notæ Decuriones, hic Quinquennalicii dici queunt, quia Tabula obſervat ordinem functionum, & propterea cuncti Decuriones diſtinctè, & ſecundum primarium magiſtratum (quo functi ſunt) collocantur. Sic illi, qui Quinquennalicii vocantur, ante Ædilicios, & Ædilicii ante Quæſtoricios, in ipſa Tabula ſculpti conſpiciuntur. Adeoque Ædilicii, Quæſtoricii, Pedani, aut Prætextati ordine, & loco poſteriores hoc appellativo vocari non poſſunt.

Quadrabit denique Quinquennalicii Vocabulum in II-Viros, qui II-Viratum per quinquennium obierunt, & ſic II-Viri Quinquennales dicti ſunt. Ratio elucet, quod illi poſt Patronos, in Republica ſua primarii fuerint, & hinc immediatè poſt ipſos Patronos inter Decuriones ponantur.

Secundò hæc veritas apparet, quia M. An-

(a) *Romæ in Horto Pontificio, vulgò Belvedere nominato. Pighius.*
⋈ ⋈ ⋈ *&* ⋈ *ſigna Denariorum:*
* ∞ *ſignat quatuor millia. Gruterus in Abbrev.*

tonius Priſcus, & L. Annius Secundus (qui A in principio Tabulæ II-*Viri Quinquennales* leguntur (inter Quinquennalicios reperiuntur. Quomodo autem factum, quod bis in Lamina incidantur, alibi enodabo. Adjuvat intentionem meam, quod inter Quinqnennalicios, & II-Viralicios differentia qualitatis conſtituatur: nam illi ſuperiori, hi inferiori loco ponuntur; pauciores etiam Quinquennalicii, quia munus rariùs, quàm II-Viralicii offenduntur.

Res tota parva quadam explicatione indiget, quam ſuperaddo. In Coloniis, & Municipiis II-Viratus fuit Magiſtratus ordinarius, & paſſim anni tempore terminabatur, illi verò, qui eum geſſerant, II. Viralicii nomen obtinebant. Sed cum ex Privilegio, merito, favore Senatus, Populive, aut quacumque alia ex cauſſa hic magiſtratus ad Quinquennium (ut in Tabula Canuſina videmus) eſſet prorogatus, qui eo fungebantur II-Viri, Quinquennales dicti ſunt: depoſito Magiſtratu, *Quinquennalicii* dicti, nomen honoremque ſibi vindicabant. Cum autem poſteà eveniret, quod utrique ad Decurionatum, ſeu Reipublicæ ordinem aſſumerentur, hi priorem, illi poſteriorem locum occupabant. Igitur ut abſolvam, *Quinquennalicii*, Tabulæ appellantur illi II.Viri, qui anteà Canuſii per Quinquennium II.Viratu functi, & ex eo Quinquennales vocati, poſteà illo finito *Quinquennalicii* vocabulo fuere indigitati, & tempore erectionis Tabulæ inter Canuſii Reipublicæ Decuriones relati, Decuriones Quinquennalicii, ſeu ſimpliciter *Quinquennalicii* appellati ſunt.

CAP. XXV.

DECURIONES ALLECTI INTER QUINQUENNALICIOS.

ALlecti hic offeruntur, quorum varia nominis invenitur multiplicatio. *Legere*, & *Allegere*, ut idem ſignificant, ſic idem ipſum verbum pluribus applicari potuit. Potuit ſanè, cum pluribus functionibus applicatum fuit. Quis omnes mihi enarrabit, qui hoc verbo *Lecti* ſeu *Allecti*, denominati fuere? Sub Imperatoribus *Allecti* dicti ſunt Suſceptores ex Decurionum numero, nempè qui exigendis Tributis invigilabant (a). Hinc eorum munus dicebatur *Allegatio*.

Imo *Allecti* fuerunt, qui in ordinem ſuſceptorum *Allecti* ſunt: Qua de cauſſa Valentinianus, & Valens A.A. Rufino (b): *Nulla debet eſſe cauſſatio, quin ſolidi, ex quacumque titulo congregati in maſſam obriſæ ſoliditatemque redintegrentur. Ita fiat omnis illatio, ut Largitionum, & Proſecutorum, Allectorumque fraudibus aditus obſtruatur.* Iidem indè Auguſti reſcripſerunt (c). *Ne diutiùs, vel Allecti, vel Proſecutores, vel Largitionales adulterinos Solidos ſubrogando, &c.*

Imò etiam *Allectores*, & *Allectura*, in antiquis monumentis inveniuntur, L. Beſius Superior, Allector Galliarum, ob Allecturam fideliter adminiſtratam, ſequentem inſcriptionem adeptus eſt.

Grut. p.CCCLXXIV. N.3.

L. BESIO. SVPERIORI.
VIROMAND. EQ. R.
OMNIBVS. HONORIBVS.
APVD. SVOS. FVNCTO.
PATRONO. NAVTARVM.
ARARICOR. ET. RHO
DANICOR. PATRONO.
CONDI. . . .
CONSISTENTIVM.
ALLECTORI. GALLIARVM.
OB. ALLECTVRAM. FIDELI
TER ADMINISTRATAM.
TRES. PROVINCI. GALLIAR.
(a)

Allecti vocantur etiam, qui rationes publicas ſcribunt, quapropter lex habet (b): *Debitores verò, & quos Allectos, & Suſceptores memorant. Ante eos, qui Fiſcalibus Tributis ſuſcipiendis Allecti ſunt.* Indè Clerici ab his muniis eximebantur (c). *De Clericis non exactores, non Allectos facere præſumat.*

Innumeri indè ſeſe cognoſcendos ſiſtunt Allecti, nempè *Allecti in Theatralibus*, *Allectæ Scænæ*, & *Allecti Scænicorum*. *Allecti inter Juvenes*. *Allecti inter Immunes*. *Allecti inter Tribunicios*. *Allecti inter Patricios*. *Allecti inter Equites*. *Allecti ad munera*. Sed his omnibus, pluribuſque aliis (quos ex antiquis Inſcriptionibus deducere, & probare poſſem) prætcritis.

Allecti, auctore Feſto, *dicuntur, qui propter inopiam Senatorum ex Equeſtri ordine in Senatum aſſumantur. Allegere* enim *eſt in ordine cooptare*. Hinc Suetonius (d): *Inſtanti ſæpiùs, ut civitate donatum, in Decurias Allegeret, negavit ſe allecturum.*

Alii ſunt *Allecti* inter Prætores, aut Senatores, de quibus Lex habet: (e) *Qui Prepoſiti laborum noſtro judicio promoventur, Clariſſimi ſint inter Allectos.*

In ſcriniis Palatii militantes, profert lex alia (f) *conſulari honore fulti inter Allectos habeantur.* Quos rectè Sidonius illuſtret hoc modo: (g) *Hi ſunt, qui invident Tunicatis otia, ſtipendia Paludatis, viatica Veredariis, Mercatoribus nundinas, munuſcula Legatis, portoria Quadruplatoribus, prædia Provincialibus, flamina Municipibus, Arcariis pondera*

(a) *l.5. C.de Exact. Tribut. l.23. C.de Decurion.*
(b) *Valentinianus, & Valens A.A. Rufino P.P.*
(c) *Iidem Auguſti ad Germaniarum Comit. Sacr. Largition.*

(a) *Lugduni in pila Pontis Araris. Scaliger & Paradinus.*
(b) *l.2. C.Theodoſian. de Quæſtorib.*
(c) *l.2. C.Theodoſian. de Epiſcop. Eccleſ. & Cleric.*
(d) *Lib.III.*
(e) *l.1. C. de Præpoſit. labor.*
(f) *l.3. C. de Proxim. ſacr. Scrinior.*
(g) *Lib.V. Epiſt.7.*

ra, *menſuras Allectis*, *ſolatia Tabulariis*, A *diſpoſitiones Numerariis*, *Prætorianis ſportulas*, *Civitatibus inducias*, *vectigalia Publicanis*.

Allecti item fuere, *qui Præturam non geſſiſſent*, *ſed Allectione accepiſſent*. (a) *Commodus cum Allectionibus innumeris Prætorios miſcuiſſet*, *Pertinax S. C. fecit*, *juſſitque eos*, *qui Præturas non geſsiſſent*, *ſed Allectione accepiſſent*, *poſt eos eſſe*, *qui verè Prætores fuiſſent*. Plinius dixit (b): *inter Prætores adlegi*. Symmachus (c): *Beneficium adlectionis* vocat. B *Sed adjicienda eſt ei*, inquit, *prærogativa militiæ*, *ut Beneficio Adlectionis utatur*, *id eſt Beneficio Imperatoris*, *quo quis poſt decurſos in Comitatu Principis labores*, *adlegeretur in ordinem Senatorium*, *velutque ex Conſularibus conſequeretur Clariſſimatus dignitatem*.

Hunc honorem Honorius, & Theodoſius Imperatores ad Domeſticos extenderunt: *Domeſtici atque Protectores &c.* Scribunt Epiphanio Præfecto urbis, *Senatoriam ſibi vindicent dignitatem*, *ſeſe cum Allectione Clariſ-* C *ſimos noſtro judicio gratulentur*. Idem etiam Monaxio P. P. *Domeſtici*, *cum ad Decem Primatus gradum pervenerint*, *inter Allectos velut ex-conſulares habiti*, *Senatoria ſe præditos gaudeant dignitate*.

Comitibus etiam, & Tribunis à Valeriano, & Valente Auguſtis conceſſum Beneficium Allectionis, & Honoris, ac ſi Præfecti Romæ officium obtinuiſſent: *Comitibus* inquiunt (d), *& Tribunis ita demum proſit Allectio*, *ſi ſacra ſcripta ad Urbanæ Præfecturæ* D *officium Romam pertulerint*, *quibus eorum vita laudetur*.

Sed necdum Canuſini *Allecti* inſinuantur, cum hi Decuriam *inter Quinquennalicios Allecti* intrarent, ſuffragii jure gauderent, & verè Decuriones eſſent; at illi omnes ſuprà citati, Imperatoria gratia *Allecti* quidem dicerentur, ac Senatoribus aliiſque *Allectionis* beneficio, & honore æquipararentur, ſed verè tales nec eſſent, nec plerumque Senatum, aliumque magiſtratum intrarent. E

Auctum olim à Cæſare Senatum Romanum ad Nongentos Senatores, ait Roſinus, (e) *& poſt necem ejus à Trium-Viris Reip. conſtituend. cauſ. indigniſsima etiam turba repletum*, *& Dionis*, *& omnium propè loquuntur hiſtoriæ*. *Undè eſt & illud Suetonii*: Auguſtum, Senatorum affluentem numerum deformi, & incondita turba (erant enim ſuper mille, & quidam indigniſſimi, & poſt necem Cæſaris per gratiam, & præmium *Allecti*, quos Orcinos Vulgus vocabat) ad modum, & Splen- F dorem priſtinum redegiſſe.

Hinc, *non unus omnium Senatorum honor*, *non una dignitas colligitur*, inquit Dempſterus (f) *nam nonnulli Allecti appellabantur*, *alii conſcripti*.

Sufficiat dixiſſe utroſque fuiſſe Senatores, & Senatus Subſellia occupaſſe.

(a) *Capitolinus in Vit.*
(b) *in Ep.*
(c) *lib. VII. Ep. 95.*
(d) *AA. Ep. ad Pretextatum.*
(e) *Lib. VII. Cap. 5.*
(f) *in Joan. Roſinum*, *capite cit.*

Non abſimili modo *Allecti inter Quinquennalicios*, Decuriones erant, & Decuriam intrabant, Vota ſua, ac ſuffragia promebant, & agebant ea omnia, quæ reliquis Decurionibus incumbebant.

Vocabantur *Allecti*, quod allegerentur, ſive eligerentur. *Allecti* verò *inter Quinquennalicios*, quod inter illos, ſive in eorum ordinem intrarent, & locum tenerent, ac poſſiderent.

Sed dubium occurrit, ex quibus eligerentur hi *Allecti*, qui *inter Quinquennalicios* exindè recenſebantur? Crederem ego ex II-Viraliciis. Et quamvis abſque auctore loquor, non tamen ſine fundamento credulitas mea procedit. Cum enim, teſtante Feſto, Senatores Allecti dicerentur ii, qui propter inopiam Senatorum conſcriptorum, ex equeſtri ordine in Senatum aſſumerentur. Et aliundè conſtet ex omnibus Romanæ Hiſtoriæ ſcriptoribus, Equeſtrem Ordinem immediatè Senatorium fuiſſe inſecutum, non abſque ſoliditate ſermonis, & rationis inferri poteſt, *Allectos inter Quinquennalicios* ex II. Viris, qui immediatè illos ordine, & honore inſequebantur, fuiſſe aſſumptos.

Confirmat Sententiam meam, quod & *Quinquennalicii* (ut ſuprà ſcripſi) eſſent & ipſi II-Viralicii, utpote qui extrà Ordinem, & ultrà morem II. Viratus ad Quinquennium, ſpeciali quodam favore, in ipſo illo Magiſtratu prorogati, hoc *Quinquennalicio* appellativo, à tempore Quinquennii deſumpto, nominarentur. Hinc mirum videri non poterit, quod ii, qui II. *Viralicii* eſſent, *inter II. Viralicios Quinquennalicios* allegerentur, & ſic Allecti dicerentur.

Nec aliud diſcrimen inter utroſque reperiebatur, quam unius anni, & quinque annorum Magiſtratus continuatio: Ex uno anno II. *Viralicii*, à Quinquennio II. *Viralicii Quinquennalicii*, vel ſimpliciter *Quinquennalicii* (nam nomen II. *Viralicii* ſubintelligebatur) erant denominati. Et quamvis Quinquennalicii ſeparatam à II. Viraliciis inter Decuriones Canuſinos Claſſem ordinemque conſtituerent; hoc, porrò quinquennalis honor Magiſtratus ſibi arrogabat prærogativæ, ut qui longiori tempore fuiſſent in onere, potiori loco ponerentur in decore, reverà tamen pares remanebant II. Viraliciis perfunctione dignitatis.

CAP. XXVI.

DECURIONES II. VIRALICII.

A II. *Viro*, II. *Viralicii* nomen enatum eſt. II. Viros plures explicavi, hinc plures II. Viralicii erunt nuncupandi. Sed reliquis omnibus ſepoſitis, hic tantum II. Viri Coloniarum, & Municipiorum veniunt conſiderandi, atque ii, qui hoc munere functi ſunt, II. Viralicii nuncupandi, ad inſtar Con-

Conſulum, qui, depoſito Couſulatu, Con- A
ſularis nomen retinebant. II. *Viralicii*, abſoluto II. Viratu, eligebant. in Decuriones, qui ordinem Senatumque Reipublicæ componebant: ut ipſis verò inter alios aliquid accreſceret honoris, perfuncti II. Viratus non nomine, ſed nominis Derivativo inſigniti, *Decuriones* II. *Virales*, ſeu II. *Viralicii* indigitabantur, & alios Decuriones, pro functione geſtæ dignitatis inferiores, præcedebant. Huius nominis, II. *Viralicii*, Decuriones viginti novem in Tabula Ænea B
conſpiciuntur inciſi, & proximum poſt Quinquennalicios Locum tenent. Nomina Tabula præfert, Familiæ, & actiones alibi, hic II. Viralis, & II. Viralicii appellativa illuſtranda.

Grut.p.ccccLXXVIII.N.9.

L. VAL. L. FIL.
GAL. FAVENTINO
II. VIRALI.
QVI. ANNONA.
FRVMENTARIA. C
EMPTA. PLEBEM.
ADIVVIT. ET. OB.
ALIA. MERITA. EIVS.
COLLEGIA. KA.
LENDARIVM. ET. IDVARIA. DVO
CIVI. GRATISSIMO
POSVERVNT. (a)

II. *Virali* appellativo; ut præfiguratus lapis exhibet, inſignitus vixit Exonæ in Hiſpaniis L. Valerius Faventinus, qui II. Viratu functus, Patriam Plebemque annonæ penuria laborantes, ſua induſtria, & liberalitate adjuvit. D

II. Viralicio verò appellativo, T. Ælius Lupus, & P. Ælius Julianus Equites Romani, Pontifices, & Coloniæ Apulenſis olim II. Viri, fuere exindè honorati. Singulorum honores, ſinguli Lapides præſeferunt.

Grut.p.cccxLVI.N.5. E
I.

AVRELIAE.
APOLLONIAE.
T. AEL. LUPUS.
EQ. R. PONTIF.
ET. II. VIRAL.
COLONIAE.
*APULENSIS.
MATRI. CA-
RISSIMÆ.

*Grut. Apolenſis.

(1)

Grut.p.cccxLVI.N.

II.

PVBLIAE. AELI
AE. JULIANAE
MARCELLAE. S. P.
FIL. P. AEL. JULIANI.
EQ. R. FLAM. ET. II. VI
RAL. COL. APUL. ET. AD
OPTIVE. P. AEL. MAR.
CELLI. VET. EX. PR
AEF. LEGG. VII. CL.
ET. I. ADIVT. DADES.
ET. FILETVS ACTOR.

His accedit Cl. Pompejus Fauſtus, qui aliquando aquæ ducendæ Ædilitate functus Coloniæ Decurio II. Viralicius extitit.

Grut.p.XII.N.8.

I. O. M.

PRO SALVTE.
CL. POMPEIVS.
FAVSTVS. DE.
COL. AQ. AEDIL.
II. VIRAL. PRAEF.
COL. FABR. ITEM
QVE. PATRONVS.
DVXIT. COLL. SS.
IN AMBVLATI.
V. KAL. AVG.

Ex quibus conſtat, II. Viralicii nomen olim fuiſſe in uſu, in Coloniis viguiſſe & Decuriones eodem extitiſſe decoratos, quæ F omnia ad probandum ordinem, formamque Canuſinæ Tabulæ allata dignoſcantur.

Nec omittendum eſt, quod ſicut II. Viri, cum iterum ad II. Viratum aſſumerentur, II. Viri II. fuere appellati, ſic etiam (a) Decuriones facti, *Decuriones* II. *Viralicii* II. indigitati fuerunt. Ne in pluribus me dila-

(a) *Exonæ in Cathalaunia. Ant. Auguſtini.*
(1) *Albæ Juliæ inter lapides ante Gradus Palatii congeſtos. Siglerus, & Bongarſius, & Cluſius.*

(II) *Albæ Juliæ. Siglerus, & Cluſius.*
(a) *Lapis hic olim ex Salvar Budam translatus, ibidem per id tempus in Ædibus Rmi. Dobocenſis conſiſtebat. Cluſius.*

dilatem, Aulus Ceſellius Proculus II. L. Faenius Merops II. & Q. Junius Alexander A II., qui hoc modo in Tabula inter II. Viralicios inciſi leguntur, exempla dabunt.

Cæterum mihi incumbebat hos II. Viralicios exactiùs illuſtrare: ſed cum ipſi à II. Viris deriventur, & hos ſuprà, cum varios Reipublicæ Romanæ II. Viros, & varios II. Viros Coloniarum, & Municipiorum omninò explicaverim, illic dicta, hic inſerenda judico, ne ſemel ſcripta repetantur.

B

C A P. XXVII.

DECURIONES ÆDILICII.

Novendecim in Canuſina Tabula Decuriones (qui *Ædilicii* nominantur) ſculpti reperiuntur. Facilis aderit eorundem illuſtratio, ſi hic præmittatur Ædilis digni- C tatis cognitio. In Romana Republica tres Ædilium ordines floruiſſe invenio, etenim fuere *Ædiles Plebis*, *Ædiles Curules*, & *Ædiles Cereales*, quorum omnium exacta explicatione tradita, ad Coloniarum, & Municipiorum Ædiles, & indè ad ipſos *Ædilicios* tranſeam.

Ædilis, ſi ipſum nomen cum Varrone [(a)] indagare volo, dictus fuit, *Qui Ædes ſacras, & privatas curaret.*

Ædiles autem Plebis, è Plebe creati, ple- D bejum obtinuere Magiſtratum A. U. C. CCLX. Sp. Caſſio Viſcellino II. & A. Poſthumio Aurunco II. Cos. principium adepti ſunt. Dionyſius, ne aliis verbis utar, hiſtoriam tradet. [(b)] *Inita*, inquit, *inter Patres, & Plebem concordia, Plebs, quæ in montem ſacrum ſeceſſerat, cum in Urbem rediiſſet, & impetraſſet à Senatu, ut liceret ſibi quotannis è ſuo corpore creare Tribunos Plebis, petierunt etiam ſibi à Senatu permitti, ut quotannis duos è Plebe crearent ſubminiſtraturos Tribunis, quidquid opus eſſet, & lites* E *nonnullas, eorum permiſſu, dijudicaturos. Ædiumque ſacrarum, locorum publicorum, atque annonæ curam habituros: quo per Senatum conceſſo, creaverunt, quos tum Miniſtros, & Socios Tribunorum, ac Judices appellabant, nunc verò ab officiorum uno, Ædiles vocant, poteſtatem habentes alterius magiſtratus miniſtram, ut antea. Curant autem res, ſuntque maxima ex parte Græcorum Agoranimis ſimiles &c.*

Hanc Ædilium Plebis Poteſtatem, plures F Scriptores ad ampliora extendunt, quæ omnia ſuccinctè producam. Jam indicavi eos Tribunis Plebis, & miniſtrare, & de levioribus quibuſdam cauſſis ex eorum facultate judicare. Officium inſuper erat: [(c)] *iis, qui plus quam lege diffinitum erat, agri poſſiderent, diem dicere, matronas probri accuſare, feneratores coercere, popinas, & ganeata obſonia inhibere, in facta dictaque incivilia, atque improba animadvertere, atque mulctam indicere: ut ædificia publica privataque fierent, ut cloacæ publicæ, aquæ ductus, & cætera ædificia lauta, munda, integra, & expedita aſſervarentur, curare: iniqua pondera corrigere, menſuras minores frangere, & mulctare, de aleæ luſibus cognoſcere, convehere frumentum, & oleum, ne Urbs penuria annonæ, aut caritate laboraret, utque commeatus, quæque bello uſui forent, in caſtra deferrentur, ipſorum muneris erat: Plebiſcita ut in æde Cereris aſſervarentur, ad ipſorum curam ſpectabat.* Ἀγορανόμοι cum Græcis Dionyſius, à fori rerum Venalium cura, Ædiles rectè vocavit. *Eorum* enim *fuit*, ait Lex, [(a)] *menſuras iniquas, vaſa minora, injuſta frangere pondera, pretia rebus venalibus ponere, eſculenta, & poculenta corrupta proiicere, mulctare iniquos venditores.* Jus igitur de Menſuris dicebat Ædilis, & plura in Coloniis quam in Civitatibus, ut infrà patebit, peragebat.

Tandèm Ædilitatis dignitas ad tantum culmen honoris fuit evecta, ut aliquandò Urbe, peſte laborante, majeſtas conſularis ad Ædiles deciderit: ſed hæc nimium elata poteſtas per Claudium, [(b)] & Neronem Imperatores multa in parte imminuta fuit.

Proximè ſequuntur Ædiles Curules, qui hoc nomine gaudebant, à Sella Curuli, qua uti ſolebant [(c)]. Hi ſicuti ex Patriciis creabantur, à Plutarcho *Ædiles Majores* nuncupantur. Annus U. Cond. CCXXCVI. L. Æmilio Mamercino, & L. Sextio Sextino Lateranenſe (qui primus è Plebe creatus) Conſulibus, ipſis initium dedit, & primi Ædiles Curules Cn. Quintius Capitolinus, & [(d)] P. Cornelius extitere. Horum munus fuit; ludos ſacros, & Solennes inſtituere, ac procurare. Sacrarum ædium, ac privatarum curam gerere: in teſtimonium adduco Ciceronem ſic de ſe, jam Ædilem deſignatum, eloquentem: *Nunc ſum*, ait [(e)] *deſignatus Ædilis, habeo rationem, quid à Populo Romano acceperim, mihi ludos Sanctiſſimos maxima cum Cura, & Cærimonia Cereri, Libero, Liberæque faciendos: mihi Floram matrem Populo Plebique Romanæ ludorum celebritate placandam: mihi ludos antiquiſſimos, qui primi Romani ſunt nominati, maxima cum dignitate, ac Religione Jovi, Junoni, Minervæque eſſe faciundos. Mihi Sacrarum Ædium procurationem, mihi totam Urbem tuendam eſſe commiſſam. Ob earum rerum laborem, & Sollicitudinem fructus illos datos antiquiorem in Senatu Sententiæ dicendæ locum, togam prætextam, Sellam Curulem, jus imaginis ad memoriam poſteritatemque prodendam.*

Hos autem ludos Ædiles ſuis ſumptibus, ut Populi Romani auram aucuparentur, & avaritiæ ſuſpicionem longiùs amandarent, cele-

(a) *Lib.* IV. *de Ling. Latina.*
(b) *Dionyſius Halicarnaſſ. Lib.* VI.
(c) *Joan. Roſinus. Lib.* VII. *Cap.* 24.

(a) *Jul. Cæſar. Bulènger. Lib.* VII. *Cap.* 15. *de Ædilib.*
(b) *Pomponius Jur. Conſultus ff. de Orig. Jur.*
(c) *Svetonius, Cornelius Tacitus, & Plutarchus.*
(d) *Livius Lib.* VII. *Initio.*
(e) *Lib.* VII. *in Verrem.*

celebrabant. (a) Hinc plures, ut ludorum ex- A penſas vitarent , Ædilitatem non petebant.

Priori muneris explicationi hæc ſuperaddit Roſinus. (b) *Erat etiam , inquit , Ædilium Curulium officium , curare , ut Templa, Theatra , Stadia , Fora , Porticus , Curiæ , & Baſilicæ , atque Mœnia , magnificis operibus reficerentur , & ornarentur.* Hac tamen non contenti auctoritate Ædiles Curules , inſuper Annonæ pluriumque rerum curationem , imò & cognitionem ſibi aſſeruerunt , & multa cum Ædilibus Plebis habuere communia. B Præ cæteris autem ad ipſos ſpectabant cauſſa , & lites Redhibitionum (in quibus nimirum agebatur de rei corruptæ vitio , quam quis aut vendidiſſet , aut commutaſſet) dirimendæ.

Succedunt tertii ordinis Ædiles Cereales, qui à Cerere nomen mutuarunt. Hoc autem cum Dea indigitata, frumento præeſſet, & ipſi frumento præerant. A. U. C. DCCIX. à C. Julio Cæſare inſtituti , & ex Patriciis electi , primum creati ſunt . Suetonius (c) C creationis teſtis accedit , dum ſcribit de Cæſare : *Prætorum , Ædilium , Quæſtorum , minorum etiam Magiſtratuum numerum ampliavit* . Hæc Dio clariore explicationis lumine donavit , dum ait : (d) *Eodem anno primo ſex Ædiles ſunt conſtituti , duo Patricii , qui Cereris Ædiles vocarentur , quatuor Plebei : Iſque mos ad noſtram uſque ætatem exindè perductus eſt* . Quibus Pomponius Juris-conſultus tanquam auxiliaris confirmationis teſtis ſuperaddi poteſt. (e)

His præmiſſis ſciendum eſt , Romanos, cum coloniam in alienum agrum bello ſubactum deſtinarent, aut Urbem aliquam jure Municipii Civitateque donarent , utriſque formam quandam Romanæ Reipublicæ figuramque tradidiſſe , ut illæ quaſi filiæ, communis Matris imitarentur dignitatem.

Coloniæ ergo , & Municipia ſuam habebant Rempublicam , in qua præcipui Magiſtratus enumerabantur II. *Viri Cenſores , Ædiles , & Quæſtores.* De II. Viris alibi, Cenſo- E res in Lamina non occurrunt . Ædilis hic, Quæſtores infrà explicandi. Prædicta corroborantur per lapidem Puteolanum , qui in Colonia Ædiles extitiſſe inſinuat.

Extra Gruterum.

AEDIL. COLON. PVTEOLANORVM.
(f)

Huic non abſimilis reperitur Nemauſi, F qui plures Coloniæ Ædiles profert.

Grut.p.cccLI.N.6.

SEX. ALLIVS. REPENTINVS.
AED. COL. SIBI. ET.
SEX.ALLIO.PATRI.ANNIAE. MATRI.
SEX.ALLIO.NVNDINO.FRATRI.AED.
COL. ALLIO. VEGETO. FRATRI.
MEMMIAE.VXORI.OPTIMAE. (a)
addit.Grut.V.F.

Quæ antiqua marmora demonſtrant in Coloniis, & Municipiis Ædilitatis honorem floruiſſe , unum adjungo , ex quo apparet D. Ælium Dacianum , & Decurionis, & Ædilis munere in Colonia functum eſſe . Clauſburgi Tranſylvaniæ extat lapis, hic inſcriptionem lege.

Grut.p.cccxLvI.N.3.

D. M.
P. AEL. TRAIANO
VIXIT. ANN. XXVIII.
FIL. ET.
AEL. LIBERO
ALVMNO.
V. A. III.
D. AELIVS. DACIANVS
DEC. ET. AEDIL.
COL. F.C. (b)

Quod autem in Coloniis obſervatum fuit, id ipſum etiam in Municipiis paſſim obſer- D vabatur : in his enim plures dignitates conſpicuæ , quæ variis concedi poterant , in virum unum collatæ ſunt. Sic olim , Imperante Commodo , C. Veſnius Populi Urvini, ſeu Urbini Patronus , Municipii Ædilis, & IIII. Vir viarum curandarum extitit, ut luculentum teſtimonium lapis exhibet.

Grut.p.ccccLxxxv.N.8.

C.VESNIO. C. F. STEL. VINDICI.
POPVLI. VRVINI. PATRONO. SVO.
ET. MVNICIPII. AEDIL. IIII. VIR.
VIAR. CVRANDARVM. TRIB. MIL.
LEG. VII. AVG. (c)
Adduntur multa apud Gruterum.

Non minore auctoritate nitet marmor, quod Loræ in Hiſpaniis ſervatur, & C. Juventio ædilitatem , II. Viratum , & Patronatum Municipii inſcribit . Lapidem ſuprà poſitum, hic non eſſe reponendum judicavi.(d)

Nec ab eo recedit inſcriptio, quæ Ferenti in finibus Latii in Ss. Joannis, & Pauli Cathedrali templo , in Tabula marmorea exarata , conſpicienda exhibetur , & hic apponitur.

C.JU-

(a) *Cicero Lib.II.de Officiis.*
(b) *Joan. Roſinus Lib.VII. Cap.25.*
(c) *In Jul.Cæſar.*
(d) *Lib. XLIII.*
(e) *J.C.ff. de Origine Jur.*
(f) *Puteolit. Ex Scipion. Mazzella antiq. Puteolanis.*

(a) *Nemauſi. Scaliger in ſuis Antiq.*
(b) *Clauſburgi in Tranſylvania. Lazius.*
(c) *Urbini ad S. Franciſci in Marmore . Apianus.*
(d) *Supra ſub. Decurionib. Patron. C. C. V. V.*

Grut.p.ccccxxiv. N.7.

C. IVLIO C. F. PVB. RVFO.
VETERANO. COH. VI. PR.
AQVILII. MAXIMI.
PRAETORI. AED. IIII. VIRO. I.D.
MVNICIPIO. ALETRI.
C. IVLIVS. C. F. RVFINVS. FRATRI.
BENE. MERENTI. ET. SIBI. POSTERISQ.
SVIS.

(a)

An autem Ædiles plura munia una cum Ædilitate obiverint, incertum eſt. Superiora cum inferioribus eodem tempore non obiviſſe arbitror; nam uti dominus, & ſervus reſpectu ejuſdem eadem perſona dici nequit, ſic ſuprema, & infima munia in uno ſubjecto, eodem tempore concurrere non poſſunt. Inferiora pro tenuitate diſtrictus Coloniæ, aut Municipii ſimul conſiſtebant, ubi verò jurisdictio extendebatur, unum quodque munus, hominem ſuum requirebat.

Plura igitur munia uni viro inſcripta, pro diverſitate temporis, pro magnitudine loci, & qualitate functionis, vel ſimul, vel ſucceſsivè peragebantur.

Ex præfatis tandem inclareſcit, Ædilitatis dignitatem in Urbe, & extra eam floruiſſe. Romæ quidem in unitate nominis triplex erat diſcrimen functionis, foris verò in triplicitate functionis conſiſtebat unitas dignitatis. Romæ cum loci vaſtitas, urbis Splendor, ac alimentorum neceſſitas urgerent, plures Ædiles creati fuere.

Plebeij quidem Sacris, ac publicis Ædificiis, dijudicandis litibus minoris momenti, & annonæ incumbebant: cum verò Romanus luxus creſceret, & theatra magnis expenſis erigerentur, Ædiles Curules ex Patriciis, plebe recuſante ſumptum, creati ſunt: qui cum Sacrarum Ædium, aliorumque publicorum operum procurationem cum prioribus haberent communem, omneſque ferè ludos, ad pacandos Deos, fertilitatis Præſides, Cererem nempè, Liberum, ſeu Bacchum, Floram, alioſque, inſtituerent, ſibi etiam annonæ curationem arrogabant, variiſque litibus ſeſe ingerebant. Cereales denique Ædiles ex Patriciis inſtituti Cereri, frumento, ſeu annonæ præerant. Sic fermè trium Ædilium differentia nominis, in annonæ procuratione, ac protectione concurrebat. Hæc de Urbanis Ædilibus (nec enim extra Urbem poteſtatem habebant) ſufficiant.

In Coloniis verò, ac Municipiis, ubi Romanorum ædificiorum ſplendor, aut ludorum ſumptus non premebant, ſed ſolum colendi agri induſtria, ejuſdemque emolumentum præfigebatur, unius nominis, ac functionis fulgebat dignitas Ædilitatis.

Hi tamen Ædiles Forenſes, ad formam Romanorum inducti, in Coloniæ, ac Municipii Ædibus Sacris, & Publicis, in quibuſdam ludis, aliiſque, & maximè in annona (quæ ubique ſummo erat in pretio, non abſimili (cæteris paribus) pollebant auctoritate, eademque in Republica ſua defungebantur. Hinc etiam Jus de menſuris dicebat Ædilis Forenſis, vaſa minora frangebat, virgis ſontes cædebat pro imperio in Colonia, & Municipio, quæ Juvenalis illuſtrat hoc modo: (a)

An Fidenarum, Gabiorumque eſſe poteſtas,
Et de menſura jus dicere, Vaſa minora
Frangere, pannoſus vacuis Ædilis Ulubris?

Ædilatus proindè in Coloniis, & Municipiis Magiſtratus, & honor fuit, ſicut, & Romæ. Utebantur Sella Conſulari. Varia Edicta promulgabant, quæ dicebantur jus honorarium, in honorem Magiſtratus. Quare & Romæ & in Coloniis, ac Municipiis (b) Ædiles à tutela excuſabantur.

Ex his facilè colligi poterit, quis ibidem Ædilicius dictus fuerit, nam uti Conſul finito Conſulatu, exindè Conſularis appellabatur, ſic etiam, & Romæ, & in Colonia ac Municipio, qui Ædilitatem geſſerat, proximè Ædilicius vocabatur. Proindè novemdecim iſti Decuriones, qui in Tabula Ædilicii indigitantur, fuere illi, qui in Colonia Canuſii Ædilitatis honore depoſito, ad Ordinem, ſeu Senatum Canuſinum (qui in Decurionibus, ut alibi demonſtratum, conſiſtebat) fuere promoti, & ſic Decuriones erant, & Ædilicii ad aliorum Decurionum diſtinctionem dicebantur. Nec potuit eſſe Ædilis, aut Ædilicius, niſi qui eſſet Decurio. (c)

Res non caret exemplo. ut exemplum exemplo firmem, L. Valentinum Coloniæ Sarmiz Decurionem, & Ædilicium (cætera tranſeo) adduco. Lapis ex ruinis Warhel excerptus, in Schedis Cluſii repertus, & hic effiguratus, omnimodam præbet probationem.

Grut.p.ccccxiii.N.2.

LVC. FL. PAP.
VALENTINO. DEC.
COL. SARMIZ. METR.
AEDILIC. II. VIRALI.
ET. QQ. PRAET. COL
LEG. FABR. ET. PATRO
NO. EORVMDEM.
AVRELIVS. THEOPHI
LVS. ET. CASTROR. DEC.
MVN. PO. ROL. AMICO.
FIDISSIMO. L. D. D. D.

(d)

Kkk Ii ve-

(a) *Ferenti in Finibus Latii in S.S. Ioann. & Pauli Cathedrali templo. Smetius & Metellus.*

(a) *Juvenalis Satyr. X. v. 100.*
(b) *L. 6. D. de Excuſation. Tutor.*
(c) *L. 7. C. De Decurionib.*
(d) *In ruinis Warhel. Cluſius in ſuis Schedis antiq.*

Ii verò qui Ædilatum ſemel obierant, & Ædilicii vocabantur, quamvis ab ulteriori munere Ædilatus propter magnos ſumptus ſeſe excuſare poſſent, aliquando ſecundum: imò & tertium libenter ſuſtinere cupierunt non ſolum ut ex onere dignitatis ipſis accreſceret honor functionis, ſed maximè ut ipſorum ſplenderet in Patriam amor. Sic Mæcius Mæcianus natus ex Quirina Tribu, cognominatus Montanus, in Hiſpaniis in Inſulari Colonia ſua tertium Ædilatum obivit, & Ædilicius tertiò dictus eſt, ex functione maximum ſibi nomen conciliavit, quod reticentibus peractarum rerum Scriptoribus, erectus ipſi lapis publicavit. Cujus hoc modo inſcriptio legitur:

Grut.p.MXCVI.N.7.

MAECIVS. MAE
CIANVS. QVIRINA.
MONTANVS. AE-
DILICIVS. TER. II. VIRA-
TV. INSVLA. FVNC-
TVS. ETIAM FLAMINA-
TV. PROVINCIÆ. HISPA-
NIÆ. CITERIORIS. OB. AE-
TERNITATEM. HONORVM.
SVORVM. MEMORIAE.
CONLOC. (a)

Longior forſan ero, quam convenit, ſi Veratii Severiani, Equitis Romani, non minorem in patriam propenſum amorem, (quem Ædilatu voluntariè aſſumpto, & adminiſtrato cum ſeſe ob Sacerdotium, excuſare poſſet) demonſtravit, hic Coronidis loco, inſerere velim; longior ne ſim, marmor loquetur.

Grut.p.CCCCLXXXIV.N.6.

VERATIO. A. F. PAL. SEVERIANO.
EQVITI. ROM. CVR. REIP. TEGIANENSIVM. ADLECTO. IN. ORDIN.

DECVRION. CIVI. AMANTISSIMO. QVI. CVM. PRIVILEGIO. SACER
DOTI. CAENINENSIS. MVNITVS. POTVISSET. AB. HONORIB. ET. MVNERIB.
FACILE. EXCVSARI. PRÆPOSITO. AMORE. PATRIAE. ET. HONOREM. AEDILITAT.
LAVDABILITER. ADMINISTRAVIT. ET. DIEM. FELICISSIM. III. ID. IAN. NATALIS.
DEI. PATRI. N. VENATIONE. PASS. DENIS. BESTIS. ET. IIII. FERIS. DENT. ET. IIII. PARIBVS.
FERRO. DIMICANTIB. CETEROQ. HONESTISSIM. APPARATV. LARGITER. EXIBVIT.
AD. HONOREM. QVOQVE. DVVMVIRATVS. AD. CVMVLANDA. MVNERA. PATRIAE.
SVAE. LIBENTER. ACCESSIT. HVIC. CVM. ET. POPVLUS. IN. SPECTACVLIS. ASSIDVE.
BIGAS. STATVI. POSTVLASSET. ET. SPLENDIDISSIM. ORDO. MERITO. DECREVISS.
PRO. INSITA. MODESTIA. SVA. VNIVS. BIGAE. HONORE. CONTENT. ALTERIVS.
SVMPTVS. REIP. REMISIT. L.D.D.D.C.I. (b)

CAP. XXVIII.

DECURIONES QUÆSTORICII.

VArro (c) Quæſtores nominat à quærendo, utpotè *qui conquirerent publicas pecunias, & Maleficia, quæ III. Viri Capitales exindè quæſiverunt*. Ab eis poſtea, qui quæſtionum judicia exercent. Quæſtores dicti. Hinc tria eorum fuerunt diſtincta munia: (d) Alii enim *Quæſtores Urbani*, propriè dicti *Quæſtores, Ærario præerant*. Alii *Quæſtores Parricidii*, qui etiam Quæſitores nominati, *res capitales, ſeu judicia Quæſtionum exercebant*. Alii *Quæſtores Provinciales*, *qui unà cum Pro-conſule, aut Pro-Prætore in Provincias exibant* (e). Duobus poſterioribus prætermitis, primos explicandos ſuſcipio.

Quæſtorum origo antiquiſſima, & proindè incerta videtur, Junius Gracchanus (a), *etiam ipſum Romulum, & Numam Pompilium, bonos Quæſtores habuiſſe, quos ipſi non ſua voce, ſed Populi ſuffragio crearent*, aſſerit. Sed *ſicuti dubium eſt, an Romulo, & Numa Pompilio regnantibus, Quæſtor fuerit: ita Tullo Hoſtilio Rege, Quæſtores fuiſſe certum eſt.* (b) Imo invaluit Veterum Scriptorum ſententia, Tullum Hoſtilium primos in Rempublicam Quæſtores induxiſſe. (c)

Erat autem Quæſtura primus pro juvenibus Magiſtratus Urbanus, qui petebatur, poſtquam quis decem annua ſtipendia feciſſet, non ante annum ætatis XXVII. Primùm Quæſtoris honor Patriciis adſcriptus fuit, cum verò res Romanæ augerentur, & bello creſcerent, duobus prioribus Quæſtoribus, alii duo adjecti ſunt, qui Conſules ad bella properantes, ſequerentur, eiſque neceſſaria ſubminiſtrarent; & ea tempeſtate à plebe obtentum fuit, ut partim ex Patriciis, partim ex plebe, crearentur. Hi omnes Quæſtores Ærarii, ſive ab Ærario dicebantur. Unum, & alterum duo inſequentes lapides oſtendunt.

Quæ-

(a) *Menorcæ in Hiſpaniis. Pighius in antiq.*
(b) *Litera pulcherrima, & florenti, ſed nonnihil trita. Neapoli in Sancto Joanne Majore extat hæc Tabula marmorea lata pedum VI. alta pal. IIIS. Morillionius, & Smetius.*
(c) *Varrò Lib. IV. de Ling. Latin.*
(d) *Joan. Roſinus Antiq. Lib. VII. Cap. 37.*
(e) *Idem Lib. VII. Cap. 45.*

(a) *Lib. VII. de Poteſtatib.*
(b) *Joan. Roſinus Lib. VII. Cap. 22.*
(c) *Sigon. de antiquo Jure Civium Roman. Lib. II. Cap. 2.*

Quæſtor Ærarii.

Grut. p.ccccLv. N.2.

M. POBLICIO.
M. F. SAE. SEXTIO
CALPURNIANO
EQUO. PUBLICO
FLAM. DIVI. JULI.
PRAEF. AEDIL. POT.
QUAESTOR. AERAR.
SACERD. JUVEN. BRIX.
DEFENSORI. REIP. BRIX.
COLLEGIA.
CENTON. ET. FABROR.
L. D. D. D. (a)

Inſeqnens Ara Quæſtorem ab AErario nominat.

Quæſtor ab AErario.

Grut. p. MXXVI. N.9.

HAVE. MELETINA
SUAVISSIMA.

D. S. I.
JULIAE. MELETINAE
LIB.
VIX. AN. XXI. M. VI. D. X.
H. III.
C. LUCRETIVS. Q. F. PAL.
QUAEST. AB. AERAR.
ARAM. HANC. DD. (b)

Hujus dignitatis viri Patricii, documentum, quod plura ejuſdem perfuncta munia poſt Urbanam Quæſturam, nempè AEdilis Curulis, Prætoris, Curatoris viæ Aureliæ, Proconſulis Lyciæ, Pamphiliæ, & tandem Conſulis, ex ordine numerat, extat Compſæ in Lucania in Palatio Archiepiſcopi, hoc modo legitur: extant quidem munia dignitatum, ſed qui illis functus eſt, alta oblivione ſepultus jacet.

Grut. p.ccccxcI. N.12.

. . . .
M. F. GAL. PRIMO. X. VIR. STL.
JUD. TRIB. LEG. VIII. GEM. FE
LICIS. HISPAN. CITERIORIS
Q. URBAN. AED. CVRVL.
PRAETORI. CVRAT. VIAE.
AVRELIAE. PROCONS. LY
CIAE, PAMPHILIAE. CONS.
*POLYMUS. LIB.
(c)

Viri verò Plebei, qui poſt Urbanam Quæſturam, Tribunus Plebis, & Prætor Parthi-

A carius extitit, conſervatur Tarraconæ hac inſcriptione:

Grut. p. cccI. N.7.

P. ALFIO. P. F. GAL.
MAXIMO. NUMER
LICINIANO. X. VIRO.
STILITIBVS. JUDICAND.
QUAESTORI. URBANO.
TRIBUNO. PLEBEI.
CANDIDATO. PRAETORI.
PARTHICARIO.
B P. ALFIVS. AVITVS. NVMER.
MATERNUS. FILIVS.
PATRI. DVLCISS. (a)

His poſitis, propero ad ipſum munus Quæſtorum Urbanorum, ſive AErarii explicandum. Varium illud fuit. Imprimis ad ipſos pertinebat cura AErarii, & Vectigalium Populi Romani, pecuniam publicè, & privatim erogabant, vel in AErarium reponebant, imò in tabulas accepti, & expenſi refere-
C bant (b). Cum exercitus ſcriberetur, & in campum Legiones ducerentur, ſigna militaria ex ærario depromebant, atque ad Conſules in expeditionem ituros, mittebant, Legatis, ex ultimis oris terrarum Romam profectis, publicum hoſpitium curabant, & munera, ſæpè etiam commeatus largè, & hoſpitalitèr, imò & Veſtimenta publico nomine exhibebant, ac nequid ipſis, eorumque comitibus deeſſet, proſpiciebant, AEgrotantium Legatorum peregrinorum curam
D ſuſcipiebant, mortuoſque ſepeliebant, eiſque funus publicis expenſis erigebant. Ipſis etiam incumbebat, prædam ex hoſtibus captam vendere, nummoſque ex ea redactos in ærarium referre. Denique in ipſos translata fuit cura conſervandorum Senatus-Conſultorum, cum primitùs Tribuni Plebis, & AEdiles eo munere uterentur. Nullum tamen Quæſtores habebant imperium, nec ſella curuli, ut alii Magiſtratus, nec lictoribus, nec Viatoribus utebantur, imo apud Prætorem ab
E homine privato in jus vocari poterant.

Hic habes Urbanorum, ſive AErarii Quæſtorum, munus illuſtratum. Per illud Forenſium, ſive Coloniæ, ſive Municipii Quæſtorum functio explanari poteſt: hi enim Quæſtores in Republica ſua ſubalterna, Romanæ imitabantur naturam, & in parvis magna ſequebantur. Urbanorum Quæſtorum dignitas, eorumdem erat figura functionis, Romanorum Quæſtorum munus erat Prototypon actionis. Illi ærarium Romanum, hi
F Coloniæ, aut Municipii gubernabant. Illi Romanæ Reipublicæ Receptorum, & Expenſorum rationem ſervabant, hi ſubditæ Reipublicæ computum ſummorum in tabulas redigebant. Illi Romani inſignia exercitus, (dum bellum inſtabat) penès ipſos conſervata, Conſulibus porrigebant, hi vel Legionibus, vel cohortibus, quorum milites, vel Colonos, vel Municipes, vel Præſidiarios

Kkk 2 ha-

(a) *Cazagi in Sacello D. Virginis. AElias Caurioli in ſua Hiſtor. Brixian.*

(b) *Ara marmorea Romæ extabat olim apud Marmorarium, tunc habitantem juxta AEdem D. Petri in Carcere Tulliano. Gutenſtenius in ſuis antiqu. Monument. qui vidit & exſcripſit.*

(c) *Compſæ in Lucania, in Palatio Archiepiſcopi. Smetius, & Cittadinus.*

* *POLYLIMUS Cittadino.*

(a) *Habetur Tarraconæ in AEdibus Jani de Traves. Schottus.*

(b) *Livius lib. VII. Plutarchus Problem. 43.*

habebant, & ſigna, & arma ſubminiſtra- A bant. Illi Regum, ac Principum exterorum Legatos in publicum hoſpitium excipiebant, ipſiſque & munera, & commeatus, & veſtimenta procurabant, hi Romanæ Reipublicæ, ac Conſulum Legatos, hi Scribas publicos, hi Apparitores, Accenſos, Interpretes, Præcones, Lictores, ac Viatores, pro occurrente negotio, & injuncto mandato, expenſis coloniæ, aut Municipii recipiebant, & fovebant. Illi ægrotantibus Legatis, hi infirmis Deputatis ſubveniebant. Illi mor- B tuis funera majora, hi minora ex AErario erigebant. Verbo jungo, utriſque idem munus qualitatis, non quantitatis incumbebat.

Cum igitur Quæſtores Forenſes per omnes ſuas functiones Urbanis Quæſtoribus Similes inveniantur, jungendum eſt utroſque Quæſtores AErarii, & ab AErario fuiſſe nuncupatos.

Quæſtores Urbanos hoc nomen obtinuiſſe, ſuprà indicavi: Quæſtores Forenſes eo nomi- C ne uſos, hic demonſtrabo. Prioris exemplum invenio in M. Minucio Quintiano Brixiæ Decurione. Aræ inſcriptionem lege, & Quæſtoris Ærarii nomen invenies.

Grut. p. MXCVII. N. 5.

M. MINUCIO.
M. F. FAB.
QUINTIANO.
DEC. BRIX.
Q. AER. MINVCIVS
MINICIANUS
AVUNCULUS. EX. TESTAME.
EJUS. FACIENDVM.
CURAVIT. (a)

Poſterioris exemplum trado in M. Senucio Servato, qui Coloniæ Quæſtor ab AErario indigitatur. Nemauſi lapis extat: hic inſcriptio traditur.

Grut. p. CCCCLXVII. N. 3.

M. SENUCII.
SERVATI. Q. COL.
AUG. NEM. AB. AER E
ET. IVL. HELPIDIS
UXORIS. OPTIMAE.
V. P. (b)

Conſtat ex his antiquis documentis, Forenſes Quæſtores extitiſſe, eoſque AErarii ſubditarum Rerumpublicarum, ſive Coloniæ, ſive Municipii, regimen obtinuiſſe.

Hos etiam aliquando ad AEdilitatum, & ex ea ad II. Viratum aſcendiſſe, docet lapis, qui Martos in Hiſpaniis, conſpicitur: in F eo enim legitur Cl. Julius Rullio II. Vir. AEd. Quæſt. Sic ut a Quæſtura ad AEdilatum, ab AEdilatu ad II. Viratum pervenerit.

(a) *Brixiæ extat Ara. Rubeus in ſuis Antiq.*
(b) *Nemauſi extat. Scaliger in ſuis Antiq.*

Grut. p. CCCCXXIV. N. 9.

CL. JULIO. M. F. RULLIONI.
II. VIR. AED. QVAEST.
COL. AVG. GEM. . . .
. . . . (a)

Quæſtores etiam, Coloniæ & Municipii Decuriones fuiſſe, ex utroque ſubjuncto marmore dignoſci poteſt. Primum, Tertium Sammium Karum Nemauſi Quæſtorem, & Decurionem exhibet.

I. Grut. p. CCCCLXV. N. 9.

D. M.
TERTII. SAMMII. VOL.
KARI. Q. NEM. ET. DECUR.
ET. SAMMIAE. ATICAE.
VXOR. ET.
L. HORTENTII. KARI. FIL.
T. F. I. (b)

Alterum P. Metellium L. F. Auguſtæ Taurinorum Decurionem, & Quæſtorem, reliqua tranſeo, adducit.

II. Grut. p. XVII. N. 10.

P. METELLIVS.
L. F. DEC. TAVR.
ET. QVAESTOR.
ITEM. DECVRIO.
EPOREDIAE. ET. II. VIR.
IOVI. AVG.
EX. H. S. X.
T. E. S. T. PONI. CVR. (c)

Tandem ad Quæſtoricios, qui in Canuſina D Tabula leguntur, deſcendo. Hi verò hoc nomine gaudebant, quod Quæſtoriam in Republica geſſerant dignitatem. Hinc etiam Quæſtorii (quod planè vocabulum cum Quæſtoriciis convenit) dicebantur. Sic Flavius Martius Senior in Colonia Carvetiorum Quæſtoris, munus, nomenque *Quæſtoricii* promeritus eſt, ut ex Anglicano Marmore deduci cognoſcique poteſt. Ne Angliam petas, hic marmor inſcriptum vides.

Grut. p. CCCCXI. N. 4.

D. M.
FL. MARTIO. SEN. 1. Grut.
1. IN. C. CARVETIOR. inc.
ſic
QVESTORIO
VIXIT. AN. XXXXV.
MARTIOLA. FILIA. ET 2. Grut.
HERES 2. PONENDVM. ponend.
CVRAVIT. (d)

Hi ergò *Quæſtoricii*, ſive *Quæſtorii* de perfuncta Quæſtura nomen ſibi vindicabant, nam

(a) *Martos in Hiſpaniis. Metellus.*
(b) *Habetur Nemauſi. Scaliger.*
(c) *Auguſtæ Taurinorum in ædibus Vagnoniis. Pingonius.*
(d) *Apud Vetus in Perith in Cumbria. Camdenus in ſua Anglia illuſtrata.*

nam ſicut, *qui Conſulatum geſſerant*, *Conſulares*, *ſic qui Præturam*, *Prætorii*, *qui AEdilitatem*, *AEdilicii*, *qui Quæſturam*, *Quæſtoricii*, aſſerit in ſuis Romanis Antiquitatibus Joannes Roſinus, (a) *appellabantur*.

Quæſtoricii autem depoſita Quæſtura, vel ad AEdilitatem, vel ad Decurionatum aſpirare poterant, quod vel indè patet, quia in antiquis lapidibus aliqui Quæſtores, & AEdiles, aliqui Quæſtores, & Decuriones (ut ſuprà indicavi) citati reperiuntur. Novem illi *Quæſtoricii*, qui in Tabula ponuntur, proximè poſt defunctam Quæſturam ad Decurionatum promoti ſunt, & in Canuſina Republica Decuriones Quæſtoricii, ut Tabula præfert, nominati fuerunt.

CAP. XXIX.

DECURIONES PEDANI.

Pedani, in Tabula inveniuntur, numero triginta duo recenſentur, & omnes Decuriones appellantur. Omnimodam cum Senatoribus Pedariis Similitudinem nacti ſunt, quos proindè ſi illuſtravero, totam Pedanorum functionem explicavero.

Senatores olim, Vrbis Senatum conſtituebant: Equites Senatorum filii, à Cenſoribus eligebantur, & Senatum intrabant, & inter Senatores numerabantur. Inter hos Senatores, & Equites, Pedarii Senatores erant quaſi intermedii. Pedarii Senatores qui ſint, docet Gellius ex Varronis Satyra Mænippæa, nimirum: (a) *Quod Equites quidam Pedarii Senatores appellati ſint, qui nondum à Cenſoribus in Senatum lecti, & ità Senatores quidem propriè non fuerint, honoribus tamen Populi uſi ſint, & propterea in Senatum venerint, & Sententiæ jus habuerint: & quia in poſtremis ſcripti eſsent, ſententias non rogati fuerint, ſed in eas, quas Principes dixiſſent, deſcenderint.*

Vbi etiam diverſas ab hac ſententia aliorum opiniones citat (b), nempè quod quidam opinati ſint, Pedarios Senatores appellatos eſſe quod Sententiam *in Senatu non verbis dixerint*, *ſed in alienam ſententiam pedibus iverint* (c): quidam autem eos Pedarios dictos fuiſſe: *Quod cum Curulem Magiſtratum non geſſiſſent, pedibus in Curiam iverint, & curuli ſella vecti non fuerint, ſicut illi qui Curulem Magiſtratum geſſerant* (d). Quas duas poſteriores ſententias Sigonius Gellium explicans inducit his verbis (e): Gellius Pedarios Senatores dictos ab aliis ſubjicit: *Qui non ſententiam in Senatu dicerent, ſed ab aliis dictam moventes ſe loco approbarent*; *ab aliis qui curules Magiſtratus nondum geſſiſſent: undè in curiam non curru, ut cæteri veherentur, ſed pedibus irent*. Sed hæ duæ Sententiæ videntur omninò improbandæ. Prior quidem, quod indè ſequeretur, ſi quando Senatus-conſultum per diſceſſionem fieret, omnes Senatores eſſe Pedarios, quod tum univerſi ſententiam pedibus ferant. Poſterior verò ex Varrone, qui Scriptum reliquit: *etiam Curulibus Magiſtratibus functos, ſi nondum à Cenſoribus in Senatum lecti eſſent, Senatores non eſſe*.

His Feſtus accedit, & Pedarios Senatores fuiſſe appellatos ſcribit, qui taciti transeundo ad eos, quorum ſententiam probent, quid ſentiant, indicent. Feſtum autem de Pedariis Senatoribus edicere ſolere ait Sigonius (a): *Ut Senatores adſint, quibuſque in Senatu ſententiam dicere licet, quia ii, qui poſt luſtrum ex Junioribus magiſtratum cœperunt, & in Senatu ſententiam dicunt, & non vocantur Senatores antequam in Senioribus ſunt cenſi*. Quos etiam intelligit, ut arbitror, Cicero, cum ſcribit (b): *Cluentius Eques Romanus cauſſam dicit, qua lege Senatores, & ii, qui Magiſtratum habuerunt, ſoli tenentur*.

Decuriones in Coloniis, & Municipiis, Senatores Romanos paſſim imitati ſunt, ac ibidem ordinem, & Senatum conſtituerunt: in quem *Patroni*, *Quinquennalicii*, *II-Viralicii*, *Ædilicii*, *Quæſtoricii*, aliique electi, ſententias ſuas rogati dixerunt.

( ) *Pedani* verò, Ordinis Populique favore in Decuriam admiſſi, Decurionis nomine gaudebant, Sententias ſuas dixerunt, ſed dictas, aliorum mentibus adæquarunt. Per hanc adæquationem, *Pedani* rectè dicti ſunt, *cum in hanc ſententiam*, Livio (d) teſte, *pedibus omnes iſſent*, hoc eſt approbaſſent, & confirmaſſent.

CAP. XXX.

DECURIONES PRÆTEXTATI.

Romanos Rerum Dominos, Gentemque togatam. (e)
Clamabat olim Auguſtus indignabundus, quod togam, (communem civium Romanorum habitum) ſua ætate ſpretam, & quaſi derelictam videret: hinc *Ædilibus injunxit*, (f) *ne quem poſt hac paterentur in foro, aut circo, niſi*, poſitis pænulis, lacernis, & tunicis, *togatum conſiſtere*. Sed poſt Auguſti imperium, ut libertas, ita toga magis magiſque in deſuetudinem ivit. Sub Hadriano Principe, vix in Senatoribus, & Equitibus ap-

(a) *Lib.*VII. *Cap.*3.
(b) *Gellius lib.*III. *cap.*3.
(c) *Livius Lib.*XXIII.
(d) *Gellius ibid.*
(e) *de antiq. Jur. Civium Roman. Lib.* II. *Cap.*2.

(a) *Sigonius de ant. Jur. Civ. Rom. Lib. II. Cap.*2.
(b) *Cicero in Oratione pro Cluentio.*
(c) *Plinius Junior.*
(d) *Livius Lib.*XXII.
(e) *Suetonius in Auguſto.*
(f) *Idem loc.cit.*

apparuit, quapropter (a) *Senatores, & Equites Romanos ſemper in publico togatos eſſe juſſit, niſi à cœna reverterentur.*

Cæterum toga, quæ olim Civibus erat neceſſaria, apud paucos, & non niſi honeſtiores, remanſit (b). Togæ verò plures erant ſpecies, nempe *Prætexta*, Candida, Pura, Pulla, Sordida, Picta, Purpurea, Palmata, quibus omnibus præteritis, unam Prætextam illuſtrare cupio, qua cognita, ſtatim Prætextati apparebunt.

Igitur Toga Prætexta à prætexendo dicebatur; quia ei Purpura, ut ait Macrobius, prætexta erat, hoc eſt, quia Purpuram in ora habebat, quam ob cauſſam Græci περιπόρφυρον, eam vocabant, utpotè circumquaque Purpuram habentem. Veſtimentum erat puerorum, quod uſque ad annum decimum Septimum, qui tyrocinii dicebatur, geſtabant. Conſuetudinis plures cauſas Macrobius allegat, ſcribit enim (c): *Primis Reipublicæ Romanæ temporibus puerilem ætatem Prætextam non uſurpaſſe, ſed poſteà Tarquinium Demarati exulis Corinthii filium, Priſcum, cum de Sabinis triumphum ageret, filium ſuum, annos quatuordecim natum, quod hoſtem in eo bello manu percuſſiſſet, & pro concione laudaſſe, & bulla aurea Prætextaque donaſſe, eumque adhuc puerum ultra annos fortem præmiis virilitatis, & honoris inſigniviſſe. Inde deductum morem, ut Prætexta, & bulla in uſum puerorum Nobilium uſurparentur, ad omen, & vota concilianda Virtutis ei ſimilis, cui primis in annis munera iſta ceſſiſſent.*

Quibus exindè aliorum ſententias ſubjicit, nempe: (d) *Tarquinium Priſcum, cum ingenuorum puerorum cultum inter præcipua duceret, inſtituiſſe, ut Patricii, bulla aurea cum Toga, cui purpura prætexitur, uterentur, illi ſcilicet, quorum patres curulem geſſiſſent Magiſtratum, cæteris autem, ut Prætexta tantum uterentur, indulſiſſe, ſed uſque ad eos, quorum parentes epiſtola ſtipendia juſta meruiſsent. Aut quod rerum antiquarum peritiſſimi tradunt, Romulum cum ad conſolandum raptas ſpopondiſset, ſe ejus infanti, quæ prima ſibi civem Romanum eſſet enixa, illuſtre munus daturum. Hoſtum Hoſtilium Herſyliæ filium, quod ea, prima ex omnibus Sabinis mulieribus raptis partum edidiſſet, bulla aurea, ac Prætexta inſignibus honoraſſe. Aut, Togam Prætextam pueris datam, ut ex purpuræ rubore, ingenuitatis pudore tegerentur. Aut, quam Verrii Flacci ſententiam eſse ait, Togæ Prætextæ uſum, primum ei puero conceſsum, qui cum Circenſium die de Cœnaculo pompam ludorum ſupernè deſpexiſset, & patri retuliſset, quo ordine ſecreta ſacrorum in arca Piſenti compoſita vidiſset; ea re Oraculi, quo nunciatum erat, Populum Romanum propterea peſtilentia laborare, quod Dii deſpicerentur, ſententiam aperuiſset.* Hactenùs Macrobius.

Non ſolum autem pueri, iique ingenui, verum etiam puellæ ingenuæ, Libertinorum (a) filii, Magiſtratus omnes, non modo Romæ, ſed in Coloniis etiam, & Municipiis, Magiſtri vicorum, & Collegiorum, Sacerdotes, Senatores ludorum Romanorum diebus, & mulieres nonis Caprotinis toga utebantur Prætexta, quæ omnia Aldus Manutius (b) poſt ſedulam indagationem legenda collegit, & expoſuit.

De pueris ſuprà plura documenta tradidi.

De puellis ingenuis prætextatis, Cicero aſſerit (c): *eripies pupillæ togam Prætextam.* Cui jungo Propertium, qui ad altiora properat, dum ait: (d)

Mox ubi jam facibus ceſſit Prætexta marito
Vinxit, & acceptas altera vitta comas.

Indicat Poeta tempus, quo puellæ aſſumptam prætextam deponebant, nam uti pueri ea induebantur, donec virilem togam aſſumerent, ſic puellæ, donec viris ſociarentur, eadem uſas fuiſſe canit. Propertium explicat Feſtus his verbis: *Nubentibus*, inquit, *depoſitis Prætextis, à multitudine puerorum obſcœna clamabantur.*

Libertinorum filii etiam Prætextæ honore fulgebant, cauſſam tradit Macrobius (e), nimirum quod *cum bello ſecundo Punico ad lectiſternium ex ſtirpe collata faciendum, libertinæ quoque pecuniam ſubminiſtraſsent, & aucta obſecratio eſset, pueris ingenuis itemque libertinis carmen prænuntiantibus, conceſsum fuit, ut Libertinorum quoque filii, qui ex juſta dumtaxat matre familias nati ſunt, togam Prætextam, & lorum in collo pro bullæ decore geſtarent.*

Romanorum magiſtratuum, ac Sacerdotum Prætexta multis teſtimoniis probatur, quæ apud Ciceronem, Plutarchum, Macrobium, Polybium, Livium, alioſque antiquitatis indagatores, & Scriptores extant inſignia, quæ facilè legentibus occurrent. Ne tamen omnimodò huius Prætextæ notitia lectorem privare videar, Valerium Tribunum Plebis apud Livium (f) loquentem induco: *Purpura viri*, inquit, *utemur, Prætextati in Magiſtratibus, in Sacerdotiis: liberi noſtri Prætextis, purpura, togis utentur: Magiſtratibus in Coloniis, municipiiſque, hic Romæ infimo genere Magiſtris Vicorum, togæ Prætextæ habendæ jus permittimus: nec id ut vivi ſolum habeant tantum inſigne, ſed etiam ut cum eo crementur: fœminis dumtaxat uſu purpuræ interdicimus &c.*

Ma-

(a) *Spartianus in Hadriano.*
(b) *Juſtus Lipſius Lib.* I. *Electorum Cap.* 13. *Aldus Manutius Lib.*11.*de Quæſitis per Epiſtolam Epiſt.*1.
(c) *Macrobius Lib. Saturnal.*1. *C.*6.
(d) *Ibid.*

(a) *Ioan. Roſinus Lib.*5.*Cap.*32.
(b) *Lib.*11. *de Quæſitis per Epiſt. Epiſt.*1.
(c) *in Verrem,*
(d) *Propertius Lib.*IV.
(e) *Lib.*1. *Saturnal. Cap.*6.
(f) *Lib.*XXXIV.

Magiſtris Collegiorum Aſconius (a) Pædianus conceſſam Prætextam inſinuat.

Senatoribus in uſu fuiſſe ludorum diebus, Cicero (b) præclaro ſuo teſtimonio, comprobat.

Mulieres iviſſe Prætextatas Nonis Caprotinis, hoc eſt, Nonis Quintilibus, ſeu Juliis, docet Varro (c) dum ſcribit: *Nonis Caprotinis in Latio Junoni Caprotinæ mulieres ſacrificant, & ſub Caprifico faciunt, & è caprifico adhibent Virgam: ob hoc toga Prætexta data eſt.*

A Prætexta itaque Prætextati nomen ſuum hæreditarunt. (d) De variis Prætextatis egi, ut omnium cognitionem adducerem, qua adducta pleroſque tranſeo, & Coloniarum, ac Municipiorum Prætextatos propiùs explicaturus aggredior.

Jam dudum ex Livio conſtat, Magiſtratibus in Coloniis, Municipiiſque togæ Prætextæ habendæ jus fuiſſe permiſſum, non ſolum dum viverent, pro functionis honore, ſed etiam poſt obitum, dum cremarentur, pro memoria dignitatis. Hinc Duum-Viri, Decuriones, Ædiles, Quæſtores, aliique, cum Magiſtratum gererent, *Prætextati* dici potuerunt.

Sed inter Decuriones Tabulæ, viginti quinque, ultimo loco poſiti, ſolum Prætextati nuncupantur. Dubium proindè occurrere poſſet, an cæteri omnes Prætexta induerentur, an hi ſolum? ſi omnes; cur & ipſi à Prætextæ indumento non indigitentur *Prætextati*? Si hi tantum; cur Prætexta, veſtimento ordini Decurionum communi, & *Prætextati* appellativo, reliqui
A omnes priores, & potiores priventur? Dubium ſolvo. Omnes Decuriones Tabulæ inciſi Prætexta utebantur, & ab ea *Prætextati* nuncupari poterant, cum verò in Republica ſua, alia aliaque munia obiviſſent, ac tandem ad Decurionatus magiſtratum eſſent evecti, ſub nomine anterioris perfuncti muneris, exempli gratia II-Viratus, Ædilatus, aut Quæſtura, vocabantur Decuriones II-Viralicii, Ædilicii, Quæſtoricii, ultimi verò Decuriones cum nullo functionis honore inſigniti, ſolaque Prætexta eſſent decorati, ab eadem vocabantur *Prætextati*.

Hi proinde *Prætextati* juvenes erant, quod vel ex eo conſtat, quia inter illos quatuor aliorum Decurionum filii etiam *Junioris* vocabulo appellantur.

Hi etiam magis addiſcendi, quam docendi cauſa in Comitiis a populo eligebantur, Decuriones quidem erant, & vocabantur, habitumque geſtabant; ſententiam verò dicere, non rogabantur, ſed aliorum ſententias auſcultabant; erantque per omnia ſimiles Galliæ Conſiliariis auſcultantibus, qui Regni idiomate nominantur *Conſeilliers Eſcoutans*.

Hi forſan ad Prætextatorum Decurionum formam introducti, juvenes ſunt, & parum gerendis negotiis experti: Conſiliarii in Curiis dignitatem, aut nummis comparant, aut parentum favore ſibi vindicant. omnem Senatus conſeſſum frequentant, togam geſtant, Conſiliarii nomine, ac titulo gaudent, ad conſtitutos annos partium lites, ventilationes, ac perorationes auſcultant, donec creſcente ætate cæteris annumerentur, & in promendis Sententiis reddantur æquales.

(a) *Oration. in Piſonem.*
(b) *II. Philippica.*
(c) *Lib. V. de Ling. Latin.*
(d) *Vide Macrobium Lib. I. Saturnal. Cap. 2.*

F I N I S.

HEN-

HENRICI BRENCMANNI,

J. C. & Academici Florentini,

GEMINA DISSERTATIO:

Altera

DE

REPUBLICA AMALPHITANA:

Altera

DE

AMALPHI

A

PISANIS DIREPTA.

Utraque nunc primum in luce mittitur.

Adjecta in calce TABULA CHRONOLOGICA;

LECTORI S.

CONSTANS fama eſt; AMALPHI repertos eſſe Pandectarum libros, qui hodie *Florentiæ* honorata & ſolenni cuſtodia aſſervantur. Conſtat etiam apud omnes, eoſdem in direptione illius urbis ablatos eſſe a *Piſanis* : ſed de tempore non conveniunt, nec occaſio ejus rei peræque omnibus nota eſt. Quum igitur in eo totus eſſem, ut accuratam exemplaris *Florentini* hiſtoriam componerem, indagandæ videbantur res *Amalphitanorum*, quas nemo hactenùs ex profeſſo tradiderat. Inquirendum præterea erat in bellum & expeditiones, quas *Piſani* in illam civitatem ſuſceperunt. Ea mihi conſcribendæ utriuſque Diſſertationis ratio fuit. Hoc autem cum innotuiſſet ſolerti & celeberrimo typographo noſtrati *Petro Vander Aa*, cui orbis eruditus ipſaque imprimis *Italia* ob tot præclara rariſſimaque, & prope jam oblivione ſepulta Clariſſimorum virorum opera, quæ ad eam illuſtrandum pertinent, plurimum debet, rogavit ut has meas qualeſcunque curas ad adornandum ampliſſimum *Italicarum* hiſtoriarum Theſaurum vellem conferre. Ego vero, cur id negarem, cauſam non habui. Tenes quæ me ad ſcribendas communicandaſque Diſſertationes haſce impulere. Id tua, id mea indicaſſe intererat.

ARGUMENTUM
DISSERTATIONIS PRIORIS
DE
REPUBLICA AMALPHITANA.

CAP. I. *Situs* Amalpheos, *confinia & latitudo.* Pag. 905.
II. *Confuſio* Amalphis *cum* Melphi. 906.
III. *Varia horum nominum ſcriptura, eademque ad confuſionem prona.* 907.
IV. *Fabulæ de origine & ortu hujus civitatis.* 908.
V. *Hiſtoria magis probabilis ex veteri Chronico* Amalphitano. 909.
VI. *Res geſtæ* Amalphitanorum. *Per fraudem captivi ducuntur* Salernum, *ſeque ipſos liberant.* 910.
VII. *Bella cum* Saracenis. ibid.
VIII. *Inſtitutio Ordinis equeſtris, qui nunc* Melitenſis *dicitur.* 911.
XI. *Tributarii facti a* Salernitanis. *Proelium navale cum* Surrentinis. 912.
X. *Concilium* Amalphitanum. 913.
XI. *A* Salernitanis *deficientes recidunt ſub poteſtatem* Roberti Guiſcardi Normanni, Siciliæ *&* Calabriæ Apuliæque *Ducis, a quo per fraudem circumveniuntur.* 914.
XII. *Mox a* Guiſcardo *deſciſcunt, & ab eodem armis ſubiguntur. Epiſtola decretalis* Gregorii VII. *de hac re. Poſtea cum* Surrentinis *jure ſucceſſionis deveniunt ad* Guidonem, *inde autem ad* Rogerium Boſſum, Apuliæ *&* Calabriæ *Ducem Principemque* Salerni. 915.
XIII. *Excidit ducatu* Rogerius, *ab* Amalphitanis *urbe excluſus, quam fruſtra armis tentat, adjutus licet a principibus conſanguineis. Deinde tamen iterum ducatu potitur.* 916.
XIV. *Subjugantur tandem penitus a* Rogerio, *primo* Siciliæ *Rege.* 917.
XV. *Difficultas hujus rei. Poſt triennium* Amalphim *feroci manu perdere voluit* Rogerius. 918.
XVI. *Diripitur a* Piſanis Amalphis, *in qua direptione aſportata ſunt* Pandectarum *volumina* ibid.
XVII. *Biennio poſt tributaria eſt facta a* Piſanis *juſſu & auſpiciis* Lotharii II. *Imp. oppida autem hujus ducatus horrendum in modum vaſtata ſunt.* 919.

XVIII. *Occupata mox iterum à* Rogerio Amalphis *manſit poſtea ſub regibus* Siculis, *emerſit tamen aliquatenus commerciis maritimis. Privilegia à* Neapolitanis *indulta. Tabula* Amalphitana. 920.

XIX. *Diploma* Neapolitanum *in gratiam* Amalphitanorum. 921.

XX. *Explicata quædam verba hujus diplomatis : ut & alia id genus ad res* Amalphitanas *ſpectantia.* 922.

XXI. *Reliquiæ* S. Andreæ *Apoſtoli, patroni* Amalpheos, Conſtantinopoli *eo translatæ.* 923.

XXII. *Inventum pyxidis nauticæ per civem* Amalphitanum : *hinc inſigne civitatis.* 924.

XXIII. *Bellis exterorum principum, de* Sicilia *&* Neapoli *decertantium, implicita* Amalphis *ad extremum prorſus concidit.* 925.

XXIV. *Forma regiminis & genera magiſtratuum. Comites, Præfecti, Duces. Tituli Ducum* Amalphitanorum. 926.

XXV. *Liberam Rempublicam fuiſſe. Duces lecti & remoti à populo : leges latæ : nummi cuſi.* 927.

XXVI. *Libertatis imminutio varia, ejuſque tandem amiſſio. Regii vicarii, Juſticiarii, Stratici, Regii vicesgerentes.* 929.

XXVII. *Imperiales patriarchæ, Reguli. Ducatus honorem non amiſit* Amalphis. *In cujus poſtea ditione fuerit, & adhuc ſit.* ibid.

XXVIII. *Amplitudo & potentia* Amalphitanorum *in florentiſſimo Reipublicæ ſtatu. Comparatur cum Republica* Veneta. 931.

XXIX. *Duplex cauſa interitus Reipublicæ* Amalphitanæ, *æmulatio vicinorum principum, & diſcordia civilis : exempla.* 932.

XXX. *Munimenta* Amalpheos, *à natura* 933.

XXXI. Amalpheos *munimenta ab arte. Nunquam expugnatam legi hanc urbem.* ibid.

XXXII. *Oppida & Caſtella* Amalphi, *tanquam metropoli, ſubjecta.* Scalæ, Ravellum, Scalecta *major & minor,* Fracti, Pugionile. 934.

XXXIII. Atrani, Letteræ, Atturina, Triventum, Agerula, Epugerula. *Præterea inſulæ* Sirenuſæ, *quæ aliis* Gallorum *inſulæ dicuntur, &* Capreæ. 935.

XXXIV. *Poſſeſſiones* Amalphitanorum *in* Sicilia, Conſtantinopoli, Ægypto, Syria, Arabia, India, Africa, *&c.* 937.

XXXV. *Sumptuoſa domi ædificia, cum publica, tum privata. Templum* D.Andreæ. *Armamentarium navale. Portus & littora. Navium multitudo.* 938.

XXXVI. *In ſacris Archiepiſcopatus dignitas. Suffraganei. Concilium* Amalphitanum. S. Andreas *protector civitatis. Cœnobium* S.Laurentii de Amalfia. *Alia quædam templa & monaſteria.* ibid.

XXXVII. *Familiæ* Amalphitanorum. *Viri eruditi, præſertim vero in jure. Alii duo aliis rebus celebres.* 939.

XXXVIII. *Statura corporis, habitus, & indoles* Amalphitanorum. 941.

XXXIX. *Fertilitas fælicitaſque agri* Amalphitani. 942.

XL. *Opulentia, & celebritas hujus urbis variis ſcriptorum epithetis comprobata.* 943.

XLI. *Nulla tamen re magis inclyti* Amalphitani *quam mercatura.* ibi.

XLII. *Per eam ordo* Melitenſis *inſtitutus, inventus Codex* Pandectarum, *ut & uſus* Pyxidis nauticæ. *hæc autem præ aliis præcipua habent.* 944.

ARGU-

ARGUMENTUM DISSERTATIONIS SECUNDÆ DE AMALPHI A PISANIS DIREPTA

CAP. I. Italia à *variis Barbaris occupata. Ad pellendos ex* Italia Saracenos Normanni à Græcis *arceſſiti* : *in his* Tancredus *cum* XII. *filiis*. Pag. 945.
II. *Succeſſio filiorum* Tancredi, & *fatum AMALPHEOS ſub iiſdem.* 946.
III. Rogerius, Tancredi *nepos*, *Comes* Siciliæ, *ejus indoles*. 947.
IV. *Quemadmodum* Rogerius Apuliam & Calabriam *cognato abſenti per vim abſtulerit.* ibid.
V. Rogerius *ſe Regem* Siciliæ *facit*. 948.
VI. Rogerius *occupat ducatum AMALPHITANUM* . Neapolis *ſe* Rogerio *ſubmittit.* 951.
VII. *Schiſma creatis duobus Pontificibus* Innocentio II. & Anacleto II. Innocentius *ad PISANOS confugit.* 952.
VIII. *Piſis in* Galliam *proficiſcitur*, *favente* Bernardo *Abbate* Claravallenſi. *In itinere inducias pangit inter PISANOS* & Genuenſes. 953.
IX. Anacletus Rogerium *ſibi adiungit*, *confirmato ei* Siciliæ *regno*. *Præterea ſollicitat* Lotharium Germaniæ & Ludovicum Craſſum Franciæ *reges*, *alioſque* Principes. 954.
X. *Iter* Innocentii Gallicanum, *invenit ibi regem* Angliæ, *à quo fruſtrà opem poſtulat*. ibid.
XI. *In* Germaniam *deflectens fœdus init cum* Lothario, *ſubmota per* Bernardum *difficultate de inveſtituris Imperio reſtituendis*. Innocentii & Lotharii *in pari conditione diſpar fortuna*. 955.
XII. *Hiſtoria* Lotharii, *Electio ejus*, & *grave diſſidium cum* Conrado *de ſucceſſione in Imperium*. *Proſpera* Conradi *in* Italiam *expeditio*. 956.
XIII. *Reditus* Innocentii *in* Galliam, & *mora ut Regem in partes ſuas pertraheret*: *ſed incaſſum*. *PISAS revertitur*. 957.
XIV. *Progreſſus* Rogerii, *perfidia illius adverſus affinem* Rainulfum, Averſæ *comitem*, *prælio ſuperatur*. 958.
XV. *Partes* Anacleti *ſuperiores*. 959.
XVI. Innocentius *PISANOS*, & Genuenſes *inter ſe conciliat*. *Tum Epiſcopos eorum ornat dignitate Archiepiſcopali*. 960.
XVII. Conradus *ex* Italia *domum revocatur*. *Contra* Lotharius Romam *proficiſcitur adſcito PISIS* Innocentio. ibid.
XVIII. *Claſſis PISANA* & Genuenſis *in* Lotharii, & Innocentii *auxilium venit*, *qui interim ſtratagemate* Romam *ingrediuntur*. Lotharium *in* Lateranenſi *baſilica coronat* Innocentius, Anacleto *Vaticanam obtinente*. Innocentius *PISAS*, Lotharius *in* Germaniam *redit*. 961.
XIX. *Cruenta* Rogerii *victoria adverſus civitates rebelles*, *quin* & *in alias*. *Hanc calamitatem ægrè evadit AMALPHIS*, & *quod in ea erat Pandectarum exemplar*. *Viginti naves cum præda ſubmerſæ*. 963.
XX. Robertus Capuæ *Princeps ſuo* & *fœderatorum nomine* PISAS *opem imploratum ivit adverſus* Rogerium. Rogerii *ex contrario ad* PISANOS *legati de fœdere*. PISANI *verò cum* Genuenſibus, *fortè* & Venetis, Roberto *claſſem C. navium pollicentur*. 964.
XXI. *Foederati nihil valuerunt adverſus* Rogerium, *fraudes* & *corruptelas in ſubſidium advocantem*. 965.
XXII. Roberto *PISAS abeunte ad auxilia acceleranda*, Rainulfus Rogerio *ſe ſubmittit*. Rotolpo *comes-ſtabuli* Beneventanus, *PISAS aufugiens*, *naufragio perit*. *Abſentis* Roberti *principatus occupatur*. 966.
XXIII. *Falſo mortis* Rogerii *nuncio ab eo deſciſcit* Rainulfus. *inde* Averſæ *excidium*. Robertus *cum* XX. *navibus PISANIS* Neapolim *venit*. *deleta* Averſa Neapolim *obſidet* Rogerius: *mox* Averſam *recedit*, *eamque inſtaurat*. ibid.
XXIV. Robertus *alias* XX. *naves PISIS adducit*, & *protinùs* PISANI *cum* XLVI. *AMALPHIN ex improviſo invadunt*. *inter cætera prædæ fuit exemplar Pandectarum cæſi à* Rogerio *PISANI cum claſſe* Neapolim *redeunt*. *indè domum tendentes* Iſchiam *depopulantur*. 967.

XXV.

XXV. *Verba ſcriptoris æqualis de hac PISANORUM expeditione & præda.* 968.

XXVI. *De die, quo AMALPHIS direpta. Æra PISANA.* 969.

XXVII. *Continuatio. An PISANI AMALPHIM poſt direptionem incenderint. An teſtimonio antiqui ſcriptoris conſtet de Pandectis ibi repertis.* 971.

XXVIII. *A ſolis PISANIS direptam fuiſſe AMALPHIM, & cur nullæ* Genueſium *partes.* ibid.

XXIX. Rogerius *filium* Anfuſum Capuæ *principem conſtituit. Denuò* Neapolim *obſidet, ſed iterùm brevi obſidionem ſolvere cogitur.* 972.

XXX. Robertus PISIS *ad* Lotharium *proficiſcitur, ut cunctantem impelleret. Sed &* Neapolis *a* PISANIS *auxilium flagitat. Pax inter* PISANOS, *&* Florentinos *Concilium* PISANUM. 973.

XXXI. Conradus *Imperio renunciat in favorem* Lotharii, *conciliante* Bernardo. ibid.

XXXII. Neapolim *tertium obſidet* Rogerius *& ad incitas redigit. Naves* PISANÆ *cum commeatu accedunt.* Innocentii *&* Bernardi *adhortationes ad* Lotharium. 974.

XXXIII. Bernardi *epiſtola ad eundem pro* PISANIS, *quibus infenſas erat.* 975.

XXXIV. PISIS *denuò ad* Lotharium *proficiſcitur* Robertus. *Secunda* Lotharii *in* Italiam *expeditio: deflectit priùs ad citeriorem ejus partem. Veneti cum eo fœdus ineunt.* 976.

XXXV. *Magnus apparatus adverſus* Rogerium *tam mari quam terra. Terreſtres copiæ duobus exercitibus procedunt. Pontifex* PISIS *adſcitus* Romam *deducitur.* Roberti *&* Rainulfi *reſtitutio.* 977.

XXXVI. *In* Apulia *junguntur exercitus.* Rogerii *machinationes, qui tandem fugit in* Siciliam. *Gratulatio* Græci *Imp. eo nomine ad* Lotharium. ibid.

XXXVII. *Claſſis* PISANA *centum navium, altera* PISANORUM *in* AMALPHIM *expeditio.* AMALPHIS *direptionem redemit, non item alia ejus ducatus oppida.* 978.

XXXVIII. *Poſt* AMALPHIM Salernum *aggredi jubentur* PISANI. *Offenſi a* Lothario *cumque eo iterum conciliati, mox tamen paciſcuntur cum* Rogerio. 979.

XXXIX. *Contentio inter* Lotharium *&* Innocentium *de creando duce* Apuliæ: *nec non alia ob* Caſinenſes. 980.

XL. *Receſſus Imperatoris & mors in itinere. Succedit ei* Conradus. 981.

XLI. Capuam *&* Averſam *capit* Rogerius. Neapolis *&* Beneventum *ejus partes amplectuntur: a* Germanis *tamen prælio ſuperatur.* ibid.

XLII. Anacleti *conamina. Communis legatio ad* Rogerium. *Opportuna* Anacleti *mors.* Victor IV. *Schiſma tandem interventu* Bernardi *e medio tollitur.* 983.

XLIII. *Mortuo duce, quem* Lotharius *conſtituerat, omnia recuperat* Rogerius. *Captivitas* Innocentii *& pactio. Fata* Roberti Capuæ *principis.* 985.

XLIV. *Epilogus.*

TABULA CHRONOLOGICA. ibid

HENRICI BRENCMANNI DE REPUBLICA AMALPHITANA DISSERTATIO.

CAPUT I.

Situs Amalpheos, *confinia & latitudo.*

Sita eſt *Amalphis* ad mare mediterraneum, ea *Italiæ* parte, quam *Tyrrhenum* æquor alluit [1], in loco quem olim *Picentini* inhabitarunt [2] (unde & *urbs Picentinorum* audit [3]) in veteris *Lucaniæ* finibus [4]. Sita eſt in planitie tractus maritimi, quem cingunt montes altiores: atque inde etiam hodie hic tractus littoris *la coſta d' Amalfi* appellatur [5], quaſi dicas, latus *Amalphitanum*. Ab oriente habet *Salernum*, a qua plus minus VII. miliaribus *Italicis* diſtat, ab occidente vero *Surrentum*, ut & *Neapolim*, XXX. miliaribus remotam [6]. A meridie porro *Siciliam* reſpicit, quæ interjecto mari *Tyrrheno* per ducenta circiter miliaria diſſidet [7]. A parte autem *Surrenti* attingit *Minervæ* promontorium verſus inſulam *Capreas*, quod promontorium verſus inſulam *Capreas*, quod promontorium inter *Amalphin*, & *Surrentum* interjacet [8]: imperitabantque *Amalphitani* ab *Athenæo* ſeu *Minervæ* promontorio *Salernum* uſque [9]. Breviter auctor anonymus apud Mazzellam [10], Eſt *Amalphi civitas exterioris Italiæ, inter mare & montes eminentiſſimos ſita, ab oriente habet Salernum, ab occidente Surrentum & Neapolim, ab auſtro Siciliam Tyrrheno mari ſejunctam*. In latitudine autem hic tractus ſola viginti miliaria occupat [11]; & tamen plurima in eo oppida arceſque memorantur [12].

A

CAPUT II.

Confuſio Amalphis *cum* Melphi.

EO autem diligentiùs hunc urbis *Amalphitanæ* ſitum deſignandum eſſe duximus, ne, quod multi magnique viri imprudenter fecerunt, *Amalphis* cum *Melphi* confundatur. *Melphis* enim civitas eſt in eodem *Italiæ* tractu, ſed in medio illius poſita, videlicet in confinio *Apuliæ* & *Lucaniæ*; & B rectè eam Leo Oſtienſis *Januam Apuliæ* vocat [13]: adeoque fere æquo intervallo abeſt a mari *Hadriatico*, ac a mediterraneo mari, juxta quod *Amalphis* condita eſt. Poſſem complures recenſere, qui hunc errorem errarunt, ſed tantum unum alterumque adferam, & hoc teſtimonio aliorum, quod malim in re invidioſa. De *Martinio*, pyxidem nauticam deſcribente (hanc enim *Amalphitani* invenerunt, ut ſuo loco dicetur) hæc C notat Angelus de Nuce [14]: *Cui tamen parcendum, quod nominum proximitate ſeductus, & ab his regionibus longè diſſitus MELPHIM cum AMALPHI confudit. Hæc enim urbs eſt littoralis poſt Minervæ promontorium; illa mediterranea in Lucanis Apulis finitima. In eodem errore fuit doctiſſimus Voſſius, apud quem Antonius Panormitanus de hac pyxide.*

Prima dedit nautis uſum magnetis Amalphis.

D Similiter de *Gulielmo Gilberto Colcheſtrenſi*, medico *Britanno*, obſervat Camillus Borellus

1. Giac. Boſio *Della ſacra milit. Gieroſolim. lib.*1. init.

2. Scipione Mazzella *Deſcritt. del regno di Napoli. pag.* 38. *Principato citra, ſeconda provincia del Regno.*

3. Jo. Blau *Geographia Italiæ. Principatus citerior, olim Picentia.* Anto. Caraccioli *in Indice ante quatuor antiquos Chronologos.*

4. Ferdinand. Ughellus *Italia ſacra tom.* IX. pag. 135.

5. Joh. Blau dicto loco.

6. Ferdin. Ughell. ibid.

7. Boſio detto *lib.*1. *num.*1.

8. Camillus Borellus *De regis Catholici præſtantia. cap.*78. *num.*22. Moreri *Dict. Hiſtor. in verbo MALFIS.*

9. Nicol. Parthen. Giannettaſ. *Hiſtor. Neapolit. decade* 1. *lib.* IX.

10. Scipione Mazzella dicto loco.

11. Id. Mazzella *parte* 11. *pag.*62. ad fin.

12. Vide infra cap. XXXII. & XXXIII.

13. *Chron. Caſinenſe lib.* II. *cap.* 167. auctore Leone Oſtienſi.

14. Ang. de Nuce in notis ad idem *Chron. lib.*1. *cap.*50.

1. Ca-

lus[1] : *Licet ob incognitam ſibi Italiam, dum voluit dicere AMALPHIM, dicit MELPHIAM, ſub dominio Principis* Doriæ : *quia, etſi Melphia ſit in regno Neapolis in Apulia prope* Daunios , *quæ eſt ſub Doria , non fuit tamen in hac civitate , ſed Amalphiæ , quæ eſt in regione inter Salernum & Surrentum , propè Minervæ promontorium* . Immo verò in ipſis *Italis* ſcriptoribus, in *Romana* curia verſantibus , eandem incuriam notat , ac reprehendit Cardinalis de *Luca*, dum in *Germanis* eam benevolè excuſat [2] . Plures poſſum laudare, ſed hi ſuffecerint.

CAPUT III.

Varia horum nominum ſcriptura, eademque ad confuſionem prona.

QUod autem illi adnotant de errore e nominum proximitate , quæ eſt inter *Amalphin* & *Melphin* , veriſſimè allegant: præſertim verò cum videamus *Amalphin* a nonnullis *Malfiam* dici , quæ cum *Melfia* , nam ſic vulgo *Melphis* ſcribitur , confundi facillimè potuit : atque ità porro *Malfitani* cum *Melfitanis* [3] . Profectò *Malfitanos* dici pro *Amalphitanis* , ſicut aliundè certum eſt, ita ex eo certiſſimum , quod *Leo Oſtienſis* eandem hiſtoriam bis referens , uno loco dicat *Malfitanus quidam nobilis* , mox autem , *quidam Amalfitanæ civitatis nobilis* [4]. Præterea eſt etiam ubi *Malfa* legatur pro *Amalphi* , ſicut *Melfa* pro *Melphi* [5] : quæ rurſum valde ſunt affinia quin & *Malfi di Puglia* Malphin Apuliæ , de *Melphi* , habet celebris ſcriptor hiſtoriæ *Neapolitanæ Franc. Capicius Latro* [6] . Denique etiam *Amalpha* inveni [7] . Maxime tamen uſitatum hujus urbis nomen apud hiſtoricos eſt *Amalphia* . Nihil nunc dicam de τῷ F. cum PH. permutatione , quæ paſſim in his fluctuat, & vel in aliis nullo diſcrimine adhibetur . Leve quoque illud , quod pro *Malfitanis* cum I. in media ſyllaba , etiam *Malfetanus* occurrat , ſed & *Malfatanus* , cum A & E [8]. Verum ignorare non poteſt , qui hiſtorias aliqua cum cura evolvit , imprimis vero quæ ſequioris ævi ſunt , hujuſmodi nominum confuſionem tralatitiam eſſe . Interea tamen diligenter hæc attendenda ſunt , quum cæteroqui denſas rebus geſtis nebulas offundant . Quare etiam in aliis hujus hiſtoriæ partibus idem uſu venit , ut liquebit in diſcuſſione oppidorum & caſtrorum , quæ ſub *Amalphi* cenſebantur , cap. XXXII. & XXXIII.

CAPUT IV.

Fabulæ de origine & ortu hujus civitatis.

UNde autem nomen traxerit *Amalphis* , quæque ſint ejus initia , quod in urbium deſcriptionibus fere pari paſſu ambulat , haud facile aſſeverari poteſt . Quibus volupe eſt ignorantiam ſuam fabularum involucris abſcondere, hi ſtatim Numen aliquod aut Heroum progeniem evocant , & ſi nemo ex antiquitate proferri poteſt, cui id ſatis ſpecioſe tribuant , ipſi perſonam confingunt . Hoc pertinet ad eos, qui *Amalphin* conditam volunt a nympha cognomine , quæ *Herculi* in deliciis fuerit [9] : ne ſcilicet inferior eſſet tot aliis civitatibus , quæ celebres gentis ſuæ conditores jactitant . Simili , ſed modeſtiore commento , credulis imponunt , qui ad virginem *Romanam* nobilem ejuſdem quoque nominis exordia *Amalphitana* referunt ; & , ne veritatem hujuſce traditionis in dubium revocemus , patrem ejus nominant *Marcum Marcellum Rufum* [10] . Alii rurſus , velut indignum rati ſexui ſequiori acceptum ferri natales celeberrimæ civitatis , *Amalphum* quendam producunt , tribunum militum ſub *Conſtantino* , cui eos debeamus : inſuper ad majorem hiſtoriæ fidem , anno æræ Chriſtianæ CCCXXXV. id contigiſſe tradunt [11] . Immo verò quidam non verentur ipſi *Conſtantino* condendæ *Amalpheos* curam injungere [12] . Sunt item , qui tam altè rem nolunt repetere , contenti notare , nobiles quoſdam *Romanos* , circa annum DXX. ex urbe *Melphitana* diſceſſiſſe , & mediterraneum mare petentes conſediſſe ad oram ſinus *Salernitani* , atque ibi hanc urbem ædificaſſe [13] . Quo in primis videntur reſpicere , qui *Amalphin a Melphi* denominatam volunt [14] : atque hoc etiam conferre potuit ad turbanda utriuſque urbis nomina . Sed hæc quidem ſpectant ad pleniorem quandam hiſtoriam ex antiquo Chronico hujus urbis , manu exarato , quod *Marinus Freccia* vetuſtiſſimo *Longobardo* hiſtorico videtur adſcribere [15] . Ex eodem illa de *Conſtantino* , atque ejus tribuno deprompta ſunt. Verum ipſam hiſtoriam ex Chronico *Amalphitano* ſubjiciamus.

CA-

1. Camill. Borell. d. *cap.* 78. *num.* 22. Adde medicum illum Londinenſem in *Commentar. de magnete. lib.* I. *cap.* I.

2. Jo. Bapt. de Luca Cardinalis , in tract. *de ſervitut. prædial. diſcurſu* I. *num.* 23.

3. Gaufredus Malaterra *lib.* III. *num.* 3.

4. Leo Oſtienſis in *Chron. Caſinenſ. lib.* III. *cap.* 53. & *cap.* 55.

5. Apud eund. Gaufred. *lib.* I. *cap.* 9.

6. Franceſco Capecelatro *Hiſtoria del regno di Napoli lib.* I.

7. *Memorie diverſe della Città di Piſa* , cavate da diverſe hiſtorie e ſcritture ,' MS. della libreria Strozziana *num.* 194. in fol. *pag.* I.

8. Prius obvium eſt , alterum videas apud laud. Gaufred. Malaterr. d. *lib.* III. *num.* 3. in fin.

9. Il Regno di Napoli *in proſpettiva* del Abbate Pacichelli, *par.* I. *pag.* 186. Ad hanc fabulam quoque reſpicit Scipio Mazzella in *Deſcriptione regni Neapolit. pag.* 38.

10. Scipione Mazzella *Deſcrittione del regno di Napoli, par.* II. *Provincia di Principato citra.*

11. Idem in proxime antecedd. Vocat hunc Amalphum, *capitano di Coſtantino.*

12. Ferdin. Ughell. *Italia ſac. tom.* IX. *pag.* 235.

13. Mazzella loco memorato.

14. Marinus Freccia *De feud. pag.* 80.

15. Idem *De feud. cap. De officio Admirati maris* §. 4. & ſeqq.

I. Fer-

CAPUT V.

Hiſtoria magis probabilis ex veteri Chronico Amalphitano.

TRadit nimirum ex eo Ughellus [1]; *Cum à Conſtantino nova Roma, Bizantium appellata, anno ſalutis* CCCXXXIX. *condita fuiſſet, Romanos proceres, urbis novitate & Imperatoris muneribus adlectos, compoſitis navibus cum uxoribus liberiſque, ac ſupellectile eo profectos eſſe: ſed tempeſtate coorta, ex* B *naufragio duas tantum naves incolumes evaſiſſe, Raguſiumque appuliſſe: permotos eorum calamitate, & ſqualore accolas conceſſiſſe eis agrum, quem incolerent, iiſdemque uterentur legibus, Romano nomini ſe plurimum debere dictitantes, paucos poſt annos, Romanos, cum intelligerent ſe in Raguſianorum invidiam adductos; vel quod anguſtis finibus intercluſi latiùs eos patere deſiderarent; vel quod Romanus animus, ſervitutis inſolitus, dominandi cupiditate accendebatur; naves conſcendiſſe* [1], C *petiiſſe Italiam, in loco qui Melphes dicebatur, Palinuri conſediſſe, Melphim ædificaſſe, ac Romano nomine relicto, Melphitanos, vel Amalphitanos eſſe dictos: inde aliquorum Principum bella metuentes, Ebulum, poſt Scalam, & inde vallem juxta maritimum littus ad occidentem, incoluiſſe, ibique condidiſſe Amalphiam.* Hiſce & quæ porrò ex iiſdem Chronicis repetituri ſumus, haud malè ſubjicit Julius Cæſar Capacius [2]; *Aliqua in iis profectò apocrypha videntur, ſed quemnam ea de re veriora ſcribentem legimus?* Videlicet in re D planè obſcura nihil habemus probabiliùs. Ea certè conſtans opinio eſt, *à Romanis* quibuſdam nobilibus originem deducere hanc urbem: unde etiam *Colonia Romanorum* eſt dictâ [3]. *Ea igitur civitas*, concludit Ughellus, *ab illis Romanis patriciis, qui primum apud Scalam conſederunt, quos deinde Malphitanos nuncuparunt, condita circa annum Domini* DC, *ROMANORUM COLONIA cenſetur.*

CAPUT VI.

Res geſtæ Amalphitanorum. *Per fraudem captivi ducuntur* Salernum, *ſeque ipſos liberant.*

RES quas *Amalphitani* primi temporibus geſſerunt, nituntur itidem fide laudati Chronici. Videlicet induſtria & fortuna huic novo populo, ut fit, invidiam conſtaſſe videtur, & ſi- F mul metum vicinis incuſſiſſe: præſertim verò accedente neceſſitudine cum *Longobardis* & *Neapolitanis*. Narratur enim ex eodem MS. [4] *mixtum eo temporis ſpatio fuiſſe Amalphitanorum genus cum Longobardis & Neapolitanis. Quapropter tantum crevit, ut Sicardo eorum vires timorem concitarent; egiſſe ideò Principem cum aliquibus ex ea civitate, ut occupatam Amalphiam diriperent, atque vaſtarent, multoſque largitionibus corruptos per litteras affinibus illud perſuadere conatos eſſe. Eos tamen, ne locorum delicias deſererent; & ne impietatis in patriam accuſarentur, recuſaſſe interea Principem, conſtantes eorum animos animadvertentem, cum Longobardis & iis Amalphitanis, quos apud ſe alverat, in Amalphiam nocte quadam irruiſſe, & omnes ferè cives Salernum duxiſſe captivos; ſed clàm inito conſilio Amalphitanos, ut illatam injuriam ulciſcerentur, Salernitanos fuiſſe adortos; vineas, domos incendiſſe; & Amalphiam ſummo cum honore eſſe reverſos, anno Chriſti* DCCCXXIX. Addunt nonnulli, velut ex eodem Chronico, per quadriennium *Amalphitanos Salerni* captivos fuiſſe & poſt reditum, quod & admodum veriſimile eſt, urbem ſuam diligentiùs muniviſſe [5].

CAPUT VII.

Bella cum Saracenis.

SAracenis in *Latium* trajicientibus ſub *Lothario* I. Imperatore circa annum DCCCL, *Leonem* IV. Pontificem *Romanum* contra eos adjuverunt *Amalphitani*. *Romam* ſecundò deprædaturi appropinquabant *Saraceni*, cum Pontifex tribus claſſibus *Neapolitana*, *Amalphitana*, *Cajetana*que feliciter eos repulit, ac navali ad *Oſtiam* prælio inſignem de iis victoriam reportavit. Refert hoc *Sigebertus* in Chronico [6]. Ex aliis præterea Annalibus aut Chronicis Hiſtoriiſve, neſcio quibus, adnotatur, cum Eccleſiæ præeſſet *Joannes* VIII, (pro quo vulgo *Joanna* Papiſſa in albo Pontificum recenſetur) & imperium occidentis obtineret *Carolus Calvus*, nimirum anno æræ vulgaris DCCCLXXVI, *Saracenos Italiam* devaſtantes inducias feciſſe cum
E *Neapolitanis*, *Gaetanis*, *Salernitanis* & *Amalphitanis* [7]. Poſteà verò, circa annum DCCCXC, conſtat *Saracenos* ab *Amalphitanis*, *Neapolitanis* & *Caſinenſibus* in fugam verſos fuiſſe. *Interea*, inquit Leo Oſtienſis [8], *Præfatus Atenulphus una cum Gregorio Neapolitano, nec non & cum Amalphitanis, non parvo exercitu congregato, Gargilianum ſupra Saracenos venit* &c.

Mmm CA-

1. Ferdin. Ughell. *Italia ſacra tom.* IX. d. *pag.* 235. Metropolis Amalphitana. Pro *in loco qui Melphes dicebatur Palinuri conſediſſe*. Capacius eadem deſcribens habet *in loco, qui Melfetus dicebatur, conſediſſe*.
2. Capacius *Hiſtor. Neapol. lib.* I. *cap.* 13.
3. Marinus Freccia *De feudis*, d. loco.
4. Ughell. loco memorato; ut & Capacius, adde Herempert. Langobard. in *Epitome apud Anton. Caracciolum pag.* 89.
5. Ottavio Beltrano *Deſcritt. del Regno di Napoli.*
6. Addeſis Nicol. Parthen. Giannettaſ. *Hiſtor. Neapol. Decade* I. *lib.* VII. init.
7. Giov. Anton. Summonte *Della Città, e Regno di Napoli. lib.* I. *pag.* 397.
8. Leo Oſtienſ. in *Chron. Caſin. lib.* I. *cap.* 50.

L. Scip.

CAPUT VIII.

Inſtitutio Ordinis Equeſtris, qui nunc Melitenſis *dicitur.*

AD annum MXX, referri video prima initia nobiliſſimæ celeberrimæque rei, quæ *Amalphitanos* agnoſcit auctores. Ea autem eſt inſtitutio Ordinis, qui nunc *Melitenſis* dicitur. occaſionem dedit mercatura maritima, quam in præcipuas maris mediterranei plagas exercebant, maximè verò orientem verſus, qua de re ità anonymus à *Mazzella* allatus [1]; *Anno* MXX. *interea Amalphitani, celebris ac pia gens Italiæ, varias merces, eaſque inſolitas & Turcis gratiſſimas, in orientem navibus devexerunt. Ob has ergo novas merces Calyphæ Ægyptio cæteriſque præfectis, ac incolis Syriæ erant acceptiſſimi, ità ut magiſtratuum licentia omnes regiones & urbes circumire, atque merces diſtrahere, omni metu ſepoſito, liberè poterant. Illi autem Chriſtianæ religionis & paternarum religionum memores, quoties occaſio dabatur, loca ſancta viſitabant. Quia vero Hieroſolymis nullum haberent domicilium, ut in maritimis civitatibus, amicis collectis Calypham Ægyptium adeunt, ac per ejus proceres oblato ſcripto impetrant, ut Præſidii* Hieroſ*olymorum nunciaretur, quo Turcarum amicis in ea parte, qua Chriſtiani habitant, locus ampliſſimus ad Ædes opportunas conſtruendas deſignetur. Hac occaſione oblata pecuniam paſſim à mercatoribus colligunt*, &c. Ædificant igitur propè ſacrum ſepulchrum Eccleſiam cum Cœnobio, dicatam *Sanctæ Mariæ Latinæ*: ita enim hanc differentiæ cauſa appellabant, cum *Græci & Syri*, qui Chriſtianiſmum profitebantur, ibidem ſuas quoque ædes ſacras haberent. Tum verò præter mercatores, multi etiam religionis cauſa in ſanctam urbem confluxerunt. Quum autem longiore itinere & extrarii cœli intemperantia varii morbi contraherentur, *Noſocomium* erexerunt *Amalphitani*, ſeu, ut barbarè dici conſuevit, *hoſpitale* cui pro more oratorium additum, commendatum patrocinio *Sancti Joannis Baptiſtæ*. Poſtremo quoniam religioſa pietas & reverentia erga ea loca etiam debiliorem ſexum ad viſenda ea excitabat, & hæ ſacræ peregrinationes magis ac magis frequentabantur, tandem etiam ad curandas earundem ægrotationes *cænobium muliebre* extruxerunt, cum titulo *Sanctæ Mariæ Magdalenæ*, nimirum promiſcua & incauta eadem loci utriuſque ſexus conſuetudo ſcandalis aditum ac januam videtur patefeciſſe. Conſtitutis ea occaſione tribus hiſce ædificiis ſacris, e noſocomio virili prodiere; qui occupationem urbis *Hieroſolymitanæ*, à Chriſtianis obſeſſæ, facta conſpiratione mirum in modum promoverunt, atque inde ordinis equeſtris titulum & prærogativas reportarunt. Contigit hoc circa annum MC. Auctor hujus facinoris & anteſignanus laudatur quidam *Gerardus*, noſocomii per plures annos præfectus, Rectorem vocant, qui ex eo tempore cum ſodalibus, quibus præerat, & regula & veſtitu à reliquis ſe cœpit diſtinguere. Sed pleniorem illius inſtituti narrationem, & incrementa ordinis, ac inſignia, privilegiaque & opes, non attinet hic latiùs exſequi: ſufficit indicaſſe, impenſis *Amalphitanorum* conſtructum fuiſſe & conſervatum præter cætera duo ædificia ſacra illud quoque noſocomium, cui originem debet ordo *Melitenſis* [2], quantumvis nonnulli diſputent, cujas fuerit *Gerardus* iſte, noſocomii tunc temporis Rector, aliis eum è *Gallia* repetentibus, aliis aſſerentibus *Scalenſem* fuiſſe, ex oppido ducatus *Amalphitani* [3]. Certe ex eo noſocomio ſive hoſpitali *S. Joannis* denominati primum ſunt hi equites, dictique *Hoſpitalarii* & *Joannitæ*, poſtea *equites Rhodii* appellati ſunt: nam cum infideles denuo *Hieroſolymam* occuparent, ab *Iſaaco Angelo* Imp. Græco *Rhodum* obtinuere; tandem & ex ea inſula pulſis, *Melita* aſſignata eſt à *Carolo V*, quo magis tuta foret *Sicilia* ab incurſibus barbarorum ex *Africa*. Hinc ergo hodie *Melitenſes* vocantur.

CAPUT IX.

Tributarii facti a Salernitanis. *Proelium navale cum* Surrentinis.

DUm autem commerciis & mari felicitèr rem gerit *Amalphis*, terra infeſtatur à vicinis populis, fortunæ ejus invidentibus. In his præcipui erant *Salernitani* [4]. Vario autem atque ancipiti Marte bellatum fuit, ità tamen, ut plerumque victoria ſtaret à parte *Amalphitanorum* [5]. Sed tandem circa annum MXL tributaria per eos facta eſt *Amalphis*. nam anno MXXXIX. indictione VII. menſe Aprili *Gaimarus Salernitanorum* princeps creatus legitur dux *Amalphitanus* [6]. Res ità ſe habuit. *Guaimarius* hic, *Salerni & Beneventi* princeps, poſtquam principatui *Beneventano* in gratiam *Henrici II.* Imperatoris renunciaſſet, auxilio *Normannorum Surrentum* occupavit, & fratrem ſuum *Guidonem* ei ducem impoſuit. Dein principatui *Salernitano Amalphin* adjecit, ſibique vectigalem fecit. At vero tanta felicitate elatus

---

1. Scip. Mazzella *Deſcritt. del Regno di Napoli, parte* II. *Provincia di principato Citra*.

2. Scip. Mazzella ibid. Giacomo Boſio *Della ſacra militia Gieroſolimit. lib.* I. nel princ. & all'an. 1128. & 1130. Anto: Franc: Cirni del commentar. *De' Cavaglieri Gieroſolimit.* citato da Gio: Anto: Summonte *Della Città, e Regno di Napoli lib.* I. *pag.* 397: Henr: Pantaleo *De rebus Joannitar. lib.* I. Cronica de la milicia y ſagrada religion de San Juan Baptiſta de Jeruſalem, por fray Don Juan Auguſtin Funes Cavalero &c. *lib.* I. *cap.* I. *Los Amalſitanos fundan un hoſpital en* Jer*uſalem, y dan principio a la Religione*

3. Giaco: Boſio *lib.* I. ſul fine & *lib.* II. vite di Gran maeſtri della ſacra relig. di S. Giovanni Gieroſolimit. del Comendatore fra Geron. Marilli, init. *Fra Gerardo*. ubi laudatur hunc in finem Hiſtoria, cui tit. *Geſta Dei per Francos*; item Petr: Boiſſat. Ferdin: Vghell. *Italia ſacra tom.* IX. *pag.* 236.

4. Marinus Freccia *De feudis*. *pag.* 80. Ex Eremperto.

5. Scipione Mazzella *detta parte* II.

6. Jul. Cæſ. Capacius *Hiſtor. Neapolit. lib.* I. *cap.* 13. *De Ducib. Amalphitanis.*

tus ſubjectos peſſimè habere inſtituit. Qua-A propter unanimi *Amalphitanorum* &*Salernitanorum* conſpiratione in littore *Salernitano* triginta ſex vulneribus confoſſus eſt [1]. Neque tantum cum *Salernitanis*, ſed & cum *Surrentinis* bella illis fuere; incertum tamen quo tempore. Videlicet inter duces *Amalphitanos* *Leo* quidam *Neapolitanus* numeratur, *Marini* filius, nepos *Leonis*, qui navali pugna captus fuerit à *Surrentinis* [2].

CAPUT X.

Concilium Amalphitanum.

ANno interea MLIX. *Nicolaus II.* Pontifex maximus *Concilium* habuit *Amalphi* contra eos qui fovebant ſchiſmata & Pſeudo Pontifices, quippe quæ res, magno cum rei Chriſtiane detrimento atque offenſione, electionem Pontificum vehementer identidem turbabat hiſce temporibus, & Eccleſiam, ac Principes ſtudia in contraria ſcindebat [3]. Attamen tàm inveteratum ac longe ſerpens malum Concilio illo *Amalphitano* tolli minime potuit, cum ſeculo proximo ipſe *Innocentius II.* ſub quo Pandectarum volumina *Amalphi* inventa fuerunt, per ejuſmodi diſſidium annis compluribus in urbe *Piſana* exularit, & implorandæ opis cauſa contra potentem adverſarium per varias *Europæ* plagas oberrare neceſſe habuerit, uti pleniſſimè conſtabit è ſequenti diſſertatione *de Amalphi a Piſanis direpta*. Aliquanto magis ſchiſmatibus proſpectum eſt centũ &XX. annis poſt, imperante *Frederico Barbaroſſa*. Tunc nimirum *Alexander III.* legem ſanxit, *ut Pontifex creatus ratus non eſſet, niſi minimum duas tertias ſuffragiorum tuliſſet partes* [4].

CAPUT XI.

A Salernitanis *deficientes recidunt ſub poteſtatem* Roberti Guiſcardi, Normanni, Siciliæ *&* Calabriæ Apuliæ*que Ducis, a quo per fraudem circumveniuntur.*

VErum revertamur ad bella cum *Salernitanis*. An poſt necem *Guaimarii* in plenam libertatem ſe aſſerverint *Amalphitani*, an vero tributarii manſerint, haud tuto definiri poſſe, arbitror. Profectò ſi dominationi *Salernitanorum* tunc temporis ſe ſubtraxerint, mox denuò ab iiſdem ſuperatos oportet; nam ſub *Giſulfo Salerni* principe circa annum Domini MLXX. *jam dudum* annua vectigalia *Salernitanis* pependiſſe dicuntur, ità ſane refert *Gulielmus Apulienſis*, ſcriptor ejus ſæculi [5]. *Amalphitani* autem ſibi metuentes à *Giſulfo*, quod interfectores patris ipſius extitiſſent dum penitùs eos ſubjugare volebat, deſciverunt ab eo, ſeque con-
B tulerunt ad affinem (a) ejus *Robertum Guiſcardum*, *Apuliæ* & *Calabriæ* ducem, qui *Salernum* obſidebat. Laceſſitus hic erat à *Giſulfo*, qui nimia ambitione fines proferre ſatagens, ſuis ipſe exuitur, præſertim deſciſcentibus *Amalphitanis*. Sed nec ipſi *Amalphitani* hoc impunè tulerunt: nam à *Roberto* ſpecie auxilii ſubacti ſunt, idque ſatis callida ratione. Nimirum dum *Salernum* obſidebat, invitavit *Amalphitanos*, ut ſibi cum navibus præſto eſſe vellent in obſidenda urbe. quum igitur ipſis hoc pacto odium *Giſulfi* concitaſſet planè internecinum, tandem il-
C los adegit, ut, ſi adverſus *Giſulfum* tuti eſſe vellent, ſe ipſi totos permitterent, ſive, ut coævi ſcriptoris verba mutuer, *ſi contra Giſulfum tuerentur, tota Malfa illi ſubjugata hereditalitèr fæderaretur*. Statim quoque, parte exercitus ad obſidionem relicta, *Amalphim* proficiſcitur, ut hac lege urbem à civibus acciperet: acceptam verò *caſtellis*, ut vocant, quatuor munivit, ſuoſque in ea reliquit milites, atque ità cum multis *Amalphitanorum* copiis *Salernum* redit. Nec ità multo poſt urbem capit, *Giſulfo* in deditionem accepto. Atque hæc quidem acciderunt
D anno ſalutis MLXXV. Omnia illa habemus è duobus ſcriptoribus ejus ævi, qui ſingulari fortuna ad noſtra uſque tempora pervenerunt, & è quibus ſequentia itidem magnam lucem fœnerantur. Alter eſt laudatus *Gulielmus Apulienſis*, qui ipſi *Roberto* hiſtoriam ſuam dedicavit [6]: alter monachus fuit *Normannæ* gentis ſub *Rogerio*, hujus filio, cui nomen *Gaufredus Malaterra* [7]. Addit Chronicum *Amalphitanum*, antea ſæpiùs laudatum, *Joannem Sergii* filium eo tempore *Amalphi* præfuiſſe, quem ducatu ſpoliaverit
E *Robertus*, atque ſimul proſcripſerit [8].

Mmm 2 CA-

---

1. Leo Oſtienſis in *Chron. Caſinenſi lib.* II. *cap.* 65. Giov: Anto: Summonte detto *lib.* I. *pag.* 397. vide etiam Camill. Peregrin. *Hiſtor. princip. Longobard.* in ſtemmate principum Salerni & in Richario.

2. Jul. Cæſ. Capacius eod. *lib.* I. *cap.* 13.

3. Lovis Moreri *Dict. Hiſtor.* in voce MALFIS. citat ibi *tom.* IX. *Conciliorum*, Leonem Oſtienſem *lib.* III. *cap.* 15. Sigon. *De Regno Ital.* & Baron. in *Annalib.* Niſi tamen & hac in parte Melphis cum Amalphi confundatur. certe *Concilior. tom.* VII. Malphi in Apulia hoc concilium dicitur habitum fuiſſe.

4. Carol: Singonius *De Regno Ital. lib.* XIII.

5. Gul: Apulienſ. *De Normann. lib.* II.

(a) Nempe Giſulfus Salernitanus frater erat Sigelgutæ: hæc autem uxor Giſcardi. Gaufredus Malaterra *lib.* III. *num.* 2. Ceterum Giſulfus natione Longobardus erat, Guiſcardus vero Normannus. Idem *lib.* IV. *num.* 24.

6. Gul: Apulieſ. *De Normannis lib.* II. Hiſtoriam ſuam quinque libris complexus eſt, ſermone uſus ligato. in horum dedicatione habetur: (*Noſtra*, *Roberte*, *tibi cognoſcis carmina ſcribi*.) Eſtque inter ſcriptores rerum Brunſvicenſ. a Leibnizio editos.

7. Gaufred. Malaterra, *lib.* III. editus inter Hiſpaniæ illuſtr. ſcriptores. Tractat autem *de geſtis Normannorum in Calabria*, *&* *Sicilia*.

8. Ferd. Ughell. *Italia ſacra tom.* IX. *pag.* 235. & ſeqq.

1. Jul.

CAPUT. XII.

Mox à Guiſcardo *deſciſcunt* , *& ab eodem armis ſubiguntur* . *Epiſtola decretalis* Gregorii VII. *de hac re* . *Poſtea cum* Surrentinis *jure ſucceſſionis deveniunt ad* Guidonem , *inde autem ad* Rogerium Boſſum, Apuliæ , *&* Calabriæ *Ducem Principemque* Salerni.

CÆterum quam hoc modo acquiſierat ditionem , quiete retinere non potuit. Etenim ductu cujuſdam *Gandalonis à Roberto Guiſcardo* deſciveru nt *Amalphitani* . Sed tamen anno MLXXX. , hoc eſt , quinquennio poſtquam *Amalphin* pacto in poteſtatem redegerat , armis eandem occupavit [1]. Memorabilis autem hoc loco eſt inveſtitura , ſeu forma concedendi feudi , qua utitur *Gregorius VII.* diſertè enim in ea excludit *Salernum* & *Amalphin* , ut *injuſtè* poſſeſſa . Epiſtola decretalis [2]. ita incipit. *Ego Robertus Dei gratia & S. Petri Apuliæ , Calabriæ & Siciliæ dux* &c, ſequitur autem , *Ego Gregorius Papa inveſtio te , Roberte dux , de terra quam tibi conceſſerunt anteceſſores mei ſanctæ memoriæ Nicolaus & Alexander :. de illa autem terra quam INJUSTE tenes , ſicut eſt Salernus & Amalphia , & pars Marchiæ Firmianæ , nunc te patienter ſuſtineo in confidentia Dei omnipotentis & tuæ bonitatis , ut tu poſtea* &c. [3]. Moriens autem *Robertus Guiſcardus* an. MLXXXVI. inter filios , quos tres ſuperſtites habebat , & fratrem ſuum *Rogerium Boſſum* , regiones ſibi ſubjectas diſtribuit , ac minimo quidem natu filio *Guidoni Amalphin* & *Surrentum* reliquit . At verò *Guidonem* brevi mortuum eſſe oportet; nimirum , ut ex Chronico *Amalphitano* colligere eſt , nondum vertente anno poſt obitum patris , ad eundem quippe annum MLXXXVI. refert *Rogerium* Comitem , qui tum dux *Amalpheos* ſit factus. [a] Hic autem *Rogerius* , *Roberti Guiſcardi* ex altera uxore , quæ *Giſulfi* illius *Salernitani* ſoror erat , ſecundus filius extitit , idemque defuncti *Guidonis* frater germanus , cui pater ducatum *Apuliæ* & *Calabriæ* cum principatu *Salerni* aſſignaverat [4].

CAPUT XIII.

Excidit ducatu Rogerius , *ab* Amalphitanis *urbe excluſus* , *quam fruſtra armis tentat, adjutus licet à principibus conſanguineis* . *Deinde tamen iterum ducatu potitur.*

ADditur in eodem Chronico , *Rogerium* hunc ducatum *Amalphitanum* amiſiſſe , atque ejus loco ducem electum *Marinum Penſabuſtum*, anno MLXXXXVI. Audiamus *Gaufredum Malaterram* , qui vixit hoc ipſo tempore . *Porrò dux Rogerius adhuc juvenis , & nihil malæ ſuſpicionis adverſus aliquem habens . . . Longobardos æquè , ac Nortmannos, quia ex parte matris ex eorum gente erat* [b] , *ſibi fideles credens . . . caſtra ſua tuenda eis haud ſecus , ac Nortmannis delegabat. Unde accidit , ut dum apud Malfam idem faciendo minus ſibi proſpiceret , Malfetani urbe & caſtris , quæ Guiſcardus ad perfidiam eorum comprimendam ibidem fecerat , pro lubitu ſuo utens , liberam facultatem fraudis ſuæ exercendæ nacti , jugum gentis noſtræ , & ducis, quia moris noſtri exſecutor erat , à ſe excutere , nec tributum & ſervitium ſtatutum perſolvere , ſed & ipſi duci ad eandem urbem accedendi , omnibus fidelibus ſuis excluſis , aditum denegarent* . Pergit narrare , quemadmodum cum avunculo [c] comite & fratre *Boemundo* [d] junctis viribus *Amalphim* obſederit terra marique . Sed in ipſa obſidione *Boemundus* ex edicto *Urbani* Papæ ad expeditionem *Hieroſolymitanam* avocatur, *ſicque* , ſubdit , *urbe penè uſque ad deditionem vexata , tali infortunio privantur* [5]. Hinc deſinit ſcriptor ille *Normannus*, quem facilè agnoſceres , haudquaquam neutrarum partium fuiſſe , etsì diſertis verbis non addidiſſet. Poſteà tamen urbe potitur *Rogerius*; armiſne , an pacto , non additur. Habet enim ſimpliciter Chronicon *Amalphitanum* [6] , *Marinum Penſabuſtum* , quem anno MLXXXXVI. ducem creatum diximus , eam dignitatem tenuiſſe uſque ad annum MC , quo iterum ducatum obtinuit *Rogerius* [e] , depoſito *Penſabuſto*.

CA-

1. Jul. Cæſar Capac. *Hiſt. Neap. lib.* I. *cap.* 13.
2. Volumine III. Decretalium.
3. Ant. Summonte *Hiſtor. di Napoli lib.* I. *pag.* 474.

(*a*) Niſi tamen hoc referendum potius ſit ad annum MLXXXVIII. cum inſtrumentum a Capacio *d. lib.* I. *cap.* 13. allatum diſerte habeat, *In nomine Domini Dei Salvatoris noſtri Jeſu Chriſti, anno ab incarnatione ejus milleſimo nonageſimo , temporibus Domini Rogerii glorioſi Ducis, anno ſecundo Ducatus illius Amalfiæ, die 5. menſis Octobr. Ind.* XIV. *Amalfi. Certum eſt* &c.

4. Vide ſeq. diſſertat. *cap.* II. III. & IV.

(*b*) Confer notata ad *cap.* XI. *lit.* a.

(*c*) Hic ſine dubio eſt Rogerius Siciliæ comes, quem Boſſum cognominant, frater Roberti Guiſcardi , qui ei Siciliam cum parte Calabriæ dederat. Itaque *patruus* hujus Rogerii nominandus fuerat , non *avunculus* . Sed oſtendit Du Cange, hoc ſæculo nomen *avunculi* promiſcuum uſum habuiſſe . Vide Gloſſarium ejus , voce Avunculus.

(*d*) Propriè Boemundus huic Rogerio frater conſanguineus erat, utpotè natus ex prima Roberti Guiſcardi conjuge. Abiit autem in ſacram expeditionem cum cognato ſuo Tancredo , qui ſe in expugnatione Hieroſolymitana tam inclytum , ac decantatum reddidit. Pandolfo Collenuccio Compendio *delle hiſtor. del regno di Napoli lib.* I. *ad an.* 1094.

5. Gaufred. Malaterra *lib.* IV. ad fin.
6. Chron. Amalphit. Apud Ughell. *Italia ſacra tom.* IX. *pag.* 235. & ſeqq.

(*e*) Ni vehementer me fallo , parum accuratè hic agit Chronicon, dum hunc Rogerium vocat

CAPUT XIV.

Subjugantur tandem penitus à Rogerio, *primo* Siciliæ *Rege.*

SIc tandem devenimus ad tempora illius *Rogerii*, qui *Siciliam* regio titulo omnium primus tenuit, *Rogerii Boſſi* filium, eundem ſcilicet qui proxima diſſertatione de inventis *Amalphi* Pandectis utramque paginam faciet. Poſtquam autem hic *Rogerius*, *Siciliæ* adhuc comes, abſentem cognatum *Gulielmum*, *Apuliæ* & *Calabriæ* ducem, tam impudentèr violentèrque omnibus ſpoliaverat, ut ibidem narrabitur, ac præterea, eodem *Salerni* exule mortuo, illius ducatus titulum aſſumpſerat, quod factum anno MCXXVII. poſt hæc, inquam, *Salernitanos* coegit in verba ſua jurare: ità nihilominus, ut iidem munitionem turris majoris ſuis militibus cuſtodiendam paciſcerentur. *Amalphitani* deindè, videntes *Salernitanos* *Rogerio* colla ſubdidiſſe, pariter & ipſi, retentis munitionibus, ſe ei ſubmittunt [1]. Quo autem loco poſt annum M.C. res *Amalphitanorum*, fuerint, nondum adhuc diſertè memoriæ proditum inveni. Mihi ſanè videntur, aut ſenſim in libertatem ſeſe aſſeruiſſe, diſtracto aliis rebus *Rogerio* iſthoc, *Apuliæ* & *Calabriæ* duce, huius *Rogerii* patruele, qui nec magnus bellator erat: aut ſaltem ſui juris facti eſſe in nupera rerum mutatione, cum *Rogerius* hic noſter ditionem invaderet cognati *Gulielmi*, laudati patruelis filii. Utut eſt, *Rogerius* anno Chriſti MCXXIX. Rex renunciatus coronatusque in *Sicilia*, protinùs animum adjecit ad expugnandam *Amalphin*. Hæc enim civitas, quæ commerciis nunc valdè vigebat, plus opibus, ac potentia pollere videbatur, quam è re eſſet novi Regis. Non aliundè hoc melius didicerimus, quam ex *Alexandro* Abbate *Celeſino*, qui in comitatu fuit *Rogerii*, ac totum hoc bellum accuratiſſimè deſcripſit. *Cumque* inquit [2]; *peractis Regiæ coronationis celebritatibus ad propria ſinguli rediſſent, cœpit Rex ſollicitus intra mentis ſuæ volvere arcanum, qualiter deindè Regnum ſuum, quod multum deſiderabat, perpetua ſolidaretur pace, nullusque adverſum ſe reſiſtendi facultatem poſſet habere. Unde ab Amalfitanis vehementiùs inſtanterque cœpit exigere, quatenus cunctas ſuas dimittentes munitiones ſibi eas cuſtodiendas traderent: alioqui nullo modo . . . ulterius pateretur, ut ipſi eas ſibi ſervandas tenerent: qui cum omnes uno id ei animo conſentiendum contradixiſſent, atque in hoc ipſo obſtinatiſſimo perſiſterent corde, Rex indignatus illos à fidei ſuæ conſortio diſſociavit*. En juſtam, ſi Dis placet, belli cauſam.

CAPUT XV.

Difficultas huius rei. Poſt triennium Amalphim *feroci manu perdere voluit* Rogerius.

SCilicet quovis prætextu frangendæ erant *Amalphitanorum* vires, quæ ejuſmodi fuerunt, ut omnium maximè eas metueret *Rogerius*. Patet hoc tum ex adductis, tum etiam ex ſollicita anxiaque & prorsùs circumſpecta *Amalpheos*, & oppidorum ipſi ſubiectorum aggreſſione, quam ſigillatim nobis exhibet laudatus Abbas *Celeſinus*. Primum claſſe eam aggreditur, mox terra *ſingula oppida ſingulis exercitibus obſidet, ac terribilitèr anguſtat*. Captis hinc inde arcibus oppidiſque, tandem *Ravellum* atque ipſam *Amalphiam* ad deditionem compellit. *Quid plura?* concludit [3]. *Rex Rogerius pro velle ſuo datis acceptiſque dextris recepit Rabellum, Scalam, Gerulam, Pugerulam, cæteraque Amalphitanorum oppida*. Ità concidit libertas populi *Amalphitani*, oppreſſa à nimis potente principe. Immo verò poſt triennium, ut docet nos *Falco Beneventanus*, ejuſdem ſœculi, rerumque in proxima regione geſtarum ſcriptor, *tractavit* Rogerius cum proceribus, *qualiter cives Salernitanos, & Amalphitanos, ſicut Apuliæ, feroci manu perderet*. Nempe *Apuliæ* civitates, imprimis *Trojam* & *Melphim*, paulò ante horribilem in modum vaſtaverat, ac depopulatus fuerat. *Sed tamen*, addit auctor, *congruum tempus ſibi non videbatur* [4]. diſtrahebatur enim debellandis qui ab eo deſciverant. Verum pro malo, quod nunc *Amalphitanis* minitabatur *Rogerius*, biennio poſt aliud ipſis à *Piſanis* ſupervenit.

CAPUT XVI.

Diripitur à Piſanis Amalphis, *in qua direptione aſportata ſunt* Pandectarum *volumina.*

ITà nimirum hiſtoriæ filum ſecuti, deferimur ad articulum temporis, in quo præcipuus tàm huius, quàm proximæ diſquiſitionis cardo vertitur, ad direptionem puta *Amalpheos* per claſſem *Piſanorum*, & Pan-

---

cat *Siciliæ comitem & Calabriæ ducem*. Is erat Rogerius Boſſus, huius Rogerii patruus, cui frater Guiſcardus Siciliam cum parte Calabriæ conceſſerat: de quo etiam actum *lit.c. pag.præc.* Nempe facile confundi potuerunt duo Rogerii, agnati inter ſe, & eodem tempore viventes.

1. Alexander Abbas Celeſin. *De reb. geſt. Rogerii Siciliæ regis. lib.1.*

2. Abbas Celeſinus, *Rogerii regis Siciliæ rerum geſtar. lib.* II. prope init. Eſt autem & hic in collectione ſcriptorum Hiſpaniæ illuſtratæ.

3. Idem ibid. Adde antiquum Chron. anonymi Caſinenſis apud Caracciolum, ad an. 1130. Item Falconem Benevent. apud eund.

4. Falco Beneventanus *in Chron. ad ann.* 1133. is a Caracciolo editus eſt cum tribus aliis Chronographis antiquis.

1. Diſ-

Pandectarum per eos aſportationem. Accidit hoc anno M XXXV, per occaſionem belli inter *Innocentium II.* & *Anacletum* antipapam. Ut autem *Innocentii* defenſionem ſuſceperat Imperator *Lotharius II.*, ſic *Anacleti* partes tuebatur *Rogerius Siciliæ* rex. *Innocentio* inſuper & *Piſani* adhærebant, apud quos ille diverſabatur. Hi hoc anno *Neapolitanis* ſuppetias venientes adverſus *Rogerium*, cum fortè fortuna intelligerent, *Amalphin*, quæ jam *Rogeriani* dominii erat, ut dictum, omni prorsùs preſidio deſtitutam eſſe, eam ex improviſo adorti ſunt cum XLVI. triremibus, & primo ſtatim impetu B cœperunt ſpoliaruntque, & cum cætera præda, Pandectas quoque abſtulerunt. Aberant nimirum ipſi *Amalphitaniæ*; terreſtrem militiam in exercitu ſecum abduxerat *Rogerius*. Maritima, jubente eodem, cum IV. navigiis prædas agebat, quin & reſidui cives domo aberant: nam ſimul ac *Piſanam* claſſem conſpexiſſent, *Salernum* abiere, ut eam civitatem contra *Piſanos* defenderent, de ſua, ut videtur, ſecuri. Proindè expeditiſſimum fuit *Piſanis*, urbem omnibus civibus exhauſtam, invadere. C Direpta *Amalphi*, & ſpoliis ad claſſem deportatis, ad alia huius ducatus oppida perrexerunt. Itaque eodem velut impetu occuparunt *Scalam* & *Ravellum*, eaſque urbes ſimiliter depopulati ſunt. Mox, ſuadentibus *Amalphitanis*, quos cæperant, munitionem obſederunt, quæ *Fracti* dicitur. Tum vero Rex *Siculus*, qui cum ſuis apud *Averſam* conſiſtebat, tertio poſt invaſionem die, obſidentes *Piſanos* aggreſſus eſt, cecidit, fugavit. Ex ea ſtrage ſuperſtites ad claſſem confugere, & ſic tandem *Piſas* reverſi ſunt. Sed cum in diſſertatione, quæ ſequitur, propria ſedes ſit huic, & proximæ *Piſanorum* expeditioni in *Amalphin*, iſtic omnia copioſiùs tractabuntur [1].

CAPUT XVII.

Biennio poſt tributaria eſt facta à Piſanis *juſſu & auſpiciis* Lotharii II. *Imp. oppida autem huius ducatus horrendum in modum vaſtata ſunt.*

VIdelicet nondum penitùs elapſo altero biennio, nova iterum in *Amalphitanos* calamitas ingruit, priori haud multum diſſimilis & ab iisdem *Piſanis* illata. Anno MCXXXVII. ingenti cum exercitu in *Italiam* venerat *Lotharius* Imperator, ut *Innocentium*, pulſo *Anacleto*, collocaret in ſolium Vaticanum, utque *Rogerium* debellaret. Dum hiſce terra occupatur *Lotharius*, *Piſani* claſſem C. navium in *Amalphin* ceteraſque ci-A vitates maritimas, quæ *Rogerio* parebant, juſſu & auſpiciis *Lotharii* immittunt. Tempeſtivè autem *Amalphitani*, præteritorum recordatione, urbis ſuæ direptionem redemerunt, non item aliæ hujus ducatus civitates: nam ad eas quod attinet, haud ſcio an minore prudentia uſæ ſint, an vero paciſci cum iis noluerint *Piſani*, ad eluendam cladis ibi acceptæ maculam. *Ravellum* certè, & *Scalam* vaſtatas direptaſque incenderunt, abductis in captivitatem civibus qui necem evaſerant. Occuparunt prætcrea *Scalectam*, *Atranos*, *Fractos*, *Pugetulam* cæteraque oppida & caſtella. Ut adeò totam *Amalphitanam* terram devicerint *Piſani*, & *tributo* impoſito, omnes *jurare* fecerint, *ac Domino Papæ Innocentio & Imperatori Lothario obedire, ut Dominis contra prædictum Rogerium*, verba ſunt ex *Annalibus Piſanis* [2]. Ipſe verò *Rogerius*, relicta *Italia*, in *Siciliam* profugere coactus: quanquam tamen paulo poſt omnia recuperavit, diſcedente *Lothario* [3]. Sed de his adeatur, quam laudavi, ſequens diſſertatio.

CAPUT XVIII.

Occupata mox iterum à Rogerio Amalphis *manſit poſtea ſub regibus* Siculis, *emerſit tamen aliquatenùs commerciis maritimis. Privilegia à* Neapolitanis *indulta. Tabula* Amalphitana.

D TOt tantiſque malis, exiguo intervallo aliis alia inſequentibus, attritæ ſunt fractæque penitùs *Amalphitanorum* vires, neque unquam poſteà ad priſtinum ſplendorem vigoremque, aut potentiam aſſurgere potuerunt, præſertim ſub regibus *Siculis* ac *Neapolitanis*, quibus deinceps ſubjecti manſere. Paulatim nihilo minùs per commercia, & mercaturam ſe erexit populus *Amalphitanus*, & à vicinis in honore eſt habitus. Singulare ejus rei teſtimonium perhibet nobiliſſimum diploma *Neapolitanum*, quod ſub fi-E nem hujus ſeculi duodecimi, anno nimirum MCXC, datum eſt. Conceſſum illo *Amalphitanis*, *Scalenſibus* & *Ravellenſibus*, ut qui ex iis *Neapolim* habitatum conceſſiſſent, iiſdem juribus ac privilegiis gauderent, quibus ipſi cives *Neapolitani*, uſque adeò, ut vel ex ſuis civibus Conſules eligerent, qui inter ipſos jus dicerent, & hoc quidem ſecundum uſus & conſuetudines domi receptas [4]. Alio autem privilegio paulo anteriore, ſi fides *Summonti*, iidem *Neapolitani* conceſſerant, ut quicunque ex *Amalphitanis* per triduum com-F moratus eſſet in civitate *Neapolitana*, eo ipſo pro cive haberetur [5]. Illud profectò perquam no-

1. Diſſert. II. *De Amalphi à Piſanis direpta capp.* XXIV. XXV. XXVI. XXVII. & XXVIII. item *cap.* XXXVII.

2. *Annal. Rer. Piſan. ab ann. Ch.* 971. *ad ann.* 1176. apud Ughell. in *Ital. ſacr. tom.* VIII. *pag.* 861. adde MS. Strozzianum in fol. num. 194. cui tit. *Memorie diverſe della Città di Piſa.*

3. Jul. Cæſ. Capac. *Hiſtor. Neapolit. lib.* 1. *Sergius dux* XXXIV. Franc. Capecelatro *Hiſtor. del regno lib.* 1. atque alii.

4. Idem Capacius dicto *lib.* 1. Rogerius dux XXXV. Giov. Anto. Summonte *Della Città, e regno di Napoli lib.* 1. *pag.* 122. & 138.

5. Summonte detto luogo.

1. Ma-

notabile eſt, quod de auctoritate Conſtitutionum *Amalphitanarum*, quæ commercia & res navales regebant, tradit *Marinus Freccia*, natione, ni fallor, *Neapolitanus*. *In regno*, inquit (ita *Neapolitanum* per excellentiam vocare amant *Itali*) *non lege Rhodia maritima decernuntur*, *ſed TABULA*, *quam AMALPHITANAM vocant*, *omnes controverſiæ omneſque lites & omnia maris diſcrimina*, *ea lege*, *ea ſanctione uſque ad HÆC tempora finiuntur* [1]. Florebat autem *Freccia* circa annum MDIXX.

CAPUT XIX.

Diploma Neapolitanum *in gratiam* Amalphitanorum.

NOn diſplicebit, opinor, eruditis, ipſa verba laudati diplomatis *Neapolitani* hic à nobis exhiberi, quum & ætate conſpicuum ſit, & *Amalphitanis* quoque perquam honorificum. Igitur hunc in modum ſe habet. *In Nomine Dei æterni*, *anno Incarnationis Dominicæ milleſimo centeſimo nonageſimo*, *die* IX. *menſis Maji*, VIII. *Indict. Quia gloria & corona illuſtrium civitatum eſt diverſorum officiorum concors populi multitudo*, *& quanto in diverſis mercimoniis*, *& variis utilitatibus vivendi ſibi invicem*, *& aliis hominibus*, *quorum frequentatur acceſſus*, *juſtiùs copioſiùſque miniſtratur*, *eo celebrioris nominis civitates ipſæ & majoris opinionis divulgatione clareſcunt*. *Idcirco nos Aliernus Cutonus*, D *Conſules*, *Comeſtabuli*, *Milites*, *& univerſus Populus egregiæ civitatis Neapolis*, *provida*, *& ſalubri deliberatione Concilii attendentes*, *quid honoris*, *quid commodi nobiliſſimæ civitati vos*, *viri prudentiſſimi*, *Scalenſes*, *Ravellenſes*, *& cæteri negociatores & campſores de Ducatu AMALPHIÆ conferatis*, *vobis veſtriſque hæredibus ac ſucceſſoribus*, *in prædicta civitate Neapoli habitantibus*, *ſalvo in omnibus generali privilegio*, *quod eſt inter Nobiles*, *& Populum ejuſdem civitatis*, *concedimus*, *auctorizamus*, *& in perpetuum hoc ſpeciali privilegio confirmamus*, *ut*, *ſicut iſta civitas Neapolis privilegio libertatis præfulget*, *ita & vos negociatores*, *campſores ſive apothecarii de præfato Ducatu AMALPHIÆ*, *ut negociationes exerceatis in hac eadem civitate*, *ad habitandum ſeu ad apothecas tenendum veneritis*, *eadem omninò libertate in perpetuum gaudeatis*, *ut nulla conditio de perſonis vel rebus veſtris*, *ſive hæredum*, *vel ſucceſſorum veſtrorum in Neapoli habitantium requiratur*, *ſicut non requiritur de civibus Neapolitanis*, *ſalvo honore ipſius civitatis in libero & franco uſu veſtrorum negotiorum*. *Inſuper hoc eodem privilegio concedimus*, *& confirmamus vobis veſtriſque hæredibus*, *ſeu ſucceſſoribus*, *negociatoribus*, *campſoribus*, *apothecariis de memorato Ducatu AMALPHIÆ in Neapoli habitantibus*, *vel habitaturis*, *ad negociationes exercendas*, *ut liceat vobis vel eis in perpetuum de gente veſtra inter vos Con-*

1. Marinus Freccia De Feudis cap. *De officio Admirati maris*, §. 7.

A *ſules ſtatuere*, *ac mutare in civitate Neapoli de illis*, *qui Neapoli manſerint*; *ſicut vobis veſtriſque hæredibus*, *& ſucceſſoribus in civitate iſta negociationes exercentibus paruerit expedire*, *quorum arbitrio & judicio*, *ſecundum veteres bonos uſus veſtros*, *cauſas ſive lites*, *quæ inter vos vel eos emerſeint*, *terminentur*, *nec liceat civitati*, *vel alteri pro eis vos ſeu hæredes*, *vel ſucceſſores veſtros de prædicto Ducatu AMALPHIÆ in civitate iſta manentes*, *ſeu negotia exercentes*, *de veteri &* B *bono uſu veſtro*, *ſeu conſuetudine trahere vel mutare*: *ſed debeamus vos in omnibus bonis uſibus veſtris*, *& in Conſulatu veſtro in perpetuum conſervare*, *& vos gubernatione*, *& judicio veſtrorum Conſulum tantum in perpetuum vivere debeatis*. *Et hoc privilegium noſtræ conceſſionis omnimodo & perpetua firmitate ſignetur ſigillo Civitatis & Conſulum*, *& ſubſcriptione plurium de nobis communi Concilio & voluntate civitatis Neapolis eſt roboratum*. *Actum Neapoli per Maurum*, *Clericum* C *Sanctæ Neapolitanæ Eccleſiæ*, *Notarium Domini Sergii Venerabilis Neapolitani Archiepiſcopi*, *anno*, *die*, *menſe & indictione ſuperius prænotatis*. In ſubſcriptione autem hujus privilegii ſeptendecim adſunt nomina cum titulo Conſulis.

CAPUT XX.

Explicata quædam verba hujus diplomatis; *ut & alia id genus ad res* Amalphitanas *ſpectantia*.

PRæ ceteris autem in illo diplomate obſervandum eſt (nam pluribus ſigillatim inhærere, inſtituti ratio non patitur) diſtincti nominari *negociatores*, *campſores* & *apothecarios*. Horrea *Græci*, quibus ἀποτίθεσθαι recondere eſt, ἀποθήκας vocant: unde vel in ipſis Pandectis *apotheca* pro horreo: hinc jam *apothecarii* dicti videntur mercatores, qui apothecas ſive horrea habent, in quibus merces E condunt, ac ſervant, & hic quidem in ſpecie deſignari eo nomine putaverim majores illos mercatores, qui in *Sicilia*, *Conſtantinopoli*, *Ægypto*, atque aliis regionibus exteris horrea mercium habebant conſtituta, ut infrà de his ipſis *Amalphitanis* noſtris videbimus [2]. Contra per *negociatores* hic intelligo minores mercatores, qui merces, aliunde advectas, in patria & vicinis tractibus diſtrahunt, atque ibi tabernas inſtructas habent. Per *Campſores* denique exiſtimo deſignari menſa- F rios, ſeu argentarios, qui continua pecuniæ permutatione fœnus exercent: unde hodie *cambium* pro verſura, ſeu quæſtu illo fœnebri; & *literæ cambiales* pro autographis, quibus ejuſmodi pecunia verſatilis, ut ita loquar, variis in locis, plus minus diſſitis, jubetur perſolvi: venit nimirum haud dubiè a *Græco* κάμπτω flecto, verto. Qua in re notari velim, hæc & alia id genus vocabula, a *Græco* ſermone oriunda, in commerciis recepta eſſe; quaſi quæ ortum ducant è civitati-

2. Vide infra *cap.* XXXIV.

catibus maritimis *magnæ Græciæ*, in quibus mercatura pridem floruit: in his autem & *Amalphis* aliquandiù inſignem locum tenuit. Sed ut alio quoque exempto eandem rem illuſtremus, practici maritima tractantes jactum ſeu contributionem propter jactum mercium, qui navis levandæ cauſa fit, *avariam* vocant, proculdubio à *Græcorum* ἄβαρος, quaſi *exonerationem* dicas: nam βάρος illis onus, pondus, gravitas eſt [1]. *Amalphitanos* autem in ſpecie ex *Græco* nonnulla traxiſſe, vel inde conſtare poteſt, quod inter ducum *Amalphitanorum* titulos eſſet, quod *Vaſti* dicerentur, quaſi corrupto vocabulo a σεβαστοί *venerandi*, ut optimè obſervat *Julius Cæſar Capacius* [2]. Eo autem hoc probabilius eſt, quod *Neapolitani* duces *Protoſebaſti* vocabantur. Immo diſertè *in Chronico Amalphitano ad annum* MXCVI. memoratur Marinus Penſabuſtus, *Sebaſtus & Dux Amolphitanus*. Nec tantùm *Vaſti* dicebantur, verum etiam *Antipati & Vaſti*, ex ἀντὶ & ὕπατος conſul, quaſi *Proconſules*. Denique expeditionem navalem, cujuſmodi duas *Piſanorum* adverſus *Amalphim* retulimus, *ſtolum* appellant hujus ævi ſcriptores [3], ſine dubio ἀπὸ τοῦ στέλλειν a *mittendo*, quod certum quendam, ac peculiarem in finem paretur, ac *mittatur*: præterea & στόλος *Græcis* exercitus eſt & expeditio, ſive terreſtris, ſive navalis. Sed è diverticulo in viam.

CAPUT XXI.

Reliquiæ S. Andreæ *Apoſtoli, patroni Amalpheos* Conſtantinopoli *eo tranſlatæ*.

Hiſtoriæ, & temporis ratio ad ſæculum nos deduxit à parta ſalute tertium & decimum. Videlicet anno MCCVIII. *Petrus Capuanus*, Cardinalis cum titulo *Sancti Marcelli*, *Amalphi* oriundus, è *Conſtantinopoli* in patriam tranſtulit Reliquias *Sancti Andreæ* Apoſtoli, quem ſibi patronum, ac velut Genium tutelarem adſciverunt *Amalphitani*. Rem his verbis refert Ferdinandus Ughellus in *Italia Sacra*: *Princeps civitatis protector Sanctus Andreas Apoſtolus eſt, cujus nominis nobiliſſima architecturæ Cathedrale templum ab Amalphitanis dedicatum eſt pulcherrimum, a Petro Capuano, Presbytero Cardinali civeque Amalphitano, corpore ejuſdem Apoſtoli exornatum, quod è Conſtantinopoli, dum illac Apoſtolicæ Sedis Legatus ageret, ab Eccleſia S. Andreæ Amalphitanorum Amalphim delatum, & ſummo cum honore conditum fuit*:

A poſtea: *Facta hujuſmodi translatio die* VIII. *Maji* MCCVIII. [4]. Hoc eo diligentiùs adnoto, quod alii ad anteriora tempora id referant, *Mazzella* autem ad annum MCCXXVIII. [5]. Cæterùm narrat ibidem *Mazzella*, è reliquiis illis, ſeu oſſibus *S. Andreæ* ſcaturire perpetuò limpidum quendam, & ſacrum liquorem incolis *manna* dicitur) quem parvis vaſculis diſtribuit ſacerdos his, qui religionis ergo hæc λείψανα adeunt.

B

CAPUT XXII.

Inventum pyxidis nauticæ per civem Amalphitanum. *Hinc inſigne civitatis*.

Initio autem ſæculi quarti decimi, circa annum MCCCXX., rem pulcherrimam utiliſſimamque navigantibus invenit quidam *Flavius Gioja*, civis *Amalphitanus*; nempè uſum *pyxidis nauticæ* chartæque ad navigandum. Hunc *Poſitani*, quod *Amalphitani* ducatus oppidum eſt, natum dicit *Guazzo*, ſed *Flavium Goſium* vocat [6]. Inter ſcriptores complures, qui eam inventionem *Amalphitanis* certatim vindicant, teſtis omni exceptione major eſt *Antonius Panormitanus*, dum ita canit;

C

Prima dedit nautis uſum Magnetis Amalfis.

Angelus de Nuce, *de Amalphitanis* agens, *Quorum*, inquit, *gloriam illuſtravit ante annos fere trecentos Flavius civis, vel conterraneus* (*aliis* Joannes *Goja*, *ſed perperam*) *mirabili illo unaque imprimis utili invento NAUTICÆ PYXIDIS, qua tot ſulcantur maria, veteribus nec navigata, nec nota. Tunc ad Urſam majorem, & minorem curſum navigantes dirigebant: verum cum ſtellas illas humanis viſibus interciperet caligo, ubi locorum eſſent nautæ, neſciebant*, &c. [7]. Addam quæ *Borellus è Bozio adducit*. *Neque vero*, verba ſunt Bozii, *hic omittendus eſt incredibiles habens utilitates MAGNETIS uſus, quod eſt inventum Flavii civis Amalphitani..... Hoc igitur Italia invento, quo ſalus hominum plurimorum continetur, maximè gloriabitur per Amalphitanum civem*, & mox. *Non enim Chriſtophorus Columbus Genuenſis fuiſſet auſus tam vaſtos Oceani receſſus adire aut experiri, committereque ſe ignotiſſimis itineribus, ac toties ire ac redire, cum detexit Indias novas, & remotiſſimos populos nobis aperuit, niſi adfuiſſet illi uſus MAGNETIS* &c [8]. Subnectit præterea *Borellus* alias ſcriptorum auctoritates hanc in rem ac teſti-

D E F

1. De his adi Du Cange in Apotheca & Apothecarii, cambiare, Averum.
2. Capacius *Hiſtor. Neapolit. lib.* I. *cap.* 13. Non multum abludit τὸ *Vaſti*, quod itidem eſt inter titulos ducum Italiæ, ſed quod aliunde deducit Du Cange confer infra *cap.* XXIV. verſus finem.
3. Chronicon Piſan. incerti auctoris, quo utitur Ughell. in *Ital. Sacra tom.* III. *pag.* 858. *ad an.* 1136. *Annales rerum Piſan.* ibid. *ad ann.* 1138.
4. Ughell. in *Ital. Sacra tom.* IX. *pag.* 235. & ſeqq.
5. Scipione Mazzella *Deſcritt. del regno di Napoli parte* II.
6. Guazzo apud Ughell. *Ital. ſarra tom.* IX. *pag.* 235.
7. Angelus de Nuce in *notis ad Leonis Oſtienſis Chronic. Caſinenſe lib.* I. *cap.* 50.
8. Bozius *De ſtatu Italiæ lib.* III. *cap.* 18. apud Camill. Borellum *De regis Catholici præſtantia cap.* 78. *num.* 22.

ſtimonia: refutat etiam *Polydorum Virgilium*, dicentem verum *Pyxidis* auctorem ignorari [1] (a). Sed vel diſertè idem comprobat inſigne civitatis *Amalphitanæ*, totiuſque, ni fallor, ducatus, quod ſymbolicam *pixidis nauticæ* delineationem exhibet. Dividitur hoc inſigne in duas regiones, ſuperiorem & inferiorem, cujus confinia ac velut meditullium nautica pyxis occupat. huic porrò octo alæ in circuitu æquis ſpatiis ſunt affixæ, quæ totidem ventos videntur deſignare (b). præterea regio ſuperior, quæ alba ſive argentea eſt, ad diurnum tempus alludit: inferior verò, quæ nigra eſt & ſtellam auream impoſitam habet, ad nocturnum: quæ res tanquam digito indicat, noctu æquè ac interdiu ope hujus inventi navigari poſſe.

CAPUT XXIII.

Bellis exterorum principum, de Sicilia *&* Neapoli *decertantium, implicita* Amalphis *ad extremum prorſus concidit.*

CÆterum dùm adhuc commercia ſic ſatis feliciter exercet *Amalphis*, externis bellis tandem penitùs concidit, cum ruina etiam aliarum hujus tractus urbium. Evenit hoc potiſſimum poſt tempora *Johanne I.* ac proindè poſt medium laudati ſeculi XIV. *in bellis inter Ludovicum Ladiſlaumque reges, iterumque inter Andegavenſes Arragonenſeſque principes de regno certantes: adeo ut in priore bello diviſa, una pars, duce Antonio de Afflictis pro Ludovico, altera ſub poteſtate Caroli de Judice pro Ladiſlao factioſè regeretur.* ità *Ughellus* [3]. Præterea addit, quemadmodum paulatim cœperit deficere, civibus inde *Neapolim* alioque tranſmigrantibus. *Nunc autem*, concludit, *quæ olim dives plenaque populo erat, vix ad mille in ea numerantur fidelium capita*. Immò parva admodum & malè culta, ut hodiè eſt, evaſit [4]. Sed & portu laborat, ac ſtationem habet malefidam carinis; unde fit, ut naves ibidem in aperto mari ad littus altiſſimum anchoris ſuis ſtare cogantur [5]. Nil mirum igitur, quod per tria ſæcula poſteriora, & quod excedit, nihil memoria dignum de *Amalphitanis* proditum reperiamus, idque in tanta hiſtoricorum copia, quibus proxima tempora abundant. Hinc quoque accidit, ut quidam hodiè ſint, è *Tranſalpinis* ſaltem, qui nec nomine tenùs *Amalphin* noverint, aut de ea fando audiverint quicquam, nedum ut tot inſignes res de *Amalphitanis* cognitas habe-rent, ac perſpectas. Et ſanè id ipſum tanto me magis impulit, ut peculiarem hanc de *Amalphi* diſſertationem è vetuſtis monumentis concinnarem. Verùm pergamus ad reliqua. Videndum nunc porrò de forma regiminis, quæ maximam partem democratica fuit, & genere magiſtratuum.

CAPUT XXIV.

Forma regiminis & genera magiſtratuum. Comites, Præfecti, Duces. Tituli Ducum Amalphitanum.

A*Malphitani primò COMITES ſibi pro regimine eligebant*, ait Freccia [6]. Hoc autem videntur feciſſe, antequam à *Salernitanis*, fraude *Sicardi* in captivitatem ducerentur, quod contigit anno Chriſti DCCCXXV. ea de re ſic Capacius: *cum Salerno Amalfiam Amalfitani regreſſi ſunt*, de novo *inſtituendam urbis adminiſtrationem curarunt*, *PRÆFECTOS præficientes* [7]. Initio quidem unum, mox binos quotannis conſtituerunt: poſt iterum ventum eſt ad unum Præfectum. Immò ve-

1. Camillus Borellus loco laud. adde præter eos quos ille magno numero adducit, Mazzellam d. loco. Ferrarium, citante Hofmanno in *Lexico univerſ.* voce *Amalphis*. Leandro Alberti *Deſcritt. di tutta l'Italia pag.* 195. Summonte *Dell'hiſtor. di Napoli. lib.* 1. *cap.* 13. *pag.* 467.

(a) Sunt qui hoc inventum Amalphitanis abjudicant: ſed non videntur mihi probare quod intendunt. Jo: Lud: Gottfred in *Nova archontologia coſmica*, Germanicè conſcripta *pag.* 202. radit, ſolidis argumentis refutatam eſſe *pyxidis nauticæ* ab *Amalphitanis* inventionem, & veteribus aliquot poetis probatum, uſum magnetis in navigando antiquiorem eſſe. At Iſac: Voſſius *Variar. obſerv. cap.* 14. De artibus & ſcientiis Sinarum, a Seribus eam repetit. *Magnetis*, inquit, *uſum, quatenus is Septentriones oſtendit, & illum quoque a Seribus reliquæ gentes acceperunt, cum conſtet* jam *à bis mille & octingentis ferè annis illos exploratam habuiſſe iſtam hujus lapidis virtutem. Ante quingentos fere annos in navigationibus eo utebantur Saraceni, ut teſtatur Jac: de Vitriaco, edocti proculdubio a Sinis Taprobanam adeuntibus. Ab his ante tria ferè ſecula accepere Chriſtiani. Quod autem nonnulli exiſtimant, antiquo huic inventa plurima acceſſiſſe, Seribus ignota, id quo fundamento affirment, necdum conſtat, cum certum ſit, declinationes magneticas Saracenis notas fuiſſe, & una cum ipſo magnetis in navigationibus uſu Chriſtianis fuiſſe traditas*, hactenùs è *Voſſio.* Nempè in rebus majoris momenti vulgo inventionis palma anceps redditur æmulatione variarum gentium. Guidus Pancirol. *Rerum memorabil. lib.* 11. *tit.* 11. & ibi *Salmut* ſolenni errore *Amalphin* cum *Melphi* confundunt, & ille quidem; ut de *Polydoro Virgilio* jam eſt relatum, auctorem latere exiſtimat.

(b) Plerique veteres octos ventos diſtinxerunt, medio uno inter quatuor cardinales interjecto. vide Cellar. *Geograph. vet. pag.* 21.

2. Scipione Mazzella *Deſcritt. del regno di Napoli pag.* 46. Ottavio Beltrano *Deſcritt. del Regno di Napoli*, *pag.* 156.

3. Ferdin: Ughell. *Italia ſacra tom.* IX. *pag.* 235. & ſeqq.

4. Baudrand. in *Geographia.*

5. *Atlantis majoris pars* V, continens orbem maritimum, *pag.* 205.

6. Marin: Frecca De feudis, cap. *De offic. Admirati maris*, *cap.* 4. & ſeqq.

7. Jul: Cæſ. Capacius *Hiſtor. Neapol. lib.* I, *cap.* 13. *De Ducibus Amalphitanis.*

I. Gio.

verò bini rediere; quibus denuò relictis, tandem uni videntur adhæſiſſe. *Præfectos* autem hoſce annuos ad finem memorati ſæculi noni cum *DUCE* perpetuo commutaſſe traduntur ad Exemplum Ducis Veneti[1]. Catalogum ſeu indicem *Ducum Amalphitanorum* nobis exhibet Julius Cæſar Capacius in *Hiſtoria Neapolitana*[2]. In his ad annum DCCCCVIII. refertur Maſtalus Manſonis Fuſuli filius, cum titulo *Excellentiſſimi Imperialis*: & ad annum DCCCCLII. Sergius, dictus *Imperialis Patricius*, anno autem DCCCCLIX. Manſo *Imperialis Patricius & Antipatus*. idem verò *Glorioſus & Perfectiſſimus Dux* appellatus eſt, & XIV. annis præfuit. Anno MI. ſucceſſit *Joannes Perella*, *Manſonis* filius, in quem Imperator *patriciatum* contulit. Anno deindè MXXXV. fuit *Manſo Sergii* filius cum matre *Maria*; quam *Duciſſam & Patriciſſam* in diplomatibus dictam reperi. Sed & aliàs patres cum filiis in Ducatu fuerunt: eſt enim in inſtrumento quodam, teſte Capacio, *temporibus Domini Johannis glorioſi Ducis & Imperialis Patricii, Antipati & Veſtis, & Domini Sergii glorioſi Ducis filii ejus anno* VII. *poſt eorum recuperationem*. Obſervandum interea quemadmodum hi tituli ſenſim creverint. De *Antipati* autem & *Veſtis* appellatione, ſeu *Vaſti*, ut in aliis eſt diplomatibus, ſupra jam egimus[3]. Rurſum è quamplurimis veteribus monumentis chartiſque ad *Amalphin* ſpectantibus *Freccia*, profert *Patricios Imperiales ac Straticogos*[4], quos alibi *Stratigotos* appellat[5]. Sed hoc ſequentia tempora reſpicere arbitror, ut videbimus. Illud quoque notatu in primis dignum eſt, quod non è ſuis ſolum Ducem ſibi eligerent *Amalphitani*. verum etiam è vicinis *Græcis*, hoc eſt, è *Neapolitanis*, nam *Neapolis* eo tempore adhuc in *Græci* Imperatoris ditione erat. Ita vel inter primos Duces fuit *Sergius*, *Gregorii* Magiſtri militum (qui titulus erat Ducum Neapolitanorum) filius[6]. Videlicet cum *Græcis* hiſce *Neapolitanis* jam olim affinitatem cæteraque neceſſitudinis jura libentèr inierunt *Amalphitani*[7].

CAPUT XXV.

Liberam Rempublicam fuiſſe. Duces lecti & remoti à populo: leges latæ: nummi cuſi.

QUod autem *Marinus Freccia* aſſerit, non tantùm *Amalfiam unà Græcorum ſedem conſtitutam eſſe, verùm etiam Amalfitanos Græcis fuiſſe ſubditos*, id eo magis mirari ſubit, quod ipſe pauld antè agnoſcat. civitatem extitiſſe *ſuis legibus & conſuetudine conſtantem*[8]. Videlicet hæc cautè accipienda ſunt. Et quidem *Amalphis* ſimul cum *Surrento* aliaque in his oris loca ſub Duce *Neapolis* aliquando fuerunt, ſed antiquiſſimo, ut opinor, tempore. Ita enim habet capitulare principis *Sichardi* [a] in initio. *Vobis Johanni Electo S. Eccleſiæ Neapolitanæ, & Andreæ Magiſtro militum, vel populo vobis ſubjecto Ducatos Neapolitani & Surrenti & Amalfi & cæteris caſtellis vel locis, in quibus dominium tenetis terra marique* & reliqua[9]. Ceteroque ſanè *Amalphin LIBERÆ REIPUBLICÆ* beneficio gaviſam, cum alia declarant, tum illud vel maximè, quod *Duces* ſuos ipſa *elegerit*: electoſque pro lubitu *removerit*, ejecerit, punierit, etiam eos, quos è *Neapolitanis* ſibi adſciverat. Sæculo nono electus fuerat *Marinus*, *Luciani Pulcharii* filii filius, quem Seniorem dixere. regnavitque cum *Sergio* filio annos XIV. tunc autem excæcavit eum populus *Amalphitanus*, & de magiſtratu dejectum *Neapolim* extruſit. Sic refert laudatus aliquotiès *Capacius*, ac ſubjicit tandem, *Habes adhuc eorum* (Neapolitanos deſignat) *Ducum affinitates, habes præterea populi potentiam, qui facilè cogebat, ut ſe magiſtratu abdicarent*[10] tum plura ejus rei exempla addit. Hæc inter memorabile eſt, quod narrat de *Maſtulo* minore, ad annum DCCCCXXXVIII. quum pater ejus quadraginta annos *Amalphitanis* præfuiſſet, ipſe poſt quatuor adminiſtrationis cum *Androſa* matre occiſus eſt. Quod autem de αυτονομια *Amalphitanorum* dicit *Freccia*, hoc eſt, quod *Legibus ſuis* ac *ſtatutis* regerentur, adeò verum eſt, ut vel qui bello eos vicerant, tributum impoſuiſſe contenti, ſuo juri ipſos ſuiſque legibus permitterent, ac Duces ſe eorum appellari paterentur, ita nempè *Guaimarus Salernitanorum* princeps, *Robertus Guiſcardus Siciliæ* comes & dux *Calabriæ*, itemque *Rogerius Siciliæ* rex, inter cæteros Duces enumerantur[11]. Immo verò *Guiſcardus*, quum anno MLXXV. *Amalphin* pacto obtinuiſſet, eademque poſt quinquennium à ſe deſciſcentem occupaſſet, *Gandalonem*, præcedentis Ducis nepotem, captum oculis, perduellionis accuſavit: tanquam ſcilicet potiùs contra Duces quam ipſam rempublicam bellum gereretur[12]. Tertium denique argumentum abſolutæ poteſtatis eſt, quod ipſi ſuam *monetam* formarent ac cu-

de-

1. Gio: Anto: Summonte *Della Città, e Regno di Napoli lib.* 1. *pag.* 397. Ottavio Beltrano *Deſcritt. del Regno di Napoli*, adde Scip. Mazell. *Deſcritt. del Regno*, *par.* II.

2. Capacius lo. laud.

3. cap. XX.

4. Marin: Freccia De feudis, cap. *De offic. Admirati maris*, §. 7.

5. Id. cap. *De provinciis & civitatib. Regni*, *pag.* 80.

6. Jul. Cæſ. Capacius loc. laud.

7. Vide ſupra *cap.* VI.

8. Freccia locis allegatis.

(a) Hunc Salernitanorum principem fuiſſe autumo, eundem nimirum, de quo *d. Cap.* VI. Accidiſſe autem aliquandiù antequam Amalphim invaderet.

9. Angel. de Nuce in *notis ad Chronic. Caſinenſe lib.* I. *cap.* 56. *lit.* c.

10. Jul: Cæſ. Capacius eodem loco.

11. Capacius *Hiſtor. Neapolit. lib.* I. *cap.* 13. Chronicon Amalphitan. apud Ughell. in *Italia ſacra tom.* IX. *pag.* 235. & ſeqq.

12. Capacius lo. laud.

1. Fer-

derent : quippè *Chronicum Caſinenſe* non uno loco *denarios Amalphitanos* memorat. Quarè etiam triplici hoc argumento utitur Ughellius. *Suis*, inquit, *RESPUBLICA regebatur Legibus, Pecuniæ cudebantur propriæ, quas Amalphitanas appellabant, & ex viris patriciis Duces eligebantur* [1].

CAPUT XXVI.

Libertatis imminutio varia, ejuſque tandem amiſsio. Regii vicarii, Juſticiarii, Stratici, Regii vices-gerentes.

QUum autem dico, ſuis legibus permiſſam à victoribus *Amalphitanam* rempublicam; de libertate nihilo minùs & potentia eorum multum detractum eſſe, quilibet ultrò intelligit. Quarè antecedentibus ſubjungit Ughellius. *Hac libertate uſi ſunt Amalphitani ſumma eorum fama ad annum uſque* MLXXV, *quo Robertus Guiſcardus, debellato Salerno, Amalphitanum ducatum ſuæ ſubjecit poteſtati.* Liquet etiam ex bello, quod ſub *Rogerio Siciliæ* rege adverſus *Innocentium & Lotharium Piſanoſ*que gerere debuerunt. *Spirantis tamen reipublicæ dignitatem*, pergit *Ughellius* in referenda brevitèr & concinnè reliqua *Amalphitanorum* fortuna, *ſubſtinuerunt ad Joannæ primæ tempora*. h. e. ad an. MCCCL. *dum Regiis Vicariis ſub Nortmannis, regnantibus verò Suevis per Juſticiarios, Straticoſque, & ſub Gallis Arragoneiſque regibus per Regios Vices-gerentes, peculiaribus quodammodo ſtatutis ac legibus regerentur; quas Nobilium Amalphiæ, Scalarum, Ravelliquе conſuetudines vocitabant.* Etenim, ut ex eodem obſervavimus, corruit tandem penitùs hæc reſpublica forenſibus bellis inter *Ludovicum & Ladislaum*, itèm inter *Andegavenſes & Arragonenſes*, de Regno decertantes. Unum illuſtrandi cauſa addendum, *Straticos* illos, quos nominat, eoſdem videri atque hos, quos *Freccia* corruptis vocabulis *Stratigocos & Stratigotos* appellat. Στρατηγὸς autem propriè belli dux eſt; & ità *Græci* Prætores *Romanorum* appellarunt, ut notum.

CAPUT XXVII.

Imperiales Patriarchæ, Reguli. Ducatus honorem non amiſit Amalphis. *In cujus poſtea ditione fuerit, & adhuc ſit.*

PRoxima noſtris tempora porrò perſequitur *Julius Cæſar Capacius*, verba ejus hæc ſunt. *Ducatus Amalphitanus ab Imperiali Patriarchatu ad Regulos deductos eſt, ſiquidem Alphonſi regis* an. MCCCCXXXVII. *adventus in hoc regnum* (Neapolitanum intelligit) *abdicata libertate, oppida Regulis ſubjugavit. DUCATUS tamèn honorem Amalfia non amiſit. Raimondo Urſino Salernitanorum Principi in feudum conceſſit. Ferdinandus* autem *Alphonſi filius in Antonium Picolomineum, Pii II. nepotem, anno* MCCCCLVII. *contulit, quod Regi in Sicilia contra ducem Joannem fuit auxilio, eidemque in matrimonium dedit Mariam ejus naturalem filiam, ex quibus* &c. recenſet nempè familiam *Picolomineorum*, quæ ex hoc matrimonio diſcendit [2]. Poſteri ejus adhuc ibi ſubſiſtunt, & vocantur Principes *Vallæ* & Comites *Celani* [3]. Tandèm pervenit *Amalphis* ad *Octavium Picolomineum*, quem Imp. *Ferdinandus III.* anno Chriſti MDCLIV. cum in conventu *Norimbergenſi* exſecutioni pacis *Weſtphalicæ* præfuiſſet vice ſacra, Imperii Principem creavit. Quemadmodum autem is acceperit hunc Ducatum, & teſtamento reliquerit, declarat Cardinalis de Luca verbis ſeqq. *Cum eximius imperialis exercitus ſupremus Dux Octavius Piccolomineus, reſtituendo ſuæ familiæ antiquam dignitatem, à Rege Catholico ob ejus ingentia merita Ducatum Amalphitanum obtinuiſſet, moriens in teſtamento hæredem rerum Italicarum in proprietate præſertim dicti Ducatus Amalphitani inſtituit ex fratre prædefuncto nepotem, in pupillari ætate conſtitutum, uſumfructuarium verò univerſalem Archiepiſcopum Senenſem, ejus germanum fratrem, quem etiam dicti nepotis tutorem ſeu balium reliquit*: de hac nimirum facti ſpecie ibidem ex profeſſo diſquirit [4]. Sunt qui velint *Amalphim* circa an. MCCC. ad familiam *Sanſeverinam* pertinuiſſe [5]. Alii eo ampliùs tradunt, quando jam poſt *Sanſeverinos & Picolomineos* ſub poteſtatem regiam *Hiſpanorum* veniſſet, in gratiam illius *Octavii Picolominei*, Imperatoris ſuo ævo præſtantiſſimi, in Ducatum denuò converſam eſſe [6]: quum tamen *Capacius* ſtatuat, *Ducatus honorem non amiſiſſe*. Hodiè rurſus ad regem *Hiſpaniarum* pertinet, quatenùs videlicet partem facit regni *Neapolitani* [7]. Atque hæc quidem fata ſunt præcipuæ quondam civitatis, maximèque celebris.

1. Ferdinandus Ughellius *Italia ſacra tom.* IX.

2. Jul. Cæſ. Capacius *Hiſtor. Neapol. d. lib.* 1. *cap.* 13. adde Tomaſo Coſto, Opuſcoli appartenenti alla *hiſtoria di Napoli in principato citra. AMALFI.*

3. Joan. Hubner. in *Tabul. genealogic. num.* 273.

4. Jo. Bapt. de Luca *De feudis. diſcurſu* 18.

5. Tomaſo Coſto Opuſcoli appartenenti alla *hiſtor. di Napoli. In principato citra. AMALFI.* Moreri *Dict. Hiſtor.* in voce *Malfi.*

6. A. P. de la Croix. *Geographie univerſelle parte I. chap.* 23.

7. Tom. Coſto detto luogo. Ottavio Beltrano *Breve deſcritt. del Regno di Napoli pag.* 156. *& ſeqq.*

CAPUT XXVIII.

Amplitudo, & potentia Amalphitanorum *in florentiſſimo Reipublicæ ſtatu. Comparatur cum Republica* Veneta.

AT verò videamus inſupèr, id quod vel maximè ad inſtitutum facit, quemadmodum ſeſe habuerint res *Amalphitanorum* in florentiſſimo reipublicæ ſtatu, hoc eſt ſœculo præſertim undecimo. Potentia eorum & celebritas tanta eo ævo exſtitit, ut *Franciſcus Antonius Purpura*, ICtus *Neapolitanus*, cum ipſa *Venetorum* republica hanc noſtram conferre non dubitet: ait ille in vita *Jacobi Galli*, civis *Amalphitani*, & Jus civile in variis *Italiæ* academiis publicè, dum viveret, profeſſi. *Gallorum familia è Picentinorum celebri, ac nobiliſſima urbe Amalphiæ, beatiſſimi Apoſtoli Andreæ Sacri Corporis cultu illuſtri, ac Neapolitanæ, ne dicam Regni univerſi ferè, nobilitatis ſeminario initium ducit, licet, ſi primam illius originem ſpectes, Romanam urbem parentem agnoſcat* (a). *Etenim conſtat inter omnes, AMALPHITANAM REMPUBLICAM olim clariſſimis viris, opibus variiſque commerciis cum remotiſſimis, ac longè diſſitis nationibus, & gentibus in primis nobilem, claſſe florentem eodem ferè tempore cum præclariſſima VENETA REPUBLICA, non iiſdem tamen poſt urbem à Barbaris captam, parentibus natam, ac rerum felicitate ac ſucceſſu diſparem.* Et*enim illa, non amplis circumſcripta finibus, proximorum Principum armis vexata, nequiit imperium latiùs proferre, & inteſtinis demùm acta diſcordiis, de potentia, qua plurimum anteà pollebat, non parum dejecta eſt, &, ubi è ſuis ſibi legebat moderatores, & Duces, exteros pati poſt annum* MLXXV. *coacta eſt. Sed hæc optimis uſa inſtitutis & legibus, omni procul diſſidio, concordibus animis, ac ſtudiis res domi, & belli ſtrenuè prudentèrque adminiſtrans, finitimorum eludens inſidias, in tantam potentiam excrevit, ut qua mari, qua terra latè dominetur, & in dies magis, ac magis, ſeſe efferat, & floreſcat, & antiquæ Italicæ libertatis ſpecimen, & veſtigia ſumma cum dignitate ſervet una, & retineat. Amalphitana ergo urbs*, pergit, *ex iis Romanis nobilibus coaluit, qui Gothorum, & Vandalorum experti barbariem, & rapinas poſt quadringenteſimum annum iterùm barbararum gentium timentes excurſiones, in illam regionem, ipſa loci natura munitiſſimam, ac ab hujuſmodi invaſionibus tutam, Cœli præterea clementia, & ſalubritate, & perennium gelidarumque aquarum ſaluberrima ſcaturigine amœnam ſe contulere*, hactenùs è *Purpura* 1. Conſultò autem plura deſcripſi, quoniam mirè ad rem faciunt, & multa de *Amalphi* prædicatione digniſſima comprehendunt.

(a) Reſpicit hiſtoriam *de ortu Amalpheos* relatam ſupra cap. v.

1. Franc. Anto. Purpura *in vita* Jacobi *Galli*, anteceſſoris Neapolitani.

2. Capacius *Hiſtoriæ Neapolit. lib.* I. *cap.* 13. *De ducibus Amalphitanis.*

CAPUT XXIX.

Duplex cauſa interitus Reipublicæ Amalphitanæ, *æmulatio vicinorum principum, & diſcordia civilis, exempla.*

DUas igitur potiſſimùm adfert rationes, cur *Amalphitana* reſpublica non æquè ſe diù tueri, & ad tantum potentiæ gloriæque faſtigium adſcendere potuerit, turbas nimirum in ipſo reipublicæ regimine, & ambitionem vicinorum Principum, primò *Salernitanorum*, mox autem & *Siciliæ*. Sic enim, interno externoque malo afflicta, præcipiti gradu in interitum ruit. Non poſſum illius rei illuſtriora exempla exhibere, quam quæ nobis ſuppeditat ipſa ſeries Ducum *Amalphitanorum* apud *Julium Cæſarem Capacium* 2. Nonnulli iſtic referuntur, qui ejecti atque excœcati, & poſt tamen denuò in priſtinam dignitatem evecti fuere. Vnum tantum alterumve exemplum in medium adducam, idque ferè ex poſterioribus. Anno æræ Chriſtianæ DCCCCLIX. electus eſt *Manſo*, imperialis Patricius, & Antipatus, idem ille qui glorioſus, & perfectiſſimus Dux appellatus eſt: poſtquam verò quatuor, & viginti annos clavum reipublicæ moderatus eſſet, eo per *Alfenum* fratrem dejectus eſt, & in carcerem detruſus, ubi ſupremum diem miſerè infortunatèque obiit: alter autem *Manſo*, qui & ipſe anteà depoſitus fuerat, dignitate recuperata, adhuc ſexdecim annis magiſtratu potitus eſt. Rurſus ad annum MXXXV. invenio *Manſonem Sergii* filium, qui cum matre *Maria* regnavit annos quatuor cum tribus menſibus, eo rempublicam gubernante, *Joannes* frater ejus *Neapoli*, quò ejectus confugerat, *Amalphim* rediit, receptoque Ducatu *Manſonem* fratrem ad *Sirenuſas* inſulas (*Gallos* vocant) duxit, atque oculis privavit, & *Conſtantinopolim* ipſe profectus eſt: nimirum intereà *Salernitanorum* Princeps *Guaimarus*, arrepta ex hiſce turbis occaſione, *Amalphim* occupavit, ſibique tributariam fecit. *Guaimarum* autem hunc, ut retuli 3, ſexto Ducatus anno in littore trucidarunt, conſpirantibus ipſis *Salernitanis*. Tum rurſùs idem *Manſo* Ducatum obtinuit, atque cœcus licet, alios decem annos rerum potitus eſt. Sed anno MLIV. cum *Joannes Conſtantinopoli* rediiſſet, *Amalphitani* & *Atranenſes* armis *Manſonem* expulere, & *Joannes* priſtinæ dignitati reſtitutus regnavit ſexdecim annos. Mortuo *Joanne* anno MLXX., ejus filius *Sergius* electus eſt, & cum quinque annos remp. eſſet moderatus, deceſſit. Excepit eum filius *Joannes*; verùm antequam magiſtratum auſpicaretur, eo ſpoliatus fuit; tranſiit enim Ducatus in *Robertum Guiſcardum*, *Normannum*, *Amalphitanos* anno MLXXV. ſubigentem 4. Poſtquam verò deinceps per *Rogerium* ſub *Siculis* regibus eſſe cœperunt, tantæ poten-

3. Supra *cap.* IX.

4. Vide *cap.* XI. ubi traditum, qua arte Amalphitanos ſubegerit.

I. Cap.

tentiæ viribus oppreſſi, nunquam emergere potuerunt.

CAPUT XXX.

Munimenta Amalpheos *à natura.*

SEd juvat nunc porrò, præcipua quædam, quæ ad amplitudinem *Amalphitanam* pertinent, ſigillatim excutere. *Amalphis* loci ingenio, atque ipſius naturæ ſolertia, ut audivimus [1], tutiſſima eſt: nam à continente præruptis celſiſque montibus præcingitur hic tractus [2], ab oppoſita autem parte ipſo maris fluctuumque præſidio munitur. Exiguo quidem ambitu, ſed oppidis pleno concluditur [3]. Præterea tùm temporis civibus abundabat, cum ad quinquaginta hominum millia in eo cenſerentur [4]. Ut adeò facilè adverſus Principem ſic ſatis petentem conſiſterent *Amalphitani*, quotiès concordibus animis ſe vallarent atque defenderent. Apparet hoc in primis ex cauta, & valida metuſque & periculi plena aggreſſione, qua *Rogerius*, jam *Siciliæ* rex coronatus, ſummaque in potentia conſtitutus, *Amalphitanam* ditionem invadere ſtatuit. Quantum quippe ſibi ab *Amalphitanis*, metueret, ſupra declaratum eſt, idque verbis ſcriptoris, æqualis non tantùm, ſed & qui in partibus *Rogerii* erat, eidemque ſubditus [5]. Præterea *Rogerii* machinationes, & totam belli molem, ac lentum progreſſum pluribus declarat idem auctor. Quod ſi ipſam urbem *Amalphitanam* expugnare debuiſſet, multum ei laboris temporiſque ea in re fuiſſet inſumendum: at *Ravellenſes ipſique Amalphitani* ob proximorum oppidorum, atque arcium expugnationem *continuo corde ſoluti, de pace cum Rege habenda conſulunt*. ita Scriptor laudatus [6].

CAPUT XXXI.

Amalpheos *munimenta ab arte. Nunquam expugnatam legi hanc urbem.*

PRoximè igitur firmamenta, munitionem ipſius urbis, & fortitudinem indagemus. Nullum ejus rei, aut ſinceriùs, aut evidentiùs argumentum adduci poteſt, quam quod nobis exhibet *Gaufredus Malaterra*, ſcriptor σύγχρονος, in tradenda *Amalphis* obſidione per *Rogerium Apuliæ*, & *Calabriæ* Ducem, qui filius erat *Guiſcardi*, anno circiter MLXXXX. Narrat ille, quemadmodum hic *Rogerius* cum patruo, *Siciliæ* comite, & fidelibus ſuis *conſilium cœperit ſubjugandi Amalphitanos*, adſcito fratre *Boemundo*. *Amalphim* autem aggreſſurus, pactum init cum patruo, ut *ſi ſibi attentiſſimè ſuccurrat*, atque ità junctis viribus *urbem ſubjugare poſſent*, *medietatem urbis ipſi concederet*: moxque *ab omni Apulia & Calabria*, *navali & æqueſtri exercitu admoto*, *peditum etiam copiis certatim accelerat* [7]. Attamen cum jam aliquamdiù *Amalphim* obſeſſam tenuiſſent, ſolo *Boemundi*, in ſacram expeditionem proficiſcentis, diſceſſu fruſtrati ſunt, atque irrito conatu receſſerunt: at nèc *Boemundus* multas copias ad eam obſidionem videtur contuliſſe, cum in pacto de urbe dividenda nulla ejus mentio fiat. Cœterum jam olim perquam munita videtur hæc civitas fuiſſe, dum anteà *Sicardus*, *Salerni* Princeps, per dolum, & fraudem noctu eam invadere conſtituit, & cives inde captivos deducere. Probabile autem eſt, poſt reditum ipſos diligentiùs ſibi proſpexiſſe, & firmioribus præſidiis munimentiſque circumvallaſſe [8]. Illud ſanè conſtat, poſtquam *Robertus Guiſcardus* callidis pactionibus in urbem *Amalphitanam* fuit admiſſus, in ea ipſum quatuor caſtella ædificaſſe [9]. Denique non memini me legere, unquam expugnatam, aut juſta obſidione ad deditionem compulſam fuiſſe.

CAPUT XXXII.

Oppida & Caſtella Amalphi, *tanquam metropoli, ſubjecta*. Scalæ, Ravellum, Scaleta *major*, *& minor*, Fracti, Pugionile.

UT autem natura ſimul, atque arte munita erat *Amalphis*, ità etiam circumdata, ac velut ſtipata fuit compluribus oppidis, atque arcibus, quæ adventantem hoſtem morari diù poterant. Liquet hoc inter alia ex bello, & expeditionibus, quibus *Siciliæ* Rex *Rogerius* non ſine gravi difficultate *Amalphitanos* ſibi ſubjecit [10]. Quænam autem fuerint hæc oppida arceſque, & quot numero fuerint, haud tuto quiſquam definierit; ſi non alia de cauſa, ſaltem propterea, quod nomina propria in mediæ hiſtoriæ ſcriptoribus diverſiſſimè confuſiſſimèque exhibeantur. Dicam tamen, quod mihi videtur, & ſingula ut potero, diſtinguam. Præcipua in his, & de quibus nullo modo dubitari poteſt, nominantur *Scalæ*, ac *Ravellum* [11], quod, & *Rabellum* [12], alibi verò *Rivellum*

1. *Cap.*I.
2. Scip. Mazzella *Deſcritt. del regno di Napoli part. II. pag.*62. ſub fine
3. Boccaccio in *Decamerone Novella* IV. *giorn.* 2.
4. Ughell. *Italia ſacra tom.* IX. *pag.* 235. & ſeqq.
5. Vide in præcedd. ſub *cap.*XIV. & XV.
6. Alexander Abbas Celeſinus *Rogerii Siciliæ Regis rerum geſtar. lib.*II.
7. Gaufredus Malaterra, monachus, *lib.*IV. *num.* 24. Agit autem ex profeſſo *de rebus geſtis Normannorum in Calabria & Sicilia.*
8. Hiſtoriam vide in præced. VI. *capite.*
9. Gaufredus Malaterra *lib.* III. *num.* 3. *Il regno di Napoli* in proſpettiva del Pacicchelli parte I. *pag.*176.
10. Alexander Abbas Celeſinus *De rebus geſtis Rogerii lib.*II. adde *cap.*XIV. & XV.
11. *Annales rer. Piſan. ad an.* 1136. apud Ughell. in *Ital. ſacra tom.*III. *pag.*861. & paſſim apud alios.
12. Abbas Celeſinus laud. *lib.*II.

lum [1] dici comperio . *Scalarum* porrò & *Ravelli* urbes ab *Amalphitanis* conditas eſſe, diſertè ſcribit *Freccia* [2] : & *Scalæ* quidem , ſeù *Scala* , nam etiam in ſingulari occurrit [3] , originationem videtur trahere à proximo ejus nominis monte , quem *Amalphitani* , in hunc tractum venientes , dicuntur tranſcendiſſe [4] . Poſt *Scalam* video recenſeri *Scalectam* [5] , velut diminutiva forma , quæ & *Scatella* quibuſdam audit , & in *majorem* ac *minorem* diſtinguitur [6] : eandemque eſſe reor cum loco qui aliis *Scabelli* dicitur [7] . Propriè autem , ut opinor , has potiùs arces fuiſſe ad *Scalas* pertinentes, quam diverſa oppida : quemadmodum *Fracti*, in quorum obſidione *Piſani* poſt direptam *Amalphim* à *Rogerio* repulſi cæſique fuerunt [8] , *caſtrum Ravelli* appellantur [9] . Ut proindè minus accurati habendi ſint, qui recenſent inter oppida *Amalphitana Scalam, Minori* &c. [10] : ſeu *Minuriam* & *Majuriam* , & has ſpeciatim in vallibus ad mare ædificatas dicunt [11] . *Fractos* autem quod attinet , in *Italis* ſcriptoribus pro iis eſt *Fratta* [12] , *le Fratte* [13] , & pleniùs *Fratte-roccke* [14] , quaſi dicas , Arces præruptæ . Denique in eadem regione verſus *Ravellum* videtur & alia arx fuiſſe , quæ dicitur *Rocca di Pugionile* ; jungitur enim cum laudata *Fratta* [15] . Verum ad urbes & oppida revertamur .

CAPUT XXXIII.

Atrani, Letteræ, Atturina, Triventum, Agerula, Epugerula. *Præterea inſulæ* Sirenuſæ, *quæ aliis* Gallorum *inſulæ dicuntur*, & Capreæ.

PRæter *Scalas* ergo & *Ravellum* eſt & aliud oppidum quod *Trani* appellatur [16], ſeu veriùs *Atrani* [17]: quo pertinet Epiſcopus *Atranenſis* , qui throno depoſitus legitur in concilio *Amalphitano* [18], eſt etiam ubi corruptè *Aſcani* [19] habetur pro *Atrani* , item *Vetrani* [20]. Inſuper inter oppida *Amalpheos* referri video aliud quod *Litteræ* appellatur [21]. Interim omittenda non erat *Atturina* , quæ *Amalphi* , *Ravello* & *Scalis* jungitur : atque hæ ut opulentiſſimæ , munitiſſimæ ac velut inexpugnabiles civitates celebrantur [22] . *Triventum* porrò à ſcriptore ſæculi duodecimi expreſſis verbis dicitur *Amalphiæ oppidum* , & quidem duobus in locis [23] , at ibidem tamen & *caſtrum fortiſſimum* appellatur , quemadmodum etiam à *Capycio Latrone* , haud contemnendæ auctoritatis hiſtorico proximorum temporum , ſimpliciter nuncupatur *validum caſtellum* [24] , ut meritò dubites, oppidumne fuerit, an caſtellum, ſive arx . Ego autem puto, arcem haberi poſſe cum oppido conjunctam . Reſtant *Gerula* & *Pugerula* , quæ aliis *Agerula* , & *Epugerula* audiunt [25] , item *Pugetula* [26], hæc nominat ſcriptor ille antiquiſſimus , cum *Rogerium* recepiſſe dicit *Ravellum* , *Scalam* , *Gerulam* , *Pugerulam* , *cæteraque Amalphitanorum oppida* [27] . Quid autem dicendum ſit de *Paſetano* & *Prajano* , quæ eidem tractui aſſignantur, nondum mihi certum deliberatumque eſt . Videtur *Paſetanum* idem eſſe cum *Poſitano* , unde *Flavium* illum nauticæ pyxidis inventorem natum teſtatur *Guazzo* [28] . Sed & alia proculdubio iſtic fuere minoris momenti , quorum memoria intercidit . In his eminebat *Amalphis* tanquam metropolis , cum titulo Ducatus . Cæterum præter ea , quæ in continente poſſidebant *Amalphitani* , habebant quoque *Serenuſas* inſulas [29] , (*Galli* aliàs dicuntur [30]) & *Capreas* [31], nefariis *Tiberii* libidinibus famoſas . *Gallorum* autem duæ inſulæ ſunt [32] , de quarum altera loqui puto *Alexandrum* Abbatem *Celeſinum* , verbis ſequentibus ; *Qui* (Ammiratum ſive Præpoſitum claſſis *Siculæ* ſub *Rogerio* deſignat) *dum ſic marinas excubaret ſemitas , contigit ut oppidulum Amalphitanorum , quod Gallum nominatur , infra mare po-*

1. *Chronicum Piſan. ad an.* 1136. apud Ughell. d. *tom.* III. *pag.* 858.
2. Marinus Freccia de feudis , cap. *De officio Admirati maris* . §. 4. & ſeqq.
3. Laudatum Chron. Piſan. *d. loc.*
4. Marin: Freccia De feudis, cap. *De provinciis & civitatib. Regni* , *pag.* 80.
5. Chronicum Piſanum loc. laud.
6. *Annales rer. Piſan. ad d. an.* 1136.
7. *Memorie diverſe della città di Piſa* , cavate da diverſe iſtorie, e ſcritture, MS. ex *bibliotheca Stroziana n.* 194. in fol. in extremo, *ad an.* 1138.
8. Vide Diſſertationem, quæ ſequitur *c.* XXIV.
9. *Annales rer. Piſan.* apud Ughell. d. loco.
10. Lov. Moreri *Dict. Hiſtor.* in voce *MALFI.*
11. Nicol. Parthen. Giannettaſius *Hiſtor. Neapolit. Decade* II. *lib.* XI.
12. *Memorie diverſe della Città di Piſa* , nel luogo ſopra accennato.
13. Laudatum *Chron. Piſanum* eodem loci.
14. *Annales Piſani*, loc. ſæpius laud.
15. *Memorie di Piſa*, vide paulò ante.
16. *Annales Piſani ad an.* 1138. Scip. Mazzella *Deſcritt. del regno di Napoli parte* II. *pag.* 62.
17. Iidem *Annales ad an.* 1136. Jul. Cæſ. Capacius *Hiſtor. Neapolit. lib.* I. *cap.* 13.
18. *Conciliorum tom.* IX.
19. *Chronicon. Piſan.* apud Ughell. *tom.* III. *pag.* 858.
20. *Memorie diverſe di Piſa*, luogo allegato.
21. Lov. Moreri *Diction. Hiſtor.* in voce *MALFI.*
22. D. Bernardi *epiſt.* 140. ſcripta in favorem Piſanorum ad Imp. Lotharium II. Paolo Tronci *Memorie iſtoriche di Piſa all'anno* 1135.
23. Alexander Abbas Celeſinus *Rogerii rerum geſtar. lib.* II.
24. Franceſco Capecelatro *Iſtorie di Napoli* , *pag.* 70.
25. Capecelatr. *ibid.*
26. *Annales Piſani* apud Ughell. ad an. 1138.
27. Abbas Celeſinus d. *lib.* II.
28. Guazzo apud Ughell. *Italia ſacra tom.* IX. *pag.* 235.
29. Jul. Cæſ. Capacius *Hiſtor. Neap.* I. 13.
30. Ferdin. Ughell. in *Ital. ſacra tom.* IX. *pag.* 235. & ſeq.
31. Franc. Capecelat. *Iſtor. di Napol. pag.* 70.
32. Vghellius loc. laud.

(*a*) De

poſitum, *violenta caperet manu*. *Deindè* addit, *oppidum alind*, *quod Capris dicitur*, *ſimilitèr infrà mare ſitum*. Nimirum & hæ inſulæ *Amalphitanam* ditionem tuebantur à parte maris (*a*).

CAPUT XXXIV.

Poſſeſſiones Amalphitanorum *in* Sicilia, Conſtantinopoli, Ægypto, Syria, Arabia, India, Africa, *&c.*

AD potentiam præterea & magnitudinem gloriamque *Amalphitani* nominis faciebat, quod etiam in diſſitis regionibus quædam propria erant *Amalphitanorum*. Sic per commercia, quæ quaquaverſum exercebant in mari mediterraneo, domicilia habebant & horrea mercium in pleriſque civitatibus maritimis [1]. De *Sicilia* hoc modo Blondus; *Amalphitanos quondam magnos fuiſſe negotiatores*, *teſtantur multa Siciliæ loca*, *in quibus ſuas habuerunt ædes*, *propriaſque apothecas & mercium promptuaria* [2]. Immò verò præcipuum *Panormi* ſuburbium, teſte *Fazello*, *Amalphitanorum* fuit, cum æde parochiali, *Sancto Andreæ* ſacra [3]. De *Syracuſis Meſſana* aliiſque *Siciliæ* civitatibus teſtatur ſimilitèr *Razzanus*, etiamnum ſuo tempore iſtic oſtenſa fuiſſe horrea mercium, quæ ad *Amalphitanos* pertinuerant, itèm *textrinas pannorum*, quas vel tunc *Amalphitanas* vocitabant [4]. Porrò quum & *Conſtantinopoli* ædem *S. Andreæ* haberent, ex qua ipſius Apoſtoli oſſa *Amalphim* tranſlata feruntur [5], haud dubiè etiam loca illic ad habitandum merceſque condendas poſſederunt, quemadmodum in *Sicilia*: eo magis videlicet quod & *Piſani* prætèr Eccleſiam, integrum vicum iſtic obtinerent [6]. Deindè ad confirmandum *Amalphitanorum* cum *Conſtantinopolitanis* commercium ſpectat hiſtoria nobilis *Amalphitani*, qui in conjuratione adverſus *Michaelem Ducam* anno MLXXVIII. partem ſalutiferæ Crucis non exiguam abſtuliſſe, & beato *Benedicto* ad montem *Caſinum* obtuliſſe fertur [7]. In inſulis autem propè *Samum*, quas *Simias* vocant, diſertè invenio *portum Malphetanum* [8], ſine dubio ab *Amalphitanis* noſtris. Cœterum in *Oriente* etiam ſedes ſuas horreaque, & domicilia eos habuiſſe perquam probabile eſt, propter frequentes navigationes, quas commercii gratia in illas regiones inſtituebant, maximè in *Ægyptum*. In ſpecie vero *Antiochiæ*, & *Alexandriæ* meminit *Gulielmus Apulienſis* illuſtri teſtimonio, quod paulò commodiùs infra recitabitur [9]. Certè *Hieroſolymis* Eccleſias, cœnobia & noſocomium, ex quo Equites *Melitenſes* orti, exſtruxerunt [10]. Quin immò per cauſam commerciorum in *Syria*, *Arabia*, *India* & *Africa* degebant *Amalphitani* cives [11].

CAPUT XXXV.

Sumptuoſa domi ædificia, *cum publica*, *tum privata*. *Templum* D. Andreæ. *Armamentarium navale*. *Portus & littora*. *Navium multitudo*.

HÆc foris. Alia domi erant amplitudinis atque opulentiæ celebritatiſque argumenta. Sumptuoſa (quis dubitet?) fuerunt & magnifica magnoque numero ædificia, cum publica, tum etiam privata. Indicio ſunt ruinæ, & veſtigia eorum, quæ ad hæc uſque ſæcula perdurarunt [12]. Inter ædes Sacras longè eminebat *templum Divi Andreæ Apoſtoli* [13], quod Vghellius vocat *pulcherrimum obiliſſimæque architecturæ Cathedrale Templum* [14]. Præterea ſuo adhuc tempore, hoc eſt, ad finem ſeculi ſexti decimi in littore *Amalphitano* extare dicebat *Scipio Mazella* bonam partem *navalium*: *Arzenale* appellant *Itali*, ſplendidiſſimam autem, ac planè egregiam fabricam fuiſſe, è ruderibus judicabat [15]. *Portus* inſuper ſecuros & pulcherrima *littora Amalphis* habuit, quod idem teſtatur *Mazella* [16]: quemadmodùm etiam de magno *navium* numero teſtimonium perhibet [17], & ante eum *Leander Albertus* [18].

CAPUT XXXVI.

In ſacris Archiepiſcopatus dignitas. *Suffraganei*. *Concilium* Amalphitanum. S. Andreas *protector civitatis*. *Cœnobium* S. Laurentii de Amalfia. *Alia quædam templa & monaſteria*.

UT autem *Ducatus* dignitate gaudet *Amalphis*, ità in Sacris præfulget titulo ARCHIEPISCOPATUS [19]. *Suffraganeos* habet Ca-

(*a*) De oppidis ad Amalphim ſpectantibus, vide & Giov. Ant. Summonte *Memorie iſtoriche* poſt *tom*.I. *Delle Iſtorie di Napoli pag*.41. ubi de Capreis & Ebulo *pag*.44. de Lettere & Ravello. *pag*.46. de Scala. de Avellino, & Lavelli *pag*.49. de Melfi. *pag*.50. de Trani *pag*.67.

1. Auctor. anonym. apud Scip. Mazellam *Deſcript. regni Neapolit. parte* II.
2. Flavius Blondus *Hiſtoriar. lib*.XV.
3. Fazellus *De reb. Siculis lib*.VIII.
4. Razzano appo F. Leandro Alberti nella *Deſcritt. di tutta l'Italia pag*.195.
5. Vide ſupra *cap*.XXI.
6. Paolo Tronci *Annali Piſani an*.1060.
7. Leo Oſtienſis in *Chron. Caſinenſ. lib.* III. *cap*.54.
8 Dapper van d' Archipel. *beſchryvinge van het Eiland Samos*, *pag*.73.
9. *Cap. penult.* Summonte *Iſtoria di Nap. lib*.I. *cap*.13.
10. Adi ſupra *cap*.VIII.
11. Guliel. Apulienſ. *lib*.III. vide d. *cap. pen.* addatur & Summonte loc. laud.
12. F. Leandro Alberti *Deſcritt. di tutta l'Italia pag*.195.
13. Idem ibid. Scip. Mazzella *Deſcritt. del regno di Napoli*, *parte* II. *pag*.60. *Il regno di Napoli* in proſpettiva dell'Abate Pacichelli, *parte* I. *pag*.176.
14. Ferdin. Vghell. *Italia ſacra tom.* IX. *pag*. 235. &c.
15. Scipione Mazzella d. *parte* II. *pag*.62.
16. Idem ibid. *pag*.38.
17. Scip. Mazz. *pag*.62. & ſeqq.
18. F. Leandro Alberti *Deſcritt. di tutta l'Italia* detta *pag*.95.
19. Joan. Blau. in *Atlante*, eo tomo quo Italiam delineat; & in ſpecie ubi agit *de Principatu citeriore*, olim *Picentia*. Baudrand. in *Lexico Geograph.*

1. Pau-

Caprearum Epiſcopum, item *Scalenſem*, *Tranenſem*, *Letterarum* & *Ravellenſem*: ſed hunc cum *Scalenſi* conjunxit *Clemens* VIII. [1]. *Protectorem* civitatis, ac *patronum* invocat *Sanctum Andream* Apoſtolum [2]. De *Concilio Amalphitano* actum ſuo loco [3]. Præter *Cathedrale S. Andreæ*, alia quoque templa, & cœnobia erexerunt *Amalphitani*. In his inſigne erat *cœnobium* quoddam Virginum, quod *S. Laurentii de Amalfia* dicitur: memoriam illius è vetuſtis monumentis eruit *Capacius*, præſertim ex inſtrumento, facto temporibus *Rogerii*, cujus ſubſcriptio habet; *In Monaſterio puellarum Beati Laurentii, quod conſtructum eſt, & dedicatum in præfata Civitate Amalphiæ*: additque ea occaſione *Capacius*, Duces *Amalphitanos* mirum in modum delectatos fuiſſe extruendis Monaſteriis virginum [4]. Prætereunda verò minimè erat Eccleſia *Beatæ Virginis MARIÆ*, in quam anno partæ ſalutis DCCCCXXV. Corpus Virginis, & Martyris *Tryphomenes*, quæ fuit Religionis *Minorum*, ex inſula *Lipara* translatum legitur. ſed illud *Beneventum* deduxerunt *Longobardi*, quando nimirum *Sicardo* Principe *Amalphim* cœperunt, & depopulati ſunt [5]. Præterea ad ædes Sacras hujus urbis referri debere exiſtimo, quas in teſtamento ſuo enumerat, ac legatis honoravit Dux *Sergius*, *Amalphitanus*, *Pardi* filius: ſunt autem, Monaſterium *S. Mariæ de Donna Romata*, Monaſterium, & Cœnobium *S. Gregorii Majoris* (a), Monaſterium *S. Sumonæ*, Monaſterium *S. Martini*, Eccleſia Major S. Jo*annis* Catholicæ Majoris, & Eccleſia S. *Mariæ à Præſepe* [6]. Factum eſt hoc teſtamentum circa annum MXX. Fortè tamen ex his quædam ad *Neapolitanos* pertinent, dum *Neapoli* teſtamentum condidit, à ſuis, ut opinor, ejectus.

CAPUT XXXVII.

Familiæ Amalphitanorum. *Viri eruditi, præſertim vero in jure. Alii duo aliis rebus celebres.*

AD Familias *Amalphitanorum* quod attinet, *in omni ferè memoria*, inquit Ughellius, *Amalphitanus ducatus illuſtribus viris gravis & fœtus fuit* [7]. Addit *Freccia*, libentèr eos de *nobilitate* contendere, utpotè cum originem referant ad patres *Romanorum* [8]. ſcilicet reſpicit hiſtoriam illam naufragii, quod civitati condendæ occaſionem narratur dediſſe [9]. Ultiriùs pergit *Franc. Anto. Purpura*, cum *Amalphin* celebrat, ut *Neapolitanæ, nè dicam Regni univerſi ferè, Nobilitatis ſeminarium* [10]. Semper autem inter *Neapolitanos* & *Amalphitanos* jura neceſſitudinis interceſſiſſe obſervat *Capacius*, idemque conjicere licere ex geſtis Ducum ipſorum [11]. Ipſas verò familias, tam extinctas quam hodiernas, recenſet *Tomas Coſtus* [12]. Nobiliſſima profectò inter cœteras fuit *Maramaurorum* familia. ex hac oriundus *Landulfus Maramaurus* ſub *Bonifacio IX.* Cardinalis & Archiepiſcopus *Barenſis*: item *Andreas Maramaurus* tempore *Caroli I.* dux & præfectus claſſis [13]. Sed his miſſis, addamus eos qui non tantùm natalibus, verùm etiam eruditione claruerunt, & imprimis quidem Juris periti, quales, quod omninò obſervari velim, vel maximè edidit *Amalphis* [14]. Iis ante omnes accenſendus eſt (nam anteriorum notitiam temporis injuria nobis invidit) *Petrus Capuanus*, vir nobilis, qui ex Archidiacono & Capellano *Clementis VI.* (hodiè Auditorem Rotæ dicerent) patriæ ſuæ Archiepiſcopus factus eſt: idem videlicet, qui anno MCCVIII, quum in aula *Conſtantinopolitana* Apoſtolicæ ſedis Legationem obiret, corpus *S. Andreæ* indè *Amalphin* tranſportaſſe perhibetur [15]. Haud multò poſt fuit & Joannes *Auguſtaricius*, qui Conſuetudines civitatis, ac ducatus *Amalphitani* compilaſſe dicitur, in quibus etiam illius mentio fit. Epitaphium ejus hujuſmodi exſtat in clauſtro antiquo *S. Andreæ*. *Anno Domini* MCCLXXXII. *die* &c. *obiit* Judex Johannes *Auguſtaricius, vir pollens ſapientia naturali, peritus in arte medicinali, & in Canonico & Civili.* ſic in eo epitaphio. Circa an. MCCCLXXX. floruit *Marinus Godicius* (a) Canonicus, & civis *Amalphitanus*, Doctor juris canonici celeberrimus, Capellanus Pontificis, & Auditor palatii Apoſtolici, Epiſcopus *Caſtelli* ad mare, & poſteà Cardinalis ſub *Urbano VI.* Hunc velut excepiſſe videtur *Bertrandus Alagnius*, nobilis *Amalphitanus*, qui vixit anno MCCCC, & per ſummam Juris cognitionem Auditor Rotæ, Epiſcopus *Famaguſtæ*, & *Eugubii*, ac tandem patriæ Archiepiſcopus evaſit. In epitaphio quod eſt in templo majori, habetur inter alia, quod fuerit Doctor juris civilis, & Sacri palatii Auditor: & ad finem ſuperadditur, fuiſſe eum *amplo ſan-*

1. Paulus Jovius *Hiſtoriar. lib.* XXV. *in fin.* Moreri *Diction.* Hiſtor. in voce *MALFI.*
2. Vide præcedd. *cap.* XXI.
3. Supra *cap.* X.
4. Jul. Cæſ. Capacius Hiſtor. *Neapolit. lib.* I. *cap.* 13.
5. Sæpiùs laudatum *Chron. Amalphit.* apud Capacium d. loc. Heremperti Longobardi *Epitome*, edente Caracciolo *pag.* 88. & 89. adde Frecciam *De ſubfeudis, cap. De civitatibus regni* adde & Cap. VI.

(a) An non potiùs S. *Georgii Majoris*, ut Venetiis.

6. Capacius laud. *lib.* I. *cap.* 13.
7. Ferdin. Ughellus in *Ital. ſacra tom.* IX. *pag.* 225. &c.
8. Marin. Freccia de feudis. cap. *De offici Admirati maris* §. 4. & ſeqq.
9. Vide ſupra ex *Chronico. Amalphit. cap.* V.
10. Fr. Ant. Purpura *in vit. Jac. Galli*, initio.
11. Capacius Hiſtor. *Neapolit. lib.* I. *Rogerius Dux* XXXIV.
12. Tomaſo Coſto *Opuſcoli appartenenti alla iſtoria di Napoli* in Principato citra.
13. *Marinus Freccia De feudis pag.* 80.
14. Indicantur fere omnes, quos hic ſubjicimus, in *Bibliotheca Neapolitana* Nicolai Toppi, JCti.
15. Vide *cap.* XXI.

(a) Nomen Italicum eſt, *Marino del Giodice*. De morte ejus conſuli poſſunt Panvinius, & Ciacconius, citati a Nicol. Toppi.

ſanguine, *& antiquo genitum.* Eodem ſæculo viguit *Joannes à Comite*, Secretarius, & Regi Catholico à conſiliis, anno MCCCCLXXXVI. Poſtremo ſub finem ſequentis ſæculi extitit *Jacobus Gallus*, Doctor celeberrimus, & Anteceſſor primarius in præcipuis *Italiæ* Academiis, in *Neapolitana* videlicet, in *Meſſanenſi*, & *Patavina*, ubi docuit anno MDCII. Honoratus eſt titulo *Comitis Palatini* atque Equitis. In lucem dedit *Clariores juris Cæſarei apices*, & *Conſilia*, ſeu *Juris reſponſa*. Vitam eius conſcripſit *Franc. Anto. Purpura*, ipſius Auditor, poſteaque Epiſcopus *Montis Marani* [1], qui ab antiqua apud *Romanos Gallorum* gente eundem deducit [2]. Hiſce pro coronide duos alios diverſi generis adjungamus, *Amalphi* ſimiliter oriundos, alterum ob inventi nobilitatem, alterum verò propter celebritatem facinoris. Prior eſt *Flavius Gioia*, qui uſum pyxidis nauticæ invenit, uti latiùs ſupra expoſitum fuit [3]. Alter *Thomas Agnellus* (vulgi ſermone, quo notior eſt, *Maſaniello*) qui famoſam illam ſeditionem *Neapolitanam* concitavit, & hoc pacto ex infimæ conditionis fæce ad tantæ urbis Principatum adſcendit [4].

CAPUT XXXVIII.

Statura corporis, *habitus*, *& indoles* Amalphitanorum.

EXcellentem verò hanc, & ad magna natam *Amalphitanorum* indolem fœliciſſimo cœli ſolique genio attribuit *Ughellius*. poſtquam enim ſingularem ſoli fertilitatem, ſumma cum amœnitate conjunctam, ad vivum expreſſit, ſubjicit quæ ſequuntur; *Jam cœlum ubique ſaluberrimum, ac clementiſſimum. Unde Viris, ac Mulieribus corporis animique habitus egregius, vividus oris color, & robur corporis animique præſtans, denique mite ingenium, grata hoſpitalitas, & quibuſcunque artibus felix progreſſus: ut non immeritò Leander Albertus Amalphitanam coſtam omnium amœniſſimam, ac velut jucundiſſimum paradiſum deprædicet* [5]. Præterea, & *Scipio Mazella* homines eſſe ait juſtæ ſtaturæ, facie candidiore quam ſolent *Itali*, ingenii acutiſſimi, adſpectu alacres & qui libentèr ſe tradant, aut armis tractandis, aut ediſcendis literis, aut mercaturæ exercendæ: & quidem inter alia in Legibus eos dicit æmulari veteres Juriſconſultos *Romanos* [6]. Erat porrò tractus *Amalphitanus* frequens, & populo abundans exiguoque ſpatio complura oppida continebat, ut vidimus [7].

CAPUT XXXIX.

Fertilitas fœlicitaſque agri Amalphitani.

DE fertilitate autem huius regionis audiamus laudatum *Ughellium* in verbis quæ proximè antecedunt. *Ager*, inquit, *illius cum ipſa Amalphitana coſta, licet anguſtis finibus ſit concluſus, omnes tamen amœnitatis laudes retinet, nam colles plurimi ſunt promiferis arboribus conſiti, & valles floribus cujuſcunque generis, gelidis limpidiſque fontibus irriguæ, & quidem pomorum, malorum Maſſilicorum, citrorum, aureorum, punicorum, aliorumque fructuum, ac florum hoc in tractu mira eſt ſuavitas, marinis auris neſcio quid ſalſi irrorantibus in ipſa poma floreſque, quod ſaporem odoremque mirificè gratum faciat: eorum verò tanta cum ſuavitate copia eſt, ut ex his multa aureorum millia indigenæ lucrari plerumque ſoleant. Jam cœlum ubique ſaluberrimum, ac clementiſſimum* [8]. &c. Addit *Mazella*, quod vineæ iſtic ſuavia, & delicata vina producant, & agri magna regionis parte frumentum, oleum, herbas, & frutices omnis generis. Ut adeo hic *Ceres*, & *Flora*, *Bacchuſ*que amico certamine congredi videantur, & pulcherrimum tapetem mirabili textura adornare, quo præter os oculi, & nares ſuaviſſimè ſe paſcant. Ubi autem ſolum minus fertile eſt, poma in primis, & ſerica, & bombycina, & crocum gignere obſervat. Hunc porrò locum in tota *Italia* quam maximè amabilem adſpectu, & quibuſvis naturæ illecebris deliciiſque affluentem, à multis *omnium gratiarum condimentum* appellari aſſerit [9], ab aliis autem *perfectam naturæ operam*. Denique *Deam* facit *Julius Cæſar Scaliger*, dum laudes illius ità celebrat [10].

Quæ Boreæ gelidas furias contemnit ovantis:
Torva procelloſi deſpicit arma Noti.
Medorum è ſylvis fœcundas provocat auras,
Fundit & à biferis Indica dona jugis.
Protinus autumnus veris cum tempore certat:
Et ver cum autumni tempore certat idem.
Huc acceſsit hyems venerantibus uda capillis,
Et peperit mirans, & ſibi poma legit.

F

1. Ottavio Beltrano *del regno di Napoli*, *ove tratta d'Amalfi.*
2. Fr: Ant: Purpura in *vita* Jacobi *Galli*.
3. *Cap.* XXII.
4. Jo: Lud: Gottfried in *Chron. Hiſtor.* Germanicè conſcript. *Tom.* IV. *pag.* 190.
5. Ferdin. Ughell. *Italia ſacra tom.* IX. *pag.* 234. & ſeqq.
6. Scip. Mazzella *Deſcritt. del regno di Napoli*, *par.* I. *pag.* 45.
7. Adi *cap.* I. in extremo, item *cap.* XXXII. & XXXIII.
8. Ferdin. Ughell. loco paulò ante laudato.
9. Scip. Mazzella detto libro, *parte II. pag.* 58. e poi *parte I. pag.* 40.
10. Julii Cæſ. Scaligeri Urbes; & in his *Salernum*, citatur hanc in rem ab eodem Mazzella *Deſcriptionis Neapolitanæ parte II.* Nimirum loca hæc contermina Salernum & Amalphis, æquis naturæ dotibus ornantur.

Tuta mari fruitur: terræ dominatur amatæ:
Et cœli mutat jura. Quid ergo? Dea.

Poſſemus, & aliis teſtimoniis hoc firmare, ſed hæc, opinor, ſuffecerit [1]:

CAPUT XL.

Opulentia, & celebritas huius urbis variis ſcriptorum epithetis comprobata.

AD fœlicitatem regionis accedit opulentia, & celebritas inhabitantium, qua olim fruebantur. *Hæc*, inquit *Ughellius*, *Amalphim* indicans. *Aere ſaluberrimo, populorum frequentia, mercium etiam multitudine inter Regni* (Neapolitani) *urbes nulli habebatur ſecunda, atque oppurtunitate loci civiumque nobilitate clara, & nobilis fuit, oppidorum urbiumque, quæ in ora Picentinorum maritima cenſebantur, veluti caput, ac cæterarum princeps habebatur.* Ita *Ughellius*, compendio præcipua huius urbis decora, & encomia eleganter referens [2]. Hinc igitur *metropolis Picentinorum* audit, & pleniùs ab eodem Ughellio, *Picentinorum* ducatuſque *Amalphitani* metropolis [3]: itèm à Freccia, *metropolis antiſtes agri Picentini oppidorumque quæ in ora conſiſtunt maritima* [4]. Ab aeris autem, & ſoli clementia *Delicioſa* appellatur [5]: ab opulentia, & divitiis, *Dives opum* [6], nec non, *urbs Lautiſsima* [7]: ab egregiis ædificiis, *valde Pulchra*, ſeù *Bella* [8]: à civium frequentia, *Populoſa* [9]: à mercatura, & commerciis *Celebris*, ut & *Clara*, *ac Nobilis* [10]: à religione, maximè ob inſtitutionem ordinis *Joannitarum*, hoc eſt *Melitenſis*, *Celebris*, *ac Pia Gens* [11]. Denique ab origine, & natalibus Romanis *Nobiliſsima* [12]: immò verò paſſim, quaſi proprio epitheto, *Nobilis* prædicatur.

CAPUT XLI.

Nulla tamen re magis inclyti Amalphitani *quam mercatura.*

UT autem jam dicta invidendam reddant *Amalphitani* ducatus fœlicitatem, nulla tamen alia re magis excellere, atque inclareſcere viſi ſunt, quam mercatura. Hanc longè latèque per totum mare mediterraneum, & regiones adjacentes exercebant. Teſtis eſt *Sicilia*, teſtis eſt *Africa*, teſtes ſunt *Syria*, *Arabia* ipſaque *India*, quas mercando peragrarunt, & in quibus ſedes fixerunt, habueruntque inſtitores ſuos, & horrea, atque alia mercium conditoria [13].

A Utrumque ſplendido teſtimonio confirmat graviſſimus hac in parte ſcriptor, & qui, ex vicino tractu ortus, æmulationis potiùs, ac ſimultatis, quam adulationis ſuſpectus eſſe poterat. canit nimirùm *Gulielmus Apulienſis* de *Amalphi* [14]:

Urbs hæc dives opum, populoque referta videtur.
Nulla magis locuples argento, veſtibus, auro:
Partibus (a) innumeris: Hac plurimus urbe moratur
Nauta, maris cœlique vias aperire peritus.
B *Huc, & Alexandri diverſa feruntur ab urbe*
Regis, & Antiochi. Gens hæc freta plurima tranſit.
His Arabes, Indi, Siculi naſcuntur, & Afri.
Hæc gens eſt totum propè nobilitata per orbem:
Et mercando ferens, & amans mercata referre.

Ad hæc Tabula *Amalphitana* ipſi *Neapoli*, antiquiſſimæ celeberrimæque civitati, in rebus maritimis erat vice legum *Rhodiarum* [15]. Eodem denique pertinet honorificentiſſimum diploma *Neapolitanum* in gratiam *Amal-*
C *phitanorum* per occaſionem mercaturæ [16].

CAPUT XLII.

Per eam ordo Melitenſis *inſtitutus, inventus Codex* Pandectarum, *ut & uſus* Pyxidis nauticæ. *hæc autem præ aliis præcipua habent.*

TAndem mercaturæ maritimæ, & navigationi *Amalphitanorum* accepta, ni fallor, ferenda ſunt tria prorſùs illuſtria, & magnifica, de quibus jure meritò cum *Ve-*
D *neta* aliiſque clariſſimis rebuſpublicis, quin & ipſis cum regnis contendit *Amalphis*, inſtitutio puta Ordinis Melitenſis, conſervatio præcipuæ partis Juriſprudentiæ Romanæ, & inventio Pyxidis nauticæ. Per commercia in *Ægypto* fundamenta jecerunt antiquiſſimi nobiliſſimique Ordinis militaris. Commerciorum procul dubio, & navigationis occaſione. *Conſtantinopoli* reportaverunt, ut conſtans eſt opinio, pretioſum illud Juſtitiæ κειμήλιον, quo nunc propemodum tota quam
E latè patet Europa pro fundamento Juris utitur, archetypum, dico Pandectarum, quod hodiè Florentinum appellari mos eſt. Denique peritia navigandi, quam ſibi incredibilem jugi aliquot ſæculorum exercitatione paraverant, & ingenio quo pollebant ſingulari, invenerunt uſum Magnetis ad dirigendum curſum per incerta maris. Quis ergo inficiabitur, quin in his ſupra varios populos ſine invidia ſeſe efferat, exſultet ac glorietur *Amalphitana* reſpublica?

HEN-

1. Sic v. gr. Paul. Jovius *Hiſtor. lib.* xxv. in fin. urbem hanc *citriorum & medicorum odoratis nemoribus* æquè peramœnam dicit, addi quoque poſſunt Boccaccio in *Decamer. IV. giorn.* 2. & Fr. Ant. Purpura *in vita* Jacobi *Galli Amalphitani.*
2. Vghellius loco jam ſæpius allato.
3. Idem ibidem.
4. Marinus Freccia *De feudis pag.* 80.
5. Scip. Mazzella *Deſcritt. del regno di Napoli*, *parte* II. *pag.*62. ad fin.
6. Guliel. Apulienſis *de Normannis lib.*II.
7. Joan. Blau *Geographiæ Italiæ. Principatus citerior olim Picentia.*
8. F. Leandro Alberti *Deſcritt. d'Italia pag.* 195.
9. Gulielm. Apulienſ. d. *lib.*II.
10. Ferdin. Vghellius loco laud.
11. Henr. Pantaleo *De reb. geſtis Joannit. lib.* I.
12. Marinus Freccia *De feudis*, *d. pag.*80.
13. Vide *cap.* XXXIV.
14. Guliel. Apulienſ. *lib.* III. *Rer. Normannic.* vide & Scip. Mazzel. *Deſcript. Neap. par. II. pag.*63.

(a) Forte legendum, *Portubus.*

15. Supra *cap.* XVIII.
16. Adi *cap. ſeq.* XIX.

HENRICI BRENCMANNI DE AMALPHI A PISANIS DIREPTA DISSERTATIO.

CAPUT I. A

Italia à variis Barbaris occupata. Ad pellendos ex Italia *Saracenos Normanni à* Græcis *arceſſiti: in his* Tancredus *cum* XII. *filiis.*

IMperio *Byzantium* tranſlato *Italia*, aliæque occidentales regiones ſenſim incurſionibus occupationibuſque barbararum gentium expoſitæ fuere. Ità B *Italiam Gothi*, *Hunni*, *Vandali*, *Longobardi*, *Saraceni*, *Normanni*, qui & ipſi origine *Gothi*, invaſerunt. *Gothorum* terribile nomen ſub *Juſtiniano* in *Italia* extinctum eſt. *Carolus* autem *Magnus* regnum *Longobardorum* cum per CC, & amplius annos ſtetiſſet, evertit. Tandem circa annum M. ad pellendos *Saracenos* arceſſiti à *Græcis* ex *Gallia Normanni*. In his eminebat *Tancredus* Comes *Altavillæ* in *Normannia*, ex genere natus *Rollonis*, piratæ fortiſſimi, qui *Nortmannos*, hoc eſt, Boreales C viros, in *Galliam* duxerat tempore *Ludovici II.* [1]. Porrò *Tancredus* duodecim filiorum proventu felix extitit, qui omnes militari ſcientia inſignes fuere: hi autem ſtipendia facientes ſub *Græcis*, juncto cum iiſdem exercitu, *Saracenos Siciliâ* expulerunt: at mox *Græco* Imperatori, pactam priùs inſulæ partem neganti, *Apuliam*, *Calabriam*, *Siciliam*que eripiunt. Tenuerunt autem *Normanni* fratres eorumque poſteri, Comitatus primò, ſubinde Ducatus, ac demum Regni titulo D per annos CLXXXIV.

CAPUT II.

Succeſſio filiorum Tancredi, *& fatum* AMALPHEOS *ſub iiſdem.*

EX his fratribus *Gulielmo* natu maximo ob res ſtrenuè geſtas *Ferrei brachii* cognomen adhæſit, primuſque *Apuliæ* Dux fuit. *Hunefridus* poſt duos fratres ordine tertius Dux erat. Huic verò *Robertus*, *Tancredi* ex altera uxore primus filius, qui ob verſutiam *Guiſcardus* à ſuis appellatus eſt, cum ejus filium dejeciſſet, ſucceſſit idem ille, qui *Amalphitanos* ſpecie auxilii ferendi adverſus *Giſulfum Salernitanorum* principem, affinem ſuum, fraudulentèr ſibi ſubjecit. Quare etiam paulò poſt à *Guiſcardo* deſciverunt *Amalphitani*: ſed tandem armis ejus ſuccubuere. Sic igitur *Amalphis*, una cum *Surrento* devenit ad *Roberti Guiſcardi* filium *Guidonem*, eoque brevi mortuo, ad *Rogerium* fratrem *Guidonis*, *Apuliæ*, ac *Calabriæ* Ducem, eundemque *Salerni* Principem: a quo tamen ſe ſubtraxit; ſed & armis, ut antè, ſubjecta fuit. Latiùs ea exſequti ſumus Diſſertatione præcedente. *Rogerius* interea, cognomine *Boſſus*, ut ſupremus è *Tancredi* filius erat, ità etiam ultimus in *Apuliam* venit, & ope fratris ſui *Roberti Guiſcardi Calabriam* primùm, cujus ab eo partem obtinuit, dein *Siciliam*, devictis *Saracenis* ſubjugavit [2]. Idem porrò à *Guiſcardo Siciliam*, quam ſimul acquiſierant, ſolus accepit poſſidendam. Primus ergo hic poſt expulſos *Saracenos Siciliæ* Comes evaſit. Ex *Roberto* autem *Guiſcardo*, & *Rogerio Boſſo* fratribus ſtirps Principum *Normannorum* in *Italia* propagata eſt [3]. Cœterum à *Rogerio Boſſo* proximè deſcendit *Rogerius* alter, primus deindè *Siciliæ* Rex.

1. Camillus Pellegrinus, *Hiſtor. princip. Longobard. part.* I.
2. Camillus Pellegrinus loco laud.
3. Leibniz ad *Gulielmi Apulienſ. Normannic. lib.* I.

CAPUT III.

Rogerius, Tancredi *nepos*, *Comes* Siciliæ, *ejus indoles*.

HIc nempe *Rogerius*, *Rogerii Boſsi* è ſecunda uxore filius, *Tancredi* nepos, initio *Siciliam*, ac partem *Calabriæ* jure ſucceſſionis obtinuit [1]: deindè verò, prima quaque occaſione arrepta, totam *Calabriam* & *Apuliam* vicinaſque ditiones, qua fraude, qua virtute & armis ſibi ſubjecit. Quum autem præcipuam, & frequentem in hac hiſtoria perſonam ſuſtinebit, non abs re erit, eum aliquanto propiùs cognoviſſe. Erat ille homo fortis, & animoſus, cujus infinita dominandi cupido omnia miſcebat, & vel ipſa conſanguinitatis jura violabat regnandi cauſa. Nihil non agebat vi, clàm, precario, ut deſideratis potiretur. Quæ armis non valebat, pecunia, fraude, diſſenſione tentabat, & quovis pacto ſocios dividere conabatur, quo ſingulis faciliùs imperaret. Neque verò ſolum magni animi, & conſilii erat, callidulque bellandi artifex, verùm etiam velox, & promptus, qui noverat uti victoria. Subindè etiam crudelis, ferro & igne, cæde, ac vaſtatione terrorem quaquaverſum incutiebat: maximè inexorabilis, ſi qui ab eo defeciſſent. Sed quibus artibus jam ſtatim ad potentiam graſſatus fuerit, patefaciet hiſtoria, quæ ad rem præſentem facit.

CAPUT IV.

Quemadmodum Rogerius Apuliam & Calabriam *cognato abſenti per vim abſtulerit.*

ROBERTUS *Guiſcardus*, de quo dixi, *Rogerii* illius patruus, plures habebat filios, inque his *Boemundum*, qui antea *Macedoniæ*, mox primus *Tarentinorum* Princeps fuit [2], & ex altera uxore *Rogerium*. *Rogerius* conventionem iniit cum fratre *Boemundo*, quando is nomen dabat ſacræ expeditioni in *Hieroſolymam*, in qua & *Antiochiæ* principatum deinceps adeptus eſt: hoc pacto convento *Apuliæ* & *Calabriæ* ducatum principatumque *Salerni* teſtamento ſibi à patre aſſignatos retinuit, & fidelitate *Urbano* II. præſtita, confirmationem paternæ ſucceſſionis ab eo impetravit [3]. Idem *Rogerius* ex *Hara*, filia *Roberti Friſonis*, Comitis *Flandriæ*, ſuſtulit *Gulielmum* [4], qui patre mortuo, itidem *Apuliæ* Dux fuit, ut & *Calabriæ*, quam cum agnato, *Rogerio* noſtro *Siciliæ* comite, velut communem habebat. Deſponſa erat *Gulielmo Græci* Imperatoris *Alexii Comneni* filia: eam ut duceret *Byzantium* profecturus, cum ſatis perſpectam haberet ſubdolam, & rapacem cognati indolem, utrumque ducatum ſuum ſummo Pontifici *Calixto* II. in clientelam, & fidem commendat. Sed poſtquam ille *Conſtantinopolim* navigaſſet, *Rogerius Calabriam*, & *Apuliam* armis ſibi vindicare aggreditur: quo belli prætextu, incertum: fortè ei ſuſpecta fuit affinitas iſthæc cum Imperatore: aut potiùs arripere voluit hanc aliena invadendi occaſionem. *Calixtus* autem *Beneventum* profectus, miſit ad *Rogerium*, uti bello abſtineret. At *Rogerius* neque Pontificis auctoritatem reveritus, neque abſentis arctam neceſſitudinem, ferociùs quam anteà inſtitit. Parabat jam Pontifex arma in *Rogerium*, ſed gravi morbo implicitus *Romam* deferri ſe curat: reſtituta valetudine non multò tamen poſt moritur, anno æræ Chriſtianæ MCXXIV. ad finem. Suffectus ei *Honorius* II. non minùs quàm deceſſor odio in *Rogerium* exarſit. Sed bellum *Apulum* ſuarum non eſſe virium ratus, & ab *Apuliæ* proceribus, qui eum excitarant deſtitutus, pacem cum *Rogerio* pepigit. Præterea etiam metuebat, ne ſe abſente *Romani* motus aliquos excitarent. Sic nullo adverſante *Calabria*, & *Apulia* brevi potitur *Rogerius*. Quamobrem noluit Imperator filiam dare fortunis orbato, & egenti Principi. Ità miſer, & infelix *Gulielmus* affinitate fruſtratus, ſpoliatuſque rebus omnibus *Salernum* ſe confert ad Principem affinem, ubi intra breve ſpatium mœrore confectus obiit: in eoque extincta eſt familia *Roberti Guiſcardi* [5]. Itaque ab anno MCXXVII. quo deceſſit *Gulielmus*, Ducis *Apuliæ* & *Calabriæ* titulum adſcivit *Rogerius* [6].

CAPUT V.

Rogerius *ſe Regem* Siciliæ *facit*.

EX quo tempore elatior *Rogerii* animus ad regium dignitatem adſpirare cœpit. Notanda autem hac de re ſunt verba *Hugonis Falcandi*, ſcriptoris propè æqualis. *Poſtmodum vero conſanguinei ſui Gulielmi Ducis Apu-*

1. Hugo Falcandus *De Siciliæ calamitatib.* init. Petri Diacon. in *continuat. Chronici Caſinenſ. lib.* IV. *cap.* 98.

2. Joh. Juvenis *De varia Tarentinor. fortuna lib.* VII. *cap.* 3. De filiis Roberti Guiſcardi, & eorum ſucceſſione diſtinctè agit Nic. Parthen. Giannettaſ. *Hiſtor. Neapol. dec.* 1. *lib.* X. *pag.* 228.

3. Pandolfo Collennuccio *Compendio delle hiſtorie del regno di Napoli lib.* III. Confer Diſſertationis præced. Cap. XII. verſus fin. & ſeq.

4. Collennuccio ibid.

5. Alexander Abbas Celeſin. *De reb. geſt. Rogerii Siciliæ reg. lib.* I. Falco Beneventanus in *Chron. ad an.* 1127. in fin. & 1128. Anonymi Caſinenſ. *Chron. ad an.* 1127. Petr. Diacon. *in continuat. Chronici Caſin.* quod Leonem Oſtienſ. auctorem habet *lib.* IV. *cap.* 96. Bapt. Platina *De vitis Pontif. in Caliſto* II. Ptolem. *Lucenſis Genealogiæ ad an.* 1126. Blondus Flavius *Hiſtoriar. Deca.* II. *lib.* V. Thomas Fazellus *De reb. Sicul. deca. poſter. lib.* VII. *cap.* 3. M. Anto. Coccius Sabell. *Enneade* IX. *lib.* IV. Cronica del Guazzo, *Guillelmo, e Ruggiero Normanni pag.* 206. Felinus Sandeus *Epitome regum Sicil. & Apul. cap.* 8.

6. Camill. Pellegrinus *Hiſtor. princip. Longobard. parte* I.

Apuliæ morte cognita tranſiens in Apuliam, poſtquam, univerſis Civitatibus, ac Principibus, qui ei reſiſtendum putaverant expugnatis, ad ſuum cuncta redegit imperium, tandem ducatum ſuſcepit Apuliæ, minuſque ratus idoneum tantam, ac tam latè diffuſam potentiam indignitate nominis coarctari, Regem *ſe maluit appellari quam Ducem, exindeque Siciliam regnum eſſe conſtituit*[1]. Itaque idib. Maji anni MCXXIX. perquam ſolemnitèr *Panormi* in Regem *Siciliæ* (*a*) ungitur & coronatur. Coronationi interfuerunt non ſolùm *Siciliæ*, ſed

---

1. Hugo Falcand. *De Siciliæ calamitatib.* initio. Vixit autem circa ann. MCC.

(*a*) An ſimpliciter, an verò utriuſque Siciliæ? præterea, an & Italiæ? Valde hæc incerta ſunt ob diverſa auctorum teſtimonia, quin etiam ob diplomatum ipſorum diſcrimen. Nonnulli diſtinguunt inter hoc tempus, quo ipſe ſibi regium titulum impoſuit, & illud, quo ab Anacleto in regia dignitate confirmatus eſt, quod accidit anno ſequenti. Flavius Blondus *Hiſtoriar. decade* II. *lib.* V. refert, Rogerium ex Comite Siciliæ ſe *regem Italiæ* appellaviſſe. Conſentit Chronicon Piſanum, quod deſinit in ann. MCXXXVI. eſtque apud Ughellum *in Italia ſacra tom.* III. *pag.* 858. At Summonte *dell'iſtorie di Napoli lib.* II. Blondum refutat ex Hugone Falcando, qui tradit eum *Siciliæ regnum* conſtituiſſe. Sed & Sigonius narrat, ipſum ſe *Regem Siciliæ* nuncupaſſe, *De regno Italiæ lib.* XI. Fazellus autem *De reb. Siculis lib.* VII. *cap.* 3. vult Rogerium à ſuis *Regem tum Italiæ tum Siciliæ* ſalutatum. Regum Neapolitanorum vitæ & effigies ab anonymo conſcriptæ ſunt: de Rogerio Normanno ait is auctor. *Victoriarum ſucceſſibus elatus* REGEM *ſe* ITALIÆ *nominavit: quo tamen titulo ultra* VIII. *Kal. Auguſti anni* MCXXXI. *ei gaudere non licuit, quod ab Anacleto Pontifice* UTRIUSQUE SICILIÆ, *cis & ultra fretum*, REX *appellaretur*. Platina quoque *De vitis Pontificum in Innocentio* II. UTRIUSQUE SICILIÆ REGEM ab Anacleto creatum dicit. Neque alitèr Blondus, quem ſupra adduxi: *Sicque*, inquit, *factum eſt* (per Anacletum), *ut Rogerius omnium Normannorum primus abſurdo* VTRIVSQUE SICILIÆ REGNI *titulo ſit abuſus, qui omnem terram de Italia complecteretur, quam nunc quoque* REGNVM SICILIÆ *appellamus*. Præterea apud Onuphr. Panvinum eſt laterculus inſcriptus, *Utriuſque Siciliæ Reges*: atque ibi agmen ducit *Rogerius Rogerii F. Tancredi N. ab Anacleto* II. *creatus, regnavit annos* XXII. *menſes* V. Atqui hic rurſus diſſentit Summonte *lib.* I. opponens Blondo auctoritatem memorati Falcandi, ut & Petri Diaconi, ac ſi nimirum ſimpliciter *Siciliæ* titulum Rogerio conceſſiſſet Anacletus, advocato in probationem privilegio anni MCXXX. literis Longobardicis conſcripto, ubi legitur, ROGERIVS D. G. SICILIÆ REX. CHRISTIANORVM ADJVTOR, ET CLYPEVS. ROGERII PRIMI COMITIS HERES, ET FILIVS. Sanè ſolius *Siciliæ* meminerunt etiam Falco Beneventanus in *Chron. ad ann.* MCXXX. apud Caracciolum, Ordericus Vitalis *Eccleſiaſt. hiſtor. lib.* XIII. apud Andr. du Cheſne inter Hiſtoriæ Normannorum ſcriptores antiquos, Franceſco Capecelatro *Hiſtoria del regno di Napoli lib.* I. plures alii. Immò verò Antoº. Pagius in *Criticis ad Baronii Annales an.* MCXXX. profert diplomata ab Ughello in Archiepiſcopis Salernitanis, Brundùſinis & Beneventanis relata, & data annis MCXXXIII. & MCXXXVII. hoc initio, EGO ROGERIVS D. G. SICILIÆ, ET ITALIÆ REX. CHRISTIANORVM ADJVTOR ET CLYPEVS. ROGERII I. COMITIS FILIVS. Sed & ipſe Falco Beneventanus in *Chron. ad an.* MCXXXVII. privilegium Beneventanis conceſſum exhibet, quod ab his verbis incipit: EGO ROGERIVS DEI GRATIA SICILIÆ ITALIÆ REX CHRISTIANORVM &c. Verùm non videtur in his Rogerius perpetua, & conſtanti formula uſus. Mabillon. in *Itinerar. Italiæ pag.* 118. ſiſtit bullam auream pendentem è diplomate Rogerii Siciliæ Regis, cum inſcriptione Græca, *Ρογέριος ἐν Χριστῷ τῷ Θεῷ εὐσεβὴς κραταιὸς Ῥήξ. καὶ τῶν Χριστιανῶν βοηθός*. Rurſus in *Cronica de la milicia y ſagrada religion* de San. Ivan Bautiſta de Jeruſalem por fray Don Ivan Auguſtin Funes, *lib.* I. *ad an* MCXXXI. laudatur *un privilegio de Rugiero Rey de Sicilia Duque de Pulla, y Principe de Capua, dado en Palermo anno* MCXXXVII. poſteà enim, & Capuam ſibi ſubjecit. Octavius Beltranus in brevi *deſcriptione regni Neapolitani pag.* 71. ait Rogerium ſe ab initio nominaſſe *Regem Siciliæ, Apuliæ & Calabriæ*, ejuſque tituli inveſtituram ab Anacleto habuiſſe. Probabiliùs tamen Paul. Æmilius Veronenſis in *Hiſtoria rer. Franciæ lib.* V. ait, *Et il Conte de Sicilia --- s'accoſtò con Anacleto, e ne fu creato Re di Sicilia, al qual titolo ſe anche ſoggetti terra di Brutii, Baſilicata, Puglia, e Calavria*. Pleniſſimè verò Petrus Diaconus in continuatione *Chronici Caſinenſ. lib.* IV. *cap.* 97. *Petrus autem Cardinalis*, h. e. Anacletus, *Rogerio Apuliæ coronam tribuens, & per privilegium Capuanum principatum, & Ducatum Neapolitanum cum Apulia, & Calabria, & Sicilia illi confirmans, Regemque conſtituens, ad ſe attraxit per privilegium* inquit: videlicet in futurum: nam quod de Capoa dicit, ac Neapoli eo tempore præmaturum erat. Quare minùs accuratè Sigonius *loco laud.* refert, Rogerium ab Anacleto renunciatum eſſe *Siciliæ Regem, Apuliæ, Calabriæque Ducem, Capuaque Principem*. Poſteà nimirum Capuanorum Princeps evaſit, longèque poſt magiſter militum Neapolitanus ſive Dux, & omnem terram uſque penè fines Anconitanæ urbis ſibi ſubdidit, tradente Camillo Pellegrino in Hiſtor. princip. Longobardor. qui tandem addit: *Idem, cum ſibi ſubegiſſet Ducatum Amalfiæ, Neapolis, & Cajetæ, Principatumque Barii, & depulſo Principe Roberto* II. *anno* MCXXXV. *Principatum Capuæ, in quo inſtituit filium Anfuſum, dici in publicis tabulis voluit*, REX SICILIÆ, DVCATVS APVLIÆ, ET PRINCIPATVS CAPVÆ: *quod etiam ſucceſſores ejus diù ſervarunt*. A Regno autem Siciliæ ſeparati deindè ſunt Ducatus Apuliæ, & Calabriæ, qui Regni Neapolitani nomine venire cœperunt. Denique cum poſtea Tuneti Regem in Africa vecti-

ſed etiam *Neapolitani* proceres ac præſules, A aliique Principes vicini [1]. Coronam impoſuit *Robertus*, *Capuæ* Princeps [2], qui paulò antè *Rogerio*, *Apuliam* occupanti, *hominium feciſſe* dicitur [3], hoc eſt, vaſſalli fidem, & obſequium præſtitiſſe. Erat ille itidem *Normannus*, ſed diverſo ſtemmate genitus [4], quin, & is conſpicuam hujus diſſertationis partem facturus eſt.

CAPUT VI.

Rogerius *occupat ducatum AMALPHITANUM*. Neapolis *ſe* Rogerio *ſubmittit*. B

ROgerius porrò, arridentis fortunæ ludibrio inſolens, victrices copias ſtatim à coronatione *Amalphim* verſus movebat. Mortuo *Gulielmo* ad exemplum *Salernitanorum* *Rogerio* ſeſe ſubjecerant *Amalphitani*, retentis munitionibus. At verò nimis adhuc potentes erant, & *Rogerio* imprimis metuendi, ſi fortè quandoque adverſariis ejus ſe jungerent. Quare nihil ei priùs, aut antiquiùs erat, quam ut hoc ſe metu liberaret. Belli cauſam accipe. Rogabat impensè *Rogerius*, ut C *Amalphitani* omnes ſuas munitiones ſibi cuſtodiendas traderent: neque enim permiſſurum ſeſe, ut ulteriùs ipſi eas cuſtodirent. *Amalphitani* verò vehementèr repugnabant: hinc igitur bellum à *Rogerio* indicitur. Tradit hoc ipſum *Alexander* Abbas *Celeſinus* ſcriptor συγχρόνος, & qui eo ampliùs erat partium *Rogerianarum* [5]. Mox itaque totis viribus terra marique *Amalphitanorum* agros aggreditur *Rogerius*: nam incepti difficultatem ſatis animo præcipiens circumſpectè o- D mnia, & ſummo niſu ſtudioque peragebat. Tandem captis undique arcibus & oppidis, ipſam *Amalphim* obſidione cingit, & ad deditionem adigit, menſe Januario, aut Februario anni MCXXX. [6]. Ità integro ducatu potitur. Sed actum non agemus, cum plenè hæc, & ex profeſſo tradita ſint diſſertatione præced. cap. XIV. & XV. Subjecta *Amalphi* *Salernum* victor revertitur. Tunc autem perterritus *Sergius* civitatem *Neapolitanam*, cujus Magiſter militum, ſive Dux erat, *Rogerio* ſubmiſit [7]. Paruerat ea hucuſque *Græco* Imperatori [8]: ſed *Græci* inteſtinis diſſenſionibus digladiantes, parum curabant hanc remotiorem imperii portionem.

CAPUT VII.

Schiſma creatis duobus Pontificibus Innocentio II. *&* Anacleto II. Innocentius *ad PISANOS confugit*.

CÆterum ſi, quæ hactenus retuli tempora, *Rogerio*, perquam favorabilia fuerunt, non habuit ſanè, de quo inſecutis quæreretur: etenim ambitioſis ejus conatibus plurimum favit ſchiſma, quod hoc tempore natum fuit, & per integros ſeptem annos Eccleſiam miſerè quaſſavit. Poſtridiè mortis *Honorii* II. quæ incidit in XIII. Kal. Martias anni MCXXX., pro uno gemini Pontifices ſubjecti: alter *Gregorius*, *Joannis Vidonis* filius, qui nomen *Innocentii* II. adſcivit, alter autem *Petrus*, filius *Petri Leonis*, iſque *Anacletus* dictus eſt, ejus nominis itidem II. [9]. Uterque civis *Romanus* erat, ſed *Anacletus* quidem ex nobiliſſima ſtirpe, quæ affinitate, atque opibus pollebat, *Innocentius* verò ex familia *Tranſtiberina*, cui nulla generis claritudo. Ad hæc *Anacletus* plurimos largitione corrupiſſe fertur, & venalem plebem in *Innocentium* rivalem ſuum armaſſe, coacta eam in rem è ſpoliis Eccleſiarum ingenti pecunia. Quapropter cum *Innocentius* pleriſque contemptui eſſet, ſeque viribus imparem animadverteret, tota civitate *Anacleto* adhærente, tandem ſibi urbe cedendum deprehendit. Populus enim probris, quin & manu teliſque, cum ejuſque fautores inceſſabat [10]. Proindè orat *Piſanos*, ut paratis occultè navigiis ipſum vellent arceſſere. *Innocen-*

Sigalem feciſſet Rogerius, ſuo in enſe hunc titulum incidi curavit,

APVLVS ET CALABER, SICVLVS MIHI SERVIT ET AFER.

Sic poſt alios tradit Nico: Parthenius Giannettaſius *Hiſtor. Neapol. lib.* XI. in fine. Hæc mihi digna ſunt viſa, quæ paulò explicatiùs indicarentur.

1. Thomas Fazellus *De reb. Sicul. decade poſter. lib.* VII. *cap.* 3. Gio. Anto. Summonte *Della Città, e Regno di Napoli lib.* 1.

2. Franc. Capecelatro *Hiſtor. del Regno di Napoli lib.* 1. Refert idem Falco Beneventan. ad *an.* 1130. ſed hanc cum proxime inſecuta inauguratione per Anacletum confundit.

3. Anonymi Caſinenſ. *Chron. ad an.* 1128. Abbas Celeſinus *De reb. geſt. Rogerii regis Sicil. lib.* 1. in fine.

4. Camill. Pellegrinus *Hiſtor. princip. Longobard. poſt partem* I. ubi habet duo ſtemmata principum Normannor.

5. Abbas Celeſin. *De reb. geſt. Rogerii lib.* II. initio. Adde Franc. Capecelatro *Hiſtoria del Regno di Napoli lib.* 1.

6. Camill. Pellegrini *caſtigationes in anonymi Caſinenſis Chron. num.* 4. editæ poſt *Hiſtor. princip. Longobard. parte* II.

7. Abbas Celeſin. *De geſtis Rogerii. lib.* II.

8. Thomas Fazelius *De reb. Siculis lib.* VII. *cap.* 3.

9. *De ſchiſmate orto poſt* Honorium II. peculiarem tractatum conſcripſit Arnulphus Sagienſis archidiac. & mox Epiſc. Luxovienſis, qui tunc floruit: adde Otton. Friſing. *lib.* VII. *cap.* 18. Petr. Diacon. in *contin. Chron. Caſinenſ. lib.* IV. *cap.* 97. *Annal. Bojor. lib.* VI. *pag.* 494. Vincent. Burgund. *ſpecul. Hiſtoriale lib.* XXVIII. *cap.* 6. Sigon. *De regno Ital. lib.* XI. & quos porrò laudat Franc. Pagius in *Breviar. Pontif. Roman. tom.* II. in *Innocent. & Anacl.*

10. Otto Friſing. & Sigon. *loc. laud.* Martinus Polonus in *Chron.* Ordericus Vitalis *Eccleſiaſt. hiſtor. lib.* XIII. Platina *De vitis Pontif. in* Innoc. II. aliique.

1. Ra-

A centiam *Piſanis* commendaverat Divus *Bernardus*, Abbas *Claravallenſis*, cujus magna apud eos auctoritas erat, quique *Innocentii* partes jam ſtatim erat amplexus. *Bernardo* intercedente, *Piſani*, qui vel ſic admodum humani, & hoſpitales fuere in Pontifices [1], *Innocentii* precibus obtemperant [2]. Itaque cum exiguo comitatu *Roma* ſe clanculum ſubducit *Innocentius*, & duabus *Piſanorum* triremibus *Piſas* deducitur [3]. Hoc pacto *Piſani* partibus *Innocentii* impliciti ſunt.

CAPUT VIII.

Piſis in Galliam *proficiſcitur*, *favente* Bernardo *Abbate* Claravallenſi. *In itinere inducias pangit inter* PISANOS *&* Genuenſes.

POſtquam *Innocentius Piſas* appulit, confeſtim legatos miſit in *Franciam*, qui Regem (is tum erat *Ludovicus Graſſus*) ſibi conciliarent. Nulla ætas vidit tot Pontifices C exterorum fidei ſeſe commendantes, maximè *Gallorum*, uni huic *Ludovico* tutandos ſe commiſere *Urbanus*, *Paſchalis*, *Gelaſius*, *Calixtus* (qui natione *Gallus* erat, & ibi Papa factus) tandemque & noſter *Innocentius*. *Ludovicus* eutem & Epiſcopi *Stampis* concilium habuere, in quo utriuſque Pontificis cauſa diſcuſſa eſt. *Bernardo* verò, maximæ tùm propter creditam ſanctitatem auctoritatis homine, pro *Innocentio* graviter & copioſè dicente, haud ægrè omnes *Innocentio* ſubD ſcripſere, quæ cum intllexiſset Innocentius, profectionem in *Gallias* parat [4]. Interea autem *Anacletum* cum ſuis ſacra deteſtatione percuſſerat [5], Ex itinere cum *Genuam* attigiſſet, *Syrum*, urbis epiſcopum recens factum, conſecravit, ſeque tantopere in *Genuenſium* inſinuavit amicitiam, ut inter eos & *Piſanos*, ex aliquo tempore belligerantes, inducias pangeret uſque ad ſuam reverſionem [6], niſi enim hos componeret à neutris magnum rebus ſuis ſubſidium ſperare poterat. Quo ipſo E & *Piſanos* majorem in modum demerebatur, quippè qui hoc bello inferiores erant, accepta præterito anno inſigni clade. Sic porrò *Genua* in *Galliam* perrexit.

CAPUT IX.

Anacletus Rogerium *ſibi adiungit*, *confirmato ei* Siciliæ *regno*. *Praeterea ſollicitat* Lotharium Germaniæ *&* Ludovicum Graſſum Franciæ *reges*, *alioſque Principes*.

ANacletus interim, per fugam adverſarii ſolus in Urbe, ad nutum omnia gubernabat. Et primò quidem in *Innocentium*, B à quo ipſe cum ſuis jam diris carminibus devotus erat, viciſſim anathemata vibrare inſtituit. Tum verò ad ſuam quoque cauſam amicos, quamplurimos potuit, allicere [7]. Verum ante omnia ad *Rogerium* ſeſe applicuit, quem nundinatione Regiæ dignitatis ſibi devinxit, à deceſſore ei denegatæ. Hanc ergo optatiſſimam occaſionem arripiens, ipſe *Beneventum* proficiſcitur, & *Rogerium* v. kal. Octobr. hujus ejuſdem anni MCXXX. *Siciliæ* regem, *Apuliæ Calabriæ*que ducem, *Capuæ*que in futurum (*a*) principem renunciat [8]. Ope autem *Rogerii* magnam *Italiæ* partem ſecum ſociavit [9]. Præterea epiſtolam miſerat ad *Lotharium* regem *Germaniæ*; cumque reſponſum nullum tuliſſet, novam ſcripſit, itemque aliam ad reginam ejus uxorem. Nec prætermiſit alios Principes boreales non literis ſolùm, ſed & legationibus ad auxilium invitare. Quin & *Galliæ* regem ſollicitavit, miſſo legato cum literis perquàm officioſis [10]. Sed relicto aliquantùm *Anacleto*, peregrinantem in *Galliis* & *Germania Innocentium* comitemur.

CAPUT X.

Iter Innocentii Gallicanum, *invenit ibi regem* Angliæ, *à quo fruſtrà opem poſtulat*.

IS ubi in *Franciam* venit, ab *Arelatenſibus* primùm, deindè etiam ab occiduis principibus & epiſcopis ipſoque rege comitèr & honorificè receptus eſt [11], niſi tamen quod epiſcopus *Engoliſmenſis*, & illius inſtinctu *Aquitaniæ* quoque dux, alieniore in eum animo eſſent, ac proindè *Anacleto* addicti [12]. Ad *Bernar-*

1. Raphael Volaterran. *lib.* v. *Geograph.*
2. *Iſtorietta di Piſa* dal ſuo princ. fino ad *an.* 1341. MS. bibliothechæ Strozzianæ, quæ Florentiæ eſt, in *fol. num.* 193. *Hiſtoria di Piſa* di Rinieri Sardo fino *all' an.* 1422. MS. ejuſd. biblioth. itidem in *fol. num.* 199. Paolo Tronci *Memorie iſtoriche di Piſa*, *an.* 1130.
3. Petr. Diacon. *Chronici Caſin.* d. *lib.* IV. *cap.* 97. Flav. Blond. *Hiſtoriar. decade II. lib.* V. Sigon. *d. lib.* XI.
4. Paolo Emilio Veroneſe *Hiſtor. delle coſe di Francia lib.* V. Stor. di Giov. Villani *lib.* IV. *cap.* 33. Sigon. eodem loco.
5. Nicol. Patthen. Giannattaſ. *Hiſtor. Neapolit. lib.* XI.
6. Sigon. *De regno Ital. lib.* XI. Triſtanus Calchus *Hiſtor. Mediolan. lib.* VII.
7. Sigonius loco memorato.

(*a*) Quid hoc ſibi velit, dictum ſupra ad Cap. V. lit. A. verſus fin.
8. Leo Oſtienſ. in *Chron. Caſinenſ. lib.* III. *cap.*
F 15. Angelus de Nuce *in not. ad Petri Diaconi continuat. Chronici Caſin. lib.* IV. *cap.* 97. Sigon. *ibid.*
9. Ordericus Vitalis *Hiſtor. Eccleſiaſt. lib.* XIII. Andr. du Freſne inter Hiſtoriæ Normannor. ſcriptores antiquos.
10. Baronius in *Annalib. ad an.* 1130. ubi ex MSS. Caſinenſibus exhibet Anacleti recens creati epiſtolam ad Lotharium.
11. Order. Vitalis d. lo. Joan. Iperii *Chronic. S. Bertini cap.* 41. *parte* 5.
12. Occaſionem refert Paul. Æmil. Veronenſ. *Rer. Franciæ lib.* V. addantur Pagii Critica in *Baron. an.* 1130. *num.* 43.

nardum verò *Claravallenſem* quod attinet, is A certè flagrantiſſima cupiditate *Innocentium* complectabatur [1]. Celebratum protinùs in *Claromonte* concilium, in quo *Innocentius* *Rogerium Siculum* & *Petrum Leonem*, pontificium munus ſub *Anacleti* nomine *Romæ* uſurpantem, hoſtes Eccleſiæ declaravit, & palàm Chriſtianis ſacris interdixit [2]. Hujuſmodi autem ſolennes deteſtationes, quod compendio dictum ſit, omnibus ſequentibus conciliis gnavitèr repetiit. *Claromonte* profecti *Innocentius* & *Bernardus*, qui individuus B ei comes extitit, per *Burgundiam Aurelianum* venere. Ibi verò à Rege & epiſcopis, obviam progreſſis, exceptus eſt Pontifex, & prorſus benignè habitus [3]. Indè ab epiſcopo *Carnotenſi Carnotum* adductus, ubi tum fortè fortuna aderat *Henricus* I. *Angliæ* rex, ab eo ſimilitèr opem imploravit: at incaſſum [4], quin immò præmiſſus Abbas *Bernardus* vix regi perſuaſit, ut *Innocentium* reciperet, diſſuadentibus *Angliæ* epiſcopis [5]. Memorabilis autem hic fuit *Bernardi* παῤῥησία qua Regem cunctantem ad colendum *Innocen-* C *tium* coram epiſcopis *Anglis* impulit. *Quid hæſitas? inquit, an, ne Deo diſpliceas, & piaculum contrahas? cogita de aliis peccatis tuis quid ei reſpondeas, iſtud verò fac mihi relinquas*, ita refert *Sigonius*. Sed, ut dixi, congreſſio irrita fuit.

CAPUT XI.

In Germaniam *deflectens fœdus init cum* Lothario, *ſubmota per* Bernardum *difficultate de inveſtituris Imperio reſtituendis*. Innocentii *&* Lotharii *in pari conditione diſpar fortuna*. D

MAgis benevolè cum *Innocentio* agebat *Franciæ* rex, ſed tamen nihil concludebat, ſtatuebatve. Ut autem & *Lotharium* rebus ſuis faventem haberet, legatum interea in *Germaniam* miſerat. Reverſus legatus jubet *Innocentium* bono animo eſſe: regem E *Germaniæ* propitium præſtoque illi ad *Leodium* fore [6]. Itaque per *Lotharingiam* deflectit *Innocentius* & XI. kal. April. anni MCXXXI. eo venit [7]. Eodem quoque *Lotharius* cum proceribus ſuis tàm ſacris quàm profanis ad conſtitutum occurrit. Habitus itaque ibi eſt conventus celeberrimus, in quo *Lotharius*, à potentiore *Germaniæ* parte pridem Rex declaratus, cum conjuge ſua ſolennitèr diademare cinctus eſt. Tum verò *Innocentius*, percuſſis anathemate tam ſuis quam *Lotharii* adverſariis, cum ad Eccleſiæ majorum exemplo tuendam dignitatem vehementèr exhortatus eſt. *Lotharius* ſe ipſi minimi defuturum reſpondit, modo ademptum nuper inveſtituræ jus, quod magno Imperii diſpendio remittere debuerat *Henricus*, reſtitueret. Qua voce gravitèr conſternati ſunt Pontificis & qui cum eo erant animi. At Bernardus *petitionem ejus iniquam atque alienam eſſe docere: neque ipſum petiſſe, ſed extorſiſſe, tempore iniquioris fortunæ captato, judicaturos homines eſſe: oportere eum, ut genere, ſic ſtudio à Gebellinis differre* &c. Et hac oratione moderatum ac pium generoſumque Principem à ſententia dimovit [8]. In præmium autem navandæ operæ *Lothario* donata eſt terra, quam *Mathildis*, *Tuſciæ* comitiſſa, ſedi *Romanæ* reliquerat [9]. Promiſit ergo *Lotharius*, *Innocentium* ſe cum exercitu *Romam* reducturum pulſo *Anacleto*, ut tamen ille viciſſim Auguſtalem coronam ipſi ſponderet, iſtic demore imponendam [10]. Videlicet quemadmodum *Innocentius* de Pontificatu, ità *Lotharius* de Imperio decertabat. Ad geminam hanc contentionem reſpicit *Gothofredus Viterbienſis*, cum ait.

Schiſma fuit regno, ſunt & nova ſchiſmata Romæ. Par adeò hactenùs *Lotharii* & *Innocentii* conditio erat, ſed impari fortuna, hic enim profugus, extorris, vagabundus, nullo præſidio nullaque potentia munitus: ille valido exercitu & inſigni procerum caterva ſtipatus, adverſarium habebat viribus & rerum ſucceſſu longè inferiorem. Sed neceſſe omnium eſt, *Lotharii* quoque hiſtoriam hic brevitèr intexere.

CAPUT XII.

Hiſtoria Lotharii, *Electio ejus, & grave diſſidium cum* Conrado *de ſucceſſione in Imperium*. *Proſpera* Conradi *in* Italiam *expeditio*.

IMperator *Henricus V*, factionis *Gibellinæ* menſe Majo anni MXXV. ſine prole deceſſerat. Ad regnum aſpirarunt quatuor *Germaniæ* optimates, *Fridericus* dux *Sueviæ*, *Conrado* fratre adjuvante, *Lotharius* dux *Saxonum*, *Leopoldus* marchio Orientalis, & *Carolus* comes *Flandriæ*. *Fridericus* & *Conradus* ſanguinis jure proximi erant, ſororis quippe *Henrici V*. filii. Major tamen principum

F

1. Wernerus Rolevvink in *Faſciculo tempor.*

2. Blond. *Hiſtoriar. dec. II. lib.* V. Triſtanus Calchus *Hiſtor. Mediolan.* d. *lib.* VII. Jov. Anto. Summonte *Delle città, e regno di Napoli lib.* I.

3. Car. Sigon. *De regno Ital. laud. lib.* XI.

4. Order. Vital. *lib.* XIII. Polidorus Virgilius *Hiſtor. Angliæ lib.* XI. ad fin. Paul. Æmilius eod. *lib.* V. item Blond.

5. Sigonius in laud. *lib.* XI. Baron. *ad an.* 1130. *pag.* 211.

6. Chronicon Alberici monachi *Trium fontium*, *an.* 1130. Sigon. *lib.* aliquotiès *citato*.

7. Albericus d. lo. Chriſtophori Brovveri *Annales Trevirenſes lib.* XIII.

8. Ottonis Friſing. *Chronicon lib.* VII. *cap.* 18. Abbas Urſpergenſ. *in Lothario.* Albericus *Trium fontium*, ibid. Ægidius monachus Ciſtercienſ. in *Hiſtor. Pontif.* Leodienſ. *apud Pagium ad an.* 1131. Sigonius *lib.* XI. Brovverus d. lo.

9. Petr. Diaconus *in continuat. Chron. Calinenſ. lib.* IV. *cap.* 97. & ibi Ang. de Nuce.

10. Chronographus Mauriniacenſis *ad ann.* 1131. Blondus & Sigonius locis citat.

1. Otto

cipum numerus in *Lotharium Saxonem* animos convertit. Is ergo menſe Auguſto inſequentis anni MCXXVI. Rex *Germaniæ* electus conſtitutuſque eſt. Animadvertens autem, maximè ſibi metuendum eſſe à genere & aſſeclis *Henrici*, per omnia eos deprimere inſtitit. Hinc gravis diſſenſio orta eſt, quæ *Lotharium* multos annos moleſtiſſimè habuit. *Fridericus* enim & *Conradus* fratres, *Sueviæ*, & *Franconiæ* duces, plurima adverſus eum machinati ſunt, varioſque ad defectionem induxerunt. *Lotharius* ex adverſo, auxilio *Saxonum* & neceſſitudine *Guelforum* ſe firmavit. Præter cæteros autem ſibi devinxit *Henricum*, *Bavariæ* ducem, data ei in matrimonium filia unica, ipſoque inſuper *Saxoniæ* ducatu in beneficium conceſſo. Præterea ad frangendos fratrum *Suevorum* impetus, Vaticani quoque fulmina adhibuit, effecit enim apud *Honorium*, ut anathemate percellerentur. Qua re illi magis irritati, copias quas poſſunt, contrahunt. Ad hæc *Conradus*, cedente *Friderico* fratre, contra *Lotharium* ſeſe Regem aſſerit. Exindè ab *Italis* invitatus *Mediolanum* penetrat, & *Modoetiæ*, ſede *Italici* regni, a *Mediolanenſium* archiepiſcopo in Regem ungitur. Quamobrem & ille antiſtes à ſummo Pontifice depoſitus eſt, & alius in ejus locum ſurrogatus. Tum autem novus rex *Conradus*, poſtquam *Lombardiæ* civitates ad ſe pleraſque traduxit, ſigna vertit *Romam* verſus, in itinere omnia ſibi ſubjiciens [1]. Interea moritur *Honorius*, atque ipſe tandem domum avocatur, ut infrà videbimus.

CAPUT XIII.

Reditus Innocentii *in* Galliam, *& mora ut Regem in partes ſuas pertraheret: ſed incaſſum. PISAS revertitur.*

INnocentius, ut ad eum redeamus, nondum exacto ſpatio bimeſtri, *Leodio* in *Franciam* regreditur. nunc ſaltem *Ludovicum* in ſuas partes pertracturus. Hoc ut efficeret, totum hunc annum impendit peragrandis *Gallorum* regionibus, & hac ſpecie moras nectebat. Poſtquam igitur aliquamdiu *Pariſiis* ſubſtiterat, *Rotomagum* proficiſcitur, *Rotomago Bellovacum* & inde *Noviomum*. Qua tam diuturna commoratione ſua clero valde gravis fuit, adeo ut *Ordericus Vitalis*, monachus *Uticenſis*, conquœratur, Papam cum comitatu *immenſam gravedinem eccleſiis Galliarum ingeſſiſſe*. Inter hæc & monaſterium *Clarevallæ* luſtravit. Deinde *Remis* frequentiſſimum concilium præſente Rege habitum eſt. Ibi verò inter alia VII. kal. Novembris *Ludovicum* juvenem, Regis filium, coronavit *Innocentius* [2]. Et ſanè cum ipſe, tum abbas *Claravallenſis* nihil reliqui fecere ad demerendam *Ludovici* gratiam & favorem. Fruſtrà tamen. Tam parum valuit *Bernardi* apud ſuum Regem auctoritas & facundia: de quo cæteroquin ſatis magnificè prædicat *Wernerus Rolevvink*, quod *omnes Reges & principes in manibus ſuis haberet, eoſque provocaret, ut reducerent dominum Papam ad ſedem ſuam* [3]. Videlicet pontificalium rixarum, ut reor, pertæſus (*a*) *Ludovicus*, neutrarum eſſe partium maluit, ut ſpectator eſſet, non actor fabulæ. Quapropter *Innocentius*, quando jam ſatis perſpectum habebat, regem *Franciæ* præter verba, ut hactenus dederat, nihil daturum, ſpe lactatus inani, diſceſſit. *Italiam* repetens, *Cluniacum* pervenit kal. Februar. anni MCXXXII. Porrò navibus *Genuenſium Genuam* reductus [4], de convertendis in pacem induciis egit. *Genua* terreſtri itinere *Placentiam* tetendit, atque ibi quoque adverſus rivalem ſynodum convocavit [5]. Ita tandem ad *Piſanos* reverſus eſt, præſtolaturus *Lotharium* cum exercitu, quamprimum ipſi commodum foret, interimque de pace inter *Piſanos* & *Genuenſes* ſedulò acturus [6]. Sed dum hiſce intentus *Innocentius* eſt, videamus quid rerum geratur à *Rogerio*, quidque interea actum fuerit.

CAPUT XIV.

Progreſſus Rogerii, *perfidia illius adverſus affinem* Rainulfum, Averſæ *comitem, prælio ſuperatur.*

FOvit imprimis *Rogerii* audaciam conſpiratio *Anacleti*, regium faſtigium eidem, ut dixi, confirmantis. Poſtquam autem *Anacletus Benevento Romam* receſſerat, ipſeque in *Siciliam* reverſus, proditione *Beneventum* ſui juris fecit. Dein *Brunduſium* obſeſſum ivit, expugnavitque. Eandem ſortem experta eſt proxima civitas *Barenſis*. Porrò, ut ſemper erat proferendi regni appetentiſſimus, conſilium iniit potiundi terris *Rainulfi*, affinis ſui, *Averſæ* & *Abellini* comitis. Hoc quo faciliùs ſimul & totius perficeret, comitem illum, ut & *Robertum Capuæ* principem, ſpecie legationis & auxilii *Anacleto* ferendi cum copiis ipſorum *Romam* amandat; atque ita *Abellinum* cum vicinis oppidulis invadit, prœtereà jactis diſcordiæ ſeminibus, ſoro-

1. Otto Friſingenſ. *lib.* VII. *cap.* 17. Sigiberti *Chron.* Abbas Urſpergenſ. *in Lothario Saxone*. Gotfridi Viterbienſ. *Chron.* in eod. *Chronicon* Alberti abbatis Stadenſis *ad an.* 1126. Dodechinus *in appendice ad Mariani Scoti Chron. ad an.* 1126. & 1127. Helmoldi *Chron. Slavor. lib.* 1. *cap.* 55. *Aventini Annal. Bojor. lib.* VI. Æneas Sylvius *in Hiſtor. Friderici* III. Huldericus Muthius *in Chron. German. lib.* XVII. Conr. Sam. Schurzfleiſch *in oper. Hiſtorico polit. tract.* LXXII. adde Sigon. *De regno Italiæ lib.* XI. init.

2. Order. Vital. *Eccleſiaſt. hiſtor. lib.* XIII. *Chron.* S. Bertini d. *cap.* 41. *parte* 5. Sigon. laud. *lib.* XI. Pagii Critica in *Annal. Baronii ad an.* 1121. & 1132.

3. Rolevvink in *Faſcic. tempor.*

(*a*) Vide ſupra *cap.* VIII.

4. Ubert. Folieta *Hiſtor. Genuenſ. lib.* XI.

5. Blond. & Sigon. locis ſæpe laud. item Platina *in Innoc.*

6. Paolo Tronci *Nemorie Iſtoriche di Piſa all an.* 1132. Folieta *d. lib.* I.

1. Fal-

ſororem ſuam *Mahildam* à marito *Rainulfo* alienat, eique perſuadet, ut cum filio in *Siciliam* ſecedat. Rediens & ſua repetens *Rainulfus*, non eſt auditus, interceſſit ipſe *Anacletus*, at nequicquam. Quocirca *Rainulfus* præter *Robertum Capuanum*, *Sergium* quoque, magiſtrum militum *Neapolitanorum*, & alios in *Rogerium* inſtigat. Nec mora. Utrimque parant arma & propè *Beneventum* caſtramentantur. Ibi verò copiæ *Beneventanæ* à *Rogerio* diſcedunt, ac domum abeunt, nolentes eam litem ſuam facere. Hac re perculſus *Rogerius*, ſua intereſſe credidit, pugnæ ſe ſubducere. Quare noctu clam receſſit trans *Sarnum* flumen, &, abrupto ponte, *Nuceriam*, quæ *Capuani* territorii erat, obſedit, ſeque iſtic valle obducto munivit. Sed inſecutus brevi adverſariorum exercitus renitentem ad conferendum manus compulit. Aliquandiù ancipiti Marte pugnatum eſt, non ſine inſigni ſtrage utrorumque, donèc tandem *Rogerii* acies ad fugam inclinaret, ipſe autem, ſuis palantibus, *Salernum* fugit. At non ita diù poſt, accidit autem id prælium VIII. kal. Auguſti anno MCXXXII, collectis copiis *Benevento* ſupervenit *Rogerius*, defectionemque ultus eſt. Tum, *Beneventana* arce idoneo præſidio communita, *Salernum* redit, atque inde menſe Decembri ſolvit in *Siciliam*, ut vires repararet augeretque. Rebellarunt quidem nonnullæ civitates, ea clade ſtimulatæ, ſed irrito conatu: nam proximo anno omnes in ordinem coegit rex *Siculus*, & univerſam ditionem pacavit, quin & novas adjecit [1].

CAPUT XV.

Partes Anacleti *ſuperiores*.

Anacleto autem proſperè cuncta procedebant, & nunc omnis res in vado eſſe videbatur. Potentiſſimum & quotidiè invaleſcentem fœderatum ad marum habebat, per quem univerſam *Italiam* à *Roma Barium* uſque in eccleſiaſticis ſibi ſubjectam ſuoque à nutu pendentem tenebat, & vel antiquiſſimum ditiſſimumque *Caſinenſe* monaſterium in partibus erat *Anacleti*. Adverſarius verò *Europam* oberrans apud *Galliarum* & *Angliæ* reges repulſam tulerat. Quin eo ipſo, quod is fœdus cum *Lothario* inierat, *Anacletus* ultrò, nulla ſua opera, defenſorem nactus erat *Conradum*, *Lotharii* inimicum, qui etiam hoc tempore *Italiæ* cum multis copiis inhærebat, & in cujus verba jam pleræque civitates juraverant, per hunc votis ſuis ſubſcribere videbat *Mediolanum*, *Conrado* addictiſſimam civitatem, & cum ea omnem *Lombardiam*, eadem de cauſa faventes habebat *Bononienſes* ac *Æmilienſes*, ſed & *Ancona* ac *Spoletum* ipſum agnoſcebant Pontificem. At *Innocentius* ægrè *Piſanorum* & *Genuenſium*, eorundemque diſſentientium populorum, favorem impetraret, nec in tota *Italia* præter eos quenquam habebat, qui conatibus ſuis annueret. Adde quod *Innocentii* adjutor in remotiſſima regione bellis civilibus diſtrahebatur.

CAPUT XVI.

Innocentius *PISANOS &* Genuenſes *inter ſe conciliat. Tum* Epiſcopos *eorum ornat dignitate Archiepiſcopali*.

Diligentèr interim pacificatoris munia *Piſis* obibat *Innocentius*, eo nimirùm oratores, quos *Genua* diſcedens rogaverat, convenere. Sic tandem pax inter *Genuenſes* & *Piſanos* ſedula ipſius opera conciliata eſt, cum res magni ac diuturni moliminis fuiſſet. Præterea, quod palmarium erat, cum utraque republica fœdus pepigit, quo prælidia rebus Eccleſiæ ſpoponderunt. Tum vero in grati animi teſtimonium, ac velut auctoramentum opis ferendæ, utriuſque præſulem Archiepiſcopatus titulo condecoravit. Videlicet *Genuenſis* eccleſia, à *Mediolanenſi* ſubtracta, ex eo tempore metropolis facta eſt; quemadmodum & *Piſana* paritèr in archiepiſcopalem fuit erecta, datis unicuique tribus ſuffraganeis, partitaque *Corſica*: in ſpeciè verò *Piſanum* antiſtitem Primatem fecit totius *Sardiniæ*, contraria, quia & ipſi probabilitati [2]. Hoc negotio tranſactus ab *Innocentio* eſt annus MCXXXII.

CAPUT XVII.

Conradus *ex* Italia *domum revocatur*. *Contra* Lotharius Romam *proficiſcitur adſcito PISIS* Innocentio.

Quod ad Imperii competitores, *Conradi* res ceſſim ire cœperunt. Multa in *Italos* liberalitate uſus, omnia ſe receptuꝛum ſperabat cum *Italiam* ſibi ſubjeciſſet. Poſtquam igitur impenſis (nam ingentem exercitum alebat) & largitionibus, quam facultates ferebant, majoribus exhauſtus totus eſſet, & ſimul intelligeret, *Lotharium Franconiam* ſuam, & *Sueviam* hoſtilitèr vaſtare, in *Germaniam* rediit, ut ſe cum fratre *Friderico* conjungeret [3]. *Lotharius*, promiſſi *Innocentio* facti memor, quum hoc pacto ſibi in *Italiam* iter pateret, profectionem X. Kal. Decembres anni MCXXXII. ingreditur [4]. Quia autem *Germania* ab inteſtinis

1. Falco Benevent. auctor hujus temporis, in *Chron. ad ann.* 1132. is autem prolixè hæc exſequitur. Anonym Caſinenſ. *ad an.* 1131. itidem ſcriptor antiquiſſimus. Franc. Capecelatro *Hiſtorie di Napoli, lib.* I. Baron. in *Annal. eccleſiaſt. ad an.* 1132. & Pagius in *Criticis* ibid.

2. Martini Poloni *Chron. ſub Innoc. II.* Platina *De vitis pontif.* in eod Flav. Blond. *Hiſtoriar. dec.* II. *lib.* V. Lud. Cavitelli *Annal. Cremonenſ. ad an.* 1133. Scip. Ammirato *Iſtorie Fiorent. lib.* I. Uber. Folieta *Hiſtor. Genuenſ. lib.* I.

3. Huldericus Mutius *Germaniæ chronico lib.* XVII.

4. Dodechinus in *continuat. ad chron. Mariani Scoti ad an.* 1132. Chronographus Saxo *ad an.* 1132. *Chronicon Auſtrale antiquum an.* 1132. & 1133.

ſtinis diſſidiis nondum quieta erat, multoſ- A que adhuc cauſæ ſuæ ſtudioſos habebant *Conradus*, & *Fridericus*, non niſi duo militum millia ſecum adducere potuit. Itaque *plus mente quam milite fiduciam gerens*, ut loquitur *Friſingenſis*, per vallem *Tridentinam* in *Italiam* deſcendit. *Bononienſibus* autem, ac *Æmilienſibus* aliiſque, tum *Conradi* ſtudio, tum copiarum paucitate, ludibrio, & deſpicatui cum eſſet, rectà *Apenninum* acceſſit, *Piſaſ*que ad aſſumendum *Innocentium* properavit. *Lothario*, ſummis votis expetito, in B *Tuſcia* obviam factus eſt *Innocentius* ad *Calcinariam*, in territorio *Piſano*, atque illinc, poſt congreſſum de re communi habitum, diverſis itineribus *Viterbium*, indè autem conjunctim *Romam* contenderunt, cœterum caſtra poſuerunt ad pontem *Mammeum* 1.

CAPUT XVIII.

Claſſis PISANA & Genuenſis in Lotharii, & Innocentii auxilium venit, qui interim C *ſtratagemate Romam ingrediuntur. Lotharium in Lateranenſi baſilica coronat Innocentius, Anacleto Vaticanam obtinente. Innocentius PISAS, Lotharius in Germaniam redit.*

Lothario, & *Innocentio Romam* tendentibus, *Piſani*, & *Genuenſes* continuò claſſem junctis viribus deduxere. Eam mox littoribus *Romanis* admoventes omnem oram maritimam infeſtam habebant: quin & Civita- D tem veterem *Innocentio* occupant: quæ res multum pavoris *Anacleto* injecit 2. Ille autem cum præfecto Urbis cœteriſque ſuæ factionis ad invadenda caſtra inimica procedit. Interea verò *Lotharius Innocentius*que per regionem *Tranſtiberinam*, unde huic origo erat, Urbem ingrediuntur 3, quod accidit Kalendis Maji 4. Hoc ſtratagemate incruenta ipſis ingreſſio fuit. Lateranenſi tamen Baſilica contentus eſſe debuit *Innocentius*, *Anacleto* Vaticanam inſidente, quam operibus, ac valido præſidio munitam tenebat 5. Qua de cauſa nec *Lotharius* in Eccleſia S. *Petri* coronari potuit, uti mos erat: verum in S. Salvatoris, quæ *Conſtantiniana* dicitur, pridiè idus Junias imperiali diademate redimitus eſt 6 (*a*). Simul ac verò *Lotharii* cum *Innocentio* adventus *Romam* percrebuiſſet, *Robertus* Princeps *Capuanus*, & *Rainulfus Averſæ* Comes, nec non legatus *Beneventi*, atque alii optimates oppreſſarum *Apuliæ* civitatum eò convolarunt, auxilia adverſus *Rogerium* implorantes: is autem jamjam cum potente exercitu ex *Sicilia* erat rediturus 7. Sed novum Imperatorem ſua domum revocabant: præterea nec iis inſtructus erat copiis, ut vel *Anacletum* munitionibus ſuis exturbare poſſet: quin potiùs verebatur, ne diutiùs hærenti cum valida manu ſuperveniret Princeps *Siculus*, & cum dedecore ipſum abigeret. Aliæ quæ vulgò adferuntur, redeundi rationes, frigidæ ſunt 8. Certè Imperatoris, & Auguſti nomen adeptus receſſit 9, cum per ſolas ſex ſeptemve hebdomadas *Romæ* ſubſtitiſſet 1. Recedente autem Imperatore, denuò *Piſas* ſe recepit *Innocentius* 11, quippè cui cœteroquin evidens in mora periculum erat.

1. Otto Friſing. *lib.* VII. *cap.* 18. Falco Benevent. *ad an.* 1133. Blondus *dec.* II. *lib.* V. Sigonius E d. *lib.* XI. Baron. *ad an.* 1133. Tronci *Memorie iſtor. di Piſa an.* 1133. Capecelatro *Hiſtor. di Napoli lib.* I.

2. Blond. Sigon. Baron. Tronci locis laud. Storia di Giov. Villani *lib.* IV. *cap.* 33. Folieta *Hiſtor. Genuenſ. lib.* I.

3. Blondus *d. lib.* V. *decadis* 2.

4. Chronographus Saxo *ad an.* 1133.

5. Robertus de Monte S. Michaelis in *comple-* F *mento ad Chronogr. Sigeberti an.* 1133. Broweri *Annal. Trevir. lib.* XIV.

6. Otto Friſing. d. *lib.* VII. *cap.* 18. Chronogr. Saxo loco laud. Gotfrid. Viterbienſ. *Chron. in Lothar.* Martini Polonì *Chron. in eod.* Dodechin. *ad an.* 1133. Aventini *Annales Bojor. lib.* VI. Sigon. *De regno Ital. lib.* XI.

(*a*) Narrat ibid. Sigonius, quod Innocentius ad prodendam rei novo exemplo actæ memoriam, hujus facti ſeriem *protinùs* regiæ in pariete pingi, atque hos verſus ſubſcribi mandaverit.

Rex venit ante fores, jurans prius Urbis honores:
Poſt homo fit Papæ, ſumit quo dante coronam.

homo, i. &c. vaſallus. Certè pictura vulgata fuit, in qua Pontifex procumbenti ad ſuos pedes Lothario coronam imponebat, cum ea inſcriptione. At verò hoc ipſo tempore id alienum, ac nimis importunum fuiſſet: non enim tunc eo loco erant res Innocentii, ut Lotharium tàm protervè inſolentèrque laceſſere eique inſultare auſus fuiſſet. Factum hoc fortè fuerit poſt ſimultates, quæ deinceps inter eos natæ ſunt.

7. Falco Beneventanus & Pagius ad annum 1133. Abbas Celeſinus *Rerum geſtar. Rogerii.* Addatur Franciſcus Capycius Latro *Hiſtor. Neapol. lib.* I.

8. Car. Sigon. d. *lib.* XI. item Baron. in *Annalib. ad an.* 1133. Minùs abſurdè Pagius in *Breviar. Pontif. Rom. tom.* II. in *vita Innoc.* II. *num.* 40.

9. Otto Friſingenſ. *lib.* VII. *cap.* 19. Anonym. Caſin. in *Chron. ad an.* 1132. Petr. Diacon. in *contin. Chron. Caſin.* quod Leonem Oſtienſ. auctorem habet, *lib.* IV. *cap.* 97.

10. Chronographus Saxo *ad an.* 1133.

11. Flav. Blondus *Hiſtor. dec.* II. *lib.* V. Gio: Ant. Summonte *Della Città, e Regno di Napoli. lib.* I.

CAPUT XIX.

Cruentæ Rogerii *victoriæ adverſus civitates rebelles, quin & in alias. Hanc calamitatem ægrè evadit AMALPHIS, & quod in ea erat Pandectarum exemplar. Viginti naves cum præda ſubmerſæ.*

VIx, ac nè vix quidem illi Urbe exceſſerant, quin ecce reducem *Rogerium*, funeſta incontinente veſtigia ponentem. Statim autem incitato curſu in Apuliam accelerat, & arma vindictam minantia in urbes convertit, quas illius nupera clades ad defectionem erexerat, erat enim *Rogerio* iræ impatiens animus, & ultionis cupidiſſimus. Mittuntur ergo quantocyùs legati ad *Robertum Capuanum*, & *Rainulfum*; Ut reditum maturarent, ac ſocios è faucibus immanis tyranni, ac prædonis eriperent, utque ipſos ſeſeque vindicatum venirent adverſus hunc vicinarum ditionum helluonem. Sed non erant illis, tàm ſanguinolenta victoria labefactatis, eæ vires, ut facilè emergere, ſeque tantæ potentiæ objicere poſſent. Primos furibundi ultoris impetus ſuſtinuit *Venuſia*: hanc obſidet, capit, diripit: trucidantur mares, fœminæ, parvuli: & quidem vario mortis genere tolluntur: uſque adeò, ut quoſdam comburi fecerit: ipſa inſuper civitas flammis ultricibus expiatur. Deleta *Venuſia*, idem aut ſubpar fatum manebat *Materam*, *Tranum*, *Montempiloſum*, aliaſque urbes. Quid multa? omnia longè, ac latè vaſtantur ferro, & incendiis: ac nefaria crudelitate ipſos barbaros ſuperaſſe noſter dicitur. Hæc inter rapido illo, ac turbolento vaſtationum vortice *Anſa* involvitur, quæ nunquam ipſi ſubjecta fuerat, ſed opulenta cum eſſet, in tranſitu occupatur. Imprimis verò memoranda eſt *Trojæ* calamitas. Dum *Venuſino* obſidio detinetur *Rogerius*, deliberabat ea civitas de recipiendo cum copiis *Rainulfo*, qui circa *Trojanos* fines conſiſtens, defenſioni ejus ſe offerebat. Re intellecta *Rogerius* ad ipſos mittit; Abſtineant res novas moliri: nullum illis à se periculum imminere. At verò ſubactis, quas dixi, urbibus, *Trojam* infenſus properat. *Trojani*, promiſſorum ſecuri, occurrunt, Epiſcopo illum panegyri excipiente. Sed in urbem intromiſſus divina humanaque miſcet, cives captivos ducit, domos & bona igne conſumit. Poſtremò *Melphin* adoritur, quæ & ipſa belluinæ illius ferociæ victima fuit. Quin pacata in hunc modum *Apulia*, *Salernitanos* itidem & *Amalphitanos*, quaſi defectionis ſuſpectos, feroci manu perdere meditabatur, ſed cum nondum ei congruum videretur, aut opportunum, in præſens abſtinendum duxit [1]. Sic igitur *Rogerii* furorem fæliciter evaſit celeberrimum Pandectarum exemplar, quod ceteroqui fortaſſe inter cætera igne fuiſſet abſumptum. *Salerno* autem hoc anno in *Siciliam* remeavit XII. Kalend. Novemb. cum navigiis præda onuſtis, ut & multis captivis, at oborta tempeſtate, tria & viginti horum ſubmerſa ſunt [2].

CAPUT XX.

Robertus Capuæ *Princeps ſuo, & fœderatorum nomine* PISAS *opem imploratum ivit adverſus* Rogerium. Rogerii *ex contrario ad* PISANOS *legati de fœdere*. PISANI *verò cum* Genuenſibus, *fortè &* Venetis, Roberto *claſſem C. navium pollicentur*.

DUm hoc pacto *Apuliam* cæde, vaſtatione, terrore implet homo ſanguinarius, *Capuæ* Princeps *Robertus* de ſua ſuorumque ſalute ſollicitus eſſe cœpit: nec immeritò. Tractat itaque cum *Rainulfo Averſæ* comite, cumque *Sergio* magiſtro militum *Neapolitanorum* de petendis à *Piſana* republica, *Innocentii* interceſſione, auxiliis. Quamobrem communi nomine *Piſas* proficiſcitur initio menſis Octobris. *Piſani* abſque *Genuenſibus* ſe bello adverſus *Rogerium* miſcere noluerunt. Immò verò dum is eam rem agitari comperit, è *Siciliæ* legatos mittit, qui *Piſanos* à fœdere cum hoſtibus ſuis ineundo dimoveant, invitentque magnis promiſſis, ut ſe potiùs cum ipſo velint conſociare. Erat revera cur hoc ſperaret *Rogerius*: nam cum anno MCXXIX. *Genuenſes* claſſem *Piſanorum* in fugam vertiſſent, *Meſſanam* uſque perſecuti, mox, *Rogerio* interveniente, omnia *Piſanis* reſtituerant. Attamen, ſpreta *Rogerii* legatione, ipſi & *Genuenſes* coram *Innocentio* pacti ſunt, ut proximo Menſe Martio fœderatis adeſſent cum centum navibus, militia, & milite inſtructis, ea lege, ut illi viciſſim tria millia librarum argenti conferrent. Adeo videlicet *Piſanos* delinire, & inecare ſciverant *Innocentius* & *Bernardus*, ut ſollicitationibus *Rogerii* aures penitùs obturarent. Quænam autem *Bernardi* partes in eo negotio, fuerint, ſatis indicat Epiſtola illius hac occaſione ad *Piſanos* conſcripta, quæ incipit: *Benefaciat vobis Deus* &c. [3]. Neque illud omittendum, quod addit Falco: *Audivimus quoque ducem Venetiarum ad ejus* (Robertum deſignat) *auxilium manus dediſſe* [4]. Sed in viam.

CA-

1. Vide omninò Falconem Beneventan. in *Chron. ad an.* 1133. quem ſequitur Capycius Latro *d. lib.* 1. *Hiſtor. Neapolit.* adde Baron.
2. Falco eodem loci.
3. D. Bernard. *Epiſtolarum* 130.
4. Beneventanus Falco ad eund. *an.* 1133. *Memorie diverſe della Città di Piſa all'an.* 1134. MS. Strozianum. Paolo Tronci *Memor. iſtor. di Piſa an.* 1133. Fr. Capecelatro *Hiſtor. del Regno di Napoli lib.* 1. *Sigon, De regno Ital. d. lib.* XI. *ad ann.* 1129. Baron. *ad an.* 1133.

1. Fal-

CAPUT XXI.

Foederati nihil valuerunt adverſus Rogerium, *fraudes & corruptelas in ſubſidium advocantem.*

DEmum IV. Kalend. Martias anni inſequentis MCXXXIV. cum duobus conſulibus ,[1] & aliis ferè mille *Piſanis* ad principatum ſuum revertitur *Robertus*, nunciatque *Rainulfo* comiti, & *Sergio* magiſtro militum, quæ *Piſis* à ſe acta tranſactaque eſſent. Confecta autem protinùs eſt ſumma, quam Princeps jurato promiſerat, ex Eccleſiis *Neapolitanis* & *Capuanis* redacta, & extemplo *Piſas* miſſa, rogatique *Piſani*, ut cum claſſe quamprimùm adventarent. Una eo profectus eſt legatus *Beneventanus*, ut *civitatis ſuæ afflictionem Domino Papæ & Piſanis intimaret*. Hoc interim ſpatio *Rogerius* è *Sicilia* denuo *Salernum* appellit cum triremibus fermè LX. quas ſtatim mittit ad debellandam Civitatem *Neapolitanam*. Sed illæ viriliter repulſæ, brevi ad Regem rediere, cum ſolum caſtella quædam adjacentia deprædatæ eſſent. Tum *Rogerius* cum exercitu *Siculorum* atque *Apulorum Abellinum* ſe confert, & inde pergit ad Territorium *Capuanum*. Arces autem obvias, eorum etiam qui extra partes erant, depopulatur. Ob eam truculentiam *Beneventum* & *Capuam* timor invaſit: quin occupat aſtutum caſtella Principatus *Capuani*. Accurrunt tandem *Robertus*, *Rainulfus* & *Sergius*, collecto ingenti, ſed magnam partem tumultuario exercitu: addit his ſuas copias *Rotolpo* Comes-ſtabuli *Beneventanus*. Prohibere tamen nequiverunt, quo minùs *Siciliæ* Rex, transgreſſo *Sarno*, *Nuceriam* oppugnaret. Eſt ea civitas, cujus in præcedentibus jam mentio eſt habita, & quæ, ut ab aliis *Nuceriis* ſecernatur, *Alfaterna* cognomen adepta eſt. Fluminis tranſitum ità præſidiis, cuſtodiis vigiliiſque munivit *Rogerius*, ut non facilè fœderati obſidionem poſſent diſturbare. Quum autem videret, non ſat citò civitatem expugnatum, aut ad deditionem adactum iri, ad ſolitum remedium confugit: corrupit enim quoſdam ex obſeſſis, & ſic urbe potitus eſt. Deindè caſtra *Sarni*, & *Lauri* aliaque oppida ſubjugavit. Quum verò fœderati caſtrum *Lauri* obſidentem aggredi ſtatuiſſent, ipſos *Roberti* ac *Rainulfi* proceres pecunia abduxit, ne ad conſtitutum venirent cum copiis ſibi commiſſis [1].

CAPUT XXII.

Roberto *PISAS abeunte ad auxilia acceleranda*, Rainulfus Rogerio *ſe ſubmittit*. Rotolpo *comes-ſtabuli* Beneventanus, *PISAS aufugiens, naufragio perit. Abſentis* Roberti *principatus occupatur.*

HIſce tàm inopinatis *Rogerii* ſucceſſibus animo conſternatus *Robertus Neapolim* abit, & inde *Piſas*, ut ſera auxilia præſens incitaret. *Averſæ* comes *Rainulfus*, dum à ſuis ſe prodi deprehendit, ac à *Roberto* deſeri ſuſpicatur, impar tanto Regi, eidem ſe ſubmittit: at ægrè, & ſub duris conditionibus in fidem, & obſequium recipitur, reddita tamen ipſi *Mathilde* conjuge cum filio. Tum verò comes-ſtabuli *Beneventanorum*, pavore plenus, continuo *Neapolim* aufugit, ipſis Kalend. Juliis. Quin nec ibi ſe tutum fore confidens, fracto animo, ac perterritus navem conſcendit cum duobus filiis, & exiguo comitantium cœtu, ut *Piſas* perveniret [1]. Verùm in itinere, procella ingruente, calamitosè naufragio periit cum altero filiorum, & binis fidelibus. Interea (& quid mirum?) toto principatu ſuo abſens ſpoliatur *Robertus*. *Capua* enim confeſtim ſe dedit, & poſt metropolim cætera quoque oppida arceſque. Ità quoquoverſus victor *Rogerius Salerno* pro conſuetudine in *Siciliam* transfretavit [2]. *Robèrtus* autèm amiſſo principatu, & anni tempeſtate præterlapſa *Piſis* remanſit, proximo verè ſua, & ſociorum dominia auxiliis *Piſanorum*, ut ſperabat, recepturus.

CAPUT XXIII.

Falſo mortis Rogerii *nuncio ab eo deſciſcit* Rainulfus. *inde* Averſæ *excidium*. Robertus *cum* XX. *navibus PISANIS* Neapolim venit. *deleta* Averſa Neapolim *obſidet* Rogerius: *mox* Averſam *recedit*, *eamque inſtaurat.*

SIc ad annum MCXXXV. nos deduxit hiſtoriæ ſeries, qui [1], & ipſe fatalis illuxit fœderatis. Superiore, poſtquam in *Siciliam* advenit *Rogerius*, in morbum graviſſimum inciderat. Mox, & *Alberica* regina ægrotavit: & hæc quidem morbo extincta eſt. Adeo autem reginæ obitus maritum afflixit, ut, in conclavi aliquandiù abditus, nulli ſuorum conveniendi aditum daret. Hinc fama, ipſum quoque regem fato conceſſiſſe. Ea verò *Rainulfum Averſæ* comitem expergefecit, ut ſeſe, recuperata ditione, in libertatem aſſereret: prælertim quoniam *Robertus Capuanus* cum valida *Piſanorum* manu imminebat. Venit quoque ille *Neapolim* VII. kalend. Apriles, ſed cum ſolis viginti navibus. *Rainulfus*

fus

1. Falco Beneventan. in *Chron. ad an.* 1134. Franc. Capecelatro *dicto lib.* 1. *della* Hiſtor. *Napolet.*

2. Falco & Capecelatro locis laud. Anonymi Caſinenſ. *Chronic. ad an.* 1133. & 1135. adde Pellegrini in eum *Caſtigation. poſt* Hiſtor. *princip. Longobard.* Alexander abbas Celeſin. *Rogerii Sicil. reg. rer. geſtar. lib.* 11. verſus fin. Jul. Cæſ. Capacius Hiſtor. *Neapolit. ſub Sergio duce* XXXIV. Glov. Ant. Summon. *d. lib.* 1.

1. Ab-

ſus tamen, nam jacta erat alea, *Averſanos* ſuos ad defectionem pellexit, quæ ipſos ſanè peſſundedit. Perrexerunt *Robertus Rainulfus*, & *Sergius Capuam* verſus, ſed propediem ipſis redeundum erat, deficiente commeatu. Itaque *Rainulfo* cum octo *Piſanorum* millibus *Averſæ* relicto, reliqui duo *Neapolim* ſunt reverſi. *Rogerius* cum tandem priſtinæ valetudini reſtitutus eſſet, nonis Junii *Salernum* venit, inſigni inſtructus claſſe, & multo milite. Primo autem *Robertum Capuanum*, diſrupto fœdere, à *Rainulfo*, & *Sergio* tentavit avellere, ſed nihil egit. Inde exercitum in *Averſam* direxit. Adeo autem ipſius adventu conturbati fuerunt *Averſani*, ut major pars cum comite *Neapolim* effugeret: deſertaque eum in modum civitas in cineres redacta eſt [1]. *Averſa* exciſa *Neapolitanis* quoque exitium minitabatur rex *Siculus*. Itaque infeſto agmine in eam urbem irruit: ac quo magis in anguſtias, & penuriam adduceret, *Neapolitanum* agrum incendit. Fœderati cum ſe impares cernerent, copias intra muros continuerunt. *Robertus* autem iterùm *Piſas* profectus eſt, ut fidem *Piſanorum*, & majora auxilia imploraret. Sed cum *Rogerius* per ſolos novem dies obſediſſet *Neapolim*, ſubito receſſit, quoniam æſtivi aeris intemperies contagioſo morbo exercitum infecerat. Dein *Averſæ* inſtaurandæ operam impendit, haud dubiè locum maximè opportunum exiſtimans ad præſidia, & ſtativa adverſus *Neapolitanos*: copiaſque in vicinis pagis collocat [2]. Sed interim improviſo caſu aliò avocatur. Is autem ante omnia nobis memorandus venit, quum idem ille ſit, qui huic diſſertationi conſcribendæ unicè cauſam dedit.

CAPUT XXIV.

Robertus *alias* xx. *naves* PISIS *adducit*, & *protinùs* PISANI *cum* XLVI. AMALPHIN *ex improviſo invadunt. inter cætera prædæ fuit exemplar Pandectarum cæſi à* Rogerio *PISANI cum claſſe* Neapolim *redeunt. indè domum tendentes* Iſchiam *depopulantur.*

PRætèr xx. naves ſeù triremes, cum militia *Piſana*, quas initio anni *Robertus Piſis* arceſſitum iverat, nunc alias xx. ſecum adduxit. Hæ ſimulac appulere, certiores evadunt fœderati, *Amalphin* milite vacuam eſſe: terreſtres copias omnes ſub *Rogerio* merere; maritimas autem, quatuor triremibus impoſitas, prædationi incumbere; quin, & paucos qui domi remanſerant *Amalphitanos Salernum* conceſſiſſe, ut eam urbem defenderent adverſus *Piſanos*, à quibus illi invaſionem imminere putabant, de ſua, ut liquet, nihil tale ſuſpicantes. Quare *Piſani*, adſcitis navigiis ſuis prioribus, mutuatiſque aliis ſex, nàm VI. & XXXX. feruntur fuiſſe, claſſem adornarunt, magna hominum multitudine inſtructam, eaque ſummo manè *Amalphin* invaſere, ac deprædati ſunt. In ea præda inter cætera pretioſiſſimum noſtrum *Pandectarum* exemplar fuiſſe, conſtans omnium ſæculorum cunctiſque recepta opinio eſt. Deindè ad alia *Amalphitanæ* regionis oppida progreſſi, ea itidèm occuparunt; in his *Scalæ*, & *Ravellum* fuere. Sed tertio poſt exſcenſionem die arcem *Fractos* de conſilio captivorum *Amalphitanorum* obſidentibus ſupervenit *Rogerius*, & magnam cladem intulit. Dicitur autem, *Averſa* priùs *Salernum* profectus, curaviſſe ut XXXX. navigia contra *Piſanos* inſtruerentur (XL. quidam ferunt) tùm verò ipſe cum ſeptem millibus in eos, obſidendo caſtello occupatos, ex improviſo ingruiſſe, & fugaſſe uſque ad mare. Certè fuſi palenteſque ad naves ſuas pervenere, cæſis & captis ad CIↃ IↃ. (a). horum in numero conſules *Piſani* tres, quorum unus occiſus. Fuga elapſi *Piſani*, cum his qui in navibus remanſerant ad prædam ſervandam, confeſtim *Neapolim* rediere. Quum iſtic per viginti plus minus dies manſiſſent, nec eſſet probabile, quicquam amplius hoc anno adverſus *Neapolim* tentaturum *Rogerium*, nonnullos ad cuſtodiam urbis reliquerunt, cæteri verò cum inſigni, quam fecerant, præda ad ſuos *Piſas* reverſi ſunt. In reditu autem *Iſchiam* majorem inſulam quæ olim *Ænaria* dicebatur, devaſtarunt, tertio, & vigeſimo poſt acceptam in ducatu *Amalphitano* cladem. Sic tandèm VI. idus Septembris domum venere. Cæterum præfuiſſe huic expeditioni videtur *Robertus Capuæ* antea princeps. Ipſe profecto claſſem *Piſanam*, ut *Neapolim* duxerat, ita *Piſas* reduxit, denuò cum ea *Neapolim* rediturus verè inſequenti. Diſcedente *Piſas Roberto*, manſit *Neapoli* apud *Sergium* comes *Rainulfus* cum filio ſuo. Verum de celebri illo *Piſanorum* facinore, & præda *Amalphitana* audiamus ſcriptorem huius temporis, ad præcipua ſaltèm quod attinet.

CAPUT XXV.

Verba ſcriptoris æqualis de hac PISANORUM *expeditione & præda.*

REfert nempè *Alexander* Abbas *Celeſinus*, qui in *Siculi* regis comitatu erat (*b*), & rogante *Mathilde*, Regis ſorore, ipſius res geſtas literis conſignavit: „Cum ergo „immenſa acies ab eis (*Piſanos deſignat*) di-
„re-

1. Abbas Celeſin. *de reb.geſt. Rogerii lib.*III. Falco Benevent. *ad an.*1135. Anon.*Caſin.Chron. ad an.*1134.& ibiCamill.Pellegrin.Capecelatro, & Capacius locis ſupra citatis.

2. Abbas Celeſinus,& Falco ibid.Giov.Vincenzo Ciarlanti *Memorie hiſtor.del Sannio lib.*IV. Jul.Cæſ.Capacius lo.laud.Parthen.Giannetta *Hiſtor. Neapolit. lib.*XI.

(*a*) In *Annalib. Piſan. ab an.* 971. *ad* 1177. apud Ughell.Rogerius cœpiſſe dicitur decies nonaginta quatuor, hoc eſt, nongentos quadraginta, proindè quingentos ſexaginta interemptos fuiſſe oportet.

(*b*) Anto. Caracciolus, qui Chronographos

qua-

„ recta cum ratibus æquora ſulcando Neapolim tendiſſent, iſtiuſmodi præfirmantur conſilio, ut urbem Amalphiam, inchoante auroræ ortu aggredientes, aut prædarentur, aut Regi, ſi fortuna ſiniſtra eis impedimentum non faceret, eriperent. Erat autem tunc Amalphia pænè omnibus evacuata belligeris viris, quorum jam pars, jubente Rege, cum liburnis quatuor, armatorum refertis copia, per maritimas prædaturi aquas receſſerant: pars verò cum Rege euntes in hoſtem aderant: alii autem Piſanorum tunc navigia intuentes, quoniam eos putarunt Salernum aggreſſuros, citò illic præeuntes eam tuituri, ibi remanſerunt. Venientes itaquè ipſi Piſani ſubitò, inchoante auroræ luce invaſerunt urbem: nulloque reſiſtente, eam funditùs impièque depopulantur. Cumque urbe tota depopulata univerſa ad claſſem ſpolia deportata fuiſſent, mox Scalæ oppido cæteriſque Amalphiæ munitionibus invaſis, noviſſimè quoddam munimentum, quod dicitur Fracta, oppugnare nituntur. Dum ergò Rex Rogerius ad reparandam Averſam intenderet, intimatum eſt *&c*, *& deinceps*, Regius exercitus ex improviſo irrumpens partem cæde proſternunt, partem verò captionis violentia ſubdunt. *deniquè paulo poſt, de* Piſanis *ad naves ſuas reverſis*, reverſi innumeris quibus onuſti fuerant ſpoliis fugam arripiendo evaſerunt. Liburnarum autem numerum quidam aſſerunt fuiſſe XXXXIII. alii verò plures [1].

CAPUT XXVI.

De die, quo AMALPHIS *direpta.* Æra PISANA.

NArrat *Sigonius*, Piſanos *pridie nonas Auguſti* Amalphin aggreſſos eſſe. Hoc autem fide ejus eſſe jubeo: nam undè habeat, ignoro. In eo certè errat, quod hiſtoriam hancce refert ad annum MCXXXVII. Sed errat errorem communem, confundens expeditionem *Piſanam* priorem, cum ea quæ biennio poſt evenit, in qua eadem urbs directa fuit. Hunc autèm porrò profligavimus in ipſa Hiſtoria *Pandectarum* lib. I. cap.... prætereà eum redarguit epiſtola Divi *Bernardi* quam ſuo loco exhibebimus [2]. Cæterùm ejuſdem diei menſe Auguſto meminerunt quidem etiam Annales *Piſani*, è quibus quæ huc pertinere ſunt viſa deſcripſit *Ludovicus Bologninus* [3], ſed in eo excerpto plura occurrunt rerum veritati. Quis enim ſibi perſuadeat fieri potuiſſe, ut, quod ibi narratur, uno eodemque prid. non. Auguſti, & Pontifex juſſerit claſſem parari, & *Piſani* illa *Amalphin* occuparint? Eo minus, quod ita res refertur, ac ſi hoc tempore *Romæ* conſtiterit *Innocentius*, habito iſtic paulo ante ſolenni concilio. Quarè putem, quod tanto magis fidem hiſce Annalibus derogat, auctorem eorum utramque *Piſanorum* expeditionem cum ceteris confundere. Tertius in eadem facti ſpecie error eſt, quod annum notat MCXXXVI, in quem neutra cadit expeditio. Quamvis tamen hoc ipſum minus vitio verti poſſet, cum unius anni diſcrimen in antiquiſſimis quibuſdam chronicis interdùm deprehendatur. Ita fragmentum illud Chronici *Piſani*, quod refert Ughellus *in Italia ſacra* [4], ſub eodem anno MCXXXVI. *Amalpheos* à *Piſanis* direptionem collocat, ita nihilominùs, ut rectiſſimè diſtinguat à ſecunda eorum invaſione. Immò verò in ceteris quoque *Piſanæ* hiſtoriæ vetuſtis monumentis idem deprehendi. Sed quid ſi ob eam in iſtis Annalibus conſtantiam dicamus, æram *Piſanam* uno anno communem præceſſiſſe? perdifficile enim eſt, ut in eundem numeri errorem præfractè omnes conſpirent (*c*).

CA-

quatuor antiquos, Herempertum Longobardum, Lupum Protoſpatam, Anonymum Caſinenſ. & Falconem Beneventanum, e bibliothecis in lucem produxit, præmiſſo Nomenclatore nominum proprior. ibi in voce *Rogerius junior*, hunc Alexandrum Celeſinum vocat Rogerii aulicum, atque adeò paraſitum. Nimirum cautè accipiendus eſt in his quæ ad laudem Rogerii, aut vituperium pertinent.

1. Abbas Celeſinus *Rogerii Sicil. regis rer. geſtar. lib.* III. adde *Chronicon Piſanum*, ſeù *fragment. auctoris incerti ab anno* 680. *ad* 1136. in Ughelli *Italia ſacra tom.* III. *pag.* 858. & *Annales rerum Piſanarum ab anno* 971. *ad* 1176. apud eund. Ughell. *pag.* 861. ut & *Memorie diverſe delle città di Piſa, cavate da diverſe hiſtorie, e ſcritture*, MS. bibliothecæ Strozianæ, quæ Florentiæ eſt, *num.* 194. in fol. *pag.* I. *Hiſtoria Piſana*, auctore Barthol. de S. Concordia, ordinis Prædicatorum, ejuſd. biblioth. MS. in 4. *num.* 478. Falco Beneventan. in *Chron. ad an.* 1135. & poſt eum Franc. Capycius Latro *d. lib.* I. item Sigonius laud. *lib.* XI. Jul. Cæſ. Capacius *Hiſtor. Neapol. lib.* I. Giov. Vincenzo Ciarlanti *Hiſtor. del Sannio lib.* IV. Nic. Parthen. Giannettaſ. *Hiſtor. Neapolit. lib.* II.

2. Infra *Cap.* XXXIII.

3. Inter teſtimonia de Pand. Flor.

4. Vide pag. præc. in his notis num. I. ubi & reliqui Annales Piſani, ad quos proximè reſpicimus.

(*c*) In ea opinione mirè me confirmat Franc. Pagius in *Breviar. Pontif. Roman. ſub* Innoc. II. *num.* 42. *in fin.* ibi enim expreſsè annum Piſanum à Dionyſiano, ſeù communi hoc pacto diſcernit. Videndus omninò Covarruvias *Variar. reſolution. lib.* I. *cap.* 12. *num.* 2. Prætereà quod hac occaſione obitèr notatum velim, à Falcone Beneventano annum inchoari à menſe Martio, idem Pagius obſervat *num.* 61. Hæc parum animadverſa vehementer turbant.

I. Se-

CAPUT XXVII.

Continuatio. An PISANI AMALPHIM poſt direptionem incenderint. An teſtimonio antiqui ſcriptoris conſtet de Pandectis *ibi repertis.*

UT ad diem regrediamur, quamvis de illa non ſatis conſtet, tamèn licet ſtatuere, invaſionem *Amalphis* eveniſſe ante medium menſis Auguſti. Certè à nonis Juniis, quibus è *Sicilia Salernum* advenerat *Rogerius*, uſque ad idus Auguſti, h. e. bimeſtri ſpatio, & quod excurrit, accidere potuerunt, quæ de ipſo narravimus. Nimirùm, quod *Robertum Capuanum* ſpe, & pretio ſollicitavit, ut fœderatos deſereret; quod *Averſam* præſidio deſtitutam occupavit, & evertit; quod *Neapolim* per novem dies obſedit; quodque inde *Averſam* receſſit ad eam denuò ædificandam: hæc, inquam, eo ſpatio præcedere potuerunt: debuit verò ante idus illas contingere, ut *Piſani* triduo in ditione *Amalphitana* morari; ab ea *Neapolim* reverſi, *Iſchiam* vigeſima tertia poſt acceptam cladem die invadere; ac tandem VI. idus Septembris domum reverti potuerint. At quod in eo Annalium *Piſanorum* excerpto, quod profert *Bolognnus*, præterea dicitur, *Piſanos Amalphin*, poſt direptionem incendiſſe, quo etiam alludit *Sebaſtianus Sanleoninus* [1], ab omni veri ſpecie alienum eſt. Nemo veterum, nemo recentium hiſtoricorum id tradit: profectò non ſiluiſſet Abbas *Celeſinus*, qui eam *Piſanorum* invaſionem adeò exaggerat, ut propterea *Piſanos piratas* appellet. Nihil ergo deferendum eſt huic ſcriptori. Ceteroquin ſanè permagni momenti eſſet, quod præter alia refert inter ſpolia *Amalphitana* fuiſſe exemplar Pandectarum *Juſtiniani* Imperatoris. eſſet hoc ſingulare, & unicum teſtimonium antiqui ſcriptoris, quem hi Annales præferunt. At vel hoc ipſum auctoritatem ejus elevat, cum ea res initio non eſſet tanti, ut à quoquam ejus temporis memoraretur.

CAPUT XXVIII.

A ſolis PISANIS direptam fuiſſe AMALPHIM, & cur nullæ Genueſium *partes.*

REſtat videre, qui fiat ut nec *Genuenſes*, nec *Veneti*, quorum illi ſaltem communem cum *Piſanis* operam *Roberto* cæteriſque fœderatis navare polliciti erant, ut retuli, hujus expeditionis participes fuerint. nihil quippè ipſos ad eam contuliſſe, triplex mihi argumentum eſt; ex mora mittendarum navium; ex numero miſſarum; & ex ſilentio de *Genuenſibus*, & *Venetis*. Addo etiam quartum, ex præda ſolis *Piſanis* permiſſa. Indicavimus quemadmodùm *Robertus* ſub finem anni MCXXXIII. aut veriùs ſub initium ſequentis, fœderatorum nomine *Piſis* centum naves armatas pactus fuerit, menſe Martio *Neapolim* mittendas, quodque promiſſam ea conventione pecuniam ſtatim perſolverint fœderati, & tamen toto illo anno nullam earum navium impetrare potuerint. Patefecimus inſuper, quam ægrè ipſe *Robertus Piſas* idcircò profectus, initio huius anni MCXXXV. ſolas viginti naves, velut extorſerit *Piſanis*, ac dein repetita profectione totidem alias. Ad hæc in tota illa expeditione, clade, reditu non niſi *Piſanorum* mentionem fieri deprehendimus. Denique ex præda præter *Piſanos*, neminem ſibi quicquam vindicaſſe comperimus. Unde collegerim, *Genuenſes*, & *Venetos*, orta fortè diſſenſione, aut alia quavis de cauſa reſiluiſſe: atque ideò ipſos *Piſanos*, qui jam ſtatim ab initio ſine *Genuenſibus* fœdus inire detrectaverant, iis recedentibus tantoperè tergiverſatos eſſe, donec tandèm, urgente Pontifice, & *Roberto*, bis viginti navigia volentes nolentes conceſſerint. Hanc autem portionem ipſorum in centum illis triremibus extitiſſe probabile mihi fit, itaùt *Genuenſes* ſimilitèr quadraginta conferre debuiſſent, *Veneti* reſiduas viginti. Hoc ſanè pacto percommodè totius promiſſæ claſſis ratio iniri poſſet. Verumenimverò ad *Rogerium* reverti convenit, & reliquam variæ, ac multiplicis huius hiſtoriæ telam pertexere.

CAPUT XXIX.

Rogerius *filium* Anfuſum Capuæ *principem conſtituit. Denuò* Neapolim *obſidet, ſed iterùm brevi obſidionem ſolvere cogitur.*

POſtridiè quam ille finibus *Amalphitanis* *Piſanos* expulerat, filium ſuum *Anfuſum*, adhuc puerum, *Capuæ* principem declaravit, ac tradidit ei vexillum, inſigne dignitatis. Videlicèt *Rogerium*, propter repulſam oblatæ *Roberto Capuano* amicitiæ irritatum, expeditio illa in *Amalphin*, duce eodem, magis exacerbaverat. Ubi vero deinde intellexit, *Piſanos* cum claſſe *Neapoli* domum abiiſſe; iterùm eam civitatem obſedit, adeout, & mari illam includeret, iterumque agrum circumjacentem cum proximis oppidis horribilem in modum vaſtavit. Sed magna tempeſtas V. idus Septembris navigia *Rogerii* diſperſit, coegitque ad portum *Puteolanum* reverti. Tum autem rex denuò obſidionem ſolvit, ac, reſtituta *Averſa*, relictiſque copiis, quæ civitatem ex longinquo incluſam tenerent, *Salernum* receſſit, indeque in *Siciliam* [3].

CA-

1. Sebaſt. Sanleonin. *Coſmianar. action. lib.* II. inter Teſtimonia *num.*

2. Abbas Celeſinus *d. lib.* III. *De geſtis regis* *Rogerii*. Falco, & anonym. Caſinenſ. *ad an.* 1135. Capycius Latro eodem loci quo ſupra.

H. Brencmannus. 3. Fal.

CAPUT XXX.

Robertus *PISIS ad* Lotharium *proficiſcitur*[1], *ut cunctantem impelleret*. *Sed &* Neapolis *à PISANIS auxilium flagitat*. *Pax inter* PISANOS *&* Florentinos. *Concilium PISANUM*.

Robertus interea *Piſis* cum *Innocentio* egit de legatione ad Imperatorem *Lotharium*, quæ cunctantem impelleret. Profectus autem ipſe eſt cum *Girardo* Cardinali, & fratre comitis *Rainulfi*, *Riccardo*. Ad Imperatorem cum veniſſent, ordine expoſuerunt, quemadmodum *Rogerius Robertum*, & *Rainulfum* fortunis omnibus exuiſſet, quæque ipſi feciſſent pro communi cauſa; veniret tandem ſecundo in *Italiam*, ut ſpoliatos ſedibus reſtitueret. Hoc Pontificem, hoc ipſos ſummis votis, precibuſque ardentiſſimis flagitare atque obteſtari. Subveniret etiam *Neapoli*, quæ velut anchora ſacra erat, & unicum afflictis rebus præſidium. Hiſce comitèr annuit Imperator, pollicitus ſeſe hoc anno cum ingenti exercitu in *Italia* adfuturum, venturumque circa feſtum *S. Jacobi*. Erat nimirùm jam annus MCXXXVI. inchoatus. Cum hac ſpe, muneribus, & promiſſis cumulati, *Piſas* ad *Innocentium* redeunt. Eoquoquè, dum *Robertus* cum cœteris in legatione erat, opem imploratum venerat *Sergius*, dux, ſeù magiſter militum *Neapolitanus*. Promiſerunt quidem auxilium *Piſani*, ab *Innocentio* ſtimulati, ſed effecerunt mox alii, ut promiſſa dilaberentur. Quocirca non parum turbatus *Sergius Neapolim* rediit, defenſurus civitatem qua poſſet, optima ratione [1]. Eodem anno MCXXXV. reſtituta erat amicitia inter *Piſanos* & *Florentinos* [2], conciliantibus haud dubiè *Innocentio* & *Bernardo*. Præcedenti autem generale concilium *Piſis* habuerat *Innocentius* III. kal. Junii, advocato è *Galliis Bernardo* [3].

CAPUT XXXI.

Conradus *Imperio renunciat in favorem* Lotharii, *conciliante* Bernardo.

Sed tempus eſt inquirere, quomodo jam ſeſe res imperii habuerint. *Conradus* tandem omnibus exhauſtus regno renunciarat, & cum fratre *Frederico*, interventu *Bernardi*, à *Lothario* in gratiam receptus fuerat, X. kal. Apriles MCXXXV. Effecit prætereà *Bernardus*, ut tam fratres illi *Conradus*, ac

A *Fredericus*, quam *Conradi* ſtudioſiſſimi *Mediolanenſes*, exſecrationibus ſolverentur. Dicitur autem huic reconciliationi tanto acriùs incubuiſſe, ut aliquando, pacata *Italia*, principes Chriſtianos contra *Turcarum Saracenorum*que gentes pro liberatione terræ ſanctæ inflammaret. ſcilicèt de eadem fidelia duos, ut ajunt, parietes dealbare ſtuduit. Competitore in ordinem coacto, ad varias eaſdemque maximè diſſitas imperii partes componendas deflexit *Lotharius*, ut omnia

B domi quieta, & tranquilla haberet, antequam iterùm in *Italiam* contenderet. Inſuper aliquandiù occupatus erat parandis, quæ ad tantam expeditionem neceſſaria videbantur. Hiſce curis integrum annum MCXXXV. inſumpſit cum magna portione inſequentis. [4]

CAPUT XXXII.

C Neapolim *tertium obſidet* Rogerius, *& ad incitas redigit*. *Naves* PISANÆ *cum commeatu accedunt*. Innocentii *&* Bernardi *adhortationes ad* Lotharium.

Poſtquam legati, quos dixi, bonis avibus *Piſas* reverſi fuerunt continuò Pontifex, gaudii ſpeique plenus, *Neapolim* miſit, qui *Sergium* hujus tam exoptati nuncii certiorem facerent. Interea veris tempore in *Italiam* rediit *Siciliæ* Rex cum immenſis copiis, omnemque armorum vim in *Neapo-*

D *lim* convertit, ut eam nunc ſaltem expugnaret. Fortitèr verò *Sergius* ei reſiſtit. Deinde cum Princeps *Capuanus*, qui *Piſis* conſiſtebat, reſciviſſet, obſeſſam civitatem famis periculo urgeri, cum quinque navigiis commeatum advexit: ſed brevi denuò *Piſas* reverſus eſt. Periclitantibus hoc modo *Neapolitanis*, non deſtitit *Innocentius* pro ſua, atque illorum cœterorumque ſociorum ſalute *Lotharium* obſecrare, ut quantocyùs properaret, & crebris nunciis literiſque admone-

E re, ut tandem aliquando *Romanum* imperium ab hoſtium jugo defenderet, Eccleſiamque concuſſam, & laceratam ad unitatem, & concordiam revocaret *Cæſar* clementiſſimus; tyranni *Siculi* vires quotidiè incrementa capere: *Neapolim* ferventiſſima obſidione ad incitas redigi; patrimonium S. *Petri* aſſiduis atteri infeſtationibus; multa in vulgus de Cæſare mendacia ſpargi, tanquam videlicet nihil in eo præſidii reliquum, *Germanorum*que auxilia longè eſſent: & reliqua

F id genus [5]. Imprimis autem memorabilis eſt *Ber-*

Qqq

1. Falco Benevent. loco laud. & *ad an.* 1176. Abbas Celeſin. *lib.* IV. ad fin.

2. Scipione Ammirato *Iſtorie Fiorentine lib.* I.

3. Robertus Sigeberti continuator. *Annales rerum Piſanor.* apud Ughell. in *Ital. ſacra tom.* III. *pag.* 861. Blond. & Sigon. *Vita S. Bernardi lib.* II.

4. Otto Friſingenſ. *lib.* VII. *cap.* 19. Abbas Urſpergenſ. in hoc Imp. Gotfr. Viterbienſ. in epd. Chronograph. Saxo *ad an.* 1135. Albericus Monach. trium font. *ad eund. an.* 1135. ut & *Chron. Auſtrale antiquum.* Æneas Sylv. in *Hiſtor. Fred.* III Mutii *Chron. Germaniæ lib.* XVII. Sigon. d. *lib.* XI. *ad an.* 1134. & 1136.

5. Beneventanus Falco *ad ann.* 1136. Abbas Celeſinus laudato ſuperiùs *lib.* III. Petr. Diac. in *continuat. Chron. Caſinenſ. lib.* IV. *cap.* 79. Blondus *Hiſtoriar. deca.* II. *lib.* V. Hulder. Mutius loc. memor. Chriſtoph. Brower. in *Annal. Trevirenſ. lib.* XIV.

1. Di-

Bernardi exhortatio in Epiſtola, cujus inter A
alia hæc ſunt: ,, Ipſius profectò nuper opus,
,, & virtus fuit (*Dei nempè*) quod iter ſa-
,, tis laborioſum, & meticuloſum pro pace
,, Regni, & Eccleſiæ liberatione ſuſceptum
,, —— in tanta proſperitate peregiſtis. Ro-
,, manæ ſiquidem Imperialis culminis ple-
,, nitudinem glorioſiſſimè aſſecutus, quod
,, majus fuit, in manu non magna, ut a-
,, nimi fideique magnitudo clariùs emineret,
,, Quod ſi ante tantillum exercitum terra
,, tremuit, & quievit, quantus putamus B
,, horror hoſtium corda invadere habeat,
,, cum cœperit Rex procedere in magnitu-
,, dine brachii ſui? —— Non eſt meum,
,, hortari ad pugnam: eſt tamen (ſecurus
,, dico) advocati Eccleſiæ, arcere ab Eccle-
,, ſiæ infeſtatione ſchiſmaticorum rabiem, eſt
,, Cæſaris proprium vindicare coronam ab
,, uſurpatore Siculo, &c.[1]

CAPUT XXXIII.

Bernardi *Epiſtola ad eundem pro* PISANIS, *quibus infenſus erat.*

SCripſit, & alteram pro *Piſanis*, quos nonnulli calumniis oneraverant, atque eos cum Imperatore in gratiam reduxit. Verba ejus non minus memorabilia, & ad rem qua de agimus apprimè facientia, huc tranſcribere viſum eſt. Miror, *inquit*, cujus in-
,, ſtinctu, vel conſilio vigilantiæ veſtræ ſub-
,, ripi potuerit, ut homines, digni certè D
,, duplici honore, & gratia, contraria à vo-
,, bis audirent: Piſanos dico, qui primi &
,, ſoli interim adhuc erexere vexillum ad-
,, verſus invaſores imperii. Quàm juſtiùs in
,, eos regia excanduiſſet indignatio, qui po-
,, pulum ſtrenuum, & devotum quacunque
,, occaſione offendere auſi ſunt: eo præcipuè
,, tempore, quo accincti in multis milibus
,, ſuis exierant oppugnare tyrannum, ulci-
,, ſci injuriam Domini ſui, & imperialem
,, defenſare coronam? Ut enim congruentiſ- E
,, ſimè aſſignem huic genti, quod olim de
,, S. David dicebatur: Quænam, quæſo, in
,, omnibus civitatibus ſicut Piſa, fidelis egre-
,, diens, & regrediens, & pergens ad im-
,, perium Regis? Nonne hi ſunt qui nuper
,, regni illum unicum, ac potentiſſimum
,, hoſtem ab obſidione Neapolis fugaverunt?
,, Nonnè hi ſunt, qui etiam, quod penè
,, incredibile dictu eſt, in uno impetu ſuo
,, expugnaverunt AMALFHIAM, & Rabel-
,, lum, & Scalam, atque Atturinam, civi- F
,, tates utique opulentiſsimas, & munitiſsi-
,, mas, omnibuſque, qui antehac tentave-
,, runt, uſque ad hoc tempus, ut ajunt,
,, expugnabiles? Quàm dignum, quàm æ-
,, quum, quàm plenum ratione, & juſtitia
,, fuerat, ut fidelium terra interim ſaltem,
,, dùm hæc agitarent, ab omni hoſte ſecura
,, conſiſteret, tùm pro præſentia ſummi Ponti-
,, ficis, quem jamdudum exulem Piſani apud
,, ſe cum ſummo honore ſervabant, & ſer-
,, vant, tùm pro ſervitio Imperatoris, pro
,, quo & ipſi tunc temporis exulabant? Fa-
,, ctum eſt autem per contrarium, ut gra-
,, tiam, qui offenderunt, & qui ſervierunt,
,, iram mererentur. Sed vos fortaſſis adhuc
,, iſta neſciebatis. Oportet ergo nunc, quan-
,, do res eſt nota vobis, imò & decet, &
,, expedit, mutare vos, & verbum, & ani-
,, mum, ut viri regiis magis favoribus, &
,, minoribus honorandi, à veſtra parte de
,, cætero audiant, & recipiant, prout meriti
,, ſunt. O quantum meruere Piſani, quan-
,, tum adhuc mereri poſſunt. Sat eſt dictum
,, ſapienti[2].

CAPUT XXXIV.

C PISIS *denuò ad* Lotharium *proficiſcitur* Robertus. *Secunda* Lotharii *in* Italiam *expeditio, deflectit priùs ad citeriorem ejus partem. Veneti cum eo foedus ineunt.*

ROBERTUS *Capuanus*, a ducendis quinque illis navibus *Piſas* reverſus, ſtatim ad Imperatorem feſtinavit, eumque in itinere obviam habuit, quippè qui de montibus jam deſcenderat, & ſupra *Cremonam* caſtra ſua poſuerat. Per adventum autem *Lotharii* in *Italiam Neapolitanis*, quamquam brevi majore, quam antea fame preſsis, animus crevit, & ad alacriùs reſiſtendum extremaque perpetienda obduruit, decreſcente tantùndem *Rogerii* fiducia. Nimirum Imperator, tot præcibus ſollicitationibuſque fatigatus, ineunte autumno viam ingreſſus erat, quam, ut olim, inſtituerat per vallem *Tridentinam*. Ducebat autem exercitum valdè copioſum, & lectiſsimum, comite ipſa Auguſta. Inter belli duces aderant Imperatori *Henricus* gener, *Bavariæ* & *Saxonum* Dux, cui ex moribus *Superbi* cognomen inditum, & *Conradus Suevus*, ipſius quondam æmulus. Priùs verò citeriorem *Italiam* adire, & omnes earum regionum civitates compeſcere voluit, quàm *Apuliam Calabriam* ceteraque *Italiæ Rogerio* adimere. Ibi autem *Cremonenſes*, cum *Mediolanenſibus* diuturno bello diſsidentes, audita utriuſque cauſa proſcripſit, atque armis ſubegit. Indè *Papiam* veniens, cives pactione pecuniæ in gratiam recepit. *Bononienſes* quoque & *Æmilienſes*, qui priore expeditione eum deſpexerant, ſupplices ultrò cum muneribus occurrerunt: quum autem vehementèr iis infenſus eſſet, tamen *Henrici* gratia ignovit. Poſt uſque ad *Taurinum* progrediens, totam citeriorem *Italiam* in provinciam redegit[3]. Inter hæc VII. idus Novembris conventum egit in campis *Roncaliis* (planities eſt circa *Pa-*

1. Divi Bernardi *ep.* 139. ſcripta Lothario Imp.
2. Idem Bernardus *epiſt. ſeq.* 140.
3. Falco Benevent. ad *d. an.* 1136. Otto Friſing. eod. *lib.* VII. *cap.* 19. Abbas Urſperg. *in Lothario.* Petr. Diaconus loc. laud. Saxo Chronogr. *ad an.* 1136. Anſelmus apud *Alberich. monach.* III. *font.* Andreæ Ratisbonenſ. *Chron. Bavariæ.* Sigon. *d. lib.* XI. Cavitelli *Annal. Cremonenſ. ad an.* 1136.

(*a*) De-

Padum, *Cremonam* inter & *Placentiam*) at- [A] que ibi inter alia legem condidit De feudo non alienando (a) 1. *Parmæ* cum eſſet, fœdus percuſsit cum *Venetis*, legatis eorum illuc venientibus. Dein *Apenninum* tranſiens, *Anconam*, *Spoletum* cum aliis urbibus interioris *Italiæ* in deditionem accepit 2.

CAPUT XXXV.

Magnus apparatus adverſus Rogerium, *tàm mari*, *quàm terra*. *Terreſtres copiæ duobus* [B] *exercitibus procedunt*. *Pontifex* PISIS *adſcitus* Romam *deducitur*. Roberti, & Rainulfi *reſtitutio*.

ANno ineunte, qui fuit MCXXXVII. exercitum in hiberna reduxit, ac *Ravennæ* ipſe hiemavit. Ibi autem conſiliis *Rogeriani* belli cum Henrico genero *Conrado*que tractatis, ingentem contra eum expeditionem terra, ac mari adornat: etenim *Piſani* ſe centum naves inſtructuros polliciti ſunt, & cum [C] ea imperata facturos. Verè jam adultò copias ita diſtribuit Imperator, ut, una ſibi parte relicta, alteram *Henrico* committeret ad ſuſcipiendum *Piſis* Pontificem. Itaque Henricus per *Tuſciam* exercitum ducens, quam, & à ſocero in beneficio obtinuit, *Innocentium* adſcivit, & *Romam* incolumem adduxit. Tum verò Pontifex III. nonas Maji concilium *Romæ* coegit, & ut erat anathematum minimè parens, iteratas totiès execrationes adverſus *Anacletum* & *Rogerium* eorumque aſſe- [D] clas jam octavum repetiit. Mox exercitu in *Campaniam* immiſſo, non magno molimine ea regio ad officium revocata eſt: atque ita *Robertus* Princeps, & Comes *Rainulfus* terris ſuis reſtituti. Poſt hæc, ſubacta etiam *S. Germani* civitate, *Beneventum* cœpit Henricus, & Papæ, qui eum comitabatur, reddidit 3.

CAPUT XXXVI.

In Apulia *junguntur exercitus*. Rogerii *ma-* [E] *chinationes*, *qui tandem fugit in* Siciliam. *Gratulatio* Græci *Imp. eo nomine ad* Lotharium.

MEdio tempore *Lotharius* ſuo cum exercitu *Flaminiam*, *Picenum* & *Umbriam* peragravit, domuitque malè quietos; atque ita etiam ipſe menſe Majo in *Apuliam* pervenit & vires cum genero conjunxit. *Rogerius* autem, cum *Lotharium* multo auri & argenti pondere fruſtrà flectere tentaſſet, co- [F] pias ſuas omnes in aciem educit. Poſtquam vero Cæſarianos interrito gradu in occurſum procedere conſpicit, animum deſpondens ad montana *Calabriæ* ſe confert, & tandem rebus deſperatis continentem derelinquit. Videlicet nimis periculoſum ſibi fore animadvertebat, de ſumma rerum uno certamine decernere, ne fortè victus, quia per interjectum pelagus à *Sicilia* disjungebatur, in manus hoſtium deveniret. Sic ferè omnia ſponte in *Lotharii* poteſtatem conceſſere, qui *Barium* uſque progreſſus, arcem ejus vi ſubegit, reluctantibus aliquantiſper *Rogerianis* qui eam tenebant. Pontifex interea, jurejurando fidelitatis à *Beneventanis* accepto, VIII. kalend. junias ad Imperatorem contendit, eique occurrens una *Barium* progreſſus erat, ubi uterque Pentecoſten celebravit. Regreſſus indè cum Pontifice *Lotharius Melphim* quoque armis occupat 4. Erat tum orientis Imperator *Joannes Porphyrogenitus*, qui & *Calojoannes* appellatur, is ad *Lotharium* gratulatum miſit, quod *Rogerium Italia* expuliſſet 5. Adeo videlicet ob inſatiabilem dominandi cupiditatem omnibus inviſus erat ſimulque formidabilis rex *Siculus*.

CAPUT XXXVII.

Claſſis PISANA centum navium, *altera PISANORUM in Amalphim expeditio. AMALPHIS direptionem redemit*, *non item alia ejus ducatus oppida*.

PIſani interea promiſſis ſteterunt, deducta in tempore copioſiſſima atque inſtructiſſima claſſe C. navim. Vixdum Cæſaris copiæ *Apuliam* attigerant, cum hanc in urbes maritimas *Rogerio* ſubjectas immiſere. Infelix *Amalphitanorum* ducatus denuò *Piſanæ* armaturæ impetum ſuſtinuit: primum quippe *Amalphim* adorti ſunt. Verùm illa perpeſſæ calamitatis plus nimio memor, imminentem providè redemit: non item cætera hujus ducatus oppida. Diſertis verbis hoc refert *Falco Beneventanus* auctor coætaneus. *Hæc interea*, inquit, *Piſanorum exercitus*, *ſicut juraverat*, *centum navigiis armatis ad civitatem pervenit Napolitanam*. *Nec mora*. *Juſſu prædicti Imperatoris ſuper civitatem Amalfitanam feſtinat*, *excogitans igne ferroque eam depopulari. Cives autem Amalfitani*, *conſilio ſalutis invento*, *multa pecunia data*, *ad* Imperatoris & *Piſanorum permanſit fidelitatem*. *Inde ſuper Ribellum & Scalam properantes eas invadunt*, *& uni-*

(a) Deſcriptam *lib.* II. *Feudor. tit.* 52. nec non, ſub alio tamen tit. *lib.* III. *Legum Longobard. tit. ult.*

1. Camilli Pellegrini caſtigat. ad anonymi *Caſinenſ. Chronicon. an.* 1136. Sigonius loc. laud.

2. Friſingenſis laud. *lib.* & *cap.* Ludov. Cavitell. *Annales Cremonenſ. ad an.* 1137.

3. *Chronic. Caſinenſe* continuatum *lib.* IV. *cap.* 105. Otto Friſing. loc. jam totiès cit. Falco ad *an.* 1137. Urſpergenſ. in *Lothar.* Aventini *Annal. Bojor. lib.* VI. Sigon. d. *lib.* XI. Jul. Cæſ. Capacius *Hiſtor. Neapol. lib.* I. *ſub Duce* XXXIV. Giov. Ant. Summonte *Della Città e Regno di Napoli lib.* I.

4. Petr. Diacon. in *Chronico Caſin. lib.* IV. *cap.* 107. Falco ad *an.* 1137. Otto Friſing. d. *lib.* VII. *cap.* 19. & 20. Anony. *Caſin. ad an.* 1136. Chronograph. Saxo *an.* 1137. Blond. *Hiſtoriar. decad.* II. *lib.* V. Sigon. *De regno Ital. d. lib.* XI.

5. *Chron. Caſinenſe lib.* IV. *cap.* 115. ad fin. Platina in *Innocentio*. Capacius loc. laud.

1. Fal-

& univerſa eorum bona diripientes , in ore ignis & gladii eas conſumunt . Viros quoque & mulieres cum eorum parvulis captivos perducunt, ſicque ſuper tali vindicta gaviſi , ultra quam credi poteſt, inſultant . Videlicet ad delendam cladis eo loci acceptæ memoriam. Indiſtinctè vero & promiſcuè *Annales Piſani* perveteres, —— *devicerunt , ſibique tributarias fecerunt civitates Amalfi, Trani, Scale, & Scatelle & Fracte-rocche, & Pugetule, & totum Amalfitanum ducatum, ipſoſque jurare fecerunt .* Jurarunt nimirùm in verba *Innocentii* & *Lotharii* , ut ſequitur . Immò *Chronicon Piſanum* , itidem ſatis antiquum habet; *Cœperunt eaſdem civitates, Amalfiam, Rabellum, Aſcani , Scalam & Scalectam , & multo magis expoliaverunt eas quam primum* [1]. Unde non eſt mirum, vacillare hac in parte recentiares hiſtoricos, quorum *Carolus Sigonius* & *Jo. Anto. Summonte* utramque *Piſanorum* expeditionem manifeſtiſſimè confundunt [2]. Sed nullus dubito quin hic omninò ſequendus ſit *Falco*, hujus ipſius temporis ac finitimæ regionis ſcriptor, erat ille *Beneventi* notarius & ſcriba ſacri palatii , & ab ipſo noſtro *Innocentio* II. judex patriæ ſuæ declaratus eſt. Hunc certè ſequuntur *Julius Ceſar Capacius*, civitatis *Neapolitane* à ſecretis, & *Franciſcus Capycius Latro* J. C. *Neapolitanus.* uterque auctor gravis, & in hiſtoria patriæ ſuæ cum laude verſatus [3].

CAPUT XXXVIII.

Poſt AMALPHIM Salernum *aggredi jubentur* PISANI. *Offenſi à* Lothario *cumque eo iterum conciliati , mox tamen paciſcuntur cum* Rogerio.

POſt hæc *Salernum Piſanos* obſidere jubet *Lotharius*. Præcepit quoque *Roberto* principi *Capuæ* , & *Sergio* magiſtro militum *Neapolitanorum*, ut unà totis viribus in eam obſidionem incumberent: quod factum eſt xv. kalend. Auguſti. Præterea eo miſit *Rainulfum* comitem cum mille *Germanis*. Impigrè vero & præclarè conſtanterque civitatem defendebat *Rogerii* miles, uſque adeo ut & Imperator ac Pontifex, circa *Melphim* caſtrametantes, cum exercitu accurrerent. Tum vero obſeſſi, pactis intervenientibus, urbem Imperatori ſubmiſerunt, quintodecimo poſtquam circundata fuerat, die. Sed ægrè tulerunt *Piſani*, ſe inſciis & inconſultis pactionem à *Lothario* initam eſſe cum *Salernitanis*, ac proin offenſi iratique ſuas ipſimet machinas ligneas prægrandes & excelſas, quas muris concendendis fabricaverant, combuſſerunt, & jamjam *Piſas* regreſſuri vela parabant. Sed tamen *Innocentii* precibus & promiſſis exorari ſe paſſi ſunt , & cum Imperatore denuò reconciliari. Hac vero diſſenſione effectum eſt , ne arx *Salernitana* caperetur, ſola, ni fallor, in tota *Italia Rogerio* ſuperſtes poſſeſſio. Cœterum ſedatus utcunque fuerit *Piſanorum* ſtomachus, hic tamen contemptus præteritæ indignationis imperatoriæ injuriam ipſis refricuit. Unde non ita multo poſt, icto cum rege *Siculo* fœdere , domum reverſi ſunt , nimirum XIII. kalend. Octobres [4].

CAPUT XXXIX.

Contentio inter Lotharium *&* Innocentium *de creando duce* Apuliæ , *nec non alia ob* Caſinenſes.

SUbindè vero etiam inter *Lotharium* & *Innocentium* contentiones ſunt ortæ. In feſto apoſtolorum *Petri* & *Pauli* curiam apud *Melphim* indixerat, & earum regionum magnates eò convocarat Imperator ad conſtituendum *Apuliæ* ducem, qui bello parta tueretur, ac reſtitutos ſuis ſedibus principes adverſus *Rogerium* defenderet. *Innocentius* ducem ſuo nomine ordinare ſatagebat: nam eo munere aliquem ex fautoribus ornatum voluit. Contra vero Imperator, illud ſui juris eſſe contendebat, creavitque ex proceribus *Germanis Reginaldum*, virum ſtrenuum ac nobilem. Verum reluctari non deſiſtebat Pontifex. Occupato *Salerno Abellinum* abeunt, & inde *Beneventum*, ubi denuò graviter agitata eſt quæſtio de duce *Apuliæ* conſtituendo. Creſcente altercatione Pontifex ſeceſſit in urbem *Beneventanam* , & *Lotharium* in caſtris reliquit. Gravis hæc diſcordia ferè integrum menſem protracta eſt . Tandem lis hoc pacto finita , ut Imperator & Pontifex ducis *Reginaldo* vexillum, in inauguratione tradi ſolitum, admota utrimque manu ſimul traderent . Hanc ſcilicet gratiam reportavit Imperator pro reſtituto *Innocentio* ſuis ſumptibus, ſuaque ipſius, jam admodum ſenis, opera. Cæterum dum adhuc in confinio *Melpheos* morabantur , etiam alia lis animos exarcerbarat, In *Caſinenſes*, quoniam *Anacleto* & *Rogerio* ſumma fide adhæſerant, Vatinianum odium ſuſceperat *Innocentius*. Hi autem ut diris eximerentur, quibus inter cæteros *Anacleti* ſectatores devoti fuerant, Imperatorem ſupplices adierunt, rogantes ut ſua apud *Innocentium* interceſſione hoc perficeret. Difficillimè ſeſe exorari paſſus eſt Pontifex

1. Falco in *Chronico ad an.* 1137. *Annales rerum Piſan. ad an.* 1138. apud Ughell. in *Italia ſacra tom.* III. *pag.* 861. *Chron. Piſan. ad eund. an.* 1138. ibid. *pag.* 858. In quibus in tranſitu obſerva idem rurſus unius anni diſcrimen , de quo ſupra.

2. Flav. Blond, *dec.* II. *lib.* V. Car. Sigon. *De regno Ital. lib.* XI. Gio. Ant. Summonte *Della Città e regno Napol. lib.* I. Cronica del Guazzo, *Gulielmo & Ruggiero Normanni*.

3. Capacius *Hiſtor. Napolit. lib.* I. *Duce* XXXVI. Capecelatro *Hiſtor. del regno di Napoli, lib.* I.

4. Falco Beneventanus ad *an.* 1137. *Chronicon Piſan.* ut & *Annales rer. Piſan.* locis laud. *Memorie diverſe della città di Piſa* . MS. bibliothecæ Strozzianæ in fol *num.* 194. Franc. Capecelatro detto *lib.* I.

1. *Chro-*

tifex, nec niſi ſub conditione, ut ſibi obſequium jurarent. Illi vero allegarunt, jurejurando ſibi à Divo conditore interdictum eſſe, atque adeo ſupplicarunt ut ejus neceſſitate liberarentur. Perſtitit tamen *Innocentius*. Ad extremum perfecit Imperator ut in gratiam reciperentur, ſed invito & vehementer obſtrepente *Innocentio* [1].

CAPUT XL.

Receſſus Imperatoris & mors in itinere. Succedit ei Conradus.

Tandem igitur conſtitutis omnibus, & parte exercitus *Reginaldo* relicta, reditum in patriam ſuſcepit Imperator, nec enim erat quod ipſum magnoperè ad longiorem in his tractibus moram invitaret. Præterea ipſi milites *Germani*, hinc aeris *Italici* intemperie languentes ac debilitati, illinc conjugum liberorumque & patriæ dulci deſiderio, ac longionquæ militiæ tædio victi, redire volentem vehementèr etiam atque etiam incitabant. Quamobrem menſe Octobri cum Pontifice *Capuam*, atque indè recta *Romam* adiit. Octobri exſpirante, *Roma* per *Etruriam* in *Lombardiam* contendit, ubi levia aliquot cum *Cremonenſibus* prælia iniit, at mox cum victore exercitu iter in *Germaniam* convertit. Verum poſteaquam in vallem *Tridentinam* ſe dimiſit, lento eoque exitiali morbo corripitur, atque ibi prid. nonas Decembres in viliſſima caſa ſpiritum poſuit, plenus dierum (nonagenario quippe major) & tot fortunæ caſibus jactatus. De fide & pietate *Lotharii* nihil dicam, de virtute autem bellica non poſſum quin adferam glorioſum *Ottonis Friſingenſis* teſtimonium. *Auguſtus*, inquit, *tam fortia in Apulia & Campania geſſit, ut nullus ex Francorum regibus, à Carolo Magno uſque ad id temporis, tanta ibi feciſſe inveniatur*. Succeſſit illi in imperio *Conradus* II, *Henrici IV.* ſororis filius: idem ille, qui imperium antea affectaverat: repudiato nimirùm *Henrico Superbo*, *Lotharii* genero [2].

CAPUT XLI.

Capuam & Averſam *capit* Rogerius. Neapolis & Beneventum *ejus partes amplectuntur, à* Germanis *tamen prælio ſuperatur*.

Cæterum *Lotharii* diſceſſus *Rogerium* in *Italiam* pellexerat, protinùs enim con-
A tracto exercitu *Salernum* deſcendit, atque uno velut armorum curſu abſorbuit omnem *Roberti* principis comitiſque *Rainulfi* regionem, occupatis *Nuceria*, *Capua*, *Abellino*, cæteraque terra uſque ad *Beneventi* confinia, ex his maximè in *Capuam* ſæviit, quam & ſolo æquavit. Tum ipſe magiſter militum *Sergius* civitatem *Neapolitanam* in illius fidem adducit. Acceſſit præterea *Beneventum*, neglecto *Innocentio*. Hæc autem acta ſunt medio menſe Octobri, hoc eſt, eo tempore, quo
B adhuc *Romæ* conſiſtebat *Lotharius*. Inſuper & alias civitates inundavit ille victoriarum torrens, antequam à *Reginaldo* ſiſteretur. Is, abeunte Cæſare, *Barium* erat profectus, ut exitema ſui Ducatus ordinaret ac ſtabiliret. Audita igitur *Rogerii* irruptione, copias omnes congregavit, & auxilia adſcivit ex *Barenſi*, *Tranenſi*, *Trojano*, & *Melphenſi* populo. Intervenit *Bernardus*, conciliatoris vices obiturus: ſed nequicquam. Quapropter explicata utrimque acie in pugnam ruunt. pro-
C ſternuntur à *Germanis* *Siculi*, & in fugam ſe conjiciunt. Occubuit eo prælio *Sergius*, qui nunc, ut diximus, ſtabat à parte *Rogerii*. Cæſa autem ſunt ad tria *Rogerianorum* millia. Ipſe rex *Salerno* ſe abdidit, & inde *Siciliam* remeavit, uno eodemque anno bis *Italia* pulſus [3].

CAPUT XLII.

Anacleti *conamina*. *Communis legatio ad* Ro-
D gerium. *Opportuna* Anacleti *mors*. Victor IV. *Schiſma tandem interventu* Bernardi *è medio tollitur*.

Interea temporis, per diſceſſum *Lotharii*, & *Rogerii* in *Campania* progreſſus, *Anacletus* quoque *Romæ* novas turbas ciebat, occupata arce *Creſcentii*, quæ hodiè S. *Angeli* dicitur. *Innocentius* denuò in patrocinium ſibi adſcivit *Bernardum Claravallenſem*, qui populum eloquio ſuo à factione retraxit. Ad hæc
E diſſidii componendi gratia ab utroque Pontifice ſolennis legatio inſtituta eſt ad *Rogerium*, etiàmnum *Salerno* ſeſe continentem, & coram eo utriuſque cauſa retractata eſt, hujus legationis pro *Innocentio* pars maxima ipſe *Bernardus*. Verum neque hoc negotium ex voto ſucceſſit. *Peropportuno vero*, Blondum audis, *Innocentii Pontificis felicitati acceſſit Petri hæreſiarchæ mors*. Obiit ille VII. idus Januarias anni inſequentis MCCXXXVIII. *Anacleto* mortuo (tanta ei adhæreſcebat tamque
F potens factio, à *Rogerio* ſuffulta) medio menſis Martii ſublectus eſt alius antipapa, qui *Vi-*

1. *Chronicon Caſinenſe* Petri Diaconi *lib.* IV. *cap.* 108. & ſeqq. Falco ad memoratum *an.* 1137. Wernerus Rolewink in *Faſcic. tempor.* Sigonius Capecelatro, Summonte, Browerus locis ſæpè allegatis.

2. Otto Friſing. d. *cap.* 120. & *cap.* 119. *libri* VII. Abbas Urpergenſ. in *Lothario*. Chronographus Saxo *ad an.* 1137. Benvenuti de Rambaldis *liber Auguſtalis*. Blondus *dec.* II. *lib.* V. Sigon. *d. lib.* XI. Capecelatro & Summonte *dd. libb.* I. Broweri *Annales Trevirenſ.* laud. *lib.* XIV.

3. *Chron. Caſinenſ.* à Pet. Diacono continuatum *lib.* IV. *cap.* 126. & 127. Falco Beneventan. *ad d. an.* 1137. Otto Friſing. *lib.* VII. *cap.* 22. in fin. Hulder. Mutius in *Chron. Germaniæ*, *lib.* XVII.

I. Fal-

Victor IV. dicebatur. *Innocentius* autem ingenti pecunia præcipuos nonnullos, qui *Anacleto* addicti fuerant, ad ſe traſtuxiſſe, atque eo modo novi æmuli factionem vehementèr debilitaſſe traditur. *Bernardus* porrò noctu *Victorem* adiit, tandemque ad inſignia Pontificatus deponenda adduxit, agnito *Innocentio*. Ingens inde in Urbe gratulatio & concurſus. Ipſe *Bernardus* pro tam eximio beneficio *pater patriæ* ſalutatus eſt, orbiſque terrarum pacificator. Ad hæc paulò poſt diſcedentem tota civitas honoris ergo proſecuta eſt. Sic igitur *Galliam* ſuam repetiit cum gloria exſtincti ſchiſmatis, cui abolendo per ſeptem annos omnes ingenii & eloquentiæ nervos intenderat [1]. Poſteà vero, ut notum, Sanctorum albo adſcriptus fuit.

CAPUT XLIII.

Mortuo duce, quem Lotharius *conſtituerat, omnia recuperat* Rogerius. *Captivitas* Innocentii *&* *pactio. Fata* Roberti Capuæ *principis*.

ROgerium quod attinet, proximo poſt cladem anno, qui erat MCXXXVIII. è *Sicilia* rediit, ubi vires redintegrarat. Declinavit tamen quaqua ratione manum cum hoſte conſerere. Interim eadem crudelitatis & omnia vaſtandi rabie percitus, horrenda ubique execrabilis ſævitiæ argumenta dabat. Quum autem toto eo anno *Reginaldum* confligere volentem eluſiſſet. ſub finem ejus denuò in *Siciliam* eſt reverſus. At ſequenti *Reginaldus* prid. id. Majas apud *Trojam* naturæ debitum reddidit. Sic tandem omnia *Rogerio* ceſſerunt, qui illa in poſterum, non interrupta poſſeſſione, retinuit. Monaſterium autem *Caſinenſe* immanitèr ſpoliavit, quod illud ad *Lotharium* deſciviſſet. Poſteà ipſe *Innocentius* Urbe cum copiis egreſſus, ad civitatem *S. Germani* pervenit, & de pace cum *Rogerio* pangenda legatos præmiſit. *Rogerius* ſtatim cum exercitu ad *Innocentium* feſtinat, continuoque actum de conditionibus. Quum autem Pontifex *Capuanum* principatum *Roberto* repeteret, & rex præfractè negaret, re infecta diſceſsit. Recedente *Rogerio*, cum aliquanto longiùs progreſſus eſſet, eo confidentiæ devenit Pontifex, ut caſtrum propinquum, *Galluzzum* nomine, aggredi præciperet, ac devaſtari. Citiſſimè, hoc accepto nuncio, *Rogerius* cum ſuis revertitur, & filius ejus *Apuliæ* dux, fugientem Pontificem inſecutus, captivum eum cum Cardinalibus ad patrem perduxit (*a*). Verum brevi pax facta eſt, hac lege, ut Pontifex *Rogerio Siciliæ* regnum, & filiorum alteri *Apuliæ* ducatum, alteri vero principatum *Capuanum* confirmaret [2]. Calamitoſus interea & infortunatus *Robertus*, totiès reſtitutus, totièſque ejectus, privatam apud exteros vitam egit, uſque ad an. MCLV. hoc eſt ad mortem *Rogerii*. Verum eo anno principatum recuperans, proximo cum filio & filia per proditionem traditur *Gulielmo I. Rogerii* filio & ſucceſſori, à quo oculis orbatus

1. Falco *ad an.* 1137. & 1138. Petr. Diaconus in *contin. Chron. Caſin. lib.* IV. *cap. ult.* D. Antonini, Archiep. Florentini *Chronica*, *parte* II. *tit.* 17. §. 7. Pauli Langii *Chron. Citizenſe ad an.* 1130. Blond. & Sigon. iiſd. loc. quibus antea. Summonte *Della città & regno di Napoli lib.* I. Paolo Tronchi *Memor. Iſtor. di Piſa ann.* 1138. Giannattaſ *Hiſtor. Neapolit. lib.* XI.

(*a*) Luxavit hanc hiſtoriæ partem Blondus, Platinam ſecutus, & ſpecioſa narratione captivitatem Innocentii ad anteriora tempora tranſtulit, nempe ad annum MCXXX. ſive ad id tempus, quo primum creatus fuit Pontifex. Ita enim rem proponit, acſi ſtatim à creatione factum Rogerii, ſpontè ſeſe Regem appellantis, & nimios armorum progreſſus, punire voluiſſet atque coercere, narrat porrò, tanta celeritate eum moviſſe in Rogerium, pontificios illos apparatus ignorantem, ut eum ad S. Germani oppidum repulerit, & in caſtra Gallutia, quo ſe receperat, obſederit, tum vero Gulielmum Rogerii filium, ducem Calabriæ, cum exercitu superveniſſe, obſidionem caſtri commiſſo prælio ſolviſſe, ipſumque Pontificem cum Cardinalibus in poteſtatem redegiſſe. Rogerium vero, ut erat homo vafer & aſtutus rebuſque ſuis intentus, captivum pontificem comitèr habuiſſe, & pactione inita, qua quicquid voluit, obtinebat, præterquam tamen Regium titulum, peroſſicioſè illum cum ſuis Cardinalibus dimiſiſſe. Romanos interea ad famam captivitatis Innocentii, quam haud dubiè perpetuam fore credebant, conſilium cœpiſſe creandi novi Pontificis, præterea tam infelici rerum ſucceſſu in initio pontificatus, eviluiſſe Innocentii auctoritatem, qui vel ſic non erat claris ortus parentibus. Itaque Romam reverſum Innocentium iſtic inveniſſe adulterinum pontificem Anacletum, &c. vide Blondum *Hiſtoriar. lib.* V. Platinam vero *in vitis Pontific. in Innocent.* II. Per hos in errorem inducti Paolo Emilio da Verona *Hiſtor. de le coſe di Francia lib.* V. Thomas Fazellus *De reb. Siculis dec. poſter. lib.* VII. *cap.* 3. Pandolfo Collenuccio *Compend. dell hiſtor. del regno lib.* III. Giov. Ant. Summonte *Della città e regno di Napoli*, *lib.* I. Giov. Tarcagnotta *Del ſito e lodi di Napoli pag.* 55. His addantur. *Hiſtoria di Ciprian.* Manente d'Orvieto *al anno* 1130. & *Cronica* del Guazzo *pag.* 206. verſa.

2. Falco Beneventanus *ad an.* 1139. Anonymi *Caſinenſ. Chronic. ad an.* 1138. Otto Friſingenſis *lib.* VII. *cap.* 23. *Chronicon* Alberici monachi *trium font. ad an.* 1139. Gotfr. Viterbienſ. *Chron. de Lothario Imp.* Robert. de monte S. Michaelis *complem. ad Chron. Sigeb. an.* 1141. Concilior. *tom.* XXVII. *pag.* 89. Sigon. *De regno Ital. lib.* XI. *ad an.* 1139. Baron. in *Annalib. Eccleſ. ad eund. an.* Parthen. Giannetaſ. *Hiſtor. Neapolit. lib.* XI. *pag.* 258. Illud prorsùs ſingulare eſt, quod inter primam & ſecundam Lotharii profectionem Italicam collocat Aventinus *Annal. Bojor. lib.* VI. *pag.* 496.

1. Ca-

tus perpetuæque captivitati traditus non ita A
multo poſt expiravit [1]:

CAPUT XLIV.

Epilogus.

HOs rerum eventus & præcipuorum virorum caſus annectere viſum eſt, ne quædam hiulca remanerent & imperfecta, quæ individuo nexu cum ſuperioribus cohærent. B

TABULA CRONOLOGICA

Ad poſteriorem Diſſertationem.

Anni à nato Servatore.		
MCXXVI.	Menſe Auguſto in locum *Henrici V.* Imp., improlis mortui, Rex *Germaniæ* renunciatur *Lotharius Saxo*, cui ſeſe opponit *Conradus*, *Franconiæ* dux, *Henrici V.* ſororis filius, cap. 12.	
MCXXVII.	Mortuus in exilio eſt *Gulielmus Nortmannus*, *Rogerii* F. *Roberti Guiſcardi* N. *Tancredi* Abn. Dux *Apuliæ* & *Calabriæ*, cujus abſentis ditionem invaſerat cognatus *Rogerius*, *Boſſi* F. *Tancredi* N., comes *Siciliæ*, cap. 4.	C
MCXXIX.	idib. Maji *Rogerius Siciliæ* Comes ſe Regem *Siciliæ* coronari curavit, cap. 5.	
——	PISANA claſſis à *Genuenſium* claſſe victa *Meſſanam* confugit, cap. 20.	D
MCXXX.	ſub initium, *Rogerius* bello potitur ducatu AMALPHITANO, cap. 6.	
——	XIII. kal. Martias; mortuo *Honorio II.* Pontifice Max. ſurrogantur *Innocentius II.* & *Anacletus II.* unde grave & diuturnum ſchiſma natum fuit, cap. 7.	
——	*Innocentius* cum exiguo comitatu PISAS aufugit: inde autem *Genuam* proficiſcitur, & *Genua* in *Franciam*, cap. 8. & 10.	E
——	V. kal. Octobr. *Anacletus Rogerio Siciliæ* regnum confirmat *Beneventi*, atque ita illum in ſuas partes adducit, cap. 9.	
MCXXXI.	E *Galliis* in *Germaniam* deflectens *Innocentius* XI. kal. April. apud *Leodium* fœdus init cum *Lothario*, cap. 11.	
MCXXXII.	Idem, peragrata ſuperiore anno *Francia*, per *Genuam* PISAS revertitur, cap. 13.	F
——	Bellum componit inter PISANOS & *Genuenſes*, cap. 16.	
——	X. kal. Decembr. *Lotharius* in *Italiam* proficiſcitur, cap. 17.	
MCXXXIII.	Adſcito PISIS *Innocentio*, *Romam* pergit, & occupat, ibique Imperator ab eo coronatur, prid. id. Junias, cap. 18.	
——	Claſſis PISANORUM & *Genuenſium* in gratiam eorum, *ibid.*	
——	PISANI cum *Roberto Capuæ* principe & aliis coeunt in fœdera adverſus *Rogerium*, regem *Siciliæ*, cap. 20.	
MCXXXIV.	Concilium PISANUM, III. kal. Junii cap. 30.	
——	*Robertus Capuanus* PISAS denuò profectus ad auxilia maturanda, abſens principatu orbatur, cap. 22.	
MCXXXV.	X. kal. Apriles *Conradus* opera *D. Bernardi Lothario* ſe ſubmittit, cap. 31.	
——	menſe Auguſto PISANI cum 46. triremibus AMALPHIN adorti eam diripiunt, & inter prædam exemplar Pandectarum nanciſcuntur: ſed mox à *Rogerio* clade affecti pulſique *Napolim*, & inde domum redeunt. VI. id. Septem. cap. 24. 25. 26. 27. & 28.	
——	Pacem hoc anno cum *Florentinis* fecerunt PISANI, cap. 30.	
MCXXXVI.	circa autumnum ſecundo in *Italiam* venit Imp. *Lotharius* II., cap. 34.	
——	VII. id. Novembr. conventum celebravit in campis *Roncaliis*, d. cap. 34.	
MCXXXVII.	Menſe Maio *Apuliam* ingreſſus *Rogerium* ex continente fugavit, cap. 36.	
——	Altera PISANORUM expeditio adverſus AMALPHITANOS, cap. 37.	
——	PISANI cum *Rogerio* pacem pangunt, cap. 38.	
——	Dum in *Germaniam* redit *Lotharius* prid. non. Decemb. in valle *Tridentina* diem obit, cap. 40.	
MCXXXVIII.	VII. id. Januar. *Anacletus* moritur, ſublecto illi *Victore IV.* at mox ſchiſma tollitur, cap. 42.	
MCXXXIX.	*Rogerius* omnia recipit. Pontificem capit, & ab eo Rex agnitus dimittit, cap. 43.	

SOLI DEO GLORIA.

1. Camilli Pellegrini *Hiſtor. principum Longobard. poſt par.* 1. ubi habet bina ſtemmata principum Normannorum.

FINIS.

I N D E X
RERUM, ET VERBORUM,
Quæ in hoc Opere continentur.

A

A *Bacbuch* in agro Bezochar ſepultus eſt. pag.670.E.
Abagelardus filius Dragonis F. Tancredi. 707.D.
Abbandona familia Cuperſanenſis extincta.702.B.
Abbas S.Mariæ de Gelaſo.739.B.
Abbatiſſarum S.Benedicti Cuperſanenſis catalogus.ibid.
Abbatiæ in Tarentina Diœceſi quot.172.E.
Abbellinum cur ſic appellatum.682.C.
Abella a menſe Octobri nivibus tecta.7.F.
.... aquilonem ventum ingentem generat.8.F.
.... non tantùm Clanium, ſed etiam alios magnos fontes parit.ibid.E.
.... plurimas producit, & alit cicadas. 9.C.
.... unde dicta. ibid B.
Abyla mons in tertio climate.587.F.
Acalandes fluvius 344.C.D.
Accardus Lupiarum Dominus. 611.E.
Achamatus Turcarum Dux.599.B.
Acheorum legatio.470.D.
Acheron amnis.173.C.
Acida fluvius. 166.E.
Acolita ex Blaſio familia nobilis.702.D.
Acra vicus.174.D.
.... oppidum. 318. D.E.
.... Japygia. 614.F.
Acrion philoſophus celeberrimus.246.D.
Acroterium promontorium ubi.596.D.
Acus piſcis.455.B.
Admiratus Apuliæ quis.600.D.
Adolivia Regis Rogerii filia, uxor Roberti Comitis Cuperſani.709.E.
Adriaticum mare.598.F ſeq.
.... Tarentina alluit mœnia.413.C.
Adrianus Imperator vetat, ne mortui in urbe ſepeliantur.669.A.
Adurium pagus. 253.B.
Ædes Nolanæ quantùm quotannis ſolvere tenentur. 107.A.
Ædilis magiſtratus à Regulo creatur.104.F.
Æditus, Ædilitas.873.C.D.
Æddiles in genere.ibid.
.... Plebis qui. ibid. Curules qui. 874. C. Cereales qui.875.B.C.Majores qui 874.C.Pubani qui.877. F.Forenſes qui. ibid. Coloniarum, & Municipalium.875.D. & ſeq.
.... an plura munia uno tempore abiverint. 877.B.
Ædilicii Decuriones.873.B.C.
.... II., & III. aliquando creati.879.A.
Ædilicius quis.878.C.
.... Decurio.ibid.
Ædilis dignitas.873.C.
Ædilitas in urbe, & extra urbem floruit. 877.C.
Ædilitatis ob Sacerdotium excuſatio 880.B.
Ædium Nolanarum antiquarum figura ignoratur.75.B.
.... numerus 78.B.
.... præſentium deſcriptio.75.D.
Ægon Crotoniata Philoſophus, & Athleta celebris 301.F.
Ægyptus urbs lutoſa.680.F.
Æmilius (P) Conſul apud Cannas periit.686.F.
Æquicolorum pœna.144.A.
Æs multiplex, & ejus ſpecies.790. E.
.... dedit nomen Ærario. 791.B.
.... cuſum effigurabat vultus Imperatorum. ibid.
.... ejus moneta antiquiſſima. ibid.
Æſarus fluvius, & portus 304.E.
Aetitis lapis valet ad fures agnoſcendos 688.A.
Ætas eſt ſpatium 33.annor., & 4.menſium.129.D.
.... ſecundum Naſonem 100.annor.ibid.E.
Æta oppidum 162.B.
Æthræ uxoris Phalanthi lachrymæ 395.E.
Æthram Græci Cœlum ſerenum vocant. ibid.C.
Aer vehemens Apuliam olim infeſtabat.673.E.
Affaitati familia.811.A.B.
Affectus animæ pravus imperfectum reddit.335.E.
Affinitas tyranni felicitatis amiſſæ cauſa.240.E.
Africum pagus. 233.F.
Agaſus portus. 771.E.
Agareni Calabriam vaſtarunt. 152. E.
.... ab Othone II. ex Calabria ejecti. 16.F.
Agatha forte Artemiſium oppidum. 167. C.
.... græcum oppidum. 229.C.
.... fluvius. ibid.
.... vicus. 235.A.
Agathinorum agilitas. 167.C.D.
Agathius Guidacerius apprime eruditus.265.D.
Agatho P.R. Calaber homo.150.C.
.... ex Rhegina regione oriundus.223.C.
Agathocles fugatus a Tarentinis 472.E.
.... humili, & ſordido genere natus. 473.A.
.... in amica fortuna nunquam ſine fictili cænavit. ibid.B.
.... Diomedis torquem invenit.683.E.
Agapytus Epiſcopus virtute clarus.701. C.
Agellum oppidum, & fluvius.184.C.
Ager Apulus. 936.C.
.... Salentinus quando ſeri ſolet.620.B.
Agerulæ Civitas quæ ſit; & quibus nominibus olim appellata. 936.B.
Ageſidamus Athleta fortiſſimus.251.B.
Ageſilaus cum filio puero ludebat.421.A.
Agnanum olim oppidulum. 742. A.
Agnellus (Sanctus) Abbas Saracenos exturbavit.665.E
Agnes Piſana monialis virtutibus clara.741.E.
Agnus albus cum cornibus auratis à Stabiis ad Præſulem Nolam mittitur quotannis. 29.A.
Agri Tarentini deſcriptio. 405. F. fertilitas. 407. B. Tempe comparatur.406. B. ejus politia, & ſitus. 439. B.C.
Agrigentini Cleominis filium Ducem exercitus eligunt.472.B.
Aiax fluvius. 274.B.
Alaca fluvius. 258.
Alarici Gothorum Regis ſepultura in Baſenti alveo. 176.A.
Alarus Fluvius. 254.A.
Albanorum duo vici. 174.D.
Albericus Aquaviva Cardinalis. 725.B.

.... eruditione clarus. ibid.
.... à Barbiano Comes Cuperſani. 712.A.
Albertinorum familia, 89.D.
Albertus Aquaviva Aragonius Bitunti, & Aquavivæ Marchio.720.E.
Albinus conſ. 481. D.
Albiria Cuperſani Comitiſſa Lupiarum Comitatum adepta. 709.E.
Album flumen. 183.C.
.... pagus. 267.D.
Alciſthenes plumarius Sibarita. 324.B.
.... ejus luxus veſtimenti. ibid.C.D.
Alcmæon Crotoniata Pithagoreus Philoſophus, & Medicus. 291.A.
.... ejus Economia ibid. B.C.
.... ſententia de immortalitate Animæ. ibid.D.
.... Fabulas invenit. 192.A.
Aleces piſcis. 455.E.
Alecium Promontorium cum ſtatione. 307.D.
Alegria Gallorum Dux. 547.D.
Alemannus Archiepiſcopus. 568.A.
Aleſſium pagus. 212.C.
Alexander Rex Epiri oraculo de Acheronte deceptus, 173.C.D.
.... & in Italia accitus. ibid.D.E.
.... à Tarentinis accitus. 471. A.B.
.... in Italia Acheruntem, & Pandoſiam urbem in venit. ibid.F.
.... prælio factus ſuperior Romanos ſibi conciliavit. ibid.D.
.... Goffridi filius 708.C.
.... Cuperſani Comes. ibid.
Alexis Sybarita Poeta Comicus. 324. D.
Alexis Tarentinus cur dictus Rapſodus.429.F.
Alexandria quando condita. 471.F.
Alfanorum familia. 93.E.
Alfareda mater Comitis Cuperſani. 709.D.
Alga 456. E.
Allecti qui.867. E. & ſeq. Allecti in Theatralibus, ſcænæ, ſeù ſcænicorum, inter Juvenes, inter Tribunicios, inter Patricios, inter Equites,ad munera, inter Quinquennalicios.868.per totum,& 870.B.
Allectionis, ſeu Adjectionis beneficium quibus datum. 869. per tot.
Alphonſus Ferdinandi filius, & Alphonſi nepos, Rex Apuliæ 598. B.600. E.
.... quam urbem inſtaurat, ac munit. 598.E.
.... quorum oſſa Neapolim deportari curavit.600.B
.... contra quos bellum geſſit.603.A.
.... quod nam oſtium effodere conatus eſt.ibid.B.
.... quam arcem, & ubi ædificavit. ibid.C.
.... extra Regnum agit. 604.F.
.... à quo armis, & pecunia adjutus 612.D.
.... a quo adoptatus, ac poſtea abdicatus.618.C.
.... ſuccedit Ferdinando. 539.C.
.... Tarentum muniendum curat. ibid.F.
.... regno relicto in Siciliam navigat. 540.E.
Alphonſus Ferdinandi Pater filium ipſum ſpurium Ducem Calabriæ declarat. 535.D.
.... Neapolim vi capit. 534.C.
Alphonſi felicitas conjugio filiæ turbata 540. B.
Altimontium olim Balbia oppidum 165 D.
Altimonti in fano B.Mariæ reliquiæ Sanctorum.165.F.
Alvarus Nunnes Oſorius creatur Comes Traſtumaræ, Lemoſii, & Sarriæ 705. C.
Amalphis, ejuſq.ſitus.905. A.
.... ejus confinia,& latitudo ibid.B.C.
.... ab aliquibus cum Melphi confuſa.906. per tot.
.... olim dicta Malfia, & Malfa 907.D.E.
.... ejus orgo fabuloſa 908. per tot.
.... Hiſtoria magis probabilis circa ejus ortum 909. A., & ſeq.
.... quando, & à quibus in ea inventa volumina Pandectarum 913.C. 919.E.& 968.A.
.... direpta a Piſanis fit eorum tributaria. 919.E.
.... quo tempore penitùs diruta.925.C.
.... antiqui magiſtratus, & forma regiminis 926. C. 927.A.
.... fuit Græcorum ſedes eiſque ſubdita 927.F.928.A
.... ſuis legibus,& conſuetudinibus vivebat.928.A.D
.... ſimul cum Surrento aliquando ſub Duce Neapolis fuit 928.B.C.
.... ſuam propriam monetam cudebat.928.F.
.... ejus antiqua Reſpublica comparata cum Veneta 931. per tot.
.... quæ munimenta habeat à natura 933.B.& ſeq.
.... quæ ab arte.ibid.E.
.... Oppida, & Caſtella olim ſubjecta 934.D.& ſeq.
.... ejus ditiones, & poſſeſſiones extra Regnum Neapolitanum 937.per tot.
.... ejuſdem ſumptuoſa ædificia,templum, Armentarium Navale.938.C.D.
.... illius Archiepiſcopatus,Epiſcopi ſuffraganei, & prærogativæ 938.E.
.... Familiæ in ea quondam illuſtres 939.& ſeq.
.... Agri fertilitas, urbiſque elogia 942.B.ſeq.
.... ejus opulentia, & celebritas 944.per tot.
.... à Piſanis ex improviſo invaſa,& direpta 967.F.
.... quo die direpta fuerit 969.E.
.... an à ſolis Piſanis 971.F. & ſeq.
.... an incenſa quoque ab eiſdem fuerit.971.C.
.... ab eiſdem denuò capta 978.D.
.... à quibus poſtea ſe redemit, ibid. E.F.
.... ejuſdem Tabula Cronologica.985.& ſeq.
Amalphitani per fraudem ducuntur captivi Salernum 609.F.
.... poſtea ſeipſos liberant 910.B.
.... eorundem bella cum Saracenis ibid.D.
.... cum Salernitanis.912.E.
.... cum Surrentinis 913.A.
.... ad Robertum Guiſcardum confugiunt 914.B.
.... à quo per fraudem circumveniuntur, ibid. C. 946.C.
.... Subjugantur a *Rogerio* I. Siciliæ Rege 917. A 918.C.
.... Nonnulla vocabula à Græcis traxere, & quæ 923.B.C.
.... Poſt patriam dirutam ſe Neapolim conferunt. 925.D.
.... quandiù liberi fuerint.929.C.
.... quando alienæ poteſtati ſubjici cœperint.ibid.D.
.... eorum ſtatura, habitus, indoles 941.D. 942.A.
.... in mercatura præ cæteris celeberrimi 943. E. 944.A.E.
Amalphitani Agri fertilitas 943.B.
Amalphitanum Concilium adverſus Pſeudo-Pontifices 913.B.
Amalthea cornu nemus ameniſſimum juxta Hipponium 191.E.
Amanthea Civitas 184.A.
Amar num pagus 264. F.
Amaſianus à Marco inſtituitur Epiſcopus 555.B.
.... quidam Reguli pomarii cuſtos à Marco erigitur.554.D.
Ambages Oraculi quando evolutæ 395.E.
Ambarualia Cereris in honorem inſtituta 671.B.C.
Amendolia familia nobilis 702.C.
Ameriſtus Stelichori frater Geometra 202.E.
Amicitia quotuplex ex Hippodami ſententia 332. B.
Amicus inclytus comes 708.B.
Amphitalattos quid 592.F.
Amphiteatra cur non potuerunt eſſe extructa muris vicina, vel extra Urbem. 20.D.
.... fuerunt intra muros Urbis Nolæ antiquæ 46.F
.... Nolana quantùm a se invicem diſtant 20.C.
Amphiteatri marmorei forma ante extirpationem 21.E
.... Nolani reliquiæ quædam 19.B.
Amphiteatrum marmoreum ab Urſo Urſino funditus extirpatum 21.E.
Ampliеſſa oppidum 254.A.

Amyclæi qui 354.E.
Amygdalaria oppidum 343.E.
Amygdalia oppidum 230.F.
Anacleti II., & Innocentii II. ſchiſma.952.C.
Anacletus confirmat Rogerium in Regem Siciliæ, in Ducem Calabriæ,& Apuliæ,atque Capuæ Principem 954.A.B.
.... Novas turbas movet, occupata Romæ S.Angeli arce 952.D.
.... ejuſdem mors ibid.
Anaxorchus cujus mores execrabatur. 634.D.
Ancinalis fluvius 57.C.
Ancurus ſe præcipitem dedit,ut Patriam liberaret in Præfat.Anton. de Tarſ.
Andreas pagus 258.F.
Andreas Aquaviva magnus R.Juſtit. 724.F.
.... Matthæus Aquaviva Epiſcopus Venafri ibid.
.... Matthæus Aquaviva Aragonius 725.E.
.... Matthæus Aquav. Arag. Comitatu Cuperſani à Rege Federico donatur 718.D.
.... Matthæus Aquaviva militum Imper.725.A.
.... Matthæus Aquav.Arag.contra Gallos præliatur, ſeditiones Regni ſedat 728.E.
.... & armis,& eruditione clariſſimus 720.A.B.
.... multa egregia fecit circa Virginem Inſulanam. 718.F.
.... moritur 720.D.
Andria Urbs nobilis 664.C.
Androdamus Philoſophus, & Legiſlator.226.B.
Angela mulier Monſanti ingenioſa 189.E.
Angelicorum familia 95.F.
Angelorum familia 96. E.
Angelus Ep. Cuperſani,ejus Bulla de beneficio S.Crucis familiæ Tarſiæ 746.A.
.... de Bado miles Cuperſanenſis 745.C.
Angitula oppidum 189.C.
Anglibertus de Baucio deficit à Rege 717.A.
Anguilla piſcis 455.E.
Animæ immortalitatis, & mortis ſceleratorum judicium Theano uxoris Pythagoræ 289.A.
Animi tranquillitatis Hipparchi ſapientiſſimum judicium 224.D.
Anna Manfredda monialis clara 741.E.
Anna Pagus, ſive ecalſidium 207.B.
Anna Columna 534.D.
Annibal primò apud Nolam à Romanis, Nolaniſque victus 32.F.
.... ter Nolam ſummo conatu aggreſſus eſt 35.A.
.... ubi caſtramentatus ad oppugnandam Nolam 24.D.
.... milites ſuos alloquitur 504.D.
.... Tarentum ingreditur.503. A.
.... munit 505.
.... poſt pugnam ad Herdoneam Fulvianum delet exercitum.509.C.
.... æſtatem conſumpſit in agro Tarentino, & qua ſpe 499.C.
.... audita expugnatione Tarenti quid dixit 513. F.
.... contendit cum exercitu in Campaniam 509.E.
.... infirmitatem ſimulat, ut præfectum Tarentinum decipiat 501.D.
.... in Tarentino agro quare pacatum agmen incedere juſſit 498. F.
.... muro Tarentum ab arce diſtinguit.506.A.
.... occupata Urbe Tarentinos in Foro convocat 505.D.
.... per Metapontinos conatur Fabium opprimere 514. A.
.... præſidium Romanorum Tarentum miſſum profligat. 515.C.
.... relicto Tarenti ſubſidio caſtra metatur. 506. F.
.... ſacrificandi gratia ad locum Averni deſcendit. 498. F.
.... Tarentinos benignè, & humanitèr alloquitur. 505.D.
.... Tarentinos inſtruit quomodo dominium maris poſſint accipere. 507. B.
.... Tarentum fraude occupat. 504. F.
.... Romanos vicit apud Cannas. 678.
.... annulorum tres modios Carthaginem miſit. 679.A.
Annibalis reſponſum Campanis legatis datum.509.D.
Anno à Romanis fugatus. 507.D.
Annulus aureus Equitem à Plebeio ſeparabat. 856.E.
Anogeum Caſtellum. 200. F.
Antiquitas Cuperſanenſis in quibus rebus. 667.E F.
.... ex Idolis, & ſepulchris. 749.B.C.
Antiſtrophe quid. 685. F.
Antonius Aquaviva militum Imperator. 724. F.
.... Aquav. Pontificis legato ſuppetias tulit.728.C.
.... Aquav. magnus Regni Ciamerlanus. 724.F.
.... Aquav. magnus Regni Juſticiarius ibid.
.... Barbantiæ Dux. 710. C.
.... Brunachius Epiſcopus Cuperſani. 752.A.
.... eius munera, & ſeveritas ibid.
.... Neapoli moritur ibid.
.... Caldora Comes Cuperſani. 713. F.
.... Cardinalis Marzeatus Tarſiorum Conſanguineus. 699. D.
.... de Celano. 739. B.
.... Domini Nardi Epiſcopus Cuperſani. 699.E.
.... Galatheus merita Beliſarii Aquaviva Arag. recenſet. 717.F.
.... Lutzemburgius Carnii Comes. 711.A.
Antonii Scoccetti Minorum Ordinis Cœnobitæ ſepulchrum. 184.B.
Antonius Bonius D. Franciſci Paulitani ſocius. 183.F
Antonius Ponta literis eruditus. 182.F.
Antoniarina pagus. 253.B.
Antri Inſulani conſideratio. 735.D.
Apeneſte. 771.D.
Apennini Sylvæ delineatio. 212.A.B.
Apenninus mons ſecat Calabriam. 124.D.E.
.... unde ortum habet. 616.D.
.... eius terminus. 615.A.
.... quas regiones dividit. 616.D.F.
Apiſtrum oppidum. 163.C.
.... Flumen ibid.
Aponium promontorium. 193.F.
Apodonia locus unde ita appellatus. 553.E.
Appii Claudii Cæci oratio de non ineunda pace cum Pirrho. 485.F.
Apollinis ambiguum reſponſum Pirrho datum........
.... reſponſum Phalantho datum de deducenda Colonia. 394.F.
.... imago à Populo Nolano,& Sacerdotibus quare diſtructa, & quando. 72.D.
Apothecarii qui ſint. 922.E.
Apuli ventos cur venerarentur. 673.F.
.... Cererem venerabantur tritici cauſa. 671.C.D.
.... offenduntur à Calamo Philippi Bergomenſis. 665.D.
.... & Calabri ſuppetias tulerunt Neapolitanis contra Saracenos. 665.D.
.... laudantur. 663. A.
.... vindicantur à Conviciis Delcampii. 694.F.
.... vindicantur à Conviciis Lambini ibid.B.C.
.... viri fortes, ac robuſti. 665.B.
.... adverſus Romanos quales. 145.C.D.
Apulia unde dicta. 589.B.
.... illius terminus. 598.D.
.... dicitur à pluvia, .i. abſque pluvia.691.F.
.... cur olim Longobardia. 687.C.
.... cur Latonia. 661.A.
.... olim Regibus ſubiecta ibid.B.
.... quot Provincias complectatur. 695.C.
.... Regni Neapolitani Regio nobilior. 695.E.
.... Italiæ horreum. 662.B.
.... laudatur à Populi frequentia, à metallis, à frugibus. 662.

ſic-

.... ſiccitate laborat, & muſcis. 691.E.
.... retinet nonnullas Longobardor.leges.683.C.D.
.... cur ab Horatio fabuloſa dicatur. 688.F.
.... vindicatur à Conviciis Ligurini. 665.A.
.... Terræmotibus quaſſata. 666.D.
.... acceſſit Romanis. 775.C.
.... Romanis ſubdita. 809.B.
.... Barbaris, Vandalis, Gothis ſubiecta ibid.
.... Ducibus Sveviæ ſubfuit. 810.D.
.... ad Comites Andegavenſes tranſiit ibid.
.... ad Aragones, & poſtea ad Auſtriacos ibid.E.
Apuliæ nomen ad totum Regnum extendebat. 695.B.
.... lutum præſtantiſſimum. 692.D.
.... varia mutatio dominii, & ſubjugatio. 809.C.D.
Apulus impiger, & laboribus aſſuetus.664.E.
Apulorum divitiæ ibid.
.... in loquendo promptitudo. 693.F.
.... eorum ager. 771.C.
Apulos ſugillat Delecampius. 693.F.
Aqua ſulphurea ubi 595.A.
... In Inſulana Crypta perguttatim defluunt.734.E.
Aquarum inundatio 606.E.
Aquarium pagus 199.D.
.... pagus alius 205.D.
Aquæ Japygiæ quales 589.F.
Aquavivia familia una ex ſeptem Regni 723.F.
.... in Aragoniam allecta à Ferdinando 729.B.
.... quando ſedili *Nidi* aggregata ibid. F.
.... antiquitas, nobilitas, & eius origo 722.E.
.... eius Procerum dignitas 705.F.
.... ex Bitunti Marchionibus provenit. 702. C.
Aquilæ piſcis 454.A.
Aquinii familia 187.E.
.... ex ea ortus eſt D.Thomas, & ubi 269 B.C.
Arabes quid corrupere. 587.E.
Aræ Baſilicæ Nolanæ. 62.A.
Aragonenſes. 596.C.600.F.604.A.612.D.
Arachneus quale animal. 590.D.
.... illius venenum fiſtulis, & timpanis pellitur ibid.
Arcades in Calabriam Colonias deduxere.130.F.
Archangelus Franciſci Paulitani ſocius. 183.F.
Archimedis præſtantia. 422.E.
Archidamus Fanum Apollinis diripuit. 470.
.... Tarentinorum Dux interfectus ibid. C.
Archita Tarentini patria. 593.C.
.... animi magnitudo, & manſuetudo. 477.B.
.... diſcipuli quinam fuerunt. 422.C.
.... diſſertatio de principiis, & Ente. 418.D.
.... oratio contra voluptatem. 422.D.
.... quædam dogmata. 417.F.
Architas alter de agricultura ſcripſit. 416.F.
.... mytilenus Muſicus ibid.
.... non fuit Pithagoræ diſcipulus. 426.C.
.... quartus. 417.A.
.... quintus Tarentinus ibid.
.... Servis abbundavit. 420.F.
.... Tarentinus Dictator creatus nunquam ab hoſtibus ſuperatus 31.B.
Tarentinus imperio ſe abdicavit ibid.C.
.... multa ſcripſit. 418.B.
.... obſcenitatem verborum aſſiduè vetavit.417. E.
.... Pithagoreus, & mathematicus fuit.421.D.
.... quam infelicem ultimum vitæ diem habuit. 425.F.
.... quo tempore vixit. 417.A.
.... ſolebat ludere cum ſuor. ſervor. filiis. 420.F.
.... Tertius Epigrammatarius. 417.A.
Area antiquæ Urbis Nolæ. 20.C.
.... Nolæ præſentis. 44.B.
Areæ pro Cæmeteriis apud Afros. 670.A.
Arenaria pro Cæmeteriis ibid.
Arenæ oppidum. 199.D.E.
Areneæ tela juxta Cereris faciem infauſti ominis loco Thebanis fuit. 672.E.
Arenthum flumen. 179.C.
Areſium pagus. 214.C.
Arethuſa quando penitùs defecit. 606.F.
.... quando rurſus fluere cœpit ibid.
.... fons admirabilis. 263.C.D.
Argiona pagus. 194.B.
Argirous Meli Regis Apuliæ filius Normannorum fuit Dux. 706.F.
Argutum pagus. 263.D.
Agyripa. 609.D.
Ariantha oppidum. 167.A.
Arignotus Crotoniata Philoſophus. 295.D.
Arintha oppidum. 173.B.
Arionis à Delfino ſervati hiſt. 464.E.
Ariſtidis Locri de filia elocanda ſententia. 238.E.
Ariſto muſicus. 228.C.
Ariſtocratia quodnam politiæ genus. 593.D.
.... ejus prærogativæ. 335.A.
Ariſtoteles quid de robuſtis Corporibus dixit. 590.E.
.... unde acumen ſenſus argumentatur. 591.D.
.... cuius Urbis meminit. 592.E.
.... quomodo Babylonem appellavit. 603.D.
.... quantam urbem eſſe ſtatuit. 605.A.
.... quid dicit de Nilo, & de Tanai. 606.D.
.... quid de bellis. 110.A.
.... quam ſententiam explodit. 620.A.
.... quas hiſtorias probat. 594.B.
.... quid de M.Græcia prædicat. 585.E.
.... quid de fortuna pronunciat. ibid.
.... ubi ponit Italiam. 586.A.
.... quid de Philoſophia cenſet. 633.F.
.... in quo felicitatem ponit. 630.A.
.... quam diſtantiam inter homines abbominatus eſt ibid.F.
.... unde regionum temperies, & intemperies agnoſci dicit. 627.D.
.... quam urbem celebravit. 624.A.
.... quid de ratione, & de apparentibus. 621.D.
.... quid de Cretenſibus affirmat. 609.E.
.... quid de Deo, atque Natura 591.F.
.... illius familiaris quis. 593.D.
.... quomodo moriens ſibi ſucceſſorem declaravit. 428.C.
.... ejus opera ſpuria. 401.B.
Ariſtoxenus unde ortus. 593.D.
.... muſicus, & Philoſophus ibid.
.... Ariſtotelis familiaris ibid.
.... unus ex eius diſcipulis. 428.B.
Ariſtoxeni ſcripta tàm philoſophica, quàm medica 428.E.
Arocella oppidum. 254.A.
Arocha pagus. 231.B.
.... Caſtellum. 265.D.
.... fluvius. 268.A.
.... oppidum. 145.A.
Arpi Civitas. 771.D.
Arpi, ſeù Argyripa. 772.F.
Arpona familia Cuperſanenſis extincta. 702.B.
Arponium nunc Querquarium oppidum. 343.A.
Arnanum fratrum Inſigne Spichea Corona.671.D.
Arx Saracena apud Tarentinos 719.F.
Arx Nolana ubi ſita. 56.A.
Aſchenas pronepos Noe Calabriæ inhabitator. 124.F.
.... condidit Rhegium ſub ſuo nomine ibid.
Aſchanazei Auxonis dicta 131.A.
Aſculum. 48.F.
Aſellus piſcis. 456.D.
Aſini Japygiæ quales. 589.F.
Aſinorum Sylveſtrium deſcriptio, & cornua. 689.F.
Aſſa fluvius 257.B.
Aſtracum quid Nolanis ſignificat. 76.A.
Aſtrici. 455.F
Aſto, ſeu Aſcon crotoniata Philoſophus celebris 292.B.
Aſtylus Crotoniata Philoſophus, & Athleta celebris 301.A.B.

Aſylia

Aſilia Caſtrum.267.E.
Atabulus ventus Apulis peculiaris. 673.E.
Atella quibuſdam Comœdiis nomen fecit. 59.E.
Atellana Comœdia introducta Nolæ. 109.F.
Athenienſium, & Arcadum vanitas circa eorum originem. 666.B.
Athenæum promontorium, ſeu Roſſia.311.D.
Atrani oppidum.935.D.936.A.
Attica terra optima.627.F.
Attici quales eſſe putantur.ibid.
Attila flagellum Dei Tercaſinam Urbem quare non offenderit.76.B.C.
Atturina Civitas ubi olim fuerit. 936.A.
Avaria vocabulum maritimum quid ſignificat.923.A
Aucupium Aquilarum, & Milviorum quomodo inſtituebatur.48.F.
Aucupia optima paſſim, atque affatim ſunt in Calabria.345.G.
Avellana Tarentina.450. B.
.... quomodo creſcat.49.F.
Avellanarum collectio quanta Nolanis.101.A.
Averardus Aquaviva Hungariæ Regem excepit. 729.B.
Averroes quid de Græcia affirmat.588.F.
.... illius opinio erronea.587.D.
Aufidus fluvius.772.F.
.... cruentus ex Cannarum clade.773.C.
Auguſti templum Nolæ.23.F
Auguſto à Tiberio Nolæ templum erectum.33.B.
Auguſtus Cæſar Nolæ diem obiit ſupremum.ibid.
Auguſtinus Niphus Calaber homo.149.D.
.... ejus origo, & laudes.195.E.F.
.... Ferentillus Epiſcopus Cuperſani.752.A.
Aulon mons.255.E.
.... Urbs 598.F.449.E.
Aulus Licinius Poeta dictus Archias, à Tarentinis Civitate, & multis præmiis donatus.435.E.
Aurea Bulla.887.D.
Auſonia dicta Calabria.125.C.D.
.... unde ità dicta.ibid.
Auſonii ideſt Aſchenaceii.229.D.
Auſter ubi ſæpiſſimè flare ſolet.625.F.
.... illius proprietas quæ.621.E.F.

B

BAbylon qualis Urbs.603.D.
.... quid experta eſt.ibid.
Bacharium pagus.317.E.
Bacilli quid ſignificarint.831.E.
Bacurius Rex Iberorum in domo Conſtant.M. Comitis domeſticorum munus obtinuit.705.A.
Badulatum oppidum.258.F.
Balæi paræcia unde dicta.467.A.
Balbia nunc Alimontum oppidum.165.D.
Balena.458.F.
Baleſus urbs diruta, & ubi.606.B.
.... quænam numiſmata, & Lapilli ibi reperiuntur.ibid.C.
.... quinam Torrens eam in duas partes ſecat. ibid.
.... quantum diſtat à mari.ibid.F.
.... multa ſepulchra, & vaſcula &c.ibid.
Ballettarum familia.91.F.
Balnearia oppidum.207.C.
Balza Familia una ex ſeptem Regni.723.F.
Bantinum B.Virginis monaſterium.707.D.
Bantii fides erga Romanos.37.D.
Baphia juxta Tarentum.,85.F.
Barbarorum intemperantia. 629.E F.
... Ceremoniæ in puerorum immolatione. 686.E.
Barbara pagus. 191.C.
Barium anteà Japix.598.E.664.A.Urbs nobilis.695.E
.... quis condiderit.391.D.olim caput totius Apuliæ. 661.E.
.... nunc Peucetiæ Caput. 661.C.
.... in ea Duces regio diademate coronabantur ibid.
Barnabæ (Sancti) Corpus repertum cum Evangelio Sancti Matthæi. 673.C.
Baronia familia Cuperſanenſis extinta.702.E.
Baronum familia. 97.A.
Baronum dignitas in Apulia tempore Longobardorum. 695.F.
Barſenta oppidum. 742.A.
Barulum Urbs nobilis. 695.E.
Barulorum familia. 97.A.
Baſentus amnis. 174.
in *Baſenti* fluminis alveo ſepultus Alaricus Gothor. Rex. 176.A.
apud *Baſentum* Otho II. Imp. à Bajelio Conſtantinopolitano ſuperatus. 176.B.
Baſilica Divæ Claræ Nolæ. 70.F.
.... Epiſcopii à quibus incæpta, & perfecta. 79.A.
.... Felicis fuit templum Jovis.
.... Joannis Baptiſtæ, poſſidetur à Veſpillonibus. 64.F.
.... quomodo fuit tempore Divi Paulini.66 F.
.... Divi Cataldi Tarentini. 572.B.
Baſilicæ antiquæ atque parvæ Nolanæ deſcriptio 64. A.
.... Divi Franciſci Nolæ deſcriptio.70.E.
.... Nolanæ deſcriptio. 61. A.
.... Paulini deſcriptio. 66.E.
Baſilium pagus. 191.C.
Batianum pagus. 190.C.
Batum flumen.163.A.
Bauciorum familia nobiliſſima. 728.E.
Beatrix Aquaviva de Aragonia Abbatiſsa S.Benedicti Cuperſanenſis, ejus Sanctitudo.740.B.C.
.... de Guevara Roccæ Princeps mundo abrenunciat, & ejus Sanctitudo.725.F.
.... de Tarento Regia ſtirpe Comitiſſa Cuperſani. 709.F.
.... Palangela monialis S. Bened. meritis plena, 741. E.
Beatricis puellæ Nolanæ vetuſtiſſima hiſtoria. 98.C.
Belatonum pagus. 200.C.
Belicaſtrum Civitas Sedes Epiſcopalis. 268.A.
Beliſortum oppidum. 190.C.
Beliſarius Aquaviva Aragonius. 717.A.
.... Cuperſani Comes Nerinotenſi Urbe donatur à Ferdinando Rege.716.F.
.... multa auxilia, & ſuppetias dedit Ferdinando II. Regi. 727.D.E.
.... contra Gallos fortitèr pugnat, & Neapolitani Regni diſſenſiones componit.717.A.
.... ejus eruditio. 718.B.
Bellimontum oppidum. 183.F.
Bellividarium oppidum. 168.A.
Bellividerium pagus. 306.F.
Bellum Jovis cum Gigantibus quomodo Nolæ repreſentetur.114.F.
Bella varia à Pirrho geſta.477.C., & ſeq.
Bellum inter Tarentinos, & Romanos quo anno incæptum. 475.C.
.... inter Lacædemonios, & Meſſenios quare, & quando ortum.392.F.
.... inter Namurſium, & Conſalvum.549. C.
.... primum Tarentinor. fuit cum Thuriis. 468.A.
.... quo apparatu à Rogerio Bohemundo paratur. 523.F.
.... Amalphitanum cum Saracenis. 910. D., & 946.B.
.... cum Salernitanis.912.E.
.... cum Surrentinis.913.A.
Benedicti (Sancti) celeberrimum Cuperſani Cœnobium à Goffredo privilegiis exornatum.707.E.

Beneventum cur olim Maleventum dicebatur. 680.D.
Bernardina Latilla virtute clara. 741.F.
Bernardinus Cuperſani Comes, & Magnus Juſtitiarius Apuliæ, & Terræ laboris. 709.B.
Bernardus Abbas Claravallenſis partes Innocentii II. ſuſcipit.953.C.
.... difficultatem de Inveſtituris Imperio reſtituendis tollit. 956.B.
.... ejus opera Conradus Imperio in favorem Lotharii renunciat.973.E.
.... Lotharium contra Rogerium hortatur.975.A.B
.... atque etiam Piſanos.ibid.C., & 976.A.E.
.... ab Innocentio in patrocinium adſcitus. 982. D.C.
.... & ſchiſmate extincto, Innocentium pro Pontifice ab omnibus haberi fecit. 983.A.B.
.... D.Franciſci Paulitani Socius. 310.D.
.... Abbas apud Thebas, & indè Epiſcopus Tarentinus. 319.D.E.
Bernardini Thileſii laudes. 178.F.
Besbius Princeps Gigantum.32.A.
Besbius dictus Veſuvius à Duce quodam Pelasgo. 31.F.
Beſidia vulgo Beſidianum, olim Beſcia Civitas Epiſcopalis. 319.D.E.
Beſidiæ vicus. 174.D.
Beſidianenſium Principum geneologia. 319.B.
Beſtiæ gratam retinent beneficii memoriam. 462.E.
Betis amnis ex Beto Tagi filio ſic dictus.682.B.
Biancum oppidum. 335.B.
Bibliothecæ Nolanæ deſcriptio. 77.C.
Bigetti oppidum Monaſterio Sancti Benedicti Cuperſanen. donavit Goffridus Comes. 737.E.
Biginæ mares, & fœminæ qui dicuntur.87.B.
Bitettum Urbs. 664.C.
Bituntum Urbs nobilis. 695.B.
Blanda oppidum. 168.C.
Blancha familia Cuperſanenſis extincta.702.B.
Blaſium pagus. 188.C.
Blaſius cum turmis militum clanculum Nolam intravit, & quem in finem.35.F.
Bodrium forum ubi ſitum. 55.F.
Boca piſcis. 458.A.
Boccalatorum familia. 89.C.
Bochilerium oppidum. 309.A.
Bohemundus Roberti Guiſcardi Frater Princeps Tarenti. 810.A.522.E.
.... ejus bella, & Sepultura. ibid.
.... Rogerii frater. 707.F.
Bohemunduli, & Coſtantiæ matris privilegia.525.A.
Bojorum pœna defectionis. 139.A.
Boletum oppidum. 344.D.
Bombilium pagus. 253.B.
Bombycinum oppidum.167.F., ibi Cyriaci templum. 168.A.
.... & Baſilii monachor. monaſterium.ibid.
Boniſatum oppidum. 168.C.
Bonifacius Vannocius injuſtè carpit hiſtoriam in præfatione Antonii de Taiſia.
Bonnatius monachus Floriacenſis. 181.C.
Bononienſium Patroni Antonii. 839.C.
Bonziæ familiæ nobilitas. 752.D.E.
Bottem cur Nolani vas magnum vocant. 76.D.
Boracianum pagus.214.D.
Borellum oppidum. 200.
Borracchi fluvii oſtium.406.A.
Bova Civitas Epiſcopalis. 233.F.
Boves Japygiæ quales. 589.F.
Bovis Tarentini hiſtoria. 463.F.
Bovolina oppidum. 235.E.
Bovingium pagus. 206.B.
Bracadum pagus. 206.B.
Bracalis fluvius. 201.B.
Braces Inſula Ithacuſa juxta Nicolam. 193.E.
Braucaleonum Caſtellum. 234.E.
Braſſica vitibus contraria. 416.F.
Brazaria pagus. 199.D.
Brettia pars Calabriæ. 120.F.135.A.
.... unde dicta.136.B.C.
Bretii am a Romanis ad Annibalem deſecere. 138.A. & ſeq. 142.F.
Brettiis ſi quid erratum, ignotum fuit. 143.A.B.
Brettiorum potentia, & origo. 135. B.& ſeq.
.... Metropolis fuit Coſentia. 175.E.
.... Numiſmata. 136.D. & ſeq.
.... Reſpublica in Calabria. 309.F.
Brettium promontorium in Terineo ſinu. 133.C.
.... Subarum appellatur ab accolis. ibid.D.
Briadum pagus. 195.C.
Briaticum oppidum. 193.E.
.... Civitas Epiſcopalis. 307.B.
Brieanium pagus. 61.C.
Broniatarum pagus. 57.C.
Bruda fluvius. 258.F.
Brunus Medicus,& Chirurgus Calaber celebris.310.A.
Brunduſium finis Italiæ. 415.F.
.... quis condiderit. ibid.E.
.... unde dicatur. 680.D.
.... quænam Urbs, & ubi ſita.602.E.
.... quomodo aliàs appellata.ibid.
.... illius portus qualis.ibid.
.... ejus oſtium à quo, cur, & quomodo obſtructum.603.A.
.... ejus arx qualis, ubi, & à quo ædificata. 603. C. 612.A.
.... quid illam infamavit.603.F.
.... in quorum partibus perſeveravit.604.A.
.... quantum diſtat à Roma, et Dyrrachio. ibid.
.... de illa quinam meminerint ibid. B.C.
.... à quo capta,& diruta.ibid., & 612.A.D.
.... an à Virgilio commemorata. 600.F.
.... illius aer qualis. 602.A.
.... eius ora, & fretum. 603.A.
.... illius foſſæ quales ibid.B.
Brundiſinorum defectio à Gothis. 519.A.
Bruthatus flumen. 253.C.
Bryſtacia nunc Briaticum Civitas. 307.C.
Bryvanaculum pagus. 195.C.
Bulinorum familia.95.C.
Bulſanum oppidum. 234.F.
Burcinæ Marinæ.454.D.
Burſellorum familia. 97.B.

C.

Cacinos fluvius. 191.A.
Cacucius mons. 174.B.
Cacurium oppidum. 306.D.
Cadavera cur Capillis operirentur.690.B.C.
.... olim cur exurerentur.677.D.
.... comburunt Peruviani.ibid.
Cæcinum oppidum. 258.F.
Cæcinus amnis. 259.A.
Cæliæ qualis Urbs, & ubi.624.B.
Cœnis, ſive Cœniſium oppidum. 211.C.
.... promontorium. 209.F.
Cæriorum familia.96.C.
Cæſar Aquinius Dominus Caſtioni 187.E.
.... Aragonius 728.E.
Cæſaris Baronii in pauperes largitas 748.A.
Cæſaletum pagus 170.D.
Cæſaretum pagus 214. D.
Ceſarea (Diva) ubi latuiſſe dicatur.596.E.
.... quid de illa narratur.ibid. F.
.... in eam hymnus compoſitus, & templum dicatum. ibid.B.
Cæſarinorum familia.90.E.

Ca-

Cæſium quid Nolanis ſignificat.53.C.
Cæſula vicus 182.E.
Cajetana ex hyachinto familia nobilis.702.D.& 96.D.
Cai cognomen apud Tarentinos unde.500.A.
.... Fabricii legati virtus.487.D.
Caio Livio Ebrio nunciatur Numidas regionem invadere.502.D.
Caij Livii temulentia.ibid.F.
Calabriæ mulieres doctæ.287.E.289.F.298.C.
.... mulieres abſtemiæ.153.D.
.... Urbes Romanos ſocietate conjunctæ.147.A.
.... & civium Romanorum jura habuerunt.ibid.
Calabri omnes in fide Romana permanſerunt.145. B.
.... quales.148.E.
.... Italorum primi Chriſti fidem amplexi.149.A.
.... Artifices excellentes.189.E.211.F.300.A.224.A.
.... Athletæ.249.F.251.B.300.B.C.
.... Epiſcopi veteres alicujus nominis.251.C.169.F 178.E.193.C.194.D.196.E 203.F. 220.A.221.F. 222.B.
.... Heremitæ famoſi.152.B.177.F.179.D.
.... Juteconſulti.178.E.229.A.249.E.306.B.C.
.... Martyres.151.A.B.340.D. 341.D.
.... Medici.188.F.194.E.229.A.246.D.292 B.296.A 309.C.
.... Monachi celebres.151,E.F.171.F.179.C.D.183. F.198.C. 200.B. 204.A.E.207.C. 224.B. 230.A. 233.F.310.E.316.F.219.A.F.340.D.
.... Muſici.251.B.252.C.D.
.... Philoſophi.178.F.195.D.202.D.224.A.226.B.C. 227.A.243.C.145.F.246.E.249.C.265.A.266.D. E. 268.E.F.283.B.289.E.
.... immortalitatem Animæ tenuere.134.F.
.... Poetæ.201.F.227.A.249.C.295.E.324.D.
.... Rei militaris periti.303.D.& ſeq.
.... Viri Docti in literis humanioribus.177.& 178. 182.F.188.A.192.E.306.C.337.D.E.
Calabriorum familia.89.G.
Calabria quænam regio ſic dicta.389.C.
.... quomodo olim appellata.ibid.
.... illius diſtantia ab Epiro.598.D.
.... Italia regionum prima inhabitari cœpta.124.F.
.... multis nominibus appellata, & quare.125. C. & ſeq. & 126.per tot.
.... ejus quædam pars dicta fuit Sicilia.ibid.D.
.... pars alia Colonia, alia Japygia, alia Salentina, alia Lucania, & alia Bretia.ibid,D E.F.
.... quando ad fidem Chriſti converſa.149.A.
.... habet 24. Epiſcopales ſedes.ibid.
.... fuit altera Monachorum Ægyptus.149.C, 204.F.
.... ab Agarenis ann.950. vaſtata,152.F.
.... poſtea Benedicti VII. tempore a Græcis occupata.153. A.
.... anno 176. a Græcis, Cretenſibus,Mauris,& Pœnis inita ſocietate adjutoribus Siculis depopulata.ibid.B.
.... a Turcis, a Franciſco Gallorum Rege, & iterum ab ejus filio Henrico acceſſitis direpta.ibid.E.
.... a Roberto Guiſcardo Mauris, & Saracenis erepta.153.B.
.... hodie a multis Regulis, & Tyrannis expilatur.160.B.
.... omnium Italiæ regionum optima 154. B., & alibi.
.... loca non pauca, in quibus res divina græca lingua perficitur,habet.149.F.
.... quatuor Archiepiſcopales Sedes.122.A.
.... poſt Regem,& Philoctetem Reſpublicæ quatuor fuere, quæ toti Regioni dominatæ ſunt.333. E.
.... poſtea, & Bretii ſibi ſuam Rempublicam conſtituerunt. ibid.F.
.... lugendi mortuos præcipuos ritus habet 153. C.
Calabriæ ſitus.124.D.
.... termini,ſive fines,& qualitas.ibid.
.... quæ Coloniæ.127.A.B.
.... multæ Romanorum Coloniæ deductæ.42.D.E.
.... habitatorum mores.148. E.
.... lingua præſens.153.B.C.
.... mos lugendi defunctos.ibid.D.
.... primi incolæ Aſchenaz. 125.A.
.... Ænotrii, Arcades, Peucetii ibid.C., & 126.C.
.... Græci alii ibid.D.
.... Trojani Mneſtei Comites.127.B.148.E.
.... Urbes ab Ænotrio conditæ.126.B.
.... nomen etiam parti Apuliæ tributum,ibid.E.
.... montes, paſcua, herbæ.154.C.D.
.... armenta,greges, ſcaturigines, flumina, maria, venationes,equi,metalla,Emporia.155.C.& ſeq.
.... opificia, frumenta, arborum fructus 156. A., & ſeq.
.... aeris temperies, & Salubritas.156.F.
.... oppida, & pagos omnes . aut Auxones . aut Ænotrii, Peucetiique, aut Athenienſes, aut Phocenſes,aut aliæ Græciæ Principes condiderunt. 345.A.B.
Calabrices fluvius.170.E.
Calanna oppidum.212.C.
Calaſerna nunc Campanæ oppidum.308.F.
Calatia,& Salatia olim Peucetia.660.A.
Calatrum oppidum.200.D.
Calavrum pagus.198.D.
Caldariæ jus olim in caſtris tribuebatur. 705.A.
Caldora familia una ex ſeptem clarioribus Regni. 723.F.
Calimera Caſtellum.197.A.
Calipſus, ſive Ogygia inſula.275.A.
Callibratus Cauloniata Philoſophus.256.E.
Callipolis Urbs non Gallipolis dicenda.625.B.
.... unde nomen ſortita eſt.ibid.
.... illius ſitus qualis.ibid.
.... ejuſdem arx,& pons.ibid.C.
.... quid in illa admiratione dignum.ibid.
.... illius fons ubi, & qualis.626.B.
.... ejus Cælum quale.625 D.E., & 626 .C.
.... illius amenitas,& ubertas.626.F.
.... græcè loquuta tempore Auctoris.629.F.
.... Lacedæmoni comparatur.ibid.
.... Givitatis Sanctæ imago quænam.630. E.
.... in cujus fide permanſit.612.E.
Callipolitani Religioſi ſunt.628.D.
.... illorum Patrona quæ.ibid.
.... non victi, ſed a multitudine ſuperati.629.C.
.... à Laconicis originem trahere dicuntur.ibid.B.
.... illorum mulieres ſtrenuæ in pugna.ibid.
.... illorum complexiones,frugalitas, mores,& virtutes.627.C.F.628.C.D.
Calliſthenes Sybarita Philoſophus,& Hiſtoricus.324.F.
Calocerum Caſtellum.197.A.
Calocrius mons in Appennino.188.F.
Calopiciatum Caſtellum.309.B.C.
Calopizicum flumen.229.C.
Calos pagus.195.C.
Calosytonum pagus.196.F.
Calovitum oppidum.310.A.
Calpe mons in quarto climate.587.F.
Calumnia Hippiæ ſapiens dictum.226.F.
Camenum pagus.257. F.
Camilli Querni Archipoetæ carmina de Beliſario, & Jo: Bernardino Aqueviviis. 717.E.
Camillus Pellegrinus Capuanus laudatur.695.C.
Campana oppidum, ibi multorum Sanctorum Reliquiæ. 308.F.
Campanorum perfidia in Romanos.139. D.E.
.... eorum pœna.144.B.
Campania inundata, & quando.606.D.
.... quæ res ei peſtilentiſſima.ibid.E.
Campana magna nondum inventa tempore D. Paulini.68.F.
Campaniæ locorum nomina potius græca, quam latina eſſe.32.D.

Camparonum pagus.198.D
Campaſanorum familia.95.B.
Campi latini ubi, & qui.617.F.
Campi Tarentini quales.593.B.
Campionum familia.93.F.
Campſores unde dicti, & qui propriè ſint.922.F.
Canaria Inſula unde dicta.680.C.
Cancri quando capiuntur.454.C.
Candelabrum Dionyſii.464.C.
Candelabra Tarentina.451.D.
Candinorum pagus.200.D.
Candiciorum familia.96.B.
Canditarum familia.91.A.
Canis nomen urbis in Ægypto.680.C.
.... traſſans quis, & unde dicatur.688.C.
Cannaum pagus.214.D.
Cannæ tempore Annibalis quid fecerint.779.E.
Cannes cum Canuſio confundere error hiſtoriæ eſt. 773.C.
Cannenſis pugna.678.F.& ſeq.
Cantelma familia una ex ſeptem Regni.723.F.
Canuſia lana optima.774.A.
Canuſium Civitas.771.D.
.... & Canoſa.773.B.
.... à Diomede conditum, ejus ſitus, & circuitus. 772.E.F.
.... differt a Cannis, & diſtat 25.ſtadiis.773.C.
.... inter fœderata oppida relatum.776.A.
.... ex oppido fœderato in Coloniam Romanorum mutatur.776.E.779.A.
.... quid fecerit tempore Annibalis.779.E.
.... prius Colonia, ſub Auguſto Colonia militaris. 771.D.
.... Colonia Jus Quiritum, & civium Romanorum obtinuit.ibid.E.
.... Reſpublica in quibus conſiſtebat.776.F.
.... Reſpublica ſub Trajano, & Adriano Impp. floruit 782.B.
.... ſub tribu Palatina cenſa.783.E.F.
.... cur potiùs municipium, quam Colonia. 813.C.
.... eius II.Viri. 786.B.
.... eius Coloniæ Status ſub Alexandro Imperadore. ibid.
.... eius Epiſcopi, & Archiepiſcopi. 803.C.ſeq.
.... eius populatio. 801.E.
.... deſtructum, eiuſq; excidium. 804.A.
.... eius ſtatus poſt excidium ſuum.ibid.
.... eius porta Romana ſtat inconcuſſa. 774.D.
.... eius via Romana ſtrata lapidibus. ibid.E.
.... eius mutatio per tempora explanata.809.A.
.... eius Arx, Clerus, Cives, Gubernator, & Regimina. 805.D.E.
.... eius Eccleſia Cathredalis quomodo, & qualis. 806.B.
.... ad Familiam Affaitatorum pervenit. 811.A.
.... jampridem Baronatus, nunc Marchionatus. ibid. B.
.... à quo occupatum. 609.D.
Capanianum amnis. 173.C.
Capilli Deæ Sanctitatis olim dicati. 690.C.
.... cornua olim dicebantur.ibid.
Capiſtranum pagus. 189.F.
Capoſcroſarum familia. 91.F.
Capuæ nomen unde. 680.F.
Capua quaſi Campaniæ Caput. ibid.
.... quaſi Campeſtris. ibid.
.... Urbs deſerta. 603.E.
.... à quo condita.680.F.
Carbonella familia nobilis. 702.D.
Carbonellus de Tarſia. 696.E.
Carciladum pagus. 195.D.
Cardanum injuſtè, ut plurimum ſugillat Scaliger. 693.A.
Cardetum pagus. 229.E.
Cardinales S. R. E. in familia Aquavivæ quot. 724.A.
Cardinalum pagus.259.D.
Cardonum flumen. 182.F.
Cargentum pagus. 196.F.
Carminianorum familia. 97.E.
Caroleum vicus. 174.D.
.... oppidum. 183.D.
Carolus Jardinus Parrhaſii alumnus. 183.A.
.... Francorum Rex in Italiam venit.595.C.
.... omnem Italiam perturbat. 600.E.
.... quodnam Regnum capit. 596.A.
.... Rex primus Apuliæ.595.C.612.A.
.... quem vicit, atque occidit.612.A.
.... quam Urbem ſolo equat.595.C.
.... quem Comitem lupiarum inſtituit.612.A
.... Andagavenſis. 526.E.
.... moritur Fogiæ. 527.A.
.... Quintus Auſtriacus. 551.
.... ejus Privilegia erga Tarentinos.542.C.
.... Aquiſgrani imperiale Diadema accipit. ibid.B.
.... Chriſtianorum Imperator eligitur obſtante Urbano Pontifice.551.F.
.... Dyrrachinus Joannæ Præfectus a Ludovico capite truncatur.529.E
.... Gallorum Rex Neapolim vi, & prætio expugnat. 541.C.
.... Hiſpaniarum Rex cum Matre declaratur.551.E
.... Manfredum ad Beneventum ſuperatum interfecit.526. F.
Caronum pagus 196.F.
Carpacianum pagus.183.A.
Carthago.622.D.
Carthaginenſes quomodo Tarenti ingrediuntur.503.E
Caryvatum pagus.183.A.
Caſabulum oppidum.742.A.
Caſalia varia Græcorum, & Latinorum in agro Tarentino.407.D.
Caſale novum quodnam oppidum, & ubi, & quinam lapides ibi reperiantur.605.F.& ſeq.
Caſtellamina quæ dicuntur.85.F.
Caſtellanetum.549.F.
Caſtellanetani Gallorum injuriis exagitati conjurant. ibid.
Caſtella oppidum.273.F.
Caſtellatum Caſtellum.205.F.
Caſtellani oppidum erat Monaſterii Sancti Benedicti Cuperſanenſis.707.D.
Caſtellionum oppidum.742.A.
Caſtellum ad mare eſſe Stabias non eſt verum.29.B.
.... Divi Cataldi ubi, & à quo ità dictum.601.F.
.... quæ moles ibi extructa, & a quo. ibid.
.... Nucis oppidum, & cur ſic dictum.742.A.682.C.
Caſtionum vicus.174.D.
Caſtionum oppidum.179.B.
Caſtra Annibalis portus.174. C.
Caſtravillanum oppidum.340.B.
Caſtrengium vicus.344.F.
Caſtrifrancum oppidum.173.C.
Caſtrovetum oppidum.255.D.
Caſtrum Minervæ oppidum.336.A.
.... oppidum aliud.253.D.
.... oppidum aliud.596.E.
.... illius Templum ubi, & cui dicatum.ibid.
.... fons, & antrum ibi habetur.ibid.
Caſtrum Cuperſani a quo ædificatum.712.A.
Caſuonum Caſtellum 306.A.
Catanſanium Civitas unde dictum, & ejus conditor. 266.B.
Catapanes præſunt æduliis, & eorum menſuris. 104.D.
Cateanum amnis.207.C.
Cataldus qualis Archiepiſcopus.601.F.
.... unde profectus, & quo venit.602.A.
.... templum illi ſacrum.ibid.

.... Cœco a nativitate viſum reſtituit.559.
Catharina Aquaviva de Aragonia Abbatiſſa S. Benedicti, ejus virtutes, & merita.740.C.
.... Aquaviva Aragonia Neritoni Duciſſa, & Cuperſani Comitiſſa. 720.F.
.... Aragonia de la Nata Secunda Andreæ Matthæi Aquavivæ Aragonii uxor.718.C.
.... Blanca monialis Sancti Benedicti ſanctitate clara.741.E.
.... Urſina Joannis Antonii filia, Comitiſſa Cuperſani. 713.F.
.... Julio Antonio Aquavivæ Aragonio nupta. ibi. & ſeq.
.... Urſina Ramondelli filia Triſtano Claramontio nupta. 712. C.
Cato Portius diligentiſſimè ſcripſit de conditoribus Italiæ. 391.C.
Catocaſtrus fluvius.160.F.
Catonis verba de ſinu Tarentino.402.B.
Cavedii, & hortorum deſcriptio.76.F.
Caviarium quid ſit, & unde dictum. 457.E.
Caulon mons.276.A.
.... Caſtellum, & ubi.602.B.
.... quomodo ab Horatio, & incolis appellatum. ibid.
.... quinam tumuli lapidum ibi cernuntur.ibid.
Caulonia Urbs nobiliſſima, & unde dicta. 255.D.E.
Caulonitarum numiſmata. 156.F.
Caupo quidam Tarentinus.433.B.
Caylatum pagus.170.E.
Ceanum pagus.199.D.
Cecurinum pagus. 196.B.
Cenſores in Coloniis.785.E.
Cenſus à quibus conferendus.160.A.
Centracum pagus.274.F.
Ceraſus Urbs unde dicta.682.C.
Cerbalus fluvius.771.E.
Cerenſia, ſive Gerenſium validum propugnaculum. 306. D.
Ceres à Cuperſanenſibus cur olim colerentur.671.E.
.... prima, & panem, & leges dedit. ibid.
Cerilli oppidum.163.E.F.
.... promontorium.ibid.
Cerſoſimum pagus.345.A.
Cervaricius locus. 554.
Cervi Dianæ conſecrati.675.C.
Cervicatum pagus. 170.D.
Cete piſcis. 458.F.
Cetrarium olim Lampetia oppidum.170.F.
.... flumen.ibid.
Characolum, ſivè Cruculum Caſtellum.308.D.
Charetum Caſtellum.335.F.
Charia pagus, & fons.268.D.
Cariatum Civitas. 308.E.
Charida oppidum.200.A.
Charitorus mons Appennini in agro Saracenæ. 165. D.
Charopolis pagus. ibid.
Chatarena oppidum. 258.E.
Cherapotamus fluvius.201.B.
Cherſidyri quales ſerpentes. 590.E.
Cheſpanum pagus, & in qua terra.194.F.
Chona Civitas.268.C.
Chonia pars quota Calabriæ.126.D.130.F.132.C.
Cherometum pagus. 195.A.
Chraunii montes ubi.598.D.
Chreſioum pagus.205.F.
Chriſtophorus de Tarſia.696.F.
Chriſtina Caſtellum, & fluvius.206.B.
Chriſtiani primitivæ Eccleſiæ in cryptis, & ſubterraneis rem divinam faciebant.732.B.
Chrotonum pagus.206.A.
Chryſia Caſtellum.369.C.
Cicadæ ubi mutæ, & quæ.691.A.B.455.F.
.... aere, & rore veſcuntur.691.A.
.... aureæ ad ornamentum muliebrium capillorum in Apulia.ibid.
.... in Apulia infeſtæ. ibid.
.... de reis peculiare quiddam juxta Halecem. 230.D.E.
Cicala oppidum in collibus Gecalæ.51.F.
Ciceronis elogia ſuper Pythagoram.286. C.D. 290.A.
.... domus à cicere ferendo dicta.682.E.
.... ſepulchrum.668.B.
.... nomen ciceris grano indicatum.682.E.
Ciconiæ gratæ exemplum.462.F.
Cimbarium pagus. 191.A.
Cimenia oppidum.742.A.
Cineres defunctorum cum lachrymis Amicorum condebantur.668.A.
Cineſia Poeta gracilis admodum.674.E.
Cingo vicus. 306. B.
Circejum pagus. 170.E.
Circuitio apud antiquos lætitiæ ſignum.685.E.F.
.... in Sacrificiis, & in Deorum celebritatibus obſervabatur. ibid.
.... Eccleſiarum in pœnitentiam.687.E.
Circuitus malus à Diabolo inventus.684.E.
Circuli religio apud Gentiles.ibid.
Circumeundi ritus unde emanaverit. ibid.
.... ritum Cuperſanenſes a quo acceperint.687.E.
Cirum, ſive Cirrha Civitas.307.D.
Ciſidonium pagus.194.A.
Citadelia Turris. 543.D.
Civitates mortuorum Neapoli, & Syracuſis videntur. 88.B.
.... Alphonſo fideles quæ. 612.E.
Civitatis bonis legibus conſtitutæ quis effectus.336.E
.... Gubernatio ex principiis Regni, Ariſtocratiæ, & Democratiæ optimè conſtituitur.334.E.
in *Civitatibus* bonorum legum neceſſitas.336.E.F.
Clamiſta pagus.198.F.
Claſſis Chriſtianorum à Saracenis fugatur. 520.E.
Claudius Aquaviva Aragonius Pii V. P.M. cubicularius, ejus ingenium, & eruditio; Archiepiſcopatum Neapolitanum tenuit, ejus mors &c. 725.E.F.
Claramontiorum familia.96.E.
Claravallis Caſtellum. 259.C.
Cleandria.468.A.
Cleantes Tarentinus omnia verſibus eloquebatur. 434.F.
Clearchus Rheginus.ibid.A.
.... ſtatuarius celeberrimus. 228.C.
Cleonymus Spartanus Dux Tarentinorum.472.B.
.... Poeta clarus.227.B.
Clementia familia nobilis Cuperſanenſia. 702.D.
Cleta Caſtellum.184.E.F.
Clibanus mons.273.B.
Climata diverſarum Regionum.587.F.588.A.B.
Climate quarto quæ loca comprehenduntur.587.F.
.... tertio quæ loca continentur.ibid.
.... ejus terminus qui.588.B.
.... Cœlum ubi ſalubre, & calidum.616.F.
Coccyges.456.C.
Cochiceronum pagus.194.A.
Cochlearum genera. 454.D.456.D.
Cocorum familia. 90.D.
Cocynthum promontorium mare Siculum, & Jonium dividit. 258.A.
Cocypedonum pagus 206.C.
Codrus Rex pro Patria mortem abivit in Præfatione Ant.de Tarſia.
Cælia Civitas.771.D.
Cœlandarium pagus.194.B.
Cœlicum pagus.179.D.
Cœmiterii deſcriptio.37.F.
Cœnidonum pagus. 193.F.
Cœnobium Deceratis dictum quale, & ubi.607.B.
.... à quo conditum, atque ditatum. ibid.

.... Divi Nicolai ubi ſitum.616.F.
.... ejus monachi, & cujus ordinis. ibid.
.... ejus Bibliotheca conſtructa, & quando deperdita. ibid.D.
Cœnobia, & monaſteria Cuperſanenſia. 736.
Colonetum oppidum.310.C.
.... fluvius.318. B.
Coloni qui fuerint.783.E.
Colonia ex lege Agraria ducebatur, per quem, & quomodo. 777.F.
Coloniæ inſignia vexilla.778.B.
.... numiſmata.ibid.
.... locus aratro circumſcribebatur.ibid.B.
Coloniæ, & municipia quaſi filiæ Rom. Reipublicæ eam incitabantur. 875.D.
.... a quo erectæ, cur, quomodo, quando, & ubi. 780.E.
.... In Calabriam miſſæ.127.B.C. 130.F.
Columellæ, ſive Columella Rhegia Promontorium. 211.C.
Columella citatus.30.E.
Comæ charorum cum cineribus in urna.677.A.
Comerconum pagus. 199.F.
Comes pro legato.
.... erat nomen officii, & honoris in Regia.704.B.
.... Cortinariorum quis.ibid.
.... Sacrarum largitionum quis. ibid.
.... Regii Stabuli quis. ibid.
.... laborum quis. ibid.
.... Sacri Patrimonii quis. ibid.
.... Stabuli ex ſententia Marianæ quis. ibid.E.
.... Capaciæ. 600.D.
.... Lupiarum qui, vel quæ.607.B.
Comites Tiuphadi. 705.A.
.... Palatini qui.704.A.
.... Cataphractarii.ibid.
.... Clibanarii. ibid.
.... in Bello qui. ibid.
Comitatus nomen honoris. ibid.E.
Comitis Etymologia. 73.A.
.... numerus apud Normannos. 706.A.B.
.... ſive Comarchi dignitas. 703.B.
.... dignitas antiquiſſima. ibid.
.... dignitas quo ritu olim in Hiſpania dabatur. 705.C.
Comitum Cuperſanenſium Catalogus.707.B. & ſeq.
Compendium Hiſtoriarum Neap. Barthol. Caraccioli M.S.709.A.
Comparatio Diametri Nolæ hodiernæ cum antiqua, 44.E.
Conchæ quando capiantur.454.D
Conciliabulum quid.814.B.
Conciliorum Græcorum locus. 471.C.
Concilium Amalphi coactum ſub Nicolao II. 913.B.
.... in eo depoſitus Epiſcopus Atranenſis.935.D.
.... Piſanum ſub Innocentio III. 973.D.
Conclavis deſcriptio. 76.F.
Concordiæ ſimulacrum Crotoniatarum Templum Muſarum.285.D.E.
Conditiones, quibus fœdus inter Romanos, & Carthaginenſes renovatum.497.A.
.... quibus Tarentini traderent urbem Annibali. 500.F.
Conditores Urbis Tarenti in condenda Urbe, quid perſpexerunt.413.E.
Condojanum oppidum.236.A.
Condrochinorum pagus.195.D.
Confientum pagus.186.B.
Conradus Aquaviva Magnus Regni Mareſciallus. 724.F.
.... Imperator Imperio renunciat in Lotharii favorem. 973.E.
.... ſuccedit in Imperio poſt ejuſdem mortem. 981.B.C.
Conſalvus Magnus.546.E.
Conſentia Civitas nobilis, 174.B.
.... Sedes Epiſcopalis ex antiquioribus Eccleſiis Regni Siciliæ.175.A.C.
.... fuit Metropolis Brettiorum.175.E.
.... ejus ſoli ubertas. 176.D.
Conſiletum Caſtellum. 206.E.
Conſpiratio in Fredericum.546.E.F.
Conſtantia Bohemundi uxor.524.F.
.... Henrici uxor. 525.F.
.... Monialis educta de Monaſterio, nupta Henrico VI. Imperatori.810.C.
.... altera Regis Neapolis uxor, & cujus mater. 611.F.
.... Regno pulſi, & à quo.ibid.
.... quando Regnum Apuliæ obtinuit. ibid.
.... de Brenna Abbatiſſa S.Benedicti.739.C.
Conſtantinum pagus.194.A.
.... pagus alius.345.A.
Conſtantinus Imperator.519.C.
.... Romam conatur ſpoliare.ibid.D.
.... homines ad Chriſti fidem honoribus alliciebat. 705.A.
Conſtantium pagus. 198.F.
Conſtitium pagus.186.B.
Conſulinum oppidum.257.C.
Conſules Romani Tabulæ Canuſinæ inſculpti explicantur.814.E.
Conſulum Romanorum literæ ad Pirrhum.488.D.
Conſulis abbreviatura COS.ejuſque explicatio. 793.F.
Contina familia nobilis.702.D.
Convivium opipare extructum poſt exequias celebrant.87.B.
Conum pagus.194.A.
Corarinus.455.C.
Corallia Tarentina.459.A.
Coraltini populi.562.C.
Corica Promontorium. 184.C.
Coriga pagus. 188.F.
Coriolanum oppidum nobile, & vetuſtum.318.E.
.... item fluvius ejuſdem nominis.ibid.
Cornu Amaltheæ nemus amœniſſimum juxta Hipponium.191.E.
Cornu differt a lenticula contra Abulenſem.689.D.
.... in Tabernaculo aſſervatum erat ex metallo pretioſo, Prophetarum verò oſſeum. ibid.F.
Cornuum uſus.ibid.B.C.
Cornua quæ venenum expellant, & morbos.ibid.F.
.... Aſinorum Sylveſtrium. ibid.
.... in quibus ſervabatur oleum pro Regibus ungendis, an fuerint argentea, vel aurea.689.
.... pro capillis.690.C.
Coronarum familia. 89.C.
Corona ſcorpioni ſuper impoſita quid denotet.446.A.
.... Spicea quorum inſigne.671.D.
.... in Apulia primùm contexta.ibid.
.... tribuitur Romanis à Plinio.ibid.E.
Corpus S. Andreæ Amalpheos Patroni unde, quando, & à quo in eandem Civitatem translatum.923. E.924.A.
.... Felicis Martyris ignoratur ubinam ſit.73.A.
Corpora ad ſerviendum apta, quæ.589.F.
Corrobra quid apud Hiſpanos.705.F.
Corruptio accidit aut per nos, aut per externos. 333. E.F.
.... quomodo porro accidat.335.A.B.
Corta quid antiquis.704.B.
Cortalia pagus. 188.F.
Cortiladum pagus. 205.F.
Cortina Apollinis quaſi Certina. 704.B.
Coryleta in Agro Nolano ſunt.49.F.
Cos Inſula Hyppocratis patria.588.F.
Coſa Civitas vulgo Coſanum.341.D.C.
.... fuit Colonia, & Municipium Romanum.ibid.
Coſmographia cui præcipuè utilis. ibid.D.
Coſinum pagus.318. E.

Coſinus

Ceſinus Medicus. 421.B.
Cetilis fluvius. ibid.
Cetoſonium pagus. 198.D.
Cevellæ de Baucio teſtamentum.728.B.
Craſſitius Tarentinus Grammaticus, & Philoſophus. 432.A.
Crateis amnis Scyllæ Mater.207.E.
Cratis fluvius 171.E.174.B.
.... ejus origo.182.F.
.... aurifer eſt, & piſciculoſus.326.B.& ſeq.
.... unde dictus, & quæ ejus natura. ibid.
Cretenſes quales. 391.D.
.... Japigarum parentes,694.C.
.... quas Inſulas ſubegerunt, & habitarunt. 609.B.
.... quas Colonias habuere.ibid.C.
Crepacorium caſtellum.235.A.
Crepiſitum vicus.183.B.
Cribri ſuſpenſio ad vaticinium.687.F.
Crimiſſa nunc Alecium promontorium.308.A.
.... & Cirum Civitas, ibid.
.... & Flumica fluvius ibid.D.
Cripteria oppidum.253.C.D.
Criptoporticus ad voluptatem extructus.53.D.
Criſegora oppidum.164.A.
Criſſa Urbs.189.D.
Crocus optimus in Agro Nolano colligitur.11.F.
.... & ubi abundat.617.A., & ſequ.
Cropa amnis.271.A.
Cropanum oppidum.267.F.
Cronologica tabula amalphitana ab anno MCXXVI. ad MCXL.285., & ſeq.
Crotalus fluvius.265.D.
Crotoneum caſtellum.273.A.
Croto promontorium unde dictum.274.E.
.... civitas nobiliſſima.277.D.
.... ejus conditores, ibid.E.F.,& 178.E.F.
.... fuit colonia Romanorum.283.A.
.... quale ſtudium ibi viguit, ibid.E.
.... eſt Sedes Epiſcopalis vetuſtiſſima à Dyoniſio Areopagita ad Chriſtum converſa. 204.B.C.
Crotoniatarum olim Reſpublica.279.D.
.... eorum potentia, & fortitudo.280.E.F.
.... ſigillum civitatis.304.C.
.... numiſmata.282.E.
.... templum muſarum Concordiæ Simulacrum. 285.E.F.
Crotonienſium Epiſcoporum præſentia in Conciliis. 304.C.
Crotopeſtum qualis Urbs, & ubi.603.E.
Crucinorum familia.97.E.
Cruculum Caſtellum, ſive Charocalcum.308.D.
Cryptæ ferratæ monaſterium.230.A.317.D.
Crypta S.Silveſtri.743.D.
.... Inſulana quando inventa.732.F.
.... Inſulana an olim Cereri dicata.673.A.
Cryptæ Cuperſanenſes. 732.B.
Cubiculorum deſcriptio.77.A.
Cucurbitarum familia.94.E.
Culinæ quis olim Romæ locus.668.F.
Cupa quid ſignificet. 679.C.
Cuperſana Urbs,ſive Cupreſſanum.549.F.& 731.B.
.... conditum.678.D.
.... quando primùm Comites obtinuerunt.607.B.
.... nomen à Cupreſſibus obtinuit.678.D.
.... à Beato Petro Chriſti fidem ſuſcepit.731.A.
Cuperſani Comitis ſtabulum, & equorum armentum. 663.D.
.... laudes ex ſitu, & loci amenitate. 682.F., & 683.A.
.... nomen an à Cupa dicatur,& Jano.679.C.
Cuperſanenſes cur olim cum Cereris Simulacro ſepelirentur.673.A.
.... quænam Idola antiquitus colerent.671.B.
.... olim cur Junonem colerent, & cum Junonis Statua ſepelirentur.673.C.
.... cur Veſtæ Statuam in ſepulchro ponerent. 675.A.
.... eorum mores, & ritus.6..,.C.
.... eorum numerus.683.C.
Cupreſſus Cuperſano nomen dedit.678.F.
Cupreſſina Junonis ſimulacra.674.D.
Curia quid ſignificat.812.B.
Curiæ, ſive Decuriæ, Judicum, Equitum, Venerariæ, Ædilium, Plebis, Cerealium, Ædilitiæ, Pompæ, Juliæ, Viatoriæ Conſulares, Lictoriæ Conſulares, Præconum, Scribarum Ædilium Curulium, Scribarum Ædilit. armentar., Scribarum librorum Quæſtorum, Fabrum, Dendrophor., & Centonarior., Sacerdotum, Bidentalium, Augurum, Larum Voluſianorum Pontificum, Coloniar., & municipior. 835.D.
Curialium nominatio.812.D.
Curii reſponſum legatis Samnitibus magnum auri pondus offerentibus.494.C.
Curioſitas apud Thurios punita fuit.329.C.
Curius tertiò triumphavit. ibid.
Currus à Cervabus tractus Dianæ tributus. 675.F.
Curſus equeſtris pro feriendo annulo.111. F.
Cutrum Caſtrum.273.F.
Cyathi ex cornibus.689.A.
Cyneas Orator.461.B.485.C.
.... mittitur à Pyrrho ad Tarentum cum militibus.479.C.
.... in Senatu Romano multa præclara dixit. ibid.D.
.... quibus orationibus Pyrrhum à bello gerendo abſterrere eſt conatus. ibid.
.... quid Pyrrho retulit de Senatu Romano.486.F.
Cyliſternus nunc Rocanellus fluvius.342.C.
Cypbella quid. 735.E.
Cyprianus (B) Divi Baſilii Monachus.223.D.
Cyprus cui Veneri Sacra.679.F.
Cyrii nunc Caldana fluvius. 143.B.
Cyriſanum oppidum.174.A.
Cyrniſtanus mons.342.C.
Cyroliorum familia.95.B.
Cyromachus Philoſophus.337.D.E.
Cyterium oppidum.174.A.
Cyzici Turres ſeptem voces acceptas multiplicant. 683.A.

D.

D*Amea* Pythagoræ Filia admodum erudita. 289. D.
.... caſtitatis doctrinis Virgines inſtituit. ibid.
.... ejus filia Biſcala.ibid.E.
Dameas Crotoniata ſtatuarius celeber.300.A.
Dametas Paleologa monialis in monaſterio Sanctæ Mariæ de Verge.737.F.
.... Græcorum effugit perſecutionem.738.A.
.... Brundiſium appulit.738.A.
Damon Thurius, Athleta celebris.337.E.
Danai filiæ Theſmophoria ex Egypto tranſtulerunt. 671.F.
Dani in rupibus hiſtorias ſcripſerunt, & ſaxis. 666.E.
Daniel martyr.340.E.
Dapetia oppidum.171.E.
Daphua eius nominis duo pagi.194.E.
Dardaniſum pagus.267.D.
Daſa pagus.199.D.
David Regis inauguratio.689.B.
Daulum pagus.259.B.
Daunii populi. 771.E.
Decatus nummus aureus unde dictus.821.D.
Decius Magius.481.B.
Decollatura vallis.185.C.

Decuriæ variæ vide Curiæ.
Decuriones Coloniarum,& municipiorum.835.D.
.... Patroni CC. VV. erant in Coloniis Primarii. 838.C.
.... Patroni Equites Romani.854.F.
.... Quinquennalicii.859.E.F.
.... II. Viralicii.870.F.
.... Allecti inter Quinquennalicios. 867.E.
.... Ædilicii.873.B.
.... Quæſtoricii.879.D.
.... Pedani.885.C.
.... Prætextati.889.D.
.... eorum electionis forma.785.E.
.... quomodo creabantur.836.A.
.... eorum ætatis leges variæ.ibid.B.
.... in Colonia, ut Senatores Romæ.858.A.
.... eorum magiſtratus annuus.866.B.
.... eorum annua poteſtas.835.F.
.... eorum privilegia.836.A.
.... olim liberti fieri non poterant.ibid.C.
.... quomodo poſt Juſtinianum fiebant.ibid.
.... aſſumpta virili Toga, inito magiſtratu, vel nuptiis celebratis Confodalibus invitatis ſingulis binos denarios dabant.837.A.
.... eorum ornamenta, veſtis, & Prætexta.ibid. C.
.... aliquam nobilitatem produxere.ibid.D.
.... eorum onus fuit eorum onor, & quale.ibid.
.... eorum onus tranſibat ad hæredes.ibid.
.... tres uncias ex aſſe bonorum Curiæ relinquere tenebantur.ibid.
.... eſſe deſinebant, cum relegarentur, aut Conſules fiebant.ibid.
Defenſores qui vocati.843.A.
.... Quinquennales.ibid.
Defunctus quomodo domo educitur.85.C.
Delphines piſces.458.F.
Delphinus, & equus in Tarentinis nummis.442.F.
Delphinorum amor in homines.443.C.
Demaratus Corinthus.602.E.
Democides Crotoniata medicus celeberrimus. 295.F.
.... à Dario magnificè remuneratus.296. A.B.
.... quomodo reditum in Patriam procuravit. ibid.
ex *Democratia* aliquid in Republica neceſſarium eſt. 334.E.
Democratia quinam principatus.593.E.
.... illa qui uſi ſunt. ibid.
.... cui regimini opponitur.ibid.
.... Tarentinorum fuit laudabilis.439.F.
Demoſthenes Athenienſis orator Tarenti.388.F.
Dentices piſces.458.B.
Deſter Megaden occidit.483.B.
Deus, nec ut ſit, neque ut benè ſit, nullam aliunde opem requirit, per ſe perfectus eſt.335. D.E.
.... de eo rectè ſentire quid conducat Reipublicæ gubernationi.334.C.D.
Diaconi, & Sacris initiati qua ſpe Templo ſerviunt. 81. F.
Diamas fluvius.163.F.
Diameter Urbis antiquæ quantò major hodiernæ. 44.F.
Diana in Cœlo Luna, in Inferis Proſerpina, in Terris Diana dicitur.625.D.
.... venationis Præfecta.676.A.
.... prægnantes, & parturientes juvat.ibid.
.... humanis placabatur victimis.ibid.B.
.... ejus veneratio à Cuperſanenſibus 676.E.
.... ejus Templum.685 B.
.... eius Cervus Sacer. 676.E.
.... eius imago petentibus reſponſa dabat.685.B.
.... eius ſimulacrum in ſepulchro quodam Cuperſani inventum.675.C.
Dicbus vates.556.D.
Dicon Callibrati filius Philoſophus, & in Olympicus victor.156.E F.
Didacus Lopez de Haro Carpienſium marchio. 679.B.
Digiti, vel dactyli.453.D.
Diminitum pagus.214.C.
Dimitrium Caſtellum.191.C.
Dinamis pagus.199.F.
Dinon n Pythagoræ Socrus admodum docta. 298.C.
.... ejus dictum de officio mulierum. ibid.E.
Dio Tarentinus.427.E.
Diognetus Crotoniata Athleta celebris.300.C.
Diomedes quæ loca occupavit.609.D.
.... Canuſium condidit.772.B.
.... diſparuit in Inſula.ibid.
.... torquem Dianæ conſecravit.675.E.
.... ei fides non ſervatur à Daurno Rege.676.A.
.... eius Socii in Aves converſi.772.B.C.
Dionyſii Areopagitæ effigies ſigillum Cotron.304.C.
Dionyſii Junioris candelabrum Prytaneo Tarentino dicatum.464.C.
.... deſiderium videndi Platonem.423.F.
.... ejus interventio cum Platone.424.D.
Dinyſodorus Thurius Athleta celebris.337.E.
Dioſcoron Inſula.275.A.
Diploma Gregorii P.XIII. 573.C.
Divitiæ ſuperfluæ plura, & ſuperflua conquirendi deſiderium ſollicitant.334.B.
.... Apulorum olim magnæ.665.A.
Docana vide Emporium.
Domanicum vicus.174.D.
.... oppidum.183.E.
Dominica pagus.170.E.
.... alius pagus.195.A.
Domini Nardi familia nobilis Cuperſanea.702.B.
.... à quo huiuſmodi cognomen accepit.699.E.
Dominedius à Nolanis vocabatur Deus.61.A.
Domitium pagus 183.C.
Donatum oppidum.166.D.
Donatus Aquaviva monaſterium Sancti Benedicti erexit. 741.B.
Donatus Antonius Martuccius peregrinationis ſuæ libellum conſcripſit.687.B.
.... vir inſigni ſanctitate ornatus. 700., & ſeq.
.... Aquaviva de Aragonia, & Epiſcopus Cuperſani.749.E.
Donatus Divi Cataldi frater.560.C.
Dondus (Joannes Antonius) citatus.32.C.
Donnulus martyr.346.D.
Dracones. 456.C.
Drapea pagus.194.F.
Drogo Tancredi filius Apuliæ Comes.707. A. 809.D.
Dragonus Epiſcopus Tarentinus.565.F.
Droſium Caſtellum.205.C.
Ducatus nomen aureo nummo unde derivatum. 723.E.
.... Amalphitanus olim penes diverſos Nobiles Neapolitanos fuit.930.A.& ſeq.
.... hodie ad Regem Hyſpaniarum pertinet. 930.E.
Duces quinam antiquitus erant.723.E.
.... Neritoni, & Atriæ magnatum titulis, ac prærogativis à Carolo effecti.715.A.
.... Amalphitani unde eligi antiquitus ſolebant. 947.D.
Durantia familia Cuperſanenſis extincta.702.B.
Duum-Viralicii Decuriones. 870.F.
Duum-Viratus maximus honor in Coloniis, & municipiis.830.D.
Duum-Viri qui.821.F.
.... Perduellionis, cuſtodiendis libris Sybillinis, Sacrarum Ædium, Pontifices, & Flamines, Capitales, Navales.ibid., e 821.
.... Ærarii.823.E.
.... Jure dicundo, & juris dicundi, eorumque munus, Libripendes, eorumq; munus.825.C.
.... Coloniarum, & municipiorum.ibid.E.

cu-

.... cudendi nummos pollebant auctoritate.828.A
.... deſignabantur ad talem dignitatem in Coloniis, ut Conſules Romæ.ibid.B.
.... ex poſtulatione populi deſignati.829.B.
.... nulli, niſi priùs inferioribus magiſtratibus probati.831.D.
.... Quinquennales Coloniarum,& Municipiorum. 832.B.C.
.... Quinquennales iterum ex S.C. ibid.
.... Quinquennales tertiò.833.F.
.... quo munere, & honore fungebantur. ibid.
.... erant Prætores, Judices, Conſules.835.B.
.... eorum auctoritas in dando tutore.831.F.
.... honores in Coloniis recipiebant.831.E.
.... Bacillis honorabantur.ibid.
.... Lanuvii Dictatores, Capuæ Prætores, Alexandriæ υπομνηματογραφοι, Tuſculi Conſules, Cumis IIII - Viri, Alibi X - Viri nominabantur. ibid.C.
.... aliquando ſumuntur pro Magiſtris municipiorum.ibid.B.
Dux Ferrandinæ quis.596.C.
.... quam urbem defendit, ac ſervat.ibid.
.... Neritonis quis, & quas thermas inſtaurare cogitat.595.B.
Dyrrachium quænam Urbs, & ubi.598.F.

E

EBula familia nobilis.702.D.
Ebur Apulum ad Thyrias nundinas delatum. 663.C.
Eccleſia S. Petri prima, quæ erigeretur Cuperſani. 731.C.
.... Sanctæ Crucis, & ejus gentilitium Sacerdotium. 746.A.
Eccleſiæ ad Urbis mœnia olim fiebant.731.D.
Eccleſiarum circuitio apud Cuperſanates.684.F.
Echo quid, ubi, & quare eveniat.683.B.
Ecphantus Crotoniata Pythagoræ diſcipulus ſcripſit de Regno. 292.D.
Educatio puerorum qualis eſſe debeat ex mente Theano uxoris Pythagoræ.387.F.
Egnatia Civitas.771.C.
Ejanus fluvius.342.A.B.
Elagabal M.Aurel.Ant.quando occiſus. 788.A.
Electio Pontificis ut ſit rata,quid requiratur.913.C.
Electi Nolani quinam dicuntur.104.C.
Elephantes ante adventum Pyrrhi in Italia non conſpecti. 481.A.
Eliacon Philoſophus clarus, & legumlator.124.C.
Eliſabetha de Aragonia Piccolominea Andreæ Matthæi Aquaviva Aragonii uxor.718.D.
.... Filomarina Comitiſſa Cuperſani. 722.G.
.... Aquaviva Aragonia Siciliæ Princeps.720.F.
Eliſarius Archiepiſcopus Tarentinus. 567.F.
Elyſii Calentii epiſtola de Taranto.413.D.
Emporium Nolanum ubi extructum.59.D.
Emporium quid ſit.814.C.
Emula amnis. 173.B.
Ennius Poeta Rhudius, an Tarentinus.435.B.
.... Romæ mortuus, & ſepultus.
.... (Quintus) qualis Poeta.594.D.
.... ubi natus, & ubi floruit.594.D.603.C.
.... illi multum debent latinæ litteræ.608.D.
.... Scipionibus valde charus ibid.
Epaminondæ Præceptor.434.C.
Epheſi ſum natus, non ſum in Apulis, non ſum in Umbria, quomodo intelligatur.694.A.
Epicureorum dogma. 487.F.
Epigramma jocoſum de interitu Pythagoræ.427.D.
Epiſcopi,& Clericorum proventus unde ſumitur.82.C
.... & Reguli ſepultura.86.C.
.... Amalphitano Archiepiſcopo ſubjecti qui ſint. 938.E. & 939. per tot.
Epiſcopus omnium Sacerdotum Dominus eſt.82.B.
Epiſcopium Nolæ antiquo pavimento Templi Jovis ſuperextructum.23.C.
.... nunc eſt, quod antiquitus fuit templum Jovis. 43.F.
Epiſcopales Sedes 24. in Calabria.151.E.
Epiſcopatis dignitas quam antiqua Cuperſani. 742.A.
Epiſcopia familia nobilis Cuperſanenſis.702.D.
Epiſtolarum inſcriptiones variæ.424.F.
Epithaphium in ſepulchrum Jo.Borbonii.711.D.
.... ad ſepulchrum Julii Antonii Aquaviva Aragonii. 716. A. B.
Eplacus turmæ præfectus Pyrrhum conatur occidere. 482.E.
Epodus quid.685.F.
Eqùes Romanus natus. 855.F.
Equeſter cenſus ibid.C.
Equeſtris ordinis origo. ibid.
Equites, ſeù Equeſter ordo duplex.ibid.
.... Romani. 885.C.
.... equo publico donati. 855.C.
.... Coloniarum,& Municipiorum Patroni,& Decuriones.857.C.
.... quomodo armati.110.A.
Equitis annulus aureus.856.E.
.... eorum habitus.857.A.
Equi, & Delphini in nummis Tarentinis. 442.F.
.... Apuli præſtantiſſimi, agiles, & longævi. 663.C.
Equotuticum ideſt Fogia.695.B.
Eradoctius hiſtoricus.337.E.
Eratoſthenes qualis ſcriptor.607.E.
Eremitæ octo Calabri celebres.152. A.B.
Error Lactantii, qui. 621.G.
Erycem urbem munitam Pyrrhus expugnat. 491.E.
Etruſci adverſus Romanos. 143.E.F.
.... eorum pœna.144.A.
.... quales ibid.F.
Eucadius Rex Tarentinorùm.416.D.
.... Venator.554.E.
.... Regulus Tarentinus à Marco baptizatur. 555.C.
Euchus pater Divi Cataldi.556.C.
Eufragia Maſſia Monialis S.Benedicti virtute ornata. 741.E.
Eugenia Noracia Monialis meritis clara.ibid.
Eumeni Tarentini Cytharedi vanitas.431.C.
Euphemia oppidum.187.F.
.... pagus.206.D.
Euripi deſcriptio.209.F.
.... piſces laudatiſſimi.210.A.
Euripus Calabriæ tractus.124.D.
Euritus vir doctus, & Cytharedus eximius.249.E.
Euſebius Nicrebergius nominatus.726.F.
Euthydemus Thurius Athleta celebris.,37.E.F.
Euthymus Athleta fortiſſimus.249.F.
Evangelus Tarentinus Comicus Poeta.431.D.
Exquilinam ad portam olim ſepulchrum.668.E.

F

FAbalium oppidum. 345.A.
Fabia domus a fabis. 682.E.
Fabius cum tota Fabiorum familia Herculeus dictus. 516.A.
.... Maximus Tarentum recuperat.512.B.
.... Metapontinorum inſidias detegit.514.B.
.... quo ſtratagemmate Tarentum recuperat.512.D.
Fabii Labeonis judicium vafrum de terminis Agrorum Neapolitanorum, & Nolanorum. 26. F.
Fabricii conſtantia, & reſponſum ad viſum Elephantem.487.F.

.... mendicitas. 593.E.
Fabula Brocolarum apud quos.620.F.
.... de anima Hermotimi.621.A.
.... mulierum Maleficarum, Strigum, & Lamiarum. 620.D.
.... de ſepulchro incantato.ibid.F.
Fabulæ introductio quid intendat.292.A.
Fabularum auctores Sybaritæ. 324.D.
Fagianum Caſtellum, 170. E.
.... vicus. 174.D.
Falcunaria vicus. 183.F.
Familia in Tribu Vincanciana.94.F.
.... in Tribu Cortefellana. 91.E.
.... in Tribu Cortellana.89.B.
.... in Tribu Samuelitana. 90.B.
.... Cuperſanenſes.702.B.& ſeq.
Familia Sanſeverinorum , quam Urbem illuſtravit. 622.F.
.... Aquaviva ex Auſtriacis,& Bavaricis Ducibus deſcendit. 721.F.
Faſti Conſulares.815.A.
Favetonum pagus.193.F. & ſeq.
Febris antidotus Pythagoreus. 287.C.D.
Felicitas ſine virtute non conſiſtit , & felicitatem capere poſſunt , qui rationem habent. 335. C.D.
Felicis (Sancti) Baſilica. 23.D.
Feliciana Marraffa Monialis S.Benedicti meritis clara. 741.F.
Fellinum oppidum. 559.C.
Fellichiarum familia. 96.D.
Felum pagus. 173.C.
.... pagus alter.201.D.
Ferdinandus primus Rex Calabriæ. 535.F.
Ferdinandi bellum cum Turcis.538.F.
.... filii , & filiæ. ibid.
.... privilegium Tarentinis datum.537.D.
Ferdinandus Alphonſo in Regnum Neapolitanum ſubſtituitur. 535.F.
.... Catholicus moritur anno MDXVI. relicto Carolo. 551.D.
.... Catholicus anno MDIII. regnum acquiſivit Neapolitanum.550.E.
.... Catholicus varia Tarentinis conceſſit privilegia. ibid.
Ferrariorum familia. 89.A.
.... Cuperſani extincta. 702.B.
Feroletum caſtellum. 188.E.
.... pagus. 200.E.
Ferretum vicus. 183. A.
Filinum pagus, ibid.
Finetum flumen. 171.E.
Fiſcaldum caſtellum. ibid.B.
Fiſcina unde dicta, & quid eſt.117.D.
Fiternus fluvius. 771.D.
Flavius Gioja Amalphitanus nauticæ Pixidis auctor. 921.B.
Florenſe Monaſterium. 181.B.
Florentinorum familia. 97.C.
Florum pagus. 119.E.
Flumica fluvius.308 D.
Fogia Urbs nobilis.695.B.
Folonum Ariantha oppidum.167.B.
Fontanarum roſarum familia.97.B.
Fons aquæ ſaluberrimæ ubi. 626.B.
.... omni tempore fluens ibid.
.... aquæ calidæ ubi. 596.E.
Fontes Japygiæ quales.589.F.
.... in Calabria quales.345.C.
Fora varia Nolana , & quid in eis tractetur.79.F.
Fortia familia Cuperſanenſis nobiliſſima.695.D.
.... ad inſignia Melitenſis Religionis admiſſa.ibid.F.
Fortuna inconſtans, & lubrica.585.E.
Forum quid. 814.A.B.
Foſſatum pagus. 265.D.
Foſſa alta in via,quæ in Laurinum fert.25.D.
.... altera ſub Turre rotunda excurrens. ibid.E.
.... ſubterranea per veterem Urbem Nolam ducta. ibid.E.
Fragmenta fabricarum antiquarum ubi Nolæ inveniuntur.24.E.
Francavilla oppidum.189.C.
Francica oppidum.198.E.
.... fons Hieracii.252.E.
Franciſci Paulitani laudes.171.F.
.... Cœnobium.735.F.
.... Aſſiſinatis Cœnobium.738.A.
.... Heremitæ laudes.179.D.
Franciſcus Primus Galliæ Rex Turcas acceſivit in Calabriam.213.F.
.... Simoneta Juriſconſultus.306.C.
.... Majoranus Franciſci Paulitani Socius.183.F.
.... Acquaviva.728.F.
.... De Baucio Andriæ Dux è Regno ejectus. ibid.A.
.... De Petris hiſtoricus, & juriſconſultus celeberrimus. 723.C.D.
.... Urſinus Gravinenſium Dux , & Comes Cuperſani. 711.F.
.... Neritinus ubi literas didicit.622.F.
Franciſcani obſervantes ſe ſolis mendicatis alunt, 82.F.
Frater Franciſcus Gonzaga Epiſcopus Tarentinus. 562.B.
Fraxanetum oppidum.742.A.
Fredericus Neapolitanorum Rex Gallos Regno expellit.544.B.
.... poſt obitum Matris Conſtantiæ Eccleſiam turbat.526.A.
.... cujus fuerit filius. 611.F.
.... Apuliæ ſemper favit. ibid.
.... Lupias Urbem infeſto animo proſequitur.ibid.
.... Brunduſium munit,& amplificat.612.A.
.... quam arcem conſtruxit.603.C.
.... Barbaroſſa Imperator quo tempore regnavit.
Friciarum familia. 90.F.
Frigoris , calorisque nimii proverbium. 691.D.
Frugalitas genetrix virtutum. 285.F.& ſeq.
Fruges Appulæ cæteris præſtantiores.662.B.
Frumentariæ molæ ſtruendæ.411.E.
Frumentum Tarentinum.452.A.
Frumenta in Calabria paſſim , atque affatim proveniunt. 345.D.
Fulciorum familia.89.E.
Fulmina ubi frequentia.591.B.
Fur deprehenditur a canibus odoratu. 688.C.
Furem quomodo cognoſcunt Galli, & Scoti.ibid.

G

Gabellæ quibus rebus impoſitæ. 107.C.
Gabriel Urſinus Venuſiæ Dux.712.C.
Gainæ quales aves, & ubi. 590.F. 596.C.
.... quomodo bruchos deſtruunt.590.F.
.... lege cautum ne quis illarum ova,aut pullos violaret.ibid.
.... cui Regioni ſalutares.596.C.
.... quam Regionem deſerunt.591.A.
Galatana quænam Urbs , & ubi.615.C.
.... quomodo alias nuncupata.ibid.
.... unde ortum ducit.ibid.D.
.... ſub cuius dominatione.ibid.E.
.... quid amplectabatur.ibid.F.
.... quam urbem ſuperat, ac ſolo æquat.616. A.
.... illius aer, & ager quales.ibid.F.
.... illius crocus qualis, & ubi provenit.617.A.
.... illius caſeus, ac mel qualia.ibid.E.
.... in cuius poteſtatem venit.618.A.

.... Turcarum furores, & incurſiones tulit. ibid.F.
Galatanenſium origo.ibid.
Galathei verba de ſinu Tarentino.405.B.
Galatonum pagus.205.F.
Galeatum vicus.259.B.C.
Galenus Medicus parens.599.A.
.... quid de Græcia aſſerit.588.F.
.... quid de Roma.626.C.
Galeſus fluvius dulcis.396.F.
.... phalantinus.397.A.
.... niger. ibid.
.... Theramneus.ibid.F.
.... Lacedemonius.398.A.
.... Gurotus.407.D.
.... Galeus. ibid.
.... unde ſic dictus.ibid.
Galitinun flumen.253.F.
Galli, & Aragonii Tarentinos ad deditionem ſollicitant.547.C.
Galli Regnum Neapolitanum invadunt. 596.A.
.... à quo variis cladibus afflicti ibid.C.
.... cui Regno dominantur.604.A.
.... à quibus victi.ibid.B.
.... Senones in Japygia habitarunt.595.B. 625.B.
Gallorum, & Hyſpanorum conſpiratio in Regem Fridericum.546.D.
Gallicum amnis.212.C.
.... pagus.231.B.
Gallucciorum familia. 91.E.
Galterius de Brenna Comes Cuperſani moritur in carcere.709.F.
Garga fluvius.165.A.
Garganus Mons.771.D.587.F.602.F.609.D.
Gaſparina pagus.264.F.
Gaſparium pagus. 191.A.
Gecala oppidum à Nolanis ædificatum.52. D.
.... unde dicta.51.F.
Gecalæ colles ameniſſimi, & præter vinum, variorum fructuum feraces.ibid.C.
.... collis meridianus marmoreus eſt, ibid.B.
Gecalani colles in Agro Nolano ſiti. 50.F.
Gemilianum oppidum.265.A.
Gemneticenſe Monaſterium quare ſic diceretur.741.D.
Gentilium religio in circuitu.684.E.
Gentilitium ſacerdotium Familiæ de Tarſia in Eccleſia S.Crucis antiquiſſimum.697.A.
Geolia oppidum.201.D.
Geolienſis ſinus. 195.B.
Geoloſia oppidum.253.F.
Georgia pagus.206.C.
Georgetum pagus. 261.B.
B.Georgius D.Franciſci Aſſiſſinatis Monachus.223.D.
.... Svillus Gallis præpoſitus tentatur muneribus. 543.C.
Gerardus Abbas Cœnobita Floriacenſis.931.C.
.... quidam Gallus, vel potiùs Scalenſis ex oppido Ducatus Amalphitani fuit Noſocomii, ſeu Hoſpitalis ſub patrocinio S. Joannis Baptiſtæ in Amalphi Auctor, & Rector.912.A.B.C.
Gevarra cum Conſalvo de traditione Tarenti tranſigit.548.D.
Ginetum oppidum.167.F.
Gioſtra dicitur equitum conflictus.111.D.
Girifalcum caſtellum.265.E.
Giſulphus Salerni Princeps, ejuſque hiſtoria. 914.A., & ſeq.
Glandiferæ arbores paſſim in Calabria. 346.A.
Glaucius Crotoniata Olympionicus celebris 300. B.
.... ſive Glaucia philoſophus, & muſicus.227.A.
Gloriam alienam occupari vani, & dementis eſt.196.A
Gobius. 455.A.
Gonſal quam urbem occupat, & illius crudelitas. 596.B.
Goſsypia in Calabria paſſim.345.D.
Gothi quando Italiam tenuerunt.623.D.
Gothorum hiſtoriam qui ſcripſerunt. 517.C.
Græci quid de Japygia cenſent.589.E.
.... quales æſtimati à Cicerone.590.A.
.... quot politiarum genera ſtatuunt.593.D.
.... quomodo Lupias appellant.608.E
.... eorum inſulæ à quibus ſubactæ.609.D.
.... ipſorum lingua, ac literæ à quo aſſumptæ ibid. & 616 B.C.
.... eorum generis laus.588.F.
.... Agarenos in Italiam accerſunt anno 950. 152.E.
.... cum Mauris anno.1176. Calabriam depopularunt. 152.F.
.... à Tancredi filio, vel Nepote omnes ejecti. ibid.
Græcia à quibus æſtimatur temperatiſſima.616.C.
.... quando invenit artes, atque ſcientias.609.C.
.... quibus ſervit, & quomodo.616.C.
.... quam regionem liberat. ibid.
.... quodnam politiæ genus illam perdidit.631.B.
.... magno pedi aſſimilata.405.E.
Græcorum Coloniæ in Calabriam deductæ. 133.F.
Grando ubi frequenter cadit.591.A.
Gratianorum familia. 91.D.
Gratianus Roſta peritus .109.F.
Graves viri varia ſectantur.
Gravinarum familia.97.E.
Gregorius Archiepiſcopus Tarentinus.562.A.
.... Pontifex confirmat conceſſionem Monaſterii, & privilegiorum S. Benedicti Dametæ Palegologæ.738.B.
Gregorium pagus. 193.D.
Grimaldi Principes fuere domini Canuſii.820.F.
Griphorum familia.91.F.97.B.
Grondus fluvius.166.D.
Grumentum oppidum.342.F.
Guadalquivir nomen fluminis in Hyſpania olim Betii. 681.E.
.... flumen magnum interpretatur. ibid.
Gualterius Brehena à quo Comes declaratus. 612.A.
.... à quibus adiutus ibid.
.... quas regiones ſuæ ditioni adiecit.ibid.B.
.... Dux Athenar. factus. ibid.
.... Florentiæ dominatur, & ex illa ejectus. ibid.
.... in Græciam frequenter traiecit. ibid.
.... Roccam uberculam condit. ibid.B.
.... hanc lupienſium emporium facit. ibid.
.... in inſidias Turcar. incidit, atque cæſus eſt. 616. C.
.... illius Caput à qua redemptum, & ubi poſitum. ibid.
.... eius Teſtamentum ab Auctore lectum.ibid.
Gulielmus Sirletus Cardinalis.555.F.
Gundiſalvus Fernandez de Cordua Neapolit. Prorex. 717.C.
Gyraldus 1. 2. 3. Archiepiſcopi Tarentini. 663. 666. C.

H.

H *Adrianus* Imperator fuit II. Vir.830.D.
.... Aquaviva Comes Cuperſani. 668. A.
Halex fluvius.230.D.
Hegeſippus Tarentinus.432.D.
Helia pagus.264.F.
Helena Lutzemburgia.711.B.
Helius (B) Divi Baſilii Monachus.200.F.
Hemitheon Sybarita Poeta.324.D.
Henricus cuius filius, & pater, & eius uxor. 611.F.
.... à quo, & quando Regno pulſi. ibid.
.... quando Regnum rurſus obtinuerunt. ibid.

ſædus

.... fœdus init cum Turcis.153.F.
.... Turcas acceſſivit in Calabriam.ibid.
Heracleis n uber Tarentina.463.E.
Heraclea urbs ubi.585.D.
.... quid experta eſt.603.D.
Heraclides Muſicus ubi natus.593.D.
.... Tarentinus ab Athæneo Proclides appellatur. 453.D.
.... literas aliquas interpretatur.387.E.
Heraclitus Tarentinus librum ſcripſit.428.C.
Heracl opolis nunc Amigdalaria oppidum. 343.E.
Herbæ Tarentinæ.452.D.
Hercules Tarentinos bello domuit.397.D.
.... eius ſtatuam. 443.F.554.C.
.... luſus. 420.F.
.... eius Simulacrum Tarento aſportatum.513.F.
Herculis portus.195.A.
.... Inſula cur Scombraria.681.E.
Herinum oppidum.171.C.
Herodotus Thuriis hiſtorias ſcripſit.330.B.
Heſperia dicta Calabria.125.C.
.... unde ita dicta ibid.
Hetriculum oppidum.171.B.
Hiaſiorum familia. 97.F.
Hieracium Civitas Epiſcopalis.152.E.
.... ſic locrus ab Hierace ſive Aquila dicta. 252.C.
Hierardorum familia. 94.E.
Hierordiorum familia.97. F.
Hieroſ lyma in quo climate.588.B.
.... à Chriſtianis frequentata. 687.A.
Hieronymus Fabi Presbyter ingenioſiſs.211.F.,& ſeq.
.... I. Archiep. Tarentinus.570.A.
.... II. Archiepiep 571.B.
Hilarius Cuperſani Epiſcopus. 743.E.
.... Romano Synodo interfuit.667.D.
Hipparchus qualis ſcriptor.592.B.
.... Philoſophus clarus, & legumlator.224.C.
.... eius ſapientia.ibid.
Hippias, ſeù Hippis Philoſ., & hiſtoricus. 226.D.
Hippocrates quid pronunciat de Europæ,& Aſiæ Gentibus.590.A.
.... illius patria, & qualis.588.F.
.... ejus breviloquium.605.D.
.... illius libellus de Regionibus.588.D.
.... unde temperies,ac intemperies regionum agnoſci dicit. 627.D.
Hippodanius Thurinus Philoſophus celebris. 332.B.
.... Rempublicam diviſit in tres ordines. ibid.C.
Hipponium oppidum dictum Vibo, & Valentia. 191.C.
Hipponiates Sinus.586.A. 616.E.
Hipporum pagus 201.D.
Hirundinis Cor palpitans deglutitum conducit memoriæ. 418.B.
Hirpini montes.771.E.
Hiſpani quam urbem capiunt.604.F.
.... inter illos, & Gallos bellum.ibid.
Horti Tarentini.452. D.
Hoſpitale Amalphitanum à quo conditum.912.A.
Hycla Civitas.168.C.
Hydruntum Urbs quæ, & ubi.597.A.B.
.... quibus aliis nominibus inſignita. ibid.F.
.... à qua regione videtur abſciſſa.598.A.
.... eius portus qualis.ibid. C.
.... à quo, & quando capta.595. D.599.B.
.... illius Cives ferè omnes trucidati.599.F.
.... à quo, & quando recuperata.600.D.
.... quis illam illuſtravit.624.F.
.... quid de illa ſcripſit Guido.600.F.
.... non procul ab ea lacus qualis ibid.
.... illius Civium laus.595.E.F.
.... dividit Jonium,& Adriaticum mare. 258.A.
.... à quibus conditum.391.D.
.... à Turcis captum, & ab Alphonſo II. reparatum.538.F.&ſeq.
Hylas alyptes Ageſidami.252.B.
Hylias nunc Triontum fluvius.309 C.
Hyppotion Tarentinus Statuarius.432.F.
Hyria à Cretenſibus condita.468 E.
.... quanto apparatu cum Tarentinis, & Rheginis bellum geſſit ibid.F.
.... totius Japygiæ imperium conſequuta eſt. ibid.

I.

JAcobum pagus. 170.E.
Jacoba lutzemburgia.711. B.
Jacobus Simoneta Cardinalis.306.C.
.... Caldora Joannæ Reginæ Dux. 604.F.
.... Comes Cuperſani.713.F.
.... quam Urbem capit, ac diripuit. 604.F.
.... contra quem miſſus cum ingenti exercitu.612.E.
.... Japygiam populatur.618.A.
.... ejus mors. ibid.B.
.... Antonius Carozza Epiſcopus Cuperſan. 750.A.
.... de Tarſia Eques Rhodius.696.F.
.... Delecampius Apulos injuſte carpit.693.D.
.... (B) Lamata virtutibus floruit,ac in eſtaſim rapiebatur. 19.A.B.
.... ejus lacrymæ in ollam fabarum cadentes. ibid.
.... Tarentinus Princeps.630.F.
.... Pandolphum Alopum interfecit.533.A.
.... Reginam Uxorem ſuam à Gallis cuſtodiri jubet.ibid.B.
.... Regnum Conſilio, & armis Gallorum adminiſtrat.ibid.
.... Sfortiam in Arcem Beneventanam conjicit.532.F.
.... Tarentum profugit.533.E.
.... ejus epitaphium. 53..A.
.... Rex ſalutatur.533.A.
.... moritur Tarenti,& ibi conditur.530.F.
Jacorſum pagus.188.F.
Janus pro Noe Cuperſano nomen dedit.678.E.
Jani Parrhaſii laudes.177.F.
Januariorum familia.93.E.
Japyges Populi antiqui.771.C.,& 609.D.
.... à quo ſubacti ibid.
.... quando clari ex itere.623.C.
.... quibus literis uſi ignoratur.ibid.
.... unde pulſi, & à quo.592.D.
.... victoria potiuntur, & Urbe Rheginor. 469.D.
.... luxorioſi more muliebri comebantur. 676. D.
Japygia pars quota Calabriæ.126.C.D.
.... Sinus Thurinus.270.C.
.... Peninſula qualis olim fuerit.589.B.
.... quis ei nomen dedit.598.E.
.... illius varia nomina.589.B.C.
.... illius ambitus.586.A.E.
.... ejus Urbes præcipuæ.585.D.624.A.B.
.... quæ diſciplinæ, & mores ibi viguerunt. 585. D. E.
.... quæ animalia noxia gignit.590.D.
.... in cuius poteſtatem pervenit.618.B.
.... Cherſoneſus eſt.589.B.
.... Cretenſium Colonia 589.D. 609.E.
.... cui ſigno Cœleſti ſubiiciatur.687.C.
.... Italiæ ſimilis.586.E.
.... illius te minus.586.E.598.D.E.
.... à quo vaſtata. 618.A.623.D.
.... quid de illa cæcinit Horatius.689.A.
.... quid de ea ſcripſit Strabo.ibid.C.
Japygium Promontorium ubi.586.D.593.C.275.A.
.... quomodo alias dictum.586.D.
.... quodnam templum ibi eſt.596.D.

Japyx cujus filius.598.E.
.... cui regioni nomen dedit. ibid.
Jabarra olim oppidum.741.A.
Jatrinonum pagus.205.F.
Iberus amnis ex Ibero Jubalis filio ſic appellatur. 682.B.
Ibyci grues. 228.A.
Ibycus Rheginus ingenio Romanis contra Gallos magno adjumento fuit.144.D.
.... Poeta, Hiſtoricus, & muſicus.227.B.
Jeous Tarentinus Athleta unde ortus.593.D.
.... Venere abſtinuit. 430.A.
.... Tarentinus medicus celeberrimus.ibid.
Idomeneus quid magis noverat.609.C.
.... quos Campos milite obſedit.X.110.D.
.... quos Populos ſubegit. 609.D.
.... quam linguam, & quas litteras invenit. Ibid.
Idola in ſepulchro reperta Cuperſani.671.A.
Idus ſemper infauſtæ Italiæ.599.E.
Imagines in ſpeculis concavis quomodo videntur. 622.B.
Imbrices quando capiuntur. 453.E.
Imberlinia familia Cuperſanenſis extincta. 702.B.
Inevitabilia omnia, eſſe Philolai ſententia fuit. 290.B.
.... item Ecphanti.292.B.
Infantes recenter nati humi deponuntur.690.F.
Infantiorum familia.97. C.
Inſulæ albæ quorum inſigne.671.E.
Innocentius II. ad Piſanos confugit.912.D.
.... opera divi Bernardi Abbatis Clarovallenſis adjutus.953.A.
.... Piſis in Galliam proficiſcitur.ibid.C.
.... in itinere inducias peregit inter Piſanos, & Genuenſes. ibid.D.
.... Concilium celebrat in Claromonte contra Rogerium, & Anacletum.955.A.
.... à Rege Angliæ non recipitur. ibid.C.
.... in Germaniam profectus, fœdus init cum Lothario Imperatore.955.& 956.per tot.
.... ejus perfidia adverſus Rainulfum ſuum affinem.958.D E.
.... ſuperatus à Rainulpho Salernum confugit, & inde in Siciliam.959.B.C.
.... ab eo Lotharius in Baſilica Lateranenſi imperiali diademate coronatur.962 A.
.... revertitur Piſas.ibid.C.
.... pro Neapolitanis obſeſſis Lotharium obſecrat. 974. D.
.... ejusdem cum Lothario de creando Duce Calabriæ contentio.980.C.
.... DiviBernardi opera ab omnibus Pontifex agnoſcitur.982.E.983.A.
Inſulanæ Virginis inventio.732.C.
Inſulæ Diomedeæ.772.B.
.... duæ prope Tarentum. 412.E.
De *Invidia* Hippiæ ſapiens dictum.226.F.
Joachinus Abbas monaſterii apud Thebas. 319.A.
Joanna Ladislao in Regnum Apuliæ ſuccedit 532. C.
.... Neptis Roberti virum ſuum Andream laqueo ſuſpendi jubet.529.C.
.... nubit Jacobo Borbonio.532.D.
.... Regno viva ſpoliata, & palvillo ori adiecto necata.530.E.
.... tertio, & quarto viro nubit.ibid.B.
.... altera Regina vide.601.C.D.612.E.618.A.B.
.... Andegavenſis.612.F.
.... Antonius Princeps Tarenti cuius filius. 609.F.
.... quam Urbem fidelem vocabat. 601.D.
.... cuius portus oſtium obſtruxit, & cur. 603.A.
.... quorum partes ſecutus eſt. 612. D.
.... quæ regio in ejus poteſtatem pervenit.618.A.
.... illius mors.612.F.
.... Caſtriota unde ortus.596.C.615.E.
.... qualis vir, & Dux.ibid.F.
.... quam Urbem defendit, ac ſervat.596.B.
.... quibus oppidis dominatur.615.F.
Joannes XVI., vel XVII. Pontifex Rom. Calaber homo.150.C.
.... Abbas Coratienſis.181.C.
.... Antonius Cæſarius literis eruditus.179.C.
.... Baptiſta Carafa ob ſcelera patrata Neapoli obtruncatus.257.A.
.... Chriſoſtomus Archiepiſcopus Dyrrachinus ſpectatæ vitæ vir impensè eruditus.205.B.
.... Craſſus literis eruditus.182.F.
.... Jacobus Pariſius Philoſophus.266.C.D.
.... Parrhaſius in literis eruditus.177.F.
.... Paulus Cæſarius literis eruditus.179.C.
.... Simoneta vir magni ingenii.306.C.
.... Abbas B.Nili coevus.305 A.
.... Antonius Pandoſius Epiſcopus.178.F.
.... Baptiſta Amicius.179.A.
.... Lutzemburgius Lignii Comes.710.C.
.... Agutus miles ſtrenuus.712.B.
.... Epiſcopus Cuperſani.745.B.
.... Borbonius Cuperſani Comes.711.C.
.... Ciſtercienſis Abbas de Delphino.739.A.
.... de Tarſia Jacobi filius.696.F.
.... Antonius Urſinus Cuperſani Comes.713.F.
.... Antonius Aquaviva Aragonius.720.D.
.... Vincentius Aquaviva S.R.E. Cardinalis.724.E.
.... Bernardinus Aquaviva Aragonius contra Gallos pugnat.717.F.
.... Antonius de Tarſia.698.C.
.... Franciſcus Aquaviva Aragonius. 728.F.
.... Antonius de Baucio Tarenti Princeps.712.C.
.... Ciaconius Pontius Caſtellæ Conſilii Senator. 722.B.
.... Hieronymus Aquaviva Aragonius.720.D.
.... alter Julii filius Cuperſani Comes. ibid.
.... ejus laudes, merita, & mota perſecutio ibid.E.
.... alter hodiernus Comes, & ejus merita, & ſervitia erga PhilippumIV.Regem.727.E.F.
.... Antonius Tarentinus Epiſcopus Nolanus. 438.E.
.... Urſinus Princeps Tarentinorum.533.F.
.... Gevarra Comes Potentianus.547.A.
.... Perellus. 438.C.
.... Pontanus.536. E.
Joannum pagus.194.E.
.... pagus adhuc alius.273.F.
Joanum pagus, & fluvius.253.E.
.... pagus alius.267.D.
Jonadum pagus.198.D.
Jonium Mare.598.E.F.599.A.609.B.
.... quouſq. dicatur.258.A.
Jopolis Caſtellum. 195.D.
Jordanorum familia.90.C.
Joſephorum familia. 97.C.
Joſeph Pellicerius Regius Chronographus.718.B.
Joſias Aquaviva contra Franciſcum Sfortiam prœliatur.728.C.
.... à Januenſibus captus, & divexatus.ibid.D.
Jovinum flumen.179.D.
Jovis Simulacrum Cupreſſinum.679.C.
Jovi mactatur agnus albus.113.B.
Ipoletum fluvius.188.D.
Iſabella Alphonſi filia.540.B.
.... Ferdinandi primi uxor.536.D.
.... cuius neptis.612.F.
.... quò ſe recepit.604.A.
Iſaurus fluvius. 167.C.
.... ubi cum Sybari ſe miſcet. 320. C.
Iſca pagus. 258.F.
Iſcomachus Crotoniata Athleta celebris.301.A.
Iſpica fluvius. 182.F.
Iſtmus quis. 130.D.

Iſula Civitas Epiſcopalis. 274.C.
Italia variis nominibus dicta.391.E.
.... primùm ſola Calabria dicta.126 F.
.... magna Græcia.585.A.B.
.... à quibus primò habitata.390.C.
.... ab Italo Rege nuncupata.586.B.
.... à quibus montibus diviſa.616.D.
.... ejus limites.585.A.
.... Umbelicus Græciæ dictus.ibid.C.
.... illius olim nobiliſsimæ Urbes.ibid. D.
.... quando , & quomodo periiſſe dicatur.616.C.
.... alienigenis ſponte ſervit.ibid.
.... illius antiqui Populi.586.B.
.... eius incolæ hodierni quales.589.F.
.... eius deſcriptio brevis.586.A.B.
.... illius peninſulæ quæ, & quales, 585. B. 586. A. B.
.... à variis Nationibus Barbaris occupata. 946. B. & ſeq.
.... ejus figura.403.B.
Italica Philoſophia à quo fluxit.585.E. 283.B.
Italianus (Joannes, unde & cuius familiaris,ejus laudes, & mors.627.A.,& ſeq.
Ithacuſæ Inſulæ.193.E.
Judæi fœnore evaſere ditiſſimi.99.C.
.... omnes à Gallis ſunt ſpoliati.ibid.E.
.... aliquando Nolam incoluerunt.99.A.
.... cogebantur in Liberi honorem circuire. 685.A.
Judicenſium familia.95 A.
Jugoſum Promontorium.183.
Julii Solini verba de Sinu Tarentino.404.A.
Julius Antonius Aquaviva Aragonius Dux Atriæ , & Cuperſani Comes.713.F.714.A.
.... contra Turcas præliatur , & alia multa dignè operatur.ibid.D.
.... in Regiam Aragonum familiam à Rege Ferdinando allectus.ibid.E.
.... ejus mors , & quantùm Regi diſplicuerit . 716.D.
.... alter Aquaviva Aragonius Cuperſani Comes. 720.F.
.... in Regno Neapolitano ſtatus à Conſiliis.ibid.
.... Aquaviva Aragonius S.R.E. Cardinalis. ibid.B.
.... Aquaviva Aragonius Hyſpaniarum Regis Cortinarius.722.D.
.... Tarentinus Juris Conſultus.435.F.535.B.
Julia nova à Julio Aquaviva condita.682. A.
Julianus Stylita triticum multiplicat.747 .E.
Juno moneta.485.E.
.... à Cuperſanenſibus cur coleretur.673.E.
Junonis Laciniæ templum.275.C.D.
.... à Q. Fulvio Flacco violatum.275.F.
.... ejus celebritas.276.A.
Jus Quiritum quid 781.E.
.... Latii, ſive Latium quid.ibid.
.... Suffragiorum.782.A.
.... Magiſtratuum Romæ petendorum.ibid.
.... Caldariæ in Caſtris tribuebatur Comitibus . 705.D.
.... vexilli in bello tribuebatur Comitibus. ibid.

L.

LAbronum familia.96. D.
Lac Caprarum Oræ Veſuvianæ ſalubre.31.A.
Lacanetum fluvius.308.E.
Lacania Caſtellum.188.F.
Lacedæmon qualis.603.E.
Lacedæmonii cur urbem ſuam muris claudi non paſſi ſunt.605.B.
.... jure non ſcripto utebantur.ibid.
.... ab uxoribus admoniti.392.E.
.... eorum mores.ibid.D.
.... per decem annos Meſſenen obſedunt. 393 B.
.... qui Populi.392.C.
Lacedæmoniarum Matronarum ritus circa filios in bello occiſos. ibid. D.
Lacinium ſiniſtrum cornu Calabriæ.124.D.
.... Promontorium.274.C.
Laconiſmus à quibus ſic dicitur.392.E.
Lachrymatoria cum cineribus in urna.668.C.
Lachrymæ Amicorum cum cineribus defuncti condebantur.ibid.& 677.A.
Lactantius plus elocutioni, quam eruditioni ſtuduit. 621.C.
Lactarenuli. 455.E.
Lacum Caſtellum.184.C.
Lacus piſcoſus ubi , & quomodo adhuc nominatur. 600. F.
.... illius ambitus, & diviſio.601.A.
Ladislaus Rex.607.B.
.... ejus geſta, & privilegia.531.F.
.... in ipſo actu venereo occubuit.532.B.
.... Mariam Principem Tarentinam ducit uxorem. ibid.
Lælius Brancatius Archiepiſcopus Tarentinorum. 409.E.
.... Vallem Forneſum ſuo ære claudendam curavit. ibid.
Lagaria Civitas.342.C.
Laginus quotannis excavatur à Paganis.25.F.
Lagnus, vel Laginus quid Nolanis ſignificat.ibid.
Lametia oppidum.187.F.
Lametum flumen.ibid.
.... Vicus. 188.D.
Lameticus Sinus.586.A.
Lamiæ quæ. 620 D.
Lampetra. 454.F.
Lampetia oppidum. 170.F.
.... ibi navale eſt. ibid.
Lamponis Equi præſtantia. 663.D.
Lampetes Promontorium. 168.D.
Lampeticus ſinus. 170.F.
Lanæ Tarentinæ.499.A.
.... Apulæ laudatiſſima.662.D.674.F.
Landorum familia. 90.F.
Lapanum pagus. 179.D.
Lapathonum pagus. 195.D.
Lapides varii Tarenti inventi.387.C.F.
Lapidis Lupienſis natura. 611.D.
Lataracum oppidum. 171.B.
.... Vicus.174.D.
Latinus de Urſinis Archiepiſcopus. 569.B.
Laura Civitas. 185.A.
Laura Terracina literis floruit. 725.D.
Laurentia amnis. 309.A.
Laurentum oppidum. 230.C.
.... Caſtrum. 320.C.
.... flumen. 310.B.
Laurete Urbs à Laura Lacinii filia dicta. 277.D.
Lauriana pagus. 200.D.
Laurus ſola nomen omnibus facit. 682.D.
Lauriniana via etiam ſupereſt.23.A.
Laurinium oppidum in agro Nolano.10.C.
Laus amnis Calabriæ.124.D.
.... fluvius. 162.F.
.... oppidum. 163.A.
Legati antiquitùs Comites. 703.C.
Legatorum Romanorum Conſtantia.647.B.
Leges ſcriptæ ubi contentæ.605.C.
.... non delectationis , ſed Reipublicæ cauſa ferendæ.243.D.
Legislatorum officium. 334.A.
.... bonitas. 341.A.
Leo Junior P. Rom. ex Rhegina Regione oriundus. 223.F.
.... IX. Pont. Rom. dedit Normannis omnia , quæ in Italia ſuo tempore obtinebant. 809.F.

.... II. R. Pont.Calaber. 150.C.
.... Martyr. 340.D.
Leo nomen Urbis in Ægypto.680.C.
Leonii Urbis veſtigia. 304.E.
Leonum pagus. 205.E.
.... familia. 98.A.
Leonyſmus Crotoniata exercitus Dux ad Sagram, 303.F.
Leones Scythiæ.592.A.
Leos amnis.308.F.
Leonardus Aleſius. 547.B.
Leonatus, 482.D.
Leonidæ Tarentini Epigrammata græca. 436.C.
Leſa fluvius. 306.D.
Lesbii imperium maris tenuere. 31.E.
Lesbizire quid ſignificat. ibid.
Levana Dea quæ. 690.F.
Leuca quænam Urbecula. 596.D.
Leucopetra Urbs, & ubi.586.E. 598.F.
.... dexterum cornu Calabriæ. 124.D.
.... Portus, & Græcum oppidum. 229.E.
.... Promontorium. ibid.F.
Leudus fluvius. 173.A.
Levidonia oppidum. 343.D.
Lexm pagus. 194.A.
Leutarnia modo Levidonia oppidum.343.D.
Lex XII. Tabularum à Cuperſanenſibus ſervata, 670.D.
.... contra impedientes canem tranſeuntem in Scotia. 688.D.
Liarum familia. 92.B.
Libadum pagus. 196.F.
Liberalia quænam Feſta. 655.A.
Libitina,eademque quæ venus.677.A.
Ligures quales. 143.A. 146.C.
.... eorum pœna. 144.B.
Lingulacæ probantur in conviviis. 60.A.
Lingua B.Hieronymi. 563.F.
.... Ægyptia.614.D.
.... Etruſca. ibid.
.... Meſapia.602.F. 614.D.
.... Oſca, Peucetia, Punica,Volſca. ibid.
Linum Promontorium. 184.A.
Liparenſium Inſulæ. 196.E.
Lipuda fluvius. 307.D.
Litteræ Dalmaticæ, Meſſapiæ, Saracenicæ. 614. A. & ſeq.
Lobritum pagus. 206.C.
Locanus flumen. 253.C.
Locium vicus. 170.F.
Locrenſis Reſpublica in Calabria. 309.E.
Locrenſium res geſtæ cum Dionyſiis.237.C.D.E.
.... ditio quæ fuit. 238.F. & ſeq.
.... geſta cum Carthaginenſibus, & Romanis.241.B.
.... Numiſmata. 252.C.
Lorus ſepulturæ eorum, qui ultima Sacra à Sacerdote non acceperunt.86.D.
Locrus, ſive Hieracium Civitas Epiſcopalis. 236. C.E. 238.F.
Longoburgum vicus. 183.F.
.... pagus. 193.D.
.... oppidum. 310.B.
Longobardi Italiam tenent. 623.D.
.... illam Regionem infeſtant. 604.D.
.... cur ſic dicerentur.686.B.
.... pueros ſacrificabant. 676.B.
.... leges Romanorum novis legibus abolere conati. ibid.
.... Dæmoni caput Capræ immolabant.683.B.
Longobardorum jus perſeverat in Apulia.686.B.
Longum collum Cephali ſpecies.458.B.
Lonoſettæ, vel Scenulæ deſcriptio.77.D.
Lotharius Imperator, ejuſque hiſtoria, 956.E, & 957. A., & ſeq.
.... Romam proficiſcitur ope Piſanæ, & Genuenſis
.... claſſis.960. & ſeq.
.... imperiali diademate ab Innocentio coronatur in Lateranenſi Eccleſia, Anacleto Vaticanum inſidente.962.A.
.... redit in Germaniam.ibid.C.
.... eidem Conradus imperium renunciat.973.E.
.... Secunda ejus in Italiam expeditio.977.C.
.... multis in Regno Civitatibus potitur.978.A.
.... inter eum, & Innocentium contentio.980.C.
.... cum Piſanis iterum conciliatus.979.E.
.... moritur in Valle Tridentina, in Germaniam proficiſcens.981.C.
.... illius virtutes.ibid.D.
Lubo amnis. 213.B.
Lubonum amnis. 212.C.
Lucania pars quota Calabriæ.126.E.135.A.
Lucani populi. 771.E.
Lucanorum juvenes ſe virgis cædunt, & quare. 474 B.
.... & aliorum copiæ poſt victoriam ad Pyrrhum veniunt.484.F.
.... liberorum educatio.135.E.
.... audacia adversùs Romanos.143.C.F.
.... eorum pœna. 144.F.
Lucas frater Phantini fratri mortuo ſuffectus 204.F.
.... Scriba Joannis Joachimi Abbatis,poſtea Epiſcopus Conſentinus. 181.C.
B.Lucas Abbas apud Thebas, & inde Epiſcopus Conſentinus. 319.A.
Lucæ Conſentini Præſulis laudes. 177.F.
Lucedanum pagus. 264.F.
Luceria Urbs nobilis. 695.A.
.... civitas. 771.E.
Lucii vicus. 174.D.
.... olim Thebe oppidum. 318.F.
.... pronomen fuit Roſciorum familiæ proprium. 519.E.
Lucinus fluvius. ibid.G.
Lucius Romæ Tribunus plebis. 229.C.
Lucretia Sandalaria Franciſci Jacobi de Tarſia uxor. 698.C.
Luctus, & veſtitus lugubris Nolanorum. 87. C.
Ludi Sæculares Diti, & Proſerpinæ celebrati, Tarentini dicti. 400.D.
Ludovicus de Montealto Syracuſanus.606.E.
.... qualis vir prædicatur.ibid.
.... quid narrat Auctori.ibid.F.
.... de Enghineo Comes Cuperſani.711.F.
.... Aquaviva Cuperſani Comes Franciſcum de Baucio è Regno ejecit. 728.A.
.... Lutzemburgius. 710.E.
.... capite plectitur a Rege. 711.A.
.... Indellus Antonii Cardinalis S. Severinæ Vicarius Generalis. 750.A.
.... Chereus Iureconſultus.229.C.
.... Beatus Divi Franciſci Aſſiſinatis Monachus. 223.E.
.... Sfortia. 540.F.
.... Andreæ frater contra Ioannem. 529.F.
.... Ioannæ maritus. ibid.E.
.... Archiepiſcus.568.G.
Lugendi mortuos ritus in Calabria. 153.C.
Lumen perenne in Sepulchro Cuperſano repertum. 677.E.
.... vidit puella ſupra cryptam inſulanam. 733. C.
.... perenne in urna apud oppidum Ateſtinum inventum. 677.F.
.... perenne in Neſide inſula repertum.686.A
.... perenne in ſepulchro Diomedis. 677. F.
Lupas Tricaliniæ Urbis Epiſcopus.749.A.
.... nomen Urbis in Egypto. 680. C.
Lupiæ Urbs ubi poſita.609.B.
.... illius varia nomina. 608.E.
.... illius varia fortuna. 609.F.

.... quan-

.... quando, & à quo condita. 610.C. 391.D.
.... illius horti, Oliveta, & alia quamplurima notatione digna. ibid.
.... ubi a Ptolomeo locata. 601.B. 610.B.
.... quid illam decorat. 624.B.
.... quid de ea ſcripſit Guido. 624.C.
.... illius Domini, & Comites. 611.F.
.... cui Principi ultro ſe dedidit. 612.F.
Luſitania à Luſo ſic dicitur. 681.F.
Luſitani cujuſdam pro vitanda morte ſagacitas. 677.D
Luſtrum quinque annorum tempus. 859.F.
Luternæ lingua exerta ignea ſerenis noctibus lucent. 455.B.
Luxurioſi una nocte ſeneſcunt. 679.F.
Lycus Philoſophus Pythagoricus. 226.C.
Lydiorum cum Medis bellum. 440.B.
Lympidum pagus. 199.D.
Lyſias Thurius Rhetor. 338.B.
Lyſiorum familia. 96.B.
Liſis Tarentinus Epaminondæ præceptor. 434.C.
.... ejus Epiſtola ad Hipparchum. ibid.

M.

Macalla, ſive Macaella nunc Strongilis. 305.D.
Macceorum familia. 91.A. 97.C.
Machora oppidum. 164.A.
Machia pagus. 318.F.
Machometis mors. 600.E.
Mada amnis. 205.F.
Madavadonum pagus. 194.A.
Madaranum pagus. 196.F.
Magiarum genera olim apud Cuperſanenſes. 687.D.
Magiſanum pagus. 267.D.
Magiſtratuum officium. 334.A.
Magiſtratus amalphitani antiquitas, qui, & quot. 926. D. & 927. per tot.
.... Tarentini. 441.F.
Magiſtrorum familia unde. 619.A.
Mago Dux Carthaginenſium ad Pyrrhum divertit. 496.F.
Magonum pagus. 183.A.
Maida oppidum. 188.E.
Majuria, & Minuria oppidum unde dicta. 935.B.
Malania oppidum. 183.F.
Maletum pagus. 183.B.
Mallenius Salentinorum Dux cujus filius. 110. D. 624.C.
.... quam Urbem condidit. 609.D.
Mallius Thurinus Romæ Prætor. 338.B.
Mamercus Pythagoræ filius Philoſophus, & ab humanitate Æmilius dictus. 289.B.
Mamertinorum numiſmata. 185.F.
Memertum Civitas Epiſcopalis. ibid.B.
Mamertini viri bellicoſi. ibid.
.... Pyrrhum per Calabriam inſequuntur. 492. E.
Mammola pagus. 253.E.
Mandutium Urbs ubi, & quomodo alias dicta. 605.E.
Maneria familia Cuperſanenſis nobilis. 696.E.
Manilianus amnis. 171.F.
Manfredus (*Conradi*) teſtamentum ſupprimit. 526.D.
.... (*Conradum Frederici*) ex Jola filium veneno ſuſtulit. ibid.
.... (*Frederici*) ſpurius Patrem ſuffocat. ibid.A.
.... legatos in Germaniam ad Conradum veneno tollendum mittit. ibid.
.... ſe regem ſalutari mandat. ibid.
à quo victus, & occiſus. 612.A.
Manfredonia Urbs ubi. 598.D. 695.A.
Manna S.Nicolai. 664.A.
.... in agro Tarentino. 452.C.
.... in Calabria. 345.D.
.... Promontorium. 275.A.
Mantineum pagus. 193.F.
.... ſcopulus. 195.C.
Marancia familia nobilis. 702.D.
Maraniſum pagus. 267.D.
Marcellus occurrit Annibali Nolam invadenti. 20.F.
.... Vicus. 308.D.
Marcinara vicus. 188.D.
.... *Marcellum* feſtum. 839.B.
Marcelli Patroni Syracuſanorum, & Siciliæ. ibid.
Maria Lupiarum Comes cujus Regis uxor. 607. B. 612. C.
.... Subaudiæ Ducis filia uxor Ludovici Lutzemburgii. 711.A.
Marconaria vicus. 265.D.
Marcum Civitas Epiſcopalis. 170.C.
.... Vicus. 174.D.
.... pagus. 194.A.
Marcus Candiotus. 199.B.
.... Antonius Columna Archiepiſcopus Tarentinus. 570.C.
.... ejus judicium de Tarento. 412.D.
.... Citrænus Venetus. 542.F.
.... Evangeliſta Tarentum cum Petro appulit. 553. A. & 731.B.
.... Antonius Princeps à quo originem ducit. 110.C
Margherita ultima domus Philippi Principis Tarentini. 528.F.
.... de Baucio Comitiſſa Cuperſani. 710.F.
.... Sarrochia literis floruit. 725.D.
L. *Marius* Maximus II., & L. Roſcius Ælianus Conſules. 814.E.
Marmora, quæ inveniuntur in agro Nolano inciſis nominibus Ducum quæ. 40.C.
.... unde convecta ad ædificandum amphiteatrum. 22.B.
Marnus fluvius. 205.C.
Marſilius quis, & unde. 607.B.
Martinora familia. 97.C.
Martina oppidum. 407.A.
Martinaltæ apud Tarentinos. 458.B.
Martini Beſidianenſis ſepultura. 184.E.
Martinum pagus. 170.E.
.... ejus nomine duo alii pagi. 205.F.
Martiranum Civitas Epiſcopalis. 185.B.
Martuccia familia nobilis Cuperſanenſis. 702.D.
Maſſafra oppidum. 407.C.
Maſaniello vide *Thomas Agnellus*.
Maſſeorum familia. 91.F.
Maſtrillorum familia. 92.C. 98.A.
Matheratum pagus. 189.E.
Matheſi an credendum. 110.D.
Matrenſium familia. 90.F.
Matrimonia Nolanorum. 108.D.
Matrimonii vaticinia, quæ ex farina, cera, & tonrice. 687.E.
Matthæus Aquaviva Magnus Regni Camerlanus. 124.F.
.... Abbas Floriacenſis, poſtea Epiſcopus Gerentinus. 181.C.
.... Collacius literis eruditus. 188.D.
Matthæi (S.) Evangelium ubi primò repertum. 673.C.
Maurum Civitas interiit. 339.E.
.... Pagus. 273.F.
Medama fluvius. 190.D. 198.E.
Urbs, & fons. 196.B.
Medica familia nobilis. 702.D.
Medicus Pirrhi promittit Fabricio ſe Regem veneno necaturum. 488.D.
.... quid maxime noſſe debet. 588.D.
.... bonus quis. 635.D.
Medici cur Roma ejecti dicuntur. 632.D.

Megara

Megara qualis Urbs. 603.E.
Megaldorum familia. 97.D.
Mel Tarentinus. 452.E.
Mela quid dicit de Urbe Rhudiorum. 608.B.
Melanda fluvius. 199.F.
Melanurus unde ſic dictus. 455.C.
Melianum pagus. 199.D.
Melichia pagus. ibid. F.
.... oppidum. 206.E.
Meliſſa vetuſtum oppidum. 306.A.
Melitenſis ordo ab Amalphitanis inſtitutus. 911.A.& 944.B.
Meliteus fons. 259.D.
Melivitum Civitas. 168.D.
Mella in Calabria paſſim, atque affatim fiunt, 345.D.
Melphis ubi ſita, & quare confuſa cum Amalphi. 906.B.& 907. per tot.
.... olim dicta Melfia, & Melfa. ibid.C.
Melus Barii Dux. 661.C.
.... ultimus Longobardorum Princeps in Apulia. 706.E.
.... Græcos vicit, & vincitur ab iiſdem viciſſim; ibid.
.... ad Henricum Imperatorem confugit, & moritur. ibid. F.
Menander Sybarita poeta Comicus. 304.F.337.E.
Menecina vicus. 174.D.
.... oppidum. 183.D.
Mennatorum familia. 90.C. 96.F.
Mens quando decipitur, ac delirat. 621.B.C.
.... humana cur res prodigioſa cenſetur. 638.F.
Menſula in agro Nolano illuvioni obnoxia. 10.A.
Mephitis unde dictus, & unde ſitus. 5.G.
Mercatus Nolanus. 63.E.
Mericum amnis. 236.C.
Merimagnum oppidum. 163.C.
Meſianum oppidum. 194.B.
Meſinadum pagus. 206.A.
Meſonum pagus. 193.F.
Meſſapia, & Meſſapigia antiqua Peucetiæ nomina. 661.D. 662.A.
.... lingua tota interiit. 614.D.
Meſſapiæ litteræ quæ. ibid.
Meſſena quando fuit expugnata. 393.E.
.... vigeſimo ab initio belli anno a Spartanis expugnata. 394.B.
Meſſenii quare Epicureos expulerunt. 392.F.
.... qui fuerunt. ibid.
Meſſurga oppidum. 270.E.
Meſſurgacenſes Joannem Andream Caracciolum Regulum ſuum cum Conjuge, & liberis jugularunt.ibid.F. 271.A.
Metapontus qualis Urbs. 585.D. 603.A. 345.E.
Metapontini ad Annibalem deficiunt. 509.B.
Meton quid fecit, ne Pyrrhus a Tarentinis accerſeretur. 477.E.
Metauria oppidum. 201.E.
Metaurus amnis. 196.F. 199.E.
Metipaonum oppidum. 259.D.
Micopetum pagus. 201.A.
Miletus Civitas. 197.B.
.... Hipponiati, & Tauriano Epiſcopatibus ſuffecta. ibid. F.
Milo Romanis Tarentum tradit. 496.C.
Minerva olei ex olivis exprimendi, & lanæ tondendi rationem invenit. 674.E.
.... portarum Urbium Præfecta. 674.F.675.A.
Minos Cretenſem Rempublicam conſtituit. 391.F.
Minuſculum ſacrum quid. 685.A.
Miſoripha pagus. 229.E.
Miſtra flumen. 253.F.
Mocata fluvius. 188.F.
Moladum pagus 194.C.
Molochium pagi duo ejuſdem nominis.205.F.
Moloſa fluvius. 170 D.
Monardum oppidum. 189.B.
Monaſteracum Caſtellum. 257.B.
Monopolis expugnatur. 542.B. & 695.A.
Monruſum Caſtellum. 189.E.
Monſaltum vicus. 174.D.
Monſaurum Caſtellum. ibid.B.
Montaltum Civitas Epiſcopalis. 171.E.
Montia familia Cuperſanenſis extincta.702.B.
Montibellum Caſtellum. 230.C.
Montileonum oppidum, dictum Hipponium. 191.C. 193.C.
Montipaonum oppidum. 259.D.
Monumenta quædam in agro Nolano extant. 19.F.
Morganorum familia. 96.A.
Morgetia nomen Calabriæ. 126.D.
Morrarum familia. 96.B.
Mortis deſcriptio. 394.C.
Moſa fluvius. 173.B.
Moſaurum pagus. 190.F.
Moſcius mons, & Promontorium. 264.F.
Mota pagus. 186.B.
.... pagus alius. 214.C.
.... vicus. 235. A.
Motonum familia. 93.F.
Motoriorum familia. 95.C.
Mucrajanum pagus. 170.E.
Mugiles piſces. 456.B.
Muia mons in Appennino. 166.E.
Muli Japygiæ, quales. 589.F.
.... Carrucarii. 774.A.
Mulieres Calabræ abſtemiæ. 153.D.
.... Apulæ aureis Cicadis capillos ornabant. 691. A.B.
Mulierum celebritas, & officium in quibus conſiſtatur ex mente Theano uxoris Pythagoræ. 288.E F.
.... ſuperſtitio. 687.D.
Mulieribus in via fuſos torquere prohibebatur.690.E.
Mullus piſcis. 458.C.
Mulonius fluvius. 318.E.
Munciolarum familia. 96.E.
Municipes qui fuerint. 813.D.
Municipium quid.ibid.
Murina piſcis. 455.D.
Muſa amnis. 255.D.
Muſarum templum Crotonis Concordiæ ſimulacrum. 285.E.
Muſcæ quam ob cauſam Ægyptias frequentent Pyramides. 691.D.
.... in Apulia infeſtæ. ibid.
Muſæum Tarentinum. 502.D.
Mutarium pagus. 198.F.
Myrrhinus Urbs unde ſic dicta. 632.C.
Mytuli parvuli, ſed ſaluberrimi Tarentini.454.B.

N

NAis pagus. 198. D.
Namurtium inter, & Conſalvum oritur contentio de finibus regionum. 49.C.
Naſcarus fluvius. 268.D.
Naſetum pagus. 214.D.
Natura nil fruſtra facit, & à Deo dirigitur. 591.F.
.... quid ei magis conſentaneum. 590.A.B.
.... ejus excellentia, & perfectio virtus eſt. 335.F.
Navale prælium inter Romanos, & Tarentinos. 510.E.F.
Navis quæ pars domus appellatur. 78.A.
Nautica Pixis à quo inventa Amalphi, & quando? 924.B. & ſeq.
Naum promontorium. 275.A.
Neapolis ſe Rogerio ſubmittit. 952.A.

.... denuò ab eodem obſeſſa. 974.C.D.
Neapolitanum Regnum olim Apulia dicebatur.695.B.
.... Diploma in gratiam Amalphitanorum. 921.C.
Neapolitani duo Reginam in libertate vindicant.533.B
.... ſuppetias habuerunt ab Apulis, & Calabris. 665.D.
Neæthus fluvius. 273.E.
Neceſſitas bonarum legum, & vitæ conformitatis. 337.A.B.
Necrocorinthii quid. 669.F.
Negotiatores, qui propriè ſint. 922.E.
Neja fluvius. 171.D.
Neocaſtrum Civitas Epiſcopalis. 188.B.
Neritonenſis Prioratus in Epiſcopali dignitate mutatus. 707.F.
Neritum Urbs ubi ſita, & quomodo aliter nominata. 619.C.
.... quantùm diſtat à Lupiis, & Tarento. ibid. D.
.... illius Gymnaſium litterarum. 622.E.
.... illius Emporium ubi. 595. A.
.... qui ibi dominatur. 623.A.
Nepetia, & Nepetinus ſinus. 184.B.
Neptuni filii qui, & quare dicti. 389.D.
Neptunos fuiſſe varios. 390.B.
Neptunus Tarenti colitur devotiùs, quàm alibi. 443.E.
Nerva Tarentum relegatur. 466.E.
Nicephorus Imperator. 522.C.
.... Architectus. ibid.
Nicetum oppidum. 173. A.
Nicola ſtatio in mari juxta Briaticum. 193.E.
Nico, & Philomenus Tarentini. 500.C.
.... & Democrates Tarentini Duces fortiter pugnantes cadunt. 523.A.
Nicodes Tarentinus Cytharedus. 431.A.
Nicolaus Aloyſius Baronius. 198. F.
.... Cœnobita Floriacenſis. 181. C.
.... Divi Franciſci Paulitani ſocius. 173.B.
.... Martyr. 340.D.
.... Hydrontinus Philoſophus. 597.B.
.... de Curſitio Epiſcopus Cuperſani. 748.C.
.... Domini Nardi Caſtri Lupiorum Præfectus. 700. A.
Nicolaum pagus. 190.C.
.... pagus alius. 19?.C.
.... & adhuc pagus alius. 196.F.
Nicolum pagus. 253.B.
Nicolus portus Calabriæ. 162. D.
Nicomachus Tarentinus Mathematicus clariſſimus 36. B.
.... unde ortus. 593.D.
Nicon, & Trapiſius Juvenes Tarentini. 502.E.
Nilus (B.) nobilibus parentibus Roſſanenſibus eſt ortus, ejus vita, & celebritas. 311.E.
Nilus flumen non ſemper fluxit. 606.D.
.... fœcundat Ægyptum. 602.D.
Ninæa olim, nunc Ninetum oppidum, nunc Dunatum. 166.E.
Niphorum familia. 195.F.
Niſyrus Inſula cur ſic appellata. 681.E.
Noa oppidum. 344.F.
Nobilis Curialis. 812.C.
.... Decurio. ibid.
Nobiles viri in propriis agris ſepeliebantur. 670.E.
.... ac Prætorii viri in Cannenſi pugna interfecti. 678.F.
Noe quibus nominibus ab aliis dictus. 387.B.
Nola adhuc in iiſdem ſedibus eſt, in quibus fuit. 42. A.
.... antiqua frequenter habitata fuit. 46.B.
.... quoties capta ab hoſtibus. 35.E.
.... tempore Beati Paulini à Mauris, Vandaliſque vaſtata eſt. 19.E.
.... unde ita dicta. 16.B.
.... Urbs quomodo in illuvionibus ſervata. 25.B.
Nolæ antiquæ diameter. 20.E.
.... præſentis figura eſt undecim angulorum. 44. B.
.... quaſdam cæremonias Jovi faciebant contermini Populi. 113.A.
.... Urbis ſitus. 14. F.
Nolana res quam ampla fuerit bello ſecundo punico. 18. D.
.... gens unde originem ſumpſit, ambiguum. 14.F.
Nolani adoleſcentuli, & puellæ ſertulam affabrè contextam capiti imponunt. 34.A.
.... bello ſecundo punico fidem Romanis ſervarunt. 34.E.
.... cum Samnitibus arma conſociarunt. 17.E.
.... cur dicunt aquas *filiare*. 9.E.
.... cur extra mœnia domus non ædificant. 18.C.
.... Duce Marcello totum Samnium vaſtant. 19. A.
.... etiam nunc latinas voces exactè proferunt. 42.E
.... fidem, & amicitiam ſemel inceptam ſemper ſervant. 34. D.
.... fœdus cum Samnitibus ſervarunt. ibid.
.... Gallis militibus obſtitere, ne captos Duces Nola abducerent. 36.B.
.... invenerunt uſum Campanarum. 34.A.
.... Magiſtratus. 103.F.
.... magna cura rem ruſticam, & agros excoluerunt. 40.F.
.... ab Athenienſibus oriundi. 15. F.
.... opulenti, & elegantes fuerunt. 42.A.
.... quo tempore maxime armis viguerunt. 40. B.
.... ſummè oderunt homines, qui fidem frangunt. 36. D.
.... Templum Victoriæ dedicarunt. 17.F.
.... utpotè mediterranei populi non facilè ſe mari credunt. 100.E.
.... eorum numerus ſupra quinquaginta millia fuit. 19.D.
.... eorum mores, & ſermo non fuerunt barbari. 42. C.
.... eorum varii *pagi*, & villæ à Romanis emptæ paulatim crevere *in populi formam*. 28.B.
.... eorum veſtes, & ornatus. 101.E.
Nolanus ager à crebris pagis, & villis occupatus. 40.F.
.... caret omni flumine, & fonte. 10.B.
.... inter optimos à Virgilio recenſetur. 12.C
.... quare fertilis. 11. C.
.... caret arena, & ſaxis. 11. A.
.... populus in quam potentiam auctus. 17. C.
Nomenclationis Cuperſani ratio. 678. C.D.
Nomina urbium ex arboribus. 682.C.
.... Pontificum quare mutantur. 749. B.
Nonæ Caprotinæ. 889.A.
Normanni unde, & quando à Græcis accerſiti ad pellendos Saracenos ex Italia. 945.B. & ſeq.
.... Japygiam invadunt. 611. E.
.... pro recuperatione Apuliæ duodecim Comites elegerunt. 706. A.B.
Notariorum familia. 98.C.
Nucara oppidum. 344.E.
Nuceria oppidum. 186.B.
Nuceriæ campi inundati. 606.D.
Nuces Tarentinæ unde dictæ. 450.A.
Nucum pagus. 267.D.
Numa Pythagoræ diſcipulus. 284.A.
Nummi varii Tarentinorum. 442.E.
Nundinæ Cuperſanenſes. 684. A.
.... Inſulanæ à quo inſtitutæ. ibid.
Nux græca quomodo fit Tarentina. 450.B.
Nymphæum quinam locus, & ubi. 615.B.

O. Ob-

O.

Obſides retracti virgis cæſi de ſaxo deiiciuntur 499.F.
.... Tarentini. 549.B.
Ocinarus flumen.185.B.
Octavius Auguſtus Thuriis in Calabria oriundus. 144.E.1484.
.... Thurius origine.338.C.
.... Aquaviva Aragonius Cardinalis Archiep. Neapolitanus.720.C.
Octavianum oppidum intra terminos Nolani agri. 27.C.
Oebalia una ex peræciis.466.F.
Oenotria dicta Calabria.125.C.& ſeq.
.... unde ita dicta ibid.
Oenotri ante res Trojanas in Calabriam Colonias deduxere.130.E.F.
.... primi Italiæ habitatores.390.F.
Oenotrius Dux.402.D.
Ogygia ſive Calipſus nſula.175.A.
Olea in Calabria paſſim, atque affatim ſunt. 345. D.
Olei gratia Apuli colebant Minervam.674.E.
Oligarchia quodnam politiæ genus.593.E. 631.E.
Oligarchiæ Civitatibus nullus eſt uſus.334.E.
Oliva flumen.184.C.
Olivadum pagus.264.F.
Olympionicorum gloria apud Græcos.300.B.
Olyſippo cur olim Ulyſipo.is.681.F.
Oneſimus Macedo.414.C.
Op dum Civitas Epiſcopalis.205.F.
Oppida varia jure Pontificio, & Civili à Nolanis gubernantur.28.F.
.... Epiſcopo Cuperſani ſubiecta.742.A.
.... & Caſtella Amalphi olim ſubiecta.934.D.
.... fœderata multa ante bellum Italicum, & poſt. 776.B.
Orator qui bonus dicitur. 635.D.
Oratores Græci, & Romani quales.633.A.
.... Tarentinorum ad Pyrrhum miſſi.477.F.
Orcidolum pagus.195.C.
Orcilladum pagus.194.C.
Ordo Aquctirus,Melitenſis dictus abAmalphitanis inſtitutus.911.A.
.... Senatorius, Patricius, Plebeius.855.per tot.
Oreſtis portius.202.F.
Oria Urbs ubi ſita, & unde ſic dicta.604.E.
.... eius Colles, Campi, arx &c.ibid.
.... à quo capta, & direpta.ibid.
Orpheus Crotoniata Poeta celebris.295.D.
Orthium pagus.214.C.
Oſſa defunctorum extra Urbem adiiciuntur.87.A.
.... pro Patria mortuorum in artis Cuperſanis condebantur.679.C.
Oſtrea interdum deficiunt,interdum in magna quantitate capiuntur.454.D.
Othinus Caracciolus.533.B.
Otho Joannæ Primæ quartus maritus.530.
.... II.Agarenos ex Calabria ejecit.151.F.
.... poſtea Benedicti tempore apud Baſentum à Græcis ſuperatus.176.B.
.... III. Joannem XVI.,ſive XVII. oculis, lingua,& naſo mutilavit.314.C.
.... apud B.Nilum divertit.ibid.
*Ovataricl.a.*457.C.
Oves Tarentinæ.448.E.

P.

Pabula ſunt affatim in Calabria.345.D.
Pacanica oppidum.257.A.
Pacanitum flumen.ibid.B.
Paccarum familia.91.D.
Paccolinus ſive Metaurus amnis.201.E.
Pacurius Hydrunti præfectus.518.D.
Pacuvii Poetæ monumentum interiit.388.F.
.... Sepulchrum apud Tarentinos.465.A.
Pacuvius Brundiſinus hiſtoricus nobilis.435.D.
.... adverſus Ragnerium armatur. ibid.
Pagi varii in agro Nolano.53.B.
Pagri.455.F.
Palæcaſtrum veteris oppidi Calabriæ veſtigii locus. 162.B.
Palea in ampulla vitrea ſanguine Sancti Januarii ſemiplena quid ſignificet.670.C.
Palermitum pagus.264.F.
Palitium Caſtellum.234.A.
Paliudum pagus.311.D.
Palmæ planum quis locus appellatus.48.D.
Palmenſium familia.94.E.
Panagia Caſtellum.190.B.
.... pagus.195.D.
Pandectarum volumina quo tempore Amalphi inventa.9 3.C.919.C.944.D.& 968.A.
Pandoſia oppidum.173.C.
.... vicus.174.D.
Panis conficiendi ars à quo inventa primum.672.C.
Pannicella familia nobilis.702.E.
Panopetus fluvius.188.E.
Papelontum pagus.194.B.
Papeſiderum oppidum.163.B.
.... fluvius. ibid.
Papponum familia.94.B.
Paraconum pagus 193.F.
Paradiſonum pagus.ibid.
Paralia pagus.194.F.
Paravatum pagus.198.D.
Paracciæ Tarentinæ.466.F.
Parma oppidum.207.E.
Partileola pagus.183.C.
Partheniæ unde dictæ.394.A.
.... qua conditione urbe excedunt.10.F.
Paſanum, & Allanum oppida diruta.406.E.
Paſitani oppidum unde dictum.936.C.
Paſtinaca piſcis.454.A.
Patavium à Pado flumine ſic dictum.681.E.
Paternum pagus.183.C.
.... ſive Crimiſſa nunc Cirum fuit ſedes Epiſcopalis.308.A.
.... vaſtatum à Pœnis Cretenſibus, & Mauris. ibid.
Patianum pagus.257.F.
Patricii, & Plebei.838.C.
.... à Patribus nati.ibid.
Patricius ordo, & plebeius.771.C.
Patrocles Thurius Poeta.338.A.
Patroclus Crotoniata Statuarius celebris. 300.A.
Patroni, & Clientes. 838.E.
Patroni Romæ, & in Provinciis. ibid.
.... majores Romæ Clientibus ſubminiſtrabant. 840.B.
.... Bononienſium Antonii.839.C.
.... Puteolanorum Caſſii.ibid.
.... Siciliæ Marcelli, & Lentuli Marc. ibid.
.... Syracuſanorum Marcelli.ibid.B.
.... Coloniæ ex Conſulibus Romanis.845. C.
.... inferiores Coloniæ, ſeu Muncipii.840. C.
.... ordinis, & Coloniæ.844.D.
.... Patriæ.ibid.
.... qui eligebantur.841.C.

.... De-

.... Decuriones CC.VV.erant in Colonia, ſeù Municipio primarii.ibid.
.... CC.VV. aliquando Romanum majorem geſſerant magiſtratum.ibid.
.... CC.VV. plures in Tabula poſiti explicantur. 842.
.... fuere ſæpiùs Decuriones.ibid.
.... aliquando Defenſores Reipublicæ.843.A.
.... Collegiorum, ſeù Corporum, Arualium, Fabrum, Centonariorum,Dendrophorum.839.E.
.... & Curatores Reipublicæ.843.A.
Patronis erigebantur Statuæ.839.E.
Patronorum origo à Romulo inducta.838.C.
.... munus erga Clientes.ibid.E.F.
.... laus habere multas clientelas hæreditarias. 839. A.
.... defenſorum munus aliquando quinquennale. 843.A.
Patronus Campaniæ T.AntoniusMarcellinus.839.D.
.... Capuæ M.Tullius Cicero electus. ibid. C.
.... unus aliquando factus eſt plurium Civitatum. ibid.F.
.... C.V. Appius Claudius Julianus Coſ. primus inter Patronos Tabulæ.842.A.
Patycos Civitas.171.F.
Paula oppidum.ibid.
.... alterum.309.B.
Paulus Diaconus.19.F.
.... Prædicatorum ordinis Cœnobita militenſis primus Prædicatorum ordinem in Calabriam duxit.198.C.
.... De Turculis Epiſcopus Cuperſani, ejus ſanctitas, & merita.748.D.E.
.... antea Turcus vocabatur, eique nomen à Pontifice mutatur, & ejus ſepulchrum.ibid.
.... Regius Epiſcopus.556.B.
Paulinus quo tempore vixit.66.E.
.... ſervus, & oliter in Aphrica omnes Nolanos Aphricana ſervitute liberavit.71.B.
.... ſua libenter pauperibus largiebatur.74.F.
Paulini Beati cæremoniæ.105.D.
.... Carmen de ligno Crucis.69.C.
.... Divi epiſtola ad Servum Sulpitium.65.F.
.... varia carmina in arcubus Baſilicæ.67.E.
Paupertas plurimum virtutis adverſus inſolentes divitas habet.282.B.
Pavilianum pagus.214.D.
Pax inter Bohemundum, & Rogerium firmata. 524.E.
.... inter Ludovicum Hungarium, & Joannam facta.529.F.
.... quibus conditionibus inter Bohemundum, & Rogerium facta.523.C.
Pedani Decuriones, Pedarii Senatores.101.102.
Pedatium pagus, ſive prætura.182.F.
Pedaulum pagus.206.B.
Pediculi populi.771.C.
.... qui, & Peucetii.662.A.
Pedis Romani menſura cum digitis, & ſemidigitis. 792.A.
Pelamides piſces.455.F.
Peloponneſus qualis olim Regio. 623.E.
.... cur hodie incolis pene vacua.ibid.
Peluſio Ægipti urbe nomen. 680.F.
Pentedactylum Caſtellum. 230.A.
Pentonum pagus. 267.D.
Perariorum familia. 94.A.
Peratum pagus. 214.D.
Perca piſcis. 455.B.
Perditium flumen. 171.D.
Peregrinus Monachus Floriacenſis. 181.B.
Perelli Joannis Tarentini hiſtoria.
Perfectio duplicem cauſam habet. 335.E.
.... naturæ eſt virtus. ibid.F.
.... quomodo abſolvatur. 337. A.
Perfectorum diſcrimina duo. 335.E.
Perfectum per ſe non eſt, quod opis externæ indiget. ibid.
Perilliorum familia. 91.B.
Perioanniorum familia. 95.F.
Peripolis oppidum. 231.A.
Perlupum pagus. 214.D.
Pernocarium pagus. 194.C.
Perricarium pagus.ibid.
Peruani cum dominorum cadaveribus ſervos comburunt. 677.C.
Peruſinorum familia. 97.C.
Paſipum fluvius. 188.D.
Peſtanus ſcriptor antiquus. 192.E.
Peſtilentia toties Nolanis expectanda, quoties pluriæ valles Gecalanas compleverint. 26.C.
Peſtis tempore cadavera extra civitatem ſepeliuntur 670.A.
Petelia Civitas. 271.A.
.... ab Hannibale vi capta. 141.C.
.... à Philoctete condita. 142.A.
Petileni ſibimet ipſis à Romanis Conſuli juſſi. 141.E.
Petilinorum numiſmata. 272.D.
Petraficta vicus. 182. F.
Petralata monaſterium. 180. D.
Petramola caſtellum. 184.E.
Petrarca Diaconus Cuperſanæ Eccleſiæ. 742.D.
Petrona locus agri Synopolitani. 212.E.
Petreium vicus. 184.C.
.... pagus. 267.D.
.... pagus alter. 188.F.
Petritium Caſtellum. 259.C.
Petrus Cœnobita Floriacenſis. 181.C.
.... Cryptæ ferratæ abbas eruditus. 230.A.
.... Vianeus medicus, & chirurgus. 194. E.
.... Longobardus Canuſinus Archiepiſcopus. 804.A.
.... Aragonum Rex quam regionem Regnis ſuis adjecit. 595.C.
.... Divus ex Oriente profectus ubi primùm attigit 594.F.
.... quid ibi feciſſe narratur. ibid.
.... quid ei præcepit Dominus. 590.C.
.... illum accuſarunt falſi teſtes. 634.E.
.... per Apuliam tranſit. 731.B.
.... Tarentum venit. 553.C.
.... accedit ad puteum, ubi Solis ſtabat imago, & quid ibi fecit. 554.A.
.... à Chriſto inſtitutus Vicarius, & Apoſtolorum Princeps. 553.A.
.... & Marcus Evangelium Tarentinis prædicant. 554.F.
.... Marcum Tarenti ad prædicationem Evangelii reliquit. 555.B.
.... de Migolla Epiſcopus Cuperſani. 748.C.
.... de Maneriis archidiaconus Cuperſani. 749.F.
.... Lutzemburgius Cuperſani Comes. 710.F.
.... Capullius Epiſcopus Cuperſani ſcripſit ſuper ſententias S.Bonaventuræ. 751.B.
.... Aragonius. 527.A.
.... Nicaiſa. 550.D.
Petulantiæ finis pernicies eſt. 229.C.F.
Peucetia pars orientalis Calabriæ. 126.B. 127.D.
.... unde ita dicta. ibid.
.... oleo, & lanis abundat. 674. E.
.... ejus fertilitas. 662.D.
.... Apuliæ dignitas, & laus. ibid.
Peucetii pro Diis mulieres colebant. 671.B.
.... populi 771.C.
Peucetius Dux nomen Peucetiæ fecit. 662.A.
Phantinus (B.) homo Calaber. 149.E.
.... Abbas Monachus D.Baſilii Monachus.204.A.
Phalangii morſu totum corpus obturpeſcit. 465. F.
Phalanthi inſidiæ quomodo detectæ. 394.F.
Phalanthus à Brundiſinis benignè excipitur. 396.A.
.... à Spuriis Lacedemoniis Dux eligitur. 394.D.
.... à Ta-

.... à Tarentinis in exilium miſſus. 396. A.
.... poſt naufragium a Delphino ad litus deductum, 395. B.
Phanodemus Tarentinus. 435.F.
Phari in quem uſum extructi. 412.D.
Phayllus Crotoniata Olympionicus celebris. 300.C.
Phigalenſes Cererem coluerunt. 673.A.
Phileas cum obſidibus Tarentinis Roma profugit. 499.E.
Philetæ gracilitas, ejuſdemque plumbeæ ſoleæ. 674.B.
Philippi Principis privilegia. 528.E.
.... literæ executoriales in favorem fratrum Dominicanorum. ibid.B.
Philippus II. Rex Hiſpaniarum Canuſium Nicolao Grimaldo Principi Salerni in feudum dedit. 810. F.
.... Tarentinorum Princeps tres habuit uxores. 528.D.
.... Neapoli moritur. ibid.B.C.
.... Roberti frater in Regno ei ſuccedit.116.F.ibi.D.
Philippinæ Inſulæ cur ſic dictæ. 682.A.
Philippidis exilitas in proverbium abiit. 674.C.
Philocaſa Caſtellum. 190.A.
Philocaſtrum oppidum. 197.A.
Philogatus Epiſcopus Placentinus Pontifex Rom. vocatus Joannes XVI., ſive XVII.314.B.
.... ab Othone III. oculis, lingua, & naſo mutilatus. ibid.C.
Philolaus Pythagoræ diſcipulus, & Architæ Tarentini præceptor. 290.A.
.... ejus opinio de mundi principiis.ibid.B.
.... ejus elegans monitio de ſuſpicione cavenda. 291.A.
Philomeni dolus. 504.B.
.... Corpus nunquam inventum. 513.B.
Philoſophia cur dicta peregrina. 423.D.
.... Italica à quo fluxit. 585.E.
.... morborum animi medicina. 635.E.
.... antiqua à ſolis Poetis tractabatur. 39.B.
Philtys, ſive Phryntis Crotoniata Pythagoræ diſcipula. 298.D.
.... ejus egregia ratiocinatio de mulierum virtutibus. ibid.
Phocenſium portus, & Coloniæ. 163.F.
Phormio Crotoniata Dux rei militaris peritus. 303.D.
Phulatianum quænam Urbs, vel arx, & ubi ſita. 616.A.
.... à qua ſuperata atque ſolo æquata. ibid.
Phytalis pagus. 194.F.
Picinum pagus. ibid.
Pilaca fluvius. 274.B.
Pilumni unde ſic dicti. 682.E.
Pinguadum pagus. 198.F.
Pinnæ. 455.F.
Pintia olim nunc Valli ſoletam. 681.F.
Piſcatio in ſinu Tarentino variis temporibus 455., & 456. per tot.
Piſcopium pagus. 193.D.
Piſitonum pagus. 194.A.
Piſones unde. 682.E.
Pigonum pagus. 194.A.
Pyxis Nautica à quo, & quando inventa Amalphi. 924.B. 925.& ſeq.
.... eſt inſigne Civitatis Amalphis. ibid.& 944.D.
.... ejuſdem deſcriptio. ibid.B.
Plato qualis vir prædicatur. 630.F.
.... quid de voluptate dixit. 692.A.
.... ſuam urbem quantam eſſe voluit. 603.E.
.... quid de Democratia affirmat. 593.E.
.... à Piratis captus, & ab Archyta Tarentino redemptus. 423.E.
.... quid de geniis aſſerit. 627.E.
.... eius Epiſtolæ ad Archytam. 424.E.F. & ſeq.
.... ejus reſponſum ad Dionifii interrogationem, quid de ſe diceret ſociis. ibid.
Plauti ſententia de Apulis explicatur. 694.
Plebii qui. 855.E.
Plebius ordo, & Patricius. 854.F.
Plinius citatus. 15.B.
.... ſemper rectò navigavit verſus Veſuvium.30.D.
.... ſuffugatus incendio Veſuvii.7.C.
.... ubi dicit Italiam eſſe anguſtiorem. 586.B.
.... quid de Incolis montis Caſii ait. 590.F.
.... ubi urbem Callipolim poſuit. 595.B.
.... Italiam Græciæ ubi pontibus jungi poſſe aſſerit. 598.D.
.... quid de Japyge teſtatur. ibid.E.
.... quid de Situ Hydrunti aſſirmat. 599.A.
.... quid de fontibus quibuſdam narrat. 606.E.
.... quid de nonnullis rebus judicat. 617.D.
.... quid tradit de Anima Hermotimi. 621.A.
.... ubi habitare Gallos Senones aſſerit. 625.B.
.... quid dicit de Medicis. 632.F.
Pluvia cineris ſubruffi ex Veſuvii.7.B.
Polia Caſtellum. 189.E.
Policaſtrum oppidum. 271.A.
Politiarum genera quot. 593.D.
Pollinus mons. 164. E.
Polycarpum pagus. 194.A.
Polycaſtellum oppidum. 166.F.
Polyſtina oppidum. 201.B.
Polypi. 455.F. 458.D
Pomarium Convallis quæ, & ubi. 597.A.
Pompa quæ in matrimoniis celebratur. 108.F.
Pompæ funebris Nolanorum deſcriptio. 85.C.
Pomponius Lætus eruditus vir. 343.F.
.... ejus tumulus ornatus Pontani epigrammate. 344.B.
Porcia Febonia Cardinalis Baronii mater. 748.A.
.... ejus ſanctitudo, & tritici multiplicatio. ibid.
Porta Cortefellana Nolæ à quibus dicta.54.B.
.... Samuelis unde dicta. ibid.
Porticus Nolana deſcribitur. 58.B.
Portus Herculis dictus Farmicula. 195.A.
Oreſtis. 202.F.
.... tres in orbe qui.602.F.
Præcopum pagus.206.E.
Præfectura quid ſignificet. 813.
Præfectus Arcis à regulo conſtituitur in Arce Nolana. 105.C. 56 F.
.... Tarentini præſidii capitur amore mulieris Tarentinæ. 512.B.C.
Praxiteles Statuarius, & Pictor celeberrimus. 231. C.
Prætexta unde dicta, & quibus propria. 887.B.
.... ejus origo. ibid.
Prætextatæ puellæ. 888.B.
.... mulieres Nonis Caprotinis. 889.A.
Prætextati pueri. 888. A. B.
.... filii libertinorum, Sacerdotes, Senatores, Magiſtri Collegiorum, Decuriones, in Coloniis, & Municipiis.ibid.
Preticanum Caſtellum. 200.D.
Principatus Animalium cui dandus.590.A.
Principum cadavera cum eorum familiaribus cremebantur. 672.D.
Privilegium conceſſum Tarentinis à Philippo Chalonio. 552.C.
.... Regis Ferdinandi de aggregatione familiæ Aquavivæ in domum Aragonium. 729.B.
Proclides Tarentinus, 433.D.
Proceſſus Magiſtri Nundinarum deſcriptio. 105.E.
Proclus (B) Beſidianenſis B.Nili diſcipulus. 319.F.
Prælia varia circa Nolam commiſſa. 17.A.
Præmia quæ poſtremo Nundinarum die proponuntur. 106.D.
Prælium diù anceps inter Pyrrhum, & Romanos. 483. B.
.... ſecundum quibus Conſulibus commiſſum.489.D
.... ultimum inter Pyrrhum, & Marcum Curium Dentatum. 493.D.

Progenies claræ, quæ ex plantis nomen accepere. 682.D.E.
Proletarii milites qui. 647.D.
Promontoria quæ dicuntur à recentioribus Naviganti-bus. 596.D.
Promontorium Japygium ubi. 586.D. 593.C.
.... Lacinium ubi.587.A. 593.C.
.... Zephyrium ubi.598.F.
Proſperi Rendellæ laudes, & Tumulus. 664.B.
Proteriatum flumen. 253.C.
Protonotariorum origo in præfat. Ant.de Tarſia.
Provinciarum nomina quæ, & à quibus occupatæ poſt diluvium. 300.D.
Pryetonum pagus. 196.F.
Prytaneum apud Tarentinos. 464.C.
Ptolomeus ſub quo ſigno Japigiam, vel Apuliam po-nit.587.B.C.
.... ubi principium, vel finem quarti Climatis ſta-tuit. 588.E.
.... quid vocat Jonium mare. 598.F.
.... ubi Lupias urbem locat. 610.F.
Publicola in Urbe ſepultus. 669.D.
Puerorum divinatio. 688.E.
.... immolatio apud Barbaros.686.C.
Pugnæ adoleſcentium Nolanorum qua hora. 116. E.
Pullarius Coloniæ. 778.F.
Punica claſſis ob annonæ defectum à Tarentinis di-miſſa. 510.B.
Putea familia nobilis. 702.E.
Putei pro ſepulchris. 668.F.
Puticuli quis locus Romæ, & unde ſic dicti.ibid.E.
Puteneanum oppidum. 742.A.
Pyramides Egyptiæ muſcis innumerabilibus circum-datæ. 691.E.
Pira Tarentina 450. C.
Pyrrhi genus. 647.F.
.... naufragium in mari Jonio. 77. E.
Pyrrhus Rex Epirota. 74.F. & 775.C.
.... à Tarentinis electus Dux. 74.E.
.... habuit colloquium cum Cynea de Bello Italico. 76.E.
.... caduceatorem ad Romanos mittit.79.A.
.... captivos Romanos ſine pretio reſtituit.84.D.
.... conſtantiam, & mentem Fabricii admiratus magis pacem,quàm bellum cum Romanis optat 488.A.
.... Conſulem Romanum in fugam convertit. 80.B.
.... Cyneam legatum mittit Romam cum donis. 81. E.
.... fruſtra ſperat Romanos imperatos invadere. 78. C.
.... in Siciliam avocatur legatione Syracuſanorum, & aliorum. 86.B.
.... inter Pandoſiam, & Heracleam caſtra ponit. 79.A.
.... Medicum ſceleris convictum laqueo ſuſpendi juſſit. 84.D.
.... oraculo Apollinis inductus Tarentinis auxilio contra Romanos venit. 75.B.
.... poſt acceptam cladem Italia decedit. 88.F.
.... proficiens apud Tarentinos præſidium cum filio ſuo reliquit. 86.C.
.... poſt victoriam trementem Italiam depopulatur 81.B.
.... Provocatus Barbarum proſternit. 492.E.F.
.... quare plus gloriæ, quàm lætitiæ accepit ex vi-ctoria. 80.C.
.... quomodo ſe ad bellum cum Romanis inſtruxit. 77.C.
.... quomodo Siciliam reliquit. 87.B.
.... ſeſe ex Navi in mare dejicit. 78. B.
.... ſperat bellum contra Romanos ipſi ceſſurum fe-liciter. 76.A.
.... Tarentinorum gymnaſia,& deambulatoria clau-dit. 78.D.
.... victoria elatus de populari factus Tyrannus. 87.A.
.... ejus clades. 775. C.
Pytagoras quando in Italia. 426.
Pythagoræ doctrina, uxor, & liberi. ibid.& ſeq.
.... mortis deſcriptio. ibid.
.... ejus doctrina circa abſtinentiam ab eſu faba-rum. 465.F.
.... principium inſtituendorum diſcipulorum.285.C
.... egregia reſponſa de imitatione Dei, & debita geſtione erga Patriam. 286.B.
.... opinio de cibo inflationem habente. 287.B.
.... Pater Timeſarchus. 285.C.
.... Statua Romæ erecta. 287.D.
.... uxor Theano, Brontini Crotoniatæ filia.ibid.E.
.... ejus mors Tarenti. 426.F.
Pythagoræorum Philoſophia famoſiſſimum Italicum ſtudium. 283.B.
Python Rheginus. 223. F.

Q.

QUerquarium oppidum. 343.A.
Quæſtor Nolanus à Publicanis pecuniam exigit. 104.F.
.... reguli quis. ibid.
Quæſtores qu. 879.
.... quando incœperint. ibid.
.... Urbani. ibid.
.... Parricidii, Provinciales, Ærarii. ibid.
.... Forenſes, ſeu Coloniæ, & Municipii. 882. E.F.
.... Forenſes Ærarii. 883.D.
Quæſtoricii, Quæſtorii qui. ibid.
Quæſtura. 879.
Q. Criſpinus de Tarento ſollicitus. 515. E.
Q. Fabius Maximus. 511.F. & ſeq.
Quintius Romanæ Claſſis præfectus à Milone occidi-tur, & ejus Navis capitur.ibid.B.
Quinque Viri menſarii, menſorii,cis-& ultra Tiberim-Turribus, muriſque reficiendis, Coloniæ, dedu, cendæ &c. 860.A.B.
Quinquennales Pontifices, Flamines, Decuriones, Bi-dentales, Augures, & Præfecti, Auguſtales, Magiſtri Juvenum, Magiſtri variorum Collegio-rum, ſeu Corporum, Defenſores Civitatis, II. Viri in Colonia, ac Municipio, Decuriones, Ædiles, Quæſtores. ibid. & ſeq.
Quinquennalicii varii. 865.A.
.... qui dicendi. 866.A.
.... ſunt II. Viri. ibid.
Quinquennalia Neronis. 860.B.
Quintus numerus myſticus. ibid.

R.

RAbellum, ſeù Ravellum, & Rivellum Civitas quæ, & ubi.934.F.& ſeq.
Raditina pagus. 105.F.
Ragnerius Totilæ præfectus. 518.B.
Raimundus de Offau.728.B.
.... Jacobi filius Princeps Tarentinus. 531.B.
Ranæ in Apulia infeſtæ, & ubi mutæ.691.B.
Rannulfus Dux Normanorum.706.F.
Ravagoſus portus.202.F.
Reatinum pagus.257.F.
amnis, & oppidum.270.E.
Reges Siciliæ, Duces Apuliæ.810.B.
.... varii circa Nolam veniebant aucupatum. 48.E.
.... olim cur oleo ex Cornu paſtoritio inungeren-tur.689.B.

.... Ara-

.... Aragonenſes quantum Aquavivis Próceribus debeant.716.D.
Regia ab Urſo incœpta cur perfici non potuerit.57.F.
...., ſive Regulorum domus intra muros Nolæ eſt. 56.F.
Regina oppidum.172.C.
.... vicus.174.D.
Regna quomodo ſervantur, ac defenduntur.605.A.
Regnum per excellentiam vocant Itali illud Neapolitanum.921.A.
Rebarum familia.92.A.
Renatus Andegavenſis.612.D.
Reſpublica amalphitana antiqua cum Veneta comparata.931.per tot.
.... utque potens quandoque temporibus ſervire debet.331.B.
.... in tres ordines, ſive principia conſtituitur.334. E.F.& 332.C.
Rhamnus Urbs quare ſic appellata.682.C.
Regina Regio Sicilia dicta eſt.222.F.223.C.
.... Reſpublica in Calabria.309.E.
Reginorum perpeſsæ calamitates.216.F.
.... numiſmata 220.E.
.... & Tarentinorum fœdus.469.B.
.... Præſul interfuit Nicenæ primæ Synodo.151.D.
.... Metropolitanus eſt Calabriæ.ibid.E.
Rhegii Conditores.215.D.216.A.
.... varia nomina.216.B.C., & ſeq.
.... nomen ab Aſchenarum Pronepote Noe Conditore ſumptum.124.F.
.... deſcriptio, & denominatio.213.F.215.F.
.... Civitas Romanorum Colonia, & municipium nobiliſſimum.219.B.
.... fuiſse Urbs Siciliæ dicitur.222.F.
Rhetores quinam intelligendi.632.D.
Rhinthonicæ Comediæ à Rhinthone dictæ.431.F.
Rhudia Civitas.771.D.
ſive *Rhudiæ* non Rugæ Urbs mediterranea.607.C. 610.F.
.... illius nomina varia.607.C.
.... quantum diſtat ab Urbe lupiarum.ibid.
.... illas duas Urbes idem Populus habitabat, & inter eas fuerunt ſpecus ſubterraneæ.ibid.
.... in ea natus Poeta Ennius.608.C.
.... nunc tota ſeritur, aut oleis conſita eſt. ibid.D.
Ribera Provinciis præfectus.411.D.
Richardus Andriæ Comes.708.A.
Rigadum pagus.195.C.
Rigiconum pagus.205.E.
Rigudum pagus.231.B.
Rinalda familia nobilis.702.D.
Riolum oppidum.344.E.
Riſiorum familia.94.F.
Robertus Capuæ Princeps, ejuſque hiſtoria.964., & ſeq.
.... Guiſcardus Calabriæ Dux. & Apuliæ.809.F. & 611.F.
.... præſtitit homagium utriuſque Ducatus ibid.,& 810.A.
.... Tarentum capit.522.E.
.... Aquaviva eruditione conſpicuus, & eius operum Catalogus.725.A.
.... de Vaſuille Cuperſani Comes.708.D.
.... de Angia.708.A.
.... lupienſis celeberrimus declamator.622.F.
Rocca ubercula ubi ſita, & à quo condita 601. A. 110.D.
.... à quo condita, & ſic nominata.601.B.
.... lupienſium emporium.ibid.
Roccanellus fluvius.342.C.
Rodericus Pontius Prorex Neapolitanus. 721.F. & ſeq.
Rogerius Boſſus Roberti Guiſcardi filius, & eius bella, & Dux Apuliæ.810.A.B.611.F., & 112.B.
.... Comes Siciliæ, ejuſque indoles.947.A.& ſeq.
.... Apuliam, & Calabriam Gulielmo aufert.ibid., & 948.A.
.... ſe Regem Siciliæ facit.948.E.
.... occupat Ducatum Amalphitanum.951.B.
.... eidem Neapolis ſe ſubmittit.952.A.
.... ab Anacleto Pontifice confirmatur Rex Siciliæ, Dux Apuliæ, & Calabriæ, atque Capuæ Princeps.953.A.B.
.... hoſtis Eccleſiæ declaratus ab Innocentio II. 955.A.
.... cruentas victorias contra Civitates rebelles habet.963.A.
.... deleta Averſa, obſidet Neapolim.966. E.
.... filium Anſuſum Capuæ Principem conſtituit, & Neapolim obſidet.972.D.
.... fugit in Siciliam.978.A.
.... Averſam, & Capuam occupat.982.A.,& ſeq.
.... omnia tandem recuperat.983. C., & 984. & ſeq.
Regianum oppidum.170.B.
.... vicus.174.D.
Roma Terrarum caput quænam Urbs, & unde nomen.603.E.681.A.
Romani in ſubactis Civitatibus Colonias conſtituebant. 777.C.
.... Patroni Coloniarum, & municipiorum.839.A.B
.... Patroni Sociarum Civitatum.ibid.
.... rerum domini in omni genere luxuriæ voluntantur.594.A.
.... illorum inopia quo tempore.593.F.
.... Italiam repoſcunt.623.D.
.... ad quam Regionem, & Urbem frequenter trajiciebant.604.A.624.A.
.... eorum pars nobilior in Cannenſi clade extincta.678.F.
.... non cum Samnitibus Solis, ſed cum Nolanis bellum Samniticum geſſerunt.17.F.
.... quare non paucas Villas in agro Nolano extruxerunt.41.C.
.... eorum Coloniæ in Calabriam deductæ.146. E.
.... adventum Pyrrhi in Italiam non animadvertere ante commiſſum cum Tarentinis prælium. 481.C.
.... legatos ad Pyrrhum mittunt pro redimendis captivis.487.B.
.... Pœnorum ſtructuras ad arcem oppugnandam deſtruunt.507.C.
.... quomodo Elephantes ſuperarunt.494. A.
.... Senatus reſponſum Cineæ.486.F.
.... bello egregii.479.A.
Romanorum familia.97.A.
.... legatio ad Pyrrhum.487.A.
.... victoria de Tarentinis, & Pyrrho unde. 493. E.F.
.... claſſis à Tarentinis ſuperatur.510.C.
.... Coloniæ in Calabriam deductæ.146.E.
Rombiolum pagus.194.C.
Romoaldus Beneventanorum Princeps.604.C.
.... quas urbes cæpit, ac diruit. ibid.
.... Tarentum, & totam Apuliam occupavit.519.F.
Roſa amnis.167.A.
.... vicus.174.D.
Roſarnum oppidum.201.C.
.... pagus.194.
Roſcii plures indigitantur.818.F.
Roſetum oppidum.344.C.
Roſſanum Civitas vetuſta.310.D.
.... à vaſtitate Saracinorum immune fuit. 311.A.
.... quænam ibi Reliquiæ ibid.C.
Roſſia promontorium. ibid.D.
Rotundula vicus.345.A.
Rubetum pagus.179.D.
Rubiana familia Cuperſanenſis nobilis.696.C.702.B.
Rublanum pagus.183.A.
Rubus Urbs Apuliæ, fidem Chriſti ſuſcepit ab Apoſtolo

ſtolo Petro. 664.C, 731.B.
Ruffa familia una ex ſeptem Regni præcipuis.723.F.
Ruſſorum familia.91.E.

S.

SAbba audito Venetæ Claſſis adventu obſidionem Tarenti ſolvit.520.C.
Sabaudia unde nomen acceperit.681.B.
Sabatelum pagus.214.C.
Sabatium oppidum, & flumen.185.A.
Sabatum flumen.183.A.
Sabronum promontorium.194.B.
.... pagus.ibid.F.
Sabutinum pagus.267.D.
Sacella ſubterranea in Urbe Nola quomodo effecta. 74.C.
Sacellum Divi Paulini in Urbe Nola.71.A.
.... ibidem Divo Felici dicatum.63.A.
.... Incarnati Verbi in Cathedrali Cuperſanenſi à quo extructum.714.C.
Sacerdotes Greci doctiſſimi ubi; & eorum mores.619. A.B.
.... Nolani deſcribuntur.81.C.
Sagra fluvius.253.C.
Sala unde Nolanis dicta.77.A.
Salapia Civitas.771.C.
Salatia quæ.662.A.
Salentina pars quota Calabriæ.126.D.132.C.
Salentina eadem, ac Japygia.589.C.
Salentinum promontorium in Scyllitico Sinu.133.D.
.... ſtalatum appellatur ab accolis.ibid.
Salethus Crotoniata legislator.295.D.
Salentini Colonia Cretenſium fuiſſe dicuntur.589. D.
.... agri, vel Campi felices.591.A.
.... illos populantur bruchi.ibid.
.... quo igne, ferroq.vaſtati.612.E.
Salentum, vel Soletum quænam Urbs, & ubi poſita, & qualis olim fuerit.613.C.624.B.
Salerna familia Cuperſanenſis extincta.702.B.
Salernitatorum bellum cum Amalphitanis 912.E.F.
Salinæ duæ olim erant apud Tarentinos.451.E.
Salmiſcus repetit à Dionyſio Platonem.424. D.
Salpæ piſces.456.D.
Samnites adverſus Tarentinos.471.D.
.... in aciem quare nolebant deſcendere.475.A.
.... cur non omnes à Romanis cæſi.ibid.
.... eorum perfidia, & ignominia.143.C.144.A.
.... apud Beneventum eorum clades.680.E.
Samuel martyr.340.D.
Samus Calabriæ Urbs fuit.283.F.
Sancti Andreæ Corpus Amalphi colitur, & quando eo translatum.923.E.& ſeq.
.... Templum deſcribitur.938.C.
Sanctorum familia.91.C.
Sanductia familia Nobilis.702.E.
Sanſeverini illuſtris proſapia.319.E.
Sanſonum familia.95.C., & 723.F.
.... & quando Nidi Sedili aggregata.ibid.
Sanctocrucium amnis.309.A.
Sapanum oppidum.179.D.
Sapho inſula ubi.600.D.
.... quis apud eam victus, ac fugatus.ibid.
Sapinorum familia.98.A.
Saraceni aliquando expugnarunt Tarentum. 520. A.
.... Romæ finibus expulſi Italiam vexant.521. D.
.... Italia à Normannis pulſi.945.C.
.... bellum gerunt cum Amalphitanis. 910. D. 946. E.
Sardæ piſces.456.C.
.... & Sargi Brunduſini ab Ennio laudati.458.D.
Sardinia cur Ichnuſa.681.F.
Sardorum familia.91.D.
Sargonadum pagus.205.A.
Sarinorum familia.90.C.
Satrianum oppidum.258.F.
Saturcia urbs ubi ſita fuit.385.E.
Saturum quinam locus, & ubi.594.E.
.... quantum à Tarento diſtat.ibid.
Saturus calor quid ſignificat.53.C.
Satyri unde dicti.398.B.
Saxo Gramaticus hiſtoricus.666.E.
Saxonum familia.93.D.
Scala oppidum Amalphi vicinum, varie appellatum. 935.A.B.
.... Caſtellum.308.D.
Scalea olim Talus oppidum.162.D.
Scaletum pagus.194.B.
Scaligeri epigramma de Pyrrho.495.F.
Scavalium pagus.273.F.
Scavetorum familia.97.E.
Schiſma circa annum.1130.ſub Innocentio,& Anacleto.952.C.
.... opera Divi Bernardi extinctum.983.A.
Sciras Tarentinus Commediæ Italiæ auctor.432.A.
Sclavorum familia.94.B.
Scombrus piſcis.455.A.
Scorpiones, & Scorpenæ piſces.456.B.C.
Scorpionis lignum Tarentinis à Rege Pyrrho datum. 445.D.
.... ſymbolum laſciviæ Tarentinæ.ibid.
.... Africæ Terræ ſymbolum.ibid.F.
.... Tarentinis datum, quia Urbs eius formam refert.446.D.
Scotorum, Gallorumque ritus ad furem deprehendendum.688.C.D.
Scrignarii familia.93.D.97.F.
Scriptores deſiderati qui. 592.B.607.E.623. E.
Scrophonium pagus. 205.F.
Scrufudonium pagus. 311.D.
Scyllaceum Civitas nobilis. 259. D.
Scyllæ figmenti explanatio. 208.D.
Scylaticus ſinus in Jonio mari. 133.D.
.... ejus fines. 258.A.
Scylleum oppidum. & promontorium. 207.E.& ſeq.
Scymnus Tarentinus. 429.F.
Scythiæ tigres. 592.A.
.... illius paludes, & pruinæ. 591.F.
Sebeti fluvii ortus in Veſuvio. 8.A.& B.
Seminaria Civitas. 206. E.
Seminarium Tarentinum à quo erectum. 570.F.
Seminis amnis, & oppidum. 267.F.
Sena Urbs celeberrima in gratiam Senum ædificata. 680.C.
Senatores. 812.B.
Senatus, & ordo Senatorius. ibid.C.
.... Præfecti olim Comites. 703. B.
.... & primarii Urbis propriæ Civitatem conſtituunt. 35.B.
Seleucides aves ubi, & quales. 591.A.
Senex Capularii juvenis factus apud Tarentinos. 463. D.
Senitum flumen. 320.C.
Senum labor qui. 630.B.
Septimius amnis. 171.F.
Seracena olim Seſtium oppidum. 165.A.
Sepulchra cur olim extra Urbem.669.B.
.... olim perenni lumine illuſtrata. 677.F.
.... Pauperum ubi Romæ. 668.F.
.... nobilium propriis in prædiis. 670.E.
.... quibus intra Urbem concedebantur. 669.D.
Sepulchralis Clementiorum inſcriptio. 701.E.
Serica in Calabria paſſim, atque affatim fiunt.345.D.
Serpentes Libiæ quales. 590.A.
Serra vicus. 182.F.
Serrata pagus. 200.C.
Serratum, & Serra vici. 184.E.

Seſ.

Seſſula celebre quondam oppidum. 5.C.
Seſtum nunc Caracena oppidum. 167. A.
Seſtum pagus. 259.B.
Setæa regio circa Sybarim. 340.B.
S. *Severus* Urbs nobilis. 695. B.
Sexanum olim oppidum. 740.A.
Siberena Civitas Archiepiſcopalis. 273.B.
Siberenacium numiſmata. ibid.C.
Sibyllæ Cumanæ hiſtoria. 821.F.
.... Delphicæ patria. 42.D.
Sicilia a Siciliendo dicta. 681.B.
.... cur Trinacria dicatur. ibid. & 149.F.
.... populi Romani horreum. 662. D.
.... dicta pars quota Calabriæ. 126.D.132.C.148.F.
.... Tyrannorum ferax ac nutrix. 238.D.
.... terræmotu ab Italiæ continente avulſa. 410.E.
Siciliæ duæ quare. ibid.
.... Regnum citra Pharum. 148.F. & ſeq.
Sicoranſarum familia. 91.E.
Siculi locum circa Rhegium inhabitaverunt. 131.A.
.... ab Oenotriis ejecti in Trinacriam trajecere.ib.B.
.... eorum conſpiratio in Carolum Secundum.527.B
.... & Apuli cur Cererem venerarentur. 671.B.
Siculum mare quouſque dicatur. 257.F.
Sideronum vicus. 253.C.
Sidum pagus. 206.C.
Sigonius diverſus ab Onufrio de Pyrrhi in Italiam adventu, & ab ea receſſu. 496.A.
Sila Sylva in Coſentino agro.176.E.F.
Silarus mons. 343.B.
Silius Italicus citatus. 15.C.16.D.
Sillax pictor celebris. 228.C.
Simarelum fluvius. 309.C.
Simiatonum pagus. 199.D.
Simonetarum familia Cacurii oriunda. 306. C.
Sinus Tarentini deſcriptio. 401.E.F.
Sipus, Sipontius Civitas. 771.C.
Sirtis pars Calabriæ à Chaonibus inhabitata.129.F.
Sitigianum vicus. 265.D.
Sitizanum pagus. 206.C.
Smicrines Tarentinus victor in ſtadio. 434. C.
Smyndirides Sybarita, & ejus luxuria. 323.E.
Socratis luxus cum Lamprode. 421.A.
Solearum diverſa nomina. 457.F.
Soleum flumen. 168.A.
.... amnis. 271.A.
Solis ſtatua opus Lyſippi inter Coloſſos recenſetur. 554.B.C.
.... ſtatua quomodo à Petro Apoſtolo fracta.ibid.
Solinus citatus. 31.E.
Sophadum pagus. 194.A.
Sorbum pagus. 267. D.
Soretum oppidum. 199. E.
Sorianum oppidum. 191.B.
Spari piſces. 458.D.
Spartanæ fœminæ ab obſidione Meſſeniorum maritos conantur abducere. 393.C.D.
Spaſmus, & ſacer morbus tollitur aqua pota ex cornu aſini ſylveſtris. 689.F.& ſequ.
Spatha piſcis. 458.F.
Spatarellorum familia. 97.F.
Spatianum: ejus nominis duo pagi, & Præturæ.182.E.
Spatula pagus. 191.A.
Spectacula quæ Nolæ redduntur. 109.D.
Specula concava quomodo reddunt imagines. 622.A.
Spigula, ſive lupi piſces. 455.A.
.... eorum ovata richa. 457.E.
Spilinga pagus. 195.D.
Spina ex Corona JESU CHRISTI Cuperſani aſſervatur. 739.D.
Spinellum pagus. 306.F.
Spinetus ventura celebris. 604.B.
Spira marmorea, & trabs, in qua varia menſurarum genera ſunt excavata. 80.C.
Spongiæ. 454.E.
Stabia Emporium Nolanorum fuit. 41.E.
.... ubi ſitæ fuerunt. 29.B.
Stalaſſa amnis. 207.D.
Stalatum vocatur Salentinum promontorium.133.D.
Stancionia familia nobilis Cuperſanenſis extincta. 702.C.
Stelliones, & Cicadæ in Apulia infeſtæ. 691. A.B.
Stenianum pagus. 257.F.
Stenidas Pythagoricus Legislator, & ejus egregium judicium de Rege. 246. A.
Stephanaculum vicus. 190.B.
Stephani (Sancti) templum in Civitate Monopolis erectum à Goffrido Comite Cuperſani.707. D.E.
.... Archiepiſcopi Rhegini Primi vita.221.C.&149.A
.... Archiepiſcopi Hydruntini mors horrenda.599.F.
Stephanus Aquaviva Cardinalis. 724.A.
.... Philomarinus Archiepiſc.Tarentinus.565.D.
.... (Beatus) B.Nili alumnus. 315.F.
.... Alexii filius Sybarita Poeta Comicus. 324.F. 337.E.
.... Byzantinus citatus. 15.D.
Sterapodonum pagus. 194.A.
Steſichorus Poeta Calaber. 149.D.
.... & muſicus eximius. 201.F.
Stomachi dolentis antidotus Pythagoræ. 287.C.
Storthingum Promontorium. 275.A.
Strabo citatus. 15.B.
.... quid de regione Japygiæ refert. 589.C.
.... quid ſentiat de ſinu Tarentino. 402.D.
Strato Tarentinus. 435.A.
Stridanum pagus. 200.D.
Strongilis Civitas Sedes Epiſcopalis. 305.C.
Stylarum fluvius. 257.B.
Stylum oppidum. ibid.
Subarum promontorium. 187.F.
Suberatum Caſtellum. 259.C.
Subſicinum oppidum. 190.D.
Suburbia ubi condita fuere à Gentilibus pro Sepulchretis. 668.B.
Summuranum oppidum.164.C.
Suſſolanorum familia.92.A.
Sybaris Urbs vetuſta, & potentiſſima fuit. 320.E.
.... Crotoniatis everſa. 321.A.
.... luxuriæ, & deliciis dedita. 322.A.B.
.... oppidum. 555.F.
.... fluvius.164.F. 325.E.F.
.... & Iſaurus fluvii ſubtus Laurentum miſcentur. 300.C.
Sybaritarum numiſmata. 325.B.
Syconum pagus. 193.F.
Syllanum pagus. 183.B.
Symptomata Tarantulis demorſorum. 466.B.
Synopolis oppidum. 206.D.
.... græcus pagus. ibid.
Syphei oppidi veſtigia 164.F.
Syracuſanorum Patroni Marcelli. 839.B.
Syris amnis Calabriæ. 124.D. 345.A.
Syrus fluvius. 268.D.

T.

T*Aberna* Civitas nobilis. 226.E.
Tabernarum ordo prope Epiſcopium. 64.F.
Tabula Canuſina erecta Maximo, & Æliano Conſulibus. 788.A.
.... quare fuerit erecta. ibid.
.... erecta a II.Viris Quinquennalibus.ib.B.
.... in excidio Canuſii deperdita. 804. F.
.... inventa in agro à Colono, & ad D.Octavium Affaitatum Canuſii Baronem translata. 811.C.D. & 808.C.
.... inde Venetias translata.ibid.
.... cognoſcitur eſſe antiqua. 790.A.
.... continet Conſules, qui non continentur in Faſtis. 814.F.
.... continet II.Viros Quinquennales M.Anto-

nium Priſcum, & Lucium Annium Secundum. 782.B.
.... defenditur eſſe antiqua, & ad Alexandri Cæſaris ætatem defertur. 847.B.C.
.... qualis ejus materia, forma, altitudo, latitudo, &c. 790.B. 791.E.
.... quem ordinem ſcripturæ contineat. 796. C. 792.F.
.... ſignum cordis in inferiore parte poſitum continet, & indicat ſignum ſcribæ. 795.E.
.... Amalphitana quæ fuerit antiquitùs. 921.A.
.... erat eis vice legum Rhodiarum. 944.B.
.... Chronologica Amalphitana. 985., & ſeq. per tot.
Tagus fluvius a Tago Rege dictus. 682.B.
Tagonia familia nobilis Paviæ, & Cuperſani. 702.E.
Tataus amnis Calabriæ. 124.D.
.... Calabriam à Lucania dirimit. 162.A.
.... nunc Scalea oppidum. ibid.D.
Tancillorum familia. 91.E. 95.E.
Tancredi filii Comites Normannorum. 707.A.
Tancredus Normannus cujus filius, ac Nepos. 607.B. 611.F.
.... quos Regno Apuliæ pellit. ibid. & 809.D.
.... Saracenos è Sicilia expulit. 945.C.
tutor Bohemundi Junioris, & Adminiſtrator principatuum. 525.B.
Tangorum familia. 90.F.
Tara primus conditor Tarenti. 384. vide Taras.
Tarantaſienſis Urbs Sabaudiorum. 399.F.
Tarantati qui dicuntur. 465.E.
Tarantinidion. 459.E.
Tarantula, ejuſque mira proprietas. 663.F.
.... invidiæ ſymbolum. 465.C.
.... quomodo ejus venenum curatur. 466.A.
Tarantum Lucaniæ oppidum. 399.F.
Taras quibus nomen commune. 592.D.
.... cujus filius. ibid.
.... cur Neptuni filius dictus. 6.B.
.... filium ex Satureja ſuſcepit Tarentum. 3.C.
.... in quo genere uſurpatur ab auctoribus. 2.C.
.... nomen Civitatis, & fluminis. ibid.
.... non ille, de quo in Sac. Scriptura fit mentio. 3.E.
.... Tarentum condidit. 3.B.
.... quando obiit. 49.A.
.... fluvius qua ratione à Tara Heroe appellatus. 21.C.
Tarenti forma antiqua. 23.A.
.... Senex decrepitus factus juvenis. 64.C.
.... Diœceſis quinque habet Abbatias. 152.C.
.... delitiæ. 61.B.
Tarentini agri deſcriptio, & extenſio. 19.A. 20.E.
.... agri fertilitas. 51.B.
.... antiqui quot ducebant uxores. 63.D.
.... inter ſe diſcordes. 97.F.
.... icthyophagi. 56.B.
.... Romanis tributarii. 108.A.
.... à Brutiis, & Lucanis infeſtantur. 71.B.
.... claſſem Romanam invadunt. 74.B.
.... Romanorum legatos injuria afficiunt. ibid.
.... Gallis ſe dedunt. 127.B.
.... Venetiis ſe dedere conſulunt. 129.D.
.... cum Federico Rege conveniunt. 130.A.
.... ad Hiſpanos tranſeunt. 133.C.
.... quid in Hydrunti reparatione fecerint. 125.B.
.... milites quidam de Cœlo tacti. 63.C.
.... claſſem Romanam in portum trahunt. 74.B.
.... cum quibus à Romanis defecerunt ad Pœnos. 91.E.
.... cur mortuos intra mœnia ſepeliunt. 96.D.
.... deliberantan ſe dedunt Aragoniis an aliis. 129.C
.... de Venetis Claſſiariis victoriam reportant. 128.C
.... equites quales. 49.C.
.... gaviſi ob adventum Pyrrhi. 78.C.
.... inimicas Naves obruunt. 129.A.
.... Juvenes promittunt Annibali ſocietatem ſui Populi. 92.C.
.... navibus rotis ſuppoſitis ex uno mari in alterum deducunt. 100.A.
.... ob quam victoriam æneos equos, & fœminas captivas Delum miſerunt. 69.C.
.... poſt Pyrrhi diſceſſum ad Carthaginenſes confugiunt. 91.A.
.... qua fraude Lucanos à Romanis avocarunt. 72.D
.... quare bellum ſuſcepere contra Meſſapios. 67.E.
.... quo anno ad Annibalem à Romanis defecerunt. 100.B.
.... reges poſt Phalantum uſque ad Archytam Tarentinum ignorantur. 27.A.
.... ſemper cum Rheginis arma junxerunt. 68. E.
.... ſeſe certis conditionibus Frederico dediderunt. 130.C.
.... ſeſe Venetis Senatoribus ſubjicere decernunt. 544. D.
.... ſingulis menſibus Epulum inſtituebant publicum. 460.B.
.... variis piſcandi artibus ſemper uſi. 443.C.
.... qua politia utebantur. 593.E.
.... quo exprobati propter mollitiem. ibid.
.... adverſus Romanos, & eorum pœna. 143.F. & ſeq.
Tarentinorum Imperatores. 386. per tot. pietas. 389.
.... emporium. 402. Democratia. 439.C.
.... legatio ad Samnites, & Romanos. 474.C.
.... luxuria, & deliciæ. 459.D.
.... militum facinus. 461.F.
.... ritus circa novos ſponſos. 463.D.
.... modus circa camas. 445.C.
Tarentum, vel Tereutum. 400.F.
.... an Calabriæ Urbs. 405.E.F.
.... an Siciliæ. 410.B.
.... á Romanis militibus ſpoliatur. 513.C.D.
.... antiquam pyramidem exprimebat. 411.B.
.... à piſcium copia potuiſſet dici Sidon. 453.A.
.... dirutum, & à quibus reſtauratum. 517.E.F.
.... dictum Phalantheum. 396.E.
.... dictum Saturum. 398.B.
.... habet portum, & ſtationem tutam navibus. 411.F.
.... quare, & à quibus dictum imbelle. 459. F., & 460.A.
.... ſub qua Cœli plaga ſitum. 401.E.
.... varia apud Poetas habuit epitheta. 398.C.
.... unde Lacedæmoniorum opus dictum. 395.E.
.... olim Aduliæ caput. 461.B.
.... à Sancto Petro Apoſtolo fidem ſuſcepit. 731.E.
.... Urbs qualis, & ubi. 592.D.
.... à quo occupata, & Lacedæmoniorum Colonia facta ibid.
.... inter duo Maria ſedet, & eſt munitiſſima. 593.A.B
.... quid de illa prædicarunt Turcæ, & Galli. ibid.
.... quid de illa ſcripſit Guido. 594.C.
Tavara familia Cuperſanenſis extincta. 702.C.
Teanum Apulum Civitas. 771.D.
Tebenna venis unde dicta. 647.C.
Teleclum Regem Spartanorum Meſſenii interfecerunt. 393. A.
Tellinæ quando capiantur. 454.B.
Temenitida porta perſpicua olim apud Tarentinos. 413.A.
Temeſa ſive Tempſa Civitas. 169.D.E.F.
Templa varia Nolæ erecta. 37.A. 38.F.
Templum Apollinis Nolæ quod nunc cæmeterium vocatur. ibid.
.... Divo Angelo dicatum in jugo Gecalæ. 53.B.
.... Divæ Mariæ Epiſcopium vocant. 60.F.
.... Felicis in platea ubi erectum. 59. D.
.... Jovi ſervatori dicatum hodie Servator dicitur. 37.E.
.... nobile aliquod fuit in vico prope portam Corteſelianam. ibid.C.
.... Nolæ mercurio dicatum. 24.B.
Templorum circuitio apud Gentiles. 684.F. 687.A.
.... circuitio in Imperatorum coronatione. 684. F.

cir-

.... circuitio apud Chriſtianos. 687.A.
Temeſa, ſive TemeſaCivitas.168.D.
.... de ea proverbium. ibid.E.
.... fuit Sedes Epiſcopalis.169.E.
Teneſinus Campus. 164.D.
Terenon Sabinorum lingua molle ſignificat 449.F.
Terina ab Agarenis eruta. 186.C.
.... ejus veſtigia. ibid.
Terinæ rum numiſmata.187.D.
Terinæus ſcopulus à nautis navis dictus.186.D.
.... ſinus in Tyrrheno pelago. 133.D.
Terni numeri conſideratio Hippodami. 332. B. C. & ſeq.
Terra nova duo vici. 174.D.
.... oppidum nobile.205.C.
.... Batiana. 162.A.
Terræſigillatæ virtutes. 692.F.
Terræmotus Apuliæ. 666.D.
Teſtudo piſcis. 458.E.
Tethiorum familia. 94.C.
Thare cur ex Caldea receſſit.
.... de quo in ſacris ſit mentio quis fuerit.ibid.
Thano mulier poetrix.249.E.
.... Pythagoræ uxor docta,& ſapiens.287.E.
.... ejus elegans ſcriptum de pueris educandis. ibid.F.
.... ex ejus mente quænam mulierum celebritas,&
.... officium. 288.E.F.
.... ejus ſententia de ſcelerata vita, & morte, & Animæ immortalitate. 189.A.B.
.... altera filia Leophronis uxor Cariſti mulier docta. 337.D.
Theagenes Poeta clarus.227.A.
Thebani è Cereris ſimulacro omnia hauriebant.672.E.
.... pingues, & valentes.627.F.
Thebæ qualis urbs. 603.E.627.F.
.... nunc Lucii oppidum.318.F.
Thelauges,ſive Theoges Pythagoræ filius eximius Philoſophus, & Mathematicus.289.A.
Themiſtoclis in Patriam pietas in præfat. Antonii de Tarſia.
Theodorici Regis epiſtola ad Caſſiodorum.260.B.
Theodoricus Rex Italiæ legem 12. tabularum reſtituit. 669.C.
Theodoſius claſſem ſexagintarum Navium à Venetis impetrat. 520.C.
Theolophori origo, vita, & laudes.177.D.E.
Therama familia nobilis. 702.E.
Theſeus cur filius Neptuni dictus.389.C.
Theſmophoria Cereris in honorem inſtituta.671.F.
.... non niſi ab honeſtis mulieribus celebrari poterant.672.A.
Theſſalum fuiſſe Neptunum nonnulli contendunt. 390.B.
Theſſanum pagus. 183.C.
Thomas Aquaviva Aragonius Epiſcopus Rhodius. 722.E.
.... Aquinus Calaber homo. 149.D. & Doctor eximius.268.E.F.
.... Agnellus, vulgò *Maſaniello* ſeditionis Neapolitanæ auctor memorandus.941.C.
Thermus Inſula ubi. 587.B.
Thuria fons urbi Thurio nomen dedit.328.A.
Thurina Reſpublica in Calabria Sybaris ſucceſſit. .... 309.F.
.... Sedes Epiſcopalis Roſſanum translata. 339.D.
.... Sybaris Urbis reliquiæ.320.D.
Thurini ira moti ad Annibalem defecere.509.E
Thurinus ſinus Japygia etiam dicta.274.F.
Thurinorum numiſmata.331.B.
Thurium Urbs,& ejus potentia,& ſitus.326.D.
.... unde nomen mutuavit. 671.D.
.... Romanis fœdere conjuncta fuit.330.D.
.... ſemel tantum à Romanis deſcivit.ibid.F.
Thurus Sybarita fabularum auctor. 324.D.
Thytla Urbs.167.F.
Thyetum oppidum.ibid.
Thynnorum piſcatio.455.D.
Tiberius Roſellus Philoſophus.265.A.
.... Cæſar Templum Auguſto Nolæ erexit. 78.E.
Tigres Scythiæ. 592.A.
Timares optimus Legiſlator. 246.D.
Timæus Philoſophus celeberrimus. ibid.
Timaſitheus Crotoniata athleta celebris. 302.C.
Timeſarchus pater Pythagoræ.283.E.
Tiretum pagus.214.D.
Tirus fluvius.166.D.
Tiſicrates Crotoniata athleta celebris.301.A.
Tituli dignitatis,qui in Tabula Canuſina leguntur, explanantur. 847. F.
Toccorum familia.94.E.
Todonum familia. 90.C.
Toga Prætexta ſignum honoris pro vivis, & mortuis 889.C.
.... ſub Auguſto quaſi derelicta.886.F.
.... ſub Hadriano vix in uſu.ibid.
Togæ variæ ſpecies, Prætexta, Gandida, Pura, Pulla, Sordida,Picta,Purpurea,Palmata. 887.A.
Tophinum à Topho altiſſimo in agro Nolano appellatum.11 E.
Toranum oppidum.171.C.
.... vicus.174.D.
Torrecuſæ Marchio Hiſpaniarum Primas.722.E.
Torrentes quomodo ab agro Nolano divertuntur. 5. D.E.
Tortamana familia Cuperſanenſis extincta.702.C.
Totilas Tarentum à ſe captum muris circumſepſit. 518.B.
Trajanus profluvio ventris extinctus, intra Urbem ſepultus,ejus oſſa in urna aurea.669.E.
Tranum Urbs nobiliſſima.604.C.695.E.
Traſſans canis qui dicatur.688.D.
Trebiſatium oppidum. 343.C.
Trecotnum amnis.205.F.
Treparvum pagus.193.B.
Trephilicium pagus.206.A.
Tres Tabernæ.267.B.
Trezenum pagus.214.D.
Tribunus Plebis,quis.873.F.
Triontum flumen.266.A.
Trinacria Sicilia dicta. 681.B.
Triptolemus an theſmophoria inſtituerit. 671.F.
Triſchene fuit Civitas nobilis.267.A.
Tritantum pagus. 201.A.
Triventum antiquum oppidum Amalphitan.936.A.
Triumphorum familia. 95.C.
Triumphus de Tarentinis qualis.494.B.E.
Troja Urbs nobilis. 695.B.
Tropæja Civitas antiqua.194.E.
Trombetta familia nobilis. 702.E.
.... ejus Epiſcoporum præſentia in Conciliis. ibid.
Turbidum flumen. 184.C.
Turbidus fluvius. 171.C.
Tumulorum antiquorum deſcriptio.23.A.
Tumulus Jo.Borbonii dirutus.711.D.
Turcæ inita ſocietate cum Gallis Calabriam diruunt. 153.E.F.213.E.
.... Hydruntum obſident,atque oppugnant.599.B.
.... urbem capiunt,& nemini parcunt. ibi.F.
.... municionibus tingentibus eam reparant.600.C.
.... à quibus,& ubi victi,& fugati. ibid.D.
.... quam regionem invadunt, ac vaſtant. 613.A. 618.F.
.... quid cenſent de Regione Japygiæ. 589.E.
.... quid de Urbe Tarento.593.B.
Turrecula Inſula Ithacuſa juxta Nicolam.193.E.
Turris Cuperſanenſis celeberrima. 683.A.
.... Divi Iſidori,ubi.595.A.
.... Jopparellorum ubi ſita. 17.D.
.... Nunciatæ oppidulum cum Villis, & emporiis Nolanorum. 30.D.

.... Nun-

.... Nunciatæ ubi ſita.29.F.
Turricella oppidum Sanctoriorum. 406.D.
Turrundæ ſcopulus 413.A.
Turrunda Turris.553.F.
Turtora oppidum Calabriæ. 162.A.
Tyleſium promontorium, & oppidum. 184.C.
Tynnanis fluvius.173.A.
Tyrium oppidum.265.B.
Tyrrenum mare, inferum fretum Calabriæ. 124.C.

V.

Vadiſcus portus, qualis & ubi.597.A.
Valentia Civitas illuſtris. 391.D., & ſeq.
Valerius Maximus citatus.27.A.
Valgius amnis.308.F.
Valle Lucion Monaſterium. 114.E.
Valle Soletum olim Pintia. 681.F.
Vallis dicta Forneſum. 409.C.
.... ſacræ deſcriptio in agro Tarentino.ibid.F.
Vallenga Caſtellum.190.B.
Varapodum pagus.206.A.
Vardia Caſtellum. 171.A.
Vaſta qualis Urbs, & ubi ſita, & quomodo aliàs nominata. 613.F.
Vaticanum promontorium. 195.B. 196.E.
Vatonum pagus. 205.F.
Vatunium pagus. 196.F.
Vectigal pro umbra Platani ſolutum.692.C.
Vectigalia Nolanorum. 107.E.
Velamedum pages, & fluvius. 214.D.
Vena ejus nominis duo pagi.193.D.
Venarum familia. 96.F.
Venenum Tarantulæ perdurat quouſque illa vivit. 663.F.
.... lethale in Cryſeo monte.472.B.
Veneti totius ferè Japygiæ potiuntur.613.E.
.... Callopolim capiunt, ac diripiunt.595.E.613.E.
.... non Chriſtiani ſimi appellati. 629.D.
.... inter eos, & Alphonſum bellum. 603.A.
.... admonentur ne ſe in Tarentinorum cauſam immiſcent. 545.A.
.... Senatores unum ex ſuis mittere Tarentum decernunt.544.F.
Ventorum veneratio apud Apulos.673.F.
Venus ſeneſcendo vireſcit. 679.E.
.... armata.394.A.
Vergianum oppidum olim Vergæ. 170.B.
Vergonia, & pœna, & locus, in quo puniuntur, dicitur. 80.E.
Verillorum familia.97.E.
Vernauda oppidum.273.B.
Vernicarium oppidum.164.E.
Verres fluvius, & promontorium. 184.A.
Verteraimorum familia.97.B.
Vertinæ oppidum. 268.C.
Veſcianum oppidum a quibus extructum.52.A.
Veſpillones prorſus prophani ſunt. 87.D.
.... quid agant, & qui ità vocantur. 64.F.
Veſpillonum veſtes quales ſunt.65.B.
Veſta eadem quæ Terra dicitur quaſi viſtet.675.A.
.... pro igne ſumebatur.ibid.C.
.... in cineribus cadaverum condebatur.ibid.
Veſtales illuſtres viri, & optimè de Republica meriti in urbe ſepeliebantur.669.D.
Veſuviani incendii deſcriptio.6.C.
Veſuvius, & Abella celſitudine fere pares. 5.B.
.... à nonnullis dictus à favillis, quas eructare ſolet. 32.B.
.... infeſtus cinerum eructatione.6.C.
.... mons dictus Lesbius.31.D.
.... non conjungitur cum agro Caſtelli ad mare.30.A
Vexiſus quis locus in Veſuvio.7.E.
Uffugum Civitas ad Romanos rediit.171.E.
Ugo Cuperſani Comes, & Dux Athenarum.709.F.
Ugolinus martyr.340.D.
Via Trajana ubi cernitur. 606.C.
.... à quo inſtaurata.ibid.
Viæ Nolanæ.58.F. 52.D.
Vibo Civitas illuſtris. 191.E.192.B.
.... ab Agarenis eruta. 193.C.
Vibonienſium numiſmata.192.E.
.... Epiſcoporum præſentia in Conciliis. 193. B.C.
Vicentius nomen portæ, unde ſic dictus.53.F.
Vicarienſium familia.94.C.
Vicenſimum ſive Trebiſatium oppidum.343.C.
Victoria Colonna literis floruit.725.D.
Videnum Civitas.771.D.
Vincentinum vicus. 171.E.
Vindemiatores Nolani, & eorum obſcæna exclamatio. 117.B.& 118 A.
Vinum Apuliæ laudatiſſimum.662.D.
.... Tarentinum.450.F.
.... ochre quale, & ubi.611.A.
Virdivallis pagus.257.F.
Virgaris amnis.270.E.
Virgilius Cicadas ex Urbe Neapolitana ejecit.691.A.
.... ejus ſepulchrum.65.D.
Viſardum mons. 273.B.
Vitalianorum familia.97.D.
Viterbienſis qualis Hiſtoricus. 594.C.610.C.
Umbra piſcis.456.A.
Umbræ vectigal. 692.C.
Umbri olim commeſſationibus dediti obæſi, ut porci. 694.E.
Ungues quando capiuntur.453.E.
Voragines ubi, & quales.619.F.& ſeq.
Volſcorum pœna. 144.A.
Urbanus Pontifex Concilio habito ter centum millia hominum excitat, ut ſignum Crucis ſuſcipiant pro recuperanda Hjeroſolyma. 524.B.
Urbium variæ nomenclationes.680.A.
Urbs murus dicta, & cur.613.F.
S.Petri qualis, & ubi.ibid.C.
Uretus Urbs, qualis, & ubi, & quomodo aliter dicta. 615.A.
Uria Urbs, qualis, & ubi. 604.E.& 771.D.
.... à quibus condita. 391.E.F.
.... oppidum. 236.A.
.... oppidum alterum.253.D.
Urnæ, & vaſa antiquiſſima Cuperſani reperta.668.A.
.... & vaſa antiquorum in Muſæo Tarſianæ familiæ aſſervantur. 678. B.
Urſimarſum oppidum.163.C.
Urſina familia una ex ſeptem Regni.723.F.89 E.
Urſus Urſinus regulus cœpit regiam inſtaurare.57.B.
.... ad fidem Ferdinandi Regis revocatur à Julio Antonio Aquaviva Aragonio.727.C.
Walleranus Lutzemburgius. 710.C.
Wandalitia à Wandalis ſic appellata.681.E.
Wifridus montis Rabioſi Dominus.708.B.
Uxentum Urbs qualis, & ubi ſita.615.A.
.... ejus nomina alia.ibid.

X.

Xenocrates à nativitate cæcus poeta illuſtris.249.C
Xiphiarum captura.208.F.
Xoſtus vicus.171.F.

Z.

Zeuſis Pictor Tarentinus. 430.F.
.... Tarentinus Medicus.ibid.
Zyrruli.456.A.

F I N I S.

SPECIAL 85-B
FOLIO 19260
GETTY CE[illegible]